

Justiitsministeerium

ÜHINGUÕIGUSE REVISJON

ANALÜÜS-KONTSEPTSIOON

Tallinn 2018

Analüüs-kontseptsiooni koostajad: Martin Käerdi (TÜ dotsent, Ellex), Sander Kärson (TÜ õppeülesande täitja, TGS Baltic), Villu Kõve (TÜ dotsent, Riigikohus), Arsi Pavelts (NOVE), Kalev Saare (TÜ dotsent, COBALT), Urmas Volens (töörühma juht, TÜ dotsent, NOVE); Andres Vutt (TÜ dotsent, Magnusson), Margit Vutt (TÜ lektor, Riigikohus).

Seis: 24.10.2018

SISUKORD

SISUKORD	III
KASUTATUD LÜHENDID	XXXVI
SISSEJUHATUS.....	1
JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	2
1 ÜHINGUÕIGUST REGULEERIVATE SEADUSTE SÜSTEEM JA TERMINOLOOGIA.....	51
1.1 TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES	51
1.1.1 <i>Teema kirjeldus</i>	51
1.1.2 <i>Kehtiv õigus</i>	51
1.1.2.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid	51
1.1.2.2 Siseriiklik õigus	51
1.1.2.3 Põhiseadus ja rahvusvaheline õigus	54
1.1.2.4 Euroopa Liidu õigus.....	54
1.2 ANALÜÜSIMIST VAJAVAD KÜSIMUSED.....	57
1.2.1 <i>Ülevaade</i>	57
1.2.2 <i>Juriidiliste isikute regulatsioonipõhimõtted: üldsätete vajalikkus ja vahekord erisätetega</i>	57
1.2.2.1 Eesti õigus.....	57
1.2.2.2 Probleemid kehtivas õiguses.....	58
1.2.2.3 Teema käsitlus ajalooliselt	58
1.2.2.3.1 Eestis enne 1940. a.....	58
1.2.2.3.2 Nõukogude ajal.....	58
1.2.2.3.3 Arengud 1989 - 2002.....	59
1.2.2.4 Teema käsitlus Euroopa Liidu õiguses	59
1.2.2.5 Teema käsitlus võrdlusriikides	59
1.2.2.6 Järeldused ja ettepanekud	60
1.2.3 <i>Terminoloogia</i>	61
1.3 JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	62
1.3.1 <i>Ühinguõigust reguleerivate seaduste üldine süsteem</i>	62
TÖÖRÜHM ON SEISUKOHAL, ET.....	62
1.3.2 <i>TsÜS-is paiknevad üldised juriidiliste isikute regulatsiooni põhimõtted</i>	62
1.3.3 <i>Terminoloogia</i>	62
2 JURIIDILISTE ISIKUTE LIIGID	64
2.1 TEEMA KIRJELDUS	64
2.1.1 <i>Kehtiv õigus</i>	64
2.1.1.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid	64
2.1.1.2 Siseriiklik õigus	64
2.1.1.3 Põhiseadus ja rahvusvaheline õigus	65
2.1.1.4 Euroopa Liidu õigus.....	65
2.1.1.4.1 Euroopa Liidu regulatsioonipädevus.....	65
2.1.1.4.2 Euroopa Liidu direktiivid ja nende kavad.....	66
2.1.1.4.3 Euroopa Liidu määrused ja nende kavad.....	67
2.2 ANALÜÜSIMIST VAJAVAD TEEMAD	68

2.2.1	Ülevaade	68
2.2.2	Juriidilise isiku mõiste, tähendus õiguskäibes, seos õigusvõimega, piiritlemine muudest isikute ühendustest	68
2.2.2.1	Eesti õigus	68
2.2.2.1.1	Põhiseaduslikud alused	68
2.2.2.1.2	Juriidilise isiku mõiste ja eristavad tunnused	69
2.2.2.1.3	Muud isikute ühendused ja asutused	70
2.2.2.1.4	Piiriüleste ja välismaiste juriidiliste isikute tunnustamine	71
2.2.3	Juriidiliseks isikuks olemise tähendus õiguskäibes	71
2.2.3.1	Probleemid kehtivas õiguses	72
2.2.3.1.1	Üldiselt	73
2.2.3.1.2	Juriidilise isiku põhiõigusvõime ja selle tähendus	73
2.2.3.1.3	Juriidiliseks isikuks mitteolevate ühenduste ja asutuste ebaselge osalus tsiviilkäibes ja menetlustes	73
2.2.3.1.4	Eraõiguslike juriidiliste isikute registrist kustutamine ja ennistamine ning selle mõju õigusvõimele ja tsiviilkäibele	73
2.2.3.1.5	Välismaiste juriidiliste isikute ning muude ühenduste ja asutuste kohati ebaselge õiguslik käsitlus	75
2.2.3.2	Teema käsitlus ajalooliselt	76
2.2.3.2.1	Rooma õigus	76
2.2.3.2.2	Eestis enne 1940. a	76
2.2.3.2.3	Nõukogude ajal	77
2.2.3.2.4	Arengud 1989 - 2002	78
2.2.3.3	Teema käsitlus Euroopa Liidu õiguses	82
2.2.3.3.1	Üldiselt	82
2.2.3.3.2	Olulisemad nõuded direktiividest	82
2.2.3.3.3	Käsitlus Euroopa Liidu määrustes ja nende kavades	83
2.2.3.4	Teema käsitlus võrdlusriikides	84
2.2.3.4.1	Saksamaa	84
2.2.3.4.2	Soome	87
2.2.3.4.3	Rootsi	88
2.2.3.4.4	Läti	88
2.2.3.4.5	Leedu	89
2.2.3.4.6	Suurbritannia	90
2.2.3.4.7	Delaware	92
2.2.3.4.8	Madalmaad	93
2.2.3.4.9	Luksemburg	94
2.2.3.4.10	Ühingute registrist kustutamine likvideerimiseta Austrias ja Šveitsis	95
2.2.3.5	Järeldused ja ettepanekud	95
2.2.3.5.1	Üldiselt	95
2.2.3.5.2	Juriidilise isiku põhiõigusvõime ja selle tähendus	96
2.2.3.5.3	Juriidiliseks isikuks mitteolevate ühenduste ja asutuste ebaselge osalus tsiviilkäibes ja menetlustes	96
2.2.3.5.4	Eraõiguslike juriidiliste isikute registrist kustutamine ja ennistamine ning selle mõju õigusvõimele ja tsiviilkäibele	97
2.2.3.5.5	Välismaiste juriidiliste isikute ning muude ühenduste ja asutuste kohati ebaselge õiguslik käsitlus	98
2.2.4	Juriidiliste isikute liigitus eraõiguslikeks ja avalikõiguslikeks, piiritlemiskriteeriumid omavahel ja riigiasutustest	98
2.2.4.1	Eesti õigus	98

2.2.4.1.1	Põhiseaduslikud alused	98
2.2.4.1.2	Regulatsioon kehtivas õiguses	98
2.2.4.1.3	Teema käsitus ajalooliselt	99
2.2.4.1.4	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	100
2.2.4.1.5	Teema käsitus võrdlusriikides	100
2.2.4.2	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	100
2.2.4.2.1	Üldiselt	100
2.2.4.2.2	Avalikõiguslike juriidiliste isikute ring ei ole TsÜS § 25 lg 2 järgi ammendav	100
2.2.4.2.3	Avalikõiguslike juriidiliste isikute liikide tunnustamise võimalikkus ja nende asutamise kord	101
2.2.4.2.4	Ebaselge staatusega avalikõiguslike funktsioone täitvate struktuuride selge tunnustamine avalikõiguslike juriidilise isikuna	101
2.2.4.2.5	Õigusvõime küsimused ja registreerimine	101
2.2.4.2.6	Avalikõiguslike juriidiliste isikute maksejõuetusega seonduvad erisused	102
2.2.4.3	Järeldused ja ettepanekud	102
2.2.5	<i>Eraõiguslike juriidiliste isikute liigid üldiselt ja nende piiritlemine</i>	<i>102</i>
2.2.5.1	Eesti õigus	102
2.2.5.1.1	Regulatsioon	102
2.2.5.1.2	Piiritlemine tegevuspiirangute kaudu	103
2.2.5.2	Probleemid kehtivas õiguses	103
2.2.5.3	Teema käsitus ajalooliselt	104
2.2.5.4	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	104
2.2.5.5	Teema käsitus võrdlusriikides	105
2.2.5.5.1	Saksamaa	105
2.2.5.5.2	Soome	105
2.2.5.5.3	Rootsi	106
2.2.5.5.4	Läti	106
2.2.5.5.5	Leedu	106
2.2.5.5.6	Suurbritannia	107
2.2.5.5.7	Delaware	107
2.2.5.5.8	Madalmaad	108
2.2.5.5.9	Luksemburg	108
2.2.5.5.10	Kokkuvõte	109
2.2.5.6	Järeldused ja ettepanekud	109
2.2.6	<i>Kapitaliühingute liigid ja nende eristamine, osaühingu ja aktsiaseltsiga seonduvad põhiküsimused ja –valikud</i>	<i>110</i>
2.2.6.1	Eesti õigus	110
2.2.6.1.1	Üldiselt	110
2.2.6.1.2	Aktsiaseltsi ja osaühingu olulisemad sarnasused	110
2.2.6.1.3	Aktsiaseltsi ja osaühingu olulisemad erisused	110
2.2.6.1.4	Probleemid kehtivas õiguses	111
2.2.6.2	Teema käsitus ajalooliselt	112
2.2.6.2.1	Enne 1989	112
2.2.6.2.2	Arengud 1989 - 1995	112
2.2.6.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	112
2.2.6.3.1	Direktiivid ja nende kavad	112
2.2.6.3.2	Määrused ja nende kavad	114

2.2.6.4	Teema käsitus võrdlusriikides	114
2.2.6.4.1	Saksamaa.....	114
2.2.6.4.2	Soome.....	115
2.2.6.4.3	Rootsi.....	115
2.2.6.4.4	Läti	115
2.2.6.4.5	Leedu	115
2.2.6.4.6	Suurbritannia	116
2.2.6.4.7	Delaware	116
2.2.6.4.8	Madalmaad	117
2.2.6.4.9	Luksemburg.....	117
2.2.6.5	Järeldused ja ettepanekud	117
2.2.6.5.1	Olulisemad järeldused kokkuvõtlikult.....	121
2.2.7	<i>Isikühingute liigid ja nende eristamine kapitalühingutest, täiendavate variantide vajalikkus.....</i>	<i>121</i>
2.2.7.1	Eesti õigus.....	121
2.2.7.1.1	Probleemid kehtivas õiguses	122
2.2.7.1.2	Teema käsitus ajalooliselt	122
2.2.7.2	Euroopa Liidu õigus.....	123
2.2.7.3	Teema käsitus võrdlusriikides	123
2.2.7.3.1	Saksamaa.....	123
2.2.7.3.2	Soome.....	124
2.2.7.3.3	Rootsi.....	124
2.2.7.3.4	Läti	125
2.2.7.3.5	Leedu	125
2.2.7.3.6	Suurbritannia	125
2.2.7.3.7	Delaware	126
2.2.7.3.8	Madalmaad	126
2.2.7.3.9	Luksemburg.....	127
2.2.7.4	Järeldused ja ettepanekud	127
2.2.8	<i>Tulundusühistu koht äriühingute seas ja sellega seotud põhiküsimused.</i>	<i>128</i>
2.2.8.1	Eesti õigus.....	128
2.2.8.1.1	Ülevaade.....	128
2.2.8.1.2	Probleemid kehtivas õiguses	129
2.2.8.2	Teema käsitus ajalooliselt	130
2.2.8.3	Euroopa Liidu õigus.....	130
2.2.8.4	Teema käsitus võrdlusriikides	131
2.2.8.4.1	Saksamaa.....	131
2.2.8.4.2	Soome.....	132
2.2.8.4.3	Rootsi.....	132
2.2.8.4.4	Läti	132
2.2.8.4.5	Leedu	132
2.2.8.4.6	Suurbritannia	132
2.2.8.4.7	Delaware	133
2.2.8.4.8	Madalmaad	133
2.2.8.4.9	Luksemburg.....	133
2.2.8.5	Järeldused ja ettepanekud	134
2.2.8.5.1	Üldiselt.....	134

2.2.8.5.2	Ühistu eesmärk.....	134
2.2.8.5.3	Ühistu liikmete isiklik vastutus	134
2.2.8.5.4	Ühistu vormi võimalik atraktiivsemaks muutmine lihtsustamisega	134
2.2.8.5.5	Muudatusettepanekud kaalumiseks kokkuvõtlikult	135
2.2.9	<i>Eri liiki äriühingute (nt pangad) ja riigi osalusega äriühingute erisused seadustes ja nende põhjendus (ülevaatlikult).....</i>	<i>135</i>
2.2.9.1	Eesti õigus.....	135
2.2.9.1.1	Üldiselt.....	135
2.2.9.1.2	Finantsteenuseid osutavate äriühingute erisused	136
2.2.10	<i>Mittetulundusühingud ja nendega seonduvad põhiküsimused, mh eri liiki mittetulundusühingute erisuste põhjendus.....</i>	<i>141</i>
2.2.10.1	Eesti õigus	141
2.2.10.1.1	Ühinemisvabadus mittetulunduslikel eesmärkidel kui põhiõigus	141
2.2.10.1.2	Ülevaade õiguslikust regulatsioonist	141
2.2.10.2	Probleemid kehtivas õiguses	149
2.2.10.2.1	Lähteülesanne.....	149
2.2.10.2.2	Mittetulundusühingute üldine regulatsioon	149
2.2.10.2.3	Eri liiki mittetulunduslikud ühendused	150
2.2.10.3	Teema käsitus ajalooliselt.....	152
2.2.10.4	Euroopa Liidu õigus	152
2.2.10.5	Teema käsitus võrdlusriikides.....	153
2.2.10.5.1	Saksamaa	153
2.2.10.5.2	Soome.....	153
2.2.10.5.3	Rootsi.....	153
2.2.10.5.4	Läti	153
2.2.10.5.5	Leedu.....	154
2.2.10.5.6	Suurbritannia	154
2.2.10.5.7	Delaware	154
2.2.10.5.8	Madalmaad	154
2.2.10.5.9	Luksemburg.....	154
2.2.10.6	Järeldused ja ettepanekud.....	155
2.2.10.6.1	Üldiselt	155
2.2.10.6.2	Mittetulundusühingute üldine regulatsioon	155
2.2.10.6.3	Eri liiki mittetulunduslikud ühendused	156
2.2.11	<i>Järeldused ja ettepanekud 2. peatükis käsitletud küsustes</i>	<i>157</i>
2.2.12	<i>Sihtasutused ja nendega seonduvad põhiküsimused.....</i>	<i>157</i>
2.2.12.1	Eesti õigus	157
2.2.12.1.1	Regulatsioon sihtasutuste seaduses	157
2.2.12.1.2	Regulatsioon muudes seadustes	158
2.2.12.2	Probleemid kehtivas õiguses	159
2.2.12.3	Teema käsitus Eestis ajalooliselt	160
2.2.12.4	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	160
2.2.12.5	Teema käsitus võrdlusriikides.....	161
2.2.12.5.1	Saksamaa	161
2.2.12.5.2	Soome.....	161
2.2.12.5.3	Rootsi.....	161

2.2.12.5.4	Läti	161
2.2.12.5.5	Leedu	161
2.2.12.5.6	Suurbritannia	161
2.2.12.5.7	Delaware	162
2.2.12.5.8	Madalmaad	162
2.2.12.5.9	Luksemburg.....	162
2.2.12.5.10	Austria	162
2.2.12.6	Järeldused ja ettepanekud.....	162
2.2.13	<i>Ühinguvorm sotsiaalseks ettevõtluseks</i>	163
2.2.13.1	Teema kirjeldus	163
2.2.13.1.1	Mõiste	164
2.2.13.1.2	Rakendusvaldkonnad	165
2.2.13.1.3	Spetsiifilise regulatsiooni olemasolu mõju valdkonnale.....	166
2.2.13.1.4	Sotsiaalsetele ettevõtetele antavad võimalikud soodustused.....	166
2.2.13.2	Kehtiv õigus.....	167
2.2.13.2.1	Siseriiklik õigus.....	167
2.2.13.2.2	Euroopa Liidu õigus	167
2.2.13.3	Teema käsitus võrdlusriikides.....	167
2.2.13.3.1	Sissejuhatus	167
2.2.13.3.2	Olemasolevate õiguslike vormide kohandamine võtmaks arvesse sotsiaalse ettevõtte spetsiifilisi omadusi (eraldi ühingu vorm).....	168
2.2.13.3.3	Sotsiaalsele ettevõttele eraldi õigusliku staatuse loomine	168
2.2.13.3.4	Teatud tüüpi majandustegevust lubavate mittetulundusühingute tunnustamine	168
2.2.13.3.5	Itaalia	168
2.2.13.3.6	Ühendkuningriik	169
2.2.13.3.7	Soome.....	169
2.2.13.3.8	Taani	170
2.2.13.3.9	Prantsusmaa	170
2.2.13.3.10	Läti	170
2.2.13.3.11	Leedu.....	171
2.2.13.3.12	Luksemburg	171
2.2.13.3.13	Saksamaa	172
2.2.13.4	Järeldused ja ettepanekud.....	173
2.2.14	<i>Järeldused ja ettepanekud teise peatüki kohta</i>	173
3	JURIIDILISTE ISIKUTE ASUTAMINE, ÄRINIMI JA NIMI	178
3.1	ÜLDIST	178
3.2	ÄRINIMI JA NIMI	178
3.2.1	<i>Teema ulatus kehtivas õiguses</i>	178
3.2.2	<i>Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid</i>	178
3.2.3	<i>Siseriiklik õigus, ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist</i>	179
3.2.3.1	Äriühingud	179
3.2.3.2	Tulundusühistu.....	181
3.2.3.3	Mittetulundusühing	182
3.2.3.4	Sihtasutus	182
3.2.4	<i>Ärinime ja nime kaitse</i>	183

3.2.4.1	Registrimenetluslik kaitse.....	183
3.2.4.2	Nime omaja nõuded	184
3.2.5	<i>Euroopa Liidu õigus</i>	184
3.2.6	<i>Analüüsimist vajavad küsimused</i>	184
3.2.6.1	Ärinime ja nime üldine regulatsioon	184
3.2.6.2	Lühendite kasutamine ärinimes ja nimes.....	185
3.2.6.3	Ärinime, nime broneerimise võimalus	185
3.2.7	<i>Teema käsitus võrdlusriikides</i>	185
3.2.7.1	Saksamaa	185
3.2.7.2	Suurbritannia.....	186
3.2.7.3	Rootsi	187
3.2.7.4	Soome	188
3.2.7.5	Läti.....	189
3.2.7.6	Leedu.....	190
3.2.7.7	Delaware.....	190
3.2.7.8	Kokkuvõtte võrdusriikide regulatsioonidest.....	191
3.2.8	<i>Järeldused ja ettepanekud</i>	191
3.3	JURIIDILISTE ISIKUTE ASUTAMINE	191
3.3.1	<i>Teema kirjeldus</i>	192
3.3.2	<i>Kehtiv õigus</i>	192
3.3.2.1	Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid	192
3.3.2.2	Siseriiklik õigus, ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist	192
3.3.2.2.1	Üldist.....	192
3.3.2.2.2	Osaühing	193
3.3.2.2.3	Aktsiaselts	195
3.3.2.2.4	FIE	195
3.3.2.2.5	Täisühing ja usaldusühing	195
3.3.2.2.6	Mittetulundusühing.....	196
3.3.2.2.7	Sihtasutus.....	196
3.3.2.2.8	Tulundusühistu	197
3.3.2.2.9	Euroopa ühingud	197
3.3.2.3	Euroopa Liidu õigus.....	198
3.3.3	<i>Analüüsimist vajavad küsimused</i>	199
3.3.3.1	Rahaliste sissemaksete tegemine pangakontole.....	199
3.3.3.2	Juriidilise isiku asutamise vaidlustamine enne registrisse kandmist.....	199
3.3.3.3	Alaealise isiku osalus, asutamisoigus.....	199
3.3.3.4	Asutamise kogukulud.....	200
3.3.3.5	Sihtasutuse asutaja staatus.....	200
3.3.4	<i>Teema käsitus võrdlusriikides</i>	201
3.3.4.1	Rahalise sissemakse tegemine pangakontole.....	201
3.3.4.1.1	EL toimimise leping.....	202
3.3.4.1.2	Saksamaa.....	202
3.3.4.1.3	Rootsi.....	202
3.3.4.1.4	Soome.....	202
3.3.4.1.5	Suurbritannia	202
3.3.4.1.6	Läti	203

3.3.4.1.7	Leedu	203
3.3.4.1.8	Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikatest	203
3.3.4.2	Juriidilise isiku asutamise vaidlustamine enne registrisse kandmist.....	203
3.3.4.3	Alaealise isiku osalus, asutamisõigus.....	204
3.3.4.4	Asutamise kogukulud.....	206
3.3.4.4.1	Saksamaa.....	206
3.3.4.4.2	Suurbritannia	206
3.3.4.4.3	Rootsi.....	206
3.3.4.4.4	Soome.....	206
3.3.4.4.5	Läti	207
3.3.4.4.6	Leedu	207
3.3.4.4.7	Taani	207
3.3.4.4.8	Kokkuvõtte võrdlusriikidest.....	207
3.3.4.5	Sihtasutuse asutaja staatus.....	208
3.3.4.5.1	Saksamaa.....	208
3.3.4.5.2	Rootsi.....	208
3.3.4.5.3	Soome.....	208
3.3.4.5.4	Läti	209
3.3.4.5.5	Kokkuvõtte võrdlusriikidest.....	209
3.3.5	<i>Järeldused ja ettepanekud</i>	209

4 ÄRIREGISTRI, MITTETULUNDUSÜHINGUTE JA SIHTASUTUSTE REGISTRI NING NENDE ALAMREGISTRITE PIDAMINE (REGISTRIMENETLUS), EESTI VÄÄRTPAPERITE REGISTRI PIDAMINE 210

4.1	TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES	210
4.2	TEEMA KIRJELDUS	210
4.2.1	<i>Kehtiv õigus</i>	210
4.2.1.1	Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid	210
4.2.1.2	Siseriiklik õigus (ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist).....	210
4.2.1.3	Põhiseadus ja rahvusvaheline õigus	211
4.2.1.4	Euroopa Liidu õigus.....	211
4.2.1.4.1	Direktiivid	211
4.2.1.4.2	Määrused	212
4.3	ANALÜÜSIMIST VAJAVAD TEEMAD	212
4.3.1	<i>Regulatsioonist üldiselt</i>	213
4.3.1.1	Eesti õigus.....	213
4.3.1.1.1	Põhiseaduslikud alused	213
4.3.1.1.2	Regulatsioon kehtivas õiguses.....	213
4.4	TEEMA KÄSITLUS AJALOOISELT.....	228
4.4.1	<i>Enne II maailmasõda</i>	228
4.4.2	<i>Nõukogude ajal</i>	228
4.4.3	<i>Arengud 1989 - 2002</i>	228
4.5	TEEMA KÄSITLUS EUROOPA LIIDU ÕIGUSES	230
4.5.1	<i>Euroopa Liidu direktiivid</i>	230
4.5.1.1	Direktiiv 2017/1132/EL.....	230
4.5.1.2	Direktiiv 2017/1132/EL.....	231
4.5.1.3	Muud direktiivid.....	232

4.5.2	<i>Määrused</i>	232
4.5.2.1	Supranatsioonaalsete ühingute määrused	232
4.5.2.2	Määrus nr 909/2014 äriühingute osaluste hoidmise ja arveldamise kohta	232
4.5.2.3	Määrus nr 2016/679 (isikuandmete kaitse üldmäärus)	233
4.6	TEEMA KÄSITLUS VÕRDLUSRIIKIDES.....	233
4.6.1	<i>Saksamaa</i>	233
4.6.2	<i>Austria</i>	236
4.6.3	<i>Šveits</i>	238
4.6.4	<i>Soome</i>	241
4.6.5	<i>Rootsi</i>	241
4.6.6	<i>Läti</i>	242
4.6.7	<i>Leedu</i>	243
4.6.8	<i>Suurbritannia</i>	243
4.6.9	<i>Delaware</i>	244
4.6.10	<i>Madalmaad</i>	244
4.6.11	<i>Luksemburg</i>	245
4.7	PROBLEEMID KEHTIVAS ÕIGUSES JA NENDE VÕIMALIKUD LAHENDUSED.....	245
4.7.1	<i>Üldiselt</i>	245
4.7.2	<i>Regulatsiooni üldine põhiseaduspärasus</i>	245
4.7.2.1	Üldiselt	245
4.7.2.2	Registrimenetlus kui õigusemõistmine ja kohtumenetlus PS mõttes	246
4.8	JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	247
4.8.1	<i>Üldist</i>	247
4.8.2	<i>Regulatsiooni üldine õigusselgus ja loogilisus</i>	248
4.8.2.1	Üldiselt	248
4.8.3	<i>Registrisätted ÄS-s</i>	248
4.8.3.1	Ebaülevaatlikkuse põhjused	248
4.8.3.2	Järeldused.....	248
4.8.3.2.1	ÄS registrisätted ning üldsätted KS-s ja TsMS-s.....	249
4.8.3.2.2	ÄS registrisätete kohaldamine MSR-le.....	250
4.8.3.2.3	MSR-i ja alamregistrite regulatsioonide ja erisätete suhe.....	250
4.8.3.2.4	Seaduse ja määruste kooskõla ja arusaadavus koostoimes rakendamisel	251
4.8.3.2.5	Registrit puudutavad regulatsioonid muudes seadustes ja nende suhestus registri üldregulatsiooniga	252
4.8.3.2.6	Järeldused ja ettepanekud (kokkuvõtlikult)	253
4.8.4	<i>Registripidaja, mh suhe kohtumenetlusega, kinnistusosakonna ja registriosakonna eristamine, kohtunikuabide staatus ja sõltumatus, kohtuniku roll</i>	253
4.8.4.1	Eesti õigus.....	253
4.8.4.1.1	Põhiseaduslikud alused	253
4.8.4.1.2	Regulatsioon kehtivas õiguses	254
4.8.4.1.3	Teema käsitus ajalooliselt	256
4.8.4.2	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	257
4.8.4.3	Teema käsitus võrdlusriikides	257
4.8.4.3.1	Saksamaa.....	257
4.8.4.3.2	Austria	258
4.8.4.3.3	Šveits.....	259
4.8.4.3.4	Soome.....	259

4.8.4.3.5	Rootsi.....	259
4.8.4.3.6	Läti.....	259
4.8.4.3.7	Leedu.....	260
4.8.4.3.8	Suurbritannia.....	260
4.8.4.3.9	Delaware.....	260
4.8.4.3.10	Madalmaad.....	260
4.8.4.3.11	Luksemburg.....	260
4.8.4.3.12	Kokkuvõtlikult.....	260
4.8.4.4	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused.....	261
4.8.4.4.1	Kohus kui registripidaja: plussid ja miinused ning alternatiivid.....	261
4.8.4.4.2	Registriosakonna haldamine ja korraldus, eristamine kinnistusosakonnast.....	262
4.8.4.4.3	Kohtunikuabi ja kohtuniku rollid registrimenetluses.....	263
4.8.4.5	Järeldused ja ettepanekud.....	264
4.8.5	<i>Registrisse kantavad subjektid, mh eri registrite ja alamregistrite eristamise vajadus, FIE-de ja riigiasutuste registreerimise ja selle vajalikkuse ja kriteeriumite üldine temaatika.....</i>	265
4.8.5.1	Eesti õigus.....	266
4.8.5.1.1	Põhiseaduslikud alused.....	266
4.8.5.1.2	Regulatsioon kehtivas õiguses.....	266
4.8.5.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	267
4.8.5.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses.....	268
4.8.5.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	268
4.8.5.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused.....	269
4.8.5.5.1	FIE-de äriregistris registreerimise vajalikkus?.....	269
4.8.5.5.2	MSR-i alamregistrite vajalikkus?.....	270
4.8.5.5.3	Kõigi subjektide kohta peetavate kohtulike registrite ühendamine ühtseks registriks?.....	272
4.8.5.6	Järeldused ja ettepanekud.....	272
4.8.6	<i>Registriandmed ja muud andmed registri juures.....</i>	272
4.8.6.1	Registriandmed ja muud registripidajale esitatavad andmed ja dokumendid ning nende eristamine.....	272
4.8.6.1.1	Eesti õigus.....	273
4.8.6.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	283
4.8.6.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses.....	283
4.8.6.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	286
4.8.6.4.1	Saksamaa.....	286
4.8.6.4.2	Austria.....	288
4.8.6.4.3	Šveits.....	290
4.8.6.4.4	Soome.....	293
4.8.6.4.5	Rootsi.....	293
4.8.6.4.6	Läti.....	293
4.8.6.4.7	Leedu.....	293
4.8.6.4.8	Suurbritannia.....	293
4.8.6.4.9	Delaware.....	293
4.8.6.4.10	Madalmaad.....	293
4.8.6.4.11	Luksemburg.....	293
4.8.6.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused.....	293
4.8.6.6	Järeldused ja ettepanekud.....	295
4.8.7	<i>Nimi.....</i>	296

4.8.7.1	Eesti õigus.....	296
4.8.7.2	Teema käsitus ajalooliselt	297
4.8.7.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses.....	297
4.8.7.4	Teema käsitus võrdlusriikides	297
4.8.7.4.1	Saksamaa.....	297
4.8.7.4.2	Muud riigid.....	297
4.8.7.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	297
4.8.7.6	Järeldused ja ettepanekud	298
4.8.8	<i>Asukoht, aadress, kontaktandmed</i>	298
4.8.8.1	Eesti õigus.....	298
4.8.8.2	Teema käsitus ajalooliselt	300
4.8.8.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses.....	300
4.8.8.4	Teema käsitus võrdlusriikides	300
4.8.8.4.1	Saksamaa.....	300
4.8.8.4.2	Austria	300
4.8.8.4.3	Šveits.....	300
4.8.8.4.4	Muud riigid.....	300
4.8.8.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	300
4.8.8.6	Järeldused ja ettepanekud	302
4.8.9	<i>Asutajad, osanikud, aktsionärid, liikmed, tegelikud kasusaajad, tehingud osalustega.....</i>	302
4.8.9.1	Eesti õigus.....	302
4.8.9.1.1	Üldiselt.....	302
4.8.9.1.2	Osühingu osanike andmed ja tehingud osadega.....	303
4.8.9.1.3	Aktsiaseltsi aktsionäride andmed.....	304
4.8.9.1.4	Tulundusühistu liikmed.....	304
4.8.9.1.5	Erakonna liikmete nimekiri.....	305
4.8.9.1.6	Kohaliku omavalitsuse üksuste liitude liikmete nimekiri.....	305
4.8.9.1.7	Tegelike kasusaajate nimekiri.....	305
4.8.9.2	Teema käsitus ajalooliselt	306
4.8.9.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses.....	306
4.8.9.4	Teema käsitus võrdlusriikides	307
4.8.9.4.1	Saksamaa.....	307
4.8.9.4.2	Austria	308
4.8.9.4.3	Šveits.....	308
4.8.9.4.4	Muud riigid.....	308
4.8.9.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	309
4.8.9.6	Järeldused ja ettepanekud	310
4.8.10	<i>Juhtorganite liikmed ja muud esindajad, audiitorid, revidendid.....</i>	310
4.8.10.1	Eesti õigus	310
4.8.10.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	312
4.8.10.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	313
4.8.10.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	313
4.8.10.4.1	Saksamaa	313
4.8.10.4.2	Austria	314
4.8.10.4.3	Šveits	314
4.8.10.4.4	Muud riigid.....	315

4.8.10.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	315
4.8.10.6	Järeldused ja ettepanekud.....	316
4.8.11	<i>Ühingu varalise seisundi kajastamine, osa- või aktsiakapital, sissemaksed, vara.....</i>	316
4.8.11.1	Eesti õigus	316
4.8.11.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	318
4.8.11.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	318
4.8.11.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	318
4.8.11.4.1	Saksamaa	318
4.8.11.4.2	Austria	318
4.8.11.4.3	Šveits	319
4.8.11.4.4	Muud riigid.....	319
4.8.11.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	319
4.8.11.6	Järeldused ja ettepanekud.....	320
4.8.12	<i>Asutamisleping (asutamisotsus) ja põhikiri, nende kinnitamise aeg ja muudatused</i>	321
4.8.12.1	Eesti õigus	321
4.8.12.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	322
4.8.12.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	322
4.8.12.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	322
4.8.12.4.1	Saksamaa	322
4.8.12.4.2	Austria	323
4.8.12.4.3	Šveits	323
4.8.12.4.4	Muud riigid.....	323
4.8.12.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	323
4.8.12.6	Järeldused ja ettepanekud.....	324
4.8.13	<i>Tegevusala või eesmärk, tähtaeg</i>	324
4.8.13.1	Eesti õigus	324
4.8.13.1.1	Tegevusala ja/või eesmärk	324
4.8.13.1.2	Tähtajalisus	325
4.8.13.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	325
4.8.13.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	325
4.8.13.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	326
4.8.13.4.1	Saksamaa	326
4.8.13.4.2	Austria	326
4.8.13.4.3	Šveits	326
4.8.13.4.4	Muud riigid.....	326
4.8.13.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	326
4.8.13.6	Järeldused ja ettepanekud.....	327
4.8.14	<i>Majandusaasta aruanded ja majandusaasta andmed</i>	328
4.8.14.1	Eesti õigus	328
4.8.14.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	328
4.8.14.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	328
4.8.14.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	328
4.8.14.4.1	Saksamaa	328
4.8.14.4.2	Austria	329
4.8.14.4.3	Šveits	329
4.8.14.4.4	Muud riigid.....	329

4.8.14.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	330
4.8.14.6	Järeldused ja ettepanekud.....	330
4.8.15	Registri tehniline korraldus, andmete avalikkus (mh avalik ja kinnine toimik), ja tutvumise võimalused, isikuandmete kaitse ja avaliku teabe seaduse kohaldamise ulatus	332
4.8.15.1	Registri tehniline korraldus, andmete avalikkus (mh avalik ja kinnine toimik), ja tutvumise võimalused	332
4.8.15.1.1	Eesti õigus	332
4.8.15.1.2	Teema käsitus ajalooliselt	335
4.8.15.1.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	335
4.8.15.1.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	336
4.8.15.1.5	Austria	337
4.8.15.1.6	Šveits	337
4.8.15.1.7	Muud riigid.....	338
4.8.15.1.8	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	338
4.8.15.1.9	Järeldused ja ettepanekud.....	339
4.8.15.2	Avaliku teabe käsitlemine ja isikuandmete kaitse registrimenetluses	340
4.8.15.2.1	Eesti õigus	340
4.8.15.2.2	Teema käsitus ajalooliselt	342
4.8.15.2.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	342
4.8.15.2.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	343
4.8.15.2.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	343
4.8.15.2.6	Järeldused ja ettepanekud.....	343
4.8.16	Registriandmete õiguslik tähendus.....	344
4.8.16.1	Eesti õigus	344
4.8.16.1.1	Registrikannete õiguslik tähendus	344
4.8.16.1.2	Registriväliste andmete õiguslik tähendus	346
4.8.16.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	347
4.8.16.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	347
4.8.16.3.1	Direktiiv 2017/1132/EL	347
4.8.16.3.2	Muu EL õigus.....	348
4.8.16.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	349
4.8.16.4.1	Saksamaa	349
4.8.16.4.2	Austria	351
4.8.16.4.3	Šveits	352
4.8.16.4.4	Muud riigid.....	352
4.8.16.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	352
4.8.16.6	Järeldused ja ettepanekud.....	356
4.8.16.7	Kandemenetlus ja registriväliste andmete kogumise menetlus.....	357
4.8.16.7.1	Kandeavalduse ja muude andmete esitamise vorm ja kord (mh notar, elektroonilised kanalid, välismaalased, võrkeelne suhtlemine).....	358
4.8.16.8	Kandeavalduse lahendamise formaalne kord (mh avalduse lahendamise tähtaeg, puuduste kõrvaldamine, kandemäärus, menetluskeel, kande tegemise aja eelneva määramise võimalus).....	369
4.8.16.8.1	Eesti õigus	369
4.8.16.8.2	Teema käsitus ajalooliselt	373
4.8.16.8.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	374
4.8.16.8.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	374
4.8.16.8.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	375

4.8.16.8.6	Järeldused ja ettepanekud.....	376
4.8.16.9	Kande aluseks olevate avalduste ja esitatud muude dokumentide (st asjaolude) sisulise kontrolli ulatus (mh juhatuse liikmed, ärinimi, asukoht, tegevusala, sidevahendid, majandusaasta aruanded).....	377
4.8.16.9.1	Eesti õigus	377
4.8.16.9.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	381
4.8.16.9.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	381
4.8.16.9.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	381
4.8.16.9.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	382
4.8.16.9.6	Järeldused ja ettepanekud.....	383
4.8.16.10	Kanded kohtulahendi alusel	384
4.8.16.10.1	Eesti õigus	384
4.8.16.10.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	385
4.8.16.10.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	385
4.8.16.10.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	385
4.8.16.10.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	386
4.8.16.10.6	Järeldused ja ettepanekud.....	388
4.8.16.11	Järelevalve andmete õigsuse tagamise üle üldiselt, eesmärk ja erinevate andmete erisused	389
4.8.16.11.1	Eesti õigus	389
4.8.16.11.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	390
4.8.16.11.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	391
4.8.16.11.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	391
4.8.16.11.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	392
4.8.16.11.6	Järeldused ja ettepanekud.....	393
4.8.16.12	Kanded registripidaja algatusel	393
4.8.16.12.1	Eesti õigus	393
4.8.16.12.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	395
4.8.16.12.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	396
4.8.16.12.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	396
4.8.16.12.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	397
4.8.16.12.6	Järeldused ja ettepanekud.....	398
4.8.16.13	Trahvimine (sunniraha) andmete esitamise ja nende õigsuse tagamiseks.....	398
4.8.16.13.1	Eesti õigus	398
4.8.16.13.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	400
4.8.16.13.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	400
4.8.16.13.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	400
4.8.16.13.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	402
4.8.16.13.6	Järeldused ja ettepanekud.....	403
4.8.16.14	Ühingute registrist kustutamine andmete esitamise ja nende õigsuse tagamiseks, registrisse ennistamine 404	
4.8.16.14.1	Eesti õigus	404
4.8.16.14.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	406
4.8.16.14.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	406
4.8.16.14.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	407
4.8.16.14.5	Järeldused ja ettepanekud.....	410
4.8.16.15	Registripidaja otsuste ja tegevuse vaidlustamine.....	410
4.8.16.15.1	Eesti õigus	410

4.8.16.15.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	413
4.8.16.15.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	413
4.8.16.15.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	413
4.8.16.15.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	413
4.8.16.15.6	Järeldused ja ettepanekud.....	414
4.8.16.16	Riigilõivud, notaritasud jm tasud ja kulud registrimenetluses.....	414
4.8.16.16.1	Eesti õigus	414
4.8.16.16.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	416
4.8.16.16.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	416
4.8.16.16.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	416
4.8.16.16.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	417
4.8.16.16.6	Järeldused ja ettepanekud.....	418
4.8.16.17	Vastutus andmete õigsuse ja menetlusega tekitatud kahju eest	419
4.8.16.17.1	Eesti õigus	419
4.8.16.17.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	420
4.8.16.17.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	420
4.8.16.17.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	420
4.8.16.17.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	420
4.8.16.17.6	Järeldused ja ettepanekud.....	421
4.8.16.18	Äriregistri ning MSR-i suhe teiste kohtulike registritega, eelkõige kommertspandiregistri ja kinnistusraamatuga	421
4.8.16.18.1	Eesti õigus	421
4.8.16.18.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	423
4.8.16.18.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses ja võrdlusriikides.....	423
4.8.16.18.4	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	423
4.8.16.18.5	Järeldused ja ettepanekud.....	423
4.8.16.19	Äriregistri suhe EVR-ga, mh EVR kannete tähendus, osaluse ja (mh piiriüleste) tehingute (ka kapitali muutuse ning ühinemise ja jagunemise) kajastamine äriregistris, kontohalduri vajalikkus, EVR avalikkus, esindajakontod, osaluse registri pidajate paljususe ja registripidaja vahetamine (mh EL määrus 909/2014 ja selle rakendamine), EVR-st väljumine; 424	
4.8.16.19.1	Eesti õigus	424
4.8.16.19.2	Teema käsitus ajalooliselt.....	430
4.8.16.19.3	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	430
4.8.16.19.4	Teema käsitus võrdlusriikides.....	431
4.8.16.19.5	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	433
4.8.16.19.6	Järeldused ja ettepanekud.....	433
4.8.16.20	Äriregistri ja MSR-i suhe rahvastikuregistri, majandustegevuse registri, maksukohustuslaste registri jt registritega, mh välismaiste äriregistriega andmete ristkasutus	434
4.8.16.20.1	Eesti õigus	434
4.8.16.20.2	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	435
4.8.16.20.3	Teema käsitus võrdlusriikides.....	435
4.8.16.20.4	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	436
4.8.16.20.5	Järeldused ja ettepanekud.....	436
4.8.16.21	Äriregistri ja MSR-i suhe võimaliku maksejõuetuseregistriga	437
4.8.16.21.1	Eesti õigus	437
4.8.16.21.2	Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses	437

4.8.16.21.3	Teema käsitus võrdlusriikides.....	437
4.8.16.21.4	Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused	438
4.8.16.21.5	Järeldused ja ettepanekud.....	438
4.9	PÕHILISED JÄRELDUSED	438
5	ÜHINGUGA KONTAKTEERUMINE	443
5.1	TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES	443
5.1.1	<i>Teema kirjeldus: Ühinguga kontakteerumine.....</i>	<i>443</i>
5.2	ÜHINGUGA KONTAKTEERUMIST REGULEERIV KEHTIV ÕIGUS	443
5.2.1	<i>Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid.....</i>	<i>443</i>
5.2.1.1	Ühinguga kontakteerumine	443
5.2.1.2	Eraõigusliku juriidilise isiku asukoht versus juhatuse asukoht	444
5.3	SISERIIKLIK ÕIGUS.....	445
5.3.1	<i>Ühinguga kontakteerumine.....</i>	<i>445</i>
5.3.1.1	Juriidilise isiku asukoht ja aadress. Juhatuse aadress	445
5.3.1.2	Menetlusedokumentide kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses	445
5.3.1.3	Kättetoimetamine teistes menetlustes.....	448
5.3.1.4	Kontaktisik	449
5.3.1.5	Juriidilise isiku kontaktandmete esitamine registripidajale.....	450
5.3.2	<i>Juhtimine välisriigist</i>	<i>450</i>
5.3.3	<i>Põhiseadus, Euroopa Liidu reeglid, muu rahvusvahelisest õigusest tulenev taust.....</i>	<i>451</i>
5.3.3.1	Ühinguga kontakteerumine	451
5.3.3.2	Juhtimine välisriigist.....	452
5.4	ANALÜÜSIMIST VAJAVAD KÜSIMUSED.....	452
5.4.1	<i>Eraõiguslike juriidiliste isikutega kontakteerumise probleemid.....</i>	<i>452</i>
5.4.2	<i>Juhtimine välisriigist – analüüsimist vajavad probleemid.....</i>	<i>455</i>
5.5	TEEMA KÄSITLUS VÕRDLUSRIIKIDES.....	455
5.5.1	<i>Ühinguga kontakteerumise põhimõtete käsitus võrdlusriikides.....</i>	<i>455</i>
5.5.2	<i>Juhtimine välisriigist – käsitus võrdlusriikides.....</i>	<i>458</i>
5.6	JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	458
6	OSALUSED JA ASUTAJAÕIGUSED.....	460
6.1	TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES	460
6.1.1	<i>Kapitaliühingud (OÜ,AS).....</i>	<i>460</i>
6.1.1.1	Osaühing.....	460
6.1.1.2	Aktsiaselts.....	460
6.1.1.3	Isikuühingud ja tulundusühistu (TÜ, UÜ, ühistu).....	460
6.1.1.3.1	Täisühing ja usaldusühing	460
6.1.1.3.2	Tulundusühistu	461
6.1.1.4	Mittetulundusühing ja sihtasutus (MTÜ, SA).....	461
6.1.1.4.1	Mittetulundusühing.....	461
6.1.1.4.2	Sihtasutus	461
6.2	ANALÜÜSIMIST VAJAVAD TEEMAD	461
6.2.1	<i>Kapitaliühingud (OÜ,AS).....</i>	<i>461</i>
6.2.1.1	Osaühing.....	461
6.2.1.1.1	Osa mõiste ja nimiväärtus.....	461

6.2.1.1.2	Osa võõrandamise lubatavus ja võõrandamisrežiimid	462
6.2.1.1.3	Osa võõrandamise tehingu vorminõuded ja tehingule kohalduv õigus	463
6.2.1.1.4	Osa heauskse omandamise võimalused	464
6.2.1.1.5	Osa pantimise lubatavus ja pantimise kord.....	464
6.2.1.1.6	Osanike nimekiri	465
6.2.1.1.7	Ühe osanikuga osaühing	466
6.2.1.1.8	Osa üleminek pärijale.....	467
6.2.1.1.9	Ühine osa.....	467
6.2.1.1.10	Vahetusvõlakiri	468
6.2.1.2	Aktsiaselts.....	468
6.2.1.2.1	Aktsia mõiste ja nimiväärtus.....	468
6.2.1.2.2	Eri liiki aktsiad	468
6.2.1.2.3	Aktsia võõrandamine ja võõrandamisrežiimid	469
6.2.1.2.4	Aktsia pantimine.....	469
6.2.1.2.5	Aktsiaraamatu pidamine	470
6.2.1.2.6	Vahetusvõlakirjade välja laskmine	470
6.2.2	<i>Isikuühingud ja tulundusühistu</i>	470
6.2.2.1	Täisühing ja usaldusühing.....	470
6.2.2.1.1	Liikmelisuse üleandmise võimalused ja regulatsioon	470
6.2.2.2	Tulundusühistu (s.h hooneühistu)	471
6.2.2.2.1	Liikmelisuse üleandmise võimalused ja regulatsioon	471
6.2.2.3	Hooneühistu liikmelisusega seotud erisused.....	471
6.2.2.4	Mittetulundusühing ja sihtasutus	471
6.2.2.4.1	Mittetulundusühingu liikmesus.....	471
6.2.2.5	Sihtasutus ja selle asutajaõigused	472
6.3	TEEMA KÄSITLUS VÕRDLUSRIIKIDES.....	472
6.3.1	<i>Kapitaliühingud (OÜ,AS)</i>	472
6.3.1.1	Osaühing.....	472
6.3.1.1.1	Osa mõiste ja nimiväärtus.....	472
6.3.1.1.2	Osa võõrandamine ja võõrandamisrežiimid, osa pantimine, osa pärimine	479
6.3.1.1.3	Osa pantimine.....	487
6.3.1.1.4	Osa pärimine.....	488
6.3.1.1.5	Osanike nimekirja pidamine	489
6.3.1.1.6	Mitmele isikule kuuluv osa	493
6.3.1.1.7	Ühe osanikuga osaühing ja registripidaja teavitamise kohustus ühe osanikuga osaühingu tekkimisest ..	494
6.3.1.1.8	Võlakirjad ja muud ühingu välja antavad väärtpaberid	494
6.3.1.2	Aktsiaselts.....	495
6.3.1.2.1	Aktsia mõiste ja nimiväärtus.....	495
6.3.1.2.2	Aktsiate liigid.....	497
6.3.1.2.3	Aktsiate võõrandamine ja võõrandamisrežiimid, aktsiate pantimine	500
6.3.1.2.4	Aktsiate pantimine	505
6.3.1.2.5	Aktsiaraamatu pidamine	506
6.3.1.2.6	Vahetusvõlakirjad ja muud võlakirjad.....	510
6.3.2	<i>Isikuühingud ja tulundusühistu</i>	511
6.3.2.1	Täisühing ja usaldusühing.....	511
6.3.2.1.1	Liikmesuse üleandmise võimalused ja regulatsioon.....	511

6.3.2.2	Tulundusühistu s.h hooneühistu.....	512
6.3.2.2.1	Liikmelisuse üleandmise võimalused ja regulatsioon.....	512
6.3.2.3	Mittetulundusühing ja sihtasutus.....	513
6.3.2.3.1	Mittetulundusühingu liikmesus.....	513
6.3.2.4	Sihtasutus ja selle asutajaõigused.....	513
6.4	JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD.....	514
6.4.1	<i>Kapitaliühingud (OÜ,AS)</i>	514
6.4.1.1	Osaühing.....	514
6.4.1.1.1	Osa mõiste ja nimiväärtus.....	514
6.4.1.1.2	Osa võõrandamise lubatavus ja võõrandamisrežiimid.....	514
6.4.1.1.3	Osa võõrandamise tehingu vorminõuded ja tehingule kohalduv õigus.....	515
6.4.1.1.4	Osa heauskse omandamise võimalused.....	516
6.4.1.1.5	Osa pantimise lubatavus ja pantimise kord.....	516
6.4.1.1.6	Osanike nimekiri.....	517
6.4.1.1.7	Ühe osanikuga osaühing.....	518
6.4.1.1.8	Osa üleminek pärijale.....	518
6.4.1.1.9	Ühine osa.....	518
6.4.1.1.10	Vahetusvõlakiri.....	518
6.4.1.2	Aktsiaselts.....	518
6.4.1.2.1	Aktsia mõiste ja nimiväärtus.....	518
6.4.1.2.2	Eri liiki aktsiad.....	519
6.4.1.2.3	Aktsia võõrandamine ja võõrandamisrežiimid.....	519
6.4.1.2.4	Aktsia pantimine.....	520
6.4.1.2.5	Aktsiaraamatu pidamine.....	520
6.4.1.2.6	Vahetusvõlakirjade välja laskmine.....	520
6.4.2	<i>Isikuühingud ja tulundusühistu</i>	521
6.4.2.1	Täisühing ja usaldusühing.....	521
6.4.2.1.1	Liikmesuse üleandmise võimalused ja regulatsioon.....	521
6.4.2.2	Tulundusühistu s.t hooneühistu.....	521
6.4.2.2.1	Liikmesuse üleandmise võimalused ja regulatsioon.....	521
6.4.2.3	Mittetulundusühing ja sihtasutus.....	522
6.4.2.3.1	Mittetulundusühingu liikmesus.....	522
6.4.2.3.2	Sihtasutus ja selle asutajaõigused.....	522

7 JURIIDILISTE ISIKUTE ORGANITE KOOSOLEKUTE KORRALDAMINE, OTSUSTE VASTUVÕTMINE JA KEHTETUS, OSALUSE OMAJATE PÄDEVUS..... 523

7.1	TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES.....	523
7.1.1	<i>Kehtiv õigus</i>	523
7.1.1.1	Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid.....	523
7.1.1.2	Siseriiklik õigus (ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist).....	524
7.1.1.2.1	Aktsiaselts.....	524
7.1.1.2.2	Osaühing.....	525
7.1.1.2.3	Täis- ja usaldusühing.....	525
7.1.1.2.4	Tulundusühistu.....	525
7.1.1.2.5	Mittetulundusühing.....	525
7.1.1.2.6	Sihtasutus.....	526

7.1.1.3	Euroopa Liidu õigus ja rahvusvaheline õigus (st mis reeglitega tuleb arvestada uue regulatsiooni kujundamisel)	526
7.2	ANALÜÜSIMIST VAJAVAD KÜSIMUSED.....	527
7.2.1	<i>Koosolekute korraldamine</i>	527
7.2.1.1	Probleemide üldine kirjeldus ja regulatsiooni lähtekohad	527
7.2.1.2	Koosoleku kokkukutsumiseks õigustatud ja kohustatud isikud (sh kokkukutsumise õiguse üleminek)	528
7.2.1.3	Kokkukutsumise teade.....	530
7.2.1.4	Kokkukutsumise teate edastamise viis ja tähtaeg.....	531
7.2.1.5	Koosoleku päevakord ja eelnõud.....	534
7.2.1.5.1	Päevakord.....	534
7.2.1.6	Otsuse eelnõu.....	537
7.2.1.7	Koosoleku läbiviimise viisid	538
7.2.1.8	Kvooruminõuded ja korduskoosolekud.....	540
7.2.1.8.1	Probleemide üldkirjeldus	540
7.2.1.8.2	Kvooruminõude põhjendatus	540
7.2.1.9	Korduskoosolekud.....	542
7.2.1.10	Otsuste vastuvõtmine	543
7.2.1.10.1	Probleemide üldkirjeldus	543
7.2.1.11	Otsuste vastuvõtmise viisid	544
7.2.1.11.1	Otsuste vastuvõtmise viisid erinevad juriidilise isiku liikide lõikes	544
7.2.1.12	Hääle andmise viisid	545
7.2.1.13	Häälteenamuse nõuded.....	547
7.2.1.14	Otsuste vorminõuded	548
7.2.1.15	Esindamine.....	550
7.2.1.15.1	Probleemide üldkirjeldus	550
7.2.1.15.2	Esinduse analüüs	550
7.2.1.16	Keelenõuded.....	552
7.2.1.16.1	Probleemide üldine kirjeldus.....	552
7.2.1.16.2	Keelenõuete analüüs.....	552
7.2.2	<i>Otsuste kehtetus</i>	554
7.2.2.1	Probleemide üldine kirjeldus	554
7.2.2.2	Kehtetuse liigid ja mitteotsus.....	554
7.2.2.3	Tühisuse ja kehtetuks tunnistamise aluste süsteem.....	556
7.2.2.3.1	Kehtetuse aluste süsteemi üldisloomustus	556
7.2.2.3.2	Otsuste tühisuse alused	557
7.2.2.3.3	Kehtetuse alused	560
7.2.2.4	Vastuväide kehtetuks tunnistamise eeldusena ja puudusega otsuse kinnitamine.....	563
7.2.2.4.1	Vastuväide kehtetuks tunnistamise õiguse osana eeldusena	563
7.2.2.4.2	Otsuse kinnitamine.....	565
7.2.2.5	Otsuste vaidlustamise tähtajad.....	566
7.2.3	<i>Häältearvamisekeeld ja selle rikkumise mõju otsuste kehtivusele</i>	568
7.2.4	<i>Otsuse vaidlustamiseks ja tühisusele tuginemiseks õigustatud isikute ring</i>	573
7.2.4.1	Kehtetuks tunnistamist nõudma õigustatud isikud	573
7.2.4.2	Tühisuse tuvastamise nõudeõigust omavad isikud	575
7.2.4.3	Otsuste vaidlustamise menetlus	576
7.2.4.3.1	Probleemide üldine kirjeldus.....	576

7.2.4.3.2	Otsuse kohta tehtava kohtulahendi toime	576
7.2.4.3.3	Kuritarvituste vältimine otsuste vaidluses (hagita menetlus, vastassuunaline hagi)	577
7.2.5	<i>Osaluse omajate pädevus</i>	579
7.2.5.1	Probleemide üldine kirjeldus	579
7.2.5.2	Osaluse omajate pädevuse analüüs	579
7.3	TEEMA KÄSITLUS VÕRDLUSRIIKIDES	584
7.3.1	<i>Koosolekute korraldamine</i>	584
7.3.1.1	Saksamaa	584
7.3.1.1.1	Aktsiaselts	584
7.3.1.1.2	Osaühing	585
7.3.1.1.3	Muud ühingud	586
7.3.1.2	Suurbritannia	587
7.3.1.3	Soome	587
7.3.1.4	Rootsi	588
7.3.1.5	Läti	589
7.3.1.6	Leedu	589
7.3.1.7	Taani	589
7.3.1.8	Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikatest	591
7.3.2	<i>Kvooruminõuded ja korduskoosolekud</i>	591
7.3.2.1	Saksamaa	591
7.3.2.1.1	Aktsiaselts	591
7.3.2.1.2	Osaühing	591
7.3.2.1.3	Muud ühingud	591
7.3.2.2	Suurbritannia	591
7.3.2.3	Soome	592
7.3.2.4	Rootsi	592
7.3.2.5	Läti	592
7.3.2.6	Leedu	593
7.3.2.7	Taani	593
7.3.2.8	Holland	593
7.3.2.9	Luksemburg	593
7.3.2.10	Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikatest	593
7.3.3	<i>Otsuste vastuvõtmine</i>	594
7.3.3.1	Saksamaa	594
7.3.3.1.1	Aktsiaselts	594
7.3.3.1.2	Osaühing	594
7.3.3.1.3	Muud ühingud	595
7.3.3.2	Suurbritannia	595
7.3.3.3	Soome	596
7.3.3.4	Rootsi	596
7.3.3.5	Läti	596
7.3.3.6	Leedu	597
7.3.3.7	Taani	597
7.3.3.8	Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast	598
7.3.4	<i>Esindamine</i>	598
7.3.4.1	Saksamaa	598

7.3.4.1.1	Aktsiaselts	598
7.3.4.1.2	Osaühing	599
7.3.4.1.3	Muud ühingud	599
7.3.4.2	Suurbritannia	599
7.3.4.3	Soome	600
7.3.4.4	Rootsi	600
7.3.4.5	Läti	600
7.3.4.6	Leedu	600
7.3.4.7	Taani	600
7.3.4.8	Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast	600
7.3.5	<i>Keelenõuded</i>	601
7.3.5.1	Saksamaa	601
7.3.5.2	Suurbritannia	601
7.3.5.3	Soome	601
7.3.5.4	Rootsi	601
7.3.5.5	Läti	601
7.3.5.6	Leedu	601
7.3.5.7	Taani	601
7.3.5.8	Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast	602
7.3.6	<i>Otsuste kehtetuse üldise regulatsioon ja lähteseisukohad</i>	602
7.3.6.1	Saksamaa	602
7.3.6.2	Suurbritannia	604
7.3.6.3	Soome	604
7.3.6.4	Rootsi	604
7.3.6.5	Läti	605
7.3.6.6	Leedu	605
7.3.6.7	Taani	605
7.3.6.8	Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast	606
7.3.7	<i>Otsuste vaidlustamise menetlus</i>	606
7.3.7.1	Saksamaa	606
7.3.7.2	Suurbritannia	608
7.3.7.3	Rootsi	608
7.3.7.4	Soome	609
7.3.7.5	Läti	609
7.3.7.6	Leedu	610
7.3.7.7	Taani	610
7.3.7.8	Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast	610
7.3.8	<i>Osaluse omajate pädevus</i>	611
7.3.8.1	Saksamaa	611
7.3.8.1.1	Aktsiaselts	611
7.3.8.1.2	Osaühing	611
7.3.8.1.3	Muud ühingud	611
7.3.8.2	Suurbritannia	612
7.3.8.3	Soome	612
7.3.8.4	Rootsi	612
7.3.8.5	Läti	612

7.3.8.6	Leedu.....	612
7.3.8.7	Taani.....	613
7.3.8.8	Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast	613
7.4	JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	613
8	JURIIDILISTE ISIKUTE JUHTORGANID	623
8.1	TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES	623
8.1.1	<i>Teema kirjeldus.....</i>	623
8.1.2	<i>Kehtiv õigus.....</i>	623
8.1.2.1	Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid	623
8.1.2.2	Siseriiklik õigus, ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist	623
8.1.2.2.1	Üldist.....	623
8.1.2.2.2	Aktsiaselts	623
8.1.2.2.3	Osaühing	624
8.1.2.2.4	Mittetulundusühing.....	625
8.1.2.2.5	Täis- ja usaldusühing ning seltsing	626
8.1.2.2.6	Sihtasutus.....	626
8.1.2.2.7	Tulundusühistu	627
8.1.2.3	Euroopa Liidu õigus ja rahvusvaheline õigus	627
8.2	ANALÜÜSIMIST VAJAVAD KÜSIMUSED.....	628
8.2.1	<i>Juhtimisstruktuur</i>	629
8.2.2	<i>Juhtorganite liikmetele esitatavad nõuded</i>	629
8.2.3	<i>Juhtorganite liikmete valimine/määramine ja õigussuhe juriidilise isikuga</i>	629
8.2.4	<i>Juhatuse ja nõukogu liikme tagasikutsumine</i>	630
8.2.5	<i>Juhtorganite liikmete ametiaja pikkus.....</i>	630
8.2.6	<i>Juhtorganite liikmete tasude määramise süsteem ja tasu suurus.....</i>	630
8.2.7	<i>Juhatuse liikmete tehtud tehingute tühistamine põhikirjaliste piirangute mitteamestamisel</i>	631
8.2.8	<i>Juhtorganite liikmete õigused, kohustused ja vastutus, sh faktilise ühingujuhi (varidirektori) instituut</i> 632	
8.2.9	<i>Juhtorganite liikmete õigused ja kohustused</i>	632
8.2.10	<i>Juhtorganite liikmete vastutus</i>	633
8.2.11	<i>Faktilise ühingujuhi (varidirektori) instituut.....</i>	635
8.2.12	<i>Korraliku ettevõtja hoolsus</i>	635
8.2.13	<i>Ärisaladuse kaitse</i>	636
8.3	TEEMA KÄSITLUS VÕRDLUSRIIKIDES.....	637
8.3.1	<i>Juhtimisstruktuur</i>	637
8.3.1.1	Saksamaa	637
8.3.1.2	Suurbritannia.....	638
8.3.1.3	Rootsi	639
8.3.1.4	Soome	639
8.3.1.5	Läti.....	640
8.3.1.6	Leedu.....	641
8.3.1.7	Taani.....	641
8.3.2	<i>Juhtorganite liikmetele esitatavad nõuded</i>	642
8.3.2.1	Saksamaa	642
8.3.2.2	Suurbritannia.....	643

8.3.2.3	Rootsi	643
8.3.2.4	Soome	643
8.3.2.5	Läti.....	644
8.3.2.6	Leedu.....	644
8.3.2.7	Taani.....	644
8.3.3	<i>Juhtorganite liikmete valimine/määramine ja õigussuhe juriidilise isikuga</i>	644
8.3.3.1	Saksamaa	644
8.3.3.1.1	Aktsiaselts ja osaühing	644
8.3.3.1.2	MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus.....	645
8.3.3.1.3	Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga.....	645
8.3.3.2	Suurbritannia.....	646
8.3.3.2.1	Osaühing ja aktsiaselts	646
8.3.3.2.2	CIO, tulundusühistu ja sihtasutus.....	646
8.3.3.2.3	Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga.....	646
8.3.3.3	Rootsi	647
8.3.3.3.1	Osaühing ja aktsiaselts	647
8.3.3.3.2	MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus.....	647
8.3.3.3.3	Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga.....	647
8.3.3.4	Soome	647
8.3.3.4.1	Osaühing ja aktsiaselts	647
8.3.3.4.2	MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus.....	647
8.3.3.4.3	Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga.....	648
8.3.3.5	Läti.....	648
8.3.3.5.1	Osaühing ja aktsiaselts	648
8.3.3.5.2	MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus.....	648
8.3.3.5.3	Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga.....	649
8.3.3.6	Leedu.....	649
8.3.3.6.1	Osaühing ja aktsiaselts	649
8.3.3.6.2	MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus.....	649
8.3.3.6.3	Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga.....	649
8.3.3.7	Holland.....	650
8.3.3.7.1	Osaühing ja aktsiaselts	650
8.3.3.7.2	MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus.....	650
8.3.3.7.3	Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga.....	651
8.3.3.8	Taani.....	651
8.3.3.8.1	Osaühing ja aktsiaselts	651
8.3.3.8.2	MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus.....	651
8.3.3.8.3	Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga.....	651
8.3.4	<i>Juhatuse ja nõukogu liikme tagasikutsumine</i>	652
8.3.4.1	Saksamaa	652
8.3.4.2	Suurbritannia.....	652
8.3.4.3	Rootsi	653
8.3.4.4	Soome	653
8.3.4.5	Läti.....	653
8.3.4.6	Leedu.....	654
8.3.4.7	Holland.....	654

8.3.4.8	Taani.....	655
8.3.5	<i>Juhtorganite liikmete ametiaja pikkus.....</i>	655
8.3.5.1	Saksamaa.....	655
8.3.5.2	Suurbritannia.....	655
8.3.5.3	Rootsi.....	656
8.3.5.4	Soome.....	656
8.3.5.5	Läti.....	656
8.3.5.6	Leedu.....	656
8.3.5.7	Holland.....	656
8.3.5.8	Taani.....	657
8.3.6	<i>Juhtorganite liikmete tasude määramise süsteem ja tasu suurus.....</i>	657
8.3.6.1	Saksamaa.....	657
8.3.6.2	Suurbritannia.....	657
8.3.6.3	Rootsi.....	658
8.3.6.4	Soome.....	658
8.3.6.5	Läti.....	658
8.3.6.6	Leedu.....	658
8.3.6.7	Taani.....	658
8.3.7	<i>Juhatuse liikmete tehtud tehingute tühistamine põhikirjaliste piirangute mitteamestamisel.....</i>	659
8.3.7.1	Saksamaa.....	659
8.3.7.2	Suurbritannia.....	659
8.3.7.3	Rootsi.....	659
8.3.7.4	Soome.....	660
8.3.7.5	Läti.....	660
8.3.7.6	Leedu.....	660
8.3.7.7	Taani.....	660
8.3.8	<i>Juhtorganite liikmete õigused, kohustused ja vastutus, sh faktilise juhi instituut.....</i>	661
8.3.8.1	Saksamaa.....	661
8.3.8.1.1	Õigused ja kohustused.....	661
8.3.8.1.2	Vastutus.....	662
8.3.8.1.3	Faktilise juhi instituut.....	663
8.3.8.2	Suurbritannia.....	664
8.3.8.2.1	Juhatuse õigused ja kohustused.....	664
8.3.8.2.2	Vastutus.....	664
8.3.8.2.3	Faktilise juhi instituut.....	665
8.3.8.3	Rootsi.....	666
8.3.8.3.1	Juhatuse liikme õigused ja kohustused.....	666
8.3.8.3.2	Vastutus.....	667
8.3.8.3.3	Faktilise juhi instituut.....	667
8.3.8.4	Soome.....	668
8.3.8.4.1	Juhatuse liikme õigused ja kohustused.....	668
8.3.8.4.2	Vastutus.....	668
8.3.8.4.3	Faktilise juhi instituut.....	669
8.3.8.5	Läti.....	669
8.3.8.5.1	Juhatuse liikme õigused ja kohustused.....	669
8.3.8.5.2	Vastutus.....	670

8.3.8.5.3	Faktilise juhi instituut	670
8.3.8.6	Leedu.....	670
8.3.8.6.1	Juhatuse liikme õigused ja kohustused.....	670
8.3.8.6.2	Vastutus.....	671
8.3.8.6.3	Faktilise juhi instituut	671
8.3.8.7	Taani.....	671
8.3.8.7.1	Juhatuse liikme õigused ja kohustused.....	671
8.3.8.7.2	Vastutus.....	672
8.3.8.7.3	Faktilise juhi instituut	673
8.3.9	<i>Korraliku ettevõtja hoolsus</i>	673
8.3.9.1	Saksamaa	673
8.3.9.2	Suurbritannia	673
8.3.9.3	Rootsi	673
8.3.9.4	Soome	674
8.3.9.5	Läti.....	674
8.3.9.6	Leedu.....	674
8.3.9.7	Taani.....	674
8.3.10	<i>Ärisaladuse kaitse</i>	674
8.3.10.1	Saksamaa	674
8.3.10.2	Suurbritannia	675
8.3.10.3	Rootsi	676
8.3.10.4	Soome	676
8.3.10.5	Läti	676
8.3.10.6	Leedu.....	676
8.3.10.7	Taani	676
8.4	JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD.....	676
9	ENAMUS- JA VÄHEMUSOSALUSED, TASAKAALUSTATUD KAITSE	682
9.1	TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES	682
9.1.1	<i>Teema kirjeldus</i>	682
9.2	TEEMAT REGULEERIV KEHTIV ÕIGUS	685
9.2.1	<i>Õiguslikud lähtekohad ja reeglite eesmärgid</i>	685
9.2.1.1	Siseriiklik õigus	685
9.2.1.1.1	Osaluse omajatele teabe andmine.....	685
9.2.1.1.2	Juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamine	691
9.2.1.1.3	Väljumisõigused	692
9.2.1.1.4	Ühingu toimimise tagamine võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral	699
9.2.1.1.5	Huvide konflikti vältimine	701
9.2.1.1.6	Aktsionäride foorum	704
9.2.1.1.7	Aktsionäride ja osanike leping	704
9.2.1.1.8	Aktsionäri derivatiivhagi	705
9.2.1.1.9	Börsiaktsiaseltside aktsionäride õiguste direktiivi ülevõtmisega seotud küsimused	706
9.2.2	<i>Põhiseadus, Euroopa Liidu õigus ja rahvusvaheline õigus</i>	708
9.2.2.1	Teabeõigus.....	708
9.2.2.2	Juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamine.....	709
9.2.2.3	Väljumisõigused	711

9.2.2.4	Ühingu toimimise tagamine võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral.....	711
9.2.2.5	Huvide konflikti vältimine.....	711
9.2.2.6	Aktsionäride foorum.....	712
9.2.2.7	Aktsionäride ja osanike leping	712
9.2.2.8	Aktsionäri derivatiivhagi.....	713
9.2.2.9	Börsiaksiaseltside aktsionäride õiguste direktiivi ülevõtmisega seotud küsimused	713
9.3	ANALÜÜSIMIST VAJAVAD KÜSIMUSED.....	714
9.3.1	Teabeõigus.....	714
9.3.2	Juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamine.....	715
9.3.3	Väljumisõigused, sh squeeze-out.....	715
9.3.3.1	Squeeze-out, sell-out ja take-over.....	715
9.3.3.2	Exit-rights.....	715
9.3.4	Ühingu toimimise tagamine osanike või aktsionäride võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral	716
9.3.5	Huvide konflikti vältimine	717
9.3.6	Aktsionäride foorum	717
9.3.7	Aktsionäride ja osanike lepingu õigusliku reguleerimise vajadus.....	717
9.3.8	Aktsionäri derivatiivhagi.....	718
9.3.9	Börsiaksiaseltside aktsionäride õiguste direktiivi ülevõtmisega seotud küsimused	719
9.4	TEEMA KÄSITLUS VÕRDLUSRIIKIDES.....	719
9.4.1	Teabeõigus.....	719
9.4.2	Juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamine.....	721
9.4.3	Väljumisõigused, sh squeeze-out.....	721
9.4.3.1	Squeeze-out, take-over, sell-out.....	721
9.4.3.2	Igaühe väljumisõigus.....	722
9.4.4	Ühingu toimimise tagamine võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral.....	728
9.4.5	Huvide konflikti vältimine	729
9.4.5.1	Hääletamispiirangud.....	729
9.4.5.2	Juhatuse liikmega tehingu tegemise piirangud	730
9.4.6	Aktsionäride foorum	731
9.4.7	Aktsionäride ja osanike lepingu õiguslik reguleerimine.....	732
9.4.8	Aktsionäri derivatiivhagi.....	733
9.4.8.1	Derivatiivhagi Saksa õiguses.....	733
9.4.8.2	Derivatiivhagi Ühendkuningriigi õiguses	735
9.4.8.3	Derivatiivhagi Põhjamaade õiguses	737
9.4.8.4	Derivatiivhagi Läti õiguses	738
9.4.8.5	Derivatiivhagi EMCA järgi	739
9.4.9	Börsiaksiaseltside aktsionäride õiguste direktiivi ülevõtmisega seotud küsimused	740
9.5	JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	740
10	JURIIDILISTE ISIKUTE KAPITALISÜSTEEMID JA ARUANDLUS, KONSERNIREEGLID.....	745
10.1	TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES	745
10.1.1	Teema kirjeldus.....	745
10.2	TEEMAT REGULEERIV KEHTIV ÕIGUS	747
10.2.1	Siseriiklik õigus.....	748
10.2.1.1	Bilansitest ja maksevõimelisuse test.....	748
10.2.1.2	Miinumumkapital ja sisse maksete suurus, mitterahaliste sisse maksete hindamine, netovara nõuded.....	748

10.2.2	<i>Sissemakseta asutatud osaühing</i>	750
10.2.3	<i>Allutatud laen</i>	750
10.2.4	<i>Väljamaksete tegemine</i>	751
10.2.5	<i>Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele</i> 752	
10.2.5.1	Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine.....	752
10.2.5.2	Laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele.....	753
10.2.6	<i>Kapitali suuruse muutmine</i>	754
10.2.6.1	Kapitali suurendamine	754
10.2.6.2	Kapitali vähendamine.....	755
10.2.7	<i>Aruandlusnõuded, audiitori ülesanded ja vastutus</i>	756
10.2.8	<i>Kontserniõigus</i>	757
10.2.8.1	Üldist	757
10.2.8.2	Emahinguga ja tütarühingu vahelised suhted ja küsimus, kuidas takistada seda, et emahing võtab lepingu alusel tütarühingust kogu raha välja kuni tütarühing pankrotistub.	757
10.2.8.3	Läbiva teabenõude probleem	759
10.2.9	<i>Põhiseadus, Euroopa Liidu õigus, rahvusvaheline õigus</i>	760
10.2.9.1	Bilansitesti ja maksevõimelisuse testi kasutamine ühingu maksevõimelisuse kontrollimiseks	760
10.2.9.2	Väljamaksete tegemise üldreeglid	761
10.2.9.3	Miinimumkapitali ja sissemaksete suurus, mitterahaliste sissemaksete hindamine, netovara nõuded....	762
10.2.9.3.1	Miinimumkapitali suurus	762
10.2.9.3.2	Mitterahalise sissemakse hindamine	762
10.2.9.3.3	Netovara.....	763
10.2.9.3.4	Sissemakseta asutatud osaühingu sissemaksete tegemine	764
10.2.9.3.5	Väljamaksete tegemine.....	764
10.2.9.4	<i>Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele</i> 764	
10.2.9.4.1	Oma aktsiate omandamine.....	764
10.2.9.5	Kapitali suuruse muutmine.....	766
10.2.9.5.1	Aktsiakapitali suurendamine	766
10.2.9.5.2	Aktsiakapitali vähendamine.....	767
10.2.9.6	<i>Aruandlusnõuded, audiitori ülesanded ja vastutus</i>	767
10.2.9.6.1	Aruandlusnõuded	767
10.2.9.6.2	Audiitori ülesanded ja vastutus	767
10.2.9.7	Kontserniõigus	768
10.3	ANALÜÜSIMIST VAJAVAD KÜSIMUSED	768
10.3.1	<i>Bilansitest ja maksevõimelisuse test</i>	768
10.3.2	<i>Miinimumkapital ja sissemaksete suurus, mitterahaliste sissemaksete hindamine, netovara nõuded</i> 768	
10.3.3	<i>Sissemakseta asutatud osaühing</i>	768
10.3.4	<i>Allutatud laen</i>	770
10.3.5	<i>Väljamaksete tegemine</i>	770
10.3.6	<i>Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele</i> 770	
10.3.7	<i>Kapitali suuruse muutmine</i>	771
10.3.8	<i>Aruandlusnõuded, audiitori ülesanded ja vastutus</i>	771

10.3.8.1	Aruandlusnõuded	771
10.3.8.2	Audiitori ülesanded ja vastutus	772
10.3.9	<i>Kontserniõigus</i>	772
10.4	TEEMA KÄSITLUS VÕRDLUSRIIKIDES	772
10.4.1	<i>Bilansitest ja maksevõimelisuse test</i>	772
10.4.2	<i>Miinumkapital ja sissemaksete suurus, mitterahaliste sissemaksete hindamine, netovara nõuded</i> 774	
10.4.3	<i>Sissemakse väärtuse hindamine</i>	775
10.4.4	<i>Sissemakseta asutatud osaühing</i>	776
10.4.5	<i>Allutatud laen</i>	776
10.4.6	<i>Väljamaksete tegemine</i>	777
10.4.7	<i>Vähemuse dividendinõue</i>	778
10.4.8	<i>Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele</i> 779	
10.4.8.1	<i>Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine</i>	779
10.4.9	<i>Laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele</i>	781
10.4.10	<i>Kapitali suuruse muutmine</i>	782
10.4.10.1	<i>Kapitali tingimuslik suurendamine</i>	782
10.4.10.2	<i>Märkimise eesõigus ja selle välistamine</i>	783
10.4.10.3	<i>Kapitali vähendamine</i>	785
10.4.11	<i>Aruandlusnõuded, audiitori ülesanded ja vastutus</i>	785
10.4.11.1	<i>Aruannete avalikustamise kohustused ja nende allkirjastamine</i>	786
10.4.11.2	<i>Majandusaasta aruande esitamise tähtajad teistes riikides</i>	787
10.4.11.3	<i>Majandusaasta aruande kinnitamise otsuste vaidlustamine</i>	787
10.4.12	<i>Kontserniõigus</i>	788
10.5	JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	791
11	JURIIDILISTE ISIKUTE LÕPETAMINE JA LIKVIDEERIMINE	797
11.1	TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES	797
11.1.1	<i>Teema kirjeldus</i>	797
11.2	KEHTIV ÕIGUS	797
11.2.1	<i>Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid</i>	797
11.2.2	<i>Siseriiklik õigus (ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist)</i>	800
11.2.2.1	<i>Aktsiaselts</i>	800
11.2.2.2	<i>Osaühing</i>	802
11.2.2.3	<i>Isikuühingud (täisühing ja usaldusühing)</i>	803
11.2.2.4	<i>Tulundusühistu</i>	804
11.2.2.5	<i>Mittetulundusühing</i>	805
11.2.2.6	<i>Sihtasutus</i>	806
11.2.3	<i>Euroopa Liidu õigus ja rahvusvaheline õigus (reeglid, millega tuleb arvestada uue regulatsiooni kujundamisel)</i>	808
11.2.3.1	<i>Direktiiv 2017/1132</i>	808
11.2.3.2	<i>Ühtne raamatupidamisdirektiiv nr 2013/34/EL</i>	809
11.3	ANALÜÜSIMIST VAJAVAD KÜSIMUSED	809
11.3.1	<i>Vabatahtlik lõpetamine ja likvideerimismenetlus</i>	809
11.3.2	<i>Likvideerimistähtaegade põhjendus</i>	809

11.3.2.1	Regulatsiooni alused	809
11.3.2.2	Likvideerimisele eelnevad toimingud (nende kestus)	810
11.3.2.3	Likvideerimise toimingud ja aja miinimumnõuded.....	811
11.3.2.4	Likvideerimisele järgnevate toimingute (registrist kustutamise) ajalised piirid	813
11.3.2.5	Lõpetamise maksimumtähtaeg (allutatus kohtulikule kontrollile).....	814
11.3.3	Juriidilise isiku registrist kustutamise piirangud	815
11.3.3.1	Kustutamise piirangute liigid	815
11.3.3.2	Mitteosalemisega Eestis toimuvates kohtumenetlustes seonduv piirang.....	815
11.3.4	Likvideerimine karistusest pääsemise abinõuna.....	817
11.3.4.1	Maksu- ja Tolliameti nõusolekuga seotud piirang	818
11.3.5	Juriidilise isiku sundlõpetamine.....	819
11.3.5.1	Sundlõpetamise aluste regulatsiooni otstarbekohasus ja õigusselgus	819
11.3.5.1.1	Sundlõpetamise aluste allikad	819
11.3.5.1.2	Sundlõpetamise aluste aluste piiritlemine/eesmärgipärasus	819
11.3.5.1.3	Sundlõpetamise aluste süsteem.....	820
11.3.5.1.4	Juriidilise isiku eesmärgi või tegevuse vastuolu seaduse, avaliku korra või heade kommetega (TsÜS § 40 lg 1 p 1). 821	
11.3.5.1.5	Oluline seaduserikkumine juriidilise isiku asutamisel (TsÜS § 40 lg 1 p 2).....	821
11.3.5.1.6	Juriidilise isiku põhikirja oluline vastuolu seadusega (TsÜS § 40 lg 1 p 3).....	822
11.3.5.1.7	Juriidilise isiku mittevastavus seaduse nõuetele (TsÜS § 40 lg 1 p 4).....	823
11.3.5.1.8	Muud seaduses sätestatud alused (TsÜS § 40 lg 1 p 6).....	825
11.3.5.2	Sundlõpetamise nõudmiseks õigustatud ja kohustatud isikute ring	826
11.3.5.3	Vara kuuluvus pärast juriidilise isiku registrist kustutamist	827
11.3.5.3.1	Regulatsiooni vajadus	828
11.3.5.3.2	Täiendav likvideerimine ja selle eeldused	828
11.3.6	Registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidmine	830
11.3.6.1	Registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidmise eest vastutava isiku määramine	830
11.3.6.2	Huvitatud isiku võimalus tutvuda registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega (dokumentide hoidmise viis)	830
11.4	TEEMA KÄSITLUS VÕRDLUSRIIKIDES.....	831
11.4.1	Vabatahtlik lõpetamine ja likvideerimismenetlus.....	831
11.4.1.1	Likvideerimistähtaegade põhjendatus (sh ülevaade vabatahtliku likvideerimise toimingutest)	831
11.4.1.1.1	Saksamaa	831
11.4.1.1.2	Suurbritannia	831
11.4.1.1.3	Rootsi.....	832
11.4.1.1.4	Taani	833
11.4.2	Juriidilise isiku registrist kustutamise piirangud (piirangute liigid: ajalised, sisulised, ametkondade nõusolekutega seonduvad).....	833
11.4.2.1	Saksamaa	833
11.4.2.2	Suurbritannia	834
11.4.2.3	Rootsi	835
11.4.2.4	Taani	835
11.4.2.5	Holland	835
11.4.3	Juriidilise isiku sundlõpetamine (sundlõpetamise regulatsiooni allikad, alused ja nende süsteem) ..	835
11.4.3.1	Sundlõpetamise aluste süsteemsus ja otstarbekohasus	835
11.4.3.1.1	Saksamaa	835

11.4.3.1.2	Suurbritannia	837
11.4.3.1.3	Rootsi.....	837
11.4.3.1.4	Taani.....	838
11.4.3.1.5	Holland	839
11.4.4	<i>Sundlõpetamise nõudmiseks õigustatud ja kohustatud isikute ring</i>	840
11.4.4.1	Saksamaa	840
11.4.4.2	Suurbritannia	840
11.4.4.3	Rootsi	840
11.4.4.4	Holland.....	841
11.4.5	<i>Juriidilise isiku kustutamine likvideerimismenetlusest</i>	841
11.4.5.1	Vara kuuluvus pärast juriidilise isiku registrist kustutamist (regulatsiooni allikad ja eesmärk; täiendav likvideerimine ja selle eeldused)	841
11.4.5.1.1	Saksamaa	841
11.4.5.1.2	Suurbritannia	841
11.4.5.1.3	Rootsi.....	842
11.4.5.1.4	Taani	842
11.4.5.2	Registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidmine (hoidmise eest vastutava isiku määramine; huvitatud isiku võimalus tutvuda dokumentidega)	842
11.4.5.2.1	Saksamaa	843
11.4.5.2.2	Holland	843
11.5	JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	843
12	FILIAAL	848
12.1	TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES	848
12.1.1	<i>Teema kirjeldus</i>	848
12.2	KEHTIV ÕIGUS	848
12.2.1	<i>Siseriiklik õigus</i>	848
12.2.2	<i>Põhiseadus ja rahvusvaheline õigus</i>	850
12.2.3	<i>Euroopa Liidu õigus</i>	850
12.3	ANALÜÜSIMIST VAJAVAD KÜSIMUSED.....	850
12.3.1	<i>Filiaali mõiste</i>	850
12.3.2	<i>Filiaali kohta käivate reeglite personaalne kohaldamisala</i>	850
12.3.3	<i>Filiaali raamatupidamine ja auditeerimine</i>	850
12.3.4	<i>Filiaali likvideerimine</i>	851
12.4	TEEMA KÄSITLUS VÕRDLUSRIIKIDES.....	851
12.4.1	<i>Filiaali mõiste</i>	851
12.4.2	<i>Filiaali kohta käivate reeglite personaalne kohaldamisala</i>	851
12.4.3	<i>Filiaali raamatupidamine ja auditeerimine</i>	851
12.4.4	<i>Filiaali likvideerimine</i>	852
12.5	JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	852
13	ÜHINEMINE, JAGUNEMINE JA ÜMBERKUJUNDAMINE, PIIRÜLENE MOBIILSUS	855
13.1	TEEMA ULATUS KEHTIVAS ÕIGUSES	855
13.1.1	<i>Ühinemine (siseriiklik)</i>	855
13.1.2	<i>Ühinemine (piirülene)</i>	855
13.1.3	<i>Jagunemine</i>	855

13.1.4	Ümberkujundamine	855
13.1.5	Piiriülene asukohavahetus ja muu restruktureerimine	855
13.2	TEEMA KIRJELDUS	856
13.2.1	Ühinemine (siseriiklik)	856
13.2.2	Piiriülene ühinemine	856
13.2.3	Jagunemine	857
13.2.4	Ümberkujundamine	857
13.3	KEHTIV ÕIGUS	858
13.3.1	Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid	858
13.3.1.1	Ühinemine (siseriiklik)	858
13.3.1.2	Ühinemine (piiriülene)	858
13.3.1.3	Jagunemine	858
13.3.1.4	Ümberkujundamine	859
13.3.2	Siseriiklik õigus	859
13.3.2.1	Osaühing	859
13.3.2.1.1	Ühinemine (siseriiklik)	859
13.3.2.1.2	Jagunemine	860
13.3.2.1.3	Piiriülene ühinemine	861
13.3.2.1.4	Ümberkujundamine	863
13.3.2.2	Aktsiaselts	864
13.3.2.2.1	Ühinemine (siseriiklik)	865
13.3.2.2.2	Piiriülene ühinemine	866
13.3.2.2.3	Jagunemine	866
13.3.2.2.4	Ümberkujundamine	867
13.3.2.3	Osaühingu ja aktsiaseltsi ühinemine füüsilise isiku varaga	869
13.3.2.3.1	Piirangud	869
13.3.2.3.2	Ühinemise protseduur	869
13.3.2.3.3	Võlausaldajate kaitse	869
13.3.2.4	Täis- ja usaldusühing	869
13.3.2.4.1	Ühinemine	869
13.3.2.4.2	Jagunemine	870
13.3.2.4.3	Ümberkujundamine	871
13.3.2.5	Tulundusühistu	872
13.3.2.5.1	Ühinemine	872
13.3.2.5.2	Jagunemine	873
13.3.2.5.3	Ümberkujundamine	875
13.3.2.6	Sihtasutus	875
13.3.2.6.1	Ühinemine	875
13.3.2.6.2	Jagunemine	875
13.3.2.6.3	Ümberkujundamine	876
13.3.2.7	Mittetulundusühing	876
13.3.2.7.1	Ühinemine	876
13.3.2.7.2	Jagunemine	877
13.3.2.7.3	Ümberkujundamine	878
13.3.2.8	Juriidiliste isikute alaliigid ja eriliigilised juriidilised isikud	878
13.3.2.8.1	Krediitiasutused	878

13.3.2.8.2	Muud alaliigid ja juriidiliste isikute eriliigid	878
13.3.3	<i>Euroopa Liidu õigus</i>	878
13.3.3.1	Ühinemised (siseriiklik)	878
13.3.3.1.1	Mõiste	879
13.3.3.1.2	Ühinemisel kohalduvad piirangud.....	879
13.3.3.1.3	Ühinemise protseduur	879
13.3.3.2	Jagunemised (siseriiklik)	881
13.3.3.2.1	Mõiste	881
13.3.3.2.2	Jagunemisele kohalduvad piirangud.....	881
13.3.3.2.3	Jagunemise protseduur.....	881
13.3.3.2.4	Piiriülene restruktureerimine	883
13.3.3.3	Rahvusvaheline eraõigus	884
13.4	TEEMA KÄSITLUS VÕRDLUSRIIKIDES	884
13.4.1	<i>Sissejuhatus</i>	885
13.4.2	<i>Saksamaa</i>	885
13.4.2.1	Üldreeglid.....	885
13.4.2.2	Ühinemine.....	885
13.4.2.3	Jagunemine.....	886
13.4.2.4	Ümberkujundamine	887
13.4.2.4.1	Erireeglid ühingute liikide kaupa	887
13.4.3	<i>Soome</i>	889
13.4.3.1	Ühinemine ja jagunemine.....	889
13.4.3.1.1	Kapitaliühingud.....	889
13.4.3.1.2	Tulundusühistu (osuskuuta)	890
13.4.3.1.3	Mittetulundusühing (yhdistyksen).....	890
13.4.3.2	Ümberkujundamine	890
13.4.4	<i>Leedu</i>	890
13.4.4.1	Reorganiseerimine	890
13.4.4.2	Ümberkujundamine	891
13.4.5	<i>Holland</i>	891
13.4.5.1	Reorganiseerimine	891
13.4.5.2	Ümberkujundamine	892
13.4.6	<i>Läti</i>	892
13.4.6.1	Reorganiseerimine	892
13.4.6.2	Ümberkujundamine	893
13.4.7	<i>Luksemburg</i>	893
13.4.7.1	Reorganiseerimine	893
13.4.7.2	Ümberkujundamine	894
13.4.8	<i>Ühendkuningriik</i>	894
13.4.8.1	Reorganiseerimine	894
13.4.8.2	Ümberkujundamine	895
13.4.9	<i>Delaware (USA)</i>	895
13.4.9.1	Reorganiseerimine	895
13.4.9.2	Ümberkujundamine	895
13.5	ANALÜÜSIMIST VAJAVAD KÜSIMUSED	896
13.5.1	<i>Seaduse sisemine kooskõla ja otstarbekus</i>	896

13.5.1.1	Probleemi kirjeldus	896
13.5.1.2	Analüüs.....	896
13.5.2	Reorganiseerimispiirangud.....	898
13.5.2.1	Probleemi kirjeldus	898
13.5.2.2	Analüüs.....	898
13.5.3	Reorganiseerimist puudutava lepingu vorminõue.....	900
13.5.3.1	Probleemi kirjeldus	900
13.5.3.2	Analüüs.....	900
13.5.4	Piiriülest ühinemist reguleerivate sätete kooskõla direktiiviga ja nende täiendamine.....	900
13.5.4.1	Probleemi kirjeldus	900
13.5.4.2	Analüüs.....	901
13.5.5	Lihtsustatud reorganiseerimismenetlus.....	902
13.5.5.1	Probleemi kirjeldus ja analüüs	902
13.5.6	Maksejõuetus reorganiseerimist takistava asjaoluna, muud takistavad asjaolud.....	903
13.5.6.1	Probleemi kirjeldus	903
13.5.6.2	Analüüs.....	903
13.5.7	Ühingu lõppemise mõju osaluse pantimisele.....	904
13.5.7.1	Probleemi kirjeldus	904
13.5.7.2	Analüüs.....	904
13.5.8	Juriidiliste isikute piiriülene mobiilsus.....	904
13.5.8.1	Probleemi kirjeldus	904
13.5.8.2	Analüüs.....	905
13.6	JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	908
KASUTATUD MATERJALID	911	
ÕIGUSAKTID	911	
<i>Seadused.....</i>	<i>911</i>	
<i>Määrused ja korrad</i>	<i>916</i>	
<i>Euroopa Liidu õigusaktid</i>	<i>917</i>	
KIRJANDUS	919	
KOHTUPRAKTIKA.....	921	
<i>Maakohtute ja Ringkonnakohtute praktika</i>	<i>921</i>	
<i>Riigikohtu praktika.....</i>	<i>921</i>	
<i>Euroopa Kohtu praktika.....</i>	<i>924</i>	
<i>Teiste riikide kohtupraktika</i>	<i>924</i>	
MUUD ALLIKAD	924	

KASUTATUD LÜHENDID

AAktG	Bundesgesetz über Aktiengesellschaften (Aktiengesetz) , Austria aktsiaseltsiseadus	BGBI. Nr. 98/1965; I Nr. 107/2017
AB	<i>aktiebolag</i> , Rootsi aktsiaselts	
ADepotG	Bundesgesetz vom 22. Oktober 1969 über die Verwahrung und Anschaffung von Wertpapieren (Depotgesetz) , Austria depositeadus	BGBI. Nr. 424/1969; 69/2015
AdvS	advokaturiseadus	RT I, 31.05.2018, 15
AG	<i>Aktiengesellschaft</i> , Saksamaa aktsiaselts	
AGmbHG	Gesetz vom 6. März 1906, über Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbH-Gesetz) , Austria piiratud vastutusega ühingute seadus	RGBI. Nr. 58/1906; BGBI. I Nr. 104/2017
AHG	Bundesgesetz über die Haftung der Gebietskörperschaften und der sonstigen Körperschaften und Anstalten des öffentlichen Rechts für in Vollziehung der Gesetze zugefügte Schäden (Amtshaftungsgesetz) , Austria riigivastutust reguleeriv seadus	BGBI. Nr. 20/1949; 122/2013
AktFoV	Aktionärsforumsverordnung vom 22.11.2005 , Saksamaa aktsionäride foorumit reguleeriv määrus	BGBI. I S. 3193
AktG	Aktiengesetz , Saksamaa aktsiaseltsiseadus	BGBI. I 1965, S. 1089; 2017, S 2446
AO	Abgabenordnung , Saksamaa maksukorralduse seadus	BGBI. 2002, I S. 3866; 2017, S. 2745
ARpflG	Bundesgesetz vom 12. Dezember 1985 betreffend die Besorgung gerichtlicher Geschäfte durch Rechtspfleger (Rechtspflegergesetz) , Austria kohtunikuabide seadus	BGBI. Nr. 560/1985; I Nr. 59/2017
art	artikkel	
ARUG	Gesetz zur Umsetzung der Aktionärsrechterichtlinie , Saksamaa aktsionäriõiguste direktiivi ülevõtmise seadus	BGBI. I S. 2479
AS	aktsiaselts	
asutuste registri põhimäärus	Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise põhimäärus	RT I, 07.02.2017, 5
AZPO	Gesetz vom 1. August 1895, über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen	RGBI. Nr. 113/1895; BGBI. I Nr. 59/2017

	Rechtsstreitigkeiten (Zivilprozessordnung) , Austria tsiviilprotsessiseadus	
AT FBG	Firmenbuchgesetz , Austria äriregistrit reguleeriv seadus	BGBI. Nr. 10/1991; 60/2017
AudTS	audiitortegevuse seadus	RT I, 17.11.2017, 25
AußStrG	Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz) , Austria hagita menetluse seadus	BGBI. I Nr. 111/2003; 130/2017
AutÖS	autoriõiguse seadus	RT I, 16.06.2017, 8
AVRS	abieluvararegistri seadus	RT I, 04.07.2017, 76
AvTS	avaliku teabe seadus	RT I, 04.07.2017, 11
AÖS	asjaõigusseadus	RT I, 29.06.2018, 6
AÖSRS	asjaõigusseaduse rakendamise seadus	RT I, 29.06.2018, 8
AÜS	ametiühingute seadus	RT I, 26.06.2018, 20
Ay	<i>avoin yhtiö</i> , Soome täisühing	
BEG	Bundesgesetz über Bucheffekten (Bucheffektengesetz) , Šveitsi väärtpaberite hoidmist reguleeriv seadus	AS 2009 3577; AS 2015 5339
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch , Saksamaa tsiviilseadustik	BGBI. I 2002 S. 42, 2909; 2017, S. 2787
BNotO	Bundesnotarordnung , Saksamaa notariseadus	BGBI. 2017, I S. 3618
BStFG	Bundesgesetz über die Regelung des Bundes-Stiftungs- und Fondswesens , Austria sihtasutuste seadus	BGBI. I Nr. 160/2015
BT	Bundestag	
CA	Companies Act 2006 , UK ühingute seadus	
ca	<i>circa</i>	
CH OR	Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht) , Šveitsi tsiviilseadustiku võlaõiguse osa	AS 27 317
CIO	<i>charitable incorporated organisation</i> , UK mittetulunduslikel eesmärkidel tegutsev ühing	
DE CC	USA Delaware'i osariigi <i>close corporation</i> , suletud aktsiaselts	
DE CO	Delaware Code , USA Delaware'i osariigi ühinguid reguleeriv koodeks	
DE GCL	General Corporation Law, Delaware'i koodeksi 8. jaotise 1. ptk	

DE inc	USA Delaware'i osariigi <i>general corporation</i> , aktsiaselts	
DE LLC	USA Delaware'i osariigi <i>limited liability company</i> , piiratud vastutusega aktsiaselts	
DE LLCA	Limited Liability Company Act , Delaware'i piiratud vastutusega ühingute seadus	
DE LLP	USA Delaware'i osariigi <i>limited liability partnership</i> , piiratud vastutusega täisühing	
DE PBC	USA Delaware'i osariigi <i>public benefit Corporation</i> , avalikes huvides tegutsev ühing	
DE SCA	Professional Service Corporation Act , Delaware'i erialaühingute seadus	
DE UCC	Uniform Commercial Code , Delaware'i koodeksi 6. jaotise 1. alajaotis	
DE ULPA	Delaware Revised Uniform Limited Partnership Act , Delaware'i ühtne usaldusühingute seadus	
DE UNAA	Delaware Uniform Unincorporated Nonprofit Association Act , Delaware'i registreerimata mittetulundusühingute seadus	
DE UPA	Delaware Revised Uniform Partnership Act , Delaware'i ühtne täisühingute seadus	
DepotG	Gesetz über die Verwahrung und Anschaffung von Wertpapieren (Depotgesetz) , Saksamaa depooseadus	BGBI. I 1995, S. 34; 2017, S 559
direktiiv 2004/25/EÜ	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2004/25/EÜ, 21. aprill 2004, ülevõtmispakkumiste kohta.	ELT L 142, 30.04.2004
direktiiv 2006/43/EÜ	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2006/43/EÜ, 17. mai 2006, mis käsitleb raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohustuslikku auditit ning millega muudetakse nõukogu direktiive 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 84/253/EMÜ	ELT L 157, 9.6.2006
direktiiv 2007/36/EÜ (börsiaktsiaseltsi aktsionäride õiguste direktiiv)	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2007/36/EÜ, 11. juuli 2007, noteeritud äriühingute aktsionäride teatavate õiguste kasutamise kohta	ELT L 184, 14.7.2007
direktiiv 2009/101/EÜ	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/101/EÜ, 16. september 2009, tagatiste kooskõlastamise kohta, mida liikmesriigid äriühingu liikmete ja kolmandate isikute huvide kaitseks asutamislepingu artikli 48 teises lõigus osutatud äriühingutelt nõuavad,	ELT L 258, 1.10.2009

	et muuta sellised tagatised võrdväärsteks (EMPs kohaldatav tekst)	
direktiiv 2009/102/EÜ	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/102/EÜ, 16. september 2009, mis käsitleb äriühinguõiguses reguleeritavaid ühe osanikuga osahinguid.	ELT L 258, 1.10.2009
direktiiv 2011/35/EU	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/35/EL, 5. aprill 2011, mis käsitleb aktsiaseltside ühinemist EMPs kohaldatav tekst	ELT L 110, 29.4.2011
direktiiv 2012/17/EL	Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/17/EL, 13. juuni 2012, millega muudetakse nõukogu direktiivi 89/666/EMÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiive 2005/56/EÜ ja 2009/101/EÜ keskregistrite, äriregistrite ja äriühingute registrite sidestamise osas	ELT L 156, 16.6.2012
direktiiv 2012/30/EL	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/30/EL, 25. oktoober 2012, tagatiste kooskõlastamise kohta, mida liikmesriigid äriühingu liikmete ja kolmandate isikute huvide kaitseks Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 54 teises lõigus tähendatud äriühingutelt nõuavad seoses aktsiaseltside asutamise ning nende kapitali säilitamise ja muutmisega, et muuta sellised tagatised võrdväärsteks EMPs kohaldatav tekst	ELT L 315, 14.11.2012
direktiiv 2012/6/EL	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/6/EL, 14. märts 2012, millega muudetakse nõukogu direktiivi 78/660/EMÜ (mis käsitleb teatavat liiki äriühingute raamatupidamise aastaaruandeid) seoses mikro-majandusüksustega EMPs kohaldatav tekst	ELT L 81, 21.3.2012
direktiiv 2013/34/EL	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/34/EL, 26. juuni 2013, teatavat liiki ettevõtjate aruandeaasta finantsaruannete, konsolideeritud finantsaruannete ja nendega seotud aruannete kohta ja millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ	ELT L 182, 29.6.2013
direktiiv 2014/56/EL	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/56/EL, 16. aprill 2014, millega muudetakse direktiivi 2006/43/EÜ, mis käsitleb raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud raamatupidamise aastaaruannete kohustuslikku auditit EMPs kohaldatav tekst	ELT L 158, 27.5.2014

direktiiv 2015/849/EL	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ (EMPs kohaldatav tekst)	ELT L 141, 5.6.2015
direktiiv 2017/1132/EL	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2017/1132, 14. juuni 2017, äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta	ELT L 169, 30.6.2017
direktiiv 82/891/EMÜ	Kuues nõukogu direktiiv, 17. detsember 1982, mis käsitleb aktsiaseltside jagunemist lähtuvalt asutamislepingu artikli 54 lõike 3 punktist g	EÜT L 378, 31.12.1982
direktiiv 84/253/EMÜ	Kaheksas Nõukogu direktiiv, 10. aprill 1984, mis põhineb asutamislepingu artikli 54 lõike 3 punktil g ja käsitleb raamatupidamisdokumentide seadusjärgse auditeerimise eest vastutavate isikute tunnustamist	EÜT L 126, 12.5.1984
direktiiv 86/635/EMÜ	Nõukogu direktiiv, 8. detsember 1986, pankade ja muude rahaasutuste raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohta (86/635/EMÜ).	EÜT L 372, 31.12.1986
direktiiv 89/666/EMÜ	Üheteistkümnes nõukogu direktiiv, 21.12.1989, (89/666/EMÜ) avalikustamishõuete kohta, mis on seotud liikmesriigis filiaali asutamisega teise liikmesriigi õigusele alluva teatud äriühingu poolt	ELT L 395, 30.12.1989
direktiiv 91/674/EMÜ	Nõukogu direktiiv, 19. detsember 1991, kindlustusseltside raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohta (91/674/EMÜ).	EÜT L 374, 31.12.1991
DK FA	Forældreansvarsloven , Taani eestkostet reguleeriv seadus	
DK SV	lov om registrerede socialøkonomiske virksomheder , Taani sotsiaalsete ettevõtete seadus	
Eesti NSV	Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik	
EHRA	Šveitsi üleriigiline äriregistriamet	
EIS	Eelnõude infosüsteem	

EIÕK	Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon	RT II 2000, 11, 57
EKS	erakonnaseadus	RT I, 12.07.2014, 39
EL	Euroopa Liit	
EL EMHÜ määrus nr 2137/85	Nõukogu määrus (EMÜ) nr 2137/85, 25. juuli 1985, Euroopa majandushuviigrupi kohta	EÜT L 199, 31.7.1985
EL ETKR määrus nr 1082/2006	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1082/2006, 5. juuli 2006, Euroopa territoriaalse koostöö rühmituse (ETKR) kohta	ELT L 210, 31.7.2006
EL määrus nr 909/2014	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 909/2014, 23. juuli 2014, mis käsitleb väärtpaberiarvelduse parandamist Euroopa Liidus ja väärtpaberite keskdepositooriume ning millega muudetakse direktiive 98/26/EÜ ja 2014/65/EL ning määrust (EL) nr 236/2012.	ELT L 257, 28.8.2014
EL PÕ harta	Euroopa Liidu põhiõiguste harta	ELT 26.10.2012, C 326/391
EL SCE määrus nr 1435/2003	Nõukogu määrus (EÜ) nr 1435/2003, 22. juuli 2003, Euroopa ühistu (SCE) põhikirja kohta	ELT L 207, 18.8.2003
EL SE määrus nr 2157/2001	Nõukogu määrus (EÜ) nr 2157/2001, 8. oktoober 2001, Euroopa äriühingu (SE) põhikirja kohta	EÜT L 294, 10.11.2001
ELT	Euroopa Liidu Teataja	
ELTL	Euroopa Liidu toimimise leping	ELT 30.3.2010, C 83/1
EMCA	European Model Company Act	
EMHÜ	Euroopa majandushuviühing	
EMHÜS	Euroopa Liidu Nõukogu määruse (EMÜ) nr 2137/85 «Euroopa majandushuviühingu kohta» rakendamise seadus	RT I, 21.06.2014, 22
EMTAK	Eesti majanduse tegevusalade klassifikaator	
EPS	Eesti Panga seadus	RT I, 19.03.2015, 39
ERHS	Eesti Rahvusringhäälingu seadus	RT I, 13.03.2014, 20
ERRS	Eesti Rahvusraamatukogu seadus	RT I, 06.01.2016, 8
ETKR	Euroopa territoriaalse koostöö rühmitus	
ETKRS	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 1082/2006 «Euroopa territoriaalse koostöö rühmituse (ETKR) kohta» rakendamise seadus	RT I, 04.07.2017, 16
EV AP	Eesti Vabariigi aktsiaseltsi põhimäärus, jõustus 23.11.1989	

EV ES	Eesti Vabariigi ettevõtteseadus , jõustus 04.12.1989	
EV MLS	mittetulundusühingute ja nende liitude seadus	
EV MP	Eesti Vabariigi majandusühingute põhimäärus , jõustus 13.06.1990	
EV RP	Eesti Vabariigi riigiettevõtte põhimäärus	
EV ÜS	Eesti Vabariigi ühistuseadus	
EVK	Eesti väärtpaberite keskregister	
EVKS	Eesti väärtpaberite keskregistri seadus	RT I, 30.12.2017, 33
EÜT	Euroopa Ühenduse Teataja	
FamFG	Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit , Saksamaa seadus menetluse kohta perekonnaasjades ja hagita asjades	BGBI. I 2008, S. 2586, 2587; 2017, S. 2780
FE	<i>Fundatio Europaea</i> , Euroopa sihtasutus	
FELS	finantskriisi ennetamise ja lahendamise seadus	RT I, 26.06.2017, 5
FI AO	asunto-osakeyhtiölaki , Soome hooneühistuseadus	22.12.2009/1599
FI KR	kaupparekisterilaki , Soome äriregistriseadus	2.2.1979/129
FI LH	laki holhoustoimesta , Soome eestkoste seadus	1.4.1999/442
FI LYK	laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä , Soome täis- ja usaldusühinguseadus	29.4.1988/389
FI OKL	osuuskuntalaki , Soome ühistuseadus	14.6.2013/421
FI OYL	osakeyhtiölaki , Soome aktsiaseltsiseadus	21.7.2006/624
FI SL	säätialaki , Soome sihtasutuste seadus	24.4.2015/487
FI SY	laki sosiaalisista yrityksistä , Soome sotsiaalse ettevõtluse seadus	30.12.2003/1351
FI TL	toiminimilaki , Soome ärinimede seadus	2.2.1979/128
FI YHL	yhdistyslaki , Soome mittetulundusühingute seadus	26.5.1989/503
FI YYL	yritys- ja yhteisötietolaki , Soome ettevõtteandmete seadus	244/2001
FIE	füüsilisest isikust ettevõtja	

GATS	<i>General Agreement on Trade in Services.</i> Teenustekaubanduse üldkokkulepe	
GATT	Üldine tolli- ja kaubanduskokkulepe	RT II 1999, 22, 123
GB CAaic	Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004 , UK kogukondlike ühingute seadus	2004 c. 27
GB CCBS	Co-operative and Community Benefit Societies Act 2014 , UK tulundus- ja kogukonnaühistu seadus	2014 c. 14
GB ChA	Charities Act 2011 , UK heategevuslike organisatsioonide seadus	2011 c. 25
GB FSM	Financial Services and Markets Act 2000 , UK finantsteenuste ja -turu seadus	2000 c. 8
GB IA	Insolvency Act 1986 , UK maksejõuetusseadus	1986 c. 45
GB LLPA	Limited Liability Partnerships Act 2000 , piiratud vastutusega täisühingute seadus	2000 c. 1
GB LPA	Limited Partnerships Act 1907 , UK usaldusühingute seadus	1907 c. 24
GB PA	Partnership Act 1890 , UK täisühingu seadus	1890 c. 39
GB USR	Uncertificated Securities Regulations 2001	2001 No. 3755
GEDI	<i>Global Entrepreneurship Development Index</i> , rahvusvaheline ettevõtluse arenguindeks	
GEM	<i>Global Entrepreneurship Monitor</i> , rahvusvaheline ettevõtlusmonitooring	
GenG	Genossenschaftsgesetz , Saksamaa tulundusühistuseadus	BGBI. I 2006, S. 2230; 2017 S. 2541
GenRegV	Verordnung über das Genossenschaftsregister (Genossenschaftsregisterverordnung) , Saksamaa ühisturegistri kord	BGBI. I 2006, S. 2268; 2014, S. 2091
GG	Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland , Saksamaa põhiseadus	BGBI. I 2017, S. 2347
GGG	Bundesgesetz vom 27. November 1984 über die Gerichts- und Justizverwaltungsgebühren (Gerichtsgebührengesetz) , Austria kohtulõivude seadus	BGBI. Nr. 501/1984; Nr. 130/2017
GmbH	<i>Gesellschaft mit beschränkter Haftung</i> , Saksamaa osaühing	
GmbHG	Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung , Saksamaa osaühinguseadus	BGBI. I 2017, S. 2446

GNotKG	Gesetz über Kosten der freiwilligen Gerichtsbarkeit für Gerichte und Notare (Gerichts- und Notarkostengesetz) , Saksamaa kohtu- ja notaritasude seadus	BGBI. 2013, I S. 2586; 2017, I S. 2208
HGB	Handelsgesetzbuch , Saksamaa kaubandusseadustik	BGBI. I 2017, S. 2745
HKMS	halduskohtumenetluse seadustik	RT I, 28.11.2017, 3
HKS	Eesti Haigekassa seadus	RT I, 22.06.2018, 7
HLÜS	hoiu-laenuühistu seadus	RT I, 19.03.2015, 48
HMS	haldusmenetluse seadus	RT I, 28.12.2017, 21
HRegGebV	Verordnung über Gebühren in Handels-, Partnerschafts- und Genossenschaftsregistersachen (Handelsregistergebührenverordnung) , Saksamaa registrilõivude määrus	BGBI. 2004, I S. 2562; 2017, S. 2434
HRegV	Handelsregisterverordnung , Šveitsi äriregistri kord	AS 2007 4851
HRV	Verordnung über die Einrichtung und Führung des Handelsregisters (Handelsregisterverordnung) , Saksamaa äriregistri kord	RMBl 1937, 515; BGBI. I 2017, S. 2745
HÖNTE	hea õigusloome ja normitehnika eeskiri	
HÜS	hooneühistuseadus	RT I, 13.03.2014, 87
HÜT	Hea Ühingujuhtimise Tava	
IFS	investeerimisfondide seadus	RT I, 30.12.2017, 28
IKS	isikuandmete kaitse seadus	RT I, 06.01.2016, 10
IMF	International Monetary Fund, Rahvusvaheline Valuutafond	
IPRax	<i>Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts</i>	
IRZ	<i>Zeitschrift für Internationale Rechnungslegung</i>	
j	järgmine	
jj	ja järgmised	
JM 5.01.2017 määrus nr 2	justiitsministri 5. jaanuari 2017. a määrus nr 2 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord“	RT I, 07.01.2017, 1
jms	ja muu selline	
jne	ja nii edasi	
JZ	<i>JuristenZeitung</i>	
jt	ja teised	

KaLS	Kaitseliidu seadus	RT I, 29.06.2018, 61
KarS	karistusseadustik	RT I, 29.06.2018, 66
KAS	krediitiasutuste seadus	RT I, 22.05.2018, 7
KAVS	krediidiandjate ja -vahendajate seadus	RT I, 26.06.2017, 16
KBFIS	Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi seadus	RT I, 13.03.2014, 34
KeeleS	keeleseadus	RT I, 31.12.2015, 22
KG	<i>Kommanditgesellschaft</i> , Saksamaa usaldusühing	
KGaA	<i>Kommanditgesellschaft auf Aktien</i> , Saksamaa usaldusaktiaühing	
KiKoS	kirikute ja koguduste seadus	RT I, 30.12.2017, 16
KindITS	kindlustustegevuse seadus	RT I, 17.11.2017, 49
KMS	käibemaksuseadus	RT I, 24.04.2018, 4
kodukord	kohtu registriosakonna kodukord	RT I, 23.02.2018, 5
KOKS	kohaliku omavalitsuse korralduse seadus	RT I, 29.06.2018, 18
KOLS	kohaliku omavalitsuse üksuste liitude seadus	RT I, 04.07.2017, 99
KomPS	kommertspandiseadus	RT I, 09.05.2017, 13
KOV	kohalik omavalitsus	
KrMS	kriminaalmenetluse seadustik	RT I, 31.05.2018, 22
KRS	kinnistusraamatuseadus	RT I, 29.06.2018, 16
KrtS	korteriomandi- ja korteriühistuseadus	RT I, 09.05.2017, 15
KS	kohtute seadus	RT I, 31.05.2018, 17
KTS	kohtutäituri seadus	RT I, 29.06.2018, 19
KÜB	<i>komanditiné úkiné bendrija</i> , Leedu usaldusühing	
KultKS	Eesti Kultuurkapitali seadus	RT I, 11.07.2014, 26
Ky	<i>kommandiittiyhtiö</i> , Soome usaldusühing	
LaevaRS	laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seadus	RT I, 09.05.2017, 17
LBG	<i>private company limited by guarantee</i> , UK piiratud või piiramatu vastutusega eraühing	
Ig	lõige	
Ik	lehekülg	
LLP	<i>limited liability partnership</i> , UK piiratud vastutusega täisühing	
LLS	loovisikute ja loomeliitude seadus	RT I, 08.07.2016, 11
LP	<i>limited partnership</i> , UK usaldusühing	

LT AB	akcinių bendrovių įstatymas , Leedu aktsiaseltsiseadus	2000-07-31, Nr. 64-1914
LT AI	asociacijų įstatymas , Leedu mittetulundusühingute seadus	2004-02-14, Nr. 25-745
LT CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas , Leedu tsiviilkoodeks	2000-09-06, Nr. 74-2262
LT JAR	Juridinių asmenų registro įstatymas , Leedu juriidiliste isikute registri seadus	2001-06-27, Nr. 55-1940
LT KB	kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas , Leedu ühistute seadus	1993-06-09, Nr. 20-488
LT LPF	labdaros ir paramos fondų įstatymas , Leedu heategevus- ja toetusfondide seadus	1996-04-10, Nr. 32-787
LT MB	mažųjų bendrijų įstatymas , Leedu väikese täisühingu seadus	2012-07-14, Nr. 83-4333
LT NO	nevyriausybių organizacijų plėtros įstatymas , Leedu kodanikuühenduste edendamise seadus	2014-01-03, Nr. 18
LT PZ	prekių ženklų įstatymo , Leedu kaubamärgiseadus	2000-10-31, No. 92-2844
LT SI	socialinių įmonių įstatymas , Leedu sotsiaalse ettevõtluse seadus	2004-06-19, Nr. 96-3519
LT UB	ūkinių bendrijų įstatymas , Leedu täis- ja usaldusühingute seadus	2003-11-28, Nr. 112-4990
LT VI	viešųjų įstaigų įstatymas , Leedu avalikes huvides tegutsevate ühingute seadus	1996-07-19, Nr. 68-1633
Ltd	<i>private company limited by shares</i> , UK osaühing	
LU A.S.B.L.	<i>association</i> , Luksemburgi mittetulundusühing	
LU AF	Loi du 21 avril 1928 sur les associations et les fondations sans but lucrative , Luksembrugi mittetulundusühingute ja sihtasutuste seadus	
LU CC	Code Civil , Luksemburgi tsiviilseadustik	
LU LRC	Loi du 19 décembre 2002 concernant le registre de commerce et des sociétés ainsi que la comptabilité et les comptes annuels des entreprises et modifiant certaines autres dispositions légales , Luksemburgi äriregistriseadus	
LU LSC	Loi du 10 août 1915 concernant les sociétés commerciales (en vigueur au 4 juin 2018) , Luksemburgi äriseadus	

LU S.à r.l.	<i>société à responsabilité limitée</i> , Luksemburgi piiratud vastutusega ühing	
LU SA	<i>société anonyme</i> , Luksemburgi avalik aktsiaselts	
LU SAS	<i>société par actions simplifiée</i> , Luksemburgi lihtsustatud vormiga ühing	
LU SC	<i>société coopérative</i> , Luksemburgi ühistu	
LU SCA	<i>société en commandite par actions</i> , Luksemburgi usaldusaktsiaselts	
LU SCS	<i>société en commandite simple</i> , Luksemburgi usaldusühing	
LU SNC	<i>société en nom collectif</i> , Luksemburgi täisühing	
LV AS	<i>akciju sabiedrība</i> , Läti aktsiaselts	
LV BN	biedrību un nodibinājumu likums , Läti mittetulundusühingute ja sihtasutuste seadus	161 (2926), 14.11.2003
LV CL	Civillikums , Läti tsiviilseadustik	41, 20.02.1937
LV KL	Komerclikums , Läti äriseadustik	158/160 (2069/2071)
LV KS	kooperatīvo sabiedrību likums , Läti ühistute seadus	48/49 (1109/1110), 24.02.1998
LV MNL	mikrouzņēmumu nodokļa likums , Läti väikeettevõtjate maksuseadus	131 (4323), 19.08.2010
LV SU	sociālā uzņēmuma likums , Läti sotsiaalse ettevõtluse seadus	
MaaKS	maakorraldusseadus	RT I, 29.06.2018, 27
MaaParS	maaparandusseadus	RT I, 28.12.2017, 25
MB	<i>mažoji bendrija</i> , Leedu väike täisühing	
MERAS	makseasutuste ja e-raha asutuste seadus	RT I, 07.12.2017, 3
mh	muu hulgas	
MKS	maksukorralduse seadus	RT I, 03.04.2018, 6
MoMiG	Gesetz zur Modernisierung des GmbH-Rechts und zur Bekämpfung von Missbräuchen , Saksamaa GmbH moderniseerimise seadus	BGBI. I S. 2026
MS	metsaseadus	RT I, 29.06.2018, 32
MSR	mittetulundusühingute ja sihtasutuste register	
MsÜS	majandustegevuse seadustiku üldosa seadus	RT I, 29.06.2018, 30
MTA	Maksu- ja Tolliamet	

MTÜ	mittetulundusühing	
MTÜS	mittetulundusühingute seadus	RT I, 09.05.2017, 21
määrus nr 1393/2007	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1393/2007, 13. november 2007, kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (dokumentide kättetoimetamine), millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1348/2000.	ELT L 324 10.12.2007
määrus nr 2015/848	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2015/848, 20. mai 2015, maksejõuetusmenetluse kohta	ELT L 141, 5.6.2015
määrus nr 2016/679 (isikuandmete kaitse üldmäärus)	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, 27. aprill 2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus) (EMPs kohaldatav tekst)	ELT L 119, 4.5.2016
määrus nr 346/2013	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 346/2013, 17. aprill 2013, Euroopa sotsiaalettevõtlusfondide kohta EMPs kohaldatav tekst	ELT L 115, 25.4.2013
määrus nr 593/2008, Rooma I	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 593/2008, 17. juuni 2008, lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I).	ELT L 177, 4.7.2008
määrus nr 864/2007, Rooma II	Euroopa Parlamendi Ja Nõukogu Määrus (EÜ) nr 864/2007, 11. juuli 2007, lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II).	ELT L 199, 31.7.2007
määrus nr 575/2013	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 575/2013, 26. juuni 2013, krediidasutuste ja investeerimisühingute suhtes kohaldatavate usaldatavusnõuete kohta ja määruse (EL) nr 648/2012 muutmise kohta EMPs kohaldatav tekst	OJ L 176, 27.6.2013
NeuFöG	Bundesgesetz, mit dem die Neugründung von Betrieben und die Übertragung von Klein- und Mittelbetrieben gefördert wird (Neugründungs-Förderungsgesetz) , Austria väike ja keskmise suuruse ettevõtete asutamist reguleeriv seadus	BGBI. I Nr. 106/1999; Nr. 40/2017
NL B.V.	<i>besloten vennootschap</i> , Hollandi osaühing	
NL BW	Burgerlijk Wetboek , Hollandi tsiviilseadustik	

NL CV	<i>commanditaire vennootschap</i> , Hollandi usaldusühing	
NL HRW	Handelsregisterwet , Hollandi äriregistriseadus	
NL N.V.	<i>naamloze vennootschap</i> , Hollandi aktsiaselts	
NL WK	Wetboek van Koophandel , Hollandi äriseadustik	
NL WKK	Wet op de Kamer van Koophandel , Hollandi kaubanduskoja seadus	
NL VOF	<i>vennootschap onder firma</i> , Hollandi täisühing	
nn	niinimetatud	
NotS	notariaadiseadus	RT I, 29.06.2018, 35
NotTS	notari tasu seadus	RT I, 09.05.2017, 27
nr	number	
NZG	<i>Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht</i>	
NTG	Bundesgesetz vom 8. November 1973 über den Notariatstarif (Notariatstarifgesetz) , Austria notaritasude seadus	BGBI. Nr. 576/1973; 40/2017
n-ö	nii-öelda	
OECD	<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i> , Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon	
OHG	<i>offene Handelsgesellschaft</i> , Saksamaa täisühing	
OÜ	osaühing	
Oy	<i>osakeyhtiö</i> , Soome aktsiaselts	
Oyl	<i>julkinen osakeyhtiö</i> , Soome avatud aktsiaselts	
p	punkt	
p.l.c.	<i>public limited company</i> , UK aktsiaselts	
PankrS	pankrotiseadus	RT I, 31.05.2018, 30
PartG	<i>Partnerschaftsgesellschaft</i> , Saksamaa partnerlusühing	
PartGG	Partnerschaftsgesellschaftsgesetz , Saksamaa partnerlusühingute seadus	BGBI. I 1994, S. 1744; 2015, S. 2565
PKS	perekonnaseadus	RT I, 09.05.2017, 29
PRV	Verordnung über die Einrichtung und Führung des Partnerschaftsregisters (Partnerschaftsregisterverordnung)	BGBI. I 1995, S. 808; 2006 S. 2553

	Saksamaa partnerlusühingute registri seadus	
PS	Eesti Vabariigi põhiseadus	RT I, 15.05.2015, 2
PSG	Privatstiftungsgesetz , Austria erasihtasutuste seadus	BGBI. Nr. 694/1993
ptk	peatükk	
PärS	pärimisseadus	RT I, 10.03.2016, 16
RahaPTS	rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus	RT I, 17.11.2017, 38
RAS	ruumiandmete seadus	RT I, 29.06.2018, 45
REÕS	rahvusvahelise eraõiguse seadus	RT I, 26.06.2017, 31
RHS	riigihangete seadus	RT I, 29.06.2018, 79
RIK	Registrite ja Infosüsteemide Keskus	
RIW	<i>Recht der Internationalen Wirtschaft</i>	
RKPJKo	Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi otsus	
RKTKm	Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus	
RKTKo	Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus	
RLS	riigilõivuseadus	RT I, 29.06.2018, 40
RMK	Riigimetsa Majandamise Keskus	
ROS	Rahvusoperi seadus	RT I, 27.02.2015, 4
RPfIG	Rechtspflegergesetz , Saksamaa kohtunikuabi seadus	BGBI. I 2014, S. 778; 2017 S. 2429
RPS	raamatupidamise seadus	RT I, 09.05.2017, 30
RRS	rahvastikuregistri seadus	RT I, 30.12.2017, 12
RT	Riigi Teataja	
RTL	Riigi Teataja Lisa	
RVastS	riigivastutuse seadus	RT I, 17.12.2015, 76
RVS	riigivaraseadus	RT I, 29.06.2018, 44
s.o	see on	
SA	sihtasutus	
SAS	sihtasutuste seadus	RT I, 09.05.2017, 34
SCE	<i>Societas cooperativa Europaea</i> , Euroopa ühistu	
SCEPS	Euroopa Liidu Nõukogu määruse (EÜ) nr 1435/2003 «Euroopa ühistu (SCE) põhikirja kohta» rakendamise seadus	RT I, 21.06.2014, 23
SE	<i>Societas Europaea</i> , Euroopa äriühing	

SE ABL	Aktiebolagslag (2005:551) , Rootsi aktsiaseltsiseadus	
SE EF	Lag (1987:667) om ekonomiska föreningar , Rootsi tulundusühistuseadus	
SE FBV	Förordning med instruktion för Bolagsverket , Rootsi ühinguregistri ameti seadus	
SE FL	Firmalag (1974:156) , Rootsi ärinimesid reguleeriv seadus	
SE HEB	lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag , Rootsi täis- ja usaldusühingute seadus	
SE HRL	Handelsregisterlag (1974:157) , Rootsi äriregistri seadus	
SE KL	Konkurslag , Rootsi pankrotiseadus	
SE LUF	Lag (1992:160) om utländska filialer m.m. , Rootsi filiaale reguleeriv seadus	
SE SL	stiftelselag (1994:1220) , Rootsi sihtasutuste seadus	
SEPS	Euroopa Liidu Nõukogu määruse (EÜ) nr 2157/2001 «Euroopa äriühingu (SE) põhikirja kohta» rakendamise seadus	RT I, 25.10.2012, 8
sh	sealhulgas	
SIA	<i>sabiedrība ar ierobežotu atbildību</i> , Läti osühing	
SkL	Selskabsloven , Taani äriseadustik	
SPE	<i>Societas Privata Europaea</i> , Euroopa osühing	
st	see tähendab	
SUP	<i>Societas Unius Personae</i> , ühe osanikuga osühing	
ZGB	Schweizerisches Zivilgesetzbuch , Šveitsi tsiviilseadustik	AS 24 233; AS 2017 4095.
ZGR	<i>Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht</i>	
ZIP	<i>Zeitschrift für Wirtschaftsrecht</i>	
ZPO	Zivilprozessordnung , Saksamaa tsiviilprotsessiseadus	BGBI. I 2005, S. 3202; 2017, S. 2745
TAS	Eesti Teaduste Akadeemia seadus	RT I, 13.03.2014, 15
TFS	tagatisefondi seadus	RT I, 30.12.2017, 45
TKindIS	töötuskindlustuse seadus	RT I, 04.05.2018, 6
TMS	täitemenetluse seadustik	RT I, 29.06.2018, 53

TsK	ENSV tsiviilkoodeks	
TsMS	tsiviilkohtumenetluse seadustik	RT I, 04.07.2017, 31
TsSE	1940.a tsiviilseadustiku eelnõu	
TsüS	tsiviilseadustiku üldosa seadus	RT I, 20.04.2017, 21
TsÜS ₁₉₉₄	1. septembril 1994 jõustunud tsiviilseadustiku üldosa seadus	
TTKS	tervishoiuteenuste korraldamise seadus	RT I, 22.05.2018, 12
TTÜKS	Tallinna Tehnikaülikooli seadus	RT I, 20.12.2016, 4
TÜB	<i>tikroji ükiné bendrija</i> , Leedu täisühing	
TuMS	tulumaksuseadus	RT I, 29.06.2018, 48
TÜ	täisühing	
TÜKS	Tartu Ülikooli seadus	RT I, 20.12.2016, 5
TÜS	tulundusühistuseadus	RT I, 20.04.2017, 22
TÜÜKS	töötajate üleühenduselise kaasamise seadus	RT I, 28.04.2017, 8.
UAB	<i>uždaroji akciné bendrové</i> , Leedu suletud aktsiaselts	
UG	<i>Unternehmergeellschaft</i> , Saksa ettevõtjaühing	
UGB	Bundesgesetz über besondere zivilrechtliche Vorschriften für Unternehmen (Unternehmensgesetzbuch) , Austria äriseadustik	dRGBI. S 219/1897; BGBl. I Nr 107/2017.
UMAG	Gesetz zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts v 22.09.2005 , Saksamaa äriühingute terviklikkust ja vaidlustamisõigust reguleeriv seadus	BGBl. I S. 2802
UmwG	Umwandlungsgesetz , Saksamaa ühingute ümberkujundamist reguleeriv seadus	BGBl. I S. 3210; 1995 I S. 428; 2017, S. 2434
URV	Verordnung über das Unternehmensregister (Unternehmensregisterverordnung) , Saksamaa äriregistri kord	BGBl. I 2007, S. 217; 2017, S. 2745.
va	välja arvatud	
VAG	Versicherungsaufsichtsgesetz , Saksamaa kindlustusjärelevalve seadus	BGBl. I 2015, S. 434; 2017, S. 3214
WB	<i>World Bank</i> , Maailmapank	
WEF	World Economic Forum, Maailma Majandusfoorum	
VerG	Bundesgesetz über Vereine (Vereinsgesetz) , Austria mittetulundusühingute seadus	BGBl. I Nr. 66/2002; 22/2015.
WISE	<i>work integraton social enterprises</i>	

VKE-d	väikesed ja keskmise suurusega ettevõtted	
vms	või muu selline	
WoEigG	Wohnungseigentumsgesetz , Saksamaa korteriomandiseadus	BGBI. I 2014, S. 1962
VPTS	väärtpaberituru seadus	RT I, 30.12.2017, 43
WpÜG	Wertpapiererwerbs- und Übernahmegesetz , Saksamaa väärtpaberiturgu reguleeriv seadus	BGBI. I S. 3822
VRV	Vereinsregisterverordnung , Saksamaa liitude registri kord	BGBI. I 1999, S. 147; 2009, S. 3145
vt	vaata	
VTK	väljatöötamiskavatsus	
WTO	World Trade Organisation, Maailma Kaubandusorganisatsioon	
VVaG	Versicherungsverein auf Gegenseitigkeit, Saksamaa vastastikuse kindlustuse selts	
VÕS	võlaõigusseadus	RT I, 31.12.2017, 9
ÄS	äriseadustik	RT I, 17.11.2017, 22
äärenr	äärenumber	
ÜKS	ülikooliseadus	RT I, 20.12.2016, 2
ÜRO	Ühinenud Rahvaste Organisatsioon	

SISSEJUHATUS

Teie ees on Justiitsministeeriumi poolt ühinguõiguse revisjoni käigus tellitud analüüs-kontseptsioon, mille eesmärgiks on anda hinnang Eesti täna kehtiva ühinguõiguse regulatsioonidele tervikuna ning pakkuda välja võimalikud uuendused. Selle ülesande täitmiseks analüüsis töörühm Justiitsministeeriumi poolt ette antud lähteülesande raames lisaks Eesti õigusele põhjalikumalt ka terve hulga võrdlusriikide seadus, olemasolevat kohtupraktikat ning eesti ja võõrkeelset õiguskirjandust. Lisaks on töörühm ettepanekute arutamiseks kohtunud kolmel kahe-päevasel tööõupidamisel, mistõttu kajastab käesolev dokument valdavates osades küsimustes terve töögrupi seisukohti.

Kuna ühinguõiguse regulatsioon on väga mahukas, on ka analüüs-kontseptsioon oma enam kui 900 sisulise leheküljega üsna mahukas dokument. Siiski peab töögrupp tõdema, et ka analüüsi selle mahu juures õnnestus analüüs-kontseptsioonis käsitleda üksnes kesksema tähendusega teemasid ning ka neid üsna ülevaatlilikult tasemel. Tõeline detailne ja kõiki õigusküsimusi ammendavalt käsitlev õigusteaduslik analüüs nõuaks kordades rohkem tööaega, mida praegune ajakava ei võimalda. Siiski usub töögrupp, et analüüs-kontseptsioonis välja pakutud muudatusettepanekud annavad piisava aluse eelseisvateks aruteludeks ning töörühma tehtud ettepanekute pinnalt on võimalik teha valik nendest teemadest, mille osas saab liikuda seadusemuudatuste koostamiseni.

Analüüs-kontseptsioon on jaotatud 13 peatükiks lähtuvalt Justiitsministeeriumi poolt töörühmale antud lähteülesande struktuurist. Iga peatüki teema raames on antud ülevaade teemat kehtivas õiguses reguleerivatest normidest koos olemasoleva kohtupraktikaga, sõnastatud teema sõlmprobleemid, esitatud õigusvõrdlev ülevaade teema regulatsioonist võrdlusriikides ning esitatud töörühma järeldused ja ettepanekud. Kõik olulisemad järeldused ja ettepanekud on koondatud ka dokumendi alguses olevasse peatükki, mida saab aluseks võtta teemade edasistel arutamistel.

Urmas Volens, *dr iur*
Töörühma juht

JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD

I. ÜHINGUÕIGUST REGULEERIVATE SEADUSTE SÜSTEEM JA TERMINOLOOGIA

Ühinguõigust reguleerivate seaduste üldine süsteem

Töörühm on seisukohal, et hetkel olemasolev ühinguõigust reguleerivate seaduste süsteem (normide jaotus erinevate õigusaktide vahel) on seaduse kasutajatele üldjoontes arusaadav ja töötab praktikas hästi, sellega ollakse harjunud. Seaduste süstemaatika ja ülesehituse osas üldiselt põhimõttelisi probleeme ei esine. Loomulikult oleks võimalik ühinguõigust reguleerivaid seadusi ka tänasest oluliselt erinevalt süstematiseerida, kuid selle järgi puudub mõistlik vajadus, selline muudatus tooks kaasa ainult segadust ning juristkonna ja seaduse adressaatide vajaduse ümber õppida.

Seetõttu leiab töörühm, et seaduste süsteem tuleb põhimõttelisel tasemel jätta tervikuna samaks ja revisjoni tulemusena ühinguõigust reguleerivate seaduste ümberkoodifitseerimist ei ole mõistlik ette võtta, eelkõige ei ole mingit vajadust nn ühinguõiguse koodeksi loomise järele. Siiski võib olla vajalik mõne üksiku normi asukohta muuta.

TsÜS-is paiknevad üldised juriidiliste isikute regulatsiooni põhimõtted

Huvigrupid on lähteülesande kohaselt toonud praktilise probleemina välja asjaolu, et TsÜS-is paiknevad üldised põhimõtted dubleerivad tihti eriseadustes sätestatud (näiteks juhtorganite otsuste vaidlustamine, otsuste tühisuse alused jms). Lisaks peetakse probleemiks, et TsÜS-is sätestatu ja eriseadustes ettenähtud regulatsioon mõnel juhul sõnastuslikult erineb.

Töörühm leiab, et TsÜS-is sisalduvad üldistatud juriidiliste isikute kui õigussubjektide regulatsiooni aluspõhimõtted peaksid jääma muutmata kujul alles ning neid tuleks ka tulevikus reguleerida TsÜS-is.

Käesoleva analüüs-kontseptsiooni alusel ühinguõigust reguleerivate seaduste muutmise eelnõu koostamise käigus - eelkõige sõltuvalt sellest, mis ulatuses otsustatakse rakendada käesoleva analüüs-kontseptsiooni järgnevatel peatükkides esitatud ettepanekuid ning kui mahukad on sellega seonduvad muudatused ühinguõigust reguleerivates eriseadustes (eelkõige ÄS-is, MTÜS-is ja SAS-is) - tuleks kaaluda, kas TsÜS-is sätestatud üldised põhimõtted peaksid olema reguleeritud üldisemalt kui praeguses seaduses. Pigem siiski selle järgi vajadust ei ole. Küll aga tuleks õigusselguse tagamise eesmärgil likvideerida TsÜS-i ja eriseaduste regulatsioonides esinevad ebavajalikud otsesed vastuolud ja osalised kordused (eelkõige TsÜS §-ides 34-47).

Terminoloogia

Töörühm leiab üldiselt, et ühinguõigust reguleerivate seaduste terminoloogia ei valmista seaduse rakendajatele märkimisväärsed probleeme, mida ei saaks mõislikult lihtsaid õiguse tõlgendamise meetodeid kasutades ületada. Normid, isegi siis, kui neid on aja jooksul mitmel korral muudetud, lähtuvad üldjoontes Eesti eraõiguse reguleerimisel ja vastava valdkonna õigusteaduslikul käsitlemisel välja kujunenud terminitest ning haakuvad ülejäänud eraõiguse valdkonna terminoloogia süsteemiga. Seetõttu ei ole töörühma hinnangul suuremaid terminoloogilisi ümberkorraldusi vaja ette võtta.

Terminoloogia küsimuste juurde tuleb aruteludega naasta peale analüüs-kontseptsioonis esitatud sisuliste ettepanekute läbiarutamist ning edasiste sisuliste muudatuste osas seisukoha ja tegevuskava kujundamist. Revisjoni käigus välja töötatavate ühinguõiguse valdkonna seaduste muudatuste sõnastamisel tuleb lähtuda seni eraõiguses ning üldiselt Eesti õiguses välja kujunenud terminoloogiast ning vältida uute vastuolude tekitamist, senised terminoloogilised vastuolud tuleks võimaluse korral kõrvaldada.

II. JURIIDILISTE ISIKUTE LIIGID

Juriidilise isiku mõiste

Töörühma hinnangul on juriidilise isiku mõiste ja üldiste tunnuste regulatsioon Eesti õiguses üldjoontes mõistlik ega vaja muutmist. Seda kinnitab nii ajalooline kogemus kui teiste riikide võrdlus. Regulatsioon on kooskõlas põhiseaduse, EIÕK kui ka EL õigusega, mh EL põhiõiguste hartaga. Samas on regulatsioon avatud arenguteks kohtupraktikas kui ka evolutsioonilisteks täiendusteks seaduses.

Positiivseks saab lugeda juriidilise isiku mõiste ja üldiste tunnuste selget ja reljeefset regulatsiooni TsÜS-s ning see vastab üldjoontes ka EL ja teiste riikide käsitlesele. Eristamine era- ja avalikõiguslike juriidiliste isikute vahel on mõistlik nagu ka nende tunnustamise baseerumine seadusel. Positiivne on eraõiguslike juriidiliste isikute reguleerimine normatiivsel põhimõttel, st juriidilise isikuna saavad tegutseda kõik isikute ühendused ja vara kogumid, mis täidavad seaduses ette nähtud nõuded (omades mh juhtimisstruktuuri ja olles registreeritud), sõltumata oma tegevuses riigivõimu suvast. Kunagise asutamisloa sarnast regulatsiooni (mis mitmes riigis kasvõi osaliselt veel säilinud) vaja ei ole.

Kuigi mitmetes riikides ei käsitleta isikuühinguid juriidilise isikuna, on vastav regulatsioon ilmselgelt mõistlik ja tsiviilkäibe huve paremini arvestav. Juriidilise isiku õigusvõime samastamine füüsilise isikuga lihtsustab ja stabiliseerib tsiviilkäivet, *ultra vires* õpetust rakendada vaja ei ole. Olgugi negatiivsete kõrvalmõjudega, tuleb positiivseks pidada ka käibes selget juriidiliste isikute *numerus clausus* põhimõtet.

Juriidiliste isikute süsteem tervikuna

Töörühm analüüsis ja arutas erinevate huvigruppide poolt tehtud ettepanekute valguses, kas Eesti ühinguõiguses tuntud juriidiliste isikute liigitus on tervikuna sobilik ja kas Eesti ühinguõiguses esineb vajadus mõne täiendava ühinguliigi loomiseks.

Töörühma esmaseks järelduseks on, et Eesti ühinguõiguses olemasolev juriidiliste isikute liigitus on praktikas hästi töötav, ilma suuremate probleemideta ja sisse töötanud. Seega ei tuleks juriidiliste isikute süsteemi tervikuna muuta.

Siiski on töörühm seisukohal, et kriitilise pilguga tuleks vaadata üle n-õ isikuühingutega seonduv - kas isikuühingute (sh FIE, usaldusühing ja täisühing, seltsing, vaikiv seltsing) kohta on praktikas vaja tänases mahus regulatsiooni. Töörühm näeb siin võimalusi regulatsiooni lihtsustamiseks. Juhul, kui arutelude käigus jõutakse tulemusele, et kõik isikuühingute liigid on praktikas vajalikud, tuleb edasise analüüsi käigus välja selgitada, kuidas propageerida nende kasutusele võtmist.

Juriidiliseks isikuks mitteolevate ühenduste ja asutuste ebaselge osalus tsiviilkäibes ja menetlustes

Töörühm leiab, et soovitatav ei ole täna juriidiliste isikutena mitte tunnustatud ühenduste ja varakogumite (nt kaasomanike ühisused, seltsingud) õigusvõimega seonduvat täpsemalt seaduses reguleerida, vaid need küsimused tuleks jätta õigusdogmaatika ja kohtupraktika lahendada ja arendada. Tegemist on komplekssete probleemidega, mille lahendused varieeruvad eri juhtumite kaupa ning ühtsed ja näiliselt selged reeglid võiksid muutuda hiljem käibes takistuseks teiste juhtumite lahendamisel.

Siiski tuleks kaaluda seltsingutel ning muudel sarnastel ühendustel ja varakogumitel ühiste pangakontode avamise ja menetlusosalisena kohtu- ja täitemenetluses osalemise võimaldamist.

Registrite pidamise põhimõtted

Töörühma esmaseks lähtekohaks on, et registripidamise üldised põhimõtted tuleks jätta samaks ja äriregister ning MSR peaks jääma kohtulikuks registriks.

Töörühma hinnangul tuleks ainukese suurema põhimõttelise muudatusena kaaluda MSR-i ühendamist äriregistriga. Sellise otsuse tegemise eelselt tuleb hinnata, kas äriregistri ja MSR-i liitmine on praktikas tehniliselt võimalik ja otstarbekas, arvestades mh tehniliste muudatustega seonduvaid kulusid.

Välismaiste juriidiliste isikute ning muude ühenduste ja asutuste kohati ebaselge õiguslik käsitlus

Töörühm leiab, et kehtetuks tuleks tunnistada REÕS § 14 lg 2.

Lisaks tuleks näha ette võimalus tunnustada välismaiseid juriidilisi isikuid avalik-õiguslike juriidiliste isikutena välislepingu alusel.

Avalik-õiguslike ja eraõiguslike juriidiliste isikute eristamine

Töörühm leiab, et TsÜS § 25 lg 2 tuleb täpsustada selliselt, et seadusliku aluse olemasolul saab avalik-õigusliku juriidilise isiku asutada Riigikogu otsusega.

Kaaluda tuleks ka kohaliku omavalitsuse üksuste liitude ja ETKR-i tunnustamist avalikõiguslike juriidiliste isikutena. RMK, mis on täna määratletud kui riigitulundusasutus, tuleks selgelt muuta avalikõiguslikuks juriidiliseks isikuks või äriühinguks.

Kehtetuks tuleks tunnistada TsÜS § 25 lg 4, mille kohaselt ei või avalik-õiguslik juriidiline isik omada tsiviilõigusi ja kohustusi, mis on vastuolus tema eesmärgiga. Selline regulatsioon võib tekitada vaidlusi tehingu kehtetuse üle, mis pigem tuleks lahendada tehingu teinud isikute vastutuse sätete alusel.

Täpsustada tuleks avalikõiguslike juriidiliste isikute maksejõuetusega seonduvat kui ka riigi vastutust nende kohustuste eest. Kuna avalik-õiguslike juriidiliste isikute pankrotimenetlus ei ole võimalik, peaks riik mingisuguse mehhanismi kaudu vastutama nende eest. Eeskujuna tuleks kasutada KOV-i finantsjuhtimise seadust.

Lõpetamine

Kaaluda tuleks TsÜS likvideerimise regulatsiooni mahu vähendamist, jättes sinna vaid teoreetiliselt kandvamad sätted. Likvideerimise sätted sisalduvad täna valdavas osas eriseadustes.

Kehtetuks tunnistada või vähemasti täpsustada tuleks TsÜS § 45 lg 2 (ning ÄS § 2 lg 3, MTÜS § 2 lg 1 teine lause, SAS § 1 lg 2, AÜS § 6 lg 2, KiKoS § 5 lg 4), et juriidilise isiku (õigusvõime) lõpp ei oleks seotud tema registrist kustutamisega, vaid lisaks oleks eelduseks vara puudumine.

Kehtetuks tuleks tunnistada TsMS § 428 lg 1 p 5 hagimenetluse lõpetamise alusena juriidilise isiku lõppemise korral õigusjärgluseta või muuta see minimaalselt hagi või kaebuse läbivaatamata jätmise aluseks. Kohtumenetluse lõppemist ei peaks olema võimalik saavutada registrist kustutamise esilekutsumisega, vaid kohtumenetlus peaks registrist kustutamise välistama. Vabatahtliku likvideerimise korral tuleks tuua kohtumenetluste puudumine registrist kustutamise eelduseks, mida registripidaja saaks ka ise kontrollida ning tuleks ette näha registripidaja vastav kontrollkohustus.

Muuta tuleks PankrS § 29 lg 8, mis näeb ette pankrotivõlgnikust juriidilise isiku likvideerimise ja selle tähtaja pankrotimenetluse raugemisel pankrotti välja kuulutamata, st välja tuleb jätta eksitav viide likvideerimisele (asendades selle nt tegevuse lõpetamise korraldamisega) ja kaotada tähtaeg, mis tänase regulatsiooni järgi vältimatult toob kaasa ühingu registrist kustutamise.

Eraõiguslike juriidiliste isikute liigid üldiselt ja nende piiritlemine

Eestis on esindatud kõik olulised eraõigusliku juriidilise isiku liigid, mis mujal võrdlusriikides. Vajadust uute liikide järgi analüüsi käigus ei leitud.

Eesti õigus ei piira sarnaselt teiste õiguskordadega kasutada äriühinguvorme (v.a tulundusühistu) ükskõik milliste seaduslike eesmärkide saavutamiseks ega nõua juriidilistelt isikutelt majandustegevusega tegelemist ega tulu teenimist. Kuna täis- ja usaldusühingu näol on tegu juriidiliste isikutega, ei teki ka piiritlemisprobleeme sõltuvalt tegevuse eesmärgist. Seega võib äriühinguid kasutada ka heategevuslikel eesmärkidel (nn sotsiaalne ettevõtlus) kui ka avalike funktsioonide täitmisel. Töörühma hinnangul puudub ühinguõiguslik vajadus erilise sotsiaalseks ettevõtluseks

mõeldud juriidilise isiku järgi, kuid maksuseadustes võib kehtestada kriteeriumid, mille alusel saab teatud sotsiaalseid eesmärgi taotlevad juriidilised isikud sõltumata nende liigist vabastada teatud maksude maksmisest. Sisuliselt tähendaks see seni sihtasutustele, mittetulundusühingutele ja usulistele ühingutele avatud olnud tulumaksusoodustusega isikute nimekirja (TuMS § 11) avamist ka äriühingutele ja seeläbi täiendavate soodustuste tekitamist sotsiaalse ettevõtlusega tegelevatele isikutele.

Töörühm on seisukohal, et kapitaalseid muudatusi õiguskorda vaja ei ole eraõiguslike juriidiliste isikute liikide süsteemis ega korralduses. Puudub vajadus äriühingu ja MTÜ hübriidvormide järgi, tegelikult ongi selleks teatud mõttes tulundusühistu. Vajalikud muudatused võivad puudutada esmajoonel maksustamispõhimõtteid.

Kapitaliühingute liigid

Töörühma arvates puudub vajadus muuta väljakujunenud kapitaliühingute jaotust osaühinguks ja aktsiaseltsiks. Samuti puudub vajadus eraldi nn börsiaktiaseltsi vormi või muude täiendavate kapitaliühinguvormide kehtestamise järgi. Puudub ka vajadus muuta aktsiaseltsi väljakujunenud kaheastmelist juhtimisskeemi (juhatus ja nõukogu) ega nende liikmete tähtsust (sarnaselt osaühinguga).

Tuleks jääda põhimõtte juurde, et aktsiaseltsi puhul on põhikirja dispositiivsus oluliselt piiratud ning aktsionäride pädevust aktsiaseltsi juhtimisküsimustes ei tuleks oluliselt laiendada. Puudub vajadus erisätete järele ühe osanikuga osaühingule või ühe aktsionäriaga aktsiaseltsile.

EL reeglitest tulenevate börsiaktiaseltside nõuded, mis on tänase õiguse kohaselt on laiendatud kõigile aktsiaseltsidele, tuleks jätta kehtima ainult börsiseltsidele, muude aktsiaseltside puhul tuleks reegleid leevendada.

Kapitaliühingute edasisel reguleerimisel tuleks võtta suund osaühingu regulatsiooni liberaliseerimisele ning osanike otsustuspädevuse ja põhikirjavabaduse suurendamisele.

Isikuühenduste liigid

Hinnates kehtivat täis- ja usaldusühingute regulatsiooni ÄS-is, leiab töörühm, et selles puuduvad akuutset muutmist vajavad probleemid. Suurbritannia ja Delaware'i eeskujul võib kaaluda LLP (*limited liability partnership*) laadse tegutsemisvormi võimaldamist, kus osanikud vastutaksid küll isiklikult, kuid osamaksu ulatuses, mis võimaldaks riske paremini hinnata. Iseenesest ei oleks selleks tingimata vaja uut ühinguvormi, vaid ehk piisab ka mõningatest erisätetest täisühingu regulatsiooni. Vajadus puudub eraldi isikuühingu vormi järgi nn vabade elukutsete jaoks, pigem võiks lubada neil äriühingute vormis tegutseda, sh isikuühingutena.

Tulundusühistu

Analoogselt osaühinguga tuleb töörühma hinnangul kaaluda ka ühistu vormi liberaliseerimist ja paindlikumaks muutmist. Laiendada tuleks ühistu eesmärgi seaduses liikmete kultuuriliste ja sotsiaalsete vajaduste rahuldamisele. Kaaluda tuleks koos tulundusühistu mõiste liberaliseerimisega ühtse ühistu mõiste kehtestamist tulundus- ja mittetulundusühistutele ning eri liiki mittetulundusühistud viia ühistu alaliigiks. Kui otsustatakse osaühingu puhul osakapitali miinimumnõude kaotamine (vt allpool), tuleks seda teha ka ühistu puhul. Asendada asutamislepingu ja põhikirja notariaalse tõestamise nõue digitaalallkirjastamisega. Samuti tuleks võimaldada kehtestada põhikirjaga erandeid häälte võrdsuse põhimõttest üldkoosoleku otsuste vastuvõtmisel.

Mittetulundusühingud

Töörühm leiab, et MTÜ vorm vastab üldiselt praktika vajadustele.

Siiski vajab täpsustamist MTÜ tegutsemise eesmärkidega seonduv ja tema eristamine äriühingutest – MTÜ tegevus ei peaks olema suunatud majandustegevuse kaudu liikmetele tulu teenimisele. Selleks tuleks muuta MTÜS § 40 lg 1 p 2 selliselt, et MTÜ sundlõpetamise aluseks oleks see, kui MTÜ peamiseks eesmärgiks kujuneb majandustegevuse kaudu liikmetele tulu teenimine.

Kaaluda tuleks väiksematel MTÜ-del lubada tegutseda juhatuseta, liikmete otsejuhtimisel (sarnaselt täisühinguga) tehes selliselt juhtima õigustatud liikmete andmed registri kaudu avalikuks. Täpsustada tuleks MTÜ liikme MTÜ-st väljaarvamise juhatuse otsuse vaidlustamise korda üldkoosolekul.

Kaotada tuleks usulistel ühendustel võimalus kalduda põhikirjaga kõrvale kolmandaid isikuid kaitsvatest sätetest nagu täna on neil lubatud juhatuse esindusõiguse ja vastutuse (KiKoS § 24) kui ka ühinemise, jagunemise ja lõpetamise puhul (KiKoS § 16 lg 1).

Kaaluda tuleks kiriku ja koguduste liidu asutamislepingu ja sellega kinnitatud põhikirja notariaalse tõestamise nõudest (KiKoS § 11 lg 6) loobumist. Teisalt tuleks kaotada koguduste kui n.ö alamalseisva juriidilise isiku kontseptsioon, kas nende autonoomia suurendamise läbi nagu see on „tavalistel“ MTÜ-del või siis juriidilise isiku staatuse äravõtmise ja vajadusel vaid piiratud õigusvõime tunnustamise kaudu.

Täpsustada tuleks, mida tähendab ühinguõiguslikult erakonna 500 liikme nõue registreerimise eeldusena. Eelkõige tuleb lahendada küsimus sellest, kas erakond kui MTÜ eriliik muutub juhul, kui erakondadele ettenähtud sisulised nõuded (nt 500 liikme nõue) ei ole enam täidetud, tavapäraseks MTÜ-ks, või tuleks ühingu tegevus lõpetada. Täna ei ole see küsimus juriidiliselt selge.

Kaotada tuleks erakonna erireeglid põhikirja muutmise ja ühinemise otsuste tegemiseks, st MTÜS üldreeglite järgi tuleks naasta vähemuse kaitse ja ühingusisese demokraatia huvides 2/3 häälteenamuse nõude juurde.

AÜS-st tuleks kaotada kõik sätted MTÜS kohaldamatajätmise või põhikirjaga kõrvalekaldumise lubamise kohta, kui ebademokraatlikud ja liikmete huve kahjustavad (mh AÜS § 10).

Sihtasutused

Töörühm leiab, et kaaluda tuleks sihtasutuse nõukogu kohustuslikkuse kaotamist ja jätta see põhikirja otsustada koos muude võimalike organitega. Riigi asutatud sihtasutustele võib vastava reegli ette näha RVS-is. Teisalt tuleks RVS-i muuta paindlikumaks selliselt, et olukorras, kus riigi vara enam sihtasutuses ei ole, ei tuleks sihtasutusel enam RVS sätestatust lähtuda.

Võimaldada tuleks juhatuse ja nõukogu liikmete tähtajatu ametiaja ettenägemine põhikirjaga.

Nn erasihtasutuste tegevuse ja põhidokumentide avalikustamise nõudeid tuleks leevendada.

Sihtasutustele tuleks näha ette audiitorkontrolli teostamise kohustus samadel tingimustel äriühingutega, st AudTS-is ettenähtud kriteeriumite järgi.

Sihtasutuste tegevuse lõpetamise regulatsioon on tänase õiguse kohtaselt ebaselge. Tuleks näha ette sihtasutuse lõpetamise alused, kui sihtasutuse eesmärk on saavutatud või seda ei ole võimalik saavutada, selle tähtaeg on möödunud või kui selle vara on lõppenud.

III. JURIIDILISTE ISIKUTE ASUTAMINE NING ÄRINIMI JA NIMI

Ärinimi ja nimi

Ärinime ja nime regulatsiooni osas ei sisalda kehtiv õigus märkimisväärseid probleeme, seetõttu on töörühm seisukohal, et olemasolevat ärinime ja nime regulatsiooni tuleks muuta nii vähe kui võimalik.

Siiski tuleks ÄS ja MTÜS-i ning SAS-i lõikes ühtlustada ärinimes ja nimes kasutatavate kohustuslike sõnade ja lühendite süsteemi. Võõrkeelsete lühendite või topelt-ärinimede kasutamise lubamine pigem

toob kaasa segadust ja on ohuks tsiviilkäibe kindlusele, mistõttu leiab töörühm, et tuleks jääda tänase regulatsiooni juurde ning võõrkeelseid nimesid mitte lubada.

Kui praktikas leitakse, et see on vajalik ning eksisteerivad tehnilised võimalused, tuleks võimaldada ärinime ja nime broneerimise võimalus teatud piiratud ajaks, nt 6-ks kuuks.

Täpsustada tuleks regulatsiooni korteriühistu nime suhtes. Tänapäev kahe nime kasutamist võimaldava regulatsioon tekitab potentsiaalselt palju segadust. Pigem tuleks täiendava nime võtmise võimaldamise asemel lubada korteriühistutel seadusjärgne nimi asendada ühistu enda poolt valitud nimega.

Kaaluda tuleks välisriigi äriühingu filiaali kohustuslikust ärinimest loobumist ja lubada välisriigi ühingul tegutseda Eestis ka oma nime all (filiaali kaudu).

Asutamine

Olemasolevat asutamisdokumentide nõuete ja nende avalikustamise regulatsiooni ei saa pidada ebamõistlikuks. Regulatsioon on kooskõlas EL nõuetega ja sarnane ka teistes riikides. Ühingu puhul, mille osas seadus näeb ette sissemakse tegemise asutamisel, tuleks võrdsustada rahalise sissemakse tegemisel Euroopa majandusühenduse krediidiasutusi Eesti krediidiasutusega (selline ettepanek on juba töös).

Töörühm leiab, et kehtivasse ühinguõigusesse ei tuleks sisse viia täiendavat eriregulatsiooni seonduvalt alaealiste poolt juriidiliste isikute asutamise ja ettevõtluse vabaduse teostamisega. Kehtiv ühinguõigus tuleks jätta selles osas muutmata. Töörühm on seisukohal, et arvestades alaealise võimekusest ja valmisolekust tulenevaid riske on seltsingu regulatsiooni kohaldamine sellisele äritegevusele põhjendatud. Vajadusel võib kaaluda täiendava regulatsiooni sisseviimist TsÜS § 9 lg-s 1, mille kohaselt võiks kohtul olla kergem suurendada vähemalt 15-aastase alaealise teovõimet äritegevuse tegemise eesmärgil.

Rahvusvahelise konkurentsivõime suurendamiseks (eelkõige küll ärikeskondade edetabelites) tuleks võimalusel vähendada asutamisel nõutavate riigilõivude suurust, kaaluda osaühingu ning tulundusühistu puhul asutamisdokumentide notariaalse tõestamise nõude kaotamist. Üldiselt on aga OÜ kui praktikas kõige levinuma ühingu asutamine seadusandja vararasemate otsustega muudetud niigi äärmiselt lihtsaks ja odavaks, mistõttu selle täiendav lihtsustamine ei sisuliselt ega riigiturunduslikul töörühma arvates vajalik ei ole.

IV. ÄRIREGISTER JA MITTETULUNDUSÜHINGUTE JA SIHTASUTUSTE REGISTER

Registrite ülesehitus

Töörühm leiab, et registrite puhul tuleks jääda ka tulevikus kohtuliku registri ülesehituse juurde. Toimiv õiguskindel ühingu register on väga suur väärtus ja on taganud Eesti majanduse edukuse viimastel aastakümnetel. Teoreetiline arutelu, kas registripidamine on osa õigusemõistmisest, ei saa olla põhjenduseks toimiva süsteemi lõhkumiseks. Tsiviilkohtumenetluse osaks oleva hagita menetlusena raames lahendavad kohtud tervet hulka ajalooliselt kohtu pädevuses olevaid küsimusi, mis ei ole PS § 146 mõttes õigusemõistmiseks, kuid on antud kohtu pädevusse kohtuvõimu autoriteedi ja sõltumatuse tõttu nagu eestkoste, lapsendamine, kinnisesse asutusse paigutamine vms. Mitte kuidagi ei takista registrimenetlus kohtul tema n.ö põhifunktsiooni (õigusemõistmise) täitmist. Kohtuvõimust lahutatud register tooks eelduslikult kohtuvaidlusi kannete osas juurde, mida registri haldusorganina ülesehitamise korral hakkaks lahendama halduskohus halduskohtumenetluse raames, kuigi nende vaidluste raskuspunktiks on ühinguõiguslikud küsimused.

Registrite regulatsiooni, töökorralduse ja ülesehitusega seoses on viimastel aastatel toimunud mitmeid kiireid läbimõtlemaid muudatusi, mis on tekitanud riske registrite korrahasele toimimisele. Töörühm leiab, et kohtulike registrite haldamise mudel tuleks tervikuna paika panna pikema perspektiiviga, lõpetada paariaastaste vahedega toimunud ja kaugemat mõtet mittekandvad reformid. Ressursid tuleks

suunata keskandmebaasi ja tehniliste lahenduste eelisarendamiselt andmekvaliteedi säilitamiseks ja tõstmiseks. Samuti tuleks oluliselt suurendada äriregistri ja ettevõtjaportaali kasutajaliidese kasutusmugavust, intuiivsust ning viia selles kasutatav mõisteaparaat kooskõlla ühinguõigust reguleerivates seadustes kasutatavate mõistetega.

Loobuda tuleks registripidajate sisuliselt täielikust kaugtööst ja tagada kohtunikuabidele vähemalt osaliselt ka töökohad ja tööaeg. Suurendada tuleks kohtunikuabide sõltumatust personaalsete garantiide andmisega palga osas ning sarnaselt kohtunikele, teha keerulisemaks nende ametist vabastamine. Tuleks suunata ressursi uute kohtunikuabide kvaliteetseks ettevalmistuseks. Seaduse tasandil tuleks kas täpsustada või pigem kaotada registrisekretäri pädevus asjade lahendamisel, säilitamisel täpsustada ka sellele ametile esitatavad nõuded. Segadusttekitav regulatsioon kohtujuristide pädevuse võrdsustamisest kohtunikuabidega KS-s (KS § 125¹ lg 2) tuleks täpsustada selliselt, et oleks selge, et kohtujuristid ei täida registripidamisega seotud ülesandeid, kuna selleks puudub neil vajalik sisuline kvalifikatsioon ja oskused.

Registripidamise regulatsioon on tänasel kujul äärmiselt killustatud ja fragmentaarne. Lubamatult palju registripidamise sisulisi sätteid asub ministri määrustes. Registripidamise kohta käivad menetluslikud sätteid ei arvesta täna ka piisavalt elektroonilise registri olemusega (on kirjutatud paberil registri pidamiseks ning arvutite kasutuselevõtul üksnes veidi täiendatud). Eraõiguslike juriidiliste isikute registrid (äriregister ja MSR) tuleks ühendada ühtseks registriks ja reguleerida neid ühtselt, eelistatult eraldi seaduses, hõlmates sinna osaliselt ka sätteid tänastest määrustest. Registri reguleerimisel tuleb lähtuda elektroonilise registripidamise põhimõtetest ning legaliseerida seaduse tasandil ka keskandmebaasiga seonduv. Kaotada tuleks formaalselt iseseisvad alamregistrid usulistele ühendustele ja ametiühingutele ja kaaluda seda ka korteriühistute osas.

Riik peaks selgelt vastutama registripidamisega õigusvastaselt tekitatud kahju eest (andma registre õigsusele nõ riigi garantii). Selleks tuleks täpsustada RVastS § 15 lg 4 ja selgelt ette näha, et õigusemõistmisel rakenduvad vastutuse piirangud (nn õigusemõistmise privileeg) registrimenetluses ja tõenäoliselt veel mitmes hagita menetluses, aga ilmselt nt ka hagi tagamisel, ei kohaldu. Registripidamise regulatsioonis tuleks taastatada kergekäeliselt seadusest välja jäetud ÄS § 72, mille järgi pidi registripidaja õigusvastase tegevuse tagajärjel tekkinud kahju hüvitama riik, lisades vastutuse eeldusena süü.

Registrisse kantavad isikud ja andmed

Töörühm leiab, et FIE-de äriregistris registreerimise kohustuse seadusega ettenägemine on ebaõige. Vastavad sätted tuleks muuta selliselt, et FIE-d oleksid kohustatud äriregistri asemel enda ettevõtte registreerima majandustegevuse registris ja maksukohustuslaste registris, võimaldades lihtsat andmete riskkasutust. Kui FIE soovib oma ettevõtte vara koormata kommertspandiga koormata, tuleks võimaldada kommertspandi seadmist ja sellega seonduvat registreerimist kommertspandiregistris.

Kohtu peetavate registre seast tuleks eraldada riigiasutuste jm avalik-õiguslike asutuste register, kuna registri kandel pole nende osas eraõiguslike isikutega võrreldavat õiguslikku toimet ja registriandmed on lihtsalt eksitavad (nt nähtub registrist, et Riigikohtu „esmakande aeg“ on 05.05.2003). Alternatiivina tuleks reguleerida riigiasutuste äriregistris registreerimist seaduse tasandil koos selge eristamisega õigusliku tähenduse osas.

Registriandmete avaldamisel tuleks töörühma hinnangul eristada selgemalt (visuaalselt või viitega õiguslikule tähendusele) registriandmed ja registrivälised andmed (deklaratiivsed ja konstitutiivsed andmed, nt juhatuse liikmete ja põhikirja muutmise kanded). Tänase korralduse puhul ei saa registri kasutajad andmete erinevast õiguslikust tähendusest piisavalt selgelt aru.

Seaduses tuleb sätestada selgemalt majandushuviühingu, SE, SCE ja ETKR registriandmed ja registreerimine. Kaaluda tuleks SCE osas tulundusühistu sätete kohaldamist.

Välismaiste juriidiliste isikute filiaalide registreerimisel tuleb eristada EL liikmesriigist ja kolmandatest riikidest pärit äriühingute filiaalide andmeid vastavalt direktiivile 2017/1132/EL.

Registri kaudu asukoha ja kontaktandmete avaldamise osas leiab töörühm, et üldiselt pakub seadus ühinguga kontakteerumiseks ja selle juhtimise paindlikuks korraldamiseks piisavaid võimalusi. Regulatsioon on kooskõlas ka EL õigusega. Täpsustada tuleks asukoha andmeid, mida peab registris avaldama eraõiguslik juriidiline isik, mille juhatus või seda asendav organ asub välismaal. Kõigil eraõiguslikel isikutel (või vähemasti äriühingutel või ehk ainult kapitaliühingutel) tuleks võimaldada valida, kas kanda registrisse siseriiklik kontaktaadress või kontaktisik (nt advokaat).

Registrisse tuleks kanda ka MTÜ-de (sh selle alaliikide) ja sihtasutuste elektronpostiaadressid. Kaaluda tuleks ka muude kontaktandmete (nt Skype-aadress, veebileht) registrisse kandmist registriväliste andmete asemel, kasvõi vabatahtlikult. Hooneühistu puhul tuleks registri kaudu avaldada ka hooneühistule kuuluva kinnisasja registriosa number ja kinnisasja aadress.

Juhtorganite liikmete ja esindusõiguse andmete registris avaldamine vastab üldjoontes EL õigusest tulenevatele nõuetele ja on mõistlik. Siiski tuleks tunnistada kehtetuks MTÜS § 27 lg 4, mis lubab erinevalt muudest eraõiguslikest juriidilistest isikutest kanda registrisse piirangu, et juhatus võib mittetulundusühingu kinnisasju või registrisse kantud vallasasju võõrandada või asjaõigusega koormata üldkoosoleku otsusega ja selles otsuses ettenähtud tingimustel, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti.

Kehtetuks tuleks tunnistada võimalus kohtul peatada korteriühistu juhatuse liikme ametiseisundit kui ka selle kohta märke kandmine registrisse.

Tuleks luua võimalus kanda äriregistrisse ka täis- ja usaldusühingute esindama õigustatud isikud, kes ei ole osanikud.

Kaaluda tuleks, et Saksa sarnaste sätete (GmbHG § 10 lg 2; GenG § 39 lg 1) eeskujul sätestada, et kontaktisiku aadressiandmete registrisse kandmisel loetakse tema õigus dokumente ja tahteavaldusi ühingu nimel vastu võtta kehtivaks kuni kanne registrist kustutatakse ja kustutamine avaldatakse, v.a kui vastuvõtuvolituse puudumine oli kolmandale isikule teada.

Seadust tuleks täpsustada selliselt, et ka sihtasutusele kinnisasja või registrisse kantud vallasasja üleandmisel ei peaks esitama registriväljavõtteid, kui registripidaja saab andmeid ise kontrollida.

Kehtiva õiguse alusel on küsitav, kas on õigustatud nõuda EL teise liikmesriigi äriühingutelt osa- või aktsiakapitali avalikustamist Eestis filiaali registrisse kandmisel või saab seda teha vaid kolmandast riigist pärit ühingu puhul. Kapitali avalikustamist tuleks aga nõuda kolmandate riikide äriühingutelt, mis tekitab küsimuse liikmesriigist ja kolmandast riigist pärit äriühingute filiaalide andmete eristamise kohta nagu seda on tehtud direktiivis.

Tunnustada tuleks osaühingute tähtajalist asutamist, võimaldades tähtaja määramist põhikirjas. Kanda tähtajalisus kõigi subjektide kohta registrisse.

Majandusaasta aruannete avalikustamise kohustusega seoses teeb töörühm ettepaneku kaotada aruannete avalikustamise kohustus üldiselt MTÜ-dele ja sihtasutustele ning teha võimalusel täiendavaid lihtsustusi, mida võimaldab EL õigus ja mida on kasutanud ka teised riigid. MTÜ-de ja sihtasutuste osas tuleks aruandluse avalikustamine säilitada vaid suurema käibega või avalikest vahenditest suuremaid toetusi saavatele või annetusi koguvatele struktuuridele. Arendada tuleks aruannete koostamise lihtsustamist eeltäidetusega riigi varemkogutud andmete põhjal.

EL määruse 2015/848 nõuetest tulenevalt tuleb luua maksejõuetuse register. See saab ilmselt toimuda ka KIS ja Ametlike Teadaannete infosüsteemi baasil. Töörühma hinnangul oleks mõistlik sellesse registrisse hõlmata kõik pankrotivõlgnikud, sh tarbijatest pankrotivõlgnikud ja teha see info paindlikult avalikkusele kättesaadavaks. Pankrotikanded tuleks viia äriregistrist ja MSR-st välja, jättes sinna vaid

pankroti väljakuulutamise fakti, vajadusel linkides äriregistri muude registritega. ÄS § 58 järgsete kannete õigusjõudu tuleb seaduses täpsustada ja siduda see kohtulahendite täidetavusega.

Täna ei nähtu äriregistrist andmed ettevõtja saneerimise kohta. Kaaluda tuleks saneerimisega seotud andmete avalikustamist, nii menetluse algatamise kui ka saneerimiskava kinnitamise osas. Saneerimisega seotud andmete avalikustamine võiks toimida registrivälise teabe avaldamise vormis. Sama kehtib kohustustest vabastamise ja võlgade ümberkujundamise menetluse kohta. Veel parem oleks, kui see info õnnestuks tervikuna koondada maksejõuetuse registrisse ja linkida äriregister selles osas selgelt maksejõuetusregistriga (st äriregistris oleks nt punasega hoiatus, et ka maksejõuetusregister on kandeid ja saaks suunduda neid vaatama).

Austria sätete eeskujul tuleks kaaluda regulatsiooni kehtestamist, mille kohaselt võidakse ettevõtja kohta teha registrisse märkus, et EMTA hinnangul on registrisubjekti näol tegu nn näivettevõttega, kelle eesmärgiks on maksudest kõrvalehoidumine.

Äriregistri puhul vajab täpsustamist ka isikuandmete kaitse reeglite rakendamine. EL andmekaitse üldmäärus näeb ette kohustuse andmete kustutamiseks, mille tähendus on lõppenud („õigus olla unustatud“). Seetõttu tuleks kaaluda kustutatud andmete kättesaadavuse piiramist. Kaaluda tuleks ka erakonna ja ametiühingu liikmeskonna andmete avalikkusele kättesaadavuse piiramist. Kaaluda tuleks ka Austria õiguse eeskujul võimaldada MTÜ-del enda kohta teatud andmete avalikustamise blokeerimist registris, mille kohta tehtaks registrisse ka märged. Tegelikel kasusaajate piiramatut avalikustamine RahaPTS järgi tuleks lõpetada ning nendele andmetele tuleks anda juurdepääs vaid õigustatud huvi olemasolul.

Kuna registris avaldatud juhatuse liikme ametiaja lõppemise andmetel ei ole õiguslikku tähendust, tuleks juhatuse liikmete ametiajaga seonduvate andmete avaldamine lõpetada.

Registrimenetlus

Registrimenetluse lihtsustamiseks tuleks töörühma arvates teha järgnevad muudatused:

- Täpsustada tuleks notariaadimäärustiku § 47, mille järgi peab notar äriregistri, MSR-i või kommertsandiregistri kartoteegiandmeid ja põhikirja kontrollima kohtu registriosakonna keskandmebaasi kasutades selliselt, et oleks selge, et notar ei või nõuda dokumentide ja andmete esitamist, mida ta saab ise kerge vaevaga vaadata ja kontrollida (nn andmete ühekordse küsimise põhimõte), kuid samas ei peaks andmete kontrollimise ulatus olema notari jaoks ka piiratud.
- Loobuda võiks allkirjanäidiste nõudmisest, kuna elektroonilisel avalduse esitamisel sel suurt mõtet ei ole ning notari juures allkirjastades neid esitama ka ei pea (ÄS § 321 lg 2).
- Kaaluda võiks lisadokumentide (sh kande alusdokumentide) lihtsustatud vormis (n.ö lihtsalt skanneeritud koopiana või muidu elektrooniliselt) esitamist praeguse kinnitamise (ÄS § 38 lg 3; MTÜS § 85 lg 3) asemel nt Austria FBG § 11 eeskujul.
- Välja tuleks arendada teabesüsteem ja küsimustele online vastamine, sh välismaalastele ja võõrkeeles. Samuti panna üles nn tüüpküsimused ja vastused (FAQ).
- Taastada tuleks üldine puuduste kõrvaldamise määruste peale kaebamise võimalus, keelates samas samadel argumentidel kaevata hilisema negatiivse kandeotsuse peale.
- Kaaluda tuleks võimaluse loomist registrile võõrkeelsete (inglise keelsete) dokumentide esitamise lubamiseks, vähemalt kande aluseks olevate nõ lisadokumentide osas, jättes registripidajale õiguse (kohustuse) tõlget nõuda (sarnaselt Šveitsi HregV art-ga 20). Seadusesse tuleks lisada EL direktiivi 2017/1132 järgi nõutav võimalus esitada eestikeelsed dokumendid koos võõrkeelse tõlkega ja lasta neid tõlkeid ka avalikustada. Minimaalselt võiks sarnaselt Soomega teha ingliskeelsed näidised registriandmete täitmiseks koos selgitustega.
- Tuleks ette näha menetlusosaliste ärakuulamise võimalus registrimenetluse raames lubades muuhulgas vajadusel ka kohtuistungit pidamist, ka nt Skype teel.

- Seaduses tuleks luua võimalus kande taotlejale taotleda (mingi ettenähtava aja jooksul) hilisemat kandekuupäeva, nähes ette reeglid ja tehnilise lahenduse, mis lubaks kandeid teha, kuid mitte enne ettenähtud päeva jõustada, kuid samas takistada „ootel“ kannetega vastuolus olevate kannete tegemist.

Registrimenetluse kulude kandmise osas tuleks teha järgmised muudatused:

- Tuleks kaaluda riigilõivude diferentseerimise kehtestamist sõltuvalt ühingute asutamisest ja nn alustavate ettevõtjate (start-up) soodustamist riigilõivuga.
- Tuleks võimaldada riigi õigusabi saamist kandemenetluses või siis vastupidi, välistada see selgelt, kuid pannes (tasuta) abistamine kohustuse notarile.
- Kui mitte muuta ära põhimõtet, et ka registripidaja algatusel tehtud kandelt tuleb samuti lõivu maksta, peaks see kehtima ka ametiühingute suhtes, st AÜS § 10 lg-st 5 tuleks välja jätta viide MTÜS § 82 lg 3 mittekohaldamisele
- Tulenevalt PS §-ist 113 tuleks elektrooniliste registriandmete kasutamise tasumäärad kehtestada seaduses.

Äriregistri suhe EVR-ga

Töörühm leiab, et EVR-i staatus riikliku registrina tuleks lõpetada, selle asemel tuleks muuta selle pidamine finantsteenuseks ja anda selleks välja tegevusluba. Kaotada riigi vastutus selle registri pidamise eest.

Üldpõhimõttena tuleks EVR-st välja tuua osaühingute osad ja kajastada neid äriregistris, va juhul, kui osaühingu põhikirja kohaselt on osa võõrandamine vaba (vt allpool täpsemalt).

V. ÜHINGUGA KONTAKTEERUMINE

Ühinguaga kontakteerumise ühinguõiguslikud reeglid peaksid töörühma hinnangul ÄS-is hõlmama üksnes juhtumeid, kus ühinguaga suhtlemine, sh dokumentide kättetoimetamine toimub avaliku võimu funktsioonide täitmise raames sh registripidaja poolt.

Ühinguõiguse raames ei tuleks täiendavalt reguleerida eraõiguslike tahteavalduste edastamist ja kehtivaks muutumist. Eraõiguslikus suhtes saavad pooled ise kokku leppida, kuidas ja kuhu tahteavaldused saadetakse. TsÜS-i üldised tahteavalduste tegemist reguleerivad sätted on praegu piisavalt paindlikud. TsÜS-i tahteavalduste kättetoimetamise normide rakenduspraktika on praeguseks välja kujunenud.

Seoses 15.01.2018 jõustunud kontaktisikut puudutavate seadusemuudatustega on töörühma arvates tekkinud mitmeid küsimusi ja muudatustega ei ole ühingutega kontakteerumisega seonduvaid ning viimastel aastatel seoses e-teenuste arendamisega loodud probleeme lahendatud, vaid neid on juurde tekitatud.

Ühingutega kontakteerumise reeglite osas tuleks töörühma hinnangul teha järgmised muudatused:

- Näha selgelt põhimõttena ette, et eraõigusliku juriidilise isiku asukoht ja ka kontaktaadress on Eestis.
- Tuleks loobuda terminist „juhatuse asukoha aadress“.
- Termin „välisriigis asuva juhatuse aadress“ on ebaselge. Juhatusel juhtorgani mõttes ei saa olla eraldi mingit aadressi, küll aga saab ühingul olla välisriigis tegevuskoht, tal võib olla välisriigis asuv postkast, samuti võivad ühingu juhatuse liikmete elukohad olla välisriigis. Ükski neist võimalustest ei ole välistatud, aga see, mida siis ikkagi registrisse lisaks Eesti aadressile kantakse, peaks olema selgelt määratletud. Iseenesest võib registrisse kanda ka nt välisriigis elavate juhatuse liikmete kontaktaadressid, milleks võib muuhulgas olla juhatuse liikme elukoha aadress.

- Töörühm leiab, et kontaktisiku reeglid aitavad dokumentide kättetoimetamise probleeme vältida vaid seni, kuni kontaktisik on olemas. Olukorras, kus kontaktisik on välja langenud, võib uue määramine ja üldse ühingu suhtlemine muutuda ebamõistlikult keeruliseks, sest seni, kuni juhatuse liikmed on kusagil välisriigis olemas, ei saa kasutada mingeid lihtsustatud kättetoimetamise viise, vaid dokumente tuleb sel juhul asuda kättetoimetama välisriigis asuvatele juhatuse liikmetele.
- Seetõttu on töörühm seisukohal, et kaaluda tuleb, kas on võimalik laiendada isikute ringi, kellele kättetoimetamisega saaks lugeda dokumendid ühingu kättetoimetatuks olukorras, kus juhatuse liikmetele ei õnnestu dokumente kätte toimetada. Selliste isikutena võiksid kõne alla tulla eelkõige ühingu enamusosanik või –aktsionär. Seega tuleks nende isikute kontaktandmed ka registrisse kanda.
- Kaaluda tuleb reegli kehtestamist, et olukorras, kus ühingu ja tema juhatuse liikmetele ei õnnestu menetluskäte kätte toimetada, on kontaktisikutel mingi standardiseeritud e-posti aadress, kuhu saatmisega loetakse dokumendid kättetoimetatuks. See võimalus on põhiseadusliku ärakuulamisõiguse tugeva riive tõttu siiski üsna piiratud. Töörühm leiab siiski, et erinevalt füüsilisele isikule dokumentide kättetoimetamisest, kus tuleb lähtuda sellest, et inimene ei pea kodus ootama, millal riik soovib talle midagi üle anda, võiks äriühingute puhul siiski eeldada teatud hoolsuskohustuse olemasolu ka ametlike dokumentide vastuvõtmise osas. Seega tuleks kaaluda regulatsiooni kehtestamist, mille järgi loetakse dokumendid äriühingu kättetoimetatuks, kui need on saadetud ühingu enda poolt teada antud aadressile. Sisuliselt samast põhimõttest lähtutakse ju ka majandus- ja kutsetegevuses eraõiguslike isikute vahel tehtud tahteavalduste jõustumisel.
- Tulenevalt sellest, et registrimenetluse näol ei ole tegu klassikalise õigusemõistmisega PS § 146 mõttes, tuleks kaaluda registrimenetluse jaoks eraldi kättetoimetamise reeglistiku loomist, nähes ette mh nt dokumentide saatmise standardiseeritud e-posti aadressile või enamusosanikule või –aktsionärile.
- Kui registrimenetluse jaoks eraldi mõeldud kättetoimetamise reeglistikku lubada, siis tuleks eelnimetatud reeglid luua mitte registrimenetluse jaoks tervikuna vaid nt ainult sellistele ühingutele, mille „juhatuse asukoha aadress“ on välisriigis.
- Tuleks näha ette, et sellise eraõigusliku juriidilise isiku, mis ei ole (korduvalt) võtnud vastu menetluskäte või kellel nt puudub juhatuse, registreering äriregistris „peatatakse“ st infosüsteemi vahendusel oleks kõigile näha (ühingu registriandmed kuvatakse teise värviga vms), et see ühing on mittetegutsev ja registril ei ole õnnestunud ühingu dokumente kätte toimetada. Lisaks tuleks näha ette, et sellise isiku registreeringu toimivus taastatakse, kui isik täidab oma kohustused ja tasub lisaks teatud rahasumma (taastamise tasu). See sunniks ühinguid oma registriandmeid õigena hoidma.
- Loobuda tuleks põhimõttest, et majandusaasta aruanded esitamata jätnud isik kustutatakse registrist ja et ta saab ennast sinna taastada üksnes vara jaotamiseks ega saa enam tegevust jätkata. Ka siin tuleks pigem kasutada registreeringu peatamist.

VI. OSALUSED JA ASUTAJAÕIGUSED

Osaühingu osa mõiste ja nimiväärtus

Töörühm peab vajalikuks, et osaühingul oleks võimalik lasta välja osasid, mis kujutaksid endast sarnaselt aktsiaseltsi aktsiatega liigitunnustele vastavaid kindla nimiväärtusega väärtpabereid, millega oleks võimalik kaubelda väärtpaberiturul. Eelduslikult peaks osaühing siiski jääma suletud ühinguks, mille osad ei ole vabalt võõrandatavad ning kaubeldavad, mistõttu on ka üldpõhimõttena „üks-osanik-üks-osa reegli“ säilitamine põhjendatud. Töörühm toetab siiski AS muudatuse tegemist, mille kohaselt saaks osaühingu põhikirjaga määrata, et osaühing võib välja lasta liigitunnustele vastavaid kindla nimiväärtusega osasid, mis kujutavad endast vabalt võõrandatavaid ja kaubeldavaid väärtpabereid.

Sellisel juhul ei kohalduks reegel, et ühele osanikule võib kuuluda üks osa. Töörühm peab samuti põhjendatuks, et osaühingu osade registreerimine EVR-is või sarnastes registrites oleks lubatud üksnes juhul, kui osaühing on kasutanud võimalust lasta osad välja kindla nimiväärtusega kaubeldavate väärtpaberitena ja välistanud põhikirjaga kõik osa võõrandamise piirangud (sh ostueesõiguse).

Osa võõrandamise lubatavus ja võõrandamisrežiimid

Töörühm leiab, et kehtivad osa võõrandamise režiimid ei vaja põhimõttelist muutmist ning need vastavad õiguskäibe vajadustele. Osa võõrandamise režiimi valik ning kujundamine peaks olema võimalikult suures ulatuses osanike pädevuses ning seda õigust peaks saama teostada põhikirja vastava kujundamisega, seaduses põhikirjavabaduse piirangute kehtestamine ei ole vajalik. Üldreegli kohaselt peaks osaühing jääma suletud ühinguks, mille osad ei ole vabalt võõrandatavad ent põhikirjaga võib osaühingu kujundada ka vabalt võõrandatavate osadega avatud äriühinguks, mille osad võivad osanike soovi korral olla seega kaubeldavad ka väärtpaberiturul.

Töörühma seisukoht on, et osanike ning neile kuuluvate osade kohta käivad andmed peaksid olema kajastatud usaldusväärses registris, mille andmetel võiks olla avalik usaldatavus, mis peaks võimaldama osade heauskset omandamist ning mille andmed peaksid kajastuma äriregistris. Nii osadega usaldusväärsete tehingute tegemine kui ka osa heauskse omandamise võimaldamine eeldavad, et osanike ja neile kuuluvate osade kohta peetakse usaldusväärset viisil nimekirja, mille andmete õigsusele saavad tugineda ka heausksed kolmandad isikud. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleks kaaluda osanike nimekirja pidamise kohustuse panemist äriregistrile või osanike nimekirja pidamise ülesande üleandmist notaritele.

Töörühm ei toeta ÄS täiendamist regulatsiooniga, mis annaks osaühingu juhtorganitele suurema kontrolli osa võõrandamise tehingute üle, s.h võimaldaks ühingu juhtorganitel teatud juhtudel võõrandada osanikule kuuluva osa ja selle kolmandale isikule üle anda, nt osaniku poolt oma kohustuste olulise rikkumise korral või osanike vaheliste kaasamüügikohustuste või ostueesõiguste täitmise tagamiseks. On otstarbekas, et osa võõrandamise või osa võõrandamise kohustuse üle toimuvad vaidlused lahendaks kohus, eriti olukorras, kus osa võõrandamise kohustuse olemasolu on materiaalsoiguslikult vaieldav (erinevalt aktsiaseltsi puhul eksisteerivast vähemusaktsionäri aktsiate ülevõtmise regulatsioonist, kus aktsiate võõrandamise kohustuse aluseks olevad asjaolud on selgesti tuvastatavad ning vaidlus saab toimuda üksnes ülevõetavate aktsiate eest makstava hüvitise üle).

Osa võõrandamise tehingu vorminõuded ja tehingule kohalduv õigus

Üldise põhimõttena peab töörühm mõistlikuks leevendada EVR-s registreerimata osaühingu osadega tehingute tegemist reguleerivaid vorminõudeid ning kaotada senine notariaalse tõestamise nõue, eelkõige osa võõrandamise kohustustehingu suhtes. Vorminõuete leevendamise korral tuleks töörühma arvates siiski tagada osadega tehtavate tehingutega seotud õiguskindluse säilimine, eelkõige usaldusväärse, õigeid andmeid sisaldava ning avalikku usaldatavust omava osanike nimekirja loomise näol ka EVR-s registreerimata osaühingutele.

Käsitustehingule kehtestatud vorminõue on töörühma arvates iseenesest põhjendatud, sest osa võõrandamise tehingu puhul tuleb tagada, et oleks tuvastatud vähemalt osa võõrandanud isik ning käsitustehingu tegemise aeg. Kui osanike nimekirja pidamine teha ülesandeks notaritele, nagu on töörühma ettepanek, puudub vajadus nõuda osa käsitustehingu tegemisel notariaalse tõestamise nõude täitmist, sest osa käsutamiseks vajalike eelduste täitmist kontrolliks nagunii Eesti notar osanike nimekirjas muudatuse tegemise taotlemisel vastava kandeavalduse menetluses. Seetõttu teeb töörühm ettepaneku kergendada osa käsitustehingule kehtivaid vorminõudeid selliselt, et käsitustehingu tegemiseks piisaks Eesti notari poolt läbiviidava notariaalse tõestamise kõrval ka tehingu notariaalsest kinnitamisest (s.t allkirjatõestusest, mille saaks teostada ka välisriigi notar) või tehingu tegemisest elektroonilises vormis (s.t digitaalselt allkirjastamisest). Selline lahendus oleks oluline kergendus ka õiguskäibe, eelkõige osa võõrandamise tehingute puhul, mille üks osapool asub välisriigis, kus seni

kehtivat osa notariaalse tõestamise nõuet ei ole võimalik täita (TsÜS § 82 näeb notariaalse tõestamise eeldusena ete tehingu tõestamise Eesti notari poolt).

Töörühma arvates ei ole vajalik muuta ega täpsustada reegleid osa võõrandamise käsutustehingule kohaldatava õiguse osas.

Osa heauskse omandamise võimalused

Töörühm peab õiguskäibe kindluse tagamiseks otstarbekaks, et seadusandja kehtestaks osade heauskset omandamist võimaldava regulatsiooni ka EVR-s registreerimata osade suhtes.

Osade heauskse omandamise aluseks peaks olema usaldusväärne s.t kontrollitud andmetega nimekiri osaühingu osanikest ning neile kuulvatest osadest. Senise juhatuse poolt peetava nimekirja asemel, mille andmed sisaldasid avalikku usaldust mitteomava informatsioonina ka äriregistris, tuleks minna üle osanike nimekirja pidamisele notarite poolt notariaalse registri vormis, mille andmed kajastataks äriregistris ning millel oleks ka kolmandate isikute suhtes avalik usaldatavus.

Töörühma arvates tuleks ÄS-i täiendada reeglitega, mis võimaldaksid heausksel isikul omandada osa osanike nimekirja andmetele tuginedes ka õigustamata isikult. Kui osanike nimekirja peetakse notariaalse registrina, ei pea töörühm vajalikuks siduda heauskse omandamise võimaluse tekkimist ooteaja möödumisega pärast osanike nimekirjas ebaõige kande tegemist (nt. nagu seda näeb ette Saksa GmbHG). Õigustatud isiku huvide kaitsmiseks on siiski vajalik reeglite kehtestamine, mis võimaldaksid huvitatud isikul saavutada osanike nimekirja heausksust välistavate vastuväidete või märkuste kandmist.

Osa pantimise lubatavus ja pantimise kord

Töörühm ei pea vajalikus muuta ÄS-s sisalduvaid reegleid osa pantimise lubatavuse ja osa pantimise välistamise eelduste kohta. Erand on otstarbekas teha EVR-s või sarnases registris registreeritavate osade kohta. EVR-s registreeritavate osade puhul ei peaks olema lubatud ka osa pantimise välistamine.

Osa pantimisele peaksid rakenduma samad vorminõuded, mida kohaldatakse ka osa võõrandamiseks vajalikule käsutustehingule. Kuna töörühm on teinud ettepaneku lõdvendada osa võõrandamise käsutustehingule kohalduvaid vorminõudeid tuleks sarnane muudatus kehtestada ka osa pandilepingu sõlmimisel s.t pantimiseks vajaliku käsutustehingu tegemisel. Pandi kolmandate isikute suhtes kehtivuse eelduseks peaks olema pandi registreerimine osanike nimekirjas.

Sarnaselt osa heausksele omandamisele tuleks võimaldada ka pandiõiguse omandamist osa suhtes heauskse pandipidaja poolt. Pandiõiguse heauskse omandamise eeldused peaksid olema samad kui osa enda heauskse omandamise eeldused.

Osanike nimekiri

Töörühma arvates on osade õiguskäibe kindluse tagamiseks ning osade heauskse omandamise võimaldamiseks vajalik, et osanike nimekirjas sisalduksid võimalikult usaldusväärsed ning tõesed andmed osanike kohta, millele saaksid õigena tugineda ka kolmandad isikud. Kui osanike nimekirja kannetele anda avalik usaldatavus, vajab esmalt otsustamist küsimus, kes peaks osanike nimekirja pidama ja kuidas tuleks kontrollima osanike nimekirja tehtavate kannete õigsust.

Osa heauskse omandamise võimaldamise korral, mis saab tugineda üksnes osanike nimekirja andmetele, ei pidanud töörühm võimalikuks toetada lahendust, kus osanike nimekirja pidamine oleks üksnes ühingu enda sisemine ülesanne, mille peaks korraldama ühingu juhatuse (selline lahendus on kasutusel enamikus võrdlusriikides, mis siiski enamasti ei võimalda samaaegselt osa heauskset omandamist osanike nimekirja andmetele tuginedes). Töörühm ei pea sellist lahendust põhjendatuks ka juhul, kui anda osanike nimekirja kantud andmetele heauskset omandamist võimaldav avalik

usaldatavus alles teatava perioodi möödumisel kande tegemisest (sarnaselt Saksamaal kasutatava lahendusega).

Töörühma ettepanek on reguleerida osanike nimekirja tulevikus notariaalse registrina kuhu teevad kandeid Eesti notarid. Notariaalses osanike registris kajastatud andmed peegeldataks äriregistris, milles kajastatud andmetel oleks avalik usaldatavus. Osanike nimekirjas teevad vastava kandeavalduse alusel muudatusi registrit pidavad Eesti notarid. Muudatuse tegemisele suunatud kandeavalduse tõestamisel kontrollib notar osanike registri pidajana esitatud dokumentide põhjal kandeavalduse aluseks olevaid asjaolusid, eelkõige osa ülemineku toimumist. Tehingu alusel toimunud osa ülemineku korral peab notar kontrollima kehtiva käsutustehingu olemasolu ning seda, kas osa on käsutanud õigustatud isik (senine osanik). Selleks peab registrikande tegemise aluseks olev käsutustehing olema kas notariaalselt tõestatud, kinnitatud või vähemalt osaliste poolt digitaalselt allkirjastatud.

Koos osanike nimekirja pidamisega võiks notariaalregistrit pidavatele notaritele üle anda ka tegelike kasusaajate nimekirja pidamise funktsiooni, seejuures lõpetades tegelike kasusaajate info lausavaldamise ning võimaldades nende andmetega tutvumist üksnes õigustatud huvi korral.

Töörühma arvates pole osaühingute puhul põhimõtteliselt põhjust keelata osade EVR-s või sarnastes registrites registreerimist, millisel juhul tugineksid osanike nimekirja andmed vastava registripidaja poolt avaldatavatele registriandmetele. Töörühm ei pea vajalikuks kehtestada täiendavaid erireegleid esindajakontodel või muude usaldusisikute poolt hoitavate osade omajate osanike nimekirjas kajastamiseks, sellise osa omajaks tuleks pidada esindajakonto pidajat või vastavat usaldusisikut isegi kui nad hoiavad osasid oma nimel oma kliendiks oleva kolmanda isiku huvides. Osade EVR-s või sarnastes registrites registreerimist tuleks siiski lubada üksnes vabalt võõrandatavate osade puhul. Praegu oma osad EVR-s registreerinud osaühingute puhul, kes seda nõuet ei täida, tuleks ette näha üleminekuperiood, mille jooksul peaksid vastavad osaühingud viima oma osad EVR-st või muust sarnasest registrist välja ning anda osanike nimekirja pidamise õiguse üle notariaalregistrile. Osanike nimekirja pidamise ülevõtmisel peaks notariaalregistri pidaja kontrollima, kas ülevõetavad andmed vastavad EVR-i või sarnase registri viimastele andmetele. Sellise kontrolli olemasolu notariaalregistri pidaja poolt lahendaks ka kehtivas õiguses sisalduva probleemi, kus osaühingu EVR-st välja viimisel on võimalik jätta osa seni EVR-i kohaselt koormanud pandiõigused ühingu juhatuse poolt edasi peetavas osanike nimekirjas kajastamata.

Osa üleminek pärijale

Kehtivas õiguses sisalduvaid osa pärijale üleminekut ja selle keelamise või piiramise korral hüvitise maksmist reguleerivaid sätteid vajavad täpsustamist. Võrdlusriikides osa pärimiseks ette nähtud lahendusi silmas pidades võiks eelkõige muutmist vajada põhimõtte, mille kohaselt võib põhikirjaga osa päritavuse välistada tingimusel, et pärijatele makstakse osa eest hüvitis. Kehtiv õigus jätab lahtiseks, kes peab hüvitist maksma (ühing või osanikud), samuti on ebaselge, mis saab pärandajale kuulunud osast, eriti kui see on koormatud kolmandate isikute õigustega. Selle asemel on põhjendatum võtta kasutusele enamikus võrdlusriikides rakendatav reegel, mille kohaselt on osa küll põhimõtteliselt päritav ent põhikirjaga võib osa pärijale ülemineku korral ette näha pärija kohustuse võõrandada osa teistele osanikele või ühingule põhikirjas ette nähtud korras määratava hüvitise eest.

Vahetusvõlakiri

Töörühm peab osaühingu puhul kehtivat vahetusvõlakirjade regulatsiooni üldjoontes põhjendatuks. Siiski võiks leevendada vahetusvõlakirjade võõrandamise reegleid, eelkõige võiks ühing vahetusvõlakirjade välja laskmise otsustamisel määrata vahetusvõlakirjade võõrandamiseks teistsuguse režiimi, kui osade võõrandamiseks (eelkõige vorminõuete osas).

Aktsiaselts

Aktsia mõiste ja nimiväärtus

Töörühm peab põhjendatuks, et aktsiat saab välja lasta üksnes nimelise väärtpaberina (ÄS § 228 lg 1) ning esitajaväärtpaberite välja andmise lubamiseks puudub põhjendatud vajadus. Ka rahvusvaheline kogemus kinnitab, et esitajaaktsiate välja andmist ei peeta reeglina vajalikuks ega soovitavaks. Liikmesriikide äriühinguõigused ei sisalda reeglina regulatsiooni aktsiate väärtpaberite keskdepositooriumis s.t EVR sarnases registris registreerimise kohta. Töörühm peab ka ÄS reformimisel soovitavaks, et selliste erinormide kehtestamisest ÄS tasandil hoidutakse või kasutatakse vastavaid sätteid ja viiteid minimaalses ulatuses. Üldpõhimõttena peaks EVR ning sarnaste registrite näol olema tegemist üksnes aktsiaraamatu pidamist võimaldava tehnilise lahendusega, mille kasutamine ei peaks muutma selles registreeritud aktsiate õiguslikku olemust ja nendest tulenevaid õigusi. Seega tuleks ka EVR-s või sarnases registris registreeritud aktsiaid kohelda nimeliste väärtpaberitena, kuigi aktsiate vastavas registris registreerimisega omandavad need mitmed esitajaväärtpaberi tunnused (aktsiad kuuluvad EVKS kohaselt isikule, kelle väärtpaberikontol need on registreeritud ning kes omab seega nende üle kontrolli, mis on samastatav valdusega).

Töörühm ei näe vajadust ÄS-i nimiväärtuseta aktsiate regulatsiooni täiendamise järgi ning peab praegusi reegleid piisavaks.

Töörühm arutas küsimust, kas ÄS peaks sisaldama regulatsiooni aktsia omandamist õigustavate väärtpaberite välja andmise kohta, eelkõige nt. märkimistunnistuste, ajutiste aktsiate või sarnaste väärtpaberite kohta, kuid kuna tegemist ei ole puhtalt ühinguõigusliku küsimusega, oleks selles osas eelkõige mõistlik kuulata turuosaliste laiemat seisukohta. Paljud võrdlusriigid on selliste väärtpaberite väljaandmist eraldi reguleerinud (vt. ingl. õiguse warrants, Saksa õiguses nt AktG §§ 8 ja 10 Zwischenscheine) ning teatavaid reegleid selliste väärtpaberite kohta sisaldub ka kehtivas õiguses (vt. nt ÄS § 226¹ lg 2 (märkimistõend) EVKS § 12 lg 2¹ (ajutised väärtpaberid)).

Eri liiki aktsiad

Töörühm ei pea vajalikuks aktsiaseltsi poolt emiteeritavate eri liiki aktsiate regulatsiooni olulist muutmist. Võrdlusriikide regulatsioone arvestades võiks eelkõige kaaluda piirangu kaotamist, mille kohaselt on eri liiki aktsiate välja laskmise võimalus aktsiaseltsi puhul piiratud üksnes eelisaktsiate välja laskmise õigusega (võrdlusriikidest sarnane põhimõte lisaks Eesti õigusele veel üksnes Saksamaa ja Leedu õiguses).

Eelisaktsia ja sellest tulenevate dividendide maksmise regulatsiooni tuleks täpsustada, võttes eeskujuks Saksamaa AktG § 139 (1) tehtud muudatused. Praegusel hetkel sisustab ÄS § 238 lg 1 eelisaktsiast tuleneva dividendioiguse eelisdividendina, mis makstakse eelisaktsia omajatele välja enne muudele aktsionäridele kasumi jaotamist, kusjuures sellise eelisdividendi suurus on määratud teatava protsendina eelisaktsia nimiväärtusest, kui põhikirjaga ei ole määratud teisiti (saksa keeles *Vorabdividende*). Välja maksmata eelisdividendi õigus kandub üle järgmisesse majandusaastasse (ÄS § 238 lg 3). Sellise eelisdividendi kõrval võiks ÄS Saksamaa AktG § 139 (1) eeskujul võimaldada eelisaktsiast tuleneva dividendioiguse määratleda ka suurendatud dividendiosana, mis annab lihtaktsiaga võrreldes õiguse proportsionaalselt suuremale osale kasumist (*Mehrdividende*).

Töörühm ei pea vajalikuks muuta ÄS § 237 lg-s 3 sisalduvat regulatsiooni, mis võimaldab eelisaktsiatele piiratud hääleõiguse andmist põhikirjas nimetatud aktsionäride pädevuses olevate küsimuste otsustamiseks.

Aktsia võõrandamine ja võõrandamisrežiimid

Töörühm soovib muuta ÄS selliselt, et aktsiaseltsi aktsiad oleksid alati vabalt võõrandatavad ning nende võõrandatavuse suhtes ei eksisteeriks seadusest ega põhikirjast tulenevaid piiranguid. Seega võiks kehtiva ÄS regulatsiooni muuta selliselt, et seadusest kaoks aktsiaseltsi aktsiate suhtes põhikirjalise ostueesõiguse ette nägemise võimalus. Seltsid, mis soovivad võõrandamispiirangu

säilitada peaksid otsustama enda ümberkujundamise osaühinguks, mille regulatsioon võimaldab kehtestada sobiva võõrandamisrežiimi ning -piirangud.

Töörühm ei pea aktsiaseltsi puhul samuti vajalikuks ÄS täiendamist regulatsiooniga, mis võimaldaks anda aktsiaseltsi juhtorganitele kontrolli aktsiate võõrandamise tehingute üle, eelkõige seada aktsiate omandamise tingimuseks juhtorgani nõusoleku saamise. Töörühma arvates ei ole aktsiaseltsi kui avatud kapitaliühingu puhul põhjendatud ka see, kui seltsi juhtorganitel võimaldataks sekkuda aktsionäride vahelistesse suhetesse või mõjutada aktsionäride koosseisu, sealhulgas õiguse kaudu võõrandada aktsionäride vaheliste kaasamüügikohustuste või ostueesõiguste täitmise tagamiseks aktsionärile kuuluvad aktsiad ja need kolmandale isikule üle anda.

Aktsia pantimine

Kuna töörühm on teinud ettepaneku kaotada aktsiaseltsi aktsiate suhtes võõrandamispiirangute kehtestamise võimalus (senise põhikirjalise ostueesõiguse näol), et tagada, et aktsiad oleksid vabalt võõrandatavad ja kaubeldavad väärtpaberid, on töörühma arvates vajalik muuta vastavalt ka aktsia pantimise regulatsiooni ning kaotada võimalus välistada põhikirjaga aktsiate pantimine (ÄS § 232 lg 1). Kui aktsia on vabalt võõrandatav, peab see olema ka panditav ning pantimise piiramine olukorras, kus paralleelselt on võimalik aktsiat vabalt võõrandada ei ole põhjendatud.

Töörühm ei pea vajalikuks muuta kehtivas ÄS-is sisalduvat aktsiate pantimise korda. Aktsiate pantimise korda reguleeriv ÄS § 232 lg 2 vajaks siiski täpsustamist selliselt, et pandiõiguse tekkimine aktsiate suhtes tuleks siduda vastavasisulise kande tegemisega aktsiaraamatusse (mille pidajaks võib olla EVR pidaja või muu deponitorium), mitte kandega EVR-is või muus deponitoriumis.

Aktsiaraamatu pidamine

Aktsiaraamatu pidamise korda kehtivas ÄS-is on hiljuti muudetud tulenevalt keskdeponitoriumide määruse (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 909/2014) jõustumisest. Töörühm ei pea seetõttu vajalikuks põhimõtteliste muudatuste tegemist aktsiaraamatu pidamise regulatsioonis.

Siiski võivad aktsiaraamatu pidamise reeglid vajada muutmist üksikutes detailides. Eelkõige võiks ÄS loetleda kriteeriumid, millele peaks aktsiaraamatu pidajaks määratav deponitorium vastama, et Eesti aktsiaselts võiks selle nimetada aktsiaraamatu pidajaks. Selle eelduseks peaks muuhulgas olema ka kriteerium, et deponitoriumi valiku või muutmise korral säilib seltsi aktsionäridel võimalus hoida neile kuuluvaid aktsiaid oma tavapärasel väärtpaberikontodel mõistlikel tingimustel ja ilma olulise lisakuluta. Samuti peaks ÄS sisaldama nõudeid deponitoriumi usaldusväärsele, selles osas võiks võrdlusriikidest eelkõige eeskujuks olla Ühendkuningriigi õiguses sisalduvad reeglid.

Vahetusvõlakirjade välja laskmine

Töörühma arvates ei ole põhjust siduda vahetusvõlakirjade välja laskmine vältimatult seltsi aktsiakapitali tingimusliku suurendamisega, nagu seda teeb kehtiva ÄS § 241 lg 1. Vastavat regulatsiooni tuleks muuta selliselt, et samaaegselt vahetusvõlakirjade välja laskmisega tuleks seltsi aktsionäridel võtta vastu kas seltsi aktsiakapitali tingimusliku suurendamise otsus või anda nõukogule õigus suurendada aktsiakapitali vahetusvõlakirjadest tulenevate kohustuste täitmist võimaldavas ulatuses. Sellisel juhul tuleks kaaluda ka seda, kas pikendada ka ÄS § 349 lg-s 1 tulenevat 3-aastast tähtaega, mille jooksul on nõukogul õigus otsustada kapitali suurendamine. Vahetusvõlakirjade regulatsiooni võiks samuti täiendada põhimõttega, mille kohaselt oleks vahetusvõlakirja välja laskmisel lubatud kapitali tingimusliku suurendamise õigus anda ka seltsi nõukogule. Vahetusvõlakirjadega seoses võiks leevendada vahetusvõlakirjade välja laskmisel kehtivaid mahu piiranguid (praegusel hetkel kuni 1/3 aktsiakapitalist), kaotades need sootuks või suurendades lubatud mahtu (nt Saksamaa eeskujul kuni 1/2 aktsiakapitalist). Kaalumist vajab ka see, kas kaotada vahetusvõlakirjade suhtes kehtestatud nõue, et tegemist peab olema nimeliste väärtpaberitega (ÄS § 241 lg 2), võrdlusriikide puhul sellist piirangut ei esine.

Töörühma arvates võiks ÄS võrdlusriikide (Saksamaa, Ühendkuningriik, Luksemburg) eeskujul lubada aktsiaseltsil välja lasta ka võlakirju, mis annavad selle omajale õiguse osaleda seltsi kasumi jaotamisel.

Täisühing ja usaldusühing

Liikmesuse üleandmise võimalused ja regulatsioon

Täisühingu ja usaldusühingu liikmesuse üleandmise põhimõtted ei vaja töörühma hinnangul iseenesest reguleerimist ÄS tasandil. Liikmesuse sisuks on osanikule ühingulepingust tulenevad õigused ja kohustused ning nende üleandmine toimub lepinguõiguse reeglite järgi ning osanikud saavad selleks ühingulepinguga kehtestada erireegleid. Ühingu liikmesuse üleandmisega seotud praktikas tõusetunud probleemide lahendamiseks piisab ÄS muutmisest selliselt, et oleks selge, et täis- ja usaldusühingu osanike vahelisi suhteid ühingu juhtimist ning selle tegevust ning sisemist korraldust puudutavate otsuste vastu võtmist reguleerivad ÄS sätted (s.h ühingusse uute osanike vastu võtmist reguleeriv ÄS § 80 lg 3) on dispositiivse iseloomuga ning nendest võib ühingulepinguga kõrvale kalduda. Sõltuvalt täis- ja usaldusühingu regulatsioonis tehtavate muudatuste iseloomust võib sama tulemuse saavutamiseks olla vajalik ka ÄS § 80 lg-sse 3 selgitava täienduse lisamine, mille kohaselt kehtiks selles sisalduv reegel üksnes juhul, kui ühingulepingus ei ole sätestatud teisti. Suurema õigusselguse huvides võib ÄS täisühingu regulatsiooni, eelkõige ÄS § 80 täiendada selgitava põhimõttega, mille kohaselt võib ühinguleping ette näha, et osanik võib talle kuuluvad osaniku õigused ja kohustused (ühing liikmesus) anda üle kolmandale isikule, kellest saab ühingu osanik tema osanikuks võtmise otsustamisel ÄS § 80 lg-s 3 sätestatud korras.

Tulundusühistu sh hooneühistu

Liikmesuse üleandmise võimalused ja regulatsioon

Töörühma hinnangul on tulundusühistu liikmesuse ning selle üleandmise regulatsioon TŪS-s piisav, vastab praktika vajadustele ning ei vaja seetõttu muutmist. Kuna tulundusühistu on suletud äriühing ning selle liikmesuse üleandmise ning sellega seonduvalt uute liikmete otsustamine on tulundusühistu juhatuse või muu pädeva organi otsustada, puudub ka vajadus reguleerida seaduse tasandil liikmesuse üleandmise tehinguid, kehtestada nende suhtes vorminõudeid või muuta senist ühistu liikmete nimekirja pidamise korda tulundusühistu juhatuse poolt. Sealhulgas puudub samadel põhjustel vajadus kehtestada tulundusühistu osanike nimekirja pidamiseks sarnane eriregulatsioon, mille kasutusele võtmist on töörühm (notariaalregistri näol) pidanud soovitavaks osaühingu puhul. Seda järeldust toetab ka võrdlev analüüs ja võrdlusriikide kogemus.

Töörühma arvates oleks otstarbekas muuta ja täiendada hooneühistu liikmesuse regulatsiooni. Muudatuste tegemisel tuleb arvestada hooneühistu kui elu- või äriruumi omamise ühinguõigusliku vormi eripärasid ning sellega seonduvat kõrgendatud õiguskindluse tagamise vajadust. On põhjendatud, et hooneühistu liikmesus on erinevalt tavapärasest tulundusühistust vabalt võõrandatav ning seetõttu ka päritav ja panditav. Arvestades, et hooneühistu liikmesuse näol on sisuliselt tegemist kinnisvara omamise kaudse (ühinguõigusliku) vormiga, on põhjendatud, et liikmesuse tehingulisel võõrandamisel nõutakse nii kohustus- kui käsutustehingu notariaalset tõestamist. Hooneühistu osaluste õiguskäibe kindlust vähendab olulisel määral asjaolu, et osaluste ja neid omavate hooneühistu liikmete kohta puudub usaldusväärne ning avalikku usaldatavust omav register (hooneühistu liikmete nimekiri), millele tuginedes oleks võimalik heausksel isikul registri andmetele tuginedes omandada hooneühistu liikmesus või pandiõigus selle suhtes. Sarnaselt töörühma ettepanekutele osaühingu puhul usaldusväärse ning avalikku usaldatavust omava osanike registri loomiseks tuleks ka hooneühistu liikmesuse heauskse omandamise eeldusena muuta hooneühistu liikmete nimekirja pidamise korda ning liikmete nimekirja õiguslikku staatust, andmaks selle andmetele avaliku usaldatavuse. Hooneühistu liikmete nimekirja pidamisel võiks töörühmi arvates kohaldada samu reegleid, mille töörühm on pakkunud välja osaühingu osanike nimekirja pidamiseks s.t vastava registri pidamise võiks anda üle notaritele ning registrit tuleks pidada notariaalregistri vormis, mille andmed oleksid ühtlasi kajastatud

äriregistris ja omaksid avalikku usaldatavust. Hooneühistu liikmete nimekirjale avaliku usaldatavuse andmisel tuleks HÜS regulatsiooni sarnaselt osaühingu regulatsioonis töörühmi poolt välja pakutud muudatustele võimaldada osanike nimekirja andmetele tuginedes ka hooneühistu liikmesuse heauskset omandamist. Sama heauskse omandamise võimalus peaks osanike nimekirja andmetele tuginedes kehtima ka pandiõiguse omandamisel hooneühistu liikmesuse suhtes.

Mittetulundusühing ja sihtasutus

Mittetulundusühingu liikmesus

Töörühm on seisukohal, et mittetulundusühingu liikmesusega seonduv regulatsioon kehtivas MTÜS on üldjoontes põhjendatud ja asjakohane ega vaja muutmist. MTÜS-s mittetulundusühingu liikmesuse üleandmise ja päritavuse suhtes kehtestatud absoluutne keeld (MTÜS § 14 lg 1) ei ole siiski põhjendatud ning ühingu põhikirjaga võiks lubada ette näha teisiti. Selle tulemuse võib saavutada nii MTÜS § 14 lg 1 vastava täienduse kui ka MTÜS-i üldise sätte lisamise teel, mis loetleb dispositiivsed sätted, millest on lubatud ühingu põhikirjaga kõrvale kalduda.

Sihtasutus ja selle asutajaõigused

Töörühma arvates on sihtasutuse asutajale kuuluvate oluliste, osaliselt ka varaliste õiguste (SAS §§ 36¹, 40, 41, 43 p 1, 49 lg 4, 56 lg 2, 59 lg 4, 63¹ ja 72¹) sisu arvestades põhjendatud regulatsiooni kehtestamine, mis võimaldaks tagada nimetatud õiguste ülemineku vähemalt asutaja üldõigusjärglasele. Kehtivate SAS sätete pinnalt võib teha järelduse, et asutaja õiguste näol on pigem tegemist asutaja isiklike õigustega, mis asutaja välja langemise s.t surma, lõppemise või sarnasest põhjusest tingitud võimatuse tõttu asutajaõigusi teostada, ei lähe üle ka asutaja üldõigusjärglasele (vt SAS § 40 lg 2). Asutajaõiguste üldõigusjärglasele ülemineku võimaldamise korral näib põhjendatud ka asutajale võimaluse andmine anda talle kuuluvad asutajaõigused üle teisele isikule, eelkõige asutaja surma või lõppemise puhuks, mis võimaldaks asutajaõigused üle võtnud isikul jätkata nende teostamist, et tagada sihtasutuse toimimine vastavalt algse asutaja taatele.

VII. JURIIDILISTE ISIKUTE ORGANITE KOOSOLEKUTE KORRALDAMINE, OTSUSTE VASTUVÕTMINE JA KEHTETUS, OSALUSE OMAJATE PÄDEVUS

Koosolekute läbiviimise üldised reeglid

Töörühm leiab, et õiguselguse tagamiseks tuleks kaaluda liikmete koosoleku kokkukutsumiseks õigustatud isikute regulatsiooni täiendamist sättega, mille kohaselt loetakse kokkukutsumiseks eelduslikult õigustust omavaks isikuks kõiki teate saatmise ajal registrist nähtavaid juhatuse liikmeid.

OÜ osanikule peab sõltumata otsuse tegemise viisist olema tagatud õigus majandusaasta aruande üle hääletamisel saada soovi korral selgitusi majandusaasta aruande kohta koostatud audiitori aruande koostanud audiitorilt. Seega tuleb eelneva valguses täpsustada OÜ osanike otsuste tegemise regulatsiooni ilma koosolekut kokkukutsumata (ÄS § 173). OÜ juhatus peab arvestama sellisel viisil otsuste vastuvõtmise korraldamisel majandusaasta aruande kinnitamist puudutavas küsimuses sellega, et igale osanikule oleks tagatud võimalus esitada enne hääle andmise lõpptähtaega kirjalikult küsimusi majandusaasta aruandele audiitoraruande koostanud audiitorile ja saada nendele küsimustele ka kirjalikud vastused. Eelneva ülesandeks on tagada, et osanikel oleks võimalik teha kaalutletud otsustus ka kirjalikult, likvideerida põhjendamatud erisused koosolekul tehtava ja kirjalikult tehtava otsuse vahel ning tagada, et osaniku õigus saada teavet oleks täidetud sarnaselt ÄS § 179 lg-le 3 (ÄS § 166 lg 1). Ühingu huvi peaks olema keskseks aluseks (lisaks seaduses ja põhikirjas sätestatud muudele alustele, mil ühingu juhatus peaks liikmete koosoleku kokku kutsuma). Kuna TulÜ osas ei ole ühingu huvi eraldi märgitud, tuleks vastavalt täpsustada TüS § 49 lg 3 1. lause sõnastust.

Töörühm peab vajalikuks ühtlustada ja täpsustada üldkoosoleku kokkukutsumise õiguse ülemineku regulatsiooni. Koosoleku kokkukutsumise õiguse ülemineku regulatsiooni tähtaeg tuleks siduda nõude

esitamisega (nt 1 kuu). Lisaks tuleks OÜ ja AS'i regulatsiooni osas täpsustada, kas nimetatud 1 kuu pikkune tähtaeg möödub siis, kui õigustatud isiku poolt nõutud koosolekut ei toimu 1 kuu jooksul arvates nõude esitamisest või kui vastava tähtaja jooksul ei ole nõude esitanud organ või liige saanud juhatuselt teadet koosoleku toimumise kohta. Tuleks reguleerida ka aeg, millal taotletud koosolek peaks toimuma.

Töörühm leiab, et 1 kuu jooksul arvates koosoleku kokkukutsumise nõude saamisest peab juhatus vastava koosoleku kokkukutsumise teate välja saatma ning koosolek ise peab toimuma hiljemalt 2 kuu jooksul arvates kokkukutsumise nõude saamisest.

Nõukogu koosoleku kokkukutsumise õigus läheb nii AS kui SA nõukogu puhul üle kokkukutsumise nõude esitanud isikule või organile, kui nõukogu esimees või teda asendav nõukogu liige ei kutsu koosolekut kokku 2 nädala jooksul alates taotluse saamisest. Tuleks täpsustada, kas nimetatud 2 nädala pikkune tähtaeg möödub siis, kui õigustatud isiku/organi poolt nõutud koosolekut ei toimu 2 nädala jooksul arvates nõude esitamisest või kui vastava tähtaja jooksul ei ole nõude esitanud organ või isik saanud nõukogu esimehelt või teda asendavalt nõukogu liikmelt teadet nõukogu koosoleku toimumise kohta. Arvestades sarnaste olukordade sarnaselt reguleerimise vajadust, on töörühma ettepanek näha ette, et lisaks kokkukutsumise teate edastamisele teatud tähtaja jooksul peab ka koosolek ise toimuma teatud ajavahemiku jooksul. Nii tuleks nii AS kui SA nõukogu regulatsiooni osas täpsustada, et vastava juhtorgani koosoleku kokkukutsumise teade peab olema väljasaadetud 2 nädala jooksul nõude saamisest ja koosolek ise peab toimuma hiljemalt 3 nädala jooksul nõude saamisest.

SA nõukogu koosoleku teate sisule tuleks ette näha sarnased sisunõuded AS'i nõukogu koosoleku teatega. Muudatuse eesmärgiks on regulatsioonide ühtlustamine.

Olukorras, kus kõrgeima juhtimistasandi liikmete koosoleku kokkukutsumise õigus võib seaduse kohaselt minna juhatuselt üle isikule või organile, kes on esitanud nõude koosoleku kokkukutsumiseks (ÄS § 171 lg 3; § 292 lg 2; TüS § 40 lg 4; MTÜS § 30 lg 4), siis ei ole õige siduda teate edastamise kohustust üksnes juhatusega. Õigem oleks viidata koosoleku kokkukutsujale või kasutada sõnastuses lahendust nagu on sätestatud MTÜS §-s 20 lg 5 (umbisikuline kõneviis).

Töörühma hinnangul on oluline seaduses näha ette OÜ, TulÜ ja MTÜ liikmetele kohustus teatada ühingule oma e-posti aadress (lisaks tavaposti aadressile) ja tagada selle õigsus (sh teavitada ühingut koheselt selle muutumisest). Seaduses tuleks otseselt ette näha, et koosoleku teade edastatakse üldjuhul üksnes liikme poolt ühingule teatatud elektronposti aadressil. OÜ osaniku, TulÜ ja MTÜ liikme tavaposti aadressile teate edastamise kohustus elektroonilise teate edastamise asemel peaks ühingul olema üksnes juhul, kui osanik või liige ei ole elektronposti aadressi ühingule avaldanud, ühingule on teada, et talle edastatud aadress on ebaõige või kui liige on esitanud ühingule sellekohase taotluse saada teated tavaposti teel. Eeltoodust tuleks ka ÄS § 172 lg 1; TüS § 41 lg 1 ja 1¹ regulatsiooni vastavalt muuta ning MTÜS regulatsiooni vastavalt täiendada.

Nii ÄS-s kui ka SaS-s tuleks sätestada, et teade koosoleku kohta edastatakse nõukogu liikme poolt teatatud elektronposti aadressile, kui põhikirjast ei tulene teisiti.

Kaaluda tuleks juriidilise isiku liikide kohta käivate seaduste sõnastuste täpsustamist (sarnaselt OÜ regulatsioonile) selliselt, et koosolekute kokkukutsumise teate ja otsuste vastuvõtmise teate kättesaamise riski jaotus ja teate kättetoimetamise erisus võrreldes TsÜS § 69 regulatsiooniga oleks üheselt arusaadav.

Vältimaks kuritarvitusi ja tagamaks liikmetele võimalus informeeritult hääletada, ei tohiks hääletamiseks koosolekut kokkukutsumata osanikele, samuti aktsiaseltsi nõukogu liikmetele antav tähtaeg olla ebamõistlik. Ettepanek on sätestada nii ÄS 173 lg 2 kui ka § 323 lg 2 osas regulatsioon selliselt, et kui põhikirjas ei ole sätestatud teisiti, tuleb ühingul anda liikmetele mõistlik tähtaeg eelnõu osas seisukoha kujundamiseks.

Töörühm ei pea põhjendatuks konkreetse päevades arvatava tähtaja kehtestamist, kuna koosolekut kokkukutsumata liikmetele antav mõistlik tähtaeg võib sõltuda paljudest asjaoludest ning kindel miinimumtähtaeg (nt 7 päeva OÜ puhul) võib osutuda liialt jäigaks ja ühingu reageerimisvõimet takistavaks.

AS-i osas tuleks muuta ÄS § 293 lg 1 1. lauset ning sätestada, et aktsionäride üldkoosoleku kokkukutsuja (juhatas) määrab ka üldkoosoleku päevakorra, kui põhikirjaga ei ole antud päevakorra määramise õigust nõukogule.

Nii OÜ, TulÜ kui MTÜ regulatsiooni tuleks töörühma arvates täiendada ÄS § 293 lg-s 2¹ sätestatule sarnase põhimõttega, mille kohaselt on kokkukutsumise nõude esitamise korral kokkukutsumise nõude esitanud isikutel on õigus nõuda koos kokkukutsumise nõude esitamisega ka teatud küsimuste võtmist koosoleku päevakorda. Vastavalt tuleks täiendada ÄS § 171¹ lg 1 ja 2, § 321 lg 1 ja 3; TüS § 401 lg 1 ja 2; MTÜ § 201 lg 1 ja 2 ja SA § 29 lg 1 ja 3 regulatsioone.

Nii TulÜ kui ka MTÜ puhul on päevakorra täiendamise nõudeõiguse realiseerimiseks vajalik liikmete määr kõrgem võrreldes üldkoosoleku kokkukutsumise nõudeõigust omava liikmete määraga. Kaaluda tuleks vastava määra ühtlustamist, kuna oleks ebamõistlik, kui koosoleku kokkukutsumist saab teatud määr liikmeid nõuda (ja ettepaneku kohaselt ka nõuda soovitud küsimuste võtmist päevakorda), kui juba kokkukutsutud koosoleku päevakorra täiendamise nõue vastaval määral liikmetel puudub.

Kaaluda tuleks ka OÜ osas võimalike vähemuse poolsete kuritarvituste vältimiseks piirangu lisamist, mille kohaselt ei saa päevakorra täiendamise õigust kasutada sama koosoleku suhtes rohkem kui 1 kord. Päevakorra täiendamise võimaluse regulatsioonist loobumist ega ka uue koosoleku kutse saatmise kohustusest loobumist ei saa liikmete osalemisõiguse tagamise eesmärke silmas pidades pidada põhjendatuks

Muutmata tuleks jätta AS regulatsioon osas, milles see ei võimalda aktsionäridel nõuda aktsionäride erakorralise üldkoosoleku päevakorra täiendamist.

Töörühm peab vajalikuks ühtlustada TüS ja MTÜS regulatsioonid OÜ § 171¹ lg 3 regulatsiooniga koosoleku toimumise ajal päevakorra täiendamiseks vajaliku kvoorumi- ja häälteenamuse nõuete osas. Nii tuleks TüS § 40¹ lg 5 ja MTÜS § 20¹ lg 5 regulatsioonid ette näha, et koosolekul võib otsustada uue küsimuse päevakorda võtmise, kui otsuse poolt on 9/10 koosolekul osalevatest liikmetest ning kui koosolekul osaleb vähemalt 2/3 kõigist ühingu liikmetest.

Kuna OÜ on suletud ühingu vorm, mille sisesuhete regulatsioon on allutatud valdavalt dispositiivsuse põhimõttele, siis ei saa pidada põhjendatuks börsiühingute osas kehtivate reeglite laiendamist osaühingutele seoses otsuste eelnõude või põhjenduste koostamise nõudega. Seeõttu teeb töörühm ettepaneku jätta otsuste eelnõude ja põhjenduste koostamise nõue (ÄS § 171²) OÜ regulatsioonist välja.

Üldise reeglina võiks kõikide ühinguõiguslike koosolekute puhul regulatsiooni täiendada põhimõttega, mille kohaselt võib isik, kes on esitanud koosolekule hääletamiseks otsuse ettepaneku, nõuda, et seda hääletatakse eraldi. Osaühingu puhul peaks olema selgelt seadusest tuletatav reegel, et et igal osanikul on õigus teha koosolekul ettepanekuid ja õigus nõuda nende hääletamist.

Tagamaks reaalne toimiv võimalus kõigi juriidilise isiku liikide kõrgeima otsuskogu liikmete koosolekul elektrooniliseks osalemiseks kahesuunalise side abil ja hääletada ning esitada ettepanekuid ja vastuväiteid, tuleks riigil luua ettevõtjaportaali eraldi keskkond (platvorm), millele tagatakse isikutuvastuse kaudu juurdepääs nii ühingutele kui ka tema liikmetele. Toimiva elektroonilise platvormi moodustamine eeldab vastavat it-tehnilist lahendust. Juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes tuleks viidata võimalusele kasutada elektrooniliste koosolekute läbiviimiseks ja/või otsuste vastuvõtmiseks (sh teade edastamiseks, hääle andmiseks ja protokoll koostamiseks) vastavat platvormi ning reguleerida selle platvormi vahendusel tehtavate toimingute õiguslik tähendus.

Loodav portaal peaks võimaldama kõigi ühingu vormide lõikes a) edastada koosolekute kohta teateid ning kirjalikuks hääletamiseks otsuse eelnõusid organi liikmete e-posti aadressitele, b) teha organi liikmetele kättesaadavaks koosolekute ja otsustega seotud materjale, c) teostada koosolekute läbiviimist ja organi liikmetel sellel osalemist ja hääletamist (sh kahesuunalist ülekannet reaajas); d) otsuste vormistamist (elektroonilise protokoll koostamist) ning nii registrile kui ka liikmetele edastamist. Koosoleku juhatajal peaks olema võimalik portaali vahendusel otsustada iga liikme hääleõiguse olemasolu üle.

Kvooruminõuded ja korduskoosolekud

Töörühm on seisukohal, et üldine seadusjärgne kvooruminõue OÜ, AS ja TüS kõrgeima otsustustasandi koosolekute läbiviimiseks ei ole põhjendatud ning tuleb kaotada. Eeltoodu võimaldab juriidilise isiku liike reguleerivatest seadustest välja jätta ka kõrgeima otsustustasandi liikmete korduskoosolekute korraldamist puudutava regulatsiooni, mis käesoleval hetkel ei ole õnnestunud ega arvesta juhtudega, kui koosoleku kokkukutsumise õigus on üle läinud koosoleku kokkukutsumise nõudeõigust omavale isikule või organile. Kvooruminõude kehtestamise võimalus jääb igal ühingul põhikirjaga sarnaselt MTÜ regulatsioonile. Seega tuleb tunnistada kehtetuks ÄS § 170 lg 2; § 297 lg 1 ja TüS § 46 lg 1 regulatsioon, samuti ÄS § 171 lg 6 1. lause; § 297 lg 2; TüS § 46 lg 2. Üldise kvooruminõude kaotamisel tuleb muuta vastavalt ka kvalifitseeritud häälteenamust nõudvate otsuste regulatsioonides kvalifitseeritud häälteenamuse sõnastust. Muudatuse kohaselt saab olema ühingu jaoks olulistes küsimustes, milles seaduse või põhikirjaga on ette nähtud kvalifitseeritud häälteenamuse nõue, otsuste vastuvõtmiseks vajalik vastav kvalifitseeritud häälteenamus (nt 2/3, ¾) kõigist häältest. Seaduses sätestatud kõrgendatud kvoorumi erisätteid ei tuleks muuta (ÄS § 171¹ lg 3; § 293 lg 3; 40¹ lg 5; MTÜS § 20¹ lg 5).

Töörühm on seisukohal, et kvooruminõue tuleks säilitada AS ja SA nõukogu (juhtorgani) koosolekute osas, kuna nimetatud koosolekutest etteteatamistähtaeg on vastava organi kiire toimivuse tagamise eesmärgil lühike. Kaaluda tuleks pigem vastava kvooruminõude suurendamist. Saksa AktG § 108 lg 2 3. lause kohaselt on nt nõukogu koosolek otsustusvõimeline, kui sellel osaleb vähemalt 3 liiget.

Kui kehtetuks tunnistada nii OÜ, AS kui ka TulÜ osas üldine kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kvooruminõue, siis tuleb kehtetuks tunnistada ka OÜ, AS ja TulÜ osas korduskoosolekute korraldamist puudutav, st ÄS § 171 lg 6 1. lause; § 297 lg 2; TüS § 46 lg 2 või jätta need sätted kohalduma üksnes seadusest tulenevate kõrgendatud kvooruminõuetega otsuste osas.

Otsuste vastuvõtmine

Töörühm teeb eelnevaga seoses ettepaneku kaotada TüS §-s 53 sätestatud piirangud juhtudele, mil põhikirjaga on lubatud ette näha otsuste vastuvõtmine koosolekut kokkukutsumata. Sama ettepanek laieneb ka MTÜ-dele.

Koosolekut kokkukutsumata otsuste vastuvõtmine on võimalik ka AS nõukogu osas. Sellisel viisil AS nõukogu otsuste tegemine on lubatud, kui põhikirjaga ei ole see vastuvõtmise viis välistatud ning see viis on ette nähtud nõukogu töökorras või kui sellisel viisil otsuse tegemisega on nõus kõik nõukogu liikmed (ÄS § 323). Praktikas on tekitanud ebaselgust asjaolu, mil viisil peab olema väljendatud kõigi nõukogu liikmete nõusolek võtta otsused vastu koosolekut kokkukutsumata. Kuna sellisele nõusolekule ei ole kehtestatud vorminõudeid, siis võib see tahe (nõusolek) olla väljendatud mistahes vormis. Kuna sageli on see tahteavaldus väljendatud üksnes vaikivalt, siis tuleks selguse huvides sätestada, et kõigi nõukogu liikmete nõusolekut otsuste vastuvõtmiseks koosolekut kokkukutsumata eeldatakse, kui ükski nõukogu liige ei ole kuni hääle andmise tähtajani teatanud nõukogu esimehele oma mittenõustumisest nimetatud viisil otsuse vastuvõtmise korraga. Vastavalt tuleks täpsustada ÄS § 323 lg 1 regulatsiooni.

Töörühma peab vajalikuks leevendada ka AS nõukogu otsuste koosolekut kokkukutsumata vastuvõtmise formaalseid nõudeid, jättes ÄS §-st 323 välja lõiked 4 ja 5, mis sätestavad sisu- ja vorminõuded hääletusprotokollile.

Kuna praktikas edastatakse hääli OÜ osanike otsuste vastuvõtmisel koosolekut kokkukutsumata reeglina elektrooniliselt allkirjastatult, siis ettepanek on asendada ÄS §-s 173 lg 2 sätestatud kirjalikku taasesitamist võimaldava vorminõue ning SA §-s 30 lg 13 sätestatud sama vorminõude elektroonilise vorminõudega.

AS nõukogu puhul tuleb võimaldada hääle andmist koosolekut kokkukutsumata ka elektroonilises vormis. Hetkel kehtib kirjaliku hääletamise nõue (ÄS § 323 lg 2), mis ÄS üldist vorminõuete süsteemi silmas pidades võib tekitada segadust.

Kui loodav elektrooniline keskkond võimaldab hääletada ka TulÜ ja MTÜ liikmetel, siis tuleks võimaldada seadusega vastava keskkonna kaudu hääletamist ka nende ühinguvormide puhul ilma üldkoosolekut kokkukutsumata ning näha vastav võimalus ette ka TulÜ ja MTÜ regulatsioonis. Täiendavate elektrooniliste hääletamisvõimaluste loomine üksnes OÜ-le ja AS'le ei ole tehnoloogia arengut ja liikmete huve silmas pidades millegagi põhjendatud. Kaaluda võib vaid selle piirangu sätestamist, et vastava keskkonna kaudu hääletamine, sh üldkoosolekut kokkukutsumata on lubatud üksnes juhul, kui vastava ühingu põhikiri ei sätesta teisiti.

Arvestades kvooruminõude kaotamise ettepanekut ning tagamaks koosolekute otsusevõime, tuleks sätestada kõigi juriidilise isiku kõrgeimate otsustustasandi koosolekute osas nõue, et otsuse vastuvõtmiseks peab olema poolthääli üle poole vastava otsuse hääletamisel osalenud hääleõiguslikest häältest, kui põhikirjast või seadusest ei tulene kõrgema hääleteenamuse nõuet.

MTÜS §-s 22 lg 1 sõnastus vajab süsteemsuse huvides täiendamist ning selle märkimist, et kõrgem hääleteenamuse nõue võib tuleneda ka seadusest.

Ühtlustamist vajaks seaduses ettenähtud kvalifitseeritud hääleteenamuste puhul see, kas nõutud on, et otsuse poolt on „vähemalt“ konkreetne määr hääli või „üle“ konkreetse määra hääli. Valdavalt on sätete sõnastuses lähtutud esimesest variandist. Eeltoodust tulenevalt tuleks muuta nt MTÜ § 23 lg 1; 38; § 58 lg 2; SaS § 63 lg 2; § 72 lg 2 sõnastusi. Sellist sõnastusest tulenevat kvalifitseeritud hääleteenamuse määra sisulist erinevust ei saa pidada põhjendatuks ning tekitab segadust. Arvestades kvooruminõude kaotamist tuleb kvalifitseeritud hääleteenamuse nõude korral lähtuda vastava hääleteenamuse arvestamisel mitte koosolekul (või otsuse vastuvõtmisel) osalenud häältest, vaid kõigist hääleõiguslikest häältest.

Erisused erinevate ühingu liikide vahel koosoleku protokollis notariaalse tõestamise nõudeõigust omavate liikmete määra, samuti tõestamise nõudest etteteatamise tähtaja osas ei ole põhjendatud. Lähtuda tuleks juriidiliste isikute regulatsioonides põhimõttest, mille kohaselt protokollis notariaalse tõestamise nõudeõigus kuulub samale määrale liikmetele, kellel on koosoleku kokkukutsumise ja selle päevakorra täiendamise nõudeõigus. Eeltoodust lähtuvalt tuleks muuta MTÜ vastavat regulatsiooni (MTÜS § 21 lg 8). Lisaks peaks ka MTÜ puhul notariaalse tõestamise nõudest etteteatamine olema seotud 3 päevase tähtajaga enne koosoleku toimumist.

Töörühma leiab, et vajalik on loobuda TulÜ osas TüS §-s 51 lg 6 sätestatud notariaalse tõestamise vorminõudest. Nimetatud vorminõue kehtib juhul, kui otsustatakse üldkoosolekul nõukogu koosseisus muudatuste tegemist ja põhikirja muutmist nõukogu osas. Hetkel ei kehti vastav vorminõue TulÜ osas juhul, kui otsus võetakse vastu koosolekut kokkukutsumata.

Esindamine

Kuigi SA nõukogu koosolekul osalemise osas ei ole sätestatud sõnaselget nõuet otsuste tegemisel isiklikult osaleda, tuleneb sellekohane piirang nii nõukogu liikme staatusest (sh isiku suhtes tulenevast usaldusest ja tema isiklikust vastutusest oma kohustuste nõuetekohase täitmise eest) kui ka seaduse mõttest. Selguse huvides tuleks SA nõukogu regulatsiooni täiendada ÄS §-s 321 lg 2 3.-s lauses sätestatud põhimõttega. Eelnev on vajalik ka regulatsiooni ühtlustamise eesmärgil.

Töörühm ei pea põhjendatuks kehtestada osaniku esindaja esindusõiguse tõendamiseks hetkel kehtivaga võrreldes rangemat vorminõuet. Esindus ja esindusõigus kui õigusinstituut on reguleeritud TsÜS'is ning eelnev regulatsioon sisaldab ka üldiseid nõudeid ja põhimõtteid esindaja ja esinduse reguleerimise kohta ühinguõiguses.

Töörühma hinnangul on küsitav ÄS §-s 297 lg 4¹ sätestatud esindusõigusest teatamise vorminõude kooskõla aktsionäride direktiivi artikliga 11. Direktiivi poolt soovitud eesmäärke aitaks saavutada ettevõtjaportaali eraldi keskkonna loomine nii koosoleku teadete edastamiseks, elektrooniliste koosolekute läbiviimiseks ja elektrooniliseks, mille kaudu peaks igal aktsionäril olema võimalik teatada seltsile turvalisel viisil (eeldab sisselogimisel isiku tuvastamist) ka volituse andmisest.

Tavaaktsiaseltsi, TuÜ ja MTÜ liikmete esinduse regulatsioonide sõnastusi tuleks ühtlustada. Kuna volikiril on volituse kohta antud kirjalik dokument, mida saab nõ originaalis tagastada (TsÜS § 125 lg 5), siis „volikirja“ mõistest tuleks pigem loobuda. Korreksem oleks rääkida „kirjalikust volitusest“ või „kirjalikus vormis volitusest“, mis on volituse vorm. Selles vormis volitusele vastab ka elektrooniline volitus (ehk digiallkirjastatud volitus). Kindlasti peab olema nii tavaaktsiaseltsi, TuÜ kui ka MTÜ puhul võimalik anda volitus ka elektroonilises vormis.

Nii OÜ, TuÜ kui ka MTÜ põhikirjaga peaks olema lubatud kehtestada liikme poolt volituse andmisele seadusest erinev vorminõue, samuti kehtestada volituse andmisest teatamise täpsem kord. Kehtima peaks ka põhimõte, mille kohaselt iga esindajana (nii seadusjärgse kui tehingulise) tegutsev isik peab tõendama temal esindusõiguse olemasolu.

Juriidilise isiku liikme õiguseid reguleerivates seadustes tuleks loobuda sisesuhete regulatsioonis (nt otsuste vastuvõtmist puudutava häälteenamuse nõude regulatsioonis, vt MTÜS § 22 lg 1) eraldi viitamisest esindajatele (ja esindatusele). Juriidilise isiku osaniku, aktsionäri ja liikme tegevuseks on ka tema esindaja tegevus esindusõiguse raamides. Seega piisab seaduse tekstis õigustehniliselt üksnes viitamisest osanikule, aktsionäri ja liikmele.

Keelenõuded

Üldjuhul peaks iga ühingul, va börsiaktsiaselts, olema õigus ise otsustada, kas kutsuda koosolek kokku, see läbi viia ja protokollida eesti keeles või mõnes võõrkeeles. Alternatiivina eeltoodule võib kaaluda seda, et üksnes võõrkeeles koosoleku kokkukutsumise teate edastamine ning ka koosoleku läbiviimine ja protokollimine on lubatud vaid juhul, kui selline võimalus on põhikirjaga ette nähtud (st otsustatud 2/3-lise häälteenamusega). Teiseks alternatiiviks oleks ette näha, et koosoleku kokkukutsumise teade peab olema edastatud muuhulgas eestikeelsena ning koosoleku enda läbiviimise ja protokollimise keeleks võib olla võõrkeel juhul, kui see on põhikirjaga ette nähtud või otsustatakse koosolekul kindla häälteenamusega.

Igal osanikul, aktsionäril ja liikmel peaks olema siiski õigus saada võõrkeelsest koosoleku protokollist tõlge eesti keelde juriidilise isiku kulul. Kaaluda võib tähtaja kehtestamist vastava nõude esitamiseks. Koosoleku läbiviimise ja koosolekuga seotud muude materjalide eesti keelde tõlkimise nõudeõigust ei peaks igal osanikul, aktsionäril ega liikmel olema, kui nõuetekohaselt on otsustatud nende läbiviimine või koostamine võõrkeeles.

Ka juhul, kui lubada protokollil ja koosolekuga seotud dokumentide koostamist võõrkeelsena, peaks kehtima nõue, et registripidajale dokumentide esitamisekohustuse korral tuleb võõrkeelne dokument esitada vandetõlgi või notari poolt kinnitatud eestikeelse tõlkega või eestikeelse tõlkega, millel notar on kinnitanud tõlkija allkirja. Alternatiivse variandina võib kaaluda selle tõlkenõude piiramist üksnes juhtudega, kus võõrkeelne dokument on registris kande või ka kandevälise märke tegemise aluseks. Viimatinimetatud juhul tuleb ÄS § 27 lg 2 sõnastust täpsustada.

Otsuste kehtetus

Töörühm leiab, et seadust tuleks täpsustada selliselt, et kohtul oleks võimalik vaidluse korral nii tuvastada hääle andmise kohustus kui ka asendada hääle kohtulahendiga. Samuti peaks seadus võimaldama konkreetse sisuga otsuse vastuvõtmise tuvastamist kohtulahendiga (eelkõige hääleõiguse piirangu rikkumise korral). Selleks tuleks hääle andmise asendamise ja konkreetse sisuga otsuse tuvastamise võimalusele kohtulahendiga viidata ka TsÜS § 33 regulatsioonis.

TsÜS organi otsuse tühisuse regulatsioon peaks hõlmama otsuste menetluslike puuduseid nii seoses koosoleku kokkukutsumise korra rikkumisega kui ka puuduseid seoses otsuste tegemise korra rikkumisega. TsÜS § 38 lg 2 1. lause sõnastust tuleks seetõttu töörühma hinnangul täpsustada ning näha ette, et juriidilise isiku organi otsus on tühine, kui koosoleku kokkukutsumisel või kui koosolekut kokkukutsumata otsuse tegemisel rikuti oluliselt selleks ettenähtud korda. Muuta tuleks ka MTÜS § 24¹ lg 1 sõnastust, seda eelkõige juhul, kui muuhulgas nimetatud juriidilise isiku liigi osas nähakse ette võimalus võtta liikmete üldkoosoleku otsuseid vastu koosolekut kokku kutsumata (vt analüüsi p. 2.3.2). TsÜS § 38 lg 2 sõnastuse eelkirjeldatud viisil täiendamisel tuleks SaS §-st 30¹ jätta välja lg 2, kuna see tühisuse alus on SA suhtes sel juhul kohaldatav SaS § 30¹ lg 1 kaudu.

Nii kõrgeima otsustustasandi liikmete otsuste kui ka juhtorgani otsuste vaidlustamisel seoses menetluslike vigadega tuleks lähtuda kõigi juriidilise isiku liikide puhul koosoleku kokkukutsumise korra ja otsuse tegemise korra olulise rikkumise kriteeriumist. Vastavalt tuleks täiendada MTÜS § 24¹ lg 1; ÄS § 322 lg 7; SaS § 30¹ lg 2 sõnastusi.

Kuna asjaolu, et protseduurilisest puudusest tuleneva tühisuse kõrvaldamiseks peab koosolekul osalemisele lisanduma ka nõustumine koosoleku pidamisega (koosoleku pidamisele vastuväite mitteeesitamine), ei ole OÜ, AS, TulÜ, MTÜ regulatsiooni juures selgelt lahti kirjutatud, tuleb vastavalt muuta ja täiendada ÄS § 172¹, § 296; § 321 lg 5; TüS § 42, MTÜS § 21 lg 3 sõnastust. Ka SA nõukogu koosolekute kehtetuse regulatsiooni (SaS § 301 lg 1) tuleks täiendada vastava põhimõttega.

Arvesse võttes koosoleku protokoll notariaalse tõestamise nõude seost eelkõige vähemuse efektiivse kaitse abinõudega, siis tuleks töörühma arvates ette näha ka nii OÜ kui ka TulÜ osas kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku tühisuse alusena olukord, kus kõrgeima juhtimistasandi liikmete koosoleku protokoll ei ole seaduses sätestatud juhtudel notariaalselt tõestatud.

Kaaluda tuleks võimalust sätestada organi koosoleku protokoll seadusest tuleneva vorminõude järgimata jätmise kui otsuse tühisuse alus TsÜS § 38 lg 2 sõnastuses.

Kaaluda tuleks TsÜS täiendamist põhimõttega, mis kohustaks juriidilise kõrgeima juhtorgani liikmeid teostama hääleõigust (või toimima õiguste teostamisel) juriidilise isiku huvides. Teostades hääleõigust vastuolus eelnimetatud põhimõttega, peaks olema juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi otsus samuti kehtetuks tunnistatav. TsÜS § 38 lg 1 2. Lause koosseis on liialt kitsas, kuna eeldab seda, et hääleõigust teostatakse a) enese kasuks, b) teiste liikmete või ühingu kahjuks, c) otsus võimaldab seda eesmärki saavutada.

Olukorras, kus ainuüksi otsuse vastuolu TsÜS § 32 põhimõttega loetakse otsuse kehtetuks tunnistamiseks ebapiisavaks, siis tuleks kaaluda aluse sätestamist, mis võimaldaks kehtetuks tunnistada otsuse, millega kahjustatakse juriidilise isiku huve, nt otsuse, millega enamuse hääletab vastu ühingu kuuluva selge nõude maksmapanekule kas teise osaniku või juhatuse liikme suhtes või vabastab nad vastutusest juriidilise isiku ees.

Kui kehtiva õiguse kohaselt rikutakse organi liikmele informatsiooni andmise kohustust määral, mis mõjutab tema poolt hääleõiguse teostamist ja antud hääle mõjutab otsuse sisu, siis on võimalik organi liikmel tühistada antud hääle tehingu tühistamise sätete alusel ning nõuda otsuse kohtu kaudu kehtetuks tunnistamist. Kuna tehingu tühistamise eeldused eksimuse ja pettuse osas ei ole täielikult üle kantavad ühinguõiguslikule hääle tühistamisele (oluline tähendus on kausaalseosel eksimuse ja tehingu tegemise vahel), siis tuleks töörühma arvates kaaluda ka kehtiva organi otsuste kehtetuse regulatsiooni

täiendamist Saksa AktG §-le 243 lg 4 1. lauses sätestatud põhimõtete kaalutletud otsuse tegemiseks vajaliku informatsiooni puuduste mõju kohta otsuse kehtivusele.

Kuigi vastuväite nõue otsuse kehtetuks tunnistamise eeldusena on mõnevõrra problemaatiline, ei toeta töörühm vastuväite väljajätmist otsuse kehtetuks tunnistamise eelduste hulgast. Kaaluda tuleks vastuväite esitamise nõute mõningast pehendamist ning vastuväite regulatsiooni täpsustamist. Eesmärgipärane oleks vastuväite instituuti kaasajastada ning selle esitamise korda muuta mõnevõrra paidlikumaks. Ehk, koosolekul osalenud isikul võiks olla võimalik konkreetse koosoleku otsuse punktile esitada vastuväide ka teatud aja jooksul koosoleku toimumisest või koosoleku protokoll kättesaamisest. Eelnev tagaks, et näiteks olukorras, kus otsuse tegemisel hääletas mõni isik otsuse poolt/vastu huvide konflikti olukorras ning vaidlustust esitada sooviv isik seda antud hetkel ei teadnud, on ühingu liikmel võimalik antud otsust siiski vaidlustada. Eelnev võimaldaks mõningase n-ö järelemõtlemise aja otsustamiseks, kas vastuväide esitada või mitte. Võlusriikides on nii regulatsioone, mis näevad otsustuse vaidlustamise materiaalõigusliku eeldusena vastuväite esitamise ette (Saksamaa), kui ka vastupidi (Inglismaa).

Kohtupraktika kohaselt piisab OÜ osanike otsuse tegemisel koosolekut kokkukutsumata (ÄS § 173) selle kehtetuks tunnistamise nõudeõiguse säilitamiseks kirjalikust vastuhääletamisest otsusele, st eraldi vastuväite esitamine pole nõutav. See erisus tuleks selgelt sätestada ka kõikide nende juriidilise isiku organi otsuste regulatsiooni juures, mille puhul on võimalik otsuseid vastu võtta koosolekut kokkukutsumata ka juhul, kui otsust ei vormistata ühehäälese otsusena. Sellisteks juhtudeks on hetkel OÜ osanike otsused (ÄS § 173) ja AS nõukogu otsused (ÄS § 323). Antud ettepaneku eesmärgiks on tagada regulatsiooni ühtsus.

Vastuväite esitamise nõutav aeg tuleks siduda teatud päevade arvuga arvates koosoleku toimumisest (või selle protokoll avalikustamist). Töörühm jõudis analüüsi käigus järeldusele, et õiguskindluse ja selguse tagamise eesmärgil peaks vastuväite esitamise instituut jääma põhimõtteliselt alles. Siiski oleks eesmärgipärane vastuväite instituuti kaasajastada ning selle esitamise korda muuta mõnevõrra paidlikumaks. Teisisõnu, töörühm leiab, et seadust tuleks täiendada reeglina, et koosolekul osalenud isikul võiks olla võimalik konkreetse koosoleku otsuse punktile esitada vastuväide ka teatud aja jooksul koosoleku toimumisest või koosoleku protokoll kättesaamisest. Selline reegel võimaldaks mõningase n-ö järelemõtlemise aja otsustamiseks, kas vastuväide esitada või mitte. Kui vastuväite esitamist võimaldada teatud päevade arvu jooksul pärast koosoleku toimumist, siis tuleks lähtuda (sätestada) ka põhimõttest, et otsuse tegemisel antud hääl (sh poolthääl) ei mõjuta vastuväite esitamise õigust ning otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigust, va juhul, kui isik oli häält andes teadlik asjaoludest, mis annavad aluse vastuväite esitamiseks. Vastupidisel juhul ei ole oleks eelnevalt pakutud ettepanek eesmärgipärane.

Töörühm on seisukohal, et täpsemat sätestamist vajab otsuse tühisusele tuginemist piirav 2-aasta pikkune tähtaeg (kui otsuse alusel on tehtud kanne registrisse). Tühisusele tuginemiseks on nõutav, et kohus oleks tühisuse otsusega tuvastanud (st vastav otsus on jõustunud). Eeltoodust tulenevalt tuleks asuda seisukohale, et eelnimetatud 2-aasta pikkuse perioodi jooksul arvates avalikku registrisse kande tegemisest peab olema esitatud juriidilise isiku vastu tühisuse tuvastamise hagi või esitatud käimasolevas menetluses vastuväide. Seaduses tuleks sätestada, et nimetatud 2 aasta pikkune tähtaeg pikeneb kuni otsuse tühisuse osas kohtulahendi jõustumiseni, kui 2 aasta pikkuse tähtaja jooksul on esitatud kohtule tühisuse tuvastamise hagi või vastuväide, millega tuginetakse otsuse tühisusele. Seega tuleks täiendada vastavalt TsÜS § 38 lg 7 2. lause; ÄS § § 177¹ lg 3, § 301¹ lg 4; Tüs § 52¹; MTÜS § 24¹ lg 3 regulatsioone.

Töörühma ettepanek on kehtestada juriidilise isiku organi otsuste kehtetuks tunnistamise tähteg õigust lõpetava tähtajana. Eeltoodust tuleb muuta vastavalt TsÜS § 38 lg 5 1. lause; ÄS § 178 lg 1 2. lause, §

302 lg 1 2. lause, 322 lg 4 2. lause; Tüs § 52 lg 1 2. lause; MTÜS § 24 lg 1 2. lause; SaS § 30¹ lg 1 sõnastusi.

Olukorras, kus erandjuhtudel kehtib otsuste kehtetuks tunnistamiseks lühendatud tähtaeg, siis tuleks nii TsÜS § 38 lg 5 1. lauses, ÄS § 178 lg 1 2. lauses, § 302 lg 1 2. lauses, § 322 lg 4 2. lauses, Tüs § 52 lg 1 2. lauses ja MTÜS § 24 lg 1 2. lauses sätestada, et otsuse kehtetuks tunnistamise nõude saab esitada 3 kuud alates otsuse vastuvõtmisest, kui seaduses ei sätesta lühemat tähtaega. Kehtetuks tunnistamise hagi esitamise tähtaja pikkust ei ole tarvidust muuta.

Töörühm peab vajalikuks jätta ÄS 177 lg-s 1 sätestatud hääleõiguse piirangu loetelust välja juhtum, mis puudutab hääleõiguse piirangu laienemist osa võõrandamiseks nõusoleku andmisel. Seda põhjusel, et nimetatud juhul on küsitav liikme huvide vastuolu ühingu huviga, vaid pigem teiste osanike huviga. Tuleks kaaluda ÄS § 93 lg 3 2 alt; § 177 lg 1 3. alt; ÄS § 303 lg 1 2. alt; Tüs § 44 2. alt; MTÜS § 22 lg 4 2. lause 2. alt sõnastuse täpsustamist selliselt, et hääleõiguse piirang ei laiene liikmele mitte üksnes temaga õigusvaidluse pidamise otsustamisele ja „selles“ õigusvaidluses juriidilisele isikule esindaja määramisele, vaid ka mistahes õigusvaidluses liikmega juriidilisele isikule esindaja määramisele. Vastavalt tuleks täpsustada ka kõrgeima otsustustasandi liikmete pädevuse regulatsiooni (eelkõige ÄS § 168 lg 1 p 10; § 298 lg 1 p 9; § 317 lg 8; Tüs § 39 p 8; MTÜS § 19 lg 1 p 4; SaS § 25 lg 1 p 7).

Tuleks sätestada juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes hääleõiguse piirangu kohaldamise üldine printsiip juhtorgani liikmega tehingu tegemisel, mille kohaselt ei või liige hääletada liikme ja juriidilise isiku vahelise sellise tehingu tegemisel, milles liikme huvi on vastuolus juriidilise isiku huviga. Samuti tuleks eriseadustes loeteluna sätestatud juhtumid, millele hääleõiguse piirang siiski ei laiene, st ametisuhet ja juhatuse liikme lepingut puudutavad küsimused, eelkõige liikme valimine juhtorgani liikmeks, ametiaja pikendamise ja tagasikutsumise seotud küsimused ning juhtorgani liikme lepingu sõlmimise, muutmise ja lõpetamisega ning selle liikme lepingu sisuga seotud küsimused.

Kuivõrd hääleõiguse piirangu õige kohaldamise osas on sageli vaidlusi ning nimetatud põhjusel pöördatakse kohtu poole vastuvõetud otsuse kehtetuks tunnistamiseks ja positiivse tuvastushagi võimaldamisel (ülal pakutud seadusemuudatuste järgselt) ka teatud sisuga otsuse olemasolu/kehtivuse tuvastamiseks, siis tuleks kaaluda seaduse täiendamist sellega, et organi liikmel, kelle suhtes kohaldatakse koosoleku läbiviija või otsuste osas hääletusprotokollide koostaja poolt hääleõiguse piirangut, on õigus siiski nõuda oma häälte protokollimist.

Juriidilise isiku otsuste kehtetuse regulatsiooni tuleks täiendada ka sättega, mille kohaselt juhul, kui otsuse kehtetus tuleneb otsuse tegemisel antud häälte ebaõigest kokkulugemisest või arvessevõtmisest, siis on otsuse kehtetuks tunnistamist nõudma õigustatud isikul või organil õigus taotleda kohtult õige sisuga otsuse vastuvõtmise tuvastamist. Kui sellist otsusetuvastushagi mitte võimaldada, siis ei ole sama vea (nt hääleõiguse piirangule allutatud häälte arvesse võtmisel) kordumisel võimalik õige sisuga otsuseni ikkagi jõuda või oleks see ebanõistlikult koormav.

Otsuste vaidlustamise menetlus

Töörühm ei toeta ettepanekut piirata või seada lisatingimusi nende liikmete poolt otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigusele, kes otsuse tegemisel ei osalenud. Töörühm mõnab, et nõuded passiivsetele kõrgeima otsustustasandi liikmete vaidlustamisõigusele on madalamad võrreldes liikmetega, kes otsuse tegemisel osalesid (ja kellele laieneb vastuväite esitamise kohustus).

Töörühm ei pea põhjendatuks otsuste kehtetuks tunnistamise regulatsiooni täiendamist põhimõttega, mille kohaselt otsuse poolt hääletamine välistab organi liikme poolt otsuse hilisema kehtetuks tunnistamise õiguse juhul, kui organi liige hääle andmisel teadis või pidi teadma alustest, mis annavad õiguse nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist.

Kuna kehtiva õiguse kohaselt on võimalik huvitatud isikul nõuda kohtu kaudu selle tuvastamist, et konkreetse organi otsus jäi vastu võtmata (st otsus puudub), siis tuleks sellise nõude võimalusele viidata ka seaduses ning täpsustada nii TsÜS § 38 lg 8; TsMS § 457 lg 5; ÄS § 177¹ lg 4; 178 lg 5; 301¹ lg 5; § 302 lg 5; TüS § 52 lg 5; MTÜS § 24 lg 5; SaS § 301 kui ka TsMS § 457 lg 5 sõnastust.

Töörühma hinnangul tuleks juriidiliste isikute liikide kohta käivat regulatsiooni täiendada põhimõttega, mille kohaselt on iga juriidilise isiku juhatus kohustatud teavitama juriidilise isiku organi otsusest vabanemisele suunatud hagi esitamisest kõiki juriidilise isiku organi liikmeid, kes ei ole hagimaterjalidest nähtuvalt menetlusosalised vastavas kohtumenetluses. Teavitada tuleks nii kõiki olemasolevaid juriidilise isiku organi liikmeid kui ka neid liikmeid, kes omasid liikmestaatus otsuse tegemise ajal. Seadusega tuleks sätestada nii vastava teate sisu kui ka selle edastamise viis. Eeltoodu peaks toimuma sarnaselt juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kokkukutsumisele kehtestatud nõuetele.

Juriidilise isiku otsuste kuritahtliku vaidlustamisega kaasnevate negatiivsete õiguslike tagajärgede leevendamiseks tuleks kaaluda kostjaks olevale juriidilisele isikule otsuste vaidlustamisega kaasnevate negatiivsete õiguslike tagajärgede leevendamiseks eraldi vastumeetme (nõude) võimaldamist. Selle sisuks oleks võimalus teatud sisuga otsuste (eelkõige kapitali suurendamine või vähendamine) puhul, mille järgsete kannete tegemine on juriidilise isiku suhtes olulise tähendusega, nõude esitamine otsusete vaidlustamiseks hagi esitanud isikute vastu. Nõude eesmärgiks oleks vaidlustatud otsuse alusel registrikande tegemise takistuse (kandemenetluse peatamise) kõrvaldamine ja kande tegemise saavutamine vaidlustatud otsuse alusel. Nimetatud nõude (hagi) esemeks oleks selle tuvastamine, et otsuse vaidlustamiseks esitatud hagi ei ole takistuseks otsuse alusel kande tegemisele ja otsuse puudused ei mõjuta kande tegemist. Nimetatud nõude menetlemine peaks toimuma lihtsustatud korras (reeglina kirjalikult), lühendatud tähtaja jooksul (nt 3 kuud) ning ilma edasikaebevõimaluseta (vrdl saksa Freigabeverfahren AktG §-s 246a).

Osaluse omajate pädevus

Juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku pädevuse regulatsiooni osas peaks jääma üldpõhimõttena kehtima TsÜS §-s 31 lg 3 2. lause sätestatud pädevuse üleandmise üldine piirang. See tähendab muuhulgas, et kõrgeima otsustustasandi pädevus ei tohiks nõ põhikäitumise osas olla muudetav ega üleantav (sh põhikirjaga) muule organile. Töörühm ei toeta ettepanekut võimaldada kõigi juriidilise isiku liikide puhul anda põhikirjaga kõrgeima otsustustasandi liikmete pädevusse küsimused, mis ei ole seadusega antud teiste organite pädevusse (nõ täiendavad pädevused). Töörühm ei toeta nn kirjutamata pädevuste, mis oma olemuselt vajavad üldkoosoleku otsust, sätestamist seaduses üldkoosoleku pädevusena. Töörühm ei toeta AS juhatusele kohustuse lisamist saada aktsionäride varalisi õigusi oluliselt mõjutavate toimingute tegemiseks aktsionäride üldkoosoleku sellekohane otsus (ettevõtte võõrandamine vms, aktsiate börsil noteerimise lõpetamine jne).

VIII. JURIIDILISTE ISIKUTE JUHTORGANID

Juhtimisstruktuur

Töörühm leiab, et juriidiliste isikute juhtimisstruktuuride kohta käivad reeglid on põhjendatud ja mõistlikud ning põhimõttelisi muudatusi ei ole vaja. Mõnede võrdlusriikide näidete varal on ilmselt kõige rohkem diskuteeritud selle üle, kas tuleks muuta aktsiaseltsi juhtimisstruktuur tänase asemel kahetasandiliseks. Töörühm sellist muudatust ei toeta ning leiab, et aktsiaseltsi organite struktuur (üldkoosolek, nõukogu ja juhatus) ning juhtimine peaks säilima olemasoleval kujul. Tegemist on pikka aega kehtinud ja praktikas juurdunud lahendusega, mis jagab ülevaatlikult erinevate organite funktsioonid ja pädevuse. Aktsiaseltsi organite ja juhtimisstruktuuri muutmine tähendaks juurdunud ja toimiva süsteemi ning olemasolevate lahenduste põhimõttelist ümbervaatamist, milleks töörühma hinnangul puuduvad kaalukad põhjendused. Selle vastu räägib ka väljakujunenud praktika ja õiguskindlus, mille tähendust ei saa alahinnata.

Juhatuse ja nõukogu ülesanded ning pädevus peaks säilima olemasoleval kujul. Juhatuse, mis esindab ja juhib aktsiaseltsi, ülesandeks on ühingu igapäevase juhtimise ning ühingu toimimise ja selle tegevuse nõuetele vastavuse tagamise. Juhatus tagab ettevõtte eesmärkide elluviimise ning kõigi sellega seotud igapäevaste korralduslike küsimuste lahendamise. Nõukogu ülesandeks on planeerida aktsiaseltsi tegevust ja juhtimist ning teostada järelevalvet juhatuse tegevuse üle. Sellisel on nõukogul peamiselt ühingu tegevust puudutavate strateegiliste küsimuste otsustamise ning tegevuse suunamise roll, samuti juhatuse poolt ühingu juhtimise üle kontrolli teostamine. Traditsiooniliselt teostab nõukogu juhatuse tegevuse üle kontrolli tagasiulatuvalt, kuid nõukogu kompetentsi ja rolli ühingu tegevuse planeerimisel ja ühingu juhtimise üle järelevalve teostamisel saab ühinguisestest dokumentidega (nt põhikirjaga) laiendada. Üldine trend on tuua nõukogu tegevust rohkem olevikku, mille eelduseks on nõukogu poolt õigeaegselt ning aktiivselt informatsiooni hankimise kohustus. Eesmärgipärane ja sisuline kontroll ühingu tegevuse üle saab toimuda üksnes juhul, kui nõukogu liikmetel on õigeaegselt ja piisavalt informatsiooni. Kuna sellised küsimused saab lahendada ühinguisestest dokumentidega, puudub vajadus seadusandlikeks muudatusteks.

Erinevate juhtimisstruktuuride, sh segasüsteemide võimaldamine, milles juhatuse ja nõukogu pädevus ja rollijaotus kattub, tekitab pigem segadust ja õigusselgusetust. Märkimisväärne on, et ka Taani ühinguõiguse lahendus, mis näeb aktsiaseltsile ette kaks võimalikku juhtimisstruktuuri, ei erine lõppastmes oluliselt ÄS-i järgsest juhatuse ja nõukogu funktsioonide ning pädevuse jaotusest. Küsimus on pigem detailides, mille saab lahendada ühinguisestest dokumentidega.

Erinevate juhtorganite liikmete kattuvuse võimalus tähendaks nõukogu funktsiooni ja pädevuse ümbermõtestamist ja seega põhimõttelisemat muudatust juhtorganite töös. Kuna kehtiva regulatsiooni järgi on nõukogu keskseks ülesandeks teostada juhatuse tegevuse üle järelevalvet, kaasneb nõukogu ja juhatuse liikmete kattuvusega huvide konflikt. Nõukogu liikme poolt iseenda kui juhatuse liikme tegevusele hinnangu andmine on olemuslikult kokkusobimatu. Ka enamikus võrdlusriikides on teadlikult hoitud lahendustest, kus isikul võib samaaegsel kuulumisel erinevatesse juhtorganitesse tekkida huvide konflikt. Töörühm sellist muudatust ei poolda.

Osaühingu puhul tuleks jääda olemasoleva juhtimisstruktuuri juurde. Regulatsioon peaks jääma pindlikuks, ning pigem tuleks põhikirjavabadust seaduses veelgi rõhutada, andes osanikele õiguse moodustada soovi korral nõukogu, samuti muid organeid ning mängides ümber juhatuse ja üldkoosoleku pädevusi. Seega oleks osaühing dünaamiline ja kasutajasõbralik, eelkõige väiksema ja keskmise suurusega ettevõtte jaoks sobilik ühing, mida osaühingu asutajad ja osanikud saavad enda näo ja vajaduse järgi kujundada.

Sihtasutuste puhul võiks kaaluda nõukogu olemasolu vabatahtlikuks muutmist ja jätta nõukogu ning võimalike muude organite (nt revisjonitöörühm) moodustamise õigus põhikirja määrata, eeldusel, et põhikiri tagab sihtasutuse juhtimise toimivuse.

Juhtorgani liikmele esitatavad nõuded

Juhtorgani liikmetele esitatavad nõuded saab jagada kaheks. Esiteks üldised kriteeriumid, millele isik peab vastama, et ta võiks juhtorgani liikmena tegutseda. Teiseks piirangud ja asjaolud, mis välistavad õiguse tegutseda juhtorgani liikmena.

Üldised juhtorgani liikmele esitatavad kriteeriumid peaksid säilima olemasoleval kujul. Nii juhatuse kui nõukogu liikmena tegutsemiseks peab isik olema: (i) teovõimeline (mis välistab alaealiste ja piiratud teovõimega isikute võimaluse olla juhtorgani liige); (ii) füüsiline isik (ÄS § 308 lg 1, ÄS § 308 lg 1, ÄS § 385, ÄS § 180 lg 2, MTÜS § 26 lg 2, SAS § 17 lg 2 jm). Eelnev loob objektiivse minimaalse standardi, nähes ette, et juhtimises võivad osaleda põhimõtteliselt kõik isikud, kellel on iseseisvalt kehtivate tehingute tegemise õigus (vrdl TsÜS § 8 lg 1). Ühingu sisedokumentidega (nt põhikirjaga) võib ette näha täiendavad juhtorgani liikmele esitatavad nõuded (vrd ÄS § 180 lg 3).

Töörühm ei toeta lahendust, mille järgi võiks juhtorgani liige olla juriidiline isik, kuna see ei taga piisavat läbipaistvust ühingu juhtimises, võimaldab erinevaid kuritarvitusi ning ei kaitse piisavalt juriidilise isiku ja võlausaldajate huve. Juriidilise isiku juhtorgani liikmesusega on oluliselt pärsitud õigusselgus ja õiguskindlus. Ka enamik võrdlusriike ei tunnusta juriidilist isikut juhtorgani liikmena. Täna on juriidilisest isikust juhtorgani liikme tunnustamisest loobunud ka UK.

Juhtorgani liikmeks määramist välistavate piirangute üldised põhimõtted peaksid säilima olemasoleval kujul, töörühm ei toeta täiendavate piirangute kehtestamist. Olemasolev regulatsioon, mille järgi ei või juhtorgani liikmeks olla isik, kelle suhtes kohus on kohaldanud juhatuse liikmena tegutsemise keeldu või ettevõtluskeeldu, või kellel on keelatud tegutseda samal tegevusalal, millel tegutseb osaühing, või kelle tegevus on keelatud kohtulahendi alusel (ÄS § 180 lg 3¹, § 308 lg 3¹, § 308 lg 4¹), tagab läbi kohtuliku kontrolli ning üksikjuhtumi asjaoludest lähtuva kaalutusõiguse teostamise, et keeld juhtorgani liikmena tegutseda on põhjendatud ja proporsionaalne. Keeld tegutseda juhtorgani liikmena kujutab olulist põhiõiguste riivet (PS § 19, § 29, § 31), mistõttu peavad peavad esinema ülekaalukad asjaolud ja põhjendused, mis sellist riivet õigustavad. Riive õigustatust on reeglina võimalik hinnata aga üksnes lähtuvalt isiku süüst, konkreetse toime pandud teo asjaoludest jms, mida saab teha kohtuliku kaalutusõiguse raames.

Lihtsustatud lähenemisi, kus isiku õigus tegutseda juhtorgani liikmena on piiratud ainuüksi tulenevalt mitmeti tõlgendatavatest ja küsitavatest kriteeriumitest, nt tulenevalt isiku kuulumisest arvukate ühingute juhtorganitesse, majandusaasta aruande esitamata jätmine vms, ei saa pidada õigustatuks. Ühingu juhtorganitesse kuulumine on üks isiku põhiõigustest (vrld PS § 19, § 29, § 31), mille teostamist isikule *a priori* ette heita ei saa ja millega seotud õigusi peab riik eelkõige kaitsma, mitte piirama. Iga põhiõiguste piirang ning selle rakendamine isiku suhtes peab olema õigustatud tulenevalt kaalukatest argumentidest, mis õigustavad piirangut üksikjuhtumil.

Seadusega erinevate piirangute seadmine ei lahenda tegelikku elulist probleemi nn „tankistide“ ja ettevõtete „kustutajatega“. Keskne probleem ei ole mitte „tankistides“ ja „kustutajates“, kes võtavad reeglina üle juba maksejõuetuks muutunud ettevõtte, vaid ühingu endistes juhtorgani liikmetes, kes on ettevõttest vara välja kantunud, muutnud ettevõtte tahtlikult maksejõuetuks vms. Kuna „tankist“ ja „kustutaja“ varasemate tehingute eest ei vastuta, siis ei saa teda varasemalt toime pandud tegude eest ka vastutusele võtta. Raskus seisneb siin eelkõige varasemate tehingute ning nendega seotud asjaolude kindlakstegemises ning sellega seotud ressursi kandmises. Endiste juhtorgani liikmete poolt ettevõttest vara väljakantimise jms tegevusega kaasneb reeglina pankroti- ja /või täitemenetlusalase süüteo (KarS § 384-385) või muu süüteo (nt KarS § 201 või § 217² järgi omastamine või usalduse kuritarvitamine) toimepanek, mille väljaselgitamine ja kindlakstegemine kuulub uurimisorganite ja kohtu pädevusse.

Küsitav on PankrS § 91 lg 1 järgse ärikeelu regulatsioon õigustatus ja proportsionaalsus, mille järgi ei või füüsilisest isikust võlgnik tema pankroti väljakuulutamisest kuni pankrotimenetluse lõpuni kohtu loata olla ettevõtja, juriidilise isiku juhtorgani liige, juriidilise isiku likvideerija ega prokurist. Selline isiku põhiõiguste olulise riive vältimatut (automaatset) realiseerumist ei saa pidada õigeks, kuna see ei võta piisavalt arvesse üksikjuhtumi asjaolusid ja pankroti põhjuseid. Seadusest tulenev automaatne ärikeeld näib lähtuvat eeldusest, et füüsilisel isikul, kes on muutunud maksejõuetuks, on ühest küljest kaldumus oma varalisi kohustusi ülemääraselt suurendada ning teisest küljest isik, kes niikuinii ei suuda kõiki oma kohustusi täita, võib muutuda oma kohustuste summa suuruse suhtes ükskõikseks ja võtta uusi riske, põhjustades sellega täiendavat kahju. Võttes arvesse isikule kaasnevat põhiõiguste ulatuslikku riivet ning asjaolu, et pankrotimenetlus võib kesta aastaid, tuleks töörühma hinnangul muuta PankrS § 91 lg 1 regulatsiooni, mille järgi kaasneb füüsilisest isikust võlgnikule tema pankroti väljakuulutamise automaatselt ärikeeld kuni pankrotimenetluse lõppemiseni. Sarnaselt PankrS § 91 lg-le 2 peaks kohtul olema selline õigus juhul, kui ärikeeldu rakendamist õigustavad ülekaalukad asjaolud.

Kuna ärikeeld ei too kaasa juhatuse liikme ametiseisundi lõppemist, vaid üksnes kohustuse lõpetada ametiseisund, siis on küsitav ärikeelu kui juhatuse liikme kohta registrikande tegemise takistuse õigustatus. Töörühm leiab, et selline reegel tuleks ära muuta.

Lähtudes ELTL-is ettenähtud võrdse kohtlemise ja piiriülese liikumise põhimõtetest ei ole töörühma hinnangul juhtorgani liikmetele asumis- ja viibimiskoha piirangute seadmine õigustatud. Ka suures osas võrdlusriikides on sellisest nõudest loobutud. Alates 15.01.2018 on tunnistatud kehtetuks MTÜS § 26 lg 3, SAS § 17 lg 3 ja TÜS § 55 lg 2, mis nägid ette juhatuse liikme elukoha piirangud. ÄS § 206 lg 2 ja § 369 lg 2 järgne piirang, mille järgi peab vähemalt üks osaühingu ja aktsiaseltsi likvideerija elukoht olema Eestis, tuleks töörühma arvates samuti tühistada, kuid selle tasakaalustamiseks tuleb ette näha juhatuse liikmete kohustus tagada, et ühingule on võimalik dokumente kätte toimetada (vt ühingu kontaktteerumist puudutavad ettepanekud).

Juhtorgani liikmete valimine, õigussuhe juriidilise isikuga

Kehtiv juhtorgani liikmete valimise süsteem sarnaneb võrdlusriikide omaga ja on töörühma arvates üldiselt mõistlik. Töörühma hinnangul peaks olemasolev regulatsioon oma üldpõhimõtetest säilima, kuid ilmselt oleks vajalik regulatsiooni lihtsustada ja normitehniliselt parendada. Nii on nt osaühingu ja tulundusühistu juhatuse liikme valimise sätete ülesehitus ja sõnastus niivõrd keeruline, et nende mõistmine on oluliselt raskendatud (vt ÄS § 184; TÜS § 60). Lihtsustada tuleks ka juhtorgani liikmete registreerimisega seotud vorminõudeid.

Töörühm leiab, et muu ühingu kui aktsiaseltsi puhul tuleks selguse huvides seaduses selgesõnaliselt lubada, et ühing võib ise põhikirjaga määratleda, millised on juhtorgani liikmete valimise tingimused ja kord (nt õigus anda põhikirjaga juhtorgani liikme valimise õigus mõne muu organi, üksnes teatud osanike pädevusse vms). Seega leiab töörühm, et juhtorgani liikme valimise (ja tagasikutsumise) regulatsioon tuleks seaduses selgesõnaliselt dispositiivsena sätestada kõigi ühingute puhul peale aktsiaseltside.

Juhatuse ja nõukogu liikme tagasikutsumine

Töörühm leiab, et juhtorgani liikme tagasikutsumise ja volituste lõppemise regulatsiooni üldised põhimõtted peaksid säilima. Samuti peaks säilima ühingu ja juhtorgani liikme õigus igal ajal ametisuhe lõpetada. See tagab, et ühing ega juhtorgani liige ei jää „pantvangi“. Samas tuleks kaaluda, kas ja millises ulatuses peaks regulatsioon olema dispositiivne. Nt kas osanikel/aktsionäridel peaks olema õigus näha põhikirjaga ette, et juhtorgani liikme tagasikutsumine on võimalik üksnes mõjuva põhjusel (vrdl MTÜS § 28 lg 3). Võrdlusriikide eeskuju ja praktika on selles erinev. Regulatsioon võiks olla selgesõnaliselt dispositiivne osaühingute puhul, samuti juhul, kui ühing moodustab nõukogu vabatahtlikult.

ÄS § 304 lg 7 järgi peab aktsiaseltsi üldkoosoleku protokoll olema notariaalselt tõestatud, kui üldkoosoleku otsus on nõukogu liikme valimise või tagasikutsumise aluseks. Sellise notariaalse tõestamise nõude vajalikkus küsitav, tarbetute vorminõuete lihtsustamiseks tuleks see välja jätta.

Juhtorgani liikmete ametaja pikkus

Võrdlusriikide praktika eeskujul võib öelda, et kuritarvituste vältimiseks ja läbipaistvuse tagamiseks peaks vähemalt aktsiaseltsis juhtorganite liikmete ametiaeg jääma tähtajaliseks. Eelkõige kehtib see börsiühingute osas. Eelnev ei piira isiku õigust olla oma kohale tagasi valitud.

OÜ juhatuse liikme volitused on tähtajatud, kui põhikirjas ei ole tähtaega ette nähtud (ÄS § 184 lg 2). AS-i, TÜ, MTÜ ja SA juhatuse liige valitakse tähtajaliselt kuni kolmeks aastaks, kui põhikirjas ei ole ette nähtud muud tähtaega (maksimaalselt viieks aastaks) (ÄS § 309 lg 2, TÜS § 60 lg 2, MTÜS § 28 lg 1¹, SAS § 19 lg 3). Töörühm leiab, et nõ automaatse regulatsioonina tuleks muuta MTÜ, SA ja TÜ juhatuse liikme volitused sarnaselt OÜ-ga tähtajatuks, kuid loomulikult peaks olema võimalik põhikirjas teisiti

määrata. Probleemid võivad tekkida suurema liikmeskonnaga MTÜ-de ja TÜ-te puhul, kus juhatusel võib tekkida ahvatlus saada ühing tähtajatult enda kontrolli alla.

Seaduse ja kohtupraktika järgi ei pikene juhtorgani liikmete volitused automaatselt, mistõttu toob ametiaja lõppemine kaasa äriregistri kande ebaõigeks muutumise. Kuna AS-i, TÜ, MTÜ ja SA juhatuse liige valitakse seaduse järgi tähtajaliselt kuni kolmeks aastaks (kui põhikirjas ei ole ette nähtud muud tähtaega) ja kande tegemise aeg nähtub kehtivate registrikaardi andmete väljatrükist, on küsitav kolmandate isikute poolt tugineda kandele heauskselt. ÄS § 34 lg 2 järgi kehtib kanne kolmanda isiku suhtes õigena, välja arvatud, kui kolmas isik teadis või pidi teadma, et kanne ei ole õige. Seega kui registrikaardi andmetest nähtub, et juhatuse liikme kohta kande tegemisest on möödunud viis aastat (AS-i, TÜ, MTÜ ja SA puhul), ei pruugi heauskne kandele tuginemine olla võimalik. Ka avalikustamise direktiivi valguses võib kolmandatele isikutele jääda arusaamatuks, kellel on ühingu esindamise õigus.

Töörühm leiab, et selline olukord ei ole piisavalt õigusselge ning praktikas mõistetav. Seetõttu leiab töörühm, et juhatuse liikmete ametiajale viitavad kanded (juhatuse liikme määramise kuupäev, tähtaeg) tuleks registrist välja jätta.

Juhtorgani liikmete tasude määramise süsteem ja tasu suurus

Olemasolev juhtorgani liikmetele tasu määramise süsteem peaks töörühma arvates üldises plaanis säilima. OÜ puhul otsustavad makstava tasu suuruse ja maksmise korra osanikud vastava otsusega, nõukogu olemasolul aga nõukogu otsusega. AS-i puhul määrab tasu suuruse ja maksmise korra nõukogu oma otsusega. Säilima peaks põhimõte, et juhtorgani liikmele makstava tasu suurus on ühingu otsustada, kuid tasustamise korra, tasuda ja muude hüvede määramisel tuleb osanikel ja nõukogul tagada, et tehtavate maksete kogusumma oleks mõistlikus vastavuses juhtorgani liikme ülesannete ja ühingu majandusliku olukorraga (ÄS § 180¹ lg 2, § 314 lg 2, § 326). Sellega seoses vajaks sätestamist, et juhul, kui nõukogu ja osanikud on rikkunud oma kohustust tagada juhtorgani liikmete tasude vastavus ühingu majanduslikule olukorrale, tekib neil ühingu ees kahju hüvitamise kohustus.

ÄS § 319 lg 2 järgi võib seaduse või põhikirjaga ette näha, et mitte rohkem kui pooled AS-i nõukogu liikmed valitakse või määratakse ja kutsutakse tagasi muul viisil kui üldkoosoleku poolt. ÄS § 326 lg 1 järgi määrab aga ka sellisel juhul nõukogu liikme tasu üldkoosolek. Kaaluda tuleks, kas ÄS § 319 lg-s 2 sätestatud juhul peaks isiku või organi, kellel on nõukogu liikmete määramise ja tagasikutsumise õigus, pädevusse kuuluma ka nõukogu liikmele tasustamise korra ja tasu suuruse otsustamise õigus.

ÄS § 180¹ lg 3, § 314 lg 3 ja § 326 lg 3 sätestavad, et majandusliku olukorra olulisel halvenemisel ja kui see oleks ühingu suhte äärmiselt ebaõiglane, võib nõudeõiguse maksmapaneku korras nõuda juhtorgani liikme tasu vähendamist (vrdl VÕS § 97). Otstarbekas ning pidades silmas menetlusökonomiat, oleks sätestastada selline õigus kujundusõigusena, mida ei tule maksta panna kohtulikult. Kui pooled ei saa tasu vähendamises kokkuleppele, on juhtorgani liikmel õigus öelda leping ühekuulise etteteatamisega erakorraliselt üles.

Juhtorgani liikmete õigused, kohustused, korraliku ettevõtja hoolsus ja vastutus

Töörühm leiab, et juhtorgani liikmete õiguste, kohustuste ja vastutuse regulatsioon peaks olemasoleval kujul säilima.

Juhatorgani liikme kohustuste nurgakiviks on hoolsus- ja lojaalsuskohustus, mis tagab regulatsiooni paindlikkuse ja piisavad tõlgendusvõimalused iga üksikjuhtumi lahendamisel. Tänapäevaks on juhatuse liikme kohustuste sisustamise ja vastutusele võtmise osas tekkinud ulatuslik Riigikohtu praktika, mis on loonud teatava õigusselguse. Töörühm ei näe vajadust regulatsiooni muutmiseks ega täiendamiseks. Töörühm ei poolda ka tekkinud kohtupraktika kodifitseerimist, kuna reeglina taandub juhatuse liikme vastutusele võtmine üksikjuhtumi asjaoludele, millest üldistatud järelduste tegemine on raskendatud või isegi eksitav. Ka võrdlusriikide puhul on juhatuse liikme kohustuste ja seda puudutava kohtupraktika üksikasjalikust kodifitseerimisest loobutud.

Kaaluda tuleks nõukogu liikme kohustuste regulatsiooni täiendamist. Hetkel on nõukogu liikme kohustused, sh järelevalve teostamisel, väga üldsõnalised, mistõttu on nõukogu liikmete vastutusele võtmine praktikas olnud oluliselt raskendatud. Kaaluda tuleks ka, kas nõukogul peaks olema aktiivsem roll informatsiooni hankimisel ja järelevalve teostamisel, samuti, milline on nõukogu kohustus anda aktsionäridele teavet.

MTÜS § 27 lg 4 järgi võib võib mittetulundusühingu juhatus kinnisasju või registrisse kantud vallasasju võõrandada või asjaõigusega koormata üldkoosoleku otsusega ja selles otsuses ettenähtud tingimustel, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti. Nimetatud piirang kehtib kolmandate isikute suhtes, kui see on kantud registrisse. Töörühm leiab, et kuna teiste ühinguliikide puhul sellist võimalust ette ei ole nähtud, tuleks ka MTÜ-de puhul säte sellisel kujul ära muuta ning lähtuda ka MTÜ osas põhimõttest, et juhatuse liikme esindusõiguse ainukeseks kolmandate isikute suhtes kehtivaks piiranguks saab olla ühise esinduse määramine ja registrisse kandmine.

Faktiline ühingujuht

Töörühma hinnangul puudub vajadus faktilise ühingujuhi seaduse tasandil reguleerimiseks. Faktilise ühingujuhi suhtes nõuete esitamine ja tema vastutusele võtmine on võimalik ka kehtiva regulatsiooni alusel. Riigikohus on leidnud, et vaatamata sellele, et faktiline ühingujuht ei vastuta juhatuse liikme vastutuse sätete järgi, on faktilise ühingujuhi tegevuse kvalifitseeritav käsundita asjaajamisena VÕS § 1018 mõttes.

Ärisaladuse kaitse

Töörühm ei toeta ärisaladuse defineerimist seaduse tasandil. Tulenevalt EL ärisaladuse kaitse direktiivi ülevõtmise eelnõu on juba Riigikogu menetluses (678 SE), ei tee töörühm selles osas täiendavaid ettepanekuid.

IX. ENAMUS- JA VÄHEMUSOSALUSED, TASAKAALUSTATUD KAITSE

Töörühm leiab üldiselt, et kuigi vähemusosanike ja -aktsionäride kaitse teemadega seonduvalt on aastate jooksul olnud palju avalikku debatti ning Eesti on saanud rahvusvaheliselt pigem negatiivseid hinnanguid (Doing Business raport), ei puudu tänasest õigusest vähemuse kaitse õigused võrreldes analüüsitud riikidega märkimisväärselt suuremas ulatuses. Vähemuse õigused jagunevad igale aktsionärile sõltumata tema osaluse määrast kuuluvateks õigusteks ning õigusteks, mis on antud ainult teatud osaluse määra omavatele osanikele-aktsionäridele. Viimase osas on kehtiva õiguse kohaselt piiriks 10% ning töörühm leiab, et ka tulevikus tuleks jääda selle lävendi juurde. Ka teiste riikide (sh Saksa) õiguses on üldiselt just 10% selline lävend, mis võimaldab teostada olulisemaid vähemusõigusi.

Teabeõigus

Aktsionäri ja osaniku teabeõigust reguleerivate normide analüüs näitas, et üldjoontes on praegu kehtivad normid võrreldavat teiste riikide teabeõigust puudutavate regulatsioonidega.

Töörühm leiab, et muuta ei tuleks põhimõtet, et teabeõigus on erineva ulatusega erinevate ühingutüüpide (teabe küsimine koosolekul vs dokumentidega tutvumine) puhul. Samuti ei peaks töörühma arvates modifitseerima teabeõiguse ulatust sõltuvalt ühingu osanike, aktsionäride või liikmete arvust.

Olulise täpsustusena tuleks töörühma arvates seaduses selgelt ette näha, et teabeõigus laieneb ka samasse kontserni kuuluvate ühingutega seotud teabele.

Aktsiaseltsi aktsionäri teabeõiguse puhul peaks seaduses täpsustama, et teabeõigus ei ole piiratud konkreetse üldkoosoleku päevakorraga. Majandusaasta aruande kinnitamisel on nagunii kaudselt kõik küsimused aruandega seotud.

Töörühm ei toeta teabeõigust puudutava olemasoleva kohtupraktika kodifitseerimist, kuna teabeõigusega seonduvad vaidlused tulebki lahendada üksikjuhtumi põhisel.

Olulise muudatusena tuleks töörühma arvates ette näha üldkoosoleku (osanike) otsuse vaidlustamise erialus, mis võimaldaks taotleda sellise otsuse kehtetuks tunnistamist, mille tegemisel ei olnud osanikul või aktsionäril otsuse tegemiseks vajalikku teavet, kuna juhatus pidanuks seda andma, kuid ei andnud.

Teabenõude kohtuliku maksmapaneku menetlus ei ole töörühma arvates täna piisavalt efektiivne, kuid peale kohtumenetluslike vahendite (kohtule on ette nähtud kindlad tähtajad nõude hagita menetluses teabenõude läbivaatamiseks) puuduvad meie õigussüsteemiga sobivad ühinguõiguslikud lahendused. Kohtumenetluslike lahenduste rakendamine taandub eelkõige kohtute protsessijuhtimisoskustele ja kohtutele eraldatud ressursile, mille osas töörühmal puudub ettepanekute tegemise pädevus.

Töörühma arvates ei ole tulundusühistu teabeõiguse sätted piidavalt selged, mistõttu tuleks neid täiendada nähes ette sarnased reeglid osaühinguga.

Muuta tuleks MTÜS-is sisalduvat teabeõiguse regulatsiooni selliselt, et jätta välja seadusest see osa, mis näeb ette, et liikme taotlusel peab juhatus koostama vastava aruande. Kaaluda, kas sätestada mittetulundusühingu liikme teabeõigus sarnaselt käsundi sätetega või seltsingu sätetega (peab *esitama liikmele selle nõudmisel ülevaate juhtimisega seotud kuludest ja tuludest koos selle aluseks olevate tõenditega vs peab teatama teistele liikmetele MTÜd puudutavatest olulistest asjaoludest ja andma nende nõudmisel teavet MTÜ tehingute kohta*).

Töörühm ei toeta reegli kehtestamist, mille kohaselt peaksid aktsiaseltsi juhatuse liikmed alati osalema aktsiaseltsi üldkoosolekul.

Juhatusel liikmete individuaalsete tasude avalikustamine

Uue direktiivi valguses tuleb vähemalt börsiühingute jaoks kehtestada kohustus avalikustada juhtorganite liikmete tasud ja seda mitte üksnes kogusummana, vaid igale isikule makstava tasu suurus. Kaaluda tuleb, mil määral tuleks direktiivi kohaldada teistele ühingutele. Töörühm leiab, et direktiivi ülevõtmisel ei tuleks laiendada juhtorganite liikmete individuaalsete tasude avalikustamismõndeid väiksematele aktsiaseltsidele, samuti mitte laiendada juhtorganite liikmete individuaalsete tasude avalikustamismõndeid teistele eraõiguslike juriidiliste isikute liikidele.

Väljumisõigused

Kuigi õiguskirjanduses on väljendatud seisukohta, et Eesti õiguses oleks võimalik konstrueerida osaniku väljumisõigus VÕS-i üldsätetele või seltsingulepingu sätetele tuginedes, on töörühma arvates Saksa õiguse eeskujul selliste konstruktsioonide automaatne ülevõtmine Eesti kohtupraktika poolt kaheldav. Peamine probleem on töörühma hinnangul see, et Eesti osaühing on selgelt kujundatud aktsiaseltsi sarnase kapitaliühinguna, samal ajal kui Saksa osaühing olulisel määral lähemal isikuühingutele ja seega lepingulisele suhtele. Kuigi töörühm on ülal välja pakkunud, et ka Eesti osaühingu regulatsiooni kujundamisel tuleks liikuda suurema lepinguvabaduse poole, ja iseenesest on väljumisõiguse jaatamine VÕS-i üldsätete alusel täiesti võimalik, nõuaks see praegu tõenäoliselt kohtute poolt õiguse analoogia kohaldamist ja analoogia kohaldamine kujutab endast mingil määral alati kohtunikuõiguse rakendamist ning seda, kas kohus kõnealuseid sätteid kohaldab või mitte, ei ole ette teada. Ka Saksa kohtupraktikas on selliste nõuete jaatamiseni jõutud alles aastakümnete jooksul.

Arvestades suletud kapitaliühingute osanike vahel tekkida võivaid konfliktolukordi tuleks töörühma arvates Eesti õigusesse mingid väljumisreeglid kindlasti siiski sisse viia. Teiste riikide õiguse analüüsimisel selgus, et kõige parem eeskujuline kapitaliühingust mõjuval põhjusel „väljaarvamise“ või „väljaastumise“ reeglite kujundamiseks on Belgia õigus. Börsiühingute aktsionäride jaoks seda abinõu vaja ei ole, kuna neile kuuluvad aktsiad on põhimõtteliselt alati likviidsed ja seega on neil võimalik aktsiaseltsist väljuda oma osaluse müügi kaudu.

Töörühm leiab, et väljumisõiguse kehtestamisel tuleks lähtuda järgmistest põhimõtetest:

- Näha seaduses ette osaühingu mõjuval põhjusel lõpetamise nõue. Aktsiaseltsi jaoks väljumisõiguseid mitte sätestada.
- Näha Šveitsi õiguse eeskujul ette, et lõpetamise asemel võib kohus otsustada lõpetamist taotleva osaniku väljaarvamine õiglase hüvitise vastu.
- Alternatiivselt näha ette Belgia reeglitega sarnane võimalus nõuda enda väljaarvamist või teise osaniku väljaarvamist mõjuval põhjusel.
- Alternatiivselt eelnevaga näha ette piiratud alused, mille esinemisel väljumisõiguse rakendamist taotleda saab. Võimalik on kehtestada ka näidisloetelu nendest alustest, mis kindlasti peaksid kvalifitseeruma mõjuva põhjusena.
- Igal juhul tuleks selgelt sätestada, et väljaarvamise alused ja korra võib näha ette ühingu põhikirjas.
- ÄS § 167, mis praegu reguleerib väljaarvamist olukorras, kus osanik on oma olulise kohustuse täitmata jätnud või kahjustab ühingu, tuleks menetlusreeglite osas üle vaadata ja kujundada sarnaselt Saksa õigusega. Kui konfliktolukordade tarbeks luuakse kohased üldised väljumisreeglid, siis ei ole tõenäoliselt osaniku väljaarvamist reguleerivat normi selle praegusel kujul vaja.
- Osaühingute jaoks näha seaduses selgesõnaliselt ette, lubatud on põhikirjaliste väljumisõiguste kehtestamine (täna vaieldav, sisuliselt tuleks kehtestada Saksa GmbH §-ga 34 sarnane põhikirjaline väljumisõigus - *Einziehung*).
- Mitte muuta oluliselt *squeeze-out*i ega *take-over*i reegleid aktsiaseltside jaoks. Kaaluda võib menetluslikke muudatusi, mis tagavad kiirema vaidluste lahendamise.
- Sätestada aktsiaseltsidele *sell-out* võimalus nn ülevõtmise vastandmenetlusena, sätestades kindla aja, mille jooksul arvates ülevõtmislokorra tekkimisest saab vähemus nõuda enamusaktsionäri aktsiate ülevõtmist (sarnaselt VPTS § 182² reegluga).

Ühingu toimimise tagamine võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral

Töörühm leiab, et patiseisu lahendamiseks mingeid erireegleid vaja ei ole, piisab, kui viia seadusesse sisse ülal kirjeldatud väljumisõigus.

Huvide konflikti vältimine

Töörühm on seisukohal, et huvide konflikti vältimise reeglid on oluliseks abinõuks vähemuse kaitse tagamisel. Üldise järeldusena saab tõdeda, et tänased huvide konflikti vältimist tagavad reeglid on pigem praktika vajadustele hästi vastanud ning kohtupraktikas on neid mõistlikult edasi arendatud. Kohtupraktika kodifitseerimine ei ole töörühma arvates hädavajalik. ÄS § 181 lg 3 ja TsÜS § 131 rakendusala piirid on kohtupraktikas juba teatava selguse saanud, seega pole vaja neid sätteid muuta.

Töörühm leiab, et Eesti õigust ei ole ilmselt vaja täiendada lojaalsuskohustust lahti mõtestavate Anglo-ameerika õigusele iseloomulike üldiste terminitega („*Corporate interest*“, „*duty to avoid conflict of interest*“). Samuti ei pea töörühm vajalikuks täpsustada isikute ringi, kellele laienevad hääletamispiirangud ja tehingu tegemiseks kõrgema organi nõusoleku taotlemise nõuded.

Siiski tuleks töörühma arvates muuta ÄS § 322 lg-t 3, mis praegu näeb ette nõukogu liikme hääletamiskeelu. Muudatustega tuleks näha ette, et nõukogu liige peab avalikustama huvide konflikti, kuid olles selle avalikustanud, võib ta hääletada.

Aktsionäride foorum

Teostatud õigusvõrdlev analüüs viitab sellele, et sellisel kujul nagu Saksa õigus seda ette näeb, ei ole Eestis aktsionäride foorumi sisseviimine põhjendatud. Eesti tavaliste aktsiaseltside sisemine struktuur sarnaneb pigem Mandri-Euroopa üldisele mudelile, mistõttu meil on ülekaalus pigem sellised

aktsiaseltsid, kus osalus ei ole killustunud paljude aktsionäride vahel, kes üksteist ei tunne, vaid jaguneb väiksema hulga isikute vahel, kes ei vaja suhtlemiseks internetifoorumit.

Töörühm leiab samas, et õige on küll see, et rahvusvahelise elemendi osatähtsuse kasv võib viidata sellele, et oleks vaja võimalikult palju elektroonseid suhtluskanaleid või siis osalemisvõimalusi, aga see on pigem küsimus elektroonse hääletamise (koosolekul elektroonse osalemise) toetamisest. Need reeglid on aga seaduses olemas.

Aktsiaseltsile, mille aktsiad ei ole noteeritud väärtpaberiturul, võiks jääda vabadus kujundada oma põhikirjaga enda jaoks kõige sobivamad suhtlusreeglid.

Seega leiab töörühm, et kui seda peetakse vajalikuks, võib aktsionäride foorumi aktsionäride vahelise suhtluskanalina luua väärtpaberibörs, selleks ei ole vaja seadust muuta.

Aktsionäride ja osanike lepingu õiguslik reguleerimine

Aktsionäride või osanke vahelised ühingu valitsemist puudutavad (võlaõiguslikud) lepingud ühingu põhikirja kõrval koguvad praktikas järjest enam populaarsust. Töörühm leiab sellega seoses, et üldise lepinguvabaduse raames ei ole osanike ja aktsionäride vahelisi lepingulisi suhteid vaja täiendavalt reguleerida. Seadus reguleerib praegu nii osaühingu kui ka aktsiaseltsi põhikirja miinimumsisu ja osanikud ning aktsionärid võivad ise otsustada, kas nad soovivad lisada teatud sätteid põhikirja või sõlmida nende kohta eraldi lepingu.

Seetõttu teeb töörühm ettepaneku mitte reguleerida osanike ja aktsionäride lepingut seaduse tasemel, kuid rõhutada seaduses, et osaühingu osanike ja ühingu vahelistes suhetes kehtib dispositiivsus.

Aktsionäri derivatiivhagi

Õiguskirjanduses on toodud välja argumente nii aktsionäri derivatiivhagi poolt kui ka vastu. Peamised positiivsed aspektid, mis töörühma hinnangul kokkuvõttes võib välja tuua, on aktsionäride kaasamine ühingujuhtimisse, juhtorgani liikmete vastutuse kohaldamise efektiivsemaks muutmine ka sellistes ühingutes, mis ei ole veel pankrotistunud.

On võimalik tuua välja ka mitmeid argumente derivatiivhagi kui vähemusaktsionäri õiguskaitsevahendi vastu. Erinevatel (sh majanduslikel) põhjustel ei ole õiguslike abinõude, sealhulgas aktsionäri derivatiivhagi rakendamine tegutseva äriühingu jaoks sugugi esimene valik ega ka parim võimalik lahendus. Kuna tegemist on väga keeruliste ja igas mõttes ressursimahukate õigusvaidlustega, siis võib ühing sattuda derivatiivhagi menetluse tulemusena halvemasse positsiooni võrreldes sellega, kus ta oleks olnud ilma menetluseta. Vähemusele sekkumisvõimaluse andmine ei peaks olema kergekäeline, vastasel korral võib see mõjuda negatiivselt ühingujuhtimise kuludele ja takistada juhatusel normaalsete äririskide võtmist ja edukat majandamist. Välistatud ei ole pahatahtlike vähemusaktsionäride väljapressimise iseloomuga "protestihagid" ja ebaproportsionaalne sekkumine.

Kokkuvõttes ei ole aktsionäri derivatiivnõude selle negatiivseid külgi ja keerukust arvestades kuigi efektiivne õiguskaitsevahend. Seetõttu leiab töörühm, et aktsionäri derivatiivhagi instituuti ei tuleks seadusesse sisse viia.

Börsiaktsiaseltside aktsionäriõiguste direktiivi ülevõtmisega seotud küsimused

Töörühm leiab, et börsiaktsiaseltside aktsionäriõiguste direktiivi reeglite laiendamine kõigile aktsiaseltsidele seadusandja poolt on olnud ebaõige ning selline regulatsioon loob tarbetut bürokraatiat. Seetõttu on töörühm seisukohal, et seadust tuleks muuta ning piirata börsiaktsiaseltside aktsionäriõiguste direktiivist tulenevate sätete rakendusala üksnes börsiühingutega. Ka need sätted, mis direktiivi harmoneerimise käigus võeti üle ka osaühingutele, ei ole töörühma arvates vajalikud. Kui osaühingus kehtiks üldtunnustatud ja üheselt mõistetav dispositiivsuse põhimõte ja põhikirjavabadus,

saaks iga osaühing oma sisemised reeglid kujundada parima äranägemise ja mitte direktiivireeglite järgi.

Kokkuvõtvalt leiab töörühm, et otsuste eelnõudega ja koosolekutega seonduv tuleks osaühingutes ja tavalistes aktsiaseltsides jätta põhikirjaga sätestatavateks küsimusteks. Uue aktsionäriõiguste direktiivi kehtestamisel tuleb direktiiviga sätestatud täiendavad avalikustamisnõuded ja –abinõud kehtestada ainult börsiühingutele.

X. JURIIDILISTE ISIKUTE KAPITALISÜSTEEMID JA ARUANDELUS, KONTSEPNIREEGLID

Revisjoni käigus püstitati muu hulgas küsimus, kas oleks võimalik ja vajalik muuta praegu kehtivat kapitaliühingute kapitalisüsteemi. Kapitalisüsteemi muutmise küsimuses tuleb töörühma arvates võtta eelduseks, et senist süsteemi põhimõttelisel tasemel ei ole vaja muuta. Vaatamata pikaajalistele diskussioonidele ei ole seda seni teinud ükski Euroopa Liidu liikmesriik. Kontseptsiooni muudatus tooks kaasa ebaselged majanduslikud tagajärjed ja muudatustest tulenev kasu oleks kaheldav. Üldiselt teadaolevalt võivad tänase kontseptsiooni aluseks olevad *ex ante* reeglid tuua kaasa pisut suuremad kulud, kuid kontseptsioonimuudatuse aluseks olevad *ex post* reeglid toovad probleemide tekkimisel kaasa veelgi suuremad kulud.

Bilansitest ja maksevõimelisuse test

Õiguskirjanduses on jõutud järeldusele, et maksevõimelisuse testi ei saa Euroopa Liidus niisama lihtsalt rakendada, sest see eeldaks väga selgeid reegleid selle kohta, kuidas seda testi rakendada.

Kuna bilansitesti, mille käigus hinnatakse, kas ühingu netovara (bilansi aktiva üldsumma miinus passivas näidatud kohustuste üldsumma) on vähemalt kui pool osa- või aktsiakapitalist, kohustuslikkus aktsiaseltsidele tuleneb Euroopa Liidu õigusest, siis ei ole võimalik sellest loobuda.

Osaühingu puhul on erinevate riikide lahendused erinevad, kuid meiega sarnase õigussüsteemiga riikides on ka seda tüüpi ühingutele nähtud ette bilansitesti rakendamine. Sealjuures tuleb eristada olukordi, kus tuleb koostada maksevõimelisuse test olukordadest, kus seadus nõuab ka selle avalikustamist (registrile esitamist vms). Bilansitesti koostamise kohustus on kehtivas õiguses olemas, kuid see kehtib üksnes osaühingutes ja aktsiaseltsides (ÄS § 180 lg 5¹ ja 306 lg 3¹). Seega oleks töörühma arvates erinevalt lähteülesandest õigem püstitada küsimus, kas seadusega tuleks ette näha midagi selle testi sisu kohta ja kas tuleks teha kohustuslikuks sellise testi avalikustamine.

Bilansitesti eeliseks on see, et tema rakendamine on väga lihtne, samal ajal on puuduseks see, et bilansitesti rakendamine ei pruugi näidata õigeid seoseid maksejõuetusega. Samas tuleb arvestada, et kohustuslikku maksevõimelisuse testi ei ole ükski riik selgelt formaliseeritult kehtestanud ega ka ette näinud, mida see test tegelikult tähendab. Seega oleks selle testi sisu üksikasjalikul reguleerimisel äärmiselt keeruline prognoosida kaasnevaid tulemusi. Üksnes formaalse testi koostamine teatud ajahetkel ei anna nagunii täielikku vastust küsimusele, kas antud konkreetsel hetkel ühing peaks esitama pankrotiavalduse või mitte. Seega tuleb maksevõimelisuse testi väga formaliseeritud ja jäika rakendamise võimalikkust väga põhjalikult kaaluda arvestades võimalikke negatiivseid tagajärgi, näiteks ettevõtluskeskkonna ebakindlamaks muutumist ja majanduslikult funktsioneerivate äriühingute lõpetamisele suunamist. Antud küsimuse puhul tuleb kaaluda kahte eesmärki – esiteks ettevõtluskeskkonna atraktiivsust ning selle lihtsust, selgust ja ettenähtavust ja teiseks võlausaldajate kaitset. Kui soovida panna rõhku esimesena nimetatud eesmärgi saavutamisele, siis ei saa sellega samal ajal kaasneda selliste abinõude kehtestamine, mis küll kaitseks võlausaldajaid, kuid samal ajal muudaks ettevõtjate jaoks õigusliku olukorra keerukaks ning raskesti prognoosiavaks ja ühtlasi muudaks ebamääraseks ärilise kaalutluse reegli kohaldamisala, mis on juhtorgani liikmete vastutuse kohaldamise peamine mõõdupuu. Märkida tuleb ka seda, et maksevõimelisuse testi kohustuslik avalikustamine lisab ühingutele halduskoormust. Testi avalikustamine ei muudaks ka mingilgi viisil

juhatuse kohustusi ega vastutust, kuna vastutus õigeaegse pankrotiavalduse esitamise eest järgneb tulenevalt kahju tekkimisest, millel ei ole aga vähimatki seost testi avalikustamisega.

Arvestada tuleb ka sellega, et ükski test ei aita võidelda pahatahtlike pankrottide vastu ega neid ära hoida. Senine praktika näitab selgelt, et netovara nõuetele mittevastavad ühingud võivad probleemivabalt tegutseda aastaid ja pahatahtlikkuse korral võib nõuetele vastava omakapitaliga ühing pankrotistuda tundidega.

Omaette küsimus on see, milline on bilansitesti sisu. Eesti õigus näeb ette kaks kriteeriumi: 1) pool aktsia- või osakapitalist ja 2) seaduses sätestatud miinimumkapital. Viimati nimetatud kriteeriumi ei ole ette nähtud üheski võrdlusriigis ja seega on Eesti kehtivas õiguses vastavad nõuded kõrgemad kui teistes võrreldud riikides. Selline nõue läheb lisaks vastuollu ka põhimõttega, et näiteks ühingu asutamisel kasutatakse sisse makstud kapitali ühingu tegevuse käivitamiseks. Seega tuleks kehtivas õiguses loobuda nõudest, et omakapital ei või olla väiksem kui seaduses sätestatud miinimumkapital.

Miinimumkapital ja sisse maksete suurus, mitterahaliste sisse maksete hindamine, netovara nõuded

Vastates revisjoni lähteülesandes esitatud probleemipüstitusele, kas kapitali minimaalset suurust reguleerivad normid on õigusselged, tuleb asuda seisukohale, et kehtivast õigusest on raske leida õigusnorme, mis oleksid veel õigusselgemad. Sisuline küsimus on küll selles, kas miinimumkapitali sätestamine seaduses on põhjendatud. See küsimus saab puudutada eelkõige osaühingut, samuti tuleb komplekselt lahendada küsimus TÜS-is sätestatud piiratud vastutusega tulundusühistu miinimumkapitalist.

Mitmes Euroopa riigis ei ole miinimumkapitali nõuet osaühingul kunagi olnudki või on see nõue praeguseks tühistatud. Põhjust, miks peaks olema miinimumkapitali nõue seaduses sätestatud, on raske leida, kuna selle nõudega ei anta kaitset ühelegi ühinguga seotud isikute grupile.

Kavandatava reformi üheks lähtealuseks võiks töörühma hinnangul ollagi eelkõige osaühingu miinimumkapitali nõudest loobumine. Võrdlusriikidest on näha, et sisse maksete tasumiseks kehtestatud tähtajad on eri riikides erinevad. Aktsiaseltside osas ületavad Eesti kehtivad nõuded EL-i miinimumnõudeid. Samas tuleb arvestada, et kohese sisse makse nõue, nagu see kehtib praeguses Eesti õiguses, tagab revisjoni eesmärgina korduvalt rõhutatud suurema õigusselguse. Sisse makse hilisema tasumise võimalus on olemas sisse makseta asutatavas osaühingus, mille osas senine praktika näitab aga, et sellest on tõenäoliselt tekkinud rohkem õiguslikke ja praktilisi probleeme kui kasu. Seega võiks töörühma hinnangul edasise tegevuse aluseks olla pigem seisukoht, et seniseid sisse makse tasumise tähtaegu ei muudeta.

Mitterahalise sisse makse hindamise reeglid aktsiaseltsidele tulenevad Euroopa Liidu õigusest ja nende muutmine ei ole võimalik. Osaühingutele kehtivad mitterahalise sisse makse hindamise nõuded on ÄS-is sõnastatud selliselt, et ka kvalifitseeritud jurist ei suuda ebamõistliku pingutuseta tekstist aru saada. Arvestades revisjoni raames püstitatud eesmärgi, tuleks töörühma arvates võtta aluseks, et mitterahalise sisse makse hindamise nõudeid tuleb osaühingute jaoks oluliselt lihtsustada. Sealhulgas tuleks kaaluda loobumist kohustusest, et sisse makse hindamisel peab osalema audiitor ja jätta hindamine selgelt üksnes juhatuse kohustuseks. Reeglite lihtsustamine muudaks osaühingu vormi kindlasti atraktiivsemaks ja vähendaks osaühingute halduskoormust.

Lähteülesandes püstitatud küsimusele, kas osaühingule tuleks kehtestada ÄS §-le 249¹ vastavad reeglid (väärtpaberite hindamine mitterahalise sisse maksetena), saab vastata, et ajavahemikus 15.04.2008-01.01.2011 kehtis ÄS § 143¹, mis oli sama sisuga nagu § 249¹. Kuna seadusandja on hiljuti juba korra pidanud vajalikuks sellise sisuga sätte tühistada, siis ei ole töörühma arvates vähimalgi määral mõistlik arutleda selle üle, kas sama sätte tuleks seadusesse uuesti sisse viia. Ilmselgelt ei sobiks

selline säte ka seadusesse, kui revisjoniga soovitakse mitterahalise sissemakse hindamise reegleid osaühingus lihtsustada.

Eestis kehtivad netovara reeglid koosnevad kahest nõudest: netovara peab olema vähemalt pool aktsia- või osakapitalist ja netovara peab olema vähemalt seaduses sätestatud miinimumkapitali suurune (ÄS § 171 lg 2 p 1, 176, 292 lg 1 p 1, 301). 2. direktiiv sisaldab üksnes esimese nõude, samuti on vastav nõue esitatud teistes riikides. See tähendab, et Eesti õiguse nõuded on kõrgemad. Kui vaadata küsimust sisuliselt, siis on teise reegli näol tegu nõudega, mis diskrimineerib väiksemaid ühingu ja sisuliselt keelab ühingutel, mille osa- või aktsiakapitali suuruseks on seaduses sätestatud miinimum, kahjumiga tegutsemise. See toob aga praktikas vastava nõude massilise rikkumise, sest kui näiteks ühingu asutamisel tehakse kulutusi enne kaupade müüki või teenuste osutamist, on ühingu netovara seaduse nõuetele mittevastav. Arvestades nimetatud põhjendusi tuleks töörühma hinnangul vastav nõue tühistada.

Netovara nõuete leevendamine lahendab töörühma arvates ka lähteülesandes esitatud küsimuse seoses alustavatele ühingutele leebemate nõuete kehtestamisega. Mingeid muid leevendusi ei näe ka ühegi võrdlusriigi õigus ette. Mingite leevenduste tegemine võiks pigem tekitada olukorra, kus seadustatakse ühingute asutamine alakapitaliseeritult, mis oleks aga lubamatu arvestades kasvõi võlausaldajate kaitse vajadust.

Sissemakseta asutatud osaühing

Kehtiv õigus eeldab, et osanikud on ka sissemakseta asutatud osaühingutes algsed kapitaliseerijad ja seega peavad nad kapitali sisse maksma (ÄS § 140 lg 3, mille kohaldamise sissemakseta asutatud osaühingule näeb ette ÄS § 140¹ lg 5). See tähendab, et näiteks olukorras, kus ühing on teeninud kasumit, ei ole võimalik kapitali selle arvel moodustada enne, kui osanikud on asutamisel kokkulepitud kapitali sisse maksnud. Millist eesmärki on sellise piiranguga soovitud saavutada, ei ole töörühma arvates selge. Seega kui osaühingu sissemakseta asutamise võimalus jääb seadusesse alles, siis tuleb vastav keeld tühistada ja võimaldada dividendinõude ja sissemakse tasumise nõude tasaarvestust.

Vastus küsimusele, kas sissemakseta asutatud osaühingule tuleks kohaldada üldiseid netovara suuruse nõudeid, sõltub sellest, kas selliste ühingute puhul on eesmärgiks, et nad oleksid kolmandate isikute jaoks sama usaldusväärsed kui kõik tavalised osaühingud, või on eesmärgiks üksnes see, et ühingu saaks lihtsalt asutatud sõltumata kolmandate isikute (nt võlausaldajate) kaitse vajadusest. Iseenesest ei ole millegagi vastuolus see, kui sissemakseta asutatud osaühingule kehtib (võib-olla küll pisut modifitseeritult) poole osakapitali säilitamise nõue.

Kindlasti vajab töörühma arvates lahendamist olukord, kus kohtu registriosakonna kodukorras sisaldub antud küsimuses *contra legem* õigusnorm.

Sissemakseta asutatud osaühingu kapitali suurendamine kasumi arvelt ei ole, arvestades selle ühingu olemust, isegi mitte teoreetiliselt võimalik. See probleem on sissemakseta osaühingu reeglitesse algusest peale sisse programmeeritud ja probleemi ei ole võimalik lahendada ilma, et muudetaks sissemakseta asutatud osaühingu tervikkontseptsiooni. Küll aga tuleb välistada sellistele ühingutele ÄS §-s 140 lg 3 sätestatud tasaarvestuse keelu kohaldamine.

Allutatud laen

Ühingu osanikud ja aktsionärid on ühingu algsed kapitaliseerijad. Selle põhimõtte alusel saavad nad ühingusse tehtud investeringu tagasi üksnes juhul, kui kõigi võlausaldajate nõuded on rahuldatud. Samas ole selline eesmärk kehtivas õiguses täidetud osanike ja aktsionäride poolt antud laenude puhul. Seega tuleks töörühma arvates kaaluda allutatud laenude reguleerimist. Arvestades asjaolu, et allutatud laenude instituut on üldine, tuleks need reeglid kehtestada ühingu vormist neutraalsetena ja näha need ette maksejõuetusõiguses. Kaaluda tuleks ka seda, kas ei ole vajalik piirata sellisest nõuetest tulenevat

hääleõigust pankrotimenetluses. Arvestades kõiki asjaolusid tuleks allutatud laenude reguleerimisel võtta eeskujuks Saksa õigus.

Väljamaksete tegemine

Vähemuse dividendinõude puudumine on praktikas põhjustanud hulgaliselt probleeme ja see küsimus tuleks revisjoni käigus kindlasti lahendada. Tuleb rõhutada, et olukord, kus keegi on teinud ühingusse investeringu või omandanud nt pärimise teel osaluse, millel ilma majanduslike põhjusteta puudub tootlikkus, võib olla äärmiselt ebaõiglane. Samuti võib selline olukord tuua kaasa omandipõhiõiguse lubamatu riive. Seega tuleks töörühma arvates äärmiselt tõsiselt kaaluda eelkõige Rootsi, Soome ja EMCA eeskujul vähemuse dividendinõude seadustamist. Täiendavat analüüsi vajab küsimus, kas seda teha samade põhimõtete järgi või tuleks näha ette lahendus, mis annaks vähemusele võimaluse saada dividende näiteks määras, mis vastaks üldistele intressimääradele vms. Teise küsimusena tuleks kaaluda ka seda, kas lubada selle juures enamusel dividendide maksmine kvalifitseeritud häälteenamusega blokeerida, kui seda nõuavad ühingu huvid. Märkida tuleb ka seda, et vähemuse dividendinõude seadustamise küsimus ei ole lahendatav eraldiseisvana, vaid see vajab lahendust koos väljumisõigustega.

Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele

Oma aktsiate omandamise reeglid tulenevad EL-i õigusest ja nende muutmine ei ole võimalik. Mis puudutab oma osade omandamist, siis on Eesti kehtivad normid oluliselt leebemad kui enamikus võrdlusriikides. Edasises tegevuses tuleks võtta seisukoht, kas nende piirangute täielik kaotamine võiks olla võimalik.

Laenukeeld on osades võrdlusriikides eraldi reguleeritud ja osades riikides on see hõlmatud väljamaksete tegemise reeglitega. Arvestades seda, et tänapäevane ühinguõigus on võtnud teravdatud tähelepanu alla seotud isikutega tehtud tehingud, on töörühma hinnangul väga raske leida põhjust, miks tuleks kehtivaid reegleid leevendada. Arvestada tuleb ka sellega, et nende reeglite rakendamisega ei ole seni teadaolevalt olnud erilisi probleeme.

Kapitali suuruse muutmine

Kapitali suurendamise ja vähendamise reeglid on üldiselt toimivad ning ei erine võrdlusriikide vastavatest reeglitest. Arvestades seda, et iduühingute vajadusi silmas pidavad seadusemuudatused jõustusid alles 2015. a, on väga raske näha, millised kehtivas õiguses olemasolevad kapitali suurendamise reeglid võiksid takistada iduühingute korrapärasest tegutsemist.

Küsimus sellest, kas on põhjendatud reegel, et aktsiakapitali tingimusliku suurendamise korral loetakse kapital suurendatuks otsuse tegemisest ja mitte registrikandest, ei vaja täiendavat analüüsi. Sellise reegli põhjenduseks on töörühma hinnangul majanduslik otstarbekus ja paindlikkus ning investorite huvide tagamine. Ilma sellise korrata kaotaksid aktsiakapitali tingimusliku suurendamise reeglid üldse mõtte.

Aktsiaseltsides kehtiv aktsiate märkimise eesõigus tuleneb Euroopa Liidu õigusest ja seda ei saa muuta. Enamikus võrdlusriikides kehtib osaühingutele põhimõtteliselt samasugune eesõigus nagu Eestis, seega tuleb väga ettevaatlikult suhtuda küsimusse, kas neid reegleid saab osaühingutes leevendada, kuna sellisel juhul võib tekkida tõsine vähemusosanike õiguste rikkumise oht.

Aruandlusnõuded, audiitori ülesanded ja vastutus

Töörühm leiab, et aruandlusega seonduv reeglistik on üldiselt mõistlik ning rahvusvaheliselt mõistetav. Siiski tuleks töörühma arvates kaaluda ülal kirjeldatud viisil mittetulundusühingute puhul aruandekohustuste leevendamist.

Majandusaasta aruande esitamise tähtaegade lühendamise küsimus on isegi arvestades infotehnoloogiliste vahendite valdavalt kasutamist küsitav ja sellega ei tuleks täiendavalt tegeleda. Kui võrrelda näiteks Saksamaaga, siis on Eesti tähtajad reeglina isegi piisavalt lühikesed. Üksnes põhjus, et infotehnoloogia vahendite rakendamisel on aruande koostamine võimalik kiiremini, ei saa olla aluseks aruannete esitamise tähtaegade lühendamisele.

Majandusaasta aruande vaidlustamise reeglite puudumine kehtivas õiguses on kaasa toonud õiguslikku ebaselgust. Kuigi praeguseks on olema Riigikohtu lahend, mis jaatab põhimõtteliselt aruande kinnitamise otsuse vaidlustamist sisupuuduste tõttu, on sellise vaidluse piirid siiski äärmiselt ebaselged. Nii ei ole jätkuvalt selget vastust näiteks küsimusele, kas igasugused minetused vara või kohustuste kajastamisel võiksid kaasa tuua otsuste kehtetuse, või siis peaksid need rikkumised olema sellisel juhul võlausaldajaid kahjustavad (st vara on põhjendamatult üles ja kohustused on alla hinnatud). Seetõttu leiab töörühm, et tuleb tõsiselt kaaluda majandusaasta aruande vaidlustamisega seonduva (Saksa õiguse eeksujul) eraldi reguleerimist.

Ühinguõiguse revisjon ei saa tegeleda audiitori kutsetegevuse ega vastutusega. Ühinguõiguslike dokumentide kontrolli nõuded kujutavad endast audiitoritegevuse sisu küsimusi, samuti on seda audiitorite vastutus ning audiitorite võimalik rotatsioon.

Kontserniõigus

EMCA töörühm on asunud seisukohale, et kontsernisuhete kui majandusliku reaalsusega peab arvestama, selliste õigusküsimustega tuleb tegeleda ja kontsernisuhteid tuleb ühinguõigusega reguleerida. Selle seisukohaga tuleb ka nõustuda. Reguleerimine ei peaks siiski looma suurt hulka jäiku reegleid, vaid pigem paindliku raamistikku, et anda tuge tänapäeva majandustegevuse juhtiva vormi normaalsele funktsioneerimisele.

EMCA mudelseaduse XV peatükki eeskujuks võttes tuleb mh (kuid mitte ainult):

- tunnistada emaühingu õigust anda juhiseid tütarühingu juhatusele, sest just nii toimub reaalne tegevus;
- tagada, et nii ema- kui ka tütarühingu juhatuse liikmed oleksid kaitstud nii tsiviilõigusliku kui ka kriminaalvastutuse kohaldamise eest olukorras, kus on tuvastatav kontsernihuvi ja see on näha ka väljapoole ning kus ei ole tuvastatud kuritarvitusi.
- reguleerida õigust juhtida kontserni ja sinna kuuluvaid ühinguid kui tervikut tingimusel, et tütarühingute võlausaldajatele ja vähemusosanikele ning aktsionäridele tagatakse nende õiguste kaitse.

XI. JURIIDILISTE ISIKUTE LÕPETAMINE JA LIKVIDEERIMINE

Vabatahtlik likvideerimine ja likvideerimismenetlus

Likvideerimistähtaegade põhjendus

Likvideeritava juriidilise isiku võlausaldajatele kehtestatud nõuetest teatamise tähtaeg tuleks kapitaliühingute ja MTÜ ning SA osas ühtlustada. Olukorras, kus kapitaliühingu võlausaldajatele on kehtestatud nõuetest teatamise tähtajana 4 kuud arvates likvideerimisteata avaldamisest ning MTÜ ja SA osas on vastv tähtaeg 2 kuud, tuleks need ühtlustada lähtuvalt TsÜS §-s 42 sätestatud põhimõttest ning näha ka nende osas ette nõuetest teatamise 4 kuu pikkune tähtaeg arvates likvideerimisteate avaldamisest.

Töörühm on seisukohal, et isikuühingute (TÜ ja UÜ) regulatsiooni ei ole vaja täiendada likvideerija kohustusega teavitada isikuühingu võlausaldajaid eraldi isikuühingu likvideerimisest.

Muuta ei tuleks likvideeritava juriidilise isiku registrist kustutamise üldisi ajalisi piiranguid, st kapitaliühingute (AS, OÜ ja TulÜ) suhtes kehtivat 6 kuu pikkust piirangut arvates lõpetamise

äriregistrisse kandmisest ja 3 kuu pikkust piirangut arvates äriühingu lõppbilansi ja vara jaotusplaani liikmetele tutvumiseks esitamise kohta teate saatmisest (ÄS § 218 lg 1; § 381 lg 1; TüS § 93 lg 1). Eesti õiguse kohaselt on võimalik sellise äriühingu registrist kustutamine viia vabatahtliku lõpetamise korras lõpuni ca 8 kuu jooksul, mis on võrreldes mitmete teiste Euroopa riikidega kiirem. Oluline on tagada likvideeritava juriidilise isiku võlausaldajate huvide kaitse.

Töörühm peab vajalikuks ühtlustada tähtaegu, mis reguleerivad eri juriidiliste isikute liikide vara jaotamist õigustatud isikute vahel. Eelkõige tuleks SA puhul pikendada senikehtivat 5-kuu pikkust vara väljajagamise keeldu 1 kuu võrra ning kehtestada kõigile juriidilistele isikutele ühtne 6 kuu pikkune tähtaeg, mis piirab vara jaotamist õigustatud isikute vahel likvideerimismenetluse lõppemisel. SA puhul ei saa pidada millegagi põhjendatuks teiste juriidiliste isikute liikidega võrreldes teistsuguse (1 kuud lühema ehk viiekuulise) tähtaja kehtestamist.

Ühemeheühingute (OÜ ja AS) osas tuleks töörühma hinnangul kaotada vara jaotamise ajaline (2-kuu pikkune) piirang, mis seondub lõppbilansi ja vara jaotusplaani osanikele tutvumiseks esitamisega (vt ÄS § 216 lg 2 ja § 379 lg 2). Nimetatud juhtudel puudub osanike ja aktsionäride täiendava kaitse vajadus, kuna ainuosanik või- aktsionär kontrollib ühingut 100%.

Töörühm on siiski seisukohal, et puudub otsene vajadus likvideerimismenetluse maksimumtähtaja kehtestamiseks, mille möödumisel, kui ei ole esitatud avaldust likvideeritava ühingu kustutamiseks ega esile toodud muid takistusi (mõjuvat põhjust), mis takistab kustutamise avaldust esitamast ning täidetud on registrist kustutamise muud eeldused, peaks registripidaja kustutama vastava juriidilise isiku registrist analoogselt ÄS §-s 60 lg 3 sätestatule.

Juriidilise isiku registrist kustutamise piirangud

Mitteosalemine Eestis toimivas kohtumenetluses

Juriidilise isiku mitteosalemine Eestis toimivas kohtumenetluses poolena peaks töörühma arvates olema nii vabatahtliku kui sundlõpetamise juhtudel registrist kustutamise sisuliseks (mitte üksnes likvideerija poolt antaval kinnitusel põhinevaks) eelduseks kõigi juriidiliste isikute liikide puhul.

Kuna MTÜ ja SA registrist kustutamise sõnaselgeks eelduseks ei ole ei vabatahtliku ega sundlõpetamise korral (poolena) mitteosalemine Eestis toimivas kohtumenetluses, tuleks see piirang viia sisse. Põhjendatud ei ole nimetatud ühinguliikide erandina kustutada lubamine registrist olukorras, kus nad osalevad Eestis toimivas kohtumenetluses.

ÄS § 60, SaS § 34¹ ja MTÜS § 36¹ juhtudel peaks juriidilise isiku registrist kustutamine registripidaja poolt seoses majandusaasta aruande esitamata jätmisega olema võimalik üksnes juhul, kui juriidilise isik ei osale (poolena) Eestis toimivas kohtumenetluses. Hetkel kehtiva õiguse kohaselt selline piirang puudub.

Samuti peaks töörühma arvates juriidilise isiku registrist kustutamisel sundlõpetamise menetluses ja olukorras, kus kohtul ei õnnestu juriidilisele isikule likvideerijat määrata (TsMS § 604 lg 2), olema eelduseks asjaolu, et juriidiline isik ei osale (poolena) Eestis toimivas kohtumenetluses.

Vajalik on tagada kustutamise avaldust menetlevale registripidajale tehniline võimalus kontrollida kohtute infosüsteemist vastava eelduse täidetust ning panna registripidajale ka sellekohane kohustus. Kohtumenetluses poolena osalev juriidiline isik ei tohiks ootamatult menetlusest kaduda seoses tema registrist kustutamisega.

Juriidilise isiku registrist kustutamise piirang tuleks laiendada ka juhtudele, kui lõpetatav juriidiline isik osaleb tsiviilkohtumenetluses mitte poole, vaid menetlusosalisena (nt hagita asjas puuduvad pooled).

Likvideerimine karistusest pääsemise abinõuna

Riigikohus on väljendanud seisukohta, mille kohaselt on seadusandja võimuses luua õiguslik mehhanism, mis takistaks jagunemise, ühinemise või likvideerimise kasutamist süüteo toime pannud juriidilise isiku karistamise vältimiseks. Võimaliku lahendusena on kohus viidanud nii menetlusõiguslikele kui ka materiaalõiguslikele meetmetele.

Menetlusõiguslikuks meetmeks võiks Riigikohtu hinnangul olla süüteoasja menetlejale õiguse andmine keelata süüteomenetluse tagamiseks teatud tingimustel ja ajaks kahtlustatavast või süüdistatavast juriidilise isiku ühinemine, jagunemine või likvideerimine. Materiaalõiguslikuks meetmeks võiks Riigikohtu hinnangul olla normide kehtestamine, mis looksid seadusliku aluse omistada tegu teatud juhtudel (nt äriühingu ainukese ettevõtte ülemineku korral) juriidilisele isikule, kes on teo toime pannud juriidilise isikuga majanduslikult identne.

Süüteo menetlejale õiguse andmine keelata registripidajal juriidilise isiku kustutamine ühinemis-, jagunemis- või likvideerimismenetluses, on kriminaalmenetluse tagamise eesmärges silmas pidades töörühma hinnangul vajalik ja põhjendatud lahendus. Samuti tuleks näha materiaalõiguse normina ette registrist kustutamise (sh ühinemise ja jagunemise kohta kannete tegemise) eeldusena asjaolu, et kustutatava juriidilise isiku osas ei ole karistusregistri kohaselt täitmata karistusi. Registripidajale tuleks ühtlasi näha ette kohustus kontrollida karistusregistrist andmeid kustutatava juriidilise isiku karistatuse ja karistuse täitmise kohta.

Töörühm ei toeta ettepanekut omistada süütegu selle teo toimepannud juriidilise isikuga majanduslikult identsetele juriidilistele isikutele ehk karistusõiguslike tagajärgede üleminekut ühelt subjektilt teisele majandusliku identiteedi alusel. Selline lahendus pärsiks majanduskäivet ja ettevõtlusvabadust, kuivõrd heauskne ettevõtte omandaja võib sattuda temast endast sõltumatutel asjaoludel ka karistusõiguse subjektiks. Samuti hägustaks see ka karistusõiguses kehtivat vastutuse personaalsuse üldist põhimõtet.

Juriidilise isiku sundlõpetamine

Sundlõpetamise aluste süsteemsus ja otstarbekohasus

Sundlõpetamise aluste allikad

Sisulisi probleeme sundlõpetamise aluste esitamise (sh viidete) süsteemis töörühma hinnangul ei ole.

Vaatamata asjaolule, et viited juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes sundlõpetamise muudele alustele ei ole päris ühtsed (nt MTÜS §-s 40 lg 1 p.-s 3 ja SaS §-s 46 lg 1 p.-s 4 viidatakse, et lisaks eriseadustes loetletud alustele kohaldatakse TsÜS-is sätestatud aluseid seevastu ÄS-i ja TüS-i regulatsioonid ei tee sundlõpetamise aluste regulatsioonis tagasiviidet TsÜS §-s 40 sätestatud alustele, vaid üldise viite kõigile muudes seadustes sätestatud sundlõpetamise alustele) ei pea töörühm muudatuste tegemist juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes sundlõpetamise aluste esitamise osas vajalikuks.

Sundlõpetamise aluste piiritlemine (vabatahtliku lõpetamise alustest)

Sundlõpetamise aluseks ei tuleks töörühma arvates lugeda olukorda, kus juriidilise isiku liikmed ei ole vastu võtnud otsust juriidilise isiku lõpetamise kohta olukorras, kus põhikirja alusel oli sellekohase otsuse vastuvõtmine kohustuslik või kui saabub põhikirjas sätestatud lõpetamise alus (nt juriidilise isiku tähtaeg). Juriidilise isiku liikmete poolt vabatahtlikult võetud (sh põhikirjaga kokkulepitud) kohustus hääletada teatud asjaolude esinemisel lõpetamisotsuse vastuvõtmise poolt, ei peaks olema käsitletav juriidilise isiku sundlõpetamise alusena. Eeltoodust tulenevalt tuleks muuta ÄS § 203 lg 1 p 1; § 366 lg 1 p 1; TüS § 76 lg 1 p 1 (ja ka SaS § 46 lg 1 p 3) sõnastusi ja jätta välja sõnad „või põhikirja“. Eraldi tuleks aga kaaluda SaS § 46 lg 1 p 3 sõnastuse sobivust, kuna SA-l puuduvad liikmed ning nende puhul on avalik huvi SA põhikirjajärgse toimivuse osas suurema kaaluga kui juriidilise isiku teiste liikide puhul.

Sundlõpetamise aluste süsteem

Pankrotimenetlusega seotud lõpetamise alused (vt nt ÄS § 201 lg 2¹ ja 2²) peaksid töörühma hinnangul olema rakendatavad ka MTÜ-le ning SA-le. Need alused tuleks süsteemi terviklikkuse huvides sätestada juriidilise isiku lõpetamise üldiste alustena TsÜS-s (sarnaselt kuni 05.04.2011 kehtinud TsÜS §-le 39 p 4¹). Ühtlasi tuleks nende aluste sõnastust samas täpsustada, kuna üksnes pankroti väljakuulutamise (PankrS § 31) ega ka raugemine (PankrS§ 29) ei too automaatselt kaasa juriidilise isiku lõppemist. Juriidilisest isikust võlgniku lõpetamise või tegevuse jätkamise ja kompromissi tegemise otsustamine on võlausaldajate üldkoosoleku pädevuses (PankrS § 77 p.-d 2-4).

Kapitaliühingu liike reguleerivates seadustes on vastavate juriidilise isiku liikide likvideerimise regulatsiooni juures, st ÄS § 203 lg 1 p 2 ja § 366 lg 1 p 3; TüS § 76 lg 1 p 2 korratud TsÜS § 40 lg 1 p 5 regulatsiooni, mille kohaselt on sundlõpetamise aluseks juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi volituste lõppemine rohkem kui 2 aastat tagasi ning eeldus, et uut juhatust ei ole valitud. Töörühma hinnangul ei ole selline kordus põhjendatud ega vajalik. Piisav on sarnaselt MTÜS-ile ja SaS-ile üksnes viite tegemine TsÜS-i alustele.

ÄS § 59 lg 6 ja MTÜS § 76 kohaselt juhul, kui juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui 6 kuud. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul seda ei tee, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise. Olukorras, kus ÄS § 59 lg 6 on kohaldatav kõigile äriühingutele (TÜ, UÜ, AS, OÜ, TulÜ) ja MTÜS § 76 kohaselt ka MTÜ-le ja SA-le, siis oleks normitehniliselt põhjendatud ÄS §-s 59 lg 6 sätestatud sundlõpetamise aluse sätestamine TsÜS §-s 40 lg 1 p 5. Juriidilise isiku liikide eriregulatsiooni sõnastus peaks täpsustama sundlõpetamise alust üksnes seoses juhatuse ametiaja lõppemisega. Ettepanek on et praeguse ÄS § 59 lg 6 sundlõpetamise alus sätestatakse TsÜS §-s 40 lg 1 p 5 (juhatuse koosseis ei vasta seaduse nõuetele) ning juriidilise isiku liikide kohta käivatesse eriseadustesse (sh ÄS § 203 lg 1 p 2 ja § 366 lg 1 p 3; TüS § 76 lg 1 p 2) jääb täpsustus, mille kohaselt on juhatuse volituste lõppemine sundlõpetamise aluseks, kui juhatuse volitused on lõppenud enam kui 2 aastat tagasi ja uut juhatust ei ole valitud.

Seoses TsÜS §-s 40 p 6 tehtud viitega muudele seaduses sätestatud sundlõpetamise alustele tuleb märkida, et mitte kõik eriseadustes sätestatud alused ei ole põhjendatud. Tühistamist vajaks EVKS¹ § 23 lg 3 teises lauses sätestatud sundlõpetamise alus, milleks on olukord, kus AS on EVK-s aktsiate registreerimise või seoses aktsiate registreerimisega osutatavate teenuste eest tasumisega viivitanud üle 6 kuu. Nimetatud olukord ei peaks viima juriidilise isiku sundlõpetamiseni ning rakendada tuleks muid õiguskaitsvahendeid.

Sundlõpetamise nõudmiseks õigustatud ja kohustatud isikute ring

Kohtule juriidilise isiku sundlõpetamise avaldust esitama õigustatud isikute ring peaks vähemalt kapitaliühingutel olema ühesugune. Eeltoodust tulenevalt tuleks täiendada OÜ ja AS osas sundlõpetamise avalduse kohtule esitama õigustatud isikute ringi nõukogu liikmega (sarnaselt TüS § 76 lg 2 1 lausele). Eeltoodust tulenevalt tuleb vastavalt täpsustada ÄS § 203 lg 2 1. lause; § 366 lg 2 1. lause sõnastust.

Töörühm on seisukohal, et MTÜ ja SA regulatsioonis (MTÜS § 40 lg 1; SaS § 46 lg 1) ei ole vaja täpsustada sarnaselt kapitaliühingutele huvitatud isikute ringi, kellel on õigus taotleda kohtult konkreetse juriidilise isiku sundlõpetamise otsustamist.

Sundlõpetamise aluse esinemisel peaks kohus ka otsustama juriidilise isiku sundlõpetamise. Kohtule täiendava kaalutusruumi andmist sundlõpetamise üle otsustamiseks vastava aluse olemasolul ei saa pidada põhjendatuks. Eeltoodust tulenevalt tuleb täpsustada ÄS § 59 lg 5 ja 6 sõnastust, mille kohaselt

¹ Eesti väärtpaberite keskkregistri seadus. – RT 2000, 57, 373; RT I, 23.12.2014, 15.

on registripidajal (kohtul) õigus (võib) otsustada äriühingu sundlõpetamine sätetes kirjeldatud eelduste esinemisel (kuid puudub vastav kohustus).

Vara kuuluvus pärast juriidilise isiku registrist kustutamist

Juriidilise isiku täiendava likvideerimise võimalused on ja peavad jääma piiratuks. Täiendav likvideerimine peaks võimalik olema eelkõige vara (aktiva) ilmnemisel pärast juriidilise isiku registrist kustutamist. Täiendavate (enne registrist kustutamist tekkinud) kohustuste ilmnemine peaks viima juriidilise isiku täiendava likvideerimiseni aga üksnes erandjuhul. Juriidiline isik kui õigussubjekt peaks lõppema registrist kustutamisega üksnes eeldusel, et tal ei ole vara (aktiva tähenduses).

Kehtiva õiguse kohaselt on juriidilise isiku võlausaldaja poolt täiendava likvideerimise taotlemise üheks eelduseks asjaolu, et võlausaldaja ei ole jätnud likvideerimismenetluses oma nõuet tähtaegselt esitamata. Kehtivast õigusest ei tulene üheselt, kas eelnimetatud eelduse täitmine on vajalik ka juhul, kui juriidiline isik on kustutatud registrist ajal, mil seda ei oleks võinud teha seoses kohtuliku vaidlusega vastava nõude üle (eeldab sisuliselt likvideerijate poolt ebaõige kinnituse andmist juriidilise isiku kustutamiseks avalduse esitamisel). Eelduslikult peaks nõude õigeaegne esitamine olema nõutav ka juhul, kui juriidiline isik on kustutatud registrist vaatamata asjaolule, et käimas oli vaidlus nõude üle.

Registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidmine

Juriidilise isiku registrist kustutamisel peab olema tagatud, et kõigile kolmandatele isikutele on registrist nähtavad andmed isiku kohta, kellele on antud hoiule juriidilise isiku dokumendid. Kehtiva regulatsiooni kohaselt määrab kohus vajaduse korral dokumentide hoidja juhul, kui likvideerijad ei ole hoidjat määranud, vt ÄS § 219 lg 1; § 382 lg 1; TüS § 94 lg 1; MTÜS § 54 lg 1; SaS § 59 lg 1. Nimetatud sätteid tuleks muuta ning näha ette, et säilitamist vajavate dokumentide olemasolu korral on kohus kohustatud dokumentide hoidja määrama, kui likvideerijad seda ise määranud ei ole. Ilma dokumentide hoidja määramiseta ning registrisse kandmiseta ei tohi olla lubatud juriidilise isiku registrist kustutamine ei vabatahtliku ega ka sundlõpetamise korral. Töörühma hinnangul tuleks kaaluda tsentraalse avalik-õigusliku hoiustamiskoha (nt serveriteenuse) loomist, kus säilitatakse vähemalt elektrooniliselt kõik säilitamist vajavad dokumendid ning millele tagatakse huvitatud isikute juurdepääs ühtsetel alustel.

Kehtiva õiguse sätteid tuleks täpsustada dokumentide hoidja kohta registrisse kantavate andmete osas. Dokumentide hoidja kohta tuleks registrisse kanda ka tema kontaktandmed, sh e-posti aadress. Vastavalt tuleks täpsustada ÄS § 122 lg 3; § 219 lg 2; § 382 lg 2; TüS § 94 lg 2; MTÜS § 54 lg 2; SaS § 59 lg 2 sõnastust.

Kehtiva õiguse kohaselt vajavad registrist kustutatud OÜ, AS, TulÜ, MTÜ ja SA võlausaldajad ja muud isikud, kellel selleks on õigustatud huvi, registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega tutvumiseks kohtu sellekohast luba (vt ÄS § 219 lg 4; § 382 lg 4; TüS § 94 lg 4; MTÜS § 54 lg 4; SaS § 59 lg 4). Nimetatud nõue on huvitatud isikut liigselt koormav ning ebapraktiline. Dokumentidega tutvumiseks õigustatud huvi olemasolu peaks hindama dokumentide hoidja. Üksnes vaidluse korral peaks asja lahendamise kohus hagita menetluse sätete kohaselt. Eeltoodust tulenevalt tuleks näha ette, et registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega tutvumiseks on juriidilise isiku võlausaldajal või muul huvitatud isikul õigus pöörduda kohtu poole juhul, kui hoidja keeldub võimaldamast tutvumist registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega.

XII. FILIAAL

Filiaali mõiste

Kehtiv õigus seob filiaali registrisse kandmise eeldusega, et välismaa äriühing tahab oma nimel Eestis püsivalt pakkuda kaupu või osutama teenuseid (ÄS § 384 lg 1). Selle sättega seoses eksisteerib mitu probleemi. Esiteks, filiaali registrisse kandmise tahte väljendamine toimub avalduse esitamisega, kusjuures tegu on deklaratsiooniga, mida registripidaja ei kontrolli ega saagi kontrollida arvestades

registripidaja seadusest tulenevat pädevust (ÄS § 33 lg 5 ja 6). Asjaolu, kas filiaalil on Eestis tegelik majandustegevus, ei kontrollita ka hiljem, kusjuures arvestades äriregistri funktsioone ei saa selline registripidaja kontroll olla ka võimalik. Samuti ei ole Eestis toimuva majandustegevuse puudumine filiaali registrist kustutamise aluseks. Seega tuleks töörühma hinnangul muutagi filiaali registreerimise sätteid selliselt, et välismaa äriühingu majandustegevus Eestis kui seaduses sätestatud filiaali registrisse kandmise eeldus, tunnistatakse kehtetuks.

Teiseks tuleks seadust muuta selliselt, et ei jääks ekslikku muljet nagu oleks filiaali kaudu tegutsemine ainus viis, kuidas välismaa äriühing saab Eestis püsivalt oma nimel majandustegevusega tegeleda. Arvestada tuleb ELTL artikliga 49, mis nimetab otseselt ka õigust äriühinguid teises riigis juhtida. Selline õigus tähendab mitte üksnes võimalust juhtida samas liikmesriigis asutatud äriühinguid, vaid sisaldab endas ka õiguse piiriüleseks juhtimiseks. Näiteks võib tuua olukorra, kus ühes liikmesriigis asutatakse äriühing, selle majandustegevus toimub täielikult teises liikmesriigis ja äriühingu osanikud või aktsionärid ning juhatus asuvad hoopis kolmandas liikmesriigis. Sellises olukorras peab olema lubatud ka võimalus kanda viimases registrisse filiaal. Eelnevalt märgitud kontrolli puudumise tõttu ei ole faktiliselt ka sellises olukorras Eestis filiaali registrisse kandmisele takistusi. Samas ei ole välistatud probleemide tekkimine teistes olukordades, mistõttu on majandustegevuse kavatsus kui filiaali registrisse kandmise eeldus ebatäpne. Seega tuleks selgelt sätestada, et filiaali registreerimine, on üksnes välismaa äriühingu õigus, mitte kohustus.

Kuna filiaali kaudu tegutsemine ei ole välismaa äriühingule ainus võimalus, tuleks kaotada ka ÄS § 390 lg-s 3 sätestatud piirang, et pärast filiaali registrist kustutamist võib välismaa äriühing Eestis ettevõtjana jätkata ainult siis, kui ta laseb registrisse kanda uue filiaali.

Võimalus kanda Eesti äriregistrisse filiaal ja kohustus registreerida püsiv tegevuskoht maksuõiguse sätete järgi peaks olema reguleeritud teineteisest sõltumatult nii, et nende vahel puudub seos.

Filiaali kohta käivate reeglite personaalne kohaldamisala

Filiaali kohta käivad direktiivi sätted reguleerivad üksnes äriühingute filiaale, kusjuures direktiiv käib üksnes teiste riikide kapitaliühingute filiaalide kohta. Direktiiviga on hõlmatud mitte üksnes EL liikmesriikide, vaid ka kolmandate riikide äriühingud, mis vastavad oma õiguslikult vormilt EL liikmesriikide vastavatele ühinguvormidele. Lisaks on Eesti õigus laiendanud kohaldamisala võimaldades registrisse kanda ükskõik millises vormis oleva välismaa äriühingu filiaali, mis eeldab, et selle ühingu vorm vastab põhimõtteliselt mõnele Eesti äriühingu vormile.

Seoses sellega, kas võimaldada Eesti registrisse kanda mitte üksnes teiste riikide äriühingute, vaid ka muude ühingute filiaale, tuleb arvestada mitme asjaoluga. Peamine küsimus on selles, kas niisugune võimalus on üldse vajalik, kuna eraõiguslikes suhetes ei tohiks neil ühingutel olla tegutsemiseks mingeid takistusi. Avalik-õiguslikes suhetes tekivad vajadused enese seostatuseks riigiga eelkõige seoses maksustamisega ning sellisel juhul ei ole probleemi, kuna maksukohustuse tekkimisel on igal isikul (sh välismaisel isikul või seltsingul) võimalus ja ka kohustus kanda end maksukohustuslaste registrisse. Peamine probleem suhtlemisel avaliku võimuga on infotehnoloogiline, st vaja on registrikoodi, kuid see on võimalik saada maksukohustuslaste registrisse kandmisega ning seda koodi peaksid võimaldada vajadusel kasutada ka teised riigi infosüsteemid ning sellega saab välismaist ühingut tuvastada.

Järgmine küsimus on selles, et teiste riikide äriühingute tuvastamine kande tegemise eelduste kontrollimisel (st eelkõige välismaa ühingu olemasolu kontroll) on võimalik, kuna üldiselt on kogu maailmas olemas registrid, kuhu vastav ühing peab olema kantud. Muude ühingute korral on seis aga oluliselt keerulisem, kuna teistes riikides ei ole sageli selliseid registreid, nende ühingute registreerimine ei ole sageli kohustuslik ning seega võib registripidajal olla äärmiselt keeruline kui mitte võimatu välismaa ühingu olemasolu tuvastada. Lisaks tuleb arvestada, et nende vormide alla võivad kuuluda ka poliitilised ühendused (erakonnad), mis ei tohiks selliselt Eestis tegutseda, kuid vastava asjaolu tuvastamine registrimenetluses, mis on dokumendimenetlus, võib olla võimatu. Seega kui niisugune

võimalus ette näha, suureneb kindlasti registreeritud töökoormus, nad peavad hakkama lahendama küsimusi, mida nad ei ole objektiivselt võimelised lahendama ning võivad tekkida soovimatud olukorrad.

Kõik võrdlusriigid annavad filiaali registrisse kandmise võimaluse üksnes välismaistele äriühingutele. Teadaolevalt ei ole seda laiendanud teistele ühinguvormidele ükski EL liikmesriik. Eelnevalt tulenevalt leiab tööühm, et filiaali registreerimise õigus peaks ka tulevikus jääma üksnes äriühingutele ning seda ei tuleks laiendada muudele välismaa juriidilistele isikutele.

Filiaali raamatupidamine ja auditeerimine

Seaduses sätestatud kohustus, et välismaa äriühing peab pidama filiaali kohta eraldi raamatupidamist (ÄS § 388 lg 1) on iseenesest õige ja põhjendatud. Probleemaatiline on aga see, et filiaali sätete kaudu on kehtestatud nõuded OECD liikmesriikide hulka mitte kuuluvate riikide äriühingute aruannete koostamisele. Arvestades asjaolu, et Eesti õigus kehtib üksnes Eesti territooriumil, on selline nõue vastuolus õiguse ruumilise kohaldamise põhimõtetega. Registrile esitatavate majandusaasta aruannete nõuded on Eestis oluliselt kõrgemad, kui seda lubab direktiiv ning arvestades asjaoluga, et direktiiv kehtestab maksimumnõuded, on need nõuded direktiiviga vastuolus. Võimalik maksimaalne nõue OECD liikmesriikide hulka mitte kuuluvate riikide äriühingute filiaalide aruannetele saab olla selline, et filiaali kohta koostatakse eraldi majandusaasta aruanne juhul, kui nimetatud välisriigi äriühing ei pea ise majandusaasta aruannet koostama. Sellisele aruandele saaksid kehtida üksnes samad nõuded, kui kehtivad teistele Eesti raamatupidamiskohustuslastele, kõrgemate nõuete kehtestamine oleks ilmselt vastuolus võrdsuspõhiõigusega.

Probleemiks on ka asjaolu, et seadus sätestab kõigile filiaali registrile esitatud majandusaasta aruannete auditeerimise kohustuse. Lisaks sellele, et selle nõude otstarve on kaheldav, on selline nõue vastuolus direktiiviga. Probleemiks on eelkõige ÄS § 388 lg 2 ls 1, mille kohaselt peab filiaali esitatud välismaa äriühingu majandusaasta aruanne peab olema auditeeritud. Eesti õigus ei saa reguleerida välismaa äriühingu aruannete sisu ja koostamise põhimõtteid ning aruande auditeerimise nõue saab tuleneda üksnes vastava välisriigi õigusest. Seega tuleks vastav säte Eesti õigusest eemaldada. Kui aruanne koostatakse üksnes filiaali kohta, tuleks selle auditeerimise nõudmisel lähtuda samadest nõuetest, mis kehtivad Eesti äriühingutele võttes aluseks filiaali majandusnäitajad.

Filiaali likvideerimine

Filiaali likvideerimise kohta käivate sätete peamine probleem on tööühma arvates selles, et need sätted on üldse olemas. Arvestades asjaolu, et filiaal ei ole juriidiline isik, filiaali tegevus on välismaa äriühingu tegevus ja filiaalil puudub iseseisev kohustus rahuldada võlausaldajate nõudeid, tuleks hinnata, milline tähendus saab filiaali likvideerimisel üldse olla olukorras, kus välismaa äriühing jääb pärast filiaali registrist kustutamist alles. Ilmselt on näiteks ainetu nõuda filiaalilt likvideerimise algbilansi ja lõppbilansi koostamist. Tööühm leiab seetõttu, et suur osa filiaali likvideerimise sätetest tuleks tunnistada kehtetuks.

Väljastada ei tohiks võimalust, et filiaal siiski määrab vabatahtlikult likvideerija ja viib siin likvideerimismenetluse läbi, mistõttu peaksid jääma filiaalide suhtes kehtima normid, mis reguleerivad likvideerijate registrisse kandmist ja nende kohustusi, kuid nende normide kohaldamine peaks sõltuma filiaali avanud välismaa äriühingu tahtest.

XIII. ÜHINEMINE, JAGUNEMINE, ÜMBERKUJUNDAMINE

Tööühm leiab, et laiendada tuleks ÄS-is ja MTÜS-is võimalusi restruktureerimise läbi viimiseks. Senised piirangud toovad kaasa selle, et eraõiguslik juriidiline isik, kes tegutseb vastuolus enda eesmärgiga, tuleb sundlõpetada (TsÜS § 40 lg 1 p 1). Samas aga oleks võimalik ette näha reorganiseerimisreeglid, mis aitaks sellise tagajärje rakendamist vältida ja võimaldada liikmetel vabatahtlikult reorganiseerida ühingu, andes talle juriidilise vormi, mille lubatud eesmärgid langevad kokku ühingu tegevustega. UmwG-i eeskujul võib väita, et selliste reeglite kehtestamine on võimalik ega

tohiks tuua kaasa mingeid olulisi negatiivseid tagajärgi, mida justkui tänane ÄS ja MTÜS enda rangete reorganiseerimispiirangutega üritavad ära hoida. Samuti tuleb täpsustada ja muuta regulatsioon õiguselgeks selles osas, mis puudutab juriidiliste isikute alaliikide ja/või eriliigiliste juriidiliste isikute õigusliku staatuse muutmise lubatavust. Hetkel kehtivaid reegleid saab pidada puudulikeks.

Hetkel ei ole täit selgust pandi säilimise osas olukorras, kus pant koormab aktsiaid või EVR-i kantud osaühingu osasid. Hoolimata sellest, et ÄS näeb ette kolmandate isikute õiguste säilimise kõigi reorganiseerimismenetluste puhul, küsib täna EVR pandipidaja nõusolekut reorganiseerimismenetluse läbi viimiseks ja EVKS § 16 lg-st 2 ja lg-st 5¹ on võimalik järeldada, et pant reorganiseerimise puhul lõplikult kustub. EVKS-i sätted ja registri toimimispraktika on siin vastuolus eelnevalt viidatud ÄS-is sisalduva põhimõttega, mistõttu tuleks muuta EVKS § 16 lg 5¹ sõnastust ja märkida, et pant jääb reorganiseerimise puhul siiski kehtima aktsiate või osade suhtes, mida reorganiseerimise käigus kustutatud aktsiate või osade omanik omandab.

Töörühm leiab, et seadusega tuleks võimaldada pooltel ise ühinemis- ja jagunemislepingus määratleda ühinemise ja jagunemise jõustumise aeg. Seda võimaldab selgelt direktiivi 2017/1132/EL artikkel 103 ja 149. See võimaldaks reorganiseerimismenetluse pooltel selgelt paremini planeerida ühingute tegevust reorganiseerimismenetluse kestel. Sarnane regulatsioon tuleks ette näha ka ümberkujundamise osas. See looks täiendavat menetluslikku selgust ka erinevate lubade ja registreeringute edasi kehtimise osas, mis reorganiseerimismenetluses osalevale ühingule on väljastatud. Koos reorganiseerimise jõustumise ajaga seonduvate sätete muutmiselega on vajalik muuta ka sellega seonduvaid registrimenetluse sätteid.

Töörühm peab vajalikuks muuta ÄS § 426 lg-t 2 ja ÄS § 470 lg-t 2, viimaks seda kooskõlla 01.07.2015 jõustunud muudatustega, millega nähakse ka osaühingu osas võimalus ette vahetusvõlakirjade välja laskmiseks ja eelisaktsiatega sarnaste eriliigiliste osade loomiseks. Hetkel kehtiv seadus lähtub eeldusest, et muu äriühingu kui aktsiaseltsi puhul ei ole võimalik vahetusvõlakirjade ja eriliigiliste aktsiatega sarnaste eriliigiliste osade loomine.

Hetkel saab pidada kehtivat regulatsiooni aktsiaseltsi ühinemisel ja jagunemisel audiitorkontrolli teostamise vajalikkuse osas segadustekitavaks. Selguse huvides tuleks teha nii ÄS § 418 kui ka ÄS § 462 osas viide vastavale üldosa sättele, mis näeb ette võimalused audiitorkontrolli siiski teatud juhtudel ära jätta.

UmwG eeskujul tuleks kaaluda, kas oleks otstarbekas kaotada ÄS §§-des 400, 443 ja 485 ette nähtud ühekuulise ooteperioodi, kui kõik osalevate ühingute osanikud ja aktsionärid loobuvad reorganiseerimisotsuse vaidlustamisest. Praktikast on tekitanud see küsimusi, et kui kõik osapooled on reorganiseerimisega nõus ja ei kavatse seda vaidlustada, siis kas on alati imperatiivselt vajalik ooteperioodi rakendamine. Kaaluda, kas tuleks oleks õiguskindluse otstarbel mõistlik nõuda, et loobumine oleks notariaalselt tõestatud või kinnitatud vormis (selline nõue UmwG-s). Eraldi vajab analüüsimist, kas selline ooteperioodi kaotamine on kooskõlas direktiivist 2017/1132/EL tulenevate avalikustamistähtaegadega.

Töörühm leiab, et seaduses tuleks täpsustada, kas on vajalik 1 kuulist ooteperioodi jagunemisel ja ühinemisel järgida, kui reorganiseerimisotsust ei ole vajalik vastu võtta. Kuigi seaduse eesmärgipärase tõlgendamise teel – ÄS § 400 lõikes 1 nimetatud tähtaeg on ette nähtud ühinemisotsuse vaidlustamise võimaluse tõttu – on võimalik jõuda järeldusele, et ühinemisotsuse puudumise korral ei tule vastavat tähtaega järgida, on selles küsimuses vajalik seadust täpsustada.

Kaaluda tuleks, kas ÄS-is hetkel kehtivad reeglid on piisavad või tuleks kehtestada kõrgema häälteenamuse nõue reorganiseerimisotsuse vastu võtmiseks.

Läbivalt on jagunemise regulatsiooni juures puudu nõue kajastada jagunemislepingus kokkulepe selles osas, mille kohaselt antakse üle vara jagunemise käigus omandava ühingu osaluse vastu.

Hetkel kehtiva ÄS § 412 lg-t 4 ja § 421 lg-t 5 sõnastust liialt raskesti mõistetavaks, kuivõrd direktiiviga 2017/1132/EL ette nähtud tagajärjeni on võimalik jõuda üksnes koosmõjus viidatud sätete eelnevate lõigetega. Lihtsam sõnastus tagaks parema õigusselguse.

Piiriülese ühinemise regulatsiooni tuleks töörühma arvates laiendada ka muudele juriidilistele isikutele, mis on toodud ELTL §-s 54 (silmas peetud eelkõige usaldus- ja täisühingut).

Direktiiv 2017/1132/EL näeb ette, et kui omandavate äriühingute aktsiad jaotatakse jaguneva äriühingu aktsionäride vahel erinevalt nende osalusest jaguneva äriühingu kapitalis, võib ette näha, et selle äriühingu vähemusaktsionärid saavad õiguse nõuda tagasimakset. Lisaks nähakse ette, et niisugusel juhul on neil õigus saada oma aktsiate väärtusele vastavat tasu (Artikkel 139 lg 2). Hetkel ei näe ÄS ette viidet „aktsia väärtusele vastavat tasu“, mis tuleks töörühma arvates selguse huvides lisada ÄS § 441 lg-sse 3

Reorganiseerimislepingu puhul tuleks ka edaspidi jääda siiski notariaalse vorminõude juurde, tagamaks suuremat õiguskindlust. Seejuures tuleb ka MTÜ reorganiseerimislepingu osas kehtestada notariaalse tõestamise nõue (MTÜS § 57 lg 2 ja MTÜS § 66 lg 2).

UmwG-is nähakse ette võimalus tingimuslikult sõlmitud ühinemislepingus endas ette näha lühem aeg, mille jooksul peab olema tingimus saanud ja pärast mida saab ühinemislepingu pool selle üles öelda (UmwG § 7 vt ÄS § 392 lg 5). Töörühma ettepanek on muuta vastavalt ka ÄS-i regulatsiooni.

ÄS-is on hetkel avalikustatav dokument ka vahebilanss, kuid ÄS § 419 lg-s 1 ei ole seda märgitud vaid selle avalikustamiskohustus on toodud sama paragrahvi lg-s 3. Selguse huvides tuleks ÄS § 419 lg 1 loetelu muuta ja teha õigusselgemaks.

Sellise äriühingu reorganiseerimisel, mille osas on tehtud hoiatus registrist kustutamise osas (ÄS § 60 lg 1 kirjeldatud olukord), ei saa reorganiseerimismenetlust enne lõpuni viia, kui on esitatud majandusaasta aruanne või möödunud on ÄS § 60 lg 2 toodud tähtaeg.

Välja töötav piiriülese mobiilsuse (jagunemine ja piiriülene ümberkujundamine) reeglistik peaks suuresti järgima 10. ühinguõiguse direktiivi loogikat, mis on inkorporeeritud ÄS §-i 433¹ jj, arvestades välja toodud seniseid vajakajäämisi viidatud direktiivi rakendamisel erinevates liikmesriikides, Euroopa ühinguvormide määruste ja nende rakendus seaduste asjakohastest normidest ja silmas tuleb pidada ka direktiivi nr 2017/1132/EL muutmise ettepanekut. Tagada tuleb piiriülene mobiilsus võimalikult laialdaselt (piirduda ei tule üksnes osaühingu ja aktsiaseltsiga). Probleemiks on kindlasti see, et kuniks aga Euroopa Liidu tasemel piiriüleste reorganiseerimiste valdkonda ei harmoneerita, ei pruugi välja töötatavad reeglid haakuda teiste piiriüleses reorganiseerimises osalevate riikide kohaldatavate reeglitega. Siiski on mõistlik orienteeruda mõnele konkreetsele sihtriigile, milles piiriülese reorganiseerimise reeglid on olemas ka vormide puhuks, mille osas hetkel kehtivas õiguses regulatsioon puudub (eelkõige Taani ja Soome piiriülest jagunemist puudutavate reeglitega).. Seejuures tuleb lähtuda järgmistest Euroopa Kohtu seisukohtadest:

- Liikmesriik ei tohi takistada äriühingul enda ümber kujundamist teise riigi äriühinguks (sh ei tohi nõuda selle eelnevat likvideerimist), kuid samas võib ta seada piiranguid, mis lähtuvad avaliku huvi kaitse vajadustest arvestades (selles osas otsused asjades nr C-55/94 ja nr C-106/1);
- Liikmesriik, kuhu soovitakse liikuda peab seda võimaldama kui ümberkujundamine on võimalik tema iseriikliku õiguse kohaselt ja samas ulatuses (otsus asjas nr C-378/10 p 33 - 42);
- Kui Euroopa Liidu vastavad reeglid puuduvad, siis toimub äriühingu piiriülene asukoha muutmine, uue asukoha ja algse asukoha liikmesriigi õiguse alusel, mis reguleerivad äriühingu ümberkujundamist, asutamist ja funktsioneerimist (otsus asjas nr C-378/10 p-d 43 – 47);

- ETLT artiklitest 49 ja 54 tuleneb, et piiriülest reorganiseerimist puudutavate asjakohaste siseriiklike reeglite kohaldamisel tuleb arvestada võrdväärsuse ja tõhususe põhimõtet. Nimelt on arvukates valdkondades välja kujunenud kohtupraktika, mille kohaselt tuleb liidu asjaomast küsimust reguleerivate õigusnormide puudumisel näha iga liikmesriigi siseriiklikus õiguskorras ette õigussubjektidele liidu õigusest tulenevate õiguste kaitse tagamise üksikasjalik kord; seda siiski tingimusel, et see ei ole ebasoodsam sarnaste riigisiseste olukordade suhtes kohaldatavast korrast (võrdväärsuse põhimõte) ega muuda liidu õiguskorras tulenevate õiguste kasutamist tegelikult võimatuks või ülemäära raskeks (tõhususe põhimõte)(otsus asjas nr C-378/10 p 48);
- Uue ja algse asukoha liikmesriigid võivad kehtestada üksnes reegleid või piiranguid ulatuses, mis on: (i) lubatud Euroopa Liidu Toimimislepingu artiklite 51 ja 52 kohaselt; (ii) mis lähtuvad avaliku huvi kaitse vajadustest; ja (iii) mis on vajalikud tegelike kuritarvituste vältimiseks; ja (iv) mille eesmärgiks on täielikult kunstlike reorganiseerimiste takistamine.

1 ÜHINGUÕIGUST REGULEERIVATE SEADUSTE SÜSTEEM JA TERMINOLOOGIA

1.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

1.1.1 Teema kirjeldus

a) Analüüs-kontseptsiooni esimese peatüki eesmärgiks on analüüsida ühinguõigust reguleerivate seaduste süsteemi ja terminoloogiat.

Kuigi Justiitsministeeriumi poolt töörühmale antud lähteülesande kohaselt tuli analüüs-kontseptsiooni I peatükis käsitleda ka juriidiliste isikute liigitust ning registri(te) ülesehituse ja registriõigusliku regulatsiooni asukohaga seotud küsimus, on neid teemasid käsitletud vastavalt analüüs-kontseptsiooni 2. ja 4. peatükis juriidiliste liikide (vt alaptk 2.2.5) ja registritega seotud küsimuste põhjaliku käsitlemise (vt alaptk 4.8.4) juures. Esimeses peatükis neid teemasid ei käsitleta.

b) Analüüs-kontseptsiooni 1. peatüki eesmärgiks on eelkõige välja töötada tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi TsÜS) juriidiliste isikute regulatsiooni eesmärgi, reguleerimisala ning TsÜS-i kui üldseaduse ja otseselt ühinguõigust reguleerivate eriseaduste omavahelise suhte lähtekohad. Selleks hinnatakse esmalt eksisteeriva eraõiguslikke juriidilisi isikuid reguleerivate seaduste süsteemi ja ülesehituse otstarbekust ja õigusselgust. Kaalutakse vajadust seaduste senise struktuuri või ülesehituse muutmiseks. 1. peatükis hinnatakse muuhulgas, kas õigusselguse huvides tuleks äriseadustikus reguleerida kõik äriühingud, eelkõige ka tulundusühistu ja Euroopa ühinguvormid; samuti, kas kehtivas õiguses tulundusühistu reguleerimiseks valitud lahendus, mille kohaselt kohaldatakse tulundusühistule täiendavalt osaühingu kohta sätestatud, on piisavalt õigusselge või vajab see muutmist.²

Analüüsi tulemusena esitatakse loetelu küsimustest, mida tuleks suurema õigusselguse ja süsteemsuse saavutamiseks reguleerida üksnes TsÜS-is ning mida tuleks reguleerida nii TsÜS-is kui ka eriseadustes (nt otsuste kehtetuse alused, juriidilise isiku lõpetamise alused jne). I peatüki ülesandeks on ka hinnata ühinguõigust reguleerivates seadustes kasutatava terminoloogia otstarbekust ja ühtsust ning selle muutmise ja täiendamise vajalikkust.

c) Süsteemi kui terviku analüüsimisel analüüsitakse käesolevas peatükis ka seda, kas hetkel kehtiv ühinguõiguse regulatsioon on ehitatud üles loogiliselt ja arusaadavalt.

d) Esimeses peatükis käsitletakse ka töörühmale antud lähteülesande juhtnööre järgides ühinguõigust reguleerivates seadustes kasutatava terminoloogia otstarbekust ja ühtsust ning selle muutmise ja täiendamise vajadust (vt alaptk 1.2.3).

1.1.2 Kehtiv õigus

1.1.2.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid

Ühinguõigusliku regulatsiooni üldise süstemaatika, terminoloogia ja juriidiliste isikute liigituse, samuti registrite üldküsimuste juures ei ole regulatsiooni eesmärgi ja õiguslike lähtekohti käsitleda sellise detailisusega nagu järgnevate peatükkide puhul. Regulatsiooni süstemaatika osas on seadusandja lähtunud Eesti eraõigusele üldiselt iseloomulikust üld- ja eriosadeks jaotamise põhimõttest, mille kohaselt on teatud üldised reeglid, mis kohalduvad kõigile juriidiliste isikute liikidele, nõ toodud sulgude ette – need kehtivad kõigi juriidiliste isikute liikide kohta. Registrite regulatsiooni eesmärgiks kõige üldisemalt tasemel on tagada tsiviilkäibe kindlust ning kitsamalt realiseerida EL ühinguõigusest tulenevaid juhtnööre (vt selle kohta 4. peatükk).

1.1.2.2 Siseriiklik õigus

² Vt ka RKTkm 8.4.2015, [3-2-1-6-15](#).

a) Ühinguõiguse allikate hierarhia tipus asub põhiseadus (edaspidi PS), mille mitmetel sätetel on otsene puutumus ühinguõigusega. Kuigi PS sätetest ei teki õigussubjektidele otseseid nõudeõiguseid ja praktikas toimib PS pigem seaduste tõlgendusargumendina, on PS sätted aluseks nii väärtusmastaapidele kui ka olulistele eraõiguse aluspõhimõtetele.³ Ühinguõiguse seisukohalt kõige olulisemateks PS-st tulenevateks printsiipideks on ettevõtlusvabadus (PS § 31), õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja -liitudesse (ühinemisvabadus, PS § 48) ja üldine omandipõhiõigus (PS § 32). Viidatud üldiseid põhimõtteid kohalduvad kõikidele ühinguliikidele.

b) **Ühinguõiguse üldosana** tuleb käsitleda TsÜS-i juriidiliste isikute osa (TsÜS § 24 jj).⁴ TsÜS-i juriidiliste isiku osa näeb ette kõikidele juriidilistele isikutele kohalduvad üldised põhimõtted, mis erinevalt PS-is sätestatud printsiipidest on ka otseselt kohaldatavad.

TsÜS-is on reguleeritud järgmisi juriidiliste isikutega seotud küsimusi:

- TsÜS § 24 määratleb juriidilise isiku mõiste.
- TsÜS § 25 annab juriidiliste isikute üldise liigituse era- ja avalik-õiguslikeks isikuteks ning määratleb riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuse staatuse juriidiliste isikute süsteemis.
- TsÜS § 26 reguleerib juriidilise isiku õigusvõime tekkimise alused.
- TsÜS § 27 sätestab juriidilise isiku tähtsajutuse eelduse ning püsivuse peale isiku registreerimist.
- TsÜS § 28 näeb ette, et eraõiguslikel juriidilistel isikutel peab olema põhikiri või ühinemislepung (mille kohta käivad sätted asuvad eriseadustes) ning avalik-õiguslikel juriidilistel isikutel üldreeglina ei pea.
- TsÜS § 29 annab juriidilise asukoha ja tegevuskoha mõisted.
- TsÜS § 30 sätestab, et juriidilise isiku nimi peab olema teda teistest juriidilistest isikutest eristav (sisulised sätted nime ja ärinime kohta asuvad eriseadustes).
- TsÜS § 31 - 34 näevad ette üldised reeglid ühingu juhtimisele ja esindamisele (samu küsimusi on oluliselt põhjalikumalt reguleeritud eriseadustes).
- TsÜS § 35 sätestab juriidiliste isikute juhtorganite liikmete üldised kohustused (täpsemalt reguleeritakse neid eriseadustes).
- TsÜS § 36 näeb ette pankrotiavalduse esitamise kohustuse maksejõuetuse korral (täpsustatud eriseadustes).
- TsÜS § 37 sätestab juhtorgani liikme vastutuse üldised alused (reguleeritud täpsemalt eriseadustes).
- TsÜS § 38 näeb ette juriidilise isiku organi otsuste kehtetuse üldised alused (reguleeritud täpsemalt eriseadustes).
- TsÜS § 39 – 46 näevad ette juriidilise isiku lõpetamise üldised alused (reguleeritud täpsemalt eriseadustes).
- TsÜS § 47 kehtestab põhimõtte, et juriidilise isiku ühinemine, jagunemine või ümberkujundamine on lubatud ainult seaduses sätestatud juhul (reguleeritud põhjalikult eriseadustes).

TsÜS sisaldab eraõiguslike juriidiliste isikute kohta käivate sätete kõrval ka üldisi sätteid avalik-õiguslike juriidiliste isikute kohta. Üldise TsÜS-is asuva regulatsiooni kõrval reguleerivad avalik-õiguslike

³ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 76.

⁴ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 76.

juriidiliste isikute tegevust konkreetse avalik-õigusliku isiku kohta käivad seadused, nt Eesti Rahvusringhäälingu seadus (edaspidi ERHS), Tartu Ülikooli seadus (edaspidi TÜKS) jne, ülikoolide kui avalik-õigusliku juriidilise isiku liigi kohta käib ülikooliseadus (edaspidi ÜKS), mis reguleerib Tartu Ülikooli, Tallinna Tehnikaülikooli, Tallinna Ülikooli, Eesti Maaülikooli, Eesti Kunstiakadeemia ning Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia tegevust. Kuna avalik-õiguslike juriidiliste isikute kohta käivates eriseadustes paljusid üldküsimusi ei reguleerida, on TsÜS-i regulatiivne toime avalik-õiguslike juriidiliste isikute kohta üsna oluline.

c) Ühinguõiguse üheks olulisemaks osaks oleva **äriühinguõiguse** põhiallikaks on äriseadustik (edaspidi ÄS). ÄS reguleerib äriregistri pidamist, äriühingutest täis-, usaldus- ja osaühingu ning aktsiaseltsi asutamist, ülesehitust, juhtimist, lõpetamist, ühinemist, jagunemist ja ümberkujundamisega seonduvat. Samuti sisaldab ÄS regulatsiooni füüsilisest isikust ettevõtja ja välismaa äriühingu filiaali äriregistrisse kandmise kohta.

Äriühingu liik, mille asutamist ja tegevuse korda ei reguleeri ÄS, on tulundusühistu. Tulundusühistu asutamist, liikmelisust, juhtimist ja lõpetamist reguleerib tulundusühituseadus (edaspidi TÜS). Küsimustes, mis on jäänud TÜS-is reguleerimata, kohaldatakse ÄS-is osaühingut reguleerivaid sätteid.

d) Lisaks üldisele ÄS-i regulatsioonile kehtivad teatud **eriliigilistel tegevusaladel tegutsevatele äriühingutele täiendavad nõuded** - nt krediitiasutuste seadus (edaspidi KAS), mis reguleerib krediitiasutuse asutamist, tegevust, lõpetamist, vastutust ja järelevalve teostamist krediitiasutuse üle, kindlustustegevuse seadus (edaspidi KindITS), mis reguleerib muuhulgas ka kindlustusandjatest aktsiaseltsidele esitatavaid nõudeid, või investeerimisfondide seadus (edaspidi IFS), mis reguleerib investeringutega tegelevatele ettevõtjatele kohalduvaid erinõudeid. Advokatuuriseadus (edaspidi AdvS) sätestab erinõuded advokaadiühingu osanike ja aktsionäride ringile (AdvS § 50 lg 2) ja audiitortegevuse seadus (edaspidi AudTS) näeb ette audiitorühingu osanikele ja aktsionäridele kohalduvad täiendavad nõuded (AudTS § 77). AudTS on oluline ka seetõttu, et selles sätestatakse kriteeriumid, mille alusel on määratud raamatupidamise aastaaruande auditeerimise kohustuslikkus (AudTS § 184).

e) Samuti on äriühinguõiguse seisukohalt olulise tähtsusega **väärtpaberite registri pidamise seadus** (edaspidi EVKS), mis reguleerib väärtpaberite registri korraldust ja seal väärtpaberite, sh osaühingu osade ja aktsiaseltsi aktsiate registreerimisega seonduvat. Oluline on ka raamatupidamise seadus (edaspidi RPS), mis sätestab raamatupidamise korralduse põhimõtteid. Börsiaktsiaseltsidele kohaldub veel täiendavalt ka väärtpaberituru seadus (edaspidi VPTS), mis reguleerib väärtpaberite avalikku pakkumist ja nende reguleeritud väärtpaberiturul kauplemisele võtmist, investeerimisühingute tegevust, investeerimisteenuste osutamist, reguleeritud väärtpaberiturgude ja väärtpaberiarveldussüsteemide toimimist ning järelevalve teostamist väärtpaberituru ja selle osaliste üle (VPTS §1).

f) Omaette eriseaduste liigiks on **mittetulundusühinguid** reguleerivad seadused. Mittetulundusühingutele kohalduv üldine regulatsioon on sätestatud **mittetulundusühingute seaduses** (edaspidi MTÜS). MTÜS-i kõrval tunneb aga kehtiv õigus ka mitmeid **mittetulundusühingute eriliike**, mida reguleerivad eraldi seadused. Eraldi seadused reguleerivad näiteks korteriühistuid (korteriomandi- ja korteriühituseadus (edaspidi KrtS)), kirikuid ja kogudusi (kirikute ja koguduste seadus (edaspidi KiKoS)), ametiühinguid (ametiühingute seadus (edaspidi AÜS)), erakondi (erakonnaseadus (edaspidi EKS)) jne.

g) Mittetulundusühingust erinevaks juriidilise isiku liigiks on **sihtasutus**, mida reguleerib sihtasutuste seadus (edaspidi SAS).

i) Lisaks on ühinguõiguse jaoks olulise tähtsusega võlaõigusseadus (edaspidi VÕS). Esmalt on olulised kõik sellised VÕS-i sätted, mis reguleerivad võlasuhtes kohaldatavaid õiguskaitsevahendeid (VÕS 101 jj). Lisaks reguleerivad VÕS §-d 580-618 ühingute ühte liiki - seltsingut. Seltsingu sätteid võib teatud ulatuses kohaldada ka muid ühinguvormi reguleerivate lünkade täitmisel.

j) Kuivõrd äriregistri ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri (MSR) menetlus on üks hagita menetluse alaliike, kohaldub äriregistripidamisele lisaks ÄS-is sätestatud registrimenetluse sätetele ka tsiviilkohtumenetluse seadustikus (edaspidi TsMS) hagita menetlusele ettenähtud regulatsioon. Samuti on otseselt ühinguõiguslikud hagita menetlused juriidilise isiku juhatuse ja nõukogu asendusliikme, audiitori, erikontrolli läbiviija ja likvideerija määramine (TsMS 60. ptk), äriühingu osanikele ja aktsionäridele hüvitise määramine (TsMS 60. ptk) ja sundlõpetamine (TsMS § 629).

1.1.2.3 Põhiseadus ja rahvusvaheline õigus

Juriidiliste isikutega seonduv on ka PS-is mitmeti reguleeritud. PS § 9 lg 2 kohaselt laienevad PS-is loetletud õigused, vabadused ja kohustused juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega. Juriidilise isiku kaudu realiseeritakse PS § 31 järgset **ettevõtlusvabadust** kui ka nii selle kui PS § 48 järgset **ühinemisvabadust** nii tulunduslikel kui mittetulunduslikel eesmärkidel.⁵ Ühinemisõigus tähendab Riigikohtu seisukoha järgi ka õigust koonduda asjakohasel õiguslikul alusel nii juriidilise isiku kui ka mittejuriidilise isiku staatusega ühingusse.⁶ PS kommentaari järgi peab seadusandja PS §-st 31 tulenevalt looma äriõiguse ja nägema tulundusühingud ja -liidud ette ning reguleerima nende asutamise, tegevuse ja lõpetamisega seonduvat.⁷ PS § 48 lg 4 näeb olulise garantiina ühinemisvabaduse kaitseks ette, et ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida.

Ühinemisvabaduse näevad üldiselt ette ka inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi EIÕK) art 11, Euroopa Liidu (EL) põhiõiguste harta (edaspidi EL PÕ harta) art 12 lg 1 ja ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni⁸ art 20. Arvestada tuleb ka EL primaarõigusest tulenevate nõuetega, eelkõige Euroopa Liidu toimimise lepingus (edaspidi ELTL)⁹ sisalduvate põhivabadustega (eelkõige asutamisvabadus – art-d 49 jj), mis kohustavad välismaistele isikutele mh tagama võrdse kohtlemise siseriiklikega.

Rahvusvahelisest õigusest on asjakohased ka Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) reeglid ja Eestile siduvad kahepoolsed lepped. Üldises tolli- ja kaubanduskokkuleppes (edaspidi GATT 1947) on sätestatud järgnevad aluspõhimõtted: riigid ei tohi üldjuhul teha kauplemisel vahet riikidel, kust imporditakse või kuhu eksporditakse (artikkel I), siseriiklike ja imporditud kaupu tuleb kohelda võrdselt (artikkel XI), riigid ei tohi tõstma tariife oma kontsessioonide loendis näidatud seotud määradest kõrgemale (artikkel II) ning siseriikliku tootmist võib välismaiste konkurentide vastu kaitsta üksnes madalal tasemel hoitavate tariifide kaudu (artikkel III).¹⁰ Eestile kui WTO lepinguosalisele on viidatud aluspõhimõtete järgimine ning rakendamine kohustuslik.

WTO õiguses on lubatud kahepoolsete suhete kujundamiseks sõlmida kahepoolseid leppeid, mis võimaldavad teha viidatud aluspõhimõtetest erisusi. Eesti on EL-i kaudu siduvalt seotud näiteks EL-i ja Kanada vahelise laiaulatusliku majandus- ja kaubanduslepinguga, mille kaubandusosa hakati ajutiselt kohaldama alates 2017. a septembrist. Lepingu kohaldamisest alates saavad nii EL sooduspäritoluga kaubad Kanadas kui Kanada sooduspäritoluga kaubad EL-s lepingus sätestatud tollimaksusoodustusi. EL-il puuduvad siiani siduvad kaubanduslepingud USA ja Hiinaga.

1.1.2.4 Euroopa Liidu õigus

a) Euroopa Liidu õigus ei reguleeri ühinguõigust reguleerivate seaduste süsteemi, ei kehtesta liikmesriikidele kohustuslikku terminoloogiat, kuid näeb ette teatud kohustused seonduvalt registritega.

⁵ PS-Komm/Ehrlich-Kask, § 48 komm 4; Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2017; TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 79. – P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus: Kommenteeritud väljaanne. Juura 2010.

⁶ RKPJKo 10.5.1996, [3-4-1-1-96](#).

⁷ PS-Komm/Kask-Ehrlich-Henberg, § 31 komm 14.

⁸ Inimõiguste ülddeklaratsioon – <http://www.vm.ee/et/uro-inimoiguste-ulddeklaratsioon>.

⁹ Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid (2010/C 83/01) – ELT 30.3.2010, C 83/1.

¹⁰ Üldine tolli- ja kaubanduskokkulepe (GATT 1947). RT II 1999, 22, 123.

b) Euroopa liidu õigus annab suunised nii siseriiklikele ühinguliikidele kui loob ka üleeuroopalised ühingute liigid. EL õigus siseriiklike ühinguliike ei loo ega reguleeri, küll aga jaotab siseriiklikud piiratud vastutusega ühingud laias laastus kaheks: suuremad avatud ühingud ja väiksemad suletud ühingud. Eristamise eesmärgiks on piiritleda ära, millistele ühingutele konkreetseid EL direktiive kohaldatakse. Näiteks kohalduvad kapitali nõudeid ettenägev direktiiv (direktiiv 2012/30/EL), ühinemist reguleeriv direktiiv (direktiiv 2011/35/EU) ja jagumist reguleeriv direktiiv (direktiiv 82/891/EMÜ) üksnes suurematele avatud ühingutele (Eesti mõistes aktsiaseltsile). Seevastu direktiiv registriandmete avalikustamise kohta (direktiiv 2009/101/EÜ) ja ühe liikmega ühingute kohta (direktiiv 2009/102/EC) kohalduvad nii suurtele avatud ühingutele (Eesti mõistes aktsiaseltsid) kui ka väiksematele suletud ühingutele (Eesti mõistes osaühing).

EL on loonud ise üleeuroopalisi ühinguliike, mida kõik EL liikmesriigid peavad oma õiguses tunnustama. Esimeseks üleeuroopaliseks ühinguvormiks oli 1980. aastal loodud Euroopa majandushuviühing (EMHÜ). Eesti õiguses on EMHÜ käsitatav äriühinguna ja sellele kohaldatakse ÄS-is täisühingu kohta sätestatud. Teiseks üleeuroopaliseks ühingu liigiks on Euroopa territoriaalse koostöö rühmitus (ETKR). Kolmandaks üleeuroopaliseks ja piiriüleseks ühingutüübiks on Euroopa äriühing (SE). SE näol on sisuliselt tegemist Euroopa aktsiaseltsiga. Neljandaks piiriüleseks ühingutüübiks, mida Eesti õigus tunneb, on Euroopa Ühistu (SCE). SCE reguleeriva määrase kohaselt on sarnaselt Eesti tulundusühistuga ka selle õigusliku vormi eesmärgiks oma liikmete vajaduste rahuldamine ja/või nende sotsiaalse tegevuse arendamine, eelkõige sõlmides nendega kokkuleppeid kaupade tarnimiseks või teenuste osutamiseks või selliste tööde tegemiseks, mida SCE ise teeb või tellib. SCE on juriidiline isik ja see kantakse äriregistrisse vastavalt ÄS-is aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise kohta sätestatud. Eelnevalt viidatud ühingutüüpide näol on tegemist riigi üleste ühinguliikidega, mida Eesti ühinguõigus peab mingil viisil oma kontseptsioonis tunnustama ja käsitlema.

EL õigus näeb ette ka registripidamise üldised põhimõtted. Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/101/EÜ tagatise kooskõlastamise kohta (avalikustamisdirektiiv) näeb liikmesriikidele ette üldise dokumentide ja andmete avalikustamiskohustuse. Direktiiv 2009/101/EÜ artikkel 2 näeb liikmesriikidele ette kohustuse, et liikmesriigid võtaksid kasutusse vajalikud meetmed tagamaks, et osaühingud ja aktsiaseltsid avaldaksid vähemalt järgnevad dokumendid ja andmed: (i) asutamisdokument ja põhikiri ja kõik eelnevates dokumentides tehtavad muudatused, (ii) põhikirja täielik tekst kehtivas redaktsioonis, (iii) info juhtorganite määramise ja ametist vabastamise kohta ja info isikute kohta, kellel on seadusjärgne õigus ühingu esindada. Lisaks eelnevale tuleb direktiivi kohaselt avaldada vähemalt kord aastas kapitali suurus, äriühingu asukoha muutmine jms. Lisaks näeb viidatud direktiiv ette äriregistripidamise üldised põhimõtted. Artikkel 3 lõike 1 kohaselt peetakse äriühingute kohta üks keskne register, mida peetakse elektroonilisel kujul. Lisaks on sätestatud, et kolmandatel isikutel peab olema võimalik saada koopiad või väljavõtteid eelnevalt viidatud andmetest või dokumentidest. Lisaks eelnevale näeb direktiiv ette n-õ kontrolli funktsiooni (artikkel 3 lõige 7), selliselt, et liikmesriik peab nägema ette meetmeid vältimaks erinevusi tegelikkuse ja avaldatud dokumentide vahel. Täiendavalt näeb avalikustamise direktiiv ette põhimõtte, mille kohaselt võib kolmas isik tugineda registris avalikustatud andmetele tehingute ja toimingute tegemisel.

Lisaks avalikustamisdirektiivile näeb väikesemahulisi reegleid registripidamisele ette ka kapitalidirektiiv (direktiiv 2012/30/EL). Viidatud direktiivi artikkel 3 ette andmed, mis tuleb registris avaldada. Kapitalidirektiivi artikkel 3 näeb ette, et põhikiri, asutamisleping või eraldi dokument, mis avaldatakse iga liikmesriigi seadusega ettenähtud korras ja kooskõlas avalikustamisdirektiiviga, peab sisaldama vähemalt järgmisi andmeid: (i) asukoht, aktsiate nimiväärtus ja vähemalt üks kord aastas nende arv, märgitud aktsiate nimiväärtus, aktsiate üleminekut piiravad eritingimused, aktsiate liigid jms.

c) Euroopa Liit on kehtestanud ühinguõiguse vallas rea direktiive, mille eesmärgiks on ühelt poolt olnud liikmesriikide ühinguõiguslike normide ühtlustamine, ja teisalt asutamisevabaduse teostamise tagamine:

- 14.06.2017 direktiiv 2017/1132/EL äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta;
- 26.06.2013 direktiiv 2013/34/EL teatavat liiki ettevõtjate aruandeaasta finantsaruannete, konsolideeritud finantsaruannete ja nendega seotud aruannete kohta ja millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ (enne kehtetuks tunnistamist vastavalt 4. ja 7. ühinguõiguse direktiiv);
- 17.05.2006 direktiiv 2006/43/EÜ, 17. mai 2006, mis käsitleb raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohustuslikku auditit ning millega muudetakse nõukogu direktiive 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 84/253/EMÜ (enne kehtetuks tunnistamist 8. ühinguõiguse direktiiv);
- 16.09.2009 direktiiv 2009/102/EÜ, mis käsitleb äriühinguõiguses reguleeritavaid ühe osanikuga osaühinguid (12. ühinguõiguse direktiiv);
- 21.04.2004 direktiiv 2004/25/EÜ ülevõtmispakkumiste kohta (13. ühinguõiguse direktiiv);
- 11.07.2007 direktiiv 2007/36/EÜ noteeritud äriühingute aktsionäride teatavate õiguste kasutamise kohta (nn börsiaktiaseltsi aktsionäride õiguste direktiiv).

d) Lisaks on aegade vältel esitatud ka erinevaid ettepanekuid ühinguõiguse direktiivideks, mis ei ole aga realiseerunud. Nendeks on nn 5. ehk struktuuridirektiivi eelnõu aktsiaseltside juhtorganite ühtlustamiseks, 9. direktiivi eelnõu kontsernide kohta kui 14. direktiivi eelnõu ühingute asukohavahetuse kohta.¹¹

Viimastel aastatel on menetletud mh ettepanekuid **direktiiviks ühe osanikuga osaühingute kohta**.¹² Sellega soovitakse esmalt täpsustada 12. ühinguõiguse direktiivi (2009/102/EÜ). Olulisema muudatusena aga soovitakse sellega kehtestada liikmesriikidele kohustus tunnistada (ja registreerida) spetsiifilist EL õigusele alluvat ühe osanikuga osaühingut (*Societas Unius Personae*, SUP). Projekti art 7 nõuab SUP-ile juriidilise isiku staatust ja et osanik SUP kohustuste eest ei vastuta, art 16 järgi on osakapitali nõue sel 1 euro. Ette on nähtud detailsed reeglid SUP-i juhtimiseks.

d) Siseriikliku ühinguõiguses seisukohast omab tähendust eelkõige Euroopa Liidu 23. juuli 2014. a **määrus nr 909/2014, mis käsitleb väärtpaberiarvelduse parandamist Euroopa Liidus ja väärtpaberite keskdepositooriume** ning millega muudetakse direktiive 98/26/EÜ ja 2014/65/EL ning määrust (EL) nr 236/2012. See reguleerib äriühingute osaluste hoidmist ja arveldamist kaubeldavate osaluste puhul.

Lisaks on Euroopa Liit kehtestanud rida määrusi piiriüleste (supranatsionaalsete) ühinguvormide kohta, mida tunnistatakse ka Eestis ning mille kohta on olemas ka vastavad rakendusseadused¹³:

- 25.07.1985 määrus nr 2137/85 **Euroopa majandushuvigrupi kohta** (edaspidi EL EMHÜ määrus nr 2137/85); vt ka Euroopa Liidu Nõukogu määruse (EMÜ) nr 2137/85 «Euroopa majandushuviühingu kohta» rakendamise seadus (edaspidi EMHÜS).
- 8.10.2001 määrus nr 2157/2001, **Euroopa äriühingu (SE) põhikirja kohta** (edaspidi EL SE määrus nr 2157/2001); vt ka Euroopa Liidu Nõukogu määruse (EÜ) nr 2157/2001 «Euroopa äriühingu (SE) põhikirja kohta» rakendamise seadus (edaspidi SEPS); töötajate üleühenduselise kaasamise seadus (edaspidi TÜÜKS).
- 22.07.2003 määrus nr 1435/2003, **Euroopa ühistu (SCE) põhikirja kohta** (edaspidi EL SCE määrus nr 1435/2003); vt ka Euroopa Liidu Nõukogu määruse (EÜ) nr 1435/2003 «Euroopa ühistu (SCE) põhikirja kohta» rakendamise seadus (edaspidi SCEPS); TÜÜKS.

¹¹ Vt ülevaatlilikult K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 91-93.

¹² Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv ühe osanikuga osaühingute kohta, COM/2014/0212 final - 2014/0120 (COD).

¹³ Vt ülevaadet K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 46-48.

- määrus nr 1082/2006, 5. juuli 2006, **Euroopa territoriaalse koostöö rühmituse (ETKR)** kohta (edaspidi EL ETKR määrus nr 1082/2006); vt ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 1082/2006 «Euroopa territoriaalse koostöö rühmituse (ETKR) kohta» rakendamise seadus (edaspidi ETKRS).

e) Lisaks on eri aegadel Euroopa Liidus arutatud ka mitme muu piiriülese koostöövormi kohta ja esitatud ka vastavad konkreetseid projekte, et reguleerida:

- Euroopa osaühingut¹⁴;
- Euroopa sihtasutust¹⁵;
- Euroopa mittetulundusühingut (assotsiatsiooni)¹⁶;
- Euroopa vastastikust kindlustusseltsi¹⁷.

Neist olulisimaks saab pidada 2008. a ettepanekut piiriülese Euroopa osaühingu kohta (*Societas Privata Europaea*, SPE) minimaalse osakapitaliga. See on saanud omakorda lähtekohaks eespoolviidatud direktiivprojektile SUP kehtestamise kohta.¹⁸ Tõsisemalt on menetletud ka 2012. a ettepanekut Euroopa sihtasutuse (*Fundatio Europaea*, FE) reguleerimiseks.¹⁹ Üksnes „riiulile“ on jäänud 1993. a ettepanekud Euroopa mittetulundusühingu (assotsiatsiooni) ja Euroopa vastastikuse kindlustusseltsi reguleerimiseks.

1.2 Analüüsimist vajavad küsimused

1.2.1 Ülevaade

a) Järgnevas alapeatükis 1.2.2 analüüsitakse juriidiliste isikute regulatsioonipõhimõtteid ning hinnatakse üldsätete vajalikkust ja vahekorda erisätetega.²⁰ Lisaks analüüsitakse kehtiva ühinguõiguse süsteemi õigusselgust ning vastatakse küsimusele, kas ühinguõigust reguleerivad norme tänasest erinevalt grupeerides oleks võimalik muuta regulatsiooni selle adressaatidele ja õiguse rakendajatele selgemaks ja lihtsamini mõistetavaks.

b) Alapeatükis 1.2.3 käsitletakse ühinguõiguse regulatsiooni terminoloogia küsimusi. Hinnatakse ühinguõigust reguleerivates seadustes kasutatava terminoloogia otstarbekust ja ühtsust ning selle muutmise ja täiendamise vajalikkust.²¹

1.2.2 Juriidiliste isikute regulatsioonipõhimõtted: üldsätete vajalikkus ja vahekord erisätetega

1.2.2.1 Eesti õigus

a) Eestis reguleeritakse juriidilisi isikuid selliselt, et üldküsimused on reguleeritud TsÜS 2. ptk-s, erinormid aga vastavates eriseadustes, avalikõiguslike juriidiliste isikute puhul nende kohta käivates eriseadustes, eraõiguslike juriidiliste isikute puhul aga nende liike reguleerivates eriseadustes. Kahetasandilisi üldnorme üldiselt ei ole, ka nt äriühingute kohta või ka kapitaliühingute kohta, v.a mõned erandid.

b) TsÜS § 24 annab juriidilise isiku mõiste ning § 25 eraõiguslike ja avalikõiguslike juriidiliste isikute eristamise kriteeriumid. TsÜS reguleerib üldiselt ka juriidilise isiku tunnuseid nagu õigusvõime (§ 26), põhikiri vm alusdokument (§ 28), asukoht ja tegevuskoht (§ 29), nimi (§ 30) ja organid (§ 31). TsÜS §

¹⁴ Ettepanek: nõukogu määrus Euroopa osaühingu põhikirja kohta, 25.6.2008, KOM(2008) 396 lõplik.

¹⁵ Ettepanek: Nõukogu määrus Euroopa sihtasutuse (FE) põhikirja kohta, 8.2.2012, COM(2012) 35 final.

¹⁶ Proposal for a COUNCIL REGULATION (EEC) on the Statute for a European association. - EÜT C, 31.8.1993, 236/1.

¹⁷ Proposal for a COUNCIL REGULATION (EEC) on the Statute for a European mutual society. - EÜT C, 31.8.1993, 236/40.

¹⁸ Vt ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 138.

¹⁹ Euroopa Komisjon, Brüssel, 8.2.2012, COM(2012) 35 final, 2012/0022 (APP). Ettepanek: Nõukogu määrus Euroopa sihtasutuse (FE) põhikirja kohta.

²⁰ Lähteülesande lk 68.

²¹ Lähteülesande lk 69.

27 näeb ette juriidilise isiku tähtsustamise ja asutamise vaidlustamise piirangud. TsÜS § 32 näeb ette hea usu põhimõtte rakendamise juriidilise isikuga seotud õigussuhetes. TsÜS § 33 reguleerib detailsemalt hääle andmist ja vaidlustamist. TsÜS § 34 reguleerib juriidilise isiku esindamist, §-d 35 – 37 juhtorgani liikmete kohustusi ja vastutust, § 38 aga organi otsuste vaidlustamist ja tühisust. TsÜS §-d 39 – 46 sätestavad detailse korra juriidilise isiku lõpetamiseks ja likvideerimiseks. TsÜS § 47 lubab juriidilistel isikutel ühineda ja jaguneda või end ümber kujundada üksnes seaduses sätestatud juhtudel ja korras.

c) Eraõiguslike juriidiliste isikute regulatsiooni jaoks on keskne ÄS, kus reguleeritakse erisätetega osaühingut, aktsiaseltsi, täisühingut ja usaldusühingut ning lisaks üldiselt äriregistrit ja äriühingute registreerimist, samuti äriühingute ühinemist, jagunemist ja ümberkujundamist. TUS reguleerib tulundusühistutega seonduvat, MTÜS MTÜ-sid ja SAS sihtasutustega seonduvat. Lisaks reguleeritakse eri seadustega EL supranatsionaalseid ühinguid: EMHÜS-ga EMHÜ-d, SEPS-ga SE-d, SCEPS-ga SCE-d ja ETKRS-ga ETKR-i.

d) Eri tüüpi äriühingutena on reguleeritud mh krediidasutusi KAS-is, investeerimisfonde ja fondivalitsejaid IFS-is. Tulundusühistu alaliikidena on reguleeritud hooneühistut hooneühistuseaduses (edaspidi HÜS). Sisuliselt eri liiki mittetulundusühingutena (MTÜ) on reguleeritud korteriühistuid KrtS-is, usulisi ühendusi KiKoS-is, erakondi EK-s, ametiühinguid AÜS-is, loomeliite loovisikute ja loomeliitude seaduses (edaspidi LLS) ning kohaliku omavalitsuse üksuste liite kohaliku omavalitsuse üksuste liitude seaduses (edaspidi KOLS).

e) Avalikõiguslikke juriidilisi isikuid on reguleeritud nt Eesti Panga seaduses (edaspidi EPS), rahvusringhäälingut ERHS-s ja ülikoole ÜKS-s (täpsemalt vt alaptk 2.2.4.1.2).

1.2.2.2 Probleemid kehtivas õiguses

Kehtiva juriidilise isikute regulatsiooni süsteemi osas saab välja tuua järgmisi põhilisi probleeme:

- Sätted võivad olla kohati raskesti mõistetavad, kuna ei pruugi olla arusaadav, mis osas TsÜS üldsätted konkreetsele juriidilisele isikule erinormide kõrval kohalduvad. Seda raskendab eriseaduste suur arv.
- Ulatusliku TsÜS normide dubleerimise tõttu eriseadustes on TsÜS juriidilise isiku üldsätete rakendusala muutunud ahtaks ja ebaselgeks.
- Mingi põhimõtte muutmiseks erinevaid juriidilise isikuid puudutavalt tuleb muuta palju seadusi korraga, sh TsÜS, mis on normitehniliselt kohmakas ja võib tekitada lünki ja vastuolusid, kui nt mingis eriseaduses olev sarnane regulatsioon mingi eelnõu puhul „unustatakse“.

1.2.2.3 Teema käsitus ajalooliselt

1.2.2.3.1 Eestis enne 1940. a

Enne 1940. a ei olnud juriidiliste isikute kohta ühtset regulatsiooni, kehtisid eri aegadest pärit normid. Ühinguid reguleeriti üldiselt kaubanduse seadusega, aktsiaseltse Vene tsiviilseadustikuga ja ühistuid (kooperatiive) kooperatiivide seadusega.²²

TsSE § 57 lg 1 eristas juriidilise isiku liikidena õiguslikkude üksustena korraldatud isikute ühendusi ja erisihthe taotlemiseks määratud iseseisvaid sihtasutusi. Eraldi reguleeris TsSE ühinguid ja nende liite (§ 65jj) ja sihtasutusi (§ 91jj). Äriühinguid selles ei reguleeritud.

1.2.2.3.2 Nõukogude ajal

Nõukogude perioodil reguleeriti juriidiliste isikutega seonduvat suhteliselt detailselt üldsätetega ENSV tsiviilkoodeksis (edaspidi TsK)²³, täpsemalt selle §-des 25-42. Nende kõrval kehtis aga hulgaliselt erineval tasandil regulatsioone, mis reguleerisid erinevate juriidiliste isikute tegevuse eri aspekte.

²² A. Piip, lk 103.

²³ Eesti NSV tsiviilkoodeks. ametlik tekst muudatuste ja täiendustega seisuga 1. jaanuar 1988. a, Eesti Raamat, 1988.

1.2.2.3.3 Arengud 1989 - 2002

Juriidilise isiku üldsätted TsK-s jäid kehtima, kuni TsÜS¹⁹⁹⁴ jõustumiseni 1. septembril 1994, millega kehtestati kehtiva TsÜS-ga üldjoontes sarnane juriidiliste isikute üldregulatsioon. Paralleelselt reguleeriti juriidiliste isikute tegevust aga Eesti Vabariigi ettevõtteseaduses (edaspidi EV ES), aktsiaseltsi põhimääruses (edaspidi EV AP), Eesti Vabariigi majandusühingute põhimääruses (edaspidi EV MP), riigiettevõtte põhimääruses (edaspidi EV RP), rahvaettevõtte põhimääruses, riiklike fondide moodustamise ja funktsioneerimise põhimõtetes, aga fragmentaarselt ka nt Eesti Vabariigi rendiseaduses (§ 26 lg 2 rendiettevõtte kohta) ja kindlustusseaduses (vt § 25 lg 1, § 30 lg 2, § 37 vastastikuse kindlustusseltsi kohta). Ainsana reguleeriti enne ÄS-i ühistute tegevust terviklikult seaduse tasemel Eesti Vabariigi ühistuseaduses (edaspidi EV ÜS), mittetulundusühingute tegevust aga Eesti NSV seaduses kodanike ühenduste kohta, 24. aprillist 1994 mittetulundusühingute ja nende liitude seaduses (edaspidi EV MLS).

Järgmine oluline muudatus tuli juba koos ÄS-i jõustumisega 1. septembrist 1995, kui kehtestati põhiosas tänaseni kehtivad reeglid äriühingutele (v.a tulundusühistule). Edasi jõustusid 1. oktoobrist 1996 MTÜS ja SAS ning 1. veebruarist 2002 TÜS. TsÜS-i, VÕS-i ja rahvusvahelise eraõiguse seaduse (edaspidi REÕS) jõustumisega 1. juulist 2002 sai juriidiliste isikute kehtiv õiguskorraldus senisel kujul paika.

1.2.2.4 Teema käsitlus Euroopa Liidu õiguses

EL ei kirjuta Eestile ette, kuidas juriidilisi isikuid reguleerida. Ka EL ühinguõiguslikud direktiivid on suunatud enamasti kapitaliühingutele, mille kohaldamisala konkreetsete äriühinguliikide suhtes on liikmesriigiti tavaliselt direktiivi lisas kindlaksmääratud.

Siiski on täheldada ka EL soovi oma regulatsioone kodifitseerida, mida on tehtud mitmetes valdkondades, koondades erireeglid ühtsete direktiivide alla. Ühinguõiguses on selle väljenduseks esmajoonel värske direktiiv 2017/1132/EL äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta, millega koondati ühte direktiivi senised direktiivid 2009/101/EÜ (veel varem 68/151/EMÜ) (liikmete ja kolmandate isikute tagatiste kohta; 1. ühinguõiguse direktiiv), 2012/30/EL (veel varem 77/91/EMÜ) (nõuded aktsiaseltsi asutamisele ja kapitali kaitsele; 2. ühinguõiguse direktiiv), 2011/35/EL (veel varem 78/855/EMÜ) (aktsiaseltside ühinemise kohta; 3. ühinguõiguse direktiiv), 82/891/EMÜ (aktsiaseltside jagunemise kohta; 6. ühinguõiguse direktiiv), 2005/56/EÜ (äriühingute piiriülese ühinemise kohta; 10. ühinguõiguse direktiiv) ja 89/666/EMÜ (filiaali tegevuse avalikustamise kohta; 11. ühinguõiguse direktiiv). Direktiivi preambuli p-s 1 on kodifitseerimist põhjendatud sellega, et nimetatud direktiive on korduvalt oluliselt muudetud ning selguse ja otstarbekuse huvides tuleks need direktiivid kodifitseerida.

Samas on EL kehtestanud ka rea määruseid piiriüleste ühinguvormide kohta, mis puudutavad Euroopa majandushuvigrupi (EL EMHÜ määrus nr 2137/85), SE-d (EL SE määrus nr 2157/2001), SCE-d (EL SCE määrus nr 1435/2003) ja ETKR-i (EL ETKR määrus nr 1082/2006). Ühisosa neile kehtestatud ei ole, nagu ei ole selleks ka kavasad olnud. Küll on olnud kavas kehtestada muidki piiriüleseid koostöövorme nagu Euroopa osaühing, Euroopa sihtasutus, Euroopa mittetulundusühing (assotsiatsioon), Euroopa vastastikune kindlustusselts.

1.2.2.5 Teema käsitlus võrdlusriikides

Eraõiguslikke juriidilisi isikuid on võrdlusriikides reguleeritud väga erinevalt (vt lähemalt alaptk 2.2.5.5).

Enamikus õiguskordades on erinevaid eraõiguslikke juriidilisi isikuid reguleeritud eriseadustes ja puuduvad üldsätted nende kohta. Enamasti reguleeritakse eriseadustes nii kapitaliühinguid kui isikuühinguid, eraldi nt Saksamaal, Suurbritannias, Delaware's, Soomes, Rootsis, Leedus, ühtselt äriühinguid Lätis (äriseadustikus) ja Luksemburgis. Riikides, kus on reguleeritud ka MTÜ-sid ja sihtasutusi, reguleeritakse ka nende tegevust eraldi seadustega (eraldi või ühiselt). Üldised juriidiliste isikute sätted sarnaselt Eestiga on lisaks kehtestatud tsiviilkoodeksis Leedus. Erandlik on Madalmaade

regulatsioon, kus kõiki eraõiguslikke juriidilisi isikuid reguleeritakse tsiviilkoodeksis, v.a isikuühingud, mida reguleeritakse äriseadustikus.

1.2.2.6 Järeldused ja ettepanekud

a) Kuigi ühinguõiguse valdkonna seaduste ülesehituse ja struktuuri probleemid on olemas, ei ole nende lahendamiseks head variandi.

Põhimõtteliselt on seadusandjal valida järgmiste võimalike regulatsioonivariantide vahel, millest igaühel on omad puudused ja voorused:

- Nn totaalkodifitseerimine, mille raames reguleerida TsÜS-s senisest põhjalikumalt juriidiliste isikute ühisosa ja tuua eraldi tsiviilseadustiku osaks kokku kõik olulisemad eraõiguslikke juriidilisi isikuid puudutavad seadused (mh ÄS, TUS, MTÜS ja SAS).
- TsÜS juriidiliste isikute üldsätete kehtetuks tunnistamine ja viimine koos muude sätetega n.ö juriidiliste isikute koodeksisse.
- TsÜS üldsätete kaotamine või üksnes põhimõistetega piiramine, jättes välja detailsemad eriregulatsioonid nt juhtimise ja lõpetamise kohta ja reguleeridagi need ammendavalt eriseadustes.
- TsÜS üldsätete „tugevdamine“ detailküsimumustes nagu juhtimine ja likvideerimine ja vastavate dubleerivate sätete väljajätmine eriseadustest.
- Väiksem äriühinguõiguse kodifitseerimine, mille raames tuua ÄS-i ka TUS-i ning EL piiriüleste ühingute rakendusseaduste sätteid.
- Jätkata senise mudeliga.

b) Töörühma arvates **ei oleks totaalkodifitseerimine mõistlik**. Koondades normid küll kokku ja esitades need süstemaatiliselt teoreetiliselt loogiliselt (tuues üldnormid ette), võib see hoopis raskendada seaduse mõistmist, eriti juriidilise erihariduseta inimeste poolt, kes ei orienteeru üld- ja erinormide loogikas. See oleks aga probleemiks nii algajale ettevõtjale kui MTÜ loomisel.

Lisaks tähendaks see hilisemate seaduste muutmisel väga kõrge normitehnilise lati seadmist, kuna kogu seaduse süstemaatika põhjalikult mõistmata võivad tekkida lüngad ja vastuolud nagu senine seadusloomepraktika keerukamates valdkondades on veenvalt tõestanud. Lisaks muule tekitaks see segadust juurdunud regulatsioonide leidmisel ja praktilisi raskusi uuestiõppimisel ja seaduse rakendamisel, seega ka lisakulusid. N.ö teoreetiline puhtus ei vääri praktilist segadust. Omaette on küsimus, kas Eestis täna üldse on piisavalt kvaliteetse terviklahenduse loomiseks mõistliku aja jooksul piisavalt pädevust, et sellest ei tekiks uusi vastuolusid ja probleeme reeglites. Vaja oleks erakordselt tugevat teema valdamist ja dogmaatilist järjekindlust, mida senises õigusloomes eriti viimastel aastatel on kahjuks üha enam nappinud. Sellist kodifitseerimist ei ole soovinud ka huvigrupid.

c) **TsÜS-i üldsätete vähendamisele** võib iseenesest mõelda, eriti kui need on nagunii eriseadustes dubleeritud, puudutagu need siis juriidiliste isikute juhtimist või likvideerimist. Samas mingid üldsätted võiksid juriidilise isiku üldregulatsiooni mõistmiseks kasvõi juba pedagoogilisel eesmärgil siiski olla.

d) Töörühm ei toeta mõtet nt juhtimise, organi otsuste vaidlustamise ja lõpetamise/likvideerimise **sätete eriseadustest TsÜS-i tervikuna või suuremas osas ületoomiseks**. Esmapilgul tundub see mõistlik ja ahvatlevgi, samas võib sel olla oluline negatiivne kõrvaltoime. See muudab vastavate juriidiliste isikute liikide eriregulatsioonid fragmentaarseks ja raskendab seaduse (erihariduseta) rakendajatel neile niigi raskesti hoomatavate reeglite mõistmist. Nagunii peab jääma erinorme ka nendes valdkondades vastate juriidiliste isikute liikide kohta, mis teevad mõistmise veel raskemaks. Nende erisuste kajastamine TsÜS-is koormaks aga selle regulatsiooni ja muudaks ebaülevaatlikumaks.

d) Töörühmale meeldiks iseenesest äriühingute regulatsiooni koondamine ühte seadusse, st ka tulundusühistu ja EL äriühingute sätete inkorporeerimine ÄS-i. See muudaks aga ÄS niigi kohati

ebaülevaatlikuks muutunud regulatsiooni kardetavasti veelgi ebaülevaatlikumaks ega omaks ka suuremat praktilist väärtust. Kui ÄS uuesti terviklikult kehtestataks, vääriks see siiski kaalumist.

e) Kokkuvõttes toetab töörühm praeguse regulatsioonipõhimõtte jätkamist, kus juriidiliste isikute üldsätted on TsÜS-s ja eriregulatsioonid tervikuna eriseadustes. Kohatise dubleerimises ei näe töörühm sellist probleemi, et see vääriks süsteemi muutmist.

Siiski tuleb kaaluda TsÜS-i eriregulatsioonide (iseäranis likvideerimise kohta) koomaletõmbamist, jättes sinna vaid teoreetiliselt kandvamad sätted.

1.2.3 Terminoloogia

a) Töörühmale antud lähteülesande kohaselt tuli töörühmal analüüsida ka kehtiva ühinguõiguse terminoloogia küsimusi – hinnata ühinguõigust reguleerivates seadustes kasutatava terminoloogia otstarbekust ja ühtsust ning selle muutmise ja täiendamise vajadust.

b) Terminoloogia probleemidega tegelemine revisjoni praeguses etapis, mille eesmärgiks on eelkõige ühinguõiguse regulatsiooni kontseptsiooni terviklik analüüs ning vajadusel kontseptuaalselt uute lahenduste väljatöötamine, on töörühma hinnangul mõnevõrra ennatlik. Pigem tuleks terminoloogiaga tegeleda siis, kui on selge, mis sisuga muudatuses käesolevas analüüs-kontseptsioonis välja pakutud lahendusest tegelikkuses rakendamisele lähevad. Seetõttu saab praeguses faasis ühinguõigust reguleerivate seaduste terminoloogia kohta esitada üksnes väga esialgseid mõtteid.

c) Töörühm leiab üldiselt, et ühinguõigust reguleerivate seaduste terminoloogia ei valmista seaduse rakendajatele märkimisväärsed probleeme, mida ei saaks mõislikult lihtsaid õiguse tõlgendamise meetodeid kasutades ületada. Normid, isegi siis, kui neid on aja jooksul mitmel korral muudetud, lähtuvad üldjoontes Eesti eraõiguse reguleerimisel ja vastava valdkonna õigusteaduslikul käsitlemisel välja kujunenud terminitest ning haakuvad ülejäänud eraõiguse valdkonna terminoloogia süsteemiga. Seetõttu ei ole töörühma hinnangul suuremaid terminoloogilisi ümberkorraldusi vaja ette võtta.

d) Terminoloogia otstarbekuse ja ühtsuse küsimuse hindamiseks ei ole mõistlik läbi viia õigusvõrdlevat analüüsi, kuna iga õiguskord loob oma õigusterminite süsteemi ning terminoloogiliselt teistest õiguskordadest suurt midagi üle võtta ei ole. Seetõttu ei ole siinses alapeatükis teiste riikide terminoloogiat analüüsitud.

e) Lähteülesandes on välja toodud mõned üksikud terminoloogiat puudutavad probleemid nagu:

- Seadustes puudub osanike/aktsionäride/liikmete üldnimetus (nt liige);
- Seadusandja ei ole ette näinud ühinemise/jagunemise/ümberkujundamise üldnimetust (nt reorganiseerimine);
- Seadusandja on mõnikord kasutanud ebajärjekindlalt mõisteid „õiguste omanikud“ ja „õiguste omajad“;
- Seadusandja on mõnikord kasutanud ebajärjekindlalt mõisteid „veebileht“ ja „koduleht“;
- Veidi ebaselge on aadressi tähendus (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 11.3.2015 otsuse nr 3-4-1-51-14 valguses);
- Seadusandja on kasutanud juhtorganite liikmete „nimetamise“, „määramise“ mõisteid ebajärjekindlalt;
- Seadusandja on kasutanud mõistet juhtorgani liikme „volitused“, kuigi hiljem kehtestatud seaduste valguses on õiguskirjanduses leitud, et õigem oleks kasutada mõistet „ametiaeg“;
- Organi otsuste vastuvõtmisega seoses on kasutatud nii „esindatuse“ kui ka „kvoorumi“ mõistet;
- Aadressi regulatsioon ei ole lõpuni kooskõlas ruumiandmete seadusega (edaspidi RAS);
- AudTS kehtestamisel kasutusele võetud mõisteaparaati ei ole täiel määral üle võetud ühinguõiguse seadustesse (audiitor vs audiitorettevõtja).

Kõigi nende probleemide kohta leiab töörühm, et tegemist on marginaalset tähtsust omavate küsimustega, mis ei tekita praktikas seaduse rakendamisel probleeme ega ei tingi eraldivõetuna seaduse muutmise vajadust. Justiitsministeerium saab vajadusel need probleemid lahendada nõ jooksva seadusloome käigus. Teisalt, kui käesoleva revisjoni tulemusena töötatakse välja ühinguõiguse valdkonna seaduste kompleksed muudatused, on mõistlik need terminoloogilised küsimused samuti lahendada.

f) Kokkuvõtvalt on töörühm seisukohal, et terminoloogia küsimuste juurde tuleb aruteludega naasta peale analüüs-kontseptsioonis esitatud sisuliste ettepanekute läbiarutamist ning edasiste sisuliste muudatuste osas seisukoha ja tegevuskava kujundamist. Revisjoni käigus välja töötatavate ühinguõiguse valdkonna seaduste muudatustega sõnastamisel tuleb lähtuda seni eraõiguses ning üldiselt Eesti õiguses välja kujunenud terminoloogiast ning vältida uute vastuolude tekitamist, senised terminoloogilised vastuolud tuleks võimaluse korral kõrvaldada.

1.3 Järeldused ja ettepanekud

1.3.1 Ühinguõigust reguleerivate seaduste üldine süsteem

Töörühm on seisukohal, et hetkel olemasolev ühinguõigust reguleerivate seaduste süsteem on seaduse kasutajatele üldjoontes arusaadav ja töötab praktikas hästi, sellega ollakse praktikas harjunud. Seaduste süsteemis üldiselt põhimõttelisi probleeme ei esine. Loomulikult oleks võimalik ühinguõigust reguleerivaid seadusi ka tänasest oluliselt erinevalt süstematiseerida, kuid selle järgi puudub mõistlik vajadus, selline muudatus tooks kaasa ainult segadust ning juristkonna ja seaduse adressaatide vajaduse ümber õppida.

Seetõttu leiab töörühm, et seaduste süsteem tuleb põhimõttelisel tasemel jätta tervikuna samaks ja revisjoni tulemusena ühinguõigust reguleerivate seaduste ümberkoodifitseerimist ei ole mõistlik ette võtta, eelkõige ei ole mingit vajadust nn ühinguõiguse koodeksi loomise järele. Siiski võib olla vajalik mõne üksiku normi asukohta muuta.

1.3.2 TsÜS-is paiknevad üldised juriidiliste isikute regulatsiooni põhimõtted

Huvigrupid on toonud praktilise probleemina välja asjaolu, et TsÜS-is paiknevad üldised põhimõtted dubleerivad tihti eriseadustes sätestatud (näiteks juhtorganite otsuste vaidlustamine, otsuste tühisuse alused jms). Lisaks peetakse probleemiks, et TsÜS-is sätestatu ja eriseadustes ettenähtud regulatsioon mõnel juhul sõnastuslikult erineb.

Töörühm leiab, et TsÜS-is sisalduvad üldistatud juriidiliste isikute kui õigussubjektide regulatsiooni aluspõhimõtted peaksid jääma muutmata kujul alles ning neid tuleks ka tulevikus reguleerida TsÜS-is.

Käesoleva analüüs-kontseptsiooni alusel ühinguõigust reguleerivate seaduste muutmise eelnõu koostamise käigus - eelkõige sõltuvalt sellest, mis ulatuses otsustatakse rakendada käesoleva analüüs-kontseptsiooni järgnevates peatükkides esitatud ettepanekuid ning kui mahukad on sellega seonduvad muudatused ühinguõigust reguleerivates eriseadustes (eelkõige ÄS-is, MTÜS-is ja SAS-is) - tuleks kaaluda, kas TsÜS-is sätestatud üldised põhimõtted peaksid olema reguleeritud üldisemalt, kui nad on hetkel seaduses kirjas. Pigem siiski selle järgi vajadust ei ole. Küll aga tuleks õigusselguse tagamise eesmärgil likvideerida TsÜS-i ja eriseaduse regulatsioonides esinevad ebavajalikud vastuolud ja osalised kordused (eelkõige TsÜS §-ides 34-47).

1.3.3 Terminoloogia

Töörühm leiab, et ühinguõigust reguleerivate seaduste terminoloogia ei valmista seaduse rakendajatele märkimisväärseid probleeme, mida ei saaks mõislikult lihtsaid õiguse tõlgendamise meetodeid kasutades ületada. Normid, isegi siis, kui neid on aja jooksul mitmel korral muudetud, lähtuvad üldjoontes Eesti eraõiguse reguleerimisel ja vastava valdkonna õigusteaduslikul käsitlemisel välja

kujunenud terminitest ning haakuvad ülejäänud eraõiguse valdkonna terminoloogia süsteemiga. Seetõttu ei ole töörühma hinnangul suuremaid terminoloogilisi ümberkorraldusi vaja ette võtta.

Terminoloogia küsimuste juurde tuleb aruteludega naasta peale analüüs-kontseptsioonis esitatud sisuliste ettepanekute läbiarutamist ning edasiste sisuliste muudatuste osas seisukoha ja tegevuskava kujundamist. Revisjoni käigus välja töötatavate ühinguõiguse valdkonna seaduste muudatustega sõnastamisel tuleb lähtuda seni eraõiguses ning üldiselt Eesti õiguses välja kujunenud terminoloogiast ning vältida uute vastuolude tekitamist, senised terminoloogilised vastuolud tuleks võimaluse korral kõrvaldada.

2 JURIIDILISTE ISIKUTE LIIGID

2.1 Teema kirjeldus

a) Peatükis 2 analüüsitakse juriidiliste isikute regulatsiooni üldiselt, mh käsitletakse juriidilise isiku mõistet, tunnuseid ja liigitust. Eraldi on käsitletud äriühingute liigitust ja eristavaid tunnuseid. Välja tuuakse kehtiva regulatsiooni eelised ja kitsaskohad, samuti sõlmkohad, mille osas võib kaaluda teistsuguseid valikuid ning lähteülesandest juhindudes on pakutud ka alternatiive. Selleks käsitletakse esmalt kehtivat regulatsiooni, mh selle põhiõiguslikke aluseid ja ajaloolist kujunemist, samuti EL asjakohast õigust. Samuti viiakse läbi võrdlev analüüs. Lõpetuseks aga antakse hinnang kehtivale õigusele ja tehakse ettepanekud muudatusteks.

b) Võrdlust tehes on püütud võrrelda võrreldavaid regulatsioone. Nii jäetakse käsitlusest detailsemalt kõrvale nt Suurbritannia *trust* teema kui ka Suurbritannia ja Delaware'i MTÜ-de regulatsiooni teema. See väljunuks võrdluse kesksest teemast (Eesti ühinguõiguse revisjon) ja olnuks antud aega arvestades ka liiga töömahukas. Samuti piiratakse analüüsi eri tüüpi äriühingute nagu pangad, investeerimisühingud kui ka eri tüüpi MTÜ-de (kirikud, ametiühingud, erakonnad) eriregulatsioonide osas, kuna põhjalik analüüs nõuaks põhjalikumat süüvimist vastavate erivaldkondade eriregulatsioonidesse ja väljuks seega analüüsi põhilisest esemest. Õigusvõrdlust ei ole läbi viidud kõigi detailküsimumste puhul, mida ei ole lähteülesandes puudutatud ja mille analüüsimine väljunuks aja- ja töömahukuse tõttu analüüsi esemest.

c) Analüüsi tegemisel kehtivale õigusele kui ettepanekute pakkumisel on hinnatud nii nende efektiivsust kui mõistlikkust kui ka põhiseaduspärasust. Läbi on töötatud ka lähteülesandes viidatud välislepingud ja rahvusvaheliste organisatsioonide dokumendid, kontseptsioonid ja kavad. Tuleb märkida, et peatükiga 2 seondult neis olulisi seisukohti esitatud ei olnud. Olemasolevad lähtekohad on võrdluses välja toodud, dokumentide ideoloogilist suunda on püütud arvestada. Samuti on läbi töötatud Eesti teemakohane õiguskirjandus ja Riigikohtu praktika

2.1.1 Kehtiv õigus

2.1.1.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid

Kehtivas õiguses reguleeritakse juriidilisi isikuid erinevalt avalikõiguslike ja eraõiguslike juriidiliste isikute osas. Avalikõiguslikke juriidilise isikuid reguleeritakse eriseadustega, eraõiguslikke konkreetseid juriidiliste isikute liike reguleerivate seadustega. Lisaks kehtivad kõigile juriidilistele isikutele tsiviilõiguslikud üldsätted.

2.1.1.2 Siseriiklik õigus

Kehtivas õiguses on **juriidiliste isikutega seonduvad üldreeglid** antud TsÜS-i 2. ptk-s.

Eraõiguslike juriidiliste isikute regulatsiooni jaoks on keskne ÄS, kus reguleeritakse erisätetega osaühingut, aktsiaseltsi, täisühingut ja usaldusühingut ning lisaks üldiselt äriregistrit ja ettevõtjate registreerimist, samuti äriühingute ühinemist, jagunemist ja ümberkujundamist. TUS reguleerib tulundusühistutega seonduvat, MTÜS mittetulundusühingute tegevust ning SAS sihtasutustega seonduvat. Eri seadused reguleerivad EL äriühingute tegevust Eestis (vt nende kohta alptk 2.1.1.4.3).

Eri tüüpi äriühingutena on reguleeritud mh krediidasutusi KAS-is, investeerimisfonde ja fondivalitsejaid IFS-is. Tulundusühistu alaliikidena on reguleeritud hooneühistut HÜS-is. Sisuliselt **eri liiki MTÜ-dena** on reguleeritud korteriühistuid KrtS-is, usulisi ühendusi KiKoS-is, erakondi EKS-is, ametiühinguid AÜS-is, loomeliite LLS-is ning kohaliku omavalitsuse üksuste liite KOLS-is.

Avalikõiguslik juriidiline isik on Eesti Vabariik, kohaliku omavalitsuse üksus ja muu juriidiline isik, mis on loodud avalikes huvides ja selle juriidilise isiku kohta käiva seaduse alusel (TsÜS § 25 lg 2). Kehtiva

õiguse kohaselt loetakse avalikõiguslikeks juriidilisteks isikuteks mh Eesti Pank (EPS § 1 lg 1), Eesti Rahvusringhääling (ERHS § 2 lg 1) ja Tartu Ülikool (TÜKS § 2 lg 2) (lähemalt vt analüüsi alaptk 2.2.4).

2.1.1.3 Põhiseadus ja rahvusvaheline õigus

Juriidiliste isikutega seonduv on ka PS-s mitmeti reguleeritud. PS § 9 lg 2 kohaselt laienevad PS-s loetletud õigused, vabadused ja kohustused juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega. Juriidilise isiku kaudu realiseeritakse PS § 31 järgset **ettevõtlusvabadust** kui ka nii selle kui PS § 48 järgset **ühinemisvabadust** nii tulunduslikel kui mittetulunduslikel eesmärkidel.²⁴ Ühinemisõigus tähendab Riigikohtu seisukoha järgi ka õigust koonduda asjakohasel õiguslikul alusel nii juriidilise isiku kui ka mittejuriidilise isiku staatusega ühingusse.²⁵ PS kommentaari järgi peab seadusandja PS §-st 31 tulenevalt looma äriõiguse ja nägema tulundusühingud ja -liidud ette ning reguleerima nende asutamise, tegevuse ja lõpetamisega seonduvat.²⁶ PS § 48 lg 4 näeb olulise garantiina ühinemisvabaduse kaitseks ette, et ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida.

Ühinemisvabaduse näevad üldiselt ette ka EIÕK art 11, EL PÕ harta art 12 lg 1 ja ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni²⁷ art 20. Arvestada tuleb ka EL primaarõigusest tulenevate nõuetega, eelkõige ELTL-is sisalduvate põhivabadustega (eelkõige asutamisevabadus – art-d 49 jj), mis kohustavad välismaistele isikutele mh tagama võrdse kohtlemise siseriiklikega (vt lähemalt 2.1.1.4).

2.1.1.4 Euroopa Liidu õigus

2.1.1.4.1 Euroopa Liidu regulatsioonipädevus

Euroopa Liit ei kirjuta Eestile ette, kas ja milliseid õigusmoodustiste õigusvõimet tuleb tunnustada või kas neid tuleb käsitleda juriidilise isikuna, samuti ei kehtesta ta kohustuslikke või keelatud eraõiguslike juriidiliste isikute liike. Selleks puudub EL-l ka pädevus nagu EL õiguses puudub ka universaalne juriidilise isiku mõiste.

Küll aga tuleb siseriiklike reeglite kehtestamisel arvestada, et need ei läheks vastuollu EL primaarõigusega, mh **ELTL-s** sisalduvate põhivabadustega (eelkõige asutamisevabadus – art-d 49 jj), mis kohustavad mh välismaistele isikutele tagama võrdse kohtlemise siseriiklikega. Nii sätestab ELTL art 49 lg 2, et asutamisevabadus hõlmab mh õigust asutada ja juhtida ettevõtjaid, eriti äriühinguid art 54 teises lõigus määratletud tähenduses, neil tingimustel, mida oma kodanike jaoks sätestab selle riigi õigus, kus niisugune asutamine toimub. ELTL art 50 lg 1 võimaldab EL-l anda asutamisevabaduse saavutamiseks direktiive, art 50 lg 2 lit g järgi mh kooskõlastades vastavalt vajadusele tagatise, mida liikmesriigid nõuavad äriühingutelt art 54 teises lõigus määratletud tähenduses nii osanike ja aktsionäride kui ka kolmandate isikute huvide kaitseks, pidades silmas selliste tagatiste muutmist võrdväärseks kogu liidu ulatuses. Äriühingud, mis on asutatud vastavalt liikmesriigi seadusele ja millel on liidu piires registrijärgne asukoht, juhatuse asukoht või peamine tegevuskoht, võrdsustatakse asutamisevabaduse sätete kohaldamise korral ELTL art 54 lg 1 järgi füüsiliste isikutega, kes on liikmesriikide kodanikud. Äriühingutena mõistetakse ELTL art 54 lg 2 järgi tsiviil- või kaubandusõiguslikke äriühinguid, samuti ühistuid ja muid avalik-õiguslikke või eraõiguslikke juriidilisi isikuid, välja arvatud MTÜ-d. ELTL art 17 lg 1 järgi Liit austab ega piira staatust, mis siseriikliku õiguse kohaselt on liikmesriikides kirikutel ja usuühendustel või –kogukondadel ning lg 2 järgi austab staatust, mis siseriikliku õiguse kohaselt on samavõrra ka filosoofilistel ja mitteusulistel organisatsioonidel.

²⁴ PS-Komm/Ehrlich-Kask, § 48 komm 4; Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2017; TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 79. – P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus: Kommenteeritud väljaanne. Juura 2010.

²⁵ RKPJKo 10.5.1996, 3-4-1-1-96.

²⁶ PS-Komm/Kask-Ehrlich-Henberg, § 31 komm 14.

²⁷ Inimõiguste ülddeklaratsioon. - <http://www.vm.ee/et/uro-inimoiguste-ulddeklaratsioon>.

2.1.1.4.2 Euroopa Liidu direktiivid ja nende kavad

2.1.1.4.2.1 Direktiivid

Euroopa Liit on kehtestanud ühinguõiguse vallas rea direktiive, mille eesmärgiks on ühelt poolt olnud liikmesriikide ühinguõiguslike normide ühtlustamine, ja teisalt asutamisevabaduse teostamise tagamine:

- 14.06.2017 direktiiv 2017/1132/EL äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta;
- 26.06.2013 direktiiv 2013/34/EL teatavat liiki ettevõtjate aruandeaasta finantsaruannete, konsolideeritud finantsaruannete ja nendega seotud aruannete kohta ja millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ (enne kehtetuks tunnistamist vastavalt 4. ja 7. ühinguõiguse direktiiv);
- 17.05.2006 direktiiv 2006/43/EÜ, 17. mai 2006, mis käsitleb raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohustuslikku auditit ning millega muudetakse nõukogu direktiive 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 84/253/EMÜ (enne kehtetuks tunnistamist 8. ühinguõiguse direktiiv);
- 16.09.2009 direktiiv 2009/102/EÜ, mis käsitleb äriühinguõiguses reguleeritavaid ühe osanikuga osaühinguid (12. ühinguõiguse direktiiv);
- 21.04.2004 direktiiv 2004/25/EÜ ülevõtmispakkumiste kohta (13. ühinguõiguse direktiiv);
- 11.07.2007 direktiiv 2007/36/EÜ noteeritud äriühingute aktsionäride teatavate õiguste kasutamise kohta (nn börsiaktiaseltsi aktsionäride õiguste direktiiv).

Juriidiliste isikute vormide ega tunnuste osas direktiivid suuri ettekirjutusi ei tee ega sätesta ka nt kohustust mõnda ühinemisvormi tunnustada juriidilise isikuna. Kuid mõningad nõuded siiski on, mida peaks arvestama. Esiteks kehtestavad direktiivid eelkõige aktsiaseltsidele rea kohustusi tegevuse avalikustamise ja struktuuri osas ning osaliselt teevad seda ka väiksemate ühingute (osaühingute) osas. Muid eraõiguslikke juriidilisi isikuid, sh isikuühinguid direktiivid praktiliselt ei reguleeri.

Ilmselt olulisimad nõuded tulevad direktiivist **2017/1132/EL**, mille art-te 14 ja 15 järgi tuleb mh tagada Eesti aktsiaseltside ja osaühingute asutamisdokumentide, esindusõiguslike isikute, kapitali, raamatupidamisaruannete ja lõpetamise avalikustamine registris. Samuti näevad art-d 8 ja 9 ette võimaluse kolmandatele isikutele tugineda avalikustatud esindusõigusele. Lisaks näeb see ette asutamisel oleva ühingu nimel tehingute tegemise ja tehingute tegijate isikliku vastutuse, kui ühing neid kohustusi üle ei võta (art 7 lg 2). Art 9 lg 1 näeb aga üldiselt ette õigusvõime piiramatus, st piiramatus eesmärkide järgi. Art-d 11 ja 12 reguleerivad õiguslikke puudusi ühingu asutamisel. Samuti reguleeritakse selles direktiivi art-tes 3 ja 4 nõudeid aktsiaseltsi põhikirjale ja art-tes 44 – 86 nõudeid aktsiaseltsi aktsiakapitalile. Art-tes 29 – 43 reguleeritakse teises riigis tegutseva ühingu filiaali tegevuse registris avalikustamist. Direktiivi art 29 lg 4 kohustab filiaalile andma kordumatu registritunnuse ning art 35 kohustab filiaali kirjadel ja tellimiskviitungitel kajastama filiaali registreerinuid registriandmed. Filiaali õiguslikku olemust direktiiv samas ei käsitle. Art-tes 87 – 117 reguleeritakse äriühingute ühinemist, art-tes 118 – 134 piiriülest ühinemist ja art-tes 135 – 159 äriühingute jagunemist.

12. ühinguõiguse direktiiv (**2009/102/EÜ**) kohustab tagama osaühingule ja aktsiaseltsile võimaluse tegutseda ka ainult ühe osaniku või aktsionäri ja ning näeb ette sellega seoses reegleid. Direktiiv **2013/34/EL** näeb ette nõuded osaühingute ja aktsiaseltside aruandlusele ja direktiiv **2006/43/EÜ** auditeerimisele. 13. ühinguõiguse direktiiv (**2004/25/EÜ**) kehtestab reeglid väärtpaberiturul kaubeldavate osaluste ülevõtmiseks ja direktiiv **2007/36/EÜ** aktsionäride hääletamise korraldusest reguleeritud turul kaubeldavate aktsiatega aktsiaseltsides.

Eelneva põhjal saab olulisemate tingimustena võtta kokku, et EL nõuab direktiividega järgmisi eraõiguslikke juriidilisi isikuid puudutavaid üldisemaid reegleid:

- osaühingute ja aktsiaseltside olemasolu ja tegevuse olulises osas avalikustamine registri vahendusel;
- osaühingute ja aktsiaseltside piiramatu õigusvõime tunnustamine, enne registrisse kandmist piiratud õigusvõime tunnustamine;
- ühe osanikuga osasühingu või ühe aktsionäri aktsiaseltsi võimaldamine;
- välisriigi äriühingu teises riigis toimuva püsiva majandustegevuse avalikustamine filiaali registreerimise kaudu.

Ühinguõigusega seondub ka 20.05.2015 rahapesu tõkestamise direktiiv **2015/849/EL**, mille art-d 30 ja 31 kohustavad liikmesriike äriregistri (vm keskregistri) kaudu avalikustama äriühingute nn tegelikku kasu saavad omanikud ja usaldusfondi usaldusisikud.

2.1.1.4.2 Direktiivikavad

Lisaks on aegade vältel esitatud ka erinevaid ettepanekuid ühinguõiguse direktiivideks, mis ei ole aga realiseerunud. Nendeks on nn 5. ehk struktuuridirektiivi eelnõu aktsiaseltside juhtorganite ühtlustamiseks, 9. direktiivi eelnõu kontsernide kohta kui 14. direktiivi eelnõu ühingute asukohavahetuse kohta.²⁸

Viimastel aastatel on menetletud mh ettepanekuid **direktiiviks ühe osanikuga osaühingute kohta**.²⁹ Sellega soovitakse esmalt täpsustada 12. ühinguõiguse direktiivi (2009/102/EÜ). Olulisema muudatusena aga soovitakse sellega kehtestada liikmesriikidele kohustus tunnustada (ja registreerida) spetsiifilist EL õigusele alluvat ühe osanikuga osaühingut ehk SUP-i. Projekti art 7 nõuab SUP-ile juriidilise isiku staatust ja et osanik SUP-i kohustuste eest ei vastuta, art 16 järgi on osakapitali nõue sel 1 euro. Ette on nähtud detailsed reeglid SUP-i juhtimiseks.

2.1.1.4.3 Euroopa Liidu määrused ja nende kavad

2.1.1.4.3.1 Määrused

Siseriikliku ühinguõiguses seisukohast omab tähendust eelkõige Euroopa Liidu **määrus nr 909/2014, mis käsitleb väärtpaberiarvelduse parandamist Euroopa Liidus ja väärtpaberite keskodepositooriume** ning millega muudetakse direktiive 98/26/EÜ ja 2014/65/EL ning määrust (EL) nr 236/2012. See reguleerib äriühingute osaluste hoidmist ja arveldamist kaubeldavate osaluste puhul.

Lisaks on Euroopa Liit kehtestanud rida määrusi piiriüleste (supranatsionaalsete) ühinguvormide kohta, mida tunnustatakse ka Eestis ning mille kohta on olemas ka vastavad rakendusseadused³⁰:

- EL EMHÜ määrus nr 2137/85; vt ka EMHÜS.
- EL SE määrus nr 2157/2001; vt ka SEPS; TÜÜKS.
- EL SCE määrus nr 1435/2003; vt ka SCEPS; TÜÜKS.
- EL ETKR määrus nr 1082/2006; vt ka ETKRS.

2.1.1.4.3.2 Määruste kavad

Lisaks on eri aegadel Euroopa Liidus arutatud ka mitme muu piiriülese koostöövormi kohta ja esitatud ka vastavad konkreetsed projekti, et reguleerida:

²⁸ Vt ülevaatlilikult K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 91 – 93.

²⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv ühe osanikuga osaühingute kohta, COM/2014/0212 final - 2014/0120 (COD).

³⁰ Vt ülevaadet K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 46 - 48.

- Euroopa osaühingut;³¹
- Euroopa sihtasutust;³²
- Euroopa mittetulundusühingut (assotsiatsiooni);³³
- Euroopa vastastikust kindlustusseltsi.³⁴

Neist olulisimaks saab pidada 2008. a ettepanekut piiriülese Euroopa osaühingu kohta minimaalse osakapitaliga. See on saanud omakorda lähtekohaks eespoolviidatud direktiiviprojektile SUP kehtestamise kohta.³⁵ Tõsisemalt on menetletud ka 2012. a ettepanekut Euroopa sihtasutuse ehk FE reguleerimiseks.³⁶ Üksnes „riiulile“ on jäänud 1993. a ettepanekud Euroopa mittetulundusühingu (assotsiatsiooni) ja Euroopa vastastikuse kindlustusseltsi reguleerimiseks.

2.2 Analüüsimist vajavad teemad

2.2.1 Ülevaade

Analüüsis käsitletakse koos konkreetsete probleemidega järgmisi alateemasid:

- juriidilise isiku mõiste, tähendus õiguskäibes, seos õigusvõimega, piiritlemine muudest isikute ühendustest;
- juriidiliste isikute liigitus eraõiguslikeks ja avalikõiguslikeks, piiritlemiskriteeriumid omavahel ja riigiasutustest;
- eraõiguslike juriidiliste isikute liigid üldiselt ja nende piiritlemine;
- kapitaliühingute liigid ja nende eristamine, osaühingu ja aktsiaseltsiga seonduvad põhiküsimused ja –valikud;
- isikuühingute liigid ja nende eristamine kapitaliühingutest, täiendavate variantide vajalikkus;
- tulundusühistu koht äriühingute liikides ja sellega seotud põhiküsimused;
- eri liiki äriühingute (nt pangad) erisused seadustes ja nende põhjendatus (ülevaatlikult);
- vajadus uute ühinguliikide järele, sh sotsiaalse ettevõtluse jaoks;
- MTÜ-d ja nendega seonduvad põhiküsimused, mh eri liiki MTÜ-de erisuste põhjendatus;
- sihtasutused ja nendega seonduvad põhiküsimused.

Nimetatud teemasid käsitletakse analüüsi 2. teema all valdavalt vaid üldiselt ja ülevaatlikult. Detailprobleeme käsitletakse allpool eri teemade kaupa konkreetsetelt.

2.2.2 Juriidilise isiku mõiste, tähendus õiguskäibes, seos õigusvõimega, piiritlemine muudest isikute ühendustest

2.2.2.1 Eesti õigus

2.2.2.1.1 Põhiseaduslikud alused

a) PS § 9 lg 2 kohaselt laienevad PS-s loetletud õigused, vabadused ja kohustused juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega. Seega on „juriidiline isik“ juba PS-st tulenev mõiste kui põhiõiguste ja –kohustuste kandja. Samas PS ise ei defineeri, mida seal juriidiliseks isikuks peetakse. PS kommentaari järgi on juriidiline isik abstraktne moodustis, millele õiguskord annab õigusvõime, kusjuures erinevalt seadustest tunnustab PS § 9 lg 2 ka osalise õigusvõimega moodustisi ja kaitseb selliselt põhiõigusi laiemalt, samuti kaitseb see välismaised juriidilisi isikuid.³⁷ Juriidiline isik on selle järgi õigusteaduse konstruktsioon, mis on loodud selleks, et kergendada inimeste elu ning sellest lähtuvalt on juriidiliste

³¹ Ettepanek: nõukogu määrus Euroopa osaühingu põhikirja kohta, 25.6.2008, KOM(2008) 396 lõplik.

³² Ettepanek: Nõukogu määrus Euroopa sihtasutuse (FE) põhikirja kohta, 8.2.2012, COM(2012) 35 final.

³³ Proposal for a COUNCIL REGULATION (EEC) on the Statute for a European association. - EÜT C, 31.8.1993, 236/1.

³⁴ Proposal for a COUNCIL REGULATION (EEC) on the Statute for a European mutual society. - EÜT C, 31.8.1993, 236/40.

³⁵ Vt ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 138.

³⁶ Euroopa Komisjon, Brüssel, 8.2.2012, COM(2012) 35 final, 2012/0022 (APP). Ettepanek: Nõukogu määrus Euroopa sihtasutuse (FE) põhikirja kohta.

³⁷ PS-Komm/Ermit, § 9 komm-d 20-24.

isikute üldine eesmärk tagada füüsilistele isikutele rohkem vabadust, kui neil oleks juriidiliste isikuteta maailmas.³⁸ Päris selge ei ole siiski juriidilise isiku põhiõiguste kandjaks olemise ulatus ja selle järele, mh kas ja kuivõrd on põhiõiguste kandjaks avalikõiguslikud juriidilised isikud ja riigi osalusega äriühingud.³⁹ Samuti võib püstitada küsimuse, et kas läbi juriidilise isiku põhiõiguste ei kaitse PS siiski esmajoones neid füüsilisi isikuid, kes läbi juriidilise isiku tegutsevad.

b) Juriidilise isiku kaudu realiseeritakse PS § 31 järgset **ettevõtlusvabadust** kui ka nii selle kui PS § 48 järgset **ühinemisvabadust** nii tulunduslikel kui mittetulunduslikel eesmärkidel.⁴⁰ PS kommentaari järgi tuleb seadusega luua ka võimalus moodustada nii õigusvõimelisi ühinguid kui ka iseseisva õigussubjektsuseta seltsinguid, samuti ette näha mitmed MTÜ-de vormid, võimalused tuleb ette näha ka ühingul endal oma korralduse üle (nt põhikirjaga) otsustada.⁴¹

Ühinemisvabaduse näevad üldiselt ette ka EIÕK art 11, EL PÕ harta art 12 lg 1 ja ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni art 20. Arvestada tuleb ka EL primaarõigusest tulenevate nõuetega, eelkõige ELTL-s sisalduvate põhivabadustega (eelkõige asutamisevabadus – art-d 49 jj), mis kohustavad välismaistele isikutele mh tagama võrdse kohtlemise siseriiklikega.

2.2.2.1.2 Juriidilise isiku mõiste ja eristavad tunnused

a) TsÜS § 24 esimese lause **legaaldefiniitsiooni** järgi on juriidiline isik seaduse alusel loodud õigussubjekt. TsÜS § 24 teise lause järgi on juriidiline isik eraõiguslik või avalikõiguslik ning TsÜS § 25 paneb paika eraõiguslike juriidiliste isikute piiritlemise kriteeriumid avalikõiguslikest, lähtudes nn huviteooriast⁴². Seejuures reguleerib seadus eraõiguslike juriidilisi isikuid liikidena (TsÜS § 25 lg 1) ja avalikõiguslike juriidilisi isikuid individuaalselt (TsÜS § 25 lg 2). Üldiselt järeldeb TsÜS §-st 25 *numerus clausus* põhimõte, st õiguskorras tunnistatakse juriidilise isikuna vaid seaduse alusel selliselt loodud õigussubjekte, seega ei saa juriidilisi isikuid praktikas n.ö juurde mõelda⁴³. Selles ei muutnud midagi olulist ka 1. jaanuarist 2018 jõustunud TsÜS § 25 lg 1 redaktsioon, mis juriidiliste isikute liike enam ei loetle, kuid määratleb ka edaspidi eraõiguslike juriidilisi isikuid vastava juriidilise isiku liigi kohta käivast seadusest lähtudes.

b) **Õiguskirjanduses** tähistatakse terminiga „juriidiline isik“ (*juristische Person, legal person, legal entity, juridical personality, corporate personality, body*) abstraktset süsteemimõistet (abstraktset õiguskorra loodud õigussubjekti), mis omandab konkreetse sisu õiguskorra tunnustatud era- ja avalikõigusliku juriidilise isiku liikide kaudu ning et juriidilise isiku substantsiks on ühendus teistest isikutest ja/või varadest.⁴⁴ Kehtiv õigus lähtub juriidilise isiku käsitluses nn juriidilisest teooriast, mille järgi on juriidiliseks isikuks selline isikute ja varade ühendus, mida kehtiv õiguskord on isikuna tunnustanud.⁴⁵ Õiguskirjanduses on käsitletud ka juriidilise isiku olemuse selgitamist muude teooriatega nagu fiktsiooniteooria ja orgaaniline teooria ehk reaalse sidusisiku teooria.⁴⁶ Juriidilised isikud on kas isikute liikmesusel põhinevad ühendid (korporatsioonid) (erandina ka üks isik siiski võimalik) või vara kogumid.⁴⁷

c) **Juriidilise isiku tunnusteks** on mh õigusvõime (TsÜS § 26), põhikiri vm alusdokument (TsÜS § 28), kindel asukoht (TsÜS § 29), nimi (TsÜS § 30) ja juhtorganid (TsÜS § 31).

³⁸ PS-Komm/Ernits, § 9 komm 26.

³⁹ Vt PS-Komm/Ernits, § 9 komm-d 26, 27; vt ka RKHKo 24.01.2017, 3-3-1-65-16, p 19.

⁴⁰ PS-Komm/Ehrlich-Kask, § 48 komm 4; TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 79.

⁴¹ PS-Komm/Ehrlich-Kask, § 48 komm 9.

⁴² TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 85; K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 103.

⁴³ Vt selle kohta ka RKTko 25.04.2002, 3-2-1-51-02, p 19; TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 86; P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn Juura 2012, lk 256; K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 106.

⁴⁴ TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 80.

⁴⁵ P. Varul jt (2012), lk 252.

⁴⁶ P. Varul jt (2012), lk 253, 254.

⁴⁷ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 107-109.

d) Juriidilise isiku **õigusvõime** on abstraktne ja TsÜS § 26 lg 1 kohaselt põhimõtteliselt võrdsustatud füüsilise isikuga (inimesega), v.a osas, milles õigused ja kohustused on omased üksnes inimesele.⁴⁸ Õiguskirjanduses on rõhutatud, et kui põhiõiguste kandjaks võivad olla ka osalise õigusvõimega ühendused, siis TsÜS järgi hõlmab juriidilise isiku mõiste vaid täieliku ehk üldise õigusvõimega ühendusi.⁴⁹ Eraõigusliku juriidilise isiku õigusvõime tekkimine ja lõppemine on TsÜS § 26 lg 2 ja § 45 lg 2 järgi seotud registrikandega.⁵⁰ Avalik-õiguslikud juriidilised isikud omavad tsiviilõiguses õigusvõimet alates seaduses ettenähtud ajast (TsÜS § 26 lg 3).

e) TsÜS §-d 39 – 46 sätestavad korra juriidilise isiku lõpetamiseks ja likvideerimiseks. TsÜS § 47 lubab juriidilistel isikutel ühineda ja jaguneda või end ümber kujundada üksnes seaduses sätestatud juhtudel ja korras.

2.2.2.1.3 Muud isikute ühendused ja asutused

a) Juriidilised isikud ei ole ainsad õiguskäibes osalevad isikute ühendused ja asutused, mille iseseisvus ja õigusvõime ulatus võib olla erinev ja tekitab tihti ka probleeme piiritlemisega juriidilistest isikutest.⁵¹

b) Esmajoones on selline **seltsing**, mida reguleeritakse VÕS-i 7. osas. Seltsingulepinguga kohustuvad kaks või enam isikut (seltsinglased) VÕS § 580 lg 1 järgi tegutsema ühise eesmärgi saavutamiseks, aidates sellele kaasa lepinguga määratud viisil, eelkõige panuste tegemisega. Seltsinglased osalevad seltsingu juhtimises (VÕS § 582). Seltsinglaste tehtavad panused, samuti seltsingu jaoks omandatud vara lähevad VÕS § 589 lg 1 järgi seltsinglaste ühisomandisse (seltsinguvara). Seltsingulepingust tulenev seltsinglase positsioon ei ole üleantav (VÕS § 588). VÕS § 595 järgi eeldatakse, et seltsingu poolt kolmanda isiku ees võetud kohustuste eest vastutavad seltsinglased solidaarselt. Seltsingu lõppemisel toimub selle likvideerimine, sarnaselt täisühinguga (VÕS § 600jj). VÕS §-des 610 – 618 reguleeritakse ka **vaikivat seltsingut**. Vaikiva seltsingu lepinguga kohustub vaikiv seltsinglane VÕS § 610 lg 1 järgi tegema teatud panuse ettevõtte või selle osa majandamisse, ettevõtja aga kohustub vaikivale seltsinglasele maksma tema panusele vastava osa kasumist. Seltsingu sätteid kohaldatakse MTÜS § 2 lg 2 järgi ka **mittetulundusliku iseloomuga isikute ühendustele**, mis ei ole kantud registrisse. Seltsingule sarnast isikute ühendust saab näha osalise õigusvõimega **asutamisel olevas eraõiguslikus juriidilises isikus** (vt ÄS §-d 147, 253, 520, TUS § 10, MTÜS § 11, SAS §-d 10, 15).

c) Seadusjärgne võlasuhe tekib isikute vahel asja või õiguse kuulumisest mitmele isikule, s.o **ühisusest** (asjaõigusseaduse (edaspidi AÕS) § 70), millest olulisimad on kaasomanike ühisused (AÕS § 72). Sarnane õigussuhe tekib ka ühisvarast, iseäranis abikaasade ühisvarast (vt nt perekonnaseaduse (edaspidi PKS) §-d 25, 26, 28) ja pärijate ühisusest (pärimisseaduse (edaspidi PärS) § 147). Korteriomaniike ühisust reguleeris 31. detsembrini 2017 korteriomandiseadus, eelkõige selle § 8.

d) Osalist õigusvõimet saab näha **välismaa äriühingu filiaalil** (ÄS § 384) kui ka **kontserni** regulatsioonis (ÄS § 6). Iselaadne piiratud õigusvõimega moodustis on **lepinguline investeerimisfond** (vt nt IFS § 13). Piiratud õigusvõime on sisuliselt ka **pankrotivaral**, kui sihtvaral, millega teeb tehinguid pankrotihaldur ja millega piirdub ka vastutus tema võetud kohustuste eest (vt pankrotiseaduse (edaspidi PankrS) § 35 lg 1 p-d 1 ja 2, §-d 36 ja 54¹).

e) Kuigi valitsusasutused, valitsusasutuste hallatavad riigiasutused, valla või linna ametiasutused ega valla või linna ametiasutuste hallatavad asutused ei ole juriidilised isikud, on praktikas ometi neilgi tunnustatud teatud osalist õigusvõimet. Seda enam, et alates 2017. a-st registreeritakse neid koos

⁴⁸ TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 91.

⁴⁹ TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 80.

⁵⁰ Vt ka TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 80.

⁵¹ Vt piiritlemise kohta ka TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 82 – 84; P. Varul jt (2012), lk 254, 255.

äriühingutega Tartu Maakohtu registriosakonnas riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riiklikus, olgu see register kohtute seaduse (edaspidi KS) § 16 lg 2¹ ka üksnes informatiivse tähendusega.⁵²

Teiste riigiasutuste seas on juriidilisele isikule enim lähendatud omapärase struktuuriga **riigitulundusasutus Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK)**, kes tegutseb metsaseaduse (edaspidi MS) §-dele 47 – 65 tuginedes. RMK-l on iseseisev raamatupidamine (MS § 51 lg 1) ja ta on käibemaksukohustuslane (MS § 51 lg 2). Ebaselge on RMK varaline käsitlus. MS § 53 lg 1 järgi on RMK vara riigivara valitseja poolt RMK valdusesse antud ning RMK enda tegevuse tulemusena tekkinud ja omandatud kinnis- ja vallasasjad ning rahaliselt hinnatavad õigused ja kohustused, samas on RMK MS § 53 lg 2 järgi Keskkonnaministeeriumi valitsetavat riigimetsamaad ja RMK valduses olevat muud vara valitsema volitatud asutus.

f) Iseseisev õigusvõime puudub **füüsilisest isikust ettevõtja (FIE) ettevõttel**. Muu hulgas vastutab ettevõttest tulenevate kohustuste eest ettevõtja kogu oma varaga (ÄS § 78).

2.2.2.1.4 Piiriüleste ja välismaiste juriidiliste isikute tunnustamine

Lisaks siseriiklikele juriidilistele isikutele tunnustatakse Eestis ka n.ö piiriüleseid (supranatsionaalseid juriidilisi isikuid). Sellised on esmajoones riikide moodustatud **rahvusvahelised organisatsioonid**, kelle juriidilise isiku staatust on Eesti tunnistanud tavaliselt välislepinguga (mh vastava organisatsiooni alusakti ratifitseerimisega). Sellised võivad olla aga ka Euroopa Liidu määruste alusel eraisikute asutatud **supranatsionaalsed äriühingud**.

Eestis tunnustatakse lisaks üldiselt ka välisriikide juriidilisi isikuid selle riigi õiguse järgi, mille kohaselt see isik on asutatud (REÕS § 14 lg 1, § 15). Kui juriidilist isikut juhitakse tegelikult aga Eestis või tema põhitegevus toimub Eestis, kohaldatakse juriidilisele isikule REÕS § 14 lg 2 järgi Eesti õigust. Õigusvõimet tunnustatakse Eestis ka juriidiliseks isikuks olemata ka muid välismaiseid organiseeritud isikute ühendusi ja varakogumeid (REÕS § 17 lg 1). Osalise õigusvõimega tunnustatakse seaduses eraldi ka välismaa äriühingu filiaali (ÄS § 384).

2.2.3 Juriidiliseks isikuks olemise tähendus õiguskäibes

a) Tsviilkäibes toimimiseks on Eestis vajalik õigusvõime, praktikas tähendab see reeglina aga ka õigussubjektsuse nõuet, st olemist füüsiliseks või juriidiliseks isikuks. Isikute ühenduse või sihtvara puhul tähendab õigusvõime seega sisuliselt ka juriidiliseks isikuks olemise nõuet, st nende vahel on võrdusmärk seaduste üldise loogika kui ka praktika arusaamade järgi. Kuna juriidilised isikud ei ole aga ainsad õiguskäibes osalevad isikute ühendused ja asutused, tekitab see tihti ka probleeme piiritlemisega juriidilistest isikutest.

b) Juba **igapäevatehingutes** eeldatakse lepingu sõlmimiseks õigussubjektsust, st lepingu poolelt isikuks olemist. Nt krediidiasutuse kliendiks on KAS § 89 järgi (üksnes) isikud. Seltsingud ja ühisused saavad praktikas toimida nii lepingulistest suhetes kui ka mujal üldiselt vaid nende liikmete kaudu. Lepingute sõlmimiseks on osaline õigusvõime aga selgelt seadusega antud asutamisel olevatele eraõiguslikele juriidilistele isikutele (vt ÄS §-d 147, 253, 520, TÜS § 10, MTÜS § 11, SAS §-d 10, 15). Osalist õigusvõimet saab näha välismaa äriühingu filiaalil (ÄS § 384). Iselaadne piiratud õigusvõime on lepingulisel investeerimisfondil (vt nt IFS § 13).

c) Juriidiliseks isikuks olek on vähemasti kohtupraktikas ka **tsiviilkohtukohtumenetluses** menetlusõigusvõime tunnustamise ja seega menetluses osalemise eelduseks. TsMS § 201 lg 2 esimese lause järgi on tsiviilkohtumenetlusõigusvõime on igal isikul, kellel on õigusvõime tsiviilõiguse kohaselt. TsMS § 201 lg 2 teise lause järgi on tsiviilkohtumenetlusõigusvõime ka välismaisel isikute ühendusel ja asutusel ning rahvusvahelisel organisatsioonil, kelle õigusvõimet tunnustatakse Eestis rahvusvahelise

⁵² Vt selle registri kohta lähemalt justiitsministri 5. jaanuari 2017. a määrus nr 2 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord“. RT I, 07.01.2017, 1.

eraõiguse sätete alusel. Tsiviilkohtumenetlusõigusvõimet peab kohus menetluses ka kontrollima (TsMS § 204). Riigikohus on nt leidnud, et õigusvõimeta korteriomaniike ühisus ei saa kohtumenetluses olla pooleks.⁵³

d) Vaid isikut näeb **karistusõigusliku subjektina** karistusseadustik (edaspidi KarS), st mittejuriidilisi isikuid ei saa karistusõiguslikult vastutusele võtta (vt KarS § 14). **Kriminaalmenetluses** saab kahtlustavana ja süüdistavana, kuid ka kannatanud kui ka kolmanda isikuna osaleda samuti üksnes isk, mh juriidiline isik, st mitte juriidiliseks isikuks mitteolev isikute ühendus või sihtvara (kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS) § 36, § 37 lg-d 1 ja 2, § 40¹ lg 1).

e) **Haldusmenetluses osalemise** eelduseks on õigusvõime olemasolu, mida hinnatakse TsÜS järgi (vt haldusmenetluse seadus (edaspidi HMS) § 11, § 12 lg 1), st ka haldusmenetluses eeldatakse menetlusosaliselt õigussubjektsust.

Samas **halduskohtumenetluses** on erandlikult õigussubjektsuse käsitlus laiem. Esiteks tunnustatakse seal piiratud õigusvõimet ka riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustel, kes mh osalevad halduskohtumenetluses vastustjana (halduskohtumenetluse seadustiku (edaspidi HKMS) § 17). Samuti lubab HKMS § 16 (vt ka nt § 31 lg 4 sellise ühenduse esindamise kohta) halduskohtumenetluses kaebajaks erandlikult olla ka (juriidiliseks isikuks mitteoleval) isikute ühendusel, kuid seda vaid seaduses sätestatud juhul. Seda õigust on Riigikohus tunnistanud keskkonnainfo kättesaadavuse ja keskkonnaasjade otsustamises üldsuse osalemise ning neis asjus kohtu poole pöördumise konventsiooni⁵⁴ art 9 alusel seltsingul.⁵⁵

f) Vaid isik saab olla **täitemenetluses** võlgnik ja sissenõudja vm täitemenetluse osaline (vt täitemenetluse seadustik (edaspidi TMS) § 5). Siiski on TMS § 15 järgi võimalik ka täitemenetlus seltsinguvara suhtes, kuid seda üksnes juhul, kui selleks on kehtiv täitedokument kõigi seltsinglaste suhtes.

e) Vaid isik saab **pankrotivõlgnikuks**, st juriidiliseks isikuks mitteolevaid ühendusi ega varakogumeid ei saa tunnustada pankrotimenetluse subjektina (vt PankrS § 8). Erandiks on sisuliselt pärandvara pankrotimenetlus (vt PankrS § 9 lg 2). Piiratud õigusvõime on sisuliselt ka **pankrotivaral**, kui sihtvaral, millega teeb tehinguid pankrotihaldur ja millega piirdub ka vastutus tema võetud kohustuste eest (vt PankrS § 35 lg 1 p-d 1 ja 2, §-d 36 ja 54¹).

f) Tunduvalt „liberaalsemalt“ suhtutakse juriidiliseks isikuks mitteolevatesse isikute ühendustesse ja sihtvaradesse **maksuseadustes**. Ka maksuseadustes lähtutakse nii maksukohustuslase kui maksu kinnipidaja määramisel sellest, et tegu peab olema isikuga (nt maksukorralduse seadus (edaspidi MKS) § 6 lg-d 2 ja 3, käibemaksuseaduse (edaspidi KMS) § 3). Samas MKS § 6 lg 4 järgi võib seadusega sätestada juhud, mil juriidilise isiku staatust mitteomavat isikuteühendust või varakogumit käsitatakse maksumaksja või maksu kinnipidajana, mitut juriidilist isikut käsitatakse ühe maksukohustuslasena ja juriidilise isiku struktuuriüksust või temale kuuluvat ettevõtet käsitatakse iseseisva maksukohustuslasena. MKS §-s 8 reguleeritakse aga seltsingu või muu juriidilise isiku staatust mitteomava isikuteühendusega seonduvate maksukohustuste täitmist. Seltsing, ühisus ja muu juriidilise isiku staatust mitteomav isikute ühendus peab end samuti registreerima maksukohustuslaste registris (MKS § 18 lg 1¹ p 2, § 21¹).

g) Ka **raamatupidamise- ja aruandekohustuslikud** on üldiselt isikud (RPS § 2), kuid samas näevad RPS § 27jj ette ka nn konsolideerimisgrupi majandusaasta aruande kohustuslikkuse.

2.2.3.1 Probleemid kehtivas õiguses

⁵³ RKTko 4.03.2015, p-d 13, 14.

⁵⁴ Keskkonnainfo kättesaadavuse ja keskkonnaasjade otsustamises üldsuse osalemise ning neis asjus kohtu poole pöördumise konventsioon. RT II 2001, 18, 89.

⁵⁵ RKHKo 28.11.2006, 3-3-1-43-06, p-d 21 – 26.

2.2.3.1.1 Üldiselt

Praktikas ei ole juriidilise isiku tervikkontseptsiooni seaduses küsimuse alla seatud, ka lähteülesandes ei ole seda tehtud, samuti huvigruppide arvamustes. Praktikas süsteem töötab ja on üldiselt ka asjaosalistele arusaadav nagu ka eri juriidiliste isikute piiritlemiskriteeriumid ning jaotus avalikõiguslikeks ja eraõiguslikeks juriidilisteks isikuteks või isikute ühendusteks ja vara kogumiteks (asutusteks). Ka eraõiguslike juriidiliste isikute *numerus clausus* põhimõtet ei ole kahtluse alla seatud ega ka juriidilist teooriat juriidiliste isikute olemuse mõistmiseks. Juriidiliste isikute õigusvõime ulatus igapäevases tsiviilkäibes samuti probleeme ei valmista. Ka välismaiste juriidiliste isikute tunnustamisega saadakse hakkama. Seega üldisi ja kapitaalset probleeme seoses juriidiliste isikute õiguskäsitlusega Eestis ei ole.

Siiski saab välja tuua järgmised olulisemad teemaga seonduvad praktikas esile kerkinud küsimused:

- Juriidilise isiku põhiõigusvõime ja selle tähendus;
- Juriidiliseks isikuks mitteolevate ühenduste ja asutuste ebaselge osalus tsiviilkäibes ja menetlustes;
- Eraõiguslike juriidiliste isikute registrist kustutamine ja ennistamine ning selle mõju õigusvõimele ja tsiviilkäibele;
- Välismaiste juriidiliste isikute ning muude ühenduste ja asutuste kohati ebaselge õiguslik käsitlus;

2.2.3.1.2 Juriidilise isiku põhiõigusvõime ja selle tähendus

Kuigi PS § 9 lg 2 laiendab füüsiliste isikute põhiõigusvõimet ka juriidilistele isikutele, ei ole selle viite ulatus ja tähendus tänaseni selge. Nimelt on põhimõtteliselt ebaselge küsimus, kas PS kaitseb juriidilisi isikuid kui selliseid või tegelikult siiski selle kaudu füüsilisi isikuid, kes tegelikult juriidilise isiku kaudu oma põhiõigus realiseerivad (vt analüüsi 2.2.4.1.1). Sellest sõltuvad mitmed õigusküsimused, mh küsimus riigile kuuluvate äriühingute põhiõigusvõime erisustest kui ka nt juriidilise isiku võimalusest nõuda rikkumiste eest mittevaralise kahju hüvitamist.

2.2.3.1.3 Juriidiliseks isikuks mitteolevate ühenduste ja asutuste ebaselge osalus tsiviilkäibes ja menetlustes

Ilmselt on probleemiks juriidiliseks isikuks mitteolevate isikute ühenduste, sihtvarade ja asutuste õigusvõimega ja nende õiguskäibes osalemisega seonduv. Selge käsitluse puudumisel õigusvõime osas on ebakindel lepingute sõlmimine seltsinglastel, kaasomanikel ja korteriomaniikel olgu nt pankade kui ka teenuse osutajatega ning küsimusi tekitab lepingute siduvus suhteosaliste muutumisel õigusjärglastele ja vastutus täitemenetluses. Eriprobleemid seonduvad riigiasutuste ja välismaa äriühingute tsiviilkäibega. Põhjuseks on lisaks seadustele ka visad ühiskondlikud arusaamad jäigast formaalsest käsitlusest juriidilise isiku kohta ja registrikoodi nõudmine käibes osalemiseks.

Küsitav ja pigem ebamõistlik on halduskohtumenetluses käsitleda riigiasutusi iseseisvate menetlusosalistena ja kohaldada menetluses (tsiviilõiguslikult ja täitemenetluslikult absurdset) nt justiitsministreeriumi ja prokuratuuri solidaarvastutust vms.

2.2.3.1.4 Eraõiguslike juriidiliste isikute registrist kustutamine ja ennistamine ning selle mõju õigusvõimele ja tsiviilkäibele.

a) Eraldi probleemiks on kujunenud eraõiguslike juriidiliste isikute (eelkõige äriühingute ja spetsiifiliselt just osaühingute) kergekäeline kiirkorras kustutamine äriregistrist, mis toob tihti kaasa võlausaldajate nõuete maksmapaneku raskendamise, juriidilise isiku ennistamise võimaluse laiendamise, kohtumenetluste põhjendamatu lõpetamise ja õigusliku ebaselguse õigusvõimega seonduvalt.

b) Eraõigusliku juriidilise isiku õigusvõime tekib seadusega ettenähtud registrisse kandmisest (TsÜS § 26 lg 2), eraõigusliku juriidilise isiku registrist kustutamisega juriidiline isik lõpeb (TsÜS § 45 lg 2), st

registrist kustutamise peaks lõppema ka isiku õigusvõime.⁵⁶ See regulatsioon ei ole siiski täpne, on osaliselt vastuolus seaduse muu loogikaga ja ka kohtupraktikas seda vähemasti tervikuna ei järgita. Siinkohal ei ole probleemiks registrist kustutamine juriidilise isiku ühinemise või jagunemise tõttu, kus seadusest tulenev kord tagab nõuete esitamise õigusjärglase vastu. Nõuete esitamine on VÕS § 182 lg 2 järgi võimalik ka ettevõtte üleminekul. Küll on probleem registrist kustutamine selge õigusjärgluseta.

c) Esiteks ei lõpeta juriidilise isiku lõpp (registrist kustutamine) iseenesest (vähemalt rahalisi) nõudeid tema vastu, vaatamata õigusvõime lõppemisele. Juriidilise isiku lõppemist ei ole ette nähtud võlasuhte lõppemise alusena VÕS §-s 186 ja puudub ka põhjus laiendavalt seadust tõlgendada. Eraõigusliku juriidilise isiku likvideerimisel tuleb oma nõuded esitamata jätnud teadaolevatele võlausaldajatele nõuete katteks raha hoiustada (TsÜS § 43 lg 2, ÄS § 213 ja § 214 lg 2, § 218 lg 1, § 377). Pärast seda võivad likvideerijad aga esitada avalduse eraõigusliku juriidilise isiku registrist kustutamiseks (TsÜS § 45 lg 1, ÄS § 218 lg 1, § 381 lg 1), st registrist kustutamine ei mõjuta võlausaldajate õigust saada kätte nende kasuks hoiustatud raha. Ka pankrotivõlgnikust eraõigusliku juriidilise isiku registrist kustutamisel pankrotimenetluse lõppemisel on võimalik, et pankrotivarasse laekub ometigi ka pärast võlgniku registrist kustutamist raha. Sel juhul viiakse PankrS § 166 lg 1 järgi läbi järeljagamine võlausaldajate vahel, st ka siis ei takista registrist kustutamine nõuete rahuldamist.

d) Teiseks on võimalik registrist kustutatud eraõiguslik juriidiline isik n.ö taastada, sisuliselt tema õigusvõime tagasiulatuvalt ennistada. Seda esmajoones juhul, kui likvideerimisel on jagamata jäänud vara, mida nüüd käsutada ei saa, kuid ka võlausaldaja nõudel, kui nõuded on jäänud lahendamata (ÄS § 60 lg 5, § 218 lg-d 2 ja 3, § 381 lg-d 2 ja 3; TÜS § 93 lg-d 2 ja 3; MTÜS § 36¹, § 52 lg-d 2 ja 3; SAS § 34¹, § 57 lg-d 2 ja 3). Riigikohus on leidnud, et kuna seadus võimaldab registrist kustutatud äriühingu n.ö ennistada, ennistub äriühingu registris "taastamisel" tagasiulatuvalt ka tema õigusvõime, st õigusvõimet ei loeta katkenuks ning tekkinud õigusi ega kohustusi vahepealse registrist kustutamisega lõppenuks.⁵⁷

e) Kolmandaks on Riigikohus tunnustanud äriühingu õigusvõimet kaebuse esitamisel iseenda registrist kustutamise määruse peale.⁵⁸

f) Eraõigusliku juriidilise isiku registrist kustutamine on võimalik põhiliselt kolmel juhul:

- likvideerimise lõpulejõudmisel vabatahtliku või sundlõpetamise korral;
- pankrotimenetluses likvideerimise lõpulejõudmisel, olgu pärast pankroti väljakuulutamist või menetluse raugemisel pankrotti välja kuulutamata;
- registripidaja poolt, kui likvideerimise lõpuleviimisel ei esitata isiku registrist kustutamise avaldust (ÄS § 59 lg 2) või kui isik ei esita õigeaegselt majandusaasta aruannet (ÄS § 60).

g) Üldiselt peaks võlausaldajate teavitamise tagama likvideerimismenetluse avalikkus ja piisavalt pikk protseduur ning seda nii vabatahtliku kui sundlõpetamise korral. Maksu- ja Tolliametile (MTA) on ÄS § 59 lg 4 järgi antud privilegieeritud seisund, kuna äriühingut ei või vabatahtliku lõpetamise korral tema nõusolekuta äriregistrist kustutada.

Problemaatilisemaks on praktikas kujunenud võimalus viia registrist kustutamine läbi sisulise likvideerimismenetluseta kiirkorras, mh registrist kustutamine majandusaasta aruande esitamata jätmise korral (ÄS § 60).⁵⁹ Registrist kustutamise võimalikke negatiivseid tagajärgi on püütud seaduses ennetada eelneva teavitamise ja hoiatamise ning menetluse piisava pikkusega, samuti kustutamisejärgselt ühingu ennistamise võimalusega (ÄS § 60 lg 5). Sarnane regulatsioon kehtib mittetulundusühingutele MTÜS § 36¹ alusel ja sihtasutustele SAS § 34¹ alusel. Riigikohus on leidnud,

⁵⁶ RKTko 15.01.2007, 3-2-1-132-06, p 31.

⁵⁷ RKTko 15.01.2007, 3-2-1-132-06, p 31.

⁵⁸ RKTko 14.10.2005, 3-2-1-96-05, p 12; RKTkm 11.12.2012, 3-2-1-153-12, p 9; 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p 22.

⁵⁹ Vt selle kohta ka A. Tšitškan, Äriühingute sundlõpetamine ja registrist kustutamine registripidaja algatusel ning äriühingute täiendav ja kustutamisejärgne esmakordne likvideerimine, magistritöö, Tartu 2017.

et registrist kustutatud äriühingu saab äriregistrisse ennistada mitte kande parandamisena, vaid selleks seaduses ettenähtud alustel ja korras ehk täiendava likvideerimise instituudi kaudu, st eelkõige ÄS § 218 lg-te 2 ja 3 vahendusel.⁶⁰

h) Eriti problemaatiline on eraõigusliku juriidilise isiku likvideerimise ja registrist kustutamise protseduur pankrotimenetluse korral. Sisuliselt seadus selle tingimusi ei reguleeri ega ole ka selge, mida „likvideerimine“ PankrS mõttes üldse tähendab. Praktikas ei ole suuri probleeme tekitanud võlgniku registrist kustutamine menetluse läbimise järgselt, pärast lõpparuande kinnitamist (PankrS § 162 lg 4). Ka menetluse lõpetamine vara puudumise tõttu massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude katteks raugemise tõttu (PankrS § 158 lg 4 esimene lause) ei ole olnud väga problemaatiline.

Küll on väga problemaatiline aga võlgniku registrist kustutamine pankrotti välja kuulutamata menetluse raugemise tõttu, kui võlgnikul ei jätku vara pankrotimenetluse kulude katteks (PankrS § 29 lg-d 1 ja 2). Kui juriidilisest isikust võlgniku pankrotimenetlus lõpetatakse raugemise tõttu, likvideerib ajutine haldur PankrS § 29 lg 8 esimese lause järgi juriidilise isiku kahe kuu jooksul menetluse lõpetamise määrase jõustumisest arvates likvideerimismenetluseta. Õigustatud isiku taotlusel võib kohus seda tähtaega PankrS § 29 lg 8 kolmanda lause järgi pikendada kuni kuue kuuni. Just nimetatud sätete alusel on võimalik võlgniku „kiirkustutamine“ registrist, ilma et võlausaldajad pruugiks menetlusest teadagi saada. Riigikohus on küll leidnud, et enne kohtu pikendatud tähtaja möödumist ei tohi juriidilisest isikust võlgnikku registrist kustutada⁶¹, kuid see ei lahenda põhiprobleemi, sisuliselt kontrollimatut registrist kustutamist.

i) Eraõigusliku juriidilise isiku kiire registrist kustutamine on seda problemaatilisem, et TsMS § 428 lg 1 p 5 järgi lõpetab kohus menetluse otsust tegemata, kui asjas pooleks oleva füüsilise isiku surma korral vaieldav õigussuhe ei võimalda õigusjärglust või juriidiline isik on lõppenud õigusjärglusega.⁶² Kõrgemas kohtuastmes tähendab menetluse lõpetamine ühtlasi alama astme kohtulahendite tühistamist (TsMS § 431 lg 2), samuti välistab menetluse lõpetamine samas asjas uuesti kohtusse pöördumise (TsMS § 432).

Seadusandja on proovinud vabatahtliku likvideerimise korral lahendada probleemi selliselt et lubab likvideerijatel esitada avalduse osaühingu, aktsiaseltsi või tulundusühistu registrist kustutamiseks pärast likvideerimist üksnes juhul, kui äriühing ei osale Eestis poolena üheski käimasolevas kohtumenetluses (ÄS § 218 lg 1 esimene lause, § 381 lg 1 esimene lause, TÜS § 93 lg 1 esimene lause). Avalduses peavad kõik likvideerijad seda ka (ÄS § 218 lg 1 kolmas lause, § 381 lg 1 kolmas lause, TÜS § 93 lg 1 kolmas lause). Samas mittetulundusühingutele MTÜS-s ja sihtasutustele SAS-s sellist nõuet kehtestatud ei ole. Riigikohus on rõhutanud, et maakohus ei tohiks teha otsust kinnitada pankrotimenetluses lõpparuande ja menetlus lõpetada ega otsustada võlgniku registrist kustutada ennatlikult ega ÄS § 381 lg 1 kolmandat lauset eirates, vältimaks n-ö tagaselja registrist kustutamisega kohtumenetluse nurjamist. Samuti on Riigikohus lisanud, et see kehtib TsÜS § 41 lg-st 1 ja PankrS § 130 lg-st 3 tulenevalt ka võlgniku likvideerimisel pankrotimenetluses, st kohus ei või otsustada registrist kustutamist enne, kui ta ei olnud saanud haldurilt kinnitust, et võlgniku osalusega kohtumenetlused on lõppenud.⁶³ Paraku praktikas ei kontrollita teadaolevalt vähemasti korralikult ka selle nõude sisulist täitmist äriühingute puhul.

2.2.3.1.5 Välismaiste juriidiliste isikute ning muude ühenduste ja asutuste kohati ebaseelge õiguslik käsitlus

Välismaiste juriidiliste isikute tunnustamine üldiselt toimib. Tõrked tekivad aga siis, kui välisriigi juriidiline isik ei saa ette näidata registrikannet vm alusdokumenti, mis juriidilise isiku staatusele selgelt viitab.

⁶⁰ RKTkm 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p 17.

⁶¹ RKTkm 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p 14.

⁶² Vt selle kohta RKTkm 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p 13.

⁶³ RKTko 22.02.2012, 3-2-1-163-11, p 24.

Samuti ei ole senini selge, kuidas rakendub REÕS § 17 lg 1 **välismaiste isikuühenduste ja varakogumite** õigusvõime tunnustamise kohta, millele ei ole samas juriidilise isiku staatust.

Samuti on praktikas jätkuvalt ebaselge, kuidas peaks rakenduma REÕS § 14 lg 2, mille järgi kui **juriidilist isikut juhitakse tegelikult aga Eestis või tema põhitegevus toimub Eestis**, kohaldatakse juriidilisele isikule Eesti õigust. Seda vaatamata sellele, et Riigikohtu üldkogu on leidnud, et kui välisriigis registreeritud äriühingut juhitakse tegelikult Eestist ja seda ei olnud Eestis kantud seadusega ettenähtud registrisse, puudus sel Eestis õigusvõime ja seega ka õigussubjektsus ning sellistele tunnustele vastava välismaise äriühingu nimel tehtud tehingud ja toimingud tuli lugeda äriühingut tegelikult kontrollivate isikute tehinguteks või toiminguteks.⁶⁴

Samuti on mõneti ebaselge **välismaa äriühingu filiaali** õiguslik seisund. Kui välismaa äriühing tahab oma nimel Eestis püsivalt pakkuda kaupu või teenuseid, peab ta ÄS § 384 lg 1 järgi äriregistrisse kandma filiaali. Seega on põhimõtteliselt tegu välismaa äriühingu Eestis oleva püsiva majandustegevuse äriregistris avalikustamise kohustusega spetsiifilises vormis. Filiaal ei ole ÄS § 384 lg 2 järgi juriidiline isik ja äriühing vastutab filiaali tegevusest tulenevate kohustuste eest. Samas näeb ÄS ette filiaalile teatud organisatsioonilise iseseisvuse, mh eraldi ärinime (ÄS § 14), eraldi raamatupidamise ja aruandluse kohustuse (ÄS § 388) kui ja erikorra filiaali likvideerimiseks (ÄS § 389). Praktikas on tekkinud küsimusi kohtumenetluses poole isiku määratlemisega, samuti on tekkinud küsimus, kas Eestis saab paralleelselt toiminguid teha nii filiaali kui äriühingu kui n.ö terviku nimel, nt kinnistusraamatusse teda omanikuna või hüpoteegipidajana kanda.

2.2.3.2 Teema käsitus ajalooliselt

2.2.3.2.1 Rooma õigus

Kontseptsioon õiguste teostamisest läbi juriidilise isiku ulatub juba Rooma õigusse, kus see tasapisi välja kujunema hakkas ja lõpuks iseseisva õigusvõime tunnustamiseni jõudis.⁶⁵ Kuigi isikute ühendusi (erakorporatsioonid) tunti Roomas juba vanimal ajal, siis idee juriidilisest isikust kujunes välja siiski riigi varast lähtudes, hakates õiguslikult iseseisvalt eristama linnakogukondi (*municipium*), andes neile ka kohtus hagejaks ja kostjaks olemise õiguse.⁶⁶ Sealt edasi kandus sama loogika ka erakorporatsioonidele ning selgemalt hakati eristama korporatsiooni *corpus*'t ehk *universitas*'t kui sellist ja seda moodustavaid liikmeid.⁶⁷ Vabariigi perioodi lõpul olid nii munitsiipiumid kui erakorporatsioonid juriidilise isikuna tunnustatud, kuid asutuste õigusvõimet hakati tunnustama alles hiljem koos ristiusu levimisega, andes esmalt õigusvõime kiriklikele asutustele.⁶⁸

2.2.3.2.2 Eestis enne 1940. a

Enne 1940. a Eestis terviklikku käsitlust juriidilisest isikust ei olnud, puudusid ka selged seisukohad seaduses, osalist õigusvõimet omistati nii ettevõtetele kui seltsingutele.⁶⁹ Äriühingute olek juriidiliseks isikuks oli vaieldav, valdavalt arvati, et aktsiaselts on juriidiline isik ja teised äriühingud seltsingud, kuid esindatud oli ka käsitus, et kõik äriühingud olid juriidilised isikud.⁷⁰

1940. a tsiviilseadustiku eelnõu (edaspidi TsSE)⁷¹ § 57 lg 1 eristas juriidilise isiku liikidena õiguslikkude üksustena korraldatud isikute ühendusi ja erisihide taotlemiseks määratud iseseisvaid sihtasutisi ning need omandavad juriidilise isiku õigused seaduslikus korras registreerimisega, kuivõrd eriseadus ei määra teisiti. TsSE § 57 lg 2 järgi ei vaja registreerimist avalikõiguslikud ühendused ja

⁶⁴ RKÜKo 17.02.2004, 3-1-1-120-03, p 35.

⁶⁵ Vt E. Ilus. Rooma eraõiguse alused. Ilo, 2000, lk 81-84.

⁶⁶ E. Ilus (2000), lk 82, 83.

⁶⁷ E. Ilus (2000), lk 83.

⁶⁸ E. Ilus (2000), lk 84.

⁶⁹ Vt lähemalt A. Piip. Kaubandusõigus ja –protsess. Justiitsministeerium. Tallinn, 1995, lk 54 – 56.

⁷⁰ A. Piip (1995), lk 105 – 108.

⁷¹ Tsiviilseadustik (eelnõu EV Riigivolikogu erikomisjoni 12.III 1940. a redaktsioonis). Tartu-Tallinn: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Õigus-teaduse Selts, 1992/1940).

asutised, samuti seadusega otse loodud ühendused ja asutised. TsSE § 58 järgi saavad juriidilised isikud omada kõiki õigusi ja kohustusi, mille vajalikuks eelduseks ei ole inimese looduslikud omadused. Eraldi reguleeris TsSE ühinguid ja nende liite (§ 65j) ning sihtasutisi (§ 91j).

2.2.3.2.3 Nõukogude ajal

a) Nõukogude perioodil oli juriidilise isiku mõistel ja käsitlusel vähetähtis roll. Kuna kogu oluline tsiviilikäive toimus läbi riigi või riigi tugeva järelevalve ja kontrolli all, kujunes „juriidilisest isikust“ üksnes normitehniline mõiste iseseisva (piiratud) õigusvõime tähistamiseks eelkõige riigiasutustel kui ka mõningatel (lubatud) ühendustel. Reguleerimise üldine tutvustamine on aga oluline, mõistmaks hilisemaid arenguid, kuna vastavad arusaamad „elasid“ juristkonnas veel kaua. Tegelikult on tänagi veel mitmete probleemide tagamaade põhjuseks just „endiste“ arusaamade edasielamine teatud inimeste gruppides.

b) TsK § 25 järgi loeti juriidilisteks isikuteks organisatsioone, kes omavad eraldatud vara, võivad oma nimel omandada varalisi ja isiklike mittevaralisi õigusi ning kanda kohustusi, olla hagejateks ja kostjateks kohtus, arbitraazis ja vahekohtus. Juriidilise isiku liikideks olid TsK § 26 lg 1 järgi:

- 1) isemajandavad riiklikud ettevõtted ja muud riiklikud organisatsioonid, kellel on neile kinnitatud põhi- ja käibevahendid ning iseseisev bilanss; riigieelarvel olevad asutused ja muud riiklikud organisatsioonid, kellel on iseseisev eelarve ja kelle juhatajatel on krediitide käsutamise õigus; riiklikud organisatsioonid, keda finantseeritakse muude allikate arvel ja kellel on iseseisev eelarve ja iseseisev bilanss;
- 2) kolhoosid, kolhoosidevahelised ja muud kooperatiivsed organisatsioonid ja nende koondised, teised ühiskondlikud organisatsioonid, samuti seadusandlusega ettenähtud juhtudel nende organisatsioonide ja nende koondiste ettevõtted ja asutused, kellel on eraldatud vara ja iseseisev bilanss;
- 3) riiklik-kolhooslikud ja muud riiklik-kooperatiivsed organisatsioonid;
- 4) muud organisatsioonid NSVL seadusandlusega ette nähtud juhtudel.

c) Tollase õiguskirjanduse järgi oli juriidilisel isikul neli põhitunnust:

- organisatsiooniline ühtsus;
- vara eraldatus;
- iseseisev varaline vastutus;
- enda nimel esinemine.⁷²

Juriidilisi isikuid aga jaotati omandivormi järgi: riiklikud, kooperatiivsed, ühiskondlikud ja mitmel omandivormil põhinevad organisatsioonid.⁷³ Riigikohus on tagantjärele leidnud, et TsK § 25 järgi saab väita, et juriidiliseks isikuks on kõik eraldatud varaga ja iseseisva õigusvõimega ühendused, kuid mis tingimustel ühendus õigusi ja kohustusi kanda võib ehk millal ta on õigusvõimeline, seadus ei sätestanud.⁷⁴

d) Juriidilisel isikul pidi olema põhikiri (põhimäärus) (TsK§ 27). Juriidilisel isikul oli õigusvõime vastavalt tema tegevuse kindlaksmääratud eesmärkidele (TsK § 28 lg 1), st see oli piiratud või nagu toonases õiguskirjanduses tähistati, „spetsiaalne“.⁷⁵ Õigusvõime tekkis põhikirja (põhimääruse) kinnitamise ajast, kui põhikiri tuli aga registreerida, siis sellest ajast (TsK § 28 lg 2). Tuleb märkida, et just sellest käsitlusest lähtub hilisem paljudesse Eesti oma õigusaktidesse jõudnud arusaam, et ei registreerita mitte juriidilist isikut, vaid üksnes tema põhikirja.

⁷² Ananjeva, J. jt (toimet). Eesti NSV tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne, Eesti Raamat, 1969, lk 42.

⁷³ Ananjeva jt (1969), lk 43.

⁷⁴ RKTko 25.04.2002, 3-2-1-51-02, p 15.

⁷⁵ Ananjeva jt (1969), lk 47.

e) TsK § 34 järgi vastutas juriidiline isik oma kohustuste eest talle kuuluva (temale kinnistatud) varaga, millele seaduse järgi saab pöörata sissenõude. TsK § 35 lg 1 järgi ei vastutanud riik juriidiliseks isikuks olevate riiklike organisatsioonide kohustuste eest ega organisatsioonid riigi kohustuste eest. Õiguskirjanduses on seda „vastutuse eraldatus“ kommenteeritud nii: „Kui riikliku eelarvelise asutuse – juriidilise isiku eelarvekontos olevad summad ei kata tema vastu esitatud sissenõudesummat, siis järjekordselt krediitide avamisel või võlgnikele summade ülekandmisel tasub puuduva summa pank. Ka niisugusel juhul ei ole tegemist riigi subsidiaarse vastutusega. Võlgnevuse tasub mitte riik, vaid eelarveline asutus ise temale määratud assigneeringute arvel“.⁷⁶

f) TsK § 241 lg 1 p 3 järgi nähti ette kohustise (võlasuhte) lõppemise alusena juriidilisest isikust võlgniku või võlausaldaja likvideerimisega.

g) TsK § 568 lg 1 tunnistas piiratud ka võimalust välismaistel „ettevõtetel ja organisatsioonidel“ Eestis tehinguid teha, kusjuures nende õigusvõime määrati TsK § 568 lg 2 järgi kindlaks selle maa seaduse järgi, kus ettevõtte või organisatsioon on asutatud.

2.2.3.2.4 Arengud 1989 - 2002

2.2.3.2.4.1 Esialgne regulatsioon

a) Alates majandusvabaduse järkjärgulisest tekkimisest 1987 – 1988 tekkis vajadus ka uute õiguslike tegutsemisvormide järgi, mis omakorda ei saanud mõjutamata jätta ka juriidilise isiku käsitlust. Aktualiseerusid mh küsimused esindusest, osanike vastutusest kui ka maksejõuetusest. Paralleelselt tsiviilkoodeksi juriidilise isiku üldregulatsiooni kehtimisega hakati seda „murendama“ teistes seadustes, esmajoonel kooperatiivide kaudu algas eraettevõtluse teke.

b) 18. mail 1989 jõustus **seadus „Eesti NSV isemajandamise alused“**⁷⁷, mis (vähemasti formaalselt) kehtis 30. juunini 2002. See ei sisaldanud küll mingeid sisulisi muudatusi TsK-ga võrreldes, sätestas aga §-des 8 ja 13 põhimõtteliselt omandivormide paljususe ja nägi § 8 lg-s 2 ette, et omandusvormide paljusus loob tingimused ettevõtluse organisatsiooniliste vormide mitmekesisuseks. Ettevõtete iseseisvust kinnitati ka seaduse §-s 10. Seaduse § 17 lg-s 1 nähti nt ette, et Eesti NSV omandil põhinevad riiklikud ettevõtted valdavad, kasutavad ja käsutavad neile kuuluvat vara kas operatiivse haldamisõiguse alusel (riigiettevõtted) või delegeeritud omandiõiguse alusel (rahvaettevõtted). Seaduse § 18 kinnitas kooperatiivsete organisatsioonide ja nende ühenduste, ühiskondlike organisatsioonide ja ühiskondlike liikumiste vara valdamist, kasutamist ja käsutamist.

Sarnase loogikaga oli ka 1. juulil 1990 jõustunud ja 30. novembrini 1993 (st AÕS jõustumiseni) kehtinud **Eesti Vabariigi omandiseadus**⁷⁸. Selle seaduse §-s 2 eristati mh eraomandit juriidilise isiku omandist. Eesti Vabariigis registreeritud juriidiline isik sai selle seaduse § 18 lg 1 järgi olla omanik vaid Eesti Vabariigi seaduses ettenähtud juhul, st domineeris nn operatiivse halduse kontseptsioon „topeltomandist“. Omanikuks võisid seaduse § 18 lg 2 järgi olla kooperatiiv, ühiskondlik organisatsioon ja liikumine, usuühing ja usuühingute ühendus, rendiettevõtte ja sihtfond. Seaduse § 38 lg 1 järgi riigiettevõtte, -asutus ja muu riigiorganisatsioon valdas, kasutas ja käsutas talle eraldatud Eesti Vabariigi omandiks olevat vara

c) Sarnasest kontseptsioonist lähtus ka 4. detsembrist 1989 jõustunud (ja 31. augustini 1995 kehtinud) **Eesti Vabariigi ettevõtteseadus**⁷⁹, mille § 2 lg 1 järgi oli ettevõtte ettevõtlusega tegelev majandusüksus, mis on seadustes ettenähtud korras tunnustatud juriidiliseks isikuks. Varalised ja subjektsuhted olid nii selles seaduses kui seadusest alamalseisvates aktides erakordselt segamini. Ettevõtte võis seaduse § 4 lg 1 järgi tegutseda munitsipaalettevõtte, kooperatiivina, ühistuna, aktsiaseltsina või muud liiki

⁷⁶ Ananjeva jt (1969), lk 54.

⁷⁷ Eesti NSV seadus „Eesti NSV isemajandamise alused“. – ÜVT 1989, 18, 223; RT I 2002, 53, 336.

⁷⁸ Eesti Vabariigi omandiseadus. – ÜVT 1990, 20, 299; RT I 1993, 72, 1021.

⁷⁹ Eesti Vabariigi ettevõtteseadus. – ÜVT 1989, 36, 554; RT I 1995, 26, 355.

ettevõttena vastavalt Eesti Vabariigi seadusandlusele. Ettevõtte asutamisdokumentideks oli seaduse § 8 lg 1 järgi tema põhikiri ja asutamisluba ning olenevalt asutamise viisist asutamis-, rendi- või tegutsemise leping. Seaduse § 9 järgi oli iga ettevõtte asutamiseks vajalik asutamisluba, mille andis esmatasandi kohaliku omavalitsuse organ, kelle territooriumil ettevõtte asutatakse. Seaduse § 12 järgi kuulus ettevõtte kohustuslikule registreerimisele enne oma majandustegevuse alustamist kohaliku omavalitsuse organi juures, kelle haldusterritooriumil ta asutatakse. Seaduse § 12 lg 2 teise lause järgi loeti ettevõtte asutatuks ning ta omandas juriidilise isiku õigused tema registreerimise momendist. Lisaks asutamisluba võis ettevõtte tegevuse alustamiseks olla seaduse § 16 järgi vajalik ka tegutsemisluba. Ettevõtte tegevus ja tema kohustused loeti seaduse § 23 lg 2 järgi lõppenuks, kui ettevõtte on kustutatud ettevõtteregistrist.

d) Äriühingute tegevust reguleeriti algselt esmajoones seadust alamalseisvate õigusaktidega.

Praktikas olulisim oli **aktsiaseltsi põhimäärus**⁸⁰. Selle p 3 järgi oli aktsiaselts juriidiline isik. Põhimääruse p 5 järgi aga vastutas aktsiaselts oma kohustuste täitmise eest kogu talle kuuluva varaga ning aktsiaseltsi liikmete (aktsionäride) vastutus aktsiaseltsi kohustuste täitmise eest oli piiratud nende omanduses olevate aktsiate nominaalväärtusega.

Osaühingu, täisühingu ja usaldusühingu tegevust reguleeris aga **Eesti Vabariigi majandusühingute põhimäärus**⁸¹. Selle p 6 järgi koosnes osaühing ehk piiratud vastutusega ühing kahest või enamast osanikust, kes vastutavad ühingu kohustuste eest oma osamaksuga ühingu põhikapitalisse. Põhimääruse p 7 järgi oli osaühing juriidiline isik, kuid täisühing ja usaldusühing võisid olla (kriteeriumeid märkimata) juriidilised isikud. Põhimääruse p 53 lg 1 näitas aga hästi tollaseid arusaamu, kuna selle järgi oli osaühingu osatäht nimeline dokument, mis tõendab, et selles märgitud isik on osaühingu vara kaasomanik sellest tulenevate õiguste ja kohustustega.

e) Lisaks oli kehtestatud **riigiettevõtte põhimäärus**⁸². Selle p 2 lg 1 järgi oli riigiettevõtte ettevõtlusega tegelev majandusüksus, mille omanikuks on Eesti Vabariik. Riigiettevõtte oli põhimääruse p 3 lg 1 järgi juriidiline isik, kes valdab, kasutab ja käsutab talle antud Eesti Vabariigi omandit vastavalt oma tegevuse eesmärkidele seadusandluses ettenähtud ning ettevõtte põhikirjas kindlaksmääratud piires. Riigiettevõtte vastutas põhimääruse p 4 lg 1 järgi oma kohustuste eest kogu oma varaga, kuid lg 2 järgi riik ei vastutanud riigiettevõtte kohustuste eest, samuti ei vastutanud riigiettevõtte riigi kohustuste eest.

Omapärane ettevõtlusvorm rahvaettevõtte oli ette nähtud **rahvaettevõtte põhimääruses**⁸³. Selle p 1 järgi oli rahvaettevõtte ettevõtlusega tegelev majandusüksus, mis põhines tema liikmeskonnale asutamislepinguga üleantud riikliku või munitsipaalomandi iseseisval valdamisel, kasutamisel ja käsutamisel põhimäärusega ettenähtud korras. Rahvaettevõtte oli põhimääruse p 3 lg 1 järgi juriidiline isik. Rahvaettevõtte vastutas põhimääruse p 5 järgi oma kohustuste täitmise eest iseseisvalt. Rahvaettevõttel oli aga põhimääruse p 36 järgi ka õigus välja lasta aktsiaid, mida müüakse ainult ettevõtte oma liikmetele, kes ettevõtetest väljaastumise või väljaarvamise korral on kohustatud need tagasi müüma.

Sihtasutuste osalise analoogina reguleerisid riiklike fondide tegevust **riiklike fondide moodustamise ja funktsioneerimise põhimõtted**⁸⁴. Selle p 1 järgi oli fond juriidilise isiku õigustes olev riiklik organisatsioon, mille asutajaks sai p 5 järgi olla Vabariigi Valitsus. Fondi vara (vahendite) omanik oli p 14 järgi Eesti Vabariik.

⁸⁰ Eesti NSV Ministrite Nõukogu 23.11.1989 määrus nr 385 "Aktsiaseltsi põhimääruse" kinnitamise kohta. – ÜVT 1989, 37, 573.

⁸¹ Vabariigi Valitsuse 13.06.1990. a määrus nr 122 "Eesti Vabariigi majandusühingute põhimääruse" kinnitamise kohta. – RT 1990, 19, 297.

⁸² Vabariigi Valitsuse 05.07.1990 määrus nr 140 "Eesti Vabariigi riigiettevõtte põhimääruse" kinnitamise kohta. – RT 1990, 3, 48.

⁸³ Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 11.12.1989, nr 411 „Rahvaettevõtte põhimääruse kinnitamise kohta“. - ÜVT 1989, 42, 663; RT I 2002, 45, 292.

⁸⁴ Vabariigi Valitsuse 12.07.1991 määrus nr 138 Riiklike fondide moodustamise ja funktsioneerimise põhimõtete kinnitamise kohta. - RT 1991, 25, 318.

Eesti Vabariigi rendiseaduse⁸⁵ § 26 lg 2 nägi ette, et ettevõtte vara rentimiseks võis asutada juriidilise isikuna rendiettevõtte, mille asutamise ja tegutsemise korra ning tingimused pidi määrama Vabariigi Valitsus. Seda põhimäärust ei kehtestatudki.

f) Ainsana reguleeris seaduse tasandil enne ÄS-i äriühingutest tulundusühistute tegevust **Eesti Vabariigi ühistuseadus**⁸⁶, mis reguleeris algul ka mittetulundusühistuid. Siingi peegeldus toonane arusaam varalistest suhetest. Nimelt nägi selle seaduse § 28 lg 1 ette, et ühistu varaks oli tema liikmete kaasomand ja ühistu tegevuse lõpetamisel liikmete vahel jaotamisele kuuluv ning jaotamisele mittekuuluv vara, kui ühistu põhikirjas on sätestatud viimatanimetatud vara moodustamine.

Kindlustusseadus⁸⁷ nägi algselt ette ka erilise kindlustusseltsi tüübina liikmesusel põhineva **vastastikuse kindlustusseltsi** näol (vt selle seaduse § 25 lg 1, § 30 lg 2, § 37).

g) MTÜ-sid reguleeris algselt **Eesti NSV seadus kodanike ühenduste kohta**.⁸⁸ See nõudis ühenduse asutamiseks vähemalt kolme isikut (§ 2) ning nägi ette asutamiseks põhikirja registreerimise, millisest ajast omandas ühendus juriidilise isiku õigused (§ 5). Põhikirja registreerimine toimus kohalikul tasandil, üleriigiliste ühenduste põhikirjad pidi registreerima valitsus või Ülemnõukogu Presiidium (§ 13).

24. aprillil 1994 jõustus **mittetulundusühingute ja nende liitude seadus**⁸⁹, mis samuti nõudis § 2 lg 1 ja § 7 järgi vähemalt kolme füüsilisest isikust liiget ja üleriigiliste ühingute põhikirjad pidi seaduse § 10 lg 2 järgi registreerima Vabariigi Valitsus ja kehtestas ka muid avalikõiguslikke piiranguid.

h) Omapärase juriidilise staatusega oli talu, mille tegevust reguleeriti 25. detsembrist 1989 jõustunud **Eesti NSV taluseadusega**⁹⁰ (põhiosas kaotas see kehtivuse alates 1. detsembrist 1993), mille alusel võimaldati füüsilistel isikutel hakata tegelema talupidamisega. Talu oli selle seaduse § 2 lg 1 järgi põllumajandusliku ettevõtluse vorm, mis baseerub riigi poolt antud või rendilepingu alusel saadud maal, taluperele omandiõiguse alusel kuuluval või rendilepingu alusel saadud tootmisvahenditel, mille põhieesmärgiks on põllumajanduslik kaubatootmine ja traditsioonilise eesti maaelu kujundamine ning mis on taluna registreeritud kohalikus omavalitsusorganism. Juriidilise isiku staatust sellele seaduses siiski vähemasti sõnaselgelt polnud antud. Taluseaduse § 21 lg 1 järgi oli talupere vara omanikuks talupere tervikuna. Talu oli seaduse § 25 lg 1 esimese lause järgi oma majandustegevuses, mida juhib taluperemees, iseseisev. Seaduse § 37 nägi aga ette talu tegevuse lõpetamise alused, mh p 2, mis võimaldas talu maksujõetuks kuulutada.

i) Käibes moodustati ja ka registreeriti tihti ka ebamäärase juriidilise staatusega moodustisi, mh nn **eraettevõtteid**, mille juriidiline staatus hiljem mõne olemasoleva ühingu vormiga ühitada püüti⁹¹.

j) Juriidilise isikuna käsitleti ka **juriidiliste isikute struktuuriüksuseid**. Iseäranis kehtis see välisriigist pärit ühingute Eesti filiaalide kohta. Seda kinnitas ka Eesti Vabariigi välisinvesteeringuseaduse⁹² § 6 lg 1, mille järgi välisriigi juriidiline isik ja rahvusvaheline organisatsioon võisid asutada Eesti Vabariigis oma filiaale juriidiliste isikutena.

k) Õiguslikku ebaselgust süvendas asjaolu, et kõiki ühinguid, nende struktuuriüksusi kui ka riigiasutusi sai ettevõtte, asutuse või organisatsioonina kanda selgete reegliteta **ühtsesse registrisse** (vt Eesti vabariikliku ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide registri põhimääruse⁹³ p 3), mis samuti süvendas muljet, et kõigi registriobjektide näol on tegu juriidiliste isikutega.

⁸⁵ Eesti Vabariigi rendiseadus. - RT 1990, 12, 127; RT I 2002, 53, 336.

⁸⁶ Eesti Vabariigi ühistuseadus. - RT 1992, 36, 477; RT I 2002, 3, 6.

⁸⁷ Kindlustusseadus. - RT 1992, 48, 601; RT I 2002, 53, 336.

⁸⁸ Eesti NSV seadus kodanike ühenduste kohta. - ÜVT/89/18/ 225; RT I 1994, 28, 425.

⁸⁹ Mittetulundusühingute ja nende liitude seadus. - RT I 1994, 28, 425; 1996, 42, 811.

⁹⁰ Eesti NSV taluseadus. - ÜVT 1989, 39, 611; RT I, 07.06.2013, 1.

⁹¹ Vt nt RKTko 25.04.2002, 3-2-1-51-02, p-d 16 - 21.

⁹² Eesti Vabariigi välisinvesteeringuseadus. - RT 1991, 31, 376; RT I 2000, 55, 363.

⁹³ Vabariigi Valitsuse 10.05.1990 määrus nr 91 „Eesti vabariikliku ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide registri asutamise kohta“ (sellega oli kinnitatud ka „Eesti vabariikliku ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide registri põhimäärus“). - ÜVT 1990, 15

2.2.3.2.4.2 Üleminek kehtivale korrale

a) Teatud korrastatust juriidiliste isikute hulgas pidi looma 1. septembrist 1992 jõustunud **Eesti Vabariigi pankrotiseadus**, mille § 3 tunnistas pankrotivõlgnikuna ainult füüsilisi või juriidilisi isikuid, kuid vähemasti esialgu jätkus õigusmaastikul ebaselgus.

b) Omandisuhetes mh juriidiliste isikute osas pidi selgust looma ka 1. detsembrist 1993 jõustunud **AÕS**. Selle §-s 6 peeti seetõttu algselt ka vajalikuks loetleda, et ka juriidiline isik võib olla omanik. Küll aga eristati selles paragrahvis esmakordselt sisuliselt ka eraõiguslikke ja avalikõiguslikke juriidilisi isikuid. Regulatsiooni täpsustati **asjaõigusseaduse rakendamise seaduses** (edaspidi AÕSRS), mille § 24 lg 1 järgi olid avalik-õiguslikud isikud riik, kohalik omavalitsusüksus ja muud isikud, kelle põhiülesandeks on avalik-õiguslike funktsioonide täitmine ning eraõiguslikud isikud § 24 lg 2 järgi muud juriidilised isikud ja ka füüsilised isikud.

c) Kuigi varasemad ettevõtlusalased seadused jäid suuresti kehtima, tõi kontseptuaalse murrangu juriidilise isiku õiguskäsitluse 1. septembrist 1994 jõustunud ja 30. juunini 2002 kehtinud TsÜS₁₉₉₄, mis kehtestas kehtivale TsÜS-le sarnase juriidilise isiku käsitluse üldsätetes, erinedes radikaalselt varasemast õiguskäsitlusest.⁹⁴

TsÜS₁₉₉₄ § 5 lg 3 järgi oli juriidiline isik seaduse alusel loodud õigussubjekt, mis vastab TsÜS-s sätestatud eraõiguslikule või avalikõiguslikule juriidilisele isikule kehtestatud nõuetele. TsÜS₁₉₉₄ § 6 lg 1 eristas eraõiguslikke ja avalikõiguslikke juriidilisi isikuid huviteooria järgi ning kehtestas (koos §-ga 36) eraõiguslike juriidiliste isikute liikide *numerus clausus* põhimõtte, loetledes seaduses nendena täisühingu, usaldusühingu, osaühingu, aktsiaseltsi, ühistu, sihtasutuse ja mittetulundusühingu. TsÜS₁₉₉₄ § 6 lg 3 nägi ette riigi ja kohaliku omavalitsusüksuse terviklikult avalikõiguslikuks juriidiliseks isikus tunnustamise ning § 6 lg 2 (ja § 36) muude avalikõiguslike juriidiliste isikute loomise vaid seaduse alusel. TsÜS₁₉₉₄ § 37 lg 5 nägi eraõiguslikele juriidilistele isikutele ette põhimõtteliselt piiramatut õigusvõime ning § 37 lg 2 selle õigusvõime tekke registrisse kandmisest. TsÜS₁₉₉₄ § 44 sätestas juriidiliste isikute organid ja § 46 organite vastutuse. TsÜS₁₉₉₄ § 42 nägi ette omapärase regulatsiooni vastutuse kohta juriidilise isiku au teotamise eest. TsÜS₁₉₉₄ §-des 48 – 52 nähti ette ka ühtne kord juriidilise isiku lõpetamiseks ja likvideerimiseks. TsÜS₁₉₉₄ § 54 lg 2 järgi lõppes eraõiguslik juriidiline isik registrist kustutamisega. TsÜS₁₉₉₄ § 56 nägi senise absoluutse „reorganiseerimise vabaduse“ asemel vastupidiselt ette, et juriidiliste isikute ühinemine, jagunemine ja ümberkujundamine on lubatud üksnes seaduses sätestatud juhul. TsÜS₁₉₉₄ § 135 nägi üldiselt ette välismaiste juriidiliste isikute tunnustamise ning § 134 lg 2 võimaluse hinnata välismaise juriidilise isiku tegevust eesti õiguse järgi, kui tema põhitegevus toimub Eestis. Rakendussätte TsÜS₁₉₉₄ § 170 lg 3 järgi loeti enne selle seaduse jõustumist kehtinud õigusaktide kohaselt asutatud juriidilisi isikuid juriidilisteks isikuteks üksnes juhul, kui need vastasid käesolevas seaduses era- või avalikõiguslikule juriidilisele isikule sätestatud nõuetele, kohaldades muus osas neile küll nende asutamise aluseks olnud õigusakte.

d) Järgmine oluline muudatus tuli juba koos **ÄS**-i jõustumisega 1. septembrist 1995, kui kehtestati põhiosas tänaseni kehtivad reeglid äriühingutele (v.a tulundusühistule) ning seati sisse ühtne äriregister. Muu hulgas nähti ette kogu senine ettevõtete maastiku ümberkujundamine kohustusliku ümberregistreerimise ja selle tegematajätmisel sundlõpetamisega (vt ÄS §-d 506 - 513).

ÄS-i pandi omandisuhete selgitamiseks mh omamoodi absurdne (kuid omal ajal „revolutsioonilisena“ tundunud) säte AÕS § 6 lg 2 teine lause, mille järgi juriidilise isiku vara ega juriidiline isik ei saa kuuluda teistele isikutele. Omandisuhete selgitamiseks täiendati 1998. a ÄS § 509 lg-t 9 ning paragrahvi lisati lg-d 9¹ ja 9², legitimeerimaks tagantjärele riigi või kohaliku omavalitsuse äriühingu asutamisel sellele vara üleandmine, vältimaks vaidlusi vara kuuluvuse üle.

⁹⁴ 251; RT I 2000, 78, 499.

⁹⁴ Vt selle kohta ka A. Vutt. 3. peatükk. Juriidilised isikud, Juridica, 1994, nr 8, lk186 – 189.

e) Edasi jõustused 1. oktoobrist 1996 MTÜS ja SAS ning 1. veebruarist 2002 TÜS. TsÜS-i, VÕS-i ja REÕS-i jõustumisega 1. juulist 2002 sai juriidiliste isikute kehtiv õiguskorraldus oma seni kehtivad põhiprintsiibid paika.

2.2.3.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

2.2.3.3.1 Üldiselt

a) Nagu juba eespool Euroopa Liidu õigust käsitledes oli märgitud, ei kirjuta Euroopa Liit Eestile ette, kas ja milliste õigusmoodustiste õigusvõimet tuleb tunnustada või kas neid tuleb käsitleda juriidilise isikuna, samuti ei kehtesta ta kohustuslikke või keelatud eraõiguslike juriidiliste isikute liike (vt analüüsi ptk 2.1.1.4). Selleks puudub EL-l ka pädevus nagu puudub ka universaalne juriidilise isiku mõiste EL õiguses.

b) Küll tuleb tagada välismaiste isikute võrdne kohtlemine siseriiklikega (eelkõige ELTL art-d 49 jj). Äriühingud, mis on asutatud vastavalt liikmesriigi seadusele ja millel on liidu piires registrijärgne asukoht, juhatuse asukoht või peamine tegevuskoht, võrdsustatakse asutamisevabaduse sätete kohaldamise korral ELTL art 54 lg 1 järgi füüsiliste isikutega, kes on liikmesriikide kodanikud. Äriühingutena mõistetakse ELTL art 54 lg 2 järgi tsiviil- või kaubandusõiguslikke äriühinguid, samuti ühistuid ja muid avalik-õiguslikke või eraõiguslikke juriidilisi isikuid, välja arvatud mittetulundusühingud.

c) Lisaks võib märkida, et sarnaselt muude rahvusvaheliste organisatsioonidega on Euroopa Liit **Euroopa Liidu lepingu** art 47 järgi ise juriidiline isik. Seega on EL ka ise pidanud oma toimimiseks juriidilise isiku staatust oluliseks.

2.2.3.3.2 Olulisemad nõuded direktiividest

a) Juriidiliste isikute vormide ega tunnuste osas EL ühinguõigust reguleerivad direktiivid (vt nende kohta ülevaatliselt analüüsi 2.1.1.4.2.1) suuri ettekirjutusi ei tee ega sätesta ka nt kohustust mõnda ühinemisevormi tunnustada juriidilise isikuna. Kuid mõningad nõuded siiski on, mida arvestama peaks. Esiteks kehtestavad direktiivid eelkõige aktsiaseltsidele rea kohustusi tegevuse avalikustamise ja struktuuri osas ning osaliselt teevad seda ka väiksemate ühingute (osaühingute) osas. Muid eraõiguslikke juriidilisi isikuid, sh isikuühinguid direktiivid praktiliselt ei reguleeri.

b) Ilmselt olulisemad nõuded tulevad direktiivist **2017/1132/EL**, mille art-te 14 ja 15 järgi tuleb mh tagada Eesti aktsiaseltside (direktiivi olisa laiendab seda ka osaühingutele) asutamisdokumentide, esindusõiguslike isikute, kapitali, raamatupidamisaruannete ja lõpetamise avalikustamine registris. Samuti näevad art-d 8 ja 9 ette võimaluse kolmandatele isikutele tugineda avalikustatud esindusõigusele. Lisaks näeb see ette asutamisel oleva ühingu nimel tehingute tegemise ja tehingute tegijate isikliku vastutuse, kui ühing neid kohustusi üle ei võta (art 7 lg 2). Art 9 lg 1 näeb aga üldiselt ette õigusvõime piiramatus, st piiramatus eesmärkide järgi. Art-d 11 ja 12 reguleerivad õiguslikke puudusi ühingu asutamisel. Art-tes 29 – 43 reguleeritakse teises riigis tegutseva ühingu filiaali tegevuse registris avalikustamist. Direktiivi art 29 lg 4 lg 4 kohustab filiaalile andma kordumatu registritunnuse ning art 35 kohustab filiaali kirjadel ja tellimiskviitungitel kajastama filiaali registreerinuid registriandmed. Filiaali õiguslikku olemust direktiiv samas ei käsitle.

12. ühinguõiguse direktiiv (**2009/102/EÜ**) kohustab tagama osaühingule ja aktsiaseltsile võimaluse tegutseda ka ainult ühe osaniku või aktsionäri ja näeb ette sellega seoses reegleid.

c) Eelneva põhjal saab olulisemate tingimustena võtta kokku, et EL nõuab Eestilt direktiividega järgmisi eraõiguslikke juriidilisi isikuid puudutavaid üldisemaid reegleid:

- aktsiaseltside ja osaühingute olemasolu ja tegevuse olulises osas avalikustamine registri vahendusel;
- aktsiaseltside ja osaühingute piiramatu õigusvõime tunnustamine, enne registrisse kandmist piiratud õigusvõime tunnustamine;

- ühe osanikuga osaühingu või ühe aktsionäri aktsiaseltsi võimaldamine;
- välisriigi äriühingu teises riigis toimuva püsiva majandustegevuse avalikustamine filiaali registreerimise kaudu.

d) Ettepanekus direktiiviks ühe osanikuga osaühingute kohta soovitakse edaspidi kehtestada liikmesriikidele kohustus tunnustada (ja registreerida) spetsiifilist EL õigusele alluvat ühe osanikuga osaühingut SUP. Projekti art 7 nõuab SUP-ile juriidilise isiku staatust ja näeb ette, et osanik SUP-i kohustuste eest ei vastuta.

2.2.3.3.3 Käsitus Euroopa Liidu määrustes ja nende kavades

a) EL on kehtestanud rida määrusi piiriüleste (supranatsioonaalsete) ühinguvormide kohta, mida tunnustatakse ka Eestis ning mille kohta on olemas ka vastavad rakenduseadused, konkreetsemalt on ette nähtud (lähemalt vt nende kohta analüüsi 2.1.1.4.3):

- Euroopa majandushuvigrupp;
- SE;
- SCE;
- ETKR.

b) **Euroopa majandushuvigrupp** on piiriülene isikuühing, mis sarnaneb enim täisühingule.⁹⁵ Seda kinnitab ka EMHÜS § 1 lg 3 teine lause, mille järgi kohaldatakse sellele Eestis täisühingu kohta sätestatud. EL EMHÜ määruse art 1 lg 2 järgi saab see õigusvõime registreerimisest. Määruse art 1 lg 3 järgi saavad liikmesriigid otsustada, kas tegu on juriidilise isikuga. Kuna Eestis on täisühing äriühinguna ka juriidiline isik, on seda seega ka Eestis registreeritud Euroopa majandushuvigrupp.

c) **SE** on sisuliselt piiriülene aktsiaselts⁹⁶, mida kinnitab ka SEPS § 2, mille järgi SE kantakse äriregistrisse vastavalt ÄS-is aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise kohta sätestatud. EL SE määrus nr 2157/2001 art 1 lg 2 järgi jaguneb SE kapital aktsiateks. SE on määruse art 1 lg 3 järgi juriidiline isik, mille suhtes kehtib art 12 järgi registreerimiskohustus. Määruse art 4 lg 2 järgi peab selle aktsiakapital olema vähemalt 120 000 eurot. Ette on nähtud alternatiivsed juhtimisstruktuurid.

d) Mõningal määral ebaselgem on **SCE** olemus.⁹⁷ EL SCE määruse nr 1435/2003 art 1 lg 3 esimese lause järgi on SCE peamine eesmärk oma liikmete vajaduste rahuldamine ja/või nende majandusliku ja sotsiaalse tegevuse arendamine, eelkõige sõlmides nendega kokkuleppeid kaupade tarnimiseks või teenuste osutamiseks või selliste tööde tegemiseks, mida SCE ise teeb või tellib, st tüüpiline ühistu eesmärk. SCEPS § 2 järgi kantakse SCE Eestis aga äriregistrisse vastavalt ÄS-is aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise kohta sätestatud. Määruse art 1 lg 2 järgi on SCE-l kapital (mis peab art 3 lg 2 järgi olema minimaalselt 30 000 eurot), kusjuures liikmete arv ja kapital muutuvad, liikmed saavad olla piiramatut või piiratud vastutusega. Sisuliselt on tegu ikkagi kapitaliühinguga. EL SCE määruse art 1 lg 5 järgi on SCE juriidiline isik.

e) Spetsiifilise avaliku võimu kandjate piiriülese koostöö edendamise eesmärgiga on tulundusühistu tüüpi **ETKR**.⁹⁸ EL ETKR määruse nr 1082/2006 art 1 lg 2 järgi on ETKR-i eesmärk hõlbustada ja edendada artikli 3 lõikes 1 sätestatud rühmituse liikmete piiriülest, riikide- ja/või piirkondadevahelist koostööd, mille ainuke eesmärk on tugevdada majanduslikku ja sotsiaalset ühtekuuluvust. EL ETKR määruse art 3 lg 1 järgi saavad ETKR-i kuuluda ainult liikmesriigid, piirkondlikud võimuorganid, kohalikud omavalitsused ja avalik-õiguslikud isikud. EL ETKR määruse art 1 lg 3 järgi on ETKR juriidiline isik ning art 1 lg 4 järgi on ETKR-il igas liikmesriigis kõige laialdasem õigus- ja teovõime, mis antakse juriidilistele isikutele vastava liikmesriigi õiguse alusel. EL ETKR määruse art 5 lg 1 järgi saab ETKR

⁹⁵ Vt ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 128.

⁹⁶ Vt ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 130-134.

⁹⁷ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 135-137.

⁹⁸ Vt selle kohta ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 129.

juriidiliseks isikuks registreerimise või avalikustamise päevast. ETKRS § 1 lg 3 järgi kohaldatakse ETKR-le TÜS-i ning § 5 lg 1 järgi kantakse see äriregistrisse vastavalt TÜS-is tulundusühistu äriregistrisse kandmise kohta sätestatule.

f) Lisaks on eri aegadel Euroopa Liidus arutatud ka mitme muu piiriülese koostöövormi kohta ja esitatud ka vastavad konkreetsed projekti, et reguleerida:

- Euroopa osaühingut;
- Euroopa sihtasutust;
- Euroopa mittetulundusühingut (assotsiatsiooni);
- Euroopa vastastikut kindlustusseltsi.

2.2.3.4 Teema käsitus võrdlusriikides

2.2.3.4.1 Saksamaa

2.2.3.4.1.1 Juriidilise isiku mõiste ja tunnused

a) Saksamaal on **juriidilise isiku isiku** mõiste üle enam kui sada aastat vaieldud, kõrvutades Romaani fiktsiooniteooria (*Fiktionstheorie*) germaani reaalse sidusisiku teooriat (*Theorie von der realen Verbandspersönlichkeit*).⁹⁹ Tänapäevase arvamus järgi on juriidiline isik eesmärgipärane (*zweckgebundene*) organisatsioon, millele õiguskord on andnud õigusvõime, juriidilisel isikul on õigustehniline iseloom ja selle tähtsamad funktsioonid on erivara ja vastutuse piirangu tehniline iseseisvus.¹⁰⁰ Valitsev arvamus lähtub juriidilise ja füüsilise isiku õigusvõime (piiratud) samasusest, *ultra vires* õpetust eraõiguslike juriidiliste isikute puhul ei tunnustata.¹⁰¹

b) Kuigi Saksamaa põhiseadus *Grundgesetz* (edaspidi GG) art 19 lg 3 näeb juriidilisele isikule ette sarnased põhiõigused kui füüsilisele isikule, siis praktika ja teooria lähtuvad siiski sellest, et kaitstakse juriidiliste isikute taga olevate isikute (nt osaühingu osanike) põhiõigusi, st füüsilised isikud realiseerivad oma põhiõigusi läbi juriidiliste isikute. See omakorda tähendab, et kui juriidilise isiku taga on avaliku võimu kandja, ei ole tal ka põhiõiguslikku kaitset.¹⁰² Sarnaselt põhiõiguste kaitsega kaitstakse ka läbi juriidiliste isiku tegutsejate isikuõigusi, aga mitte juriidiliste isikute endi isikuõigusi.¹⁰³

c) Saksamaa tsiviilseadustik *Bürgerliches Gesetzbuch* (edaspidi BGB) reguleerib juriidiliste isikute osa ajaloolistel põhjustel vaid fragmentaarselt, üksnes liitu (*Verein*) (BGB § 21jj) ja sihtasutust (*Stiftung*) (BGB § 80jj) osas, lisaks §-s 89 avalikõiguslike juriidiliste organi liikmete vastutust.

Äriühingute kohta ei ole seaduses reeglina otse sätestatud, et tegu oleks juriidiliste isikutega, vaid ette on näinud nende ühingute õigusvõime, millest järeldatakse enamasti ka juriidiliseks isikuks olemist. Saksa tsiviilprotsessiseaduse *Zivilprozessordnung* (edaspidi ZPO) § 50 lg 1 järgi piisab tsiviilprotsessiõigusvõimeks (*Parteifähigkeit*) selleks et olla õigusvõimeline, st õiguste kohustuste kandja, juriidiliseks isikuks oleks ei ole nõutav.

d) Avalikõiguslike juriidiliste isikutena käsitletakse korporatsioone (*Körperschaften*), sihtasutusi (*Stiftungen*) ja asutusi (*Anstalten*). Need saavad valitseva arvamus järgi juriidiliseks isikuks avaliku võimu aktiga, st tunnustusega.¹⁰⁴ Ka riik ise on juriidilise isikuna seadusega tunnustatud nagu ka liidumaad.

e) Välismaiste juriidiliste isikute tunnustamise kohta seaduses erireegleid ei ole.

⁹⁹ MüKo-BGB (2015)/Reuter, Vorbemerkung (vor § 21), äären 1. - Münchener Kommentar zum BGB, 7. Aufl 2015.

¹⁰⁰ MüKo-BGB (2015)/Reuter, Vorbemerkung (vor § 21), äären 2.

¹⁰¹ MüKo-BGB (2015)/Reuter, Vorbemerkung (vor § 21), äären 14.

¹⁰² MüKo-BGB (2015)/Reuter, Vorbemerkung (vor § 21), äären 16.

¹⁰³ MüKo-BGB (2015)/Reuter, Vorbemerkung (vor § 21), äären 17.

¹⁰⁴ MüKo-BGB (2015)/Arnold, § 89, äären 4, 5.

2.2.3.4.1.2 Isikuühingud

a) Saksa isikuühenduste ring on kirev. Saksa kaubandusseadustik *Handelsgesetzbuch* (edaspidi HGB) reguleerib täisühingut, usaldusühingut ja vaikivat seltsingut, partnerlusühinguseadus *Partnerschaftsgesellschaftsgesetz* (edaspidi PartGG) partnerlusühingut, BGB seltsingut, registreerimata liitu ja ühisust.

b) **Täisühing** (*offene Handelsgesellschaft, OHG*) on reguleeritud HGB §-des 105-160. Sel on küll õigusvõime (HGB § 124 lg 1), kuid juriidiline isik see üldise arusaama järgi ei ole, kuigi see on vaieldav¹⁰⁵. OHG saavad asutada vähemalt kaks isikut (või õigusvõimelist ühendust), sõlmides selleks (vormivaba) ühingulepingu. OHG kolmandate isikute suhtes kehtivuseks on vaja registrikannet. Osanikel on piiramatu solidaarne vastutus.

c) **Usaldusühing** (*Kommanditgesellschaft, KG*) on reguleeritud HGB §-des 161–177a. Sarnaselt OHG-ga on ka sel õigusvõime (HGB § 124 lg 1), kuid juriidiline isik see üldise arusaama järgi ei ole.¹⁰⁶ KG-le kehtivad üldiselt OHG sätted. Täisosanikel on piiramatu solidaarne vastutus, usaldusosanikel piiratud vastutus sissemakse ulatuses (kui see on tasumata).

d) **Partnerlusühing** (*Partnerschaftsgesellschaft, PartG*) on reguleeritud PartGG-s. Sisuliselt on tegu OHG erivormiga nn vabade elukutsete jaoks ja kohalduvad ka OHG reeglid (vt ülal). Ka PartG-l on õigusvõime (PartGG § 7 lg 2, HGB § 124 lg 1), kuid juriidiliseks isikuks seda üldiselt ei loeta. Kolmandate isikute suhtes kehtivuseks tuleb ühing kanda registreerida.

e) **Seltsing** (*Gesellschaft*) on reguleeritud BGB §-des 705 – 740 küll lepinguna, kuid praktikas on tunnustatud selle vähemalt osaliselt õigusvõimet.¹⁰⁷ Seltsingu saavad asutada vähemalt kaks isikut (või õigusvõimelist ühendust), selleks tuleb sõlmida (vormivaba) seltsinguleping. Seltsinglastel on ühiste kohustuste eest piiramatu solidaarne vastutus.

f) **Vaikiv seltsing** (*stille Gesellschaft*) on reguleeritud HGB §-des 230 – 236. Tegu on lepingulise suhtega, millel puudub õigusvõime ja mis ei ole ka juriidiliseks isikuks. Asutamiseks vajalik vähemasti kahte isikut, leping võib olla vormivaba. Ettevõtjal on täielik vastutus ühiste kohustuste eest, vaikiva seltsinglase (kes väljapoole avalikustataud ei ole) vastutus on piiratud panusega.

g) **Ühisus** (*Gemeinschaft*) on reguleeritud BGB §-des 751 – 758. Tegu ei ole juriidilise isikuga, vaid ühisus tekib seaduse jõul mingi eseme ühisest omamisest. Üldiselt puudub ühisusel ka õigusvõime. Ühisuse liikmed vastutavad ühiste kohustuste eest isiklikult.

Erandlikuks ühisuseks on mitmes punktis **korteriomanike ühisus** (*Gemeinschaft der Wohnungseigentümer*), millele on korteriomandiseaduse *Wohnungseigentumsgesetz* (edaspidi WoEiG) § 10 lg 6 järgi antud õigus kaasomandi ühisel valitsemisel nii kolmandate isikute kui korteriomanike suhtes omandada õigusi ja võtta kohustusi ja ta on omandatud õiguste ja kohustuste omaja, peab kasutama käibes korteriomanike ühisuse ja kinnistu andmete tähistust ning saab olla kohtus hagejaks ja kostjaks. Ühiselt valitsetav vara kuulub seaduse § 10 lg 7 järgi korteriomanikele ühiselt.

2.2.3.4.1.3 Kapitaliühingud

a) **Piiratud vastutusega (osa)ühing** (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung; GmbH*) on reguleeritud piiratud vastutusega (osa)ühingu seaduses *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung* (edaspidi GmbHG). GmbH õigusvõime näeb ette GmbHG § 13 lg 1 ning selle juriidiliseks isikuks olemist tunnustab nii dogmaatika kui praktika.¹⁰⁸ GmbH-l on osadeks jaotatud osakapital, suurusega

¹⁰⁵ MüKo-HGB/Schmidt, § 124 äärenr 1. – Münchener Kommentar zum HGB, 4. Aufl, 2016.

¹⁰⁶ MüKo-HGB/Schmidt, § 124 äärenr 1.

¹⁰⁷ MüKo-BGB (2013)/Ulmer – Schäfer, § 705 äärenr 289 – 302. – Münchener Kommentar zum BGB, 6. Aufl, 2013.

¹⁰⁸ MüKo-GmbHG (2015)/Fleischer, Einleitung, äärenr 5. - Münchener Kommentar GmbHG, 2. Aufl, 2015.

vähemalt 25 000 eurot, kuid osamaksed võivad algul osaliselt tasumata olla. Selle võib asutada üks või mitu isikut. Õigusvõime saamiseks on vajalik GmbH kanne registrisse.

GmbH alaliigiks on piiratud vastutusega nn **ettevõtjaühing** (*Unternehmergeellschaft (haftungsbeschränkt)*). Selle põhiliseks erisuseks GmbH-st on väiksema kapitali võimalus, kuid seda koos kohustusega sissemaksed ka rahas kohe teha.

b) Aktsiaseltsi (*Aktiengesellschaft, AG*) reguleeritakse aktsiaseltsiseaduses *Aktiengesetz* (edaspidi AktG). AG on käsitletav juriidilise isikuna (AktG § 1 lg 1). Sel peab olema aktsiateks jaotatud aktsiakapital vähemalt 50 000 eurot. Asutajaks võib olla üks või mitu isikut. Õigusvõime saamiseks on vajalik registrikanne ja ¼ sissemaks aktsiakapitali.

c) Usaldusaktsiaühingut (*Kommanditgesellschaft auf Aktien, KGaA*) reguleeritakse AktG §-des 278-290. KGaA on õigusvõimeline (AktG § 278 lg 1) ja seega ka juriidiline isik. Sel peab olema vähemalt üks täisosanik, ülejäänud osalus on jagatud aktsiateks. Tegu on hübriidiga usaldusühingust ja aktsiaseltsist.

2.2.3.4.1.4 Tulundusühistud

a) Tulundusühistut (*Genossenschaft*) reguleeritakse ühistuseaduses *Genossenschaftsgesetz* (edaspidi GenG). Tulundusühistu on juriidiline isik (GenG § 17 lg 1). Selle eesmärk on soodustada oma liikmete tuluteenimist või majandamist või teenida nende sotsiaalseid või kultuurilisi vajadusi. Ette võib näha põhikapitali, liikmete isiklikku vastutust ei ole. Asutajaid peab olema vähemalt kolm.

b) Ühistuga sarnasusi on ka vastastikuse kindlustuse liidul (seltsil) (*Versicherungsverein auf Gegenseitigkeit, VVaG*), mida reguleeritakse kindlustusjärelvalveseaduses *Versicherungsaufsichtsgesetz* (edaspidi VAG). VVaG-l on õigusvõime (VAG § 171), ilmselt on see ka juriidiline isik. Selle tegevuseks on oma liikmete kindlustus vastastikusel põhimõttel. Liikmesus on seotud kindlustussuhtega. Õigusvõime saab VVaG järelvalveltegevusloa saamisega, see registreeritakse ka äriregistris.

2.2.3.4.1.5 Mittetulundusühingud ja sihtasutused

a) BGB ei näe eraldi mittetulundusühingu vormi. Juriidilisest isikust liite võib olla kahte tüüpi:

- **Mittetulundusühing** (*nicht wirtschaftlicher Verein, Idealverein, eingetragene Verein*) (BGB § 21) ei või tegelda majandustegevusega. Sellel peab olema vähemalt seitse asutajat. Õigusvõime saab see ühing registrisse kandmisest.
- **Tulundusliit** (*wirtschaftlicher Verein*) (BGB § 22), mille tegevuse eesmärgiks on majandustegevus. Minimaalne asutajate arv ei ole sätestatud, vajalik on ka põhikiri. Õigusvõime tekib aga riikliku loa andmisest, mitte registrikandest.

b) Oluline on ka registreerimata (õigusvõimetu) liit (nicht rechtsfähige Verein) (BGB § 54). See ei ole juriidiline isik ja sellele kohaldatakse seltsingu sätteid, kuid piiratud õigusvõime sel siiski on.¹⁰⁹ Nii nt sätestab ZPO § 50 lg 2 eraldi, et mitteõigusvõimeline liit saab olla hagejaks ja kostjaks ning võrdsustatakse menetluses õigusvõimelise liiduga. Seda ei registreerita ega ole vaja ka luba tegutsemiseks. Liidu nimel tehingute tegijad vastutavad isiklikult.

c) Sihtasutuse (*Stiftung*) (BGB § 80) vara valitsemiseks saab luua kirjaliku asutamisosusega (*Stiftungsgeschäft*), kuid õigusvõime tekib sihtasutusel riikliku loa andmisega, registrikannet ei tehta.

2.2.3.4.1.6 Registrist kustutamine

Kaua domineeris Saksamaal ühingu registrist kustutamise deklaratiivse tähenduse õpetus, st ühing loeti lõppenuks varatusega, sõltumata kustutamiskandest.¹¹⁰ Konkureeriv arvamus luges kustutamiskande

¹⁰⁹ MüKo-BGB (2015)/Arnold, § 54, äärenr 3-7.

¹¹⁰ MüKo-GmbHG (2016)/H.-F. Müller, § 74, äärenr 29, 30. - Münchener Kommentar GmbHG, 2. aufl, 2016.

konstitutiivseks, kuid selle probleemiks on olnud, kui likvideerimisabinõud vajalikud ja vara jagamata jäänud, samuti seaduses järelikvideerimise regulatsioon.¹¹¹ Valitsevaks arvamuseks täna on õpetus topeltasjaoludest (*Doppeltatbestand*), st ühingu lõppemiseks on vajalik nii registrikanne kui vara puudumine ning ekslik kustutamine ei saa muuta juriidilise isiku olemasolu küsitavaks, vaid ekslik kanne tuleb kustutada ja ühing registris taastada.¹¹² Esindatakse ka laiendatud topeltasjaolude kontseptsiooni, et ühing püsib ka varatuna, kuni muid likvideerimisabinõusid vaja rakendada.

Saksa õiguse järgi peab ühingu lõpetamisele järgnema ka likvideerimine, v.a pankrotimenetluse korral (AktG § 264 lg 1, GmbHG § 66 lg 1). Saksa seadus menetluse kohta perekonnaasjades ja hagita asjades (*Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, edaspidi FamFG) näeb §-des 394 – 399 ette erinevad sundlõpetamise juhud. Olulisemana väärib märkimist FamFG § 394 varatute ühingute registrist kustutamise kohta. Selle 1. lõike järgi võib varatu ühingu registrist kustutada, mh kui ühingu vara suhtes on läbi viidud pankrotimenetlus ja ei saa eeldada, et ühingul veel vara oleks. Kustutamiskavatsusest tuleb teavitada ühingat, kes saab esitada ka vastuväiteid, mis tuleb enne kustutamist lahendada (FamFG § 393 lg-d 3-5, § 394 lg-d 2 ja 3). FamFG kommentaari järgi saavad vastuväiteid kustutamisele esitada ka ühingu võlausaldajad.¹¹³ Kui ühing kustutatakse registrist varatuse tõttu, toimub (järel)likvideerimine, kui pärast kustutamist ilmneb, et on olemas jaotatavat vara (AktG § 264 lg 2, GmbHG § 66 lg 5).¹¹⁴

2.2.3.4.2 Soome¹¹⁵

a) Isikuühingutest tuntakse ka Soomes **täisühingut** (*avoin yhtiö, ay*) ja **usaldusühingut** (*kommandiittiyhtiö, ky*), mida mõlemat reguleeritakse täis- ja usaldusühinguseaduses *laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä* (edaspidi FI LYK).¹¹⁶

Nii täis- kui usaldusühing on juriidilised isikud. Asutajaid peab olema vähemasti kaks. Täisühingu puhul vastutavad osanikud isiklikult, usaldusühingu puhul vastutavad isiklikult täisosanikud, usaldusosanikud vastutavad panuse ulatuses. Mõlema ühingu asutamiseks on vajalik ühinguleping ja kanne registrisse.

b) Kapitaliühingutest tuntakse Soomes (piiratud vastutusega) **aktsiaseltsi** (*osakeyhtiö, Oy*) ja **avalikku aktsiaseltsi** (*julkinen osakeyhtiö, Oyj*), mida mõlemat reguleeritakse aktsiaseltsiseaduses *Osaakeyhtiölaki* (edaspidi FI OYL).¹¹⁷

Mõlemat tüüpi aktsiaseltsid on juriidilised isikud. Neil on aktsiateks jaotatud kapital, mis Oy puhul on vähemalt 2500 eurot ja Oyj puhul 80 000 eurot. Asutajaid võib mõlemil olla üks või mitu isikut.

c) Tulundusühistus (*osuuskunta*) reguleeritakse ühistuseaduses *Osuuskuntalaki* (edaspidi FI OKL).¹¹⁸ Ühistu on juriidiline isik, mille eesmärk on soodustada liikmete majanduslikke ja ärilisi huve läbi majandusliku tegevuse, mille teenuseid liikmed saavad kasutada. Ühistu võib tegutseda ka ideoloogiliste eesmärkide saavutamiseks. Ühistu võib asutada vähemalt üks isik. Asutamiseks on vajalikud kirjalik asutamisleping ja põhikiri (ühistu reeglid), vajalik on ka registreerimine. Ühistu põhikapital on ette kindlaks määratud, ühistu saab asutada ka sissemaksid tegemata.

¹¹¹ MüKo-GmbHG (2016)/H.-F. Müller, § 74, äärenr 31.

¹¹² MüKo-GmbHG (2016)/H.-F. Müller, § 74, äärenr 32.

¹¹³ FamFG/Krafka, § 394, äärenr 16. - Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. Herausg. T. Rauscher, W. Krüger. 2013, Beck-online.

¹¹⁴ Vt ka FamFG/Krafka, § 394, äärenr 23-25.

¹¹⁵ Ärikeskkonna ülevaade: <http://www.vm.ee/et/soome-vabariik-iv-arikeskkond>.

¹¹⁶ Soome täisühingu ülevaade: <http://www.meandson.fi/page.php?name=General+Partnership&>.

¹¹⁷ J. Virkkunen. New Finnish Companies Act designed to increase Finland's competitiveness. Kättesaadav:

http://www.lmr.fi/publications/companies_act_290906.pdf.

¹¹⁸ See seadus hakkas kehtima 2014 ja selle tõlge ei ole kättesaadav. Andmed on saadud vana seaduse (1488/2001) tõlke ja uue seaduse kohta avaldatud artiklite alusel.

d) Mittetulundusühingut (*yhdistys*) reguleeritakse mittetulundusühingute seaduses *yhdistyslaki* (edaspidi FI YHL) isikute ühendusena, mis võib pärast registrisse kandmist omada tsiviilõigusi ja -kohustusi ning osaleda poolena kohtumenetluses. Asutajaid peab olema vähemalt kolm isikut.

e) Sihtasutus (*säätiö*) reguleeritakse sihtasutuste seaduses *säätiölaki* (edaspidi FI SL). Tegu on juriidilise isikuga, mis asutatakse vara valitsemiseks ja kasutamiseks kindlal eesmärgil. Asutajaks peab olema vähemalt üks isik. Asutamiseks on vajalik asutamisosus (võib sisalduda testamendis), põhikiri, registreerimine ja põhikapital vähemalt 50 000 eurot.

2.2.3.4.3 Roots

a) Isikuühingutest tuntakse Rootsis **täisühingut** (*handelsbolag*) ja usaldusühingut (*kommanditbolag*), mida reguleeritakse vastavalt täis- ja usaldusühingute seaduse *lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag* (edaspidi SE HEB) II ja III osas. Mõlemad on juriidilised isikud. Täisühingu osanikud vastutavad ühingu kohustuste eest isiklikult piiramatult. Usaldusühingu täisosanikel on piiramatu isiklik vastutus, usaldusosanikel piiratud vastutus panuse ulatuses. Asutajana on vaja vähemalt kahte isikut. Vajalik on registreerimine.

b) Kapitaliühinguna tuntakse Rootsis piiratud vastutusega **aktsiaseltse** (*aktiebolag*, AB), mis omakorda võivad olla eraaktsiaseltsid või avalikud aktsiaseltsid. Aktsiaseltse reguleeritakse aktsiaseltsiseaduses *Aktiebolagslag* (edaspidi SE ABL). Aktsiaselts on juriidiline isik, millel on aktsiateks jaotatud kapital, mis eraaktsiaseltsi puhul on vähemalt 50 000 SEK ja avaliku aktsiaseltsi puhul vähemalt 100 000 SEK. Asutajaks võib olla üks või mitu isikut.

c) Tulundusühistut (*ekonomisk förening*) reguleeritakse tulundusühistuseaduses *lag om ekonomiska föreningar* (edaspidi SE EF). See on juriidiline isik, mille eesmärk on soodustada liikmete majanduslikke huve läbi majandusliku tegevuse, milles liikmed osalevad tarbijatena, varustajatena, tööpanusega vms viisil. Ühistu asutamiseks peab olema vähemalt kolm isikut. Asutamiseks on vajalik ka asutamisosus ja põhikiri, samuti registreerimine.

d) Rootsis ei ole eraldi **mittetulundusühingute regulatsiooni**. Mittetulunduslike ühingute tegevus on korraldatud kohtupraktikast tulenevate printsiipide ja analoogia alusel.¹¹⁹

e) Sihtasutusi (*stiftelse*) reguleeritakse sihtasutuste seaduses *stiftelselag (1994:1220)* (edaspidi SE SL). Sihtasutus on varakogum, mis võib omada tsiviilõigusi ja -kohustusi ning osaleda poolena kohtumenetluses. Asutajaks peab olema vähemalt üks isik. Asutamiseks on vajalik asutamisosus (võib sisalduda testamendis) ja põhikiri. Registreerimine ei ole kohustuslik.

2.2.3.4.4 Läti¹²⁰

a) Isikuühingutest tuntakse ka Lätis **täisühingut** (*pilnsabiedrība*, PS) ja **usaldusühingut** (*komandītsabiedrība*, KS), mida reguleeritakse Läti äriseadustiku *Komerclikums* (edaspidi LV KL) IX ja X osas ning Läti tsiviilseadustiku *Civillikums* (edaspidi LV CL) 16. ptk-s. Tegemist on isikute ühendustega, mis osalevad käibes iseseisva õiguste ja kohustuste kandjana ning kes saavad osaleda poolena kohtumenetluses, kuid eraldi juriidilise isiku staatust neile antud ei ole. Täisühingu osanikud vastutavad ühingu kohustuste eest ühiselt ja täies ulatuses, usaldusühingu täisosanikud vastutavad ühiselt ja täies ulatuses, usaldusosanikud panuse ulatuses. Asutajaks võib olla vähemalt kaks isikut või õigusvõimelist täis- või usaldusühingut. Vajalik on registreerimine.

¹¹⁹ Charitable organisations in Sweden: overview. Legal framework. Kättesaadav: <http://uk.practicallaw.com/8-633-0335?source=relatedcontent>.

mittetulundusühingute ülevaade: <http://uk.practicallaw.com/8-633-0335?source=relatedcontent>
http://ecnl.org/wp-content/uploads/2016/04/Rukovodstvo_eng_fin-web_sweden.pdf

¹²⁰ Ärikeskkonna ülevaade: <http://www.vm.ee/et/4-arikeskkond-2>; äriühingute ülevaade:
<http://www.company-registration-latvia.lv/registration/>
<https://www.company-taxes.info/entrepreneurs-merchants>

b) Kapitaliühingutest tuntakse Lätis piiratud vastutusega osaühingut (*sabiedrība ar ierobežotu atbildību*, SIA) ja aktsiaseltsi (*akciju sabiedrība*, AS), eristatakse ka väikse kapitaliga osaühingut.

Osaühing on reguleeritud LV KL XII osas. Tegu on juriidilise isikuga, millel on osadeks jaotatud kapital vähemalt 2800 eurot. Asutajaid võib olla kuni 50 isikut. Asutamiseks on vajalik registrikanne ja sissemaks vähemalt 50% põhikapitalist. **Väikse kapitaliga osaühing** on reguleeritud väikeettevõtjate maksuseaduses *mikrouzņēmumu nodokļa likums* (edaspidi LV MNL). Selle kapital võib erinevalt SIA-st olla 1 kuni 2800 eurot. Sel võib olla kuni viis füüsilisest isikust asutajat (korruga saab olla osanik ühes väikse kapitaliga osaühingus).

Aktsiaselts on reguleeritud LV KL-i XIII osas. Aktsiaselts on juriidiline isik, millel on aktsiateks jaotatud kapital vähemalt 35 000 eurot. Asutajaks võib olla üks või mitu isikut. Asutamiseks on vajalik registrikanne ja sissemaks.

c) Tulundusühistu (*kooperatīvā sabiedrība*) on reguleeritud ühistute seaduses *kooperatīvo sabiedrību likums* (edaspidi LV KS). Tegu on juriidilise isikuga, mille eesmärk on teenuste osutamine liikmete majandusliku tegevuse efektiivsuse suurendamiseks. Põhikapital on vähemalt 2800 eurot. Asutajaid peab olema vähemalt kolm. Vajalik on ka registreerimine ja sissemaks.

d) Mittetulundusühing (*biedrība*) on reguleeritud mittetulundusühingute ja sihtasutuste seaduses *biedrību un nodibinājumu likums* (edaspidi LV BN). Tegu on juriidilisest isikust isikute vabatahtliku ühendusega, mis on loodud põhikirjajärgse mittetulundusliku eesmärgi saavutamiseks. Asutajaid peab olema vähemalt kaks isikut või õigusvõimelist täis- või usaldusühingut. Asutamiseks on vajalik asutamisotsus ja põhikiri, samuti registreerimine.

e) Sihtasutus (*nodibinājums*) on samuti reguleeritud mittetulundusühingute ja sihtasutuste seaduses. Tegu on juriidilisest isikust varakogumiga, mis on asutaja poolt määratud kasutamiseks kindlal mittetulunduslikul eesmärgil. Sihtasutuse asutajaks võib olla vähemalt üks isik. Asutamiseks on vajalik asutamisotsus või korraldus testamendis ja põhikiri, lisaks on vajalik registreerimine.

2.2.3.4.5 Leedu¹²¹

a) Isikuühingutest tuntakse ka Leedus **täisühingut** (*tikroji ūkinė bendrija*, TŪB) ja **usaldusühingut** (*komanditinė ūkinė bendrija*, KŪB), mida reguleeritakse täis- ja usaldusühingute seaduses *ūkinių bendrijų įstatymas* (edaspidi LT UB), aga ka **väikest täisühingut** (*mažoji bendrija*, MB), mida reguleeritakse väikese täisühingu seaduses *mažųjų bendrijų įstatymas* (edaspidi LT MB). Lisaks reguleeritakse neid ühinguid ka Leedu tsiviilkoodeksi *civilinis kodeksas* (edaspidi LT CK) VI raamatu 51. ptk-s.

Tegu on juriidiliste isikutega (LT CK II raamat 2. osa). Täisühingu osanikel on täiendav ja piiramatu solidaarne vastutus. Usaldusühingu täisosanikel on täiendav ja piiramatu solidaarne vastutus, usaldusosanikud vastutavad panuse ulatuses. Väikese täisühingu osanikud vastutavad panuse ulatuses. Täisühingu võivad asutada 2–20 isikut (väikese täisühingu 1-10 isikut), usaldusühingu 3–20 isikut, sh vähemalt kaks täisosanikku. Asutamiseks on vajalik notariaalne ühinguleping ja avaldus registrile, väikese täisühingu saab asutada ka asutamisotsusega.

b) Kapitaliühingutest tuntakse Leedus piiratud vastutusega **suletud aktsiaseltsi** (*uždaroji akcinė bendrovė*, UAB) ja **aktsiaseltsi** (*akcinė bendrovė*, AB), mida reguleeritakse aktsiaseltsiseaduses *akcinių bendrovių įstatymas* (edaspidi LT AB).

Mõlemad on juriidilised isikud (LT CK II raamat 2. osa). Mõlemil on aktsiateks jaotatud kapital, UAB puhul vähemalt 2500 eurot, AB puhul vähemalt 40 000 eurot. Asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisleping ja põhikiri, registrikanne ja sissemaks.

¹²¹ Ärikeskkonna ülevaade: <http://www.vm.ee/et/arikeskkond-9>

c) Kooperatiivne ühistu (*kooperatinių bendrovių*) on ühistute seaduses *kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas* (edaspidi LT KB) reguleeritud juriidiline isik (LT CK II raamat 2. osa), mille eesmärk on pingutuste ja ressursside ühendamine õiguse alusel, et saavutada liikmete ühiseid eesmärke ning liikmete majanduslike, äriliste ja sotsiaalsete vajaduste rahuldamine. Asutajaid peab olema vähemalt viis isikut, kusjuures juriidilisi isikuid ei tohi olla üle poole kõigist liikmetest. Vajalik on notariaalne põhikiri ja registreerimine.

d) Eriline juriidilise isiku liik on **avalikes huvides tegutsev ühing** (*viešoji įstaiga*), mida reguleerivad avalikes huvides tegutsevate ühingute seadus *viešųjų įstaigų įstatymas* (edaspidi LT VI) ja kodanikuühenduste edendamise seadus *nevyriausybinijų organizacijų plėtros įstatymas* (edaspidi LT NO). Selle ühingu eesmärgiks on sotsiaalalase, hariduse, teaduse, kultuuri, spordi vms mittetulunduslik tegevus. Ühingul on osadeks jaotatud kapital, miinimumkapitali nõue puudub. Asutajaid võib olla üks või mitu. Asutamiseks on vajalikud asutamisleping ja põhikiri, samuti registreerimine ja sissemaksete tegemine vastavalt asutamislepingule.

e) Mittetulundusühing¹²² (*asociacija*) tegutseb mittetulundusühingute seaduse *asociacijų įstatymas* (edaspidi LT AI) alusel. Tegu on juriidilise isikuga, mille eesmärk on koordineerida liikmete tegevust, esindada nende huve ja neid kaitsta või muul viisil avalikke huve teenida. Asutajaid peab olema vähemalt kolm. Asutamiseks on vajalik asutamisotsus ja põhikiri, samuti registreerimine.

f) Sihtasutus (*labdaros ir paramos fondas*) tegutseb heategevus- ja toetusfondide seaduse *labdaros ir paramos fondų įstatymas* (edaspidi LT LPF) alusel. Tegu on juriidilisest isikust (LT CK II raamat 2. osa) mittetulundusliku organisatsiooniga, mille eesmärk on heategevus või teaduse, kultuuri, hariduse, kunsti, religiooni, spordi, tervishoiu, sotsiaalhoidu, keskkonnakaitse vms toetamine. Asutajaid võib olla üks või mitu. Asutamiseks on vajalikud asutamisotsus, põhikiri ja registreerimine.

2.2.3.4.6 Suurbritannia

2.2.3.4.6.1 Eraõiguslikud subjektid

a) Suurbritannias tuntakse isikuühingutena sarnaselt teiste riikidega **täisühingut/seltsingut** (*partnership*) ja **usaldusühingut** (*limited partnership, LP*), lisaks aga ka **piiratud vastutusega täisühingut** (*limited liability partnership, LLP*). Täisühingut reguleeritakse täisühingu seaduses *Partnership Act 1890* (edaspidi GB PA), usaldusühingut usaldusühingute seaduses *Limited Partnerships Act 1907* (edaspidi GB LPA) ja piiratud vastutusega täisühingut piiratud vastutusega täisühingute seaduses *Limited Liability Partnerships Act 2000* (edaspidi GB LLPA).

Täisühing ja usaldusühing on isikute ühendused, kuid mitte juriidilised isikud (v.a Šotimaal), LLP on juriidiline isik. Täisühingu osanikud vastutavad isiklikult ühingu kohustuste eest nagu ka usaldusühingu täisosanikud, usaldusühingu usaldusosanike vastutus on piiratud panusega. LLP osanikud vastutavad ühiselt ühingu kohustuste eest panuse ulatuses. Asutajaks võib neil kõigil olla vähemalt kaks isikut. Täisühingu asutamiseks ei ole vaja vormikohast lepingut (ühise tegutsemise tahe võib nähtuda poolte käitumisest), pole vaja ka registreerida. Usaldusühing tuleb registreerida, eraldi vormikohast ühingulepingut selleks aga vaja ei ole. LLP asutamiseks on ühinguleping vajalik ja see tuleb ka registreerida.

b) Kapitaliühingutena tuntakse **piiratud või piiramatu vastutusega eraaktsiaseltsi** (*private company limited by shares / private unlimited company with shares, „Ltd“*), **piiratud vastutusega avalikku aktsiaseltsi** (*public limited company, „p.l.c.“*), lisaks ka **piiratud või piiramatu vastutusega eraühingut** (*private company limited by guarantee, „LBG“ / private unlimited company*). Neid kõiki reguleerib ühingute seadus *Companies Act 2006* (edaspidi CA).

¹²² Mittetulunduslike ühingute ülevaate: http://ecnl.org/wp-content/uploads/2016/04/Rukovodstvo_eng_fin-web_lithuania.pdf.

Need on kõik juriidilised isikud. Aktsiaseltsidel on aktsiateks jaotatud kapital. Ltd-l peab olema vähemalt üks aktsia, plc-l peab olema aktsiateks jaotatud kapital vähemalt 50 000 GBP. LBG puhul võtavad osanikud kohustuse katta ühingu võlad teatud summa (garantii) ulatuses, lisaks saab teha panuseid liikmemaksu vms kaudu. Piiramatu vastutusega ühingus on osanikel täielik isiklik vastutus ühingu kohustuste eest. Muud ühingud saab asutada vähemalt üks isik, plc-l peab olema vähemalt kaks asutajat.

c) Eraldi juriidiliseks isikuks on **kooperatiivne või kogukonna huvides tegutsev ühistu** (*co-operative/community benefit society*), mida reguleeritakse tulundus- ja kogukonnaühistu seaduses *Co-operative and Community Benefit Societies Act 2014* (edaspidi GB CCBS). Selle eesmärgiks on tegutseda heas usus kooperatiivina (isikute vabatahtlik ühendus ühiste majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste sihtide saavutamiseks) või kogukonna huvide edendamiseks. Ühistul on osadeks jaotatud kapital, miinimumkapitali nõue puudub. Ühistu võib asutada vähemalt kolm isikut või kaks registreeritud ühistut. Asutamiseks on vajalik põhikiri (reeglid) ja avaldus registrile.

d) Erinõuded on sõltumata õiguslikust vormist kehtestatud **kogukonna huvides tegutsevale ühingule** (*community interest company, c.i.c.*), mille tegevuse aluseks on kogukondlike ühingute seaduse *Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004* (edaspidi GB CAaic) II osa. See ühing peab tegutsema kogukonnale kasu toomise eesmärgil. Põhikapitali nõuded sõltuvad ühingu korraldusest: võib olla aktsiateks jaotatud kapital või garantiiga piiratud vastutus, samuti võib see olla avalik aktsiaselts või kooperatiiv. Asutamiseks on vajalik kindlate sisunõuetega memorandum ja põhikiri, vajalik on registreerimine.

e) **Mittetulundusühingu** ja **sihtasutusega** otse võrreldavaid ühingu vorme Suurbritannias ei ole. Mittetulunduslikul eesmärgil tegutsemiseks on võimalik kasutada erinevaid ühingu vorme (piiratud vastutusega ühing, ühistu). Sihtasutusele kõige lähedasem õiguslik vorm on trust, aga trusti korraldus ja toimimise põhimõtted on siiski teistsugused. Heategevuslike organisatsioonide jaoks on loodud eraldi ühingu vorm (*charitable incorporated organisation, CIO*), mis tegutseb heategevuslike organisatsioonide seaduse *Charities Act 2011* (edaspidi GB ChA) 11. osa alusel.

2.2.3.4.6.2 Äriühingute registrist kustutamine likvideerimiseta

a) Suurbritannias on võimalik **äriühingu kustutamine registrist** registripidaja algatusel likvideerimiseta (*registrar's power to strike off defunct company*), kui tal on piisav alus arvata, et äriühing ei tegutse (CA § 1000). Piisav alus on näiteks, kui äriühing ei ole registripidajale saatnud kohustuslikke dokumente või äriühingul puudub juhatus või kui registripidajal ei ole võimalik äriühingu aadressil kirju kätte toimetada.¹²³ CA § 1001 annab äriühingu kustutamiseks õiguse ka juhul, kui likvideerimine on lõpule viidud, kuid registripidajale ei ole sellest teada antud või kui likvideerimine on pooleli, kuid likvideerija on jäänud passiivseks. Lisaks saab äriühingu ka vabatahtlikult lõpetada likvideerimismenetlust läbi viimata, millisel juhul kustutatakse äriühing registrist avalduse alusel (*voluntary striking off*).¹²⁴

b) Äriühingu täiendav likvideerimine käib **äriühingu registrisse ennistamise** kaudu. CA sätestab kaks ühingu ennistamise võimalust: administratiivne ennistamine (*administrative restoration*) ja kohtulik ennistamine (*court order restoration*). Ühingu saab ennistada mitte ainult likvideerimiseks, vaid ka tegevuse jätkamiseks. Administratiivset ennistamist kasutatakse eeskätt selleks, et taastada äriühing äritegevuse jätkamiseks ja saada riigilt enne registrist kustutamist äriühingule kuuluv vara tagasi äriühingu nimele. Ajavahemikus, mis jääb äriühingu registrist kustutamise ja seejärel registrisse ennistamise vahel, on kustutatud äriühingu raha, kinnisasjad ja õigused nn *bona vacantia*, s.o omanikuta hüve, mis läheb pärast äriühingu kustutamist riigile, kes võib sellise varaga teha, mida ta heaks arvab. Kui äriühing „äratatakse uuesti ellu“ ehk ennistatakse registrisse, siis allesjäänud *bona vacantia* antakse

¹²³ Vt lähemalt A. Tšitškan, lk 6, 7, 17, 18, 26, 28, 29.

¹²⁴ Vt ka A. Tšitškan, lk 7.

äriühingule tagasi, kuid müüdnud või muul moel realiseeritud vara hüvitatakse.¹²⁵ Administratiivset ennistamist kasutatakse eeskätt selleks, et taastada äriühing äritegevuse jätkamiseks ja saada riigilt enne registrist kustutamist äriühingule kuuluv vara tagasi äriühingu nimele. Administratiivne ennistamine on võimalik siis, kui registrist kustutamine ei olnud äriühingu tahe, näiteks kustutati äriühing seetõttu, et oli alust arvata, et ta ei tegutse enam (CA § 1000). CA § 1025 lg 2 kohaselt saab administratiivset ennistamist nõuda ainult siis, kui äriühing oli registrist kustutamise ajal tegelikult tegev, st äriühingu kustutamine registripidaja algatusel oli ekslik.

c) Kohtulikku ennistamist saab nõuda juhtudel, kui äriühing kustutati registripidaja algatusel, äriühing taotles enda kustutamist registrist või äriühing kustutati likvideerimise lõppedes (CA § 1029 lg 1). CA § 1024 lg 3 kohaselt saab administratiivset ennistamist taotleda ainult ühingu endine juhatuse liige, samuti endine osanik või aktsionär. CA § 1029 lg 2 järgi võivad kohtule äriühingu ennistamise avalduse esitada huvitatud isikud, mh ühingu võlausaldajad.¹²⁶ Administratiivset ennistamist võib taotleda kuue aasta jooksul alates päevast, mil mittetoimiv äriühing registrist kustutati (CA § 1024 lg 4). Kohtuliku ennistamise korral on tähtaeg reeglina samuti kuus aastat alates kustutamisest (CA § 1030 lg 4). Kui administratiivse ennistamise avaldus esitatakse kuueaastase tähtaja sees, kuid eitav vastus saadakse siis, kui äriühingu kustutamisest on möödas juba üle kuue aasta, on õigus 28 päeva jooksul alates eitava vastuse saamisest esitada kohtuliku ennistamise avaldus. Kohtuliku ennistamise avalduse esitamise tähtaeg puudub, kui äriühingu ennistamise eesmärk on nõuda kustutatud äriühingult tervisekahjustuse tekitamisest tingitud kahju hüvitamist. Võlausaldaja õigust nõuda äriühingu ennistamist ei mõjuta see, kui aktiivne oli võlausaldaja enne äriühingu kustutamist.¹²⁷

2.2.3.4.7 Delaware¹²⁸

a) Isikuühingutena tuntakse **täisühingut** (*DE general partnership*) ja **usaldusühingut** (*DE limited partnership*, „LP“), aga ka **piiratud vastutusega täisühingut** (*limited liability partnership*, „DE LLP“) ja **erialaühingut** (*DE professional corporation*, „PA“). Kõiki neid reguleeritakse Delaware'i koodeksis *Delaware Code* (edaspidi DE CO), täisühingut ja DE LLP-d selle 6. jaos (*Commerce and Trade*) 15. ptk-s, Delaware'i ühtses täisühingute seaduses *Delaware Revised Uniform Partnership Act* (edaspidi DE UP), usaldusühingut selle jao 17. ptk-s Delaware'i ühtses usaldusühingute seaduses *Delaware Revised Uniform Limited Partnership Act* (edaspidi DE ULPA), erialaühingut aga DE CO 8. jaos 6. ptk-s erialaühingute seaduses *Professional Service Corporation Act* (edaspidi DE SCA). Kõigi nende ühingute puhul on tegu juriidiliste isikutega.

Täisühingu, usaldusühingu ja DE LLP asutajaid peab olema vähemalt kaks. Täisühingu osanikud ja usaldusühingu täisosanikud vastutavad solidaarselt ühingu kohustuste eest, usaldusühingu usaldusosaniku vastutus on piiratud. DE LLP osanikud ühingu kohustuste eest ei vastuta. Ühingute asutamiseks on vajalik (vormivaba) ühinguleping, usaldusühing ja DE LLP tuleb ka registreerida.

Erialaühingu osanikud tegutsevad ühise praksisena ja osutavad teenust, mille jaoks on vaja tunnistust või tegevusluba (nt arstid, arhitektid, raamatupidajad). Osanikud vastutavad isiklikult enda, teiste osanike jm töötajate erialastest vigadest tulenevate kohustuste eest. Osanikeks võivad olla üks või mitu sama eriala spetsialisti, ühingu peab alati olema vähemalt üks liige, kellel on täielik erialane tegevusluba. Vajalik on registreerimine, võimalik on asutamine sissemaksid tegemata.

b) Kapitaliühingutest tuntakse piiratud vastutusega **tavalist aktsiaseltsi/ühingut** (*general corporation*, DE inc), **suletud aktsiaseltsi/ühingut** (*DE close corporation*, DE CC), **piiratud vastutusega aktsiaseltsi/ühingut** (*limited liability company*, DE LLC) kui ka **avalikes huvides tegutsevat ühingut**

¹²⁵ Vt selle kohta A. Tšitškan, lk 7.

¹²⁶ Vt lähemalt A. Tšitškan, lk 44, 50, 51.

¹²⁷ Vt ka A. Tšitškan, lk 67.

¹²⁸ Üldine ülevaade ühingutest: <https://delawarecorp.com/choosing-your-delaware-business-entity/types-of-delaware-business-entities/>
<https://www.delawareinc.com/business-entities/>

(*public benefit corporation*, DE PBC). Kõiki neid reguleeritakse DE CO-s, DE inc-i, DE CC-d ja DE PBC-d selle 8. jaos (*Corporations*), 1. ptk-s (*General Corporation Law*) XV alapeatükis (*Public Benefit Corporations*). DE LLC-d reguleeritakse aga 6. jaos (*Commerce and Trade*) 18. ptk-s, kus paikneb piiratud vastutusega ühingute seadus *Limited Liability Company Act* (edaspidi DE LLCA). Kõik need on juriidilised isikud.

DE Inc-l ja DE CC-l on enamasti aktsiateks jaotatud kapital, aga võimalik on luua ka liikmelisusel põhinev aktsiateta ühing. DE Inc ja DE CC asutamiseks tuleb esitada asutamisavaldus registrile, asutajaks võib olla üks või mitu isikut, DE CC-s võib neid olla kuni 30. DE LLC osanikud ei vastuta ühingu kohustuste eest, kui teisiti kokku ei lepita. DE LLC võivad asutada üks või mitu isikut. DE PBC tulu teenitakse ja kasutatakse avalikes huvides oleva eesmärgi saavutamiseks, liikmete majanduslikud huvid on teisejärgulised. Enamasti on sel aktsiateks jaotatud põhikapital. Asutamiseks on vajalik asutamisavaldus registrile. Asutajaid võib olla üks või mitu.

c) Delaware'is ei ole eraldi **tulundusühistu (kooperatiivi)** regulatsiooni. Kooperatiivsed ühinged tegutsevad tavalise aktsiaseltsi või aktsiateks jaotamata kapitaliga ühingu vormis. Ka avalikes huvides tegutsev ühing on juriidilise vormi poolest tavaline piiratud vastutusega ühing, millele kehtivad eriotstarvet silmas pidades teatud erinõuded.

d) Samuti ei ole Delaware'is eraldi **mittetulundusühingu** ega **sihtasutuse** ühinguõiguslikku regulatsiooni, vaid ühing saab deklareerida, et tegutsetakse mittetulunduslikul või heategevuslikul eesmärgil. Sellega kaasnevad lisanõuded ja tegevuspiirangud ning peamiseks tagajärjeks on soodsam maksustamine¹²⁹. Lisaks võivad mittetulunduslikud ühendused, mis ei ole ühinguna registreeritud (*unincorporated nonprofit association*) Delaware'i õiguse järgi omada teatud tsiviilõigusi ja -kohustusi. Nende tegevust reguleerib registreerimata mittetulundusühingute seadus *Delaware Uniform Unincorporated Nonprofit Association Act* (edaspidi DE UNAA).

2.2.3.4.8 Madalmaad¹³⁰

a) Isikuühingutest tuntakse Madalmaade õiguse järgi **täisühingut** (*vennootschap onder firma*, NL VOF), **usaldusühingut** (*commanditaire vennootschap*, NL CV) ja **seltsingut** (*maatschap*). Täisühingut ja usaldusühingut reguleeritakse äriseadustiku *Wetboek van Koophandel* (edaspidi NL WK) I raamatu 3. osa art-tes 15–34 ning lepingulise isikute ühenduse sätetega tsiviilseadustiku *Burgerlijk Wetboek* (edaspidi NL BW) VIIA raamatu 9. osas. Seltsingut reguleeritakse NL BW VIIA raamatu 9. osas.

Täisühingu osanikud ja usaldusühingu täisosanikud vastutavad ühingu kohustuste eest tervikuna ja solidaarselt, usaldusühingu usaldusosanikud vastutavad panuse piires. Asutajaks peab olema vähemalt kaks isikut. Asutamiseks tuleb sõlmida ühinguleping ning ühing tuleb ka registreerida, kuid registrikanne ei ole konstitutiivne.

Seltsing on lepinguline isikute ühendus, mille osanikud (seltsinglased) tegutsevad ühise praksisena ja panustavad oma vara või teenuseid. Seltsinglastel on täiendav (ja võrdne) osavastutus seltsingu nimel võetud kohustuste täitmise eest. Seltsingu võib asutada vähemalt kaks isikut. Seltsing tuleb registreerida, kuid registrikanne ei ole konstitutiivne. Seltsingu ja täisühingu peamiseks erinevuseks on see, et seltsing ühendab eriala asjatundjaid ja täisühing igasuguseid muid ettevõtjaid. Mõlemad kantakse registrisse ja tegutsetakse ühe nime all, mistõttu neil on sarnaseid jooni juriidilise isikuga. Võimalik on moodustada ka vaikiv seltsing, mille puhul vaikivad seltsinglased jäävad kolmandate isikute eest varjatuks. Vaikivat seltsingut registrisse ei kanta ja ühist ärinime ei ole.

¹²⁹ Vt A. Mancuso. How to Form a Delaware Nonprofit Corporation. Kättesaadav: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/forming-nonprofit-corporation-delaware-36056.html>

¹³⁰ Vt muud seadused: <http://www.businesslegalconsultancy.com/en/2421/corporate-and-commercial-law.html>
ülevaade: <https://www.angloinfo.com/how-to/netherlands/working/starting-a-business/business-structures>
<http://www.expatax.nl/legalforms.php>

uuendused: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/netherlands-revision-of-law-on-private-limited-companies/>

b) Kapitaliühingutest tuntakse ka Madalmaades piiratud vastutusega **osaühingut** (*besloten vennootschap*, NL B.V) ja **aktsiaselts** (*naamloze vennootschap*, NL N.V.), mida mõlemat reguleeritakse NL BW II rmt-s, vastavalt 4. ja 5. jaos.

NL BV-I on osadeks jaotatud kapital, NL NV-I aktsiateks jaotatud kapital vähemalt 45 000 eurot. Mõlemi asutajaks võib olla vähemasti üks isik. Registreerimine on kohustuslik, aga registrikanne ei ole konstitutiivne.

c) Ühistu (kooperatiiv) (*NL coöperatie*) on reguleeritud NL BW II rmt 3. jaos. See on juriidiline isik, mille eesmärk on majandustegevus ja liikmetega lepingute sõlmimine, et tagada nende teatud materiaalsete vajaduste rahuldamine. Ühistul puudub osadeks või aktsiateks jagatud kapital. Selle saab asutada vähemalt kaks isikut. Registreerimine on kohustuslik, kuid registrikanne ei ole konstitutiivne.

d) Mittetulundusühingut (*NL vereniging*) reguleeritakse NL BW II rmt 2. jaos. See on juriidiline isik, mis tegutseb põhikirja järgse mittetulundusliku eesmärgi saavutamiseks. Asutajaks peab olema vähemalt kaks isikut. Registreerimine on kohustuslik, kuid registrikanne ei ole konstitutiivne.

e) Sihtasutus (*NL stichting*) on reguleeritud NL BW II rmt 6. jaos. Sihtasutus on juriidiline isik põhikirjas ettenähtud eesmärgi saavutamiseks, kasutades selleks sihtasutusele antud vara. Registreerimine on kohustuslik, kuid registrikanne ei ole konstitutiivne.

2.2.3.4.9 Luksemburg¹³¹

a) Isikuühingutest¹³² tuntakse Luksemburgis **täisühingut** (*société en nom collectif*, LU SNC), **usaldusühingut** (*société en commandite simple*, LU SCS), **eriotstarbega usaldusühingut** (*LU société en commandite spéciale*) ja **tsiviilõiguslikku ühingut** (*LU société civile*).

Tsiviilõiguslikku ühingut reguleeritakse tsiviilkoodeksi *Code Civil* (edaspidi LU CC) IX osas, teisi isikuühinguid seaduses äriühingute kohta *Loi du 10 août 1915 concernant les sociétés commerciales* (edaspidi LU LSC) II ja III osas. Eriotstarbega usaldusühing erineb tavalisest usaldusühingust õigusliku vormi, maksustamise ja suurema lepinguvabaduse poolest. Tegu on juriidiliste isikutega, v.a eriotstarbega usaldusühing, mis on lihtsalt isikute ühendus. Täisühingu osanikel ja usaldusühingu täisosanikel on ühingu kohustuste eest piiramatu solidaarne vastutus, usaldusühingu usaldusosanike vastutus on piiratud panusega. Tsiviilõigusliku ühingul on osadeks jaotatud kapital, miinimumkapitali nõue puudub, osanikel on piiramatu ja võrdne osavastutus. Asutajateks peab kõigil neil ühingutel olema vähemalt kaks isikut, usaldusühingu osanik saab korraga olla nii täis- kui usaldusosanik. Asutamiseks on vajalik notariaalne või isiklikult kinnitatud ühinguleping, mis avaldatakse ühingu kulul ja registreeritakse.

b) Kapitaliühingutena tuntakse **piiratud vastutusega ühingut** (*société à responsabilité limitée*, LU S.à r.l.), **avalikku aktsiaseltsi** (*société anonyme*, LU SA), **usaldusaktsiaühingut** (*société en commandite par actions*, LU SCA) ja **lihtsustatud vormiga ühingut** (*société par actions simplifiée*, LU SAS). Neid kõiki reguleeritakse LU LSC-ga (sarnaselt isikuühingutega).

Need kõik on juriidilised isikud, millel on aktsiateks jagatud aktsiakapital, mis LU S.à r.l. puhul on vähemalt 12 000 eurot, LU SA, LU SCA ja LU SAS puhul 30 000 eurot. LU SCA täisosanikel on ühingu kohustuste eest piiramatu isiklik solidaarne vastutus. Kõigi nimetataud ühingute asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisleping ja põhikiri, mis avaldatakse ja registreeritakse. Asutajaid võib olla üks või

¹³¹ Ülevaade: <http://www.startup-luxembourg.com/aktiengesellschaft-ag-sa.html>
<http://www.guichet.public.lu/entreprises/en/creation-developpement/forme-juridique/index.html>
Uuendustest ühinguõiguses üldiselt: <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e7715066-1ef8-4844-989f-6dd3d7975841>
http://www.allenoverly.com/SiteCollectionDocuments/Luxembourg_Company_Law_Reform_August_2016.PDF
<http://www.sedlo.lu/the-new-simplified-limited-company>
<http://www.arendt.com/emails/2016.07.13.nf.company.law.reform/Arendt%20-%20Articles%20of%20association%20-%20SAS%20-%20EN.pdf>

¹³² Vt täis- ja usaldusühingu uuendused: <https://ogier.com/publications/new-luxembourg-limited-partnerships>

mitu, LU S.à r.l.-i võib asutada kuni sada isikut. LU SCA-I peab olema vähemalt üks täisosanik (aktsionär) ja usaldusosanik.

c) Ühistut (kooperatiivne ühing) (*société coopérative*, LU SC) reguleeritakse samuti LU LSC-s, täpsemalt selle VI osas. Sel on muutuv põhikapital, mis sõltub liikmete hulgast. Liikmed vastutavad solidaarselt ühingu kohustuste eest, kui seda ei ole põhikirjaga välistatud. LU SC asutajateks peab olema vähemalt seitse isikut. Asutamiseks on vajalik notariaalne või isiklikult kinnitatud asutamisleping, mis avaldatakse ja registreeritakse.

Kooperatiivse ühingu erivormiks, millel on sarnased jooned avaliku aktsiaseltsiga, on **piiratud vastutusega avaliku ühinguna korraldatud ühistu** (*société cooperative organisée comme une société anonyme*), mida samuti reguleerib LU LSC. See võib tegeleda mistahes ettevõtlusega, kuid mõeldud oli see eelkõige pensionifondidele. Sel on osadeks (aktsiateks) jaotatud põhikapital, mis sõltub liikmete hulgast. Asutajaks peab olema vähemalt üks isik. Asutamiseks on vajalik notariaalne või isiklikult kinnitatud ühinguleping, mis avaldatakse ja registreeritakse.

d) Mittetulundusühingute (*association*, LU A.S.B.L) tegevust reguleerib mittetulundusühingute ja sihtasutuste seadus *Loi du 21 avril 1928 sur les associations et les fondations sans but lucratif et les établissements d'utilité publique* (edaspidi LU AF). Tegu on juriidilise isikuga, mis koondab tegevust või ressursse mittetulunduslikul eesmärgil. Asutamiseks peab olema vähemalt kolm isikut. Asutamiseks on vajalik põhikiri, mis avaldatakse ja registreeritakse.

e) Ka sihtasutus (*LU foundation*) tegutseb LU AF-i alusel. See on juriidiline isik heategevuslikuks, sotsiaalseks, religioosseks, teaduslikuks, kunstiliseks, hariduslikuks, spordialaseks või turismiga seotud ettevõtmiseks. Sihtasutuse asutajaks võib olla vähemalt üks isik. See asutatakse notariaalse lepinguga või testamendiga, lisaks vajab see valitsuse heakskiitu.

2.2.3.4.10 Ühingute registrist kustutamine likvideerimiseta Austrias ja Šveitsis¹³³

a) Austria firmaraamatuseaduse *Firmenbuchgesetz* (edaspidi AT FBG) § 40 lg 1 järgi saab varatu kapitaliühingu kustutada kutseühenduse või maksuorgani avalduse alusel või kohtu algatusel; varatust eeldatakse, kui majandusaasta aruannet kaks aastat järjest ei ole esitatud. Kui pärast kustutamist ilmneb, et ühingul siiski on vara, toimub AT FBG § 40 lg 1 järgi likvideerimine, kohus määrab avalduse alusel likvideerija. AT FBG § 41 reguleerib ühingu teavitamist kustutamisest. AT FBG § 42 laiendab §-e 40 ja 41 ka ühistutele ja erasihtasutustele.

b) Šveitsi õiguses on samuti ette nähtud varatu ühingu registrist kustutamine. Kui ühing ei tegutse enam ja pole ka realiseeritavat vara, võib registripidaja pärast kolmekordset tulemusteta üleskutset (*Rechnungsruf*) vastuväite esitamiseks, ta registrist kustutada (*Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht)*, edaspidi CH OR, art 938a, äriregistri korra *Handelsregisterverordnung* (HRegV) art 155). HRegV art 164 lg 1 järgi võib kohus avalduse alusel ette näha kustutatud subjekti taastamise registris, kui on põhistatud, et pärast likvideerimist jäi järgi realiseeritavaid või jaotatavaid aktiivaid, kustutatud subjekt osaleb kohtumenetluses poolena, taastamine on vajalik avaliku registri puhastamiseks või taastamine on vajalik pankotimenetluse lõpetamiseks. Registripidaja teeb kande kohtu korraldusel (HRegV art 164 lg 4).

2.2.3.5 Järeldused ja ettepanekud

2.2.3.5.1 Üldiselt

Töörühma hinnangul on juriidilise isiku mõiste ja üldiste tunnuste regulatsioon Eesti õiguses üldjoontes mõistlik ega vaja muutmist. Seda kinnitab nii ajalooline kogemus kui teiste riikide võrdlus. Regulatsioon

¹³³ Austria ja Šveitsi regulatsioone on põhjalikumalt analüüsitud registrimenetluse juures, juriidiliste isikute üldise regulatsiooni võrdlusriikide valimikus neid polnud. Siinkohal on käsitletud üksnes spetsiifilisi registrist kustutamisega seonduvaid küsimusi regulatsiooni tutvustamise eesmärgil.

on kooskõlas PS, EIOK kui ka EL õigusega, mh EL põhiõiguste hartaga. Samas on regulatsioon avatud arenguteks kohtupraktikas kui ka evolutsioonilisteks täiendusteks seaduses.

Positiivseks saab lugeda juriidilise isiku mõiste ja üldiste tunnuste selget ja reljeefset regulatsiooni TsÜS-s ning see vastab üldjoontes ka EL ja teiste riikide käsitlusele.

Eristamine era- ja avalikõiguslike juriidiliste isikute vahel on mõistlik nagu ka nende tunnustamise baseerumine seadusel. Positiivne on eraõiguslike juriidiliste isikute reguleerimine normatiivsel põhimõttel, st sellena saavad tegutseda kõik isikute ühendused ja vara kogumid, mis täidavad seaduses ette nähtud nõuded (omades mh juhtimisstruktuuri ja oleks registreeritud), sõltumata oma tegevuses riigivõimu suvast. Kunagise asutamisloa sarnast regulatsiooni (mis mitmes riigis kasvõi osaliselt veel säilinud) vaja ei ole. Kuigi mitmetes riikides ei käsitleta isikuühinguid juriidilise isikuna, on vastav regulatsioon ilmselgelt mõistlik ja tsiviilkäibe huve paremini arvestav. Juriidilise isiku õigusvõime samastamine füüsilise isikuga lihtsustab ja stabiliseerib tsiviilkäivet, *ultra vires* õpetust rakendada vaja ei ole. Olgugi negatiivsete kõrvalmõjudega, tuleb positiivseks pidada ka käibes selget juriidiliste isikute *numerus lausus* põhimõtet.

Seega põhimõttelisi muudatusi kehtivas õiguses vaja ei ole.

2.2.3.5.2 Juriidilise isiku põhiõigusvõime ja selle tähendus

Juriidiliste isikute põhiõiguste kandjaks olemise komplitseeritud küsimust ei saa reguleerida lihtseadusandlusega, kuna tegu on põhiseaduse järku küsimusega. Oodata tuleks Riigikohtu praktika täpsustumist selles valdkonnas ja õigusdogmaatika edasiarenemist.

Arvestades asjaolu, et juriidilised isikud on abstraktsioonid ja loodud füüsiliste isikute vajaduste rahuldamiseks ja tsiviilkäibe lihtsustamiseks, oleks pigem mõistlik käsitlus, et läbi juriidiliste isikute kaitstakse füüsiliste isikute põhiõigusi, kes neid läbi juriidiliste isikute realiseerivad. Selliselt saaks mõistlikult käsitleda ka juriidiliste isikute seos isikuõigustega ja nt au teotamist ja mittevahalise kahju hüvitamist. See võimaldaks ka selge piiri, et kui juriidilise isiku taga on avaliku võimu kandja, ei ole tal põhiõiguslikku kaitset. See puudutab nii avalikõiguslikke juriidilisi isikuid kui riigile või kohalikule omavalitsusele kuuluvaid äriühinguid. Tänapäevane kohtupraktika on kahjuks pigem aga vastupidisel ja seega valel teel.

2.2.3.5.3 Juriidiliseks isikuks mitteolevate ühenduste ja asutuste ebaselge osalus tsiviilkäibes ja menetlustes

a) Vältimatu näib olevat tunnustada juriidiliste isikute kõrval osalist õigusvõimet ka vähemasti osadel muudest isikute ühendustest või sihtvaradest, aga ka riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustel, kuivõrd need tsiviilkäibes osalevad. Ilmselgelt ebaõige oleks aga neile õigusvõime vajaduse tõttu juriidilise isiku staatuse omistamine nagu see oli nõukogude õiguse järgi ja sisuliselt ka enne 1994 – 1995. Loobuda tuleks juriidilise isiku tähenduse fetiseerimisest ja selgelt tuleks eristada juriidiliseks isikuks olemist ja õigusvõimet. Suurimaid probleeme selles vallas, korteriomanike ühisuse õigusvõime küsimus peaks lahenuma tasapisi uue KrtS rakendamisega, millega muudeti ühisused seadusega juriidiliseks isikuks olevateks korteriühistuteks. Riigiasutuste käibes osalemiseks nõutud registrikoodi andmine on tagatud kandega vastavas (informatiivses) registris.

b) Vaatamata teatud jätkuvale ebaselgusele käibes, ei ole soovitatav muude ühenduste ja varakogumite (nt kaasomanike ühisused, seltsingud) õigusvõimega seonduvat üritada täpsemalt seaduses reguleerida, vaid need küsimused tuleks jätta õigusdogmaatika ja kohtupraktika lahendamiseks ja arendamiseks. Tegemist on komplekssete probleemidega, mille lahendused varieeruvad eri juhtumite kaupa ning ühtsed ja näiliselt selged reeglid võiksid muutuda hiljem käibes takistuseks teiste juhtumite kohta. Siiski võiks vajalike täiendavate normidega kaasa aidata nt ühiste pangakontode avamisele ja opereerimisele muude isikuühenduste (seltsingute või juriidiliseks isikuks mitteolevate mittetulundusühingute) või varakogumite jaoks kui ka tunnustada nende kohtumenetlusõigusvõimet, mille TsMS praegu välistab.

Kaaluda tuleks ka halduskohtumenetluses riigiasutuste õigusvõime vajalikkust riigist eristamisest õiguste ja kohustuste kandjaks olemisel, st ka seal võiks menetlusosaliseks olla siiski riik või kohalik omavalitsus vastava asutuse kaudu nagu see on tsiviilkohtumenetluses. Samas tuleks ehk kaaluda siiski ka juriidiliseks isikuks mitteolevate ühenduste piiratud tsiviilkohtumenetlusõigusvõime tunnustamist, kuna selle puudumine võib saada käibe vajaduste takistuseks. Sama puudutab täitemenetlust.

c) Küsimuse lähem käsitus väljub siiski lähteülesande raamest, kuid vääriks tegelemist väljaspool käesolevat analüüsi.

2.2.3.5.4 Eraõiguslike juriidiliste isikute registrist kustutamine ja ennistamine ning selle mõju õigusvõimele ja tsiviilkäibe.

a) Tuleks muuta TsMS § 428 lg 1 p 5, mille järgi on juriidilise isiku õigusjärgluseta tsiviilkohtumenetluse lõpetamise aluseks. Kuna see välistab uuesti kohtusse pöördumise ka ühingu taastamise korral (TsMS § 432), on seda püütud korduvalt kuritarvitada kostja poolt kohustustest vabanemiseks. Lahendusena pakub tööühm välja muuta see alus hagi või kaebuse läbivaatamata jätmise aluseks (vähemasti kui lõpeb hageja või kaebaja, aga miks mitte ka kostja) või jätta see alus lihtsalt seadusest välja ja lasta kohtupraktikal kujundada üksikjuhtumite pinnalt reeglid. Oluline on, et kõrgemas kohtuastmes menetlusosalise „kadumise“ tõttu ei saaks tühistada alama kohtuastme lahendit.

b) Lisaks tuleks muuta PankrS § 29 lg 8 pankrotivõlgnikust juriidilise isiku likvideerimise ja selle tähtaja kohta pankrotimenetluse raugemisel pankrotti välja kuulutamata, st ära tuleks muuta esmalt eksitav viide likvideerimisele, mida tegelikult ei toimu ja teiseks tähtaeg, mis justkui vältimatult tooks kaasa ühingu registrist kustutamise.

c) Muus osas tuleks aga seadusandjal teha põhimõtteline valik, kas pigem mitte lasta ühinguid likvideerimismenetluseta kiirkorras registrist kustutada, kontrollida vara olemasolu ja takistada seda nt kohtumenetluse pooleliolemise korral või vastupidi, mitte seada registrist kustutamisele olulisi piiranguid ega tähtaegu, küll aga lihtsustada registrist kustutatud eraõigusliku juriidilise isiku sinna taastamist ja seniks näha ette nt kohtumenetluse peatamise võimalus.

Vabatahtliku likvideerimise korral võiks kohtumenetluste lõppemine registrist kustutamise eelduseks olla, mida registripidaja saaks ka ise kontrollida ja peaks seda tegema. Likvideerimiseta avalduse alusel kustutamist tööühm ei toeta. Igasugu reeglite kehtestamisel sundlõpetamise kohta tuleb arvestada PS § 48 lg-ga 4, millest tulenevalt saab juriidilist isikut õiguserikkumise eest lõpetada või selle tegevuse peatada üksnes kohus, st igasugused administratiivsed sundlõpetamise meetodid (mh automaatne lõppemine nt aastaaruande esitamatajätmisel) on pigem välistatud.

d) Sõltumata sellest valikust tuleks tööühma hinnangul teha kaks muudatust. Esiteks tuleks kehtetuks tunnistada või vähemasti täpsustada eksitavat TsÜS § 45 lg 2 (ning ÄS § 2 lg 3, MTÜS § 2 lg 1 teine lause, SAS § 1 lg 2, AÜS § 6 lg 2, KiKoS § 5 lg 4), et juriidilise isiku (õigusvõime) lõpp ei oleks seotud tema registrist kustutamisega, vaid lisaks vara puudumisega (nagu käsitus Saksa õiguses). See võimaldaks õigussuhteid paindlikult käsitleda ka registrist kustutatud isikute puhul, mh vältida kohtumenetluse lõppemist ainuüksi registrist kustutamise tagajärjel. Samuti ei muudaks see vara peremehetuks ka teoreetiliselt, vaid üksnes raskendaks käsutamist. Toetama ei peaks UK varianti vara riigile üleminekust vahepeal.

e) Kustutatud ühingu registris taastamist peaks aga lihtsustama kõigi juhtude jaoks, kui ühing tegelikult tegutseb ja tal on olemas ka vara. Varana võiks käsitleda ka nt vara tagasivõitmise võimalusi või muude nõuete esitamise võimalust nt juhatuse liikmete vastu, mis võimaldaks läbi viia ka pankrotimenetluse. Loobuda tuleks nõudest, et taastamine on võimalik vaid likvideerimiseks, st taastatud ühing võiks ka normaalselt edasi tegutseda. Kui registrist kustutamine toimus nt majandusaasta aruande esitamatajätmise tõttu, võiks taastamise eest mingi täiendava rahasumma (lõivu) riigi kasuks ette näha.

f) Kaaluda tuleks ka ÄS § 59 lg 4 järgse MTA eriõiguse vajalikkust ühingu registrist kustutamiseks. Sellist eelistust on raske millegagi põhjendada ja nõusoleku andmisest keeldumise tagajärjed on ebaselged.

2.2.3.5.5 Välismaiste juriidiliste isikute ning muude ühenduste ja asutuste kohati ebaselge õiguslik käsitlus

Välismaiste õigusvõimeliste ühenduste ja varakogumiste puhul tuleb arvestada, et juriidiliseks isikuks olemine ei ole paljudes riikides selliselt õigusvõimega seotud nagu see on Eestis, vähemasti meie praktikas. REÕS annab nende tunnustamiseks üldiselt piisavad kriteeriumid. Justiitsministeeriumi poolt viimastel aastatel üha enam esindatava *off-shore* ideoloogia valguses ja äriühingu juhtimist vabalt formaalse kriteeriumiga määratleda lubades (vt TsÜS § 29 lg 1¹ ja sellega seonduvad muudatused) tuleb aga kaaluda ka REÕS § 14 lg 2 saatust, mis kohaldab välismaiste juriidiliste isikute suhtes sisuliselt asukoha printsiipi, erinevalt siseriiklikest. Tõenäoliselt tuleks kaaluda ühtlustamise käigus selle sätte kehtetuks tunnistamist.

Kuigi mõistlik võiks olla ka välismaa äriühingu filiaali õigusliku seisundiga seonduvat, ei ole esitada konkreetset seadusandlikku ettepanekut selle kohta. Ilmselt peavad õigusdogmaatika kohtupraktika veel arenema, et nende pinnalt saaks vajadusel mingi täpsema seadusesäte formuleerida. Täpsemalt vt analüüsi 12. peatükist.

2.2.4 Juriidiliste isikute liigitus eraõiguslikeks ja avalikõiguslikeks, piiritlemiskriteeriumid omavahel ja riigiasutustest

2.2.4.1 Eesti õigus

2.2.4.1.1 Põhiseaduslikud alused

PS ei erista otseselt era- ja avalikõiguslikke juriidilisi isikuid ega reguleeri nende moodustamist. Samas laienevad PS § 9 lg 2 kohaselt PS-s loetletud õigused, vabadused ja kohustused juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega. Kuivõrd avalikõiguslikud juriidilised isikud põhiõiguste kandjaks saavad olla, ei ole selge, kuid pigem tuleks seda eitada. Riik ja kohalik omavalitsus ei realiseeri juriidiliste isikute kaudu ei ettevõtlusvabadust (PS § 31) ega ühinemisvabadust (PS § 48).

2.2.4.1.2 Regulatsioon kehtivas õiguses

a) TsÜS-i pinnalt saab välja tuua järgmised olulisemad eraõiguslike ja avalikõiguslike juriidiliste isikute erisused:

- seadus reguleerib eraõiguslikke juriidilisi isikuid liikidena (TsÜS § 25 lg 1) ja avalikõiguslikke juriidilisi isikuid individuaalselt (TsÜS § 25 lg 2);
- eraõigusliku juriidilise isiku õigusvõime tekkimine ja lõppemine on TsÜS § 26 lg 2 ja § 45 lg 2 järgi seotud registrikandega, avalikõiguslikud juriidilised isikud omavad tsiviilõiguses õigusvõimet alates seaduses ettenähtud ajast (TsÜS § 26 lg 3) ja lõpevad seadusega ettenähtud korras (TsÜS § 45 lg 3 järgi);
- avalikõiguslik juriidiline isik ei või TsÜS § 25 lg 4 järgi erinevalt eraõiguslikust juriidilisest isikust omada tsiviilõigusi ja kohustusi, mis on vastuolus tema eesmärgiga;
- avalikõigusliku juriidilise isiku asukoht on TsÜS § 29 lg 1 järgi tema juhatuse või juhatust asendava organi asukoht, eraõigusliku juriidilise isiku asukoht on TsÜS § 29 lg 1¹ järgi ühingulepinguga või põhikirjaga määratud koht Eestis;
- eraõigusliku juriidilise isiku organid on TsÜS § 31 lg 1 järgi üldkoosolek ja juhatuse, avalikõigusliku juriidilise isiku organid ja nende pädevus nähakse TsÜS § 31 lg 2 järgi ette seadusega.

b) TsÜS § 24 teise lause järgi on juriidiline isik eraõiguslik või avalikõiguslik ning TsÜS § 25 paneb paika eraõiguslike juriidiliste isikute piiritlemise kriteeriumid avalikõiguslikest, lähtudes nn

huviteooriast.¹³⁴ Üldiselt jäeldub TsÜS §-st 25 *numerus clausus* põhimõtte, st õiguskorras tunnistatakse juriidilise isikuna vaid seaduse alusel selliselt loodud õigussubjekte, seega ei saa juriidilisi isikuid praktikas n.ö juurde mõelda.¹³⁵ Avalik-õiguslik juriidiline isik on riik, kohaliku omavalitsuse üksus ja muu juriidiline isik, mis on loodud avalikes huvides ja selle juriidilise isiku kohta käiva seaduse alusel (TsÜS § 25 lg 2). Kehtiva õiguse kohaselt loetakse avalikõiguslikeks juriidilisteks isikuteks ka vähemasti järgmisi seaduse alusel loodud subjekte:

- Audiitorkogu (AudTS § 101 lg 2);
- Eesti Haigekassa (Eesti Haigekassa seaduse § 5 lg 1);
- Eesti Pank (EPS § 1 lg 2);
- Eesti Advokatuur (AdvS § 2 lg 2);
- Notarite Koda (notariaadiseadus (edaspidi NotS) § 43 lg 1);
- Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda (kohtutäituri seaduse (edaspidi KTS) § 67 lg 1);
- Eesti Rahvusringhääling (ERHS § 2 lg 1);
- Eesti Kultuurkapital (Eesti Kultuurkapitali seaduse § 1 lg 1);
- Tagatisfond (tagatisfondi seaduse § 3 lg 1);
- Eesti Teaduste Akadeemia (Eesti Teaduste Akadeemia seaduse § 3 lg 1);
- Eesti Töötukassa (töötuskindlustuse seaduse § 1 lg 2);
- Kaitseliit (Kaitseliidu seaduse § 3 lg 2);
- Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituut (Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi seaduse § 2 lg 1);
- Eesti Rahvusraamatukogu (Eesti Rahvusraamatukogu seaduse § 2 lg 1);
- Rahvuskooper (Rahvuskooperi seaduse § 4 lg 1);
- Tartu Ülikool (TÜKS § 2 lg 2);
- Tallinna Tehnikaülikool (Tallinna Tehnikaülikooli seaduse § 2 lg 2);
- Tallinna Ülikool, Eesti Maaülikool, Eesti Kunstiakadeemia ning Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia (ÜKS 3 lg 1, § 9 lg 1).

c) Eraõiguslikku juriidilist isikut ei muuda avalikõiguslikuks see, et selle vormis osutatakse avalikku teenust (nt riigi osalusega äriühing) või et mittetulundusühingu või sihtasutuse kaudu täidetakse avalikke funktsioone nagu see on nt erakondade või veel selgemalt kohaliku omavalitsuse üksuste liitude näol (vt KOLS § 1 lg 2).

2.2.4.1.3 Teema käsitus ajalooliselt

a) Era- ja avalikõiguslike juriidiliste isikute eristamise juured on juba Rooma õiguses (vt alaptk 2.2.3.2.1).

b) Enne 1940. a Eestis terviklikku käsitlust juriidilisest isikust ei olnud (vt alaptk 2.2.3.2.2). Kaudselt sisaldus eristamine TsSE-s, mille § 57 lg 2 järgi ei vajanud registreerimist avalikõiguslikud ühendused ja asutised, samuti seadusega otse loodud ühendused ja asutised.

c) Nõukogude perioodil oli juriidilise isiku mõistel ja käsitusel vähetähtis roll. Kuna kogu oluline tsiviilkäive toimus läbi riigi või riigi tugeva järelevalve ja kontrolli all, kujunes „juriidilisest isikust“ üksnes normitehniline mõiste iseseisva (piiratud) õigusvõime tähistamiseks eelkõige riigiasutustel kui ka mõningatel (lubatud) ühendustel. Era- ja avalikõiguslike juriidilisi isikuid ei eristatud (vt alaptk 2.2.3.2.3).

d) Esmakordselt eristati era- ja avalikõiguslike juriidilisi isikuid Eestis seaduse tasandil selgelt 1. detsembrist 1993 jõustunud AÕS §-s 6. AÕSRS § 24 lg 1 järgi olid avalik-õiguslikud isikud riik, kohalik omavalitsusüksus ja muud isikud, kelle põhiülesandeks on avalik-õiguslike funktsioonide täitmine ning eraõiguslikud isikud § 24 lg 2 järgi muud juriidilised isikud ja ka füüsilised isikud.

¹³⁴ TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 85; K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 103.

¹³⁵ Vt selle kohta ka RKTko 25.04.2002, 3-2-1-51-02, p 19; TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 86; P. Varul jt, lk 256; K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 106.

Kehtivaga sarnased eristamisreeglid era- ja avalikõiguslike juriidiliste isikute kohta nähti terviklikult ette 1. septembrist 1994 jõustunud TsÜS₁₉₉₄-s, eelkõige selle §-s 6. Rakendussätte TsÜS₁₉₉₄ § 170 lg 3 järgi loeti enne selle seaduse jõustumist kehtinud õigusaktide kohaselt asutatud juriidilisi isikuid juriidilisteks isikuteks üksnes juhul, kui need vastasid käesolevas seaduses era- või avalikõiguslikule juriidilisele isikule sätestatud nõuetele, kohaldades muus osas neile küll nende asutamise aluseks olnud õigusakte.

TsÜS-i, VÕS-i ja REÕS-i jõustumisega 1. juulist 2002 sai juriidiliste isikute kehtiv õiguskorraldus oma seni kehtivad põhiprintsiibid paika.

2.2.4.1.4 Teema käsitlus Euroopa Liidu õiguses

a) Euroopa Liidu õiguses puudub universaalne käsitlus juriidilisest isikust ja seega ka era- ja avalikõiguslike juriidiliste isikute piiritlemisest, oluline on vaid juriidiliseks isikuks olemise kaudu õigusvõime tagamine eri struktuuridele (vt alaptk 2.1.1.4). Nii on sarnaselt muude rahvusvaheliste organisatsioonidega Euroopa Liit ise Euroopa Liidu lepingu art 47 ise juriidiline isik.

b) Kui muud EL määrustega reguleeritud supranatsionaalsed ühingud on eraõigusliku iseloomuga, siis omapärane on Euroopa territoriaalse koostöö rühmitus ehk ETKR, mille eesmärk on EL ETKR määruse nr 1082/2006 art 1 lg 2 järgi hõlbustada ja edendada art 3 lg-s 1 sätestatud rühmituse liikmete piiriülest, riikide- ja/või piirkondadevahelist koostööd, mille ainuke eesmärk on tugevdada majanduslikku ja sotsiaalset ühtekuuluvust. EL ETKR määruse art 3 lg 1 järgi saavad ETKR-i kuuluda aga ainult liikmesriigid, piirkondlikud võimuorganid, kohalikud omavalitsused ja avalikõiguslikud isikud. EL ETKR määruse art 1 lg 3 järgi on ETKR juriidiline isik ning art 1 lg 4 järgi on ETKR-il igas liikmesriigis kõige laialdasem õigus- ja teovõime, mis antakse juriidilistele isikutele vastava liikmesriigi õiguse alusel. EL ETKR määruse art 5 lg 1 järgi saab ETKR juriidiliseks isikuks registreerimise või avalikustamise päevast.

Sisuliselt võib selles näha vähemasti huviteooriast lähtudes pigem avalikõiguslikku juriidilist isikut. Eestis määruse rakendamiseks kehtestatud ETKRS § 1 lg 3 järgi kohaldatakse ETKR-ile ometigi TÜS-i ning § 5 lg 1 järgi kantakse see äriregistrisse vastavalt TÜS-is tulundusühistu äriregistrisse kandmise kohta sätestatule.

2.2.4.1.5 Teema käsitlus võrdlusriikides

Arvestades teema spetsiifilisust ja komplekssust ei ole siinkohal põhjalikumalt õigusvõrdlust tehtud, kuna see väljuks analüüsi põhiesemest.

Siiski võib mainida, et sellist detailset seaduse regulatsiooni era- ja avalikõiguslike juriidiliste isikute piiritlemiseks nagu Eestis teistes riikides pigem ei ole. Saksamaal käsitletakse avalikõiguslike juriidiliste isikutena õigusdogmaatikas ja kohtupraktikas korporatsioone (*Körperschaften*), sihtasutusi (*Stiftungen*) ja asutusi (*Anstalten*). Need saavad valitseva arvamuse järgi juriidiliseks isikuks avaliku võimu aktiga, st tunnustusega.¹³⁶ Ka riik ise on juriidilise isikuna seadusega tunnustatud nagu ka liidumaad.

2.2.4.2 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

2.2.4.2.1 Üldiselt

Praktikas ei ole eraõiguslike ja avalikõiguslike juriidiliste isikute piiritlemist seaduses küsimuse alla seatud, ka lähteülesandes ei ole seda tehtud, samuti huvigruppide arvamustes. Siiski saab markeerida mõned küsimused, millest lähtudes võiks ehk kaaluda ka TsÜS-i sätete täpsustamist, vähemasti tuleb neile vastus anda õigusdogmaatikas või kohtupraktikas. Lähem käsitlus väljuks käesoleva analüüsi esemest.

2.2.4.2.2 Avalikõiguslike juriidiliste isikute ring ei ole TsÜS § 25 lg 2 järgi ammendav

¹³⁶ MüKo-BGB (2015)/Arnold, § 89, äärenr 4, 5.

Kuigi TsÜS § 25 lg-st 2 võib jääda eksitav mulje nagu oleks avalikõigusliku juriidilise isiku olemasolu tunnustamiseks vajalik seadus, võib riik tegelikult tunnustada isiku olemasolu avalikõigusliku juriidilise isikuna ka lepinguga, mh rahvusvahelist organisatsiooni selle liikmeks astudes või ka kahepoolse lepinguga selle organisatsiooniga. Avalikõiguslikke juriidilisi isikuid tunnustatakse ka REÕS §-de 14 ja 15 alusel, mh tunnustatakse välisriikide ja kohalike omavalitsuste ja nende avalike struktuuride õigusvõimet.

Mitmel juhul on ebaselge, kas olemuslikult avalikõiguslikku funktsiooni täitev struktuur on era- või avalikõiguslik. Nii on nt katoliku kiriku tegevuse kohta Eestis sõlmitud lepingu¹³⁷ p-s 2 märgitud, et katoliku kirik ning iga tema institutsioon, mis kanoonilise õiguse kohaselt on avalik-õiguslik või eraõiguslik juriidiline isik, on vastavalt Eesti seadustele ka tsiviilõiguse mõttes juriidiline isik koos kõigi sellest tulenevate õiguste ja kohustustega, alates selle registreerimisest Eesti pädevate võimude poolt.

Seaduses võiks riigile olla selgelt antud võimalus ka lepinguga struktuuri kui avalikõiguslikku juriidilist isikut tunnustada, ilma et see peaks olema loodud seadusega. TsÜS § 25 lg 2 võiks seega vähemasti seadusereservatsiooni klauslit sisaldada.

2.2.4.2.3 Avalikõiguslike juriidiliste isikute liikide tunnustamise võimalikkus ja nende asutamise kord

TsÜS § 25 lg 2 on sõnastatud väga kitsalt, nõudes grammatiliselt iga avalikõigusliku juriidilise loomist eraldi seadusega. Sellist vajadust tegelikult ei ole ja vähemasti ÜKS-iga on loodud ka pretsedent, tunnustades avalikõigusliku juriidilise isikuna tegelikult teatud liiki isikuid (ülikoolid) (ÜKS § 3 lg 1, § 9 lg 1). Arvestades suurt hulka seadusega loodud avalikõiguslikke juriidilisi isikuid (vt alaptk 2.2.4.1.2), võiks olla mõistlik nende kohta täiendavate üldreeglite loomine TsÜS-s vm seaduses kümnete eriregulatsioonide asemel. See võimaldaks ka loobuda nõudest, et avalikõiguslik juriidiline isik peab olema asutatud just seadusega, kui tegelikult loogilisem oleks seda teha üksikaktiga, Riigikogu otsusega, mille vastuvõtmist näeb seaduse kõrval ette ka PS § 65 p 1. Põhimõtteliselt saaks kaaluda ka otsustuspädevuse delegeerimist nt Vabariigi Valitsusele, kuid see on poliitilise valiku küsimus, kuivõrd seadusandja soovib avalikõiguslike juriidiliste isikute loomist kontrollida. Töörühm delegeerimist juba õigusselgusest lähtudes ei toeta.

2.2.4.2.4 Ebaselge staatusega avalikõiguslike funktsioone täitvate struktuuride selge tunnustamine avalikõiguslike juriidilise isikuna

Kaaluda võiks avalikõiguslike funktsioone täitvate eristruktuuride selget sätestamist avalikõiguslike juriidiliste isikutena. See võiks puudutada nt kohaliku omavalitsuse üksuste liite, mis praegu tegutsevad MTÜ-na (KOLS § 1 lg 2) kui ka Euroopa territoriaalse koostöö rühmitusi. Soovitav oleks senini ebaselge staatusega riigitulundusametuse RMK muutmise avalikõiguslikuks juriidiliseks isikuks (või äriühinguks) (vt selle kohta analüüsi ptk 2.2.3.1.3).

2.2.4.2.5 Õigusvõime küsimused ja registreerimine

Esiteks võiks õigusdogmaatika ja kohtupraktika kaudu jõuda sinna, et eitada põhiõigusvõime olemasolu avalikõiguslikel juriidilistel isikutel.

Teiseks võiks kaaluda ka avalikõiguslike juriidiliste isikute tsiviilõigusvõime võrdsustamist eraõiguslike juriidiliste isikutega ning loobuda *ultra vires* õpetusest. Selleks tuleks kehtetuks tunnistada TsÜS § 25 lg 4, mille järgi avalik-õiguslik juriidiline isik ei või omada tsiviilõigusi ja kohustusi, mis on vastuolus tema eesmärgiga. Selline piirang tekitab tsiviilkäibes põhjendamatu ebaselgust ja ebakindlust, mh tehingute tegemisel nt Tartu Ülikooli või Eesti Pangaga. Ebaselge on ka piirangu rikkumise tagajärg.

¹³⁷ Eesti Vabariigi ja Püha Tooli vaheline kokkulepe katoliku kiriku õigusliku staatuse kohta Eesti Vabariigis. RT II 1999, 7, 47.

Kui riik soovib avalikõiguslikke juriidilisi isikuid (ka informatiivselt) registreerida ja nummerdada ja senine register säilib, tuleks selleks anda KS § 16 lg 2¹ esimeses lauses ka korrektne delegatsioon, praegu neid registreeritavas loetelus nimetatud ei ole.

2.2.4.2.6 Avalikõiguslike juriidiliste isikute maksejõuetusega seonduvad erisused

PankrS § 8 lg 2 teine lause ei välista riigi või kohaliku omavalitsusüksusega¹³⁸ sarnaselt muu avalikõigusliku juriidilise isiku pankrotimenetlust. Sellega võib aga praktikas kaasneda rida probleeme, olgu seadusega pandud avalike funktsioonide täitmise takistamisest kui seadusandja pädevuses olevast likvideerimisest ja seaduse äramuutmisest. Selge peaks olema riigi vastutus avalikõigusliku juriidiliste isikute kohustuste eest. Ka neile probleemidele peaks seadusandja mõtlema. Eeskujuks võiks ehk võtta kohalike omavalitsusüksuste maksejõuetuse regulatsiooni.

2.2.4.3 Järeldused ja ettepanekud

Töörühm leiab, et täpsustada tuleb TsÜS § 25 lg 2 selliselt, et seadusliku alusel olemasolul saab avalikõigusliku juriidilise isiku asutada Riigikogu otsusega või lisada see alternatiivina. Lisaks tuleb näha ette võimalus tunnustada välismaiseid juriidilisi isikuid avalikõiguslike juriidiliste isikutena välislepingu alusel.

Kaaluda tuleks ka kohaliku omavalitsuse üksuste liitude ja ETKR-i tunnustamist avalikõiguslike juriidiliste isikutena. RMK, mis on täna määratletud kui riigitulundusasutus tuleks selgelt muuta avalikõiguslikuks juriidiliseks isikuks või äriühinguks.

Väiksematest muudatustest tuleks tunnustada kehtetuks TsÜS § 25 lg 4, lisada KS § 16 lg 2¹ esimese lause loetelusse avalikõiguslikud juriidilised isikud (kui register selliselt säilib) ning täpsustada avalikõiguslike juriidiliste isikute maksejõuetusega seonduvat kui ka riigi vastutust nende kohustuste eest.

2.2.5 Eraõiguslike juriidiliste isikute liigid üldiselt ja nende piiritlemine

2.2.5.1 Eesti õigus

2.2.5.1.1 Regulatsioon

a) Seadus reguleerib eraõiguslikke juriidilisi isikuid liikidena (TsÜS § 25 lg 1). Üldiselt järeldub TsÜS §-st 25 *numerus clausus* põhimõte, st õiguskorras tunnustatakse juriidilise isikuna vaid seaduse alusel selliselt loodud õigussubjekte, seega ei saa juriidilisi isikuid praktikas n.ö juurde mõelda.¹³⁹ Selles ei muutnud midagi olulist ka 1. jaanuarist 2018, kui jõustub TsÜS § 25 lg 1 redaktsioon, mis juriidiliste isikute liike enam ei loetle, kuid määratleb ka edaspidi eraõiguslikke juriidilisi isikuid vastava juriidilise isiku liigi kohta käivast seadusest lähtudes.

b) Eraõiguslike juriidiliste isikute regulatsiooni jaoks on keskne ÄS, kus reguleeritakse erisätetega osaühingut, aktsiaseltsi, täisühingut ja usaldusühingut. TÜS reguleerib tulundusühistutega seonduvat, MTÜS mittetulundusühinguid ja SAS sihtasutustega seonduvat. Lisaks reguleeritakse eri seadustega EL supranatsionaalseid ühinguid: EMHÜS-ga Euroopa majandushuvigrupi, SEPS-ga SE-d, SECPS-ga SCE-d ja ETKRS-ga ETKR-i. Need juriidiliste isikute tüübid on üksteisest selgelt eristatavad formaalsete kriteeriumite järgi, milleks on kohustuslik tüübivalik registreerimisel ja üldiselt formaalsetele nõuetele vastama pidav põhikiri või ühinguleping. Vormi muutmiseks on ette nähtud kindel kord (ümberkujundamine).

¹³⁸ Nende puhul on maksejõuetusega seonduvat reguleeritud kohaliku omavalitsuse üksuse finantsjuhtimise seaduses. RT I 2010, 72, 543; 02.02.2018, 10.

¹³⁹ Vt selle kohta ka RKTko 25.04.2002, 3-2-1-51-02, p 19; TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 86; P. Varul jt (2012), lk 256; K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 106.

c) Eri tüüpi äriühingutena on reguleeritud mh krediidasutusi KAS-is, investeerimisfonde ja fondivalitsejaid IFS-s. Tulundusühistu alaliikidena on reguleeritud hooneühistut HÜS-is. Sisuliselt eri liiki MTÜ-dena on reguleeritud korteriühistuid KrtS-is, usulisi ühendusi KiKoS-s, erakondi EKS-is, ametiühinguid AÜS-is, loomeliite LLS-is ning kohaliku omavalitsuse üksuste liite KOLS-is.

2.2.5.1.2 Piiritlemine tegevuspiirangute kaudu

a) Erinevaid eraõiguslikke juriidilisi isikuid saab sisuliselt eristada neile kehtivate tegevuspiirangute alusel.

ÄS § 1 nimetab äriühingut küll ettevõtjaks, kuid ei seo tema tegevust majandustegevusega tegelemise nõudega, st äriühingu tegevusalaks võib olla põhimõtteliselt ükskõik mis (ÄS § 4 lg 1). Piiranguid tegevusalale ei tulene ka täis-, usaldus- ega osaühingu ega aktsiaseltsi mõistest ega üldisest regulatsioonist (ÄS §-d 79, 125, 135, 221).

b) Küll on sisulised piirangud tegevusele kehtestatud tulundusühistule. TUS § 1 lg 1 järgi on tulundusühistu äriühing, mille eesmärgiks on toetada ja soodustada oma liikmete majanduslikke huve läbi ühise majandustegevuse, milles liikmed osalevad tarbijate või muude hüvede kasutajatena, hankijatena, tööpanuse kaudu, teenuste kasutamise kaudu või mõnel muul sarnasel viisil. ÄS § 478 lg 1 teine lause keelab aga tulundusühistu ümberkujundamise, samuti tulundusühistuks ümberkujundamise.

c) Tegevuspiirangud on sätestatud ka MTÜ-dele. MTÜ eesmärgiks või põhitegevuseks ei või MTÜS § 1 lg 1 järgi olla majandustegevuse kaudu tulu saamine. MTÜS § 1 lg 2 järgi võib MTÜ tulu kasutada üksnes põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks ning MTÜ ei või jaotada kasumit oma liikmete vahel. MTÜ ümberkujundamine teist liiki juriidiliseks isikuks ei ole MTÜS § 1 lg 4 järgi aga lubatud. MTÜS § 40 lg 1 p 2 järgi on aga MTÜ sundlõpetamise aluseks, kui tema põhitegevuseks saab majandustegevus.

d) Sisulised tegevuspiirangud on kehtestatud ka sihtasutustele. Sihtasutus on SAS § 1 lg 1 järgi eraõiguslik juriidiline isik, millel ei ole liikmeid ning mis on loodud vara valitsemiseks ja kasutamiseks põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks. Ka sihtasutust ei ole SAS § 1 lg 3 järgi lubatud ümber kujundada teist liiki juriidiliseks isikuks.

SAS §-s 2 on sihtasutusele kehtestatud ka tegevuspiirangud, mh laenu andmise piirangud seotud isikutele (§ 2 lg-d 2 – 2²). Sihtasutus võib SAS § 2 lg 3 järgi kasutada oma tulusid üksnes põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks. Sihtasutus ei või SAS § 2 lg 4 järgi olla täisühingu osanik ega usaldusühingu täisosanik ega juhtida täis- ega usaldusühingut. Asutajate roll sihtasutuse tegevuse korraldamisel on piiratud.

2.2.5.2 Probleemid kehtivas õiguses

Iseenesest on erinevad eraõiguslike juriidiliste isikute liigid praktikas omaks võetud ja töötavad. Ka nende piiritlemine ei ole üldiselt olulisi probleeme tõstatanud. Kerkinud on siiski järgmised küsimused:

- Kas ja kuivõrd saab äriühinguvorme (just kapitaliühinguid) kasutada muul eesmärgil kui majandustegevuseks, mh avalike funktsioonide (nt haigla) täitmiseks ja heategevuseks ning kas ja millised erireeglid peaksid sel juhul kohalduma? Kas ja kuivõrd on õigustatud osanike või aktsionäride (iseäranis riigi) suurem sekkumine ühingu tegevusse kui n.ö tavalise ühingu puhul?
- Kas ja millises ulatuses on majandustegevus lubatud MTÜ-dele ja sihtasutustele ning kuidas võib toimida saadud tuluga?
- Kas ja mis ulatuses on põhjendatud asutajate (iseäranis riigi) suurem roll sihtasutuste tegevuse korraldamisel ja kas juhtimisskeem (juhatuse ja nõukogu) on liiga jäik ja kulukas?

- Kas eelneva pinnalt peaks leevendama kriteeriumeid ja lubama paindlikumalt eraõiguslikel juriidilistel isikutel oma tegevust korraldada või kas on vajadus mingite n.ö vahevormide järgi äriühingute ning MTÜ-de ja sihtasutuste vahel?
- Kas eraõiguslike juriidiliste isikute vormivahetus peaks olema lubatud laiemalt?

2.2.5.3 Teema käsitus ajalooliselt

Kirjeldatud küsimused on n.ö uuema aja teema. Ei enne 1940. a ega Nõukogude ajal piiritlusprobleeme selliselt ei teadvustatud. Seda ei tehtud ka taasiseseisvumise järgselt, kuigi nt EV ES § 2 lg 1 järgi oli „ettevõtlusega tegelemine“ juriidilisest isikust ettevõtte tunnuseks.

EV MP p 2 järgi kohustas aga osanikke vastastikku osalema tulu saamisele suunatud ühises majandustegevuses. Varem kehtinud EV ÜS § 2 järgi oli ühistu eesmärgiks liikmete ühise tegevusega nende majapidamiste või tegevuse toetamine teenuste osutamise ja § 3 nägi ette rida ühistu tegevuse põhimõtteid. Tegevuspiiranguid ei tulenenud samas aktsiaseltsidele (kui toona olulisemale ühinguvormile) aktsiaseltsi põhimäärusest. Ranged tegevuspiirangud tulenesid varem kehtinud EV MLS-st ka mittetulundusühingutele (erinevalt enne seda seadust kehtinud Eesti NSV seadusest kodanike ühenduste kohta). EV MLS § 2 lg 1 järgi pidi mittetulundusühing tegutsema oma liikmete omavalitsuse alusel teaduse, hariduse, tervishoiu ja hoolekande arendamiseks, kultuuri, spordi ja meelelahutuse harrastamiseks, usukultuse teenimiseks, kutseõiguste kaitsmiseks või muude mittetulunduslike eesmärkide saavutamiseks. Ühingu põhikirjaline eesmärk ei olnud EV MLS § 2 lg 2 järgi oma liikmetele ainelise tulu saamine ja jaotamine ning ühing võis oma tulusid kasutada üksnes ühingu põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks.

2.2.5.4 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Euroopa Liit ei kirjuta Eestile ette eraõiguslike juriidiliste isikute vorme. Ka EL enda piiriüleste ühinguvormide piiritlemise kriteeriumid on lisaks formaalsetele ka sisulised, nähes ette ka tegevuspiiranguid.

b) SE-le EL SE määruses nr 2157/2001 tegevuspiiranguid kehtestatud ei ole.

c) Samas **SCE** peamine eesmärk on EL SCE määruse nr 1435/2003 art 1 lg 3 esimese lause järgi oma liikmete vajaduste rahuldamine ja/või nende majandusliku ja sotsiaalse tegevuse arendamine, eelkõige sõlmides nendega kokkuleppeid kaupade tarnimiseks või teenuste osutamiseks või selliste tööde tegemiseks, mida SCE ise teeb või tellib, st tüüpiline ühistu eesmärk.

d) Spetsiifilise avaliku võimu kandjate piiriülese koostöö edendamise eesmärgiga on tulundusühistu tüüpi **ETKR**. EL ETKR määruse nr 1082/2006 art 1 lg 2 järgi on ETKR-i eesmärk hõlbustada ja edendada art 3 lg-s 1 sätestatud rühmituse liikmete piiriülest, riikide- ja/või piirkondadevahelist koostööd, mille ainuke eesmärk on tugevdada majanduslikku ja sotsiaalset ühtekuuluvust. EL ETKR määruse art 3 lg 1 järgi saavad ETKR-i kuuluda ainult liikmesriigid, piirkondlikud võimuorganid, kohalikud omavalitsused ja avalik-õiguslikud isikud.

e) Euroopa majandushuvigrupi eesmärk on EL EMHÜ määruse art 3 lg 1 esimese lause järgi toetada või arendada oma liikmete majandustegevust ja parandada või tõsta selle tegevuse tulemusi ning tema eesmärk ei ole teenida endale kasumit. Sama lõike teise lause järgi on huvigrupi tegevus seotud tema liikmete majandustegevusega ning võib selle suhtes olla üksnes abistav. Art 3 lg-s 2 on aga sätestatud rida konkreetseid tegevuspiiranguid.

f) Ka **ettepanekus Euroopa osaühingu ehk SPE kohta** ei ole sellele ühingule tegevuspiiranguid kavandatud. Küll on tegevuspiirangud kavandatud **Euroopa sihtasutusele ehk FE-le** tegutsemise kohta avalikes huvides.

2.2.5.5 Teema käsitlus võrdlusriikides¹⁴⁰

2.2.5.5.1 Saksamaa

a) Saksa õiguses on tuntud Eesti eraõiguslike isikute vormid, kuid on ka mitmeid erisusi.

b) Olemas on sarnased isikuühingud täisühing (*offene Handelsgesellschaft*, OHG) ja **usaldusühing** (*Kommanditgesellschaft*, KG). Samas ei ole piiritõmbamine isikuühingute vahel formaalselt sama selge kui Eestis, kuna tegu ei ole formaalselt juriidiliste isikutega. Esmajoones on küsimus, kas tegu on eraõigusliku seltsinguga (*Gesellschaft*) või (äriregistrisse kandmisele kuuluva) kaubandusõigusliku täisühinguga (OHG), mis sõltub sellest, kas ühingu tegevus on suunatud ettevõtte majandamisele (HGB § 105). Nn vabade elukutsete jaoks on aga omaette täisühingulaadne erivorm partnerlusühing (PartG).

c) Selgelt on tunnustatud ja reguleeritud sarnased kapitaliühingud osaühing (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*, GmbH) ja **aktsiaselts** (*Aktiengesellschaft*, AktG). Seejuures rõhutatakse AktG § 3 lg-s 1, et aktsiaseltsiks olemine ei sõltu sellest, kas selle tegevuseks on ettevõtte majandamine. Ka GmbH § 1 järgi võib GmbH tegutseda iga lubatava tegevusega. Kapitaliühingute seast eristub GmbH alaliigiks olev väiksema kapitalinõudega piiratud vastutusega nn **ettevõtjaühing** (*Unternehmergesellschaft (haftungsbeschränkt)*, UG) ning usaldusaktsiaühing (*Kommanditgesellschaft auf Aktien*, KGaA), kus on kombineeritud aktsiaseltsi ja usaldusühingut (usaldusosalus on jagatud aktsiateks).

Tähelepanuväärne on GmbH § 4 teine lause, mille järgi ainult või vahetult maksusoodustatud eesmärkidel tegutsev GmbH saab oma nimesis kasutada spetsiaalset lühendit „GmbH“. Saksa maksukorradluse seaduse *Abgabenordnung* (edaspidi AO) § 51jj lubavad üldkasulikel ja maksusoodustataud eesmärkidel tegutseda põhimõtteliselt kõigil juriidilistel isikutel (sotsiaalse ettevõtluse jaoks eriliigilise ühingu vormi kohta vt põhjalikumalt alptk 2.2.13).

d) **Tulundusühistu** (*Genossenschaft*) eesmärk on GenG § 1 lg 1 järgi soodustada oma liikmete tuluteenimist või majandamist või teenida nende sotsiaalseid või kultuurilisi vajadusi.

e) Kui **sihtasutuse** (*Stiftung*) regulatsioon on Eestiga mõneti sarnane (kuigi selle asutamiseks peab olema luba), siis kirev on ka mittetulunduslike ühenduste regulatsioon. BGB ei näe eraldi mittetulundusühingu vormi. Juriidilisest isikust liite võib olla kahte tüüpi:

- **Mittetulundusühing** (*nicht wirtschaftlicher Verein, Idealverein, eingetragene Verein*) (BGB § 21) ei või tegelda majandustegevusega.
- **Majandusliit** (*wirtschaftlicher Verein*) (BGB § 22), mille tegevuse eesmärgiks on majandustegevus ja mille asutamiseks on vajalik riiklik luba.

Oluline on ka **registreerimata (õigusvõimetu) liit** (*nicht rechtsfähige Verein*) (BGB § 54). See ei ole juriidiline isik ja sellele kohaldatakse seltsingu sätteid, kuid piiratud õigusvõime sel siiski on.¹⁴¹

2.2.5.5.2 Soome

Soomes tuntakse sarnaselt Eestiga isikuühingutena täisühingut (*avoin yhtiö*, ay; FI LYK) ja **usaldusühingut** (*kommandiittiyhtiö*, ky). Kapitaliühingutest tuntakse Soomes (piiratud vastutusega) **aktsiaseltsi** (*osakeyhtiö*, Oy) ja **avalikku aktsiaseltsi** (*julkinen osakeyhtiö*, Oyj).

Lisaks tuntakse sarnaselt **tulundusühistut** (*osuuskunta*), mille eesmärk on soodustada liikmete majanduslikke ja ärilisi huve läbi majandusliku tegevuse, mille teenuseid liikmed saavad kasutada; ühistu võib tegutseda ka ideoloogiliste eesmärkide saavutamiseks. Sarnane on ka **mittetulundusühingu** (*yhdistyksen*) regulatsioon, mille peamine eesmärk ei tohi olla liikmetele tulu teenimine või muu äriline tegevus, majanduslik tegevus on lubatud üksnes põhikirjas ettenähtud juhul,

¹⁴⁰ Lähemalt vt võrdlusriikide regulatsiooni kohta analüüsi 2.3.5.

¹⁴¹ MÜKo-BGB (2015)/Arnold, § 54, äärenr 3-7.

eesmärgi saavutamiseks vajalikus ulatuses või ebaolulisel määral. **Sihtasutuse** (*säätiö*) saab samuti sarnaselt asutada vara valitsemiseks ja kasutamiseks kindlal eesmärgil.

2.2.5.5.3 Roots

Ka Rootsis tuntakse sarnaselt Eestiga isikuühingutena täisühingut (*handelsbolag*) ja **usaldusühingut** (*kommanditbolag*). Kapitaliühinguna tuntakse Rootsis piiratud vastutusega **aktsiaseltse** (*Aktiebolag*, SE AB), mis omakorda võivad olla eraaktsiaseltsid või avalikud aktsiaseltsid.

Tulundusühistu (*ekonomisk förening*) eesmärk on soodustada liikmete majanduslikke huve läbi majandusliku tegevuse, milles liikmed osalevad tarbijatena, varustajatena, tööpanusega vms viisil. **Sihtasutuse** (*stiftelse*) saab asutada vara valitsemiseks ja kasutamiseks kindlal eesmärgil, keelatud on seotud isikutele laenu andmine. Rootsis ei ole eraldi **mittetulundusühingute** regulatsiooni. Mittetulunduslike ühingute tegevus on korraldatud kohtupraktikast tulenevate printsiipide ja analoogia alusel¹⁴².

2.2.5.5.4 Läti

Isikuühingutest tuntakse ka Lätis **täisühingut** (*pilnsabiedrība*, PS) ja **usaldusühingut** (*komandītsabiedrība*, KS). Kapitaliühingutest tuntakse Lätis **piiratud vastutusega osaühingut** (*sabiedrība ar ierobežotu atbildību*, SIA) ja **aktsiaseltsi** (*akciju sabiedrība*, AS), eristatakse ka väikse kapitaliga osaühingut.

Tulundusühistu (*kooperatīvā sabiedrība*) eesmärk on teenuste osutamine liikmete majandusliku tegevuse efektiivsuse suurendamiseks. **Mittetulundusühing** (*biedrība*) on loodud põhikirjajärgse mittetulundusliku eesmärgi saavutamiseks; majandustegevus on lubatud kõrvaltegevusena, kui see on vajalik vara säilitamiseks või kasutamiseks või põhikirjajärgse eesmärgi saavutamiseks, kasumit ei tohi liikmetele välja maksta. **Sihtasutus** (*nodibinājums*) on juriidilisest isikust varakogum, mis on asutaja poolt määratud kasutamiseks kindlal mittetulunduslikul eesmärgil. Selle majandustegevus on lubatud kõrvaltegevusena, kui see on vajalik vara säilitamiseks või kasutamiseks või põhikirjajärgse eesmärgi saavutamiseks ning kasumit ei tohi asutajatele välja maksta.

2.2.5.5.5 Leedu

a) Isikuühingutest tuntakse ka Leedus **täisühingut** (*tikroji ūkinė bendrija*, TŪB) ja **usaldusühingut** (*komanditinė ūkinė bendrija*, KŪB), aga ka nn **väikest täisühingut** (*mažoji bendrija*, MB), mille osaniku õigused saab üle anda teisele füüsilisele isikule, kui kõik ühingu ees võetud kohustused on täidetud. Kapitaliühingutest tuntakse Leedus **piiratud vastutusega suletud aktsiaseltsi** (*uždaroji akcinė bendrovė*, UAB) ja **aktsiaseltsi** (*akcinė bendrovė*, LT AB).

b) Kooperatiivse ühistu (*kooperatinių bendrovių*) eesmärk on pingutuste ja ressursside ühendamine õiguse alusel, et saavutada liikmete ühiseid eesmarke ning liikmete majanduslike, äriliste ja sotsiaalsete vajaduste rahuldamine; ühistu võib tegutseda nii ärilisel kui ka mittetulunduslikul eesmärgil.

c) Mittetulundusühingut (*asociacija*) eesmärk on koordineerida liikmete tegevust, esindada nende huve ja neid kaitsta või muul viisil avalikke huve teenida. Selle vara võõrandamine on lubatud kohustuste täitmiseks või põhikirjajärgsete eesmärkide saavutamiseks. Ühinguga seotud isikutele vara kinkimine või väljamaksete tegemine on keelatud nagu ka seotud isikutelt laenu võtmine ja kolmandate isikutega ühingule kahjulike tehingute tegemine.

d) Sihtasutuse (*labdaros ir paramos fondas*) eesmärk on heategevus või teaduse, kultuuri, hariduse, kunsti, religiooni, spordi, tervishoiu, sotsiaalhoiu, keskkonnakaitse vms toetamine. Poliitiline tegevus,

¹⁴² Charitable organisations in Sweden: overview. Legal framework. Kättesaadav: <http://uk.practicallaw.com/8-633-0335?source=relatedcontent>.

mittetulundusühingute ülevaade: <http://uk.practicallaw.com/8-633-0335?source=relatedcontent>
http://ecnl.org/wp-content/uploads/2016/04/Rukovodstvo_eng_fin-web_sweden.pdf

majandustegevus ja osaluse omamine äriühingutes on keelatud. Vara võib kasutada ainult põhikirjas ette nähtud viisil ja halduskulude katteks.

e) Eriline juriidilise isiku liik on nn **avalikes huvides tegutsev ühing** (*viešoji jstaiga*), mille eesmärgiks on sotsiaalalase, hariduse, teaduse, kultuuri, spordi vms mittetulunduslik tegevus. Teenused on kõigile kogukonna liikmetele kättesaadavad, kasumi jaotamine ühinguga seotud isikutele on keelatud. Ühingul on osadeks jaotatud kapital, miinimumkapitali nõue puudub.

2.2.5.5.6 Suurbritannia

a) Suurbritannias tuntakse isikuühingutena sarnaselt teiste riikidega **täisühingut/seltsingut** (*partnership*) ja **usaldusühingut** (*limited partnership*, LP), lisaks aga ka **piiratud vastutusega täisühingut** (*limited liability partnership*, LLP). Täisühing ja usaldusühing on isikute ühendused, kuid mitte juriidilised isikud (v.a Šotimaal), LLP on juriidiline isik. LLP osanikud vastutavad ühiselt ühingu kohustuste eest panuse ulatuses.

b) Kapitaliühingutena tuntakse **piiratud või piiramatu vastutusega eraaktsiaseltsi** (*private company limited by shares / private unlimited company with shares*, Ltd), **piiratud vastutusega avalikku aktsiaseltsi** (*public limited company*, p.l.c.), lisaks ka **piiratud või piiramatu vastutusega eraühingut** (*private company limited by guarantee*, LBG / *private unlimited company*). LBG puhul võtavad osanikud kohustuse katta ühingu võlad teatud summa (garantii) ulatuses, lisaks saab teha panuseid liikmemaksu vms kaudu. Piiramatu vastutusega ühingus on osanikel täielik isiklik vastutus ühingu kohustuste eest.

c) Eraldi juriidiliseks isikuks on **kooperatiivne või kogukonna huvides tegutsev ühistu** (*co-operative/ community benefit society*), mille eesmärgiks on tegutseda heas usus kooperatiivina (isikute vabatahtlik ühendus ühiste majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste sihtide saavutamiseks) või kogukonna huvide edendamiseks. Seejuures ei tohi ühistu peamiseks eesmärgiks olla väljamaksete tegemiseks kasumi teenimine.

d) Erinõuded on sõltumata õiguslikust vormist kehtestatud **kogukonna huvides tegutsevale ühingule** (*community interest company*, c.i.c.), mis peab tegutsema kogukonnale kasu toomise eesmärgil. Ühingu vara saab kasutada ainult ühingu loomisel valitud kogukondliku eesmärgi saavutamiseks ja osanikele väljamaksete tegemine on piiratud. Tegevusvaldkonnad on laiemad kui heategevuse puhul. Liikmeteks on isikud, kelle eesmärk ei ole teenida kasumit, vaid kes tahavad teha head mingil muul viisil kui heategevusega (nn sotsiaalne ettevõtlus).

e) **Mittetulundusühingu** ja **sihtasutusega** otse võrreldavaid ühinguorme Suurbritannias ei ole. Mittetulunduslikul eesmärgil tegutsemiseks on võimalik kasutada erinevaid ühingu vorme (piiratud vastutusega ühing, ühistu). Sihtasutusele lähim õiguslik vorm on trust, aga trusti korraldus ja toimimise põhimõtted on siiski teistsugused. Heategevuslike organisatsioonide jaoks on loodud eraldi ühinguvorm (*charitable incorporated organisation*, CIO)

2.2.5.5.7 Delaware

a) Isikuühingutena tuntakse **täisühingut** (*general partnership*) ja **usaldusühingut** (*limited partnership*, DE LP), aga ka **piiratud vastutusega täisühingut** (*limited liability partnership*, DE LLP) ja **erialaühingut** (*professional corporation*, DE PA). Täisühingu osanikud ja usaldusühingu täisosanikud vastutavad solidaarselt ühingu kohustuste eest, usaldusühingu usaldusosaniku vastutus on piiratud. DE LLP osanikud ühingu kohustuste eest ei vastuta. Erialaühingu osanikud tegutsevad ühise praksisena ja osutavad teenust, mille jaoks on vaja tunnistust või tegevusluba (nt arstid, arhitektid, raamatupidajad). Osanikud vastutavad isiklikult enda, teiste osanike jm töötajate erialastest vigadest tulenevate kohustuste eest.

b) Kapitaliühingutest tuntakse piiratud vastutusega **tavalist aktsiaseltsi/ühingut** (*general corporation*, inc), **suletud aktsiaseltsi/ühingut** (*close corporation*, DE CC), **piiratud vastutusega**

aktsiaseltsi/ühingut (*limited liability company, DE LLC*) kui ka **avalikes huvides tegutsevat ühingut** (*public benefit corporation, DE PBC*).

DE Inc-l ja DE DE LLC osanikud võivad teha rahalisi või mitterahalisi panuseid vastavalt kokkuleppele, kuid osanikud ei vastuta ühingu kohustuste eest, kui teisiti kokku ei lepita. DE LLC võivad asutada üks või mitu isikut. DE PBC tulu teenitakse ja kasutatakse avalikes huvides oleva eesmärgi saavutamiseks, liikmete majanduslikud huvid on teisejärgulised.

c) Delaware'is ei ole eraldi **tulundusühistu (kooperatiivi)** regulatsiooni. Kooperatiivsed ühingud tegutsevad tavalise aktsiaseltsi või aktsiateks jaotamata kapitaliga ühingu vormis. Ka avalikes huvides tegutsev ühing on juriidilise vormi poolest tavaline piiratud vastutusega ühing, millele kehtivad eriotstarvet silmas pidades teatud erinõuded.

d) Samuti ei ole Delaware'is eraldi **mittetulundusühingu** ja **sihtasutuse** ühinguõiguslikku regulatsiooni, vaid ühing saab deklareerida, et tegutsetakse mittetulunduslikul või heategevuslikul eesmärgil. Sellega kaasnevad lisanõuded ja tegevuspiirangud ning peamiseks tagajärjeks on soodsam maksustamine. Lisaks võivad mittetulunduslikud ühendused, mis ei ole ühinguna registreeritud (*unincorporated nonprofit association*) Delaware'i õiguse järgi omada teatud tsiviilõigusi ja -kohustusi.

2.2.5.5.8 Madalmaad

Isikuühingutest tuntakse Madalmaade õiguse järgi **täisühingut** (*vennootschap onder firma, NL VOF*), **usaldusühingut** (*commanditaire vennootschap, NL CV*) ja **seltsingut** (*NL maatschap*). Kapitaliühingutest tuntakse piiratud vastutusega **osaühingut** (*NL besloten vennootschap, NL B.V.*) ja **aktsiaselts** (*naamloze vennootschap, NL N.V.*).

Ühistu (kooperatiivi) (*NL coöperatie*) on eesmärk on majandustegevus ja liikmetega lepingute sõlmimine, et tagada nende teatud materiaalsete vajaduste rahuldamine. **Mittetulundusühingut** (*NL vereniging*) tegutseb põhikirja järgse mittetulundusliku eesmärgi saavutamiseks. Ühing võib teenida kasumit, aga seda ei tohi liikmetele välja maksta, vaid peab kasutama eesmärgi saavutamiseks. **Sihtasutus** (*NL stichting*) on juriidiline isik põhikirjas ettenähtud eesmärgi saavutamiseks, kasutades selleks sihtasutusele antud vara. Väljamakseid tohib teha üksnes heategevuslikul või sotsiaalsel eesmärgil sihtasutusega mitteseotud isikutele. asutajaks võib olla üks või mitu isikut.

2.2.5.5.9 Luksemburg

Isikuühingutest tuntakse Luksemburgis **täisühingut** (*société en nom collectif, LU SNC*), **usaldusühingut** (*société en commandite simple, LU SCS*), **eriotstarbega usaldusühingut** (*LU société en commandite spéciale*) ja **tsiviilõiguslikku ühingut** (*LU société civile*). Eriotstarbega usaldusühing erineb tavalisest usaldusühingust õigusliku vormi, maksustamise ja suurema lepinguvabaduse poolest. Kapitaliühingutena tuntakse **piiratud vastutusega ühingut** (*société à responsabilité limitée, LU S.à r.l.*), **avalikku aktsiaseltsi** (*société anonyme, LU SA*), **usaldusaktsiaühingut** (*société en commandite par actions, LU SCA*) ja **lihtsustatud vormiga ühingut** (*société par actions simplifiée, LU SAS*).

Ühistu (kooperatiivne ühing) (*société coopérative, LU SC*) võib tegeleda mistahes ettevõtlusega. Kooperatiivse ühingu erivormiks, millel on sarnased jooned avaliku aktsiaseltsiga, on **piiratud vastutusega avaliku ühingu korraldatud ühistu** (*LU société coopérative organisée comme une société anonyme*). See võib tegeleda mistahes ettevõtlusega, kuid mõeldud oli see eelkõige pensionifondidele. **Mittetulundusühing** (*association, LU A.S.B.L*) koondab tegevust või ressursse mittetulunduslikul eesmärgil. See ühing ei tohi tegeleda majandustegevusega ega teha liikmetele väljamakseid. Ühingul võib olla üksnes sellist vara, mis on vajalik eesmärgi saavutamiseks. **Sihtasutus** (*LU foundation*) on juriidiline isik heategevuslikuks, sotsiaalseks, religioosseks, teaduslikuks, kunstiliseks, hariduslikuks, spordialaseks või turismiga seotud ettevõtmiseks. Sihtasutus ei tohi tegeleda majandustegevusega ega teha liikmetele väljamakseid, sel võib olla üksnes sellist vara, mis on vajalik eesmärgi saavutamiseks.

2.2.5.5.10 Kokkuvõte

a) Võrdlusest teiste riikidega nähtub, et Eesti regulatsioon eraõiguslike juriidiliste isikute liikide ja nende piiritlemise kohta sarnaneb neile. Piiritlemise kohta äriühingute endi liikide vahel vt alaptk 2.2.6 ja 2.2.7.

b) **Isikuühingutest** tuntakse kõigis võrreldud õiguskordades täis- ja usaldusühinguga sarnaseid ühingu vorme, mille tegevusala ei ole piiratud. Tuntakse ka erinevaid n.ö vahevariante sõltuvalt osaluse ja juhtimise erisustest. Nii on panusega piiratud vastutus nt Suurbritannia piiratud vastutusega täisühingu (*limited liability partnership*, LLP) puhul. Osades õiguskordades (nt Saksamaa, Delaware) on erivormis ühingud nn vabade elukutsete jaoks, üldiselt tegevuspiiranguid ei ole.

c) **Kapitaliühingutest** tuntakse igal pool aktsiaseltsiga võrreldavaid ühinguid. Osaühingut eraldi ühingu vormina tuntakse võrreldud õiguskordades Saksamaal, Madalmaades ja Lätis. Ülejäänud maades baseeruvad erinevad kapitaliühingud ühtselt aktsiaseltsitüübil. Tegevuse piiranguid kapitaliühingutel ei ole.

d) **Tulundusühistut** tuntakse eraldi ühingu vormina enamuses võrreldud õiguskordades ning samamoodi on neile kehtestatud ka tegevuspiirangud. Tulundusühistu vormi ei ole nt Delaware's.

e) Tegevuspiirangud on ette nähtud ka **sihtasutusi** reguleerivates õiguskordades, mida on enamik. Sihtasutust ei reguleerita selliselt Suurbritannias ega Delaware's.

f) Enamuses õiguskordades reguleeritakse sarnaselt tegevuspiirangute (põhitegevus ei tohi olla tulu teenimine) ja kasumi jaotamise piirangutega ka **mittetulundusühinguid**. Madalmaade regulatsioon ei piira tulu teenimist, küll aga selle kasutamist. MTÜ-sid ei reguleerita seaduses eraldi Roots, Suurbritannias ega Delaware's, kus mittetulunduslikul otstarbel võib kasutada muid ühingu vorme.

Erandlik on **majandusliidu** regulatsioon mittetulundusliku kõrval, mis kehtib Saksamaal.

g) Eriline juriidilise isiku liik on Suurbritannias, Delaware's ja Leedus kasumi jaotamise piiranguga kapitaliühingu põhimõttel loodud **nn avalikes huvides tegutsev ühing**, mille eesmärgiks on sotsiaalse, hariduse, teaduse, kultuuri, spordi vms mittetulunduslik tegevus.

2.2.5.6 Järeldused ja ettepanekud

a) Eestis on esindatud kõik olulised eraõigusliku juriidilise isiku liigid, mis mujalgi. Vajadust tingimata mingite uute liikide järgi analüüsi käigus ei leitud.

b) Eesti õigus ei piira sarnaselt teiste õiguskordadega kasutada äriühinguvorme (v.a tulundusühistu) ükskõik milliste **eesmärkide saavutamiseks** ega nõua neilt majandustegevusega tegelemist ega tulu teenimist. Kuna täis- ja usaldusühingu näol on tegu juriidiliste isikutega, ei teki ka piiritlemisprobleeme sõltuvalt tegevuse eesmärgist. Seega võib äriühinguid kasutada ka heategevuslikel eesmärkidel (nn sotsiaalne ettevõtlus) kui ka avalike funktsioonide täitmisel (olgu nt haigla). Autorite hinnangul puudub ka neil juhtudel vajadus mingite olemuslike erireeglite järgi, vaid süsteemi paindlikkus võimaldab piisavalt soovitud tegevuseks organisatsiooniline vorm leida. Osanike või aktsionäride suurem roll seaduse tasandil ei ole õigustatud ja moonutaks ühingute olemust.

c) **Tegevuspiirangud MTÜ-dele ja sihtasutustele** olid ette nähtud kõigis võrreldud õiguskordades, kus neid vorme tunti (ja neid tunti enamuses). Esmajoones puudutab see tulu jaotamise piiranguid ja kohustust kasutada tulu põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks, kuid enamasti ka tulu teenimist. Samas on liikmesusel põhinevaid ühingu vorme, kus majandustegevus on lubatud (nt Saksamaa, Madalmaad) või siis ei olegi eraldi ühingu vormi mittetulundusühinguteks (Suurbritannia, Delaware). Pigem ei peaks MTÜ majandustegevuse kaudu tulu teenimise piiranguid siiski väga lõdvendama. Samas peaks kehtima kasumi jaotamise piirang ja seeläbi olemuslik eristamine äriühingutest. Ka sihtasutuse majandustegevuse piirangute ülevaatamine võib olla mõistlik.

e) Sihtasutuste tegevuspiirangud on ka sihtvara kontseptsioonist lähtudes üldised ning **asutajate roll** seetõttu piiratud. Kui asutajad muuta sihtasutuse püsivaks organiks ja nende õigusi veelgi laiendada, kaotaks sihtvara valitsemise kontseptsioon tähendust. Asutajale suurema rolli vajamisel tuleks valida muu tegutsemisvorm, MTÜ või äriühing. Vastasel juhul kaoks sihtasutuse olemuslik erinevus. See, et Eestis on läbimõtlematult kasutatud sihtasutuse vormi nt haiglate valitsemiseks, ei saa õigustada vormi sisulist muutmist. Küll võiks kaaluda küsimust nõukogu kohustuslikkusest kõigi sihtasutuste puhul või muuta see vabatahtlikuks või asendada nt osadel juhtudel kollegiaalse juhatusega. Küll tuleks siis tagada järelevalve juhatuse üle mingil viisil.

f) Kokkuvõttes on tööühm seisukohal, et kapitaalsetid muudatusi õiguskorda vaja ei ole eraõiguslike juriidiliste isikute liikide süsteemis ega korralduses. Puudub vajadus äriühingu ja MTÜ hübriidvormide järgi, tegelikult ongi selleks teatud mõttes vähemasti tulundusühistu. Vajalikud muudatused võivad puudutada esmajoones maksustamis põhimõtteid.

g) Sotsiaalse ettevõtluse jaoks erilise ühinguvormi kohta vt alaptk 2.2.13.

2.2.6 Kapitaliühingute liigid ja nende eristamine, osaühingu ja aktsiaseltsiga seonduvad põhiküsimused ja –valikud

2.2.6.1 Eesti õigus

2.2.6.1.1 Üldiselt

Eesti seadus tunneb kahte kapitaliühingu tüüpi: osaühing ja aktsiaselts, mida mõlemat reguleeritakse ÄS-is (lisaks juriidilise isiku üldsätted TsÜS-s). Lisaks saab Eestis SEPS ja EL SE määruse nr 2157/2001 alusel luua piiriülese kapitaliühinguna SE. Kuna selle ühinguvormi muutmine ei ole Eesti seadusandja pädevuses, seda lähemalt ei käsitleta.

2.2.6.1.2 Aktsiaseltsi ja osaühingu olulisemad sarnasused

Aktsiaseltsil ja osaühingul on järgmised olulisemad sarnasused:

- mõlemate kohustuste eest vastutavad ühingud ise, mitte osanikud (vähemasti kui sissemaksed tasutud) või aktsionärid;
- mõlemal on vastavalt aktsiateks või osadeks jaotatud aktsia- või osakapital, milles aktsionäride või osanike osaluse protsendist lähtudes jaguneb hääleõigus ning jagatakse ka kasumit ja likvideerimisest järelejäänud vara;
- mõlema asutajaks ning aktsionäriks või osanikuks võib olla üks või mitu üksikisikut;
- mõlema asutamiseks sõlmitakse asutamisleping ja selle lisana põhikirj, millega pannakse paika ühingu juhtimine ja korraldus ning mõlemad tuleb kanda äriregistrisse;
- osaluse eest võib mõlema ühingu puhul tasuda nii rahalise kui mitterahalise sissemaksuga;
- väljamakseid aktsionäridele või osanikele võib teha üksnes kasumi arvel;
- mõlema kasumist tuleb osa kanda reservkapitali.
- mõlema puhul on piiratud tehingud oma osalusega.
- mõlema ühingu kõrgemaks organiks on vastavalt aktsionärid (üldkoosoleku kaudu) või osanikud, otsustele kehtivad üldiselt sarnased kvooruminõuded ja hääletamispiirangud ning ka vaidlustamise alused, tähtajad ja kord;
- mõlema keskseks juhtorganiks ja esindajaks on juhatuse, mis võib koosneda ka ühest liikmest ning mille tegevuspõhimõtted ja vastutus on sarnased, mh saab juhatuse liikme igal ajal tagasi kutsuda;
- mõlema aktsionäridel ja osanikel on õigus taotleda erikontrolli läbiviimist;
- aktsia- ja osakapitali suurendamise ja vähendamise reeglid on sarnased;
- mõlema lõpetamise alused ja likvideerimise kord on sarnased.

2.2.6.1.3 Aktsiaseltsi ja osaühingu olulisemad erinevused

Aktsiaseltsil ja osaühingul on järgmised olulisemad erinevused:

- osaühingu osakapital peab olema vähemalt 2500 eurot, aktsiaseltsi aktsiakapital 25 000 eurot;
- osaühingu osa väikseim nimiväärtus on üks euro, aktsiaseltsi aktsial nimiväärtus (või nimiväärtuseta aktsiate puhul arvestuslik väärtus) kümme senti;
- osasid võib osanikul olla üks (samast liigist), aktsiaid aktsionäriil aga mitu;
- aktsiad registreeritakse Eesti väärtpaberite registris (EVR), osad võib seal registreerida (muidu peab osanike nimekirja juhatus), osad ei ole väärtpaberiks;
- aktsiaseltsi asutamiseks peavad asutamisleping ja põhikiri olema notariaalselt tõestatud, osaühingu puhul saab kiirmenetluses asutada ühingu digitaalalkirjastatud näidispõhikirjaga;
- aktsiate eest tuleb sissemaksed kohe tasuda, osaühingu puhul on füüsilisest isikust asutajal võimalik kuni 25 000 euro suuruse osakapitali puhul jätta sissemaksed esialgselt tegemata, vastutades puuduva sissemakse eest isiklikult;
- aktsiaseltsil kontrollib mitterahalise sissemakse hindamist alati audiitor, osaühingul ei ole see väiksemate sissemaksete puhul vajalik;
- aktsiad võib eelduslikult (põhikirjas võib ette näha teiste aktsionäride ostueesõiguse) vabalt võõrandada, osade suhtes kehtib seaduse järgi eelduslikult teiste osanike ostueesõigus ning põhikirjaga võib võõrandamist veel piirata;
- osade võõrandamise tehing peab olema notariaalselt tõestatud (kui osalus ei ole EVRs), aktsiatel sellist nõuet ei ole, kuid üleandmine toimub EVR vahendusel;
- aktsia on vabalt pärandatav, osa pärimisele võib põhikirjaga näha ette piiranguid.
- osaühingu puhul saab põhikirjaga osaga siduda ja osanikule anda eriõigusi mh otsuste vastuvõtmisel ja kasumi jaotamisel, aktsiaseltsi puhul on need võimalused piiratumad ja piirduvad blokeerimisega;
- osanikul on märksa ulatuslikum õigus tutvuda ühingu dokumentidega ja saada teavet kui aktsionäriil;
- osaühingust võib nõuda kohustusi rikkunud või ühingu huve kahjustanud osaniku väljaarvamist, aktsiaseltsi puhul aktsionäri suhtes sellist võimalust ei ole;
- aktsionäride pädevus on seaduses ammendavalt loetletud, osanike pädevust saab laiendada põhikirjaga või ka osanike endi otsusega (juhatuse ja nõukogu pädevuses olevates küsimustes);
- aktsionäride üldkoosoleku korraldus on detailsemalt reguleeritud, osanike otsuse saab lihtsamalt vastu võtta ka koosolekut pidamata;
- osaühingu juhatuse liikmed valitakse eelduslikult tähtajatult, aktsiaseltsil tähtajaliselt (eelduslikult kolmeks aastaks);
- aktsiaseltsil peab lisaks juhatusele olema nõukogu, osaühingul on nõukogu vaid põhikirjas ettenähtud juhul.

2.2.6.1.4 Probleemid kehtivas õiguses

Senise pinnalt saab püstitada järgmised olulisemad valikukohad (mitte ilmtingimata probleemid) regulatsiooni edasisel muutmisel. Detailsemalt käsitletakse neid alateemade lõikes.

Lähteülesande järgi tuleb analüüsida järgmisi teemasid:

- Millised peaksid põhimõtteliselt olema osaühingu, aktsiaseltsi ja börsiaktsiaseltsi regulatsiooni lähtekohad? Millistes küsimustes peaks regulatsioon olema võimalikult ühetaoline ja millistes küsimustes kindlasti erineva? Kas need ühinguvormid on üle- või alareguleeritud?
- Millisel viisil oleks võimalik eelkõige osaühingu, aga ka aktsiaseltsi regulatsiooni muuta iduühingute asutajate ja nendesse investeerijate jaoks senisest atraktiivsemaks?
- Kas sissemakseta asutatava osaühingu vorm vastab praktika vajadustele? Kas hetkel kehtivad erisused võrreldes tavaliste osaühingutega (nt asutamine üksnes füüsiliste isikute poolt, kui samas on võimalik osade hilisem võõrandamine juriidilistele isikutele; maksimaalne osakapital 25 000 eurot) on põhjendatud ja kuritarvituste vältimiseks piisavad?

- Kas eelkõige ühe osanikuga osaühingu, aga ka ühe aktsionäriaga aktsiaseltsi regulatsioon peaks olema oluliselt lihtsam võrreldes mitme osaniku või aktsionäriaga ühingutega?
- Kas osaühingu ja aktsiaseltsi asutamislepingu ja põhikirja funktsioonid, sisu ja omavahelised vahekorrad vajavad täpsustamist või põhimõtetist muutmist? Seejuures tuleb arvesse võttes ka kiirmenetluses asutatava osaühingu põhikirja olemust.
- Vajadusel tuleb pakkuda välja uued juriidiliste isikute liigid või olemasolevate juriidiliste isikute uued alaliigid koos vastavate regulatsioonide lähtekohadega. Mh tuleb kaaluda olemasolevate ühinguvormide sobivust sotsiaalse ettevõtlusega tegelemiseks.

2.2.6.2 Teema käsitus ajalooliselt

2.2.6.2.1 Enne 1989

Enne 1940. a tunti Eestis seaduse järgi aktsiaseltse (või osaühisusi, sisuliselt neid eri eristatud). Aktsiaseltsi sai asutada majandusministri nõusolekul registreerides, selle tegevuse aluseks oli põhikirja. Põhikapital oli tavaliselt mitte alla 50 000 krooni. Organiteks olid peakoosolek, juhatus ja revisjonikomisjon, osadel (nt krediitiasutused) ka nõukogu.¹⁴³

Nõukogude perioodil äriühinguid tänases mõistes ei tuntud või kui üldse siis ühistulaadseid üksnes.

2.2.6.2.2 Arengud 1989 - 1995

a) Alates majandusvabaduse järkjärgulisest suurenemisest 1987 – 1988 tekkis vajadus ka uute ühinguvormide järgi, mis omakorda ei saanud mõjutamata jätta ka juriidilise isiku käsitlust. Aktualiseerusid küsimused iseseisvast vastutusest, osanike vastutuse piiratusest kui ka maksejõuetusest. Paralleelselt tsiviilkoodeksi juriidilise isiku üldregulatsiooni kehtimisega hakati seda „murendama“ teistes seadustes. Esmalt ühistulaadne ettevõtlus (kooperatiivid) kanaliseeris edasi äriühinguteks.

b) EV ES § 4 lg 1 vägi ette võimaluse tegutseda mh aktsiaseltsina ja reguleeris ka üldiselt selle asutamist ja lõpetamist. **EV AP** reguleeris aktsiaseltsiga seonduvat lähemalt. **EV MP** reguleeris aga ka osaühingut. Mõlemad määrused reguleerisid aktsiaseltsi ja osaühingut suhteliselt detailselt. Need reeglid kehtisid ÄS-i jõustumiseni 1. septembril 1995.

c) Osaühingu asutamiseks oli vajalik vähemalt kaks osanikku. Füüsilisest isikust asutajate vaheline asutamisleping pidi olema notariaalselt tõestatud, vajalik oli ka põhikirja kinnitamine. Sissemaksest pidi asutamiseks olema tasutud 40%, ülejäänu võis tasuda aasta jooksul. Osakapitali minimaalset suurust määrus kusjuures ei sätestanud. Igal osanikul oli vaid üks osa (osatäht). Osa võõrandamisel kolmandale isikule oli teistel osanikel ostueesõigus. Osaühingut juhtisid kõrgeima organina osanikud koosoleku kaudu, kes võisid otsuseid vastu võtta kõigis küsimustes. Juhtorganina oli ette nähtud juhatus (väiksemates ühingutes direktor).

d) Aktsiaselts võis põhimääruse järgi lasta välja erinevaid aktsiaid. Minimaalne aktsiakapital oli 300 krooni. Sissemakseid ei tulnud teha kohe, vaid aasta jooksul. Aktsiaseltsi asutamiseks tuli sõlmida kirjalik asutamisleping ja asutamiskoosolekul kinnitada põhikirja. Aktsiaselts tuli ka registreerida. Aktsiaseltsi juhtis kõrgema organina aktsionäride üldkoosolek, mis võis võtta vastu otsuseid kõigis aktsiaseltsi puudutavates küsimustes. Juhtorganina nähti ette juhatus (juht).

2.2.6.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

2.2.6.3.1 Direktiivid ja nende kavad

a) Euroopa Liit on kehtestanud kapitaliühingutele rea direktiive, mille eesmärgiks on ühelt poolt olnud liikmesriikide ühinguõiguslike normide ühtlustamine, ja teisalt asutamisevabaduse teostamise tagamine:

¹⁴³ Vt lähemalt A. Piip, lk 122 – 143.

- 14.06.2017 direktiiv 2017/1132/EL äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta;
- 26.06.2013 direktiiv 2013/34/EL teatavat liiki ettevõtjate aruandeaasta finantsaruannete, konsolideeritud finantsaruannete ja nendega seotud aruannete kohta ja millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ;
- 17.05.2006 direktiiv 2006/43/EÜ, 17. mai 2006, mis käsitleb raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohustuslikku auditit ning millega muudetakse nõukogu direktiive 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 84/253/EMÜ;
- 16.09.2009 direktiiv 2009/102/EÜ, mis käsitleb äriühinguõiguses reguleeritavaid ühe osanikuga osaühinguid;
- 21.04.2004 direktiiv 2004/25/EÜ ülevõtmispakkumiste kohta;
- 11.07.2007 direktiiv 2007/36/EÜ noteeritud äriühingute aktsionäride teatavate õiguste kasutamise kohta (nn börsiaktiaseltsi aktsionäride õiguste direktiiv).

b) Esiteks kehtestavad direktiivid eelkõige aktsiaseltsidele rea kohustusi tegevuse avalikustamise ja struktuuri osas ning osaliselt teevad seda ka väiksemate ühingute (osaühingute) osas. Reeglina kohalduvad direktiivinõuded aktsiaseltside suhtes, kuid liikmesriik saab teavitada ka sätete kohaldamisest väiksematele ühingutele, Eestis osaühingutele, mida on ka tehtud.

c) Ilmselt olulisimad nõuded tulevad direktiivist **2017/1132/EL**, mille art-tes 14 ja 15 järgi tuleb mh tagada Eesti aktsiaseltside asutamisdokumentide, esindusõiguslike isikute, kapitali, raamatupidamisaruannete ja lõpetamise avalikustamine registris. Samuti näevad art-d 8 ja 9 ette võimaluse kolmandatele isikutele tugineda avalikustatud esindusõigusele. Art-d 3 ja 4 näevad ette asutamislepingu või põhikirja kohustuslikud andmed. Lisaks näeb see ette asutamisel oleva ühingu nimel tehingute tegemise ja tehingute tegijate isikliku vastutuse, kui ühing neid kohustusi üle ei võta (art 7 lg 2). Art 9 lg 1 näeb aga üldiselt ette õigusvõime piiramatuse, st piiramatuse eesmärkide järgi. Art-d 11 ja 12 reguleerivad õiguslikke puudusi ühingu asutamisel. Samuti reguleeritakse selles direktiivi art-tes 3 ja 4 nõudeid aktsiaseltsi põhikirjale ja art-tes 44 – 86 nõudeid aktsiaseltsi aktsiakapitalile. Mh näeb art 45 lg 1 ette miinimumkapitali 25 000 eurot. Art 46 näeb ette, et märgitud kapital tuleb sisse maksta realselt hinnatavas varas, art 49 näeb ette sissemakse kinnitamise üldjuhul eksperdi poolt. Art 56 piirab väljamaksete tegemist netovara miinuse korral. Art-d 59 – 67 piiravad ühikul oma osaluse omandamist. Art-d 68 – 86 reguleerivad võrdlemisi detailselt kapitali suurendamist ja vähendamist. Art-tes 87 – 117 reguleeritakse äriühingute ühinemist, art-tes 118 – 134 piiriülest ühinemist ja art-tes 135 – 159 äriühingute jagunemist.

Eesti on direktiivi lisas II deklareerinud, et sarnaselt aktsiaseltsile kohaldatakse direktiivi ka osaühingutele asutamise puuduste ja asutamisel võetud kohustuste kehtivuse osas (art 7 lg 1), andmete registris avalikustamise osas (art 13), oma osaluse omandamise piiranguid (art 67 lg 1) piiriülese ühinemise osas (art 119 lg 1 lit a). Üksnes aktsiaseltsile on Eesti direktiivi lisas I deklareerinud asutamise sätete (mh põhikirja nõuete) (art 2 lg-d 1 ja 2), kapitali säilitamise ja muutmise sätete (art 44 lg-d 1 ja 2, art 45 lg 2), ühinemise sätete (art 87 lg-d 1 ja 2) ja jagunemise sätete (art 135 lg 1) kohaldamist.

d) 12. ühinguõiguse direktiiv (**2009/102/EÜ**) kohustab tagama osaühingule ja aktsiaseltsile võimaluse tegutseda ka ainult ühe osaniku või aktsionäri ja näeb ette sellega seoses reegleid. Direktiiv **2013/34/EL** näeb ette nõuded osaühingute ja aktsiaseltside aruandlusele ja direktiiv **2006/43/EÜ** auditeerimisele. 13. ühinguõiguse direktiiv (**2004/25/EÜ**) kehtestab reeglid väärtpaberiturul kaubeldavate osaluste ülevõtmiseks ja direktiiv **2007/36/EÜ** aktsionäride hääletamise korraldusest reguleeritud turul kaubeldavate aktsiatega aktsiaseltsides.

e) Eelneva põhjal saab olulisemate tingimustena võtta kokku, et EL nõuab direktiividega järgmisi kapitaliühinguid puudutavaid üldisemaid reegleid:

- vähemasti aktsiaseltside olemasolu ja tegevuse olulises osas avalikustamine registri vahendusel;
- vähemasti aktsiaseltside piiramatut õigusvõime tunnustamine, enne registrisse kandmist piiratud õigusvõime tunnustamine;
- ühe osanikuga osaühingu ja ühe aktsionäri aktsiaseltsi võimaldamine.

f) Lisaks on aegade vältel esitatud ka erinevaid ettepanekuid ühinguõiguse direktiivideks, mis ei ole aga realiseerunud. Nendeks on nn viienda ehk struktuuridirektiivi eelnõu aktsiaseltside juhtorganite ühtlustamiseks, 9. direktiivi eelnõu kontsernide kohta kui 14. direktiivi eelnõu ühingute asukohavahetuse kohta.¹⁴⁴

Viimastel aastatel on menetletud mh ettepanekuid **direktiiviks ühe osanikuga osaühingute kohta**. Sellega soovitakse esmalt täpsustada 12. ühinguõiguse direktiivi (2009/102/EÜ). Olulisema muudatusena aga soovitakse sellega kehtestada liikmesriikidele kohustus tunnustada (ja registreerida) spetsiifilist EL õigusele alluvat ühe osanikuga osaühingut SUP. Projekti art 7 nõuab SUP-ile juriidilise isiku staatust ja et osanik SUP kohustuste eest ei vastuta, art 16 järgi on osakapitali nõue sel 1 euro. Kavandatud on detailsed reeglid SUP-i juhtimiseks.

2.2.6.3.2 Määrused ja nende kavad

Kapitaliühingutest on EL kehtestanud EL SE määruse nr 2157/2001, mille rakendamiseks on Eestis kehtestatud SEPS. Euroopa äriühing (SE) on sisuliselt piiriülene aktsiaselts¹⁴⁵, mida kinnitab ka SEPS § 2, mille järgi SE kantakse äriregistrisse vastavalt ÄS-is aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise kohta sätestatule. EL SE määruse nr 2157/2001 art 1 lg 2 järgi jaguneb SE kapital aktsiateks. SE on määruse art 1 lg 3 järgi juriidiline isik, mille suhtes kehtib art 12 järgi registreerimiskohustus. Määruse art 4 lg 2 järgi peab selle aktsiakapital olema vähemalt 120 000 eurot. Ette on nähtud alternatiivselt ühe- ja kahetasandiline juhtimisstruktuur. Reguleeritud on mh üldkoosolekut ja otsuste vastuvõtmist. SEPS-s on reguleeritud täpsemalt juhtimist, iseäranis ühetasandilist juhtimist nn haldusnõukogu kaudu.

Lisaks on eri aegadel Euroopa Liidus arutatud ka määruse kava, et reguleerida **Euroopa osaühingut**. 2008. a-st pärineb ettepanek piiriülese Euroopa osaühingu kohta minimaalse osakapitaliga. See on saanud omakorda lähtekohaks omakorda eespoolviidatud direktiiviprojektile SUP kehtestamise kohta.

2.2.6.4 Teema käsitus võrdlusriikides

2.2.6.4.1 Saksamaa

a) Kapitaliühingutena tuntakse Saksamaal piiratud vastutusega (osa)ühingut (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*; GmbH), selle alaliiki piiratud vastutusega nn ettevõtjaühingut (*Unternehmensgesellschaft (haftungsbeschränkt)*), aktsiaseltsi (*Aktiengesellschaft*, AG) ja usaldusaktsiaühingut (*Kommanditgesellschaft auf Aktien*, KGaA).

b) GmbH on reguleeritud piiratud vastutusega (osa)ühingu seaduses GmbHG. GmbH-l on osadeks jaotatud osakapital, suurusega vähemalt 25 000 eurot, kuid osamaksed võivad algul osaliselt tasumata olla. Selle võib asutada üks või mitu isikut. Asutamise aluseks on notariaalselt tõestatud asutamisleping või lihtmenetluses näidisprotokoll. Õigusvõime saamiseks on vajalik GmbH kanne registrisse. Organiteks on juhatus ja osanikud, võib olla ka nõukogu.

GmbH alaliigiks on UG. Selle põhiliseks erisuseks GmbH-st on väiksema kapitali võimalus, kuid seda koos kohustusega sissemaksed ka rahas kohe teha.

c) AG-d reguleeritakse aktsiaseaduses AktG. AG on käsitletav juriidilise isikuna (AktG § 1 lg 1). Sel peab olema aktsiateks jaotatud aktsiakapital vähemalt 50 000 eurot. Asutajaks võib olla üks või mitu

¹⁴⁴ Vt ülevaatlilikult K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 91 – 93.

¹⁴⁵ Vt ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 130-134.

isikut. Asutamiseks on vajalik notariaalselt tõestatud põhikiri. Õigusvõime saamiseks on vajalik registrikanne ja ¼ sissemakse aktsiakapitali. AG organiteks on aktsionäride üldkoosolek, juhatus ja nõukogu.

d) KGaA-d reguleeritakse AktG §-des 278-290. KGaA on õigusvõimeline (AktG § 278 lg 1) ja seega ka juriidiline isik. Sel peab olema vähemalt üks täisosanik, ülejäänud osalus on jagatud aktsiateks. Tegu on hübriidiga usaldusühingust ja aktsiaseltsist. Täisosanikule kehtivad erireeglid, muus osas kohalduvad AG reeglid. Aktsiate osas on sissemaksed nagu AG-s, ka aktsiakapitali nõue on sarnane AG-ga. Vajalik on notariaalselt tõestatud põhikiri ja kanne registrisse. Usaldusosasse tehtud sissemaksete tegemine on sama AG-g. KGaA-d juhib täisosanik. Nõukogu on kohustuslik, aktsionäridel on üldkoosolek.

2.2.6.4.2 Soome

Kapitaliühingutest tuntakse Soomes (**piiratud vastutusega aktsiaseltsi** (*osakeyhtiö*, Oy) ja **avalikku aktsiaseltsi** (*julkinen osakeyhtiö*, Oyj)), mida mõlemat reguleeritakse aktsiaseltsiseaduses FI OYL.

Neil on aktsiateks jaotatud kapital, mis Oy puhul on vähemalt 2500 eurot ja Oyj puhul 80 000 eurot. Asutajaid võib mõlemal olla üks või mitu. Asutamiseks on vajalik asutamisleping ja põhikiri ning registrikanne. Teha tuleb ka sissemaksed. Kõrgemaks organiks on mõlemal aktsionäride üldkoosolek. Juhtorganiks on mõlemal juhatus, kus Oy puhul peab olema 1–5 füüsilist isikut, Oyj puhul aga vähemalt kolm füüsilist isikut. Oyj-l on lisaks ette nähtud tegevjuhi institutsioon.

2.2.6.4.3 Roots

Kapitaliühinguna tuntakse Rootsis piiratud vastutusega **aktsiaseltse** (*Aktiebolag*, SE AB), mis omakorda võivad olla eraaktsiaseltsid või avalikud aktsiaseltsid. AB-d reguleeritakse aktsiaseltsiseaduses **SE ABL**. AB-l on aktsiateks jaotatud kapital, mis eraaktsiaseltsi puhul on vähemalt 50 000 SEK ja avaliku aktsiaseltsi puhul vähemalt 100 000 SEK. Asutajaks võib olla üks või mitu isikut. Asutamiseks on vajalik (elektrooniline) avaldus, memorandum ja põhikiri, samuti peavad olema tehtud sissemaksed. Organiteks on aktsionäride üldkoosolek ja juhatus (eraaktsiaseltsi puhul vähemalt üks füüsiline isik, avaliku aktsiaseltsi puhul vähemalt kolm füüsilist isikut). Eraaktsiaseltside aktsiate käive on piiratud, avalike aktsiaseltside aktsiad on vabalt võõrandatavad, võimalik on nendega kaubelda börsil.

2.2.6.4.4 Läti

a) Kapitaliühingutest tuntakse Lätis piiratud vastutusega osaühingut (*sabiedrība ar ierobežotu atbildību*, SIA) ja aktsiaseltsi (*akciju sabiedrība*, LV AS), eristatakse ka väikse kapitaliga osaühingut.

b) SIA on reguleeritud LV KL-i XII osas. Tegu on juriidilise isikuga, millel on osadeks jaotatud kapital vähemalt 2800 eurot. Asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisleping ja põhikiri. Asutajaid võib olla kuni 50 isikut. asutamiseks on vajalik registrikanne ja sissemakse vähemalt 50% põhikapitalist. Organiteks on osanike koosolek ning juhatus (üks või mitu füüsilist isikut), võib olla ka nõukogu.

Väikse kapitaliga osaühing on reguleeritud väikeettevõtjate maksuseaduses LV MNL. Selle kapital võib erinevalt SIA-st olla 1 kuni 2800 eurot. Sel võib olla kuni viis füüsilisest isikust asutajat (korraga saab olla osanik ühes väikse kapitaliga osaühingus). Sissemakse peab registrisse kandmiseks olema tasutud. Juhatusel liikmed peavad olema osaühingu töötajad.

c) LV AS on reguleeritud LV KL-i XIII osas. LV AS on juriidiline isik, millel on aktsiateks jaotatud kapital vähemalt 35 000 eurot. Selle asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisleping ja põhikiri. Asutajaks võib olla üks või mitu isikut. Asutamiseks on vajalik registrikanne ja sissemakse. LV AS organiteks on aktsionäride üldkoosolek, juhatus (üks või mitu füüsilist isikut, börsiühingutel vähemalt kolm), nõukogu (vähemalt kolm füüsilist isikut, börsiühingutel vähemalt viis).

2.2.6.4.5 Leedu

Kapitaliühingutest tuntakse Leedus piiratud vastutusega **suletud aktsiaseltsi** (*uždaroji akcinė bendrovė*, UAB) ja **aktsiaseltsi** (*akcine bendrove*, AB), mida reguleeritakse aktsiaseltsiseaduses LT AB.

Mõlemad on juriidilised isikud (LT CK II raamat 2. osa). Mõlemal on aktsiateks jaotatud kapital, UAB puhul vähemalt 2500 eurot, AB puhul vähemalt 40 000 eurot. Asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisleping ja põhikiri, registrikanne ja sisemakse. UAB asutajaks võib olla kuni 249 isikut. Organiks on aktsionäride üldkoosolek ja juhatus, olla võib ka nõukogu.

2.2.6.4.6 Suurbritannia

Kapitaliühingutena tuntakse **piiratud või piiramatu vastutusega eraaktsiaseltsi** (*private company limited by shares / private unlimited company with shares*, Ltd), **piiratud vastutusega avalikku aktsiaseltsi** (*public limited company*, p.l.c.) ning lisaks ka **piiratud või piiramatu vastutusega eraühingut** (*private company limited by guarantee, LGB, private unlimited company*). Neid kõiki reguleerib ühingu seadus CA. Need on kõik juriidilised isikud.

Ltd-l ja plc-l on aktsiateks jaotatud kapital. Ltd-l peab olema vähemalt üks aktsia, plc-l peab olema aktsiateks jaotatud kapital vähemalt 50 000 GBP. LBG puhul võtavad osanikud kohustuse katta ühingu võlad teatud summa (garantii) ulatuses, lisaks saab teha panuseid liikmemaksu vms kaudu. Piiramatu vastutusega ühingus on osanikel täielik isiklik vastutus ühingu kohustuste eest. Kõigi ühingu asutamiseks on vajalik (elektrooniline) asutamisavaldus, memorandum ja põhikiri. Muud ühingu asutada vähemalt üks isik, plc-l peab olema vähemalt kaks asutajat. Ltd saab asutada sissemakseid tegemata, plc asutamisel tuleb teha sissemakse vähemasti 12 500 GBP ulatuses. Organiteks on üldkoosolek ja juhatus. Juhatuses peab olema vähemalt üks füüsiline isik, lisaks võib seal olla juriidilisi isikuid, plc juhatuses peab olema vähemalt kaks isikut, kellest üks peab olema füüsiline isik. Plc-l peab lisaks olema füüsilisest isikust vastutav esindaja.

2.2.6.4.7 Delaware

a) Kapitaliühingutest tuntakse piiratud vastutusega tavalist aktsiaseltsi/ühingut (*general corporation, inc*), suletud aktsiaseltsi/ühingut (*close corporation, DE CC*), piiratud vastutusega aktsiaseltsi/ühingut (*limited liability company, DE LLC*) kui ka avalikes huvides tegutsevat ühingut (*public benefit corporation, DE PBC*). Kõiki neid reguleeritakse DE CO-s. DE Inc-i, DE CC-d ja DE PBC-d selle 8. jaos (*Corporations*), 1. ptk-s (*General Corporation Law*), DE PBC-d konkreetselt selle XV alapeatükis (*Public Benefit Corporations*). DE LLC-d reguleeritakse aga 6. jaos (*Commerce and Trade*) 18. ptk-s DE LLCA-s.

b) **DE Inc-l** ja **DE CC-l** on enamasti aktsiateks jaotatud kapital, aga võimalik on luua ka liikmelisusel põhinev aktsiateta ühing. DE Inc ja DE CC asutamiseks tuleb esitada asutamisavaldus registrile, asutajaks võib olla üks või mitu isikut, DE CC-s võib neid olla kuni 30. DE Inc ja DE CC asutamiseks on vajalik ka registreeritud esindaja ja aadress. DE Inc ja DE CC võib asutada sissemakseid tegemata. DE Inc-l on tegevjuhid (füüsilised isikud), juhatus (üks või mitu füüsilist isikut) ja üldkoosolek. DE CC-d juhivad aktsionärid, eraldi juhtorganita.

c) **DE LLC** osanikud võivad teha rahalisi või mitterahalisi panuseid vastavalt kokkuleppele. Osanikud ei vastuta ühingu kohustuste eest, kui teisiti kokku ei lepita. DE LLC võivad asutada üks või mitu isikut. Asutamiseks on vajalikud ühinguleping ja (elektrooniline) asutamisavaldus, vajalik on ka registreeritud esindaja. DE LLC saab asutada sissemakseid tegemata. DE LLC organid ja juhtimine lepatakse kokku ühingu asutamisel.

d) **DE PBC** tulu teenitakse ja kasutatakse avalikes huvides oleva eesmärgi saavutamiseks, liikmete majanduslikud huvid on teisejärgulised. Enamasti on sel aktsiateks jaotatud põhikapital. Asutamiseks on vajalik asutamisavaldus registrile. asutajaid võib olla üks või mitu isikut. Asutamiseks on vajalikud registreeritud esindaja ja aadress. Võimalik on see asutada sissemakseid tegemata. Organiteks on

tegevjuhid (füüsilised isikud), juhatus/nõukogu (üks või mitu füüsilist isikut) ja üldkoosolek. Liikmed on aktsionärid, kelle peamine huvi ei ole saada dividende jms, vaid edendada ühingu tegevuse kaudu avalikke huve.

2.2.6.4.8 Madalmaad

Kapitaliühingutest tuntakse ka Madalmaades piiratud vastutusega **osaühingut** (*besloten vennootschap*, NL B.V.) ja **aktsiaselts** (*naamloze vennootschap*, NL N.V.), mida mõlemat reguleeritakse NL BW II rmt-s, vastavalt 4. ja 5. jaos.

NL BV-l on osadeks jaotatud kapital, NL NV-l aktsiateks jaotatud kapital vähemalt 45 000 eurot. Mõlema asutajaks võib olla vähemasti üks isik. Asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisleping. Registreerimine on kohustuslik, aga registrikanne ei ole konstitutiivne. NL BV saab asutada sissemaksleid tegemata, NL NV jaoks vajalik sissemaks vähemalt 45 000 eurot või 20% aktsiakapitalist. Organiteks on üldkoosolek ja juhatus (üks või mitu füüsilist või juriidilist isikut). NL NV põhikirjaga võib sel ette näha nõukogu (vähemalt kolm füüsilist isikut). NL BV-d võivad juhatuse asemel juhtida aktsionärid.

2.2.6.4.9 Luksemburg

Kapitaliühingutena tuntakse **piiratud vastutusega ühingut** (*société à responsabilité limitée*, LU S.à r.l.), **avalikku aktsiaseltsi** (*société anonyme*, LU SA), **usaldusaktsiaühingut** (*société en commandite par actions*, LU SCA) ja **lihtsustatud vormiga ühingut** (*société par actions simplifiée*, LU SAS). Neid kõiki reguleeritakse LU LSC-s (sarnaselt isikuühingutega).

Need kõik on juriidilised isikud, millel on aktsiateks jagatud aktsiakapital, mis LU S.à r.l. puhul on vähemalt 12 000 eurot, LU SA, LU SCA ja LU SAS puhul aga 30 000 eurot. LU SCA täisosanikel on ühingu kohustuste eest piiramatult isiklik solidaarne vastutus. Kõigi nimetatud ühingute asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisleping ja põhikirj, mis avaldatakse ja registreeritakse. Asutajaid võib olla üks või mitu, LU S.à r.l.-i võib asutada kuni sada isikut. LU SCA-l peab olema vähemalt üks täisosaanik (aktsionär) ja usaldusosaanik, kumbki võib olla füüsiline või juriidiline isik. Asutamiseks tuleb teha sissemaks, LU SA ja LU SCA puhul tuleb sissemaks teha 25%-le aktsiatest.

LU S.à r.l., LU SA ja LU SCA organid on üldkoosolek ja juhatus. LU S.à r.l.-l peab juhatuses olema üks või mitu füüsilist või juriidilist isikut, LU SA-l vähemalt kolm füüsilist või juriidilist isikut (ühe aktsionäri ühingu vähemalt üks isik), LU SCA-l vähemalt üks füüsiline või juriidiline isik (kes võib olla täisosaanik, aga mitte usaldusosaanik). LU SA-l ja LU SCA-l peab olema ka nõukogu (LU SA-l üks või mitu füüsilist või juriidilist isikut, LU SCA-l vähemalt kolm füüsilist või juriidilist isikut). LU S.à r.l.-il peab nõukogu (üks või mitu füüsilist või juriidilist isikut) olema, kui aktsionäre on rohkem (üle 25 või 60). LU SAS organid ja juhtimine lepitakse kokku ühingu asutamisel (põhikirjas), ühingu esindamiseks peab olema ametisse nimetatud üks füüsiline või juriidiline isik.

2.2.6.5 Järeldused ja ettepanekud

Alljärgnevalt käsitletakse kapitaliühingutega seotud probleeme ja valikuid ja võimalusi vaid üldiselt. Konkreetselt ja detailselt analüüsitakse neid allpool eriteemade juures, kui need olemas.

Millised peaksid põhimõtteliselt olema osaühingu, aktsiaseltsi ja börsiaktsiaseltsi regulatsiooni lähtekohad? Millistes küsimustes peaks regulatsioon olema võimalikult ühetaoline ja millistes küsimustes kindlasti erineva? Kas need ühinguvormid on üle- või alareguleeritud?

a) Nii võrdlusriikide käsitlus kui ajalooline kogemus näitab, et põhimõtteliselt ei ole kapitaliühingute põhiliigitus osaühinguks ja aktsiaseltsiks või siis n.ö kahte tüüpi aktsiaseltside tunnustamine selliseks põhimõtteliseks valikukohaks, millest sõltuks üldhinnang ühinguõiguse tõhususele ja konkurentsivõimele.

Osaühingut eraldi ühinguvormina tuntakse võrreldud õiguskordadest Saksamaal, Madalmaades ja Lätis. Ülejäänud maades baseeruvad erinevad kapitaliühingud ühtselt aktsiaseltsitüübil, koos erisustega suurtele (avalikele) seltsidele. Samas Suurbritannia ja Delaware'i süsteemis on ka ühingute paljusus ja nende eristamise kriteeriumid märksa segasemad kui Eestis aktsiaseltsi ja osaühingu osas. Ka Euroopa Liit ei kirjuta kapitaliühinguvorme ette, reguleerides osa küsimusi vaid suuruse järgi.

b) Kapitaliühingute ühtse baasvormina (aktsiaseltsina) reguleerimisel on kindlasti eeliseid:

- seadusandlikult on regulatsioon pigem lihtsam ja lihtsam on selles ka muudatusi teha, kuna ei peaks dubleerima mh asutamise, juhtimise, likvideerimise, kapitali ja raamatupidamise kohta käivaid norme ja saaks piirduda vaid erisustega;
- osaluse võõrandamise tingimused saaks seaduses sätestada sarnaselt;
- ei oleks vaja vormivahetuseks ümberkujundamise menetlust;
- ühte tüüpi ühinguid tunti Eestis ajalooliselt enne 1940. a, praktikas sisuliselt ka enne ÄS-i jõustumist 1995. a ning ühte tüüpi kapitaliühinguid tuntakse ka meie majandusega enim seotud Skandinaaviamaades.

c) Eeliseid on aga ka osaühingu ja aktsiaseltsi vormide eristamisel:

- käibes on eri tüüpi (ja eelduslikult eri suurusega ja struktuuriga) ühingud eristatavad juba nime järgi;
- ühingute kaksikjaotus on Eestis kehtinud ja juurdunud enam kui 20 a, seda valikut ei peaks tungiva vajaduseta muutma käibes segaduse vältimiseks ning seda ei ole nõudnud ka huvigrupid, tõstatatud on vaid põhjendamatute erisuste kõrvaldamise küsimus;
- erisusi on ühingute regulatsioonides palju ja tehniliselt nende seaduses välja toomine raskendab seaduse mõistmist, eraldi tüübi puhul on ülevaatlikum ja rakendajatele arusaadavam;
- kuna EL direktiivides on kehtestatud reeglid tavaliselt just nn suurtele ühingutele, võimaldab ühingute kaksikjaotus suuremat paindlikkust ja selgust EL nõuete rakendamisel.

d) Eelnevalt loetleti osaühingu ja aktsiaseltsi reeglite olulisemad sarnasused ja erisused (vt alptk 2.2.6.1.2 ja 2.2.6.1.3). Töörühma arvates on erisusi kahe ühingtüübi vahel piisavalt palju ja ühinguvormide ühtlustamise eelised ei ole piisavalt kaalukad, et püstitada põhimõttelist küsimust kahe kapitaliühingu tüübi asemel üksnes ühe tüübi (aktsiaselts) valimisest.

Pigem võiks reegleid edaspidigi „lahku kasvatada“ just lepinguvabaduse küsimuste osas, suurendades osanike vabadust osaühingu tegevuse korraldamise puhul ja liberaliseerides reegleid ning vastukaaluks kehtestades detailsemad reeglid ja kaitstes vähemust aktsiaseltsi puhul. Selliselt oleks isikutel selge valik n.ö suure ja väikese ühingu vahel. Praegu on osaühingut vähemalt kohati üle reguleeritud aktsiaseltsi sarnaste sätete ülevõtmisega ja muudetud liiga jäigaks. Teatud ühised küsimused võiksid olla muidugi ühtmoodi reguleeritud, kuid see ei õigustaks regulatsiooni vaid erisuste väljatoomise põhimõttel ja ka aktsiaseltsi ja osaühingu n.ö ühisosa kehtestamisel (see raskendaks taas tervikregulatsioonide mõistmist). Praegune terviklik regulatsioon mõlemal ühinguvormil on optimaalne ja mõistetav. Ka praktikas ei ole nõutud selle korralduse põhimõttelist muutmist.

e) Nn börsiaktsiaseltside erireeglite eristamise vajadus tuleneb osaliselt juba EL õigusest. Õigeks ei saa pidada vaid väga suurte ja börsil kaubeldavate „pihustatud“ osalusega aktsiaseltside erireeglite laiendamist Eesti suhteliselt väikestele aktsiaseltsidele, mis võib pärssida nende tegevust. Arvestada tuleb ka Eesti väärtpaberituri ahtust ja suhteliselt madalat tähendust n.ö ühingumaastikul. Mis ei tähenda, et see tähendus ei võiks kasvada ja börsiseltside vähemuse kaitset ei võiks suurendada.

Siiski tuleks reeglid kehtestada sihtrühma põhiliselt, st näha vajadusel ette nn börsiseltside erisused ja mitte laiendades neid kõigile aktsiaseltsidele. Lisaks peaks toimima n.ö vabatahtlikkuse põhimõte

allutada aktsiaseltse börsiga liitumiseks vastavatele erireeglitele (nt hea ühingujuhtimise tava vms) allutamise tingimusega.

f) Asjaosaliste poolt on soovitud lähendada osalustega tehingute tegemise regulatsioone. Selle ja muude võimalike erisuste kohta vt konkreetsemalt allpool.

Millisel viisil oleks võimalik eelkõige osaühingu, aga ka aktsiaseltsi regulatsiooni muuta iduühingute asutajate ja nendesse investeerijate jaoks senisest atraktiivsemaks?

a) Nn iduühingute turgutamiseks ja neisse investeerimise julgustamiseks saab kõne alla tulla eelkõige osaühingu regulatsiooni võimalik liberaliseerimine ja lihtsustamine. Aktsiaseltsi puhul pigem selliseid muudatusi tegema ei peaks, kuna seal peaks olema rõhk just vähemuse kaitsel ja pigem selle suurendamisel ning seeläbi ka lepinguvabaduse vähendamisel. Järgnevalt on esitatud üksnes üldised mõtted, mida käsitletakse detailsemalt poolt- ja vastuargumentidega analüüsi konkreetsetes allosades.

b) Osaühingu puhul võiks aga kaaluda järgmiste muudatuste tegemist:

- osaühingu minimaalse osakapitali nõude kaotamine (vt eelkõige ptk 10).
- loobuda üldiselt notariaalselt tõestatud asutamislepingust osaühingu asutamisel, ka väljaspool kiirmenetlust, võimaldades asutamisdokumente digitaalallkirjastada – on küsitav, kas notariaalne tõestamine osaühingute asutamisel on oma funktsiooni täitnud, isegi kui see mitmetes võrdlusriikides samuti olemas (Saksamaa, Läti, Leedu, Madalmaad, Luksemburg) (aktsiaseltsi puhul pigem seda välja ei pakuks);
- leevendada mitterahaliste sissemaksete audiitorkontrolli;
- piirata erikontrolli õigust osaühingu puhul ja tõhustada vajadusel dokumentidega tutvumise õigust (nagu Saksa GmbH puhul), praegu need võimalused liigselt dubleerivad üksteist;
- lihtsustada ja kiirendada osaühingu likvideerimist, kasvõi registrist kustutamiseni likvideerimismenetluseta, kui selle kompensatsiooniks võtaks osanikud nt üle isikliku vastutuse ühingu võlgade eest (kasvõi mingis ulatuses) ja lihtsustades vara olemasolul ühingu taastamist registris;
- võimaldada vähemasti pärast osaühingu asutamist osanikul omada mitut osa;
- kaotada osaluse võõrandamise ja pantimise notariaalse tõestamise nõude, asendada see digitaalallkirjastamisega, kaaluda äriregistri juures osanike nimekirjale tuginemise võimalust käibes, kaaluda ka osade registreerimise lõpetamist EVR-s üldse ja ühtse võõrandamiskorra kehtestamist;
- loobuda osade võõrandamisel ostueesõigusest ja siduda seadusejärgse eeldusena võõrandamine väljapoole teiste osanike nõusolekuga (põhikirjas võib teisiti ette näha);
- võimaldada vähemasti väiksematel osaühingutel tegutseda juhatusega, st osanike juhtimisel (nagu Madalmaades ja Delaware's), kaaluda ehk edaspidi lubada vähemasti osaliselt ka juriidilisest isikust juhatuse liikmeid (professionaalseid ühingujuhtimisühinguid) (sarnaselt Suurbritannia, Madalmaade ja Luksemburgiga; nii nt lubatud ka korteriühistel) (praegu sellist ettepanekut siiski ei tehta).

c) Samuti võiks ka **aktsiaseltside** aruandluse auditeerimise siduda üksnes seltsi suuruse, mitte aga aktsionäride arvuga (nagu praegu AudTS § 91 lg 3 järgi auditeerimiskohustus enam kui kahe aktsionäri puhul). Kaaluda võiks mitterahaliste sissemaksete audiitorkontrolli lõpetamist või piiramist ja piirduda asjatundja hindamise nõudega (vt direktiiv nt 2017/1132/EL art 49). näeb ette sissemakse kinnitamise üldjuhul eksperti poolt.

Aktsiaseltsi puhul võiks tõstatada küsimuse **kahetasandilise juhtimiskeemi** alternatiivist ühetasandilisega (juhatuse), kuigi töörühm seda ei toeta. Senine juhtimiskeem juhtimis- ja järelevalvefunktsioonide eristamisest pole probleeme tekitanud ja ka asjaosalised ei ole tungivalt nõudnud selle ärakaotamist. Osaühingu ja aktsiaseltsi erisuste edasisel suurendamisel õigustab

teistsugune juhtimisstruktuur end enam. Riikides, kus ühetasandiline juhtimisskeem, on tüüpiliselt ette nähtud suurtes seltsides kollektiivjuhtimine juhatuse tasandil (nt Soomes, Rootsis, Suurbritannias).

Töörühm ei toeta ka aktsiaseltsi puhul sarnaselt osaühinguga vähemasti hääletamisel kõrvalekaldumise võimalust osalusmäärast, st mitte lubada aktsionäridele hääletamisel isikuga seotud eeliseid, kuivõrd see on problemaatiline ka EL õiguse järgi (nn kuldaktsiaid). pigem ei toeta autorid aktsionäride pädevuse laiendamise võimalust põhikirjaga või aktsionäride otsusega seaduse järgi nõukogu pädevusse antud küsimustes. Ka ei toeta töörühm aktsiaseltsi juhatuse või nõukogu liikmetele tähtsajutuse kehtestamist, sarnaselt osaühinguga. Küll võiks kaaluda juriidilisi isikuid juhatuses ja nõukogus füüsiliste kõrval (sarnaselt Suurbritannia, Madalmaade ja Luksemburgiga). Õigusselguse ja kuritarvituste vältimise huvides vähemasti praegu sellist ettepanekut siiski ei tehta.

Kas sissemakseta asutatava osaühingu vorm vastab praktika vajadustele? Kas hetkel kehtivad erisused võrreldes tavaliste osaühingutega (nt asutamine üksnes füüsiliste isikute poolt, kui samas on võimalik osade hilisem võõrandamine juriidilistele isikutele; maksimaalne osakapital 25 000 eurot) on põhjendatud ja kuritarvituste vältimiseks piisavad?

Põhimõtteliselt ei ole takistusi kehtestada osaühingule minimaalne osakapitali nõue (1 euro). Vaid aktsiaseltsile on vaja direktiivi 2017/1132/EL, art 45 lg 1 järgi ette miinimumkapitali 25 000 eurot.

Töörühma arvates tuleks pigem toetadagi minimaalse osakapitali võimalust, selle asemel, et järgida bürokraatlikku võimalust osaliselt sisemaksed tegemata jätta füüsilistel isikutel, kes saavad osalused hiljem võõrandada. Seda enam, et osakapital on kaotanud suuresti oma võlausaldajaid kaitsva tähenduse. Kuigi enamusel võrdlusriikidel kapitalinõuded ja sissemaksmise nõue siiski ka, kasvõi osaliselt (Saksa, Soome, Rootsi, Leedu, Luksemburg), saab sissemakseta kapitaliühingu minimaalse kapitaliga teha nii Delaware's, Suurbritannias, Madalmaades kui (reservatsioonidega asutajate osas) ka Lätis. Ka EL direktiiviprojekt nn SUP-i kohta näeb ette ühe-eurose kapitalinõude. Küll peaks omakorda taastama nõude, et osakapital peab ka sisse makstud olema üle miinimumi ja ehk mingi summani ka rahas. Vajadusel tuleb suurendada osanike isiklikku vastutust ühingu kohustuste eest.

Kas eelkõige ühe osanikuga osaühingu, aga ka ühe aktsionäri aktsiaseltsi regulatsioon peaks olema oluliselt lihtsam võrreldes mitme osaniku või aktsionäri ühingutega?

Töörühma arvates ei ole täiendavad lihtsustused siin vajalikud ega põhjendatud. Pigem tuleks liberaliseerida ka mitme osanikuga osaühingu (ehk kohati ka aktsiaseltsi) juhtimist. Osanike arvu muutumise tõttu on raske selliste erisuste kontroll. Nagunii lubab seadus ka praegu lihtsustatud otsuste vastuvõtmist. Kui üldse, siis ehk likvideerimine vara ülevõtmisega võiks olla kaalumist väärt mõte.

Kas osaühingu ja aktsiaseltsi asutamislepingu ja põhikirja funktsioonid, sisu ja omavahelised vahekorrad vajavad täpsustamist või põhimõttelist muutmist? Seejuures tuleb arvesse võttes ka kiirmenetluses asutatava osaühingu põhikirja olemust.

Töörühma arvates ei ole asutamislepingu ja põhikirja kui erinevate asutamisdokumentide eristamise või nende kokkukoondamine esimest järku probleem. Nende kahe dokumendi eristamisel on ajaloolised juured, nt Saksamaal sellist eristamist ei ole ja tegelikult puudub selleks ka vajadus. Eraldi kahe dokumendi vajalikkuse puudumist kinnitab ka ÄS § 139¹ lg 3, mis lubab kiirmenetluses asendada asutamislepingu põhikirjaga. Kokkuvõttes võib need dokumendid ühendada, kuigi mingit erilist efekti see vaevalt annab, samuti ei ole seda teadaolevalt nõutud praktikast.

Võimalikud uued juriidiliste isikute liigid või olemasolevate juriidiliste isikute uued alaliigid koos vastavate regulatsioonide lähtekohadega.

a) Analüüs kinnitas, et uusi kapitaliühinguvorme hädasti vaja ei ole. Piisav on esmajoones osaühingu vormi liberaliseerimisest ja paindlikumaks muutmisest. Aktsiaselts peaks aga kujunema suurte ja avatud osalusega ühingute tegutsemisvormiks, kus mh vaja täiendavalt kaitsta vähemuse õigusi. Ka teistes

riikides on n.ö vahevormid kas minimaalse kapitaliga või kombineeritud osanike isikliku vastutusega. Viies osakapitali nõude miinimumini ja lubades osanike poolset ühingujuhtimist ning paindlikku juhtimiskorraldust ka muus osas, puudub vajadus täiendava ühinguvormi järgi. Sarnased täiendavad ühinguvormid nagu Delaware's või Suurbritannias tekitaks vaid segadust ega pakuks mingit konkurentsieelist.

2.2.6.5.1 Olulisemad järeldused kokkuvõtlikult

Töörühma arvates puudub vajadus:

- muuta väljakujunenud kapitaliühingute jaotust osaühinguks ja aktsiaseltsiks nagu puudub ka vajadus eraldi nn börsiaktsiaseltsi vormi kehtestamiseks kui ka täiendavate kapitaliühinguvormide kehtestamise järgi, mh nn sotsiaalseks ettevõtluseks;
- muuta aktsiaseltsi väljakujunenud kaheastmelist juhtimisskeemi (juhatus ja nõukogu) ega nende liikmete tähtsust (sarnaselt osaühinguga);
- laiendada oluliselt aktsionäride pädevust aktsiaseltsi juhtimisküsimustes;
- kehtestada erisätteid ühe osanikuga osaühingule või ühe aktsionäriaga aktsiaseltsile.

Töörühma arvates võib kaaluda järgmisi ettepanekuid:

- EL reeglitest tulenevate börsiaktsiaseltside nõuete kitsendamist muude aktsiaseltside suhtes;
- osaühingu regulatsiooni liberaliseerimine mh osakapitali nõude vähendamine miinimumini, asutamisdokumentide ja osaluse võõrandamise ja pantimise notariaalse tõestamise nõuete leevendamine, mitterahaliste sissemaksete audiitorikontrolli leevendamine, likvideerimise lihtsustamine, mitme osa laiendatud võimaldamine, ostueesõiguse asendamine osaluse võõrandamisel teiste osanike nõusoleku nõudega, osanike otsejuhtimise võimaldamine.

2.2.7 Isikuühingute liigid ja nende eristamine kapitaliühingutest, täiendavate variantide vajalikkus

2.2.7.1 Eesti õigus

a) Eesti õiguses tuntakse isikuühingutena täisühingut ja usaldusühingut, mida mõlemat reguleeritakse ÄS-is. VÕS reguleerib 7. osas ka lähedast isikute lepingulist suhet seltsingut, kuid seadus ei tunnusta seda äriühinguna.

b) Täisühing on ÄS § 79 järgi äriühing, milles kaks või enam osanikku tegutsevad ühise ärinime all ja vastutavad ühingu kohustuste eest solidaarselt kogu oma varaga. Ühingu tegevuse aluseks on vormivaba ühinguleping (ÄS § 82). Avalduse alusel kantakse täisühing äriregistrisse (§-d 83 ja 84). Põhimõtteliselt peavad osanikud tegema ka sissemaksed (ÄS §-d 86, 87), kuid osanikuks olemine sellest ei sõltu. Osanikud juhivad ja esindavad täisühingut ise, kuid võivad selleks määrata ka isiku endi seast või väljastpoolt (ÄS §-d 88, 89). Kasumit jaotatakse ja kahjumit kantakse vastavalt sissemaksete suurusele, kuid ühingulepinguga võib ette näha ka teisiti (ÄS § 97).

Osanikud vastutavad täisühingu kohustuste eest isiklikult ja solidaarselt (ÄS § 101 lg 2). Osanik võib keelduda täisühingu kohustuste täitmisest, kuni võlausaldaja ei ole oma nõuet tulemuselt esitanud täisühingu vastu või kuni ühingul on võlausaldaja suhtes õigused, mis võimaldavad nõude lõpetada ning täitedokumentid täisühingu vastu ei saa teostada sundtäitmist osaniku vastu (ÄS § 101 lg 5). Osalus täisühingu ei ole võõrandatav, küll aga saab osanik etteteatamisega lahkuda täisühingust (ÄS § 107)

c) Usaldusühing on äriühing, milles kaks või enam isikut tegutsevad ühise ärinime all ja vähemalt üks neist isikutest (täisosanik) vastutab ühingu kohustuste eest kogu oma varaga ning vähemalt üks neist isikutest (usaldusosanik) vastutab ühingu kohustuste eest oma sissemaks ulatuses (ÄS § 125 lg 1). Usaldusühingule kohaldatakse täisühingu kohta käivaid sätteid, kui erisätetest ei tulene teisiti (ÄS § 125 lg 2). Usaldusosa kohta ei või välja anda väärtpaberit (ÄS § 125 lg 3). Usaldusosanikul ei ole õigust usaldusühingut juhtida, kui ühingulepinguga ei ole ette nähtud teisiti (ÄS § 128 lg 1). Usaldusosanik

osaleb usaldusühingu osanike otsuste tegemisel nagu täisosanik (ÄS § 128 lg 2). Usaldusosaniikul ei ole õigust usaldusühingut esindada, kui ühingulepinguga ei ole ette nähtud teisiti; esindusõigus tuleb kanda äriregistrisse (ÄS § 131).

Sissemakse täielikult tasunud usaldusosanik ei vastuta usaldusühingu kohustuste eest; kui usaldusosanik ei ole tasunud sissemakset täielikult, vastutab ta usaldusühingu kohustuste eest tasumata sissemakse ulatuses (ÄS § 132 lg 1). Täis- ja usaldusühingu saab ümber kujundada ka osaühinguks või aktsiaseltsiks (ÄS § 478, § 492jj).

2.2.7.1.1 Probleemid kehtivas õiguses

a) Praktikas ei ole isikuühingud suurt populaarsust omandanud, kuigi seal kehtib suur vormivabadus ja juhtimise korralduse vabadus. Arv on suhteliselt suur, kuid tähendus majanduselus minimaalne. Põhjuseks on olnud ilmselgelt isikliku vastutuse heidutus, regulatsiooni ebaselgus mitmes muus vallas (nt maksustamine, maksejõuetus) ja avalik tutvustamata jätmine, st reklaami puudumine. Huvipuudust kinnitab ka asjaolu, et huvigrupid ei ole isikuühingute regulatsiooni kohta probleeme ega ettepanekuid välja toonud. Maksustuslikud ja maksejõuetuse küsimused väljuvad käesoleva analüüsi raamest.

b) Täis- ja usaldusühinguna tegutsemisele on kehtestatud ka rida piiranguid. Need ei tohi tegutseda mh krediidasutusena (KAS § 3 lg 1) ega kindlustusandjana (KindITS § 11 lg 1).

c) Küsimusi on tekitanud võimalus kanda äriregistrisse isikuühingu esindajana (juhina) muu isik kui osanik.

d) Keerulisemad suhted kaasnevad ühingu likvideerimisega ning osanike vahel kohustuste ja õiguste jaotamisega.

2.2.7.1.2 Teema käsitus ajalooliselt

a) Enne 1940. a Eestis oli täis- ja usaldusühingutel oluline roll.¹⁴⁶ Omistati osalist õigusvõimet omistati ka seltsingutele.¹⁴⁷ Täis- ja usaldusühingute olek juriidiliseks isikuks oli vaieldav.¹⁴⁸ 1937 oli Eestis 208 täisühingut ja 51 usaldusühingut.¹⁴⁹

b) Nõukogude ajal eraäriühinguid ei olnud.

c) Täisühingu ja usaldusühingu tegevust reguleeris 1990. a-st Eesti Vabariigi majandusühingute põhimäärus. EV MP p 7 järgi võisid täisühing ja usaldusühing olla (kriteeriumeid märkimata) juriidilised isikud.

Täisühing koosnes EV MP p 4 järgi vähemalt kahest osanikust, kes vastutavad ühingu kohustuste eest nii oma osamaksuga ühingu põhikapitalisse kui kogu isikliku varaga solidaarselt. **Usaldusühing** ehk kommandiitühing koosnes EV MP p 5 järgi ühest või mitmest täisosanikust, kes vastutavad ühingu kohustuste eest nii oma osamaksuga ühingu põhikapitalisse, kui isikliku varaga, ning ühest või mitmest usaldusosanikust, kes usaldavad täisosanike käsutusse oma osamaksu ja vastutavad ühingu kohustuste eest üksnes oma osamaksuga ühingu põhikapitalisse. Usaldusühingu registreerimise hetkeks oli usaldusosanik kohustatud tasuma ühingu arvele vähemalt 40% rahalisest osamaksust (EV MP p 40).

Asutamisleping ühingu asutamiseks pidi olema kirjalik, füüsiliste isikute puhul koguni notariaalselt tõestatud (EV MP p 11). Täisühingu osanikel oli ühingu esindamise õigus (EV MP p 28), nimetada võis ka tegevdirektori (EV MP p 27). Olulised küsimused otsustasid täisühingu osanikud otsusega (EV MP p 29). Kehtestatud oli omapärane piirang, et üks isik võis olla ainult ühe täisühingu osanik või

¹⁴⁶ Vt a. Piip (1995), lk 108-121.

¹⁴⁷ A. Piip (1995), lk 54 – 56.

¹⁴⁸ A. Piip (1995), lk 105 – 108.

¹⁴⁹ A. Piip (1995), lk 104.

usaldusühingu täisosanik (EV MP p 9). Usaldusosanik juhtimises ega esindamisel ei osalenud (EV MP p-d 41, 43).

d) TsÜS¹⁹⁹⁴ § 6 lg 1 kehtestas (koos §-ga 36) eraõiguslike juriidiliste isikute liikide *numerus clausus* põhimõtte, loetledes seaduses nendena mh täisühingu ja usaldusühingu.

Järgmine oluline muudatus tuli juba koos ÄS-i jõustumisega 1. septembrist 1995, kui kehtestati põhiosas tänaseni kehtivad reeglid täis- ja usaldusühingutele.

2.2.7.2 Euroopa Liidu õigus

EL direktiivid ei reguleeri üldiselt isikuühinguid. Küll on täisühingulaadne moodustis **Euroopa majandushuvigrupp**, mis tegutseb EL EMHÜ määruse nr 2137/85 ja Eestis ka EMHÜS alusel.¹⁵⁰ EMHÜS § 1 lg 3 teise lause, järgi kohaldatakse sellele Eestis täisühingu kohta sätestatud. Kuna Eestis on täisühing äriühinguna ka juriidiline isik, on seda EL EMHÜ määruse art 1 lg 3 järgi ka huvigrupp. Huvigrupi organid on EL EMHÜ määruse art 16 lg 1 järgi eelduslikult liikmete täiskogu ja tegevjuht või tegevjuhid. Igal liikmel on EL EMHÜ määruse art 17 lg 1 järgi üks hääl, kuid huvigrupi asutamislepingus võib siiski teatavatele liikmetele anda rohkem kui ühe hääle, tingimusel et ühelgi liikmel ei ole häälteenamust. Huvigrupi juhivad EL EMHÜ määruse art 19 järgi üks või mitu tegevjuhti, kes nimetatakse huvigrupi asutamislepinguga või liikmete otsusega. Tehingutes kolmandate isikutega esindab huvigrupi EL EMHÜ määruse art 20 lg 1 järgi üksnes tegevjuht või iga tegevjuht, kui huvigrupil on kaks või rohkem tegevjuhti. Huvigrupi liikmetel lasub EL EMHÜ määruse art 24 lg 1 järgi huvigrupi võlgade ja mis tahes muude kohustuste eest piiramatut solidaarvastutust.

2.2.7.3 Teema käsitus võrdlusriikides

2.2.7.3.1 Saksamaa

a) Saksa HGB reguleerib täisühingut, usaldusühingut ja vaikivat seltsingut, PartGG partnerlusühingut, BGB seltsingut, registreerimata liitu ja ühisust.

b) **Täisühing** (*offene Handelsgesellschaft*, OHG) on reguleeritud HGB §-des 105-160. Sel on küll õigusvõime (HGB § 124 lg 1), kuid juriidiline isik see üldise arusaama järgi ei ole, kuigi see on vaieldav.¹⁵¹ OHG saavad asutada vähemalt kaks isikut (või õigusvõimelist ühendust), sõlmides selleks (vormivaba) ühingulepingu. Osanikud teevad rahalised või mitterahalised sissemaksed vastavalt kokkuleppele, asutada saab OHG ka sissemaksed tegemata. OHG kolmandate isikute suhtes kehtivuseks on vaja registrikannet. Osanikel on piiramatut solidaarne vastutus. Osanikud juhivad ühingut ühiselt, võimalik on anda juhtimine üle ühele või mitmele osanikule või kolmandale isikule. Uue osaniku ühingusse võtmiseks on vaja kõigi osanike nõusolekut. Osalus OHG-s ei ole võõrandatav, pärimine sõltub kokkuleppes. Osanik saab lahkuda ja teda saab välja arvata, mõlemal juhul hüvituse eest.

c) **Usaldusühing** (*Kommanditgesellschaft*, KG) on reguleeritud HGB §-des 161–177a. Sarnaselt OHG-ga on ka sel õigusvõime (HGB § 124 lg 1), kuid juriidiline isik see üldise arusaama järgi ei ole.¹⁵² KG-le kehtivad üldiselt OHG sätted. Täisosanikel on piiramatut solidaarne vastutus, usaldusosanikel piiratud vastutus sissemaks ulatuses (kui see on tasumata). Ühingut juhivad täisosanikud, võimalik on anda juhtimine üle ühele või mitmele osanikule või kolmandale isikule. Osanike otsuste tegemisel osalevad ka usaldusosanikud. Uue osaniku ühingusse võtmiseks on vaja kõigi nõusolekut. Osalus ei ole võõrandatav, kuid usaldusosa on päritav. Osanik saab lahkuda ja teda saab välja arvata, mõlemal juhul hüvituse eest.

d) **Partnerlusühing** (*Partnerschaftsgesellschaft*, PartG) on reguleeritud PartGG-s. Sisuliselt on tegu OHG erivormiga nn vabade elukutsete jaoks ja kohalduvad ka OHG reeglid (vt ülal). Ka PartG-l on

¹⁵⁰ Vt ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 128.

¹⁵¹ MüKo-HGB/Schmidt, § 124 äärenr 1. – Münchener Kommentar zum HGB. 4. Aufl, 2016.

¹⁵² MüKo-HGB/Schmidt, § 124 äärenr 1.

õigusvõime (PartGG § 7 lg 2, HGB § 124 lg 1), kuid juriidiliseks isikuks seda üldiselt ei loeta. Kolmandate isikute suhtes kehtivuseks tuleb ühing kanda registrisse.

e) Seltsing (*Gesellschaft*) on reguleeritud BGB §-des 705 – 740 küll lepinguna, kuid praktikas on tunnustatud selle vähemalt osaliselt õigusvõimet.¹⁵³ Seltsingu saavad asutada vähemalt kaks isikut (või õigusvõimelist ühendust), selleks tuleb sõlmida (vormivaba) seltsinguleping. Seltsinglased teevad seltsingusse rahalised või mitterahalised sissemaksed vastavalt kokkuleppele. Seltsinglastel on ühiste kohustuste eest piiramatult solidaarne vastutus. Seltsinglased juhivad seltsingut ühiselt. Uue seltsinglase seltsingusse võtmiseks on vaja kõigi seltsinglaste nõusolekut. Osalus ei ole võõrandatav, osanik saab lahkuda kokkuleppel või ülesütlemisega.

Vaikiv seltsing (*stille Gesellschaft*) on reguleeritud HGB §-des 230 – 236. Tegu on lepingulise suhtega, millel puudub õigusvõime ja mis pole ka juriidiliseks isikuks. Asutamiseks on vaja vähemasti kahte isikut, leping võib olla vormivaba. Seltsinglased teevad seltsingusse rahalised või mitterahalised vastavalt kokkuleppele. Ettevõtjal on täielik vastutus ühiste kohustuste eest, vaikiva seltsinglase (kes väljapoole avalikustatud ei ole) vastutus on piiratud panusega. Vaikivat seltsingut juhib ettevõtja, osalus ei ole üleantav. Seltsinglaste lahkumine ja lisandumine on võimalik kokkuleppel, lahkumine ka ülesütlemisega.

f) Ühisus (*Gemeinschaft*) on reguleeritud BGB §-des 751 – 758. Tegu ei ole juriidilise isikuga, vaid ühisus tekib seaduse jõul mingi eseme ühisest omamisest. Üldiselt puudub ühisusel ka õigusvõime. Panuseid ühisusse tegema ei pea. Ühisuse liikmed vastutavad ühiste kohustuste eest isiklikult. Nad korraldavad ühiselt ka ühisuse juhtimise. Osalust ühisuses saab võõrandada koos osaga ühisel esemes.

Erandlikuks ühisuseks on mitmes punktis **korteriomanike ühisus** (*die Gemeinschaft der Wohnungseigentümer*), millele on WoEigG § 10 lg 6 järgi antud õigus kaasomandi ühisel valitsemisel nii kolmandate isikute kui korteriomanike suhtes omandada õigusi ja võtta kohustusi ja ta on omandatud õiguste ja kohustuste omaja, peab kasutama käibes korteriomanike ühisuse ja kinnistu andmete tähistust ning saab olla kohtus hagejaks ja kostjaks. Ühiselt valitsetav vara kuulub WoEigG § 10 lg 7 järgi korteriomanikele ühiselt.

2.2.7.3.2 Soome

Isikuühingutest tuntakse ka Soomes **täisühingut** (*avoin yhtiö, ay*) ja **usaldusühingut** (*kommandiittiyhtiö, ky*), mida mõlemat reguleeritakse täis- ja usaldusühinguseaduses FI LYK.

Nii täis- kui usaldusühing on juriidilised isikud. Osanikud teevad sinna panuseid vastavalt ühingulepingus kokkulepitule. Asutajaid peab olema vähemasti kaks isikut. Täisühingu puhul vastutavad osanikud isiklikult, usaldusühingu puhul vastutavad isiklikult täisosanikud, usaldusosanikud vastutavad panuse ulatuses. Mõlema ühingu asutamiseks on vajalik ühinguleping ja kanne registrisse. Asutada saab neid sissemaksed tegemata. Juhtimise korraldus lepatakse kokku ühingulepingus, usaldusühingut juhivad täisosanikud. Osanikuks saamise ja ühingust lahkumise tingimused saab kokku leppida ühingulepingus.

2.2.7.3.3 Rootsi

Isikuühingutest tuntakse Rootsis **täisühingut** (*handelsbolag*) ja **usaldusühingut** (*kommanditbolag*), mida reguleeritakse vastavalt täis- ja usaldusühingute seaduse SE HEB II ja III osas. Mõlemad on juriidilised isikud. Osanikud teevad neisse panuseid vastavalt kokkuleppele. Täisühingu osanikud vastutavad ühingu kohustuste eest isiklikult piiramatult. Usaldusühingu täisosanikel on piiramatult isiklik vastutus, usaldusosanikel piiratud vastutus panuse ulatuses. Asutajana on vaja vähemalt kahte isikut. Vajalik on registreerimine. Asutada saab sissemaksed tegemata. Mõlema ühingu juhtimine korraldatakse vastavalt kokkuleppele, usaldusühingut juhivad seaduse järgi täisosanikud.

¹⁵³ MüKo-BGB (2013)/Ulmer – Schäfer, § 705 äärenr 289 – 302. – Münchener Kommentar zum BGB, 6. Aufl, 2013.

2.2.7.3.4 Läti

Isikuühingutest tuntakse ka Lätis **täisühingut** (*pilnsabiedrība*, PS) ja **usaldusühingut** (*komandītsabiedrība*, KS), mida reguleeritakse äriseadustiku LV KL IX ja X osas ning tsiviilseadustiku LV CL 16. ptk-s.

Tegemist on isikute ühendustega, mis osalevad käibes iseseisva õiguste ja kohustuste kandjana ning kes saavad osaleda poolena kohtumenetluses, kuid eraldi juriidilise isiku staatust neile antud ei ole. Osanikud tegutsevad mõlema ühingu puhul ühisel ärilisel eesmärgil ja teevad panuseid vastavalt kokkuleppele, panuse tegemine on osaniku staatuse tekkimiseks kohustuslik, usaldusosaniku osa suurus kantakse registrisse. Täisühingu osanikud vastutavad ühingu kohustuste eest ühiselt ja täies ulatuses, usaldusühingu täisosanikud vastutavad ühiselt ja täies ulatuses, usaldusosanikud panuse ulatuses. Asutajaks võib olla vähemalt kaks isikut või õigusvõimelist täis- või usaldusühingut. Vajalik on registreerimine. Ühingu saab asutada sissemakseid tegemata. Osanikud juhivad täisühingut ühiselt koos, kui kokkuleppega ei ole juhtimist ühele või mitmele osanikule üle antud, olulisemate otsuste tegemiseks on vaja kõigi osanike otsus. Usaldusühingut juhivad üldjuhul täisosanikud vastavalt kokkuleppele. Usaldusosanikud ei tohi ühingut esindada suhetes kolmandate isikutega.

2.2.7.3.5 Leedu

Isikuühingutest tuntakse ka Leedus **täisühingut** (*tikroji ūkinė bendrija*, TŪB) ja **usaldusühingut** (*komanditinė ūkinė bendrija*, KŪB), mida reguleeritakse täis- ja usaldusühingute seaduses LT UB, aga ka **väikest täisühingut** (*mažoji bendrija*, MB), mida reguleeritakse väikese täisühingu seaduses LT MB. Lisaks reguleeritakse neid ühinguid ka LT CK VI raamatu 51. ptk-s. Tegu on juriidiliste isikutega (LT CK II raamatu 2. osa).

Osanikud peavad tegema varalise panuse. Täisühingu osanikel on täiendav ja piiramatu solidaarne vastutus. Usaldusühingu täisosanikel on täiendav ja piiramatu solidaarne vastutus, usaldusosanikud vastutavad panuse ulatuses. Väikese täisühingu osanikud vastutavad panuse ulatuses. Täisühingu võivad asutada 2–20 isikut (väikese täisühingu 1-10 isikut), usaldusühingu 3–20 isikut, sh vähemalt kaks täisosanikku. Asutamiseks on vajalik notariaalne ühinguleping ja avaldus registrile, väikese täisühingu saab asutada ka asutamisosusega. Saab asutada sissemakseid tegemata. Täisühingu osanikud juhivad ühingut ühiselt ja kirjalike otsuste alusel, usaldusühingut juhivad täisosanikud.

2.2.7.3.6 Suurbritannia

Suurbritannias tuntakse isikuühingutena **täisühingut/seltsingut** (*partnership*) ja **usaldusühingut** (*limited partnership*, LP), lisaks aga ka **piiratud vastutusega täisühingut** (*limited liability partnership*, LLP). Täisühingut reguleeritakse täisühingu seaduses GB PA, usaldusühingut usaldusühingute seaduses GB LPA ja piiratud vastutusega täisühingut piiratud vastutusega täisühingute seaduses GB LLPA.

Täisühing ja usaldusühing on isikute ühendused, kuid mitte juriidilised isikud (v.a Šotimaal), LLP on juriidiline isik. Osanikud võivad teha vastavalt kokkuleppele rahalisi või mitterahalisi panuseid, usaldusühingu osanikud peavad tegema varalise panuse. Täisühingu osanikud vastutavad isiklikult ühingu kohustuste eest nagu ka usaldusühingu täisosanikud, usaldusühingu usaldusosanike vastutus on piiratud panusega. LLP osanikud vastutavad ühiselt ühingu kohustuste eest panuse ulatuses. Asutajaks võib neil kõigil olla vähemalt kaks isikut. Täisühingu asutamiseks ei ole vaja vormikohast lepingut (ühise tegutsemise tahe võib nähtuda poolte käitumisest), pole vaja ka registreerida. Usaldusühing tuleb registreerida, eraldi vormikohast ühingulepingut selleks aga vaja ei ole. LLP asutamiseks on ühinguleping vajalik ja see tuleb ka registreerida. Sissemakseid asutamiseks ühegi ühingu puhul vaja ei ole. Täisühingu juhtimises osalevad kõik osanikud, usaldusühingu juhtimises täisosanikud, enamik otsuseid võetakse vastu häälteenamusega, olulisemad otsused ühehäälselt. Osanike õigused võivad täis- ja usaldusühingu kokkuleppel olla erinevad. LLP juhtimine toimub

vastavalt osanike kokkuleppele, kuid kohustuslik on määrata vähemalt kaks osanikku, kes vastutavad ühingu administratiivsete kohustuste täitmise eest.

2.2.7.3.7 Delaware

a) Isikuühingutena tuntakse **täisühingut** (*general partnership*) ja **usaldusühingut** (*limited partnership*, DE LP), aga ka **piiratud vastutusega täisühingut** (*limited liability partnership*, DE LLP) ja **erialaühingut** (*professional corporation*, DE PA). Kõiki neid reguleeritakse DE CO-s, täisühingut ja DE LLP-d selle 6. jaos (*Commerce and Trade*) 15. ptk-s, Delaware'i ühtses täisühingute seaduses DE UPA, usaldusühingut selle jao 17. ptk-s Delaware'i ühtses usaldusühingute seaduses DE ULPA, erialaühingut aga DE CO 8. jaos (*Corporations*) 6. ptk-s erialaühingute seaduses DE SCA-s. Kõigi nende ühingute puhul on tegu juriidiliste isikutega.

b) Täisühingu, usaldusühingu ja DE LLP osanikud võivad teha rahalisi või mitterahalisi panuseid vastavalt kokkuleppele. Asutajaid peab olema vähemalt kaks. Täisühingu osanikud ja usaldusühingu täisosanikud vastutavad solidaarselt ühingu kohustuste eest, usaldusühingu usaldusosaniku vastutus on piiratud. DE LLP osanikud ühingu kohustuste eest ei vastuta. Ühingute asutamiseks on vajalik (vormivaba) ühinguleping, usaldusühing ja DE LLP tuleb ka registreerida. Sissemakset ei pea tegema. Usaldusühingul ja DE LLP-l on vajalik registreeritud esindaja ja aadress. Täisühingu ja DE LLP osanikud osalevad ühiselt ühingu juhtimises ja enamik otsuseid võetakse vastu häälteenamusega, osanike õigused võivad ühingulepingu järgi olla erinevad, juhtimiseks saab volitada kolmandaid isikuid. Usaldusühingut juhivad täisosanikud vastavalt ühingulepingule, usaldusosanikud võivad juhtimises osaleda piiratud määral ning osanike õigused võivad ühingulepingu järgi olla erinevad. Täisühingu ja DE LLP osanikuks saab kõigi osanike nõusolekul.

c) Erialaühingu osanikud tegutsevad ühise praksisena ja osutavad teenust, mille jaoks on vaja tunnistust või tegevusluba (nt arstid, arhitektid, raamatupidajad). Osanikud vastutavad isiklikult enda, teiste osanike jm töötajate erialastest vigadest tulenevate kohustuste eest. Osanikeks võivad olla üks või mitu sama eriala spetsialisti, ühingus peab alati olema vähemalt üks liige, kellel on täielik erialane tegevusluba. Vajalik on registreerimine, võimalik on asutamine sissemakseid tegemata. Kõik osanikud juhivad ühingut. Osaluse üleandmine muudele isikutele kui erialaspetsialistidele ei ole lubatud. Kui osanik kaotab tegevusloa, peab ta ühingust lahkuma

2.2.7.3.8 Madalmaad

a) Isikuühingutest tuntakse Madalmaade õiguse järgi **täisühingut** (*vennootschap onder firma*, NL VOF), **usaldusühingut** (*commanditaire vennootschap*, NL CV) ja **seltsingut** (*maatschap*). Täisühingut ja usaldusühingut reguleeritakse äriseadustiku NL WK I raamatu 3. osa art-tes 15–34 ning lepingulise isikute ühenduse sätetega tsiviilseadustiku NL BW VIIA raamatu 9. osas. Seltsingut reguleeritakse NL BW VIIA raamatu 9. osas.

b) Täis- ja usaldusühingu osanikud tegutsevad ühisel ärilisel eesmärgil ja teevad rahalisi või mitterahalisi panuseid vastavalt kokkuleppele, usaldusühingu usaldusosanikud peavad siiski tegema varalise panuse. Täisühingu osanikud ja usaldusühingu täisosanikud vastutavad ühingu kohustuste eest solidaarselt, usaldusühingu usaldusosanikud vastutavad panuse piires. Asutajaks peab olema vähemalt kaks isikut. Asutamiseks tuleb sõlmida ühinguleping ning ühing tuleb ka registreerida, kuid registrikanne ei ole konstitutiivne. Täisühingut juhivad osanikud ühiselt, usaldusühingut juhivad täisosanikud. Ühingulepinguga või kokku leppida, et täisühingu osanike õigused ühingu juhtimiseks ja esindamiseks on erinevad. Usaldusühingu usaldusosanikud ei tohi osaleda juhtimises ega muul viisil ühingule teenuseid osutada (nt käsundi või töölepingu alusel). Iga osanik saab kaasata kolmandaid isikuid oma ühinguga seotud tegevusse, aga osanikuks saamiseks on vaja kõigi nõusolekut.

c) Seltsing on lepinguline isikute ühendus, mille osanikud (seltsinglased) tegutsevad ühise praksisena ja panustavad oma vara või teenuseid. Seltsinglastel on täiendav (ja võrdne) osavastutus seltsingu

nimel võetud kohustuste täitmise eest. Seltsingu võib asutada vähemalt kaks isikut. Asutamiseks on vajalik seltsinguleping. Seltsing tuleb registreerida, kuid registrikanne ei ole konstitutiivne. Üldjuhul juhitakse seltsingut ühiselt, kuid seltsingu juhtimise saab kokkuleppega üle anda ka ühele või mitmele seltsinglasele, kellel on sellisel juhul õigus juhtimisega seotud otsuseid üksi vastu võtta.

Seltsingu ja täisühingu peamiseks erinevuseks on see, et seltsing ühendab eriala asjatundjaid ja täisühing igasuguseid muid ettevõtjaid. Mõlemad kantakse registrisse ja tegutsetakse ühe nime all, mistõttu neil on sarnaseid jooni juriidilise isikuga. Võimalik on moodustada ka vaikiv seltsing, mille puhul vaikivad seltsinglased jäävad kolmandate isikute eest varjatuks. Vaikivat seltsingut registrisse ei kanta ja ühist ärinime ei ole.

2.2.7.3.9 Luksemburg

a) Isikuühingutest tuntakse Luksemburgis **täisühingut** (*société en nom collectif*, LU SNC), **usaldusühingut** (*société en commandite simple*, LU SCS), **eriotstarbega usaldusühingut** (*société en commandite spéciale*) ja **tsiviilõiguslikku ühingut** (*LU société civile*). Tsiviilõiguslikku ühingut reguleeritakse LU CC IX osas, teisi isikuühinguid LU LSC II ja III osas. Eriotstarbega usaldusühing erineb tavalisest usaldusühingust õigusliku vormi, maksustamise ja suurema lepinguvabaduse poolest. Ühingutüüp loodi 2015. a Suurbritannia usaldusühingu eeskujul.

b) Tegu on juriidiliste isikutega, v.a eriotstarbega usaldusühing, mis on lihtsalt isikute ühendus. Tsiviilõiguslikku ühingut kasutatakse peamiselt kinnisvara haldamiseks, et vältida keerulisemat kaasomandi regulatsiooni ning tegemist on tsiviilõigusliku isikute ühendusega, mitte äriühinguga, kuid äritegevus ei ole keelatud. Osanikud võivad neisse teha rahalisi ja mitterahalisi (varalisi) panuseid vastavalt kokkuleppele. Täisühingu osanikel ja usaldusühingu täisosanikel on ühingu kohustuste eest solidaarne vastutus, usaldusühingu usaldusosanike vastutus on piiratud panusega. Tsiviilõigusliku ühingul on osadeks jaotatud kapital, miinimumkapitali nõue puudub, osanikel on piiramatu ja võrdne osavastutus.

c) Asutajateks peab kõigil neil ühingutel olema vähemalt kaks isikut, usaldusühingu osanik saab korraga olla nii täis- kui usaldusosanik. Asutamiseks on vajalik notariaalne või isiklikult kinnitatud ühinguleping, mis avaldatakse ühingu kulul ja registreeritakse. Neid saab asutada sissemakseid tegemata. Täisühingut juhivad osanikud ühiselt, kui juhtimisõigust ei ole kokkuleppega ühele või mitmele osanikule või kolmandale isikule üle antud. Usaldusühingul peab olema juhatus (vähemalt üks füüsiline või juriidiline isik, kes võib olla täisosanik), usaldusosanikud võivad juhtimises osaleda piiratud (mh volituse või käsundi alusel tegutsedes). Tsiviilõiguslikul ühingul on osanike koosolek ning võib olla juhatus, mille liikmeks võivad olla üks või mitu füüsilist või juriidilist isikut, kes võivad olla osanikud.

2.2.7.4 Järeldused ja ettepanekud

a) Hinnates kehtivat täis- ja usaldusühingute regulatsiooni ÄS-is, on raske välja tuua, et selles oleks midagi sellist, mis vajaks kiiret muutmist. Praktilisi probleeme pole lähteülesandes välja toodud. Isikuühingu loomine on tehtud maksimaalselt odavaks ja kiireks ja mitteformaalseks (asutamisleping ei pea olema isegi kirjalik). Võrreldes teiste riikide sarnaste reeglitega ei ole meil midagi n.ö häbeneda.

Paraku on isiklik vastutus ja olematu laiem tutvustus ärivõimalusena tõenäolised põhjused, miks isikuühingute tähendus Eesti ärimaastikul on väike. Populariseerimine on võimalik esmajoones just avaliku tutvustamisega ning mh maksustuslikult selgema käsitluse ja selle selgitamisega. Samuti tuleks isikliku vastutuse „kollit“ püüda avalikkuse ees vähendada, mh selge riskihindamise põhjendusega.

b) Isikuühingute süsteem ei vaja eelneva pinnalt põhimõttelist muutmist.

Kui üldse, võiks Suurbritannia ja Delaware'i eeskujul ehk kaaluda LLP (*limited liability partnership*) laadse tegutsemisvormi võimaldamist, kus osanikud vastutaksid küll isiklikult, kuid osamaksu ulatuses,

mis võimaldaks riske paremini hinnata. Iseenesest ei oleks selleks tingimata vaja uut ühinguvormi, vaid ehk piisab ka mõningates erisätetest täisühingu regulatsiooni.

c) Vajadus puudub eraldi isikuühingu vormi järgi nn vabade elukutsete jaoks, pigem võiks lubada neil äriühingute vormis tegutseda, sh isikuühingutena.

d) Isikuühingu likvideerimisest tulenevad suhted on keerukad ning kohustuste ja õiguste jagamine problemaatiline. Samamoodi on see aga ka seltsingu puhul¹⁵⁴ ning häid lahendusi lihtsustamiseks sellise koostöövormi puhul on raske näha.

e) Kokkuvõttlikult ei vaja isikuühingute regulatsioon ÄS-s muutmist, vaid isikuühinguid on vaja populariseerida ja reklaamida, mh maksustuslikult soodustada nende tegevust. Kaaluda võib siiski osaniku isikliku vastutuse summalise piiramise võimaldamist.

2.2.8 Tulundusühistu koht äriühingute seas ja sellega seotud põhiküsimused.

2.2.8.1 Eesti õigus

2.2.8.1.1 Ülevaade

a) Tulundusühistuid reguleerib TÜS. Tulundusühistu alaliikidena on reguleeritud hooneühistut HÜS-is.

b) TÜS § 1 lg 1 kohaselt on tulundusühistu äriühing, mille eesmärgiks on toetada ja soodustada oma liikmete majanduslikke huve läbi ühise majandustegevuse, milles liikmed osalevad tarbijate või muude hüvede kasutajatena, hankijatena, tööpanuse kaudu, teenuste kasutamise kaudu või mõnel muul sarnasel viisil. Ühistu vastutab TÜS § 1 lg 2 järgi oma kohustuste eest oma varaga (sellisel juhul peab osakapital sarnaselt osaühinguga olema TÜS § 1 lg 3 järgi vähemalt 2500 eurot), kui põhikirjaga ei ole ette nähtud, et liikmed vastutavad ühistu kohustuste eest solidaarselt kogu oma varaga või põhikirjaga kindlaksmääratud ulatuses. Ühistule kohaldatakse TÜS § 3 lg 1 järgi ÄS-is osaühingu kohta sätestatud. Kui põhikirjaga on ette nähtud ühistu liikmete isiklik täielik vastutus või lisavastutus, kohaldatakse ühistu ja tema liikmete vastutusele vastavalt täisühingu ja selle osanike vastutuse kohta sätestatud (TÜS § 34 lg 1). Sisuliselt ongi tulundusühistu näol tegu isiku- ja kapitaliühingu vahepealse vormiga, samuti võib seda näha MTÜ ja äriühingu vahepealse vormina.

c) Ühistul peab olema vähemalt kaks asutajat (TÜS § 4 lg 1). Ühistu liikmel võib põhikirja järgi olla ka mitu osamaksu (TÜS § 6 lg 4). Sarnaselt osaühinguga tuleb ühistu asutamiseks sõlmida asutamisleping ja kinnitada põhikiri, kusjuures mõlemad peavad olema notariaalselt tõestatud (TÜS § 5). Ühistu tuleb kanda äriregistrisse (TÜS § 7 lg 1) ja sinna kantakse ka andmed ühistu liikmete isikliku vastutuse ja lisavastutuse kohta (TÜS § 8 p 7). Ühistu liikmeks vastuvõtmise eeldused saab ette näha põhikirjas (TÜS § 11 lg 3) ning kohustusi saab liikmetele panna samuti põhikirja alusel (TÜS § 11 lg 4). Ühistu liikmeks vastuvõtmisel tuleb tasuda osamaks, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti (TÜS § 13 lg 4). Ühistu juhatus peab liikmete nimekirja (TÜS § 15 lg 1). Liige võib ühistust välja astuda (TÜS § 17), ta võidakse sealt välja arvata (TÜS § 20) ning ta saab liikmesse ka üle anda, kui liikmesse omandaja võetakse ühistu liikmeks (TÜS § 24). Väljaarvamise otsustab üldkoosolek, kui põhikirjaga ei ole seda õigust antud nõukogule või juhatusale (TÜS § 20 lg 2). Väljaarvamisotsuse peale, mille on teinud juhatus või nõukogu, võib edasi kaevata üldkoosolekule (TÜS § 20 lg 4). Põhikirjaga võib ette näha, et ühistu liikmed peavad, juhul kui ühistu netovara on vähem kui pool osakapitalist, tasuma lisasissemaksed võrdeliselt tema osamaksu suurusega, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti (TÜS § 35). **Liikmesuse lõppemisel on liikmel õigus saada tagasi tasutud osamaks (TÜS § 33 lg 1). Põhikirjaga võib ette näha, et liikmesuse lõppemisel ei tagastata osamaksu, vaid makstakse liikmele hüvituseks see osa varast, mille ta oleks saanud, kui ühistu oleks lõpetatud liikmesuse lõppemise päeval (TÜS § 33 lg 2).**

¹⁵⁴ Vt nt RKTko 14.12.2011, 3-2-1-128-11.

d) Ühistu liikmed teostavad oma õigusi ühistus üldkoosolekul (TÜS § 38 lg 1), kus igal ühistu liikmel on üks hääl (TÜS § 43). Üldkoosoleku otsus on vastu võetud, kui selle poolt hääletab üle poole üldkoosolekul osalenud või esindatud ühistu liikmetest, kui seaduse või põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema hääleteenamuse nõuet (TÜS § 47 lg 1). Kui ühistul on üle 200 liikme, võib põhikirjaga ette näha, et üldkoosoleku pädevus antakse täielikult või osaliselt üle volinike koosolekule (TÜS § 54 lg 1). Juhatus on ühistu juhtorgan, mis esindab ja juhib ühistut ning seal võib olla üks või mitu liiget (ka väljapoolt ühistut) (TÜS § 55 lg-d 1 ja 2). Juhatusel liikmete ametiaeg on tähtajaline, seadusjärgse eeldusena kolm aastat (TÜS § 60 lg 2). Ühistul peab olema nõukogu, kui ühistul on üle 200 liikme või kui osakapital on üle 25 000 euro või kui see on ette nähtud põhikirjaga (TÜS § 64 lg 1). Kui ühistul ei ole audiitorit, peab üldkoosolek valima majandustegevuse kontrollimiseks ühe või mitu revidenti (TÜS § 65 lg 2).

e) Ühistu puhaskasum kantakse ühistu liikmete vahel jagamisele mittekuuluvatesse reservidesse, kuid põhikirjaga võib ette näha, et ühistu liikmetele makstakse ka dividendi (TÜS § 29). Dividendi makstakse vastavalt liikme osalemisele ühistu tegevuses (TÜS § 30 lg 2), kuid põhikirjaga võib ette näha, et liikmele makstakse dividendi ka vastavalt liikme osamaksu suurusele, kuid see ei või olla suurem, kui liikmele vastavalt osalemisele ühistu tegevuses makstav dividend ega tavaliselt pikaajaliselt hoiuselt arvestatav intress (TÜS § 30 lg 2). Ühistul peab olema reservkapital (TÜS § 31).

f) Tulundusühistu ümberkujundamine, samuti tulundusühistuks ümberkujundamine ei ole lubatud (TÜS § 478 lg 1 teine lause). Tulundusühistu võib ühineda ainult tulundusühistuga (ÄS § 428). Ühistu jagunemiskeeldu eri liiki ühinguteks seaduses otse sätestatud ei ole, kuid Riigikohtu praktikas on seda keeldu regulatsioonist siiski järeldatud.¹⁵⁵

2.2.8.1.2 Probleemid kehtivas õiguses

Lähteülesande järgi tuleb analüüsida järgmisi küsimusi:

- 1) Millised on tulundusühistu olemuslikud probleemid? Kas tulundusühistu vorm vastab praktika vajadustele?
- 2) Kas tulundusühistu vorm sobib sotsiaalse ettevõtlusega tegelemiseks? Kas tulundusühistu regulatsiooni on võimalik muuta, et see sobiks (paremini) sotsiaalse ettevõtlusega tegelemiseks?
- 3) Kas tulundusühistu regulatsioon peab võimaldama nn investorliikmeid?¹⁵⁶
- 4) Millised on olnud ühistuõiguse rahvusvahelised arengud, sh Saksamaal¹⁵⁷ toimunud arengud?

Konkreetselt saab diskuteerida põhimõtteliselt järgmiste küsimuste üle:

- kas ühistu eesmärki tuleb defineerida läbi majanduslike huvide;
- kas on vajadus isikliku vastutusega liikmetega ühistu regulatsiooni järgi;
- kas vajadus on minimaalse osakapitali järgi;
- kas vajalik on eristada asutamislepinguta ja põhikirja ning kas need peavad tingimata olema notariaalselt tõestatud;
- kas nõukogu võiks ühistul olla vabatahtlik organ, mille võiks ette näha soovi korral põhikirjaga (sarnaselt osaühinguga);
- kas lubada vähemasti osaliselt tegutsemist juhatuseta liikmete juhtimisel või juriidilisest isikust juhatusel liikmeid (nii nt lubatud ka korteriühistel);
- kas lubada juhatusel liikmete tähtajatust (sarnaselt osaühinguga);
- kas hääletamisel peavad liikmete hääled alati võrdsed olema;
- millises ulatuses võiks põhikirjaga leevendada kasumi jaotamise reegleid.

¹⁵⁵ RKTKm 7.01.2009, 3-2-1-131-08, p 7.

¹⁵⁶ Vt vastavat regulatsiooni Saksa GenG-s, eelkõige § 8 lg 2. Põhjendusi selle regulatsiooni sisseviimise kohta vt 2006. aasta eelnõu seletuskirjast (BT-Drucksache 16/1025, 23.3.2006, lk 81 j).

¹⁵⁷ Vt Saksa 2006. aasta eelnõu selgitust GenG § 1 muutmise kohta (BT-Drucksache 16/1025, 23.3.2006, lk 80 j).

- kuidas toimub detailsemalt ühistust väljaarvamise vaidlustamine, mh millal jõustub juhatuse otsus väljaarvamise kohta ning kas juhatuse otsuse vaidlustamise kohta tehtud üldkoosoleku otsuse vaidlustamisel saab hinnata ka juhatuse otsust;¹⁵⁸
- kas ühistul peab alati olema audiitor või revident;
- kas saaks lihtsustada likvideerimist;
- kas põhjendatud on tulundusühingu ümberkujundamise keeld ning piirangud ühinemisel ja jagunemisel.

2.2.8.2 Teema käsitus ajalooliselt

a) Kooperatiive (ühistuid) tunti Eestis ka **enne 1940. a** ja reguleeriti ka eraldi seadusega.¹⁵⁹

b) Kooperatiivid (ühistud) olid ainus legaalne majandustegevuse viis Nõukogude perioodil väljaspool otseselt riiklikku ettevõtlust, olgugi, et ka see oli riigiga läbi põimunud ja riigi range kontrolli all. Juriidilise isiku liikideks olid TsK § 26 lg 1 järgi mh kolhoosid, kolhoosidevahelised ja muud kooperatiivsed organisatsioonid ja nende koondised ning riiklik-kolhooslikud ja muud riiklik-kooperatiivsed organisatsioonid.¹⁶⁰

c) Just kooperatiivid olid esimesed 1987.a eraettevõtluse raames lubatud ühinguvormid.

d) Ühistu oli loetletud ettevõttevormina EV ES § 4 lg-s 1.

Ainsana äriühingutest reguleeriti enne ÄS-i seadusega just tulundusühistute tegevust, nimelt **Eesti Vabariigi ühistuseaduse ehk EV ÜS-iga**, mis reguleeris algul ka mittetulundusühistuid. Siingi peegeldus toonane arusaam varalistest suhetest. Nimelt nägi EV ÜS § 28 lg 1 ette, et ühistu varaks on tema liikmete kaasomand ja ühistu tegevuse lõpetamisel liikmete vahel jaotamisele kuuluv ning jaotamisele mittekuuluv vara, kui ühistu põhikirjas on sätestatud viimatinimetatud vara moodustamine. Ühistu oli EV ÜS § 2 järgi kolme või enama liikmega ühing, mille eesmärgiks on liikmete ühise tegevusega nende majapidamiste või tegevuse toetamine teenuste osutamisega. EV ÜS §-s 3 olid loetletud ühistu tegevuse põhimõtted, mh liikmete hääleõiguse võrdsus, liikmeskonna avatus, osamaksudelt makstavate dividendide piiratus, kasumi jaotamine ühistu tegevusest osavõtu järgi, liikmete vahel mittejaotatava osakapitali olemasolu. EV ÜS § 19 lg 2 järgi ei vastutanud ühistu liige selle kohustuste eest, v.a tasumata osamaksu ulatuses. EV ÜS § 30 nägi ette osamaksu võõrandamise võimaluse.

Ühistu juhtimisorganid olid EV ÜS § 35 järgi liikmete üldkoosolek ja juhatus, kuid ühistu põhikirjas võidi ette näha ka muid juhtimisorganeid. Üle 200 liikmega ühistu juhtimisorganiks võis EV ÜS § 36¹ lg 1 järgi lisaks üldkoosolekule olla liikmete volinike koosolek, kui see on ette nähtud põhikirjas. EV ÜS § 49 nägi kontrollorganina ette revidendi või revisjonikomisjoni.

e) Edasi jõustus 1. veebruarist 2002 TÜS.

2.2.8.3 Euroopa Liidu õigus

a) Euroopa Liit ei ole ühistutele direktiividega kehtestanud sarnaseid nõudeid nagu kapitaliühingutele.

b) Küll on kehtestatud kaks ühistule sarnanevat supranatsionaalset ühinguvormi EL määrustega:

- EL SCE määrus nr 1435/2003 **Euroopa ühistu** põhikirja kohta; vt ka SCEPS; TÜÜKS.
- EL ETKR määrus nr 1082/2006 **Euroopa territoriaalse koostöö rühmituse** kohta; vt ka ETKRS.

¹⁵⁸ Vt RKTko 3.06.2003, 3-2-1-65-03, p-d 25, 31.

¹⁵⁹ A. Piip (1995), lk 144 – 146.

¹⁶⁰ Vt kooperatiivsete organisatsioonide kohta Ananjeva jt (1969), lk 44, 45.

c) **SCE** olemus ei ole selge.¹⁶¹ EL SCE määruse nr 1435/2003 art 1 lg 3 esimese lause järgi on SCE peamine eesmärk oma liikmete vajaduste rahuldamine ja/või nende majandusliku ja sotsiaalse tegevuse arendamine, eelkõige sõlmides nendega kokkuleppeid kaupade tarnimiseks või teenuste osutamiseks või selliste tööde tegemiseks, mida SCE ise teeb või tellib, st tüüpiline ühistu eesmärk. SCEPS § 2 järgi kantakse SCE Eestis aga äriregistrisse vastavalt ÄS-is aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise kohta sätestatule. EL SCE määruse art 1 lg 2 ja art 4 järgi on SCE-I kapital (mis peab art 3 lg 2 järgi olema minimaalselt 30 000 eurot), kusjuures liikmete arv ja kapital muutuvad, liikmed saavad olla piiramatult või piiratud vastutusega.

SCE n.ö uuena asutamiseks on vaja vähemalt viit asutajat (määruse art 2 lg 1). EL SCE määruse art 36 järgi võib SCE-I olla üldkoosolekust ja kas järelevalveorganist ja tegevjuhtorganist (kahetasandiline süsteem) või juhtorganist (ühetasandiline süsteem) sõltuvalt põhikirjas valitud vormist. EL SCE määruse art 66 järgi võib põhikirjaga ette näha, et liikmetele makstakse dividendi vastavalt nende tegevusele SCE-s või vastavalt sellele tehtud tööle. Liikmed saavad SCE-st välja astuda ja neid saab sealt välja arvata, mis annab eelduslikult õiguse oma osa kapitalist tagasi saada (määruse art 16 lg 1). EL SCE määruse art 14 lg 1 võimaldab SCE põhikirjas ette näha investorliikmete (mittekasutajaliikmete vastuvõtmise), kes ei kavatse kasutada või valmistada SCE tooteid või teenuseid. EL SCE määruse art 64 võimaldab SCE-I välja anda liikmeõigusi mitteandvaid väärtpapereid, millele võib anda erisoodustusi ja mille tagasiostmise kord nähakse ette põhikirjas.

d) Spetsiifilise avaliku võimu kandjate piiriülese koostöö edendamise eesmärgiga on tulundusühistu tüüpi **Euroopa territoriaalse koostöö rühmitus ehk ETKR**. EL ETKR määruse nr 1082/2006 art 1 lg 2 järgi on ETKR-i eesmärk hõlbustada ja edendada artikli 3 lõikes 1 sätestatud rühmituse liikmete piiriülest, riikide- ja/või piirkondadevahelist koostööd, mille ainuke eesmärk on tugevdada majanduslikku ja sotsiaalset ühtekuuluvust. EL ETKR määruse art 3 lg 1 järgi saavad ETKR-i kuuluda ainult liikmesriigid, piirkondlikud võimuorganid, kohalikud omavalitsused ja avalik-õiguslikud isikud. ETKRS § 1 lg 3 järgi kohaldatakse ETKR-le TÜS-i ning § 5 lg 1 järgi kantakse see äriregistrisse vastavalt TÜS-is tulundusühistu äriregistrisse kandmise kohta sätestatule. ETKR-il on määruse art 10 lg 1 järgi organiteks vähemalt rühmituse liikmete esindajatest koosnev kogu ja juhataja, kes esindab ETKR-i ja tegutseb ETKR-i nimel. Põhikirjaga võib EL ETKR määruse art 10 lg 2 järgi ette näha täiendavaid selgelt määratletud volitustega organeid.

2.2.8.4 Teema käsitlus võrdlusriikides

2.2.8.4.1 Saksamaa

Tulundusühistut (*Genossenschaft*) reguleeritakse ühistuseaduses GenG. Tulundusühistu eesmärk on soodustada oma liikmete tuluteenimist või majandamist või teenida nende sotsiaalseid või kultuurilisi vajadusi (GenG § 1 lg 1).¹⁶² Ette võib näha põhikapitali, liikmete isiklikku vastutust ei ole. Asutajaid peab olema vähemalt kolm. Asutamiseks peab olema kirjalik põhikiri ja kontrolliliidu (*Prüfungsverband*) kinnitus ühistu võimekuse kohta.

Juhtorganiks on juhatus, mis koosneb ühest või mitmest füüsilisest isikust. Liikmetel on üldkoosolek. Igal liikmel on üks hääl, kuid põhikirjaga võib teatud olulisematele liikmetele hääli juurde anda, kuni kolm häält kokku (GenG § 43 lg 3). Lisaks on ühistul nõukogu, v.a kui ühistul on alla 20 liikme. Enam kui 1500 liikmega ühistus võib üldkoosoleku pädevuse üle anda ühistu liikmetest volinike koosolekule. Ühistu registreeritakse ühisturegistris. Põhikiri võib ette näha, et liikmele kuulub ühistus mitu osa (GenG § 7a). GenG § 8 lg 2 lubab põhikirjas SCE eeskujul ette näha võimaluse investorliikmete kaasamiseks, kellele

¹⁶¹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 135-137.

¹⁶² 2006. a-I täiendati loetelu „sotsiaalsete või kultuuriliste vajadustega“, kuna suur hulk ühistuid ei tegele kitsas mõttes majandustegevusega; vt Saksa 2006. aasta eelnõu selgitust GenG § 1 muutmise kohta (BT-Drucksache 16/1025, 23.3.2006, lk 80 j)

ei tohi aga üldkoosolekul (ega nõukogus) kuuluda häälteenamus.¹⁶³ GenG § 8a järgi võib ühistule ette näha miinimumkapitali. Ühistu ümberkujundamine on lubatud (ümberkujundamiseseaduse *Umwandlungsgesetz* (edaspidi UmwG) § 191).

2.2.8.4.2 Soome

Tulundusühistus (*osuuskunta*) reguleeritakse ühistuseaduses FI OKL. Ühistu on juriidiline isik, mille eesmärk on soodustada liikmete majanduslikke ja ärilisi huve läbi majandusliku tegevuse, mille teenuseid liikmed saavad kasutada. Ühistu võib tegutseda siiski ka ideoloogiliste eesmärkide saavutamiseks.

Ühistu võib asutada vähemalt üks isik. Asutamiseks on vajalikud kirjalik asutamisleping ja põhikiri (ühistu reeglid), vajalik on ka registreerimine. Ühistu põhikapital on ette kindlaks määramata, ühistu saab asutada ka sissemakseid tegemata. Juhatuses võib olla 1–7 füüsilist või juriidilist isikut. Liikmed teostavad õigusi üldkoosolekul, mille pädevuse saab üle anda ka volinike koosolekule. Lisaks võib valida tegevjuhi ja nõukogu (vähemalt kolm füüsilist või juriidilist isikut) jm organeid vastavalt põhikirjale.

2.2.8.4.3 Rootsi

Tulundusühistus (*ekonomisk förening*) reguleeritakse tulundusühistuseaduses SE EF. Ühistu on juriidiline isik, mille eesmärk on soodustada liikmete majanduslikke huve läbi majandusliku tegevuse, milles liikmed osalevad tarbijatena, varustajatena, tööpanusega vms viisil. Ühistu asutamiseks peab olema vähemalt kolm isikut. Asutamiseks on vajalik ka asutamisosus ja põhikiri, samuti registreerimine. Ühistu põhikapital moodustatakse vastavalt põhikirjale, selle saab asutada sissemakseid tegemata. Organiteks on liikmete üldkoosolek ja juhatus.

2.2.8.4.4 Läti

Tulundusühistu (*kooperatīvā sabiedrība*) on reguleeritud kooperatiivsete ühistute seaduses LV KS. Tegu on juriidilise isikuga, mille eesmärk on teenuste osutamine liikmete majandusliku tegevuse efektiivsuse suurendamiseks. Põhikapital on vähemalt 2800 eurot. Asutajaid peab olema vähemalt kolm isikut. Asutamiseks on vajalik memorandum, põhikiri ja asutamiskoosoleku protokoll. Vajalik on ka registreerimine ja sissemaksed. Organid on liikmete üldkoosolek ja juhatus, lisaks võib olla nõukogu (vähemalt kolm ühistu liiget). Põhikirjas võib ette näha, et üldkoosolekut asendab volinike koosolek.

2.2.8.4.5 Leedu

Kooperatiivne ühistu (*kooperatinių bendrovių*) on kooperatiivse ühistu seaduses LT KB reguleeritud juriidiline isik (LT CK II raamat 2. osa), mille eesmärk on pingutuste ja ressursside ühendamine õiguse alusel, et saavutada liikmete ühiseid eesmärke ning liikmete majanduslike, äriliste ja sotsiaalsete vajaduste rahuldamine. Ühistu võib tegutseda nii ärilisel kui ka mittetulunduslikul eesmärgil. Kapital moodustatakse vabatahtlikult. Asutajaid peab olema vähemalt viis isikut, kusjuures juriidilisi isikuid ei tohi olla üle poole kõigist liikmetest. Vajalik on notariaalne põhikiri ja registreerimine. Asutada saab ühistu sissemakseid tegemata. Organid on liikmete üldkoosolek ja juhatus (liikmete arv ja volitused nähakse ette põhikirjas). Enam kui saja liikmega ühistus võib üldkoosoleku pädevuse üle anda põhikirja järgi valitud volinike koosolekule.

2.2.8.4.6 Suurbritannia

a) Eraldi juriidiliseks isikuks on **kooperatiivne või kogukonna huvides tegutsev ühistu** (*co-operative/community benefit society*), mida reguleeritakse tulundus- ja kogukonnaühistu seaduses (*Co-operative and Community Benefit Societies Act 2014*). Selle eesmärgiks on tegutseda heas usus kooperatiivina (isikute vabatahtlik ühendus ühiste majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste sihtide saavutamiseks) või kogukonna huvide edendamiseks. Seejuures ei tohi ühistu peamiseks eesmärgiks olla väljamaksete

¹⁶³ Vt 2006. a eelnõu seletuskiri (BT-Drucksache 16/1025, 23.3.2006, lk 81 jj).

tegemiseks kasumi teenimine. Ühistul on osadeks jaotatud kapital, miinimumkapitali nõue puudub. Ühistu võib asutada vähemalt kolm isikut või kaks registreeritud ühistut. Asutamiseks on vajalik põhikiri (reeglid) ja avaldus registrile. Ühistu saab asutada sissemakseid tegemata. Ühistut juhitakse üldkoosoleku või volinike koosoleku otsuste alusel.

b) Erinõuded on sõltumata õiguslikust vormist kehtestatud **kogukonna huvides tegutsevale ühingule** (*community interest company, c.i.c.*), mille tegevuse aluseks on kogukondlike ühingute seaduse (*Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004*) II osa. See ühing peab tegutsema kogukonnale kasu toomise eesmärgil. Ühingu vara saab kasutada ainult ühingu loomisel valitud kogukondliku eesmärgi saavutamiseks ja osanikele väljamaksete tegemine on piiratud. Tegevusvaldkonnad on laiemad kui heategevuse puhul. Põhikapitali nõuded sõltuvad ühingu korraldusest: võib olla aktsiateks jaotatud kapital või garantiiga piiratud vastutus, samuti võib see olla avalik aktsiaselts või kooperatiiv. Asutamiseks on vajalik kindlate sisunõuetega memorandum ja põhikiri, vajalik on registreerimine, muud nõuded nagu ka organid ja juhtimine sõltuvad valitud ühingu vormist. Liikmeteks on isikud, kelle eesmärk ei ole teenida kasumit, vaid kes tahavad teha head mingil muul viisil kui heategevusega (nn sotsiaalne ettevõtlus).

2.2.8.4.7 Delaware

a) Delaware'is ei ole eraldi **tulundusühistu (kooperatiivi)** regulatsiooni. Kooperatiivsed ühingud tegutsevad tavalise aktsiaseltsi või aktsiateks jaotamata kapitaliga ühingu vormis. Ka avalikes huvides tegutsev ühing on juriidilise vormi poolest tavaline piiratud vastutusega ühing, millele kehtivad eriotstarvet silmas pidades teatud erinõuded.

b) Kapitaliühingutest tuntakse **avalikes huvides tegutsev ühing** (*public benefit corporation, DE PBC*), mida reguleeritakse DE CO-s, täpsemalt selle 8. jaos (*Corporations*), DE PBC-d konkreetselt selle XV alapeatükis (*Public Benefit Corporations*).

DE PBC tulu teenitakse ja kasutatakse avalikes huvides oleva eesmärgi saavutamiseks, liikmete majanduslikud huvid on teisejärgulised. Enamasti on sel aktsiateks jaotatud põhikapital. Asutamiseks on vajalik asutamiseavaldus registrile. asutajaid võib olla üks või mitu isikut. Asutamiseks on vajalikud registreeritud esindaja ja aadress. Võimalik on see asutada sissemakseid tegemata. Organiteks on tegevjuhid (füüsilised isikud), juhatus/nõukogu (üks või mitu füüsilist isikut) ja üldkoosolek. Liikmed on aktsionärid, kelle peamine huvi ei ole saada dividende jms, vaid edendada ühingu tegevuse kaudu avalikke huve.

2.2.8.4.8 Madalmaad

Ühistu (kooperatiiv) (NL *coöperatie*) on reguleeritud NL BW II rmt 3. jaos. See on juriidiline isik, mille eesmärk on majandustegevus ja liikmetega lepingute sõlmimine, et tagada nende teatud materiaalsete vajaduste rahuldamine. Selle põhikirjas võib ette näha, et samasuguseid lepinguid sõlmitakse ka muude isikutega, kuid liikmetele osutatavad teenused ei tohi muutuda kõrvaltegevuseks. Ühistul puudub osadeks või aktsiateks jagatud kapital. Selle saab asutada vähemalt kaks isikut. Asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisleping ja põhikiri. Registreerimine on kohustuslik, kuid registrikanne ei ole konstitutiivne. Ühistu saab asutada sissemakseid tegemata. Organiteks on liikmete üldkoosolek ja juhatus. Suurel ühistul peab lisaks olema nõukogu (vähemalt kolm füüsilist isikut), üldkoosolekut võib asendada volinike koosolek.

2.2.8.4.9 Luksemburg

Ühistut (kooperatiivne ühing) (*société coopérative, LU SC*) reguleeritakse samuti LU LSC-is, täpsemalt selle VI osas. SC võib tegeleda mistahes ettevõtlusega. Sel on muutuv põhikapital, mis sõltub liikmete hulgast. Liikmed vastutavad solidaarselt ühingu kohustuste eest, kui seda ei ole põhikirjaga välistatud. LU SC asutajateks peab olema vähemalt seitse isikut. Asutamiseks on vajalik notariaalne või isiklikult kinnitatud asutamisleping, mis avaldatakse ja registreeritakse. LU SC saab asutada

sissemakseid tegemata. Organiteks on liikmete üldkoosolek ja juhatus (üks või mitu füüsilist või juriidilist isikut).

Kooperatiivse ühingu erivormiks, millel on sarnased jooned avaliku aktsiaseltsiga, on **piiratud vastutusega avaliku ühinguna korraldatud ühistu** (*société cooperative organisée comme une société anonyme*), mida samuti reguleerib LU LSC. See võib tegeleda mistahes ettevõtlusega, kuid mõeldud oli see eelkõige pensionifondidele. Sel on osadeks (aktsiateks) jaotatud põhikapital, mis sõltub liikmete hulgast. Asutajaks peab olema vähemalt üks isik. Asutamiseks on vajalik notariaalne või isiklikult kinnitatud ühinguleping, mis avaldatakse ja registreeritakse. Selle saab asutada sissemakseid tegemata. Organiteks on üldkoosolek ja juhatus (vähemalt kolm füüsilist või juriidilist isikut; ühe liikmega ühingus vähemalt üks isik). Võib olla ka nõukogu (üks või mitu füüsilist või juriidilist isikut).

2.2.8.5 Järeldused ja ettepanekud

2.2.8.5.1 Üldiselt

Üldiselt saab märkida, et tulundusühistel on oma koht ühinguõiguslikul maastikul, kus on ühendatud isiklik panus ja majandustegevus. Enamuses võrreldud riikides on selline ühinguvorm samuti olemas. See on ka sobiv sotsiaalse ettevõtluse arendamiseks, koos muude äriühingute ja ka MTÜ-dega.

Põhimõttelisi ja olemuslikke probleeme ühistu regulatsioonis ei ole analüüsi koostamisel kaardistatud. Ka ei ole neid välja toodud huvirühmade poolt.

2.2.8.5.2 Ühistu eesmärk

Ühistu eesmärki võiks TÜS §-s 1 siiski laiendada liikmete majanduslike huvide toetamiselt ja soodustamiselt ka kultuuriliste ja sotsiaalsete vajadustele nagu seda on piiritlemisküsimuste kõrvaldamiseks tehtud Saksa GenG § 1 lg-s 1 ja nagu nähakse ette ka SCE kohta EL SCE määruse nr 1435/2003 art 1 lg 3 esimeses lauses. Samuti haakuks sellise ühistu mõistega paremini hooneühistu. Tõsi, see tekitaks piiritlemisküsimuse mittetulundusühistust. Omaette küsimus on aga, kas sellist eristamist ongi tingimata vaja ja võiks ehk piirduda ühistu kui üldvormiga, ilma et oleks vaja eraldi tulundusühistut ja mittetulundusühistut.

2.2.8.5.3 Ühistu liikmete isiklik vastutus

Praegune regulatsioon eristab isikliku vastutusega ühistuid piiratud vastutusega ühistutest. Kuigi ei ole teada, palju isikliku vastutusega ühistuid Eestis on, võib eeldada, et minimaalselt. Isiklik vastutus on Eestis hoidnud inimesi eemal isikuühingutest ja tõenäoliselt on sama ka ühistutega. Regulatsiooni lihtsuse, selguse ja praktilisuse huvides võiks kaaluda isikliku vastutuse variandi kõrvaldamist seadusest. Seda ei ole ette nähtud ka võrdlusriikides, mh Saksamaal.

2.2.8.5.4 Ühistu vormi võimalik atraktiivsemaks muutmine lihtsustamisega

Analoogselt osaühinguga võiks kaaluda ka ühistuvormi liberaliseerimist ja paindlikumaks muutmist, vähemasti väiksema liikmete arvuga ühistute puhul. Konkreetselt võiks kaaluda järgmisi ettepanekuid:

- minimaalse osakapitali kaotamine või alandamine, sellega seonduva põhikirja reguleerida jätmise;
- asutamislepingu ja põhikirja notariaalse tõestamise nõude asendamine digitaalallkirjastamisega;
- erandite võimaldamine hääle võrdsuse põhimõttest üldkoosoleku otsuste vastuvõtmisel, nt sarnaselt Saksa GenG § 43 lg-ga 3 n.ö suurliikmetele;
- võimaldada nn investorliikmeid, kellelt isiklikku osaluspanust ei oodata ja kelle mõju hääletamisel oleks piiratud (sarnaselt Saksa GenG § 8 lg 2 ja SCE kohta EL SCE määruse nr 1435/2003 art 14 lg 1);

- väiksematel ühistutel loobuda eraldi juhtorganitest ja lubada liikmete endi juhtimist (sarnaselt korteriühistuga) (juriidilisest isikust juhtorganite liikmete lubatavust nagu nt Soomes ja Luksemburgis tööühm siiski ei toetanud);
- loobuda nõukogu kohustusest, st selle võiks ette näha vaid põhikirjaga, nõukogu ei ole kohustuslikult ka enamuses võrdlusriikides;
- võimaldada juhatuse liikmete tähtajatust (sarnaselt osaühinguga);
- loobuda revidendi kohustuslikkusest audiitorkontrolli kohustuse puudumisel;
- täpsustada ühistu liikmest väljaarvamise juhatuse või nõukogu otsuse vaidlustamise korda üldkoosolekul, mh selgelt näha ette liikmesusõiguse lõppemise aeg ja näha ette, et juhatuse (või nõukogu) otsuse vaidlustamise kohta tehtud üldkoosoleku otsuse vaidlustamisel saab hinnata ka juhatuse (nõukogu) otsust;¹⁶⁴
- suurendada põhikirjalist vabadust dividendi määramise põhimõtete osas (praegu ei või see olla suurem, kui liikmele vastavalt osalemisele ühistu tegevuses makstav dividend ega tavaliselt pikaajaliselt hoiselt arvestatav intress (TÜS § 30 lg 2));
- likvideerimise lihtsustamine, mh tähtaegade lühendamine ja teatamiskohustuste vähendamine, eeldusel, et registrist kustutatud ühistu taastamine registris on lihtsam;
- võimaldada ühistu ümberkujundamist (nagu see on nt ka Saksamaal) ning ka teist liiki ühingutega ühinemist ja teist liiki ühinguteks jagunemist.

2.2.8.5.5 Muudatuseettepanekud kaalumiseks kokkuvõtlikult

Kaaluda võiks järgmisi ettepanekuid:

- laiendada ühistu eesmärki seaduses liikmete kultuuriliste ja sotsiaalsete vajaduste rahuldamisega, reguleerida tulundusühistuid koos mittetulundusühistutega ühiselt;
- kaotada seadusest ühistu liikmete isikliku vastutuse alternatiiv;
- kaotada minimaalne osakapitali või alandada seda;
- asendada asutamislepingu ja põhikirja notariaalse tõestamise nõue digitaalallkirjastamisega;
- võimaldada erandeid põhikirjas hääle võrdsuse põhimõttest üldkoosoleku otsuste vastuvõtmisel;
- võimaldada nn investorliikmeid, kellelt isikliku osaluspanust ei oodata ja kelle mõju hääletamisel oleks piiratud;
- väiksematel ühistutel loobuda eraldi juhtorganitest ja lubada liikmete endi juhtimist;
- loobuda nõukogu kohustusest, st selle võiks ette näha vaid põhikirjaga;
- võimaldada juhatuse liikmete tähtajatust;
- loobuda revidendi kohustuslikkusest audiitorkontrolli kohustuse puudumisel;
- täpsustada ühistu liikmest väljaarvamise juhatuse või nõukogu otsuse vaidlustamise korda üldkoosolekul;
- suurendada põhikirjalist vabadust dividendi määramise põhimõtete osas;
- lihtsustada likvideerimist;
- võimaldada ühistu ümberkujundamist ning ka teist liiki ühingutega ühinemist ja teist liiki ühinguteks jagunemist.

2.2.9 Eri liiki äriühingute (nt pangad) ja riigi osalusega äriühingute erisused seadustes ja nende põhjendus (ülevaatlikult)

2.2.9.1 Eesti õigus

2.2.9.1.1 Üldiselt

¹⁶⁴ Nagu on leidnud ka Riigikohus, vt RKTko 3.06.2003, 3-2-1-65-03, p-d 25, 31.

a) ÄS-i ja TÛS-i kõrval kehtestavad eriseadused rea täiendavaid ja erinõudeid teatud tegevusalal tegutsevatele äriühingutele. Üldiselt seonduvad need tegevusalal tegutsemiseks vajaliku tegevusloaga, osaluse omamise ja omandamisega, juhtorgani liikmetele kehtestatud nõuetega ja täiendavate nõuetega kapitalile ning lõpetamise ja likvideerimisega. Siinkohal käsitletakse vaid otseselt põhireeglitest erinevaid olulisemaid reegleid mõningates olulisemates valdkondades.

b) Olulisimad erisused on kehtestatud finantsteenuste osutamise sektoris järgmistes seadustes:

- KAS-is aktsiaseltsidest ja tulundusühistutest krediidasutustele;
- hoiu-laenuühistu seadus (edaspidi HLÛS) tulundusühistutest hoiu-laenuühistutele;
- KindITS-is aktsiaseltsidest kindlustusseltsidele;
- IFS-is aktsiaseltsidest ja usaldusühingutest investeerimisfondidele ja aktsiaseltsidest fondivalitsejatele;
- VPTS-is aktsiaseltsidest investeerimisühingutele;
- krediidiandjate ja -vahendajate seadus (edaspidi KAVS) krediidiandjatest ja kredidivahendajatest äriühingutele;
- EVKS-is pensioniregistri pidajast aktsiaseltsile.

c) Samuti on erisused kehtestatud teatud isiklikku vastutust eeldava ja isiklikku professionaalset kompetentsi teenuse osutamisel eeldatavates valdkondades tegutsevatele äriühingutele nagu:

- AdvS äriühingutest advokaadiühingutele;
- AudTS äriühingutest audiitorühingutele;
- tervishoiuteenuste korraldamise seadus (edaspidi TTKS) perearstide äriühingutele.

d) Eraldi äriühinguvormiks saab pidada tulundusühistu alaliigiks olevat hooneühistu, mida reguleeritakse HÛS-is.

e) Lisaks on erireeglid kehtestatud äriühingutele, kus osaleb riik või kohalik omavalitsus. Riigi osalusega äriühingute suhtes on erinormid ette nähtud riigivaraseaduses (edaspidi RVS), kohaliku omavalitsuse üksuse osalusega äriühingu juhtimise erisused aga kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (edaspidi KOKS) §-s 35.

2.2.9.1.2 Finantsteenuseid osutavate äriühingute erisused

2.2.9.1.2.1 Üldiselt

Finantsteenuseid võivad osutada üldiselt vaid aktsiaseltsid, mis võivad olla ka investeerimisfondideks. Tulundusühistud võivad tegutseda krediidasutusena, hoiu-laenuühistuna. Eri tüüpi investeerimisfondina (usaldusfondina) saavad tegutseda usaldusühingud. Vaid krediidiandjaks ja -vahendajaks võivad olla põhimõtteliselt kõik äriühingud.

2.2.9.1.2.2 Krediidiasutustest, kindlustusandjatest, fondivalitsejatest, investeerimisühingutest ja pensioniregistri pidajatest aktsiaseltside erisused

a) Mitmeid ühiseid jooni on krediidasutustest, kindlustusandjatest, fondivalitsejatest, investeerimisühingutest ja pensioniregistri pidajatest aktsiaseltside erireeglitel.

b) Sarnaselt on kehtestatud kõrgendatud nõuded minimaalsele aktsiakapitalile, fondivalitsejal 125 000 eurot (IFS § 333 lf-d 2 ja 3), pensioniregistri pidajal 200 000 eurot (EVKS § 26 lg 1), investeerimisühingul erinevate teenuste puhul vähemalt 50 000 – 730 000 eurot (VPTS § 93 lg 1), kindlustusandjal sõltuvalt tegevusalast 1 000 000 – 3 000 000 eurot (KindITS § 114 lg-d 1 - 3), pangal 5 000 000 eurot (KAS § 35 lg 1 esimene lause).

Panga ja kindlustusandja aktsiakapital peab asutamisel olema tasutud rahalise sissmaksena (KAS § 24 lg 1, KindITS § 114 lg 4). Panga asutamine ei või toimuda aktsiate avaliku märkimisega (KAS § 23 lg 1). Kindlustusandja ei või välja lasta eelisaktsiaid (KindITS § 113). Panga eelisaktsiate nimiväärtuste

või arvestuslike väärtuste summa ei või olla suurem kui 1/10 aktsiakapitalist (KAS § 28 lg 3). Pank võib välja lasta nimelisi vahetusvõlakirju, mille nimiväärtuste summa ei või olla suurem kui 1/10 aktsiakapitalist (KAS § 28 lg 4).

c) Rida reegleid on kehtestatud osaluse omamisele ja omandamisele.

Panga aktsiad on vabalt võõrandatavad ja neile ei kohaldata aktsionäri ostueesõigust (KAS § 28 lg 5). Pensioniregistri pidaja ei või otseselt ega kaudselt omada või omandada oma aktsiaid (EVKS § 27 lg 2). Pensioniregistri pidaja aktsiate koormamine ei ole lubatud (EVKS § 27 lg 3).

d) Hulk erireegleid puudutavad juhtimise korraldust. Nii on üheliikmelise juhatuse asemel ette nähtud vähemalt kaheliikmeline juhatus investeerimisühingule (VPTS § 79 lg 2), fondivalitsejale (IFS § 342 lg 1) ja pensioniregistri pidajale (EVKS § 29 lg 1). Krediidiasutuse juhatuses peab olema aga vähemalt kolm liiget (KAS § 56 lg 1) ja nõukogus viis liiget (KAS § 53 lg 1). Krediidiasutusel ja kindlustusandjale peab olema vähemalt kolm likvideerijat (KAS § 119 lg 1, KindITS § 163 lg 1).

e) Oluliselt piiratud ja lubadega seotud on ühinemine, jagunemine ja ümberkujundamine. Tulenevalt tegutsemisvormide piirastusest on ümberkujundamine välistatud nii krediidiasutusel, kindlustusseltsil (seal küll saab muuta SE-ks) kui fondivalitsejal (KAS § 64 lg 1, KindITS § 138, IFS § 379 lg 2). Üksnes teise samasuguse tegevusega ühinguga võivad ühineda investeerimisühing (VPTS § 115 lg 2) ja fondivalitseja (IFS § 380 lg 1). Seadusega on keelatud kindlustusandja, investeerimisühingu ja fondivalitseja jagunemine (KindITS § 139, VPTS § 114, IFS § 379 lg 1).

2.2.9.1.2.3 Ühistust krediidiasutuste ja hoiu-laenuühistute erisused

a) Mõneti ebaselgelt on seaduses sätestatud tulundusühistu tegutsemine krediidi- ja finantseerimisasutusena. KAS § 3 lg 1 järgi võib krediidiasutus tegutseda aktsiaseltsina või hoiu-laenuühistuna (KAS § 3 lg 1). Samas HLÜS § 3 lg 1 järgi on hoiu-laenuühistu hoopis finantseerimisasutus. Finantseerimisasutus on KAS § 5 järgi aga äriühing, mis ei ole krediidiasutus, kuid mille peamiseks ja püsivaks tegevuseks on osaluste omandamine või ühe või mitme KAS § 6 lõike 1 punktides 2-12 loetletud tehingu tegemine. KAS eristab aga ühistupanka, mille asutamisel, tegutsemisel ja lõpetamisel kohaldatakse hoiu-laenuühistu kohta sätestatud, kui KAS-st ei tulene teisiti (KAS § 38).

b) Seadus sätestab rea erinõudeid juhtimisele, likviidsusele, tegevuse korraldamisele, lõpetamisele ja likvideerimisele.

c) Hoiu-laenuühistul peab asutajaid ja liikmeid olema vähemalt 25 (HLÜS § 7 lg 1, § 18 lg 1). Ühistupanga asutajaid peab olema vähemalt 50 isikut (KAS § 39 lg 1). Ühiste majanduslike huvide põhimõttel moodustatud hoiu-laenuühistul võib olla kuni 1000 liiget (HLÜS § 18 lg 2). Hoiu-laenuühistu liikmete nimekirja esitab ühistu juhatus äriregistrile koos majandusaasta aruandega (HLÜS § 18 lg 3).

d) Hoiu-laenuühistu osakapital peab olema vähemalt 31 950 eurot (HLÜS § 22 lg 3 esimene lause), ühistupangal vähemalt 5 000 000 eurot (KAS § 35 lg 1, § 44). Hoiu-laenuühistu liikme osamaksu suurus peab olema vähemalt 30 eurot (HLÜS § 23 lg 1). Iga hoiu-laenuühistu liikmeks astuja peab tasuma sisseastumismaksu põhikirjas ettenähtud korras ja summas, kuid mitte vähem kui 6 eurot (HLÜS § 16 lg 1). Hoiu-laenuühistu asutajad ja liikmed peavad sisseastumismaksu ja osamaksu tasuma asutamiseks täielikult rahas (HLÜS § 11, § 23 lg 2).

e) Nii hoiu-laenuühistu kui ühistupanga juhatuses peab olema vähemalt kolm liiget (HLÜS § 34 lg 1, KAS § 56 lg 1). Ühistupanga nõukogus on vähemalt viis liiget (KAS § 53 lg 1). Ühistupangal peab olema vähemalt kolm likvideerijat (KS § 119 lg 1). Hoiu-laenuühistul peab olema audiitor (HLÜS § 41 lg 1).

f) Lisaks TÜS-is sätestatule kuulub hoiu-laenuühistu üldkoosoleku pädevusse mh majandusaasta eelarve kinnitamine, liikmetele laenu andmise korra kehtestamine, audiitori nimetamine (HLÜS § 32 lg 1).

g) Hoiu-laenuühistu jagunemine ei ole lubatud (HLÜS § 42 lg 1).

2.2.9.1.2.4 Krediidiandjatest ja –vahendajatest äriühingute erisused

Siin on erisusi vähem. Krediidiandja aktsia- või osakapital peab olema vähemalt 50 000 eurot (KAVS § 54 lg 2). Krediidiandja või äriühingust kredidivahendaja aktsia- või osakapital peab olema täielikult sisse makstud (KAVS § 54 lg 1).

Krediidiandja või -vahendaja ümberkujundamine on lubatud üksnes osaühingust aktsiaseltsiks (KAVS § 61).

2.2.9.1.2.5 Investeerimisfondidest aktsiaseltside ja usaldusühingute erisused

2.2.9.1.2.5.1 Aktsiaseltsifondid

a) Investeerimisfondidena tegutsevate aktsiaseltside erisused on üldregulatsioonist sedavõrd suured, et tekib küsimus, kas on üldse õige tähistada neid aktsiaseltsidena.

b) Aktsiaseltsifondil ei ole püsivat aktsiakapitali. Selle aktsiakapitali suurus vastab aktsiaseltsifondi vara puhasväärtuse suurusele (IFS § 19 lg 3). Aktsiakapitali suurust ja aktsiate arvu ei kanta äriregistrisse, vaid äriregistrisse kantakse aktsiaseltsifondi asutamisel sisse makstud aktsiakapitali suurus ja tehakse märge, et aktsiaseltsifond on käesoleva seaduse kohaselt asutatud fond, mille aktsiakapitali suurus vastab fondi vara puhasväärtuse suurusele (IFS § 19 lg 4). Aktsiaseltsifondi põhikirjas sätestatud miinimum- ja maksimumkapitali ulatuses võib aktsiaseltsifond igal ajal aktsiad välja lasta ja tagasi võtta (IFS § 19 lg 1 esimene lause). Aktsiaseltsifondi aktsionäril on õigus mh nõuda aktsiaseltsifondilt aktsiate tagasivõtmist aktsiaseltsifondi põhikirjas sätestatud juhtudel ja korras (IFS § 18 lg 5 p 1). Aktsiaseltsifondile ei kohaldata ÄS §-des 338–363¹⁰ aktsiakapitali suurendamise, vähendamise ja aktsiate ülevõtmise kohta sätestatud (IFS § 19 lg 6). Aktsiaseltsifondi aktsiate väljalaskmise ja tagasivõtmise otsustab aktsiaseltsifondi juhatus (IFS § 50 lg 2).

c) Aktsiaseltsifondile ei kohaldata ÄS §-s 223 (st aktsiate nimiväärtuse või arvestusliku väärtuse kohta) sätestatud (IFS § 18 lg 1 esimene lause). Aktsiaseltsifondi aktsiaraamatut peab aga aktsiaseltsifondi juhatus, kui aktsiaseltsifond ei ole sõlminud lepingut aktsiaraamatu pidamise ülesande edasi andmiseks kolmandale isikule, kelle kohta on tehtud kanne äriregistrisse (IFS § 18 lg 2). Vastavalt aktsiaseltsifondi põhikirjas sätestatule võib aktsiaseltsifondil olla mitut liiki aktsiaid, millest tulenevad erinevad õigused (IFS § 18 lg 9 esimene lause). Avaliku aktsiaseltsifondi aktsiate võõrandamisel ei kohaldata ostueesõigust (IFS § 18 lg 6). Aktsiaseltsifondi aktsia on jagatav (IFS § 18 lg 7 esimene lause).

Aktsiaseltsifondil ei ole lubatud välja lasta eelisaktsiaid (IFS § 18 lg 3). Aktsiaseltsifondil ei ole lubatud välja lasta vahetusõlakirju, samuti muid väärtapabereid, mis annavad selle omanikule vahetusõlakirjadest tulenevate õigustega sarnaseid õigusi (IFS § 18 lg 4).

d) Aktsiaseltsifondile ei kohaldata ÄS §-s 336 sätestatud reservkapitali moodustamise kohustust (IFS § 19 lg 5).

e) Aktsiaseltsifondi üldkoosoleku pädevuses ei ole aktsiakapitali suurendamine ja vähendamine ning vahetusõlakirjade väljalaskmine (IFS § 256 lg 1). Üldkoosoleku otsusega võib üldkoosoleku pädevusse kuuluvate otsuste tegemise õiguse anda nõukogule, kui see on fondi põhikirjaga ette nähtud (IFS § 48 lg 1 esimene lause). Aktsiaseltsifondi juhatus võib fondi administreerimisega või aktsiate pakkumisega seotud ülesandeid põhimõtteliselt edasi anda kirjaliku lepingu alusel kolmandale isikule (IFS § 50 lg 3).

f) Lõpetatud aktsiaseltsifondi tegevust ei saa jätkata (IFS § 183). Aktsiaseltsifondi ühinemisele ei kohaldata üldiselt ÄS-is sätestatud (IFS § 142 lg 1). Aktsiaseltsifond võib ühineda vaid teise aktsiaseltsifondiga (IFS § 142 lg 2, § 276). Fondi jagunemine ei ole lubatud (IFS § 173).

2.2.9.1.2.5.2 Usaldusfondid

a) Ka usaldusfondi erisused usaldusühingust on märkimisväärsed.

b) Usaldusfond võib IFS § 20 lg 1 esimese lause järgi tegeleda üksnes oma vara valitsemisega. Usaldusfondi ei või ümber kujundada teist liiki äriühinguks ega muuta usaldusühinguks, mis ei ole fond (IFS § 20 lg 3).

c) Usaldusfondi osa on vabalt võõrandatav, kui ühingulepingus ei ole sätestatud teisiti (IFS § 21 lg 2 esimene lause). Usaldusfondi suhtes loetakse osa võõrandamine ja koormamine toimunuks pärast usaldusfondile võõrandamisest või koormamisest teatamist (IFS § 21 lg 2 kolmas lause). Usaldusfondi osa kohta võib välja anda väärtpaberi (IFS § 21 lg 4 esimene lause).

Usaldusfondi võib uue osaniku võtta ühingulepingus sätestatud tingimustel ja korras (IFS § 21 lg 5). Osanikul on õigus lahkuda usaldusfondist ja nõuda osa tagasivõtmist ja hüvitamist üksnes ühingulepingus sätestatud tingimustel ja korras (IFS § 22 lg 3 esimene lause, lg 6).

d) Usaldusfondi suhtes ei kohaldata ÄS §-des 108 ja 109 sätestatud, st osanikku ei saa ei teiste osanike ega võlausaldajate nõudel ühingust välja arvata (IFS § 22 lg 4 esimene lause). Usaldusfondi osanikele kohaldatakse ÄS §-des 95, 96 ja 129 sätestatud, kui ühingulepingus ei ole ette nähtud teisiti (IFS § 22 lg 7), st osaniku konkurentsikeelu saab ühingulepinguga välja jätta

2.2.9.1.2.6 Hooneühistu erisused

Hooneühistu on HÜS § 1 järgi tulundusühistu, mille eesmärk on toetada ja soodustada oma liikmete majanduslikke huve läbi ühise majandustegevuse kinnisasja või hoonestusõiguse ning selle osaks oleva hoone (kinnisasi) omamisel ja valitsemisel, võimaldades hooneühistu liikmetel hoone kindlaksmääratud osade ainukasutust. Tegu on spetsiifilise ja kompaktse eriregulatsiooniga, mille suhe tulundusühistu üldreeglitega ei ole lihtne.

Hooneühistu osakapital peab olema vähemalt 2500 eurot (HÜS § 2¹ lg 1). Suurim erisus puudutab eluruumiga seotud osaluse n.ö mobiliseeritust, st lihtsamalt käsutatavust. Liikmesust hooneühistus saab vabalt käsutada, mh (olgu ka notariaalselt tõestatud lepingu alusel) võõrandada ja pantida (HÜS §-d 8 ja 9). Samuti on osalus päritav (HÜS § 10 lg 1).

2.2.9.1.2.7 Muude ühingute erisused

Auditiirühingute, advokaadiühingute ja perearstide äriühingute erisused on seaduses reguleeritud eelkõige osaluse omamise spetsiifiliste küsimuste osas.

Siiski on ka täiendavaid reegleid. Nii peab osaühingust auditiirühingu osakapital olema vähemalt 12 000 eurot ja see peab olema täies ulatuses sisse makstud (AudS § 76 lg 4). Auditiirühingut seaduse alusel esindavatest isikutest peavad vähemalt kolm neljandikku olema mõnes lepinguriigis kutse saanud vandeaudiitorid, kes on Audiitorkogu liikmed (AudS § 77 lg 1).

Täisühingu või usaldusühinguna tegutseva advokaadiühingu ühinguleping tuleb sõlmida kirjalikult ning leping lisatakse ühingu äriregistrisse kandmise avaldusele (AdvS § 50 lg 4). Advokaadiühing võib ühineda ainult teise advokaadiühinguga (AdvS § 50 lg 6).

2.2.9.1.2.8 Riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuse osalusega äriühingute erisused

Riigivaraseaduses on sätestatud rida erinorme **riigi** osalusega äriühingute suhtes, lisaks osalusõiguste teostamise tehnilisele korrale on ette nähtud erisused dividendi määramisel Vabariigi Valitsuse poolt (RVS § 77), nõuded juhtorgani liikmetele (RVS § 80) ja nende tasustamisele (RVS §-d 85 ja 86), samuti nende aruandekohustus valinud isiku ees (RVS § 84), nõuded põhikirjale (mh RVS §-d 81, 88). Erisused ei ole siiski enamuses sätestatud reeglina n.ö ühingupõhiselt, vaid osanikuõiguste teostamisel sätestatud piirangute või kohustustena, esmajoones tagada ühingu põhikirjas mingite reeglite ettenägemise. Siiski on ka teistsuguseid reegleid, nt RVS § 88 lg 1 p 4 järgi on osaluste omandamine antud otsustada üldkoosolekule, erinevalt tavalisest äriühingust.

Kohaliku omavalitsuse üksuse osalusõiguste teostamist äriühingutes reguleerib KOKS § 35, mis struktureseid erisusi äriühingutele siiski ei kehtesta.

2.2.9.1.2.9 Järeldused ja ettepanekud

a) Eespool väljatoodud erisuste põhjendatuse igakülgseks hindamiseks tuleks hinnata ka valdkonnapõhiste reeglite lähtekohti ja arusaamu, kuid see väljuks ilmselgelt käesoleva analüüsi esemest. Seepärast on siinkohal esitatud vaid mõningad üldisemad tähelepanekud ega tehta konkreetseid muudatusettepanekuid. Regulatsioonid on valdkonnaspetsiifilised ning nende mõistmine üld- ja erinormide teinekord keerulise suhte tõttu raskendatud.

b) Esmase tähelepanekuna saab märkida, et sisulise põhjendusega on nt finantsteenuste osutamine lubatud põhiosas ainult aktsiaseltsidele ja SE-dele, kohati ühistutele. Tekib küsimus, miks osaühing või isikuühingud peaksid olema välja jäetud sealt, kui nad täidaks esmajoones varalised nõudmised kui ka juhtimisele kehtestatud nõuded.

c) Üldiselt hakkab samuti silma ümberkujundamise, ühinemise ja jagunemise erakordne piiramine. Kui ümberkujundamise ja ühinemise piirangutest tegutsemisvormide piiratus tõttu (mis küll ise ei tundu põhjendatud) on võimalik aru saada, siis jagunemispriirangud tunduvad küll liiast olevat.

d) Kollektiivjuhatuse ettenägemine ja täiendavad nõuded juhtorganitele finantsteenuste osutajate puhul nagu ka kõrgendatud nõuded kapitalile kui ka selle sissemaksmisele tunduvad vastava valdkonna riskiastet arvestades põhjendatud. Erireeglite kohta aktsiatele on raske hinnangut anda. Siiski on raske mõista, miks peavad panga aktsiad olema vabalt võõrandatavad ja neile ei tohi kohaldata aktsionäri ostueesõigust (KAS § 28 lg 5). Samuti on ebaselge nt, miks pensioniregistri pidaja aktsiate koormamine ei ole lubatud (EVKS § 27 lg 3).

e) Nagu märgitud (analüüsi ptk 2.10.1.2.3), on raskesti mõistetav ja pigem vastuolulinegi tulundusühistu ühistupangana ja hoiu-laenuühistuna tegutsemise regulatsioon. Iseäranis puudutab see ühistupankasid, kellele osalt kohalduvad HLÜS-i ja osalt KAS-i sätted.

Sisuliste erisuste kohta on raske midagi konkreetsemat arvata. Küsimusi tekitavad asutajate ja liikmete miinimum- ja maksimumarvud (HLÜS § 7 lg 1, § 18 lg-d 1 ja 2, KAS § 39 lg 1), aga ka minimaalselt kuueeurone sisseastumismaksu vajalikkus hoiu-laenuühistus (HLÜS § 16 lg 1).

f) Nagu märgitud (analüüsi ptk 2.10.1.2.5), on investeerimisfondist usaldusühingu ja eriti aktsiaseltsi puhul sisuliselt tegemist üldisest sedavõrd erineva moodustisega (muutuv kapital, juhtorganite üldisest erinev pädevusjaotus jne), et seda ei saagi samade kaanonite järgi hinnata. Seetõttu vastava valdkonna spetsiifikat piisavalt tundmata siinkohal ka kriitikat ei tehta.

g) Küsimusi tekitab riigipoolse osaluse valitsemise regulatsiooni liigne detailsus RVS-s, kuid kuna otseseid erinevusi äriühingute kohta on seal vähe, seda siinkohal pikemalt ei analüüsita. On otstarbekuse küsimus, kas äriühingu põhikirjas on kõiki neid küsimusi vaja reguleerida, mida RVS nõuab, kuid seda siinkohal samuti ei analüüsita. Siiski võib küsida nt, kas mõistlik on nõue nõukogu olemasolust riigi otsustusõigusega osaühingus (RVS § 88 lg 1 p 2).

h) Ühe konkreetse ettepaneku saab siiski ka teha. Nimelt võiks kaaluda eriliigilise äriühinguna, sisuliselt tulundusühistu alaliigina vastastikuse kindlustuseltsi kehtestamist, õigemini taastamist (see sisaldas varasemas kindlustusseaduses, iseäranis selle §-s 37).

Selline tegutsemisvorm on Euroopas tunnustatud kindlustusvaldkonnas. Nt Saksamaal reguleeritakse **vastastikuse kindlustuse liitu (seltsi)** (*Versicherungsverein auf Gegenseitigkeit (VVaG)*), kindlustusjärelevalveseaduses (*Versicherungsaufsichtsgesetz, VAG*). Selle tegevuseks on oma liikmete kindlustus vastastikusel põhimõttel. Liikmesus on seotud kindlustussuhtega. Õigusvõime saab VVaG järelevalvel tegevusloa saamisega, see registreeritakse ka äriregistris. Vajalik on notariaalselt tõestatud põhikiri ja teha panused. Organiteks on juhatus (vähemalt kaks liiget) ja nõukogu (3-21 liiget) ning

liikmete koosolek. Ka Euroopa Liidus on omal ajal tehtud ettepanek selle ühinguvormi piiriökeseks kehtestamiseks.¹⁶⁵

2.2.10 Mittetulundusühingud ja nendega seonduvad põhiküsimused, mh eri liiki mittetulundusühingute erisuste põhjendatus

2.2.10.1 Eesti õigus

2.2.10.1.1 Ühinemisvabadus mittetulunduslikel eesmärkidel kui põhiõigus

a) PS § 48 lg 1 esimese lause järgi on igaühel õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja –liitudesse. MTÜ kaudu realiseeritakse PS § 48 järgset **ühinemisvabadust** mittetulunduslikel eesmärkidel.¹⁶⁶ PS komm-i järgi tuleb seadusega luua ka võimalus moodustada nii õigusvõimelisi ühinguid kui ka iseseisva õigussubjektsuseta seltsinguid, samuti ette näha mitmed MTÜ vormid, võimalused tuleb ette näha ka ühingul endal oma korralduse üle (nt põhikirjaga) otsustada.¹⁶⁷ Mittetulundusühingu ja –liidu eritamisel sisulist tähendust ei ole, see peegeldab vaid omaaegseid arusaama ühinemismvormidest.

Ühinemisvabaduse näevad üldiselt ette ka EIÕK art 11, EL PÕ harta art 12 lg 1 ja ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni art 20.

b) PS annab ühinemisvabadusele ka täiendavaid garantiisid.

PS § 29 lg 5 järgi on mh töötajate ja tööandjate ühingutesse ja liitudesse kuulumine vaba, töötajate ja tööandjate ühingud ja liidud võivad oma õiguste ja seaduslike huvide eest seista vahenditega, mida seadus ei keela.

Ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida (PS § 48 lg 4).

c) PS näeb ühinemisvabaduse kõrval aga ette ka tegevuspiiranguid.

Nii on keelatud ühingud, liidud ja erakonnad, kelle eesmärgid või tegevus on suunatud Eesti põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele või on muul viisil vastuolus kriminaalvastutust sätestava seadusega (PS § 48 lg 3). Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud (PS § 48 lg 1 teine lause). Relvi valdavate, samuti sõjaväelisel korraldatud või sõjalisi harjutusi harrastavate ühingute ja liitude loomiseks on nõutav eelnev luba, mille andmise tingimused ja korra sätestab seadus (PS § 48 lg 2).

2.2.10.1.2 Ülevaade õiguslikust regulatsioonist

a) MTÜ-sid reguleerib esmajoones MTÜS.

b) Eri liiki mittetulunduslike ühendustena on reguleeritud usulisi ühendusi KiKoS-is, erakondi EKS-is, ametiühinguid AÜS-is, loomeliite LLS-is ning kohaliku omavalitsuse üksuste liite KOLS-is. Eraldi reguleeritakse mittetulundusühistuid, vastavalt korteriühistuid KrtS-is, maaparandusühistuid maaparandusseaduses (edaspidi MaaParS) ja maakorraldusühistuid maakorraldusseaduse (edaspidi MaaKS) §-s 9.

c) Erireeglid on kehtestatud riigi ja kohalike omavalitsuse üksuste osalemise kohta MTÜ-des (RVS ja KOKS § 35, MaaParS § 59).

d) Praktikas omab suurt tähendust MTÜ-de maksuõiguslik erikäsitus, kui nad on kantud nn tulumaksusoodustusega MTÜ-de nimekirja tulumaksuseaduse (edaspidi TuMS) § 11 alusel.

¹⁶⁵ Proposal for a COUNCIL REGULATION (EEC) on the Statute for a European mutual society. - EÜT C, 31.8.1993, 236/40.

¹⁶⁶ PS-Komm/Ehrlich-Kask, § 48 komm 4; TsÜS-Komm/Saare (2010), lk 79.

¹⁶⁷ PS-Komm/Ehrlich-Kask, § 48 komm 9.

2.2.10.1.2.1 Mittetulundusühingute seadus

a) MTÜ on MTÜS § 1 lg 1 järgi isikute vabatahtlik ühendus, mille eesmärgiks või põhitegevuseks ei või olla majandustegevuse kaudu tulu saamine (MTÜS § 1 lg 1). MTÜ tulu võib kasutada üksnes põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks ning MTÜ ei või jaotada kasumit oma liikmete vahel (MTÜS § 1 lg 2). MTÜ on eraõiguslik juriidiline isik, mille õigusvõime tekib MTÜ kandmisega mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse ja lõpeb MTÜ kustutamisega registrist (MTÜS § 2 lg 1).

Mittetulundusliku iseloomuga isikute ühendused, mis ei ole kantud registrisse, ei ole juriidilised isikud ja neile kohaldatakse seltsingute kohta sätestatud ning sellise ühenduse nimel tehtud tehingute eest vastutavad tehingu teinud isikud isiklikult ja solidaarselt (MTÜS § 2 lg 2).

b) MTÜ asutamiseks sõlmivad asutajad asutamislepingu ja selle sõlmimisega kinnitatakse selle lisana ka põhikiri (MTÜS §-d 6 ja 7). Tuleb märkida, et vähemasti formaalselt on kirjalik vorm ette nähtud vaid põhikirjale (MTÜS § 7 lg 1 esimene lause), mitte aga asutamislepingule.

c) MTÜ liikmeks võib olla iga isik, kes vastab põhikirja nõuetele ning olema peab vähemalt kaks liiget (MTÜS § 12 lg 1). Juhatus korraldab liikmete arvestuse (MTÜS § 12 lg 2). Liikmete varalised ja muud kohustused MTÜ suhtes määratakse kindlaks põhikirjaga (MTÜS § 12 lg 4). Alaealise asutajaks olemise ja liikmeks astumise korral ei ole vaja eestkostja (vanema) nõusolekut (MTÜS § 12 lg 5). Liikmelisust ja liikmeõiguste teostamist ei saa üle anda ega pärandada, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti (MTÜS § 14 lg 1 esimene lause).

d) MTÜ liikmeks vastuvõtmise otsustab juhatus, kui seda ei ole põhikirjaga antud üldkoosoleku või muu organi pädevusse (MTÜS § 13 lg 1). Liikmel on õigus avalduse alusel MTÜ-st välja astuda (MTÜS § 15 lg 1).

Liikme võib MTÜ-st välja arvata juhatuse otsusega põhikirjas ettenähtud juhtudel ja korras, kuid põhikirjaga võib ette näha, et liikme väljaarvamise otsustab üldkoosolek (MTÜS § 16 lg 1). Kui liikme väljaarvamise otsustab juhatus, võib liige nõuda väljaarvamise otsustamist üldkoosoleku poolt. Kui liikme on välja arvanud muu selleks pädev organ, võib üldkoosolek väljaarvamise otsuse väljaarvatud liikme avalduse alusel kehtetuks tunnistada (MTÜS § 16 lg 4).

e) MTÜ kõrgeimaks organiks on selle liikmete üldkoosolek (MTÜS § 18 lg 1). Üldkoosolek võtab vastu otsuseid kõikides MTÜ juhtimise küsimustes, mida ei ole seaduse või põhikirjaga antud juhatuse või MTÜ muu organi pädevusse (MTÜS § 18 lg 2, § 19). Muu hulgas põhikirja muutmist, juhatuse määramist, volinike valimist, majandusaasta aruande kinnitamist ega ühingu lõpetamist ei saa põhikirjaga anda juhatuse vm organi pädevusse (MTÜS § 19 lg 2).

Igal MTÜ liikmel on üks hääl (MTÜS § 22 lg 4 esimene lause). Üldkoosoleku otsustusvõimel ei ole erinevalt äriühingutest kvooruminõudeid, neid saab küll ette näha põhikirjas (MTÜS § 21 lg 1). Üldkoosoleku otsus on üldjuhul vastu võetud, kui selle poolt hääletab üle poole koosolekus osalenud liikmetest või nende esindajatest ja põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet (MTÜS § 22 lg 1). Põhikirja muutmise otsus on vastu võetud, kui selle poolt on hääletanud üle 2/3 üldkoosolekul osalenud liikmetest või nende esindajatest ja põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet (MTÜS § 23 lg 1).

Põhikirjaga võib näha ette, et üldkoosoleku ülesandeid täidab põhikirjaga määratud ulatuses liikmete poolt ja nende seast valitud volinike koosolek (MTÜS § 25).

f) MTÜ-l peab olema juhatus, mis seda juhib ja esindab, juhatusel võib olla üks või mitu liiget (MTÜS § 26). Juhatuse liige valitakse tähtajaliselt kuni kolmeks aastaks, kui põhikirjas ei ole ette nähtud muud tähtaega, kusjuures põhikirjaga ei või ette näha, et juhatuse liikme ametiaeg on pikem kui viis aastat (MTÜS § 28 lg 11).

Erisusena teistest eraõiguslikest juriidilistest isikutest võib juhatuse MTÜ kinnisasju või registrisse kantud vallasasju võõrandada või asjaõigusega koormata üldkoosoleku otsusega ja selles otsuses ettenähtud tingimustel, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti ning see piirang kehtib kolmandate isikute suhtes, kui see on kantud registrisse (MTÜS § 27 lg 4).

Põhikirjaga võib ette näha, et teatud tehingute tegemiseks määratakse lisaks juhatusele muu organ, mille pädevus ja moodustamise kord nähakse ette põhikirjas (MTÜS § 31 lg 1).

g) Eripärane on vara jagamise kord MTÜ likvideerimisel. Pärast võlausaldajate kõigi nõuete rahuldamist või tagamist ja raha hoiustamist jaotatakse ühingu likvideerimisel allesjäänud vara põhikirja järgi selleks õigustatud isikute vahel (MTÜS § 50 lg 1). Põhikirjaga võib näha ette, et vara jagamisel määratakse õigustatud isikud üldkoosoleku otsusega (MTÜS § 50 lg 2). Kui põhikirjaga või üldkoosoleku otsusega ei ole ette nähtud, kelle vahel vara jaotatakse, ja MTÜ oli vastavalt põhikirjale loodud ainult selle liikmete huvides, jaotatakse vara võrdsetes osades MTÜ lõpetamise ajal selle liikmeteks olnud isikute vahel (MTÜS § 50 lg 3).

Kui vara ei saa jaotada käesoleva paragrahvi lõigetes 1–3 ettenähtud alustel, läheb vara üle riigile, kes peab seda kasutama võimalikult MTÜ eesmärkidele vastavalt (MTÜS § 50 lg 4). MTÜ sundlõpetamise korral põhjusel, et selle eesmärk või tegevus on vastuolus põhiseadusliku korra, kriminaalseaduse või heade kommetega, läheb pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist järelejäänud vara riigile (MTÜS § 50 lg 5).

h) MTÜ ümberkujundamine teist liiki juriidiliseks isikuks ei ole lubatud (MTÜS § 1 lg 4). MTÜ võib ühineda ainult teise MTÜ-ga (MTÜS § 56 lg 6). MTÜ võib jaguneda ainult MTÜ-deks ning osaleda ainult MTÜ jagunemisel (MTÜS § 65 lg 5).

2.2.10.1.2.2 Usulised ühendused ja usuühingud

a) KiKoS reguleerib usulisi ühendusi (kirikud, kogudused, koguduste liidud ja kloostrid ning välislepingu alusel tegutseva kiriku institutsioonid) (KiKoS § 2 lg 1). Neist eristab seadus usuühinguid, mis on KiKoS § 4 lg 1 järgi füüsiliste või juriidiliste isikute vabatahtlikud ühendused, kelle põhitegevus on usutunnistusekohane või oikumeeniline moraali-, eetika-, haridus-, kultuuri-, diakoonia-, sotsiaalse rehabilitatsiooni alane tegevus väljaspool kirikule või kogudusele iseloomulikke usuliste talituste vorme ning kes ei pea olema seotud konkreetse kiriku, koguduste liidu või kogudusega.

b) **Usuühingu** puhul on ilmselgelt tegu teatud eri liiki MTÜ-ga, millele olulisi erireegleid ei kehti. Usuühing kantakse mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse MTÜS-iga ettenähtud korras (KiKoS § 4 lg 2 esimene lause).

c) **Usulise ühenduse** puhul ei ole side MTÜ-ks olemise ja MTÜS kohaldamisega niisama selge. Nimelt on usuline ühendus on KiKoS § 5 lg 1 järgi eraõiguslik juriidiline isik, kelle suhtes kohaldatakse MTÜS-i, kuivõrd käesolevast seadusest ei tulene teisiti. Pigem võibki järeldada seadusandja mõtet, et tegu oleks eraldi juriidilise isiku liigiga, millele üksnes kehtivad osad MTÜS sätted, läbi konkreetsete viidete. Samas on ka piisavalt argumente kohaldada MTÜS neile ka laiemalt, kui erinormid puuduvad.

Nii võib usulise ühenduse põhikirjas ette näha erisusi MTÜS-is liikmeskonna ja juhtimise kohta sätestatust, kui need tulenevad usulise ühenduse ajalooliselt väljakujunenud õpetusest ja struktuurist (KiKoS § 5 lg 2). Juhatuse esindusõiguse ja juhatuse liikme vastutuse suhtes kohaldatakse MTÜS-s sätestatut, kui põhikiri ei sätesta teisiti (KiKoS § 24). Usulise ühenduse ühinemine, jagunemine ja lõpetamine toimub MTÜS-s MTÜ-de kohta ettenähtud korras, kui põhikiri või KiKoS ei sätesta teisiti (KiKoS § 16 lg 1). Usulise ühenduse ümberkujundamine teist liiki juriidiliseks isikuks ei ole lubatud (KiKoS § 5 lg 3).

Usulise ühenduse õigusvõime tekib tema kandmisega usuliste ühenduste registrisse ning lõpeb tema kustutamisega registrist (KiKoS § 5 lg 4). Usuliste ühenduste register on MTÜ-de ja sihtasutuste registri

osa, mille suhtes kohaldatakse MTÜ-de ja sihtasutuste registri kohta õigusaktides sätestatud, kui käesolevast seadusest ei tulene teisiti (KiKoS § 17 lg-d ja 2).

d) Erisusi on juba usulise ühenduse asutamisel. Kiriku või koguduste liidu asutamisleping ja sellega kinnitatud põhikiri peavad olema notariaalselt tõestatud (KiKoS § 11 lg 6).

e) Kirikusse või koguduste liitu kuuluda sooviv kogudus asutatakse ja tema juhatus valitakse aga vastava kiriku või koguduste liidu põhikirja alusel, kui nimetatud põhikiri ei näe ette koguduse iseseisva põhikirja vastuvõtmist (KiKoS § 11 lg 4 esimene lause). Kirikusse kuuluv klooster asutatakse vastava kiriku põhikirjaga ettenähtud korras, asutamiskoosoleku käik protokollitakse (KiKoS § 11 lg 7 esimene lause). Seega nähtub seadusest, et kirikut (või koguduste liitu) ja selle kuuluvaid kogudusi ja kloostreid on soovitud reguleerida iseseisvate juriidiliste isikutena, kuid koguduste pädevus on piiratud kiriku (või koguduste liidu) kui terviku huvide ja otsustustega.

Nii ka asutamisdokumendid kirikusse kuuluva kloostri või kirikusse või koguduste liitu kuuluva koguduse kohta, kes on juriidiline isik vastavalt oma põhikirjale või kiriku või koguduste liidu põhikirjale, esitab registrile hoopis vastava kiriku või koguduste liidu juhatus (KiKoS § 13 lg 4). Registrisse kantakse kogudus, kuhu kuulub vähemalt 12 täisealist teovõimelist liiget (KiKoS § 13 lg 1). Liikmesust puudutavad dokumendid ei ole avalikud (KiKoS § 18 lg 1¹, § 29¹). Andmete muutmisel ei tule esitada muutmist otsustanud organi otsust ega protokoll (KiKoS § 15 lg 4).

Kiriku või koguduste liidu põhikiri võib sätestada, et kirikusse või koguduste liitu kuuluvad kogudused võivad kinnisajuga anda kasutusse, koormata piiratud asjaõigustega või võõrandada kiriku või koguduste liidu juhatuse loal põhikirjas ettenähtud või põhikirja alusel kehtestatud korras (KiKoS § 25 lg 4).

f) Kirikul, kogudusel ja koguduste liidul peab olema juhatus (KiKoS § 23 lg 1). Usulise ühenduse põhikirja kohaselt ametikohajärgselt usulise ühenduse juhatusse kuuluva vaimuliku või kloostriülema suhtes ei kohaldata seaduses sätestatud juhatuse liikme ametiaja piirangut (KiKoS § 23 lg 4).

g) Kirikusse või koguduste liitu kuuluva koguduse või kloostri lõpetamisel läheb pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist järelejäänud vara vastavale kirikule või koguduste liidule (KiKoS § 27 lg 1). Kiriku, koguduste liidu, kirikusse või koguduste liitu mittekuuluva koguduse või kloostri põhikirjalise tegevuse lõpetamisel läheb pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist järelejäänud vara üle riigile ning seda võib kasutada ainult heategeval või hariduslikul otstarbel (KiKoS § 27 lg 2).

2.2.10.1.2.3 Erakonnad

a) Erakond (partei) on Eesti kodanike vabatahtlik poliitiline ühendus, mille eesmärgiks on oma liikmete ja toetajaskonna poliitiliste huvide väljendamine ning riigivõimu ja kohaliku omavalitsuse teostamine, ning mis on registreeritud EKS-is sätestatud korras (EKS § 1 lg 1). Erakond on MTÜ, kuid talle laieneb MTÜS niivõrd, kuivõrd EKS ei sätestata teisiti (EKS § 1 lg 2).

b) Erakonna liikmeks võib olla vähemalt 18-aastane teovõimeline Eesti kodanik või Euroopa Liidu kodanik, kes ei ole Eesti kodanik, kuid kes elab püsivalt Eestis, kuid üheaegselt võib kuuluda ainult ühte Eestis registreeritud erakonda (EKS § 5 lg 1).

Erakonna liikmete nimekirja peab erakonna juhatus registriosakonna juures (EKS § 8¹ lg 1). Registriosakond avalikustab erakondade liikmete nimekirjad MTÜ-de ja sihtasutuste registri veebipäringusüsteemis (EKS § 8¹ lg 5).

c) Erakond asutatakse lihtkirjalikus vormis asutamislepinguga (EKS § 6 lg 1 esimene lause).

Erakond registreeritakse, kui tal on vähemalt 500 liiget (EKS § 6 lg 2).

d) Erakonna oluliste otsuste vastuvõtmisele on kehtestatud madalamad nõuded tavaliste MTÜ-dega võrreldes. Erakonna põhikirja muutmise otsus on vastu võetud, kui selle poolt on hääletanud üle poole üldkoosolekul osalenud liikmetest või nende esindajatest ja põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema

häälteenamuse nõuet (EKS § 7 lg 2¹). Erakondade ühinemisotsus on vastu võetud, kui selle poolt hääletas üle poole üldkoosolekul osalenud või esindatud liikmetest (EKS § 12 lg 1 teine lause).

2.2.10.1.2.4 Ametiühingud

a) Sarnaselt usuliste ühendustega on ametiühingute regulatsiooni suhe MTÜS-ga komplitseeritud. Ametiühing on AÜS § 2 lg 1 järgi iseseisev omaalgatuslik ja vabatahtlik isikute ühendus, mille eesmärgiks on töötajate töö-, teenistus- ja kutsealaste, majanduslike ning sotsiaalsete õiguste ja huvide esindamine ning kaitsmine. Samas on ametiühing (siiski selgelt) MTÜ, kui ta on kantud ametiühingute registrisse (AÜS § 6 lg 1 esimene lause). Ametiühingute register on MTÜ-de ja sihtasutuste registri osa, mille suhtes kohaldatakse selle registri kohta õigusaktides sätestatud, kui AÜS-st ei tulene teisiti (AÜS § 11 lg 1). Ametiühingu õigusvõime tekib sinna registrisse kandmisega ja lõpeb registrist kustutamise (AÜS § 6 lg 2). Ametiühingu ümberkujundamine teist liiki mittetulundusühinguks ei ole lubatud (AÜS § 6 lg 3). Paljuski on MTÜS reegleid dubleeritud.

b) Ametiühingu võivad asutada vähemalt viis töötajat (AÜS § 7 lg 1 esimene lause). Ametiühing asutatakse asutamiskoosolekul (AÜS § 7 lg 2). Täiendavad nõuded on ette nähtud asutamislepingule ja põhikirjale (AÜS § 7 lg-d 3 ja 4, § 8 lg 1).

c) Igal füüsilisest isikust liikmel on üks hääл ning igal liikmeks oleval ametiühingul on vähemalt üks hääл (AÜS § 9 lg 5).

d) Ametiühingute suhtes kohaldatakse MTÜS § 13 lõikes 2, § 16 lõikes 4, §-des 19–20¹ ja §-des 22–23 esitatud nõudeid, kui põhikiri ei sätesta teisiti (AÜS § 10 lg 1). Seega on ametiühingul lubatud põhikirjaga välistada nt juhatuse poolse liikmeks vastuvõtmise keeldumise või liikme väljaarvamise vaidlustamist üldkoosolekul (MTÜS § 13 lg 2, § 16 lg 4), võtta üldkoosolekult oluliste küsimuste otsustamine nagu nt põhikirja muutmine või juhatuse määramine või majandusaasta aruande kinnitamine (MTÜS §-d 19, 23; AÜS § 10 lg 2), kitsendada üldkoosoleku kokkukutsumise ja selle päevakorra määramise õigust (MTÜS §-d 20, 20¹) ning vähendada veelgi üldkoosoleku otsuse vastuvõtmise kriteeriumeid (MTÜS § 22).

Suisa kentsakad on aga erisus, et ametiühingu registriavaldus ei pea olema notariaalselt kinnitatud ega digitaalallkirjastatud (AÜS § 10 lg 3). AÜS § 10 lg 5 järgi on aga ette nähtud, et ei kohaldu järgmised MTÜS sätted:

- MTÜS § 17 lg 1 (liikmesuse lõppemisel aasta kestel tuleb liikmemaks eelduslikult tasuta aasta eest);
- MTÜS § 21 lg 5 (mis näeb ette MTÜ liikme üldkoosolekul osalemise või hääletamise isiklikult või esindaja kaudu, kui esindajat bei ole põhikirjaga välistatud);
- MTÜS § 21 lg 8 (mis näeb ette üldkoosoleku protokollil notariaalse tõestamise nõudeõiguse), MTÜS § 22 lg 4 (mille järgi igal liikmel on üks hääл ning et liige ei või hääletada, kui hääletatakse tema vastamist kohustustest või vastutusest ning temaga tehingu tegemist või õigusvaidluse pidamist);
- MTÜS § 25 lg 1 teine lause (volinike arv ja nende valimise kord nähakse ette põhikirjas);
- MTÜS § 30 (juhatuse asendusliikme mõjuval põhjusel määramine kohtu poolt);
- MTÜS § 82 lg 3 (avalduseta kande tegemine ei vabasta avalduse esitama pidanud ühingu kohustusest tasuta kande tegemiseks ettenähtud riigilõivu).

e) Ametiühing lõpetatakse vabatahtlikult üldkoosoleku otsusega ning otsuse likvideerimise korra kohta võtab üldkoosolek vastu vastavalt põhikirjale ja seadusele (AÜS § 13).

Ametiühingu likvideerimise korral jaotatakse pärast võlausaldajate kõigi nõuete rahuldamist ja raha deponeerimist allesjäänud vara vastavalt põhikirjale (AÜS § 15 lg 1). Kui põhikirjas ettenähtud vara jaotamise korda ei ole võimalik kohaldada, antakse allesjäänud vara liidule või keskliidule, kuhu likvideeritud ametiühing kuulus; kui ametiühing ei kuulunud liitu ega keskliitu, jaotatakse allesjäänud vara sarnase tegevusala või kutseala ametiühingutele (AÜS § 15 lg 2).

2.2.10.1.2.5 Loomeliidud

a) Loomeliit on LLS-is sätestatud korras tunnustatud MTÜ, mille eesmärk on edendada ühte loomeala ja toetada oma liikmeks olevate loovisikute loometegevust (LLS § 4 lg 1). Tegemist on iseenesest tavalise MTÜ-na, keda on riik eraldi tunnustanud just loomeliiduna. Loomeliiduks olemisel on võimalik aga saada loomeliidu toetust (LLS § 12).

b) Loomeliidus peab olema vähemalt 50 teovõimelist füüsilist isikut, kes on vähemalt kolm viimast aastat vastaval loomealal loometööga tegelema ja kelle teosed on selles ajavahemikus avaldatud või üldsusele suunatud autoriõiguse seaduse (edaspidi AutÕS) §-de 9 ja 10 tähenduses (LLS § 4 lg 3). Loomeliidu põhikirjaline eesmärk ja kutseala, millel tegutsevad isikud loomeliit ühendab ja esindab, ei või ühtida mõne teise samal loomealal tunnustatud loomeliidu põhikirjalise eesmärgi ja kutsealaga (LLS § 4 lg 4 esimene lause). Loomeliidu põhikirjas märgitakse MTÜS-s sätestatudle lisaks rida andmeid nt loomeliidu juhtimise kord (LLS § 6 lg 1).

c) MTÜ loomeliiduna tunnustamise, tunnustamisest keeldumise või tunnustamise kehtetuks tunnistamise otsuse teeb valdkonna eest vastutav minister käskkirjaga (LLS § 7 lg 2). Loomeliitude üle arvestuse pidamiseks ning järelevalve teostamiseks asutab valdkonna eest vastutav minister loomeliitude andmekogu (LLS § 11 lg 1). Loomeliitude andmekogu vastutav töötleja on Kultuuriministeerium (LLS § 11 lg 3).

2.2.10.1.2.6 Mittetulundusühistud

2.2.10.1.2.6.1 Üldiselt

Mittetulundusühistute õiguslik seisund ja side MTÜS-ga on samuti vähemasti kohati ebaselge. Kuigi tegemist on ühistutega, mistõttu võiks vast eeldada TÜS-i kohaldamist neile, siis (v.a hooneühistu puhul) on see siiski välistatud. Nimelt näeb TÜS § 95 ette, et mittetulundusühistutele kohaldatakse MTÜS-i. Eriseadustes on see side aga kohati veel hämaram ja ebaselgem. Siinkohal käsitletakse korteriühistu, maaparandusühistu ja maakorraldusühistu erisusi.

2.2.10.1.2.6.2 Korteriühistu

a) Korteriühistu on KrtS § 1 lg 4 järgi eraõiguslik juriidiline isik, mille liikmeteks on kõik ühe korteriomanditeks jagatud kinnisomandi korteriomandite omanikud. Sarnaselt usuliste ühendustega näib seadusandja seda mitte pidavad MTÜ-ks, vaid eri tüüpi juriidiliseks isikuks, millele vaid läbi viidete kohaldatakse MTÜS, KrtS § 20 lg 1 järgi MTÜS sätteid üldkoosoleku ja KrtS § 24 lg 1 järgi juhatusele. Seda kinnitab ka regulatsioon, et korteriühistut ei saa ümber kujundada teist liiki juriidiliseks isikuks (KrtS § 16 lg 2).

Korteriühistute register on MTÜ-de ja sihtasutuste registri osa, mille suhtes kohaldatakse selle registri kohta õigusaktides sätestatud, kui käesolevast seadusest ei tulene teisiti (KrtS § 63 lg 1).

b) Tegemist on erilise sundühistuga, mille liikmeksolek on kohustuslik ja seotud korteri omamisega korteriühistu hallatavas majas. Korteriomandid ja korteriühistu luuakse kaasomanike vahel sõlmitud eriomandi loomise kokkuleppega või kinnisasja omaniku jagamisavaldusega ning korteriomandid ja korteriühistu kantakse registritesse samaaegselt (KrtS §-d 2 ja 6). Korteriühistu õigusvõime tekib korteriomandite registriosade avamisega ja lõpeb korteriomandite registriosade sulgemisega kinnistusraamatus (KrtS § 16 lg 1). Korteriühistu lõpetamine, samuti sundlõpetamine ilma korteriomandi eriomandi osa lõpetamiseta ei ole võimalik (KrtS § 57).

c) Korteriomanike üldkoosolek on otsustusvõimeline, kui sellel osalevatele korteriomanikele kuulub üle poole häältest ja üle poole kaasomandi osadest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti (KrtS § 20 lg 2). Korteriomanike üldkoosolekul annab iga korteriomand ühe hääle, kuid korteriühistu põhikirjaga võib ette näha, et igal korteriomanikul on üks hääl sõltumata talle kuuluvate korteriomandite arvust või et hääle

arvu määrab korteriomandi kaasomandi osa suurus (KrtS § 22 lg 1). Korteriomanikel on õigus vastu võtta otsuseid korteriomanike üldkoosolekut kokku kutsumata (KrtS § 21).

d) Korteriühistul võib olla põhikiri (KrtS § 17 lg 1), st selle kohustust ei ole.

f) Korteriühistu juhatusel võib olla üks liige või kuni kolm liiget, kuid põhikirjaga võib ette näha sellest erineva juhatuse liikmete arvu või selle ülem- ja alammäära (KrtS § 24 lg 2).

Korteriühistul ei pea olema juhatust, kui korteriomandite arv ei ole suurem kui kümme või kui kõik korteriomandid kuuluvad ühele isikule; sel juhul juhvivad ja esindavad korteriomanikud korteriühistut ühiselt (KrtS § 23 lg-d 3 ja 4). Korteriühistu juhatuse asemel võib korteriühistut juhtida ja esindada juriidiline isik (valitseja) (KrtS § 26 lg 1).

g) Korteriomanikul on õigus saada juhatuselt teavet korteriühistu tegevuse kohta ja tutvuda korteriühistu dokumentidega (KrtS § 45 lg 1).

h) Korteriühistul peab olema reservkapital, mille suurus on vähemalt 1/18 korteriühistu aasta eeldatavatest kuludest (KrtS § 48).

2.2.10.1.2.6.3 Maaparandusühistu

a) Maaparandusühistu asutatakse MTÜS-is sätestatud korras ühistu tegevuspiirkonnas asuvate nende kinnisasja omanike otsuse alusel, kelle omandis on üle ühe kolmandiku maaparandussüsteemi maa-alast või üle ühe kolmandiku selles tegevuspiirkonnas asuva ühiseesvoolu pikkusest (MaaParS 56 lg 1). Sarnaselt korteriühistuga on tegu n.ö sundühistuga.

b) Ühistu kohustuslik liige on ühistu tegevuspiirkonnas asuva kinnisasja omanik, kelle kinnisasjal asub maaparandussüsteem; ühistu tegevuspiirkonnas asuva kinnisasja omanik saab ühistu liikmeks ühistu õigusvõime tekkimisest alates, sõltumata sellest, kuidas ta ühistu asutamise suhtes hääletas või kas ta võttis hääletamisest osa (MaaParS § 58 lg 1).

Kinnisasja omanikul on samas õigus volitada lihtkirjaliku volitusega kas hoonestusõiguse omanikku või kasutusvaldajat või isikliku kasutusõiguse omajat või põllumajandusliku rendilepingu või muu sarnase õigussuhte alusel kinnisasja kasutavat isikut täitma ühistu liikme õigusi ja kohustusi (MaaParS § 58 lg 3).

Ühistu liikme kinnisasja võõrandamise korral loetakse kinnisasja omandaja ühistu liikmeks astumise päevaks omandiõiguse ülemineku päev. Ühistu liikme pärandi vastuvõtnud pärija ühistu liikmeks astumise päevaks loetakse pärandi avanemise päev. Ühistu senise liikme liikmeksolek lõpeb uue liikme ühistusse astumise päeval (MaaParS § 58 lg 4).

c) Ühistu kohustusliku liikme osamaksu suurus ühistu varas on seotud tema kinnisasjal paikneva maaparandussüsteemi suurusega (MaaParS § 60 lg 1).

d) Põhikirjas määratakse lisaks MTÜS-s põhikirja kohta sätestatule kindlaks osamaksu, maaparandushoiukulude ja teiste maksete määramise alused, tegevuse avalikustamise kord, häälte jagunemine üldkoosolekul (MaaParS § 57).

e) Ühistu liikmete üldkoosolekul on igal ühistu liikmel üks hääle, kuid sõltuvalt ühistu liikmele kuuluvate kinnisasjade arvust või ühistu liikmele kuuluva maaparandussüsteemi maa-ala suuruselt ja tema kinnisasjal paikneva ühiseesvoolu pikkusest võib ühistu põhikirjas ette näha teistsuguse häälte arvu, arvestades, et ühel ühistu liikmel võib üldkoosolekul osalemise korral olla kuni kaks viiendikku häälte üldarvust (MaaParS § 63 lg 1).

2.2.10.1.2.6.4 Maakorraldusühistu

Maakorraldusühistut on reguleeritud MaaKS-is, kuid üksnes fragmentaarselt. Maakorralduse osalisel on MaaKS § 8 lg 1 p 8 järgi õigus moodustada maakorraldusühistu maakorralduskava koostamiseks.

Maakorraldusühistu liikmeks võib MaaKS § 9 lg 1 järgi olla kinnisasja omanik, kelle kinnisasjal viiakse läbi maakorraldustoiminguid. Maakorraldusühistu liige on kohustatud tasuma ühistule maakorralduse läbiviimisega seotud teostuskulud (MaaKS § 9 lg 2).

Ebaselge on, kas tegu on tulundusühistuga, millele kohaldub TÜS või mittetulundusühistuga, millele kohaldub MTÜS, kuid eeldada võib ehk viimast. Ühistuspetsiifilised reeglid puuduvad sootuks.

2.2.10.1.2.7 Kohaliku omavalitsuse üksuste liidud ja kohalike omavalitsuste osalemine muudes mittetulundusühingutes

a) KOKS § 35 reguleerib kohaliku omavalitsuse üksuste osalemist MTÜ-des. See puudutab küll õiguste teostamise KOV-i poolset korda, mitte ei mõjuta otseselt ühinguid endid.

b) Lisaks näevad KOLS kui mh KOKS §-d 12, 62 ja 63 ette omavalitsusüksuste liitude moodustamise. Sisult on tegemist avalikõiguslikke funktsioone täitavate moodustistega, mida käsitletakse siiski MTÜ-na. KOLS näeb ette maakonna või piirkonna kohaliku omavalitsuse üksuste liidu ja üleriigilise kohaliku omavalitsuse üksuste liidu asutamise ja tegevuse erisused võrreldes MTÜS-iga (KOLS § 1 lg 1). Liit on MTÜ, mille suhtes kohaldatakse MTÜS, arvestades käesolevas seaduses ettenähtud erisusi (KOLS § 1 lg 2).

Liit esindab liitu kuuluvaid kohaliku omavalitsuse üksusi kui tervikut suhetes riigorganite, teiste isikute ja rahvusvaheliste organisatsioonidega (KOLS § 8 lg 1). Liidul on õigus oma liikmete ühiste huvide kaitsmiseks pöörduda kaebusega halduskohtusse (KOLS § 8 lg 3). Liit täidab kohaliku omavalitsuse ülesandeid, mille liidu kaudu ühiselt täitmise on otsustanud üldkoosolek (KOLS § 9 lg 1).

c) Kehtestatud on piirangud liikmetele. Maakondliku liidu võivad ühiselt asutada üle poole maakonna kohaliku omavalitsuse üksustest ning piirkondliku liidu üle poole iga osaleva maakonna kohaliku omavalitsuse üksustest (KOLS § 4 lg 1). Üleriigilise liidu võivad ühiselt asutada üle poole Eesti kohaliku omavalitsuse üksustest või kohaliku omavalitsuse üksused, kelle elanike arv kokku moodustab rahvastikuregistri andmete alusel üle poole Eesti elanike arvust (KOLS § 4 lg 2). Kohaliku omavalitsuse üksus võib samal ajal kuuluda ühte maakondlikku või piirkondlikku liitu ja ühte üleriigilisse liitu (KOLS § 4 lg 3).

Liit ei või keelduda maakondliku või üleriigilise liidu liikmele esitatavatele nõuetele vastava kohaliku omavalitsuse üksuse vastuvõtmisest liidu liikmeks (KOLS § 6 lg 1). Haldusterritoriaalse korralduse muutmisel läheb liidu liikme staatus üle uuele kohaliku omavalitsuse üksusele, kui kõik endised kohaliku omavalitsuse üksused olid liidu liikmed (KOLS § 6 lg 3).

d) KOLS §-s 5 on sätestatud detailselt põhikirja andmed.

e) Liidu mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kandmise avaldusele lisatakse liidu liikmete nimekiri; liikme liitu vastuvõtmisel, liidust väljaastumisel, väljaarvamisel või liikmestaatuse üleminekul esitab liit mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri pidajale viivitamata sellekohase teate (KOLS § 6 lg 7).

f) KOLS 7 sätestab nõuded üldkoosolekul otsuste vastuvõtmisele, kuid sisuliselt ei erine need MTÜS-st.

2.2.10.1.2.8 Riigi osalus mittetulundusühingutes

RVS, esmajoones selle §-d 6 ja 78 reguleerivad riigi liikmeõiguste teostamist MTÜ-s. Need ei puuduta siiski MTÜ-de endi erisusi. Erireeglid kehtivad riigi osalusõiguste teostamiseks maaparandusühistus (MaaParS § 59).

2.2.10.1.2.9 Tulumaksusoodustusega mittetulundusühingud

Praktikas omavad suurt tähendust TuMS-s osadele MTÜ-dele tehtud tulumaksusoodustused, mh ei maksustata tulumaksuga selliste MTÜ-de antud stipendiume (TuMS § 19 lg 6) ning sellistele MTÜ-dele tehtud kingitusi ja annetusi (TuMS § 27 lg 1).

Selliste MTÜ-de kohta peetakse TuMS § 11 alusel eraldi nimekirja. Tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute, sihtasutuste ja usuliste ühenduste nimekirja kinnitab pärast asjatundjate komisjonilt soovitusel küsimist Maksu- ja Tolliamet otsusega (TuMS § 11 lg 1). Nimekirja kantakse TuMS § 11 lg 2 järgi MTÜ, sihtasutus ja usuline ühendus kes tegutseb avalikes huvides või heategevuslikult, ei jaga oma vara või tulu, ühingu lõpetamise korral antakse alles jäänud vara üle nimekirja kantud vms ühingule või avalik-õiguslikule juriidilisele isikule, ühingu halduskulud vastavad tema tegevuse iseloomule ja põhikirjalistele eesmärkidele ning ühingu töötajale ja juhtimis- või kontrollorgani liikmele makstav tasu ei ületa samasuguse töö eest ettevõtluses harilikult makstavat tasu. Lisaks on TuMS §-s 11 sätestatud nimekirja kandmise kord ja eeldused kui ka kord ja alused nimekirjast kustutamiseks

2.2.10.2 Probleemid kehtivas õiguses

2.2.10.2.1 Lähteülesanne

Lähteülesande järgi tuleb analüüsida:

- 1) Kas MTÜ vorm vastab praktika vajadustele?
- 2) Kas kehtiv õigus aitab vältida selle õigusliku vormi kuritarvitusi? Kas kehtiv regulatsioon on efektiivne meetmete võtmiseks selliste MTÜ-de osas, kellele on majandustegevuse kaudu tulu saamine muutunud põhitegevuseks?
- 3) Milline õiguslik vorm oleks kõige sobivam MTÜ-dele, kellele on majandustegevuse kaudu tulu saamine muutunud põhitegevuseks (nt kas osa MTÜ-sid võiksid pigem tegutseda tulundusühistu vormis, kui selle ühinguliigi regulatsiooni modifitseerida ja lubada MTÜ ümberkujundamist tulundusühistuks)?

2.2.10.2.2 Mittetulundusühingute üldine regulatsioon

Analüüsi autorite arvates on MTÜS-i kaudu tagatud PS § 48 järgne ühinemisvabadus. Regulatsioon piisavalt paindlik ja mõistlik, võimaldades kõigil soovijatel mittetulunduslikel eesmärkidel ühineda. Ühingu saab asutada igaüks suhteliselt kiiresti, lihtsalt ja odavalt, formaalseid takistusi ei ole ja riigi luba asutamiseks samuti mitte nagu ka püsivat järelevalvet tegevuse üle.

Samas saab diskuteerida põhimõtteliselt järgmiste küsimuste üle, kas:

- MTÜ eesmärki majandustegevuse ja tulu jaotamise piirangute osas tuleks laiendada või siis kehtestada karmim järelevalve piirangute järgimiseks – see probleem on välja toodud rõhutatult ka lähteülesandes ja tõstatud huvigruppide poolt, sel on muule lisaks ka konkurentsioiguslik aspekt, kui MTÜ vormis konkureeritakse turul vormieeliseid kasutades;
- vajalik on eristada asutamislepinguta ja põhikirja, minimaalselt tuleks seaduses selgelt ühtlustada vorminõuded;
- lubada vähemasti osaliselt tegutsemist juhatusega liikmete juhtimisel või juriidilisest isikust juhatuse liikmeid (nii nt lubatud ka korteriühistul);
- lubada juhatuse liikmete tähtajatust (sarnaselt osaühinguga);
- põhjendatud on lubada registrisse kanda juhatuse esindusõiguse piiranguid;
- hääletamisel peavad liikmete hääled alati võrdsed olema;
- õige on üldkoosoleku otsuste vastuvõtmiseks kvooruminõudeid üldse mitte ette näha;

- on võimalik lihtsustada ülisuure liikmete arvuga MTÜ-de koosolekute pidamist;¹⁶⁸
- kuidas toimub detailsemalt ühistust väljaarvamise vaidlustamine, mh millal jõustub juhatuse otsus väljaarvamise kohta ning kas juhatuse otsuse vaidlustamise kohta tehtud üldkoosoleku otsuse vaidlustamisel saab hinnata ka juhatuse otsust;¹⁶⁹
- kas saaks lihtsustada likvideerimist;
- kas põhjendatud on MTÜ ümberkujundamise keeld ning piirangud ühinemisel ja jagunemisel.

Registriga seonduvate küsimuste kohta vt ptk 4.

2.2.10.2.3 Eri liiki mittetulunduslikud ühendused

2.2.10.2.3.1 Üldiselt

Üldise tähelepanekuna saab analüüsi pinnalt välja tuua, et eriseadustes reguleeritud mittetulunduslike ühenduste suhe MTÜS regulatsiooniga on tihti ebaselge ja seaduse rakendajale ka raskestimõistetav.

2.2.10.2.3.2 Usulised ühendused ja usuühingud

a) Usuliste ühenduste regulatsioon KiKoS on problemaatiline mitut pidi. Esiteks ei ole selge seaduse suhe MTÜS-ga, st mis sealt kohaldub ja mis mitte. KiKoS on raskestimõistetav ja mitte üksnes usulise ühenduse eristamiskriteeriumite osas. Mitte kõik erisused MTÜ-dest ei tundu ka põhjendatud. Arusaamatu on MTÜ-de ja sihtasutuste registri (või ühtse eraõiguslike juriidiliste isikute) kõrval tingimata alamregistri vajalikkus neile, oma erireeglitega, mis tekitavad segadust.

b) Usuliste ühenduste eripära ja ajaloolised traditsioonid võivad tingida esmalt juhtimislikud erisused, mh n.ö ametikohajärgsed juhatuse liikmed. Küll ei saa pidada õigeaks kolmandaid isikuid kaitsvate sätete osas põhikirjaga välistamise võimalust nt juhatuse esindusõiguse ja vastutuse (KiKoS § 24) kui ka ühinemise, jagunemise ja lõpetamise puhul (KiKoS § 16 lg 1).

Ebaselge on usulise ühenduse ümberkujundamiskeelu tähendus ja sisu (KiKoS § 5 lg 3). See ei peaks vältima olemasoleva n.ö tavalise MTÜ muutmist usuliseks ühenduseks kui ka vastupidi.

c) Küsimusi tekitab nõue, et kiriku ja koguduste liidu asutamisleping ja sellega kinnitatud põhikiri peavad olema notariaalselt tõestatud (KiKoS § 11 lg 6).

d) Eriti tekitab küsimusi koguduste ja kloostrite käsitus seaduses „alamalseisvate“ juriidiliste isikutena, kelle asutamise otsustab või peab vähemasti heaks kiitma kirik, kes ainsana saab ka otsustada selle registrisse kandmise, kogu koguduste ja kloostrite tegevus lähtub kiriku põhikirjast, mh vara käsutamine. Samuti läheb koguduse vara likvideerimisel esmajärjekorras kirikule või koguduste liidule. Kui soov on sedasi kogudusi „kontrollida“ ja hirm nende liigse „isepäisuse“ eest, ei maksaks neid üldse juriidilise isikuna käsitleda, see oleks märksa loogilisem. Küsitav on ka, miks peab koguduse asutamiseks olema just 12 liiget.

e) Problemaatiline on ja kaotada tuleks regulatsioon, et juhatuse vahetamiseks ei pea esitama dokumente selle asendamise nõuetekohase koosoleku toimumise kohta.

2.2.10.2.3.3 Erakonnad

a) Erinevalt usulistest ühendustest on erakond sätestatud selgelt MTÜ-na ja suhteliselt arusaadav on ka MTÜS kohaldamise ulatus. Oma loogika on ka erakonnaliikmete nimekirja avalikustamisel registripidaja kaudu.

b) Poliitiline on küsimus minimaalsest erakonna liikmete arvust. Küll aga tekitab küsimusi EKS § 6 lg 2 sõnastus, et „erakond registreeritakse, kui tal on vähemalt 500 liiget“. Esiteks asutamisel ei saagi veel liikmeid olla, saavad olla asutajad. Teiseks on lahtine küsimus n.ö tavalise MTÜ erakonnaks tegemises,

¹⁶⁸ Vt nt RKTkm 18.10.2016, 3-2-1-89-16.

¹⁶⁹ Vt sarnaste sätete kohta tulundusühistu puhul RKTko 3.06.2003, 3-2-1-65-03, p-d 25, 31.

st kas 500 liikme saamisel saab end kuidagi erakonnana ümber registreerida, vastavalt põhikirja muutes? Samamoodi on ebaselge erakonna muutmine n.ö tavaliseks MTÜ-ks, kasvõi liikmete arvu langemisel alla 500 või peab sellega kaasnema vältimatult lõpetamine.

c) Küsitavad on võrreldes tavaliste MTÜ-de niigi väikestest enamusnõuetest veel napimad enamusreeglid otsuste vastuvõtmiseks, olgu põhikirja muutmiseks kui ühinemiseks, kui piisab kohalolijate (keda omakorda võib olla nii vähe kui tahes) poolthääle enamusest.

2.2.10.2.3.4 Ametiühingud

a) Väga problemaatiline on ametiühingute õiguslik regulatsioon AÜS-s, mis näib lähtuvat põhimõttest, et kõige paremini tagatakse liikmete õigusi ja PS § 29 lg 5 järgset põhivabadust ametiühingusse kuuluda, MTÜS mõistlike ja liikmeid kaitsvate reeglite kohaldamatajätmisel. Kuigi ametiühing on sätestatud seaduses MTÜ-na, on selle regulatsioonist tehtud palju põhjendamatu erisusi. Seadus on ilmselgelt selle ideoloogiaga üle pingutatud ja õige oleks see suures ulatuses kehtetuks tunnistada ja kohaldada MTÜS sätteid, mida praegu ka suuresti asjatult dubleeritud.

b) Arusaamatu on, miks on (olgu ka MTÜ-de ja sihtasutuste registri koosseisus) vajalik eraldi ametiühingute register.

c) Ebaselge on, mida tähendab ametiühingu ümberkujundamise keeld ning kuidas n.ö tavaline MTÜ saab ametiühinguks ja ametiühing tagasi tavaliseks MTÜ-ks. Samuti on küsitav, miks ametiühingu asutamiseks on vaja just viit töötajat ja miks asutamine peab tingimata toimuma asutamiskoosolekul.

d) Ebaselge on, kuidas arvestatakse ametiühingu liikmeks olevate ametiühingute hääli, kui AÜS § 9 lg 5 järgi on igal liikmeks oleval ametiühingul on vähemalt üks hääl.

e) Täiesti arusaamatu on, miks lubatakse ametiühingul põhikirjaga välistada juhatuse poolse liikmeks vastuvõtmise keeldumise või liikme väljaarvamise vaidlustamist üldkoosolekul, võtta üldkoosolekult oluliste küsimuste otsustamine nagu nt põhikirja muutmine või juhatuse määramine või majandusaasta aruande kinnitamine, kitsendada üldkoosoleku kokkukutsumise ja selle päevakorra määramise õigust ning vähendada veelgi üldkoosoleku otsuse vastuvõtmise kriteeriumeid. Sellised erisused on selgelt ebademokraatlikud ja vähendavad ühingu liikmete õigusi. Suisa kentsakad on aga erisus, et ametiühingu registriavaldus ei pea olema notariaalselt kinnitatud ega digitaalallkirjastatud. Samamoodi ilmselgelt põhjendamatu on ka muud erisused MTÜS-st nagu nt üldkoosoleku protokollu notariaalse tõestamise nõudeõiguse välistamine või liikme hääletama lubamine, kui hääletatakse tema vastamist kohustustest või vastutusest ning temaga tehingu tegemist või õigusvaidluse pidamist või juhatuse asendusliikmete kohtu kaudu määramise välistamine

2.2.10.2.3.5 Loomeliidud

Loomeliitude regulatsioonis ei ole olulisi erisusi MTÜS-ga võrreldes tehtud ja puudub ka vajadus käesoleva analüüsi raames esitada ettepanekuid seal muudatuste tegemiseks.

2.2.10.2.3.6 Mittetulundusühistud

a) Kogu mittetulundusühistute kontseptuaalne alus vajaks uuesti läbimõtlemit ning seda koos ühelt poolt tulundusühistu eesmärgi võimaliku laiendamisega mittetulunduslikule tegevusele ja teisalt MTÜ-de majandustegevuse keelu leevendamisega. Praegu on ebaselge, miks nt korteriühistule kohalduvad MTÜ-de sätted, hooneühistule aga tulundusühistu sätted. Osad ühistud on üldse ebaselged.

Kuigi TUS § 95 näeb ette, et mittetulundusühistutele kohaldatakse MTÜS-i, tuleneb KrtS-st korteriühistu kohta nt ometi teisiti ja MTÜS kohalduvad vaid läbi viidete. Maakorraldusühistu õiguslik tähendus on aga sootuks ebaselge.

b) **Korteriühistu** erisused sundühistuna tulenevad korteri omamisest ühistu hallatavas majas. See tingib seaduses rea erisusi. Samamoodi on põhjendatud hääle ja kvoorumi sidumine liikmete

korteriomanditega. Ehk on põhjendatud ka eraldi alamregister MTÜ-de ja sihtasutuste registri koosseisus, kuigi hädavajalik see pole.

Ebaselge on korteriühistu ümberkujundamiskeelu tähendus, esmajoones kas mingi n.ö tavalise MTÜ saab muuta korteriühistuks ja vastupidi, aga puudulik ja ebaselge on ka korteriühistu maksejõuetuse regulatsioon ja selle tähendus.

c) Maaparandusühistu on samuti sundühistu ja seal liikmeksolek samuti seotud puudutatud kinnisasjade omamisega. See tingib ka olulise eriregulatsiooni. Selge on sellele ka MTÜS sätete kohaldamine.

2.2.10.2.3.7 Kohaliku omavalitsuse üksuste liidud

Kohaliku omavalitsuse üksuse liidud on seaduses sätestatud MTÜ-dena, kuid sisuliselt täidavad need avalikõiguslikke funktsioone ja kaaluda võiks nende tunnustamist avalikõiguslike juriidiliste isikutena. Olulisi põhjendamatuid erisusi MTÜS-st ei ole neile siiski kehtestatud.

2.2.10.2.3.8 Riigi ja kohaliku omavalitsuse osalus mittetulundusühingutes

Riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste osalus MTÜ-des on reguleeritud ehk liigdetailselt (riigi puhul just), kuid otseseid erisusi MTÜ-de üldistest reeglitest ei ole ning teada ei ole ka suuremaid probleeme liikmeõiguste teostamise korraldamisest.

2.2.10.2.3.9 Tulumaksusoodustusega mittetulundusühingud

Tulumaksusoodustustega MTÜ-de nimekirja saamise eeldused on seaduses suhteliselt detailselt reguleeritud nagu ka sinna kandmise ja sealt väljaarvamise kord. Otseseid probleeme sellega seoses analüüsi raames ei teadvustatud.

2.2.10.3 Teema käsitus ajalooliselt

a) Ühing ja liit olid juriidiliste isikutena ette nähtud **1940. a TsSE-s**. Ühing või liit sai juriidiliseks isikuks vastavalt põhikirjale (§ 65), pärast seda oli ette nähtud registreerimine (§ 66). Ühingul pidi olema vähemalt seitse asutajat (§ 66 lg 2). Kõrgeim organ oli üldkoosolek (§ 68). Otsused tuli teha kohalolijate häälteenamusega (§ 70 lg 2). Esindus- ja juhtorganina oli ette nähtud juhatus (§ 72 lg 1).

b) Nõukogude perioodil oli mittetulunduslike ühenduste tegutsemine piiratud ja riigi range kontrolli all. Samas neid siiski oli ja nimetati ühiskondlikeks organisatsioonideks, mis olid TsK § 26 lg 1 järgi ka juriidiliseks isikuks.

c) Üleminekuajal reguleeris MTÜ-sid algselt **Eesti NSV seadus kodanike ühenduste kohta**. See nõudis ühenduse asutamiseks vähemalt kolme isikut (§ 2) ning nägi ette asutamiseks põhikirja registreerimise, millisest ajast omandab ühendus juriidilise isiku õigused (§ 5). Põhikirja registreerimine toimus kohalikul tasandil, üleriigiliste ühenduste põhikirjad pidi registreerima valitsus või Ülemnõukogu Presiidium (§ 13).

24. aprillil 1994 jõustus **mittetulundusühingute ja nende liitude seadus**, mis samuti nõudis § 2 lg 1 ja § 7 järgi vähemalt kolme füüsilisest isikust liiget ja üleriigiliste ühingute põhikirjad pidi EV MLS § 10 lg 2 järgi registreerima Vabariigi Valitsus ja kehtestas ka muid avalikõiguslikke piiranguid.

Mittetulundusühistute tegevust reguleeris algselt **Eesti Vabariigi ühistuseadus**.

d) TsÜS₍₁₉₉₄₎ § 6 lg 1 kehtestas (koos §-ga 36) eraõiguslike juriidiliste isikute liikide *numerus clausus* põhimõtte, loetledes seaduses sellena ka mittetulundusühingu.

Edasi jõustus 1. oktoobrist 1996 MTÜS ning 1. juulist 2002 TsÜS.

2.2.10.4 Euroopa Liidu õigus

a) Euroopa Liidu direktiividega MTÜ-de tegevust ei reguleerita, selleks puudub EL-l ka pädevus.

b) Supranatsioonaalsetest ühingutest meenutab MTÜ-d einm spetsiifilise avaliku võimu kandjate piirülese koostöö edendamise eesmärgiga tulundusühistu tüüpi Euroopa territoriaalse koostöö rühmitus (ETKR).

c) EL on siiski kunagi kavandanud ka piirülest Euroopa MTÜ-d (assotsiatsiooni)¹⁷⁰, millisest kavast küll asja ei saanud.

2.2.10.5 Teema käsitus võrdlusriikides

2.2.10.5.1 Saksamaa

a) BGB ei näe eraldi mittetulundusühingu vormi. Juriidilisest isikust **liite** võib olla kahte tüüpi:

- **Mittetulundusühing** (*nicht wirtschaftlicher Verein, Idealverein, eingetragene Verein*) (BGB § 21) ei või tegelda majandustegevusega. Sellel peab olema vähemalt seitse asutajat ja kirjalikult taasesitatavas vormis põhikiri, juhatus ja liikmete koosolek. Sissemaksid asutamiseks vaja ei ole. Õigusvõime saab see ühing registrisse kandmisest. Organite ja tegevuse korraldamise osas on suur vabadus seda põhikirjas kindlaks määrata.
- **Majandusliit** (*wirtschaftlicher Verein*) (BGB § 22), mille tegevuse eesmärgiks on majandustegevus. Minimaalne asutajate arv ei ole sätestatud, vajalik on ka põhikiri. Õigusvõime tekib aga riikliku loa andmisest, mitte registrikandest. Juhatus ja liikmete üldkoosolek on organid. Põhikirjaga võib juhtimist suhteliselt vabalt korraldada.

b) Oluline on ka **registreerimata (õigusvõimetu) liit** (*nicht rechtsfähige Verein*) (BGB § 54). See ei ole juriidiline isik ja sellele kohaldatakse seltsingu sätteid, kuid piiratud õigusvõime sel siiski on.¹⁷¹ Nii nt sätestab ZPO § 50 lg 2 eraldi, et mitteõigusvõimeline liit saab olla hagejaks ja kostjaks ning võrdsustatakse menetluses õigusvõimelise liiduga. Piiranguid selle liidu tegevusele otseselt seaduses ei ole, ka oma korralduse saab see ise otsustada ning liikmed otsustavad ja juhtimise. Seda ei registreerita ega ole vaja ka luba tegutsemiseks. Liidu nimel tehingute tegijad vastutavad isiklikult. Liikmeõigused määratakse liidu liikmete poolt.

2.2.10.5.2 Soome

Mittetulundusühingut (*yhdistyksen*) reguleeritakse mittetulundusühingute seaduses FI YHL isikute ühendusena, mis võib pärast registrisse kandmist omada tsiviilõigusi ja -kohustusi ning osaleda poolena kohtumenetluses. Ühingu peamine eesmärk ei tohi olla liikmetele tulu teenimine või muu äriiline tegevus, keelatud on sõjaväelised ühendused. Majanduslik tegevus on lubatud üksnes põhikirjas ettenähtud juhul, eesmärgi saavutamiseks vajalikus ulatuses või ebaolulisel määra. Asutajaid peab olema vähemalt kolm isikut. Asutamiseks on vajalik asutamisotsus ja põhikiri. Organid on liikmete üldkoosolek ja täitevkomitee (vähemalt kolm füüsilist isikut). Üldkoosoleku pädevuse võib üle anda volinike koosolekule.

2.2.10.5.3 Rootsi

Rootsis ei ole eraldi mittetulundusühingute regulatsiooni. Mittetulunduslike ühingute tegevus on korraldatud kohtupraktikast tulenevate printsiipide ja analoogia alusel.¹⁷²

2.2.10.5.4 Läti

Mittetulundusühing (*biedrība*) on reguleeritud mittetulundusühingute ja sihtasutuste seaduses LV BN. Tegu on juriidilisest isikust isikute vabatahtliku ühendusega, mis on loodud põhikirjajärgse

¹⁷⁰ Proposal for a COUNCIL REGULATION (EEC) on the Statute for a European association. - EÜT C, 31.8.1993, 236/1.

¹⁷¹ MüKo-BGB (2015)/Arnold, § 54, äärenr 3-7.

¹⁷² Charitable organisations in Sweden: overview. Legal framework. Kättesaadav: <http://uk.practicallaw.com/8-633-0335?source=relatedcontent>.

mittetulundusühingute ülevaade: <http://uk.practicallaw.com/8-633-0335?source=relatedcontent>
http://ecnl.org/wp-content/uploads/2016/04/Rukovodstvo_eng_fin-web_sweden.pdf

mittetulundusliku eesmärgi saavutamiseks. Majandustegevus on lubatud kõrvaltegevusena, kui see on vajalik vara säilitamiseks või kasutamiseks või põhikirjajärgse eesmärgi saavutamiseks, kasumit ei tohi liikmetele välja maksta, keelatud on sõjaväeline tegevus. Asutajaid peab olema vähemalt kaks isikut või õigusvõimelist täis- või usaldusühingut. Asutamiseks on vajalik asutamisotsus ja põhikiri, samuti registreerimine. Organiteks on liikmete üldkoosolek ja juhatus (vähemalt üks füüsiline isik), üldkoosoleku pädevuse võib üle anda volinike koosolekule. Põhikirjaga võib ette näha ka muid organeid.

2.2.10.5.5 Leedu

Mittetulundusühing (*asociacija*) tegutseb mittetulundusühingute seaduse LT AI alusel. Tegu on juriidilise isikuga, mille eesmärk on koordineerida liikmete tegevust, esindada nende huve ja neid kaitsta või muul viisil avalikke huve teenida. Vara võõrandamine on lubatud kohustuste täitmiseks või põhikirjajärgsete eesmärkide saavutamiseks. Ühinguga seotud isikutele vara kinkimine või väljamaksete tegemine on keelatud nagu ka seotud isikutelt laenu võtmine ja kolmandate isikutega ühingule kahjulike tehingute tegemine. Keelatud on ka sõjaväeline ja riigi või eriliigiliste ühenduste (kirikud, ametiühingud jms) funktsiooni täitev tegevus keelatud. Asutajaid peab olema vähemalt kolm isikut. Asutamiseks on vajalik asutamisotsus ja põhikiri, samuti registreerimine. Organiteks on liikmete üldkoosolek ja juhatus. Juhatuses peab olema vähemalt üks füüsiline isik, kollegiaalse juhtorgani liikmed võivad olla ka juriidilised isikud. Üldkoosoleku pädevuse võib üle anda muule kollegiaalsele organile. Põhikirjaga võib ette näha ka muid organeid.

2.2.10.5.6 Suurbritannia

Mittetulundusühinguga otse võrreldavaid ühinguorme Suurbritannias ei ole. Mittetulunduslikul eesmärgil tegutsemiseks on võimalik kasutada erinevaid ühingu vorme (piiratud vastutusega ühing, ühistu). Heategevuslike organisatsioonide jaoks on loodud eraldi ühinguvorm (*charitable incorporated organisation*, CIO), mis tegutseb heategevuslike organisatsioonide seaduse GB ChA 11. osa alusel.

2.2.10.5.7 Delaware

Delaware'is ei ole eraldi **mittetulundusühingu** ühinguõiguslikku regulatsiooni, vaid ühing saab deklareerida, et tegutsetakse mittetulunduslikul või heategevuslikul eesmärgil. Sellega kaasnevad lisanõuded ja tegevuspiirangud ning peamiseks tagajärjeks on soodsam maksustamine.¹⁷³ Lisaks võivad mittetulunduslikud ühendused, mis ei ole ühinguna registreeritud (*unincorporated nonprofit association*) Delaware'i õiguse järgi omada teatud tsiviilõigusi ja -kohustusi. Nende tegevust reguleerib registreerimata mittetulundusühingute seadus *Delaware Uniform Unincorporated Nonprofit Association Act*.

2.2.10.5.8 Madalmaad

Mittetulundusühingut (*NL vereniging*) reguleeritakse NL BW II rmt 2. jaos. See on juriidiline isik, mis tegutseb põhikirja järgse mittetulundusliku eesmärgi saavutamiseks. Ühing võib teenida kasumit, aga seda ei tohi liikmetele välja maksta, vaid peab kasutama eesmärgi saavutamiseks. Asutajaks peab olema vähemalt kaks isikut. Asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisleping ja põhikiri. Registreerimine on kohustuslik, kuid registrikanne ei ole konstitutiivne. Organiteks on liikmete üldkoosolek ja juhatus. Üldkoosolekut võib asendada volinike koosolek. Võib olla muid põhikirjaga ette nähtud organeid.

2.2.10.5.9 Luksemburg

Mittetulundusühingute (*association*, LU A.S.B.L) tegevust reguleerib mittetulundusühingute ja sihtasutuste seadus LU AF. Tegu on juriidilise isikuga, mis koondab tegevust või ressursse

¹⁷³ Vt A. Mancuso. How to Form a Delaware Nonprofit Corporation. Kättesaadav: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/forming-nonprofit-corporation-delaware-36056.html>

mittetulunduslikul eesmärgil. See ühing ei tohi tegeleda majandustegevusega ega teha liikmetele väljamakseid. Ühingul võib olla üksnes sellist vara, mis on vajalik eesmärgi saavutamiseks. Asutamiseks peab olema vähemalt kolm isikut. Asutamiseks on vajalik põhikiri, mis avaldatakse ja registreeritakse. Organiteks on liikmete üldkoosolek ja juhatus.

2.2.10.6 Järeldused ja ettepanekud

2.2.10.6.1 Üldiselt

Üldjäreldus on, et MTÜ vorm vastab üldiselt praktika vajadustele. Mis ei tähenda, et seda ei võiks täiustada.

2.2.10.6.2 Mittetulundusühingute üldine regulatsioon

a) Lähteülesande järgi on suurimaks probleemiks MTÜ-de kaudu arendatav **majandustegevus**. MTÜS § 1 lg 1 järgi ei või MTÜ eesmärgiks või põhitegevuseks olla majandustegevuse kaudu tulu saamine. MTÜ tulu võib MTÜS § 1 lg 2 järgi aga kasutada üksnes põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks ning MTÜ ei või jaotada kasumit oma liikmete vahel (MTÜS § 1 lg 2).

Sarnased piirangud kehtivad MTÜ-dele ka mujal. Juba MTÜ nimi eeldab, et see ühinguvorm ei ole mõeldud tulu teenimiseks. Siin midagi põhimõtteliselt muutma ei peaks. Iseenesest ei keela MTÜS MTÜ-l majandustegevust, vaid üksnes sätestab, et selle eesmärgiks või põhitegevuseks ei või olla majandustegevuse kaudu tulu saamine. See tähendab, et kogu selle ühingu mõte ei peaks olema tulu teenimine mittetulunduslikus vormis. Seetõttu pole põhjust seda regulatsiooni ka muuta. Veel olulisem on säilitada piirang kasumi liikmete vahel jaotamise osas. Ebatäpne on ja ära muuta tuleks MTÜS § 40 lg 1 p 2, mille järgi on MTÜ sundlõpetamise aluseks, kui selle põhitegevuseks saab majandustegevus, mitte aga majandustegevuse kaudu tulu teenimine, mille vahel on erisus. Reaalsuses sundlõpetamist teadaolevalt ometigi praktiliselt tehtud ei ole seni sel põhjusel ning sisuliselt keegi MTÜ-de tegevuse üle järelevalvet ei teosta.¹⁷⁴ MTÜS § 40 annab samas taotluse esitamise õiguse igale huvitatud isikule kui ka valdkonna eest vastutavale ministrile (eelduslikult sise- või justiitsministrile), kuid kohus saab seda teha ka omal algatusel. Töörühm praegu siin muudatusi ei teeks, vaid jälgiks veel arenguid ja sundlõpetamise mehhanismi osas kohtupraktika peatset kujunemist.

b) Seaduses tuleks selgelt ühtlustada asutamislepingu ja põhikirja vorminõuded. Nende asutamisdokumentide ühendamist töörühm ei toetanud.

c) **Juhatus** osas võiks lubada vähemasti osaliselt tegutsemist juhatuseta liikmete juhtimisel. Töörühm ei toetanud juriidilisest isikust juhatuse liikmete lubamist korteriühistule lisaks. Juhatus liikmete tähtsajatus osas võiks kaaluda lubamist, sarnaselt osaühinguga. Samas suurema liikmeskonnaga MTÜ-de puhul võib sellest tekkida ka probleeme, kui võiks „eluaegsed“ juhatuse liikmed tekkida, eriti kui MTÜ-d juhitakse volinike koosoleku kaudu. Seega kui üldse, siis vaid piiratud liikmeskonnaga MTÜ-de puhul.

Juhatus esindusõiguse piirangute registrisse kandmise vajalikkus on kaheldav. Teiste eraõiguslike juriidiliste isikute puhul neid ei ole ja pigem võivad need piirangud tekitada ühtse registri raames segadust.

d) **Liikmete** võrdsest hääleõigusest peaks saama põhikirjaga ka kõrvale kalduda, eriti kui tegu on MTÜ-de liiduga, kus MTÜ-de suuruse (või liikmeskonna suuruse) järgi hääletamisel ei tohiks olla takistusi. Samas võiks panna ka piiri, palju hääli ühel liikmel võiks olla või piirata mitmehäälsust teatud kesksete otsuse puhul.

Kuigi küsimusi tekitab, kas ikka peaks MTÜ liikmete üldkoosolek on otsustusvõimeline, sõltumata seal osalevate liikmete arvust (MTÜS § 21 lg 1), ei toeta töörühm selle muutmist, isegi kui halvemal juhul

¹⁷⁴ Vt esimese teadaoleva juhtumi kohta RKTkm 13.09.2017, 2-16-17452.

tähendab see võimalust pidada paralleelselt mitut koosolekut. Töörühma arvates võiks kvooruminõuete kehtestamine jääda põhikirjas otsustada.

Kuigi praktiline vajadus oleks lihtsustada ülisuure liikmete arvuga MTÜ-de koosolekute pidamist¹⁷⁵, ei ole lahenduseks mitmete paralleelste koosolekute pidamine, vaid tõenäoliselt ikkagi vaid volinike koosolek.

f) Täpsustada võiks MTÜ liikmest väljaarvamise juhatuse otsuse vaidlustamise korda üldkoosolekul, mh selgelt näha ette liikmesusõiguse lõppemise aeg ja näha ette, et juhatuse otsuse vaidlustamise kohta tehtud üldkoosoleku otsuse vaidlustamisel saab hinnata ka juhatuse otsust.¹⁷⁶

g) MTÜ ümberkujundamine ja eri vormis ühinemine ja jagunemine võiksid vähemasti piiratud olla lubatud, kasvõi selleks, et edukalt majandustegevusega tegelev MTÜ saaks end legaalselt muuta nt tulundusühistuks või miks mitte ka osaühinguks või sellise ühingu ühineda või jagunemise teel majandustegevusega tegelev osa eraldada äriühingusse ja jääda seal ise osanikuks.

h) Registriga ja aruandlusega seonduvate küsimuste kohta vt ptk 4.

2.2.10.6.3 Eri liiki mittetulunduslikud ühendused

2.2.10.6.3.1 Usulised ühendused ja usuühingud

Usuliste ühenduste osas on kaalumiseks järgmised ettepanekud:

- sätestada usulised ühendused KiKoS-s selgelt MTÜ alaliigina ja kaotada ka eriregister;
- kaotada võimalus kalduda põhikirjaga kõrvale kolmandaid isikuid kaitsvatest sätetest nagu juhatuse esindusõiguse ja vastutuse (KiKoS § 24) kui ka ühinemise, jagunemise ja lõpetamise puhul (KiKoS § 16 lg 1);
- selgelt ette näha võimalus tavalisest MTÜ-st muutuda usuliseks ühenduseks ja vastupidi;
- kaaluda kiriku ja koguduste liidu asutamislepingu ja sellega kinnitatud põhikirja notariaalse tõestamise nõudest (KiKoS § 11 lg 6) loobumist;
- kaaluda koguduste kui n.ö alamalseisva juriidilise isiku kontseptsiooni muutmist, kas nende autonoomia suurendamise läbi nagu see on „tavalistel“ MTÜ-del või siis juriidilise isiku staatuse äravõtmise ja vajadusel vaid piiratud õigusvõime tunnustamise kaudu.

2.2.10.6.3.2 Erakonnad

Erakondade osas võiks kaaluda järgmisi muudatusettepanekuid:

- täpsustada, mida tähendab 500 liikme nõue registreerimise eeldusena ning selgelt võimaldada muuta tavaline MTÜ erakonnaks ja vastupidi;
- kaotada erireeglid põhikirja muutmise kui ühinemise otsuste tegemiseks, st MTÜS üldreeglite järgi naasta vähemuse kaitse ja ühingusisese demokraatia huvides 2/3 häälteenamuse nõude juurde.

2.2.10.6.3.3 Ametiühingud

Ametiühingute osas võiks kaaluda järgmisi muudatusi:

- kaotada AÜS-st kõik sätted MTÜS kohaldamatajätmise või põhikirjaga kõrvalekaldumise lubamise kohta, kui ebademokraatlikud ja liikmete huve kahjustavad (mh AÜS § 10);
- kaotada ametiühingute registri eristaatus;
- võimaldada selgelt ja lihtsalt tavalist MTÜ-d muuta ametiühinguks ja vastupidi;
- täpsustada AÜS § 9 lg-s 5 liikmest ametiühingu mitme hääle arvestamise aluseid.

¹⁷⁵ Vt nt RKTkm 18.10.2016, 3-2-1-89-16.

¹⁷⁶ Nagu on ühistu osas leidnud ka Riigikohus, vt RKTko 3.06.2003, 3-2-1-65-03, p-d 25, 31.

2.2.10.6.3.4 Mittetulundusühistud

Mittetulundusühistute osas võiks kaaluda järgmisi muudatusi:

- kaaluda koos tulundusühistu mõiste liberaliseerimisega ühtse ühistu mõiste kehtestamist tulundus- ja mittetulundusühistutele ning eri liiki mittetulundusühistud viia ühistu alaliigiks;
- võimaldada tavalise MTÜ lihtsamat muutmist mittetulundusühistuks ja vastupidi;
- maakorraldusühistu olemuse täpsustamine või selle seadusest väljajätmine;

2.2.10.6.3.5 Kohaliku omavalitsuse üksuste liidud

Kohaliku omavalitsuse üksuse liitude osas võiks kaaluda nende tunnustamist avalikõiguslike juriidiliste isikutena, kuna need olemuslikult täidavad avalikõiguslike funktsioone.

2.2.11 Järeldused ja ettepanekud 2. peatükis käsitletud küsustes

Kokkuvõtlikult esitab töörühm kaalumiseks järgmised MTÜ-sid puudutavad olulisemad muudatusettepanekud:

- muuta MTÜS § 40 lg 1 p 2 selliselt, et MTÜ sundlõpetamise aluseks oleks majandustegevuse kaudu tulu teenimine;
- võimaldada tulumaksusoodustustega ühingute nimekirja kanda ka äriühinguid, kes sisulistele kriteeriumitele vastavad;
- kaaluda väiksematel MTÜ-del lubada tegutseda juhatusega, liikmete juhtimisel;
- täpsustada MTÜ liikmest väljaarvamise juhatuse otsuse vaidlustamise korda üldkoosolekul;
- võimaldada MTÜ ümberkujundamist ja eri vormides ühinemiseks ja jagunemiseks, samuti võimaldada selgelt eri liiki MTÜ-de vael lihtsamat „vormivahetus“;
- kaotada eri liiki mittetulunduslike ühenduste alamregistrid (vt ka analüüsi ptk 4);
- kaotada usulistel ühendustel võimalus kalduda põhikirjaga kõrvale kolmandaid isikuid kaitsvatest sätetest nagu juhatuse esindusõiguse ja vastutuse (KiKoS § 24) kui ka ühinemise, jagunemise ja lõpetamise puhul (KiKoS § 16 lg 1);
- kaaluda kiriku ja koguduste liidu asutamislepingu ja sellega kinnitatud põhikirja notariaalse tõestamise nõudest (KiKoS § 11 lg 6) loobumist;
- kaaluda koguduste kui n.ö alamalseisva juriidilise isiku kontseptsiooni muutmist, kas nende autonoomia suurendamise läbi nagu see on „tavalistel“ MTÜ-del või siis juriidilise isiku staatuse äravõtmise ja vajadusel vaid piiratud õigusvõime tunnustamise kaudu;
- täpsustada, mida tähendab erakonna 500 liikme nõue registreerimise eeldusena;
- kaotada erakonna erireeglid põhikirja muutmise kui ühinemise otsuste tegemiseks, st MTÜS üldreeglite järgi naasta vähemuse kaitse ja ühingusisese demokraatia huvides 2/3 häälteenamuse nõude juurde;
- kaotada AÜS-st kõik sätted MTÜS kohaldamata jätmise või põhikirjaga kõrvalekaldumise lubamise kohta, kui ebademokraatlikud ja liikmete huve kahjustavad (mh AÜS § 10);
- kaaluda koos tulundusühistu mõiste liberaliseerimisega ühtse ühistu mõiste kehtestamist tulundus- ja mittetulundusühistutele ning eri liiki mittetulundusühistud viia ühistu alaliigiks;
- maakorraldusühistu olemuse täpsustamine või selle seadusest väljajätmine;
- kaaluda kohaliku omavalitsuse üksuse liitude tunnustamist avalikõiguslike juriidiliste isikutena MTÜ-de asemel.

2.2.12 Sihtasutused ja nendega seonduvad põhiküsimused

2.2.12.1 Eesti õigus

2.2.12.1.1 Regulatsioon sihtasutuste seaduses

a) Eestis reguleerib sihtasutuste tegevust SAS.

Sihtasutus on eraõiguslik juriidiline isik, millel ei ole liikmeid ning mis on loodud vara valitsemiseks ja kasutamiseks põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks (SAS § 1 lg 1). Sihtasutuse õigusvõime tekib mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse (register) kandmisest ja lõpeb registrist kustutamise (SAS § 1 lg 2).

b) SAS §-s 2 on sihtasutuse tegevusele seatud rida **piiranguid**. Sihtasutus ei või anda laenu (ega krediiti vms) ega seda tagada sihtasutuse asutajale, juhatuse ega nõukogu liikmele, samuti nendega võrdset majanduslikku huvi omavatele isikutele (SAS § 2 lg-d 2 ja 2²). Sihtasutus võib kasutada oma tulusid üksnes põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks (SAS § 2 lg 3). Sihtasutus ei või olla täisühingu osanik ega usaldusühingu täisosanik ega juhtida täis- ega usaldusühingut (SAS § 2 lg 4).

Samuti on kehtestatud **avalikkuse nõuded** Soodustatud isik või muu selleks õigustatud huvi omav isik võib nõuda sihtasutuselt teavet sihtasutuse eesmärgi täitmise kohta, tutvuda sihtasutuse majandusaasta aruandega, samuti vandeaudiitori aruande, raamatupidamisdokumentide, asutamisotsuse ja põhikirjaga (SAS § 39). Erikontrolli läbiviimist võib nõuda sihtasutuse juhatus või nõukogu, samuti juhatuse või nõukogu liige või ka muu huvitatud isik (SAS § 38).

c) Sihtasutus **asutatakse** ühe või mitme asutaja poolt määramata ajaks, seatud eesmärgi saavutamiseni või tähtajaliselt (SAS § 5 lg 1). Sihtasutuse võib asutada ka testamendi alusel (SAS § 5 lg 3, § 7). Asutaja õigused ei lähe üle tema õigusjärglasele (SAS § 5 lg 5). Isik, kes annab vara sihtasutusele üle pärast selle asutamist, ei omanda sellega asutaja õiguslikku seisundit (SAS § 5 lg 6).

Sihtasutus asutatakse asutamisotsusega ja selle lisana kinnitatakse ka põhikiri, mis mõlemad peavad olema notariaalselt tõestatud (SAS § 6). Põhikirjas tuleb märkida, mh soodustatud isikute ring, välja arvatud siis, kui soodustatud on kõik isikud, kellel on õigus saada väljamakseid, lähtudes sihtasutuse eesmärgist, sihtasutuse vara jaotus sihtasutuse lõpetamise korral, nõukogu liikmete määramise ja tagasikutsumise kord, samuti nende volituste kestus ning kas ja millistel tingimustel on asutajal õigus sihtasutust lõpetada (SAS § 8 lg 1). Kapitalinõuet sihtasutusel ei ole.

d) **Sihtasutuse organid** on juhatus ja nõukogu (SAS § 16). juhatuse määrab ja kustub tagasi nõukogu (SAS § 19 lg 1). Juhatuse liige valitakse tähtajaliselt kuni kolmeks aastaks, kui põhikirjas ei ole ette nähtud muud tähtaega, mis ei või olla pikem kui viis aastat (SAS § 19 lg 3). Nõukogu võib juhatuse liikme sõltumata põhjusest tagasi kutsuda (SAS § 21 lg 1).

Nõukogu kavandab sihtasutuse tegevust ning korraldab sihtasutuse juhtimist ja teostab järelevalvet sihtasutuse tegevuse üle (SAS §-d 24, 25). Nõukogul on kolm liiget, kui põhikiri ei näe ette suuremat liikmete arvu (SAS § 26 lg 1). Nõukogu liikmete määramise ja tagasikutsumise kord sätestatakse põhikirjas (SAS § 27 lg 1). Nõukogu liige määratakse viieks aastaks, kui põhikirjas ei ole ette nähtud lühemat volituste tähtaega (SAS § 27 lg 2).

e) Põhikirja saavad muuta sihtasutuse eesmärki järgides asutajad või piiratult ka nõukogu, erandlikult avalduse alusel ka kohus (SAS § 41).

f) Sihtasutus **lõpetatakse** esmajoones asutajate või nõukogu otsusega, kui see õigus on ette nähtud põhikirjas (SAS § 43 p 1 ja § 44).

g) Sihtasutust ei ole lubatud ümber kujundada teist liiki juriidiliseks isikuks (SAS § 1 lg 3). Sihtasutus võib ühineda ainult teise sihtasutusega (SAS § 61 lg 5) ja jaguneda ainult sihtasutusteks ning osaleda ainult sihtasutuse jagunemisel (SAS § 70 lg 4).

2.2.12.1.2 Reguleerimine muudes seadustes

a) Praktikas omavad suurt tähtsust TuMS-s osadele sihtasutustele tehtud **tulumaksusoodustused**, mh ei maksustata tulumaksuga selliste sihtasutuste antud stipendiume (TuMS § 19 lg 6) ning selliste MTÜ-dele tehtud kingitusi ja annetusi (TuMS § 27 lg 1).

Selliste sihtasutuste kohta peetakse TuMS § 11 alusel eraldi nimekirja. Tulumaksusoodustusega MTÜde, sihtasutuste ja usuliste ühenduste nimekirja kinnitab pärast asjatundjate komisjonilt soovituse küsimist Maksu- ja Tolliamet otsusega (TuMS § 11 lg 1). Nimekirja kantakse TuMS § 11 lg 2 järgi MTÜ, sihtasutus ja usuline ühendus kes tegutseb avalikes huvides või heategevuslikult, ei jaga oma vara või tulu, ühingu lõpetamise korral antakse alles jäänud vara üle nimekirja kantud vms ühingule või avalik-õiguslikule juriidilisele isikule, ühingu halduskulud vastavad tema tegevuse iseloomule ja põhikirjalistele eesmärkidele ning ühingu töötajale ja juhtimis- või kontrollorgani liikmele makstav tasu ei ületa samasuguse töö eest ettevõtluses harilikult makstavat tasu. Lisaks on TuMS §-s 11 sätestatud nimekirja kandmise kord ja eeldused kui ka kord ja alused nimekirjast kustutamiseks.

b) Raamatupidamise aastaaruande audit on kohustuslik sihtasutusele, mille asutajaks on riik, avalik-õiguslik juriidiline isik, kohalik omavalitsus, erakond või äriühing, milles riigil on vähemalt otsustusõigus RVS-i tähenduses, samuti testamendi alusel asutatud sihtasutusele või sihtasutusele, mille audiitorkontrolli kohustus tuleneb põhikirjast või nõukogu otsusest või mis vastab äriühingute audiitorkontrolli tingimustele (AudS § 91 lg 4).

c) RVS § 6 reguleerib riigi asutajaõiguste teostamist sihtasutuses, § 9 seab üldised kohustused asutajaõiguste teostamisel. RVS § 78 reguleerib Vabariigi Valitsuse otsustuspädevust sihtasutuste puhul, st asutajaõiguste teostamist. RVS §-d 79 – 89 86 näevad ette täiendavad nõuded riigi asutatud sihtasutuse põhikirjale nii sihtasutuse tegevuse korraldamise kui juhtimise osas.

d) KOKS § 35 reguleerib kohaliku omavalitsuse üksuse osalemist sihtasutuste asutamisel ja tegevuse korraldamisel.

2.2.12.2 Probleemid kehtivas õiguses

a) Lähteülesande järgi tuleb analüüsida:

- 1) Kas sihtasutuste regulatsioon vastab praktika vajadustele või vajab see muutmist, et võimaldada senisest selgemalt luua erinevat tüüpi sihtasutusi?
- 2) Kas sihtasutuste üle teostatav järelevalve vajab põhimõttelist muutmist (nt kas oleks vaja luua – kõikidele või üksnes teatud tüüpi sihtasutustele – järelevalveasutus, mis kontrolliks sihtasutuste tegevust põhikirjas määratud eesmärkide täitmisel)?¹⁷⁷
- 3) Millised on sihtasutuse vormi kasutamise kitsaskohad erahuvides toimuva varahalduse teostamisel (nt testamendi alusel, aga ka isikute eluajal loodud sihtasutused perekonna vara säilimise tagamiseks)?¹⁷⁸

Arvestada tuleb ka maksuõigust ning analüüs peab hõlmama riigi ja KOV-i osalusel asutatud sihtasutusi.¹⁷⁹

b) Põhimõttelisi probleeme seoses sihtasutuse tegevusega ei ole analüüsis siiski järeldunud ega ole välja toodud ka asjaosaliste arvamustes. Sihtasutuse asutamine on avatud igaühele, eesmärk asutamiseks ei ole piiratud (st võib olla ka puhtalt erahuvides), heategevuslikud sihtasutused saavad taotleda tulumaksusoodustust. Samuti ei ole küsimusi tekitanud tegevuspiirangud ega tegevuse laiendatud avalikkus. Küll on erasihtasutuste puhul küsimusi tekitanud liigselt keerukas ja kulukas juhtimisskeem kui ka sihtasutuselt tehtud väljamaksete tulumaksustamine.

¹⁷⁷ Vt ka Euroopa sihtasutuse määrase eelnõu riikliku järelevalve regulatsiooni (artiklid 45 jj).

¹⁷⁸ Vt Notarite Koja kiri (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit 10-4/14-7735-1; registreerimise kuupäev 08.10.2014); H. Meeritsa kiri ja selle lisad (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit 10-4/14-5618-1; registreerimise kuupäev 02.07.2014); Rahandusministeeriumi vastuskiri H. Meeritsale (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit 10-4/14-5618-3; registreerimise kuupäev 09.10.2014).

¹⁷⁹ Vt ka Riigikontrolli 14.04.2014 aruannet „Riigi asutatud sihtasutustele toetuste andmine ja nende sihipärane kasutamine“ (leitav Riigikontrolli kodulehelt); I. Metsalu. Sihtasutuste loomine vajab selgeid sihte ja põhimõtteid. – Maksumaksja, juuni/juuli 2014.

c) Praktik as on nn fondi tüüpi sihtasutuste kõrval levinud ka nn asutussihtasutused (nt haiglad, muuseumid, teatrid). Seal võibki näha praktikas suurimat probleemi, kui avalikus sektoris on kasutatud sihtasutuse õiguslikku vormi mitte sihipäraselt ning hiljem ollakse raskuses erinevate asutuste haldamisega, soovides seda korraldada sihtasutuse loogika järgi põhjendamatu äriühingute loogika järgi.

d) Sihtasutuse osas saab siiski näha järgmisi valikuid, tegevuse tõhustamise ja lihtsustamise osas:

- asutajate õiguste laiendamine või kitsendamine asutamise järgselt sihtasutuse tegevuse korraldamisel;
- asutamisotsuse ja põhikirja eraldiseisvus;
- kapitalinõude kehtestamise vajalikkus;
- nõukogu vajalikkus;
- juhatuse või nõukogu liikmete tähtsustamise võimaldamine;
- juriidilisest isikust liikmete võimaldamine juhatuses ja nõukogus;
- audiitorkontrolli leevendamine;
- ümberkujundamise, ühinemise ja jagunemise piirangute vajalikkus.

2.2.12.3 Teema käsitus Eestis ajalooliselt

a) 1940. a TsSE reguleeris sihtasutist §-des 91-96. TsSE § 91 järgi oli sihtasutise loomiseks vajalik alusvara määramine sihi taotlemiseks. TsSE § 92 järgi asutatakse sihtasutus asutajate notariaalselt tõestatud akti või viimse tahteavalduse alusel. Organid määras põhikiri (TsSE § 93).

b) Nõukogude ajal sihtasutusi tänases mõttes ei olnud, tegutsesid vaid erinevad riiklikud fondid.

c) Sihtasutuste osalise analoogina reguleerisid üleminekuajal riiklike fondide tegevust Vabariigi Valitsuse kinnitatud **riiklike fondide moodustamise ja funktsioneerimise põhimõtted**. Selle p 1 järgi oli fond juriidilise isiku õigustes olev riiklik organisatsioon, mille asutajaks sai p 5 järgi olla Vabariigi Valitsus. Fondi vara (vahendite) omanik oli p 14 järgi Eesti Vabariik. Fondi juhtis selle p 10 järgi nõukogu. P 17 järgi ei võinud fond tegelda ettevõtlusega, kuid võis korraldada tuluüritusi.

TsÜS₍₁₉₉₄₎ § 6 lg 1 kehtestas (koos §-ga 36) eraõiguslike juriidiliste isikute liikide *numerus clausus* põhimõtte, loetledes seaduses sellena ka sihtasutuse ja mittetulundusühingu.

Edasi jõustus 1. oktoobrist 1996 SAS ning 1. juulist 2002 tsiviilseadustiku üldosa seadus.

2.2.12.4 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Euroopa Liidus ei ole direktiividega sihtasutusi reguleeritud nagu ei ole ka määruseid piiriülese sihtasutuse vormi kohta

b) Siiski on tõsisemalt menetletud 2012. a ettepanekut Euroopa sihtasutuse FE reguleerimiseks.¹⁸⁰

Ettepaneku järgi tegutseb FE avalikes huvides ja on liikmeteta. Selle netovara peab olema vähemalt 20 000 eurot. Kui FE põhikirjas ei ole sätestatud teisiti, võib FE tegeleda kaubanduse ja muu majandustegevusega, tingimusel et kasumit kasutatakse eranditult tema avaliku huvi eesmärgil. FE avaliku huvi eesmärgiga mitteseotud majandustegevus võib moodustada kuni 10 % FE kogu aastakäibest, tingimusel et avaliku huvi eesmärgiga mitteseotud majandustegevuse üle peetakse eraldi raamatupidamisarvestust. FE võib asutada testamendiga, asutamisotsusega, ühinemisega või liikmesriigis seaduslikult asutatud riikliku avalikes huvides tegutseva üksuse ümberkujundamisega. FE-l peab olema vähemalt kolmeliikmeline juhatus, kes võib nimetada ühe või mitu tegevdirektori. Põhikirjas võib ette näha ka muid organeid. Juhatus võib otsustada FE lõpetada, kui selle eesmärk on saavutatud

¹⁸⁰ Euroopa Komisjon, Brüssel, 8.2.2012, COM(2012) 35 final, 2012/0022 (APP). Ettepanek: Nõukogu määrus Euroopa sihtasutuse (FE) põhikirja kohta

või seda ei ole võimalik saavutada, selle tähtaeg on möödunud või kui selle vara on lõppenud. Lisaks peab iga liikmesriik määrama riikliku järelevalve asutuse, valvamaks, et FE täidab reegleid.

2.2.12.5 Teema käsitus võrdlusriikides

2.2.12.5.1 Saksamaa

Sihtasutuse (*Stiftung*) (BGB § 80) vara valitsemiseks saab luua kirjaliku asutamisosusega (*Stiftungsgeschäft*), kuid õigusvõime tekib sihtasutusel riikliku loa andmisega, registrikannet ei tehta. Vara üleandmist iseenesest asutamiseks vaja ei ole. Organid määratakse asutamisosusega nagu ka asutajate õigused. Liikmed puuduvad.

2.2.12.5.2 Soome

Sihtasutus (*säätiö*) reguleeritakse sihtasutuste seaduses *säätiölaki*. Tegu on juriidilise isikuga, mis asutatakse vara valitsemiseks ja kasutamiseks kindlal eesmärgil. Asutajaks peab olema vähemalt üks isik. Asutamiseks on vajalik asutamisosus (võib sisalduda testamendis), põhikiri, registreerimine ja põhikapital vähemalt 50 000 eurot. Liikmeid ei ole.

2.2.12.5.3 Rootsi

Sihtasutusi (*stiftelse*) reguleeritakse sihtasutuste seaduses *stiftelselag*. Sihtasutus on varakogum, mis võib omada tsiviilõigusi ja -kohustusi ning osaleda poolena kohtumenetluses. See asutatakse vara valitsemiseks ja kasutamiseks kindlal eesmärgil. Keelatud on seotud isikutele laenu andmine. Asutajaks peab olema vähemalt üks isik. Asutamiseks on vajalik asutamisosus (võib sisalduda testamendis) ja põhikiri. Registreerimine ei ole kohustuslik. Organiks on vara haldajad (vähemalt üks füüsiline või juriidiline isik või haldusorgan), liikmeid ei ole.

2.2.12.5.4 Läti

Sihtasutus (*nodibinājums*) on samuti reguleeritud mittetulundusühingute ja sihtasutuste seaduses LV BN. Tegu on juriidilisest isikust varakogumiga, mis on asutaja poolt määratud kasutamiseks kindlal mittetulunduslikul eesmärgil. Majandustegevus on lubatud kõrvaltegevusena, kui see on vajalik vara säilitamiseks või kasutamiseks või põhikirjajärgse eesmärgi saavutamiseks. Kasumit ei tohi asutajatele välja maksta, sõjaväeline tegevus on keelatud. Sihtasutuse asutajaks võib olla vähemalt üks isik. Asutamiseks on vajalik asutamisosus või korraldus testamendis ja põhikiri, lisaks on vajalik registreerimine. Juhtorganiks on juhatus (vähemalt kolm füüsilist isikut), põhikirjaga võib ette näha ka muid organeid. Liikmeid ei ole, asutajad teostavad oma õiguseid ühiselt.

2.2.12.5.5 Leedu

Sihtasutus (*labdaros ir paramos fondas*) tegutseb sihtasutuste seaduse *labdaros ir paramos fondų įstatymas* alusel. Tegu on juriidilisest isikust (LT CK II raamat 2. osa) mittetulundusliku organisatsiooniga, mille eesmärk on heategevus või teaduse, kultuuri, hariduse, kunsti, religiooni, spordi, tervishoiu, sotsiaalhoiu, keskkonnakaitse vms toetamine. Poliitiline tegevus, majandustegevus ja osaluse omamine äriühingutes on keelatud. Vara võib kasutada ainult põhikirjas ette nähtud viisil ja halduskulude katteks. Asutajaid võib olla üks või mitu. Asutamiseks on vajalikud asutamisosus, põhikiri ja registreerimine. Organiteks on juhatus (vähemalt üks füüsiline isik), nõukogu (vähemalt kolm liiget) ja asutajate koosolek. Lisaks võib sihtasutusel olla järelevalveorgan, millele saab üle anda osa asutajate koosoleku pädevusest. Liikmeid ei ole, kuid asutajatel on ühingu üldkoosolekuga sarnased õigused (põhikirja muutmine, juhtorgani liikmete ametisse nimetamine jms).

2.2.12.5.6 Suurbritannia

Sihtasutusega otse võrreldavaid ühinguorme Suurbritannias ei ole. Mittetulunduslikul eesmärgil tegutsemiseks on võimalik kasutada erinevaid ühingu vorme (piiratud vastutusega ühing, ühistu).

Sihtasutusele kõige lähedasem õiguslik vorm on trust, aga trusti korraldus ja toimimise põhimõtted on siiski teistsugused.

2.2.12.5.7 Delaware

Samuti ei ole Delaware'is eraldi **sihtasutuse** ühinguõiguslikku regulatsiooni, vaid ühing saab deklareerida, et tegutsetakse mittetulunduslikul või heategevuslikul eesmärgil. Sellega kaasnevad lisanõuded ja tegevuspiirangud ning peamiseks tagajärjeks on soodsam maksustamine.¹⁸¹

2.2.12.5.8 Madalmaad

Sihtasutus (*stichting*) on reguleeritud NL BW II rmt 6. jaos. Sihtasutus on juriidiline isik põhikirjas ettenähtud eesmärgi saavutamiseks, kasutades selleks sihtasutusele antud vara. Väljamakseid tohib teha üksnes heategevuslikul või sotsiaalsel eesmärgil sihtasutusega mitteseotud isikutele. asutajaks võib olla üks või mitu isikut. Asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisotsus ja põhikiri. Registreerimine on kohustuslik, kuid registrikanne ei ole konstitutiivne. Kohustuslik organ on juhatus, põhikirjas võib ette näha muid organeid. Liikmeid ei ole.

2.2.12.5.9 Luksemburg

Ka **sihtasutus** (*LU foundation*) tegutseb mittetulundusühingute ja sihtasutuste seaduse LU AF alusel. See on juriidiline isik heategevuslikuks, sotsiaalseks, religioosseks, teaduslikuks, kunstiliseks, hariduslikuks, spordialaseks või turismiga seotud ettevõtmiseks. Sihtasutus ei tohi tegeleda majandustegevusega ega teha liikmetele väljamakseid, sel võib olla üksnes sellist vara, mis on vajalik eesmärgi saavutamiseks. Sihtasutuse asutajaks võib olla vähemalt üks isik. See asutatakse notariaalse lepinguga või testamendiga, lisaks vajab see valitsuse heakskiitu. Organiks on juhatus, mis moodustatakse ja tegutseb vastavalt asutamisotsuses või põhikirjas ettenähtud korrale. Liikmeid ega osanikke ei ole.

2.2.12.5.10 Austria¹⁸²

a) Austrias reguleerib sihtasutuste tegevust kaks seadust. Sihtasutuse ja fondide seadus BStFG reguleerib avalikes huvides tegutsevaid sihtasutusi ja fonde, mis on õigusvõimelised juriidilised isikud. Sihtasutusel peab olema vara vähemasti 50 000 eurot. Sihtasutus või fond asutatakse asutamisotsusega ning see kantakse siseministeeriumi peetavasse sihtasutuste ja fondide registrisse ja sellest teavitatakse Finantsametit.

b) **Erasihtasutus** (*Privatstiftung*) on reguleeritud erasihtasutuste seaduses PSG. Tegu on juriidilise isikuga, mis asutatakse vara valitsemiseks ja kasutamiseks. See ei tohi tegeleda majandustegevusega enam kui kõrvaltegevusena, juhtida äriühingut ega olla isiklikult vastutav osanik isikuühingu. Sihtasutuse võib asutada üks või mitu isikut. Asutamiseks on vajalik notariaalne asutamisotsus, põhikiri ja avaldus registrile. Lisaks on vajalik vara minimaalses väärtuses 70 000 eurot. Organiteks on juhatus (vähemalt kolm füüsilist isikut) ja audiitor (kontroll). Lisaks tuleb moodustada nõukogu (vähemalt kolm füüsilist isikut), kui sihtasutusel on töötajaid on üle 300 või kui sihtasutus osaleb oluliselt äriühingute juhtimises. Liikmed puuduvad. Asutajad juhtimises ei osale, neil on pärast sihtasutuse registrisse kandmist piiratud õigused, eelkõige seoses sisekontrolli, põhikirja muutmise ja sihtasutuse lõpetamisega. Asutaja õiguseid ei saa üle anda ega pärandada.

2.2.12.6 Järeldused ja ettepanekud

a) Üldiselt vastab sihtasutuse õiguslik vorm praktika vajadustele, kui rääkida raha jagamiseks määratud sihtasutustest.

¹⁸¹ Vt A. Mancuso. How to Form a Delaware Nonprofit Corporation. Kättesaadav: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/forming-nonprofit-corporation-delaware-36056.html>

¹⁸² Lisatud võrdlusse vaid sihtasutuse osas, kuna Austria seadus oli suuresti Eesti sihtasutuste seaduse aluseks.

b) Probleemid on **sihtasutuse õigusliku vormi mittesihipärase kasutamisega** nt haiglate ja muuseumite haldamiseks, kus asutajad (reeglina riik või kohalikud omavalitsused) sooviksid paljuski kontrollida sihtasutuste tegevust sarnaselt äriühingu osanike või aktsionäridega. Seejuures jääb tähelepanuta sihtasutuse olemuslik üldiselt tunnustatud erisus teistest juriidilistest isikutest, nimelt et sel ei ole liikmeid ja see üksnes valitseb mingit sihtvara. Sihtasutuste tegevuspiirangud on ka sihtvara kontseptsioonist lähtudes üldised ning asutajate roll seetõttu piiranguid. Kui asutajad muuta sihtasutuse püsivaks organiks ja nende niigi suhteliselt suuri õigusi veelgi laiendada, kaotaks sihtvara valitsemise kontseptsioon tähendust. Asutajale suurema rolli vajamisel tuleks valida muu tegutsemisvorm, mittetulundusühing või äriühing. Vastasel juhul kaoks sihtasutuse olemuslik erinevus.

Lahenduseks on põhjendamatu õigusliku vormi muutmine vajalikel juhtudel, nähes ette ka sihtasutuse ümberkujundamise võimaluse. Eri tüüpi sihtasutusi, mingeid hübriidvorme luua ei ole vaja, neid pole ka mujal. Ka riigi ja kohaliku omavalitsuse asutajaõiguste erireeglid on pigem tehnilist ja preventiivset laadi ega mõjuta sihtasutuse olemust.

c) Teine probleem on **erasihtasutuste loomisega**, kus juhtimiskeem võib olla liiga kulukas ja jäik ning lisaks on maksustuslikud probleemid väljamaksete tulumaksustamisega (n.ö topeltmaksustamine) võrreldes äriühingute dividendide maksustamisega. Lahenduseks saaks siin olla allpool pakutud nõukogu kohustuslikkuse kaotamine ning sihtasutuste väljamaksete väidetava topeltmaksustamise kõrvaldamine.

d) Mingi tsentraalse järelevalveasutuse loomist nagu kavandatakse FE-de suhtes töörühm ei toeta. Kuna sihtasutuse eesmärk ei ole seadusega piiratud, pole vaja ka üldist avaliku huvi järgimise kontrolli. Järelevalve heategevuslikkuse nõude üle omab tähendust tulumaksusoodustuse kontekstis, kus seda kontrollitakse nimekirja raames. Üldine järelevalve tegevuse seaduslikkuse üle on siseministril kui ka registriosakonnal. Kohtult saab taotleda sundlõpetamist.

e) Miinimumkapitalinõuet või minimaalse vara nõuet ei ole ilmselt mõistlik kehtestada, seda enam, et seda kontrollida oleks raske.

f) Sihtasutuse tegevuse tõhustamise ja lihtsustamise tehakse kaalumiseks järgmised ettepanekud:

- kaotada nõukogu kohustuslikkus ja jätta see põhikirja otsustada koos muude võimalike organitega, vähemasti üldiselt (säilitada ehk riigi asutatud sihtasutustele), vajadusel näha ette mitmeliikmelise juhatuse kohustus;
- võimaldada juhatuse ja nõukogu liikmete tähtajatust põhikirjaga (vähemasti osade sihtasutuste puhul);
- piirata erasihtasutuste tegevuse ja põhidokumentide avalikkust vajalikel juhtudel;
- näha audiitorkontroll ette vaid samadel tingimustel äriühingutega;
- võimaldada piiratult sihtasutuse ümberkujundamist, kui ka muus vormis ühinemist ja jagunemist (nii saaks lahendada nt ka põhjendamatu sihtasutuse vormis asutatud haiglate äriühinguks muutmise);
- näha selgelt ette sihtasutuse lõpetamise alused, kui selle eesmärk on saavutatud või seda ei ole võimalik saavutada, selle tähtaeg on möödunud või kui selle vara on lõppenud (sarnaselt FE-ga).

2.2.13 Ühinguvorm sotsiaalseks ettevõtluseks

2.2.13.1 Teema kirjeldus

Lähteülesandes nähakse ette, et tuleb analüüsida, kas olemasolev ühinguõiguslik raamistik on sobiv ja piisav sotsiaalse ettevõtlusega tegelemiseks. Enamike Eestis tegutsevate sotsiaalsete ettevõtete tegutsemisvorm on MTÜ-d, kuid siinkohal on tekkinud küsimus, kas nõue mitte tegeleda enda peamise

tegevusena ettevõtlusega¹⁸³ ja seeläbi tulu genereerimisega piirab kuidagi sotsiaalsete ettevõtete tegevust. Samuti on tekkinud küsimus juhatuse liikme vastutuse regulatsioonist ja võlausaldajate piisavast kaitsest. Teine alternatiivne tegutsemisvorm oleks tulundusühistu. Lähteülesande ja huvigruppide ettepanekute kohaselt peaks teemat siiski analüüsima laiemalt st ka teiste ühinguliikide lõikes.

Peamine põhjus, miks oleks vaja seda teemat täiendavalt reguleerida, seondub asjaoluga, et sotsiaalse ettevõtlusega tegelevad isikud peavad senist, nende tegevust reguleerivat õiguslikku raamistikku, ebapiisavaks, kuivõrd see ei taga neile piisaval määral eristatust traditsioonilisest äri- või mittetulunduslikust tegevusest. Näiteks on seetõttu keeruline luua erinevaid nende tegevust soodustavaid meetmeid (nt maksueringused, toetused jms), mis oleks suunatud otse sotsiaalsetele ettevõtetele. Selleks, et oleks aru saadav kellele meetmeid suunata, peavad olema selged ka kriteeriumid, mille alusel sotsiaalset ettevõtlust teistest tegevusvormidest (eelkõige üksnes tulu teenimisele suunatud tegevustest) eristada.

2.2.13.1.1 Mõiste

EL-i tasandil puudub sotsiaalsete ettevõtete ühtne regulatsioon, kuid erinevate riikide regulatsioonide pinnalt saab üldistatult järeldada seda, et sotsiaalne ettevõtte on ettevõtte, mis tegeleb sotsiaalse eesmärgiga (avalikes huvides) majandustegevusega. Samuti on sotsiaalset ettevõtet defineeritud kui ettevõtet, mis on loodud edendamaks sotsiaalset eesmärki majanduslikult jätkusuutlikul teel.

Eesti kehtivas õiguses puudub sotsiaalse ettevõtluse definitsioon. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik on sotsiaalset ettevõtet defineerinud kui *majandusüksust, kes tegutseb avalikes huvides (st konkreetse ühiskondliku eesmärgi saavutamiseks), pakub oma nimel tasu eest kaupu või teenuseid ning kaupade ja teenuste müük on talle püsivaks tegevuseks*.

Erinevate Euroopa tasandil läbi viidud uuringute¹⁸⁴ tulemusel on välja töötatud sotsiaalse ettevõtte definitsioon, mille alusel on võimalik eristada sotsiaalseid ettevõtteid nn traditsioonilistest ettevõtetest.

Nimetatud definitsiooni kohaselt on sotsiaalsel ettevõtlusel kolm korraga esinevat dimensiooni:

1. Ettevõtluse dimensioon – pidev osalemine majandustegevuses, mis eristab sotsiaalseid ettevõtteid traditsioonilistest mittetulundusühingutest;
2. Sotsiaalne dimensioon – peamine ja selge sotsiaalne eesmärk, mis eristab sotsiaalseid ettevõtteid kasumile suunatud ettevõtetest;
3. Juhtimise (*governance*) dimensioon – sotsiaalsete eesmärkide tagamise mehhanismide olemasolu (kaasav juhtimine).

Seejuures ei ole uuritud 29 Euroopa riigis kasutatavates ametlikes ja mitteametlikes definitsioonides peetud 6 oluliseks rõhutada juhtimise dimensiooni.

Eelnimetatud dimensioonide olemasolu eeldab ühtlasi, et sotsiaalse ettevõtte nimetusele pürgiv ettevõtte täidab järgmised peamised tingimused:

1. Ettevõtte peab osalema majandustegevuses (jätkuv kaupade või teenuste tootmis- või vahendustegevus);
2. Ettevõtte peab järgima selget ja peamist sotsiaalset eesmärki (sotsiaalne eesmärk on selline, mis toob ühiskonnale mingil viisil kasu);
3. Ettevõtte kasumi ja/või varade jagamine peab olema piiratud (sotsiaalne eesmärk peab olema võrreldes kasumi teenimisega prioriteetne);

¹⁸³ Mittetulundusühing on isikute vabatahtlik ühendus, mille eesmärgiks või põhitegevuseks ei või olla majandustegevuse kaudu tulu saamine (MTÜS § 1 lg 1).

¹⁸⁴ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Executive Summary. European Commission, 2014, lk 2. Kätesaadav: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=2149>. 05.09.2018.

4. Ettevõtte peab olema iseseisev (iseseisvus riigist või nn traditsioonilisest kasumile suunatud ettevõttest);
5. Ettevõttel peab olema kaasav juhtimine (iseloomulik demokraatial põhinev otsuste langetamise protsess).

Esineb riike (Soome, Leedu, Poola, Rootsi ja Slovakkia), kus sotsiaalse ettevõtluse all mõistetakse kitsalt isikute tööturule kaasamisega seonduvaid tegevusi (sh sellega tegelevaid ühinguid)(nn WISE-d).

2.2.13.1.2 Rakendusvaldkonnad

Sotsiaalne ettevõtlus on Euroopas üha enam levinud, mängides võtmerolli sotsiaalsete ja keskkonna alaste probleemide lahendamisel luues samal ajal majanduslikku väärtust, mis loob eeldused sotsiaalse ettevõtlusega tegeleva juriidilise isiku jätkusuutlikuks tegevuseks. Sotsiaalsed ettevõtted kombineerivad ettevõtlusele omased vahendid ja strateegiad sotsiaalsete väärtuste ja eesmärkidega. Seetõttu peavad sotsiaalsed ettevõtted konkureerima samadel turutingimustel kui nn traditsioonilised kasumile orienteeritud ettevõtted.

Sotsiaalsed ettevõtted peamiselt tegevad järgmistes valdkondades:

1. ebasoodsas olukorras olevate isikute (*disadvantaged persons*) sotsiaalne ja majanduslik kaasamine;
2. üldised sotsiaalteenused (nt lastehoid, haridus, eakate hooldamine, tervishoid jne);
3. teised avalikud teenused nagu ühistransport, avalike ruumide hooldus jne;
4. demokraatia, tsiviilõiguste ja digitaalse osalemise arendamine;
5. keskkonnateadlikud tegevused (nt jäätmete ja saaste vähendamine, taastuvenergia);
6. arengumaade toetamine (õiglase kaubanduse edendamine).

Eestis tegutsevatest sotsiaalsetest ettevõtetest kolmandik pakub erinevaid avalikke teenuseid (eakate hooldamine, lasteaiateenused, vaimse tervise tugi jne). Mõned sotsiaalsed ettevõtted pakuvad ebasoodsas olukorras olevatele isikutele töökohti. Samuti leidub sotsiaalseid ettevõtteid keskkonnateadulikkuse tõstmise valdkonnas ning kultuuri valdkonnas.¹⁸⁵

Euroopas saab enamlevinud sotsiaalse ettevõtte tegevusalaks pidada ebasoodsas olukorras olevate isikute tööturule kaasamist (nn WISE-d, ingl k *work integraton social enterprises*). WISE-d on domineerivad sotsiaalse ettevõtluse vormis järgmistes riikides: Tšehhi, Ungari, Läti, Poola, Slovakkia, Sloveenia, Prantsusmaa ja Soome). Sellele järgnevad kõik ülejäänud valdkonnad.¹⁸⁶

Sotsiaalse ettevõtluse finantseerimisallikateks on eelkõige järgnevad (tähtsuse järjekorras):

1. tulu, mida annavad halduslepingud (public contracts) – nende lepingute alusel osutatakse avalikke teenuseid;
2. otsetoetused – toetused konkreetsete projektide ellu viimiseks, WISE-dele otse kättesaadavaks tehtavad töötajatega seonduvad toetused selle eest, et nad võtavad tööle nt puudega isikuid;
3. tavapärasest ettevõtlusest laekuv tulu – teenitakse peamiselt teenuste osutamisest või kaupade müügist;
4. liikmemaksud, annetused ja sponsorlus; ja
5. muud tulud – nt üüritulu, mitterahalised annetused jms.

Seejuures on täheldatud, et kui sotsiaalne ettevõtte tegutseb institutsionaalselt tunnustatud vormis või WISE-na, siis on tema poolt genereeritav tulu pigem ettevõtlusest tulenev kui nende sotsiaalsete

¹⁸⁵ Vt selles osas <https://sev.ee/sotsiaalne-ettevotlus-eesist/>. 05.09.2018.

¹⁸⁶ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Executive Summary. European Commission, 2014, lk 5. Kättesaadav: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=2149>. 05.09.2018.

ettevõtete puhul, mis tegutsevad traditsioonilistes mittetulunduslike ühingute poolt kasutatavates juriidilistes vormides.¹⁸⁷

2.2.13.1.3 Spetsiifilise regulatsiooni olemasolu mõju valdkonnale

Teemakohases kirjanduses on sotsiaalse ettevõtluse arengut takistavate peamiste teguritena toodud välja järgnevad asjaolud:

1. Sotsiaalse ettevõtluse olemuse mittemõistmine;
2. Tugev puudus erialast arengut toetavatest teenustest (nt inkubaatoritest, mentorlus jms);
3. Puudulik õiguslik raamistik. Kuna nad ei ole teistest eristatavad, siis on keeruline riigil ja KOV-idel suunata neile spetsialiseeritud teotusi või fiskaalseid abimeetmeid;
4. Ligipääs turule – puudutab eelkõige riigihangete alast tegevust – selles protsessis osalemine sotsiaalsete ettevõtete poolt on keeruline;
5. Ligipääs finantsidele – tavapärased finantseerijad ei mõista sotsiaalse ettevõtluse duaalset iseloomu ning puuduvad alternatiivid;
6. Puuduvad üldiselt mõistetavad meetodid kuidas mõõta sotsiaalse ettevõtluse mõju.¹⁸⁸

Spetsiifilise õigusliku regulatsiooni olemasolu korral on täheldatud seda, et sektori arenemisvõimalused on paremad. Seda on põhjustatud järgnevate asjaoludega:

1. eraldiseisev juriidiline vorm või staatus võimaldab paremini arvestada nende spetsiifilisi iseärasusi ja neid paremini identifitseerida;
2. legaaldefiniitsiooni olemasolu võimaldab poliitikakujundajatel luua just sotsiaalsetele ettevõtetele sobilikke meetmeid sh eriregulatsiooni maksu- ja riigihangete valdkonnas;
3. võimaldab vältida sotsiaalse ettevõtluse nime väärkasutusi;
4. võimaldab leida investoritel, kes antud valdkonnast huvitatud on, üles võimalikke investeeringute saajaid.

Samas on Euroopa Liidus riikide praktika erinev, millist reguleerimismehhanismi sotsiaalse ettevõtluse puhul kasutada st kas luuakse eraldiseisev ühinguvorm, antakse eraldiseisev juriidiline staatus, mille all saavad tegutseda erinevas vormis toimetavad juriidilised isikud või saavutatakse samad eesmärgid olemasoleva juriidilise reeglistiku raames. Ühtset eelistatud lahendust ei ole välja kujunenud ja täpne lahendus sõltub paljuski riigi senistest traditsioonidest ja olemasolevast õiguslikust raamistikust.¹⁸⁹

2.2.13.1.4 Sotsiaalsetele ettevõtetele antavad võimalikud soodustused

Kuivõrd sotsiaalsete ettevõtete fookus ei ole suunatud kasumi teenimisele, siis on nende puhul oluliseks teemaks erinevad soodustused ja toetused, mis peaksid nende tegevust hõlbustama. Tulenevalt teiste liikmesriikide praktikast on välja toodud kolm erinevat tüüpi soodustusi, mida on võimalik sotsiaalsetele ettevõtetele võimaldada:

2.2.13.1.4.1 Riigipoolne otsene abi

Riik võib sotsiaalseid ettevõtteid toetada läbi erinevate skeemide, nt toetuste, abirahade, laenude, rahaliste kompensatsioonide või muu kaudu. Toetuste jagamine võib olla piiratud teatud ettevõtte vormiga või konkreetses valdkonnas tegutsevates sotsiaalsete ettevõtetega.

2.2.13.1.4.2 Riigipoolne kaudne abi/riigipoolsed soodustused

Riigil on võimalus sotsiaalseid ettevõtteid toetada ka nt läbi maksusoodustuste, tulumaksuvabastuse või sotsiaalmaksu erisuste. Täna on Eestis peamiseks meetmeks see, et MTÜ on kantud

¹⁸⁷ Ibid, lk 7.

¹⁸⁸ Ibid, lk 13 - 14.

¹⁸⁹ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report. European Commission, 2015, lk 61. Kätesaadav: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=2149>. 05.09.2018.

tulumaksusoodustustega ühingute nimekirja. Nimekirja kandmin annab eelkõige võimaluse saada maksuvabalt annetusi, teha maksuvabalt teatud kulutusi ja maksta stipendiume.

2.2.13.1.4.3 Teised soodustused

Lisaks riigi poolt pakutud soodustustele saab Euroopas näiteid tuua ka erasektori poolsetest toetustest. Nt on Ühendkuningriigis mitmeid iseseisvaid фонде, mis toetavad sotsiaalsete ettevõtete loomist ja tegevust. Sarnaste fondide teke ei ole välistatud ka Eestis.

Samuti on Euroopa Liidu tasandil Euroopa Komisjon aktiivne sotsiaalse ettevõtluse toetamisel.

2.2.13.2 Kehtiv õigus

2.2.13.2.1 Siseriiklik õigus

Kehtivas õiguses puudub spetsiifiline regulatsioon, mis oleks suunatud sotsiaalsetele ettevõtetele (va ülalpool viidatud riigihangete seaduse sätted). Hetkel tegutsevad sotsiaalsed ettevõtted on seni tegutsenud kasutades olemasolevaid juriidilisi isikuid ja peamiseks tegutsemisvormiks on MTÜ-d, mis on tekitanud küsimusi, kas nõue mitte tegeleda enda peamise tegevusena ettevõtlusega ja seeläbi tulu genereerimisega piirab kuidagi sotsiaalsete ettevõtete tegevust.

Sotsiaalseid eesmärgi võimaldab siiski arvesse võtta kehtiv riigihangete seadus (edaspidi RHS).

Nii näeb RHS § 13 lg 1 ette, et hankija võib piirata riigihanke alusdokumentides riigihankes osalevate ettevõtjate ringi, lubades riigihankes osaleda üksnes kaitstud töö keskustel ja ettevõtjatel, kelle peamine põhikirjaline eesmärk ja igapäevane põhitegevus on puuetega, vähenenud töövõimega või ebasoodsas olukorras olevate inimeste sotsiaalne ja kutsealane integreerimine, või näha ette hankelepingu täitmise erivajadustega isikute tööhõiveprogrammi raames, kui vähemalt 30 protsenti sellises keskuses, ettevõttes või programmis töötavatest inimestest on puuetega, vähenenud töövõimega või ebasoodsas olukorras. Teiseks võimaldab RHS § 127 lg 1 hankijal piirata riigihanke alusdokumentides riigihankes osalevate ettevõtjate ringi, lubades sotsiaal- ja eriteenuste erimenetluses osaleda üksnes käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud tunnustele vastavatel juriidilistel isikutel, kui hankelepingu objektiks on tervishoiu-, sotsiaal- või kultuuriteenuste osutamine, mille CPV-koodid on 75121000-0, 75122000-7, 75123000-4, 79622000-0, 79624000-4, 79625000-1, 80110000-8, 80300000-7, 80420000-4, 80430000-7, 80511000-9, 80520000-5, 80590000-6, 85000000-9–85323000-9, 92500000-6, 92600000-7, 98133000-4, 98133110-8.

2.2.13.2.2 Euroopa Liidu õigus

Euroopa Liidu tasandil sotsiaalse ettevõtluse kohta ühinguõigusliku mõjuga eriregulatsioon puudub.

Siiski on Euroopa Komisjon 25.10.2011 avaldanud sotsiaallettevõtluse algatusena oma teatise „Sotsiaalmajanduse ja sotsiaalse innovatsiooni keskmes olevate sotsiaallettevõtete edendamisele suunatud majanduskeskkonna loomine”¹⁹⁰, milles käsitletakse sotsiaalse ettevõtluse toetamise võimalusi. Samuti on eksisteerib alates 2013.a määruse kujul vastu võetud reeglistik sotsiaalsetesse ettevõtetesse investeerivate fondide kohta (EL määrus nr 346/2013).

2.2.13.3 Teema käsitlus võrdlusriikides

2.2.13.3.1 Sissejuhatus

Kuigi Euroopa Liidu tasandil ühtne regulatsioon sotsiaalsete ettevõtete kohta puudub, on sotsiaalse ettevõtte kontseptsioon tuntud enamikes liikmesriikides, sh on 28-st liikmesriigist lausa 22-s olemas ka sotsiaalse ettevõtte või sotsiaalse majanduse legaalsed definitsioonid.

¹⁹⁰ KOMISJONI TEATIS Sotsiaallettevõtluse algatus. Sotsiaalmajanduse ja sotsiaalse innovatsiooni keskmes olevate sotsiaallettevõtete edendamisele suunatud majanduskeskkonna loomine, KOM/2011/0682 lõplik, veebis <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0682>

Kuigi paljudes riikides on olemas eraldi reeglid sotsiaalsete ettevõtete jaoks, on terve rida ühinguid, mis ei ole registreeritud või tunnustatud sotsiaalsete ettevõtetenä, kuid mi faktiliselt toimetavad sotsiaalse ettevõttenä. Sellisel juhul kasutatakse enda tegevuses eelkõige järgnevaid juriidilise isiku vorme:

1. mittetulundusühingud ja sihtasutused (*associations* ja *foundations*);
2. ühistud, mis teenivad üldisi või ühiseid huve;
3. tavapäraseid äriühingud, mis tegutsevad sotsiaalsetel eesmärkidel.

Sotsiaalse ettevõtluse seaduse tasandil reguleerimisel on võimalik eeskuju võtta Euroopa liikmesriikide praktikast. Hetkel on 16 riigil mingis vormis seadusandlus, mis reguleerib sotsiaalset ettevõtlust. Olemasolevad seadusandlikud kontseptsioonid on laias laastus võimalik jagada kolmeks:

2.2.13.3.2 Olemasolevate õiguslike vormide kohandamine võtmaks arvesse sotsiaalse ettevõtte spetsiifilisi omadusi (eraldi ühingu vorm)

Sellise lahenduse kasuks on otsustanud viis liikmesriiki, kes on loonud uued õigusliku vormid, kohandades juba olemasolevaid. Eristatavad on siin kaks peamist lähenemist:

- Neljas liikmesriigis (Prantsusmaa, Kreeka, Itaalia ja Poola) on loodud eraldi sotsiaalse ettevõtte õiguslik vorm kohandades ühistu (*cooperative*) instituuti. Viies liikmesriigis tunnustatakse ühistulise tegevuse ühe eesmärgina ka sotsiaalset ettevõtlust (Horvaatia, Tšehhi, Ungari, Portugal ja Hispaania).
- Ühendkuningriik on loonud eraldi õigusliku vormi sotsiaalsetele ettevõtetele – *community interest company* – mis on kohandatud äriühingu (*company*) vorm.

2.2.13.3.3 Sotsiaalsele ettevõttele eraldi õigusliku staatuse loomine

Kaheksa liikmesriiki (Luksemburg, Belgia, Taani, Itaalia, Soome, Slovakkia, Sloveenia ja Leedu) on kasutusele võtnud eraldiseisva sotsiaalse ettevõtte õigusliku staatuse, mida saab omistada teatud või mistahes olemasolevale õiguslikule vormile, kui ettenähtud tingimused on täidetud. Näiteks Belgias võib *Social Purpose Company* (*Vennootschap met een sociaal oogmerk*) staatuse saada mistahes äriühing, mille tegevuse eesmärgiks ei ole selle liikmetele kasu teenimine ja Taanis võib sotsiaalne ettevõtte olla mistahes ühinguvormis, kuid peab täitma teatud tingimused. Tingimuste hulgas on mh ka nõue olla iseseisev avalikust sektorist, piirangud kasumi jaotamisele ning kaasav ja vastutustundlik ühingu juhtimine.

2.2.13.3.4 Teatud tüüpi majandustegevust lubavate mittetulundusühingute tunnustamine

Sellise kontseptsiooni puhul ei ole küll ametlikku sotsiaalse ettevõtte definitsiooni, kuid de facto on teatud tüüpi ühingute puhul tegemist siis sotsiaalsete ettevõtetegega. Näiteks Tšehhis puudub kõikki sotsiaalseid ettevõteteid hõlmav spetsiifiline seadusandlus. Samas on tunnustatud eraldi ühinguvorm sotsiaalne ühistu, mille eesmärgiks peab olema ebasoodsas olukorras olevate isikute sotsiaalne ja tööalane integratsioon ühiskonda. Lisaks võivad Tšehhis mittetulundusühingud tegeleda majandustegevusege, kuid see võib tähendada, et mittetulundusühing jääb ilma tavaliselt mittetulundusühingutele ette nähtud maksusoodustustest.¹⁹¹

Lisaks eelnimetatud kontseptsioonidele on võimalik sotsiaalseid ettevõtteid eristada ka läbi märgi või tähise süsteemi loomise. Euroopa liikmesriikides ei ole selline süsteem kuigi levinud. Sotsiaalse ettevõtte märgiga tähistamise süsteem on välja töötatud kõigest neljas riigis (Soome, Ühendkuningriik, Saksamaa ja Poola) ning ka seal ei ole märgi taotlemine kuigi levinud.¹⁹²

2.2.13.3.5 Itaalia

¹⁹¹ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report. European Commission, 2015, lk 51.
Kättesaadav: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=2149>. 05.09.2018.

Itaalias loodi eraldi ühinguvorm sotsiaalse ettevõtluse tarbeks 1991. aastal sotsiaalsete ühistute seaduse vastuvõtmisega (*Law on Social Cooperatives* 381/1991) ja lisaks võeti 2006 vastu seadus sotsiaalsete ettevõtete kohta (*Law on Social Enterprises* 155/2006).¹⁹³ Sotsiaalne ühistu taotleb sotsiaalset eesmärki. Seadus eristab sotsiaalseid ühistuid, mis pakuvad sotsiaalseid, tervise ja haridusteenuseid ning sotsiaalseid ühistuid, mis integreerivad ebasoodsas olukorras olevaid inimesi tööturule. Sotsiaalne ettevõtte seejuures võib tegutseda mistahes juriidilises vormis (sh nt tegutseda kapitaliühinguna, sihtasutusena jne). Sotsiaalne ettevõtte on ühing, mis tegutseb ettevõtlusega, millel on sotsiaalne eesmärk. Seejuures on sotsiaalsetel ettevõtetel lubatud tegutseda üksnes teatud sektorites, milleks on sotsiaalhoolekanne, tervishoid, haridus, keskkond, muinsuskaitse, sotsiaalturism. Lisaks võib sotsiaalse ettevõtte eesmärgiks olla tegevus, mis on orienteeritud puuetega inimeste või teiste tööturul mitte hakkama saavate isikute tööturule tagasi aitamine. Sotsiaalsete ettevõtetel ja ühistutel on keelatud kasumi jaotamine, nende tegevus peab vastama sotsiaalsele eesmärgile ja kasumit võib kasutada üksnes enda põhikirjaliste eesmärkide täitmisel.

2.2.13.3.6 Ühendkuningriik

Ühendkuningriigis loodi 2004. aastal sotsiaalse ettevõtte jaoks eraldi ühinguvorm – *community interest company* (CIC), mille osas on kehtestatud reeglilik *Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004* II peatükis. CIC on spetsiaalne juriidiline vorm sotsiaalsetele ettevõtetele, mis ei tegele heategevusega. CIC võib eksisteerida nii CLS (*company limited by shares* - kapitaliühing) kui ka CLG (*company limited by guarantee* - mitte-kapitaliühing, kus liikmed on nõustunud ühingu lõppemise puhuks panustama teatud nominaalsumma, nt 1 nael, pole suunatud kasumi teenimisele) vormis. CIC on traditsioonilise äriühingu struktuuriga, kuid lisaks peavad olema täidetud täiendavad tingimused, mis peavad olema sätestatud ka põhikirjas. Näiteks kohustus tegutseda ainult ühiskonna huvides, piirang dividendimaksetele ning varade kasutamise piirang. Tsentraalse tähtsusega on nn *asset lock* põhimõte - varad ja kasum peaks jääma ühingusse endasse ning selle edasiandmine on lubatud ainult *asset lock body*-le ehk ühingule, millele kehtivad samasugused nõuded (teine CIC või heategevusorganisatsioon). Kapitaliühingute puhul on siiski võimalik ka kasumi jaotamine, kuid see peab alluma CICR-is toodud põhimõtetele. Määratud peab olema dividendide piir, mis koosneb kahest elemendist: (i) maksimumlimiit väljamakstavate dividendide osas (*aggregate limit on the total dividend declared*), mis on hetkel 35%; ja (ii) võimalus jaotamata dividendihulk edasi kanda järgmistesse aastatesse (*ability to carry forward unused dividend capacity*). CIC-i tegevuse eesmärk peab läbima nn "kogukonna huvi testi" (*community interest test*) ehk mõistlik isik peaks aru saama ja nõustuma, et CIC-i tegevust viiakse läbi kogukonna heaks. Tegevuse eesmärk peab olema sätestatud ka põhikirjas. Asutamisel või hilisemal põhikirja muutmisel tuleb põhikiri esitada järelevalveasutusele, kes hindab põhikirja vastavust kehtestatud nõuetele. Ka nn traditsiooniline ühing võib põhikirjaga määrata enda tegevuseks sotsiaalsete eesmärkide elluviimise ja piirangud dividendimaksetele, kuid kuivõrd ühingu osaniku võivad põhikirja muuta, siis erinevalt CIC-ist ei ole ühingu varade kasutamine piiratud ainult sotsiaalse eesmärgi saavutamiseks.

2.2.13.3.7 Soome

Kõik sotsiaalset väärtust edendavad äriühingud kui ka äritegevusega tegelevad mittetulundusühingud võivad tegutseda sotsiaalse ettevõtena. Kuid selleks, et olla õiguslikult tunnustatud kui sotsiaalne ettevõtte ja kvalifitseeruda riiklikule rahastusele ja muudele hüvedele, peab sotsiaalne ettevõtte omandama WISE (*work integration social enterprises*) staatuse ehk tegelema puuetega töötajatele või pikaajsete töötutele töövõimaluste loomisega. WISE-de osas peetakse eraldi registrit. WISE-d on

¹⁹³ Vt Itaalia osas: Social enterprises and their eco-systems: A European mapping report. Updated country report: Italy. European Commission, 2016 Kättesaadav <http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?advSearchKey=socenteco&mode=advancedSubmit&langId=en&search.x=0&search.y=0>. 05.09.2018.

reguleeritud eraldi seadusega (*laki sosiaalisista yrityksistä*, edaspidi FI SY), mis võeti vastu juba 2004. aastal.

2.2.13.3.8 Taani

Taanis on sotsiaalne ettevõtte defineeritud kui eraomandis olev ühing, mis läbi oma äritegevuse ja kasumi edendab teatud sotsiaalsete eesmärkide saavutamist. Vastav seadus (*Lov om registrerede socialøkonomiske virksomheder*, edaspidi DK SV) võeti vastu 2014 aastal.¹⁹⁴ Sotsiaalne ettevõtte võib olla mistahes ühinguvormis, kuid peab täitma teatud tingimused. Sotsiaalse ettevõtte registreerimiseks peavad ühingul olema järgmised omadused: (i) sotsiaalne eesmärk - ühingu peamine eesmärk peab olema ühiskonnale sotsiaalselt, kultuuriliselt, tööhõivealasel, tervisealasel või keskkonnaalasel kasulik; (ii) märkimisväärne majanduslik tegevus - ühing peab müüma kaupade või teenuseid ning see peab moodustama olulise osa ühingu käibest; (iii) iseseisvus avalikestes organites - avalikud võimu organid ei tohi omada ühingu juhtimise või tegevuse üle olulist mõju; (iv) kaasav ja vastutustundlik juhtimine - ühing peab kaasama töötajaid, kliente, partnereid ja huvigruppe ning selle juhtimine peab olema vastutustundlik ja kooskõlas sotsiaalsete eesmärkidega; (v) kasumi sotsiaalne jagamine - ühing peab oma kasumi kulutama sotsiaalsetele eesmärkidele või selle reinvesteerima (teistesse sotsiaalsetesse ettevõtetes, heategevusse). Väikese osa kasumist võib jagada investorite ja omanike vahel.

2.2.13.3.9 Prantsusmaa

Prantsusmaal võivad sotsiaalse ettevõtte tegutseda erineva juriidilise vormiga ühingud. Prantsusmaa parlament võttis 21.07.2014 vastu sotsiaalse ja solidaarse majanduse seaduse (*La loi Economie sociale et solidaire*, edaspidi FR ESS¹⁹⁵), mis sätestab kriteeriumid, mille alusel võib ettevõtet pidada sotsiaalse ja solidaarse majanduse osaliseks. Spetsiifiliste ühinguvormidena, mis on mõeldud sotsiaalsetele ettevõtetele, saab välja tuua kaks ühistu tüüpi: SCOP (*société cooperative et participative*) ja SCIC (*société coopérative d'intérêt collectif*). SCOP ja SCIC võivad olla registreeritud nii SA-na (*société anonyme* - aktsiaselts), SAS-ina (*société par actions simplifiées* - aktsiaseltsi lihtsustatud erivorm) kui ka SARL-ina (*société a responsabilité limitée* - osaühing). SCOP-i eesmärki ei ole seaduse tasandil määratletud, kuid põhikirjaga võib ette näha konkreetse eesmärgi, mis vastab sotsiaalse ettevõtte kriteeriumidele. SCIC-i eesmärgiks on pakkuda kollektiivse iseloomuga tooteid või teenuseid, mis on sotsiaalselt kasulikud ja nendest saavad kasu ka mitte-liikmetest kolmandad isikud. SCOP töötajatele peab kuuluma enamus kapitalist ning üldkoosolekul lähtutakse printsibiist 1 isik = 1 hääl. SCIC-i liikmeskond peab hõlmama vähemalt kolme liiki isikuid: töötajad/tootjad, kasutajad ning üks täiendav kategooria isikuid, kes mingil moel panustavad ühistu tegevusse (nt kohalikud omavalitsused, ettevõtted, vabatahtlikud vm). Sh ei tohi kohalik omavalitsus omada üle 20% osalusest. „Üks liige = üks hääl“ põhimõtte (teatud juhtudel erisused – *colleges des votes*). SCOP- i kasum tuleb jagada kolmeks võttes arvesse järgnevaid põhimõtteid: (i) 25% töötajatele töötajate boonussüsteemi; (ii) vähemalt 15% reservi; ja (iii) dividendina liikmete vahel, selle osa peab olema väiksem kui töötajate ja reservi osa kokku. SCIC-i puhul on samuti kehtestatud erireeglid kasumi jaotamisele, mille kohaselt vähemalt 57,5% kasumist tuleb maksta reservi. Likvideerimisel ei ole reserv jaotatav liikmete vahel, vaid tuleb üle anda teise ühinguusse, mis teenib kollektiivseid huve. Ülejäänud kasumi jaotamise põhimõtted sätestatakse põhikirjas.

2.2.13.3.10 Läti

¹⁹⁴ Vt selles osas lähemalt: A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country report: Denmark. European Commission, 2014. Kättesaadav:

<http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?pager.offset=10&&langId=en&mode=advancedSubmit&year=0&country=0&type=0&advSearchKey=socentcntryrepts&orderBy=docOrder>. 05.09.2018.

¹⁹⁵ Kättesaadav: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000029313296&categorieLien=id>. 05.09.2018.

Lätis reguleerib antud teemat eraldi sotsiaalse ettevõtluse seadus (*sociālā uzņēmuma likums*, edaspidi LV SU), mis jõustus 01.04.2018.¹⁹⁶ LV SU artikkel 2 defineerib sotsiaalset ettevõtet kui osaühingut, mis on saanud sotsiaalse ettevõtte staatuse seaduse alusel ning mis täidab positiivse sotsiaalse mõjuga ülesandeid. Seejuures ei ole Lätis sotsiaalsetele ettevõtetele ette nähtud eraldi juriidilist vormi vaid staatus antakse teatud tingimused täitnud osaühingutele. Sotsiaalse ettevõtte staatuse saamiseks peab ühing täitma järgmised tingimused: (i) põhikirjas toodud eesmärgid on kooskõlas LV SU-ga ning täidab positiivse sotsiaalse mõjuga ülesannet; (ii) üldkoosolek on võtnud kahe kolmandiku hääletamusega võtnud vastu otsuse sotsiaalse ettevõtte staatuse taotlemise kohta; (iii) ühingu kasumit ei jaotata vaid see reinvesteeritakse, et saavutada põhikirjas toodud eesmärgid; (iv) ühingul on palgalised töötajad; (v) sihtgrupi esindaja on ühingu juhatases või nõukogus või sihtgrupi esindaja (või seda esindavad ühenduse või sihtasutuse esindaja) on ühing *consultative body's*. LV SU näeb ette ka mõningad soodustused. Näiteks on sotsiaalne ettevõtte teatud kulude arvestamisel vabastatud ettevõtte tulumaksust (nt vara omandamine saavutamaks põhikirjalisi eesmärgid; sihtgrupi integreerimine tööturule ja nende elukvaliteedi parandamine), omavalitsustel on õigus sotsiaalsetele ettevõtetele kehtestada kinnisvara alaseid maksusoodustusi, avalikud asutused või ühingud, mille enamus kuulub riigile, võivad sotsiaalsetele ettevõtetele üürida oma kinnisvara ilma tasuta jms.

2.2.13.3.11 Leedu

Leedus reguleerib sotsiaalset ettevõtlust eraldi seadus (*socialinių įmonių įstatymas*, edaspidi LT SI)¹⁹⁷, mis võeti vastu 2004. aastal. LT SI defineerib sotsiaalset ettevõtet kui igasugust ettevõtet, mis on asutatud loomaks töökohti töajõuturul ebasoodsas seisus olevatele isikutele. Sotsiaalse ettevõtte eesmärk on selliste isikute, kes kuuluvad sihtgruppi ning kes on kaotanud oma professionaalsuse või üldise võime töötada, on majanduslikud mitteaktiivsed ning ei ole suutelised tööturul võrdsetel tingimustel konkureerima, töölevõtmise näol edendada nende tööturule sisenemist ja sotsiaalset integreeritust ning vähendada sotsiaalset eraldatust. Ettevõtte asutamisdokumendid, missioon ja visioon peavad selgelt rõhutama sihtgruppi kuuluvate isikute töölevõtmist, nende tehniliste ja sotsiaalsete oskuste arendamist ning nende sotsiaalset integreerimist. Lisaks ei tohi ettevõtte tegeleda tegevusaladega, mis kuuluvad selleks puhuks valitsuse poolt sätestatud nimekirja (või ei tohi sellisest tegevust saadud tulu ületada 20% kogutulust). LT SI eristab kahte tüüpi sotsiaalseid ettevõtteid: (i) sotsiaalne ettevõtte, mille töötajatest vähemalt 40% (ja mitte vähem kui neli isikut) kuuluvad teatud sihtgruppi (puuetega inimesed; pikaajalised töötud; isikud, kelle pensionieani on vähem kui 5 aastat; üksikvanemad; eksvangid; endised narkomaanid); ning (ii) puuetega inimeste sotsiaalne ettevõtte - vähemalt 50% ettevõtte töötajatest on puuetega inimesed. Sotsiaalsed ettevõtted kvalifitseeruvad erinevatele riiklikele toetustele. Näiteks hüvitatakse osa palkadest, toetused töökohtade loomiseks ja puuetega inimestele sobivaks muutmiseks jne. Sotsiaalse ettevõtte staatuse saanud ettevõtted saavad lisaks teisi soodustusi, nt maksuvabastus, vähemalt 5% riigihangete tulemustest peaksid olema sotsiaalsed ettevõtted.

2.2.13.3.12 Luksemburg

Luksemburgis reguleerib sotsiaalseid ettevõtteid sotsiaalse mõjuga ettevõtete seadus (*statut juridique de société d'impact sociétal*)¹⁹⁸, mis jõustus 2016. aastal. Viidatud seaduse kohaselt võidakse äriühingule omistada *société d'impact sociétale* (LU SIS) staatus, mille teatud tingimuste täitmisel võivad omandada kõik ühingud. SIS peab täitma järgmised tingimused: (i) toodete või teenuste pakkumine äritegevusena; (ii) üks järgnevatest tingimustest: a) toe pakkumine isikutele, kes on oma majandusliku,

¹⁹⁶ Mitteametlik tõlge kättesaadav:

<https://static1.squarespace.com/static/5103d40fe4b065d4a1c32d90/t/5a157febec212d9bd34ff07a/1511358445125/Social+Entreprise+Law+Latvia+ENG+FINAL.pdf>. 05.09.2018

¹⁹⁷ Ametlik tõlge kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.294873?jfwid=-je7i1sz4g>. 05.09.2018.

¹⁹⁸ Mitteametlik tõlge kättesaadav:

http://www.uless.lu/images/uless/news/75/docs/ULESS_Law_regarding_the_creation_of_social_impact_companies_2016_updated.pdf. 05.09.2018.

sotsiaalse või tervisealase olukorra tõttu kaitsetud; b) panustamine teatud valdkondadesse (nt keskkonnakaitse, sooline võrdsus, sotsiaalne integratsioon jms); (iii) ühingu juhtimine peab olema autonoomne; (iv) vähemalt pool kasumist tuleb reinvesteerida ühingu arendamisse. LU SIS staatust taotlev ühing peab oma põhikirjas (by-laws) sätestama: (i) ühingu eesmärk, mis vastab seaduses toodud eesmärkidele; (ii) sotsiaalse sooritus indikaator (social performance indicators), mille abil on võimalik efektiivselt ja usaldusväärselt mõõta ühingu saavutusi oma sotsiaalsete eesmärkide täitmisel. Põhikirja muudatused peab heaks kiitma valdkonna minister. Osanikele pole seatud piiranguid, kuid kapitaliühingu puhul eristatakse kahte tüüpi aktsiaid/osasid: (i) *impact shares* - osad ei anna nende omanikele õigust kasumi jaotamisele; ja (ii) *financial shares* - osad annavad nende omanikele õiguse kasumile juhul kui ühingu põhikirjalised eesmärgid on saavutatud. Igal ajal peab kapital vähemalt 50% ulatuses koosnema *impact share*idest. *Financial shares* on konverteeritavad *impact share*ideks, kuid mitte vastupidi. Vähemalt pool kasumist ehk *impact shares* kasumiosa tuleb reinvesteerida ühingu arendamisse. *Financial shares* omanikele on lubatud kasumi jagamine, kui sotsiaalse sooritus indikaatori alusel on ühing täitnud oma põhikirjalise sotsiaalse eesmärgi. Ühingu tegevuse lõpetamisel jagatakse allesjäänud vara teisele sarnase eesmärgiga LU SIS-ile või mittetulundusühingule või sihtasutusele. Kui LU SIS-i osakapital koosneb 100%-liselt *impact share*idest, on tal õigus järgmistele maksuvabastusele: (i) ühingu tulumaksuvabastus; (ii) communal business tax vabastus; (iii) net wealth tax vabastus. LU SIS-ile tehtud annetustele kehtivad maksusoodustused.

2.2.13.3.13 Saksamaa

Saksamaal puudub eraldiseisev juriidiline isik, mis oleks mõeldud kasutamiseks puhuks, kui tegeletakse sotsiaalse ettevõtlusega, samuti puudub muu eraldiseisev regulatsioon, mis reguleeriks sotsiaalset ettevõtlust. Seadusandlikul tasandil ei ole ette nähtud sotsiaalse ettevõtlusega tegelevate ühingutele ei märgi ega sertifitseerimise süsteemi. Peamine põhjus selleks on eelkõige asjaolu, et ajalooliselt on Saksamaal olnud kolmandal sektoril ühiskonnas suur roll täitmaks neid ülesandeid, mida peaks täitma sotsiaalne ettevõtte. Kolmas sektor on tegutsenud olemasoleva juriidilise raamistiku kaudu, mis on suuresti sarnane Eestis eksisteerivaga.¹⁹⁹ Siiski on sotsiaalse ettevõtte määratlusele vastaval ühingul tihti spetsiifiline tunnus, mis võimaldab neil saada maksunduslikke eeliseid. Nimelt tegutsevad sotsiaalsed ettevõtted tihti viisil, mis võimaldab neid kvalifitseerida avalikku hüve (saks k *gemeinnützige zweck*, ingl k *public-benefit*) kandvaks ühinguks AO § 52 tähenduses, mis võimaldab neil saada maksusoodustusi läbi selle, et neil ei ole kohustust tasuda teatavate tegevuste kasumilt arvestatavat ettevõtte tulumaksu, võidakse teha käibemaksusoodustusi ja samuti alluvad nendele tehtavad annetused maksustamise erirežiimile.²⁰⁰

Avaliku hüve staatuse omamiseks peab ühing vastama teatud kriteeriumidele: peamine ühingu eesmärk peab olema kooskõlas avaliku hüve eesmärgiga (määratletud legaalfinantsatsiooniga)²⁰¹, kasumi ja varade mitte jagamine põhimõtte järgimine. Avaliku hüve staatust saab omistada enamikele ühingu liikidele ja sellisel juhul lisatakse nende lühendile tihti täht „g“ (nt *gGmbH*). Seejuures on peamiseks vormiks, mida sotsiaalse ettevõtlusega tegelevad ühingud kasutavad, piiratud vastutusega äriühing (*GmbH*, millele vastab Eesti õiguses OÜ), tulundusühistud (*eG*), mittetulundusühingud (*eV*) ja sihtasutused (*Stiftung*).²⁰²

¹⁹⁹ A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country report: Germany. European Commission, 2014, lk 5.

²⁰⁰ Vt selles osas täpsemalt: <https://www.pplaw.com/sites/default/files/publications/20812/11/ari-akg-2012-overview-germany-charity-law.pdf> ja <https://www.twobirds.com/en/news/articles/2014/global/tax/oct-14/germany-and-tax-exemption-rules-for-nonprofit-entities>, 31.08.2018.

²⁰¹ Avalikku hüve defineerib Abgabeordnung § 51 (1) järgnevalt: „A corporation shall serve public-benefit purposes if its activity is dedicated to the altruistic advancement of the general public in material, spiritual or moral respects. It shall not be deemed an advancement of the general public if the group of persons benefiting from such advancement is circumscribed, for instance by membership of a family or the workforce of an enterprise, or can never be other than small as a result of its definition, especially in terms of geographical or professional attributes. Advancement of the general public may not be contended merely because a corporation allocates its funds to a public-law entity.“

²⁰² A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country report: Germany. European Commission, 2014, lk 35 - 36. Kättesaadav:

2.2.13.4 Järeldused ja ettepanekud

Analüüsi tulemusena võib järeldada, et kuigi mitmetes Euroopa Liidu liikmesriigis on ette nähtud eraldiseisev regulatsioon sotsiaalsetele ettevõtetele, siis Eestis siiski puudub ühinguõiguslik vajadus eraldiseisva juriidilise isiku loomiseks või sotsiaalsetele ettevõtetele eristaatuse andmiseks.

Olemasolevad ühingu liigid tagavad piisava valiku, mis peaksid rahuldama erinevate sotsiaalsete ettevõtete vajadusi. Juhul, kui sotsiaalsetel ettevõtetel on tarvilik eneste paremaks eristamiseks teistest ühingutest, siis võimaldab ka tänane ühingute regulatsioon näiteks enda nimes kasutada viiteid sellele, et tegemist on sotsiaalsete ettevõtetega. Sarnane on olukord spetsiifilise regulatsiooni puudumise osas ka Saksamaal ja ka Hollandis, kus on tugev ajalooline traditsioon tegutsemaks valdkondades, mis on omased sotsiaalsetele ettevõtetele. Lisaks aitab kaasa planeeritav reorganiseerimispiirangute lõdvendamine mobiilsuse kasvule erinevate ühinguliikide vahel. Täna on praktikas tihti probleemiks see, et valitud on vale ühingu vorm sotsiaalse ettevõtlusega tegelemiseks (MTÜ kasutamine, kuigi tegutseda tuleks pigem OÜ vormis) ja senise vormi muutmine on seadusandlikult takistatud. Probleemi, kus erinevad riiklikud toetusmeetmed nähakse ette ühele juriidilises vormis tegutsevale ühingule, kuid praktikas toimetavad sotsiaalsed ettevõtted mõne teise juriidilise vormi kaudu, ei ole samuti otstarbekas lahendada ühinguõiguslikult.

Kuigi ühinguõiguslik vajadus erilise sotsiaalseks ettevõtluseks mõeldud ühinguvormi järgi puudub, tuleks tööühma hinnangul kaaluda maksuõiguslike meetmete rakendamist mistahes vormis tegutsevatele sotsiaalsetele ettevõtetele nii nagu on seda tehtud Saksamaal. Sisuliselt tähendaks see seni sihtasutustele, mittetulundusühingutele ja usulistele ühingutele avatud olnud tulumaksusoodustusega isikute nimekirja (TuMS § 11) avamist ka äriühingutele ja seeläbi täiendavate soodustuste tekitamist sotsiaalse ettevõtlusega tegelevatele isikutele.

2.2.14 Järeldused ja ettepanekud teise peatüki kohta

Juriidilise isiku mõiste

Tööühma hinnangul on juriidilise isiku mõiste ja üldiste tunnuste regulatsioon Eesti õiguses üldjoontes mõistlik ega vaja muutmist. Seda kinnitab nii ajalooline kogemus kui teiste riikide võrdlus. Regulatsioon on kooskõlas põhiseaduse, EIÕK kui ka EL õigusega, mh EL põhiõiguste hartaga. Samas on regulatsioon avatud arenguteks kohtupraktikas kui ka evolutsioonilisteks täiendusteks seaduses.

Positiivseks saab lugeda juriidilise isiku mõiste ja üldiste tunnuste selget ja reljeefset regulatsiooni TsÜS-s ning see vastab üldjoontes ka EL ja teiste riikide käsitlesele. Eristamine era- ja avalikõiguslike juriidiliste isikute vahel on mõistlik nagu ka nende tunnustamise baseerumine seadusel. Positiivne on eraõiguslike juriidiliste isikute reguleerimine normatiivsel põhimõttel, st juriidilise isikuna saavad tegutseda kõik isikute ühendused ja vara kogumid, mis täidavad seaduses ette nähtud nõuded (omades mh juhtimisstruktuuri ja olles registreeritud), sõltumata oma tegevuses riigivõimu suvast. Kunagise asutamisloa sarnast regulatsiooni (mis mitmes riigis kasvõi osaliselt veel säilinud) vaja ei ole.

Kuigi mitmetes riikides ei käsitleta isikuühinguid juriidilise isikuna, on vastav regulatsioon ilmselgelt mõistlik ja tsiviilkäibe huve paremini arvestav. Juriidilise isiku õigusvõime samastamine füüsilise isikuga lihtsustab ja stabiliseerib tsiviilkäivet, *ultra vires* õpetust rakendada vaja ei ole. Olgugi negatiivsete kõrvalmõjudega, tuleb positiivseks pidada ka käibes selget juriidiliste isikute *numerus clausus* põhimõtet.

Juriidiliste isikute süsteem tervikuna

Töörühm analüüsis ja arutas erinevate huvigruppide poolt tehtud ettepanekute valguses, kas Eesti ühinguõiguses tuntud juriidiliste isikute liigitus on tervikuna sobilik ja kas Eesti ühinguõiguses esineb vajadus mõne täiendava ühinguliigi loomiseks.

Töörühma esmaseks järelduseks on, et Eesti ühinguõiguses olemasolev juriidiliste isikute liigitus on praktikas hästi töötav, ilma suuremate probleemideta ja sisse töötanud. Seega ei tuleks juriidiliste isikute süsteemi tervikuna muuta.

Siiski on töörühm seisukohal, et kriitilise pilguga tuleks vaadata üle n-ö isikuühingutega seonduv - kas isikuühingute (sh FIE, usaldusühing ja täisühing, seltsing, vaikiv seltsing) kohta on praktikas vaja tänases mahus regulatsiooni. Töörühm näeb siin võimalusi regulatsiooni lihtsustamiseks. Juhul, kui arutelude käigus jõutakse tulemusele, et kõik isikuühingute liigid on praktikas vajalikud, tuleb edasise analüüsi käigus välja selgitada, kuidas propageerida nende kasutusele võtmist.

Juriidiliseks isikuks mitteolevate ühenduste ja asutuste ebaselge osalus tsiviilkäibes ja menetlustes

Töörühm leiab, et soovitatav ei ole täna juriidiliste isikutena mitte tunnustatud ühenduste ja varakogumite (nt kaasomanike ühisused, seltsingud) õigusvõimega seonduvat täpsemalt seaduses reguleerida, vaid need küsimused tuleks jätta õigusdogmaatika ja kohtupraktika lahendamiseks ja arendamiseks. Tegemist on komplekssete probleemidega, mille lahendused varieeruvad eri juhtumite kaupa ning ühtsed ja näiliselt selged reeglid võiksid muutuda hiljem käibes takistuseks teiste juhtumite lahendamisel.

Siiski tuleks kaaluda seltsingutel ning muudel sarnastel ühendustel ja varakogumitel ühiste pangakontode avamise ja menetlusosalisena kohtu- ja täitemenetluses osalemise võimaldamist.

Registrite pidamise põhimõtted

Töörühma esmaseks lähtekohaks on, et registripidamise üldised põhimõtted tuleks jätta samaks ja äriregister ning MSR peaks jääma kohtulikuks registriks.

Töörühma hinnangul tuleks ainukese suurema põhimõttelise muudatusena kaaluda MSR-i ühendamist äriregistriga. Sellise otsuse tegemise eelselt tuleb hinnata, kas äriregistri ja MSR-i liitmine on praktikas tehniliselt võimalik ja otstarbekas, arvestades mh tehniliste muudatustega seonduvaid kulusid.

Välismaiste juriidiliste isikute ning muude ühenduste ja asutuste kohati ebaselge õiguslik käsitlus

Töörühm leiab, et kehtetuks tuleks tunnistada REÕS § 14 lg 2.

Lisaks tuleks näha ette võimalus tunnistada välismaiseid juriidilisi isikuid avalik-õiguslike juriidiliste isikutena välislepingu alusel.

Avalik-õiguslike ja eraõiguslike juriidiliste isikute eristamine

Töörühm leiab, et TsÜS § 25 lg 2 tuleb täpsustada selliselt, et seadusliku aluse olemasolul saab avalik-õigusliku juriidilise isiku asutada Riigikogu otsusega.

Kaaluda tuleks ka kohaliku omavalitsuse üksuste liitude ja ETKR-i tunnustamist avalikõiguslike juriidiliste isikutena. RMK, mis on täna määratletud kui riigitulundusasutus, tuleks selgelt muuta avalikõiguslikuks juriidiliseks isikuks või äriühinguks.

Kehtetuks tuleks tunnistada TsÜS § 25 lg 4, mille kohaselt ei või avalik-õiguslik juriidiline isik omada tsiviilõigusi ja kohustusi, mis on vastuolus tema eesmärgiga. Selline regulatsioon võib tekitada vaidlusi tehingu kehtetuse üle, mis pigem tuleks lahendada tehingu teinud isikute vastutuse sätete alusel.

Täpsustada tuleks avalikõiguslike juriidiliste isikute maksejõuetusega seonduvat kui ka riigi vastutust nende kohustuste eest. Kuna avalik-õiguslike juriidiliste isikute pankrotimenetlus ei ole võimalik, peaks

riik mingisuguse mehhanismi kaudu vastutama nende eest. Eeskujuna tuleks kasutada KOV-i finantsjuhtimise seadust.

Lõpetamine

Kaaluda tuleks TsÜS likvideerimise regulatsiooni mahu vähendamist, jättes sinna vaid teoreetiliselt kandvamad sätted. Likvideerimise sätted sisalduvad täna valdavas osas eriseadustes.

Kehtetuks tunnistada või vähemasti täpsustada tuleks TsÜS § 45 lg 2 (ning ÄS § 2 lg 3, MTÜS § 2 lg 1 teine lause, SAS § 1 lg 2, AÜS § 6 lg 2, KiKoS § 5 lg 4), et juriidilise isiku (õigusvõime) lõpp ei oleks seotud tema registrist kustutamise, vaid lisaks oleks eelduseks vara puudumine.

Kehtetuks tuleks tunnistada TsMS § 428 lg 1 p 5 hagimenetluse lõpetamise alusena juriidilise isiku lõppemise korral õigusjärgluseta või muuta see minimaalselt hagi või kaebuse läbivaatamata jätmise aluseks. Kohtumenetluse lõppemist ei peaks olema võimalik saavutada registrist kustutamise esilekutsumisega, vaid kohtumenetlus peaks registrist kustutamise välistama. Vabatahtliku likvideerimise korral tuleks tuua kohtumenetluste puudumine registrist kustutamise eelduseks, mida registripidaja saaks ka ise kontrollida ning tuleks ette näha registripidaja vastav kontrollkohustus.

Muuta tuleks PankrS § 29 lg 8, mis näeb ette pankrotivõlgnikust juriidilise isiku likvideerimise ja selle tähtaja pankrotimenetluse raugemisel pankrotti välja kuulutamata, st välja tuleb jätta eksitav viide likvideerimisele (asendades selle nt tegevuse lõpetamise korraldamisega) ja kaotada tähtaeg, mis tänase regulatsiooni järgi vältimatult toob kaasa ühingu registrist kustutamise.

Eraõiguslike juriidiliste isikute liigid üldiselt ja nende piiritlemine

Eestis on esindatud kõik olulised eraõigusliku juriidilise isiku liigid, mis mujal võrdlusriikides. Vajadust uute liikide järgi analüüsi käigus ei leitud.

Eesti õigus ei piira sarnaselt teiste õiguskordadega kasutada äriühinguvorme (v.a tulundusühistu) ükskõik milliste seaduslike eesmärkide saavutamiseks ega nõua juriidilistelt isikutelt majandustegevusega tegelemist ega tulu teenimist. Kuna täis- ja usaldusühingu näol on tegu juriidiliste isikutega, ei teki ka piiritlemisprobleeme sõltuvalt tegevuse eesmärgist. Seega võib äriühinguid kasutada ka heategevuslikel eesmärkidel (nn sotsiaalne ettevõtlus) kui ka avalike funktsioonide täitmisel. Töörühma hinnangul puudub ühinguõiguslik vajadus erilise sotsiaalseks ettevõtluseks mõeldud juriidilise isiku järgi, kuid maksuseadustes võib kehtestada kriteeriumid, mille alusel saab teatud sotsiaalseid eesmärke taotlevad juriidilised isikud sõltumata nende liigist vabastada teatud maksude maksmisest. Sisuliselt tähendaks see seni sihtasutustele, mittetulundusühingutele ja usulistele ühingutele avatud olnud tulumaksusoodustusega isikute nimekirja (TuMS § 11) avamist ka äriühingutele ja seeläbi täiendavate soodustuste tekitamist sotsiaalse ettevõtlusega tegelevatele isikutele.

Töörühm on seisukohal, et kapitaalseid muudatusi õiguskorda vaja ei ole eraõiguslike juriidiliste isikute liikide süsteemis ega korralduses. Puudub vajadus äriühingu ja MTÜ hübriidvormide järgi, tegelikult ongi selleks teatud mõttes tulundusühistu. Vajalikud muudatused võivad puudutada esmajoones maksustamispõhimõtteid.

Kaptaliühingute liigid

Töörühma arvates puudub vajadus muuta väljakujunenud kapitaliühingute jaotust osaühinguks ja aktsiaseltsiks. Samuti puudub vajadus eraldi nn börsiaktsiaseltsi vormi või muude täiendavate kapitaliühinguvormide kehtestamise järgi. Puudub ka vajadus muuta aktsiaseltsi väljakujunenud kaheastmelist juhtimisskeemi (juhatus ja nõukogu) ega nende liikmete tähtajatust (sarnaselt osaühinguga).

Tuleks jääda põhimõtte juurde, et aktsiaseltsi puhul on põhikirja dispositiivsus oluliselt piiratud ning aktsionäride pädevust aktsiaseltsi juhtimisküsimustes ei tuleks oluliselt laiendada. Puudub vajadus erisätete järele ühe osanikuga osaühingule või ühe aktsionäriaga aktsiaseltsile.

EL reeglitest tulenevate börsiaktiaseltside nõuded, mis on tänase õiguse kohaselt on laiendatud kõigile aktsiaseltsidele, tuleks jätta kehtima ainult börsiseltsidele, muude aktsiaseltside puhul tuleks reegleid leevendada.

Kapitaliühingute edasisel reguleerimisel tuleks võtta suund osaühingu regulatsiooni liberaliseerimisele ning osanike otsustuspädevuse ja põhikirjavabaduse suurendamisele.

Isikuühenduste liigid

Hinnates kehtivat täis- ja usaldusühingute regulatsiooni ÄS-is, leiab töörühm, et selles puuduvad akuutset muutmist vajavad probleemid. Suurbritannia ja Delaware'i eeskujul võib kaaluda LLP (*limited liability partnership*) laadse tegutsemisvormi võimaldamist, kus osanikud vastutaksid küll isiklikult, kuid osamaksu ulatuses, mis võimaldaks riske paremini hinnata. Iseenesest ei oleks selleks tingimata vaja uut ühinguvormi, vaid ehk piisab ka mõningatest erisätetest täisühingu regulatsiooni. Vajadus puudub eraldi isikuühingu vormi järgi nn vabade elukutsete jaoks, pigem võiks lubada neil äriühingute vormis tegutseda, sh isikuühingutena.

Tulundusühistu

Analoogselt osaühinguga tuleb töörühma hinnangul kaaluda ka ühistu vormi liberaliseerimist ja paindlikumaks muutmist. Laiendada tuleks ühistu eesmärki seaduses liikmete kultuuriliste ja sotsiaalsete vajaduste rahuldamisele. Kaaluda tuleks koos tulundusühistu mõiste liberaliseerimisega ühtse ühistu mõiste kehtestamist tulundus- ja mittetulundusühistutele ning eri liiki mittetulundusühistud viia ühistu alaliigiks. Kui otsustatakse osaühingu puhul osakapitali miinimumnõude kaotamine (vt allpool), tuleks seda teha ka ühistu puhul. Asendada asutamislepingu ja põhikirja notariaalse tõestamise nõue digitaalallkirjastamisega. Samuti tuleks võimaldada kehtestada põhikirjaga erandeid häälte võrdsuse põhimõttest üldkoosoleku otsuste vastuvõtmisel.

Mittetulundusühingud

Töörühm leiab, et MTÜ vorm vastab üldiselt praktika vajadustele.

Siiski vajab täpsustamist MTÜ tegutsemise eesmärkidega seonduv ja tema eristamine äriühingutest – MTÜ tegevus ei peaks olema suunatud majandustegevuse kaudu liikmetele tulu teenimisele. Selleks tuleks muuta MTÜS § 40 lg 1 p 2 selliselt, et MTÜ sundlõpetamise aluseks oleks see, kui MTÜ peamiseks eesmärgiks kujuneb majandustegevuse kaudu liikmetele tulu teenimine.

Kaaluda tuleks väiksematel MTÜ-del lubada tegutseda juhatuseta, liikmete otsejuhtimisel (sarnaselt täisühinguga) tehes selliselt juhtima õigustatud liikmete andmed registri kaudu avalikuks. Täpsustada tuleks MTÜ liikme MTÜ-st väljaarvamise juhatuse otsuse vaidlustamise korda üldkoosolekul.

Kaotada tuleks usulistel ühendustel võimalus kalduda põhikirjaga kõrvale kolmandaid isikuid kaitsvatest sätetest nagu täna on neil lubatud juhatuse esindusõiguse ja vastutuse (KiKoS § 24) kui ka ühinemise, jagunemise ja lõpetamise puhul (KiKoS § 16 lg 1).

Kaaluda tuleks kiriku ja koguduste liidu asutamislepingu ja sellega kinnitatud põhikirja notariaalse tõestamise nõudest (KiKoS § 11 lg 6) loobumist. Teisalt tuleks kaotada koguduste kui n.ö alamalseisva juriidilise isiku kontseptsioon, kas nende autonoomia suurendamise läbi nagu see on „tavalistel“ MTÜ-del või siis juriidilise isiku staatuse äravõtmise ja vajadusel vaid piiratud õigusvõime tunnustamise kaudu.

Täpsustada tuleks, mida tähendab ühinguõiguslikult erakonna 500 liikme nõue registreerimise eeldusena. Eelkõige tuleb lahendada küsimus sellest, kas erakond kui MTÜ eriliik muutub juhul, kui

erakondadele ettenähtud sisulised nõuded (nt 500 liikme nõue) ei ole enam täidetud, tavapäraseks MTÜ-ks, või tuleks ühingu tegevus lõpetada. Täna ei ole see küsimus juriidiliselt selge.

Kaotada tuleks erakonna erireeglid põhikirja muutmise ja ühinemise otsuste tegemiseks, st MTÜS üldreeglite järgi tuleks naasta vähemuse kaitse ja ühingusisese demokraatia huvides 2/3 häälteenamuse nõude juurde.

AÜS-st tuleks kaotada kõik sätted MTÜS kohaldamatajätmise või põhikirjaga kõrvalekaldumise lubamise kohta, kui ebademokraatlikud ja liikmete huve kahjustavad (mh AÜS § 10).

Sihtasutused

Töörühm leiab, et kaaluda tuleks sihtasutuse nõukogu kohustuslikkuse kaotamist ja jätta see põhikirja otsustada koos muude võimalike organitega. Riigi asutatud sihtasutustele võib vastava reegli ette näha RVS-is. Teisalt tuleks RVS-i muuta paindlikumaks selliselt, et olukorras, kus riigi vara enam sihtasutuses ei ole, ei tuleks sihtasutusel enam RVS sätestatust lähtuda.

Võimaldada tuleks juhatuse ja nõukogu liikmete tähtajatu ametiaja ettenägemine põhikirjaga.

Nn erasihtasutuste tegevuse ja põhidokumentide avalikustamise nõudeid tuleks leevendada.

Sihtasutustele tuleks näha ette audiitorkontrolli teostamise kohustus samadel tingimustel äriühingutega, st AudTS-is ettenähtud kriteeriumite järgi.

Sihtasutuste tegevuse lõpetamise regulatsioon on tänase õiguse kohtaselt ebaselge. Tuleks näha ette sihtasutuse lõpetamise alused, kui sihtasutuse eesmärk on saavutatud või seda ei ole võimalik saavutada, selle tähtaeg on möödunud või kui selle vara on lõppenud.

3 JURIIDILISTE ISIKUTE ASUTAMINE, ÄRINIMI JA NIMI

3.1 Üldist

Kolmanda peatüki eesmärgiks on põhjalikult, sisuliselt ja süsteemselt analüüsida erinevate eraõiguslike juriidiliste isikute asutamise regulatsioone, eelkõige nende otstarbekust, õigusselgust ja vastavust praktika vajadustele, ning teha vajadusel ettepanekud kehtiva õiguse muutmiseks. Peatükis käsitletakse lähteülesande kohaselt kõikide Eesti juriidiliste isikute põhiliikide asutamisregulatsioone. Erilist tähelepanu pööratakse enim levinud ühinguvormi – osaühingu, sh nn üheisikuühingute – asutamismenetluse lihtsustamisele, sh elektroonilisele asutamisele. Võimalusel püütakse välja pakkuda asutamisregulatsioonide lihtsustamise (sh halduskoormuse vähendamise ja e-lahenduste kasutamise soodustamise), ajakohastamise ning ühtlustamise viisid, samuti teha ettepanekud terminoloogia ühtlustamiseks ja uuendamiseks. Välja pakutavatest muudatusettepanekutest peab lähteülesande kohaselt selgelt tulenema, milliseid juriidiliste isikute põhiliikide, alaliikide ja/või eriliigiliste juriidiliste isikute ja Euroopa ühinguvormide regulatsioone muudatused hõlmama peavad. Sealhulgas tuleb eristada aktsiaseltse ja börsiaaktsiaseltse ning tavalisi osaühinguid ja sissemakseta asutatud osaühinguid. Tähelepanu pööratakse järgmistele küsimustele: rahaliste sissemaksete tegemine pangakontole, juriidilise isiku asutamise vaidlustamine enne registrisse kandmist ja alaealise isiku osalus, asutamisõigus. Kuigi revisjoni lähteülesande kohaselt tuleks asutamise sätetega koos analüüsida ka sissemakseta asutatud osaühingu regulatsiooni, seda käesolevas peatükis ei tehta ning sissemakseta osaühingu küsimused leiavad käsitlemist analüüs-kontseptsiooni 10. peatükis koos kapitalisüsteemidega.

Teiseks hõlmab 3. peatükk ärinime ja nimega seotud küsimusi.

Tulenevalt lähteülesandes esitatud selgitusest ja seaduse üldisest loogikast, analüüstitakse järgnevalt esimese teemana ärinime ja nimega seotud küsimusi. Seejärel analüüsitakse juriidiliste isikute asutamist iga ühingu liigi kaupa. Teise teema alateemana käsitletakse ka rahalise sissemakse tegemist pangakontole, asutamise vaidlustamist ja alaealiste isikute õigust ühingute asutamisel.

3.2 Ärinimi ja nimi

3.2.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

Ärinimi ehk firma on äriregistrisse kantud nimi, mille all ettevõtja tegutseb. Ärinimi ehk firma kasutusele võtmine on iga äriühingu liigi juures kohustuslik element, mille olemasolu on eelduseks ettevõtja registrisse kandmisel. Seejuures näeb seadus ette nõuded ja piirangud, mida tuleb ärinime valimisel järgida. Näiteks näeb seadus olulise nõudena ette, et ärinimi peab olema eristatav, ärinimi ei tohi olla vastuolus heade kommetega, ärinimi peab olema selgesti eristatav jms. Seejuures on oluline, et ärinimena ei tohi kasutada Eestis kaubamärgina kaitstavat sõnalist, tähelist või numbrilist tähist või nende kombinatsiooni ilma kaubamärgi omaniku notariaalselt kinnitatud nõusolekuta. Lisaks näeb seadus ette ärinimele kohalduvad täpsustavad nõuded iga ühinguliigi valguses.

Eelnevast tulenevalt hõlmab käesolev teema endas ärinime kui kontseptsiooni tervikuna. Erilist tähelepanu pööratakse piirangutele ärinime valimisel ja ärinime valimise tingimustele väikeettevõtjate korral.

3.2.2 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid

Ärinime (äriühingud) ja nime (muud juriidilised isikud) regulatsiooni lähtekohaks ja regulatsiooni eesmärgiks on näha ette tingimused ja nõuded juriidilisele isikule nime omistamiseks, mille eesmärgiks on aidata kaasa juriidilise isiku identifitseerimisele ja eristamisele teistest isikutest. Nimi on peamiseid tunnuseid, mille kaudu juriidiline isik on õiguskäibes identifitseeritav ning eristatav teistest isikutest.

Juriidilisel isikul võib olla ainult üks nimi.²⁰³ Õiguslikuks lähtekohaks käesoleva alateema osas on sarnaselt asutamisregulatsiooniga tagada võimalikult suurel määral nime ja ärinime valiku vabadus ilma piiranguteta, kuid teisest küljest tagada stabiilsus ja õiguskindlus ühingu identifitseerimise osas. Lisaks tuleb tagada, et siseriiklikus õiguses ettenähtud tingimused ja piirangud nime ja ärinime valikule oleks kooskõlas ka Euroopa liidu õigusega. Ka avalik-õiguslikel juriidilistel isikutel on nimi, mis antakse isikule seadusandja poolt avalik-õigusliku isiku asutamiseks vastu võetava seadusega.

3.2.3 Siseriiklik õigus, ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist

3.2.3.1 Äriühingud

Ärinime kõige üldisem alus on sätestatud TsÜS § 30 lg-s 1, mis näeb ette, et juriidilisel isikul on nimi, mis peab teda eristama teistest isikutest. Õiguskirjanduses on selgitatud, et nii era- kui ka avalik-õigusliku juriidilise isiku asutamine eeldab juriidilist isikut identifitseeriva nime panemist juriidilisele isikule. Nimi on peamiseid tunnuseid, mille kaudu juriidiline isik on õiguskäibes identifitseeritav ning eristatav teistest isikutest. Juriidilisel isikul võib olla ainult üks ärinimi. Äriühingute puhul räägitakse ärinimest, teiste juriidiliste isikute puhul aga nimest. Ärinimi ehk firma on äriregistrisse kantud nimi, mille all ettevõtja tegutseb (ÄS § 7). Mittetulundusühingul ja sihtasutusel on nimi.²⁰⁴ Nime funktsiooniks on kõigepealt juriidilise isiku või ettevõtja käibes identifitseerimine ja teistest isikutest eristamine - seeläbi on nimi osaks isiku n-ö *corporate identity*'ist. Teiseks nime funktsiooniks on anda informatsiooni anda informatsiooni isiku tegevuse kohta ja isikut reklaamida. Lisaks on nimi ka omaette väärtus, milles väljendub hinnang isiku tegevusele võrreldes konkurentidega ning selline nn *goodwill* võib olla paljudel juhtudel isegi väärtuslikum ettevõttesse kuuluvast muust varast.²⁰⁵

Ärinime üldised sisulised alused on reguleeritud ÄS 2. peatükis. ÄS § 7 lg 1 kohaselt on ärinimi ehk firma äriregistrisse kantud nimi, mille all ettevõtja tegutseb. ÄS § 8 reguleerib füüsilisest isikust ettevõtja ärinime. Näiteks ÄS § 8 lg 1 kohaselt peab füüsilisest isikust ärinimi sisaldama ettevõtja ees- ja perekonnanime ja ärinimi ei või sisaldada äriühingule viitavat täiendit ega lühendit. ÄS § 9 reguleerib äriühingu ärinime ja äriühingu nimele kohalduvaid täpsustusi. ÄS § 9 lg 2 kohaselt peab täisühingu ärinimi sisaldama täiendit „täisühing või TÜ“, usaldusühing täiendit „usaldusühing või UÜ“, osaühing täiendit „osaühing või OÜ“ ja aktsiaselts täiendit „aktsiaselts või AS“. Tulundusühistu ärinimi peab sisaldama sõna „ühistu“ ning eraldi lühendit selleks ei ole.

Ärinime valimise ja kasutamise tingimused ja piirangud on reguleeritud ÄS § 11. ÄS § 11 lg 1 ja lg 2 näeb ette tingimuse, et ärinimi (nii FIE kui ka ärinimi) peab olema selgesti eristatav teistest Eesti äriregistrisse kantud ärinimedest. Riigikohus on eristatavuse kontekstis selgitanud, et äriühingu ärinimi peab ÄS § 11 lg 2 järgi olema selgesti eristatav teistest Eestis äriregistrisse kantud ärinimedest. Ärinime selgesti eristatavus ei tähenda kolleegiumi arvates üksnes seda, et äriühing ei või tegutseda teise äriühinguga identse nime all. Ärinimi ei ole selgesti eristatav ka juhul, kui see ei ole küll teise registrisse kantud ärinimega samane, kuid on sellega eksitavalt sarnane.²⁰⁶ ÄS § 12 näeb ette ärinime valikule kohalduvad täiendavad tingimused. Ärinimi ei või olla eksitav (ÄS § 12 lg 1), ärinimi ei või olla vastuolus heade kommetega (ÄS § 12 lg 2), ärinimes ei tohi kasutada sõnalist, tähelist või numbrilist tähist jms. Lisaks on ÄS-is reguleeritud ka filiaali ärinimi, mis ÄS § 14 kohaselt peab hõlmama endast sõna „Eesti filiaal“.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et nime ja ärinime valiku, loovutamise ja muutmise suhtes kehtivad järgmised reeglid: (i) nimi peab olema eristatav, (ii) nimi ei tohi olla eksitav (eksitamiskeeld), (iii) nimi peab olema püsiv, (iv) nimi peab olema ühtne ja (v) nimi ei tohi olla eksitav.

²⁰³ P. Varul jt. TsÜS Kom. VIj. § 30, p 1 jj, lk 104.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 69.

²⁰⁶ RKTKo 3-2-1-157-05, p 12.

Nimi peab olema eristatav. Nime eristatavuse eesmärgiks on eristada isikut teistest isikutest. Nimi ei pea olema eristatav absoluutselt kõigist maailmas kasutusel olevatest nimedest. Eristatavuse nõue kehtib teiste võrreldavate isikute nimedes uhtes mingil kindlal territooriumil. Eristatavuse kontrolli teostatakse kahe-etapilisena: kõigepealt peab nimel olema n-ö üldine eristumisevõime ja teiseks peab nimi eristuma juba olemasolevatest Eesti registrisse kantud nimedest.²⁰⁷ Ärinime selgesti eristatavus ei tähenda üksnes seda, et äriühing ei või tegutseda teise äriühinguga identse nime all. Ärinimi ei ole selgest eristatav ka juhul, kui see ei ole küll registrisse kantud ärinimega sarnane, kuid on sellega eksitavalt sarnane. Nimi peab olema eristatav teistest samasse registrisse kantud nimedest, mitte üksnes kirjapildilt, vaid ka häälduselt.²⁰⁸

Nime valikule kohalduvaks teiseks tingimuseks on, et valitud nimi ei tohi olla eksitav. Nimele kohalduv teine nõue, ehk eksitamiskeeld, kujutab endast sisuliselt ärinime tõesuse printsiipi. Eelnev tähendab, et ärinimi ei tohi olla eksitav ettevõtja õigusliku vormi, tegevusala ega tegevuse ulatuse osas. Mittetulundusühingu ja sihtasutuse nimed ei või olla eksitavad vastava juriidilise isiku eesmärgi, tegevuse ulatuse ega õigusliku vormi osas. Õigusliku vormi osas on nimi eksitav siis, kui see sisaldab viiteid muule ühinguvormile, kui isiku tegelik õiguslik vorm. Praktikas peetakse nime õigusliku vormi suhtes eksitavaks ka siis, kui ärinimi sisaldab mõne välisriigis tuntud ühinguliigile täiendit.²⁰⁹ Ärinimes ei tohi kasutada ka (ÄS § 12 lg 3) Eestis kaubamärgina kaitstavat sõnalist, tähestist või numbrilist tähist või nende kombinatsiooni ilma kaubamärgiomaniku nõusolekuta. Juriidilise isiku nime ja ärinime püsivuse põhimõtte väljendub eelkõige ÄS § 10, mille kohaselt ei või ärinime võõrandada ilma ettevõteta, välja arvatud siis, kui ärinimi võõrandatakse ettevõtja likvideerimisel või pankrotimenetluses. Tegemist on seadusest tuleneva keeluga TsÜS § 87 mõttes, millega vastuolus olev käsutustehing on tühine.²¹⁰

Nime ühtsuse põhimõtte hõlmab endas ÄS § 9 lg 1, mille kohaselt saab ärinimel olla üksainus variant, see, mis on kantud registrisse. Eelnev tähendab ka seda, et nime ei tõlgita teistesse keeltesse.²¹¹

Lisaks kõigile eelnevalt toodud reeglitele ei tohi eraõigusliku juriidilise isiku nimi olla vastuolus heade kommetega (ÄS § 12 lg 2, MTÜS § 4 lg 7, SAS § 3 lg 8). Täiendava nõudena näeb seadus ette, et nimi peab olema kirjutatud eesti-ladina tähestikus. ÄS § 15 lg 2 kohaselt peavad ettevõtja ärilistel dokumentidel ning tema veebilehel olema ettevõtja ärinimi, asukoht, äriregistri kood jms.²¹²

Tulenevalt ÄS § 15 lg-st 1 on ettevõtjal ainuõigus oma ärinimele. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kuigi seadus näeb ärinime kaitse sõnaselgelt ette üksnes ärinimede suhtes, on kõikidel juriidilistel isikutel ainuõigus oma nimele ja nende nimi on seadusega kaitstud. Isiku nimi on isikule kuuluvate isiklike õiguste osa. Seaduse kaitse ei laiene siiski nendele eraõiguslike juriidiliste isikute nimedele, mis on küll registrisse kantud, kuid ei vasta seadusega kehtestatud nõuetele.²¹³ Riigikohus on selgitanud, et ÄS § 15 lg-s 1 sätestatud ettevõtja ainuõigus oma ärinimele tähendab muu hulgas seda, et ettevõtjal on õigus keelata teistel äriühingutel registreerida või kasutada ärinime, milles on tema ärinimes sisalduv sõna, juhul kui selle kasutamine välistaks ärinimede selgesti eristatavuse ÄS § 11 lg 2 mõttes.²¹⁴

Nime kaitse on tagatud mitmete meetmetega. Esmalt on äriühingute puhul kohaldatav ÄS § 15 lg 1 teise lause, mille kohaselt võib kohus hagita menetluse korras keelata kasutada ärinime, mis ei vasta ÄS nõuetele või mille kohaselt võib kohus hagita menetluse korras keelata kasutada ärinime, mis ei vasta ÄS nõuetele või mille kasutamiseks isikul ei ole õigust ning keelu rikkumise korral rikkujat trahvida. Tegemist on eelkõige registrimenetlusliku kaitsega, mille eesmärk on võimaldada registripidajal ametülesande korras takistada õiguste rikkumist või nõuetele vastava nime kasutamist.

²⁰⁷ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 71.

²⁰⁸ RKTko 3-2-1-157-05, p 12.

²⁰⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 74, p 4.2.2.

²¹⁰ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 74, p 4.2.3.

²¹¹ Ibid, p 4.2.4.

²¹² K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 74, p 4.2.5.

²¹³ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 75, p 4.3.1.

²¹⁴ RKTko 3-2-1-157-05, p 13

Õiguskirjanduses on selgitatud, et kuigi ÄS § 15 lg 1 kehtib ainult ärinimede kohta ning muude eraõiguslike juriidiliste isikute nimede suhtes sarnast regulatsiooni kehtestatud ei ole, tuleks ÄS § 15 lg 1 teiste juriidiliste isikute nimede suhtes kohaldada analoogia käigus.²¹⁵ Kuna hagita menetluse kohta TsMS-s erisätted puuduvad, tuleb kohtul sellise menetluse läbiviimisel lähtuda tavapärasest hagita menetluse regulatsioonist, mille kohaselt võib kohus menetluse algatada omal algatusel või huvitatud isiku avalduse alusel (TsMS § 476), kohtul tuleb rakendada uurimispõhimõtet jne.²¹⁶ Riigikohus on leidnud ka, et paralleelselt ÄS § 15 lg-s 1 nimetatud menetlusega on äriregistripidajal võimalik ÄS § 59 lg 5 järgi määrata kostjale tähtaeg ärinime muutmiseks, kui äriregistrisse kantud äriühingu põhikirja mõni säte (nt ärinime nimetamine) seadusega vastuolus.²¹⁷

Lisaks eelnevale hagita menetlusele on juriidilise isiku või ärinime võimalik kaitsta ka deliktiõigusliku regulatsiooni läbi hagi menetluses. Nimelt, juriidilise isiku nimi ja ärinimi on omandi sarnaseks õiguseks VÕS § 1045 lg 1 p 5 tähenduses. Nime kaitset täpsustab VÕS § 1046 lg 1, mille kohaselt on isiku nime õigustamatu kasutamine õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti. Nendest sätetest tulenevalt tekib isikul, kelle nime õigustamatult kasutatakse või kelle ainuõigust rikub teise isiku poolt valitud lubamatult sarnane (mitteeristatav nimi), kaks erineva eesmärgiga nõudeõigust – õigust nõuda kahju hüvitamist ja õigus nõuda rikkumise lõpetamist.²¹⁸ Rikkumise lõpetamise ja edasisest rikkumisest hoidumise nõude õiguslikuks aluseks on VÕS § 1055 lg 1 (koosmõjus VÕS § 1043, VÕS § 1045 lg 1 p 5, VÕS § 1046).

ÄS § 14 näeb ette, et välismaa äriühing, mis tegutseb Eestis filiaali kaudu, peab registreerima ärinime koos sõnadega „Eesti filiaal“. Selline regulatsioon on segadust tekitav, kuna loob kunstlikult mulje, justkui oleks välismaa äriühingu Eesti filiaal mingil määral iseseisev õigussubjekt. Kuigi tegemist ei ole niivõrd juriidilise probleemiga – juriidiliselt on täiesti selge, et välismaa äriühingu filiaali näol on välismaa äriühingu kui iseseisva õigussubjekti Eestis asuva ettevõtte ja tegevuskohaga, millel iseseisvat õigussubjektsust ei ole – tuleks kaaluda selle regulatsiooni muutmis selliselt, et välismaa äriühingutel oleks lubatud Eestis tegutseda oma ärinime all ilma täienditeta ka siis, kui nad on registreerinud siin filiaali.

3.2.3.2 Tulundusühistu

a) Kuigi tulundusühistu on äriühing, millele üldiselt kohaldatakse TÛS-is reguleerimata juhtudel ÄS-i OÜ kohta käivaid sätteid, näeb TÛS tulundusühistute ärinime osas ette täpsustused võrreldes ÄS-i üldregulatsiooniga. TÛS § 2 lg 1 kohaselt peab ühistu ärinimi sisaldama sõna „ühistu“ ja ühistu tegevusalale viitavat täiendit.

TÛS § 2 lg 2 kohaselt võib ühistu, mille kõik liikmed on ühistud, kasutada oma ärinimes sõna „keskühistu“. TÛS § 3 lg-s 1 on selgelt sätestatud, et ühistule kohaldatakse ÄS-is osaühingu kohta sätestatud, kui käesolevast seadusest ei tulene teisiti. Nimetatud viitest tulenevalt kohalduvad kõik ärinime valiku piirangud ka tulundusühistu nime valikul.

b) Tulundusühistu eriliikidest on seadusandja nime osas ette näinud eriregulatsiooni korteriühistute suhtes.

Erinevalt teistest juriidilistest isikutest on korteriühistu nimi seotud korteriomandite, mille valitsemiseks ühistu eksisteerib, aadressiga. KrtS § 19 lg 1 kohaselt peab korteriühistu nimi koosnema korteriomandite esemeks oleva kinnisasja aadressist ja täiendist „korteriühistu“ või „KÜ“. Ükski muu isik ei tohi oma nimes kasutada sõna „korteriühistu“ ega lühendit „KÜ“. KrtS § 19 lg 2 kohaselt muutub korteriomandite asukoha aadressi muutumisel kinnistusraamatus vastavalt ka korteriühistu nimi. Sellise muudatuse teeb

²¹⁵ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 75, p 4.3.1.

²¹⁶ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 75, p 4.3.1.

²¹⁷ RKTKo 3-2-1-4-06, p 40

²¹⁸ RKTKo 3-2-1-157-05, p 11 jj

registripidaja oma-algatusliku kandena ning sellise kande aluseks oleva kandemääruse peale ei saa esitada määruskaebust. Seega võib korteriühistu nimi muutuda avaliku võimu teostamise käigus tehtud otsuste tagajärjel ilma, et ühistu liikmetel selles osas mingit sõnaõigust oleks.

Teiseks korteriühistu nimega seonduvaks erisuseks on, et korteriühistu võib lisaks seaduses sätestatud aadressile viitavale nimele kasutada muud nime (*täiendav nimi*) tingimusel, et see piisavalt eristab teda kõikidest teistest Eestis registrisse kantud juriidilistest isikutest.

c) Maakorraldusühistu nime osas seadus ersusi ette ei näe.

d) Hoiu-laenuühistu ärinimi peab sisaldama täiendit "hoiu-laenuühistu" või HLÜ ja võib sisaldada tema asukoha haldusüksuse või muud kohanime (HLÜS § 4). Muid erisusi ettenähtud ei ole.

e) Hooneühistu nimi peab sisaldama sõna "hooneühistu" (HÜS § 1 lg 4). Muid erisusi ettenähtud ei ole.

f) Maaparandusühistu nime osas erireeglid puuduvad.

3.2.3.3 Mittetulundusühing

a) Mittetulundusühingu (MTÜ) ärinimele kohalduvad tingimused on sätestatud MTÜS §-s 4. MTÜS § 4 näeb ette, et MTÜ nimi peab selgesti erinema teistest Eestis registrisse kantud mittetulundusühingute ja sihtasutuse nimedest, MTÜ nimi ei tohi olla eksitav, ei tohi olla vastuolus heade kommetega jms. Nii, nagu ka huvigrupid on toonud probleemina välja, sisaldab ärinime määramise regulatsioon mitmeid põhjendamatu erisusi. Üheks selliseks erisuseks on MTÜ täiendite lisamise regulatsioon. Eelnevat küsimust on arutanud ka Riigikohus selgitades, et MTÜS § 4 lg-s 6 ei ole täiendeid nii täpselt reguleeritud kui ÄS-is, kus § 9 lg 2 kohaselt peab täisühingu ärinimi sisaldama täiendit „täisühing“, usaldusühingu ärinimi täiendit „usaldusühing“, osaühingu ärinimi täiendit „osaühing“, aktsiaseltsi ärinimi täiendit „aktsiaselts“ ja tulundusühistu ärinimi täiendit „ühistu“. ÄS § 9 lg 3 kohaselt võib selle paragrahvi 2. lõikes nimetatud täiendi asemel täisühing ärinimes kasutada lühendit „TÜ“, usaldusühing lühendit „UÜ“, osaühing lühendit „OÜ“ ja aktsiaselts lühendit „AS“. Asjaolu, et MTÜS-is ei ole eraldi sätestatud, et isikute ühendusele viitava täiendi võib asendada ka lühendiga „MTÜ“, ei välista tõlgendamist, et ka lühend „MTÜ“ võib viidata isikute ühendusele.²¹⁹ Antud asjas leidis kolleegium, et lühendit „MTÜ“ võib käsitada eestikeelse täiendina, mis viitab asjaolule, et tegemist on isikute ühendusega. Kasutades mittetulundusühingu nimes lühendit „MTÜ“, on seega täidetud MTÜS § 4 lg-s 6 sätestatud nõue, et mittetulundusühingu nimi peab sisaldama eestikeelset täiendit, mis viitab asjaolule, et tegemist on isikute ühendusega.²²⁰ Seega asus Riigikohus seisukohale, et hoolimata sellest, et MTÜS otsesõnu MTÜ kui lühendi kasutamist ette ei näe, tuleb eelnevat tõlgendamise teel siiski lubada.

b) Mittetulundusühingu kui ühingu ärinime kaitsele tuleks analoogia korras kohaldada ÄS § 15 lg-s 1 sätestatud regulatsiooni. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kuigi ÄS § 15 lg 1 kehtib ainult ärinimede kohta ning muude eraõiguslike juriidiliste isikute nimede suhtes sarnast regulatsiooni kehtestatud ei ole, tuleks ÄS § 15 lg-t 1 teiste juriidiliste isikute nimede suhtes kohaldada analoogia käigus.²²¹ Võib öelda, et tegemist on õigusselgusetu olukorraga, mis oleks mõistlik revisjoni käigus likvideerida.

c) Mittetulundusühingu alaliigiks olevate usulistele ühenduste nimele on sätestatud ka täiendav regulatsioon KiKoS § 7 lg-s 1, mille kohaselt-peab usulise ühenduse nimi sisaldama oma nimes sõnaühendit „kirik“, „kogudus“, „koguduste liit“ või „klooster“. Ametiühingu nimi ei tohi AÜS § 12 kohaselt olla eksitav ametiühingu pädevuse ulatuse ja õigusliku vormi osas. Erakondade osas erinevad puuduvad. Loomeliitude nime kohta erinevad puuduvad, neile kohaldub üldiselt MTÜS.

3.2.3.4 Sihtasutus

²¹⁹ RKTko 3-2-1-47-14, p 8.

²²⁰ RKTko 3-2-1-47-14, p 9.

²²¹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 75, p 4.3.1.

Eraldi täiendav regulatsioon on nähtud ette ka sihtasutustele. SAS §-s 3 on reguleeritud sihtasutuse nimele kohalduvad tingimused. SAS § 3 lg 1 kohaselt peab sihtasutuse nimi erineva teistest Eestis registrisse kantud mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimedest. Sarnaselt MTÜ regulatsioonile ei või sihtasutuse nimi olla eksitav ja vastuolus heade kommetega. Seega kohalduvad ka sihtasutuse nime valikule sisuliselt samad reeglid, mis äriühingu nime valikule, väikeste eranditega. Nimelt võrreldakse eksitavuse nõude osas valitud sihtasutuse nime teiste sihtasutuste ja MTÜ-dega. Eelnev põhimõte tuleneb Riigikohtu praktikast. Riigikohus selgitanud järgmist: sihtasutuste nimedele esitatavaid nõudeid on reguleeritud eraldi SAS §-s 3. SAS § 3 järgi peab sihtasutuse nimi selgesti erineva teistest Eestis registrisse kantud mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimedest (lg 1); see ei või olla eksitav sihtasutuse eesmärgi, tegevuse ulatuse ega õigusliku vormi osas (lg 2); see peab sisaldama täiendit „sihtasutus“ (lg 3); sihtasutuse dokumentidel peab olema näidatud sihtasutuse nimi, asukoht ja registrikood (lg 4); sihtasutusel võib olla ainult üks nimi (lg 6); see peab olema kirjutatud eesti-ladina tähestikus (lg 7) ega või olla vastuolus heade kommetega (lg 8). Eelnevast nähtub, et SAS ei kehtesta sihtasutuse nimele ÄS § 12 lg-ga 3 sarnast piirangut. Kuna seadusest ei tulene, et sihtasutuse nimele kohalduksid ka ÄS-s ärinime reguleerivad sätted, ei saa Riigikohtu arvates ÄS § 12 lg-le 3 nõude põhjendamisel tugineda.²²² Antud asjas märkis Riigikohus aga ka seda, et ei saa välistada, et sihtasutuse nime kasutamise õigusvastasus tuleb VÕS § 1045 lg 1 punktist 7. Riigikohus selgitas, et ei ole välistatud, et sihtasutuse nimi võib olla eksitav nt seetõttu, et võib tekkida väärarusaam, nagu kuuluks sihtasutus kaubamärgiomanikuga seotud gruppi. See võib aga tähendada ühtlasi vastuolu SAS § 3 lg-ga 2, mille järgi ei või sihtasutuse nimi olla eksitav sihtasutuse eesmärgi, tegevuse ulatuse ega õigusliku vormi osas.²²³

Sihtasutuse kui ühingu ärinime kaitsele tuleks analoogia korras kohaldada ÄS § 15 lg-s 1 sätestatud regulatsiooni. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kuigi ÄS § 15 lg 1 kehtib ainult ärinimede kohta ning muude eraõiguslike juriidiliste isikute nimede suhtes sarnast regulatsiooni kehtestatud ei ole, tuleks ÄS § 15 lg-t 1 teiste juriidiliste isikute nimede suhtes kohaldada analoogia käigus.²²⁴ Võib öelda, et tegemist on õigusselgusetu olukorraga, mis oleks mõistlik revisjoni käigus likvideerida.

3.2.4 Ärinime ja nime kaitse

3.2.4.1 Registrimenetluslik kaitse

Kuigi seadus näeb selle sõnaselgelt ette üksnes ärinimede suhtes, on kõikidel juriidilistel isikutel ainuõigus oma nimele ning nende nimi on seadusega kaitstud (ÄS § 15 lg 1 esimene lause). Isiku nimi on isikule kuuluvate isiklike õiguste osa. Seaduse kaitse ei laiene siiski nendele eraõiguslike juriidiliste isikute nimedele, mis on küll registrisse kantud, kuid ei vasta seadusega kehtestatud nõuetele. Kohtupraktika kohaselt tähendab ÄS § 15 lg-s 1 sätestatud ettevõtja ainuõigus oma ärinimele muu hulgas seda, et ettevõtjal on õigus keelata teistel registreerida või kasutada ärinime, milles on tema ärinimes sisalduv tähis, juhul kui selle kasutamine välistaks ärinimede selgesti eristatavuse ÄS § 11 lg 2 mõttes. Nime kaitse on tagatud mitmete meetmetega. Kõigepealt on äriühingute puhul kohaldatav 290 ÄS § 15 lg 1 teine lause, mille kohaselt võib kohus hagita menetluse korras keelata kasutada ärinime, mis ei vasta ÄS nõuetele või mille kasutamiseks isikul ei ole õigust, ning keelu rikkumise korral rikkujat trahvida. Tegemist on eelkõige registrimenetlusliku kaitsega, mille eesmärk on võimaldada registripidajal ametiülesande korras takistada õiguste rikkumine või nõuetele vastava nime kasutamine. Kuigi ÄS § 15 lg 1 käib ainult ärinimede kohta ning muude eraõiguslike juriidiliste isikute nimede suhtes sarnast regulatsiooni kehtestatud ei ole, tuleks õiguskirjanduse kohaselt ÄS § 15 lg 1 teiste juriidiliste isikute nimede suhtes kohaldada analoogia korras.²²⁵

²²² RKTko 3-2-1-162-14, p 22.

²²³ RKTko 3-2-1-162-14, p 23.

²²⁴ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 75, p 4.3.1.

²²⁵ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 73, äärenr 290.

Kuna selle hagita menetluse kohta TsMS-s erisätted puuduvad, tuleb kohtul menetluse läbiviimisel lähtuda TsMS §-dest 475–480.

Riigikohus on leidnud ka, et paralleelselt ÄS § 15 lg-s 1 nimetatud menetlusega on äriregistri pidajal võimalik ÄS § 59 lg 5 järgi määrata kostjale tähtaeg ärinime muutmiseks, kui äriregistrisse kantud äriühingu põhikirja mõni säte on vastuolus seadusega²²⁶. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul puudusi ei kõrvalda, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise. Samuti on ÄS § 71 lg 1 järgi võimalik kostjat ja tema juhatuse liikmeid trahvida. Sundlõpetamise alus võib tuleneda ka TsÜS § 40 lg 1 p-st 3 või 4.

ÄS § 15 lg-s 1 ettenähtud registrimenetluslik kaitse ei välista ärinime või muu juriidilise isiku nime kaitset hagimenetluses. Hagimenetluses saab isik, kes leiab, et tema õigust nimele või ärinimele on kahjustatud, kohtulikult maksma panna nõudeid. Nime ja ärinime omajal tekivad rikkumise korral mitmed nõuded.

3.2.4.2 Nime omaja nõuded

Juriidilise isiku nimi ja ärinimi on omandi sarnaseks õiguseks VÕS § 1045 lg 1 p 5 tähenduses. Sellest tulenevalt tekib isikul, kelle nime õigustamatult kasutatakse või kelle ainuõigust nimele rikub teise isiku poolt valitud lubamatult sarnane (mitteeristatav) nimi, kaks erineva eesmärgiga nõudeõigust – õigus nõuda kahju hüvitamist ja õigus nõuda rikkumise lõpetamist. Rikkumise lõpetamise ja edasisest rikkumisest hoidumise nõude õiguslikuks aluseks on VÕS § 1055 lg 1 (koosmõjus § 1043, § 1045 lg 1 p 5 ning §-ga 1046). Rikkumise lõpetamise ja edasisest rikkumisest hoidumise nõude kõrval või selle asemel on isikul, kellele kuuluvat nime kahjustatakse, võimalik esitada deliktiline kahju hüvitamise nõue rikkuja vastu VÕS § 1043 alusel.

3.2.5 Euroopa Liidu õigus

Ärinime ja nime regulatsioon baseerub üksnes väga väikeses osas Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivil 2012/30/EL, mille art 1, mis kohaldub üksnes aktsiaseltsidele, näeb aktsiaseltsi ärinimele ette tingimuse, mille kohaselt peab aktsiaseltsi ärinimes sisalduma või sellega kaasnema kirjeldus, mis selgesti erineb teist liiki äriühingutelt nõutavatest kirjeldustest. Eelnev tähendab, et aktsiaseltsi ärinimi peab sisaldama endas viidet „AS“. Sama põhimõtet on laiendatud kõigile Eesti juriidiliste isikute vormidele. Siiski on oluline märkida, et EL direktiivist (2012/30/EL) tulenev nõue kohaldub üksnes ja kitsalt aktsiaseltsile, mis tähendab, et teiste ühingute puhul võib antud lühendi nõudest tegelikkuses soovi korral kõrvale kalduda. Muus osas ärinime ja nime regulatsioonil puutumus EL õigusega puudub.

Nimi ja ärinimi on PS § 32 tähenduses varaliseks õiguseks, millele laieneb põhiseaduslik omandi kaitse.

3.2.6 Analüüsimist vajavad küsimused

3.2.6.1 Ärinime ja nime üldine regulatsioon

Nii ÄS-ist kui ka teistest erinevaid ühinguliike reguleerivatest eriseadustest tuleneb erinevaid nõudeid ja piiranguid ärinime valikule. Nagu eelnevates punktides on viidatud, peab nimi või ärinimi olema eristatav, see ei tohi olla eksitav jms. Muuhulgas näeb ÄS ette, et ärinimi ei tohi olla sarnane rahvusvaheliselt või Eesti ühinguõiguses tunnustatud kaubamärgiõigusega. Seevastu näiteks SAS ja MTÜS sellist piirangut ette ei näe. MTÜS-i ja SAS-i regulatsioonid on võrreldes ÄS-i vastava regulatsiooniga napid, näiteks puudub nendes kaubamärgialane ja nime kasutamise ja kaitse alane regulatsioon.²²⁷

Eelnevast tulenevalt tuleb analüüsida juriidiliste isikute ärinimede ja nimede regulatsioonide otstarbekust ja õigusselgust, samuti nende kooskõla (rahvusvahelise) kaubamärgiõigusega (sh arvestades tööstusomandi reformi) ja Euroopa ühingu vorme reguleerivate õigusaktidega. Seejuures

²²⁶ RKTko 3-2-1-4-06 p 40.

²²⁷ RKTko 3-2-1-162-14.

tuleks analüüsida ärinime/nimega seotud küsimusi juriidiliste isikute reorganiseerimisel (ÄS § 486). Analüüsida tuleb ka ärinime/nime broneerimise võimalust.

3.2.6.2 Lühendite kasutamine ärinimes ja nimes

Nagu eelnevalt selgitatud, näevad nii ÄS kui ka osad muud eriseadused ette, et nimes või ärinimes peab olema esindatud täiend (näiteks osaühing või OÜ). Täiendi kasutamise kohustuse näeb ette ka SAS, KiKoS ja ka teised eriseadused. Siiski on täiendi kasutamise tingimused iga ühinguliigi puhul erinevad. Näiteks MTÜS näeb ette, et MTÜ nimes tuleb kasutada üksnes täiendit, mis viitab asjaolule, et tegemist on isikute ühendusega. Täiendi asemel lühendi kasutamist MTÜS ette ei näe, sarnane on regulatsioon ühistu puhul. Seejuures on oluline, et KiKoS, mis on MTÜ alaliiki (usulisi ühendusi) reguleeriv seadus, näeb ette, et usulise ühenduse nimi peab hõlmama endast täiendit „kirik, kogudus, klooster vms“.

Täiendite ja lühendite kasutamise juures on ka oluline panna tähele, et EL regulatsioonist tuleb äriühingu nimes lühendi kasutamise kohustus üksnes aktsiaseltsile. Seega ei ole teiste ühingute puhul EL tasemel sellist kohustust.

Analüüsida tuleb, kas kehtiv õigus vajab ärinime/nime osas muutmist, mh selleks, et tagada suurem õigusselgus ja õiguskindlus. Sealhulgas tuleb analüüsida, kas juriidiliste isikute ärinimes/nimes sisalduvate täiendite ja lühendite osas peaks seadus võimaldama suuremat paindlikkust, nt kas Eesti ühinguvormide rahvusvahelise kasutatavuse eesmärgil peaks olema võimalik ka võõrkeelsete täiendite ja lühendite kasutamine.

3.2.6.3 Ärinime, nime broneerimise võimalus

Kehtivas õiguses tekitab probleeme asjaolu, et nii kaubamärgi kui ka ärinime registreerimine ja kontroll võtab kaua aega. Eelnev tekitab ebakindlust ja takistab sellesse investeerimist, kuna puudub kindlus selle kasutamise võimaluse osas tulevikus. Eelneva probleemi lahendaks ärinime broneerimise võimalus, mille käigus oleks võimalik väga kiires menetluses konkreetne ärinimi kindla tasu eest teatud perioodiks broneerida ja näiteks kasvava tasu eest broneeringut pikendada. Praktiline vajadus ilmneb nt ettevõtja brändi muutmise protsessis, kus ärinime ametlikule muutmisele eelneb pikk ettevalmistustöö ja oleks tõsine probleem, kui keegi valitud ärinime ettevalmistusfaasis ära võtaks. Viidatud regulatsiooni valguses tuleks ka analüüsida, kas tuleks piirata ärinime kasutusele võtmist lühikese aja vältel peale seda, kui üks ettevõtte ärinime kasutamisest loobub (niisugune on olnud varasem regulatsioon).

Samuti on leitud, et praktikas peaks olema võimalik ka ärinime üleandmine ühelt ettevõtelt teisele selliselt, et ärinimi ei jääks vahepeal vabaks.

3.2.7 Teema käsitus võrdlusriikides

3.2.7.1 Saksamaa

Saksamaa ühinguõiguses on ärinime ja nime regulatsioon võrdlemisi sarnane Eesti ärinime kontseptsiooniga. Ärinime üldised küsimused on reguleeritud HGB §-des 17 jj. HGB § 17 lg 1 kohaselt on firma ettevõtja ärinimi, mille all ettevõtja tegutseb. HGB § 18 lg 1 näeb ette, et ärinimes peab olema viide ühingu tüübile ja ärinimi peab olema eristatav. Ärinime eristavust kontrollib äriregistri pidaja ärinime registreerimisel. Õiguskirjanduses on selgitatud, et „eristatavus“ tähendab, et ühingut peab olema võimalik ärinime alusel individualiseerida.²²⁸

HGB § 23 näeb ette ärinime ilma ettevõteta võõrandamise keelu. Õiguskirjanduses on selgitatud, et reegliks on, et võõrandada on võimalik üksnes ettevõtet. Ettevõtte võõrandamisega on tegemist juhul, kui läheb üle ühingu „tuum“, sh ettevõttele iseloomulikud osad. Juhul, kui ühing läheb tervikuna (või

²²⁸ (MüKoHGB/Heidinger HGB § 18 Rn. 9-11, beck-online)

suures ulatuses) üle, siis läheb ärinimi ühinguuga kaasa ja tehingu osapoolte poolt antud tahteavaldused ei oma tähtsust.²²⁹

Üldjoontes kehtivad Saksamaa ärinime õiguses samad põhimõtted, mis Eesti ärinime regulatsioonis.

Sarnaselt Eesti ühinguõiguse regulatsioonile on erinevate juriidiliste isikute ühingute ärinime täpsustav regulatsioon nähtud ette seaduses, mis reguleerib konkreetset ühinguvormi.

GmbH ärinime täpsustavad reeglid on sätestatud GmbHG §-s 4, mille kohaselt peab osaühingu ärinimi sisaldama lühendit „piiratud vastutusega ühing“ või eelneva üldtuntud lühendit (GmbH). Samasisuline regulatsioon on nähtud ette ka AktG §-s 4 lg-s 1. Ühistu nimele kohalduvad täiendavad tingimused on nähtud ette ühistuseaduses (GenG), mille kohaselt peab ühistu nimes olema lühend „eG“.

Seevastu seltsingu (GbR), täisühingu (OHG), usaldusühingu (KG), täispartneriga piiratud vastutusega osaühingu (GmbH & Co. KG) ja vaikiva seltsingu (stille Gesellschaft) ärinime kohta eraldiseisvat regulatsiooni ei ole, kohaldub üksnes HGB §-des 17 jj ettenähtud üldine regulatsioon. HGB § 19 lg 1 jj näeb ette lühendite kasutamise FIE'de, täisühingute ja usaldusühingute nimedes. Viidatud regulatsiooni kohaselt peab FIE'de ärinimi sisaldama viidet asjaolule, kas FIE on äriregistris registreeritud või mitte (eingetragener Kaufmann, eingetragene Kauffrau või lühend nendest „e.K“, E.Kfm või EKfr). Täisühingu korral peab täiühingu ärinimes samuti sisalduma viide täisühingule või selle lühendile „OHG“ ja usaldusühingu nimes peab sisalduma viide usaldusühingule või selle üldtuntud lühendile (KG).

Õiguskirjanduses on selgitatud, et Saksamaa ühinguõiguse regulatsioonis kehtib „avalikustamise põhimõte“. Eelnev tähendab ärinime ja nime kontekstis seda, et ühingu nimest peab olema kolmandatele välissuhtes olevatele isikutele arusaadav, millised on suhted ühingu sisesuhtes ja millistel alustel isikud ettevõttes vastutavad. Lühendite avaldamine tagab läbipaistvuse nii ühinguliigi kui ka vastutuse põhimõtete osas. Eelnev teenib võlausaldajate huvisid.²³⁰

Õiguskirjanduses on nime kaitse kohta selgitatud, et osaühingu nimi (firma) „naudib“ täielikku ärinime kaitset BGB § 12 ja HGB § 37 kohaselt.²³¹ BGB 12 lg 1 sätestab, et olukorras, kus ühe isiku ärinime registreerimisest keeldutakse selle tõttu, et nimi on teise isiku poolt kasutuses või kui isiku nime kasutamist rikutakse isiku nime õigustamatu kasutamise tõttu, võib õigustatud isik nõuda rikkumise kõrvaldamist. Viidatud sätte lõige 2 näeb ette, et juhul, kui on oht edasiseks rikkumiseks, võib õigustatud isik nõuda ka rikkumise keelamist. Õiguskirjanduses on selgitatud, et nime rikkumine on sisuliselt samaväärne isiklike õiguste rikkumisega. BGB § 12 lause 1 võimaldab nõuda sellise rikkumise likvideerimist. Juhul, kui võib kõne alla tulla rikkumine ka tulevikus, on võimalik antud sätte alusel esitada ka keelamise nõue. On märgitud, et samad nõuded on võimalik esitada isiklike õiguste rikkumise kõrvaldamiseks. Samuti võimaldab Saksamaa regulatsioon nõuda nimeõiguse rikkumise korral nii materiaalse kui mittemateriaalse kahju (teatud tingimuste esinemisel) hüvitamist (BGB § 832).²³²

Ärinime broneerimist selle registreerimise eelselt seadus ette ei näe.

3.2.7.2 Suurbritannia

UK ühinguõiguses on ärinimega seonduv on reguleeritud CA artiklites 53 jj. Esmased piirid ärinime valikule näevad ette CA art 53-57, millega on keelatud kasutada ärinime, mille kasutamine kujutaks endast karistatavat tegu või mis on solvav. Riiklikele institutsioonidele viitavate nimede kasutamiseks on vajalik riigisekretäri (*Secretary of State*) nõusolek. Riigisekretäril on ka õigus kehtestada nende väljendite ja sümbolite loetelu, mida ei tohi ärinimedes kasutada. Sellise määruse nr 2014 ja nr 3140²³³ on riigisekretär andnud näiteks 01.10.2009. Viidatud määrusega on nähtud ette sõnad ja väljendid, mida

²²⁹ (MüKoHGB/Heidinger HGB § 23 Rn. 4-5, beck-online)

²³⁰ (MüKoHGB/Heidinger HGB § 19 Rn. 1-5, beck-online)

²³¹ (Baumbach/Hueck/Fastrich GmbHG § 4 Rn. 2-4, beck-online)

²³² (BeckOK BGB/Bamberger BGB § 12 Rn. 312-314, beck-online)

²³³ http://www.legislation.gov.uk/uk/si/2014/3140/pdfs/uksi_20143140_en.pdf (12.06.2017)

ei tohi kasutada ühingute, piiratud vastutusega partnerluste ja muude ühingute nimedes. Viidatud määruses on sätestatud, et nimedes ei tohi kasutada näiteks järgmiseid sõnu: „*bank, duke, his majesty, nurse, queen, registrar, right*“ jne. Seega on selles osas UK õigus mõnevõrra õiguselgem kui Eesti regulatsioon, kus nime heade kommete vastasus võib ilmnedas alles registrimenetluse käigus ning viited teatud tegevustele, mida tohivad ärinimes kasutada ainult teatud majandustegevusega tegelevad ettevõtjad, asuvad mitmetes eriseadustes laiali.

CA art 58 jj näevad ette lühendi kasutamise tingimused ärinimes. CA art 58 lg 1 kohaselt peab „*public company*“ ärinimi sisaldama lühendit „*public limited company*“ või „*p.l.c*“. CA art 59 näeb ette lühendi kasutamise suletud ühingute puhul. Viidatud sätte lg 1 kohaselt peab piiratud vastutusega ühingu nimes sisalduma sõnaühend „*limited*“ või „*ltd*“. Viidatud regulatsioon ei kohaldu avalikes huvides loodud ühingutele. CA art 60 näeb ette, et register võib keelduda ärinime registreerimisest, kui ärinime ei sisalda ettenähtud lühendit. CA art 65 reguleerib samuti täiendavalt lühendeid ja viiteid, mida ärinimi sisaldada ei tohi. Viidatud sätte kohaselt ei tohi ühingu nimi ja seal kasutatavad lühendid olla eksitavad.

CA art 66 sätestab, et ärinimi ei tohi olla sarnane registrisse juba kantud ärinimedega. Viidatud sättele tuginedes saab riigisekretär anda määruseid seonduvalt sõnade ja lühenditega, mida ei ole lubatud seonduvalt nime liigse sarnasuse tõttu kasutada. Ka eelneva kohta on riigi sekretär teinud 2015. aastal määruse nr 17.²³⁴ Viidatud määruse esimene peatükk reguleerib tähtede, numbrite ja lühendite kasutamise ärinimes. Määruse teine osa reguleerib lühendi „*limited*“ kasutamist.

CA art 67 näeb ette, et riigisekretäril on pädevus teha ühingule ettekirjutus ja nõuda juba registrisse kantud liialt sarnase ühingu nime muutmist. CA art 69 lg 1 näeb ette, et ärinimi ei tohi olla liialt sarnane juba registreeritud ärinimele selliselt, et heas usus tegutsev isik nimed segamini ajaks. Loomulikult ei või ärinimi olla ka solvav (vastuolus heade tavadega).²³⁵

Huvitav on, et UK uus nimemäärus *The Company, Limited Liability Partnership and Business Names (Sensitive Words and Expressions) Regulations 2014* sisaldab²³⁶ „*same as*“ regulatsiooni. Eelnev tähendab, et ärinime regulatsiooni valguses on õigusaktiga määratud, et teatud sõnad või ühendid loetakse samatähenduslikeks, mille kasutamine ärinimes loetakse omakorda eksitavaks.

Nimedega seotud vaidluste lahendamiseks võib riigisekretär CA art 70 alusel määrata ametisse vaidluste lahendajad (adjudicators).

CA art 71 lg 1 jj reguleerivad ühingu nime määramise ja vaidlustamise protseduuri. Registris juba olemasolevatel ühingutel on õigus registreeritud ärinimesid aasta jooksul registrisse kandmisest vaidlustada ning vaidlustuse rahuldamise korral kohustatakse isikut nime muutama. Vaidluste lahendaja otsus on kohtus vaidlustatav (art 74).

CA art 77 jj reguleerivad juriidiliste isikute õigust ärinime muuta – selleks on vajalik vastava organi otsus või põhikirja muutmise ning registrikande muutmise. Art 82 jj reguleerivad üsna detailselt seda, kuidas juriidilised isikud peavad avaldama ärinime jm teavet oma äridokumentidel ning riigisekretär võib seda regulatsiooni oma määrustega veelgi täiendada.

Ärinime broneerimist selle registreerimise eelselt seadus ette ei näe.

3.2.7.3 Roots

Rootsi SE ABL-is sisaldub ärinime ja nimega seonduv regulatsioon 28. peatükis. SE ABL-i 28. peatüki § 1 kohaselt peab ettevõtte nimi sisaldama sõna „*aktiaselts*“ või AB. Viidatud sätte lg 2 kohaselt peab ühingu nimi erinema teistest varasemalt äriregistrisse registreeritud ühingu nimedest. Mittevõimalik

²³⁴ http://www.legislation.gov.uk/ukxi/2015/17/pdfs/ukxi_20150017_en.pdf (12.06.2017)

²³⁵ <https://www.thecompanywarehouse.co.uk/blog/prohibited-and-prescribed-business-names>

²³⁶ <https://www.jordans.co.uk/documents/10180/0/Changes+to+Company+Name+regulations/16dead63-b327-4c2d-803e-b689364ada3e>

„private“ ühing ei tohi sisaldada oma nimes lühendit „publik“. Lisaks on märkimisväärne (SE ABL peatükk 28, § 1), et Rootsi ühinguõiguse kohaselt võib ühingu nimi olla registreeritud kahes või rohkemas keeles, mille sõnastus on kirjutatud välja põhikirjas. Lisaks näeb Rootsi ühinguõigus ette võimaluse valida ühingule ka teine nimi (SE ABL peatükk 28, § 3). SE ABL peatükk 28, § 7 lisaks ka sätestab, et avatud ühingu nimes (*public company*) peab olema lisatud ka lühend „publik“, kui ühingu nimest ei tule üheselt välja, et konkreetse ühing on „avalik“.

Ärinime ja nime valimisega seonduvat regulatsiooni on täpsustatud ühingu nime ja põhikirja kohta käivas regulatsioonis *Firmalag (1974:156)* (edaspidi SE FL). Viidatud regulatsioonis on sätestatud ärinime kui mõiste definitsioon, ärinime registreerimise kord ja ärinime valiku piirangud (sarnane kaubamärgiga, vastuolus heade kommetega jms, SE FL § 2, § 9 ja § 10).

Täpsemalt, SE FL § 1 lg 1 kohaselt on ärinimi nimi, mille all kaupleja (*trader*) oma äritegevust opereerib. Viidatud sätte ls 2 näeb ette, et olukorras, kus ühing tegeleb mitme erineva äritegevuse alaliigiga, võib ühing omada ka teist ärinimi (n-ö *secondary name*). SE FL § 2 sätestab, et kaupleja omandab eksklusiivse õiguse ärinimele selle registreerimisel. SE FL § 2 ls 3 näeb ette, et loetakse, et ärinimi on registreeritud ka juhul, kui konkreetne ärinimi on üldsusele konkreetsetes valdkonnas tuntud.

SE FL § 3 sätestab ärinime valimise tingimused. Täpsemalt, valitav ärinimi peab olema selgelt teistest ärinimedest eristatav, ärinimi ei tohi olla oma kujult eksitav - olla sarnane samas valdkonnas tegutsevate ühingute ärinimedega ning ka konkreetsetes valdkonnas tuntud ärinimedega, mille tagajärjel saavutaks isik ebaõiglase majandusliku eelise.

SE FL § 11 võimaldab ärinime registreerida ka mitmes keeles tingimusel, et ärinimi on kõikides keeltes samasisuline.

SE FL § 13 sätestab, et ärinime saab võõrandada üksnes koos ettevõttega.

Ärinimi ei tohi SE FL § 10 kohaselt olla vastuolus seaduste, määruste, moraali ega ka avaliku korraga, ei tohi sisaldada rahvusvaheliselt tuntud kaubamärke, muul viisil olla avalikkust eksitav, sarnane juba registreeritud ärinimedega, ei tohi rikkuda olemasolevaid autoriõiguseid ja ei tohi jätta muljet, et tegemist on sihtasutuse või mittetulundusühinguga.

Ärinime kaitse on reguleeritud SE FL §-s 15. Viidatud sätte kohaselt võib kohus õigustatud isiku taotluse alusel nõuda rikkumise lõpetamist ja keelata rikkumine tulevikus ehk keelata ärinime edasine kasutamine. Lisaks sätestab SE FL § 15 ls 1, et olukorras, kus õigustatud isik teeb kohtule usutavaks, et kostja rikub õigustatud isiku ärinime ja eelnev toob õigustatud isikule kaasa negatiivseid tagajärgi, võib kohus nõuda ärinime kasutamise lõpetamist ka esialgse õiguskaitse korras. Antud sätteid võib kohaldada ka juhul, kui esineb rikkumise oht.

Rootsi sihtasutuse nimega seonduv regulatsiooni täpsustus on toodud sihtasutuse seaduse SE SL §-s 6, mille kohaselt peab sihtasutuse nimi sisaldama endas sõna „*sihtasutus*“.

Ärinime broneerimist selle registreerimise eelselt seadus ette ei näe.

3.2.7.4 Soome

Soome ühinguõiguses on ärinime ja nimega seonduv reguleeritud eraldi ärinime seaduses *toiminimilaki* (edaspidi FI TL). Viidatud seaduse § 1 lg 1 kohaselt on ärinimi nimi, mille all ettevõtja teostab oma äritegevust. Lubatud on teatud tegevusteks teise ärinime kasutamine (FI TL § 1 lg 2, *aputoiminimi*).

FI TL § 2 lg 2 kohaselt kantakse ärinimi registrisse, kui see on kooskõlas käesoleva seadusega ja eristub selgelt enne registrisse kantud ärinimedest. Registripidaja võib enne registreerimise avalduse esitamist anda teavet selle kohta, kas konkreetset ärinime saab registrisse kanda. Loetakse, et ärinimi on kasutusel, kui ärinimi on üldtuntud. Ärinimi on üldtuntud, kui see on üldtuntud valdkonnas, kus ühing tegeleb. Ainuõigus ärinimele tähendab, et teine ettevõtja ei tohi registreeritud ärinime kasutada.

Ärinimele ettenähtud piirangud on sätestatud FI TL § 7 lg 1 jj. Viidatud sätte kohaselt ei tohi FIE nimi sisaldada muude isikute nimesid, kes ei ole omanikud, kasutada sõna „partnerlus“ ühingu kohta, kus ei ole partnerlussuhet, mh peab partnerluse korral sisaldama ärinime viidet partneri nimele. Osaühingu nimes peab olema sõna „osaühing“ või vastav lühend "oy" ja aktsiaseltsi ärinimes peab olema sõna „aktsiaselts“ või vastav lühend "oyj". Viidatud lühendi tingimus on nähtud ette ka MTÜ, sihtasutuse ja muude ühingute osas.

FI TL § 9 näeb ette, et ärinimi ei või olla vastuolus avaliku korraga ja ei tohi eksitada avalikkust. FI TL 10 näeb ette, et ärinime ei tohi ilma asjakohase nõusolekuta sarnaneda/rikkuda riiklikku või rahvusvahelise teise ettevõtte ärinime või ärinime lühendit, mida seadusega ei ole lubatud kasutada, ärinime, mis sarnaneb kellegi teise perekonnanime, mis on sarnane mis tahes kaitstud kirjandus- või kunstiteose nimega, kui nimi on ainulaadne või mis tahes teise isiku ettevõtte nimi, logo või kaubamärki.

FI TL § 11 näeb ette, et ärinime saab registreerida kahes või rohkemates keeltes, kui ärinimesisu või väljend on samaväärne. Samaväärsete, kuid erikeelsete ärinimede kohta on selgitatud järgmist. Paralleelne ärinimi on ühingu samaväärne ja samasisuline ärinimi teistes keeltes. On oluline, et ärinime sisu kui selline oleks erinevates keeltes võrreldav. Paralleelne ärinimi peab olema selle registreerimiseks kantud ka ühingu põhikirja või asutamiselepingusse.²³⁷ Viidatud regulatsioon kohaldub nii ärinime sisuline kui ka selle taga paiknevale lühendile. Näiteks võib olla lühend „Oy“ olla paralleelselt ka „Ltd“ ning sisu „Konsumentprodukt ABC Ab“ inglise keeles Consumer Products ABC Ltd.²³⁸

Sarnaselt Eesti ärinime ja nime regulatsiooniga näeb FI TL § 13 ette, et ärinimi läheb üle üksnes majandustegevuse ülemineku korral.

Ärinime kaitse või selle kasutamise keelamine on sätestatud FI TL §-s 18. Viidatud sätte kohaselt olukorras, kus ärinimi on vastuolus heade kommetega või avalikkust eksitav, võib kohus (kui kohus peab seda vajalikuks) keelata ärinime kasutamise. Kohus võib antud meedet rakendada ka juhul, kolmas isik rikub teise isiku ärinime. Huvitava tähelepanekuna tuleb märkida, et Soomes kontrollib lisaks kohtule ka ärinime rikkumisega seonduvat Majandus- ja Töoministeriumi valitsemisalas olev komitee, kuhu võivad pöörduda kõik, kelle ärinime või selle kasutamist on rikutud. FI TL § 13 lg 3 näeb ette, et olukorras, kus komitee otsust ei täidata, on komiteel õigus rakendada ka perioodilist trahvi näiteks juhuks, kui isik ärinime kasutamist ei lõpeta. Võimalikud n-ö karistusmeetmed ja nende rakendamine on täpsemalt sätestatud FI TL § 18a's.

Ärinime broneerimist selle registreerimise eelselt seadus ette ei näe.

Olulisena võib tuua välja asjaolu, et Soome ärinime regulatsioon võimaldab ärinime registreerimist rohkem kui ühes keeles.

3.2.7.5 Läti

Lätis on ärinime ja nimega seonduv reguleeritud *Komerclikums*-i osas IV, §-des 26 jj. LV KL § 26 näeb ette, et ärinimi on nimi, millega ettevõtja on registreeritud äriregistrisse ja mille all ettevõtja teostab oma äritegevust. LV KL § 27 näeb ette ärinimes kasutatavad lühendid, täpsemalt FIE ärinimele tuleb lisada lühend „IK“, partnerlustele lisand „PS“ või „KS“, piiratud vastutusega ühingule „SIA“ ja börsiühingule lisand „AS“. Seaduse kohaselt tuleb lühend lisada nime algusesse või lõppu.

LV KL § 28 näeb ette, et ettevõtte nimi peab olema selgelt eristatav teistest ärinimedest või ärinimedest, mille äriregistrisse kandmist on juba taotletud.

LV KL § 29 näeb ette piirangud ühingu ärinime valikule. Viidatud sätte kohaselt ei tohi ettevõtte ärinimi olla eksitav seonduvalt äritegevuse liigi, mahu ja ühingu tüübiga, olla vastuolus heade kommetega, ei

²³⁷ <https://www.yrityssuomi.fi/en/rinnakkaistoiminimet-ja-aputoiminimet>

²³⁸ https://www.prh.fi/en/kaupparekisteri/yritystennimet/paralleel_company_names.html

tohi ilma seaduses ettenähtud tingimusi täitmata kasutada ärinimes lühendis „Läti“, rikkuda kaubamärgiõiguseid ja ärinimes võib olla kasutatud üksnes Läti või Rooma tähestikku.

LV KL § 30 reguleerib isiku nimede kasutamise ärinimes. Viidatud säte näeb ette, et füüsilisest isikust ettevõtja-ühingunimi võib sisaldada üksnes isiku enda ees- ja perekonnanime. Täis- ja usaldusühingu ärinimi ei tohi sisaldada isiku nime, kes ei ole ühingu partneriks.

Sarnaselt Eesti regulatsioonile näeb ka LV KL ette reegli, et ühingu nime võib käsutada üksnes koos ühinguga.

LV KL § 33 näeb ette ettevõtjale, kelle ärinime on uue ärinime registrisse kandmisega rikutud, õiguskaitsevahendi. Isikul on õigus nõuda ärinime kasutamise lõpetamist ja kahju hüvitamist, mida on talle tekitatud ärinime ebaseadusliku kasutamisega.

Ärinime broneerimist selle registreerimise eelselt LV KL ette ei näe.

3.2.7.6 Leedu

Leedu aktsiaseltsiseadus LT AB näeb ette (§ 2 lg 5), et aktsiaseltsi (public limited company) nimi peab hõlmama endast sõna „aktsiaselts“ või lühendit „AB“ ja osaühingu (suletud ühing) nimi peab hõlmama endast sõna „osaühing“ või lühendit „UAB“.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et ühingu ärinimi peab olema registreeritud Leedu patendiametis enne ühingu asutamist. Ärinime kaitse kehtib ühingu opereerimise ajal.²³⁹ Täpsemalt on ärinime registreerimise ja kaitsmisega seonduv reguleeritud Leedu kaubamärgiseaduses *Prekių ženklų įstatymo* (edaspidi LT PZ).²⁴⁰ Antud seaduse loogikast nähtub, et kaubamärk ja ärinimi alluvad samale regulatsioonile ning on seaduse mõistes tähistatud üheselt kui „märk, inglise keeles Mark“. LT PZ § 5 näeb ette üldised tingimused, millele märk peab vastama. LT PZ § 6 reguleerib üldiseid keeldumise aluseid. Täpsemalt, kaubamärki ei registreerita, kui kaubamärk ei vasta LT PZ §-s 5 ettenähtud tingimustele, on eksitava iseloomuga, ei ole kooskõlas hea usu põhimõttega ja kaubanduse praktikas levinud heade kommetega, on avalikkust eksitav oma koguse, geograafilise päritolu vms tõttu, on vastuolus avaliku korra ja moraaliga, sh eetika ja huminaarpõhimõtetega, sisaldab viiteid või lühendeid Leedu Vabariigile, sisaldab usulisi sümboleid vms. Lisaks näeb täiendavad keeldumise alused ette ka LT PZ § 7. Viidatud sätte kohaselt ei registreerida märki, mis on identne varasemalt registreeritud ärinimega.

Leedu ühinguõigus võimaldab ka ärinime broneerimist kuni 12 kuuliseks perioodiks enne ühingu asutamist st registrisse kandmist.²⁴¹

LT CK art 2.43 reguleerib teistest võrdlusriikidest erinevalt ärinime muutmist. Nimelt on selles sättes ette nähtud, et ärinime muutmise eelselt tuleb äriühingul kavandatavast muudatusest teavitada kirjalikult kõiki oma võlausaldajaid. Samas kohaldub ärinime muutmisel samuti LT CK art 2.41 ettenähtud ärinime broneerimise võimalus.

3.2.7.7 Delaware

DE CO 8. jaotise 1. ptk-i *General Corporation Law* (edaspidi DE GCL) § 102 kohaselt peab ühingu põhikirjas sisalduma ärinimi ning viide ühingu õiguslikule vormile: „association“, „company“, „corporation“, „club“, „foundation“, „institute“, „society“ või lühendit viidatud sõnadest. Viidatud säte näeb ka ette, et äriregistril on õigus viidatud nõudest loobuda, kui ühingu kogu vara ei ületa 10 000 000 dollarit.

²³⁹ Consultants Editors Marat Terterov, Jonathan Reuvid, Doing Business in Lihtuania, Lk 63

²⁴⁰ http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=188527#LinkTarget_736 (29.11.2017)

²⁴¹ Consultants Editors Marat Terterov, Jonathan Reuvid, Doing Business in Lihtuania, Lk 63

Lisaks näeb DE GCL ette ka eristatavuse põhimõtte, mille kohaselt ei tohi registreerimisele kuuluv ärinimi sama või liigselt sarnane juba registrisse kantud nimedega ilma selle isiku kirjaliku nõusolekuta, kelle nimel on ärinimi või kaubamärk registreeritud.²⁴² DE GCL võimaldab äritegevust teha ka mitme erineva ärinime all, mis peavad küll olema ametlikult registreeritud.

Delaware õigus tunneb ka ärinime broneerimise võimalust – see võimalik 75 dollari eest 120 päeva pikkuseks perioodiks (vt allpool täpsemalt).²⁴³

3.2.7.8 Kokkuvõte võrdusriikide regulatsioonidest

Võttes kokku eelnevalt analüüsitud võrdusriikide regulatsioone, võib asuda kokkuvõtvalt järgmistele seisukohtadele. Lühendite kasutamine on kõikide võrdlusriikide ühinguõigustest üldlevinud, sh ühingute puhul, mille puhul lühendi kasutamise nõue ei tule EL-i kapitali direktiivist.

Sisuliselt kõikide võrdlusriikide õigussüsteemid tunnustasid ärinimede kasutamise puhul eristatavuse põhimõtet ja põhimõtet, mille kohaselt ärinimi ei tohi olla eksitav. Eksitamise keelu põhimõte on sätestatud küll igas võrdlusriigis võrdlemisi erinevalt, kuid üldjoones on printsiibid samas: ärinimi ei tohi olla sama mis üldtuntud kaubamärk, domeen, isikunimi jms

Võrdlusriikide analüüsist ilmnes, et erinevalt paljudest võrdlusriikidest ei tunne Eesti ühinguõigus võimalust registreerida rohkem kui üks ärinimi, ehk n-ö registreeritud ärinimi ja teised ärinimed, mida ühingul on lubatud ka kasutada. Samuti ei ole meil lubatud registreerida ärinime nii eesti kui ka inglise keeles.

Võrdlusriikide analüüsist nähtus ka, et eksisteerib õiguskordi (Leedu, Delaware), kus ärinime broneerimine on võimalik teatud ajaks enne ühingu registreerimist. Lisaks on selline võimalus olemas Uus-Meremaal ning Singapuris, samuti paljudes USA osariikides (nt Alaska, Texas jne). Ärinime broneerimise sätted kui õiguslik regulatsioon ei ole oma olemuselt eriti keeruline, vaid tegemist on pigem tehnilise lahendusega. Kui tehniline võimalus eksisteerib, ei ole ka Eestis õiguslikke takistusi vastavate sätete loomiseks.

3.2.8 Järeldused ja ettepanekud

Ärinime ja nime regulatsiooni osas ei sisalda kehtiv õigus märkimisväärseid probleeme, seetõttu on töörühm seisukohal, et olemasolevat ärinime ja nime regulatsiooni tuleks muuta nii vähe kui võimalik.

Siiski tuleks ÄS ja MTÜS-i ning SAS-i lõikes ühtlustada ärinimes ja nimes kasutatavate kohustuslike sõnade ja lühendite süsteemi. Võõrkeelsete lühendite või topelt-ärinimede kasutamise lubamine pigem toob kaasa segadust ja on ohuks tsiviilkäibe kindlusele, mistõttu leiab töörühm, et tuleks jääda tänase regulatsiooni juurde ning võõrkeelseid nimesid mitte lubada.

Kui praktikas leitakse, et see on vajalik ning eksisteerivad tehnilised võimalused, tuleks võimaldada ärinime ja nime broneerimise võimalus teatud piiratud ajaks, nt 6-ks kuuks.

Täpsustada tuleks regulatsiooni korteriühistu nime suhtes. Tänapäevase nime kasutamist võimaldava regulatsioon tekitab potentsiaalselt palju segadust. Pigem tuleks täiendada nime võtmise võimaldamise asemel lubada korteriühistutel seadusjärgne nimi asendada ühistu enda poolt valitud nimega.

Kaaluda tuleks välisriigi äriühingu filiaali kohustuslikust ärinimest loobumist ja lubada välisriigi ühingul tegutseda Eestis ka oma nime all (filiaali kaudu).

3.3 Juriidiliste isikute asutamine

²⁴²https://system.netsuite.com/core/media/media.nl?id=68&c=336699&h=47b657a60926e9332d7e&_xt=.pdf&vid=FxV7fYVHANjIb-sZ&chrole=17&ck=6YqaXoVHAM9Ib0dR&cktime=149381&promocode=&promocodeaction=overwrite&addrcountry=US

²⁴³https://system.netsuite.com/core/media/media.nl?id=68&c=336699&h=47b657a60926e9332d7e&_xt=.pdf&vid=FxV7fYVHANjIb-sZ&chrole=17&ck=6YqaXoVHAM9Ib0dR&cktime=149381&promocode=&promocodeaction=overwrite&addrcountry=US , lk 55

3.3.1 Teema kirjeldus

Juriidiliste isikute asutamisega seoses analüüsitakse kõikide äriühingute asutamisega seonduvat probleematikat. Kokkuvõtvalt kujutab juriidilise isiku asutamine endast toimingute ja dokumentide kogumit, mis eelneb juriidilise isiku kohta asutamiskande tegemisele registris. Näiteks tuleb osaühingu asutamiseks sõlmida asutamisleping, koostada põhikiri, tasuda sissemaks jms. Füüsilisest isikust ettevõtja „asutamine“ või tegevusega alustamise eelduseks on samuti avalduse esitamine äriregistrisse. Eelnevast tulenevalt analüüsitakse asutamise teema raames iga äriühingu asutamise (ehk dokumentide ja toimingute kohta) kohta ettenähtud nõudeid.

Nagu revisjoni lähteülesandes on selgitatud, tuleb pöörata erilist tähelepanu rahalise sissemaks tegemisele, juriidilise isiku asutamise vaidlustamisele ja alaealise isiku asutamiseõigust. Neid küsimusi analüüsitakse eraldi alateemadena. Kuigi revisjoni lähteülesande kohaselt tuleks asutamise sätetega koos analüüsida ka sissemakseta asutatud osaühingu regulatsiooni, seda käesolevas peatükis ei tehta ning sissemakseta osaühingu küsimused leiavad käsitlemist analüüs-kontseptsiooni 10. peatükis koos kapitalisüsteemidega.

3.3.2 Kehtiv õigus

3.3.2.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid

Juriidiliste isikute asutamise regulatsiooni õiguslikuks lähtekohaks on, et juriidilise isiku asutamine peaks olema tulenevalt asutamise- ja ettevõtlusvabadusest (PS § 31) ja Eesti üldisest konkurentsivõimelisusest lähtuvalt olema nii lihtne kui võimalik, kuid teisest küljest täitma EL kapitalidirektiivist tulenevad nõuded ja tagama asutajatele ning võlausaldajatele piisava õiguskindluse. Seega on käesoleva alateema ja regulatsiooni keskseks eesmärgiks otsida tasakaalu asutamisevabaduse, kiiruse ja lihtsuse ja võlausaldajate huvide kaitse ja õiguskindluse vahel.

3.3.2.2 Siseriiklik õigus, ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist

3.3.2.2.1 Üldist

Juriidilise isiku asutamise kõige üldisem põhimõte on reguleeritud TsÜS § 26 lg-s 2. Viidatud sätte kohaselt tekib eraõigusliku juriidilise isiku õigusvõime seadusega ettenähtud registrisse kandmisest. Seega reguleerib TsÜS § 26 lg 2 juriidilise isiku tekkimise n-ö alghetke. TsÜS § 26 lg-s 2 sätestatakse eraõiguslikul juriidilisel isikul õigusvõime tekkimise ajahetk. Eraõigusliku juriidilise isiku kõigi liikide õigussubjektsuse teke on seotud kande tegemisega vastavasse registrisse.²⁴⁴

TsÜS-is on reguleeritud ka juriidilise isiku asutamise vaidlustamine (TsÜS § 27 lg 2). Eraõigusliku juriidilise isiku aluseks on asutamisleping (või asutamisosus) ja selle lisana kinnitatav põhikiri või ühinguleping. Nii asutamisleping kui ka asutamisosus on tehingud TsÜS § 67 tähenduses. Asutamisleping on ühtlasi leping VÕS § 8 lg 1 tähenduses. Seega kohalduvad nii asutamislepingule kui ka otsusele tehingu kehtetuse üldised alused. TsÜS § 27 lg-s 2 ettenähtud regulatsioon näeb ette, et asutamisleping või asutamisosus, hoolimata siis kehtetuse alustest, loetakse pärast juriidilise isiku registrisse kandmist kehtivaks ka juhul, kui lepingu sõlmimisel või otsuse tegemisel esinesid lepingu või otsuse tühisust kaasatoovad asjaolud.

TsÜS § 28 lg 2 näeb ette eraõiguslike juriidiliste isikute kohustuse omada põhikirja või ühingulepingut.

Juriidiliste isikute asutamise regulatsioon on sätestatud iga ühinguliigi kohta eraldi. Teatud mõttes üldsätteks, mis kohalduv kõigile äriühingutele, on ÄS § 520. Kuigi säte asub ÄS-i rakendussätetes, reguleerib see äriühingute tsiviilkäibes osalemist ajavahemikul asutamise- või ühingulepingu sõlmimisest kuni ühingu registrisse kandmiseni (nn eelühingu faasis)²⁴⁵. Säte näeb ette, et äriühingu asutamisel

²⁴⁴ P. Varul jt. TsÜS Kom. VIj. § 26, p 3.4., lk 93.

²⁴⁵ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 381 jj.

peavad asutajad äriühingu nimel tegutsemiseks kasutama äriühingu kavandatavat ärinime koos täiendiga «asutamisel». Lisaks sellele tähistatakse asutatavat äriühingut riigi ja omavalitsuse andmekogudes asutamistehingu tõestamise toimingu numbriga, mittenotariaalse asutamistehingu korral asutajatele äriregistri internetipõhises teabesüsteemis antud asutamisnumbriga. Samuti reguleerib säte ka sissemaksete tegemist asutamisaastaks kapitaliühingutesse nähes ette, et mitterahalise sissemakse tegemiseks sõlmitakse asutatava ühinguga leping sissemakse eseme üleandmise kohta. Leping peab olema kirjalik, kui seaduses ei ole teatud eseme üleandmiseks sätestatud notariaalselt tõestatud või kinnitatud vormi kohustuslikkust. Rahaliste sissemaksete tegemiseks osaühingusse või aktsiaseltsi avavad asutajad asutatava äriühingu nimel § 520 1. lõikes nimetatud ärinime, täiendit ja numbrit kasutades pangaarve Eesti krediidiasutuses, mida võib äriühingu nimel käsutada pärast äriühingu äriregistrisse kandmist. Asutajad võivad konto avamiseks volitada notarit. Paragrahvi 520 lg 4¹ kohaselt tehakse osaühingute asutamisel võimaldatud kiirmenetluses äriühingu asutamisel rahaline sissemakse deposiidina registripidaja kontole või rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse § 15 4¹. lõikes nimetatud kontole. Sissemakse tegemisel kasutatakse § 520 1. lõikes nimetatud ärinime, täiendit ja numbrit. Kui sissemakse tehakse deposiidina registripidaja kontole, taotleb äriühing hiljemalt ühe aasta jooksul pärast enda registrisse kandmist sissemakse tagastamist oma kontole krediidiasutuses, tähtaja ületamise korral jääb sissemakse riigituludesse. Sissemakse tagastatakse viie tööpäeva jooksul pärast korrektse taotluse esitamist. Sätte asukoht on selgelt ebaõnnestunud, kuna tegemist ei ole mingil juhul üksnes ÄS-i rakendamisega seotud küsimusega, vaid küsimusega, mis vajab reguleerimist kõigi uute eelühingu faasis olevate ühingute puhul. Seega peaks vähemalt sätte asukohta muutma ning kuna sisuliselt on säte kohaldatav kõigi eraõiguslike juriidiliste isikute suhtes, tuleks kaaluda selle kehtestamist üldnormina.

3.3.2.2 Osaühing

Osaühingu asutamine on sätestatud ÄS 18. peatükis. Osaühingu asutamiseks tuleb esitada äriregistrile avaldus, millele lisatakse ÄS § 144 lg-s 1 nimetatud dokumendid. ÄS § 144 lg 1 kohaselt tuleb osaühingu äriregistrisse kandmisel osaühingu juhatuse liikmel esitada äriregistrile (i) asutamisleping, (ii) osaühingu põhikiri, (iii) panga teatis osakapitali sissemakse kohta, kui sissemakse tuleb teha enne osaühingu äriregistrisse kandmist, (iv) osanike andmed ja igaühe osa nimiväärtus, (v) nõukogu liikmete, auditorite olemasolu korral ka nende nimed ja isikukoodid, (vi) juhatuse liikme kinnitus ja (vii) teave põhitegevuse kohta. Osaühingu asutamise peatükis on reguleeritud ka asutamislepingu sisu (ÄS § 138), põhikirja sisu (ÄS § 139 lg 1), osa eest tasumine, mitterahalise sissemaksega seonduv jms.

Asutajaks võib olla ka üks isik.

Üldjuhul peavad asutamisleping ja põhikiri olema notariaalselt tõestatud (ÄS § 138 lg 4).

Juhul, asutamisel on kokku lepitud nõ sissemakseta asutamises, ei tule sissemakseid enne OÜ registrisse kandmist tasuda ning register sissemaksete tegemist ei kontrolli (ÄS § 140¹). Osaühingu asutamine sissemakseta tegemata on võimalik üksnes juhul, kui kavandatud osakapital ei ole suurem kui 25 000 eurot ja kõik asutajad on füüsilised isikud. Õiguskirjanduses on selgitatud, et alates aastast 2011 on seadusandja nn konkurentsivõimelisema osaühingu regulatsiooni kehtestamise eesmärgil loonud võimaluse asutada osaühing ka ilma enne ühingu registrisse kandmist sissemakseta tegemata (sissemakseta osaühing). Sissemakseta osaühingu olemuslikuks erinevuseks n-õ tavapärasest osaühingust on see, et kui tavapärase osaühingu puhul täidab võlausaldajate tagatise andmise ülesannet sissemakstud aktsiakapital, siis sissemakseta osaühingu puhul on selliseks tagatiseks osade nimiväärtusele vastava suurusega rahalised nõuded osanike vastu.²⁴⁶ Seadus ei sätesta ajahetke, millal tuleb sellisel viisil osaühingut asutades sissemakse tasuda – selles saavad asutajad ise kokku leppida. Samas võivad nad sissemakse tähtaja määramata jätta. Muudatuse tulemusena on võimalik, et

²⁴⁶ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 471 jj.

sissemakset ei tasutagi osaühingule kogu ühingu eluea jooksul, kuid siis peab osanik kogu aeg arvestama võimaliku vastutusega.

Juhul, kui osaühing on asutatud sissemakseta, näeb seadus sellise ühingu opereerimisele ette piirangud. Täpsemalt, sissemakseta asutatud osaühingul on kuni sissemaksete tasumiseni keelatud suurendada ja vähendada osakapitali ja teha osanikele väljamakseid (st töötasu, muud tasud, nt juhatuse liikme tasu jms). Väljamaksetena tuleb mõista nii dividendimakseid kui muid makseid, mida saab lugeda varjatud kasumijaotamiseks.²⁴⁷ Huvigrupid on toonud probleemina välja asjaolu, et seaduses ettenähtud piirangutest kinnipidamist ei kontrolli praktikas keegi ning ettenähtud nõudeid (näiteks seonduvalt väljamaksete tegemisega) rikutakse sageli.

Antud probleematikat ei ole ulatuslikult kohtupraktikas käsitletud. Siiski on vähesel määral praktikat tekkinud. Näiteks Ringkonnakohus on tsiviilasjas 2-15-6801 jõudnud järeldusele, et ÄS § 140¹ lg-t 2 ei saa laiendavalt tõlgendada ning vastava sätte osas ei saa kohaldada analoogiat ÄS §-ga 187, sest regulatsioon puhul, kus seadusandja otsustas kehtestada, et tasumata sissemaksete tegemist võib nõuda kas pankrotihaldur või juhatuse liige, ei ole tegemist mitte seadusandja plaanivälise lüngaga, vaid seadusandja teadliku valikuga, mis tuleneb sellest, et tagada võlausaldajate võrdne kohtlemine. Võrdne kohtlemine on tagatud siis, kui tasumata sissemaksete tegemist saab nõude pankrotihaldur, mitte aga siis, kui võlausaldaja nõuete rahuldamine sõltub sellest, millisel võlausaldajal õnnestub ajaliselt varem osanikelt sissemaksete tegemist nõuda.²⁴⁸

Osaühingu puhul võimaldab seadus nõ kiirmenetluses asutamist (ÄS § 139¹), mille puhul:

- asutamislepingu sõlmimise faasi ei eristata;
- asutamisdokumendid ei pea olema notariaalselt tõestatud, vaid piisab digiallkirjastamisest;
- asutamisel saab põhikirjas teha üksnes piiratud hulga tüüpvalikuid.

Registripidaja tagab kiirmenetluses asutamise korral, et asutamisdokumendid vaadatakse läbi hiljemalt järgmisel tööpäeval arvates avalduse esitamisest (ÄS § 53 lg 5). Suurem osa uusi asutatavaid osaühinguid ka kiirmenetluses asutatakse.

Asutajate ja muude asutamisel osalevate isikute vastutus on ette nähtud ÄS §-ides 146 ja 147. Täpsemalt, asutamisel oleva ühingu kohustuste eest vastutab eelkõige ühing ise oma varaga. See ei puuduta mitte üksnes asutamiseks vajalikest tehingutest tulenevaid kohustusi, vaid ka näiteks deliktilisi kohustusi või nendest tehingutest, mis ei ole otseselt vajalikud asutamiseks, kuid mitte tegemise asutajad on juhatusele volituse andnud, tulenevaid kohustusi. Kohustuste eest, mille asutajad on võtnud enne asutamislepingu sõlmimist eelasutamiseühingu staadiumis, asutamisel olev ühing ja hilisem osaühing ei vastuta, välja arvatud juhul, kui ta on sellise kohustuse juhatuse liikmena üle võtnud. Kui asutamislepingu sõlmimisele järgneb ka osaühingu äriregistrisse kandmine, näeb ÄS § 147 lg 4 iseseisva nõudenormina ette spetsiifilise asutajate vastutuse – kui osaühingu varast ei jätku ühingu võlausaldajate nõuete rahuldamiseks vastutavad asutajad ühingu võlausaldaja ees isiklikult ja solidaarselt ühingu kohustuste eest ulatuses, milles ühingu vara vähenes enne ühingu äriregistrisse kandmist ühingule võetud kohustuste tõttu. Tegemist on siis eelkõige vastutusega osaühingu koormamise eest kohustustega, mille tulemusena ei ole sisuliselt registreerimise ajaks ühingu põhikirjas ettenähtud kapitali ühingu olemas ning osakapitaliga seonduv võlausaldajatele tagatise loomise funktsioon jääb täitmata. Seetõttu on seda vastutust nimetatud ka eelkoormamise vastutuseks.²⁴⁹ Nimetatud nõude aegumistähtaeg on viis aastat ühingu registrisse kandmisest.

²⁴⁷ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1381 jj.

²⁴⁸ Tallinna Ringkonnakohus tsiviilasi 2-15-6801, p 9.

²⁴⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 401 jj.

Eelnevalt selgitatud asutajate vastutust on peetud siiski õiguslikult problemaatiliseks. Näiteks vajab selgitamist sättest tuleneva vastutuse ulatus ja on ka küsitav, missugune on selle sätte toime olukorras, kus ühingu registrisse ei kantagi ja ühing muutub juba eelühingu staadiumis maksejõuetuks. Revisjoni käigus oleks eesmärgipärane antud küsimused vajaduse korral ka seaduse tasandil ära lahendada.

3.3.2.2.3 Aktsiaselts

Aktsiaseltsi asutamine on reguleeritud ÄS-i 25. peatükis. Aktsiaseltsi äriregistrisse kandmine ja kandeavaldusele lisatavad dokumendid on nimetatud ÄS § 250 lg 1 punktides 1-8. Suuresti on aktsiaseltsi ja osahingu asutamise regulatsioon kattuv. Ülevaatlilikult on aktsiaseltsi asutamiseks vajalik täita järgmised eeldused: (i) asutamiselepingu sõlmimine või ühe asutaja korral asutamisosuse tegemine (ÄS § 243), (ii) põhikirja kinnitamine (ÄS § 244), (iii) nõukogu ja juhatuse liikmete määramine (ÄS § 243 lg 1 p 7), (iv) aktsiaseltsi nimel pangakonto avamine (ÄS § 247), (v) aktsiakapitali sissemaksete tegemine (ÄS § 246 jj), (vi) aktsiaseltsi registreerimine EVK-s (ÄS § 250 lg 1 p 7), (vii) äriregistrisse kandmise avalduse esitamine ja kande tegemine. Suuremad erinevused osahingu ja aktsiaseltsi asutamisel on asjaolu, et aktsiaseltsi registrisse kandmiseks ei ole võimalik kasutada kiirmenetlust, aktsiaseltsi ei ole võimalik asutada sissemakset tegemata, EVK registreerimise kohustus jms.²⁵⁰

Asutajaks võib olla ka üks isik.

Asutamise kiirmenetlus ja sissemakseta asutamine aktsiaseltsi puhul võimalik ei ole. Asutamisdokumendid peavad olema alati notariaalselt tõestatud.

Asutajate ja muude asutamisel osalevate isikute vastutus on ette nähtud ÄS §-ides 252 ja 253, mis kattuvad sõnasõnalt osahingute suhtes kohalduvate ÄS §-idega 146 ja 147 (vt p 1.2.2.2.1.) ning TUS §-idega 9 ja 10.

3.3.2.2.4 FIE

Füüsilisest isikust ettevõtja (FIE) „asutamise“, õigemini küll registreerimise, regulatsioon on sätestatud samuti ÄS-is. Füüsilise isiku ettevõtja äriregistris registreerimine on alates 01.01.2009 reguleeritud ÄS § 3 lg-s 2, mille kohaselt peab füüsilisest isikust ettevõtja enne tegevuse alustamist esitama avalduse enda kandmiseks äriregistrisse. Tegemist on muudatusega, mis töörühma hinnangul ei olnud piisavalt läbi mõeldud ja oli ennatlik. Varem kehtinud seaduse kohaselt oli kõikidel füüsilisest isikust ettevõtjatel damuti registreerimiskohustus – kes ei ole kantud äriregistrisse, pidi end MTA piirkondlikus struktuuriüksuses arvele võtma. Tegemist oli eelkõige maksude haldamiseks vajaliku tehnilise registreeringuga. Muudatust põhjendati sellega, et kahe registreerimiskohustuse vahel valimise asemel „on mõistlik“ registreerida kõik FIE-d äriregistris. Tegemist on mitmes mõttes ebaõnnestunud regulatsiooniga, kuid eelkõige jätab see eksliku mulje justkui peaks inimene oma PS-st tuleneva ettevõtlusvabaduse realiseerimiseks riigilt luba küsima ja ennast kuidagi täiendavalt „asutama“.

FIE registreerimisega seonduvat on reguleeritud ka TsÜS §-s 75. TsÜS § 75 lg 1 sätestab, et füüsilisest isikust ettevõtja kantakse äriregistrisse tema avalduse alusel või seaduses sätestatud muul alusel. Lisaks märgitakse avalduses ettevõtja ärinimi ja ettevõtte asukoht ja aadress, ettevõtja nimi ja isikukood ja lisaks ka isiku sidevahendite andmed (telefoni ja faksi number, e-post jms).

3.3.2.2.5 Täisühing ja usaldusühing

ÄS-is on reguleeritud ka täisühingu ja usaldusühingu asutamine. Täisühingu asutamine on reguleeritud ÄS §-des 83 ja 84. Nende sätete kohaselt toimub täisühingu registrisse kandmine äriregistrile avalduse esitamisega, millel lisatakse juurde sidevahendite andmed ja teave kavandatavate tegevusalade kohta. ÄS § 84 kohaselt kantakse äriregistrisse täisühingu kohta andmed ärinime, asukoha ja osanike kohta.

²⁵⁰ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 341.

Usaldusühingu asutamisele kohaldatakse täisühingu asutamise sätteid. ÄS § 127 kohaselt tuleb äriregistrisse kanda ka usaldusosaniku sissemakse suurus. Kuigi seadus seda selgesõnaliselt ette ei näe, tuleb äriregistrile asutamisel esitada ka ühinguleping, mille suhtes seadus vorminõuet ette ei näe.

TÜ ja UÜ asutamisel on erinevalt kapitaliühingutest ette nähtud, et asutamiseks peab olema vähemalt kaks osanikku.

TÜ või UÜ registrisse kandmise avaldus võib olla digitaalselt allkirjastatud või notariaalselt kinnitatud vormis.

Asutajate ja muude asutamisel osalevate isikute vastutuse kohta sätteid puuduvad.

3.3.2.2.6 Mittetulundusühing

Mittetulundusühingu asutamisega seonduv on reguleeritud MTÜS 2. peatükis. MTÜS § 5 kohaselt võivad MTÜ asutada vähemalt kaks isikut, kes võivad olla nii füüsilised kui ja juriidilised isikud.

MTÜS § 8 lg 1 kohaselt kantakse mittetulundusühing registrisse MTÜ juhatuse avalduse alusel, milles näidatakse MTÜS §-s 10 nimetatud andmed ja sellele kirjutavad alla kõik juhatuse liikmed. MTÜS § 8 lg 1 kohaselt MTÜ registrisse kandmiseks esitada registrile lisaks avaldusele veel ka asutamisleping ja sellega kinnitatud põhikiri, sidevahendite andmed ja muud seaduses ettenähtud dokumendid. Samuti tuleb registrile avaldada MTÜ põhitegevusala.

Asutamislepingu ja põhikirja suhtes ei ole vorminõuet ette nähtud. MTÜS-is asutamise kohta käivaid sätteid kohaldatakse ka eriliigiliste MTÜ-de nagu erakonnad, usulised ühendused ja ametiühingud kohta vastavates eriseadustes ettenähtud spetsiifiliste erisustega.²⁵¹

MTÜ asutajate ja muude asutamisel osalevate isikute vastutuse kohta sisalduvad sätted MTÜS-i §-ides 101 ja 11 ning need kattuvad sisuliselt vastavate OÜ, AS-i ning ühistu kohta käivate sätetega. Mittetulundusühingu üheks eraldiseisvaks alaliigiks on usulised ühendused ehk kirikud ja kogudused. Usulise ühenduse õigusvõime tekib samamoodi registrisse kandmisest nagu tavalistel MTÜ-del. Eelnev on reguleeritud KiKoS § 5 lg-s 1, mille kohaselt on usuline ühendus eraõiguslik juriidiline isik, kelle suhtes kohaldatakse MTÜS-i ja KiKoS § 5 lg-s 4, mille kohaselt tekib usulise ühenduse õigusvõime tema kandmisega usuliste ühenduste registrisse.

3.3.2.2.7 Sihtasutus

Sihtasutuse asutamisega seonduv on reguleeritud SAS §-s 5. SAS § 5 lg 1 kohaselt asutatakse sihtasutus ühe või mitme asutaja poolt määramata ajaks, seatud eesmärgi saavutamiseni või tähtajaliselt. Erinevalt teistest eraõiguslikest juriidilistest isikutest, on sihtasutuse puhul ette nähtud, et sihtasutuse võib asutada testamendi alusel.

Sihtasutuse asutamisel võetakse asutajate poolt vastu asutamisotsus ning kinnitatakse sihtasutuse põhikiri (SAS § 6). Asutamisotsusele ja sellega kinnitatud põhikirjale kirjutavad alla kõik asutajad. Asutamisotsus ja sellega kinnitatud põhikiri peab olema notariaalselt tõestatud.

Testamendi alusel sihtasutuse asutamise kohta on ette nähtud (SAS § 7), et testament peab olema notariaalselt tõestatud testamendi alusel ja see peab sisaldama seaduse nõuetele vastavat sihtasutuse asutamisotsust. Kui testamendiga ei ole määratud testamenditäitjat, kes peab tagama sihtasutuse registrisse kandmise, määrab kohus selleks hooldaja, kellel on testamenditäitja õigused ja kohustused. Testamenditäitjal või hooldajal on õigus teostada kuni juhatuse ja nõukogu määramiseni vastavalt sihtasutuse põhikirjale asutamisotsusest tulenevaid õigusi ja valitseda üleantud vara. Testamenditäitjal või hooldajal on õigus nõuda oma ülesannete täitmiseks tehtud vajalike kulutuste hüvitamist ning tasu

²⁵¹ Millest peamiseks erisuseks on EKS § 6 lg 2 erakondade suhtes ettenähtud reegel, et Erakond registreeritakse, kui tal on vähemalt 500 liiget.

ülesannete täitmise eest, mille suuruse määrab kohus. Testamenditäitja või hooldaja volitused lõpevad, kui sihtasutus on registrisse kantud või kui selle registrisse kandmine on muutunud võimatuks.

Sihtasutuse asutamisel peavad asutajad SAS § 10 kohaselt sihtasutuse nimel tegutsemiseks kasutama sihtasutuse kavandatavat nime koos täiendiga «asutamisel». Kui asutamisel olevale sihtasutusele antakse üle kinnisasi või registreerimisele kuuluv vallasasi, kantakse asutatav sihtasutus kinnistusraamatusse ja muusse registrisse samuti täiendiga "asutamisel". Sihtasutusele raha üleandmiseks avavad asutajad asutatava sihtasutuse nimel käesoleva paragrahvi 1. lõikes nimetatud nime ja täiendit "asutamisel" kasutades pangaarve, mida võib sihtasutuse nimel käsutada pärast sihtasutuse registrisse kandmist. Kui sihtasutust registrisse ei kanta, võib sihtasutuse nimel registrisse kantud vallasasju või kinnistusraamatusse kantud kinnisasju, samuti sihtasutuse nimele avatud pangaarvet käsutada üksnes kohtuotsusega määratud korras. Kohus teeb otsuse asutaja või muu huvitatud isiku avalduse alusel. Avalduses tuleb märkida asutamata jätmise põhjus ning sissemakse teinud isikud ja maksete suurus ning kes on millises ulatuses sissemakseid teinud. Seega asub sihtasutuse puhul AS-i §-is 520 asuvale (raskesti leitavale) äriühingutele kohaldatavale regulatsioonile vastav regulatsioon seaduse põhitekstis.

SA asutajate ja muude asutamisel osalevate isikute vastutuse kohta sisalduvad sätted SAS-i §-ides 13 ja 15 ning need kattuvad sisuliselt vastavate OÜ, AS-i, ühistu ja MTÜ kohta käivate sätetega.

3.3.2.2.8 Tulundusühistu

Tulundusühistu asutamisega seonduv on reguleeritud TÜS §-des 7 jj. Erinevalt OÜ ja AS-i regulatsioonist on ühistu puhul ette nähtud, et ühistu võib asutada vähemalt kaks isikut. Asutajaks võib olla füüsiline või juriidiline isik (TÜS § 4).

Ühistu asutamiseks sõlmivad asutajad asutamislepingu, milles märgitakse TÜS § 5 lg 2 ettenähtud andmed ning mille lisana kinnitatakse ühistu põhikiri, mis peab vastama TÜS § 6 ettenähtud nõuetele. Asutamisleping ja sellega kinnitatud põhikiri peavad olema notariaalselt tõestatud ja neile kirjutavad alla kõik asutajad.

Ühistu registrisse kandmiseks esitab juhatuse TÜS § 7 lg 1 kohase äriregistrisse kandmise avalduse, millele on lisatud asutamisleping, põhikiri, juhatuse liikmete, audiitori ja revidendi, nõukogu olemasolu korral ka nende liikmete nimed ja isikukoodid. Lisaks info põhitegevusala kohta, sidevahendite andmed jms. Äriregistrisse kantavad andmed on sätestatud TÜS §-s 8.

Ühistu asutajate ja muude asutamisel osalevate isikute vastutuse kohta sisalduvad sätted TÜS §-ides 9 ja 10 ning need kattuvad sisuliselt vastavate OÜ, AS-i, SAS ja MTÜ kohta käivate sätetega.

3.3.2.2.9 Euroopa ühingud

SE asutamise reeglid sisalduvad SE kohta käivas EL-i SE määruses nr 2157/2001 ning selle rakendamise seaduses SEPS. EL SE määruse nr 2157/2001 art 15 kohaselt kohaldatakse SE asutamisele asutamise riigi aktsiaseltside asutamise kohta käivaid sätteid, sama näeb SE registreerimise kohta ette ka SEPS § 2. Üldpõhimõtte kohaselt omandab ka SE õigusvõime registrisse kandmisega (EL SE määruse nr 2157/2001 art 16). EL SE määruses sisalduvad ka reeglid SE asutajate või muude asutamise käigus tegutsenud isikute vastutuse kohta (EL SE määruse art 16 lg 2).

SE asutamine võib toimuda ühinemise teel (EL SE määruse art 2 lg 1 ja art 17 jj), valdus-SE asutamise teel (EL SE määruse art 2 lg 2 ja art 32 jj), tütarettevõtjast SE asutamise kaudu (EL SE määruse art 2 lg 3 ja art 35 jj) ning olemasoleva aktsiaseltsi SE-ks ümberkujundamise teel (EL SE määruse art 2 lg 4, art 37). Klassikalist asutamist väljaspool neid asutamisiise EL SE määrus ette ei näe.

SCE asutamise reeglid asuvad EL SCE määruses nr 1435/2003 ja SCEPS-is. EL SCE määrus nr 1435/2003 art 2 näeb ette, et SCE võib asutada järgmiselt:

- vähemalt viis füüsilist isikut, kes elavad vähemalt kahes liikmesriigis,
- vähemalt viis füüsilist isikut ja äriühingut asutamislepingu artikli 48 teises lõigu tähenduses või muud liikmesriigi õiguse kohaselt moodustatud era- või avalik-õiguslikku juriidilist isikut, mille alalised asukohad on vähemalt kahes eri liikmesriigis või mille suhtes kohaldatakse vähemalt kahe eri liikmesriigi õigust,
- äriühingud asutamislepingu artikli 48 teise lõigu tähenduses või muud liikmesriigi õiguse kohaselt moodustatud era- või avalik-õiguslikud juriidilised isikud, mille suhtes kohaldatakse vähemalt kahe eri liikmesriigi õigust,
- selliste ühistute ühinemise teel, mis on asutatud liikmesriigi õiguse kohaselt, mille registrijärgsed asukohad ja peakontorid asuvad ühenduses ning millest vähemalt kahe suhtes kohaldatakse eri liikmesriikide õigust,
- sellise ühistu ümberkujundamise teel, mis on asutatud liikmesriigi õiguse kohaselt, mille registrijärgne asukoht ja peakontor asuvad ühenduses, kui sellel on vähemalt kaks aastat olnud üksus või tütarettevõtja, mille suhtes kohaldatakse teise liikmesriigi õigust.

Sama artikli lõike 2 kohaselt võib liikmesriik sätestada, et juriidiline isik, mille peakontor ei asu ühenduses, võib osaleda SCE asutamises, kui see juriidiline isik on asutatud mõne liikmesriigi õiguse kohaselt, tema registrijärgne asukoht on selles liikmesriigis ning tal on tegelik ja pidev side liikmesriigi majandusega. SCEPS § 2 kohaselt kantakse SCE äriregistrisse vastavalt ÄS-is aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise kohta sätestatule.

Samuti saab Eestis asutada EMHÜ-d. Selle ühinguvormi eesmärk on toetada või arendada oma liikmete majandustegevust ja parandada selle tulemusi; eesmärk ei tohi olla endale kasumit teenida. EMHÜ-le kohaldub EL EMHÜ määrus nr 2137/85, EMHÜS ja täisühingu regulatsioon. Asutamiseks peavad huvigruppi asutada kavatsevad isikud sõlmima asutamislepingu ja huvigrupp peab olema kantud registrisse EL EMHÜ määruse nr 2137/85 art 6 sätestatud korras. Huvigrupil on alates tema registrisse kandmisest õigusvõime.

3.3.2.3 Euroopa Liidu õigus

Juriidiliste isikute asutamise regulatsioon on tihedas puutumuses EL-i selliste kesksete põhimõtetega nagu asutamisevabadus ja teenuste osutamise vabadus.²⁵²

Juriidiliste isikute asutamise regulatsioon tugineb paljuski EL direktiividele nr 2009/101/EÜ ja nr 2012/30/EL.

Direktiiv nr 2012/30/EL sätestab kohustusliku miinimumsisu aktsiaseltsi põhikirjale või asutamislepingule. Direktiivi art 2 kohaselt peavad eelnevad dokumendid sisaldama vähemalt järgmiseid andmeid: (i) ühingu liiki, (ii) tegevusala, (iii) kapitali suurust, (iv) juhtorganite liikmete arvu ja nende valimise põhimõtteid, (v) tähtajalise tegevuse korral tegevuse tähtaega jms. Põhikirjale ja asutamislepingule näeb täiendavaid nõudeid ette ka direktiivi nr 2012/30/EL art 3. Nimetatud artikli kohaselt peab asutamisleping või eraldi avaldatud dokument sisaldama veel andmeid seonduvalt asukohaga, aktsiate nimiväärtusega, aktsiate üleminekut takistavate tingimuse jms. Direktiiv sätestab ka liikmesriigile kohustuse reguleerida vastutus ilma tegevusloata tegevuse alustamise kohta (art 4), aktsiakapitali minimaalse suuruse (artikkel 6) ja aktsiakapitali sissemakse tegemisega seonduvat (art 7, 8, 9 ja 10). Lisaks näeb direktiiv ette ühingu asutajate vastutuse enne ühingu registrisse kandmist. Kõnealuselst direktiivist tuleneb, et olukorras, kus asutamisel oleva äriühingu nimel on teostatud õigustoiminguid enne seda, kui ta on omandanud juriidilise isiku staatuse ja kui äriühing ei võta endale

²⁵² Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 26 (siseturg), 49–55 (asutamine) ja 56–62 (teenused).

sellistest toimingutest tulenevaid kohustusi, kannavad selliseid toiminguid teostanud isikud piiramatut solidaarset vastutust, kui pole kokkulepitud teisiti.

Kaudselt reguleerib ühingu asutamist ka direktiiv 2009/101/EÜ, mis näeb ette asutamisedokumentide (asutamisleping, põhikirja, osanike ja aktsionäride otsused) avaldamise kohustuse. Viidatud direktiivi art 2 kohaselt on liikmesriikidel kohustus tagada, et osaühingud ja aktsiaseltsid avalikustaksid vähemalt järgmised dokumendid: (i) asutamisdokument ja nende muudatused (ii) põhikirja või asutamislepingu terviklik redaktsioon, (iii) ühingu juhtimises osalevad isikud ja nende määramine jms. Viidatud regulatsioon kohaldub osaühingutele ja aktsiaseltsidele.

EL õigusega on reguleeritud ka nn Euroopa ühingud: SE, SCE ja Euroopa majandushuvigrupp.

Põhiõiguste seisukohalt tuleb silmas pidada, et ühingute asutamise regulatsiooniga realiseerib seadusandja üldist asutamisevabadust (PS § 31).

3.3.3 Analüüsimist vajavad küsimused

3.3.3.1 Rahaliste sissemaksete tegemine pangakontole

Kehtiva õiguse kohaselt (ÄS § 141, 144 lg 1 p 3, 247, 250 lg 1 p 3 ja 520 lg 4) on OÜ ja AS-i asutajatel kohustus avada rahalise sissemakse tegemiseks osaühingusse või aktsiaseltsi pangaarve Eesti krediidasutuses. Järjest karmistuvate rahapesu ja terrorismi tõkestamise reeglite (RahaPTS) valguses on selle tingimuse näol on tegemist olulise piiranguga, mis on takistuseks nii välismaalastele kui ka välismaa äriühingutele äriühingu asutamisel Eestisse. Käesoleva analüüsi käigus tuleb lähteülesande kohaselt analüüsida, kas eelnevalt käsitletud regulatsioon rahaliste sissemaksete tegemise kohta pangakontole on otstarbekas, õigusselge ja kooskõlas EL õigusega seonduvalt kaupade ja ettevõtete piiriülese liikumisega.

Lisaks näeb ÄS (§ 520 lg 4¹ – 5²) ette piirangu, mille kohaselt võib asutamisel avatud pangakontot äriühingu nimel kasutada üksnes pärast ühingu registrisse kandmist. Samas võib ühingul olla juba asutamise protsessi ajal vajalik sissemaksena tasutud rahasummat kasutada (nt tegevuse alustamiseks vajalike seadmete soetamiseks). Seega tuleb ka analüüsida, kas pangakonto kasutamise piirang kuni ühingu registrisse kandmiseni on otstarbekas.

Analüüs-kontseptsiooni koostamise ajal on Justiitsministeerium koostanud seaduseelnõu, millega on kavas muuta ÄS § 520 lõiget 4 selliselt, et äriühingu asutamisel oleks lubatud sissemakse tegemine ka maksekontole Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis asutatud krediidasutuses või makseasutuses või selle krediidasutuse või makseasutuse lepinguriigis avatud filiaalis.²⁵³ Selle eelnõu vastuvõtmisel peaks kirjeldatud probleem mõnevõrra leevenduma.

3.3.3.2 Juriidilise isiku asutamise vaidlustamine enne registrisse kandmist

TsÜS § 27 lg 2 kohaselt loetakse eraõigusliku juriidilise isiku asutamisleping või asutamiseotsus pärast juriidilise isiku registrisse kandmist kehtivaks ka juhul, kui lepingu sõlmimisel või otsuse tegemisel esinesid lepingu või otsuse tühisust kaasatoovad asjaolud. Eraõigusliku juriidilise isiku asutamislepingut või asutamiseotsust ei saa pärast juriidilise isiku registrisse kandmist tühistada. Seaduses puudub sõnaselge viide sellele, kas seda sätet saaks kohaldada asutamisel olevale juriidilisele isikule. Samas regulatsiooniga taotletav eesmärk - vältida õiguskäibe huvides juba käibes osaleva juriidilise isiku tühistamist, asendades selle sundlikvideerimisega (TsÜS § 40 lg 1 p 2) - võib samavõrra olla oluline juba asutamisel oleva juriidilise isiku korral. Seega tuleb analüüsida TsÜS § 27 lg 2 regulatsiooni laiendamise võimalust ja eesmärgipärasust asutamisel olevate juriidiliste isikute korral.

3.3.3.3 Alaealise isiku osalus, asutamiseõigus

²⁵³ Äriseadustiku ja riigilõivuseaduse muutmise seadus (maksekontod), Eelnõu toimiku number eelnõude infosüsteemis 18-0525

Kuivõrd nii äriühingu kui ka muude ühingute asutamine ja muude asutamistoimingute tegemise näol on tegemist tehinguliste suhetega, kohaldub viidatud tehingute ja toimingute tegemisele tavapärane TsÜS-i regulatsioon. TsÜS § 8 lg 2 kohaselt saab isik täieliku teovõime 18 aastast. Seejuures näeb § 9 lg 1 ette, et kohus võib vähemalt 15 aastase alaealise piiratud teovõimet laiendada, kui see on alaealise huvides ja alaealise arengutase seda võimaldab. Sel juhul otsustab kohus, milliseid tehinguid võib alaealine teha. Seega ei ole kehtiva õiguse kohaselt alaealisel, ilma eestkostjata või kohtu loata, võimalik ühingu asutada ja ühingu juhtimises osaleda.

Seega tuleb analüüsida kehtiva õiguse otstarbekust alaealiste isikute äriühingutes ja mittetulundusühingutes tegemise vaatepunktist.

3.3.3.4 Asutamise kogukulud

Lähteülesandes on viitega huvigruppide seisukohtadele asutud seisukohale, et Eestis on ühingu (eelkõige siis OÜ) asutamine liiga kulukas. Väikeettevõtluse algatus „*Small Business Act*“ seab eesmärgi, et EL liikmesriikides peaks ettevõtja asutamise kogukulud jääma alla 100 euro piiri. Seetõttu tuleks analüüsi käigus vaadata üle riigilõivud ühingu asutamiseks ja võimalusel ka nende lõivude vähendamine. Seejuures tuleks ka analüüsida sissemaksuta asutatud ettevõtjale rakenduva nõudeõiguse põhimõte.

3.3.3.5 Sihtasutuse asutaja staatus

Huvigrupid on toonud probleemina välja, et praktikas ollakse hädas, kuidas vabaneda SA asutaja staatusest. Praegu on sihtasutaja staatusest vabanemine teadaolevalt võimatu, aga seda tahetakse, nt valitsussektori asutuste poolt, kes kunagi on midagi asutanud, aga sihtasutus ei soovi enam täita RVS-i või RHS-i nõudeid. Tuleb analüüsida, kas sihtasutuse asutaja staatusest on võimalik vabaneda.

Analüüsi koostajad on hinnangul, et lisaks sihtasutuse asutaja staatuse üleandmist puudutavale küsimusele on kehtivas õiguses problemaatiline ka küsimus, milline on ja milline peaks olema asutaja staatus/roll sihtasutuse tegevuses peale sihtasutuse seadusekohast asutamist, st millised õigused ja kohustused peaksid olema asutajal peale seda, kui sihtasutus kui eraldiseisev juriidiline isik on tekkinud.

Asutaja staatust sh asutaja õiguseid ja kohustusi on võimalik laias plaanis jagada kolme gruppi: asutaja õigused, kohustused ja pädevused sihtasutuse asutamisel ja asutaja õigused kohustused ja pädevused ühingu juhtimisel ühingu toimimise/eksisteerimise ajal ning asutajate õigused ja kohustused sihtasutuse lõpetamisel. Sihtasutuse asutaja staatus on sihtasutuse asutamise faasis vaieldamatult kõige suurem. Sihtasutuse asutaja õigused ja kohustused on ühingu asutamisel reguleeritud täpsemalt SAS § 5 lg 1 jj. SAS § 1 näeb ette, et sihtasutus asutatakse ühe või mitme asutaja poolt määramata ajaks, seatud eesmärgi saavutamiseni või tähtajaliselt. SAS § 5 lg 2 kohaselt võib sihtasutuse asutajaks olla füüsiline isik või juriidiline isik. SAS § 5 lg 4 näeb ette, et kui sihtasutuse asutavad mitu asutajat võivad nad kõiki asutaja õiguseid teostada ainult ühiselt. Asutajate peamiseks ja üheks olulisemaks pädevuseks on asutamiseotsuse tegemine. Täpsemalt asutavad asutajad sihtasutuse asutamiseotsuse vastuvõtmisega, milles märgitakse muuhulgas ka (i) asutajate nimed ja elukohad või asukohad ja aadress (ehk määratakse asutajad), (ii) sihtasutusele üleantav rahasumma või muu vara ja selle väärtus ja (iii) sihtasutuse juhatuse ja nõudekogu liikmete nimed, elukohad ja isikukoodid. Lisaks kinnitavad asutajad asutamiseotsuse lisana ka sihtasutuse põhikirja (SAS § 6 lg 4).

Sihtasutuse põhikirjale ettenähtud nõuded on reguleeritud SAS § 8 lg 1 jj. Viidatud sätte näeb põhikirja kohustuslikud elemendid. Selliseks elementideks on näiteks (i) sihtasutuse nimi, (ii) sihtasutuse vara jaotus sihtasutuse lõpetamise korral, (iii) sihtasutuse tähtaeg, kui see on asutatud tähtajaliselt, (iv) juhatuse liikmete ja nõukogu liikmete arv ja nende määramise kord, samuti nende volituse kestvus, (v) põhikirja muutmise kord, (vi) põhikirja muutmise kord, (vii) põhikirjaga määratakse kas ja millisel tingimusel on asutajal õigus sihtasutust lõpetada samuti ka vara kasutamise ja käsutamise kord jms (SAS § 8 lg 1 jj)

SAS § 6 lg 3 näeb ette, et asutamisotsusele ja sellega kinnitatud põhikirjale kirjutavad alla kõik asutajad. Asutamisotsus ja sellega kinnitatud põhikiri peab olema notariaalselt tõestatud.

Eelnevat kokkuvõttes võib asuda seisukohale, et asutaja roll on sihtasutuse asutamisel väga märkimisväärne. Asutaja määrab sihtasutuse edasise opereerimise põhialused – tegevusala, juhtorganite määramise korra ja ka asutaja pädevuse sihtasutuse töös. Asutaja saatus sihtasutuse asutamisel lõpeb sihtasutuse registrisse kandmisega (TsÜS § 26 lg 2) ja SAS § 11 lg 1. Lisaks on oluline, et SAS § 13 ja SAS § 15 kohaselt vastutavad asutajad ka enne sihtasutuse registrisse kandmist teatud tingimusel ühingu asutamisel tehtud tehingute eest või asutamisel tekitatud kahju eest (valeandmete esitamine jms).

Nagu eelnevalt viidatud tuleb eristada asutaja rolli ühingu asutamisel ja asutaja rolli olukorras, kus sihtasutus on juba kehtivalt asutatud. Asutaja roll sihtasutuse tegevuse kestel ei ole alati ühene ning sõltub paljuski sellest, kuidas sihtasutuse põhikiri ette näeb. Esmalt võimaldab põhikiri näha kas ja millistel tingimustel on asutajatel õigus teha sihtasutuse lõpetamise otsus (SAS § 8 lg 1 p 12). Siiski on oluline märkida, et asutaja õiguslik staatus ei lähe pärimise käigus edasi (SAS § 5 lg 5), mis tähendab, et antud õigus on üksnes ja kitsalt sellel isikul, kes sihtasutuse tegelikkuses asutas (mh selle asutamisse rahaliselt panustas).

On oluline märkida, et peale sihtasutuse asutamist on „asutaja“ staatus pigem mõningate eranditega deklaratiivne roll (näiteks nagu patroon), st, asutaja näol ei ole tegemist sihtasutuse organiga. SAS § 16 näeb ette, et sihtasutuse organiteks on juhatus ja nõukogu. Juhatus ja nõukogu määratakse põhikirjas ettenähtud korras. Juhul, kui põhikirjas määratud kord ei tööta, määrab nõukogu kohus kas ise või huvitatud isiku avalduse esitamisel (SAS § 28). Eelnev tähendab, et asutajal ei ole enam sisulist rolli sihtasutuse juhtimises. Loomulikult on erandiks see, kui asutajad on ise tegevad ühingu juhtorganites või näevad näiteks juhtorganite määramise pädevusel endale ise põhikirjaga ette. Sihtasutuse asutajatel on sihtasutuse tegevuse ajal pädevus teha järgnevat: (i) asutaja võib otsustada põhikirja muutmist olukorras, kus põhikirja muutmine on vajalik muutunud asjaolude tõttu (SAS § 41 lg 3) ja (ii) asutaja võib otsustada sihtasutuse lõpetamise (SAS § 43 lg 1 p 1), kui selline õigus on põhikirjas ettenähtud. Eelneva valguses on oluline toonitada, et kuivõrd sihtasutuse asutaja staatus ei ole üleantav (SAS § 5 lg 5), siis on sellised pädevused üksnes konkreetselt isikul, kes sihtasutuse on asutanud. Huvigrupid on toonud probleemina välja, et just sellist deklaratiivset rolli ei ole võimalik lõpetada ega üle anda. Siiski on oluline toonitada, et „asutaja“ staatus on täpselt samamoodi registrikaardil märgitud ka äriühingute puhul. Erinevus seisneb üksnes selles, et äriühingute puhul omandavad asutajad äriühingu aktsiad või osad (ehk osaniku staatuse), mis on omakorda vabalt võõrandatavad. Lisaks puudub äriühingute asutajatel igasugune roll ühingu edasises tegevuses. Siiski on oluline, et asutajad kui isikud on siiski ühingu registrikaardilt nähtavad kuni ühingu registrist kustutamiseni.

Kolmanda pädevuste grupina tuleb eristada asutajate pädevust sihtasutuse lõpetamisel. Esmalt, nagu ka eelnevalt juba viidatud, on asutajate pädevuses sihtasutuse lõpetamise otsustamine juhul, kui põhikiri seda võimaldab (SAS § 43 lg 1 p 1). Teiseks pädevuseks on asutaja õigus esitada kohtusse hagi likvideerija tagasikutsumiseks (SAS § 49 lg 4). Kolmandaks asutajate õiguseks on osaleda vara jaotamises (SAS § 56 lg 2). Täpsemalt näeb SAS § 56 lg 2 ette, et juhul, kui sihtasutus lõpetatakse füüsilisest isikust asutajate otsusel, läheb likvideerimisel üle läinud vara neile, kui põhikirjaga ei ole nähtud ette teisiti. Kui põhikirjaga ei ole nähtud ette, kellele vara likvideerimisel läheb, läheb vara üle riigile.

Revisjoni käigus tuleks analüüsida, kas hetkel kehtivas seaduses asutajatele antud pädevused on piisavad ja eesmärgipärased ja kas tuleks asutajate õiguslikku positsiooni muuta – st kas tuleks asutajate pädevusi sihtasutuse opereerimises (peale asutamist) suurendada või vähendada.

3.3.4 Teema käsitus võrdlusriikides

3.3.4.1 Rahalise sissemakse tegemine pangakontole

3.3.4.1.1 EL toimimise leping

Rahaliste sissemaksete tegemine on üks osa ühingu asutamisest, millest tulenevalt langevad rahalise sissemakse tegemisega seonduvad küsimused ELTL artikli 49 alla, mis reguleerib asutamisevabadust teise liikmesriigi territooriumil. Artikkel 49 kohaselt keelatakse piirangud, mis kitsendavad liikmesriigi kodaniku asutamisevabadust teise liikmesriigi territooriumil. Seejuures peavad liikmesriigid tagama, et asutamisel ei kehtestataks oma liikmesriigi isikutele kergemaid nõudeid. Asutamisevabaduse eesmärgiks on tagada liidu majanduslik areng ning ühte turg.²⁵⁴ On selge, et selline piirang eelistab kohalikke äriühinguid ja võib olla seega vastuolus ELTL-iga. Seega tuleks ainuüksi juba artiklist 49 lähtuvalt kaaluda sellisel kujul ettenähtud regulatsiooni muutmist.

3.3.4.1.2 Saksamaa

Saksamaa regulatsioon nii osaühingu kui ka aktsiaseltsi kohta on Eesti ühingu asutamise regulatsioonile väga sarnane. GmbHG § 5 lg 1 kohaselt peab osaühingu põhikapitali suuruseks olema 25 000 eurot. GmbHG § 7 lg 1 ls 2 kohaselt teeb äriregister osaühingu asutamise kohta kande registrisse üksnes siis, kui vähemalt pool (12 500 eurot) miinimumkapitali suurusest on sisse makstud. GmbHG § 7 lg 2 kohta koostatud õiguskirjanduses on selgitatud, et osaühingu miinimumkapital peab olema tasutud Saksamaa siseriiklikusse pankas.²⁵⁵ Seevastu aktsiaseltsi miinimumkapitali sissemakse korral võrdsustatakse EL liikmesriigis tegutseva panga kinnitust siseriikliku sissemakse kinnitusega (AktG § 54 lg 3 ls 1).²⁵⁶ Seega on Saksamaa ühinguõiguses sissemakse tegemine reguleeritud Eestiga sarnaselt, erinevuseks on üksnes see, et aktsiaseltsi miinimumkapitali sisse maksmisel peetakse lubatavaks ka teise EL-i liikmesriigi krediidiasutuses avatud arveldusarvele sissemakse tegemist.

3.3.4.1.3 Rootsi

Rootsi ühinguõiguse regulatsioonis on aktsiate või osade eest tasumine reguleeritud SE ABL §-s 17, mille kohaselt toimub osade eest maksmine deposiidi andmise läbi, mille ühingu asutajad deponeerivad pankas, krediidiasutusse või eelnevate krediidiasutustega võrdelisse krediidiasutusse, mis on reguleeritud Euroopa majandusühenduses. Seega näeb Rootsi regulatsioon selgelt ette, et sissemakse tegemine võib toimuda nii siseriiklikku kui ka EL-i liikmesriigi krediidiasutusse.

3.3.4.1.4 Soome

Soome OYL-is on piiratud vastutusega ühingu puhul sissemakse rahas tegemine reguleeritud osas 2, §-s 5. Viidatud sätte kohaselt toimub rahas sissemakse tegemine Soomes registreeritud või Soomes litsentsi alusel filiaalina tegutseva krediidiasutuse kontole. Seega vastupidiselt Rootsile näeb Soome regulatsioon ette selgelt ette, et sissemakset saab teha üksnes siseriiklikkuse krediidiasutusse.

3.3.4.1.5 Suurbritannia

Suurbritannias on võimalik ühingut asutada nii, et (i) sissemakse on tehtud täies ulatuses, (ii) sissemakse on makstud sisse osaliselt ning (iii) ühing on asutatud sissemakset tegemata. Loomulikult tuleb märkida, et aktsiaseltsidele kohalduvad kapitali direktiivist tulenevad kapitali nõuded, millest tulenevalt aktsiaseltsil (public company) peab aktsiakapital olema. CA § 10 näeb ette, et juhul, kui asutatud ühingul on osakapital, siis tuleb ühingu asutamisel esitada „statement of capital“, milles on näidatud ära aktsiate koguarv, aktsiate nimiväärtus ja juhul, kui ühingu aktsiad/osad on erinevast klassist, siis iga aktsiate klassi osade/aktsiate nominaalväärtused. Lisaks tuleb viidatud dokumendis näidata, millises ulatuses on sissemakse tehtud ja millises ulatuses mitte.

²⁵⁴ E. Wymeersch. The Transfer of the Company's Seat in European Company Law.—Common Market Law Review 2003, lk 664.

²⁵⁵ Saksamaal registreeritud krediidiasutused.

²⁵⁶ Danach genügt die vorbehaltlose Gutschrift auf einem inländischen Konto der Gesellschaft, sofern nicht ausnahmsweise begründete Zweifel an der Bonität des Kreditinstituts bestehen. Unter Berücksichtigung der Wertung von § 54 Abs. 3 S. 1 AktG ist eine Gutschrift auf einem im Ausland geführten Konto innerhalb der EU ebenfalls als gleichwertig anzusehen, sofern die vorstehenden Voraussetzungen erfüllt sind und die Auszahlung ohne Wechselkursrisiko möglich ist.

Avalikest andmetest nähtub, et UK ühinguõigus ei näe ette õiguslikku nõuet, mille kohaselt peab UK ühingul olema UK-s pangakonto.²⁵⁷ On selgitatud, et ühing võib omada kontod ka muus riigis. Eelnevale toetudes võib asuda ka seisukohale, et seega võib maksta ühingu osakapitali samuti maksta sisse muus riigis asuvasse krediidasutusse.

3.3.4.1.6 Läti

LV KL-is on kapitali sissemaksimisega seonduv reguleeritud §-is 151 jj. § 151 lg 1 kohaselt makstakse põhikapital sisse rahalise või mitterahalise sissemaksena. LV KL § 152 lg 1 näeb ette, et kui mitterahalise sissemaks tegemist ei ole põhikirjas ettenähtud, võib osakapitali maksta sisse üksnes rahas. LV KL § 146 lg 2 näeb ette, et ühingu registreerimiseks peab olema makstud sisse vähemalt 50% osakapitalist.

3.3.4.1.7 Leedu

LT AB § 8 lg 5 kohaselt peab esimene sissemaks olema tehtud rahas ning see ei tohi olla väiksem kui ¼ osaluse nominaalväärtusest. Kogu esialgne sissemaks ei tohi olla väiksem kui äriseadustikus ühingule ettenähtud miinimumkapital. Leedus on aktsiaseltsi „public limited company“ registreerimiseks vajalik Leedu panga kinnistust pangakonto olemasolu kohta.²⁵⁸

3.3.4.1.8 Kokkuvõte võrdlusriikide praktikatest

Üldjoontes võib asuda seisukohale, et sissemaks tegemise nõue siseriiklikkuse krediidasutusse eksisteerib ka teistes võrdlusriikides. Selline nõue on kehtestatud selgelt nii Soomes kui ka Saksamaal. Teisest küljest võrdlusriigid nagu Rootsi ja UK lubavad sissemaks tasuda ükskõik millisesse EL liikmesriigis tegutsevasse krediidasutusse.

Töörühma hinnangul on oluline märkida, et võrdlusriikide praktikast olulisem on käesoleval juhul ELTL-i artikkel 49 jj, mille kohaselt on keelatud kehtestada ühingu asutamisele piiranguid, mis on diskrimineerivad laadi. Seega saab olla võrdlusriikide analüüsi tulemuseks üksnes järeldus, et sellisel kujul piirang tuleb kaotada ja kohaldada võrdselt ka teiste EL riikide krediidasutusi. Seda on ka plaanis teha.²⁵⁹

3.3.4.2 Juriidilise isiku asutamise vaidlustamine enne registrisse kandmist

Sisuliselt õnnestus selles väga spetsiifilises küsimuses õigusvõrdlev analüüs läbi viia üksnes Saksa õigusega. Muudes riikides ei ole töörühmale kättesaadavate allikate alusel võimalik lahendusi välja selgitada ning suure tõenäosusega ei peeta seda küsimust analüüsimisväärseks temaks.

Saksamaal on äriregistri kandel samuti asutamisdokumentides sisalduvaid vigu parandav toime ning juhul, kui ühing on sisse kantud tühistate asutamisdokumentide alusel, mille alusel tegelikult ei oleks tohtinud kannet teha, on ühing ikkagi kehtivalt asutatud ning tema registrist kustutamine saab toimuda üksnes likvideerimisenetluse läbimise kaudu.²⁶⁰

Saksa kohtupraktikas on seda põhimõtet laiendatud ning asutud seisukohale, et juba eelühingu (st peale dokumentide registrile esitamist, kuid enne ühingu registrisse kandmist) staadiumis, kui asutamisel olev ühing on osaliselt õigusvõimeline ning on seda õigusvõimet kolmandate isikute suhtest teostanud st on teinud kolmandate isikutega tehinguid, tuleks lugeda ühing kehtivalt tekkinuks ning mitte võimaldada ühingu üles öelda või asutamisdokumentide puudustele tugineda.²⁶¹

²⁵⁷ <http://www.dnsassociates.co.uk/pdf/company-formation-uk-non-resident.pdf>

²⁵⁸ <http://www.eurocompanyformations.com/lithuania-company-formation>

²⁵⁹ Äriseadustiku ja riigilõivuseaduse muutmise seadus (maksekontod), Eelnõu toimiku number eelnõude infosüsteemis 18-0525

²⁶⁰ Baumbach/Hueck, GmbHG, § 7 Rn 4.

²⁶¹ Vt ka K. Saare, Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine. Doktoritöö. Tartu 2004, lk 89; vt ka NJW 1967, 1271.

Kindlasti ei ole küsimusega, mida tuleks seaduse tasemel reguleerida, veel vähem tuleks selles küsimuses asuda seadust muutma. Töörühm on veendunud, et Eesti kohtupraktikas suudetakse sellele küsimusele vajadusel lahendus leida ka ilma seadusandja sekkumiseta.

3.3.4.3 Alaealise isiku osalus, asutamisõigus

Alaealiste nii ühingute osalusõiguste kui ka asutamisõiguste teostamisega seotud probleemistik taandub alaealise teovõime küsimusele ja teovõime laiendamise võimalustele.

Eesti õiguses on teovõimega seonduv reguleeritud TsÜS § 8 lg-s 1, mille kohaselt saab täieliku teovõime 18 aastaseks saanud isik ja alla 18-aastaselt isikul on piiratud teovõime. TsÜS § 9 lg 1 võimaldab vähemalt 15-aastase alaealise teovõimet laiendada.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et ettevõtlusega tegelemiseks vanusepiiri ei seata, eelkõige sõltub see alaealise huvist ja võimetest. Kuna ettevõtlusega tegelemine eeldab tehingute (mh asutamislepingu sõlmimist, otsuste tegemist), on siin kaks võimalust - teha tehinguid seaduslike esindajate nõusolekul või siis taotleda kohtult teovõime laiendamist.²⁶² Praktikast on neid mõlemaid võimalusi ka kasutatud ning ei ole teada, et sellega seoses oleks tekkinud suuremaid probleeme. Näiteks on Tartu maakohus laiendanud (otsuses nr 2-11-34702) alaealise teovõimet ettevõtlusega tegelemise eesmärgil. Seega taandub järgnev võrdlev analüüs küsimusele, millised on võrdlusriikide regulatsioonides ettenähtud tingimused alaealistele tehingute tegemiseks.

EL liikmesriikides on üldjoontes see vanus, millest alates on sõlmitud tehingud isikutele siduvad, 18 eluaastat. Õiguskirjanduses on selgitatud, et Euroopa riikides on kõige levinum vanus teovõime saamiseks 18 eluaastat. 18. eluaastast saab isik teovõime Saksamaal (BGB § 2), Prantsusmaal, Itaalias, Hollandis, Rootsis ja Soomes. On ka riike, kus isikud saavad teovõime hiljem. Näiteks Austrias saavad isikud teovõime 19-aastaselt ja Šveitsis 20-aastaselt. Lisaks eelnevale on õiguskirjanduses ka selgitatud, et üldiseks tendentsiks on teovõime vanusepiiri alandamine.²⁶³

Üldine reegel EL liikmesriikides on, et tavapäraste tehingute tegemiseks on alaealisel vajalik vanema või eeskostja nõusolek.²⁶⁴ Samuti on üldine reegel, et teatud tehinguteks, mille alaealine teeb vahendite arvel, mille vanem või seaduslik esindaja on andnud talle selle tehingu tegemiseks või vabaks kasutamiseks, ei ole eraldi nõusolekut vaja. Nii on see ka TsÜS-i § 11 lg 3 p 2 kohaselt. Tavapäraste tehingute tegemiseks on üldjoontes vajalik siiski vanema või eeskostja nõusolek.²⁶⁵

Soome regulatsiooni kohaselt on alaealise poolt sõlmitud tehingud siduvad alates 18-eluaastast. Alaealise poolt tehtud tehingud on siduvad üksnes juhul, kui nad on väga väikesed või sellised tehingud on vanema või eeskostja poolt heaks kiidetud.²⁶⁶

Soomes on teovõimega seonduvad küsimused reguleeritud eestkoste seaduses *laki holhoustoimesta* (edaspidi FI LH). FI LH § 24 lg 1 kohaselt võib piiratud teovõimega isik teha tehinguid, mis on asjaolusid arvestades tavapärased ja vähese tähtsusega.²⁶⁷

Soome seadus ei näe ette erandeid õpilastele ettevõtluses osalemiseks, kehtivaid tehinguid mh asutamislepinguid jms saab isik teha ise alles täisealiseks saamisest.

²⁶² P. Varul. TsÜS. Kom. Vlj. § 9, p 3.1., lk 42.

²⁶³ P. Varul. A. Avi jt. Restrictions on Active Legal Capacity. *Juridica International*. IX/2004

²⁶⁴ University of Amsterdam. Analysis of the applicable legal frameworks and suggestions for the contours of a model system of consumer protection in relation to digital content contracts. Internetis kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/consumer-marketing/files/legal_report_final_30_august_2011.pdf (01.03.2017), lk 138

²⁶⁵ University of Amsterdam. Analysis of the applicable legal frameworks and suggestions for the contours of a model system of consumer protection in relation to digital content contracts. Internetis kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/consumer-marketing/files/legal_report_final_30_august_2011.pdf (01.03.2017), lk 138

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ Finnish Guardian Service Act. <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990442.pdf>

Saksamaa regulatsiooni kohaselt on alaealise poolt sõlmitud tehingu kehtivus „hõljuv“ ja tehing muutub täielikult kehtivaks juhul, kui alaealise vanem või eestkostja on tehingu heaks kiitnud. Muudel juhtudel on tehing tühine. Eelnev regulatsioon ei kohaldu väga väikeste igapäevaste tehingute korral.²⁶⁸ Eriregulatsiooni ettevõtluses osalemiseks ei ole. Õiguskirjanduses on alaealiste ettevõtluses osalemisel pakutud lahenduseks, et lapsed võiksid osahingus osaleda kui vaikiv seltsinglane „*stille gesellshafter*“. Osaühingute tegevuses võiksid alaealised osaleda näiteks prokuristi kaudu.²⁶⁹

Ka Saksamaa õiguslik regulatsioon võimaldab olulisel põhjusel, alaealise huvides, teovõimet laiendada enne tema 18-aastaseks saamist. BGB §-ides 112 ja 113 sätestatu kohaselt on võimalik anda piiratud teovõimega isikule teatud valdkonnas täielik teovõime, kui see on selle konkreetse isiku huvides. Selleks, et alaealine saaks täieliku teovõime, on vajalik mõlema seadusliku esindaja ja kohtu nõusolekut. Õiguskirjanduses on selgitatud, et läbi kohtu ja seaduslike esindajate nõusolekute võib alaealine saada teatud tehingute valdkonnas piiramatut teovõime, mille tulemusena on antud valdkonnas sõlmitud tehingud ka kehtivad. Muudes valdkondades (kus isiku teovõimet laiendatud ei ole) jääb alaealise teovõime siiski piiratuks.

Märgitakse, et teovõime laienemine toimub siis alates kohtu poolt nõusoleku andmise hetkest ja ei laiene n-ö ajas tagasi.²⁷⁰ Õiguskirjanduses on ka spekuleeritud selle üle, milliste tehingute tegemist on võimalik BGB § 112 alusel volitada. On märgitud, et tehtavad tehingud (tehingu valdkonnad) peavad olema piisavalt täpselt konkretiseeritud.²⁷¹

Taanis on alaealiste eestkostega seonduv reguleeritud seaduses *Forældreansvarsloven* (edaspidi DK FA).²⁷² Taani regulatsiooni kohaselt on lapsed ja noored eestkoste all seni, kuni nad saavad 18-aastaseks või enne seda abielluvad (DK FA § 1). Eestkostja on kohustatud eestkostetava eest hoolitsema, tema eest tehinguid tegema jms. Töölepinguga seonduv on reguleeritud sättes 43, mille kohaselt võib noor hooldusõiguse omaja nõusolekul iseseisvalt täita teenistuslepingut, töölepingut või mingit muud samaväärset lepingut enda ülalpidamiseks ja sellise lepingu ka lõpetada, kuni hooldusõiguse teostaja ei otsusta teisiti. Kui isik on üle 15 aasta vana, võib isik ise viidatud tehinguid teha. DK FA § 44 kohaselt on hooldusõigust omaval isikul õigus sellised lepingud lõpetada, kui need on vastuolus alaealise huvide või heaoluga. Juhul, kui see on võimalik, tuleb anda ette mõistlik teavitus ja vajadusel kompenseerida kahjud. Teovõime varasema laiendamise kohta ettevõtlusega tegelemiseks sätted puuduvad.

Läti tsiviilkoodeksis LV CL on teovõimega seonduv reguleeritud §-s 1408 jj. Viidatud sätte kohaselt on alaealistel ja isikutel, kellele on määratud eestkostja või kes on vaimselt alaarenenud, piiratud teovõime, välja arvatud juhul, kui seadus ei näe teisiti ette. Alaealiseks loetakse LV CL § 219 kohaselt kõiki, kes on nooremad kui 18 aastat. LV CL § 220 kohaselt võib kohus alaealise seadusliku esindaja nõusolekul alaealise kuulutada täielikult teovõimeliseks, kui ta on vähemalt 16 aastat vana. Samuti saavutab 16-aastane ja vanem alaealine täieliku teovõime abiellumisega. LV CL § 1411 näeb ette, et isikuid, kelle teovõime on piiratud, esindab tehingu tegemisel tema vanem või eestkostja.

Leedus on teovõimega seonduvad küsimused reguleeritud tsiviilkoodeksi LT CK artiklites 2.5. jj. Nende sätete kohaselt saab isik täieliku teovõime siis, kui isik saab 18- aastaseks. Juhul, kui isik abiellub enne 18-aastaseks saamist, saab isik täieliku teovõime abielu sõlmimisel. LT CK artikkel 2.8. näeb ette, et alaealised üle 14 eluaasta ja alla 18 eluaasta võivad sõlmida lepinguid oma eestkostja või vanema

²⁶⁸ University of Amsterdam. Analysis of the applicable legal frameworks and suggestions for the contours of a model system of consumer protection in relation to digital content contracts. Internetis kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/consumer-marketing/files/legal_report_final_30_august_2011.pdf (01.03.2017), lk 139.

²⁶⁹ VON DR. HELMAR FICHTELMANN, LEITENDER REGIERUNGSDIREKTOR A.D., ANSBACH.-Kinder als stille Gesellschafter der GmbH. Internetis kättesaadav: <http://www.iww.de/gstb/archiv/gmbh-still-kinder-als-stille-gesellschafter-der-gmbh-f41414> (01.03.2017).

²⁷⁰ MüKoBGB/Schmitt BGB § 112 Rn. 13-22, beck-online

²⁷¹ Ibid.

²⁷² The Danish Act on Parental Responsibility. Kättesaadav: https://assets.hcch.net/upload/abduct2011cp_dk1.pdf.

nõusolekul. Viidatud sätte lõige 2 näeb ette, et vanemad kui 14-aastased ja nooremad kui alla 18-aastased alaealised omavad õigust käsutada oma sissetulekut ja vara, mille alaealine on soetanud oma sissetuleku arvelt. Alaealisel on ka õigus saada autoriõigus oma töödele, teostele ja tööstusdisaini lahendustele ja sõlmida lepinguid oma tavapäraseks vajadusteks.

Sarnaselt Eesti õigusele võimaldab ka Leedu regulatsioon olulisel ja mõjuval põhjusel ja huvitatud isiku huvides laiendada alaealise isiku teovõimet.

Sisuliselt sarnase regulatsiooni näevad nii Inglismaa tsiviilõiguslik regulatsioon, Hollandi regulatsioon, Norra regulatsioon, Poola ja Itaalia regulatsioon jms.²⁷³ Näitena on Rootsi SE ABL-i asutamispeatükis sõnaselgelt viidatud, et ühingu asutajaks ei või olla alaealine.

Nagu eelnevalt on juba selgitatud, taandub küsimus alaealise ettevõtluses osalemise võimest eelkõige füüsilise isiku teovõime piiride regulatsioonile. On laialdane praktika, et alaealine saab täieliku teovõime mh sõlmida ise tehinguid sh äritehinguid, 18-ndast eluaastast alates. Enne viidatud piiri saab tehinguid teha üksnes vanema nõusolekul või juhul, kui kohus on alaealise teovõimet laiendanud. Sellisena kaitseb regulatsioon eelkõige alaealist ennast tehingute tegemisel tema kogenematuses tulenevate riskide eest. Töörühma arvates ei vaja kehtiv õigus selles küsimuses muutmist.

3.3.4.4 Asutamise kogukulud

Asutamise kogukulude hindamisel lähtutakse järgnevas Maailmapanga Doing Business 2017 raportis toodud andmetest ja metoodikast.

3.3.4.4.1 Saksamaa

GmbH asutamisel tuleb kanda järgmised kulud²⁷⁴:

- Põhikirja notariaalne tõestamine - 250 eurot;
- Asutamisdokumentide esitamine läbi notari äriregistrile - 150 eurot;
- Registreerimisavalduse lõiv - 250 eurot registreerimise avalduse tegemine.

Seega on ühe tavapärase osaühingu registreerimise kogukuluks kokku 650 eurot.

3.3.4.4.2 Suurbritannia

UK Private Limited Company registreerimisega kaasnevad järgmised kulud:

- Ühingu registreerimismaks 15 GBP-d (18 eurot) ühingu elektrooniliselt registrisse kandmisel. Rohkem kulusid ühingu registreerimisel teha ei tule.²⁷⁵

3.3.4.4.3 Rootsi

Rootsi AB asutamisel tuleb kanda järgmised kulud:

- Ühingu registreerimise tasu avalduse elektroonilisel esitamisel - 1900 SEK-i (194 eurot)
- tavapärase avalduse esitamine läheb maksma 2200 SEK-i (225 eurot).²⁷⁶

3.3.4.4.4 Soome

²⁷³ University of Amsterdam. Analysis of the applicable legal frameworks and suggestions for the contours of a model system of consumer protection in relation to digital content contracts. Internetis kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/consumer-marketing/files/legal_report_final_30_august_2011.pdf (01.03.2017), lk 139.

²⁷⁴ Doing Business. Economy Profile 2017. Germany.-Lk 7-9. Internetis kättesaadav:

<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/~media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/DEU.pdf> (28.06.2017)

²⁷⁵ Doing Business. Economy Profile 2017. United Kingdom-Lk 7-9. Internetis kättesaadav:

<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/~media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/GBR.pdf> (28.06.2017)

²⁷⁶ Doing Business. Economy Profile 2017. Sweden.-Lk 22-23. Internetis kättesaadav:

<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/~media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/SWE.pdf> (28.06.2017)

Soome piiratud vastutusega ühingu (Oy) asutamise kulud on järgmised:

- Ühingu äriregistri ja maksuameti juures registreerimise tasu - 380 eurot.²⁷⁷ Juhul, kui avaldus on esitatud elektrooniliselt, on registreerimise tasu 330 eurot.²⁷⁸

3.3.4.4.5 Lätis

Lätis kaasnevad piiratud vastutusega ühingu SIA asutamisel järgmised kulud:

- äriregistrile esitatava avaldusel allkirjade näidiste kinnitamine notari poolt - 26 eurot.
- pangakonto avamisega - 10 euro piiridesse;
- tasu ühingu registreerimise eest äriregistris tavamenetluses - 142,29 eurot;
- Juhul, kui esitatakse avaldus asja n-ö kiirmenetluse korras on avalduselt makstavaks tasuks 426,87 eurot.

Seega on Lätis ühe SIA asutamise kogukuluks umbkaudu 178 eurot.

3.3.4.4.6 Leedu

Leedu piiratud vastutusega ühingu UAB asutamisega kaasnevad järgmised kulud:

- elektroonilise „allkirja“ hankimise kulu - 50 eurosendiga, millele lisandub igakuine opereerimistasu umbkaudu 50 eurosenti.
- ärinime kontrolli ja broneerimise kulu - 16,22 eurot;
- ühingu registreerimine äriregistris – 57,34 eurot.

Kokkuvõtvalt maksab Leedus ühingu registreerimine ca 75 eurot.²⁷⁹

3.3.4.4.7 Taani

Taanis on ühingu registreerimise peamiseks kuluartikliks ühingu registreerimine äriregistris. Viidatud avalduse esitamisel tuleb tasuda riigilõivu 670 DKK-d (90 eurot) veebipõhiselt registreerides ja 2,150 DKK-d (ca 289 eurot) paberavalduse esitamisel.

3.3.4.4.8 Kokkuvõtte võrdlusriikidest

Kokkuvõtvalt varieeruvad asutamiskulud vastavalt riigile alates 18 eurost kuni 650 euronii.

Eestis maksab OÜ asutamine kuni 190 eurot. Eestis on ühingu asutamise ainukeseks kuluartikliks riigilõivu tasumine äriregistrile esitatud taotluse pealt. Juhul, kui ühing registreeritakse tavamenetluses on riigilõivu suuruseks 145 eurot ja juhul, kui tegemist on kiirmenetlusega on riigilõivu suuruseks 190 eurot.²⁸⁰

Viidatud küsimuse analüüsimise võrdlusriikideks on eesmärgipärane võtta riigid, milles on asutamise kogukulud Euroopa Liidu mõistes väiksed. On oluline märkida, et tegemist ei ole niivõrd õigusliku küsimuse, kuivõrd pigem fiskaalpoliitilise küsimusega. Lähtudes võrdlusriikide kuluartiklitest on töörühma hinnangul võimalik asutamise seonduvaid kulusid minimeerida kahel viisil: esmalt vähendada notariaalse tõestamise nõudeid asutamisega seonduvate tegevuste juures nii suurel määral kui võimalik ning teiseks vähendada konkreetsete riigilõivude suuruseid. Mõlemad otsused on seadusandja

²⁷⁷ Doing Business. Economy Profile 2017. Finland.-Lk 22-23. Internetis kättesaadav:

<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/~media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/FIN.pdf> (28.06.2017)

²⁷⁸ Doing Business. Economy Profile 2017. Finland.-Lk 22-23. Internetis kättesaadav:

<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/~media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/FIN.pdf> (28.06.2017)

²⁷⁹ Doing Business. Economy Profile 2017. Lithuania.-Lk 22-23. Internetis kättesaadav:

<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/~media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/LTU.pdf> (28.06.2017)

²⁸⁰ Doing Business Economy Profile. Estonia. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25515/109876-WP-DB17-PUBLIC-Estonia.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (29.11.2017)

pädevuses ning õigusteadusliku analüüsiga nende tegemisele palju lisada ei õnnestu. Ühingu te asutamisdokumentide notariaalse tõestamise reeglid kannavad eelkõige asjaosaliste nõustamise ja käibekindluse tagamise eesmärki ning notariaalse tõestamise nõuete tühistamisega tuleks tööühma hinnangul olla väga ettevaatlik, siiski võiks seda tõsiselt kaaluda osaühingute puhul, kus juba täna on võimalik ühing asutada nii, et notar ühtegi dokumenti ei tõesta, kasutades selleks kiirmenetluse võimalusi ja selle kaudu pakutavaid tüüpdokumente (sh tüüppõhikirja), mille muutmiseks hiljem samuti notariaalset tõestamist ette nähtud ei ole.

3.3.4.5 Sihtasutuse asutaja staatus

3.3.4.5.1 Saksamaa

Saksamaa sihtasutuse asutamisega seonduv on üldisel tasemel reguleeritud BGB §-des 80 jj ning iga liidumaa sihtasutuste seaduses (*Stiftungsgesetz*)²⁸¹. BGB § 81 lg 1 kohaselt peab sihtasutusel olema põhikiri, milles on märgitud järgmised andmed: (I) sihtasutuse nimi, (ii) asukoht, (iii) eesmärk, (iv) vara ja (v) sihtasutuse juhatuse määramine. BGB § 82 sätestab, et siis, kui sihtasutus on registreeritud kantud, on sihtasutuse asutajad kohustatud sihtasutuse vara sihtasutusele üle kandma.

Sisuliselt on sihtasutused, mis võivad tegutseda nii seltsingu, registreeritud sihtasutuse, kui ka avalik-õigusliku sihtasutuse vormis, BGB § 87 ja liidumaade seadustega allutatud rängele avalik-õiguslikule järelevalvele. Selleks peab iga liidumaa määrama, mis asutus täidab *Stiftungsbehörde* rolli. Ülesanded, mis Eesti seaduse kohaselt on jäetud asutajate, nõukogu või kohtu täita, on suuresti täidetudki *Stiftungsbehörde* poolt – nt põhikirja muutmine või põhikirjaga ettenähtud organi poolt otsustatud põhikirja või sihtasutuse eesmärgi muutmine jne.

3.3.4.5.2 Rootsi

Rootsi ühinguõiguses on sihtasutuse asutamisega seonduvad küsimused reguleeritud sihtasutuste seaduses *Stiftelselag* (SE SL), mille peatükk 10 § 1 näeb ette, et sihtasutus registreeritakse registrisse asutajate otsuse alusel. Seejuures ei sisalda Rootsi sihtasutuse regulatsioon ette tingimusi, mille alusel oleks võimalik muuta asutajate õigusliku staatust.

Analüüsides asutajate õiguslikku positsiooni, tuleb märkida, et asutajate roll lõppeb sihtasutuse asutamisel. SE SL § 10 kohaselt on asutajate rolliks võtta vastu asutamise otsus. Sihtasutus registreeritakse kohalikus omavalituses, kelle ülesandeks saab hilisemalt ka sihtasutuse tegevuse üle järelevalve teostamine.

3.3.4.5.3 Soome

Soome ühinguõiguses on sihtasutusega seonduv reguleeritud *säätiölaki* (FI SL). Sarnaselt eelnevalt nimetatud riikidega toimub Soomes sihtasutuse kandmine registrisse asutaja/asutajate otsuste esitamisega registrisse, mille on asutajad allkirjastanud (FI SL § 3).

Ka Soome ühinguõigus ei näe võimalust sihtasutuse asutajaõiguste muutmiseks.

Sihtasutuse asutajatel on õigus põhikirja ja asutamise otsust muuta enne sihtasutuse registrisse kandmist (FI SL § 3 lg 2). Sarnaselt Eesti regulatsiooniga on ka Soome sihtasutuse asutajatel õigus seada sihtasutuse põhikirja (by-laws) näha ette juhised ja tingimused, mida peab järgima sihtasutuse opereerimisel (FI SL § 4). Järgmine säte näeb ette, et olukorras, kus asutaja on surnud või temaga ei ole võimalik muul põhjusel kontakti saada, võib asutaja juhistest kõrvale kalduda või neid muuta, kui asutaja poolt antud juhised on vastuolus seadusega või heade kommetega. Eelnev viib ka põhikirja muutmiseni. Juhul, kui eelneva tulemusena ei ole võimalik põhikirja selliselt muuta, et sihtasutuse põhiolemus põhimõtteliselt ei muutuks, tuleb sihtasutus lõpetada.

²⁸¹ vt nt Stiftungsgesetz für Baden-Württemberg, <https://dejure.org/gesetze/StiftG>

Soome FI SL annab asutajale pädevuse teostada ka asutajal sihtasutuse tegevuse üle mõningal määral järelevalvet. Nimelt näeb FI SL ette, et asutaja või isik, kelle huvides sihtasutus on loodud (huvitatud isik), kes leiab, et sihtasutuse juhatuse tegutseb vastuolus seaduse või sihtasutuse põhikirjaga, on õigustatud esitama Soome äriregistrile ja patendiametile taotluse järelevalvemenetluse algatamiseks. Nimetatud organ viib läbi järelevalvet ja rikkumise tuvastamisel võtab tarvitusele vajalikud meetmed.

3.3.4.5.4 Läti

Eelnevalt selgitatud regulatsioonidele sarnaselt on reguleeritud ka sihtasutus Läti ühinguõiguses. LV BN § 17 lg 2 kohaselt kantakse sihtasutus registrisse asutajate allkirjastatud avalduse alusel. LV BN § 23 sätestab, et nõuded asutajatele (füüsiline või juriidiline teovõimeline isik ja vähemalt kaks liiget). LV BN § 24 sätestab nõuded asutamisoskusele. Antud sätte kohaselt tuleb asutamisoskuses märkida lisaks muule ka asutajate nimed ja kontaktandmed ja asutajate edasised õigused ja kohustused sihtasutuse opereerimisel. Eelnevast võib järeldada, et ka Läti LV BN kohaselt võivad asutajad endale ise määrata pädevusi.

3.3.4.5.5 Kokkuvõtte võrdlusriikidest

Võrdlusriikides ei eksisteeri regulatsiooni seonduvalt sihtasutuse omandaja staatuse üleandmisega.

3.3.5 Järeldused ja ettepanekud

Olemasolevat asutamisdokumentide nõuete ja nende avalikustamise regulatsiooni ei saa pidada ebamõistlikuks. Regulatsioon on kooskõlas EL nõuetega ja sarnane ka teistes riikides. Ühingu puhul, mille osas seadus näeb ette sissemakse tegemise asutamisel, tuleks võrdsustada rahalise sissemakse tegemisel Euroopa majandusühenduse krediidiasutusi Eesti krediidiasutusega (selline ettepanek on juba töös).

Töörühm leiab, et kehtivasse ühinguõigusesse ei tuleks sisse viia täiendavat eriregulatsiooni seonduvalt alaealiste poolt juriidiliste isikute asutamise ja ettevõtluse vabaduse teostamisega. Kehtiv ühinguõigus tuleks jätta selles osas muutmata. Töörühm on seisukohal, et arvestades alaealise võimekusest ja valmisolekust tulenevaid riske on seltsingu regulatsiooni kohaldamine sellisele äritegevusele põhjendatud. Vajadusel võib kaaluda täiendava regulatsiooni sisseviimist TsÜS § 9 lg-s 1, mille kohaselt võiks kohtul olla kergem suurendada vähemalt 15-aastase alaealise teovõimet äritegevuse tegemise eesmärgil.

Rahvusvahelise konkurentsivõime suurendamiseks (eelkõige küll ärikeskondade edetabelites) tuleks võimalusel vähendada asutamisel nõutavate riigilõivude suurus, kaaluda osaühingu ning tulundusühistu puhul asutamisdokumentide notariaalse tõestamise nõude kaotamist. Üldiselt on aga OÜ kui praktikas kõige levinuma ühingu asutamine seadusandja vararasemate otsustega muudetud niigi äärmiselt lihtsaks ja odavaks, mistõttu selle täiendav lihtsustamine ei sisuliselt ega riigiturunduslikul töörühma arvates vajalik ei ole.

4 ÄRIREGISTRI, MITTETULUNDUSÜHINGUTE JA SIHTASUTUSTE REGISTRI NING NENDE ALAMREGISTRITE PIDAMINE (REGISTRIMENETLUS), EESTI VÄÄRTPABERITE REGISTRI PIDAMINE

4.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

4.2 Teema kirjeldus

a) Teema IV all analüüsitakse äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri ning nende alamregistrite, kui üldiselt ka Eesti väärtpaperite registri (EVR) regulatsiooni, eelkõige seost äriregistriga. Muu hulgas käsitletakse registrite vajalikkust ja tähendust, õiguslikku regulatsiooni, samuti võimalikke arenguid edaspidi. Välja tuuakse kehtiva regulatsiooni eelised ja kitsaskohad, samuti sõlmkohad, mille osas võib kaaluda teistsuguseid valikuid ning lähteülesandest juhindudes on pakutud ka alternatiive. Selleks käsitletakse esmalt kehtivat regulatsiooni, mh selle põhiõiguslikke aluseid ja ajaloolist kujunemist, samuti EL asjakohast õigust. Samuti viiakse läbi võrdlev analüüs. Lõpetuseks aga antakse hinnang kehtivale õigusele ja tehakse ettepanekud muudatusteks.

b) Analüüsile on lisatud selgitavad võrdlustabelid eri riikide regulatsioonidest kui ka loetelu nende riikide seadustest. Võrdlust tehes on püütud võrrelda võrreldavaid mudeleid. Arvestades registritehniliste normide spetsiifikat, tihedat seost registripraktikaga, detailsema kirjanduse ja aktide piiratud kättesaadavust ja täisvõrdluseks vajalikkust ajamahtu, oleks selline võrdlus väljunud analüüsi sisulistest ja ajalistest raamidest. Seetõttu on keskendutud EL reeglitele ja tehtud võrdlus esmajoonel Saksamaa detailse registriõigusliku regulatsiooniga, olulises osas ka Austria ja Šveitsi vastavate sätetega. Üldine ülevaade on antud ka Soome, Rootsi, Madalmaade, Luksemburgi, Delaware'i, Läti ja Leedu vastavatest reeglitest. Võrdlust ja regulatsiooni muutumist on käsitletud, kuivõrd ei ole tegemist kehtiva õiguse spetsiifilise probleemiga, kus need ei aita seda eelduslikult ei mõista ega edasi arendada. Analüüsi tegemisel kehtivale õigusele kui ettepanekute pakkumisel on hinnatud nii nende efektiivsust, mõistlikkust kui ka põhiseaduspärasust. Läbi on töötatud ka lähteülesandes viidatud välislepingud ja rahvusvaheliste organisatsioonide dokumendid, samuti Eesti oma kontseptsioonid ja kavad ning õiguskirjandus. Tuleb märkida, et IV teema raames neis olulisi seisukohti esitatud ei olnud peale ettepanekute arendamise üldise eesmärgi. Olemasolevad lähtekohad on võrdluses välja toodud, dokumentide ideoloogilist suunda on püütud arvestada. Analüüsitud on huvirühmade ettepanekuid.

4.2.1 Kehtiv õigus

4.2.1.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid

Kehtivas õiguses reguleeritakse registreid paljude erinevate õigusaktidega nii seaduse tasandil kui määruse tasandil, kohalduvad ka viitelised normid ja kehtivad ka teatud üldsätted.

4.2.1.2 Siseriiklik õigus (ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist)²⁸²

a) Kehtivas õiguses reguleeritakse kohtulike registritega seonduvat üldiselt KS-s ja TsMS-s. Äriregistriga seonduvat täiendavalt ÄS-s ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registriga (MSR) seonduvat MTÜS-s. Detailsemalt reguleeritakse registripidamisega seotud küsimusi justiitsministri 19.12.2012 määruses nr 60 „Kohtu registriosakonna kodukord“²⁸³, 28.12.2005 määruses nr 59 „Kohtule dokumentide esitamise kord“²⁸⁴ ja 27.12.2000 määruses nr 78 „Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine“²⁸⁵. Registripidamisega seotud riigilõivud on sätestatud riigilõivuseaduses (edaspidi RLS) ja tasud justiitsministri 30.11.1998 määruses nr 55 „Äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertsandiregistri elektrooniliste andmete

²⁸² Täpsemalt vt analüüsi ptk 4.2.1.

²⁸³ Kohtu registriosakonna kodukord. RT I, 28.12.2012, 10; 23.02.2018, 5.

²⁸⁴ Kohtule dokumentide esitamise kord. RTL 2006, 5, 77; RT I, 23.02.2018, 3.

²⁸⁵ Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine. RTL 2001, 5, 59; RT I, 23.12.2017, 4.

väljastamise eest võetava tasu suuruse ja nende isikute loetelu, kellele väljastatakse äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektroonilisi andmeid tasuta“.²⁸⁶

b) Erisätted usuliste ühenduste registri kohta sisalduvad KiKoS-s ja ametiühingute registri kohta AÜS-s, erisätteid on ka mh HÜS-s ja KrtS-s. Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riiklikku registrit (asutuste register) reguleeritakse KS § 16 lg-s 2¹ ja justiitsministri 5. jaanuari 2017. a määruses nr 2 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord“²⁸⁷, samuti Vabariigi Valitsuse 07.12.1999 määrused nr 371 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri asutamine“²⁸⁸, mille lisaks on „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise põhimäärus“ (asutuste registri põhimäärus). Äriregistriga seonduvat kommertspandiregistrit reguleeritakse kommertspandiseaduses (edaspidi KompS). EVR-ga seonduvat reguleeritakse EVKS-s.

c) Paralleelselt äriregistriga on käibes kasutusel teisigi sarnase sisuga andmekogusid, milles olulisemad on majandustegevuse seadustiku üldosa seaduses (edaspidi MsÜS) reguleeritud majandustegevuse register (vt MsÜS § 8) ja MKS-is reguleeritud maksukohustuslaste register (MKS § 17).

4.2.1.3 Põhiseadus ja rahvusvaheline õigus

Juriidiliste isikute registreerimise teema seos PS-ga on pigem kaudne. Oluline on see, et läbi juriidiliste isikute õigusvõime registri kaudu tunnustamisega lihtsustatakse nende õiguskäivet ja lihtsustatakse seeläbi kokkuvõttes PS § 31 järgse **ettevõtluvabaduse** kui ka PS § 48 (aga ka EIÕK art 11, EL PÕ harta art 12 lg 1 ja ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni art 20 järgse **ühinemisvabaduse** realiseerimist. PS § 48 lg 4 näeb olulise garantiina ühinemisvabaduse kaitseks ette, et ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida. Puutumus on ka PS §-ga 113, mille järgi mh lõivud ja trahvid sätestab seadus. Arvestada tuleb ka EL primaarõigusest tulenevate nõuetega, eelkõige ELTL-s sisalduvate põhivabadustega (eelkõige asutamisevabadus – art-d 49 jj), mis kohustavad välismaistele isikutele mh tagama võrdse kohtlemise siseriiklikega.

4.2.1.4 Euroopa Liidu õigus

4.2.1.4.1 Direktiivid

a) Sisuliselt kirjutab EL ette äriregistri olemasolu kui ka selle põhiolemuse. Seda tulenevalt direktiivist **2017/1132/EL**, mille art-te 14 ja 15 järgi tuleb mh tagada Eesti aktsiaseltside (direktiivi lisa järgi ka osaühingute) asutamisdokumentide, esindusõiguslike isikute, kapitali, raamatupidamisaruannete ja lõpetamise avalikustamine registris. Samuti näevad art-d 8 ja 9 ette võimaluse kolmandatele isikutele tugineda avalikustatud esindusõigusele. Art-tes 29 – 43 reguleeritakse teises riigis tegutseva ühingu filiaali tegevuse registris avalikustamist. Registriga seonduvaid reegleid tuleneb ka nt ühinemisel ja jagunemisel (mh art-d 104, 130, 150). Äriregistrile esitatavad nõuded sisalduvad konkreetsemalt direktiivi art-tes 16 – 28. Registriga seonduvaid reegleid sisaldub aga mujalgi direktiivides. Direktiivi **2009/102/EÜ** art 3 järgi tuleb registrisüsteemis avalikustada äriühingu osaluse kuulumine ühele isikule.

b) Rahapesu tõkestamise direktiivi **2015/849/EL** art 30 järgi tuleb tagada, et Eesti territooriumil registreeritud äriühingud või muud õiguslikud üksused peavad koguma ja hoidma asjakohast, täpset ja ajakohastatud teavet oma tegelikult kasu saavate omanike kohta ning teavet hoida iga liikmesriigi keskregistris, näiteks äriregistris, äriühingute registris või avalikus registris

²⁸⁶ „Äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektrooniliste andmete väljastamise eest võetava tasu suuruse ja nende isikute loetelu, kellele väljastatakse äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektroonilisi andmeid tasuta. - RTL 1988, 354, 1493; RT I, 23.12.2017, 3.

²⁸⁷ Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord. RT I, 07.01.2017, 1.

²⁸⁸ Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri asutamine. RT I 1999, 92, 828; 07.02.2017, 5.

4.2.1.4.2 Määrused

Väärtpaperite registreerimisega seonduvalt on kesksel kohal EL määrus nr **909/2014**, mis reguleerib äriühingute osaluste hoidmist ja arveldamist kaubeldavate osaluste puhul. Teatud registriõiguslikud sätted sisalduvad ka EL supranatsionaalseid ühinguid reguleerivates määrustes.

4.3 Analüüsimist vajavad teemad

Peatükis 4 käsitletakse järgmisi alateemasid:

- Registrate regulatsioon üldiselt, mh selle põhiseaduspärasus ja õigusselgus, seadusest alamalseisvate aktide ja seaduse kooskõla ja osade määruste sätete seadusse toomise vajalikkus;²⁸⁹
- registripidaja, mh registripidamise suhe kohtumenetlusega, kinnistusosakonna ja registriosakonna eristamine, kohtunikuabide staatus ja sõltumatus, kohtuniku roll;
- registrisse kantavad subjektid, mh eri registre ja alamregistre eristamise vajadus, FIE-de ja riigiasutuste registreerimise ja selle vajalikkuse ja kriteeriumite üldine temaatika;²⁹⁰
- registriandmed ja muud andmed registri juures;
- registri tehniline korraldus, andmete avalikkus (mh avalik ja kinnine toimik), ja tutvumise võimalused, isikuandmete kaitse ja avaliku teabe seaduse kohaldamise ulatus;
- andmete õiguslik tähendus, mh deklaratiivsed ja konstitutiivsed kanded, negatiivne ja positiivne publitsiteet, tuginemine registrivälistele andmetele;
- kandemenetlus ja registriväliste andmete kogumise menetlus: kandeavaldused ja kohtulahendid kande ja selle muutmise alusena ning registriväliste andmete esitamine, mh avalduste esitamise vorm, kord ja menetlemine, kontrolli ulatus (mh juhatuse liikmete, ärinime²⁹¹, asukoha ja sidevahendite, tegevusala kontroll), notari roll ja vajalikkus, välismaalaste kandeavaldused, võõrkeelne suhtlemine ja kanded, kande tegemise aja eelneva määramise võimalus²⁹², registripidaja roll majandusaasta aruannete kogumisel²⁹³, nimekirjade pidamine;
- registripidaja järelevalve registriandmete õigsuse ja muude andmete esitamise tagamisel, kanded registripidaja algatusel, trahvimise õigus²⁹⁴, ühingute registrist sanktsioonina kustutamine ja ennistamine;²⁹⁵
- registripidaja otsuste ja tegevuse vaidlustamine;
- riigilõivud, notaritasud jm tasud ja kulud registrimenetluses;
- vastutus andmete ebaõigsuse ja menetlusega tekitatud kahju eest;
- äriregistri ning MTÜ-de ja sihtasutuste registri suhe teiste kohtulike registritega, eelkõige kommertsandiregistri ja kinnistusraamatuga;
- äriregistri suhe EVR-ga, mh EVR kannete tähendus, osaluse ja tehingute kajastamine äriregistris, EVR avalikkus, esindajakontod, osaluse registri pidajate paljusus ja registripidaja vahetamine, EVR-st väljumine;²⁹⁶

²⁸⁹ Seda käsitletakse üldiselt ka analüüsi 1. ptk-s.

²⁹⁰ Filiaalide registreerimisega seonduvaid detailküsimusi käsitletakse analüüsi 12. ptk-s.

²⁹¹ Seda käsitletakse lähemalt analüüsi 3. ptk-s.

²⁹² Registripidaja kontrollikohustusi äriühingu asutamisel ja kapitali suurendamisel, mh juhatuse liikmete teovõime ja tegevuspiirangute ning sissemaksete kontrolli käsitletakse lähemalt analüüsi 3., 8. ja 10. ptk-s, koosolekute otsuste kontrolli 7. ptk-s.

²⁹³ Seda käsitletakse lähemalt analüüsi 10. ptk-s.

²⁹⁴ Siin ei käsitleta lähemalt kättetoimetamise temaatikat, mida analüüsitakse ühingu kontakteerumise (analüüsi 5. ptk) juures. Samuti ei puudutata siin lähemalt registripidaja ülesandeid ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamise kontrollimisel, mida analüüsitakse lähemalt analüüsi 13. ptk-s.

²⁹⁵ Seda küsimust on äriühingute õigusvõime aspektist käsitletud ka analüüsi 2. ptk-s ja üldiselt ka 11. ptk-s.

²⁹⁶ Detailsemalt käsitletakse EVR tähendust ja liikmete nimekirjade pidamisega seonduvat ka osalustega seoses (analüüsi 6. ptk).

- äriregistri ning MTÜ-de ja sihtasutuste registri suhe teiste registritega, mh rahvastikuregistriga, majandustegevuse registriga, maksukohustuslaste registriga, võimaliku maksejõuetuse registriga, andmete riskasutus, sh välismaiste registritega.

4.3.1 Regulatsioonist üldiselt

4.3.1.1 Eesti õigus

4.3.1.1.1 Põhiseaduslikud alused

a) Juriidiliste isikute registreerimise teema seos PS-ga on pigem kaudne. Oluline on see, et läbi juriidiliste isikute õigusvõime registri kaudu tunnustamisega lihtsustatakse nende õiguskäivet ja lihtsustatakse seeläbi kokkuvõttes PS § 31 järgse **ettevõtlusvabaduse** kui ka PS § 48 (aga ka EIÕK art 11, EL PÕ harta art 12 lg 1 ja ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni art 20 järgse **ühinemisvabaduse** realiseerimist. PS § 48 lg 4 näeb olulise garantiina ühinemisvabaduse kaitseks ette, et ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida. Puutumus on ka PS §-ga 113, mille järgi mh lõivud ja trahvid sätestab seadus. PS § 104 p 14 näeb aga ette üldise nõude, et ainult Riigikogu koosseisu hääلteenamusega saab vastu võtta ja muuta kohtukorralduse seadust ja kohtumenetluse seadusi. PS § 25 järgi on igaühel õigus talle ükskõik kelle (seega ka riigi) poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele.

b) Arvestada tuleb ka EL primaarõigusest tulenevate nõuetega, eelkõige ELTL-s sisalduvate põhivabadustega (eelkõige asutamisevabadus – art-d 49 jj), mis kohustavad välismaistele isikutele mh tagama võrdse kohtlemise siseriiklikega.

4.3.1.1.2 Regulatsioon kehtivas õiguses

4.3.1.1.2.1 Üldiselt

a) Kehtivas õiguses reguleeritakse kohtulike registritega seonduvaid üldiseid pädevusküsimusi KS-is ja menetluslike küsimusi TsMS-s. Äriregistriga seonduvat reguleeritakse konkreetsetl aga esmajoones ÄS-s ning MSR-ga seonduvat MTÜS-s. Veel detailsemalt reguleeritakse registripidamisega seotud küsimusi justiitsministri 19.12.2012 määruses nr 60 „Kohtu registriosakonna kodukord“ ja 27.12.2000 määruses nr 78 „Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine“. Registripidamisega seotud riigilõivud on sätestatud riigilõivuseaduses ja tasud justiitsministri 30.11.1998 määruses nr 55 „Äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektrooniliste andmete väljastamise eest võetava tasu suuruse ja nende isikute loetelu, kellele väljastatakse äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektroonilisi andmeid tasuta“. Asutuste registrit reguleeritakse KS § 16 lg-s 2¹ ja justiitsministri 5. jaanuari 2017. a määruses nr 2 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord“ ja asutuste registri põhimääruses.

b) Erisätted usuliste ühenduste registri kohta sisalduvad KiKoS-s ja ametiühingute registri kohta AÜS-s, erisätted sisalduvad ka KrtS-s ja HÜS-s. Äriregistriga seonduvat kommertspandiregistrit reguleeritakse KomPS-is. Väärtpaperite registriga seonduvat reguleeritakse aga EVKS-s.

4.3.1.1.2.2 Kohtute seadus

a) KS paneb üldiselt paika kohtulike registritega seonduva kohtusüsteemis. KS § 16 lg 1 järgi on registriosakond Tartu Maakohtus, seda koos piirkondlike talitustega. Registriosakonnas peetakse KS § 16 lg 2 järgi äriregistrit, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrit ning kommertspandiregistrit, samuti lg 2¹ järgi ka informatiivse tähendusega asutuste registrit. Registriosakonna koosseisu kuuluvad KS § 16 lg 4 kohtunikuabid ja muud kohtuteenistujad ning kohtudirektor võib määrata registriosakonna juhataja ja piirkondlike talituste juhatajad. Registriosakonda kui kohtuasutust haldab KS § 39 lg 1 järgi Justiitsministeerium koostöös kohtute haldamise nõukojaga.

b) Kohtunikuabiga seonduvat reguleeritakse KS §-des 114 – 124. Kohtunikuabi on KS § 114 lg-te 1 ja 2 järgi oma ülesannete täitmisel sõltumatu kohtuametnik, kes peab seaduses ettenähtud ulatuses järgima kohtuniku juhiseid. KS §-d 115, 116¹ - 121 ja § 131¹ panevad paika kohtunikuabi kvalifikatsiooninõuded ja kohtunikuabiks saamise korra, KS § 116 laiendab neile kohtuniku ametikitsendused. Kohtunikuabi ametipalga suurus on KS § 122 lg 1 järgi antud Vabariigi Valitsuse kinnitada.

c) KS § 125¹ lg 2 laiendab kohtunikuabi pädevuse menetlustoimingute ja lahendite tegemiseks põhimõtteliselt ka kohtuametnikust kohtujuristile.

4.3.1.1.2.3 Tsiivilkohtumenetluse seadustik

4.3.1.1.2.3.1 Registrimenetluse sätted

a) TsMS-i 58. ptk-s „Registriasjad“ reguleeritakse kohtulike registrite pidamisega seonduvaid üldsätteid.

b) TsMS loetleb Tartu Maakohtu peetavate registrite seas äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri kui ka kommertsandiregistri. TsMS § 592 lg 1 järgi sätestatakse registripidamise kord seaduses, kuid valdkonna eest vastutav minister võib siiski ka määrusega kehtestada tehnilisi ja korralduslikke nõudeid registripidamisele ja kannete tegemisele. Kohtu peetavatele registritele ja nende pidamisele kohaldatakse TsMS § 592 lg 2 järgi avaliku teabe seaduses (edaspidi AvTS) andmekogude kohta sätestatud TsMS-s sätestatud erisustega.

c) TsMS § 593 reguleerib kandeavaldusega seonduvat ja näeb mh lg-s 1 ette põhimõttena, et kohus teeb registrisse kandeid üksnes avalduse või kohtulahendi alusel. TsMS § 593 lg 2 näeb ette kandeavalduse tagasisivõtmise võimaluse ja lg 3 notari esindusõiguse kandeavalduse menetlemisel, mh kaebuse esitamisel. TsMS § 594 näeb ette võimaluse kande tegemiseks vajaliku avalduse või nõusoleku kohtulahendiga asendamiseks.

d) TsMS § 595 jagab kohtuniku ja kohtunikuabi vahelise pädevuse registrimenetluses, nähes lg-s 2 ette keerukamate asjade kohtunikule üleandmise, mh põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamiseks või juriidilise isiku sundlõpetamiseks. Menetluslikult on kohtunikul võimalus asi TsMS § 595 lg 3 järgi kohtunikuabile koos siduva juhisega tagasi anda. TsMS § 595 lg 4 järgi kohaldatakse kohtunikuabi taandamisele kohtuniku taandamise kohta sätestatud.

e) TsMS § 596 näeb ette nõuded kandemäärusele, mh tähtaja võimaldamise puuduse kõrvaldamiseks (lg 2) ja kandeavalduse rahuldamise eraldi määrusega vormistamata jätmise (lg 3). TsMS § 597 lg 1 näeb ette kandemääruse viivitamatu täitmise, lg 2 avalduse rahuldamata jätmise määruse avaldajale kättetoimetamise, lg 3 avalduse rahuldamise kandemääruse edastamise pädeva ministri määruses ettenähtud viisil ja lg 4 avalduseta kande tegemisel kandemääruse kättetoimetamise puudutatud isikule. TsMS § 598 sätestab võimaluse peatada kandeavalduse menetlus seoses teise menetlusega, võimaldades anda ka hagi esitamiseks tähtaeg vaidlusküsimuse lahendamiseks. TsMS § 599 näeb ette kaebeõiguse määrustele kandeavalduse (ka osalisele) rahuldamata jätmise kohta kui ka puuduste kõrvaldamise kohta enam kui kuueks kuuks antud tähtaja määramisel ja kohtu omal algatusel tehtud kandemäärustele. TsMS § 600 näeb ette piirangu kande peale kaebamiseks, viidates seaduses sätestatud korrale kande parandamiseks.

f) TsMS § 601 võimaldab kohtul trahvi ähvardusel kohustada andmete esitamiseks kohustatud isikuid andmeid esitama, kui ilmneb, et registrisse on kantud valeandmeid või et ettenähtud andmed on esitamata jäetud ning korra vastuväite esitamiseks kohtumäärusele. TsMS § 601 lg 8 järgi võib trahvitud isik esitada trahvimääruse peale määruskaebuse; ringkonnakohtu määruse peale määruskaebuse kohta ei saa Riigikohtule edasi kaevata.

g) Registrimenetluse erisätteid on TsMS-s ka väljaspool 58. ptk. TsMS § 119 järgi lahendab registriasju juriidilise isiku või äriühingu asukoha järgne kohus (tegelikult vähemalt avalduse lahendamisel küll

üksnes Tartu Maakohus). TsMS § 181 lg 4 järgi ei anta avaldajale registriasjas menetlusabi kandeavalduselt tasumisele kuuluva riigilõivu maksmiseks.

4.3.1.1.2.3.2 Hagita menetluse üldsätted

a) TsMS § 475 lg 1 p 10 järgi on registriasjad hagita asjad. Hagita menetluse üldsätted (48. ptk, §-d 476 – 480) omavad registrimenetluses TsMS registrimenetluse erisätete ja nt ÄS ja MTÜS sätete kõrval tähendust vaid piiratult, paljuski on reeglid ka dubleeritud.

b) Menetlus on kirjalik ning istungeid ja suulist ärakuulamist registrimenetluses vähemasti selgelt ette nähtud ei ole. Uurimispõhimõtte (TsMS § 5 lg 3 esimene lause, § 230 lg 3, § 477 lg 7) kohaldub küll registrimenetluses, kuid siiski piiratult, kuna kandemenetlus on üldiselt formaalne. Esialgset õiguskaitset (TsMS § 477¹) registrimenetluses ei kohaldata. Määruseid muuta ega tühistada (TsMS § 480) üldiselt ei saa. Teatud tähendust võib omada TsMS § 478 hagita menetluse määruse jõustumise ja selgitamise kohta. TsMS § 479 lg-st 1 tuleneb, et registriasjades tehtud määrusi avalikult teatavaks ei tehta, kuid ringkonnakohtu ja Riigikohtu määrused avaldatakse avalikus arvutivõrgus.

c) Hagita menetluse üldsätteid sisaldub TsMS-s aga mujalgi kui 48. ptk-s. TsMS § 172 lg-st 2 tuleneb, et registrimenetluses kantud kulud jäävad avaldaja kanda ka siis, kui ta esitab avalduse rahuldamata jätmise määruse peale määruskaebuse ja see rahuldatakse (v.a riigilõiv, mis tagastatakse TsMS § 150 järgi). Samuti saab kohaldada TsMS § 172 lg-t 7, mille järgi saab kolmanda isiku ajendatud registripidaja algatusel toimuva põhjendamatu menetluse kulud jätta menetluse põhjustaja kanda.

4.3.1.1.2.3.3 TsMS üldsätted

a) TsMS üldsätetest omavad registrimenetluses enim tähendust tõenäoliselt 10. ptk menetlustähtaegade arvestamise, pikendamise ja ennistamise kohta ning 6. osa, mis reguleerib menetlusdokumentide kättetoimetamist.

b) Erisätete tõttu registrimenetluses (esmajoones ÄS § 27) ei kohaldu sisuliselt TsMS §-d 32 ja 33 menetluskeele kohta. Tähendust omab TsMS § 46 lg 1 trahvi ülemmäär 3200 eurot kohta.

c) Menetlusosalise õigus- ja teovõimele ja selle kontrollile kohalduvad TsMS §-d 201 – 204. Põhimõtteliselt kohalduvad registrimenetlusele ka TsMS 38. ptk menetlusosaliste esitatava menetlusdokumentide vormi kohta, kuid see on suuresti erisätetega kaetud.

d) Ebaselge on TsMS 9. osa (menetluse peatumine ja peatamine kohaldamine). Selgelt kohalduvad TsMS § 598 kolmanda lause järgi registrimenetluses TsMS § 356, st registrimenetluse saab peatada teise menetluse (olgu kohtu- või haldusmenetluse) tõttu, mh põhiseaduslikkuse järelevalve asja lahendamiseni või Euroopa Kohtult eelotsuse saamiseks. Sellega koos peaks kohalduma vähemasti TsMS § 358 menetluse peatumise ja peatamise tagajärgede kohta, st menetlustähtaegade kulgemise katkemise ja peatumise/peatamise ajal tehtud menetlustoimingute tühisuse kohta, aga ka TsMS § 360 menetluse peatamise määruse vaidlustamise kohta ja § 361 menetluse uuendamise kohta. Samas ei ole selgelt välistatud ka nt TsMS § 353 kohaldumine menetluse peatumise kohta nt avaldaja surma puhul või § 354 kohaldumine avaldaja tsiviilkohtumenetlusteovõime kaotuse tõttu, aga vähemasti teoreetiliselt ka § 355 kohaldumine menetluse peatamise kohta mõjuva põhjuse tõttu.

e) Määruskaebuse esitamise võimalus (TsMS § 660 lg-d 3 ja 4) on registrimenetluses dubleeritud erisättega (TsMS § 599). Küll kohalduvad määruskaebuse esitamise korda reguleerivad TsMS § 561, mis näeb ette määruskaebuse esitamise maakohtu kaudu kui ka üldise kaebetähtaja 15 päeva määruse kättetoimetamisest. Samuti kohalduvad TsMS § 662 määruskaebuse sisu kohta ja § 663 määruskaebuse menetlemise kohta maakohtus, mh et määruskaebuse vaatab esmalt läbi kohtunikuabi ja seejärel maakohtu kohtunik. Erisäte registrimenetluse kohta on TsMS § 663 lg 6¹, mille p-de 1 ja 2 järgi esitatakse määruskaebus registriasjades isiku asukoha järgi. Kohalduvad ka TsMS §-d 664 – 667 määruskaebuse lahendamise kohta, millest mh järeldub, et määruskaebust lahendab ringkonnakohtus

kolme kohtunikuga koosseis (TsMS § 666 lg 3), kaebus lahendatakse kirjalikus menetluses põhjendatud määrusega ja see määrus toimetatakse avaldajale kätte (TsMS § 667 lg-d 1, 3 ja 4).

f) Ringkonnakohtu määruse vaidlustamise võimalus ja kord registriasjas tuleneb TsMS § 696 lg 1 teisest lausest ning lg-test 3 ja 4. Kohalduvad ka TsMS §-d 697 ja 699 määruskaebuse aluse ja sisu kohta. Samuti kohaldub TsMS § 698 kaebetähtaja kohta 15 päeva kättetoimetamisest kui määruskaebuse esitamise kohta Riigikohtule. Samuti kohaldub TsMS § 701 määruskaebuse Riigikohtus lahendamise kohta, mh kaebuse lahendamise kohta põhjendatud määrusega kirjalikus menetluses (lg 2).

g) Põhimõtteliselt on võimalik ka jõustunud kandemääruste teistmine TsMS 68. ptk alusel ja seal sätestatud korras. Kandemenetluse eripära arvestades võiks potentsiaalseks teistmise aluseks olla nt ebaseaduslik kohtukoosseis (TsMS § 702 lg 2 p 1), avaldaja teovõime piiratus ja esindaja puudumine (TsMS § 702 lg 2 p 3), kandemääruse põhinemine hiljem tühistatud kohtulahendil (TsMS § 702 lg 2 p 3) või kandeavalduse lahendamise aluseks olnud õigusnormi põhiseadusevastaseks tunnistamine (TsMS § 702 lg 2 p 7).

4.3.1.1.2.3.4 Hagimenetluse sätted

Kui menetlusküsimusele ei leia vastust ei TsMS eri- ega üldsätetest, tuleb läbi TsMS § 477 lg 1 viite kõne alla ka hagimenetluse sätete vastav kohaldamine. Põhiosas selleks sisuline vajadus küll erisätete ja kandemenetluse eripära tõttu puudub. Näitena võiks tulla kõne alla ehk avaldajast füüsilise isiku surm või juriidilise isiku lõppemine õigusjärgluseta menetluse lõpetamise alusena (TsMS § 428 lg 1 p 5).

4.3.1.1.2.4 Äriseadustik

a) Põhiosa äriregistri menetlusest on reguleeritud ÄS-s, mille sätted kohalduvad TsMS ees erinormidena (ÄS § 22 lg 4). Enamuses sisalduvad registrimenetluse sätted ÄS 2. osas (äriregister) (§-d 22 - 71), kuid registriga seotud küsimusi ja registripidaja ülesandeid nähakse ette ka seaduse muudes sätetes. Seadust on korduvalt muudetud, mistõttu paljud sätted kehtetuks tunnistatud ja regulatsioon kohati ebaülevaatlikuks muutunud.

b) Lisaks analoogsele regulatsioonile KS-s ja TsMS-s kordab ka ÄS § 22 lg 1, et äriregistrit peab just Tartu Maakohtu registriosakond ning teeb seda Eestis asuvate füüsilisest isikust ettevõtjate ettevõtete ja äriühingute kohta. Äriregistrile ja selle pidamisele kohaldatakse ÄS § 22 lg 6 järgi AvTS-is andmekogude kohta sätestatud ÄS-s sätestatud erisustega. Äriregistri vastutav töötleja on ÄS § 22¹ järgi Justiitsministeerium ning volitatud töötlejad on Tartu Maakohtu registriosakond ja Registrate ja Infosüsteemide Keskus (RIK). ÄS § 525 näeb ette registrisekretäri ametikoha registriosakonnas.

c) Äriregistrisse kantakse ÄS § 31 järgi ainult seaduses ettenähtud andmed. FIE kohta on need põhiosas loetletud ÄS § 75 lg-s 2, täisühingu kohta ÄS §-s 84, osaühingu kohta ÄS §-s 145 ja aktsiaseltsi kohta ÄS §-s 251. ÄS § 64 loetleb registrikaardi andmed, § 66 täpsustab kande tegemist ühingu otsuse kehtetuks tunnistamise kohta. ÄS § 58 lg 1 loetleb erinevad pankrotimenetlusega seoses kohtulahendi alusel tehtavad kanded. Andmed PankrS alusel määratud kehtivate ärikeeldude ja KarS alusel määratud kehtivate ettevõtluskeeldude kohta tehakse ÄS § 69¹ järgi arvutivõrgu kaudu kättesaadavaks.

d) ÄS § 36 järgi koosneb äriregister registrikaardist, äritoimikust ja registritoimikust. Äritoimikus säilitatakse ÄS § 38 lg 2 järgi dokumente, mille ettevõtja on registripidajale seaduse kohaselt esitanud või mille kohus või pankrotihaldur on edastanud registripidajale PankrS-i alusel. Registritoimikus säilitatakse ÄS § 39 lg 2 järgi tõendeid riigilõivu tasumise kohta, samuti kõiki muid ettevõtja kohta käivaid dokumente, mida ei säilitata äritoimikus.

Äriregistrit peetakse ÄS § 67 lg 1 järgi elektrooniliselt. ÄS § 67 lg 4 ja ÄS § 69 delegeerivad valdkonna eest vastutavale ministrile tehniliste nõuete kehtestamise elektrooniliseks registripidamiseks ja registriandmete arvutivõrgu kaudu kasutamiseks.

e) ÄS § 28 sätestab äriregistri avalikkuse põhimõtte, st kõik isikud saavad tutvuda kannetega ning äritoimiku andmetega (veebilehe kaudu või notaribüroos), registritoimiku andmetega saavad tutvuda pädevad riigiasutused, muud isikud aga õigustatud huvi olemasolul. ÄS § 70 näeb ette registriandmete tasulise väljastamise, tasuta andmete saamise ulatuse ja valdkonna eest vastutava ministri pädevuse tasude kehtestamiseks.

f) Kanne kehtib ÄS § 34 lg 2 järgi kolmanda isiku suhtes õigena, välja arvatud, kui kolmas isik teadis või pidi teadma, et kanne ei ole õige; kannet ei loeta kehtivaks tehingute suhtes, mis tehakse 15 päeva jooksul pärast kande tegemist, kui kolmas isik tõendab, et ta kande sisu ei teadnud ega pidanudki teadma. Kui registrisse kandmisele kuuluvaid asjaolusid ei ole registrisse kantud, on neil asjaoludel kolmanda isiku suhtes õiguslik tähendus üksnes juhul, kui kolmas isik neist teadis või pidi teadma (ÄS § 34 lg 3). Kandel on ÄS § 34 2. ja 3. lõikes sätestatud õiguslik tähendus ÄS § 68 lg 2 järgi hetkest, mil üldkasutatavas arvutivõrgus on avaldatud viide kande tegemise kohta.

g) ÄS § 33 lg 1 näeb ette kande tegemise ettevõtja avaldusel, kohtulahendi alusel või muul seaduses sätestatud alusel. Registripidajale esitatav avaldus ja avaldusele allakirjutamiseks antud volikiri peab ÄS § 32¹ lg 1 ja § 33 lg-te 2 ja 3 järgi reeglina olema notariaalselt kinnitatud või ÄS § 33 lg 11 järgi digitaalallkirjastatud. Samuti nähakse ÄS §-s 32¹ ette notari tõestamistoimingud ja osalus kandemenetluses. ÄS § 32 täpsustab registripidajale esitatavate dokumentide nõudeid, nähes mh ette allkirjanäidiste esitamise kohustuse. ÄS § 27 näeb ette eestikeelse registripidamise, võõrkeelsete dokumentide tõlgete esitamise kohustuse ja tõlgetele tuginemise erisused. Avalduse esitamiseks õigustatud isik võib avalduse kuni selle kohta kandemääruse tegemiseni ÄS § 33 lg-te 9 ja 10 järgi tagasi võtta. Kui digitaalallkirjastatud avalduse saab esitada otse elektrooniliselt peetava äriregistri infosüsteemi, ei või avaldust ÄS § 33 lg 12 järgi esitada e-posti teel ning aastasel juhul tagastab registripidaja e-postiga esitatud avalduse, märkides ära tagastamise põhjuse. Notariaalselt kinnitatud avaldus esitatakse koos kande tegemiseks vajalike dokumentidega registripidajale ÄS § 33 lg 12¹ järgi üldjuhul avalduse kinnitanud notari vahendusel notarite elektroonilise infosüsteemi (e-notar) kaudu. ÄS § 33 lg-d 13 ja 14 näevad ette avalduse muul viisil kui infosüsteemi kaudu esitamise alused. ÄS § 50 näeb ette tehnilised reeglid dokumendi vastuvõtmise vormistamiseks. ÄS § 75 täpsustab FIE kohta esitatavaid andmeid ja dokumente, ÄS §-d 83 ja 84 teevad sama täisühingu kohta ja täpsustavad ka kandeavalduse allkirjastamist. Sama sätestavad osaühingu kohta ÄS §-d 144 ja 145, aktsiaseltsi kohta ÄS §-d 250 ja 251 ning filiaali kohta ÄS §-d 386 ja 387. ÄS § 62 täpsustab registripidajale esitatavaid isikuandmeid ja § 63 sidevahendite andmeid. ÄS § 33 lg 1¹ võimaldab avalduse esitamise kohtulahendiga asendada ning lg 1² kohtulahendiga kande tegemise keelata. Äriregistrisse kantud andmete muutumisel, sh äriühingu juhatuse liikme ja likvideerija nimetamisel ja tagasikutsumisel ja nende esindusõiguse muutumisel ning äriühingu lõpetamisel tuleb ÄS § 33 lg 7 järgi viivitamata esitada avaldus äriregistrisse kantud andmete muutmiseks. ÄS § 33 näeb ette ka reeglid osade andmete automatiseeritud muutmiseks.

h) ÄS § 53 lg-te 1 ja 2 järgi vaadatakse kandeavaldus läbi 5 tööpäeva jooksul arvates avalduse saabumisest või puuduse kõrvaldamisest. Kohus võib erilist kontrollimist vajavate asjaolude puhul läbivaatamise tähtaega ÄS § 53 lg 3 järgi pikendada kuni 3 kuuni. ÄS § 53 lg-tes 4 – 6 on ette nähtud nn kiirmenetlus kandeavalduse lahendamiseks hiljemalt järgmise tööpäeva jooksul, kui esitatud on tüüpdokumendid digitaalallkirjastatult ja osaühingu osakapital on rahas sisse makstud.

Registripidaja ei tee ÄS § 33 lg 5 järgi kannet registrisse, kui avaldus või sellele lisatud dokumendid ei vasta seadusele või on esitatud enne seaduses lubatud või pärast seaduses ettenähtud tähtaega. Registripidajal ei ole ÄS § 33 lg 6 järgi õigust keelduda kande tegemisest, kui kõik seaduses nõutavad dokumendid on esitatud ja vastavad seaduse nõuetele. ÄS § 52 järgi kontrollib registripidaja ärinime vastavust seaduse nõuetele ja vajadusel teeb ettepaneku valida uus ärinimi. ÄS § 58 lg 3 järgi ei tehta äriregistrisse kannet, kui ärikeelu all olev või ettevõtluskeelu saanud isik, välja arvatud osaühingu osanik, kes ei ole samaaegselt juriidilise isiku juhtorgani liige, on kandeavaldusele alla kirjutanud või

andnud selleks volituse või on osalenud avalduse aluseks oleva nõukogu otsuse tegemises või kui taotletakse sellise isiku, kaasa arvatud osauhingu osaniku kandmist registrisse juriidilise isiku juhatuse liikme, täisosaniku, prokuristi, likvideerija või pankrotihaldurina.

i) ÄS §-s 55 on ette nähtud kandemääruse andmed. Registripidaja teeb ÄS § 33 lg 4 järgi kande hiljemalt viiendal tööpäeval pärast kandemääruse allakirjutamist ning teatab kande tegemisest või sellest keeldumisest avaldajale viivitamatult, kuid mitte hiljem kui 10 tööpäeva jooksul, arvates kande tegemisest registrisse või otsuse tegemisest, millega kandeavaldus jäeti rahuldamata. ÄS §-s 56 on ette nähtud kande tegemise tehniline kord ja kandemääruse edastamine puudutatud ettevõtjale. Äriregistri kanne jõustub ÄS § 34 lg 1 järgi, kui kandeale on alla kirjutanud kandemääruse täitnud isik ja kande otsustamiseks pädev isik. Elektrooniliselt peetava äriregistri kanne on ÄS § 68 lg 1 järgi tehtud, kui see on salvestatud äriregistri kannetele määratud andmebaasi. Ettevõtjale antakse äriregistrisse kandmisel ÄS § 42 järgi kordumatu registrikood. ÄS § 43 näeb ette tehnilised nõuded kandeale ja kannete numereerimise, ÄS 44 aga kannete muutmise vormistamise allajoonimisega ja ÄS § 45 kande parandamise vastuolu puhul kandemäärusega. ÄS § 46 näeb ette nõude kohtulahendi alusel kande tegemise puhul selle asjaolu kajastamise.

j) ÄS § 61 võimaldab registripidajal teha kandeid omal algatusel, kui tal on andmeid kande ebaõigsuse või puudumise kohta, võimaldades ettevõtjal eelneval esitada oma seisukoht. ÄS § 35 kehtestab ametiasutustele ja ametiisikutele üldise kohustuse informeerida registripidajat neile teatavaks saanud äriregistri andmete ebaõigsusest ja registrile esitamata andmetest. Kui äriregistrile esitatakse ebaõigeid andmeid, vastutavad avaldusele alla kirjutanud isikud ÄS § 33 lg 8 järgi sellega süüliselt tekitatud kahju eest solidaarselt.

Seaduses ettenähtud andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise korral võib registripidaja ÄS § 71 lg 1 järgi ettevõtjat ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid trahvida TsMS-is ettenähtud korras, sõltumata sellest, kas need andmed kuuluvad registrisse kandmisele või mitte. Kui seaduses ettenähtud andmeid ei esitata registripidajale seaduses ettenähtud tähtaja jooksul, võib registripidaja ÄS § 71 lg 2 järgi trahvida ilma TsMS-s nimetatud hoiatusmäärust tegemata. Trahv määratakse ÄS § 71 lg 2¹ järgi TsMS-s sätestatud ulatuses, aga mitte vähem kui 200 eurot. Trahvimise sätteid kohaldatakse ÄS § 71 lg 3 järgi ka ärinime kasutamiseks kohustamisel ettevõtja dokumentidel kui ka väärtpaberite registriga seonduvate rikkumiste eest vastutuse kohaldamisel.

k) Kui äriregistrisse kantud äriühingu põhikiri ei sisalda seaduses nõutavaid sätteid või mõni põhikirja sätetest on vastuolus seadusega, määrab registripidaja ÄS § 59 lg 5 järgi äriühingule puuduste kõrvaldamiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kuus kuud ning kui äriühing määratud tähtaja jooksul puudusi ei kõrvalda, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise. Kui äriühingu juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja ÄS § 59 lg 6 järgi äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kuus kuud ning kui äriühing määratud tähtaja jooksul seda ei tee, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise.

ÄS § 63¹ võimaldab ettevõtjal määrata Eestis menetlusdokumentide kättetoimetamiseks kontaktisiku; kohustus on seda teha, kui äriühingu juhatuse või seda asendav organ asub välisriigis või kui vähemalt poolte välismaa äriühingu filiaali juhatajate elukoht ei ole Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsi Konföderatsioonis. Kui äriühing ei ole määranud kohustuslikku kontaktisikut, määrab registripidaja ÄS § 59 lg 7 järgi kontaktisiku määramiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui üks kuu, kuid mitte pikem kui kolm kuud ning kui äriühing määratud tähtaja jooksul kontaktisikut ei määra, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise või välismaa äriühingu filiaali kustutamise.

l) ÄS § 59 reguleerib ettevõtja kustutamist registrist ettevõtja avaldusel kui ka muul alusel. Kui äriühingu likvideerimise lõpulejõudmisel ei esitata avaldust tema kustutamiseks äriregistrist, on registripidajal ÄS

§ 59 lg 2 järgi õigus äriühing registrist kustutada. Füüsilisest isikust ettevõtja kustutatakse ÄS § 59 lg-te 3 ja 3¹ järgi äriregistrist tema avaldusel või seaduses sätestatud muul alusel (mh tähtajalisel tegutsemisel tähtaja möödumisel); teda ei kustutata registrist, kui ta peab vastavalt seadusele olema registrisse kantud. Registripidaja võib ÄS § 59 lg 3² järgi füüsilisest isikust ettevõtja äriregistrist kustutada, kui isik ei vasta käesoleva seadustiku §-s 1 sätestatud ettevõtja mõistele ning ta ei ole teatanud oma tegevuse peatamisest või lõpetamisest. Äriühingut ei või ÄS § 59 lg 4 järgi vabatahtliku lõpetamise korral äriregistrist kustutada MTA kirjaliku nõusolekuta, välja arvatud siis, kui see on esitanud avalduse äriühingu äriregistrist kustutamiseks või kui MTA ei ole registripidaja järelepärimisele vastanud kümne tööpäeva jooksul.

Kui osaühing, aktsiaselts või tulundusühistu ei ole registripidajale seaduses sätestatud tähtaja möödumisest alates kuue kuu jooksul esitanud nõutavat majandusaasta aruannet, kohustab registripidaja teda ÄS § 60 järgi registrist kustutamise hoiatusel esitama majandusaasta aruande määratud vähemalt kuuekuulise tähtaja jooksul ning kui seda ei tehta käivitada ühingu registrist kustutamise menetluse, avaldades vastava teate AT-s. Vastuväidete esitamisel algatab registripidaja ühingu sundlõpetamise. Kui pärast äriühingu registrist kustutamist ilmneb, et äriühingul oli vara ja vajalikud on likvideerimisabinõud, võib registripidaja otsustada likvideerimise.

m) ÄS § 58 lg 4 paneb pankrotti välja kuulutamata raugenud äriühingu dokumentide hoidmise kohustuse eelduslikult pankrotivõlgniku juhatuse liikmele.

n) Osaühingule vaid ühe osaniku või aktsiaseltsile vaid ühe aktsionäri jäämisest tuleb vastavalt ÄS § 150 lg 5 ja §-le 289¹ äriregistripidajat teavitada. Notar peab äriregistri pidajat ÄS § 149 lg 4 järgi teavitama osa võõrandamisest, samuti § 151 lg 2 järgi teavitama ka osaühingu osa pantimisest, millela on ÄS § 151 lg 5 järgi võimalik osa heauskne omandamine.

4.3.1.1.2.5 Mittetulundusühingute seadus

a) Mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri (MSR) põhiregulatsioon on antud MTÜS 7. ptk-s. Registrit peab MTÜS § 75 lg 2 järgi samuti Tartu Maakohtu registriosakond. Registri vastutav töötleja on MTÜS § 75 lg 1 järgi Justiitsministeerium ning volitatud töötlejad on Tartu Maakohtu registriosakond ja RIK.

b) Registri tervikregulatsiooni ei ole MTÜS-s antud, vaid MTÜS §-s 76 on viidatud hulgale kohaldamisele kuuluvatele ÄS äriregistri sätetele ja eraldi sätestatud peaks olema vaid erisätted. Samas on osa sätteid dubleeritud ja osa viiteid koostoimes MTÜS (ja TsMS) sätetega raskesti mõistetavad.

c) Registrisse kantakse MTÜS § 78 lg 1 järgi seaduses ettenähtud andmed. MTÜ kohta registrisse kantavad andmed on loetletud MTÜS §-des 10 ja 89.

d) Registri koosseisu kuuluvad MTÜS § 83 järgi registrikaart, avalikud toimikud ja registritoimikud. Avalikus toimikus säilitatakse MTÜS § 85 lg 2 järgi dokumente, mille MTÜ on registripidajale seaduse kohaselt esitanud, samuti registripidajale tema nõudmisel esitatud andmeid MTÜ liikmeskonna kohta. Registritoimikus säilitatakse MTÜS § 86 lg 2 järgi MTÜ kohta käivaid dokumente, mis ei kuulu säilitamisele avalikus toimikus.

e) Registrikanded on MTÜS § 77 lg-te 1 järgi avalikud ning igaühel on õigus tutvuda avaliku toimikuga ning saada registrikaardist ja avalikus toimikus olevast dokumendist ära kirju notaribüroos või vastava veebilehe kaudu. Registritoimikuga võib MTÜS § 77 lg 4 järgi tutvuda isik, kellel notar on tuvastanud selleks õigustatud huvi.

f) Kanne kehtib MTÜS § 80 lg 2 järgi kolmanda isiku suhtes õigena, välja arvatud juhul, kui kolmas isik teadis või pidi teadma, et kanne ei ole õige; kannet ei loeta kehtivaks tehingute suhtes, mis tehakse 15 päeva jooksul pärast kande tegemist, kui kolmas isik tõendab, et ta kande sisu ei teadnud ega pidanudki teadma. Kui registrisse kandmisele kuuluvaid asjaolusid ei ole registrisse kantud, on neil asjaoludel

MTÜS § 80 lg 3 järgi kolmanda isiku suhtes õiguslik tähendus üksnes juhul, kui kolmas isik neist teadis või pidi teadma.

g) Registrikanne tehakse MTÜS § 79 lg 1 järgi MTÜ juhatuse avalduse põhjal, kohtuotsuse alusel või muul seaduses sätestatud alusel ning registripidajale avalduse või muude dokumentide esitamiseks õigustatud isik on kohustatud seda tegema. Registrisse kandmise avalduse andmed ja lisatavad dokumendid on nimetatud MTÜS §-des 8 ja 10. Registripidajale esitatav avaldus ja selleks antud volikiri peavad MTÜS § 79 lg-te 2, 3 ja 3¹ järgi olema notariaalselt kinnitatud või digitaalallkirjastatud. Kui digitaalallkirjastatud avalduse saab esitada otse arvutis peetava registri infosüsteemi, ei või avaldust MTÜS § 79 lg 3² järgi esitada e-posti teel.

MTÜ on MTÜS § 78 lg 2 järgi kohustatud registripidajale esitama kande aluseks olevad ja seaduses sätestatud muud dokumendid ning registripidajale esitatavas dokumendis peavad olema märgitud seaduses sätestatud andmed. Dokumentide esitamise tehnilisi nõudeid on täpsustatud MTÜS § 78 lg-tes 2¹ ja 3. MTÜS § 78¹ täpsustab registripidajale esitatavaid isikuandmeid. MTÜS §-s 89¹ on toodud täiendavad aluseid kohtuniku ja kohtunikuabi taandamiseks registriasjast.

h) Registrikanne jõustub MTÜS § 80 lg 1 järgi, kui kandeale on alla kirjutanud kandemääruse täitnud isik ja kande otsustamiseks pädev isik. MTÜ-le antakse MTÜS § 88 registrisse kandmisel kordumatu registrikood. Registripidaja keeldub MTÜS § 79 lg 5 järgi kande tegemisest, kui avaldus või sellele lisatud dokumendid ei vasta seadusele.

i) Kui registripidajal on andmeid tehtud kande ebaõigsuse kohta või kande puudumise kohta, võib ta MTÜS § 82 järgi teha vastavaid järelepärimisi ning kande ebaõigsuse või puudumise kindlakstegemisel isikule teatades ja vastuväidet mitte saades teha, parandada või kustutada kanne ise. Samuti võib kohustatud isikule MTÜS § 82 lg 5 järgi määrata trahvi TsMS §-s 601 sätestatud korras. Kohus, riigi- või kohaliku omavalitsuse asutus ning notar on MTÜS § 81 järgi kohustatud teatama registripidajale neile ametiseisundi tõttu teatavaks saanud registriandmete ebaõigsusest ja registriale esitamata andmetest.

4.3.1.1.2.6 Muud äriregistri ning MSR-ga seonduvad seadused²⁹⁷

a) TÜS §-s 8 on sätestatud tulundusühistu kohta äriregistrisse kantavad andmed. TÜS §-s 7 on viitega §-le 8 nimetatud registrisse kandmise avalduse andmed, kui reguleeritud ka avalduse allkirjastamist ja selle lisadokumente. TÜS § 7 lg 6 näeb ette avalduse ja dokumentide esitamise üldjuhul e-notari infosüsteemi vahendusel.

b) HÜS § 1 lg 2 järgi kohaldatakse hooneühistu suhtes TÜS-is sätestatud, kui käesolevast seadusest ei tulene teisiti. HÜS § 4 lg 2 järgi kantakse hooneühistu äriregistrisse juhatuse avalduse alusel ning kinnisasja olemasolu korral või selle hilisemal omandamisel esitatakse registripidajale lisaks tulundusühistu üldistele dokumentidele hooneühistule kuuluva kinnisasja kinnistusraamatu registriosa number ja aadress ning põhikirjale lisatakse hoonejaotusplaani. Kinnisasja olemasolu korral või selle hilisemal omandamisel kantakse HÜS § 4 lg 3 järgi registrisse lisaks ka hooneühistule kuuluva kinnisasja kinnistusraamatu registriosa number ja kinnisasja aadress. Hooneühistu liikmeks saamine registreeritakse HÜS § 5 lg 3 järgi äriregistris notari vahendusel ja HÜS § 6 järgi peetakse äriregistri juures avalikkusele kättesaadavalt hooneühistu liikmete nimekirja, kus registreeritakse ka osaluse võõrandamised ja koormamised.

c) SAS §-s 14 on loetletud sihtasutuse kohta MSR-i kantavad andmed. SAS §-s 11 on aga viitega sellele nimetatud registrisse kandmise avalduse andmed ja avaldusele lisatavad dokumendid, kui ka reguleeritud avalduse allkirjastamist. SAS § 14 lg 2 järgi peab juhatuse registrisse kantud andmete muutumisel esitama avalduse muudatuste registrisse kandmiseks. Registriale kohaldatakse SAS § 14 lg 3 järgi MTÜS-s sätestatud. Registriale esitatud avaldus peab SAS § 14 lg 4 järgi olema notariaalselt

²⁹⁷ EL määrustega ette nähtud ühingute registreerimise kohta vt allpool.

kinnitatud, kuid võib sisalduda ka asutamisosuses. Majandusaasta aruanne ja sellega koos esitatavad dokumendid esitatakse SAS § 14 lg 5 järgi registrile elektrooniliselt valdkonna eest vastutava ministri määrusega kehtestatud korras.

d) KiKoS § 4 lg 2 järgi kantakse usuühing MSR-i MTÜS-ga ettenähtud korras, kuid usuühingu põhikirja seaduses sätestatud nõuetele vastavuse kindlakstegemiseks võib registrit pidava maakohus peatada registrisse kandmise menetluse kuni kaheks kuuks ning pöörduda seisukoha saamiseks ministeeriumi poole, kelle valitsemisalas on usuliste ühendustega seotud asjade korraldamine, või pädeva asutuse poole eksperdiarvamuse saamiseks.

Usuline ühendus (KiKoS § 2 lg 1 järgi kirikud, kogudused, koguduste liidud ja kloostrid ning välislepingu alusel tegutseva kiriku institutsioonid) kantakse KiKoS § 5 lg 4 järgi usuliste ühenduste registrisse. Usuliste ühenduste register on KiKoS § 17 lg 1 järgi MSR-i registri osa, mille suhtes kohaldatakse MSR-i kohta õigusaktides sätestatud, kui KiKoS-st ei tulene teisiti. Registrit peetakse KiKoS § 17 lg 2 järgi Eestis asuvate usuliste ühenduste kohta. Seda registrit peab KiKoS § 17 lg 3 järgi samuti Tartu Maakohu registriosakond. Registreerimisavaldust ja selle esitamist reguleeritakse KiKoS §-s 13. Dokumendid kirikusse kuuluva kloostri või kirikusse või koguduste liitu kuuluva koguduse kohta, kes on juriidiline isik vastavalt oma põhikirjale või kiriku või koguduste liidu põhikirjale, esitab registrile KiKoS § 13 lg 4 järgi vastava kiriku või koguduste liidu juhatus. Avaldused esitatakse notariaalselt kinnitatult või digitaallalkirjastatult, eelduslikult infosüsteemi vahendusel (KiKoS § 13 lg-d 7 – 10). KiKoS §-s 14 on toodud erialused usulise ühenduse registrisse kandmisest keeldumiseks ja võimalus peatada kandemenetlus kuni kaheks kuuks ja pöörduda Siseministeeriumi või pädeva asutuse poole eksperdiarvamuse saamiseks. Registreerimise andmed on loetletud KiKoS §-s 15 (kus on ette nähtud ka andmete muutmise kord) ja § 19 lg-s 2. Usulise ühenduse registrikaardi vormi kehtestab KiKoS § 19 lg 1 järgi valdkonna eest vastutav minister oma määrusega. Usulise ühenduse avalikus toimikus säilitatakse KiKoS § 18 lg 1 järgi dokumente, mille usuline ühendus on registripidajale seaduse kohaselt esitanud. Usulise ühenduse registritoimikuga võib KiKoS § 18 lg 2 järgi tutvuda isik, kellel notar on tuvastanud selleks õigustatud huvi.

e) EKS § 8 sätestab lisaks tavalistele MTÜ-dele erakonnalt registrisse kandmiseks nõutavad lisadokumendid. Erakonna liikmete nimekirja peab EKS § 8¹ järgi erakonna juhatus registriosakonna juures, kus tuleb kajastada liikmesse muudatused (liikmeks väljaastumine võib toimuda registripidaja vahendusel esitatud avaldusega). Registriosakond avalikustab EKS § 8¹ lg 5 järgi erakondade liikmete nimekirjad ja muudatused seal MSR-i veebipäringusüsteemis.

f) AÜS § 6 lg 2 järgi kantakse ametiühing ametiühingute registrisse. Ametiühingute register on AÜS § 11 lg 1 järgi MSR-i osa, mille suhtes kohaldatakse MSR-i kohta õigusaktides sätestatud, kui AÜS-st ei tulene teisiti. Registrit peetakse AÜS § 11 lg 2 järgi ametiühingute kohta. Registrit peab AÜS § 11 lg 3 järgi samuti Tartu Maakohu registriosakond. AÜS §-s 10 on ette nähtud rida piiranguid MTÜS kohaldamisel ametiühingutele. Nii nt ei kohaldata ametiühingu suhtes ka registripidajale esitatava avalduse notariaalse kinnitamise nõuet (AÜS § 10 lg 3).

g) KrtS §-de 6 ja 60 järgi on korteriühistu registreerimine seotud korteriomandite kinnistamisega kinnistusraamatus nagu ka registrist kustutamine, KrtS § 6 lg 7 ja § 60 lg 5 järgi reguleeritakse seda täpsemalt valdkonna eest vastutava ministri määrusega. Korteriühistu õigusvõime tekib KrtS § 16 lg 1 järgi korteriomandite registriosade avamisega ja lõpeb korteriomandite registriosade sulgemisega kinnistusraamatus. Korteriühistute register on KrtS § 63 lg 1 järgi MSR-i osa, mille suhtes kohaldatakse MSR-i kohta õigusaktides sätestatud, kui KrtS-st tulene teisiti. Registrit peab KrtS § 63 lg 2 järgi samuti Tartu Maakohu registriosakond. KrtS § 63 lg-s 4 on nimetatud korteriühistu registrikaardile kantavad andmed.

h) KomPS § 1 lg 1 ja § 4 lg 3 järgi saab oma vallasvara kommertspandiga koormata äriregistrisse kantud ettevõtja, lastes pandi kanda kommertspandiregistrisse. Kommertspandi kohta kantakse registrisse

KomPS §-s 14 sätestatud andmed. KomPS § 15 järgi kohaldatakse kommertsandiregistrile ÄS-s äriregistri kohta sätestatud KomPS-s ettenähtud erisustega. KomPS § 15 lg-st 2 tulenevalt ei kohaldata kommertsandiregistril seadmisel kiirmenetlust. Registripidajale esitatavad avaldused peavad KomPS § 16 olema notariaalselt kinnitatud või edastatud infosüsteemi vahendusel digitaallikirjastatult. Registrikanne kehtib KomPS § 17 lg 2 järgi kolmanda isiku suhtes õigena, välja arvatud siis, kui kolmas isik teadis või pidi teadma, et kanne ei ole õige. Kui registrisse kandmisele kuuluvaid asjaolusid ei ole registrisse kantud, on neil asjaoludel kolmanda isiku suhtes KomPS § 17 lg 3 järgi õiguslik tähendus üksnes juhul, kui kolmas isik neist teadis või pidi teadma. KomPS §-s 18 on reguleeritud pandi lõppemist ja registrist kustutamist, §-s 23 järjekoha muutmist, §-des 24 - 26 kanne parandamist.

i) RahaPTS § 76 lg 1 kohustab eraõiguslikku juriidilist isikut koguma ja hoidma andmeid äriregistri juures oma tegeliku kasusaaja kohta, sh teavet tema omandiõiguse või kontrolli tegemise viiside kohta. Seda kohustust ei ole RahaPTS § 76 lg 3 järgi korteriühistel, hooneühistel, reguleeritud turul noteeritud äriühingul ning sihtasutusel, kelle majandustegevuse eesmärk on põhikirjas määratud soodustatud isikute või isikute ringi huvides vara hoidmine või kogumine ja kellel puudub muu majandustegevus.

Tegelik kasusaaja on RahaPTS § 9 lg 1 järgi füüsiline isik, kes teeb oma mõju ära kasutades tehingu või toimingu või omab muul viisil kontrolli tehingu, toimingu või teise isiku üle ja kelle huvides, kasuks või arvel tehing või toiming tehakse. Äriühingu puhul on tegelik kasusaaja RahaPTS § 9 lg 2 järgi füüsiline isik, kes lõplikult omab või kontrollib juriidilist isikut piisava arvu aktsiate, osade, hääleõiguste või omandiõiguse otsese või kaudse omamise kaudu, sealhulgas osalus esitajaaktsiate või -osade kujul, või muul viisil. Otsene omamine on RahaPTS § 9 lg 3 järgi kontrolli teostamise viis, mille puhul omab füüsiline isik äriühingus 25 % suurust osalust pluss üks aktsia või üle 25 % suurust omandiõigust ning kaudne omamine on kontrolli teostamise viis, mille puhul omab äriühingus 25 % suurust osalust pluss üks aktsia või üle 25 % suurust omandiõigust äriühing, mis on füüsilise isiku kontrolli all, või mitu äriühingut, mis on sama füüsilise isiku kontrolli all. Kui pärast kõikvõimalike tuvastusmeetodite ammendumist ei ole RahaPTS § 9 lg-s 2 nimetatud isikut võimalik kindlaks teha ja puudub ka kahtlus, et selline isik siiski eksisteerib, või juhul, kui on kahtlus, kas kindlaks tehtud isik on tegelik kasusaaja, käsitatakse tegeliku kasusaajana RahaPTS § 9 lg 4 järgi sellist füüsilist isikut, kes on kõrgema juhtorgani liige.

Täisühing, usaldusühing, osaühing, aktsiaselts, tulundusühistu, MTÜ ja sihtasutus esitavad RahaPTS § 77 lg-te 1 - 3 järgi äriregistri infosüsteemi kaudu oma tegeliku kasusaaja kohta järgmised andmed: isiku nimi, isikukood ja isikukoodi riik, isikukoodi puudumise korral sünniaeg ja -koht ning elukohariik ning andmed isiku kontrolli tegemise viisi kohta. Sihtasutus peab RahaPTS § 77 lg 3 p3 järgi lisaks esitama soodustatud isikute nimekirja, mis sisaldab iga soodustatud isiku nime, isikukoodi ja isikukoodi riiki, isikukoodi puudumise korral sünniaega ja -kohta ning elukohariiki iga soodustatud isiku kohta, kui sellised isikud on sihtasutuse põhikirjas märgitud. Äriühing, MTÜ või sihtasutus peab tegeliku kasusaaja andmed esitama RahaPTS § 77 lg 4 järgi koos äriregistrisse kandmise avaldusega. Esitatud andmete muutumise korral esitab äriühing, MTÜ või sihtasutus RahaPTS § 77 lg 5 järgi uued andmed äriregistri infosüsteemi kaudu 30 päeva jooksul andmete muutumisest teadasaamisest arvates. Kui tegeliku kasusaaja andmed ei ole muutunud, kinnitab äriühing, MTÜ või sihtasutus andmete õigsust RahaPTS § 77 lg 6 järgi majandusaasta aruande esitamisel. Tegeliku kasusaaja andmed avalikustatakse RahaPTS § 78 lg 1 järgi äriregistri infosüsteemis. Tasu määrad tegeliku kasusaaja andmete väljastamise eest kehtestab valdkonna eest vastutav minister RahaPTS § 78 lg 2 järgi määrusega. Tegeliku kasusaaja andmeid väljastatakse RahaPTS § 78 lg 3 järgi tasuta kohustatud isikule, valitsusasutusele, Finantsinspeksioonile ja kohtule.

Tegelikuks kasusaajaks märgitud isikul või tema seaduslikul või lepingulisel esindajal on RahaPTS § 79 lg 1 järgi õigus taotleda juriidilise isiku juhatuse ebaõigete andmete parandamist. Kui juriidilise isiku juhatuse on põhjendamatult keeldunud taotluse alusel ebaõigete andmete parandamisest, võib

tegelikuks kasusaajaks märgitud isik nõuda RahaPTS § 79 lg 2 järgi juriidiliselt isikult ebaõigete andmete avaldamisega tekitatud kahju hüvitamist.

Tegeliku kasusaaja andmed kustutatakse RahaPTS § 80 järgi automaatselt viis aastat pärast juriidilise isiku registrist kustutamist.

Enne RahaPTS jõustumist äriregistrisse või MSR-i kantud juriidilise isiku juhatus deklareerib äriregistrile tegeliku kasusaaja andmed RahaPTS § 104 järgi 60 päeva jooksul selle sätte jõustumisest arvates. RahaPTS §-d §-d 76–80 jõustuvad RahaPTS § 119 lg 1 järgi 2018. aasta 1. septembril.

j) Notariaadiseaduse § 29 loetleb notari ametitoiminguid, mh registrimenetluses. NotS § 30 lg 2 p 2 järgi koostab ja edastab notar kohtu registriosakonnas registreerimiseks notariaalselt kinnitatud avalduse, samuti avalduse muutmise ja tagasivõtmise avalduse ning § 30 lg 2¹ järgi koostab ja esitab osalejate soovil ametitoiminguga seoses osalejate nimel määruskaebusi ja vaideid registripidaja tegevuse vaidlustamiseks ning esindab osalejaid seoses ametitoiminguga, kui tõestatud tehing kuulub registrisse kandmisele. Eraldi volitust notaril esindamiseks vaja ei ole (NotS § 30 lg 3). Ametitoimingu õigsuse tagamiseks kontrollib notar NotS § 31 lg 1 järgi toiminguga seotud andmeid asjakohastest registritest. Notar võib NotS § 3 lg 2 järgi notariaaldokumendina või selle osana väljastada registriseisu tõendi või kinnitatud väljatrüki, millel on samasugune tõenduslik tähendus nagu registripidaja väljaantud tõendil või väljatrükil.

Notari tasu seaduses (edaspidi NotTS) on ette nähtud mh notari tasumäärad erinevate registrimenetluse toimingute eest, seda nii tehingute tõestamise kui muude toimingute puhul. Ühinguõiguslike tehingute eest arvestatakse tasu tehinguväärtuse alusel tabeli järgi (NotTS §-d 18, 22 ja 23). Ühinguõiguslike toiminguid on loetletud ka NotTS §-s 29 nn muude notariaaltoimingutena, millel tasu arvestatakse. Kindla tasumääraga notariaaltoiminguna on NotTS § 31 järgi tasustatavad mh kohtu registriosakonnale esitatava avalduse projekti koostamine, avalduse esitaja allkirja kinnitamine ja avaldusest digitaalse ära kirja väljastamine (p 9¹), allkirja ja allkirjanäidise kinnitamine (p 12), avaldaja nimel määruskaebuse koostamine kandeavalduse suhtes tehtud määruse peale (p 13), registriosakonna peetavasse registrisse kantud andmete või registriosakonna peetavas registris säilitatava dokumendiga tutvumise võimaldamine jms toimingud (p-d 14¹ - 14⁶). NotTS § 31² näeb ette, et kui koos kandeavalduse ära kirjaga või täiendavalt tuleb kohtu registriosakonnale edastada kande tegemiseks vajalikke lisadokumente, võetakse tasu ainult kandeavalduse digitaalselt kinnitatud ära kirja registriosakonnale väljastamise eest. NotTS § 36 näeb notarile ette võimaluse nõuda ka notariaaltoimingute seotud kulude hüvitamist.

k) Riigilõivuseadus näeb ette registrimenetluses tasutavad riigilõivud. RLS §-d 23 ja 24 näevad ette lõivuvabastused registritoimingute eest. RLS §-d 62 – 64 sätestavad lõivumäärad äriregistritoimingutele, §-d 66 – 68 MSR-i toimingutele ning § 70 kommertsandiregistri toimingutele.

l) Väärtpaberite registri pidamise seaduses reguleeritakse EVR pidamist ja selle seoseis äriregistriga. Registripidaja määramise otsustab ja registripidajaga sõlmib halduslepingu EVKS § 25 lg 1 järgi valdkonna eest vastutav minister. EVR-s tuleb EVKS § 2 lg 1 p 3 järgi registreerida Eestis registreeritud aktsiaseltsi aktsiad ning lg 2 järgi võib registreerida ka osaühingu osasid. Registriandmed on EVKS § 7 järgi piiratult avalikud. Õigus registrisse kantud väärtpaberitele loetakse EVKS § 9 lg 1 järgi kolmandate isikute suhtes kehtivaks üksnes juhul, kui õigus on kantud registrisse. Kui isik omandab registrile tuginedes heauskselt väärtpaberi või õiguse väärtpaberile, loetakse register EVKS § 9 lg 2 järgi tema suhtes õigeks. EVKS-s on mitmeid sätteid äriregistri ja EVR seotud toimingute kajastamiseks, mh EVKS §-d 10 ja 14 aktsia- ja osakapitali suurendamise ja vähendamise kohta ning EVKS § 18 väärtpaberite registrist kustutamise kohta. EVR pidamise tasude hinnakiri peab EVKS § 23 lg 1¹ ja § 23¹ järgi olema kooskõlastatud valdkonna eest vastutava ministriga, kui registripidaja omab teenuse suhtes Eestis turgu valitsevat seisundit. Registripidajaga sõlmitava halduslepingu täitmise üle teostab järelevalvet Rahandusministeerium. EVKS alusel on kehtestatud ka mitmeid määrusi, olulisim on neist

rahadusministri 27.01.2018 määrusega nr 7 kinnitatatud „**Väärtpaberite registri ja pensioniregistri pidamise kord**“²⁹⁸.

m) PankrS § 21 lg 2 järgi saadetakse ajutise pankrotihalduri määramisel käsutuskeelu kohaldamise määrus ka Tartu Maakohtu registriosakonnale. Lisaks edastatakse registriosakonnale kande tegemiseks PankrS § 39 järgi ka muud pankrotimenetlusega seotud olulised määrused.

n) Mõneti ebaselge on kohtulikele registritele **AvTS-i** kohaldamise ulatus. Iseenesest viitab selle kohaldamisele erisätetega välistamata ulatuses nii TsMS § 592 lg 2 kui äriregistri osas ÄS § 22 lg 6. Selge on, et registrimenetlusele ei kehti HMS, millele viitab AvTS § 2 lg 3. Ka on vähemasti äriregistri ÄS §-ga 22¹ määratud nii vastutav kui volitatud töötaja AvTS § 43⁴ mõttes. Praktiliselt kogu registripidamisega seonduv on aga reguleeritud erisätetega. Kõige ebamäärasem on Andmekaitse Inspeksiooni ja Riigi Infosüsteemi Ameti järelevalvepädevus kohtulike registrite pidaja üle AvTs §-de 44 – 53¹ tähenduses. Kohtuliku registri kohtusüsteemiga liidetuse eripära ja eriregulatsiooni tihedust arvestades tuleb sellist pädevust pigem eitada või vähemalt minimaalsena näha.

o) Mõneti ebaselge on ka **isikuandmete kaitse seaduse (edaspidi IKS)** kohaldatavus, täpsemalt selle ulatus. Taaskord ei saa registrimenetlusele paralleelselt kohaldada HMS-i nagu näeb ette IKS § 3. Samas isikuandmete töötlemise põhimõtted on ilmselt kohaldatavad ka registrimenetluses (IKS §-d 5 ja 6), kuid erireeglid andmete töötlemiseks peaksid olema pigem ammendavad. Küsitav on ja pigem eitada tuleks Andmekaitse Inspeksiooni järelevalve- ja karistuspädevust (IKS §-d 32 - 44) ka selle seaduse täitmise üle, tulenevalt registrimenetluse kohtulikust iseloonust. See on aga laiem küsimus regulatsiooni suhtest kohtumenetlustega ja täitevvõimu õigusest sellesse sekkuda.

4.3.1.1.2.7 Äriregistrit ja MSR-i puudutavad määrused

4.3.1.1.2.7.1 Kohtu registriosakonna kodukord

a) Justiitsministri 19.12.2012 määrus nr 60 „**Kohtu registriosakonna kodukord**“ on mahukas normide kogum registripidamisega seotud tehniliste küsimuste täpsustamiseks, reguleerides kodukorra § 1 järgi Tartu Maakohtu registriosakonna töökorraldust ning äriregistri, MSR-i ja kommertspandiregistri pidamist. Sisuliselt on tegu teatud mõttes seaduse „üंबरjutustusega“, millele lisatud ohtralt detaile.

b) Kodukorra §-d 3 ning §-d 6-20 reguleerivad registriosakonna koosseisuga seonduvat, korrates suuresti KS-i sätteid. Märkimist väärib kodukorra § 10, mille järgi säilitatakse kohtuniku kirjalikud seisukohad, mida ta on avaldanud konkreetse registriasja lahendamise kohta, vastavas registritoimikus ning menetleja edastab seisukohad teadmiseks teistele registriosakonna teenistujatele. Kodukorra §-s 11 loetletakse detailselt kohtunikuabi ametitoiminguid ja §-des 13-15 registrisekretäri ülesandeid, pöördumist kohtuniku või kohtunikuabi poole ja taandumist. Kodukorra §-s 23 on ette nähtud info, millest isikuid registriosakonna ja registrimenetluse kohta veebilehe, e-posti ja telefoni kaudu teavitatakse, koos keeluga anda muud õiguslikku teavet. Kodukorra §-s 24 on ette nähtud notari, kohtutäituri ja pankrotihalduri õigused registriosakonnaga asjaajamises.

c) Kodukorra §-des 26-34 reguleeritakse dokumentide vastuvõtmist ja tagastamist. Märkimist väärib, et kodukorra § 26 lg 1 järgi on dokumente vastu võttev teenistuja kohustatud vastu võtma kõik asjakohased dokumendid, välja arvatud majandusaasta aruanne ja sellega koos esitatavad dokumendid. Esitatud paberdokumendid skaneeritakse (kodukorra § 27 lg 2¹). Kodukorra §-des 36-39 reguleeritakse riigilõivu tasumise kontrollimist, mis võib toimuda ka automatiseeritult, ja lõivu tagastamist.

d) Kodukorra §-des 40-45 reguleeritakse kaebuste esitamist ja menetlemist. Posti teel saabunud määruskaebus ja vastuväide digiteeritakse (kodukorra § 40 lg 2). Määruskaebus ja vastuväide edastatakse menetlemiseks määruse teinud kohtunikuabile (kodukorra § 40 lg 3). Kodukorra § 44 reguleerib kaebuse esitamist ja menetlemist registriosakonna teenistuja peale (selle lahendab

²⁹⁸ Väärtpaberite registri ja pensioniregistri pidamise kord. RT I, 24.01.2018, 2.

registriosakonna juhataja). Kodukorra § 45 reguleerib kaebust registriosakonna juhataja peale, mille lahendab kohtudirektor.

e) Kodukorra §-s 52 sätestatakse dokumentide säilitamistähtajad ja §-s 56 paberdokumentide hävitamine tähtaja möödumisel või avalikku arhiivi üleandmine.

f) Kodukorra §-des 57-60 reguleeritakse nimede kontrolli eraldi teenistuja, nn nimekorraldaja poolt nimepäringu alusel.

g) Kodukorra §-des 61-72 reguleeritakse andmetega tutvumist ja tõendite saamist. Kodukorra § 61 lg 1 järgi võib igaüks veebilehe ariregister.rik.ee vahendusel või notaribüroos tutvuda registrikaardi, hooneühistu liikmete nimekirja ning avaliku- ja äritoimikuga. Registritoimikuga kodukorra § 61 lg 2 järgi võivad osakonna vahendusel e-posti teel tutvuda pädev riigiasutus, muu hulgas kohus menetluses, kohtutäitur, pankrotihaldur ja ajutine pankrotihaldur ning notaribüroos võib registritoimikuga tutvuda isik, kellel on notar selleks tuvastanud õigustatud huvi. Elektrooniline andmetega tutvumist veebilehe kaudu ja tutvumise tasulisust on reguleeritud kodukorra §-s 66. Igaüks võib kodukorra § 68 lg 1 järgi notaribüroost tellida registrikaardi, hooneühistu liikmete nimekirja ning äri- ja avaliku toimiku dokumentide ära kirju ja väljatrükke. Registritoimiku ära kirja või väljatrüki võib kodukorra § 68 lg 2 järgi tellida pädev riigiasutus, muu hulgas kohus menetluses, kohtutäitur, pankrotihaldur, ajutine pankrotihaldur ja isik, kellel on notar selleks tuvastanud õigustatud huvi. Igaüks võib kodukorra § 72 lg 1 järgi tellida notarilt tõendi selle kohta, et teatud kannet registris ei ole või et teatud kannet ei ole muudetud.

h) Kodukorra §-des 75-78 on reguleeritud, kellele asjaosaline kandest või määrusest teatatakse, samuti teavitamise tähtajad kord. Kande või märke tegemisest teatamiseks edastatakse asjaosalisele kodukorra § 78 lg 1 järgi registrikaardi kehtivate kannetega kinnitamata väljatrükk, vajaduse korral ka kandemääruse ära kirja. Dokumendid edastatakse ja toimetatakse kodukorra § 78 lg 3 järgi asjaosalisele kätte e-posti teel; kui e-posti aadress ei ole teada või dokumendi kättetoimetamine e-posti teel ebaõnnestus, toimetatakse see asjaosalisele kätte registriosakonna juhataja määratud korras. Määruse, kande või märke tegemisest teatatakse notarile e-notari vahendusel (kodukorra § 78 lg 4).

i) Kodukorra §-des 84-119⁵ täpsustatakse registrite koosseisu ning registritesse kantavate andmete loetelu ja registrikoodi andmist. Kodukorra §-des 161-166 reguleeritakse asjade jaotamist registriosakonna teenistujate vahel ja taandamist ning §-des 167-172 registriasjade nummerdamist. Kodukorra §-s 173 reguleeritakse nimekontrolli nimekorraldaja vahendusel ning §-des 175 ja 176 puudutatud isikute nõusoleku kontrollimist kande tegemisel kommertsandiregistris ja seotud kannete tegemisel äriregistris. Kodukorra § 77 järgi kontrollib infosüsteem kontrollib automatiseeritult, kas ärikeelu all olev või ettevõtluskeelu saanud isik on registrisse kantud juriidilise isiku juhtorgani liikme, täisosaniku, prokuristi, likvideerija või pankrotihaldurina. Kodukorra § 179 järgi kontrollib registripidaja võimalusel ka kinnistusraamatu ja vallasvararegistrite andmeid osa- või aktsiakapitali mitterahalise sissemakse tegemise kohta. Kodukorra §-des 182-198 reguleeritakse detailsemalt kannete tegemist ühinemisel, jagunemisel ja ümberkujundamisel. Kodukorra §-des 200-204 täpsustatakse kannete muutmist ja andmete parandamist.

j) Kodukorra §-des 206¹-206³ reguleeritakse korteriühistute registri toiminguid, §-s 206⁴ EL liikmesriikide keskregistrite, äriregistrite ja äriühingute registrite sidestamist ja andmete avalikkusele kättesaadavaks tegemist ning §-s 272¹ andmete ühendamise tõttu korteriühistu registrikaardile kantud korteriomandite kinnistute numbrite või elamu aadressi ja katastriüksuse tunnuse kustutamist.

k) Kodukorra §-des 207 ja 208 reguleeritakse kandemääruse täitmist ja kande jõustamist. Registrikandel on kodukorra § 208 lg 3 järgi kolmandate isikute suhtes avalik usaldatavus hetkest, mil RIK on Internetis oma kodulehel rubriigis „Menetlusteave” teinud kättesaadavaks andmed avalduse esitamise aja ning kande liigi ja kande tegemise aja kohta.

l) Kodukorra §-des 213 ja 214 reguleeritakse registripidaja kohustust kontrollida majandusaasta aruannete esitamise tähtaegsust aga ka selle kontrolli ulatust ja sunnivahendeid nõuetekohaste aruannete esitamise tagamiseks.

m) Kodukorra §-des 215-226 antakse detailne näitlik loetelu äritoimikusse, mittetulundusühingu või sihtasutuse avalikku toimikusse ja registritoimikusse lisatavatest dokumentidest.

n) Kodukorra §-des 235-261 reguleeritakse infosüsteemi, mis moodustub kodukorra § 235 lg 1 järgi äriregistri, MSR-i ja kommertspandiregistri keskandmebaasist RIK-s. Infosüsteemi haldab ja sellega seotud ülesandeid täidab kodukorra § 236 järgi RIK. Kodukorra §-des 237-242 sätestatakse andmekaitse nõuded, mh reguleerib § 238 kasutajaõiguste andmist ja § 239 kasutaja andmekaitsekohustusi. Kodukorra §-des 243 reguleeritakse andmesisestust, mh registrikaardiväliste andmete sisestamist (kodukorra § 246) ja äri- ja ettevõtluskeelu andmete sisestamist, sh Soome ärikeeldude kohta (kodukorra § 248).

o) Kodukorra §-des 252-261 reguleeritakse andmevahetust ja andmekasutust. Kodukorra § 252 järgi kasutavad teiste andmekogude pidajad, muud asutused ja kolmandad isikud arvutivõrgu kaudu äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste ning kommertspandiregistri andmeid RIK-i teabesüsteemi kaudu. Eraldi reguleeritakse andmevahetust rahvastikuregistriga (kodukorra § 253), karistusregistriga (kodukorra § 254) ja EVR-ga (kodukorra § 255) ning koostööd väljaandega Ametlikud Teadaanded (kodukorra § 256), Maksu- ja Tolliametiga (kodukorra § 257) ja Riigi Tugiteenuste Keskusega (kodukorra § 258). Kodukorra § 259 järgi võib registriosakond kontrollida tehnilise võimaluse olemasolul andmeid ka kinnistusraamatust, riigi ja kohaliku omavalitsusasutuse registrist, kohtute infosüsteemist, audiitoritegevuse registrist, liiklusregistrist, ehitisregistrist ja patendiameti andmebaasidest.

p) Kodukorra §-des 268-272 nähakse ette varasemate peberregistrikaartide ja toimikute digiteerimine ja paberdokumentide hävitamine.

4.3.1.1.2.7.2 Muud määrused

a) Registriosakonna asjaajamisele kohaldatakse registriosakonna kodukorra § 2 järgi justiitsministri 8. veebruari 2018. a määruses nr 7 „**Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord**“²⁹⁹ sätestatud niivõrd, kuivõrd registriosakonna kodukord ei sätesta teisiti. Väljapoole tähendust omavaid olulisi sisulisi erisusi või täiendusi sellest registriosakonna tööle siiski ei tulene.

b) Justiitsministri 28.12.2005 määruses nr 59 „**Kohtule dokumentide esitamise kord**“ on täpsustatud avalduste elektroonilist esitamist ja digitaalallkirjastamist. Muu hulgas näeb selle korra § 5 ette e-kirjaga menetlusdokumendi edastamisel mahupiirangu (5 MB) ja § 6 faili formaadinõuded. Korra § 10 loetleb RIK-i veebilehe <https://ettevotjaportaali.rik.ee/> kaudu esitatavate dokumentide loetelu ja allkirjastamisviisid. Korra § 11 järgi nähakse ette sama veebilehe kaudu kandeavalduste esitamise võimalus ja nõuded sellele, samuti mh kiirmenetluse avalduse erisused. Korra § 11¹ ja selle lisa 15 näevad ette kiirmenetluses kasutatava osaühingu (tüüp)põhikirja andmed ja formaadi ning §-d 11² ja 11³ kiirmenetluses osakapitali sissemaksete kontrolli ja tagastamise tingimused. Korra §-d 12-12⁵ reguleerivad majandusaasta aruande elektroonilist esitamist vastava aruandluskeskkonna vahendusel jm viisil. Korra § 13 täpsustab erakonna liikmete nimekirja esitamisega seonduvat. Korra § 14 võimaldab esitada erakonnast väljaastumise teate registriosakonna kaudu. Korra § 19 näeb ette nimekirjade avalikustamise RIK-i veebilehe vahendusel. Korra § 20 tagab juurdepääsu süsteemile sidevahendite andmete elektrooniliseks esitamiseks ja § 20² nõukogu liikmete nimekirja ja audiitorite andmete muutmiseks. Korra § 20¹ näeb ette notarile kohustuse suhelda registriosakonnaga e-notari infosüsteemi vahendusel. Korra §-d 21-23 näevad ette võimaluse mitte esitada registripidajale andmeid mitterahalise

²⁹⁹ Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord. RT I 13.02.2018, 9.

sissemakse üleandmise, aktsiate või osaluse EVR-s kajastamise ega aktsionäride nimekirja kohta, kuna need andmed saab registripidaja teistest registritest andmete riskasutuse kaudu. Korra lisades antakse erinevate dokumentide vormid, mh kommertsandiregistri toimingute tegemiseks kui erakonna liikmete nimekirja vorm.

c) Justiitsministri 19.06.2009 määrus nr 23 „**Notariaadimäärustik**“³⁰⁰ reguleerib mh registritega tutvumise võimaldamist notari vahendusel (§-d 36¹-36⁴) kui ka E-notari infosüsteemi kasutamist andmevahetuseks registripidajaga ja kandeavalduste esitamiseks (§-d 46-46³). Määrustiku § 47 järgi peab notar äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri või kommertsandiregistri kartoteegiangmeid ja põhikirja kontrollima kohtu registriosakonna keskandmebaasi kasutades.

d) Justiitsministri 27.12.2000 määruse nr 78 „**Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine**“ § 1 järgi peab kohtu registriosakonna keskandmebaasi RIK. Määruse § 2 järgi koosneb keskandmebaas äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri ning kommertsandiregistri digitaalsetest andmetest, mis kopeeritakse püsiühenduse teel keskandmebaasi põhiserverile, RIK-s põhiserverilt lisaserveritele kopeeritud ja seal töödeldud andmetest ning lisaserveril olevatest elektrooniliselt dokumentidest ning neist kopeeritud ja töödeldud andmetest. RIK-i ülesanded on loetletud määruse §-s 4 ning nendeks on mh põhiserveri andmete muutmata kujul säilitamine, lisaserverite andmete kodeerimine ning muu teabeteeninduseks ja statistikaks vajalik andmetöötlus, kordumatute registrikoodide süsteemi kehtestamine ja rakendamine, keskandmebaasile tuginev isikute ja asutuste teabeteenindus, vajalike klassifikaatorite, koodide ja teatmike väljatöötamine ja rakendamine, elektrooniliselt esitatud majandusaasta aruannete vastuvõtmine ning nende teabesüsteemis avalikustamine, registriosakonnas sisestatud või skaneeritud ärikeelu ja ettevõtluskeelu alaste kohtumääruste ning erakondade andmete (liikmete nimekirjad) süstematiseerimine ja Internetis oma koduleheküljel üldkättesaadavaks tegemine, elektrooniliselt esitatud dokumentide vastuvõtmine ja nende töötlemise võimaldamine. Määruse § 6 järgi väljastab RIK teabesüsteemist teavet nii ühekordse teabenõude kui lepingu alusel.

e) Justiitsministri 30.11.1998 määrus nr 55 „Äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertsandiregistri elektrooniliste andmete väljastamise eest võetava tasu suuruse ja nende isikute loetelu, kellele väljastatakse äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertsandiregistri elektroonilisi andmeid tasuta“ kehtestab tasud ja arveldamise registriandmete elektroonilise väljastamise eest. Päringutasud on konkreetselt toodud määruse p-s 9, nt üldandmete päring on 1 euro, üld- ja isikuandmete päring 2 eurot. Määruse p 1 lg-s 2 on loetletud rida isikuid ja asutusi, kellelt määruse järgi tasu ei võeta.

f) Vabariigi Valitsuse 04.12.2001 määrus nr 369 „Riigiasutustele äriregistri ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri arvutivõrgu kasutamise kohustuse kehtestamine“³⁰¹ § 1 järgi, kui valitsusasutusel, valitsusasutuse kohalikul või hallataval asutusel või valitsusasutuse juurde moodustatud komisjonil on oma tööks vaja kasutada äriregistri registrikartoteegi või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri registrikartoteegi andmeid, siis võib ta seda teha üksnes RIK arvutivõrgu kaudu kohtu registriosakonna keskandmebaasi kasutades. Andmetele juurdepääsuks tuleb määruse § 2 järgi sõlmida RIK-ga leping. Määruse § 3 järgi kohaldatakse eelnevat ka majandusaasta aruannete, põhikirjade ja teiste seaduse alusel kohtu registriosakonnale esitatavate dokumentide kasutamisele, kui need dokumendid on kohtu registriosakonna keskandmebaasis olemas. Erandiks on määruse § 4 järgi välisesindused, kui keskandmebaasi kasutamine ei ole tehniliselt võimalik, aga ka andmete saamine kriminaalmenetluses.

g) Justiitsministri 05.01.2017 määruse nr 2 „**Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord**“ § 2 järgi täidab registripidaja ülesandeid Tartu Maakohu registriosakonna

³⁰⁰ Notariaadimäärustik. RTL 2009, 51, 751; RT I, 14.02.2018, 17.

³⁰¹ Riigiasutustele äriregistri ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri arvutivõrgu kasutamise kohustuse kehtestamine. RT I 2001, 94, 585; 17.12.2014, 9.

registri sekretär. Asutuse registreerimis aluseks on määruse § 3 järgi seadus või otsus, millega avalikõiguslik juriidiline isik või asutus on asutatud. Registris avalikustatud andmete muutumisel on asutus kohustatud registripidajale esitama elektrooniliselt äriregistri ettevõtjaportaali kaudu avalduse uute andmetega viie tööpäeva jooksul andmete muutumisest arvates (määruse § 4 lg 1). Teatada tuleb ka asutuse ümberkorraldamisest (määruse § 5) ja lõpetamisest (määruse § 6), millised andmed registripidaja avalikustab. Määruse § 7 paneb registripidajale järelevalve kohustuse esitatud andmete õigsuse üle ja õigus nõuda andmete parandamist. Registriandmed ja -dokumendid on määruse § 8 järgi avalikud ja tasuta kättesaadavad ning nendega on võimalik tutvuda äriregistri veebilehe kaudu. Registriandmete kinnitatud väljatrükk väljastatakse määruse § 9 järgi notaribüroos.

Selle registri pidamist reguleerib ka Vabariigi Valitsuse 07.12.1999 määrus nr 371 „**Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri asutamine**“, mille p 2 järgi on registri vastutav töötaja Justiitsministeerium ning volitatud töötajateks Tartu Maakohtu registriosakond ja RIK. Määruse lisaks on „**Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise põhimäärus**“, mille § 2 järgi on registri eesmärk asutuste üle arvestuse pidamine ning registriandmete kättesaadavaks tegemine. Põhimäärus § 5 näeb ette registrisse kantavad andmed. Põhimääruse § 6 järgi on registriandmetel informatiivne tähendus. Registrisse esitatud andmete õigsuse ja ajakohasuse eest vastutab põhimääruse § 7 lg 3 järgi andmeandja. Andmed esitatakse põhimääruse § 8 järgi registrisse elektroonilise avaldusega äriregistri ettevõtjaportaali kaudu

4.4 Teema käsitus ajalooliselt

4.4.1 Enne II maailmasõda

a) Eestis pidi enne II maailmasõda ärid registreerima algselt kohtus, kuid 1927. a-st Kaubandus-Tööstuskojas. Üks register oli aktsiaseltsidele ning teine FIE-dele ning täisühingutele ja usaldusühingutele. Muudatustest tuli teatada 14 päeva jooksul registripidajale, oli ka järelevalve andmete üle. Registripidaja otsuste pale sai kaevata majandusministrile. Register oli avalik ja ka avalikult usaldatav.³⁰²

b) TsSE § 57 lg 1 järgi omandas juriidiline isik õigused seaduslikus korras registreerimisega, kuivõrd eriseadus ei määra teisiti.

4.4.2 Nõukogude ajal

Juriidilisel isikul pidi Nõukogude õiguse järgi olema põhikiri (põhimäärus) (TsK§ 27). Õigusvõime tekkis juriidilisel isikul juba põhikirja (põhimääruse) kinnitamise ajast, kui põhikiri tuli aga registreerida, siis sellest ajast (TsK § 28 lg 2). Kui varem registreeriti juriidilisi isikuid rahandusministeeriumi organites, siis 1956 see nõue kaotati ja juriidiline isik loeti olemasolevaks põhikirja (põhimääruse) kinnitamisest. Registreerimise nõue jäeti vaid seaduses mõnda liiki juriidiliste isikute jaoks nagu nt elamuehituse kooperatiivid, mille põhikiri tuli registreerida kohaliku töörahva saadikute nõukogu täitevkomitees.³⁰³ Just sellest ajast pärineb hiljem paljudesse Eesti oma õigusaktidesse jõudnud arusaam, et ei registreerita mitte juriidilist isikut, vaid üksnes tema põhikirja.

4.4.3 Arengud 1989 - 2002

a) 4.12.1989 jõustunud **Eesti Vabariigi ettevõtteseaduse** § 12 järgi kuulus ettevõtte kohustuslikule registreerimisele enne oma majandustegevuse alustamist kohaliku omavalitsuse organi juures, kelle haldusterritooriumil ta asutatakse. EV ES § 12 lg 2 teise lause järgi loeti ettevõtte asutatuks ning ta omandab juriidilise isiku õigused tema registreerimise momendist. EV ES §-s 13 loetleti ettevõtte registreerimiseks vajalikud dokumendid ja §-s 14 registreerimisest keeldumise alused. Ettevõtte tegevus ja tema kohustused loeti EV ES § 23 lg 2 järgi lõppenuks, kui ettevõtte on kustutatud ettevõtteregistrist.

³⁰² Vt A. Piip (1995), lk 59-63.

³⁰³ Ananjeva jt (1969), lk 47.

b) 18. jaanuaril 1990 jõustus Vabariigi Valitsuse 19.01.1990 määrus nr 12 „Eesti NSV ettevõtete registreerimise ja tegutsemislubade väljaandmise ajutise juhendi” kinnitamise kohta³⁰⁴. Sellega kinnitatud juhendi p 1 järgi tuli asutataval ettevõttel enne oma majandustegevuse algust end registreerida ning p 2 järgi loeti ettevõtte asutatuks ning ta sai juriidilise isiku õigused tema registreerimise päevast. Juhendi p 3 järgi registreeriti ettevõtte selle vabariikliku linna valitsuse või maakonnavalitsuse määratud täitevorgan, kelle territooriumil ta asutati. Juhendi p-s 4 loetleti ettevõtte registreerimiseks vajalikud dokumendid. Juhendi p 5 järgi anti ettevõtte registreerimisel talle registreerimisnumber ning kümne päeva jooksul pärast kõigi registreerimisdokumentide esitamist väljastati registreerimistunnistus. Juhendi p 6 järgi pidi registreerija kolme päeva jooksul saatma registreerimiskaardi ühe eksemplari Eesti NSV Riikliku Statistikaameti Peaarvutuskeskusele. Juhendi p 7 järgi pidas registreerija kohapeal registreeritud ettevõtete kartoteeki ja säilitas alaliselt kõik registreerimiseks esitatud dokumendid. Ettevõtte asutamisdokumentides ja tema kohta registrisse kantud andmetes tehtavad muudatused ja täiendused tuli juhendi p 9 järgi esitada registreerijale 10 päeva jooksul pärast nende tegemist.

c) 10.05.1990 jõustunud Vabariigi Valitsuse 10.05.1990 määrus nr 91 „Eesti vabariikliku ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide registri asutamise kohta” p 1 järgi asutati Eesti vabariiklik ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide register (ettevõttereister) Eesti Statistikaameti poolt ja registri pidajaks määrati Eesti Vabariigi Ettevõtete, Asutuste ja Organisatsioonide Registri Keskus, p 2 järgi kohustati kõiki enne 1.01.1990 asutatud ja tegutsevaid ettevõtteid ja asutusi end registreerima sinna ning p 3 järgi kohustati linna- ja maakonnavalitsusi tagama oma territooriumil tegutsevate ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide (nende struktuuriüksuste) kohta ettevõttereistrisse kantavate andmete kogumine ja registripidajale edastamine. Seega sai kõiki ühinguid, nende struktuuriüksusi kui ka riigiasutusi ettevõtte, asutuse või organisatsioonina kanda selgete reeglitega ühtsesse registrisse.

Määrusega kinnitatud **Eesti vabariikliku ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide registri põhimääruse** p 3 loetles registrisse kantavad struktuurid, p 4 nägi ette igaühele neist numbrimise. Ettevõttereistrisse kantavad andmed tuli põhimääruse p 7 järgi esitada registreerimiskaardil (kahes eksemplaris) objekti asukohajärgse linna- või maakonnavalitsuse poolt ettevõtete registreerijaks määratud organile (registreerija), kes ühtlasi esindas ettevõttereistri pidajat. Registreerija kontrollis põhimääruse p 9 järgi temale ettevõttereistrisse kandmiseks esitatud andmete õigsust, kodeeris need vabariiklike, üleliiduliste ja rahvusvaheliste klassifikaatorite järgi, kandis koodid registreerimiskaardile ja saatis selle kolme päeva jooksul pärast andmete esitamist registripidajale. Registreerija pidas põhimääruse p 10 lg 2 järgi registrisse kantud objektide kartoteeki ning säilitas kõik registrisse kantavate andmete ning nendes tehtavate muudatuste kohta esitatud dokumendid. Muudatused ettevõttereistrisse kantud objektide andmetes tuli põhimääruse p 13 järgi esitada registreerijale üldjuhul kümne päeva jooksul. Ka objekti tegevuse lõpetamine tuli valduse alusel põhimääruse p 14 järgi registrisse kanda. Põhimääruse p 16 järgi võisid kõik ettevõttereistri andmeid kasutada.

d) 5.06.1989 jõustunud ja kuni 23.04.1994 kehtinud Eesti NSV seadus kodanike ühenduste kohta § 5 järgi omandas kodanike ühendus juriidilise isiku õigused ja alustas tegevust tema põhikirja (põhidokumendi) registreerimise hetkest. Põhikirja registreerimine toimus kohalikul tasandil, üleriigiliste ühenduste põhikirjad pidi registreerima valitsus või Ülemnõukogu Presiidium (§ 13). Seaduse §-des 14 – 19 reguleeriti registreerimise korda. Registreeritud ühiskondlike organisatsioonide, nende liitude ning liikumiste kohta pidas registrit seaduse § 20 järgi Eesti NSV Justiitsministeerium.

24. aprillil 1994 jõustunud **mittetulundusühingute ja nende liitude seaduse § 10** järgi pidi üleriigiliste ühingute põhikirjad registreerima Vabariigi Valitsus, väiksematel maavanem või Tallinnas linnavalitsus, usuühingud aga Siseministeerium. EV MLS §-d 11-13 reguleerisid registreerimisavaldust ja selle

³⁰⁴ "Eesti NSV ettevõtete registreerimise ja tegutsemislubade väljaandmise ajutise juhendi" kinnitamise kohta. ÜVT 1990, 2, 34; RT I 2002, 45, 292.

lahendamist. EV MLS § 14 järgi pidi mittetulundusühingute ja nende liitude registri pidaja määrama Vabariigi Valitsus. Registreerimisest keeldumise või sellega viivitamise sai EV MLS § 15 järgi vaidlustada halduskohtus. EV MLS § 16 järgi tuli samas korras põhikirja registreerimisega otsustada ka põhikirja muutmise ja täiendamise registreerimine. EV MLS § 33 nägi ühingu tegevuse lõpetamisel teate alusel ühingu registrist kustutamise.

e) 25.08.1994 jõustus Vabariigi Valitsuse 10.08.1994 määrus nr 290 „**Mittetulundusühingute ja nende liitude riikliku registri pidamine**“³⁰⁵. Selle määruse p 1 järgi nähti ette pidada mittetulundusühingute ja nende liitude kohta riiklikku registrit ettevõttere registri osas "Mittetulundusühingud" ning p 2 järgi määrati registri pidajaks Eesti Vabariigi Ettevõtete, Asutuste ja Organisatsioonide Registri Keskus. Riigivõimude ja -valitsemis- ning kohaliku omavalitsuse organitel ja kohtutel oli määruse p 3 järgi õigus kasutada registri andmeid tasuta. Rahandusministri kehtestatud tasumäära eest sai registriandmetega määruse p 4 järgi tutvuda igaüks. Usuühingute ja erakondade ning töötajate ja tööandjate ühingute liikmete isikuandmeid väljastati eraisikutele määruse p 4 järgi ainult registrisse kantud isiku nõusolekul.

Määrusega kinnitati ka "Mittetulundusühingute ja nende liitude Eesti ettevõttere registrisse kandmise kord". Selle p-s 5 nähti mh ette registriandmed.

f) 9.02.1990 jõustus **Eesti NSV riiklike registrite seadus**, mis kehtis 19. aprillini 1997, mis sätestas üldiselt registripidamisega seonduvad põhimõtted.

g) Vabariigi Valitsuse 14.10.1994 määruse nr 374 „**Eesti väärtpaberite keskregistri asutamine**“³⁰⁶ nähti ette Eesti väärtpaberite keskregistri asutamine Rahandusministeeriumi poolt, kes pidi sõlmima registri pidamise kohta Eesti Väärtpaberite Keskdepositooriumi AS-ga. Määrusega kinnitati ka „**Eesti väärtpaberite keskregistri põhimäärus**“, mille p 2 järgi asutati register Eestis dematerialiseeritud kujul emiteeritud või käibivate väärtpaberite hoidmiseks, nende omandiõiguse ning nendega sooritatavate tehingute fikseerimiseks.

Kord omas tähendus 1. jaanuarini 2001, kui jõustus **EVKS**.

h) 1. septembrist 1994 jõustunud ja 30. juunini 2002 kehtinud **TsÜS(1994)** § 37 lg 2 nägi eraõiguslikele juriidilistele isikutele õigusvõime tekke registrisse kandmisest. TsÜS(1994) § 54 lg 2 järgi lõppes eraõiguslik juriidiline isik registrist kustutamise.

i) Järgmine oluline muudatus tuli juba koos **ÄS**-i jõustumisega 1. septembrist 1995, kui kehtestati põhiosas tänaseni kehtivad reeglid äriühingutele (v.a tulundusühistule) ning seati sisse ühtne äriregister. Muu hulgas nähti ette kogu senine ettevõtete maastiku ümberkujundamine kohustusliku ümberregistreerimise ja selle tegematajätmisel sundlõpetamisega (vt ÄS §-d 506-513)³⁰⁷.

j) Edasi jõustusid 1. oktoobrist 1996 **MTÜS** ja **SAS** ning seati sisse MSR (ka siin nähti ette ümberregistreerimine). 1. veebruarist 2002 jõustus **TÜS**. **TsÜS**-i, **VÖS**-i ja **REÖS**-i jõustumisega 1. juulist 2002 sai juriidiliste isikute kehtiv õiguskorraldus ja registrikorraldus oma seni kehtivad põhiprintsiibid paika.

4.5 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

4.5.1 Euroopa Liidu direktiivid

4.5.1.1 Direktiiv 2017/1132/EL

a) Sisuliselt kirjutab EL ette äriregistri olemasolu kui ka selle põhiolemuse. Seda tulenevalt direktiivist **2017/1132/EL**, mille art-te 14 ja 15 järgi tuleb mh tagada Eesti aktsiaseltside (ja ka osaühingute)

³⁰⁵ Mittetulundusühingute ja nende liitude riikliku registri pidamine. RT I 1994, 59, 993; 2000, 78, 499.

³⁰⁶ Eesti väärtpaberite keskregistri asutamine. RT I 1994, 71, 1229; 1996, 7, 141.

³⁰⁷ Vt äriregistri kehtestamise ja algsete põhimõtete kohta ka P. Kama. Kaubandusregister tulekul, Juridica, 1994, nr 7, lk 167-169; Äriregister, Juridica, 1995, nr 4, lk 138-141; V. Kõve. 10-aastane äriseadustik – tagasisivaade senisele arengule, Juridica, 2005, nr.9, lk.595-605.

asutamisdokumentide, esindusõiguslike isikute, kapitali, raamatupidamisaruannete ja lõpetamise avalikustamine registris. Samuti näevad direktiivi art-d 8 ja 9 ette võimaluse kolmandatele isikutele tugineda avalikustatud esindusõigusele. direktiivi art-tes 29-43 reguleeritakse teises riigis tegutseva ühingu filiaali tegevuse registris avalikustamist. Registriga seonduvaid reegleid tuleneb ka nt ühinemisel ja jagunemisel (mh direktiivi art-d 104, 130, 150).

b) Äriregistrile esitatavad nõuded sisalduvad konkreetsemalt direktiivi art-tes 16-28. Art 16 lg 1 järgi avatakse igas liikmesriigis registris iga registrisse kantud äriühingu kohta eraldi toimik ning tagada tuleb, et, et äriühingutel on identifitseerimiseks kordumatu tunnus. Art 16 lg 3 järgi peab registriandmete esitamiseks olema tagatud elektrooniline võimalus ja registriinfo peab olema kättesaadav elektrooniliselt. Need andmed kuuluvad art 16 lg 5 järgi avalikustamisele ametlikus väljaandes vm tõhusa süsteemi kaudu. Dokumentidele ja andmetele võib äriühing art 16 lg 6 esimese lause järgi tugineda kolmanda isiku vastu üksnes pärast nende avalikustamist lõike 5 kohaselt, välja arvatud juhul, kui äriühing tõendab, et kolmas isik oli neist teadlik. Tehingute puhul, mis toimuvad 16 päeva jooksul pärast avaldamist, ei või art 16 lg 6 teise lause järgi siiski neile dokumentidele ja andmetele tugineda selle kolmanda isiku vastu, kes tõendab, et tal ei olnud võimalik dokumentide ja andmetega tutvuda. Artiklis 14 osutatud dokumentide ja andmete elektroonilised koopiad tehakse art 18 lg 1 järgi samuti registrite sidestamise süsteemi kaudu avalikkusele kättesaadavaks. Registrite sidestamise süsteemi kaudu art-s 14 osutatud dokumentide ja andmete hankimise eest võetav riigilõiv ei tohi art 19 lg 1 järgi ületada asjaomaseid halduskulusid. Art 19 lg 2 järgi tagavad liikmesriigid, et registrite sidestamise süsteemi kaudu on tasuta kättesaadavad äriühingu nimi ja õiguslik vorm, äriühingu registrijärgne asukoht ja liikmesriik ning äriühingu registrinumber. Äriühingu register teeb art 20 lg 1 järgi registrite sidestamise süsteemi kaudu viivitamata kättesaadavaks teabe äriühingu likvideerimis- või maksejõuetusmenetluse algatamise ja lõpetamise kohta ning äriühingu registrist kustutamise kohta, kui see toob äriühingu registrijärgses liikmesriigis kaasa õiguslikke tagajärgi. Filiaali register tagab art 20 lg 2 järgi selle teabe viivitamatu kättesaamise registrite sidestamise süsteemi kaudu. Art 20 järgne teabevahetus on art 20 lg 3 järgi registrite jaoks tasuta.

c) Direktiivi art 21 reguleerib avalikustamisele kuuluvate dokumentide ja andmete avalikustamise keele ja tõlgetega seonduvat. Art-d 22 - 25 näevad ette EL äriregistrite sidestamise süsteemi ja keske platvormi loomise. Art 26 näeb ette äriühingute ametlikel dokumentidel ja veebisaidil registriandmete kajastamise. Art 28 nõuab karistuste ettenägemist vähemasti raamatupidamisdokumentide avalikustamata jätmise ning kohustuslike andmete puudumise eest äridokumentides või äriühingu veebisaidil.

4.5.1.2 Direktiiv 2017/1132/EL

a) Rahapesu tõkestamise direktiivi **2015/849** art 30 lg 1 järgi tagavad liikmesriigid, et nende territooriumil registreeritud äriühingud või muud õiguslikud üksused peavad koguma ja hoidma asjakohast, täpset ja ajakohastatud teavet oma tegelikult kasu saavate omanike kohta, mis hõlmab ka kasu saamisega seotud huvi üksikasju. Direktiivi art 30 lg 3 järgi tuleb seda teavet hoida iga liikmesriigi keskregistris, näiteks äriregistris, äriühingute registris või avalikus registris. Direktiivi art 30 lg 4 järgi peab see teave olema piisav, täpne ja ajakohastatud, art 30 lg 5 järgi peab see teave olema kättesaadav pädevatele asutustele ja rahapesu andmebüroodele piiranguteta, kohustatud isikutele, kui klientide suhtes rakendatakse hooldusmeetmeid kooskõlas direktiivi II peatükiga ning kõigile isikutele ja organisatsioonidele, kes suudavad tõendada õigustatud huvi. Sama sätte nõuab, et juurdepääs tegelikult kasu saavat omanikku käsitlevale teabele peab olema kooskõlas andmekaitse normidega ning selle suhtes võidakse kohaldada veebipõhise registreerimise ja tasu maksmise kohustust, kuid teabele ligipääsu eest nõutavad lõivud ei ületa teabele ligipääsu lubamise halduskulusid. Direktiivi art 30 lg 6 järgi tagab keskregister, et pädevad asutused ja rahapesu andmebürood omavad õigeaegset ja piiranguteta juurdepääsu, ning et asjaomast isikut või üksust ei teavitata, samuti peab keskregister

võimaldama õigeaegse juurdepääsu kohustatud isikutele, kui nad rakendavad kliendi suhtes hoolsusmeetmeid.

b) Direktiivi art 3 p 6 järgi on „tegelikult kasu saav omanik” füüsiline isik (füüsilised isikud), kes on kliendi lõplik omanik (lõplikud omanikud) või kes teda lõplikult kontrollib (kontrollivad), ja/või füüsiline isik (füüsilised isikud), kelle nimel tehing või toiming tehakse.

c) Direktiivi art 31 lg 1 järgi kohustavad liikmesriigid nende õiguse alusel tegutseva usaldusfondi usaldusisikuid koguma ja hoidma asjakohast, täpset ja ajakohastatud teavet usaldusfondi tegelikult kasu saavate omanike kohta, mh andmed selle kohta, kes on asutaja, usaldusisiku(d), kaitsja (kui on olemas), kasusaajad või kasusaajate liik ja usaldusfondi üle kontrolli omav muu füüsiline isik. Art 31 lg 4 järgi hoitakse seda teavet keskregistris, kui usaldusfondi tegevusel on tagajärgi maksustamisele ning keskregister tagab pädevatele asutustele ja rahapesu andmebüroodele õigeaegse ja piiramatult juurdepääsu, teavitamata asjaomase usaldusfondi pooli; samuti võib ta lubada õigeaegset juurdepääsu kohustatud isikutele kliendi suhtes hoolsusmeetmete rakendamise raames direktiivi II peatüki kohaselt. Art 31 lg 5 järgi peab keskregistris hoitav teave olema piisav, täpne ja ajakohastatud. Art 31 lg 8 järgi tagavad liikmesriigid, et art-s 31 ette nähtud meetmeid kohaldatakse muud liiki õiguslike üksuste suhtes, kelle struktuur ja funktsioonid sarnanevad usaldusfondide struktuuri ja funktsioonidega. Tegelikult kasu saavateks omanikke täpsustab direktiivi art 3 p 6.

4.5.1.3 Muud direktiivid

Registriga seonduvaid reegleid sisaldub mujalgi direktiivides. Direktiivi 2009/102/EÜ art 3 järgi tuleb registrisüsteemis avalikustada äriühingu osaluse kuulumine ühele isikule.

4.5.2 Määrused

4.5.2.1 Supranatsioonaalsete ühingute määrused

a) Eestis tuleb tagada ka EL määrustega reguleeritud supranatsioonaalsete ühingute äriregistrisse kandmine. Sellised määrused on:

- EL EMHÜ määrus nr 2137/85;
- EL SE määrus nr 2157/2001;
- EL SCE määrus nr 1435/2003;
- EL ETKR määrus nr 1082/2006.

b) EL EMHÜ määruse nr 2137/85 rakendamiseks Euroopa majandushuvigrupi kohta kehtestatud EMHÜS §-s 4 on ette nähtud selle registreerimine Tartu Maakohtu registriosakonnas kui ka registreerimisavalduse ja sellele lisatavate dokumentide andmed, §-s 5 aga dokumentide esitamise erisused.

c) EL SE määruse nr 2157/2001 rakendamiseks SE kohta kehtestatud SEPS § 2 järgi kantakse SE äriregistrisse vastavalt ÄS-is aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise kohta sätestatule. SEPS §-s 4 on EL määruse järgseid ülesandeid pandud registripidajale.

d) EL SCE määruse nr 1435/2003 rakendamiseks SCE kohta kehtestatud SCEPS § 2 järgi kantakse SCE äriregistrisse vastavalt ÄS-is aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise kohta sätestatule. SCEPS §-s 3 on EL määruse järgseid ülesandeid pandud registripidajale.

e) EL ETKR määruse nr 1082/2006 rakendamiseks ETKR kohta kehtestatud ETKRS § 5 lg 1 järgi kantakse ETKR äriregistrisse vastavalt TÜS-is tulundusühistu äriregistrisse kandmise kohta sätestatule. ETKRS § 5 lg 2 järgi esitatakse ETKRi registrisse kandmisel registripidajale lisaks muudele dokumentidele ka liikmesriigi nõusolek kavandatava liikme osalemise kohta ETKRis.

4.5.2.2 Määrus nr 909/2014 äriühingute osaluste hoidmise ja arveldamise kohta

Väärtpaberite registreerimisega seonduvalt on kesksel kohal EL määrus nr **909/2014**, mis reguleerib äriühingute osaluste hoidmist ja arveldamist kaubeldavate osaluste puhul. Selle komplitseeritud ja raskestimõistetava määruse art 1 järgi kehtestatakse määrusega turvalise, tõhusa ja sujuva arvelduse edendamiseks ühtsed nõuded finantsinstrumentidega arveldamisele liidus ning väärtpaberite keskdepositooriumide ülesehitust ja tegevust käsitlevad eeskirjad. Mh näeb määrus ette keskdepositooriumite tegevusalal tegevusloa andmise ja riikliku järelevalve nende tegevuse üle (määruse art 10jj).

4.5.2.3 Määrus nr 2016/679 (isikuandmete kaitse üldmäärus)

a) Ebaselge on, kuivõrd mõjutab registripidamist mahukas ja komplitseeritud EL isikuandmete kaitse üldmäärus (2016/679). Määruse art 1 lg 2 järgi kaitstakse määrusega füüsiliste isikute põhiõigusi ja -vabadusi, eriti nende õigust isikuandmete kaitsele. Määruse art-s 2 kohaldamisala kohta igatahes registrimenetlus kui ka kohtumenetlus üldiselt kohaldamisalast välja jäetud ei ole. Määruse kohaldamist kinnitab äriregistrit reguleeriva direktiivi 2017/1132/EL art 161 määruse nr 2016/679 eelkäija, direktiivi 95/46/EÜ järgsete isikuandmete töötlemise nõuete kehtivusest registrimenetlusele.

b) Seega peaksid vähemasti üldised isikuandmete töötlemise põhimõtted (määruse art-d 5 ja 6) kohalduma ka registrimenetluses. Ka peaks kohalduma nt määruse art 16 ebaõigete isikuandmete parandamise nõude kohta. Probleem ongi detailsemate nõuete kohaldamine praktikas. Keerulisem võiks olla nt määruse art 16 rakendamisega andmete kustutamiseks, mille tähendus on lõppenud („õigus olla unustatud“). Kohaldada peaks saama vähemalt osalt ka määruse IV ptk vastutava ja volitatud töötleja nõuete ja kohustuste kohta. Probleeme võib aga tekitada VI – VIII ptk kohaldamine järelevalveasutuse sekkumis- ja karistusvolist. Lähemalt vt määruse kohaldamise kohta analüüsi ptk 4.8.15.2.3.

4.6 Teema käsitus võrdlusriikides

4.6.1 Saksamaa

a) Saksamaal on neli eraldi õigusliku tähendusega subjektiiregistr:

- äriregister (*Handelsregister*) äriühingutele ja füüsilisest isikust ettevõtjatele (HGB §-d 8-16);
- partnerlusühingute register (*Partnerschaftsregister*) (PartGG §-d 4 ja 5³⁰⁸);
- tulundusühisturegister (*Genossenschaftsregister*) (GenG §-d 10 – 14, 29, 156, 157³⁰⁹) ja

liitude register (*Vereinsregister*) (BGB §-d 55-79).

Võrreldavasse registrisse ei kanda sihtasutusi (*Stiftung*).

b) Lisaks reguleeritakse registrimenetlust üldiselt koos muude hagita asjadega FamFG §-des 374 - 399, selle üldsätetes aga reguleeritakse mh taandamise alused (§ 6), volitust menetluses (§-d 10, 11), tähtaegu ja ennistamist (§-d 16 - 19), avalduse tagasivõtmist (§ 22), sunniraha (§ 35), asja lahendamist määrusega ja nõudeid sellele ning jõustumist ja täidetavust (§-d 38 - 46) kui ka vaidlustamist (§-d 58 – 75).

Detailselt on täpsem regulatsioon registrite kohta delegeeritud seadusest allapoole (mh FamFG § 387, HGB § 8a lg 2). Äriregistriga seonduvat reguleerib täpsemalt äriregistri kord *Handelsregisterverordnung* (edaspidi HRV). Partnerlusühingute registriga seonduvat reguleerib sarnaselt detailsemalt partnerlusühingute registri kord *Partnerschaftsregisterverordnung* (edaspidi PRV), mille § 1 järgi kohaldatakse sellele registrele vastavalt HRV-s sätestatud, täisühingust lähtudes. Tulundusühisturegistriga seonduvat reguleerib täpsemalt ühisturegistri kord *Genossenschaftsregisterverordnung* (edaspidi GenRegV), mille § 1 järgi kohaldub ka sellele registrele

³⁰⁸ PartGG § 5 lg 2 järgi kohaldatakse partnerlusühingute registrele vastavalt enamust viidatud äriregistri sätetest HGB-s.

³⁰⁹ GenG § 156 lg 1 järgi kohaldatakse tulundusühisturegistritele suures osas äriregistri sätteid.

üldiselt äriregistri regulatsioon. Liitude registrit reguleerib detailsemalt liitude registri kord *Vereinsregisterverordnung* (edaspidi VRV).

c) Justiits- ja tarbijakaitseministeerium peab lisaks elektroonilist ettevõtteregestrit (*Unternehmensregister*), kus interneti kaudu kajastatakse nii äriregistri, ühisturegistri kui partnerlusühingute registri andmeid, kui ka aruandeid, aktsionäride teateid jms (HGB § 8b). Selle registri pidamise võib anda üle eraõiguslikule juriidilisele isikule (HGB § 9a). Äriregistri kanded ja esitatud dokumendid tehakse teatavaks ka piiriülel Euroopa Justiitsportaali vahendusel (HGB § 9b). Detailsemalt reguleerib ettevõtteregestrit pidamist ettevõtteregestrit kord *Unternehmensregisterverordnung* (edaspidi URV).

d) Registreid (v.a ettevõtteregestrit) peavad ühingute asukohajärgsed esimese astme kohtud (*Amtsgerichte*) (FamFG § 374 ja § 377 lg 1, HGB § 8 lg 1, BGB § 55, GenG § 10).

e) Registripidamisega tegelevad eelkõige kohtunikuabid (*Rechtspfleger*), aga ka muud kohtuteenistujad (kohtunikuabiseaduse *Rechtspflegergesetz* (edaspidi RPfIG) § 3 p 2 lit d). HRV § 29 reguleerib dokumendiametniku (*Urkundsbeamte*) pädevust.

f) HRV § 3 jagab äriregistri A ja B ossa, kusjuures kapitaliühingud on B-osas. Detailsed kandeandmed A-osas sisalduvad HRV §-s 40 ja B-osas HRV §-s 43. Registreid kantakse mh nimi, registrikood, aadress, esindusõiguslike isikute andmed, samuti kokkulepped esindusõiguslike kohta ning volitused juriidilise isiku esindamisel, põhikirja kinnitamise aeg, osa- või aktsiakapitali suurus, likvideerimine ja maksejõuetuse menetluse andmed.

AktG § 37 näeb ette aktsiaseltsi kohta avalduses esitatavad andmed ja § 39 kandeandmed, GmbHG §-d 8 ja 10 näevad sama ette osaühingu kohta. GenG §-d 10 ja 11 (ja GenRegV § 26) näevad ette ühistute kohta ühisturegistresse kantavad ja esitatavad andmed jm dokumendid. HGB § 106 näeb ette täisühingu kohta registripidajale esitatavad. PartGG §-d 4 ja 5 näevad ette partnerlusühinguregistresse esitatavate andmete loetelu partnerlusühingute kohta. BGB § 64 (ja VRV § 3) näeb ette liidu kohta esitatavad andmed.

g) HGB § 13 näeb ette ettevõtte siseriikliku filiaali (*Zweigniederlassung*) registreerimise põhiasukoha kohtu juures. HGB §-d 13d – 13g näevad põhiasukohaga välisriigis oleva ettevõtja filiaali registreid kandmise, § 13 sätestab mh välismaise asukohaga kapitaliühingu filiaali kohta registreid kantavad andmed. HGB § 13h reguleerib Saksamaa piires toimuva asukohavahetuse registreerimist

h) Registreid, sh ettevõtteregestrit on avalikud ja elektroonilise süsteemi kaudu tutvutavad (HGB § 9, BGB § 79). Üldised andmed on interneti kaudu tasuta kättesaadavad, täpsemate päringute eest tuleb maksta. HRV § 10 (ja ka VRV §-d 16, 17, 31 ja 32, URV §-d 13 - 17) reguleerivad kohapealset tutvumist registri ja dokumentidega. HRV § 7 järgi on äriregister elektrooniline ning § 47jj antakse elektroonilise äriregistri pidamise täpsemad reeglid. Liiduregister on reguleeritud aga nii paberandjal kui elektroonilisena (VRV §-d 2, 18 - 36).

i) Äriregistri kanne kehtib heauskse kolmanda isiku suhtes õigena (v.a 15 päeva avaldamisest) (HGB § 15 lg 2). Kui registreid kandmisele kuuluvaid asjaolusid ei ole registreid kantud, on neil asjaoludel kolmanda isiku suhtes õiguslik tähendus üksnes juhul, kui kolmas isik neist teadis või pidi teadma (HGB § 15 lg 1). HGB § 15 ei kohaldu pankrotimenetluse kohta tehtud kannete kohta (HGB § 32 lg 2). Osal kannetest on konstitutiivne tähendus. Samasugune regulatsioon kehtib PartGG § 5 lg 2 järgi ka partnerlusühingute registreid. GenG § 29 kehtib sarnane publitsiteedi regulatsioon ka tulundusühistute suhtes, kuid üksnes juhatuse esindusõiguse osas.

BGB § 68 annab liitude registreid (piiratuma) avaliku usaldatavuse. Kui kolmas isik teeb tehingu senise juhatuse liikmega, võib juhatuse muutumisele kolmanda isiku suhtes tugineda üksnes siis, kui see asjaolu oli tehingu tegemise ajal registreid kantud või kolmandale isikule teada; kui muudatus oli sisse kantud, ei pea kolmas isik seda enda suhtes kehtida laskma, kui ta ei teadnud muudatusest ja

teadmatus ei põhinenud tema hooletusel. BGB § 70 järgi kohaldatakse § 68 ka juhatuse esindusõiguse piiramisele tuginemise kohta

Kui siseriiklikuks äriaadressi (*Geschäftsanschrift*) registreerimiseks kohustatud juriidilisele isikule ei ole võimalik kättetoimetamine registrisse kantud aadressil või registrisse kantud kättetoimetamiseks volitatud isiku aadressile või täiendavate uurimiseta teada muule siseriiklikule aadressile, võib teha avaliku kättetoimetamise ZPO üldiste sätete järgi (HGB § 15a).

j) Kandeid tehakse registrisse elektroonilise avalduse või kohtulahendi alusel. HGB § 12 lg 1 (ja GenG § 157 ja GenRegV § 6) järgi esitatakse kandeavaldused äriregistrisse elektrooniliselt avalikult kinnitatud (*öffentlich beglaubigt*) vormis, sama kehtib kandeavalduse volituse vormi kohta. FamFG § 378 näeb ette esindamise õiguse avalduse esitamisel kui ka avalduse tõestanud või kinnitanud notari seadusjärgse esindusõiguse avalduse esitamisel. Avaldused ja dokumendid peavad olema saksa keeles, lisaks võib esitada tõlke mõnda EL keelde tõlke; kolmas isik võib tugineda tõlkele, v.a kui sissekantu tõendab, et kolmandale isikule oli originaal teada (HGB § 11 lg 1).

k) Avaldused lahendatakse kirjalikus menetluses. FamFG § 382 lg 1 järgi rahuldab registripidaja kandeavalduse kandega ja kanne jõustub registrisse kande tegemisega. FamFG § 382 lg 3 järgi tehakse kandeavalduse rahuldamatajätmise otsustus määrusega. Kui kandeavaldus on puudlik või kannet takistab kõrvaldatav takistus, annab registripidaja tähtaja puuduse kõrvaldamiseks, ka see määrus on määruskaebusega vaidlustatav (FamFG § 382 lg 4). FamFG 383 lg 1 järgi teatatakse kandest asjaosalistele vormivabalt ja teatamisest võib ka loobuda.

l) Kui jõustunud või viivitamata täidetava kohtulahendi järgi on tuvastatud kohustus avalduse esitamiseks registrile või õigussuhe, mille suhtes kanne tuleb teha, piisab avalduse esitamiseks ülejäänud asjaosalistest (HGB § 16 lg 1). Kui kohtulahendiga on kande tegemine tunnistatud lubamatuks, ei tohi kannet teha selle isiku tahte vastaselt, kelle algatusel kohtulahend tehti (HGB § 16 lg 2).

HGB § 32 lg 1 näeb ette pankroti väljakuulutamise jm pankrotimenetlusega seotud andmete registrisse kandmise (sarnaselt liitude kohta BGB § 75 järgi). HGB § 32 lg 2 järgi ei neid kandeid aga ei avalikustata.

m) Registrimenetluses tehtud määruse peale saab esitada kaebuse (*Beschwerde*) ja nn õiguskaebuse õigusküsimuses (*Rechtsbeschwerde*), kaebetähtajaks on üks kuu (FamFG § 63 lg 1, § 71 lg 1). Kaebuste esitamist ja lahendamist reguleerivad FamFG §-d 58 – 75). Kanne ei ole FamFG § 383 lg 3 järgi vaidlustatav. RPfIG § 11 reguleerib kohtunikuabi otsuste vaidlustamist vastuväitega (*Erinnerung*).

n) Kanne registrisse jõustub, kui see on salvestatud selleks ettenähtud andmebaasi ja seda saab püsivalt sisuliselt muutmata ja loetavas vormis taasesitada (HGB § 8a lg 1). Kanded avaldatakse elektroonilises infosüsteemis (HGB § 10). Ka liitude andmed tuleb avalikult teatavaks teha (BGB § 66).

o) HGB § 29 järgi on iga kaupmees kohustatud äriregistrisse kandma oma andmed, mh ärnime (firma). HGB §-de 31 ja 34 järgi tuleb registrisse kanda ka andmete muudatused ja lõppemised, § 33 näeb ette juriidilise isiku sissekandmise kohustuse kõigi juhatuse liikmete avaldusel. HGB § 107 näeb täisühingu andmete muutumisel täiendavalt nende registreerimiseks esitamise kohustuse. HGB § 162 näeb ette andmete esitamise kohustuse usaldusühingu kohta. BGB § 59 paneb juhatusele liidu registreerimisvalduse esitamise ja dokumentide lisamise kohustuse

p) Registripidajal on vähemasti piiratult ka esitatud andmete õigsuse kontrolli kohustus. Nii näeb AktG § 38 ette kohtu kohustuse kontrollida aktsiaseltsi asutamise seaduslikkust ja GenG § 11a ühistu asutamise nõuetekohasust. FamFG § 381 näeb ette registripidaja õiguse lisaks § 21 alustele peatada kandemenetlus, kui õigusvaidlust veel ei toimu ja määrata tähtaja hagi esitamiseks.

FamFG § 379 näeb ette riigiasutuste ja notarite üldise kohustuse teatada registripidajale kandeandmete ebaõigsusest ning § 380 registripidaja koostöö ettevõtjate kutseorganisatsioonidega andmete õigsuse tagamisel ja nimede lubamatul kasutamisel.

q) Seaduses ettenähtud andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise korral võib registripidaja ettevõtjat (või liitu) ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid kohustada andmeid esitama sunniraha (*Zwangsgeld*) (kuni 5000 eurot) ähvardusel (HGB § 14, BGB § 78). FamFG §-d 388 – 391 reguleerivad sunniraha määramist täpsemal: seda saab määrata korduvalt, kuni täitmiseni; vastuväite puhul seda hinnatakse ja sunniraha saab tühistada (FamFG § 390); sunniraha määramise ja vastuväite rahuldamatajätmise peale saab esitada määruskaebuse (FamFG § 391)

r) FamFG § 384 reguleerib kande tegemist registripidaja algatusel ja vaidlustamist viitega avalduse alusel kande tegemisele (§-d 382, 383).

FamFG § 395 järgi saab registripidaja ebaõige kande omal algatusel või kutseorganisatsiooni avaldusel kustutada, teatades kavatsusest asjaosalist ette ja võimaldades esitada vastuväide. FamFG § 399 võimaldab põhikirja seadusevastasuse korral anda tähtaja põhikirja seadusega kooskõlla viimiseks, selle tegematajätmisel aga ettevõtja sundlõpetada. Registrist kustutamise kohta varatuse tõttu FamFG § 394 alusel vt ka analüüsi 4.8.16.14.4.1.

s) HGB § 37 näeb ette registripidaja kohustuse keelata registris isikule mittekuuluva firma kasutamise trahvi (*Ordnungsgeld*) määramisega (vt ka FamFG § 392). HGB § 37a näeb ette kohustuse nime jm registriandmete esitamiseks äridokumentidel ja registripidaja õiguse selle rikkumisel määrata sunniraha.

t) Depooseadus *Depotgesetz* (edaspidi DepotG) reguleerib väärtpaberite, mh aktsiate hoidmist, pantimist, erinevaid õigussuhteid eri isikute vahel siin, registripidamist.

4.6.2 Austria

a) Füüsilisest isikust ettevõtjad (*Einzelunternehmer*), äriühingud, ühistud ja erasihtasutused (*Privatsiftungen*) kantakse äriregistrisse ehk firmaraamatusse (*Firmenbuch*), mida reguleeritakse üldiselt ettevõtteseadustikus *Unternehmensgesetzbuch* (edaspidi UGB) ja detailsemalt FBG-s (äriregistrisse kantavad subjektid on loetletud FBG §-s 2), lisaks kohalduvad FBG § 15 järgi kandemenetlusele üldsätted hagita menetluse seadusest (*Außerstreitgesetz*, AußStrG). N.ö tavalisi sihtasutusi (*Stiftung, Fond*) reguleeritakse BStFG-s, kus neile on ette nähtud ka eraldi register. Mittetulundusühinguid (*Verein*) reguleeritakse mittetulundusühingute seaduses (*Vereinsgesetz*, VerG) ja ka neile on ette nähtud eraldi register.

b) Äriregistrit peavad UGB § 7 järgi kohtud. Äriregistri pidamisega tegelevad kohtunikuabide seaduse (*Rechtspflegergesetz*, ARpflG) § 1 ja § 2 p 4 järgi esmajoones kohtuametnikest kohtunikuabid. ARpflG § 3 sätestab kohtunikuabina tegutsemise üldised nõuded ning § 23jj konkreetsed kvalifikatsiooninõuded. Kohtunikuabi taandamisele kehtivad kohtuniku taandamise sätteid; taandamise otsustab piirkonna kohtu (*Bezirksgericht*) eesistuja (president) (ARpflG § 7). Kohtunikuabi allub üksnes kohtu tööjaotusplaani järgi pädeva kohtuniku korraldustele; üldised juhised tuleb anda kirjalikult (ARpflG § 8).

c) Äriregister koosneb FBG § 1 lg 1 järgi pearaamatust (*Hauptbuch*) ja toimikust (*Urkundensammlung*). Registrit peetakse elektrooniliselt, tehnilised nõuded kehtestab justiitsminister (FBG §-d 28 ja 29).

d) FBG § 3 loetleb äriregistri kandeandmed üldiselt, § 4 täpsustab FIE-de ja isikuühingute lisaandmed, § 5 aktsiaseltsi ja osaühingu lisaandmed (neid sätestavad ka vastavalt aktsiaseltsiseaduse (*Aktiengesetz*, AAktG) § 32 ja (piiratud vastutusega) osaühingu seaduse (*GmbH-Gesetz*, AGmbHG) § 11), § 5a SE ja SCE lisaandmed ning § 6 ühistute lisaandmed. Erasihtasutuste kandeandmed on ette nähtud PSG § 13 lg-s 2. FBG § 12 reguleerib toimikuga seonduvat.

e) UGB § 9 lg 1 järgi võib äriregistri pearaamatu ja toimikuga tutvuda igaüks. Registriga ja dokumentidega tutvumine käib väljatrükkide vahendusel, tehniliste võimaluste olemasolul tagatakse

tutvumine päringute tegemisega abil, sh notarite juures (FBG §-d 33 – 35). FBG § 36 lubab nõuda registriga tutvumise kulude hüvitamist. Andmeid avalikustatakse ka Euroopa justiitsportaali kaudu (FBG § 37).

f) Äriregister on avalikult usaldatav. Kuni registrisse kandmisele kuuluvat asjaolu ei ole sinna kantud ega avalikustatud, ei saa isik, kelle huvides asjaolu tuli registrisse kanda, kolmandate isikute suhtes neile tugineda, v.a kui asjaolu neile teada oli (UGB § 15 lg 1). Kui asjaolu on registrisse kantud ja avalikustatud, peab kolmas isik seda enda suhtes kehtida laskma; see ei kehti õigustoimingute suhtes, mis tehti 15 päeva pärast kande teatavakstegemist, kui kolmas isik tõendab, et ta asjaolu ei teadnud ega pidanudki teadma (UGB § 15 lg 2). Ebaõige kande põhjustanud või tema jaoks äratuntavalt ebaõige kande süüliselt kustutamata jätnud isik peab ebaõigel kandel kolmanda isiku suhtes käibes kehtida laskma, kuivõrd ta ei tõenda, et kolmas isik ei toiminud kannet usaldades või teadis selle ebaõigsusest või pidi seda teadma (UGB § 15 lg 3).

g) UGB § 8 lg 1 järgi peavad ettevõtjad oma tegevuse äriregistrisse kandma. UGB § 12 reguleerib välismaiste õigussubjektide siseriiklike tegevuskohtade (*Zweigniederlassung*) registrisse kandmist. UGB § 13 reguleerib subjekti (*Rechtsträger*) asukoha muutmist Austrias.

Registrisse kantavate asjaolude muutumisel kui ka juriidilise isiku lõpetamisel tuleb samuti esitada avaldus registrisse kandmiseks (UGB § 34, FBG § 9 ja § 10 lg 1). Juhatuse liikmed ja likvideerijad peavad kohtule esitama oma allkirjanäidised (UGB 35).

h) Äriregistri kandemenetlusele kehtivad üldised AußStrG sätted hagita menetluse kohta menetlusosaliste, nende menetlusõigusvõime ja –teovõime ning esindamise, avalduse üldiste reeglite kohta. Olulisemad on ilmselt tähtaegade arvestamise reeglid (AußStrG § 23), tähtaegade ennistamine (AußStrG § 21), kättetoimetamine (AußStrG § 24), mille kõigi puhul on omakorda viidatud tsiviilprotsessiseaduse (*Zivilprozessordnung*, AZPO) vastavatele sätetele.

Kandeavaldused ja volikirjad peavad olema kirjalikud ja allkirjad kinnitatud (*öffentlich beglaubigt*) (UGB § 11, FBG § 16). Advokaadid ja notarid tagavad avalduste elektroonilise esitamise (FBG § 35a). avalduse tõestanud või kinnitanud notar võib avaldajat esindada kandemenetluses (FBG § 23). Justiitsminister saab kehtestada kandeavalduste esitamiseks formulare (FBG § 27). Juriidilise isiku registrisse kandmise avalduse allkirjastavad kõik juhatuse liikmed ning avaldusele lisatakse põhikiri jm dokumendid (UGB § 33). Kui avaldus on puudulik või kannet takistab kõrvaldatav takistus, annab kohus tähtaja puuduste kõrvaldamiseks (FBG § 17).

i) Äriregistri kandemenetlus ei ole vaid formaalne. Nt AAktG § 31 järgi peab kohus kontrollima asutamise õiguspärasust aktsiaseltsi registrisse kandmiseks. Kui kandega sissekantu õigusi riivataks, tuleb teda eelnevalt teavitada ja seisukohta küsida (FBG § 18). Kohus võib küsida vajadusel kande tegemiseks teavet kutseühendustelt (FBG § 14). Kandemenetluse saab peatada, kuni lahendatakse kohtuasi, mille lahendamiseest sõltub kasvõi osalt kande aluseks oleva õigussuhte olemasolu või puudumine (FBG § 19).

Kui kohtu jõustunud või viivitamata täidetava otsusega on tuvastatud asjaosaliste suhtes kohustus avalduse esitamiseks kanded või õigussuhe, mille suhtes tuleb kanne teha, piisab kanded teiste asjaosaliste avaldusest (UGB § 16 lg 1). Kui kohtulahendiga on kande tegemine keelatud, ei tohi kannet selle isiku tahte vastaselt teha, kelle algatusel otsus tehti (UGB § 16 lg 2).

j) Äriregistri kandeavaldus lahendatakse määrusega (*Beschluss*), mida pole vaja põhjendada; määrus on üldjuhul viivitamata täidetav (FBG § 20 lg 1, AußStrG § 36). Määrus kandeavalduse kohta toimetatakse kätte nii avaldajale kui pädevale kutseühendusele (FBG § 21 lg 1). Määruse kättetoimetamise ebaõnnestumisel registriaadressile jm teadolevatele aadressidele saab teha avaliku kättetoimetamise (FBG § 21 lg 3). UGB § 10 järgi tehakse kanded avalikult teatavaks

Kannetest tuleb teavitada maksuametit, osadest ka muid riigiasutusi (FBG § 22).

k) AußStrG §-des 45 – 71 on detailselt reguleeritud määruste vaidlustamist. Kaebetähtaeg määrusele on AußStrG § 46 järgi 14 päeva kättetoimetamisest. AußStrG § 49 järgi saab kaebuses (*Rekurs*) esitada uusi asjaolusid. AußStrG § 50 järgi saab esimese astme kohus saab kaebuse teatud juhul ise rahuldada. AußStrG § 62 lubab kaebust II astme kohtu määrusele (*Revisionsrekurs*) üksnes juhul, kui õiguslikult oluline küsimus.

ARpflG § 11 lg 1 järgi saab kohtunikuabi otsuseid vaidlustada nagu kohtuniku otsuseid. Väiksemates asjades saab ARpflG § 12 järgi kohtunikuabi otsuse peale esitada nn esildise (*Vorstellung*)

l) Olulise eelduse puudumise tõttu tehtud lubamatu kande võib kohus kustutada omal algatusel (FBG § 10 lg 2). FBG § 13 järgi peavad kohtud, muud riigiasutused ja notarid teavitama registripidajat ebaõigetest kannetest.

Kui ei esitata kohustuslikku kandeavaldust või ettenähtud dokumente või kasutatakse kasutajale mittekuuluvat firmat, võib kohus sundida isiku sunnirahaga (*Zwangsstrafe*) kuni 3600 eurot, mille määramisele võib isik esitada vastuväiteid; sunniraha võib määrata korduvalt (FBG § 24).

m) FBG § 39 järgi tuleb äriregistrisse märkida ühingu lõppemine, kui pankrotimenetlust ei alustata vara puudumise tõttu kulude katteks.

Varatu kapitaliühingu saab FBG § 40 lg 1 järgi likvideerimiseta kustutada kutseühenduse või maksuorgani avalduse alusel või kohtu algatusel; varatust eeldatakse, kui majandusaasta aruannet kaks aastat järjest ei ole esitatud. Kui pärast kustutamist ilmneb, et ühingul siiski on vara, toimub FBG § 40 lg 1 järgi likvideerimine, kohus määrab avalduse alusel likvideerija. FBG § 41 reguleerib ühingu teavitamist kustutamisest. FBG § 42 laiendab §-e 39-41 ka ühistutele ja erasihtasutustele.

n) UGB § 14 järgi peab registreeritud ettevõtja dokumentides näitama registriandmeid.

o) MTÜ-d tuleb VerG § 11 järgi registreerida pädeva täitevõimu asutuse (*Vereinsbehörde*) juures, milleks on VerG § 9 järgi eelduslikult kohalikud täitevorganid (*Bezirksverwaltungsbehörde*). VerG § 16 loetleb registriandmed ja näeb ette üldise registri pidamise korra. VerG § 17 järgi on kohalik register avalik osaliselt, põhiantmete osas, MTÜ saab taotleda ka andmete väljaandmise blokeerimist. VerG § 17 lg 8 järgi võib registrist andmete saaja neile tugineda, v.a kui ta andmete ebaõigsusest teadis või pidi teadma. VerG § 18 järgi peab siseminister tsentraalset elektroonilist liiduregistrit (ZVR), millele kohalikud registripidajad oma andmed esitavad. Ka ZVR on VerG § 19 järgi osaliselt avalik.

p) BStFG § 22 lg 1 järgi peab siseminister sihtasutust ja fondide registrit ning § 22 lg 2 sätestab registriandmed. Andmed on identifitseerimisel avalikult kättesaadavad (BStFG § 22 I). Avalikku usaldatavust ei ole andmetele seaduses antud.

4.6.3 Šveits

a) Šveitsi tsiviilseadustiku (*Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, ZGB) art 52 lg 1 järgi kantakse äriregistrisse (*Handelsregister*) põhimõtteliselt kõik juriidilised isikud.

Registripidamist reguleeritakse üldiselt OR-s, täpsemalt selle art-tes 927-943. Registri pidamise detailsem kord sisaldub Liidu Nõukogu (*Bundesrat*) kinnitatud äriregistri korras (HRegV), milleks annavad delegatsiooni OR art-d 929 ja 929a.

b) Äriregistri eesmärk on HRegV art 1 järgi õiguslike üksuste (Rechtseinheiten) konstitueerimine ja identifitseerimine; selle eesmärgiks on õiguslikult oluliste asjaolude kajastamine ja avalikustamine ning õiguskindlus ja kolmandate isikute kaitse.

Nendeks õiguslikeks üksusteks, keda/mida saab registrisse kanda, on HRegV art 2 järgi:

- FIE-d (Einzelunternehmen);
- täisühingud (Kollektivgesellschaften);
- usaldusühingud (Kommanditgesellschaften);

- aktsiaseltsid (Aktiengesellschaften);
- usaldusaktsiaseltsid (Kommanditaktiengesellschaften);
- (piiratud vastutusega) osaühingud (Gesellschaften mit beschränkter Haftung);
- ühistud (Genossenschaften);
- liidud (*Vereine*);
- sihtasutused (*Stiftungen*);
- usaldusühing kollektiivseks rahapaigutuseks (usaldusfond) (*Kommanditgesellschaft für kollektive Kapitalanlagen*);
- kindla kapitaliga investeerimisühing (Investmentgesellschaft mit festem Kapital);
- muutuva kapitaliga investeerimisühing (Investmentgesellschaft mit variablem Kapital);
- avalikõiguslikud juriidilised isikud (*Institute des öffentlichen Rechts*);
- filiaalid (Zweigniederlassungen).

c) OR art 934 lg 1 järgi on ettevõtjal kohustus end äriregistrisse kanda. HRegV art 36 täpsustab, millised FIE-d (*Einzelunternehmer*) peavad olema registrisse kantud. Registrisse tuleb kanda ja õigusvõime on üheselt seotud registrikandega aktsiaseltsi, osaühingu kui ühistu jaoks (OR art-d 640, 641, 778, art 779 lg 1, art 838 lg 1). Täisühing (*Kollektivgesellschaft*) ja usaldusühing tuleb vastavalt OR art art 552 lg 2 ja art 594 lg 3 järgi registrisse kanda, kui see tegeleb majandustegevusega, muu seltsing (*Gesellschaft*) saab täisühinguks või usaldusühinguks registrisse kandmisest (OR art 595). Registrisse ei pea kandma avalikõiguslikke juriidilisi isikuid ja liite (*Verein*), millel ei ole majanduslikke eesmärgi. ZGB art 61 lg 1 järgi võib registrisse kanda iga liidu, kuid lg 2 järgi peab kandma, kui selle eesmärk on ettevõtte majandamine ja see on revisjonikohustuslik. OR art 935 järgi on siseriiklike filiaalide registreerimise kohustus tegevuskohas ning ka välismaiste firmade Šveitsi filiaalid tuleb registrisse kanda.

d) OR art 927 ning HRegV art-te 3 ja 4 järgi korraldavad äriregistrite pidamise kantonid, kes määravad ka registripidaja ehk äriregistriametite (*Handelsregisterämter*) ja järelevalve teostaja. HRegV art 5 järgi teostab ülemjärelvalvet Šveitsi justiits- ja politseedepartement; üleriigiline äriregistriamet (EHRA) Liidu Justiitsameti juures võib anda juhiseid registripidamise alal ja kontrollida kantonite kannete õiguspärasust ja lubatavust. EHRA peab HRegV art 13 järgi ka keskregistrit kõigi kantonite põhiregistrite kannete kohta

OR art 928 järgi vastutavad registripidaja ja järelevalveasutused tekitatud kahju eest; kanton kannab vahe, kui vastutav ametnik seda katta ei suuda.

e) HRegV art 6 järgi koosneb äriregister elektroonilisest päevaraamatust (Tagesregister), elektroonilisest põhiregistrist (Hauptregister), kandeavaldustest ja dokumentidest.

HRegV art-d 12b-12e reguleerivad elektroonilist asjaajamist registriga, art-d 116 - 122 kannetega seonduvaid tehnilisi üksikasju ning art 169 registri elektroonilise süsteemi nõuded turvalisuseks jm

f) Kandeandmed on eri registrisubjektide kohta on ette nähtud nt FIE kohta HRegV art-s 38, täis- ja usaldusühingu kohta HRegV art-s 41, aktsiaseltsi kohta OR art-s 642 ja HRegV art-s 45, osaühingu kohta HRegV art-s 73, ühistu kohta HRegV art-s 87, liidu kohta HRegV art-s 92, sihtasutuse kohta HRegV art-s 95, avalikõigusliku juriidilise isiku kohta HRegV art-s 107, filiaalide kohta HRegV art-tes 110 ja 114

HRegV art 9 näeb ette põhiregistri kannete tehnilised andmed. HRegV art 30 lubab registrisse kanda ka seadusega sätestamata asjaolusid, kui kanne vastab registri eesmärgile ja andmete avalikustamise vastu on avalik huvi.

g) OR art 930 ja HRegV art 10 järgi on põhiregister, avaldused ja esitatud dokumendid avalikud, päevaraamatu kanded on avalikud EHRA loal; avalikud ei ole kandega seotud kirjavahetus. HRegV art 11 reguleerib registriga tutvumist ja väljavõtete saamist. HRegV art 12 järgi võimaldavad kantonid

põhiregistri kannetele elektroonilist tasuta juurdepääsu interneti vahendusel. EHRA keskregistri andmed on HRegV art 14 järgi elektrooniliselt päringuga tasuta kättesaadavad.

h) Äriregistril on ka avalik usaldatavus. OR art 933 lg 1 järgi ei saa tugineda vastuväitele, et keegi ei teadnud kolmandate isikute suhtes kehtivat kannet ning lg 2 järgi, kui asjaolu, mis tuli registrisse kanda, sinna kantud ei ole, võib sellele kolmanda isiku suhtes tugineda vaid juhul, kui tõendatakse, et see oli talle teada.

i) HRegV art 15 lg 1 järgi tehakse kanne registrisse avalduse või kohtulahendi alusel või omal algatusel. Sissekantavate asjaolude kohta tuleb HRegV art 15 lg 2 järgi esitada dokumendid. HRegV art 16 näeb ette sisu- ja vorminõuded avaldusele, art 17 avalduse allkirjastamiseks õigustatud isikud ning art 20 esitatavate dokumentide vormi- ja keelenõuded. HRegV art-tes 37, 40, 43, 71, 84, 90, 94, 106 ja 109 täpsustatakse FIE, äriühingute, liitude, sihtasutuste, avalikõiguslike juriidiliste isikute ja filiaalide registriavalduse andmeid ja esitamisele kuuluvaid dokumente. OR art 931a järgi allkirjastavad juriidiliste isikute kandeavaldused ülema juht- või valitsemisorgani liikmed.

HRegV art 19 reguleerib kohtulahendi alusel kande tegemisest.

j) Kandemenetlus ei ole vaid formaalne, registripidaja peab kontrollima kande tegemise seaduslikke eeldusi, mh kooskõla juriidilise isiku põhikirjaga (OR art 940, HRegV art 28). *HRegV art 26 järgi peavad kanded olema tõesed ega tohi eksitada ega avalike huvidega vastuolus olla.* HRegV art 162 järgi võib registripidaja kolmanda isiku vastuväite alusel kannete tegemise ajutiselt blokeerida (*Registersperre*); kohus lahendab selle lubatavuse

k) OR art 932 järgi määratakse kandeage avalduse päevikus märkimise ajaga, kuid kolmandate isikute suhtes kehtib kanne järgmisest päevast avaldamisest. OR art 936a järgi saavad äriregistrisse kantud registrikoodi. OR art 931 järgi avalikustatakse kanded *Schweizerische Handelsamtsblatt's*.

l) Registrisse tuleb kanda seaduses sätestatud andmed. Kui asjaolu tuleb registrisse kanda, tuleb sinna kanda ka iga selle asjaolu muudatus ning kui registrisse kantud ettevõtte tegevus lõpeb või see läheb teisele isikule üle, tuleb esitada avaldus kande kustutamiseks (OR art-d 937 ja 938, HRegV art 27). Kui juriidilise isiku organi liikmena registrisse kantud isiku ametiaeg lõpeb, peab juriidiline isik esitama avalduse kande kustutamiseks; avalduse võib esitada ka välja langenud isik ise (OR art 938b). Registripidaja peab asjaosalistele avalduse esitamise kohustust meenutama ja vajadusel kande omal algatusel tegema (OR art 941, HRegV art 152).

Andmete esitamiseks kohustatud (sh juhatuse liiget) saab selleks sundida sunnirahaga (*Ordnungsbusse*) 10 – 500 franki (OR art 943). Kandeavalduse esitamiseks kohustatud isik peab selle tahtliku või hooletu tegematajätmise korral sellega põhjustatud kahju (OR art 942). OR art 939 ja HRegV art 158 järgi tuleb registrisse kanda ka ühingu pankrotimenetluse alustamine pärast ametliku teate saamist kui ka ühingu lõpetamine.

m) Kui ühing ei tegutse enam ja pole ka realiseeritavat vara, võib registripidaja pärast kolmekordset tulemusteta üleskutset (*Rechnungsruf*) vastuväite esitamiseks, ta registrist kustutada (OR art 938a, HRegV art 155). HRegV art 164 lg 1 järgi võib kohus avalduse alusel ette näha kustutatud subjekti taastamise registris, kui on põhjendatud, et pärast likvideerimist jäi järgi realiseeritavaid või jaotatavaid aktiivaid, kustutatud subjekt osaleb kohtumenetluses poolena, taastamine on vajalik avaliku registri puhastamiseks või taastamine on vajalik pankrotimenetluse lõpetamiseks. Registripidaja teeb kande kohtu korraldusel (HRegV art 164 lg 4).

n) Kui registripidaja tuvastab juriidilise isiku seadusega imperatiivselt ettenähtud organisatsioonis puuduse, esitab ta kohtunikule avalduse vajalike meetmete rakendamiseks (OR art 941a, HRegV art 154).

o) HRegV art-tes 123 – 127 reguleeritakse subjekti asukohavahetust Šveitsis, välismaalt Šveitsi ja Šveitsist välismaale, art-tes 128-148 ümberkorraldamist (*Umstrukturierung*), sh ühinemist, jagunemist, ümberkujundamist, vara ülekanmist.

p) HRegV art 165 järgi saab registriametite otsuseid vaidlustada iga kantoni määratud kõrgema astme kohtus; kaevata võivad isikud, kelle avaldus jäeti rahuldamata või kes on kandest vahetult puudutatud.

4.6.4 Soome³¹⁰

a) Soomes on sisse seatud äriregister (*kaupparekisteri*), mida reguleerivad äriregistri seadus (*kaupparekisterilaki*, edaspidi FI KR) ja ettevõtteandmete seadus (*yrittys- ja yhteisötietolaki*, edaspidi FI YYL); erisätted ühinguid reguleerivates seadustes. Samuti on eraldi mittetulundusühingute register (*yhdistysrekisteri*), mida reguleerib *yhdistyslaki* 9. ptk ning sihtasutuste register (*säätiörekisteri*), mida reguleerib *säätiölaki*.

b) Äriregistrisse kantakse aktsiaseltsid, täis- ja usaldusühingud, tulundusühistud, füüsilisest isikust ettevõtjad, filiaalid, EL-i ühingud jm eriliigilised äriühingud. Mittetulundusühingute registrisse kantakse mittetulundusühingud, sihtasutuste registrisse sihtasutused.

c) Registreid peab Patendi- ja registriamet (*Patentti- ja rekisterihallitus*), riigiasutus majandus- ja tööministeeriumi haldusalas. Kandeid tehakse elektroonilise või kirjaliku avalduse alusel. Avaldus tuleb esitada soome või rootsi keeles. Äriregistris on võimalik taotleda kande tegemist kindlal ajal.

Avaldus lahendatakse äriregistri puhul 4–6 tööpäeva jooksul, mittetulundusühingute registri puhul 7 – 15 tööpäeva jooksul. Vajadusel antakse tähtaeg puuduste kõrvaldamiseks. Patendi- ja registriameti otsuse peale saab esitada kaebuse halduskohtule.

d) Registrisse kantakse ühingu liik ja nimi, registrikood, registrijärgne asukoht, kontaktandmed, ühingu esindajad, peamine tegevusala, teave lõpetamise, tegevuse peatamise, pankroti jms kohta. Sihtasutuse kohta kantakse registrisse mh ka tegevuse eesmärk ja vara haldajate kogu liikmed.

Andmed on interneti kaudu avalikult kättesaadavad, osaliselt tasu eest. Osal kannetest (nt põhikirja muutmine) on konstitutiivne tähendus, suurem osa kandeid on informatiivsed ja täidavad andmete avalikustamise funktsiooni. Kui esitatakse avaldus ühingu esindamiseks õigustatud isikute muutmiseks, loetakse muutus heauskse kolmanda isiku suhtes kehtivaks registrisse kandmisest.

e) Andmete esitamise kohustus on ühingul või sihtasutusel, registripidaja poolne andmete sisuline kontroll on piiratud. Registripidaja saab andmeid kontrollida ja uuendada rahvastikuregistri andmete alusel ning teatud juhul (nt pankroti väljakuulutamisel) on kohtul kohustus registrele andmeid esitada.

4.6.5 Rootsi³¹¹

a) Rootsis peetakse äriregistrit, mida reguleeritakse äriregistri seaduses (*handelsregisterlag*, edaspidi SE HRL), aktsiaseltside registriga seonduvaid sätteid sisaldub SE ABL-is, eelkõige selle 27., 30. ja 31. ptk-s.

b) Registrisse kantakse füüsilisest isikust ettevõtjad, filiaalid, piiratud vastutusega ühingud (avalikud ja eraaktsiaseltsid), täis- ja usaldusühingud, tulundusühistud ja EL-i ühingud.

³¹⁰ Äriregister: <https://www.prh.fi/en/kaupparekisteri/rekisterointipalvelut.html>

ülevaade: https://www.prh.fi/stc/attachments/rekisteri- ja tietosuojaselosteet/rekisteriseloste_kaupparekisteri_EN.pdf

MTÜ registri ülevaade: https://www.prh.fi/stc/attachments/rekisteri- ja tietosuojaselosteet/rekisteriseloste_yhdistysrekisteri_EN.pdf

registrimenetluse ülevaade:

https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-fi-et.do?init=true&member=1

³¹¹ Äriregister: <http://www.bolagsverket.se/en>; registri ülevaade: [https://e-](https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-se-en.do?member=1)

[justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-se-en.do?member=1](https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-se-en.do?member=1).

c) Registrit peab Ühinguregistri Amet (*Bolagsverket*), registripidamist reguleerib Ühinguregistri Ameti seadus (*Förordning med instruktion för Bolagsverket*, edaspidi SE FBV).

d) Registrisse kantakse ühingu nimi ja aadress, registrinumber, registreerimistunnistus, ühingu esindajad (sh juhatuse liikmed), majandusaasta aruanded, põhikiri, maksejõuetus ja likvideerimine. Registrisse kantud andmed avaldatakse selleks ettenähtud väljaandes (*Post- och Inrikes Tidningar*) ning need on internetis kättesaadavad, osaliselt tasu eest.

e) Registrisse kantud andmed loetakse pärast avaldamist üldteada asjaoluks. Kui tegelikud või registrisse kantud andmed on avaldatud andmetega vastuolus, võib kolmas isik tugineda avaldatud andmetele (ühing peab tõendama, et kolmas isik teadis tegelikke asjaolusid).

f) Andmete esitamise kohustus on ettevõtjatel, register andmete õigsust ei kontrolli. Avaldused esitatakse registrile kirjalikult või elektrooniliselt. Osa avaldusi on võimalik esitada inglise keeles. Vajadusel annab registripidaja tähtaja puuduste kõrvaldamiseks.

g) Äriregistri ameti otsuste peale saab esitada kaebuse halduskohtule, mõnel juhul ka üldkohtule (maksejõuetuse ja likvideerimisega seotud asjades) ja valitsusele (asjades, mis puudutavad välisriigi isiku õigust olla osanikuks või juhtorgani liikmeks).

h) Registripidaja võib teha juhatusele ettekirjutuse andmete esitamiseks ja esitamata jätmise korral ühingut trahvida

4.6.6 Lätis³¹²

a) Lätis on äriregister (*komercreģistrs*), mida reguleeritakse üldiselt LV KL-i II osas. Sinna kantakse aktsiaseltsid, osaühingud, täis- ja usaldusühingud, füüsilisest isikust ettevõtjad ja filiaalid. Lisaks peetakse mittetulundusühingute ja sihtasutuste kohta eraldi registrit (*biedrību un nodibinājumu reģistrs*), mida reguleeritakse LV BN-i II ptk-s.

b) Registreid peab nn ettevõtjate register (*uzņēmumu reģistrs*), avalik-õiguslik asutus (juriidiline isik) justiitsministeeriumi haldusalas. Registripidamise aluseks on äriregistri põhimäärus *Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru*.³¹³

c) Registrisse kantakse mh registrinumber, nimi, juriidilise isiku õiguslik vorm, registreerimise, registrist kustutamise või tervendamise kuupäev, juhatuse liikmed, registrijärgne asukoht, likvideerimine.

d) Kanded avaldatakse elektrooniliselt ametliku väljaande (*Latvijas Vēstnesis*) veebilehel. Registrid on avalikud. Osa andmeid on tasuta kättesaadavad, lisaks on tasu eest võimalik esitada teabenõue

Kolmandad isikud saavad pärast avaldamist kannetele tugineda. Heauskne isik võib avaldatud teabele tugineda ka siis, kui see ei vasta registri kannetele või tegelikule olukorrale

e) Avaldusi vaatavad läbi riiginotarid ja registrit juhib riigi peanotariaat. Kande tegemise aluseks on avaldus või kohtulahend. Avaldused ja dokumendid esitatakse kirjalikult või elektrooniliselt. Võõrkeelsetele dokumentidele peab olema lisatud notari kinnitatud tõlge

Kandeavaldus lahendatakse kolme tööpäeva (mittetulundusühingute ja sihtasutuste puhul seitsme päeva) jooksul. Vajadusel antakse tähtaeg puuduste kõrvaldamiseks. Riiginotarite otsuste peale esitatud kaebuseid vaatab läbi riigi peanotariaat, mille otsuse saab vaidlustada halduskohtus.

f) Andmete esitamise kohustus on avaldajal, registripidaja andmete sisulist õigsust ei kontrolli. Valeandmete esitamine on karistatav haldus- ja kriminaalkorras

³¹² Lätis äriregister: <http://www.ur.gov.lv/?v=en>

Lätis äriregistri ülevaade: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-lv-et.do?member=1
<https://www.company-taxes.info/registration-of-companies/register-of-enterprises-of-the-republic>

³¹³ Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru. Kättesaadav: <http://likumi.lv/doc.php?id=72847>.

4.6.7 Leedu³¹⁴

a) Leedus on ühtne juriidiliste isikute register (*juridinių asmenų registras*), mida reguleeritakse juriidiliste isikute registri seaduses *juridinių asmenų registro įstatymas* (edaspidi LT JAR) ja CK II rmt 2. osa 5. ptk-s, erisätteid aga ühinguid reguleerivates seadustes. Registrisse kantakse kõik Leedus tegutsevad juriidilised isikud, sh osahingud, aktsiaseltsid, täis- ja usaldusühingud, väikesed isikuühingud, kooperatiivsed ühistud, avalikes huvides tegutsevad ühingud, mittetulundusühingud ja sihtasutused.

b) Registrit peab registrikeskus (*registru centras*), justiitsministeeriumi asutatud piiratud vastutusega riigi äriühing.

c) Registrisse kantakse juriidilise isiku nimi, registrikood, õiguslik vorm ja seisund, registrijärgne asukoht, juhtorganid ja esindusõigus, filiaalid, tegevuspiirangud, lõpetamise aeg jm.

d) Kandeid tehakse avalduse alusel. Avaldus ja dokumendid peavad olema leedu keeles. Avaldus lahendatakse viie tööpäeva jooksul. Vajadusel antakse tähtaeg puuduste kõrvaldamiseks. Kande tegemisest keeldumise peale saab esitada kaebuse kohtule.

e) Andmed avaldatakse järgmisel päeval pärast registrisse kandmist. Tasuta saab üldist teavet (registrikood, nimi, registrijärgne asukoht, õiguslik vorm ja seisund), muu teabe saamiseks tuleb kasutada tasulist teenust.

f) Kui registri juhataja avaldab väljavõtte registrisse kantud teabest või andmetest või registris olevate dokumentide koopiad, käsitatakse seda nii, et need on *prima facie* kehtivad. Registrikanded, mille sisuks on juriidilise isiku asutamine, organite, juhtorgani liikmete ja esindusõiguslike isikute või tegevuse lõpptähtaja muutmine, on konstitutiivsed.

Andmete esitamise kohustus on juriidilisel isikul.

g) Kui andmeid ei ole viie aasta jooksul uuendatud, saab juriidilise isiku registrist kustutada. Registrile valeandmete esitamine või andmete esitamata jätmine on karistatav halduskorras trahviga

4.6.8 Suurbritannia³¹⁵

a) Suurbritannias on olemas äriregister, mida reguleeritakse CA 35. osas. Sinna kantakse era- ja avalikud aktsiaseltsid, aktsiateta eraühingud, piiratud vastutusega isikuühingud, usaldusühingud jm eriliigilised äriühingud.

b) Registrit peab äriühingute koda (*Companies House*) kui täitevvoimu asutus.

c) Kandeid tehakse elektroonilise või kirjaliku avalduse või kohtulahendi alusel; avaldus ja dokumendid peavad üldiselt olema inglise (või kõmri) keeles või esitatud koos kinnitatud tõlkega. Puudustega avalduste puhul loetakse, et neid ei ole nõuetekohaselt esitatud, aga registripidaja võib avalduse vastu võtta ja puuduse ise kõrvaldada, kui selleks on ühingu nõusolek.

d) Kaebused vaatab kõigepealt läbi registripidaja ja seejärel kohtuväline menetleja.

e) Registrisse kantakse äriühingute kohta nimi ja vorm, registrijärgne aadress, juhtorganite liikmed, põhikiri, majandusaasta aruanded, likvideerimine ja maksejõuetus.

f) Registrisse kantud teave tehakse avalikult kättesaadavaks.

³¹⁴ Registrikkeskus: <http://www.registrucentras.lt/en/>
juriidiliste isikute registri ülevaade: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-lt-et.do?member=1.

³¹⁵ Äriühingute koda: <https://www.gov.uk/government/organisations/companies-house>
äriregistri ülevaade: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-UK-et.do?clang=en
ühistute register: <https://mutuals.fsa.gov.uk/>

Üldjuhul registrisse kantud teabel õiguslikku tähendust ei ole. Registrikande õigsusele saab tugineda, kui tegemist on teabega äriühingu vormi, registrijärgse aadressi, äriühingu nime, ümberregistreerimise ning kapitali vähendamise kohta. Äriühing ei saa heausksete kolmandate isikute suhtes tugineda põhikirja muutmisele, juhatuse liikmete muutmisele, registrijärgse asukoha muutmisele, likvideerimise korralduse andmisele või likvideerija määramisele, kui seda ei ole registrisse kantud.

g) Teabe esitamise kohustus on äriühingul, mis peab igal aastal andmete õigsust kinnitama. Registripidaja saab nõuda andmete esitamist kohtu kaudu. Registripidaja kontrollib üksnes esitatud teabe vormi, mitte sisulist õigsust.

Registripidajale teadlikult või hooletusest väära, eksitava või petliku teabe esitamine on kriminaalkorras karistatav; teabe esitamisega viivitamise eest saab määrata trahvi.

h) Eraldi register on ühistutele (*mutuals public register*), mida reguleeritakse GB CCBS-i I osas. Sinna kantakse erinevad ühistegevusel põhinevad ühingud, mis äriühingute hulka ei kuulu, sh kooperatiivsed ja kogukonna huvides tegutsevad ühistud. Seda registrit peab Finantstegevuse Amet (*Financial Conduct Authority*) finantsteenuste ja –turu seaduse *Financial Services and Markets Act 2000* (edaspidi GB FSM) alusel.

Kandeid tehakse kirjaliku või elektroonilise avalduse alusel. Avaldus lahendatakse 15 tööpäeva jooksul. Ühistu registrisse kandmata jätmist või registrit eemaldamist saab vaidlustada kohtus.

Registrisse kantakse ühistu nimi, registrikood, aadress, asutamisega seotud andmed. Registrisse kantud teave on interneti kaudu avalikult kättesaadav. Andmete esitamise kohustus on ühistul. Andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise eest saab ühistut või selle esindajaid trahvida

4.6.9 Delaware³¹⁶

a) Delaware's eraldi juriidiliste isikute ja ühingute register puudub. Registreerimisele kuuluvad andmed esitatakse riigisekretärile (*Secretary of State of Delaware*), täpsemalt ühingute osakonnale (*Division of Corporations*), kus andmed ja dokumendid hoiustatakse.

b) Avaldused esitatakse kirjalikult või elektrooniliselt. Avaldused lahendatakse paari tööpäeva jooksul.

c) Ühingute kohta avalikustatakse ühingu nimi ja vorm, põhitegevus, registrinumber, registreeritud esindaja ja aadressi, telefoninumber, residentsus.

Interneti kaudu on vabalt kättesaadav teave ühingu nime, registrinumbri, asutamise kuupäeva, registreeritud esindaja, aadressi, telefoninumbri ja residentsuse kohta. Muid andmeid on võimalik saada tasu eest.

d) Andmete esitamise kohustus on ühingul. Register väljastatud andmete õigsuse eest ei vastuta.

4.6.10 Madalmaad³¹⁷

a) Madalamaades peetakse ühtset äriregistrit (*handelsregister*) nii äriühingutele, FIE-dele kui ka mittetulundusühingutele ja sihtasutustele. Registri tegevuse aluseks on äriregistri seadus *Handelsregisterwet* (edaspidi NL HRW).

b) Registrit peab Kaubanduskoda (*Kamer van Koophandel*), mis tegutseb Kaubanduskoja seaduse *Wet op de Kamer van Koophandel* (edaspidi NL WKK) alusel. See on kvaasi-autonoomne valitsusväline organisatsioon.

³¹⁶ Ühingute register: <https://icis.corp.delaware.gov/Ecorp/EntitySearch/NameSearch.aspx>.

³¹⁷ Kaubanduskoda: <https://www.kvk.nl/english/>

Madalmaade äriregistri ülevaade: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-nl-en.do?member=1.

c) Registrisse kantakse subjekti nimi, kontaktandmed, asukoht, kapital (aktsiad või osad), juhatuse liikmed ja volitatud esindajad, tegevusalad, majandusaasta aruanded.

d) Teave on avalik ja interneti kaudu kättesaadav. Üldine teave on tasuta, osa teenuste eest tuleb maksta.

Registrisse kantud ja avaldatud teave on reeglina kehtiv ja kolmandate isikute jaoks õiguslikult siduv.

e) Andmete esitamise kohustus on subjektil.

4.6.11 Luksemburg

a) Luksemburgis on ühtne äriregister (*registre de commerce et des sociétés*) nii äriühingute kui mittetulundusühingute ja sihtasutuste jaoks. Seda reguleeritakse äriregistri seadusega *Loi du 19 décembre 2002 concernant le registre de commerce et des sociétés ainsi que la comptabilité et les comptes annuels des entreprises et modifiant certaines autres dispositions légales* (edaspidi LU LRC).

b) Justiitsminister on teinud äriregistri haldamise ülesandeks majandushuviühingule GIE RCSL, millesse kuuluvad riik, kaubanduskoda (*Chambre de Commerce*) ja ametikoda (*Chambre des Métiers*).

c) Kandeid tehakse elektroonilise või kirjaliku avalduse alusel. Võimalik on taotleda kande tegemist kindlal ajal.

d) Registrisse kantakse nimi, tegevusala, kapital, juhtorganite koosseis, audiitorid, volitatud esindajad, majandusaasta aruanded.

e) Teave avaldatakse ametlikus teatajas (*Mémorial C, Recueil des sociétés et associations*). Osa põhiteabest on tasuta kättesaadav äriregistri veebilehelt, muude teenuste eest peab maksma

Registrisse kantav teave muutub kolmandate isikute suhtes kehtivaks alates avaldamisest, v.a kui äriühing suudab tõendada, et isik teadis mingit asjaolu juba varem. Kolmandad isikud võivad tugineda ka avaldamata teabele; heauskne kolmas isik võib tugineda avaldatud teabele ka juhul, kui see erineb kandeavalduses esitatud teabest

f) Andmete esitamise kohustus on ettevõtjal või ühingul; registripidaja andmeid sisuliselt ei kontrolli

4.7 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

4.7.1 Üldiselt

a) Üldistest küsimustest registriõigusliku regulatsiooni kohta on lisaks alateemades konkreetselt käsitletutele allpool puudutatud järgmiseid:

- regulatsiooni üldine põhiseaduspärasus;
- regulatsiooni üldine õigusselgus ja loogilisus, mh normid eri seadustes ja seadusest alamalseisvates aktides, nn aegunud normid.

b) Üldise küsimusena saab välja tuua ka eraõiguslike juriidiliste isikute õigusvõime seoses registrikandega, eriti selle lõpu seostamise ja probleemid registrist kustutamise, kuid seda on juba eelneva analüüsi käigus käsitletud.

4.7.2 Regulatsiooni üldine põhiseaduspärasus

4.7.2.1 Üldiselt

a) Üldiselt saab välja tuua küsimused regulatsiooni formaalsest põhiseaduspärasusest. Konkreetselt analüüsitakse küsimust, kas tegu on kohtukorraldust ja kohtumenetlust reguleerivate normidega PS § 104 p 14 tähenduses, mida saab kehtestada ja muuta üksnes Riigikogu koosseisu häälteenamusega. Sellega seondub küsimus sellest, kas registrimenetluse näol on tegu õigusemõistmisega PS § 146 mõttes. Allpool käsitletakse eraldi õigusselguse küsimust

b) Eraldi leiab allpool käsitlemist ka küsimus sellest, kas põhiseaduspärane on kohtunikuabi ja kohtuniku pädevusjaotus registrimenetluses PS § 146 ja § 48 lg 4 mõttes. Samuti analüüsitakse eraldi allpool küsimusi, kas tagatud on kooskõla PS §-ga 113, mille järgi mh lõivud ja trahvid sätestab seadus ning kas tagatud on riigivastutus registrimenetluses põhjustatud kahju eest, samuti edasikaebeõiguse, järelevalve ja trahvidega seotud ja lähteülesandes püstitatud küsimusi.

4.7.2.2 Registrimenetlus kui õigusemõistmine ja kohtumenetlus PS mõttes

a) Hindamaks küsimust registrimenetlusest kui kohtumenetlusest PS § 104 p 14 mõttes ei saa mööda küsimusest, kas registrimenetluse näol on tegu õigusemõistmisega PS § 146 esimese lause mõttes, mille järgi mõistab õigust ainult kohus (sama tuleneb põhimõtteliselt EIÕK art 6 lg 1 esimesest lausest). Põhjalikumalt on seda küsimust käsitlenud J. Jäätma³¹⁸, kes eristab Eesti Riigikohtu praktika ja õiguskirjanduse alusel õigusemõistmise formaalset, materiaalselt ja funktsionaalset määratlemist. Tema lõppjäreldus oli, et kui tegemist on õigusemõistmisega formaalses ja materiaalses tähenduses, peab reeglina seda ülesannet täitma kohtuvõim. Kui ülesanne on materiaalses mõttes õigusemõistmine, võivad seda ülesannet täita ka muud organid kui kohus juhul, kui see on PS kohaselt õigustatav kas siis privaatautonomia või enesekorraldusõigusega.

b) Nii J. Jäätma käsitluses kui PS kommentaarides on esindatud Eestis laialt levinud PS § 146 lihtsustatud käsitlus, mille järgi piisab PS § 146 nõuete järgmiseks sellest, kui lõppastmes on võimalik õiguste kaitse küsimuses pöörduda kohtusse, sõltumata sellest, missugune organ õigusvaidluse algelt lahendab³¹⁹. Selline seisukoht on siiski vähemasti problemaatiline, kuna võimaldaks sisuliselt kogu õigusemõistmise tsiviilasjades esimese astmena üle kanda haldusorganitele, jättes kohtusse vaid kaebeväimuse. See aga oleks vastuolus nii PS § 146 esimese lause teksti kui tegeliku mõttega. Lisaks on Riigikohus vähemasti viimaste aastate praktikas nii kohtujuristi kui kohtunikuabi pädevust menetluskulude kindlaksmääramisel analüüsid leidnud, et kuna tegu on sisuliselt õigusemõistmisega, peavad seda lahendama kohtunikud³²⁰. Loogiliselt järeldub sellest ka see, et seega peaksid seda lahendama kohtud.

c) Üldiselt on siiski tunnustatud seisukoht, et registrimenetlus ei ole õigusemõistmine PS § 146 mõttes ega pea seega ka kohtute pädevuses olema. Seda on leitud pikemalt põhjendamata nii PS kommentaarides kui sellest on lähtunud ka J. Jäätma.³²¹ Analüüsi autorid ei sea seda seisukohta iseenesest kahtluse alla. Samas ei saa siiski väita, et kogu registrimenetlusel ei ole õigusemõistmisega midagi pistmist. Nimelt on just kohtu pädevusse PS § 48 lg 4 järgi antud õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetamise või peatamise, samuti selle trahvimise otsustamine. See on aga täna oluline osa registriosakonna järelevalvelisest tegevusest. Sisu poolelt võib registrimenetluses aga lahendada (vähemasti esialgselt) ka õigusvaidlusi (nt juriidilise isiku organi otsuse kehtivuse üle), olgugi kandemenetluse vahenditega.

d) PS § 104 p 14 näeb ette üldise nõude, et ainult Riigikogu koosseisu häälteenamusega saab vastu võtta ja muuta kohtukorralduse seadust ja kohtumenetluse seadusi. Eeldades, et registrimenetlus ei ole õigusemõistmine PS § 146 mõttes, ei peaks seega registrimenetluse regulatsiooni jaoks kehtima ka kvalifitseeritud seaduse nõue. Samas vähemasti järelevalvefunktsioon seda ometigi on. PS kommentaarid on avaldatud (olgugi mitte kindlat) arvamust, et ka kohtusüsteemile muude kui õigusemõistmise ülesannete panemine on PS § 104 p-ga 14 hõlmatud. Seda kinnitab ka Riigikohtu seisukoht lugeda kohtumenetluse seaduseks PS § 104 p 14 mõttes KAS § 50 lg 2, mis nägi ette Finantsinspeksioonile õiguse nõuda krediidiasutuse juhi tagasikutsumist kohtu poolt³²² (mis vaevalt rohkem õigusemõistmine PS § 146 mõttes on kui registrimenetlus).

³¹⁸ J. Jäätma. Kas õigusemõistmine on üksnes õiguse mõistmine?, *Juridica*, 2016, nr 2, lk 75-86.

³¹⁹ PS-Komm (2017)/Narits – Lõhmus, § 146, äärenr 5.

³²⁰ RKÜKo 04.02.2014, 3-4-1-29-13, p 43; RKÜKm 26.06.2014, p 56.

³²¹ Vt PS-Komm (2017)/Narits – Lõhmus, § 146, äärenr 13; Jäätma, lk 80.

³²² RKPSJKo 27.02.2015, 3-4-1-54-14, p 51.

e) Lugesdes registrimenetluse kohtumenetluseks PS § 104 p 14 mõttes, tekib küsimus mitte ainult sellest, kas registrimenetlust reguleerivad sätted on kehtestatud Riigikogu koosseisu hääldenamusega, vaid ka sellest, kuivõrd võib asjassepuutuva regulatsiooni seadusest allapoole delegeerida. Riigikohus on tunnistanud PS-ga vastuolus olevaks ja kehtetuks Vabariigi Valitsuse määruse menetluskulude vastaspoolelt väljamõistmise piirmäärade osas, lugesdes selle PS § 104 p 14 küsimuseks³²³. Samas ei hõlmanud Riigikohus PS § 104 p 14 kaitsealasse Eesti Advokatuuri kehtestatud riigi õigusabi tasu määrasid ja kulutuste hüvitamise korda koos delegatsiooninormiga riigi õigusabi seaduses, leides, et tegemist ei ole n.ö piisavalt olulise kohtumenetlusega seotud küsimusega³²⁴.

Sellest saab järeldada, et ka kohtumenetlusega seonduvaid küsimusi saab seadusandja delegeerida täitevvõimu otsustada, eeldusel, et tegu ei ole PS seisukohalt piisavalt olulise õigusaktiga. Eeldusel, et delegatsiooninormid on korrektsed ja määruks ei ole menetlust reguleeritud seadusest põhimõtteliselt erinevalt või laiemalt, võib delegeerimist pidada iseenesest põhiseaduspäraseks.

4.8 Järeldused ja ettepanekud

4.8.1 Üldist

a) Eelneva pinnalt saab järeldada, et vähemasti kuni registrimenetlus on kohtumenetlus, ei ole suuremaid probleeme samas menetluses toimuva järelevalvemenetlusega, mh juriidiliste isikute registrist kustutamise kui trahvimisega. need küsimused muutuks aktuaalseks registreeritud kohtust eraldamisel.

b) ÄS võeti Riigikogus vastu 41 poolthäälega³²⁵ nagu ka kinnistusraamatuseadus võeti vastu 46 poolthäälega.³²⁶ Samas MTÜS poolthääletajaid oli 65.³²⁷ Seega teoreetiliselt võib ühel hetkel püstituda ÄS-is sisalduvate registrisätete formaalse põhiseaduspärasuse küsimus. Samas on probleem vähemasti leevendatud seeläbi, et 2006. a-l jõustunud TsMS võttis kokku seni ÄS-s olnud ja otseselt kohtuga registrimenetluse siduvad põhilised sätted. TsMS võeti ju vastu 71 poolthäälega.³²⁸ Seega on võimalik formaalne põhiseadusvastatus vast likvideeritud.

c) Otseselt põhiseaduslikke probleeme ei näe autorid ka registrimenetluse osade sätete delegeerimises seadusest allapoole. Kõigi analüüsi ptk-s 4.3.1.1.2.7 nimetatud määruste jaoks on piisava ulatusega volitusnormid seaduses põhimõtteliselt olemas. „Norida“ võiks määrustes seaduse teksti dubleerimise ja pikemalt „ümberjutustamise“ st sisuliselt tõlgendamise lubatavuse kohta, kuid otseseid ja olulisi sisulisi küsimusi need määruks põhiseaduspärasuse aspektist ei tekita. Omaette küsimus on nende normide selgus, loogilisus ja vajalikkus, mille kohta vt analüüsi ptk 4.8.2.

d) Küsimusi võib siiski tekitada Justiitsministri 30.11.1998 määruks nr 55 „Äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühingute registri ning kommertspandiregistri elektrooniliste andmete väljastamise eest võetava tasu suuruse ja nende isikute loetelu, kellele väljastatakse äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühingute registri ning kommertspandiregistri elektroonilisi andmeid tasuta“ registri kasutustasude ettenägemine, kuid volitusnormis ÄS § 70 lg-s 2 on tasu piirmäär vähemasti sätestatud. Täpsemalt vt selle kohta analüüsi ptk 4.8.16.16.5.

e) Samuti võib tekitada küsimusi Justiitsministri 05.01.2017 määruks nr 2 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord“ avalikõiguslike juriidiliste isikute hõlmamine registrisse, kui volitusnorm KS § 16 lg-s 2¹ räägib vaid riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste hõlmatuses. Kuna sellega kellegi õigusi aga rikkuda ei saa, on tegu vast pigem „iluveaga“.

³²³ RKÜKm, 26.06.2014, 3-2-1-153-13, p 74.

³²⁴ RKÜKo 25.04.2016, p-d 45, 46.

³²⁵ Riigikogu stenogramm 15.02.1995; <http://stenogrammid.riigikogu.ee/et/199502151400#PKP-1900002244>.

³²⁶ Riigikogu stenogramm 15.09.1993; <http://stenogrammid.riigikogu.ee/et/199309151400#PKP-1900000880>.

³²⁷ Riigikogu stenogramm 06.06.1996; <http://stenogrammid.riigikogu.ee/et/199606061002#PKP-1900003230>.

³²⁸ Riigikogu stenogramm 20.04.2005; <http://stenogrammid.riigikogu.ee/et/200504201300#PKP-2000011948>.

4.8.2 Regulaatsiooni üldine õiguselgus ja loogilisus

4.8.2.1 Üldiselt

Registrimenetlust reguleerivate normide hulk ja paiknemine eri õigusaktides võib tekitada raskusi nende koostoimes mõistmisel. See puudutab nii registrisätete paiknemist ja süsteemi ÄS-is, nende suhet TsMS ja KS üldiste sätetega kui ka kohaldatavust mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrile ja omakorda selle suhet n.ö alamregistrite regulaatsioonidega ning seaduse ja määruste sätete kooskõla ja arusaadavust. Probleemaatilised on ka teiste seaduste ja registrimenetlust reguleerivate seaduste suhted. Teatud mõttes on eri aegadel ja eri loogikaga kehtestatud õigusaktide terviklik koostoitimine paratamatult raskendatud nagu ka neist tervikpildi saamine, mis nõudis pingutust ka käesoleva analüüsi koostamiseks.

4.8.3 Registrisätted ÄS-s

4.8.3.1 Ebaülevaatlikkuse põhjused

a) Registrisätteid ÄS-is (§-d 22-71) (vt ülevaade analüüsi ptk 4.2.1.2) saab pidada kohati ebaülevaatlikuks ja raskesti mõistetavaks. Abstraktsed üldregulaatsioonid vahelduvad tehniliste detailidega, sarnaseid küsimusi reguleeritakse eri kohtades paiknevates sätetes jne. Põhjuseid on selleks mitmeid.

b) Esiteks ajalooline põhjus. Nimelt ühendati Riigikogus menetletud ÄS (kaubandusseadustik) sellest algselt eraldi kavandatud äriregistri (kaubandusregistri) seadusega. Algselt kavandati ÄS vaid kõige üldisemad materiaaloigusliku tähendusega registrisätted ning kogu menetluskord pidi jääma eraldi registriseadusse (sarnaselt AÕS ja kinnistusraamatuseaduse suhtega; selline on registrireeglite suhe ka Saksamaa HGB ja HRV ning Šveitsi OR ja HRegV sätetel). Kokkupanek tehti ka kiirustatult suure ajalise surve all Riigikogu menetluse lõppfaasis.

c) Teiseks on oluline tehnoloogia areng registripidamisel. Kuigi äriregistri regulaatsiooni juures sai algusest peale silmas peetud, et see peaks saama elektrooniline, tuli algselt ometigi hakata registrit pidama paberil ning eeskujusätted olid samuti paberregistri jaoks. Selliselt olid elektroonilise registri sätted ette nähtud erisusena ning seaduse hilisemad täiendused on muutnud regulaatsiooni kohati veel ebaülevaatlikumaks. Sarnaselt on sätted paberregistri eeldusel kirjutatud ja tänaseks täiendustega ebaülevaatlikuks muutunud ka nt Saksamaal.

d) Kolmandaks muutus regulaatsioon ÄS-s lünklikumaks, kui 2006 viidi sealt TsMS olulised menetlusreeglid.

e) Neljandaks on seadusandja hiljem ka ilmselgelt põhjendamatuna väga detailsed regulaatioone seadusse võtnud ja sellega reeglistiku ebaülevaatlikkust suurendanud, lisades täiendusi ka süstemaatiliselt seaduse teksti juhuslikesse kohtadesse. Paljud hilisemad täiendused võinuks olla kas üldse olemata (need ei andud midagi juurde) või võinuks piisata reeglitest määrustes.

4.8.3.2 Järeldused

a) Esmapilgul tunduks mõistlik registrisätted ÄS-s uuesti sõnastada ning süsteemselt ja ülevaatlikult sõnastada. Selliselt saaks tervikliku ja ülevaatliku regulaatsiooni, eristades selgemalt põhimõttelisemad ja tehnilised sätted, kogu regulaatsiooni rajada elektroonilisele registrile, lähtudes mh EL direktiivi 2017/1132/EL loogikast ja tuues ehk osa sätteid registriosakonna kodukorrast seadusse.

Samas on sellega seotud ka riske ja küsimusi, mille lahendamiseks tuleks mitu eelnevat otsust teha. Kui registripidamine on jätkuvalt kohtumenetluse osa, jäävad paratamatult mingid küsimused TsMS reguleerida ja terviklik regulaatsioon ikkagi ei teki. Tehnoloogia areneb edasi ja tehniliste küsimuste seaduse tasandil detailne reguleerimine koormab põhireeglite mõistmist, eriti kui tõenäoliselt tekiks soov senisest veel detailsemalt asju kirja panna. Lisaks muule tekitataks õiguse arvukates rakendajates

segadust harjunud normide kadumise või nende asukoha muutmisega seoses, sellega seoses võib tekkida uusi tõlgendusvaidlusi ja kohtuvaidlusi.

b) Ilmselt mitte enam vajalik, kuid vähemasti ei peaks seaduse tasandil olema reguleeritud nt registriosakonna pitsati küsimus (ÄS § 26). Elektroonilise menetluse olukorras on tähenduse kaotanud ÄS § 37 registrikaardi kohta, § 43 kande vormistamise ja § 44 muutmise kohta kui ÄS § 34 lg 1 kande jõustumise kohta allkirjastamisest. Registrikaardi detailsed andmed (ÄS § 64) kui äritoimiku ja registritoimiku dokumentide täpsem loetelu (ÄS § 38 lg 2 ja § 39 lg 2) võiks olla ehk määrukses nagu ka ÄS § 49 registripidajale esitatava dokumendi sisu kohta ja § 50 dokumentide vastuvõtmise kohta. ÄS 9. ptk elektroonilise registrimenetluse kohta võiks olla süstemaatiliselt läbi töötatud, jättes seadusse esikohale olulisemad sätted ja detailsemad regulatsioonid viia määruksesse.

c) Kaalumist väärivad mõtte luua kõigi eraõiguslike juriidiliste isikute kohta ühtne register ja reguleerida sel juhul eraldi seadusega ühiselt, säilitades vaid liigispetsiifilised sätted ÄS vastavate äriühingute juures.

4.8.3.2.1 ÄS registrisätted ning üldsätted KS-s ja TsMS-s

a) Kehtiva õiguse järgi on kohtulike registrite pidamise ja korralduse üldsätted TsMS-s ja KS-s.

b) KS-s reguleeritakse registrit pidava registriosakonna suhet kohtusüsteemiga ja haldamist ning registripidamisega tegelevate kohtunikuabide tegevuse ja kohtunikuabiks saamise nõudeid.

Kuna tegemist on kohtu peetavate registritega, on loogiline ja vajalik reguleerida neid küsimusi just KS-s, mitte aga kuidagi teisiti. N.ö registri tarbijat need normid igapäevaselt ka ei puuduta. Seega pole ka vajadust neid norme KS-st kuidagi mujale tõsta või ka tingimata muuta, kui just ei otsustataks registripidamise kohtutelt võtmist. Teatud ebaselgust külvab KS § 125¹ lg 2, mis laiendab kohtunikuabi pädevuse menetlustoimingute ja lahendite tegemiseks ka kohtuametnikust kohtujuristile. Arvestades registrimenetluse spetsiifikat ja vajadust eriettevalmistuse järgi, peaks seadus selgelt välistama kohtunikuabi kõrval muude ametnike osaluse kandeavalduste lahendamisel.

c) TsMS-s omavad registrimenetlusele tähendust registrimenetluse üldsätted, hagita menetluse üldsätted, TsMS üldsätted ja kaebesätted ning piiratud viiteliselt ka hagimenetluse sätted (vt analüüsi ptk 4.3.1.1.2.2).

Koos KS-i normidega võib esmapilgul olla komplitseeritud, kui registriküsimused on laiail mitmes eri seaduses. Samas on süstemaatiliselt õige normid sulgude ette tuua, kui soovida vähemasti normide arvu väiksemana hoida ja säilitada mingil tasandil abstraktsus. Sedasi on registrimenetlus muu kohtumenetlusega ja üldise kohtukorraldusega integreeritud. Detailküsimusi ei pea kõiki eraldi reguleerima, vaid saab leida vastuseid kohtumenetluse reeglitest. Lisaks on üldise tsiviilkohtumenetluse kaebekorra rakendamine kiirem, selgem ja tõhusam. Nagunii on kohtusüsteemi kaudu tagatud eelduslikult ka registrisüsteemi suurem sõltumatus. Registrite regulatsiooni ühisosa väldib eraldi regulatsioone sarnastes küsimustes äriregistri ja kinnistusraamatu kohta nagu nt kohtuniku ja kohtunikuabi pädevuse piiritlemine, kaebekord. TsMS üldiste reeglite järgi reguleeritakse nt kättetoimetamist ja tähtaegade arvestamist, mille järgi puudub erisätete vajadus. Regulatsiooni paiknemine TsMS-s tagab ka seda, et menetlusreeglite muutmisel arvestataks tõenäoliselt ka registrimenetluse erisustega.

d) Kuigi detailküsimustes on ebaselgust, ei ole üldiselt regulatsioonide mitmetasandilisuse mõistmine ka ülemäära keeruline. Ei ole ka olulisi vastuolusid ega erinevusi eri regulatsioonides. Seega kui registrid on kohtu juures, on integreerimine kohtumenetlusesse loogiline, paratamatu ja mõistlik. Kohtumenetlusega enim seotud sätete ettenägemine KS-s ja TsMS-s võimaldab eeldatavasti detailsemaid küsimusi reguleerida nn lihtseadusega või ka seadusest alamalseisvate aktidega, ilma et vaja oleks Riigikogu koosseisu poolthääte enamust PS § 104 p 14 järgi.

Sarnaselt sisalduvad hagita menetluse üldsätetes registrisätted ka kohtulikke registreid omavates Saksamaal ja Austrias. Neis riikides reguleeritakse kohtunikuabi tegevust ja pädevust ja kvalifikatsiooni eraldi seaduses, kus on koos osaliselt meil KS-s ja TsMS-s sisalduvad reeglid. Kuigi kohtunikuabi tegevuse osas on selline regulatsioon vast selgem, pole probleeme ka Eestis valitud regulatsioonimudeliga ning puudub vajadus seda muuta.

4.8.3.2.2 ÄS registrisätete kohaldamine MSR-le

a) Kui äriregistri regulatsioonid koostoimes KS ja TsMS-ga (ja muidugi lisaks määrustega) võivad tunduda raskepärased ja mitmekihilised, siis MSR-i regulatsioon on seda kahtlemata veel enam. Seda põhjusel, et selle erireeglite kõrval MTÜS-s, kohaldub sellele registrile MTÜS § 76 viite kaudu osaliselt lisaks äriregistri regulatsioon ÄS-is. Sihtasutuste jaoks teeb regulatsiooni komplitseeritumaks asjaolu, et MTÜS üldiselt ju sihtasutusi ei reguleeri ja ei ole alati arusaadav, millised registrisätted neile kohalduvad ja millised mitte.

b) Arvestades viidete rohkust MTÜS §-s 76, järeldeb esmapilgul tõesti, et MTÜ-de ja sihtasutuste regulatsioon on väga hakitud ja ebaülevaatlik. Analüüsides neid viiteid samas lähemalt, ilmneb, et enamuses on tegemist n.ö tehniliste detailregulatsioonidega, mis õiguse tavarakendaja jaoks väga olulised ei ole. Kõik olulisemad sätted sisalduvad MTÜS-s ja TsMS-s. Olulisemad on ilmselt viited kande tegemist reguleerivale ÄS §-le 33, pankrotimenetluse kannete tegemist reguleerivale ÄS §-le 58, viited ÄS § 59 lg-tele 5 ja 6 põhikirja ja juhatuse koosseisu nõuete vastavaks viimise kohta sundlõpetamise hoiatusel ning viited §-dele 66 - 70 elektroonilise menetluse kohta ja §-le 71 trahvimise (sunniraha) kohta. Probleemaatiline on seejuures viide nt ÄS §-le 71, millest ainuüksi trahvimise aluseid ja korda ei ole lihtne järeldada, millele on tähelepanu juhtinud ka õiguskantsler kirjas justiitsministeeriumile³²⁹

c) Probleemaatiline on MTÜS § 76 viide ÄS §-le 541 lg-tele 1¹ ja 4, milles antakse volitusnormid erinevate äriregistriga seotud küsimuste lahendamiseks. Korrektn oleks volitusnormid anda MTÜS-s, mitte viidata teise seaduse volitusnormidele.

d) Regulatsiooni loetavuse huvides oleks kahtlemata ÄS viidete asemel tervikregulatsioon MTÜS-s. Ka Saksa BGB-s on liitude registri regulatsioon antud tervikuga, üksnes üldsätted paiknevad ühiselt FamFG-s. Ühtne regulatsioon on registritele ka nt Šveitsis, Madalmaades, Luksemburgis, Lätis ja Leedus. Veel mõistlikum oleks eraõiguslike juriidiliste isikute registrisätete ühtne regulatsioon. Samas iseenesest ei ole ka karjuvat hädavajadust olemasoleva süsteemi muutmiseks, seda enam, et see on kehtinud suuremate probleemideta juba üle 20 a.

4.8.3.2.3 MSR-i ja alamregistrite regulatsioonide ja erisätete suhe

a) Eriti komplitseeritud on suhe eri tüüpi MTÜ-de alamregistrite regulatsiooni ja muu regulatsiooni vahel (vt analüüsi ptk 4.2.1.2). Sellele kohaldub erisätetes reguleerimata osas ka MSR-i regulatsioon, sh viiteliselt ka äriregistri regulatsioon, lisaks TsMS ja KS sätted ja ka määrused. Üldiselt on seadustes viiteid erisusele või täiendavatele ülesannetele mingite ühingutega seoses, nt liikmete nimekirja pidamine erakonna või hooneühistu puhul.

b) Eriti tekitab küsimusi usuliste ühenduste registri regulatsioon KiKo-s. Usuliste ühenduste register on KiKoS § 17 lg 1 järgi MSR-i osa, mille suhtes kohaldatakse MSR-i kohta õigusaktides sätestatud, kui KiKoS-st ei tulene teisiti. Samas on KiKo-s detailselt selle registriga seonduvat reguleeritud, nii et raske on hoomata, mis osas sellele MTÜS ja veelgi enam MTÜS või ka TsMS sätted kohalduvad.

Analüüsi autori arvates, jättes mõningad eeldatavasti põhjendatud erisused kõrvale, tuleks sellele registrile kohaldada tervikuna MSR-i regulatsiooni või siis hõlmata ka see register selgelt eraõiguslike juriidiliste isikute registriga.

³²⁹ Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 10.1-6/9285; registreerimise kuupäev: 30.6.2011; vt ka Justiitsministeeriumi vastuskirja õiguskantslerile (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 10-2/14-5061; registreerimise kuupäev: 8.7.2014).

c) Ka ametiühingute register on AÜS § 11 lg 1 järgi MSR-i osa, mille suhtes kohaldatakse MSR-i kohta õigusaktides sätestatud, kui AÜS-st ei tulene teisiti. AÜS §-des 10 ja 11 sisaldub rida dubleerivaid sätteid kui ka kahtlustäratavaid erisusi. Nii nt ei kohaldata ametiühingu suhtes ka registripidajale esitatava avalduse notariaalse kinnitamise nõuet (AÜS § 10 lg 3).

Analüüsi autorite arvates on erisused põhjendamatud ja regulatsioon võiks tervikuna olla samane muude MTÜ-dega.

d) Tulenevalt korteriühistute seosest korteriomandite kannetega kinnistusraamatus on paratamatud erisused ka nende regulatsioonis KrtS-s. Korteriühistute register on KrtS § 63 lg 1 järgi MSR-i osa, mille suhtes kohaldatakse MSR-i kohta õigusaktides sätestatud, kui KrtS-st tulene teisiti. Taaskord sisaldub KrtS § 63 dubleerivaid sätteid (nt et registrit peab KrtS § 63 lg 2 järgi Tartu Maakohtu registriosakond). Üldiselt on regulatsioon registri osas siiski arusaadav.

4.8.3.2.4 Seaduse ja määruste kooskõla ja arusaadavus koostoimes rakendamisel

a) Eespool leiti, et üldiselt on volitusnormid seadustes registrimenetlust puudutavate määruste kehtestamiseks piisavad ning määruste regulatsioon üldiselt jääb ka volitusnormiga antud piiresse. Üldiselt ei tohiks olla ka küsimust, et osa määruse sätetest oleks sedavõrd oluliselt kohtumenetlust puudutav, et peaks sisalduma kohtukorraldust puudutava seadusena seaduses PS § 104 p 14 mõttes.

b) Mahukaim, detailseim ja olulisim registripidamist reguleeriv seadusest alamalseisev õigusakt on kahtlemata „**Kohtu registriosakonna kodukord**“. Suures osas sisaldab see seaduse n.ö ümberjutustust ja ministripoolseid tõlgendusi. On küsitav, kas registripidamist ikka on sedavõrd detailselt vaja reguleerida või oleks mõistlikum jätta rohkem ruumi praktika arenguks. Nt on küsitav, kas vajalik on kodukorra §-s 11 loetleda detailselt kohtunikuabi ametitoiminguid või §-des 215 – 226 tuua näitlikke dokumentide toimikusse lisamiseks. Otseselt ei tundu hädavajalik olevat mingite sätete kodukorrast tingimata seadusse toomine. Kui, siis tekkis selline kahtlus osaliselt kodukorra §-de 61 – 72 osas registriandmetega tutvumise ja tõendite saamise kohta ning §-de 235 – 261 osas infosüsteemi kohta, kus regulatsioon osalt seaduses ja osalt määruses. Praegu on kogu põhiline nn keskandmebaasi regulatsioon seadusest allpool reguleeritud (lisaks justiitsministri 27.12.2000 määruses nr 78 „Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine“), olgugi et just selle kaudu toimub igapäevane registriandmetega tutvumine. Samuti tekitasid küsimusi kodukorra §-d 213 ja 214 registripidaja kohustuste kohta majandusaasta aruannete esitamise ja nende sisu kontrollimisel, milleks peaks ilmselt olema alus seaduses.

c) Küsitav on, kas registripidajaga andmevahetuse pidamist on mõistlik reguleerida lisaks seadusele ja registriosakonna kodukorrale ka „**Kohtule dokumentide esitamise korras**“, mh nn kiirmenetluse tüüpõhikirja andmeid ja majandusaasta aruande esitamist. Loogilisem oleks need reeglid ette näha ühes kohas.

d) Ebamõistlik on samuti eraldi reguleerida registri kasutamise tasusid ja arveldamist justiitsministri 30.11.1998 määruses nr 55 „Äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektrooniliste andmete väljastamise eest võetava tasu suuruse ja nende isikute loetelu, kellele väljastatakse äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektroonilisi andmeid tasuta“. Mõistlikum oleks need tasud muidugi üldse seaduses (riigilõivuseaduses) ette näha, kuid need võiks vähemasti koondada ka registriosakonna kodukorda.

e) „**Notariaadimäärustik**“ reguleerib mh registritega tutvumise võimaldamist notari vahendusel (§-d 36¹ – 36⁴) kui ka E-notari infosüsteemi kasutamist andmevahetuseks registripidajaga ja kandeavalduste esitamiseks (§-d 46 - 46³). Eriregulatsiooni just seal saab pidada põhjendatuks.

f) Aktuaalsuse on kohustusena kaotanud ja sellest tulenevalt võiks kaotada Vabariigi Valitsuse 04.12.2001 määruse nr 369 „Riigiasutustele äriregistri ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri

arvutivõrgu kasutamise kohustuse kehtestamine“ kui ka selle volitusnormi ÄS § 541 lg 1¹ või ühtlustada seaduse tasemel kohustusega mitte küsida paberil registriandmeid, kui neid saab elektrooniliselt ise kontrollida. Lepingulisi suhteid RIK-ga saab reguleerida ka teistes määrustes.

g) Justiitsministri 05.01.2017 määrus nr 2 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord“ ning Vabariigi Valitsuse 07.12.1999 määrus nr 371 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri asutamine“ (koos „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise põhimäärusega“) regulatsioon võiks ehk osalt sisalduda ka seaduses (nt Vabariigi Valitsuse seaduses). Olgu see register ka vaid informatiivne, kuid ilmselt vajab see täpsemat regulatsiooni, kui praeguses määruses.

h) Teiste riikide äriregistri põhiregulatsioonid on üldiselt kompaktsed ja seaduse tasanadil. Samas ka Saksamaal on registrite regulatsioon esmalt kohtumenetluse tasandil (FamFG), seejärel üldiselt HGB-s ja detailsemalt seadusest alamalseisvates aktides (HRV, VRV). Sarnane on ka Austria regulatsioon, erisusega, et kohtumenetluse sätete (AußStrG) ja üldiste materiaaõiguslike sätete (UGB) kõrval reguleeritakse registripidamist detailsemalt seaduse tasandil (FBG), mitte määrusega. Ka Šveitsis reguleeritakse äriregistrit üldiselt OR-s ja detailsemalt HRegV-s. Teistes riikides reguleeritakse registripidamist pigem eraldi seadusega.

i) Kaaluda saab erinevaid variante regulatsiooni korrastamiseks. Eelistatud võiks olla ühtne eraldi seadus registri kohta terviklikult või siis materiaaõiguslikud sätted ka ÄS-s ja MTÜS-s ning tehnilised seaduses, praeguse seaduse ja määruste regulatsiooni kogumis. Samas võib kaaluda ka vastupidi, osade tehnilist laadi seaduse sätete viimist määrusse. Küll võiks registriosakonna kodukorra alt välja viia registriga seotud sätted ja ühendada teiste määruste sätetega nt registripidamise korraks, et ka väljapoole oleks arusaadav, mis on määruse põhiline regulatsiooniese, mitte et tegu sisedokumendiga, millele viitab registriosakonna kodukorra nimetus.

4.8.3.2.5 Registrit puudutavad regulatsioonid muudes seadustes ja nende suhestus registri üldregulatsiooniga

a) **Kommertspandiseaduses** reguleeritud kommertspandiregistri kui äriregistri sisulise laienduse kohta ei ole käesolevas analüüsis eraldi pikemalt ruumi pühendatud (lähemalt vt analüüsi ptk 4.8.16.18). Registri regulatsiooni enesega suuri probleeme pole olnud. Samas terve selle pandiõiguse loogika tekitab küsimusi asjaõiguse süsteemis ning võiks pigem kaaluda ehk üldist tagatisregistrit selle asemel, kui kogu ettevõtja varal (aga tegelikult siiski mitte kogu varal) n.ö hõljuva tagatise asemel.

b) Registri suhte kohta väärtpaberite registriga ja EVKS-ga vt analüüsi ptk 4.8.16.19.

c) **Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse** regulatsioon nn tegelike kasusaajate registrit äriregistri raames tundub olevat vähemasti kohati arusaamatu, segadusttekitav ja väärtpaberite registrit osaliselt dubleeriv.

d) **Notariaadiseaduse** ja notari tasu seaduse reeglid notari rolli kohta registripidamisel on seaduses üldiselt arusaadavalt välja toodud.

e) **Riigilõivuseadus** näeb ette registrimenetluses tasutavad riigilõivud, praeguse üldise seaduse loogika järgi arusaadavalt. Ka keskandmebaasi kasutamise tasud võiksid selles sisalduda.

f) Mõneti ebaselge on kohtulikele registritele avaliku teabe seaduse kohaldamise ulatus. Iseenesest viitab selle kohaldamisele erisätetega välistamata ulatuses nii TsMS § 592 lg 2 kui äriregistri osas ÄS § 22 lg 6. Praktiliselt kogu registripidamisega seonduv on aga reguleeritud erisätetega. Kõige ebamäärasem on Andmekaitse Inspektsiooni ja Riigi Infosüsteemi Ameti järelevalvepädevus kohtulike registrite pidaja üle AvTs §-de 44 – 531 tähenduses. Kohtuliku registri kohtusüsteemiga liidetuse eripära ja eriregulatsiooni tihedust arvestades tuleb sellist pädevust pigem eitada või minimaalseks lugeda. Samas võiks need küsimused selgemalt reguleerida.

g) Ebaselge on ka **isikuandmete kaitse seaduse** kohaldatavus. Isikuandmete töötlemise põhimõtted on ilmselt kohaldatavad ka registrimenetluses (IKS §-d 5 ja 6), kuid erireeglid andmete töötlemiseks peaksid olema pigem ammendavad. Ebaselge on Andmekaitse Inspektsiooni järelevalve- ja karistuspädevus (IKS §-d 32 - 44) ka selle seaduse täitmise üle, tulenevalt registrimenetluse kohtulikust iseloomust. Seda võiks seaduses täpsustada. Ebaselge on ka, kuivõrd mõjutab registripidamist EL isikuandmete kaitse üldmäärus (2016/679).

4.8.3.2.6 Järeldused ja ettepanekud (kokkuvõtlikult)

Üldise järeldusena saab välja tuua, et kehtiv regulatsioon on üldjoontes põhiseaduspärane kui ka arusaadav. Detailprobleemid mitmes konkreetses valdkonnas ei muuda seda seisukohta. Ettepanekud konkreetsetes küsimustes esitatakse nende juures.

Üldisena esitatakse kaalumiseks aga järgmised ettepanekud:

- Ühendada eraõiguslike juriidiliste isikute registrid ühtseks registriks ja reguleerida neid ühtselt, eelistatult eraldi seaduses, hõlmates sinna osaliselt ka sätteid määrustest just elektroonilise registripidamise kohta, legaliseerida seaduse tasandil ka keskandmebaasiga seonduv. Registreeritud subjektidest jätta välja FIE-d ja reguleerida iseseisvalt riigiasutuste registrit (vt selle kohta analüüsi ptk 4.4).
- Kui ühist regulatsiooni mitte teha, oleks mõistlik ÄS-i äriregistri sätteid sõnastada ringi elektroonilisest registrist juhindudes, jättes välja aegunud sätteid ja loogiliselt sätteid uuesti süstematiseerides ning sama teha eralt MSR-ga, kaotades alamregistrite eriregulatsiooni dubleerimist mittevajavas ulatuses (usuliste ühenduste, ametiühingute ja korteriühistute osas).
- Ühendades erinevad registripidamist puudutavad määrused ühtseks ja vähendades nende detailsuse astet ja seaduse dubleerimist. Seaduse tasandile võiks viia tasudega seonduva Justiitsministri 30.11.1998 määruse nr 55 „Äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektrooniliste andmete väljastamise eest võetava tasu suuruse ja nende isikute loetelu, kellele väljastatakse äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektroonilisi andmeid tasuta“. Kehtetuks võiks tunnistada Vabariigi Valitsuse 04.12.2001 määruse nr 369 „Riigiasutustele äriregistri ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri arvutivõrgu kasutamise kohustuse kehtestamine“ kui ka selle volitusnormi ÄS § 541 lg 1¹ või ühtlustada seaduse tasemel kohustusega mitte küsida paberil registriandmeid, kui neid saab elektrooniliselt ise kontrollida ning lepingulisi suhteid RIK-ga saab reguleerida ka teistes määrustes.
- Täiendada KS § 16 lg 2¹ viitega avalikõiguslikele juriidilistele isikutele kui registreeritud subjektidele.

4.8.4 Registripidaja, mh suhe kohtumenetlusega, kinnistusosakonna ja registriosakonna eristamine, kohtunikuabide staatus ja sõltumatus, kohtuniku roll

4.8.4.1 Eesti õigus

4.8.4.1.1 Põhiseaduslikud alused

a) PS ei näe ette kohustust pidada äriregistrit vm registreid juriidiliste isikute kohta. Samas kohustab PS juriidilisi isikuid ja nende õigusvõimet tunnustama ning tagama ettevõtlusvabaduse (PS § 31) ja ühinemisvabaduse (PS § 48). Kindlasti ei tulene ei PS-st, EIÕK-st ega EL põhiõiguste hartast aga nõudeid registripidajale, mh kohustust tagada registripidamine kohtunike või kohtuametnike kaudu või tagada registripidamisele ja seda korraldavatele isikutele sarnased sõltumatuse garantiid nagu õigusemõistmisele kitsamas mõttes (st PS § 146 või EIÕK art 6 tähenduses). Üldiselt tunnustatud on arusaam, et registrimenetlus vähemalt selle põhiolemuses ei ole kitsas tähenduses õigusemõistmine (vt selle kohta lähemalt analüüsi ptk 4.7.2.2).

b) Ainsa selge kohtuliku reservatsioonina registrimenetlusega seoses näeb PS § 48 lg 4 ette, et ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida. Kohtuliku registrimenetlusega seoses tuleb arvestada ka sellega, et PS § 104 p 14 näeb aga ette üldise nõude, et ainult Riigikohu koosseisu hääleteenamusega saab vastu võtta ja muuta kohtukorralduse seadust ja kohtumenetluse seadusi.

4.8.4.1.2 Regulatsioon kehtivas õiguses

4.8.4.1.2.1 Kohus registripidajana

Kehtivas õiguses on kohtule antud pidada äriregister, MSR ja sihtasutuste register, kommertsandiregister, asutuste register ning kinnistusraamat ja laevakinnistusraamat. Kõiki neid registreid peab konkreetselt Tartu Maakohus vastavalt registriosakonna ja kinnistusosakonna kaudu (mh KS §-d 15 ja 16, TsMS § 591, ÄS § 22 lg 1, MTÜS § 75 lg 2, KiKoS § 17 lg 3, AÜS § 11 lg 3, KrtS § 63 lg 2). Registripidamine toimub hagita menetlusena, eelkõige vastavate erisätete alusel (TsMS § 475 lg 1 p 10).

4.8.4.1.2.2 Registripidamise regulatsiooni suhe muu kohtumenetlusega

a) KS (eelkõige KS §-d 15 ja 16) paneb üldiselt paika kohtulike registritega seonduva kohtusüsteemis.

b) Kohtumenetlusega seob registripidamise esmajoones TsMS, mille 58. ptk-s reguleeritakse kohtulike registrite pidamisega seonduvaid üldsätteid. Täiendavalt kehtivad sellele (olgugi mitte väga olulisel määral) hagita menetluse üldsätted (TsMS 48. ptk) ja TsMS üldsätted (esmajoones 10. ptk menetlustähtaegade kohta ning 6. osa menetlusdokumentide kättetoimetamise kohta ja määruskaebuse regulatsioon (TsMS §-d 661 – 667, 696 – 701)), põhimõtteliselt lünkade täitmise osas ka hagimenetluse sätteid (TsMS § 477 lg 1).

c) ÄS ja MTÜS reguleerivad esmajoones registri õiguslikku tähendust ja kandemenetlust, dubleerimata olulises osas kohtumenetluse sätteid. Samas saab kohtumenetluslikeks pidada regulatsioone trahvimise ja sundlõpetamise kohta (ÄS §-d 59, 60, 71).

d) Võrdlemisi autonoomselt käsitleb registrimenetlust Justiitsministri 19.12.2012 mahukas ja detailne määrus nr 60 „Kohtu registriosakonna kodukord“. Vähemasti formaalselt kohalduv registriosakonna asjaajamisele registriosakonna kodukorra § 2 järgi ka justiitsministri 8. veebruari 2018. a määrus nr 7 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord“, kuigi väljapoole tähendust omavaid olulisi sisulisi erisusi või täiendusi sellest registriosakonna tööle siiski ei tulene. Osana kohtumenetlusest reguleeritakse registrimenetlust ka justiitsministri 28.12.2005 määruses nr 59 „Kohtule dokumentide esitamise kord“, milles on täpsustatud avalduste elektroonilist esitamist ja digitaalallkirjastamist.

e) Kohtumenetlusega puudub seos registriosakonnas KS § 16 lg 2¹ alusel peetava informatiivse tähendusega asutuste registril, millesse kannete tegemist reguleeritakse autonoomselt justiitsministri 05.01.2017 määruse nr 2 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord“ ja Vabariigi Valitsuse 07.12.1999 määrusega nr 371 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri asutamine“ ja selle lisaks oleva asutuste registri põhimäärusega.

4.8.4.1.2.3 Kohtunikuabi, registrisekretäri ja kohtuniku rollid registrimenetluses

a) Registripidamisega tegelevad reaalsuses spetsialiseeritud ja eraldi koolitatud kohtuametnikud, kohtunikuabid, kõrvuti kohtunikega (TsMS § 22¹ lg 1, § 595 lg 1). Kuigi KS § 125¹ lg 2 laiendab kohtunikuabi pädevuse menetlustoimingute ja lahendite tegemiseks ka kohtuametnikust kohtujuristile, tegelevad seni registripidamisega reaalsuses kohtunikuabid.

b) TsMS § 595 lg 1 järgi võib kohtunikuabi teha nii kandeid kui põhimõtteliselt kõiki registri pidamise alaseid määruseid, sh trahvimääruseid. TsMS § 595 lg 2 näeb siiski ette ette keerukamate asjade kohtunikule üleandmise. Sellisteks on viidatud sätte järgi asjad, milles:

- tuleb rakendada teise riigi õigust;
- tuleb kohandada Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 650/2012 alusel välisriigi asjaõigust;
- kohtunikuabi soovib kõrvale kalduda talle teadaolevast kohtuniku seisukohast;
- ilmnevad õiguslikud raskused;
- kohtunikuabi arvates on kohaldamisele kuuluv säte vastuolus PS-ga või Euroopa Liidu õigusega;
- otsustatakse juriidilise isiku sundlõpetamine, likvideerimise läbiviimine või likvideerijate määramine.

Menetluslikult on kohtunikul võimalus asi TsMS § 595 lg 3 järgi kohtunikuabile koos siduva juhisega tagasi anda. TsMS § 595 lg 4 järgi kohaldatakse kohtunikuabi taandamisele kohtuniku taandamise kohta sätestatud. MTÜS §-s 89¹ on toodud täiendavad aluseid kohtuniku ja kohtunikuabi taandamiseks registriasjast.

c) Kohtunikuabiga seonduvat reguleeritakse lähemalt KS §-des 114 – 124. Kohtunikuabi on KS § 114 lg-te 1 ja 2 järgi oma ülesannete täitmisel sõltumatu kohtuametnik, kes peab seaduses ettenähtud ulatuses järgima kohtuniku juhiseid. KS §-d 115, 116¹ - 121 ja § 131¹ panevad paika kohtunikuabi kvalifikatsiooninõuded ja kohtunikuabiks saamise korra, KS § 116 laiendab neile kohtuniku ametikitsendused. Kohtunikuabi ametipalga suurus on KS § 122 lg 1 järgi Vabariigi Valitsuse kinnitada.

d) Registriosakonna kodukorra §-d 3, 6 - 20 reguleerivad registriosakonna koosseisuga seonduvat, korrates suuresti KS-i sätteid. Märkimist väärib kodukorra § 10, mille järgi säilitatakse kohtuniku kirjalikud seisukohad, mida ta on avaldanud konkreetse registriasja lahendamise kohta, vastavas registritoimikus ning menetleja edastab seisukohad teadmiseks teistele registriosakonna teenistujatele. Kodukorra §-s 11 loetletakse aga detailselt kohtunikuabi ametitoiminguid.

e) ÄS § 525 näeb lisaks ette registrisekretäri ametikoha registriosakonnas. ÄS § 525 lg 2 järgi võib registrisekretär mh:

- vaadata läbi registripidajale esitatud kandeavaldusi ja koostab nende kohta kandemääruste eelnõusid;
- teha asja ettevalmistavaid määruseid, mille peale ei saa kaevata;
- otsustada FIE kohta kande tegemise, välja arvatud ärinime äriregistrisse kandmise ja muutmise;
- otsustada äriregistrisse ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud aadressi muutmise, kui asukoht (kohaliku omavalitsuse üksus) ei muutu;
- otsustada äriregistrisse ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse majandusaasta alguse ja lõpu kuupäeva kandmise.

Kodukorra §-des 13 – 15 nähakse detailsemalt ette registrisekretäri ülesandeid, pöördumist kohtuniku või kohtunikuabi poole ja taandumist. Justiitsministri 05.01.2017 määruse nr 2 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord“ § 2 järgi täidab selle registri pidaja ülesandeid registrisekretär.

4.8.4.1.2.4 Kohtu registriosakonna haldamine ja korraldus, eristamine kinnistusosakonnast

a) KS § 16 lg 1 järgi on registriosakond Tartu Maakohtus, seda koos piirkondlike talitustega. Registriosakonnas peetakse KS § 16 lg 2 järgi äriregistrit, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrit ning kommertsandiregistrit ning lg 2¹ järgi ka informatiivse tähendusega asutuste registrit. Registriosakonna koosseisu kuuluvad KS § 16 lg 4 kohtunikuabid ja muud kohtuteenistujad ning kohtudirektor võib määrata registriosakonna juhataja ja piirkondlike talituste juhatajad. Registriosakonda kui kohtuasutust haldab KS § 39 lg 1 järgi Justiitsministeerium koostöös kohtute haldamise nõukojaga. Äriregistri ja MSR-i registri vastutav töötleja on ÄS § 22¹ ja MTÜS § 75 lg 2 järgi Justiitsministeerium ning volitatud töötlejad on Tartu Maakohtu registriosakond ja RIK.

b) Registriosakonna tegevust reguleerib detailselt registriosakonna kodukord. registripidamisega seotud tehniliste küsimuste täpsustamiseks, reguleerides kodukorra § 1 järgi Tartu Maakohtu registriosakonna töökorraldust. Kodukorra §-d 3 ning 6 - 20 reguleerivad registriosakonna koosseisuga seonduvat, korrates suuresti KS-i sätteid. Kodukorra §-s 11 loetletakse detailselt kohtunikuabi ametitoiminguid ja §-des 13 – 15 registrisekretäri ülesandeid, pöördumist kohtuniku või kohtunikuabi poole ja taandumist. Kodukorra §-des 40 – 45 reguleeritakse kaebuste esitamist ja menetlemist. Kodukorra §-des 57 – 60 reguleeritakse nimede kontrolli eraldi teenistuja, nn nimekorraldaja poolt nimepäringu alusel. Kodukorra §-des 235 – 261 reguleeritakse infosüsteemi, mis moodustub kodukorra § 235 lg 1 järgi äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri ning kommertspandiregistri keskandmebaasist RIK-s. Infosüsteemi haldab ja sellega seotud ülesandeid täidab kodukorra § 236 järgi RIK. Kodukorra §-des 252 – 261 reguleeritakse andmevahetust ja andmekasutust.

c) Registriosakonna asjaajamisele kohaldatakse registriosakonna kodukorra § 2 järgi justiitsministri 8. veebruari 2018. a määruses nr 7 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord sätestatud niivõrd, kuivõrd registriosakonna kodukord ei sätesta teisiti. Väljapoole tähendust omavaid olulisi sisulisi erisusi või täiendusi sellest registriosakonna tööle siiski ei tulene.

d) Justiitsministri 27.12.2000 määruse nr 78 „Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine“ § 1 järgi peab kohtu registriosakonna keskandmebaasi RIK. RIK-i ülesanded on loetletud määruse §-s 4.

e) Lisaks registriosakonnale on Tartu Maakohtu juures ka kinnistusosakond, mis peab kinnistusraamatut ja laevakinnistusraamatut ning mille tegevuspõhimõtted ja koosseis on KS § 15 järgi sarnased registriosakonnaga. Kinnistusosakonna tegevust reguleerib detailselt registriosakonna kodukorraga sarnane Justiitsministri 30.06.2010 määrus nr 24 „Kohtu kinnistusosakonna kodukord“.³³⁰

4.8.4.1.3 Teema käsitus ajalooliselt

4.8.4.1.3.1 Enne II maailmasõda

Eestis pidi enne II maailmasõda ärid registreerima algselt kohtus, kuid 1927. a-st Kaubandus-Tööstuskojas. Üks register oli aktsiaseltsidele ning teine FIE-dele ning täisühingutele ja usaldusühingutele. Registripidaja otsuste peale sai kaevata majandusministrile.

4.8.4.1.3.2 Nõukogude ajal

Nõukogude perioodil tekkis juriidilise isiku õigusvõime põhikirja (põhimääruse) kinnitamise ajast, kui aga põhikiri tuli aga registreerida, siis sellest ajast (TsK § 28 lg 2). Kui varem registreeriti juriidilisi isikuid rahandusministeeriumi organites, siis 1956 see nõue kaotati ja juriidiline isik loeti olemasolevaks põhikirja (põhimääruse) kinnitamisest. Registreerimise nõue jäeti vaid seaduses mõnda liiki juriidiliste isikute jaoks nagu nt elamuehituse kooperatiivid, mille põhikiri tuli registreerida kohaliku töörahva saadikute nõukogu täitevkomitees.

4.8.4.1.3.3 Üleminekuajal

a) Taasiseseisvumise perioodil kuni ÄS jõustumiseni registreeriti eraõiguslikke juriidilisi isikuid täitevõimu poolt. Seejuures eristati registreerijaid registripidajatest. Ettevõtteid registreerisid kohalikud omavalitsused või maavalitsused (Eesti Vabariigi ettevõtteseaduse § 12, Eesti NSV ettevõtete registreerimise ja tegutsemislubade väljaandmise ajutise juhendi p 3). Mittetulundusühingud registreeriti sõltuvalt tegevuse ulatusest samuti kohalikul tasandil (kohalik omavalitsus või maavalitsus, suuremad aga suisa Vabariigi Valitsuse (algselt ja Ülemnõukogu Presiidiumi) poolt (Eesti NSV seadus kodanike ühenduste kohta § 13, mittetulundusühingute ja nende liitude seaduse § 10).

b) Eesti NSV ettevõtete registreerimise ja tegutsemislubade väljaandmise ajutise juhendi p 6 järgi tuli ettevõtte registreerijal saata andmed Eesti NSV Riikliku Statistikaameti Peaarvutuskeskusele.

³³⁰ Kohtu kinnistusosakonna kodukord. RT I 2010, 44, 263; 23.12.2017, 8.

10.05.1990 jõustunud Vabariigi Valitsuse 10.05.1990 määrus nr 91 „Eesti vabariikliku ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide registri asutamise kohta“ p 1 järgi asutati Eesti vabariiklik ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide register (ettevõttereister) Eesti Statistikaameti poolt ja registri pidajaks määrati Eesti Vabariigi Ettevõtete, Asutuste ja Organisatsioonide Registri Keskus, p 2 järgi kohustati kõiki enne 1.01.1990 asutatud ja tegutsevaid ettevõtteid ja asutusi end registreerima sinna ning p 3 järgi kohustati linna- ja maakonnavalitsusi tagama oma territooriumil tegutsevate ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide (nende struktuuriüksuste) kohta ettevõttereistrisse kantavate andmete kogumine ja registripidajale edastamine.

c) Mittetulundusühingute kohta pidas registrit Eesti NSV seaduse kodanike ühenduste kohta § 20 järgi algselt Justiitsministeerium. Mittetulundusühingute ja nende liitude seaduse § 14 järgi pidi mittetulundusühingute ja nende liitude registri pidaja määrama Vabariigi Valitsus. 25.08.1994 jõustus Vabariigi Valitsuse 10.08.1994 määrus nr 290 „Mittetulundusühingute ja nende liitude riikliku registri pidamine“, mille p 1 järgi nähti ette pidada mittetulundusühingute ja nende liitude kohta riiklikku registrit ettevõttereistri osas "Mittetulundusühingud" ning p 2 järgi määrati registri pidajaks Eesti Vabariigi Ettevõtete, Asutuste ja Organisatsioonide Registri Keskus.

d) Järgmine oluline muudatus tuli juba koos ÄS-i jõustumisega 1. septembrist 1995, kui seati sisse äriregister kohtute juures. Muu hulgas nähti ette kogu senine ettevõtete maastiku ümberkujundamine kohustusliku ümberregistreerimise ja selle tegematajätmisel sundlõpetamisega (vt ÄS §-d 506 – 513) Edasi jõustusid 1. oktoobrist 1996 MTÜS ja SAS ja seati sisse MSR (ka siin nähti ette ümberregistreerimine).

e) Kohtulike registrite loomist põhjendati algselt esmajoones sellega, et kohtusüsteemis on eelduslikult erapooletum ja sõltumatum registreerimise korraldus ja madalam korruptsioon kui täitevvõimu juures, kohtute kaudu on parem praktikat kujundada, äriregister oli kohtulik enamuses Euroopa riikides, Kaubandust – Tööstuskoda vm kutsekoda ei oleks registripidamiseks piisavalt erapooletu ning kinnistusosakonnad (kinnistusametid) oli juba kohtute juurde loodud.³³¹ MSR loodi kohtulikuna aga puhtpragmaatilistel põhjustel juba äriregistri n.ö loogilise jätkuna.

4.8.4.2 Teema käsitlus Euroopa Liidu õiguses

Sisuliselt kirjutab EL direktiiv 2017/1132 ette äriregistri olemasolu kui ka selle põhiolemuse. Äriregistrile esitatavad nõuded sisalduvad konkreetsemalt direktiivi art-tes 16 – 28. Nõudeid registripidajale ei ole samas kehtestatud.

4.8.4.3 Teema käsitlus võrdlusriikides

4.8.4.3.1 Saksamaa

a) Saksamaal on neli eraldi ühingute registrit:

- äriregister (*Handelsregister*) äriühingutele ja füüsilisest isikust ettevõtjatele (HGB §-d 8-16);
- partnerlusühingute register (*Partnerschaftsregister*) (PartGG §-d 4 ja 5);

tulundusühingute register (*Genossenschaftsregister*) (GenG §-d 10 - 14);

liiduregister (*Vereinsregister*) (BGB §-d 55-79).

Neid registreid peavad ühingute asukohajärgsed esimese astme kohtud (*Amtsgerichte*) (FamFG § 374 ja § 377 lg 1, HGB § 8 lg 1, BGB § 55).

c) Kohtulike registrite menetlust reguleeritakse üldiselt koos muude hagita asjadega FamFG §-des 374 - 399, selle üldsätetes aga reguleeritakse mh taandamise alused (§ 6), volitust menetluses (§-d 10, 11),

³³¹ Vt äriregistri kehtestamise ja algsete põhimõtete kohta ka P. Kama. Kaubandusregister tulekul, *Juridica*, 1994, nr 7, lk 167-169; Äriregister, *Juridica*, 1995, nr 4, lk 138-141; V. Kõve. 10-aastane äriseadustik – tagasivaade senisele arengule, *Juridica*, 2005, nr.9, lk.595-605.

tähtaegu ja ennistamist (§-d 16 - 19), avalduse tagasivõtmist (§ 22), sunniraha (§ 35), asja lahendamist määrusega ja nõudeid sellele ning jõustumist ja täidetavust (§-d 38 - 46) kui ka vaidlustamist (§-d 58 – 75).

d) Registripidamisega tegelevad eelkõige kohtunikuabid (*Rechtspfleger*), aga ka muud kohtuteenistujad (RPfIG) § 3 p 2 lit d). HRV § 29 reguleerib dokumendiametniku (*Urkundsbeamte*) pädevust

RPfIG § 2 järgi saab kohtunikuabiks justiitteenistuse ametnik, kes läbinud kolmeaastase ettevalmistusteenistuse ja teinud vastava eksami. RPfIG § 4 järgi võib kohtunikuabi teha kõiki toiminguid, mis on tema pädevuses oleva asja lahendamiseks vaja, v.a sunnivahendeid rakendada. RPfIG § 17 loetleb registriasjad, mis on kohtuniku pädevuses, mh olulisimad kapitaliühingute kanded. RPfIG § 5 lg-s 1 on loetletud juhtumid, kui kohtunikuabi peab asja andma üle kohtunikule, mh kui tegemist põhiseaduspärasuse küsimusega. Asja võib kohtunikule üle anda kui kohaldada tuleb välisriigi õigust (RPfIG § 5 lg 2). RPfIG § 5 lg 3 järgi võib kohtunik asja kohtunikuabile tagasi anda koos siduva seisukohaga õiguse kohaldamise kohta. RPfIG § 9 järgi on kohtunikuabi sõltumatu ja seotud vaid õiguse ja seadusega, § 10 loetleb kohtunikuabi taandamise alused.

e) Regstrimenetluses tehtud määruse peale saab esitada kaebuse (*Beschwerde*) ja nn õiguskaebuse õigusküsimuses (*Rechtsbeschwerde*), kaebetähtajaks on üks kuu (FamFG § 63 lg 1, § 71 lg 1). Kaebuste esitamist ja lahendamist reguleerivad FamFG §-d 58 – 75). Kanne ei ole FamFG § 383 lg 3 järgi vaidlustatav. RPfIG § 11 reguleerib kohtunikuabi otsuste vaidlustamist vastuväitega (*Erinnerung*).

f) Justiits- ja tarbijakaitseministeerium peab lisaks elektroonilist ettevõtteregestrit (*Unternehmensregister*), kus interneti kaudu kajastatakse nii äriregistri, ühisturegistri kui partnerlusühingute registri andmeid, kui ka aruandeid, aktsionäride teateid jms (HGB § 8b). Selle registri pidamise võib anda üle eraõiguslikule juriidilisele isikule (HGB § 9a).

4.8.4.3.2 Austria

a) Füüsilisest isikust ettevõtjad (*Einzelunternehmer*), äriühingud, ühistud ja erasihtasutused (*Privatsiftungen*) kantakse äriregistrisse ehk firmaraamatusse (*Firmenbuch*), mida reguleeritakse üldiselt UGB-s ja detailsemalt FBG-s (äriregistrisse kantavad subjektid on loetletud FBG §-s 2), lisaks kohalduvad FBG § 15 järgi kandemenetlusele üldsätted AußStrG-st. N.ö tavalisi sihtasutusi (*Stiftung, Fond*) reguleeritakse BStFG-s, kus neile on ette nähtud ka eraldi register. Mittetulundusühinguid (*Verein*) reguleeritakse VerG-s ja ka neile on ette nähtud eraldi register.

b) Äriregistrit peavad UGB § 7 järgi kohtud. Äriregistri pidamisega tegelevad ARpflG § 1 ja § 2 p 4 järgi esmajoones kohtuametnikest kohtunikuabid. ARpflG § 3 sätestab kohtunikuabina tegutsemise üldised nõuded ning § 23jj konkreetset kvalifikatsiooninõuded. Kohtunikuabi taandamisele kehtivad kohtuniku taandamise sätted; taandamise otsustab piirkonna kohtu (*Bezirksgericht*) eesistuja (president) (ARpflG § 7). Kohtunikuabi allub üksnes kohtu tööjaotusplaani järgi pädeva kohtuniku korraldustele; üldised juhised tuleb anda kirjalikult (ARpflG § 8).

ARpflG § 16 piiritleb üldiselt kohtunikuabi ja kohtuniku pädevuses olevad asjad, mh teeb kohtunik ARpflG § 16 lg 2 järgi trahvi ja otsustab välisriigi õiguse kohaldamise. Kohtunikuabi võib määrata sunniraha (*Ordnungsstrafe*) kuni 200 eurot (ARpflG § 16 lg 1 p 6). ARpflG § 22 sätestab täpsemalt äriregistri asjades kohtuniku ja kohtunikuabi pädevuse jaotuse: olulisemad kanded otsustab kohtunik, mh nt osaühingu sissekandmine osakapitaliga alates 70 000 eurost (lg 2 p 1 lit b). ARpflG § 9 järgi saab kohtunik tähtsamate asjade lahendamise endale jätta. ARpflG § 10 järgi peab kohtunikuabi andma asja kohtunikule lahendada mh kui ta tahab kõrvale kalduda talle teadaolevast kohtuniku õiguslikust seisukohast või kui asja lahendamisel on õiguslikud või faktilised raskused.

c) AußStrG §-des 45 – 71 on detailselt reguleeritud määruste vaidlustamist. Kaebetähtaeg määrusele on AußStrG § 46 järgi 14 päeva kättetoimetamisest. AußStrG § 49 järgi saab kaebuses (*Rekurs*) esitada uusi asjaolusid. AußStrG § 50 järgi saab esimese astme kohus saab kaebuse teatud juhul ise rahuldada.

AußStrG § 62 lubab kaebust II astme kohtu määrusele (*Revisionsrekurs*) üksnes juhul, kui õiguslikult oluline küsimus.

ARpflG § 11 lg 1 järgi saab kohtunikuabi otsuseid vaidlustada nagu kohtuniku otsuseid. Väiksemates asjades saab ARpflG § 12 järgi kohtunikuabi otsuse peale esitada nn esildise (*Vorstellung*).

d) MTÜ-d tuleb VerG § 11 järgi registreerida pädeva täitevvõimu asutuse (*Vereinsbehörde*) juures, milleks on VerG § 9 järgi eelduslikult kohalikud täitevorganid (*Bezirksverwaltungsbehörde*). VerG § 18 järgi peab siseminister tsentraalset elektroonilist liiduregistrit (ZVR), millele kohalikud registripidajad oma andmed esitavad.

e) BStFG § 22 lg 1 järgi peab siseminister sihtasutust ja fondide registrit.

4.8.4.3.3 Šveits

a) Šveitsi ZGB art 52 lg 1 järgi kantakse äriregistrisse (*Handelsregister*) põhimõtteliselt kõik juriidilised isikud.

Registripidamist reguleeritakse üldiselt OR-s, täpsemalt selle art-tes 927-943. Registri pidamise detailsem kord sisaldub Liidu Nõukogu (*Bundesrat*) kinnitatud HRegV-s, milleks annavad delegatsiooni OR art-d 929 ja 929a.

b) OR art 927 ning HRegV art-te 3 ja 4 järgi korraldavad äriregistrite pidamise kantonid, kes määravad ka registripidaja ehk äriregistriametite (*Handelsregisterämte*) ja järelevalve teostaja. HRegV art 5 järgi teostab ülemjärelevalvet Šveitsi justiits- ja politseedepartement; üleriigiline äriregistriamet (EHRA) Liidu Justiitsameti juures võib anda juhiseid registripidamise alal ja kontrollida kantonite kannete õiguspärasust ja lubatavust. EHRA peab HRegV art 13 järgi ka keskregistrit kõigi kantonite põhiregistrite kannete kohta.

c) HRegV art 165 järgi saab registriametite otsuseid vaidlustada iga kantoni määratud kõrgema astme kohtus; kaevata võivad isikud, kelle avaldus jäeti rahuldamata või kes on kandest vahetult puudutatud.

4.8.4.3.4 Soome

a) Soomes on sisse seatud äriregister (*kaupparekisteri*), mida reguleerivad äriregistri seadus (*kaupparekisterilaki*) ja ettevõtteandmete seadus (*yrittys- ja yhteisötietolaki*); erisätted ühinguid reguleerivates seadustes. Samuti on eraldi mittetulundusühingute register (*yhdistysrekisteri*), mida reguleerib *yhdistyslaki* 9. ptk ning sihtasutuste register (*säätiörekisteri*), mida reguleerib *säätiölaki*.

b) Registreid peab Patendi- ja registriamet (*Patentti- ja rekisterihallitus*), riigiasutus majandus- ja tööministeeriumi haldusalas.

4.8.4.3.5 Rootsi

a) Rootsis peetakse äriregistrit, mida reguleeritakse äriregistri seaduses (*handelsregisterlag*), aktsiaseltside registriga seonduvaid sätteid sisaldub SE ABL-is, eelkõige selle 27., 30. ja 31. ptk-s.

b) Registrit peab Ühinguregistri Amet (*Bolagsverket*), registripidamist reguleerib Ühinguregistri Ameti seadus (*Förordning med instruktion för Bolagsverket*).

4.8.4.3.6 Läti

a) Lätis on äriregister (*komercreģistrs*), mida reguleeritakse üldiselt LV KL-i II osas. Sinna kantakse aktsiaseltsid, osaühingud, täis- ja usaldusühingud, füüsilisest isikust ettevõtjad ja filiaalid. Lisaks peetakse mittetulundusühingute ja sihtasutuste kohta eraldi registrit (*biedrību un nodibinājumu reģistrs*), mida reguleeritakse LV BN-i II ptk-s.

b) Registreid peab nn ettevõtluse register (*uzņēmumu reģistrs*), avalik-õiguslik asutus (juriidiline isik) justiitsministeeriumi haldusalas. Registripidamise aluseks on äriregistri põhimäärus. Avaldusi vaatavad läbi riiginotarid ja registrit juhib riigi peanotariaat.

4.8.4.3.7 Leedu

a) Leedus on ühtne juriidiliste isikute register (*juridinių asmenų registras*), mida reguleeritakse juriidiliste isikute registri seaduses LT JAR ja CK II rmt 2. osa 5. ptk-s, erisätteid aga ühinguid reguleerivates seadustes. Registrisse kantakse kõik Leedus tegutsevad juriidilised isikud, sh osaühingud, aktsiaseltsid, täis- ja usaldusühingud, väikesed isikuühingud, kooperatiivsed ühistud, avalikes huvides tegutsevad ühingud, mittetulundusühingud ja sihtasutused.

b) Registrit peab registrikeskus (*registru centras*), justiitsministeeriumi asutatud piiratud vastutusega riigi äriühing.

4.8.4.3.8 Suurbritannia

a) Suurbritannias on olemas äriregister, mida reguleeritakse CA 35. osas. Sinna kantakse era- ja avalikud aktsiaseltsid, aktsiateta eraühingud, piiratud vastutusega isikuühingud, usaldusühingud jm eriliigilised äriühingud.

b) Registrit peab äriühingute koda (*Companies House*) kui täitevvõimu asutus.

4.8.4.3.9 Delaware

Delaware's eraldi juriidiliste isikute ja ühingute register puudub. Registreerimisele kuuluvad andmed esitatakse riigisekretärile (*Secretary of State of Delaware*), täpsemalt ühingute osakonnale (*Division of Corporations*), kus andmed ja dokumendid hoiustatakse.

4.8.4.3.10 Madalmaad

a) Madalamaades peetakse ühtset äriregistrit (*handelsregister*) nii äriühingutele, FIE-dele kui ka mittetulundusühingutele ja sihtasutustele. Registri tegevuse aluseks on äriregistri seadus *Handelsregisterwet*.

b) Registrit peab Kaubanduskoda (*Kamer van Koophandel*), mis tegutseb Kaubanduskoja seaduse NL WKK alusel. See on kvaasi-autonoomne valitsusväline organisatsioon.

4.8.4.3.11 Luksemburg

a) Luksemburgis on ühtne äriregister (*registre de commerce et des sociétés*) nii äriühingute kui mittetulundusühingute ja sihtasutuste jaoks. Seda reguleeritakse äriregistri seadusega LU LRC.

b) Justiitsminister on teinud äriregistri haldamise ülesandeks majandushuviühingule GIE RCSL, millesse kuuluvad riik, kaubanduskoda (*Chambre de Commerce*) ja ametikoda (*Chambre des Métiers*).

4.8.4.3.12 Kokkuvõtlikult

Nagu eelnevast nähtub on eri riikides registripidamine korraldatud erinevalt.³³² Võrdlusriikidest on Eestiga sarnane kohtulike registrite pidamine ette nähtud Saksamaal ja Austrias, erisusega, et Saksamaal ei registreerita eraldi sihtasutusi ning et Austrias peavad mittetulundusühingute ja n.ö avalike sihtasutuste registreid täitevvõimu juures. Sarnaselt Eestiga on Saksamaal kohtulikke registrite andmeid ühendamas informatiivne andmebaas, nn ettevõttereister, mida peab täitevvõim.

Registrite pidamine on täitevvõimu korraldada Šveitsis (kus on eristatud registripidamist kohalikul ja üleriiklikul tasandil) kui ka Suurbritannias, Soomes, Rootsis ja Lätis (kus on selleks tsentraalne

³³² Ülevaadet ÄS kehtestamise aja seisuga vt ka P. Kama. Äriregister, *Juridica*, 1995, nr 4, lk 138-141; Kaubandusregister tulekul, *Juridica*, 1994, nr.7, lk.167-169.

spetsialiseeritud riigiasutus). Delaware's korraldab registreerimist samuti täitevvõim. Madalmaades peab registrit Kaubanduskoda. Leedus peab registreid justiitsministeeriumi asutatud piiratud vastutusega riigi äriühing, Luksemburgis majandushuviühing, millesse kuuluvad riik, kaubanduskoda ja ametikoda.

4.8.4.4 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused³³³

4.8.4.4.1 Kohus kui registripidaja: plussid ja miinused ning alternatiivid

a) Äriregistri ja MSR-i kohtute pidamise kasuks räägivad järgmised põhilised argumendid:

- Registripidamine on maksimaalselt turvaline ja usaldusväärne, tuginedes kohtuvõimu õigusemõistmise sõltumatuse autoriteedile. Väiksem on oht n.ö riigi huvides sekkuda käsukorras nt riigi äriühingutega või sihtasutustega seotud menetlusse või ühinemisvabadusse MTÜ-de tegevusse pärssimisel või nt uute erakondade loomise takistamisel.
- Selliselt on paremini tagatud ja legitimeeritud registrimenetluses isikute põhiõiguste riive kui muul viisil menetlust korraldades, seda just järelevalvekohutuse osas. Selliselt tagatakse selgelt mh PS § 48 lg 4 järgimine näeb olulise garantiina ühinemisvabaduse kaitseks ette, et ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida.
- Registripidamine on integreeritud üldisse kohtumenetlusse ja kasutab mitmeid sealseid regulatsioone ja privileege, mh on kiirem ja tõhusam vaidlustuskord (kaebus liigub rahuldamatajätmisel maakohtus automaatselt teise kohtuastmesse), efektiivsem ja jõulisem järelevalve, mh trahvimise ja sundlõpetamise osas. Tõenäoliselt oleks registriga seotud vaidlusi kohtutes teistsuguse registripidamise korralduse juures märksa enam. Kohtumenetlusega kaasnevad reeglid ja muudatused kajastuvad ka registripidamises, ilma et alati oleks vaja detailsemaid erisätteid, st regulatsioon registripidamiseks saab olla lühem ja üldisem.
- Kohtunikuabi institutsioon koostöös võimalusega anda keerukad asjad üle kohtunikule tagab ühtlasi paindlikkuse, tõhususe, kvaliteedi ja ökonomia kohtusüsteemi sees.
- Sarnaselt on üles ehitatud ka sarnane kinnistusraamat.
- Sarnane registrikorraldus on ka meie õigussüsteemile sarnastes õiguskordades Saksamaal ja Austrias, kuid ka paljudes teistes Euroopa riikides, ka rahvusvaheliselt ei ole näha, et mingil muul viisil registripidamine oleks kuidagi tõhusam või n.ö kaasaegsem. EL poolt ei ole antud suuniseid registripidaja osas.
- Kohtulikke registreid on üles ehitatud ja kohtusüsteemiga integreeritud viimane 25 aastat, süsteem on välja kujunenud ja toimiv ning senini ei ole esitatud argumenteeritud nõudmisi ettevõtjate ega muude ühingute poolt, et registripidamist oleks vaja põhimõtteliselt muuta (üksnes MTA on soovinud endale registripidamisel suuremat rolli, tahtmata siiski õnneks mitte kogu registripidamist üle võtta). Samuti ei ole praktiliselt ilmnenud suuri korruptsioonijuhtumeid ega vigu, mille tulemused oleksid toonud riigile kaasa suuri hüvitisnõudeid või tekitanud kaost praktikas.
- Registrimenetluse kohtusüsteemiga integreerimine tagab selle suurema stabiilsuse, kuna põhireeglite muutmine tähendaks eelduslikult ka kohtumenetluse või kohtukorralduse muutmist, milleks on PS § 104 p 14 järgi vajalik Riigikogu koosseisu häälteenus.

b) Registrate kohtuliku pidamise vastu on esile toodud ja saab lisaks esitada järgmisi argumente:

- Registripidamine ei ole osa olemuslikust õigusemõistmisest ning koormab selliselt kohtusüsteemi ja hägustab selle põhifunktsioone.

³³³ Vt kohtuliku registri kaitseargumentide ning sellega seotud probleemide ja ettepanekute kohta detailsemalt V. Kõve. Kas kinnistusraamatu ja teiste kohtulike registrite korraldus vajab reformi?, *Juridica*, 2013, nr 7, lk 457-464.

- Täitevvõimu korraldusel saab registripidamist kujundada paindlikumalt ja tõhusamalt, kiiremini reageerida muutustele, vajalikud ei oleks põhiküsimustes Riigikohtu koosseisu hääلteenamusega kohtutegevuse küsimuste lahendamist.
- Tehnoloogia kiire areng registripidamise korraldamisel on vähendanud turvariske ja sõltumatuse riske registripidamisel, kannete tegemise korraldus ei ole enam esmajärguline. Õigusliku tähendusega kannete kõrvale on tekkinud hulgaliselt informatiivset teavet, samuti terve register riigiasutuste kohta, mille kõige jaoks ei ole kohtumenetlus vajalik.
- Registrimenetluse saab üles ehitada ka haldusmenetluse põhiselt ja sealsetele reeglitele viidates, tsiviilkohtumenetluse asemel. Võimalik oleks reguleerida registrimenetlust ühtselt ja kompaktselt kohtumenetluse reeglite paljusust arvestamata, st regulatsioon oleks ülevaatlikum ja seaduse rakendajale arusaadavam. Võimalik oleks integreerida regulatsioon paremini senise registriosakonna keskandmebaasi omaga.
- Praegune kohtulike registrite haldamine on ebatõhus ning suhe kohtute haldamise üldise regulatsiooniga ebaselge, Justiitsministeerium on nagunii reaalsuses võtnud endale registrite haldamisel oluliselt suurema rolli kui muude kohtuasutuste puhul, praktikas on registripidamine kohtutest suuresti nagunii lahutatud, mh registripidamise tsentraliseerimise ja kohtunikuabide kodutöö kaudu.
- Tsentraliseeritud ühtne asutus registripidamiseks tagaks ühtsema praktika.
- Kannete tegemise saaks üle anda olulisel määral nt notaritele ja vabastada riigivõim sellest otseselt, vabastades nii avalikku ressursi, kaotades mh vajaduse kohtunikuabide järgi.
- EL õigus ei nõua kohtulikke registreid. Just meie naaberriikides ja Eestiga majanduslikult tihedamalt seotud riikides (Soome, Rootsi, Läti) on registripidamine pigem täitevvõimu korraldada ja tsentraliseeritud. Ka ajalooliselt on äriregister olnud Eestis pigem kohtuväline, enne II maailmasõda pidas seda Kaubandus – Tööstuskoda, enne AS jõustumist täitevvõim.

4.8.4.4.2 Registriosakonna haldamine ja korraldus, eristamine kinnistusosakonnast

a) Põhimõtteliselt võib püstitada küsimused, kas registripidamine peaks olema koondatud ühe maakohtu alla, kas vajalik on eraldi struktuuriüksus registripidamiseks registriosakonna näol, kas seda on vaja eristada kinnistusosakonnast ning kas registrite haldamise korraldus on piisavalt sõltumatu ja tõhus organisatsiooniliselt.

b) Täna on registripidamine koondatud Tartu Maakohtu alla, varasema mitme tööpiirkonna asemel. Selle efektiivsuse üle võib vaielda, kuid ilmselt ei ole mõistlik hakata seda reformi ka tagasi pöörama. Elektroonilise menetluse ja notaribüroode kättesaadavus üle Eesti kättesaadavuse tingimustes ei ole sellest iseenesest suuremaid probleeme tulnud ega vast ka tule.

c) Küsitav on eraldi registriosakonna vajadus, iseäranis aga selle eristamine kinnistusosakonnast. Kohtulik register ei peaks olema kohtulik üksnes näiliselt ja oleks seetõttu õige integreerida seda pigem enam ülejäänud kohtu ja selle juhtimise ja haldamisega. Vähendada tuleks justiitsministeeriumi otsustusõigust ja suurendada kohtu ja KHN oma, tugevdada integreeritust kohtusüsteemiga ja suurendada sõltumatust. Mingit hädavajadust eraldi registriosakonna järgi ei ole. Veel vähem on vajadust eraldi registriosakonna ja kinnistusosakonna järgi. Töö on neil sarnane, põhireeglid ka, ka ametnikud enamuses kohtunikuabid. Nende erinev kujunemine on suuresti tingitud ajalooliselt, mh põhjusel, et kinnistusosakonnad loodi esmalt kinnistusametitena kõigi kohtute juures, registriosakonnad aga vaid osade kohtute juurde. Esmalt loodi kohtute juurde kinnistusametid igas maakonnas (hiljem sai neist kinnistusosakond), äriregistri pidamine koondati juba algselt vaid osadesse maakohtutesse, mille juurde loodi selleks registriosakonnad. Sarnaseid sisuliselt iseseisvaid struktuuriüksusi kohtusüsteemis nagu registriosakond ei ole loodud ei Saksamaal ega Austrias, kus samuti kohtulik register ega erine ka registrite haldamine muude kohtute omast.

d) Pigem tuleks loobuda sisuliselt täielikust kaugtööst ja tagada inimestele vähemalt osaliselt ka töökohad ja tööaeg. Sedasi tõhustataks menetlust, vähendataks vastuolulist praktikat, sotsialiseeritaks töötajaid ja aidataks kaasa uute töötajate väljaõppele. Huvirühmad on soovinud võimalust registripidajaga konsulteerida, saada n.ö eelotsuseid. Jäik ja bürokraatlik kirjalik anonüümne menetlus, mida JM on järjekindlalt arendanud, välistab selle, kohtunikuabide kodutööle suunamisega on olukord vaid halvenenud selles osas.

e) Oluline on tagada ka registripidamise haldamine pikem perspektiiv, lõpetada paariaastaste vahedega toimuvad lõputud, ettenähtava tulemuseta reformid. Luua ressurside mahutamise kui otsustamise tasakaal n.ö baasi ja pealisehituse vahel, muuta arusaama keskandmbaasi ja selle eelisarendamise osas olukorras, kus andmekvaliteedi tagamiseks, rääkimata tõstmisest ei ole aastaid midagi tehtud.

4.8.4.4.3 Kohtunikuabi ja kohtuniku rollid registrimenetluses

a) Kuna registrimenetlus ei ole üldise arusaama järgi osa õigusemõistmisest kitsamas tähenduses, ei teki vähemalt üldiselt ka küsimust, kas registripidamisse peaks senisest enam olema PS-st tulenevalt olema kaasatud kohtunik nagu Riigikohus on leidnud nt menetluskulude kindlaksmääramise kohta, mida ei ole lubatud õigusemõistmise kohtuniku monopoli tõttu teha ei kohtujuristidel kui kohtunikuabidel.³³⁴

b) Kohtunikuabi institutsioon koostoimes võimalusega anda keerukad asjad üle kohtunikule tagab ühtlasi paindlikkuse, tõhususe, kvaliteedi ja ökonoomia kohtusüsteemi sees. Kohtuniku ja kohtunikuabi rollijaotus menetluses nagu see on sätestatud TsMS §-s 595 on mõistlik ning tagab ühelt poolt lihtsamates asjades kohtuniku ressursi kokkuhoiu ja teisalt keerulisemates asjades kiiresti (vähemalt eelduslikult) kõrgemalt kvalifitseeritud õigusliku hinnangu, ilma et vaja oleks läbida kaebemenetlus. Üldiselt on tagatud, et sisulise õigusvaidluse ja õiguse kohaldamise keerulisemad küsimused lahendaks kohtunik. Konkreetse kohtuniku registripidamisega sidumine aitab eelduslikult spetsialiseerimise kaudu tõsta kvaliteeti, samas ei oleks ka probleemi ja praktika suurema ühtsuse tagaks asjade lahendamine kui mitte kõigi siis suurema hulga maakohtunike poolt. Muu hulgas tagab kohtunikuabi õigus igal ajal asi kohtunikule lahendada anda ka kohtunikuabi sõltumatust ja võimaldab leevendada võimalikku survet täitevvõimu poolt mingi asja lahendamiseks. Mõistlik on kaebekord, kus kohtunikuabil on võimalik esmalt määruskaebuse alusel probleem ise lahendada või lasta seda teha järjestikku kohtunikul või ringkonnakohtul, kaebajal ei ole vaja esitada mitmeid erinevaid kaebusi. Küsitav on loetleda kodukorras seaduse kõrval kohtunikuabi ülesandeid täiendavalt, pigem võiks sellest loobuda ja vajadusel seadust täpsustada. Spetsialiseeritud ja kvalifitseeritud sõltumatute kohtunikuabide võimalus keerulisemates küsimustes anda asi kohtuniku lahendada aitab vältida hilisemaid kohtuvaidlusi ja tagab ühtset kvaliteetset praktikat. Tsentraliseeritud täitevvõimu asutuse käsu korras ühtne praktika pärsiks initsiatiivi ja loovust ning õigussüsteemi edasiarendamist, praktika ühtsus ob tagatud edasikaebe kaudu piisavalt.

c) Kohtunikuabi ameti staatus ja roll kui ka nende ametnike vajalikkus ja perspektiiv pikemas plaanis vajaks aga tõsiselt planeerimist. Aastaid on kohtunikuabidega seonduv läinud suhteliselt isevoolu teed. Praegustest kohtunikuabidest on suur osa siirdumas pensionile ilmselt lähima 10 – 15 a jooksul ja peaks olema arusaam, kes nende asemele tuleb. Kehtiv kord ei näe ette selles vallas spetsiaalkoolitust, mida registripidamise spetsiifika aga hädasti eeldaks. Akadeemilise juriidilise kõrghariduse raames ei käsitleta registripidamisega seonduvalt kaugeltki piisavalt, ainuüksi praktikaga registriosakonnas ja töö kõrvalt õppimisega ei omanda vajalikku kvalifikatsiooni, vähemasti mitte piisavalt kiiresti, pealegi, kui füüsiliselt polegi mujal töötada kui kodus ja üksi. Samas on kohtunikuabi tööga seonduvad riskid kõrged ja eksimused võivad põhjustada riigile suuri kahju hüvitamise nõudeid.

d) Oluline on kohtunikuabi personaalne sõltumatus kannete tegemise otsustamisel, mh sõltumatus registriosakonna juhi ja Justiitsministeeriumi juhustest. Ühtse praktika tagamise sildi all ei peaks saama peale suruda ebaõigete ja kohtunikuabi südametunnistusega ja arusaamadega vastuolus olevate

³³⁴ RKÜKo 04.02.2014, 3-4-1-29-13, p 43; RKÜKm 26.06.2014, 3-2-1-153-13, p 56.

kannete tegemist. Kohus peaks aitama kaasa sellele, et registriosakonda ei võeta hierarhilise asutusena, kes asju anonüümselt lahendab, vaid iga kohtunikuabi tegutseb iseseisvalt. Kohtunikuabi staatus vajaks täpsustamist ja sõltumatuse tagamine ka seadusega reaalseid garantiisid, vähemalt osaliselt võrreldavalt kohtunikuga. Kui KS § 116 laiendab kohtunikuabidele kohtuniku ametikitsendused, siis ametipalk (erinevalt kohtujuristidest) ei ole seotud kohtuniku palgaga, vaid on Vabariigi Valitsuse kinnitada. Kohtunikuabide ametist vabastamine on tehtud riigile odavaks ja lihtsaks, mis vähendab nii sõltumatust kui motivatsiooni selles ametis töötada.

e) Kaaluda tuleks eraldi (piiratud) pädevusega registrisekretäri vajalikkust kohtunikuabide kõrval. Segadusttekitav regulatsioon kohtujuristide pädevuse võrdsustamisest kohtunikuabidega KS-s (KS § 125¹ lg 2) tuleks täpsustada selliselt, et oleks selge, et kohtujuristid ei täida registripidamisega seotud ülesandeid, selleks puudub neil vajalik kvalifikatsioon.

f) Kaaluda võiks ka kohtunikuabide regulatsiooni terviklikku andmist praeguse KS, TsMS ning registriosakonna ja kinnistusosakonna kodukordade asemel, sarnaselt Saksamaa ja Austriaga, kuid see ei ole siiski hädavajalik.

4.8.4.5 Järeldused ja ettepanekud

a) Analüüsi autorite hinnangul ei ole põhjendatud registripidamise korralduse põhimõtteline muutmine nende kohtute alt väljatoomisega. Seda järgmistel põhilistel põhjendustel³³⁵:

- Teoreetiline arutelu, kas registripidamine on osa õigusemõistmisest, ei saa olla põhjenduseks toimiva süsteemi lõhkumiseks. Tsiviilkohtumenetluses on rida ajalooliselt kohtu pädevuses olevaid küsimusi, mis on seal just kohtuvõimu autoriteedi ja sõltumatuse tõttu nagu eestkoste, lapsendamine vms. Mitte kuidagi ei takista registrimenetlus kohtul tema n.ö põhifunktsioonide täitmist. Kohtuvõimust lahutatud register tooks eelduslikult kohtuvaidlusi kannete osas juurde.
- Ei ole põhjust vähendada registripidamise turvalisust ja sõltumatust ning seega usaldusväärsust ega seda ka teoreetiliselt kahtluse alla seada, mida registri kohtuvõimust lahutamine tähendaks. Kõrgeima võimaliku usalduse hoidmine aitab kaasa üldise ärikeskkonna maine ja usaldusväärsuse tagamisele. Ka kasvõi teoreetiline võimalus täitevvõimule sekkuda registrimenetlusesse enda huvidest lähtudes ei ole üldistes huvides.
- Ka kohtusüsteemiga ühendatult on võimalik registreid tehniliselt paindlikult kujundada, ilma et peaks kannatama andmete kvaliteet ja menetluskord. Vajadus olulisemaid küsimusi seadusega reguleerida ja seda Riigikogu häälteenamusega tagab paremini, et kergekäeliselt ei tehtaks süsteemi lõhkuvaid parandamatuid muudatusi.
- Spetsialiseeritud ja kvalifitseeritud sõltumatute kohtunikuabide võimalus keerulisemates küsimustes anda asi kohtuniku lahendada aitab vältida hilisemaid kohtuvaidlusi ja tagab ühtset kvaliteetset praktikat. Tsentraliseeritud täitevvõimu asutuse käsu korras ühtne praktika pärsiks initsiatiivi ja loovust ning õigussüsteemi edasiarendamist, praktika ühtsus on tagatud edasikaebe kaudu piisavalt.
- Kohtumenetlus tagab efektiivseima võimaliku menetluskorra kaebuste esitamise osas, mis integreerituna kohtusüsteemi saavad ka kiire lahenduse. Ka muud kohtumenetluse reeglid aitavad üldiselt tõhusalt registrimenetlusele kaasa, ilma et oleks vajadust detailse eriregulatsiooni järgi. Haldusmenetluse sätete kohaldamine ei teeks midagi selgemaks. N.ö tervikregulatsiooni andmine muudaks selle väga tehniliseks ega oleks võimalik enam selgelt n.ö põhireegleid eristada.
- Kohtusüsteemi integreeritus võimaldab registripidajale jõulisema ja tõhusama järelevalve, kombineerituna trahvide ja sundlõpetamisega, mis tagab suurema andmekvaliteedi ja kokkuvõttes ka usalduse registriandmete vastu ja käibekindluse.

³³⁵ Vt sellekohaseid põhjendusi ka V. Kõve. 10-aastane äriseadustik – tagasisaade senisele arengule, Juridica, 2005, nr 9, lk 595-605

- Ebamõistlik oleks lõhkuda väljakujunenud toimivat süsteemi ja korraldust, mille tõrkeid ei ole ka praktikast esile toodud, kuna muudatust ei ole praktikast nõutud, pole ilmnenud olulist korrupsiooni ega suuremat kaost lahendite tõttu.
- Kohtulik registrisüsteem töötab edukalt ka teistes riikides ega ole näha millegi poolest, et see oleks halvem või arenguvõimetus muudest variantidest. Et meie naaberriikides ei ole kohtulikke registreid, ei ole mingi argument, kuna käivet see ei takista, vaid pigem tagab paremini. Samamoodi pole argumendiks, et enne 1995 ei peetud registrit kohtulikult, see vaidlus peeti juba tooma ära.
- Halb ja ebaselge registrite haldusmudel ei õigusta kohtulike registrite lammutamist, vaid korda tuleb teha haldamine.
- Registrikannete tegemise n.ö erastamine notaritele või kellelegi teisele vähendaks kannete usaldusväärust, senine topeltkontroll kannete üle paljudel juhtudel asenduks vaid notariga. Praktika ühtlustamine notarite vahendusel oleks märksa keerulisem ja riskid riigile nt kahju hüvitamiseks samuti. Järelevalvefunktsiooni teostamine, mis äriregistri jaoks olulisel kohal, oleks notarite kaudu pea võimatu, st register taanduks passiivseks kandeavalduste lahenduste kogumiks. Tõenäoliselt kasvaks registriga seotud kulud, kuna ükskõik mis riikliku süsteemi erastamise käigus läheb see tarbijatele üldjuhul kallimaks. Lisaks ei ole õige vastutust hajutada kannete tegemisel registrisse, raske on välja tuua nn „ohutuid“ ja „lihtsaid“ kandeid, mida võiks süsteemiväliselt teha.
- Lahenduseks ei ole MTA mõte osaliselt registrifunktsioon talle anda, kuna oluline on siiski just olnud sõltumatus ning registri esmafunktsioon ei ole MTA jaoks abivahendi olemine järelevalve teostamisel ja võimalikul ettevõtja „käteväänamisel“. Kahetsusväärne on olemasoleva registrivõrgu lõhkumisel see, et MTA on väidetavalt võtnud osaliselt üle isikute nõustamise ja registri poolde pöördumise vahendamise funktsiooni, mis kinnitab vähemasti otsuste ennatlikkust.

b) Üldiselt saab registripidaja osas välja tuua järgmised põhilised ettepanekud

- Läbi töötada kohtulike registrite haldamise mudel ja panna paika see pikema perspektiiviga, lõpetada paariaastaste vahedega toimunud ja kaugemat mõtet mitte kandvad reformid. Suunata ressursid keskandmebaasi ja tehniliste lahenduste eelisarendamiselt andmekvaliteedi säilitamiseks ja tõstmiseks.
- Pigem tuleks loobuda sisuliselt täielikust kaugtööst ja tagada inimestele vähemalt osaliselt ka töökohad ja tööaeg. Sedasi tõhustataks menetlust, vähendataks vastuolulist praktikat, sotsialiseeritaks töötajaid ja aitaks kaasa uute töötajate väljaõppele. Huvirühmad on soovinud võimalust registripidajaga konsulteerida, saada n.ö eelotsuseid, mida teatud ulatuses võiks kaaluda.
- Seaduse tasandil tuleks kas täpsustada või pigem kaotada registrisekretäri pädevus asjade lahendamisel, säilitamisel täpsustada ka sellele ametile esitatavad nõuded.
- Segadusttekitav regulatsioon kohtujuristide pädevuse võrdsustamisest kohtunikuabidega KS-s (KS § 125¹ lg 2) tuleks täpsustada selliselt, et oleks selge, et kohtujuristid ei täida registripidamisega seotud ülesandeid, selleks puudub neil vajalik kvalifikatsioon.

Kokkuvõttes tuleks tagada kohtunikuabidele normaalsed töötingimused ja motivatsioon. Suurendada tuleks nende kohtunikuabide sõltumatust personaalsete garantiide andmisega palga osas, sarnaselt kohtunikele, teha keerulisemaks nende ametist vabastamine. Tuleks suunata ressursi uute kohtunikuabide kvaliteetseks ettevalmistuseks.

4.8.5 Registrate kantavad subjektid, mh eri registrite ja alamregistrite eristamise vajadus, FIE-de ja riigiasutuste registreerimise ja selle vajalikkuse ja kriteeriumite üldine temaatika

4.8.5.1 Eesti õigus

4.8.5.1.1 Põhiseaduslikud alused

PS-ist ei tulene, et riik peaks tagama mingite isikute registreerimise, ammugi, et kas seda peaks tegema ühe või mitme registri raames Selliseid nõudeid ei tule ka EIÕK-st ega EL põhiõiguste hartast. Küll nõuab PS, et regulatsioon oleks õigusselge ja tagaks inimeste põhiõigused. Läbi juriidiliste isikute õigusvõime registri kaudu tunnustamisega lihtsustatakse nende õiguskäivet ja lihtsustatakse seeläbi kokkuvõttes PS § 31 järgse **ettevõtlusvabaduse** kui ka PS § 48 (aga ka EIÕK art 11, EL PÕ harta art 12 lg 1 ja ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni art 20 järgse **ühinemisvabaduse** realiseerimist, kaudselt ka **usuvabaduse** realiseerimist PS § 40 mõttes. Läbi registri kaitstakse kaudselt ka **omandipõhiõigust** (PS § 32). Siiski ei ole kellelgi põhiseaduslikku õigust nõuda kantust äriregistrisse vm riiklikusse registrisse, kui tema tegevus on võimalik ka teisiti.

4.8.5.1.2 Regulatsioon kehtivas õiguses

4.8.5.1.2.1 Registriosakonna peetavad registrid subjektide kohta

KS § 16 lg-te 2 ja 2¹ järgi peetakse Tartu Maakohtu registriosakonnas subjektide kohta kolme erinevat registrit:

- äriregistrit;
 - mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrit;
 - riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riiklikku registrit.
- (a) Äriregistrisse kantavad subjektid

a) Äriregistrisse kantakse:

- äriühingud (ÄS § 2 lg 2);
- füüsilisest isikust ettevõtjad (FIE-d) (ÄS § 3 lg 2);
- välismaa äriühingute filiaalid (ÄS § 384 lg 1).

b) Äriühingutena kantakse äriregistrisse (ÄS § 2 lg 1):

- täisühing (ÄS § 2 lg 1);
- usaldusühing (ÄS § 2 lg 1);
- osaühing (ÄS § 2 lg 1);
- aktsiaselts (ÄS § 2 lg 1);
- tulundusühistu (ÄS § 2 lg 1);
- Euroopa majandushuvigrupp (EMHÜS § 4);
- SE (SEPS § 2);
- SCE (SCEPS § 2);
- ETKR (ETKRS § 5 lg 1).

Sisuliselt eri tüüpi aktsiaseltsidena on oluliste erireeglite tõttu seaduses sätestatud kindlustusseltsid, krediidasutused, investeerimisühingud ja aktsiafondid. Eri tüüpi tulundusühistuna on aga reguleeritud hoiu – laenuühistut ja hooneühistut.

c) Kui äriühingute õigusvõime on registriga seotud (st neid põhimõtteliselt väljaspool registrit ei eksisteeri) (ÄS § 2 lg 3, TsÜS § 26 lg 2), siis FIE-de registrisse kandmine sõltub faktilistest asjaoludest. FIE on ÄS § 1 järgi füüsiline isik, kes pakub oma nimel tasu eest kaupu või teenuseid ning kellele kaupade müük või teenuste osutamine on püsiv tegevus. FIE jaoks on registrikanne kohustus (ÄS § 3 lg 2), kuid tema õigus- või teovõimet füüsilise isikuna see ei mõjuta. FIE võib ÄS § 3 lg 3 järgi äriregistri pidajale teatada oma ettevõtte tegevuse peatamisest või teatavaks teha perioodi, mille vältel ta tegutseb, mille möödumisel kustutatakse ta registrist avalduseta (ÄS § 59 lg 3¹). ÄS § 59 lg 3 järgi kustutatakse FIE äriregistrist tema avaldusel, v.a kui ta peab seaduse järgi olema registrisse kantud.

Registripidaja võib füüsilisest isikust ettevõtja äriregistrist kustutada, kui isik ei vasta käesoleva seadustiku §-s 1 sätestatud ettevõtja mõistele ning ta ei ole teatanud oma tegevuse peatamisest või lõpetamisest (ÄS § 59 lg 3²).

d) Sarnaselt FIE-ga on filiaali äriregistrisse kandmine välismaa äriühingu (avalikõiguslik) kohustus, mille täitmatajätmine ei mõjuta aga välismaa äriühingu õigus- ega teovõimet ega Eestis tunnustamist. Välismaa äriühing peab filiaali äriregistrisse kandma, kui ta tahab oma nimel Eestis püsivalt pakkuda kaupu või teenuseid (ÄS § 384 lg 1).³³⁶

4.8.5.1.2.2 MSR-i ja selle nn alamregistritesse kantavad subjektid

a) MSR-i kantakse MTÜ-d (MTÜS § 2 lg 1) ja sihtasutused (SAS § 1 lg 2), kelle õigusvõime juriidilise isikuna on sarnaselt äriühingutega registrikandega seotud.

b) Selgelt eri tüüpi MTÜ-dena on seaduses sätestatud ja registrisse kantakse usuühingud (KiKoS § 4 lg 2) ja erakonnad (EKS § 1 lg 2).

c) Mõningal määral ebamäärase õigusliku staatusega on usulised ühendused (kirikud, kogudused, koguduste liidud ja kloostrid), ametiühingud ja korteriühistud, keda on üritatud eri seadustes kohati kujundada eri tüüpi eraõiguslike juriidiliste isikutena ja kelle kõigi kohta on formaalselt iseseisev (alam)register (vrld KiKoS § 5 lg 4, AÜS § 11 lg 1, KrtS § 63 lg 1). Samas on seaduses siiski ka selgelt sätestatud, et nimetatud registrid on MSR-i osaks (KiKoS § 17 lg 1, AÜS § 11 lg 1, KrtS § 63 lg 1).

4.8.5.1.2.3 Riigi- ja kohalike omavalitsuse asutuste riiklikku registrisse kantavad subjektid

Kui KS § 16 lg 2¹ järgi peetakse asutuste registrit riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste kohta, siis asutuste registri põhimääruse § 2 järgi kantakse sinna:

- põhiseaduslikud institutsioonid ja neid teenindavad asutused;
- valitsusasutused ja valitsusasutuste hallatavad riigiasutused;
- avalik-õiguslikud juriidilised isikud;
- avalik-õiguslike juriidiliste isikute asutused;
- kohaliku omavalitsuse ametiasutused ja kohaliku omavalitsuse ametiasutuste hallatavad asutused;
- riigi muud institutsioonid;
- riigitulundusasutused.

Asutuste registri pidamise korra § 3 lg 2 paneb asutusele registreerimiskohustuse. Samas on register ise erinevalt äriregistrist ning MSR-st vaid informatiivse tähendusega.

4.8.5.1.2.4 Registrate suhe keskandmebaasiga

Interneti kaudu registriteenuste kasutaja praktiliselt ei erista eri registre olemasolu, kuna tema näeb nii äriregistri kui MSR-i andmeid koondavat RIK-i hallatavat kohtu registriosakonna andmebaasi (infosüsteemi). Seda reguleerivad justiitsministri määrused „Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine“ ja kohtu registriosakonna kodukord (eelkõige selle §-d 235 – 261).

4.8.5.2 Teema käsitus ajalooliselt

a) Enne II maailmasõda oli üks register aktsiaseltsidele ning teine FIE-dele, täisühingutele ja usaldusühingutele.

b) Nõukogude ajal registreeriti esmalt juriidilisi isikuid rahandusministeeriumi organites, kuid 1956 see nõue kaotati ja juriidiline isik loeti olemasolevaks põhikirja (põhimääruse) kinnitamisest. Registreerimise

³³⁶ Filiaalide registreerimisega seonduvaid detailküsimusi käsitletakse analüüsi 12. ptk-s.

nõue jäeti vaid seaduses mõnda liiki juriidiliste isikute jaoks nagu nt elamuehituse kooperatiivid, mille põhikiri tuli registreerida kohaliku tööraha saadikute nõukogu täitevkomitees.

c) Üleminekuajal enne kehtiva registreerimiskorralduse sisseseadmist (1995-1996) peeti vähemasti lõppkokkuvõttes ühtset registrit kõigi õigussubjektide kohta, nende erinevat staatust eristamata, st mh mittetulundusühingud ja riigiasutused, aga ka tegevuskohad. Selleks oli Eesti vabariiklik ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide register (nn ettevõttereister), mille aluseks oli Vabariigi Valitsuse 10.05.1990 määrus nr 91 „Eesti vabariikliku ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide registri asutamise kohta“. Registri pidajaks oli Statistikaameti juures asunud Eesti Vabariigi Ettevõtete, Asutuste ja Organisatsioonide Registri Keskus.

d) 1995 loodi selle süsteemi asemele eraldi äriregister ning 1996 MSR.

4.8.5.3 Teema käsitlus Euroopa Liidu õiguses

a) EL õigus ei kehtesta üldiselt reegleid, millised subjekte tuleb registreerida. Küll aga tuleb siseriiklike reeglite kehtestamisel arvestada, et need ei läheks vastuollu EL primaarõigusega, mh **ELTL-s** sisalduvate põhivabadustega (eelkõige asutamisevabadus – art-d 49 jj), mis kohustavad mh välismaistele isikutele tagama võrdse kohtlemise siseriiklikega. Nii sätestab ELTL art 49 lg 2, et asutamisevabadus hõlmab mh õigust asutada ja juhtida ettevõtjaid, eriti äriühinguid art 54 teises lõigus määratletud tähenduses, neil tingimustel, mida oma kodanike jaoks sätestab selle riigi õigus, kus niisugune asutamine toimub. ELTL art 50 lg 1 võimaldab EL-l anda asutamisevabaduse saavutamiseks direktiive, art 50 lg 2 lit g järgi mh kooskõlastades vastavalt vajadusele tagatise, mida liikmesriigid nõuavad äriühingutelt art 54 teises lõigus määratletud tähenduses nii osanike ja aktsionäride kui ka kolmandate isikute huvide kaitseks, pidades silmas selliste tagatiste muutmist võrdväärseks kogu liidu ulatuses. Äriühingud, mis on asutatud vastavalt liikmesriigi seadusele ja millel on liidu piires registrijärgne asukoht, juhatuse asukoht või peamine tegevuskoht, võrdsustatakse asutamisevabaduse sätete kohaldamise korral ELTL art 54 lg 1 järgi füüsiliste isikutega, kes on liikmesriikide kodanikud. Äriühingutena mõistetakse ELTL art 54 lg 2 järgi tsiviil- või kaubandusõiguslikke äriühinguid, samuti ühistuid ja muid avalik-õiguslikke või eraõiguslikke juriidilisi isikuid, välja arvatud mittetulundusühingud. ELTL art 17 lg 1 järgi Liit austab ega piira staatust, mis siseriikliku õiguse kohaselt on liikmesriikides kirikutel ja usuühendustel või –kogukondadel ning lg 2 järgi austab staatust, mis siseriikliku õiguse kohaselt on samavõrra ka filosoofilistel ja mitteusulistel organisatsioonidel.

b) Sisuliselt kirjutab EL ette äriregistri olemasolu kui ka selle põhiolomuse. Seda tulenevalt direktiivist **2017/1132/EL**, mille art-te 14 ja 15 järgi tuleb mh tagada Eesti aktsiaseltside asutamisdokumentide, esindusõiguslike isikute, kapitali, raamatupidamisaruannete ja lõpetamise avalikustamine registris. Art-tes 29 – 43 nähakse aga ette teises riigis tegutseva ühingu filiaali tegevuse registris avalikustamist. Kuigi direktiivi tuleks kohaldada vähemasti aktsiaseltsidele, on Eesti direktiivi lisas II deklareerinud, et sarnaselt aktsiaseltsile kohaldatakse direktiivi põhiosas ka osäühingutele mh andmete registris avalikustamise osas.

c) Eestis tuleb tagada ka EL määrustega reguleeritud supranatsioonaalsete ühingute registrisse kandmine. Euroopa majandushuvigrupi kohta näevad selle ette EL EMHÜ määrus nr 2137/85 art 1 lg 1, art 6 ja art 39 lg 1, SE kohta EL SE määrus nr 2157/2001 art 12 lg 1 ja SCE kohta EL SCE määrus nr 1435/2003 art 11 lg 1. ETKR-i kohta näeb EL ETKR määrus nr 1082/2006 art 5 lg 1 ette juriidiliseks isikuks saamise registreerimise või avalikustamise päevast.

d) Samas ei nõue EL siseriiklike isikuühingute, MTÜ-de ega sihtasutuste registreerimist sarnastel põhimõtetel kapitaliühingutega, ammugi ei kirjuta ette, kas register peaks neil olema ühine või eraldi.

4.8.5.4 Teema käsitlus võrdlusriikides

a) Võrdlusriikides valitseb registrikorralduses paljusid ja päris sellise struktuurijaotusega registreid nagu Eestis, neis ei ole. Lähim registrikorraldus subjektide osas on ilmselt Lätiga, kus samuti äriregister FIE-

de, äriühingute ja filiaalide jaoks ning eraldi mittetulundusühingute ja sihtasutuste register. Sarnane on ka Soome registrijaotus, erisusega, et MTÜ-del ja sihtasutustel on eraldi registrid.

b) Vähemasti äriregister on Eestiga sama koosseisuga (äriühingud, FIE-d, filiaalid) ka Rootsis (seal puudub aga register MTÜ-dele ja sihtasutustele), Saksamaal (seal on aga eraldi ühistute, partnerlusühingute ja MTÜ-de registrid ning puudub register sihtasutustele) kui Austrias (selles sisalduvad ka nn erasihtasutused, kuid eraldi informatiivsed registrid on MTÜ-dele ja n.ö tavalistele sihtasutustele). Suurbritannias on olemas äriregister, mida peetakse äriühingute kohta ning eraldi register on ühistutele. Delaware's eraldi juriidiliste isikute ja ühingute register puudub.

c) Kõige kompaktsem registrikorraldus on Šveitsis, Madalmaades ja Luksemburgis, kus samasse äriregistrisse kantakse nii äriühingud, FIE-d, MTÜ-d kui sihtasutused (Šveitsis ka avalikõiguslikud juriidilised isikud). Leedus on aga ühtne juriidiliste isikute register.

4.8.5.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

4.8.5.5.1 FIE-de äriregistris registreerimise vajalikkus?

a) Äriregistri loomisest peale on FIE-de registreerimine seal tekitanud küsimusi kui ka kriteeriumid nende registreerimise vajalikkuse kohta. Erinevalt äriühingutest ei ole nende õigusvõime seotud registriga ning registrisse kandmiseks kehtib esmajoones avalikõiguslik kohustus oma tegevus avalikustada. N.ö boonuseks on FIE-l registreerida oma isikunimest erinev ärinimi ja anda registrisse kantuna prokuura enda esindamiseks, samuti seada varale kommertsanti.

b) Esiteks on kriteeriumid FIE-de registrisse kandmiseks paratamatult „ujuvad“, hindamaks, kes püsivalt oma nimel kaupu või teenuseid püsivalt pakub. Seda muutuvmas maailmas, kus inimestel on erinevad paindlikud teenimisvõimalused, kõrvuti palgatöö ja võimalus ka ise teenida. Teiseks on sisuliselt kontrollimatu ÄS § 3 lg 2 nõue, et FIE peab end äriregistrisse kandma juba enne tegevuse alustamist. Kuigi ÄS § 3 lg 3 võimaldab tegevuse peatamise kannet kui ka ajutist ja hooajalist registreerimist, tekib küsimus, miks sellist ebamäärast registreeritust üldse vaja peaks olema. Avalikkuse ja teenuse saajate jaoks ei anna FIE äriregistrisse kantus midagi, mh turvatunnet tehingu täitmise osas, sest FIE majanduslikku võimekust oma kohustusi täita kui ka erialast kvalifikatsiooni ei kontrollita. Sisulist järelevalvet ei teostata ei selle üle, kas isikud on FIE-na registreeritud, kui nad peaksid seda olema (see on üksnes teatud toimingute tegemise eeldus) ega ka seda, kas registrisse FIE-na kantud sellena ka tegutsevad (seda tehakse sisuliselt vaid MTA kaudu), olgugi, et ÄS § 59 lg 3² sellise kohustuse registripidajale paneb. Selline järelevalve oleks ka registrimenetluse formaliseeritud iseloomu arvestades ka ebamõistlikult koormav ja praegusel juhul ka teostamatu. Ka ei ole selle väärtus suur. Seega on register tegelikult FIE-de osas ka ebaülevaatlik. Praktikast ühed olulisemad ettevõtjagrupid on täna äriregistrist välistatud, nimelt n.ö vabade elukutsetena tegutsevad notarid ja kohtutäiturid. ÄS loomise aegne lootus FIE-de rolli oluliseks tõstmiseks majanduskäibes ei ole täitunud, rõhuv enamuse vähegi suuremast majandustegevusest toimub ikkagi läbi äriühingute.

Ainsaks oluliseks infoks on FIE pankroti väljakuulutamise kajastamine, kuid see tehakse avalikult teatavaks ka AT-s, pealegi tuleb EL maksejõuetuse määruse nr 2015/848 art 24 järgi nagunii luua maksejõuetuse register vms andmebaas kõigi isikute kohta, mitte ainult FIE-de osas.

c) Kuigi traditsiooniliselt registreeritakse FIE-sid ka teistes riikides äriregistris, siis selle põhjuseid saab pidada ka ajalooliseks, kuna just FIE-d on algselt ettevõtjateks olemise lähtekohaks. Samas on ühingute register Suurbritannias ja juriidiliste isikute register Leedus. Ka EL ei kirjuta ette FIE-de registreerimist kapitaliühingutega sarnaselt äriregistris.

d) Majandustegevuse alustamine tuleb nagunii registreerida majandustegevuse registris MsÜS § 14 lg 1 järgi. Just majandustegevuse register on andmekogu, mille ülesanne on võimaldada ettevõtjate ja nende majandustegevuse üle arvestuse pidamist ning järelevalve teostamist (MsÜS § 8 lg 2). Just see

võiks olla keskne register, kus kajastatakse isikute majandustegevust ja mille kannete õigsuse üle teostatakse ka järelevalvet.

e) FIE-ks olemise üks põhiline motivaator võiks olla maksustuslikult soodsama regulatsiooni saamine võrreldes muude füüsiliste isikutega, esmajoones võimalus arvata TuMS § 4 järgsest ettevõtlustulust maha ettevõtlusega seotud kulusid vastavalt TuMS §-le 32. TuMS § 14 lg 5 lubab praegu mahaarvamisi teha aga üksnes äriregistrisse kantud ettevõtjal, TuMS § 14 lg 6 laiendab seda ka notarile ja kohtutäiturile. KMS §-d 19 ja 20 panevad suurema käibega ettevõtjatele lisaks käibemaksudokumentatsioonina registreerimise kohustuse, mis võimaldab teha tagasiarvestusi ka käibemaksuga.

Samas näeb MKS § 17 näeb ette maksukohustuslaste registri, kuhu kantakse MKS § 18 lg 1 järgi mh mitteresidentid FIE-d kui ka nt notarid ja kohtutäiturid (MKS § 18 lg 1 p-d 4 ja 5). Sinna tuleks kanda ka residentidest FIE-d, st kõik maksukohustuslastest füüsilised isikud. Sel juhul saaks maksuhaldur ka ise teostada järelevalvet registriandmete õigsuse üle. Praegu võib MKS § 20 lg 4 järgi maksuhalduri ettepanekul äriregistrist kustutada FIE, kes ei tegele ettevõtlusega ja enne ettepaneku tegemist äriregistri pidajale anda FIE-le tähtaja ettevõtlusega tegelemise tõendamiseks.

f) Mõttekaks ei saa ja täiendavat efekti ei annaks notarite ja kohtutäiturite registreerimine äriregistris FIE-na, pigem tuleks neile kaaluda äriühingute kasutamise võimaldamist majandamiseks, säilitades samas nende isikliku vastutuse.

g) FIE-le ei anna olulist juurde ka ärinime kasutamise võimalus, et seepärast oleks vaja pidada eraldi registrit. Ärinime kasutamise õigus võiks tal olla ka edaspidi ja see nähtavaks teha majandustegevuse registris. Kaubamärgi kaitse peaks tagama olulisemates valdkondades eristamise. Muus osas nimede eristatavuse tagamine ei ole tänapäevases koodidel baseeruva digitaalühiskonnas vast enam sedavõrd oluline, eriti kui isikunimed inimestel ka päris palju kattuvad.

Prokuura andmise võimalus ei peaks ka määrav olema. Selle praktikas kasutamine ei ole teadaolevalt suur ja esindajate kasutamiseks on ka palju teisi võimalusi volituste andmise näol. Vajadusel võiks esindajaid kanda ka majandustegevuse registrisse.

Kommertspandi kasutamise võimaluse võtmine võiks tekitada probleeme. Samas perspektiivis oleks mõistlik ka selline pantimisviis pigem asendada üdise tagatisregistriga ja avada sellele ligipääs kõigile isikutele (vt analüüsi ptk 4.8.16.18).

h) Kokkuvõttes on ettepanek FIE-d äriregistrist välja viia ning kajastada neid edaspidi majandustegevuse registris ja maksukohustuslaste registris. Samas võiks olla lihtne andmete riskisutuse võimalus ja miks mitte ka sama andmebaasi kaudu võimalik neid andmeid esile kutsuda, eristades samas selgelt, et tegu ei ole sellise õigusliku tähendusega andmetega nagu äriregistris ja MSR-s. Mingi variant oleks jätta vähemalt ajutiselt (kuni kommertspandiregistri ümbervaatamiseni) võimalus kanda FIE-sid äriregistrisse vabatahtlikult, kui nad soovivad vara kommertspandiga koormata nt.

4.8.5.5.2 MSR-i alamregistrite vajalikkus?

a) Nii nagu on segane ja mittevajalike erisätetega pikitud eri tüüpi MTÜ-de eriregulatsioon, eriti usuliste ühenduste, ametiühingute ja korteriühingute kohta, on ebaselge ka vajadus pidada nende kohta n.ö alamregistreid. Neile registritele kohaldub eriregulatsioon, osalt aga viiteliselt, osalt muus osas MSR-i regulatsioon, mis omakorda veel viitab äriregistri sätetele, lisaks TsMS ja KS sätted ja ka määrused, st regulatsioon on selliselt ebaülevaatlik.

b) Eriti tekitab küsimusi usuliste ühenduste registri regulatsioon KiKo-s. Usuliste ühenduste register on KiKoS § 17 lg 1 järgi MSR-i osa, mille suhtes kohaldatakse MSR-i kohta õigusaktides sätestatud, kui KiKoS-st ei tulene teisiti. Sarnane säte kehtib AÜS § 11 lg 1 järgi ka ametiühingute registri kohta. Nii

KiKoS-s kui AÜS-s sisaldub mitmeid kahtlusttekitavaid eriregulatsiooni ka registrikorralduses, mille kohta vt lähemalt analüüsi järgnevaid ptk-e. Nii nt ei tule KiKoS § 15 lg 4 järgi usulise ühenduse registriandmete muutmise avaldusele lisada muudatust otsustanud koosoleku protokoll, AÜS § 10 lg 3 järgi aga ei kohaldata ametiühingu suhtes registripidajale esitatava avalduse notariaalse kinnitamise nõuet.

c) Tulenevalt korteriühistute seosest korteriomandite kannetega kinnistusraamatus on paratamatud erisused ka nende regulatsioonis KrtS-s. Korteriühistute register on KrtS § 63 lg 1 järgi samuti MSR-i osa, mille suhtes kohaldatakse MSR-i kohta õigusaktides sätestatud, kui KrtS-st tulene teisiti. Taaskord sisaldub KrtS § 63 dubleerivaid sätteid (nt et registrit peab KrtS § 63 lg 2 järgi Tartu Maakohutu registriosakond).

d) Alamregistrite detailset regulatsiooni on raske mõista, eriti mis osas selle MTÜS ja veelgi enam ÄS või ka TsMS sätted kohalduvad. Kui korteriühistute sundühistulist iseloomu ja seost kinnistusraamatuga arvestades võib eriregistrilt veel õigustatuks pidada, siis usuliste ühenduste ja veel vähem ametiühingute jaoks puudub selleks küll vajadus.

e) Analüüsi autorite arvates, jättes mõningad eeldatavasti põhjendatud erisused kõrvale, tuleks alamregistritele registrile kohaldada tervikuna MSR-i regulatsiooni või siis hõlmata ka see register selgelt eraõiguslike juriidiliste isikute registriga. Väliselt on registrid nagunii ka praegu tavakasutaja jaoks ühtsed (samas andmebaasis) ning vajadusel peaks saama eri tüüpi MTÜ-sid otsingutes nt ka eristada, kasvõi nt registrikoodi täiendiga. On ju ka teisi olulisi eri liiki MTÜ-sid, keda formaalselt eriregistriga ei eristata nagu nt erakonnad või loomeliidud.

a) Kõige problemaatilisem on riigiasutuste registri pidamine samas süsteemis äriregistri ja MSR-ga. Jättes kõrvale FIE-de ja ka välisriigi äriühingute filiaalide registreerimise temaatika, siis Eesti eraõiguslike juriidiliste isikute registreerimise põhimõtete hulka kuulub õigusvõime sidumine registriga ning registriandmete avalik usaldatavus, iseäranis esindusõiguslike isikute osas. Riigi ja kohaliku omavalitsuse asutuste kajastamine samas andmebaasis äriühingute, MTÜ-de ja sihtasutustega on eksitav eelkõige just, kuna jätab mulje andmete tõepärasusest, kuigi tegu on informatiivse andmekoguga, mis ei pretendeeri õigsusele ega usaldusväärsusele ja mille üle järelevalvet ei teostata. Nii nt ei ole registris Riigikohtu esindusõigusliku isikuna nimetatud esimeest ega Justiitsministeeriumil ministrit, Eesti Vabariigi justiitsministeeriumi asutamise ajana on registrisse märgitud aga 2.11.1970.

b) Iseenesest võib mõista soovi ka riigiasutuste ja kohalike omavalitsuse asutuste tsiviilkäibes osalemist lihtsustada (mh registrikoodi saamise näol), samas ei tohiks seda teha segaduse tekitamisega. Segane on nende registreerimise kord, võimalik otsuste vaidlustamine (halduskohtus?). Kuna tegu on kõigele vaatamata kohtu peetava registriga, st kohtuliku registriga, on ebaselge nt TsMS registrimenetluse sätete kohaldatavus. Tegemist on olnud üksnes IT-loogikast lähtuva läbimõtlemata lahendusega, mida tuleks kindlasti korrigeerida, sest see õõnestab ka äriregistri ja MSR-i usaldusväärsust.

c) Võrdlusriikides ei sisaldu riigiasutused eraõiguslike juriidiliste isikutega samas avalikus ja iseäranis mitte avalikult usaldatavas registris. Üksnes Šveitsis on seal ühtselt avalikõiguslikud juriidilised isikud (kelle registreerimiseks KS samas meil piisavat volitust ei annagi).

d) Kõige mõistlikum oleks see register ja selle pidamine selgelt uuesti kohtust eraldada ja lastagi seda pidada halduskorras informatiivse andmekoguna. Kohtu kaasamine sinna ei anna miskit juurde, pigem tekitab segadust. Minimaalselt tuleks aga selle registri pidamise korda, andmete esitamist, edasikaevet, tähendust selgemalt seaduse tasandil reguleerida (ehk avalikõiguslike juriidiliste isikute osas vähemastigi tunnustada esindusõiguslike isikute osas kannete avalikku usaldatavust), minimaalselt selliselt, et oleks selge, et TsMS sellele ei kohaldu. Nii nt on ette nähtud registrisekretäri poolt selle registri pidamise korraldamine, kuid tema muude funktsioonidega see hästi kokku ei lähe ja on üldse küsitav sellise ametniku vajalikkus ja ebaselge pädevus kohtunikuabide kõrval. Sellest üksi aga ei piisa. Ka informatsiooni tarbijatele peaks olema selgelt eristatud, et see ei ole samasuguse tähendusega

register kui äriregister ja MSR. Eraldi tuleks tähistada avalikõiguslikud juriidilised isikud. Kui riik siiski soovib avalikõiguslikke juriidilisi isikuid (ka informatiivselt) registreerida ja nummerdada, tuleks selleks anda KS § 16 lg 2¹ esimeses lauses ka korrektne delegatsioon, praegu neid registreeritavas loetelus nimetatud ei ole.

4.8.5.5.3 Kõigi subjektide kohta peetavate kohtulike registrite ühendamise ühtseks registriks?

a) Paljugi räägib selle poolt, et ühendada täna olemasolevad äriregister ja MSR (koos oma alamregistritega) ühtseks eraõiguslike juriidiliste isikute registriks, jättes sealt välja FIE-d. registrite pidamise põhimõtted ja kord on sarnased nagu ka registrite õiguslik tähendus. Keskandmebaasi kasutamise tõttu on süsteemi kasutajate jaoks ka täna sisuliselt aru saamata, et formaalselt on tegu eri registritega. Ka lähteülesandes toodud seisukohtades (nt Pangaliit) on pakutud registrite ühendamist. Sarnane eraõiguslike juriidiliste isikute register on Leedus, ühised registrid on ka nt Šveitsis, Madalmaades ja Luksemburgis.

b) Ühendamise käigus oleks võimalik seaduse tasandil defineerida ja reguleerida paremini ka keskandmebaasiga seonduvat ja ehk see sellisel kujul ka kaotada, kui andmed nagunii samas registris. Küll võiks olla vajadus riskkasutusega samas süsteemis mugavalt tutvuda FIE-de kohta majandustegevuse registri andmetega.

c) Iseenesest ei olen ju halb ka riigiasutuste, kohaliku omavalitsuse asutuste kui ka avalikõiguslike juriidiliste isikute andmetega tutvumise võimalus, kuid nende erinev tähendus ja registri informatiivsus tuleks eristada. St riigiasutuste registrit formaalselt eraõiguslike juriidiliste isikute registriga ühendama ei peaks, pigem tuleks registreid rohkem eristada. Ka avalikõiguslike juriidiliste isikute kajastamine samas registris samade põhimõtete järgi ei oleks ilmselt mõistlik, kuna nende õigusvõime on selgelt registriväline. Samas avaliku usaldatavuse laiendamine esindajatele võiks käibehuvide seisukohast olla mõistlik.

d) Registrite ühendamise kaasaegsuse kindlasti ka küsimusi, mh prokuura andmise laiendamisest ka teistele eraõiguslikele juriidilistele isikutele. samas saak ka nemad kasutada tagatisena kommertsipant, vähemasti kuni selle asemel ei ole loodud tagatisregistrit. Registrite tervikregulatsioon oleks mõistlik anda ilmselt eraldi seaduses või TsMS-s, detailsemalt aga registri põhimääruses vms seadusest alamaseisvas aktis.

4.8.5.6 Järeldused ja ettepanekud

Kokkuvõtlikult esitatakse kaalumiseks järgimised ettepanekud:

- Ühendada äriregister ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste register ühtseks eraõiguslike juriidiliste isikute registriks.
- Jätta äriregistrist välja FIE-d ja kajastada nende tegevus majandustegevuse registris ja maksukohustuslaste registris.
- Kaotada formaalselt iseseisvad alamregistrid usulistele ühendustele ja ametiühingutele ja kaaluda seda ka korteriühingute osas.
- Eraldada formaalselt kohtu peetavate registrite seast riigiasutuste jms register või vähemasti reguleerida seaduse tasandil selle pidamist ja tähendust selgemalt, minimaalselt eristada registri kasutajatele eri tähendusega andmed.

Säilitada võiks andmebaasi, mille kaudu andmete riskkasutuse kaudu oleks võimalik tutvuda ka FIE-de ja riigiasutuste andmetega, kuid selgelt peaks olema eristatud, et tegu ei ole samaväärse registriga.

4.8.6 Registriandmed ja muud andmed registri juures

4.8.6.1 Registriandmed ja muud registripidajale esitatavad andmed ja dokumendid ning nende eristamine

4.8.6.1.1 Eesti õigus

4.8.6.1.1.1 Üldiselt

a) Äriregistrisse ning MSR-i kantakse vastavalt ÄS § 31 ja MTÜS § 78 lg 1 järgi üksnes seaduses ettenähtud andmed, st sinna ei saa kanda andmeid meelevaldselt. Samuti ei ole kõik registripidajale esitatavad andmed registriandmed (nt nõukogu liikmete nimed), st neid ei kanta (formaalselt) registrikaardile, kuigi infosüsteemist võib ekslikult muu mulje näha. Ometigi on just registrikaardi andmed need „õiged“ registriandmed, millel on seaduses sätestatud ulatuses ka õiguslik tähendus ning muid andmeid registrisse kanda ei saa ega saa ka nende kandmist nõuda, isegi kui see mõistlik või „otstarbekas“ tunduks³³⁷. Seega tuleb erinevaid infosüsteemis leiduvaid andmeid eristada. Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri andmete osas „registriväliseid“ andmeid võrreldavalt eristada ei saa, samuti puudub neil andmetel õiguslik tähendus.

b) Registritesse kantavad andmed on loetletud erinevate õigusaktide eri sätetes, kohati dubleerivalt ja kohati eri ajast pärit ebaloogiliste erisustega. Registriosakonna kodukorra §-des 92-112 on püütud andmeid tervikuna fikseerida kui ka täpsustada. Omaette küsimus on, kas sealseid „seadusearendusi“ saab kõiki legaalseks pidada, kuna registriandmed peavad ÄS § 31 ja MTÜS § 78 lg 1 järgi olema seaduses ette nähtud, väga olulisi „liialdusi“ selles siiski ei sisaldu.

Kodukorra §-des 215-226 antakse detailne näitlik loetelu äritoimikusse, mittetulundusühingu või sihtasutuse avalikku toimikusse ja registritoimikusse lisatavatest dokumentidest.

c) ÄS § 64 loetleb äriregistrikaardi andmed üldiselt. FIE kohta äriregistrisse kantavad andmed on loetletud ÄS § 75 lg-s 2, täisühingu (ja usaldusühingu) kohta ÄS §-s 84, osaühingu kohta ÄS §-s 145, aktsiaseltsi kohta ÄS §-s 251, tulundusühingu kohta TUS §-s 8 ja filiaali kohta ÄS §-s 387. EMHÜ kohta saab registriandmeid järelada EMHÜS § 1 lg-st 3 (viide täisühingule) ning § 4 lg-test 2 ja 3. SE ja SCE kohta kantakse registrisse aktsiaseltsi andmed, tulenevalt vastavalt SEPS §-st 2 ja SCEPS §-st 2. ETKR-i kohta kantakse registrisse aga tulundusühingu andmed, tulenevalt ETKRS § 5 lg-st 1.

ÄS § 75 täpsustab FIE kohta esitatavaid andmeid ja dokumente, ÄS §-d 83 ja 84 teevad sama täisühingu kohta. Sama sätestavad osaühingu kohta ÄS §-d 144 ja 145, aktsiaseltsi kohta ÄS §-d 250 ja 251 ning filiaali kohta ÄS §-d 386 ja 387. ÄS § 62 täpsustab registripidajale esitatavaid isikuandmeid ja § 63 sidevahendite andmeid.

d) MTÜ-de kohta registrisse kantavad andmed on sätestatud MTÜS § 10 lg-s 1, lisaks registrikaardi andmetena osalt dubleerivalt ka §-s 89. Usuliste ühenduste kohta on registriandmed ette nähtud KiKoS § 15 lg-s 1 ja (MTÜS eeskujul dubleerivalt) registrikaardi andmetena ka § 19 lg-s 2. Korterühingute registriandmed on sätestatud KrtS § 63 lg-s 4. Sihtasutuste kohta registrisse kantavad andmed on ette nähtud SAS § 14 lg-s 1.

e) Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste kohta kantakse registrisse riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise põhimääruse (asutuste registri põhimäärus) §-s 5 nimetatud andmed. Neid käesolevas peatükis lähemalt ei analüüsita, kuna see väljuks lähteülesandest ja oleks ka liiga mahukas, arvestades selle registri erinevate subjektide äärmist mitmekesisust.

f) Seadus ei näe ette registriandmete registris kajastamise vormi. Sisuliselt on see ette nähtud registriosakonna kodukorraga. Selgesõnaline volitusnorm selleks on seaduses vaid usuliste ühenduste registrikaardi vormi kehtestamiseks (KiKoS § 19 lg 1).

g) Registripidajale esitatavad muud andmed ja dokumendid, mida registrikandes ei kajastata, kuid millel ometigi oluline tähendus võib olla, on reguleeritud väga erinevates õigusaktides ja sätetes (vt üldiselt ÄS § 32 lg 1). Neist käsitletakse allpool vaid praktiliselt olulisemaid. Eraldi ei käsitleta üldiselt kannete

³³⁷ Vt ka nt RKTkm 14.12.2011, 3-2-1-133-11, p 24; RKTko 22.02.2012, 3-2-1-163-11, p 33.

vahetuid alusdokumente nagu kandeavaldused ja volikirjad ja kande eelduste kontrollimiseks vajalikud otsused, hinnangud, vararegistrite väljavõtted ja lepingud.

Registriosakonna kodukorra §-s 246 on püütud anda ülevaade infosüsteemi sisestatavatest registrivälisest andmetest.

4.8.6.1.1.2 Andmed kõigi registrisubjektide kohta

a) Kõikide registrisubjektide kohta kantakse registrisse (vastavalt äriregistrisse, MSR-i (või selle mõnda alamregistrisse) või asutuste registrisse järgmised andmed:

- nimi – ettevõtjate (FIE-d, äriühingud, filiaalid) puhul ärinimi, asutustel nimetus, korteriühistu kohta võib registrisse (erandlikult) kanda ka täiendava nime;
- registrikood;
- õiguslik vorm või ühingu liik – registriosakonna kodukorra § 98 järgi kantakse just sellesse alajaotisse olulised isikuid puudutavad sisulised kanded, samuti tähistatakse ühingu alaliikidena;
- asukoht ja aadress – asukoht kohaliku omavalitsuse täpsusega, aadressina elu- või asukohaks oleva aadressiobjekti aadressiandmete süsteemi infosüsteemis registreeritud koha-aadress ning sihtnumber (ÄS § 62 lg-d 3-5, MTÜS § 78¹ lg-d 3-5); korteriühistu aadress kantakse registrisse eraldi vaid siis, kui see erineb korteriomandite aadressist;
- elektronposti aadress;
- majandusaasta algus ja lõpp;
- kannete loetelu – registriosakonna kodukorra §-de 101, 106 ja 112 järgi kantakse sinna kande järjekorranumber (kandenumbr on registrikaardi andmena nimetatud ka MTÜS § 89 p-s 1 ja SAS § 14 lg 1 p-s 1, ka KiKoS § 19 lg 2 p 1 ja KrtS § 63 lg 4 p 16 järgi, kuid mitte äriregistri kohta), kandeliik, kande kinnitamise kuupäev ja kandeavalduseta tehtud kande korral viide kande tegemise õiguslikule alusele;
- kande kuupäev;
- viited hilisematele kannetele ja muud märkused – märkustena kirjutatud andmed on loetletud registriosakonna kodukorra §-des 100 ja 105 (mh dokumendihoidja andmed, endise ettevõtte registri kande andmed).

b) Äriregistrisse ja MSR-i saab kanda ka eraõiguslikule juriidilisele isikule menetlusdokumentide kättetoimetamiseks kontaktisiku nimi (või ärinime), isiku- või registrikoodi ning tahteavalduste ja menetlusdokumentide kättetoimetamise Eesti aadressi, samuti kontaktisiku elektronposti aadressi (ÄS § 63¹, § 64 p 9¹, § 145 lg 1 p 6¹, § 251 p 6¹, § 385 lg 2 p 5, § 387 p 11²; MTÜS § 10 lg 1 p 5¹, § 76, § 89 p 4¹; SAS § 14 lg 1 p 5¹; registriosakonna kodukorra § 92 p 3, § 102 p 3, § 107 p 3, § 119¹ p 3). Kohustus on seda teha, kui eraõigusliku juriidilise isiku juhatus või seda asendav organ asub välisriigis või kui vähemalt poolte välismaa äriühingu filiaali juhatajate elukoht ei ole Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsi Konföderatsioonis.

c) Äriregistrisse kui ka MSR-i kantakse ka erinevad ÄS §-s 58 lg-s 1 loetletud andmed registrisubjekti pankrotimenetluse kohta (vt ka nt ÄS § 84 p 15; MTÜS § 76, SAS § 14 lg 1 p-d 6 ja 14; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 8):

- pankrotimenetluse raugemine pankrotti välja kuulutamata ning koos sellega ajutise pankrotihalduri nimi ja isikukood ning märgitakse, et tema korraldab ühingu või sihtasutuse likvideerimise ja esindab seda; kui pankrotivõlgnik on FIE, kustutatakse ta viivitamata äriregistrist;

- pankroti väljakuulutamine koos pankrotihalduri nime ja isikukoodiga, samuti mäрге, et tema esindab registrisubjekti³³⁸;
- väljakuulutatud pankroti raugemine koos isiku tegevuse jätkamise kandega;
- väljakuulutatud pankroti raugemine koos isiku registrist kustutamisega; kui pankrotihaldur ei ole teisiti avaldanud, märgitakse ta registrisse kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidjana;
- pankrotimenetluse lõpetamine koos isiku registrist kustutamise või tegevuse jätkamisega – kui kohus kinnitas pankrotihalduri lõpparuande; kustutamise korral, kui pankrotihaldur ei ole teisiti avaldanud, märgitakse ta registrisse kustutatud isiku dokumentide hoidjana;
- kompromiss ja selle tähtaeg koos tegevuse jätkamise kandega – kui eelnevalt oli kohus pankroti välja kuulutanud; ühtlasi tehakse registrisse mäрге, mille kohaselt pankrotihaldur täidab PankrS §-des 188–190 ettenähtud ülesandeid;
- kompromissi tühistamine ja väljakuulutatud pankrotimenetluse taastumine; koos sellega tehakse registrisse mäрге, et ettevõtjat esindab pankrotihaldur³³⁹;
- kompromissi lõppemine seoses selle tähtaja möödumisega ning pankrotihalduri vabastamine.

Registriväliste andmetena kantakse infosüsteemi ka pankrotitoimkonna liikmed, kelle peab esitama haldur (PankrS § 74 lg 6, registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 5).

Krediidasutuse kohta saab äriregistrisse kanda ka moratoriumihalduri (KAS § 112 lg 6, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 10) ja kindlustusandja kohta erirežiimi halduri (KindITS § 150 lg 1, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 11).

Äriregistrisse ei tehta ÄS § 58 lg 2 järgi kannet võlgniku ega tema esindusõigusliku isiku ärikeelu ja isikule määratud ettevõtluskeelu kohta. Andmed PankrS alusel määratud kehtivate ärikeeldude ja KarS alusel määratud kehtivate ettevõtluskeeldude kohta tehakse ÄS § 69¹ järgi ometigi arvutivõrgu kaudu kättesaadavaks. andmed on loetletud registriosakonna kodukorra § 248 lg-s 1. Kodukorra § 248 lg 2 järgi hoiab äriregister infot ka Soome Vabariigi ärikeeldude kohta.

d) Äriregistrisse saab iga ettevõtja kohta kanda ka prokuristi andmed, st nimi ja isikukood ja esindusõiguse erisused (ÄS § 16 lg 2, § 21, § 64 p 6, registriosakonna kodukorra § 97).

e) Andmete muutumisel tuleb esitada avaldus muudatuse registrisse kandmiseks ja/või esitada uued dokumendid esitada (ÄS § 33 lg 7; MTÜS § 10 lg 2, § 76; SAS § 14 lg 2).

f) ÄS §-s 62 ja MTÜS §-s 78¹ on eraldi reguleeritud, mis kujul isikuandmed tuleb registripidajale esitada kui selle kaudu ka nende kajastamist registris, olgu nt juhatuse liikme, osanikuna või likvideerijana, aga ka osanike või nõukogu liikmetena. Isikuandmetena näidatakse Eesti või välismaist isikukoodi, selle puudumisel sünnipäev, -kuu ja -aasta ning muu isikukoodi asendav tunnus, kui see on olemas. Eesti isikukoodi puudumise korral kantakse registrisse isiku välismaine isikukood (ÄS § 62 lg 1, MTÜS § 78¹ lg 1). Avalikõiguslik juriidiline isik peab registripidajale esitatavas dokumendis viitama ka seadusele või lepingule, millega antud isik on loodud (ÄS § 62 lg 2, MTÜS § 78¹ lg 2). Isiku aadressina esitatakse registripidajale isiku elu- või asukohaks oleva aadressiobjekti aadressiandmete süsteemi infosüsteemis registreeritud koha-aadress (hoone ja hooneosa number, liikluspinna või väikekoha nimi, maaüksuse nimi, asula, selle olemasolu korral linnaosa nimi, kohaliku omavalitsuse üksuse ja maakonna nimi) ning sihtnumber; kui isik on rahvastikuregistri objekt, kantakse registrisse isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed (ÄS § 62 lg 5, MTÜS § 78¹ lg 5). Välisriigi puhul näidatakse elu- ja asukoha ning aadressi andmetes ka osariik, provints või muu haldusüksus, kui see on olemas, ning välisriik (ÄS § 62 lg 5¹, MTÜS § 78¹ lg 5¹). Registrivälistes andmetes kajastatud isikute (nt nõukogu liikmed) kohta sisestatakse infosüsteemi ka nende ametiaja algus ja lõpp (registriosakonna kodukorra § 246 lg 3).

³³⁸ Mis on tegelikult eksitav, sest pankrotihaldur käsutab küll pankrotivara, kuid ei esinda pankrotivõlgnikku (PankrS § 54¹).

³³⁹ Sama märkus.

FIE, äriühingu juhatuse liikmed ja nõukogu esimees, täis- ja usaldusühingu ning osaühingu osanikud ja välismaa äriühingu filiaali juhataja, kes ei ole Eesti rahvastikuregistri objektiks ja kellele ei ole väljastatud Eesti isikutunnistust, esitavad registripidajale ka oma aadressi ja elektronposti aadressi ning teatavad viivitamata nende muutumisest; sama kohaldatakse täis-, usaldus- või osaühingu osanikule, kes ei ole füüsiline isik ega ole kantud Eesti äri- või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse (ÄS § 62 lg 7). Sama kehtib MTÜS § 78¹ lg 6 järgi ka MTÜ juhatuse liikme ja likvideerija ning sihtasutuse juhatuse ja nõukogu liikme ning likvideerija kohta, kes ei ole Eesti rahvastikuregistri objektiks, erisusega, et ta peab miskipärast esitama üksnes aadressi (mitte elektronposti aadressi). Kodukorra § 246 lg 1 p 15 järgi sisestatakse FIE, äriühingu juhatuse liikme ja nõukogu esimehe, täis- ja usaldusühingu osaniku ning välismaa äriühingu filiaali juhataja aadress registriväliste andmetena infosüsteemi, kui isikul puudub Eesti rahvastikuregistris registreeritud elukoht.

g) FIE-d ja eraõiguslikud juriidilised isikud ning kontaktisikud peavad esitama registripidajale oma elektronposti aadressi ja muud sidevahendite andmed (telefoni ja faksi numbrid jms) ning võivad esitada oma Interneti kodulehe aadressi; telefoni ja faksi numbri ette tuleb märkida riigisisene sihtnumber; elektronposti aadress ja muud sidevahendite andmed tuleb ära näidata ka registripidajale esitatavas majandusaasta aruandes (ÄS § 63, § 75 lg 1, § 83 lg 2, § 144 lg 1 p 7, § 250 lg 1 p 7; TÜS § 7 lg 1 p 5; MTÜS § 8 lg 1 p 4, § 76; SAS § 11 lg 1 p 3; KiKoS § 13 lg 3 p 3). Formaalselt on registriandmeteks siiski vaid elektronposti, mitte muude sidevahendite andmed ega ka veebilehe aadress. Sidevahendite andmed aga sisestatakse registrikaardiväliste andmetena infosüsteemi (kodukorra § 246 lg 1 p 16).

h) FIE ja eraõiguslike juriidiliste isikute esindusõiguslikud isikud peavad registrile esitamata üldjuhul ka allkirjanäidised, v.a kui sama isik on notari juuresolekul kirjutanud alla asjaomase kande tegemise avaldusele või seda sisaldavale asutamislepingule (ÄS § 32 lg 1, § 32¹ lg 2, MTÜS § 76). Eraldi on allkirjanäidise esitamise kohustust rõhutatud EMHÜ kohta EMHÜS § 5 lg-s 4.

i) FIE-d ja eraõiguslikud juriidilised isikud (v.a usulised ühendused, erakonnad ja korteriühistud) kui ka välismaa äriühingute filiaalid peavad lisaks teatama registripidajale oma kavandatud põhitegevusala (ÄS § 4 lg 5, § 75 lg 1, § 83 lg 2, § 144 lg 1 p 5¹, § 250 lg 1 p 5¹, § 386 lg 2 p 4¹; TÜS § 7 lg 1 p 4¹; MTÜS § 8 lg 1¹; SAS § 11 lg 1¹). Registrisse seda samas üldiselt ei kanta nagu ka eesmärki, küll aga sisestatakse tegevusala registriväliste andmete seas infosüsteemi (kodukorra § 246 lg 1 p 13). Tegevusala määratletakse Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK) järgi (kohtule dokumentide esitamise korra §-d 23¹ ja 23², lisa 16). Kui üldiselt tuleb tegevusala esitada ka koos majandusaasta aruandega (ÄS § 4 lg 5, MTÜS § 36 lg 5), siis ametiühingule on AÜS § 10 lg-s 2¹ rõhutatud, et aruanne esitatakse ilma tegevusala andmeteta.

j) Registrikood antakse igale registrisubjektile registrisse kandmisel ja see on unikaalne (kordumatu) (ÄS § 42, MTÜS § 88). Koodi annab igale registrisubjektile infosüsteem RIK-i kehtestatud korras ja see ei muutu ka nt ümberkujundamisel (registriosakonna kodukorra §-d 90 ja 91).

k) KrtS § 63 lg 4 p 16 järgi kantakse korteriühistu registrikaardile ka kandemääruse täitnud isiku ja kande otsustamiseks pädeva isiku allkiri, nimi ja amet, muude registrisubjektide kohta seda ette nähtud ei ole ning seda ei ole ette nähtud ka registriosakonna kodukorra vastavate korteriühistute registri sätetes (vt registriosakonna kodukorra § 119⁵). Enamgi veel, kodukorra § 208 lg 4 järgi arvutivõrgu kaudu registrikaardi andmete vaatamisel ega väljatrükkil ei näidata registrikande kinnitanud või kohtumääruse teinud isikute andmeid.

4.8.6.1.1.3 Täiendavad andmed FIE-de kohta

a) FIE kohta kantakse äriregistrisse lisaks:

- andmed FIE enda isiku ja isikukoodi kohta (ÄS § 75 lg 2 p 2, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 1);
- ettevõtte asukoht ja aadress (ÄS § 75 lg 2 p 1);

- andmed FIE ettevõtte tegevuse peatamise, hooajalise või ajutise tegutsemise kohta (ÄS § 64 p 4, registriosakonna kodukorra § 98 p 8);
- ümberregistreeritud FIE maksukohustuslaste registris registreerimise alguskuupäev (registriosakonna kodukorra § 100 p 6).

(b) Täiendavad andmed eraõiguslike juriidiliste isikute kohta³⁴⁰

a) Kõigi eraõiguslike juriidiliste isikute (ja osalt ka filiaalide) kohta kantakse vastavalt äriregistrisse või MSR-i lisaks järgmised andmed:

- juhatuse või seda asendava organi asukoha aadress, kui see asub välisriigis (ÄS § 64 p 2¹, § 84 p 2¹, § 145 lg 1 p 5¹, § 251 p 5¹; TÜS § 8 p 2¹; MTÜS § 10 lg 1 p 2¹; SAS § 14 lg 1 p 3¹; registriosakonna kodukorra § 92 p 2¹, § 102 lg 1 p 2¹, § 107 p 2¹);
- märke ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamise³⁴¹ ning lõpetamise ja kustutamise kohta (ÄS § 64 p 16, § 204 lg 3, § 367 lg 3, § 400 lg 1, § 443 lg 1, § 485 lg 1; MTÜS § 41 lg 4, § 60 lg 1, § 69 lg 1, § 89 p-d 10, 11, 13; SAS § 14 lg 1 p-d 12, 13, 15, § 47 lg 4, § 65 lg 1, § 74 lg 1; KiKoS § 19 lg 2 p-d 8, 9 ja 13; KrtS § 63 lg 4 p-d 12 ja 14; EMHÜS § 4 lg 3 p 3; registriosakonna kodukorra § 98 p-d 9, 10, 14, § 104 p-d 7-9,11, § 110 p-d 6-8, § 119³ p-d 4, 5 ja 7);
- likvideeritud juriidilise isiku dokumentide hoidja andmed (ÄS § 64 p 18, § 219 lg 2, § 382 lg 2; MTÜS § 54 lg 2, § 89 p 14; SAS § 14 lg 1 p 16, § 59 lg 2; KiKoS § 19 lg 2 p 14; KrtS § 63 lg 4 p 15; registriosakonna kodukorra § 100 p 1, § 105 p 1, § 111 p 1, § 119⁴ p 1);
- likvideerijad ja nende esindusõiguse erisused (ÄS § 64 p-d 5 ja 9, § 116 lg 1, § 208 lg 3, § 371 lg 3; MTÜS § 44 lg 3, § 89 p-d 6 ja 7; SAS § 14 lg 1 p-d 7 ja 8, § 50 lg 3 KiKoS § 19 lg 2 p-d 7 ja 10; KrtS § 63 lg 4 p-d 8 ja 9; EMHÜS § 4 lg 3 p 4; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 9, § 103 lg 1 p-d 3 ja 6, § 109 lg 1 p-d 3 ja 5, § 119² lg 1 p 4 ja lg 2).

b) Eraõiguslikud juriidilised isikud peavad registripidajale kande (eriti muutmiskande) aluseks olevate dokumentidena tihti esitama ka kande aluseks olevate erinevate organite otsuseid (nt osanike otsus juhatuse liikmete muutmise kohta) koos koosolekute protokollidega. Protokolli asemel võib siiki esitada ka väljavõtte, milles otsus on kajastatud (ÄS § 32 lg 2, MTÜS § 10 lg 4, SAS § 14 lg 2²).

c) ÄS § 66 täpsustab kande tegemist ühingu otsuse kehtetuks tunnistamise kohta, nähes ette, et kui kohus on tunnistanud kehtetuks ühingu organi otsuse, mille alusel on äriregistrisse tehtud kanne, tehakse kanne kohtuotsuse kohta registrikaardil samasse kohta, kus on kehtetuks tunnistatud otsuse alusel tehtud kanne. ÄS § 66 kohaldub MTÜS § 76 viitest tulenevalt ka MSR-i kannetele.

d) Äriregistri juures tuleb hakata pidama ka andmekogu eraõiguslike juriidiliste isikute tegelike kasusaajate kohta (RahaPTS §-d 76-78).

e) Kõik eraõiguslikud juriidilised isikud peavad registripidajale esitama majandusaasta aruande (ÄS § 32 lg 3, § 179 lg 4, § 334 lg-d 2 ja 2¹; MTÜS § 36 lg 5, § 76, § 78 lg 3; SAS § 14 lg 5, § 34 lg 4; EMHÜS § 8).

f) Koos registrist kustutamise avaldusega peavad täis- ja usaldusühing, osaühing ja aktsiaselts likvideerimise lõpulejõudmisel registripidajale esitama lõppbilansi (ÄS § 97¹, § 122 lg 1, § 218 lg 1 teine lause, § 381 lg 1 teine lause), osaühing ja aktsiaselts ka vara jaotusplaani (ÄS § 218 lg 1 teine lause, § 381 lg 1 teine lause)

g) Eraõiguslike juriidiliste isikute ühinemisel ja jagunemisel tuleb otsuste, avalduste jm korralduslike dokumentide seas registripidajale esitada ka ühinemislepingu või jagunemislepingu (või jagunemiskava) ärakiri, äriühingutel ka ühinemisaruanne või jagunemisaruanne (ÄS § 400 lg 1 p-d 1 ja 5, § 443 lg 1 p-d

³⁴⁰ Vt selle kohta detailsemalt analüüsi 11. ja 13. ptk.

³⁴¹ Selle kohta vt lähemalt analüüsi ptk 13.

1 ja 5; MTÜS § 60 lg 1 p 1, § 69 lg 1 p 1; SAS § 65 lg 1 p 1, § 74 lg 1 p 1), äriühingu ümberkujundamisel aga ümberkujundamisaruanne (ÄS § 485 lg 1 p 5).

4.8.6.1.1.4 Täiendavad andmed isikuühingute kohta

a) Täis- ja usaldusühingute kohta kantakse äriregistrisse täiendavalt:

- täisosanike nimed, isikukoodid või registrikoodid (ÄS § 64 p 5, § 84 p 4; IFS § 243 lg 1 p 2; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p-d 2 ja 3¹);
- ühingut esindama volitatud osanikud ja kes neist on õigustatud esindama ühingut ühiselt (ÄS § 64 p 9, § 84 p 5; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 4);
- esindama õigustatud isikud, kes ei ole osanikud (ÄS § 64 p 5);
- kui ühingu juhtimise asukoht on välisriigis, ka selle aadress (ÄS § 84 p 2¹).

b) Usaldusühingu kohta kantakse äriregistrisse ka usaldusosanikud ja nende sissemaksete suurused (ÄS § 64 p-d 5 ja 10, § 127 lg 1; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 3, § 98 p 4¹).

Usaldusühingust usaldusfondi puhul kantakse usaldusosanike asemel äriregistrisse usaldusfondi osade registri pidaja ärinimi, registrikood ja aadress (IFS § 243 lg 1 p 4, lg 3; registriosakonna kodukorra § 94 p 3¹). Usaldusfondi kohta kantakse äriregistrisse IFS § 243 lg 1 p-de 1 ja 3 (ning registriosakonna kodukorra § 100 p-de 6² ja 6³) järgi lisaks mäрге, et usaldusfond on IFS kohaselt asutatud fond ning kui fondi valitseb valitsemislepingu alusel fondivalitseja, siis ka fondivalitseja ärinimi, registrikood ja aadress.

c) EMHÜ kohta kantakse äriregistrisse põhimõtteliselt küll täisühingu andmed (EMHÜS § 1 lg 3), kuid täpsustatult kantakse sinna:

- liikmete ja juhatuse liikmete isikuandmed (EMHÜS § 4 lg 2 p-d 4 ja 5, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 6);
- tegutsemistähtaeg, kui ühing on tähtajaline (EMHÜS § 4 lg 2 p 6; registriosakonna kodukorra § 98 p 7);
- märkus selle kohta, et majandushuviühingu liige on vabastatud EL määruse nr 1985/2137/EMÜ art 26 lg 2 järgi vastutusest ühingu nende kohustuste eest, mis on tekkinud enne tema ühingusse astumist (EMHÜS § 4 lg 3 p 6; registriosakonna kodukorra § 100 p 5).

EMHÜS § 4 lg 2 p 3 järgi tuleb registreerimisavalduses märkida ka majandushuviühingu tegevusala, samas ei ole ei EMHÜS-s ega kodukorras selgelt märgitud, et tegevusala ka registrisse kantakse, eriti kui seda üldiselt ei tehta. Samas EL EMHÜ määrusest nr 2137/85 saab sellist kohustust järeldada. Selle määruse art 5 lit c järgi peab huvigrupi asutamise eesmärk sisalduma selle asutamislepingus ning art 8 lg 1 lit a ja art 39 lg 1 järgi tuleb art 5 järgsed andmed vähemasti avalikustada ametlikus väljaandes, lisaks nähakse ette üldine registrisse kandmise kohustus.

Kuigi EMHÜS § 4 lg 3 p 2 järgi tuleb registripidajale teatada ka ühingu kehtetusest, siis majandushuviühingule kohalduv Eesti õigus sellist tagajärge ette ei näe, st sellist kannet registrisse tegelikult teha ei saa (vt EMHÜ määruse nr 2137/85, art 2, art 7 lg 2 lit c, art 15 lg 1).

4.8.6.1.1.5 Täiendavad andmed muude eraõiguslike juriidiliste isikute kui isikuühingute kohta

a) Muude eraõiguslike juriidiliste isikute (sh kapitaliühingud, tulundusühistu, MTÜ-d ja sihtasutused) kohta kantakse registrisse ka:

- juhatuse (SE puhul ka seda asendava haldusnõukogu) liikmete nimed ja isikukoodid ja nende esindusõiguse erisused (st ühine esindusõigus, MTÜ-de puhul ka kinnisasjade ja registreeritud vallasasjade võõrandamise ja koormamise piirang) (ÄS § 64 p-d 5, 9; § 145 lg 1 p-d 5 ja 6, § 204 lg 3; § 251 p-d 5 ja 6; MTÜS § 10 lg 1 p-d 4 ja 5, § 89 p-d 4 ja 7; SAS § 14 p-d 5 ja 8; TÜS § 8 p-d 4 ja 5; KiKoS § 15 lg 1 p-d 5 ja 6, § 19 lg 2 p-d 6 ja 7; KrtS § 63 lg 4 p-d 5 ja 9;

registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p-d 5 ja 9, § 103 lg 1 p-d 1, 4 ja 5, § 109 lg 1 p-d 1 ja 4, § 119² lg 1 p 1);

- põhikirja kinnitamise aeg (ÄS § 64 p 8, ÄS § 251 p 4, MTÜS § 10 lg 1 p 3, § 89 p 8; SAS § 14 lg 1 p 10; TÜS § 8 p 3; KiKoS § 15 lg 1 p 4, § 19 lg 2 p 5; KrtS § 63 lg 4 p 10; registriosakonna kodukorra § 98 p 5, § 104 p 3, § 110 p 3);
- põhikirja muutmise (ÄS § 175 lg 2, § 300 lg 2, TÜS § 48 lg 2, MTÜS § 23 lg 2, SAS § 42; KiKoS § 12 lg 3, KrtS § 20 lg 1, § 63 lg 4 p 10).

b) Muud eraõiguslikud juriidilised isikud kui isikuühingud peavad registripidajale lisaks esitama järgmised dokumendid:

- asutamisleping (asutamisotsus) (ÄS § 144 lg 1 p 1, § 250 lg 1 p 1; MTÜS § 8 lg 1 p 1; TÜS § 7 lg 1 p 1; SAS § 11 lg 1 p 1; KiKoS § 13 lg 3 p 1);
- põhikiri (ÄS § 144 lg 1 p 2, § 250 lg 1 p 2; TÜS § 7 lg 1 p 2; MTÜS § 8 lg 1 p 1; SAS § 11 lg 1 p 1; KiKoS § 13 lg 3 p 1).

c) Registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-de 1 ja 2 järgi sisestatakse infosüsteemi registriväliste andmetena ka osaühingu, aktsiaseltsi, SE, tulundusühistu (kui neid ei kanta registrisse), MTÜ ja sihtasutuse asutajad (asutamislepingu või -otsuse alusel).

d) Registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 12 järgi sisestatakse infosüsteemi registriväliste andmetena ka juhatuse ja nõukogu volituste (st ametiaja) kestus

4.8.6.1.1.6 Täiendavad andmed osaühingu ja aktsiaseltsi (sh nende alaliikide ja SE ja SCE) kohta

a) Osaühingude ja aktsiaseltside (SEPS §-st 2 tulenevalt ka SE ja SCEPS §-st 2 tulenevalt ka SCE) kohta kantakse registrisse samuti:

- osa- või aktsiakapitali rahaline suurus (ÄS § 64 p 11, § 145 lg 1 p 3, § 251 p 3; registriosakonna kodukorra § 94 p 1);

märge osaühingu osade registreerimise kohta Eesti väärtpaberite registris või märge aktsiaseltsi aktsiaraamatu pidaja kohta (ÄS § 64 p 13, § 251 p 7¹; registriosakonna kodukorra § 94 p-d 3 ja 3¹).

b) Osaühingu kohta kantakse äriregistrisse lisaks märge osaühingu sissemakseta asutamise kohta (ÄS § 64 p 12, § 145 lg 1 p 3¹) ja asutamislepingu sõlmimise aeg (ÄS § 145 lg 1 p 4).³⁴²

c) Aktsiaselts kohta kantakse äriregistrisse lisaks nimiväärtuseta aktsiate arv (ÄS § 251 p 3¹). Lisaks kantakse sinna aktsiaseltsi alaliik: krediidasutus, kindlustuselts, investeerimisfond, aktsiaseltsifond (registriosakonna kodukorra § 98 p 2) ning viide aktsiaseltsi esmaselt taotletud ärinimele, kui see erineb esmakande tulemusena äriregistrisse kantud ärinimest (registriosakonna kodukorra § 100 p 4).

d) Osaühing ja aktsiaselts peavad registripidajale lisadokumendina esitama ka:

- panga teatise osa- või aktsiakapitali sissemaksmise kohta (osaühingu puhul vaid siis, kui asutamislepingu kohaselt tuleb sissemaksed teha enne osaühingu äriregistrisse kandmist) (ÄS § 144 lg 1 p 3, § 196 lg 1 p 4, § 250 lg 1 p 3, § 343 lg 1 p 4);
- mitterahalise sissemaksega tasumisel asutamisel või kapitali suurendamisel, sissemaks ühingule üleandmise lepingu, registri väljavõtte registreeritud vara üleandmise kohta (v.a kui registripidaja saab üleminekut ise registrist kontrollida, ÄS § 541 lg 4, kohtule dokumentide esitamise korra § 21), juhatuse kinnitus sissemaks üleandmise kohta ning selle väärtuste kontrollimise dokumendid, mh võimalik kohustuslik audiitori arvamus (osaühingu puhul ka

³⁴² Seda ei ole eraldi lisaks põhikirja kinnitamise ajale ette nähtud registriandmetena teiste registrisubjektide puhul

- juhatuse kinnitus sissemakse üleandmise ja väärtuse piisavuse kohta) (ÄS § 144 lg 1 p 6 ja lg 2, § 145 lg 2, § 196 lg 1 p 6 ja lg 2, § 249¹, § 250 lg 1 p-d 4 ja 4¹ ja lg 2, § 343 lg 1 p 6 ja lg 3);
- nõukogu liikmete ning audiitorite nimed ja isikukoodid (osaühingu kiirmenetluse korras registrisse kandmisel ka nende digitaalallkirjastatud nõusolek nõukogu liikmeks või audiitoriks olemise kohta) (isikud avalikustatakse ka infosüsteemis) (ÄS § 144 lg 1 p 4, § 189 lg 3, § 190 lg 2, § 250 lg 1 p 5, § 318 lg-d 5 ja 5¹, § 328 lg 3; registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 4 ja 7);
 - teate osaühingule vaid ühe osaniku või aktsiaseltsile vaid ühe aktsionäri jäämisest (ÄS § 150 lg 5, § 289¹); kui see toimus aktsiate ülevõtmise tõttu, ka selle aluseks olevad dokumendid, mh ülevõtmisaruanne (ÄS § 363¹⁰).

Registrikaardiväliste andmetena sisestatakse infosüsteemi ka osaühingu ja aktsiaseltsi asutajad (asutamislepingu või -otsuse alusel), nõukogu liikmete volituste (ametiaja) kestus kui ka mitterahalise sissemakse hindamist kontrollinud vandeaudiitori andmed (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 1, 12 ja 14). Osaühingu ja aktsiaseltsi asutaja andmete sisestamisel märgitakse see isik infosüsteemis osanikuks või aktsionäriks automatiseeritult (registriosakonna kodukorra § 246 lg 2).

e) Osaühingu kohta tuleb lisaks esitada:

- osanike nimed, isiku- või registrikoodid ja aadressid ja igaühe osa nimiväärtuse andmed (need avaldatakse ka infosüsteemis) (ÄS § 144 lg 1 p 3¹, registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 3);
- kõigi juhatuse liikmete notariaalselt kinnitatud nõusolek juhatuse liikmeks olemise kohta ja kinnitus, et ei esine asjaolusid, mis seaduse kohaselt välistavad juhatuse liikmeks oleku (ÄS § 144 lg 1 p 4¹).

Notar peab äriregistri pidajat ÄS § 149 lg-te 4 ja 5 järgi teavitama äriregistri pidajat EVR-s registreerimata osaühingu osa võõrandamisest ning ÄS § 151 lg 2 järgi ka sellise osa pantimisest, millela on ÄS § 151 lg 5 järgi võimalik osa heauskne omandamine; ka pantimine avalikustatakse registriväliste andmetena infosüsteemis (registriosakonna kodukorra lg 1 p 11). Kui osanike ring on muutunud, tuleb esitada uus osanike nimekirja äriregistri pidajale hiljemalt koos majandusaasta aruandega (ÄS § 179 lg 4 kolmas ja neljas lause). Infosüsteemis avalikustatakse registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 11¹ järgi ka andmed osaühingu osa keelumärke kohta, olgugi et seaduse tasandil sellist regulatsiooni ette nähtud ei ole.

f) Aktsiaseltsi kohta tuleb esitada ka aktsiaraamatu pidaja teatis aktsiate registreerimise kohta (ÄS § 250 lg 1 p 7¹).

Kui aktsiad ei ole registreeritud EVS-s ja aktsiaraamatut pidav muu depositeorium ei avalikusta andmeid EVKS § 7 2. lõikes sätestatu kohaselt, tuleb ÄS § 334 lg 2 kolmanda ja neljanda lause järgi koos majandusaasta aruandega esitada üle 10 protsendi aktsiatega määratud hääli omavate aktsiate omanike nimekirja aastaaruande kinnitanud üldkoosoleku toimumise seisuga.

g) Kannete osas sisaldub mitmeid erisusi investeerimisfondist aktsiaseltsifondi kohta IFS-s. Nimelt võib selle juhatus ise aktsiaraamatut pidada, millisel juhul ei kanta aktsiaraamatu pidajat äriregistrisse (IFS § 18 lg 2), olgugi et IFS § 34 lg 1 p 4 ja § 242 lg 1 p 4 selle justkui ikka ette näevad üldiselt. Samuti ei kanta äriregistrisse sellise fondi aktsiakapitali suurus ega aktsiate arvu, vaid üksnes fondi asutamisel sisse makstud aktsiakapitali suurus ja tehakse märged, et aktsiaseltsifond on IFS kohaselt asutatud fond, mille aktsiakapitali suurus vastab fondi vara puhasväärtuse suursele (IFS § 19 lg 4, § 34 lg 1 p-d 1 ja 2, § 242 lg 1 p-d 1 ja 2; registriosakonna kodukorra § 100 p 6¹). Fondi kohta tuleb lisaks registrisse kanda märkus fondivalitseja ärinime, registrikoodi ja aadressi kohta (IFS § 34 lg 1 p 4, § 242 lg 1 p 4; registriosakonna kodukorra § 100 p 6³).

4.8.6.1.1.7 Täiendavad andmed tulundusühistu (sh ETKR-i ja hooneühistu) kohta

a) Tulundusühistu kohta kantakse äriregistrisse lisaks eesmärk ning ühistu liikmete andmed, kui põhikirjaga on ette nähtud ühistu liikmete täielik isiklik vastutus või lisavastutus (TÜS § 8 p-d 2 ja 7; registriosakonna kodukorra § 98 p 4). Registriosakonna kodukorra § 98 p 3 järgi kantakse registrisse ka tulundusühistu alaliik: hooneühistu, hoiu-laenuühistu, piiratud vastutusega, liikmete lisavastutusega või liikmete isikliku vastutusega. Kodukorra § 94 p 2 järgi kantakse seaduses sätestatu kohaselt äriregistrisse ka tulundusühistu osakapitali suurus, selle sissekandmise kohustus tuleneb samas HLÜS § 15 p 1 järgi üksnes hoiu-laenuühistule.

b) TÜS § 7 lg 1 p 3 ja § 67 lg 2 järgi tuleb registrile esitada ühistu revidentide nimekiri, aga ka audiitori ning nõukogu olemasolul selle liikmete nimed ja isikukoodid, kes kantakse registriväliste andmetena ka infosüsteemi (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 4, 6 ja 7). Registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 2 järgi kantakse infosüsteemi registriväliste andmetena tulundusühistu asutajad, kui ühistu liikmeid ei kanta registrikaardile ning p 12 järgi nõukogu liikmete volituste kestvus.

c) Kinnisasja olemasolu korral või selle hilisemal omandamisel kantakse HÜS § 4 lg 3 (ja registriosakonna kodukorra § 92 p 4) järgi hooneühistu kohta registrisse ka hooneühistule kuuluva kinnisasja kinnistusraamatu registriosa number ja kinnisasja aadress. HÜS § 4 lg 2 järgi tuleb kandeavaldusele lisada mh hoonejaotusplaan.

Kuigi HÜS § 5 lg 3 järgi registreeritakse hooneühistu liikmeks saamine äriregistris notari vahendusel, ei ole tegelikult tegemist registrisse kantavate andmetega, st vastav säte on sõnastatud ebatäpselt. HÜS § 6 järgi peetakse avalikkusele kättesaadavalt hooneühistu liikmete nimekirja, kus registreeritakse ka osaluse võõrandamised ja koormamised tegelikult äriregistri juures, mitte registris. Seda kinnitab ka registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 10, mille järgi hooneühistu liikmeid kajastatakse infosüsteemis registriväliste andmetena.

4.8.6.1.1.8 Täiendavad andmed MTÜ-de (ja selle alaliikide) kohta

a) MTÜ kohta kantakse registrisse ka selle tegutsemistähtaeg, kui MTÜ on asutataud tähtajaliselt (MTÜS § 10 lg 1 p 6, § 89 p 9; registriosakonna kodukorra § 104 p 6). Registriosakonna kodukorra § 104 p 2 järgi kantakse registrisse ka MTÜ alaliik, sh eriseaduse alusel tegutseva ühingu liik.

b) Usulise ühenduse kohta kantakse registrisse lisaks selle esmamainimise või asutamise aeg (KiKoS § 15 lg 1 p 3, § 19 lg 2 p 4; registriosakonna kodukorra § 104 p 4). Välislepingu alusel tegutseva usulise ühenduse puhul esitatakse KiKoS § 13 lg 3¹ järgi põhikirja asemel registripidajale välislepingu tekst.

c) Küsitav ja ebaselge regulatsioon sisaldub AÜS § 10 lg-s 1, mis lubab ametiühingul põhikirjaga kõrvale kalduda MTÜS § 23 lg-st 2, mille järgi tuleb põhikirjamuudatus koos põhikirja uue tekstiga esitada registripidajale ja muudatus jõustub registrisse kandmisest. AÜS § 23 lg 2¹ järgi esitab ametiühing majandusaasta aruande põhitegevusala andmeteta.

d) Erakonna registrisse kandmise avaldusele tuleb EKS § 8 järgi lisada:

- juhatuse liikmete poolt allakirjutatud programm;
- erakonna liikmete nimekiri, mis sisaldab erakonna liikmete nimed, isikukoodid ja liikmeksastumise päeva, kuu ja aasta (vt ka EKS § 8¹);
- erakonna sümbolika näidis või kavand, kui need on põhikirjaga ette nähtud.

Erakonna liikmete nimekirja peab EKS § 8¹ järgi erakonna juhatus registriosakonna juures, kus tuleb kajastada liikmesse muudatused (liikmeks väljaastumine võib toimuda registripidaja vahendusel esitatud avaldusega).

e) Korterühistu kohta kantakse registrisse lisaks:

- valitseja nimi ja registrikood (KrtS § 63 lg 4 p 6, registriosakonna kodukorra § 119² p 2);

- märkus laenu kohta, mis ületab iseseisvalt või koos olemasolevate kohustustega ületab korteriühistu eelmise majandusaasta majandamiskulude summa (KrtS § 36, § 63 lg 4 p 11; registriosakonna kodukorra § 119⁴ p 2);
- märkus juhatause liikme ametiseisundi kohtu poolt peatamise kohta (KrtS § 63 lg 5; registriosakonna kodukorra § 119⁴ p 3).

Korteriühistu kohta võib registrisse (erandlikult) kanda ka täiendava nime (KrtS § 19 lg 4, registriosakonna kodukorra § 119¹ p 2).

4.8.6.1.1.9 Täiendavad andmed sihtasutuste koht

a) Sihtasutuse kohta kantakse registrisse lisaks:

- eesmärk (SAS § 14 lg 1 p 4; registriosakonna kodukorra § 108);
- asutamise tegemise aeg (SAS § 14 lg 1 p 9; registriosakonna kodukorra § 110 p 2);
- tegutsemistähtaeg, kui sihtasutus on asutatud tähtajaliselt (SAS § 14 lg 1 p 11; registriosakonna kodukorra § 110 p 5).

b) Sihtasutuse registrisse kandmise avaldusele lisatakse panga teatis sihtasutusele üleantud raha kohta ning kinnisasja või registrisse kantud vallasasja sihtasutusele üleandmise kohta ka registriväljavõte (SAS § 11 lg 1 p 2, lg 3). Normitehniliselt on ebaselge, kas sarnaselt nt osauhinguga ei pea väljavõtet esitama, kui registripidaja saab registrist andmeid ise kontrollida. Seda põhimõtet ettenägevas kohtule dokumentide esitamise korra §-s 21 ei ole sihtasutust nimetatud nagu ei mainita seda ka määruse aluseks olevas volitsnormis ÄS § 541 lg-s 2. ÄS § 541 lg 4, kohtule dokumentide esitamise korra § 21 (v.a kui registripidaja saab üleminekut ise registrist kontrollida, ÄS § 541 lg 4, kohtule dokumentide esitamise korra § 21. samas viitab MSR-i reguleeriv MTÜS § 76 ka ÄS § 541 lg 4 kohaldamisele.

c) Registripidajale tuleb esitada ka nõukogu liikmete nimekiri ja muudatused selles (SAS § 26 lg 4) kui ka audiitorite nimekiri ja muudatused selles) (SAS § 36 lg 4), mis mõlemad avalikustatakse infosüsteemis registriväliste andmetena (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 4³⁴³ ja 7). Registriväliste andmetena kantakse infosüsteemi ka sihtasutuse asutajad ning nõukogu liikmete volituste kestus (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 1 ja p 12)

4.8.6.1.1.10 Filiaalide andmed

a) Filiaali kohta kantakse ÄS § 387 (ning registriosakonna kodukorra §-de 93, 95 ja 99, § 96 lg 1 p-d 12 ja 13) järgi äriregistrisse:

- filiaali ja äriühingu ärinimed;
- filiaali ja äriühingu asukohad ja aadressid;
- register, kus äriühing on registrisse kantud ning registrinumber, kui äriühingu asukohamaa seadusega on ette nähtud registrisse kandmine;
- äriühingu õiguslik vorm;
- millise maa seaduse alusel äriühing asukohamaal tegutseb;
- äriühingu osa- või aktsiakapitali suurus, kui see kantakse äriühingu asukohamaa registrisse;
- äriühingu põhikirja vastuvõtmise aeg ja põhikirja muudatuste tegemine, kui see kantakse äriühingu asukohamaa registrisse;
- filiaali juhatajate nimed ja isikukoodid;
- kes juhatajatest võib esindada filiaali ühiselt;
- välismaa äriühingu seadusjärgsete esindajate nimed ja isikukoodid ning esindusõiguse tekkimise ja lõppemise aeg;

³⁴³ Vt detailsemalt analüüsi ptk 12.

- kontaktisiku nimi või ärinimi, isiku- või registrikood ning filiaalile suunatud tahteavalduste ja filiaali menetlusdokumentide kättetoimetamise Eesti aadress, samuti kontaktisiku elektronposti aadress;
- äriühingu majandusaasta algus ja lõpp ning kas ühing peab majandusaasta aruande avaldama.

b) Filiaali kohta tuleb registripidajale ÄS § 386 lg 2 järgi lisaks esitada:

- ametlik tunnistus äriühingu olemasolu kohta tema asukohamaal (äriregistri väljavõte või registreerimistunnistuse ärakiri);
- filiaali juhataja volitusi tõendav volikiri või juhataja määramise otsuse ärakiri;
- äriühingu põhikirja või ühingulepingu asukohamaa seaduste kohaselt tõestatud ärakiri, kui põhikirja või ühingulepingu registrile esitamine on nõutav ka ühingu asukohamaal;
- teave filiaali kavandatud põhitegevusala kohta.

4.8.6.1.1.11 Riigi- ja kohalike omavalitsuse asutuste kohta registrisse täiendavalt kantavad andmed

Riigi ja kohaliku omavalitsuse asutuste ja avalikõiguslike juriidiliste isikute kohta avaldatakse registris asutuste registri põhimääruse § 5 p-de 6-21 järgi lisaks järgmised andmed:

- andmed raamatupidamiskohustuslaseks olemise kohta;
- moodustamise või asutamise kuupäev (riigi- või kohaliku omavalitsuse asutuseks muutmise kuupäev);
- moodustamisakt või asutamise seaduse pealkiri ja vastuvõtmise kuupäev;
- kõrgemalseisva asutuse nimetus ja registrikood;
- põhimääruse, põhikirja või reglemendi kinnitamise akt juhul, kui see ei ole kättesaadav Riigi Teatajas;
- põhimääruse, põhikirja või reglemendi muutmise akt juhul, kui see ei ole kättesaadav Riigi Teatajas;
- lõpetamisakt või lõpetamise seaduse pealkiri ja vastuvõtmise kuupäev juhul, kui see ei ole kättesaadav Riigi Teatajas;
- asutuse tegevuse lõpetamise kuupäev;
- ümberkorraldamisakt või ümberkorraldamise seaduse pealkiri ja vastuvõtmise kuupäev;
- asutuse ümberkorraldamise kuupäev;
- ümberkorralduse tulemusel tegevust lõpetavate ja tegevust alustavate asutuste nimetused ja registrikoodid;
- esindusõigusega isikute nimed ja isikukoodid ning esindusõigust tõendav dokument või väljavõte sellest;
- asutuse andmete arhiivi kandmise kuupäev ja lõpetamise alus;
- tegevusalakood Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori järgi.

4.8.6.2 Teema käsitus ajalooliselt

Eri aegadel on registris kajastatud erinevaid andmeid ja esitatud erinevaid dokumente. Aja jooksul on neid lisandunud ja nõuded andmetele läinud detailsemaks. Kuna algselt oli registrikaart paberil, sai selgelt eristada registrikaardi andmeid ja registriväliseid andmeid, infosüsteemis on koos andmete lisandumisega nende eristamine muutunud üha ebaselgemaks.

4.8.6.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiiv 2017/1132/EL näeb art-tes 14 ja 15 ette rea andmete ja dokumentide avalikustamise aktsiaseltside (lisa järgi ka osaühingute) kohta. Direktiivi art 16 lg 1 järgi avatakse igas liikmesriigis registris iga registrisse kantud äriühingu kohta eraldi toimik ning tagada tuleb, et äriühingutel on identifitseerimiseks kordumatu tunnus (vajalik registritevahelises teabevahetuses). Seejuures ei erista

direktiiv selgelt registriandmeid ja muid dokumente, vaid käsitleb neid avalikustamise kontekstis ühtselt (vt direktiivi art 16 lg 3). Konkreetselt tuleb direktiivi art 14 järgi avalikustada:

- põhikiri ja/või asutamisdokument (milles kajastuvad andmed sisalduvad direktiivi art-tes 3 ja 4) ja selle muudatused, sh äriühingu tegevuse tähtaja pikendamine;
- seadusjärgse organina või selle liikmena esindusõiguslikud isikud (mh kas neid on esindusõigus üksinda või ühiselt);
- isikud, kel on seadusjärgse organina või selle liikmena õigus võtta osa äriühingu juhtimisest, järelevalvest või kontrollimisest;
- vähemalt kord aastas märgitud kapitali suurus, kui asutamisdokument või põhikiri nimetavad lubatud kapitali, välja arvatud juhul, kui märgitud kapitali suurendamise korral on vaja põhikirja muuta;
- iga majandusaasta raamatupidamisdokumendid, mille avaldamine on nõutav EL 86/635/EMÜ, 91/674/EMÜ ja 2013/34/EL kohaselt;
- äriühingu registrijärgse asukoha muutmine;
- äriühingu lõpetamine;
- äriühingu õigustühisuse tuvastamine kohtu poolt;
- likvideerijate määramine, andmed nende kohta ja nende volitused, välja arvatud juhul, kui sellised volitused tulenevad otse ja eranditult seadusest või äriühingu põhikirjast;
- likvideerimismenetluse lõppemine ning registrist kustutamine nende liikmesriikide puhul, kus registrist kustutamine toob kaasa õiguslikke tagajärgi, lõpetamine;
- kõigi nimetatud andmete (v.a raamatupidamisdokumendid) muudatused.

Direktiivi art 20 kohustab registrite sidestamise süsteemi kaudu kättesaadavaks teha ka andmed äriühingu likvideerimis- või maksejõuetusmenetluse algatamise ja lõpetamise ning äriühingu registrist kustutamise kohta, kui see toob äriühingu registrijärgses liikmesriigis kaasa õiguslikke tagajärgi.

b) Lisaks kohustab direktiiv 2017/1132 art-tes 29-35 avalikustama registris teises liikmesriigis tegutseva kapitaliühingu filiaali tegevuse. Direktiivi art 29 lg 1 järgi tuleb filiaali kohta avalikustada andmed vastavalt direktiivi art-le 16 ja filiaali asukoha riigi õigusele. Direktiivi art 29 lg 4 kohustab filiaali identifitseerima kordumatu tunnuse kaudu.

Täpsemalt tuleb direktiivi art 30 lg 1 järgi avalikustada järgmised andmed:

- filiaali aadress;
- filiaali tegevusala;
- äriregister, milles peetakse direktiivi art-s 16 osutatud äriühingu toimikut, samuti äriühingu registrinumber kõnealusel registris;
- äriühingu ärinimi ja õiguslik vorm ning filiaali ärinimi, kui see erineb äriühingu ärinimest;
- isikute määramine ja ametist vabastamine ning andmed nende isikute kohta, kes on volitatud esindama äriühingut tehingutes kolmandate isikutega või kohtus;
- äriühingu seadusjärgse organina või sellise organi liikmena vastavalt äriühingu poolt art 14 lit d kohaselt avalikustatule või äriühingu alalise esindajana filiaali tegevuses koos volituste ulatuse märkimisega;
- äriühingu lõpetamine, likvideerijate määramine, andmed nende kohta ja nende volitused, samuti likvideerimismenetluse lõppemine vastavalt äriühingu poolt avalikustatule,
- maksejõuetusmenetlus, kompromiss või muu analoogiline menetlus, mis on käimas äriühingu suhtes;
- raamatupidamisdokumendid kooskõlas direktiivi art-ga 31;
- filiaali likvideerimine.

Direktiivi art 30 lg 2 järgi võib liikmesriik, kus filiaal on asutatud, ette näha, et avalikustada tuleb ka:

- esindusõiguslike isikute (sh likvideerijate) allkirjad;

- asutamisdokument ja põhikiri, kui viimane on eraldi dokumendis, samuti nende dokumentide muudatused;
- äriregistri tõend äriühingu olemasolu kohta;
- äriühingu kõnealusel liikmesriigis asuva vara tagatiseks seadmine, kui selline avalikustamine on seotud tagatise kehtivusega.

c) Direktiiv 2017/1132/EL kohustab art-tes 36 – 39 avalikustama ka nende filiaalide andmed, mille on asutanud kapitaliühing, millele kohaldab kolmanda riigi (st mitte EL liikmesriigi) õigus. Direktiivi art 37 järgi tuleb konkreetselt avalikustada:

- filiaali aadress;
- filiaali tegevusala;
- millise riigi õigus äriühingule kohaldub;
- kui vastav õigus seda ette näeb, register, kuhu äriühing on kantud, ja äriühingu registrinumber selles registris;
- asutamisdokument ja põhikiri, kui see on eraldi dokumendis, samuti nende muudatused;
- äriühingu õiguslik vorm, asukoht ja eesmärk, samuti vähemalt kord aastas märgitud kapitali suurus, kui need andmed ei sisaldu asutamisdokumentides;
- äriühingu ärinimi ja filiaali ärinimi, kui see erineb äriühingu ärinimest;
- isikute määramine ja ametist vabastamine ning andmed nende isikute kohta, kes on volitatud esindama äriühingut tehingutes kolmandate isikutega või kohtus äriühingu seadusjärgse organina või sellise organi liikmena ja äriühingu alalise esindajana filiaali tegevuses; märkida tuleb äriühingut esindama volitatud isikute volituste ulatus, samuti see, kas nad võivad volitusi kasutada üksinda või peavad tegutsema ühiselt;
- äriühingu lõpetamine, likvideerijate määramine, andmed nende kohta ja nende volitused, samuti likvideerimismenetluse lõppemine;
- maksejõuetusmenetlus, kompromiss või muu analoogiline menetlus, mis on käimas äriühingu suhtes;
- raamatupidamisdokumendid kooskõlas direktiivi art-ga 38;
- filiaali likvideerimine.

d) Registris tuleb direktiivi 2017/1132/EL järgi avalikustada ka kapitaliühingute ühinemine ja jagunemine (direktiivi art-d 104, 130, 150).

e) Direktiivi 2009/102/EÜ art 3 järgi tuleb registrisse kanda või toimikus avalikustada äriühingu osaluse kuulumine ühele isikule.

f) Eraldi on andmete registris avalikustamise kohustus järeldatav EMHÜ kohta EL EMHÜ määrusest nr 2137/85. Määruse art 8 lg 1 lit a ja art 39 lg 1 järgi tuleb määruse art 5 järgsed andmed majandushuviühingu asutamislepingu kohta vähemasti avalikustada ametlikus väljaandes, lisaks nähakse ette üldine registrisse kandmise kohustus. Määruse art 5 järgi peab selle asutamislepingus peab sisalduma vähemalt:

- huvigrupi nimi, mille ees või järel peavad olema sõnad "Euroopa majandushuvigrupp" või lühend "EMHG", välja arvatud juhul, kui nimetatud sõnad või lühend on juba nime koostisosa;
- huvigrupi asukoht ja aadress;
- huvigrupi asutamise eesmärk;
- huvigrupi iga liikme nimi, ärinimi, õiguslik vorm, alaline või registrisse kantud asukoht ning registrinumber ja registreerimiskoht, kui need on olemas;
- huvigrupi tegevuse tähtaeg, kui see on määratud.

Määruse art 7 lg 2 järgi tuleb registripidajale lisaks esitada järgmised dokumendid ja andmed:

- kõik asutamislepingu muudatused, kaasa arvatud muudatused huvigrupi koosseisus;

- teade huvigrupi iga asutise loomise või sulgemise kohta;
- iga kohtuotsus, millega on tuvastatud huvigrupi tühisus või kuulutatud huvigrupp tühiseks kooskõlas artikliga 15;
- teade huvigrupi tegevjuhi või tegevjuhtide määramise kohta, tegevjuhtide nimed ja kõik muud identifitseerivad andmed, mida nõuab selle liikmesriigi seadus, kus registrit peetakse, teade selle kohta, kas tegevjuht võib tegutseda üksi või peavad tegevjuhid tegutsema ühiselt, ning iga tegevjuhi volituste lõppemise kohta;
- teade huvigrupi liikme osaluse või selle osa loovutamise kohta kooskõlas määruse artikli 22 lõikega 1;
- iga liikmete otsus, millega huvigrupp lõpetatakse kooskõlas artikliga 31, või iga kohtuotsus, millega huvigrupp lõpetatakse kooskõlas artikliga 31 või 32;
- teade artiklis 35 viidatud huvigrupi likvideerija või likvideerijate määramise kohta, likvideerijate nimed ja kõik muud isikuandmed, mida nõuab selle liikmesriigi seadus, kus registrit peetakse, samuti teade iga likvideerija volituste lõppemise kohta;
- teade artikli 35 lõikes 2 viidatud huvigrupi likvideerimismenetluse lõppemise kohta;
- teade iga artikli 14 lõikes 1 viidatud asukohamuutmise ettepaneku kohta;
- iga klausel, millega uus liige vabastatakse enne tema ühinemist tekkinud võlgade tasumisest ja muudest kohustustest kooskõlas artikli 26 lõikega 2.

g) Rahapesu tõkestamise direktiivi 2015/849 art 30 lg 1 järgi tagavad liikmesriigid, et nende territooriumil registreeritud äriühingud või muud õiguslikud üksused peavad koguma ja hoidma asjakohast, täpset ja ajakohastatud teavet oma tegelikult kasu saavate omanike kohta, mis hõlmab ka kasu saamisega seotud huvi üksikasju. Direktiivi art 30 lg 3 järgi tuleb seda teavet hoida iga liikmesriigi keskreistris, näiteks äriregistris, äriühingute registris või avalikus registris. Direktiivi art 30 lg 4 järgi peab see teave olema piisav, täpne ja ajakohastatud. Direktiivi art 3 p 6 järgi on „tegelikult kasu saav omanik” füüsiline isik (füüsilised isikud), kes on kliendi lõplik omanik (lõplikud omanikud) või kes teda lõplikult kontrollib (kontrollivad), ja/või füüsiline isik (füüsilised isikud), kelle nimel tehing või toiming tehakse. Samas sättes on neid isikuid ka täpsustatud.

h) Direktiiv 2013/34/EL näeb ette nõuded osaühingute ja aktsiaseltside aruandlusele.

4.8.6.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.6.4.1 Saksamaa

a) AktG § 39 näeb ette aktsiaseltsi kohta kandeandmed, GmbHG § 10 näeb sama ette osaühingu kohta. GenG §-d 10 ja 11 näevad ette ühistute kohta ühisturegistrisse kantavad ja esitatavad andmed jm dokumendid. HGB § 106 näeb ette täisühingu kohta registripidajale esitatavad. PartGG §-d 4 ja 5 näevad ette partnerlusühinguregistrisse esitatavate andmete loetelu partnerlusühingute kohta. BGB § 64 näeb ette mittetulundusühingu kohta esitatavad andmed.

Keskse andmebaasina kajastatakse ettevõttere registris interneti kaudu nii äriregistri, ühisturegistri kui partnerlusühingute registri andmeid, kui ka esitatud dokumente, aruandeid, aktsionäride teateid jms (HGB § 8b).

b) HRV § 3 jagab äriregistri A ja B ossa, kusjuures kapitaliühingud on B-osas. Detailsed kandeandmed A-osa kohta sisalduvad HRV §-s 40 ja B-osa kohta HRV §-s 43. Registrisse kantakse mh nimi, registrikood, aadress, esindusõiguslike isikute andmed, samuti kokkulepped esindusõiguste kohta ning volitused juriidilise isiku esindamisel, põhikirja kinnitamise aeg, osa- või aktsiakapitali suurus, likvideerimine ja maksejõuetuse menetluse andmed.

c) HGB § 29 järgi on iga kaupmees kohustatud äriregistrisse kandma oma andmed, mh ärnime (firma).

d) Täisühingu (OHG) kohta tuleb HGB § 106 lg 2 järgi registrisse kanda osanike nimed, sünniajad ja elukohad ning ühingu ärinimi (firma), asukoht ja siseriiklik aadress, samuti osanike esindusõigus.

HGB § 162 lg 1 järgi kantakse samad andmed registrisse ka usaldusühingu (KG) kohta, lisaks usaldusosanike andmed ja usaldusosad summad ning kui usaldusosanikuks on seltsing, tuleb avalikustada ka selle osanikud.

e) PartGG § 3 lg-st 2, § 4 lg-st 1 ja § 5 lg-st 1 ning PRV §-st 5 tulenevalt kantakse partnerlusühingu kohta registrisse partnerlusühingu nimi ja asukoht, partnerite nimed, elukohad, sünniajad ja esindusõigus ning partnerlusühingus realiseeritav kutseala, samuti partnerlusühingu tegevusala.

f) Tulundusühistu kohta kantakse GenG § 10 lg 1 järgi registrisse põhikiri ja juhatuse liikmed. GenG § 12 lg 1, § 16 lg 6 ja § 82 (ja GenRegV §-de 15, 18, 21 - 23 ja 26) järgi avalikustatakse ühistu kohta põhikirja kuupäev, ühistu ärinimi ja asukoht, tegevusala, juhatuse liikmed ja nende esindusõigus, ühistu tähtaeg, kui see on tähtajaline, samuti andmed liikmete vastutuskohustuse kohta, otsused põhikirja muutmise kohta, ühistu lõpetamine, pankroti väljakuulutamise, ajutise pankrotihalduri nimetamine, saneerimine (võlgniku enesejuhtimise määramine maksejõuetuse korral, saneerimiskava järelevalve), pankrotimenetluse peatamine ja lõpetamine, likvideerijate andmed, ühistu ja otsuste tühisuse andmed. Registripidajale tuleb esitada mh otsused registriandmete muutmise kohta kui ka põhikiri.

g) Osaühingu (GmbH) kohta kantakse äriregistrisse GmbHG § 10 lg 1 järgi ärinimi, asukoht, siseriiklik aadress, tegevusala, osakapitali suurus, ühingulepingu sõlmimise päev, juhatuse liikmed (*Geschäftsführer*) ja nende esindusõigus. GmbHG § 10 lg 2 järgi kantakse registrisse ka võimalik ühingu tähtaeg, tingimuslikult suurendatav kapital (*genehmigte Kapital*) ja kontaktisiku aadress. GmbHG § 54 lg 3 järgi kantakse äriregistrisse põhikirjamuudatus, § 57 lg 1 järgi osakapitali suurendamine, § 65 lg 1 järgi lõpetamine ja § 67 järgi likvideerijad.

Registritele tuleb esitada mh otsused, ühinguleping (GmbHG § 8 lg 1 p 1) kui ka osanike nimekiri (GmbHG § 8 lg 1 p 3), mitterahalise sissemakse väärtuse hindamise dokumendid (GmbHG § 8 lg 1 p 5).

h) Aktsiaseltsi kohta kantakse äriregistrisse AktG § 39 lg 1 järgi ärinimi, asukoht, siseriiklik aadress, tegevusala, aktsiakapitali suurus, põhikirja kinnitamise aeg ja juhatuse liikmed ning võib kanda ka kontaktisiku kättetoimetamiseks. AktG § 181 järgi tuleb registrisse kanda põhikirja muutmine, § 188 järgi aktsiakapitali suurendamine, § 223 järgi aktsiakapitali vähendamine, § 263 järgi lõpetamine ja § 266 järgi likvideerijad.

AktG § 37 lg 4 järgi tuleb registritele esitada mh aktsiaseltsi põhikiri, nõukogu liikmete nimekiri ja dokumendid mitterahaliste sissemaksete hindamise kohta.

i) Liidu (sh MTÜ-de) kohta kantakse BGB § 64 järgi registrisse nimi, asukoht, põhikirja kinnitamise aeg, juhatuse liikmed ja nende esindusõiguse andmed. BGB § 71 järgi kantakse registrisse põhikirja muutmine, § 74 järgi lõpetamine, § 75 järgi pankroti väljakuulutamise jm maksejõuetusmenetlusega seotud andmed, § 76 järgi likvideerijad. Detailsemalt kajastab andmeid VRV § 3.

BGB § 59 lg 2 järgi tuleb olulisima lisadokumendina esitada registritele liidu põhikiri.

j) HGB § 13 näeb ette nii äriühingu kui FIE siseriikliku filiaali (*Zweigniederlassung*) registreerimise põhiasukoha kohtu juures. HGB §-d 13d – 13g näevad põhiasukohaga välisriigis oleva ettevõtja filiaali registrisse kandmise.

HGB § 13d lg 2 järgi tuleb registrisse kanda filiaali siseriiklik aadress. Välismaise asukohaga kapitaliühingu filiaali kohta tuleb registrisse kanda mh filiaali aadress ja tegevusala, ühingu register ja registrinumber ning õiguslik vorm, filiaali esindajad ja nende esindusõiguse andmed, EL ja EMÜ välise ühingu puhul õigus, mille järgi ühing asutatud, pankrotimenetluse vms menetluse alustamine ühingu suhtes ning saab kanda kontaktisiku dokumentide kättetoimetamiseks (HGB § 13e lg 2). HGB § 13f lg 3 järgi tuleb välisriigi aktsiaseltsi filiaali registrisse kandmisel avalikustada ka AktG § 39 andmed. HGB § 13g lg 3 järgi tuleb osaühingu filiaali kohta avalikustada ka GmbHG § 10 järgsed andmed.

k) HGB § 53 järgi saab ettevõtja äriregistrisse kanda prokuura.

l) UmwG § 19 järgi tuleb registrisse kanda ühingute ühinemine, § 130 järgi jagunemine ja § 198 järgi ümberkujundamine.

m) HGB § 32 lg 1 näeb ette pankroti väljakuulutamise jm pankrotimenetlusega seotud andmete registrisse kandmise (liitude kohta sarnaselt BGB § 75 järgi). HGB § 32 lg 2 järgi neid kandeid aga ei avalikustata.

4.8.6.4.2 Austria

a) FBG § 3 loetleb äriregistri kandeandmed üldiselt, § 4 täpsustab FIE-de ja isikuühingute lisaandmed, § 5 aktsiaseltsi ja osaühingu lisaandmed (neid sätestavad ka vastavalt AAktG § 32 ja AGmbHG § 11), § 5a SE ja SCE lisaandmed ning § 6 ühistute lisaandmed. Erasihtasutuste kandeandmed on ette nähtud PSG § 13 lg-s 2. VerG § 16 lg 1 loetleb liitude registriandmed ja BStFG § 22 lg 2 fondide registriandmed. UGB § 12 reguleerib välismaiste õigussubjektide siseriiklike tegevuskohtade (*Zweigniederlassung*) registrisse kandmist.

b) FBG § 3 lg 1 järgi tuleb kõikide subjektide kohta äriregistrisse kanda:

- registrinumber;
- ärinimi (firma);
- õiguslik vorm;
- asukoht ja kättetoimetamise aadress kui ka asjaolu, et selline aadress on teadmata;
- tegevusala lühikirjeldus;
- filiaalid asukoha, kättetoimetamise aadressi ja ärinimega, kui see erineb põhinimest;
- põhikirja kinnitamise või ühingulepingu sõlmimise aeg;
- FIE nimi ja sünniaeg, muude subjektide puhul esindusõiguslikud isikud ning esindusõiguse algus ja liik;
- prokuristide nimi ja sünniaeg ning nende esindusõiguse algus ja liik;
- kokkulepe ettevõtte üleminekul kohustustuste eest vastutuse välistamise kohta, kui ettevõttega seotud õigussuhteid üle ei võeta;
- ettevõtte tähtaeg, kui see on tähtajaline;
- likvideerimisel likvideerijate nimi ja sünniaeg ning esindusõiguse algus ja liik;
- täite- ja pankrotimenetluses ette nähtud käsutuspiirangud ja nende tühistamine ning seaduslike esindajate nimed;
- pankrotimenetlusega seonduvad muud kanded;
- ettevõtte või selle osa üleandmine ja selle õiguslik alus;
- maksuameti tuvastus, et registrisubjekti näol on tegu nn näivettevõttega (*Scheinunternehmen*), kelle eesmärgiks on maksudest kõrvalehoidumine.

FBG § 9 (ja AAktG § 204 ja AGmbHG § 88 lg 1) järgi tuleb kõigi subjektide kohta, v.a FIE-d, registrisse kanda lõpetamine ja jätkamine.

Juhatuse liikmed ja likvideerijad peavad kohtule esitama oma allkirjanäidised (UGB 35). eri sätete järgi tuleb

c) FBG § 3 lg 2 järgi kantakse füüsilise isiku sissekandmisel tema kohta registrisse ka aadress. FBG § 3 lg 3 järgi kantakse subjekti soovil registrisse ka tema veebilehe aadress.

d) FBG § 4 järgi kantakse FIE-de ja isikuühingute kohta äriregistrisse mh ka:

- abieluvaralepingud;
- hooldajad ja pärandi valitsejad;
- isikuühingu isiklikult vastutavate esindusõiguseta osanike nimed ja sünniajad ja võimalikud registrinumbrid;
- usaldusosanike nimed ja sünniajad, vastutuse piirsummad, võimalik registrinumber;

- aastaaruande ja kontserniaruande esitamise päev ja selle aluseks võetav päev (bilansipäev), kui see aruanne tuleb esitada.

e) FBG § 5 (ja AAktG § 32 lg 1, § 91, § 156, § 177; AGmbHG § 11, § 30f lg 1, § 53 lg 1, § 55 lg 1) järgi tuleb aktsiaseltside ja osaühingute kohta lisaks registrisse kanda:

- nõukogu liikmete nimed ja sünniajad, tuues eraldi välja esimehe ja asetäitja;
- aktsia- või osakapitali suurus, selle suurendamine või vähendamine ja sellele suunatud otsused ning aktsiaseltside puhul ka aktsiate liik (nimiväärtusega või sellela aktsiad) ning nimiväärtusetu aktsiate arv;
- osaühingu puhul võimalik eelistatud asutajaosaluste (*Gründungsprivilegierung*) kasutamine;
- aastaaruande ja kontserniaruande esitamise ja selle koostamise aluseks (bilansipäev) võetavad päevad;
- ühinemine, jagunemine ja ümberkujundamine;
- börsil noteeritud aktsiaseltsi puhul noteeritus ja seltsi veebileht;
- ühingu või selle osanike või aktsionäride koosoleku otsuse kehtetuks tunnistamine;
- osaühingu osanike nimed ja sünniajad, võimalikud registrinumbrid ja osade suurus ja tehtud sissemaksed;
- aktsionäri nimi, sünniaeg või registrinumber, kui aktsiaseltsi aktsiad kuuluvad ühele aktsionärile või temale lisaks veel seltsile endale.

Osaühingutel tuleb registrile lisaks esitada mh ühinguleping (AGmbHG § 9 lg 2 p 1) ja aktsiaseltsil põhikiri (AAktG § 29 lg 2).

f) FBG § 6 järgi kantakse tulundusühistute kohta äriregistrisse lisaks:

- ühistulepingu (*Genossenschaftsvertrag*) kuupäev;
- ühistu liikmete osaluse suurus ja vastutuse summa ja vastutuse liik;
- ühistu teadete teatavakstegemise viis;
- ühistute ühinemine;
- ühistu kuulumine kontrolliliitu (*Revisionsverband*) või vabastus sellest kohustusest;
- revisjoni läbiviimine ja selle aeg, samuti puuduste aruande (*Mängelbericht*) esitamise päev;
- bilansipäev kui ka aasta- ja kontserniaruande esitamise päev, kui see tuleb esitada.

g) FBG § 5a järgi kantakse SE kohta registrisse aktsiaseltside andmed ja SCE kohta ühistute andmed ning lisaks:

- asukoha muutmisel Austriasse senine ärinimi, asukoht ja register, kus see seni registreeritud oli ja registrinumber;
- kavandatav asukoha muutmine muusse liikmesriiki;
- haldusnõukogu sissekandmisel ka liikmete funktsioon esimehena, asetäitjana ja tegevdirektorina.

h) FBG § 7 näeb ette vastastikuse kindlustuse seltsi kohta äriregistrisse kantavad täiendavad andmed.

i) UGB § 12 lg 3 järgi kantakse välisriigi äriühingu filiaali kohta äriregistrisse FBG §-s 3 sätestatud andmed, lisaks filiaali tegevusala, välisriigi subjektile kohalduv õigus, register, kus see on registreeritud ja registrinumber.

j) PSG § 13 lg 3 järgi tuleb erasihtasutuse kohta lisaks äriregistrisse kanda:

- eesmärgi lühikirjeldus;
- asutamisotsuse kuupäev ja selle otsuse muudatused;
- nõukogu esimehe, selle asetäitja ja muude liikmete nimed ja sünniajad.

Registrile tuleb mh esitada asutamisotsus (*Stiftungsurkunde*) (PSG § 12 lg 2).

k) Liitude (MTÜ-de) kohta tuleb VerG § 16 lg 1 järgi registrisse kanda mh:

- registreerimisasutuse nimetus;
- liidu nimi;
- registrinumber;
- liidu tekkimise aeg;
- asukoht ja kättetoimetamisadress;
- esinduse põhikirjajärgne korraldus;
- organite liikmetest esindajate nimed, sünniajad, sünnikohad, kättetoimetamisadressid ja funktsioonid, esindusõiguse algus ja kestus; algselt asutajate andmed;
- lõpetamine ning likvideerijate nimed, sünniajad, sünnikohad ja kättetoimetamisadressid ja esindusõiguse algus, likvideerimise lõpp;
- andmete avalikustamise blokeerimine.

l) Fondide kohta kantakse BStFG § 22 lg 2 järgi registrisse:

- nimi, asukoht ja aadress;
- eesmärk;
- soodustatud isikute ring;
- esindusorganite nimed ja aadressid;
- asutamisotsus ja selle muudatused;
- lõpetamine ja ümberkujundamine;
- majandusaasta aruanne või sissetulekute ja väljaminekute arvestus.

4.8.6.4.3 Šveits

a) Kandeandmed on eri registrisubjektide kohta ette nähtud FIE-de kohta HRegV art-s 38, täis- ja usaldusühingute kohta HRegV art-s 41, aktsiaseltside kohta OR art-s 642 ja HRegV art-s 45, osaühingute kohta HRegV art-s 73, ühistute kohta HRegV art-s 87, liitude kohta HRegV art-s 92, sihtasutuste kohta HRegV art-s 95, avalikõiguslike juriidiliste isikute kohta HRegV art-s 107, filiaalide kohta HRegV art-tes 110 ja 114. OR art 458 lubab äriregistrisse kanda prokuura.

HRegV art 9 näeb ette põhiregistri kannete tehnilised andmed. Registrisse tuleb kanda seaduses sätestatud andmed. Kui asjaolu tuleb registrisse kanda, tuleb sinna kanda ka iga selle asjaolu muudatus ning kui registrisse kantud ettevõtte tegevus lõpeb või see läheb teisele isikule üle, tuleb esitada avaldus kande kustutamiseks (OR art-d 937 ja 938, HRegV art 27). HRegV art 30 lubab registrisse kanda ka seadusega sätestamata asjaolusid, kui kanne vastab registri eesmärgile ja andmete avalikustamise vastu on avalik huvi.

b) Kõigi registrisubjektide kohta kantakse äriregistrisse mh nimi, registrinumber, asukoht ja aadress (*Rechtsdomizil*), õiguslik vorm, eesmärk ja esindusõiguslikud isikud.

Seejuures on (Šveitsile omaselt) küsimusi detailselt reguleeritud, mh kordumatut registrinumbrit mh OR art-s 936a ja HRegV art-s 116.

c) HRegV art 38 järgi kantakse FIE-de kohta äriregistrisse lisaks ettevõtte omanik ja esindamiseks õigustatud isikud.

d) Täisühingute (*Kollektivgesellschaft*) kohta kantakse HRegV art 41 lg 1 järgi äriregistrisse lisaks ühingu algusaeg ja osanikud.

Usaldusühingute kohta kantakse HRegV art 41 lg 2 järgi äriregistrisse lisaks:

- ühingu algusaeg;
- täisosanikud;
- usaldusosanikud ja nende vastutus piirsummad;

- kui usaldusosa tasutakse mitterahalise sissemaksega, selle ese ja väärtus.

HRegV art 42 lg-te 1 ja 3 järgi tuleb registrisse kanda ka täis- või usaldusühingu lõpetamine, ärinimi likvideerimistäiendiga ja likvideerijad. Likvideerimise lõppemisel tuleb esitada avaldus ühingu registrist kustutamiseks ja selle põhjuse märkimiseks (HRegV art 42 lg-d 4 ja 5).

e) HRegV art 45 lg 1 ja art 73 lg 1 järgi tuleb aktsiaseltsi ja osaühingu puhul äriregistrisse kanda lisaks:

- asjaolu, et tegu on uue ühingu asutamisega;
- põhikirja kuupäev;
- ühingu tähtaeg, kui see on piiratud;
- aktsia- või osakapitali suurus;
- võimalikud nn hääleõiguslikud aktsiad (*Stimmrechtsaktien* või osad, kus hääled määratakse sõltumata nimiväärtusest);
- eelisaktsiad või –osad ja nendega seotud eelised;
- juhatuse liikmed;
- revisjoni läbiviija (*Revisionsstelle*) või viide, et ühing ei korralda korralist või piiratud revisjoni;
- juhatuse teadete avaldamise vorm aktsionäridele või osanikele.

Kui on tehtud mitterahalisi sissemakseid või tasaarvestust, tuleb HRegV art 45 lg-te 2 ja 3 ning art 73 lg 2 järgi lisaks registrisse kanda andmed nende kohta. HRegV art 48 ja art 76 lg 1 näevad ette aktsia- ja osakapitali suurendamise kande ning art 56 ja art 78 lg 3 aktsia- ja osakapitali vähendamise kande detailsed andmed. HRegV art 63 lg 3 ja art 83 näevad ette ühingu lõpetamise, likvideerijate andmete jms andmete registrisse kandmise.

Registrile tuleb lisaks esitada aktsiaseltsi või osaühingu asutamisleping (*Errichtungsakt*), põhikiri, sissemakse tegemist ja mitterahalise sissemakse hindamist tõendavad dokumendid (HRegV art 43 lg-d 1 ja 3, art 71 lg-d 1 ja 3).

e) HRegV art 45 lg 1 järgi tuleb aktsiaseltsi puhul äriregistrisse kanda lisaks aktsiakapitali tehtud sissemaksed, aktsiate arv, nimiväärtus ja liik ning aktsiate üleandmise piirangud, viitega põhikirjale.

Osaühingu kohta tuleb HRegV art 73 lg 1 järgi äriregistrisse kanda lisaks:

- osanikud koos nende osade arvu ja nimiväärtusega (selle näeb ette ka OR art 791);
- täiendavate maksete või muude kõrvalkohustuste ja ostueesõiguste jms õiguste sisu, viitega põhikirjale;
- viide põhikirjale, kui on kõrvale kaldunud nõusoleku nõudest osa võõrandamiseks;

Registrile tuleb esitada osade üleandmist tõendavad dokumendid.

f) HRegV art 87 lg 1 järgi tuleb ühistute puhul äriregistrisse kanda lisaks:

- asjaolu, et tegu on uue ühistu asutamisega;
- põhikirja kuupäev;
- ühistu tähtaeg, kui ühistu on tähtajaline;
- osaluste (*Anteilscheine*) nimiväärtus;
- liikmete täiendavate maksete või muude kõrvalkohustuste sisu, viitega põhikirjale;
- viide põhikirjale liikmete isikliku vastutuse või täiendava maksekohustuse kohta;
- juhatuse liikmed;
- revisjoni läbi viija või viide, et ühing ei vii korralist või piiratud revisjoni läbi;
- juhatuse teadete vorm liikmetele.

HRegV art 89 näeb ette ühistu lõpetamise, likvideerijate andmete jms andmete registrisse kandmise. HRegV art 84 lg-te 1 ja 3 järgi tuleb registrile esitada mh ühistu asutamiskoosoleku protokoll ja põhikiri

ning dokumendid mitterahaliste sissemaksete kohta. HRegV art 88 järgi tuleb registrile esitada ühistu liikmete nimekiri ja selle muutumisel uus nimekiri.

g) Liitude (MTÜ-de) kohta tuleb HRegV art 92 järgi äriregistrisse kanda lisaks:

- asutamise kuupäev;
- tähtaeg, kui liit on tähtajaline;
- vahendid nagu liikmemaksud, tulud varalt või tegevusest, kinked;
- viide põhikirjale liikmete isikliku vastutuse või täiendava maksekohustuse kohta;
- juhatuse liikmed;
- revisjoni läbi viija või viide, et liit ei vii korralist või piiratud revisjoni läbi;
- juhatuse teadete vorm liikmetele.

HRegV art 93 näeb ette liidu lõpetamise, likvideerijate andmete jms andmete registrisse kandmise.

HRegV art 90 lg 1 järgi tuleb registrile esitada mh asutamiskoosoleku protokoll ja põhikiri.

h) Sihtasutuste kohta tuleb HRegV art 95 lg 1 järgi äriregistrisse kanda lisaks:

- asjaolu, et tegu on sihtasutuse asutamisega;
- asutamise kuupäev;
- tähtaeg, kui sihtasutus on tähtajaline;
- asutajatele jäetud õigus muuta sihtasutuse eesmärki, viitega põhikirjale;
- kõrgeima organi liikmed;
- võimalik järelevalveorgan;
- revisjoni läbi viija või viide, et sihtasutus ei vii korralist või piiratud revisjoni läbi.

HRegV art 97 näeb ette sihtasutuse lõpetamise, likvideerijate andmete jms andmete registrisse kandmise. RegV art 94 lg 1 järgi tuleb registrile mh esitada sihtasutuse asutamisoskus (*Stiftungsurkunde*).

i) Avalikõiguslike juriidiliste isikute (*Institut*) kohta tuleb HRegV art 107 järgi registrisse kanda lisaks:

- õiguslik alus avalikus õiguses ja asutamiseks pädeva organi otsuste kuupäev;
- teadaolev asutamise aeg;
- võimaliku dotatsioonikapitali suurus;
- eriliste vastutussuhete korral viide õiguslikule alusele;
- organisatsioon;
- kõrgeima juhtorgani liikmed;
- võimalik revisjoni läbiviija.

j) HRegV art 110 loetleb Šveitsi õigussubjekti filiaali kohta registrisse kantavad andmed.

HRegV art 114 lg 1 loetleb välismaa õigussubjekti Šveitsi filiaali andmed:

- välismaise subjekti nimi, õiguslik vorm ja asukoht, viide registrile ja registrinumbrile;
- välismaise subjekti kapitali suurus ja vääring ja andmed tehtud sissemaksete kohta;
- filiaali nimi, registrinumber, asukoht ja aadress;
- asjaolu, et tegu on filiaaliga;
- filiaali eesmärk;
- filiaali esindamiseks õigustatud isikud.

Registrile tuleb esitada mh ühingu asukoha riigi äriregistri väljavõte ja kehtiv põhikiri (HRegV art 113 lg 1).

k) HRegV art 132 nimetab ühinemise äriregistrisse kandmise andmed, art 135 jagunemise äriregistrisse kandmise andmed ja art 137 ümberkujundamise registrisse kandmise andmed.

Registrile tuleb esitada ka mh ühinemis- või jagunemisleping, otsused ja aruanded (HRegV art 131 lg 1, art 134 lg 1)

HRegV art 159 loetleb pankroti korral äriregistrisse kantavad andmed, kanded näeb üldiselt ette ka OR art 939.

4.8.6.4.4 Soome

Registrisse kantakse ühingu liik ja nimi, registrikood, registrijärgne asukoht, kontaktandmed, ühingu esindajad, peamine tegevusala, teave lõpetamise, tegevuse peatamise, pankroti jms kohta. Sihtasutuse kohta kantakse registrisse mh ka tegevuse eesmärk ja vara haldajate kogu liikmed.

4.8.6.4.5 Rootsi

Registrisse kantakse ühingu nimi ja aadress, registrinumber, registreerimistunnistus, ühingu esindajad (sh juhatuse liikmed), majandusaasta aruanded, põhikiri, maksejõuetus ja likvideerimine.

4.8.6.4.6 Läti

Registrisse kantakse mh registrinumber, nimi, juriidilise isiku õiguslik vorm, registreerimise, registrist kustutamise või tervendamise kuupäev, juhatuse liikmed, registrijärgne asukoht, likvideerimine.

4.8.6.4.7 Leedu

Registrisse kantakse juriidilise isiku nimi, registrikood, õiguslik vorm ja seisund, registrijärgne asukoht, juhtorganid ja esindusõigus, filiaalid, tegevuspiirangud, lõpetamise aeg jm.

4.8.6.4.8 Suurbritannia

Ühingute registrisse kantakse äriühingute kohta nimi ja vorm, registrijärgne aadress, juhtorganite liikmed, põhikiri, majandusaasta aruanded, likvideerimine ja maksejõuetus. Ühistute registrisse kantakse ühistu nimi, registrikood, aadress, asutamisega seotud andmed.

4.8.6.4.9 Delaware

Ühingute kohta avalikustatakse ühingu nimi ja vorm, põhitegevus, registrinumber, registreeritud esindaja ja aadressi, telefoninumber, residentsus.

4.8.6.4.10 Madalmaad

Registrisse kantakse nimi, kontaktandmed, asukoht, kapital (aktsiad või osad), juhatuse liikmed ja volitatud esindajad, tegevusalad, majandusaasta aruanded.

4.8.6.4.11 Luksemburg

Registrisse kantakse nimi, tegevusala, kapital, juhtorganite koosseis, audiitorid, volitatud esindajad, majandusaasta aruanded.

4.8.6.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Registriga tutvujat ei teavitata piisavalt registriandmete ja registriväliste andmete eristamisest ega nende erinevast õiguslikust tähendusest, aga ka mitte registriandmete erinevast õiguslikust tähendusest (deklaratiivsed ja konstitutiivsed kanded), mis võib eksitada.³⁴⁴

Ilmselt ei peaks eesmärgiks olema infohulga vähendamine andmebaasis, kuna ühingu kohta ulatuslikuma teabe saamine võiks iseenesest ju põhjendatud olla. Küll aga peaks kasutaja ka teadma, millistel andmetel on n.ö õiguslik garantii ja millistel mitte (nt juhatuse liikmete ametiaja kandest tekkinud ebakindlus õiguskäibes esindusõiguslike isikute suhtes). Osade andmete puhul on ka õigusaktides

³⁴⁴ Vt nt RKTkm 14.12.2011, 3-2-1-133-11, p 24.

vastuoluliselt ja raskesti mõistetavalt kirjas, kas tegu on registriandmete või registriväliste andmetega (nt sidevahendite andmed, hooneühistu liikmed).

b) Registriandmed kui ka registrivälised andmed on praegu seaduse tasandil reguleeritud fragmentaarselt, lünklikult ja vastuoluliselt (sarnased andmed eri subjektide kohta on sätestatud nt ebaloogiliselt erinevalt). ÄS § 64 loetleb praegu äriregistrikaardi andmed üldiselt, kuid see on suhteliselt eksitav, sest seal ei ole nimetataud esiteks kõik andmed ja teiseks ei ole need kõigi registrisubjektide kohta ühised, vaid osad on vaid osade kohta.

Kuigi registriosakonna kodukord loetleb praegu andmeid ka, oleks mõistlikum andmete koondloendid tuua seadusse ja anda ülevaatlikult n.ö sulgude ette toomise meetodil (nagu Austrias) või siis suisa ühingute kaupa nagu Šveitsis, olgugi see normitehniliselt kordav. Nii tekiks seaduse rakendajatel parem ülevaade, mida neilt oodatakse. Iseenesest pole kodukorra tasandil andmete loetlemine ka suur probleem ning olulisi „liialdusi“ seadusega võrreldes pole selles ka praegu, kuid seaduse kasutajad pigem ei oska neid sealt otsida. Asja parandaks ka andmete täielik loetlemine veebilehel informatiivselt iga subjekti kohta.

c) Majandushuviühingu, SE, SCE ja ETKR registriandmeid ei saa seadusest üldse selgelt järeldada. Majandushuviühingu puhul ei ole selgelt väljendatud, mida registrisse just kantakse esitataud andmetest. SE ja SCE puhul on tehtud üldine viide aktsiaseltsi sätetele, mis eriti SCE puhul tekitab hulga küsimusi, kuna olemuslikult see siiski aktsiaseltsi moodi tervikuna ei ole pigem. Nt Austrias kohaldatakse SCE-le hoopis tulundusühistu sätteid.

d) MTÜ-de kohta on registrisse kantavad andmed sätestatud MTÜS § 10 lg-s 1, lisaks registrikaardi andmetena osalt dubleerivalt ka §-s 89, täiendavalt lisaks registriosakonna kodukorras. Seejuures pole nende sätete vahekorrald selge, mh § 89 kohaldatavus sihtasutustele ja seega selle vahekorrald omakorda SAS §-ga 14.

Usuliste ühenduste kohta on registriandmed ette nähtud KiKoS § 15 lg-s 1 ja (MTÜS eeskujul dubleerivalt) registrikaardi andmetena ka § 19 lg-s 2. Ebaselged on nii nende sätete vahekorrald omavahel kui ka MTÜ-de andmetega üldiselt. Samasugune andmete dubleerimine ja kohatine erinevus on korteriühistute kohta KrtS § 63 lg-s 4.

Selguse huvides oleks mõistlik andmete koosseis reguleerida seaduse tasandil üheselt ja selgelt. Nn MTÜ alamliikide andmetest tulekski jätta eraldi üksnes vastavat liiki MTÜ vältimatud erisused.

e) Seadus ei näe ette registriandmete registris kajastamise vormi. Sisuliselt on see ette nähtud registriosakonna kodukorraga. Selgesõnaline volitusnorm seaduses on aga vaid usuliste ühenduste registrikaardi vormi kehtestamiseks (KiKoS § 19 lg 1). Iseenesest võibki vorm olla määrusega kehtestatud, kuid ikkagi on küsimus, miks ühele registrisubjektide grupile on selleks vaja eraldi volitusnormi.

f) Ühtlustada tuleks ka kandeandmete tehniline kajastamine eri seadustes.

Praegu nt on seaduse tasandil ette nähtud kandenumbriga kajastamine MTÜS § 89 p-s 1, SAS § 14 lg 1 p-s 1, KiKoS § 19 lg 2 p-s 1 ja KrtS § 63 lg 4 p-s 16, kuid mitte äriregistri kohta.

KrtS § 63 lg 4 p 16 järgi kantakse korteriühistu registrikaardile ka kandemääruse täitnud isiku ja kande otsustamiseks pädeva isiku allkiri, nimi ja amet, kuid muude registrisubjektide kohta seda ette nähtud seaduses ei ole. Seda reaalsuses ka ei tehta ning seda ei ole ette nähtud ka registriosakonna kodukorra vastavate korteriühistute registri sätetes (vt registriosakonna kodukorra § 119⁵).

g) Üheselt selge ei ole ka regulatsiooni koostöös registrit reguleeriva EL direktiiviga 2017/1132. Üldiselt on vastavus olemas: meil on äriregister, mis kajastab nii osuühingute, aktsiaseltside kui välismaiste kapitaliühingute filiaalide kohta direktiivis ette nähtud andmeid, samuti kajastab äriühingute ühinemist ja

jagunemist. MTÜ-de, sihtasutuste, tulundusühistu ja isikuühingute suhtes direktiiv ei laiene ja nende kohta kajastatavate andmete osas Eesti seadusandjal piiranguid ei ole.

Hindamist raskendab asjaolu, et direktiivi art-tes 14 ja 15 ette nähtud andmete ja dokumentide avalikustamisel ei eristata registrisse kantud andmeid ja n.ö registriväliseid andmeid, vaid direktiiv käsitleb neid avalikustamise kui ka õigusliku tähenduse kontekstis ühtselt (ja seega pigem ka eksitavalt) (vt direktiivi art 16 lg 3). Kui tahta olla järjekindel, tuleks meie tänase registri õigusliku tähenduse regulatsiooni järgides tuua registrivälisest andmetest registrisse mitmed andmed (sarnaselt on enamuse meie registriväliseid andmeid registriandmeteks nt Austrias). Konkreetselt tekib see küsimus direktiivi art 14 järgi isikute osas, kel on seadusjärgse organina või selle liikmena õigus võtta osa äriühingu juhtimisest, järelevalvest või kontrollimisest (st ka nõukogu liikmed), raamatupidamise aastaaruandes, aga direktiivi art 30 lg 1 ja § 37 järgi ka filiaali tegevusala puhul. Samuti puudutab see põhikirja avalikustamise tähendust, sellega seoses aga ka nõuet, et seal peab olema avalikustatud omakorda nt tegevusala, mis meil registriväliste andmete seas (see sisaldub direktiivi art-s 3). Sellist muudatust töörihm siiski ei toetanud ja leidis, et mõistlikum on jääda senise registriväliste andmete eristamise juurde just õigusselguse aspektist lähtudes.

Üldine andmete loetelu on direktiivis ka minimaalne, st registris võib kajastada ka täiendavaid andmeid, sama puudutab kolmandatest riikidest pärit äriühingute filiaalide andmeid. Küll on direktiivi art 30 lg-s 1 rõhutatud, et teiste EL liikmesriikide äriühingute filiaalide kohta tuleb avalikustada ainult seal nimetatud andmed ning liikmesriik võib avaldamiskohustust laiendada ka direktiivi art 30 lg-s 2 nimetatud andmetele, st filiaali kohta täiendavate andmete ja dokumentide küsimisel on Eesti seadusandja pädevus piiratud ja pigem on meil neid andmeid rohkem; variant oleks sarnaselt direktiividega eristada liikmesriikide ja kolmandate riikide äriühingute filiaale.

h) Eraldi analüüsi vajab riigiasutuste registri andmekoosseis ja eriti tähendus nagu ka lisadokumentide osas. Kuna registril vaid informatiivne tähendus, pole ka vahet, kas osa andmeid kajastada registriandmetena ja osa registrivälisena. Küll on halb, et see register kajastub täna koos muude registritega samas andmebaasis ja andmete kasutaja jaoks ei nähtu kuskilt erinevust selle andmete õigusliku tähenduse kohta.

i) Kuigi nt Šveitsis on lubatud registrisse kanda ka muid kui seaduses nimetatud andmeid, kui kanne vastab registri eesmärgile ja andmete avalikustamise vastu on avalik huvi (st see on mõistlik), on formaliseeritud menetluses meil siiski seagduse vältimiseks mõistlik piirduda seaduses nimetatud andmetega, st mitte muuta põhimõtet, et registrisse kantakse vaid seaduses sätestatud andmeid (ÄS § 31, MTÜS § 78 lg 1).

j) Täpsustada tuleks pankrotikannetega seonduvat ja võimalik, et need tuleks üldse viia välja äriregistrist ja MSR-st, jättes sinna vaid pankroti väljakuulutamise fakti ja linki muule³⁴⁵. MTÜS § 89 ja SAS § 14, KiKoS § 19 lg 2 ja KrtS § 63 lg 4 dubleerivad praegu pankrotikandeid, kuid ainult osaliselt. MTÜS § 89 kui ka viide ÄS-le ei kohaldu selgelt sihtasutuste suhtes. Eksitav on tähistada pankrotihaldurit võlgniku esindajana, sest tegelikult ta üksnes käsutab pankrotivara, kuid ei esinda pankrotivõlgnikku (PankrS § 54¹). Küsitav on FIE automaatne äriregistrist kustutamine pankrotimenetluse raugemisel pankrotti välja kuulutamata (ÄS § 58 lg 1 p 1 kolmas lause), kuid selle muutmine eeldaks täiendavat analüüsi.

4.8.6.6 Järeldused ja ettepanekud

a) Üldiselt on registri kaudu avalikustatav andmete hulk registrisubjektide kohta piisavalt suur. Regulatsioon vastab üldjoontes ka EL õigusele, kuigi asjakohane direktiiv on ise mitmetimõistetav ja olemasoleva andmete struktuuri (registriandmed vs registrivälised andmed) kiirustatud muutmiseks põhjust ei ole. Kõigi andmete kohta saab seda hinnata allpool tehtud eraldi analüüsi alusel.

³⁴⁵ Selle kohta vt analüüsi ptk 4.8.16.21 maksejõuetusregistri kohta.

b) Konkreetset esitatakse kaalumiseks järgmised üldised andmeid puudutavad ettepanekud (detailsemalt on need valdkonntiti antud allpool):

- Eristada andmebaasis selgemalt (visuaalselt ja/või viitega õiguslikule tähendusele) registriandmed ja registrivälised andmed kui ehk ka eri tähendusega registriandmed (deklaratiivsed ja konstitutiivsed andmed, nt juhatuse liikmete ja põhikirja muutmise kanded) (kasvõi tärnikesega allviide).
- Tuua registriandmed ja muud andmed ühtsete loeteludena seadusse selgelt registrisubjektide suhtes ning registrivälise andmete osas eristatavalt, minimaalselt teha andmed sellisel lihtsalt ja ülevaatlikult kättesaadavaks veebilehel, et inimesed teaks, mis andmeid vaja esitada on esmaseks registreerimiseks kui ka jooksvalt.
- Majandushuviühingu, SE, SCE ja ETKR registriandmete selgem seaduses sätestamine, SCE osas tulundusühistu sätete kohaldamise kaalumise.
- MTÜ § 89 täpsustamine MTÜ-de ja sihtasutuste osas, MTÜS § 10 lg-ga 1 ja SAS §-ga 14 ühtlustamine, pigem isegi väljajätmine.
- Usuliste ühenduste ja korteriühistute dubleerivate registriandmete sätete kitsendamine üksnes nende oluliste erisustele.
- Ühtlustada eri seaduste kannete tehnilised andmed (nt kannete numeratsioon, allkirjastamine), pigem koondades need ühtsesse regulatsiooni.
- Kaaluda välismaa äriühingute filiaalide andmete eristamist ja täpsustamist EL liikmesriigist ja kolmandatest riikidest pärit äriühingute filiaalide osas vastavalt direktiivile 2017/1132/EL.
- Analüüsida täiendavalt riigiasutuste registri andmekooseisu. Eristada visuaalselt ja selgitusega selle andmete informatiivset tähendust infosüsteemis, kui register jääb seotuks äriregistriga.
- Täpsustada tuleks pankrotikannetega seonduvat. Pigem tuleks muudest sätetest (MTÜS § 89; SAS § 14; KiKoS § 19 lg 2; KrtS § 63 lg 4) dubleerivad sätted välja võtta. Muuta tuleks pankrotihalduri tähistamist registris registrisubjekti esindajana, sest tegelikult ta üksnes käsutab pankrotivara, kuid ei esinda pankrotivõlgnikku (PankrS § 54¹).

ii)

4.8.7 Nimi³⁴⁶

4.8.7.1 Eesti õigus

a) Iga registrisubjekti kohta tuleb registrisse kanda nimi (ÄS § 64 p 1; MTÜS § 89 p 2; SAS § 14 lg 1 p 2; KiKoS § 15 lg 1 p 1; KrtS § 63 lg 4 p 2; registriosakonna kodukorra § 92 p 1, § 102 p 1, § 107 p 1). Ettevõtjate puhul nimetatakse seda ärinimeks (firma) (ÄS § 7), eristades seda just FIE-de puhul isikunimest.

b) Nimede valikule on kehtestatud rida sisulisi kriteeriumeid, mh eksitamise keeld (ÄS §-d 8, 9, 12-14; MTÜS § 4; SAS § 3). Registri jaoks olulisim nõue on aga nime eristatavuse tagamine, st nimi peab erinema teiste registrisse kantud subjektide nimedest (ÄS § 11). Kuigi eristatavust hinnatakse ÄS § 11 lg-te 1 ja 2, MTÜS § 4 lg 1 ning SAS § 3 lg 1 järgi n.ö ühe registri piires (st eristatavus peab olema ettevõtjatel äriregistrisse kantud nimedest ja MTÜ-del MSR-i kantud nimedest), siis TsÜS § 30 nõuab juriidilise isiku nime eristamist kõigist teistest isikutest ning ka eksitavuse keelust (ÄS § 12) tuleneb, et eristamine tuleb tagada ka äriregistri ja MSR-i subjektide üleselt.

c) Lisaks tuleb registreerimisel tagada vähemasti ärinimede eristamine kaubamärkidest, st ärinimes ei või sarnasel tegevusalal tegutsedes kasutada kaubamärgi tähist, kaubamärgi omaja nõusolekuta (ÄS § 12 lg 3).

³⁴⁶ Lähemalt vt analüüsi 3. ptk.

d) Igal registrisubjektil võib põhimõtteliselt olla ja registreerida saab vaid ühe nime (ÄS § 9 lg 1, MTÜS § 4 lg 4, SAS § 3 lg 6), vaid FIE võib isikunime kõrval kasutada ka ärinime (ÄS § 8). Erandina saab korteriühistu kohta kanda registrisse ka täiendava nime (KrtS § 63 lg 4 p 3), samas pole KrtS § 19 lg-test 1 ja 2 ning registriosakonna kodukorra §-st 206¹ tulenevate rangete piirangute tõttu selge, kuidas täiendava nime moodustada võib.

e) Nimi peab olema eesti – ladina tähestikus (ÄS § 12 lg 8, MTÜS § 4 lg 5, SAS § 3 lg 7, KiKoS § 7 lg 1). Nimed peavad sisaldama endas õiguslikule vormile viitavaid kohustuslikke (eestikeelseid) lisandeid (nt AS, OÜ) või MTÜ puhul eestikeelseid isikute ühendusele viitavaid eestikeelseid täiendeid (ÄS §-d 8, 9 ja 14; TÜS § 2; MTÜS § 4 lg 6; SAS § 3 lg 3; KiKoS § 7 lg 1; KrtS § 19). Korteriühistu nimevalik on eriti piiratud, see peab KrtS § 19 lg-test 1 ja 2 ja registriosakonna kodukorra §-st 206¹ tulenevalt koosnema korteriomandite esemeks oleva kinnisasja aadressist ja täiendist „korteriühistu”.

4.8.7.2 Teema käsitus ajalooliselt

Enne ÄS jõustumist 1995 ei kehtinud ei nimede eristatavuse nõue ega ka eksitavuse keeld.

4.8.7.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) EL õigus registrisubjektide nimedele otsesid sisulisi nõudeid ei sea. Direktiivi 2017/1132/EL art 16 lg 1 nõuab küll kordumatut registrikoodi osaühingutelt ja aktsiaseltsidelt, kuid ei kehtesta mh nimede eristatavuse põhimõtet. Küll on ärinimi avalikustatava põhikirja kohustuslike andmete seas (direktiivi art 3 lit a). Lisaks tuleb välisriigi äriühingu filiaali puhul avalikustada äriühingu enda ärinimi (ja filiaali ärinimi, kui see erineb sellest) (direktiivi art 30 lg 1, art 37).

b) Kohustusliku õigusliku vormi viite nõue tuleneb EMHÜ ärinimele EL EMHÜ määruse nr 2137/85 art-st 5, SE-le EL SE määruse nr 2157/2001 art-st 11 ja SCE-le EL SCE määruse nr 1435/2003 art 5 lg-st 4.

4.8.7.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.7.4.1 Saksamaa

a) HGB § 29 järgi on iga kaupmees kohustatud äriregistrisse kandma oma andmed, mh ärinime (firma). Nime kohustuslikkus registriandmetena tuleneb eri registrisubjektidele ka erisätetest (HGB § 106 lg 2, § 162; PartGG § 5 lg 1; GmbHG § 10 lg 1; AktG § 39 lg 1; BGB § 64).

b) Ärinimi peab olema eristatav ja sobima ettevõtja tähistamiseks ega tohi olla eksitav (HGB § 18).

c) Ärinimes peavad sisalduma kohustuslikud viited õiguslikule vormile (HGB § 19, GmbHG § 4, AktG § 4).

4.8.7.4.2 Muud riigid

Nimi on registreeritavate andmete seas kõigis võrdlusriikides.

4.8.7.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Küsitav on hädavajadus tagada FIE-le isikunimest eristuva ärinime registreerimine just äriregistris nagu FIE registreerimine seal üldse.

b) Nimede eristatavuse tagamine ka koos kohustuslike täienditega võib olla üha keerulisem. Selgemalt võiks olla ette nähtud nimede eristamise nõue ka äriregistri ja MSR-i subjektide omavahel. Eristamise küsimus võib kerkida ka piiriüleselt, mh EL piires, kuid sellise nõude kehtestamine peaks olema EL ühine otsus. See seondub ka nimedes kaubamärgitähiste kasutamise piirangutega ja nende kontrolliga, mh tekitab raskusi piiritlemine tegevusalade osas, mis võivad isikul muutuda ja mille kohta registrikannet ei tehta.

c) Esitatud on soove registreerida ka teist ärinime, esmajoones võrkeelseid vasteid registreeritud esmasele eestikeelsele nimele. Iseenesest võiks seda ka kaaluda, kui selliselt on võimalik isikute piiriüleles tsiviilkäibes osalemist lihtsustada, probleem võiks siiski olla eesti ühinguvormi täiendi asemel paralleelselt muukeelse vormi (nt Ltd, LLC) kasutamist ja seega eksitamist. See võiks puudutada nii ettevõtjaid kui ka MTÜ-sid ja sihtasutusi. Hetkel töörihm seda muudatust siiski selguse huvides ei toetanud. Arusaamatu on praegu kahe nime lubamine vaid korteriühistutele, samas kui nende nimede moodustamise reeglid loovad sisuliselt automaatse nime.

d) Kaaluda võiks välisriigi äriühingu filiaali kohustuslikust ärinimest loobumist ja lubada välisriigi ühingul tegutseda Eestis ka oma nime all (filiaali kaudu). EL kohustuslikku lisanime ei nõua.

e) Arusaamatu on nõue, et aktsiaselts kohta kantakse äriregistrisse lisaks viide aktsiaseltsi esmaselt taotletud ärinimele, kui see erineb esmakande tulemusena äriregistrisse kantud ärinimest (registriosakonna kodukorra § 100 p 4). pealegi ei ole seda nõuet kehtestatud muudele registrisubjektidele.

4.8.7.6 Järeldused ja ettepanekud

Üldiselt on nimeandmete regulatsioon mõistlik ja kooskõlas EL õigusega. eristatavuse nõue on pigem teistest riikidest kõrgem.

Kaaluda võiks järgmisi ettepanekuid:

- Täpsustada kahe nime regulatsiooni korteriühistu suhtes või kui kahte nime teistele ei lubata, selle regulatsiooni seadusest väljajätmist.
- Kaaluda välisriigi äriühingu filiaali kohustuslikust ärinimest loobumist ja lubada välisriigi ühingul tegutseda Eestis ka oma nime all (filiaali kaudu).
- Tunnistada kehtetuks registriosakonna kodukorra § 100 p 4, mille järgi aktsiaselts kohta kantakse äriregistrisse lisaks viide aktsiaseltsi esmaselt taotletud ärinimele, kui see erineb esmakande tulemusena äriregistrisse kantud ärinimest.

4.8.8 Asukoht, address, kontaktandmed³⁴⁷

4.8.8.1 Eesti õigus

a) Kõiki äriühingute kohta kantakse registrisse asukoht, address ja elektronposti address (ÄS § 64 p 2; registriosakonna kodukorra § 92 p-d 2 ja 2²). MTÜ-de (sh usuliste ühenduste) ja sihtasutuste kohta kantakse registrisse asukoht ja address, st mitte elektronposti aadressi (MTÜS § 89 p 3; SAS § 14 lg 1 p 3; KiKoS § 15 lg 1 p 2; registriosakonna kodukorra § 102 lg 1 p 2, § 107 p 2). EMHÜS § 4 lg 2 p 2 järgi esitatakse EMHÜ kohta kandeavalduses vaid asukoht.

TsÜS § 29 lg 1¹ järgi on eraõigusliku juriidilise isiku asukoht ühingulepinguga või põhikirjaga määratud koht Eestis, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.

b) FIE kohta kantakse äriregistrisse ettevõtte asukoht ja address (ÄS § 75 lg 2 p 1). ÄS § 64 p-s 2 on seda eksitavalt nimetatud „ettevõtja asukohaks“. Filiaali kohta kantakse ÄS § 387 järgi äriregistrisse nii filiaali kui äriühingu asukohad ja aadressid.

c) Hooneühistu kohta kantakse registrisse hooneühistule kuuluva kinnisasja registriosa number ja kinnisasja address (registriosakonna kodukorra § 92 p 4). Seadus seda küll registrisse kantava asjaoluna ei nimeta, HÜS § 4 lg 2 teise lause järgi tuleb need andmed (seega registrivälise andmetena) registripidajale esitada kinnisasja olemasolul. Korteriühistu (asukoha) address kantakse registrisse vaid siis, kui see erineb korteriomandite asukoha aadressist (KrtS § 63 lg 4).

³⁴⁷ Vt ka analüüsi 5. ptk ühingu kontakteerumisest.

d) Asukoht kantakse kohaliku omavalitsuse täpsusega, aadressina elu- või asukohaks oleva aadressiobjekti aadressiandmete süsteemi infosüsteemis registreeritud koha-aadress (hoone ja hooneosa number, liikluspinna või väikekoha nimi, maaüksuse nimi, asula, selle olemasolu korral linnaosa nimi, kohaliku omavalitsuse üksuse ja maakonna nimi) ning sihtnumber (ÄS § 62 lg-d 3-5, MTÜS § 78¹ lg-d 3-5). Kui isik on rahvastikuregistri objekt, kantakse registrisse ÄS § 62 lg 5 teise lause ja MTÜS § 78¹ lg 5 teise lause järgi isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed. Välisriigi puhul näidatakse elu- ja asukoha ning aadressi andmetes ka osariik, provints või muu haldusüksus, kui see on olemas, ning välisriik (ÄS § 62 lg 5¹, MTÜS § 78¹ lg 5¹).

Elu- või asukoha aadressina sisestatakse elu- või asukohaks oleva aadressiobjekti aadressiandmete süsteemi infosüsteemis registreeritud koha-aadress (hoone ja hooneosa number, liikluspinna või väikekoha nimi, maaüksuse nimi, asula, selle olemasolu korral linnaosa nimi, kohaliku omavalitsuse üksuse ja maakonna nimi) ning postiindeks. Aadressiandmete süsteemi infosüsteemi koha-aadressi andmete puudumisest teavitab äriregistri infosüsteem vastavat kohalikku omavalitsust (kodukorra § 245 lg 2). Kui elu- või asukoht on välismaal, valitakse välisriigi kood, muud andmed sisestatakse tekstina (kodukorra § 245 lg 4).

e) Kõigi eraõiguslike juriidiliste isikute kohta kantakse vastavalt äriregistrisse või MSR-i juhatuse või seda asendava organi asukoha aadress, kui see asub välisriigis (ÄS § 64 p 2¹, § 84 p 2¹, § 145 lg 1 p 5¹, § 251 p 5¹; TÜS § 8 p 2¹; MTÜS § 10 lg 1 p 2¹; SAS § 14 lg 1 p 3¹; registriosakonna kodukorra § 92 p 2¹, § 102 lg 1 p 2¹, § 107 p 2¹);

Samas miskipärast ei sisaldu see aadress kandeavalduses, vaid aadressiandmed lisatakse avaldusele (ÄS § 83 lg 1¹, § 144 lg 1 p 2¹, § 250 lg 1 p 5²; TÜS § 7 lg 1 p 3¹; MTÜS § 8 lg 1 p 1¹; SAS § 11 lg 1 p 2¹).

f) FIE, äriühingu juhatuse liikmed ja nõukogu esimees, täis- ja usaldusühingu ning osaühingu osanikud ja välismaa äriühingu filiaali juhataja, kes ei ole Eesti rahvastikuregistri objektiks ja kellele ei ole väljastatud Eesti isikutunnistust, esitavad registripidajale ka oma aadressi ja elektronposti aadressi ning teatavad viivitamata nende muutumisest; sama kohaldatakse täis-, usaldus- või osaühingu osanikule, kes ei ole füüsiline isik ega ole kantud Eesti äri- või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse (ÄS § 62 lg 7). Sama kehtib MTÜS § 78¹ lg 6 järgi ka MTÜ juhatuse liikme ja likvideerija ning sihtasutuse juhatuse ja nõukogu liikme ning likvideerija kohta, kes ei ole Eesti rahvastikuregistri objektiks, erisusega, et ta peab miskipärast esitama üksnes aadressi (mitte elektronposti aadressi). Kodukorra § 246 lg 1 p 15 järgi sisestatakse FIE, äriühingu juhatuse liikme ja nõukogu esimehe, täis- ja usaldusühingu osaniku ning välismaa äriühingu filiaali juhataja aadress registriväliste andmetena infosüsteemi, kui isikul puudub Eesti rahvastikuregistris registreeritud elukoht.

g) Äriregistrisse ja MSR-i saab kanda ka eraõiguslikule juriidilisele isikule menetlusdokumentide kättetoimetamiseks kontaktisiku nimi (või ärinime), isiku- või registrikoodi ning tahteavalduste ja menetlusdokumentide kättetoimetamise Eesti aadressi, samuti kontaktisiku elektronposti aadressi (ÄS § 63¹, § 64 p 9¹, § 145 lg 1 p 6¹, § 251 p 6¹, § 387 p 11²; MTÜS § 10 lg 1 p 5¹, § 76, § 89 p 4¹; SAS § 14 lg 1 p 5¹; registriosakonna kodukorra § 92 p 3, § 102 p 3, § 107 p 3, § 119¹ p 3). Kohustus on seda teha, kui eraõigusliku juriidilise isiku juhatuse või seda asendav organ asub välisriigis või kui vähemalt poolte välismaa äriühingu filiaali juhatajate elukoht ei ole Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsi Konföderatsioonis.

h) FIE-d ja eraõiguslikud juriidilised isikud ning kontaktisikud peavad esitama (aga mitte kandeavalduses) registripidajale oma elektronposti aadressi ja muud sidevahendite andmed (telefoni ja faksi numbrid jms) ning võivad esitada oma Interneti kodulehe aadressi; telefoni ja faksi numbrile ette tuleb märkida riigisisene sihtnumber; elektronposti aadress ja muud sidevahendite andmed tuleb ära näidata ka registripidajale esitatavas majandusaasta aruandes (ÄS § 63, § 75 lg 1, § 83 lg 2, § 144 lg 1 p 7, § 250 lg 1 p 7; TÜS § 7 lg 1 p 5; MTÜS § 8 lg 1 p 4, § 76; SAS § 11 lg 1 p 3; KiKoS § 13 lg 3 p 3).

Formaalselt on registriandmeteks siiski vaid elektronposti, mitte muude sidevahendite andmed ega ka veebilehe aadress. Sidevahendite andmed aga sisestatakse registrikaardiväliste andmetena infosüsteemi (kodukorra § 246 lg 1 p 16).

4.8.8.2 Teema käsitus ajalooliselt

Kui algselt kanti registrisse vaid asukoht ja aadress, siis ajapikku on seadusse lisandunud muud kontaktivõimalused elektronposti aadressist kontaktisikute aadressideni.

4.8.8.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiivi 2017/1132/EL art 14 järgi tuleb registrisüsteemis avalikustada osaühingu ja aktsiaseltsi asutamisdokument ja põhikiri, kui see on eraldi dokumendis, milles omakorda peab art 4 lit a järgi sisalduma ka ühingu registrijärgne asukoht. Direktiivi art 14 lit g järgi tuleb avalikustada ka äriühingu registrijärgse asukoha muutmine.

b) Lisaks kohustab direktiiv 2017/1132/EL art 30 lg 1 lit a ja art 37 lit a järgi registriandmetena avalikustama filiaali aadressi.

c) EMHÜ kohta tuleb EL EMHÜ määruse nr 2137/85 art 8 lg 1 lit a ja art 39 lg 1 järgi avalikustada määruse art 5 järgsed andmed majandushuviühingu asutamislepingu kohta, milleks on art 5 lit b järgi ka huvigrupi asukoht ja aadress.

4.8.8.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.8.4.1 Saksamaa

Kõigi registrisubjektide kohta kantakse Saksamaal registrisse asukoht, vähemasti täis- ja usaldusühingu, osaühingu ja aktsiaseltsi ja filiaali kohta ka siseriiklik aadress (HGB § 13d lg 2, § 13 e lg 2, 106 lg 2, § 162 lg 1; PartGG § 5 lg 1; GenG § 12 lg 2 p 2; GmbHG § 10 lg 1; AktG § 39 lg 1; BGB § 64).

Äriregistrisse saab kanda ka osaühingu, aktsiaseltsi või filiaali kontaktisiku aadressi (GmbHG § 10 lg 2; AktG § 39 lg 1; HGB § 13e lg 2).

4.8.8.4.2 Austria

FBG § 3 lg-te 1 ja 2 järgi tuleb kõikide subjektide kohta äriregistrisse kanda asukoht ja kättetoimetamise aadress kui ka asjaolu, et selline aadress on teadmata. Asukoht ja (kättetoimetamis)aadress tuleb kanda registrisse ka liitude ja fondide kohta (VerG § 16 lg 1; BStFG § 22 lg 2).

FBG § 3 lg 3 järgi kantakse subjekti soovil registrisse ka tema veebilehe aadress.

4.8.8.4.3 Šveits

Kõigi registrisubjektide kohta kantakse äriregistrisse nii asukoht kui kontaktaadress (*Rechtsdomizil*) (HRegV art 38, 41, 45, 73, 87, 92, 95, 107, 114).

Asukohana kantakse registrisse omavalitsusüksus (RegV art 117 lg 1). Kontaktaadress on aadress, kust registrisubjekti selle asukohas kätte saab, tänava, majanumbri, postisihnumbri ja kohanime andmetega (HRegV art 2 lit c). Kui registrisubjektil ei ole selle asukohas kontaktaadressi, tuleb kandes märkida, kelle juures kontaktaadress asukohas on (c/o aadress) ning esitada selle isiku avaldus kontaktaadressi tagamise kohta (HRegV art 117 lg 3). Lisaks võib registrisse kanda ka muu Šveitsis oleva aadressi (HRegV art 117 lg 4).

4.8.8.4.4 Muud riigid

Ühel või teisel viisil kantakse registrisubjekti aadress jm kontaktandmed registrisse ka teistes riikides.

4.8.8.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Ettevõtja kontaktandmete järgi on vajadus nii või teisiti. Ja iseenesest sisaldab seadus nende kohta ka päris palju nõudeid ja võimalusi.

b) Poliitilise (ja küsitava väärtusega) otsuse järgi võib eraõigusliku juriidilise isiku juhtimine toimuda ka välisriigist (omaette küsimus on, kas seda peaks ikka lubama, iseäranis tulundusühistute, MTÜ-de ja sihtasutuste kui ka isikuühingute puhul), mille kohta tuleb avalikustada registris juhatuse või seda asendava organi aadress. Samas jääb registriandmetena arusaamatuks, milline asukoht tuleb registrisse sellise isiku kohta juhatuse asukoha kõrval kanda, kui seadus nõuab asukohta kohaliku omavalitsuse täpsusega.

Ehk võikski kaaluda asukohana Eesti märkimist üksnes ja aadressi asemel kajastadagi ainult elektronposti aadressit või siis võimaldama kõigil eraõiguslikel isikutel (või vähemasti äriühingutel või ehk ainult kapitaliühingutel) valida, kas kanda registrisse siseriiklik kontaktaadress või kontaktisik (nt advokaat) nagu põhimõtteliselt Šveitsis, edendades nii ka e-residentsust. Töörühm ei toetanud esimest varianti, kuid pooldas teist. Vast ei oleks takistuseks ka direktiivi 2017/1132/EL art 4 lit a ja art 14, mille järgi tuleb registrisüsteemis avalikustada osaühingu ja aktsiaseltsi põhikiri, milles omakorda peab art 4 lit a järgi sisalduma ka ühingu registrijärgne asukoht (seetõttu ei saa loobuda ka vähemasti aktsiaseltsi põhikirjas asukoha märkimisest nagu on pakkunud Notarite Koda) ning art 14 lit g, mille järgi tuleb avalikustada ka äriühingu registrijärgse asukoha muutmine. Küll kohustavad direktiiv 2017/1132/EL art 30 lg 1 j lit a ja art 37 lit a registriandmetena avalikustama filiaali aadressi.

c) Arusaamatu on, miks MTÜ-de (sh selle alaliike) ega sihtasutuste elektronpostiaadresse ei kanta registrisse, kui seda tehakse ettevõtjate puhul, sest selle andmed registripidajale ometi esitada tuleb. Kaaluda võiks ka muude kontaktandmete (nt Skype-aadress, veebileht) selgelt registrisse kandmist registriväliste andmete asemel, kasvõi vabatahtlikult. Kui seda ei tehta, tuleks vähemasti elektronpostiaadress tuua selgelt kandeavalduse andmete hulka, eristades seda muudest sidevahenditest.

d) Täpsustada tuleks ÄS § 64 p 2 ning FIE asukoha ja aadressi asemel tuleks registriandmetena nimetada tema ettevõtte asukohta ja aadress (ÄS § 75 lg 2 p 1).

e) Ebatäpne on registriosakonna kodukorra § 92 p 4, mille järgi hooneühistu kohta kantakse registrisse hooneühistule kuuluva kinnisasja registriosa number ja kinnisasja aadress, kui seadusest (HÜS § 4 lg 2 teine lause) tulenevalt on tegu registriväliste andmetega. Mõistlik oleks seadust vastavalt muuta.

f) Küsitavad on ÄS § 62 lg 5 teine lause ja MTÜS § 78¹ lg 5 teine lause, mille järgi kui isik on rahvastikuregistri objekt, kantakse äriregistrisse või MSR-i isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed. Äriregistri ega MSR-i eesmärk ei ole tagada rahvastikuregistri kannete õigsust, vaid kajastada võimalikult täpseid kontaktandmeid, st seal tuleks kajastada andmeid, mille isik ise esitab. Rahvastikuregistri andmete ebaõigsuse korral ei peaks keelduma äriregistrisse või MSR-i korrektsete andmete kandmisest.

g) Kuigi kõigi eraõiguslike juriidiliste isikute kohta kantakse registrisse juhatuse või seda asendava organi asukoha aadress, kui see asub välisriigis, ei sisaldu see aadress millegipärast kandeavalduses, vaid aadressiandmed lisatakse avaldusele (ÄS § 83 lg 1¹, § 144 lg 1 p 2¹, § 250 lg 1 p 5²; TÜS § 7 lg 1 p 3¹; MTÜS § 8 lg 1 p 1¹; SAS § 11 lg 1 p 2¹). Seadust tuleks täpsustada.

h) Põhjendamatult ja märkimisväärselt erinevalt on sõnastatud sarnaseid küsimusi reguleerivad ÄS § 62 lg 7 ja MTÜS § 78¹ lg 6 füüsiliste isikute aadressiandmete esitamise kohta ning need tuleks ühtlustada ja pigem laiendada mõlemat regulatsiooni teise alusel.

Esiteks räägitakse äriühingu puhul isikutest, kes ei ole Eesti rahvastikuregistri objektiks ja kellele ei ole väljastatud Eesti isikutunnistust, MTÜ ja sihtasutuse puhul aga isikutest, kes ei ole Eesti rahvastikuregistri objektiks (st juttu ei ole isikutunnistusest). Kui selle näol on tegu pigem lihtsalt „iluveaga“, siis MTÜ ja sihtasutuse puhul on aadressi esitamisega hõlmatud ka likvideerijad, äriühingu

puhul aga mitte, äriühingu puhul peab aadressiandmed esitama nõukogu esimehe, sihtasutuse puhul aga kõigi liikmete kohta. Äriühingu puhul tuleb esitada isikutel ka elektronposti andmed, MTÜ ja sihtasutuste puhul aga mitte.

i) EMHÜS § 4 lg 2 p 2 järgi esitatakse EMHÜ kohta kandeavalduses vaid asukoht, kui EMHÜ määruse nr 2137/85 art 5 lit b, art 8 lg 1 lit a ja art 39 lg 1 järgi tuleb avalikustada ka selle aadress.

j) Kohati on õigusaktides ilmselt rahvastikuregistri seaduse eksitava mõistekasutuse tõttu võetud kasutusele „asukoha“ ja „aadressi“ kõrval ka ebaselge „asukoha aadress“, millest tuleks hoiduda.

k) Parandada tuleks ÄS § 251 p 6¹, mis aktsiaseltsi kandeandmete seas räägib ekslikult osaühingu kontaktisiku andmetest.

4.8.8.6 Järeldused ja ettepanekud

Üldiselt pakub seadus ühinguga kontakteerumiseks ja selle juhtimise paindlikuks korraldamiseks piisavaid võimalusi. Regultatsioon on kooskõlas ka EL õigusega.

Siiski tuleks kaaluda järgmisi muudatusettepanekuid:

- Täpsustada asukoha andmeid, mida peaks registris avaldama eraõiguslik juriidiline isik, mille juhatus või seda asendav organ asub välismaal, selle andmete kõrval. Kaaluda sellise võimaluse kaotamist vähemasti tulundusühistutele, isikuühingutele, MTÜ-dele ja sihtasutustele. Välisriigi aadress tuleks sätestada kandeavalduse andmete seas, mitte selle lisana
- Võimaldada kõigil eraõiguslikel isikutel (või vähemasti äriühingutel või ehk ainult kapitaliühingutel) valida, kas kanda registrisse siseriiklik kontaktaadress või kontaktisik (nt advokaat).
- Kanda registrisse ka MTÜ-de (sh selle alaliikide) ja sihtasutuste elektronpostiaadressid. Kaaluda ka muude kontaktandmete (nt Skype-aadress, veebileht) selgelt registrisse kandmist registriväliste andmete asemel, kasvõi vabatahtlikult. Kui seda ei tehta, tuleks vähemasti elektronpostiaadress tuua selgelt kandeavalduse andmete hulka, eristades seda muudest sidevahenditest.
- Täpsustada tuleks ÄS § 64 p 2 ning FIE asukoha ja aadressi asemel tuleks registriandmetena nimetada tema ettevõtte asukohta ja aadress (ÄS § 75 lg 2 p 1) (kui FIE jääb äriregistrisse).
- Tuua seadusse registriosakonna kodukorra § 92 p 4 sisu, mille järgi hooneühistu kohta kantakse registrisse hooneühistule kuuluva kinnisasja registriosaka number ja kinnisasja aadress.
- Jätta välja ÄS § 62 lg 5 teine lause ja MTÜS § 78¹ lg 5 teine lause, mille järgi kui isik on rahvastikuregistri andmesubjekt, kantakse äriregistrisse või MSR-i isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed.
- Ühtlustada tuleks ÄS § 62 lg 7 ja MTÜS § 78¹ lg 6 füüsiliste isikute aadressiandmete esitamise kohta ja pigem laiendada mõlemat regulatsiooni teise alusel, mh hõlmata mõlema regulatsiooniga likvideerijad ja kohustada esitama kõigil ka elektronposti aadressid.
- Täiendada EMHÜS § 4 lg 2 p 2 avaldatavate andmete osas asukoha kõrval ka aadressiga.
- Mitte kasutada õigusaktides eksitavat väljendit „asukoha aadress“.
- Parandada ÄS § 251 p 6¹, mis aktsiaseltsi kandeandmete seas räägib ekslikult osaühingu kontaktisiku andmetest.

4.8.9 Asutajad, osanikud, aktsionärid, liikmed, tegelikud kasusaajad, tehingud osalustega

4.8.9.1 Eesti õigus

4.8.9.1.1 Üldiselt

a) Registris või vähemasti infosüsteemis registriväliste andmetena sisaldub küllalt palju infot ka registrisubjektide osanike, aktsionäride ja liikmete kohta, kuid selle tähendus ja andmekvaliteet võib olla erinev.

b) FIE kohta tuleb lisaks ärinimele äriregistrisse kanda ka andmed FIE enda isiku ja isikukoodi kohta (ÄS § 75 lg 2 p 2, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 1). Siiski ei pruugi need polla õiged selles mõttes, et isik võib olla surnud või ettevõtte võõrandanud või tegevuse lõpetanud.

c) Osanike nimed ja isikukoodid (registrikoodid) on kajastatud registris täis- ja usaldusühingute kohta (ÄS § 64 p 5, § 84 p 4; IFS § 243 lg 1 p 2; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p-d 2 ja 3¹). Usaldusühingu puhul kantakse äriregistrisse ka usaldusosanike sissemaksete suurus (ÄS § 64 p-d 5 ja 10, § 127 lg 1; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 3, § 98 p 4¹).

Usaldusühingust usaldusfondi puhul kantakse usaldusosanike asemel äriregistrisse usaldusfondi osade registri pidaja ärinimi, registrikood ja aadress (IFS § 243 lg 1 p 4, lg 3; registriosakonna kodukorra § 94 p 3¹).

d) Samuti kantakse äriregistrisse EMHÜ liikmete isikuandmed (EMHÜS § 4 lg 2 p-d 4 ja 5, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 6).

e) Muude eraõiguslike juriidiliste isikute osanike, aktsionäride ega liikmete andmeid registrisse ei kanta. Küll aga saab registrivälise andmetena teavet osaühingu osanike ning hooneühistu, erakonna ja kohaliku omavalitsuse üksuste liitude liikmete kohta, milliseid nimekirjad tuleb registripidajale esitada ja mille andmed avalikustatakse registrivälise andmetena, olgu ka liikmete nimekirjade õiguslik tähendus erinev. Lisaks saab sisuliselt läbi kinnistusraamatu andmete teada korteriühistu liikmed.

Usuliste ühenduste kohta saab aga infosüsteemi vahendusel teada üksnes liikmeskoguduste olemasolu (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 8).

f) Samuti saab infosüsteemi vahendusel registrivälise andmetena teavet eraõiguslike juriidiliste isikute asutajate kohta, kelle andmed võetakse asutamislepingust (asutamisosusest) (ÄS § 144 lg 1 p 1, § 250 lg 1 p 1; MTÜS § 8 lg 1 p 1; TÜS § 7 lg 1 p 1; SAS § 11 lg 1 p 1; KiKoS § 13 lg 3 p 1; registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 1 ja 2). Sihtasutuse jaoks saab seda infot pidada asutajaõiguste teostamisel eelduslikult ka õigeks (mitte et sel oleks õiguslikult tagatud usalduskaitse).

Osanikke, liikmeid ja aktsionäre saab jäeldada ka registripidajale esitataud koosolekute protokollidest ja otsustest.

g) Lisaks tuleb osaühingul ja aktsiaseltsil esitada registripidajale teated osaühingule vaid ühe osaniku või aktsiaseltsile vaid ühe aktsionäri jäämisest (ÄS § 150 lg 5, § 289¹).

h) Filiaali kohta kantakse äriregistrisse küll andmed ka välisriigi äriühingu kohta, kuid üksnes esindusõiguslike isikute tasandil, st infot välisriigi äriühingu osanike või aktsionäride kohta meie äriregistrist ei saa.

i) Äriregistri juures tuleb hakata pidama ka andmekogu eraõiguslike juriidiliste isikute tegelike kasusaajate kohta (RahaPTS §-d 76-78).

4.8.9.1.2 Osäühingu osanike andmed ja tehingud osadega

a) Osäühingu osanike kohta saab äriregistrist ja esitatud dokumentidest infot mitmeti, asutamislepingust, otsustest, ainuosaniku teatest kui ka osanike nimekirjast ja notari teadetest tehingute kohta osadega.

b) Osäühingu kohta osanikke registrisse ei kanta, sinna kantakse ainult osakapitali rahaline suurus (ÄS § 64 p 11, § 145 lg 1 p 3; registriosakonna kodukorra § 94 p 1) ja mäрге osaühingu osade registreerimise kohta Eesti väärtpaberite registris (ÄS § 64 p 13, § 251 p 7¹; registriosakonna kodukorra § 94 p 3).

c) Osäühing peab aga registripidajale juba registrisse kandmisel esitama osanike nimed, isiku- või registrikoodid ja aadressid ja igaühe osa nimiväärtuse andmed (need avaldatakse ka infosüsteemis) (ÄS § 144 lg 1 p 3¹, registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 3). Osäühingu asutaja andmete sisestamisel märgitakse see isik infosüsteemis osanikuks automatiseeritult (registriosakonna kodukorra § 246 lg 2).

Notar peab äriregistri pidajat ÄS § 149 lg-te 4 ja 5 järgi teavitama äriregistri pidajat EVR-s registreerimata osaühingu osa (st EVR-s registreeritud osa kohta teadete esitamise kohustust ei ole) võõrandamisest ning ÄS § 151 lg 2 järgi ka sellise osa pantimisest, millela on ÄS § 151 lg 5 järgi võimalik osa heauskne omandamine. Ka pantimine avalikustatakse registriväliste andmetena infosüsteemis (registriosakona kodukorra lg 1 p 11). Kui osanike ring on muutunud, tuleb esitada uus osanike nimekiri äriregistri pidajale hiljemalt koos majandusaasta aruandega (ÄS § 179 lg 4 kolmas ja neljas lause). Infosüsteemis avalikustatakse registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 11¹ järgi ka andmed osaühingu osa keelumärke kohta, olgugi et seaduse tasandil sellist regulatsiooni ette nähtud ei ole.

d) Vaatamata osanike nimekirja esitamise kohustusele ja ka osa EVR-s registreeritusele tuleb registripidajat eraldi teavitada osaühingule vaid ühe osaniku jäämisest (ÄS § 150 lg 5).

4.8.9.1.3 Aktsiaseltsi aktsionäride andmed

a) Aktsiaseltsi aktsiaraamatut peetakse EVR-s või muu deponitoorium (ÄS § 233 lg 2). Äriregistrist saab infot aktsionäride kohta ainult kaudselt, esmalt asutajate asutamislepingus sisaldumise kohta või ka aktsionäride koosolekute protokollidest. Aktsiaseltsi asutaja andmete sisestamisel märgitakse see isik infosüsteemis aktsionäriks automatiseeritult (registriosakonna kodukorra § 246 lg 2). Mingit õiguslikku tähendust sel kandel mõistagi ei ole.

b) Äriregistrisse kantakse üksnes aktsiaseltsi aktsiakapitali rahaline suurus (ÄS § 64 p 11, § 251 p 3; registriosakonna kodukorra § 94 p 1) ning mäрге aktsiaseltsi aktsiaraamatu pidaja kohta (ÄS § 64 p 13, § 251 p 7¹; registriosakonna kodukorra § 94 p-d 3 ja 3¹).

c) Lisaks peab aktsiaselts registripidajale lisadokumendina esitama ka teate aktsiaseltsile vaid ühe aktsionäri jäämisest (ÄS § 289¹) ning kui see toimus aktsiate ülevõtmise tõttu, ka selle aluseks olevad dokumendid, mh ülevõtmisaruaude (ÄS § 363¹⁰). Õiguslikku tähendust aktsionäride ringile sel aga ei ole.³⁴⁸

d) Kui aktsiad ei ole registreeritud EVS-s ja aktsiaraamatut pidav muu deponitoorium ei avalikusta andmeid EVKS § 7 2. lõikes sätestatu kohaselt, tuleb ÄS § 334 lg 2 kolmanda ja neljanda lause järgi koos majandusaasta aruandega esitada üle 10 protsendi aktsiatega määratud häáli omavate aktsiate omanike nimekiri aastaaruande kinnitanud üldkoosoleku toimumise seisuga.

Selle sättega vastuolus näib olevat kohtule dokumentide esitamise korra § 23 lg 1, mille järgi majandusaasta aruande esitamisel kohtule ei pea aktsiaselts aruandele lisama aktsionäride nimekirja.

e) Kannete osas sisaldub mitmeid erisusi investeerimisfondist aktsiaseltsifondi kohta IFS-s. Nimelt võib selle juhatus ise aktsiaraamatut pidada, millisel juhul ei kanta aktsiaraamatu pidajat äriregistrisse (IFS § 18 lg 2), olgugi et IFS § 34 lg 1 p 4 ja § 242 lg 1 p 4 selle justkui ikka ette näevad üldiselt. Samuti ei kanta äriregistrisse sellise fondi aktsiakapitali suurus ega aktsiate arvu, vaid üksnes fondi asutamisel sisse makstud aktsiakapitali suurus ja tehakse mäрге, et aktsiaseltsifond on IFS kohaselt asutatud fond, mille aktsiakapitali suurus vastab fondi vara puhasväärtuse suurusele (IFS § 19 lg 4, § 34 lg 1 p-d 1 ja 2, § 242 lg 1 p-d 1 ja 2; registriosakonna kodukorra § 100 p 6¹).

4.8.9.1.4 Tulundusühistu liikmed

a) Tulundusühistu liikmeid saab registriandmete põhjal üldiselt järeldada üksnes asutamislepingust ja koosolekute protokollidest. Tulundusühistu kohta kantakse äriregistrisse ühistu liikmete andmed vaid juhul, kui põhikirjaga on ette nähtud ühistu liikmete täielik isiklik vastutus või lisavastutus (TÜS § 8 p-d 2 ja 7; registriosakonna kodukorra § 98 p 4).

b) Küll kajastuvad registri infosüsteemis hooneühistu liikmed. Kuigi HÜS § 5 lg 3 järgi registreeritakse hooneühistu liikmeks saamine äriregistris notari vahendusel, ei ole tegelikult tegemist registrisse

³⁴⁸ Vt ka nt RKTko 22.02.2012, 3-2-1-163-11, p 33.

kantavate andmetega, st vastav säte on sõnastatud ebatäpselt. HÜS § 6 järgi peetakse avalikkusele kättesaadavalt hooneühistu liikmete nimekirja, kus registreeritakse ka osaluse võõrandamised ja koormamised tegelikult äriregistri juures, mitte registris. Seda kinnitab ka registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 10, mille järgi hooneühistu liikmeid kajastatakse infosüsteemis registriväliste andmetena.

4.8.9.1.5 Erakonna liikmete nimekiri

Erakonna registrisse kandmise avaldusele tuleb EKS § 8 järgi lisada ka erakonna liikmete nimekiri, mis sisaldab erakonna liikmete nimed, isikukoodid ja liikmeksastumise päeva, kuu ja aasta (vt ka EKS § 8¹). Erakonna liikmete nimekirja peab EKS § 8¹ järgi erakonna juhatus registriosakonna juures, kus tuleb kajastada liikmesse muudatused (liikmeks väljaastumine võib toimuda registripidaja vahendusel esitatud avaldusega). Erakonna liikmete nimekirjad avalikustatakse infosüsteemis (EKS § 8¹ lg 5). Detailselt reguleeritakse erakonna liikmete nimekirjaga seonduvat kohtule dokumentide esitamise korra §-des 13 – 16.

4.8.9.1.6 Kohaliku omavalitsuse üksuste liitude liikmete nimekiri

Registri infosüsteemis on kättesaadavad ka andmed kohaliku omavalitsuse üksuste liitude liikmete kohta (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 9). KOLS § 6 lg 7 järgi lisatakse sellise liidu registrisse kandmise avaldusele liidu liikmete nimekiri ning liikme liitu vastuvõtmisel, liidust väljaastumisel, väljaarvamisel või liikmestaatuse üleminekul esitab liit registripidajale viivitamata sellekohase teate.

4.8.9.1.7 Tegelike kasusaajate nimekiri

a) RahaPTS § 76 lg 1 kohustab eraõiguslikku juriidilist isikut koguma ja hoidma andmeid äriregistri juures oma tegeliku kasusaaja kohta, sh teavet tema omandiõiguse või kontrolli tegemise viiside kohta. Seda kohustust ei ole RahaPTS § 76 lg 3 järgi korteriühistule, hooneühistule, reguleeritud turul noteeritud äriühingule ning sihtasutusele, kelle majandustegevuse eesmärk on põhikirjas määratud soodustatud isikute või isikute ringi huvides vara hoidmine või kogumine ja kellel puudub muu majandustegevus.

b) Täisühing, usaldusühing, osaühing, aktsiaselts, tulundusühistu, mittetulundusühing ja sihtasutus esitavad RahaPTS § 77 lg-te 1 - 3 järgi äriregistri infosüsteemi kaudu oma tegeliku kasusaaja kohta järgmised andmed: isiku nimi, isikukood ja isikukoodi riik, isikukoodi puudumise korral sünniaeg ja -koht ning elukohariik ning andmed isiku kontrolli tegemise viisi kohta. Sihtasutus peab RahaPTS § 77 lg 3 p 3 järgi lisaks esitama soodustatud isikute nimekirja, mis sisaldab iga soodustatud isiku nime, isikukoodi ja isikukoodi riiki, isikukoodi puudumise korral sünniaega ja -kohta ning elukohariiki iga soodustatud isiku kohta, kui sellised isikud on sihtasutuse põhikirjas märgitud.

Esitatud andmete muutumise korral esitab äriühing, MTÜ või sihtasutus RahaPTS § 77 lg 5 järgi uued andmed äriregistri infosüsteemi kaudu 30 päeva jooksul andmete muutumisest teada saamisest arvates. Kui tegeliku kasusaaja andmed ei ole muutunud, kinnitab äriühing, mittetulundusühing või sihtasutus andmete õigsust RahaPTS § 77 lg 6 järgi majandusaasta aruande esitamisel. Tegeliku kasusaaja andmed avalikustatakse RahaPTS § 78 lg 1 järgi äriregistri infosüsteemis.

c) Tegelik kasusaaja on RahaPTS § 9 lg 1 järgi füüsiline isik, kes teeb oma mõju ära kasutades tehingu või toimingu või omab muul viisil kontrolli tehingu, toimingu või teise isiku üle ja kelle huvides, kasuks või arvel tehing või toiming tehakse. Äriühingu puhul on tegelik kasusaaja RahaPTS § 9 lg 2 järgi füüsiline isik, kes lõplikult omab või kontrollib juriidilist isikut piisava arvu aktsiate, osade, hääleõiguste või omandiõiguse otsese või kaudse omamise kaudu, sealhulgas osalus esitajaaktsiate või -osade kujul, või muul viisil. Otsene omamine on RahaPTS § 9 lg 3 järgi kontrolli teostamise viis, mille puhul omab füüsiline isik äriühingus 25 % suurust osalust pluss üks aktsia või üle 25 % suurust omandiõigust ning kaudne omamine on kontrolli teostamise viis, mille puhul omab äriühingus 25 % suurust osalust pluss üks aktsia või üle 25 % suurust omandiõigust äriühing, mis on füüsilise isiku kontrolli all, või mitu äriühingut, mis on sama füüsilise isiku kontrolli all. Kui pärast kõikvõimalike tuvastusmeetodite

ammendumist ei ole RahaPTS § 9 lg-s 2 nimetatud isikut võimalik kindlaks teha ja puudub ka kahtlus, et selline isik siiski eksisteerib, või juhul, kui on kahtlus, kas kindlaks tehtud isik on tegelik kasusaaja, käsitatakse tegeliku kasusaajana RahaPTS § 9 lg 4 järgi sellist füüsilist isikut, kes on kõrgema juhtorgani liige.

d) Tegelikuks kasusaajaks märgitud isikul või tema seaduslikul või lepingulisel esindajal on RahaPTS § 79 lg 1 järgi õigus taotleda juriidilise isiku juhatuselt ebaõigete andmete parandamist. Kui juriidilise isiku juhatus on põhjendamatult keeldunud taotluse alusel ebaõigete andmete parandamisest, võib tegelikuks kasusaajaks märgitud isik nõuda RahaPTS § 79 lg 2 järgi juriidiliselt isikult ebaõigete andmete avaldamisega tekitatud kahju hüvitamist.

e) Tegeliku kasusaaja andmed kustutatakse RahaPTS § 80 järgi automaatselt viis aastat pärast juriidilise isiku registrist kustutamist.

f) Enne RahaPTS jõustumist äriregistrisse või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud juriidilise isiku juhatus deklareerib äriregistrile tegeliku kasusaaja andmed RahaPTS § 104 järgi 60 päeva jooksul selle sätte jõustumisest arvates. RahaPTS §-d §-d 76–80 jõustuvad RahaPTS § 119 lg 1 järgi 2018. aasta 1. septembril.

4.8.9.2 Teema käsitus ajalooliselt

Ka andmete hulk eraõiguslike juriidiliste isikute osanike, aktsionäride ja liikmete kohta on aasta – aastalt suurenenud. Algselt vaid lisadokumentidena esitatud andmed on tänaseks avalikustatud infosüsteemis registrivälise andmetena.

4.8.9.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) EL õigus ei näe ette üldist kohustust avalikustada ühingute osanikud, aktsionärid või liikmed.

Direktiiv 2017/1132/EL art 14 järgi tuleb avalikustada üksnes isikud, kel on seadusjärgse organina või selle liikmena õigus võtta osa äriühingu juhtimisest, järelevalvest või kontrollimisest ning vähemalt kord aastas märgitud kapitali suurus, kui asutamisdokument või põhikiri nimetavad lubatud kapitali, välja arvatud juhul, kui märgitud kapitali suurendamise korral on vaja põhikirja muuta.

b) Direktiivi 2009/102/EÜ art 3 järgi tuleb registrisse kanda või toimikus avalikustada aga äriühingu osaluse kuulumine ühele isikule.

c) Eraldi on andmete registris avalikustamise kohustus järeldatav EMHÜ kohta EL EMHÜ määrusest nr 2137/85. Määruse art 8 lg 1 lit a ja art 39 lg 1 järgi tuleb määruse art 5 järgsed andmed majandushuviühingu asutamislepingu kohta vähemasti avalikustada ametlikus väljaandes, lisaks nähakse ette üldine registrisse kandmise kohustus. Määruse art 5 järgi peab selle asutamislepingus aga sisalduma ka huvigrupi iga liikme nimi, ärinimi, õiguslik vorm, alaline või registrisse kantud asukoht ning registrinumber ja registreerimiskoht, kui need on olemas.

d) Rahapesu tõkestamise direktiivi 2015/849 art 30 lg 1 järgi tagavad liikmesriigid, et nende territooriumil registreeritud äriühingud või muud õiguslikud üksused peavad koguma ja hoidma asjakohast, täpset ja ajakohastatud teavet oma tegelikult kasu saavate omanike kohta, mis hõlmab ka kasu saamisega seotud huvi üksikasju. Direktiivi art 30 lg 3 järgi tuleb seda teavet hoida iga liikmesriigi keskregistris, näiteks äriregistris, äriühingute registris või avalikus registris. Direktiivi art 30 lg 4 järgi peab see teave olema piisav, täpne ja ajakohastatud.

Direktiivi 2015/849 art 3 p 6 järgi on „tegelikult kasu saav omanik” füüsiline isik (füüsilised isikud), kes on kliendi lõplik omanik (lõplikud omanikud) või kes teda lõplikult kontrollib (kontrollivad), ja/või füüsiline isik (füüsilised isikud), kelle nimel tehing või toiming tehakse. Sama sätte järgi hõlmab see äriühingute puhul vähemalt füüsilisi isikuid, kes lõplikult omavad või kontrollivad juriidilist isikut piisava arvu aktsiate või osade või hääleõiguste või omandiõiguse otsese või kaudse omamise kaudu selles juriidilises isikus,

kaasa arvatud osalused esitajaaktsiate või -osade kujul, või muul viisil kontrollimise kaudu, välja arvatud reguleeritud turul noteeritud äriühing, mille suhtes kohaldatakse liidu õigusega kooskõlas olevaid avalikustamismõndeid või samaväärseid rahvusvahelisi standardeid, millega tagatakse piisav läbipaistvus omanikke käsitleva teabe osas. Otsene omamine tähendab seda, et füüsiline isik omab kliendis 25% suurust osalust pluss üks aktsia või üle 25% suurust omandiõigust. Kaudne omamine tähendab seda, et kliendis omab 25% suurust osalust pluss üks aktsia või üle 25% suurust omandiõigust äriühing, mis on füüsilise isiku (füüsiliste isikute) kontrolli all, või mitu äriühingut, mis on sama füüsilise isiku (samade füüsiliste isikute) kontrolli all. Selle kohaldamisel ei piirata liikmesriikide õigust otsustada, et omamist või kontrolli võib näidata väiksem protsendimäär. Samuti on hõlmatud füüsilised isikud, kes on kõrgema juhtkonna liige (liikmed), juhul kui osalust kontrollivaid isikuid ei ole kõikvõimalike tuvastamismeetodite ammendumisel võimalik kindlaks teha ning eeldusel, et ei ole põhjust kahtluseks, või juhul kui on kahtlus, et tuvastatud isik isikud on tegelikult kasu saav omanik, kohustatud isikud registreerivad oma toimingud, mida nad teevad selleks, et tuvastada tegelikult kasu saav omanik.

e) Direktiivi 2015/849 art 31 lg 1 järgi kohustavad liikmesriigid kohustavad nende õiguse alusel tegutseva usaldusfondi usaldusisikuid koguma ja hoidma asjakohast, täpset ja ajakohastatud teavet usaldusfondi tegelikult kasu saavate omanike kohta, mh andmed selle kohta, kes on asutaja, usaldusisiku(d), kaitsja (kui on olemas), kasusaajad või kasusaajate liik ja usaldusfondi üle kontrolli omav muu füüsiline isik. Art 31 lg 4 järgi hoitakse ka seda teavet keskregistris, kui usaldusfondi tegevusel on tagajärgi maksustamisele ning keskregister tagab pädevatele asutustele ja rahapesu andmebüroodele õigeaegse ja piiramatu juurdepääsu, teavitamata asjaomase usaldusfondi pooli; samuti võib ta lubada õigeaegset juurdepääsu kohustatud isikutele kliendi suhtes hoolsusmeetmete rakendamise raames direktiivi II peatüki kohaselt. Art 31 lg 5 järgi peab keskregistris hoitav teave olema piisav, täpne ja ajakohastatud. Art 31 lg 8 järgi tagavad liikmesriigid, et art-s 31 ette nähtud meetmeid kohaldatakse muud liiki õiguslike üksuste suhtes, kelle struktuur ja funktsioonid sarnanevad usaldusfondide struktuuri ja funktsioonidega.

Usaldusfondide puhul on tegelikult kasu saavateks omanikeks direktiivi art 3 p 6 järgi asutaja, usaldusisik ja kaitsja, kui on olemas, soodustatud isikud (või kui üksikisikuid, kes on juriidilise isiku või õigusliku üksuse soodustatud isikud, tuleb alles kindlaks määrata, isikute liik, kelle huvides juriidiline isik või õiguslik üksus peamiselt asutati või tegutseb), iga muu füüsiline isik, kes usaldusfondi otsese või kaudse omamise kaudu või muul viisil lõplikult kontrollib, juriidiliste isikute, nagu sihtasutused, ja usaldusfondidega sarnaste õiguslike üksuste puhul on hõlmatud füüsiline isik (füüsilised isikud), samaväärsel või sarnasel positsioonil.

4.8.9.4 Teema käsitlus võrdlusriikides

4.8.9.4.1 Saksamaa

a) Täisühingu (OHG) kohta tuleb HGB § 106 lg 2 järgi registrisse kanda osanike nimed, sünniajad ja elukohad.

HGB § 162 lg 1 järgi kantakse samad andmed registrisse ka usaldusühingu (KG) kohta, lisaks usaldusosanike andmed ja usaldusosad summad ning kui usaldusosaniikuks on seltsing, tuleb avalikustada ka selle osanikud.

b) PartGG § 3 lg-st 2, § 4 lg-st 1 ja § 5 lg-st 1 ning PRV §-st 5 tulenevalt kantakse ka partnerlusühingu kohta registrisse partnerlusühingu partnerite nimed.

c) Muude eraõiguslike juriidiliste isikute osanikke, aktsionäre registrisse ei kanta ega üldiselt avalikustata ka eraldi dokumentides.

GenG § 12 lg 1, § 16 lg 6 ja § 82 (ja GenRegV §-de 15, 18, 21 - 23 ja 26) järgi avalikustatakse tulundusühistu puhul andmed liikmete vastutuskohustuse kohta. Osaühingu kohta kantakse äriregistrisse osakapitali suurus (GmbHG § 10 lg 1) ja aktsiaseltsi kohta aktsiakapitali suurus (AktG § 39 lg 1).

d) Osaühing peab aga siiski registrile esitama osanike nimekirja, kus näidatakse osanike nimed, sünniajad, elukohad ja osade nimiväärtused (GmbHG § 8 lg 1 p 3, § 40). Osa võõrandamisel tuleb nimekirjas muudatused teha ja osaühingu suhtes loetakse osanikuks vaid registripidajale esitatud nimekirja kantu (GmbHG §-d 16, 40).

4.8.9.4.2 Austria

a) FBG § 4 järgi kantakse isikuühingute kohta äriregistrisse ka isikuühingu isiklikult vastutavate esindusõigusega osanike nimed ja sünniajad ja võimalikud registrinumbrid ning usaldusosanike nimed ja sünniajad, vastutuse piirsummad ja võimalikud registrinumbrid.

b) FBG § 5 (ja AAktG § 32 lg 1, § 91, § 156, § 177; AGmbHG § 11, § 30f lg 1, § 53 lg 1, § 55 lg 1) järgi tuleb aktsiaseltside ja osaühingute kohta lisaks registrisse kanda:

- aktsia- või osakapitali suurus aktsiaseltside puhul ka aktsiate liik (nimiväärtusega või selleta aktsiad) ning nimiväärtusega aktsiate arv;
- osaühingu osanike nimed ja sünniajad, võimalikud registrinumbrid ja osade suurused ja tehtud sissemaksed;
- aktsiaseltsi aktsionäri nimi, sünniaeg või registrinumbr, kui aktsiaseltsi aktsiad kuuluvad ühele aktsionärile või temale lisaks veel seltsile endale.

c) FBG § 6 järgi kantakse tulundusühistute kohta ka ühistu liikmete osaluse suurus ja vastutuse summa ja vastutuse liik.

4.8.9.4.3 Šveits

a) HRegV art 38 järgi kantakse FIE-de kohta äriregistrisse lisaks ettevõtte omanik.

b) Täisühingute kohta kantakse HRegV art 41 lg 1 järgi äriregistrisse osanikud. Usaldusühingute kohta kantakse HRegV art 41 lg 2 järgi äriregistrisse aga täisosanikud, usaldusosanikud ja nende vastutus piirsummad ning kui usaldusosa tasutakse mitterahalise sissemaksega, selle ese ja väärtus.

c) HRegV art 45 lg 1 ja art 73 lg 1 järgi tuleb aktsiaseltsi ja osaühingu puhul äriregistrisse kanda lisaks aktsia- või osakapitali suurus.

HRegV art 45 lg 1 järgi tuleb aktsiaseltsi puhul äriregistrisse kanda lisaks aktsiakapitali tehtud sissemaksed, aktsiate arv, nimiväärtus ja liik ning aktsiate üleandmise piirangud, viitega põhikirjale.

Osaühingu kohta tuleb HRegV art 73 lg 1 järgi äriregistrisse kanda lisaks osanikud koos nende osade arvu ja nimiväärtusega (selle näeb ette ka OR art 791), täiendavate maksete või muude kõrvalkohustuste ja ostueesõiguste jms õiguste sisu, viitega põhikirjale ning viide põhikirjale, kui on kõrvale kaldunud nõusoleku nõudest osa võõrandamiseks;

d) HRegV art 87 lg 1 järgi tuleb ühistute puhul äriregistrisse kanda ka osaluste (*Anteilscheine*) nimiväärtus, liikmete täiendavate maksete või muude kõrvalkohustuste sisu, viitega põhikirjale ning viide põhikirjale ka andmed liikmete isikliku vastutuse või täiendava maksekohustuse kohta.

e) Liitude (MTÜ-de) kohta tuleb HRegV art 92 järgi äriregistrisse kanda ka viide põhikirjale liikmete isikliku vastutuse või täiendava maksekohustuse kohta.

4.8.9.4.4 Muud riigid

Teistes võrdlusriikides ei kanta kapitaliühingute osanikke või aktsionäre reeglina äriregistrisse ega esitata sinna ka nende nimekirja, mida peavad valdavalt ühingud ise.

Luksemburgis omab sarnaselt Saksamaaga õiguslikku tähendust äriregistris sisalduv osanike nimekiri. Reeglina kajastatakse osanike nimekirjas ka osade suhtes eksisteerivad koormatised ja kolmandate isikute õigused, eelkõige pandiõigused.

4.8.9.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Küsitav on ühingu asutajate automaatne kajastamine infosüsteemis osanike või aktsionäridena. Kuigi see info ei ole iseenesest ebaoluline ja võiks teada olla, peaks ka tavakasutaja mõistma, et see ei anna talle vähimatki kindlust, et tegu on ka praegu ühingut kontrollivate isikutega.

b) Kaaluda võiks osäühingu osanike äriregistris kajastamist.³⁴⁹ Kuna nagunii tuleb registripidajat tehingutest osaga teavitada ja osanike nimekiri esitada, oleks mõistlik osade tsiviilkäive parem juba reguleerida läbi äriregistri, andes registrikandele ka seaduses selge tähenduse. Mõistlik oleks see kord ette näha kõigile osäühingutele, st tuua seni EVR-s registreeritud osadega osäühingud ka äriregistrisse. Osade tsiviilkäive läbi registri on mitmetes riikides nagu Austria ja Šveits ja registriteadetes on tähendus ka Saksa õiguse järgi. Senine kahestunud kord on ebamõistlik ja osade pantimise osas regulatsioon poolik ja ebatuurvaline. Siis saaks loobuda ka ühe osaniku jäämisest teatamisest, kuna pidev osanike seis registrist näha.

c) Aktsiaseltsi aktsionäride kajastamist registris ei saa pidada mõistlikuks, seda eriti EVR olemasolul. ka ei ole sellist korda üheski võrreldud õigussüsteemis.

d) Kehtetuks tuleks tunnistada või ÄS § 334 lg-ga 2 kooskõlla viia kohtule dokumentide esitamise korra § 23 lg 1, mille järgi majandusaasta aruande esitamisel kohtule ei pea aktsiaselts aruandele lisama aktsionäride nimekirja. ÄS § 334 lg 2 näeb selle osaliselt ette, kui aktsiaid ei ole registreeritud EVR-s või muus avalikustatavas deponitooriumis.

e) Hooneühistu liikmed ning liikmesuse võõrandamine ja koormamine võiks olla kajastatud registris, mitte registriväliste andmetena. Sisuliselt see praeguse regulatsiooni järgi ju nii ka on (ja see on ka kirjas HÜS § 5 lg-s 3, vastuolus küll muu regulatsiooniga), eristus registriväliste andmetena ei ole tavakasutajale mõistetav infosüsteemi raames. Vastavalt tuleks täpsustada ka registrikannete õiguslikku tähendust, tagamaks mõistlik usalduskaitse. Kui liikmeid registrisse mitte tuua, tuleks täpsustada selliselt ka HÜS § 5 lg 3 sõnastust.

f) Kuigi üht-teist räägib sellegi kasuks, et erakonna liikmete nimekiri tuua registrisse, oleks selline lahendus siiski ebamõistlik. Liikmeid on palju ja erakonnal endal peab olema tagatud autonoomia oma liikmesuse üle otsustamisel. Avalikkusele teavitamise kohustus on samas mõistlik. St ettepanekut kehtivat korda põhimõtteliselt muuta ei tehta. Küsimusi tekitab EKS § 8¹ lg 3 erakonna liikmesuse lõpetamise kohta registriosakonna poolt, iseäranis erakonnast väljaastumise avalduste esitamise võimalus registripidajale. Esmajoonel on ebaselge sellise avalduse ja nimekirjast kustutamise tähendus, sest otsustusõigust ei ole selle üle registripidajal. teiseks on see erakonna autonoomia põhimõttega lihtsalt vastuolus.

g) Registris võiks kajastada selgelt kohaliku omavalitsuse üksuste liitude liikmete nimekirja, praeguse registrivälise andmekogu asemel. Õigusjõus midagi muuta siiski seal vaja ei oleks, st kandel poleks muud kui informatiivne tähendus eelduslikult (deklaratiivse kandena tekitaks see küsimusi). Samas hädavajadust muudatuseks pole, kuna infosüsteemis on liikmed nagunii kajastatud registriväliste andmetena ka praegu.

h) Ei poolda tulundusühistu ega MTÜ liikmete üldist kajastamist registris ega liikmete nimekirjade ja muudatuste esitamise kohustuse sätestamist. Esiteks oleks ka see autonoomiaga vastuolus. Teiseks toimub suurte ühingute puhul liikmesuse muutumist liiga tihti, et sellest peaks registripidajat teavitama. Vajadusel võiks selgemalt ette näha registripidaja õiguse liikmete nimekirja nõuda asjaolude kontrollimiseks (siis küll vajadusel ka selle mitteavalikkus), samas kande alusdokumendina peaks seda ka praegu nõuda saama.

i) Tegelike kasusaajate nimekiri tekitab hulgaliselt küsimusi, kuna see pole veel rakendunud.

³⁴⁹ Vt lähemalt analüüsi 6. ptk.

Kuna tegu on suuresti EL direktiivi 2015/849 järgi kohustusliku regulatsiooniga, on riigisisene mänguruum suhteliselt ahtakene. Selline andmekogu tuleb luua ja direktiivi järgi kohustuslikud andmed avalikustada. Reaalsuses kattub see küll paljudel juhtudel osaluse ja liikmete andmetega ja tekitab ühingutele tarbetut lisakoormust, kuid ühendada neid andmeid ka ei saa ilmselt.

Küll hakkas silma mitu probleemi. Esiteks ei näe Eesti seadus ette äriregistris ega muul viisil ette andmekogu usaldusfondide tegelike kasusaajate kohta nagu nõuavad direktiivi art 31 lg-d 4 ja 5, kui fondi tegevusel on tagajärgi maksustamisele. Võimalik, et Eestis õigusruumis ei ole selliste moodustiste analooge, kuid kindel see pole (investeeringufondid?), sest RahaPTS, iseäranis selle § 9 lg 6 usaldusfonde kasusaajatena ometigi käsitab. Ja tavaliselt on maksustamisele tagajärgi peaaegu kõigel.

Teiseks tundub olevat normitehniline ebatäpsus seaduse jõustumise regulatsioonis. Nimelt näeb RahaPTS § 104 ette, et äriregistrisse või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud juriidilise isiku juhatus deklareerib äriregistrile tegeliku kasusaaja andmed 60 päeva jooksul „käesoleva sätte jõustumisest arvates“. RahaPTS § 104 jõustumise kohta erinormi ei ole RahaPTS-s, st see jõustus seega üldkorras ja nimetatud kohustus juba justkui kehtib. Samas jõustuvad tegelike kasusaajate registreerimist reguleerivad RahaPTS §-d §-d 76–80 RahaPTS § 119 lg 1 järgi alles 2018. aasta 1. septembril.

4.8.9.6 Järeldused ja ettepanekud

Üldiselt on Eesti registrites või infosüsteemi kaudu avalikustatud rohkem andmeid kui seda võrdlusriikides tavaliselt.

Kaalumiseks esitatakse järgmised ettepanekud:

- Kaaluda asutajate automaatse osanike või aktsionäridena kajastamist infosüsteemis (kodukorra § 246 lg 2) või andmete võimalikule ebaõigsusele viitamist infosüsteemis.
- Kaaluda osaühingu osanike ja osaga tehtavate tehingute äriregistris kajastamist, loobuda osade ühe osaniku kätte koondumise eraldi teatamises.
- Kehtetuks tuleks tunnistada või ÄS § 334 lg-ga 2 kooskõlla viia kohtule dokumentide esitamise korra § 23 lg 1, mille järgi majandusaasta aruande esitamisel kohtule ei pea aktsiaselts aruandele lisama aktsionäride nimekirja. ÄS § 334 lg 2 näeb selle osaliselt ette, kui aktsiaid ei ole registreeritud EVR-s või muus avalikustatavas deponitooriumis.
- Kaaluda hooneühistu liikmete ja liikmesuse võõrandamise ja koormamise kajastamist registris või vähemasti täpsustada HÜS § 5 lg 3 sõnastus.
- Kaaluda EKS § 8¹ lg 3 erakonna liikmesuse lõpetamise kohta registriosakonna poolt, iseäranis erakonnast väljaastumise avalduste registripidajale esitamise võimaluse äramuutmist või vähemasti täpsustamis.
- Kaaluda kohaliku omavalitsuse üksuste liitude liikmete nimekirja toomist registriandmetesse
- Analüüsida täiendavalt Eesti seaduse kooskõla direktiivi 2015/849 art 32 lg-tega 4 ja 5 küsimuses, kas äriregistri juures või mujal on vaja andmekogu usaldusfondide tegelike kasusaajate kohta.
- Lükata edasi RahaPTS § 104 (mis näeb ette tegelike kasusaajate andmete deklareerimise äriregistrile) jõustumine, mitte enne 1. septembrit 2018.

4.8.10 Juhtorganite liikmed ja muud esindajad, audiitorid, revidendid

4.8.10.1 Eesti õigus

a) Registrisse saab subjektide kohta kanda erinevaid andmeid erinevate isikute kohta, nii esindajate kui muude organite kohta. Siinkohal ei käsitleta likvideerijaid ega pankrotihaldurit.

b) FIE kohta kantakse äriregistrisse andmed tema isiku ja isikukoodi kohta (ÄS § 75 lg 2 p 2, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 1).

c) Täis- ja usaldusühingute kohta kantakse äriregistrisse:

- täisosanike (kel ka ühingu esindamise õigus) nimed, isikukoodid või registrikoodid ja esindusõiguse korraldus (ÄS § 64 p-d 5 ja 9, § 84 p 4; IFS § 243 lg 1 p 2; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p-d 2 ja 3¹);
- ühingu esindama volitatud osanikud ja kes neist on õigustatud esindama ühingu ühiselt (ÄS § 64 p 9, § 84 p 5; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 4);
- esindama õigustatud isikud, kes ei ole osanikud (ÄS § 64 p 5);

Usaldusfondi kohta kantakse äriregistrisse IFS § 243 lg 1 p-de 1 ja 3 (ning registriosakonna kodukorra § 100 p-de 6² ja 6³) järgi lisaks märge, et usaldusfond on IFS kohaselt asutatud fond ning kui fondi valitseb valitsemislepingu alusel fondivalitseja, siis ka fondivalitseja ärinimi, registrikood ja aadress.

d) Euroopa majandushuviühingu kohta kantakse äriregistrisse nii liikmete kui juhatuse liikmete isikuandmed (EMHÜS § 4 lg 2 p-d 4 ja 5, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 6);

e) Muude eraõiguslike juriidiliste isikute (sh kapitaliühingud, tulundusühistu, MTÜ-d ja sihtasutused) kohta kantakse registrisse juhatuse (SE puhul ka seda asendava haldusnõukogu) liikmete nimed ja isikukoodid ja nende esindusõiguse erisused (st ühine esindusõigus, MTÜ-de puhul ka kinnisasjade ja registreeritud vallasasjade võõrandamise ja koormamise piirang) (ÄS § 64 p-d 5 ja 9; § 145 lg 1 p-d 5 ja 6, § 184, § 251 p-d 5 ja 6, § 309; MTÜS § 10 lg 1 p-d 4 ja 5, § 89 p-d 4 ja 7; SAS § 14 p-d 5 ja 8; TÜS § 8 p-d 4 ja 5, § 60 lg 1; KiKoS § 15 lg 1 p-d 5 ja 6, § 19 lg 2 p-d 6 ja 7; KrtS § 63 lg 4 p-d 5 ja 9; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p-d 5 ja 9, § 103 lg 1 p-d 1, 4 ja 5, § 109 lg 1 p-d 1 ja 4, § 119² lg 1 p 1).

Registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 12 järgi sisestatakse infosüsteemi registriväliste andmetena ka juhatuse volituste (st ametiaja) kestus. See tuleb näidata registrisse kandmise avalduses (ÄS § 144 lg 3). Osaühingu juhatuse liige valitakse seejuures tähtajatult, kui põhikirjas ei ole tähtaega ette nähtud (ÄS § 184 lg 2 esimene lause). Aktsiaseltsi, tulundusühistu, MTÜ ja sihtasutuse juhatuse liige valitakse tähtajaliselt kuni kolmeks aastaks, kui põhikirjas ei ole ette nähtud muud tähtaega (mis ei või olla pikem kui viis aastat) (ÄS § 309 lg 2 esimene ja teine lause; TÜS § 60 lg 2; MTÜS § 28 lg 1¹; SAS § 19 lg 3). Ametiaja möödumisel lõpeb juhatuse liikmeks olek ka ilma eraldi tagasikutsumiseta.³⁵⁰

Investeeringufondi kohta tuleb lisaks registrisse kanda märkus fondivalitseja ärinime, registrikoodi ja aadressi kohta (IFS § 34 lg 1 p 4, § 242 lg 1 p 4; registriosakonna kodukorra § 100 p 6³).

f) Osaühing ja aktsiaselts peavad registripidajale lisadokumendina esitama ka nõukogu liikmete ning audiitorite nimed ja isikukoodid (isikud avalikustatakse ka infosüsteemis) (ÄS § 144 lg 1 p 4, § 189 lg 3, § 190 lg 2, § 250 lg 1 p 5, § 318 lg-d 5 ja 5¹, § 328 lg 3; registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 4 ja 7).

Registrikaardiväliste andmetena sisestatakse infosüsteemi ka osaühingu ja aktsiaseltsi asutajad (asutamislepingu või -otsuse alusel), nõukogu liikmete volituste (ametiaja) kestus kui ka mitterahalise sissemakse hindamist kontrollinud vandeaudiitori andmed (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 1, 12 ja 14, lg 3). Nõukogu liige valitakse viieks aastaks, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud volituste lühemat tähtaega (ÄS § 319 lg 3).

g) TÜS § 7 lg 1 p 3 ja § 67 lg 2 järgi tuleb registrile esitada ühistu revidentide nimekiri, aga ka TÜS § 66 lg 3 järgi ka audiitori, samuti nõukogu olemasolul selle liikmete nimed ja isikukoodid, kes kantakse registriväliste andmetena ka infosüsteemi (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 4, 6 ja 7). Registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 2 järgi kantakse infosüsteemi registriväliste andmetena tulundusühistu asutajad, kui ühistu liikmeid ei kanta registrikaardile ning p 12 järgi nõukogu liikmete volituste kestvus.

³⁵⁰ Vt RKTkm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p 14.

h) Registripidajale tuleb esitada ka sihtasutuse nõukogu liikmete nimekiri ja muudatused selles (SAS § 26 lg 4) kui ka audiitorite nimekiri ja muudatused selles) (SAS § 36 lg 4), mis mõlemad avalikustatakse infosüsteemis registriväliste andmetena (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 4 ja 7). Registriväliste andmetena kantakse infosüsteemi ka sihtasutuse asutajad ning nõukogu liikmete volituste kestus (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 1 ja p 12, lg 3). Sihtasutuse nõukogu liige määratakse viieks aastaks, kui põhikirjas ei ole ette nähtud lühemat volituste tähtaega (SAS § 27 lg 2).

i) Korterühistu kohta kantakse registrisse lisaks märkus juhatus liikme ametiseisundi kohtu poolt peatamise kohta (KrtS § 29 lg 6, § 63 lg 5; registriosakonna kodukorra § 119⁴ p 3).

j) Filiaali kohta kantakse ÄS § 387 (ning registriosakonna kodukorra §-de 93, 95 ja 99, § 96 lg 1 p-d 12 ja 13) järgi äriregistrisse:

- filiaali juhatajate nimed ja isikukoodid;
- kes juhatajatest võib esindada filiaali ühiselt;
- välismaa äriühingu seadusjärgsete esindajate nimed ja isikukoodid ning esindusõiguse tekkimise ja lõppemise aeg.

k) FIE, äriühingu juhatuse liikmed ja nõukogu esimees, täis- ja usaldusühingu ning osaühingu osanikud ja välismaa äriühingu filiaali juhataja, kes ei ole Eesti rahvastikuregistri objektiks ja kellele ei ole väljastatud Eesti isikutunnistust, esitavad registripidajale ka oma aadressi ja elektronposti aadressi ning teatavad viivitamata nende muutumisest; sama kohaldatakse täis-, usaldus- või osaühingu osanikule, kes ei ole füüsiline isik ega ole kandnud Eesti äri- või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse (ÄS § 62 lg 7). Sama kehtib MTÜS § 78¹ lg 6 järgi ka MTÜ juhatuse liikme ning sihtasutuse juhatuse ja nõukogu liikme kohta, kes ei ole Eesti rahvastikuregistri objektiks, erisusega, et ta peab miskipärast esitama üksnes aadressi (mitte elektronposti aadressi). Kodukorra § 246 lg 1 p 15 järgi sisestatakse FIE, äriühingu juhatuse liikme ja nõukogu esimehe, täis- ja usaldusühingu osaniku ning välismaa äriühingu filiaali juhataja aadress registriväliste andmetena infosüsteemi, kui isikul puudub Eesti rahvastikuregistris registreeritud elukoht.

l) Kõigi eraõiguslike juriidiliste isikute kohta kantakse vastavalt äriregistrisse või MSR-i lisaks järgmised andmed juhatuse või seda asendava organi asukoha aadress, kui see asub välisriigis (ÄS § 64 p 2¹, § 84 p 2¹, § 145 lg 1 p 5¹, § 251 p 5¹; TÜS § 8 p 2¹; MTÜS § 10 lg 1 p 2¹; SAS § 14 lg 1 p 3¹; registriosakonna kodukorra § 92 p 2¹, § 102 lg 1 p 2¹, § 107 p 2¹);

m) FIE ja eraõiguslike juriidiliste isikute esindusõiguslikud isikud peavad registrile esitamata üldjuhul ka allkirjanäidised, v.a kui sama isik on notari juuresolekul kirjutanud alla asjaomase kande tegemise avaldusele või seda sisaldavale asutamislepingule (ÄS § 32 lg 1, § 32¹ lg 2, MTÜS § 76). Eraldi on allkirjanäidise esitamise kohustust rõhutatud EMHÜ kohta EMHÜS § 5 lg-s 4.

n) Äriregistrisse saab iga ettevõtja kohta kanda ka prokuristi andmed, st nimi ja isikukood ja esindusõiguse erisused (ÄS § 16 lg 2, § 21, § 64 p 6, registriosakonna kodukorra § 97).

o) Äriregistrisse ja MSR-i saab kanda ka eraõiguslikule juriidilisele isikule menetlusdokumentide kättetoimetamiseks kontaktisiku nimi (või ärinime), isiku- või registrikoodi ning tahteavalduste ja menetlusdokumentide kättetoimetamise Eesti aadressi, samuti kontaktisiku elektronposti aadressi (ÄS § 63¹, § 64 p 9¹, § 145 lg 1 p 6¹, § 251 p 6¹, § 385 lg 2 p 5, § 387 p 11²; MTÜS § 10 lg 1 p 5¹, § 76, § 89 p 4¹; SAS § 14 lg 1 p 5¹; registriosakonna kodukorra § 92 p 3, § 102 p 3, § 107 p 3, § 119¹ p 3). Kohustus on seda teha, kui eraõigusliku juriidilise isiku juhatuse või seda asendav organ asub välisriigis või kui vähemalt poolte välismaa äriühingu filiaali juhatajate elukoht ei ole Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsi Konföderatsioonis.

4.8.10.2 Teema käsitus ajalooliselt

Kui registrit peeti paberil, kanti sinna vaid registrikaardi andmed, st mitte nt juhatuse ametiaega. Tehnoloogia arenedes on suurenenud ka registri infosüsteemis kajastatavate andmete hulk, mis omakorda on hägustanud nende õiguslikku tähendust.

4.8.10.3 Teema käsitlus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiiv 2017/1132/EL näeb art-tes 14 ja 15 ette rea andmete ja dokumentide avalikustamise aktsiaseltside (lisa järgi ka osaühingute) kohta. Direktiivi art 16 lg 1 järgi avatakse igas liikmesriigis registris iga registrisse kantud äriühingu kohta eraldi toimik. Seejuures ei erista direktiiv selgelt registriandmeid ja muid dokumente, vaid käsitleb neid avalikustamise kontekstis ühtselt (vt direktiivi art 16 lg 3). Konkreetselt tuleb direktiivi art 14 järgi avalikustada:

- seadusjärgse organina või selle liikmena esindusõiguslikud isikud (mh kas neid on esindusõigus üksinda või ühiselt);
- isikud, kel on seadusjärgse organina või selle liikmena õigus võtta osa äriühingu juhtimisest, järelevalvest või kontrollimisest;

b) Lisaks kohustab direktiiv 2017/1132/EL art-tes 29 – 35 avalikustama registris teises liikmesriigis tegutseva kapitaliühingu filiaali tegevuse. Direktiivi art 29 lg 1 järgi tuleb filiaali kohta avalikustada andmed vastavalt direktiivi art-le 16 ja filiaali asukoha riigi õigusele. Täpsemalt tuleb direktiivi art 30 lg 1 järgi avalikustada järgmised andmed:

- isikute määramine ja ametist vabastamine ning andmed nende isikute kohta, kes on volitatud esindama äriühingut tehingutes kolmandate isikutega või kohtus;
- äriühingu seadusjärgse organina või sellise organi liikmena vastavalt äriühingu poolt art 14 lit d kohaselt avalikustatule või äriühingu alalise esindajana filiaali tegevuses koos volituste ulatuse märkimisega;

Direktiivi art 30 lg 2 järgi võib liikmesriik, kus filiaal on asutatud, ette näha, et avalikustada tuleb ka esindusõiguslike isikute (sh likvideerijate) allkirjad;

c) Direktiiv 2017/1132/EL kohustab art-tes 36 – 39 avalikustama ka nende filiaalide andmed, mille on asutanud kapitaliühing, millele kohaldab kolmanda riigi (st mitte EL liikmesriigi) õigus. Direktiivi art 37 järgi tuleb avalikustada

- isikute määramine ja ametist vabastamine ning andmed nende isikute kohta, kes on volitatud esindama äriühingut tehingutes kolmandate isikutega või kohtus äriühingu seadusjärgse organina või sellise organi liikmena ja äriühingu alalise esindajana filiaali tegevuses;
- äriühingut esindama volitatud isikute volituste ulatus, samuti see, kas nad võivad volitusi kasutada üksinda või peavad tegutsema ühiselt;

d) Eraldi on andmete registris avalikustamise kohustus järeldatav EMHÜ kohta EMHÜ määrusest nr 2137/85. Määruse art 7 lg 2 järgi tuleb registripidajale esitada teade huvigrupi tegevjuhi või tegevjuhtide määramise kohta, tegevjuhtide nimed ja kõik muud identifitseerivad andmed, mida nõuab selle liikmesriigi seadus, kus registrit peetakse, teade selle kohta, kas tegevjuht võib tegutseda üksi või peavad tegevjuhid tegutsema ühiselt, ning iga tegevjuhi volituste lõppemise kohta.

4.8.10.4 Teema käsitlus võrdlusriikides

4.8.10.4.1 Saksamaa

a) Täisühingu (OHG) kohta tuleb HGB § 106 lg 2 järgi registrisse kanda osanike nimed, sünniajad ja elukohad ning ühingu ärinimi (firma), asukoht ja siseriiklik aadress, samuti osanike esindusõigus. HGB § 162 lg 1 järgi kantakse samad andmed registrisse ka usaldusühingu (KG) kohta.

PartGG § 3 lg-st 2, § 4 lg-st 1 ja § 5 lg-st 1 ning PRV §-st 5 tulenevalt kantakse partnerlusühingu kohta registrisse partnerlusühingu partnerite nimed, elukohad, sünniajad ja esindusõigus.

b) Osaühingu, aktsiaseltsi, tulundusühistu kui ka liidu kohta kantakse äriregistrisse juhatuse liikmed ja nende esindusõigus (GmbHG § 10 lg 1; AktG § 39 lg 1; GenG § 12 lg2; BGB § 64).

Aktsiaselts peab esitama registrile nõukogu liikmete nimekirja (nimed, ametid ja elukohad) ja muudatused selles (AktG § 37 lg 4 p 3a, § 106).

c) Välismaise asukohaga kapitaliühingu filiaali kohta tuleb registrisse kanda filiaali esindajad ja nende esindusõiguse andmed (HGB § 13e lg 2).

4.8.10.4.2 Austria

a) FBG § 3 lg 1 järgi tuleb kõikide subjektide kohta äriregistrisse kanda FIE nimi ja sünniaeg, muude subjektide puhul esindusõiguslikud isikud ning esindusõiguse algus ja liik. Juhatuse liikmed peavad kohtule esitama oma allkirjanäidised (UGB 35).

b) FBG § 4 järgi kantakse isikuühingute kohta äriregistrisse isikuühingu isiklikult vastutavate esindusõigusega osanike nimed ja sünniajad ja võimalikud registrinumbrid.

c) FBG § 5 (ja AAktG § 32 lg 1, § 91, § 156, § 177; AGmbHG § 11, § 30f lg 1, § 53 lg 1, § 55 lg 1) järgi tuleb aktsiaseltside ja osaühingute kohta lisaks registrisse kanda nõukogu liikmete nimed ja sünniajad, tuues eraldi välja esimehe ja asetäitja.

d) FBG § 6 järgi kantakse tulundusühistute kohta äriregistrisse lisaks:

- ühistu kuulumine kontrolliliitu (*Revisionsverband*) või vabastus sellest kohustusest;
- revisjoni läbiviimine ja selle aeg, samuti puuduste aruande (*Mängelbericht*) esitamise päev.

e) FBG § 5a järgi kantakse SE kohta registrisse aktsiaseltside andmed ja SCE kohta ühistute andmed ning lisaks haldusnõukogu sissekandmisel ka liikmete funktsioon esimehena, asetäitjana ja tegevdirektorina.

f) PSG § 13 lg 3 järgi tuleb erasihtasutuse kohta lisaks äriregistrisse kanda nõukogu esimehe, selle asetäitja ja muude liikmete nimed ja sünniajad.

g) Liitude (MTÜ-de) kohta tuleb VerG § 16 lg 1 järgi registrisse kanda:

- esinduse põhikirjajärgne korraldus;
- organite liikmetest esindajate nimed, sünniajad, sünnikohad, kättetoimetamisadressid ja funktsioonid, esindusõiguse algus ja kestus; algselt asutajate andmed.

h) Fondide kohta kantakse BStFG § 22 lg 2 järgi registrisse esindusorganite nimed ja aadressid;

4.8.10.4.3 Šveits

a) Kõigi registrisubjektide kohta kantakse äriregistrisse esindusõiguslikud isikud.

b) HRegV art 38 järgi kantakse FIE-de kohta äriregistrisse lisaks ettevõtte omanik ja esindamiseks õigustatud isikud.

c) Täisühingute (*Kollektivgesellschaft*) kohta kantakse HRegV art 41 lg 1 järgi äriregistrisse ka osanikud. Usaldusühingute kohta kantakse HRegV art 41 lg 2 järgi äriregistrisse eraldi täisosanikud.

d) HRegV art 45 lg 1, art 73 lg 1, art 87 lg 1 ja art 92 järgi tuleb aktsiaseltsi, osaühingu, ühistu ja liidu puhul äriregistrisse kanda ka:

- juhatuse liikmed;
- revisjoni läbiviija (*Revisionsstelle*) või viide, et ühing ei korralda korralist või piiratud revisjoni.

e) Sihtasutuste kohta tuleb HRegV art 95 lg 1 järgi äriregistrisse kanda ka:

- kõrgeima organi liikmed;
- võimalik järelevalveorgan;

- revisjoni läbi viija või viide, et sihtasutus ei vii korralist või piiratud revisjoni läbi.

f) HRegV art 114 lg 1 tuleb välismaa õigussubjekti Šveitsi filiaali kohta registrisse kanda filiaali esindamiseks õigustatud isikud.

4.8.10.4 Muud riigid

Ühingu esindajad (juhatuse liikmed või asendava organi liikmed) kantakse registrisse ka kõigi teiste võrreldud välisriikide õiguse järgi.

4.8.10.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Küsimusi tekitab direktiivi 2017/1132/EL art 14, mis näeb tulenevalt art 16 lg-st 3 ette võrdväärse jõuga avalikustada nii seadusjärgse organina või selle liikmena esindusõiguslikud isikud (mh kas neid on esindusõigus üksinda või ühiselt) kui ka isikud, kel on seadusjärgse organina või selle liikmena õigus võtta osa äriühingu juhtimisest, järelevalvest või kontrollimisest. Selle loogika järgi peaksid ka nõukogu liikmed ja audiitorid olema pigem kajastatud registriandmetena, mitte registriväliste andmetena ja neile peaks seega laienema ka usalduskaitse. Kuidas see reaalsuses välja näeks ja milleks seda vaja, on iseasi. Avalikustamise nõuded täidab ka avaldamine registriväliste andmetena infosüsteemis, probleemiks ongi vaid õigusliku jõu laiendamine. Kiirustada sellise muudatusega ei maksaks ja pigem tuleks direktiivi tähendust täiendavalt analüüsida. Ka Saksamaal ei kanta nõukogu liikmeid registrisse. Pigem võiks registriväliste andmetena selgemalt esile tuua, et nõukogu liikmete andmetel infosüsteemis ei ole avalikku usaldatavust.³⁵¹

b) Küsitav on MTÜS § 27 lg 4 vajalikkus, mis lubab erinevalt muudest eraõiguslikest juriidilistest isikutest kanda registrisse piirangu, et juhatuse võib mittetulundusühingu kinnisasju või registrisse kantud vallasasju võõrandada või asjaõigusega koormata üldkoosoleku otsusega ja selles otsuses ettenähtud tingimustel, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti. Reaalsuses pole vaidlusi olnud ja pigem on selline erisus relik ja käibekindluse huvides pigem sellist piirangut vaja ei peaks olema. Kapitaliühingutele sellise piirangu seadmist ei lubaks EL direktiivi 2017/1132 art 9.

c) Probleemaatiline on registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 12, mille järgi sisestatakse infosüsteemi registriväliste andmetena ka juhatuse volituste (st ametiaja) kestus. Kuna peale osaühingu on teiste eraõiguslike juriidiliste juhatuse liikmete ametiaeg alati eelduslikult tähtajaline, on ametiaja lõppemise kanne tekitanud korduvalt segadust juriidilise isiku esindusõigusliku isiku selgitamisel nt notari juures ja seega kahandanud käibekindlust. Ametiaja möödumisel lõpeb juhatuse liikmeks olek ka ilma eraldi tagasikutsumiseta.³⁵²

Tegemist ei ole registriandmetega ja selle kajastamine koos juhatuse liikme registriandmetega n.ö õõnestab selle õigusjõudu. Küsitav on sellise regulatsiooni kooskõla (vähemasti aktsiaseltside ja osaühingute osas) ka EL direktiiviga 2017/1132 art 9 lg-ga 2, mille järgi kolmanda isiku vastu ei või tugineda äriühingu organi volituste piirangutele kas põhikirja või pädeva organi otsuse alusel, ka mitte juhul, kui need on avalikustatud. Samas annab selline info teavet ühingule endale, millal tuleb juhatust n.ö uuendada kui ka registripidajale, kes saab teostada järelevalvet juhatuse üle. Ideaalmudelis peakski selline info olema kättesaadav ja pidevalt nähtav just registripidajale, kes saaks meenutada seda ka ühingule või sihtasutusele. Kui seda tagada ei saa, oleks mõistlik sellest infost üldse loobuda.

d) Küsimusi tekitab ka ametiaja tähtaja ettenägemine registriväliste andmetena nõukogu liikmetel ja audiitoritel (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 12 ja lg 3 p 3). Kuna tegu ei ole esindusõiguslike isikutega, ei teki siin siiski küsimust kooskõlast EL õigusega. Järelevalve teostamiseks ja subjekti enda informeerimiseks sellise tähtaja ettenägemine vast siiski problemaatiline ei ole.

³⁵¹ Vt selle kohta ka RKTkm 14.12.2011, 3-2-1-133-11, p 24.

³⁵² Vt RKTkm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p 14.

e) Küsitav ja ebaselge tähendusega on võimalus kohtul peatada korteriühistu juhatuse liikme ametiseisundit kui ka selle kohta märke kandmine registrisse. Selline õiguskaitselahendus tuleks korralikult läbi mõelda nii menetlus- kui ühinguõiguslikust aspektist. Tehingu n.ö peatamist materiaalsoigus ei tunne nimelt. Selline kord peaks kehtima eraõiguslikele juriidilistele isikutele üldiselt või siis mitte kellelegi. Korteriühistule ei ole mingit põhjust sellist n.ö erikannet teha. Ettepanek on vastavad reeglid ettenägevat KrtS § 29 lg 6 ja § 63 lg 5 ning registriosakonna kodukorra § 119⁴ p 3 kehtetuks tunnistada.

f) Üldiste probleemide kohta isikute kontaktandmetega vt analüüsi ptk 4.8.6.5. Ka siinkohal tasub meenutada ettepanekut kaaluda keelata MTÜ-del, sihtasutustel ja tulundusühistel juhatuse asukoha omamine välisriigis.

g) Kaaluda tuleks allkirjanäidiste regulatsioonist loobumist, kuna faktiliselt suheldakse registriga kui ka tsiviilkäibes pigem digitaalselt ning ajalooliselt põhjendatud regulatsioon ei ole täna ilmselt vajalik (ÄS § 32 lg 1, § 32¹ lg 2, MTÜS § 76, EMHÜS § 5 lg 4).

Kui registrit peeti paberil, kanti sinna vaid registrikaardi andmed, st mitte nt juhatuse ametiaega. Tehnoloogia arenedes on suurenenud ka registri infosüsteemis kajastatavate andmete hulk, mis omakorda on hägustanud nende õiguslikku tähendust.

h) Täis- ja usaldusühingute esindama õigustatud isikud, kes ei ole osanikud saab kanda äriregistrisse üldise registriandmete sätte ÄS § 64 p 5 alusel, kuid eksitavalt ei ole sama märgitud täisühingu enda sätete juures, mõistlik oleks täiendada vastavalt § 84 ja § 98 lg 3.

4.8.10.6 Järeldused ja ettepanekud

Üldiselt süsteem mõistlik. Esindusõiguslikud isikud on sarnaselt teiste riikidega avalikustatud registriandmetena, muude organite liikmed registriväliste andmetena infosüsteemis.

Välja saab tuua järgmised ettepanekud kaalumiseks:

- tunnistada kehtetuks MTÜS § 27 lg 4, mis lubab erinevalt muudest eraõiguslikest juriidilistest isikutest kanda registrisse piirangu, et juhatuse võib mittetulundusühingu kinnisasju või registrisse kantud vallasasju võõrandada või asjaõigusega koormata üldkoosoleku otsusega ja selles otsuses ettenähtud tingimustel, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti;
- tunnistada kehtetuks registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 12, mille järgi sisestatakse infosüsteemi registriväliste andmetena ka juhatuse volituste (st ametiaja) kestus ja lõpetada nende andmete avalikustamine
- tunnistada kehtetuks võimalus kohtul peatada korteriühistu juhatuse liikme ametiseisundit kui ka selle kohta märke kandmine registrisse (KrtS § 29 lg 6 ja § 63 lg 5 ning registriosakonna kodukorra § 119⁴ p 3);
- loobuda allkirjanäidiste nõudmisest (ÄS § 32 lg 1, § 32¹ lg 2, MTÜS § 76, EMHÜS § 5 lg 4);
- täiendada § 84 ja § 98 lg 3 selliselt, et kajastatud oleks selgelt võimalus kanda äriregistrisse ka täis- ja usaldusühingute esindama õigustatud isikud, kes ei ole osanikud.

4.8.11 Ühingu varalise seisundi kajastamine, osa- või aktsiakapital, sissemaksed, vara³⁵³

4.8.11.1 Eesti õigus

a) Kui FIE vastutab kogu oma varaga, siis ühingu maksejõulisus ja varaline seisund on erineval tasandil registris välja toodud.

b) Täis- ja usaldusühingute kohta kantakse äriregistrisse täisosanike nimed, isikukoodid või registrikoodid (ÄS § 64 p 5, § 84 p 4; IFS § 243 lg 1 p 2; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p-d 2 ja

³⁵³ Kapitali kohta vt lähemalt analüüsi ptk 10.

3¹). Usaldusühingu kohta kantakse äriregistrisse ka usaldusosanikud ja nende sissemaksete suurused (ÄS § 64 p-d 5 ja 10, § 127 lg 1; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 3, § 98 p 4¹).

Usaldusühingust usaldusfondi puhul kantakse usaldusosanike asemel äriregistrisse usaldusfondi osade registri pidaja ärinimi, registrikood ja aadress (IFS § 243 lg 1 p 4, lg 3; registriosakonna kodukorra § 94 p 3¹).

c) EMHÜ kohta kantakse äriregistrisse liikmete isikuandmed (EMHÜS § 4 lg 2 p-d 4 ja 5, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 6) kui ka märkus selle kohta, et majandushuviühingu liige on vabastatud EL määruse nr 1985/2137/EMÜ art 26 lg 2 järgi vastutusest ühingu nende kohustuste eest, mis on tekkinud enne tema ühingusse astumist (EMHÜS § 4 lg 3 p 6; registriosakonna kodukorra § 100 p 5).

d) Osauhingute ja aktsiaseltside (SEPS §-st 2 tulenevalt ka SE ja SCEPS §-st 2 tulenevalt ka SCE) kohta kantakse registrisse osa- või aktsiakapitali rahaline suurus (ÄS § 64 p 11, § 145 lg 1 p 3, § 251 p 3; registriosakonna kodukorra § 94 p 1). Registrisse tuleb kanda ka kapitali muudatused. Osauhingu kohta kantakse äriregistrisse lisaks mäрге osauhingu sissemakseta asutamise kohta (ÄS § 64 p 12, § 145 lg 1 p 3¹) ja asutamislepingu sõlmimise aeg (ÄS § 145 lg 1 p 4)³⁵⁴. Aktsiaselts kohta kantakse äriregistrisse lisaks nimiväärtusega aktsiate arv (ÄS § 251 p 3¹).

e) Osauhing ja aktsiaselts peavad registripidajale lisadokumendina esitama ka:

- panga teatise osa- või aktsiakapitali sissemaksmise kohta (osauhingu puhul vaid siis, kui asutamislepingu kohaselt tuleb sissemaksed teha enne osauhingu äriregistrisse kandmist) (ÄS § 144 lg 1 p 3, § 196 lg 1 p 4, § 250 lg 1 p 3, § 343 lg 1 p 4);
- mitterahalise sissemaksega tasumisel asutamisel või kapitali suurendamisel, sissemakse ühingu üleandmise lepingu, registri väljavõtte registreeritud vara üleandmise kohta (v.a kui registripidaja saab üleminekut ise registrist kontrollida, ÄS § 541 lg 4, kohtule dokumentide esitamise korra § 21), juhatuse kinnitus sissemakse üleandmise kohta ning selle väärtuste kontrollimise dokumendid, mh võimalik kohustuslik audiitori arvamus (osauhingu puhul ka juhatuse kinnitus sissemakse üleandmise ja väärtuse piisavuse kohta) (ÄS § 144 lg 1 p 6 ja lg 2, § 145 lg 2, § 196 lg 1 p 6 ja lg 2, § 249¹, § 250 lg 1 p-d 4 ja 4¹ ja lg 2, § 343 lg 1 p 6 ja lg 3);

Registrikaardiväliste andmetena sisestatakse infosüsteemi ka osauhingu ja aktsiaseltsi asutajad (asutamislepingu või -otsuse alusel) kui ka mitterahalise sissemakse hindamist kontrollinud vandeaudiitori andmed (registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p-d 1, 12 ja 14) .

f) Tulundusühistu kohta kantakse äriregistrisse lisaks eesmärk ning ühistu liikmete andmed, kui põhikirjaga on ette nähtud ühistu liikmete täielik isiklik vastutus või lisavastutus (TÜS § 8 p-d 2 ja 7; registriosakonna kodukorra § 98 p 4). Registriosakonna kodukorra § 98 p 3 järgi kantakse registrisse ka tulundusühistu alaliik: hooneühistu, hoiu-laenuühistu, piiratud vastutusega, liikmete lisavastutusega või liikmete isikliku vastutusega. Kodukorra § 94 p 2 järgi kantakse seaduses sätestatu kohaselt äriregistrisse ka tulundusühistu osakapitali suurus, selle sissekandmise kohustus tuleneb samas HLÜS § 15 p 1 järgi hoiu-laenuühistule ja HÜS § 2¹ lg 3 järgi hooneühistule.

g) Kinnisasja olemasolu korral või selle hilisemal omandamisel kantakse HÜS § 4 lg 3 (ja registriosakonna kodukorra § 92 p 4) järgi hooneühistu kohta registrisse ka hooneühistule kuuluva kinnisasja kinnistusraamatu registriosa number ja kinnisasja aadress. HÜS § 4 lg 2 järgi tuleb kandeavaldusele lisada mh hoonejaotusplaan. See kajastab vast ka hooneühistu varalist seisundit kõige paremini.

³⁵⁴ Seda ei ole eraldi lisaks põhikirja kinnitamise ajale ette nähtud registriandmetena teiste registrisubjektide puhul.

h) Korterühistu kohta kantakse registrisse mh märkus laenu kohta, mis ületab iseseisvalt või koos olemasolevate kohustustega ületab korteriühistu eelmise majandusaasta majandamiskulude summa (KrtS § 36, § 63 lg 4 p 11; registriosakonna kodukorra § 119⁴ p 2).

i) Sihtasutuse registrisse kandmise avaldusele lisatakse panga teatis sihtasutusele üleantud raha kohta ning kinnisasja või registrisse kantud vallasasja sihtasutusele üleandmise kohta ka registriväljavõte (SAS § 11 lg 1 p 2, lg 3).

Normitehniliselt on ebaselge, kas sarnaselt nt osaühinguga ei pea väljavõtet esitama, kui registripidaja saab registrist andmeid ise kontrollida. Seda põhimõtet ettenägevas kohtule dokumentide esitamise korra §-s 21 ei ole sihtasutust nimetatud nagu ei mainita seda ka määruse aluseks olevas volitusnormis ÄS § 541 lg-s 2. ÄS § 541 lg 4, kohtule dokumentide esitamise korra § 21 (v.a kui registripidaja saab üleminekut ise registrist kontrollida, ÄS § 541 lg 4, kohtule dokumentide esitamise korra § 21. samas viitab MSR-i reguleeriv MTÜS § 76 ka ÄS § 541 lg 4 kohaldamisele.

i) Filiaali kohta kantakse ÄS § 387 (ning registriosakonna kodukorra § 95) järgi äriregistrisse äriühingu osa- või aktsiakapitali suurus, kui see kantakse äriühingu asukohamaa registrisse.

4.8.11.2 Teema käsitus ajalooliselt

Osa- ja aktsiakapitali suurst ja varalist seisundit kajastavate dokumentide avalikustamise regulatsioon on ÄS-i kehtivuse ajal olnud põhimõtteliselt muutumatu.

4.8.11.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiivi 2017/1132/EL art 14 järgi tuleb osaühingul ja aktsiaseltsil avalikustada vähemalt kord aastas märgitud kapitali suurus, kui asutamisdokument või põhikiri nimetavad lubatud kapitali, välja arvatud juhul, kui märgitud kapitali suurendamise korral on vaja põhikirja muuta.

b) Lisaks kohustab direktiiv 2017/1132/EL art-tes 29-35 avalikustama registris teises liikmesriigis tegutseva kapitaliühingu filiaali tegevuse. Kapitali suurst teise liikmesriigi filiaalilt nõutavate andmete seas ei ole. Direktiivi art 30 lg 2 järgi võib liikmesriik, kus filiaal on asutatud, ette näha, et avalikustada tuleb vaid äriühingu kõnealuses liikmesriigis asuva vara tagatiseks seadmine, kui selline avalikustamine on seotud tagatise kehtivusega.

Direktiiv 2017/1132/EL kohustab art-tes 36-39 avalikustama ka nende filiaalide andmed, mille on asutanud kapitaliühing, millele kohaldab kolmanda riigi (st mitte EL liikmesriigi) õigus. Direktiivi art 37 järgi tuleb konkreetselt avalikustada vähemalt kord aastas äriühingu märgitud kapitali suurus, kui need andmed ei sisaldu asutamisdokumentides.

4.8.11.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.11.4.1 Saksamaa

a) Osaühingu kohta kantakse äriregistrisse GmbHG § 10 lg 1 järgi osakapitali suurus ja tingimuslikult suurendatav kapital (*genehmigte Kapital*).

Registritele tuleb esitada mh mitterahalise sissemakse väärtuse hindamise dokumendid (GmbHG § 8 lg 1 p 5).

b) Aktsiaseltsi kohta kantakse äriregistrisse AktG § 39 lg 1 järgi aktsiakapitali suurus.

AktG § 37 lg 4 järgi tuleb registritele esitada dokumendid mitterahaliste sissemaksete hindamise kohta.

c) HGB § 13f lg 3 järgi tuleb välisriigi aktsiaseltsi filiaali registrisse kandmisel avalikustada ka AktG § 39 andmed. HGB § 13g lg 3 järgi tuleb osaühingu filiaali kohta avalikustada ka GmbHG § 10 järgsed andmed. seega tuleb avalikustada ka kapitaliandmed.

4.8.11.4.2 Austria

a) FBG § 4 järgi kantakse isikuühingute kohta äriregistrisse ka isikuühingu isiklikult vastutavate esindusõigusega osanike nimed ja sünniajad ja võimalikud registrinumbrid ning usaldusosanike nimed ja sünniajad, vastutuse piirsummad ja võimalikud registrinumbrid.

b) FBG § 5 (ja AAktG § 32 lg 1, § 91, § 156, § 177; AGmbHG § 11, § 30f lg 1, § 53 lg 1, § 55 lg 1) järgi tuleb aktsiaseltside ja osaühingute kohta lisaks registrisse kanda:

- aktsia- või osakapitali suurus, selle suurendamine või vähendamine ja sellele suunatud otsused ning aktsiaseltside puhul ka aktsiate liik (nimiväärtusega või selleleta aktsiad) ning nimiväärtusega aktsiate arv;
- osaühingu puhul võimalik eelistatud asutajaosaluste (*Gründungsprivilegierung*) kasutamine.

4.8.11.4.3 Šveits

a) Täisühingute (*Kollektivgesellschaft*) kohta kantakse HRegV art 41 lg 1 järgi äriregistrisse osanikud.

Usaldusühingute kohta kantakse HRegV art 41 lg 2 järgi äriregistrisse:

- täisosanikud;
- usaldusosanikud ja nende vastutus piirsummad;
- kui usaldusosa tasutakse mitterahalise sissemaksega, selle ese ja väärtus.

b) HRegV art 45 lg 1 ja art 73 lg 1 järgi tuleb aktsiaseltsi ja osaühingu puhul äriregistrisse kanda lisaks:

- aktsia- või osakapitali suurus;
- võimalikud nn hääleõiguslikud aktsiad (*Stimmrechtsaktien* või osad, kus hääled määratakse sõltumata nimiväärtusest);

Kui on tehtud mitterahalisi sissemakseid või tasaarvestust, tuleb HRegV art 45 lg-te 2 ja 3 ning art 73 lg 2 järgi lisaks registrisse kanda andmed nende kohta. HRegV art 48 ja art 76 lg 1 näevad ette aktsia- ja osakapitali suurendamise kande ning art 56 ja art 78 lg 3 aktsia- ja osakapitali vähendamise kande detailsed andmed. Registrile tuleb lisaks esitada aktsiaseltsi või osaühingu, sissemakse tegemist ja mitterahalise sissemakse hindamist tõendavad dokumendid (HRegV art 43 lg-d 1 ja 3, art 71 lg-d 1 ja 3).

c) HRegV art 45 lg 1 järgi tuleb aktsiaseltsi puhul äriregistrisse kanda lisaks aktsiakapitali tehtud sissemaksed, aktsiate arv, nimiväärtus ja liik ning aktsiate üleandmise piirangud, viitega põhikirjale.

Osaühingu kohta tuleb HRegV art 73 lg 1 järgi äriregistrisse kanda lisaks:

- osanikud koos nende osade arvu ja nimiväärtusega (selle näeb ette ka OR art 791);
- täiendavate maksete või muude kõrvalkohustuste ja ostueesõiguste jms õiguste sisu, viitega põhikirjale.

d) HRegV art 87 lg 1 järgi tuleb ühistute puhul äriregistrisse kanda lisaks:

- osaluste (*Anteilscheine*) nimiväärtus;
- liikmete täiendavate maksete või muude kõrvalkohustuste sisu, viitega põhikirjale;
- viide põhikirjale liikmete isikliku vastutuse või täiendava maksekohustuse kohta;

e) Liitude (MTÜ-de) kohta tuleb HRegV art 92 järgi äriregistrisse kanda lisaks vahendid nagu liikmemaksud, tulud varalt või tegevusest, kinked;

4.8.11.4.4 Muud riigid

Kapital kantakse kapitaliühingute puhul äriregistrisse ka nt Madalmaades ja Luksemburgis.

4.8.11.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Küsitav on osakapitali tähendus ja vajalikkus tulundusühistu puhul ning seega ka selle sissekandmise võimalus äriregistrisse (mida küll üldiselt ka pole). Siinkohal põhjalikuma analüüsita ettepanekut siiski ei tehta muutmiseks.

b) Küsimusi tekitab korteriühistu kohta registrisse kantav märkus laenu kohta, mis ületab iseseisvalt või koos olemasolevate kohustustega ületab korteriühistu eelmise majandusaasta majandamiskulude summa (KrtS § 36, § 63 lg 4 p 11; registriosakonna kodukorra § 119⁴ p 2). Iseenesest võib mõte olla mõistlik, et avalikustada nt korteri ostuhuvilistele ostuga kaasnevat võlakooormust. Samas on ebaselge selliste andmete töepärasus ja usaldatavus, seega ka õiguslik tähendus registriandmetena. kui, siis ehk pigem registriväliste andmetena. Siiski tasub ehk esmalt oodata seaduse rakendumist ja siis uuesti hinnata sätte toimet ja vajalikkust.

c) Küsimusi tekitab sihtasutuse registrisse kandmise avaldusele lisatav panga teatis sihtasutusele üleantud raha kohta ning registriväljavõtte kinnisasja või registrisse kantud vallasasja sihtasutusele üleandmise kohta (SAS § 11 lg 1 p 2, lg 3).

Nimelt ei ole neil andmetel mingit reaalsest tähendust, sest asutamisel ei kontrollita sihtasutuse varalist seisuga ega ole ka vara üleandmine asutamise eelduseks. Samas informeerivad need mingil kujul siiski sihtasutuse majanduslikust seisust ja selliselt ei ole neid andmeid mõtet ka kaotada.

Normitehniliselt on aga ebaselge, kas sarnaselt nt osaühinguga ei pea väljavõtet esitama, kui registripidaja saab registrist andmeid ise kontrollida. Seda põhimõtet ettenägevas kohtule dokumentide esitamise korra §-s 21 ei ole sihtasutust nimetatud nagu ei mainita seda ka määruse aluseks olevas volitusnormis ÄS § 541 lg-s 2. ÄS § 541 lg 4, kohtule dokumentide esitamise korra § 21 (v.a kui registripidaja saab üleminekut ise registrist kontrollida, ÄS § 541 lg 4, kohtule dokumentide esitamise korra § 21. samas viitab MSR-i reguleeriv MTÜS § 76 ka ÄS § 541 lg 4 kohaldamisele. Seda tuleks seaduses täpsustada.

d) Küsimusi tekitab filiaali regulatsiooni, mis nõuab välismaa äriühingu osa- või aktsiakapitali suuruse avalikustamist (ÄS § 387, registriosakonna kodukorra §-de 93, 95 ja 99, § 96 lg 1 p-d 12 ja 13) kooskõla direktiiviga 2017/1132/EL. Nimelt ei ole kapitali nimetatud andmete seas, mis tuleb teise liikmesriigi äriühingu kohta avalikustada ega ka nende andmete seas, mille avalikustamist võib nõuda (art 30). Küll võib kapitali avalikustamist nõuda kolmandate riikide äriühingutelt (direktiivi art 37), mis tekitab küsimuse liikmesriigist ja kolmandast riigist pärit äriühingute filiaalide andmete eristamise kohta nagu seda on tehtud direktiivis.

e) Kaaluda võiks osaühingu ja aktsiaseltsi kapitali ja sissemaksetega seonduva kohta täiendavate andmete kajastamist registris või vähemasti registriväliste andmetena infosüsteemis. Nt Austria FBG § 5 järgi võiks aktsiaseltside puhul avalikustada ka aktsiate ligi (nimiväärtusega või selleta aktsiad) ja arvu ning osadega seotud eeliste olemasolu asutajatel vm isikutel.

Šveitsi HRegV art 41 lg 2 järgi võiks avalikustada usaldusühingu puhul usaldusosa eest üleantud vara ja selle väärtuse ning aktsiaseltsi ja osaühingu kohta art 45 lg-tes 2 ja 3 ning art 73 lg-s 2 ette nähtud mitterahaliste sissemaksete tegemise ja tasaarvestuse osaluse eest tasumiseks. HRegV art 45 lg 1 järgi tuleb aktsiaseltsi puhul äriregistrisse kanda lisaks aktsiakapitali tehtud sissemaksed, aktsiate arv, nimiväärtus ja liik ning aktsiate üleandmise piirangud. Omapärane on HRegV art 92, mille järgi tuleb äriregistrisse kanda ka liidu (MTÜ) vahendid nagu liikmemaksud, tulud varalt või tegevusest, kinked.

Töörühm leidis, et vastavaid muudatusettepanekuid siiski ei tehta.

f) MTA on avaldanud arvamust, et registris või selle infosüsteemis võiks rohkem sisalduda subjekti võlainfot. Seda saab aga seal kajastada üksnes teiste andmebaaside riskasutusega ja selgelt õigusliku tähenduseta.

4.8.11.6 Järeldused ja ettepanekud

Eeldusel, et kapitalisüsteem põhimõtteliselt ei muutu, puudub vajadus muuta registris kajastatavaid andmeid põhimõtteliselt. Kaalumiseks esitatakse siiski järgmised ettepanekud:

- Täpsustada seadust ja registriosakonna kodukorda selliselt, et ka sihtasutusele kinnisasja või registrisse kantud vallasasja üleandmisel ei peaks esitama registriväljavõtteid, kui registripidaja saab andmeid ise kontrollida.
- Analüüsida täiendavalt direktiivi 2017/1132 art 30 ja hinnata, kas on õigustatud nõuda EL teise liikmesriigi äriühingutelt osa- või aktsiakapitali avalikustamist Eestis filiaali registrisse kandmisel või saab seda teha vaid kolmandast riigist pärit ühingu puhul. (art 30). Küll võib kapitali avalikustamist nõuda kolmandate riikide äriühingutelt (direktiivi art 37), mis tekitab küsimuse liikmesriigist ja kolmandast riigist pärit äriühingute filiaalide andmete eristamise kohta nagu seda on tehtud direktiivis.

4.8.12 Asutamisleping (asutamisotsus) ja põhikiri, nende kinnitamise aeg ja muudatused³⁵⁵

4.8.12.1 Eesti õigus

a) Täis- ja usaldusühingu tegevuse aluseks on küll ühinguleping, kuid see võib olla ka vormivaba ja seda registripidajale ei pea esitama ega ole ka selle muutmine seotud registrikannetega (ÄS § 82).

b) Muude eraõiguslike juriidiliste isikute kui isikuühingud (sh kapitaliühingud, tulundusühistu, MTÜ-d ja sihtasutused) asutamiseks tuleb sõlmida asutamisleping (ühe või kinnitada asutamisaotsus) ja selle lisana ka põhikiri ning need tuleb registripidajale ka esitada (ÄS § 144 lg 1 p-d 1 ja 2, § 250 lg 1 p-s 1 ja 2; MTÜS § 8 lg 1 p 1; TÜS § 7 lg 1 p-d 1 ja 2; SAS § 11 lg 1 p 1; KiKoS § 13 lg 3 p 1). Erandlikult on põhikirja omamine vabatahtlik korteriühistel (KrtS § 17).

Samuti kantakse registrisse nende põhikirja kinnitamise aeg (ÄS § 64 p 8, ÄS § 251 p 4, MTÜS § 10 lg 1 p 3, § 89 p 8; SAS § 14 lg 1 p 10; TÜS § 8 p 3; KiKoS § 15 lg 1 p 4, § 19 lg 2 p 5; KrtS § 63 lg 4 p 10; registriosakonna kodukorra § 98 p 5, § 104 p 3, § 110 p 3) kui ka põhikirja muutmine (ÄS § 175 lg 2, § 300 lg 2, TÜS § 48 lg 2, MTÜS § 23 lg 2, SAS § 42; KiKoS § 12 lg 3, KrtS § 20 lg 1, § 63 lg 4 p 10).

Osaühingu kohta kantakse äriregistrisse lisaks asutamislepingu sõlmimise aeg (ÄS § 145 lg 1 p 4).³⁵⁶

Välislepingu alusel tegutseva usulise ühenduse puhul esitatakse KiKoS § 13 lg 3¹ järgi põhikirja asemel registripidajale välislepingu tekst.

c) Küsitav ja ebaselge regulatsioon sisaldub AÜS § 10 lg-s 1, mis lubab ametiühingul põhikirjaga kõrvale kalduda MTÜS § 23 lg-st 2, mille järgi tuleb põhikirjamuudatus koos põhikirja uue tekstiga esitada registripidajale ja muudatus jõustub registrisse kandmisest.

d) Filiaali kohta kantakse ÄS § 387 (ning registriosakonna kodukorra §-de 93, 95 ja 99, § 96 lg 1 p-d 12 ja 13) järgi äriregistrisse ka äriühingu põhikirja vastuvõtmise aeg ja põhikirja muudatuste tegemine, kui see kantakse äriühingu asukohamaa registrisse.

Filiaali kohta tuleb registripidajale ÄS § 386 lg 2 järgi lisaks esitada äriühingu põhikirja või ühingulepingu asukohamaa seaduste kohaselt tõestatud ärakiri, kui põhikirja või ühingulepingu registrele esitamine on nõutav ka ühingu asukohamaal.

e) Seaduses on kehtestatud rida sisulisi nõudeid nii asutamislepingule (ÄS § 138 lg 2, § 243 lg 2; TÜS § 5 lg 2; MTÜS § 6 lg 2; SAS § 6 lg 1; KiKoS § 11 lg 2; AÜS § 7 lg 3) kui põhikirjale (ÄS §-d 139 ja 244; TÜS § 6; MTÜS § 7; SAS § 8; KiKoS § 12; AÜS § 8; KOLS § 5). Neid analüüsitakse analüüsi 3. ptk-s.

Osaühingu, aktsiaseltsi, tulundusühistu ja sihtasutuse asutamisleping (asutamisotsus) kui ka sellega kinnitatud põhikiri peab olema notariaalselt tõestatud (ÄS § 138 lg 4, § 243 lg 4; TÜS § 5 lg 4; SAS § 6

³⁵⁵ Asutamise ning asutamisdokumentide andmete kohta vt detailsemalt analüüsi ptk 3.

³⁵⁶ Seda ei ole eraldi lisaks põhikirja kinnitamise ajale ette nähtud registriandmetena teiste registrisubjektide puhul

lg 3). Notariaalselt tõestatud peab olema ka erandlikult testamendiga lubatav sihtasutuse asutamine (SAS § 7). Erandlikult ei pea nn kiirmenetluses kasutatav osaühingu tüüpõhikiri olema notariaalselt tõestatud, vaid võib olla ka asutajate poolt digitaalallkirjastatud, a sendades nii ka asutamislepingut (ÄS § 139¹). Notariaalse tõestamise nõuet ei ole hilisemal põhikirja muutmisel. Notariaalse tõestamise nõuet ei ole MTÜ asutamislepingule ega põhikirjale (MTÜS § 6 lg 4), küll aga kiriku või koguduste liidu asutamislepingule ja põhikirjale (KiKoS § 11 lg 6).

4.8.12.2 Teema käsitus ajalooliselt

Ajas on lisandunud võimalus osaühingu asutamiseks asutamislepinguta ja digitaalselt üksnes põhikirja alusel kiirmenetluses. Muus osas ei ole reeglid ÄS-i jõustumisest oluliselt muutunud.

4.8.12.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiiv 2017/1132/EL näeb art-tes 14 ja 15 ette rea andmete ja dokumentide avalikustamise aktsiaseltside (lisa järgi ka osaühingute) kohta. Direktiivi art 16 lg 1 järgi avatakse igas liikmesriigis registris iga registrisse kantud äriühingu kohta eraldi toimik. Seejuures ei erista direktiiv selgelt registriandmeid ja muid dokumente, vaid käsitleb neid avalikustamise kontekstis ühtselt (vt direktiivi art 16 lg 3). Konkreetselt tuleb direktiivi art 14 järgi avalikustada põhikiri ja/või asutamisdokument (milles kajastuvad andmed sisalduvad direktiivi art-tes 3 ja 4) ja selle muudatused. Direktiivi art 3 loetleb põhikirjas või asutamislepingus loetletavad andmed, art 4 loetleb andmed, mis võivad sisalduda nende kõrval ka eraldi avalikustatavas dokumendis.

b) Lisaks kohustab direktiiv 2017/1132/EL art-tes 29-35 avalikustama registris teises liikmesriigis tegutseva kapitaliühingu filiaali tegevuse. Direktiivi art 30 lg 2 järgi võib liikmesriik, kus filiaal on asutatud, ette näha, et avalikustada tuleb ka asutamisdokument ja põhikiri, kui viimane on eraldi dokumendis, samuti nende dokumentide muudatused.

Direktiiv 2017/1132/EL kohustab art-tes 36-39 avalikustama ka nende filiaalide andmed, mille on asutanud kapitaliühing, millele kohaldab kolmanda riigi (st mitte EL liikmesriigi) õigus. Direktiivi art 37 järgi tuleb avalikustada asutamisdokument ja põhikiri, kui see on eraldi dokumendis, samuti nende muudatused.

c) Eraldi on andmete registris avalikustamise kohustus järeldatav EMHÜ kohta EL määrusest nr 2137/85. Määruse art 8 lg 1 lit a ja art 39 lg 1 järgi tuleb määruse art 5 järgsed andmed majandushuviühingu asutamislepingu kohta vähemasti avalikustada ametlikus väljaandes, lisaks nähakse ette üldine registrisse kandmise kohustus. Määruse art-s 5 loetletakse asutamislepingu andmed.

4.8.12.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.12.4.1 Saksamaa

a) Osaühingu asutamise aluseks on notariaalselt tõestatud ühinguleping, mis tuleb esitada ka äriregistrile (GmbHG § 2, § 8 lg 1 p 1). Seadus Registrisse kantakse GmbHG § 10 lg 1 järgi ühingulepingu sõlmimise päev kui § 54 järgi selle muudatused. Ühingulepingule on ette nähtud ka sisunõuded (GmbHG § 3 lg 1). GmbHG § 2 lg 1a lubab osaühingu asutamiseks kasutada ka lihtsustatud tüüplepingut, kui on kuni kolm osanikku ja üks juhatuse liige.

b) Aktsiaseltsi asutamise aluseks on põhikiri, mis tuleb samuti esitada äriregistrile (AktG § 37 lg 4 p 1). Põhikiri peab olema notariaalselt tõestatud ja sisaldama seaduses sätestatud andmeid (AktG § 23). Registrisse kantakse AktG § 39 lg 1 põhikirja kinnitamise aeg ja AktG § 181 järgi põhikirja muutmise.

Sama kord kehtib tulundusühistu (GenG §-d 6-8, § 10 lg 1, § 11 lg 2 p 1) kui ka liidu kohta (BGB §-d 57 ja 58, § 59 lg 2, §-d 64 ja 71), kuid nende puhul piisab põhikirja kirjalikust vormist (GenG § 5; BGB § 59 lg 3).

c) Täis- ja usaldusühingu aluseks on ühinguleping, kuid see on vormivaba ja seda registrile esitama ei pea (HGB § 109).

4.8.12.4.2 Austria

a) FBG § 3 lg 1 järgi tuleb kõikide subjektide kohta äriregistrisse kanda põhikirja kinnitamise või ühingulepingu sõlmimise aeg.

b) Osaühingutel tuleb registrile lisaks esitada mh ühinguleping (AGmbHG § 9 lg 2 p 1) ja aktsiaseltsil põhikiri (AAktG § 29 lg 2). Need peavad olema notariaalselt tõestatud ja sisaldama seaduses sätestatud andmeid (AAktG §-d 16 ja 17; AGmbHG § 4).

c) FBG § 6 järgi kantakse tulundusühistute kohta äriregistrisse ühistulepingu (*Genossenschaftsvertrag*) kuupäev. See leping võib olla kirjalik, kuid peab sisaldama seaduses sätestatud andmeid (GenG §-d 3, 65 ja 5a).

d) PSG § 13 lg 3 järgi tuleb erasihtasutuse kohta äriregistrisse kanda asutamisotsuse kuupäev ja selle otsuse muudatused. Registrile tuleb esitada notariaalselt tõestatud asutamisotsus (*Stiftungsurkunde*) (PSG § 12 lg 2), millele on kehtestatud ka rida sisunõudeid (PSG §-d 9, 10). Selle saab asutada ka testamendiga (PSH § 8).

e) Liidu asutamise aluseks on põhikiri, millele on samuti kehtestatud rida nõudeid (VerG) § 3.

Fondi asutamise aluseks on asutamisotsus, millele ette nähtud samuti sisunõuded (BStFG §-d 6 ja 7) ning see kantakse ka registrisse kangu ka selle muudatused (BStFG § 22 lg 2).

4.8.12.4.3 Šveits

a) HRegV art 45 lg 1 ja art 73 lg 1 järgi tuleb aktsiaseltsi ja osaühingu puhul äriregistrisse kanda põhikirja kuupäev. Registrile tuleb lisaks esitada aktsiaseltsi või osaühingu asutamisotsus (*Errichtungsakt*) ja põhikiri (HRegV art 43 lg-d 1 ja 3, art 71 lg-d 1 ja 3). Põhikirjale on ette nähtud sisunõuded (OR art-d 626-628, 776) nagu ka asutamisotsusele, mis peab olema ka notariaalselt tõestatud (OR art-d 629, 777).

b) HRegV art 87 lg 1 järgi tuleb ühistute puhul äriregistrisse kanda põhikirja kuupäev. HRegV art 84 lg-te 1 ja 3 ja art 90 lg 1 järgi tuleb registrile esitada mh ühistu asutamiskoosoleku protokoll ja põhikiri. Põhikirjale on ette nähtud sisunõuded (OR art-d 832, 833).

c) Sihtasutuste kohta tuleb HRegV art 94 lg 1 järgi registrile mh esitada sihtasutuse asutamisotsus (*Stiftungsurkunde*), mis peab olema notariaalselt tõestatud (ZGB art 81).

d) HRegV art 113 lg 1 järgi tuleb filiaali registrisse kandmisel registrile esitada välisriigi ühingu kehtiv põhikiri.

4.8.12.4.4 Muud riigid

Põhikirja olemasolu vähemasti kapitaliühingutel on ka teistes võrreldud riikides nõutav nagu ka selle avalikustamine registri juures.

4.8.12.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Võib arutada ka täis- ja usaldusühingu ühingulepingu formaliseerimist (vähemasti kirjalikuks) ja registrile esitamist. Samas otsest vajadust selle järgi ei ole olnud, kuid nii võib-olla aitaks see selle ühinguvormi tunnustamisele praktikas kaasa. Ettepanekut siinkohal siiski ei teha.

b) Samuti võib arutada asutamiseks kahe dokumendi (asutamisleping ja põhikiri) vajaduse üle, kui ilmselt piisaks ka ühest (põhikiri) nagu see on kasutusel ka lihtmenetluses osaühingul. Samas ei ole sellest teadaolevalt praktikas probleeme tekkinud ning n.ö ühekordsete andmete eristamine asutamislepingus ja ühingu tegevuseks vajaliku edasise põhikorra (põhikiri) eristamine teenib

lihtsustamist omamoodi. Lisaks võimaldab see algselt notariaalse asutamislepingu lisana kinnitatud dokumendi selgemat lihtsamas vormis muutmist. Ka nt Šveitsis eristatakse neid dokumente. Seega siinkohal muudatusettepanekut nende asutamisdokumentide ühendamiseks ei tehta.

Samamoodi ei ole põhjust muuta korda põhikirja kinnitamise aja kui ka põhikirja muutmise registris avaldamiseks. See nõue tuleneb ka EL direktiivist 2017/1132, kuid see on ka midu mõistlik, et juriidilise isiku tegevuse alusdokument aktuaalsel kujul kättesaadav avalikult oleks koos muude registriandmetega.

c) Küll võiks muuta ÄS § 145 lg 1 p 4, mille järgi osaühingu kohta kantakse äriregistrisse asutamislepingu sõlmimise aeg, kuna see kattub nagunii registrisse märgitava põhikirja kinnitamise ajaga, v.a kui tegu kiirmenetluses ühingu asutamisega, milliseks juhuks see võikski jääda ainult (st sättelega on tekkinud rakendusala tagantjäreli).

d) AÜS § 10 lg 1 loetelust tuleks jätta välja viide MTÜS § 23 lg-le 2, mis lubab ametiühingul põhikirjaga kõrvale kalduda reeglist, mille järgi tuleb põhikirjamuudatus koos põhikirja uue tekstiga esitada registripidajale ja muudatus jõustub registrisse kandmisest. Ametiühingu jaoks puudub igasugune põhjendus teiste ühingutega võrreldes, et selle põhikiri kehtivas redaktsioonis avalik olema ei peaks. Pealegi tekitab regulatsioon segadust, kuna osadel ametiühingutel seega on kehtiv põhikiri registri juures ja osadel mitte, sõltuvalt põhikirjasättest. Minimaalselt tuleks registris avalikustada, et sellisel ametiühingul ei pea põhikirja kehtiv tekst avalikustatud olema.

e) Kaaluda võiks notariaalse vormi leevendamist asutamislepingule ja põhikirjale, kasvõi tulundusühistu puhul või üldse osaühingute puhul sellest loobuda ja piirduda digitaalallkirjastamisega.

Töögrupis see mõte siiski toetust ei leidnud.

4.8.12.6 Järeldused ja ettepanekud

Üldise järeldusena ei saa pidada olemasolevat asutamisdokumentide nõudeid ega nende avalikustamist ebamõistlikuks. Regulatsioon on kooskõlas EL nõuetega ja sarnane ka teistes riikides.

Siiski esitatakse järgmised muudatusettepanekud:

- Muuta ÄS § 145 lg 1 p 4, mille järgi osaühingu kohta kantakse äriregistrisse asutamislepingu sõlmimise aeg, selliselt, et see kohalduks üksnes juhul, kui tegu kiirmenetluses ühingu asutamisega
- Jätta AÜS § 10 lg-s 1 viidatud loetelust välja viide MTÜS § 23 lg-le 2, mis lubab ametiühingul põhikirjaga kõrvale kalduda reeglist, mille järgi tuleb põhikirjamuudatus koos põhikirja uue tekstiga esitada registripidajale ja muudatus jõustub registrisse kandmisest. Minimaalselt tuleks registris avalikustada, et sellisel ametiühingul ei pea põhikirja kehtiv tekst avalikustatud olema.

4.8.13 Tegevusala või eesmärk, tähtaeg

4.8.13.1 Eesti õigus

4.8.13.1.1 Tegevusala ja/või eesmärk

a) Üldiselt ei ole registri subjekti tegevusalale nõudeid kehtestatud, st need võivad olla tegevad mistahes tegevusalal, kui ei ole kehtestatud just tegevusloa nõuet (vt ka ÄS § 4 lg-d 1 ja 2).

Erandiks on MTÜ, mille eesmärgiks või põhitegevuseks ei või olla MTÜS § 1 lg 1 järgi olla majandustegevuse kaudu tulu saamine ning selle nõude eiramine võib olla MTÜ sundlõpetamise aluseks (MTÜS § 40 lg 1 p 2).

Ka tulundusühistu lubatavad tegevuseesmärgid on loetletud TUS § 1 lg-s 1 ning selle üldiseks eesmärgiks on toetada ja soodustada oma liikmete majanduslikke huve läbi ühise majandustegevuse,

milles liikmed osalevad tarbijate või muude hüvede kasutajatena, hankijatena, tööpanuse kaudu, teenuste kasutamise kaudu või mõnel muul sarnasel viisil.

Üldine eesmärk on antud ka sihtasutustele, mis peaks SAS § 1 lg 1 järgi olema loodud vara valitsemiseks ja kasutamiseks põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks. SAS § 2 lg 3 järgi võib sihtasutus kasutada oma tulusid aga üksnes põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks.

b) FIE-d ja eraõiguslikud juriidilised isikud (v.a usulised ühendused, erakonnad ja korteriühistud) kui ka välismaa äriühingute filiaalid peavad siiski teatama registripidajale oma kavandatud põhitegevusala (ÄS § 4 lg 5, § 75 lg 1, § 83 lg 2, § 144 lg 1 p 5¹, § 250 lg 1 p 5¹, § 386 lg 2 p 4¹; TÜS § 7 lg 1 p 4¹; MTÜS § 8 lg 1¹; SAS § 11 lg 1¹). Tegevusala omab tähendust aga nt nime valikul, kuna nimi ei või olla eksitav subjekti õigusliku vormi, tegevusala ega tegevuse ulatuse või eesmärgi osas (ÄS § 12 lg 1; MTÜS § 4 lg 2; SAS § 3 lg 2). Tulundusühistu ärinimi peab aga TÜS § 2 lg 1 järgi sisaldama sõna «ühistu» ja ühistu tegevusalale viitavat täiendit.

Registrisse tegevusala samas üldiselt ei kanta nagu ka eesmärki, küll aga sisestatakse tegevusala registriväliste andmete seas infosüsteemi (kodukorra § 246 lg 1 p 13).

c) Tegevusala määratletakse Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK) järgi, mida haldab RIK (kohtule dokumentide esitamise korra §-d 23¹ ja 23², lisa 16).

d) Kui üldiselt tuleb tegevusala iga-aastaselt registrile esitada ka koos majandusaasta aruandega (ÄS § 4 lg 5; MTÜS § 36 lg 5; SAS § 34 lg 4), siis ametiühingule on AÜS § 10 lg-s 2¹ rõhutatud, et aruanne esitatakse ilma tegevusala andmeteta.

e) EMHÜS § 4 lg 2 p 3 järgi tuleb registreerimisavalduses märkida ka majandushuviühingu tegevusala, samas ei ole ei EMHÜS-s ega kodukorras selgelt märgitud, et tegevusala ka registrisse kantakse, eriti kui seda üldiselt ei tehta.

f) Tulundusühistu ja sihtasutuse kohta kantakse äriregistrisse ka eesmärk, mis tuleb kajastada ka põhikirjas (ja tulundusühistu puhul lisaks ka asutamislepingus) (TÜS § 5 lg 2 p 2, § 6 lg 1 p 2, § 8 p 2; SAS § 8 lg 1 p 3, § 14 lg 1 p 4; registriosakonna kodukorra § 98 p 4, § 108). Tulundusühistu kanded tuleb teha ka ETKR-i kohta (ETKRS § 5 lg 1).

MTÜ eesmärk tuleb aga märkida selle asutamislepingus ja põhikirjas, kusjuures selle muutmiseks on kehtestatud eriti kõrge enamusnõue (MTÜS § 6 lg 2 p 1, § 7 lg 1 p 3, § 23 lg 1¹), registrisse kandmist samas ette nähtud ei ole. MTÜ või sihtasutuse tegevuse mittevastavus põhikirjalistele eesmärkidele.

4.8.13.1.2 Tähtajalisus

a) Juriidiline isik asutatakse TsÜS § 27 lg 1 järgi määramata ajaks, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Tähtaja möödumine on tähtajaliselt asutatud juriidilise isiku lõpetamise aluseks (TsÜS § 39 p 4).

b) Tähtajaliselt saab seaduse järgi asutada täis- ja usaldusühingu, sest ÄS § 10 lg 1 p 3 näeb vähemasti tähtaja möödumise või eesmärgi saavutamise ette lõpetamise alusena. Põhikirjas võib tähtaja ette näha tulundusühistule, MTÜ-le ja sihtasutusele (TÜS § 6 lg 3; MTÜS § 7 lg 3; SAS § 8 lg 1 p 6).

c) Registrisse saab tähtaja aga kanda üksnes sihtasutusele ja EMHÜ-le (AS § 14 lg 1 p 11; EMHÜS § 4 lg 2 p 6; registriosakonna kodukorra § 98 p 7, § 110 p 5).

d) FIE kohta kantakse äriregistrisse ka andmed FIE ettevõtte tegevuse peatamise, hooajalise või ajutise tegutsemise kohta (ÄS § 3 lg 3, § 64 p 4; registriosakonna kodukorra § 98 p 8);

4.8.13.2 Teema käsitus ajalooliselt

Algselt oli tegevusala kantud vähemasti kõigi ettevõtjate kohta äriregistrisse. Kuna see muutus paljudel, leiti olevat otstarbekas muuta see registriväliseks teabeks, mida perioodiliselt uuendatakse.

4.8.13.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiivi 2017/1132/EL art 3 lit b järgi peab äriühingu põhikiri või asutamisleping sisaldama andmeid selle tegevusala kohta ja lit f järgi ka tähtaja kohta, v.a kui seda ei ole määratud. Direktiivi art 14 järgi tuleb avalikustada põhikiri ja/või asutamisdokument ja selle muudatused, sh äriühingu tegevuse tähtaja pikendamine.

b) Direktiivi 2017/1132/EL art 30 lg 1 ja art 37 järgi tuleb avalikustada ka välisriigi äriühingu filiaali tegevusala.

c) Eraldi on andmete registris avalikustamise kohustus järeldatav EMHÜ kohta EL EMHÜ määrusest nr 2137/85. Määruse art 8 lg 1 lit a ja art 39 lg 1 järgi tuleb määruse art 5 järgsed andmed majandushuviühingu asutamislepingu kohta vähemasti avalikustada ametlikus väljaandes, lisaks nähakse ette üldine registrisse kandmise kohustus. Määruse art 5 järgi peab selle asutamislepingus peab sisalduma huvigrupi asutamise eesmärk kui ka tegevuse tähtaeg, kui see on määratud.

4.8.13.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.13.4.1 Saksamaa

a) Tegevusala tuleb märkida nii aktsiaseltsi, tulundusühistu kui liidu põhikirjas kui osaühingu ühingulepingus (AktG § 23 lg 3 p 2; GmbHG § 3 lg 1 p 2; GenG § 6 p 2; BGB § 57 lg 1).

Tegevusala kantakse aktsiaseltsi, osaühingu, registrisse partnerlusühingu ja tulundusühistu, aga ka välismaa äriühingu filiaali kohta (AktG § 39 lg 1; GmbHG § 10 lg 1; PartGG § 3 lg 2, § 5 lg 1; GenG § 12 lg 1, § 16 lg 6 ja § 82; HGB § 13e lg 2).

b) Tähtaja saab ette näha nt osaühingu ühingulepinguga ja tulundusühistu põhikirjaga (GmbHG § 3 lg 2; GenG § 8 lg 1 p 1). Põhikirja tingimus tähtaja kohta kantakse ka registrisse (HGB § 33 lg 2 kolmas lause; GmbHG § 10 lg 2; GenG § 12 lg 1, § 16 lg 6 ja § 82).

4.8.13.4.2 Austria

a) Tegevusala tuleb ette näha aktsiaseltsi põhikirjas, osaühingu ühingulepingus ja ühistu ühistulepingus (AAktG § 17 p 2; AGmbHG § 4 lg 1 p 2; AGenG § 5 p 2). Liidu põhikirjas tuleb selgelt ja täpselt kirjeldada selle eesmärki (VerG § 3 lg 2 p 3), eesmärk tuleb nimetada ka erasihtasutuse ja fondi asutamisosuses (PSG § 9 lg 1 p 2; BStFG § 7 lg 1 p 3).

b) Tähtaja saab ette näha ühistu ühistulepingus (AGenG § 5 p 3) ja ka erasihtasutuse või fondi asutamisosuses (PSG § 9 lg 1 p 6; BStFG § 7 lg 2 p 2).

c) FBG § 3 lg 1 järgi tuleb kõikide subjektide kohta äriregistrisse kanda nii tegevusala lühikirjeldus kui ka ettevõtte tähtaeg, kui see on tähtajaline.

PSG § 13 lg 3 järgi tuleb erasihtasutuse kohta lisaks äriregistrisse kanda eesmärgi lühikirjeldus. Ka fondide kohta kantakse eesmärk BStFG § 22 lg 2 järgi registrisse.

4.8.13.4.3 Šveits

a) Eesmärk tuleb märkida nii aktsiaseltsi, osaühingu kui ühistu põhikirjas (OR art 626 p 2, art 776 p 2, art 832 p 2). Aktsiaseltsi põhikirjaga saab ette näha ka ühingu tähtaja (OR art 627 p 4).

b) Kõigi registrisubjektide kohta kantakse äriregistrisse eesmärk (HRegV art-d 38, 41, 45, 73, 87, 92, 107, 114). HRegV art 45 lg 1, art 73 lg 1, 87 lg 1, art 92 ja art 114 lg 1 järgi tuleb aktsiaseltsi, osaühingu ühistu, liidu ja sihtasutuse puhul äriregistrisse kanda ka ühingu tähtaeg, kui see on piiratud.

4.8.13.4.4 Muud riigid

Tegevusala kantakse äriregistrisse vähemasti Soomes, Delaware's, Madalmaades ja Luksemburgis.

4.8.13.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Ilmselt saab pidada mõistlikuks, et tegevusala kanne ei sisaldu registris, vaid registriväliste andmete seas ja seda perioodiliselt kontrollitakse ja uuendatakse aastaaruande andmetega koos. Seda vaatamata sellele, et EL direktiiv 2017/1132 selle sisaldumist põhikirjas kui ka filiaali registriandmetes nõuab ja sellega koos avalikustamist, samuti et võrreldud riikidest vähemasti Saksamaal ja Austrias tegevusala põhikirjas kajastatakse nagu ka registriandmetes. Seetõttu ei teha ka ettepanekut see registrikanne taastada ega seda ka põhikirjas ette näha, kuigi probleem direktiivi kooskõlaga võib tekkida.

Siiski tundub EL EMHÜ määruse nr 2137/85 järgi nõutav, et tegevusala tuleks kajastada EMHÜ registriandmetena.

b) Omaette küsimus on, kas peab tegevusala tingimata klassifikaatori järgi määrama, mille järgi on teinekord keeruline sobivat klassi leida. Pigem võiks vast lubada vabamalt kirjutada, vähemasti annaks see rohkem infot. Kuna seda peetakse tõenäoliselt oluliseks aga statistika võrdlemise aspektist, ei tehta siinkohal ka ettepanekut senist korda muuta. Midagi väga hullu pole ka toimunud.

c) Tegevusala ja eesmärgi eristamine on segased ja mõistetamatud. Tegevusala nõudmise välistamine on praegu ametiühingul, kuid pigem tuleks see kaotada kõigi tulundusühistute ja sihtasutuste jaoks, kus eesmärk nagunii peab sisalduma põhikirjas ja registris ning selle muutmise eeldab põhikirja muutmist. Tegevusala tekitab vaid segadust selle kõrval ja varem seda ka polnud, see on tekkinud üldise läbimõtlema standardiseerimise tulemusena.

Kuna eesmärk peab sisalduma ka MTÜ põhikirjas, oleks see õige ka selle puhul registrisse kanda, seda enam, et selle muutmiseks on ette nähtud eriti kõrged nõudmised. samas lõpetada tegevusala andmete nõudmine paralleelselt.

Kuna tulundusühistu ja MTÜ eesmärk sisaldub nagunii juba põhikirjas, võiks kaotada selle nõudmise asutamislepingust nagu see on ette nähtud ka sihtasutuse puhul.

d) Täis- ja usaldusühingu, tulundusühistu, MTÜ ja sihtasutuse tähtajalise asutamise kõrval võiks seda tunnustada ka osaühingute jaoks nagu on see ka nt ka Saksamaal, Austrias ja Šveitsis. Praegu saab tähtaega registrisse kanda üksnes sihtasutuse ja EMHÜ kohta, kui kaaluda võiks seda ka teiste subjektide kohta, kus tähtaeg lubatud. Selle info avalikustamine oleks ühingu suhtes info saamiseks oluline.

e) Kui FIE äriregistrist välja viia või kanne vabatahtlikuks viia, puudub suurem vajadus tema tegevuse tähtajalisuse kajastamiseks registris.

f) MTA on teinud ettepaneku avaldada äriregistris või selle infosüsteemis info vajalike lubade olemasolu kohta. Seda saaks korraldada andmete ristkasutuse korras majandustegevuse registriga, kajastades lisana ka selle andmeid, tuues eraldi välja nende andmete teistsuguse õigusliku tähenduse registrikannetega võrreldes. Just majandustegevuse registris peaks MTA saama kajastada ka soovitud märkusi tegevusalade ebaõigsuse kohta, kuid selliseid n.ö tärnikesi andmete usaldusväärsuse juures võiks kaaluda ka äriregistris. Praegu lihtsalt registripidaja poolne järelevalve nende andmete õigsuse üle puudub, piirdudes registriandmetega. seda võiks ehk ka laiendada.

4.8.13.6 Järeldused ja ettepanekud

Süsteemi kardinaalseks muutmiseks tegevusalade ja tegevuse tähtajalisuse kajastamisel puudub vajadus, kuid siiski võiks kaaluda järgmisi täpsustusi:

- Analüüsida täiendavalt tegevusala kajastamise koostõla EL direktiiviga 2017/1132, st kas seda peaks siiski kajastama põhikirjas ja registriandmetena
- Kajastada registriandmetena selgelt EMHÜ tegevusala.

- Kaotada tegevusala avalikustamise nõue tulundusühistute, MTÜ-de ja sihtasutuste jaoks, kus eesmärk nagunii peab sisalduma põhikirjas ning tulundusühistu ja sihtasutuse puhul ka registris. Näha ette ka MTÜ eesmärgi kajastamine registris.
- Kaotada eesmärgi nõudmine asutamislepingust tulundusühistu ja MTÜ kohta, kuna see sisaldub nagunii juba põhikirjas.
- Tunnustada osaühingute tähtajalist asutamist, võimaldades tähtaega põhikirjas. Kanda tähtajalisus kõigi subjektide kohta registrisse, kui seadus tähtaega ühingul lubab.

4.8.14 Majandusaasta aruanded ja majandusaasta andmed³⁵⁷

4.8.14.1 Eesti õigus

a) Kõik eraõiguslikud juriidilised isikud kui ka välismaa äriühingute filiaalid peavad registripidajale esitama majandusaasta aruande (ÄS § 32 lg 3, § 97¹, § 179 lg-d 4 ja 4², § 334 lg-d 2 ja 2¹, § 388 lg 2; MTÜS § 36 lg 5, § 76, § 78 lg 3; SAS § 14 lg 5, § 34 lg 4; EMHÜS § 8). Aruande esitamatajätmine võib viia trahvimiseni või registrist kustutamiseni (ÄS § 60, § 71 lg 1; MTÜS § 36¹).

b) Kõikide registrisubjektide kohta kantakse registrisse ka majandusaasta algus ja lõpp (ÄS § 84 p 3, § 145 lg 1 p 7, § 251 p 7; TÜS § 8 p 6; MTÜS § 10 lg 1 p 3¹; SAS § 14 lg 1 p 10¹).

c) Filiaali kohta kantakse ÄS § 387 (ning registriosakonna kodukorra §-de 93, 95 ja 99, § 96 lg 1 p-d 12 ja 13) järgi äriregistrisse äriühingu majandusaasta algus ja lõpp ning kas ühing peab majandusaasta aruande avaldama.

4.8.14.2 Teema käsitus ajalooliselt

Raamatupidamisaruannete nõudmine ja ühingute kulud sellele on jõudsalt suurenenud. Nii on aruandluse avalikustamine ette nähtud nt MTÜ-dele, kes seda varem tegema ei lidanud.

4.8.14.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiivi 2017/1132/EL art 14 järgi tuleb avalikustada (sarnaselt muude registriandmetega) kapitaliühingute iga majandusaasta raamatupidamisdokumentid, mille avaldamine on nõutav EL direktiivide 86/635/EMÜ, 91/674/EMÜ ja 2013/34/EL kohaselt. Direktiivi art 28 nõuab karistuste ettenägemist raamatupidamisdokumentide avalikustamata jätmise eest.

b) Lisaks kohustab EL direktiiv 2017/1132/EL art 30 lg 1 ja art 37 järgi avalikustama ka välismaa äriühingu raamatupidamisdokumentid.

c) EL direktiiv 86/635/EMÜ pankade aruannete kohta art 44 kehtestab majandusaasta aruannete registri juures avalikustamise kohustuse, EL direktiiv 91/674/EMÜ art 68 aga kindlustusseltside kohta.

d) EL direktiiv 2013/34/EL art 30 näeb ette raamatupidamisaruannete äriregistri juures avalikustamise kohustuse osaühingule, aktsiaseltsile, ning ka täis- ja usaldusühingutele. samas sisaldab direktiiv ka lihtsustusi väikeettevõtjate jaoks, mida meil ei ole kasutusele võetud. Nimelt võimaldab direktiivi art 30 lg 1 vabastada ettevõtja tegevusaruande esitamise kohustusest, kui seda saab taotluse korral kergesti ja mõistliku hinnaga hankida. Direktiivi art 30 lg 2 lubab aga sarnastel tingimustel vabastada aruandluse esitamisest täis- ja usaldusühingud. Direktiivi art 31 lg 1 järgi võib väikesed ettevõtjad vabastada kohustusest avaldada kasumiaruanne ja tegevusaruanne. Direktiivi art 31 lubab aga keskmise suurusega ettevõtjatel esitada lihtsustatud bilansi ja lühendatud lisad.

e) EL ei nõua tulundusühistute, MTÜ-de ega sihtasutuste majandusaasta aruannete avalikustamist.

4.8.14.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.14.4.1 Saksamaa

³⁵⁷ Vt ka analüüsi 10. ptk.

a) HGB § 242 järgi peab iga ettevõtja iga majandusaasta lõpus aruande koostama, c.a kui tegu HGB §-s 241a nimetatud FIE-st väikeettevõtjaga.

b) Kapitaliühingud peavad HGB § 325 järgi aastaaruanded avalikustama *Bundesanzeiger* infosüsteemis, st mitte äriregistris. HGB § 325a näeb ette välismaiste kapitaliühingute filiaalide poolt ühingute aruannete avalikustamise.

c) HGB §-d 326 ja 327 näevad aga ette lihtsustusi väiksematele kapitaliühingutele aruannete avalikustamisel.

d) Muudel ühingutel sellist avalikustamiskohustust ei ole. Iseäranis ei ole avalikustamiskohustust liitudel, kes isegi ei pea iga-aastast bilanssi koostama (piisab liikmetele üldisest aruandlusest), kui kohustus ei tule tema tegevuse eripärasest ja erireeglitest, nt kui tegu avalikes huvides tegutseva MTÜ-ga.

4.8.14.4.2 Austria

a) UGB § 189 järgi on aruandluskohustus üldiselt kapitaliühingutel ning isikuühingutel, kus pole piiramata vastutusega osanikke ja suurema käibega FIE-del. Kapitaliühingud peavad koostama aastaaruande ja selle äriregistri juures avalikustama, suured aktsiaseltsid ametlikus väljaandes ka (UGB §-d 222 ja 277), avalikustada tuleb ka kontserniaruanded (UGB § 280). Avalikustamiskohustus on ka erasihtasutustel (PSG § 18).

Väiksematele kapitaliühingutele on UGB §-des 278 ja 279 ette nähtud lihtsustused ning avalikustada tuleb üksnes bilanss ja lisa, eriti väikestel on kohustus avalikustada üksnes bilanss.

b) Lähtudes välisriigi äriühingule kehtivatest nõuetest, tuleb aruanded avalikustada ka filiaali kaudu (UGB § 280a).

c) Aruannete koostamise ja avalikustamise kohustust ei ole vähemasti üldiselt liitudel. VerG § 20 järgi peab juhtorgan liikmete koosolekul liikmeid liidu tegevusest ja finantsolukorrast teavitama ja vähemalt 1/10 liikmete nõudel seda ka muul ajal nelja nädala jooksul andma. VerG § 21 järgi on juhtorgani ülesanne hoolitseda, et liidu finantsolukord oleks õigeaegselt ja piisavalt äratuntav. Majandusaasta aruande koostamise kohustus on VerG § 22 järgi nt suurteil liitudel, kelle tavalised tulud või kulud kahel järjestikusel majandusaastal ületavad 1 000 000 eurot, kel avalikud toetused suured. Aruande avalikustamise kohustust seadusest ei järeldunud aga ka siis.

d) FBG §-de 4-6 järgi kantakse FIE-de, isikuühingute, kapitaliühingute ja tulundusühistute kohta äriregistrisse aastaaruande ja kontserniaruande esitamise päev ja selle aluseks võetav päev (bilansipäev), kui see aruanne tuleb esitada.

e) Fondide kohta kantakse BStFG § 22 lg 2 järgi registrisse majandusaasta aruanne või sissetulekute ja väljaminekute arvestus.

4.8.14.4.3 Šveits

a) Raamatupidamis- ja aruandluskohustus on OR art 957 lg 1 järgi juriidilistel isikutel, lisaks FIE-del js isikuühingutel, kelle viimase majandusaasta käive oli vähemalt 500 000 franki. Lihtsustatud raamatupidamiskohustus on väiksema käibega FIE-del ja isikuühingutel, samuti liitudel ja sihtasutustel, kel ei ole kohustust end äriregistrisse kanda (kes ei tegele majandustegevusega) ja sihtasutustel, kel vabastus sellest kohustusest.

b) Aruandeid ei avalikustata äriregistri juures, vaid ametlikus väljaandes (*Schweizerische Handelsamtsblatt*) või igale soovijale tema kulul antakse, kuid sellinegi avalikustamiskohustus on vaid juhul, kui subjekt on välja andnud osalusvõlakirju (*Anleihsobligationen*) või kelle osalus on (*Beteiligungspapiere*) on börsil noteeritud. Ülejäänud peavad kaitsmistväärses huviga võlausaldajatele lubama tutvuda aruande (*Geschäftsbericht*) ja kontrollaruandega (*Revisionsbericht*).

4.8.14.4.4 Muud riigid

Muude riikide kohta võrdlust mahukuse tohtu siin ei tehtud. On teada, et üldiselt tuleb äriühingute majandusaasta aruanded registri juures avalikustada nt Rootsis, Suurbritannias, Madalmaades ja Luksemburgis.

4.8.14.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Eesti tundub olevat teiste riikidega võrreldes „üle pingutanud“ nii majandusaasta aruande koostamise nõuete kui avalikustamise nõuetega, laiendades mujal vaid suurtele kapitaliühingutele kehtivaid ja ka EL õiguse järgi kohustuslikke reegleid mitte ainult väikestele kapitaliühingutele, vaid ka isikuühingutele, tulundusühistutele, sihtasutustele ja MTÜ-dele. Sellist pretsedenditult laia aruandluskohustust mujal ei tunta.

Isegi kui seda põhjendada jutuga Eesti suurest avatusest ja statistilistest vajadustest, tähendab see väikestele ühingutele põhjendamatu halduskoormust ja iga-aastaseid püsikulusid, ähvardades samaaegselt sundlõpetamisega aruannete esitamatajätmise korral, st ei soosi ettevõtluskeskkonda ega ühiskondlikel alustel MTÜ-de tegevust.

Ettepanek oleks kaotada aruannete avalikustamise kohustus üldiselt MTÜ-dele ja sihtasutustele ning ülejäänutele teha lihtsustusi, mida võimaldab EL õigus ja mida kasutanud ka teised riigid. MTÜ-de ja sihtasutuste osas tuleks aruandluse avalikustamine säilitada vaid suurema käibega või avalikult suuremaid toetusi saavatele struktuuridele. Erasihtasutuste (perekonansihtasutuste) andmete avalikustamine pole kellegi asi nt ega väikeste klubide oma, samuti vähemasti väiksema liikmete arvuga hoone- ja korteriühistute puhul. Ka väiksematele tulundusühistutele ja osaühingutele võiks avalikustamiskohustust piirata minimaalselt vajalike andmetega. Kui võimalik, minna kaugemalt nt RPS § 21 lg-s 3 ettenähtust. Lisaks võiks kaaluda ka aruannete koostamise kohustuse piiramist samadel alustel, eriti väikestele MTÜ-dele, ühistutele ja sihtasutustele, kus ettekirjutusi ei tee ka EL, aga ka väiksemad osaühingud võiksid saada leevendust.

b) Kuigi majandusaasta algus ja lõpp võivad olla registrisse ka edaspidi kantud, ei tähendaks see aruannete avalikustamise kohustust tingimata. Austria seaduses peaks olema selgelt kirjas ka avalikustamiskohustus ja aruande registripidajale esitamise päev. Aruandluskohustust leevendades võiks seda kaaluda.

c) MTA esitatud mõtet majandusaasta aruannete eeltäidetusest riigi varemkogutud andmete põhjal saab vaid tervitada. See lihtsustaks aruandlust.

d) Arutatud on ka aruannete esitamisest üldse MTA-le ja mitte äriregistrile ja MTA kaudu avalikustamist. Sisulise kontrolli mõttes võiks see tõesti efektiivsem olla. Samas on registripidajal kohtuna laiemad võimalused järelevalve korras sanktsioone rakendada (sundlõpetamine) ja EL direktiivi järgi tuleb aruannete avalikustamine nuginii tagada sarnaselt muude registriandmetega, st riskasutuse korras peaksid need andmed jõudma ikkagi ka äriregistrisse. Seetõttu vähemasti praegu aruannete MTA-le üldise esitamise ettepanekut ei tehta. Samas edasiselt võiks kaaluda aruannete eistamist registrile läbi MTA eelkontrolli.

4.8.14.6 Järeldused ja ettepanekud

Eesti aruandluse koostamise ja avalikustamise nõuded on ilmselgelt liiga kõrged ja võivad pärssida nii ettevõtlust kui nn kolmanda sektori kui ka erasihtasutuste arengut. Seetõttu tehakse järgmised ettepanekud:

- Kaotada aruannete avalikustamise kohustus üldiselt MTÜ-dele ja sihtasutustele ning ülejäänud subjektidele (eelkõige väiksemad osaühingud ja tulundusühistud) teha võimalusel täiendavaid lihtsustusi, mida võimaldab EL õigus ja mida kasutanud ka teised riigid. MTÜ-de ja sihtasutuste osas tuleks aruandluse avalikustamine säilitada vaid suurema käibega või avalikult suuremaid toetusi saavatele või annetusi koguvatele struktuuridele.

- Kaaluda võiks aruannete koostamise kohustuse piiramist samadel alustel, eriti väikestele MTÜ-dele, ühistutele ja sihtasutustele, kus ettekirjutusi ei tee ka EL, aga ka väiksemad osaühingud võiksid saada leevendust
- Registreerimise võiks lisaks majandusaasta andmetele selgelt kanda ka avalikustamiskohustuse ja aruande registreerimisele esitamise päeva, kui üldine avalikustamiskohustus kaotatakse
- Arendada aruannete koostamise lihtsustamist eelkäidatusega riigi varem kogutud andmete põhjal.
 - iii) Muud probleemid, võimalikud andmed registris või registri juures, täiendavat analüüsi vajavad küsimused

a) Avalikustataud võiks olla muude maksejõuetusmenetluste alustamine ja olulised andmed selle kohta, eelkõige saneerimine, aga ka kohustustest vabastamine ja võlgade ümberkujundamine (kui FIE-d äriregistrisse jäävad). Veel parem oleks see info tervikuna koondada maksejõuetuse registreerimisele ja linkida see selgelt maksejõuetusregistri (st äriregistrist oleks nt punasega hoiatus, et ka seal registris on kandeid ja saaks suunduda vaatama).

b) Äärmiselt kahtlane on kogu ärireele kontspetsioon mehaanilise takistusena juhatuse liikmeks olemiseks, iseäranis Soome ärireelede kajastamine siin selge õigusliku aluseta ja tähenduseta. See vajaks tervikuna analüüsi, eriti kui seda soovitakse laiendada haldussunnivahendiks. Analüüsida tuleks täiendavalt kogu ärireelede temaatikat, mh nende seadmise aluseid ja korda kui ka tähendust, eraldi veel kolmandate riikide sarnaste instrumentide tunnustamist ja tähendust. Lähemalt võrreldud Saksamaal, Austrias ja Šveitsis igatahes selliseid keelumehhanisme ei ole. Ärireele näol on tegu intensiivselt põhiõigusi riivava instituudiga, mida Riigikohus on korduvalt hinnanud lähedasena kriminaalkaristusega, nii et selle laialdane kasutamine haldusliku mehhanismi raames on juba seepärast pigem välistatud.³⁵⁸

MTA soovitud nn riskidega isikute registri pidamine on pigem kahtlane, sest keda ja mis alusel sinna kanda, tekitaks rea küsimusi. Siiski võiks seda täiendavalt analüüsida. Ka Austria FBG § 3 lg 1 järgi võidakse ettevõtja juurde teha registreerimise n.ö punane märkus, st maksuameti tuvastus, et registreerimise subjekti näol on tegu nn näivettevõttega (*Scheinunternehmen*), kelle eesmärgiks on maksudest kõrvalehoidumine. Võlgadele ja probleemidele registris tähelepanu juhtimine on vähemasti parem mehaanilisest ärireele takistusest.

c) Kui FIE otsustatakse siiski äriregistrisse jätta, võiks Austria FBG § 3 lg 1 ja § 4 järgi kaaluda ka tema tegevuse kohta täiendavate oluliste andmete avaldamist nagu selgelt ettevõtte üleandmine ja selle õiguslik alus ning abieluvaraleping või viide sellele, pärandvara hooldaja ja hoiumeetmete rakendamine (kasvõi linkina pärimisregistrile). Maksejõuetuse andmed peaks sisaldama maksejõuetuse registris, kuid võiksid olla lihtsalt linkitud ka äriregistrisse.

d) MTÜ-de ja sihtasutuste kohta võiks kaaluda ka võimalust ühingul blokeerida osade andmete registris avalikustamine ja vastava kande nähtavastegemine (Austria VerG § 16 lg 1 eeskujul). See võimaldaks lahendada ka konflikte isikuandmete kaitsega, kui isikul on põhjendatud huvi oma seos mingi MTÜ-ga sulgeda. Praegu on seda tehtud usuliste ühenduste puhul.

e) Kaaluda võiks nii FIE-e kui ka osaühingute ja sihtasutuste puhul isiku enda või osanike käsutusõiguse testamendiga piiramise avalikustamine äriregistris nagu on pakkunud notarid. Sisuliselt tähendaks see testamenditajaja ja PärS § 79 lg 1 järgse pärijate käsutusõiguse puudumise avaldamist registris. Töörühm hetkel muudatust siiski nei toetanud ja leidis, et täiendavalt tuleks analüüsida ka muude käsutuskeeldude registris avalikustamist.

³⁵⁸ Vt nt RKTkm 22.02.2010, 3-2-1-124-09, p 15; RKÜKo 2.05.2017, 3-2-1-134-16, p-d 49-51.

f) BStFG § 22 lg 2 eeskujul võiks registris ehk avaldada eraldi ka sihtasutuse soodustatud isikute ringi, kui see on põhikirjas ette nähtud ja sihtasutus ise vastu ei ole.

4.8.15 Registri tehniline korraldus, andmete avalikkus (mh avalik ja kinnine toimik), ja tutvumise võimalused, isikuandmete kaitse ja avaliku teabe seaduse kohaldamise ulatus

4.8.15.1 Registri tehniline korraldus, andmete avalikkus (mh avalik ja kinnine toimik), ja tutvumise võimalused

4.8.15.1.1 Eesti õigus

4.8.15.1.1.1 Registri tehniline korraldus

a) ÄS § 36 ja registriosakonna kodukorra § 84 järgi koosneb äriregister registrikaardist, äritoimikust ja registritoimikust. Samasuguse ülesehitusega on ka MSR. Registri koosseisu kuuluvad MTÜS § 83 ja kodukorra § 85 järgi registrikaart, avalikud toimikud ja registritoimikud. Samasugune registrikoosseis on eraldi välja toodud korteriühistute registri kohta kodukorra §-s 85¹.

Selline jaotus on teatud mõttes siiski tinglik ja pärit ajast, kui register ja lisadokumendid olid õiguslikult siduvalt peetud paberil või seejärel oli register elektrooniline ja lisadokumendid füüsilistes toimikutes. Täna peetakse äriregistrit ÄS § 67 lg 1 järgi elektrooniliselt. ÄS § 67 lg 4 ja ÄS § 69 delegeerivad valdkonna eest vastutavale ministrile tehniliste nõuete kehtestamise elektrooniliseks registripidamiseks ja registriandmete arvutivõrgu kaudu kasutamiseks. MTÜS § 76 järgi kehtivad need sätted ka MSR-i suhtes.

b) Registrikaardid koosnevad andmebaasi registrikannetena salvestatud andmetest (kodukorra § 87 lg 1). Andmebaasi hoidjaks on kodukorra § 87 lg 2 järgi RIK. Elektrooniliselt peetava äriregistri kanne on ÄS § 68 lg 1 järgi tehtud, kui see on salvestatud äriregistri kannetele määratud andmebaasi. Elektrooniliselt esitatud dokumendid salvestatakse elektroonilisse toimikusse ning dokumendi juurde märgitakse dokumendi liik ja selle kehtetuse korral vastavasisuline märg (kodukorra § 225 lg 1).

Kodukorra § 52 näeb ette esitatud dokumentide säilitamise tähtajad ning § 56 säilitustähtaja ületanud dokumentide hävitamise või arhiivi andmise. Kodukorra §-d 268-270¹ näevad ette varasemate toimikute digiteerimise ja selle ulatuse ning pabertoimikute hävitamise.

c) Kodukorra §-des 235-261 reguleeritakse infosüsteemi, mis moodustub kodukorra § 235 lg 1 järgi äriregistri, MSR-i ning kommertsandiregistri keskandmebaasist RIK-s. Infosüsteemi haldab ja sellega seotud ülesandeid täidab kodukorra § 236 järgi RIK. Kodukorra §-des 237-242 sätestatakse andmekaitseõuded, mh reguleerib § 238 kasutajaõiguste andmist ja § 239 kasutaja andmekaitsekohustusi.

Keskandmebaasi pidamist reguleerib detailsemalt justiitsministri 27.12.2000 määrus nr 78 „Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine.

d) Registripidajale esitatavate andmete ja registriväliste andmete kohta vt analüüsi ptk 4.8.6.

e) Äritoimikus säilitatakse ÄS § 38 lg 2 järgi dokumente, mille ettevõtja on registripidajale seaduse kohaselt esitanud või mille kohus või pankrotihaldur on edastanud registripidajale PankrS-i alusel. MSR-i avalikus toimikus säilitatakse MTÜS § 85 lg 2 järgi samuti dokumente, mille MTÜ on registripidajale seaduse kohaselt esitanud, samuti registripidajale tema nõudmisel esitatud andmeid MTÜ liikmeskonna kohta. Usulise ühenduse avalikus toimikus säilitatakse KiKoS § 18 lg 1 järgi dokumente, mille usuline ühendus on registripidajale seaduse kohaselt esitanud, kuid liikmeskonna andmeid seal ei hoita (KiKoS § 18 lg 1¹).

Kodukorras on näitlikult loetletud, mis dokumente hoitakse äritoimikus ja MSR-i avalikus toimikus (kodukorra §-d 215-217¹).

f) Registritoimikus säilitatakse ÄS § 39 lg 2 ja MTÜS § 86 lg 2 järgi kõiki muid subjekti kohta käivaid dokumente, mida ei säilitata äritoimikus või avalikus toimikus, äriregistri registritoimiku kohta on rõhutatud, et seal hoitakse ka tõendeid riigilõivu tasumise kohta. Registripidajale edastatud dokumendid, mis sisaldavad andmeid usulise ühenduse liikmeskonna kohta, viiakse avalikust toimikust registritoimikusse; kui usuline ühendus on esitanud registripidajale avalduse, mis on ühiselt e-allkirjastatud koos dokumendiga, mis sisaldab andmeid usulise ühenduse liikmeskonna kohta, siis viiakse registritoimikusse kõik ühiselt e-allkirjastatud dokumendid (KiKoS § 29¹).

g) Kodukorra §-s 218 on näitlikult loetletud registritoimikus olevad dokumendid, milleks on:

- tõend riigilõivu tasumise kohta;
- kirjavahetus, sealhulgas ümbrik juhul, kui ainult sellel on vajalikku teavet aadressi või postitamiskuupäeva kohta;
- seadusega ettenähtud aadressiandmed;
- kandemäärused ja registripidaja poolt omal algatusel tehtud kohtumäärused;
- väljastusteade.

Kui üks ja sama registriosakonnas säilitatav dokument puudutab mitut ettevõtjat, filiaali, MTÜ-d või sihtasutust, seostatakse elektrooniline või digiteeritud dokument kõiki ühingu või sihtasutusi puudutavate menetlustega (kodukorra § 224).

Kui esmakandeavaldus jäetakse rahuldamata või võetakse enne kande või kandemääruse tegemist tagasi, säilitatakse kõiki selle ettevõtja, filiaali, mittetulundusühingu, sihtasutuse või korteriühistu dokumente tema kohta avatud registritoimikus (kodukorra § 226).

h) Kuigi seaduse järgi peaksid kõik esitatud dokumendid sisalduma kas äritoimikus (avalikus toimikus) või registritoimikus, siis nt majandusaasta aruande kohta on kodukorras ette nähtud, et see on küll avalik dokument, kuid seda ei lisata äritoimikusse ega MSR-i avalikku toimikusse ja sellega saab tutvuda äriregistri teabesüsteemi vahendusel (kodukorra § 215 lg 2, § 216 lg 2, § 217 lg 2, § 217¹ lg 2).

Kodukorra §-s 246 on loetletud registrikaardiväliste andmetena infosüsteemi sisestatavad andmed. Seaduses on eraldi infosüsteemi kaudu teatavakstegemist rõhutatud nt ärikeeldude ja ettevõtluskeeldude, hooneühistute ja erakondade liikmete nimekirjade kohta (ÄS § 69¹, HÜS § 6, EKS § 8¹ lg 5). Seda on rõhutatud ka tegelike kasusaajate andmete kohta (RTRTS § 78 lg 1), mis kustutatakse RTRTS § 80 järgi automaatselt viis aastat pärast juriidilise isiku registrist kustutamist.

i) Äriregistrit peetakse ÄS § 27 lg 1 järgi eesti keeles. Võõrkeelsed dokumendid esitatakse ÄS § 27 lg 2 järgi registripidajale vandetõlgi tehtud eestikeelse tõlkega. Ettevõtja ei või ÄS § 27 lg 3 järgi tugineda tõlkele, kui see erineb originaaldokumendist; kolmas isik võib registripidajale esitatud dokumendi tõlkele tugineda, välja arvatud juhul, kui ettevõtja tõendab, et kolmas isik teadis tõlke ebaõigsusest. ÄS § 27 lg 4 järgi juhindub registripidaja eestikeelsetest dokumentidest või tekstiosadest ning ettevõtja ja kolmandad isikud ei saa võõrkeelsetele dokumentidele või tekstiosadele tugineda.

MTÜS § 76 järgi kohaldub ÄS § 27 ka MRS-le.

4.8.15.1.1.2 Andmete avalikkus ja nendega tutvumise võimalused

a) ÄS § 28 sätestab äriregistri avalikkuse põhimõtte, st kõik isikud saavad tutvuda kannetega ning äritoimiku andmetega (veebilehe kaudu või notaribüroos), registritoimiku andmetega saavad tutvuda pädevad riigiasutused, kohtutäitur menetluses, muud isikud aga õigustatud huvi olemasolul notari juures. ÄS § 70 näeb ette registriandmete tasulise väljastamise, tasuta andmete saamise ulatuse ja valdkonna eest vastutava ministri pädevuse tasude kehtestamiseks.

Sarnaselt on ka MSR-i kanded MTÜS § 77 lg-te 1 ja 3 järgi avalikud ning igaühel on õigus tutvuda avaliku toimikuga ning saada registrikaardist ja avalikus toimikus olevast dokumendist ära kirju

notaribüroos või vastava veebilehe kaudu. Registritoimikuga võib MTÜS § 77 lg 4 järgi tutvuda isik, kellel notar on tuvastanud selleks õigustatud huvi.

b) Registriosakonna kodukorra §-des 61-72 reguleeritakse andmetega tutvumist ja tõendite saamist. Kodukorra § 61 lg 1 järgi võib igaüks veebilehe ariregister.rik.ee vahendusel või notaribüroos tutvuda registrikaardi, hooneühistu liikmete nimekirja ning avaliku- ja äritoimikuga. Infosüsteemis avalikustatakse ka andmed ja dokumendid, mida formaalselt toimikutesse ei võeta nagu majandusaasta aruanded (kodukorra § 215 lg 2, § 216 lg 2, § 217 lg 2, § 217¹ lg 2). Veebilehe kaudu tutvuja saab registrikaardi või toimiku dokumendi kodukorra § 68 lg 4 järgi ise välja trükkida.

Muu hulgas avalikustatakse infosüsteemi kaudu ka nt ärikeelud ja ettevõtluskeelud, hooneühistute ja erakondade liikmete nimekirjad ning edaspidi ka tegelikud kasusaajad (ÄS § 69¹, HÜS § 6, EKS § 8¹ lg 5, RTRTS § 78 lg 1)

c) Avaliku- ja äritoimikuga on tehniliste võimaluste olemasolu korral võimalik tutvuda veebilehe ariregister.rik.ee kaudu (kodukorra § 66 lg 1). Tehniliste võimaluste olemasolu korral avatakse kohtule, notarile, kohtutäiturile, pankrotihaldurile, ajutisele pankrotihaldurile ja pädevale asutusele tutvumist võimaldavad veebiteenused (kodukorra § 66 lg 3). Sel juhul saavadki nad andmetega üksnes sellisel viisil tutvuda (kodukorra § 66 lg 4). Notarid tutvuvad nende nimetatud dokumentidega notarite elektroonilise infosüsteemi (*e-notar*) vahendusel (kodukorra § 66 lg 3¹).

d) Igaüks võib kodukorra § 68 lg 1 järgi notaribüroost tellida registrikaardi, hooneühistu liikmete nimekirja ning äri- ja avaliku toimiku dokumentide ära kirju ja väljatrükke. Notari vahendusel andmetega tutvumist reguleeritakse detailsemalt notariaadimäärustiku §-des 36¹-36⁴. Igaüks võib ÄS § 28 lg 4, MTÜS § 77 lg 2, kodukorra § 72 lg 1 ja notariaadimäärustiku § 15 järgi tellida notarilt tõendi selle kohta, et teatud kannet registris ei ole või et teatud kannet ei ole muudetud (registriseisu tõendi).

Üldse näib õigusaktide loogika olevat selline, et registripidamise koht füüsilise kaotamise järel peaksid notaribürood olema need, kes inimestele vahendavad registriinfot, kui need ei saa seda ise infosüsteemist.

e) Justiitsministri 27.12.2000 määruse nr 78 „Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine“ § 6 järgi väljastab RIK teabesüsteemist teavet nii ühekordse teabenõude kui lepingu alusel. Riigiasutustel on kohustus kasutada elektroonilisi registriandmeid ja mitte nõuda nende esitamist isikutelt, sõlmides RIK-ga andmete kasutamiseks vastava kokkulepe (ÄS § 541 lg 1¹; Vabariigi Valitsuse 01.01.2005 määrus „Riigiasutustele äriregistri ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri arvutivõrgu kasutamise kohustuse kehtestamine“ § 2).

Teiste andmekogude pidajad, muud asutused ja kolmandad isikud kasutavad arvutivõrgu kaudu äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertsandiregistri andmeid RIK-i teabesüsteemi kaudu (kodukorra § 252).

f) Registritoimikuga võivad kodukorra § 61 lg 2 ja § 68 lg 2 järgi osakonna vahendusel e-posti teel tutvuda või notaribüroost ära kirja või väljatrüki tellida pädev riigiasutus, muu hulgas kohus menetluses, kohtutäitur, pankrotihaldur ja ajutine pankrotihaldur; notaribüroos võib registritoimikuga tutvuda isik, kellel on notar selleks tuvastanud õigustatud huvi, notari keeldumise peale saab omakorda kaevata kohtule.

g) Justiitsministri 05.01.2017 määruse nr 2 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord“ § 8 järgi on registriandmed ja -dokumendid avalikud ja tasuta kättesaadavad ning nendega on võimalik tutvuda äriregistri veebilehe kaudu. Registriandmete kinnitatud väljatrükk väljastatakse määruse § 9 järgi notaribüroos. Registris säilitatakse määruse § 10 järgi alaliselt digitaalselt kõik asutuse registreerimiseks, registrisse kantud andmete muutmiseks ja tegevuse lõpetanud asutuse andmete registri arhiivi kandmise aluseks olevad dokumendid; registris ei säilitata asutuse moodustamise ega lõpetamise õigusakte.

4.8.15.1.2 Teema käsitus ajalooliselt

Tehnoloogia areng on teinud võimalikuks registri igal hetkel kättesaadavuse interneti vahendusel ja lisaks ka lisadokumentide ja –andmete kättesaadavuse. Selliselt on registriandmete reaalne avalikkuseni jõudmine kordades paranenud.

4.8.15.1.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

4.8.15.1.3.1 Direktiiv 2017/1132/EL

a) Direktiivi 2017/1132/EL art-te 14 ja 15 järgi tuleb tagada Eesti osaühingute ja aktsiaseltside asutamisdokumentide, esindusõiguslike isikute, kapitali, raamatupidamisaruannete ja lõpetamise avalikustamine registris. Art-tes 29-43 reguleeritakse teises riigis tegutseva ühingu filiaali tegevuse registris avalikustamist.

b) Direktiivi art 16 lg 3 järgi peab registriinfo olema kättesaadav elektrooniliselt. Direktiivi art 16 lg 4 järgi võib dokumentide koopiaid taotleja ja neid saada avaldaja valikul nii paberil kui elektrooniliselt, kusjuures paberkoopiaid tõestatakse, v.a kui taotleja seda ei soovi. Need andmed kuuluvad art 16 lg 5 järgi avalikustamisele ametlikus väljaandes või võrdselt tõhusate meetmetega, mis peavad sisaldama vähemalt süsteemi kasutamist, mis võimaldab juurdepääsu avaldatud teabele ajalisel järjestuses keskse teabeportaali kaudu. Direktiivi art 16 lg 7 järgi võtavad liikmesriigid vajalikke meetmeid vältimaks lahknevusi lg 5 kohaselt avaldatu ja registris või toimikus sisalduva vahel.

c) Direktiivi art-s 14 nimetatud dokumentide ja andmete elektroonilised koopiaid tehakse art 18 lg 1 järgi samuti registrite sidestamise süsteemi kaudu avalikkusele kättesaadavaks. Art 19 lg 2 järgi tagavad liikmesriigid, et registrite sidestamise süsteemi kaudu on tasuta kättesaadavad äriühingu nimi ja õiguslik vorm, äriühingu registrijärgne asukoht ja liikmesriik ning äriühingu registrinumber.

d) Äriühingu register teeb direktiivi art 20 lg 1 järgi registrite sidestamise süsteemi kaudu viivitamata kättesaadavaks teabe äriühingu likvideerimis- või maksejõuetusmenetluse algatamise ja lõpetamise kohta ning äriühingu registrist kustutamise kohta, kui see toob äriühingu registrijärgses liikmesriigis kaasa õiguslikke tagajärgi. Filiaali register tagab art 20 lg 2 järgi selle teabe viivitamatu kättesaamise registrite sidestamise süsteemi kaudu. Art 20 järgne teabevahetus on art 20 lg 3 järgi registrite jaoks tasuta.

e) Direktiivi art 21 reguleerib avalikustamisele kuuluvate dokumentide ja andmete avalikustamise keele ja tõlgetega seonduvat. Art 21 lg 1 järgi koostatakse ja esitatakse art 14 kohaselt avalikustamisele kuuluvad dokumendid ja andmed koostatakse ja esitatakse liikmesriigis kehtivate keelenormide kohaselt ühes lubatud keeles, milles toimik. Art 21 lg 2 järgi lubavad liikmesriigid avaldada art-s 14 nimetatud dokumente ja andmeid art 16 kohaselt vabatahtlikult mis tahes muus liidu ametlikus keeles, võides sätestada, et selliste dokumentide ja andmete tõlge peab olema kinnitatud; liikmesriigid võtavad vajalikke meetmeid, et lihtsustada kolmandate isikute juurdepääsu vabatahtlikult avaldatud tõlgetele. Lisaks võivad liikmesriigid art 21 lg 3 järgi lubada kõnealuseid dokumente ja andmeid art 16 kohaselt avaldada mis tahes muus keeles, võides sätestada, et selliste dokumentide ja andmete tõlge peab olema kinnitatud.

Lahknevuse korral registri ametlikus keeles avalikustatud dokumentide või andmete ning vabatahtlikult avaldatud tõlke vahel ei või art 21 lg 4 järgi viimasele tugineda kolmanda isiku vastu; kolmas isik võib siiski vabatahtlikult avaldatud tõlgetele tugineda, välja arvatud juhul, kui äriühing tõendab, et kolmas isik oli kohustuslikus korras avalikustatud versioonist teadlik.

f) Art-d 22 - 25 näevad ette EL äriregistrite sidestamise süsteemi ja keskse platvormi loomise. Art 26 näeb ette äriühingute ametlikel dokumentidel ja veebisaidil registriandmete kajastamise.

4.8.15.1.3.2 Muud direktiivid

a) Direktiivi 2009/102/EÜ art 3 järgi tuleb registrisüsteemis avalikustada äriühingu osaluse kuulumine ühele isikule.

b) Rahapesu tõkestamise direktiivi **2015/849** art 30 lg 1 järgi tagavad liikmesriigid, et nende territooriumil registreeritud äriühingud või muud õiguslikud üksused peavad koguma ja hoidma asjakohast, täpset ja ajakohastatud teavet oma tegelikult kasu saavate omanike kohta, mis hõlmab ka kasu saamisega seotud huvi üksikasju. Direktiivi art 30 lg 3 järgi tuleb seda teavet hoida iga liikmesriigi keskregistris, näiteks äriregistris, äriühingute registris või avalikus registris. Direktiivi art 30 lg 4 järgi peab see teave olema piisav, täpne ja ajakohastatud.

Direktiivi art 30 lg 5 järgi peab see teave olema kättesaadav pädevatele asutustele ja rahapesu andmebüroodele piiranguteta, kohustatud isikutele, kui klientide suhtes rakendatakse hoolsusmeetmeid kooskõlas direktiivi II peatükiga ning kõigile isikutele ja organisatsioonidele, kes suudavad tõendada õigustatud huvi (neile tuleb anda juurdepääs vähemalt tegelikult kasu saava omaniku nime, sünnikuu ja -aasta, kodakondsuse, elukohariigi ning kasu saamisega seotud huvi laadi ja ulatuse andmetele). Sama sätte nõuab, et juurdepääs tegelikult kasu saavat omanikku käsitlevale teabele peab olema kooskõlas andmekaitse normidega ning selle suhtes võidakse kohaldada veebipõhise registreerimise ja tasu maksmise kohustust, kuid teabele ligipääsu eest nõutavad lõivud ei ületa teabele ligipääsu lubamise halduskulusid.

Direktiivi art 30 lg 6 järgi tagab keskregister, et pädevad asutused ja rahapesu andmebürood omavad õigeaegset ja piiranguteta juurdepääsu, ning et asjaomast isikut või üksust ei teavitata, samuti peab keskregister võimaldama õigeaegse juurdepääsu kohustatud isikutele, kui nad rakendavad kliendi suhtes hoolsusmeetmeid. Direktiivi art 30 lg 9 järgi võivad liikmesriigid üksikjuhtumipõhiselt erandkorras kehtestada erandi seoses juurdepääsuga tegelikult kasu saavat omanikku käsitlevale teabele (või osale sellest), kui sellise juurdepääsu tulemusel tekiks tegelikult kasu saava omaniku suhtes kelmuse, inimröövi, väljapressimise, vägivalda või ähvardamise oht või kui tegelikult kasu saav omanik on alaealine või muul viisil teovõimetu.

4.8.15.1.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.15.1.4.1 Saksamaa

a) Saksamaal on neli eraldi ühingute registrit:

- äriregister (*Handelsregister*) äriühingutele ja füüsilisest isikust ettevõtjatele;
- partnerlusühingute register (*Partnerschaftsregister*);
- tulundusühinguregister (*Genossenschaftsregister*);
- liitude register (*Vereinsregister*).

Justiits- ja tarbijakaitseministeerium peab lisaks elektroonilist ettevõtteregestrit (*Unternehmensregister*), kus interneti kaudu kajastatakse nii äriregistri, ühisturegistri kui partnerlusühingute registri andmeid, kui ka aruandeid, aktsionäride teateid jms (HGB § 8b). Selle registri pidamise võib anda üle eraõiguslikule juriidilisele isikule (HGB § 9a). Detailsemalt reguleeritakse ettevõtteregestrit URV-s. Äriregistri kanded ja esitatud dokumendid tehakse teatavaks ka piiriüleselt Euroopa Justiitsportaali vahendusel (HGB § 9b).

b) Registrid, sh ettevõtteregestrit on avalikud ja elektroonilise süsteemi kaudu tutvutavad (HGB § 9, BGB § 79). Liidumaad määravad HGB § 9 lg 1 teise lause ja § 10 järgi infosüsteemi, mille kaudu registrikanded avalikustatakse ja andmed on kättesaadavad.

Kui dokumendid on vaid paber kandjal, võib nende elektroonilist edastamist nõuda üksnes juhul, kui tegu on vähem kui kümme aastat enne taotluse esitamist äriregistrile esitataud dokumendiga (HGB § 9 lg 2). Avalduse alusel tõestab kohus elektrooniliselt edastatud andmete ja dokumentide vastavuse registriandmetele (HGB § 9 lg 3). Kannetest ja esitatud dokumentidest võib nõuda väljatrukke ning

paberkandjal esitataud dokumentidest ärakirju, soovi korral ka nende tõestamist (HGB § 9 lg 4; BGB § 79 lg 1). Taotlusel annab kohus tõendi, et kandeseme suhtes ei ole muid kandeid või et teatud kannet ei ole tehtud (HGB § 9 lg 5; FamFG § 386).

c) Üldised andmed on interneti kaudu tasuta kättesaadavad, täpsemate päringute eest tuleb maksta. HRV § 10 (ja ka VRV §-d 16, 17, 31 ja 32, URV §-d 13 - 17) reguleerivad kohapealset tutvumist registri ja dokumentidega. HRV § 7 järgi on äriregister elektrooniline ning § 47jj antakse elektroonilise äriregistri pidamise täpsemad reeglid. Liiduregister on reguleeritud aga nii paberkandjal kui elektroonilisena (VRV §-d 2, 18-36).

d) Kanne registrisse jõustub, kui see on salvestatud selleks ettenähtud andmebaasi ja seda saab püsivalt sisuliselt muutmata ja loetavas vormis taasesitada (HGB § 8a lg 1). Kanded avaldatakse elektroonilises infosüsteemis (HGB § 10). Ka liitude andmed tuleb infosüsteemis avalikult teatavaks teha (BGB § 66).

e) HGB § 11 lg 1 võidakse äriregistrile esitatud dokumendid kui kande sisu aeditada lisaks igas EL ametlikus keeles, viidates tõlkele. Tõlke kõrvalekaldumisel originaalist ei saa esitatud tõlkele kolmandate isikute suhtes tugineda; kolmas isik võib siiski tõlkele tugineda, v.a kui sissekantu tõendab, et kolmandale isikule oli originaaltekst teada.

f) HGB § 32 lg 1 näeb ette pankroti väljakuulutamise jm pankrotimenetlusega seotud andmete registrisse kandmise (sarnaselt liitude kohta BGB § 75 järgi). HGB § 32 lg 2 järgi ei neid kandeid aga ei avalikustata.

g) Partnerlusühingute registrile kui ka tulundusühisturegistrile kohaldatakse põhiosas äriregistri avalikustamise sätteid (PartGG § 5 lg 2; GenG § 156; PRV § 7).

4.8.15.1.5 Austria

a) Äriregister koosneb FBG § 1 lg 1 järgi pearaamatust (*Hauptbuch*) ja toimikust (*Urkundensammlung*). Registrit peetakse elektrooniliselt, tehnilised nõuded kehtestab justiitsminister (FBG §-d 28 ja 29). Dokumendid võib esitada ka muus EL liikmesriigi keeles tõestatud tõlkega (FBG § 12 lg 2).

b) UGB § 9 lg-te 1 ja 2 järgi võib äriregistri pearaamatu ja toimikuga tutvuda igaüks ja taotleda kannetest väljatrükke. Registriga ja dokumentidega tutvumine käib väljatrükkide vahendusel, tehniliste võimaluste olemasolul tagatakse tutvumine päringute tegemisega abil, sh notarite juures (FBG §-d 33 – 35). FBG § 36 lubab nõuda registriga tutvumise kulude hüvitamist. Andmeid avalikustatakse ka Euroopa justiitsportaali kaudu (FBG § 37).

c) UGB § 10 järgi tehakse kanded avalikult teatavaks *Ediktsdatei's* ja väljaandes „*Amtsblatt zur Wiener Zeitung*“. Kannetest tuleb teavitada maksuametit, osadest ka muid riigiasutusi (FBG § 22).

d) VerG § 17 järgi on kohalik liiduregister avalik osaliselt, põhiandmete osas, MTÜ saab taotleda ka andmete väljaandmise blokeerimist. VerG § 18 järgi peab siseminister tsentraalset elektroonilist liiduregistrit (ZVR), millele kohalikud registripidajad oma andmed esitavad. Ka ZVR on VerG § 19 järgi osaliselt avalik.

e) BStFG § 22 lg 1 järgi peab siseminister sihtasutust ja fondide registrit. Andmed on identifitseerimisel avalikult kättesaadavad (BStFG § 22 l).

4.8.15.1.6 Šveits

a) OR art 929a volitab pidama elektroonilist äriregistrit. HRegV art 6 järgi koosneb äriregister elektroonilisest pävaraamatust (Tagesregister), elektroonilisest põhiregistrist (Hauptregister), kandeavaldustest ja dokumentidest.

HRegV art-d 12b-12e reguleerivad elektroonilist asjaajamist registriga, art-d 116 - 122 kannetega seonduvaid tehnilisi üksikasju ning art 169 registri elektroonilise süsteemi nõuded turvalisuseks jm.

b) OR art 930 ja HRegV art 10 järgi on põhiregister, avaldused ja esitatud dokumendid avalikud, päevaraamatu kanded on avalikud EHRA loal; avalikud ei ole kandega seotud kirjavahetus. HRegV art 11 reguleerib registriga tutvumist ja väljavõtete saamist. HRegV art 12 järgi võimaldavad kantonid põhiregistri kannetele elektroonilist tasuta juurdepääsu interneti vahendusel. HRegV art 12 lg 2 järgi loetakse erinevuse korral õigeks registrikanded. EHRA keskregistri andmed on HRegV art 14 järgi elektrooniliselt päringuga tasuta kättesaadavad.

c) Kanded avalikustatakse OR art 931 järgi „Schweizerische Handelsamtsblatt’s“.

4.8.15.1.7 Muud riigid

Äriregistri andmed on avalikult kättesaadavad kõigis võrreldud riikides, enamasti ka interneti vahendusel. Lisaks on ette nähtud andmete avaldamine ametlikes väljaannetes nt Rootsisis, Lätis ja Luksemburgis.

4.8.15.1.8 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Elektroonilise registri puhul, mille andmeid avaldatakse omakorda infosüsteemis koos registrivälise andmetega, on registri ning toimikute eristamine tinglik. Pealegi on olemas ka registri- ja toimikuteväliseid andmeid ja dokumente nagu nt majandusaasta aruanne (kodukorra § 215 lg 2, § 216 lg 2, § 217 lg 2, § 217¹ lg 2). Sellised on ka andmed ärikeeldude, ettevõtluskeeldude, hooneühistute ja erakondade liikmete nimekirjade kohta (ÄS § 69¹, HÜS § 6, EKS § 8¹ lg 5), aga ka tegelike kasusaajate andmed (RTRTS § 78 lg 1).

Jaotus registriks ja toimikuteks on pärit ajast, kui register ja lisadokumendid olid õiguslikult siduvalt peetud paberil või seejärel oli register elektrooniline ja lisadokumendid füüsilistes toimikutes. Sellist eristamist ei ole ka EL direktiivis 2017/1132 ega ole nii selgelt ka nt Austrias, kus kõik andmed kantakse äriregistrisse. Seega võiks kaaluda registri ja registrivälise andmete ja dokumentide käsitlemist sama registri (andmebaasi) raames, loobudes toimikutest eraldi ühikutena ning eristades vajadusel andmeid õigusliku tähenduse järgi, mh deklaratiivseid, konstitutiivseid ja informatiivseid andmeid.

b) Kaaluda võiks ka registritoimikus olevate andmete ja dokumentide eraldi n.ö salastatuse vajalikkust. Kandeavaldused ja lõivu maksmise tõendid jne ei vääri salastatust pigem. Küll võiks selline info registri kasutajat üle küllastada ja koormata. Seetõttu peaks see olema kättesaadav eraldi linkina vms viisil. Kui siiski on andmeid, mida tingimata peab salajas hoida (nt usulise ühenduse liikmed), tuleks need infosüsteemis vastavalt konfidentsiaalseks tunnistada ja neile ligipääsu piirata.

c) Kaaluda võiks ka õiguslikult RIK keskandmebaasi tunnustamist ühtse registrina, st äriregistrina või juriidiliste isikute registrina. Praegune mitme erineva andmekogu eristamine on praktikas segadusttekitav ja võib andmete erisusel tekitada ka õiguslikke probleeme. Kuigi sarnaselt on andmebaase ühendanud informatiivse elektroonilise andmebaasiga ka Saksamaal ja Šveitsis, siis nt Austrias ongi see andmebaas ühtne äriregister. Koondades äriregistri ja MSR-i, võiks ka meil sarnaselt teha. Praegune korraldus on pigem ajalooliselt tingitud. RIK roll tulekski taandada tehniliseks teenindajaks, registripidajaks oleks ikka ka reaalsuses kohus. Kommertspandiregistrist võiks aga kujundada eraldi andmebaasi pandiregistrina.

d) ÄS § 27 ei kajasta päris õigesti direktiivi 2017/1132/EL art 21 lg-te 2 ja 3 mõtet. Nimelt kohustab see säte lubama avaldada registris ühingu soovil dokumente ja andmeid lisaks mõnes muus EL liikmesriigi keeles ja kohustab lihtsustama kolmandate isikute juurdepääsu vabatahtlikult avaldatud tõlgetele. Lisaks võivad liikmesriigid art 21 lg 3 järgi lubada kõnealuseid dokumente ja andmeid art 16 kohaselt avaldada mis tahes muus keeles, võides sätestada, et selliste dokumentide ja andmete tõlge peab olema kinnitatud. Sarnane regulatsioon on ette nähtud ka Saksa HGB § 11 lg 1.

Eesti seadus näeb ette võimaluse esitada võõrkeelsed dokumendid eestikeelse tõlkega, kuid mitte võimalust esitada eestikeelsed dokumendid koos võõrkeelse tõlkega ega võõrkeelsete andmete ja dokumentide avalikustamist.

Soov pidada registrit aga sootuks võõrkeelsena, küllap ingliskeelsena takerduks juba PS § 52 lg 1, mille järgi riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asjaajamisekeel on eesti keel. Siiski tõlgitud andmete õiguslikult mittesiduvalt mitmes keeles esitamiseks ei ole takistust (kui on selge, et autentne on vaid eestikeelne register) ja see lihtsustaks ka välismaalastel registri kasutamist.

e) Küsimuse võib püstitada, kas olukorras, kus registri väljatrükke ja ära kirju saab vaid notaritelt on kooskõlas direktiivi 2017/1132/EL art 16 nõuetega dokumentide koopiate saamisest ka soovi korral paber kandjal, kuid vast ei ole siiski probleemi.

f) Samuti tekitab kõhklusi, kas see, et äriregistri andmeid eraldi ametlikes väljaannetes ei avalikustata (erinevalt mitmetest võrreldud riikidest) vastab direktiivi 2017/1132/EL art 16 lg-le 5, kuid vast saab olemasolevat infosüsteemi pidada võrdselt tõhusateks meetmeteks, mis peavad sisaldama vähemalt süsteemi kasutamist, mis võimaldab juurdepääsu avaldatud teabele ajalisel järjestuses keske teabeportaali kaudu direktiivi viidatud sätte tähenduses. ÄS § 68 lg 2, mis seonb kande õiguslikud tagajärjed üldkasutatavas arvutivõrdus avaldamisega, on vast piisav.

g) Pankrotikannete kajastamine registrikannetega ja sama õigusliku jõuga võib tekitada küsimusi, kuna kande jõustumine toimub registri väliselt pigem. Ka direktiivi 2017/1132/EL art 20 järgi avalikustatakse selline info, ilma et sellele laieneks art 16 järgne õiguslik jõud.

h) Direktiivi 2017/1132/EL art-d 22-25 näevad ette EL äriregistrite sidestamise süsteemi ja keske platvormi loomise. Saksamaal ja Austrias on sidestamise kohta ka mahukad siseriiklikud normid, mida meil ei ole (HGB § 9b; FBG § 37). Kuna direktiiv otsekohaldatav ei ole, tuleks ilmselt kaaluda sarnaste sätete kehtestamist.

i) Omapärane on Austria VerG § 17, mis võimaldab MTÜ-l enda kohta andmete blokeerimist registris, mille kohta tehtaks registrisse ka märke. Kui küsimus on isikuandmete salastamises nt MTÜ liikmeskonna kohta, ei saa välistada sellise reegli mõistlikkust mingis olukorras.

j) Küsitav on tegelike kasusaajate piiramatult avalikustamine infosüsteemis RahaPTS § 78 lg 1 järgi, kui direktiivi 2015/849 art 30 lg 5 näeb ette andmete kättesaadavuse vaid õigustatud huvi korral. Ka sisuliselt ei tohiks olla üldist huvi nende andmete kättesaamise vastu, iseäranis nt sihtasutuste puhul. Kaaluda tuleks info avalikustamise piiramist õigustatud huviga.

4.8.15.1.9 Järeldused ja ettepanekud

Suuri õiguslikke probleeme andmete avalikkuses ja registri tehnilises toimimises iseenesest ei ole.

Siiski võiks kaaluda järgmisi ettepanekuid:

- Loobuda toimetustest eraldi ühikutena ning eristades registriandmeid ja registriväliseid andmeid ning registriandmeid õigusliku tähenduse järgi, mh deklaratiivseid, konstitutiivseid ja informatiivseid andmeid.
- Kaaluda registritoimikus olevate andmete ja dokumentide eraldi n.ö salastatuse vajalikkust, piirates infosüsteemis tööpoolest konfidentsiaalsete andmete ligipääsu ja täpsustades ligipääsu korda.
- Tunnustada õiguslikult RIK keskandmebaasi ühtse registrina, st äriregistrina või juriidiliste isikute registrina, taandades RIK-i tehniliseks teenindajaks, registripidajaks oleks ikka ka reaalsuses kohus.
- ÄS § 27 tuleks täiendada direktiivi 2017/1132/EL art 21 lg 2 (ja ehk ka lg 3) nõudel võimalusega avaldada registris ühingu soovil dokumente ja andmeid lisaks eesti keelele mõnes muus EL liikmesriigi keeles. Arendada registriandmete mittesiduvate tõlgete kättesaadavuse võimekust.

- Kaaluda pankrotikannete kajastamist registrivälise andmetena või vähemasti täpsustada nende õigusliku jõuga seonduvat.
- Kaaluda direktiivi 2017/1132/EL art-te 22-25 alusel reeglite kehtestamist EL äriregistrite sidestamise süsteemi ja keskse platvormi loomise kohta (nagu Saksamaal HGB § 9b ja Austrias FBG § 37).
- Kaaluda Austria VerG § 17 sarnast sätet, mis võimaldab MTÜ-l enda kohta andmete blokeerimist registris, mille kohta tehtaks registrisse ka märke.

Kaaluda tegelike kasusaajate piiramatut avalikustamise äramuutmist infosüsteemis RahaPTS § 78 lg 1 järgi, andes juurdepääsu vaid õigustatud huvi olemasolul.

4.8.15.2 Avaliku teabe käsitlemine ja isikuandmete kaitse registrimenetluses

4.8.15.2.1 Eesti õigus

4.8.15.2.1.1 Põhiseaduslikud alused

Äriregistris ja MSR-s avaldatakse mitmesugust infot füüsiliste isikute isikuandmete kohta, mille puhul tuleb arvestada ka mitmete PS nõuetega. Nii tuleb tagada isikute perekonna- ja eraelu puutumatus (PS § 26), südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus ning kirikutesse ja usuühingutesse kuulumise vabadus (PS § 40 lg-d 1 ja 2). PS § 42 järgi ei tohi aga riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud Eesti kodaniku vaba tahte vastaselt koguda ega talletada andmeid tema veendumuste kohta.

4.8.15.2.1.2 Regulatsioon kehtivas õiguses

4.8.15.2.1.2.1 AvTS

a) Ebaselge on kohtulikele registritele **avaliku teabe seaduse** kohaldamise ulatus. Iseenesest viitab selle kohaldamisele erisätetega välistamata ulatuses nii TsMS § 592 lg 2 kui äriregistri osas ÄS § 22 lg 6. Eriregulatsioonil on prioriteet ka AvTS § 2 lg 2 p 4 järgi. Selge on, et registrimenetlusele ei kehti HMS, millele viitab AvTS § 2 lg 3. Register ja infosüsteem on aga andmekogud AvTS § 43¹ mõttes. Registrile sisuliselt ei kohaldu AvTS § 43⁸ avalikkuse kohta, kuna see on erisätetega ammendavalt reguleeritud.

b) Ka on vähemasti äriregistrile ÄS §-ga 22¹ määratud nii vastutav kui volitatud töötaja AvTS § 43⁴ mõttes, olgugi et selle praktiline tähendus jääb ebaselgeks. Praktiliselt kogu registripidamisega seonduv on aga reguleeritud erisätetega.

Andmekogu vastutav töötaja (haldaja) on AvTS § 43⁴ lg 1 järgi riigi- või kohaliku omavalitsuse asutus, muu avalik-õiguslik juriidiline isik või avalikke ülesandeid täitev eraõiguslik isik, kes korraldab andmekogu kasutusele võtmist, teenuste ja andmete haldamist ning vastutab andmekogu haldamise seaduslikkuse ja andmekogu arendamise eest. Andmekogu vastutav töötaja võib AvTS § 43⁴ lg 2 järgi volitada andmete töötlemise ja andmekogu majutamise teisele riigi- või kohaliku omavalitsuse asutusele, avalik-õiguslikule juriidilisele isikule või hanke- või halduslepingu alusel eraõiguslikule isikule vastutava töötaja poolt ettenähtud ulatuses. Volitatud töötaja on AvTS § 43⁴ lg 3 järgi kohustatud täitma vastutava töötaja juhiseid andmete töötlemisel ja andmekogu majutamisel ning tagama andmekogu turvalisuse.

Kõige ebamäärasem on Andmekaitse Inspektsiooni ja Riigi Infosüsteemi Ameti järelevalvepädevus kohtulike registrite pidaja üle AvTS §-de 44 – 53¹ tähenduses. Kohtuliku registri kohtusüsteemiga liidetuse eripära ja eriregulatsiooni tihedust arvestades tuleb sellist pädevust pigem eitada või lugeda minimaalseks ja piirduda tehniliste ja organisatsiooniliste küsimustega.

4.8.15.2.1.2.2 Isikuandmete kaitse

a) ÄS § 28 sätestab äriregistri avalikkuse põhimõtte, st kõik isikud saavad tutvuda kannetega ning äritoimiku andmetega (veebilehe kaudu või notaribüroos), registritoimiku andmetega saavad tutvuda

pädevad riigiasutused, muud isikud aga õigustatud huvi olemasolul. sama kehtib MSR-i kohta MTÜS § 77 järgi.

Kättesaadavad on mh füüsiliste isikute (juhatuse liikmed) isikukoodid kui elukohad, välismaalastel ka aadressid. Ka on lisaks esindusõiguslikele isikutele kättesaadavad andmed ka nõukogude liikmete ning osanike kui vähemasti osalt ka aktsionäride ja MTÜ-de liikmete kohta nagu nt erakonna, ametiühingu või hooneühistu liikmed.

b) Ebaselge on registrile **isikuandmete kaitse seaduse** kohaldatavus. Isikuandmete töötlemise põhimõtted peaksid kohaldatavad olema, kuivõrd seadus otse mingite andmete avaldamist mingil kindlal viisil ei nõua (IKS §-d 5 ja 6). ÄS, MTÜS jms seaduste ja registriosakonna kodukorra erireeglid andmete töötlemiseks peaksid olema pigem ammendavad. Ka IKS § 2 lg 2 järgi kohaldatakse IKS-i kohtumenetlusele menetlusseadustikes sätestatud erisustega. Seega vähemasti jooksva menetlusega seoses ei tohiks küsimusi tekkida. Küll aga registrikannete jm andmete avalikkuse teema ei ole pigem kohtumenetlusest hõlmatud ja tuleb sellega arvestada.

c) Registriandmetes kajastub isikuandmeid (IKS § 4 lg 1) kui ka delikaatseid isikuandmeid (IKS § 4 lg 2), mh poliitilisi ja usulisi vaateid kui ametiühingu liikmesust kajastavaid andmeid (andmed erakondade, ametiühingute kui usuliste ühenduste liikmete kohta.

Piiratud on vaid ligipääs usuliste ühenduste liikmete andmetele, milliseid andmeid hoitakse (kinnises) registritoimikus (KiKoS § 18 lg 1¹, § 29¹). Andmekaitse on selles vallas arendatud äärmuseni, kuna KiKoS § 15 lg 4 järgi ei pea usuline ühendus esitama nt juhatuse liikmete andmete muutmiseks liikmete koosoleku protokollid. Andmekaitse piiranguna saab käsitada ka EKS § 8¹ lg 5, mille järgi erakondade liikmete nimekirjade ja muudatuste MSR-i veebipäringusüsteemis avalikustades avalikustatakse isikukoodi asemel isiku sünniaeg.

d) Registrisüsteemis andmete avalikustamise ja muutmise näol on tegu isikuandmete töötlemisega IKS § 5 mõttes, mille puhul tuleks ka järgida IKS § 6 põhimõtteid ja § 24 nõudeid. Samas on registripidajal kaalutusruumi andmete töötlemisel suht vähe, kuna andmete avalikustamise ulatus ja kord on seadusega jm õigusaktidega detailselt ette kirjutatud. Töötlemise turvameetmeid IKS § 25 mõttes ja nõudeid andmeid töötlevatele isikutele IKS § 26 mõttes tuleks siiski rakendada.

Registriosakonna kodukorra §-des 237-242 ongi ette nähtud andmekaitse nõudeid registri infosüsteemile. Kodukorra § 237 järgi kohaldatakse infosüsteemi kasutamisele Justiitsministeeriumi infotehnoloogia valdkonna planeerimise ja juhtimise korda. Kodukorra §-s 238 on reguleeritud süsteemi kasutajaõiguste andmist ja infosüsteemi sisenemist, §-d 239-241 näevad ette süsteemi kasutaja andmekaitsekohustused ning § 242 annab registriosakonna juhatajale õiguse kehtestada vajadusel arvutiandmete kaitse organisatsioonilised lisanõuded.

e) Küsitav on ja pigem eitada või vähemasti minimaalsena tuleks näha Andmekaitse Inspeksiooni järelevalve- ja karistuspädevust (IKS §-d 32 - 44) ka IKS täitmise üle, tulenevalt registrimenetluse kohtulikust iseloomust ja andmetöötlemise toimumisest detailselt õigusaktidega määratud raames. Kui üldse, saaks see kõne alla tulla andmebaasi tehnilise turvalisuse tagamata jätmisel või vastutavate isikute nõuetele mittevastamise osas.

f) Põhimõtteliselt ei peaks midagi olulist muutuma ka uue isikuandmete kaitse eelnõu jõustumisel koos EL andmekaitse üldmäärusega. Selle eelnõu³⁵⁹ § 2 p 3 järgi kohaldatakse seadust jätkuvalt kohtumenetlusele menetlusseadustikes sätestatud erisustega. Ka isikuandmete töötlemise mõiste ja sisulised nõuded ei muutu põhimõtteliselt (vt eelnõu § 19). Delikaatsete isikuandmetena nimetatakse § 18 p-s 1 nn eriliiki isikuandmeid, mis jätkuvalt hõlmavad poliitiliste või usuliste vaadete kajastamist kui ka ametiühingusse kuulumist.

³⁵⁹ Kasutatud eelnõud seisuga 6.11.2017; eelnõu ja seletuskiri: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#sEyaWaqd> (5.12.2017).

Eelnõu § 28 näeb ette andmesubjekti õiguse nõuda isikuandmete parandamist ja kustutamist ja § 29 vastutava töötleja kohustuse isikuandmete parandamisest ja kustutamisest teavitama. Eelnõu §-d 32 ja 33 näevad ette isikuandmete vastutava ja volitatud töötleja kohustusi andmete töötlemisel. Eelnõu § 43 näeb ette õiguskaitseasutuste kohustuse määrata andmekaitse spetsialist, millest on vabastatud kohtud õigusemõistmise funktsiooni täites. Eelnõu seletuskirja järgi ei hõlma see registrimenetlust, st selline spetsialist peaks registripidamisse kaasatud olema eelduslikult.

Selgem ei ole ka Andmekaitse Inspektsiooni pädevus järelevalve teostamisel eelnõu § 59 järgi. Vähemasti tehnilistes ja organisatsioonilistes küsimustes ei saa seda ilmselt eitada.

4.8.15.2.2 Teema käsitus ajalooliselt

Isikuandmete kaitse teemat ega andmekogusid reguleerivate üldsätete kohaldamist ei ole varem teravalt püstitatud, küsimused on kerkinud viimasel ajal, seoses EL isikuandmete kaitse õiguse arenemisega.

4.8.15.2.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Andmekaitse on tõstetud olulisele kohale juba EL alusdokumentides.

Nii näeb **ELTL** art 16 lg 1 ette, et igaühel on õigus oma isikuandmete kaitsele ning art 16 lg 2 järgi kehtestavad Euroopa Parlament ja nõukogu eeskirjad füüsiliste isikute kaitse kohta seoses isikuandmete töötlemisega liidu institutsioonides, organites ja asutustes ning liikmesriikides liidu õiguse reguleerimisalasse kuuluva tegevuse puhul, samuti selliste andmete vaba liikumise eeskirjad; nende eeskirjade täitmist kontrollivad sõltumatud asutused.

Ka **EL põhiõiguste hartas** on isikuandmete kaitse esile toodud. Harta art 8 järgi on igaühel õigus oma isikuandmete kaitsele. Samuti tuleb selliseid andmeid tuleb töödelda asjakohaselt ning kindlaksmääratud eesmärkidel ja asjaomase isiku nõusolekul või muul seaduses ettenähtud õiguslikul alusel. Igaühel on õigus tutvuda tema kohta kogutud andmetega ja nõuda nende parandamist. Nende sätete täitmist kontrollib sõltumatu asutus.

b) Ebaselge on, kuivõrd mõjutab registripidamist mahukas ja komplitseeritud 25. maist 2018 jõustuv **EL isikuandmete kaitse üldmäärus (2016/679)**. Määruse art 1 lg 2 järgi kaitstakse määrusega füüsiliste isikute põhiõigusi ja -vabadusi, eriti nende õigust isikuandmete kaitsele. Määruse art-s 2 kohaldamisala kohta igatahes registrimenetlus kui ka kohtumenetlus üldiselt kohaldamisalast välja jäetud ei ole. Määruse kohaldamist kinnitab äriregistrit reguleeriva ja mahukat andmete avalikustamist ettenägeva direktiivi 2017/1132/EL art 161 määruse nr 2016/679 eelkäija, direktiivi 95/46/EÜ järgsete isikuandmete töötlemise nõuete kehtivusest.

Seega peaksid vähemasti üldised isikuandmete töötlemise põhimõtted (määruse art-d 5 ja 6) kohalduma ka registrimenetluses. Ka peaks kohalduma nt määruse art 16 ebaõigete isikuandmete parandamise nõude kohta. Probleem ongi detailsemate nõuete kohaldamine praktikas. Keerulisem võiks olla nt määruse art 16 rakendamise andmete kustutamiseks, mille tähendus on lõppenud („õigus olla unustatud“). Kohaldada peaks saama vähemalt osalt ka määruse IV ptk vastutava ja volitatud töötleja nõuete ja kohustuste kohta. Probleeme võib aga tekitada VI-VIII ptk kohaldamine järelevalveasutuse sekkumis- ja karistusvolist.

MSR-i suhtes võib probleeme tekkida määruse art 9 rakendamisel, mis reguleerib isikuandmete eriliikide töötlemist. Art 9 lg 1 järgi on nimelt keelatud töödelda mh isikuandmeid, millest ilmnevad poliitilised vaated, usulised või filosoofilised veendumused või ametiühingusse kuulumine või andmeid füüsilise isiku seksuaalelu ja seksuaalse sättumuse kohta. Lõikes 2 on seda põhimõtet piiratud ning lit d järgi ei kohaldata lg-t 1 mh, kui andmeid töödeldakse poliitilise, filosoofilise, religioosse või ametiühingulise suunitlusega sihtasutuse, ühenduse või muu mittetulundusühingu õiguspärase tegevuse raames, mille suhtes kohaldatakse vajalikke kaitsemeetmeid, ning tingimusel, et töötlemine käsitleb ainult asjaomase

ühingu liikmeid või endisi liikmeid või isikuid, kes on kõnealuse ühinguga püsivalt seotud tema tegevuse eesmärkide tõttu, ning et isikuandmeid ei avalikustata väljaspool seda ühingut ilma andmesubjekti nõusolekuta.

4.8.15.2.4 Teema käsitus võrdlusriikides

Arvestades teema spetsiifilisust ja EL õiguse uuenemist, ei ole eraldi võrdlust teiste riikide kehtivate normidega selles kontekstis tehtud.

4.8.15.2.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Registri avalikkus ja andmete lihtne kättesaadavus on olnud registrisüsteemi aluseks ja aidanud kaasa tsiviilkäibe edendamisele. Igasugune andmete kättesaadavuse piiramine vajab seetõttu eraldi põhjendust. Samas on selge, et järgida tuleb ka isikuandmekaitse olulisi põhimõtteid, mida saab järeldada lisaks lihtõigusele ka EL alusdokumentidest kui meie oma PS-st. Suurimaks probleemiks ongi avaliku huvi ja isikuandmete kaitse tasakaalu leidmine.

b) Esmalt oleks mõistlik seaduses selgemate normidega reguleerida isikuandmete kaitse ja töötlemise kui ka avaliku teabe seaduse kohaldamise ulatust ja tähendust registrile.

Kuna registriga seonduv on detailselt õigusaktidega reguleeritud, ei tohiks täiendavaks kohaldamiseks palju ruumi jääda. Kui tehniliste andmebaasi turvanõuete ja organisatsiooniliste küsimuste kõrval ka muud rakendusala pole, tuleks vähemasti järelevalveasutuste (Andmekaitse Inspektsioon ja Riigi Infosüsteemi Amet) pädevust kohtuasutuse tegevusse sekkuda selgitada. Ametisse tuleb edaspidi võtta andmekaitse spetsialist.

c) Ebaselge on nii EL andmekaitse üldmääruse kui ka kehtiva IKS ja tulevase isikuandmete kaitse seaduse kohaldamise ulatus registrile. Iseenesest kohaldamises kahtlust ei ole, mida kinnitab ka EL direktiivi 2017/1132 art 161.

Lisaks üldistele andmekaitse nõuetele ja korralduslikele reeglitele tekitab küsimusi konkreetselt määruse art 16 rakendamine andmete kustutamiseks, mille tähendus on lõppenud („õigus olla unustatud“). Vajadus võib olla n.ö kustutatud andmete kättesaadavust piirata seega.

Täiendavaid piiranguid võib vajada ka määruse art 9 rakendamine, mis seab küsimärgi alla eriti erakonnaliikmete nimekirja avaliku pidamise registri juures kui ka ametiühingu liikmesuse andmete kättesaamise registri infosüsteemist. Usuliste ühenduste liikmesusega seonduvad andmed on juba varjatud. Üheks variandiks võiks ehk olla juba pakutud Austria VerG § 17 sarnane säte, mis võimaldab MTÜ-l enda kohta andmete avalikustamise blokeerimist registris, mille kohta tehtaks registrisse ka märke. MSR-le ei kohaldu ka EL direktiiv 2017/1132, mis õigustab andmete avalikustamist üksnes osatühingute ja aktsiaseltside suhtes.

d) Küsitav on tegelike kasusaajate piiramatu avalikustamine infosüsteemis RahaPTS § 78 lg 1 järgi, kui direktiivi 2015/849 art 30 lg 5 näeb ette andmete kättesaadavuse vaid õigustatud huvi korral. Ka sisuliselt ei tohiks olla üldist huvi nende andmete kättesaamise vastu, iseäranis nt sihtasutuste puhul. Kaaluda tuleks info avalikustamise piiramist õigustatud huviga.

4.8.15.2.6 Järeldused ja ettepanekud

Registri avalikkust ja andmete lihtsat kättesaadavust ei peaks kergekäeliselt piirama ega muutma. Samas tekitab praeguse avatud süsteem küsimusi isikuandmete kaitse piisavuses kui ka õigusaktide omavahelistes suhetes.

Kaalumiseks tehakse järgmised ettepanekud:

- Konkreetsemate sätetega reguleerida registri regulatsioonile täiendavalt isikuandmete kaitse sätete ja AvTS kohaldamise ulatust. Eriti oleks seda vaja teha järelevalveasutuste pädevuse osas kohtuasutuse tegevusse sekkuda.

- Analüüsida täiendavalt EL andmekaitse üldmääruse art 17 rakendamist andmete kustutamiseks, mille tähendus on lõppenud („õigus olla unustatud“) ja kaaluda kustutatud andmete kättesaadavuse piiramist.
- Analüüsida täiendavalt EL andmekaitse üldmääruse art 9 rakendamist. Kaaluda erakonna ja ametiühingu liikmeskonna avalikkusele kättesaadavuse piiramist. Samuti kaaluda juba pakutud Austria VerG § 17 alusel võimaldada MTÜ-l enda kohta andmete avalikustamise blokeerimist registris, mille kohta tehtaks registrisse ka märke.
- Kaaluda tegelike kasusaajate piiramatut avalikustamise äramuutmist infosüsteemis RahaPTS § 78 lg 1 järgi, andes juurdepääsu vaid õigustatud huvi olemasolul.

4.8.16 Registriandmete õiguslik tähendus

4.8.16.1 Eesti õigus

4.8.16.1.1 Registrikannete õiguslik tähendus

a) Äriregistrisse ja MSR-i kantakse ja registripidajale esitatakse väga erinevaid andmeid ja dokumente, osalt registrikannetena, osalt registriväliste andmetena, millega tutvumiseks on kolmandatel isikutel ja avalikkusel laialdased võimalused, mh vahetult infosüsteemi vahendusel internetist.

Nii äriregistri kui MSR-i kannetel võib olla erinev õiguslik tähendus, kanded võivad olla:

- deklaratiivsed – nende õigsusele heauskelt tuginedes võib omandada õigusi ja teisalt neid ka kaotada;
- konstitutiivsed – kannete tegemisega toimub mingi õigusmuudatus;
- informatiivsed – kanded edastavad mingit infot, mis võib olla ka väär ja millele tuginemisega õiguslikke tagajärgi ei kaasne.

Teatud õiguslik tähendus võib omakorda olla ka registrivälistel andmetel, mis reeglina küll vaid informatiivsed.

b) Seadusjärgselt on kannetele antud õiguslik tähendus deklaratiivseks, sisaldades nii negatiivset kui positiivset publitsiteeti.

Äriregistri kui ka MSR-i kanne kehtib ÄS § 34 lg 2 kui ka MTÜS § 80 lg 2 järgi kolmanda isiku suhtes õigena, välja arvatud, kui kolmas isik teadis või pidi teadma, et kanne ei ole õige; kannet ei loeta kehtivaks tehingute suhtes, mis tehakse 15 päeva jooksul pärast kande tegemist, kui kolmas isik tõendab, et ta kande sisu ei teadnud ega pidanudki teadma. Kui registrisse kandmisele kuuluvaid asjaolusid ei ole registrisse kantud, on neil asjaoludel kolmanda isiku suhtes õiguslik tähendus üksnes juhul, kui kolmas isik neist teadis või pidi teadma (ÄS § 34 lg 3; MTÜS § 80 lg 3).³⁶⁰ Esmajoones omab see tähendust esindusõiguslike isikute (juhatuse liikmed) esindusõiguse määramisele tsiviilkäibes, kolmandaks isikuks ei ole nende sätete mõttes registripidaja ise, kes peab kande aluseks olevad asjaolud tuvastama.³⁶¹ Küll võivad kolmandaks isikuks olla mh osaühingu osanikud.³⁶²

c) Kandel on ÄS § 34 2. ja 3. lõikes sätestatud õiguslik tähendus ÄS § 68 lg 2 järgi hetkest, mil üldkasutatavas arvutivõrgus on avaldatud viide kande tegemise kohta. ÄS § 68 lg 1 järgi on elektrooniliselt peetava äriregistri kanne on tehtud, kui see on salvestatud äriregistri kannetele määratud andmebaasi. MTÜS § 76 järgi kohaldub ÄS § 68 ka MSR-i suhtes. Registriosakonna kodukorra § 208 lg-s 1 on omakorda täpsustatud, et registrikandel on kolmandate isikute suhtes avalik usaldatavus hetkest, mil RIK on Internetis oma kodulehel rubriigis „Menetlusteave“ teinud kättesaadavaks andmed avalduse esitamise aja ning kande liigi ja kande tegemise aja kohta.

³⁶⁰ Vt ÄS § 34 ja äriregistri õigusliku tähenduse kohta lähemalt Kama, P. Valduse ja kohtuliku registri kande publitsiteet Eesti eraõiguses, doktoritöö, Tartu 2016, lk 104-125.

³⁶¹ Vt ka nt RKTkm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p 15.

³⁶² Vt ka RKTko 05.01.2011, 3-2-1-116-10, p 27.

Sisutuks on registrimenetluse elektrooniliseks viimise tõttu ajas muutunud ÄS § 34 lg 1 ja MTÜS § 80 lg 1, mille järgi äriregistri ja MSR-i kanne jõustub, kui kandele on alla kirjutatud kandemääruse täitnud isik ja kande otsustamiseks pädev isik.

d) Osa registrikandeid on seaduse järgi konstitutiivseid, st erinevalt üldregulatsioonist on alates kandest neile antud õiguslik tähendus:

- Eraõigusliku juriidilise isiku õigusvõime tekib registrisse kandmisest ja lõpeb registrist kustutamisega (TsÜS § 26 lg 2, § 45 lg 2; ÄS § 3 lg 2; MTÜS § 2 lg 1; SAS § 1 lg 2; KiKoS § 5 lg 4)³⁶³.
- Eraõigusliku juriidilise isiku põhikirja muutmine jõustub registrisse kandmisega (ÄS § 175 lg 2, § 300 lg 2; TUS § 48 lg 2; MTÜS § 23 lg 2³⁶⁴; SAS § 42; KiKoS § 12 lg 3)
- Osaühing, aktsiaselts, tulundusühistu, MTÜ ja sihtasutus loetakse lõpetatuks registrikandest (ÄS § 204 lg 3, § 367 lg 3; TUS § 77 lg 3 esimene lause; MTÜS § 41 lg 4; SAS § 47 lg 4)³⁶⁵.
- Osaühingu osakapital ja aktsiaseltsi aktsiakapital loetakse üldjuhul suurenenuks või vähenenuks registrikandest (ÄS § 196 lg 4, § 200 lg 3, § 343 lg 5, § 359 lg 3).
- Eraõiguslike juriidiliste isikute ühinemine, jagunemine ja ümberkujundamine loetakse toimunuks (viimase teemakohase) registrikandega (ÄS §-d 403, 427⁵, 446, 487; MTÜS §-d 63, 72; SAS §-d 68, 77).

e) Eritähendus on antud aadressiandmetele kättetoimetamise tähenduses. Menetlusdokumendi või tahteavalduse äriregistrisse kantud kontaktisikule kättetoimetamisel loetakse vastav menetlusdokument või tahteavaldus kättetoimetatuks ka ettevõtjale (ÄS § 63¹ lg 1 teine lause). MTÜS § 76 järgi kohaldub see paragrahv ka MSR-i suhtes.

TsMS § 317 lg 1¹ võimaldab aga toimetada juriidilisest isikust menetlusosalisele menetlusdokumendi kätte avalikult, kui elektrooniline kättetoimetamine ja juriidilise isiku kohta peetavasse registrisse kantud postiaadressil ja registrisse kantud kontaktisiku aadressil tähitud kirjaga kättetoimetamine ei ole tulemust andnud.

f) Ebaselge on registriandmete õigusliku tähenduse regulatsiooni laienemisele kohtulahendi alusel tehtud kannata puhul, kuna kohtulahendi materiaalne õigusjõud on seotud lahendi jõustumise ja täidetavusega. Üldiselt tuleb laienemisest siiski lähtuda, kui seadusest teistsugust regulatsiooni ei tulene.

Kohtulahendi alusel eraõigusliku juriidilise isiku sundlõpetamisel on ette nähtud lõpetamise jõustumine kohtumääruse jõustumisega (ÄS § 204 lg 3 teine lause, § 367 lg 3 teine lause; TUS § 77 lg 3 teine lause; MTÜS § 41 lg 4 teine lause; SAS § 47 lg 4 teine lause).

Samas tekib küsimusi, kuivõrd saab tugineda registrisse tehtud pankrotikannetele ÄS § 58 mõttes. PankrS § 4¹ järgi on määrus, millega pankrot välja kuulutatakse, kehtiv ja kuulub täitmisele alates avalikult teatavaks tegemisest, nt määrus, millega lõpetatakse menetlus, on aga kehtiv ja kuulub täitmisele alates jõustumisest.

g) Informatiivne on FIE registrisse kandmine kui selline, kuna tema õigusvõime ei ole registrikandega seotud ega ka õigus tehinguid teha.

h) Omaette küsimus on aga see, mida üldse saab lugeda registrikandeks ja aselle avalikustamiseks. Tehniliselt on üritatud Eestis need toimingud ühitada, kui registrikanne avalikustatakse infosüsteemis

³⁶³ Vt selle ja reservatsioonide kohta ka RKTko 14.10.2005, 3-2-1-96-05, p 12. Korterühistu õigusvõime tekib KrtS § 16 lg 1 järgi aga korteriomandite registriosade avamisega ja lõpeb korteriomandite registriosade sulgemisega kinnistusraamatus.

³⁶⁴ AÜS § 10 lg-st 1 võib tuleneda järeldus, et sellest reeglist saab põhikirjaga kõrvale kalduda.

³⁶⁵ Samas võib põhikirjas tähtaja ette näha tulundusühistule, MTÜ-le ja sihtasutusele (TUS § 6 lg 3; MTÜS § 7 lg 3; SAS § 8 lg 1 p 6) ning registrisse kanda tähtaja sihtasutusele ja Euroopa majandushuviühingule (AS § 14 lg 1 p 11; EMHÜS § 4 lg 2 p 6; registriosakonna kodukorra § 98 p 7, § 110 p 5).

keskandmebaasist, mida justiitsministri 27.12.2000 määruse nr 78 „Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine“ § 1 järgi peab RIK. Määruse § 2 järgi koosneb keskandmebaas äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri ning kommertspandiregistri digitaalsetest andmetest, mis kopeeritakse püsiühenduse teel keskandmebaasi põhiserverile, RIK-s põhiserverilt lisaserveritele kopeeritud ja seal töödeldud andmetest ning lisaserveril olevatest elektrooniliselt dokumentidest ning neist kopeeritud ja töödeldud andmetest.

Formaalselt on tegu iseseisva andmekoguga, mitte äriregistri ega MSR-ga. Seega ka kui keskandmebaasi andmed peaksid erineva registriandmetest, tuleb lähtuda viimastest. Keskandmebaasi kanded on käsitatavad registrikannete avalikustamisena, mis võib olla ka ekslik nagu ka registrisisestus, mille õigsust järgib registriosakonna kodukorra § 251 järgi RIK. Samas on seadus andnud tuginemisvõimalusele registriandmetele, mitte avalikustatud andmetele.

i) Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri kannetel on üksnes informatiivne tähendus (KS § 16 lg 2¹; registri pidamise põhimääruse § 6), st neile tuginedes ei saa õigusi omandada ega nende tõttu kaotada. Registri pidamise põhimääruse § 7 lg 3 järgi vastutab registrisse esitatud andmete õigsuse ja ajakohasuse eest andmeandja.

4.8.16.1.2 Registriväliste andmete õiguslik tähendus

a) Registrivälisetele andmetele ei ole seaduse järgi üldiselt õiguslikku tähendust antud, sisaldugu need ka äritoimikus või registritoimikus, st tegu on informatiivse teabega, millele tuginedes ei saa õigusi omandada ega neid kaotada³⁶⁶. Informatiivseteks andmeteks on nt andmed asutajate või nõukogu liikmete või tegelike kasusaajate kohta, aga ka avalikustatud majandusaasta aruande kohta.

b) Kuigi osaühingu osanike nimekiri tuleb esitada registripidajale ja osa võõrandamise tõestanud notar peab ÄS § 149 lg 4 järgi teatama sellest ka registripidajale, ei oma osanike nimekiri osade omandamise osas õiguslikku tähendust, mis määratlaketakse lepinguga. ÄS § 150 lg 1 järgi loetakse aga osaühingu suhtes osa võõrandamine toimunuks ja osanik vahetunuks pärast osaühingule võõrandamisest teatamist ja osa ülemineku tõendamist.

Küll on äriregistri juures oleval osanike nimekirjal õiguslik tähendus osade pantimisel. Osa pantimise kohustus- ja käsutustehing peavad ÄS § 151 lg 2 järgi olema notariaalselt tõestatud ja notar peab pantimise kohta saatma registripidajale teatise. ÄS § 151 lg 5 järgi jääb panditud osa võõrandamisel pandiõigus osale kehtima, välja arvatud juhul, kui osa omandaja tõendab, et pandiõigusest ei olnud võõrandamise ajaks äriregistri pidajale teatatud ja ta ei teadnud pandiõigusest ega pidanudki sellest teadma.

c) Hooneühistu liikmeks saamine tuleb registreerida HÜS § 5 lg-st 3 ja §-st 6 lähtudes äriregistri juures peetavasse liikmete nimekirja. Samas ei ole selle nimekirja kanne seaduse järgi siiski vähemasti selgelt liikmesuse omandamise või lõppemise eelduseks.

HÜS § 5 lg 1 viitab selles osas TÜS sätetele. HÜS § 5 lg 2 järgi saab liikmesuse võõrandamisel ja pärimisel liikmesuse omandaja liikmeks liikmesuse üleminekuga liikmeks vastuvõtmise menetluseta. HÜS § 8 näeb ette liikmesuse võõrandamise tehingule notariaalse tõestamise nõude nii kohustus- kui käsutustehingu osas kui ka notari kohustuse saata registripidajale ja ühistu juhatusele andmete muudatused, millest saab järeldada, et liikmesus muutub enne kannet liikmete nimekirja ja sel kandel eraldi õiguslikku tähendust ei ole, mh ei saa nimekirjale tuginedes liikmesust heauskselt omandada, sest selleks puudub norm. Samad reeglid kehtivad HÜS § 9 järgi liikmesuse pantimise kohta, st ka seal ei ole.

d) Registri juures peetakse EKS § 8¹ järgi ka erakonna liikmete nimekirja, täpsemalt peab seda EKS § 8¹ lg 1 järgi seal erakonna juhatuse. Liikmesuse muutumise aeg ei ole siiski selge.

³⁶⁶ Vt ka nt RKTkm 14.12.2011, 3-2-1-133-11, p 24.

Muudatusi erakonna liikmete nimekirjas teeb EKS § 8¹ lg 2 järgi erakonna juhatus või juhatuse poolt selleks volitatud isik. Samas märgib registriosakond EKS § 8¹ lg 3 järgi erakonna liikmete nimekirja liikmelisuse lõppemise seoses osakonnale esitatud erakonnast väljaastumise avaldusega, teise erakonda astumisega, kui teise erakonda astumise aeg on hilisem, asjaoluga, et isik ei ole Eesti kodanik ega Eestis püsivalt elav Euroopa Liidu kodanik ja isiku surmaga. Samas ei tulene seadusest, et see tähendaks ka nende erakonna liikmeks olemise lõppemist, liikmeksoleku tühisust vms. Registriosakond teavitab EKS § 8¹ lg 4 järgi nende märgete tegemisest viivitamata erakonda ning teise erakonda astumise või kodakondsuse selgumisega seotud kannetest ka asjaomast isikut ennast. Registriosakond avalikustab EKS § 8¹ lg 5 järgi erakondade liikmete nimekirjad ja muudatused seal MSR-i veebipäringusüsteemis.

e) Eraldi õiguslikku tähendust saab näha ka registri juures peetaval ärikeeldude ja ettevõtluskeeldude nimekirjal, kuna ÄS § 58 lg 3 järgi ei tehta äriregistrisse kannet, kui ärikeelu all olev või ettevõtluskeelu saanud isik, välja arvatud osaühingu osanik, kes ei ole samaaegselt juriidilise isiku juhtorgani liige, on kandeavaldusele alla kirjutanud või andnud selleks volituse või on osalenud avalduse aluseks oleva nõukogu otsuse tegemises või kui taotletakse sellise isiku, kaasa arvatud osaühingu osaniku kandmist registrisse juriidilise isiku juhatuse liikme, täisosaniku, prokuristi, likvideerija või pankrotihaldurina. Ebaselge on, kas seda laiendatakse ka Soome ärikeeldudele, milleks saaks seaduslikku alust näha vaid registriosakonna kodukorra § 248 lg-l 2, mille järgi äriregister hoiab infot ka Soome ärikeeldude kohta.

4.8.16.2 Teema käsitus ajalooliselt

a) Äriregistri avaliku usaldatavuse (publitsiteedi) ajalugu viib 19. sajandisse.³⁶⁷ Traditsiooniliselt on germaani õigust peetud usalduskaitse osas tugevamaks ja see tunnustab ka konstitutiivseid kandeid. Registri publitsiteedi teema oli sedavõrd oluline küsimus, et seda reguleeriti tsiviilkäibe tugevdamiseks EL ühinguõiguses esimese asjana, I ühinguõiguse direktiivis 68/151/EMÜ.³⁶⁸

b) Eestis tunnustati äriregistri negatiivset publitsiteeti 1927. a-st. Nõukogude ajal põlenud äriregistriga võrreldavat registrit ega ka vajadust publitsiteedi järgi. Taasiseseisvumise järgselt registrikorraldust reguleerinud õigusaktides registrile konkreetset õiguslikku tähendust antud ei olnud, kuigi registreerimiskohustus oli kehtestatud.

Äriregistri loomine 1995 algusest peale avalikult usaldatavana oli prioriteetne, kindlustamaks tsiviilkäivet.³⁶⁹

c) Äriregistri õigusliku tähenduse regulatsioonis (ÄS § 34) on aja jooksul tehtud mitu muudatust.

Esmalt sisaldus ÄS § 34 lg 2 teises lauses (nn 15 päeva reegel kande kehtivusele tuginemiseks) enne 1.07.2009 sõna „tehingu“ asemel „õigustoimingu“. Teiseks sisaldus enne 15.11.2009 ÄS §-s 34 lg 4, mille järgi kohtuotsuse alusel tehtud kandes sisalduvad asjaolud omandavad õigusliku tähenduse kohtuotsuse jõustumisest.

4.8.16.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

4.8.16.3.1 Direktiiv 2017/1132/EL

a) Sisuliselt kirjutab EL ette äriregistri põhiolemuse ja õigusliku tähenduse tulenevalt direktiivist 2017/1132, seda küll vaid kapitaliühingute osas.

³⁶⁷ Vt ajaloo kohta Kama (2016), lk 99, 101-104.

³⁶⁸ Esimene nõukogu direktiiv, 9. märts 1968, tagatiste kooskõlastamise kohta, mida liikmesriigid äriühingu liikmete ja kolmandate isikute huvide kaitseks EMÜ asutamislepingu artikli 58 teises lõigus tähendatud äriühingutelt nõuavad, et muuta sellised tagatised ühenduse kõigis osades võrdväärseteks (68/151/EMÜ). - ELT L 065, 14/03/1968, lk 8-12.

³⁶⁹ Vt selle kohta Kama, P. Kaubandusregister tulekul. Juridica, 1994, nr 7, lk 167-169; Äriregister. Juridica, 1995, nr 4, lk 138-141.

b) Direktiivi art 14 loetleb avalikustatavate dokumentide ja andmetena mh põhikirja ja selle muudatused, nii esindus- kui järelevalve- ja kontrolliorganite liikmed, vähemalt kord aastas märgitud kapitali, avalikustamisele kuuluvad majandusaasta aruanded, aukoha muutmine ja äriühingu lõpetamise. Direktiivi art-tes 3 ja 4 on nimetatud põhikirja või asutamislepingu või eraldi dokumendi kohustuslikud andmed. Direktiivi art-tes 29-39 nähakse ette välisriikide filiaali andmete avalikustamine.

Kõiki nimetatud andmeid ja dokumente hoitakse direktiivi art 16 lg 3 (filiaalide kohta ka art 29 lg 1 ja art 36 lg 1) järgi toimikus või kantakse registrisse ning need tuleb art 16 lg 5 järgi lisaks ka avalikustada, avaldades need asjaomases liikmesriigis selleks määratud ametlikus väljaandes kas tervikuna või väljavõttena või viidates dokumendile, mis on talletatud toimikus või kantud registrisse või asendades avaldamise võrdselt tõhusate meetmetega, mis peavad sisaldama vähemalt süsteemi kasutamist, mis võimaldab juurdepääsu avaldatud teabele ajalisel järjestuses keskse teabeportaali kaudu.

Direktiivi art 16 lg 6 esimese lause järgi võib äriühing dokumentidele ja andmetele tugineda kolmanda isiku vastu üksnes pärast nende avalikustamist lõike 5 kohaselt, välja arvatud juhul, kui äriühing tõendab, et kolmas isik oli neist teadlik. Lõike 6 teise lause järgi tehingute (sks k *Vorgängen*; ingl k *transactions*) puhul, mis toimuvad 16 päeva jooksul pärast avaldamist, ei või siiski neile dokumentidele ja andmetele tugineda selle kolmanda isiku vastu, kes tõendab, et tal ei olnud võimalik dokumentide ja andmetega tutvuda.

Direktiivi art 16 lg 7 esimese lause järgi võtavad liikmesriigid vajalikke meetmeid vältimaks lahknevusi lõike 5 kohaselt avaldatu ja registris või toimikus sisalduva vahel. Lahknevuse korral ei saa lg 7 teise lause järgi siiski kolmanda isiku vastu tugineda lõike 5 kohaselt avaldatud tekstile; küll aga saab sellele tugineda kolmas isik, välja arvatud juhul, kui äriühing tõendab, et kolmas isik oli teadlik toimikus talletatud või registrisse kantud tekstidest. Lisaks võib kolmas isik lg 7 kolmanda lause järgi alati tugineda dokumentidele ja andmetele, mille puhul pole avalikustamisnõudeid veel täidetud, välja arvatud juhul, kui need avalikustamata jätmise tõttu ei kehti.

c) Esindusõigusele tuginemise kohta näeb direktiivi art 8 ette erisätte, mille järgi vormikohane andmete avalikustamine isikute kohta, kellel on äriühingu organina õigus seda esindada, muudab võimatuks tugineda nende nimetamise ekslikkusele kolmanda isiku vastu, välja arvatud juhul, kui äriühing tõendab, et kolmas isik oli sellest teadlik. Reeglit täiendab direktiivi art 9, mis välistab sisuliselt esindusõiguslike isikute esindusõiguse kehtiva piiramise kolmandate isikute suhtes, isegi kui see on avalikustatud, v.a ühisesinduse osas.

d) Direktiivi art 20 näeb ette registrite sidestamise süsteemi kaudu avalikustada ka teave äriühingu likvideerimis- või maksejõuetusmenetluse algatamise ja lõpetamise kohta ning äriühingu registrist kustutamise kohta, kui see toob äriühingu registrijärgses liikmesriigis kaasa õiguslikke tagajärgi, kuid sel avalikustamisel eraldi õiguslikke tagajärgi ette nähtud ei ole.

Direktiivi art-tes 22 ja 23 nähakse ette registrite sidestamine ja Euroopa keskne platvorm, kuid selle kaudu andmete avalikustamisele õiguslikku tähendust ette nähtud ei ole.

e) Direktiiv reguleerib ka äriühingute ühinemist (sh piiriülest ühinemist) ja jagunemist, nähes mh ette ka nii ühinemise kui jagunemise avalikustamise direktiivi art 16 kohaselt (direktiivi art 104 lg 1, art 130, art 150 lg 1. Direktiiv näeb ette ka ühinemise ja jagunemise õiguslikud tagajärjed (art-d 105, 131, 151), lubades samas igal liikmesriigil oma õiguse kohaslet ühinemise jõustumise kuupäeva kindlaks määrata (art-d 103, 129, 149).

4.8.16.3.2 Muu EL õigus

a) EL EMHÜ määrus nr 2137/85 Euroopa majandushuvigrupi kohta art 9 lg 1 näeb ette eraldi viite andmete ja dokumentide avalikustamisele registris.

b) Direktiivi 2009/102/EÜ art 3 näeb ette äriregistris äriühingu osaluse ühele osanikule kuulumise avalikustamise, kuid eraldi õiguslikku tähendust sel ei ole.

c) Rahapesu tõkestamise direktiivi 2015/849 art 30 näeb ette registri juures tegelike kasusaajate andmete avalikustamise, kuid õiguslikku tähendust ei ole ka sellel.

4.8.16.4 Teema käsitlus võrdlusriikides

4.8.16.4.1 Saksamaa

a) Äriregistri, liiduregistri, partnerlusühingute registri ja ühisturegistri kannetel on avalik usaldatavus (publitsiteet).

See on seotud kannete avaliku teatavakstegemisega (avaldamisega), mis toimub HGB § 10 (PartGG § 5 lg 2 järgi kohaldub see ka partnerlusühingutele) ja BGB § 66 lg 1 järgi selleks määratud elektroonilises info- ja kommunikatsioonisüsteemis. Ühisturegistri kanded avalikustatakse HGB § 10 järgses korras vaid piiratud ulatuses (GenG § 156 lg 1), mh on see kohustuslik juhatuse liikmete ja nende esindusõiguse muudatuste puhul (GenG § 28).

b) Äriregistri õiguslik tähendus (publitsiteet) on kajastatud esmajoones HGB §-s 15 (see kohaldub PartGG § 5 lg 2 järgi ka partnerlusühingutele). Kuni äriregistrisse kandmisele kuuluvat asjaolu ei ole sisse kantud ja avaldatud, ei saa isik, kelle suhtes see tuli sisse kanda, asjaolule kolmanda isiku suhtes tugineda, v.a kui asjaolu oli kolmandale isikule teada (HGB § 15 lg 1). Vajalik on positiivne teadmine, raskest hooletusest ei piisa.³⁷⁰

Kui asjaolu on aga registrisse kantud ja avaldatud, peab kolmas isik sellest lähtuma (*muß ein Dritter sie gegen sich gelten lassen*) (HGB § 15 lg 2 esimene lause). HGB § 15 lg 2 teise lause järgi ei kehti see õigustoimingute (*Rechtshandlungen*) suhtes, mis on tehtud 15 päeva jooksul pärast avaldamist, kui kolmas isik tõendab, et ta asjaolu ei teadnud ega pidanudki teadma. Registrikannet käsitletakse *prima facie* tõendina³⁷¹. Saksa õigusteaduses valitseva arvamuse kohaselt tuleb seadust, vaatamata oma direktiivist erinevale sõnastusele, tõlgendada siiski direktiiviga kooskõlas olenevana, mille kohaselt ei ole norm seotud kolmanda isiku süüga asjaolude mitteteadmisel, vaid piirab lihtsalt kolmanda isiku riski olukorras, kus kande teadmine ei olnud võimalik.³⁷²

Kui registrisse kandmisele kuuluv asjaolu on ebaõigesti avaldatud, võib kolmas isik selle isiku suhtes, keda puudutavalt asjaolu tuli registrisse kanda, avaldatud asjaolule tugineda, v.a kui ta ebaõigsusest teadis (HGB § 15 lg 3). Valitseva arvamuse järgi tõlgendatakse seda positiivse publitsiteedi sätet kitsendavalt, nimelt selliselt, et see kohaldub vaid juhul, kui kanne on ettevõtja poolt, kelle kohta see on tehtud, mingil viisil põhjustatud, esmajoones esitatud ebaõige kandeavaldus (nn põhjustamisprintsip)³⁷³. Kolmandal isikul on vajalik positiivne teadmine, raskest hooletusest ei piisa³⁷⁴. Kolmas isik peab normi kohaldamiseks sellele tuginema, st tal on valikuõigus, kas tugineda registrist nähtuval või tegelikule õiguslikule olukorrale.³⁷⁵

c) Kande publitsiteedifunktsioon laieneb üksnes äriregistri kannetele ning kolmas isik ei pea olema kursis kande alusdokumentidega, millest võiks järeldada, kas registrisse kantud juhatuse liikme ametiaega on pikendatud või tema volitused on tegelikult lõppenud.³⁷⁶

HGB § 15 ei kohaldu õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise nõuete puhul, nt ei saa esitada täisühingule kuuluva autoga tekitatud kahjuga seoses nõudeid endiste, kuid veel registris kajastuvate

³⁷⁰ Kama (2016), lk 115, 116.

³⁷¹ Kama (2016), lk 105.

³⁷² Vt selle ja HGB § 15 tõlgendamise kohta üldiselt Kama (2016), lk 104, 110.

³⁷³ Vt selle ja sellise tõlgendamise kriitika kohta Kama (2016), lk 119, 120.

³⁷⁴ Kama (2016), lk 121.

³⁷⁵ Kama (2016), lk 122.

³⁷⁶ Kama (2016), lk 115.

osanike vastu või veel registris kajastuvate äriühingu juhatuse endiste liikmete vastu. Äriregistri publitsiteedifunktsioonile saab heauskne isik toetuda ka tsiviilprotsessi ja täitemenetluse toimingutes, kuid esitada ei saa maksuõiguslikke nõudeid.³⁷⁷

d) BGB §-d 68 ja 70 annavad mittetulundusühingute registrile piiratuma avaliku usaldatavuse, mis piirneb juhatuse andmetega ja negatiivse publitsiteediga.³⁷⁸

Kui kolmas isik teeb tehingu senise juhatuse liikmega, võib BGB § 68 järgi juhatuse muutumisele kolmanda isiku suhtes tugineda üksnes siis, kui see asjaolu oli tehingu tegemise ajal registrisse kantud või kolmandale isikule teada; kui muudatus oli sisse kantud, ei pea kolmas isik seda enda suhtes kehtida laskma, kui ta ei teadnud muudatusest ja teadmatus ei põhinenud tema hooletusel. BGB § 70 järgi kohaldatakse § 68 ka juhatuse esindusõiguse piiramisele tuginemise kohta.

e) Ühisturegistri publitsiteet piirneb sarnaselt liiduregistriga GenG § 29 järgi juhatuse liikmete ja nende esindusõigusega.

Kuni juhatuse või juhatuse liikme esindusõiguse muudatust ei ole ühisturegistrisse kantud ega avaldatud, ei või ühistu sellele kolmanda isiku suhtes tugineda, v.a kui see oli kolmandale isikule teada (GenG § 29 lg 1). Kui muudatus oli registrisse kantud ja avaldatud, peab kolmas isik sel enda suhtes kehtida laskma; see ei kehti õigustoimingute suhtes, mis tehakse 15 päeva jooksul avaldamisest, kui kolmas isik tõendab, et ta kannet ei teadnud ega pidanudki teadma (GenG § 29 lg 2). Kui muudatus on ebaõigesti avaldatud, võib kolmas isik avaldamisele tugineda, v.a kui ta ebaõigsust teadis (GenG § 29 lg 3).

f) HGB § 15 ei kohaldu pankrotimenetluse kohta tehtud kannete (pankroti väljakuulutamine jms) kohta, õiguslikku tähendust (publitsiteeti) neil aga ei ole ja neid ka ei avaldata (HGB § 32 lg 2).

g) Osal kannetest on konstitutiivne tähendus.

Aktsiaseltsi, osaühingu ja tulundusühistu kohta on seaduses selgelt kirjas, et enne registrisse kandmist ühingut olemas ei ole (AktG § 41 lg 1; GmbHG § 11 lg 1; GenG § 13). Täis- ja usaldusühing tekivad registrikandest kolmandate isikute suhtes (HGB § 123 lg 1, § 172 lg 1).

Aktsiaseltsi, osaühingu, tulundusühistu ja liidu põhikirja või ühingulepingu muudatus jõustub äriregistri kande tegemisega (AktG § 181 lg 3; GmbHG § 54 lg 3; GenG § 16 lg 6; BGB § 71 lg 1). Aktsiaseltsi kohta on seaduses sealgelt registrikandega seotud ka aktsiakapitali suurendamine ja vähendamine (AktG § 211 lg 1, § 224).

Eritähendus on ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamise kannetel UmwG järgi, millega on seotud ümberkorralduste jõustumine ja sellega seotu õigusmuudatused (eelkõige UmwG §-d 20, 131, 202).

h) Kui siseriiklikuks äriaadressi (*Geschäftsanschrift*) registris registreerimiseks kohustatud juriidilisele isikule ei ole võimalik kättetoimetamine registrisse kantud aadressil või registrisse kantud kättetoimetamiseks volitatud isiku aadressile või täiendavate uurimiseta teada muule siseriiklikule aadressile, võib teha avaliku kättetoimetamise ZPO üldiste sätete järgi (HGB § 15a).

Kontaktisiku aadressiandmete äriregistrisse või ühisturegistrisse kandmisel loetakse tema õigusdokumente ja tahteavaldusi osaühingu või tulundusühistu nimel vastu võtta, kuni kanne registrist kustutatakse ja kustutamine avaldatakse, v.a kui vastuvõtvolituse puudumine oli kolmandale isikule teada (GmbHG § 10 lg 2; GenG § 39 lg 1).

i) Õiguslik tähendus on ka äriregistrile esitataval osaühingu osanike nimekirjal.

³⁷⁷ Kama (2016), lk 114.

³⁷⁸ Vt ka Kama (2016), lk 123.

Osade võõrandamisel peab nii kohustus- kui käsutustehing olema notariaalselt tõestatud (GmbHG § 15 lg-d 3 ja 4). GmbHG § 40 lg 1 järgi peab juhatus iga osanikeringi või osaluse ulatuse muutumise korral viivitamata esitama äriregistrile osanike nimekirja. Seda kohustust rikkunud juhatuse liikmed vastutavad isikute ees, kelle osalus muutus ja ühingu võlausaldajate ees sellest tekkinud kahju eest solidaarselt (GmbHG § 40 lg 3). Kui muudatus tehakse notari vahendusel, saadab nimekirja juhatusele ja juhatuse asemel äriregistrile notar (GmbHG § 40 lg 2). GmbHG § 40 lg-d 4 ja 5 näevad ette volitusnormid osanike nimekirja standardiseerimiseks ja digitaliseerimiseks.

Ühingu suhtes loetakse osanikuvahetuse või osaluse ulatuse muutumise puhul osanikuks äriregistrile esitatud osanike nimekirja kantu; omandaja tehtud õigustoiming osalussuhtes loetakse siiski algusest peale kehtivaks, kui ta võetakse nimekirja viivitamata pärast toimingute tegemist (GmbHG § 16 lg 1). GmbHG § 16 lg 3 järgi saab omandaja osa või õiguse sellele tehinguga kehtivalt õigustamata isikult omandada, kui võõrandaja on kantud äriregistrile esitatud osanike nimekirja, v.a kui nimekiri on olnud ebaõige omandamise ajal ebaõige vähem kui kolm aastat ja õigustatud isik ei teadnud ebaõigsusest ega võinud seda teada (*nicht zuzurechnen ist*) või kui omandaja teadis puuduvast õigustusest või ei teadnud seda raske hooletuse tõttu või kui nimekirjale oli esitataud vastuväide (mille saab teha esialgse õiguskaitse alusel selle nõusolekul, kelle õigustust vastuväide puudutab).

j) Õiguslikku tähendust ei ole erinevaid registriandmeid koondaval ettevõtteregestril (HGB § 8b) ega äriregistri kannete ja esitataud dokumentide teatavakstegemisel piiriülel Euroopa Justiitsportaali vahendusel (HGB § 9b).

4.8.16.4.2 Austria

a) Äriregister on avalikult usaldatav ka Austrias ja seotud kannete avaldamisega, mis UGB § 10 järgi toimub *Ediktsdatei's* ja väljaande „*Amtsblatt zur Wiener Zeitung*“ vahendusel.

b) Kuni registrisse kandmisele kuuluvat asjaolu ei ole sinna kantud ega avalikustatud, ei saa isik, kelle huvides asjaolu tuli registrisse kanda, kolmandate isikute suhtes neile tugineda, v.a kui asjaolu neile teada oli (UGB § 15 lg 1).

Kui asjaolu on registrisse kantud ja avalikustatud, peab kolmas isik seda enda suhtes kehtida laskma; see ei kehti õigustoimingute suhtes, mis tehti 15 päeva pärast kande teatavakstegemist, kui kolmas isik tõendab, et ta asjaolu ei teadnud ega pidanudki teadma (UGB § 15 lg 2).

Ebaõige kande põhjastanud või tema jaoks äratuntavalt ebaõige kande süüliselt kustutamata jätnud isik peab ebaõigel kandel kolmanda isiku suhtes käibes kehtida laskma, kuivõrd ta ei tõenda, et kolmas isik ei toiminud kande usaldades või teadis selle ebaõigsusest või pidi seda teadma (UGB § 15 lg 3)³⁷⁹.

c) UGB § 3 järgi loetakse ettevõtjaks ka isikud, kes on ebaõigesti äriregistrisse kantud ja ärinime all tegutsevad.

d) Tuntakse ka konstitutiivseid kandeid.

Enne registrikannet aktsiaseltsi ega osaühingut õiguslikult ei ole (AAktG § 34 lg 1; AGmbHG § 2 lg 1). Aktsiaseltsi põhikirja ja osaühingu ühingulepingu muudatus jõustub registrikandega (AAktG § 148 lg 3; AGmbHG § 49 lg 2). Aktsiaseltsi aktsiakapitali suurendamine ja vähendamine jõustuvad registrikandega (AAktG §-d 156, 177). Osaühingu osakapitali vähendamise äriregistrisse kandmisest on lubatud väljamaksed osanikele ja vastavas ulatuses väheneb osanike täiendavate maksete tegemise kohustus (AGmbHG § 57).

Õigustmuutvad tagajärjed on seotud ka ühinemise ja ümberkujundamise kandega (AAktG § 225 lg 3, § 250).

³⁷⁹ Vt selle kohta ka Kama (2016), lk 119, 120.

e) Äriregistri kandel on õiguslik tähendus ka osaühingu osanike koosseisu suhtes.

AGmbHG § 26 lg 1 järgi peab osaühingu juhatus teatama äriregistrile viivitamata osa üleminekust, osaluse muutumisest jm osanike andmete muudatustest, olgugi, et osade ülekandmine peab AGmbHG § 76 lg 2 järgi toimuma notariaalselt tõestatud vormis. Juhatuse liikmed vastutavad solidaarselt kahju eest, mis on põhjustatud süülisest valeandmete esitamisest või süülisest andmete esitamisega viivitamisest (AGmbHG § 26 lg 2). Osaühingu suhtes on osanikuks üksnes äriregistrisse sellena kantud isikud (AGmbHG § 78 lg 1).

f) Liiduregistri andmetele on samuti teatud publitsiteet antud. VerG § 17 lg 8 järgi võib liiduregistrist andmete saaja neile tugineda, v.a kui ta andmete ebaõigsusest teadis või pidi teadma.

Sihtasutuse ja fondide registri andmetele ei ole avalikku usaldatavust seaduses antud.

4.8.16.4.3 Šveits

a) Äriregistril on ka Šveitsis avalik usaldatavus.

Kolmandate isikute suhtes muutub äriregistri kanne kehtivaks järgmisel tööpäeval pärast kande avalikustamise päeva (OR art 932 lg 2). *Kanded avalikustatakse OR art 931 järgi „Schweizerische Handelsamtsblatt’s“.*

OR art 933 lg 1 järgi ei saa tugineda vastuväitele, et keegi ei teadnud kolmandate isikute suhtes kehtivat kannet. OR art 933 lg 2 järgi, kui asjaolu, mis tuli registrisse kanda, sinna kantud ei ole, võib sellele kolmanda isiku suhtes tugineda vaid juhul, kui tõendatakse, et see oli talle teada.

b) Keskregistri koondandmebaasi andmetele õiguslikku tähendust antud ei ole.

c) OR art 791 järgi tuleb osaühingu osanikud küll kanda äriregistrisse, eraldi õiguslikku tähendust ei ole antud, eriti kui art 790 järgi peab osanike nimekirja ühing ise.

4.8.16.4.4 Muud riigid

a) EL liikmesriigid on taganud äriregistri kannetele publitsiteedi ja kolmandate isikute usalduskaitset nagu EL õigus nõuab, vähemasti kapitaliühingute suhtes. Seejuures on reeglid ja hõlmatud andmete ulatus siiski erinevad.

Nt Rootsis loetakse registrisse kantud andmed pärast avaldamist üldteada asjaoluks, Leedus on tegu *prima facie* tõenditega.

b) Tuntakse ka konstitutiivseid kandeid. Soomes on selleks nt nt põhikirja muutmine, Leedus aga juriidilise isiku asutamine, organite, juhtorgani liikmete ja esindusõiguslike isikute või tegevuse lõpptähtaja muutmine. Suurbritannias võib aga ka nii kapitali kui põhikirja muutmise kannetele küll tugineda, kuid tegu ei ole konstitutiivsete kannetega.

c) Kapitaliühingu osanikke ega aktsionäre üldiselt äriregistrisse ei kanta ega esitata ka nende nimekirju, mida peavad valdavalt ühingud ise. Erandiks on Luksemburg, kus osanike nimekiri tuleb registrile esitada ja sel on ka õiguslik tähendus.

4.8.16.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Erinevalt mitmest teisest registrit puudutavast teemast on andmete õigusliku tähendusega seotud mitmeid ebaselgeid küsimusi ja probleeme, õnneks enamjagu küll teoreetilisi, kuid ka need tuleks lahendada või vähemasti nende praktikas ilmumist ennetada püüda. Mitmeid küsimusi tekitab direktiivi 2017/1132 art-te 8 ja 14 ja art 16 lg 6 rakendamine nende koostoimes.

b) Probleemaatiline ja vähemasti väljapoole suhteliselt arusaamatu on eristada, milline on äriregister (või MSR), mis keskandmebaas ja mis infosüsteem, mille kaudu avalikustamine toimub. Õiguslik tähendus

on nimelt seaduse järgi ju nii subjektide endi kui kolmandate isikute suhtes äriregistri ja MSR-i kannetel, mitte aga keskandmebaasil ja infosüsteemil.

Seda vaatamata sellele, et keskandmebaasis kajastuvaid andmeid saab iseenesest käsitada registrikannete avalikustamisena direktiivi 2017/1132/EL tähenduses, millele viitab ÄS § 68 lg 2, mille järgi on kandel ÄS § 34 2. ja 3. lõikes sätestatud õiguslik tähendus hetkest, mil üldkasutatavas arvutivõrgus on avaldatud viide kande tegemise kohta.

Isegi kui andmete erinevus ei ole seni praktikas probleeme tekitanud, on ilmselgelt harmoneerimata direktiivi art 16 lg 7, mis reguleerib registris sisalduvate ja avalikustatud andmete erinevust ja sellele tuginemist. Seega tuleks vastav regulatsioon seadusse võtta ja lähtuda saaks siin ka HGB § 15 lg-st 3.

c) Infosüsteemis on ka visuaalselt eristama nii registriandmed (millel on õiguslik tähendus) kui registrivälised õigusliku tähenduseta andmed. See puudutab nt õigusliku tähendusega juhatuse liikme andmeid kõrvuti õigusliku tähenduste nõukogu liikmete nimekirja või aktsionäride nimedega, mis on käibes segadust tekitanud, jättes eksliku mulje, et need andmed on õigusjõult registriandmetega võrdsustatud.³⁸⁰ Juhatuse liikmete ametiaja märkimine infosüsteemis on tekitanud küsimuse registriandmetele heauskse tuginemise alusetust piiramisest ning mõistlik oleks see jätta välja või vähemalt neid andmeid mitte avalikustada. Samuti on eristamata deklaratiivsed, konstitutiivsed ja informatiivsed kanded.

d) Direktiivi 2017/1132/EL art 14 loetleb rea andmeid ja dokumente nagu põhikiri ja selle muudatused, järelevalve- ja kontrolliorganite liikmed (st nõukogu liikmed ja ilmselt ka audiitorid), vähemalt kord aastas märgitud kapitali, avalikustamisele kuuluvad majandusaasta aruanded ja äriühingu lõpetamise, mille kõigi suhtes kohaldub art 16 lg 6, mille esimese lause järgi võib äriühing dokumentidele ja andmetele tugineda kolmanda isiku vastu üksnes pärast nende avalikustamist lõike 5 kohaselt, välja arvatud juhul, kui äriühing tõendab, et kolmas isik oli neist teadlik.

ÄS § 34 lg 3, mis peaks seda mõtet Eesti õiguses väljendama, näeb ette, et kui registrisse kandmisele kuuluvaid asjaolusid ei ole registrisse kantud (st avalikustatud ÄS § 68 lg 2 järgi), on neil asjaoludel kolmanda isiku suhtes õiguslik tähendus üksnes juhul, kui kolmas isik neist teadis või pidi teadma. Eesti säte on sõnastatud seega laiemalt, mitte piirdudes äriühingu tuginemisega kolmandate isikute vastu ja ühingupoolse tõendamisega, et kolmas isik asjaolust teadis, st võimalik on ka kohtupoolne kohaldamine ja lisaks on hõlmatud ka kolmanda isiku teadmapidamine.

ÄS § 34 lg 3 tuleks minimaalselt muuta selliselt, et jätta välja kolmanda isiku teadmapidamine ja piirduda (positiivse) teadmisega (sarnaselt Saksa HGB § 15 lg-ga 1 ja Austria UGB § 15 lg-ga 1), st tõsta kolmanda isiku kaitse taset. isegi kui see praktikas suurt midagi ei muuda, saab praegu viidata vähemasti formaalsele vastuolule direktiiviga, mis tuleks kõrvaldada.

e) Eraldi küsimusi tekitab direktiivi 2017/1132/EL art 16 lg 6 teise lause rakendamine, mille järgi tehingute (sks k *Vorgängen*; ingl k *transactions*) puhul, mis toimuvad 16 päeva jooksul pärast avaldamist³⁸¹, ei või siiski neile dokumentidele ja andmetele tugineda selle kolmanda isiku vastu, kes tõendab, et tal ei olnud võimalik dokumentide ja andmetega tutvuda.

Eesti seaduses peaks seda väljendama ÄS § 34 lg 2 teine lause, mille järgi kannet ei loeta kehtivaks tehingute suhtes, mis tehakse 15 päeva jooksul pärast kande tegemist (s.o avalikustamist ÄS § 68 lg 2 järgi), kui kolmas isik tõendab, et ta kande sisu ei teadnud ega pidanudki teadma. Sellele eelneb aga direktiivist analoogina puuduv ÄS § 34 lg 2 esimene lause, mille järgi kehtib kanne kolmanda isiku suhtes õigena, välja arvatud, kui kolmas isik teadis või pidi teadma, et kanne ei ole õige. Juba see tekitab

³⁸⁰ Vt ka nt RKTkm 14.12.2011, 3-2-1-133-11, p 24; RKTko 22.02.2012, 3-2-1-163-11, p 33.

³⁸¹ Inglise ja saksa keeles küll enne 16. päeva pärast avalikustamist, s.o 15 päeva jooksul ehk eestikeelne direktiivi tekst on vale,

küsimusi, sest direktiivi art 16 lg 6 teine lause täiendab sisuliselt meie ÄS § 34 lg 3 regulatsiooni. Selliselt võib vähemasti tekitada küsimusi sätete mõistmisel, olgugi et positiivse publitsiteedi üldine ettenägemine kandeile ilmselt direktiiviga vastuolus ei ole.

Omaette küsimus on, kas tänapäeva tehnoloogilistes tingimustes, kus registriandmed on sisuliselt igal hetkel aktuaalselt kättesaadavad, on sellist regulatsiooni üldse vaja, kuid see eeldaks juba direktiivi muutmist, mis ei ole Eesti seadusandja pädevuses.

Põhjendatud võiks ehk olla ka kande kehtivuse hindamine „toimingute“ või „õigustoimingute“ suhtes (nagu oli kirjas ka ÄS § 34 lg 2 teise lause varasemas redaktsioonis), kuna „tehing“ võib jääda kitsaks. Sellist seisukohta on oma doktoritöös väljendanud ka P. Kama.³⁸²

f) Omaette küsimus on direktiivi 2017/1132/EL art 8 rakendamisest koostoimes art 16 lg-ga 6. Tegu on erisättega, mille järgi vormikohane andmete avalikustamine isikute kohta, kellel on äriühingu organina õigus seda esindada, muudab võimatuks tugineda nende nimetamise ekslikkusele kolmanda isiku vastu, välja arvatud juhul, kui äriühing tõendab, et kolmas isik oli sellest teadlik.

ÄS-s peaks seda väljendama ÄS § 34 lg 2 esimene lause, mille järgi **kehtib** kanne kolmanda isiku suhtes õigena, välja arvatud, kui kolmas isik teadis või pidi teadma, et kanne ei ole õige. Vast ei ole probleemiks positiivse publitsiteedi üldine ettenägemine, esindusõigusega piirdumise asemel, kuigi pole ka ilmne, mis selle väärtus on.

Küll aga ei sisaldu Eesti seaduse sättes viidet just äriühingu tõendamiskoormisele ja lisaks on kolmas isik vähem kaitstud, kuna esindaja kande ebaõigsusest teadmise kõrval on hõlmatud ka teadmapidamine. Vähemasti neis osades tuleks ÄS § 34 lg 2 esimest lauset muuta.³⁸³

g) Lisaks tekitavad direktiivi 2017/1132/EL art 14 ja art 16 lg 6 ka suuremaid küsimusi, kuna direktiivi järgi ühesuguse (deklaratiivse) õigusliku tähendusega põhikirja ning osa- ja aktsiakapitali muudatuste ning osauhinna ja aktsiaseltsi lõpetamise näol on meil tegu konstitutiivse kandega (põhikirja ja kapitali muudatused jõustuvad kande tegemisest), nõukogu liikmete, audiitorite ja majandusaasta aruannete näol on aga tegemist registriväliste andmetega, mida üksnes kajastatakse registri infosüsteemis.

Siiski ei peaks tingimata mõtlema seaduse muutmisele. Direktiiv ise on mõnevõrra ebaselge ja ei saa väita, et see keelaks konstitutiivsed kanded, seda enam, et neid tuntakse sarnaselt ka võrdlusriikides ning põhikirja muutmise kui ka kapitali muutmise sidumine registrikannetega tundub mõistlik (olgugi, et Saksas ja Austrias see selgelt registrikandega seotud vaid aktsiaseltsile). Direktiiv pigem ei keela liikmesriikidel registrikannetele suurem õigusliku jõu andmist, vähemasti pole selliselt küsimust teadaolevalt seni püstitatud.

Samuti on vähemasti Saksamaal ka nõukogu liikmete andmed registrivälised, millest tuleb lihtsalt registripidajat teavitada, ilma et teavitusel oleks tähendust kolmandate isikute suhtes. Üldse tekib küsimus, millist tähendust kolmandad isikud nt nõukogu liikme ja audiitori andmete direktiivi järgi omistada võiks, kuna neil puudub reeglina suhe kolmandate isikutega ja kolmandatel isikutel ei peaks olema ka õigusnäivuse alusel esitada nõudeid kahju tekitamiseks nt isiku vastu, kes tegelikult registrist nähtavaid ülesandeid ei täitnud ega pidanudki täitma (kasvõi oli surnud nt). Segaseks jääb ka majandusaasta aruandele registri usalduskaitse laiendamise vajalikkus, tähendus ja ulatus.

Kiireid muudatusi eelnevalt tulenevalt vaja teha ei ole, kuid seaduse kooskõla direktiiviga tuleks siiski täiendavalt analüüsida koos võimalik, et ÄS § 34 lg-te 2 ja 3 direktiivi ja saksa HGB § 15 alusel uuestisõnastamisega. Selgem ja kindlam tundub olevat aluseks võtta direktiivi sõnastus, mh tõendamiskoormise ja tuginemise osas. Iseenesest pole probleemi nõukogu liikmete ja audiitori registrisse kandmisega. Samuti oleks ilmselt õige kaotada konstitutiivse kandena äriühingu lõpetamine,

³⁸² P. Kama (2016), lk 107, 108, 122, 124.

³⁸³ Teadmapidamise väljajätmist on dokotitöös pooldanud ka P. Kama; vt Kama (2016), lk 121, 122.

seada enam, et praegu on vastuoluliselt vähemasti tulundusühistule, MTÜ-le ja sihtasutusele antud võimalus kehtida tähtajaliselt ning sihtasutuse puhul see tähtaeg ka registrisse kanda; tähtaeg tuleks kanda registrisse kõigil juhtudel, kui see võib lõpetamise aluseks olla.

h) Võib püstitada küsimuse, kas üleüldse on õige laiendada direktiivist 2017/1132/EL tulenevaid nõudeid kapitaliühingutele ka isikuühingutele ja ühistutele kui ka FIE-dele, aga ka MSR-le. Saksa seadus on laienduse teinud äriregistri piires, ühistutele ja liitudele piirduakse publitsiteediga esindusõiguslike isikute osas, liitude osas seejuures vaid negatiivse publitsiteediga.

Siiski ei ole kehtivas õiguses teadaolevaid probleeme seni tekkinud. Plussiks on registriandmete õigusliku jõu ühtmoodi mõistmine ja seega loodetavasti ühtsem ja lihtsam seaduse rakendamine.³⁸⁴ Ka Šveitsis on kõigi registrisubjektide suhtes sarnane regulatsioon ning vähemasti äriregistri piires ka Austrias. Kui üldse, võiks kaaluda MSR-i puhul ilmselgelt aegunud nn 15 (16) päeva reeglist loobumist, mida ei saa direktiivi tõttu ära muuta kapitaliühingute osas.³⁸⁵

i) Ebaselge on registriandmete õigusliku tähenduse regulatsiooni laienemisele kohtulahendi alusel tehtud kannete puhul, kuna kohtulahendi materiaalne õigusjõud on seotud lahendi jõustumise ja täidetavusega.

EL direktiiv 2017/1132 ei näe üldiselt erandeid kohtulahendi alusel tehtud kannete õigusjõu osas ette. Seetõttu ei saaks ilmselt pidada ka õigeks ÄS § 34 varasema lg 4 taastamist, mis nägi ette kohtulahendi alusel tehtud kannete õigusjõu sõltuvuse kohtulahenditest. Pigem on küsitav, kas direktiiviga on kooskõlas sätted, mille järgi sundlõpetamine jõustub kohtulahendi jõustumisega (ÄS § 204 lg 3 teine lause, § 367 lg 3 teine lause; analoogsed on ka TÜS § 77 lg 3 teine lause; MTÜS § 41 lg 4 teine lause; SAS § 47 lg 4 teine lause), st kandeale ei kohaldata avalikku usaldatavust (nt tehakse tehing juhatuse liikmega, kui sundlõpetamise otsus oli juba tehtud, kuid mitte registrisse kantud). Ei saa välistada, et nimetatud sätted tuleks kehtetuks tunnistada.

Samas tekib küsimusi, kuivõrd saab tugineda registrisse tehtud pankrotikannetele ÄS § 58 mõttes. PankrS § 4¹ järgi on määrus, millega pankrot välja kuulutatakse, kehtiv ja kuulub täitmisele alates avalikult teatavaks tegemisest, nt määrus, millega lõpetatakse menetlus, on aga kehtiv ja kuulub täitmisele alates jõustumisest. Direktiivi art 20 näeb ette selliste andmete avalikustamise, kuid ei laienda neile kannete õigusjõudu. Saksa HGB § 15 aga ei kohaldu pankrotimenetluse kohta tehtud kannete (pankroti väljakuulutamise jms) kohta, õiguslikku tähendust (publitsiteeti) neil aga ei ole ja neid ka ei avaldata (HGB § 32 lg 2). Mõistlik oleks ÄS § 58 järgsete kannete õigusjõudu täpsustada ja siduda see kohtulahendite täidetavusega. Kui luuakse eraldi maksejõuetuse register, peaks need andmed nagunii olema mitte n.ö originaalsed registriandmed, vaid linkitud maksejõuetuse registrist.

j) Vähemasti hagi tagamise või esialgse õiguskaitse määruse alusel peaks registrisse saama kanda ka vastuväite mingite andmete õigsuse vastu, vältimaks neile heauskset tuginemist, nt vaidluse korral, kes on juhatuse liige.

k) Sisutuks on registrimenetluse elektrooniliseks viimise tõttu ajas muutunud ÄS § 34 lg 1 ja MTÜS § 80 lg 1, mille järgi äriregistri ja MSR-i kande jõustub, kui kandeale on alla kirjutanud kandemääruse täitnud isik ja kande otsustamiseks pädev isik. Need sätted võiks seadusest välja jätta.

l) Kehtetuks tuleks tunnistada AÜS § 10 lg 1 viide MTÜS §-de 23, mis võimaldab järeltada nagu ametiühingu põhikirja muudatuse jõustumiseks ei ole registrikannet vaja, kui nii on kirjas ametiühingu põhikirjas.

Selline võimalus tekitab ebakindlust ja ebaselgust nii ametiühingute endi osas kui ka võrreldes teiste MTÜ-de kui ka eraõiguslike juriidiliste isikutega üldse.

³⁸⁴ Vt selle kohta ka Kama (2016), lk 105.

³⁸⁵ Seda toetab ka P. Kama; Kama (2016), lk 124, 125.

m) Kaaluda võiks Saksa sarnaste sätete (GmbHG § 10 lg 2; GenG § 39 lg 1) eeskujul sätesada, et kontaktisiku aadressiandmete registrisse kandmisel loetakse tema õigus dokumente ja tahteavaldusi ühingu nimel vastu võtta, kuni kanne registrist kustutatakse ja kustutamine avaldatakse, v.a kui vastuvõtuvolituse puudumine oli kolmandale isikule teada.

n) Juba eespool tehti ettepanek kehtetaks tunnistada või vähemasti täpsustada TsÜS § 45 lg 2 (ja muuta vastavalt ÄS § 3 lg 2; MTÜS § 2 lg 1; SAS § 1 lg 2; KiKoS § 5 lg 4), et eraõigusliku juriidilise isiku (õigusvõime) lõpp ei oleks seotud tema registrist kustutamisega, vaid lisaks vara puudumisega

o) Läbi tuleks töötada osaühingu osanike ja osadega tehingute tegemise süsteem (vt selle kohta lähemalt analüüsi 6. ptk).

Mõistlik oleks muuta senist ebamäärast süsteemi, kus osanike nimekiri tuleb registripidajale esitada, kuid õiguslik tähendus on sel vaid pantimise suhtes. Kaaluda võiks osanike kandmist äriregistrisse ning registriandmetele tuginedes ka heauskset osa kui ka sellele pandiõiguse omandamist.

p) Poolik on ka tänane hoonesühistu liikmete nimekirja registri juures pidamise regulatsioon. Kuna sisuliselt tegu kinnisasja omandamisega liikmeõiguste kaudu, oleks mõistlik hooneühistu liikmed kanda registrisse ning siduda liikmesuse omandamine ja pandiõiguse omandamine sellele registrikannetega, samuti võimaldada heauskset omandamist.

q) Täpsustada tuleks ka erakonna liikmeskonna registris pidamisega seonduvat. Kuna tänane ulatuslik avalikustamine võib olla vastuolus isikuandmete kaitse põhimõtetega, tuleks pigem registri juures erakonna liikmete nimekirja pidamist või vähemasti selle avalikkust piirata. Minimaalselt tuleks aga täpsustada, kas erakonna jaoks on liikmete arvestamisel aluseks tema enda peetav nimekiri või registri juures peetav nimekiri ning eriti, mis tähendus on registripidaja poolsetel liikmesuse lõpetamise kannetel.

r) Küsitav on ÄS § 58 lg 3, mille järgi ei tehta äriregistrisse kannet, kui ärikeelu all olev või ettevõtluskeelu saanud isik, välja arvatud osaühingu osanik, kes ei ole samaaegselt juriidilise isiku juhtorgani liige, on kandeavaldusele alla kirjutanud või andnud selleks volituse või on osalenud avalduse aluseks oleva nõukogu otsuse tegemises või kui taotletakse sellise isiku, kaasa arvatud osaühingu osaniku kandmist registrisse juriidilise isiku juhatuse liikme, täisosaniku, prokuristi, likvideerija või pankrotihaldurina.

Selline mehaaniline kande tegemise takistus võib moonutada ühingu tegelikku juhtimist. PankrS § 94 lg-te 1 ja 2 ega ka muude sätete (nt ÄS § 180 lg 3¹) järgi ei ole üheselt arusaadav, kas ärikeeld takistab kedagi õiguslikult juhatuse liikmeks olemast või on tegu lihtsalt keelunormiga, mille rikkumisega kaasnevad sanktsioonid. Juhatuse liikmena kande tegemise takistamine oleks põhjendatud vaid esimesel juhul, st kui juhatuse liikme suhet ei saagi tekkida. Just seda tuleks aga seaduses esmalt täpsustada. Äärmiselt küsitav on võimalik praktika võrdsustada selge õigusliku alusega eesti ärikeeldudega ka Soome omasid.

s) Asutuste register võiks jääda informatiivseks ja selliselt ka eksituste vältimiseks visuaalselt selgelt eristada äriregistri ja MSR-i andmetest. Samas võiks ehk siiski kaaluda negatiivse publitsiteedi andmist esindaja kannetele, kui see register siiski jääb seotuks teistega.

4.8.16.6 Järeldused ja ettepanekud

Vaatamata hulgalisele pigem teoreetilistele detailprobleemidele on praktikas töötanud tähtsaim registri usalduskaitse mehhanism, nimelt on saadud tugineda esindusõiguslikele isikutele registriandmetes. Mõistlik on olnud ka eri registrite õigusjõu käsitlemine üldiselt samade reeglite järgi.

Eelneva põhjal tehakse kaalumiseks aga järgmised muudatusettepanekud:

- Harmoneerida (mh Saksa HGB § 15 lg 3 eeskujul) direktiivi 2017/1132/EL art 16 lg 7, mis reguleerib registris sisalduvate ja avalikustatud andmete erinevust ja sellele tuginemist.

- Visualiseerida infosüsteemis eristatuna registriandmed (millel on õiguslik tähendus) kui registrivälised õigusliku tähenduseta andmed kui eraldi vähemasti konstitutiivsed kanded.
- Mitte avalikustada registri infosüsteemis juhatuse liikmete ametiaega.
- Minimaalselt jätta ÄS § 34 lg-st 3 välja kolmanda isiku teadmapidamine ja piirduda (positiivse) teadmiseaga, st tõsta kolmanda isiku kaitse taset ning muuta ÄS § 34 lg 2 teist lauset selliselt, et asendada sõna „tehingute“ sõnaga „õigustoimingute“. Muuta ÄS § 34 lg 2 esimest lauset selliselt, et jätta välja kolmanda isiku teadmapidamine. Maksimaalselt oleks aga mõistlik sõnastada ÄS § 34 lg-d 2 ja 3 ringi, lähtudes direktiivi 2017/1132/EL art-test 8 ja 16.
- Kaaluda 15 päeva reegli äramuutmist MSR-i suhtes (kui see jääb eraldi).
- Kaotada konstitutiivse kandena äriühingu lõpetamine. Võimaldada kanda registrisse ka tähtaeg eraõigusliku juriidilise isiku (vähemasti tulundusühistu ja MTÜ kohta, lisaks sihtasutusele).
- Jätta seadusest välja sätted, mille järgi sundlõpetamine jõustub kohtulahendi jõustumisega (ÄS § 204 lg 3 teine lause, § 367 lg 3 teine lause; TÜS § 77 lg 3 teine lause; MTÜS § 41 lg 4 teine lause; SAS § 47 lg 4 teine lause), st kandeale ei kohaldata avalikku usaldatavust.
- Täpsustada ÄS § 58 järgsete pankrotikannete õigusjõudu ja siduda see kohtulahendite täidetavusega. Kui luuakse eraldi maksejõuetuse register, peaks need andmed nagunii olema mitte n.ö originaalsed registriandmed, vaid linkitud maksejõuetuse registrist.
- Lubada selgesõnaliselt vähemasti hagi tagamise või esialgse õiguskaitse määruuse alusel registrisse kanda ka vastuväite mingite andmete õigsuse vastu, vältimaks neile heauskset tuginemist, nt vaidluse korral, kes on juhatuse liige.
- Jätta seadusest välja ÄS § 34 lg 1 ja MTÜS § 80 lg 1, mille järgi äriregistri ja MSR-i kanne jõustub, kui kandeale on alla kirjutanud kandemääruse täitnud isik ja kande otsustamiseks pädev isik.
- Tunnistada kehtetuks AÜS § 10 lg 1 viide MTÜS §-de 23, mis võimaldab järeldada nagu ametiühingu põhikirja muudatuse jõustumiseks ei ole registrikannet vaja, kui nii on kirjas ametiühingu põhikirjas.
- Kaaluda Saksa sarnaste sätete (GmbHG § 10 lg 2; GenG § 39 lg 1) eeskujul sätestada, et kontaktisiku aadressiandmete registrisse kandmisel loetakse tema õigus dokumente ja tahteavaldusi ühingu nimel vastu võtta, kuni kanne registrist kustutatakse ja kustutamine avaldatakse, v.a kui vastuvõtuvolituse puudumine oli kolmandale isikule teada.
- Kehtetuks tunnistada või vähemasti täpsustada TsÜS § 45 lg 2 (ja muuta vastavalt ÄS § 3 lg 2; MTÜS § 2 lg 1; SAS § 1 lg 2; KiKoS § 5 lg 4), et eraõigusliku juriidilise isiku (õigusvõime) lõpp ei oleks seotud tema registrist kustutamisega, vaid lisaks vara puudumisega.
- Kaaluda osaühingu osanike kandmist äriregistrisse ning registriandmetele tuginedes ka heauskset osa kui ka sellele pandiõiguse omandamist (vt selle kohta lähemalt analüüsi 6. ptk).
- Kanda hooneühistu liikmed registrisse ning siduda liikmesuse omandamine ja pandiõiguse omandamine sellele registrikannetega, samuti võimaldada heauskset omandamist.
- Täpsustada erakonna liikmeskonna registris pidamisega seonduvat ja pigem seda või vähemasti selle avalikkust piirata. Minimaalselt tuleks aga täpsustada, kas erakonna jaoks on liikmete arvestamisel aluseks tema enda peetav nimekiri või registri juures peetav nimekiri ning eriti, mis tähendus on registripidaja poolsetel liikmesuse lõpetamise kannetel.
- Analüüsida ÄS § 58 lg 3 ja seotud sätteid ning sätestada seaduses selgelt, kas ärikeeld või ettevõtluskeeld takistab õiguslikult juhatuse liikmeks olemist või on tegu keelunormiga, mille rikkumisega kaasnevad sanktsioonid.
- Eristada riigiasutuste registri informatiivseid andmeid infosüsteemis selgelt ka visuaalselt äriregistri ja MSR-i andmetest. Kaaluda negatiivse publitsiteedi andmist esindaja kannetele, kui see register siiski jääb seotuks teistega.

4.8.16.7 Kandemenetlus ja registriväliste andmete kogumise menetlus

4.8.16.7.1 Kandeavalduse ja muude andmete esitamise vorm ja kord (mh notar, elektroonilised kanalid, välismaalased, võõrkeelne suhtlemine)

4.8.16.7.1.1 Eesti õigus

a) Kandeavalduste ning muude andmete esitamist registripidajale reguleerivad mitmed õigusaktid.

Seaduse tasandil on olulisimad küsimused (mh esitatavad andmed ja dokumendid) reguleeritud ÄS-s ja MTÜS-s, üldine menetluskord aga TsMS-s ja notariga seonduvat suhtlemist ka NotS-is. Detailsemalt reguleeritakse dokumentide esitamist kohtule seadusest alamalseisvates aktides: dokumentide esitamise korras, registriosakonna kodukorras, notariaadimäärustikus ja asutuste registri põhimääruses.

Erisätteid usuliste ühenduste registri kohta sisalduvad KiKoS-s ja ametiühingute registri kohta AÜS-s, erisätteid sisalduvad ka KrtS-s ja HÜS-s.

b) Kandeid tehakse registrisse esmajoones registrisubjekti avaldusel (ÄS § 33 lg 1; MTÜS § 79 lg 1; TsMS § 593 lg 1), st tegemist ei ole esmajoones kohtu omal algatusel toimuva hagita menetlusega. Eraõiguslike juriidiliste isikute puhul on kande esitamise õigus (ja ka kohustus) juhatusel, isikuühingute puhul osanikel (ÄS § 83 lg 1, § 144 lg 1, § 250 lg 1; TÜS § 7 lg 1; MTÜS § 8 lg 1; SAS § 11 lg 1) ja FIE puhul ettevõtjal (ÄS § 75 lg 1), filiaali puhul juhatajal (ÄS § 386 lg 1). Kui esmakande puhul peavad avalduse allkirjastama kõik täisühingu osanikud või muu eraõigusliku juriidilise isiku juhatuse liikmed, siis edaspidi lähtutakse nende ainu- või ühisest esindusõigusest; uue juhatuse liikme registrisse kandmise avalduse peab allkirjastama ka tema (ÄS § 83 lg-d 1 ja 3, § 144 lg 3, § 250 lg 3; TÜS § 7 lg 2; MTÜS § 8 lg 2; SAS § 11 lg 2). Likvideerimise puhul on esindusõigus likvideerijatel (vt nt ÄS §-d 208 ja 209). Seadus ei piira kandemenetluses volituse andmist, st vastavalt ei kohaldata ka TsMS § 218 lepinguliste esindajate ringi piiratuse kohta kohtumenetluses, vähemalt maakohtus, enne määruskaebuse esitamist.

Samas on seaduses kohustus teatud andmed (olgu kandeavaldus või ka nt osanike või liikmete nimekiri või tegelike kasusaajate andmed, põhikiri, majandusaasta aruanded, koosolekute protokollid) esitada nagu ka teada andmete muutmise või esitada muudatuse registrisse kandmiseks kandeavaldus (vt nt ÄS § 32 lg 1, § 33 lg 7 (kohaldub MTÜS § 76 järgi ka MSR-le); MTÜS 10 lg 2, § 78 lg 2, § 79 lg 1; SAS § 14 lg 2; HÜS § 5 lg 3; RahaPTS §-d 76 ja 77). Seaduses ettenähtud andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise korral võib registripidaja ÄS § 71 lg 1 järgi ettevõtjat ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid trahvida, sõltumata sellest, kas need andmed kuuluvad registrisse kandmisele või mitte. ÄS § 33 näeb ette ka reeglid osade andmete automatiseeritud muutmiseks.

ÄS § 33 lg 1¹ (MTÜS § 76 järgi kohaldub ka MSR-le) ja TsMS § 594 võimaldavad avalduse esitamise kohtulahendiga asendada.

Kandeavalduse esitamise õigust ei ole muudel kui õigustatud isikutel, mh äriühingu endistel juhatuse liikmetel, kelle ametiaeg on lõppenud, isegi kui nad on jätkuvalt registriss kantud ja soovivad sealt kustutada saada – ajendada saab üksnes registripidajat kontrollima kannete õigsust omal algatusel³⁸⁶.

c) Avalduses tuleb märkida registrisse kantavad andmed jm seaduses sätestatud andmed ning sellele lisada seaduses sätestatud dokumendid (nt MTÜS § 78 lg 2).

ÄS § 75 täpsustab FIE kohta esitatavaid andmeid ja dokumente, ÄS §-d 83 ja 84 teevad sama täisühingu kohta ja täpsustavad ka kandeavalduse allkirjastamist. Sama sätestavad osaühingu kohta ÄS §-d 144 ja 145, aktsiaseltsi kohta ÄS §-d 250 ja 251, filiaali kohta ÄS §-d 386 ja 387, tulundusühingu kohta TÜS §-d 7 ja 8 (hooneühingu kohta lisaks HÜS § 4 lg-d 2 ja 3), MTÜ kohta MTÜS §-d 8 ja 10 (erakonna kohta

³⁸⁶ Vt ka nt RKTkm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p-d 10-12; 27.10.2011, 3-2-1-97-11, p-d 15-19.

lisaks EKS §-d 8 ja 8¹) ning sihtasutuse kohta SAS §-d 11 ja 14. Eri liiki äriühingute kohta tuleb esitada veel ka lisadokumente, nt investeerimisfondide kohta IFS §-des 34, 242 ja 243 nimetatud andmed.

ÄS § 62 ja MTÜS § 78¹ täpsustavad registripidajale esitatavaid isikuandmeid ja ÄS § 63 (kohaldub MTÜS § 76 järgi ka MSR-le) sidevahendite andmeid.

ÄS § 32 lg 2, TÜS § 7 lg 5, MTÜS § 10 lg 4 ja SAS § 14 lg 2² lubavad esitada koosoleku protokollil asemel ka selle väljavõtte.

d) Registripidajale esitatav avaldus ja avaldusele allakirjutamiseks antud volikiri peab ÄS § 32¹ lg 1 ja § 33 lg-te 2, 3 ja 11 (ning MTÜS § 79 lg-te 2, 3 ja 3¹) järgi olema notariaalselt kinnitatud või digitaalallkirjastatud. Ka advokaat ei saa formaliseeritud kandemenetluse tugineda TsMS § 226 lg 1 kolmandale lausele, mille järgi tsiviilkohtumenetluses eeldatakse tema esindusõiguse olemasolu. Registrile esitatud avaldus peab SAS § 14 lg 4 järgi olema notariaalselt kinnitatud, kuid võib sisalduda ka asutamisosuses (digitaalse avaldusega võrdsustavat sätet samas ei ole). Erandina ei kohaldata registripidajale esitatava avalduse notariaalse kinnitamise nõuet ametiühingu suhtes (AÜS § 10 lg 3).

Notari tõestamistoimingud (mh muude asutamisdokumentide tõestamise ulatus ja vajalikkus) ja osalus kandemenetluses on reguleeritud ÄS §-s 32¹ (kohaldub MTÜS § 76 järgi ka MSR-le) samuti NotS §-des 29 ja 30 ning notariaadimäärustiku §-des 46jj. NotS § 30 lg 2 p 2 järgi koostab ja edastab notar kohtu registriosakonnas registreerimiseks notariaalselt kinnitatud avalduse, samuti avalduse muutmise ja tagasivõtmise avalduse ning § 30 lg 2¹ järgi koostab ja esitab osalejate soovil ametitoiminguga seoses osalejate nimel määruskaebusi ja vaideid registripidaja tegevuse vaidlustamiseks ning esindab osalejaid seoses ametitoiminguga, kui tõestatud tehing kuulub registrisse kandmisele. Ametitoimingu õiguse tagamiseks kontrollib notar NotS § 31 lg 1 järgi toiminguga seotud andmeid asjakohastest registritest; notariaadimäärustiku § 47 järgi peab notar äriregistri, MSR-i või kommertspandiregistri kartoteegiandmeid ja põhikirja kontrollima kohtu registriosakonna keskandmebaasi kasutades. Notar võib NotS § 3 lg 2 järgi notariaaldokumendina või selle osana väljastada registriseisu tõendi või kinnitatud väljatrüki, millel on samasugune tõenduslik tähendus nagu registripidaja väljaantud tõendil või väljatrükil.

TsMS § 593 lg 3 ja NotS § 30 lg 3 annavad notarile esindusõiguse kandeavalduse menetlemisel, mh kaebuse esitamisel.

Allkirjanäidist ei pea esitama, kui avaldus allkirjastati notari juuresolekul (ÄS § 32¹ lg 2). Notariaalselt tõestatud asutamisleping võib ühtlasi sisaldada juriidilise isiku registrisse kandmise avaldust (ÄS § 32¹ lg 4). Notar edastab juriidilise isiku taotlusel tema majandusaasta aruande elektrooniliselt registripidajale (ÄS § 32¹ lg 4¹).

Põhimõtteliselt kohaldub registrimenetlusele ka TsMS 38. ptk menetlusosaliste esitatava menetlusdokumentide vormi kohta, kuid see on suuresti erisätetega kaetud. Küll kohaldub nt TsMS § 328 lg 1 kohustuse kohta esitada faktiliste asjaolude kohta tõesed avaldused.

Avalduse notariaalse kinnitamise asemel võib avaldusel olevad allkirjad ÄS § 33 lg 2 järgi kinnitada välisriigi ametiisik, kellel on õigus tõestada allakirjutanu isikusamasust; välisriigis kinnitatud dokument peab olema legaliseeritud või kinnitatud tunnistusega (*apostille'ga*), kui välisleping ei sätesta teisiti.

Registripidajale esitatakse dokumendi originaal või notariaalselt või ametlikult kinnitatud ärakiri, mis võib olla elektrooniline; sellisel juhul asendab kinnituse andnud isiku nime ja allkirja ning asutuse pitseret isiku digitaalallkiri või asutuse digitaalne tempel (ÄS § 38 lg 3; MTÜS § 85 lg 3).

e) Kui digitaalallkirjastatud avalduse saab esitada otse elektrooniliselt peetava äriregistri infosüsteemi, ei või avaldust ÄS § 33 lg 12 (ja MTÜS § 79 lg 3²) järgi esitada e-posti teel ning aastasel juhul tagastab registripidaja e-postiga esitatud avalduse, märkides ära tagastamise põhjuse. Sama järeldeb KiKoS §

13 lg-test 7 – 10. Majandusaasta aruanne ja sellega koos esitatavad dokumendid esitatakse registrile samuti elektrooniliselt (ÄS § 32 lg 3; MTÜS § 78 lg 3; SAS § 14 lg 5).

Notariaalselt kinnitatud avaldus esitatakse koos kande tegemiseks vajalike dokumentidega registripidajale ÄS § 33 lg 12¹ (aga ka TÜS § 7 lg 6, MTÜS § 8 lg 4 ja SAS § 11 lg 4) järgi üldjuhul avalduse kinnitanud notari vahendusel notarite elektroonilise infosüsteemi (e-notar) kaudu. E-notari infosüsteemi kasutamist andmevahetuseks registripidajaga ja kandeavalduste esitamiseks reguleerivad täpsemalt notariaadimäärustiku §-d 46-46³.

Kohtule dokumentide esitamise korras on täpsustatud avalduste elektroonilist esitamist ja digitaalallkirjastamist. Muu hulgas näeb selle korra § 5 ette e-kirjaga menetlusdokumendi edastamisel mahupiirangu (5 MB) ja § 6 faili formaadid. Korra § 10 loetleb RIK veebilehe <https://ettevotjaportaal.rik.ee/> kaudu esitatavate dokumentide (mh kandeavaldused) loetelu ja digitaalsed allkirjastamisviisid. Korra § 11 järgi nähakse ette sama veebilehe kaudu kandeavalduste esitamise võimalus ja nõuded sellele, samuti mh kiirmenetluse avalduse erisused. Korra § 11¹ ja selle lisa 15 näevad ette kiirmenetluses kasutatava osaühingu (tüüp)põhikirja andmed ja formaadi ning §-d 11² ja 11³ kiirmenetluses osakapitali sisse maksete kontrolli ja tagastamise tingimused. Korra §-d 12 – 12⁵ reguleerivad majandusaasta aruande elektroonilist esitamist vastava aruandluskeskkonna vahendusel jm viisil. Korra § 13 täpsustab erakonna liikmete nimekirja esitamisega seonduvat. Korra § 14 võimaldab esitada erakonnast väljaastumise teate registriosakonna kaudu. Korra § 20 tagab juurdepääsu süsteemile sidevahendite andmete elektrooniliseks esitamiseks ja § 20² nõukogu liikmete nimekirja ja audiitorite andmete muutmiseks. Korra § 20¹ näeb ette notarile kohustuse suhelda registriosakonnaga e-notari infosüsteemi vahendusel. Korra §-d 21 – 23 näevad ette võimaluse mitte esitada registripidajale andmeid mitterahalise sisse makse üleandmise, aktsiate või osaluse EVR-s kajastamise ega aktsionäride nimekirja kohta, kuna need andmed saab registripidaja teistest registritest andmete riskasutuse kaudu. Korra lisades antakse erinevate dokumentide vormid, mh kommertspandiregistri toimingute tegemiseks kui erakonna liikmete nimekirja vorm. Kui dokumentide esitamise korra kohaselt tuleb dokument esitada veebilehe või teatud infosüsteemi kaudu, on korra § 2 lg 2 järgi keelatud seda esitada e-posti teel.

f) Puudub võimalus esitada avaldust suuliselt või ka konsulteerida enne avalduse esitamist selle suhtes. Erandlikult lubatakse kodukorra §-des 57-60 nimede (eelnevat) kontrolli eraldi teenistuja, nn nimekorraldaja poolt nimepäringu alusel.

Posti teel esitatud avaldus ja sellele lisatud dokumendid digiteeritakse ja salvestatakse elektroonilisse toimikusse, dokumendid tagastatakse avaldaja soovil lihtpostiga registrisubjekti aadressil; dokumendid, mille tagastamist ei nõuta, hävitatakse pärast ühe kuu möödumist nende esitamisest (ÄS § 50 lg 1 teine lause ja lg 4; MTÜS § 78 lg 2¹; KiKoS § 13 lg 10).

ÄS § 33 lg-te 13 ja 14 (kohalduvad MTÜS § 76 järgi ka MSR-le) ja kodukorra § 261 järgi võib avaldusi ja muid dokumente esitada posti või e-posti teel, kui avalduste esitamine otse elektrooniliselt peetava äriregistri infosüsteemi ei ole võimalik infosüsteemi püsiva tehnilise rikke tõttu; esitatud dokumendid võetakse elektrooniliselt peetava äriregistri infosüsteemi üle esimesel võimalusel pärast rikke kõrvaldamist ja avaldus vaadatakse läbi viie tööpäeva jooksul.

g) ÄS § 27 lg 1 näeb ette eestikeelse registripidamise. Võõrkeelsed dokumendid esitatakse ÄS § 27 lg 2 järgi registripidajale vandetõlgi tehtud eestikeelse tõlkega (enne 01.01 2020 ka notari kinnitatud tõlkega). ÄS § 27 lg 3 järgi ei või ettevõtja tugineda tõlkele, kui see erineb originaaldokumendist; kolmas isik võib registripidajale esitatud dokumendi tõlkele tugineda, välja arvatud juhul, kui ettevõtja tõendab, et kolmas isik teadis tõlke ebaõigsusest. Nõuetekohase tõlketa osaliselt või täielikult võõrkeelsete dokumentide esitamisel juhindub registripidaja ÄS § 27 lg 4 järgi üksnes talle esitatud eestikeelsetest dokumentidest või tekstiosadest; ettevõtja ja kolmandad isikud ei saa võõrkeelsetele dokumentidele või tekstiosadele tugineda. ÄS § 27 kohalduvad MTÜS § 76 järgi ka MSR-le.

Erisätete tõttu ei kohaldu täiendavalt TsMS §-d 32 ja 33 menetluskeele kohta.

h) Registriametlus on dispositiivne. Avalduse esitamiseks õigustatud isik võib avalduse kuni selle kohta kandemääruse tegemiseni ÄS § 33 lg-te 9 ja 10 (MTÜS § 76 järgi kohalduvad ka MSR-le) ja TsMS § 593 lg 2 järgi tagasi võtta. Avalduse tagasivõtmiseks tuleb ÄS § 33 lg 9 teise lause järgi registripidajale esitada notariaalselt kinnitatud avaldus, milles näidatakse ära tagasivõtmise põhjus. Avalduse tagasivõtmisel ei tagastata avaldust ega sellega koos esitatud dokumente, v.a lihtpostiga kõik esitatud paberdokumendid (sel juhul jäävad registritoimikusse digiteeritud dokumendid).

i) TsMS § 119 järgi lahendab registriasju juriidilise isiku või äriühingu asukoha järgne kohus. Tegelikult vähemalt avalduse lahendamisel küll üksnes Tartu Maakohus, kellele tuleb ka kandeavaldused jm dokumendid adresseerida.

TsMS § 181 lg 4 järgi ei anta avaldajale registriasjas menetlusabi kandeavalduselt tasumisele kuuluva riigilõivu maksmiseks.

j) TsMS üldsätetest omab avalduste esitamisel tähendust 10. ptk menetlustähtaegade arvestamise, pikendamise ja ennistamise kohta. Menetlusosalise õigus- ja teovõimele ja selle kontrollile kohalduvad TsMS §-d 201-204.

k) Mitmeid omapäraseid erisätteid avalduste esitamise kohta on usuliste ühenduste jaoks.

Dokumendid kirikusse kuuluva kloostri või kirikusse või koguduste liitu kuuluva koguduse kohta, kes on juriidiline isik vastavalt oma põhikirjale või kiriku või koguduste liidu põhikirjale, esitab registrile KiKoS § 13 lg 4 järgi vastava kiriku või koguduste liidu juhatus. Sama kehtib KiKoS § 15 lg 2 järgi andmete muutmise avalduse esitamisel.

Registrisse kantud andmete muutmise avaldusele ei tule KiKoS § 15 lg 4 järgi juurde lisada muutmise otsustanud üldkoosoleku või muu organi koosoleku protokoll või selle väljavõtet ega koosolekust osavõtnute nimekirja või muud dokumenti usulise ühenduse liikmeskonna kohta.

l) KrtS §-de 6 ja 60 järgi on korteriühistu registreerimine seotud korteriomandite kinnistamisega kinnistusraamatus nagu ka registrist kustutamine. Seda reguleeritakse täpsemalt registriosakonna kodukorras.

m) ÄS § 38 lg 2 ja MTÜS § 85 lg 2 järgi säilitatakse esitatud avaldusi avalikus äritoimikus (avalikus toimikus). Avaldusi jm dokumente säilitatakse elektrooniliselt, posti teel esitatud avaldused jm dokumendid digiteeritakse (ÄS § 33 lg 13, § 38 lg 4, § 50 lg 1 teine lause ja lg 4; MTÜS § 78 lg 2¹).

Kui usuline ühendus on esitanud registripidajale avalduse, mis on ühiselt e-allkirjastatud koos dokumendiga, mis sisaldab andmeid usulise ühenduse liikmeskonna kohta, viiakse KiKoS § 29¹ järgi registritoimikusse kõik ühiselt e-allkirjastatud dokumendid.

n) Ka riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutusi registreeritakse avalduse alusel ning asutus on kohustatud ka andmeid aktualiseerima (riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise korra §-d 3 ja 4). Andmed esitatakse registri põhimääruse § 8 järgi registrisse elektroonilise avaldusega äriregistri ettevõtjaportaali kaudu.

4.8.16.7.1.2 Teema käsitus ajalooliselt

Enne äriregistrit toimus registriametlus kaootiliselt. Notariaalseid ega muidu kinnitataud avaldusi ei nõutud. Suulist avaldust pole siiski ka varem tunnistatud. Kui 1995. a-st esitati registrisse dokumente paberil ja notari vahendusel, siis ajapikku muutus suhtlemine elektrooniliseks ja infossüsteemi põhiseks, lisandus võimalus esitada avaldust ja muid dokumente digitaalallkirjastatult.

4.8.16.7.1.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiivi 2017/1132/EL reguleerib registriametlust ja seega ka avalduste esitamise korda võrdlemisi vähe.

Direktiivi art 16 lg 3 järgi tuleb tagada, et äriühingutel ning muudel isikutel ja organitel, kellelt nõutakse teatiste esitamist või kaasabi selle juures, oleks võimalik esitada kõiki art 14 kohaselt avalikustamisele kuuluvaid dokumente ja andmeid elektroonilisel kujul. Lisaks sellele võivad liikmesriigid nõuda kõigilt või teatavat liiki äriühingutelt kõigi või teatavat liiki dokumentide ja andmete esitamist elektroonilisel kujul. Tagada tuleb, et register viib elektroonilisele kujule kõik dokumendid ja andmed, mis esitatakse paberil, v.a kui dokument on esitataud paberil 31. detsembrini 2006; need tuleb digitaliseerida aga taotlusel.

b) Direktiivi art 21 reguleerib avalikustamisele kuuluvate dokumentide ja andmete avalikustamise keele ja tõlgetega seonduvat. Art 21 lg 1 järgi koostatakse ja esitatakse art 14 kohaselt avalikustamisele kuuluvad dokumendid ja andmed koostatakse ja esitatakse liikmesriigis kehtivate keelenormide kohaselt ühes lubatud keeles, milles toimik. Art 21 lg 2 järgi lubavad liikmesriigid avaldada art-s 14 nimetatud dokumente ja andmeid art 16 kohaselt vabatahtlikult mis tahes muus liidu ametlikus keeles, võides sätestada, et selliste dokumentide ja andmete tõlge peab olema kinnitatud; liikmesriigid võtavad vajalikke meetmeid, et lihtsustada kolmandate isikute juurdepääsu vabatahtlikult avaldatud tõlgetele. Lisaks võivad liikmesriigid art 21 lg 3 järgi lubada kõnealuseid dokumente ja andmeid art 16 kohaselt avaldada mis tahes muus keeles, võides sätestada, et selliste dokumentide ja andmete tõlge peab olema kinnitatud.

Lahknevuse korral registri ametlikus keeles avalikustatud dokumentide või andmete ning vabatahtlikult avaldatud tõlke vahel ei või art 21 lg 4 järgi viimasele tugineda kolmanda isiku vastu; kolmas isik võib siiski vabatahtlikult avaldatud tõlgetele tugineda, välja arvatud juhul, kui äriühing tõendab, et kolmas isik oli kohustuslikus korras avalikustatud versioonist teadlik.

4.8.16.7.1.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.7.1.4.1 Saksamaa

a) HGB § 29 järgi on iga kaupmees kohustatud äriregistrisse kandma oma andmed, mh ärnime (firma). HGB §-de 31 ja 34 järgi tuleb registrisse kanda ka andmete muudatused ja lõppemised, § 33 näeb ette juriidilise isiku sissekandmise kohustuse kõigi juhatuse liikmete avaldusel; täisühingu kõigi osanike avaldusel (HGB § 108). HGB § 107 näeb täisühingu andmete muutumisel täiendavalt nende registreerimiseks esitamise kohustuse. HGB § 162 näeb ette andmete esitamise kohustuse usaldusühingu kohta. BGB § 59 paneb juhatusele liidu registreerimisvalduse esitamise ja dokumentide lisamise kohustuse.

Avalduse esitamise kohustust rikkunud isikule võib HGB § 14 järgi määrata sunniraha.

b) Kohtulike registrite menetlust reguleeritakse üldiselt koos muude hagita asjadega FamFG §-des 374 - 399, selle üldsätetes aga reguleeritakse mh volitust menetluses (§-d 10, 11), tähtaegu ja ennistamist (§-d 16 - 19) kui ka avalduse tagasivõtmist (§ 22).

FamFG § 378 lg 1 lubab selgesõnaliselt registrimenetluses esindajana tunnistada isikuid, kes üldsätete järgi avaldajat esindada ei saaks.

c) Kandeavalduses peavad olema seaduses ette nähtud andmed ja sellele lisatud ettenähtud dokumendid, esitada tuleb ka muud avalikustamisele kuuluvad dokumendid (HGB §-d 106, 162; AktG §-d 36, 37; GmbHG §-d 7, 8; GenG § 11; PartGG § 4; BGB § 59).

Aksiaseltsi registrisse kandmise avalduse peavad allkirjastama kõik asutajad juhatuse liikmed ja nõukogu liikmed (AktG § 36 lg 1).

Täpsemalt on kandeavaldusi reguleeritud nt GenRegV §-des 6jj, PRV §-s 3.

d) Kandeavaldused äriregistrisse esitatakse elektrooniliselt ja notariaalselt kinnitatuna (*in öffentlich beglaubigter Form*); samasuguses vormis peab olema ka volitus, mida võib asendada ka notari väljastatud volituse tõend (HGB § 12 lg 1 esimene, teine ja kolmas lause, lg 2). HGB § 12 lg 1 neljanda

lause järgi peavad asjaosalise õigusjärgkased tõendama õigusjärgluse avalike dokumentidega. Kui dokument tuleb esitada originaalis või lihtärakirjana või kui sellele on ette nähtud kirjalik vorm, piisab elektroonilise koopia (*Aufzeichnung*) edastamisest; kui esitada tuleb notariaalselt tõestatud dokument või avalikult kinnitatud ärakiri, tuleb koopia varustada elektroonilise tunnistusega (HGB § 12 lg 2 teine lause).

FamFG § 378 lg 2 järgi loetakse avalduse tõestanud või kinnitanud notar õigustatuks ka avaldajat kande tegemisel esindada. Registriasjades peab notar avalduse registreerimiskõlblikkust enne avalduse esitamist kontrollima, v.a ühistu- ja partnerlusühinguregistri asjade puhul (FamFG § 378 lg 3). FamFG § 378 lg 4 volitab kehtestama reegleid teatud andmete standardiseeritud masinloetavas vormis edastamise kohta.

Liiduregistrrikande avaldused tuleb BGB § 77 järgi avalikult kinnitatult; avalduse võib esitada originaalis või avalikult kinnitatud ärakirjana. Ühistu kandeavaldused peavad allkirjastama kõik juhatuse liikmed või likvideerijad ja see tuleb esitada elektrooniliselt avalikult kinnitataud vormis.

e) Tahteavalduse kandeks saab asendada ka kohtulahendiga (HGB § 16 lg 1).

4.8.16.7.1.4.2 Austria

a) UGB § 8 lg 1 järgi peavad ettevõtjad oma tegevuse äriregistrisse kandma. UGB § 12 reguleerib välismaiste õigussubjektide siseriiklike tegevuskohtade (*Zweigniederlassung*) registrisse kandmist. UGB § 13 reguleerib subjekti (*Rechtsträger*) asukoha muutmist Austrias.

Juriidilise isiku registrisse kandmise avalduse allkirjastavad kõik juhatuse liikmed ning avaldusele lisatakse põhikiri jm dokumendid (UGB § 33). Registrisse kantavate asjaolude muutumisel kui ka juriidilise isiku lõpetamisel tuleb samuti esitada avaldus registrisse kandmiseks (UGB § 34, FBG § 9 ja § 10 lg 1). Juhatuse liikmed ja likvideerijad peavad kohtule esitama oma allkirjanäidised (UGB 35). Kandeavalduste andmed ja lisad on seaduses loetletud (mh UGB §-d 106, 107, 162; PSG §-d 12, 13).

b) Kandeavaldused ja volikirjad peavad olema kirjalikud ja allkirjad kinnitatud (*öffentlich beglaubigt*) (UGB § 11, FBG § 16). Advokaadid ja notarid tagavad avalduste elektroonilise esitamise (FBG § 35a). FBG § 11 järgi võivad esindusõiguslikud isikud ka avalikult tõestamata vormis registripidajale edastada andmed aadressi, tegevusala, börsil noteeritusse, veebilehe, nõukogu liikmete, esimehe ja asetäita kui ka osanike, nende osade ja tehtud sissemaksete kohta.

Erandlikel asjaoludel võib kandeavalduse ka suuliselt protokollida lasta (FBG § 16 lg 1).

Avalduse tõestanud või kinnitanud notar võib avaldajat esindada kandemenetluses (FBG § 23). Justiitsminister saab kehtestada kandeavalduste esitamiseks formulare (FBG § 27).

c) Äriregistri kandemenetlusele kehtivad üldised AußStrG sätted hagita menetluse kohta menetlusosaliste, nende menetlusõigusvõime ja –teovõime ning esindamise, avalduse üldiste reeglite kohta. Olulisemad on ilmselt tähtaegade arvestamise reeglid (AußStrG § 23), tähtaegade ennistamine (AußStrG § 21), kättetoimetamine (AußStrG § 24), mille kõigi puhul on omakorda viidatud ZPO vastavatele sätetele.

d) Kapitaliühingud peavad äriregistrile UGB § 277 järgi esitama ka majandusaasta aruanded; UGB § 277 lg 6 järgi tuleb need esitada elektrooniliselt; kui käive ei ületa 70 000 eurot, võib esitada ka paberil.

4.8.16.7.1.4.3 Šveits

a) OR art 934 lg 1 järgi on ettevõtjal kohustus end äriregistrisse kanda. Kui asjaolu tuleb registrisse kanda, tuleb sinna kanda ka iga selle asjaolu muudatus ning kui registrisse kantud ettevõtte tegevus lõpeb või see läheb teisele isikule üle, tuleb esitada avaldus kande kustutamiseks (OR art-d 937 ja 938, HRegV art 27).

HRegV art-tes 37, 40, 43, 71, 84, 90, 94, 106 ja 109 täpsustatakse FIE, äriühingute, liitude, sihtasutuste, avalikõiguslike juriidiliste isikute ja filiaalide registriavalduse andmeid ja esitamisele kuuluvaid dokumente.

Andmete esitamiseks kohustatud (sh juhatuse liiget) saab selleks sundida sunnirahaga (*Ordnungsbusse*) 10 – 500 franki (OR art 943).

b) HRegV art-d 12b-12e reguleerivad elektroonilist asjaajamist registriga. HRegV art 12c lubab eraldi platvormide kõrval esitada avaldusi ja andmeid ka interneti vahendusel, kui tagatud on andmete turvalisus ja need on varustatud elektroonilise pitseri ja ajatempliga.

c) HRegV art 15 lg 1 järgi tehakse kanne registrisse esmajoones avalduse alusel. Sissekantavate asjaolude kohta tuleb HRegV art 15 lg 2 järgi esitada dokumendid.

HRegV art 16 näeb ette sisu- ja vorminõuded avaldusele. Avaldus peab olema selge ja viitama sissekantavatele asjaoludele või vastavatele tõenditele. Avalduse võib esitada paberil või elektrooniliselt. Avaldused tuleb esitada vastava kantoni ametlikus keeles, kus kannet taotletakse.

d) OR art 931a järgi allkirjastavad juriidiliste isikute kandeavaldused ülema juht- või valitsemisorgani liikmed. *HRegV art 17 näeb ette avalduse allkirjastamiseks õigustatud isikud, ühingute puhul juhtorganite liikmed.*

Seejuures keelab HRegV art 18 lg 1 esindaja kasutamise kandeavalduse allkirjastamiseks. HRegV art 18 lg-te 2 ja 3 järgi tuleb paberavaldus allkirjastada äriregistriametis isikut tõendades või esitada kinnitatud allkirjaga; kinnitamine pole vajalik, kui allkiri on juba varem kinnitatud vormis esitatud, kuid kahtluse korral võib kinnitamist nõuda. Elektroonilised avaldused peavad HRegV art 18 lg 4 järgi olema elektrooniliselt allkirjastatud ja ajatempliga varustatud. HRegV art 18 lg 5 lubab erandolukorras, kus nõuetekohane allkirjastamine ei ole võimalik ja registripidaja algatusele kande tegemise eeldused täidetud ei ole, siiski kande tegemist lubada.

e) HRegV art 20 näeb ette esitatavate muude dokumentide vormi- ja keelenõuded. Dokumendid tuleb esitada originaalis või kinnitatud koopiatena; viimased nii paberil kui elektrooniliselt. Dokumendid peavad olema nõuetekohaselt allkirjastatud; elektroonilised dokumendid elektroonilise allkirjaga ja ajatempliga varustatud. Muus kui kantoni ametlikus keeles dokumendi esitamisel võib nõuda tõlget, kuivõrd see on vajalik kontrollimiseks või kolmandatele isikutele tutvumiseks.

f) HRegV järgi peavad esindusõiguslikud isikud esitama registrile ka omakäelised allkirjad, andes allkirja isikut tõendades registripidaja juures, dokumendiametniku kinnitatuna, elektrooniliselt skaneeritud ja dokumendiametniku või tema enda kinnitatud (lisades elektroonilise allkirja ja ajatempli).

g) HRegV art 25 järgi peavad välismaised avalikud dokumendid ja kinnitused varustatud koostamise koha pädeva ametkonna kinnitusega koostaja või kinnituse vastava õiguse kohta; lisada tuleb ka välismaise valitsuse ja Šveitsi pädeva diplomaatilise või konsulaaresinduse kinnitus, kui välislepingust ei tulene teisiti. Kui dokument peab olema valik dokument, võib nõuda tõendamist, et välismaine tõestamismenetlus oli Šveitsi omaga samaväärne; selleks võib registriamet nõuda asjatundja arvamust ja ka asjatundja nimetada.

h) Avaldusi ja alusdokumente hoitakse 30 aasta jooksul pärast päevaregistri kande kandmist (HRegV art 166 lg 1). subjekti registrist kustutamisel hoitakse dokumente kümme aastat pärast kustutamist (HRegV art 166 lg 2).

4.8.16.7.1.4.4 Muud riigid

Detailsem võrdlus teiste riikide registrimenetlusega käinuks töömahtu ja antud aega arvestades üle jõu. Märkida võib, et nt Soomes tuleb registreerimisdokumendid esitada küll soome või rootsi keeles, kuid paralleelselt on näidised inglise keeles koos juhistega täitmise kohta.³⁸⁷

4.8.16.7.1.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Täpsustada võiks TsMS kohaldamise ulatust registrimenetluses. Selgelt võiks ette näha, et registrimenetluses maakohtus kandeavalduse lahendamiseni võib esindajaks ükskõik milline teovõimeline isik olla, st TsMS § 218 piirangud lepingulise esindaja kohta ei kohaldu (nagu Saksamaal FamFG § 378 lg 1).

b) Põhjendatud ei oleks kandeavalduse esitamise õiguse laiendamine nt endistele juhatuse liikmetele enda registrist mahavõtmiseks. Registripidaja peab sel juhul asjaolusid selgitama ja kas ise kande tegema või siis laskma hagimenetluses asjaolud tuvastada. Vaatamata probleemidele praktikas ei oleks mõtet seadust muuta, kuna see hägustaks registrimenetlust ja tekitaks õiguslikku ebakindlust.

c) Keeruline oleks tulla vastu lähteülesandes soovitudle muuta suhtlemine registripidajaga lihtsamaks ja kaaluda notari vajalikkust ja notariaalse tõestamise ulatust.

Iseenesest on juba olemas elektrooniline võimalus kandeavaldusi esitada digitaalallkirjaga, lihtsustatud korras asutada ka kiirmenetluses osaühingut. E-residentidele on elektrooniline suhtluskanal avatud ka praegu. Samas peab olema võimalus saavutada kandeid ka neil, kes elektrooniliselt suhelda ei saa, mh välismaalastel, kel pole selleks sobivaid elektroonilisi isikutuvastusvahendeid, mida meie infosüsteem aktsepteeriks. Isikusamasust on aga vaja tuvastada, vältimaks täielike fantoomfirmade loomist olematute isikute nimede all. vastupidine oleks ilmselt vastuolus rahapesu tõkestamise loogikaga. Välismalastele registriga suhtlemise lihtsustamiseks tuleks esmalt arendada piiriülest elektrooniliste identifitseerimisvahendite ühtlustamise ja tunnustamise süsteemi. Samas võiks ehk siiski kaaluda Šveitsi HRegV art 18 lg 5 taotlist normi, mis *lubab erandolukorras, kus nõuetekohane allkirjastamine ei ole võimalik ja registripidaja algatusel kande tegemise eeldused täidetud ei ole, siiski kande tegemist lubada ka nõuetekohase vormita avalduse puhul, seega ilmselt ka nt lihtsalt e-kirja alusel. Töörühm seda siiski ei pooldanud.*

Avalduste esitamise võimalus notarite kui seadusandja poolt ilmselt eeldatud kontaktpunkti kaudu tagab praegu juurdepääsu registrile neile inimestele, kes ise seda elektrooniliselt teha ei saa või ei suuda. Austria FBG § 35a eeskujul võiks panna ka advokaatidele kohustus tagada inimestele soovi korral elektrooniline suhtlemine registriga, kuid ka seda töögrupis ei pooldatud. Tüüpvormide olemasolul saab iseenesest kaaluda notariaalse tõestamise kaotamist nt asutamislepingutelt ja ühinemislepingutelt, kui notarite sisuline panus neisse nagunii suur ei ole, tüüpvormid on laialdaselt kättesaadavad ning isikusamasuse ja allkirjastamise aja saab tuvastada elektrooniliselt. Töörühm ka seda ei toetanud.

Problemaatiline on pabersuhtlemise täielik ellimineerimine. Kuigi selle mõte on vast menetluse lihtsustamine ja tõhustamine ning seda ei keela ka EL õigus, peaks erandjuhtude jaoks see võimalus siiski jääma (nt Šveitsi HRegV art 16 järgi on see avaldaja valida). Seda olukorras, kus dokumentide elektroonilisel esitamisel kehtivad mahupiirangud (nt kohtule dokumentide esitamise korra § 5 näeb ette e-kirjaga menetlusdokumendi edastamisel mahupiirangu (5 MB). Kahjuks ei ole kirjaliku menetluse tingimustes võimalik esitada avaldusi suuliselt protokolliga nagu nt Austrias erandlikel asjaoludel lubatav (FBG § 16 lg 1) (sama sisuliselt Šveitsi HRegV art 18 lg-te 2 ja 3 järgi), mis kogu menetluse inimlikku aspekti vähendab, aga kulude kokkuhoiu tingimustes ilmset vältimatu on.

Problemaatiline on ka põhimõte, et veebilehe või infosüsteemi kaudu mingit andmete esitamise võimaluse olemasolul muul viisil neid esitada ei tohi ja e-kirjad suisa tagastatakse (ÄS § 33 lg 12; MTÜS

³⁸⁷ Soome äriregister: https://www.prh.fi/en/kaupparekisteri/yrityksen_perustaminen/osakeyhtio.html.

§ 79 lg 3²; dokumentide esitamise korra § 2 lg 2). Kuigi ka seda võib mõista süsteemi ühtsuse ja andmete töödeldavuse aspektist, peaksid siingi olema erandina muud võimalused. probleemiks ei ole professionaalide nagu notarid sundimine sellisele suhtlemisele, küll aga n.ö tavaliste inimeste puhul. Kuid nt raamatupidamise aastaruannete puhul selle nõude kõigile rakendamine võib olla ka ebaproportsionaalne. Sellisel kujul aruannete avalikustamise kohustus kõigile eraõiguslikele juriidilistele isikutele on nagunii erakorraline ja põhjendamatu, kuid leevendusi võiks vormi osas teha ka kapitaliühingutele. Nt võib majandusaasta aruande Austria UGB § 277 lg 6 järgi esitada ka paberil, kui ühingu käive ei ületa 70 000 eurot. Seega on pigem põhjendamatu kodukorra § 26 lg 1, mille järgi on dokumente vastu võttev teenistuja kohustatud vastu võtma kõik asjakohased dokumendid, välja arvatud majandusaasta aruanne ja sellega koos esitatavad dokumendid.

d) Kaotada tuleks siiski erisus, et registripidajale esitatava avalduse notariaalse kinnitamise nõuet ei kohaldata ametiühingu suhtes (AÜS § 10 lg 3). Selliseks eriasitluseks puudub põhjus, sundimaks ametiühingut seega täiselektronilisele suhtlemisele.

e) Ebaõnnestunult on sõnastatud notariaadimäärustiku § 47, mille järgi peab notar äriregistri, MSR-i või kommertspandiregistri kartoteegiandmeid ja põhikirja kontrollima kohtu registriosakonna keskandmebaasi kasutades. Mõte on ilmselt see, et notar ei või nõuda dokumentide ja andmete esitamist, mida ta saab ise kerge vaevaga vaadata ja kontrollida, kuid samas ei peaks andmete kontrollimise ulatus olema notari jaoks ka piiratud.

f) Loobuda võiks allkirjanäidiste nõudmisest, kuna elektroonilisel avalduse esitamisel sel suurt mõtet ei ole ning notari juures allkirjastades neid esitama ka ei pea (ÄS § 32¹ lg 2).

Ajaloolist vajadust allkirjade võrdlemiseks näidise alusel vast ka enam ei ole.

g) Kaaluda võiks lisadokumentide (kande alusdokumentide) lihtsustatud vormis (n.ö lihtsalt skanneeritud koopiana või muidu elektrooniliselt) esitamist praeguse kinnitamise (ÄS § 38 lg 3; MTÜS § 85 lg 3) asemel. Nt Austria FBG § 11 järgi võivad esindusõiguslikud isikud ka avalikult tõestamata vormis registripidajale edastada andmed aadressi, tegevusala, börsil noteeritusse, veebilehe, nõukogu liikmete, esimehe ja asetäita kui ka osanike, nende osade ja tehtud sissemaksete kohta.

h) Registriosakondade füüsilise likvideerimisega on kaasnenud ka võimalus reaalselt avalduste ja lisadokumentide suhtes konsulteerida. Osalt on selle funktsiooni väidetavalt üle võtnud MTA. Seadusandja on selliseks kontaktpunktiks kavandanud ilmselt notari, kuid notari iga liigutus maksab ja inimesed ei saa lihtsatele küsimustele sealt pigem niisama lihtsalt vastuseid.

Kodutööl kohtunikuabidega konsulteerimine on osutunud problemaatiliseks, sisuliselt on see neile registriosakonna kodukorra järgi isegi keelatud. Minimaalselt tuleks siiski vähemasti välja arendada teabesüsteem ja küsimustele online vastamine, sh välismaalastele ja võõrkeeles. Samuti panna üles nn tüüpküsimused ja vastused (FAQ), kui seda seni tehtud ei ole. Välistama ei peaks siiski ka suulist konsulteerimist nt Skype'i vahendusel.

Lähteülesandes on soovitud registripidaja siduva eelotsuse saamise võimalust nagu nt teatud keerulistes küsimustes MTA-lt. Kuigi see kohtumenetluse olemusega hästi ei haaku, ei pruugiks seda ka täiesti välistada, kuid töörühm seda praegu vähemasti ei pooldanud. See eeldaks küll ka registriosakonna töö ümberkorraldamist, et eelotsuse andja hiljem ka avalduse lahendaks. Erandlikult lubatakse kodukorra §-des 57 – 60 nimede (eelnevat) kontrolli eraldi teenistuja, nn nimekorraldaja poolt nimepäringu alusel, mida võib ka sisuliselt eelotsusemenetluseks pidada. Ehk oleks leevenduseks ka see, kui taastada üldiselt puuduste kõrvaldamise määruste peale kaebamise võimalus, keelates samas samadel argumentidel kaevata hilisema negatiivse kandeotsuse peale.

i) Lähteülesandes on soovitud laiendada võõrkeelse suhtlemise võimalust registripidajaga, eelduslikult siis inglise keeles.

Iseenesest võiks sellise võimalusega edasi töötada. Soov pidada registrit aga sootuks võõrkeelsena, küllap ingliskeelsena takerduks juba PS § 52 lg 1, mille järgi riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asjaajamiskeel on eesti keel. Nii on selge, et kuni riigikeel on eesti keel, peab ka eesti keeles saama registriga suhelda ja kandeid teha. Ka võrdlusiirikides peetakse registrit ja avaldused tuleb esitada iga riigi ametlikus keeles. Sama puudutab kohtumenetlust üldiselt ja tegu on paljuski poliitilise otsusega keele ja kultuuri kaitseks. Küsimus pole isegi niivõrd selles, kas registripidaja peaks olema võimeline ingliskeelse kandemenetlusega toime tulema (praegu pigem ei tuleks ilmselt), vaid ka avalikkus peaks saama tugineda ikka eestikeelsetele dokumentidele. samas võiks siiski lisadokumentide puhul ehk kaaluda leevendust Šveitsi HregV art 20 järgi, mis lubab muus kui ametlikus keeles dokumendi esitamisel nõuda tõlget, kuivõrd see on vajalik kontrollimiseks või kolmandatele isikutele tutvumiseks, kuid ei kohusta selleks absoluutselt. Minimaalselt võiks sarnaselt Soomega teha ingliskeelsed näidised registriandmete täitmiseks koos selgitustega.

ÄS § 27 ei kajasta päris õigesti direktiivi 2017/1132/EL art 21 lg-te 2 ja 3 mõtet. Nimelt kohustab see sätte lubama avaldada registris ühingu soovil dokumente ja andmeid lisaks mõnes muus EL liikmesriigi keeles ja kohustab lihtsustama kolmandate isikute juurdepääsu vabatahtlikult avaldatud tõlgetele. Lisaks võivad liikmesriigid art 21 lg 3 järgi lubada kõnealuseid dokumente ja andmeid art 16 kohaselt avaldada mis tahes muus keeles, võides sätestada, et selliste dokumentide ja andmete tõlge peab olema kinnitatud. Sarnane regulatsioon on ette nähtud ka Saksa HGB § 11 lg 1. Eesti seadus näeb ette võimaluse esitada võõrkeelsed dokumendid eestikeelse tõlkega, kuid mitte võimalust esitada eestikeelsed dokumendid koos võõrkeelse tõlkega ega võõrkeelsete andmete ja dokumentide avalikustamist. See võimalus tuleks lisada seadusse.

j) TsMS § 119 järgi lahendab registriasju juriidilise isiku või äriühingu asukoha järgne kohus. Korrektne oleks seadust täpsustada, et siiski Tartu Maakohus, kellele tuleb ka kandeavaldused jm dokumendid adresseerida.

k) TsMS § 181 lg 4 järgi ei anta avaldajale registriasjas menetlusabi kandeavalduselt tasumisele kuuluva riigilõivu maksmiseks. Selle kõrval võiks selgelt reguleerida, kas menetlusabi on võimalik saada esinduseks (riigi õigusabina) või nt dokumentide tõlkimiseks, mis praegu kumbki välistatud vähemasti selgesõnaliselt ei ole. Töörühm vastavat muudatusettepanekut praegu siiski ei toetanud.

l) Täiendavat analüüsi vajaksid KiKoS § 13 lg 4 ja § 15 lg 2, mille järgi dokumendid (või andmete muutmise avaldused) kirikusse kuuluva kloostri või kirikusse või koguduste liitu kuuluva koguduse kohta, kes on juriidiline isik vastavalt oma põhikirjale või kiriku või koguduste liidu põhikirjale, esitab registrile vastava kiriku või koguduste liidu juhatus.

Selline loogika on täielikus vastuolus juriidiliste isikute üldise loogikaga, et need siiski juhivad ja korraldavad end ise. Olukorras, kus kirik ei esita juriidilisest isikust koguduse juhatuse muutmise avalduse, kui kogudus endale siiski juhatuse ise valinud on, peaks registripidaja hakkama kandeid tegema järelevalve korras. Selline reegel on vastuolus autonoomiapõhimõtetega ja väljendab suurt usaldamatust kirikusse kuuluvate koguduste suhtes. Alternatiiv oleks muuta koguduste jm juriidilist staatust nii, et tegu ei oleks juriidiliste isikutega ega registreeritaks neid eraldi.

m) Kehtetuks tuleks tunnistada värskelt seadusse lisatud KiKoS § 15 lg 4, mille järgi ei tule registrisse kantud andmete muutmise avaldusele juurde lisada muutmise otsustanud üldkoosoleku või muu organi koosoleku protokoll või selle väljavõtet ega koosolekust osavõtnute nimekirja või muud dokumenti usulise ühenduse liikmeskonna kohta.

See sunnib registripidajat nt koguduse juhatuse liikmeid asendama registris, võimaldamata kontrollida nende valimist või tagasikutsumist ega muid kande aluseks olevaid asjaolusid. Sisuliselt n.ö pörsas kotis ostmise põhimõttel puudub igasugune õigustus. Siis tuleks neid üldse mitte registrisse kanda, sest avalik usaldatavus peaks olema siiski vähemasti kontrollitavatel andmetel. Kui probleemiks on usulise ühenduse liikmeskonna avalikukstulek, siis see on seaduses juba lahendatud avalduse paigutamisega

kinnisesse registritoimikusse ja infosüsteemis konfidentsiaalseks lugemiseks, st avalikkusele ei oleks see info kättesaadav (KiKoS § 29¹).

n) Huvitav on ja teatud õiguskindluse mõtet kannab Šveitsi HRegV art 18 lg 1, mis keelab esindaja kasutamise kandeavalduse allkirjastamiseks, kuid sellise piirangu ülevõtmine ei oleks ilmselt mõistlik. Enam kui 20 a-ne registripraktika ei ole esindajate kasutamises kandemenetluses olulisi probleeme välja toonud.

4.8.16.7.1.6 Järeldused ja ettepanekud

Üldiselt on registripidajaga suhtlemine elektrooniliste kanalite kaudu muutunud ajas üha lihtsamaks ja mugavamaks, kannatamata samas turvalisuse all. Edasine areng eriti piiriülelsete teenuste arendamiseks vajab ka piiriülest koostööd infosüsteemide ja isikutuvastamisvõimaluste arendamiseks ja vastastikku tunnustamiseks.

Kaalumiseks esitatakse järgmised ettepanekud:

- Selgelt võiks ette näha, et registrimenetluses maakohtus kandeavalduse lahendamiseni võib esindajaks olla ükskõik milline teovõimeline isik, st TsMS § 218 piirangud lepingulise esindaja kohta ei kohaldu (nagu Saksamaal FamFG § 378 lg 1).
- Välismaalastele registriga suhtlemise lihtsustamiseks tuleks esmalt arendada piiriülelset elektrooniliste identifitseerimisvahendite ühtlustamise ja tunnustamise süsteemi.
- Kaaluda reegli õgvendamist, et veebilehe või infosüsteemi kaudu mingit andmete esitamise võimaluse olemasolul muul viisil neid esitada ei tohi ja e-kirjad suisa tagastatakse (ÄS § 33 lg 12; MTÜS § 79 lg 3²; dokumentide esitamise korra § 2 lg 2). Leevendada võiks iseäranis majandusaasta aruannete esitamise kohustust kui lubada väiksematel ühingutel ka lihtsamas vormis (ka suisa paberil) aruandeid esitada.
- Kaotada tuleks erisus, et registripidajale esitatava avalduse notariaalse kinnitamise nõuet ei kohaldata ametiühingu suhtes (AÜS § 10 lg 3).
- Täpsustada notariaadimäärustiku § 47, mille järgi peab notar äriregistri, MSR-i või kommertspandiregistri kartoteegiandmeid ja põhikirja kontrollima kohtu registriosakonna keskandmebaasi kasutades selliselt, et oleks selge, et notar ei või nõuda dokumentide ja andmete esitamist, mida ta saab ise kerge vaevaga vaadata ja kontrollida, kuid samas ei peaks andmete kontrollimise ulatus olema notari jaoks ka piiratud.
- Loobuda võiks allkirjanäidiste nõudmisest, kuna elektroonilisel avalduse esitamisel sel suurt mõtet ei ole ning notari juures allkirjastades neid esitama ka ei pea (ÄS § 32¹ lg 2).
- Kaaluda võiks lisadokumentide (sh kande alusdokumentide) lihtsustatud vormis (n.ö lihtsalt skanneeritud koopiana või muidu elektrooniliselt) esitamist praeguse kinnitamise (ÄS § 38 lg 3; MTÜS § 85 lg 3) asemel nt Austria FBG § 11 eeskujul
- Minimaalselt tuleks vähemasti välja arendada teabesüsteem ja küsimustele online vastamine, sh välismaalastele ja võõrkeeles. Samuti panna üles nn tüüp küsimused ja vastused (FAQ), kui seda seni tehtud ei ole.
- Taastada üldiselt puuduste kõrvaldamise määruste peale kaebamise võimalus, keelates samas samadel argumentidel kaevata hilisema negatiivse kandeotsuse peale.
- Kaaluda võimalust esitada dokumente, vähemasti lisadokumente ka võõrkeelsetena (ingliskeelsetena), jättes registripidajale õiguse (kohustuse) tõlget nõuda (sarnaselt Šveitsi HregV art-ga 20). Seadusse tuleks EL direktiivi 2017/1132 järgi nõutav võimalus esitada eestikeelsed dokumendid koos võõrkeelse tõlkega ja laste neid tõlkeid ka avalikustada. See võimalus tuleks lisada seadusse. *Minimaalselt võiks* sarnaselt Soomega teha ingliskeelsed näidised registriandmete täitmiseks koos selgitustega.

- TsMS § 119 järgi lahendab registriasju juriidilise isiku või äriühingu asukoha järgne kohus. Korrektne oleks seadust täpsustada, et siiski Tartu Maakohus, kellele tuleb ka kandeavaldused jm dokumendid adresseerida.
- Täiendavat analüüsi vajaksid KiKoS § 13 lg 4 ja § 15 lg 2, mille järgi dokumendid (või andmete muutmise avaldused) kirikusse kuuluva kloostri või kirikusse või koguduste liitu kuuluva koguduse kohta, kes on juriidiline isik vastavalt oma põhikirjale või kiriku või koguduste liidu põhikirjale, esitab registrile vastava kiriku või koguduste liidu juhatus.
- Kehtetuks tuleks tunnistada KiKoS § 15 lg 4, mille järgi ei tule registrisse kantud andmete muutmise avaldusele juurde lisada muutmise otsustanud üldkoosoleku või muu organi koosoleku protokoll või selle väljavõtet ega koosolekust osavõtnute nimekirja või muud dokumenti usulise ühenduse liikmeskonna kohta.

4.8.16.8 Kandeavalduse lahendamise formaalne kord (mh avalduse lahendamise tähtaeg, puuduste kõrvaldamine, kandemäärus, menetluskeel, kande tegemise aja eelneva määramise võimalus)

4.8.16.8.1 Eesti õigus

a) Kandeavalduse lahendamist reguleerivad esmajoones ÄS, MTÜS ja TsMS. Põhimõtteliselt on tegemist hagita menetluses kohtule esitatud avalduse lahendamisega. Avalduste lahendamisega tegelevad füüsiliselt üle Eesti paiknevad kohtunikuabid kirjalikus menetluses.

Eksitav on TsMS § 119, mille järgi lahendab ka registriasju juriidilise isiku või äriühingu asukoha järgne kohus, kui tegelikult vähemalt avalduse lahendamisel üksnes Tartu Maakohus.

b) TsMS § 595 jagab kohtuniku ja kohtunikuabi vahelise pädevuse registrimenetluses, nähes lg-s 2 ette keerukamate asjade kohtunikule üleandmise, mh põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamiseks või juriidilise isiku sundlõpetamiseks. Menetluslikult on kohtunikul võimalus asi TsMS § 595 lg 3 järgi kohtunikuabile koos siduva juhise tagasi anda. TsMS § 595 lg 4 järgi kohaldatakse kohtunikuabi taandamisele kohtuniku taandamise kohta sätestatud. Kodukorra §-s 11 loetletakse detailselt kohtunikuabi ametitoiminguid ja §-des 13-15 registrisekretäri ülesandeid, pöördumist kohtuniku või kohtunikuabi poole ja taandumist. Kodukorra §-des 161-166 reguleeritakse asjade jaotamist registriosakonna teenistujate vahel ja taandumist

MTÜS § 89¹ loetleb MTÜ ja sihtasutuse registriasja lahendava kohtuniku või kohtunikuabi taandamise alused. Arusaamatuks jääb, kas need on TsMS-le täiendavad või on see ammendav regulatsioon.

Kohtunikuabide ja kohtunike pädevuse ja rollijaotuse ning suhtega kohtumenetlusse kohta vt lähemalt analüüsi ptk 4.8.4.

c) Kuigi registrimenetluses on kohtul ka ulatuslik omal algatusel kannete tegemise õigus, siis vähemasti osa kandeid tehakse vaid avalduse alusel nagu nt ühingu registrisse kandmine, põhikirja muutmine, kapitali muutmine. Kandeavalduseks ei ole selle esitamiseks õigustamata isiku (olgu ka registrisse kantud äriühingu endise juhatuse liikme soov registrist kustutatud saada), st sellist avaldust tuleks lugeda teateks kande ebaõigsusest ja soovist kontrollida asjaolusid ja teha kanne registripidaja omal algatusel; sisuliselt ei pea seda lahendama ja ebaõige on jätta see rahuldamata.³⁸⁸

Formaliseeritud kandemenetluses on registripidaja siiski kandeavaldusega seotud, st põhimõtteliselt ei kohaldu TsMS § 477 lg 5, mille järgi ei ole kohus hagita menetluses seotud menetlusosaliste esitatud taotluste ega asjaoludega ega nende hinnanguga asjaoludele. Kuna registripidajal on aga ka kohustus tagada andmete õigsus registris, saab ta omal algatusel samuti teatud kandeid teha. Uurimispõhimõte (TsMS § 5 lg 3 esimene lause, § 230 lg 3, § 477 lg 7) kohaldub, kuid siiski piiratult, kuna kandemenetlus on üldiselt formaalne. Samas on Riigikohus küll kinnistamismenetluse kohta (kuid see on ülekantav

³⁸⁸ (RKTkm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p-d 10-12; 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p 16.

registrimenetlusele laiemalt, sest kinnistamismenetlus on veel formaalsem), et üldjuhul on kandemenetlus formaliseeritud menetlus, milles esitatud dokumente kontrollitakse formaalselt, ning selles menetluses ei saa lahendada võimalikke õigusvaidlusi isikute vahel, mida saab lahendada üksnes hagimenetluses, kuid samas on registriasjad hagita asjad ning nende asjade lahendamisel peab kohus olema aktiivne ning tulenevalt TsMS § 477 lg-st 7 kontrollima avalduse vastavust seadusele ja avalduse tõendatust ka juhul, kui avalduse kohta ei ole esitatud vastuväiteid ning vajaduse korral nõuab kohus avaldajalt tõendite esitamist või kogub neid omal algatusel.³⁸⁹

Menetlus on kirjalik ning istungeid ja suulist ärakuulamist registrimenetluses ette nähtud ei ole, olgugi et TsMS § 477 lg 2 seda iseenesest lubaks. Küsitav on, kas ja kuidas peaks registrimenetluses kohaldama TsMS § 477 lg 4, mis näeb ette menetlusosalise ärakuulamise, mh telefoni või Skype'i teel - see ei tohiks takistatud ja võiks teatud juhul ka mõistlik olla; piisavaks ei peaks lugema üksnes avaldust ennast või elektroonilist kirjavahetust.

Kontrollida tuleb mh menetlusosalise õigus- ja teovõimet (TsMS §-d 201 – 204) ja kahtluse korral taotleda eestkoste seadmist. Samuti tuleb kontrollida esindusõigust, eriti tuleb tähelepanelik olla, kui on näha vaidlust osanike, aktsionäride või liikmete vahel juhatuse liikmeks oleku üle (vt nt RKTkm 27.10.2011, 3-2-1-97-11, p-d 15-20).

Esialgset õiguskaitset (TsMS § 477¹) registrimenetluses ei kohaldata.

d) Kodukorra §-des 25 – 34 reguleeritakse dokumentide vastuvõtmist ja tagastamist, §-des 167 – 172 registriasjade nummerdamist. Märkimist väärrib, et kodukorra § 26 lg 1 järgi on dokumente vastu võttev teenistuja kohustatud vastu võtma kõik asjakohased dokumendid, välja arvatud majandusaasta aruanne ja sellega koos esitatavad dokumendid. ÄS § 50 reguleerib paberil esitatud dokumentide vastuvõtmist ja nende digiteerimist. MTÜs § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes. Esitatud paberdokumendid skaneeritakse (kodukorra § 27 lg 2¹).

Kodukorra §-s 23 on ette nähtud info, millest isikuid registriosakonna ja registrimenetluse kohta veebilehe, e-posti ja telefoni kaudu teavitatakse, koos keeluga anda muud õiguslikku teavet. Kodukorra §-s 24 on ette nähtud notari, kohtutäituri ja pankrotihalduri õigused andmetega tutvuda ja teavitatud saada määrusest.

e) Menetlustähtaegade arvestamise, pikendamise ja ennistamise kohta kohaldub TsMS 10. ptk.

Menetlustähtaegu arvutatakse TsMS §-de 62 ja 63 järgi. TsMS § 64 võimaldab kohtul enda määratud tähtaega pikendada ning TsMS §-d 66 ja 331 pärast tähtaega esitatud puuduste kõrvaldamist arvestada. Samuti kohalduvad TsMS §-d 67 ja 68 menetlustähtaja ennistamise kohta, mis peaks tulema kõne alla küll vast alles kaebetähtaegade puhul.

f) ÄS § 27 lg 1 näeb ette eestikeelse registripidamise nagu ka TsMS § 32 lg 1 eestikeelse kohtupidamise. Võõrkeelsed dokumendid esitatakse ÄS § 27 lg 2 järgi registripidajale vandetõlgi tehtud eestikeelse tõlkega (enne 01.01 2020 ka notari kinnitatud tõlkega). Nõuetekohase tõlketa osaliselt või täielikult võõrkeelsete dokumentide esitamisel juhindub registripidaja ÄS § 27 lg 4 järgi üksnes talle esitatud eestikeelsetest dokumentidest või tekstiosadest; ettevõtja ja kolmandad isikud ei saa võõrkeelsetele dokumentidele või tekstiosadele tugineda. ÄS § 27 kohaldub MTÜS § 76 järgi ka MSR-le. Jäigema eriregulatsiooni tõttu pigem ei kohaldu TsMS § 33 lg 3, mis annab võimaluse tõlke esitamatajätmisel siiski võõrkeelsest dokumendist lähtuda.

g) ÄS § 53 lg-te 1 ja 2 järgi vaadatakse kandeavaldus läbi viie tööpäeva jooksul arvates avalduse saabumisest või puuduse kõrvaldamisest. Kohus võib erilist kontrollimist vajavate asjaolude puhul läbivaatamise tähtaega ÄS § 53 lg 3 järgi pikendada kuni kolme kuuni. MTÜS § 76 järgi kehtivad ÄS § 53 lg-d 1-3 ka MSR-i suhtes. Põhimõtteliselt saab TsMS § 333¹ järgi taotleda ka menetluse kiirendamist,

³⁸⁹ RKTkm 08.11.2017, 2-16-16048, p 14.

kui kandeavalduse lahendamine liigselt venib.

ÄS § 53 lg-tes 4 – 6 on ette nähtud nn kiirmenetlus kandeavalduse lahendamiseks hiljemalt järgmise tööpäeva jooksul, kui esitatud on tüüpdokumendid digitaalallkirjastatult ja osaühingu osakapital on rahas sisse makstud.

h) Registripidaja ei tee ÄS § 33 lg 5 ja MTÜS § 9 ja § 79 lg 5³⁹⁰ ning SAS § 12 järgi kannet registrisse, kui avaldus või sellele lisatud dokumendid ei vasta seadusele või (üksnes äriregistri puhul) on esitatud enne seaduses lubatud või pärast seaduses ettenähtud tähtaega. Registripidajal ei ole ÄS § 33 lg 6 järgi õigust keelduda kande tegemisest, kui kõik seaduses nõutavad dokumendid on esitatud ja vastavad seaduse nõuetele. MTÜS § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes. Erisättena on sama detailsemalt korratud AÜS §-s 12. KiKoS §-s 14 on toodud erialused usulise ühenduse registrisse kandmisest keeldumiseks. Kodukorra §-des 182 – 198 reguleeritakse detailsemalt kannete tegemist ühinemisel, jagunemisel ja ümberkujundamisel.

Kohtule dokumentide esitamise korra §-d 21 – 23 näevad ette võimaluse mitte esitada registripidajale andmeid mitterahalise sissemakse üleandmise, aktsiate või osaluse EVR-s kajastamise ega aktsionäride nimekirja kohta, kuna need andmed saab registripidaja teistest registritest andmete riskkasutuse kaudu. Kodukorra §-des 252 – 261 reguleeritakse andmevahetust ja andmekasutust.

Kui jõustunud või viivitamata täitmisele kuuluva kohtulahendiga on registripidajale avalduse esitamiseks õigustatud või kohustatud isiku suhtes tuvastatud kohustus avaldus esitada või õigussuhe, mille tõttu tuleb teha kanne, asendab kohtulahend avaldust (ÄS § 33 lg 1¹, MTÜS § 76, TsMS § 594).

Osaühingut, aktsiaseltsi, tulundusühistut, MTÜ-d ega sihtasutust ei kanta äriregistrisse, kui äriregistrisse kandmise avaldus esitatakse pärast ühe aasta möödumist asutamislepingu sõlmimisest (asutamisotsuse vastuvõtmisest) või (osaühingut ka) ÄS § 520 lg-s 1 nimetatud asutamisnumbri saamisest (ÄS § 144 lg 4, § 250 lg 4; TÜS § 7 lg 3; MTÜS § 8 lg 3; SAS § 12).

Kui kohtu jõustunud või viivitamata täitmisele kuuluva lahendiga on keelatud kande tegemiseks avaldust esitada, võib ÄS § 33 lg 1² järgi kande teha üksnes juhul, kui isik, kelle taotlusel kohtulahend tehti, kande tegemisega nõustub. MTÜS § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes.

Kontroll on esmajoonel siiski formaalne, sisulise kontrolli ulatuse kohta vt analüüsi ptk 4.8.16.9.

i) Registripidaja võib ÄS § 32 lg 1 kolmanda lause järgi ettevõtjalt nõuda ka täiendavaid dokumente, kui need on vajalikud kande aluseks olevate asjaolude väljaselgitamiseks. MTÜS § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes. Registripidaja õigus täiendavaid dokumente nõuda ei välista kohustust kõrvaldatava puuduse korral anda TsMS § 340¹ ja § 596 lg 2 järgi tähtaeg selleks, mille tulemuseta möödumisel saab jätta avalduse rahuldamata. Kui nt on tasumata nõutav riigilõiv ja seda ei tasuta ka täiendava tähtaja kestel, jääb avaldus rahuldamata.

Registrisse kantud andmete muutmise avaldusele ei tule KiKoS § 15 lg 4 järgi juurde lisada muutmise otsustanud üldkoosoleku või muu organi koosoleku protokoll või selle väljavõtet ega koosolekust osavõtnute nimekirja või muud dokumenti usulise ühenduse liikmeskonna kohta. Seega ei või selliseid andmeid ka lisadokumendina nõuda.

j) Kodukorra §-des 36-39 reguleeritakse riigilõivu tasumise kontrollimist, mis võib toimuda ka automatiseeritult, ja lõivu tagastamist, samuti nähakse ette tasuliste lisateenuste osutamise keeld.

TsMS § 181 lg 4 järgi ei anta avaldajale registriasjas menetlusabi kandeavalduselt tasumisele kuuluva riigilõivu maksmiseks. Muu menetlusabi andmine nt tõlkimiseks või riigi õigusabi korras esindaja määramine vähemalt selgelt välistatud ei ole. TsMS § 33 lg 4 järgi saab menetlusabi andmisel

³⁹⁰ Kuigi MTÜS § 76 viite kaudu kohaldub ka ÄS § 33 lg 5.

tõlkekulude kandmiseks taotlema ka kohtulahendi tõlkimist, milleks võiks olla ka puuduste kõrvaldamise määruse või avalduse rahuldamata jätmise määrus.

Lõivude ja menetluskulude kohta vt lähemalt analüüsi ptk 4.8.16.16.

k) TsMS § 598 esimene ja teine lause sätestavad võimaluse peatada kandeavalduse menetlus seoses teise menetlusega, võimaldades anda ka hagi esitamiseks tähtaeg vaidlusküsimuse lahendamiseks.

TsMS § 598 kolmanda lause järgi kohaldub registrimenetluses TsMS § 356, st registrimenetluse saab peatada teise menetluse (olgu kohtu- või haldusmenetluse) tõttu, mh põhiseaduslikkuse järelevalve asja lahendamiseni või Euroopa Kohtult eelotsuse saamiseks. Sellega koos peaks kohalduma vähemasti TsMS § 358 menetluse peatumise ja peatamise tagajärgede kohta, st menetlustähtaegade kulgemise katkemise ja peatumise/peatamise ajal tehtud menetlustoimingute tühisuse kohta, aga ka TsMS § 360 menetluse peatamise määruse vaidlustamise kohta ja § 361 menetluse uuendamise kohta. Samas ei ole selgelt välistatud ka nt TsMS § 353 kohaldumine menetluse peatumise kohta nt avaldaja surma puhul või § 354 kohaldumine avaldaja tsiviilkohtumenetlusteovõime kaotuse tõttu, aga vähemasti teoreetiliselt ka § 355 kohaldumine menetluse peatamise kohta mõjuva põhjuse tõttu.

KiKoS §-s 14 on antud võimalus peatada usulise ühenduse registrisse kandmise menetlus kuni kaheks kuuks ja pöörduda Siseministeeriumi või pädeva asutuse poole eksperdiarvamuse saamiseks.

l) Avalduse esitamiseks õigustatud isik võib avalduse ÄS § 33 lg 9 järgi kuni selle kohta kandemääruse tegemiseni notariaalselt kinnitatud avaldusega tagasi võtta. MTÜs § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes. Sama õigus on ette nähtud registriasjade suhtes üldiselt TsMS § 593 lg-s 3 ja hagita asjade kohta üldiselt ka § 477 lg-s 6. Avalduse tagasivõtmisel jääb see läbi vaatamata TsMS § 423 lg 1 p 2 ja § 477 lg 1 koostoimes.

Avaldajast füüsilise isiku surm või juriidilise isiku lõppemine võib olla õigusjärgluseta menetluse lõpetamise alusena (TsMS § 428 lg 1 p 5, § 477 lg 1).

m) Lahendiks registrimenetluses kui hagita kohtumenetluses on (kande)määrus (TsMS § 478 lg 1, § 596). ÄS §-s 55 on loetletud kandemääruse andmed. MTÜs § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes. Kandeavalduse rahuldamisel eraldi määrust ei vormistata ja seda ei pea ka põhjendama; kandemääruseks loetakse sel juhul kande sisu (TsMS § 478 lg 2, § 596 lg 3). Kui kohus rahuldab avalduse osaliselt, teeb ta TsMS § 596 lg 4 järgi rahuldatava osa kohta kande ning muu osa kohta rahuldamata jätmise kandemääruse.

n) Kandemäärus jõustub TsMS § 466 lg 3 ja § 478 lg 3 kohaselt edasikaebetähtaja möödumisel või kaebuse jõustunud lahendiga lahendamisel. Kodukorra § 249 lg 1 näeb ette jõustumismärke tegemise jõustunud määrusele; mitte edasikaevatava määruse puhul tehakse see automatiseeritult.

TsMS § 597 lg 1 näeb ette kandemääruse viivitamatu täitmise. Registripidaja teeb ÄS § 33 lg 4 esimese lause järgi kande hiljemalt viiendal tööpäeval pärast kandemääruse allakirjutamist ning teatab kande tegemisest või sellest keeldumisest avaldajale viivitamatult, kuid mitte hiljem kui kümne tööpäeva jooksul, arvates kande tegemisest registrisse või otsuse tegemisest, millega kandeavaldus jäeti rahuldamata. MTÜs § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes.

ÄS §-s 56 on ette nähtud kande tegemise tehniline kord ja kandemääruse edastamine puudutatud ettevõtjale. MTÜs § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes. Elektrooniliselt peetava äriregistri kanne on ÄS § 68 lg 1 järgi tehtud, kui see on salvestatud äriregistri kannetele määratud andmebaasi. MTÜs § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes. Elektroonilise registri tingimustes on ülearuseks ja eksitavaks muutunud ÄS § 34 lg 1 ja MTÜs § 80 lg 1, mille järgi registrikanne jõustub, kui kandeale on alla kirjutanud kandemääruse täitnud isik ja kande otsustamiseks pädev isik. Kodukorra §-des 207 ja 208 reguleeritakse kandemääruse täitmist ja kande jõustamist detailsemalt. Kande otsustamiseks pädeva isikuna võib kande kodukorra § 208 lg 1 järgi digitaalallkirjastada kohtunikuabi, kes on selle registriasja

menetlejaks. Registrikandel on kodukorra § 208 lg 3 järgi kolmandate isikute suhtes avalik usaldatavus hetkest, mil RIK on Internetis oma kodulehel rubriigis „Menetlusteave” teinud kättesaadavaks andmed avalduse esitamise aja ning kande liigi ja kande tegemise aja kohta.

Isikule antakse registrisse kandmisel ÄS § 42 ja MTÜS § 88 järgi kordumatu registrikood. Koodi annab igale registrisubjektile infosüsteem RIK-i kehtestatud korras ja see ei muutu ka nt ümberkujundamisel (registriosakonna kodukorra §-d 90 ja 91). ÄS § 43 näeb ette tehnilised nõuded kandedele ja kannete numereerimise, ÄS § 44 aga kannete muutmise vormistamise allajoonimisega ja ÄS § 45 kande parandamise vastuolo puhul kandemäärusega. Kande parandamisest, kui see ei vasta kandemäärusele, teatatakse ÄS § 45 lg 2 järgi viivitamatult isikule, kelle avalduse alusel on kande tehtud. Kuna eraldi kandemäärust positiivse kandemääruse puhul ei vormistata, sättel reaalne rakendusala pigem puudub. MTÜS § 76 järgi kehtivad ÄS §-d 43-45 ka MSR-i suhtes. Kodukorra §-des 200 – 204 täpsustatakse kannete muutmist ja andmete parandamist.

o) TsMS § 597 lg 2 näeb ette avalduse rahuldamata jätmise määruse avaldajale kättetoimetamise, lg 3 avalduse rahuldamise kandemääruse edastamise pädeva ministri määruses ettenähtud viisil. Kättetoimetamine toimub TsMS 6. osa üldreeglite järgi, mh kohaldub TsMS § 317 avaliku kättetoimetamise kohta (vt kättetoimetamise kohta lähemalt analüüsi 5. ptk).

Kodukorra §-des 75 – 78 on reguleeritud, kellele asjaosaline kandest või määrusest teatatakse, samuti teavitamise tähtajad ja kord. Kandest ja määrusest teavitatakse asjaosalist kodukorra § 77 lg 1 järgi viivitamata pärast määruse digitaalallkirjastamist. Kande või märke tegemisest teatamiseks edastatakse asjaosalisele kodukorra § 78 lg 1 järgi registrikaardi kehtivate kannetega kinnitamata väljatrükk, vajaduse korral ka kandemääruse ärakiri. Dokumendid edastatakse ja toimetatakse kodukorra § 78 lg 3 järgi asjaosalisele kätte e-posti teel; kui e-posti aadress ei ole teada või dokumendi kättetoimetamine e-posti teel ebaõnnestus, toimetatakse see asjaosalisele kätte registriosakonna juhataja määratud korras. Määruse, kande või märke tegemisest teatatakse notarile e-notari vahendusel (kodukorra § 78 lg 4).

TsMS § 479 lg-st 1 tuleneb, et registriasjades tehtud määrusi avalikult teatavaks ei tehta, kuid ringkonnakohtu ja Riigikohtu määrused avaldatakse avalikus arvutivõrgus.

p) Põhimõtteliselt tuleb kõne alla (negatiivse) kandemääruse kui ka puuduste kõrvaldamise määruse selgitamine TsMS § 478 kohaselt.

q) Määruseid muuta ega tühistada (TsMS § 480) üldiselt ei saa.

r) KrtS §-de 6 ja 60 järgi on korteriühistu registreerimine seotud korteriomandite kinnistamisega kinnistusraamatus nagu ka registrist kustutamine, KrtS § 6 lg 7 ja § 60 lg 5 järgi reguleeritakse seda täpsemalt valdkonna eest vastutava ministri määrusega. Kodukorra §-des 206¹-206³ reguleeritaksegi täpsemalt korteriühistute registri toiminguid ja §-s 272¹ andmete ühendamise tõttu korteriühistu registrikaardile kantud korteriomandite kinnistute numbrite või elamu aadressi ja katastriüksuse tunnuse kustutamist.

s) Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise korra § 2 järgi täidab registripidaja ülesandeid Tartu Maakohtu registriosakonna registrisekretär. Asutuse registreerimis aluseks on määruse § 3 järgi seadus või otsus, millega avalikõiguslik juriidiline isik või asutus on asutatud. Täpsemalt kandemenetlust selle registri osas reguleeritud ei ole nagu ei ole seda tehtud ka registri põhimääruses.

4.8.16.8.2 Teema käsitus ajalooliselt

Menetlus on ajas muutunud kiiremaks, elektrooniliseks ja infosüsteemi põhiseks, st standardiseeritumaks, algse pabermenetluse asemel. Samas on kadunud võimalus füüsiliselt konsulteerida registriosakonnas ja menetlus läinud anonüümsemaks.

4.8.16.8.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

EL ei kirjuta registrimenetlust detailsemalt ette, mh registrit reguleerivas direktiivis 2017/1132/EL. Tagada tuleb ettenähtud andmete avalikustamine ja registri õigusjõud, samuti andmete esitamine ja kättesaamine elektrooniliselt. Kuidas täpsemalt, on iga liikmesriigi enda otsustada.

4.8.16.8.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.8.4.1 Saksamaa

a) Registrimenetlust reguleeritakse üldiselt koos muude hagita asjadega FamFG §-des 374-399. Sama seaduse üldsätetes reguleeritakse mh taandamise alused (§ 6), volitust menetluses (§-d 10, 11), tähtaegu ja ennistamist (§-d 16-19), avalduse tagasivõtmist (§ 22), sunniraha (§ 35), asja lahendamist määrusega ja nõudeid sellele ning jõustumist ja täidetavust (§-d 38-46) kui ka vaidlustamist (§-d 58-75).

Konkreetsete registrite kohta on erisätted HGB-s, GenG-s, PartGG-s ja BGB-s. Veel detailsemalt on registritega seonduvat reguleeritud HRV-s, PRV-s, GenRegV-s ja VRV-s.

b) Registripidamisega tegelevad eelkõige kohtunikuabid (*Rechtspfleger*), aga ka muud kohtuteenistujad (RPfIG) § 3 p 2 lit d).

c) Avaldused lahendatakse kirjalikus menetluses. FamFG § 382 lg 1 järgi rahuldab registripidaja kandeavalduse kandega ja kanne jõustub registrisse kande tegemisega. FamFG § 382 lg 3 järgi tehakse kandeavalduse rahuldamatajätmise otsustus määrusega. Kui kandeavaldus on puudlik või kannet takistab kõrvaldatav takistus, annab registripidaja tähtaja puuduse kõrvaldamiseks, ka see määrus on määruskaebusega vaidlustatav (FamFG § 382 lg 4). FamFG 383 lg 1 järgi teatatakse kandest asjaosalistele vormivabalt ja teatamisest võib ka loobuda. Eraldi teatamiskohustus on ette nähtud nt ühistule GenRegV §-s 3.

Avaldus jäetakse rahuldamata, kui see ei vasta seaduses sätestatud nõuetele (nt BGB § 60). Kui registripidajal tekib liidu puhul nt kahtlus selle majandusliku eesmärgi suhtes, võib küsida arvamust kaubandus-tööstuskojast vm pädevast institutsioonist (VRV § 9 lg 2).

d) Kui jõustunud või viivitamata täidetava kohtulahendi järgi on tuvastatud kohustus avalduse esitamiseks registrile või õigussuhe, mille suhtes kanne tuleb teha, piisab avalduse esitamiseks ülejäänud asjaosalistest (HGB § 16 lg 1). Kui kohtulahendiga on kande tegemine tunnistatud lubamatuks, ei tohi kannet teha selle isiku tahte vastaselt, kelle algatusel kohtulahend tehti (HGB § 16 lg 2). FamFG § 381 näeb ette registripidaja õiguse lisaks üldistele § 21 alustele peatada kandemenetlus, kui õigusvaidlust veel ei toimu ja määrata tähtaja hagi esitamiseks.

e) Kanne registrisse jõustub, kui see on salvestatud selleks ettenähtud andmebaasi ja seda saab püsivalt sisuliselt muutmata ja loetavas vormis taasesitada (HGB § 8a lg 1). Arvutisüsteemis koostatud lahendeid ei pea allkirjastama (HRV § 38a lg 1).

Kanded avaldatakse elektroonilises infosüsteemis (HGB § 10, PRV § 7). Ka liitude andmed tuleb avalikult teatavaks teha (BGB § 66), välismaalaste liidu puhul lisaks järelevalveasutusele (FaMFG § 400), partnerlusühingui puhul kutsekojale (PRV § 6).

4.8.16.8.4.2 Austria

a) Äriregistri pidamisega tegelevad ARpFIG § 1 ja § 2 p 4 järgi esmajoones kohtuametnikest kohtunikuabid.

Kandemenetlusele kehtivad FBG § 15 järgi üldised AußStrG sätted hagita menetluse kohta menetlusosaliste, nende menetlusõigusvõime ja –teovõime ning esindamise, avalduse üldiste reeglite kohta. Olulisemad on ilmselt tähtaegade arvestamise reeglid (AußStrG § 23), tähtaegade ennistamine (AußStrG § 21), kättetoimetamine (AußStrG § 24), mille kõigi puhul on omakorda viidatud AZPO vastavatele sätetele.

b) Kui avaldus on puudulik või kannet takistab kõrvaldatav takistus, annab kohus tähtaja puuduste kõrvaldamiseks (FBG § 17).

Kandemenetluse saab peatada, kuni lahendatakse kohtuasi, mille lahendamisest sõltub kasvõi osalt kande aluseks oleva õigussuhte olemasolu või puudumine (FBG § 19).

c) Kui kohtu jõustunud või viivitamata täidetava otsusega on tuvastatud asjaosaliste suhtes kohustus avalduse esitamiseks kandeks või õigussuhe, mille suhtes tuleb kanne teha, piisab kandeks teiste asjaosaliste avaldusest (UGB § 16 lg 1). Kui kohtulahendiga on kande tegemine keelatud, ei tohi kannet selle isiku tahte vastaselt teha, kelle algatusel otsus tehti (UGB § 16 lg 2).

d) Äriregistri kandeavaldus lahendatakse määrusega, mida ei ole vaja põhjendada (kui keegi puudutatud isikutest ei olnud vastu); määrus on üldjuhul viivitamata täidetav (FBG § 20 lg 1, AußStrG § 36). Määrus kandeavalduse kohta toimetatakse kätte nii avaldajale kui pädevale kutseühendusele (FBG § 21 lg 1). Määruse kättetoimetamise ebaõnnestumisel registriaadressile jm teadolevatele aadressidele saab teha avaliku kättetoimetamise (FBG § 21 lg 3). UGB § 10 järgi tehakse kanded avalikult teatavaks.

Kannetest tuleb teavitada maksuametit, osadest kannetest ka muid riigiasutusi (FBG § 22).

4.8.16.8.4.3 Šveits

a) OR art 927 ning HRegV art-te 3 ja 4 järgi korraldavad äriregistrite pidamise kantonid, kes määravad ka registripidaja ehk äriregistriametite ja järelevalve teostaja. HRegV art 5 järgi teostab ülemjärelvalvet Šveitsi justiits- ja politseidepartement; üleriigiline äriregistriamet (EHRA) Liidu Justiitsameti juures võib anda juhiseid registripidamise alal ja kontrollida kantonite kannete õiguspärasust ja lubatavust.

b) HRegV art-d 12b-12e reguleerivad elektroonilist asjaajamist registriga, art-d 116-122 kannetega seonduvaid tehnilisi üksikasju ning art 169 registri elektroonilise süsteemi nõuded turvalisuseks jm.

c) HRegV art 15 lg 1 järgi tehakse kanne registrisse avalduse või kohtulahendi alusel või omal algatusel.

Kandemenetlus ei ole vaid formaalne, registripidaja peab kontrollima kande tegemise seaduslikke eeldusi, eelkõige et avaldus ja lisadokumendid sisaldavad õigusaktidega nõutud andmeid ega ole vastuolus imperatiivsete sätetega; samuti tuleb juriidilise isiku puhul hinnata kooskõla juriidilise isiku põhikirjaga (OR art 940, HRegV art 28). HRegV art 26 järgi peavad kanded olema tõesed ega tohi eksitada ega avalike huvidega vastuolus olla. HRegV art 162 järgi võib registripidaja kolmanda isiku vastuväite alusel kannete tegemise ajutiselt blokeerida (Registersperre); kohus lahendab selle lubatavuse

d) OR art 932 järgi määratakse kandaeg avalduse päevikus märkimise ajaga, kuid kolmandate isikute suhtes kehtib kanne järgmisest päevast avaldamisest. OR art 936a järgi saavad äriregistrisse kantud registrikoodi. OR art 931 ja HRegV art 35 järgi avalikustatakse kanded *Schweizerische Handelsamtsblatt's*.

HRegV art 21 järgi edastavad kohalikud registriametid kanded elektrooniliselt EHRA-le, kes kontrollib HRegV art 32 järgi kandeid ja kinnitab need, kui need vastavad õigusaktide nõuetele ning teatab sellest registriametile ja edastab kanded avalikustamiseks. Kui EHRA kannet ei kinnita, teatab ta sellest registriametile ja vajadusel ka avaldajale ning võimaldab puuduse kõrvaldada (HRegV art 33). EHRA kinnitusega muutuvad kanded tagasiulatuvalt kehtivaks päevikus märkimisega (HRegV art 34).

e) Kanded tehakse HRegV art 29 järgi avaldusele ette nähtud keeles; kui avaldus on retoromaani keeles tehakse kanne lisaks ka saksa või itaalia keeles.

4.8.16.8.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Täpsustada võiks TsMS kohaldamise ulatust registrimenetluses ja ehk osa sätteid ka vastavat ÄS-s ja MTÜS-s dubleerida. Praegu on keeruline otsida vastuseid eriseaduse eri sätete vahelt.

b) Probleemide kohta registrimenetluses seoses avalduste esitamisega, mh eelotsuste küsimise ja konsulteerimisega, võõrkeelse kandemenetluse võimaldamisega, menetlusabiga kandemenetluses vt analüüsi ptk 4.8.16.7.1.5.

c) MTÜS § 89¹ loetleb MTÜ ja sihtasutuse registriasja lahendava kohtuniku või kohtunikuabi taandamise alused. Arusaamatuks jääb, kas need on TsMS-le täiendavad või on see ammendav regulatsioon.

d) Selgelt tuleks registrimenetluse kohta (ilmselt TsMS-s) ette näha, kas võimalik on kohtuistung pidamine ning kas ja millises ulatuses võimalik asjaosaliste ärakuulamine, ka nt Skype teel. Vähemasti ärakuulamist ei peaks välistama.

e) Avalduse tagasivõtmise õigusliku tagajärjena võiks ehk ka eriseadustes selgelt viidata selle õigusliku tagajärjena avalduse läbivaatamata jätmisele (praegu TsMS § 423 lg 1 p 2 ja § 477 lg 1 koostoimes).

f) Põhjendatud on see, et positiivseid kanded määruseid eraldi ei vormistata, olgu see ka kohtumenetluse üldise loogikaga mõnevõrra haakumatu.

Elektronilise registri tingimustes on ülearuseks ja eksitavaks muutunud ÄS § 34 lg 1 ja MTÜS § 80 lg 1, mille järgi registrikanne jõustub, kui kandele on alla kirjutatud kanded määruse täitnud isik ja kande otsustamiseks pädev isik. Nimetatud sätted võiks seadusest välja jätta.

g) Täpsustada võiks kodukorra § 78 lg 3, mille järgi võiks justkui registriosakonna juhataja ise määrata enda välja mõeldud kättetoimetamisviisi, kui tegelikult mõeldakse, ilmselt, et ta teeb valiku seaduses sätestatud kättetoimetamisviiside vahel töökorralduslikult.

h) Lähteülesandes on avaldatud soovi anda registrimenetluses võimalus avaldajale taotlema hilisemat kanded kuupäeva. Selle mõttega võib edasi liikuda, teadaolevalt on selline võimalus ka nt Soomes. Nt ühinemise või jagunemise tagajärgede määramisel võiks see olla oluline. Iseenesest ei tohiks olla ka praegu keelatud esitada avaldust tähtaja tingimusega, avalduse saaks ka lahendada, lihtsalt tuleks oodata kande tegemisega. Küll tuleks sel juhul ette näha ka reeglid, mis n.ö registrisüsteemi siseselt lubaksid veel jõustamata kuid tehtud kannet nt nimekontrollis vm vajalikel juhtudel käsitleda jõustununa, st mitte teha registrisse jõustumata kandega vastuolus kandeid. Tehniliselt ei tohiks selline lahendus ülemäära keerukas olla.

i) Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri säilitamisel kohtu juures oleks hädavajalik mõnevõrra ka kandemenetlust reguleerida, praegu ei ole õigusaktides selle kohta praktiliselt midagi.

4.8.16.8.6 Järeldused ja ettepanekud

Registrimenetluse kui kohtumenetluse üldine toimimisloogika on paigas ja töötab. Elektroniline menetlus on ka piisavalt kiire. Põhilised probleemid ja lahendamist vajavad küsimused on õigusaktides reguleeritud, raskusi võib vaid olla nende koostoimes rakendamisega.

Põhimõttelisi ettepanekuid siinkohal ei tehta.

Mõned väiksemad ettepanekud siiski kaalumiseks:

- MTÜS § 89¹ loetleb MTÜ ja sihtasutuse registriasja lahendava kohtuniku või kohtunikuabi taandamise alused. Täpsustada tuleks, kas need on TsMS-le täiendavad või on see ammendav regulatsioon ja miks seda ei peaks olema ka ÄS-is.
- Selgelt tuleks registrimenetluse kohta (ilmselt TsMS-s) ette näha, kas võimalik on kohtuistung pidamine ning kas ja millises ulatuses võimalik asjaosaliste ärakuulamine, ka nt Skype teel. Vähemasti ärakuulamist ei peaks välistama.
- Avalduse tagasivõtmise õigusliku tagajärjena võiks ehk ka eriseadustes selgelt viidata selle õigusliku tagajärjena avalduse läbivaatamata jätmisele (praegu TsMS § 423 lg 1 p 2 ja § 477 lg 1 koostoimes).

- Tunnistada kehtetuks ÄS § 34 lg 1 ja MTÜS § 80 lg 1, mille järgi registrikanne jõustub, kui kandeale on alla kirjutanud kandemääruse täitnud isik ja kande otsustamiseks pädev isik, kuna kanded tehakse täna elektrooniliselt.
- Täpsustada võiks kodukorra § 78 lg 3, et välistada tõlgendusvõimalus registriosakonna juhatajale välja mõelda kättetoimetamisviise.
- Näha seaduses selgelt ette võimalus avaldajale taotleda (mingi ettenähtava aja jooksul) hilisemat kandekuupäeva, nähes ette reeglid ja tehnilise lahenduse, mis lubaks kandeid teha, kuid mitte enne ettenähtud päeva jõustada, kuid samas takistada „ootel“ kannetega vastuolus olevate kannete tegemist.
- Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri säilitamisel kohtu juures oleks hädavajalik mõnevõrra ka kandemenetlust reguleerida, praegu ei ole selle kohta praktiliselt midagi õigusaktides.

4.8.16.9 Kande aluseks olevate avalduste ja esitatud muude dokumentide (st asjaolude) sisulise kontrolli ulatus (mh juhatause liikmed, ärinimi, asukoht, tegevusala, sidevahendid, majandusaasta aruanded)

4.8.16.9.1 Eesti õigus

a) Registripidaja ei tee ÄS § 33 lg 5 ja MTÜS § 9 ja § 79 lg 5³⁹¹ ning SAS § 12 järgi kannet registrisse, kui avaldus või sellele lisatud dokumendid ei vasta seadusele või (üksnes äriregistri puhul) on esitatud enne seaduses lubatud või pärast seaduses ettenähtud tähtaega. Registripidajal ei ole ÄS § 33 lg 6 järgi õigust keelduda kande tegemisest, kui kõik seaduses nõutavad dokumendid on esitatud ja vastavad seaduse nõuetele. MTÜS § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes. Erisättena on sama detailsemalt korratud AÜS §-s 12. KiKoS §-s 14 on toodud erialused usulise ühenduse registrisse kandmisest keeldumiseks.

Selliselt on registrimenetlus pigem formaalne ja piirdub esitatud dokumentide formaalse seadusevastasuse kontrolliga.

b) Samas võib registripidaja ÄS § 32 lg 1 kolmanda lause järgi ettevõtjalt nõuda ka täiendavaid dokumente, kui need on vajalikud kande aluseks olevate asjaolude väljaselgitamiseks. MTÜS § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes. Registrisubjektidel on ka kohustus esitada avaldus muutunud andmete registrisse kandmiseks (ÄS § 33 lg 7, MTÜS § 76). Lisaks on ametiasutustel- ja isikutel kohustus teatada registripidajale andmete ebaõigsusest ja teatamata andmetest (ÄS § 35, MTÜS § 81). Kui registrile esitatakse ebaõigeid andmeid, vastutavad avaldusele alla kirjutanud isikud sellega süüliselt tekitatud kahju eest solidaarselt (ÄS § 33 lg 8; MTÜS § 76). Seaduses ettenähtud andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise korral võib registripidaja registrisubjekti ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid trahvida (Äs § 76; MTÜS § 76). Lisaks on registripidajal ÄS § 61 järgi õigus ja kohustus ebaõigete või puuduvate kannete korral algatada menetlus andmete parandamiseks või täiendamiseks.

See kõik kinnitab, et tegelikult ei ole menetlus siiski formaalne, vaid registripidajal on ka üldine kohustus tagada registrisse kantud andmete õigsus. Registrimenetlus on hagita kohtumenetlus. Seega kohaldub siin ka uurimispõhimõtte (TsMS § 5 lg 3 esimene lause, § 230 lg 3, § 477 lg 7), kuigi see on menetluse kirjalikust, formaalsest ja kiirest iseloomust tulenevalt piiratud.

c) Riigikohus on registripidaja kande aluseks olevate asjaolude kontrollimise ulatust üritanud piiritleda.

Nii on Riigikohus leidnud, et registripidaja saab kontrollida esmajoones seadusega nõutavate dokumentide olemasolu ja nende vastavust seadusega sätestatud vormi- ja sisunõuetele, kuid tema õigus kontrollida esitatud dokumentide sisulist kehtivust on piiratud; äriühingu organi koosoleku otsuse esitamisel peab registripidaja kontrollima peale dokumendi enda olemasolu mh ka koosoleku pädevust

³⁹¹ Kuigi MTÜS § 76 viite kaudu kohaldub ka ÄS § 33 lg 5.

ja otsuse vastuvõtmise protseduurilise korra järgimist, nt kvooruminõude täitmist, samuti seaduses nõutud andmete märkimist otsuses; registripidajal on siiski õigus hinnata esitatud dokumenti ja keelduda kande tegemisest, kui esitatud dokument on vastuolus seadusega või selgelt heade kommete vastane või avaliku korraga vastuolus või kui dokumendiga rikutakse kolmandate isikute, näiteks äriühingu võlausaldajate seadusega kaitstud õigusi; sellistel juhtudel on kande tegemisest keeldumine põhjendatud äriregistri kui avaliku registri õigsuse eelduse ja usaldatavuse tagamise vajadusega; registripidaja ei saa aga keelduda kande tegemisest põhjendusel, et kande aluseks olev otsus on näiline ja seetõttu TsÜS § 89 järgi tühine, kuna tehingu näilikkuse tuvastamine eeldab tahteavalduste, s.o tehingu sisulist hindamist, mis ei ole registripidaja pädevuses; ÄS § 33 lg 5 ei anna registripidajale õigust keelduda kande tegemisest sisulistel põhjustel.³⁹²

Riigikohus on märkinud ka, et kandeavalduse lahendamine registrimenetluses on eelkõige formaalne, st selles kontrollitakse kande aluseks olevaid dokumente, kuid samas tuleb kohtulikku registrisse teha üksnes selliseid kandeid, mis on arusaadavad ja ülevaatlikud, ei ole vastuolulised ning on realiseeritavad, st et nendele tuginedes on võimalik korraldada mõistlikult registriesemega seotud õigussuhteid ega tekitata eeldatavasti uusi õiguskonflikte.³⁹³

Riigikohus on samuti leidnud³⁹⁴, et üldjuhul on kandemenetlus formaliseeritud menetlus, milles esitatud dokumente kontrollitakse formaalselt, ning selles menetluses ei saa lahendada võimalikke õigusvaidlusi isikute vahel, mida saab lahendada üksnes hagimenetluses, kuid samas on registriasjad hagita asjad ning nende asjade lahendamisel peab kohus olema aktiivne ning tulenevalt TsMS § 477 lg-st 7 kontrollima avalduse vastavust seadusele ja avalduse tõendatust ka juhul, kui avalduse kohta ei ole esitatud vastuväiteid ning vajaduse korral nõuab kohus avaldajalt tõendite esitamist või kogub neid omal algatusel.³⁹⁵

c) Formaliseeritud kandemenetluses on registripidaja kandeavaldusega seotud, st põhimõtteliselt ei kohaldu TsMS § 477 lg 5, mille järgi ei ole kohus hagita menetluses seotud menetlusosaliste esitatud taotluste ega asjaoludega ega nende hinnanguga asjaoludele. Kuna registripidajal on aga ka kohustus tagada andmete õigsus registris, saab ta omal algatusel samuti teatud kandeid teha.

d) Reaalsuses on andmete kontrollimise võimalused registripidajal siiski enamasti piiratud esitatud dokumentidega ja huvitatud isikutelt saadud teabega, et mingid andmed võivad ebaõiged olla.

Menetlus on kirjalik ning istungeid ja suulist ärakuulamist registrimenetluses ette nähtud ei ole, olgugi et TsMS § 477 lg 2 seda iseenesest lubaks. Küsitav on, kas ja kuidas peaks registrimenetluses kohaldama TsMS § 477 lg 4, mis näeb ette menetlusosalise ärakuulamise, mh telefoni või Skype'i teel - see ei tohiks takistatud ja võiks teatud juhul ka mõistlik olla; piisavaks ei peaks lugema üksnes avaldust ennast või elektroonilist kirjavahetust.

e) Registripidaja võimalused asjaolude tuvastamiseks kandemenetluses on siiski piiratud; eelkõige ei saa kandemenetluses lahendada võimalikku õigusvaidlust isikute vahel, mida saab lahendada üksnes hagimenetluses, sest just hagimenetluses on võimalik saavutada kande tegemiseks vajaliku avalduse asendamine kohtulahendiga.³⁹⁶

TsMS § 598 esimene ja teine lause sätestavad võimaluse peatada kandeavalduse menetlus seoses teise menetlusega, võimaldades anda ka hagi esitamiseks tähtaeg vaidlusküsimuse lahendamiseks. TsMS § 598 kolmanda lause järgi kohalduv registrimenetluses TsMS § 356, st registrimenetluse saab peatada teise menetluse (olgu kohtu- või haldusmenetluse) tõttu, mh põhiseaduslikkuse järelevalve asja

³⁹² RKTkm 04.02.2009, 3-2-1-139-08, p 8; 27.10.2011, 3-2-1-97-11, p 30; 18.10.2016, 3-2-1-89-16, p 13.

³⁹³ RKTkm 12.10.2011, 3-2-1-77-11, p 18; 27.10.2011, 3-2-1-97-11, p 28.

³⁹⁴ Küll kinnistamismenetluse kohta, kuid see on ülekantav registrimenetlusele laiemalt, sest kinnistamismenetlus on veel formaalsem.

³⁹⁵ RKTkm 08.11.2017, 2-16-16048, p 14.

³⁹⁶ RKTkm 27.10.2011, 3-2-1-97-11, p 29.

lahendamiseni või Euroopa Kohtult eelotsuse saamiseks. KiKoS §-s 14 on antud võimalus peatada usulise ühenduse registrisse kandmise menetlus kuni kaheks kuuks ja pöörduda Siseministeeriumi või pädeva asutuse poole eksperdiarvamuse saamiseks.

f) Kuigi registrimenetluses on kohtul ka ulatuslik omal algatusel kannete tegemise õigus, siis vähemasti osa kandeid (esmajoones konstitutiivseid kandeid) tehakse vaid avalduse alusel nagu nt ühingu registrisse kandmine, põhikirja muutmine, kapitali muutmine.

Kandeavalduseks ei ole selle esitamiseks õigustamata isiku (olgu ka registrisse kantud äriühingu endise juhatuse liikme soov registrist kustutatud saada), st sellist avaldust tuleks lugeda teateks kande ebaõigsusest ja soovist kontrollida asjaolusid ja teha kanne registripidaja omal algatusel; sisuliselt ei pea seda lahendama ja ebaõige on jätta see rahuldamata.³⁹⁷

g) Kandemenetluses tuleb kontrollida menetluse üldisi eeldusi nagu muuski kohtumenetluses.

Nii tuleb kontrollida mh menetlusosalise õigus- ja teovõimet (TsMS §-d 201 – 204) ja kahtluse korral taotleda eestkoste seadmist. Samuti tuleb kontrollida esindusõigust, eriti tuleb tähelepanelik olla, kui on näha vaidlust osanike, aktsionäride või liikmete vahel juhatuse liikmeks oleku üle (vt nt RKTkm 27.10.2011, 3-2-1-97-11, p-d 15-20).

h) Osade andmete kontrolli vajalikkus on seaduses otse rõhutatud.

ÄS § 52, MTÜS § 76 ja kodukorra § 173 järgi kontrollib registripidaja nime vastavust seaduse nõuetele ja vajadusel teeb ettepaneku valida uus nimi. Kodukorra §-des 57-60 reguleeritakse nimede kontrolli eraldi teenistuja, nn nimekorraldaja poolt nimepäringu alusel.

i) Osadel juhtudel näeb seadus ette selged kandetakistused, mida registripidaja peab samuti kontrollima.

Nii ei või osaühingut, aktsiaseltsi, tulundusühistut, MTÜ-d ega sihtasutust registrisse kanda, kui registrisse kandmise avaldus esitatakse pärast ühe aasta möödumist asutamislepingu sõlmimisest (asutamisotsuse vastuvõtmisest) või (osaühingut ka) ÄS § 520 lg-s 1 nimetatud asutamismuutuse saamisest (ÄS § 144 lg 4, § 250 lg 4; TUS § 7 lg 3; MTÜS § 8 lg 3; SAS § 12). Avaldus osa- või aktsiakapitali suurendamise registrisse kandmise avaldus tuleb esitada kuue kuu jooksul kapitali suurendamise otsuse vastuvõtmisest (ÄS § 196 lg 3, § 343 lg 4).

ÄS § 58 lg 3 järgi ei tehta äriregistrisse kannet, kui ärikeelu all olev või ettevõtluskeelu saanud isik, välja arvatud osaühingu osanik, kes ei ole samaaegselt juriidilise isiku juhtorgani liige, on kandeavaldusele alla kirjutanud või andnud selleks volituse või on osalenud avalduse aluseks oleva nõukogu otsuse tegemises või kui taotletakse sellise isiku, kaasa arvatud osaühingu osaniku kandmist registrisse juriidilise isiku juhatuse liikme, täisosaniku, prokuristi, likvideerija või pankrotihaldurina. Kodukorra § 177 järgi kontrollib infosüsteem automatiseeritult, kas ärikeelu all olev või ettevõtluskeelu saanud isik on registrisse kantud juriidilise isiku juhtorgani liikme, täisosaniku, prokuristi, likvideerija või pankrotihaldurina.

j) On ka registriandmeid, mida selgelt sisuliselt kontrollima ei pea. Nii nt ei pea registripidaja kontrollima osa- ega aktsiakapitali suurendamise aluseks oleva bilansi sisulist vastavust seadusele (ÄS § 196 lg 3², § 343 lg 4²). Nii kapitali suurendamisel kui ka asutamisel piirdub kapitali kontroll sissemaksete üleandmise ja hindamise dokumentide formaalse kontrolliga.

k) Üldiselt ei ole ette nähtud ka registriväliste andmete ja dokumentide kontrollimise kohustust. Erinevalt registrisse kantud andmetest puudub ka üldine järelevalvekohustus nende üle ja pigem on register passiivseks liikmete või osanike või nõukogu liikmete või tegelike kasusaajate nimekirjade hoidjaks,

³⁹⁷ (RKTkm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p-d 10-12; 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p 16.

kohustusteta tagada seal andmete õigsust. Küsitav on, kuivõrd saab laiendada ÄS § 76 (ja MTÜS § 76) järgset trahvimisõigust valeandmete või esitamata andmete eest.

Eraldi sanktsioon registrist kustutamise näol on ÄS §-de 59 ja 60 (ja MTÜS §-de 36¹ ja § 76) järgi põhikirja või juhatuse koosseisu seadusele mittevastavuse või avastamise ja majandusaasta aruande õigeaegse esitamata jätmise korral. Eelnev kinnitab, et registrisse kandmisel tuleb registripidajal kontrollida põhikirja seadusele vastavust, olgugi et nt ÄS § 139 lg 2 ja § 244 lg 2 järgi on põhikirja sätte seadusevastavuse tagajärjena ette nähtud seaduse kohaldamine. Registrimenetluses kui formaalses menetluses tuleb põhikirja tõlgendamisel vähemalt üldjuhul piirduda objektiivse tõlgendamisega, tuginedes mh TsÜS § 75 lg 1 teisele lausele ja VÕS § 29 lg-le 4.³⁹⁸

l) Isikuandmeid peab registripidaja võimalusel andmebaasidest ise kontrollima enne parandamist või laskma esitada andmeid (ÄS § 33 lg-d 7⁴ ja 7⁵) MTÜS § 76 järgi kohaldub see ka MSR-le. Tehniliste võimaluste olemasolu korral toimub nime ja isikukoodi parandamine kandes automatiseeritult (ÄS § 33 lg-d 7² ja 7⁶). MTÜS § 76 järgi kohaldub ka see sätte MSR-le. Isikuandmed on ette nähtud ÄS §-s 62 nagu need on nõutud. Liiga jäik on ÄS § 63 lg 5 teine lause, mille järgi, kui isik on rahvastikuregistri andmesubjekt, kantakse registrisse isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed.

m) Üldist kontrollikohustust ei ole registripidajal esitatud aadressiandmete, sidevahendite andmete ega tegevusala kontrollimiseks, mh ei teosta registripidaja järelevalvet tegevusalal tegevuslubade olemasolu üle.

n) Kodukorra §-des 213 ja 214 reguleeritakse registripidaja kohustust kontrollida majandusaasta aruannete esitamise tähtaegsust, aga ka selle kontrolli ulatust ja sunnivahendeid nõuetekohaste aruannete esitamise tagamiseks. Majandusaasta esitamatajätmisel tuleb subjektile kohustust meenutada ja järgimata jätmisel saab ta registrist kustutada (ÄS 60; MTÜS § 36¹).

Majandusaasta aruande kontrollimisel vaadatakse kodukorra § 213 lg 2 järgi, kas formaalsed andmed (mh tegevusala) on olemas, kuid seda tuleb vaadata ka sisulisemalt. Mh tuleb selle sätte järgi kontrollida, kas osaühingu, aktsiaseltsi ja tulundusühistu netovara (bilansi aktiva miinus passivas näidatud kohustused) ei ole langenud alla seadusega lubatud alampiiri ning raamatupidamise aastaaruandes ei ole nullväärtusega kirjeid, välja arvatud juhul, kui eelneval majandusaastal oli sellel kirjel nullist erinev summa.

o) Kodukorra § 179 järgi kontrollib registripidaja võimalusel ka kinnistusraamatu ja vallasvararegistrite andmeid osa- või aktsiakapitali mitterahalise sissemakse tegemise kohta. Kodukorra §-des 252 – 261 reguleeritakse andmevahetust ja andmekasutust. Eraldi reguleeritakse andmevahetust rahvastikuregistriga (kodukorra § 253), karistusregistriga (kodukorra § 254) ja EVR-ga (kodukorra § 255) ning koostööd väljaandega Ametlikud Teadaanded (kodukorra § 256), Maksu- ja Tolliametiga (kodukorra § 257) ja Riigi Tugiteenuste Keskusega (kodukorra § 258). Kodukorra § 259 järgi võib registriosakond kontrollida tehnilise võimaluse olemasolul andmeid ka kinnistusraamatust, riigi ja kohaliku omavalitsusasutuse registrist, kohtute infosüsteemist, audiitoritegevuse registrist, liiklusregistrist, ehisregistrist ja patendiameti andmebaasidest.

Kodukorra §-des 182-198 reguleeritakse detailsemalt kannete tegemist ühinemisel, jagunemisel ja ümberkujundamisel. Kodukorra §-des 206¹-206³ reguleeritakse korteriühistute registri toiminguid, ning §-s 272¹ andmete ühendamise tõttu korteriühistu registrikaardile kantud korteriomandite kinnistute numbrite või elamu aadressi ja katastriüksuse tunnuse kustutamist.

Kodukorra §-des 200-204 täpsustatakse kannete muutmist ja andmete parandamist.

³⁹⁸ Vt ka RKTkm 27.10.2011, 3-2-1-97-11, p 31.

p) Üks olulisemaid probleeme praktikas on olnud, kuidas tagada, et registrist ei kustutataks eraõiguslikke juriidilisi isikuid, kel on pooleli kohtuvaidlused. See peaks olema registripidaja vastutusalas. Nimelt näevad nii ÄS § 218 lg 1 kui § 381 lg 1 osaühingu ja aktsiaseltsi registrist kustutamise avalduse eeldusena ette mh, et ühing ei osale Eestis poolena üheski käimasolevas kohtumenetluses ja likvideerijad peavad seda registripidajale ka kinnitama. Praktikas tuleb seda aga ikka ja jälle ette.

q) Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri kannetele ei ole antud õiguslikku tähendust. Samas paneb riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise korra § 7 registripidajale järelevalve kohustuse esitatud andmete õigsuse üle ja õigus nõuda andmete parandamist kui ka neid ise parandada. Registrisse esitatud andmete õigsuse ja ajakohasuse eest vastutab põhimääruse § 7 lg 3 järgi siiski andmeandja.

4.8.16.9.2 Teema käsitlus ajalooliselt

Menetlus on muutunud üha standardiseeritumaks ja elektroonilisemaks. palju andmeid kontrollitakse juba automaatselt või siis muu andmebaasi vahendusel. Samas on kohtupraktikas registripidaja kontrollikohustusi pigem ajas suurendatud ka sisulisemate küsimuste osas. Asjaolude väljaselgitamise võimalused on puhtkirjaliku menetluse puhul siiski muutunud üha piiratumaks, mh kuna asjaosalistega suuline suhtlemine on sisuliselt välistatud.

4.8.16.9.3 Teema käsitlus Euroopa Liidu õiguses

Direktiiv 2017/1132/EL ei näe registri kaudu avalikustatavate andmete ja dokumentide sisulist kontrolli ette. Küll tuleb liikmesriikidel tagada, et nõutavad andmed saaksid avalikustatud. Nii näeb direktiivi art 4 ette kohustuslikud andmed põhikirjale vm asutamisdokumendile ja art 15 nõuab andmete muudatuste avalikustamise tagamist. Direktiivi art 28 lit a näeb aga ette karistuse kehtestamise kohustuse nõutud raamatupidamisdokumentide avalikustamata jätmise eest.

4.8.16.9.4 Teema käsitlus võrdlusriikides

4.8.16.9.4.1 Saksamaa

a) Kuigi registrimenetlus on üldiselt formaalne, on registripidajal vähemasti piiratud ka esitatud andmete õigsuse kontrolli kohustus. Nii näeb AktG § 38 ette kohtu kohustuse kontrollida aktsiaseltsi, GmbH § 9c osaühinu ja GenG § 11a ühistu asutamise nõuetekohasust. FamFG § 26 näeb hagita menetluses ette üldiselt uurimisprintsipi.

FamFG § 381 näeb ette registripidaja õiguse lisaks § 21 alustele peatada kandemenetlus, kui õigusvaidlust veel ei toimu ja määrata tähtaja hagi esitamiseks. Kui kandeavaldus on puudlik või kannet takistab kõrvaldatav takistus, annab registripidaja tähtaja puuduse kõrvaldamiseks, ka see määrus on määruskaebusega vaidlustatav (FamFG § 382 lg 4).

b) FamFG § 379 näeb ette riigiasutuste ja notarite üldise kohustuse teatada registripidajale kandeandmete ebaõigsusest ning § 380 registripidaja koostöö ettevõtjate kutseorganisatsioonidega andmete õigsuse tagamisel ja nimede lubamatul kasutamisel.

c) Nõukogu liikmete või osanike nimekirjade kontrollimisel registripidajal eraldi sisulisi kontrollikohustusi ette nähtud ei ole.

d) Seaduses ettenähtud andmete esitamata jätmise korral võib registripidaja ettevõtjat (või liitu) ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid kohustada andmeid esitama sunniraha (*Zwangsgeld*) (kuni 5000 eurot) ähvardusel (HGB § 14, BGB § 78). FamFG §-d 388 – 391 reguleerivad sunniraha määramist täpsemal: seda saab määrata korduvalt, kuni täitmiseni; vastuväite puhul seda hinnatakse ja sunniraha saab tühistada (FamFG § 390); sunniraha määramise ja vastuväite rahuldamatajätmise peale saab

esitada määruskaebuse (FamFG § 391). Puuduvate kannete tegemist registripidaja algatusel ei ole vähemasti HGB-s ette nähtud.

4.8.16.9.4.2 Austria

a) Äriregistri kandemenetlus ei ole vaid formaalne. Nt AAktG § 31 järgi peab kohus kontrollima asutamise õiguspärasust aktsiaseltsi registrisse kandmiseks. Kui kandega sissekantu õigusi riivataks, tuleb teda eelnevalt teavitada ja seisukohta küsida (FBG § 18). Kohus võib küsida vajadusel kande tegemiseks teavet kutseühendustelt (FBG § 14).

Kohus saab sunniraha ähvardusel kohustada isikuid esitama registrisse kandmisele kuuluvad andmed (FBG § 24 lg 1).

Kandemenetluse saab peatada, kuni lahendatakse kohtuasi, mille lahendamisest sõltub kasvõi osalt kande aluseks oleva õigussuhte olemasolu või puudumine (FBG § 19). AußStrG §-d 13 ja 16 näeb hagita menetlusele ette üldiselt uurimisprintsipi rakendamise.

b) Kui kohtu jõustunud või viivitamata täidetava otsusega on tuvastatud asjaosaliste suhtes kohustus avalduse esitamiseks kandeks või õigussuhe, mille suhtes tuleb kande teha, piisab kandeks teiste asjaosaliste avaldusest (UGB § 16 lg 1). Kui kohtulahendiga on kande tegemine keelatud, ei tohi kannet selle isiku tahte vastaselt teha, kelle algatusel otsus tehti (UGB § 16 lg 2).

c) UGB § 282 näeb ette registripidaja kohustused avalikustatud majandusaasta aruande kontrollimisel, milleks on esmajoones dokumendi terviklikkuse ja avalikustatuse kontroll.

4.8.16.9.4.3 Šveits

Kandemenetlus ei ole vaid formaalne. Registripidaja peab kontrollima kande tegemise seaduslikke eeldusi, eelkõige et avaldus ja lisadokumendid sisaldavad õigusaktidega nõutud andmeid ega ole vastuolus imperatiivsete sätetega; samuti tuleb juriidilise isiku puhul hinnata kooskõla juriidilise isiku põhikirjaga (OR art 940, HRegV art 28).

HRegV art 26 järgi peavad kanded olema tõesed ega tohi eksitada ega avalike huvidega vastuolus olla. HRegV art 162 järgi võib registripidaja kolmanda isiku vastuväite alusel kannete tegemise ajutiselt blokeerida (Registersperre); kohus lahendab selle lubatavuse

4.8.16.9.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Registripidaja kontrollikohustuse piirid registriandmete ja registriväliste andmete ja dokumentide sisulise õigsuse üle vajaksid seaduses täpsustamist, seda eelviidatud Riigikohtu lahenditest tulenevalt. Ühelt poolt on tegu formaalse ja kiire menetlusega, kuid teisalt ei tohiks selle hinnaks olla sisuliselt ebaõigete andmete sisulise kontrollita registrisse kandmine. Seega võiks mõistlik tasakaal uurimisprintsibiiga olla paremini paika pandud ning nii registripidajalae kui avaldajatele selgemalt äratuntav. Seda kasvõi juba avaldajate võrdse kohtlemise tagamiseks.

b) Selgelt võiks registrimenetluses tunnustada ka asjaosaliste ärakuulamist andmete selgitamiseks, vajadusel ka sidevahenditega või ehk erandlikult ka suuliselt. Teatud juhtudel võib olla mõtet ka asjaosaliste kokkukutsumisel ja sisuliselt üritada tekkinud vaidluse hagimenetluses lahendamise ennetamiseks osalisi lepitada.

c) Küsitav on ärikeelu nimekirja kantud isikute automaatne takistamine juhatuse liikmena sissekandmiseks, kui ei ole üldse selge, kas see keeld õiguslikult takistab juhatuse liikmeks olemist või kelle huvides see on, kui ühing üldse juhatusega tegutseb, kui juhatust registrisse ei kanta.

Sama probleem on ka muude juhatuse liikme eeldustega, nt täisealiseks olemise või teovõime kontrolliga ja selle nõude tähendusega.

d) Eraldi täpsustamist vajaks nn registriväliste andmete esitamise tagamise ja eriti sisulise kontrolliga seonduv. Nende andmete kontrolliulatus tuleks ilmselt võrdsustada registriandmetega, st esitatud dokumentide nõuetekohasust tuleks vähemasti hinnata, kuna nende andmed kajastatakse infosüsteemis koos registriandmetega.

e) Liiga jäik on ÄS § 63 lg 5 teine lause, mille järgi, kui isik on rahvastikuregistri andmesubjekt, kantakse registrisse isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed. registri eesmärk peaks olema tagada selliste andmete kajastamine, mille vahendusel isikuga kontakti saab, mitte aga rahvastikuregistri andmete õigsuse üle kaudselt järelevalve teostamine.

f) Üldist kontrollikohustust ei ole registripidajal esitatud aadressiandmete, sidevahendite andmete ega tegevusala kontrollimiseks, mh ei teosta registripidaja järelevalvet tegevusalal tegevuslubade olemasolu üle.

Sellise kontrollikohustuse ettenägemine tähendaks ka ressursimahukat lisatööd. Aadressi kohta saaks hakata nõudma omaniku nõusolekut aadressi kasutamiseks, tegevusala puhul kontrollida tegevuslubasid jne. Aadressiandmete puhul oleks säästlikum jooda selle juurde, et õigete ebaõigete aadressiandmete avaldamisel võib see olla aluseks kättetoimetatuks lugemisele või avalikule kättetoimetamisele ning samuti trahvimisele järelkontrolli raames. kaaluda võiks aadressinõude loobumisest, kui on olemas elektroonilised kontaktandmed ühingul endal ja juhatuse liikmetel ning lisaks aadressiandmed kontaktisikul.

Eri tegevusaladel tegutsejate üle järelevalve teostamiseks olemas erinevad avalikõiguslikud mehhanismid juba. kunagi registriandmetes kajastatud tegevusala kanne on vast põhjendatult muudetud perioodiliselt raporteeritavate registriväliste andmete hulka.

g) Majandusaasta aruannete kontrolliulatus, mis praegu sisaldub kodukorra §-des 213 ja 214 tuleks pigem tuua seadusse, kui seda üldse vaja. Sisuline pädevus aruandeid kontrollida ei ole registripidaja töötajatel suur ja mingite andmete kontrollisund ei anna palju juurde. Elektrooniliste aruannete esitamisel peaks neid andmeid kontrollitama võimalikult automaatselt ja infosüsteem vajadusel ka juhtima tähelapanu riskidele ja probleemidele, mis nõuavad täiendavat kontrolli. Vajadusel võiks lasta MTA-l majandusaasta aruandeid eel- või järelkontrollida nt mugavalt. Majandusaasta aruannete esitamine üksnes MTA-le ei pruugi olla kooskõlas direktiiviga 2017/1132/EL, mis nõuab aruannete avalikustamist ja kättesaadavust samas süsteemis registriandmetega.

h) Mõistlik on põhimõte, et erinevaid andmeid kontrollib registripidaja eri andmebaasidest võimalusel ise, mitte ei nõua dokumentide esitamist avaldajalt.

i) Tagada tuleks registripoolne kontroll, et registrist ei kustutataks eraõiguslikke juriidilisi isikuid, kel pooleli kohtumenetlused. Lisaks subjektide endi kinnitusele tuleks kohtuinfosüsteemist kontrollida ka kohtumenetlusi registripidajal. Samuti tuleks ebaõigete andmete esitamist korralikult sanktsioneerida.

4.8.16.9.6 Järeldused ja ettepanekud

Üldiselt on registripidajale tagatud paindlik kontrollivõimalus. Üldise formaalse kontrolli saab kahtluse korral muuta sisuliseks. Infosüsteem aitab andmeid ka automatiseeritult kontrollida. Seega puudub ka vajaduse põhimõteteks konkreetseteks muudatusteks.

Kaalumiseks esitatakse siiski järgmised ettepanekud:

- Selgelt võiks registrimenetluses tunnustada asjaosaliste ärakuulamist andmete selgitamiseks, vajadusel ka sidevahenditega või ehk erandlikult ka suuliselt. Teatud juhtudel võib olla mõtet ka asjaosaliste kokkukutsumisel ja sisuliselt üritada tekkinud vaidlusehagimenetluses lahendamise ennetamiseks osalisi lepitada.

- Küsitav on ärikeelu nimekirja kantud isikute automaatne takistamine juhatuse liikmena sissekandmiseks, kui ei ole selge, kas see keeld õiguslikult takistab juhatuse liikmeks olemist või kelle huvides see on, kui ühing üldse juhatusega tegutseb, kui juhatust registrisse ei kanta. Sellisest regulatsioonist tuleks hoiduda, kuni sellise ärikeelu tähendus ei ole materiaalõiguslikult selgeks tehtud nagu ka muude juhatuse liikme kvalifikatsiooninõuete oma nagu täisealisus ja teovõime.
- Eraldi täpsustamist vajaks nn registriväliste andmete esitamise tagamise ja eriti sisulise kontrolliga seonduv.
- Ära tuleks muuta ÄS § 63 lg 5 teine lause, mille järgi, kui isik on rahvastikuregistri andmesubjekt, kantakse registrisse isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed.
- Majandusaasta aruannete kontrolliulatus, mis praegu sisaldub kodukorra §-des 213 ja 214 tuleks pigem tuua seadusse, kui seda üldse vaja. Elektrooniliste aruannete esitamisel peaks neid andmeid kontrollitama võimalikult automaatselt ja infosüsteem vajadusel ka juhtima tähelepanu riskidele ja probleemidele, mis nõuavad täiendavat kontrolli.
- Tagada tuleks registripoolne kontroll, et registrist ei kustutataks eraõiguslikke juriidilisi isikuid, kel pooleli kohtumenetlused. Lisaks subjektide endi kinnitusele tuleks kohtuinfosüsteemist kontrollida ka kohtumenetlusi registripidajal. Samuti tuleks ebaõigete andmete esitamist korralikult sanktsioneerida.

4.8.16.10 Kanded kohtulahendi alusel

4.8.16.10.1 Eesti õigus

a) Kandeid saab registrisse teha lisaks avaldusele ka kohtulahendi alusel (ÄS § 33 lg 1; MTÜS § 79 lg 1³⁹⁹; TsMS § 593 lg 1). Süstemaatilisel ja selgelt neid aluseid seadusest siiski ei tulene.

b) Tüüpilisemaks kanded on kande aluseks olnud organi otsuse kehtetuks tunnistamine või tühisuse tuvastamine (mh TsÜS § 38; ÄS §-d 177¹, 178, 301¹, 302, § 322 lg-d 6-8; TÜS §-d 52, 52¹; MTÜS §-d 24, 24¹; SAS § 30¹).

c) Teine levinuim kannete grupp tuleneb PankrS-st ja hõlmab ÄS §-s 58 ja PankrS § 39 lg-s 1 nimetatud kandeid, eesotsas pankroti väljakuulutamise. Märkimist väärib, et nt PankrS § 20 järgi võlgniku varale käsutuskeelu seadmisest ajutise halduri nõusolekuta peab kohus registripidajat PankrS § 21 lg 2 alusel teavitama, selle registrisse kandmist ei ole aga selgesõnaliselt ette nähtud ei ÄS §-s 58 ega PankrS § 39 lg-s 1.

Lisaks tehakse registriväliste andmetena infosüsteemis nähtavaks äri- ja ettevõtluskeelud (kodukorra § 248).

d) Kolmandaks saab nimetada sundlõpetamist (TsÜS § 40), eelkõige küll registripidaja algatusel registrist kustutamist, eelkõige ÄS § 60 ja MTÜS § 36¹ alusel.

e) Samuti on määratud juhatuse asendusliikmeid (vt nt ÄS § 184 lg 6; TsMS §-d 602-606).⁴⁰⁰

f) Olulised on ka hagi tagamise ja esialgse õiguskaitse korras tehtavad kanded. Hagi tagamise abinõud on loetletud TsMS § 378 lg-s 1, millest on üritatud registriga seoses kohaldada vähemasti p 2 vara arestimise kohta (üritades nii nt arestida osaühingu osasid, tehes seda nähtavaks registri infosüsteemis), p 3 (kostjal teatud tehingute ja toimingute tegemise keelamine), p 4 (teisel isikul kostjale vara üleandmise või kostja suhtes muude kohustuste täitmise keelamine) ja p 10 (kohtu poolt vajalikuks peetud muu abinõu).

³⁹⁹ MTÜS § 79 lg 1 räägib kande alusena kohtuotsusest, kui mujal juttu kohtulahendist.

⁴⁰⁰ Vt nt RKTkm 07.06.2017, 3-2-1-42-17.

Riigikohus on pidanud võimalikuks hagi tagamise korras määrata osanike vaidluse ajaks ka juhatuse liikmeid.⁴⁰¹ Kohtupraktikas on teadaolevalt üritatud keelata otsuste vastuvõtmist, otsuseid peatada jms hagi tagamiseks ja seda ka registrisse kanda üritatud, välistataud ei ole ka, et edukalt. Osanike nimekirja aresti kandmisel puudub eraõiguslik tähendus. Kohtulik käsutuskeeld toob ngunii kaasa käsutuse tühisuse TsÜS § 88 lg 1 alusel, heauskne omandamine võimalik ei ole. Segadust tekitab kodukorra § 246 lg 1 p 11¹, mis lubab registriväliste andmetena infosüsteemi sisestada kohtulahendi alusel andmed osa keelumärke kohta.

Üldiselt ei ole esialgne õiguskaitse võimalik hagita asjades, st selleks peab seaduses olema eraldi alus (TsMS § 477¹ lg 1). KrtS § 63 lg 5 lubab aga registrisse kanda juhatuse liikme ametiseisundi peatamise, millise võimaluse annab KrtS § 29 lg 6 p 2. Lisaks annab KrtS § 29 lg 6 p 1 kohtule õiguse peatada vaidlustatud otsuse kehtivus ja keelata samasisulise otsuse vastuvõtmine.

d) ÄS § 66 täpsustab kande tegemist ühingu otsuse kehtetuks tunnistamise kohta, nähes ette, et kui kohus on tunnistanud kehtetuks ühingu organi otsuse, mille alusel on äriregistrisse tehtud kanne, tehakse kanne kohtuotsuse kohta registrikaardil samasse kohta, kus on kehtetuks tunnistatud otsuse alusel tehtud kanne. ÄS § 66 kohaldub MTÜS § 76 viitest tulenevalt ka MSR-i kannetele.

Kui kohtu jõustunud või viivitamata täitmisele kuuluva lahendiga on keelatud kande tegemiseks avaldust esitada, võib ÄS § 33 lg 1² järgi kande teha üksnes juhul, kui isik, kelle taotlusel kohtulahend tehti, kande tegemisega nõustub. MTÜS § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes.

Kui jõustunud või viivitamata täitmisele kuuluva kohtulahendiga on registripidajale avalduse esitamiseks õigustatud või kohustatud isiku suhtes tuvastatud kohustus avaldus esitada või õigussuhe, mille tõttu tuleb teha kanne, asendab kohtulahend avaldust (ÄS § 33 lg 1¹, MTÜS § 76, TsMS § 594). Selliselt saab nt lahendada ka vaidluse, kas keegi on juhatuse liige, kui nt juhatuse liikmena registrisse kantu esitab ühingu vastu tuvastushagi, tuvastamaks, et ta juhatuse liige ei ole või kohustushagi kandeavalduse esitamiseks kohustamiseks.⁴⁰²

e) Kohtulahendi alusel kande tegemise tehnilist korda täpsustab kodukorra § 205.

4.8.16.10.2 Teema käsitus ajalooliselt

Kohtulahendi alusel äriregistrisse ja MSR-i kannete tegemise regulatsioon on olnud läbi aegade ebaselge. Märkida võib, et enne 15.11.2009 ÄS §-s 34 lg 4, mille järgi kohtuotsuse alusel tehtud kandes sisalduvad asjaolud omandavad õigusliku tähenduse kohtuotsuse jõustumisest.

4.8.16.10.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

EL õigus direktiivi 2017/1132 näol ei reguleeri eraldi kohtulahendi alusel kannete tegemist. Küll nõuab selle art 14 lit i, et avalikustataks äriühingu õigustühisuse tuvastamine kohtu poolt (mida meil seaduses ei ole). Lisaks peab register art 20 lg 1 järgi tegema registrite sidestamise süsteemi kaudu viivitamata kättesaadavaks teabe äriühingu likvideerimis- või maksejõuetusmenetluse algatamise ja lõpetamise kohta ning äriühingu registrist kustutamise kohta, kui see toob äriühingu registrijärgses liikmesriigis kaasa õiguslikke tagajärgi.

4.8.16.10.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.10.4.1 Saksamaa

a) Seadus kohtulahendi alusel kannete tegemist eraldi detailsemalt ei reguleeri.

⁴⁰¹ Vt RKTkm 25.05.2010, 3-2-1-51-10, p 11.

⁴⁰² Vt nt RKTkm 19.11.2003, 3-2-1-133-03, p 10; 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p 18.

b) Küll on ette nähtud kandeavalduse kohtulahendiga asendamine. Nimelt kui jõustunud või viivitamata täidetava kohtulahendi järgi on tuvastatud kohustus avalduse esitamiseks registrile või õigussuhe, mille suhtes kanne tuleb teha, piisab avalduse esitamiseks ülejäänud asjaosalistest (HGB § 16 lg 1).

c) Kui kohtulahendiga on kande tegemine tunnistatud lubamatuks, ei tohi kannet teha selle isiku tahte vastaselt, kelle algatusel kohtulahend tehti (HGB § 16 lg 2).

FamFG § 381 näeb ette registripidaja õiguse lisaks üldistele § 21 alustele peatada kandemenetlus, kui õigusvaidlust veel ei toimu ja määrata tähtaja hagi esitamiseks.

d) HGB § 32 lg 1 näeb ette pankroti väljakuulutamise jm pankrotikannete tegemise äriregistrisse, mh ajutise pankrotihalduri määramise koos võlgnikule vara käsutamise keelu seadmisega kui ka sisuliselt ka saneerimise rakendamise. Neid kandeid aga HGB § 32 järgi ei avalikustada ja neil pole ka avalikku usaldatavust.

Samane regulatsioon on liitude kohta BGB §-s 75.

e) HGB § 34 lg 4 näeb ette kohtu määratud juhatuse liikmete ja likvideerijate äriregistrisse kandmise. BGB § 67 näeb ette liidule kohtu määratud juhatuse liikme ja § 76 lg 3 kohtu määratud likvideerija registrisse kandmise.

f) Nt AktG § 248 näeb ette äriregistrisse kantud üldkoosoleku otsuse kohta otsuse kehtetuks tunnistanud kohtulahendi avalikustamise registris samal viisil.

4.8.16.10.4.2 Austria

a) Ka Austria seaduses ei reguleerita kohtulahendi alusel kannete tegemist detailsemalt.

b) Kui kohtu jõustunud või viivitamata täidetava otsusega on tuvastatud asjaosaliste suhtes kohustus avalduse esitamiseks kanded või õigussuhe, mille suhtes tuleb kanne teha, piisab kanded teiste asjaosaliste avaldusest (UGB § 16 lg 1). Kui kohtulahendiga on kande tegemine keelatud, ei tohi kannet selle isiku tahte vastaselt teha, kelle algatusel otsus tehti (UGB § 16 lg 2).

c) UGB § 31 näeb viitega maksejõuetuse seadustele maksejõuetusmenetlusega seotud andmete registrisse kandmise, kusjuures neid kandeid ei tehta avalikult teatavaks ega ole neil ka avalikku usaldatavust.

d) HGB näeb ette pärandi hooldaja ja vara valitseja (*Sachwalter*) registrisse kandmise esmajoonel FIE kohta.

e) AAktG § 198 lg 1 järgi kantakse registrisse kohtulahend, millega tunnistati kehtetuks aktsionäride üldkoosoleku otsus, mille alusel oli registrisse tehtud kanne.

4.8.16.10.4.3 Šveits

a) HRegV art 15 lg 1 järgi on üheks registrikande aluseks ka kohtulahend.

Kande tegemist kohtuotsuse alusel reguleerib HRegV art 19. Selle järgi saadab kohus lahendi registriametile ja selle võib sisse kanda, kui see on täidetav. Kanne tuleb teha viivitamata. Kui sissekantavad asjaolud ei nähtu lahendist selgelt, küsib registriamet kohtult kirjalikku selgitust. Kande peab kinnitama üldises korras ka EHRA.

b) OR art 939 näeb ette pankrotimenetluse kannete tegemise registrisse.

4.8.16.10.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Suhteliselt selgelt on seaduses reguleeritud organite otsuste kehtetuks tunnistamise või tühisuse tunnustamise kohtulahendite registrisse kandmine, samuti sundlõpetamise ja registrist kustutamise registris avalikustamine nagu ka juhatuse asendusliikmete määramine.

b) Eeldusel, et pankrotikanded kajastuvad jätkuvalt esmajoones äriregistris ja MSR-s, mitte maksejõuetusregistris (kust need andmed saaks linkida äriregistrisse ja MSR-i), tuleks esmalt ühtlustada ÄS § 58 ja PankrS § 39 lg 1 loetelud registris avaldatavate pankrotikannete kohta ning lisada sinna selgelt ka ajutise halduri määramine, kui see on seotud võlgniku varale käsutuskeelu seadmisega ajutise halduri nõusolekuta. Saksa ja Austria seaduse kui ka EL direktiivi 2017/1132 alusel oleks mõistlik välistada selgelt pankrotikanded registri avalikult usaldatavate andmete alt ja avalikustada need selgelt informatiivselt, kuna need omandavad tähenduse kohtulahendite täidetavusest.

c) Kaaluda võiks ka saneerimisega seotud kannete avalikustamist, olgu menetluse algatamist kui saneerimiskava kinnitamist, olgu ka registrivälise teabena, kuna see info on kolmandatele isikutele oluline.

d) Äri- ja ettevõtluskeeldude nähtavastegemisest olulisem on nende õiguslik tagajärg, st materiaalsoiguslikult tuleks selgeks teha, kas need takistavad õiguslikult nt juhatuse liikmeks saamist või üksnes eksivad keelu vastu ja see võiks olla sanktsioneeritav.

e) Kõige segasem on erinevate hagi tagamiste ja esialgse õiguskaitse vahendite nähtavaks tegemine registris. Tegu ei ole ju vararegistriga TsMS § 378 lg 1 p 2 mõttes, seega igasugu käsutuskeeldude nähtavastegemine seal tähendust ei oma. Iseäranis kehtib see osaühingu osade arestimise kohta osanike nimekirjas. Kui osad kanda registrisse, võiks iseenesest sarnaselt pandiga aresti või kohtuliku registerpandi sissekandmist, kuid siis tuleks seda ka seaduses ette näha. Ka hooneühistu liikmesuse arestimise võiks sõnaselgelt ette näha seaduses.

Kui vähemasti selge õigusliku tagajärje mõttes saab aktsepteerida TsMS § 378 lg 1 p 10 järgi hagi tagamise korras juhatuse liikme määramist äriühingule, siis enam kui küsitavad on sama punkti või p-de 3 ja 4 alusel igasugu kummaliste tagatisvahendite „leiutamine“ praktikas nagu nt registrimenetluse peatamine, otsuste vastuvõtmise keelamine, otsuste kehtivuse peatamine, juhatuse liikmeks oleku peatamine. Ühelgi neist ei ole seaduses alust, registrimenetlust ei saa hagi tagamiseks peatada juba seetõttu, et kohus ei saa teist kohtumenetlust peatada, seda saab vaid registripidaja ise. Kohus saab vaid ÄS § 33 lg 1² järgi kandeavalduse esitamise keelata. Otsuste vastuvõtmise keelamisel või kehtivuse peatamisel kui ka juhatuse liikmeks oleku peatamisel puudub aga seaduse järgi nii materiaalsoiguslik alus kui ka tagajärg, st sellised hagi tagamise määrad on täidetamatud tegelikult, isegi kui nende alusel suudetakse kanded saavutada.

Lubamatud on ja kehtetuks tuleks tunnistada KrtS § 63 lg 5, mis lubab registrisse kanda korteriühistu juhatuse liikme ametiseisundi peatamise, millise võimaluse annab KrtS § 29 lg 6 p 2. Lisaks annab KrtS § 29 lg 6 p 1 kohtule õiguse peatada vaidlustatud otsuse kehtivus ja keelata samasisulise otsuse vastuvõtmine. Neil „instrumentidel“ puudub sisu ja põhjendus, kõige vähem on neid alust tunnustada aga vaid ühe grupi eraõiguslike juriidiliste isikute puhul nagu korteriühistud.

Vähemasti hagi tagamise või esialgse õiguskaitse määrase alusel peaks registrisse saama kanda ka vastuväite mingite andmete õigsuse vastu, vältimaks neile heauskset tuginemist, nt vaidluse korral, kes on juhatuse liige.

f) Ebaselge on registriandmete õigusliku tähenduse regulatsiooni laienemisele kohtulahendi alusel tehtud kannete puhul, kuna kohtulahendi materiaalne õigusjõud on seotud lahendi jõustumise ja täidetavusega.

EL direktiiv 2017/1132 ei näe üldiselt erandeid kohtulahendi alusel tehtud kannete õigusjõu osas ette. Seetõttu ei saaks ilmselt pidada ka õigeks ÄS § 34 varasema lg 4 taastamist, mis nägi ette kohtulahendi alusel tehtud kannete õigusjõu sõltuvuse kohtulahenditest. Pigem on küsitav, kas direktiiviga on kooskõlas sätted, mille järgi sundlõpetamine jõustub kohtulahendi jõustumisega (ÄS § 204 lg 3 teine lause, § 367 lg 3 teine lause; analoogsed on ka TÜS § 77 lg 3 teine lause; MTÜS § 41 lg 4 teine lause; SAS § 47 lg 4 teine lause), st kandeale ei kohaldata avalikku usaldatavust (nt tehakse tehing juhatuse

liikmega, kui sundlõpetamise otsus oli juba tehtud, kuid mitte registrisse kantud). Ei saa välistada, et nimetatud sätted tuleks kehtetuks tunnistada.

Samas tekib küsimusi, kuivõrd saab tugineda registrisse tehtud pankrotikannetele ÄS § 58 mõttes. PankrS § 4¹ järgi on määrus, millega pankrot välja kuulutatakse, kehtiv ja kuulub täitmisele alates avalikult teatavaks tegemisest, nt määrus, millega lõpetatakse menetlus, on aga kehtiv ja kuulub täitmisele alates jõustumisest. Direktiivi art 20 näeb ette selliste andmete avalikustamise, kuid ei laienda neile kannete õigusjõudu. Saksa HGB § 15 aga ei kohaldu pankrotimenetluse kohta tehtud kannete (pankroti väljakuulutamine jms) kohta, õiguslikku tähendust (publitsiteeti) neil aga ei ole ja neid ka ei avaldata (HGB § 32 lg 2). Mõistlik oleks ÄS § 58 järgsete kannete õigusjõudu täpsustada ja siduda see kohtulahendite täidetavusega. Kui luuakse eraldi maksejõuetuse register, peaks need andmed nagunii olema mitte n.ö originaalsed registriandmed, vaid linkitud maksejõuetuse registrist.

4.8.16.10.6 Järeldused ja ettepanekud

Kohtulahendite alusel kannete tegemise kord ja tähendus on võrdlemisi ebaselged ja vajaks seadusandlikku täpsustamist.

Konkreetselt esitatakse kaalumiseks järgmised ettepanekud:

- Jätta seadusest välja sätted, mille järgi sundlõpetamine jõustub kohtulahendi jõustumisega (ÄS § 204 lg 3 teine lause, § 367 lg 3 teine lause; TÜS § 77 lg 3 teine lause; MTÜS § 41 lg 4 teine lause; SAS § 47 lg 4 teine lause), st et kandeale ei kohaldata avalikku usaldatavust.
- Lubada selgesõnaliselt vähemasti hagi tagamise või esialgse õiguskaitse määrase alusel registrisse kanda ka vastuväite mingite andmete õigsuse vastu, vältimaks neile heauskset tuginemist, nt vaidluse korral, kes on juhatuse liige.
- Analüüsida ÄS § 58 lg 3 ja seotud sätteid ning sätestada seaduses selgelt, kas ärikeeld või ettevõtluskeeld takistab õiguslikult juhatuse liikmeks olemist või on tegu keelunormiga, mille rikkumisega kaasnevad sanktsioonid.
- Täpsustada ÄS § 58 järgsete pankrotikannete õigusjõudu ja siduda see kohtulahendite täidetavusega. Kui luuakse eraldi maksejõuetuse register, peaks need andmed nagunii olema mitte n.ö originaalsed registriandmed, vaid linkitud maksejõuetuse registrist. Ühtlustada tuleks ÄS § 58 ja PankrS § 39 lg 1 loetelud registris avaldatavate pankrotikannete kohta ning lisada sinna selgelt ka ajutise halduri määramine, kui see on seotud võlgniku varale käsutuskeelu seadmisega ajutise halduri nõusolekuta. Välistada selgelt pankrotikanded registri avalikult usaldatavate andmete alt ja avalikustada need selgelt informatiivselt.
- Kaaluda saneerimisega seotud kannete avalikustamist, olgu menetluse algatamist kui saneerimiskava kinnitamist, olgu ka registrivälise teabena.
- Analüüsida täiendavalt ühinguõiguslike hagi tagamise abinõusid ja nende nähtavastegemist äriregistris ja MSR-s. Selgelt võiks osade registrisse kandmisel näha ette nende arestimise nagu ka hooneühistu liikmesuse suhtes. Kehtetuks tuleks tunnistada KrtS § 63 lg 5, mis lubab registrisse kanda korteriühistu juhatuse liikme ametiseisundi peatamise, millise võimaluse annab KrtS § 29 lg 6 p 2, samuti KrtS § 29 lg 6 p 1, mis annab kohtule õiguse peatada vaidlustatud otsuse kehtivus ja keelata samasisulise otsuse vastuvõtmine. Alternatiiv oleks sisustada need materiaalõigusliku tagajärjega ja kohaldada kõigi eraõiguslike juriidiliste isikute suhtes.

- b) Registripidaja järelevalve registriandmete õigsuse ja muude andmete esitamise tagamisel, kanded registripidaja algatusel, trahvimise õigus⁴⁰³, ühingute registrist kustutamine ja ennistamine.⁴⁰⁴

4.8.16.11 Järelevalve andmete õigsuse tagamise üle üldiselt, eesmärk ja erinevate andmete erisused

4.8.16.11.1 Eesti õigus

a) Registrimenetlus ei ole vaid formaalne avalduste lahendamine, vaid registripidajal on ka üldine kohustus tagada registrisse kantud andmete õigsus. Registrimenetlus on hagita kohtumenetlus. Seega kohaldub siin ka uurimispõhimõtte (TsMS § 5 lg 3 esimene lause, § 230 lg 3, § 477 lg 7).

Riigikohus on leidnud⁴⁰⁵, et üldjuhul on kandemenetlus formaliseeritud menetlus, milles esitatud dokumente kontrollitakse formaalselt, ning selles menetluses ei saa lahendada võimalikke õigusvaidlusi isikute vahel, mida saab lahendada üksnes hagimenetluses, kuid samas on registriasjad hagita asjad ning nende asjade lahendamisel peab kohus olema aktiivne ning tulenevalt TsMS § 477 lg-st 7 kontrollima avalduse vastavust seadusele ja avalduse tõendatust ka juhul, kui avalduse kohta ei ole esitatud vastuväiteid ning vajaduse korral nõuab kohus avaldajalt tõendite esitamist või kogub neid omal algatusel⁴⁰⁶. Riigikohus on samuti rõhutanud, et kuigi registripidaja tegutseb esmajoones kandeavalduste alusel registrikannete tegijana, ei piirdu tema funktsioonid sellega; erinevalt näiteks kohtu pädevusest kinnistusraamatu pidamisel, kus omal algatusel kannete tegemise võimalused on kannete ulatusliku konstitutiivsuse tõttu piiratud, on ÄS §-des 59-61 ette nähtud registripidajale laialdane avalik-õiguslik kohustus tagada õigete andmete olemasolu registris.⁴⁰⁷

b) Registrisubjektidel on kohustus esitada avaldus muutunud andmete registrisse kandmiseks (ÄS § 33 lg 7, MTÜS § 76). Lisaks registriandmete uuendamisele tuleb teatada nt nõukogu liikmete, audiitorite ja osaühingu osanike muutumisest, lisaks esitada teade ühingule ühe osaniku või aktsionäri jäämisest (mh ÄS § 289¹, § 318 lg 5, § 328 lg 3). RahaPTS § 76 lg 1 kohustab eraõiguslikku juriidilist isikut koguma ja hoidma andmeid äriregistri juures oma tegeliku kasusaaja kohta ja § 77 lg 5 järgi andmeid muutumisel uuendama. Samuti võib registripidaja ÄS § 32 lg 1 kolmanda lause järgi ettevõtjalt nõuda ka täiendavaid dokumente, kui need on vajalikud kande aluseks olevate asjaolude väljaselgitamiseks. MTÜS § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes.

Seaduses ettenähtud andmete (sõltumata sellest kas tegu registriandmete või registriväliste andmetega) esitamata jätmise või valeandmete esitamise korral võib registripidaja registrisubjekti ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid trahvida (ÄS § 71; MTÜS § 76; MTÜS § 82 lg 5; TsMS § 601; kodukorra § 214 lg 1).

c) Registripidaja käsutuses on järelevalveks järgmised võimalused:

- kohustada subjekti esitama andmeid trahvi ähvardusel;
- kohustada subjekti esitama andmeid sundlõpetamise või registrist ksututamise ähvardusel, seda saab teha vaid seaduses eraldi sätestatud juhtudel;
- teha kandeid omal algatusel.

d) ÄS § 61 ja MTÜS § 82 võimaldavad registripidajal teha kandeid omal algatusel, kui tal on andmeid kande ebaõigsuse või puudumise kohta, võimaldades registrisubjektil eelnevalt esitada oma seisukoht.

⁴⁰³ Siin ei käsitleta lähemalt kättetoimetamise temaatikat, mida analüüsitakse ühinguga kontakteerumise (analüüsi 5. ptk) juures. Samuti ei puudutata siin lähemalt registripidaja ülesandeid ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamise kontrollimisel, mida analüüsitakse lähemalt analüüsi 13. ptk-s.

⁴⁰⁴ Seda küsimust on äriühingute õigusvõime aspektist käsitletud ka analüüsi 2. ptk-s ja üldiselt ka 11. ptk-s.

⁴⁰⁵ Küll kinnistamismenetluse kohta, kuid see on ülekantav registrimenetlusele laiemalt, sest kinnistamismenetlus on veel formaalsem.

⁴⁰⁶ RKTkm 08.11.2017, 2-16-16048, p 14.

⁴⁰⁷ RKTkm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p 11.

Ametiasutustel- ja isikutel on kohustus teatada registripidajale andmete ebaõigsusest ja teatamata andmetest (ÄS § 35, MTÜS § 81). Kui äriregistrile esitatakse ebaõigeid andmeid, vastutavad avaldusele alla kirjutanud isikud ÄS § 33 lg 8 järgi sellega süüliselt tekitatud kahju eest solidaarselt.

e) Registripidaja võib sundlõpetamise ähvardusel nõuda eraõiguslikult juriidiliselt isikult põhikirja või juhatuse koosseisu viimist seadusega vastavusse selleks antud tähtaja jooksul (ÄS § 59 lg-d 5 ja 6; MTÜS § 76). Kui äriühing ei ole määranud ÄS § 63¹ järgi kohustuslikku kontaktisikut, võib registripidaja teda kohustada selleks sundlõpetamise (või filiaali registrist kustutamise) hoiatusel ÄS § 59 lg 7 alusel. Märkimist väärib, et kuigi ÄS § 63¹ kohaldub MTÜS § 76 järgi ka MSR-le, siis ÄS § 59 lg 7 mitte.

Registrist kustutamise ähvardusel võib eraõiguslikult juriidiliselt isikult nõuda majandusaasta aruande esitamist (ÄS § 60; MTÜS § 36¹; kodukorra §-d 213 ja 214). Kodukorra § 214 lg 1 näeb registripidajale sisuliselt kohustuse aruande hilinemisel ja seadusega sätestatud nõuete puudumisel trahvi tegemiseks.

f) Rida andmeid võib registripidaja parandada oma algatusel, osa võib muuta suisa automaatselt nagu nt füüsilise isiku nime ja isikukood parandamine, kui ka surnud isikute registrist kustutamine (ÄS § 33 lg-d 7² ja 7⁶) või aadressiandmete muutumine nt omavalitsuste ühinemise tõttu (kodukorra § 204 lg 1). Arusaamatu on kodukorra § 204¹, mille järgi tehniliste võimaluste olemasolu korral kustutatakse juhatuse liikmete aadressid ja asukohad registrikaardilt automatiseeritult.

Kui äriühingu likvideerimise lõpulejõudmisel ei esitata avaldust tema kustutamiseks äriregistrist, on registripidajal ÄS § 59 lg 2 järgi õigus äriühing registrist kustutada.

FIE kustutatakse ÄS § 59 lg 3¹ järgi äriregistrist tähtajalisel tegutsemisel tähtaja möödumisel. Registripidaja võib ÄS § 59 lg 3² järgi FIE äriregistrist kustutada ka siis, kui isik ei vasta ÄS §-s 1 sätestatud ettevõtja mõistele ning ta ei ole teatanud oma tegevuse peatamisest või lõpetamisest.

Registriosakond märgib erakonna liikmete nimekirja liikmelisuse lõppemise seoses osakonnale esitatud erakonnast väljaastumise avaldusega, teise erakonda astumisega, kui teise erakonda astumise aeg on hilisem, asjaoluga, et isik ei ole Eesti kodanik ega Eestis püsivalt elav Euroopa Liidu kodanik ning isiku surmaga (EKS § 8¹).

KrtS jõustumisel avati seaduse jõul tekkinud korteriühistutele automaatselt registrikaardid (kodukorra § 206³). KrtS § 60 näeb ette erikorra korteriühistu registrist kustutamiseks eriomandi lõpetamisel.

g) Järelevalve pädevus on registripidaja nimel kohtunikuabidel (vt ka kodukorra § 11), TsMS § 595 lg 2 näeb vaid ette keerukamate asjade kohtunikule üleandmise, mh põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamiseks või juriidilise isiku sundlõpetamiseks.

Registriosakonna teenistuja peab kodukorra § 166 lg-te 1 ja 1¹ järgi teatama registriosakonna juhatajale või vahetult selle registriasja menetlejale asjaoludest, mis võivad olla aluseks: rahatrahvi määramisele, ametiülesande korras kande tegemisele, registripidaja poolt sundlõpetamise otsustamisele või registrist kustutamisele või tsiviilkohtumenetluse korras sundlõpetamise algatamisele või alustama pädevuse piires menetlust iseseisvalt. Kui registriosakonna juhatajale on saanud teatavaks asjaolusid, mis võivad olla nende toimingute aluseks, peab ta kodukorra § 166 lg 2 järgi tagama, et alustataks menetlust.

h) Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise korra § 4 lg 1 järgi on asutus registris avalikustatud andmete muutumisel kohustatud registripidajale esitama elektrooniliselt äriregistri ettevõtjaportaali kaudu avalduse uute andmetega viie tööpäeva jooksul andmete muutumisest arvates. Teatada tuleb ka asutuse ümberkorraldamisest (määruse § 5) ja lõpetamisest (määruse § 6). Määruse § 7 paneb registripidajale järelevalve kohustuse esitatud andmete õigsuse üle ja õiguse nõuda andmete parandamist.

4.8.16.11.2 Teema käsitus ajalooliselt

Enne ÄS jõustumist oli registrimenetlus passiivne ja formaalne, sisuline järelevalve tuli alles äriregistriga. Tehnika areng on toonud kaasa automatiseeritud kanded, mida varem ei tuntud. Registripidaja aktiivsus kannete õigsuse tagamisel on ajas aga vast pigem langenud. Järelevalve nt aastaaruannete esitamise üle on muutunud ajas aga standardiseeritud trahvimise ja registrist kustutamise massmenetluseks, mis selline vaevalt põhjendatud on.

4.8.16.11.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiivi 2017/1132 art 15 järgi tuleb mh tagada Eesti osaühingute ja aktsiaseltside juht- ja kontrollorganite liikmete, põhikirja ja kapitalimuudatuste ning raamatupidamisaruannete avalikustamine. Direktiivi art 28 lit a nõuab karistuste ettenägemist vähemasti raamatupidamisdokumentide avalikustamata jätmise eest.

Raamatupidamisaruannete avalikustamist kohustab tagama ka direktiivi 2013/34/EL art 33.

b) Rahapesu tõkestamise direktiivi **2015/849** art 30 lg 1 järgi tagavad liikmesriigid, et nende territooriumil registreeritud äriühingud või muud õiguslikud üksused peavad koguma ja hoidma asjakohast, täpset ja ajakohastatud teavet oma tegelikult kasu saavate omanike kohta, mis hõlmab ka kasu saamisega seotud huvi üksikasju. Direktiivi art 30 lg 3 järgi tuleb seda teavet hoida iga liikmesriigi keskreistris, näiteks äriregistris, äriühingute registris või avalikus registris. Direktiivi art 30 lg 4 järgi peab see teave olema piisav, täpne ja ajakohastatud.

4.8.16.11.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.11.4.1 Saksamaa

a) HGB § 29 järgi on iga ettevõtja kohustatud äriregistrisse kandma oma andmed, mh ärinime (firma). HGB §-de 31 ja 34 järgi tuleb registrisse kanda ka andmete muudatused ja lõppemised.

Avalduse või muude dokumentide esitamise kohustust rikkunud isikule võib HGB § 14 järgi määrata sunniraha. FamFG § 26 näeb hagita menetluses ette üldiselt uurimisprintsipi. FamFG § 379 näeb ette riigiasutuste ja notarite üldise kohustuse teatada registripidajale kandeandmete ebaõigsusest ning § 380 registripidaja koostöö ettevõtjate kutseorganisatsioonidega andmete õigsuse tagamisel ja nimede lubamatul kasutamisel.

b) Seaduses ettenähtud andmete esitamata jätmise korral võib registripidaja ettevõtjat (või liitu) ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid kohustada andmeid esitama sunniraha (*Zwangsgeld*) (kuni 5000 eurot) ähvardusel (HGB § 14; BGB § 78). FamFG §-d 388 – 391 reguleerivad sunniraha määramist täpsemalt.

c) Puuduvate kannete tegemist registripidaja algatusel ei ole vähemasti HGB-s üldiselt ette nähtud. Seaduses on nimetatud andmed, mis kantakse registrisse registripidaja algatusel.

Samas FamFG § 395 näeb registripidajale siiski ette võimaluse kande lubamatuse korral selle eelduste olulise puudumise tõttu kande kustutada. FamFG § 398 näeb ette võimaluse registrisse kantud aktsionäride või osanike või ühistu liikmete koosoleku otsus registrist tühisena kustutada, kui see rikub seaduse imperatiivseid sätteid ja selle kõrvaldamine on ilmselt avalikes huvides.

d) FamFG § 394 näeb ette menetluse varatute ja § 397 tühiste ühingute registrist kustutamiseks, § 399 aga sundlõpetamiseks, kui põhikirja või ühingulepingut seadusega kooskõlla ei viida.

e) RPfIG § 4 järgi võib kohtunikuabi teha kõiki toiminguid, mis on tema pädevuses oleva asja lahendamiseks vaja, v.a sunnivahendeid rakendada.

4.8.16.11.4.2 Austria

a) Registrisse kantavate asjaolude muutumisel kui ka juriidilise isiku lõpetamisel tuleb samuti esitada avaldus registrisse kandmiseks (UGB § 34; FBG § 9 ja § 10 lg 1).

Kui ei esitata kohustuslikku kandeavaldust või ettenähtud dokumente või kasutatakse kasutajale mittekuuluvat firmat, võib kohus sundida isiku sunnirahaga (*Zwangsstrafe*) kuni 3600 eurot, mille määramisele võib isik esitada vastuväiteid; sunniraha võib määrata korduvalt (FBG § 24).

UGB §-d 283 ja 284 näeb ette sunniraha määramise majandusaasta aruande õigeaegse avalikustamatajätmise eest.

b) Olulise eelduse puudumise tõttu tehtud lubamatu kande võib kohus kustutada omal algatusel (FBG § 10 lg 2). FBG § 13 järgi peavad kohtud, muud riigiasutused ja notarid teavitama registripidajat ebaõigetest kannetest.

c) FBG § 40 lg 1 järgi saab varatu kapitaliühingu kustutada kutseühenduse või maksuorgani avalduse alusel või kohtu algatusel. FBG § 42 laiendab §-e 40 ja 41 ka ühistutele ja erasihtasutustele.

d) ARpflG § 16 piiritleb üldiselt kohtunikuabi ja kohtuniku pädevuses olevad asjad, mh teeb kohtunik ARpflG § 16 lg 2 järgi trahvi ja otsustab välisriigi õiguse kohaldamise. Kohtunikuabi võib määrata sunniraha (*Ordnungsstrafe*) kuni 200 eurot (ARpflG § 16 lg 1 p 6).

4.8.16.11.4.3 Šveits

a) Kui asjaolu tuleb registrisse kanda, tuleb sinna kanda ka iga selle asjaolu muudatus ning kui registrisse kantud ettevõtte tegevus lõpeb või see läheb teisele isikule üle, tuleb esitada avaldus kande kustutamiseks (OR art-d 937 ja 938; HRegV art 27). Kui juriidilise isiku organi liikmena registrisse kantud isiku ametiaeg lõpeb, peab juriidiline isik esitama avalduse kande kustutamiseks; avalduse võib esitada ka välja langenud isik ise (OR art 938b).

Registripidaja peab asjaosalistele avalduse esitamise kohustust meenutama ja vajadusel kande omal algatusel tegema (OR art 941; HRegV art 152). kande tegemiseks võib asjaolusid tuvastada ja asutustele järelepärimisi teha (HRegV art 157).

b) Andmete esitamiseks kohustatud (sh juhatuse liiget) saab selleks sundida sunnirahaga (*Ordnungsbusse*) 10 – 500 franki (OR art 943). Kandeavalduse esitamiseks kohustatud isik peab selle tahtliku või hooletu tegematajätmise korral sellega põhjustatud kahju (OR art 942).

c) Kui registripidaja tuvastab juriidilise isiku seadusega imperatiivselt ettenähtud organisatsioonis puuduse, esitab ta kohtunikule või (sihtasutuse puhul) järelevalveorganile avalduse vajalike meetmete rakendamiseks (OR art 941a, HRegV art 154).

d) Kui ühing ei tegutse enam ja pole ka realiseeritavat vara, võib registripidaja pärast kolmekordset tulemusteta üleskutset (*Rechnungsruf*) vastuväite esitamiseks, ta registrist kustutada (OR art 938a; HRegV art 155).

4.8.16.11.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Võib arutada, kas registrimenetlus ei ole kujundatud liiga aktivistlikuks ja pigem peaks piirduma avalduste lahendamise ja registriandmete ja veel vähem registrivälise andmete õigsuse tagamisega. Ehk võiks tuua paralleeli märksa formaalsema kinnistamismenetlusega.

Andes andmetele aga õigusliku tähenduse ja soovides avalikkust ka mitte eksitada, tuleb paratamatult tegeleda ka andmete õigsusega. Ja mitte ainult kandeavaldusi lahendades, vaid ka jooksvalt. Aktivistlik registripidaja on kujundatud ka võrdlusriikides kui seda eeldab ka EL õigus, sest kuidas muidu ikka tagada kõigi ettenähtud andmete ja muudatuste registrisse kandmine.

b) Lähtudes põhimõttest, et registriandmed kui ka registrivälised andmed tuleks hoida maksimaalselt õiged, peab registripidaja selle nimel ka aktiivselt tegutsema ja tal peavad olema andmete õigsuse tagamiseks ka piisavad hoovad. Suurimateks probleemiks tuleb pidada ilmselt trahvimisõiguse liiglaia ja määramatut ulatust ning kodukorra järgi isegi kohustust (majandusaasta aruande puhul) või üldse

kohustust igal juhul reageerida järelevalvemenetluse alustamisega (kodukorra § 166). Kohtumenetluse raames peaks menetlejal siiski olema kaalutusõigus.

Omavalgatusel kannete tegemise õiguse, registrist kustutamise, sundlõpetamise ja trahvimise kohta vt analüüsi järgmisi alapeatükke.

c) Mitte kõik aktivismi väljendused ei pruugi aga olla põhjendatud või ka korralikult seaduses läbi mõeldud.

Nii nt on küsitav, kuidas rakendada ÄS § 59 lg 2, mis annab äriühing registrist kustutada, kuid selle likvideerimise lõpulejõudmisel ei esitata avaldust tema kustutamiseks äriregistrist või mis tähendus on EKS § 8¹ järgsel erakonna liikme kustutamisel erakonna liimete nimekirjast, mida hoitakse registris. Küsitav on üldse kohtunikuabi pädevus ühinguid registrist kustutada.

Problemaatiline on sanktsioonide rakendamine MTÜ-de ja eriti sihtasutuste suhtes läbi MTÜS § 76 viite ÄS-i kohaldades. Selle lahendaks kõige paremini ühtsete registrisätete ettenägemine.

Lähemalt vt nende kohta allpool.

4.8.16.11.6 Järeldused ja ettepanekud

Üldiselt on aktiivne registripidaja mõistlik ja järelevalveks ka piisavalt seaduses hoobasid. Küll vajaks täpsustamist erinevate meetmete omavahelise suhte täpsustamine ja erinevate registrite järelevalve sätete ühtlustamine või veel parem ühtse registriregulatsiooni loomine.

Konkreetsed ettepanekud siinkohal ei tehta, konkreetsete meetmete kohta vt allpool.

4.8.16.12 Kanded registripidaja algatusel

4.8.16.12.1 Eesti õigus

a) Omavalgatusel saab registripidaja kandeid muuta siiski vaid seaduses sätestatud juhul (TsMS § 600 lg 2 esimene lause).

Registrisubjektidel on kohustus esitada avaldus muutunud andmete registrisse kandmiseks (ÄS § 33 lg 7, MTÜS § 76). Samuti võib registripidaja ÄS § 32 lg 1 kolmanda lause järgi ettevõtjalt nõuda ka täiendavaid dokumente, kui need on vajalikud kande aluseks olevate asjaolude väljaselgitamiseks. MTÜS § 76 järgi kehtib see ka MSR-i suhtes.

Kuigi seaduses ettenähtud andmete esitamata jätmise korral võib registripidaja registrisubjekti ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid trahvida (ÄS § 71; MTÜS § 76; MTÜS § 82 lg 5; TsMS § 601; kodukorra § 214 lg 1) ja teatud juhtudel algatada sundlõpetamise või registrist kustutamise, siis vähemasti neil juhtudel, kui tegu on deklaratiivsete kannetega, saab ÄS § 61 ja MTÜS § 82 järgi algatada ka kannete tegemise või parandamise ka omavalgatusel (n.ö ametiülesande korras; *von Amts wegen*). Konstitutiivsete kannete (põhikirja muutmine, kapitali suurendamine) tegemise nõudmise õigust registripidajal pigem ei ole, kuid see ei ole ka päris selge, kui ikka otsused on tegelikult tehtud ja avaldus registrile esitamata lihtsalt.

Kanneteks, mida registripidaja saab omavalgatusel teha, on ka registrist kustutamine ja sundlõpetamise kande sanktsioonina avalduse või andmete esitamatajätmise eest, kuid nende kohta vt allpool. Registripidaja ei saa ise reeglina muuta registriväliseid andmeid, st asendada osanikke, liikmeid ega nõukogu liikmeid ega audiitoreid registripidajale esitatud nimekirjades, ta saab üksnes kohustada nimekirju esitama.

b) Registriandmete omavalgatusel parandamiseks võib registripidaja esmalt teha järelepärimisi, kui tal on andmeid kande ebaõigsuse või puudumise kohta (ÄS § 61 lg 1; MTÜS § 82 lg 1). Andmeid võib registripidaja saada teiste avalduste menetlemisest, kuid andmete esitamise kohustus võib olla ka tähtajaline nagu nt raamatupidamise aastaaruannete puhul. Lisaks on ametiasutustel- ja isikutel

kohustus teatada registripidajale andmete ebaõigsusest ja teatamata andmetest (ÄS § 35, MTÜS § 81). Kuivõrd seda praktikas tehakse, on teine asi. Registriosakonna teenistuja on kohustatud teatama registriosakonna juhatajale või vahetult selle registriasja menettejale asjaoludest, mis võivad olla aluseks ametiülesande korras kande tegemisele või alustada oma pädevuse piires menetlust iseseisvalt (kodukorra § 166 lg-d 1 ja 1¹). Kui registriosakonna juhatajale on saanud teatavaks asjaolusid, mis võivad olla kande omal algatusel parandamise aluseks, peab ta tagama, et alustataks menetlust (kodukorra § 166 lg 2).

Üks praktikas tuntud võimalus kannete parandamiseks registripidaja algatusel on see, kui kandeavalduse esitab selleks õigustamata isik, kuid selles antakse teada registriandmete ebaõigsusest. Avalduse esitamiseks õigustamata isiku kandeavaldust registripidajale saab järgi käsitada üksnes registripidaja informeerimisena äriregistri andmete võimalikust ebaõigsusest, mille alusel registripidaja võis teha järelepärimisi kande võimaliku ebaõigsuse kohta. Riigikohus on märkinud, et sellist avaldust ei ole registripidajal võimalik rahuldada või rahuldamata jätta, kuna see avaldus ei seo teda menetluslikult; tal on vaid õigus viia läbi kontrollimenetlus, mille algatamine on tema diskretsioonotsustus⁴⁰⁸. Selliseks juhtumiks on nt äriühingu endise juhatuse liikme avaldus, kelle ametiaeg on lõppenud, tema kustutamiseks registrist.⁴⁰⁹

Registripidajale antud õigus teha järelepärimisi tähendab sisuliselt ka asjaolude selgitamise kohustust, kui registripidajal peab vastavalt asjaoludele tekkima kahtlus andmete õigsuses; see tuleneb esmajoones ÄS § 61 lg-st 2, mis kohustab registripidajat andmete ebaõigsuse kindlakstegemisel algatama kontrollimenetluse.⁴¹⁰

c) Kande ebaõigsuse või puudumise kindlakstegemisel teatab registripidaja sellest registrisubjektile, kelle avalduse alusel tulnuks kanne teha ning kui kahe nädala jooksul teatamisest ei ole kande tegemisele või parandamisele vastu vaieldud, teeb või parandab registripidaja kande ise (ÄS § 61 lg 2 esimene ja teine lause; MTÜS § 82 lg 2). Kui kande tegemine tooks kaasa äriühingu registrist kustutamise, otsustab registripidaja äriühingu sundlõpetamise (ÄS § 61 lg 4; MTÜS § 82 lg 4).

Kande tegemine ka registripidaja omal algatusel tähendab ühtlasi kandemääruse tegemist. ebaselge on, kas sellist määrust tuleks ka põhjendada, kuna tegu ei ole kandeavalduse rahuldamisega, st vähemalt otsesõnu ei kohaldu põhjendamata jätmist õigustav TsMS § 596 lg 3.

Kandemäärus täidetakse ja kanne tehakse viivitamata, kui seaduses ei ole ette nähtud teisiti (TsMS § 597 lg 1). Kui avalduseta kandemääruse alusel tehakse kanne, toimetatakse määrus kätte isikutele, kelle või kelle vara kohta kanne tehakse (TsMS § 597 lg 4). Teavitada tuleb registrisubjekti kui ka isikut (nt juhatuse liiget), kelle kohta kanne tehakse (kodukorra § 75). Kodukorra §-dest 77 ja 78 ei saa üheselt järeldada, kas kohtu omal algatusel kande tegemisel on mõeldud teatada sellest kui määrusest või kandest.

Kande tegemise avalduse puudumine ei vabasta avalduse esitama pidanud ettevõtjat kohustusest tasuda kande tegemiseks ettenähtud riigilõiv, kuid kui kande ebaõigsus tekkis registripidaja tegevuse tõttu, vabastab ta kandemäärusega ettevõtja riigilõivu tasumisest (ÄS § 61 lg 3; MTÜS § 82 lg 3). MTÜS § 82 lg 3 ei kohaldata ametiühingute suhtes (AÜS § 10 lg 5).

d) Vastuväidete saamisel otsustab registripidaja ÄS § 61 lg 2 kolmanda lause järgi nende põhjendatuse üle kandemäärusega. MTÜS §-s 82 sarnast sätet ei ole, kuid ilmselt tuleb toimida analoogselt.

ÄS § 61 järgses menetluses teeb registripidaja kandemääruse vaid siis, kui ta selle menetluse käigus otsustab kande tegemise või muutmise või kui menetluse käigus esitatakse registripidaja kavatsusele

⁴⁰⁸ RKTkm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p 12.

⁴⁰⁹ Vt selle ja registripidaja algatusel kannete tegemise kohta üldisemalt nt RKTkm 19.11.2003, 3-2-1-133-03, p 8; 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p-d 10-12, 18; 27.10.2011, 3-2-1-97-11, p-d 15-19; 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p-d 16, 17.

⁴¹⁰ RKTkm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p 18.

registrikannet muuta vastuväiteid, st registripidaja teeb kindlaks kande ebaõigsuse või selle puudumise. Kui registripidaja ÄS § 61 lg 1 järgses kontrollimenetluses kande ebaõigsust või puudumist kindlaks ei tee, ei või ta alustada kande tegemise menetlust ametiülesande korras § 61 lg 2 järgi ega teha ka kandemäärust, seda isegi juhul kui oli esitatud kandeavaldus selleks õigustamata isiku poolt.⁴¹¹

Vaidluse korral ühinguga asjaolude üle, saab puudutatud isik oma õigusi kaitsta hagimenetluses tuvastushagi esitamisega asjaolude kohta või kohustushagiga kandeavalduse esitamise kohta; seda saab teha ka siis, kui registripidaja, ebaõige kande parandamise menetlust alusetult ei algata; kaevata selle peale ei saa.⁴¹²

e) Rida andmeid võib registripidaja muuta oma algatusel lihtsustatud korras.

Registrit pidav kohus parandab kande, kui kande aluseks olev kandemäärus on tühistatud või muudetud (TsMS § 600 lg 2 teine lause). Kui kanne ei vasta selle tegemise aluseks olevale kandemäärusele, parandatakse kanne kohtunikuabi määruse alusel märkega registrikaardi märkuste osas, teatades sellest viivitamatult isikule, kelle avalduse alusel on kanne tehtud (ÄS § 45; MTÜS § 76). Registri kustutatud äriühingu saab äriregistrisse ennistada mitte kande parandamise, vaid selleks seaduses ettenähtud alustel ja korras ehk täiendava likvideerimise instituudi kaudu.⁴¹³ Kande parandamise menetlus ei ole iseseisev hagita menetluse liik, vaid kande parandamine toimub registrimenetluses.⁴¹⁴

Osa andmeid võib muuta suisa automaatselt nagu nt füüsilise isiku nime ja isikukood parandamine, kui ka surnud isikute registrit kustutamine (ÄS § 33 lg-d 7² ja 7⁶) või aadressiandmete muutumine nt omavalitsuste ühinemise tõttu (kodukorra § 204 lg 1). Arusaamatu on (vähemasti eraldiseisvalt) kodukorra § 204 lg 1, mille järgi tehniliste võimaluste olemasolu korral kustutatakse juhatuse liikmete aadressid ja asukohad registrikaardilt automatiseeritult.

Registrosakond märgib erakonna liikmete nimekirja liikmelisuse lõppemise seoses osakonnale esitatud erakonnast väljaastumise avaldusega, teise erakonda astumisega, kui teise erakonda astumise aeg on hilisem, asjaoluga, et isik ei ole Eesti kodanik ega Eestis püsivalt elav Euroopa Liidu kodanik ning isiku surmaga (EKS § 8¹).

KrtS jõustumisel avati seaduse jõul tekkinud korteriühistutele automaatselt registrikaardid (kodukorra § 206³). KrtS § 60 näeb ette erikorra korteriühistu registrit kustutamiseks eriomandi lõpetamisel.

f) Justiitsministri 05.01.2017 määruse nr 2 „Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord“ Määruse § 7 paneb registripidajale järelevalve kohustuse esitatud andmete õigsuse üle ja õigus nõuda andmete parandamist.

Kui registripidaja saab teadlikuks, et registris on ebaõigeid andmeid, teavitab ta sellest e-kirjaga andmeandjat ning andmeandja on kohustatud esitama õiged andmed viie tööpäeva jooksul registripidajalt teate saabumise päevast arvates (määruse § 7 lg 1). Kui andmeandja saab teadlikuks, et registris on asutuse kohta ebaõiged andmed, on ta kohustatud viivitamata registripidajale õiged andmed esitama ning registripidaja parandab ebaõiged andmed viie tööpäeva jooksul õigete andmete esitamisest arvates (määruse § 7 lg 2). Registripidaja parandab omaalgatuslikult tema eksimusel andmete avalikustamisel tekkinud vea ning andmeandjat teavitatakse vea parandamisest elektroonilise ärakirja saatmisega andmeandja e-posti aadressil (määruse § 7 lg 3).

4.8.16.12.2 Teema käsitus ajalooliselt

Regulatsioon kannate tegemiseks registripidaja algatusel on põhimõtteliselt olnud sama ÄS jõustumisest. lisandunud on lihtsustud ja automaatsed parandused.

⁴¹¹ RKTKm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p-d 11, 12.

⁴¹² RKTKm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p 18.

⁴¹³ RKTKm 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p 17.

⁴¹⁴ RKTKm 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p 18.

4.8.16.12.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

Direktiiv 2017/1132/EL ei näe ette kannete tegemist registripidaja algatusel, küll kohustab siseriiklikult tagama, et ühingud direktiiviga nõutavad andmed esitaksid.

4.8.16.12.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.12.4.1 Saksamaa

a) Seaduses ettenähtud andmete esitamata jätmise korral võib registripidaja ettevõtjat (või liitu) ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid kohustada andmeid esitama sunniraha ähvardusel (HGB § 14; BGB § 78; FamFG §-d 388-392).

FamFG § 26 näeb hagita menetluses ette üldiselt uurimisprintsipi. FamFG § 379 näeb ette riigiasutuste ja notarite üldise kohustuse teatada registripidajale kandeandmete ebaõigsusest ja maksuameti kohustuse andma infot ka maksuandmete kohta. FamFG § 380 registripidaja koostöö ettevõtjate kutseorganisatsioonidega andmete õigsuse tagamisel ja nimede lubamatul kasutamisel, mh õiguse neilt seisukohta küsida kannete ebaõigsuse kohta, teavitamise sel juhul kandest ja kaebeõiguse määrustele.

Puuduvate kannete tegemist registripidaja algatusel ei ole aga üldiselt ette nähtud.

b) Omal algatusel tohib registripidaja kandeid teha vaid seaduses sätestatud juhul.⁴¹⁵

FamFG §-de 382 – 384 koostoimes jõustub omal algatusel kande tegemine registrisse kandmisega. Kandest teavitatakse puudutatud isikuid vormivabalt, sellest võib ka loobuda. Kannet vaidlustada ei saa. Kui omal algatusel registrisse kande tegemine viib teiste andmete ebaõigsuseni, tuleb see registris nähtavaks teha.

c) FamFG § 395 lg 1 näeb registripidajale ette võimaluse kande lubamatuse korral selle eelduste olulise puudumise tõttu kande kustutada omal algatusel või kutseühenduse avalduse alusel, kandes registrisse vastava märke. Kanne on lubamatu, kui seaduse järgi ei tohtinuks seda teha või kui see tehti selleks õigustamatu isiku avalduse alusel; lubamatu võib olla ka kande kustutamine.⁴¹⁶ Kapitali suurendamine tuleb registrist kustutada, kui tegelikult otsustud summa erineb avaldatust või kui registrisse on kantud juhatuse liige, kes ei vasta seaduses sätestatud nõuetele.⁴¹⁷

Registripidaja teatab puudutatud isikutele kavandatavast kustutamise kavatsusest ja annab neile mõistliku tähtaja vastuväidete esitamiseks (FamFG § 395 lg 2). FamFG § 393 lg-te 3-5 ja § 395 lg 3 järgi võib kande kustutada, kui vastuväidet ei esitata või kui vastuväide jäetakse jõustunud määrusega rahuldamata; vastuväite kohta tehtud määrus on vaidlustatav.

Kande kustutamisest FamFG § 395 mõttes tuleb eristada kande ebatäpsuste parandamist HRV § 17, GenRegV § 24 ja VRV § 12 lg 2 alusel, millest tuleb asjaosalisi küll samuti teavitada.⁴¹⁸

d) FamFG § 398 näeb ette võimaluse registrisse kantud aktsionäride või osanike või ühistu liikmete koosoleku otsus registrist tühisena kustutada, kui see rikub seaduse imperatiivseid sätteid ja selle kõrvaldamine on ilmselt avalikes huvides.

e) FamFG § 394 näeb ette menetluse varatute ja § 397 tühiste ühingute registrist kustutamiseks ja § 393 lõppenud firma (ärinime) kustutamiseks, § 399 aga sundlõpetamiseks, kui põhikirja või ühingulepingut seadusega kooskõlla ei viida. Nende kohta vt lähemalt analüüsi ptk 4.8.16.14.4.1.

⁴¹⁵ MüKoFamFG/Krafka FamFG § 384 Rn. 1, beck-online.

⁴¹⁶ MüKoFamFG/Krafka FamFG § 395 Rn. 6-7, beck-online.

⁴¹⁷ MüKoFamFG/Krafka FamFG § 395 Rn. 11, beck-online.

⁴¹⁸ MüKoFamFG/Krafka FamFG § 395 Rn. 2-3, beck-online.

4.8.16.12.4.2 Austria

a) Registreeritud kantavate asjaolude muutumisel kui ka juriidilise isiku lõpetamisel tuleb samuti esitada avaldus registreeritud kandmiseks (UGB § 34, FBG § 9 ja § 10 lg 1).

Kui ei esitata kohustuslikku kandeavaldust või ettenähtud dokumente või kasutatakse kasutajale mittekuuluvat firmat, võib kohus sundida isikut selleks sunnirahaga (FBG § 24).

b) Olulise eelduse puudumise tõttu tehtud lubamatu kande võib kohus kustutada omal algatusel (FBG § 10 lg 2). FBG § 13 järgi peavad kohtud, muud riigiasutused ja notarid teavitama registripidajat ebaõigetest kannetest.

c) FBG § 40 lg 1 järgi saab varatu kapitaliühingu kustutada kutseühenduse või maksuorgani avalduse alusel või kohtu algatusel.

4.8.16.12.4.3 Šveits

a) Kanded peavad olema tõesed ega või eksitada ega olla vastuolus avalike huvidega (HRegV art 26). Kui asjaolu tuleb registreeritud kanda, tuleb sinna kanda ka iga selle asjaolu muudatus ning kui registreeritud kantud ettevõtte tegevus lõpeb või see läheb teisele isikule üle, tuleb esitada avaldus kande kustutamiseks (OR art-d 937 ja 938, HRegV art 27). Kui juriidilise isiku organi liikmena registreeritud isiku ametiaeg lõpeb, peab juriidiline isik esitama avalduse kande kustutamiseks; avalduse võib esitada ka välja langenud isik ise (OR art 938b).

Andmete esitamiseks kohustatud (sh juhatuse liiget) saab selleks sundida sunnirahaga (OR art 943).

Asutused ja ametiisikud, sh peavad registripidajale andma vajalikku teavet kannete õigsuse ja puudumise kindlakstegemiseks (HRegV art 157).

b) Registripidaja peab asjaosalistele avalduse esitamise kohustust meenutama ja vajadusel kande omal algatusel tegema (OR art 941, HRegV art 152).

Registripidaja võimaldab avalduse esitamiseks kohustatud isikutel 30 päeva jooksul esitada kandeavaldus või tõendada, et kande ei ole vajalik (HRegV art 152 lg-d 2, 3). Kande kohustuse olemasolul teeb registripidaja määruse, milles näeb ette andmete sisse kandmise kohustuslikkuse, kande sisu, lõivud ja võimaliku sunniraha ja teeb määruse puudutataud isikutele teatavaks (HRegV art 152 lg-d 5, 6).

c) Kui ühing ei tegutse enam ja pole ka realiseeritavat vara, võib registripidaja pärast kolmekordset tulemusteta üleskutset (*Rechnungsruf*) vastuväite esitamiseks, ta registrist kustutada (OR art 938a, HRegV art 155).

Kui registripidaja tuvastab juriidilise isiku seadusega imperatiivselt ettenähtud organisatsioonis puuduse, esitab ta kohtunikule avalduse vajalike meetmete rakendamiseks (OR art 941a, HRegV art 154).

4.8.16.12.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Kuigi üldist andmete parandamist registripidaja algatusel saab pidada mõistlikuks, võiks ehk täpsustada, milliseid andmeid registripidaja tegelikult parandada saab või siis ei saa. Esmajoones puudutab see konstitutiivseid kandeid põhikirja muutmise ja kapitali suurendamise kohta.

Kuigi Eestis on lubatud registripidaja algatusel sisse kanda ka n.ö õigeid andmeid, mitte ainult ebaõigeid kustutada nagu Saksamaal ja Austrias, ei peaks seda ilmselt piirama hakkama. Praktikas ei ole teada, et registripidaja oleks oma pädevust oluliselt kuritarvitanud.

b) Kaaluda võiks, kas registripidajal peaks olema ka õigus nn registriandmeid muuta (praegu erakonna liikmete nimekirjast isikute kustutamine), nt kui nõukogu liikmed on muutunud, kas võib ainult

nõuda uut nimekirja või võiks andmebaasis ka isiku ära muuta, kui nt isik surnud kasvõi või tema ametiaeg lõppenud. Töörühm muutmise õigust ei toetanud.

c) Selgelt tuleks seaduses (vähemoluline, kuid siiski peaks olema ka selgus kodukorra §-des 77 ja 78) ette näha, kas kohtu omal algatusel ÄS § 61 või MTÜS § 82 alusel kande tegemisel tuleks teha eraldi määrus ja kas seda tuleks ka põhjendada. Pigem tuleks seda eelistada, sest seda peaks saama ka vaidlustada.

d) Kaaluda tuleks, kas kohtu algatusel kande tegemisel on vaja tingimata nõuda riigilõivu. Töörühm leidis, et tuleks maksta, kuid kaotada tuleks erand, et see ei kehti ametiühingute suhtes (AÜS § 10 lg 5).

e) Vastuväidete saamisel otsustab registripidaja ÄS § 61 lg 2 kolmanda lause järgi nende põhjendatuse üle kandemäärusega. Kui MTÜS § 82 jääb eraldi, tuleks vastav säte lisada ka sinna. Lisaks ei ole üheselt selgelt reguleeritud MTÜS § 82 kohaldumine sihtasutustele (nagu mitme muu registrisättegi). Küsitav on, kas piisav on SAS § 14 lg 3 abstraktne viide, et registrile kohaldatakse MTÜS-s sätestatud.

f) Täpsustada tuleks erakonna liikmete nimekirja liikmelisuse lõppemise erakonna liikmete nimekirjas märkimine registriosakonna poolt õiguslik tähendus (EKS § 8¹).

e) Kaaluda võiks raskemate rikkumiste puhuks ehk ka FamFG § 398 sarnast sätet, mis näeb ette võimaluse registrisse kantud aktsionäride või osanike või ühistu liikmete koosoleku otsus registrist tühisena kustutada, kui see rikub seaduse imperatiivseid sätteid ja selle kõrvaldamine on ilmselt avalikes huvides. Töörühm seda siiski selguse huvides ei toetanud.

f) Eraõiguslike juriidiliste isikute registrist kustutamise kustutamise kohta vt eraldi allpool.

4.8.16.12.6 Järeldused ja ettepanekud

Üldiselt tuleb lugeda registripidaja aktiivne võimalus ise ebaõigeid kandeid parandada mõistlikuks ja põhjendatuks.

Konkreetselt esitatakse kaalumiseks järgmised ettepanekud:

- Võiks täpsustada, milliseid andmeid registripidaja tegelikult parandada saab või siis ei saa. Esmajoones ei peaks saama parandada konstitutiivseid kandeid põhikirja muutmise ja kapitali suurendamise kohta.
- Selgelt tuleks seaduses (vähemoluline, kuid siiski peaks olema ka selgus kodukorra §-des 77 ja 78) ette näha, kas kohtu omal algatusel ÄS § 61 või MTÜS § 82 alusel kande tegemisel tuleks teha eraldi määrus ja kas seda tuleks ka põhjendada. Pigem tuleks seda eelistada, sest seda peaks saama ka vaidlustada.
- Näha ette, et kohtu algatusel kande tegemisel peab maksma riigilõivu ka ametiühing (AÜS § 10 lg 5).
- Vastuväidete saamisel otsustab registripidaja ÄS § 61 lg 2 kolmanda lause järgi nende põhjendatuse üle kandemäärusega. Kui MTÜS § 82 jääb eraldi, tuleks vastav säte lisada ka sinna.
- Täpsustada selgelt MTÜS § 82 kohaldumist sihtasutustele.
- Täpsustada tuleks erakonna liikmete nimekirja liikmelisuse lõppemise erakonna liikmete nimekirjas märkimine registriosakonna poolt õiguslik tähendus (EKS § 8¹).

4.8.16.13 Trahvimine (sunniraha) andmete esitamise ja nende õigsuse tagamiseks

4.8.16.13.1 Eesti õigus

a) Registrisubjektidel on kohustus esitada avaldus muutunud andmete registrisse kandmiseks (ÄS § 33 lg 7, MTÜS § 76). Samuti tuleneb seadusest rida kohustusi esitada erinevaid registriväliseid andmeid,

nt nõukogu liikmete, osanike ja tegelike kasusaajate nimekirjad, sidevahendite andmed ja majandusaasta aruanded.

Seaduses ettenähtud andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise korral võib registripidaja ÄS § 71 lg 1 järgi ettevõtjat ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid trahvida TsMS-is ettenähtud korras, sõltumata sellest, kas need andmed kuuluvad registrisse kandmisele või mitte. MTÜS § 76 järgi kohaldub ÄS § 71 ka MSR-i suhtes.

Sama reegel on registrimenetluse kohta üldiselt sõnastatud TsMS § 601 lg-s 1: Kui kohtul on põhjendatud andmeid selle kohta, et registrisse on kantud valeandmeid või et andmed, mis seaduse kohaselt tuleb kohustuslikult registrisse kanda, on esitamata jäetud, teeb kohus määruse, millega kohustab andmete esitamiseks kohustatud isikuid trahvi ähvardusel esitama õigeid andmeid või esitama määruse kohta vastuväite.

b) Seadus ei erista trahvimise alusena registriandmete ja registriväliste andmete esitamatajätmist või valeandmete esitamist. Küsitav on, kuid välistatud ei ole ka nõuda trahvi ähvardusel konstitutiivsete kannete tegemist, nt põhikirjamuudatuse registrisse kandmist, ebaõige kande muutmist aga kindlasti.

Seadus ei sätesta, millal tuleks eelistada trahvimist ja millal kande tegemist või millal registrisubjekti sundlõpetamist/registrist kustutamist. Trahvi hoiatusel peaks saama nõuda ka põhikirja või juhatuse koosseisu vastavusse viimist seadusega või kontaktisiku määramist, kuigi seadus näeb neil juhtudel ette eraldi sundlõpetamise (ÄS § 59 lg-d 5-7).

Samuti ei ole välistatud trahvi hoiatusel majandusaasta aruande esitamise nõudmine, kuigi seadus näeb seal erisanktsioonina ette registrist kustutamise (ÄS § 60; MTÜS § 36¹). Seda lausa nõuab kodukorra § 214 lg 1 esimene lause, mille järgi kui majandusaasta aruande esitamisega hilinetakse või kui aruanne ei sisalda seadusega nõutavaid andmeid, kohaldatakse sunnivahendina ÄS §-s 71 sätestatud rahatrahvi määramist. Samuti toimetatakse kodukorra § 214 lg 1 kolmanda lause järgi aruande- ja registriandmete lahknevuse korral, vajaduse korral kohaldatakse ÄS §-s 61 sätestatud.

ÄS § 71 lg 3 laiendab registripidaja järelevalvekohustust ja trahvimise õigust kaettevõtja kodulehel ja äriilistel dokumentides ka nime, asukoha ja registrikoodi märkimatajätmisele (vt ÄS § 15 lg 2) kui ka EVR-i ebaõigete andmete esitamise või andmete esitamatajätmise eest.

c) Kui kohtu määratud tähtaja jooksul kohustust ei täideta ega esitata ka vastuväidet, teeb kohus trahvimääruse ja kordab varasemat määrust andmete esitamise kohta koos uue trahvi määramise hoiatusega; kohus toimib sel viisil seni, kuni kohustus täidetakse või esitatakse määruse kohta vastuväide (TsMS § 601 lg 2). Sama järeldeb TsMS § 46 lg-st 3, mille järgi kohustuse rikkumise eest isikule määratud trahv ei vabasta teda kohustuse täitmisest ning kui kohustust pärast trahvi määramist ei täideta, võib määrata uue trahvi.

Kui kohtu määratud tähtaja jooksul esitatakse määruse kohta vastuväide, milles toodud asjaolud vajavad lähemat selgitamist, kutsub kohus asjaosalised välja asjaolude selgitamiseks (TsMS § 601 lg 3). Kui kohus peab esitatud vastuväidet põhjendatuks, tühistab ta oma varasema määruse või vähendab trahvi (TsMS § 601 lg 4). Kui vastuväide ei ole põhjendatud, teeb kohus trahvimääruse ja uue määruse kohustuse täitmise kohta; uues määruses ettenähtud tähtaeg ei hakka kulgema enne määruse peale määruskaebuse esitamise tähtaja möödumist (TsMS § 601 lg 5). Kui korduvale määrusele esitatakse põhjendatud vastuväide, võib kohus ühtlasi tühistada varem tehtud trahvimääruse või trahvi vähendada, kui see on põhjendatud (TsMS § 601 lg 6).

d) Kui seaduses ettenähtud andmeid ei esitata registripidajale seaduses ettenähtud tähtaja jooksul, võib registripidaja ÄS § 71 lg 2 järgi trahvida TsMS-s nimetatud hoiatusmäärust tegemata. Seda kinnitab kodukorra § 214 lg 1 teine lause, mille järgi võib enne trahvimist isikuid hoiatada ja anda andmete esitamiseks või parandamiseks tähtaeg. Samuti toimetatakse kodukorra § 214 lg 1 kolmanda lause järgi aruande- ja registriandmete lahknevuse korral, vajaduse korral kohaldatakse ÄS §-s 61 sätestatud.

Isikule võib TsMS § 46 lg 2 järgi trahvi määrata nimelt üksnes siis, kui talle on tehtud trahvihoiatus, välja arvatud juhul, kui eelnev hoiatamine ei ole võimalik või mõistlik.

e) ÄS § 71 lg 2¹ järgi määratakse trahvTsMS-s sätestatud ulatuses, aga mitte vähem kui 200 eurot. TsMS § 46 lg 1 järgi võib kohus määrata rahatrahvi kuni 3200 eurot ulatuses; trahvi suurust määrates arvestab kohus isiku varalist seisundit ja muid asjaolusid.

f) Trahvitule või tema esindajale toimetatakse viivitamata kätte trahvimääruse ärakiri (TsMS § 46 lg 4).

Trahvi määramisel jätab kohus määruses ka menetluskulud asjaosaliste kanda (TsMS § 601 lg 7). Trahvimääruse peale võib trahvitud isik esitada määruskaebuse; Ringkonnakohtu määruse peale määruskaebuse kohta ei saa Riigikohtule edasi kaevata (TsMS § 601 lg 8).

g) Trahvi võib määrata kohtunikuabi (TsMS § 595 lg 1; kodukorra § 11 p 12).

Registriosakonna teenistuja on kodukorra § 166 lg 1 p 1 järgi kohustatud teatama registriosakonna juhatajale või vahetult selle registriasja menetlejale asjaoludest, mis võivad olla aluseks rahatrahvi määramisele ning lg 1¹ järgi alustada oma pädevuse piires ka menetlust iseseisvalt. Kui registriosakonna juhatajale on saanud teatavaks asjaolusid, mis võivad olla trahvimise aluseks, peab ta kodukorra § 166 lg 2 järgi tagama, et alustataks menetlust.

h) Trahvimise õigust ei ole riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste registrile valeandmete esitamise ja andmete esitamatajätmise korral saab registri pidamise korra § 7 järgi küll nõuda andmete esitamist ja parandamist ja kanded ka ise parandada, kuid trahvimist ei ole ette nähtud.

4.8.16.13.2 Teema käsitus ajalooliselt

Ajalooliselt on trahvimise võimalus olnud ÄS jõustumisest saadik, kui mh ei eristatud trahvist veel selgelt sunniraha teoorias ega seaduses. Ajas on trahvimine muutunud pigem automaatseks ja massiliseks, iseäranis majandusaasta aruande esitamisega hilinemisel.

4.8.16.13.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiivi 2017/1132/EL art-te 14 ja 15 järgi tuleb mh tagada Eesti osaühingute ja aktsiaseltside asutamisdokumentide, esindusõiguslike isikute, kapitali, raamatupidamisaruannete ja lõpetamise avalikustamine registris.

Direktiivi art 28 nõuab karistuste ettenägemist vähemasti raamatupidamisdokumentide avalikustamata jätmise ning kohustuslike andmete puudumise eest äridokumentides või äriühingu veebisaidil. Raamatupidamisaruannete avalikustamise eest kohustab vastutuse tagama ka direktiivi 2013/34/EL art 33.

b) Rahapesu tõkestamise direktiivi 2015/849 art 30 lg 1 järgi tagavad liikmesriigid, et nende territooriumil registreeritud äriühingud või muud õiguslikud üksused peavad koguma ja hoidma asjakohast, täpset ja ajakohastatud teavet oma tegelikult kasu saavate omanike kohta, mis hõlmab ka kasu saamisega seotud huvi üksikasju. Direktiivi art 30 lg 3 järgi tuleb seda teavet hoida iga liikmesriigi keskregistris, näiteks äriregistris, äriühingute registris või avalikus registris Direktiivi art 30 lg 4 järgi peab see teave olema piisav, täpne ja ajakohastatud,

4.8.16.13.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.13.4.1 Saksamaa

a) Seaduses ettenähtud kandeavalduse või dokumendi esitamata jätmise korral võib registripidaja ettevõtjat (või liitu) ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid kohustada andmeid esitama sunniraha (*Zwangsgeld*) (kuni 5000 eurot) ähvardusel (HGB § 14; BGB § 78; PartGG § 5 lg 2). Sunniraha määramise kaudu on andmete esitamiseks kohustamine ette nähtud ka mitmes eriseadustes (AktG § 407 lg 1; GmbHG § 79 lg 1; GenG § 160; BGB § 78 lg 1). Nt AktG § 407 lg-s 2 ja GmbHG § 79

Ig-s 2 on loetletud ka kandeavaldused, mille esitamata jätmise eest sunniraha määrata ei saa, mh põhikirja muutmise ja kapitali suurendamise avalduse esitamata jätmisel.

b) FamFG §-d 388 – 391 reguleerivad sunniraha määramist täpsemalt. Sunniraha reguleerib üldiselt ka FamFG § 35.

FamFG § 388 järgi nõutakse kohustatud isikutelt esmalt andmete esitamist selleks määratud tähtaja jooksul sunniraha ähvardusel või sama tähtaja jooksul õigustada kohustuse täitmatajätmise vastuväitega (*Einspruch*). Kui selle tähtaja jooksul kohustus ei täideta või vastuväidet ei esitata, tehakse määrus sunniraha määramise kohta ja uus nõudmine andmete esitamiseks uue sunniraha hoiatusel, jättes sunnirahaga koos ka menetluskulud isiku kanda (FamFG § 389 lg-d 1 ja 2). Sel viisil toimitakse kuni kohustuse täitmiseni või vastuväite esitamiseni (FamFG § 389 lg 3).

Õigeaegsel vastuväite esitamisel tuleb asjaosalised kutsuda asja arutamiseks istungile, kui vastuväide ei ole ilmselgelt põhjendamata, kuid isiku ilmumatajätmise asja lahendamist ei takista (FamFG § 390 lg-d 1 ja 2). Kui vastuväide on põhjendatud, tehtud määrus tühistatakse (FamFG § 390 lg 3). Vastuväite rahuldamatajätmisel kohustab kohus ka uuesti andmete esitamiseks uue sunniraha hoiatusel; selles määratud tähtaeg algab vastuväite rahuldamatajätmise määruse jõustumisega (FamFG § 390 lg 5). Kui vastuväide esitatakse pärast esimese sunniraha määramist (kui esmalt vastuväidet ei esitatud) teise üleskutse peale ja see on põhjendatud, võib kohus ühtlasi tühistada varasema sunniraha või määrata väiksema sunniraha (FamFG § 390 lg 6).

Sunniraha määramise ja vastuväite rahuldamatajätmise peale saab esitada määruskaebuse (FamFG § 391 lg 1). Kui sunniraha määrati FamFG § 389 alusel, ei või kaebus tugineda sellele, et sunnirahaga hoiatamine ei olnud põhjendatud (FamFG § 391 lg 2).

c) Saksamaal ollakse üldiselt seisukohal, et kohtul ei ole vaba valikut registrist kustutamise ja sunniraha määramise vahel, vaid sunniraha määramine peab registrist kustutamise hoiatusele eelnema.⁴¹⁹

d) RPflG § 4 järgi võib kohtunikuabi teha kõiki toiminguid, mis on tema pädevuses oleva asja lahendamiseks vaja, seega ka sunniraha määrata.

4.8.16.13.4.2 Austria

a) Kui ei esitata kohustuslikku kandeavaldust või ettenähtud dokumente, võib kohus sundida isikut seda tegema sunnirahaga (*Zwangsstrafe*) kuni 3600 eurot (FBG § 24 lg 1). Suurematele kapitaliühingutele saab määrata suurema sunniraha (FBG § 24 lg 5).

Sunniraha saab määrata korduvalt, kui sunniraha määrust ei täideta kahe kuu jooksul (FBG § 24 lg 2). Enne sunniraha esmakordset määramist tuleb puudutatud isikut sunniraha määramise hoiatusel kutsuda üles kohustus täita või põhjendada, et kohustust ei ole (FBG § 24 lg 3). Sunniraha asemel võib asjaolude ilmnemisel alustada ka karistusmenetlust (FBG § 24 lg 4).

b) Majandusaasta aruannete esitamata jätmisel sunniraha määramist reguleerivad detailsete erisätetena UGB §-d 283 ja 284.

c) ARpflG § 16 piiritleb üldiselt kohtunikuabi ja kohtuniku pädevuses olevad asjad, mh teeb kohtunik ARpflG § 16 lg 2 järgi trahvi ja otsustab välisriigi õiguse kohaldamise. Kohtunikuabi võib määrata sunniraha (*Ordnungsstrafe*) kuni 200 eurot (ARpflG § 16 lg 1 p 6).

4.8.16.13.4.3 Šveits

Kandeavalduse või majandusaasta aruande esitamiseks kohustatud (sh juhatuse liiget) saab selleks sundida sunnirahaga (*Ordnungsbusse*) 10 – 500 franki (OR art 943).

⁴¹⁹ MüKoFamFG/Krafka FamFG § 388 Rn. 5, beck-online.

4.8.16.13.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Seaduse suurimaks probleemiks on ajaloolistel põhjustel sunniraha ja karistuse ekslik kokkupanek andmete esitamise osas ja sellest tingitud ebamäärane ja ebaloogiline normide rakendamine.

Nimelt on registripidaja asi rangelt tagada andmete õigsus registris, kohustades subjekte õigeid andmeid esitama või ise kandeid tehes. Valeandmete esitamine kui võimalik süütegu peaks jääma registripidaja pädevusest välja ja selle eest karistamine peaks toimuma süüteomenetluses. Seega tuleks jätta valeandmete esitamine seadusest välja ning trahv nimetada ümber sunnirahaks, tagamaks ka kooskõla muu väljakujunenud õigussüsteemiga ja vältimaks põhiseaduslikke küsimusi karistusvõimu ebamäärase delegerimise ja kasutamise suhtes. TsMS § 46 lg 3, mille järgi kohustuse rikkumise eest isikule määratud trahv ei vabasta teda kohustuse täitmisest ning kui kohustust pärast trahvi määramist ei täideta, võib määrata uue trahvi, tekitab sunniraha olemusliku sättena ka küsimusi, kuid on ilmselt menetlustrahvide jaoks siiski vajalik. Sidudes sunniraha ja trahvi sätted lahti, tuleks anda ka sunniraha ülemmäär, mis seni võetud trahvi ülemmäärana 3200 eurot TsMS § 46 lg-st 1.

Konkreetselt tuleks ÄS § 71 lg-st 1 jätta välja sõnad „või valeandmete esitamise“ ja TsMS § 601 lg-st 1 sõnad „registrisse on kantud valeandmeid või et“ ning „õigeid andmeid“ asendama sõnadega „puuduvaid andmeid“. Mõistlik oleks sätted ka tekstiliselt ühtlustada, TsMS § 601 lg 1 alusel, veel õigem oleks ÄS § 71 kaotada ja kogu sunniraha regulatsioon anda TsMS-s või siis registrisätetes, st mitte dubleerida.

Ära muuta tuleks ka sunniraha loogikaga mittehaakuv ja praegu TsMS § 601 lg-tega 1 ja 5 vastuolus olev TsMS § 601 lg 4, mille järgi kui kohus peab esitatud vastuväidet põhjendatuks, tühistab ta oma varasema määruse või vähendab trahvi. Tegelikult pole selles faasis ju veel sunniraha veel määratud (trahvi tehtud), vaid alles hoiatus ning vastuväite põhjendatuse korral lihtsalt sunniraha (trahvi) ei määratagi ja hoiatus tühistatakse (vrld Saksa FamFG § 390 lg 3). Lõige 4 oleks asjakohane vaid korduva sunniraha määramisel, kui varem vastuväidet ei ole esitatud, kuid seda reguleerib praegu lg 6. Üldse võiks TsMS § 601 Saksa FamFG §-de 388-391 eeskujul tervikuna üle vaadata.

b) Äärmiselt küsitavad on ÄS § 71 lg 2 ja kodukorra § 214 lg 1 teine lause, mille järgi võib andmete seaduses sätestatud esitamise tähtaja jooksul trahvida isikut teda eelnevalt hoiatamata. sätted on ilmselt mõeldud majandusaasta aruande esitamisega hilinejatelt lihtsustatud korras raha kasseerimiseks. Sellisel kujul on ikkagi tegemist karistusega, mitte sunnivahendiga ja see on vastuolus sunniraha loogikaga. Nimetatud sätted tuleks tunnistada kehtetuks.

c) Saksa sätete eeskujul võiks täpsustada ka andmete loetelu, mille esitamist sunniraha (trahvi) ähvardusel nõuda võib ning et seda ei saa teha konstitutiivsete kannete puhul nagu põhikirja või kapitali muutmise.

Seaduses võiks täpsustada, et sunniraha määramist tuleks eelistada sundlõpetamisele või registrist kustutamisele (eelkõige põhikirja või juhatuse koosseisu seadusega vastavusse viimist või majandusaasta aruande esitamist nõudes), nähes sunnirahaga hoiatamise ja sunniraha vähemasti ühekordse määramise selle menetluse kohustuslikuks eelduseks. Nii oleks mh paremini välditud ühingute kergekäeline registrist kustutamine. Vältida tuleks kindlasti sunniraha ja registrist kustutamise üheaegset rakendamist, st lubatud oleks esmalt sunniraha määrata ja kui see ei anna tulemust, hoiatada sundlõpetamise või registrist kustutamisele. Vastavalt tuleks korrigeerida ka kodukorra § 214 lg 1.

d) Õiguskantsler on juhtinud tähelepanu, et MTÜ-de jaoks (aga veel enam sihtasutuste jaoks SAS § 14 lg 3 üldviitega MTÜS-le) on raske MTÜS § 76 viitest ÄS §-le 71 võimalust neid trahvida. Parim lahendus oleks äriregister ja MSR kokku panna õiguslikult ja ühtsed sätted kehtestada.

Praegu on trahvimise õigust siiski dubleeritud osaliselt ka MTÜS § 82 lg-s 5, kuid üksnes kandeandmete, st mitte majandusaasta aruande vm registriväliste andmete esitamatajõtmise osas.

e) Küsitav on ÄS § 71 lg 2¹ järgne trahvi (sunniraha) alammäär 200 eurot. Ilmselt võiks piisata teatud juhtudel ka väikse MTÜ puhul väiksemast summast. Vaja oleks sätestada sunniraha ülemmäär seal pigem ja loobuda alammäärast. Saksamaal ja Austrias sunniraha alammäär ei ole, Šveitsis on selleks 10 franki. Sunniraha ülemmääraks on Saksamaal 5000 eurot, Austrias 3600 eurot, Sveitsis 500 franki. Kaaluda võiks Austria FBG § 24 lg 5 ja UGB §-de 283 ja 284 järgset diferentseeritud sunniraha määramist sõltuvalt ühingu õiguslikust vormist ja suuruselt.

f) Erinevalt õiguskantslerist ei näe analüüsi autorid põhiseaduslikku probleemi, et sunniraha (trahvi) kohta tehtud määruse peale esitatud määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale ei saa Riigikohtule edasi kaevata (TsMS § 601 lg 8). Seda eeldusel, kui ühekordne kaebeõigus on tagatud, trahv muudetud sunnirahaks ja jääb summaliselt mõistlikult piiratuks ning selle määramisele eelneb ka hoiatus. Sel juhul ei tohiks olla tegu kaebeõiguse PS § 24 lg-ga 5 vastuolus oleva piiranguga.

g) Kehtivas õiguses tekitab küsimusi ka kohtunikuabi pädevus trahvi määrata (TsMS § 595 lg 1; kodukorra § 11 p 12) kui osa õigusemõistmisest. PS § 48 lg 4 järgi võib ainult kohus õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida. Riigikohtu kriminaalkolleegium on sisustanud PS § 48 lg 4 PS § 146 lg 1 (õigust mõistab ainult kohus) kaudu, leides, et see ei takista MTÜ karistamise õiguse andmist väärteokorras kohtuvälisele menetlejale, kui MTÜ-le on tagatud võimalus taotleda väärteosaja täiemahulist lahendamist kohtus.⁴²⁰

Probleem oleks oluliselt väiksem, kui tegu oleks puhtalt sunnirahaga ega sisalduks selles karistust ning sunniraha määramisele eelneks alati hoiatus.

Saksamaal saab kohtunikuabi sunniraha määrata, Austrias saab seda teha vaid piiratult (kuni 200 eurot). Ka Eestis võiks kaaluda mingi suurema sunniraha määramiseks kohtunikku, st mitte hoiatamiseks, vaid just määramiseks.

4.8.16.13.6 Järeldused ja ettepanekud

Iseenesest on mõistlik anda registripidajale õigus sunniraha (trahvi) ähvardusel nõuda nii esitamata jäetud registriandmete kui ka registriväliste andmete esitamist. Kohtulik register legitimeerib sunniraha (trahvi) määramist ka enam kui seda saaks teha haldusmenetluses registrit pidades ja võimaldab seega tõhusamat järelevalvet.

Siiski on süsteemis mitmeid puudusi, millest läbivaim ja suurim on sunniraha ja trahvi funktsioonide segiajamine. Konkreetselt esitatakse kaalumiseks järgmised ettepanekud:

- Nimetada trahv ümber sunnirahaks ÄS § 71 lg-s 1 ja TsMS §-s 601, näha ette sunniraha ülemmäär.
- Ühendada ÄS § 71, TsMS § 601 ja MTÜS § 82 lg 5 üheks registriõiguslikuks sunniraha regulatsiooniks, täiendades vastavalt TsMS § 601 või andes tervikregulatsiooni äriregistri ja MSR-i ühises regulatsioonis ja loobudes ka MTÜS § 76 viitest ÄS §-le 71. Minimaalselt tuleks ÄS § 71 lg-st 1 jätta välja sõnad „või valeandmete esitamise“ ja TsMS § 601 lg-st 1 sõnad „registrisse on kantud valeandmeid või et“ ning „õigeid andmeid“ asendama sõnadega „puuduvaid andmeid“. Ära muuta tuleks ka TsMS § 601 lg 4, mille järgi kui kohus peab esitatud vastuväidet põhjendatuks, tühistab ta oma varasema määruse või vähendab trahvi kui tegelikult tuleks tühistada vaid hoiatus. Üldse võiks TsMS § 601 Saksa FamFG §-de 388 - 391 eeskujul tervikuna üle vaadata.
- Kehtetuks tuleks tunnistada ÄS § 71 lg 2 ja kodukorra § 214 lg 1 teine lause, mille järgi võib andmete seaduses sätestatud esitamise tähtaja jooksul trahvida isikut teda eelnevalt hoiatamata.

⁴²⁰ RKKo 17.11.2017, 4-16-5811, p-d 8 ja 9.

- Saksa sätete eeskujul võiks täpsustada ka andmete loetelu, mille esitamist sunniraha (trahvi) ähvardusel nõuda võib ning et seda ei saa teha konstitutiivsete kannete puhul nagu põhikirja või kapitali muutmise.
- Seaduses võiks täpsustada, et sunniraha määramist tuleks eelistada sundlõpetamisele või registrist kustutamisele (eelkõige põhikirja või juhatuse koosseisu seadusega vastavusse viimist või majandusaasta aruande esitamist nõudes), nähes sunnirahaga hoiatamise ja sunniraha vähemasti ühekordse määramise selle menetluse kohustuslikuks eelduseks, st lubatud oleks esmalt sunniraha määrata ja kui see ei anna tulemust, hoiatada sundlõpetamise või registrist kustutamisele. Vastavalt tuleks korrigeerida ka kodukorra § 214 lg 1.
- Loobuda sunniraha alammäärast ÄS § 71 lg-s 2¹. Kaaluda võiks Austria FBG § 24 lg 5 ja UGB §-de 283 ja 284 järgset diferentseeritud sunniraha määramist sõltuvalt ühingu õiguslikust vormist ja suurusest.

4.8.16.14 Ühingu registrist kustutamine andmete esitamise ja nende õigsuse tagamiseks, registrisse ennistamine

4.8.16.14.1 Eesti õigus

4.8.16.14.1.1 Üldiselt

a) Kui registripidajale andmete esitamatajätmise eest trahvida kui ka registripidaja algatusel saab kandeid teha üldiselt, siis registrisubjekti sundlõpetada või registrist kustutada mingite andmete esitamatajätmisel saab üksnes seaduses sätestatud juhtudel.

Sellised alused on kehtivas õiguses ette nähtud, kui:

- ühingu põhikiri ei sisalda seaduses nõutavaid sätteid või mõni põhikirja sätetest on vastuolus seadusega (ÄS § 59 lg 5; MTÜS § 76);
- ühingu juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele (ÄS § 59 lg 6; MTÜS § 76);
- äriühing ei ole määranud kohustuslikku kontaktisikut (ÄS § 59 lg 7);
- äriühingu likvideerimise lõpulejõudmisel ei esitata avaldust tema kustutamiseks äriregistrist (ÄS § 59 lg 2);
- FIE ei vasta ÄS §-s 1 sätestatud ettevõtja mõistele ning ei ole teatanud oma tegevuse peatamisest või lõpetamisest (ÄS § 59 lg 3²);
- osahing, aktsiaselts, tulundusühistu, MTÜ või sihtasutus ei ole registripidajale seaduses sätestatud tähtaja möödumisest alates kuue kuu jooksul esitanud nõutavat majandusaasta aruannet (ÄS § 60; MTÜS § 36¹; SAS § 34¹);
- registripidaja on teinud kindlaks (muu) kande ebaõigsuse ja puudumise ja kande tegemine tooks kaasa äriühingu või MTÜ registrist kustutamise (ÄS § 61 lg 4).

b) Registriosakonna teenistuja on kohustatud teatama registriosakonna juhatajale või vahetult selle registriasja menetlejale asjaoludest, mis võivad olla aluseks registripidaja poolt sundlõpetamise otsustamisele või registrist kustutamisele või tsiviilkohtumenetluse korras sundlõpetamise algatamisele või võib ta pädevuse olemasolul alustada menetlust ka iseseisvalt (kodukorra § 166 lg 1 p-d 3 ja 4, lg 1¹). Kui registriosakonna juhatajale on saanud teatavaks asjaolusid, mis võivad olla nende toimingute aluseks, peab ta kodukorra § 166 lg 2 järgi tagama, et alustataks menetlust.

c) Justiitsministri 05.01.2017 määruse nr 2 „**Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord**“ Määruse § 7 paneb registripidajale järelevalve kohustuse esitatud andmete õigsuse üle ja õigus nõuda andmete parandamist, kuid asutuse sundlõpetamist ega registrist kustutamist ei ole seal ette nähtud.

4.8.16.14.1.2 Sundlõpetamine

a) Kui äriregistrisse kantud äriühingu põhikiri ei sisalda seaduses nõutavaid sätteid (mh kui nimi ei vasta seadusele⁴²¹) või mõni põhikirja sätetest on vastuolus seadusega või kui äriühingu juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja vastavalt ÄS § 59 lg 5 või 6 alusel järgi äriühingule puuduste kõrvaldamiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kuus kuud ning kui äriühing määratud tähtaja jooksul puudusi ei kõrvalda, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise.

MTÜS § 76 viite kaudu kehtivad need sätted ka MTÜ-de suhtes (vaieldav, kas koostoimes SAS § 14 lg-ga 3 ka sihtasutuste suhtes).

Viidatud regulatsioon on erisätteks TsÜS §-le 40, täpsemalt selle lg 1 p-dele 3 ja 5, mh ei pea registripidaja ootama, et juriidilise isiku juhatuse volitused on lõppenud rohkem kui kaks aastat tagasi ja uut juhatust või seda asendavat organit ei ole valitud nagu näeb ette TsÜS § 40 lg 1 p 5. Muudel TsÜS alustel registripidaja registrimenetluse raames sundlõpetamist alustada ei saa,

b) Kui äriühing ei ole määranud kohustuslikku kontaktisikut, määrab registripidaja ÄS § 59 lg 7 järgi kontaktisiku määramiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui üks kuu, kuid mitte pikem kui kolm kuud ning kui äriühing määratud tähtaja jooksul kontaktisikut ei määra, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise. ÄS § 63¹ võimaldab ettevõtjal määrata Eestis menetlusdokumentide kättetoimetamiseks kontaktisiku; kohustus on seda teha, kui äriühingu juhatuse või seda asendav organ asub välisriigis.

Kuigi kontaktisiku määramine on ette nähtud ka MTÜ-le, läbi MTÜS § 76 viite ÄS §-le 63¹ (vaieldav, kas seeläbi koostoimes SAS § 14 lg-ga 3 ka sihtasutuse suhtes), ei ole MTÜS §-s 76 viidet ÄS § 59 lg-le 7, st vähemasti sundlõpetamist MTÜ puhul kontaktisiku määramisel teha ei saa.

c) Kui registripidaja on teinud kindlaks (muu) kande ebaõigsuse ja puudumise ja kande tegemine tooks kaasa äriühingu või MTÜ registrist kustutamise, otsustab registripidaja äriühingu sundlõpetamise ja võib kohtus algatada MTÜ sundlõpetamise (ÄS § 61 lg 4; MTÜS § 82 lg 4).

d) Sundlõpetamise peaks TsMS § 595 lg 2 p 5 alusel otsustama kohtunik. Ometigi näeb kodukorra § 11 p 12¹ ette, et sundlõpetamise võib ÄS § 59 lg 5 või 6 alusel otsustada kohtunikuabi.

e) Sundlõpetamist reguleeritakse täpsemalt TsMS §-s 629.

4.8.16.14.1.3 Regristri kustutamine

a) Kui äriühingu likvideerimise lõpulejõudmisel ei esitata avaldust tema kustutamiseks äriregistrist, on registripidajal ÄS § 59 lg 2 järgi õigus äriühingu registrist kustutada.

b) Registripidaja võib ÄS § 59 lg 3² järgi FIE äriregistrist kustutada, kui isik ei vasta käesoleva seadustiku §-s 1 sätestatud ettevõtja mõistele ning ta ei ole teatanud oma tegevuse peatamisest või lõpetamisest.

c) Kui osaühing, aktsiaselts, tulundusühistu, MTÜ või sihtasutus ei ole registripidajale seaduses sätestatud tähtaja möödumisest alates kuue kuu jooksul esitanud nõutavat majandusaasta aruannet, kohustab registripidaja teda ÄS § 60 lg 1, MTÜS § 36¹ lg 1 või SAS § 34¹ lg 1 järgi registrist kustutamise hoiatusel esitama majandusaasta aruande määratud vähemalt kuuekuulise tähtaja jooksul.

Kui ühing või sihtasutus ei ole määratud tähtaja jooksul esitanud majandusaasta aruannet ega esitanud ja põhistanud registripidajale mõjuvat põhjust, mis takistab tal aruannet esitamast, võib registripidaja avaldada väljaandes Ametlikud Teadaanded teate majandusaasta aruande esitamata jätmise kohta ettenähtud aja jooksul ning kutsuda ühingu või sihtasutuse võlausaldajaid üles teatama oma nõuetest äriühingu vastu ja taotlema likvideerimismenetluse läbiviimist kuue kuu jooksul, alates teate avaldamisest koos hoiatusega, et vastasel korral võidakse subjekt registrist kustutada

⁴²¹ RKTKo 30.03.2006, 3-2-1-4-06, p 40.

likvideerimismenetlusest (ÄS § 60 lg 2; MTÜS § 36¹ lg 2; SAS § 34¹ lg 2). Kui ühing või sihtasutus teate avaldamisest alates kuue kuu jooksul ei ole esitanud registripidajale majandusaasta aruannet ega esitanud ja põhistanud registripidajale mõjuvat põhjust, mis takistab tal aruannet esitamast, ning selle võlausaldajad ei ole taotlenud selle likvideerimist, võib registripidaja ühingu või sihtasutuse äriregistrist kustutada, järgides ÄS § 59 lg-s 4, MTÜS § 53 lg-s 3 või SAS § 58 lg-s 3 sätestatut (st MTA nõusolekuta, milleks loetakse ka taotlusele vastamatajätmist) (ÄS § 60 lg 3; MTÜS § 36¹ lg 3; SAS § 34¹ lg 3). Registrist kustutamise määrus toimetatakse ühingu või sihtasutusele kätte ning sel on õigus 30 päeva jooksul määruse kättetoimetamisest arvates esitada sellele määruskaebus; registrist kustutamise kannet ei tehta enne, kui on möödunud määruse vaidlustamiseks ettenähtud tähtaeg või vaidlustamise korral on kohtumenetlus lõppenud (ÄS § 60 lg 3¹; MTÜS § 36¹ lg 4; SAS § 34¹ lg 4). Ühingul säilib õigusvõime enda registrist kustutamise vaidlustamiseks.⁴²²

Kui ühingu või sihtasutuse võlausaldaja või subjekt ise AT-s teate avaldamisest alates kuue kuu jooksul esitab ühingu või sihtasutuse likvideerimise taotluse, otsustab registripidaja selle sundlõpetamise (ÄS § 60 lg 4; MTÜS § 36¹ lg 5; SAS § 34¹ lg 5). Kui pärast ühingu või sihtasutuse registrist kustutamist ilmneb, et sel oli vara ja vajalikud on likvideerimisabinõud, võib registripidaja otsustada likvideerimise; subjekti võlausaldaja nõudel võib likvideerimise pärast selle registrist kustutamist ette võtta üksnes juhul, kui registripidaja ennistab võlausaldaja jaoks likvideerimise taotlemise tähtaja (ÄS § 60 lg 5; MTÜS § 36¹ lg 6; SAS § 34¹ lg 6).

Kodukorra §-des 213 ja 214 reguleeritakse registripidaja kohustust kontrollida majandusaasta aruannete esitamise tähtaegsust aga ka selle kontrolli ulatust ja sunnivahendeid nõuetekohaste aruannete esitamise tagamiseks. Kodukorra § 214 lg 1 järgi eelneb registrist kustutamise hoiatusele trahvimine ÄS § 71 kohaselt, kusjuures sellele võib, kuid ei pea eelnema hoiatus.

d) Kui äriühing ei ole määranud kohustuslikku kontaktisikut, määrab registripidaja ÄS § 59 lg 7 järgi kontaktisiku määramiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui üks kuu, kuid mitte pikem kui kolm kuud ning kui äriühing määratud tähtaja jooksul kontaktisikut ei määra, võib registripidaja otsustada äriühingu välismaa äriühingu filiaali kustutamise. ÄS § 63¹ võimaldab ettevõtjal määrata Eestis menetluskohaselt kättetoimetamiseks kontaktisiku; kohustus on seda teha, kui vähemalt poolte välismaa äriühingu filiaali juhatajate elukoht ei ole Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsi Konföderatsioonis.

4.8.16.14.2 Teema käsitus ajalooliselt

Sundlõpetamise ja registrist kustutamise teemad on ajas aktualiseerunud. Kui algelt ÄS jõustumise ajal viidi läbi ümberregistreerimine ja massiline registrist kustutamine, siis esmajoones majandusaasta aruande esitamatajätmise tõttu juriidiliste isikute registrist kustutamine on olnud massiline ja standardiseeritud ning selle kohaldamisala on üha laiendatud. Ajapikku on lahendatud ka probleeme seoses registrist kustutamise vaidlustamise kui ka ühingu registrisse ennistamisega.

4.8.16.14.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) EL õigus ei nõua juriidiliste isikute sundlõpetamise ega registrist kustutamise aluste ettenägemist seaduses.

Samas tuleb EL direktiivi 2017/1132 art-te 14 ja 15 järgi mh tagada Eesti osaühingute ja aktsiaseltside asutamisdokumentide, esindusõiguslike isikute, kapitali, raamatupidamisaruannete ja lõpetamise avalikustamine registris. Selle direktiivi art 28 nõuab karistuste ettenägemist vähemasti raamatupidamisdokumentide avalikustamata jätmise ning kohustuslike andmete puudumise eest äridokumentides või äriühingu veebisaidil. Majandusaasta aruannete avalikustamise tagamise kohustus tuleneb ka direktiivi 2013/34/EL art-st 33.

⁴²² Vt ka RKTko 14.10.2005, 3-2-1-96-05, p12; RKTkm 11.12.2012, 3-2-1-153-12, p-d 9, 17.

b) Rahapesu tõkestamise direktiivi 2015/849 art 30 lg 1 järgi tagavad liikmesriigid, et nende territooriumil registreeritud äriühingud või muud õiguslikud üksused peavad koguma ja hoidma asjakohast, täpset ja ajakohastatud teavet oma tegelikult kasu saavate omanike kohta, mis hõlmab ka kasu saamisega seotud huvi üksikasju. Direktiivi art 30 lg 3 järgi tuleb seda teavet hoida iga liikmesriigi keskregistris, näiteks äriregistris, äriühingute registris või avalikus registris. Direktiivi art 30 lg 4 järgi peab see teave olema piisav, täpne ja ajakohastatud. Samas ei nõuta siin tagamiseks sanktsioonina sundlõpetamist või registrist kustutamist.

4.8.16.14.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.14.4.1 Saksamaa

a) FamFG § 394 lubab registrist kustutada varatu kapitaliühingu, ühistu ja isikuühingu, kus ei ole ühtki füüsilisest isikust täisosanikku registrist kustutamise kohta. Selle 1. lõike järgi võib varatu ühingu registrist kustutada, mh kui ühingu vara suhtes on läbi viidud pankrotimenetlus ja ei saa eeldada, et ühingul veel vara oleks. Kustutamiskavatsusest tuleb teavitada ühingut, kes saab esitada ka vastuväiteid, mis tuleb enne kustutamist kaevatava määrusega lahendada (FamFG § 393 lg-d 3-5, § 394 lg-d 2 ja 3). FamFG kommentaari järgi saavad vastuväiteid kustutamisele esitada ka ühingu võlausaldajad.⁴²³ Kui ühing kustutatakse registrist varatuse tõttu, toimub (järel)likvideerimine, kui pärast kustutamist ilmneb, et on olemas jaotatavat vara (AktG § 264 lg 2, GmbHG § 66 lg 5).⁴²⁴

b) FamFG § 393 näeb ette firma (äri nime) kustutamise lõppemise tõttu HGB § 31 lg 2 kohaselt. FamFG § 397 näeb ette tühistate kapitaliühingute ja ühistute registrist kustutamise.

c) FamFG § 399 näeb ette aktsiaseltsi, usaldusaktsiaühingu ja osaühingu sundlõpetamise põhikirja või ühingulepingu seadusele mittevastavuse tõttu, võimaldades ühingu esitada kavatsusele vastuväiteid, mis tuleb ka lahendada.

4.8.16.14.4.2 Austria

FBG § 40 lg 1 järgi saab varatu kapitaliühingu kustutada kutseühenduse või maksuorgani avalduse alusel või kohtu algatusel; varatust eeldatakse, kui majandusaasta aruannet kaks aastat järjest ei ole esitatud. Kui pärast kustutamist ilmneb, et ühingul siiski on vara, toimub FBG § 40 lg 1 järgi likvideerimine, kohus määrab avalduse alusel likvideerija. FBG § 41 reguleerib ühingu teavitamist kustutamisest.

FBG § 42 lahendab §-e 40 ja 41 ka ühistutele ja erasihtasutustele.

4.8.16.14.4.3 Šveits

a) Kui ühing ei tegutse enam ja pole ka realiseeritavat vara, võib registripidaja pärast kolmekordset tulemusteta üleskutset (*Rechnungsruf*) vastuväite esitamiseks, ta registrist kustutada (OR art 938a; HRegV art 155).

b) HRegV art 164 lg 1 järgi võib kohus avalduse alusel ette näha kustutatud subjekti taastamise registris, kui on põhjendatud, et pärast likvideerimist jäi järgi realiseeritavaid või jaotatavaid aktiive, kustutatud subjekt osaleb kohtumenetluses poolena, taastamine on vajalik avaliku registri puhastamiseks või taastamine on vajalik pankrotimenetluse lõpetamiseks. Registripidaja teeb kande kohtu korraldusel (HRegV art 164 lg 4).

⁴²³ FamFG/Krafka, § 394, äärenr 16. - Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. Herausg. T. Rauscher, W. Krüger. 2013, Beck-online.

⁴²⁴ Vt ka FamFG/Krafka, § 394, äärenr 23-25.

4.8.16.14.4.4 Suurbritannia

a) Suurbritannias on võimalik äriühingu kustutamine registrist registripidaja algatusel likvideerimiseta (*registrar's power to strike off defunct company*), kui tal on piisav alus arvata, et äriühing ei tegutse (CA § 1000).

Piisav alus on näiteks, kui äriühing ei ole registripidajale saatnud kohustuslikke dokumente või äriühingul puudub juhatus või kui registripidajal ei ole võimalik äriühingu aadressil kirju kätte toimetada. CA § 1001 annab äriühingu kustutamiseks õiguse ka juhul, kui likvideerimine on lõpule viidud, kuid registripidajale ei ole sellest teada antud või kui likvideerimine on pooleli, kuid likvideerija on jäänud passiivseks. Lisaks saab äriühingu vabatahtlikult lõpetada ka likvideerimismenetlust läbi viimata, millisel juhul kustutatakse äriühing registrist avalduse alusel (*voluntary striking off*).

b) Äriühingu täiendav likvideerimine käib äriühingu registrisse ennistamise kaudu. CA sätestab kaks ühingu ennistamise võimalust: administratiivne ennistamine (ingl *administrative restoration*) ja kohtulik ennistamine (ingl *court order restoration*). Ühingu saab ennistada mitte ainult likvideerimiseks, vaid ka tegevuse jätkamiseks. Administratiivset ennistamist kasutatakse eeskätt selleks, et taastada äriühing äritegevuse jätkamiseks ja saada riigilt enne registrist kustutamist äriühingule kuuluv vara tagasi äriühingu nimele. Ajavahemikus, mis jääb äriühingu registrist kustutamise ja seejärel registrisse ennistamise vahel, on kustutatud äriühingu raha, kinnisasjad ja õigused *bona vacantia*, mis tähendab ladina keeles omanikuta hüve. Selle all on mõeldud nii-öelda positiivset vara, sest kohustused sinna ei kuulu. Selline positiivne vara läheb pärast äriühingu kustutamist riigile, kes võib sellise varaga teha, mida ta heaks arvab. Juhul kui äriühing „äratakse uuesti ellu“ ehk ennistatakse registrisse, siis allesjäänud *bona vacantia* antakse äriühingule tagasi, kuid müüdüd või muul moel realiseeritud vara hüvitatakse.

Administratiivset ennistamist kasutatakse eeskätt selleks, et taastada äriühing äritegevuse jätkamiseks ja saada riigilt enne registrist kustutamist äriühingule kuuluv vara tagasi äriühingu nimele. Administratiivne ennistamine on võimalik siis, kui registrist kustutamine ei olnud äriühingu tahe, näiteks kustutati äriühing seetõttu, et oli alust arvata, et ta ei tegutse enam (CA § 1000). CA § 1025 lg 2 kohaselt saab administratiivset ennistamist nõuda ainult siis, kui äriühing oli registrist kustutamise ajal tegelikult tegev, st äriühingu kustutamine registripidaja algatusel oli ekslik. Kohtuliku ennistamist saab nõuda juhtudel, kui äriühing kustutati registripidaja algatusel, äriühing taotles enda kustutamist registrist või äriühing kustutati likvideerimise lõppedes (CA § 1029 lg 1). CA § 1024 lg 3 kohaselt saab administratiivset ennistamist taotleda ainult ühingu endine juhatuse liige, samuti endine osanik või aktsionär. CA § 1029 lg 2 järgi võivad kohtule äriühingu ennistamise avalduse esitada huvitatud isikud, mh ühingu võlausaldajad. Administratiivset ennistamist võib taotleda kuue aasta jooksul alates päevast, mil mittetoimiv äriühing registrist kustutati (CA § 1024 lg 4). Kohtuliku ennistamiskorral on tähtaeg reeglina samuti kuus aastat alates kustutamisest (CA § 1030 lg 4). Juhul kui administratiivse ennistamise avaldus esitatakse kuueaastase tähtaja sees, kuid eitav vastus saadakse siis, kui äriühingu kustutamisest on möödas juba üle kuue aasta, siis on õigus 28 päeva jooksul alates eitava vastuse saamisest esitada kohtuliku ennistamise avaldus.

Kohtuliku ennistamise avalduse esitamise tähtaeg puudub, kui äriühingu ennistamise eesmärk on nõuda kustutatud äriühingult tervisekahjustuse tekitamisest tingitud kahju hüvitamist. Võlausaldaja õigust nõuda äriühingu ennistamist ei mõjuta see, kui aktiivne oli võlausaldaja enne äriühingu kustutamist.

4.8.16.14.4.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Vaielda võib kõigi registripidajale antud sundlõpetamise ja registrist kustutamise võimaluste puhul, kas tegu võiks olla ebaproportsionaalselt karmi meetmega.

b) Iseäranis tekitavad küsimusi ÄS § 59 lg-te 5-7 alused ühingute sundlõpetamiseks, kui põhikiri või juhatuse koosseis ei vasta seaduse nõuetele või puudub kontaktisik. Samas kuna eelnevalt võimaldatakse puudus kõrvaldada ja tagada tuleks ühingute tegutsemise seaduslikkus, siinkohal ettepanekut nende sundlõpetamise aluste kaotamiseks ei tehta, seda enam, et need on dubleeritud ka TsÜS-s, põhikirja seadusevastasus on sundlõpetamise aluseks ka Saksamaal.

Küll tuleks selgelt ette näha võimalus sundlõpetamine ka tagasi pöörata, kui ka likvideerimise kestel siiski ollakse valmis puudused kõrvaldama. Ka ei ole päris selge sellise sundlõpetamise mehhanism.

ÄS § 59 lg-te 5-7 sundlõpetamise laienemine või mitte tuleks seaduses selgelt sätestada sihtasutuse suhtes ning lg 7 osas ka MTÜ suhtes.

c) Suhteliselt raskesti on realiseeritav ÄS § 59 lg 2, mis lubab kustutada registrist äriühingu, mille likvideerimise lõpulejõudmisel ei esitata avaldust tema kustutamiseks äriregistrist. Puuduvad andmed, palju seda rakendatud on. Ka ei ole registripidaja käsutuses just palju andmeid selle kohta, et likvideerimise lõpulejõudmine tuvastada. Pigem ka sellised ühingud võivad saada registrist kustutatud pigem majandusaasta aruande esitamatajätmise tõttu.

d) Kui FIE äriregistrisse siiski jätta (eelistus on, et mitte), siis praktiliselt on väga raske rakendada ka ÄS § 59 lg 3², mis annab aluse kustutada registrist FIE, kes ei vasta ÄS §-s 1 sätestatud ettevõtja mõistele ning ei ole teatanud oma tegevuse peatamisest või lõpetamisest. Samas ei ole see siiski ka välistatud ja võib kasvõi preventiivselt seaduses olla.

e) Segane on ka ÄS § 61 lg 4, mis lubab sundlõpetada ühingu, kui registripidaja on teinud kindlaks kande ebaõigsuse ja puudumise ja kande tegemine tooks kaasa äriühingu või MTÜ registrist kustutamise. reaalselt rakendusala pole sel ilmnunud ja pigem võiks kaaluda selle väljajätmist seadusest. Ka võrreldud õiguskordades sarnast sätet ei ole.

f) Majandusaasta aruande esitamatajätmine kui põhiline registrist kustutamise alus on põhimõtteliselt ilmselt mõistlik kui ühingu varatuse näitaja. Siiski tuleks esmalt piirata aruannete avalikustamise kohustust vaid suuremate ühingutega ja välistada selliselt registrist kustutamise alt vähemasti enamuse MTÜ-sid. Põhimõtteliselt võiks kaaluda ka varatute kapitaliühingute registrist kustutamist üldisemal alusel nagu see on ka võrdlusriikides. Töörühm sellist laiendamist praegu siiski ei pooldanud.

Muus osas tuleks aga seadusandjal teha põhimõtteline valik, kas pigem mitte lasta ühinguid likvideerimismenetlusega kiirkorras registrist kustutada, kontrollida vara olemasolu ja takistada seda nt kohtumenetluse pooleliolemise korral või vastupidi, mitte seada registrist kustutamisele olulisi piiranguid ega tähtaegu, küll aga lihtsustada registrist kustutatud eraõigusliku juriidilise isiku sinna taastamist ja seniks näha ette nt kohtumenetluse peatamise võimalus. Igasugu reeglite kehtestamisel sundlõpetamise kohta tuleb arvestada PS § 48 lg-ga 4, millest tulenevalt saab juriidilist isikut õiguserikkumise eest lõpetada või selle tegevuse peatada üksnes kohus, st igasugused administratiivsed sundlõpetamise meetodid (mh automaatne lõppemine nt aastaaruande esitamatajätmisel) on pigem välistatud.

Kaaluda tuleks ÄS § 59 lg 4 järgse MTA eriõiguse kaotamist varatu ühingu registrist kustutamise blokeerimiseks.

g) Lisaks tuleks menetluse jäikust vähendada, et tegutsevad ühingud hävitatud ei saaks. Selleks tuleks esmalt ette näha eelnev sunniraha hoiatusega aruande esitamise kohustus (mis võiks ehk see-eest olla ka lühem).

Kustutatud ühingu registris taastamist peaks lihtsustama kõigi juhtude jaoks, kui ühing tegelikult tegutseb ja tal on olemas ka vara. Varana võiks käsitleda ka nt vara tagasivõitmise võimalusi või muude nõuete esitamise võimalust nt juhatuse liikmete vastu, mis võimaldaks läbi viia ka pankrotimenetluse. Loobuda tuleks nõudest, et taastamine on võimalik vaid likvideerimiseks, st taastatud ühing võiks ka

normaalselt edasi tegutseda. Kui registrist kustutamine toimus nt majandusaasta aruande esitamatajätmise tõttu, võiks taastamise eest mingi täiendava rahasumma riigi kasuks ette näha.

h) Sundlõpetamise peaks TsMS § 595 lg 2 p 5 alusel otsustama kohtunik. Ära tuleks muuta kodukorra § 11 p 12¹, mis näeb et sundlõpetamise võib ÄS § 59 lg 5 või 6 alusel otsustada kohtunikuabi.

i) Kindlasti tuleks ära muuta TsMS § 428 lg 1 p 5, mille järgi on juriidilise isiku õigusjärgluseta tsiviilkohtumenetluse lõpetamise aluseks. Kuna see välistab uuesti kohtusse pöördumise ka ühingu taastamise korral (TsMS § 432), on seda püütud korduvalt kuritarvitada kostja poolt kohustustest vabanemiseks. Lahendusena pakutakse välja muuta see alus hagi või kaebuse läbivaatamata jätmise aluseks (vähemasti kui lõpeb hageja või kaebaja, aga miks mitte ka kostja) või jätta see alus lihtsalt seadusest välja ja lasta kohtupraktikal kujundada üksikjuhtumite pinnalt reeglid. Oluline on, et kõrgemas kohtuastmes menetlusosalise „kadumise“ tõttu ei saaks tühistada alama kohtuastme lahendit.

j) Kaaluda võiks ühingutele perioodilise riigilõivu kehtestamist (aastamaks), mis tagaks huvi enda registris püsimise vastu. Aastamaksu tasumatajätmise tagajärjeks võiks olla n.ö registreeringu peatamine, st ühingu paigutumine mittetegutsevaks ja peatada kannete tegemine kuni lõivu tasumiseni (registreeringu peatamine).

4.8.16.14.5 Järeldused ja ettepanekud

Registripidajal võiks teatud juhtudel olla õigus algatada ühingu sundlõpetamine või kustutada ta registrist.

Siiski võiks kaaluda järgmisi ettepanekuid:

- Võimaldada selgelt kõigil sundlõpetamise ja registrist kustutamise juhtudel taastada tegutsev ühing mitte üksnes likvideerimiseks, vaid ka tegutsemiseks, vajadusel nõudes talt täiendavat lõivu vms.
- ÄS § 59 lg-te 5-7 sundlõpetamise laienemine või mitte tuleks seaduses selgelt sätestada sihtasutuse suhtes ning lg 7 osas ka MTÜ suhtes.
- Seadusest võiks välja jätta ÄS § 61 lg 4, mis lubab sundlõpetada ühingu, kui registripidaja on teinud kindlaks kande ebaõigsuse ja puudumise ja kande tegemine tooks kaasa äriühingu või MTÜ registrist kustutamise.
- Piirata aruannete avalikustamise kohustust vaid suuremate ühingutega ja välistada selliselt registrist kustutamise alt vähemasti enamus MTÜ-sid.
- Kaaluda tuleks ÄS § 59 lg 4 järgse MTA eriõiguse kaotamist varatu ühingu registrist kustutamise blokeerimiseks.
- Ära tuleks muuta kodukorra § 11 p 12¹, mis näeb et sundlõpetamise võib ÄS § 59 lg 5 või 6 alusel otsustada kohtunikuabi.
- Kindlasti tuleks ära muuta TsMS § 428 lg 1 p 5, mille järgi on juriidilise isiku õigusjärgluseta tsiviilkohtumenetluse lõpetamise aluseks. Lahendusena pakutakse välja muuta see alus hagi või kaebuse läbivaatamata jätmise aluseks (vähemasti kui lõpeb hageja või kaebaja, aga miks mitte ka kostja) või jätta see alus lihtsalt seadusest välja ja lasta kohtupraktikal kujundada üksikjuhtumite pinnalt reeglid. Oluline on, et kõrgemas kohtuastmes menetlusosalise „kadumise“ tõttu ei saaks tühistada alama kohtuastme lahendit.
- Kaaluda võiks ühingutele perioodilise riigilõivu kehtestamist (aastamaks), mis tagaks huvi enda registris püsimise vastu. Aastamaksu tasumatajätmise tagajärjeks võiks olla n.ö registreeringu peatamine, st ühingu paigutumine mittetegutsevaks ja peatada kannete tegemine kuni lõivu tasumiseni (registreeringu peatamine).

4.8.16.15 Registripidaja otsuste ja tegevuse vaidlustamine

4.8.16.15.1 Eesti õigus

a) TsMS § 600 lg 1 näeb ette piirangu kande peale kaebamiseks, viidates seaduses sätestatud korrale kande parandamiseks. TsMS § 600 lg 2 järgi saab kohus seaduses sätestataud juhul muuta andmeid omal algatusel; registrit pidav kohus parandab kande, kui kande aluseks olev kandemäärus on tühistatud või muudetud.

Kui kanne ei vasta selle tegemise aluseks olevale kandemäärusele, parandatakse kanne TsMS § 45 järgi kohtunikuabi määruse alusel märkega registrikaardi märkuste osas ning kande parandamisest teatatakse viivitamatult isikule, kelle avalduse alusel on kanne tehtud.

b) Üksnes registrisubjekt (avaldaja) saab ise esitada kandeavaldusi. Muud isikud saavad oma õigusi kaitsta, ajendades registripidajat parandama kandeid omal algatusel ÄS § 61 alusel. Sellise menetluse algatamine on aga registripidaja diskretsiooniotsustus.⁴²⁵ Selliseks juhtumiks on nt äriühingu endise juhatuse liikme avaldus, kelle ametiaeg on lõppenud, tema kustutamiseks registrist.⁴²⁶

Teine variant on saavutada kandeavalduse esitamise asendamine kohtulahendiga hagimenetluses. Kui jõustunud või viivitamata täitmisele kuuluva kohtulahendiga on registripidajale avalduse esitamiseks õigustatud või kohustatud isiku suhtes tuvastatud kohustus avaldus esitada või õigussuhe, mille tõttu tuleb teha kanne, asendab kohtulahend avaldust (ÄS § 33 lg 1¹, MTÜS § 76, TsMS § 594). Selliselt saab nt lahendada ka vaidluse, kas keegi on juhatuse liige, kui nt juhatuse liikmena registrisse kantu esitab ühingu vastu tuvastushagi, tuvastamaks, et ta juhatuse liige ei ole või kohustushagi kandeavalduse esitamiseks kohustamiseks.⁴²⁷

c) TsMS § 599 näeb ette kaebeõiguse määrustele kandeavalduse (ka osalisele) rahuldamata jätmise kohta kui ka puuduste kõrvaldamise kohta enam kui kuueks kuuks antud tähtaja määramisel ja kohtu omal algatusel tehtud kandemäärustele.⁴²⁸ TsMS § 601 lg 8 järgi võib registrimenetluses trahvitud isik esitada trahvimääruse peale määruskaebuse. Erisättena viitavad määruskaebuse esitamise õigusele ka majandusaasta aruande esitamatajõtmise tõttu registrist kustutamise määruse peale ÄS § 60 lg 3¹, MTÜS § 36¹ lg 4 ja SAS § 34¹ lg 4.

Need on erisäteteks määruskaebust üldiselt reguleerivate TsMS § 660 lg-te 3 ja 4 suhtes. Kaebeõigust ei ole nn positiivsetele kandemäärustele, st sisuliselt kannetele, v.a kui kohus teeb selle omal algatusel.⁴²⁹

Ühingul säilib õigusvõime enda registrist kustutamise vaidlustamiseks.⁴³⁰

d) Kaebetähtaeg on 15 päeva määruse kättetoimetamisest või viis kuud määruse tegemisest (TsMS § 661 lg 2). Eritähtaeg 30 päeva kättetoimetamisest kehtib majandusaasta aruande esitamatajõtmise tõttu tehtud registrist kustutamise määruse peale (ÄS § 60 lg 3¹; MTÜS § 36¹ lg 4; SAS § 34¹ lg 4).

Kaebuse põhjendamiseks võib taotleda täiendavat tähtaega, mh menetlusabi taotlemisel (TsMS § 661 lg 5). Kaebetähtja saab mõjuval põhjusel ennistada (TsMS §-d 67 ja 68).

e) TsMS § 181 lg 4 järgi ei anta avaldajale registriasjas menetlusabi kandeavalduselt tasumisele kuuluva riigilõivu maksmiseks. Väljastatud ei ole aga menetlusabi määruskaebuselt riigilõivu tasumiseks kui ka kaebuse esitamiseks riigi õigusabi saamiseks.

f) Määrukaebuse sisu on ette nähtud TsMS §-s 662, mille lg 3 järgi võib kaebuse põhjendamiseks esitada ka uusi asjaolusid ja tõendeid.

⁴²⁵ RKTkm 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p 12.

⁴²⁶ Vt selle ja registripidaja algatusel kannete tegemise kohta üldisemalt nt RKTkm 19.11.2003, 3-2-1-133-03, p 8; 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p-d 10-12, 18; 27.10.2011, 3-2-1-97-11, p-d 15-19; 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p-d 16, 17.

⁴²⁷ Vt nt RKTkm 19.11.2003, 3-2-1-133-03, p 10; 26.04.2005, 3-2-1-39-05, p 18.

⁴²⁸ Vt ka RKTkm 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p 20.

⁴²⁹ Vt ka RKTkm 20.11.2013, 3-2-1-125-13, p 20.

⁴³⁰ Vt ka RKTko 14.10.2005, 3-2-1-96-05, p12; RKTkm 11.12.2012, 3-2-1-153-12, p-d 9, 17.

g) TsMS § 661 lg 1 järgi esitatakse määruskaebus maakohtu kaudu. TsMS § 663 lg 6¹ p-de 1 ja 2 järgi esitatakse määruskaebus registriasjades isiku asukoha järgsele maakohtule, st mitte tingimata Tartu Maakohtule.

Määruskaebuse esitamisele kehtivad üldised kohtusse pöördumise formaalsed nõuded, mitte registrimenetluse erinõuded, mh tuleb kaebuse esitamisel lähtuda kohtule dokumentide esitamise korra üldistest reeglitest. Selle määruse § 10 lg 1¹ järgi võib RIK veebilehe <https://ettevotjaportaal.rik.ee/> kaudu võib kohtule esitada määruskaebuse registriosakonna kandemääruse peale, kuid see ei välista vähemasti selgesõnaliselt muid kanaleid kaebuse esitamiseks, mh e-toimikut, isegi kui vähemasti kodukorras on sellest lähtunud. Korra § 20¹ lg 1 p 6 järgi peab notar esitama määruskaebuse e-notari infosüsteemi kaudu.

Määruskaebus ja vastuväide registreeritakse infosüsteemis ja säilitatakse registritoimikus (kodukorra § 40 lg 1). Posti teel saabunud määruskaebus ja vastuväide digiteeritakse ning postitamise kuupäeva tuvastamiseks digiteeritakse ka ümbrik (kodukorra § 40 lg 2, § 43). Määruskaebus ja vastuväide edastatakse menetlemiseks määruse teinud kohtunikuabile (kodukorra § 40 lg 3). Kui määruskaebus tuleb edastada maakohtusse, edastatakse menetlemiseks digiteeritud dokumendid (kodukorra § 41).

h) TsMS § 663 reguleerib määruskaebuse menetlemise kohta maakohtus, mh et määruskaebuse vaatab esmalt läbi kohtunikuabi ja seejärel maakohtu kohtunik, kes mõlemad võivad määruskaebuse ka rahuldada. Kui esinevad TsMS § 595 lg 2 asjaolud (mh tuleb lahjendada põhiseaduslikkuse küsimus või kohaldada teise riigi õigust), peaks kohtunikuabi andma määruskaebuse lahendamise kohe üle kohtunikule.

i) Kohalduvad TsMS §-d 664-667 määruskaebuse lahendamise kohta, millest mh järeldub, et määruskaebust lahendab ringkonnakohtus kolme kohtunikuga koosseis (TsMS § 666 lg 3), kaebus lahendatakse kirjalikus menetluses põhjendatud määrusega (v.a kui Riigikohtule ei saa kaevata) ja see määrus toimetatakse avaldajale kätte (TsMS § 667 lg-d 1, 3 ja 4).

j) Ringkonnakohtu määruse vaidlustamise võimalus ja kord registriasjas tuleneb TsMS § 696 lg 1 teisest lausest ning lg-test 3 ja 4. Kandemääruse peale, millega kandeavaldus jäeti rahuldamata, võib TsMS § 599 esimese lause järgi esitada määruskaebuse üksnes avaldaja, millest tulenevalt saab ka määruskaebuse rahuldamata jätmist ringkonnakohtus TsMS § 696 lg-le 4 tuginedes vaidlustada Riigikohtus üksnes avaldaja.⁴³¹ Riigikohtule ei saa kaevata registrimenetluses trahvitud isik trahvimääruse peale määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale (TsMS § 698 lg 4).

TsMS §-d 697 ja 699 näevad ette määruskaebuse aluse ja sisu. TsMS § 698 lg 1 näeb ette määruskaebuse esitamise otse Riigikohtule ja lg 2 kaebetähtaja 15 päeva kättetoimetamisest. Samuti kohalduvad TsMS § 701 määruskaebuse Riigikohtus lahendamise kohta, mh kaebuse lahendamise kohta põhjendatud määrusega kirjalikus menetluses (lg 2). Kaebuse põhjendamiseks võib taotleda täiendavat tähtaega, mh menetlusabi taotlemisel (TsMS § 661 lg 5).

k) TsMS § 172 lg-s 2 tuleneb, et registrimenetluses kantud kulud jäävad avaldaja kanda ka siis, kui ta esitab avalduse rahuldamata jätmise määruse peale määruskaebuse ja see rahuldatakse (v.a riigilõiv, mis tagastatakse TsMS § 150 järgi).

l) Põhimõtteliselt on võimalik ka jõustunud kandemääruste teistmine TsMS 68. ptk alusel ja seal sätestatud korras. Kandemenetluse eripära arvestades võiks potentsiaalseks teistmise aluseks olla nt ebaseaduslik kohtukoosseis (TsMS § 702 lg 2 p 1), avaldaja teovõime piiratus ja esindaja puudumine (TsMS § 702 lg 2 p 3), kandemääruse põhinemine hiljem tühistatud kohtulahendil (TsMS § 702 lg 2 p 3) või kandeavalduse lahendamise aluseks olnud õigusnormi põhiseadusevastaseks tunnistamine (TsMS § 702 lg 2 p 7).

⁴³¹ RKTKm 27.10.2011, 3-2-1-97-11, p 11.

m) Isik, kellele tehtavast ametitoimingust notar keeldus, võib nõuda ametitoimingu tegemise taotluse uuesti läbivaatamist hagita menetluses (NotS § 41 lg 5).

n) Kodukorra § 44 näeb ette kaebuse lahendamise registriosakonna teenistuja peale registriosakonna juhatajale ja § 45 kaebuse lahendamise registriosakonna juhataja peale kohtudirektorile, kuid need ei saa olla kannete muutmise aluseks.

o) Eraldi ei ole kaebeõigust reguleeritud riigi- ja kohalike omavalitsuse asutuste registri pidamisel tehtud lahendite kohta. Ei saa välistada, et seda tuleb lugeda haldusmenetluseks ja vaidlustatavaks halduskohtus, kuigi registrit peab kohus. Riigiasutuste vahelisteks vaidlusteks ei sobi aga ka see.

p) Infosüsteemi ja keskandmebaasi andmete ebaõigsuse ja RIK tegevuse saab vaidlustada halduskohtus.

4.8.16.15.2 Teema käsitus ajalooliselt

Kehtiv edasikaebekord jõustus koos TsMS-ga. Varem kehtis ÄS § 73-73² järgi nn vastulause süsteem, mis nägi kohtunikuabi otsuste eraldi vaidlustamise korra ette ja kohtuniku otsuste vaidustamise apellatsioonikorras, vaidlustustähtajaks oli suisa kaks kuud. Praegu kodukorras olev registriosakonna töötajate tegevuse peale kaebuste esitamine sisaldus aga ÄS §-s 74.

Lisaks võimaldas seadus varem üldiselt vaidlustada puuduse kõrvaldamise määrusi.

4.8.16.15.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

EL õigus registriasjades kaebeõigust eraldi ei reguleeri.

4.8.16.15.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.15.4.1 Saksamaa

Registrimenetluses tehtud määruse peale saab esitada kaebuse (*Beschwerde*) ja nn õiguskaebuse õigusküsimuses (*Rechtsbeschwerde*), kaebetähtajaks on üks kuu (FamFG § 63 lg 1, § 71 lg 1). Kaebuste esitamist ja lahendamist reguleerivad FamFG §-d 58-75).

Kanne ei ole FamFG § 383 lg 3 järgi vaidlustatav.

RPfIG § 11 reguleerib kohtunikuabi otsuste vaidlustamist vastuväitega (*Erinnerung*).

4.8.16.15.4.2 Austria

AußStrG §-des 45-71 on detailselt reguleeritud määruste vaidlustamist.

Kaebetähtaeg määrusele on AußStrG § 46 järgi 14 päeva kättetoimetamisest. AußStrG § 49 järgi saab kaebuses (*Rekurs*) esitada uusi asjaolusid. AußStrG § 50 järgi saab esimese astme kohus saab kaebuse teatud juhul ise rahuldada. AußStrG § 62 lubab kaebust II astme kohtu määrusele (*Revisionsrekurs*) üksnes juhul, kui õiguslikult oluline küsimus.

ARpflG § 11 lg 1 järgi saab kohtunikuabi otsuseid vaidlustada nagu kohtuniku otsuseid. Väiksemates asjades saab ARpflG § 12 järgi kohtunikuabi otsuse peale esitada nn esildise (*Vorstellung*).

4.8.16.15.4.3 Šveits

HRegV art 165 järgi saab registriametite otsuseid vaidlustada iga kantoni määratud kõrgema astme kohtus; kaevata võivad isikud, kelle avaldus jäeti rahuldamata või kes on kandest vahetult puudutatud.

4.8.16.15.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Üldiselt on edasikaebeõigus ja ebaõigete kannete aktualiseerimine seadusega tagatud ja suuremaid probleeme ei ole.

Lõivude ja menetluskulude kohta vt analüüsi ptk 4.8.16.16.

b) Kaaluda võiks praktika ühtlustamiseks ja menetluse kiirendamiseks erandlikult puuduse kõrvaldamise määruse vaidlustamiseks ka siis, kui tähtaeg selleks on lühem kui kuus kuud. See kompenseeriks ehk osalt ka võimalust registripidajaga konsulteerida, millest praktikas puudust tuntud. Määruskaebuste kaudu saaks registrimenetlust edasi arendada ka.

Samas võiks selgelt välistada samal põhjusel negatiivse kandemääruse vaidlustamise, st et kaks korda sama asja üle vaielda ei saaks, st kui jätab puuduste kõrvaldamise vaidlustamata, siis negatiivset määrust vaidlustada ei saa.

c) Küsitav on, kas registrist kustutamise määruse vaidlustamiseks peaks olema pikem üldisest (praegu 30 päeva 15 asemel) ja ehk võiks menetluse kiirendamiseks seda lühendada.

d) Selgemalt võiks reguleerida küsimust, kas määruskaebuse esitamisel tuleb lähtuda registriinfosüsteemist, praegu ei ole see üheselt selge.

e) Erinevalt õiguskantslerist ei näe analüüsi autorid põhiseaduslikku probleemi, et sunniraha (trahvi) kohta tehtud määruse peale esitatud määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale ei saa Riigikohtule edasi kaevata (TsMS § 601 lg 8). Seda eeldusel, kui ühekordne kaebeõigus on tagatud, trahv muudetud sunnirahaks ja jääb summaliselt mõistlikult piiratuks ning selle määramisele eelneb ka hoiatus. Sel juhul ei tohiks olla tegu kaebeõiguse PS § 24 lg-ga 5 vastuolus oleva piiranguga, sest kaebeõigust võib piirata igal legitiimselt põhjusel, st tegu on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigusega.⁴³²

f) Täpsustada võiks kaebeõigust ja vaidlustamist riigi- ja kohalike omavalitsuse asutuste registri pidamisega kui ka registrite infosüsteemi ja keskandmebaasi andmete ebaõigsusega seoses.

4.8.16.15.6 Järeldused ja ettepanekud

Üldiselt on edasikaebeõigus ja ebaõigete kannete äramuutmine seadusega tagatud ja süsteem mõistlik.

Kaaluda võiks aga järgmisi ettepanekuid:

- Võimaldada puuduse kõrvaldamise määruse vaidlustamist ka siis, kui tähtaeg selleks on lühem kui kuus kuud. Samas võiks selgelt välistada samal põhjusel negatiivse kandemääruse vaidlustamise, st et kaks korda sama asja üle vaielda ei saaks, st kui puuduste kõrvaldamist ei vaidlustata, siis negatiivset määrust vaidlustada ei saa.
- Kaaluda võiks registrist kustutamise määruse vaidlustamise tähtaja lühendamist 15 päevale.
- Selgemalt võiks reguleerida küsimust, kas määruskaebuse esitamisel tuleb lähtuda registriinfosüsteemist.
- Täpsustada võiks kaebeõigust ja vaidlustamist riigi- ja kohalike omavalitsuse asutuste registri pidamisega kui ka registrite infosüsteemi ja keskandmebaasi andmete ebaõigsusega seoses.

4.8.16.16 Riigilõivud, notaritasud jm tasud ja kulud registrimenetluses

4.8.16.16.1 Eesti õigus

a) Subjekti registrisse kandmisel tuleb paratamatult arvestada ka kuludega. Seaduse järgi vältimatud on riigilõivud kui osalt ka notarikulud, kuna vähemasti osade äriühingute asutamisdokumendid tuleb notariaalselt tõestada nagu tuleb kohati notariaalselt tõestada ka osaluse/liikmesuse üleandmist.

Lisanduda võivad kulud määruste vaidlustamiseks, mh riigilõivud ja kautsjonid. Igas menetlusfaasis võib tekkida vajadus kasutada õigusabi ja kanda sellega seoses kulusid. Varem lisandusid kulud väljavõtete saamise eest, praegu on põhiandmeid võimalik saada tasuta.

⁴³²432 VT RKÜko 12.04.2011, 3-2-1-62-10, p 38; RKÜKm 21.04.2015, 3-2-1-75-14, p 63.

b) Notari tasu seaduses on ette nähtud mh notari tasumäärad erinevate registrimenetluse toimingute eest, seda nii tehingute tõestamise kui muude toimingute puhul.

Ühinguõiguslike tehingute eest arvestatakse tasu tehinguväärtuse alusel tabeli järgi (NotTS §-d 18, 22 ja 23). Ühinguõiguslike toiminguid on loetletud ka NotTS §-s 29 nn muude notariaaltoimingutena, millel tasu arvestatakse. Kindla tasumääraga notariaaltoiminguna on NotTS § 31 järgi tasustatavad mh kohtu registriosakonnale esitatava avalduse projekti koostamine, avalduse esitaja allkirja kinnitamine ja avaldusest digitaalse ära kirja väljastamine (p 9¹), allkirja ja allkirjanäidise kinnitamine (p 12), avaldaja nimel määruskaebuse koostamine kandeavalduse suhtes tehtud määruse peale (p 13), registriosakonna peetavasse registrisse kantud andmete või registriosakonna peetavas registris säilitatava dokumendiga tutvumise võimaldamine jms toimingud (p-d 14¹-14⁶).

NotTS § 31² näeb ette, et kui koos kandeavalduse ära kirjaga või täiendavalt tuleb kohtu registriosakonnale edastada kande tegemiseks vajalikke lisadokumente, võetakse tasu ainult kandeavalduse digitaalselt kinnitatud ära kirja registriosakonnale väljastamise eest. NotTS § 30 näeb ette tasu ärajäänud tehingu eest. NotTS § 36 näeb notarile ette võimaluse nõuda ka notariaaltoimingutega seotud kulude hüvitamist.

c) Riigilõivuseadus näeb ette registrimenetluses tasutavad riigilõivud. RLS §-d 23 ja 24 näevad ette lõivuvabastused (tehnilisemate ja triviaalsemate) registritoimingute eest. RLS §-d 62-64 sätestavad lõivumäärad äriregistritoimingutele, §-d 66-68 MSR-i toimingutele ning § 70 kommertspandiregistri toimingutele. Määruskaebuse esitamisel tuleb tasuda lõivu 50 eurot (RLS § 59 lg 14). Riigikohtule esitataud määruskaebuselt tuleb tasuda kautsjoni 50 eurot (TsMS § 140 lg 2 teine lause).

FIE, täisühingu või usaldusühingu äriregistrisse kandmise eest tasutakse riigilõivu 13 eurot (RLS § 62 lg 2). Osaühingu, aktsiaseltsi, tulundusühistu või välismaa äriühingu filiaali äriregistrisse kandmise eest tasutakse riigilõivu 145 eurot, kiirmenetluse kandeavalduse alusel registrisse kandmisel 190 eurot (RLS § 62 lg 2). MTÜ registrisse kandmise eest tasutakse riigilõivu 20 eurot (RLS § 66 lg 1). Sihtasutuse registrisse kandmise eest tasutakse riigilõivu 58 eurot (RLS § 66 lg 2).

d) Avaldajale ei anta menetlusabi registriasjas kandeavalduselt tasumisele kuuluva riigilõivu maksmiseks (TsMS § 181 lg 4). Samas ei ole välistataud riigi õigusabi ega menetlusabi määruskaebuselt tasumisele kuuluva riigilõivu või kautsjoni tasumiseks.

e) Kui menetluses osaleb üksnes avaldaja nagu registrimenetluses reegel, kannab avaldaja ise menetluskulud, muu hulgas oma kulud esindajale, ka juhul, kui tema avaldus rahuldatakse (TsMS § 172 lg 2 esimene lause). Riigilõiv määruskaebuselt tagastatakse määruskaebuse rahuldamise korral (TsMS § 150 lg 1 p 5, § 172 lg 2 teine lause). Kui menetluse võib algatada üksnes avalduse alusel ja avaldus jääb rahuldamata, jätab kohus menetluskulud avaldaja kanda, kui seadusest ei tulene teisiti (TsMS § 172 lg 7 teine lause). Riigi kanda võib kohtuvälised kulud jätta üksnes juhul, kui kohtuväliste kulude kandmiseks anti isikule menetlusabi (TsMS § 172 lg 8 kolmas lause). Riigikohtule esitatud määruskaebuse rahuldamisel saab tasutud kassatsioonikautsjoni tagasi TsMS § 149 lg 4 alusel.

Juriidilise isiku sundlõpetamise menetluse määramise ja sellega seotud menetluse kulud kannab juriidiline isik, kuid kohus võib kulud jätta täielikult või osaliselt avaldaja või muu isiku kanda, kui see on asjaolusid arvestades õiglane (TsMS § 172 lg 6).

Kui kohus algatab hagita menetluse isiku tegevuse või avalduse tõttu, võib kohus jätta menetluskulud menetluse põhjendanud isiku kanda, kui menetlus on põhjendamatu ja põhjustati isiku poolt tahtlikult või raske hooletuse tõttu (TsMS § 172 lg 7 esimene lause).

f) Kande tegemise avalduse puudumine ei vabasta avalduse esitama pidanud ettevõtjat kohustusest tasuda kande tegemiseks ettenähtud riigilõiv, kuid kui kande ebaõigsus tekkis registripidaja tegevuse tõttu, vabastab ta kandemäärusega ettevõtja riigilõivu tasumisest (ÄS § 61 lg 3; MTÜS § 82 lg 3). MTÜS § 82 lg 3 ei kohaldata ametiühingute suhtes (AÜS § 10 lg 5).

g) Elektroonilise äriregistri, MSR-i ning kommertspandiregistri andmete väljastamine on tasuline ning valdkonna eest vastutav minister kehtestab määrusega tasumäärad kuni kaks eurot ühe päringu või päringuobjekti kohta (ÄS § 70 lg-d 1 ja 2). Elektroonilise äriregistri ja MSR-i andmete väljastamise tasu maksmisest on vabastatud isik enda kohta veebipäringu tegemisel, kehtivate kandeandmete kohta veebipäringu tegemisel ning valdkonna eest vastutava ministri poolt määratud isikud avalik-õiguslike ülesannete täitmiseks (ÄS § 70 lg-d 3 ja 4). ÄS § 70 kehtib MTÜS § 76 järgi ka MSR-i kohta.

Registripidamisega seotud tasud (esmajoones päringutasud infosüsteemist) on ette nähtud justiitsministri 30.11.1998 määruses nr 55 „Äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektrooniliste andmete väljastamise eest võetava tasu suuruse ja nende isikute loetelu, kellele väljastatakse äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri, korteriühistute registri ning kommertspandiregistri elektroonilisi andmeid tasuta“.

Notarite Koda tagab tasuta avaliku ja äritoimikuga tutvumise ühe notaribüroo kaudu Harju, Tartu, Pärnu ja Ida-Viru maakonnas (NotS § 44 lg 4).

h) Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste registri andmed ja -dokumendid on avalikud ja tasuta kättesaadavad ning nendega on võimalik tutvuda äriregistri veebilehe kaudu (registripidamise korra § 8).

4.8.16.16.2 Teema käsitus ajalooliselt

Lõivude ja notarikulude kandmine seoses registripidamisega on olnud reguleeritud sarnaselt ÄS jõustumisest. Kadunud on registriga tutvumise ja paberväljavõtete saamise tasud.

4.8.16.16.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) EL direktiivi 2017/1132 art 19 lg 1 järgi ei tohi registrite sidestamise süsteemi kaudu art-s 14 osutatud dokumentide ja andmete hankimise eest võetav riigilõiv ületada asjaomaseid halduskulusid. Direktiivi art 9 lg 2 järgi tagavad liikmesriigid, et registrite sidestamise süsteemi kaudu tasuta kättesaadavad äriühingu nimi ja õiguslik vorm, registrijärgne asukoht ja liikmesriik ning registrinumber. Artiklis 14 osutatud dokumentidest ja andmetest paberil või elektroonilisel kujul saadava väljavõtte või koopia hind ei tohi ületada koopia tegemise halduskulusid (direktiivi art 16 lg 4).

b) Rahapesu tõkestamise direktiivi 2015/849 art 30 lg 3 järgi tuleb tegelike kasusaajate teavet hoida iga liikmesriigi keskreistris, näiteks äriregistris, äriühingute registris või avalikus registris. Direktiivi 2015/849 art 30 lg 5 järgi peab see teave olema kättesaadav ning selle suhtes võidakse kohaldada tasu maksmise kohustust, kuid teabele ligipääsu eest nõutavad lõivud ei ületa teabele ligipääsu lubamise halduskulusid.

4.8.16.16.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.16.4.1 Saksamaa

a) Lõivud äriregistrisse, partnerlusühingute registrisse ja ühisturegistrisse kannte tegemise eest on kehtestatud registrilõivude määrusega (*Handelsregistergebührenverordnung*, edaspidi HRegGebV). Selle järgi on ette nähtud erinevate nüanssidega lõivude komplitseeritud süsteem. FIE esmakordne registrikanne maksab 70 eurot, osaühingul 150 eurot ja aktsiaseltsil 300 eurot (mitterahalise sissemakse tegemisel vastavalt 240 eurot ja 360 eurot).

b) Hagita menetluse menetluskulude ja notaritasude kohta kehtib ülimalt komplitseeritud kohtu- ja notaritasude seadus (*Gerichts- und Notarkostengesetz*, edaspidi GNotKG).

Erinevate notaritasude kogumis koostöös registrilõivudega võib 25 000 eurose osakapitaliga osaühingu asutamine maksta lõivude ja kuludena kokku ca 1000 eurot.⁴³³

⁴³³ Vt täpsemalt: <https://www.gruenderszene.de/allgemein/gmbh-gruendung-kosten-neues-notarkostenrecht>.

Notariseaduse *Bundesnotarordnung* (edaspidi BNotO) § 17 lg 2 võimaldab notarilt menetlusabi eelduste täidetuse korral taotleda tasude maksmist osamaksetega või hiljem.

c) URV § 15 järgi võib ettevõttere registri teenuse pakkuja pakkuda täiendavaid tasulisi teenuseid.

4.8.16.16.4.2 Austria

a) Registrimenetlusega seotud notaritasud on ette nähtud notari tasu seaduses *Notariatstarifgesetz* (edaspidi NTG). Uute väikeste ja keskmise suurusega ühingute asutamiskulude soodustused on sätestatud vastavas eriseaduses *Neugründungs-Förderungsgesetz* (edaspidi NeuFöG). Riigilõivud äriregistri kannete eest on ette nähtud kohtulõivude seaduses *Gerichtsgebührengesetz* (edaspidi GGG).

FIE registrisse kandmine maksab ca 400 eurot, osaühingu registrisse kandmine 400 eurot (lisaks notarikulud ühe asutaja puhul ca 1000 eurot ja kahe asutaja puhul 2000 eurot); uue äriühingu asutamisel ja ettevõtte ülevõtmisel ei pea riigilõivu maksma, kui on olemas Majanduskoja (*Wirtschaftskammer*) nõustamiskinnitus.⁴³⁴

b) Tasulised on ka äriregistri väljavõtted ja päringud. FBG § 36 järgi võib majanduskulude katteks nõuda äriregistri päringute eest kulude hüvitamist.

4.8.16.16.4.3 Šveits

HRegV art 11 lg 4 järgi tuleb registriga tutvumise ja väljavõtete eest maksta lõivu, s. kui see on vajalik ametlikuks kasutamiseks.

Registrilõivudega seonduvat reguleerib äriregistri lõivude määrus *Verordnung über die Gebühren für das Handelsregister*. FIE registrisse kandmine maksab 120 eurot ning aktsiaseltsi ja osaühingu registrisse kandmine 600 eurot; kui kapital on üle 200 000 franki, suureneb baasilõiv 0,2% võrra seda ületavast summast, olles maksimaalselt 10 000 franki.⁴³⁵

4.8.16.16.4.4 Muud riigid

a) Soomes saab eraaktsiaseltsi asutada online lõivuga 330 euroga ja paberil lõivuga 380 euroga.⁴³⁶

b) Rootsis tuleb eraaktsiaseltsi asutamisel maksta lõivu 2200 krooni.⁴³⁷

c) Lätis saab osaühingu kapitaliga alla 2800 eurot asutada kuludega alates 274 eurot 23 senti (sh riigilõiv 20 eurot ja õigusabikulud) ning kapitaliga üle 2800 euro asutada kuludega alates 417 eurot 3 senti (sh riigilõiv 150 eurot), aktsiaseltsi saab asutada kuludega alates 617 eurot 3 senti (sh riigilõiv 350 eurot).⁴³⁸

4.8.16.16.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Mingid kulud kaasnevad isiku registrisse kandmisega vältimatult.

b) Siinkohal ei pakuta notariaalset tõestamist tingimata vähendada, mis kindlasti asutamiskulusid vähendaks, kuid äriühingu loomisest vaevalt mõnikümmend eurot määrava tähendusega on, kui palju suuremad kulud kaasnevad maksude ja tööjõu kulude näol.

Analüüsi eesmärk ei olnud notaritasude ja riigilõivude sisuline analüüs, mistõttu seda ka detailselt tehtud ei ole. Siiski absoluutsummadelt ei ole Eestis äriühingu asutamiskulud üldiselt suuremad kui mujal, ka ei nähtu põhiseaduskahtlast ebaproportsionaalsust. Ka võrreldavate õigussüsteemidega Saksamaal ja Austrias on notaritasude süsteem detailne ja komplitseeritud nagu seda on ka riigilõivude oma.

⁴³⁴ Vt täpsemalt: <https://www.gruenderservice.at/site/gruenderservice/planung/Gruendungskosten.html>.

⁴³⁵ Vt täpsemalt: <https://www.kmu.admin.ch/kmu/de/home/praktisches-wissen/kmu-gruenden/firmengruendung/handelsregister/registereintrag-kosten.html>.

⁴³⁶ Vt täpsemalt: <https://www.yti.fi/en/index/notifications/start-upnotifications/limitedliabilitycompanies.html>.

⁴³⁷ Vt täpsemalt: <http://www.bolagsverket.se/en/fee/fees/limited>.

⁴³⁸ Vt täpsemalt: <https://www.company-taxes.info/latvia-company-registration-costs>.

Huvitav on ehk Austria lahendus, et riigilõivu ei nõuta osaühingu asutajatelt, kui nad on saanud pädevalt asutuselt nõustamise kohta kinnituse, et muuta uute ühingute asutamine atraktiivsemaks. Mitmed riigid on riigilõive grupeerinud ühingute suuruse järgi.

c) Kaaluda võiks selgelt riigi õigusabi võimaldamist ka kandemenetluses või siis vastupidi, see selgelt välistada, jättes abistamine notarile.

d) Probleeme võib olla eelkõige määruskabemenetluse kulude hüvitamisega või ka esindajakuludega kandemenetluses. Kuna rohkem menetlusosalisi ei ole, jäävad need kulud TsMS § 172 lg 2 esimene lause järgi avaldaja enda kanda ka siis, kui määrukaebus rahuldatakse.

Siin võib olla põhiseadusküsimus sellest, et neid kulusid ei saa jätta riigi kanda. Tõmmata saab analoogi Riigikohtu lahendiga nn ärikeelu vaidlustamise menetluskulude asjas, kus Riigikohus leidis, et ka kohtu omal algatusel alustatud menetluses kantud esindajakulud tuleb riigil hüvitada.⁴³⁹ Muudatusettepanekut siinkohal siiski ei tehta, enne kui põhiseadusküsimus ka reaalsuses on aktualiseerunud, sest ärikeelu asjas opereeris Riigikohus ka ärikeelust tekkida võiva riive suure intensiivsusega.

e) Kui mitte muuta ära põhimõtet, et ka registripidaja algatusel tehtud kandelt tuleb samuti lõivu maksta, peak see kehtima ka ametiühingute suhtes, st AÜS § 10 lg-st 5 tuleks välja jätta viide MTÜS § 82 lg 3 mittekohaldamisele.

f) Küsitav on elektrooniliste registriandmete tasumäärade delegeerimine täitevvõimule ÄS § 70 lg-s 2, isegi kui on ette antud delegatsioonipiir kuni kaks eurot ühe päringu või päringuobjekti kohta.

PS § 113 järgi sätestab riiklikud maksud, koormised, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed seadus. Kuigi Riigikohus on pidanud võimalikuks seaduses ülem- ja alammäära vahelist konkreetse määra andmist delegeerida⁴⁴⁰, ei saa lähtuda ka sellest, et selline õigus on absoluutne. Vähemasti kaaluda võiks regulatsiooni andmist seaduses, seda enam, et määruks on erinevaid variante rohkem kui seaduses toodud ülemmäärast lähtumine päringu kohta.

g) Kaaluda võiks ühingutele perioodilise riigilõivu kehtestamist (aastamaks), mis tagaks huvi enda registris püsimise vastu. Aastamaksu tasumatajätmise tagajärjeks võiks olla n.ö registreeringu peatamine, st ühingu paigutumine mittetegutsevaks ja peatada kannete tegemine kuni lõivu tasumiseni (registreeringu peatamine).

4.8.16.16.6 Järeldused ja ettepanekud

Kulud ja nende hüvitamise kord on üldiselt mõistlik. detailanalüüsi kulude koosseisudele ei tehtud.

Kaaluda võiks järgmisi ettepanekuid:

- Riigilõivude diferentseerimine sõltuvalt ühingute asutamisest ja nn alustavate ettevõtjate (*start-up*) soodustamist riigilõivuga.
- Riigi õigusabi selge võimaldamine ka kandemenetluses või siis vastupidi, välistada see selgelt, jättes abistamine notarile.
- Kui mitte muuta ära põhimõtet, et ka registripidaja algatusel tehtud kandelt tuleb samuti lõivu maksta, peaks see kehtima ka ametiühingute suhtes, st AÜS § 10 lg-st 5 tuleks välja jätta viide MTÜS § 82 lg 3 mittekohaldamisele.
- Mõistlik oleks elektrooniliste registriandmete kasutamise tasumäärad kehtestada seaduses.
- Kaaluda võiks ühingutele perioodilise riigilõivu kehtestamist (aastamaks), mis tagaks huvi enda registris püsimise vastu. Aastamaksu tasumatajätmise tagajärjeks võiks olla n.ö registreeringu peatamine, st ühingu paigutumine mittetegutsevaks ja peatada kannete tegemine kuni lõivu tasumiseni (registreeringu peatamine).

⁴³⁹ RKÜKo 02.05.2017, 3-2-1-134-16, p 51.

⁴⁴⁰ Vt nt RKÜKo 22.12.2000, 3-4-1-10-2000, p 23; RKPSJKo 05.11.2002, 3-4-1-8-02, p 12.

4.8.16.17 Vastutus andmete õigsuse ja menetlusega tekitatud kahju eest

4.8.16.17.1 Eesti õigus

a) Kuigi seadus annab äriregistri ja MSR-i kannetele õigusliku jõu, mille tuginedes võivad isikud õigusi omandada kui ka neist ilma jääda, ei ole sugugi selge, kas ja kes selle eest ka vastutada võiks.

Ainsaks vastutust reguleerivaks sätteks ÄS-s on § 33 lg 8, mille järgi kui äriregistrile esitatakse ebaõigeid andmeid, vastutavad avaldusele alla kirjutanud isikud sellega süüliselt tekitatud kahju eest solidaarselt. MTÜS § 76 järgi kohaldub see ka MSR-le.

Selget vastutusnormi registripidamisega tekitatud kahju eest ei ole nagu nt EVKS §-s 52 vastutusena väärtpaperite registri pidamisega tekitatud kahju eest.

b) Registrile andmete esitamisega kahju tekitamisega seondub ka tegelike kasusaajate regulatsioon RTRTS-s.

Tegelikuks kasusaajaks märgitud isikul või tema seaduslikul või lepingulisel esindajal on RTRTS § 79 lg 1 järgi õigus taotleda juriidilise isiku juhatuselt registripidajale esitataud ebaõigete andmete parandamist. Kui juriidilise isiku juhatus on põhjendamatult keeldunud taotluse alusel ebaõigete andmete parandamisest, võib tegelikuks kasusaajaks märgitud isik nõuda RTRTS § 79 lg 2 järgi juriidiliselt isikult ebaõigete andmete avaldamisega tekitatud kahju hüvitamist.

c) Notar vastutab oma ametikohustuste süülisest rikkumisest tekkinud kahju eest kui avaliku võimu kandja riigivastutuse seaduses sätestatud alustel ja ulatuses, kuid kahju hüvitamise nõue vaadatakse läbi hagimenetluses maakohtus (NoTS § 14 lg 1). Kui kahju hüvitamise nõudeid ei ole võimalik rahuldada notari või muu kahju eest vastutava isiku vara arvel või seda ei ole võimalik teha täies ulatuses, vastutab tekkinud kahju eest NotS § 14 lg 4 järgi riik, kel on tagasinõude õigus hüvitatud kahju ulatuses notari või muu kahju eest vastutava isiku vastu. NotS § 15 järgi peab notar oma vastutuse kindlustama.

d) Riigivastutuse seaduse (edaspidi RVastS) näeb §-s 7 üldiselt ette riigi vastutuse avaliku võimu kandja õigusvastase tegevusega avalikõiguslikus suhtes põhjustatud kahju eest.

Problemaatiline on, kuivõrd on registrimenetluses põhjustatud kahju selle seaduse järgi hüvitatav. RVastS § 15 lg 1 järgi võib isik nõuda kohtumenetluse käigus, sealhulgas kohtulahendiga tekitatud kahju hüvitamist üksnes juhul, kui kohtunik on kohtumenetluse käigus toime pannud kuriteo. Samas näeb sama paragrahvi 4. lõige ette, et see ei välista avaliku võimu kandja vastutust, kui kohtunik on kahju tekitanud õigusemõistmise, vaidluse või vääртеoasja lahendamisega mitteseotud tegevusega.

Uue riigivastutuse seaduse eelnõu on Riigikogu menetlusest koosseisu lõppemise tõttu välja langenud kaks korda, kuid registripidamisega tekitatud kahju osas ei olnud neis eelnõudes kehtiva õigusega võrreldes selgemat regulatsiooni.

e) PS kommenteeritud väljaandes on PS § 25 rakendamist kohtumenetluses tekitatud kahju eest selgitataud ettevaatlikult ja pigem vastutuse piiratust õigustades.⁴⁴¹

Kohtupraktikas on vaatamata RVastS piiratud regulatsioonile riigi vastutust registripidaja tekitatud kahju eest kaudselt mõõndud.⁴⁴²

Riigikohus on leidnud, et PS-st võib tuleneda isegi riigi õiguspärase käitumisega põhjustatud kahju hüvitamise kohustus, kui kellegi põhiõigusi on kitsendatud rohkem kui vajalik üldistes huvides.⁴⁴³

⁴⁴¹ PS-Komm (2017)/Jäätma-Pilving, § 25, komm 43.

⁴⁴² Vt nt RKTko 14.10.2005, 3-2-1-96-05, p 18 (tõsi, siis kehtis ka veel ja on ka lisaks viidatud ÄS §-le 72); kinnistusraamatu pidamisel tekitatud kahju hüvitamise kohta RKHko 15.03.2016, 3-3-1-82-15.

⁴⁴³ RKÜko 31.03.2011, 3-3-1-69-09, p-d 64, 65.

Minimaalselt peab seadus tagama ebamõistlikult pika menetlusajaga põhjustatud kahju hüvitamise. Kuigi riigikohus on seda leidnud kriminaalmenetluse kohta, ei ole põhjust arvata, et see ei kehtiks ka tsiviilkohtumenetluses.⁴⁴⁴

4.8.16.17.2 Teema käsitus ajalooliselt

a) Riigivastutuse alusena tugineti varasemalt otse PS §-le 25, mille järgi igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele.

b) Enne 01.01.2006 kehtis selge ja lihtsa normina ÄS § 72, mille järgi registripidaja õigusvastase tegevuse tagajärjel tekkinud kahju hüvitab riik.

Selle sätte kehtetuks tunnistanud tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse eelnõu seletuskirjas põhjendati muudatust vaid ühe lausega: kuna „riigi vastutus on reguleeritud riigivastutuse seaduses“.⁴⁴⁵

4.8.16.17.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

Registripidamisega kahju hüvitamise temaatikat EL õiguses otseselt ei reguleerita.

Küll näeb isikuandme kaitse üldmääruse (2016/679) art 82 määruse rikkumisega põhjustatud varalise ja mittevaralise kahju hüvitamise nõude vastutava või volitataud töötleja vastu.

Direktiivi 2017/1132/EL art 161 järgi peab aga isikuandmete töötlemine selle direktiivi raames vastama andmekaitse nõuetele.

4.8.16.17.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.17.4.1 Saksamaa

a) Eraldi regulatsiooni riigivastutuse kohta registrivigade eest ei ole nagu ei ole ka detailsemat riigivastutuse regulatsiooni. Riigivastutusseadus pidi jõustuma 1982, kuid tunnistati BVerfG poolt põhiseaduse vastaseks ja uut seadust kehtestatud ei ole.

Praktikas lähtutakse riigivastutuse hindamisel BGB §-st 839 koostoimes põhiseaduse art-ga 34 nn ametivastutuse (*Amtshaftung*) kohta, mille järgi saab lahendada ka vastutuse igaste andmete sissekandmise ja teatavakstegemise eest registrisse.⁴⁴⁶

b) Notari vastutus tekitatud kahju eest on ette nähtud BNotO §-s 19 ja vastutuskindlustuse kohustus §-s 19a.

4.8.16.17.4.2 Austria

Austrias reguleerib riigivastutust *Amtshaftungsgesetz* (edaspidi AHG). Elektroonilise registri vigade eest on ette nähtud mittesüüline range riigivastutus, kuid seni ei ole seda teadaolevalt rakendatud.⁴⁴⁷

4.8.16.17.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) PS § 25 järgi on igaühel õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Selle järgi peaks riik vastutama kahju eest, mis kolmandatele isikutele võib tekkida registrile tuginemise tõttu.

Piisav ei ole ÄS § 33 lg 8 järgne valeandmete esitajate vastutus, mida pealegi tuleks seaduses konkretiseerida, millise kahju eest siis vastutus ikkagi on, samuti ei piisa notari vastutuse ettenägemisest.

⁴⁴⁴ RKÜKo 22.03.2011, 3-3-1-85-09

⁴⁴⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse (273 SE) seletuskiri.

⁴⁴⁶ MÜKoHGB/Krebs HGB § 15 Rn. 98b, beck-online.

⁴⁴⁷ [https://www.justiz.gv.at/web2013/home/e-](https://www.justiz.gv.at/web2013/home/e-justice/firmenbuch/die_firmenbuchdatenbank-2c9484852308c2a601240b693e1c0860.de.html)

[justice/firmenbuch/die_firmenbuchdatenbank-2c9484852308c2a601240b693e1c0860.de.html](https://www.justiz.gv.at/web2013/home/e-justice/firmenbuch/die_firmenbuchdatenbank-2c9484852308c2a601240b693e1c0860.de.html).

b) Mõistlik oleks registripidamisega kahju tekitamise eest selge vastutus seaduses ette näha. Isegi kui see tõenäosus vastutuseks ei ole suur, oleks mõistlik selgelt anda registrile n.ö õiguslik garantii, sest kuna kannetele tuginedes saab õigusi omandada ja kaotada, siis peaks keegi vastutama ka kandemenetluses tehtud vigade eest.

Variant oleks täpsustada RVastS § 15 lg 4 ja selgelt ette näha, et õigusemõistmise eest vastutuse piiratud registrimenetluses ja tõenäoliselt veel mitmes hagita menetluses, aga ilmselt nt ka hagi tagamisel ei kohaldu. Väljapoole oleks veel selgenem, kui registri ühtses regulatsioonis või vähemasti äriregistri jaoks (viitega MTÜS-s) taastataks kergekäeliselt seaduses välja jäetud ÄS § 72, mille järgi pidi registripidaja õigusvastase tegevuse tagajärjel tekkinud kahju hüvitama riik, lisades vastutuse eeldusena süü.

4.8.16.17.6 Järeldused ja ettepanekud

Riik peaks vastutama registripidamisega õigusvastaselt tekitatud kahju eest.

Selleks tuleks registripidamisega kahju tekitamise eest selge vastutus seaduses ette näha. Variant oleks täpsustada RVastS § 15 lg 4 ja selgelt ette näha, et õigusemõistmise eest vastutuse piiratud registrimenetluses ja tõenäoliselt veel mitmes hagita menetluses, aga ilmselt nt ka hagi tagamisel ei kohaldu. Väljapoole oleks veel selgem, kui registri ühtses regulatsioonis või vähemasti äriregistri jaoks (viitega MTÜS-s) taastataks kergekäeliselt seaduses välja jäetud ÄS § 72, mille järgi pidi registripidaja õigusvastase tegevuse tagajärjel tekkinud kahju hüvitama riik, lisades vastutuse eeldusena süü.

4.8.16.18 Äriregistri ning MSR-i suhe teiste kohtulike registritega, eelkõige kommertspandiregistri ja kinnistusraamatuga

4.8.16.18.1 Eesti õigus

4.8.16.18.1.1 Üldiselt

a) Kehtivas õiguses on kohtule antud pidada äriregister, mittetulundusühingute ja sihtasutuste register, kommertspandiregister, asutuste register ning kinnistusraamat ja laevakinnistusraamat. Kõiki neid registreid peab Tartu Maakohus vastavalt registriosakonna ja kinnistusosakonna kaudu (mh KS §-d 15 ja 16, TsMS § 591, ÄS § 22 lg 1, MTÜS § 75 lg 2, KiKoS § 17 lg 3, AÜS § 11 lg 3, KrtS § 63 lg 2).

Registriosakonnas peetakse KS § 16 lg 2 järgi äriregistrit, MSR-i ning kommertspandiregistrit, samuti lg 2¹ järgi ka (informatiivse tähendusega) asutuste registrit. Kinnistusosakond peab kinnistusraamatut ja laevakinnistusraamatut ning selle tegevuspõhimõtted ja koosseis on KS § 15 järgi sarnased registriosakonnaga. Kinnistusosakonna tegevust reguleerib detailselt registriosakonna kodukorraga sarnane Justiitsministri 30.06.2010 määrus nr 24 „Kohtu kinnistusosakonna kodukord“.

b) TsMS-i 58. ptk-s „Registriasjad“ reguleeritakse kohtulike registrite pidamisega seonduvaid üldsätteid ja üldiselt kohaldub ka TsMS tervikuna.

4.8.16.18.1.2 Suhe kinnistusraamatuga ja laevakinnistusraamatuga

a) Kinnistusraamatu pidamist reguleerib põhiosas kinnistusraamatuseadus ja laevakinnistusraamatu pidamist laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seadus (edaspidi LaevaRS).

Äriregistri ja MSR-ga seonduvalt näeb nt KRS § 65¹ lg 2 ette, et kui asjaõiguse kinnistusraamatuväline üleminek toimub juriidiliste isikute ühinemise tõttu, parandab kinnistusosakond kande ametiülesande korras selle andmekogu andmete alusel, millesse vastavad andmed on kantud põhiandmetena.

b) Avalduste jm dokumentide esitamiseks kohtule on välja töötatud eraldi portaalid: äriregistri ja MSR-i jaoks <https://ettevotjaportaal.rik.ee/> (kohtule dokumentide esitamise korra § 10) kinnistusraamatu jaoks <https://kinnistupuortaal.rik.ee/> (kohtule dokumentide esitamise korra § 20⁴). Laevakinnistusraamatu dokumente saab esitada laevakinnistusraamatu infosüsteemi kaudu (kohtule dokumentide esitamise

korra § 20⁵). Notarid saavad esitada kõigile kohtulikele registritele esitada dokumente „e-notari“ infosüsteemi vahendusel (kohtule dokumentide esitamise korra § 20¹).

c) ÄS § 144 lg 2 ja § 250 lg 2 järgi tuleks kinnistu kui mitterahalise sissemaks üleandmist osaühingu või aktsiaseltsi asutamisel tõendada kinnistusraamatu väljavõttega. Ometigi ei ole seda tegelikult vaja, kui, kui sissemaks on kinnistusraamatusse kantud kinnistu või laevakinnistusraamatusse kantud laev või teisaldatav ujuv vahend, kui registripidaja saab ise andmeid kontrollida (ja saab tegelikult) (kohtule dokumentide esitamise korra § 21; registriosakonna kodukorra § 179, § 259 p 1).

Kinnistamisavaldusel nt äriregistri andmete vajaduse korral peab notar notariaadimäärustiku § 47 järgi kasutama registriosakonna keskandmebaasi.

d) Top of Form

Nt PankrS § 20 järgse käsutuskeelu võlgniku vara käsutamise piiramiseks ajutise halduri nõusolekuta saab kanda konkreetsete kinnistuste osas kinnistusraamatusse kui peaks saama kanda üldisena ka äriregistrisse.

e) Enim on kinnistusraamat ja MSR seotud korteriühistute puhul, mis tekivad seaduse jõul. Kannete ühtlustamist kahe registri vahel on püütud õigusaktides sünkroniseerida (KrtS §-d 6, 7, 60; registriosakonna kodukorra §-d 206¹ - 206³; kinnistusosakonna kodukorra § 192, § 194¹).

Seos kinnistusraamatuga on ka hooneühistul. HÜS § 4 lg 2 järgi tuleb äriregistri esitada dokumendid sellele kuuluva ja selle valitsetava kinnisaja kohta. Hooneühistu liikmesuse võõrandamise kaudu antakse aga sisuliselt üle õigusi kinnisajale.

4.8.16.18.1.3 Suhe kommertspandiregistriga

a) Kommertspandiregistril peab registriosakond koos äriregistri ja MSR-ga.

b) KomPS § 1 lg 1 ja § 4 lg 3 järgi saab oma vallasvara kommertspandiga koormata äriregistrisse kantud ettevõtja, lastes pandi kanda kommertspandiregistrisse. Kommertspant ulatub äriühingu kogu vallasvarale või füüsilisest isikust ettevõtja majandustegevusega seotud vallasvarale ning kommertspandi võib seada välismaa äriühingu Eesti filiaali vallasvarale (KomPS § 2 lg 1). Kommertspant ulatub (teatud piirangutega) kogu koormatavale varale, mis kuulub ettevõtjale pandikande tegemise ajal, samuti varale, mille ettevõtja omandab pärast pandikande tegemist (KomPS § 2 lg-d 2 ja 3). Kommertspandiga koormatud vara, mis moodustab ettevõtte või käitise, üleminekul jääb kommertspant sellele püsima (KomPS § 6 lg 2). KomPS § 7 reguleerib kommertspandi toimet äriühingute ühinemisel, jagunemisel ja ümberkujundamisel.

KomPS § 15 järgi kohaldatakse kommertspandiregistrile ÄS-s äriregistri kohta sätestatud KomPS-s ettenähtud erisustega. KomPS § 15 lg-st 2 tulenevalt ei kohaldata kommertspandi seadmisel kiirmenetlust. Registripidajale esitatavad avaldused peavad KomPS § 16 olema notariaalselt kinnitatud või edastatud infosüsteemi vahendusel digitaalallkirjastatult. Registrikanne kehtib KomPS § 17 lg 2 järgi kolmanda isiku suhtes õigena, välja arvatud siis, kui kolmas isik teadis või pidi teadma, et kanne ei ole õige. Kui registrisse kandmisele kuuluvaid asjaolusid ei ole registrisse kantud, on neil asjaoludel kolmanda isiku suhtes KomPS § 17 lg 3 järgi õiguslik tähendus üksnes juhul, kui kolmas isik neist teadis või pidi teadma. KomPS §-s 18 on reguleeritud pandi lõppemist ja registrist kustutamist, §-s 23 järjekoha muutmist, §-des 24 - 26 kande parandamist.

c) Registriosakonna kodukorra §-des 175, 176 ja 203 reguleeritakse äriregistri ja kommertspandiregistri kokkupuutepunkte ja kannete ühtlustamist.

Justiitsministri 27.12.2000 määruse nr 78 „Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine“ § 1 järgi peab kohtu registriosakonna keskandmebaasi RIK. Määruse § 2 järgi koosneb keskandmebaas äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri ning kommertspandiregistri digitaalsetest

andmetest. Registriosakonna kodukorra § 235 näeb ette äriregistri, MSR-i ja kommertspandiregistri keskandmebaasi ühise infosüsteemi.

4.8.16.18.2 Teema käsitus ajalooliselt

Kommertspandiregister on olnud algusest peale seotud äriregistriga. Andmete riskasutuse võimalused kinnistusraamatu ja laevakinnistusraamatuga on tehnilise võimekuse lisandumisel ajas juurde tulnud.

4.8.16.18.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses ja võrdlusriikides

Tegemist on siseriiklike küsimustega, mida ei reguleerita EL poolt ja mille kohta ei ole ka piisavalt andmeid võrdlusriikide osas.

4.8.16.18.4 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Suuremaid probleeme äriregistri ja MSR-i ning teisalt kinnistusraamatu ja laevakinnistusraamatu suhete kohta ei ole välja tuua.

b) Edasi arendada saab ilmselt andmete riskasutust kui ka korteriühistute ühist kajastamist mõlemas registris, samuti võiks ilmselt arendada dokumentide esitamiseks ühtse portaali.

Samuti tehti juba eespool ettepanek ühendada Tartu Maakohtu registriosakond ja kinnistusosakond ning ühtlustada nende peetavate registrite õiguslikke regulatsioone.

c) Kuna kinnistusraamat ja laeva kinnistusraamat on täna äriregistri pidamiseks kättesaadavad ning registriosakonna kodukorra sätetega on välistatud sisuliselt seadusjärgne kohustus esitada kinnistusraamatu väljavõte, mis kohustuslik ÄS § 144 lg 2 ja § 250 lg 2 järgi, oleks mõistlik ka seaduse sätteid vastavalt muuta.

d) Kogu kommertspandi ja kommertspandiregistri õiguslik konstruktsioon väärriks täiendavat analüüsi.

Analüüsi autorite esialgne ideaalmudel võiks välja näha selline:

- Kommertspant institutsioonina kaotada ja ümber sisustada üldiseks registervallastagatiseks, mis ulatuks tagatisregistris kirjeldatud varale.
- Äriregistrist eemaldada FIE-d ja ühendada see register MSR-ga eraõiguslike juriidiliste isikute registriks, lahutades sellest kommertspandiregistri.

Eraldiseisval vallastagatiste registril (nagu nt USA-s või osaliselt Šveitsis) oleks laiem mõte senisest kommertspandist. seal saaks konkreetset koormatavat vara piiritleda (mh nõudeid). Sinna saaks n.ö klassikalise pandi kõrval kanda ka muid tagatisõigusi nagu omandireservatsiooni kui tagatisloovutamist, miks mitte ka liisingut. Sellele registrile oleks tagatise andjana juurdepääs kõigil isikutel, st praegusega võrreldes ka FIE-ks mitteolevatel füüsilistel isikutel, MTÜ-del ja sihtasutustel.

4.8.16.18.5 Järeldused ja ettepanekud

Olemasoleva süsteemi raames on kohtulike registrite vahelised suhted üldiselt mõistlikult reguleeritud.

Küll tehakse kaalumiseks järgmised ettepanekud:

- Edasi arendada andmete riskasutust kui ka korteriühistute ühist kajastamist nii MSR-s kui kinnistusraamatus, samuti võiks arendada dokumentide esitamiseks ühtse portaali.
- Ühendada Tartu Maakohtu registriosakond ja kinnistusosakond ning ühtlustada nende peetavate registrite õiguslikke regulatsioone.
- Muuta ÄS § 144 lg 2 ja § 250 lg 2 selliselt, et ka seadusest nähtuks kinnistusraamatu väljavõtete esitamise mittevajalikkus sissemaks üleandmise tõendina.
- Analüüsida täiendavalt kogu kommertspandi ja kommertspandiregistri õiguslikku konstruktsiooni ja režiimi, kaaluda kommertspant institutsioonina kaotada ja ümber sisustada üldiseks registervallastagatiseks (mh tagatisomandamine, omandireservatsioon, ehk ka liising),

mis ulatuks tagatisregistris kirjeldatud varale ning äriregistrist eemaldada FIE-d ja ühendada see register MSR-ga eraõiguslike juriidiliste isikute registriks, lahutades sellest kommertsandiregistri; registrile oleks tagatise andjana juurdepääs kõigil isikutel, st praegusega võrreldes ka FIE-ks mitteolevatel füüsilistel isikutel, MTÜ-del ja sihtasutustel.

4.8.16.19 Äriregistri suhe EVR-ga, mh EVR kannete tähendus, osaluse ja (mh piiriüleste) tehingute (ka kapitali muutuse ning ühinemise ja jagunemise) kajastamine äriregistris, kontohalduri vajalikkus, EVR avalikkus, esindajakontod, osaluse registri pidajate paljusus ja registripidaja vahetamine (mh EL määrus 909/2014 ja selle rakendamine), EVR-st väljumine⁴⁴⁸;

4.8.16.19.1 Eesti õigus

4.8.16.19.1.1 Aktsiaseltside aktsiaraamatu ja osaühingu osanike nimekirja pidamise võimalused, EVR

a) Aktsiaseltsidele on ette nähtud üldine kohustus, et need ei või ise pidada aktsiaraamatut, vaid peavad selle üle andma EVR pidajale; kui aktsiaseltsi põhikirjas ei ole ette nähtud aktsionäride ostueesõigust või aktsiate pantimise keeldu, võib EVKS §-s 18¹ sätestatu kohaselt aktsiaraamatu pidaja olla ka mõni muu depositeorium (ÄS § 228 lg 1, § 233 lg 2; EVKS § 21 lg 1 p 3, § 2 lg 4 p 2). Õiguslikku tähendust ei oma aktsionäride andmed äriregistris ja nende andmete sissekandmist ei saa ka hageda.⁴⁴⁹

Osaühingule on antud valida, kas pidada osanike nimekirja ise (koostoimes äriregistri teavitamisega muudatustest) või anda nimekirja pidamine üle EVR-le (ÄS § 148 lg 7); EVKS § 2 lg 2).

b) EVR pidamist ja selle seoseid äriregistriga reguleeritakse ÄS kõrval põhiliselt EVKS-s. EVKS alusel on kehtestatud ka mitmeid määrusi, olulisim on neist rahandusministri 27.01.2018 määrusega nr 7 kinnitatud „Väärtpaberite registri ja pensioniregistri pidamise kord“.

EVR on riigi infosüsteemi kuuluv andmekogu aktsiate, võlakohustuste ja teiste EVKS § 2 lõigetes 1 ja 2 nimetatud väärtpaberite ning nende väärtpaberitega tehtavate toimingute registreerimiseks (EVKS § 1² lg 2). Registripidaja on keskdepositeorium, kellele on antud EVKS § 25 alusel õigus registrit pidada (EVKS § 1² lg 3). Registri vastutav töötleja on Rahandusministeerium ja volitatud töötleja on registripidaja (EVKS § 1² lg 5). Eraldi on reguleeritud pensioniregister, kui riigi infosüsteemi kuuluv andmekogu kogumispensionide seaduses sätestatud pensionifondide osakute ning nendega tehtavate toimingute registreerimiseks (EVKS § 1³).

c) Registripidaja määramise otsustab ja registripidajaga sõlmib halduslepingu valdkonna eest vastutav minister kuni kümneks aastaks ning halduslepingu täitmise üle teostab järelevalvet Rahandusministeerium (EVKS § 25).

Registripidajale on kehtestatud rida sisulisi nõudeid EVKS §-des 26-30¹. EVKS §-d 32-37¹ reguleerivad lähemalt kontohalduritega seonduvat. EVKS §-d 38-53 reguleerivad järelevalvet ja vastutust. EVKS § 52 reguleerib EVR pidaja tsiviilvastutust ja vastutuskindlustust ning selle 3. lõike järgi vastutab registripidaja tekitatud kahju eest kokkuvõttes ka Eesti Vabariik.

d) EVKS § 6¹ võimaldab aktsionäri või osaniku nimel avada ka hoiukonto, kui aktsiate või osade registreerimisel puudub aktsionäri või osaniku nimel registris avatud väärtpaberikonto, avab registripidaja emitendi taotluse alusel ja emitendi kulul.

EVKS § 6² võimaldab hoida nn süsteemiühenduse vahendusel väärtpabereid mõne teise keskdepositeoriumi registris registripidaja nimel avatud väärtpaberikontol.

⁴⁴⁸ Detailsemalt käsitletakse EVR tähendust ja liikmete nimekirjade pidamisega seonduvat osalustega seoses (analüüsi 6. ptk).

⁴⁴⁹ Vt ka RKTko 22.02.2012, 3-2-1-163-11, p 33.

e) Osanike otsusel võib osanike nimekirja pidajaks olla Eesti väärtpaberite registri pidaja. Osanike otsus on vastu võetud, kui selle poolt on antud vähemalt 2/3 koosolekul esindatud häältest või kirjalikul hääletamisel vähemalt 2/3 osanike häältest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet; osaühingu juhatus tagab osanike nimekirja pidajale seadusega sätestatud ja õigete andmete õigeaegse esitamise (ÄS § 182 lg 3). Kiirmenetluse korras saab osaühingu äriregistrisse kanda vaid juhul, kui selle osad ei ole registreeritud EVR-s (ÄS § 53 lg 5 p 5).

Osanike otsusel võib osaühingu osad Eesti väärtpaberite registrist kustutada ja anda osanike nimekirja pidamise õiguse juhatusele; häälteenamuse nõuded on samad osade EVR-s registreerimiseks (ÄS § 182 lg 5). Riigikohus on varasemalt tunnistanud ebaproportsionaalsuse tõttu PS-ga vastuolus olevaks ja kehtetuks EVKS § 18 lg 2 osas, milles see ei sisaldanud õiguslikku alust osaühingu osade Eesti väärtpaberite keskregistrist kustutamiseks osanike otsuse alusel, kui see ei ole seotud äriühingu ümberkujundamisega ja kui osaühingu osad ei ole panditud.⁴⁵⁰

f) ÄS § 233¹ näeb ette võimaluse ja korra aktsiaraamatupidaja vahetamiseks. Selleks on vajalik üldkoosoleku otsus, mida peab toetama vähemalt 9/10 üldkoosolekul esindatud häältest või eri liiki aktsiate puhul 9/10 igat liiki aktsiatega üldkoosolekul esindatud häältest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet (ÄS § 233¹ lg 1).

Kohus võib aktsionäri nõudel seaduse või põhikirjaga vastuolus oleva aktsiaraamatu pidaja vahetamise otsuse kehtetuks tunnistada, kui nõue on esitatud ühe kuu jooksul otsuse tegemisest arvates (ÄS § 233²). Aktsionär, kes ei ole aktsiaraamatu pidaja vahetamise otsusega nõus, võib kahe kuu jooksul arvates aktsiaraamatu pidaja vahetamise kande tegemisest äriregistrisse nõuda, et aktsiaselts omandaks aktsionäri aktsiad õiglase rahalise hüvitise eest (ÄS § 233³). Aktsiaselts peab maksma aktsionäriile makstavalt hüvitiselt viivist seaduses sätestatud ulatuses päevast, kui aktsiaraamatu pidaja vahetamisest on möödunud kaks kuud (ÄS § 233³ lg 4).

EVKS §-s 18¹ reguleeritakse kauplemiskohas kauplemisele võetud väärtpaberite EVR-st kustutamist ja mõne teise deponooriumi peetavasse registrisse üleviimist.

g) Äriühingu aktsiad või osad võib registris registreerida üksnes aktsia- või osakapitali täies ulatuses (EVRS § 2 lg 3).

Osade registreeritus EVR-s või aktsiaraamatu pidaja andmed kantakse ka äriregistrisse (ÄS § 64 p 13, § 251 p 7¹). Kuigi aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise avaldusele tuleb juba lisada aktsiaraamatu pidaja teatis aktsiate registreerimise kohta (ÄS § 250 lg 1 p 7¹). Aktsiaraamatu pidaja vahetamiseks tuleb teha kanne äriregistrisse ja registripidaja väljastama aktsiaseltsile sellekohase tõendi (ÄS § 233¹ lg-d 2 ja 3). Uus aktsiaraamatu pidaja tuleb samuti äriregistrisse kanda (ÄS § 233¹ lg 4). Ka osade registreerimise korral Eesti väärtpaberite registris või osade kustutamisel Eesti väärtpaberite registrist peab osaühingu juhatus esitama äriregistri pidajale viivitamata Eesti väärtpaberite registri pidaja teatise osade registreerimise või kustutamise kohta (ÄS § 182 lg 4).

Aktsiakapitali suurendamise või vähendamise eelduseks on vastav EVR vm deponooriumi teatise esitamine selle kohta, et juhatus on teda kapitali muutumisest teavitanud (ÄS § 343 lg 1 p 6¹, § 359 lg 1 p 2¹). Sama kehtib osaühingu osakapitali suuruse muutmisel, kui osaühingu osad on registreeritud EVR-s (ÄS § 196 lg 1 p 6¹, § 200 lg 1 p 3¹). Põhikirja muutmise registrisse kandmisel tuleb lisada aktsiaraamatu pidaja teatis nimiväärtusega või nimiväärtuseta aktsiate kasutusevõtu kohta, kui seda tehakse (ÄS § 300 lg 2). EVR-i vm deponooriumi tegevusega on äriregistri otsuste tegemine seaduse järgi seotud ka aktsiate ülekandmine vähemusaktsionäri aktsiate ülevõtmisel (ÄS § 363⁹, § 363¹⁰ p 4). Kahe registri kannete tegemist on seadusega sünkroniseeritud ka äriühingute ühinemise ja jagunemise kui ka ümberkujundamise puhuks (ÄS § 400 lg 1 p 10, § 402 lg 3, § 433⁹ lg-d 4, 5, 7, § 443 lg 1 p 9, §

⁴⁵⁰ RKPSJKo 06.07.2012, 3-4-1-3-12.

445 lg 2, § 485 lg 1 p 10, § 487 lg 2¹, § 500 lg 4). EVKS §-des 13 ja 14 on reguleeritud EVR-i ja äriregistri sünkroniseerimist aktsia- ja osakapitali suuruse muutmise osas.

Samas tehniliste võimaluste olemasolu korral võib märke osade registreerituse kohta Eesti väärtpaberite registris teha registrikaardile automatiseeritult Eesti väärtpaberite registrist saadud andmete alusel (ÄS § 511³). Kohtule dokumentide esitamise korra § 22 järgi ongi ette nähtud, et äriühingu asutamisel, samuti osaühingu osade Eesti väärtpaberite registris registreerimisel ei ole vaja kohtule esitada teatist äriühingu osade või aktsiate registreerimise kohta EVR-s, samuti pole vaja esitada teatisti aktsiate ülevõtmise, osa- või aktsiakapitali suuruse muutmise ega ühinemise, jagunemise või ümberkujundamise kohta. Registriosakonna kodukorra §-s 255 täpsustatakse EVR andmete alusel aktsiate ja osade automaatset kajastamist äriregistris. Lisaks on kehtestatud selle kohta Justiitsministri 11.12.2008 määrus nr 51 „Eesti väärtpaberite registris registreeritud aktsionäride ja osaühingute osanike andmete esitamise kord“.⁴⁵¹

h) Registris registreeritud Eesti äriühingu osad, aktsiad või võlakohustused kustutatakse registrist vastava äriühingu lõppemisel likvideerimis- või pankrotimenetluse lõpetamisega või äriühingu lõppemisel ühinemise või jagunemise korral; aktsiaseltsi ümberkujundamisel osaühinguks kustutatakse emitendi taotlusel registrist osaühingu osad (EVKS § 18 lg 2).⁴⁵²

Registripidajal on õigus kustutada osad registrist ÄS § 182 lõikes 5 sätestatud tingimusel osanike otsuse alusel; pandiga koormatud osa võib ÄS § 182 lõikes 5 nimetatud juhul registrist kustutada osa koormava pandi pandipidaja nõusolekul ja juhul, kui osa või sellega seotud väärtpaberikonto ei ole EVKS § 17 kohaselt blokeeritud (EVKS § 18 lg 3¹).

i) ÄS § 35 järgi peab EVR pidaja teavitama äriregistri pidajat talle teatavaks saanud äriregistri andmete ebaõigsusest ja registrile esitamata andmetest.

EVR pidaja võib teavitada äriregistri pidajat ka nt rikkumistest väärtpaberite registreerimisel või kapitali suuruse muutumisel (EVKS § 42 lg 7) ning registripidajal on õigust kohaldada selle eest trahvi (ÄS § 71 lg 3).

j) EVR pidamise tasude hinnakiri peab EVKS § 23 lg 1¹ ning §-de 23¹ ja 23² järgi olema kooskõlastatud valdkonna eest vastutava ministriga, kui registripidaja omab teenuse suhtes Eestis turgu valitsevat seisundit. Hinnakirjaga seonduvat täpsustatakse väärtpaberite registri ja pensioniregistri pidamise korra §-s 25.

Jätkuvalt kehtib vähemasti formaalselt ka rahandusministri 23.11.2001 määrusega nr 98 kehtestatud Eesti väärtpaberite keskregistri pidaja tegevuskulude arvutamise alused.⁴⁵³ See määrus on kehtestatud EVKS § 26 lg 2 alusel, mis alates 06.07.2017 kehtib üksnes pensioniregistri pidaja suhtes.

4.8.16.19.1.2 Registri avalikkus

a) Aktsiaraamatuga saab tutvuda vastavalt EVKS-s sätestatule (ÄS § 234 lg 1) nagu ka. EVR andmed on EVKS § 7 järgi piiratud avalikud.

EVKS § 7 lg 1 järgi võib igaüks tutvuda andmetega aktsiaseltsi ja osaühingu ning nende aktsiate või osade liigi ja nimiväärtuse kohta. Osanike ja aktsionäride andmetega, välja arvatud väärtpaberi omaja aadress, on õigus tutvuda ja saada väljavõtteid reguleeritud turul kaubeldavate aktsiate omajate, üle 10 protsendi aktsiatega määratud hääli omavate aktsiate omajate ja registris registreeritud osaühingute osade omajate kohta – kõigil isikutel ning muude osanike ja aktsionäride andmetega ühingul endal ja

⁴⁵¹ Eesti väärtpaberite registris registreeritud aktsionäride ja osaühingute osanike andmete esitamise kord. RTL 2008, 99, 1388; RT I, 22.09.2017, 5.

⁴⁵² Vt ka RKTko 22.02.2012, 3-2-1-163-11, p 25.

⁴⁵³ Eesti väärtpaberite keskregistri pidaja tegevuskulude arvutamise alused. RTL 2001, 128, 1859.

isikutel, kellel on selleks õigustatud huvi (EVKS § 7 lg 2). Täpsemalt reguleeritakse andmete avaldamist väärtpaberite registri ja pensioniregistri pidamise korra §-des 20-24.

b) Väärtpaberikonto andmetega võib tutvuda, neist väljavõtteid saada või nende kohta registripidajaga kokkulepitud andmeturvameetmetel ning arvutivõrgul põhineva andmevahetussüsteemi abil päringuid teha väärtpaberikonto omaja või tema poolt selleks volitatud isik ning erinevad riigivõimu teostavad institutsioonid (EVKS § 7 lg 3).

c) Registripidaja veebilehe kaudu peab olema võimalik teostada päringuid selle kohta, kas ning millise väärtpaberikonto numbriga on isiku nimel registris avatud väärtpaberikonto; päringu aluseks on isiku- või registrikood (EVKS § 7 lg 6²).

Registripidaja koostab registrisse kantud andmete kohta regulaarseid koondaruandeid ning teeb need arvutivõrgul põhineva andmevahetussüsteemi kaudu kättesaadavaks Maksu- ja Tolliametile, Eesti Pangale, Finantsinspeksioonile ja Rahandusministeeriumile (EVKS § 7 lg-d 7, 7¹).

d) Registripidaja esitab äriregistri keskandmebaasi haldavale asutusele andmed Eesti väärtpaberite registris registreeritud üle 10 protsendi aktsiatega määratud hääli omavate aktsiate omajate ja osaühingute osanike kohta (EVKS § 7 lg-d 7, 8).

Kui aktsiad ei ole registreeritud EVR-s ja aktsiaraamatut pidav muu depositeorium ei avalikusta andmeid EVKS § 7 2. lõikes sätestatu kohaselt, tuleb aktsiaseltsil koos majandusaasta aruandega esitada üle 10 protsendi aktsiatega määratud hääli omavate aktsiate omanike nimekiri aastaaruande kinnitanud üldkoosoleku toimumise seisuga (ÄS § 334 lg 2).

4.8.16.19.1.3 Tehingud osade ja aktsiatega EVR-i vahendusel ja registrikande õiguslik tähendus

a) Kui osaühingu osanike nimekirja peab ühingu juhatus ise (ÄS § 182 lg 1), peab osade võõrandamise ja pantimise kohustus- ja käsutustehing olema notariaalselt tõestatud ja notar teavitama sellest ka äriregistrit (ÄS § 149 lg 4, § 151 lg 2). Osaühingu suhtes loetakse osa võõrandamine toimunuks ja osanik vahetunuks pärast osaühingule võõrandamisest teatamist ja osa ülemineku tõendamist (ÄS § 150 lg 1). Kui osa võõrandamise tagajärjel jääb osaühingule üks osanik või kui lisaks ühele osanikule kuulub selle osaühingu osa ainult osaühingule endale, peab osaühingu juhatus esitama äriregistri pidajale vastavasisulise kirjaliku teadaande (ÄS § 150 lg 5).

Pantimine märgitakse ka juhatuse peetavasse nimekirja, kuid registris oleva pantimisteabe puudumise järgi on võimalik omandada osa heauskselt pandita (ÄS § 151 lg-d 4 ja 5).

b) EVR-s registreeritud osade ja aktsiate käsutamine toimub EVKS-s sätestatud korras.

Aktsiad ja osasid kajastatakse EVR-s kontodel. Toiminguid aga tehakse üldjuhul kontohalduri vahendusel. Kontohaldur edastab mh registripidajale väärtpaberikonto omajate korraldusi registritoimingute tegemiseks ja vahendab registripidaja osutatavaid registripidamisega seotud teenuseid EVKS-i, sellest tulenevate õigusaktide ning registripidaja ja kontohalduri vahelise lepingu alusel (EVKS § 1⁴ lg 1 p 1). EVKS § 6¹ võimaldab aktsionäri või osaniku nimel avada ka hoiukonto, kui aktsiate või osade registreerimisel puudub aktsionäri või osaniku nimel registris avatud väärtpaberikonto, avab registripidaja emitendi taotluse alusel ja emitendi kulul.

EVKS §-s 6 reguleeritakse esindajakontoga seonduvat. EVKS § 6² võimaldab hoida nn süsteemiühenduse vahendusel väärtpabereid mõne teise keskdepositeoriumi registris registripidaja nimel avatud väärtpaberikontol.

c) Kande aluseks EVR-s võib olla emitendi taotlus, kontohalduri korraldus, väärtpaberiarveldussüsteemi korraldaja või väärtpaberiarveldussüsteemi liikme korraldus, kogumispensionide seaduses sätestatud

juhul kindlustusandja avaldus, kohtulahend või registripidamise korra või muu õigusaktiga ettenähtud alus (EVKS § 12 lg 1).

EVKS § 15 reguleerib väärtpaberiülekanne tegemist. Väärtpaberiülekanne on registrisse kantud väärtpaberite kirjendamine ühelt väärtpaberikontolt teisele registripidaja poolt esimese väärtpaberikonto debiteerimise ning teise väärtpaberikonto krediteerimise teel vastava arvu väärtpaberite võrra; väärtpaberiülekanne võib teha kontohalduri korraldusel või muul registripidamise korras sätestatud alusel, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti (EVKS § 15 lg 1). Väärtpaberiülekanne, millega kaasnevad rahalised arveldused (väärtpaberiülekanne makse vastu), teeb registripidaja määratud väärtuspäeval kas rahaliste kohustuste arveldamisega samaaegselt või pärast rahaliste kohustuste arveldamist vastavalt registripidamise korrale (EVKS § 15 lg 2).

Kui aktsiaseltsi põhikirjas on ette nähtud aktsionäride ostueesõigus, kantakse aktsiaseltsi taotlusel Eesti väärtpaberite registrisse ostueesõiguse kohta märge; aktsia käsutamine pärast märke kandmist registrisse on tühine osas, milles see ostueesõiguse teostamist kahjustab või piirab (ÄS § 229 lg 2²).

d) Aktsiate ja osade pantimisest EVR-s reguleerivad detailselt EVKS §-d 16 ja 16¹.

Aktsia pantimiseks on nõutav kirjalik käsutustehing pandi seadmise kohta ja pantimise kohta märke tegemine EVR-i või muusse deponitooriumisse (ÄS § 232 lg 2).

Väärtpaberite pantimine registreeritakse registris pantija ja pandipidaja kontohalduri poolt registripidajale edastatud üksteisele vastavate pandi registreerimise korralduste alusel; kui pandipidajal ei ole väärtpaberikontot, edastab pandipidaja juhisel põhineva pandi registreerimise korralduse kontohaldur, kes andis registripidajale pandi registreerimiseks vajalikud andmed pandipidaja kohta (EVKS § 16 lg 1). Väärtpaberi pant tekib pandi registreerimisest registris, mille kohta tehakse EVR-i märge (EVKS § 16 lg 2). Panditud väärtpaberi käsutamisel kehtib pant väärtpaberi omandaja suhtes edasi. Registripidaja kannab pandi üle panditud väärtpaberi omandaja väärtpaberikontole (EVKS § 16 lg 4).

EVKS § 16¹ reguleerib mh osade ja aktsiate pantimist finantstagatisena, s.o AÕS §-s 314¹ nimetatud finantstagatise kokkuleppe alusel kohaldatakse käesoleva seaduse §-s 16 sätestatud niivõrd, kui võrd käesolevast paragrahvist ei tulene teisiti. Finantstagatise kokkuleppe alusel panditud väärtpaberid kannab registripidaja pantija eri liiki väärtpaberikontole (pandikonto) pantija kontohalduri korraldusel (EVKS § 16¹ lg 2). Kolmandate isikute suhtes loetakse väärtpaberid finantstagatise kokkuleppe alusel pandituks väärtpaberite pandikontole kandmisest; kolmandate isikute suhtes lõpeb finantstagatise kokkuleppe alusel väärtpaberitele seatud pant väärtpaberite pandikontolt ärakandmisega, kui seaduses ei ole ette nähtud teisiti (EVKS § 16¹ lg 3). Registripidaja teeb registrisse märge pandipidaja isiku, tema kasuks panditud väärtpaberite liigi ja koguse kohta ning pantija poolt pandipidajale antud käsutuseõiguse kohta panditud väärtpaberite suhtes (EVKS § 16¹ lg 4). Alates kuupäevast, mil jõustub pantija poolt pandipidajale antud tagasivõtmatu õigus panditud väärtpaberiteid käsutada, võib pandikontole kantud väärtpaberite suhtes kontohaldurile korraldusi anda üksnes pandipidaja (EVKS § 16¹ lg 5). Pandiga tagatud nõude lõppemisel, samuti muudel õigusaktides sätestatud alustel, võib pantija nõuda pandipidajalt väärtpaberite ülekandmist pandikontolt pantija väärtpaberikontole (EVKS § 16¹ lg 7).

e) Õigus registrisse kantud väärtpaberitele loetakse EVKS § 9 lg 1 järgi kolmandate isikute suhtes kehtivaks üksnes juhul, kui õigus on kantud registrisse. Kui isik omandab registrile tuginedes heauskselt väärtpaberi või õiguse väärtpaberile, loetakse register EVKS § 9 lg 2 järgi tema suhtes õigeks. Seega on võimalik nii osa kui aktsia kui pandiõiguse omandamine sellele ka heauskselt.

f) Registripidaja peab kande parandama jõustunud kohtulahendi alusel (EVKS § 12 lg 3). Hagimenetluses saab aktsiate ülekandmiseks hageda kontoomaja nõusolekut aktsiate

ülekandmiseks.⁴⁵⁴ Registripidaja võib parandada kande ka enda algatusel, kui ta avastab kandes vea või kande puudumise ja kui kande parandamisega ei kahjustata kellegi õigusi (EVKS § 12 lg 4).

g) EVKS § 17 reguleerib väärtpaberite blokeerimist, mh kohtulahendi alusel. Väärtpaberite või väärtpaberikonto blokeerimine on väärtpaberite või väärtpaberikonto käsutamist ajutiselt piirava kirje kandmine registrisse (EVKS § 17 lg 1).

EVR-s saab teha nähtavaks ka PankrS-i järgseid käsutuskeelde (PankrS § 21 lg 3).

h) Aktsiale, võlakohustusele ja muule õigusele, mida väljendatakse registrikande kaudu (registreeritud väärtpaber), kohaldatakse selle riigi õigust, kus vastavat registrit peetakse (REÕS § 23¹ lg 1). Kui üks isik (vahendaja) hoiab registreeritud väärtpaberit teise isiku jaoks ja arvel muus k registris või kontol (edaspidi vahendatud väärtpaber), kohaldatakse selles registris või kontol väljendatud õigusele selle riigi õigust, kus vahendatud väärtpaberi kohta registrit või kontot peetakse (REÕS § 23¹ lg 2). REÕS § 23¹ lg 3 täpsustab, mis õiguslikke küsimusi väärtpaberile kohaldatava õiguse alusel määratakse.

i) Aktsionäride üldkoosolekul osalevate aktsionäride ring fikseeritakse eelnevalt (üldjuhul seitse päeva ette) ja lähtudes aktsiaraamatu pidaja arveldussüsteemi andmetest (ÄS § 297 lg 5).

4.8.16.19.1.4 Esindajakontod⁴⁵⁵

a) Põhimõtteliselt võib aktsionärina aktsiaraamatusse ja osanikuna osanike nimekirja kantud isik, kellele kuulub aktsia või osa üksnes n.ö juriidiliselt ning ta on osaluse käsutamisel ja sellest tulenevate õiguste teostamisel seotud n.ö majanduslikus mõttes omaniku juhistega.

b) Tegu on käsunduslepingulise suhtega, mis võib olla ka komisjonileping. Teise isiku arvel omandatud osad või aktsiad on lahutatud käsundisaaja varast ja neile ei saa pöörata sissenõuet käsundisaaja võlausaldajate nõuete alusel (VÕS § 626 lg 3).

c) EVKS §-s 6 on teise isiku jaoks väärtpaberite hoidmiseks väärtpaberituru kutselise osaliste jms isikute poolt spetsiifiline regulatsioon nn esindajakontole.

Esindajakonto vahendusel hoitakse väärtpabereid teise isiku (klient) jaoks ja arvel; esindajakontol võib väärtpabereid hoida vaid väärtpaberite esindajakontol hoidmise eesmärgil esitatud käsundi täitmiseks või muu sellesarnase õigussuhte alusel, samuti esindajakontol hoitavate väärtpaberite tuluna saadud väärtpabereid, sealhulgas dividendina või väärtpaberite asendamise või vahetamise käigus saadud väärtpabereid ja muid vastavate väärtpaberite arvel saadud väärtpabereid (EVKS § 6 lg 3). Esindajakonto omaja poolt kliendi käsundi täitmiseks või muu sarnase õigussuhte alusel oma nimel, kuid kliendi arvel omandatud või esindajakonto omajale lepingu või muu õigussuhte alusel kliendi jaoks täitmiseks ülekantud väärtpaberid loetakse esindajakonto omaja ja tema võlausaldajate suhtes kliendi väärtpaberiteks (EVKS § 6 lg 4). Esindajakontol hoitavatele osadele ega aktsiatele ei saa pöörata sissenõuet täitemenetluses esindajakonto omaja vastu ning need ei kuulu esindajakonto omaja pankrotivarasse (EVKS § 6 lg 6). Esindajakontol olevatest väärtpaberitest tulenevate õiguste teostamiseks on õigustatud ja kohustuste täitmise eest vastutav esindajakonto omaja. Väärtpaberist tuleneva hääleõiguse ja muude õiguste teostamisel peab esindajakonto omaja järgima kliendi juhiseid (EVKS § 6 lg 7).⁴⁵⁶ Esindajakonto kohta kantakse registrisse märkus, et tegu on esindajakontoga ja andmed esindajakonto omaja kohta (EVKS § 6 lg 8).

Esindajakonto omaja on kohustatud pidama esindajakontol hoitavate väärtpaberite üle arvestust, mis võimaldab tal iga kliendi isikusamasuse tuvastamist ning iga kliendi jaoks hoitavate väärtpaberite ja nende arvu kindlaksmääramist (EVKS § 6 lg 9). EVKS § 6 lg 11 täpsustab esindajakontol hoitavate

⁴⁵⁴ Vt ka RKTko 22.02.2012, 3-2-1-163-11, p-d 32-34.

⁴⁵⁵ Vt esindajakontodega seonduva kohta Laub, G., Promet, K. Väärtpaberist tulenevate õiguste teostamiseks õigustatud isik. – Juridica 2017 8, lk 567 – 575.

⁴⁵⁶ Vt ka RKTko 11.06.2014, 3-2-1-55-14, p 18.

väärtpaberite pantimisega seonduvat. Avalike osaluspiirangute või muude sarnaste nõuete hindamisel, samuti VPTS-st tuleneva kohustusliku ülevõtmispakkumise tegemise eelduste arvestamisel ei loeta esindajakontol olevaid väärtpabereid kuuluvaks esindajakonto omajale, vaid isikule, kelle arvel väärtpabereid hoitakse (EVKS § 6 lg 12).

d) Seda täpsustavad väärtpaberite registri ja pensioniregistri pidamise korra §-d 18 ja 19. Lisaks on rahandusminister 21.03.2003 määrusega nr 52 kehtestanud aktsionäride üldkoosolekul esindajakonto omaja esindamiseks ühtse nimekirjana volituse andmise korra.⁴⁵⁷

e) EVKS § 6² võimaldab hoida nn süsteemiühenduse vahendusel väärtpabereid mõne teise keskdepositooriumi registris registripidaja nimel avatud väärtpaberikontol (registripidaja esindajakontol).

f) Esindajakontodega seonduv võib puudutada ka tegelike kasusaajate avalikustamist äriregistri juures. nimelt kohustab RTRTS § 76 lg 1 eraõiguslikku juriidilist isikut koguma ja hoidma andmeid äriregistri juures oma tegeliku kasusaaja kohta, sh teavet tema omandiõiguse või kontrolli tegemise viiside kohta. Seda kohustust ei ole aktsiaseltsidest RTRTS § 76 lg 3 järgi vaid reguleeritud turul noteeritud äriühingule. Äriühingu puhul on tegelik kasusaaja RTRTS § 9 lg 2 järgi füüsiline isik, kes lõplikult omab või kontrollib juriidilist isikut piisava arvu aktsiate, osade, hääleõiguste või omandiõiguse otsese või kaudse omamise kaudu, sealhulgas osalus esitajaaktsiate või -osade kujul, või muul viisil.

4.8.16.19.2 Teema käsitus ajalooliselt

Vabariigi Valitsuse 14.10.1994 määruse nr 374 „Eesti väärtpaberite keskregistri asutamine“ nähti ette Eesti väärtpaberite keskregistri asutamine Rahandusministeeriumi poolt, kes pidi sõlmima registri pidamise kohta Eesti Väärtpaberite Keskdepositooriumi AS-ga. Määrusega kinnitati ka „Eesti väärtpaberite keskregistri põhimäärus“, mille p 2 järgi asutatai register Eestis dematerialiseeritud kujul emiteeritud või Eestis dematerialiseeritud kujul käibivate väärtpaberite hoidmiseks, nende omandiõiguse ning nendega sooritavate tehingute fikseerimiseks.

01.01.2001 jõustus EVKS, mis sätestas väärtpaberite keskregistri monopoolse riikliku keskregistrina. 2017. a muudatuste järgselt muudeti süsteemi registripidaja osas avatumaks.

4.8.16.19.3 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Väärtpaberite registreerimisega seonduvalt on kesksel kohal EL määrus nr 909/2014, mis reguleerib mh äriühingute osaluste hoidmist ja arveldamist kaubeldavate (vabalt võõrandatavate) osaluste puhul. Selle komplitseeritud ja raskestimõistetava määruse art 1 järgi kehtestatakse määrusega turvalise, tõhusa ja sujuva arvelduse edendamiseks ühtsed nõuded finantsinstrumentidega arveldamisele liidus ning väärtpaberite keskdepositooriumide ülesehitust ja tegevust käsitlevad eeskirjad.

b) Määruse art 3 järgi tuleb tagada kaubeldavate väärtpaberite registrikande teel immobiliseerimine (paberkandjal väärtpaberite koondamine ühte keskdepositooriumisse sellisel viisil, mis võimaldab järgmised ülekanded teha registrikande alusel) või elektroonilises vormis emiteerimine.

c) Mh näeb määrus ette keskdepositooriumite tegevusalal tegevusloa andmise ja riikliku järelevalve nende tegevuse üle (määruse art 10jj).

d) Iga korraldatava väärtpaberiarveldussüsteemi kohta säilitab keskdepositoorium andmed ja peab arvestust, mis võimaldab tal igal ajal ja viivitamata eristada keskdepositooriumi kontodel ühe liikme väärtpaberid mis tahes teise liikme väärtpaberitest ning asjakohasel juhul keskdepositooriumi enda varadest; samuti on ette nähtud eristamise tagamine ka detailsemalt (art 38).

e) Emitendil on õigus korraldada oma selliste väärtpaberite registreerimine liikmesriigis registreeritud keskdepositooriumis, mis on võetud kauplemisele reguleeritud turgudel või mitmepoolsetes

⁴⁵⁷ Aktsionäride üldkoosolekul esindajakonto omaja esindamiseks ühtse nimekirjana volituse andmise kord. RTL 2003, 43, 625; RT I, 16.09.2011, 2.

kauplemissüsteemides või millega kaubeldakse kauplemiskohtades, kui asjaomane keskdepositoorium vastab määruse artiklis 23 osutatud tingimustele; jätkuvalt kohaldatakse selle liikmesriigi äriühinguõigust või sarnast õigust, mille alusel on väärtpaberid emiteeritud; keskdepositoorium võib võtta emitentidelt oma teenuste eest mõistlikku kulupõhist teenustasu, kui mõlemad pooled ei ole kokku leppinud teisiti (määruse art 49 lg 1).

f) Kui emitent esitab taotluse oma väärtpaberite registreerimiseks keskdepositooriumis, käsitleb viimane seda taotlust kiiresti ja mittediskrimineerival viisil ning annab taotluse esitanud emitendile vastuse kolme kuu jooksul (art 49 lg 2). Keskdepositoorium võib keelduda emitendile teenuste osutamisest; sellise keeldumise aluseks võib olla ainult põhjalik riskihinnang või see, et asjaomane keskdepositoorium ei osuta seoses kõnealuse liikmesriigi äriühinguõiguse või sarnase õiguse alusel emiteeritud väärtpaberitega lisa A jao punktis 1 osutatud teenuseid (art 49 lg 3).

g) Määruse art-d 50-53 reguleerivad keskdepositooriumite vahelist ühendust.

4.8.16.19.4 Teema käsitus võrdlusriikides

4.8.16.19.4.1 Saksamaa

a) Osaühingu osalust ei saa anda üle depoose. Osaühing peab aga siiski registrile esitama osanike nimekirja, kus näidatakse osanike nimed, sünniajad, elukohad ja osade nimiväärtused (GmbHG § 8 lg 1 p 3, § 40).

Osade võõrandamisel peab nii kohustus- kui käsutustehing olema notariaalselt tõestatud (GmbHG § 15 lg-d 3 ja 4). GmbHG § 40 lg 1 järgi peab juhatus iga osanikeringi või osaluse ulatuse muutumise korral viivitamata esitama äriregistrile osanike nimekirja. Kui muudatus tehakse notari vahendusel, saadab nimekirja juhatasele ja juhatase asemel äriregistrile notar (GmbHG § 40 lg 2). GmbHG § 40 lg-d 4 ja 5 näevad ette volitused osanike nimekirja standardiseerimiseks ja digitaliseerimiseks.

Ühingu suhtes loetakse osanikuvahetuse või osaluse ulatuse muutumise puhul osanikuks äriregistrile esitatud osanike nimekirja kantu (GmbHG § 16 lg 1). GmbHG § 16 lg 3 järgi saab omandaja osa või õiguse sellele tehinguga kehtivalt õigustamata isikult omandada, kui võõrandaja on kantud äriregistrile esitatud osanike nimekirja, v.a kui nimekiri on olnud ebaõige omandamise ajal ebaõige vähem kui kolm aastat ja õigustatud isik ei teadnud ebaõigsusest ega võinud seda teada (*nicht zuzurechnen ist*) või kui omandaja teadis puuduvast õigustusest või ei teadnud seda raske hooletuse tõttu või kui nimekirjale oli esitatud vastuväide (mille saab teha esialgse õiguskaitse alusel selle nõusolekul, kelle õigustust vastuväide puudutab).

b) Aktsiaseltsi aktsiad on nimelised; esitajaaktsiad võivad olla, kui selts on börsil noteeritud või koondokument (*Sammelurkunde*) on hoiustatud väärtpaberipangas (*Wertpapiersammelbank*) või tunnustatud keskdepositooriumis (AktG § 10 lg 1). Põhikirjaga võib piirata aktsionäri õigust nõuda paberväärtpaberi välja andmist (AktG § 10 lg 5).

Nimelised aktsias kajastatakse aktsiaseltsi peetavas aktsiaregistris (AktG § 67 lg 1). Seltsi suhtes on aktsionär see, kes sellina registrisse kantud (AktG § 67 lg 2). Nimelisi aktsiaid saab üle anda indossamendiga (üleandepaldisega) (AktG § 68).

AktG § 135 reguleerib detailselt aktsionäri poolset krediidasutuse volitamist aktsiast tulenevaks hääletamiseks.

c) DepotG § 1 lg-te 2 ja 3 järgi võivad väärtpabereid depootehinguna hoida krediidasutused ja keskdepositooriumid. Väärtpabereid võib hoidja hoiustada oma nimel ka teise hoidja juures, vastutades tema tegevuse eest (DepotG § 3). Kui väärtpaber antakse kolmandale isikule, loetakse, et see teab, et väärtpaberid ei kuulu hoidjale ja neile saab pandi- ja kinnipidamisõigust teostada vaid piiratult (DepotG § 4). Hoidja võib asendatavad väärtpaberid anda üle koondhoidu (*Sammelverwahrung*) väärtpaberipangale, kes võivad väärtpabereid hoiustada ka välismaistele hoidjatele (DepotG § 5).

Väärtpaberite koondhoidu võtmisel tekib neile kaasomand (DepotG § 6). Hoidja peab mitmeid väärtpaberitest tulenevaid õigusi kajastava koonddokumendi andma üle väärtpaberipangale (DepotG § 9a). Hoidja võib väärtpabereid või mõttelisi osi koondväärtpaberitele üksnes eraldi õigustuse ja koos krediidi andmisega hoiustaja jaoks hoidjale pantida; erandiks on börsitehingutest tulenevate kohustuste tagamiseks (DepotG § 12, § 12a). DepotG seab nõuded avaldusele, mille alusel võib hoidja ise väärtpaberid omandada või kolmandale isikule üle anda. Hoidja peab väärtpaberite kohta pidama arvestust nn hoiuraamatus (*Verwahrungsbuch*) (DepotG § 14).

DepotG § 15 näeb ette võimalused anda väärtpaberid hoiule üle nii, et need lähevad hoidja või kolmanda isiku omandisse ja üksnes on kohustus need tagastada, samuti väärtpaberilaenule (DepotG § 15). Käsitused väärtpaberite või koondmõtteliste osade üle, mis kantakse õigustloova tähendusega registrisse või kirjendatakse kontrol, alluvad selle riigi õigusele, kes teostab registri üle järelevalvet, kus tehakse õigustloova tähendusega kanne käsutuse saaja kasuks või kus on hoidja kontot pidav kontor/filiaal, mis krediteerimiskande teeb (DepotG § 17a). DepotG §-d 29 ja 30 täpsustavad väärtpaberikomisjoniga seonduvat. DepotG §-d 32 ja 33 reguleerivad nõuete maksmata panekut hoidja, pandipidaja ja komisjonäri maksejõuetusmenetlustes.

4.8.16.19.4.2 Austria

a) Osahinguga osa võõrandamine peab olema notariaalselt tõestatud (AGmbHG § 76 lg 2). AGmbHG § 26 lg 1 järgi peab osahinguga juhatus teatama äriregistrile viivitamata osa üleminekust, osaluse muutumisest jm osanike andmete muudatustest. Osahinguga suhtes on osanikuks üksnes äriregistrisse sellena kantud isikud (AGmbHG § 78 lg 1).

b) AAktG § 9 lg 1 järgi on aktsiaseltsi aktsiad eelduslikult nimelised ja § 9 lg 3 järgi võib põhikirjas piirata aktsia kohta dokumendi väljaandmist. AAktG § 10 lg 1 järgi võivad olla esitajaaktsiad, kui selts on börsil noteeritud või kui aktsiad tuleb põhikirja järgi võtta börsil kauplemiseks. Esitajaaktsiad saab kirjendada ka koondokumentides; börsil noteeritud selts peab koonddokumendi(d) väärtpaberipanga hoiustama (AAktG § 10 lg 2).

AAktG § 61 lg 1 näeb ette aktsiaraamatu andmed. seltsi suhtes on aktsionäriks aktsionärina aktsiaraamatusse kantud (AAktG § 61 lg 2). Nimelisi aktsiaid antakse üle indossamendiga (AAktG § 62).

AAktG §-d 111 ja 112 reguleerivad börsil noteeritud aktsiaseltside puhul aktsionäriks olemise õiguse tõendamist aktsionäride üldkoosolekuks.

c) Austrias reguleerib väärtpaberite hoiustamist Saksa omaga väga sarnane depooseadus *Depotgesetz* (ADepotG). Esitajaaktsiate omamist tõendatakse depoodpidava krediidasutuse kinnitusega (ADepotG § 10a).

4.8.16.19.4.3 Šveits

a) Osahinguga osade ülekanne ja selleks kohustumine peab toimuma kirjalikus vormis (OR art 785). OR art 791 järgi tuleb osahinguga osanikud küll kanda äriregistrisse, eraldi õiguslikku tähendust ei ole antud, eriti kui art 790 järgi peab osanike nimekirja ühing ise; sinna kantakse mh pandipidajad ja kasutusvaldajad.

b) OR art 22 järgi võivad aktsiaseltsil olla nii nimelised kui esitajaaktsiad.

Nimeline aktsia antakse üle indossamendiga, börsil noteeritud aktsiad lähevad üle ülekanne (OR art 684, art 685f). Selts peab nimeliste aktsiate kohta aktsiaraamatut; seltsi suhtes on aktsionär sellena aktsiaraamatusse kantud isik (OR art 686).

c) Väärtpaberite hoidmist ja käivet kontodel nn efektidena või raamatukannetena (*Bucheffekten*) reguleerib eraldi seadus *Bucheffektengesetz* (edaspidi BEG). Hoidjaks võivad BEG art 4 järgi olla mh pangad ja deponooriumid. efektid tekivad väärtpaberite hoiustamisega koondhoiustamiseks ja kande

tegemisega efektkontol, õiguste registreerimisel hoiukohas vms (BEG art 6). Reguleeritakse ka efektide käsutamist ja tuntakse nende heauskset omandamist (BEG art 29).

4.8.16.19.5 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Kogu EVKS-i teema EL määruse 909/2014 valguses vajaks täiendavat analüüsi, kiirustatud muudatusi ei peaks tegema. Määruse loogika on olnud mõnevõrra erineb meie seaduse loogikast. Samamoodi erineb meie seaduse loogika Saksa, Austria ja Šveitsi konstruktsioonidest, kus aktsiaseltsidel on põhimõtteliselt paberaktsiad (olgu ka n.ö koondatult), mis hoiustatakse professionaalse hoiustaja juures ja tehinguid tehakse juba õigustega hoiustatule. Seetõttu on selle alusel ka raske mingeid täiendusi pakkuda.

b) Eestis on kujunenud süsteem, kus osalusi registreeritakse ühtses monopoolses riiklikus registris, mille pidamine on halduslepinguga antud ühele eraäriühingule. See on teiste riikide kontekstis unikaalne. Teiste depositooriumide lubamine aktsiaseltside aktsiaraamatu pidajaks tekitab õiguslikku segadust kahtlemata ja õiguslikud lahendused selleks on ilmselgelt poolikud. Samas tuleks oodata ära, kuni seda võimalust kasutama hakatakse, oodata, kuidas teised riigid sarnaseid küsimusi reguleerivad ja alles siis midagi edasi mõelda.

c) Samuti peaks ootama arenguid, kuidas piiriülest väärtpaberite käivet perspektiivis reguleerida. Võimalik, et mõeldakse senisest linkimisest välja paremaid lahendusi nt hetkel kuuma nn plokiahela tehnoloogia baasil. Seadusega kiirustada ei maksaks.

d) Küll tuleks mõelda, kas EVR riikliku registrina siiski vastab EL määruse 909/2014 loogikale või tulekski käsitleda registripidamist sisuliselt finantsteenuse ja anda selleks välja tegevusluba. Siis tekib küsimus muidugi ka senisest n.ö riigi garantiist registrile ehk riigi vastutuse põhjendatutest registripidaja tekitatud kahju eest.

e) Kaaluda tuleks osaühingu osade EVR-st äratoomist ja äriregistris kajastamist, st senine dualistlik osaluse registreerimise süsteem asendada ühtsega. See teeks tsiviilkäivet lihtsamaks ja lihtsustaks ka õiguslikke regulatsioone. samuti aitaks paremini eristada kahte tüüpi kapitaliühinguid. Praegu on nt põhjendamatu erisus osaühingute osanike avalikkuse osas, kui EVR-väliste ühingute osanikud on äriregistri juures avalikud, EVR-s registreeritud osaühingute omad aga mitte.

f) ÄS-s võiks ära muuta sätted, kus nõutakse tõendite esitamist aktsiate (või osade) registreerituse kohta EVR-s, kuna tehniliselt on korraldatud äriregistripidajale võimalus need andmed ise saada ja määrustes on ette nähtud vastupidiselt, et neid dokumente esitama ei pea. Õige oleks eksitavaks muutunud seaduse sätted ära muuta.

g) Vähemasti täpsustada tuleks rahandusministri määrusega kehtestatud Eesti väärtpaberite keskreistri pidaja tegevuskulude arvutamise aluseid, kuna see määrus on kehtestatud EVKS § 26 lg 2 alusel, mis alates 06.07.2017 kehtib üksnes pensioniregistri pidaja suhtes, kuid jäänud seni muutmata.

4.8.16.19.6 Järeldused ja ettepanekud

Kogu EVKS-i teema EL määruse 909/2014 valguses vajaks täiendavat analüüsi, kiirustatud muudatusi aga ei peaks tegema. üldine kooskõla määrusega on ehk olemas.

Kaalumiseks esitatakse järgmised ettepanekud:

- Kaotada EVR riikliku registrina ning muuta selle pidamine finantsteenuseks ja anda selleks välja tegevusluba. Kaotada riigi vastutus selle registri pidamise eest.
- Tuua EVR-st välja osaühingute osad ja kajastada neid äriregistris. Minimaalselt tuleks lahendada põhjendamatu erisuse küsimus osaühingute osanike avalikkuse osas, kui EVR-väliste ühingute osanikud on äriregistri juures avalikud, EVR-s registreeritud osaühingute omad aga mitte.

- ÄS-s võiks ära muuta sätted, kus nõutakse tõendite esitamist aktsiate (või osade) registreerituse kohta EVR-s, kuna need on aegunud.
- Vähemasti täpsustada tuleks rahandusministri määrusega kehtestatud Eesti väärtpaberite keskregistri pidaja tegevuskulude arvutamise aluseid, kuna see määrus on kehtestatud EVKS § 26 lg 2 alusel, mis alates 06.07.2017 kehtib üksnes pensioniregistri pidaja suhtes, kuid jäänud seni muutmata.
- c) Äriregistri ja MS-i suhe teiste registritega, mh rahvastikuregistriga, maksukorralduse registriga, võimaliku maksejõuetuse registriga, andmete riskasutus, sh välismaiste registritega

4.8.16.20 Äriregistri ja MSR-i suhe rahvastikuregistri, majandustegevuse registri, maksukohustuslaste registri jt registritega, mh välismaiste äriregistriega andmete riskasutus

4.8.16.20.1 Eesti õigus

a) Kodukorra §-des 252 – 261 reguleeritakse andmevahetust ja andmekasutust. Kodukorra § 252 järgi kasutavad teiste andmekogude pidajad, muud asutused ja kolmandad isikud arvutivõrgu kaudu äriregistri ja MSR-i andmeid RIKi teabesüsteemi kaudu.

Eraldi reguleeritakse andmevahetust rahvastikuregistriga (kodukorra § 253), karistusregistriga (kodukorra § 254) ja EVR-ga (kodukorra § 255) ning koostööd väljaandega Ametlikud Teadaanded (kodukorra § 256), Maksu- ja Tolliametiga (kodukorra § 257) ja Riigi Tugiteenuste Keskusega (kodukorra § 258). Sissemaksete tõendamiseks on äriregistri pidajal riskasutuse korras juurdepääs ka liiklusregistrisse jm, mistõttu nende registrite andmeid eraldi registrisse kandmise esitama ei pea (kohtule dokumentide esitamise korra 21).

Andmekogusid reguleeritakse üldiselt avaliku teabe seaduses. Andmekogudest moodustub riigi infosüsteem (AvTS § 43²).

Kodukorra § 259 järgi võib registriosakond kontrollida tehnilise võimaluse olemasolul andmeid ka kinnistusraamatust, riigi ja kohaliku omavalitsusasutuse registrist, kohtute infosüsteemist, audiitortevõtte registrist, liiklusregistrist, ehisregistrist ja patendiameti andmebaasidest.

b) Kui isik on rahvastikuregistri objekt, kantakse tema kohta registrisse ÄS § 62 lg 5 teise lause ja MTÜS § 78¹ lg 5 teise lause järgi isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed.

1. jaanuarist 2019 jõustuva rahvastikuregistri seaduse (edaspidi RRS) § 3 lg-te 2 ja 3 järgi on rahvastikuregistri vastutav töötaja Siseministeerium ja volitatud töötajaks määratakse riigiasutus või riigi omandis olev eraõiguslik juriidiline isik RRS-s sätestatud korras.

Rahvastikuregistrisse kantud andmete õigsust eeldatakse ja avaliku ülesande täitmisel lähtutakse rahvastikuregistrisse kantud põhiaandmetest (RRS § 6 lg-d 1 ja 2). Rahvastikuregistris sisaluvad erinevad isikuandmed, mh aadressiandmed (RRS § 21).

c) Majandustegevuse alustamine tuleb registreerida majandustegevuse registris MsÜS § 14 lg 1 järgi. Majandustegevuse register on andmekogu, mille ülesanne on võimaldada ettevõtjate ja nende majandustegevuse üle arvestuse pidamist ning järelevalve teostamist (MsÜS § 8 lg 2). Majandustegevuse registri vastutav töötaja on Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ja volitatud töötaja on majandushaldusasutus, kes kannab registrisse andmeid, muudab neid ja tunnistab kehtetuks (MsÜS § 8 lg-d 4 ja 5).

Majandustegevuse registrist saab mh andmeid ettevõtja majandustegevuse kohta, tegevuslubade ja keeldude ja ettekirjutuste kohta (MsÜS § 51). Registripidaja tagab, et registriandmed on igaühele asjaomase veebilehe kaudu tasuta kättesaadavad (MsÜS § 51 lg 2). Isik võib tugineda registriandmete õigsusele, kui ta ei teadnud ega pidanudki teadma, et registriandmed ei ole õiged (MsÜS § 51 lg 3).

Ettevõtjal on õigus esitada majandushaldusasutusele kõiki käesolevas seaduses sätestatud teateid ja taotlusi ühtse kontaktpunkti põhimõttel Eesti teabevärava või notari kaudu (MsÜS § 9 lg 1). Majandushaldusasutus ei või nõuda ettevõtjalt Eesti Vabariigi poolt ega teenuseosutajalt teise lepinguriigi poolt väljastatud dokumendi esitamist originaaleksemplaris, kinnitatud ärakirja või kinnitatud tõlke vormis, välja arvatud, kui see on vajalik olulisest avalikust huvist tuleneval põhjusel (MsÜS § 12). Majandushaldusasutus ei või ettevõtjalt nõuda ning ettevõtja ei pea esitama andmeid, mis on kantud seaduse alusel asutatud andmekogusse, välja arvatud ettevõtjat identifitseerida võimaldavad andmed ja ettevõtja kontaktandmed (MsÜS § 13).

d) TuMS § 14 lg 5 lubab tulust mahaarvamisi teha üksnes äriregistrisse kantud ettevõtjal, TuMS § 14 lg 6 laiendab seda ka notarile ja kohtutäiturile. KMS §-d 19 ja 20 panevad suurema käibega ettevõtjatele lisaks käibemaksudokumentatsioonina registreerimise kohustuse, mis võimaldab teha tagasiarvestusi ka käibemaksuga.

MKS § 17 näeb ette maksukohustuslaste registri, kuhu kantakse MKS § 18 lg 1 järgi mh juriidilised isikud, keda ei kanta äriregistrisse ega MSR-i ning mitteresidendist FIE-d kui ka nt notarid ja kohtutäiturid (MKS § 18 lg 1 p-d 1, 4 ja 5). MKS § 20 lg 4 järgi võib maksuhalduri ettepanekul äriregistrist kustutada FIE, kes ei tegele ettevõtlusega ja enne ettepaneku tegemist äriregistri pidajale anda FIE-le tähtaja ettevõtlusega tegelemise tõendamiseks.

e) Välistada ei saa, et äriregistri ja MSR-i jaoks omavad tähendust ka abieluvararegister ja pärimisregister, kasvõi nt osaühingu osaniku või hooneühistu liikmesuse osas (kas see on lahus- või ühisvaras või kes on surnud osaniku või liikme pärijad).

Abieluvararegistril reguleerib abieluvararegistri seadus (edaspidi AVRS). Abieluvararegister on riiklik register, kuhu kantakse abieluvaralepingus toodud ning seaduses sätestatud juhtudel varalised õigused ning selle eesmärk on võimaldada saada kolmandatel isikutel teavet abikaasadevahelise varasuhte ning sellest tulenevate õiguste ja kohustuste kohta; kui abieluvararegistris puuduvad andmed abikaasade kohta, siis eeldatakse, et abikaasade varaliste suhetele kohaldatakse varaühisuse varasuhet (AVRS § 1 lg 1). Abieluvararegistri vastutav töötleja on Notarite Koda ning volitatud töötlejad on abielu sõlmimise kinnitanud või vaimuliku kinnitatud abielu paberil abielukandelt andmehõive teinud perekonnaseisuametnikud, notarid ning RIK; abieluvararegistril arendab, hooldab ning majutab Registrate ja Infosüsteemide Keskus (AVRS § 2 lg 1¹).

Pärimisregistril reguleerib PärS. Pärimisregister on elektrooniline andmekogu, mille eesmärk on aidata kaasa pärimismenetluse korrektsele läbiviimisele ning pärija ja pärandaja õiguste kaitse tagamisele, võimaldada dokumentide ja andmete elektroonilist säilimist, edastamist ning avalikkuse informeerimist (PärS § 176 lg 2¹). Pärimisregistril peab Notarite Koda (PärS § 176 lg 2; NotS § 44³ lg 1). Pärimisregistri vastutav töötleja on Justiitsministeerium ning volitatud töötlejad on notarid, erikutsega konsulaarametnikud ja kohtud (PärS § 176 lg 2²).

f) Eesti seaduses ei ole välismaiste äriregistritega riskasutust reguleeritud.

4.8.16.20.2 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

EL direktiivi 2017/1132 art-d 22-25 näevad ette EL äriregistrite sidestamise süsteemi ja keskse platvormi loomise.

4.8.16.20.3 Teema käsitus võrdlusriikides

Nii Saksamaal kui Austrias on äriregistrite Euroopaülest ühendamist ka seaduses reguleeritud.

Saksa HGB §-s 9b antakse õiguslik alus tegemaks äriregistri andmeid Euroopa Justiitsportaaliga kaudu kättesaadavaks ja legitimeerimaks registripidaja osalust Euroopa Justiitsportaaliga ja antakse volitusnorm andmevahetuse detailsemaks reguleerimiseks.

Austria FBG § 37 on põhimõtteliselt sellega sarnane.

4.8.16.20.4 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) Suuremaid õiguslikke probleeme erinevate registrite andmete rvestastikku kättesaadavusel ja riskasutuse tagamisel ei ole. Kui, on faktilised probleemid infosüsteemide ühendamisega, mis on ajas lahendatavad.

b) Küsitavad on ÄS § 62 lg 5 teine lause ja MTÜS § 78¹ lg 5 teine lause, mille järgi kui isik on rahvastikuregistri objekt, kantakse äriregistrisse või MSR-i isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed. Äriregistri ega MSR-i eesmärk ei ole tagada rahvastikuregistri kannete õigsust, vaid kajastada võimalikult täpseid kontaktandmeid, st seal tuleks kajastada andmeid, mille isik ise esitab. Rahvastikuregistri andmete ebaõigsuse korral ei peaks keelduma äriregistrisse või MSR-i korrektsete andmete kandmisest.

c) Eespool on tehtud ettepanek FIE-d äriregistrist välja viia ning kajastada neid majandustegevuse registris ja maksukohustuslaste registris edaspidi. Samas võiks olla lihtne andmete riskasutuse võimalus ja miks mitte ka sama andmebaasi kaudu võimalik neid andmeid esile kutsuda, eristades samas selgelt, et tegu ei ole sellise õigusliku tähendusega andmetega nagu äriregistris ja MSR-s. Mingi variant oleks jätta vähemalt ajutiselt (kuni kommertspandiregistri ümbervaatomiseni) võimalus kanda FIE-sid äriregistrisse vabatahtlikult, kui nad soovivad vara kommertspandiga koormata nt.

d) MTA on teinud ettepaneku avaldada äriregistris või selle infosüsteemis info vajalike lubade ja käibemaksuregistriandmete olemasolu kohta. Seda saaks korraldada andmete riskasutuse korras majandustegevuse registriga ja maksukohustuslaste registriga, kajastades lisana ka selle andmeid, tuues eraldi välja nende andmete teistsuguse õigusliku tähenduse registrikannetega võrreldes. Just majandustegevuse registris peaks MTA saama kajastada ka soovitud märkusi tegevusalade ebaõigsuse kohta, kuid selliseid n.ö tärnikesi andmete usaldusväärsuse juures võiks kaaluda ka äriregistris. Praegu lihtsalt registripidaja poolne järelevalve nende andmete õigsuse üle puudub, piirdudes registriandmetega. seda võiks ehk ka laiendada.

e) MTA on avaldanud arvamust, et registris või selle infosüsteemis võiks rohkem sisalduda subjekti võlainfot. Seda saab aga seal kajastada üksnes teiste andmebaaside riskasutusega ja selgelt õigusliku tähenduseta.

f) Tõenäoliselt on harmoneerimata EL direktiivi 2017/1132 art-d 22-25, mis näevad ette EL äriregistrite sidestamise süsteemi ja keskse platvormi loomise. Sarnaselt Saksa HGB §-ga 9b ja Austria FBG §-ga 37 tuleks anda õiguslik alus tegemaks äriregistri andmeid Euroopa Justiitsportaali kaudu kättesaadavaks ja legitimeerimaks registripidaja osalust Euroopa Justiitsportaalil ja anda volitusnorm andmevahetuse detailsemaks reguleerimiseks.

Infosüsteemide piiriülese ühendamise saaks tagada ka andmete parema kontrollitavuse nt filiaalid loonud ühingute staatuse kohta teise riigi registris, eriti kui see on kustutatud registrist.

4.8.16.20.5 Järeldused ja ettepanekud

Üldiselt on eri andmebaaside ühendamise ja riskasutusega liigutud õiget teed. Edasine lõimumine on pigem infotehnoloogiliste takistuste kui õigusliku regulatsiooni taga.

Samas tehakse järgmised ettepanekud (mis põhiosas juba nimetatud ka eespool):

- Jätta FIE-d äriregistrist välja viia ning kajastada neid majandustegevuse registris ja maksukohustuslaste registris edaspidi. Samas võiks olla lihtne andmete riskasutuse võimalus ja miks mitte ka sama andmebaasi kaudu võimalik neid andmeid esile kutsuda, eristades samas selgelt, et tegu ei ole sellise õigusliku tähendusega andmetega nagu äriregistris ja MSR-s. Mingi variant oleks jätta vähemalt ajutiselt (kuni kommertspandiregistri ümbervaatomiseni) võimalus kanda FIE-sid äriregistrisse vabatahtlikult, kui nad soovivad vara kommertspandiga koormata.

- Jätta välja ÄS § 62 lg 5 teine lause ja MTÜS § 78¹ lg 5 teine lause, mille järgi kui isik on rahvastikuregistri objekt, kantakse äriregistrisse või MSR-i isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha andmed.
- Harmoneerida tuleks EL direktiivi 2017/1132 art-d 22-25, mis näevad ette EL äriregistrite sidestamise süsteemi ja keskse platvormi loomise. Sarnaselt Saksa HGB §-ga 9b ja Austria FBG §-ga 37 tuleks anda õiguslik alus tegemaks äriregistri andmeid Euroopa Justiitsportaali kaudu kättesaadavaks ja legitimeerimaks registripidaja osalust Euroopa Justiitsportaalil ja anda volitusnorm andmevahetuse detailsemaks reguleerimiseks.

4.8.16.21 Äriregistri ja MSR-i suhe võimaliku maksejõuetuseregistriga

4.8.16.21.1 Eesti õigus

a) Eestis ei ole eraldi maksejõuetusregistrit, kus nähtuksid koiks maksejõuetusmenetlused ja kuhu oleks koondatud info nende menetlustega seoses.

b) Olemas on kohtuinfosüsteem, kus on üldine menetlusinfo, kuid see ei ole avalikult kättesaadav.

Avalikkusele asendavad maksejõuetusregistrit praegu osaliselt äriregister ja MSR, kuhu kantakse erinevad ÄS §-s 58 lg-s 1 loetletud andmed registrisubjekti pankrotimenetluse kohta (vt ka nt ÄS § 84 p 15; MTÜS § 76, SAS § 14 lg 1 p-d 6 ja 14; registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 8). Samuti täidab seda funktsiooni mingil määral Ametlike Teadaannete infosüsteem mh pankrotiga seotud teadete avalikustamiseks.

Registriväliste andmetena kantakse infosüsteemi ka pankrotitoimkonna liikmed, kelle peab esitama haldur (PankrS § 74 lg 6, registriosakonna kodukorra § 246 lg 1 p 5).

Krediidasutuse kohta saab äriregistrisse kanda ka moratoriumihalduri (KAS § 112 lg 6, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 10) ja kindlustusandja kohta erirežiimi halduri (KindITS § 150 lg 1, registriosakonna kodukorra § 96 lg 1 p 11).

Äriregistrisse ei tehta ÄS § 58 lg 2 järgi kannet võlgniku ega tema esindusõigusliku isiku ärikeelu ja isikule määratud ettevõtluskeelu kohta. Andmed PankrS-i alusel määratud kehtivate ärikeeldude ja KarS-i alusel määratud kehtivate ettevõtluskeeldude kohta tehakse ÄS § 69¹ järgi ometigi arvutivõrgu kaudu kättesaadavaks. Andmed on loetletud registriosakonna kodukorra § 248 lg-s 1. Kodukorra § 248 lg 2 järgi hoiab äriregister infot ka Soome Vabariigi ärikeeldude kohta.

4.8.16.21.2 Teema käsitus Euroopa Liidu õiguses

a) Direktiivi 2017/1132/EL art 20 lg 1 järgi teeb äriühingu register registrite sidestamise süsteemi kaudu viivitamata kättesaadavaks teabe äriühingu likvideerimis- või maksejõuetusmenetluse algatamise ja lõpetamise kohta ning äriühingu registrist kustutamise kohta, kui see toob äriühingu registrijärgses liikmesriigis kaasa õiguslikke tagajärgi.

b) Määruse 2015/848 art 24 järgi loovad liikmesriigid oma territooriumil ühe või mitu registrit, milles avaldatakse teavet maksejõuetusmenetluste kohta, ning haldavad neid registreid (maksejõuetusregistreid) ning teevad üldsusele kättesaadavaks olulised maksejõuetusmenetluse andmed. Määruse art 24 kohaldub 26. juunist 2018 (määruse art 92 lit b).

Määruse art 24 lg 4 järgi ei ole kohustust avalikustada teavet iseseisva äri- või kutsetegevusega mitte tegelevate üksikisikute kohta, kui nad art 54 kohaselt teatavad teadaolevatele välisriikide võlausaldajatele kohtu andmed, kus saab maksejõuetusmenetluse algatamist vaidlustada.

Määruse art-d 25-27 ja 87 näevad ette eri riikide maksejõuetusregistrite omavahelise ühendamise. Määruse art 25 kohaldatakse 26. juunist 2019 (määruse art 92 lit c).

4.8.16.21.3 Teema käsitus võrdlusriikides

Saksa HGB § 32 lg 1 näeb ette pankroti väljakuulutamise jm pankrotimenetlusega seotud andmete registrisse kandmise (liitude kohta sarnaselt BGB § 75 järgi). HGB § 32 lg 2 järgi neid kandeid aga ei avalikustata. HGB § 15 kannete õigusliku tähenduse kohta neile ei laiene.

4.8.16.21.4 Probleemid kehtivas õiguses ja nende võimalikud lahendused

a) EL määruse 2015/848 nõudel tuleb luua maksejõuetuse register. Mõistlik on sinna hõlmata kõik pankrotivõlgnikud, sh tarbijad ja teha see info paindlikult avalikkusele kättesaadavaks. Võimalik, et seda saab teha Ametlike Teadaannete ja KIS infosüsteemide baasil, kuid eriti füüsiliste isikute hõlmamiseks oleks hea selle piisav eristatus.

Pankrotikanded tuleks üldse viia välja äriregistrist ja MSR-st, jättes sinna vaid pankroti väljakuulutamise fakti ja linki muule või need andmed seal dubleerida.

b) Mõistlik oleks minimaalselt ÄS § 58 järgsete kannete õigusjõudu täpsustada ja siduda see kohtulahendite täidetavusega. Kui luuakse eraldi maksejõuetuse register, peaks need andmed nagunii olema mitte n.ö originaalsed registriandmed, vaid linkitud maksejõuetuse registrist.

c) Kaaluda tuleks saneerimisega seotud kannete avalikustamist, olgu menetluse algatamist kui saneerimiskava kinnitamist, olgu ka registrivälise teabena.

4.8.16.21.5 Järeldused ja ettepanekud

- EL määruse 2015/848 nõudel tuleb luua maksejõuetuse register, olgu ka KIS ja Ametlike Teadaannete infosüsteemi baasil. Mõistlik on sinna hõlmata kõik pankrotivõlgnikud, sh tarbijad ja teha see info paindlikult avalikkusele kättesaadavaks.
 - Pankrotikanded võiks viia välja äriregistrist ja MSR-st, jättes sinna vaid pankroti väljakuulutamise fakti ja linki muule või need andmed seal dubleerida.
 - Minimaalselt tuleks ÄS § 58 järgsete kannete õigusjõudu täpsustada ja siduda see kohtulahendite täidetavusega. Kui luuakse eraldi maksejõuetuse register, peaks need andmed nagunii olema mitte n.ö originaalsed registriandmed, vaid linkitud maksejõuetuse registrist.
 - Kaaluda tuleks saneerimisega seotud kannete avalikustamist, olgu menetluse algatamist kui saneerimiskava kinnitamist, olgu ka registrivälise teabena.
- d) Järeldused ja ettepanekud kokkuvõtlikult

Eesti aruandluse koostamise ja avalikustamise nõuded on ilmselgelt liiga kõrged ja võivad pärssida nii ettevõtlust kui nn kolmanda sektori kui ka erasihtasutuste arengut. Seetõttu tehakse järgmised ettepanekud:

4.9 Põhilised järeldused

Registrite ülesehitus

Töörühm leiab, et registrite puhul tuleks jääda ka tulevikus kohtuliku registri ülesehituse juurde. Toimiv õiguskindel ühingu register on väga suur väärtus ja on taganud Eesti majanduse edukuse viimastel aastakümnetel. Teoreetiline arutelu, kas registripidamine on osa õigusemõistmisest, ei saa olla põhjenduseks toimiva süsteemi lõhkumiseks. Tsiviilkohtumenetluse osaks oleva hagita menetlusena raames lahendavad kohtud tervet hulka ajalooliselt kohtu pädevuses olevaid küsimusi, mis ei ole PS § 146 mõttes õigusemõistmiseks, kuid on antud kohtu pädevusse kohtuvõimu autoriteedi ja sõltumatuse tõttu nagu eestkoste, lapsendamine, kinnisesse asutusse paigutamine vms. Mitte kuidagi ei takista registrimenetlus kohtul tema n.ö põhifunktsiooni (õigusemõistmise) täitmist. Kohtuvõimust lahutatud register tooks eelduslikult kohtuvaidlusi kannete osas juurde, mida registri haldusorganina ülesehitamise korral hakkaks lahendama halduskohus halduskohtumenetluse raames, kuigi nende vaidluste raskuspunktiks on ühinguõiguslikud küsimused.

Registrite regulatsiooni, töökorralduse ja ülesehitusega seoses on viimastel aastatel toimunud mitmeid kiireid läbimõtlematud muudatusi, mis on tekitanud riske registrite korrakohasele toimimisele. Töörühm leiab, et kohtulike registrite haldamise mudel tuleks tervikuna paika panna pikema perspektiiviga, lõpetada paariaastaste vahedega toimunud ja kaugemat mõtet mitte kandvad reformid. Ressursid tuleks suunata keskandmebaasi ja tehniliste lahenduste eelisarendamiselt andmekvaliteedi säilitamiseks ja tõstmiseks. Samuti tuleks oluliselt suurendada äriregistri ja ettevõtjaportaali kasutajaliidese kasutusmugavust, intuiivsust ning viia selles kasutatav mõisteaparaat kooskõlla ühinguõigust reguleerivates seadustes kasutatavate mõistetega.

Loobuda tuleks registripidajate sisuliselt täielikust kaugtööst ja tagada kohtunikuabidele vähemalt osaliselt ka töökohad ja tööaeg. Suurendada tuleks kohtunikuabide sõltumatust personaalsete garantiide andmisega palga osas ning sarnaselt kohtunikele, teha keerulisemaks nende ametist vabastamine. Tuleks suunata ressursi uute kohtunikuabide kvaliteetseks ettevalmistuseks. Seaduse tasandil tuleks kas täpsustada või pigem kaotada registrisekretäri pädevus asjade lahendamisel, säilitamisel täpsustada ka sellele ametile esitatavad nõuded. Segadustekitav regulatsioon kohtujuristide pädevuse võrdsustamisest kohtunikuabidega KS-s (KS § 125¹ lg 2) tuleks täpsustada selliselt, et oleks selge, et kohtujuristid ei täida registripidamisega seotud ülesandeid, kuna selleks puudub neil vajalik sisuline kvalifikatsioon ja oskused.

Registripidamise regulatsioon on tänasel kujul äärmiselt killustatud ja fragmentaarne. Lubamatult palju registripidamise sisulisi sätteid asub ministri määrustes. Registripidamise kohta käivad menetluslikud sätteid ei arvesta täna ka piisavalt elektroonilise registri olemusega (on kirjutatud paberil registri pidamiseks ning arvutite kasutuselevõtul üksnes veidi täiendatud). Eraõiguslike juriidiliste isikute registrid (äriregister ja MSR) tuleks ühendada ühtseks registriks ja reguleerida neid ühtselt, eelistatult eraldi seaduses, hõlmates sinna osaliselt ka sätteid tänastest määrustest. Registri reguleerimisel tuleb lähtuda elektroonilise registripidamise põhimõtetest ning legaliseerida seaduse tasandil ka keskandmebaasiga seonduv. Kaotada tuleks formaalselt iseseisvad alamregistrid usuliste ühendustele ja ametiühingutele ja kaaluda seda ka korteriühistute osas.

Riik peaks selgelt vastutama registripidamisega õigusvastaselt tekitatud kahju eest (andma registrite õigsusele nõ riigi garantii). Selleks tuleks täpsustada RVastS § 15 lg 4 ja selgelt ette näha, et õigusemõistmisel rakenduvad vastutuse piirangud (nn õigusemõistmise privileeg) registrimenetluses ja tõenäoliselt veel mitmes hagita menetluses, aga ilmselt nt ka hagi tagamisel, ei kohaldu. Registripidamise regulatsioonis tuleks taastatada kergekäeliselt seadusest välja jäetud AS § 72, mille järgi pidi registripidaja õigusvastase tegevuse tagajärjel tekkinud kahju hüvitama riik, lisades vastutuse eeldusena süü.

Registrisse kantavad isikud ja andmed

Töörühm leiab, et FIE-de äriregistris registreerimise kohustuse seadusega ettenägemine on ebaõige. Vastavad sätted tuleks muuta selliselt, et FIE-d oleksid kohustatud äriregistri asemel enda ettevõtte registreerima majandustegevuse registris ja maksukohustuslaste registris, võimaldades lihtsat andmete riskkasutust. Kui FIE soovib oma ettevõtte vara koormata kommertsandiga koormata, tuleks võimaldada kommertsandiga seadmist ja sellega seonduvat registreerimist kommertsandiregistris.

Kohtu peetavate registrite seast tuleks eraldada riigiasutuste jm avalik-õiguslike asutuste register, kuna registri kandel pole nende osas eraõiguslike isikutega võrreldavat õiguslikku toimet ja registriandmed on lihtsalt eksitavad (nt nähtub registrist, et Riigikohtu „esmakande aeg“ on 05.05.2003). Alternatiivina tuleks reguleerida riigiasutuste äriregistris registreerimist seaduse tasandil koos selge eristamisega õigusliku tähenduse osas.

Registriandmete avaldamisel tuleks töörühma hinnangul eristada selgemalt (visuaalselt või viitega õiguslikule tähendusele) registriandmed ja registrivälised andmed (deklaratiivsed ja konstitutiivsed

andmed, nt juhatuse liikmete ja põhikirja muutmise kanded). Tänapäevase korralduse puhul ei saa registri kasutajad andmete erinevast õiguslikust tähendusest piisavalt selgelt aru.

Seaduses tuleb sätestada selgemalt majandushuviühingu, SE, SCE ja ETKR registriandmed ja registreerimine. Kaaluda tuleks SCE osas tulundusühistu sätete kohaldamist.

Välismaiste juriidiliste isikute filiaalide registreerimisel tuleb eristada EL liikmesriigist ja kolmandatest riikidest pärit äriühingute filiaalide andmeid vastavalt direktiivile 2017/1132/EL.

Registri kaudu asukoha ja kontaktandmete avaldamise osas leiab töörühm, et üldiselt pakub seadus ühinguga kontakteerumiseks ja selle juhtimise paindlikuks korraldamiseks piisavaid võimalusi. Regulatsioon on kooskõlas ka EL õigusega. Täpsustada tuleks asukoha andmeid, mida peab registris avaldama eraõiguslik juriidiline isik, mille juhatuse või seda asendav organ asub välismaal. Kõigil eraõiguslikel isikutel (või vähemasti äriühingutel või ehk ainult kapitaliühingutel) tuleks võimaldada valida, kas kanda registrisse siseriiklik kontaktaadress või kontaktisik (nt advokaat).

Registrisse tuleks kanda ka MTÜ-de (sh selle alaliikide) ja sihtasutuste elektronpostiaadressid. Kaaluda tuleks ka muude kontaktandmete (nt Skype-aadress, veebileht) registrisse kandmist registriväliste andmete asemel, kasvõi vabatahtlikult. Hooneühistu puhul tuleks registri kaudu avaldada ka hooneühistule kuuluva kinnisasja registriosa number ja kinnisasja aadress.

Juhtorganite liikmete ja esindusõiguse andmete registris avaldamine vastab üldjoontes EL õigusest tulenevatele nõuetele ja on mõistlik. Siiski tuleks tunnustada kehtetuks MTÜS § 27 lg 4, mis lubab erinevalt muudest eraõiguslikest juriidilistest isikutest kanda registrisse piirangu, et juhatuse võib mittetulundusühingu kinnisasju või registrisse kantud vallasasju võõrandada või asjaõigusega koormata üldkoosoleku otsusega ja selles otsuses ettenähtud tingimustel, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti.

Kehtetuks tuleks tunnustada võimalus kohtul peatada korteriühistu juhatuse liikme ametiseisundit kui ka selle kohta märke kandmine registrisse.

Tuleks luua võimalus kanda äriregistrisse ka täis- ja usaldusühingute esindama õigustatud isikud, kes ei ole osanikud.

Kaaluda tuleks, et Saksa sarnaste sätete (GmbHG § 10 lg 2; GenG § 39 lg 1) eeskujul sätestada, et kontaktisiku aadressiandmete registrisse kandmisel loetakse tema õigus dokumente ja tahteavaldusi ühingu nimel vastu võtta kehtivaks kuni kanne registrist kustutatakse ja kustutamine avaldatakse, v.a kui vastuvõtuvolituse puudumine oli kolmandale isikule teada.

Seadust tuleks täpsustada selliselt, et ka sihtasutusele kinnisasja või registrisse kantud vallasasja üleandmisel ei peaks esitama registriväljavõtteid, kui registripidaja saab andmeid ise kontrollida.

Kehtiva õiguse alusel on küsitav, kas on õigustatud nõuda EL teise liikmesriigi äriühingutelt osa- või aktsiakapitali avalikustamist Eestis filiaali registrisse kandmisel või saab seda teha vaid kolmandast riigist pärit ühingu puhul. Kapitali avalikustamist tuleks aga nõuda kolmandate riikide äriühingutelt, mis tekitab küsimuse liikmesriigist ja kolmandast riigist pärit äriühingute filiaalide andmete eristamise kohta nagu seda on tehtud direktiivis.

Tunnustada tuleks osaühingute tähtajalist asutamist, võimaldades tähtaja määramist põhikirjas. Kanda tähtajalisus kõigi subjektide kohta registrisse.

Majandusaasta aruannete avalikustamise kohustusega seoses teeb töörühm ettepaneku kaotada aruannete avalikustamise kohustus üldiselt MTÜ-dele ja sihtasutustele ning teha võimalusel täiendavaid lihtsustusi, mida võimaldab EL õigus ja mida on kasutanud ka teised riigid. MTÜ-de ja sihtasutuste osas tuleks aruandluse avalikustamine säilitada vaid suurema käibega või avalikest vahenditest suuremaid toetusi saavatele või annetusi koguvatele struktuuridele. Arendada tuleks aruannete koostamise lihtsustamist eeltäidetusega riigi varem kogutud andmete põhjal.

EL määruse 2015/848 nõuetest tulenevalt tuleb luua maksejõuetuse register. See saab ilmselt toimuda ka KIS ja Ametlike Teadaannete infosüsteemi baasil. Töörühma hinnangul oleks mõistlik sellesse registrisse hõlmata kõik pankrotivõlgnikud, sh tarbijatest pankrotivõlgnikud ja teha see info paindlikult avalikkusele kättesaadavaks. Pankrotikanded tuleks viia äriregistrist ja MSR-st välja, jättes sinna vaid pankroti väljakuulutamise fakti, vajadusel linkides äriregistri muude registritega. ÄS § 58 järgsete kannete õigusjõudu tuleb seaduses täpsustada ja siduda see kohtulahendite täidetavusega.

Täna ei nähtu äriregistrist andmed ettevõtja saneerimise kohta. Kaaluda tuleks saneerimisega seotud andmete avalikustamist, nii menetluse algatamise kui ka saneerimiskava kinnitamise osas. Saneerimisega seotud andmete avalikustamine võiks toimida registrivälise teabe avaldamise vormis. Sama kehtib kohustustest vabastamise ja võlgade ümberkujundamise menetluse kohta. Veel parem oleks, kui see info õnnestuks tervikuna koondada maksejõuetuse registrisse ja linkida äriregister selles osas selgelt maksejõuetusregistriga (st äriregistris oleks nt punasega hoiatus, et ka maksejõuetusregistris on kandeid ja saaks suunduda neid vaatama).

Austria sätete eeskujul tuleks kaaluda regulatsiooni kehtestamist, mille kohaselt võidakse ettevõtja kohta teha registrisse märkus, et EMTA hinnangul on registrisubjekti näol tegu nn näivettevõttega, kelle eesmärgiks on maksudest kõrvalehoidumine.

Äriregistri puhul vajab täpsustamist ka isikuandmete kaitse reeglite rakendamine. EL andmekaitse üldmäärus näeb ette kohustuse andmete kustutamiseks, mille tähendus on lõppenud („õigus olla unustatud“). Seetõttu tuleks kaaluda kustutatud andmete kättesaadavuse piiramist. Kaaluda tuleks ka erakonna ja ametiühingu liikmeskonna andmete avalikkusele kättesaadavuse piiramist. Kaaluda tuleks ka Austria õiguse eeskujul võimaldada MTÜ-del enda kohta teatud andmete avalikustamise blokeerimist registris, mille kohta tehtaks registrisse ka märke. Tegelikel kasusaajate piiramatult avalikustamine RahaPTS järgi tuleks lõpetada ning nendele andmetele tuleks anda juurdepääs vaid õigustatud huvi olemasolul.

Kuna registris avaldatud juhatuse liikme ametiaja lõppemise andmetel ei ole õiguslikku tähendust, tuleks juhatuse liikmete ametiajaga seonduvate andmete avaldamine lõpetada.

Registrimenetlus

Registrimenetluse lihtsustamiseks tuleks töörühma arvates teha järgnevad muudatused:

- Täpsustada tuleks notariaadimäärustiku § 47, mille järgi peab notar äriregistri, MSR-i või kommertsandregistri kartoteegiandmeid ja põhikirja kontrollima kohtu registriosakonna keskandmebaasi kasutades selliselt, et oleks selge, et notar ei või nõuda dokumentide ja andmete esitamist, mida ta saab ise kerge vaevaga vaadata ja kontrollida (nn andmete ühekordse küsimise põhimõte), kuid samas ei peaks andmete kontrollimise ulatus olema notari jaoks ka piiratud.
- Loobuda võiks allkirjanäidiste nõudmisest, kuna elektroonilisel avalduse esitamisel sel suurt mõtet ei ole ning notari juures allkirjastades neid esitama ka ei pea (ÄS § 321 lg 2).
- Kaaluda võiks lisadokumentide (sh kande alusdokumentide) lihtsustatud vormis (n.ö lihtsalt skanneeritud koopiana või muidu elektrooniliselt) esitamist praeguse kinnitamise (ÄS § 38 lg 3; MTÜS § 85 lg 3) asemel nt Austria FBG § 11 eeskujul.
- Välja tuleks arendada teabesüsteem ja küsimustele online vastamine, sh välismaalastele ja võõrkeeles. Samuti panna üles nn tüüpküsimused ja vastused (FAQ).
- Taastada tuleks üldine puuduste kõrvaldamise määruste peale kaebamise võimalus, keelates samas samadel argumentidel kaevata hilisema negatiivse kandeotsuse peale.
- Kaaluda tuleks võimaluse loomist registrile võõrkeelsete (inglise keelsete) dokumentide esitamise lubamiseks, vähemalt kande aluseks olevate nõ lisadokumentide osas, jättes registripidajale õiguse (kohustuse) tõlget nõuda (sarnaselt Šveitsi HregV art-ga 20). Seadusesse tuleks lisada EL direktiivi 2017/1132 järgi nõutav võimalus esitada eestikeelsed

dokumendid koos võõrkeelse tõlkega ja lasta neid tõlkeid ka avalikustada. Minimaalselt võiks sarnaselt Soomega teha ingliskeelsed näidised registriandmete täitmiseks koos selgitustega.

- Tuleks ette näha menetlusosaliste ära kuulamise võimalus registrimenetluse raames lubades muuhulgas vajadusel ka kohtuistungit pidamist, ka nt Skype teel.
- Seaduses tuleks luua võimalus kande taotlejale taotleda (mingi ettenähtava aja jooksul) hilisemat kandekuupäeva, nähes ette reeglid ja tehnilise lahenduse, mis lubaks kandeid teha, kuid mitte enne ettenähtud päeva jõustada, kuid samas takistada „ootel“ kannetega vastuolus olevate kannete tegemist.

Registrimenetluse kulude kandmise osas tuleks teha järgmised muudatused:

- Tuleks kaaluda riigilõivude diferentseerimise kehtestamist sõltuvalt ühingute asutamisest ja nn alustavate ettevõtjate (start-up) soodustamist riigilõivuga.
- Tuleks võimaldada riigi õigusabi saamist kandemenetluses või siis vastupidi, välistada see selgelt, kuid pannes (tasuta) abistamine kohustuse notarile.
- Kui mitte muuta ära põhimõtet, et ka registripidaja algatusel tehtud kandelt tuleb samuti lõivu maksta, peaks see kehtima ka ametiühingute suhtes, st AÜS § 10 lg-st 5 tuleks välja jätta viide MTÜS § 82 lg 3 mittekohaldamisele
- Tulenevalt PS §-ist 113 tuleks elektrooniliste registriandmete kasutamise tasumäärad kehtestada seaduses.

Äriregistri suhe EVR-ga

Töörühm leiab, et EVR-i staatus riikliku registrina tuleks lõpetada, selle asemel tuleks muuta selle pidamine finantsteenuseks ja anda selleks välja tegevusluba. Kaotada riigi vastutus selle registri pidamise eest.

Üldpõhimõttena tuleks EVR-st välja tuua osaühingute osad ja kajastada neid äriregistris, va juhul, kui osaühingu põhikirja kohaselt on osa võõrandamine vaba (vt allpool täpsemalt).

5 ÜHINGUGA KONTAKTEERUMINE

5.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

5.1.1 Teema kirjeldus: Ühinguga kontakteerumine

Käesolev teema sisaldab tegelikult kahte teemat:

- 1) Dokumentide kättetoimetamine;
- 2) Juriidilise isiku juhtimine väljastpoolt Eestit

Lähteülesande teemapüstituse kohaselt on selle osa eesmärk analüüsida, millisel viisil tuleks reguleerida eraõiguslikele juriidilistele isikutele menetlusdokumentide ja tahteavalduste kättetoimetamine ja kättetoimetatuks lugemine, et tagada erinevate menetluste ja õiguskäibe tõhusus ning kiirus. Sealhulgas tuleb analüüsida ametliku e-posti registrikood@eesti.ee juriidilistele isikutele kohustuslikuna kehtestamise võimalikkust ja otstarbekust. Analüüsida tuleb ka kättetoimetamise võimalikkust eraõigusliku juriidilise isiku (enamus-)osaluse omajatele ja nõukogu liikmetele, kui kättetoimetamine juhatuse liikmetele või teistele selleks määratud isikutele ei ole võimalik.

5.2 Ühinguga kontakteerumist reguleeriv kehtiv õigus

5.2.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid

5.2.1.1 Ühinguga kontakteerumine

Põhimõtteliselt tuleb kontakteerumise reeglite kehtestamisel leida tasakaal kahe huvi vahel: esiteks heausksete juriidiliste isikute huvi selle vastu, et nad saaksid neile riigivõimu poolt adresseeritud tahteavaldused päriselt kätte ja teiseks (eelkõige) riigivõimu huvi selle vastu, et oleks võimalik toimetada kätte dokumente ka pahausksetele isikutele, kes püüavad dokumentide kättesaamisest kõrvale hoiduda.

Üldiselt tuleb tõdeda, et liberaalses ühiskonnas ei ole inimese kättesaamise tagamine õiguslike vahenditega kunagi 100% võimalik. Kuigi võib väita, et juriidiline isik peab tagama maksimaalselt võimalikud tingimused selleks, et ta saaks talle adresseeritud dokumendid kätte, taandub ka juriidiliste isikute toimimine tegelikult füüsiliste isikute õiguseks viibida mitte alati tingimata sellel aadressil, mis on esitatud riigivõimule tema kontaktaadressina.

Ühinguga kontakteerumise teema on laiaulatuslik ja siin on võimalik teha vahet selle eri aspektidel. Esiteks võib küsida, kuidas ja mil määral on võimalik ja vajalik reguleerida seda, kuidas saab ühingule saata dokumente n.-õ avalikus suhtluses. See tähendab küsimust, kuidas tagada, et olukorras, kus avalik võim viib eraõigusliku juriidilise isiku suhtes läbi mingit menetlust, saab juriidiline isik talle saadetud dokumendist ja selle sisust ka tegelikult teada. Teiseks võib küsimus olla ka selles, kuidas saab isik, suheldes teise isikuga eraõiguslikus suhtes, olla kindel, et tahteavalduse, mille ta on teisele isikule saatnud, saab lugeda adressaadile kättetoimetatuks.

Ühinguga kontakteerumisega ja seega ka kättetoimetamisega seondub ka ühingute asukoht, sest vähemalt osade kättetoimetamisviiside puhul toimub kättetoimetamine eelduslikult just ühingu asukohas. Asukohaga seonduv omab tähendust ka kohtualluvuse õiguslikul reguleerimisel.⁴⁵⁸

Avalikus suhtluses võib peamiste juhtumitena, mil ühingule on vaja dokumente kätte toimetada, nimetada järgmisi olukordi:

- Kohtumenetlus (sh kohtumenetluse üheks osaks olev registrimenetlus),

⁴⁵⁸ Juriidilise isiku vastu esitatakse üldise kohtualluvuse kohaselt hagi tema asukoha järgi (TsMS § 79). Ka äriühingu, mittetulundusühingu ja sihtasutuse tegevusse puutuvaid muid hagita asju kui registriasju, muu hulgas juhatuse ja nõukogu asendusliikme, audiitori, erikontrolli läbiviija ja likvideerija määramise ning äriühingu osanikele ja aktsionäridele hüvitise suuruse määramise asju, lahendab juriidilise isiku asukoha järgne kohus (TsMS § 119).

- Täitemenetlus,
- Haldusmenetlus,
- Maksumenetlus.

Eraõiguslikes suhetes tuleb kõne alla eri tüüpi tahteavalduste (lepingutega seotud teated, kujundusõiguste teostamise avaldused jmt) saatmine ja nende kättesaaduks lugemine.

Teema puudutab kõiki eraõiguslikke juriidilisi isikuid: aktsiaseltsi, osaühingut, täisühingut, usaldusühingut, mittetulundusühingut koos kõigi alaliikidega, samuti sihtasutust.

Kuna ühinguõiguse revisjoni eesmärk on analüüsida ühinguõiguse probleeme ja eraõiguslike juriidiliste isikutega kontakteerumine tähendab mh ka kontakteerumist registripidajaga ning kuna registrimenetlus on üks osa kohtumenetlusest, siis on teema kõige tihedamalt seotud tsiviilkohtumenetluses menetluskäitamisega, mis on kõige üldisemalt reguleeritud TsMS §-des 306-327. Ühinguõiguse kontakteerumine seondub teatud määral ka täitemenetluse (TMS § 24), maksumenetluse (MKS §-d 52-55), muud liiki haldusmenetlustega (HMS §-d 25-32). Samuti seondub teema TsÜS-is sisalduvate tahteavalduste kättetoimetamise reeglitega (TsÜS §-d 69-70).

Eraldi tuleb üle vaadata dokumentide elektroonilise kättetoimetamise võimalused, küsides mh selle järele, kas neid on võimalik laiendada või kas need võiksid teatud olukorras teisi võimalusi asendada.

Teema seondub otseselt ka nende registripidamist reguleerivate sätetega, mis võimaldavad eraõiguslikel juriidilistel isikutel määrata dokumentide kättesaamiseks õigustatud isik või mis teatud juhul näevad ette kohustuse määrata selline isik.

Menetluskäitamisega seaduses ette nähtud eri kättetoimetamisviiside kasutamine järjekord ei ole aga selgelt reguleeritud.⁴⁵⁹ Raskusi tekitab mh nt selle olukorra reguleerimine, kus ühingu juhatuse liikmed elavad välisriigis ja dokumentide kättetoimetamiseks Eestisse määratud isik n.ö ära langeb. Sel juhul ei ole registril (kohtul) endiselt ühtegi Eesti aadressi, kuhu oleks võimalik dokumente kätte toimetada. Seadus ei näe praegu selle olukorra jaoks lahendust. Olemasoleva kohtupraktika valguses võib üldjoontes asuda seisukohale, et seni, kuni ühing on registripidajale avaldanud mitmeid erinevaid aadresse, kuhu saaks teoreetiliselt dokumente kätte toimetada, ei aita ilmselt sellest, kui need saadetakse üksnes ühel aadressil.

Kokkuvõtlikult võib eraõigusliku isikuga kontakteerumisel eristada kolme aspekti:

- 1) Kontaktisiku määramise (ja muutmise) küsimused,
- 2) Sidevahendite esitamine registripidajale,
- 3) (Menetlus)Dokumentide kättetoimetamine eraõiguslikule juriidilisele isikule.

Lisaks seondub teema ühingu asukoha (juhatuse asukoha) temaga, mida on analüüsitud eraldi alajaotuses.

Revisjoni eesmärk ei ole tsiviilkohtumenetlusliku üldise kättetoimetamise reeglite mahukas muutmine.

5.2.1.2 Eraõigusliku juriidilise isiku asukoht versus juhatuse asukoht

Teema käsitus lähtub eeldusest, et nn e-residentsuse projektist tulenevad ÄS-i muudatused annavad eraõiguslikele juriidilistele isikutele võimaluse näha ette, et juhtimise või juhatuse aadress ei asu Eestis, vaid mistahes muus välisriigis. Kolmandate isikute suhtes peavad juriidilised isikud tegema eeltoodu nähtavaks registrikande vahendusel. Seaduseelnõu võeti vastu 5. aprillil 2017 ja kõnealused muudatused jõustusid 15. jaanuaril 2018.

⁴⁵⁹ Kindel on siiski see, et avalik kättetoimetamine on viimane ja äärmuslik abinõu.

Eelnõu (347 SE) seletuskirja⁴⁶⁰ kohaselt on e-residentsuse projekti eesmärk hõlbustada välisriikide isikutel Eestis pakutavate e-lahenduste kasutamist, sh võimaldada asutada juriidilisi isikuid ning kuuluda nende juhtorganitesse.

Samas on kaheldav, kas Eestisse äriühingu loomisel on varasemad seadusesätted kunagi üldse takistuseks olnud.

5.3 Siseriiklik õigus

5.3.1 Ühinguga kontakteerumine

5.3.1.1 Juriidilise isiku asukoht ja aadress. Juhatuse aadress

Alates 15. jaanuarist 2018 on TsÜS § 29 lg 1¹ järgi **eraõigusliku juriidilise isiku asukoht ühingulepinguga või põhikirjaga määratud koht Eestis**, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.

ÄS § 64 p 2 kohaselt kantakse registrikaardile **ühingu asukoht ja aadress ning elektronposti aadress**.⁴⁶¹ Sama paragrahvi p 2¹ kohaselt kantakse registrikaardile ka **juhatuse** või seda asendava organi **asukoha aadress**, kui see asub välisriigis. Samasugused sätted on ka teiste eraõiguslike juriidiliste isikute liikide kohta käivates seadustes (ÄS § 84 p 2¹, § 145 lg 1 p 5¹, § 251 p 5¹, SAS § 14 lg 1 p 3¹, MTÜS § 10 lg 1 p 2¹).

Seega on praegu seadustes kasutusel paralleelsed ja segadusttekitavad terminid:

- ühingu aadress ja
- juhatuse asikoha aadress, kui see asub välisriigis.

Nende terminite omavaheline suhe ei ole üheselt mõistetav ja küsitav on, kas need reeglid on õigusselged. Arusaamatu on, mida tähendab „*juhatuse asukoha aadress*“: kas see on mingi ühingu enda deklareeritud suvaline (posti?)aadress välisriigis või on need juhatuse liikmete (ühe liikme?) elukoha aadressid?

Kõnealune muudatus on ebaõnnestunud. Enamiku tänapäeva äritegevuse olemust arvestades ei pea äriühingu juhatuse üldse kusagil koos „asuma“, st juhatuse eri liikmed võivad elada eri riikides ja tegeleda juhtimisega hoopis elektrooniliste sidevahendite abil. See ei olnud aga välistatud ka varem kehtinud seaduse järgi.

5.3.1.2 Menetluskirjelduste kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses

TsMS § 475 lg 1 p 10 järgi on registrimenetlus üheks tsiviilkohtumenetluse hagita menetluse liigiks. Registrimenetlus ehk kandemenetlus on formaliseeritud hagita menetlus, mis algab tavaliselt sellega, et õigustatud isik esitab registripidajale kandeavalduse, milles taotleb teatava kande tegemist kohtu peetavasse registrisse. Mõnel juhul teeb registripidaja tulenevalt oma järelevalvefunktsioonist kandeid ka ametiülesande korras (näiteks parandab ebaõigeks muutunud kande). Oma olemuselt on registrimenetlus vaidlusväline menetlus ning seega võib küsida, kas registripidaja tehtavaid toiminguid on üldse õigusemõistmine PS § 146 esimese lause tähenduses. Siiski kohaldatakse registrimenetluses ka paljusid hagita menetluse üldisi sätteid, mh laienevad sellele menetlusele menetluskirjelduste kättetoimetamise sätted.

⁴⁶⁰Äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht) 347 SE Veebis: [https://www.riigikogu.ee/tegevus/elnoud/elnou/455719c5-367b-4799-8fe3-7d38b76b8136/%C3%84riseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(juriidilise%20isiku%20ja%20tema%20juhatuse%20v%C3%B5i%20seda%20asendava%20organi%20asukoht\)/](https://www.riigikogu.ee/tegevus/elnoud/elnou/455719c5-367b-4799-8fe3-7d38b76b8136/%C3%84riseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(juriidilise%20isiku%20ja%20tema%20juhatuse%20v%C3%B5i%20seda%20asendava%20organi%20asukoht)/)

⁴⁶¹ Lisaks sätestab ÄS § 62 lg 5 esimene lause, et isiku aadressina esitatakse registripidajale isiku elu- või asukohaks oleva aadressiobjekti aadressiandmete süsteemi infosüsteemis registreeritud koha-aadress (hoone ja hooneosa number, liikluspinna või väikekoha nimi, maaüksuse nimi, asula, selle olemasolu korral linnaosa nimi, kohaliku omavalitsuse üksuse ja maakonna nimi) ning sihtnumber.

Menetlusdokumentide kättetoimetamist reguleerib TsMS-i VI osa. TsMS § 306 lg 1 sätestab, et menetlusdokumendi kättetoimetamine on dokumendi üleandmine saajale selliselt, et saajal oleks võimalik dokumendiga oma õiguse teostamiseks ja kaitsmiseks õigeaegselt tutvuda. Saaja on menetlusosaline või muu isik, kellele menetlusdokument on adresseeritud. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt peab menetlusdokumendi üleandmine kättetoimetamise puhul toimuma seaduses sätestatud vormis ning olema ettenähtud vormis dokumenteeritud. TsMS § 306 lg 5 kohaselt peab kohus menetlusosalisele kätte toimetama hagiavalduse, kaebuse ja nende täiendused, kohtukutsed, samuti kohtuotsuse ja asjas menetlust lõpetava määruse ning seaduses nimetatud muud menetlusdokumendid.

Registrimenetluse puhul tuleb menetlusosalisele kätte toimetada:

- Hoiatusmäärus;
- Avalduse alusel tehtud määrus, mille peale saab edasi kaevata (st negatiivsed kandemäärused ja sellised määrused, millega on antud puuduste kõrvaldamiseks pikem tähtaeg kui kuus kuud, TsMS § 599);
- Registripidaja omal algatusel tehtud määrus (TsMS § 599, aga ka ÄS § 60 lg 3¹);

TsMS-i kättetoimetamise reeglid näevad ette erinevad kättetoimetamise võimalused. Mis puudutab menetlusdokumentide kättetoimetamist juriidilisele isikule, siis on mh nt võimalik lugeda menetlusdokument kättetoimetatuks juriidilise isiku äriruumis (TsMS § 323).

Muu hulgas sätestab seadus ka elektroonilise kättetoimetamise võimaluse.

Menetlusdokumendi elektroonilist kättetoimetamist reguleerib TsMS § 311¹. Viidatud paragrahvi esimene lõige näeb ette menetlusdokumendi kättetoimetamise selleks eraldi loodud infosüsteemi (AET-i ehk avaliku e-toimiku) vahendusel. See kord on kasutusel tavapärasel kohtumenetluses. Kuna registrimenetluses AET-i ei kasutata, siis ei ole võimalik selles menetluses tehtavaid kande- ja hoiatus- ning trahvimääruseid ka nimetatud infosüsteemi vahendusel menetlusosalistele kätte toimetada. Seega võiks püstitada küsimuse, kas registrimenetluses võiks kohalduda TsMS § 311¹ lg 4, mis sätestab, et kui saajal ei ole eeldatavasti võimalik kasutada menetlusdokumentide kättetoimetamiseks kasutatavat infosüsteemi või infosüsteemi kaudu kättetoimetamine ei ole tehniliselt võimalik, võib kohus toimetada saajale menetlusdokumendi elektrooniliselt kätte ka muul viisil, täites seejuures TsMS § 311¹ lg 1 punktides 1–5 sätestatud teavitamise nõuded ja andmete otsimise nõude.⁴⁶² TsMS § 311¹ lg 5 sätestab, et menetlusdokument loetakse lg-s 4 sätestatud korras saajale kättetoimetatuks, kui saaja kinnitab kirjalikult, faksi teel või elektrooniliselt menetlusdokumendi kättesaamist. Saaja peab kõnealuse kinnituse saatma kohtule viivitamata. Seda kohustust rikkunud menetlusosalist või tema esindajat võib kohus trahvida. On siiski kaheldav, kas sätte eesmärk on olnud reguleerida menetlusdokumentide kättetoimetamist registrimenetluses.

TsMS § 311¹ viidi TsMS-i sisse riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadusega (206 SE),⁴⁶³ mis võeti vastu 6. juunil 2012 ja mis jõustus 1. jaanuaril 2013. Eelnõu seletuskirjas on elektroonilise kättetoimetamise kohta märgitud, et selline kättetoimetamise võimalus on soodsam ja kiirem võrreldes posti teel kättetoimetamisega, mistõttu tuleks kohtumenetluse kiirust silmas pidades elektroonilise kättetoimetamise mahtu ka suurendada ja näha ette lisavõimalusi elektrooniliseks kättetoimetamiseks. Samuti on seletuskirjas märgitud, et kuna elektrooniline kättetoimetamine ei ole rahaliselt ega ajaliselt kulukas ja aitaks muuta kättetoimetamise efektiivsemaks, tagades isikule õiguse

⁴⁶² Viidatud sätted näevad ette menetlusdokumendi adressaadi teavitamise erinevad viisid, nt võib selleks kasutada kohtule avaldatud elektronpostiaadressi ja telefoninumbrit, juriidilise isiku kohta Eestis peetava registri infosüsteemis registreeritud elektronpostiaadressi ja telefoninumbrit, adressaadi ja tema seadusliku esindaja rahvastikuregistrisse kantud elektronpostiaadressi ja telefoninumbrit jne.

⁴⁶³ Veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/66ff74e2-679c-4088-9d57-f404ba313b4a/Riigil%C3%B5ivuseaduse,%20tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20ja%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>

olla oma kohtuasja arutamise juures, on eelnõuga kehtestatavate reeglite eesmärk elektroonilise kättetoimetamise edendamise.

Elektroonilise kättetoimetamise ja avaliku kättetoimetamise vahelisi seoseid reguleerib TsMS § 317 lg 1¹, mis näeb ette, et põhimõtteliselt võib juriidilisest isikust menetlusosalisele kohtu määruse alusel toimetada menetluskäte avalikult alles siis, kui elektrooniline kättetoimetamine ja juriidilise isiku kohta peetavasse registrisse kantud postiaadressil (lisaks ühingu enda aadressile hõlmab see ilmselt ka välisriigis asuvat juhatuse aadressi) tähtsusega kättetoimetamine ei ole tulemust andnud. Avaliku kättetoimetamise eeltingimuseks on siiski, et kui juriidiline isik on esitanud registripidajale ÄS § 63¹ lõikes 1 sätestatud (konkakt)isiku Eesti aadressi, tuleb enne menetluskäte avalikult kättetoimetamist üritada dokumenti kätte toimetada ka sellel aadressil. Õiguskirjanduses on TsMS § 317¹ lg-s 1 sätestatud kättetoimetamise suhteliselt madala standardi põhiseaduspärasus siiski seatud kahtluse alla.⁴⁶⁴

TsMS § 319 lg 1 kohaselt loetakse menetluskäte saajale kättetoimetatuks, kui see on kätte toimetatud tema poolt selleks volitatud isikule. Sama paragrahvi teine lõige sätestab, et eraõiguslikule juriidilisele isikule ja välismaa äriühingu filiaalile loetakse menetluskäte toimetatuks ka juhul, kui see on kätte toimetatud äriregistrisse või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud menetluskäte vastuvõtmiseks volitatud isikule.

TsMS § 320 sätestab samuti menetlusosalise (sh juriidilisest isikust menetlusosalise) kohustuse määrata teatud juhul menetluskäte vastuvõtmiseks esindaja. Viidatud paragrahvi teise lõike kohaselt võib kohus nõuda, et dokumendi saaja määraks menetluskäte vastu võtma volitatud Eestis elava või asuva isiku, kui saaja ei ole määranud menetluseks esindajat ja igal juhul, kui võib eeldada põhjendamatuid raskusi dokumentide kättetoimetamisel. Kui menetluskäte vastu võtma volitatud isiku määramiseks kohustatud menetlusosaline seda isikut ei nimeta, toimetatakse menetluskäte talle kuni volitatud isiku nimetamiseni kätte dokumentide postitamisega lihtkirjana tema enda aadressil (TsMS § 320 lg 3) ning sel juhul loetakse käte toimetatuks 15 päeva möödumisel postitamisest, isegi juhul, kui saadeti tagastatakse. Kohus võib seejuures dokumendi kätte toimetatuks lugemiseks määrata pikema tähtaja (TsMS § 320 lg 4). Kuid **kirjeldatud kord on kohaldatav tavapärasel kohtumenetluses ja see ei ole ühitatav registrimenetluse kiiruse ja formaliseeritusega.**

Eeltoodust järeldab, et vähemalt üldjuhul ei saa menetluskäte lugeda kättetoimetatuks selliselt, et need lihtsalt saadetakse mingile teadaolevale aadressile, vaid kättetoimetamine eeldab seda, et kasutatakse kõiki võimalusi selleks, et dokumendid tegelikult saatjani jõuaksid.

TsMS § 323 lg-d 1 ja 2, mis reguleerivad menetluskäte kättetoimetamist äriühingus, näevad ette, et juriidilisel isikul peab olema mingi tegutsemiskoht, sest kui kohta ei saa pidada juriidilise isiku äriühingus, siis ei saa dokumendi nn asenduskättetoimetamist ka kasutada. Teine nõue on, et isik, kes dokumendi vastu võtab, peab olema juriidilise isiku töötaja või muu sellesarnase lepingu alusel talle püsivalt teenuseid osutav isik. Seega ei ole nn „postkastiteenus“ praeguse tsiviilkohtumenetlusõigusega ühitatav.

Arvestada tuleb, et Riigikohus on (läheldes PS-st ja EIÕK art-st 6) tõstnud vähemalt menetluskäte puhul kättetoimetamise standardi väga kõrgele. Näiteks väljendas Riigikohus juba oma 2008. a seisukohta, et *ajalehekuulutuse abil võib kutset kätte anda ainult siis, kui kõik teised kätteandmise vahendid ei ole tulemust andnud. See põhimõte kehtib ka alates 1. jaanuarist 2006. a kehtiva TsMS-i järgi kohtudokumentide kättetoimetamisel*, samuti on seal märgitud, et *kohtusse kutsumine ja hagiavalduse kostjale kätteantaks lugemine ajalehekuulutuse avaldamisega riivab PS § 24*

⁴⁶⁴ Vt A. Tšitškan. Äriühingute sundlõpetamine ja registrist kustutamine registripidaja algatusel ning äriühingute täiendav ja kustutamisejärgne esmakordne likvideerimine. Magistritöö. Tartu 2017, lk 34, 36.

*Ig-s 2 sätestatud põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures ja seab sellega kõrgendatud nõuded kohtusse kutsumisele ja hagiavalduse kätteamuks lugemisele.*⁴⁶⁵ Samuti on Riigikohus märkinud, et TsMS § 318 lg 2 teise lause järgi saab menetlusdokumenti juriidilisele isikule avalikult kätte toimetada siis, kui seda pole õnnestunud kätte toimetada juriidilise isiku kohtumenetluse esindajale (TsMS § 321) kas isiklikult allkirja vastu või muul TsMS-i VI osas ettenähtud viisil.⁴⁶⁶

Õiguskirjanduses on märgitud ka seda, et õiguslikult on ebaselge, millal võib sundlõpetamise menetluses tugineda TsMS § 314¹ lg-s 1 sätestatud kättetoimetamise fiktsioonile, mille kohaselt võib menetlusdokumentide edasine kättetoimetamine toimuda lihtsustatud standardi järgi eeldusel, et isikule on juba eelnevalt menetlusdokument kätte toimetatud. Standardi sellist lihtsustamist on põhjendatud asjaoluga, et kui isikule on menetlusdokument eelnevalt juba kätte toimetatud, siis on ta menetluse algatamisest ja selle võimalikest tagajärgedest teadlik. Sundlõpetamise (registrist kustutamise) määrusele eelnevad kättetoimetamise fiktsiooni mõttes hoiatusmäärus, millega registripidaja kohustab äriühingut näiteks likvideerima puuduse juhatuse koosseisus ning hoiatab adressaati selle tegematajätmisel sundlõpetamisega. Sellisel juhul on isikule toimetatud kätte menetlusdokument, millest ta saab iseenesest teada, et registripidaja on tema suhtes algatanud järelevalvemenetluse, mis võib lõppeda sundlõpetamisega. Siiski tuleneb Riigikohtu antud tõlgendusest,⁴⁶⁷ et TsMS § 314¹ lg 1 kohaldamine ei saa olla mitte esmane, vaid erandlik kättetoimetamise viis, st enne seda peaks kohus üritama menetlusdokumenti saajale muid viise kasutades tegelikult üle anda. Samuti on õiguskirjanduses õigesti märgitud, et oma olemuselt võib hoiatusmääruse tegemist sisuliselt pidada tähtaja andmiseks puuduse kõrvaldamiseks ning sellega ei ole sundlõpetamise menetlust veel alustatud.⁴⁶⁸ Seega ei ole lihtsustatud kättetoimetamise viisid kehtiva õiguse järgi praegu registrimenetluses võrreldes muu tsiviilkohtumenetlusega kuidagi kergemini kasutatavad ega lahenda probleemi.

Küsimuse võib püstitada selliselt: **kas registrimenetluses võiks teatud juhtudel lahendi kättetoimetamise standard olla madalam?** Praeguse seisuga tuleb kõik sellised lahendid, mille peale saab kaevata, toimetada kätte samamoodi nagu muud sarnased kohtulahendid. Kui asuda seisukohale, et absoluutselt igasugune registrimenetlus on samaväärne nagu igasugune muu tsiviilkohtumenetlus, siis ei saaks madalamat kättetoimetamise standardit ühelgi juhul rakendada ka registrimenetluses. Sellist seisukohta võib põhjendada asjaoluga, et ka registrimenetluses võivad isikute õigused saada olulisel määral riivatud (nt ühingu registrist kustutamine, *ex officio* kannete tegemine, trahvi määramine jmt). Samas võiks küsida, kas näiteks juhul, kui ühing ei ole kontaktisiku kaudu kättesaadav, oleks võimalik siiski lugeda talle registripidaja teated kättetoimetatuks nt kas saatmisega kindlale e-posti aadressile või muul viisil.

5.3.1.3 Kättetoimetamine teistes menetlustes

Kui võrrelda TsMS-i kättetoimetamise reegleid teistes seadustes sisalduvate reeglitega, siis näiteks HKMS-i reeglid tulenevad suuremas osas TsMS-i sarnastest sätetest. HKMS § 73 kohaselt kohaldatakse menetlusdokumentide elektroonilisele kättetoimetamisele ja elektrooniliselt kättesaadavaks tegemisele halduskohtumenetluses TsMS §-s 311¹ sätestatud.

HMS-is reguleerib kättetoimetamist HMS § 25, mille lg 1 kohaselt toimetatakse haldusakt, kutse, teade või muu dokument menetlusosalisele kätte vastavalt seaduses või määruuses ettenähtud korrale või taotluses tehtud valikule kas postiga, dokumendi väljastanud haldusorgani poolt või elektrooniliselt. Sama paragrahvi teine lõige sätestab, et seaduses sätestatud juhtudel antakse dokument allkirja vastu

⁴⁶⁵ RKTko 3-2-2-1-08 p 5.

⁴⁶⁶ RKTko 3-2-2-9-10 p 11.

⁴⁶⁷ RKTkm 3-2-1-189-15, p 13.

⁴⁶⁸ A. Tšitškan. Äriühingute sundlõpetamine ja registrist kustutamine registripidaja algatusel ning äriühingute täiendav ja kustutamiskärgne esmakordne likvideerimine. Magistritöö. Tartu 2017, lk 37.

kätte väljakutsutud menetlusosalisele või avaldatakse ajalehes. HMS § 25 lg 3 kohaselt toimetatakse dokument kätte juhul, kui see on seaduse või määrusega ette nähtud. Muudel juhtudel piisab dokumendi teatavakstegemisest vabas vormis. Elektroonilist kättetoimetamist reguleerib HMS § 27, mille lg1 näeb ette, et dokumendi elektroonilise kättetoimetamise korral saadetakse dokument taotleja poolt taotluses näidatud elektronposti aadressil. HMS § 27 lg 2 kohaselt võib dokumendi saajale elektrooniliselt kätte toimetada, kui ta on sellega nõus.

HMS § 26 lg 3 näeb ette, et dokument loetakse menetlusosalisele kättetoimetatuks, kui see on kohale toimetatud menetlusosalise elu- või asukoha aadressil või kui see on menetlusosalisele postiasutuses allkirja vastu üle antud. Küsitav on, kas eelnevatest näidetest oleks võimalik võtta eeskjuju registrimenetluse kättetoimetamise sätete kujundamiseks.

Riigikohus on haldusasjas nr 3-3-1-100-10 märkinud, et juriidiline isik peab oma registrijärgsel aadressil pidevalt hoolitsema posti vastuvõtmise eest juhatause liikme või muu volitatud isiku vahendusel. Jättes posti vastuvõtmise korraldamata, võtab juriidiline isik endale riski, et olulised teated, sh maksuhalduri haldusaktid, ei jõua temani. Seega peab juriidiline isik tagama registrile tema aadressi kohta esitatud andmete õigsuse ja ta vastutab ise ebaõigete andmete esitamise tagajärgede eest. Maksumaksjast juriidiline isik peab hoolitsema posti vastuvõtmise eest oma registrijärgsel aadressil.⁴⁶⁹ Seda põhimõtet ei ole tsiviilkohtumenetlus aga omaks võtnud.

5.3.1.4 Kontaktisik

15. jaanuaril 2018 jõustunud "Äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadusega kehtestati kontaktisiku õigusliku regulatsiooni ehk ÄS § 63¹ alljärgneval kujul:

„§ 63¹. Kontaktisik

(1) Ettevõtja, muu hulgas välismaa äriühing, kellel on Eestis filiaal, võib määrata isiku, kellele saab Eestis kätte toimetada ettevõtja menetlusdokumente ja ettevõtjale suunatud tahteavaldusi (edaspidi kontaktisik). Menetlusdokumendi või tahteavalduse kontaktisikule kättetoimetamisel loetakse vastav menetlusdokument või tahteavaldus kättetoimetatuks ka ettevõtjale.

(2) Kui äriühingu juhatus või seda asendav organ asub välisriigis, peab äriühing määrama käesoleva paragrahvi 1. lõikes nimetatud kontaktisiku. Kontaktisikuks võib sellisel juhul määrata üksnes notari, notaribüroo, advokaadi, advokaadibüroo, vandeaudiitori, audiitorettevõtja, mitteresidendi maksuesindaja MKS-i tähenduses või rahapesu ja terrorismi tõkestamise seaduse §-s 7 nimetatud usaldusfondide ja äriühingute teenuse pakkuja. Kontaktisiku aadress loetakse sellisel juhul äriühingu aadressiks.

(3) Kui äriühingu juhatause või seda asendava organi liikmel, osanikul, aktsionäril või prokuristil on elukoht Eestis, võib käesoleva paragrahvi 2. lõikes nimetatud kontaktisikuks määrata ka ühe nimetatud isikutest.

(4) Kui vähemalt poolte välismaa äriühingu filiaali juhatajate elukoht ei ole Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsi Konföderatsioonis, peab välismaa äriühing nimetama käesoleva paragrahvi 1. lõikes nimetatud isiku.

(5) Äriregistrile tuleb esitada kontaktisiku nimi või ärinimi, isiku- või registrikood, elu- või asukoht, aadress ning ettevõtja menetlusdokumentide ja ettevõtjale suunatud tahteavalduste kättetoimetamise Eesti aadress. Registripidajale esitatakse ka kontaktisiku digitaalallkirjastatud või notari kinnitatud nõusolek tema kontaktisikuna äriregistrisse kandmiseks.“

⁴⁶⁹ RKHKm 3-3-1-100-10, p 16, RKHKm [3-3-1-10-04](#), p 14, RKHKm [3-3-1-65-09](#), p 13, RKHKm [3-3-1-65-09](#), RKHKm [3-3-1-75-07](#).

Muudatused kaasnesid n.-ö e-residentsuse seadusemuudatuste paketiga. Seletuskirja kohaselt oli muudatuste eesmärk kaotada nõue, et Eesti äriregistrisse kantud äriühingute juhatuse peab asuma Eestis ja näha ette ühtne juriidiliste isikute asukohta ja nende juhatuse või seda asendava organi asukohta reeglistik. Seletuskiri rõhutab, et alates seaduse jõustumisest on kõiki Eesti juriidilisi isikuid võimalik juhtida ka välisriigist. Kui juhatuse või seda asendav organ asub välisriigis, tuleb juriidilisel isikul nimetada kontaktisik, kes on õigustatud vastu võtma juriidilisele isikule suunatud tahteavaldusi ja menetlusdokumente. Kui juriidiline isik, kelle juhatuse ei asu Eestis, kontaktisikut ei määra, võib registripidaja algatada juriidilise isiku sundlõpetamise. Seletuskirjas on märgitud ka seda, et muudatustega n.-ö leevendatakse juriidilise isiku juhatuse asukohta nõudeid, sama ajal ei ole väidetavalt eesmärgiks muuta juriidilise isiku enda asukohta reegleid: asukoht peab olema jätkuvalt Eestis ja määratakse kohaliku omavalitsuse üksuse täpsusega nii juriidilise isiku põhikirjas või ühingulepingus kui ka äriregistri andmetes.

5.3.1.5 Juriidilise isiku kontaktandmete esitamine registripidajale

Alates 15. jaanuarist 2018 kehtib ÄS § 63 järgmises redaktsioonis: „Ettevõtja, välismaa äriühingu filiaal ja käesoleva seadustiku §-s 63¹ nimetatud kontaktisik peavad esitada registripidajale oma elektronposti aadressi ja muud sidevahendite andmed (telefoni ja faksi number jms) ning võivad esitada oma Interneti kodulehe aadressi. Telefoni ja faksi numbri ette tuleb märkida riigisisene sihtnumber. Elektronposti aadress ja muude sidevahendite andmed tuleb ära näidata ka registripidajale esitatavas majandusaasta aruandes.“

Seega peavad registripidajal olema nii ettevõtja enda kui ka kontaktisiku sidevahendite andmed. Eelduslikult peaksid need sidevahendid olema menetlusdokumentide kättetoimetamise vahendiks ka registrimenetluses. Probleem on siiski selles, et kui registripidaja saadab juriidilise isiku poolt talle sidevahendina avaldatud elektronposti aadressile e-kirjaga lahendi, mille peale saab seaduse järgi edasi kaevata (nt negatiivse kandemääruse), siis ei saa seda lugeda kättetoimetatuks, kui aadressaat ei saada TsMS § 311¹ lg-s 5 sätestatud kinnitust, et ta on lahendi tõesti kätte saanud. Kontaktisikult sellise kinnituse saamine võiks tulenevalt tema õiguslikust staatusest olla tõenäolisem, aga mitte alati.

5.3.2 Juhtimine välisriigist

Enne nn e-residentsuse seadusemuudatuste paketi vastuvõtmist nägi TsÜS § 29 lg 1 ette, et **juriidilise isiku asukoht on tema juhatuse või juhatust asendava organi asukoht**, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Äriühingu asukoht kanti äriregistrisse (ÄS § 64 p 2, § 84 p 2, § 145 p 2, § 251 p 2). Kuigi TsÜS defineeris juriidilise isiku asukohta varem väga üldiselt tema juhatuse asukohta järgi, pidi iga äriühing oma ühingulepingus või põhikirjas lisaks selgelt määratlema, kus tema asukoht on ja tegema selle äriregistri vahendusel kolmandatele isikutele nähtavaks. Kehtiv TsÜS § 29 lg 1¹ näeb ette, et eraõigusliku juriidilise isiku asukoht on ühingulepingus või põhikirjaga määratud koht Eestis, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.

Lisaks sellele, et 15. jaanuaril 2018 jõustunud seadusemuudatustega on eraõiguslike juriidiliste isikute asukoht määratud põhikirjajärgse kohana, mis asub Eestis, on eraõiguslike juriidiliste isikute poolt registrisse kantavaid andmeid täiendatud selliselt, et lisaks ühingu enda (Eesti) asukohta aadressile tuleb registrisse kanda ja juhatuse aadress, kui see asub välisriigis. Seega võib igal eraõiguslikul juriidilisel isikul tegelikult olla kaks aadressi: ühingu enda asukoht ja aadress (Eestis) ja juhatuse asukoht ja aadress välisriigis, kui juhatuse asub välisriigis. Ebaselgeks jääb siiski see, milline on aga nende aadresside omavaheline seos. Sellest, et termin „juhatuse asukohta aadress“ on arusaamatu, on eespool juba kirjutatud.

Ühingule kohaldatava õiguse määratlemise põhimõtted on reguleeritud REÕS 32 §-des 14–17. Üldpõhimõtte järgi kohaldatakse igale juriidilisele isikule selle riigi õigust, mille kohaselt ta on asutatud (REÕS § 14 lg 1, § 17 lg 1). Kui aga ühingu juhatakse tegelikult Eestist või tema põhitegevus toimub Eestis, siis kohaldatakse ühingu Eestis õigust (REÕS § 14 lg 2). Kohtupraktika kohaselt annab olulise

viite selle kohta, et välismaist ühingut juhiti tegelikult Eestist või et siin toimus põhitegevus, näiteks see, kui Eesti füüsilisele isikule on antud ühingu esindamise ja/või pangakonto käsutamise õigus ja Eestis on tehtud oluline osa äriühingu tehingutest ja/või pangatoimingutest, mh on Eestis võetud raha välja kontolt.⁴⁷⁰

Kui lähtuda rahvusvahelises eraõiguses levinud juriidiliste isikute tunnustamise teooriatest, milleks on asukohateooria ja inkorporatsiooniteooria, siis Eestit peetakse süstemaatilise tõlgenduse kohaselt inkorporatsiooniteooriast lähtuvaks riigiks, kuigi see teooria kehtib siin piiratult. See tuleb asjaolust, et kui ühingut juhatakse tegelikult Eestist või ühingu põhitegevus toimub Eestis, siis kohaldatakse ühingule Eesti õigust (mitte aga asutamisriigi õigust). Eelnimetatud põhimõtted ühingutele kohaldatava õiguse valikul on rakendatavad aga üksnes niivõrd, kui võrd Euroopa Liidu õigus või rahvusvahelised lepingud ei näe ette teisiti. Eeltoodu tähendab, et Eesti õigus võimaldas juba enne e-residentsusega sisse viidud muudatusi pidada Eesti äriühinguks nii sellist ühingut, kes on siin registrisse kantud kui ka sellist ühingut, keda siit juhatakse. Ja vastupidi – me lubasime Eesti äriühingute juhatustel juhtida ühingut kusagilt mujalt, st Eestis registrisse kantud äriühingu juhatuse liikmed ei pidanud elama Eestis.⁴⁷¹

5.3.3 Põhiseadus, Euroopa Liidu reeglid, muu rahvusvahelisest õigusest tulenev taust

5.3.3.1 Ühinguga kontakteerumine

Tsiviilkohtumenetluses praegu kehtivad põhjalikud menetluskohustusdokumentide kättetoimetamise sätted jõustusid uue TsMS-i kehtestamisega 1. jaanuaril 2006. Eelnõu seletuskirja kohaselt lähtusid muudatused eelkõige põhiseaduslikust ärakuulamise põhimõttest.

Reeglid, mis nõuavad, et olulisematel juhtudel peab isik talle saadetud menetluskohustusdokumendid ka tegelikult kätte saama (st neid ei saa „lugeda lihtsustatult kättesaaduks“), tulenevad mh EIÕK-st ja Eesti Vabariigi PS-st. EIÕK art 6 ja PS § 24 lg 1 väljendavad mõlemad põhimõtet, et igaüks peab teadma, et tema suhtes toimub kohtumenetlus – ainult teadmine võimaldab tal kohtumenetluses osaleda ja kui ei saa lugeda, et isikule oleks ka tegelikult menetlusest teatatud, siis on see menetlusõiguse normi oluline rikkumine, mis on kohtulahendi tühistamise absoluutne alus ja teistmise alus (TsMS § 656 lg 1 p 2, § 669 lg 1 p 2, § 702 lg 2 p 2).

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 6.01.2005. a otsuses nr 3-2-1-155-04 on märgitud, et kohtusse kutsumine ja hagiavalduse kostjale kätteantuks lugemine ajalehekuulutuse avaldamisega (mis oli enne 2006. a levinud praktika) riivab isiku PS § 24 lg-s 2 sätestatud põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures. PS kommentaarides on märgitud, et PS § 24 lg-s 2 ette nähtud põhiõigus olla oma kohtuasja arutamise juures on seadusereservatsioonita põhiõigus, mis tähendab, et selle riive saab olla õigustatud üksnes teiste põhiõiguste või muude põhiseaduslikku järku väärtuste kaitseks.⁴⁷² Riigil on eelnimetatud sätestest tulenev kohustus tagada igaühele tegelik ja mitte üksnes illusoorne võimalus osaleda oma kohtuasja arutamisel. Siiski on kohtupraktikas rõhutatud, et õigus osaleda oma asja arutamisel ei ole absoluutne ja seda on võimalik piirata seaduses ettenähtud juhtudel ja alustel (eeskätt nt juhul, kus isik on ise põhjastanud olukorra, kus ta ei saa või ei soovi osaleda asja arutamisel). Piiramise üheks legitiimseks eesmärgiks võib olla näiteks vajadus tagada kohtumenetluse normaalne funktsioneerimine, kindlustamaks asja arutamine mõistliku aja jooksul.⁴⁷³

Eeltoodu seab kõrgendatud nõuded esmajoonel kohtusse kutsumisele ja hagiavalduse kätteantuks lugemisele. Registrimenetluse seisukohast omab olulist tähelepanu aga pigem kaebõiguse tagamine

⁴⁷⁰ RKTko 3-2-1-104-08, p 18.

⁴⁷¹ AS § 63¹ lg 2 nägi enne 15. jaanuari 2018 ette, et kui vähemalt poolte osaühingu, aktsiaseltsi või filiaali juhatuse liikmete elukoht ei ole Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsi Konföderatsioonis, peab osaühing, aktsiaselts või välismaa äriühing nimetama kontaktisiku.

⁴⁷² Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. § 24, komm 12. Vt ka: [RKPJKo 10.05.2016, 3-4-1-31-15](#), p 39; [RKÜKo 12.04.2016, 3-3-1-35-15](#), p 30.

⁴⁷³ [RKKKm 30.03.2016, 3-1-1-24-16](#), p 6

juba tehtud lahendite peale. Nimelt on PS § 24 lg-s 5 sätestatud kaebeõiguse tähtaegseks teostamiseks isikul vaja tema kohta tehtud lahendist teada saada. See põhimõte kehtib ka siis, kui tähitud postiga saadetud kiri tagastatakse kohtule adressaadi poolt vastuvõtmatult hoiutähtaja möödumise tõttu.⁴⁷⁴ Eelnevast tulenevalt ei ole formaliseeritud kättetoimetamine vähemalt üldjuhul lubatud (st see on võimalik alles pärast seda, kui kõik teised võimalused on ammendatud).

Lisaks reguleerivad kohtudokumentide kättetoimetamist mitmed rahvusvahelised dokumendid. Piiriülest kohtu- ja kohtuvälise dokumentide kättetoimetamist nn kättetoimetamismäärus ehk Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13.11.2007 määrus (EÜ) nr 1393/2007 13.11.2008. Määruse aluseks on ELTL-i art 81 (endine EÜ asutamislepingu art 65). Need õigusaktid näevad ette ühendusesisesse kättetoimetamise korra ja nende üldisemaks eesmärgiks on siseturu nõuetekohase toimimise tagamine. Registrimenetlusega on nimetatud dokumentide seos siiski väike.

5.3.3.2 Juhtimine välisriigist

Euroopa Liidu õiguses on äriühingute paindlikku juhtimist põhjendavaks aluspõhimõtteks kapitali vaba liikumise põhimõte. Nii keelab ELTL-i art 63 kõik kapitali liikumise piirangud liikmesriikide vahel. See, kuidas niisugune tulemus saavutatakse, on liikmesriikide otsustada.

Juriidilise isiku asukohta seevastu reguleeritakse rahvusvahelise eraõiguse reeglite kaudu ja eri riikides on käibel erinevad teooriad selle kohta, kuidas juriidilise isiku asukohariiki määrata.

ELTL-i art-test 49 ja 54 tuleneb asutamisevabaduse põhimõte. Euroopa Kohtu lahenditega on tunnustatud Euroopa Liidu liikmesriikide kodanike õigust valida, millises liikmesriigis ühing asutada. Riikidel ei ole õigust kehtestada piiranguid ühingu tegutsemisele seetõttu, et ühing ei tegutse riigis, kus ta on asutatud. Üldjuhul tuleb igal liikmesriigil tunnustada teiste liikmesriikide ühinguid ning neile tuleb kohaldada asutamisriigi ühinguõigust. Lubatud on ühingu asutamine teises riigis (kuigi tegevus toimub muus riigis) isegi juhul, kui selle eesmärk on kasutada soodsamast õiguskeskkonnast tulenevaid eeliseid. Samas on rõhutatud iga liikmesriigi pädevust määratleda, milline peab olema ühingu seos liikmesriigiga, et teda saaks käsitada vastava riigi õiguse kohaselt asutatud ühinguna.

Seega ei sea EL-i õigus iseenesest Eestile mingeid kindlaid reegleid, mis nõuaksid, et me lubaksime siin registrisse kantud eraõigusliku juriidilise isiku juhatusi paikneda teistes liikmesriikides. Liikmesriikide kohustust lubada juhatusel asuda väljaspool Euroopa Liitu või EMP-d ei näe ette ükski õigusakt.

5.4 Analüüsimist vajavad küsimused

5.4.1 Eraõiguslike juriidiliste isikutega kontakteerumise probleemid

Lähteülesandest nähtuvalt on Maksu- ja Tolliamet 2014. a toonud välja järgmise probleemi: „Probleemiks on ka, et sisuliselt ei toimu ÄS (ja ka MTÜ ja SA seaduste) täitmise üle sisulist kontrolli. [...] Kui poolte osaühingu või aktsiaseltsi juhatuse liikmete elukoht ei ole Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsis, peab osaühing või aktsiaselts nimetama dokumentide kättesaamiseks pädeva isiku. Praktikast tuleb ette juhuseid, kus juhatuse liikmed on vahetunud ja on tekkinud olukord, et üle poole neist ei ole EMP riigist, aga dokumentide kättesaamiseks pädevat isikut pole määratud. Selline olukord takistab oluliselt riikliku järelevalve teostamist.“

Analüüsi autorite hinnangul ei ole seoses 2018. a 15. jaanuaril jõustunud seadusemuudatustega eelnevad probleemid mitte vähenenud, vaid neid on juurde tekkinud.

Seadusemuudatuste põhjendustes on asutud seisukohale, et probleemid lahendab kohustus määrata kontaktisik. Analüüsi autorid nõustuvad sellega vaid osaliselt.

⁴⁷⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2017, § 24, komm 12.

Nimelt ei hoia kontaktisiku andmete registrisse kandmine ära kohustust üritada olukorras, kus dokumentide kättetoimetamine siinsele kontaktisikule mingil põhjusel ebaõnnestub, üritada dokumente järgmisena kätte toimetada välismaisele „juhatuse aadressile“ (Mida iganes see siis tähendab). Siinkohal võib võrdluseks tuua Ühendkuningriigis kehtiva üldpõhimõtte: Ühendkuningriigi äriühingul peab olema aadress selles riigis, kusjuures on olemas väljakujunenud aadressiteenuse osutajad. Kui aadressiteenuse osutajale teenuse eest ei maksta, siis kaotab ühing oma registrijärgse aadressi ja aadressi kaotanud isik kustutatakse (võrdlemisi lihtsustatud korras) registrist. Eesti reeglite kohaselt jääb aga Eestis aadressi kontaktisiku aadressi kaotanud ühingule igal juhul alles välismaal asuv juhatuse aadress ja järgmise sammuna (ja arvestades meie kättetoimetamise standardeid), tuleb asuda menetluskohal kätte toimetama välisriiki (sõltuvalt riigist võib see olla täiesti tulutu tegevus).

Mis puudutab tahteavalduste üldist kättetoimetamist TsÜS-i tähenduses, siis on küsitav, kas kontaktisikule kättetoimetamisega saab lugeda, et see on TsÜS § 69 lg 2 teise lause mõttes isiku enda (ühingu või hoopis selle välismaal elava juhatuse liikme) poolt kätte saadud.

TsÜS § 69 lg 2 teine lause näeb ette, et eemalviibijale tehtud tahteavaldus loetakse kättesaaduks, kui see on jõudnud tahteavalduse saaja elu- või asukohta ja tal on mõistlik võimalus sellega tutvuda. On kaheldav, kas olukorras, kus tahteavalduse saab kätte kontaktisik, saab seda tõlgendada kui saaja enda mõistlikku võimalust tahteavaldusega tutvuda. Märkimist väärib, et senises kohtupraktikas ei ole isegi tähtsustatud kirja teate saatmist isiku aadressile (kui aadressaat kirja ennast vastu ei võta) peetud TsÜS-i mõttes piisavaks, et saaks lugeda täidetuks tingimuse „mõistlik võimalus tutvuda“.

Eeltoodud kahtlust toetab ka seadusemuudatustega jõustunud nõue, et lisaks kontaktisiku aadressile tuleb registrikaardil siiski kajastada äriühingu enda asukoht ja ka juhatuse asukoht, kui see ei lange kokku äriühingu enda asukohaga. Väidetavalt on selle teabe eesmärk anda kolmandatele isikutele teada, milline on äriühingu juhatuse kui äriühingu esindusorgani asukoht juhul, kui juhatuse asub välisriigis. Eelnõu seletuskirja järgi on juhatuse aadress vaja registrisse kanda juhaks, kui kolmandad isikud siiski sooviksid juhatusele dokumente või tahteavaldusi välisriiki saata. Nende sätete praktiline õiguslik toime on aga ebaselge.

Seega nähtub eelnevast kokkuvõttes, et pole kindlust, et ainult kontaktisiku aadressile saatmisega saaks tahteavalduse kättesaaduks lugeda.

Mõistetav on see, et kontaktisiku instituut on loodud (õigemini seda on edasi arendatud) selleks, et hajutada riske, mis võivad tuleneda sellest, et juhtorganite liikmed ei ole Eestis ja pole seega siin kättesaadavad. Kuid kontaktisiku instituut ei ole piisav maandamiseks riske, mis tekivad (nagu seletuskirjas õigesti märgitud) sellest, et muudatuste tulemusel nõrgeneb asjaomaste juriidiliste isikute seos Eestiga.

Ebaselge on ka see, mida tähendab AS § 63¹ lg 2 kolmas lause: „*kontaktisiku aadress loetakse sellisel juhul [st juhul, kui kontaktisik on kantud registrikaardile] äriühingu aadressiks*“. Selle sätte rakendamine on ebaselge ja koostoimes kättetoimetamise sätetega ei välista analüüsi autorite arvates niisugune sätte vajadust püüda lahendite ja trahvimääruste kättetoimetamisel kasutada kõiki registrist nähtavaid aadresse.

Muudatuste tulemusel peavad need välisriigi isikud, kes soovivad Eestis registrisse kantud ühingu juhtida n.-õ distanttsilt, leidma Eestist endale usaldusväärse isiku (notari, advokaadibüroo vmt isik), kes hakkaks kontaktisiku teenust osutama, siis tuleb selle eest ikkagi tasu maksta. Tasu maksmise kohustus seob välismaist isikut tema siinse kontaktisikuga. Tegu on sisesuhtega, mille korrektsest täitmisest võib sõltuda välissuhte olemasolu.

Oletagem, et äriühingul on kolm juhatuse liiget, kes elavad näiteks Venemaal, Abhaasias või Transnistrias ja „juhatuse asukohta“ aadressina deklareeritakse registripidajale vastavalt siis mingi eelnimetatud riigis olev aadress. Samas on põhikirjas märgitud, et ühingu asukoht on Tallinnas. Ühing

soovib kanda ennast Eesti äriregistrisse ja asutajad avaldavad asutamisel, et kontaktisik ÄS § 63¹ järgi on Tallinnas asuv advokaadibüroo X. Advokaadibürool on ühinguga leping, mille järgi advokaadibüroole makstakse n.-õ aadressiteenuse osutamise eest. Äri ei lähe aga käima, juhatus liikmed kaovad ja advokaadibüroo ütleb tasu maksmata jätmise tõttu ühinguga lepingu üles. Põhimõtteliselt on selles olukorras registrisse kantud andmed valed ja loomulikult tekib advokaadibürool huvi, et ta vabaneks registrijärgsest kontaktisiku staatusest. Järgmise loogilise sammuna pöördub advokaadibüroo X registripidaja poole taotlusega kustutada tema kui kontaktisiku kohta käiv kanne registrist.

Registripidajal on oma ametiülesannetest tulenevalt kohustus algatada järelevalvemenetlus, kui kontaktisik teatab registripidajale, et ta ei ole enam välismaise juhatusesga äriühingu kontaktisik ja lõpuks on registripidajal kohustus kustutada ebaõige kontaktisik ka registrist (ÄS § 61).

ÄS § lg 7 näeb ette, et kui äriühing ei ole määranud ÄS § 63¹ kontaktisikut, määrab registripidaja kontaktisiku määramiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kolm kuud. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul uut kontaktisiku ei määra, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise.⁴⁷⁵ Seega on registripidaja kokkuvõttes fakti ees, et ühingule tuleb teatada, ühing (= juhatus liige) tuleb tegelikult kätte saada, talle tuleb määrata tähtaeg uue kontaktisiku määramiseks. Küsimusi tekitab, kuidas toimub selline järelevalve- ja sellele järgnev sundlõpetamismenetlus – kuhu ja kellele peab registripidaja toimetama kätte menetlusdokumendid ja milline koormus sellega kohtu registriosakonnale kaasneb. Seega kui advokaadibüroo vabaneb registripidaja ametiülesande korras ja järelevalvemenetluse tulemusel tehtava kustutamiskandega kontaktisiku staatusest, siis järgmiseks tekib küsimus, kuidas ja kellele teatab registripidaja tähtajast, mille ta nüüd ühingule uue kontaktisiku määramiseks annab? Kogu menetlus viib paratamatult selleni, et registripidaja peab hakkama toimetama dokumente kätte välismaisel (NB! Mitte tingimata teise EL-i liikmesriigi) aadressil, tagades ka selle, et ühingu võõrsil asuv juhatus dokumendid tegelikult kätte saab.

Seoses elektroonilise suhtluse laienemisega võib püstitada küsimuse, millises ulatuses saaks elektrooniline kättetoimetamine asendada dokumentide saatmist postiaadressile. Põhimõtteliselt oleks võimalik kehtestada igale juriidilisele isikule e-posti-aadress (näiteks kujul registrikood@eesti.ee ja kehtestada nõue, et sellele aadressile saatmisega saab lugeda saadetise järgmisel tööpäeval kättesaaduks. Küsimus on selles, et niisugune aadress saab ilmselt siiski olla vaid täiendav kättetoimetamise võimalus, vastasel korral oleksime me tagasi seal, kust enne 2006. a TsMS-i alustasime – saadame midagi kusagile ära ja loeme selle kättetoimetatuks. Selline olukord ei ole kardetavasti kooskõlas nõudega, et kättetoimetamine peab olema tegelik, st tuleb teha kõik võimalik, et dokument ka tegelikult saajani jõuaks.

Olukorra jaoks, kus ühingu juhatus on välja langenud ja mingil põhjusel ei õnnestu uut juhatust määrata, on seaduses olemas õiguslik mehhanism. Nimelt näevad ÄS § 184 lg 6 ja § 310 esimene lause ette, et kohus võib mõjuval põhjusel võib väljalangenud juhatus liikme asemele uue liikme määrata nõukogu, osaniku, aktsionäri või muu huvitatud isiku nõudel. Huvitatud isikute ring ei ole seadusega piiratud ja õigustatud huvi korral on põhimõtteliselt igaühel õigus kohtule hagita menetluse selline avaldus esitada (vt TsMS § 602-606).

Küll aga ei aita need reeglid siis, kui „kadunud“ on kontaktisiku kohta tehtud registrikanne, kuid juhatus on kusagil siiski olemas, aga selle liikmetele pole võimalik midagi kätte toimetada. Sel juhul võiks teoreetiliselt olla kohaldatav TsMS § 602 teine lause, mille kohaselt võib kohus juriidilisele isikule määrata juhtorgani asendusliikme omal algatusel, sõltumata juriidilise isiku põhikirja võimalikest piirangutest, kui kohtul ei ole õnnestunud juriidilisele isikule kätte toimetada menetlusdokumente

⁴⁷⁵ TsÜS § 40 lg 1 p 4 kohaselt on üheks sundlõpetamise aluseks see, kui ühing ei vasta nõuetele. Üheks selliseks nõudeks võib olla ka kontaktisiku kande puudumine olukorras, kus seadus seda nõuab. Seega on võimalik kontaktisikuta, kuid kontaktisiku määramise kohustusega ühing sundlõpetada. Sundlõpetamine toimub TsMS § 629 reeglite järgi ehk tegu on iseseisva hagita menetlusega, kus kehtivad üldised menetlusosalistega suhtlemise nõuded.

põhjused, et juhtorgani liikmed ei ole välismaal oleku tõttu või muul põhjusel kättesaadavad või ei ole nende viibimiskoht teada. Sellise võimaluse rakendamine paneb aga kohtule täiendava koormuse, samuti peab millegi arvel olema võimalik katta juhatuse asendusliikme tasu. Lisaks ei oleks juhatuse asendusliikme määramine ühitatav kiire ja formaliseeritud registrimenetlusega. TsMS § 605 lg 2 näeb iseenesest ette, et kohus võib nõuda avaldajalt või juriidiliselt isikult, kelle huvides isik ametisse määratakse, selleks ettenähtud kontole kulude ja tasu katteks vajaliku ettemaksu tasumist ning et olukorras, kus kohtu määratud summat kohtu määratud tähtpäevaks ei tasuta, menetlus lõpetatakse. Kuid kui ühingu juhatus ei ole kättesaadav, ei maksa keegi ka raha deposiiti. Erireegli näeb seadus ette vaid juhaks, kui ettemaksu ei tasuta sundlõpetatud eraõigusliku juriidilise isiku likvideerimise kulude katteks ja mõistliku aja jooksul ei ole algatatud ka eraõigusliku juriidilise isiku pankrotimenetlust. Sellisel juhul võib kohus määrata ühtlasi, et isiku likvideerimismenetlust läbi ei viida või see lõpetatakse ning juriidiline isik kustutatakse registrist.

Kokkuvõttes tuleb eeltoodud problemaatikat analüüsida komplekselt koos sundlõpetamise ja registrist kustutamise teemaga (vt selle kohta vastav alajaotus).

5.4.2 Juhtimine välisriigist – analüüsimist vajavad probleemid

Nagu juba märgitud, ei ole alates nn e-residentsuse seadusemuudatuste paketi jõustumisest terminid „juhatuse asukoht“ ja „juriidilise isiku asukoht“ enam samatähenduslikud. Võimalikud tagajärjed ja probleemid, mis kaasnevad sellega, et Eestis registrisse kantud eraõiguslik juriidiline isik võib lisaks kanda registrisse välismaise (juhatuse?) aadressi, ei ole praegu veel teada.

Olukorras, kus nn „juhatuse asukoht“ võib olla mõnes teises riigis (sh riigis, mis ei ole Euroopa Liidu liikmesriik ega ka EMP riik), tuleks küsida mh selle järele, milline mõju on sellel rahvusvahelises eraõiguses. Ei ole välistatud, et Eestis registrisse kantud äriühingut saab (sh seadusemuudatusi arvestades) lugeda nii Eesti seaduse järgi Eesti ühinguks kui samal ajal ka mõne teise riigi ühinguks, kui juhatus asub seal ja selles riigis kehtib asukohateooria. Sisuliselt luuakse võimalus nn „topeltkodakondsusega“ juriidiliste isikute tekkeks ja õigusselgusele selline olukord küll kasuks ei tule, pigem võib ebaselge õiguskeskkond lõppastmes Eestisse ühingu asutamise isegi senisega võrreldes ebaatraktiivsemaks muuta.

Rahvusvahelise eraõiguse aspektist ei ole selge, kuidas tuleb edaspidi määrata juriidilise isiku nn "harilikku viibimiskohta", mida kasutatakse ühendava seosena lepingulistest ja lepinguvälisest vaidlustes kohalduva õiguse määramisel. Neid küsimusi reguleerivate Rooma I määruse art 19 ja Rooma II määruse art 23 kohaselt loetakse juriidilise isiku "harilikuks viibimiskohaks" kohta, kust juriidilist isikut juhitakse. Juriidilise isikuga lepingut sõlmiv isik näeb pigem ette, et juriidilise isiku harilik viibimiskoht on kohas, kus on juriidilise isiku enda (Eesti praeguse ühinguõigusliku loogika järgi) registrijärgne asukoht. Muudatused võivad aga kaasa tuua selle, et juhatuse asukoha välisriigis asumise tõttu võib edaspidi sagedamini tõusetuda küsimus, kas õigusvaidluses tuleks kohaldada hoopis sellise riigi õigust, mida juriidilise isikuga lepingu sõlminud isik ette ei näinud (ja mis mh võib teatud vaidluses olla teise poole jaoks ebasoodsam).

Kuna kohtualluvuse sätted kasutavad endiselt väljendit „juriidilise isiku asukoht“ (nt TsMS § 79 lg 1 näeb ette, et juriidilise isiku vastu esitatakse hagi tema asukoha järgi) ja asukoht on TsÜS § 29 lg 1¹ järgi on juriidilise isiku asukoht põhikirjaga määratud koht Eestis ning äriregistrisse kantakse ka ühingu aadress (Eestis), siis eelduslikult ei tohiks kohtualluvusega seonduvalt probleeme tekkida.

5.5 Teema käsitus võrdlusriikides

5.5.1 Ühingu kontaktumise põhimõtete käsitus võrdlusriikides

See, kuidas on korraldatud ja kuidas üldse on võimalik üldist taustsüsteemi arvestades korraldada registripidaja ja juriidilise isiku vahelist suhtlemist, sõltub paljuski ka sellest, milline institutsioon on

registripidaja. Eesti õiguses on selleks kohus ja registrimenetlus on kohtumenetlus, mistõttu tuleb arvestada ka kohtumenetluse üldiste reeglitega.

Analüüsinud põgusalt teiste riikide õiguskirjanduses vastavat valdkonda kajastavaid teemasid, nähtub, et mujal tegeldakse järgmiste küsimustega:

- Kuidas defineeritakse juriidilise isiku asukohta (aadressi)
- Kuidas juriidilise isikuga teatud aadressil suhelda;
- Kuidas tagada, et aadress oleks olemas;
- Mis saab siis, kui aadressi ei ole.

Saksa GmbHG § 10 lg 1 ja AktG § 39 lg 1 kohaselt kantakse äriregistrisse mh ühingu asukoht ehk Saksamaal asuv aadress. HGB § 106 lg 2 p 2 järgi kehtib sama ka OG kohta. GenG otseselt ühistu asukohta ei defineeri, kuid see määratakse kindlaks põhikirjas (GenG § 6 p 1) ja § 10 lg-st 1 järeldub, et see koht peab samuti asuma Saksamaal, kuna põhikiri avalikustatakse ühisturegistri kaudu, mida peetakse selle kohtu juures, kus on ühistu asukoht.

Aktsiaseltsi asukoha kohta näeb AktG § 5 ette, et asukoht on koht Saksamaal, mis on määratud kindlaks põhikirjas. Osaühingu kohta sätestab sama GmbHG § 4a. AktG kommentaaride järgi on asukoht 1) ühingu individualiseeriv tunnus; 2) põhitegevuskoht koht ja 3) menetlusõiguslik kontakteerumiskoht.⁴⁷⁶ Kontakteerumiskoha mõistes räägivad Saksa seadused peamiselt kohtualluvusest ja kohtumenetluses isiku kättesaamist tagavast kohast. Asukoht põhikirja mõttes omab tähendust ka nt aktsiaseltsi üldkoosoleku toimumiskohana.

Märkida tuleb, et 2008. a oli Saksa ühinguõiguse reformimisel mh eesmärgiks suurendada väikese suletud Saksa kapitaliühingu GmbH atraktiivsust teistes liikmesriikides ja kui võeti vastu *Gesetz zur Modernisierung des GmbH-Rechts und zur Bekämpfung von Missbräuchen* (edaspidi MoMiG), siis oli üheks sisseviidud muudatuseks just see, et ühingud pidid kuritarvituste vältimiseks näitama ära Saksa tegevuskoha aadressi.⁴⁷⁷

HGB § 15a näeb ette, et kui tahteavaldust ei õnnestu ühingule kätte toimetada registrisse kantud aadressil või muul registrile teada oleval aadressil, siis võib registripidaja kasutada tsiviilkohtumenetluses ettenähtud avaliku kättetoimetamise võimalust.

Kui vaadata teiste võrdlusriikide seadusi, siis näiteks **Lätis** on see küsimus reguleeritud selliselt nagu meie õiguses enne 2018. a jaanuari seadusemuudatusi (§ 221 lg 3, 319 lg 2 ja 304 lg 4). **Soome** seadus sätestab, et asukoht („registered office“) on kohaliku omavalitsuse üksus Soomes (2. ptk § 3 lg 1 p 2). 6. ptk § 10 lg 2 näeb ette, et vähemalt üks juhatuse liige peab olema Euroopa Majandusühenduse resident, v.a juhul, kui registripidaja lubab ühingul selles osas erandi teha. Samamoodi näeb 6. ptk § 19, lg 1 ette, et tegevjuht („Managing Director“, Eesti mõistes igapäevase majandustegevuse juhtimisega tegelev isik ehk juhatuse liige) peab olema EMÜ resident. Samasugused põhimõtted on ka **Rootsi** õiguses (8. ptk § 9).

Taani seaduse 1. ptk § 5 (definiitsioonid) p 13 määratleb piiratud vastutusega ühingu asukohta (Registered Office) kui aadressi Taanis, mille kaudu toimub ühinguga kontakteerumine.

Hollandi õiguses näeb NL BW art 2:177 lg 1 ette, et muude andmete kõrval peab äriühingu asutamisleping sisaldama ka ühingu asukohta ja sama artikli kolmanda lõike kohaselt peab ühingu asukoht olema Hollandis.

Šveitsi tsiviilseadustiku CH OR art 56¹ D kohaselt on juriidilise isiku asukoht (*Sitz*), kui põhikiri ei sätesta teisiti, kohas, kust juriidilist isikut juhitakse. CH OR art 596 kantakse usaldusühing tema asukoha

⁴⁷⁶ MüKoAktG/Heider 4. Auflage 2016, AktG § 5, Rn 7-18.

⁴⁷⁷ T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg 2012, lk 44.

äriregistrisse. CH OR art 626¹ E p 1 kohaselt peab asukoht sisalduma aktsiaseltsi põhikirjas ja art 640¹ G kohaselt kantakse ka aktsiaseltsi tema asukohta äriregistrisse. Samasugused sätted osaühingu kohta sisalduvad CH OR art-tes 776 F p 1 ja 778 H. Šveitsi äriregistri pidamist reguleerivas HRegV-s eristatakse mõisteid *Sitz* ja *Rechtsdomizile*. HRegV art 2 p c defineerib mõistet *Rechtsdomizil* kui aadressi, millelt juriidilist isikut tema asukohas kätte võib saada ja mis sisaldab tänava nimetust, maja numbrit, postisihnumbrit ja kohanime. Seega teeb ka Šveitsi õigus vahet asukohal ja aadressil, kuid aadress on siiski seotud asukohaga. Nii aktsiaseltsi kui ka osaühingu asukoht kajastatakse vastava ühingu registrikandes (HRegV art 45 lg 1 p c ja art 73 lg 1 p c).

Ühendkuningriigis reguleerib ühingu aadressi ja asukohta CA art 86 ja selle muutmist CA art 87. CA art 86 kohaselt peab ühingul olema registreeritud asukoht (*registered office to which all communications and notices may be addressed*). CA art 87 sätestab aadressi muutmise ja selle lg 1 näeb ette, et aadressi muudatusest tuleb registripidajale teada anda. Ühingu aadressil peavad vajadusel olema kättesaadavad ühingu dokumendid ja seda aadressi tuleb kasutada ka oma dokumentidel.

CA art 1139-1142 reguleerivad dokumentide kättetoimetamist ühingule. CA art 1139 lg 1 kohaselt võidakse dokument kätte toimetada, jättes selle või saates selle postiga ühingu registreeritud aadressile. Välisriigi juriidilisele isikule toimetatakse dokumendid kätte, jättes või saates need kas:

- a) mistahes sellise isiku registreeritud aadressile, kes on UK resident ja kellel on õigus ühingu nimel dokumente vastu võtta, või
- b) kui sellist isikut ei ole või talle kättetoimetamine ei ole võimalik, jättes või saates need ühingu mistahes tegevuskohta UK-s.

CA art 1140 reguleerib dokumentide kättetoimetamist juhatuse liikmetele ja teistele isikutele (nt ühingu sekretär) ja viidatud artikli lg 1 järgi võidakse dokumendid kätte toimetada ka eelnimetatud isikute aadressile. Aadressiks, kuhu dokumendid sellistele isikutele kätte toimetada tuleb, on sellised aadressid, mis on avalikkusele registri kaudu nähtavaks tehtud (art 1140 lg 4). CA art-d 165-167 näevad ette, et teave juhatuse liikmete aadresside kohta tuleb esitada registripidajale. CA art 162 sätestab juhatuse liikmete registri pidamise. Igaühel on sellise registri andmetega tutvumise õigus. CA § 165 reguleerib juhatuse liikmete aadressiandmete registreerimist.

Ühendkuningriigis on levinud nn postkastiteenus, mis tähendab üldjoontes seda, et kui isik soovib seal ühingu asutada, siis ta saab võtta endale Ühendkuningriigi aadressi, mis võib põhimõtteliselt olla ka lihtsalt postkasti aadress. Selline aadress peab tal olema selleks, et oleks võimalik ühingu kontaktteeruda. Ühingu enda ülesanne on tagada, et ta sellele aadressile saadetu ka tegelikult kätte saab.

Mittetegutseva ühingu registrist kustutamise võimalusi ning ühingu ja registri omavahelist suhtlemist selles olukorras reguleerivad CA artiklid 1000-1003. Kui registril on kahtlusi, et ühing tegelikult ei tegutse (see hõlmab nt juhtumeid, kus ühingul ei ole juhatust, aga ka juhtumeid, kus ühing ei võta kolmandatele isikutele avaldatud aadressilt kirju vastu), siis näeb CA art 1000 ette teatamise esialgu ikka sinnasamasse aadressile, pärast teist teadet ka teadaande avaldamise meie AT-ga sarnases väljaandes, ja seejärel ühingu kustutamise. Kuna teated saadetakse registrisse kantud aadressile, siis eeldatakse, et tegutsev ühing peab need ka kätte saama. Sundlõpetamine ja registrist kustutamine on seejuures võrdlemisi „valutu“, sest ka ühingu registrisse ennistamise teade saadetakse ühingu registrisse kantud aadressile.

Küsida tuleks, miks on Briti ühingud äritegevuse jaoks nii populaarseks osunud. Esiteks on selle põhjuseks kindlasti kapitalinõuete puudumine, kuid mingi osa võib siin olla ka dokumentide kättetoimetamise lihtsustatud korraldusel registrimenetluses. Ühingul küll peab olema UK aadress ja ühing peab olema sealt kättesaadav, aga kui ta siiski dokumente kätte ei saa ja ta seepärast registrist

kustutatakse, on teda võimalik lihtsalt ka ennistada. Briti ametlikul avalike teenustega seotud infot kajastaval veebilehel⁴⁷⁸ on piiratud vastutusega äriühingu aadressi kohta selgitatud järgmist:

“Ühingu aadress (“registered office address”) on koht, kuhu saadetakse kõik ametlikud teated ja dokumendid, näiteks registripidaja kirjad. See aadress peab olema füüsiliselt eksisteeriv aadress UK-s, asuma samas riigis, kus teie ühing registreeritakse, näiteks kui ühing registreeritakse Šotimaal, siis peab ka aadress asuma Šotimaal. Te võite kasutada postkasti (“PO Box”), kuid sellele peab olema kindel füüsiline aadress koos postiindeksiga. Te võite kasutada ka oma kodust aadressi või sellise isiku aadressi, kes tegeleb teie ühingu maksundusega. Teie ühingu aadress avaldatakse online-andmebaasis.”

Seega on ühingute lõpetamine ja registrist kustutamine, sh mittetegutsevate ühingute registrist kustutamine Ühendkuningriigi õiguses reguleeritud teistmoodi kui Eestis. Ühendkuningriigis on mitu Eesti õiguse seisukohast sundlõpetamisega sarnastele reeglitele alluvat menetlust hõlmatud lihtsustatud registrist kustutamise registripidaja algatusel (*registrar’s power to strike off defunct company*). Õiguskirjanduses on märgitud, et need reeglid sarnanevad Eesti õigusega võrreldes olukorrale, kus äriühing kustutatakse registrist majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu. Ühendkuningriigis on äriregistri pidajal õigus algatada äriühingu registrist kustutamine, kui tal on piisav alus arvata, et äriühing ei tegutse (CA § 1000). Piisav alus on olemas näiteks juhul, kui äriühing ei ole registripidajale saatnud kohustuslikke dokumente või äriühingul puudub juhatuse juhtus. Piisav alus on ka see, kui registripidajal ei ole võimalik äriühingu aadressil kirju kätte toimetada.⁴⁷⁹ Samas tuleb arvestada, et Ühendkuningriigis lubatud madalam standard registri ja ühingu vahelises suhtluses võib paljuski tuleneda ka asjaolust, et kui Eestis peetakse äriregistrit kohtu juures, siis Ühendkuningriigis on sealne äriregistri ekvivalent osa haldusvõimust ja seega toimub kättetoimetamine halduskorras.⁴⁸⁰

5.5.2 Juhtimine välisriigist – käsitlus võrdlusriikides

Võrdlusriikides ei ole sätteid, mis reguleeriksid eraldi „juhatuse asukohta“.

5.6 Järeldused ja ettepanekud

Ühinguga kontakteerumise ühinguõiguslikud reeglid peaksid töörühma hinnangul ÄS-is hõlmama üksnes juhtumeid, kus ühinguga suhtlemine, sh dokumentide kättetoimetamine toimub avaliku võimu funktsioonide täitmise raames sh registripidaja poolt.

Ühinguõiguse raames ei tuleks täiendavalt reguleerida eraõiguslike tahteavalduste edastamist ja kehtivaks muutumist. Eraõiguslikus suhtes saavad pooled ise kokku leppida, kuidas ja kuhu tahteavaldused saadetakse. TsÜS-i üldised tahteavalduste tegemist reguleerivad sätted on praegu piisavalt paindlikud. TsÜS-i tahteavalduste kättetoimetamise normide rakenduspraktika on praeguseks välja kujunenud.

Seoses 15.01.2018 jõustunud kontaktisikut puudutavate seadusemuudatustega on töörühma arvates tekkinud mitmeid küsimusi ja muudatustega ei ole ühingutega kontakteerumisega seonduvaid ning viimastel aastatel seoses e-teenuste arendamisega loodud probleeme lahendatud, vaid neid on juurde tekitatud.

Ühingutega kontakteerumise reeglite osas tuleks töörühma hinnangul teha järgmised muudatused:

- Näha selgelt põhimõttena ette, et eraõigusliku juriidilise isiku asukoht ja ka kontaktaadress on Eestis.
- Tuleks loobuda terminist „juhatuse asukoha aadress“.

⁴⁷⁸ www.gov.uk, konkreetne info asub: <https://www.gov.uk/limited-company-formation/company-address>.

⁴⁷⁹ A. Tšitškan. Äriühingute sundlõpetamine ja registrist kustutamine registripidaja algatusel ning äriühingute täiendav ja kustutamisejärgne esmakordne likvideerimine. Magistritöö. Tartu 2017, lk 6-7.

⁴⁸⁰ A. Tšitškan. Äriühingute sundlõpetamine ja registrist kustutamine registripidaja algatusel ning äriühingute täiendav ja kustutamisejärgne esmakordne likvideerimine. Magistritöö. Tartu 2017, lk 38.

- Termin „välisriigis asuva juhatuse aadress“ on ebaselge. Juhatusel juhtorgani mõttes ei saa olla eraldi mingit aadressi, küll aga saab ühingu olla välisriigis tegevuskoht, tal võib olla välisriigis asuv postkast, samuti võivad ühingu juhatuse liikmete elukohad olla välisriigis. Ükski neist võimalustest ei ole välistatud, aga see, mida siis ikkagi registrisse lisaks Eesti aadressile kantakse, peaks olema selgelt määratletud. Iseenesest võib registrisse kanda ka nt välisriigis elavate juhatuse liikmete kontaktaadressid, milleks võib muuhulgas olla juhatuse liikme elukoha aadress.
- Töörühm leiab, et kontaktisiku reeglid aitavad dokumentide kättetoimetamise probleeme vältida vaid seni, kuni kontaktisik on olemas. Olukorras, kus kontaktisik on välja langenud, võib uue määramine ja üldse ühinguga suhtlemine muutuda ebamõistlikult keeruliseks, sest seni, kuni juhatuse liikmed on kusagil välisriigis olemas, ei saa kasutada mingeid lihtsustatud kättetoimetamise viise, vaid dokumente tuleb sel juhul asuda kättetoimetama välisriigis asuvatele juhatuse liikmetele.
- Seetõttu on töörühm seisukohal, et kaaluda tuleb, kas on võimalik laiendada isikute ringi, kellele kättetoimetamisega saaks lugeda dokumendid ühingu kättetoimetatuks olukorras, kus juhatuse liikmetele ei õnnestu dokumente kätte toimetada. Selliste isikutena võiksid kõne alla tulla eelkõige ühingu enamusosanik või –aktsionär. Seega tuleks nende isikute kontaktandmed ka registrisse kanda.
- Kaaluda tuleb reegli kehtestamist, et olukorras, kus ühingu ja tema juhatuse liikmetele ei õnnestu menetluskäte dokumente kätte toimetada, on kontaktisikul mingi standardiseeritud e-posti aadress, kuhu saatmisega loetakse dokumendid kättetoimetatuks. See võimalus on põhiseadusliku ärakuulamisõiguse tugeva riive tõttu siiski üsna piiratud. Töörühm leiab siiski, et erinevalt füüsilisele isikule dokumentide kättetoimetamisest, kus tuleb lähtuda sellest, et inimene ei pea kodus ootama, millal riik soovib talle midagi üle anda, võiks äriühingute puhul siiski eeldada teatud hoolsuskohustuse olemasolu ka ametlike dokumentide vastuvõtmise osas. Seega tuleks kaaluda regulatsiooni kehtestamist, mille järgi loetakse dokumendid äriühingu kättetoimetatuks, kui need on saadetud ühingu enda poolt teada antud aadressile. Sisuliselt samast põhimõttest lähtutakse ju ka majandus- ja kutsetegevuses eraõiguslike isikute vahel tehtud tahteavalduste jõustumisel.
- Tulenevalt sellest, et registrimenetluse näol ei ole tegu klassikalise õigusemõistmisega PS § 146 mõttes, tuleks kaaluda registrimenetluse jaoks eraldi kättetoimetamise reeglistiku loomist, nähes ette mh nt dokumentide saatmise standardiseeritud e-posti aadressile või enamusosanikule või –aktsionärile.
- Kui registrimenetluse jaoks eraldi mõeldud kättetoimetamise reeglistikku lubada, siis tuleks eelnimetatud reeglid luua mitte registrimenetluse jaoks tervikuna vaid nt ainult sellistele ühingutele, mille „juhatuse asukoha aadress“ on välisriigis.
- Tuleks näha ette, et sellise eraõigusliku juriidilise isiku, mis ei ole (korduvalt) võtnud vastu menetluskäte dokumente või kellel nt puudub juhatuse registreering äriregistris „peatatakse“ st infosüsteemi vahendusel oleks kõigile näha (ühingu registriandmed kuvatakse teise värviga vms), et see ühing on mittetegutsev ja registril ei ole õnnestunud ühingu dokumente kätte toimetada. Lisaks tuleks näha ette, et sellise isiku registreeringu toimivus taastatakse, kui isik täidab oma kohustused ja tasub lisaks teatud rahasumma (taastamise tasu). See sunniks ühinguid oma registriandmeid õigena hoidma.
- Loobuda tuleks põhimõttest, et majandusaasta aruanded esitamata jätnud isik kustutatakse registrist ja et ta saab ennast sinna taastada üksnes vara jaotamiseks ega saa enam tegevust jätkata. Ka siin tuleks pigem kasutada registreeringu peatamist.

6 OSALUSED JA ASUTAJAÕIGUSED

Revisjoni üldeesmärgiks teema VI osalused⁴⁸¹ ja asutajaõigused raames on põhjalikult, sisuliselt ja süsteemselt analüüsida erinevate eraõiguslike juriidiliste isikute osalustega ja sihtasutuste asutajaõigustega seotud regulatsioone (sealhulgas osalustega tehingute tegemist ning osaluse omajate ja osaluste registreerimist ja avalikustamist), eelkõige selliste regulatsioonide otstarbekust, õigusselgust ja vastavust praktika vajadustele, ning teha vajadusel ettepanekud kehtiva õiguse muutmiseks. Analüüs-kontseptsioonis tuleb käsitleda kõikide Eesti juriidiliste isikute põhiliikide osalustega seotud regulatsioone. Lisaks tuleb analüüsida osalusetu sihtasutuse asutajaõiguste üleandmatusest tulenevaid õiguslikke probleeme. Analüüsimisel peab arvestama Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) nr 909/2014, 23. juuli 2014, mis käsitleb väärtpaberiarvelduse parandamist Euroopa Liidus ja väärtpaberite keskdepositooriume ning millega muudetakse direktiive 98/26/EÜ ja 2014/65/EL ning määrust (EL) nr 236/2012, samuti selle rakendamise regulatsiooni. Välja tuleb pakkuda terviklik, süsteemne ja õigusselge lahendus juriidiliste isikute osalustega ja asutajaõigustega seotud küsimuste reguleerimiseks. Vajadusel tuleb välja pakkuda regulatsioonide lihtsustamise (sh halduskoormuse vähendamise ja e-lahenduste kasutamise soodustamise), ajakohastamise ning ühtlustamise viisid, samuti teha ettepanekud terminoloogia ühtlustamiseks ja uuendamiseks. Regulatsioon peab arvestama kõikide puudutatud isikute huve ja pakkuma tasakaalustatud lahenduse. Osalustega seotud regulatsiooni (eelkõige nende registreerimise ja võõrandamise regulatsiooni) kujundamisel tuleb leida tasakaal õiguskindluse ja juriidiliste isikute läbipaistvuse ning selle tagamisega kaasneva juriidiliste isikute ja riigi halduskoormuse vahel. Muudatusettepanekutest peab selgelt tulenema, milliseid juriidiliste isikute põhiliikide, alaliikide ja/või eriliigiliste juriidiliste isikute ja Euroopa ühinguvormide regulatsioone muudatused hõlmama peavad. Seejuures tuleb eristada aktsiaseltse ja börsiaktsiaseltse ning tavalisi osaühinguid ja sissemakseta asutatud osaühinguid, kui see on asjakohane.

6.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

6.1.1 Kapitaliühingud (OÜ, AS)

6.1.1.1 Osaühing

Teema hõlmab kehtivas õiguses järgmisi osaühingu regulatsiooni hulka kuuluvaid AS sätteid: AS §§ 148-153, AS § 154 (kattub osaliselt ilmselt teemaga IX: enamus- ja vähemusosaluse omajate tasakaalustatud kaitse, sama AS puhul AS § 272), AS § 154¹ ja AS § 165.

6.1.1.2 Aktsiaselts

Teema hõlmab kehtivas õiguses järgmisi aktsiaseltsi regulatsiooni hulka kuuluvaid AS sätteid: AS § 222¹, AS §§ 223-224, AS §§ 226-241, AS § 272 (kattub osaliselt ilmselt teemaga IX: enamus- ja vähemusosaluse omajate tasakaalustatud kaitse, sama OÜ puhul AS § 154), AS § 286 ja AS § 289¹.

6.1.1.3 Isikuühingud ja tulundusühistu (TÜ, UÜ, ühistu)

6.1.1.3.1 Täisühing ja usaldusühing

Teema hõlmab kehtivas õiguses järgmisi täisühingu regulatsiooni hulka kuuluvaid AS sätteid: AS § 80 (seotud ka AS § 82 s.t osanik on sisuliselt ühingulepingu pooleks ning osa võõrandamise asemel toimub sisuliselt ühingulepingu muutmine ja/või selle poolte asendamine), AS § 85 (kattub osaliselt ilmselt teemaga IX: enamus- ja vähemusosaluse omajate tasakaalustatud kaitse), AS §§ 106-111.

Teema hõlmab kehtivas õiguses järgmisi usaldusühingu regulatsiooni hulka kuuluvaid AS sätteid: AS § 125 lg 3 ja AS § 126.

⁴⁸¹ Käesolevas dokumendis mõistetakse osaluse all nii juriidilise isiku osasid, aktsiaid kui ka liikmesust selles, niivõrd kui võrd see on antud kontekstis asjakohane.

6.1.1.3.2 Tulundusühistu

Teema hõlmab kehtivas õiguses järgmisi tulundusühistu regulatsiooni hulka kuuluvaid TÜS sätteid: TÜS §§ 11-24, TÜS § 25 (kattub osaliselt ilmselt teemaga IX: enamus- ja vähemusosaluse omajate tasakaalustatud kaitse) ja kaudselt ka TÜS § 33.

6.1.1.4 Mittetulundusühing ja sihtasutus (MTÜ, SA)

6.1.1.4.1 Mittetulundusühing

Teema hõlmab kehtivas õiguses järgmisi mittetulundusühingu regulatsiooni hulka kuuluvaid MTÜS-i sätteid: MTÜS §§ 12-17.

6.1.1.4.2 Sihtasutus

SAS-s sisalduva sihtasutuse regulatsiooni hulgast kuulub teema alla eelkõige SAS § 5 (seondub ilmselt osaliselt ka muude teemadega). Kaudselt kuuluvad selle hulka ka kõik paragrahvid, millest tuleneb asutajale õigusi nt SAS §§ 36¹, 40, 41, 43 p 1, 49 lg 4, 56 lg 2, 59 lg 4, 63¹ ja 72¹.

6.2 Analüüsimist vajavad teemad

6.2.1 Kapitaliühingud (OÜ,AS)

6.2.1.1 Osaühing

6.2.1.1.1 Osa mõiste ja nimiväärtus

Teema kirjeldus: Osa kui osalust osaühingus väljendava väärtpaberi mõiste. Kehtiv ÄS lähtub põhimõttest, et ühele osanikule kuulub üks osa (teatavate eranditega) s.t osa ei ole liigitunnustele vastav kindla nimiväärtusega väärtpaber (nagu aktsia). Seetõttu ei saa ka osasid nende praegusel kujul ilmselt pidada [kapitaliturul] kaubeldavateks väärtpaberiteks (mis algselt on olnud ka vastava regulatsiooni eesmärk). Iga osa on potentsiaalselt erineva nimiväärtusega ning seega ka erinevate õigustega (kusjuures sellega võivad olla seotud ka erinevad eriõigused). Praegune lahendus sobib sisuliselt osaühingu kui suletud ühingu kontseptsiooniga, mille osalused ei peaks olema kaubeldavateks väärtpaberiteks. Kehtivas õiguses kasutatav osa mõiste ning osa põhitunnused ja omadused tekitavad praktilisi probleeme eelkõige väärtpaberite keskdepositooriumides registreeritavate (elektrooniliste) väärtpaberitega ühingute puhul (süsteemi on raske kujundada selliseks, et osad adekvaatselt registreerida, sest sisuliselt peaks iga osa omama erinevat ISIN koodi, sest nad on kõiki eri liiki väärtpaberid).

Kehtiv õigus: ÄS § 148, ÄS § 152, ÄS § 154¹.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- **Kas säilitada kehtiva ÄS § 148 lg 4 põhimõte et ühele osanikule kuulub üks osa** (praeguste eranditega) või muuta osad aktsiatega sarnaselt liigitunnustele vastavateks kindla nimiväärtusega väärtpaberiteks. Võimalik on ka vahevariant, kus osaühingu põhikirjaga saab määrata, kas osadel on kindel nimiväärtus või kehtib põhimõte üks osa, üks osanik. Väärtpaberite keskregistris registreeritud OÜ puhul võib sellisel juhul kaaluda ka selle vahevariandi kohustuslikus muutmist s.t nendes saaks registreerida ainult kindla nimiväärtusega osasid. Vastusest nimetatud küsimusele sõltub ka osa jagamise regulatsiooni (ÄS § 152) sisu ja säilitamise vajadus (vt. ka allpool).
- Kui kehtiva ÄS põhimõte – üks osanik, üks osa – säilib, siis milliseid erandeid sellest on otstarbekas teha (kehtivas õiguses erand, et kui osad koormatud erinevate õigustega siis täiendava osa omandamisel neid ei ühendata, samuti võib osanikule kuuluda mitu eriliiki osa s.t ei ühendata ka osasid, millega on seotud eriõigusi). Saksa GmbH puhul samas ei toimu üldse algsete osade ühendamist (v.a ehk ainult osanike otsuse puhul) s.t uute osade omandamisel neid olemasolevatega ei ühendata.

- Osade registreerimise lubamine väärtpaberite keskregristrites (kas ja mis tingimustel peaks see olema lubatud).
- **Eri liiki osade välja laskmise lubatavus (ÄS § 148 lg 3 2. ja 3. lause)**, selles osas ÄS hiljuti muudeti ja ilmselt olid need muudatused põhjendatud.
- **Osanikuga seotud eriõigused (ÄS § 154¹)**. Osaga seotud eriõigustest (mis kuuluvad vastava osa omajale) tuleb eristada kindla osanikuga seotud eriõigusi (kui vastava osaniku isiklikke õigusi). ÄS hiljutiste muudatuste kohaselt lubatakse neid põhikirjas ette näha, ilmselt oli see muudatus põhjendatud.
- Osa jagamise regulatsioon (ÄS § 152).

6.2.1.1.2 Osa võõrandamise lubatavus ja võõrandamisrežiimid

Teema kirjeldus: OÜ on eelduslikult suletud äriühing, mille osad ei ole vabalt võõrandatavad (v.a osanike vaheliste tehingute puhul ÄS § 149 lg 1). ÄS § 149 lg 2 näeb seetõttu osa võõrandamise reegelrežiimina ette ostueesõiguse tekkimise osa võõrandamise korral kolmandale isikule (kes ei ole osanikuks). Alternatiivina võib OÜ põhikiri siduda osa võõrandamise lubatavuse teatud eeltingimuste täitmisega, eelkõige OÜ teatava organi otsuse vastu võtmisega, mis lubab osa võõrandada (ÄS § 149 lg 3 1. lause). Põhikirjaga võib osaühingu kujundada ka avatud äriühinguks, mille osad on vabalt võõrandatavad (ÄS § 149 lg 3 3. lause).

Kehtiv õigus: ÄS § 140, ÄS § 150.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Milliseid osa võõrandamise režiime peaks ÄS OÜ puhul võimaldama. Kas on põhjendatud, et osaühingust võib kujundada ka vabalt võõrandatavate (kaubeldavate) osadega avatud äriühingu.
- Kuidas ja kes peaks suletud OÜ puhul s.t osaühingu puhul, mille osad ei ole vabalt võõrandatavad, kontrollima osa võõrandamise eelduste täitmist, millised tagajärjed on vastavate eelduste mittetäitmisel (osa võõrandamise korra rikkumisel) ning kuidas tagada kolmandate isikute huvide kaitse, kes tuginevad osa võõrandamise faktile (seondub osa heauskse omandamise teemaga punktis 6.2.1.1.4 ja osanike nimekirja pidamise teemaga punktis 6.2.1.1.4). Analüüsida tuleb, kas kehtiv osa võõrandamise regulatsioon on otstarbekas ja kõikide osapoolte huve piisavalt arvestav (mh kas kolmandate isikute nõusolekud osa võõrandamise eeldusena ja muude täiendavate tingimuste täitmise nõudmise võimalikkus on põhjendatud).⁴⁸² Lisaks tuleb analüüsida ostueesõigusest loobumise võimalust ja selle vajalikkust.⁴⁸³
- Kuidas tuleks kujundada osa võõrandamisest teatamise režiim (ÄS § 150). Nimetatud küsimuse vastus sõltub muuhulgas osa võõrandamise tehingule kehtestatavatest vorminõuetest (punkt 6.2.1.1.3) ning osanike nimekirja pidamise reeglitest (punkt 6.2.1.1.6).

⁴⁸² Vt siin ka Eesti Advokatuuri ettepanekut (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 10-4/14-1600-1; registreerimise kuupäev: 11.2.2014), p 3.3; samuti Notarite Koja 1.10.2014 Justiitsministeeriumi poolt kooskõlastamisele saadetud äriseadustiku ja asjaõiguseaduse muutmise seaduse eelnõu (leitav EIS-i toimikust nr 14-1354; Riigikogu XII koosseisu eelnõu nr 785; vastu võetud 11.2.2015) raames esitatud ettepanekut (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 8-1/14-7560; registreerimise kuupäev: 29.10.2014).

⁴⁸³ Vt siin ka Eesti Advokatuuri ettepanekut (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 10-4/14-1600-1; registreerimise kuupäev: 11.2.2014), p 3.7; samuti Eesti Advokatuuri 1.10.2014 Justiitsministeeriumi poolt kooskõlastamisele saadetud äriseadustiku ja asjaõiguseaduse muutmise seaduse eelnõu (leitav EIS-i toimikust nr 14-1354; Riigikogu XII koosseisu eelnõu nr 785; vastu võetud 11.2.2015) raames esitatud ettepanekut (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 8-1/14-7560; registreerimise kuupäev: 22.10.2014): „Lisaks eeltoodule sisaldub äriseadustikus teisigi kitsaskohti, mille lahendamine on Komisjoni hinnangul vajalik äriühinguõiguse selgemaks muutmise ning kaasajastamise huvides. Käesoleva arvamuse valguses soovib Komisjon iduettevõtjatega seonduvalt välja tuua eeskätt probleemid nagu osaühingu poolt oma osade võõrandamise tingimuste puudulik regulatsioon võrreldes osaühingu poolt oma osade omandamist puudutava regulatsiooniga, samuti osa ostueesõiguse määratluses modifikatsioonide tegemise lubatavus (ÄS § 148 lg-s 2 sätestatust mõnevõrra erineva, nt *right of first refusal* tüüpi õiguse ettenägemine põhikirjas) ja ebaselgus seoses võõrandamiskohustuse (nt nn *drag-along* skeemi) ning muude iduettevõtjate osalevatele isikutele kohalduvate õiguste ja kohustuste põhikirjas sätestamise lubatavusega.“

- Kas ÄS regulatsioon võiks anda osaühingu juhtorganitele kontrolli osa võõrandamise tehingute üle, s.h võimaldama teatud juhtudel võõrandada osanikule kuuluva osa ja selle kolmandale isikule üle anda (nt osanike vaheliste kaasamüügikohustuste või ostueesõiguste täitmise tagamiseks).

6.2.1.1.3 Osa võõrandamise tehingu vorminõuded ja tehingule kohalduv õigus

Teema kirjeldus: Kehtiva õiguse kohaselt (ÄS § 149 lg 4) peab nii osa võõrandamise kohustus- kui käsutustehing olema notariaalselt tõestatud. Sisuliselt tähendab see mõlema tehingu tõestamise vajadust Eesti notari juures (TsÜS § 82 2. lause, TõS § 56). Notariaalse tõestamise nõue ei kohaldu EVK-s registreeritud osade puhul (ÄS § 149 lg 5). Sisuliselt on EVK-s registreeritud osade võõrandamise tehingud vormivabad. EVKS ning selle rakendusaktid kehtestavad vorminõudeid üksnes EVK-s registreeritud ning seega väärtpaberikontodel hoitavate väärtpaberite väärtpaberilekannetele. Väärtpaberilekande teostamisel kontrollib kontohaldur sisuliselt üksnes ülekandekorralduse olemasolu ning seda, kas korralduse andnud isik on õigustatud käsutama väärtpaberikontot, millel ülekantavaid väärtpabereid hoitakse. Väärtpaberite ülekandmise aluseks oleva kohustustehingu ning käsutustehingu olemasolu ei kontrollita. Reeglina kujutabki väärtpaberilekanne endast samaaegselt ka (konkludentset) käsutustehingut ülekantavate väärtpaberite võõrandamiseks. Osa võõrandamise tehingutele niivõrd rangete vorminõuete kehtestamine takistab osade õiguskäivet, kuna osa võõrandamise tehingute notariaalse tõestamise vajadust peetakse kohmakaks ja praktiliselt keeruliseks, eelkõige osaühingute puhul, mille osanikud on välismaise taustaga. Probleeme tekitab asjaolu, et lisaks tavapärastele osa müügilepingutele kohaldub notariaalse vormi nõue ka kõigile osanike vahelisele kokkulepetele, mille osaks on otsene või kaudne osade võõrandamise kohustus, nt optioonilepingutele ja osanike lepingutele, mille notariaalset tõestamist ei peeta mõttekaks ja soovitavaks, eriti kui vastavad lepingud soovitakse sõlmida inglise keeles. Notariaalse tõestamise nõude vältimiseks kasutatakse seetõttu varianti, kus osaühingu osad registreeritakse EVK-s. Sellist lahendust ei saa siiski pidada rahuldavaks, sest eriti välismaise taustaga osanike jaoks kaasneb osade EVK-s registreerimiseks vajalike väärtpaberikontode avamise ning pidamisega olulisi probleeme, mille tõttu soovitakse osade EVK-s registreerimist pigem vältida. Äriühingu väärtpaberite EVK-s registreerimise võimalus peaks olema mõeldud suuremate äriühingute jaoks, kelle osalustega kaubeldakse regulaarselt kapitaliturgudel, selline lahendus ei sobi ka sisuliselt suletud struktuuriga osaühingute jaoks, eriti juhul, kui vastava osaühingu osad ei ole vabalt võõrandatavad. Osade õiguskäibe lihtsustamiseks oleks seetõttu soovitav kaaluda osa võõrandamise tehingutele kehtivate vorminõuete leevendamist.

Kehtiv õigus: ÄS § 149 lg 4.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Kas on põhjendatud kohustusliku vorminõude (hetkel notariaalse tõestamise nõue) säilitamine osa võõrandamise kohustustehingu suhtes. Kui vorminõue säilitada, siis millisel kujul.
- Kas on põhjendatud kohustusliku vorminõude (hetkel notariaalse tõestamise nõue) säilitamine osa võõrandamise käsutustehingu suhtes. Kui vorminõue säilitada, siis millisel kujul. Seejuures tuleb analüüsida, millised probleemid eksisteerivad osaühingute osade omandamisel ja omamisel välismaiste investorite poolt, sealhulgas tehingute notariaalsel tõestamisel (tavapärase OÜ korral) ning väärtpaberikontode avamisel ja haldamisel (väärtpaberite keskregristis registreeritud OÜ puhul)⁴⁸⁴. Analüüsida tuleb, millisel viisil tuleks välismaiste investorite jaoks lihtsustada osa omandamist e-residentidele väljastatava ID-kaardiga.

⁴⁸⁴ Sellele probleemile juhib tähelepanu ka S. Tamkivi oma 27.12.2013 Memokraadi [blogiartiklis](#) „Emafirmade isamaa“; vt ka Eesti Advokatuuri ettepanekut (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 10-4/14-1600-1; registreerimise kuupäev: 11.2.2014), p 2.1, 3.4; vt ka Eesti Advokatuuri 1.10.2014 Justiitsministeeriumi poolt kooskõlastamisele saadetud äriseadustiku ja asjaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu (leitav EIS-i toimikust nr 14-1354; Riigikogu XII koosseisu [eelno](#) nr 785; vastu võetud 11.2.2015) raames esitatud ettepanekut (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 8-1/14-7560; registreerimise kuupäev: 22.10.2014).

- Analüüsida tuleb, kas kehtiv õigus on õigusselge ja otstarbekas küsimuses, milline õigus tuleb kohaldamisele osa võõrandamise korral s.t milline on osa võõrandamise käsutustehingule kohaldatav õigus (näiteks antakse Eesti osaühingu osa mitterahalise sissemaksena üle mõne välisriigi ühingule). Analüüsimisel tuleb muu hulgas arvestada EL asjakohast õigust.⁴⁸⁵

6.2.1.1.4 Osa heauskse omandamise võimalused

Teema kirjeldus: Kehtiva õiguse kohaselt ei ole osa heauskne omandamine üldjuhul võimalik, ÄS vastavasisulist regulatsiooni ei sisalda. Eelkõige ei ole võimalik osa heauskne omandamine tuginedes äriregistris sisalduvatele andmetele osanike ja neile kuuluvate osaluste suuruste kohta. Kui isik on kantud osanikuna küll osanike nimekirja ent osa talle tegelikult ei kuulu, ei ole seega ka heausksel ostjal võimalik temalt osa kehtivalt omandada. See tekitab osa võõrandamise tehingute jaoks olulisi õiguslikke riske. Osa omandaja saab tehingu tulemusena osa omajaks üksnes juhul, kui osa tõepoolest võõrandajale kuulus, vastavat asjaolu ei ole omandajal aga tehingu tegemisel praktiliselt kontrollida võimalik. Praktiliselt ainsaks vahendiks seda liiki riskide maandamiseks on senini olnud osade enne tehingut EVK-s registreerimine, sest EVK-s sisalduva osanike nimekirja andmetele tuginedes on heausksel ostjal võimalik osa müüjalt omandada ka juhul, kui see tegelikult müüjale ei kuulu (EVKS § 9 lg 2). Sisuliselt on seadusandja seeläbi tekitanud kaudse sunni osade EVK-s registreerimiseks osaühingute jaoks, kes EVK poolt pakutavaid tüüpilisi teenuseid ei vaja, s.h suletud osaühingute jaoks, kelle osadega ei ole kunagi kavas hakata kapitaliturgudel kauplema. Osade EVK-s registreerimise ainsaks põhjuseks on sageli osadega ühe konkreetse tehingu tegemise vajadus ning selle tehinguga seotud õiguslike riskide maandamise soov. Samas ei ole loogiline, et olemasolevale osanike nimekirjale tuginedes osade EVK-s registreerimise kui tehnilise toimingu tulemusena tekib osade heauskse omandamise võimalus samas kui sama EVK registreeringu aluseks oleva osanike nimekirja alusel seadusandja sellist võimalust ei anna.

Kehtiv õigus: regulatsioon puudub, v.a EVKS § 9 lg 2, mis võimaldab EVK-s registreeritud osade heauskset omandamist.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Kas ÄS peaks võimaldama osade heauskset omandamist. Kas osade heauskse omandamise võimalus peaks olema tagatud ka muude, kui väärtpaberite keskregistris (hetkel EVK-s) registreeritud osade puhul.
- Milliste andmetega tuleks siduda heauskse omandamise aluseks olev avalik usaldatavus osa kuuluvuse ning sellega seotud õiguste kohta.

6.2.1.1.5 Osa pantimise lubatavus ja pantimise kord

Teema kirjeldus: Kas osa on panditav ja kui siis millistel eeldustel (ÄS § 151 lubab osa pantimise põhikirjaliselt välistada. Osa pantimise välistamine on loogiline suletud osaühingu puhul, samas kui osad on vabalt võõrandatavad, tundub osa pantimise välistamise lubatavus küsitav. Kui lubada osade registreerimist väärtpaberite keskregistris, siis ei tundu reaalne, et registripidaja hakkaks igal üksikjuhul kontrollima, kas osa pantimine on lubatav või mitte s.t vähemalt selliste osade puhul tuleks pantimise keelamise võimalus välistada (vt. punkti 6.2.1.1.1 alt s.t väärtpaberite keskregistris registreeritavate osade puhul võiks nagnii nõuda, et need oleksid vabalt võõrandatavad, sellisel juhul peaks nõue olema ka see, et need on panditavad).

Kehtiv õigus: ÄS § 151.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

⁴⁸⁵ S.h Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 909/2014, 23. juuli 2014, mis käsitleb väärtpaberiarvelduse parandamist Euroopa Liidus ja väärtpaberite keskdepositooriume ning millega muudetakse direktiive 98/26/EÜ ja 2014/65/EL ning määrust (EL) nr 236/2012.

- **Osa pantimise lubatavus ja selle välistamise eeldused.** Kas osa pantimise välistamine tuleks keelata vabalt võõrandatavate osade puhul. Kas osa pantimise välistamine tuleks keelata väärtpaberite keskregistris registreeritud osade puhul.
- **Vorminõuded osa pantimise tehingule, osa pantimise kord.** Kas pandi tekkimise või selle kolmandate isikute suhtes kehtivuse eelduseks on pandi registreerimine osanike nimekirjas (või muus registris, nt. väärtpaberite keskregistris)
- Osa pandi heauskse omandamise võimalused.

6.2.1.1.6 Osanike nimekiri

Teema kirjeldus: ÄS praeguse regulatsiooni kohaselt peab osanike nimekirja osaühingu juhatus (ÄS § 182). Kuigi osanike nimekirja andmed avaldatakse ka äriregistris, on siiski tegemist üksnes informatiivsete andmetega (mitte kannetega), millel puudub suures osas õiguslik tähendus, mistõttu ei ole neil andmetel ka õiguslikku tähendust ÄS § 34 tähenduses, st neil andmetel ei ole avalikku usaldatavust⁴⁸⁶ (osaühingu kohta äriregistrisse tehtavad kanded loetleb ÄS § 145 lg 1, osanike andmeid nende hulgas ei ole). Kohtu registriosakonna kodukorras käsitletakse selliseid andmeid § 246 lõike 1 punkti 3 järgi „registrikaardiväliste andmetena“ ja nende pidamine on märgitud kohtu registriosakonna kodukorra 9. peatüki („Infosüsteem“) 3. jaos kui andmetöötuse lisatoiming. Sisuliselt omab osanike nimekiri tähendust üksnes osanike ja osaühingu vahelises suhtes, määrates eelkõige selle, kes loetakse osaühingu sisesuhtes osanikeks. Kolmandate isikute suhtes osanike nimekirjal tähendust ei ole, eelkõige ei saa kolmandad isikud osanike nimekirjas toodud andmetele tuginedes omandada osa heauskse omandamise põhimõtete kohaselt. Praktikast omistatakse sellistele äriregistri infosüsteemis sisalduvatele osanike andmetele tihti ekslikult õiguslik tähendus. Selles osas erineb osaühingu juhatuse poolt peetav osanike nimekiri seega olulisel määral EVK poolt EVK-s registreeritud osaühingute jaoks peetavast osanike nimekirjast, mille andmetel on avalik usaldatavus, millele tuginedes saavad kolmandad isikud omandada aktsiaid või osasid heauskse omandamise põhimõtete kohaselt (EVKS § 9 lg 2). Eesti väärtpaberite keskregistris (EVK) asuvad hetkel siiski üksnes umbes 2% osaühingute osanike nimekirjad. Osanike nimekirja pidamise regulatsiooni muutmise vajadus ning nimekirjale esitatavad nõuded sõltuvad suurel määral sellest, milline funktsioon ja õiguslik tähendus osanike nimekirjale ja sellesse kantud andmetele omistatakse. Kui ÄS peaks võimaldama osanike nimekirjale tuginedes osa heauskset omandamist (ülalpool punkt 6.2.1.1.4) või pandiõiguse heauskset omandamist (ülalpool punkt 6.2.1.1.5), peab sellise võimaluse aluseks olema usaldusväärne s.t kontrollitud andmetega nimekiri osaühingu osanikest ning neile kuulvatest osadest. Äriregistris sisalduvale osanike nimekirjale avaliku usaldatavuse andmiseks tuleks selles sisalduvad andmed võrdsustada kannetega. Seega eeldaks osade heauskse omandamise regulatsiooni kehtestamine suure tõenäosusega ka osanike nimekirja pidamise regulatsiooni muutmist. Osanike nimekirja kohta käivate regulatsiooni kujundamisel ning osanike nimekirja pidaja ning andmete usaldusväärtuse tagamisel tuleb muuhulgas arvesse võtta ka rahvusvahelisi arenguid juriidiliste isikute ja muude juriidiliste moodustiste tegelike kasusaajate tuvastamise valdkonnas, eelkõige rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamiseks kehtestatud EL reegleid (vt. allpool) ning vajadust asuda registreerima ka äriühingute tegelikke kasusaajaid.

Kehtiv õigus: ÄS § 182.

⁴⁸⁶ Äriregistrist nähtava osanike nimekirja kohta on märgitud Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6.7.2012 otsuse nr 3-4-1-3-12 punktis 67: „ÄS § 31 kohaselt kantakse äriregistrisse ainult seaduses ettenähtud andmed. Osade ega nende osanike äriregistrisse kandmise kohustust seadus ette ei näe (ÄS § 145). Osanike nimed ja igapäevane osa nimiväärtus lisatakse osaühingu äriregistrisse kandmise avaldusele (ÄS § 144 lg 1 p 31). Samas on kujunenud praktika, mille kohaselt elektroonilises äriregistris kajastatakse notari esitatud andmeid, sh andmeid osade võõrandamise kohta. Notar kontrollib osade ostumüügi tehingu tõestamisel ühingu osanike seisu juhatuse esitatud osanike nimekirjast, mille on allkirjastanud juhatuse liikmed, ning äriregistri seisu, sh õiguslikku tähendust mitteomavaid märkmeid osanike koosseisu kohta.“; äriregistri registrikaardivälised andmed osanike kohta on õigusliku tähenduse poolest sarnased nõukogu liikmete andmetega, vt selle kohta üleval p IV.4.1 d).

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Millised andmed peaksid sisalduma osanike nimekirjas.
- Kes peaks osanike nimekirja pidama: juhatus, äriregister, väärtpaberite keskregister. Põhimõtteliselt on võimalikud ka segavariandid. Nt. variant, kus osanike nimekirja peab juhatus ent osade heauskset omandamist võimaldav avalik usaldatavus on äriregistrisse kantud osanike nimekirjal (mille edastab registripidajale juhatus). Väärtpaberite keskregistris registreeritud OÜ puhul võib ette kujutada lahendust, kus osanike nimekirja peab vastava registri pidaja. Arvesse tuleb võtta ka rahvusvahelisi arenguid juriidiliste isikute ja muude juriidiliste moodustise tegelike kasusaajate tuvastamise valdkonnas.⁴⁸⁷
- Kuidas toimub osanike nimekirjas muudatuste tegemine (kannete tegemine) s.t kes nimetatud kandeid teeb ja kuidas see isik neid kandeid kontrollib.
- Kas ja kuidas kajastada osanike nimekirjas osade hoidmine esindajakontol (või muu usaldusisiku poolt) ning kes peaks sellisel juhul olema õigustatud osast tulenevate õiguste teostamiseks.
- Osaühingu osade väärtpaberite keskregistrist välja viimine. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium tunnistas oma 6.7.2012 otsuses nr 3-4-1-3-12 PS-ga vastuolus olevaks ja kehtetuks EVKS § 18 lõike 2 osas, milles see ei sisalda õiguslikku alust osaühingu osade EVK-st kustutamiseks osanike otsuse alusel, kui see ei ole seotud äriühingu ümberkujundamisega ja kui osaühingu osad ei ole panditud. Sõltuvalt põhimõtteliste lahenduste väljatöötamisest osaühingute osade nimekirja pidamise kohta tuleb analüüsida ja vajadusel välja töötada regulatsioon osaühingu osade kustutamiseks EVK-st. Sealhulgas tuleb kustutamise võimalikkust analüüsida kõigi osaühingute vaatepunktist, mitte üksnes seoses osaühingutega, kelle osad ei ole panditud. Analüüs-kontseptsioon peab hõlmama ka küsimust, kas EVKS § 18 lõikes 2 sätestatud EVK-st lahkumise võimalus aktsiaseltsi ümberkujundamisel osaühinguks arvestab piisavalt pandipidajate huve.

6.2.1.1.7 Ühe osanikuga osaühing

Teema kirjeldus: 12. ühinguõiguse direktiiv näeb ette liikmesriikide kohustuse lubada asutada ühe osanikuga osaühinguid. Direktiivis nähakse kolmandate isikute huvide kaitseks ette, et nii üldkoosoleku otsused kui ka tehingud ühingu ja tema ainuosaniku või -aktsionäri vahel tuleb reeglina vormistada kirjalikult. Lisaks näeb direktiiv ette kohustuse teavitada äriregistrit ainuosanikuks või -aktsionäriks saamise faktist. Hetkel EL nõukogus menetletava direktiivi eelnõuga⁴⁸⁸ plaanitakse 12. ühinguõiguse direktiiv asendada uue direktiiviga, mis lisaks nimetatud küsimustele hakkaks reguleerima ka uut ühinguvormi SUP. Kehtiva 12. ühinguõiguse direktiivi sätetes ei plaanita põhimõttelisi muudatusi teha. 12. ühinguõiguse direktiivi sätted on üle võetud eelkõige ÄS § 150 lõikes 5, § 173 lõikes 6, § 177 lõikes 2. Nii näeb nt ÄS § 150 lg 5 ette, et juhul, kui osa võõrandamise tagajärjel jääb osaühingule üks osanik või kui lisaks ühele osanikule kuulub selle osaühingu osa ainult osaühingule endale, peab osaühingu juhatus esitama äriregistri pidajale vastavasisulise kirjaliku teadaande, mida säilitatakse äritoimikus.

Kehtiv õigus: ÄS § 150 lg 5.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

⁴⁸⁷ Vt nt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ, ELT L, 5.6.2015, 141/73; vt ka *Report on Fourth Assessment Visit Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism ESTONIA*, 2014, eelkõige R.33, SR.VIII (lk 201 jj, 260), leitav Euroopa Nõukogu kodulehelt.

⁴⁸⁸ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv ühe osanikuga osaühingute kohta, COM/2014/0212 final - 2014/0120 (COD) (edaspidi: SUP-i direktiivi eelnõu), täiendavat infot selle projekti kohta vt Euroopa Komisjoni kodulehelt.

- Kas ÄS § 150 sisalduvad teavitamiskohustused on põhjendatud, arvestades muid kanaleid, mille kaudu ainuosaluse fakt äriregistrile teatavaks võiks saada (andmevahetus notaritega, EVK-ga jms).⁴⁸⁹

6.2.1.1.8 Osa üleminek pärijale

Teema kirjeldus: Kehtiva õiguse kohaselt on osa päritav ent selle ülemineku pärijale võib põhikirjaga välistada.

Kehtiv õigus: ÄS § 153.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Kas ÄS § 153 sisalduv regulatsioon on piisav ja põhjendatud. Samuti tuleb regulatsioonist kõrvaldada vasturääkivused ning kaaluda sätte otstarbekust tervikuna.⁴⁹⁰
- Analüüsida tuleb, kas ÄS § 153 lg-s 3 sisalduv viide §-s 152 nimetatud nõusolekule on piisavalt selge s.t kas on selge, et nimetatud nõusoleku all saab mõelda §-s 152 nimetatud osanike otsust. Selguse huvides võiks ÄS § 153 lõike 3 sõnastust muuta⁴⁹¹, oluline on määratleda ka osa jagamise hetk.

6.2.1.1.9 Ühine osa

Teema kirjeldus: Osalus juriidilises isikus võib kuuluda mitmele isikule ühiselt (nt abikaasade ühisvarasse). Sellise olukorra jaoks sisaldavad seadused regulatsioone, mis peaksid ühelt poolt tagama juriidilise isiku funktsioneerimise, teistelt poolt kaitsema ühise osaluse omajate õiguseid (vt nt ÄS § 172 lg 4, § 286, TÜS § 22 lg 3).

Kehtiv õigus: ÄS § 165.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

⁴⁸⁹ Eesti Advokatuur teeb lisaks Riigikogu XI koosseisu äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu nr 466 raames järgmise ettepaneku (seletuskirja lisa 2, märkus nr 2): „ÄS § 150 lg 5 ja § 2891 Kehtiv seadus seab juhatusele kohustuse teavitada äriregistripidajat, kui osa võõrandamise tagajärjel jääb osaühingule üks osanik või kui lisaks ühele osanikule kuulub selle osaühingu osa ainult osaühingule endale. Antud sätte vajaks täpsustamist, et kui ühingul on olnud juba ka eelnevalt vaid üks osanik (s.tvõõrandatakse 100% osalus) või kui lisaks ühele osanikule, kes osa müüs, kuulub selle osaühingu osa ainult osaühingule endale, siis ei peaks juhatus sellest äriregistrit teavitama, kuna võõrandamisest teavitab äriregistripidajat juba notar ning äriregistripidaja on teadlik osanike seisust (s.h. ainuosanikust). Sama ettepanek kehtib ka § 2891 osas.“

⁴⁹⁰ Vt ka Eesti Advokatuuri 1.10.2014 Justiitsministeeriumi poolt kooskõlastamisele saadetud äriseadustiku ja asjaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu (leitav EIS-i toimikust nr 14-1354; Riigikogu XII koosseisu menetluses eelnõu nr 785; vastu võetud 11.2.2015) raames esitatud ettepanekut (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 8-1/14-7560; registreerimise kuupäev: 22.10.2014); samuti Notarite Koja ettepanekut (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 8-1/14-7560; registreerimise kuupäev: 29.10.2014).

⁴⁹¹ Nõusoleku ja osanike otsuse eristamine on eriti oluline seoses 01.01.2011 jõustunud äriseadustiku muudatuste raames 23.12.2014 Justiitsministeeriumi poolt Riigikogule esitatud ettepanekuga (ja seaduse lõplik versioon kohal leidnud) asjaõigusseaduse § 316 lg 3 muutmiseks: „...§ 2. Asjaõigusseaduse paragrahvi 316 lõige 3 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt: „(3) Käesoleva paragrahvi 1. ja 2. lõikes sätestatu ei laiene õigusena panditud aktsia, osa, investeerimisfondi osaku või muu sellesarnase õiguse lõpetamisele või muutmisele, mille aluseks on vastava aktsiaseltsi, osaühingu või investeerimisfondi organi otsus. Kui õiguse muutmise või lõpetamise eelduseks on lisaks sellise organi otsuse vastu võtmisele ka õigustatud isikuks oleva pantija nõusolek, on sellise nõusoleku andmiseks vastavalt käesoleva paragrahvi 1. ja 2. lõikes sätestatule õigustatud pandipidaja.“. Selgitus: Panditud õiguse muutmise või lõpetamise puhul kehtib asjaõigusseaduse (AÕS) § 316 lõigete 1 ja 2 järgi põhimõte, et õiguse muutmiseks või lõpetamiseks on vaja ka pandipidaja nõusolekut. Nimetatud reeglist on kehtivas õiguses tehtud erand (sama §, lg 3): pandipidaja nõusolekut ei ole vaja, kui on tegemist osade, aktsiate või osakutega. Erandi eesmärk on tagada, et mõne aktsionäri, osaniku või muu sellesarnase õiguse omaja poolt talle kuuluva õiguse pantimine ei hakkaks takistama aktsiaseltsi, osaühingu või muu juriidilise isiku või investeerimisfondi poolsete korporatiivsete otsuste, mis võivad kaasa tuua panditud õiguse muutmise või lõppemise, vastuvõtmist. Seadusandja on leidnud, et pandipidaja õigusi tuleb sellises olukorras piirata, olgugi, et otsuste tulemusel võib panditud osa väärtus nt väheneda. Küll aga on juriidilise isiku regulatsioonis, sh ka osaühingute eelnõus selliseid sätteid, kus teatud otsuse vastuvõtmiseks on siiski vaja eraldi ka üksiku konkreetse osaniku/aktsionäri/osakuomaniku nõusolekut. Sellisel juhul ei ole tegemist niisiis üksnes nõ korporatiivse otsusega, kus osanik/aktsionär/osakuomanik mõjutab juriidilise isiku organi otsuseid talle omistatud hääleõiguse abil, vaid need on olukorrad, kus on vaja ühe või teise õiguse omaja individuaalset täiendavat nõusolekut. Just sellistel juhtudel tuleks kaitsta ka pandipidaja huvi kontrollida panditud õigust mõjutavate otsuste tegemist ja sätestada põhimõte, et juhul, kui isik, kelle nõusolekut on vaja teatud otsuste tegemiseks juriidilises isikus või fondis, pandib temale kuuluva õiguse, saab seaduses või põhikirjas ettenähtud nõusoleku teatud kindlateks otsusteks anda ka pandipidaja. Samaväärne asjaõiguslik põhimõte kehtib ka Saksamaa Liitvabariigis. Eelnõu eesmärk on suurendada osade regulatsiooni paindlikkust ja mitmekesisust osaühingu osade tsiviilkaivet ja sealjuures ei tohi alahinnata vajadust tõsta osaühingu osade tagatisena kasutamise atraktiivsust. Väljapakutud muudatus tõstab osaühingu osa kui võimaliku tagatise usaldusväärsust ning seeläbi ka atraktiivsust.“

- Kas ÄS § 165 sisalduv regulatsioon on piisav ja põhjendatud, kõikide osapoolte huve arvestavad ja õigusselged.⁴⁹²

6.2.1.1.10 Vahetusvõlakiri

Teema kirjeldus: Äsjaste ÄS muudatustega lisati OÜ regulatsiooni hulka vahetusvõlakirjade välja andmist võimaldav ÄS § 167².

Kehtiv õigus: ÄS § 167².

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Kas vahetusvõlakirjade praegune, ÄS §-s 167² sisalduv regulatsioon on piisav ja põhjendatud.
- Kuidas peaks toimuma vahetusvõlakirjade võõrandamine ning kas selleks kehtestatud ÄS § 167² lg 2 2. lauses sisalduv piirang on põhjendatud.
- Kas vahetusvõlakirjade välja laskmise õiguse piiramine osakapitalitingimusliku suurendamise läbiviimisega on põhjendatud. Kas kehtiv õigus võimaldab vahetusvõlakirju välja lasta ja kasutada kõikidel juhtudel, kui selle järgi eksisteerib praktiline vajadus.
- Kas vahetusvõlakirjade nimelise väärtpaberina välja laskmise nõue (ÄS § 167² lg 2) on põhjendatud.
- Kas vahetusvõlakirjade välja laskmise mahu piiramine 1/2osakapitalist (ÄS § 167² lg 6) on põhjendatud.

6.2.1.2 Aktsiaselts

6.2.1.2.1 Aktsia mõiste ja nimiväärtus

Teema kirjeldus: ÄS võimaldab AS-I välja anda nimiväärtusega ning nimiväärtuseta aktsiaid. ÄS kohaselt on aktsiad nimelised väärtpaberid, aktsia välja andmine esitajaväärtpaberina ei ole võimalik.

Kehtiv õigus: ÄS § 222¹, § 223, § 224, § 228.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Kas aktsia defineerimine nimelise väärtpaberina (ÄS § 228 lg 1) on põhjendatud või peaks lubama aktsiate välja laskmist ka esitajaväärtpaberina? (vt. nt AktG § 10). Milline on rahvusvaheline kogemus nimeliste ja esitajaaktsiate välja laskmisel. Kuidas koheldakse rahvusvahelise kogemuse kohaselt väärtpaberite keskdepositooriumis registreeritud aktsiaid (on need nimelised aktsiad või võib tegemist olla ka esitajaaktsiatega). Väärtpaberite keskdepositooriumi kaudu hoitavate aktsiate puhul toob aktsia nimelise väärtpaberina defineerimine ilmselt kaasa olukorra, kus aktsionäriks on vältimatult depositooriumisse kantud isik, mitmetasandiliste aktsiate hoidmise skeemide puhul ei pruugi aga selline lahendus olla põhjendatud. Sarnane küsimus tekib nt börsiühingute korral – kas sellise ühingu aktsiatega seotud aktsionäriõigused peaksid tõepoolest kuuluma (nimeliselt) depositooriumisse kantud isikule?
- Kas ÄS-i lisatud regulatsioon nimiväärtuseta aktsiatest on piisav ja põhjendatud.
- Kas ÄS peaks sisaldama ka regulatsiooni aktsia omandamist õigustavate väärtpaberite välja andmise kohta (lisaks vahetusvõlakirjadele), eelkõige nt. märkimistunnistuste, ajutiste aktsiate või sarnaste väärtpaberite kohta (vt. ingl. õiguse warrants, Saksa õiguses nt AktG §§ 8 ja 10 Zwischenscheine, selliseid ajutisi väärtpabereid reguleeritakse ka kehtivas õiguses, vt. nt ÄS § 226¹ lg 2 (märkimistõend) EVKS § 12 lg 2¹ (ajutised väärtpaberid).

6.2.1.2.2 Eri liiki aktsiad

Teema kirjeldus: Kehtiv ÄS võimaldab AS-I välja lasta eri liiki aktsiaid s.t aktsiaid millega seotud õigused on liigiti erinevad. ÄS § 235 lg 1 kohaselt on eri liiki aktsiate välja laskmine piiratud eelisaktsiate (ÄS § 237) välja laskmise võimalusega. Eelisaktsiad on tüüpiliselt hääleõiguseta (vt ÄS § 237 lg 1) või

⁴⁹² Vt selle kohta ka RKTko 8.10.2008, 3-2-1-65-08.

piiratud hääleõigusega (vt ÄS § 237 lg 4) aktsiad. Muud aktsiad peale eelisaktiate (lihtaktsiad) omavad seevastu alati võrdset hääleõigust, mis peab olema proportsionaalne vastava aktsia poolt esindatud kapitaliga (vt ÄS § 236 lg 2 ja 3). Nimetatud põhimõtte eesmärgiks on tagada, et aktsionäri hääleõigus oleks proportsionaalne tema poolt äriühingusse panustatud kapitaliga. Sellisel tuleks eelkõige vältida nn kuldaktiate (*golden share*) emiteerimise võimalust, mida omavatel aktsionäridel oleks võimalik sõltumata neile kuuluva osaluse suuruselt blokeerida teatud (või kõigi) otsuste vastu võtmist ülejäänud aktsionäride poolt või saavutada ainuüksi neile kuuluvate häältega teatud otsuste vastu võtmine või juhtorgani liikmete nimetamine. Eesti õigus täidab nimetatud nõudeid üksnes osaliselt, kuna ÄS võimaldab disproportsionaalse hääleõigusega aktiate välja laskmist piiratud hääleõigusega eelisaktiate kaudu (ÄS § 237 lg 3). Analüüsimist vajab, kas praegune regulatsioon eri liiki aktiatest vastab ülalkirjeldatud nõuetele ning on asjakohane. Eelkõige tuleks välja selgitada, kas praegune piiratud hääleõigusega eelisaktiate välja laskmist võimaldav regulatsioon vajaks täiendavate piirangute kehtestamist, mis välistaksid kuldaktiate välja laskmise võimaluse. Eri liiki aktiate välja laskmist ja vastavate aktsia liikidega seotud õigusi ette nägevate piirangute kaotamine või lõdvendamine ei ole aktsiaseltsi puhul ilmselt põhjendatud (ehki vajaks hüpoteesina kontrollimist).

Kehtiv õigus: ÄS §§ 235-239

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Milliseid (eri) liiki aktsiaid võiks aktsiaselts välja lasta ning millised eriõigused võiksid selliste aktsiata liikidega kaasneda. Kas on põhjendatud eri liiki aktiate välja laskmise piiramine eelisaktiatega.
- Kas eelisaktia ja sellest tulenevate dividendide maksmise ja likvideerimisjaotise saamise eriõiguse regulatsioon on asjakohane ja rahuldab praktikas tekkinud vajadusi.
- Kas ÄS § 237 lg-s 3 sisalduv piiratud hääleõigusega eelisaktia regulatsioon vajaks muutmist.

6.2.1.2.3 Aktsia võõrandamine ja võõrandamisrežiimid

Teema kirjeldus: ÄS kohaselt on aktsia põhimõtteliselt vabalt võõrandatav ent põhikirjaga võib aktsia kolmandale isikule tasulise võõrandamise puhuks ette näha aktsionäride ostueesõiguse. Vastavasisulise kande EVK-sse tegemise korral omab selline ostueesõigus ka asjaõiguslikku tähendust s.t ostueesõiguse teostamise korral on ostueesõigust rikkuv aktsia käsutustehing kehtetu. Aktsia on päritav ja läheb alati üle pärijale.

Kehtiv õigus: ÄS § 229, § 231.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Kas aktsiaseltsi aktsiad peaksid olema alati põhimõtteliselt vabalt võõrandatavad ning igasuguste võõrandamispiirangute ette nägemine (s.h põhikirjalise ostueesõiguse ette nägemine) tuleks põhimõtteliselt välistada? Kas ÄS võiks ette näha ka võimaluse piirata aktiate vaba võõrandamist, nt. siduda see mõne aktsiaseltsi organi nõusolekuga (vt. nt AktG § 68 lg 2 mis lubab piirata nimeliste aktiate vaba võõrandatavust).
- Kas põhikirjalise ostueesõiguse ette nägemise lubamise korral tuleks vähemalt välistada see, et selline ostueesõigus omaks asjaõiguslikku toimet ning muudaks seda rikkuva käsutustehingu tühiseks.
- Kas ÄS regulatsioon võiks anda aktsiaseltsi juhtorganitele kontrolli aktiate võõrandamise tehingute üle, s.h võimaldama teatud juhtudel võõrandada aktsionärikuuluvad aktsiad ja need kolmandale isikule üle anda (nt aktsionäride vaheliste kaasamüügikohustuste või ostueesõiguste täitmise tagamiseks).

6.2.1.2.4 Aktsia pantimine

Teema kirjeldus: Kuna aktsia on vabalt võõrandatav võib seda üldjuhul ka pantida, põhikirjaga võib aktsia pantimise õiguse siiski välistada.

Kehtiv õigus: ÄS § 232

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Kas aktsiate pantimise välistamise võimaldamine AS põhikirjas (ÄS § 232 lg 1) on põhjendatud.
- Kas aktsiate pantimise korda reguleeriv ÄS § 232 lg 2 on põhjendatud. Kaaluda tuleb, kas vastavat regulatsiooni võiks muuta ning siduda pandiõiguse tekkimine kande tegemisega aktsiaraamatusse ja selle aluseks olevasse aktsionäride nimekirja (mitte EVK kandega nagu seda teeb kehtiv õigus).

6.2.1.2.5 Aktsiaraamatu pidamine

Teema kirjeldus: Aktsiaraamat kujutab endast aktsionäride nimekirja, millesse on kantud olulisemad andmed seltsi poolt välja lastud aktsiate ning neid omavate aktsionäride kohta. Aktsiaraamatut peab EVK.

Kehtiv õigus: ÄS § 233, 234

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Kas aktsiaraamatu pidamise kord, mille kohaselt teeb seda Eesti Väärtpaberite Register või muu deponituum (ÄS § 233 lg 2) on põhjendatud.
- Kas aktsiaraamatu andmete absoluutne avalikkus (ÄS § 234 lg 1 koosmõjus EVKS § 7 lg 2) on põhjendatud.

6.2.1.2.6 Vahetusvõlakirjade välja laskmine

Teema kirjeldus: Kehtiv ÄS võimaldab AS-l lasta välja vahetusvõlakirju, mille omajal on õigus vahetada võlakiri aktsiaseltsi aktsiate vastu.

Kehtiv õigus: ÄS § 241.

Alateemad (analüüsimist vajavad küsimused):

- Kas vahetusvõlakirjade välja laskmise õiguse piiramine aktsiakapitali tingimusliku suurendamise läbiviimisega on põhjendatud. Kas kehtiv õigus võimaldab vahetusvõlakirju välja lasta ja kasutada kõikidel juhtudel, kui selle järgi eksisteerib praktiline vajadus.
- Kas vahetusvõlakirjade nimelise väärtpaberina välja laskmise nõue (ÄS § 241 lg 2) on põhjendatud.
- Kas vahetusvõlakirjade välja laskmise mahu piiramine 1/3 aktsiakapitalist on põhjendatud.

6.2.2 Isikuühingud ja tulundusühistu

6.2.2.1 Täisühing ja usaldusühing

6.2.2.1.1 Liikmelisuse üleandmise võimalused ja regulatsioon

Teema kirjeldus: Täisühing on liikmelisusel põhinev isikuühing, mille liikmelisus (s.t osaniku staatus) ei ole iseenesest üleantav (võõrandatav) ning mille kohta ei saa seega anda välja ka väärtpaberit (sarnaselt aktsia või osaga). Täisühingu osanik võib ühingust lahkuda (ÄS § 107) ning ta võidakse välja arvata (ÄS § 108) ning täisühingu osanikuks võib saada uus isik (ÄS § 80 lg 3). ÄS ei reguleeri olemasoleva osaniku poolt talle kui osanikule kuuluvate õiguste ja kohustuste (s.t osaniku staatuse ja ühingu liikmelisuse) üleandmist senise osaniku poolt uuele osanikule. Praktikas on sellise toiminguga lubatavus ning eeldused põhjustanud küsimusi ning liikmelisuse üleandmisel on seetõttu esinenud ka probleeme. Kuna liikmelisuse aluseks on osanike vahel ühingulepingu alusel eksisteeriv lepinguline suhe on osaniku staatus ja sellega kaasnevad õigused ja kohustused üle antavad lepingu üleandmise sätete kohaselt (VÕS § 179), milleks on üldjuhul vajalik osalust üle anda sooviva osaniku ning seda omandada sooviva isiku vaheline kokkulepe ning ühingu ülejäänud osanike nõusolek ühingulepingust tulenevate õiguste ja kohustuste üleandmiseks. Nagu igasuguse lepingu puhul võivad ühingulepingu pooled lepingust tulenevate õiguste ja kohustuste üleandmise eeldusi ja protseduuri reguleerida omavahelises lepingus teisiti, näiteks ette näha, et liikmesuse üleandmiseks piisab ülejäänud osanike

häälteenamusest või et selline nõusolek ei ole üleüldse vajalik. Selliste kokkulepete lisamist ühingulepingusse võimaldab ka ÄS § 82 lg 1 p 4. Praktikast on siiski küsimusi tekitanud ühingulepingut ning täisühingu osanike vahelisi suhteid käsitlevate ÄS sätete imperatiivsus, eelkõige seoses ÄS § 80 lg 3 sisalduva põhimõttega, mille kohaselt võib uue osaniku täisühingusse võtta ainult kõigi osanike nõusolekul. Kui ÄS § 80 lg 3 regulatsioon oleks imperatiivne välistaks see muuhulgas ka ühingulepingus sisalduva kokkuleppe, mille kohaselt võiks osanik talle kuuluvad osaniku õigused ja kohustused teisele isikule üle anda ülejäänud osanike enamuse nõusolekul. Sellega seoses on praktikast vajalikuks peetud täisühingu osaniku staatuse ja ühingulepingust tulenevate õiguste ja kohustuste üleandmise regulatsiooni kehtestamist seaduse tasandil. Usaldusühingu liikmesuse üleandmisel eksisteerivad samad probleemid mis täisühingu puhul (vt ülalpool punkt 6.2.2.1). Kuna usaldusühingule kohaldatakse erisätete puudumisel täisühingu kohta sätestatud (ÄS § 125 lg 2) kohalduksid täisühingu liikmesuse üleandmise põhimõtted automaatselt ka usaldusühingule.

6.2.2.2 Tulundusühistu (s.h hooneühistu)

6.2.2.2.1 Liikmelisuse üleandmise võimalused ja regulatsioon

Teema kirjeldus: Tulundusühistu on liikmelisusel põhinev äriühing, mille liikmesus on üleantav üksnes ühingu pädeva organi otsusel (TÜS § 24). Liikmesuse üleandmiseks vajaliku nõusoleku andmine toimub samas korras, milles otsustatakse uue isiku ühingu liikmeks vastu võtmine (TÜS § 13). Seadus ei reguleeri senise liikme ja ühingu liikmesust omandada sooviva isiku vahelist suhet ega kehtesta selle aluseks olevale lepingule vormi ega sisunõudeid. Ühinguõiguse revisjoni käigus on komisjoni ülesandeks uurida, kas tulundusühistu liikmesuse üleandmise regulatsioon on piisav ja asjakohane või vajab see muutmist ja täiendamist. Tulundusühistu liikmesus ei ole reeglina päritav ning lõpeb liikme surma korral, kui tulundusühistu põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti (TÜS § 16 lg 1 p 4), samuti lõpeb liikmesus juriidilisest isikust liikme lõppemisel (TÜS § 16 lg 1 p 5).

6.2.2.3 Hooneühistu liikmelisusega seotud erisused

Teema kirjeldus: Tulundusühistu eriliigiks on HÜS-s reguleeritud hooneühistu, mille liikmesus on vabalt võõrandatav (HÜS § 8) ja päritav (HÜS § 10). Nii liikmesuse võõrandamiseks sõlmitav kohustustehing (HÜS § 8 lg 1) kui ka liikmesuse üleandmiseks vajalik käsutustehing liikmesuse loovutamise lepingu näol (HÜS § 8 lg 2) peavad seaduse kohaselt olema tehtud notariaalses vormis (notariaalne tõestamine). Hooneühistu liikmete nimekirja peetakse äriregistri juures (§ 6 lg 1) ning liikmesuse loovutamise lepingu tõestamise korral saadab tehingu tõestanud notar äriregistri pidajale ning hooneühistu juhatusele teate liikmesuse üleandmise kohta, mille alusel tehakse muudatus hooneühistu liikmete nimekirjas (HÜS § 8 lg 4). Kuna hooneühistu liikmesus on üleantav, on see ka panditav (HÜS § 9 lg 1), liikmesuse pantimisele kohalduvad põhimõtteliselt samad vorminõuded mis kehtivad ka liikmesuse üleandmisel, eelkõige peab pandi tekkimise aluseks olev pandileping olema notariaalselt tõestatud (HÜS § 9 lg 2 ja 3). Liikmesuse pantimine tuleb registreerida hooneühistu liikmete nimekirjas (HÜS § 6 lg 3 p 5 ja § 9 lg 3) Ühinguõiguse revisjoni käigus on komisjoni ülesandeks uurida, kas hooneühistu liikmesuse üleandmise ja pantimise regulatsioon on piisav ja asjakohane või vajab see muutmist ja täiendamist. Eelkõige on komisjoni ülesandeks uurida, kas hooneühistu liikmesuse või selle suhtes pandiõiguse omandamine võiks olla võimalik heauskse omandamise sätete kohaselt ning kas seadusandja peaks kehtestama vastavasisulise regulatsiooni.

6.2.2.4 Mittetulundusühing ja sihtasutus

6.2.2.4.1 Mittetulundusühingu liikmesus

Teema kirjeldus: Mittetulundusühing on liikmelisusel põhinev juriidiline isik, mille liikmesus ei ole üleantav (MTÜS § 14) s.t ühingu liikmel ei ole võimalik talle kuuluvaid liikme õigusi ja kohustusi (liikmesust) üle anda teisele isikule. Ühinguõiguse revisjoni käigus on komisjoni ülesandeks uurida, kas

mittetulundusühingu puhul on liikmesuse üleandmise absoluutne keeld põhjendatud või tuleks sellest teha erandeid, mis tingiks ka vastavate muudatuste tegemise MTÜS-s.

6.2.2.5 Sihtasutus ja selle asutajaõigused

Teema kirjeldus: Sihtasutus on juriidiline isik, kellel ei ole liikmeid. Sihtasutus tegutseb oma juhtorganite kaudu (juhatus ja nõukogu), teatavaid spetsiifilisi õigusi sihtasutusega seotud küsimuste otsustamisel võivad siiski omada ka sihtasutuse asutajad (SAS §§ 36¹, 40, 41, 43 p 1, 49 lg 4, 56 lg 2, 59 lg 4, 63¹ ja 72¹). Praktikast on eelnevaga seoses küsimusi tekitanud eelkõige see, kas asutajatele kuuluvaid õigused on pärast sihtasutuse asutamist üleantavad ning millistel tingimustel võiks see toimuda. Ühinguõiguse revisjoni käigus on komisjoni ülesandeks uurida, kas seadus peaks võimaldama asutajaõiguste üleandmist pärast sihtasutuse asutamist ning millistel eeldustel see võiks olla lubatav.

6.3 Teema käsitus võrdlusriikides

6.3.1 Kapitaliühingud (OÜ,AS)

6.3.1.1 Osaühing

6.3.1.1.1 Osa mõiste ja nimiväärtus

6.3.1.1.1.1 Osa olemus (kindla nimiväärtusega liigitunnustele vastav väärtpaber / osanikule kuuluva osaluse suurust väljendav ühik (üks osanik üks osa).

Hoolimata asjaolust, et osaühinguga sarnased ühinguvormid võrdlusriikides kujutavad endast valdavalt suletud kapitaliühinguid, mille osad ei peaks olema vabalt võõrandatavad, lubavad enamiku võrdlusriikide ühinguõiguse regulatsioonid osasid välja anda liigitunnustele vastavate kindla nimiväärtusega väärtpaberitena. Põhimõtte, et osad ei ole liigitunnustele vastavad kindla nimiväärtusega väärtpaberid vaid ühele osanikule saab kuuluda ainult üks osa, on puhtal kujul esindatud üksnes Delaware'i õiguses LLC puhul, mis kujutab endast sisuliselt isiku- mitte kapitaliühingut (osaühingule sarnane closed corporation omab ka Delaware's kindla nimiväärtusega liigitunnustele vastavaid osasid). Ka Saksamaa, kelle eeskujul on vastav põhimõtte ilmselt jõudnud ka Eesti õigusesse, on sellest põhimõttest puhtal kujul loobunud (MoMiG, jõustus 1. nov 2008) ning lubab GmbH puhul põhikirjaga ette näha, et selle osad kujutavad endast liigitunnustele vastavaid kindla nimiväärtusega väärtpabereid s.t Saksa õigus lubab GmbH osad kujundada sarnaseks kapitaliturgudel kauplemist võimaldavate aktsiatega. Sarnane olukord on Ühendkuningriigis, kus seadus võimaldab limited tüüpi ühingu puhul põhikirjaga määrata, kas ühingul on ühesuguse nimiväärtusega liigitunnustele vastavad osad või lähtutakse põhimõttest, et igale osanikule kuulub üks osa, mis väljendab tema osaluse suurust ühingu. Muudes võrdlusriikides (Holland, Soome, Rootsi, Taani, Luksemburg, Läti, Leedu) on osaühingule sarnaste ühinguvormide poolt emiteeritav osa olemuslikult sarnane avatud kapitaliühingu poolt emiteeritava aktsiaga s.t tegemist on liigitunnustele vastava kindla nimiväärtusega väärtpaberiga.

SAKSAMAAL on algselt GmbHG aluseks olnud põhimõttest üks osanik - üks osa valdavas osas loobunud (MoMiG, jõustus 1. nov 2008). Osade nimiväärtused ja hulk on põhikirja määrata (§ 5 (2), (3) GmbHG), seega võib endiselt rakendada põhimõtet, et igale osanikule kuulub üks osa, mis väljendab tema osaluse suurust osakapitalis, aga ette võib näha ka selle, et osanikule kuulub mitu osa, kusjuures osaühingu osakapitali võib jagada võrdse nimiväärtusega osadeks (sarnaselt aktsiatele) või osadel võivad olla ka erinevad nimiväärtused. Osa kohta ei saa anda välja eraldi väärtpaberit. **HOLLANDI B.V.** võib välja lasta vaid registreeritud (nimelisi) osasid, esitajaväärtpaberit osade kohta välja anda ei saa. Osadel on kindel nimiväärtus, sama liiki osadel (eri liiki osade välja laskmise korral) on ühesugused nimiväärtused. **ÜHENDKUNINGRIIGIS** peavad osad omama kindlat nimiväärtust ning väljendama seega kindlat osalust ühingu kapitalis (CA § 542 lg 1). Osade nimiväärtused võivad olla võrdsed (liigitunnustele vastavad osad), aga nad ei pruugi seda olla s.t osad võivad olla erinevate nimiväärtuste ja õigustega (reeglina peavad osad olema individualiseeritavad s.t omama kindlat numbrit, mis võimaldab neid teistest eristada, v.a kui osade eest on sissemaksed täielikult tehtud ning need on

samade õiguste ja nimiväärtustega (CA § 543). Osa kohta antakse välja väärtpaber (*share certificate*). Osad on väärtpaberina üldjuhul nimelised väärtpaberid ning nende kohta välja antud osatäht (*share certificate*) on nimeline. Kui osa eest on sissemakse täielikult tasutud võib ühing põhikirjas vastava loa olemasolu korral välja lasta ka [märkimis]tunnistusi esitajaväärtpaberi vormis (*share warrant*), mis tõendab selle omaja õigust ühingu osadele ning mille esitamisel ühigule saab tunnistuse (*share warrant*) omaja nõuda endale osatähe (*share certificate*) välja andmist (CA § 779). Sisuliselt on selline tunnistus (*share warrant*) võrdsustatav osaga, sest ühingu põhikiri võib tunnistuse omaja (*bearer of the warrant*) lugeda ühingu osanikuks ja anda talle osanikuga võrdsed õigused (CA § 122). **SOOMES** on osad ühesuguse nimiväärtusega, v.a kui põhikirja kohaselt on osadele antud erinev väärtus kas siis hääleõiguse või kasumi jaotamise osas või muul põhikirjas märgitud viisil (FI OYL, 1. osa, 3. ptk, § 1). **ROOTSI** osaühingute puhul võidakse väljastada sertifikaadid (väärtpaberid), aga ei pea. Osad võivad olla (i) paberkujul, st esitaja-osad või (ii) väljastatud läbi keskkdepositooriumi süsteemi (VPC - *central securities depository in Sweden*). **TAANIS** on osa kindla nimiväärtusega või nimiväärtuseta liigitunnustele vastav väärtpaber (*Selskabsloven*, edaspidi SkL § 45, 47). Osad on üldiselt registreeritud (nimelised) väärtpaberid ent neid võib välja anda ka esitajaväärtpaberitena (*Selskabsloven* § 48 CA). **LUKSEMBURGIS** on ühingu osakapital jagatud võrdse nimiväärtusega (või väärtusega, kui osadel pole nimiväärtust) osadeks (LU LSC art. 182). Osa kohta ei või anda välja väärtpaberit (ei esitaja ega nimelist väärtpaberit) ning nende kohta võib anda välja "osalusertifikaadi" (*participation certificate*), mis tõendab lihtsalt osa omamist s.t osad eksisteerivad registrikande kaudu käibivate väärtpaberitena (LU LSC art 188). Osanike arv on piiratud 100-ga (v.a pärimise ja abieluvara jagamise tulemusena toimuvad muudatused) (LU LSC art 181). **LÄTIS** pannakse osa nimiväärtus kirja ühingu põhikirja ja osadel on sama nimiväärtus (LV KL § 186 lg 1). Sealjuures on kõik osad registreeritud/nimelised (LV KL § 186 lg 2). **LEEDUS** on osad kindla nimiväärtusega liigitunnustele vastavad väärtpaberid s.t osadel on võrdne nimiväärtus, eri liiki osadel on samasse liiki kuuluvate osade nimiväärtus võrdne (LT AB § 40 lg 4). UAB osad võivad olla registreeritud (registrikande kaudu omatavad osad, mida hoitakse osaniku kasuks avatud väärtpaberikontol) või nende kohta võidakse anda välja osatäht (LT AB § 40 lg 8). **DELAWERE'i** LLC on pigem isikuühingu tüüpi ühing, millel pole osade/aktsiate tüüpi osalust kapitalis väljendavaid väärtpabereid, vaid liikmele (*member*) kuuluv "*limited liability company interest*" s.t osalus ühingus. Igale liikmele kuuluva osaluse suurus ei väljendata osalusena ühingu kapitalis (tegemist pole kapitaliühinguga) vaid osanikule kuuluvate õiguste kogumina, mille sisu määrab ühinguleping (LLC [*operating*] *agreement*), eelkõige liikmele kuuluva hääleõiguse ning osaluse kaudu ühingu kasumis (vt. DE LLCA § 18-301, 18-302). Ühingulepinguga võib siiski igale liikmele kuuluva osaluse jagada ühikuteks, mis sarnanevad kapitaliosalust väljaantavatele osadele/aktsiatele (mis võivad olla ka vabalt võõrandatavad). Ühing võib liikmelisusega kaasnevate varaliste õiguste kohta anda välja tunnistuse (*certificate of LLC interest*), mis ei või olla esitajaväärtpaber ning peab tähistama liikmesust omava isiku nimeliselt, sellise tunnistuse väljaandmine peaks eelkõige toimuma juhul, kui ühingulepinguga on lubatud liikmesusega seotud varaliste õiguste vaba võõrandamine (DE LLCA § 18-702 (c)). Seega võib DE LLC liikmesuse ja sellega kaasnevad õigused muuta sarnaseks kapitaliosalust väljendavale osale/aktsiale. *Closed corporation* on piiratud vastutusega suletud kapitaliühing, mis on *corporation*'i alaliigiks (DE CO 8. jaotis, § 342) ja mille peamiseks eritunnuseks on osa võõrandamise piirangute olemasolu (DE CO 8. jaotis, § 342 (2), § 202, vt allpool 6.3.1.1.2.1 ja 6.3.1.1.2.2). *Closed corporation* võib anda välja osasid, mis omavad nimiväärtust ja nimiväärtuseta osasid (DE CO, 8. jaotis, § 151 (a)). *Closed corporation*'i osade kohta välja antud osatähed on nimelised väärtpaberid, aga osa kohta ei või anda välja esitajaväärtpaberit (DE CO, 8. jaotis, § 158). *Closed corporation* võib anda välja (märkimis)tunnistusi (*warrants*), mis võivad olla väljastatud ka esitajaväärtpaberi kujul ning annavad õiguse vahetada tunnistus osa vastu (DE CO, 8. jaotis, § 155).

6.3.1.1.1.2 Osatähe välja andmine / registrikande kaudu omatav väärtpaber

Kuna osaühinguga sarnaste ühinguvormide näol on võrdlusriikides reeglina tegemist suletud ühingutega, mille osad ei ole vabalt võõrandatavad, ei või osa kohta reeglina välja anda väärtpaberit

ning seda omatakse registrikande kaudu s.t tegemist on registrikande kaudu omatava immateriaalse väärtpaberiga (*uncertificated/book-entry share*), mille kohta ei anta välja osatähte (share certificate). Eestiga sarnane regulatsioon, kus osatähe välja andmine on keelatud ning osalusi väljendatakse üksnes registrikannete kaudu on kasutusel veel Saksamaal, Hollandis, Luksemburgis ja Lätis. See ei ole siiski üldine põhimõte ning paljude võrdlusriikide õigus võimaldab osatähe väljaandmist ka osade puhul, mis ei ole vabalt võõrandatavad (Taani, Rootsi, Ühendkuningriik, Leedu, Delaware closed corporation puhul), sellisel juhul on siiski tegemist kas lihtsalt osanikuks olemist tõendava dokumendiga (mis ei käibi kui väärtpaber) või nimelise väärtpaberiga (teatud juhtudel ka käskväärtpaberiga), mille võõrandamiseks võib olla vajalik ka osaühingu poolne kinnitus, eelkõige osa omandajale uue osatähe välja andmine ühingu poolt (selline on eelkõige Ühendkuningriigi õiguse regulatsioon). Mitmed võrdlusriigid lubavad ühingul valida, kas anda välja osatähti või registrikande kaudu omatavaid immateriaalseid väärtpabereid (Ühendkuningriik, Rootsi, Leedu, Delaware), osatähtede väljaandmise korral tõendavad need osatähe omaja osaniku staatust ega oma seega sisuliselt väärtpaberi funktsiooni s.t osa võõrandamine ei toimu väärtpaberi üleandmise teel vaid sisuliselt on osatähe üleandmine ja asendamine uuele osanikule välja antava osatähega võõrandamisetehinguga kaasaskäivaks lisamodaliteediks.

6.3.1.1.1.3 Kas osa saab välja anda esitajaväärtpaberina?

Kui osade kohta on lubatud välja anda väärtpaberit, on tegemist nimeliste või käskväärtpaberitega, osade väljaandmine esitajaväärtpaberi vormis on pigem sõnaselgelt keelatud (nt Delaware corporation'i puhul). Esitajaväärtpaberi välja andmine osa kohta ei ole võrdlusriikides lubatud, erandina on see võimalik üksnes Rootsis. Üksikud riigid võimaldavad osa aseainena välja lasta esitajaväärtpaberi vormis [märkimis]tunnistusi või sarnaseid väärtpabereid (*share warrants*), mille omaja võib nõuda ühingult tunnistuse vahetamist osaks (Ühendkuningriik liited puhul, Delaware, Rootsi, Taani, Läti), sellise tunnistuse omaja õiguslik seisund võidakse ka sisuliselt võrdsustada osaniku omaga (Ühendkuningriik).

6.3.1.1.1.4 Eri liiki osade välja andmine ja osaniku eriõigused

Kõik võrdlusriigid peale Luksemburgi ja Läti võimaldavad osaühinguga sarnastel ühinguvormidel välja anda eri liiki osasid. Luksemburgi õigus võimaldab siiski osade kõrval välja anda "*beneficiary units*" (*parts bénéficiaires*), mis ei esinda osalust kapitalist, ent annavad nende omajale põhikirjas nimetatud õigused, s.h hääleõiguse, õiguse osaleda kasumi jaotamisel jms. varalise õiguse, sisuliselt on ka „*beneficiary unit*“ seega eri liiki osa. Mõnevõrra erinev regulatsioon eksisteerib **Saksamaal**, kus seadus ei reguleeri selgelt eri liiki osade välja andmist, ent võimaldab osadega eriõiguste sidumist, mis sisuliselt on võrdsustatav eri liiki osade välja andmisega.

SAKSAMAAL ei näe seadus GmbH puhul ette eri liiki osade välja laskmist, ent võimaldab anda osanikele eriõigusi (mida teistel osanikel ei ole). Kuna pärast MoMiG jõustumist on võimalik välja anda ka liigitunnustele vastavaid osasid, mille kõigiga on seotud teatud eriõigus (mida ei pea enam identifitseerima kindla osaniku abil), siis võib selliste eriõigustega osasid nimetada ka eri liiki osadeks, kuigi osanike nimekirjas tuleks neid identifitseerida endiselt osa numbri järgi, mitte üldtunnuste alusel).

HOLLANDIS tulenevad osadest üldjuhul ühesugused õigused, mis peavad olema proportsionaalsed aktsia nimiväärtusega (NL BW art 2:201 1, 2). Välja võib lasta eri liiki osasid, kui see on lubatud põhikirjaga s.t põhikiri võib ette näha, et teatud osadega kaasnevad eriõigused, mis võimaldavad kontrolli teostamist ühingu üle. Ühesuguste eriõigustega osad moodustavad osa liigi (NL BW art 2:178 1, 2:192). Seadus eri liiki osade ja nendega seotud eriõiguste sisu ei täpsusta. Praktikas võidakse välja anda lihtosasid, eelisosasid, kumulatiivseid eelisosasid ja muude eelisõigustega osasid. Eriõigused võivad eelkõige seonduda eelisõigusega kasumi ja likvideerimisel allesjääva vara jaotamisel ning organi liikmete nimetamisel. Erinevalt N.V-st võib B.V välja lasta osasid, mis ei osale kasumi jaotamisel (NL BW art 2:216 7), sellised osad peavad siiski omama hääleõigust (NL BW art 2:228 5).

ÜHENDKUNINGRIIGIS on eri liiki osade välja laskmine lubatav (CA § 629, 630). Eri liiki osade välja

laskmise peab ette nägema ühingu põhikiri ning osa liikidele tuleb anda tunnus või nimetus, millest peab teavitama ka äriregistrit (CA § 636). **SOOME** osaühingu osad annavad nende omanikele võrdsed õigused (FI OYL § 3 lg 1). Põhikirjas on võimalik ette näha, et osadel võivad olla erinevad õigused (nt vara jagamisel, dividendide väljamaksmisel, hääleearvu osas). Ka **ROOTSIS** on kõikidel osadel võrdsed õigused, kui põhikirjaga pole kokku lepitud teisiti, dividendide jaotamise osas ei ole erinevuse piirangut. **TAANIS** on lubatud välja lasta eri liiki osasid, millega on seotud erinevad õigused, näiteks hääleõigusega ja hääleõiguseta osad, erinevad õigused dividendile. Eriõiguste sisu tuleb määrata põhikirjas (SkL § 45 lg 1). **LUKSEMBURGIS** on osad, mis esindavad osalust ühingu kapitalis, ühte liiki. Alates 2016 muudatustest seadusandluses on võimalik välja anda ka tagasiostetavaid osasid (*redeemable shares*), mille ühing võib kokkulepitud tingimustel tagasi osta. Põhikirjaga võib anda juhatusele õiguse tühistada tagasiostetud osad ja otsustada vastavalt kapitali vähendamise üle. **LÄTIS** ei ole lubatud eri liiki osade välja laskmine, s.t et kõikidel osanikel on samad õigused. Küll aga võib põhikirjaga sätestada hääleõiguse erisusi. **LEEDUS** on üheliigiliste osade osanikel võrdsed õigused ja kohustused (LT AB § 3 lg 2). Osad jagunevad erinevateks liikideks vastavalt sellele, milliseid õiguseid vastavad osad selle omanikule annavad (LT AB § 40 lg 3). See peab olema sätestatud ühingu põhikirjas (LT AB § 40 lg 4). Osad jagunevad materiaalseks (materiaalne või osatähtedeks) või mittemateriaalseks (registri/raamatukande järgi) (LT AB § 40). Jagunemine võib veel omakorda toimuda tavalisteks osadeks (osaniku varalised ja mittevaralised õigused; millega kaasneb kindlasti hääleõigus, LT AB § 42 lg 2), eelisosadeks (võivad moodustada max 1/3 osakapitalist, saab dividende eelisjärjekorras vrd teiste osanikega, puudub hääleõigus, kui põhikiri ette teisiti ei näe) ja töötaja osadeks (neid osasid ei saa omada juhatuse ega nõukogu liikmed, LT AB § 42-43). Sõltuvalt sellest, mille arvelt/kuidas toimub osakapitali suurendamine ja uute osade väljalaskmine, võivad uusi osasid omandada kas ainult tavaliste osade omanikud või ka eelisosade omanikud (LT AB § 42 lg 3). Tavalisi osasid ei saa konverteerida eelisosadeks. Tavaliste osade omanikele väljamakstavate dividendide suurus ei tohi kokku leppida põhikirjas ega lepingus (LT AB § 42 lg 4). Eelisosasid saab konverteerida tavalisteks osadeks, kui see on põhikirjas kirjas (LT AB § 42 lg 5). Kui põhikiri näeb ette eelisosade väljalaskmise, peab põhikirjas kirjas olema ka kindel (fix) dividendide suurus (%), mida arvutatakse eeliosa nominaalväärtuse pinnalt (LT AB § 42 lg 6). Samaliigilistel osadel on sama nominaalväärtus, samad varalised ja mittevaralised õigused (LT AB § 40 lg 4; LT AB § 42 lg 1). Eriliigiliste osaliikidega võivad kaasneda erinevad õigused (nt hääleõiguse suurus, õigus saada dividende või mitte jms). **DELAWARE'I** LLC puhul ei ole võimalik välja anda osasid, mis väljendaksid osalust ühingu kapitalis, seega pole võimalik välja anda ka eri liiki osasid. Closed corporation puhul on lubatud nii hääleõigusega kui hääleõiguseta osad, seadus ei piira osa liigiga seotud eriõiguste sisu ning need sõltuvad põhikirjast (*certificate of incorporation/bylaws*). Closed corporation-is puhul on lubatud disproportsionaalne hääleõigus (DE CO, 8. jaotis, § 151 (a)).

6.3.1.1.5 Disproportsionaalne hääleõigus

Praktiliselt kõik võrdlusriigid (v.a Luksemburg ja Läti) võimaldavad osaühinguga sarnaste ühinguvormide puhul siduda osadega disproportsionaalseid hääleõigusi. Teatud riigid võimaldavad põhikirjaliselt kehtestada disproportsionaalse hääleõiguse üksnes osade eriliikide raames (Leedu) või osanikule kuuluvate hääle ülempiiri (Saksamaa, Holland). Rootsisis peavad kõik osad andma hääleõiguse, v.a kui põhikirjaga on ette nähtud sellised osad, mille hääleõigus võib erineda teistest kuni 10 korda. Teatud riigid võimaldavad sõnaselgelt välja anda ka hääleõiguseta osasid (Holland, Soome, Taani, Suurbritannia, Delaware closed corporation), enamasti eeldatakse siiski, et hääleõiguseta osade näol peaks tegemist olema eelisosadega, mis annavad osanikule teatava eelisõiguse, eelkõige eelisõiguse dividendidele. Luksemburgis on hääleõiguseta osade välja andmine sõnaselgelt keelatud, osanikud võivad siiski tähtajatult või tähtajaliselt loobuda neile kuuluva hääleõiguse teostamisest.

SAKSAMAAL annab üldreegli kohaselt iga osa poolt esindatud 1 euro suurune osa osakapitalis osanikule ühe hääle (§ 47 (2) GmbHG). Tegemist on siiski dispositiivse reegluga, seega võib põhikirjaga

ette näha ka disproportsionaalse hääleõiguse või osaniku hääle ülempiiri. **HOLLANDIS** on osadest tulenev hääleõigus reeglina proportsionaalne osa poolt esindatavale kapitalile, kusjuures kui ühingul on ainul ühesuguse nimiväärtusega osasid annab iga osa ühe hääle, erineva nimiväärtusega osade puhul peab hääleõigus olema proportsionaalne osa poolt esindatavale kapitalile (NL BW art 2:228 1-3). Põhikirjaga võib sellest põhimõttest kõrvale kalduda ja näha ette disproportsionaalse hääleõiguse (sh nt. ka osanikule kuuluvate hääle ülempiiri), mis kehtib kõigi üldkoosoleku pädevuses olevate otsuste vastu võtmisel (NL BW art 2:228 4). Põhikirjaga võib ette näha ka selle, et teatud liiki osad ei anna üldse hääleõigust (NL BW art 2:228 5). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** võivad eri liiki osadel olla erinevad hääleõigused. Üldreegli kohaselt on iga osa hääleõigus proportsionaalne selle poolt esindatud kapitaliga (CA § 284 (1), (3)). Erandiks on "vote on a resolution on a show of hands at a meeting", kus igal osanikul on üks hääl (vt CA § 284 (3)). Ühingu põhikirjaga võib siiski kehtestada teistsugused põhimõtted (CA § 284 (4)), s.h näha ette disproportsionaalse hääleõiguse (*weighted voting rights*) või hääleõiguse või dividendiõigusega aktsiate väljalaskmise. Ühing võib välja lasta tagasiostetavaid osasid (*redeemable shares*), mille ühing või osanikud võivad ettenähtud tingimustel osanikult tagasi osta, vastavad tingimused võib määrata juhatus. (CA § 684, 685). **SOOME** osaühingu põhikirjas on võimalik ette näha, et osadel võivad olla erinevad õigused. Enne 2006 ei tohtinud hääleaarv, mida andsid erinevad osad, erineda üle 20 korra. Nüüd on võimalik välja anda osasid, mis ei anna üldse hääleõigust. **ROOTSIS** peavad kõik osad andma hääleõiguse. Maksimaalne erinevus hääleõigustes eriliigiliste osade puhul on 10:1. **TAANIS** omavad üldjuhul kõik osad hääleõigust, mille suurus on proportsionaalne osa poolt esindatavale kapitaliga ent põhikirjaga võib ette näha, et teatud (liiki) osad ei oma hääleõigust või et nende hääleõigus on disproportsionaalne teiste osadega või nende poolt esindatava kapitaliga (SkL § 46 (1)). **LUKSEMBURGIS** annab iga osa ühe hääle. Hääleõigusega osasid välja anda ei saa. 2016.a seaduse muudatuste alusel muudatustest võivad osanikud siiski tähtajatult või tähtajaliselt loobuda neile kuuluva hääleõiguse teostamisest. Disproportsionaalne hääleõigus ei ole lubatav. Lisaks osadele saab ühing (alates 2016 tehtud muudatustest seadusandluses) anda välja "beneficiary units" (parts bénéficiaires), mis ei esinda osalust kapitalist ent annavad nende omajale põhikirjas nimetatud õigused, s.h hääleõiguse, õiguse osaleda kasumi jaotamisel jms. varalise õiguse. Teatud otsuste vastu võtmiseks on endiselt vajalik ühingu kapitalis osalust esindavate osanike poolthääled. **LÄTIS** annab iga osa osanikule ühe hääle, kui põhikirjas pole ette nähtud teisiti (LV KL § 211). **LEEDUS** võivad erinevate osa liikidega kaasnedu erinevad õigused nii hääleõiguse kui kasumi jaotamise kontekstis. **DELAWARE' I** LLC puhul eksisteerivad eriõigused hääleõiguse teostamisel ja kasumi jaotamisel on võimalik kehtestada liikmetele kuuluvaid eriõiguseid s.t LLC võimaldab luua liikmete klasse, kellel on erinevad õigused (*classes or groups of members*), (vt. DE LLCA § 18-302 allpool punkti 1.3 juures). *Closed Corporation*'i puhul on lubatud disproportsionaalne hääleõigus (DE CO, 8. jaotis, § 151 (a)).

6.3.1.1.1.6 Osanikuga seotud eriõiguste lubatavus

SAKSAMAAL seadus otseselt vastavasisulist regulatsiooni ei sisalda, ent valitseva arvamuse kohaselt võib põhikirjaga selliseid eriõigusi ette näha, eelkõige seoses otsuste vastuvõtmisega (teatud osaniku poolthäääl on otsuse vastu võtmise eelduseks või tema nimetatud kandidaat loetakse valituks juhtorganisse), kasumi jaotamisega (eelisdividend), ühingu juhtimisel osalemisega vms asjaoludega. Osaniku eriõiguste lubatavuse aluseks peetakse GmbH § 3. Ka Hollandis ja Taanis võib põhikirjaga ette näha, et teatud osadega on seotud teatud eriõigused, ühesuguste eriõigustega osad moodustavad osa liigi (NL BW art 2:178 1, 2:192, Taani puhul SkL § 45). ÜHENDKUNINGRIIGIS tulenevad osaniku eriõigused reeglina talle kuuluvatest eri liiki osadest s.t ei ole osaniku isikuga seotud õigused vaid osaga seotud õigused. Luksemburgis on võimalik anda välja "beneficiary units" (*parts bénéficiaires*), mis ei esinda osalust kapitalist, ent annavad nende omajale põhikirjas nimetatud õigused. **DELAWARE LLC**'i on tegemist pigem isikuühingu tüüpi ühingutega ja liikmetele (*members*) kuuluvad õigused tulenevad ühingulepingust (LLC [*operating*] *agreement*), s.h hääleõigus ning õigus osaleda ühingu kasumi ja vara jaotamisel. Seadus võimaldab ühingulepinguga ette näha erinevaid liikete liike ja gruppe (*classes and groups of members*), kellel on teistest erinevad õigused, s.h hääleõigus või õigus osaleda ühingu kasumi

ja vara jaotamisel, ühinguleping võib ette näha ka et teatud liikmetel hääleõigus puudub (vt. DE LLCA § 18-302 (a)). Hääleõiguse võib määrata mistahes ühingulepingus ettenähtud printsiibi alusel s.t üks liige üks hääl, häälte arvu määramise järgi igale liikmele, vastavalt liikme finantsosaluse (*fiacial interest*) suurusel või liikmete liikide ja klasside kaupa (vt. DE LLCA § 18-302 (b)). **HOLLANDIS** võib põhikirjaga ette näha, et teatud osadega on seotud teatud eriõigused, ühesuguste eriõigustega osad moodustavad osa liigi (NL BW art 2:178 1, 2:192). **ÜHENDKUNINGRIIKIDES** tulenevad osaniku eriõigused reeglina talle kuuluvatest eri liiki osadest s.t ei ole osaniku isikuga seotud õigused vaid osaga seotud õigused. **SOOMES** võib põhikirjaga ette näha eriõigusi üksnes hääleõiguse teostamisel (nt osaga ei kaasne teatud küsimustes hääletamise õigust) (FI OYL 3. ptk, § 3). **ROOTSIS** võib põhikirjaga näha ette erisusi nii hääleõiguses kui kasumi jaotamises. **TAANIS** on osanikule võimalik eriõigusi anda eri liiki osade väljaandmise teel, kusjuures eriõiguse sisu määrab põhikiri. **LUKSEMBURGIS** on võimalik anda välja *beneficiary units (parts bénéficiaires)*, mis ei esinda osalust kapitalist ent annavad nende omajale põhikirjas nimetatud õigused. **LÄTIS** ja **LEEDUS** seadusest tulenev eriregulatsioon osanikule eriõiguste andmiseks puudub, kuid ilmselt on erisusi võimalik ette näha põhikirjas.

6.3.1.1.1.7 Osanikule kohustuste panemine

Enamiku võrdlusriikide seadustes pole osanikele kohustuste panemine reguleeritud. Selliste kohustuste kehtestamise võimalus on omane pigem isikuühingutele ning peaks olema vastuolus avatud kapitaliühingu olemusega (eelkõige aktsiaseltsiga sarnased ühinguvormid), kus osaniku vastutus peaks vähemalt soorituskohustuste osas piirduma osa eest tasumise kohustusega. Osaühingu suhtes seetõttu selgeid põhimõtteid välja kujunenud ei ole. Eelkõige on vaieldav osanikule soorituskohustuste kehtestamise võimalus, kõrvalkohustuste kehtestamine, mis ei too kaasa osaniku kohustust täiendava soorituse tegemiseks on seevastu ka seaduse tasandil võrdlemisi tavaline (nt kohustused seoses osa võõrandamisega). Osanike suhtes soorituskohustuste kehtestamise (s.h kohustus teha ühingule sissemakse või muu panus) võimaluse näevad sõnaselgelt ette üksnes Hollandi õigus B.V. ja Delaware'i õigus LLC puhul. Lisaks soorituskohustustele võimaldab Hollandi õigus põhikirjaga kehtestada tingimusi ja eeldusi osanikuks olemisele, mille mittetäitmisega võib kaasneda kohustus osad võõrandada. **SAKSA** õiguses on teooria kohaselt osanikule kõrvalkohustuste panemine põhikirja kaudu lubatud ega allu mingitele piirangutele (erinevalt AG-st), formaalselt tuletatakse see GmbH § 3 dispositiivsest iseloomust. Kohustused võivad seonduda soorituskohustuste võtmisega GmbH ees, nt. kahjumi katmine, rahaliste vahendite üleandmine, teenuste osutamine GmbH-le, juhtimisel osalemine, muude kohustuste täitmine. Kohustused võivad seonduda ka osaluste omamise ja võõrandamisega nt kohustusega teatud tingimustel osalus GmbH-s võõrandada (nt. kui lõpeb töö või teenistussuhe, toimub *drag-along vms*) või pidada võõrandamisel kinni teatud protseduurireeglitest (nt. *right-of-first-refusal*). GmbH põhikiri võib ette näha ka hoidumiskohustusi, eelkõige konkurentsipiiranguid. **LUKSEMBURGI** õiguses 2016. aastal tehtud muudatuste kohaselt saab S.à.r.l.-i põhikirjas ette näha, et juhatus võib peatada oma kohustusi rikkunud osanike hääleõiguse. Osanikel võib olla ka muid spetsiifilisi seadusest ja põhikirjast tulenevaid kohustusi. **HOLLANDIS** võidakse põhikirjaga ette näha, et osanikel (või teatud liiki osasid omavatel osanikel) on spetsiifilisi (sooritus)kohustusi ühingu, kolmanda isiku või teiste osanike suhtes (NL BW art 2:192 1 a). Selline kohustus võib seisneda ka kohustuses osanikule kuuluv osa teatud tingimuste täitmise korral võõrandada (NL BW art 2:192 1 c). Põhikirjaga võib samuti ette näha tingimusi osanikuks olemisele, mille mittetäitmisega võib kaasneda kohustus osad võõrandada (NL BW art 2:192 1 b). Sellise kohustuse tekkimise võib põhikirja kohaselt siduda teatava ühingu organi otsuse vastu võtmisega (NL BW art 2:192 2). See põhimõte lisandus nn. Flex B.V. reformiga ja jõustus 01.10.12. **ÜHENDKUNINGRIIGIS** üldise põhimõtte kohaselt ei saa osa omamisest ja osaniku seisundist tulla osanikule muid finantskohustusi kui osa eest tasumise kohustus või osa eest tasumata osamakse tegemise kohustus, **LEEDUS** on sama põhimõtte ka seaduses sätestatud (LT AB art 18(2)). **SOOMES** võib põhikirjaga ette näha, et osa erineb teistest sellega kaasnevate õiguste ja kohustuste poolest, kuid regulatsioon täpsemate kohustuste osas puudub. **ROOTSIS, TAANIS** ja **LÄTIS** ei ole osanikule kohustuste panemist seaduses reguleeritud. **DELAWARE'i LLC** isikuühingu tüüpi ühingule omaselt

võib ühinguleping (LLC [*operating*] *agreement*) näha ette ka liikme või teatud liikmete klassi või gruppi kuuluva liikme kohustusi (*duties*) (vt. DE LLCA § 18-302 (a)), s.h kohustuse teha ühingule sissemaks või muu panus. Seadus ei täpsusta, millised võivad sellised kohustused olla.

6.3.1.1.1.8 Osa registreerimine väärtpaberite keskregistris (elektroonilised osad)

Enamik võrdlusriike ei reguleeri osade kohta elektroonilise registri pidamist (eelkõige väärtpaberite keskregistri poolt) ning elektrooniliste osade väljalaskmist. Saksamaa, Luksemburgi ja Läti õigus välistavad osaühingu tüüpi ühingu puhul sellise võimaluse. Ühendkuningriigis on see lubatud tingimusel, et vastavad osad on vabalt võõrandatavad. Leedu õiguse kohaselt registreeritakse eelduslikult kõik osad osanikele avatud väärtpaberikontodel ning osanikuks loetakse isik, kelle väärtpaberikontol osa on registreeritud. Elektroonilised osad kujutavad endast pigem nimeliste väärtpaberite tüüpi väärtpabereid s.t tegemist on elektroonilises vormis registreeritud väärtpaberitega (*book entry securities*) ning osanike nimekiri moodustub isikutest, kelle nimel hoitakse vastavaid elektroonilisi osasid.

ÜHENDKUNINGRIIGI CA § 784, 785 võimaldab Treasury'l ja Secretary of State'l kehtestada õigusakte, mille kohaselt võib väärtpaberi omamise õigust tõendada ja üle kanda ilma kirjaliku dokumendita (*written instrument*). Sisuliselt saab osatähe (*share certificate*) välja andmise asendada registrikandega väärtpaberiregistri operaatori juures andes välja *uncertificated (book entry) shares* s.t osatähti ei anta välja vaid osanikuks olemist tõendab üksnes kanne osanike registris. Nimetatud õigusaktiga võidakse lubada ühingul võtta osanike lihthälteenamusega vastu otsuseid, mille kohaselt võib ühingu osa omamise õigust tõendada ja üle kanda ilma kirjaliku dokumendita, sellisel juhul ei anta osanikele välja osatähti (*share certificates*) vaid üksnes regulaarseid väljavõtteid osanike nimekirjast (CA § 786). Vastava volitusnormi alusel on kehtestatud *Uncertificated Securities Regulations 2001* (edaspidi GB USR). Selle alusel registreerib Treasury vastava väärtpaberite hoidmissüsteemide operaatorid, kes võivad nendes registreerida ühingu osad või teatud liiki osad tingimusel, et ühingu põhikirja kohaselt võib osasid hoida immateriaalsel kujul (*uncertificated shares/book entry shares*) ja võõrandada süsteemi kaudu s.t süsteemis vastava väärtpaberi omaja kohta kirje muutmine toob endaga kaasa ka väärtpaberi kuuluvuse muutmise. Operaator peab sellisel juhul iga emitendist ühingu registreeritud väärtpaberite kohta registrit ning emitendist ühing peab tagama oma osanike nimekirja vastavuse operaatori poolt peetava registri andmetega. **SOOMES** hoitakse väärtpaberite keskdepositooriumis elektroonilist osanike registrit (FI OYL, 4. ptk, § 3(1)). **ROOTSIS** võib põhikirjaga ette näha, et ühingu osad kantakse CSD-sse (Central Securities Depository); sarnaselt võimaldab **TAANI** seadus ühingul välja anda elektroonilises vormis osasid, mida annab välja ja hoiab depositoorium (*securities centre*) (SkL § 61). **LÄTIS** ja **HOLLANDIS** ei ole osa registreerimist väärtpaberite keskregistris reguleeritud ning **SAKSAMAAL** ja **LUKSEMBURGIS** ei ole see lubatud. **LEEDUS** on osa registreerimine väärtpaberite keskregistris lubatud, kui põhikiri selle ette näeb. Sellisel juhul hoitakse osasid osanike väärtpaberikontodel (LT AB art 41 (1)), UAB puhul peab vastavaid kontosid ühing ise seaduses sätestatud korras ent ühing võib kontode pidamise lepinguga üle anda vastavat teenust pakkuvale kontohaldurile (LT AB art 41 (3)). **DELAWARE** LLC puhul pole üldjuhul võimalik (tegemist on suletud kapitaliühinguga), ühingulepinguga võib LLC osaluse muuta vabalt võõrandatavaks s.t sisuliselt oleks sellisel juhul tegemist *investment securities*'ga DE LLCA art 8 tähenduses, selliseid osalusi saab hoida väärtpaberikontodel vt DE LLCA § 8-103 (c). *Closed corporation* võib üldjuhul välja ainult osatähtedena (*share certificates*) väljendatud osasid (DE CO, 8. jaotis, § 342 (a)(1)), osatähed ise võivad olla ka elektroonilised. Väärtpaberistamata osasid (*uncertificated/book entry securities*), mida saaks hoida väärtpaberikontol ei ole closed corporation puhul seega lubatud (tavapärase corporation'i puhul on see lubatud, vt. DE LLCA § 8-501).

6.3.1.1.1.9 Osa jagamine

Vajadus osa jagamise regulatsiooni järgi seondub eelkõige olukorraga, kus osad ei kujuta endast kindla nimiväärtusega liigitunnustele vastavaid väärtpabereid vaid ühele osanikule kuulub üks osa, mille

jagamise vajadus seondub eelkõige olukorraga, kus osanik soovib võõrandada osa talle kuuluvast osast (Saksamaa GmbH, Delaware'i LLC). Saksamaal on vastavasisuline regulatsioon kaotatud pärast seda, kui seadus võimaldab välja lasta kindla nimiväärtusega osasid. Ühendkuningriigi õigus lubab osasid jagada osanike otsusega, kui põhikirjas ei ole sätestatud teisiti. Läti ja Leedu õiguses ei ole osa jagamine lubatud.

SAKSAMAAL on osa jagamist reguleerinud ja sisuliselt oluliselt piiranud § 17 GmbHG, millega tunnistati (MoMiG-ga) kehtetuks, vajadus selle järgi seondus eelkõige olukorraga, kus kehtis üks osanik - üks osa põhimõte. Kuna seda lõdvendati, otsustati kaotada ka osa jagamise piirangud § 17 GmbHG ja jätta nimetatud teema täielikult osanike otsustada, § 46 (4) GmbHG kohaselt on osa jagamiseks vajalik osanike otsus. **HOLLANDIS** pole osa jagamise võimalused B.V. puhul reguleeritud (erinevalt N.V. mille puhul võivad NL BW art 2:79 kohaselt eraldi käibes olla ka aktsiate osad (*fractional shares*), mida saab eraldiseisvalt käsutada). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** võib osasid jagada väiksema nimiväärtusega osadeks või ühendada osanike otsusega, kui põhikirjas ei ole ette nähtud teisiti (CA § 618), osade jagamisest või ühendamisest tuleb teavitada äriregistrit (CA § 619). **LÄTI** õigus ei luba osa LV KL § 186(2) kohaselt jagada, **LEEDUS** sätestab osa jagamise keelu LT AB § 40(5). **DELAWARE LLC** ei ole kapitaliühing ja sel ei ole osasid. Samas on liikmel võimalik liikmelisusest eraldi võõrandada (loovutada) liikmele kuuluvad varalised õigused (*interest*) ühingu, seda võib teha ka osaliselt (vt punkt 2.1 allpool). Closed corporation puhul on lubatud anda välja osa osasid (*fractions of shares*) (DE CO, 8. jaotis, § 155). **SOOMES, ROOTSIS, TAANIS** ja **LUKSEMBURGIS** ei ole osa jagamise küsimust seaduses reguleeritud.

6.3.1.1.2 Osa võõrandamine ja võõrandamisrežiimid, osa pantimine, osa pärimine

6.3.1.1.2.1 Põhireegel: vabalt võõrandatav osa või võõrandamispiirangud (suletud ühing)

Enamik võrdlusriike näeb osaühingut üldreeglina suletud ühinguna s.t selle osa võõrandamine on seotud erinevate võõrandamispiirangute või –keeldudega. Eeldus, et osa on reeglina vabalt võõrandatav kehtib üksnes Saksamaal, Soomes ja Rootsis ja Taanis. Ka riigid, mis üldreeglina lähtuvad osa vabast võõrandatavusest võimaldavad põhikirjaliselt ette näha võõrandamispiiranguid. Enamik võrdlusriike võimaldab soovi korral muuta osaühingu osad vabalt võõrandatavaks s.t asutada osaühingu, mille osade võõrandamisele ei kehti võõrandamispiiranguid. Vastupidine regulatsioon, mis välistab osaühingu tüüpi ühingute osade vaba võõrandatavuse eksisteerib üksnes Hollandis B.V., Luksemburgis S.à.r.l.-i ja Delaware'is *closed corporation* puhul.

SAKSAMAAL on osa üldreeglina (vabalt) võõrandatav. **HOLLANDIS** ei ole osad vabalt võõrandatavad s.t B.V näol on tegemist suletud kapitaliühinguga. **ÜHENDKUNINGRIIGIS** on osa võõrandatav vastavalt põhikirjas sätestatule (CA § 544), s.t osa võib olla vabalt võõrandatav või seotud võõrandamispiirangutega (suletud ühing). **SOOMES** on osad vabalt võõrandatavad (kuid enamasti siiski põhikirjas kirjas, et vaba võõrandamine on piiratud). Osadega ei saa avalikult kaubelda, Oy osasid ei võeta vastu börsile. **ROOTSI** Priv AB puhul ei tohi olla tema osad, *debentures or warrants* olla noteeritud börsil vm reguleeritud kauplemisturul. Põhikirjas võib kokku leppida ostueesõiguses, optsioonides kui ka äriühingu organi nõusolekutes enne võõrandamist. **TAANIS** on ühingu osad on vabalt võõrandatavad, kui põhikirjas ei ole sätestatud teisiti (SkL § 48). **LUKSEMBURGIS** saab osa võõrandada kolmandale isikule vaid siis, kui selle võõrandamise/tehingu kiidab heaks osanike üldkoosolek (selleks peab olema osanike nõusolek, kellele kuuluvad osad esindavad 3/4 osakapitalist, põhikirjaga võib seda vähendada 1/2 osakapitalist) (§ 189 LU CC). Kui nõusolekut ei anta, peavad osanikud või ühing ise võõrandada sooviva osaniku osa välja ostma põhikirjas sätestatud viisil määratava hinna eest. Osasid (ega märkimistunnistusi) ei või pakkuda avalikkusele, alates 2016 tehtud muudatustest seadusandluses ei kehti avalikkusele pakkumise keeld enam võlakirjade suhtes. Põhikirjas võib näha ette rangemad võõrandamispiirangud. **LÄTIS** võivad osanikud võõrandada osasid, mis on neil täielikult nõ välja ostetud (LV KL § 188(1) ja (3)). LV KL siiski annab teistele osanikele 1-

kuu-pikkuse eelisostuõiguse (*right of first refusal*) osa võõrandamise puhuks (LV KL § 189). Kui tegemist pole osa võõrandamisega, vaid mõnel muul alusel osa ülekandmisega (nt kinkega, vahetusega), siis on tarvis selleks osanike koosoleku nõusolekut (LV KL § 188 (2)). Põhikirjas võib võõrandamisprotseduuri teisiti ette näha (LV KL § 188(4)). Osad pole avalikult kaubeldavad (LV KL § 134(3)). Kuigi SIA-dele pole keelatud pakkuda oma osasid avalikult, ei tehta seda eriti. **LEEDU** UAB osad ei ole vabalt võõrandatavad ning nende müügi puhul on ülejäänud osanikel ostueesõigus (eelnev ostueesõigus). Kui osanik soovib oma osa või osa osast müüa, peab ta sellest UAB-d kirjalikult teavitama (s.t teavitama tegevdirektorit) ja täpsustama, mitu osa (+ mis liiki osa(sid)) ta ära plaanib müüa ning millise hinna eest (LT AB § 47(1)). Kõik UAB osanikud võivad teostada ostueesõigust ja ise müüdavad osad nimetatud või kõrgema (LT AB § 47(5)) summa eest ära osta, kui põhikiri ei näe ette teisiti (LT AB § 47(2)). UAB osanike arv ei tohi osa(de) võõrandamise tulemusena ületada 250 osanikku. Seaduse tõlkes on: *It must have at least 250 shareholders* (LT AB § 2(4)) (LT AB § 47(8)). **DELAWARE** LLC on isikuühinguna suletud ühing s.t selle liikmelisuse üleandmiseks on vajalik ülejäänud liikmete nõusolek, ühingulepinguga võib ette näha teistsuguse režiimi s.t võõrandamise lubatavuse enamuse otsusel või vaba võõrandatavuse (DE LLCA § 18-704 (a)). Liikmesuse üleandmisest tuleb eristada sellega seotud varaliste õiguste (*member's interest*) üleandmist (sisuliselt õigus kasumile ning ühingu lõpetamisel allesjäävale varale), mis eelduslikult s.t kui ühingulepinguga ei ole ette nähtud teisiti, on vabalt võõrandatav. Varaliste õiguste hulka ei kuulu siiski hääleõigus ning õigus osaleda ühingu juhtimisel, mis on liikmesusega kaasaskäivad õigused. *Closed corporation* on olemuslikult suletud kapitaliühing s.t tegemist on sellise corporation'i alaliigiga, mille osade võõrandamine on piiratud s.t mille põhikiri sisaldab mõnda järgmistest võõrandamispäringutest: (i) eelisostuõigus (*right of first refusal*), (ii) ühingu, selle osaniku või kolmanda isiku väljaostukohustus osa võõrandamise soovi korral, (iii) ühingu või selle osanike nõusoleku vajadus osa võõrandamiseks või osa võõrandamiseks teatud osanikule või osaniku poolt omatavate osade arvu heaks kiitmiseks (DE CO, 8. jaotis, § 202).

6.3.1.1.2.2 Võõrandamisrežiimid

Paljud võrdlusriigid jätavad osa võõrandamise režiimi ja võimalike võõrandamispäringute sisu täielikult põhikirja otsustada (Saksamaa, Ühendkuningriik, Soome, Rootsi), kui päringuid ei kehtestata, on osa vabalt võõrandatav. Võõrandamispäringute puhul domineerivad päringud, mis seovad osa võõrandamise lubatavuse teatava organi otsuse või loaga (Luksemburg, Saksamaa, Holland). Läti õiguse kohaselt on muu võõrandamistehingu kui müügi puhul osa võõrandamise eelduseks osanike otsus, müügi puhul kehtib ülejäänud osanike ostueesõigus). Hollandi õiguse kohaselt tuleb võõrandamispäringute puhul tagada, et osa võõrandamine oleks võimalik ega oleks seotud ebamõistlike päringutega ja oleks praktiliselt teostatav. Üksikud riigid näevad põhilise võõrandamispäringuna ette ka ostueesõiguse regulatsiooni (Läti, Leedu, tinglikult ka Holland, kuigi tegemist ei ole puhtakujulise ostueesõiguse regulatsiooniga). Leedu õigus võimaldab ühingu töötajatele välja anda nn. töötaja osasid, mida võib väljaandmisele järgneva 3 aasta jooksul võõrandada ainult teisele töötajale või ühingule endale. Ostueesõiguse ja sarnaste päringute ettenägemisel domineerib kohustus pakkuda osasid enne võõrandamist teistele osanikele (nn. eelisostuõigus/*right of first refusal*, nt Hollandi õiguses), teatud riigid näevad seevastu ette tehingu tegemisele järgneva ostueesõiguse regulatsiooni kehtestamise võimaluse (Läti, Leedu). Valdavalt ei tehta võõrandamispäringute puhul vahet, kas osa võõrandatakse teisele osanikule või kolmandale isikule. Isikuühingule omane režiim, kus osa võõrandamist ei toimu ning selle asemel peab omandaja saama ühingulepingu pooleks (milleks on reeglina vajalik kõigi teiste liikmete nõusolek) ning omandama seeläbi senise osaniku liikmesuse, eksisteerib üksnes Delaware'i õiguses LLC puhul, mis kujutabki oma tüübi poolest pigem piiratud vastutusega isikuühingut.

SAKSAMAAL saab põhikirjaga (*Gesellschaftsvertrag*) osa võõrandamiseks ette näha lisaeldusi ja tingimusi. Seadus nimetab nende hulgast üksnes võimalust siduda osa võõrandamine osaühingu nõusoleku saamisega, muude eelduste ette nägemine on lubatav ja võimalik (vt § 15 (5) GmbHG).

HOLLAND Üldjuhul peab osa võõrandada sooviv osanik pakkuma teistele osanikele võimalust osa omandada (proportsionaalselt ülejäänud osanike osalusele ühingu kapitalis) (eelisostuõigus s.t *right of first refusal* tüüpi ostueesõigus) (NL BW art 2:195 1). Osa võõrandada sooviv osanike võib nõuda, et ülejäänud osanikud maksaksid tema osa eest vähemalt selle harilikule väärtusele vastava summa, mille määrab sõltumatu ekspert (NL BW art 2:195 1). Eelisostuõiguse regulatsioon kohaldub ka osade üleminekul pärimise korral. Põhikirjaga võib osa võõrandamise välistada teatud perioodiks (NL BW art 2:195 2). Osa võõrandamise võib põhikirjaga piirata ka muul viisil (NL BW art 2:195 4), nt sidudes selle ühingu organi otsusega. Selline regulatsioon peab siiski olema selline, et osa võõrandamine muutuks võimatuks või oleks eriti keeruline (NL BW art 2:195 5). Samuti peab osanikul säilima võimalus nõuda, et talle kuuluva osa eest makstaks talle selle harilikule väärtusele vastav summa, mille määrab sõltumatu ekspert. Põhikiri võib ette näha sellise väärtuse määramise meetodika, aga seda ei saa rakendada osaniku suhtes vastu tema tahtmist (NL BW art 2:195 4). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** võib põhikirjaga ette näha, et osa on vabalt võõrandatav. Põhikirjaga võib osa võõrandamiseks ette näha ka eeldusi ja tingimusi (piiranguid), seadus ei täpsusta, millised need võivad olla s.t vastavate piirangute sisu on puhtalt põhikirja reguleerida (CA § 544). Tavapärane on regulatsioon, mille kohaselt tuleb enne osa võõrandamist anda olemasolevatele osanikele võimalus selle omandamiseks (*right of first refusal*). Põhikiri võib ette näha, et juhatus võib keelduda osa ülekandmise registreerimisest, kui osa on omandanud juhatusele mittesobiv isik. **SOOMES** võib põhikirjaga näha ette võõrandamispiirangutena ühingu nõusoleku tingimuse (*consent clause*, FI OYL, 3. ptk, § 8) ja/või ostueesõiguse tingimuse (*redemption clause*, FI OYL, 3. ptk, § 7). Kui **ROOTSIS** on osad paberkujul, st esitajaosad, siis osa võõrandamiseks on tarvis esitajaosade füüsiline üleandmine. Kui osad ei ole paberkujul, vaid väljastatud läbi keskdepositooriumi süsteemi (VPC), siis on vajalik osa võõrandamiseks registreerimine osanike nimekirjas. **TAANIS** võib põhikirjaga osade vaba võõrandamist piirata, eelkõige näha ette osanike või kolmanda isiku ostueesõiguse (SkL § 67) või siduda osa võõrandamise ühingu poolse nõusoleku andmisega (SkL § 68). Ostueesõiguse ette nägemise korral peab põhikiri ette nägema ostueesõiguse teostamise detailse protseduuri (seadus seda ei sisalda) (SkL § 67 (1)). Osade võõrandamise sidumise korral ühingu nõusolekuga annab nõusoleku muu põhikirjas sätestatud reegli puudumise korral juhatus, põhikirjas võib selle asendada üldkoosoleku nõusolekuga (Sec 67 (2) CA). Kui nõusolekut ei anta 4 nädala jooksul selle taotlemisest loetakse see antuks (SkL § 67 (1)). **LUKSEMBURGIS** saab osa võõrandada kolmandale isikule vaid siis, kui selle võõrandamise/tehingu kiidab heaks osanike üldkoosolek (selleks peab olema osanike nõusolek, kellele kuuluvad osad esindavad 3/4 osakapitalist) (LU CC § 189). Osanike vahel on osad vabalt võõrandatavad. **LÄTIS** kehtivad osa võõrandamisel teiste osanike ostueesõigus (LV KL § 189) ja eelisostuõigus (LV KL § 189¹). **LEEDU** õiguse kohaselt osa võõrandamisel müügi teel (s.h võõrandamisel teisele osanikule) on ülejäänud osanikel ostueesõigus, võõrandaja peab müügi kavatsusest teatama ühingu juhatusele, kes informeerib teisi osanikke (LT AB art 47). Kui tegemist on töötaja osadega, siis 3 aasta jooksul töötaja osa(de) väljalaskmisest võib töötaja võõrandada töötaja osasid ainult teisele töötajale või UAB-le endale. 3-a perioodi möödumisel muutuvad töötaja osad tavalisteks osadeks. Kui töötaja osad päritakse 3-a perioodi vältel, siis need jäävad "töötaja osadeks" 3-a perioodi lõppemiseni. (LT AB § 43(3)) Piiranguid ei ole, kui tegemist ei ole osa müügiga, vaid osa kantakse üle uuele osanikule mõnel muul alusel (nt kinge, kohtuotsuse alusel) (LT AB § 47(8)). **DELAWARE** LLC ühingulepinguga võib ette näha muu s.t seaduses sätestatud režiimist erineva võõrandamisrežiimi s.h liikmesuse üleantavuse ning varaliste õiguste loovutamise keelu (DE LLC § 18-702, § 18-704). *Closed corporation* osade võõrandamine võib põhikirjaga (*certificate of incorporation/bylaw*) olla piiratud järgmiselt: (i) eelisostuõigus (*right of first refusal*), (ii) ühingu, selle osaniku või kolmanda isiku väljaostukohustus osa võõrandamise soovi korral, (iii) ühingu või selle osanike nõusoleku vajadus osa võõrandamiseks või osa võõrandamiseks teatud osanikule või osaniku poolt omatavate osade arvu heaks kiitmiseks (DE CO, 8. jaotis, § 202). Osa võõrandamise piirangud peavad olema kantud osatähele (*share certificate*) (DE CO, 8. jaotis, § 202 (a)). Osa võõrandamiseks on vajalik vastava väärtpaberi (*security*) üleandmine (*delivery*) omandajale (DE UCC § 8-104), milleks on väärtpaberi vormis välja antud osatähe (*certificated share*) puhul vajalik osatähe (*share certificate*)

valduse üleandmine omandajale või väärtpaberivahendajale (*securities intermediary*), kes nõustub hoidma väärtpaberit omandaja jaoks (DE UCC § 8-301 (a)), omandaja peab osa omandamisest ühingu teatama ning taotlema ühingu muudatuse tegemist osanike registris (DE UCC § 8-401).

6.3.1.1.2.3 Osa võõrandamise kohustuse ettenägemine

Võrdlusriikide seadustes puudub valdavalt selgesõnaline regulatsioon selle kohta, kas ja millistel tingimustel võib osanikul eksisteerida kohustus võõrandada talle kuuluv osa teistele osanikele või ühingu. Sellise kohustuse ettenägemine võib seonduda osaniku kohustuste rikkumise sanktsioneerimise vajadusega või muude eelduste täitmisega, mille esinemisel peaks osanik talle kuuluvast osast loobuma, nt. töö- või teenistussuhte lõppemisel eksisteeriva optiooniaktsiate tagasimüügi kohustuse korral. Selgesõnaline regulatsioon selle kohta eksisteerib üksnes Hollandis B.V. ja Delaware's LLC puhul, kus võimaldatakse sanktsioonina osaniku kohustuste rikkumise korral ette näha osade tagasimüügi kohustus seltsile või muudele osanikele. Saksa õigusteooria kohaselt on GmbH põhikirjaga võimalik ette näha osaniku kohustusi, mis võivad seonduda ka osaluste omamise ja võõrandamisega s.h. kohustusega teatud tingimustel osalus GmbH-s võõrandada (nt. kui lõpeb töö või teenistussuhe, toimub *drag-along* vms). GmbH põhikirjas võib seaduse kohaselt ette näha osa sundomandamise õiguse (*Zwangseinziehung*) ühingu poolt. Selle eelduseks on, et põhikirjas oleks osa osaniku poolt omandamise hetkel ette nähtud osa omandamise õiguse aluseks olevad mõjuvad põhjused (piisav ei ole lihtsalt enamuse otsuse olemasolu), eelkõige on mõjuvaks põhjuseks osaniku kohustuste oluline rikkumine ent kõne alla tulevad ka muud alused, nt. osa üleminek pärijale, töösuhte või juhtorgani liikmelisuse lõppemine jne. Osa sundomandamise instituudiga sarnase tulemuse annab teatud riikide õiguses (Ühendkuningriik, Luksemburg) sisalduv regulatsioon tagasiostetavatest osadest (*redeemable shares*), mille ühing või ülejäänud osanikud võivad teatud tingimuste täitmise korral osanikult tagasi osta. Tagasiostetavate osade puhul ei kasutata tagasiostuõigust siiski sanktsioonina osaniku kohustuste rikkumise puhul vaid eelkõige seoses muude asjaoludega, mille tõttu kaotab senine osanik õigustuse jätkata ühingu osanike ringis, nt. osaniku poolt talle üleantud optiooniaktsiate võõrandamise kohustuse näol pärast töö- või teenistussuhte lõppemist.

SAKSAMAAL on võimalik ette näha osaniku kohustusena põhikirjas (*Gesellschaftsvertrag*), (vt. ka kohustuste panemine osanikule). Sellised põhikirjalised osaniku kohustused võivad seonduda ka osaluste omamise ja võõrandamisega nt kohustusega teatud tingimustel osalus GmbH-s võõrandada (nt. kui lõpeb töö või teenistussuhe, toimub *drag-along* vms), eraldi seaduses reguleeritud ei ole ent kõrvalkohustuste panemist peetakse lubatavaks põhikirja tingimuseks GmbH § 3 alusel. Põhikirjas võib § 34 GmbHG kohaselt ette näha osa sundomandamise õiguse (*Zwangseinziehung*) ühingu poolt. Selle eelduseks on, et põhikirjas oleks osa osaniku poolt omandamise hetkel ette nähtud osa omandamise õiguse aluseks olevad mõjuvad põhjused (piisav ei ole lihtsalt enamuse otsuse olemasolu), eelkõige on mõjuvaks põhjuseks osaniku kohustuste oluline rikkumine, ent kõne alla tulevad ka muud alused, nt. osa üleminek pärijale, töösuhte või juhtorgani liikmelisuse lõppemine jne.

HOLLANDIS võib põhikirjaga ette näha, et spetsiifiliste põhikirjas nimetatud eelduste täitmise korral (s.h. kui osanik ei vasta spetsiifilistele osanikule esitatavatele nõuetele või tunnustele) on osanik kohustatud võõrandama talle kuuluvad osad teisele isikule (NL BW art 2:192 1 b, c). Sellise kohustuse rikkumise korral võib põhikiri ette näha, et osanik ei saa teostada osast tulenevaid õigusi s.h. hääleõigust ning dividendiõigust (NL BL art 2:192 4). Kui osanikul ei ole osa võõrandamise kohustust (nt. kui ta ei vasta osanikele esitatavatele nõuetele) peab ühing 3 kuu jooksul vastavate õiguste kaotamisest nimetama isiku, kellele osanik võib oma osad põhikirjas sätestatud korras võõrandada, vastasel korral osaniku õigused taastuvad (NL BW art 2:192 4). Põhikiri võib sellisel juhul ette näha ka selle, et kui aktsionär ei võõranda oma aktsiaid mõistliku aja jooksul teisele isikule, võib ühing ise neid teisele isikule pakkuda ja talle üle kanda (NL BW art 2:192 5). Kui ei eksisteeri ühtegi sellist isikut, kellele aktsionäri kuuluvad aktsiad võiks võõrandada, vabaneb aktsionär nende võõrandamise kohustusest ning selts ei või aktsiaid võõrandada (NL BW art 2:87a 2). Kui osanik soovib osa võõrandada isikule, kelle poolt osa omandamine

on seotud erinevate piirangute ja eeltingimustega, mille täitmine on keeruline, võib osanik taotleda, et ühing nimetaks 3 kuu jooksul isiku, kellele osanik võib oma osad põhikirjas võõrandada nende harilikule väärtusele vastava hüvitise eest, mille vaidluse korral määrab sõltumatu ekspert, kui ühing sellist isikut ei nimeta võib osanik seejärel 6 kuu jooksul talle kuuluva osa võõrandada ilma, et omandaja oleks seotud selliste piirangute ja eeltingimustega (NL BW art 2:192 a). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** võib ühing välja lasta tagasiostetavaid osasid (*redeemable shares*), mille ühing või osanikud võivad ettenähtud tingimustel osanikult tagasi osta s.t eksisteerib osaniku kohustus vastav osa tagasi müüa (CA § 684), vastavad tingimused võib määrata juhatus (CA § 685). **TAANIS** võib põhikirjaga ette näha osa võõrandamise kohustuse osa tagasiostmise vormis (*redemption*), tegemist võib olla nii osaniku õigusega (nõuda osa tagasiostmist) kui ka kohustusega, millele vastab ühingu, teise osaniku või kolmanda isiku nõue osad tagasi müüa (SkL § 69). Osa tagasiostmise nõude aluseks olevad eeldused määrab põhikiri, kes peab sätestama vastava õiguse teostamise täpse korra ning sätestama põhimõtted tagasiostetavate osade hinna määramiseks, selles osas kohalduvad samad põhimõtted, mis ostueesõiguse korral (SkL § 69). Põhikiri võib ette näha reeglid, mille alusel määratakse tagasiostuõiguse korral osade eest maksmisele kuuluv hind, muu regulatsiooni puudumisel määrab selle kohtu nimetatud sõltumatu ekspert (SkL § 67 (3)). Kui põhikirjalised tagasiostu tingimused on ebamõistlikult piiravad või osanikku kahjustavad, võib kohus jätta need kohaldamata (SkL § 67 (1)). **LUKSEMBURGIS** saab osa võõrandamise kohustuse ette näha tagasiostetavate osade (*redeemable shares*) puhul. Põhikirjaga võib anda juhatusale ka õiguse sellised osad pärast tagasiostmist tühistada ja kapitali vastavalt vähendada (selline võimalus lisandus 2016 aastal seadusandluses tehtud muudatuste tulemusena). **DELAWARE LLC-s** saab ühingulepinguga määrata lepingu ja sellest tulenevate liikme kohustuste rikkumisega kaasnevad tagajärjed ja õiguskaitsevahendid, selliseks õiguskaitsevahendiks võib muuhulgas ühingulepinguga määrata, et ühingulepingut rikkunud liikme (i) varalised õigused (*interest*) ühingu (s.t eelkõige osalus ühingu kasumis ja õigus ühingu varale) lõpeb või allutatakse teiste liikmete finantsosalustele ja nendest tulenevatele õigustele, (ii) või võõrandatakse sundkorras. Closed corporation osas regulatsioon puudub. **SOOMES, ROOTSIS, LÄTIS** ja **LEEDUS** ei ole osa võõrandamise kohustust seaduses reguleeritud.

6.3.1.1.2.4 Juhtorganite kontroll võõrandamistingute üle. Õigus keelduda osanike nimekirja muutmisest, osanikuõiguste välistamine

SAKSAMAAL sisuliselt regulatsioon puudub, eriti pärast GmbHG § 16 (1) muutmist, mille kohaselt määrab ka osaühingu suhtes osanikuks oleva isiku äriregistrile esitatud osanike nimekiri. Kontrolli võimalus eksisteerib üksnes selliste osanike nimekirjas toimuvate muudatuste puhul, mis ei toimu notari poolt tõestatud tehingu tulemusena (viimasel juhul edastab äriregistrile uue osanike nimekirja notar). **HOLLANDIS** ei saa osa võõrandamise korral omandaja sellest tulenevaid õigusi teostada ilma, et ühing oleks võõrandamistingut tunnustanud ning kandnud omandaja osanike nimekirja (v.a juhul, kui ühing on olnud võõrandamise aluseks oleva käsutustehingu pooleks ning tunnustanud seeläbi võõrandamistingut). Seega omab osanike nimekirja pidav juhatus seeläbi kontrolli võõrandamistingute üle ja saab teostada nende õiguspärasuse kontrolli (NL BW art 2:196a, 2:196 b). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** peab osanike nimekirja (*register of members of company*) ühing ise. Osa võõrandamisest võib ühingule teatada nii omandaja kui võõrandaja (CA § 771, 772), ühing kontrollib, kas osa võõrandamiseks vajalikud formaalsused ja materiaalsed eeldused on täidetud ning otsustab, kas kanada omandaja osanike nimekirja või mitte, keeldumist tuleb omandajale põhjendada (CA § 771 (2), 775) ning keelduva otsuse suhtes saab kasutada õiguskaitsevahendeid ja pöörduda kohtu poole (CA § 782). Kui omandaja kantakse osanike nimekirja annab ühing talle välja seda kinnitava osatähe (*share certificate*) (CA § 776). **SOOMES** ja **ROOTSIS** võib põhikirjaga ette näha, et osa võib võõrandada vaid ühingu nõusolekul, millisel juhul otsustab nõusoleku andmise üle ühingu juhatus. **TAANIS** ei saa osa võõrandamise korral omandaja sellest tulenevaid õigusi teostada ilma, et ühing oleks kandnud omandaja osanike nimekirja (SkL § 49 (1)). Seega omab osanike nimekirja pidav juhatus (SkL § 50 (1)) seeläbi kontrolli võõrandamistingute üle ja saab teostada nende õiguspärasuse kontrolli s.h

kontrollida, kas osa võõrandamise eeltingimused on täidetud ning kas osa võõrandamiseks vajalik tehing võõrandaja ja omandaja vahel on tehtud (SKL § 53 (2)). **LUKSEMBURGIS** ja **LEEDUS** puudub seaduses vastav regulatsioon. **LÄTI** regulatsiooni kohaselt, kui osa soovitakse kinkida, vahetada või võõrandada muul moel peale müümise, on selleks vaja juhatuse nõusolekut (LV KL 188(3)). **DELAWARE'i** LLC on eelduslikult suletud ühing, mille liikmesuse üleandmiseks on üldjuhul (kui ühingulepingus pole sätestatud teisiti) vajalik kõigi liikmete nõusolek (vt võõrandamise põhireeglid). *Closed corporation*'i võõrandamispiirangute olemasolu korral (vt võõrandamise üldreeglid ja võõrandamisrežiimid) peavad need reeglina olema kantud osatähele (*share certificate*) (DE CO, 8. jaotis, § 202 (a)). Kui osa võõrandamise eeldused ei ole täidetud, võib ühing keelduda osa omandaja osanikuna registreerimisest (DE CO, 8. jaotis, § 347 (d)).

6.3.1.1.2.5 Osa võõrandamisest teatamise regulatsioon, juhtorganite kontroll võõrandamistehingute üle

Praktiliselt kõigi võrdlusriikide õigus näeb võõrandamistehingu pooltele ette kohustuse osa võõrandamisest teatada. Osades võrdlusriikides lasub teatamiskohustus võõrandajal, osades omandajal (Ühendkuningriik), sageli peetakse aga kohustatuks mõlemaid (nt. Saksamaa, Taani, Luksemburg). Teatamiskohustuse täitmisest on eelkõige huvitatud osa omandaja, sest reeglina ei jõustu osa üleminek [ühingu suhtes] enne, kui sellest on ühingule teatatud ja ühing on uue osaniku kandnud osanike nimekirja (Ühendkuningriik, Luksemburg, Läti, Delaware). Teate tegemisel peab omandaja suutma tõendada, et osa võõrandamise eeldused on täidetud. Ühingu poolt reeglina (s.t praktiliselt kõigis võrdlusriikides) osanike nimekirja pidav juhatuse kontrollib osa võõrandamise eelduste täitmist ning teeb selle alusel osanike nimekirjas täienduse või keeldub sellest. Juhatuse ülesandeks on seejuures kontrollida, kas osa on käsutanud õigustatud isik (senine osanik) ning kas seejuures on kinni peetud seadusest või põhikirjast tulenevatest võõrandamispiirangutest. Kui võõrandamiseks on vajalik ühingu nõusolek, peab juhatuse tagama vastava otsuse tegemise pädeva organi poolt. Osa käsutamist õigustatud isiku poolt ei ole juhatusel keeruline kontrollida juhul, kui seadus on osa võõrandamise [käsutus]tehingule ette näinud notariaalse tõestamise või allkirjatõestuse nõude (Saksamaa, Holland, Luksemburg), teatud juhtudel nähakse ette, et ühing võib nõuda tõendit võõrandaja allkirja ehtsuse kohta (Delaware). Riikide puhul, kus osa kohta antakse välja osatäht, täidetakse selline tõendamisfunktsioon reeglina osatähe üleandmise nõudega (nt. Ühendkuningriik, Leedu, Delaware) s.t omandaja peab osa õigustatud isiku poolt võõrandamise kinnituseks osanike nimekirjas muudatuse tegemise taotlemisel üle andma võõrandajale kuulunud osatähe (mis käskväärtpaberi välja andmise korral peab olema ka võõrandaja poolt nõuetekohaselt indosseeritud). Teatamiskohustust ei eksisteeri esitajaväärtpaberina välja antud osade võõrandamise korral (üksikutes riikides, kus osa kohta võib välja anda esitajaväärtpaberi).

SAKSAMAAL on valitseva arvamuse kohaselt osa üleminekuga seotud osanikel (senine ja uus osanik) kohustus sellest juhatust teavitada (seaduses selgesõnaline reegel puudub). Juhatuse teavitab äriregistrit saates sellele uue osanike nimekirja (§ 40 (1) GmbHG), teate võib teha lihtkirjalikus vormis (registripidaja ei kontrolli isegi teate esitanud juhatuse liikme allkirja õigsust). Osa ülemineku aluseks oleva tehingu tõestanud notar peab tehingust teavitama juhatust ning saatma äriregistrile uue osanike nimekirja (§ 40 (2) GmbHG). Kuna **HOLLANDIS** osa võõrandamise korral ei saa omandaja sellest tulenevaid õigusi teostada ilma, et ühing oleks võõrandamistehingut tunnustanud ning kandnud omandaja osanike nimekirja (v.a juhul, kui ühing on olnud võõrandamise aluseks oleva käsutustehingu pooleks ning tunnustanud seeläbi võõrandamistehingut), peab võõradamistehingu pool ühingut tehingust teavitama ning esitama selle notariaalselt tõestatud originaali ühingule (NL BW art 2:196a 1, 2:196b), ühing võib võõrandamistehingut tunnustada ka siis, kui sellest ei ole teatatud ning notariaalset originaali esitatud, sellisel juhul peab ühing sellest tehingu pooli teavitama (NL BW art 2:196a 2). Üldjuhul peaks **ÜHENDKUNINGRIIS** osa võõrandamisest ühingule teatama omandaja, kes on huvitatud sellest, et ühing registreeriks osa ülemineku ja kannaks omandaja osanikuna osanike nimekirja (CA §

770, 771) ent osa võõrandamisest võib ühingu teatada ka võõrandaja (CA § 772). Teatega esitatakse ühingu avaldus registreerida osa üleminek (*application to registre the transfer*, vt CA § 770, 772). Koos avaldusega tuleks ühingu esitada vormikohane üsa ülekandmise dokument (*share transfer instrument*) koos tõendiga selle kohta, et osa kuulus võõrandajale s.t sisuliselt osatäht (*share certificate*), mis tõendab osa kuulumist võõrandajale (CA § 775, 768 (1)). **SOOMES** on osa võõrandamisest teavitamise kohustust reguleeritud ostueesõiguse teostamise kontekstis. Kui ostueesõiguse regulatsioon on põhikirjas ette nähtud, teavitab juhatus osa müügist isikut, kellel ostueesõigus on, ühe kuu jooksul alates sellest kui juhatus ennast müügist teavitati (FI OYL, 3. ptk § 7(2.4)). Juhul, kui võõrandamiseks on vajalik ühingu nõusolek, tuleb juhatusel selle andmine otsustada 2 kuu jooksul, vastasel korral loetakse et nõusolek on antud (FI OYL, 3. ptk, § 8(3)). Kui **TAANIS** osa võõrandatakse, on osa võõrandanud osanikul kohustus sellest ühingu teavitada (SkL § 53 (1)), teade tuleb teha 2 nädala jooksul võõrandamistehingu tegemisest ja peab sisaldama uue osaniku andmeid (SkL § 53 (1)); seevastu peaks **ROOTSIS** osa omandamisest juhatus teavitama osa omandaja. **LUKSEMBURGIS** peab osa võõrandamisest teatama ühingu, võõrandamine jõustub ühingu ja kolmandate isikute suhtes, kui sellest on ühingu teatatud või kui ühing on selle aktsepteerinud (LU CC § 190). **LÄTIS** tuleb juhatusel osa omaniku vahetumisest teavitada (LV KL § 187¹). Kui **LEEDUS** saab osade omandamise tulemusena isikust UAB ajuosanik või UAB ajuosanik võõrandab teatud osa talle kuuluvast ajuosast, peab sellisest tehingust teavitama UAB-d 5 päeva jooksul tehingu sõlmimisest (mitu osa, nominaalväärtus ja müüja/ostja andmed)(LT AB § 14(4)). Pooled peavad tehingust teavitama nende isiklike väärtapaberikontode haldureid ja esitama müügilepingu. (LT AB § 46(3)). **DELAWARE LLC** puhul puudub üldjuhul vajadus ühingu lepingu reguleerida osa võõrandamist, kuna liikmesus ei ole vabalt võõrandatav ja eeldab kõigi liikmete nõusolekut. *Closed corporation*'i osa võõrandamisel on pärast müügilepingu sõlmimist ja (väärtapaberistatud osade korral osatähe (*share certificate*) valduse üleandmist omandajale) vajalik ka osa võõrandamisest ühingu teatamine koos taotlusega muudatuse tegemiseks osanike registris (DE UCC § 8-401). Taotluse peab esitama või kinnitama senine osanik (kes oli kantud osanike nimekirja (DE UCC § 8-401 (a))), ühing võib nõuda tõendit, et võõrandaja allkiri avaldusel või selle kinnitus (*endorsement*) on ehtsad, selleks on üldjuhul piisav allkirja tõestus sobiva usaldusväärse isiku poolt (DE UCC § 8-402).

6.3.1.1.2.6 Osa võõrandamise tehingu vorminõuded

Enamik võrdlusriike ei ole osa võõrandamise tehingule kehtestanud vorminõudeid (Soome, Rootsi, Läti, Leedu, Delaware) või peetakse piisavaks osa ülekandmise aluseks oleva [käsutus]tehingu kirjalikku dokumenteerimist (Ühendkuningriik, Taani). Osa võõrandamise kohustustehingule on vorminõude kehtestanud üksnes Saksamaa, kes nõuab ka kohustustehingu notariaalset tõestamist, kusjuures nõue kehtib nii võõrandamistehingutele, mille teevad senised osanikud kui ka tehingutele, mille pooleks on ühing ise (nt optsoonide väljaandmisel või oma osade omandamisel või võõrandamisel). Osa ülekandmise aluseks oleva tehingu s.t käsutustehingu notariaalse tõestamise nõue on kehtestatud Saksamaal, Hollandis ja Luksemburgis (osanike vaheliste tehingute puhul piisab kirjalikust vormist). Teatud juhtudel on vorminõudeid kehtestatud osa võõrandamise teatele, mille alusel teeb osanike nimekirja pidav isik (tüüpiliselt ühing ise) muudatuse osanike nimekirjas (nt on Delaware õiguses nõue, et ühing võib osanike nimekirjas muudatuse tegemise eeldusena nõuda, et võõrandajaks oleva senise osaniku allkiri osa võõrandamise teatel peab olema tõestatud usaldusväärse kolmanda isiku poolt).

SAKSAMAAL peab osa võõrandamise leping olema notariaalselt tõestatud. Vorminõue kehtib nii käsutustehingule (§ 15 (3) GmbHG) kui ka kohustustehingule (§ 15 (4) GmbHG). **HOLLANDIS** kehtib osa võõrandamise tehingule (s.t sisuliselt käsutustehingule) notariaalne vorm (tõestamine vajalik Hollandi notari poolt) (NL BW art 2:196). **ÜHENDKUNINGRIIGI** puhul peab osa võõrandamiseks võõrandaja koostama lihtkirjaliku vormikohase osa ülekandmise dokumendi (*share transfer instrument*), mis tõendab osa ülekandmist ning on suunatud ühingu ja vajalik ühingu teavitamiseks osa ülekandmisest ja selle registreerimiseks (CA § 770 (1) (a)). Kui osa eest ei ole täielikult tasutud ning

vastav kohustus läheb üle omandajale, peab dokumendile alla kirjutama ka omandaja. Nimetatud dokumendist tuleb eristada osa müügilepingut (SPA), millele ei ole kehtestatud vorminõuet. Tegemist on seega kindlas vormis tõendiga osa suhtes toimunud käsutuse kohta. Osa ülekandmise dokument esitatakse kinnitamiseks ühingu koos võõrandajale kuuluva osatähega (*share certificate*), ühing kinnitab osa ülekandmise, teeb muudatuse osanike nimekirjas (CA § 771, 775) ja väljastab omandajale uue osatähe (*share certificate*) või keeldub sellest (CA § 776). **SOOMES** on osa võõrandamine tavaline võlaõiguslik leping, ega vaja notariaalset vormi (OYL § 3(2)). Samuti ei ole osa võõrandamise tehingule vorminõuet kehtestatud **TAANIS**, ent osa võõrandamise fakt tuleb ühingu tõendada, et tagada muudatuse tegemine osanike registris, s.t osanike registri pidaja (tüüpilisel juhatus) saab osanike nimekirjas muudatuse tegemise eeldusena nõuda, et omandaja tõendaks, et ta on osad omandanud, mis eeldab, et osa võõrandamise tehing on vormistatud teatud dokumendina, mis on esitav ühingu (SKL § 53 (2)). **ROOTSIS** ei ole osa võõrandamise tehingule vorminõuet ette nähtud. **LUKSEMBURGIS** peab osa võõrandamine olema dokumenteeritud notariaalse lepinguga, kui osa võõrandatakse isikule, kes ei ole osanik. Osanike vahelise tehingu puhul piisab omakäeliselt allkirjastatud lepingust (*private seal deed*) (LU CC § 190). **LÄTI** SIA-de puhul ei anna ühing välja aktsiatähti. Seadus ei näe ette vorminõuet. Osa ülekandmine jõustub siiski alles siis, kui see tehakse kanne aktsionäride registrisse (LV KL § 136(2)). Seejärel peab ühingu juhatus esitama aktsionäride nimekirja äriregistrile (LV KL § 187(6)). **LEEDUS** toimub materiaalsete osade puhul (*certificated shares* või *share certificates*) omandi üleandmine kande tegemisega osale/osatähele (LT AB § 46(1) - *endorsement*). Sisse kantakse isiku andmed, kellele osa üle kantakse (st ostja andmed) ja kuupäev. Kandlele kirjutavad alla nii ostja kui ka müüja. Mittemateriaalsete osade (*disposal of uncertificated shares* ehk siis *book-entry shares*) puhul toimub omandi üleandmine osa üleandmise lepingu sõlmimisega (peab olema kirjalik ja täitma LT AB § 46(3) tingimusi). Osa üleandmist (omaniku vahetumist) kajastatakse kannetega müüja ja ostja isiklikel väärtpaberikontodel (LT AB § 46(2)). Neid kontosid peavad enamasti tegevdirektorid. **DELAWARE** *closed corporation*'i puhul on osa võõrandamise tehingule ette nähtud vorminõuded, mis on samad kui osa enda heauskse omandamisega (vt ptk Osa heauskse omandamise võimalus).

6.3.1.1.2.7 Osa heauskse omandamise võimalus

Enamiku võrdlusriikide äriühinguõiguslikud regulatsioonid ei sisalda erisätteid, mis võimaldaksid osa heauskset omandamist. Kui osa heauskset omandamist võimaldatakse, võivad selle aluseks olla ka üldised tsiviilõiguse reeglid, mis võimaldavad õiguste heauskset omandamist, eelkõige väärtpaberioiguse reeglid, mis reguleerivad paberkujul käibivate väärtpaberite heauskset omandamist (eelkõige esitaja- või käskväärtpaberi tüüpi väärtpaberina käibivate osade puhul) või elektrooniliste väärtpaberite heauskset omandamist. Jättes kõrvale spetsiifilised väärtpaberioiguslikud väärtpaberina käibiva osa heauskse omandamise põhimõtted eksisteerib osa heauskse omandamise võimalus Saksa, Ühendkuningriigi ja Delaware'i õiguses. Kõikides nimetatud riikides tugineb heauskse omandamise võimalus eelkõige osanike nimekirjas sisalduvatele andmetele osa kuuluvuse kohta. Saksa õiguses omavad avalikku usaldatavust äriregistris sisalduvad andmed osanike ja neile kuuluvate osade kohta s.t kui omandaja ei tea äriregistri andmete ebaõigsusest (on heauskne) omandab ta osa ka juhul, kui osa tegelikult ei kuulu äriregistri andmete kohaselt osanikuks olevale isikule. Heauskne omandamine on Saksa õiguse kohaselt siiski välistatud, kui äriregistri andmete ebaõigsus ei ole omistatav tegelikule osanikule (s.t ei ole tekkinud või kestnud tema tegevuse või tegevusetuse tulemusena) ning ebaõiged andmed on olnud registrisse kantud vähem kui 3 aastat. Sarnane heauskse omandamise võimalus eksisteerib Delaware'i õiguses tuginedes ühingu enda poolt peetavale osanike nimekirjale: kui heauskne kolmas isik selle andmetele tuginedes osa omandab ning ühing osa ülemineku registreerib, kandes osa omandanud isiku osanikuna osanike nimekirja, omandab nimekirja kantud isik osa ka juhul, kui see ei kuulunud eelnevalt osanike nimekirja kantud võõrandajale. Delaware'i õigus eeldab sarnaselt Saksa õigusega, et heauskse omandamise aluseks oleva tehingu näol on tegemist tavapärase käibehinguga s.t osad omandatakse kohase vastusoorituse eest. Ühendkuningriigi õiguses puuduvad osa heauskset omandamist võimaldavad üldsätted, ent see on siiski võimalik nn. *estoppel*'i

kontseptsiooni alusel. Heauskus peab sellise juhul tuginema võõrandaja valduses oleva osatähe originaalile kantud andmetele osaniku kohta.

SAKSAMAAL on osa heauskne omandamine on võimalik GmbH § 16 lg 3 alusel, tuginedes äriregistris sisalduva osanike nimekirja andmetele. Säte lisati GmbH MoMiG tulemusena ja jõustus 1. novembril 2008. Säte kaitseb heauskust osa kuuluvuse, mitte selle suhtes eksisteeriva käsutusõiguse suhtes. Heauskne omandamine eeldab, et äriregistri andmed, millele omandaja tugineb, on olnud ebaõiged vähemalt 3 aastat v.a juhul, kui andmete ebaõigsus on omistatav tegelikult õigustatud isikule. MoMiG regulatsiooni on kritiseeritud, eelkõige põhjusel, et osanike nimekirja äriregistrile esitamine on liialt kerge ega allu ka alati notari kontrollile (juhatuse esitatud osanike nimekirja puhul ei kontrolli register isegi juhatuse liikme allkirja õigsust). Nende puuduste parandamiseks on eelkõige soovitatud muuta seadust selliselt, et kõik äriregistrile esitatud osanike nimekirjas tehtavad muudatused kontrollitaks üle notari poolt, kes oleks ainuisikuliselt õigustatud esitama äriregistrile uut nimekirja (vt. MüKo GmbHG/Heidinger § 16 Rn 351). **HOLLANDIS** on samuti võimalik osa heauskne omandamine, kui tuginetakse ühingu poolt peetava osanike nimekirja andmetele (NL BW art 2:196a 3). **ÜHENDKUNINGRIIGI** seadus ei reguleeri osa heauskse omandamise võimalust, ent see on võimalik nn estoppeli kontseptsiooni alusel. Osatähe (*share certificate*) omamine ja osaniku osa omajana sellele kandmine loob eelduse, et osatähele osa omajana kantud isik on osanik. Kui osatähele kantud isik ei ole tegelikult osanik, ent omandaja omandab temalt osa tuginedes osatähele kantud informatsioonile, omandab ta osa ning ühing ei saa estoppeli kontseptsiooni kohaselt keelduda omandajat osanike nimekirja kandmast s.t omandaja omandab sellisel juhul sisuliselt osa. Avaliku usaldatavuse ning estoppeli rakendamise võimaluse tagab siiski ainult ehtsale osatähele tuginev omandamistinging. **SOOMES, ROOTSIS, LUKSEMBURGIS** ja **LEEDUS** ei ole osa heauskse omandamise regulatsiooni seaduses täpsustatud. **TAANIS** on võimalik osa heauskne omandamine tuginedes osanike nimekirja kantud andmetele (SkL § 65 (2)). Osa heauskne omandamine on võimalik ka **LÄTIS**, kus omandaja peab olema heauskne võõrandaja õiguse suhtes osa võõrandada (LV KL § 188¹). **DELAWARE'I LLC** puhul ei ole heauskne omandamine võimalik, closed corporation'i puhul on, kui tegemist on osa müügitingimusega ning omandaja ei tea kolmanda isiku õigustest osa suhtes ning omandab osa "*for value*" s.t rahalise vastusoorituse eest (turutingimustel) ja saab väärtpaberi oma kontrolli alla (vt DE UCC § 8-302, § 8-502). Väärtpaberi vormis osa korral tähistab kontrolli saamine esitajaväärtpaberi valduse saamist või nimelise väärtpaberi puhul väärtpaberi indosserimist selle omaja poolt koos valduse üleandmisega ja mitteväärtpaberistatud osa (*uncertificat ed share*) puhul ühingu poolset kinnitust osa ülemineku kohta koos osanike nimekirja muutmise kohta (DE UCC § 8-106).

6.3.1.1.3 Osa pantimine

6.3.1.1.3.1 Osa pantimise lubatavus ja vorminõuded

Kõigi võrdlusriikide õiguskorrad lubavad osa pantimist samadel eeldustel ja korras, millel lubatakse nende võõrandamist s.t tehingu alusel ülekandmist ühe isiku vara hulgast teise isiku vara hulka. Teatud riigid näevad eelduslikult ette osa pantimise lubatavuse ent võimaldavad selle põhikirjaga välistada (Läti). Enamasti ei sisalda võrdlusriikide äriühinguõiguslikud regulatsioonid erisätteid osade pantimise kohta kuna see toimub üldiste õiguste või väärtpaberite pantimist reguleerivate tsiviilõiguslike reeglite alusel. Ühendkuningriigi ja Delaware õiguses toimub osa pantimine sisuliselt osa tagatisena üle kandmise teel s.t tagatise andmiseks omandab tagatise saaja osa (sisuliselt omandatakse osa suhtes *security interest*) ning seega on osa tagatisena ülekandmiseks samad eeldused, mis osa enda võõrandamiseks. Vorminõuded osa pantimisel on võrdlusriikides sarnased, tehing peab olema notariaalselt tõestatud. Saksamaal ei saa pandiõigust valitseva arvamuse kohaselt kajastada äriregistrile esitatavas osanike nimekirjas (§ 40 (1) GmbHG). Ühendkuningriigis vorminõudeid pandilepingule ei ole. Osa pantimine toimub põhimõtteliselt samal viisil kui selle võõrandamine s.t pantimiseks koormatakse osa *mortgage'* või *fixed charge'*ga, milleks osa võõrandatakse pandipidajale s.t sõlmitakse pandileping, panditud osade ülekandmise dokument (*share transfer form*) ning antakse

pandipidajale üle osatähed (*share certificate*), misjärel teavitatakse ühingu pandi seadmisest ja osade pandipidajale ülekandmisest. Osa pantimiseks võib selle koormata ka *equitable mortgage*'ga (praktiliselt sagedasem variant) mille võlausaldaja võib registreerida ümber tavaliseks *mortgage*'ks, kui on täidetud teatud eeldused (nt toimunud tagatud kohustuse rikkumine). Sellisel juhul sõlmitakse pandileping, ent osade pandipidajale ülekandmise asemel täidetakse pantija poolt allkirjastatud blanko vormis osade ülekandmise dokument (*share transfer form*) ja antakse pandipidajale üle osatähed. Väärtpaberistamata osade (*uncertificated shares*) puhul, mida hoitakse väärtpaberikontol, toimub pandi seadmine panditud väärtpaberite ülekandmise teel pandipidaja poolt kontrollitavale väärtpaberikontole (pandikontole). Taanis tuleb panditud osad kanda osanike nimekirja (SkL § 52 (1)) ja pandipidaja on kohustatud osa pantimisest ühingu teatama 2 nädala jooksul pandi seadmisest (SkL § 53 (1)).

SAKSAMAAL on osa on panditav, kuna see on võõrandatav ning osa pantimisel tuleb järgida sama korda, mis on ette nähtud selle võõrandamiseks (vt. § 1274 (1) BGB). Pantimise kohta erireeglid GmbHG-s puuduvad, kuna seadus ei võimalda välistada osa võõrandamist, siis ei saa välistada ka selle pantimist. **HOLLANDIS** on osad panditavad, ent põhikirjaga võib osade pantimise võimaluse välistada või seda piirata (NL BW art 2:198 1). Panditud osa võõrandamisele pandipidaja poolt kohalduvad samad piirangud, mis osa enda võõrandamisele (NL BW art 2:198 6). Kui **ÜHENDKUNINGRIIGIS** on osa võõrandatav, saab seda ka pantida s.t osa pantimine (koormamine *security interest*'ga) toimub sisuliselt samas korras, mis võõrandamine. **SOOMES** ja **ROOTSIS** on osade pantimine lubatav (vastavalt FI OYL 15. ptk, § 1(1.3) ja SE ABL 6. ptk, § 8). Mõlemal juhul peavad pandid olema ka kantud osade registrisse. **TAANIS** on osad panditavad ning pant tuleb kanda ka osanike nimekirja (SkL § 52 (1)), pandipidaja on kohustatud osa pantimisest ühingu teatama 2 nädala jooksul pandi seadmisest (SkL § 53 (1)). Muud erireeglid osa pantimise kohta puuduvad. **LÄTIS** on kohalduvad osa pantimisele kommertspandi sätted, seega osa pantimine on võimalik. Põhikirjaga on võimalik ette näha, et osad ei ole lubatud pantida (LV KL § 190). **LUKSEMBURGIS** ja **LEEDUS** ei ole osade pantimist seaduses reguleeritud. **DELAWARE** LLC-s ei ole liikmesus ise isikliku õigusega panditav. Pandipidaja ei saa varaliste õiguste pandi puhul siiski ei hääleõigust ega õigust osaleda ühingu juhtimisel, sisuliselt piirduvad tema õigused õigusega dividendile ja ühingu varale (kui seda liikmete vahel jaotatakse). *Closed corporation*'i osa on panditav (s.t koormatav *security interest*'ga) samadel tingimustel, mis on vajalik täita selle ülekandmiseks (DE UCC § 8-104).

6.3.1.1.3.2 Pandi heauskse omandamise võimalus

Saksamaal, Ühendkuningriigis ja Delawere'is closed corporation puhul peetakse pandiõiguse heauskset omandamist võimalikuks samadel eeldustel, millel võib toimuda osa end heauskne omandamine (vt § 16 (3) GmbHG). **Hollandis** on samuti võimalik osa heauskselt omandada, kui omandaja tugineb osanike nimekirja andmetele (NL BW art 2:196a 3). Ülejäänud võrdlusriikides vastavasisuline regulatsioon puudub.

6.3.1.1.4 Osa pärimine

Võrdlusriikide arusaam osa päritavusest ning selle tagajärgedest on võrdlemisi erinev. Reeglina lähtutakse põhimõttest, et osa on päritav, kuid põhikirjaga võidakse ette näha piiranguid osa pärijale üleminekule, enamasti lähtutakse eeldusest, et osa pärimisel kehtivad samasugused eeltingimused ja piirangud kui osa võõrandamisel. Saksa õiguse kohaselt ei saa osa päritavust välistada, ent põhikirjaga võib reguleerida osa pärimise tagajärgi, eelkõige ette näha osa omandanud pärija kohustuse võõrandada pärimise teel omandatud osa ühingu, selle osanikele või kolmandale isikule põhikirjas määratud hüvitise eest. Sarnane on Ühendkuningriigis kehtiv põhimõte, kusjuures eeldatakse, et põhikirjas teistsuguste reeglite puudumisel, on osa üleminek pärimise korral seotud samade eelduste ja piirangutega, mille põhikiri näeb ette osa võõrandamiseks. Läti õigus peab osa eelduslikult päritavaks, ent põhikirjaga võib ette näha, et pärimise korral omandab osa ühingu. Luksemburgi õiguse kohaselt eeldab osa pärijale üleminek ülejäänud osanike nõusolekut. Delaware'i õigus lähtub isikuühingu tüüpi

LLC puhul põhimõttest, et ühingu liikmelisus ei ole päritav, ent pärija saab omandada liikmelisusega seotud varalised õigused. Juhtudel, kus pärimise korral tekib ühingul endal või selle osanikel õigus osa omandada või kus osa üleminek on seotud ühingu või osanike nõusolekuga, mille andmisest keeldutakse näevad võrdlusriikide õigused reeglina ette pärijale hüvitise maksmise kohustuse, mille määramise põhimõtted tuleks reeglina sätestada põhikirjas (Saksamaa, Luksemburg, Läti).

SAKSAMAAL on osa päritav ning selle päritavust ei saa ka põhikirjaga välistada (§ 15 (1) GmbHG). Põhikirjaga võib siiski reguleerida pärimise tagajärgi, eelkõige ette näha osa omandanud pärija kohustuse omandatud osa võõrandada, eelkõige ühingule endale või kolmandale isikule põhikirjas määratud hüvitise eest. Kohustuse rikkumise puhuks võib põhikirjas ette näha ühingu õiguse omandada osa pärijalt (*Einziehung*) põhikirjas määratud hüvitise eest (§ 34 (2) GmbHG). **HOLLANDIS** kohalduvad osa üleminekule pärimise teel põhimõtteliselt samad piirangud, mis osa võõrandamisele tehingu teel s.t pärimise tulemusena toimunud käsutus loetakse pärandaja käsutuseks ja sellele kehtivad samad piirangud, mis osa võõrandamisele (vt NL BW art 2:195 2) **ÜHENDKUNINGRIIGIS** on osa iseenesest päritav, kui osa üleminek pärijale võib olla seotud põhikirjast tulenevate piirangute ja tingimustega. Seadus ei reguleeri, millised need võiksid olla ja mis tingimustel saab neid kehtestada. Kui põhikiri ei sätesta teisiti, kohalduvad põhikirjas sisalduvad piirangud ja tingimused osa ülekandmisele ka pärimise puhul. **SOOMES, LEEDUS** ja **TAANIS** ei ole osade pärimine ühinguõiguslikult reguleeritud. **LUKSEMBURGIS** on osade üleminek pärimise teel ning eeldab muude osanike heakskiitu (v.a osa üleminekul abikaasale või muule põhikirjas nimetatud pärijale), milleks on vajalik muude osanike hääled, mis esindavad vähemalt 3/4 muudele osanikele kuuluvast osakapitalist (LU CC art 189). Pärijad, kes ei saa osa omandamiseks vajalikku heakskiitu võivad osa võõrandada kolmandale isikule, kui ka see isik ei saa osa omandada ülejäänud osanike nõusoleku puudumise tõttu, saab pärija nõuda ühingu lõpetamist ja vara jaotamist. Sellisel juhul võivad ülejäänud osanikud või ühing pärija osad välja osta hinna eest, mille aluseks on ühingu bilansi keskmine väärtus viimase kolme aasta jooksul. Kui kokkulepet osa hinna üle ei saavutata, määrab selle ülalkirjeldatud viisil kohus (LU CC art 189). **LÄTIS** lähevad osad automaatselt üle pärijatele, kui põhikirjas pole just ette nähtud, et osad lähevad üle äriühingule (LV KL § 191(1)). Sellisel juhul peab ühing pärijatele tasuma hüvitise. Kui pärijaid pole, lähevad osad üle riigile (LV KL § 191(2)), misjärel (2 kuu jooksul) peab riik neid pakkuma teistele osanikele (LV KL § 191(3)). **ROOTSIS** lähevad osast tulenevad õigused lisaks osa omandanud isikule üle ka isikule, kellele on antud õigus osa kasutada tulenevalt testamtaarsest korraldusest (SE AB 4. ptk, § 43). **DELAWARE** LLC's kohalduvad liikmesuse üleminekule pärimise teel samad reeglid, mis liikmesuse üleandmisele üldiselt (DE LLCA § 18-705). Liikmesusega seotud varalised õigused (membership interest) on päritavad, liikmesus ise pärijale üle ei lähe, kui ühingupeping ei näe ette teisiti.

6.3.1.1.5 Osanike nimekirja pidamine

6.3.1.1.5.1 Kes peab osanike nimekirja ja mis andmed selles kajastatakse

Valdavalt peab osanike nimekirja ühing ise, sisuliselt tähendab see osanike nimekirja pidamist ühingu juhatuse poolt (Ühendkuningriik, Soome, Rootsi, Läti, Delaware). Leedus, kus reeglina on UAB osad elektroonilises vormis ja neid hoitakse osanike väärtpaberikontodel, tuleneb osanike nimekiri vastavate väärtpaberikontode kannetest, kontohalduriks võib olla ka ühingu poolt valitud teenusepakkuja. Saksamaal ja Luksemburgis omab õiguslikku tähendust äriregistris sisalduv osanike nimekiri s.t nendes riikides ei pea osanike nimekirja ühing ise vaid äriregistri pidaja. Osanike nimekirjas sisalduvad võrdlusriikides reeglina osanike nimed, aadressid ning muud osanike identifitseerimist võimaldavad tunnused (registri ja isikukoodid), andmed igale osanikule kuuluvate osade kohta (kindla nimiväärtusega osade puhul nende nimiväärtused ja hulk, osa liigid, osade numbrid või muud osade identifitseerimist võimaldavad tunnused, samuti andmed selle kohta, kas osa eest tegemisele kuulunud sissemakse on teostatud ning millise suurusega see sissemakse oli. Reeglina kajastatakse osanike nimekirjas ka osade suhtes eksisteerivad koormatised ja kolmandate isikute õigused, eelkõige pandiõigused, erandiks on Saksamaa, kus selliseid koormatise äriregistris peetavas osanike nimekirjas kajastada ei saa.

Ühendkuningriiki ja Delaware, mille õiguse kohaselt on võimalik anda välja märkimistunnistusi, nõuavad osanike nimekirjas ka selliste tunnistuste kajastamist s.t näidata tuleb millise hulga ja milliste osade välja andmist nende alusel nõuda saab.

SAKSAMAAL peab osanike nimekirja juhatus (§ 40 (1) GmbHG), õiguslikku tähendust omab § 16 (1) GmbHG kohaselt siiski üksnes äriregistrisse kantud osanike nimekiri. Nimekirja kantakse osaniku nimi ja tema identifitseerimist võimaldavad andmed (sünniaeg ja elukoht, jur isikute puhul nimi ja registrikood) ja talle kuuluvate osade nimiväärtused ja numbrid (GmbH osad on nummerdatud). Valitseva arvamuse kohaselt ei saa äriregistrile esitatavasse nimekirja kanda osa suhtes eksisteerivaid koormatisi s.h pandiõigusi. Ka **HOLLANDIS** peab osanike nimekirja juhatus (NL BW art 2:194 1). Nimekirja kantakse kõigi osade omajate nimed ja aadressid, kuupäev millal nad osad omandasid, osade omandamise ühingu poolt tunnustamise või teate ametliku kättetoimetamise kuupäev ja iga osa eest sissemakstud summa suurus. Nimekirja kantakse ka kõigi isikute nimed ja aadressid, kes omavad osade suhtes pandiõigust või kasutusvaldust ning kuupäev, millal nad õiguse omandasid, õiguse omandamise ühingu poolt tunnustamise või teate ametliku kättetoimetamise kuupäev (NL BW art 2:194 1). Osanike nimekirja pidamise üleandmine teenusepakkujale ei ole eraldi reguleeritud. Kui osa suhtes on välja antud hoidmistunnistus (*depository receipt*), kantakse nimekirja ka andmed selle omaja kohta (kui see on antud välja hääleõigust andva osa kohta) koos kuupäevaga, alates millest annab hoidmistunnistus hääleõiguse ühingu üldkoosolekul (NL BW art 2:194 1). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** peab osanike nimekirja (*register of members*) ühing ise (CA § 113 (1)). Registrisse kantakse osaniku nimi ja aadress, kuupäev, millal isik sai osanikuks ning lakkas olemast osanik (endiste osanike andmeid säilitatakse CA § 121 kohaselt 10 aastat), talle kuuluvad osad (eristades iga osa numbriga, kui osadel on numbrid ning liigiti, kui ühingul on eri liiki osasid) ning summa, mis on iga osa eest sisse makstud (CA § 113 (2), (3)). Kui ühing annab välja märkimistunnistusi esitajaväärtpaberi vormis, mis annavad õiguse omandada osa (*share warrant*), kantakse nimekirja viide sellise tunnistuse välja andmise kohta koos viitega, millise osa omandamise õiguse tunnistus annab (CA § 122). **SOOMES** peetakse osade ja osanike nimekirja ühingu peakontoris. Need on avalikud (*open to public inspection*) – igapähele on õigus saada koopia kas tervest või osast osa/osanike nimekirjast. (FI OYL § 3(12)). Kui osanik seda küsib, peab juhatus väljastama osanikule töendi osa omamise kohta (see on harv) (FI OYL § 3(7)). Kui **ROOTSIS** on osad paberkujul, st esitajaosad, siis peab osanike nimekirja priv AB ise. Kui osad ei ole paberkujul, vaid väljastatud läbi keskodepositooriumi süsteemi (VPC), siis peab osanike nimekirja VPC. **TAANIS** peab osanike nimekirja reeglina juhatus (SkL § 50 (1)). Osanike nimekirja pidamise kohustuse võib täita ka osanike nimekirjas kajastamisele kuuluva informatsiooni registreerimisega äriregistri pidaja poolt peetavas infotehnoloogilises süsteemis (*Commerce and Companies Agency's IT system*) (SkL § 50 (2)). Põhikirjaga võib ette näha, et osanike nimekirja peab kolmas isik ühingu eest, selline isik peab olema põhikirjas individuaalselt nimetatud ning äriregistri pidaja võib kehtestada eeskirju ja nõudeid sellisele isikutele ja nende tegevusele (SkL § 50 (3)). **LUKSEMBURGIS** on osanikud registreeritud äriregistris, seega ka osanike nimekiri sisaldub äriregistris. **LÄTIS** loetakse isik osanikuks siis, kui ta on registreeritud äriühingu osanike nimekirjas (LV KL § 136(2)). Seaduse järgi on ühingu juhatus kohustatud pidama osanike nimekirja ja hoidma seda *up-to-date* (LV KL § 187(1) ja (4)). Osanike nimekiri (*company register of shareholders*) peab sisaldama järgmist informatsiooni: (i) füüsiliste isikute puhul nimi, isikukood, aadress; juriidiliste isikute puhul nimi, registrikood ja aadress; (ii) osa nimiväärtus; (iii) iga osaniku poolt omatavate osade arv; (iv) kuupäev, mil osanik on tasunud täielikult talle kuuluvate osade eest (LV KL § 187(2)). **LEEDUS** peab UAB-st müüja ja UAB-st ostja väärtpaberikontot vastava UAB tegevdirektor, kes teeb sinna ka vajalikke kandeid. Osanike nimekirja ei pea mitte ühing ega selle juhatus, vaid osanikud ise selles osas, mis osad neile kuuluvad, mida nad omandavad ja mida nad võõrandavad.

UAB osanike, kellele kuuluvad *book-entry shares*, isiklike väärtpaberikontosid peab/haldab UAB ise. UAB võib UAB osanike isiklike väärtpaberikontode haldamise pidamise (st sisuliselt osanike nimekirja pidamise kohustuse) lepinguga delegeerida kontohaldurile. (LT AB 41(3)). **DELAWARE**'i LLC puhul ei

näe seadus ette liikmete nimekirja pidamist, sest ühingu liikmeteks on ühingulepingu pooled. Samuti ei sisalda ärireister LLC (Del.) ühingulepingut ega selle liikmete nimekirja. *Closed corporation*'i puhul peab osanike nimekirja ühing ise, kes võib selle üle kanda kolmandale isikule. Nimekirjas kajastatakse osanike nimed, aadressid, neile kuuluvate osade numbrid ja hulk, ühingu poolt välja antud osad ja nende ülekandmise juhtumid (DE CO, 8. jaotis, § 219).

6.3.1.1.5.2 Osanike nimekirja andmete kajastamine ärireistris või muus avalikus registris. Õigus tutvuda osanike nimekirjaga

Enamikus võrdlusriikides peab osanike nimekirja ühing ise ning andmeid osanike kohta ei kajastata ärireistris. Teistsugune regulatsioon (osanike andmete kajastamine ärireistris) eksisteerib üksnes Saksamaal, Luksemburgis, Leedus ja Lätis. Osanike nimekirjaga tutvumise õigus on reeglina osanikel (Läti, Delaware, Holland, Ühendkuningriik), teatud riigid võimaldavad osanike kohta andmeid saada ka kolmandatel isikutel, kellelt võidakse andmete saamise eest nõuda tasu maksmist (Ühendkuningriik, Luksemburg).

SAKSAMAAL kajastatakse osanike nimekirja ärireistris ning algne nimekiri esitatakse ärireistrile ühingu asutamisel (§ 8(1) 4) GmbHG). Nimekirja pidav juhatus või osa võõrandamise tehingut tõestav notar esitavad viivitamatult pärast osa ülemineku kaasa toonud asjaolu ilmnemist ärireistrile uue osanike nimekirja (§ 40(1) 1. lause, (2) GmbHG). Osanike nimekirjaga tutvumise õigusele viitab vaid § 51a (1) GmbHG, mille kohaselt on igal osanikul õigus nõuda juhatuselt teavet ühingu tegevuse kohta ja tutvuda ühingu dokumentidega. **HOLLANDIS** ei kajastata osanike nimekirja andmeid ärireistris. Andmed ei ole avalikud ning nendega saavad ühingu asukohas tutvuda ainult osanikud, hoidmistunnistuste omajad ning pandipidajad ja kasutusvaldajad, kelle õigused on nimekirjas registreeritud (NL BW art 2:194 4, 5). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** hoitakse äriühingu osanike nimekirja tutvumiseks ühingu registreeritud asukohas (*registered office*) (CA § 114 (1)). Ärireistris teavitatakse kohast, kus osanike nimekirjaga saab tutvuda (CA § 114 (2)). Ühing, kellel on rohkem kui 50 osanikku peab lisaks pidama ka nende alfabeetilist nimekirja (*index*) (CA § 115). Osanike nimekirjaga (kogu ulatuses) on õigus tutvuda tasuta igal osanikul, muudel isikutel on sama õigus ühingu määratud tasu eest, iga isik saab tasu eest nõuda osanike nimekirja koopiat (CA § 116), kolmanda isiku poolt osanike nimekirjaga tutvumiseks on siiski vajalik "*proper purpose*" (CA § 117). **SOOMES** osanike nimekirja ärireistris ei avaldata. **ROOTSIS** sõltub andmete ärireistris kajastamine sellest, kas ühingu osad on keskdepositooriumis (CSD) registreeritud või mitte. Ühingu puhul, mille osad on CSD-s registreeritud, peab olema igaühel võimalik osade registriga tutvuda nii ühingus endas kui ka keskdepositooriumis (SE AB 5. ptk, § 19). Mitte CSD ühingu puhul peab igaühel olema võimalik osade registriga tutvuda ainult ühingu enda peakontoris (SE AB 5. ptk, § 10). **TAANI** regulatsiooni kohaselt peab osanike nimekirja olema võimalik kontrollida ametnikel (SkL § 51 (1)). **LUKSEMBURGIS** peab ühing osanike nimekirjas toimunud muudatustest teavitama ärireistris ja selle kohta tuleb avaldada teade ametlikes teadaannetes (väljaandes *Luxembourg Official Gazette*) (LU CC art 11bis § 2(3)). Ärireistris sisalduvate andmetega saab tutvuda ja sellest väljavõtteid saada iga isik makstes selle eest ettenähtud lõivu (LU CC art 9 § 1). **LÄTIS** edastab ühingu juhatus pärast igat muudatust osanike registris koopia osanike registris ka ärireistrile osas, mis puudutab tehtud muudatusi (LV KL § 187(6)). Osanikel, juhatuse liikmetel, nõukogu liikmetel, audiitoril, pädevatel riigiasutustel on õigus tutvuda osanike nimekirjaga (LV KL § 187(7)). Osanikel on õigus saada neile kuuluvate osade kohta väljavõtte osanike nimekirjast, mille õigsust kinnitab äriühingut esindama õigustatud isik (vastav juhatuse liige) (LV KL § 187(8)). **LEEDUS** peab kontohaldur, kes avas osanikule isikliku väärtpaberikonto, osaniku nõudmisel väljastama osanikule konto väljavõtte, kust on näha osade arv ja osa(de) kohta käiv muu informatsioon (LT AB § 41(4)). Osaniku nõudmisel peab UAB väljastama osanikule väljavõtte selle kohta, milliste osanike nimele on registreeritud *certificated shares*, lisaks ka osade arv ja osa(de) kohta käiv muu informatsioon (LT AB § 41(4)). **DELAWARE** LLC puhul ärireister ei sisalda LLC liikmete nimekirja, kolmandad isikud sellega seega tutvuda ei saa. *Closed corporation*'i ärireister ei sisalda osanike

nimekirja (*stock ledger*), seda peab ühing ning sellega tutvumise õigus on osanikel (DE CO, 8. jaotis, § 220 (b) ja (c)) ja juhatuse liikmetel (*directors*) (DE CO, 8. jaotis, § 220 (d)).

6.3.1.1.5.3 Osanike nimekirja andmete õiguslik tähendus ja avalik usaldatavus

Reeglina määravad osanike nimekirjas sisalduvad andmed selle, keda peetakse ühingu sisesuhtes s.t ühingu ja selle osanike vahelises suhtes osanikuks s.t kellel on hääleõigus ning muud osaniku õigused (Saksamaa, Ühendkuningriik, Rootsi, Läti, Delaware). Teatud võrdlusriikide puhul omab osanike nimekirja sisuliselt konstitutiivset toimet s.t osanikuks saab olla üksnes osanike nimekirja kantud isik ning vastava kande tegemine on eelduseks osaniku staatuse omandamisel (Ühendkuningriik, Leedu). Osanike nimekirja andmetele võidakse anda ka avalik usaldatavus, millele tuginedes on võimalik osa heauskne omandamine (Saksamaa, Ühendkuningriik).

SAKSAMAAL loetakse osanikuks üksnes isik, kes on kantud osanikuna äriregistrile esitatud osanike nimekirja (§ 16(1) 1. lause GmbHG, mudeti MoMiG-ga, varasema red kohaselt loeti osanikuks juhatuse peetavasse osanike nimekirja kantud isik). Äriregistrile esitatud osanike nimekirjas sisalduvate andmete alusel on võimalik ka osa heauskne omandamine (§ 16 (3) GmbHG). **HOLLANDIS** saab osast tulenevaid õigusi teostada üksnes osanike nimekirja kantud isik, osa võõrandamise korral on omandajal võimalik osast tulenevaid õigusi ühingu suhtes teostada alates sellest, kui ühing on tunnustanud võõrandamistehingut või kui notariaalakt on ametlikult (kohtutäituri poolt) ühingule kätte toimetatud (NL BW art 2:196a 1 ja 2:196b). Kui tehingu tulemusena ei ole tehtud muudatust osanike nimekirjas s.t ühing ei ole võõrandamistehingut tunnustanud ning talle ei ole tehingu originaali ka ametlikult kätte toimetatud, ei saa tehingule ühingu ning vastava osa heauskselt omandanud kolmanda isiku suhtes tugineda (NL BW art 2:196a 3). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** on osanike nimekirja kantud andmetel on *prima facie* tõendi tähendus kõikide nimekirja kantud andmete osas (CA § 127). Osanike nimekirjal on sisuliselt konstitutiivne toime, sest osaniku staatust omavad ühingu suhtes ainult nimekirja kantud isikud. Osanike nimekirjal on [kaudselt] ka avalik usaldatavus, sest selles muudatuse tegemine ühingu poolt on aluseks uue osatähe (*share certificate*) välja andmisele uuele osanikule ning võimaldab seega ka osa heauskselt omandamist. Kui ühing on kinnitanud osa ülemineku, loob see kolmandatele isikutele avaliku usaldatavuse, et ühingule on esitatud piisavad tõendid võõrandaja poolt osa omamise kohta (CA § 775 (1)) ning sellele tuginedes ka osa heauskse omandamise võimaluse. **ROOTSI** õiguse kohaselt peab osanik olema kantud osanike nimekirja, et ta saaks rakendada kõiki osaniku-staatusega kaasnevaid õigusi. Sarnaselt sõltub ka **SOOMES** osaniku õiguste teke osanike nimekirja kandmisest (FI OYL 4. ptk § 2(1)). **TAANIS** on kolmandatel isikutel õigus tugineda andmetele, mis on ühingu kohta IT-süsteemides avaldatud (SkL § 14(3)). **LUKSEMBURGI** äriregistris registreeritavad ja ametlikes teadaannetes avaldatud andmed loetakse kolmandate isikute jaoks siduvaks alates avaldamisest ametlikes teadaannetes, v.a juhul, kui nad teadsid nendest varem. See ei kehti tehingute suhtes, mis tehakse 16 päeva jooksul alates teate avaldamisest, kui kolmas isik tõendab, et ta ei saanud avaldatud andmetest teada (LU LCC art 9 § 3). **LÄTIS** ja **LEEDUS** loetakse äriregistrisse kantud andmed alates nende avaldamisest kolmandate isikute suhtes kehtivateks (vastavalt LV KL § 12 ja LT AB art 12 lg 5). **DELAWARE** LLC puhul pole ei ole küsimus asjakohane, kuna liikmete nimekirja puudub. Closed corporationi osanike nimekirja (*stock ledger*) tõendab ühingu suhtes osanikuks olemist ja hääleõigust ning on selles osas ainsaks lubatud tõendiks (DE CO, 8. jaotis, § 219).

6.3.1.1.5.4 Osanike nimekirjas muudatuste (kannete) tegemine

Enamikus võrdlusriikides teeb osanike nimekirjas kandeid ühing ise, tegutsedes juhatuse kaudu. Reeglina otsustab juhatuse ise, milliste dokumentide ja andmete alusel muudatus tehakse, osa võõrandamise tehingule seadusest tuleneva vorminõude ette nägemise korral võib juhatuse tehingu alusel toimunud osa võõrandamise korral kande teha vormikohase lepingu dokumendi esitamise korral (Holland). Ühendkuningriigis võib juhatuse osanike nimekirjas osa tehingulise võõrandamise korral muudatuse teha juhul, kui juhatusele esitatakse vormikohane osa ülekandmise dokument (*share*

transfer form) ning võõrandaja nimele välja antud osatäht (*share certificate*), mille vastu ühing annab osa omandajale välja uue osatähe. Saksamaal, kus osanike nimekiri sisaldub äriregistris teeb osanike nimekirjas muudatusi äriregistri pidaja, kes ei kontrolli siiski kannete aluseks olevaid asjaolusid, vaid teeb muudatusi vastavalt ühingu juhatuse või tehingu tõestanud notari poolt esitatud andmete alusel.

SAKSAMAAL peab osanike nimekirja juhatus (§ 40 (1) GmbHG), kes esitab osanike nimekirjas toimuvate muutuste korral äriregistrile uue osanike nimekirja. Sama õigus ja kohustus on ka notaril, kes tõestab tehingu, mille tagajärjeks on osa ülekandmine uuele osanikule (§ 40 (3) GmbHG). Notar võib uue osanike nimekirja äriregistrile esitada pärast tõestatud tehingu jõustumist, see tekitab probleeme eelkõige tingimuslike tehingute puhul, mille tegemisel peavad pooled lepinguliselt tagama notari informeerimise tehingu tingimuste täitmisest. Äriregister talle edastatud andmete õigsust ei kontrolli, kuna tegemist ei ole kannetega. Isik, kelle õigusi on ebaõige kandega kahjustatud, saab taotleda vastuväite kandmist äriregistrile esitatud osanike nimekirja (§ 16 (3) 2. lause GmbHG). Vastuväide välistab heauskse omandamise võimaluse, ent selle äriregistrisse kandmine ja toime ei ole seaduses reguleeritud (analoogia korras kohaldub § 899 BGB, mis reguleerib vastuväidet kinnistusraamatu andmete suhtes). Vastuväite sisse kandmise aluseks on hagi tagamise määrus või äriregistrisse kantud õigustatud isiku nõusolek. **HOLLANDIS** teeb kandeid osanike nimekirjas ühingu juhatus (Art 2:194 1 BV). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** teeb osanike nimekirja kandeid ühing (juhatus). Kui osanike nimekirja andmed on ebaõiged, võib huvitatud isik nõuda ühingult nende parandamist ning sellest keeldumise korral pöörduda kohtu poole, millisel juhul võidakse osanike nimekirja andmed parandada kohtu otsuse alusel (section 125 Companies Act). Ka **SOOMES** ja **ROOTSIS** vastutab osanike nimekirja pidamise ja sinna kannete tegemise eest ühingu juhatus. Kande muutmise nõudeõiguse ja vastuväidete esitamise õiguse regulatsioon puudub mõlemas riigis. Ka **TAANIS**, **LUKSEMBURGIS**, **LEEDUS** ja **LÄTIS** tegeleb osanike nimekirjas muudatuste tegemisega ühingu juhatus. **DELAWARE'I** Closed corporation'i osanike nimekirja (*stock ledger*) peab ja selles teeb kandeid ühing ise (juhatus) (DE CO, 8. jaotis, § 219). Osanike nimekirja ebaõigsuse korral võib puudutatud isik taotleda kohtult osanike nimekirja parandamist, sellise nõude esitamise korral võib kohus kinnitada uue osanike nimekirja (DE CO, 8. jaotis, § 205). **Ühiselt mitmele isikule kuuluv osa**

6.3.1.1.6 Mitmele isikule kuuluv osa

Ühiselt mitmele isikule kuuluva osaga seonduv regulatsioon sisaldub üksikute võrdlusriikide õiguses (Saksamaa, Ühendkuningriik, Läti, Leedu, Soome, Rootsi). Saksamaa regulatsioon vastab sisuliselt ÄS §-le 165 ja on olnud vastava sätte aluseks. Ühendkuningriigis tuleb osa ühise omamise korral ühingu teatavaks teha, kes sellistest isikutest on õigustatud teostama osast tulenevaid õigusi (*senior holder*), kui sellist isikut nimetatud ei ole, ei saa osast tulenevaid õigusi teostada. Läti õiguse kohaselt võivad osa ühiselt omavad isikud endale esindaja määrata, aga ei pea seda tegema.

SAKSA õiguses eksisteerib erinorm § 18 GmbHG osa kuulumise kohta mitmele isikule ühiselt, sisuliselt vastab ÄS §-le 165. **ÜHENDKUNINGRIIGIS** ühiselt omatava osa puhul (*jointly held share*, vt CA § 113 (5)) saab hääleõigust saada teostada osanik, kes on *senior holder* (CA § 286). **SOOME** ja **ROOTSI** regulatsioonide kohaselt, kui osal on mitu omanikku, võivad nad osast tulenevaid õigusi teostada üksnes ühise esindaja kaudu (vastavalt FI OYL 3. ptk § 2(2) ja SE AB 4. ptk § 42). **LÄTIS** võib üks osa kuuluda mitmele isikule ühiselt. Need isikud võivad määrata ühise esindaja, kes osast tulenevaid õiguseid nende eest teostab. Määratud esindaja kantakse äriühingu osanike nimekirja. Isikud, kellele kuulub ühiselt üks osa, vastutavad osast tulenevate kohustuste täitmise eest solidaarselt. (LV KL § 157) **LEEDU** õigus sätestab, et kui osa kuulub mitmele isikule, siis kõiki osa omanikke loetakse üheks osanikuks (LT AB § 40(5)). Esindada saab üks nendest kirjaliku ja notariaalse volituse alusel. Osa omanikud vastutavad solidaarselt osaniku kohustuste täitmise eest. **HOLLANDIS**, **TAANIS** ja **LUKSEMBURGIS** eriregulatsioonid puuduvad. **Delaware'is** ei ole eriregulatsiooni nii LLC kui ka *closed corporation*'i puhul.

6.3.1.1.7 Ühe osanikuga osaühing ja registripidaja teavitamise kohustus ühe osanikuga osaühingu tekkimisest

Enamikes võrdlusriikides ei ole ühe osanikuga ühingu olemasolust vaja registripidajat teavitada. Selline kohustus puudub võrdlusriikidest **SAKSAMAAL, HOLLANDIS, ROOTSIS, TAANIS, LÄTIS, LEEDUS** ja **DELAWARES**. Küll aga on **ÜHENDKUNINGRIIGIS** CA § 123 alusel teavitamiskohustus nii asutamisel kui hiljem osanike arvu vähenemisel üheni (osanike nimekirjas tuuakse välja, et ühingul on üks osanik ning kuupäev, alates millest on ühingul üks osanik). Osanike arvu suurenemisest tuleb samuti teatada. Ühe osanikuga osaühingust teavitamise kohustus eksisteerib ka **SOOMES** (FI OYL 3. ptk § 16(3)). **LUXEMBURGIS** võib ühingul olla üks osanik ja sellest tuleb äriregistrit teavitada samamoodi nagu kõigist osanike nimekirjas toimuvatest muudatustest.

6.3.1.1.8 Võlakirjad ja muud ühingu välja antavad väärtpaberid

6.3.1.1.8.1 Võlakirjad ja vahetusvõlakirjad

Valdava enamiku võrdlusriikide õigus ei reguleeri ühingu poolt võlakirjade ega vahetusvõlakirjade välja andmise võimalust ja eeldusi. Erandiks on Ühendkuningriigi õigus, mis reguleerib võlakirjade ja sarnaste väärtpaberite (*debenture*) välja andmist, sealhulgas vahetusvõlakirjade (*convertible bonds*) välja andmist. Ka ühendkuningriigi õiguses on vastav regulatsioon võrdlemisi üldine, sealhulgas ei reguleerita vahetusvõlakirjade välja andmise lubatavust ja eesmärke vaid sätestatakse üksnes põhimõte, et nende välja andmise eeldused on samad, mis uute osade emiteerimisel (kapitali suurendamise teel). Vahetusvõlakirjade välja andmise korral tuleb nende üle pidada arvestust osanike nimekirjas, vahetusvõlakirjade võõrandamisele ning sellest teavitamisele kohalduvad ühendkuningriigis samad reeglid, mis osa enda võõrandamisele. Kuigi seadus seda võimalust otseselt ette ei näe võib teoorias tunnustatud arvamuse kohaselt vahetusvõlakirju välja anda ka Saksa GmbH.

SAKSA õigus GmbH puhul vahetusvõlakirja väljaandmise võimalust ei reguleeri. Põhimõtteliselt on see GmbH puhul võimalik, eelkõige juhatusele kapitali suurendamise õiguse andmise kaudu (*genehmigtes Kapital*, GmbHG § 55a) või ühingule kuuluvate oma osade võõrandamise otsustamise teel. **HOLLANDIS** ei reguleerita vahetusvõlakirjade (ja muude võlakirjade) välja andmist, kuid võrd neid peetakse puhtalt lepinguõiguslikuks instrumendiks. Samuti ei ole vahetusvõlakirjade regulatsiooni **HOLLANDI, SOOME, LUKSEMBURGI, LEEDU** ja **DELAWARE'I** (LLC) regulatsioonides. **ÜHENDKUNINGRIIGIS** reguleerib seadus ühingu poolt *debenture*'i välja andmist, mis üldmõistena hõlmab muude ühingu väärtpaberite kõrval ka võlakirju (*bonds*), mis omakorda võivad olla välja antud vahetusvõlakirjadena (*convertible bond*). Ühing peab kõigi selliste väärtpaberite välja laskmise (*allotment*) ja omajate kohta pidama registrit (CA § 742, 743), millega saavad tutvuda nii väärtpaberite omajad kui tasu eest ka kolmandad isikud (CA § 744). Muus osas piirdub regulatsioon erisustega osadeks konverteeritavate väärtpaberite välja laskmisel ühingu juhatuse poolt s.t kohalduvad samad piirangud, mis uute osade välja laskmisel. **ROOTSIS** reguleerib SE ABL ka vahetatavate instrumentide väljaandmist, mida on võimalik uute osade vastu vahetada (15. ptk). **TAANIS** reguleerib seadus vahetusvõlakirjade (*convertible debt instruments*) ja märkimistunnistuste (*warrants*) välja laskmist (SKL § 167-172). Samuti võimaldab seadus välja lasta võlakirju, mis osalevad kasumi jaotamisel (*profit sharing debt instruments*), ning mille emiteerimiseks on vajalik üldkoosoleku otsust (SKL § 178) Sellise instrumendi välja laskmisega ei kaasne kapitali suurendamise vajadust. **LÄTIS** on samuti reguleeritud vahetatavate võlakirjade (*convertible debentures*) väljaandmist (LV KL § 244). **DELAWARE'I** *closed corporation* puhul lubab seadus ühingul välja anda optioone ja muid õigusi, mis annavad nende omajale õiguse omandada ühingu osasid (DE CO, 8. jaotis, § 157).

6.3.1.1.8.2 Vahetusvõlakirjade või sarnaste instrumentide välja laskmise eeldusi / lubatavust ja erireeglid vahetusvõlakirjade või sarnaste instrumentide võõrandamiseks

SAKSA õigus ei reguleeri. Vahetusvõlakirja väljaandmise aluseks olev leping sisaldab sisuliselt optiooni osa omandamiseks, lepingule kohalduv seega § 15 GmbHG tulenevad vorminõuded

(kohustus- ja käsutustehingu notariaalse tõestamise nõue) ning seda ka juhul, kui osa võõrandamise kohustus lasub ühingul endal (mitte "osanikul"). **HOLLANDIS, LUKSEMBURGIS, SOOMES JA LEEDUS** sätted puuduvad. **ÜHENDKUNINGRIIGIS** seondub regulatsioon piirangutega osadeks konverteeritavate väärtpaberite välja laskmisel ühingu juhatuse poolt, millele kohalduvad samad piirangud ja eeldused, mis uute osade välja laskmisel (CA § 549 (3)). Sätted reguleerivad juhatuse volitust väärtpabereid välja anda sõltuvalt sellest, kas ühingul on üht liiki osasid, millisel juhul on juhatusel väärtpaberite emiteerimise õigus, kui põhikirjaga ei nähta ette teisiti (CA § 550) ja ühingul, millele on eri liiku osasid, millisel juhul on juhatusel väärtpaberite emiteerimise õigus, kui neile on antud vastavasisuline õigus põhikirja või osanike otsusega (CA § 551). *Debenture* ja selle alaliigiks oleva vahetusvõlakirja (*convertible bond*) võõrandamisele ja selle registreerimisele kehtivad samad reeglid, mis osa võõrandamisele (vt. CA § 770 jj). **LÄTIS** on vahetusvõlakirjade väljaandmise protsessi reguleeritud LV KL § 245. **ROOTSI** regulatsiooni kohaselt, kui üldkoosolek peab otsustama vahetatavate instrumentide väljalaskmise üle, koostab juhatus selle kohta eelnevalt ettepaneku (SE ABL 15. ptk § 3). **TAANIS** on vajalik üldkoosoleku otsus, millega samaaegselt otsustatakse kapitali suurendamine või antakse ühingu juhatusele või juhatusele õigus suurendada kapitali ulatuses, milles see on vajalik vahetusvõlakirjadest või märkimistunnistustest tulenevate kohustuste täitmiseks ja uute osade välja andmiseks (SkL § 155 (2)). Vastava vahetusvõlakirja välja andmise otsuse võib teha üldkoosolek (SkL § 167) või juhatus üldkoosoleku poolse vastavasisulise õiguse andmise korral (SkL § 169). **DELAWARE**'i LLC puhul ei ole vahetusvõlakirjade välja laskmine reguleeritud, *closed corporation* puhul peavad väljaandmise tingimused olema sätestatud põhikirjas (*certificate of incorporation*) või selle puudumisel vastavasisulises juhatuse (*board of directors*) otsuses (DE CO, 8. jaotis, § 157 (b)).

6.3.1.2 Aktsiaselts

6.3.1.2.1 Aktsia mõiste ja nimiväärtus

6.3.1.2.1.1 Aktsia olemus (esitajaväärtpaber või nimeline väärtpaber, aktsiatähed)

Enamik võrdlusriike lubab aktsiaseltsi puhul valida, kas lasta aktsiaid välja registrikande kaudu peetavate väärtpaberitena (*book-entry shares / registered shares*) või anda välja ka aktsiatähti ning kas aktsiad käibivad nimeliste väärtpaberitena või antakse välja ka esitajaväärtpabereid. Mõned võrdlusriigid eelistavad nimelisi aktsiaid esitajaväärtpaberitele. **SAKSAMAA** lubab esitajaaktsiaid välja anda üksnes juhul, kui need on börsil noteeritud või aktsiat hoitakse EL määruses (EÜ) 909/2014 nimetatud keskdepositooriumis või tunnustatud kolmandast riigist pärit keskdepositooriumis. **HOLLANDIS** võib välja anda nii registreeritud (nimelisi) aktsiaid kui ka esitajaaktsiaid, kusjuures välja antavate aktsiate liigi määrab põhikiri (NL BW art. 2:82 1). Esitajaaktsia kohta antakse välja ka aktsiatäht (NL BW art 2:82 2, 3). Aktsiad võivad olla käibes ka aktsia osadena (*fractional shares*), kui see on põhikirjaga lubatud (NL BW art. 2:79 1). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** ja **DELAWARE**'s ei ole esitajaaktsiate välja andmine üldjuhul lubatud kuid nende asemel võib selts emiteerida märkimistunnistusi (*share warrants*), mis võidakse vahetada aktsia vastu ning mille omajatele võidakse Ühendkuningriigis sisuliselt anda aktsionäriaga võrdne seisund. **ROOTSIS** võidakse väljastada aktsiaid nii paberkujul (esitajaväärtpaberid) kui ka läbi keskdepositooriumi süsteemi, samuti eksisteerivad ka **TAANIS** nii esitajaväärtpaberid kui nimelised väärtpaberid. **LUKSEMBURGIS** on lubatud esitajaaktsiaid välja lasta üksnes tingimusel, et neid hoiab aktsionäride jaoks seltsi poolt nimetatud depositaar, kelleks võib olla krediidasutus, muu finantsteenuse osutaja, notar, audiitor või vannutatud raamatupidaja ja kes on kohustatud pidama aktsiate omajate kohta pidama nimekirja, mille alusel on aktsionärid identifitseeritavad. **LÄTI** lubab esitajaaktsiaid välja lasta üksnes elektrooniliste väärtpaberitena. **LEEDU** õiguses ei ole esitajaaktsiate väljaandmine võimalik (kõik aktsiad käibivad registreeritud elektrooniliste väärtpaberitena).

6.3.1.2.1.2 *Nimiväärtuseta aktsiad*

Reeglina nõuavad võrdlusriigid, et välja antavad aktsiad omaksid kindlat nimiväärtust, nimiväärtuseta aktsiate väljaandmist võimaldavad **SAKSAMAA, LUKSEMBURG, DELAWARE, TAANI** ja **LUKSEMBURG**.

6.3.1.2.1.3 *Aktsiate hoidmine depositooriumis*

Reeglina puuduvad võrdlusriikide äriühinguõiguslikes regulatsioonides sätted aktsiate depositooriumis hoidmise kohta ning elektrooniliste aktsiate hoidmise kohta. **SAKSAMAA** AktG § 10 (1.2) kohaselt võib aktsiaselts esitajaaktsiaid eelkõige välja anda siis, kui neid hoitakse EL määruses (EÜ) 909/2014 nimetatud keskdepositooriumis või tunnustatud kolmandast riigist pärit keskdepositooriumis. **ÜHENDKUNINGRIIGI** õiguses sisaldub volitusnorm, mis võimaldab kehtestada õigusakte, mille kohaselt võib väärtpaberi omamise õigust tõendada ja üle kanda ilma kirjaliku dokumendita, volitusnormi alusel on kehtestatud *Uncertificated Securities Regulations 2001* (GB USA). Selle alusel registreerib Treasury väärtpaberite hoidmissüsteemide operaatorid, kes võivad registreerida seltsi aktsiad tingimusel, et seltsi põhikirja kohaselt võib aktsiaid hoida immateriaalsel kujul (*uncertificated shares / book entry shares*) ja võõrandada süsteemi kaudu s.t süsteemis vastava väärtpaberi omaja kohta kirje muutmine toob endaga kaasa ka väärtpaberi kuuluvuse muutmise. Operaator peab sellisel juhul iga emitendist seltsi registreeritud väärtpaberite kohta registrit ning emitendist selts peab tagama oma aktsionäride nimekirja vastavuse operaatori poolt peetava registri andmetega. Sellisel juhul ei kehti tavapärase aktsiate võõrandamise süsteem ning sisuliselt tuleks sellisel viisil aktsiad registreerida üksnes juhul, kui need on vabalt võõrandatavad s.t nende suhtes ei kehti põhikirjalisi võõrandamispiiranguid. **ROOTSIS** peavad noteeritud aktsiad olema registreeritud väärtpaberite keskdepositooriumi süsteemis. Ka **TAANIS** on ühingul võimalik välja anda elektroonilises vormis aktsiaid, mida annab välja ja hoiab depositoorium (SkL § 61). **LUKSEMBURGI** õigus lubab põhikirjas ette näha õiguse muuta nimelised aktsiaid, mille üle peetakse arvestust registrikande kaudu (*registered shares*) elektroonilistes vormis aktsiateks (*shares in dematerialised form*). Elektroonilises vormis peetav aktsia registreeritakse ja seda hoitakse konto omaja nimel peetaval väärtpaberikontol, mille halduriks võib olla depositoorium või kliiringuteenus pakkuja, selliseid aktsiaid saab käsutada kandes neid ühelt väärtpaberikontolt teisele. Ka **DELAWARE**'i õiguse kohaselt võib *corporation* välja anda väärtpaberistamata aktsiaid (*uncertificated shares*) mida saab hoida väärtpaberikontol. **LÄTI, LEEDU, SOOME** ja **HOLLANDI** õigustes aktsiate hoidmist depositooriumis ei reguleerita.

6.3.1.2.1.4 *Muud aktsia omandamist õigustavad väärtpaberid*

Üksikud võrdlusriigid reguleerivad aktsiate kõrval ka väärtpaberite välja laskmist, mis annavad selle omajale õiguse omandada aktsia. **SAKSA** õiguses nimetatakse selliseid väärtpabereid terminiga *Zwischenscheine*, **ÜHENDKUNINGRIIGI** ja **DELAWARE**'i õiguses [*share*] *warrants*. Sisuliselt on tegemist märkimistunnistuse laadsete väärtpaberitega, mille omaja võib vastava väärtpaberi teatud tingimuste täitmise korral vahetada aktsia vastu. Sellistele väärtpaberitele ja nende võõrandamisele kohalduvad põhimõtteliselt samad reeglid, mis kohalduvad aktsiatele ja nende võõrandamisele, siiski eksisteerib ka teatud erisusi. Saksa õiguses võib *Zwischenschein* olla ainult nimeline väärtpaberi (esitajaväärtpaberit välja anda ei saa), Ühendkuningriigi õiguses on seevastu lubatud *warrant*'i välja andmine nimelt ka esitajaväärtpaberina samas kui aktsia enda kohta esitajaväärtpaberit välja anda ei tohi. Sisuliselt on Ühendkuningriigi õiguse järgne *share warrant* võrdsustatav aktsiaga, sest seltsi põhikiri võib selle omajale anda aktsionäriaga võrdsed õigused (s.t hääleõiguse ja õiguse dividendile). Väga sarnased on **LUKSEMBURGI** õiguse kohaselt S.A. poolt välja antavad (alates 2016 tehtud muudatustest seadusandluses) *beneficiary units (parts bénéficiaires)*, mis ei esinda osalust seltsi kapitalis ent annavad nende omajale põhikirjas nimetatud õigused, s.h hääleõiguse, õiguse osaleda kasumi jaotamisel jms. varalised õigused. **TAANIS** võib vahetusvõlakirju ja optioonitunnistusi anda välja ühingu vara suurendamiseks (SkL § 153 (1.3)). **HOLLANDI, SOOME, ROOTSI, LÄTI** ja **LEEDU**

õiguses ei ole muude aktsia omandamist õigustavate väärtpaberite kui vahetusvõlakirjade välja andmine lubatud.

6.3.1.2.2 Aktsiate liigid

6.3.1.2.2.1 Eri liiki aktsiate väljaandmise lubatavus, nendega kaasnev hääleõigus, hääleõiguseta aktsiad, disproportsionaalne hääleõigus

Kõik võrdlusriigid lubavad eri liiki aktsiate välja laskmist. Reeglina ei piira võrdlusriikide seadused seda, millist liiki ning milliste eriõigustega aktsiaid selts välja lasta võib. Saksamaa ja Leedu õiguse kohaselt piirduvad eri liiki aktsiate välja laskmise õigus tavaliste s.t lihtaktsiate kõrval eelisaktsiate välja laskmisega, mis ei anna eelduslikult hääleõigust ning millega on seotud teatud eelisõigust dividendile või seltsi lõpetamisel allesjääva vara jaotamisel (sarnane piirang kaotati hiljuti Luksemburgi õiguses). Muude võrdlusriikide õigus jätab aktsia liikide ja aktsiatega seotud eriõigustega seonduva seltsi enda otsustada (reeglina reguleeritud põhikirjas või aktsionäride otsuses).

Võrdlusriikides seadusandluses sisaldub ka regulatsioone spetsiifiliste aktsia liikide kohta. Reeglina on eri liiki aktsiate välja laskmise korral aktsia eri liigina reguleeritud eelisaktsiad, mis tüüpiliselt kujutavad endast hääleõiguseta aktsiaid, millega on seotud teatud eelisõigust dividendile või seltsi lõpetamisel allesjääva vara jaotamisel (Saksamaa, Holland, Luksemburg, Leedu). Luksemburgi õiguse kohaselt omavad eelisaktsiad piiratud hääleõigust s.t seadus loetleb olulisemad otsused, mille vastuvõtmisel omavad hääleõigust ka eelisaktsiad. Spetsiifilisi regulatsioone aktsiate liikide kohta on veelgi. Ühendkuningriigi ja Luksemburgi õiguse kohaselt võib selts välja anda tagasiostetavaid aktsiaid (*redeemable shares*), mille selts võib tagasi osta (aktsionäril on tagasimüügi kohustus) või mille tagasiostmist ühingu poolt võib aktsionär nõuda (seltsil on tagasiostu kohtustus). Luksemburgi õiguse kohaselt võib selts lisaks aktsiatele (alates 2016 tehtud muudatustest seadusandluses) anda välja aktsiasarnaseid väärtpabereid e. *beneficiary units (parts bénéficiaires)*, mis ei esinda osalust kapitalis ent annavad nende omajale põhikirjas nimetatud õigused, s.h hääleõiguse, õiguse osaleda kasumi jaotamisel jms. varalise õiguse. Sarnase tulemuse saab saavutada Ühendkuningriigi õiguses, mis võimaldab välja anda märkimistunnistusi (*share warrants*), mida on võimalik vahetada aktsiateks ning mille omajatele võidakse põhikirja kohaselt anda aktsionäriiga samad õigused s.t hääleõigus ning õigus osaleda kasumi jaotamisel. Läti ja Leedu õiguse kohaselt võib selts (töötajate ja juhtorgani liikmete motivatsiooniprogrammi raames või sarnastel eesmärkidel) anda välja töötajate aktsiaid, mis on nimelised väärtpaberid ja võivad moodustada kuni 10% aktsiakapitalist. Töötajate aktsiad ei anna hääleõigust ega õigust varale ühingu likvideerimisel, nende võõrandamine võib olla põhikirja alusel piiratud ning töö- või teenistussuhte lõppemisel on seltsil nende suhtes eelisostuõigus.

Eri liiki aktsiate välja laskmise puhul võivad aktsia liigiga seotud õigused reeglina seonduda ka hääleõigusega. Eelisaktsiad on reeglina hääleõiguseta aktsiad ja omandavad hääleõiguse reeglina alles juhul, kui aktsiaga seotud eelisdividend jääb välja maksmata. Luksemburgi õiguses omavad ka eelisaktsiad seaduse kohaselt piiratud hääleõigust teatavate seaduses loetletud otsuste vastu võtmisel. Reeglina ei piira võrdlusriikide seadusandlus eri liiki aktsiatega seotud hääleõigust s.t aktsia võib olla hääleõigusega või hääleõiguseta, hääleõiguseta aktsiate puhul on sageli nõutav aktsionäriile teatava eelisõiguse andmine s.t hääleõiguseta aktsia peab reeglina olema eelisaktsia (Luksemburgi õiguses kaotati vastav piirang 2016. a jõustunud muudatustega). Eelisaktsiaga võib paljude võrdlusriikide õiguse kohaselt siduda piiratud hääleõiguse (Ühendkuningriik, Luksemburg, Leedu, Delaware), selline võimalus on sõnaselgelt välistatud üksnes Saksamaal.

Võrdlusriikide seadusandlus ei välista reeglina aktsiatega disproportsionaalse hääleõiguse sidumist ning seda peetakse lubatavaks, Ühendkuningriigi, Rootsi, Taani ja Luksemburgi õiguses on disproportsionaalse hääleõiguse kehtestamine sõnaselgelt lubatud. Rootsi ja Taani õiguses on siiski kehtestatud põhimõte, et sama nimiväärtusega aktsiate hääleõigus ei või erineda rohkem kui 10 korda. Disproportsionaalse hääleõiguse kehtestamine on sõnaselgelt keelatud üksnes Saksamaal (lubatud on

siiski põhikirjaga hääleõiguse ülempiiri kehtestamine ent see on aktsionäri, mitte aktsiatega seotud piirang ega tekita eri liiki aktsiaid).

SAKSAMAAL on eri liiki aktsiaid võimalik välja lasta, aktsia liikidega seotud eriõigused võivad seonduda kasumi ja seltsi lõpetamisel allesjääva vara jaotamisega (§ 11 AktG) s.t lihtaktsiate kõrval võib välja lasta eelisaktsiaid, millel puudub hääleõigus ja mis annavad eelisõiguse kasumile ent millel on muus osas samad õigused, mis lihtaktsiatel (§ 140 (1) AktG). Kõik aktsiad peavad andma hääleõiguse, eelisaktsiate hääleõiguse võib AktG sätestatud viisil välistada (§ 12 (1) AktG). Aktsiaga seotud hääleõigus peab olema proportsionaalne aktsiaga esindatud kapitalile. Sellest on 2 erandit (i) eelisaktsia võib olla hääleõiguseta (§ 12 (1) S. 2 AktG ja (ii) börsil noterimata seltsi põhikiri võib ette näha hääleõiguse ülempiiri ühe aktsionäri jaoks s.t hääleõigus võib olla proportsionaalselt väiksem kui aktsiaga esindatud kapital, tegemist pole aktsiate eriliigi vaid konkreetse aktsionäri seotud piiranguga (§ 134 (1) S. 2 AktG). Vastupidine olukord, kus teatud aktsiate (aktsiate liigi) hääleõigus on proportsionaalselt suurem kui nende poolt esindatud kapital (Mehheitsstimmrechte) on sõnaselgelt keelatud (§ 12 (2) AktG). **HOLLANDIS** tulenevad üldjuhul aktsiatest ühesugused õigused, mis peavad olema proportsionaalsed aktsia nimiväärtusele (NL BW art 2:92 1, 2). Võib välja lasta eri liiki aktsiaid, kui see on lubatud põhikirjaga s.t põhikiri võib ette näha, et teatud aktsiatega kaasnevad teatud eriõigused, mis võimaldavad kontrolli teostamist seltsi üle (NL BW art 2:92 3). Kõne alla tulevad tavalised aktsiad, eelisaktsiad, kumulatiivsed eelisaktsiad, eelisõigusega aktsiad. Eriõigused võivad eelkõige seonduda eelisõigusega kasumi ning likvideerimisel allesjääva vara jaotamisel, organi liikmete nimetamisel. Aktsiatest tulenev hääleõigus on reeglina proportsionaalne aktsia poolt esindatavale kapitalile, kusjuures kui seltsil on ainult ühesuguse nimiväärtusega aktsiaid, annab iga aktsia ühe hääle (NL BW art 2:118 1-3). Põhikirjaga võib sellest põhimõttest kõrvale kalduda ja näha ette disproportsionaalse hääleõiguse ent seltsis kus on kuni 100 aktsiat, ei või ühele aktsiale anda rohkem kui 3 häält ning seltsis, kus on rohkem kui 100 aktsiat, ei või aktsiale anda rohkem kui 6 häält (NL BW art 2:118 5). Põhikirjaga võib ühele aktsionäri kehtestada hääle ülempiiri s.t põhimõtte, et sõltumata talle kuuluvate aktsiate arvust, ei kuulu aktsionäri rohkem hääli kui põhikirjas märgitud hääle ülemäär (NL BW art 2:118 4). Ka **ÜHENDKUNINGRIIKIDES** on eri liiki aktsiate välja laskmine lubatud (CA § 629, 630). Eri liiki aktsiate välja laskmise peab ette nägema põhikiri. Aktsia liikidele tuleks anda tunnus või nimetus, millest tuleb teavitada äriregistrit (CA § 636). Eri liiki aktsiatel võivad olla erinevad hääleõigused. Üldreegli kohaselt on iga aktsia hääleõigus proportsionaalne selle poolt esindatud kapitalile (CA § 284 (1), (3), erand puudutab "vote on a resolution on a show of hands at a meeting", kus igal aktsionäril on üks hääl, vt CA § 284 (3)). Põhikirjaga võib siiski kehtestada teistsugused põhimõtted (CA § 284 (4)), s.h näha ette disproportsionaalse hääleõiguse (*weighted voting rights*) või hääleõiguseta või dividendiõiguseta aktsiate väljalaskmise. Võimalik on välja anda ka tagasiostetavaid aktsiaid (*redeemable shares*), mille selts võib tagasi osta või mille tagasiostmist seltsi poolt võib aktsionär nõuda (CA § 684). **SOOMES** on eri liiki aktsiate väljalaskmine lubatud ning põhikirjaga on võimalik ette näha ka piiratud hääleõigusega aktsiaid. Ka **ROOTSIS** ja **TAANIS** on põhikirjaga võimalik kokku leppida eri liiki aktsiate olemasolus, kusjuures mõlemal juhul ei tohi hääleõigusele piirangute seadmine tekitada olukorda, kus aktsiatega kaasneva hääleõiguse vahel oleks enam kui 10 kordne vahe. **LUKSEMBURGIS** lubab seadus lubab välja lasta eri liiki aktsiaid, aktsiate liigid tuleks määrata põhikirjas (LU CC art 27 1)). Võimalik on lasta välja hääleõiguseta aktsiaid. Varasemas õiguses sisaldunud põhimõte, et hääleõiguseta aktsia võib välja anda ainult eelisaktsiatena, mis annab eelisõiguse dividendi jaotamisel eelisdividendi näol (mille suurus on summaarselt määratav vastava aktsia nimi- või arvestusliku väärtuse alusel) kaotati 2016 tehtud muudatustega (LU CC art 44). Hääleõiguseta aktsiatel on piiratud hääleõigus seaduses sätestatud olulisemate seltsiga seotud küsimuste otsustamisel (LU CC art 46 (1)), need omandavad hääleõiguse ka juhul, kui neile jääb eelisdividend välja maksmata (LU CC art 46 (2)). Lisaks aktsiatele saab ühing (alates 2016 tehtud muudatustest seadusandluses) anda välja "beneficiary units" (parts bénéficiaires), mis ei esinda osalust kapitalis ent annavad nende omajale põhikirjas nimetatud õigused, s.h hääleõiguse, õiguse osaleda

kasumi jaotamisel jms. varalise õiguse. Teatud otsuste vastu võtmiseks on endiselt vajalik ühingu kapitalis osalust esindavate osanike poolthääled. Põhikirjas vastava sätte olemasolul lubab seadus välja anda ka tagasiostetavaid aktsiaid (redeemable shares), mille ühing võib kokkulepitud tingimustel tagasi osta (LU CC art 49-9). Varasema õiguse kohaselt pidid kõik aktsiad olema ühesuguse nimiväärtuse või väärtusega (nimiväärtuseta aktsiate puhul), 2016. aastal jõustunud muudatustega seda nõuet leevendati ning lubatud on välja lasta ka teistsuguse nimiväärtusega aktsiaid, aktsia hääleõigus peab olema proportsionaalne selle poolt esindatud kapitalile ent põhikiri võib ette näha teisiti (s.t põhikirjaga saab kehtestada disproportsionaalse hääleõiguse eri liiki aktsiatele). **LÄTIS** on lubatud, et aktsialiikidega võivad olla seotud erinevad õigused (nt hääleõigus või õigus dividendidele) (LV KL § 227). Ühesuguste omadustega aktsiad moodustavad ühe aktsialiigi (LV KL § 227(2)). Põhikirjas peab kirjas olema, kas äriühingul on eriliigilised aktsiad (sh mis õiguseid need annavad) ning mis on eri liiki aktsiate väärtus ja kogus (LV KL § 144(2)(1)), kas äriühingul on nimelised või esitajaväärtpaberid (LV KL § 144(2)(2)) ja kas aktsiad on paberkuju või elektroonsed (LV KL § 144(2)(3)). Eelisaktsiaid võib ühing välja lasta siis, kui see on ette nähtud põhikirjaga (LV KL § 231(2)). Eraldi liik on ka töötajate aktsiad (LV KL § 255), mida võivad omandada töötajad ja juhatuse liikmed. Ainult nimelised aktsiad, mis võivad moodustada max 10% aktsiakapitalist. Töötajate aktsiad ei anna hääleõigust ega õigust varale ühingu likvideerimisel. Neid aktsiaid võib võõrandada, kui põhikiri seda ei piira. Töösuhete lõpetamisel on ühingul eelisostuõigus töötajate aktsiate omandamisele. **LEEDUS** on üheliigiliste aktsiate omanikel on võrdsed õigused ja kohustused. (LT AB § 3(2)). Aktsiad jagunevad erinevateks liikideks vastavalt sellele, milliseid õiguseid vastavad aktsiad selle omanikule annavad (LT AB § 40(3)). See peab olema sätestatud ühingu põhikirjas (LT AB § 40(4)). AB aktsiad võivad jaguneda tavalisteks aktsiateks (kaasnevad aktsionäri varalised ja mittevaralised õigused; kaasneb kindlasti hääleõigus - LT AB § 42(2)), eelisaktsiateks (võivad moodustada max 1/3 aktsiakapitalist (LT AB § 42(1)), saab dividende eelisjärjekorras vrd teiste aktsionäridega, puudub hääleõigus, kui põhikiri seda just ette ei näe) ja töötaja aktsiateks (neid aktsiaid ei saa omada juh liikmed, NK liikmed, tegevjuhid) (LT AB § 43(2)), (LT AB § 42-43). Samaliigilistel aktsiatel on sama nominaalväärtus, samad varalised ja mittevaralised õigused (LT AB § 40(4); LT AB § 42(1)). Eriliigiliste aktsialiikidega võivad kaasned erinevad õigused (nt hääleõiguse suurus, õigus saada dividende või mitte jms). Sõltuvalt sellest, mille arvelt/kuidas toimub aktsiakapitali suurendamine ja uute aktsiate väljalaskmine, võivad uusi aktsiaid omandada kas ainult tavaliste aktsiate omanikud või ka eeliaktsiate omanikud (LT AB § 42(3)). Ka **DELAWARE'S** on lubatud nii hääleõigusega kui hääleõiguseta osad, seadus ei piira osa liigiga seotud eriõiguste sisu ning need sõltuvad põhikirjast (certificate of incorporation / bylaws), lubatud on ka disproportsionaalne hääleõigus (DE CO, 8. jaotis, § 151 (a)).

6.3.1.2.2 Eelisaktsiate või muude eri liiki aktsiate lubatav maht

Enamasti ei sisalda võrdlusriikide seadused piiranguid eelisaktsiate või muude eri liiki aktsiate väljaandmise mahule. Saksamaal ja Lätis ei tohi hääleõiguseta eelisaktsiate maht ületada 50% seltsi aktsiakapitalist (Lätis kehtib asutamisele järgneva 2 aasta jooksul täiendava piirmäärana 25% aktsiakapitalist), sarnane piirang kaotati 2016. a jõustunud muudatustega Luksemburgi õigusest. Leedu õiguses ei tohi hääleõiguseta eelisaktsiate maht ületada 1/3 seltsi aktsiakapitalist. Läti õiguse kohaselt AS poolt välja antavate töötajate aktsiate maht ei või ületada 1/10 seltsi aktsiakapitalist.

6.3.1.2.3 Eelisaktsiaga seotud dividendiõigus

Enamik võrdlusriike jätab eelisaktsiaga seotud (eelis)dividendiõiguse sisu seltsi põhikirja määrata. Üksikud riigid nõuavad siiski eelisdividendi määratlemist fikseeritud summana, mis arvutatakse protsendina eelisaktsia nominaalväärtuselt (või arvestuslikult väärtuselt). Selline eelisaktsiate puhul kumulatiivse dividendi määramist nõudev reegel sisaldub Saksa, Luksemburgi ja Leedu õiguses. Leedu õiguses võidakse eelisdividend määrata ka mitte kumulatiivsena s.t piisava jaotatava kasumi puudumisel ei kandu eelisdividendi maksmise kohustus üle järgmisesse majandusaastasse. Saksa õigus võimaldab pärast 2012. a tehtud muudatusi kumulatiivse summaarselt määratletud dividendi

(*Vorabdividende*) kõrval eelisdividendi määratlemist ka suurendatud dividendiosana (*Mehrdividende*) s.t eelisaktisia annab õiguse proportsionaalselt suuremale osale kasumist kui lihtaktisia.

6.3.1.2.2.4 Aktsiast tulenevad kohustused / aktsionäri kohustused

Üldise põhimõtte kohaselt ei saa avatud kapitaliühingu puhul aktisia omamisest ja sellega kaasnevast aktsionäri seisundist tuleneda aktsionäriks muid soorituskohustusi kui aktisia eest sissemakse tasumise kohustus. Teistsugust reeglit ei sisalda ühegi võrdlusriigi seaduses.

6.3.1.2.3 Aktsiate võõrandamine ja võõrandamisrežiimid, aktsiate pantimine

6.3.1.2.3.1 Aktsia võõrandatavus ning võõrandamispiirangute kehtestamise võimalus

Kuigi võrdlusriikide aktsiaseltsi tüüpi äriühingud kujutavad endast avatud kapitaliühinguid, on nende aktsiad reeglina üksnes eelduslikult vabalt võõrandatavad ning enamik võrdlusriike lubab aktsiate võõrandamisele seada põhikirjalisi piiranguid. Võõrandamispiirangute ettenägemine aktsiate suhtes ei ole lubatud üksnes Luksemburgis (erandina võib 2016. aastal tehtud muudatuste järgselt kehtestada ajaliselt piiratud võõrandamiskeelu, mis kehtib teatud aja jooksul pärast aktsiate välja laskmist) ja Leedus (erandina võib piirata nn. töötaja aktsiate võõrandamist). Enamik võrdlusriike võimaldavad aktsiate võõrandamist põhikirjaliselt piirata, selleks võidakse ette näha nimekiri seaduses sätestatud lubatavatest võõrandamispiirangutest (Saksamaa, Soome, Rootsi, Taani, Läti, Delaware) või jätta võõrandamispiirangute määratlemine täielikult põhikirja reguleerida (Ühendkuningriik, Holland). Kui võõrandamispiirangute sisu reguleeritakse, lubatakse reeglina aktsiate võõrandamine siduda mõne seltsi organi otsusega, tüüpiliselt on selleks vajalik juhatuse otsus (Saksamaa, Läti, Delaware), üksikud võrdlusriigid näevad ette ka ostueesõiguse kehtestamise võimaluse (Soome, Rootsi, Taani, Läti, Delaware). Delaware'i õigus lubab põhikirjaga kehtestada ka seltsi, ülejäänud aktsionäride või kolmanda isiku väljaostukohustuse aktsiate võõrandamise soovi korral.

SAKSAMAAL võib põhikirja kaudu võõrandamistehingu lubatavuse siduda ühingu nõusolekuga, mille sellisel juhul annab juhatuse, kui põhikirjaga ei ole määratud, et nõusoleku annab nõukogu või üldkoosolek (§ 68 (2) AktG), muid piiranguid ette näha ei saa. Põhikiri võib loetleda alused, mille esinemisel võib ühing nõusoleku andmisest keelduda. **HOLLANDIS** on seaduses toodud näidisnimekiri olulisematest võõrandamispiirangutest, mille N.V. põhikiri võib ette näha, piirangute rikkumise korral on võõrandamistehing tühine (NL BW art 2:87 1). Põhikiri võib ette näha, et aktsiate võõrandamiseks on vajalik seltsi organi või kolmanda isiku nõusolek (NL BW art 2:87 2). Selline nõusolek loetakse antuks, kui nõusoleku andmise taotlusele ei anta (keelduvat) vastust põhikirjas nimetatud tähtaja jooksul (NL BW art 2:82 2). Kui nõusoleku andmisest keeldutakse, võib aktsionär aktsiad siiski võõrandada, kui koos nõusoleku andmisest keeldumisega ei nimetata aktsionäriks isikut, kes nõustuks tema aktsiad omandama nende hariliku väärtuse eest, mille määrab vaidluse korral sõltumatu ekspert (NL BW art 2:87 2). Põhikiri võib ette näha, et aktsiaid võõrandada sooviv aktsionär peab neid esmalt pakkuma teistele aktsionäridele või seltsi organi nimetatud kolmandale isikule ent sellisel juhul peab olema tagatud, et võõrandada sooviv aktsionär saab oma aktsiate eest vähemalt nende hariliku väärtuse, mille määrab vaidluse korral sõltumatu ekspert (NL BW art 2:87 3). Ka **ÜHENDKUNINGRIIGIS** võib põhikirjaga näha aktsiate võõrandamiseks ette piiranguid, kuid seadus ei täpsusta, millised need võivad olla s.t vastavate piirangute sisu on puhtalt põhikirja reguleerida (CA § 544). Võõrandamispiirangute ette nägemise korral on Plc puhul tavapärased reeglid, mille kohaselt seotakse aktsiate võõrandamine juhatuse nõusolekuga (juhatuse võib keelduda nõusoleku andmisest, kui aktsiad omandab juhatuse hinnangul ebasobiv isik). Nii **ROOTSIS**, **SOOMES** kui **TAANIS** on põhikirjaga võimalik ette näha aktsionäride ostueesõiguse (noteeritud ühingute puhul ei ole Rootsis ostueesõiguse kohaldamine lubatud). Lisaks on Soomes ja Taanis võimalik näha ette ühingu nõusoleku klausel (vastavalt FI OYL 3. ptk § 8 ja SkL § 68) ning lisaks võib Taanis põhikirjaga kehtestada ka väljaostu klausli (SkL § 69). **LUKSEMBURGIS** võib alates 2016. a tehtud muudatuste jõustumisest kehtestada ajaliselt piiratud võõrandamiskeeldu (time limited lock-up clause) mis kehtib aktsiate või "beneficiary units" (parts

bénéficiaires), mis ei esinda osalust kapitalist ent annavad nende omajale põhikirjas nimetatud õigused, võõrandamisel teatud ajavahemiku jooksul. **LÄTIS** võimaldab LV KL § 238 põhikirjas ette näha, et nimeliste aktsiate võõrandamiseks on vajalik juhatuse, nõukogu või üldkoosoleku nõusolek. Põhikiri võib ette näha ka alused, mil nõusoleku andmisest võib keelduda ning ka teiste aktsionäride eelisostuõiguse aktsia(te) müügi korral (max 1 kuu). **LEEDUS** on piiranguid võimalik seada üksnes töötajate aktsiatele. Nimelt, kui tegemist on töötaja aktsiatega, siis 3 aasta jooksul töötaja aktsiate väljalaskmisest võib töötaja võõrandada töötaja aktsiaid ainult teisele töötajale või AB-le endale. 3-a perioodi möödumisel muutuvad töötaja aktsiad tavalisteks aktsiateks. Kui töötaja aktsiad päritakse 3-a perioodi vältel, siis need jäävad "töötaja aktsiateks" 3-a perioodi lõppemiseni (LT AB § 43(3)). **DELAWARE'S** võib ühingu põhikiri sisaldada järgmisi seaduses loetletud võõrandamispäringuid: (i) eelisostuõigus (right of first refusal), (ii) ühingu, selle aktsionäri või kolmanda isiku väljaostukohustus aktsia võõrandamise soovi korral, (iii) ühingu või selle aktsionäride nõusoleku vajadus aktsia võõrandamiseks või aktsia võõrandamiseks teatud aktsionäri või aktsionäri poolt omatavate aktsiate arvu heaks kiitmiseks (DE CO, 8. jaotis, § 202). Osa võõrandamise piirangud peavad olema kantud osatähele (share certificate) (DE CO, 8. jaotis, § 202 (a)). Osa võõrandamiseks on vajalik vastava väärtpaberi (security) üleandmine (delivery) omandajale (DE UCC § 8-104), milleks on väärtpaberi vormis välja antud osatähe (certificated share) puhul vajalik osatähe (share certificate) valduse üleandmine omandajale või väärtpaberivahendajale (securities intermediary), kes nõustub hoidma väärtpaberit omandaja jaoks (DE UCC § 8-301 (a)), omandaja peab osa omandamisest ühingu teatama ning taotlema ühingult muudatuse tegemist osanike registris (DE UCC § 8-401). Väärtpabeistamata aktsia puhul loetakse väärtpaberi üleandmiseks ühingu poolt muudatuse tegemist osanike registris (DE UCC § 8-301 (b)).

6.3.1.2.3.2 Aktsia võõrandamise kohustus

Võrdlusriikide seadused ei näe reeglina ette aktsia võõrandamise kohustust ega võimalda seda kehtestada ka põhikirja kaudu, eelkõige sanktsioonina kohustusi rikkunud aktsionäri suhtes. Vastav regulatsioon puudub Saksamaa, Soome, Rootsi, Taani, Läti, Leedu ja Delaware'i sätetes. **ÜHENDKUNINGRIIGI** ja **LUKSEMBURGI** õigus võimaldavad seltsil välja lasta tagasiostetavaid aktsiaid, mille tingimused võivad ette näha seltsi õiguse nõuda aktsionärielt talle kuuluvate aktsiate seltsile tagasi müümist. Tegemist ei ole siiski sanktsioonivahendiga kohustusi rikkunud aktsionäri suhtes vaid pigem vahendiga, millega tagatakse aktsiate tagasi võõrandamine juhul, kui nende omamise aluseks olevad asjaolud on ära langenud või muutunud, nt. töötajale optsooniprogrammi raames võõrandatud aktsiate tagasiostmisel pärast töösuhte lõppemist. Luksemburgi õiguses võib alates 2016 tehtud muudatustest põhikirjaga anda juhatusele õiguse peatada kohustusi rikkunud aktsionäri kuuluvate aktsiatega seotud hääleõigus. Lisaks võib ka **HOLLANDIS** põhikirjaga ette näha, et spetsiifiliste põhikirjas nimetatud eelduste täitmise korral (s.h kui aktsionär ei vasta spetsiifilistele aktsionäri esitatavatele nõuetele või tunnustele, vt NL BW art 2:87b 1) on aktsionär kohustatud võõrandama talle kuuluvad aktsiad teisele isikule, sellise kohustuse rikkumise korral võib põhikiri ette näha, et aktsionär ei saa teostada aktsiast tulenevaid õigusi s.h hääleõigust ning dividendiõigust (NL BW art 2:87a 1). Põhikiri võib sellisel juhul ette näha ka selle, et kui aktsionär ei võõranda oma aktsiaid mõistliku aja jooksul teisele isikule, võib ühing ise neid teisele isikule pakkuda ja talle üle kanda (NL BW art 2:87a 2). Kui ei eksisteeri ühtegi sellist isikut, kellele aktsionäri kuuluvad aktsiad võiks võõrandada, vabaneb aktsionär nende võõrandamise kohustusest ning selts ei või aktsiaid võõrandada (NL BW art 2:87a 2). Põhikirjaga võib ette näha, et aktsionäri staatuse omamiseks peab isik vastama teatud spetsiifilistele põhikirjas loetletud tunnustele või omadustele, mille kaotamisel kaotab aktsionär hääleõiguse ning õiguse osaleda seltsi kasumi jaotamisel (NL BW art 2:87b 1). Sellisel juhul võib aktsionäri tekkida kohustus aktsiaid võõrandada NL BW art 2:28a 1 alusel, sellise kohustuse puudumise korral peab selts 3 kuu jooksul õiguste peatamisest ja aktsionäri poolt vastava taotluse esitamisest nimetama isiku, kes omandab aktsionäri aktsiaid põhikirjas sätestatud korras nende harilikku väärtuse eest, mille vaidluse korral määrab sõltumatu ekspert, vastasel korral aktsionäri õigused taastuvad (NL BW art 2:87b 2).

6.3.1.2.3.3 *Juhtorganite kontroll võõrandamistingute üle*

Juhtorganite kontroll võõrandamistingute üle võib seonduda eelkõige olukorraga, kus aktsiate võõrandamiseks on erandina vajalik juhtorgani nõusolek (vt. ülalpool). Ilma sellist nõusolekut saamata ei ole aktsiaid võimalik üleüldse kehtivalt võõrandada. Kuna enamike võrdlusriikide aktsiaseltsi sarnaste ühinguvormide puhul peab aktsionäride nimekirja selts ise ning nimekirja pidamine on juhatuse ülesandeks, kontrollib juhatuse ise ka seda, kas nimekirjas muudatuste tegemise aluseks olevad eeldused on täidetud ning keeldub vajadusel nimekirjas muudatuste tegemisest. Kuna kõigis võrdlusriikides loetakse seltsi suhtes aktsionäriks aktsionäride nimekirja kantud isik, omavad juhtorganid seega aktsionäride nimekirja pidamise kaudu ka täiendavat kontrollivõimalust aktsiatega toimuvate võõrandamistingute üle. Selline võimalus puudub juhatusel siis, kui seltsil on üksnes elektroonilised aktsiad, mida hoitakse kolmandate isikute poolt peetavatel väärtpaberikontodel ning aktsiate võõrandamine toimub vastava hoidmissüsteemi ning sellega seotud kontodel kannete tegemise kaudu ilma, et vastavad tehingud ning aktsionäride nimekirja kantavad isikud oleksid seltsi või selle juhtorganite poolt kontrollitud. Sisuliselt eeldab elektrooniliste aktsiate kasutuselevõtt seega vabalt võõrandatavate aktsiate olemasolu.

SAKSAMAAL võib juhatuse kontrolli võõrandamistinguga ette näha põhikirjaga, millisel juhul sõltub aktsia müük juhatuse nõusolekust (§ 68(2) AktG). Kuna **HOLLANDIS** ei saa registreeritud (nimeliste) aktsiate võõrandamise korral omandaja nendest tulenevaid õigusi teostada ilma, et selts oleks võõrandamistingut tunnustanud ning kandnud omandaja aktsionäride nimekirja (v.a juhul, kui selts on olnud võõrandamise aluseks oleva käsutustehingu pooleks ning tunnustanud seeläbi võõrandamistingut), omab aktsionäride nimekirja pidav juhatuse seeläbi ka kontrolli võõrandamistingute üle ja saab teostada nende õiguspärasuse kontrolli (NL BW art 2:86a). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** kontrollib ühing võõrandamise kohta teate saamisel, kas aktsia võõrandamiseks vajalikud formaalsed ja materiaalsed eeldused on täidetud ning otsustab, kas kanda omandaja aktsionäride nimekirja või mitte, keeldumist tuleb omandajale põhjendada (CA § 771 (2), 775) ning keelduva otsuse suhtes saab kasutada õiguskaitsevahendeid ja pöörduda kohtu poole (CA § 782). **SOOMES, ROOTSIS** ja **TAANIS** võib põhikirjaga ette näha, et aktsiaid on võimalik võõrandada vaid ühingu eelneval nõusolekul, millisel juhul otsustab võõrandamiseks nõusoleku andmise üle ühingu juhatuse (vastavalt FI OYL 3. ptk § 8, SE ABL 4. ptk § 8 ja SkL § 68). **LUKSEMBURGI** regulatsiooni kohaselt, kuna ühingu poolt peetav aktsionäride nimekiri on konstitutiivne (LU CC art 40 par 1, 2), omab võõrandamistingute üle kontrolli ühing ise. Arvestades, et aktsiad on vabalt võõrandatavad puuduvad ühingul siiski efektiivsed vahendid võõrandamistingu ja selle alusel aktsia omandanud uue aktsionäri registreerimisest keelduda. **LÄTI** seadus juhtorganite kontrolli võõrandamistingute üle ei sätesta, kuid neid on võimalik põhikirjaga ette näha. Ka **LEEDUS** ei ole juhtorganite kontrolli seaduses reguleeritud, võõrandamistingute puhul kehtib üksnes aktsionäride ostueesõigus (LT AB § 15(4)). **DELAWARE'S** peavad võõrandamispiirangute olemasolu korral (vt punkt 2.2) olema need reeglina kantud aktsiatähele (share certificate) (DE CO, 8. jaotis, § 202 (a)). Kui aktsia võõrandamise eeldused ei ole täidetud, võib ühing keelduda aktsia omandaja aktsionärina registreerimisest (DE CO, 8. jaotis, § 347 (d)).

6.3.1.2.3.4 *Võõrandamistingutest teatamise kohustus*

Juhtudel kus aktsionäride nimekirja peab selts ise (s.t sisuliselt alati v.a elektrooniliste aktsiate kasutuselevõtu ning deponooriumis registreerimise korral) näevad võrdlusriikide seadused ette kohustuse teavitada seltsi aktsiate võõrandamisest. Teavitamiskohustus lasub tüüpiliselt võõrandajal (Saksamaa, Ühendkuningriik, Delaware, Taani, Läti) ent selle võib sageli esitada ka omandaja (Ühendkuningriik, Soome, Taani), teatud võrdlusriikide puhul lasub teatamise kohustus abstraktselt võõrandamistingu pooltel (Luksemburg, Delaware). Elektrooniliste aktsiate puhul, mis on registreeritud deponooriumis, lasub pooltel võõrandamistingu teostamise korral kohustus teavitada sellest deponooriumi, reeglina on selleks piisav vastavate väärtpaberite ülekandmine omandaja

väärtpaberikontole, millisel juhul kajastuvad omandaja kui uue aktsionäri andmed ka automaatselt deponooriumis.

SAKSAMAAL on nimelisi aktsiaid omaval aktsionäri kohustus teatada ühingule aktsiaraamatus õigete kannete tegemiseks vajalikest andmetest (§ 67 (1) S 2 AktG), aktsiate võõrandamise korral lasub vastav kohustus seega (eelkõige) omandajal. Teatel puudub kindel vorminõue, see peab sisaldama aktsiaraamatusse aktsionäri ja talle kuuluvate aktsiate kohta kantavaid andmeid (§ 67 (1) S 1 AktG) ning sellele tuleb lisada tõend aktsiate omandamise kohta (§ 67 (3) AktG). Kuna **HOLLANDIS** ei saa registreeritud (nimeliste) aktsiate võõrandamise korral omandaja nendest tulenevaid õigusi teostada ilma, et ühing oleks võõrandamistehingut tunnustanud ning kandnud omandaja aktsionäride nimekirja (v.a juhul, kui ühing on olnud võõrandamise aluseks oleva käsutustehingu pooleks ning tunnustanud seeläbi võõrandamistehingut), peab võõrandamistehingu poolt ühingu tehingust teavitama ning esitama selle notariaalselt tõestatud originaali ühingule (NL BW art 2:86a 1, 2:86b), ühing võib võõrandamistehingut tunnustada ka siis, kui sellest ei ole teatatud ning notariaalset originaali esitatud, sellisel juhul peab ühing sellest tehingu pooli teavitama (NL BW art 2:86a 2). Üldjuhul peaks **ÜHENDKUNINGRIIGIS** aktsia võõrandamisest ühingu teavitama omandaja, kes on huvitatud sellest, et ühing registreeriks aktsia ülemineku ja kannaks omandaja aktsionärina aktsionäride nimekirja (CA § 770, 771). Aktsia võõrandamisest võib ühingule teatada ka võõrandaja (CA § 772). Teatega esitatakse ühingule avaldus registreerida aktsia üleminek (application to registre the transfer, vt CA § 770, 772). Koos avaldusega tuleks ühingule esitada vormikohane aktsia ülekandmise dokument (share transfer instrument) koos tõendiga selle kohta, et aktsia kuulus võõrandajale s.t sisuliselt aktsiatäht (share certificate), mis tõendab aktsia kuulumist võõrandajale (CA § 775, 768 (1)). **SOOMES** ja **TAANIS** on aktsia võõrandamisest kohustatud ühingu teavitama aktsia omandaja. Soomes kantakse info seejärel aktsiate registrisse (FI OYL 3. ptk § 16(1)) ning Taanis tuleb nimelise väärtpaberi uuel omanikul esitada ühingule avaldus ning esindada omandi üleminekut tõendav dokument. **ROOTSIS** on ühingu teavitamise kohustus reguleeritud vaid olukordades, kus aktsiaid omandatakse ostueesõiguse kaudu (sellisel juhul tuleb ühingu juhatust aktsiate võõrandamisest eelnevalt teavitada) (SE ABL 4. ptk § 20) või ostujärgse omandamise õiguse kaudu (SE ABL 4. ptk § 30). Kuna **LUKSEMBURGIS** on seltsi poolt peetav aktsionäride nimekiri konstitutiivne (LU CC art 40 par 1, 2), peavad võõrandaja ja omandaja aktsia võõrandamisest seltsile teatama ning tehing jõustub selle aktsepteerimisest seltsi poolt, millega kaasneb muudatuse tegemine aktsionäride nimekirjas (Art 40 par 3). Selts võib muudatuse aktsionäride nimekirjas registreerida ka muude aktsia võõrandamist tõendavate dokumentide, eelkõige vastavate lepingute alusel (Art 40 par 3 2. lause LCC) või pärimise teel aktsia üleminekut tõendavate dokumentide alusel (LU CC art 40 par 4). **LÄTIS** peab aktsiate võõrandamise tehingust juhatust teavitama aktsiate omandaja (LV KL § 238(5)). **LEEDU** regulatsiooni kohaselt, kui aktsiate omandamise tulemusena saab isikust AB ainuaktsionär või AB ainuaktsionär võõrandab teatud osa talle kuuluvatest aktsiatest, peab sellisest tehingust teavitama AB-d 5 päeva jooksul tehingu sõlmimisest (mitu aktsiat, nominaalväärtus ja müüja/ostja andmed) (LT AB § 14(4)). Pooled peavad tehingust teavitama nende isiklike väärtpaberikontode haldureid ja esitama müügilepingu (LT AB § 46(3)). **DELAWARE'S** on aktsia võõrandamisel pärast müügilepingu sõlmimist ja (väärtpaberistatud osade korral ka aktsiatähe (share certificate) valduse üleandmist omandajale) vajalik ka aktsia võõrandamisest ühingule teatamine koos taotlusega muudatuse tegemiseks aktsionäride nimekirjas (DE UCC § 8-401). Taotluse peab esitama või kinnitama senine osanik (kes oli kantud osanike nimekirja (DE UCC § 8-401 (a))), selts võib nõuda tõendit, et võõrandaja allkiri avaldusel või selle kinnitus (endorsement) on ehtsad, selleks on üldjuhul piisav allkirja tõestus sobiva usaldusväärse isiku poolt (DE UCC § 8-402).

6.3.1.2.3.5 Võõrandamistehingu vorminõuded

Valdavalt ei ole võrdlusriikides kehtestatud vorminõudeid aktsiate võõrandamise tehingutele. Erandlik on Hollandi õiguse regulatsioon, kus nimeliste registrikande kaudu omavate aktsiate võõrandamiseks on ette nähtud käsutustehingu notariaalse tõestamise nõue. Ühendkuningriigi, Läti ja Leedu õiguses

peab aktsiate ülekandmise aluseks olev tehing (käsitustehing) olema tehtud lihtkirjalikus vormis. Võrdlusriikides, kus selts annab välja aktsiatähti, on aktsiate võõrandamiseks vajalik ka aktsiatähe üleandmine. See on nii nimeliste kui käskväärtpaberite võõrandamise puhul (käskväärtpaberite puhul tuleb need ka nõuetekohaselt indosseerida). Käskväärtpaberite väljaandmise korral toimub aktsia võõrandamine aktsiatähe üleandmise teel. Võrdlusriikides, kus seadus võimaldab välja anda elektroonilisi aktsiaid, mida hoitakse deponooriumi või sarnase teenusepakkuja poolt peetava väärtpaberikontode süsteemis toimub aktsia võõrandamine selle süsteemis ülekandmise kaudu võõrandaja väärtpaberikontolt omandaja väärtpaberikontole s.t sellisel juhul ei kohaldu aktsiate võõrandamise tavaregulatsioon (Ühendkuningriik, Taani, Läti, Leedu).

SAKSAMAAL, SOOMES, ROOTSIS ja **LUKSEMBURGIS** seadus aktsiate võõrandamise tehingule vorminõudeid ei kehtesta. Küll aga sõltub aktsiate võõrandamise viis Saksamaal sellest, millises vormis on aktsiad välja antud ja kuidas neid hoitakse. Kuna aktsiate kohta antakse välja väärtpaber (aktsiatäht), toimub aktsia võõrandamine vastava väärtpaberi võõrandamise reeglite järgi (nimelisi aktsiaid peetakse käskväärtpaberiks, Orderpapier). Üldjuhul on selleks vajalik aktsiatähe (valduse) üleandmine ning sellele indossamendi tegemine (§ 68 (1) AktG). Ka **HOLLANDIS** sõltuvad aktsiate võõrandamise tehingu vorminõuded aktsiate liigist. Registreeritud (nimeliste) aktsiate võõrandamise tehingule (s.t sisuliselt käsitustehingule) on kehtestatud notariaalne vorm (tõestamine vajalik Hollandi notari poolt) (NL BW art 2:86). Esitajaaktsiaid saab võõrandada kas (i) sertifikaatide (väärtpaberite endi) üleandmise teel või (ii) Euronext Amsterdamil noteeritud N.V.-de puhul ja kui aktsiaid peab Necigef, siis toimub võõrandamine Euroclear Netherlands-i vms poolt peetava (aktsia)raamatu sissekannete süsteemi järgi (central securities depository - Euroclear Netherlands). Börsil noteeritud või mitmepoolses kauplemissüsteemis (multilateral trading facility) kaubaldavaks väärtpaberiks olevate aktsiatega seltsi aktsiate võõrandamine võib toimuda ka lihtkirjalikus vormis dokumendi abil (NL BW art 2:86c).

ÜHENDKUNINGRIIGIS peab aktsia võõrandamiseks peab võõrandaja ja koostama lihtkirjaliku vormikohase aktsia ülekandmise dokumendi (share transfer instrument), mis tõendab aktsia ülekandmist ning on suunatud ühingu ja vajalik ühingu teavitamiseks aktsia ülekandmisest ja selle registreerimiseks (CA § 770 (1) (a)). Kui aktsia eest ei ole täielikult tasutud ning vastav kohustus läheb üle omandajale, peab dokumendile alla kirjutama ka omandaja. Nimetatud dokumendist tuleb eristada aktsia müügilepingut (SPA), millele ei ole kehtestatud vorminõuet. Tegemist on seega kindlas vormis tõendiga aktsia suhtes toimunud käsituse kohta. Aktsia ülekandmise dokument esitatakse kinnitamiseks seltsile koos võõrandajale kuuluva aktsiatähega (share certificate), selts kinnitab aktsia ülekandmise, teeb muudatuse aktsionäride nimekirjas (CA § 771, 775) ja väljastab omandajale uue aktsiatähe (share certificate) või keeldub sellest (CA § 776). **TAANIS** antakse esitajaväärtpaberid ja börsil kaubeldavad aktsiad (negotiable shares) üle uuele omanikule aktsiatähe üleandmise kaudu. Aktsiad võivad aga olla välja antud ka väärtpaberite deponooriumi kaudu ja/või olla kaubeldavad autoriseeritud turul (authorised market place). Kui A/S ei ole välja andnud aktsiatähti või kui selle aktsiad ei ole välja antud deponooriumi kaudu (securities centre), siis tõendab aktsia(te) omaniku vahetust kanne aktsionäride registris (ASL § 25). Praktikas tähendab see kirjaliku aktsiate ML-i sõlmimist (1 lk kuni pikad SPA-d). **LÄTIS** saab aktsia ülekandmine saab toimuda järgmistel viisidel: (i) aktsiatähtedega nimeliste aktsiate korral aktsiate üleandmise dokumendi/akti allkirjastamisega (heakskiiduga) ja (ii) elektroonsete aktsiate korral omandaja väärtpaberikontole ülekandmisega (LV KL § 238(3)). **ROOTSIS** on aktsiate ülekandmiseks vajalik kirjaliku aktsiate ülekandmise lepingu sõlmimine, v.a kui aktsiaid võõrandatakse börsil. Registreeritud aktsiate (book-entry shares) puhul toimub aktsiate omandi üleandmine aktsiate üleandmise lepingu sõlmimisega (peab olema kirjalik ja täitma SE ABL § 46(3) tingimusi). Aktsiate üleandmist (omaniku vahetumist) kajastatakse kannetega müüja ja ostja isiklikel väärtpaberikontodel (SE ABL § 46(2)). Neid kontosid peavad enamasti tegevdirektorid. Börsil kaubeldavate aktsiate puhul need reeglid aga ei kehti (SE ABL § 46(5)). Aktsia võõrandamiseks vajalikele tehingutele vorminõudeid **DELAWARE'S** kehtestatud ei ole, taotlus aktsia ülemineku registreerimiseks peab olema siiski esitatud senise aktsionäri (võõrandaja) poolt või tema poolt

kinnitatud (endorsed) kusjuures senise aktsionäri allkiri peab olema tõestatud, kui ühing seda nõuab (DE UCC § 8-401 ja 8-402).

6.3.1.2.3.6 Aktsia heauskne omandamine

Võrdlusriikide äriühinguõiguslikud regulatsioonid ei sisalda erisätteid, mis võimaldaksid aktsiate heauskset omandamist. Kui aktsia heauskset omandamist võimaldatakse, on selle aluseks olla ka üldised tsiviilõiguse reeglid, mis võimaldavad õiguste heauskset omandamist, eelkõige väärtpaberioiguse reeglid, mis reguleerivad paberkujul käibivate väärtpaberite heauskset omandamist (eelkõige esitaja- või käskväärtpaberit tüüpi väärtpaberina käibivate osade puhul) või elektrooniliste väärtpaberite heauskset omandamist (üksikasjade osas vt. osaühingu kohta koostatud ülevaadet).

SAKSAMAAL on aktsiate heauskne omandamine võimalik väärtpaberioiguse reeglite alusel vastavalt sellele, kas omandatav aktsia on esitaja või nimeline väärtpaber (käskväärtpaber). Selleks on esitajaväärtpaberist aktsia puhul vajalik aktsia valduse üleandmine ning omandaja heauskus aktsia omandamise hetkel, nimelise väärtpaberit puhul eeldab heauskne omandamine ka katkematu indossamentide keti olemasolu algsest omandajast (asutamisest) kuni heauskse omanikuni. Täpsemad heauskse omandamise eeldused on siiski endiselt teoreetiliselt vaieldavad. Ka **HOLLANDIS** ja **LÄTIS** on osade heauskne omandamine ühinguõiguslikult reguleeritud (vastavalt NL BW art 2:86a 3 ja LV KL § 1881). **DELAWARE'S** on aktsia heauskne omandamine võimalik, kui tegemist on aktsia müügitehinguga ning omandaja ei tea kolmanda isiku õigustest aktsia suhtes ja omandab selle "for value" s.t rahalise vastusoorituse eest (turutingimustel) ja saab väärtpaberit oma kontrolli alla (vt DE UCC § 8-302, § 8-502). Väärtpaberistatud aktsia korral tähistab kontrolli saamine esitajaväärtpaberit valduse saamist või nimelise väärtpaberit puhul väärtpaberit indosserimist selle omajaks oleva võõrandaja poolt koos valduse üleandmisega. Väärtpaberistamata aktsia (uncertificatet share) puhul eeldab kontrolli saamine ühingu kinnitust aktsia ülemineku kohta koos aktsionäride nimekirja muutmisega (DE UCC § 8-106). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** ei reguleeri küll seadus aktsiate heauskset omandamist, kuid see on võimalik nn estoppeli kontseptsiooni alusel. Aktsiatähe (share certificate) omamine ja aktsionäri aktsia omajana sellele kandmine loob eelduse, et aktsiatähele aktsia omajana kantud isik on aktsionär. Kui aktsiatähele kantud isik ei ole tegelikult aktsionär ent omandaja omandab temalt aktsia tuginedes aktsiatähele kantud informatsioonile, omandab ta aktsia ning selts ei saa estoppeli kontseptsiooni kohaselt keelduda omandajat aktsionäride nimekirja kandmast s.t omandaja omandab sellisel juhul aktsia. Avaliku usaldatavuse ning estoppeli rakendamise võimaluse tagab siiski ainult ehtsale aktsiatähele tuginev omandamistehing. **SOOMES, ROOTSIS, TAANIS, LUKSEMBURGIS** ja **LEEDUS** aktsiate heauskse omandamise kohta regulatsioon puudub.

6.3.1.2.4 Aktsiate pantimine

Kõigi võrdlusriikide õiguskorrad lubavad aktsiate pantimist samadel eeldustel ja korras, millel lubatakse nende võõrandamist s.t tehingu alusel üleandmist ühe isiku vara hulgast teise isiku vara hulka. Teatud riigid näevad eelduslikult ette aktsia pantimise lubatavuse ent võimaldavad selle põhikirjaga välistada (Holland, Läti). Enamasti ei sisalda võrdlusriikide äriühinguõiguslikud regulatsioonid erisätteid aktsiate pantimise kohta kuna see toimub üldiste õiguste ja või väärtpaberite pantimist reguleerivate tsiviilõiguslike reeglite alusel. Ühendkuningriigi ja Delaware õiguses toimub aktsiate pantimine sisuliselt aktsia tagatisena üle kandmise teel s.t tagatise andmiseks omandab tagatise saaja aktsia (sisuliselt omandatakse aktsia suhtes *security interest*) ning seega on aktsia tagatisena üleandmiseks samad eeldused, mis aktsia enda võõrandamiseks.

SAKSAMAA regulatsiooni kohaselt on kõik võõrandatavad aktsiad ka panditavad. Aktsia pantimisele vorminõudeid ette nähtud ei ole. Aktsiate pantimise viis sõltub eelkõige sellest, millises vormis on aktsiad välja antud ja kuidas neid hoitakse. Kuna aktsia kohta antakse välja väärtpaber, toimub aktsia pantimine vastava väärtpaberit pantimise reeglite järgi s.t vastavalt sellele, kas tegemist on esitaja- või nimelise (käskväärtpaber) väärtpaberiga. Võimalik on ka pandi heauskne omandamine. **HOLLANDIS** on aktsiad

panditavad, ent põhikirjaga võib pantimise registreeritud (nimeliste) aktsiate puhul välistada või seda piirata, esitajaaktsiad on alati panditavad (NL BW art 2:89 1). Aktsia pantimisel kehtivad samad vorminõuded, mis aktsia võõrandamisel s.t registreeritud (nimeliste) aktsiate pantimiseks on vajalik pandilepingu notariaalne tõestamine, esitajaaktsiate puhul piisab pantimiseks nende üleandmisest (NL BW art 2:86). Aktsiate pant kajastatakse aktsionäride nimekirjas (NL BW art 2:85 1, 2:86a). Tuginedes aktsionäride nimekirja andmetele on võimalik ka pandi heauskne omandamine (NL BW art 2:86a 3). Ka **ÜHENDKUNINGRIIGIS** on aktsiate pantimine võimalik, kui aktsiad on võõrandatavad. Vorminõudeid pandilepingule ei ole. Aktsia pantimine toimub põhimõtteliselt samal viisil kui selle võõrandamine s.t aktsia pantimiseks koormatakse see mortgage' või fixed charge'ga, milleks aktsia võõrandatakse pandipidajale s.t sõlmitakse pandileping, panditud aktsiate üleandmise dokument (share transfer form) ning antakse pandipidajale üle aktsiatäht (share certificate), misjärel teavitatakse ühingu pandi seadmisest ja aktsiate pandipidajale üleandmisest. Aktsia pantimiseks võib selle koormata ka equitable mortgage'ga mille võlausaldaja võib registreerida ümber tavaliseks mortgage'ks, kui on täidetud teatud eeldused (nt toimunud tagatud kohustuse rikkumine), sellisel juhul sõlmitakse pandileping ent aktsiate pandipidajale üleandmise asemel täidetakse pantija poolt allkirjastatud blanko vormis aktsiate üleandmise dokument (share transfer form) ja antakse pandipidajale üle aktsiatäht (share certificate). Väärtpaberistamata aktsiate (uncertificated shares) puhul, mida hoitakse väärtpaberikontol toimub pandi seadmine panditud väärtpaberite üleandmise teel pandipidaja poolt kontrollitavale väärtpaberikontole (pandikontole). Pandi heauskne omandamine võib toimuda samade eelduste täitumisel, mis aktsia heauskne omandamine. Ka **SOOMES, ROOTSIS** ja **LUKSEMBURGIS** on aktsiad panditavad; vastavaid vorminõudeid ja pandi heauskne omandamise võimalust ei ole seaduses reguleeritud. Küll aga sõltuvad Luksemburgis pandi seadmisest vajalikud toimingud sellest, millises vormis on aktsiad välja antud. Kui aktsiad on registreeritud väärtpaberi vormis tuleb pant registreerida aktsionäride nimekirjas, esitajaaktsia puhul tuleb pandi seadmisest anda pandipidajale üle aktsiatäht. Elektroonilises vormis aktsia pantimine toimub vastava väärtpaberikonto kaudu. **LÄTIS** on aktsiate pantimine lubatud kommertspandi sätete alusel, v.a kui põhikirjaga on teisiti ette nähtud. **DELAWARE'S** on aktsia panditav (s.t koormatav security interest'ga) samadel tingimustel, mis on vajalik täita selle üleandmiseks (DE UCC § 8-104) ning ka pandi heauskne omandamine toimub samadel tingimustel, mis aktsiate heauskne omandamine. Aktsiate pantimist ei ole seaduse tasandil reguleeritud üksnes **TAANIS** ja **LEEDUS**.

6.3.1.2.5 Aktsiaraamatu pidamine

6.3.1.2.5.1 Kes peab aktsiaraamatut ja mis andmed selles kajastatakse?

Valdavalt peab aktsiaraamatut ühingu ise, sisuliselt tähendab see aktsionäride nimekirja pidamist ühingu juhatuse poolt (Saksamaa, Ühendkuningriik, Rootsi, Läti, Delaware). Leedus, kus reeglina on AB osad elektroonilises vormis ja neid hoitakse osanike väärtpaberikontodel tuleneb osanike nimekiri vastavate väärtpaberikontode kannetest, kontohalduriks on ühingu poolt valitud teenusepakkuja. Aktsiaraamatus sisalduvad võrdlusriikides reeglina aktsionäride nimed, aadressid ning muud aktsionäride identifitseerimist võimaldavad tunnused (registri ja isikukoodid), andmed igale osanikule kuuluvate aktsiate kohta (aktsiate nimiväärtused ja hulk, aktsiate liigid, samuti andmed selle kohta, kas aktsia eest tegemisele kuulunud sissemakse on teostatud ning millise suurusega see sissemakse oli). Reeglina kajastatakse aktsiaraamatus ka aktsiate suhtes eksisteerivad koormatavad ja kolmandate isikute õigused, eelkõige pandiõigused. Ühendkuningriik ja Delaware, mille õiguse kohaselt on võimalik anda välja märkimistunnistusi, nõuavad aktsiaraamatus ka selliste tunnistuste kajastamist s.t näidata tuleb millise hulga ja milliste osade välja andmist nende alusel nõuda saab.

SAKSAMAAL peab AktG § 67 kohaselt aktsiaraamatut ühingu, seega peab selle korraldama juhatuse. Aktsiaraamatu põhiliseks osaks olevasse aktsionäride nimekirja kantakse nimelisi aktsiaid omavad aktsionärid. Aktsiaraamatu pidamise üleandmise regulatsioon seaduses puudub. **HOLLANDIS** peab aktsionäride nimekirja juhatuse (NL BW art 2:85 1). Nimekirja kantakse kõigi registreeritud (nimeliste)

aktsiate omajate nimed ja aadressid, kuupäev millal nad aktsiad omandasid, aktsiate omandamise ühingu poolt tunnustamise või teate ametliku kättetoimetamise kuupäev ja iga aktsia eest sisse makstud summa suurus. Nimekirja kantakse ka kõigi isikute nimed ja aadressid, kes omavad registreeritud (nimeliste aktsiate) suhtes pandiõigust või kasutusvaldust ning kuupäev millal nad õiguse omandasid, õiguse omandamise ühingu poolt tunnustamise või teate ametliku kättetoimetamise kuupäev (NL BW art 2:85 1). Aktsionäride nimekirja pidamise üleandmine teenusepakkujale ei ole eraldi reguleeritud, börsiühingute puhul ei peeta aktsionäride nimekirja ühingu asukohas vaid börsi poolt (NL BW art 2:85 4). Ka **ÜHENDKUNINGRIIGIS** peab aktsionäride nimekirja (register of members) peab ühing ise (CA § 113 (1)). Registrisse kantakse aktsionäri nimi ja aadress, kuupäev, millal isik sai aktsionäriks ning lakkas olemast aktsionär (endiste aktsionäride andmeid säilitatakse CA § 121 kohaselt 10 aastat), talle kuuluvad aktsiad (eristades iga aktsia numbriga kui aktsiatel on numbrid ning liigiti, kui seltsil on eri liiki aktsiaid ning summa, mis on iga aktsia eest sisse makstud (CA § 113 (2), (3)). Kui ühing annab välja märkimistunnistusi esitajaväärtpaberi vormis, mis annavad õiguse omandada aktsia (share warrant), kantakse nimekirja viide sellise tunnistuse välja andmise kohta koos viitega, millise aktsia omandamise õiguse tunnistus annab (CA § 122). **SOOMES** vastavad sätted puuduvad, reguleeritud on vaid seda, et kui Oyj aktsiad on börsil noteeritud, siis on vaja pidada aktsiaraamatut (book-entry system), v.a. kui on erand tehtud Financial Supervision Authority poolt (Rahoitustarkastus). **ROOTSI** regulatsiooni kohaselt, kui aktsiad on paberkujul, st esitajaaktsiad/ esitajaväärtpaberid siis peab osanike nimekirja avalik AB ise. Kui osad ei ole paberkujul, vaid väljastatud läbi keskdepositooriumi süsteemi (VPC), siis peab aktsionäride nimekirja VPC. **TAANIS** on aktsionäride nimkirja kohustatud pidama ühingu keskne juhtivorgan (central governing body). Registrit võib hoida ka Kaubandus- ja Äriagentuuri (Commerce and Companies' Agency) IT süsteemis; samuti võib põhikirjaga ette näha, et nimekirja peab ühingu nimel kolmas isik (Sec 50). Nimekirjas peab sisalduma info aktsionäri, tema poolt hoitavate aktsiate arvu, omandamise kuupäeva, omandamise hinna ja hääleõiguse kohta (§ 52). Üldjuhul on **LUKSEMBURGIS** ühingul nimelised (registreeritud väärtpaberi vormis) aktsiad (registered shares), mille osas peab ühing ise aktsionäride nimekirja, milles kajastatakse aktsionäri nimi ja talle kuuluvate (eri liiki) aktsiate hulk, aktsiate eest tasutud summad ning aktsiate konverteerimine nimelistest aktsiatest esitaja- ja elektroonilisteks aktsiateks (LU CC art 39). Kui ühingul on esitajaaktsiaid, peab neid aktsionäride jaoks hoidma seaduses nimetatud isik e depositaar (custodian), kelle on nimetanud ühing. Depositaar peab olema krediitiasutus, muu finantsteenuse osutaja, notar, audiitor või vannutatud raamatupidaja (LU CC art 42 (1), (2)). Depositaar on kohustatud tema poolt hoitavate esitajaaktsiate ja nende omajate s.t aktsionäride kohta pidama nimekirja, mille alusel on aktsionärid identifitseeritavad, nimekiri ei ole avalik ning iga esitajaaktsiate omaja saab sellest paluda väljavõtet ainult teda ennast puudutavas osas (LU CC art 42 (3)). Esitajaaktsiatest tulenevaid õigusi ei saa teostada, kui neid ei hoita seaduses sätestatud viisil (LU CC art 42 (5)). Kui ühing on välja lasknud elektroonilises vormis peetavaid aktsiaid, mida hoitakse väärtpaberikontol, tulenevad andmed aktsionäri kohta sellest, kelle kontol aktsiaid hoitakse (LU CC art 42bis). **LÄTIS** peab ühingu juhatus pidama nimeliste (registreeritud) aktsiate omanike nimekirja ja tehinguid, mis tehakse nende aktsiatega (LV KL § 234(1)). Aktsionäride nimekiri peab sisaldama järgmist infot: (i) füüsilisest isikust aktsionäri nimi, isikukood ja aadress; juriidilisest isikust aktsionäri nimi, registrikood ja aadress; (ii) aktsiate liigid ja nende kogus, aktsiate nimiväärtused, seerianumbrid kui need on olemas, aktsiatest tulenevad hääleõigused (häältearv); (iii) kuupäev, mis ajaks aktsionär on tasunud täielikult talle kuuluvate aktsiate eest, või kuupäev, mis ajaks peab see tasutud olema. **LEEDUS** näitavad aktsionäride omandiõigust aktsiatele aktsionäride väärtpaberikonto kanded. Aktsionäride väärtpaberikontosid haldab professionaalne kontohaldur. **DELAWARE'S** peab aktsionäride nimekirja peab ühing ise, kes võib selle üle kanda kolmandale isikule. Nimekirjas kajastatakse aktsionäride nimed, aadressid, neile kuuluvate aktsiate numbrid ja hulk, seltsi poolt välja antud aktsiad ja nende üleandmise juhtumid (DE CO, 8. jaotis, § 219).

6.3.1.2.5.2 Aktsionäride nimekirja andmete kajastamine äriregistris või muus avalikus registris. Õigus tutvuda aktsiaraamatuga

Kõigis võrdlusriikides peab aktsiaraamatut ise ning andmeid aktsionäride kohta ei kajastata äriregistris. Aktsiaraamatuga tutvumise õigus on reeglina üksnes aktsionäridel (Saksamaa, Läti, Luksemburg, Delaware, Holland), teatud riigid võimaldavad aktsionäride kohta andmeid saada ka kolmandatel isikutel, kellelt võidakse andmete saamise eest nõuda tasu maksmist (Ühendkuningriik).

SAKSAMAAL ei kajastata aktsionäride nimekirja andmeid äriregistris ning need ei ole ka avalikud. Nimekirjaga saavad tutvuda sisuliselt ainult aktsionärid ja sedagi ainult neid endid puudutavate kannete osas (§ 67 (6) 1. lause). Ühing ei või ka ise reeglina oma aktsionäride kohta andmeid ilma aktsionäri nõusolekuta avaldada või end seeläbi reklaamida või tutvustada (§ 67 (6) S 3-5). Erandid puudutavad börsiühinguid. Ka **HOLLANDIS** ei ole aktsionäride nimekirja andmed avalikud ning nendega saab ühingu asukohas tutvuda ainult aktsionärid ning pandipidajad ja kasutusvaldajad, kelle õigused on nimekirjas registreeritud (NL BW art 2:85 4). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** hoitakse ühingu aktsionäride nimekirja tutvumiseks ühingu registreeritud asukohas (registered office) (CA § 114 (1)). Äriregistrit teavitatakse kohast, kus aktsionäride nimekirjaga saab tutvuda (CA § 114 (2)). Ühing, kellel on rohkem kui 50 aktsionäri, peab lisaks pidama ka nende alfaabetilist nimekirja (index) (CA § 115). Aktsionäride nimekirjaga (kogu ulatuses) on õigus tutvuda tasuta igal aktsionäril muudel isikutel on sama õigus ühingu määratud tasu eest, iga isik saab tasu eest nõuda aktsionäride nimekirja koopiat (CA § 116), kolmanda isiku poolt aktsionäride nimekirjaga tutvumiseks on siiski vajalik "proper purpose" (CA § 117). Elektroonilist aktsionäride registrit peetakse **SOOMES** keskdepositooriumis aktsiate kohta, mis on märgitud aktsiaraamatusse (book-entry system) (4. ptk § 3). **ROOTSIS** peab olema ühingu puhul, mille aktsiad on keskdepositooriumis (CSD-s) registreeritud, igaühel võimalik aktsiate registriga tutvuda nii ühingus endas kui ka keskdepositooriumis (5. ptk § 19). Mitte CSD ühingu puhul peab igaühel olema võimalik aktsiate registriga tutvuda ainult ühingu enda peakontoris (5. ptk § 10). **TAANIS** peab aktsionäride nimekirja olema võimalik kontrollida ametnikel (§ 51 (1)), selle äriregistris kajastamine on vabatahtlik (§ 50 (2)). Põhikirjaga võib ette näha, et nimekirjaga tutvumise õigus (sh elektroonilises vormis) on ka aktsionäridel endil (§ 51 (4)). **LÄTIS** on aktsionäride nimekirjaga tutvumise õigus aktsionäridel, juhatuse liikmetel, nõukogu liikmetel, audiitoril ja pädevatel riigiasutustel (LV KL § 236(1)). Nendel isikutel on õigus saada tasuta väljavõte aktsionäride nimekirjast, mille õigsust kinnitab äriühingut esindama õigustatud isik (vastav juhatuse liige) (LV KL § 236(2)). **LEEDU** äriregistrisse (Register of Legal Entities) kantakse andmed nii aktsiate omandamise kui aktsionäride kohta (LT AB art 12). **DELAWARE'S** ei sisalda äriregister aktsionäride nimekirja (stock ledger), seda peab ühing ning sellega tutvumise õigus on aktsionäridel (DE CO, 8. jaotis, § 22o (b) ja (c)) ja juhatuse liikmetel (directors) (DE CO, 8. jaotis, § 22o (d)).

6.3.1.2.5.3 Aktsiaraamatu andmete õiguslik tähendus ja avalik usaldatavus

Reeglina määravad aktsiaraamatus sisalduvad andmed selle, keda peetakse seltsi sisesuhtes s.t seltsi ja selle aktsionäride vahelises suhtes aktsionäriks s.t kellel on hääleõigus ning muud aktsionäri õigused (Saksamaa, Ühendkuningriik, Rootsi, Läti, Delaware). Teatud võrdlusriikide puhul omab osanike nimekirja sisuliselt konstitutiivset toimet s.t aktsionäriks saab olla üksnes osanike nimekirja kantud isik ning vastava kande tegemine on eelduseks aktsionäri staatuse omandamisel (Ühendkuningriik, Luksemburg, Leedu, Rootsi). Aktsiaraamatu andmetele võidakse anda ka avalik usaldatavus, millele tuginedes on võimalik aktsia heauskne omandamine (Ühendkuningriik, Läti, Taani).

Nimeliste aktsiate puhul loetakse **SAKSAMAAL** ühingu suhtes aktsionäriks üksnes aktsiaraamatus sisalduvasse aktsionäride nimekirja kantud isikud (§ 67 (2) AktG), eelkõige sõltub aktsiaraamatu kandest seega hääleõiguse teostamise võimalus ning dividendi või muu väljamakse saamise õigus aktsionäri poolt. Ka **HOLLANDIS** saab aktsiast tulenevaid õigusi teostada üksnes aktsionäride nimekirja kantud isik, aktsia võõrandamise korral on omandajal võimalik aktsiast tulenevaid õigusi ühingu suhtes

teostada alates sellest, kui ühing on tunnustanud võõrandamistehingut või kui notariaalakt on ametlikult (kohtutäituri poolt) ühingule kätte toimetatud (NL BW art 2:86a 1 ja 2:28b). Kui tehingu tulemusena ei ole tehtud muudatust aktsionäride nimekirjas s.t ühing ei ole võõrandamistehingut tunnustanud ning talle ei ole tehingu originaali ka ametlikult kätte toimetatud, ei saa tehingule ühingu ning vastava aktsia heauskselt omandanud kolmanda isiku suhtes tugineda (NL BW art 2:86a 3). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** on aktsionäride nimekirja kantud andmetel prima facie tõendi tähendus kõikide nimekirja kantud andmete osas (CA § 127). Aktsionäride nimekirjal on sisuliselt konstitutiivne toime sest aktsionäri staatust omavad ühingu suhtes ainult nimekirja kantud isikud. Nimekirjal on [kaudselt] ka avalik usaldatavus, sest selles muudatuse tegemine ühingu poolt on aluseks uue aktsiatähe (share certificate) välja andmisele uuele aktsionärile ning võimaldab seega ka aktsia heauskselt omandamist. Kui ühing on kinnitanud aktsia ülemineku, loob see kolmandatele isikutele avaliku usaldatavuse, et ühingule on esitatud piisavad tõendid võõrandaja poolt aktsia omamise kohta (CA 775 (1)) ning sellele tuginedes tekib ka aktsia heauskse omandamise võimalus. **SOOMES** ja **ROOTSIS** tekivad aktsionäri aktsiast tulenevad õigused alates tema aktsiaraamatusse kandmisest. **LÄTIS** ja **LEEDUS** on äriregistrisse kantud andmetel avalik usaldatavus, s.t andmed loetakse alates nende avaldamisest kolmandate isikute suhtes kehtivateks. Ka **TAANIS** on kolmandatel isikutel õigus tugineda andmetele, mis on Kaubandus- ja Äriagentuuri (Commerce and Companies' Agency) IT-süsteemides avaldatud (SKL § 14 (3)). **LUKSEMBURGIS** omab seltsi poolt nimeliste aktsiate kohta peetav aktsionäride nimekiri konstitutiivset tähendust st. aktsiad kuuluvad isikule, kes on nende omanikuna kantud nimekirja, aktsia võõrandamiseks on vajalik seltsi teavitamine ja andmete muutmine registris (LU CC art 40 par 1-3). **DELAWARE'S** tõendab aktsionäride nimekiri (stock ledger) seltsi suhtes aktsionäriks olemist ning hääleõigust ning on selles osas ainsaks lubatud tõendiks (DE CO, 8. jaotis, § 219).

6.3.1.2.5.4 Aktsiaraamatus muudatuste (kannete) tegemine

Kõigis võrdlusriikides peab aktsiaraamatut ning teeb selles kandeid selts ise, tegutsedes juhatuse kaudu. Reeglina otsustab juhatus ise, milliste dokumentide ja andmete alusel muudatus tehakse, aktsia võõrandamise tehingule seadusest tuleneva vorminõude ette nägemise korral võib juhatus tehingu aluse toimunud aktsia võõrandamise korral kande teha vormikohase lepingu dokumendi esitamise korral (Saksamaa). Ühendkuningriigis võib juhatus aktsia võõrandamise korral aktsiaraamatus muudatuse teha juhul, kui juhatusele esitatakse vormikohane aktsia ülekandmise dokument (*share transfer form*) ning võõrandaja nimele välja antud aktsiatäht (*share certificate*), mille vastu selts annab omandajale välja uue aktsiatähe. Aktsionäri on reeglina õigus nõuda ebaõigete kannete muutmist ning pöörduda vajadusel oma õiguste kaitseks kohtu poole (Saksamaa, Ühendkuningriik, Delaware).

SAKSAMAAL teeb aktsionäride nimekirjas muudatusi ühing (sisuliselt korraldab seda juhatus). Muudatusi ja nende aluseks olevaid kandeid tehakse ühingule esitatavate andmete alusel, mille edastamise kohustus on eelkõige nimelisi aktsiaid omavatel aktsionäridel endil (§ 67 (1) S 2). Nimeliste aktsiate võõrandamisest ning neid omavatest isikutest ühingu teatamise kohustus on ka krediidasutustel, kes osalevad selliste nimeliste aktsiate hoidmisel ning ülekandmisel (§ 67 (4) AktG). Juhatus hindab kande tegemise põhjendatust talle esitatud andmete ja tõendite alusel (§ 67 (3) AktG). Aktsionäri on õigus nõuda enda aktsiaraamatusse kandmist ent ta peab vaidluse korral selle aluseks olevad asjaolud tõendama. Ühingul on õigus aktsiaraamatus sisalduvaid kandeid ka ise muuta, kui ilmneb selle kannete ebaõigsus, sellisest kavatsusest peab ühing puudutatud isikut teavitama ning andma talle võimaluse vastuväite esitamiseks, vastuväite esitamise korral ei või teda aktsiaraamatust kustutada (§ 67 (5) AktG). Ka **ÜHENDKUNINGRIIGIS** teeb aktsionäride nimekirjas kandeid ühing (juhatus). Kui nimekirja andmed on ebaõiged, võib huvitatud isik nõuda ühingult nende parandamist ning sellest keeldumise korral pöörduda kohtu poole, millisel juhul võidakse aktsionäride nimekirja andmed parandada kohtu otsuse alusel (CA § 125). **DELAWARE'S** regulatsiooni kohaselt, aktsionäride nimekirja (stock ledger) peab ja selles teeb kandeid selts ise (juhatus) (DE CO, 8. jaotis, § 219). Nimekirja kantud andmete ebaõigsuse korral võib puudutatud isik taotleda kohtult nimekirja

parandamist, sellise nõude esitamise korral võib kohus kinnitada uue aktsionäride nimekirja (DE CO, 8. jaotis, § 205). **LUKSEMBURGIS** peab aktsionäride nimekirja ühing ise, kes vastutab ka kannete ja muudatuste tegemise eest (LU CC art 40). Ka **ROOTSIS** vastutab mitte-CSD ühingu aktsiate registri pidamise eest ühingu juhatus (SE ABL 5. ptk § 7). **HOLLANDIS, SOOMES** ja **LÄTIS** teeb aktsionäride nimekirjas muudatusi ühingu juhatus ning vastuväidete esitamise õigust täpsemalt reguleeritud ei ole. **TAANIS** ja **LEEDUS** ei ole küsimust ühinguõiguslikult reguleeritud.

6.3.1.2.6 *Vahetusvõlakirjad ja muud võlakirjad*

6.3.1.2.6.1 *Vahetusvõlakirjade välja laskmise regulatsioon*

Enamiku võrdlusriikide seadused sisaldavad regulatsiooni aktsiaseltsi tüüpi äriühingute poolt vahetusvõlakirjade välja andmise võimaluse kohta (Saksamaa, Ühendkuningriik, Luksemburg, Rootsi, Taani, Läti, Leedu, Delaware). Vahetusvõlakirjade välja andmise otsustamise pädevus on reeglina aktsionäridel (erandina on vastava otsuse tegemine Ühendkuningriigis reeglina juhatuse pädevuses), tavaliselt kattuvad otsuse vastu võtmise eeldused kapitali suurendamise otsuse vastu võtmise eeldustega (Ühendkuningriik, Luksemburg, Läti). Saksa õiguses eristatakse vahetusvõlakirja välja andmise ning sellest tulenevate kohustuste täitmiseks vajalikku kapitali suurendamise ning uute aktsiate väljalaskmise protseduuri s.t vahetusvõlakirjast tulenevate kohustuste täitmiseks ning võlakirja aktsiate vastu vahetamiseks vajalike aktsiate välja laskmiseks tuleb eraldi otsustada ka ühingu kapitali suurendamine, praktikas võetakse võlakirjade emiteerimise ning kapitali suurendamise otsused reeglina paralleelselt kusjuures kapitali suurendamine otsustatakse tingimuslikult vahetusõiguse teostamise ulatuses.

SAKSAMAAL võimaldab AktG § 221 ühingul välja lasta vahetusvõlakirju (Wandeschuldverschreibungen), kui selleks on ülkoosoleku otsus, mille poolt on antud hääled, mis esindavad vähemalt 3/4 otsuse tegemisel esindatud kapitalist, põhikiri võib sätestada teistsuguse hääleteenamuse reegli. Reeglina tagatakse võlakirja vahetatavus aktsiateks paralleelse tingimusliku kapitali suurendamise otsuse tegemisega. **ÜHENDKUNINGRIIGIS** reguleerib seadus üingu poolt debenture välja andmist, mis üldmõistena hõlmab muude ühingu väärtpaberite kõrval ka võlakirju (bonds), mis omakorda võib olla välja antud vahetusvõlakirjana (convertible bond). Ühing peab kõigi selliste väärtpaberite välja laskmise (allotment) ja omajate kohta pidama registrit (CA § 742, 743), millega saavad tutvuda nii väärtpaberite omajad kui tasu eest ka kolmandad isikud (CA § 744). Muus osas piirneb regulatsioon piirangutega aktsiateks konverteeritavate väärtpaberite välja laskmisel ühingu juhatuse poolt s.t kohalduvad samad piirangud, mis uute aktsiate välja laskmisel. **ROOTSIS** reguleerib seadus üldiselt vahetatavate instrumentide väljaandmist, mida on võimalik uute aktsiate vastu vahetada (SE ABL 15. ptk), sarnane regulatsioon eksisteerib **LEEDUS**, võimaldades ühingul anda välja vahetatavaid võlakirju (LT AB art 56). **TAANIS** reguleerib seadus aga täpsemalt vahetusvõlakirjade (convertible debt instruments) ja märkimistunnistuste (warrants) välja laskmist (SkL § 167-172). Samuti võimaldab seadus välja lasta võlakirju, mis osalevad kasumi jaotamisel (profit sharing debt instruments), ning mille emiteerimiseks on vajalik üldkoosoleku otsus (SkL § 178), sellise instrumendi välja laskmisega ei kaasne kapitali suurendamise vajadust. **LUKSEMBURGIS** kehtivad LU CC art 32-3 kohaselt vahetusvõlakirjade välja laskmisele samad nõuded, mis aktsiakapitali suurendamisele. **LÄTI** regulatsiooni kohaselt (KV KL § 244(1)) võib vahetusvõlakirja omanik selle vahetada ühingu aktsiate vastu fikseeritud perioodi jooksul. Vahetusvõlakirjade väljaandmist otsustab aktsionäride üldkoosolek (LV KL § 245). Vahetusvõlakirjade väljaandmisest peab ühing teavitama äriregistrit 1 kuu ette (LV KL § 245(4)). Samuti peab ühingu juhatus pidama vahetusvõlakirjade omanike nimekirja (LV KL § 247). Ühinguõiguslikult ei ole vahetusvõlakirjade väljalaskmist reguleeritud **HOLLANDIS** ja **SOOMES**.

6.3.1.2.6.2 *Mahulised piirangud vahetusvõlakirjade välja andmisele*

Enamike võrdlusriikide seadused ei piira vahetusvõlakirjade välja andmise õigust mahuliselt (nt. seoses aktsiakapitali suurusega). **SAKSAMAAL**, kui vahetusvõlakirjade väljaandmine toimub paralleelselt

aktsiakapitali tingimusliku suurendamisega, on vahetusõlakirju võimalik välja anda 50% ulatuses olemasolevast aktsiakapitalist (§ 193 (3) 1. S. AktG). **ÜHENDKUNINGRIIGIS** seondub regulatsioon piirangutega konverteeritavate väärtpaberite välja laskmisel ühingu juhatuse poolt, millele kohalduvad samad piirangud ja eeldused, mis uute aktsiate välja laskmisel (CA § 549 (3)). Sätted reguleerivad juhatuse volitust väärtpabereid välja anda sõltuvalt sellest, kas ühingul on üht liiki aktsiaid millisel juhul on juhatusel väärtpaberite emiteerimise õigus, kui põhikirjaga ei nähta ette teisiti (CA § 550) ja ühingul, millel on eri liiki aktsiaid, millisel juhul on juhatusel väärtpaberite emiteerimise õigus, kui neile on antud vastavasisuline õigus põhikirja või aktsionäride otsusega (CA § 551). Samuti on **LÄTIS** võimalik aktsionäride üldkoosoleku otsusega kokku leppida vahetusõlakirjade mahulises piiramises (LV KL § 245(2)). Ülejäänud riikides Ka **DELAWARE'S** peab vahetusõlakirjade mahulise piiramise jaoks olema vahetusõlakirja väljaandmise tingimused sätestatud ühingu põhikirjas (certificate of incorporation) või selle puudumisel vastavasisulises juhatus (board of directors) otsuses (DE CO, 8. jaotis, § 157 (b)). Ülejäänud võrdlusriikides (v.a Holland ja Soome, kus ühinguõiguslik regulatsioon vahetusõlakirjade kohta puudub sootuks) ei ole vahetusõlakirjade mahulist piiramist seaduses reguleeritud.

6.3.1.2.6.3 Vahetusõlakirja olemus väärtpaberina

Võrdlusriikide seadused ei piira ka seda, millised tüüpi võivad vahetusõlakirjad olla väärtpaberina, vahetusõlakirju võib seega põhimõtteliselt anda välja nii nimeliste-, käsk- kui esitajaväärtpaberitena s.h registreeritud väärtpaberitena.

SAKSAMAAL võib vahetusõlakirjade näol tegemist olla nii esitaja- kui nimeliste väärtpaberitega. Ka **LUKSEMBURGIS** ei reguleeri seadus, millises vormis võivad olla välja antud vahetusõlakirjad (s.t nagu aktsiad võivad need olla nimelised või esitajaväärtpaberid, või väärtpaberistamata s.t registrikande kaudu üleantavad väärtpaberid, õlakirjad võivad olla ka elektroonilises vormis). Eelduslikult on tegemist vabalt võõrandatavate väärtpaberitega ent nende võõrandamisele võib seada samu piiranguid, mis aktsiate võõrandamisele, mille väljaandmist õlakirja alusel nõuda saab (LU CC art 34-3 ja 32-3 (4)). Samuti võib **LÄTIS** vahetusõlakirju välja lasta nii nimelistena kui ka esitajaväärtpaberitena (LV KL § 244(2)). Vahetusõlakirjade väljaandmise korral on ühingu aktsionäridel eesõigus vahetusõlakirju omandada (LV KL § 246). Ülejäänud võrdlusriikides vastavasisuline regulatsioon puudub.

6.3.1.2.6.4 Kasumi jaotamisel osalemise õiguse andvad õlakirjad

Osade võrdlusriikide seadused lubavad seltsil lasta vahetusõlakirjade kõrval välja ka õlakirju, mis annavad selle omajale õiguse osaleda seltsi kasumi jaotamisel, selline regulatsioon on olemas **SAKSAMAAL** (*Gewinnschuldverschreibung*) (vt § 221 AktG), **ÜHENDKUNINGRIIGIS** (*debenture* alaliigina), **LUKSEMBURGIS** (*beneficiary units / parts bénéficiaires* alaliigina) (LU CC art 37). Ülejäänud võrdlusriikides ei ole küsimust reguleeritud.

6.3.2 Isikuühingud ja tulundusühistu

6.3.2.1 Täisühing ja usaldusühing

6.3.2.1.1 Liikmesuse üleandmise võimalused ja regulatsioon

Võrdlusriikide õiguskordades puudub reeglina regulatsioon täis- ja usaldusühingute liikmesuse üleandmise kohta. Kõik võrdlusriigid lähtuvad eeldusest, et täis- ja usaldusühing on suletud isikuühingud mille liikmesust ei ole võimalik kolmandale isikule üle anda. Mõned võrdlusriigid lubavad liikmesuse üleandmist teatud tingimuste täitumisel lubatavaks, eelkõige vastava kokkuleppe olemasolu korral ühingulepingus (Saksamaa, Ühendkuningriik). Sõnaselge keelu on liikmesuse üleandmisele sätestanud ainsa võrdlusriigina Leedu.

SAKSAMAAL ei sisalda HGB-s leiduv täisühingu (OHG) ja usaldusühingu (KG) regulatsioon reegleid vastavate ühingute liikmesuse üleandmise kohta. Liikmesuse üleandmiseks ja uue osaniku ühingusse võtmiseks on sisuliselt vajalik kõigi osanike vaheline leping, ühingulepinguga võib aga ette näha ka

teistsugused eeldused, näiteks uue osaniku kaasamise seniste osanike enamusotsuse alusel. **HOLLANDIS** kehtib nii täisühingute (VOF) kui ka usaldusühingute (CV) puhul liikmesuse üleandmise kontekstis sarnane regulatsioon – reeglina lakkab mõlema isikuühingu puhul ühing eksisteerimast, kui mõni asutajatest sellest lahkub või sureb. Küll aga on võimalik ühingu põhikirjas näha ette lahkunud osaniku õigusjärgluse või ülevõtmise klausel, mis võimaldaks allesjäänud asutajatel jätkata ühingu tegevust kas lahkunud osaniku pärijatega (kes võivad üldjuhul nõuda üksnes ühingu lõpetamist ja selle vara jagamist) või ilma uusi osanikke kaasamata (BW art 7A:1688 (2)). Sarnane on **LUKSEMBURGI** õigus, mille kohaselt lakkab usaldusühing üldreeglina eksisteerimast, kui mõni selle täisosanikest sureb või lahkub ühingust, ent kui põhikiri näeb ette ühingu tegevuse jätkumise ka pärast täisosaniku lahkumist, määrab kohus ühingule ajutise haldaja, kes korraldab ühingu tegevuse jätkamiseks vajalike otsuste vastuvõtmist. **ÜHENDKUNINGRIIGIS** on iseenesest liikmesuse üleandmine täis- ja usaldusühingus (general and limited partnership) võimalik, kuid uuel liikmel puudub õigus osaleda ühingu juhtimisel või uurida ühingu raamatupidamist (GB PA art 31(1)). Siiski on uuel liikmel õigus sellele osale ühingu kasumist, mis ilma osaluse loovutamisetä oleks kuulunud algele liikmele. **SOOMES ROOTSIS** ja **TAANIS** ei ole täis- ja usaldusühingute liikmesuse üleandmisega seotud küsimusi seaduse tasandil reguleeritud. **LÄTIS** ei ole täis- ja usaldusühingu (*pilnsabiedrība ja komandītsabiedrība*) liikmesuse üleandmist seaduse tasandil reguleeritud. **LEEDUS** ei ole nii täis- kui usaldusosanikel seadusest tuleneva keelu tõttu lubatud oma vastavaid õigusi kellelegi loovutada ega üle anda (LT UB art 8.2.5 ja Art 9.1.3). **DELAWARE**’is on seaduse tasandil reguleeritud vaid tõsiasja, et nii täis- kui usaldusühingu puhul lõpeb osaniku surma või talle eestkostja määramisega (DE UP A § 15-601 7(i, ii)). Liikmesuse üleandmist reguleeritud ei ole.

6.3.2.2 Tulundusühistu s.h hooneühistu

6.3.2.2.1 Liikmelisuse üleandmise võimalused ja regulatsioon

Üldreeglikult võib pidada, et tulundusühistu on suletud äriühing, mille liikme positsiooni ei ole võimalik kolmandale isikule üle anda, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti. Ühendkuningriigis, Taanis, Rootsis, Leedus ja Delaware’s tulundusühistu liikmesuse üleandmise kohta regulatsioon puudub.

SAKSAMAAL ei ole tulundusühistu (Erwerbbsgenossenschaft) liikmesus üleantav ning liikme staatuse omandamise eelduseks on isiku ühistu liikmeks võtmine, mille otsustab ühistu pädev organ (§ 15 GenG). Seadus ei sisalda seega ka reegleid liikmesuse üleandmise kohta. Liikmesus on küll põhimõtteliselt päritav, aga see lõpeb majandusaasta lõppemisel, mil liikmesus pärijale üle läks. **HOLLANDIS** ei sisaldu tulundusühistu (Vereniging) liikmesuse üleandmise kohta seaduses eriregulatsiooni. Võimalik on põhikirjaga ette näha pärijate astumine liikme kohale, kuid reeglina lõpeb isiku surmaga ka tema liikmesus ühingus (DCL art 2:35 (1a)). Hooneühistu kohta Hollandi õiguses regulatsioon puudub. **LUKSEMBURGIS** on vähemalt seitsmeliikmelise tulundusühistu (Société Coopérative) puhul liikmesuse üleandmine teisele isikule keelatud. **NORRA** õiguses kehtiva üldprintsiibi kohaselt ei ole liikmesust tulundusühistus võimalik üle anda, kuid põhikirjaga on nimetatud reeglist võimalik näha ette erandeid. Üheks seadusega lubatud kõrvalkaldeks võib olla liikmesuse üleandmine teisele isikule mõne juhtivorgani nõusolekul. Sellisel juhul peab liikmesuse omandaja võtma üle kõik üleandjal ühingu ees olevad õigused ja kohustused. Sellest hoolimata jääb endine liige (põhikirjas vastupidise regulatsiooni puudumisel) vastutama oma varaliste kohustuste täitmise eest ühingu ees. **LÄTI** tulundusühistul peab olema vähemalt kolm liiget (LV KS 2. ptk § 1(1)). Juhul kui ühistu liikmete arv on vähem kui kolm enam kui üheaastase perioodi jooksul, otsustab üldkoosolek ühistu likvideerimise üle (LV KS 3. ptk § 1(2)). Liikmesus tulundusühistus ei ole loovutatav ega üleantav (LV KS 3. ptk § 7(1)). Küll aga on ühistu liikme surma korral tema pärijatel õigus ühe aasta jooksul teostada ühiselt ühe esindaja kaudu lahkunud ühistuliikme õigusi (LV KS 3. ptk § 8).

Hooneühistute osas võrdlusmaterjalina kasutatud **SOOME** hooneühistuseaduse (*asunto-osakeyhiölaki*, edaspidi FI AO) kohaselt on hooneühistu osad vabalt võõrandatavad ja päritavad, kui põhikirjas ei ole

ette nähtud teisiti (FI AO 1. ptk § 8). Osa võõrandamispiiranguna võib põhikirjas siiski ette näha üksnes selle, et osa võõrandamisel on ühistul või muul isikul selle omandamise eesõigus (FI AO 2. ptk § 4, § 5). Osad on samuti panditavad (FI AO 2. ptk § 4). Osanike nimekirja peab ühistu juhatus (FI AO 2. ptk § 12), kelle ülesandeks on osade võõrandamise korral kontrollida selle aluseks olevaid asjaolusid (FI AO 1.ptk § 2, 2. ptk § 13). Nimekiri on avalik (FI AO 2. ptk § 15). Osa kohta antakse reeglina välja osatäht (FI AO 2. ptk § 6), mis kujutab endast väärtpaberit (FI AO 2. ptk § 11), mille üleandmine on osa võõrandamise eelduseks (FI AO 2. ptk § 2), muid vorminõudeid osa võõrandamise tehingule seadus ei sätesta.

6.3.2.3 Mittetulundusühing ja sihtasutus

6.3.2.3.1 Mittetulundusühingu liikmesus

Enamikes võrdlusriikides ei ole mittetulundusühingu liikmesusega seotud küsimusi (s.h liikmesuse tekkimine, lõppemine, liimesusest loobumine ja selle ülenamine) seaduse tasandil reguleeritud (nt Ühendkuningriik, Rootsi, Taani, Luksemburg, Leedu, Delaware). Selle põhjuseks võib pidada arusaama, et tegemist on mittetulundusühingu sisesuhteid puudutava regulatsiooniga, mis mille iga mittetulundusühing peaks määrama oma põhikirjaga. Üldreegliks võib pidada, et mittetulundusühingu puhul ei ole liikmesuse üleandmine võimalik. Võrdlusriikide olemasolevad regulatsioonid ilmestavad ka, et mainitud reeglist on võimalik põhikirjaga teha kõrvalekaldeid.

SAKSAMAAL ei ole mittetulundusühingu (Verein) liikmesus iseenesest üleantav ega päritav (§ 38 BGB). Liikmesus omandatakse isiku liikmeks võtmisega, mille eeldused ja kord peavad olema sätestatud ühingu põhikirjas (§ 58 Nr 1 BGB). Tulenevalt mittetulundusühingu sisesuhteid ning ühingu ja liikmete suhteid reguleerivate sätete dispositiivsusest (§ 40 BGB loetleb § 38 otseselt dispositiivsete sätete hulgas) võib ühingu põhikiri lubada liikmesuse üleandmist ja näha ette selle päritavuse. Liige võib liikmesuse igal ajal lõpetada ja ühingust välja astuda (BGB § 39 (1)). Liikmelisuse lõppemise ja liikme välja arvamise kohta erireeglid puuduvad ja on põhikirja reguleerida. **LÄTI** mittetulundusühingute ja sihtasutuste seaduse LV BN § 29 lg 4 kohaselt ei ole mittetulundusühingu liikmesus üleantav ega päritav, kui ühingu põhikirjast ei tulene teisiti. Liikmeks oleva juriidilise isiku suhtes üldõigusjärgluse toimumise korral läheb liikmesus siiski üle õigusjärglasele (LV BN § 29 lg 5 ja 6). Liikmelisus tekib liikmeks võtmisega, mille otsustab juhatus või muu põhikirjas nimetatud pädev organ (LV BN § 29 lg 1). Liikme võib ühingust juhatuse või muu pädeva organi otsusel välja arvata põhikirjas sätestatud alusel või muul mõjuval põhjusel (LV BN § 31 lg 1 ja 2). **HOLLANDI** õiguses ei ole mittetulundusühingu liikmesus üleantav ega päritav, kui põhikirjas ei nähta ette teisiti, liikmeks oleva juriidilise isiku suhtes üldõigusjärgluse toimumise korral läheb liikmesus siiski üle õigusjärglasele (BW art 2:34). Liige võib ühingust majandusaasta lõpus välja astuda, teatades sellest ette 4nädalat (BW art at 2:36), ühingu juhatus või muu põhikirjas nimetatud pädev organ võib liikmelisuse lõpetada, kui liige ei vasta enam liikmele esitatavatele nõuetele või kui liikmesuse jätkamist ei saa ühingult mõistlikult oodata või kui liige on rikkunud ühingu põhikirja või muid õigusakte või kahjustanud ühingut (BW art 2:35 2, 3). **SOOMES** on seaduse tasandil reguleeritud mittetulundusühingu liikmesuse omandamise ja selle lõpetamise eeldusi (FI YHL § 12 ja 13) ning mittetulundusühingust välja arvamuse menetlust (FI YHL § 14 ja 15), liikmesuse üleandmise kohta seaduses regulatsioon puudub.

6.3.2.4 Sihtasutus ja selle asutajaõigused

Valdavas osas puudub võrdlusriikides Eesti õigusega võrreldav detailne sihtasutuste regulatsioon, seega puuduvad enamasti ka seaduse tasemel reeglid sihtasutuse asutajatele kuuluvate õiguste kohta. Erandiks on eelkõige Austria erasihtasutuste seadus, kus asutajaõigusi on reguleeritud detailselt (ja sarnaselt Eesti SAS-ga) ning on kehtestatud ka reegel asutajaõiguste ülemineku kohta asutaja õigusjärglasele.

SAKSAMAAL puudub seaduse (BGB) tasemel regulatsioon sihtasutuse asutajate õiguste kohta. **AUSTRIA** erasihtasutuste seadus PSG näeb sihtasutuse asutajale (Stifter) ette hulga õigusi

sihtasutusega seotud oluliste otsuste vastu võtmisel. Asutajaõiguste üleantavuse osas näeb § 3 (3) PSG spetsiifiliselt ette, et need lähevad üle asutaja õigusjärglasele. **SOOME** sihtasutuste seadus *säätiolaki* ei sisalda spetsiifilisi reegleid asutajatele kuuluvate õiguste kohta ega ka nende üleantavuse kohta. Sihtasutuse juhtimise põhimõtted, s.h võimalikud asutajatel eksisteerivad õigused sihtasutuse juhtimisel või selle tegevuse kujundamisel on sätestatud sihtasutuse põhikirjas, mille sisu kohta seadus ettekirjutusi ei tee. **LÄTI** mittetulundusühingute ja sihtasutuste seaduse LV BN § 86 lg 4 kohaselt ei ole sihtasutuse asutaja staatus üleantav ega päritav, samas sisaldab seadus ise üksnes väga piiratud ulatuses õigusi, mis kuuluvad asutajatele (sisuliselt kuulub asutajatele üksnes sihtasutuse asutamise otsustamine ja asutamistoimingute tegemine ning juhatuse algsete liikmete nimetamise õigus. **HOLLANDI** õiguses puudub seaduse (BW) tasandil regulatsioon asutajatele kuuluvatest õigustest ja nende üleandmisest.

6.4 Järeldused ja ettepanekud

6.4.1 Kapitaliühingud (OÜ,AS)

6.4.1.1 Osaühing

6.4.1.1.1 Osa mõiste ja nimiväärtus

Töörühm peab analüüsi tulemusena vajalikuks, et osaühingul oleks võimalik lasta välja osasid, mis kujutaksid endast sarnaselt aktsiaseltsi aktsiatega liigitunnustele vastavaid kindla nimiväärtusega väärtpabereid, millega oleks võimalik kaubelda väärtpaberiturul. Eelduslikult peaks osaühing siiski jääma suletud ühinguks, mille osad ei ole vabalt võõrandatavad ning kaubeldavad, mistõttu on ka üldpõhimõttena „üks-osanik-üks-osa reegli“ säilitamine põhjendatud. Komisjon toetas siiski ÄS muudatuse tegemist, mille kohaselt saaks osaühingu põhikirjaga määrata, et osaühing võib välja lasta liigitunnustele vastavaid kindla nimiväärtusega osasid, mis kujutavad endast vabalt võõrandatavaid ja kaubeldavaid väärtpabereid. Sellisel juhul ei kohalduks reegel, et ühele osanikule võib kuuluda üks osa. Komisjon pidas samuti põhjendatuks, et osaühingu osade registreerimine Eesti Väärtpaberite Registris või sarnastes registrites oleks lubatud üksnes juhul, kui osaühing on kasutanud võimalust lasta osad välja kindla nimiväärtusega kaubeldavate väärtpaberitena, see eeldab muuhulgas osa suhtes eksisteerivatest võõrandamispiirangutest loobumist.

- Muus osas ei ole kehtivas ÄS-s sisalduvat osade regulatsiooni põhjust sisuliselt muuta.

6.4.1.1.2 Osa võõrandamise lubatavus ja võõrandamisrežiimid

- Analüüsi tulemusena on töörühm jõudnud järeldusele, et kehtivas ÄS-s sisalduvad osa võõrandamise režiimid ei vaja põhimõttelist muutmist ning need vastavad õiguskäibe vajadustele. Osa võõrandamise režiimi valik ning kujundamine peaks olema võimalikult suures ulatuses osanike pädevuses ning seda õigust peaks saama teostada põhikirja vastava kujundamisega, piirangute kehtestamine ei ole vajalik. Üldreegli kohaselt peaks osaühing jääma suletud ühinguks, mille osad ei ole vabalt võõrandatavad ent põhikirjaga võib osaühingu kujundada ka vabalt võõrandatavate osadega avatud äriühinguks, mille osad võivad osanike soovi korral olla seega kaubeldavad ka väärtpaberiturul. Osade registreerimist Eesti Väärtpaberite Registris või sarnases registris tuleks lubada üksnes juhul, kui tegemist on vabalt võõrandatava, kaubeldava väärtpaberiga.
- Töörühma seisukoht on, et osanike ning neile kuuluvate osade kohta käivad andmed peaksid olema kajastatud usaldusväärses registris, mille andmetel võiks olla avalik usaldatavus, mis peaks võimaldama osade heauskset omandamist ning mille andmed peaksid eelduslikult kajastuma äriregistris (vt. punkt 6.4.1.1.6). Nii osadega usaldusväärsete tehingute tegemine kui ka osa heauskse omandamise võimaldamine eeldavad, et osanike ja neile kuuluvate osade kohta peetakse usaldusväärset viisil nimekirja, mille andmete õigsusele saavad tugineda ka heausksed kolmandad isikud. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleks kaaluda olemasoleva osanike nimekirja pidamise

regulatsiooni muutmist, eelkõige osanike nimekirja pidamise kohustuse panemist äriregistrile või osanike nimekirja pidamise ülesande üleandmist notaritele (vt. punkt 6.4.1.1.6).

- Töörühm ei pidanud vajalikus ÄS täiendamist regulatsiooniga, mis annaks osaühingu juhtorganitele suurema kontrolli osa võõrandamise tehingute üle, s.h võimaldaks ühingu juhtorganitel teatud juhtudel võõrandada osanikule kuuluva osa ja selle kolmandale isikule üle anda, nt osaniku poolt oma kohustuste olulise rikkumise korral või osanike vaheliste kaasamüügikohustuste või ostueesõiguste täitmise tagamiseks. On otstarbekas, et osa võõrandamise või osa võõrandamise kohustuse üle toimuvad vaidlused lahendaks kohus, eriti olukorras, kus osa võõrandamise kohustuse olemasolu on materiaaalõiguslikult vaieldav (erinevalt aktsiaseltsi puhul eksisteerivast vähemusaktsionäri aktsiate ülevõtmise regulatsioonist, kus aktsiate võõrandamise kohustuse aluseks olevad asjaolud on selgesti tuvastatavad ning vaidlus saab toimuda üksnes ülevõetavate aktsiate eest makstava hüvitise üle).

6.4.1.1.3 Osa võõrandamise tehingu vorminõuded ja tehingule kohalduv õigus

- Üldise põhimõttena toetas komisjon ettepanekut leevendada EVK-s registreerimata osaühingu osadega tehingute tegemist reguleerivaid vorminõudeid ning kaotada senine notariaalse tõestamise nõue, eelkõige osa võõrandamise kohustustehingu suhtes. Notariaalse tõestamise nõude kehtestamine ei ole sisuliselt põhjendatud olukorras, kus EVK-s registreeritud osadega tehingute tegemiseks ei ole mingeid vorminõudeid vajalikuks peetud. Vorminõuete leevendamise korral tuleks komisjoni arvates siiski tagada osadega tehtavate tehingutega seotud õiguskindluse säilimine, eelkõige usaldusväärse, õigeid andmeid sisaldava ning avalikku usaldatavust omava osanike nimekirja loomise näol ka EVK-s registreerimata osaühingutele.
- Osa võõrandamise tehingule kehtestatud vorminõude eesmärki arvestades ei saa komisjoni arvates kindlasti pidada põhjendatuks praeguse notariaalse vorminõude säilitamist osa võõrandamise kohustustehingu suhtes. Vastav vorminõue oli algselt kehtestatud osa võõrandava osaniku suhtes hoiatus- ja nõustamisfunktsiooni täitmiseks. Olukorras, kus seadusandja ei ole hoiatus- ja nõustamisfunktsiooni säilitamist pidanud vajalikuks EVK-s registreeritud osade puhul, puudub objektiivne põhjendus, miks vajavad EVK-s registreerimata osaühingu osanikud, kes oma osa võõrandada soovivad, sootuks erinevat kaitset osa võõrandamise tehingule notariaalse vorminõude kehtestamise näol. Sellest vorminõudest tuleks seetõttu loobuda ning ÄS § 149 lg-t 4 tuleks muuta selliselt, et selles sätestatud vorminõuded ei laieneks osa võõrandamise kohustustehingule. Kaaluda võib seaduses sätestatud vorminõude säilitamist kergemal kujul, nt nõudena taha kohustustehing kirjalikus vormis. Selline vajadus võib olla tingitud asjaolust, et osa võõrandamise kohustustehingu sõlmimisel võib ülejäänud osanikel ning osaühingul eksisteerida õigustatud huvi tehingu sisust teada saamise vastu, sest sellest võivad sõltuda nende õigused, nt ostueesõigus, mille teostamiseks on vajalik tuvastada vastava kohustustehingu sisu. Seega võib kaaluda ka lahendust, kus seadus asendaks osa võõrandamise kohustustehingule hetkel kehtiva notariaalse tõestamise nõude kirjaliku vormi nõudega. Samas ei ole seadusandja pidanud vajalikuks sarnase kirjaliku vorminõude kehtestamist aktsiaseltsi aktsiate võõrandamise kohustustehingu puhul, ehki ka aktsiaseltsi põhikiri võib ette näha ülejäänud aktsionäride ostueesõiguse. Komisjon ei pidanud seetõttu vorminõude säilitamist kergendatud kujul põhjendatuks.
- Käsutustehingule kehtestatud vorminõue on komisjoni arvates iseenesest põhjendatud, sest osa võõrandamise tehingu puhul tuleb tagada, et oleks tuvastatud vähemalt osa võõrandanud isik ning käsutustehingu tegemise aeg. Osa võõrandamistehingu vorminõude puhul tuleb arvestada ka komisjoni ettepanekuid osanike nimekirja pidamise regulatsiooni muutmise kohta ning vajadust tagada osanike nimekirja andmete õigsus ja usaldusväärsus, mis võimaldaks anda neile avaliku usaldatavuse koos heauskse omandamise võimalusega. Kui osanike nimekirja pidamine teha ülesandeks notaritele, nagu on komisjoni ettepanek (vt punkt 6.4.1.1.6, puudub vajadus nõuda osa käsutustehingu tegemisel notariaalse tõestamise nõude täitmist, sest osa käsutamiseks vajalike eelduste täitmist kontrolliks ngunii Eesti notar osanike nimekirjas muudatuse tegemise taotlemisel

vastava kandeavalduse menetluses (vt punkt 6.4.1.1.6). Seetõttu teeb komisjon ettepaneku kergendada osa käsutustehingule kehtivaid vorminõudeid selliselt, et käsutustehingu tegemiseks piisaks Eesti notari poolt läbiviidava notariaalse tõestamise kõrval ka tehingu notariaalsest kinnitamisest (s.t allkirjatõestusest, mille saaks teostada ka välisriigi notar) või tehingu tegemisest elektroonilises vormis (s.t digitaalselt allkirjastamisest). Selline lahendus oleks oluline kergendus ka õiguskäibele, eelkõige osa võõrandamise tehingute puhul, mille üks osapool asub välisriigis, kus seni kehtivat osa notariaalse tõestamise nõuet ei ole võimalik täita (TsÜS § 82 näeb notariaalse tõestamise eeldusena ete tehingu tõestamise Eesti notari poolt).

- Komisjoni arvates ei ole vajalik muuta ega täpsustada reegleid osa võõrandamise käsutustehingule kohaldatava õiguse osas. Eesti õigus ei pea reguleerima osa võõrandamise käsutustehingule kohaldatavat õigust, see reguleerib üksnes eeldusi, mis tuleb täita osa käsutamiseks (kokkulepe õigustatud isiku ja käsutustehingu teise poole vahel, mis on tehtud seaduses sätestatud vormis). See, milline õigus käsutustehingule kohaldub, ei oma tähtsust. Käsutustehingule kohaldatava õiguse ja tehingu kehtivuse eeldustest tuleb eristada küsimust, kuidas toimub muudatuste tegemine osanike nimekirjas ning millised on selliste muudatuste tegemisel kehtivad protseduurireeglid. See on osa Eesti äriühinguõigusest ning vastavalt kohaldub sellele ka Eesti õigus.

6.4.1.1.4 Osa heauskse omandamise võimalused

- Komisjon peab õiguskäibe kindluse tagamiseks otstarbekaks, et seadusandja kehtestaks osade heausket omandamist võimaldava regulatsiooni ka EVR-s registreerimata osade suhtes.
- Osade heauskse omandamise aluseks peaks olema usaldusväärne s.t kontrollitud andmetega nimekiri osaühingu osanikest ning neile kuulvatest osadest. Komisjon on sellega seoses teinud ettepaneku muuta osanike nimekirja pidamise reeglistikku selliselt, et senise juhatuse poolt peetava nimekirja asemel, mille andmed sisaldasid avalikku usaldust mitteomava informatsioonina ka äriregistris mindaks üle osanike nimekirja pidamisele notarite poolt notariaalse registri vormis, mille andmed kajastataks äriregistris ning millel oleks ka kolmandate isikute suhtes avalik usaldatavus (vt. punkt 6.4.1.1.6).
- Komisjoni arvates tuleks ÄS seega täiendada reeglitega, mis võimaldaksid heausksel isikul omandada osa osanike nimekirja andmetele tuginedes ka õigustamata isikult. Kui osanike nimekirja peetakse notariaalse registrina, ei pea komisjon vajalikuks siduda heauskse omandamise võimaluse tekkimist ooteaja möödumisega pärast osanike nimekirjas ebaõige kande tegemist (nt. nagu seda näeb ette Saksa GmbHG). Õigustatud isiku huvide kaitsmiseks on siiski vajalik reeglite kehtestamine, mis võimaldaksid huvitatud isikul saavutada osanike nimekirja heausksust välistavate vastuväidete või märkuste kandmist.

6.4.1.1.5 Osa pantimise lubatavus ja pantimise kord

- Komisjon ei pea vajalikus muuta ÄS-s sisalduvaid reegleid osa pantimise lubatavuse ja osa pantimise välistamise eelduste kohta. Erand on otstarbekas teha EVK-s või sarnases registris registreeritavate osade kohta. Komisjon on selles osas pidanud otstarbekas ÄS muutmist selliselt, et EVR-s lubataks registreerida üksnes selliseid osasid, mis on vabalt võõrandatavad. EVR-s registreeritavate osade puhul ei peaks seega olema lubatud ka osa pantimise välistamine.
- Osa pantimisele peaksid rakenduma samad vorminõuded, mida kohaldatakse ka osa võõrandamiseks vajalikule käsutustehingule. Kuna komisjon on teinud ettepaneku lõdvendada osa võõrandamise käsutustehingule kohalduvaid vorminõudeid tuleks sarnane muudatus kehtestada ka osa pandilepingu sõlmimisel s.t pantimiseks vajaliku käsutustehingu tegemisel. Pandi kolmandate isikute suhtes kehtivuse eelduseks peaks olema pandi registreerimine osanike nimekirjas.
- Sarnaselt osa heausksele omandamisele tuleks võimaldada ka pandiõiguse omandamist osa suhtes heauskse pandipidaja poolt. Pandiõiguse heauskse omandamise eeldused peaksid olema samad kui osa enda heauskse omandamise eeldused.

6.4.1.1.6 Osanike nimekiri

Komisjoni arvates on osade õiguskäibe kindluse tagamiseks ning osade heauskse omandamise võimaldamiseks vajalik, et osanike nimekirjas sisalduksid võimalikult usaldusväärsed ning tõesed andmed osanike kohta, millele saaksid õigena tugineda ka kolmandad isikud. Kui osanike nimekirja kannetele anda avalik usaldatavus, vajab esmalt otsustamist küsimus, kes peaks osanike nimekirja pidama ja kuidas tuleks kontrollima osanike nimekirja tehtavate kannete õigsust. Osa heauskse omandamise võimaldamise korral, mis saab tugineda üksnes osanike nimekirja andmetele, ei pidanud komisjon võimalikuks toetada lahendust, kus osanike nimekirja pidamine oleks üksnes ühingu enda sisemine ülesanne, mille peaks korraldama ühingu juhatus (selline lahendus on kasutusel enamikus võrdlusriikides, kes siiski enamasti ei võimalda samaaegselt osa heauskset omandamist osanike nimekirja andmetele tuginedes). Komisjon ei pidanud sellist lahendust põhjendatuks ka juhul, kui anda osanike nimekirja kantud andmetele heauskset omandamist võimaldav avalik usaldatavus alles teatava perioodi möödumisel kande tegemisest (sarnaselt Saksamaal kasutatava lahendusega). Eelnevat arvestades pidas komisjon võimalikuks valida osanike nimekirja pidamise osas kolme alternatiivi vahel. Alternatiiv 1: Juhatus peab osanike nimekirja, osanike andmed kantakse ka äriregistrisse. Heauskne omandamine toimuks üksnes äriregistrisse tehtud kannete alusel Eesti notari poolt tõestatud osa võõrandamise käsutustehingu alusel, andmeid kontrollib notar. Alternatiiv 2: Juhatus peab osanike nimekirja, heauskne omandamine osanike nimekirja andmete alusel, notari ja äriregistri pidaja poolne kontroll nimekirja andmete suhtes puudub. Alternatiiv 3: Juhatus peab osanike nimekirja, osanike andmed kantakse ka äriregistrisse. Heauskne omandamine üksnes äriregistrisse tehtud kannete alusel. Osanike nimekirjas muudatuse tegemisele suunatud kandeavalduse tõestamisel kontrollib notar esitatud dokumentide põhjal kandeavalduse aluseks olevaid asjaolusid, eelkõige osa ülemineku toimumist. Kui osa võõrandamise käsutustehing ei ole notariaalselt tõestatud (Eesti notari poolt), võib osanike nimekirja muutmiseks vajaliku äriregistri kande teha üksnes Eesti notari tõestatud kandeavalduse alusel. Alternatiiv 4: Osanike nimekirja peetakse notariaalse registrina kuhu teevad kandeid Eesti notarid. Notariaalses osanike registris kajastatud andmed peegeldatakse äriregistris, milles kajastatud andmetel on avalik usaldatavus. Osanike nimekirjas teevad vastava kandeavalduse alusel muudatusi registrit pidavad Eesti notarid. muudatuse tegemisele suunatud kandeavalduse tõestamisel kontrollib notar osanike registri pidajana esitatud dokumentide põhjal kandeavalduse aluseks olevaid asjaolusid, eelkõige osa ülemineku toimumist. Tehingu alusel toimunud osa ülemineku korral peab notar kontrollima kehtiva käsutustehingu olemasolu ning seda, kas osa on käsutanud õigustatud isik (senine osanik). Selleks peab registrikande tegemise aluseks olev käsutustehing olema kas notariaalselt tõestatud, kinnitatud või vähemalt osaliste poolt digitaalselt allkirjastatud. Nimetatud alternatiivide vahel valiku tegemist mõjutavad ka komisjoni seisukohad osa võõrandamistehingule kohaldatavate vorminõuete kohta (vt. punkt 6.4.1.1.3). Kuna komisjoni arvates on otstarbekas leevendada osa võõrandamise tehingu vorminõudeid ning kaotada kohustuslik notariaalse tõestamise nõue nii kohustus- kui käsutustehingult, tuleb osanike nimekirja usaldusväärsus tagada muude vahendite kaudu, eelkõige et nimekirja andmete õigsust kontrolliks enne nendes muudatuste tegemist ka sõltumatu kolmas osapool (s.t osanikest ja ühingust sõltumatu osapool, kelleks võiks olla kas äriregistri pidaja osanike nimekirjas muudatuse tegemist taotleva kandeavalduse menetluses või notar, kelle kaudu selline kandeavaldus esitatakse. Komisjon ei toetanud seetõttu alternatiivi 2, mille puhul jäänuks osanike nimekirja andmete õiguse kontrollimine üksnes ühingu juhatuse ülesandeks. Komisjon ei toetanud ka alternatiivi 1, kuna see asetaks täiendava olulise halduskoormuse äriregistri pidajale. Ülejäänud alternatiividest pidas komisjon eelistatuks alternatiivi 4 s.t osanike registri pidamist notariaalregistriks Eesti notarite poolt.

Koos osanike nimekirja pidamisega võiks notariaalregistrit pidavatele notaritele üle anda ka tegelike kasusaajate nimekirja pidamise funktsiooni.

Komisjoni arvates pole osaühingute puhul põhimõtteliselt põhjust keelata osade EVR-s või sarnastes registrites registreerimist, millisel juhul tugineksid osanike nimekirja andmed vastava registripidaja poolt avaldatavatele registriandmetele. Komisjon ei pidanud vajalikuks kehtestada täiendavaid erireegleid esindajakontodel või muude usaldusisikute poolt hoitavate osade omajate osanike nimekirjas kajastamiseks, sellise osa omajaks tuleks pidada esindajakonto pidajat või vastavat usaldusisikut isegi kui nad hoiavad osasid oma nimel oma kliendiks oleva kolmanda isiku huvides. Komisjoni arvates tuleks osade EVR-s või sarnastes registrites registreerimist siiski lubada üksnes vabalt võõrandatavate osade puhul. Praegu oma osad EVR-s registreerinud osaühingute puhul, kes seda nõuet ei täida, tuleks ette näha üleminekuperiood, mille jooksul peaksid vastavad osaühingud viima oma osad EVR-st või muust sarnasest registrist välja ning anda osanike nimekirja pidamise õiguse üle notariaalregistri. Osanike nimekirja pidamise ülevõtmisel peaks notariaalregistri pidaja kontrollima, kas ülevõetavad andmed vastavad EVR-i või sarnase registri viimastele andmetele. Sellise kontrolli olemasolu notariaalregistri pidaja poolt lahendaks ka kehtivas õiguses sisalduva probleemi, kus osaühingu EVR-st välja viimisel on võimalik jätta osa seni EVR-i kohaselt koormanud pandiõigused ühingu juhatuse poolt edasi peetavas osanike nimekirjas kajastamata.

6.4.1.1.7 Ühe osanikuga osaühing

Komisjon ei pidanud vajalikuks ühe osanikuga osaühinguga seonduvate kohustuste ja vastavate ÄS sätete muutmist.

6.4.1.1.8 Osa üleminek pärijale

Kehtivas õiguses sisalduvaid osa pärijale üleminekut ja selle keelamise või piiramise korral hüvitise maksmist reguleerivaid sätteid vajavad täpsustamist. Võrdlusriikides osa pärimiseks ette nähtud lahendusi silmas pidades võiks eelkõige muutmist vajada põhimõtte, mille kohaselt võib põhikirjaga osa päritavuse välistada tingimusel, et pärijatele makstakse osa eest hüvitis. Kehtiv õigus jätab lahtiseks, kes peab hüvitist maksma (ühing või osanikud), samuti on ebaselge, mis saab pärandajale kuulunud osast, eriti kui see on koormatud kolmandate isikute õigustega. Selle asemel tundub põhjendatum võtta kasutusele enamikus võrdlusriikides rakendatav reegel, mille kohaselt on osa küll põhimõtteliselt päritav ent põhikirjaga võib osa pärijale ülemineku korral ette näha pärija kohustuse võõrandada osa teistele osanikele või ühingule põhikirjas ette nähtud korras määratava hüvitise eest.

6.4.1.1.9 Ühine osa

Komisjon ei pea vajalikuks muuta kehtivast õiguses sisalduvaid sätteid, mis reguleerivad õigussuhteid, mis tekivad kui osa kuulub samaaegselt mitmele isikule (ühine osa).

6.4.1.1.10 Vahetusvõlakiri

Komisjon peab osaühingu puhul kehtivat vahetusvõlakirjade regulatsiooni üldjoontes põhjendatuks. Komisjoni arvates võiks leevendada vahetusvõlakirjade võõrandamise reegleid, eelkõige võiks ühing vahetusvõlakirjade välja laskmise otsustamisel määrata vahetusvõlakirjade võõrandamiseks teistsuguse režiimi, kui osade võõrandamiseks (eelkõige vorminõuete osas).

6.4.1.2 Aktsiaselts

6.4.1.2.1 Aktsia mõiste ja nimiväärtus

- Komisjon peab põhjendatuks, et aktsiat saab välja lasta üksnes nimelise väärtpaberina (ÄS § 228 lg 1) ning esitajaväärtpaberite välja andmise lubamiseks puudub põhjendatud vajadus. Ka rahvusvaheline kogemus kinnitab, et esitajaaktsiate välja andmist ei peeta reeglina vajalikuks ega soovitatavaks. Liikmesriikide äriühinguõigused ei sisalda reeglina regulatsiooni aktsiate väärtpaberite keskdepositooriumis s.t EVR sarnases registris registreerimise kohta. Komisjon peab ka ÄS

reformimisel soovitavaks, et selliste erinormide kehtestamisest ÄS tasandil hoidutakse või kasutatakse vastavaid sätteid ja viiteid minimaalses ulatuses. Üldpõhimõttena peaks EVR ning sarnaste registrite näol olema tegemist üksnes aktsiaraamatu pidamist võimaldava tehnilise lahendusega, mille kasutamine ei peaks muutma selles registreeritud aktsiate õiguslikku olemust ja nendest tulenevaid õigusi. Seega tuleks ka EVR-s või sarnases registris registreeritud aktsiaid kohalda nimeliste väärtpaberitena, kuigi aktsiate vastavas registris registreerimisega omandavad need mitmed esitajaväärtpaberi tunnused (aktsiad kuuluvad EVKS kohaselt isikule, kelle väärtpaberikontol need on registreeritud ning kes omab seega nende üle kontrolli, mis on samastatav valdusega).

- Komisjon ei näe vajadust ÄS-i lisatud nimiväärtuseta aktsiate regulatsiooni täiendamise järgi ning peab praegusi reegleid piisavaks.
- Komisjon arutas küsimust, kas ÄS peaks sisaldama regulatsiooni aktsia omandamist õigustavate väärtpaberite välja andmise kohta, eelkõige nt. märkimistunnistuste, ajutiste aktsiate või sarnaste väärtpaberite kohta. Paljud võrdlusriigid on selliste väärtpaberite väljaandmist eraldi reguleerinud (vt. ingl. õiguse warrants, Saksa õiguses nt AktG §§ 8 ja 10 Zwischenscheine) ning teatavaid reegleid selliste väärtpaberite kohta sisaldub ka kehtivas õiguses (vt. nt ÄS § 226¹ lg 2 (märkimistöend) EVKS § 12 lg 2¹ (ajutised väärtpaberid)).

6.4.1.2.2 Eri liiki aktsiad

- Komisjon ei pea vajalikuks aktsiaseltsi poolt emiteeritavate eri liiki aktsiate regulatsiooni olulist muutmist. Võrdlusriikide regulatsioonide arvestades võiks eelkõige kaaluda piirangu kaotamist, mille kohaselt on eri liiki aktsiate välja laskmise võimalus aktsiaseltsi puhul piiratud üksnes eelisaktsiate välja laskmise õigusega (võrdlusriikidest sarnane põhimõte lisaks Eesti õigusele veel üksnes Saksamaa ja Leedu õiguses). Aktsiaseltsi üldist olemust arvestades (kaubeldavate väärtpaberitega avatud kapitaliühing) oleks piiranguteta eri liiki ja individuaalsete õigustega aktsiate välja laskmine siiski pigem ebasoovitatav ning seadusandja ei peaks selles osas juba praegu eksisteerivaid võimalusi (eelisaktsiate välja laskmise näol) enam laiendama. Kui seltsil eksisteerib vajadus selliste eriõigustega aktsiate välja laskmise järgi, on võimalik selle ümberkujundamine osaühinguks, kus vastavad piirangud puuduvad.
- Eelisaktsia ja sellest tulenevate dividendide maksmise regulatsiooni ÄS võiks täpsustada, võttes eeskujuks Saksamaa AktG § 139 (1) tehtud muudatused. Praegusel hetkel sisustab ÄS § 238 lg 1 eelisaktsiast tuleneva dividendiõiguse eelisdividendina, mis makstakse eelisaktsia omajatele välja enne muudele aktsionäridele kasumi jaotamist, kusjuures sellise eelisdividendi suurus on määratud teatava protsendina eelisaktsia nimiväärtusest, kui põhikirjaga ei ole määratud teisiti (saksa keeles *Vorabdividende*). Välja maksmate eelisdividendi õigus kandub üle järgmisesse majandusaastasse (ÄS § 238 lg 3). Sellise eelisdividendi kõrval võiks ÄS Saksamaa AktG § 139 (1) eeskujul võimaldada eelisaktsiast tuleneva dividendiõiguse määratleda ka suurendatud dividendiosana, mis annab lihtaktsiaga võrralede õiguse proportsionaalselt suuremale osale kasumist (*Mehrdividende*).
- Komisjon ei pea vajalikuks muuta ÄS § 237 lg-s 3 sisalduvat regulatsiooni, mis võimaldab eelisaktsiatele piiratud hääleõiguse andmist põhikirjas nimetatud aktsionäride pädevuses olevate küsimuste otsustamiseks.

6.4.1.2.3 Aktsia võõrandamine ja võõrandamisrežiimid

- Komisjon soovib muuta ÄS selliselt, et aktsiaseltsi aktsiad oleksid alati vabalt võõrandatavad ning nende võõrandatavuse suhtes ei eksisteeriks seadusest ega põhikirjast tulenevaid piiranguid. Seega võiks kehtiva ÄS regulatsiooni muuta selliselt, et seadusest kaoks aktsiaseltsi aktsiate suhtes põhikirjalise ostueesõiguse ette nägemise võimalus. Eelkõige ei ole aktsiaseltsi olemusega kooskõlas asjaõiguslikku toimet omava ostueesõiguse kehtestamine, mille rikkumisega kaasneb käsutustehingu kehtetus. Seltsid, mis soovivad võõrandamispiirangu säilitada peaksid otsustama

enda ümberkujundamise osaühinguks, mille regulatsioon võimaldab kehtestada sobiva võõrandamisrežiimi ning -piirangud.

- Komisjon ei pea aktsiaseltsi puhul samuti vajalikuks ÄS täiendamist regulatsiooniga, mis võimaldaks anda aktsiaseltsi juhtorganitele kontrolli aktsiate võõrandamise tehingute üle, eelkõige seada aktsiate omandamise tingimuseks juhtorgani nõusoleku saamise. Selliste piirangute seadmine oleks problemaatiline seoses kapitali vaba liikumise põhimõtte kui ühe EL aluslepingutest tuleneva põhivabadusega. Samuti ei oleks selliste piirangute kehtestamine komisjoni hinnangul kooskõlas aktsiaseltsi põhiolomusega, kuna võimaldaks aktsiaseltsi muuta sisuliselt suletud äriühinguks. Vastava vajaduse olemasolul tuleks tegutseda osaühingu vormis. Komisjoni arvates ei ole aktsiaseltsi kui avatud kapitaliühingu puhul põhjendatud ka see, kui seltsi juhtorganitel võimaldataks sekkuda aktsionäride vahelistesse suhetesse või mõjutada aktsionäride koosseisu, sealhulgas õiguse kaudu võõrandada aktsionäride vaheliste kaasamüügikohustuste või ostueesõiguste täitmise tagamiseks aktsionäridele kuuluvad aktsiad ja need kolmandale isikule üle anda.

6.4.1.2.4 Aktsia pantimine

- Kuna komisjon on teinud ettepaneku kaotada aktsiaseltsi aktsiate suhtes võõrandamispiirangute kehtestamise võimalus (senise põhikirjalise ostueesõiguse näol), et tagada, et aktsiad oleksid vabalt võõrandatavad ja kaubeldavad väärtpaberid, on komisjoni arvates vajalik muuta vastavalt ka aktsia pantimise regulatsiooni ning kaotada võimalus välistada põhikirjaga aktsiate pantimine (ÄS § 232 lg 1). Kui aktsia on vabalt võõrandatav, peab see olema ka panditav ning pantimise piiramine olukorras, kus paralleelselt on võimalik aktsiat vabalt võõrandada ei ole põhjendatud.
- Komisjon ei pea vajalikuks muuta kehtivas ÄS-is sisalduvat aktsiate pantimise korda. Aktsiate pantimise korda reguleeriv ÄS § 232 lg 2 vajaks siiski täpsustamist selliselt, et pandiõiguse tekkimine aktsiate suhtes tuleks siduda vastavasisulise kande tegemisega aktsiaraamatusse (mille pidajaks võib olla Eesti Väärtpaberite Registri pidaja või muu deponoorium), mitte kandega Eesti Väärtpaberite Registris või muus deponooriumis.

6.4.1.2.5 Aktsiaraamatu pidamine

- Aktsiaraamatu pidamise korda kehtivas ÄS on muudetud tulenevalt keskdeponooriumide määruuse (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 909/2014) jõustumisest. Komisjon ei pea seetõttu vajalikuks põhimõtetlike muudatuste tegemist aktsiaraamatu pidamise regulatsioonis.
- Komisjon mõnab, et ÄS-is sisalduvad aktsiaraamatu pidamise reeglid võivad vajada muutmist üksikutes detailides. Eelkõige võiks ÄS komisjoni arvates loetleda kriteeriumid, millele peaks aktsiaraamatu pidajaks määratav deponoorium vastama, et Eesti aktsiaselts võiks selle nimetada aktsiaraamatu pidajaks. Selle eelduseks peaks muuhulgas olema ka kriteerium, et deponooriumi valiku või muutmise korral säilib seltsi aktsionäridel võimalus hoida neile kuuluvaid aktsiaid oma tavapärasel väärtpaberikontodel mõistlikel tingimustel ja ilma olulise lisakuluta. Samuti peaks ÄS sisaldama nõudeid deponooriumi usaldusväärsusesele, selles osas võiks võrdlusriikidest eelkõige eeskujuks olla Ühendkuningriigi õiguses sisalduvad reeglid.

6.4.1.2.6 Vahetusvõlakirjade välja laskmine

- Komisjoni arvates ei ole põhjust siduda vahetusvõlakirjade välja laskmine vältimatult seltsi aktsiakapitali tingimusliku suurendamisega, nagu seda teeb kehtiva ÄS § 241 lg 1. Samas ei tuleks loobuda põhimõttest, et vahetusvõlakirjade välja laskemisel tuleks vastu võtta ka vajalikud korporatiivotsused selleks, et võlakirjadest tuleneva vahetusõiguse teostamise korral oleks seltsil võimalik täita sellest tulenevad kohustused seoses seltsis osaluse võimaldamisega. Vastavat regulatsiooni tuleks muuta selliselt, et samaaegselt vahetusvõlakirjade välja laskmisega tuleks seltsi aktsionäridel võtta vastu kas seltsi aktsiakapitali tingimusliku suurendamise otsus või anda nõukogule õigus suurendada aktsiakapitali vahetusvõlakirjadest tulenevate kohustuste täitmist võimaldavas ulatuses. Sellisel juhul tuleks kaaluda ka seda, kas pikendada ka ÄS § 349 lg-s 1

tulenevat 3-aastast tähtaega, mille jooksul on nõukogul õigus otsustada kapitali suurendamine. Vahetusvõlakirjade regulatsiooni võiks samuti täiendada põhimõttega, mille kohaselt oleks vahetusvõlakirja välja laskmisel lubatud kapitali tingimusliku suurendamise kõrval ka seltsi nõukogule. Komisjoni arvates võiks vahetusvõlakirjadega seoses leevendada vahetusvõlakirjade välja laskmisel kehtivaid mahu piiranguid (praegusel hetkel kuni 1/3 aktsiakapitalist), kaotades need sootuks või suurendades lubatud mahtu (nt Saksamaa eeskujul kuni 1/2 aktsiakapitalist). Kaalumist vajab ka see, kas kaotada vahetusvõlakirjade suhtes kehtestatud nõue, et tegemist peab olema nimeliste väärtpaberitega (ÄS § 241 lg 2), võrdlusriikide puhul sellist piirangut ei esine.

- Komisjoni arvates võiks ÄS võrdlusriikide (Saksamaa, Ühendkuningriik, Luksemburg) eeskujul lubada aktsiaseltsil välja lasta ka võlakirju, mis annavad selle omajale õiguse osaleda seltsi kasumi jaotamisel.

6.4.2 Isikuühingud ja tulundusühistu

6.4.2.1 Täisühing ja usaldusühing

6.4.2.1.1 Liikmesuse üleandmise võimalused ja regulatsioon

Täisühingu ja usaldusühingu liikmesuse üleandmise põhimõtted ei vaja komisjoni hinnangul iseenesest reguleerimist ÄS-i tasandil. Liikmesuse sisuks on osanikule ühingulepingust tulenevad õigused ja kohustused ning nende üleandmine toimub lepinguõiguse reeglite järgi ning osanikud saavad selleks ühingulepinguga kehtestada erireegleid. Ühingu liikmesuse üleandmisega seotud praktikas tõusetunud probleemide lahendamiseks (vt punkt 6.2.2.1.1) piisab ÄS muutmisest selliselt, et oleks selge, et täis- ja usaldusühingu osanike vahelisi suhteid ühingu juhtimist ning selle tegevust ning sisemist korraldust puudutavate otsuste vastu võtmist reguleerivad ÄS sätted (s.h ühingusse uute osanike vastu võtmist reguleeriv ÄS § 80 lg 3) on dispositiivse iseloomuga ning nendest võib ühingulepinguga kõrvale kalduda. Sõltuvalt täis- ja usaldusühingu regulatsioonis tehtavate muudatuste iseloomust võib sama tulemuse saavutamiseks olla vajalik ka ÄS § 80 lg-sse 3 selgitava täienduse lisamine, mille kohaselt kehtiks selles sisalduv reegel üksnes juhul, kui ühingulepingus ei ole sätestatud teisti. Suurema õigusselguse huvides võib ÄS täisühingu regulatsiooni, eelkõige ÄS § 80 täiendada selgitava põhimõttega, mille kohaselt võib ühinguleping ette näha, et osanik võib talle kuuluvad osaniku õigused ja kohustused (ühing liikmesus) anda üle kolmandale isikule, kellest saab ühingu osanik tema osanikuks võtmise otsustamisel ÄS § 80 lg-s 3 sätestatud korras.

6.4.2.2 Tulundusühistu s.t hooneühistu

6.4.2.2.1 Liikmesuse üleandmise võimalused ja regulatsioon

Komisjoni hinnangul on tulundusühistu liikmesuse ning selle üleandmise regulatsioon TÜS-s piisav, vastab praktika vajadustele ning ei vaja seetõttu muutmist. Kuna tulundusühistu on suletud äriühing ning selle liikmesuse üleandmise ning sellega seonduvalt uute liikmete otsustamine on tulundusühistu juhatuse või muu pädeva organi otsustada, puudub ka vajadus reguleerida seaduse tasandil liikmesuse üleandmise tehinguid, kehtestada nende suhtes vorminõudeid või muuta senist ühistu liikmete nimekirja pidamise korda tulundusühistu juhatuse poolt. Sealhulgas puudub samadel põhjustel vajadus kehtestada tulundusühistu osanike nimekirja pidamiseks sarnane eriregulatsioon, mille kasutusele võtmist on komisjon (notariaalregistri näol) pidanud soovitavaks osaühingu puhul (vt punkt 6.4.1.1.6). Seda järeldust toetab ka võrdlev analüüs ja võrdlusriikide kogemus.

Komisjoni arvates oleks äriühinguõiguse reformi käigus otstarbekas muuta ja täiendada hooneühistu liikmesuse regulatsiooni. Muudatuste tegemisel tuleb arvestada hooneühistu kui elu- või äriruumi omamise ühinguõigusliku vormi eripärasid ning sellega seonduvat kõrgendatud õiguskindluse tagamise vajadust. Komisjoni arvates on põhjendatud, et hooneühistu liikmesus on erinevalt tavapärasest tulundusühistust vabalt võõrandatav ning seetõttu ka päritav ja panditav. Arvestades, et hooneühistu liikmesuse näol on sisuliselt tegemist kinnisvara omamise kaudse (ühinguõigusliku) vormiga, on

põhjendatud, et liikmeseuse tehingulisel võõrandamisel nõutakse nii kohustus- kui käsutustehingu notariaalset tõestamist. Hooneühistu osaluste õiguskäibe kindlust vähendab olulisel määral asjaolu, et osaluste ja neid omavate hooneühistu liikmete kohta puudub usaldusväärne ning avalikku usaldatavust omav register (hooneühistu liikmete nimekiri), millele tuginedes oleks võimalik heausksel isikul registri andmetele tuginedes omandada hooneühistu liikmesus või pandiõigus selle suhtes. Sarnaselt komisjoni ettepanekutele osaühingu puhul usaldusväärse ning avalikku usaldatavust omava osanike registri loomiseks tuleks ka hooneühistu liikmeseuse heauskse omandamise eeldusena muuta hooneühistu liikmete nimekirja pidamise korda ning liikmete nimekirja õiguslikku staatust, andmaks selle andmetele avaliku usaldatavuse. ga toimuvate tehingute käibekindluse suurendamiseks. Hooneühistu liikmete nimekirja pidamisel võiks komisjoni arvates kohaldada samu reegleid, mille komisjon on pakkunud välja osaühingu osanike nimekirja pidamiseks s.t vastava registri pidamise võiks anda üle notaritele ning registrit tuleks pidada notariaalregistri vormis, mille andmed oleksid ühtlasi kajastatud äriregistris ja omaksid avalikku usaldatavust (üksikasjade osas vt punkt 6.4.1.1.6). Hooneühistu liikmete nimekirjale avaliku usaldatavuse andmisel tuleks HÜS regulatsiooni sarnaselt osaühingu regulatsioonis komisjoni poolt välja pakutud muudatustele (vt punkt 6.4.1.1.4) võimaldada osanike nimekirja andmetele tuginedes ka hooneühistu liikmeseuse heauskset omandamist. Sama heauskse omandamise võimalus peaks osanike nimekirja andmetele tuginedes kehtima ka pandiõiguse omandamisel hooneühistu liikmeseuse suhtes (osaühingu osas välja pakutud muudatuste osas vt punkt 6.4.1.1.5).

6.4.2.3 Mittetulundusühing ja sihtasutus

6.4.2.3.1 Mittetulundusühingu liikmesus

Komisjon on seisukohal, et mittetulundusühingu liikmeseusega seonduv regulatsioon kehtivas MTÜS on üldjoontes põhjendatud ja asjakohane ega vaja muutmist. MTÜS-s mittetulundusühingu liikmeseuse üleandmise ja päritavuse suhtes kehtestatud absoluutne keeld (MTÜS § 14 lg 1) ei ole siiski põhjendatud ning ühingu põhikirjaga võiks lubada ette näha teisiti. Selle tulemuse võib saavutada nii MTÜS § 14 lg 1 vastava täienduse kui ka MTÜS-i üldise sätte lisamise teel, mis loetleb dispositiivsed sätted, millest on lubatud ühingu põhikirjaga kõrvale kalduda.

6.4.2.3.2 Sihtasutus ja selle asutajaõigused

Komisjoni arvates on sihtasutuse asutajale kuuluvate oluliste, osaliselt ka varaliste õiguste (SAS §§ 36¹, 40, 41, 43 p 1, 49 lg 4, 56 lg 2, 59 lg 4, 63¹ ja 72¹) sisu arvestades põhjendatud regulatsiooni kehtestamine mis võimaldaks tagada nimetatud õiguste ülemineku vähemalt asutaja üldõigusjärglasele. Kehtivate SAS sätete pinnalt võib teha järelduse, et asutaja õiguste näol on pigem tegemist asutaja isiklike õigustega, mis asutaja välja langemise s.t surma, lõppemise või sarnasest põhjusest tingitud võimatuse tõttu asutajaõigusi teostada, ei lähe üle ka asutaja üldõigusjärglasele (vt SAS § 40 lg 2). Asutajaõiguste üldõigusjärglasele ülemineku võimaldamise korral näib põhjendatud ka asutajale võimaluse andmine anda talle kuuluvad asutajaõigused üle teisele isikule, eelkõige asutaja surma või lõppemise puhuks, mis võimaldaks asutajaõigused üle võtnud isikul jätkata nende teostamist, et tagada sihtasutuse toimimine vastavalt algse asutaja tahtele.

7 JURIIDILISTE ISIKUTE ORGANITE KOOSOLEKUTE KORRALDAMINE, OTSUSTE VASTUVÕTMINE JA KEHTETUS, OSALUSE OMAJATE PÄDEVUS

7. peatükis analüüsitakse juriidiliste isikute organite koosolekute korraldamise, otsuste vastuvõtmise ja kehtetuse ning osaluse omajate pädevusega seonduvaid regulatsioone. Peatüki teema seondub Eesti juriidiliste isikute üldise regulatsiooniga (TsÜS § 31 lg 1 ja 3; § 33) ning Eesti õigusega reguleeritud kõigi juriidilise isiku põhiliikide (kuni 01.01.2018 kehtiva TsÜS § 25 lg 1 teine lause mõistes) AS, OÜ, TÜ, UÜ, TulÜ, MTÜ ja SA õigusliku regulatsiooniga.

Peatökk hõlmab liikmelisusel põhinevate juriidilise isiku liikide (AS, OÜ, TÜ, UÜ, TulÜ, MTÜ) kõrgeima otsustuskogu (foorumi) poolt otsuste vastuvõtmise võimalusi (kas koosolekul või koosolekut kokkukutsumata) ja korda, osade juriidilise isiku liikide juhtorganite (AS nõukogu, SA nõukogu) poolt otsuste vastuvõtmise võimalusi ja korda, juriidiliste isikute organite koosolekute kokkukutsumise ja läbiviimise regulatsioone, samuti kõigi juriidilise isiku organite (nii liikmete kui kõrgeima foorumi kui ka juhtorgani) otsuste vaidlustamise formaalseid ja materiaalseid eeldusi, vaidlustamise korda ning tagajärgi.

Juriidilise isiku organi koosolekute korraldamine ja otsuste vastuvõtmine hõlmab ka eraõiguslike juriidilise isiku liikide kõrgeima otsustuskogu (foorumi) pädevuse küsimust, vastava organi liikmete osalemis- ja hääleõigust vastava organi otsuste tegemisel kui vastava organi iga liikme kesket mittevaralist liikmelisusest tulenevat õigust, samuti hääleõiguse teostamisega seotud piiranguid. Teema hõlmab ka liikmete/osanike/aktsionäride kui kõrgeima foorumi pädevusega seotud küsimusi.

Peatüki teema on tihedalt seotud osaluste ja asutajaõiguste teemaga, eelkõige osas, mis puudutab osalusest tulenevaid õigusi, sh pädevust (peatükk 6). Samuti on peatükk seotud enamus- ja vähemusosaluse omajate tasakaalustatud kaitsega, eelkõige osas, mis puudutab ühingu toimimise tagamist osanike ja aktsionäride võrdse osaluse ehk patiseisu korral (peatükk 9). Käesolevas peatükis analüüsitakse peamiselt juriidilise isiku liikmete kui kõrgeima otsustuskogu (foorumi) pädevust. Osaluse omamisest liikmetele tulenevatest muudest õigustest käsitletakse käesolevas peatükis üksnes hääleõigust (sh selle teostamist ja teostamise piiranguid).

7.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

7.1.1 Kehtiv õigus

7.1.1.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid

Juriidilise isiku liikide organi koosolekute korraldamise ja otsuste vastuvõtmise õiguslik regulatsioon lähtub eesmärgist tagada vastava juriidilise isiku liikmele osalemisõigus ehk õigus osaleda otsuste vastuvõtmisel (sh saada teavet kavandatavate otsuste vastuvõtmise kohta) ja anda oma hääl kas otsuse eelnõu poolt või vastu (st teostada hääleõigust).⁴⁹³ Eelnimetatud regulatsiooni eesmärgiks on ühtlasi võimaldada liikme osalemisõiguse (sh hääleõiguse) rikkumiste korral, samuti otsuse vastuolu korral seaduse või põhikirjaga vastav puudustega otsus vaidlustada. Vaidlustamise tagajärjel tuvastatakse puudustega otsuse tühisus või tunnistatakse otsus kehtetuks.

Osalemisõiguse tagamisega seondub ka ühinguõiguses tunnustatud liikmete võrdse kohtlemise põhimõte. Võrdse kohtlemise põhimõtte kohaselt tuleb juriidilise isiku organite liikmeid kohelda võrdsetel asjaoludel võrdselt. Eeltoodut on juriidilise isiku liike reguleerivates seadustes rõhutatud eelkõige äriühingute osas (nt ÄS § 154; ÄS § 272; TüS § 25). Võrdse kohtlemise põhimõtte on ühinguõigusliku hea usu põhimõtte (vt TsÜS § 32) konkretiseering.⁴⁹⁴ Võrdse kohtlemise põhimõtte puhul on tegemist eelkõige ühingul lasuva kohustusega oma liikmete suhtes, kuid see kohustus on ühtlasi tihedalt seotud

⁴⁹³ Vt ka RKTko 3-2-1-76-14, p 21.

⁴⁹⁴ RKTko 3-2-1-29-15 p 14.

liikmete poolt oma õiguste teostamisega (eelkõige hääleteenamust omavate liikmete käitumisega teiste liikmete suhtes).

Juriidilise isiku põhiliikide lõikes on organi otsuste tegemise võimalused (kas koosolekul või koosolekut kokku kutsumata), samuti koosolekute kokkukutsumise ja läbiviimise korrad reguleeritud erineva detailsusega ning esineb ka sisulisi erinevusi koosoleku kokkukutsumise alustes ja korras. Nii on koosolekut kokkukutsumata (va ühehäälese otsusena) võimalik otsuste tegemine kehtiva regulatsiooni kohaselt OÜ osanike otsuste tegemisel (vt ÄS § 173), samuti OÜ ja AS nõukogu otsuste tegemisel (ÄS § 323). Kõrgeima foorumi koosolekute kokkukutsumine on reguleeritud kõige detailsemalt AS osas, mille aktsionäride üldkoosoleku kokkukutsumine on reguleeritud võrreldes teiste juriidiliste isikutega kõige detailsemalt (vt ÄS § 290-305). Eeltoodu tuleneb suurel määral Euroopa Nõukogu ja Euroopa Parlamendi direktiivi 11.07.2007 nr 2007/36/EÜ noteeritud äriühingute aktsionäride teatavate õiguste kasutamise kohta ehk nn aktsionäri õiguste direktiivi ülevõtmisest 15.11.2009 jõustunud ÄS muudatustega. Lisaks tuleb märkida, et ka kõrgeima foorumi koosolekute kokkukutsumise ja läbiviimise põhimõtted erinevad erinevatejuriidiliste isikute liikide lõikes.

Kehtiva regulatsiooni eesmärgiks on korporatiivse struktuuriga (mille puhul on organitena eristatavad vähemalt juhatus ja liikmetest koosnev kõrgeim juhtimistasand ehk foorum) eraõiguslike juriidiliste isikute puhul tagada organite sisemise pädevuse selgus ja läbipaistvus. Samuti kehtib organite pädevuse üleandmise keelu põhimõte (TsÜS § 31 lg 3). Organi pädevuse üleandmise keelu põhimõte ei ole kõrgeima juhtimistasandi puhul siiski absoluutne. Seadusega ettenähtud juhtudel on võimalikud pädevuste kattuvused, eelkõige kõrgeima juhtimistasandi poolt otsuste vastuvõtmine juhtorgani pädevusse kuuluvates küsimustes (nt ÄS § 168 lg 2; piiratumalt ka ÄS § 298 lg 2). Tinglikult tuleb eristada kõrgeima juhtimistasandi pädevuse puhul pädevusi, mis on imperatiivselt seotud kõrgeima juhtimistasandiga (st mis ei ole üleantavad põhikirjaga muule organile), nt AS puhul kõik ÄS §-s 298 lg 1 sätestatud pädevused, va kapitali suurendamine (p 2) ja nõukogu liikmete valimine ja tagasikutsumine (p 4) ja näiteks MTÜ puhul MTÜS §-s 19 lg 1 p.-des 1-6 sätestatud pädevused.

Teisalt tuleb eristada pädevusi, mis on üleantavad põhikirjaga muule organile, nt kõik muud MTÜ liikmete üldkoosoleku pädevused, va MTÜS § 19 lg 1 p 1-6 sätestatu; AS-i puhul ÄS §-s 298 lg 1 p 2 sätestatud kapitali suurendamine, mis on võimalik põhikirjaga anda nõukogule (vt ÄS § 349) ja juhatusele (ÄS § 351); AS-i puhul kuni poolte nõukogu liikmete valimine ja tagasikutsumine, mis on võimalik põhikirjaga teisiti reguleerida (ÄS § 319 lg 2). Lisaks eeltoodule on võimalik, et seadusega kõrgeima juhtimistasandi pädevusse antud juhtorgani liikmete valimine ja tagasikutsumine (vt ÄS § 168 lg 1 p 3 ja 4; ÄS § 298 lg 1 p 4; Tüs § 39 p 2 ja 3; MTÜS § 19 lg 1 p 2), on võimalik väljalangenud juhtorgani liikmete asemele uute liikmete määramine ka kohtu kaudu huvitatud isiku nõudel (nt ÄS § 184 lg 6; § 310; 319 lg 6; Tüs § 61 lg 3; MTÜS § 30; SaS § 20) ning teatud juhtudel ka olemasolevate juhtorgani liikmete tagasikutsumine kohtu kaudu huvitatud isiku nõudel (ÄS § 184 lg 5; § 319 lg 5; Tüs § 61 lg 2; SaS § 28 lg 2).

7.1.1.2 Siseriiklik õigus (ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist)

7.1.1.2.1 Aktsiaselts

Aktsiaseltsi aktsionäride üldkoosoleku (sh börsiaktsiaseltsi üldkoosolekute erisused) korraldamise, otsuste vastuvõtmise ja vaidlustamise ning üldkoosoleku pädevuse regulatsioon on sätestatud ÄS §-des 290-305. Nõukogu koosolekute korraldamise, otsuste vastuvõtmise ja vaidlustamise regulatsioon on sätestatud aga ÄS §-des 321-323.

Aktsiaseltsi aktsionärid võivad otsused vastu võtta kas: a) üldkoosolekul (ÄS § 290-304) või b) ühehäälese otsusena (ÄS § 305 lg 2). Aktsiaseltsi üldkoosoleku kokkukutsumine ja läbiviimine on eraõigusliku juriidilise isiku liikidest kõige formaliseeritum, seondudes aktsionäri kui passiivse investori rolliga. Aktsiaseltsi aktsionäride üldkoosolekute korraldamise ja otsuste vastuvõtmise regulatsioon on valdavalt imperatiivne ning sellest kõrvalekaldumine on lubatud vaid seaduses otseselt ettenähtud

juhtudel. Kõrgendatud nõuded aktsionäride üldkoosolekute läbiviimisele kehtivad börsiaktiiaseltside suhtes (nt ÄS § 290¹, § 293¹ lg 4; § 294 lg 3 ja 4 p-d 11-12, lg 6², § 297 lg 4¹; § 304 lg 3), mis tulenevad eelkõige aktsionäri õiguste direktiivist (2007/36/EÜ). Aktsionäride pädevus on seadusega piiratud ning aktsionäridel puudub võimalus oma pädevuste omal initsiatiivil laiendamiseks (ÄS § 298). Üldkoosolekul otsuste vastuvõtmisele kehtib nii kvooruminõue (ÄS § 297 lg 1) kui ka häälteenamuse nõue (ÄS § 299).

Aktiiaseltsi nõukogu võib otsuseid vastu võtta: a) koosolekul (ÄS §-d 321-322); b) koosolekut kokku kutsumata (ÄS § 323 lg 1-5) ja c) kirjaliku ühehäälese otsusena (ÄS § 323 lg 6). Koosolekut kokku kutsumata otsuste vastuvõtmine on lubatud vaid juhul, kui seda ei välista ühingu põhikiri ja see viis on ette nähtud nõukogu töökorras või selle viisi kasutamisega on nõus kõik nõukogu liikmed. Nõukogu liikmetel on isiklik otsuste tegemisel (koosolekul) osalemise kohustus (ÄS § 321 lg 2 kolmas lause).

Vaata investeerimisühingu organisatsiooniliste erisuste kohta VTKS § 77; aktiiaseltsifondi juhtimise erisuste kohta IFS § 48, krediidasutuste üldkoosolekute erisuste kohta KAS § 51, § 105 ja kindlustusandjate juhtimise erisuste kohta KindITS § 229.

7.1.1.2.2 Osaühing

Osaühingu osanike koosolekute korraldamise, otsuste vastuvõtmise ja vaidlustamise regulatsioon on sätestatud ÄS §-des 170-178. Osanikud võivad otsuseid vastu võtta a) osanike koosolekul (ÄS §-d 170-172¹), b) koosolekut kokku kutsumata kirja (e-kirja) teel hääletades (ÄS §-d 173 lg 1-4) ja c) kirjaliku ühehäälese otsusena (ÄS § 173 lg 6 ja 7). Osanike otsuste vastuvõtmiseks on üldjuhul nähtud ette formaliseeritud kord. Seadus ei sätesta otseseid piiranguid valiku tegemise osas otsuste vastuvõtmise viiside vahel. Koosolekul otsuse vastuvõtmisel kehtib nii kvooruminõue (ÄS § 170 lg 2) kui ka häälteenamuse nõue (ÄS § 174).

Osanike pädevuses on ühinguuveräänsuse (sks k *Verbandsautonomie*) põhimõttest kõik olulisemad ühingu organite moodustamist, ühingu sisesuhteid, tegevust ja aruandlust puudutavate küsimuste (ÄS § 168) otsustamine ja põhikirjaga on võimalik seda pädevust üksnes laiendada. Osanikel on õigus võtta vastu otsuseid küsimustes, mis kuuluvad juhtorganite pädevusse (ÄS § 168 lg 2).

7.1.1.2.3 Täis- ja usaldusühing

Täisühing- ja usaldusühingu osanike otsuse tegemise üldpõhimõtted on fikseeritud ÄS §-s 93, millega on reguleeritud otsuste vastuvõtmisest teavitamiskohustus, häälteenamuse nõue, häälte jagunemine osanike vahel, hääleõiguse piirangu juhtumid ning otsuse kehtetuks tunnistamise alused.

7.1.1.2.4 Tulundusühistu

Tulundusühistule kohaldatakse ÄS-s osaühingu kohta sätestatud, kui TüS-st ei tulene teisiti (TüS § 3 lg 1). Tulundusühistu liikmete üldkoosoleku korraldamise, otsuste vastuvõtmise ja vaidlustamise regulatsioon on sätestatud TüS §-des 38-53, volinike koosoleku moodustamise ja nende koosolekute läbiviimise põhimõtted TüS §-s 54. Üldjuhul saavad liikmed otsused vastu võtta üksnes üldkoosolekul (TüS § 38 lg 1), seaduses lubatud juhtudel põhikirjas sellekohase regulatsiooni kehtestamisel ka üldkoosolekut kokku kutsumata (TüS § 53). Üldkoosolekul otsuste vastuvõtmisel kehtib nii kvooruminõue (TüS § 46 lg 1) kui ka häälteenamuse nõue (TüS § 47). Kehtib põhimõte, et igal liikmel on üks hääle. Tulundusühistu liikmete üldkoosoleku pädevus on sätestatud TüS §-s 39. Sarnaselt OÜ-le on üldkoosoleku pädevuse loetelu esitatud seaduses avatud loeteluna, mida seaduse ja põhikirjaga on võimalik täiendada.

7.1.1.2.5 Mittetulundusühing

Mittetulundusühingu liikmete üldkoosoleku korraldamise, otsuste vastuvõtmise ja vaidlustamise regulatsioon on sätestatud MTÜS §-des 18-24¹, volinike koosoleku moodustamise, pädevuse ja nende otsuste tegemise põhimõtted on sätestatud MTÜS §-s 25. MTÜ liikmetel on võimalik otsuseid vastu võtta nii üldkoosolekul kui ka koosolekut kokku kutsumata kirjaliku ühehäälese otsusena (MTÜS § 22 lg

3). Kvooruminõue on põhikirjaga vabalt määratav (MTÜS § 21 lg 1). Otsuse vastuvõtmise osas kehtib hääleteenamuse nõue (MTÜS § 22). Igal liikmel on üks hääl (MTÜS § 22 lg 4). Üldkoosoleku pädevus on sätestatud MTÜS § 19. Üldkoosoleku pädevuses on kõigi küsimuste otsustamine, mida seaduse või põhikirjaga ei ole antud muude organite pädevusse (MTÜS § 18 lg 2; § 19 lg 1 p 8).

7.1.1.2.6 Sihtasutus

Sihtasutuse nõukogu koosoleku korraldamise, otsuste vastuvõtmise ja vaidlustamise regulatsioon on sätestatud SaS § 29-30¹. SA nõukogu võib otsuseid vastu võtta nii nõukogu koosolekul (võimalik on hääletada sh kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis) kui ka koosolekut kokku kutsumata ühehäälese kirjaliku otsusena (SA § 30 lg 2).

7.1.1.3 Euroopa Liidu õigus ja rahvusvaheline õigus (st mis reeglitega tuleb arvestada uue regulatsiooni kujundamisel)

Euroopa Komisjon on oma 21.03.2003 teatises „Äriühinguõiguse ajakohastamine ja ühingujuhtimise tugevdamine Euroopa Liidus – arengukava“ märkinud, et vajalik on teha uusi oludele vastavaid algatusi aktsionäride õiguste tugevdamiseks noteeritud ühingutes ning lahendada piiriülese hääletamisega seotud probleemid. Euroopa Parlamendi 21.04.2004 resolutsioonis⁴⁹⁵ on avaldatud toetust komisjoni kavale tugevdada aktsionäri õigusi, eelkõige laiendades läbipaistvuseeskirju, volituse alusel hääletamise õigusi ja võimalust osaleda üldkoosolekul elektrooniliste vahendite abil ning tagades piiriülese hääleõiguse kasutamine.

Euroopa e-õiguskeskkonna mitmeaastase tegevuskavaga 2009-2013⁴⁹⁶ on ette nähtud Euroopa e-õiguskeskkonna portaali („portaal“) loomine, millest saab Euroopa ühtne elektrooniline juurdepääsupunkt õigusteabele, õigus- ja haldusasutustele, registritele, andmebaasidele ja muudele teenustele ning tegevuskavas peetakse tähtsaks keskregistrite, äriregistrite ja äriühingute registrite sidestamist.

Oluline tähendus noteeritud äriühingute aktsionäride osalemisõiguse (sh hääleõiguse) teostamise regulatsioonis on direktiivil nr 2007/36/EÜ noteeritud äriühingute aktsionäride teatavate õiguste kasutamise kohta ehk nn aktsionäri õiguste direktiivil. Direktiiviga kehtestati nõuded aktsionäridele teatavate, hääleõigusega aktsiatest tulenevate õiguste kasutamise suhtes seoses nende üldkoosolekutega, mille registreeritud asukoht on liikmesriigis ja mille aktsiatega kaubeldakse reguleeritud turul, mis asub või tegutseb liikmesriigis (art 1 lg 1).

Aktsionäri õiguste direktiivi kohaselt peavad aktsionärid saama üldkoosolekul informeeritult hääletada ning neil peab olema piisavalt aega (reeglina vähemalt 21 päeva) üldkoosolekuga seotud teabega tutvumiseks ja otsuste langetamiseks (art 5). Selleks tuleks informatsiooni levitamiseks kasutada tänapäevase tehnoloogia võimalusi (lisaks üldkoosoleku kutsele ka info avaldamine veebilehel). Vastavalt direktiivile peab aktsionäridel olema võimalus panna küsimusi üldkoosoleku päevakorda ja esitada otsuste eelnõusid päevakorras olevate küsimuste kohta ning esitada küsimusi päevakorras olevate teemade kohta (art 6 ja 9). Äriühingutel peab olema võimalus pakkuda aktsionäridele üldkoosolekult elektrooniliste vahendite abil osavõtmist (art 8) või posti teel hääletamist (art 12). Direktiiviga nähakse ette ka hääletamistulemuste avalikustamine aktsiaseltsi veebilehel (art 14). Samuti lihtsustatakse direktiiviga esindaja määramise korda (art 10 ja 11).

Lisaks aktsionäri õiguste direktiivile puudutab organite koosolekute korraldamise ja otsuste vastuvõtmisega seonduvat ka direktiiv 2017/1132/EL äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta (kodifitseeritud). Nimetatud direktiivi vastuvõtmisel on peetud silmas muuhulgas eesmärki lihtsustada piiriülest juurdepääsu äriühinguid puudutavale teabele, lubades lisaks nõutavate dokumentide ja

⁴⁹⁵ ELT C 104 E, 30.04.2004, lk 714.

⁴⁹⁶ ELT C 75, 21.03.2009, lk 1.

andmete kohustuslikule avaldamisele ühes äriühingu liikmesriigis lubatud keeles ka nende vabatahtlikku registreerimist teistes keeltes, mille tõlkeid peaks kolmandatel isikutel olema võimalik usaldada (preambula p 12). Lähtutud on ka eesmärgist parandada piiriülest juurdepääsu äriühinguid ja nende filiaale käsitlevale äriteabele. Liikmesriigid peaksid kaasa aitama registritevahelise elektroonilise teabevahetuse võimaldamisele ning edastama üksikasutajatele teavet standardsel kujul kogu liidus. Registrite koostalitusvõime tuleks tagada liikmesriikide registrite pakutavate teenuste abil, mis peaksid kujutama endast Euroopa keskse platvormi liideseid. Platvorm peaks olema infotehnoloogia vahendite tsentraliseeritud kogum teenuste integreerimiseks ning moodustama ühtse liidese. Platvorm peaks olema kui registrite sidestamise vahend (vt preambula p 25). Direktiivi artikliga 21 on reguleeritud avalikustamisele kuuluvate dokumentide ja andmete keel ja nende tõlked. Selle kohaselt äriühingu poolt direktiivi artikli 14 kohaselt avalikustatavad dokumendid koostatakse ja esitatakse kehtivate keelenormide kohaselt ühes lubatud keeles, milles on avatud artikli 16 lõikes 1 nimetatud toimik äriühingu kohta. Lisaks artiklis 16 osutatud kohustuslikule avalikustamisele lubavad liikmesriigid avaldada artiklis 14 nimetatud dokumente ja andmeid art 16 kohaselt vabatahtlikult mis tahes muus liidu ametlikus keeles. Liikmesriikidel on õigus sätestada, et selliste dokumentide ja andmete tõlge peab olema kinnitatud. Samuti võtavad liikmesriigid vajalikke meetmeid, et lihtsustada kolmandate isikute juurdepääsu vabatahtlikult avaldatud tõlgetele. Lisaks eeltoodule on liikmesriikidel õigus lubada kõlealuseid dokumente ja andmeid avaldada mis tahes muus keeles, samuti õigus sätestada, et selliste dokumentide ja andmete tõlge peab olema kinnitatud. Lahknevuse korral registri ametlikus keeles avalikustatud dokumentide või andmete ning vabatahtlikult avaldatud tõlke vahel ei või viimasele tugineda kolmanda isiku vastu. Kolmas isik võib siiski vabatahtlikult avaldatud tõlgetele tugineda, välja arvatud juhul, kui äriühing tõendab, et kolmas isik oli kohustuslikus korras avalikustatud versioonist teadlik.

7.2 Analüüsimist vajavad küsimused

7.2.1 Koosolekute korraldamine

7.2.1.1 Probleemide üldine kirjeldus ja regulatsiooni lähtekohad

Huvigruppide hinnangul on kehtiva regulatsiooni probleemiks koosolekute kokkukutsumise ja läbiviimise reeglite liigne rangus, keerukus, mitmekesisus ja paindumatus. Lisaks on huvigrupid näinud probleemina juriidiliste isikute liikide lõikes koosolekute kokkukutsumise jaoks sätestatud kordade, tähtaegade ja nõuete olulisi erinevusi. Tuleb märkida, et koosolekute kokkukutsumiseks õigustatud isikute ring, koosoleku kokkukutsumise teatele esitatavad nõuded, koosoleku päevakorra kindlaksmääramise ja muutmise ning koosolekute läbiviimise regulatsioon erinevad juriidilise isiku liikide lõikes. Viidatud on vajadusele analüüsida juriidiliste isikute liikide koosolekute kokkukutsumise jaoks sätestatud erinevate kordade ja tähtaegade, samuti päevakordade ja otsuste eelnõude regulatsioonide otstarbekust, sh kaaluda nende otstarbekust, sh kas koosolekute korraldamise korrad ei ole üle- või alareguleeritud. Näitena on alaprobleemina adresseeritud küsimus, kas osaühingute puhul peab olema vajalik koostada otsuse eelnõu iga koosoleku kokkukutsumisel sarnaselt AS-idele (ÄS § 171²). Lisaks, kas juriidiliste isikute erinevate liikide puhul tuleks pidada põhjendatuks ja lubatavaks koosoleku teate edastamist elektronposti aadressile (ÄS § 172 2. lause). Küsimus sellest, kas ja millises ulatuses peaksid HÜT (Hea Ühingujuhtimise Tava) sätted, mis reguleerivad koosolekute korraldamist, olema kehtestatud seaduses. Küsimus sellest, kas on piisavalt selge, millal tuleb lugeda koosoleku kokkukutsumise õigus ülelänuks ühingu juhatusele koosoleku kokkukutsumist soovinud isikule. Lisaks on korduvalt tõusetunud küsimus, kas ja kuidas oleks võimalik suurendada e-lahenduste kasutamist organite koosolekute läbiviimisel.

Arvestades lähteülesandes esitatud probleemide kirjeldust on eristatavad alljärgnevad alateemad: a) koosoleku kokkukutsumiseks õigustatud ja kohustatud isikud (sh kokkukutsumise õiguse üleminek); b)

koosoleku kokkukutsumise teade ja teate edastamine, c) koosoleku päevakord ja otsuste eelnõud; e) koosoleku läbiviimise viisid (sh e-koosolekud).

Nii juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi kui ka juhtorgani koosolekud (nende kokkukutsumine ja läbiviimine) on reguleeritud juriidilise isiku liikide kohta käivate seadustega. TsÜS-is sellekohane regulatsioon puudub. Juriidilise isiku liikide lõikes on erinev nii regulatsiooni detailsuse aste kui ka põhimõtteid, vt OÜ osas ÄS §-d 170-172; AS osas ÄS §-d 290-295, 297; TulÜ osas TüS §-d 40-41; 43-46; MTÜ osas MTÜS §-d 20-21; SA nõukogu osas SaS § 29-30). Isikuühingute osas ei ole seaduses koosolekute korraldamist eraldi reguleeritud ning nimetatud küsimus on TÜ ja UÜ liikmetel võimalik reguleerida ühingulepingus.

Koosolekute kokkukutsumise regulatsiooni eesmärgiks on tagada vastava organi liikmete osalemisõigus, sh informeeritus ja kaasatus vastava organi pädevusse kuuluvate küsimuste otsustamisele. Koosoleku kokkukutsumise reeglid on seaduses sätestatud selleks, et tagada liikmetele võimalus teada saada, kus ja millal koosolek toimub ning mida seal otsustama hakatakse ja ennast koosolekuks ette valmistada ning seal informeeritult hääletada (RKTko 3-2-1-17 p 13). Oluline on vastava regulatsiooni toimivus ning õigusselgus.

7.2.1.2 Koosoleku kokkukutsumiseks õigustatud ja kohustatud isikud (sh kokkukutsumise õiguse üleminek)

Kõrgeima otsustustasandi (OÜ osanike koosolek, AS aktsionäride üldkoosolek, TulÜ üldkoosolek, MTÜ liikmete üldkoosolek) kokkukutsumiseks õigustatud ja kohustatud organiks on juhatus (vt ÄS § 171 lg 1; AS § 291 lg 1 ja § 292 lg 1; TüS § 40 lg 2 2. Lause ja lg 3; MTÜS § 20 lg 2). Juhatus on organina kokkukutsumiseks nii õigustatud kui ka kohustatud. Praktikas on tekitanud õigusselgusetust asjaolu, kas koosoleku puudusteta kokkukutsumine eeldab juhatuse otsust juhul, kui juhatusse kuulub kaks või rohkem liiget. Kui juhatus on mitmeliikmeline, eeldab puudusteta kokkukutsumine juhatuse sellekohast otsust. Kui otsus puudub ja koosoleku kutse edastab liikmetele registrist nähtav ainuesindusõigust omav juhatuse liige, siis tuleks siiski asuda seisukohale, et tegemist ei ole kokkukutsumise korra olulise rikkumisega ning vastavat juhatuse liiget saab lugeda õigustatuks liikmete koosolekut kokku kutsuma, vt ka AktG § 121 lg 2 2 lause ja GmbHG § 49 lg 1. Liikmete koosoleku kokkukutsumise olulise rikkumisega on aga tegemist juhul, kui koosoleku kutsub kokku isik, kes pole juhatuse liige ja kellele pole koosoleku kokkukutsumise õigus ka seaduse kohaselt üle läinud.

Tagamaks õigusselgust tuleks kaaluda liikmete koosoleku kokkukutsumiseks õigustatud isikute regulatsiooni täiendamist sättega, mille kohaselt loetakse kokkukutsumiseks eelduslikult õigustust omavaks isikuks kõiki teate saatmise ajal registrist nähtavaid juhatuse liikmeid.

Praktikas ei ole suuremaid probleeme tekitanud alused, millal juhatus on kohustatud liikmete koosoleku kokku kutsuma.

Kapitaliühingute puhul on liikmete koosoleku kokkukutsumine seotud juhatuse poolt iga majandusaasta kohta koostatava majandusaasta aruande kinnitamisega. AS ja TulÜ puhul on juhatus kohustatud majandusaasta aruande kinnitamiseks kokku kutsuma vastavalt kas aktsionäride korralise üldkoosoleku (ÄS § 291 lg 1 ja 2) või üldkoosoleku (TüS § 40 lg 2; § 72 lg 2). OÜ puhul ei näe seadus selgelt ette, et juhatus peaks majandusaasta aruande kinnitamiseks kokku kutsuma osanike koosoleku. Olukorras kus osanikud võivad otsuseid vastu võtta hääletamise teel ka koosolekut kokkukutsumata (ÄS § 173), siis põhimõtteliselt ei ole välistatud majandusaasta aruande kinnitamine osanike poolt ka koosolekut kokku kutsumata. Samas tuleb märkida, et seadusega on antud osanikule õigus nõuda OÜ-lt, et vandeaudiitori aruande andnud audiitor osaleks majandusaasta aruande kinnitamise otsustamise juures ja annaks vandeaudiitori aruande kohta selgitusi. Vastav kirjalik nõue peab olema esitatud vähemalt 5 päeva enne osanike koosolekut (vt ÄS § 179 lg 3 2. Ja 3. Lause). Eeltoodust tuleneb, et kui osanik seda soovib, peab olema tal võimalus saada majandusaasta aruandele audiitori aruande andnud audiitorilt selgitusi. Viimaseid saab audiitor anda eelkõige osanike koosolekul, millele viitab ka ÄS § 179 lg 3 3. Lause

sõnastus. OÜ kui suletud äriühingu vormi puhul peab säilima võimalus otsustada majandusaasta aruande kinnitamise üle ka koosolekut kokku kutsumata. Samas tuleb osanikule, kes soovib saada majandusaasta aruandele audiitori aruande andnud audiitorilt selgitusi, sellekohane võimalus tagada. Töörühm teeb ettepaneku täiendada ÄS § 173 regulatsiooni selliselt, et OÜ osanike otsuste vastuvõtmisel koosolekut kokku kutsumata, kui otsuse esemeks on majandusaasta aruande kinnitamine, oleks osanikule tagatud võimalus saada majandusaasta aruandele oma aruande koostanud audiitorilt kirjalikult vastused audiitori aruannet puudutavatele küsimustele. Kui aga osanikul sellekohane soov tekib, siis peaks OÜ juhatus tagama osanikule ka reaalse võimaluse vastavaid selgitusi audiitorilt saada (küsimusi esitada). Eeltoodust tulenevalt tuleks täiendada eelkõige ÄS § 173 regulatsiooni, mis reguleerib osanike õigust võtta otsuseid vastu osanike koosolekut kokkukutsumata.

Lisaks majandusaasta aruande kinnitamisega seonduvale on seadusega kehtestatud üldised alused, mis lähtuvad koosoleku kokkukutsumise kohustuse regulatsioonis eelkõige ühingu huvist (vt ÄS § 171 lg 2; § 292 lg 1 p 4; MTÜS § 20 lg 2). TüS kohaselt ei ole ühingu huvi üldkoosoleku kokkukutsumise eelduseks seatud ning juhatusele on antud kõigil neil juhtudel, kui üldkoosoleku kokkukutsumine ei ole kohustuslik, õigus otsustada üldkoosoleku kokkukutsumine omal äranägemisel (TüS § 40 lg 3 1. Lause). Ühingu huvi peaks olema seaduse kohaselt lähtekohaks liikmete üldkoosoleku kokkukutsumisel kõigil nendel juhtudel kui tegemist ei ole seaduses või põhikirjas *expressis verbis* sätestatud kohustusega kutsuda koosolek kokku. Vastavalt tuleks täpsustada TüS § 49 lg 3 1. lause sõnastust.

Kõrgeima juhtimistasandi koosoleku kokkukutsumine on seaduse kohaselt kohustuslik, kui kapitaliühingutel on netovara alla seaduses ettenähtud määra (vt ÄS § 171 lg 2 p 1; § 292 lg 1 p 1; TüS § 40 lg 3 p 1), samuti juhul, kui kokkukutsumist nõuab juhatuselt õigustatud organ või isik (ÄS § 171 lg 2 p 2 ja 3; § 292 lg 1 p 2 ja 3; TüS § 40 lg 3 p 2, 3 ja 4; MTÜS § 20 lg 3). Koosoleku kokkukutsumiseks õigustatud isikute ja organite määramisega praktikas olulisi probleeme ei ole esinenud. Kokkukutsumist nõudma õigustatud organiteks on OÜ, AS ja TulÜ puhul nõukogu ja audiitor (TulÜ puhul täiendavalt ka revident), vt ÄS § 171 lg 2 p 2; § 292 lg 1 p 3; TüS § 40 lg 3 p 3 ja 4). Kokkukutsumist õigustatud isikuteks on OÜ ja AS puhul kvalifitseeritud arvul hääli omavad liikmed (1/10 osade ja aktsiatega esindatud häälest, börsiühingu puhul aga 1/20 aktsiatega esindatud häälest), vt ÄS § 171 lg 2 p 3; § 292 lg 1 p 2) ning TulÜ ja MTÜ puhul kvalifitseeritud arv liikmeid (1/10), TüS § 40 lg 3 p 2; MTÜS § 20 lg 3. TulÜ puhul täiendavalt ka 2 liiget, kui liikmete arv ühistus on alla 20 (TüS § 40 lg 3 p 2).

Seaduse kohaselt läheb juhul, kui juhatus ei kutsu õigustatud isiku nõudel koosolekut kokku, selle kokkukutsumise õigus üle kokkukutsumist taotlenud organile või isikule (ÄS § 171 lg 3; § 292 lg 2; TüS § 40 lg 4; MTÜS § 30 lg 4). Nimetatud õiguse ülemineku regulatsioon on tekitanud vaidlusi (eelkõige äriühingu liikmete vahelistes suhetes), mistõttu on oluline tagada selle regulatsiooni selgus. Kui OÜ ja AS osas on seadusega ette nähtud, et kokkukutsumise õigus läheb osanikule üle kui koosolekut ei kutsuta kokku 1 kuu jooksul, siis TulÜ osas läheb kokkukutsumise õigus nõude esitanud organile või isikule üle, kui juhatus ei täida oma kohustust mõistliku aja jooksul. MTÜ puhul ei ole seaduses üldse sätestatud tähtaega, millal kokkukutsumise õigus liikmetele üle läheb. Ettepanek on seaduses ühtlustada kokkukutsumise õiguse ülemineku regulatsioon ning siduda see konkreetse tähtaja möödumisega nõude esitamisest (nt 1 kuu). Lisaks tuleks OÜ ja AS regulatsiooni osas täpsustada, kas nimetatud 1 kuu pikkune tähtaeg möödub siis, kui õigustatud isiku poolt nõutud koosolekut ei toimu 1 kuu jooksul arvates nõude esitamisest või kui vastava tähtaja jooksul ei ole nõude esitanud organ või liige saanud juhatuselt teadet koosoleku toimumise kohta. Kui on silmas peetud viimast varianti, siis tuleks reguleerida ka aeg, millal taotletud koosolek peaks toimuma (nt 2 kuud arvates õigustatud isiku või organi poolt nõude esitamisest).

Juhtorgani koosolekute kokkukutsumine ja selleks õigustatud ja kohustatud isikute ring on reguleeritud nii AS nõukogu kui ka SA nõukogu osas. AS nõukogu koosoleku kutsub vastavalt vajadusele, kuid mitte harvem kui üks kord 3 kuu jooksul kokku nõukogu esimees või teda asendav nõukogu liige (ÄS § 321

lg 1 1. ja 2. Lause). SA nõukogu kutsub vastavalt vajadusele, kuid mitte harvem kui kord aastas kokku samuti nõukogu esimees või teda asendav nõukogu liige (SaS § 29 lg 1).

AS nõukogu koosoleku kokkukutsumist on õigustatud nõudma nõukogu iga liige, juhatus, audiitor ja aktsionärid, kelle aktsiad esindavad vähemalt 1/10 aktsiakapitalist (ÄS § 321 lg 3 1. lause). SA nõukogu koosoleku kokkukutsumist on õigustatud nõudma nõukogu liige, juhatus ja audiitor (SaS § 29 lg 3 1. lause). Nõukogu koosoleku kokkukutsumise õigus läheb nii AS kui SA nõukogu puhul üle kokkukutsumise nõude esitanud isikule või organile, kui nõukogu esimees või teda asendav nõukogu liige ei kutsu koosolekut kokku 2 nädala jooksul alates taotluse saamisest. Tuleks täpsustada, kas nimetatud 2 nädala pikkune tähtaeg möödub siis, kui õigustatud isiku/organi poolt nõutud koosolekut ei toimu 2 nädala jooksul arvates nõude esitamisest või kui vastava tähtaja jooksul ei ole nõude esitanud organ või isik saanud nõukogu esimehelt või teda asendavalt nõukogu liikmelt teadet nõukogu koosoleku toimumise kohta.

7.2.1.3 Kokkukutsumise teade

Juriidilise isiku nii kõrgeima otsustustasandi koosoleku kohta kui ka juhtorgani koosoleku kohta saadetak teade on keskseks informatsiooni allikaks vastava koosoleku liikmetele selle koosoleku toimumise aja, koha ja sisuliste küsimuste osas. Eeltoodust tulenevalt on osalemisõiguse oluliseks tagatiseks nii vastava teate sisu kui ka võimaluse tagamine selle teate sisust teada saada. Riigikohtu seisukoha kohaselt on koosoleku kokkukutsumise reeglid sätestatud seaduses selleks, et tagada osanikele võimalus saada teada, kus ja millal koosolek toimub ja mida seal otsustama hakatakse ja ennast koosolekuks ette valmistada ning seal informeeritult hääletada (RKTko 3-2-1-10-17 p 13).

Nõuded kõrgeima otsustustasandi koosoleku kokkukutsumise teate sisule on sätestatud vastava juriidilise isiku liigi kohta käivas seaduses (ÄS § 172 lg 2; § 294 lg 4; TüS § 41 lg 2; MTÜS § 20 lg 6). Nõuded nõukogu koosoleku kokkukutsumise teate sisule on sätestatud ÄS §-s 321 lg 1 2. lause. Ainsana ei ole sätestatud sisu nõudeid SA nõukogu kokkukutsumise teate sisule. SA nõukogu koosoleku teate sisule tuleks ette näha sarnased sisunõuded AS nõukoguga.

Kõigi juriidilise isiku liikide kõrgeima kokkukutsumise teadetes peab olema märgitud vähemalt vastava organi koosoleku toimumise aeg ja koht ning päevakord. Riigikohus on märkinud, et kui koosoleku teates ei ole koosolekul arutamisele tulevat küsimust selgelt või üldse näidatud, on see käsitletav koosoleku kokkukutsumise korra olulise rikkumisena (RKTko 3-2-1-22-08). Sõltuvalt ühingu liigist on kehtestatud teatele veel täiendavad sisunõuded. MTÜ osas täiendavaid sisunõudeid kehtestatud ei ole. OÜ osas tuleb teates märkida koht või OÜ kodulehe aadress, kus on võimalik tutvuda otsuste eelnõude ja põhjendustega, samuti koosolekuga seonduvalt tähtsust omavad asjaolud (ÄS § 172 lg 2). TulÜ osas tuleb märkida teates samuti muud koosolekuga seonduvalt tähtsust omavad asjaolud. Kui üldkoosolekul muudetakse põhikirja, tuleb teates näidata muudatuste olemus (TüS § 41 lg 2). Kõige rangemad nõuded teate sisule on seaduses sätestatud AS osas (ÄS § 294 lg 4 p.-d 1-13). AS koosoleku teate sisule nõuete kehtestamisel on seaduses juhitud Euroopa Nõukogu ja Euroopa Parlamendi direktiivi 11.07.2007 nr 2007/36/EÜ noteeritud äriühingute aktsionäride teatavate õiguste kasutamise kohta ehk nn aktsionäri õiguste direktiivi artiklis 5 lg-s 3 sätestatud. Sama direktiivi art-st 5 lg 4 tulenev nõue teabe avalikustamiseks börsiaktiaseltsi veebilehel on reguleeritud ÄS §-s 294¹ Börsiaktiaseltsi aktsionäride üldkoosoleku kokkukutsumise teade peab sisaldama võrreldes tavaaktiaseltsiga ka viidet eelnimetatud veebilehele, samuti teavet esindaja kaudu osalemise korra kohta (vt ÄS § 294 lg 4 p.-d 11 ja 12).

Kuigi on küsitav, kas tavaaktiaseltside üldkoosolekute kokkukutsumisel on vajalik ja põhjendatud lähtuda kutse sisu osas suuresti samadest nõuetest, mis kehtivad börsiaktiaseltsi suhtes, siis arvestades aktiaseltsi kui avatud kapitaliühingu vormi, võib nimetatud nõudeid pidada põhjendatuks ning aktsionäride osalemisõigust tagavaks (vt ka AktG § 121 lg 3 ja 4).

Kuigi nii OÜ kui AS puhul tuleb koostada päevakorrapunktide osas otsuste eelnõud, puudub kohustus lisada need eelnõud teatesse. Kokkukutsujal on aga õigus ka eelnõud teatesse lisada. Kui ta seda

teinud ei ole, tuleb nii OÜ kui AS puhul teha teates teatavaks koht, kus vastavate eelnõudega on võimalik tutvuda (vt ÄS § 172 lg 2 1- lause; § 294 lg 4 p 9). Küll tuleb AS aktsionäride üldkoosoleku teates ära näidata iga päevakorrapunkti osas nõukogu poolt tehtud ettepanekud (ÄS § 294 lg 5).

Nõuded AS nõukogu koosoleku kokkukutsumise teate sisule on sätestatud ÄS §-s 321 lg 1 2. lause. Selle kohaselt tuleb teatada ette koosoleku toimumisest ja selle päevakorrast. Eeltoodud on tõlgendatud selliselt, et tuleb teatada nii koosoleku toimumise ajast kui ka kohast. Selguse huvides tuleks seadust vastavalt täpsustada. SA nõukogu koosoleku teate sisule tuleks ette näha sarnased sisunõuded AS nõukoguga.

7.2.1.4 Kokkukutsumise teate edastamise viis ja tähtaeg

Oluline nii kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kui ka juhtimisorgani koosolekute kokkukutsumisel tagada organi liikmetele võimalus teatega tutvuda piisav aeg enne koosoleku toimumist.

Kehtiv õigus kohustab juhatust teatama koosoleku toimumisest kõigile kõrgeima juhtimistasandi liikmetele (ÄS § 172 lg 1 1. lause; § 294 lg 1 1. lause; TüS § 41 lg 1 1. lause). Üksnes MTÜ puhul ei sätesta seadus, et vastava teate edastamise kohustus on juhatusel. Olukorras, kus kõrgeima juhtimistasandi liikmete koosoleku kokkukutsumise õigus võib seaduse kohaselt minna juhatusele üle isikule või organile, kes on esitanud nõude koosoleku kokkukutsumiseks (ÄS § 171 lg 3; § 292 lg 2; TüS § 40 lg 4; MTÜS § 30 lg 4), siis ei ole õige siduda teate edastamise kohustust üksnes juhatusega. Õigem oleks viidata koosoleku kokkukutsujale või kasutada sõnastuses lahendust nagu on sätestatud MTÜS §-s 20 lg 5 (umbisikuline kõneviis).

Seoses teate edastamisega on oluline teate edastamise viis, sh kas ja millal peaks olema lubatud teate edastamine elektronposti aadressile.

OÜ puhul on seadusega lubatud teate edastamine nii osanike nimekirja kantud aadressil kui ka elektronposti aadressil (ÄS § 172 2. lause). Tavalise AS puhul kehtib nõue edastada teade tähtitud kirjaga aktsiaraamatusse kantud aadressil (ÄS § 294 lg 1 teine lause), ja juhul, kui seltsil on üle 50 aktsionäri (lubatud teate kätetoimetamine selle avaldamisega ühes üleriigilise levikuga päevalehes). OÜ puhul ei ole võimalik teate edastamine üksnes avaldamisega üleriigilises lehes. AS puhul ei ole seevastu teate edastamine elektronposti aadressile nõuetekohaseks teate edastamise viisiks, ja juhul, kui saaja edastab lihtkirjana, faksi teel või elektrooniliselt edastatud teate osas juhatusele kättesaamiskinnituse omal valikul kas kirjalikult, faksiga või elektrooniliselt (ÄS § 294 lg 1¹) Börsiaktiiaselts peab lisaks eeltoodule teate avaldama ka viisil, mis võimaldab sellele kiire juurdepääsu, kasutades selleks teabevahendeid, mille puhul võib eeldada teabe tõhusat edastamist avalikkusele kogu Euroopa Liidus. Nimetatud teabevahendeid seadus ei täpsusta.

MTÜ puhul ei ole kehtestatud vorminõuded üldkoosoleku kokkukutsumise teatele ega ka nõudeid teate edastamise viisi osas. MTÜS viitab üksnes asjaolule, et põhikirjaga võib ette näha täpsema korra üldkoosoleku teate saatmiseks. Seega eeldatakse, et MTÜ puhul reguleeritakse teate edastamise viis MTÜ põhikirjas.

TüS § 41 lg 1 2. lause kohaselt tuleb teade saata liikmete nimekirja kantud aadressil. Riigikohus (RKPJKo) on oma 11.3.2015 otsuses nr 3-4-1-51-14 pidanud lubatavaks TulÜ üldkoosoleku kokkukutsumise teate saatmist ka elektronposti aadressil, kuna seaduses kasutatud sõna „aadress“ võib tähendada ka elektronposti aadressi. Lisaks eeltoodule on TulÜ puhul pandud kokkukutsujale kohustus saata teade liikmete nimekirja kantud aadressi asemel liikmete nimekirja kantud elektronposti aadressile, kui liige on esitanud ühistule vastavasisulise kirjaliku taotluse (TüS § 41 lg 1¹). Eriregulatsioon sarnaselt AS-le kehtib TulÜ liikmete üldkoosoleku kokkukutsumisele juhtumil, mil ühistul on üle 50 liikme. Nimetatud juhul ei ole kokkukutsujal kohustust saata kokkukutsumise teade liikmete

nimekirja kantud aadressil, kui teade avaldatakse vähemalt ühes üleriigilise levikuga päevalehes ning ühistu kodulehe olemasolul ka sellel (TüS § 41 lg 1²).

AS nõukogu ega SA nõukogu koosoleku kokkukutsumise teate edastamise viisi osas ei ole seadusega kehtestatud eraldi nõudeid

Juhtudel, kus seadusega ei ole kehtestatud nõudeid teate edastamise viisi osas, võib TsÜS § 77 sätestatud vormivabaduse põhimõtet arvesse võttes edastada teate ka elektrooniliselt (nt MTÜ liikmete üldkoosoleku ja AS nõukogu ja SA nõukogu koosoleku kohta).

Oluline on ühtlasi seaduses näha ette OÜ, TulÜ ja MTÜ liikmete kohustus teatada ühingule oma e-posti aadress (lisaks tavaposti aadressile) ja tagada selle õigsus (sh selle muutumisel teavitada sellest koheselt ühingut). Seaduses tuleks otseselt ette näha, et koosoleku teade edastatakse üldjuhul üksnes liikme poolt ühingule teatatud elektronposti aadressil. OÜ osaniku, TulÜ ja MTÜ liikme tavaposti aadressile teate edastamise kohustus elektroonilise teate edastamise asemel peaks ühingul olema üksnes juhul, kui osanik või liige ei ole elektronposti aadressi ühingule avaldanud, ühingule on teada, et see on ebaõige või kui liige on esitanud ühingule eraldi sellekohase taotluse edastada teade temale tavaposti teel. Eeltoodust tuleks ka TüS § 41 lg 1 ja 1¹ regulatsiooni vastavalt muuta.

Teate edastaja (reeglina juhatus või isik või organ, kellele kokkukutsumise õigus on üle läinud) kannab riisikut selle eest, et teade edastatakse õigel viisil ja õigele aadressile (sh nii posti kui elektronposti aadressile). Vajadusel peab teate edastaja suutma teate edastamist nõuetekohasel viisil ka tõendada.

Juriidilisele isikule oma aadressiandmete (sh e-posti aadressi) teatamise ja nende õigsuse eest lasub riisiko aga igal organi liikmel enesel. OÜ ja TulÜ puhul tuleb teade edastada osanike nimekirja kantud aadressil või elektronposti aadressil (ÄS § 172 lg 1 2. lause; TüS § 41 lg 1 2. Lause). AS puhul tuleb teade edastada aktsiaraamatusse kantud aadressil (ÄS § 294 lg 1 2. Lause). Kui OÜ, AS või TulÜ teab või peab teadma, et liikme aadress erineb osanike nimekirja kantud aadressist, tuleb teade edastada lisaks nimekirja kantud aadressile ka sellel aadressil (ÄS § 172 lg 1 3. Lause; ÄS § 294 lg 3¹; TüS § 41 lg 1 3. Lause). MTÜ puhul regulatsioon selle osas, millisele aadressile tuleb teade edastada, seaduses puudub.

Teate kättesaamise riisiko lasub teate aadressaadiks oleval kõrgema otsustustasandi liikmel. OÜ puhul peab teade olema saadetud selliselt, et see tavalise edastamise korral jõuaks aadressaadini vähemalt 1 nädal enne koosoleku toimumist (sarnaselt ka GmbHG § 51 lg 1 2. lause, kuid erisusega, et üldjuhul tuleb teade edastada tähtud kirja teel). Eeltoodut on tõlgendatud erinormina TsÜS § 69 lg 2 2. lause suhtes. See tähendab, et kui üldjuhul loetakse eemalviibijale tehtud tahteavaldus kättesaaduks, kui see on jõudnud tahteavalduse saaja elu- või asukohta ja tal on mõistlik võimalus sellega tutvuda, näeb OÜ osanike koosoleku teate saatmise regulatsioon ette, et teade peab olema saadetud selliselt, et see tavalise edastamise korral jõuaks aadressaadini vähemalt üks nädal enne koosoleku toimumist (ÄS § 172 lg 1 kolmas lause). Võrreldes tavaliste tahteavaldustega on erinevus selles, et teate tegelikku kättesaamise riski kannab osanik. Riigikohus on märkinud, et kui osanike koosoleku toimumise teade saadetakse osanikele e-postiga, loetakse osanike koosoleku teade õigeaegselt saadetuks, kui e-kiri on saadetud osaniku ja ühingu vahelises suhtluses tavapärasel e-posti aadressil ja sellisel viisil, et see tavalise edastamise korral jõuaks aadressaadini sellisel ajal, et osanikule jääks koosolekuks ettevalmistamiseks vähemalt üks nädal. E-kirja tavaline edastamine tähendab selle saatmist aadressaadile ning saatmise korral tuleb eeldada, et kiri jõuab aadressaadini samal päeval, kui see saadeti (RKTKo 3-2-1-10-17 p. 15). Osanike koosoleku teate saatmise tähtaegsuse hindamisel ei tule see hinnata mitte seda, millal osanikul on mõistlik võimalus tema aadressil saabunud teatega tutvuda, vaid seda, millal teate saab tavalise edastamise korral lugeda osaniku aadressile (e-posti aadressile) kohalejõudnuks (RKTKO 3-2-1-10-17 p 16).

Nimetatud erisus on põhjendatav asjaoluga, et osanikul on seadusest tulenev kohustus järgida suhetes osaühinguga hea usu põhimõtet ja arvestada osaühingu õigustatud huvidega (TsÜS § 32). Eeltoodu

tähendab, et osanik peab olema kättesaadav, valmis võtma vastu ühingu saadetud teateid, samuti teatama ühingu oma aadressi muudatusest. Osanikuks olemine on õigussuhe, mis eeldab osaniku aktiivsust ja OÜ tegevusega kursis olekut. Kuna seadus annab osanike nimekirja kantud aadressile kõrgendatud tähenduse, siis peab osanik ise hoolitsema selle eest, et see aadress oleks selline, millelt ta teated kätte saab.

Sarnane regulatsioon tuleneb ka AS osas. Aktsionäride korralise (börsiaktsiaseltsi puhul ka erakorralise) üldkoosoleku toimumisest tuleb ette teatada vähemalt 3 nädalat ja erakorralise üldkoosoleku toimumisest vähemalt 1 nädal, kui põhikiri ei näe ette pikemat etteteatamise tähtaega (ÄS § 294 lg 3). Teade saadetakse aktsiaraamatusse kantud aadressil (ÄS § 294 lg 1 2. lause).

Ka TulÜ puhul kehtib sarnaselt OÜ-le nõue, et teade peab olema saadetud selliselt, et see jõuaks saaja aadressile tavalise edastamise korral vähemalt 1 nädal enne üldkoosoleku toimumist (TÜS § 41 lg 1 4. lause). Ka eeltoodust tuleneb, et teate kättesaamise riski kannab liige ise.

MTÜ liikmete üldkoosolekust tuleb samuti ette teatada vähemalt 7 päeva, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud pikemat tähtaega (MTÜS § 20 lg 5).

AS nõukogu koosolekust tuleb ette teada vähemalt 1 päev, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud pikemat tähtaega (ÄS § 321 lg 1 3. lause). SA nõukogu koosoleku kohta teate edastamise viisi ega tähtaega seadus ei reguleeri. Nii ÄS-s kui ka SaS-s tuleks sätestada, et teade koosoleku kohta edastatakse nõukogu liikme poolt teatatud elektronposti aadressile, kui põhikirjast ei tulene teisiti.

Põhimõte, mille kohaselt kannab iga liige riski selle eest, et juriidilisele isikule teatatud ja teada olevad andmed tema aadressi (eelkõige elektronpostiaadressi) osas on õiged, samuti on õigesti jaotatud vastaval aadressil saadetud teate kättesaamise risk ning seda ei tuleks muuta. Kaaluda tuleks juriidilise isiku liikide kohta käivate seaduste sõnastuste täpsustamist (sarnaselt OÜ regulatsioonile) selliselt, et vastava riski jaotus ja teate kättetoimetamise erisus võrreldes TsÜS § 69 regulatsiooniga oleks üheselt arusaadav.

Koosoleku kokkukutsumise etteteatamise tähtajad ei ole praktikas suuremaid probleeme tekitanud. Kõrgeima juhtimistasandi koosolekute suhtes kehtestatud 7-päevast etteteatamistähtaega saab pidada põhjendatuks (sama tähtaeg ka GmbH § 51 lg 1 2. lause). Börsiaktsiaseltsi aktsionäride üldkoosolekust etteteatamisele kehtiv 3 nädalane (21 päevane) etteteatamistähtaeg tuleneb aktsionäri õiguste direktiivi artikli 5 lg.-s 1. Kuigi ÄS kohaselt kohaldatakse nimetatud 21 päevast etteteatamistähtaega ka tavaaktsiaseltsi aktsionäride korralise üldkoosoleku kokkukutsumisele, saab nimetatud regulatsiooni pidada aktsionäride informeeritud osalemisõigust tagavaks ning mõistlikuks, arvestades seejuures aktsionäri kuuluvat õigust nõuda päevakorra täiendamist hiljemalt 15 päeva enne üldkoosoleku toimumist (ÄS § 293 lg 2). Saksa AktG kohaselt on üldkoosolekust etteteatamistähtaja pikkuseks 30 päeva (AktG § 123 lg 1), kuid seevastu loetakse teatamine toimunuks tähtitud kirja väljasaatmise päeva (AktG § 121 lg 4 1. lause).

Seoses etteteatamistähtajaga on probleemiks see, et seadusega ei ole reguleeritud tähtaja küsimust juhtudel, kui otsus tehakse hääletamise teel koosolekut kokkukutsumata. Kehtiva õiguse kohaselt on võimalik koosolekut kokkukutsumata võtta otsuseid hääletamise teel vastu eelkõige OÜ puhul (vt ÄS § 173) ning seaduses nimetatud juhtudel ka AS nõukogu puhul (ÄS § 323). Nimetatud juhul määrab eelnõu koostaja ja väljasaatja kõigile liikmetele hääle andmiseks tähtaja (ÄS § 173 lg 2; § 323 lg 2), mille minimaalset pikkust seadusega ei ole kehtestatud. Vältimaks kuritarvitusi ja tagamaks liikmetele võimalus informeeritult hääletada, peaks antav tähtaeg, kui seda ei ole sätestatud põhikirjas, olema mõistlik. Töörühm ei pea põhjendatuks konkreetse päevades arvatava tähtaja kehtestamist, kuna koosolekut kokkukutsumata liikmetele antav mõistlik tähtaeg võib sõltuda paljudest asjaoludest ning kindel miinimumtähtaeg (nt 7 päeva OÜ puhul) võib osutada liialt jäigaks ja ühingu reageerimisvõimet takistavaks.

7.2.1.5 Koosoleku päevakord ja eelnõud

7.2.1.5.1 Päevakord

Juriidilise isiku kõigi liikide kõrgeimate otsustustasandi liikmete koosolekute osas kehtib nõue, mille kohaselt tuleb kokkukutsumise teates märkida ka koosoleku päevakord (ÄS § 172 lg 2; § 294 lg 4; TüS § 41 lg 2; MTÜS § 20 lg 6). Sama nõue kehtib ka AS nõukogu koosoleku kokkukutsumise teate osas (ÄS § 321 lg 1 2. lause). Päevakorrast etteteatamise nõue puudub SA nõukogu koosoleku kokkukutsumisel.

Päevakorraga seoses on olulised küsimused, kelle poolt päevakord määratakse, millised on nõuded päevakorrale ning millised on päevakorra muutmise (sh täiendamise) võimalused. Teade koosoleku päevakorra osas on liikmetele keskseks teabeallikaks koosolekul arutamisele tulevate küsimuste kohta.

Üldjuhul määrab kokkukutsutava koosoleku esmase päevakorra koosoleku kokkukutsuja. Koosoleku kokkukutsuja kohta vt analüüsi p. 2.1.2. Kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku päevakorra määrajaks on eeltoodust tulenevalt üldjuhul juhatus või organ, kellele on koosoleku kokkukutsumise õigus üle läinud (vt ÄS § 171¹ lg 1, § 293 lg 3 2. lause; TüS § 40¹ lg 1; MTÜS § 20¹ lg 1), juhtimisorganite koosolekute puhul aga nõukogu esimees või teda asendav nõukogu liige (ÄS § 321 lg 1). Erandina on ette nähtud, et kui AS-i aktsionäride üldkoosoleku kutsub kokku juhatus või nõukogu (kellele on üldkoosoleku kokkukutsumise õigus üle läinud pärast juhatuse poolset keeldumist), siis määrab üldkoosoleku päevakorra nõukogu (ÄS § 293 lg 1 1. lause). Nimetatud regulatsiooni peab tööühm ebaõnnestunuks, kui võrd on praktikas tekitanud arusaamatusi. Aktsionäri õiguste direktiiv nimetatud küsimust ei reguleeri. Eeltoodust tulenevalt on ettepanek muuta senikehtivat regulatsiooni selliselt, et ka AS-i aktsionäride üldkoosoleku kokkukutsumisel lähtutakse üldpõhimõttest, mille kohaselt määrab päevakorra kokkukutsuja (st juhatus), kui põhikirjaga ei ole antud päevakorra määramise õigust nõukogule.

Seoses päevakorra sisu kindlaksmääramisega tõusetub küsimus ka sellest, kui ulatuslik on kokkukutsuja diskretsioon koosoleku päevakorra määramisel. Kokkukutsuja diskretsiooni üldised raamid kõrgeima otsustuskogu liikmete koosoleku päevakorra määramisel on seotud kõrgeima otsustuskogu pädevusega.

Täiendavalt tõusetub küsimus juhatuse kui koosoleku kokkukutsuja ja reeglina ka päevakorra sisu üle otsustaja diskretsiooniruumist olukorras, kus nõude koosoleku kokkukutsumiseks on juhatusele esitanud koosoleku kokkukutsumise nõudeõigust omav organ või isik (vt vastavate isikute ja organite kohta analüüsi p 7.2.1.2). Kehtiva õiguse regulatsiooni sõnastusest ei tulene, et juhatus oleks nimetatud juhul seotud koosoleku kokkukutsumise nõude esitanud organi või isiku poolt soovitud päevakorraga, va AS puhul. AS osas on ÄS §-s 293 lg 2¹ sätestatud, et kui erakorraline üldkoosolek kutsutakse kokku audiitori või aktsionäride nõudel, võivad vastav aktsionär või audiitor nõuda samaaegselt üldkoosoleku kokkukutsumise taotluse esitamisega küsimuste võtmist erakorralise üldkoosoleku päevakorda. Muude juriidilise isiku liikide puhul ei ole vastavat regulatsiooni kehtestatud. Seega ei ole tagatud, et koosoleku kokkukutsumise nõude esitanud organi või isiku poolt soovitud küsimus saaks kajastatud koosoleku kokkukutsumise teates. Küll on aga nt OÜ osanikel võimalik nõuda juhul, kui juhatus kutsub nende nõudel koosoleku kokku, kuid ei pane osanike poolt soovitud küsimusi koosoleku päevakorda, täiendavate küsimuste võtmist päevakorda tingimusel, et nõue on esitatud hiljemalt 3 päeva enne osanike koosolekut (ÄS § 171¹ lg 2). Samas kaasneb nimetatud viisil soovitud küsimuse päevakorda lisamisega koosoleku toimumise edasilükkumine, kuna muudetud päevakorraga koosolekust tuleb osanikele ette teatada samas korras ja tähtaja jooksul nagu osanike koosoleku kokkukutsumise teate saatmisel (ÄS § 172 lg 3). Ka Riigikohus on rõhutanud, et esialgse teatega võrreldes täiendavaid küsimusi võib osanike koosolekul otsustada vaid juhul, kui täiendavate küsimuste päevakorda panekust on osanikele samuti vähemalt 1 nädal ette teatatud. Päevakorra muutmine ja täiendamine ei ole erinevad mõisted ja mistahes esialgse päevakorraga võrreldes uute ja otsustamist vajavate küsimuste

päevakorda paneku korral kohaldub ÄS § 172 lg 1 4. lause koostoimes sama paragrahvi lg-ga 3 (RKTko 3-2-1-10-17 p 18-19).

Eeltoodud tulemust ei saa pidada kooskõlas olevaks seaduse mõttega. Eeltoodust tulenevalt tuleks nii OÜ, TulÜ kui MTÜ regulatsiooni täiendada ÄS §-s 293 lg 2¹ sätestatud sarnase põhimõttega, mille kohaselt on kokkukutsumise nõude esitamise korral kokkukutsumise nõude esitanud isikul õigus nõuda koos kokkukutsumise nõude esitamisega ka teatud küsimuste võtmist koosoleku päevakorda. Vastavalt tuleks täiendada ÄS § 171¹ lg 1 ja 2, § 321 lg 1 ja 3; TüS § 40¹ lg 1 ja 2; MTÜ § 20¹ lg 1 ja 2 ja SA § 29 lg 1 ja 3 regulatsioone.

Seoses kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku päevakorra muutmise ja täiendamise võimalustega tuleb märkida, et eristada tuleb päevakorra täiendamise võimalusi enne koosoleku toimumist ja koosolekul.

Enne koosoleku toimumist on kehtiva regulatsiooni kohaselt reeglina kvalifitseeritud osalust omavatel sama otsustustasandi liikmetel õigus nõuda päevakorra täiendamist (st täiendavate küsimuste võtmist koosoleku päevakorda), vt ÄS § 171¹ lg 2, § 293 lg 2; TüS § 40¹ lg 2; MTÜ § 20¹ lg 2. Koosoleku täiendamise küsimust enne koosoleku toimumist ei ole reguleeritud ei AS ega SA nõukogu osas.

Osade ühingute liikide puhul on nõuded päevakorra täiendamise nõudeõigust omavatele sama organi liikmetele (eelkõige kvalifitseeritud osaluse määra) kattuv nõuetega liikmetele, kellel on õigus nõuda liikmete koosoleku kokkukutsumist. Nii on OÜ puhul õigustatud nõudma nii koosoleku kokkukutsumist kui ka päevakorra täiendamist osanikud, kelle osadega on esindatud vähemalt 1/10 osakapitalist (ÄS § 171 lg 2 p 3; § 171¹ lg 2). Tavaaktsiaseltsi puhul on õigustatud nõudma nii üldkoosoleku kokkukutsumist kui ka päevakorra täiendamist aktsionärid, kelle aktsiatega on esindatud vähemalt 1/10 aktsiakapitalist, börsiaktsiaseltsi puhul aga aktsionärid, kelle aktsiatega on esindatud 1/20 aktsiakapitalist (ÄS § 292 lg 1 p 2; § 293 lg 2). Seevastu nii TulÜ kui ka MTÜ puhul erineb liikmete kvalifitseeritud osaluse määra, kellel on õigus nõuda koosoleku kokkukutsumist ning kellel on õigus nõuda koosoleku päevakorra täiendamist. TulÜ puhul võib nõuda üldkoosoleku kokkukutsumist 1/10 liikmetest või vähemalt 2 liiget, kui ühistus on alla 20 liikme (TüS § 40 lg 3 p 2). Üldkoosoleku päevakorra täiendamist võib nõuda vähemalt 1/5 liikmetest või vähemalt 2 liiget, kui ühistus on alla 10 liikme (TüS § 40¹ lg 2). MTÜ puhul võib nõuda liikmete üldkoosoleku kokkukutsumist 1/10 liikmetest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud väiksema esindatuse nõuet (MTÜS § 20 lg 3). Liikmete üldkoosoleku päevakorra täiendamist võib nõuda vähemalt 1/5 liikmetest või vähemalt 6 liiget, kui MTÜ-l on alla 30 liikme. Seega on nii TulÜ kui ka MTÜ puhul päevakorra täiendamise nõudeõiguse realiseerimiseks vajalik liikmete määra kõrgem võrreldes üldkoosoleku kokkukutsumise nõudeõigust omava liikmete määraga. Kaaluda tuleks vastava määra ühtlustamist, kuna oleks ebanõistlik, kui koosoleku kokkukutsumist saab teatud määra liikmeid nõuda (ja ettepaneku kohaselt ka nõuda soovitud küsimuste võtmist päevakorda), kui juba kokkukutsutud koosoleku päevakorra täiendamise nõue vastaval määral liikmetel puudub.

Päevakorra täiendamise nõudele, mis esitatakse enne koosoleku toimumist, on seadusega kehtestatud ka minimaalne päevade arv, enne mida peab täiendamise nõue olema esitatud. OÜ, TulÜ ja MTÜ puhul on selleks vähemalt 3 päeva enne koosoleku toimumist (ÄS § 171¹ lg 2 2. lause; TüS § 40¹ lg 3; MTÜ § 20¹ lg 3). Arvestades seda, et koosoleku kutse peab olema liikmetele saadetud vähemalt 7 päeva enne koosoleku toimumist, võib nimetatud piiravat tähtaega päevakorra täiendamise nõude esitamiseks pidada põhjendatuks. Päevakorra täiendamise nõude esitamine lükkab aga kõigi eelnimetatud ühinguvormide puhul koosoleku toimumise aega edasi, kuna sellisel juhul tuleb kokkukutsujal teatada päevakorra muutmisest samas korras ja tähtaja jooksul nagu esmase koosoleku teate saatmisel (vt ÄS § 172 lg 3; TüS § 41 lg 4; MTÜS § 20 lg 7) (Vt ka RKTko 3-2-1-10-17 p 18-19). Selleks, et koosoleku toimumine ei jääks selliste nõuete esitamise tõttu lõputult venima, on TulÜ ja MTÜ osas seadusandja ette näinud, et vastavat päevakorra täiendamise õigust sama koosoleku päevakorra täiendamiseks ei saa kasutada rohkem kui 1 kord (TüS § 40¹ lg 4; MTÜS § 20¹ lg 4). Seevastu OÜ osas vastavat piirangut

ei ole ette nähtud. Ettepanek on ka OÜ osas võimalike vähemuse poolsete kuritarvituste vältimiseks sätestada vastav piirang. Päevakorra täiendamise võimaluse regulatsioonist loobumist ega ka uue koosoleku kutse saatmise kohustusest loobumist ei saa liikmete osalemisõiguse tagamise eesmärke silmas pidades pidada põhjendatuks.

AS puhul erinevalt OÜ-st, TulÜ-st ja SA-st puudub päevakorra täiendamise võimalus aktsionäride erakorralise üldkoosoleku kokkukutsumisel. Aktsionäridel on võimalus päevakorra täiendamise nõue esitada üksnes aktsionäride korralise koosoleku kokkukutsumisel. ÄS § 293 lg 2 kohaselt võivad kvalifitseeritud osalust omavad aktsionärid (tavaaktsiaseltsi korral 1/10 aktsiakapitalist, börsiaktsiaseltsi puhul 1/20 aktsiakapitalist) nõuda täiendavate küsimuste võtmist korralise üldkoosoleku päevakorda, kui vastav nõue on esitatud 15 päeva enne üldkoosoleku toimumist. AS puhul kehtib sellise nõude esitamise puhul samuti nõue teatada korralise üldkoosoleku päevakorra muutmise aktsionäridele samas korras nagu üldkoosoleku enese kokkukutsumisest, kuid selle erisusega, et puudub kohustus järgida 3 nädalast etteteatamise tähtaega (vaid üksnes 1 nädalast etteteatamise tähtaega), vt ÄS § 294 lg 6. Seega ei too AS puhul päevakorra täiendamise nõue enne korralist üldkoosolekut kaasa koosoleku toimumise aja muutmise vajadust. Olukorras, kus korralise üldkoosoleku päevakorras peab nagunii olema majandusaasta aruande kinnitamise küsimus (ning selle lisamist ei ole vaja taotleda), siis on muude küsimuste puhul piisav järgida sama etteteatamise tähtaega nagu see kehtib erakorralise koosoleku kokkukutsumisele (st 7-päevas etteteatamise tähtaega). Eeltoodust tulenevalt ei ole vajadust korralise koosoleku päevakorra täiendamise regulatsiooni muuta. Töörühm ei pea põhjendatuks muuta senist regulatsiooni ja näha päevakorra täiendamise võimalus ette AS-i aktsionäride erakorralise üldkoosoleku kokkukutsumisel.

Koosoleku toimumise ajal (sh kui päevakorra täiendamise soovi on avaldatud OÜ, TüS, MTÜ puhul vähem kui 3 päeva enne koosoleku toimumist ja AS korralise üldkoosoleku täiendamise soovi vähem kui 15 päeva enne üldkoosoleku toimumist), on võimalik otsustada kõrgeima otsustustasandi liikmetel päevakorra täiendamine seaduses sätestatud häälteenamusega eeldusel, et need liikmed (nendele kuuluvad hääled) moodustavad seaduses ettenähtud kvalifitseeritud enamuse kõigist häälest (ÄS § 171¹ lg 3, § 293 lg 3; TüS § 40¹ lg 5; MTÜS § 20¹ lg 5). OÜ ja AS puhul on koosoleku päevakorra täiendamiseks vajalik 9/10 koosolekul osalevate liikmete nõusolek tingimusel, et nende osalus moodustab vähemalt 2/3 ühingu kapitalist. TulÜ puhul võib võtta päevakorda täiendavaid küsimusi, kui üldkoosolekul osalevad kõik ühingu liikmed või päevakorra täiendamisega nõustub vähemalt 9/10 üldkoosolekul osalevatest liikmetest, tingimusel, et üldkoosolekul osaleb üle 2/3 ühistu liikmetest. MTÜ puhul võib võtta päevakorda täiendavaid küsimusi, kui üldkoosolekul osalevad kõik ühingu liikmed või vähemalt 9/10 üldkoosolekul osalevate liikmete nõusolekul, kui üldkoosolekul osaleb üle poole MTÜ liikmetest ja põhikirjaga ei ole ette nähtud suuremat osalusnõuet (MTÜS § 20¹ lg 5). Töörühm teeb ettepaneku ühtlustada TüS ja MTÜS vastavad regulatsioonid OÜ § 171¹ lg 3 regulatsiooniga koosoleku toimumise ajal päevakorra täiendamiseks vajaliku kvoorumi- ja häälteenamuse nõuete osas.

AS nõukogu puhul on koosoleku päevakorra täiendamine lubatud üksnes juhul, kui koosolekul osalevad kõik nõukogu liikmed ja otsuse päevakorda võtmise poolt on vähemalt $\frac{3}{4}$ nõukogu liikmetest (ÄS § 321 lg 3¹).

Kuna nimetatud regulatsioon täidab koosolekul mitteosaleva vähemuse kaitse eesmärke ja on suunatud sellele, et üldjuhul ei saaks lisanduda päevakorda küsimusi, millest ei ole varasemalt ette teatatud, siis ei ole võimalik nimetatud regulatsioonist ka väiksemas määras kokku leppida. Küll peaks olema lubatud seda kaitsestandardit suurendada kõigi ühingute puhul, nähes ette suurema osalusnõude.

Nii kehtiva õiguse kui kohtupraktika kohaselt on peetud aga lubatavaks otsustada ilma päevakorda muutmata nn enesekorralduslikke küsimusi (sh koosoleku pidamise kord, järgmise koosoleku kokkukutsumine) ning arutada mistahes küsimusi ilma otsust tegemata, vt ÄS § 171¹ lg 4, § 293 lg 4; TüS § 40¹ lg 6; MTÜ § 20¹ lg 6, RKTko 3-2-1-10-17 p 18-19. Nimetatud küsimusi ei ole vaja sõnaselgelt

päevakorrapunktina ka välja kuulutada ehk need küsimused ei kvalifitseeru eraldi päevakorrapunktideks.

7.2.1.6 Otsuse eelnõu

Koos aktsionäri õiguste direktiivi 2007/36/EÜ sisseviimisega kehtivasse õigusesse tehti ÄS-is nii OÜ kui ka AS regulatsiooni täiendused, mis muutsid mõlema ühinguvormi puhul kohustuslikuks eelnõu koostamise iga päevakorrapunkti kohta ning nende eelnõude tutvumise võimaldamise enne koosoleku toimumist (ÄS §171² ja § 293¹). Liikmesriigid pidid direktiivi art 6 lg 1 kohaselt tagama, et aktsionäridel oleks õigus lisada küsimusi üldkoosoleku päevakorda, tingimusel, et iga sellise küsimusega koos esitatakse põhjendus või otsuse eelnõu. Otsuse eelnõude varajane koostamine ja aktsionäridele kättesaadavaks tegemine pidi võimaldama aktsionäridel paremini üldkoosolekuks ette valmistada. Direktiiv kohustas liikmesriike aga viima eelnimetatud reeglid sisse börsiaktsiaseltside koosolekuid reguleerivatesse sätetesse. Nimetatud nõue laiendati Eesti õiguse kohaselt aga nii tavaaktsiaseltsidele kui ka osaühingutele. Osaühingute puhul on võimalik põhikirjaga ka teisiti kokku leppida, st välistada eelnõu koostamise ja avalikustamise kohustus (vt ÄS § 171² lg 1). Juriidilise isiku teiste liikide kõrgeimate otsustustasandi koosolekute läbiviimisele ei ole kehtestatud nõudeid otsuste eelnõude osas.

ÄS § 293¹ kehtestamise eesmärk oli selle sätte kehtestanud äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (466 SE) seletuskirja kohaselt mh tagada, et otsuse eelnõud tehakse aktsionäridele enne koosolekut kättesaadavaks ja võimaldatakse neil seega ennast üldkoosolekuks paremini ette valmistada. Samuti on seletuskirjas märgitud, et otsuste eelnõude avalikustamine võimaldab aktsionäridel hääletada enne üldkoosolekut elektrooniliselt ning posti teel, kui aktsiaselts selliseid hääletamisviise võimaldab. Riigikohus on märkinud, et aktsionäriõiguste direktiivi järgi nõutava otsuse eelnõu regulatsiooni täies ulatuses kõigile aktsiaseltsidele laiendamine ei pruugi Eesti aktsiaseltside eripärasid (vähe aktsionäre, suured osaluspaketid) arvestades olla mõistlik, kuid see ei anna alust minna mööda seaduses kõigi jaoks sätestatud reeglitest (RKTko 3-2-1-23-14 p 20).

Kehtiva õiguse kohaselt on nii OÜ kui AS osas kehtestatud nõue, et koosoleku kokkukutsuja koostaks iga päevakorrapunkti kohta otsuse eelnõu (ÄS § 171² lg 1 ja 2; § 293¹ lg 1 ja 2). Kuna üldjuhul kutsub koosoleku kokku juhatus, siis on ka otsuse eelnõude koostamine juhatuse ülesanne. Kui koosoleku kokkukutsumise õigus läheb üle muule isikule või organile, on viimased kohustatud koostama eelnõud ning esitama need juhatusele enne koosoleku kokkukutsumisest teatamist (ÄS § 171² lg 2; § 293¹ lg 2). Erinevus selles, kas eelnõu koostamiseks on kohustatud juhatus või muu isik/organ, kellele koosoleku kokkukutsumise õigus on üle läinud, seisneb eelkõige selles, et juhatuse poolt otsuse eelnõude koostamata ja kättesaadavaks tegemata jätmine on käsitletav koosoleku kokkukutsumise korra olulise rikkumisena. Kui aga muu organ jätab otsuse eelnõu koosoleku kokkukutsumisel koostamata, siis ei ole see käsitletav koosoleku kokkukutsumise korra olulise rikkumisena (ÄS § 171² lg 6; § 293¹ lg 5). Eelnõud on lubatud märkida koosoleku kokkukutsumise teatesse, kuid kohustuslik see ei ole.

Kui osanikud või aktsionärid (või AS puhul ka audiitor) nõuavad täiendavate küsimuste võtmist päevakorda, peavad nad samaaegselt päevakorra täiendamise nõudega esitama osaühingule iga täiendava küsimuse kohta otsuse eelnõu või põhjenduse (ÄS § 171² lg 3; ÄS § 293¹ lg 3).

Osanikel, erinevalt aktsionäridest, ei ole seaduse kohaselt õigust esitada ise (ilma päevakorra täiendamise nõudeta) koosoleku kokkukutsumise teates sisalduvate päevakorrapunktide osas otsuse eelnõusid. Osanikud võivad esitada (ja on kohustatud esitama) otsuse eelnõud üksnes siis, kui nad taotleavad ise päevakorra täiendamist (ÄS § 171² lg 3). AS puhul võivad aga kvalifitseeritud osalust omavad aktsionärid (1/10 aktsiakapitalist, börsiaktsiaseltsi puhul 1/20 aktsiakapitalist) esitada juhatusele iga päevakorrapunkti osas otsuse eelnõu vähemalt 3 päeva enne koosoleku toimumist. Kohtupraktika kohaselt on otsuse eelnõuks loetud ka kandidaatide esitamist isikuvalimistel (vt RKTko 3-2-1-23-14 p 10). OÜ osanikel on sõltumata eelnõu esitamise võimalusest õigus esitada koosolekul omapoolseid ettepanekuid selle kohta, millise otsuse võiks mingis päevakorrapunktis vastu võtta.

Nii OÜ kui ka AS peavad nii juhatuse kui ka teiste õigustatud isikute poolt esitatud otsuste eelnõud ja põhjendused tegema kõrgeima otsustustasandi liikmetele kättesaadavaks ühingu määratud kohas (või osaühingu puhul tema kodulehel), vt AS § 171² lg 4; AS § 293¹ lg 5). Otsuse eelnõud tuleb osanikele küll teha kättesaadavaks (määrates näiteks, et nendega saab tutvuda osaühingu kontoris või veebilehel), kuid neid ei pea koos koosoleku teatega saatma (AS § 171² lg 6).

Kuna OÜ on suletud ühingu vorm, mille sisesuhete regulatsioon on allutatud valdavalt dispositiivsuse põhimõttele, siis ei saa pidada põhjendatuks börsiühingute osas kehtivate reeglite laiendamist osaühingutele seoses otsuste eelnõude või põhjenduste koostamise nõudega. Ettepanek on jätta otsuste eelnõude ja põhjenduste koostamise nõue (AS § 171²) OÜ regulatsioonist välja.

7.2.1.7 Koosoleku läbiviimise viisid

Koosolekul otsuste tegemine eeldab osanike kas isiklikku või esindaja kaudu tegelikku kohalolu. Tegelik kohalolemine ei eelda kehtiva õiguse kohaselt üksnes füüsilist viibimist samas kohas, vaid võimalik on ka virtuaalse kanali kaudu koosolekul osalemine samas ajalis- ruumilises seoses (nõ online-osalemine).

Koosolekul otsuste vastuvõtmisest tuleb eristada otsuste vastuvõtmist koosolekut kokkukutsumata kirjalikus või kirjalikku taasesitatavas vormis edastatava tahteavalduse kaudu (nt OÜ osanike otsuse vastuvõtmine koosolekut kokkukutsumata vastavalt AS §-le 173; AS nõukogu otsuste vastuvõtmine koosolekut kokkukutsumata vastavalt AS §-le 323). Nimetatud juhul koosolekut kui sellist üldse ei toimu, vaid toimub üksnes otsuste eelnõude hääletamine.

Koosolekul osalemine erinevalt otsuste vastuvõtmisest koosolekut kokkukutsumata võimaldab päevakorras olevate küsimuste arutelu enne hääletamist ning sobivamate lahenduste leidmist.

Oluline on seega tagada seadusega mitte üksnes võimalus hääletada otsuste eelnõusid elektrooniliste vahendite abil enne koosolekut, vaid ka osaleda koosolekul reaalajas toimuva ülekande vahendusel ning hääletada koosoleku kestel. Elektrooniline koosolek eeldab üldjuhul koosoleku ülekandmist kahe- või enamasuunalise reaalajas toimuva side abil nii helis kui pildis. Üksnes ühepoolset koosoleku jälgimist reaalajas ei saa lugeda elektrooniliselt koosolekul osalemiseks.

Kehtiva õiguse kohaselt on nii OÜ kui tavaaktsiaseltsi puhul võimalik põhikirjaga ette näha võimalus hääletada päevakorrapunktide kohta koostatud otsuste eelnõusid elektrooniliste vahendite abil enne koosolekut või koosoleku kestel, kui see on tehniliselt turvalisel viisil võimalik (AS § 170¹ lg 1; § 298¹ lg 1). Elektrooniliselt hääletanud osanik ja aktsionär loetakse koosolekul osalevaks, va kui koosolekul hääletatakse üksnes enne koosolekut avalikustamata otsuste eelnõusid, mille kohta osanik ega aktsionär ei ole oma häält edastanud (AS § 170¹ lg 2; § 298¹ lg 2).

Kehtiva õiguse kohaselt peab põhikirjaga olema ette nähtud elektroonilise hääletamise täpne kord või nähtud ette, et selle korra määrab juhatuse. Mõlemal juhul peab olema tagatud kõrgeima otsustuskogu liikmete tuvastamine ning elektroonilise hääletamise turvalisus ja usaldusväärsus (AS § 170¹ lg 3; § 298¹ lg 3). Elektrooniline hääletamine peab toimuma elektroonilises vormis. Tehingu elektrooniline vorm on reguleeritud TsÜS §-s 80 ja selle kohaselt peab elektroonilises vormis tehtud tehing olema tehtud püsivat taasesitamist võimaldaval viisil, sisaldama tehingu teinud isikute nimesid ja olema tehingu teinud isikute poolt elektrooniliselt allkirjastatud. Elektrooniline allkiri peab olema antud viisil, mis võimaldab allkirja seostada tehingu sisu, tehingu teinud isiku ja tehingu tegemise ajaga. Elektrooniliseks allkirjaks on muu hulgas digitaalallkiri, kusjuures praegu on digitaalallkiri ka ainus seadusega reguleeritud elektroonilise allkirja liik.⁴⁹⁷ Digitaalallkiri on tehniliste ja organisatsiooniliste vahendite süsteemi abil moodustatud andmete kogum, mida allkirja andja kasutab, märkimaks oma seost dokumendiga (DAS § 2 lg 1). Digitaalallkirja on võimalik anda nii arvuti kui ka mobiiltelefoni vahendusel, kasutades selleks väljastatud sertifikaate.

⁴⁹⁷ Vt P. Varul jt. Tsviiliseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2010, § 80 komm 3.2.

Elektronilise hääletamise puhul oluline, et IT-platvorm, mida hääletamisel kasutatakse, võimaldaks isikute identifitseerimise ehk hääle seostamise konkreetse isikuga.

Seega nii OÜ kui tavaaktsiaseltsi osas on antud ühingutele võimalus reguleerida põhikirjas elektronilise hääletamise kord ja võimaldada elektroniline hääletamine (kas enne koosolekut või ka koosoleku kestel). Kuigi sellist elektronilist hääletamist ei ole sõnaselgelt loetud elektroniliseks osalemiseks koosolekul, siis sisuliselt on tegemist elektronilise osalemise ühe vormiga (Vt ka ÄS § 170¹ lg 2; § 298¹ lg 2 sõnastus).

See, et tegemist on elektronilise osalemisega, tuleneb ka börsiaktiaseltsi koosolekute korraldamise õiguslikust regulatsioonist, mille puhul on võimalik põhikirjaga ette näha nõ elektroniline osalemine üldkoosolekul, st põhikirjaga on võimalik näha ette võimalus koosolekust osa võtta ja teostada oma õigusi elektroniliste vahendite abil ilma füüsiliselt kohal olemata ja ilma esindajat määramata (ÄS § 290¹). Börsiaktiaseltsi põhikirjaga on võimaldatud ette näha muu hulgas järgmised elektronilise osalemise viisid:

- üldkoosolekul osalemine kogu üldkoosoleku kestel reaalses toimuva kahesuunalise side abil või muul sellesarnasel elektronilisel viisil, mis võimaldab aktsionäril eemal viibides üldkoosolekut jälgida, üldkoosoleku kestel iga otsuse eelnõu osas elektroniliselt hääletada ja üldkoosoleku juhataja määratud ajal sõna võtta (ÄS § 290¹ lg 1);
- otsuste eelnõude hääletamine elektroniliste vahendite abil enne üldkoosolekut või üldkoosoleku kestel, kui see on tehniliselt turvalisel viisil võimalik (ÄS § 298¹) - ehk elektronilise hääletamise teel.

Seega kui tehniliselt on võimalik, saab korraldada koosoleku nii, et aktsionärid on füüsiliselt eri kohtades, kuid hääletavad üldkoosolekul, aga hääletamine on võimalik korraldada ka nii, et aktsionärid edastavad oma hääle elektroniliselt enne koosolekut. Mõlemal juhul on tegu elektronilise osalemisega koosolekul.

Eelkirjeldatud regulatsiooni allikaks on aktsionäri õiguste direktiivi art 8. Selle kohaselt on liikmesriigid kohustatud lubama äriühingutel pakkuda oma aktsionäridele mistahes vormis osalemist üldkoosolekul elektroniliste vahendite abil, eelkõige mõnda või kõiki alljärgnevat osalemisvõimalusi: a) üldkoosoleku ülekanne reaalses; b) reaalses toimuv kahesuunaline side, mis võimaldab aktsionäril eemal viibides sõna võtta; c) süsteem, mis võimaldab hääletada enne üldkoosolekut või selle ajal, ilma vajaduseta määrata esindaja volituse alusel, kes on koosolekul füüsiliselt kohal.

Üksnes elektronilist hääletamisvõimaluse teostamist ei ole täpne nimetada elektroniliseks koosolekul osalemiseks, vaid üksnes elektroniliseks hääletamiseks. Elektronilisest koosolekul osalemisest saab rääkida eelkõige juhtudel, kui reaalses toimival koosolekul osaletakse kahesuunalise side nii helis kui pildis abil ilma füüsiliselt koosolekul kohal viibimata. Selliselt on mõistetud elektronilist koosolekul osalemist (ehk nn online osalemist) ka saksa õiguses, vt AktG § 118 lg 1 2. lause. Elektroniline osalemine koosolekul peaks tagama liikmele õiguse koosolekul viibida (kahesuunalise sidevahendi abil), võimaluse hääletada, samuti võimaluse esitada ettepanekuid (sh eelnõusid) päevakorras olevate küsimuste osas ning esitada otsuste osas eriarvamusi (sh vastuväiteid). Hetkel seadusega reguleeritud kõik elektronilise osalemise viisid nimetatud õiguste teostamist ei võimalda.

TulÜ liikmete üldkoosoleku osas ei ole elektronilist hääletamist eraldi reguleeritud. Samas on TüS § 3 lg 1 kohaselt on kohaldatav OÜ vastav regulatsioon, mis näeb ette elektronilise hääletamise võimaluse.

MTÜ osas elektronilist hääletamist ega koosolekutel elektronilist osalemist seadusega reguleeritud ei ole.

Juhtorgani koosolekutest on elektronilise koosolekul osalemise võimalus reguleeritud AS nõukogu osas (ÄS § 321 lg 2 4. lause). Selle kohaselt võib nõukogu liige koosolekul osaleda ja teostada oma õigusi elektroniliste vahendite abil ilma koosolekul füüsiliselt kohal olemata, reaalses toimuva

kahesuunalise side abil või muul sellesarnasel elektroonilisel viisil, mis võimaldab nõukogu liikmel eemal viibides koosolekut jälgida ja sõna võtta ning otsuste vastuvõtmisel hääletada. Ka nimetatud osalemist nõukogu koosolekul saab lugeda elektrooniliseks osalemiseks nõukogu koosolekul. Elektroonilise vahendi abil koosolekul osalemisena ei ole käsitatav aga hääle edastamine kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis kas enne koosolekut või koosoleku toimumise ajal (ÄS § 322 lg 1²). Siiski saab ja tuleb ka nimetatud viisil hääletavad nõukogu liikmed lugeda otsuste osas, mille suhtes on nad oma hääle andnud, nõukogu koosolekul osalevaks ja nende hääled tuleb lugeda koosoleku kvoorumi hulka.

Tagamaks reaalne toimiv võimalus kõigi juriidilise isiku liikide kõrgeima otsutuskogu liikmetel koosolekul elektrooniliseks osalemiseks kahesuunalise side abil ja hääletada ning esitada ettepanekuid ja vastuväiteid, tuleks riigil luua (või selle loomist kaaluda) ettevõtjaportaali eraldi keskkond (platvorm). Sellisele platvormile tuleks juurdepääs tagada üksnes isikutuvastuse kaudu (ID-kaardiga). Toimiva elektroonilise platvormi moodustamine eeldab vastavat it-tehnilist lahendust. Juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes tuleks viidata võimalusele kasutada elektrooniliste koosolekute läbiviimiseks ja/või otsuste vastuvõtmiseks (sh teade edastamiseks, hääle andmiseks ja protokoll koostamiseks) vastavat platvormi ning reguleerida selle platvormi vahendusel tehtavate toimingute õiguslik tähendus (st sätestada, et ka sellisel viisil tehtud otsustel on õiguslik tähendus).

Loodav portaal peaks võimaldama kokkuvõtvalt kõigi ühingu vormide lõikes vähemalt järgnevat toiminguid: a) edastada koosolekute kohta teateid ning kirjalikuks hääletamiseks otsuse eelnõusid organi liikmete e-posti aadressitele, b) teha organi liikmetele kättesaadavaks koosolekute ja otsustega seotud materjale, c) teostada koosolekute läbiviimist ja organi liikmetel sellel osalemist ja hääletamist (sh kahesuunalist ülekannet reaalajas); d) otsuste vormistamist (elektroonilise protokoll koostamist) ning nii registrile kui ka liikmetele edastamist. Koosoleku juhatajal peaks olema võimalik portaali vahendusel otsustada iga liikme hääleõiguse olemasolu üle. Platvorm peaks võimaldama koosolekut korraldaval ühingul koosoleku tulemuste osas elektroonilise koosoleku protokoll koostamist ja selle salvestamist ja edastamist registripidaja andmebaasi.

7.2.1.8 Kvooruminõuded ja korduskoosolekud

7.2.1.8.1 Probleemide üldkirjeldus

Huvigruppide hinnangul tuleks analüüsida erinevate juriidiliste isikute koosolekute kvooruminõuete ja nende puudumise põhjendatust, võttes seejuures arvesse vajadust tagada enamus- ja vähemusosalejate omajate ja ühingu huvide tasakaalustatud kaitse. Tõstatud on küsimus, kas ja millised peaksid olema erinevate juriidiliste isikute liikide puhul liikmete koosoleku kvooruminõuete ehk esindatuse nõuded ja kas hetkel kehtiv regulatsioon on antud juhul põhjendatud. Lisaks tõusetub ka käesoleva teema juures küsimus n-ö põhjendatud ja põhjendamatu erinevustest.

Seaduses ettenähtud kvooruminõuded on tekitanud omakorda praktikas õiguselgusetust seonduvalt korduskoosolekute korraldamisega. Huvigruppide hinnangul tuleks analüüsida ja kaaluda otstarbeka ja õigusselge regulatsiooni loomist korduskoosolekute läbiviimiseks.

7.2.1.8.2 Kvooruminõude põhjendus

Kvooruminõue omab tähendust eelkõige otsuste tegemisel koosolekul. Kvoorumi all mõistetakse kehtiva õiguse kohaselt juriidilise isiku koosolekul osalevate või esindatud liikmete või häälte arvu, mis on vajalik selleks, et koosolekut saaks lugeda otsustusvõimeliseks. Juriidilise isiku kvooruminõuded võivad olla ettenähtud seaduses või tuleneda juriidilise isiku põhikirjast (vt ka RKTko 3-2-1-16-13).

Kvooruminõue on seadusega kehtestatud kõigi koosoleku vormis otsuseid tegevate juriidilise isiku liikide organite osas, va MTÜ üldkoosolek.

Eristada võib üldist kvooruminõuet ning erinormidest tulenevaid kvooruminõudeid konkreetse sisuga otsuste tegemisel.

Nii OÜ kui AS puhul on koosolek pädev otsuseid vastu võtma, kui esindatud on üle poole osadega või aktsiatega esindatud häältest (ÄS § 170 lg 2; § 297 lg 1). Nii TulÜ üldkoosolek kui ka AS ja SA nõukogu koosolek on pädev otsuseid vastu võtma (st on otsustusvõimeline), kui sellest võtab osa (st on kohal või esindatud) üle poole vastava organi liikmetest (TüS § 46 lg 1; ÄS § 321 lg 2). Kõigi eelnimetatud organite puhul on seaduses sätestatud, et vastav kvooruminõue kehtib, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema osaluse (esindatuse) nõuet. Eeltoodu tähendab, et nii OÜ, AS ja TüS kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kui ka AS ja SA nõukogu koosoleku osas on põhikirjaga võimalik vastava otsustusvõime määra suurendada, kuid mitte alandada.

Üksnes MTÜ osas sätestab seadus, et kokkukutsutud üldkoosolek võib vastu võtta otsuseid, kui tema kokkukutsumisel on järgitud kõiki seadusest ja MTÜ põhikirjast tulenevaid nõudeid. MTÜ põhikirjas on lubatud sätestada, kui suure osa liikmete osavõtul on üldkoosolek otsustusvõimeline ning millises korras kutsutakse uus üldkoosolek kokku sel juhul, kui üldkoosolekul ei ole osalenud nõutav arv liikmeid (MTÜS § 21 lg 1).

Kvooruminõue on suunatud kaitsma eelkõige koosolekul häälteenamust omavaid liikmeid. Kvooruminõude puudumisel võiks olukorras, kus häälteenamust omav liige või liikmed ei saa mingil põhjusel kokkukutsutud koosolekul osaleda, võtta otsuse vastu vähemus oma häälega. Üldjuhul kehtib nõue, et otsuse vastuvõtmiseks on vajalik koosolekul esindatud poolhäälteenamust (ÄS § 174 lg 1; 299 lg 1; 322 lg 1; TüS § 47 lg 1; SaS § 30 lg 1). Kaudselt seondub koosoleku otsustusvõime küsimus ka sellega, kas koosolekul antud häälega on üldse otsus õiguslikus mõttes tekkinud. Kui otsusena esitatu ei sisalda nõutavas ulatuses otsuse vastuvõtmiseks õigustatud isikute tahteavaldusi, ei saa otsusest üldjuhul rääkida (vt RKTko 3-2-1-55-14 p 21).

Samas võib häälteenamust omavate liikmete pahatahtlikkuse korral kvooruminõue kahjustada vähemuse õigusi, eelkõige võimalust saavutada nende poolt soovitud küsimuse arutamine ja selles küsimuses otsuse vastuvõtmine. Sellise olukorraga on tegu nt juhul, kui vähemusliikmed taotlevad juhatuse kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kokkukutsumist, kuid juhatuse nimetatud nõuet ei täida. Kui koosoleku kokkukutsumise nõudeõigus ka läheb seaduse kohaselt vähemusele üle, siis juhul, kui vähemuse poolt kokkukutsutud koosolekul ei ole esindatud selline arv hääli/liikmeid, mis tagaksid koosoleku otsustusvõime, siis tuleks seaduses ettenähtud tähtaja jooksul kokku kutsuda liikmete korduskoosolek. Samas on seaduse kohaselt sellise korduskoosoleku kokkukutsumise õigus juhatusel enesel (vt ÄS § 171 lg 6 1. lause; § 297 lg 2; TüS § 46 lg 2). Seega kvooruminõue teiselt poolt võib märkimisväärselt ka raskendada õiguspäraste otsusteni jõudmist. Näiteks olukorras, kus häälteenamust omavad ühingu liikmed ja nende poolt kontrollitav juhtorgan ei soovi koosoleku kokkukutsumisel ja sellel osalemisel koostööd teha.

Olukorras, kus juriidilise isiku liikide kohta käivate seadustega on sätestatud täpsed nõuded eelkõige kõrgeima otsustustasandi liikmete koosolekute kokkukutsumiseks (sh nõude teate vormile, sisule, koosolekust etteteatamise tähtajale ja korrale), siis puudub mõistlik alus seada kahtluse alla seda, et nimetatud korra järgimisel ei ole kõigi osanike osalemisõigus piisaval määral tagatud. Juriidilise isiku kõigile liikmetele tuleneb TsÜS §-st 32 kohustus järgida omavahelistes suhetes hea usu põhimõtet ja arvestama üksteise õigustatud huve. Eeltoodust tuleneb ka kohustus panustada vajalikul määral ühingu juhtimisse. Viidatud sättest tuleneb ka see, et olukorras, kus konkreetne ühingu juhtorgani liige ei soovi/taha/saa ühingu juhtimises osaleda, peaks teistel juhtorgani liikmetel siiski võimalik ühingu juhtida (st vajalikke otsuseid teha) Kvooruminõude puudumine lihtsustaks ka organi otsuse suhtes tuvastusnõuete võimaldamist, sh konkreetse sisuga otsuse olemasolu tuvastamist juhtudel, kui nt on rikutud hääleõiguse piirangut ja see on mõjutanud otsuse sisu. Lisaks eeltoodule võivad kvooruminõude olemasolul kaasneda juriidilisele isikule ka lisakulud, eelkõige seoses võimalike korduskoosolekute korraldamise vajadusega.

Eeltoodust tulenevalt asus töörühm seisukohale, et üldine seadusjärgne kvooruminõue OÜ, AS ja TüS kõrgeima otsustustasandi koosolekute läbiviimiseks ei ole põhjendatud ning tuleb kaotada. Eeltoodu võimaldab juriidilise isiku liike reguleerivatest seadustest välja jätta ka kõrgeima otsustustasandi liikmete korduskoosolekute korraldamist puudutava regulatsiooni, mis käesoleval hetkel ei ole õnnestunud ega arvesta juhtudega, kui koosoleku kokkukutsumise õigus on üle läinud koosoleku kokkukutsumise nõudeõigust omavale isikule või organile. Kvooruminõude kehtestamise võimalus jääb igal ühingul põhikirjaga sarnaselt MTÜ regulatsioonile. Seega tuleb tunnistada kehtetuks ÄS § 170 lg 2; § 297 lg 1 ja TüS § 46 lg 1 regulatsioon, samuti ÄS § 171 lg 6 1. Lause; § 297 lg 2; TüS § 46 lg 2. Üldise kvooruminõude kaotamisel tuleb muuta vastavalt ka kvalifitseeritud häälteenamust nõudvate otsuste regulatsioonides kvalifitseeritud häälteenamuse sõnastust. Muudatuse kohaselt saab olema ühingu jaoks olulistest küsimustes, milles seaduse või põhikirjaga on ette nähtud kvalifitseeritud häälteenamuse nõue, otsuste vastuvõtmiseks vajalik vastav kvalifitseeritud häälteenamus (nt 2/3, ¾) kõigist hääleõiguslikest häältest.

Ka Saksa ühinguõiguses ei ole kehtestatud GmbH ega AG kõrgeima juhtimistasandi liikmete koosolekute osas kvooruminõudeid. Rõhutatud on, et pole nõutav, et kõik liikmed osaleksid otsuse tegemisel. Piisab, kui liikmetele on tagatud võimalus ühingu tahte kujundamises osaleda koosolekust osavõtu ja sellel oma hääleõiguse teostamise teel. Saksa ühinguõiguse kohaselt piisab ühe liikme osalemisest kõrgeima otsustustasandi liikmete koosolekul tingimusel, et järgitud on koosoleku kokkukutsumise nõudeid.⁴⁹⁸

Kvooruminõue tuleks säilitada aga AS ja SA nõukogu koosolekute osas, kuna nimetatud koosolekutest etteteatamistähtaeg on vastava organi kiire toimivuse tagamise eesmärgil lühike. Samas on nende organite poolt tehtavatel otsustel oluline mõju ühingu juhtimisele. Olukorras, kus AS nõukogu liikmed või osad neist määratakse põhikirja kohaselt kas kindla aktsionäri või selle huvigrupi poolt, kaasneks kvooruminõude kaotamisega märkimisväärne risk ühe ühingusisese huvigrupi poolt teise huvigrupi õiguste kahjustamiseks. Seega kvooruminõue tuleks nii AS kui ka SA nõukogu osas säilitada. Kaaluda tuleks pigem vastava kvooruminõude suurendamist. Saksa AktG § 148 lg 2 3. Lause kohaselt on nõukogu koosolek otsustusvõimeline, kui sellel osaleb vähemalt 3 liiget.

Lisaks üldisele kvooruminõudele tunneb kehtiv õigus ka erisätetest tulenevaid kvooruminõudeid konkreetse sisuga küsimuste üle otsustamisel. Nii on kehtestatud kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku päevakorra täiendamisele koosolekul kohapeal kõrgendatud kvooruminõue (vt ÄS § 171¹ lg 3; § 293 lg 3; 40¹ lg 5; MTÜS § 20¹ lg 5). Sarnane piirang päevakorra täiendamise nõude osas koosolekul on kehtestatud ka AS nõukogu osas (ÄS § 321 lg 3¹). Nimetatud erisätteid kvooruminõude osas ei muudeta.

7.2.1.9 Korduskoosolekud

Kehtiva regulatsiooni kohaselt olukorras, kus kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kvooruminõue ei ole täidetud ja liikmete koosolek ei ole otsustusvõimeline, kutsub juhatus päevakorda muutmata kokku uue koosoleku, mis on pädev otsuseid vastu võtma koosolekul esindatud häältest sõltumata (ÄS § 171 lg 6 1. Lause; § 297 lg 2; TüS § 46 lg 2). AS nõukogu ja SA nõukogu korduskoosoleku kokkukutsumise regulatsiooni seadus ei sätesta.

Ebaselge ning mitmetiõlgendatav on kehtiv regulatsioon osas, mis puudutab korduskoosoleku toimumise aega.

OÜ osanike korduskoosoleku kutsub juhatus päevakorda muutmata kokku ning see koosolek on pädev vastu võtma otsuseid koosolekul esindatud häältest sõltumata. See kehtib aga üksnes juhul, kui uue koosoleku kokkukutsumise teade on saadetud osanikele mitte varem kui 2 päeva pärast esimest

⁴⁹⁸ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 240, m 142 ja lk 493 Rn 261.

koosoleku ja mitte hiljem kui 10.-ndal päeval pärast esimest koosolekut (ÄS § 171 lg 6). AS aktsionäride üldkoosoleku ja TulÜ liikmete üldkoosoleku osas on seaduses sätestatud, et kui kvooruminõue ei ole täidetud, kutsub juhatus 3 nädala jooksul, kuid mitte varem kui 7 päeva pärast kokku uue koosoleku sama päevakorraga. Uus koosolek on pädev vastu võtma otsuseid sõltumata koosolekul esindatud häälest või isikutest (ÄS § 297 lg 2; TüS § 46 lg 2).

Korduskoosoleku kokkukutsumise ja toimumise aja osas on praktikas tõusetunud ka vaidlusi. Riigikohus on selgitanud OÜ näitel, et korduskoosoleku kutsub juhatus kokku ühe nädala jooksul, kuid mitte varem kui kahe päeva pärast, sama päevakorraga. Nimetatud ühenädalane tähtaeg ei ole uue koosoleku toimumise hilisem tähtaeg, vaid tähtaeg juhatusle uue koosoleku kokkukutsumiseks (st kokkukutsumise teate väljasaatmiseks). Koosolek ise võib toimuda ajaliselt hiljem. Sätte osa "*kuid mitte varem kui kahe päeva pärast*" tuleb aga koostoimes ÄS § 172 lg-ga 2 (koosolekust tuleb osanikele teatada ette vähemalt üks nädal) mõista nii, et uus koosolek ei saa toimuda enne ühe nädala ja kahe päeva möödumist esimesest koosolekust (RKTko 3-2-1-22-08 p 15). Analoogia alusel tuleb seega ka AS ja TüS kõrgeima otsustustasandi korduskoosoleku tähtaega tõlgendada sarnaselt. Selle kohaselt, kui AS või TulÜ kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kvooruminõue ei ole täidetud, siis peab juhatus uue koosoleku kokku kutsuma 3 nädala jooksul, st saatma välja koosoleku kokkukutsumise teate. Nimetatud 3 nädala pikkune tähtaeg ei ole koosoleku toimumise hilisem tähtaeg. Koosolek ei saa aga toimuda varem kui 2 nädala möödumisel esimesest koosolekust.

Olukorras, kus töögrupi ettepanek nii OÜ, AS kui ka TulÜ osas üldine kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kvooruminõue kehtetuks tunnistada leiab toetust (vt analüüsi p. 2.2.2), siis tuleb kehtetuks tunnistada ka OÜ, AS ja TulÜ osas korduskoosolekute korraldamist puudutav, st ÄS § 171 lg 6 1. lause; § 297 lg 2; TüS § 46 lg 2.

Kui korduskoosolekute korraldamist reguleerivad sätteid ei tunnistata kehtetuks, siis vajab täpsustamist nii korduskoosoleku kokkukutsumiseks õigustatud subjektiga seonduv (st näha ette, et juhul, kui koosoleku kokkukutsumise õigus on juhatuselt üle läinud muule isikule või organile, on korduskoosoleku kokkukutsujaks vastavat kokkukutsumise õigust omav isik) kui ka korduskoosoleku kokkukutsumise ja toimumise tähtajaga seonduv.

7.2.1.10 Otsuste vastuvõtmine

7.2.1.10.1 Probleemide üldkirjeldus

Huvigruppide hinnangul on praktikas tekkinud õigusselgusetus ja tuleb revisjoni käigus analüüsida, kas hetkel kehtivad regulatsioonid on otsuste vastuvõtmiseks otstarbekad, piisavalt õigusselged ja paindlikud. Lisaks on viidatud probleemile, et otsuste vastuvõtmise kord erinevate juriidiliste isikute puhul sisaldab põhjendamatuid erisusi. Lisaks on otsuste vastuvõtmise korrad põhjendamatult formaliseeritud.

Analüüsi käigus tuleks hinnata, milliseid erinevaid otsuste vastuvõtmise viise ühingu vajavad (sh elektroonilised viisid) ja milliseid nõuded peavad nendele kehtima, et oleks tagatud otsuste vastuvõtmise turvalisus ja kõigi osaliste kaitse, sh kas ja millisel määral peab organitel olema võimalik võtta otsuseid vastu (sh samaaegselt) nii füüsiliselt koosolekul kui ka elektrooniliselt, seda nii elektrooniliselt hääletades kui ka elektrooniliselt koosolekul osaledes, milliseid elektrooniliselt osalevad või hääletavaid liikmeid tuleks lugeda koosoleku kvoorumihulka (nt ÄS § 298¹ lg 2; § 298² lg 2) ja millised on otsuste põhjendatud vorminõuded. Lisaks tuleks hinnata, kas on otstarbekas reegel, mis võimaldab koosoleku ajal täiendavate küsimuste lisamist päevakorda (MTÜS § 201 lg 5; ÄS § 171¹ lg 3; ÄS § 293 lg 3).

Lisaks tuleb analüüsida kehtivate hääleteenamuse ning nõusolekute andmise nõuete põhjendatust ja õigusselgust, tagamaks enamus- ja vähemusosaluse omajate ning ühingu huvide tasakaalustatud kaitse (nt ÄS § 174-175; § 299-300).

Olukorras, kus antud teema kattub osaliselt analüüsi p 7.2.1 all käsitletud koosolekute korraldamise teemaga, siis osas, milles elektrooniline hääletamine ja elektrooniline koosolekul osalemine leidsid seal käsitus, käesoleva punkti all täiendavalt ei analüüsita.

7.2.1.11 Otsuste vastuvõtmise viisid

7.2.1.11.1 Otsuste vastuvõtmise viisid erinevad juriidilise isiku liikide lõikes

Juriidilise isiku kõikide liikide puhul on kõrgeima otsustustasandi liikmete otsuseid võimalik teha kahel viisil: a) koosolekul ja b) koosolekut kokkukutsumata kirjaliku ühehäälse otsusena (vt OÜ puhul ÄS § 170-172¹; § 173 lg 6 ja 7; AS puhul ÄS § 290-305; § 305 lg 2; TulÜ puhul TüS § 38-47; MTÜ puhul MTÜS § 18-24¹; § 21 lg 3). Kuigi TulÜ osas ei ole eraldi mainitud otsuse tegemist kirjaliku ühehäälse otsusena järgimata koosoleku kokkukutsumise nõudeid, siis seaduse mõtte (sh tulenevalt OÜ regulatsiooni kohaldumisest TulÜ-le ning ka TüS § 42 sõnastuse kohaselt) on võimalik ka TüS puhul teha liikmete otsus ühehäälse kirjaliku otsusena järgimata koosoleku kokkukutsumise nõudeid. Selguse huvides tuleks viidata ka TüS sõnastuses võimalusele teha üldkoosoleku otsus kirjaliku ühehäälse otsusena. Vastav täpsustus tuleks lisada ka TüS § 42 või § 46 koosseisu.

Otsuste vastuvõtmise viise ei ole eraldi reguleeritud isikuühingute (TÜ ja UÜ) puhul, küll on aga ette nähtud kõigi isikuühingu osanike teavitamise kohustus hääletamise võimalusest ning sätestatud on otsuse tegemiseks vajalik hääleenamuse nõue (ÄS § 93 lg 1 ja 2). Ühingulepinguga on aga võimalik kokku leppida otsuste tegemises nii koosolekul kui ka koosolekut kokkukutsumata, sh kirjaliku ühehäälse otsusena. Eeldatakse, et otsuste vastuvõtmise viisid ja täpsem kord reguleeritakse isikuühingu ühingulepingus.

Lisaks eelnimetatud kahele otsuste vastuvõtmise viisile võimaldab seadus OÜ kui suletud ühinguvormil võtta otsuseid vastu ka koosolekut kokkukutsumata (ÄS § 173). Nimetatud võimaluse kasutamine ei ole seadusega käesoleval hetkel piiratud, va juhul, kui õigustatud isik nõuab juhatusele osanike koosoleku kokkukutsumist (vt õigustatud isiku kohta analüüsi p 7.2.1.2). See tähendab, et koosoleku kokkukutsujal on üldjuhul (va ÄS §-s 171 lg 2 nimetatud juhtudel, mil koosoleku kokkukutsumine on kohustuslik) piiranguteta diskretsioon otsustada, kas osanike pädevusse kuuluva küsimuse hääletamiseks kutsuda kokku osanike koosolek või korraldada otsuse vastuvõtmine koosolekut kokkukutsumata.

Küsitav on, kas koosolekut kokkukutsumata otsuste vastuvõtmine kirjalikus või kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis peaks olema koosoleku kokkukutsuja poolt mistahes sisuga otsuste puhul vabalt valitav alternatiiv koosolekule või mitte. Analüüsi p.-s 7.2.1.2 jõuti järeldusele, et sellisel viisil majandusaasta aruannet kinnitades tuleb tagada huvitatud osanikele võimalus saada majandusaasta aruandele audiitori aruande andnud audiitorilt selgitusi.

Lisaks eeltoodule tehti analüüsi p.-s 7.2.1.4 ettepanek sätestada nii ÄS 173 lg 2 kui ka § 323 lg 2 osas, kui põhikirjas ei ole sätestatud teisiti, mõistliku tähtaja nõue eelnõu osas seisukoha andmiseks. Ühingul tuleb anda vastava organi liikmetele mõistlik tähtaeg otsuse eelnõu osas seisukoha andmiseks.

Üldkoosolekut kokkukutsumata on võimalik piiratud juhul võtta otsuseid vastu ka TulÜ puhul. Sellist otsuste tegemise viisi on lubatud kasutada üksnes juhul, kui see võimalus on põhikirjaga ette nähtud. Põhikirjas võib selle viisi ette näha omakorda üksnes kahel juhul: a) ühistul on üle 200 liikme ja kui b) üle poole ühistu liikmetest on teised ühistud (TüS § 53). Kui selline otsuste tegemise viis on seaduse ja põhikirja kohaselt lubatud, kohaldatakse sellele ÄS-is osanike otsuste kohta sätestatud. Töögrupi ettepanek on kaotada TüS §-s 53 sätestatud piirangud juhtudele, mil põhikirjaga on lubatud ette näha otsuste vastuvõtmine koosolekut kokkukutsumata.

Koosolekut kokkukutsumata otsuste vastuvõtmine on võimalik ka AS nõukogu osas. Siiski on selle kasutamise võimalused võrreldes OÜ osanike otsuste vastuvõtmise regulatsiooniga piiratumad. Sellisel viisil AS nõukogu otsuste tegemine on lubatud, kui põhikirjaga ei ole see vastuvõtmise viis välistatud ning see viis on ette nähtud nõukogu töökorras või kui sellisel viisil otsuse tegemisega on nõus kõik

nõukogu liikmed (ÄS § 323). Tuleb märkida, et nõukogu töökord võib olla küll nõukogu enese kehtestatud (enesekorralduslikul põhimõttel), kuid see võib olla kehtestatud ka AS põhikirja või aktsionäride üldkoosoleku otsusega (ÄS § 317 lg 11). Praktikas on tekitanud ebaselgust asjaolu, mil viisil peab olema väljendatud kõigi nõukogu liikmete nõusolek võtta otsused vastu koosolekut kokkukutsumata. Kuna sellisele nõusolekule ei ole kehtestatud vorminõudeid, siis võib see tahe (nõusolek) olla väljendatud mistahes vormis. Kuna sageli on see tahteavaldus väljendatud üksnes vaikivalt, siis tuleks selguse huvides sätestada, et kõigi nõukogu liikmete nõusolekut otsuste vastuvõtmiseks koosolekut kokkukutsumata eeldatakse, kui ükski nõukogu liige ei ole kuni hääle andmise tähtajani teatanud nõukogu esimehele oma mittenõustumisest nimetatud viisil otsuse vastuvõtmise korraga. Vastavalt tuleks täpsustada ÄS § 323 lg 1 regulatsiooni).

Töögrupi ettepanek on leevendada AS nõukogu otsuste koosolekut kokkukutsumata vastuvõtmise formaalseid nõudeid, jättes ÄS §-st 323 välja lõiked 4 ja 5, mis sätestavad sisu- ja vorminõuded hääletusprotokollile.

SA nõukogu võib otsuseid vastu võtta: a) koosolekul (võimalik edastada hääle kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis) ja b) ühehäälese otsusena (kui kõik hääletavad kirjalikult otsuse poolt ja põhikiri ei näe ette teisiti), SaS § 30.

7.2.1.12 Hääle andmise viisid

Hääle andmise võimalused erinevad juriidilise isiku liikide lõikes. Eristada tuleb hääle andmise võimalusi nii otsuste tegemisel organi liikmete koosolekul ja koosolekut kokkukutsumata.

Koosolekul hääle andmise viisid sõltuvad eelkõige sellest, kas seadus võimaldab koosoleku päevakorras olevaid otsuseid hääletada ka elektrooniliselt või posti teel, st organi liikme või tema esindaja füüsilise osalemiseta koosolekul. Kui sellist võimalust seadusega ei ole ette nähtud, saab koosolekul hääletamine toimuda üksnes isiklikult või esindaja kaudu koosolekul osaledes ning koosoleku läbiviimise korras ettenähtud viisil tahet avaldades (reeglina kas käe tõstmisega või hääletussedeli täitmise teel). Juriidilise isiku liikide kohta käivad seadused ei sätesta täpsemalt, mis vormis või viisil koosolekul füüsiliselt osalevad liikmed peavad oma hääle andma. Koosoleku läbiviimisega seotud korralduslikud küsimused saavad liikmed otsustada kohapeal ilma, et oleks vaja muuta või täiendada koosoleku päevakorda (vt ÄS § 171¹ lg 4; ÄS § 293 lg 4; TüS § 40¹ lg 6; MTÜS § 20¹ lg 6). Koosoleku pidamise korra täpsemaks reguleerimiseks seadusega puudub vajadus.

Lisaks füüsilisele kohalviibimisele on OÜ ja AS-i puhul nähtud seadusega ette võimalus reguleerida vastava ühingu põhikirjaga võimalus hääletada päevakorras olevaid küsimusi enne koosoleku toimumist kas elektrooniliselt või posti teel kirjalikult, samuti koosoleku toimumise ajal elektrooniliselt (ÄS § 170 lg 5; § 170¹; § 298¹ ja § 289²). AS-i nõukogu osas on seadusega ette nähtud võimalus, mille kohaselt võib nõukogu liige nõukogu koosolekul osaleda ja teostada oma õigusi elektrooniliste vahendite abil ilma koosolekul füüsiliselt kohal olemata, reaajas toimuva kahesuunalise side abil või muul sellesarnasel elektroonilisel viisil, mis võimaldab nõukogu liikmel eemal viibides koosolekut jälgida ja sõna võtta ning otsuste vastuvõtmisel hääletada (ÄS § 321 lg 2 4. Lause). SA nõukogu koosoleku osas on ette nähtud võimalus, et koosolekult puuduvad liikmed võivad osaleda hääletamisel, edastades hääle kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis (SaS § 30 lg 13). Teiste ühinguvormide puhul ei ole reguleeritud hääletamise võimalust koosolekul ilma koosolekule kas isiklikult või esindaja kaudu kohale ilmutamata.

Kõigi juriidilise isiku liikide kõrgeima otsustustasandi liikmete koosolekutel hääletamine peaks olema võimalik soovi korral elektrooniliselt hääletada kas koosoleku ajal või enne seda. Töögrupi poolt on analüüsi p.-s 7.2.1.6 on tehtud ettepanek vastava elektroonilise keskkonna loomiseks, mis võimaldaks kõigi juriidiliste isikute kõrgeima otsustustasandi liikmete koosolekuid korraldada muuhulgas vastava platvormi vahendusel, sh selle kaudu anda hääle nii koosoleku ajal kui ka enne koosoleku algust.

Olukorras, kus nii OÜ osanike otsuste vastuvõtmisel koosolekut kokkukutsumata kui ka SA nõukogu otsuste tegemisel on lubatud ka hääle edastamine kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis, siis tõusetub küsimus, kas koosolekul otsuste vastuvõtmisel ei peaks olema kõigi ühingu liikide puhul võimalust edastada oma hääl koosolekult puudumise korral kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis. Nimetatud võimalust ei saa siiski pidada põhjendatuks, kuna sel juhul puudub elektrooniline allkiri, mis võimaldaks tahteavalduse siduda konkreetse hääleõigust omava isikuga. Kuna praktikas edastatakse hääl ka osanike otsuste vastuvõtmisel koosolekut kokkukutsumata reeglina elektrooniliselt allkirjastatult, siis tuleks kaaluda ka ÄS §-s 173 lg 2 sätestatud kirjalikku taasesitamist võimaldava vorminõude ning SA §-s 30 lg 1³ sätestatud sama vorminõude asendamist elektroonilise vorminõudega.

Koosolekut kokkukutsumata otsuste vastuvõtmisel on kehtiva õiguse kohaselt võimalik OÜ ja TulÜ puhul hääletada nii kirjalikult kui ka kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis (ÄS § 173 lg 2; TüS § 53). Teiste juriidiliste isikute kõrgeima otsustustasandi liikmete otsuseid ei ole võimalik vastu võtta koosolekut kokkukutsumata, va kui on tegu ühehäälse otsusega.

AS nõukogu otsuseid on samuti seaduses sätestatud juhtudel võimalik võtta vastu ilma koosolekut kokkukutsumata. Nimetatud juhul tuleb hääl anda nõukogu esimehe poolt määratud tähtjaks kirjalikus vormis, kui põhikirjas või nõukogu töökorras ei ole ette nähtud teisiti (ÄS § 323 lg 2 2. Lause). Sama regulatsioon kohaldub põhimõtteliselt ka osahingu ja tulundusühistu nõukogule, kui need on vabatahtlikult või kohustuslikus korras moodustatud (vt ÄS § 189, TüS § 64). Kaaluda tuleks ka nimetatud organi puhul hääle andmise võimaldamist koosolekut kokkukutsumata elektroonilises vormis.

Kui luuakse ettevõtjaportaali eraldi keskkond elektrooniliste koosolekute läbiviimiseks, siis tuleks ühe võimalusena näha ette ka võimalus kõigile juriidilise isiku liikidele teha nimetatud keskkonna kaudu ka elektrooniline hääletamine koosolekut läbiviimata eelkõige ühehäälsate otsuste vastuvõtmiseks. Sisuliselt oleks sel juhul tegemist otsuse vastuvõtmisega koosolekut kokkukutsumata, kuid eelnõude ja hääletussedelite edastamine ei toimuks mitte juhatuse poolt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis (st meili või muu suhtluskanali, nt Skype) kaudu, vaid see toimuks vastava veebikeskkonna vahendusel teate edastamise teel vastava eelnõu olemasolu kohta antud keskkonnas ja hääletamise tähtaja kohta. Osanikel/aktsionäridel/liikmetel tuleb seejärel keskkonda sisselogida (sh ennast identifitseerida) ning seejärel on võimalik anda keskkonna vahendusel hääl kindlaksmääratud tähtaja jooksul üles pandud otsuse eelnõudele.

OÜ puhul ei peaks see võimalus esialgu mitte asendama ÄS §-s 173 kirjeldatud võimalust otsuse vastuvõtmiseks, vaid toimima selle kõrval, kuna kõigil osanikel (kellel puudub ID-kaart) ei pruugi olla võimalik identifitseerida ennast veebikeskkonna vahendusel. Otsuste vastuvõtmise võimalus koosolekut kokkukutsumata peaks OÜ puhul seega säilima vaatamata täiendavate elektrooniliste hääletamise võimaluste kasutuselevõtule.

Töörühm ei pea AS osas põhjendatuks näha sarnaselt OÜ-le ette võimalust otsuste vastuvõtmiseks koosolekut kokkukutsumata, va ühehäälse otsuse tegemise korral.

Kui loodav keskkond (platvorm) võimaldab hääletada ka TulÜ ja MTÜ liikmetel, siis tuleks võimaldada seadusega vastava keskkonna kaudu hääletamist ka nende ühinguvormide puhul ilma üldkoosolekut kokkukutsumata ning näha vastav võimalus ette ka TulÜ ja MTÜ regulatsioonis. Täiendavate elektrooniliste hääletamisvõimaluste loomine üksnes OÜ-le ja AS -le ei ole tehnoloogia arengut ja liikmete huve silmas pidades millegagi põhjendatud. Kaaluda võib vaid selle piirangu sätestamist, et vastava keskkonna kaudu hääletamine, sh üldkoosolekut kokkukutsumata on lubatud üksnes juhul, kui vastava ühingu põhikiri ei sätesta teisiti.

Lisaks elektroonilisele hääletamisele on OÜ ja AS osas kehtivas õiguses ette nähtud võimalus näha ühingu põhikirjas ette võimalus anda koosoleku päevakorras olevatele eelnõudele oma hääl posti teel kirjalikus (st omakäeliselt allkirjastatud) vormis (Vt ÄS § 170 lg 5; ÄS § 298²). Posti teel kirjalik hääletamisvõimalus ei ole praktikas kuigi levinud. Nimetatud võimalus on OÜ ja AS osas seadusesse

sisse viidud aktsionäri õiguste direktiivi art 12 alusel. Direktiivi nõuded laienevad börsiaktiaseltsidele. Kuni direktiivi ei muudeta, tuleks säilitada nii tavaaktiaseltsidele kui ka eelduslikult OÜ-le võimalus sellisel viisil kõrgeima otsustustasandi liikmete koosolekul hääletada. Teiste ühinguvormide osas puudub vajadus nimetatud viisil hääletamisvõimaluse sisseviimiseks.

7.2.1.13 Häälteenamuse nõuded

Häälteenamuse nõuete regulatsioonis tuleb eristada juhtumeid, kui hääled antakse koosolekul (sh enne koosolekut kas elektrooniliselt või posti teel) ja koosolekut kokkukutsumata.

Koosolekul hääletusele pandud otsuse vastuvõtmiseks on vajalik üldjuhul lihthäälteenus, st otsuse poolt antakse üle poole (50%+1 hää) koosolekul esindatud häälest. Saksa ühinguõiguses lähtutakse lihthäälteenamise arvestamisel mitte poolthääle suhtest koosolekul esindatud häälesse (st häälesse, mis olid lihtsalt põhimõtteliselt koosolekul kohal), vaid hääletamisel osalenud (ehk äraantud) häälesse. Eelnev tähendab, et poolthääled peavad ühe hääle võrra ületama vastuhääli ning hääletamisel mitteosalenud ja erapooletuks jäänud hääli arvesse ei võeta (GmbHG § 47 lg 1; AktG § 133 lg 1). Seega viimasel juhul ei mõjuta koosoleku võimet võtta otsuseid vastu asjaolu, et osad koosolekule registreerunud liikmed on konkreetse küsimuse otsustamise ajaks koosolekult lahkunud ja otsustamisel ei osale. Arvestades kvooruminõude kaotamise ettepanekut (vt analüüsi p 7.2.2.2) ning tagamaks koosolekute otsusevõime, tuleks sätestada kõigi juriidilise isiku kõrgeimate otsustustasandi koosolekute osas nõue, et otsuse vastuvõtmiseks peab olema poolthääli üle poole hääletamisel osalenud hääleõiguslikest häälest, kui põhikirjast või seadusest ei tulene kõrgema häälteenamuse nõuet.

Hääle võrdse jaotuse korral ei ole lihthäälteenus seaduse tähenduses saavutatud ja otsus loetakse ettepanekus esitatud sõnastuses mittevastuvõetuks.

Lihthäälteenus on seadusjärgseks üldreeglik (ÄS § 93 lg 1; § 174 lg 1; § 299 lg 1; § 322 lg 1; TüS § 47 lg 1; MTÜS § 22 lg 1; SaS § 30 lg 1). Juriidilise isiku kõigi liikide puhul on lihthäälteenamise nõue miinimumnõudeks, millest põhikirjaga ei ole lubatud ette näha madalamat määra. Küll on aga kõigi juriidilise isiku liikide puhul lubatud põhikirjaga sätestada kõrgem ehk kvalifitseeritud häälteenamise nõue otsuse vastuvõtmiseks. Samuti võib kõrgem häälteenamise nõue tuleneda seadusest. MTÜS §-s 22 lg 1 sõnastus vajab süsteemsuse huvides täiendamist ning selle märkimist, et kõrgem häälteenamise nõue võib tuleneda ka seadusest.

Juriidilise isiku kõigi liikide puhul on seadusega ettenähtud lihthäälteenamusega võrreldes kõrgema häälteenamise nõuded põhikirja puudutavate otsuste (ÄS § 175 lg 1, § 300 lg 1; TüS 48; MTÜ § 23 lg 1), kapitali puudutavate otsuste (ÄS § 192; § 197; § 341; § 356), ühingu ja ühingu struktuuri ja subjektsust puudutavate otsuste (ÄS § 154¹ lg 2; § 202 lg 1; 235 lg 2; § 237 lg 4; § 363⁷ lg 1; § 412 lg 1; § 421¹ lg 3; § 456 lg 1; § 465; § 475; § 498 lg 1 ja 2; § 500; TüS § 75 lg 1; MTÜ § 38; § 58 lg 2; § 67 lg 2 SaS § 63 lg 2; § 72 lg 2 tegemisel. Üldjuhul on selliste otsuste vastuvõtmiseks vajalik saada poolthääli kas vähemalt 2/3 koosolekul esindatud häälest või üle 2/3 koosolekul esindatud häälest.

Erandiks üldisest regulatsioonist on aga ÄS § 154¹ lg 2, mille kohaselt osaga seotud eriõiguse muutmiseks või tühistamiseks nõutav kõigi sellist eriõigust omavate osanike nõusolek. ÄS § 235 lg 2 järgne otsus, mille kohaselt aktsia liigiga seotud õigusi võib muuta, kui selle poolt on vähemalt 4/5 kõigust häälest ning vähemalt 9/10 aktsionäridest, kelle aktsiate liigiga seotud õigusi muudetakse; ÄS § 237 lg 4 järgne otsus eelisaktsiate eesõiguse või eelisaktsiate tühistamiseks, mis nõuab kõigi eelisaktsia omanike nõusolekut; ÄS § 363⁷ järgne otsus vähemusaktsionäride aktsiate ülevõtmiseks, mille poolt on vajalik 95/100 aktsiatega esindatud häälest; ÄS § 421¹ otsus aktsiate ülevõtmiseks ühinemise läbiviimisel, mille puhul kehtib häälteenamise nõue 9/10; TüS § 75 lg 1 järgne lõpetamisotsus, mille puhul kehtib 3/4 häälteenamise nõue; SaS § 63 lg 2; § 72 lg 2, mille puhul kehtib nõue, et otsuse poolt on üle 2/3 nõukogu liikmetest). Lisaks on nii OÜ kui AS puhul kapitali suurendamisel väljalastavate osade ja aktsiate märkimise eesõigusest loobumiseks nõutav vastavalt 3/4 suurune häälteenus koosolekul esindatud häälest (ÄS § 193 lg 3; § 345 lg 1).

AS puhul ette nähtud nõukogu liikmete ennetähtaegse tagasikutsumise otsuse vastuvõtmiseks 2/3 suurune hääleteenamus üldkoosolekul esindatud häälest (ÄS § 319), mis on erinev võrreldes teiste ühingu liikide isiku tagasikutsumiseks vajalike hääleteenamuse nõuetega.

Kõigi osanike ja aktsionäride ühehääle otsuse nõue (st otsuse poolt on kõik ühingu osanikud või aktsionärid) kehtib juhul, kui otsustatakse OÜ või AS ümberkujundamist täisühinguks (ÄS § 498 lg 1 ja 2).

Ühtlustamist vajaks seaduses ettenähtud kvalifitseeritud hääleteenamuste puhul see, kas nõutud on, et otsuse poolt on „vähemalt“ konkreetne määr hääli või „üle“ konkreetse määra hääli. Valdavalt on sätete sõnastuses lähtutud esimesest variandist. Eeltoodust tulenevalt tuleks muuta nt MTÜ § 23 lg 1; 38; § 58 lg 2; SaS § 63 lg 2; § 72 lg 2 sõnastusi ning näha ette, et vajalik on „vähemalt“ konkreetne määr hääli. Sellist sõnastusest tulenevat kvalifitseeritud hääleteenamuse määra sisulist erinevust ei saa pidada põhjendatuks ning tekitab segadust. Arvestades kvooruminõude kaotamist tuleb kvalifitseeritud hääleteenamuse nõude korral lähtuda vastava hääleteenamuse arvestamisel mitte koosolekul (või otsuse vastuvõtmisel) osalenud häälest, vaid kõigist hääleõiguslikest häälest.

Vajadus muuta (nt langetada või tõsta) kvalifitseeritud hääleteenamuse määra otseselt puudub. Õigusselguse seisukohast oleks eelistatum kahtlemata olukord, kus juriidilise isiku edasist toimimist puudutavatest küsimustes kohalduks üks ja sama kvalifitseeritud hääleteenamuse määr (nt 2/3 või ¾), kuid ainuüksi hääleteenamuse määrade ühtlustamise eesmärgil vastavate muudatuste sisseviimist ja olemasoleva olukorra muutmist ei saa pidada põhjendatuks. Erinevalt Eesti kvalifitseeritud hääleteenamuse määrast 2/3 koosolekul esindatud häälest on Saksa GmbH ja AG regulatsioonis lähtutud hääleteenamuse määrast ¾ hääletamisel osalenud (äraantud) häälest.

Erandiks liht- ja kvalifitseeritud hääleteenamuse nõudest on isikuvalimised, mille puhul lähtutakse põhimõttest, et valituks osutub see, kes saab teistest enam hääli. Hääle võrdsel jagunemisel heidetakse liisku, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti (ÄS § 174 lg 3; § 299 lg 2; TüS § 47 lg 2; MTÜS § 22 lg 11; SaS § 30 lg 1¹). Nimetatud erisust hääleteenamuse nõude rakendamisel võib pidada põhjendatuks, kuna erinevalt muudest otsustest on isikuvalimistel sageli mitu kandidaati ühele kohale. Nimetatud juhul ei annaks sobivat tulemust ei liht- ega kvalifitseeritud hääleteenamus. Ka Saksa AktG § 133 lg 2 kohaselt on lubatud põhikirjas isikuvalimiste juhtumiks ette näha teistsugune regulatsioon võrreldes nõudega, et otsuse poolt peab olema hääletamisel osalenud hääle enam. Otsuste vastuvõtmisel koosolekut kokkukutsumata lähtutatakse erinevalt koosolekul vastuvõetavatest otsustest mitte hääletamisel osalenud isikute poolt esindatud lihthääleteenamusest või kvalifitseeritud hääleteenamusest, vaid üldisest lihthääleteenamusest või kvalifitseeritud hääleteenamusest (vt ÄS § 174 lg 2; § 323 lg 3).

7.2.1.14 Otsuste vorminõuded

Otsusest õiguslikus tähenduses saab kehtiva õiguse kohaselt rääkida juhul, kui see on nõuetekohaselt dokumenteeritud. Riigikohtu seisukoha järgselt ei saa otsusest, mis sisaldab nõutavas ulatuses otsuse vastuvõtmiseks õigustatud isikute tahteavaldus, rääkida juhul, kui otsuse vastuvõtmist ei ole nõuetekohaselt kindlaks tehtud (dokumenteeritud), vt RKTko 3-2-1-55-14 p 21.

Juriidilise isiku kõigi liikide puhul, va isikuühingud, on ette nähtud kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku otsuste protokollimise nõue (vt ÄS § 171 lg 5; § 304; § 321 lg 4; TüS § 51; MTÜS § 21 lg 6; SaS § 29 lg 4). Olukorras, kus ka isikuühingu otsuseid on võimalik kohtus vaidlustada (nõuda kehtetuks tunnistamist), eeldab ka isikuühingu puhul otsuse tegemine selle protokollimist.

Koosolekute protokollile ei ole kehtestatud küll üldist selget kirjaliku vormi nõuet, kuid see tuleneb eelkõige asjaolust, et protokollid kirjutavad alla koosoleku juhataja ja protokollija (vt MTÜS § 21 lg 6 4. lause; ÄS § 306 lg 2 3. lause; TüS § 51 lg 3 2. lause). AS nõukogu ja SA nõukogu koosoleku protokollid puhul kirjutavad sellele alla kõik koosolekul osalenud nõukogu liikmed ja protokollija (ÄS § 321 lg 4 2. lause alusel). Ka eriarvamuse peab allkirjastama kõigi juriidilise isiku liikide puhul isik, kes selle esitas.

Seega kehtib protokoll osas tulenevalt protokoll eesmärgist ja selle sisule ja vormile esitatavatest nõuetest, et protokoll peab olema koostatud kirjalikus vormis.

Seaduses sätestatud juhtudel on protokoll vormile kehtestatud ka rangemad nõuded, eelkõige kas allkiri protokollil peab olema notariaalselt kinnitatud (või olema digiallkirjastatud) või peab protokoll olema notariaalselt tõestatud.

Protokollil olev allkiri peab olema kas notariaalselt kinnitatud või peab protokoll olema digiallkirjastatud alljärgnevatel juhtudel. Nii OÜ osanike kui TulÜ liikmete poolt juhatuse liikme valimisel ning koosoleku protokollija või juhataja peab olema kas äriregistrisse kantud juhatuse liige või OÜ osanik või TulÜ liige. Erandiks sellest vorminõudest on olukord, kus juhatuse liikme registrisse kandmise avaldusele kirjutab alla juhatuse liige, kelle kohta on tehtud kanne äriregistrisse või OÜ osanik või TulÜ liige (ÄS § 184 lg 1² ja 1³; TulÜ § 60 lg 1¹ ja 1²). Kui otsus OÜ või TulÜ juhatuse liikme valimiseks tehakse osanike poolt koosolekut kokkukutsumata, siis kohaldub sama vorminõue hääletusprotokoll osas (vt ÄS § 173 lg 4¹ ja lg 4²; TüS § 53). MTÜ ja SA juhatuste valimise osas puuduvad kõrgendatud vorminõuded juhatuse liikme valimise aluseks oleva MTÜ üldkoosoleku ja SA nõukogu koosoleku protokollile. Vältimaks juhatuse liikmete väljavahetamisega seotud kuritarvitusi võib nimetatud vorminõuet pidada OÜ ja TüS osas põhjendatuks.

Juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi liikmete koosolekute protokollidele on ette nähtud kõrgendatud vorminõuded reeglina kahel juhul: a) õigustatud isik nõuab seaduses sätestatud korras protokoll notariaalset tõestamist ja b) otsustatakse teatud sisuga küsimust (eelkõige juhtorgani koosseisu muudatuste tegemine).

Õigustatud isiku nõudel koosoleku protokoll notariaalse tõestamise nõue kehtib nii OÜ, AS, MTÜ osas (ÄS § 171 lg 5; § 304 lg 6; MTÜS § 21 lg 8). Vastav nõudeõigus kuulub kvalifitseeritud osalust omavatele liikmetele, st OÜ ja AS puhul 1/10 kapitalist esindavatele liikmetele ning MTÜ puhul 1/5 liikmetest või vähemalt 6-le liikmele, kui MTÜ-l on alla 30 liikme). Samuti kuulub sellekohane nõudeõigus vastava ühingu juhtorganitele (juhatusele ja nõukogule). Kuid OÜ ja AS puhul tuleb vastav kirjalik nõue esitada vähemalt 3 päeva enne koosolekut, siis MTÜ puhul tuleb see esitada 3 päeva jooksul arvates koosoleku kokkukutsumisest teatamisest.

Eelkirjeldatud erisused protokoll notariaalse tõestamise nõudeõigust omavate liikmete määra osas, samuti tõestamise nõudest etteteatamise tähtaja osas ei ole põhjendatud. Juriidilise isiku kõrgeima otsustuskogu liikmetest peaks protokoll notariaalse tõestamise nõudeõigus laienema samale arvule liikmetele, kellel on koosoleku kokkukutsumise ja selle päevakorra täiendamise nõudeõigus. Eeltoodust lähtuvalt tuleks muuta MTÜ vastavat regulatsiooni. Lisaks peaks ka MTÜ puhul notariaalse tõestamise nõudest etteteatamine olema seotud 3 päevase tähtajaga enne koosoleku toimumist.

Lisaks eeltoodule on juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku protokoll notariaalse tõestamise nõue seotud ka vastuvõetavate otsuste sisuga. AS ja TulÜ osas on võimalike kuritarvituste vältimiseks juhtorgani (nõukogu) koosseisude muutmisel (liikmete valimisel ja tagasikutsumisel) ning ka nõukogu puudutavas osas põhikirja muudatuste tegemisel kehtestatud koosoleku protokoll notariaalse tõestamise nõue (ÄS § 304 lg 7; TüS § 51 lg 6). Töögrupi ettepanek on loobuda TulÜ osas TüS §-s 51 lg 6 sätestatud notariaalse tõestamise vorminõudest. Seda muuhulgas põhjusel, et kehtiva regulatsiooni kohaselt kehtib notariaalse tõestamise vorminõude üksnes juhul, kui otsus nõukogu koosseisu muutmise osas või nõukogu osas põhikirja muutmiseks tehakse koosolekul (mitte aga koosolekut kokkukutsumata). Olukorras, kus TulÜ liikmete üldkoosolekule koosolekut kokkukutsumata kohaldatakse ÄS-s osanike otsuse tegemise kohta käivaid sätteid ja OÜ puhul ei laiene protokoll notariaalse tõestamise nõue juhtumile, kui muudetakse nõukogu koosseisu või põhikirjas nõukogu kohta sätestatud, siis võib asuda seisukohale, et ka TulÜ liikmete hääletusprotokollile vastavat notariaalse tõestamise nõuet nimetatud juhul ei kohaldata. Tuleks asuda seisukohale, et sama sisuga otsuse tegemise ühele viisile (koosolekut kokku kutsudes) protokoll notariaalse tõestamise vorminõude

kehtestamine ning teise viisi osas (koosolekut kokkukutsumata) selle vorminõude puudumine, ei ole õiguslikult põhjendatud. Arvestades TulÜ olemust on töögrupi ettepanek loobuda nõukogu koosseisus muudatuste tegemise ja põhikirja muutmisel nõukogu osas protokollis notariaalse tõestamise nõudest.

Lisaks eeltoodule kehtib üldkoosoleku protokollis notariaalse tõestamise nõue AS osas ka juhul, kui otsustatakse vähemusaktsionäridele kuuluvate aktsiate ülevõtmine (ÄS § 363⁷).

Eesti õiguse kohaselt ei ole erinevalt Saksa õigusest ette nähtud ei OÜ ega AS kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku otsuste notariaalse tõestamise nõuet, kui otsustatakse küsimusi, millel on põhikirja muutev tähendus (sh ühinemine, jagunemine, ümberkujundamine), vt GmbHG § 53 lg 2; UmwG § 13 lg 3; § 125; § 176 lg 1; § 177 lg 1; § 193 lg 3). AG puhul tuleb notari poolt allkirjastada börsiakti seltsi iga protokoll. Tavaakti seltsi puhul piisab, kui protokollis allkirjastab seltsi nõukogu esimees (AktG § 130 lg 1 lg 4). Eesti õiguse kohaselt nõuab äriühingute põhikirja muudatus notariaalset tõestamist üksnes juhul, kui muudetakse põhikirjas nõukogu kohta sätestatud (ÄS § 304 lg 7; TüS § 51 lg 6). Õiguspraktikas ei ole protokollis notariaalse tõestamise nõude puudumine kõigi otsuste puhul, millel on põhikirja muutev tähendus, probleeme tekitanud. Eeltoodust tulenevalt ei saa pidada põhjendatuks ka protokollis notariaalse tõestamise nõude laiendamist otsuste vastuvõtmisele, mis nõuavad kvalifitseeritud häälteenamust.

Kehtiv õigus eristab juhtumeid, kus teatud juriidilise isiku ühe organi toimingute kehtivus sõltub teise organi nõusolekust. Nt on nii OÜ (kui viimasel on nõukogu), AS, TulÜ ja SA juhatusel lubatud teha tehinguid, mis väljuvad igapäevase majandustegevuse raamest, reeglina nõukogu nõusolekul (ÄS § 180 lg 4; ÄS § 317 lg 1; TüS § 55 lg 4; SaS § 25 lg 1). Kõigi juriidiliste isikute puhul on kehtestatud põhimõtte, mille kohaselt võib juhatuse teha tehinguid iseendaga (või muu isikuga, kellega juhatuse liikme majanduslikud huvid on suurel määral sarnased, nt juhatuse liikme ainuosalusega äriühinguga, vt RKTko 3-2-1-144-11 p 13; juhatuse liikme ja tema abikaasa 100%-lise kontrolli all oleva äriühinguga, vt RKTko 3-2-1-26-17 p 10), kui selleks on juhatuse üle järelevalvet tegeva organi nõusolek (nõustumus), vt ÄS § 181 lg 3; ÄS § 307 lg 3; § 317 lg 8; TüS § 58 lg 3; MTÜS § 27 lg 5; SaS § 18 lg 4; § 25 lg 7).

Nii kõrgeima otsustustasandi liikmete otsuste kui ka nõukogu otsuste vastuvõtmiseks kehtib formaliseeritud kord (otsuste vastuvõtmise viiside kohta vt analüüsi p. 2.3.2). Vaatamata sellele on kohtupraktikas leitud, et juhtudel, kus seadus nõuab tehingu kehtivuseks kõrgema organi nõusolekut, ei pea nõusolek olema antud otsuse vormis, vaid see võib olla antud ka iseseisvate kirjalike tahteavaldustega. Selliselt on Riigikohus tõlgendanud ÄS §-st 181 lg 3 tulenevat osanike nõusoleku nõuet, vt ka RKTko 3-2-1-81-15 p 16; 3-2-1-74-15 p 13). Olukorras, kus organite otsuste tegemiseks on kehtestatud formaliseeritud kord ning reguleeritud otsuste vastuvõtmise võimalused, siis tuleneb eeltoodust, et lisaks otsuste tegemise formaliseeritud võimalustele on võimalik teatud sisuga küsimusi otsustada ka seaduses sätestatud otsuste tegemise viisidest erineval viisil. Töörühm on seisukohal, et olemasolev regulatsioon, mille kohaselt on võimalik organi nõusolekut väljendada ka muul viisil kui sellekohase otsusega, peaks säilima. Kehtivat õigust selle osas täpsustada ei ole vaja.

7.2.1.15 Esindamine

7.2.1.15.1 Probleemide üldkirjeldus

Huvigrupid on toonud praktilise probleemina välja erinevate juriidilise isiku liikide liikmete esindamise kordade erinevused. Lisaks on toodud esile, et terminoloogiline pool vajab ühtlustamist. Täiendavalt tuleb huvigruppide hinnangul analüüsida n-õ esindusega seonduvate regulatsioonide põhjendatust. Analüüsida tuleb erinevate juriidiliste isikute liikide osanike/aktsionäride/liikmete esindamise (sh esindaja määramise) kordade otstarbekust ja õigusselgust, samuti terminoloogia ühtlustamise vajadust.

7.2.1.15.2 Esinduse analüüs

Esindamise küsimus seondub juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi liikmete koosolekul osalemisega. Esindaja kaudu osalemine ja õiguste teostamine ei ole lubatud juhtimisorgani liikmete

koosolekul. Nii ei või nõukogu liige koosolekul ega otsuse tegemisel esindada teine nõukogu liige ega kolmas isik (ÄS § 321 lg 2 3. Lause). Kuigi SA nõukogu koosolekul osalemise osas ei ole sätestatud sõnaselget nõuet otsuste tegemisel isiklikult osaleda, tuleneb sellekohane piirang nii nõukogu liikme staatusest (sh isiku suhtes tulenevast usaldusest ja tema isiklikust vastutusest oma kohustuste nõuetekohase täitmise eest) kui ka seaduse mõttest. Selguse huvides tuleks SA nõukogu regulatsiooni täiendada ÄS §-s 321 lg 2 3.-s lauses sätestatud põhimõttega.

Kõrgeima otsustustasandi liikmete koosolekule ja otsuste vastuvõtmisele ettenähtud nõuded nii esinduse vorminõuete kui ka esindaja isiku osas erinevad juriidilise isiku liikide lõikes.

Kõige kergem vorminõue esindaja õiguste tõendamiseks kehtib OÜ osas. Osaniku esindaja esindusõiguse olemasolu on lubatud tõendada kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis dokumendiga (ÄS § 170 lg 3). Esindaja isikule ei ole piiranguid seatud. Olukorras kus kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis esindusõiguse andmise korral puudub omakäelise allkirja ning elektroonilise allkirja nõue, siis on võimalik esindusõiguse andmine ja tõendamine ka meili või sms teate teel. Sarnaselt on esindusõiguse vorminõue reguleeritud ka Saksa õiguses (GmbHG § 47 lg 3). Töörühm ei pea põhjendatuks kehtestada osaniku esindaja esindusõiguse tõendamiseks hetkel kehtivaga võrreldes rangemat vorminõuet.

OÜ regulatsioonile sarnane vorminõue esindusõiguse tõendamiseks kehtib ka börsiaktiaseltsi suhtes. Börsiaktiaselts peab võimaldama aktsionäril teatada esindaja määramisest ja esindatava poolt volituse tagasivõtmisest aktsiaseltsile turvalisel ja aktsionäride tuvastamist tagaval viisil kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis. Põhikirjaga võib määrata esindaja määramisest ja volituse tagasivõtmisest teatamise täpse korra (vt ÄS § 297 lg 4¹). Seega lisaks üldisele elektroonilise vormi nõudele on kehtestatud börsiaktiaseltsi puhul nõue, et volituse andmisest ja tagasivõtmisest teatamine peab toimuma turvalisel ja aktsionäri tuvastamist tagaval viisil. Arvestades direktiivi art 11 lg 1 ja 2 sõnastust on alust kahelda, kas lihtsalt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis esindusõigusest teatamine aktsionäri poolt tagab direktiiviga silmaspeetud eesmärgi täitmise. Direktiivi art 11 lg 1 kohaselt peavad liikmesriigid lubama aktsionäridel määrata volitatud esindaja elektrooniliste vahendite abil. Lisaks sellele lubavad liikmesriigid äriühingutel aktsepteerida määramisest teatamist elektrooniliste vahendite abil ning tagavad, et iga äriühing pakub oma aktsionäridele vähemalt ühte tõhusat elektroonilise teatamise viisi. Direktiivi art 11 lg 2 kohaselt tagavad liikmesriigid, et volitatud esindajaid võib määrata ja määramisest äriühingule teatada ainult kirjalikult. Eeltoodu viitab, et kuigi esindaja määramisest või selle tagasivõtmisest teatamine peab olema võimalik elektroonilisel teel, siis tagamaks teate seos konkreetse aktsionäriiga peaks teatamine vastama kirjalikule vorminõudele. Eeltoodu tähendab sisuliselt, et volitusest teatamine ja selle tagasivõtmine peaks toimuma elektroonilises vormis (st digiallkirjastatult), mis on võrdne kirjaliku vormi nõudega ja võimaldab kontrollida volituse andmist konkreetse aktsionäri poolt. Töögrupi hinnangul on küsitav ÄS §-s 297 lg 4¹ sätestatud esindusõigusest teatamise vorminõude kooskõla aktsionäride direktiivi artikliga 11.

Direktiivi poolt soovitud eesmäärke aitaks saavutada ettevõtjaportaali eraldi keskkonna loomine nii koosoleku teadete edastamiseks, elektrooniliste koosolekute läbiviimiseks ja elektrooniliseks hääletamiseks (vt analüüs p 7.2.1 ja 7.2.3), mille kaudu peaks igal aktsionäril olema võimalik teatada seltsile turvalisel viisil (eeldab sisselogimisel isiku tuvastamist) ka volituse andmisest.

Tavaaktiaseltsi puhul peab aktsionäri esindaja esindusõiguse olemasolu tõendatud kirjalikus vormis (ÄS § 297 lg 4). Kirjalik esinduse vorminõue kehtib ka MTÜ liikme esindamise osas (MTÜS § 21 lg 5) ja TulÜ liikme esindamise osas (TüS § 45). AS puhul peab volituse olemasolu olema tõendatud „kirjaliku dokumendiga“, MTÜ ja TulÜ puhul „kirjaliku volikirjaga“. Nii OÜ, AS, TulÜ kui MTÜ osas kehtib põhimõte, mille kohaselt koosoleku protokollile lisatakse esindajate esindusõigust tõendavad dokumendid (volikirjad) või nende ärakirjad (vt ÄS § 304 lg 2 2. lause; TüS § 51 lg 3; MTÜS § 21 lg 5 3. lause).

Tavaaktsiaseltsi, TulÜ ja MTÜ liikmete esinduse regulatsioonide sõnastusi tuleks ühtlustada. Kuna volikirja on volituse kohta antud kirjalik dokument, mida saab nõ originaalis tagastada (TsÜS § 125 lg 5), siis „volikirja“ mõistest tuleks pigem loobuda. Korreksem oleks rääkida „kirjalikust volitusest“ või „kirjalikus vormis volitusest“, mis on volituse vorm. Selles vormis volitusele vastab ka elektrooniline volitus (ehk digiallkirjastatud volitus). Kindlasti peab olema nii tavaaktsiaseltsi, TulÜ kui ka MTÜ puhul võimalik anda volitus ka elektroonilises vormis.

Nii OÜ, TüS kui MTÜ põhikirjaga peaks olema lubatud kehtestada liikme poolt volituse andmisele seadusest erinev vorminõue, samuti kehtestada volituse andmisest teatamise täpsem kord.

Juriidilise isiku liike reguleerivates seadustes käsitletakse hetkel üksnes osaniku/aktsionäri/liikme tehingulist esindamist ja selleks antava volikirja vormi. Seadus ei täpsusta aga osanikuks/aktsionäriks/liikmeks oleva juriidilise isiku seadusjärgse esindusõiguse tõendamist. Reeglina ei ole probleemi Eesti registrisse kantud osanikust/aktsionärist/liikmest juriidilise isiku seadusjärgse esindaja esindusõiguse kontrollimises, mida saab iga ühing ise teha. Probleemaatilise on aga nende juriidilisest isikust osanike/aktsionäride/liikmete seadusjärgsete esindajate esindusõiguse olemasolu kontrollimisega, mis ei ole kantud Eesti registrisse. Tasuta juurdepääs puudub kõigi Euroopa Liidu liikmesriikide ühinguid registreerivatele registritele, samuti väljapool Euroopa Liitu registreeritud ühingute registritele. Eeltoodust tulenevalt tuleks kehtestada juriidilise isiku liike reguleerivates seadustes põhimõtte, mille kohaselt osaniku, aktsionäri või liikme iga esindaja peab tõendama (või võimaldama kontrollida) temal kehtiva esindusõiguse olemasolu.

Juriidilise isiku liike reguleerivates seadustes tuleks loobuda sisesuhete regulatsioonis (nt otsuste vastuvõtmist puudutava hääleteenamuse nõude regulatsioonis, vt MTÜS § 22 lg 1) eraldi viitamisest esindajatele (ja esindatusele). Juriidilise isiku osaniku, aktsionäri ja liikme tegevuseks on ka tema esindaja tegevus esindusõiguse raamides. Seega piisab seaduse tekstis õigustehniliselt üksnes viitamisest osanikule, aktsionärile ja liikmele.

7.2.1.16 Keelenõuded

7.2.1.16.1 Probleemide üldine kirjeldus

Analüüsida tuleb, kas seadused vajaksid õigusselguse tagamise eesmärgil täpsustamist selles osas, millises keeles tuleb koostada osaluse omajatele suunatud dokumendid ning läbi viia üldkoosolekud, samuti selles osas, mis on keelenõuete rikkumise tagajärjedeks (vt ka RKTko 3-2-1-16-13 p 15). Sealhulgas tuleb analüüsida, kas ja millistel tingimustel saab eestikeelsuse nõudest kõrvale kalduda. Lisaks vajab analüüsimist, kas teatud tingimustel (nt vastava põhikirjalise sätte olemasolul ja enamuse nõusolekul) peaks olema lubatud koosolekute läbiviimine ja koosolekutega seotud dokumentide koostamine ka üksnes mõnes muus, näiteks inglise keeles.

7.2.1.16.2 Keelenõuete analüüs

Juriidilise isiku liike reguleerivates seadustes ei ole sätestatud keelenõudeid koosolekute läbiviimisele ega koosolekutega ja otsustega seotud dokumentidele (sh koosolekute kokkukutsumise teated, taotlused päevakorra täiendamiseks, ettepanekud ja eelnõud koosoleku päevakorrapunktide osas, koosoleku protokollid, hääletusprotokollid, kirjalikud vastuväited, esindusõigust tõendavad dokumendid). Keelenõuded tulenevad eelkõige koosoleku ja otsuste protokollidele ja nende lisadele siiski läbi registripidamise sätete. Registripidajaks (nii ärireister kui ka mittetulundusühingute ja sihtasutuste register) on Tartu Maakohtu registriosakond. ÄS § 22 lg 4 kohaselt toimub registripidajale esitatud dokumentide menetlemine ja määruste tegemine TsMS-s registrimenetlusele, mis on hagita menetluse alaliigiks, sätestatud korras (vt ÄS § 22 lg 4; MTÜS § 76).

Lisaks eeltoodule tuleb märkida, keeleseaduse § 8 lg 1 kohaselt on igaühel õigus eestikeelsele suulisele ja kirjalikule asjaajamisele (edaspidi koos asjaajamine) riigiasutuses, sealhulgas Eesti välisesinduses, kohaliku omavalitsuse asutuses, notari, kohtutäituri ja vandetõlgi juures ning nende büroos,

kultuuriomavalitsuses ning Eestis registreeritud muus asutuses, äriühingus, mittetulundusühingus ja sihtasutuses. Väärteo korras on karistatav eesti keele kasutamise kohustuse rikkumine muuhulgas äriühingu, mittetulundusühingu ja sihtasutuse asjaajamises, kirjavahetuses, aruandluses, isikutega suhtlemisel või töötajale tööalase teabe edastamisel, samuti pitsatil, templil või kirjaplangil (vt keeleseadus (edaspidi KeeleS) § 33). Hea Ühingujuhtimise Tava (HÜT) p. 1.2.2 kohaselt esitatakse kohustuslik teave aktsionäridele ka eesti keeles. HÜT p 1.3.1 2. lause kohaselt on üldkoosoleku läbiviimise keeleks eesti keel. Tuleb silmas pidada, et HÜT põhimõtted on järgimiseks aktsiaseltsile, kelle aktsiad on võetud kauplemisele Eestis reguleeritud turul (st börsiaktiaseltside suhtes).

Olukorras, kus börsiaktiaseltside tegevus peab vastama kõrgendatud nõuetele ning nende tegevuse osas on oluline avalik huvi seoses aktsiate vaba kaubeldavusega reguleeritud turul, siis on põhjendatud nende suhtes nii üldkoosoleku kokkukutsumise teatele ja materjalidele muu hulgas eesti keele nõude laiendamine ning ka üldkoosoleku läbiviimine kohustuslikult eesti keeles.

KeeleS-st tuleneva asjaajamisena äriühingus, MTÜ-s ja SA-s ei tuleks siiski käsitleda ühingu sisesuhetes dokumentide koostamist, vaid eelkõige ühingu välist suhtlust (eelkõige seoses ühingu tegevusega) kolmandate isikutega. Küll on Riigikohus viidanud võimalusele, et asjaajamisena võib olla käsitletav ka juriidilise isiku koosoleku läbiviimine (vt RKTko 3-2-1-16-13 p 15).

Kehtiva õiguse kohaselt tulenevad juriidilise isiku kõikidele liikidele keelenõuded seoses suhtlusega registripidajaga ning kannete tegemisega registris. Nii äriregistrit kui ka mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrit peetakse eesti keeles (ÄS § 27 lg 1; MTÜS § 76). Kehtiva regulatsiooni kohaselt tuleb võõrkeelsed dokumendid esitada registripidajale vandetõlgi või notari poolt kinnitatud eestikeelse tõlkega või eestikeelse tõlkega, millel notar on kinnitanud tõlkija allkirja (ÄS § 27 lg 2). Nõuetele mittevastavate osaliselt või täielikult võõrkeelsete dokumentide esitamisel juhindub registripidaja üksnes talle esitatud eestikeelsetest dokumentidest või tekstiosadest. Ettevõtja ja kolmandad isikud ei saa võõrkeelsetele dokumentidele või tekstiosadele tugineda (ÄS § 27 lg 4).

Eeltoodust tulenevalt on põhjendatud eristada keelenõudeid koosoleku ja otsustega seotud dokumentidele, mis seonduvad registrile esitatavate dokumentidega ja registrile mitteesitatavate dokumentidega. Ka Saksa õiguse kohaselt kehtib nt AG koosoleku protokollis osas üldjuhul nõue, et see peab olema saksa keeles. Samas on lubatud üldkoosolekul liihthälteenamusega otsustada protokollis koostamine ka mõnes võõrkeeles. Protokoll tuleb tõlkida saksa keelde üksnes juhul, kui see esitatakse kaubandusregistrile kande tegemise alusena, sh peab tõlkena saksa keelde olema esitatud AG põhikirja. Juhtumil, kui seadus nõuab protokollis esitamist kaubandusregistrile, kuid selle alusel kandeid ei tehta, ei ole nõutav protokollile tõlke lisamine.⁴⁹⁹

Tagamaks paindlikkust ühingu sisesuhete reguleerimisel ning ka avalikkuse tasakaalustatud huvide kaitset, peaks olema üldjuhul iga ühingul, va börsiaktiaselts, õigus ise otsustada, kas kutsuda koosolek kokku, see läbi viia ja protokollida eesti keeles või mõnes võõrkeeles (kaaluda tuleks selle kitsendamist sarnaselt Taani õigusele üksnes inglise keelega).

Alternatiivina eeltoodule võib kaaluda seda, et üksnes võõrkeeles koosoleku kokkukutsumise teate edastamine ning ka koosoleku läbiviimine ja protokollimine on lubatud vaid juhul, kui selline võimalus on põhikirjaga ette nähtud (st otsustatud 2/3-lise häälteenamusega). Teise alternatiivina võib ette näha, et koosoleku kokkukutsumise teade peab olema edastatud muuhulgas eestikeelsena ning koosoleku enda läbiviimise ja protokollimise keeleks võib olla võõrkeel juhul, kui see on põhikirjaga ette nähtud või otsustatakse koosolekul kindla häälteenamusega.

Igal osanikul, aktsionäril ja liikmel peaks üldjuhul olema siiski õigus saada võõrkeelsest koosoleku protokollist tõlge eesti keelde juriidilise isiku kulul. Kaaluda võib tähtsaja kehtestamist vastava nõude

⁴⁹⁹ Vt I. Ziemons in K. Schmidt; M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. I Band §§ 1-149. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008, lk 1435, § 130 Rn 38.

esitamiseks. Koosoleku läbiviimise ja koosolekuga seotud muude materjalide eesti keelde tõlkimise nõudeõigust ei peaks igal osanikul, aktsionäril ega liikmel olema, kui nõuetekohaselt on otsustatud nende läbiviimine või koostamine võõrkeeles.

Kehtima peaks ka juhul, kui lubada protokoll ja koosolekuga seotud dokumentide koostamist võõrkeelsena, nõue, et registripidajale dokumentide esitamise kohustuse korral tuleb võõrkeelne dokument esitada vandetõlgi või notari poolt kinnitatud eestikeelse tõlkega või eestikeelse tõlkega, millel notar on kinnitanud tõlkija allkirja. Alternatiivse variandina võib kaaluda selle tõlkenõude piiramist üksnes juhtudega, kus võõrkeelne dokument on registris kande või ka kandevälise märke tegemise aluseks. Viimatinimetatud juhul tuleb ÄS § 27 lg 2 sõnastust täpsustada.

Kui ei järgita seadusest või põhikirjast tulenevaid keelenõudeid koosoleku kokkukutsumisel, peaks sellega kaasnema üldjuhul üldkoosolekul vastuvõetud otsuste tühisus, kuna mõjutab otseselt organi iga liikme osalemisõigust (ÄS § 177¹ lg 1; § 301¹ lg 1; § 322 lg 7; TüS § 52¹ lg 1 p 3; MTÜS § 24¹ lg 1). Keelenõude rikkumine koosoleku läbiviimisel peaks andma õigustatud isikule üksnes õiguse nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist. Ka Riigikohus on asunud seisukohale, mille kohaselt koosoleku läbiviimine võõrkeelsena ei anna alust nõuda otsuste tühisuse tuvastamist ning kõne alla võiks tulla üksnes otsuste kehtetuks tunnistamise nõue (RKTko 3-2-1-16-13 p 15). Kuna registrile esitatavad võõrkeelsed dokumendid (alternatiivselt kannete aluseks olevad dokumendid) peavad olema esitatud kinnitatud tõlkega eesti keelde, siis võõrkeelsete dokumentide esitamisel keeldub registripidaja kande või märke tegemisest registrisse (ÄS § 33 lg 5).

7.2.2 Otsuste kehtetus

7.2.2.1 Probleemide üldine kirjeldus

Huvigruppide hinnangul tuleb analüüsida, kas juriidiliste isikute organite otsuste kehtetuks tunnistuse regulatsioon on otstarbekas ja õigusselge. Samuti tuleb analüüsida, kas erinevate juriidilise isiku liikide otsuste kehtetuks tunnistamises sisalduvad erisused (erinevad formaalsed või materiaalsed eeldused) on põhjendatud ning, kas ja mis ulatuses tuleks esinevad erisused likvideerida. Tõstatatud on küsimus, kas otsus, mis on tehtud kõiki nõudeid järgides, kuid koosoleku kokkukutsumise pädevust rikkudes, on kehtetuks tunnistatav või tühine otsus. Viidatud on vajadusele analüüsida, milline otsus on nn mitteotsus ja kuivõrd tuleb seda eristada kehtetuks tunnistatavatest ja tühistest otsustest. Analüüsimist vajab ka puudustega otsuse kinnitamise võimalus. Revisjoni käigus tuleks ka analüüsida, kas ja millised nõuded peaksid kehtima otsusele esitatavale vastuväitele (sh selle tõendamise võimalustele), mis on otsuse kehtetuks tunnistamise eelduseks.

Analüüsida tuleks huvide konflikti, hääletamiskeelu ja huvide konflikti olukorras hääletamise tagajärgi. Samuti seda, kas kehtivas seaduses ettenähtud hääletamiskeelud ja hääletamise seadusvastase takistamise tagajärjed on õigusselged ja põhjendatud. Tuleks analüüsida, kas hääletamiskeelu regulatsioon peaks viitama asjaolule, et see kohaldub ka seaduses loetletud juhtudel üksnes juhul, kui liikme huvid vastanduvad ühingu huvile.

Analüüsida tuleks ka otsuste vaidlustamisele kohalduvaid aegumistähtaegu. Revisjoni käigus tuleks hinnata, kas otsuste vaidlustamisele kehtestatud aegumistähtajad on otstarbekad. Hinnata tuleks, kas ja millisel viisil tuleb piirata organite otsuste vaidlustamise võimalikke kuritarvitusi. Küsitav on millistel juhtudel välistab OÜ, AS ja TulÜ liikme osalemine koosolekul, mille kokkukutsumisel on oluliselt rikutud seaduse või põhikirja nõudeid, tema võimaluse tugineda hilisemalt vastuvõetud otsuse tühisusele.

7.2.2.2 Kehtetuks tunnistamise liigid ja mitteotsus

Nii TsÜS kui juriidilise isiku liigi kohta käivad seadused eristavad puudustega otsuste kahte liiki:

a) tühised otsused (TsÜS § 38 lg 2; ÄS § 1771, 3011; 322 lg 7; TüS § 521; MTÜS § 241; SaS § 301); ja

b) kehtetuks tunnistatavad otsused (TsÜS § 38 lg 1; ÄS § 178, 302, 322 lg 4; Tüs § 52; MTÜS § 24; SaS § 301).

Tühised ja kehtetuks tunnistatavad juriidilise isiku organite otsused erinevad kehtiva õiguse kohaselt: (i) nii materiaalsete kui ka formaalsete eelduste poolest(ii) isikute ringi poolest, kes võivad nõuda vastavalt kas tühisuse tuvastamist või kehtetuks tunnistamist ning ka (iii)otsuse parandamise (heastamise st heilung) võimaluste poolest. Tühine otsus on kehtetu algusest peale. Kehtetuks tunnistatav otsus on kehtetu arvates otsuse kehtetuks tunnistamisest kohtu poolt (st sellekohase kohtulahendi jõustumisest) ning kuni selle ajani õiguslikult kehtiv. Eeltoodust tuleneb, et kehtetuks saab tunnistada üksnes kehtivat otsust. Algusest peale kehtetu otsuse osas on võimalik tuvastada selle tühisus kohtu kaudu. Kui kehtetuks tunnistamine on võimalik üksnes kohtu kaudu (sellekohase lahendiga), siis tühisusele on võimalik tugineda kohtumenetluses ka vastuväite esitamisega. Kui otsuse kehtetuks tunnistamise nõue allub aegumisele, siis tühisuse tuvastamise nõue on seotud juhtudel, kui otsuse alusel on tehtud kanne registrisse, õigustlõpetava tähtajaga. Muudel juhtudel on tühisusele tuginemine ajaliselt piiramatu.

Praktikas on tekitanud küsimusi tühise otsuse eristamine mitteotsusest ehk olukorrast, kus organi otsusest õiguslikus tähenduses ei ole võimalik üldse rääkida ning mille puhul puudub vajadus nõudega kohtu poole pöördumiseks. Kohtupraktika kohaselt on mitteotsusteks loetud sellised otsused, mida ei ole teinud selleks pädevad organi liikmed või mida ei ole nõuetekohaselt protokollitud (RKTKo 3-2-1-55-14 p 21). Kehtiva õiguse kohaselt on küsitav, kas mitteotsus eeldab, et selle tegemisel ei ole osalenud ühtegi hääleõigust omavat juriidilise isiku vastava organi liiget või võib mitteotsusega tegemist ka juhul, kui mõni hääleõigust omav (kuid vähemust esindav) organi liige hääletusel osales.

Olukorras, kus kehtiva õiguse kohaselt on nii OÜ, AS kui TulÜ kõrgeima otsustustasandi liikmete esmakordsel vastava päevakorraga koosolekul otsuse vastuvõtmiseks vajalik täita ka kvooruminõue, siis võib mitteotsuse esinemine olla seotud ka kvooruminõude täitmata jäämisega.⁵⁰⁰ Kuna analüüsi kohaselt on tehtud ettepanek kvooruminõue OÜ, AS ja TulÜ kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku osas kaotada, siis põhimõtteliselt ei ole kvooruminõude puudumisel välistatud olukord, kus ka organi ühe liikme, kes koosolekule ilmus, hääletega on võimalik otsuste vastuvõtmine. Samas tuleb märkida, et isegi kui kvooruminõue tuleneb kas seadusest või põhikirjast esmakordselt vastava päevakorraga koosoleku kokkukutsumisele, ei laiene see reeglina sama päevakorraga kokkukutsutavale korduskoosolekule. Seega isegi juhul, kui kvooruminõue peaks kehtima, ei ole võimalik otsuse olemasolu või selle puudumise üle otsustada üksnes kvooruminõude täidetuse alusel.

Kuigi kvooruminõue puudub ka Saksa õiguses, siis ei ole mitteotsuse esinemine seotud üksnes nende juhtudega, kus otsuse tegemisel ei osale ühtegi vastava organi liiget.⁵⁰¹ Kuigi saksa õiguse kohaselt puudub AG ja GmbH koosolekute läbiviimiseks kvooruminõue, võib mitteotsusega olla tegemist ka juhtudel, kui otsuse tegemisel küll on osalenud ka mõni õigustatud isik, kuid selle tegemise asjaoludest (nt otsuse tegemise koht ja sellel osalevad isikud) tulenevalt ei ole see siiski ühelgi viisil omistatav vastavale organile. Selliste otsuste vaidlustamiseks kohtu kaudu puudub vajadus. Seega tuleks asuda seisukohale, et isegi kui seaduse või põhikirjaga on kehtestatud kvooruminõue, siis ainuüksi kvoorumini mittedaavutamise ei tähenda automaatselt mitteotsust.

Otsusest saab rääkida eelkõige siis, kui otsus on minimaalseid vormistamise nõudeid järgides protokollitud, sellel on äratuntav seos konkreetse juriidilise isiku organiga, eelkõige saab otsusest kui tehingust TsÜS § 67 lg 1 mõttes rääkida, kui selles sisalduvad otsuse vastuvõtmiseks õigustatud isikute vastavasisulised tahteavaldused. Otsus on oma olemuselt mitmepoolne tehing TsÜS § 67 lg 2 3. lause tähenduses⁵⁰², kuid mitte leping. Asjaolu, kas konkreetne akt on käsitletav otsusena, millel on piisav seos juriidilise isiku konkreetse organiga, peaks jääma igakordselt kohtupraktika sisustada.

⁵⁰⁰ Vt. P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, 2012 lk 289.

⁵⁰¹ Vt T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 501.

⁵⁰² RKTKo 3-2-1-72-13 p 21; RKTKo 3-2-1-157-10 p 12; RKTKo 3-2-1-38-06 p 10.

Kvooruminõude täidetusega ei ole põhjendatud siduda otsuse eristamist mitteotsusest. Küll on aga otsuse olemasolu tuvastamiseks nõutav, et selle tegemisel on osalenud vähemalt üks vastava juriidilise isiku organi hääleõiguslikest liikmetest. Kui vähemalt näiliselt on kolmandatele isikutele loodud mulje organi otsuse olemasolust, tuleks lähtuda pigem sellest, et tegu on puudustega otsusega. Olukorras, kus mitteotsus on praktikas siiski pigem erandlik juhtum, siis ei saa pidada põhjendatuks mitteotsuse definitsiooni (tunnuste) esitamist seaduses. Kui nõ mitteotsuse osas esitatakse kohtusse nõue selle tühisuse tuvastamiseks, siis on lahendatud nimetatud nõuet tühise otsuse sätete alusel. Kohtupraktikas on märgitud, et otsuse tühisuse tuvastamise huviga on samaväärne ka selle tuvastamine, et otsus jäi vastuvõtmata (RKTko 3-2-1-76-14 p 24). Seega on õiguspraktikas peetud lubatavaks ka nõude esitamist, mille esemeks on nõue tuvastada otsuse vastuvõtmata jäämine.

7.2.2.3 Tühisuse ja kehtetuks tunnistamise aluste süsteem

7.2.2.3.1 Kehtetuse aluste süsteemi üldiseloostus

Juriidilise isiku otsuste kehtetuse üldregulatsioon on sätestatud TsÜS §-s 38.

Eriregulatsioon otsuste kehtetuse osas on sätestatud juriidilise isiku liikide kohta käivates eriseadustes (ÄS § 172¹, § 177¹, § 178, § 296, § 301¹, § 302, § 322 lg 4-8; TüS § 42, § 52¹, § 52; MTÜS § 24, § 24¹; SaS § 30¹). Kehtetuse liikidena eristatakse a) otsuste tühisust ja b) kehtetuks tunnistamist.

Nii TsÜS-st kui ka juriidilise isiku liikide kohta käivatest eriseadustest tulenev regulatsioon lähtub põhimõttest, mille kohaselt otsuse tühisuse toovad kaasa raskemad sisu- ja menetlusvead. Eelkõige on nendeks otsuse vastuolu heade kommetega või võlausaldajate või muu avaliku huvi kaitseks kehtestatud seaduse sättega. Menetlus- ehk protseduurivigadest toovad otsuse tühisuse kaasa eelkõige sellised vead, mis rikuvad liikme õigust saada teada koosoleku või otsuse vastuvõtmise toimumisest või osaleda hääletamisel. Lisaks toovad tühisuse kaasa muud sellised vead, i mis muul viisil takistavad oluliselt osalemisõiguse teostamist ning rikuvad õigust osaleda koosolekul või otsuse vastuvõtmisel ning võtta vastu kaalutletud otsus ja hääletada. Vt TsÜS § 38 lg 2; ÄS § 172¹, § 177¹, § 296; § 301¹, § 322 lg 7; TüS § 42, § 52¹, MTÜS § 24¹; SaS § 30¹ lg 1 ja 2.

Otsuste kergemad sisu- ja menetlusvead saavad nii TsÜS kui ka juriidilise isiku liikide kohta käivate eriseaduste kohaselt viia üksnes otsuse kehtetuks tunnistamiseni. Otsuse kehtetuks tunnistamise kesksedeks alusteks on otsuse vastuolu seaduse või põhikirjaga (TsÜS § 38 lg 1 1. lause; ÄS § 178 lg 1 1. lause, § 302 lg 1 1. lause, 322 lg 4 1. lause; TüS § 52 lg 1 1. lause; MTÜS § 24 lg 1 1. lause; SaS § 30¹ lg 1) ja samuti õiguste kuritarvitamine (TsÜS § 38 lg 1 2. lause).

Olukorras, kus organi otsus on käsitletav kehtiva õiguse kohaselt mitmepoolse tehinguna (vt RKTko 3-2-1-72-13 p 12) on tõusetunud küsimus, kas ja kuivõrd on juriidilise isiku otsuste kehtetuse alustena käsitletavat TsÜS-s reguleeritud tehingu kehtetuse üldsätteid (TsÜS § 84-101).⁵⁰³ Otsustele kui mitmepoolsetele tehingutele on võimalik kohaldada tehingu üldsätteid üksnes osas, milles need ei ole vastuolus otsuse kui ühinguõigusliku iseloomu omava ning üldjuhul mitmepoolse tehingu olemusega. Õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et tehingu üldine kehtetuse regulatsioon (TsÜS § 84-101) ei ole kohaldatav otsusele ning et otsuse kui eriliigilise tehingu kehtetuse regulatsioon allub puudustega otsuste kohta kehtestatud erirežiimile.⁵⁰⁴ Eeltoodu tähendab eelkõige, et kehtetuse alustena on kohaldatavad üksnes TsÜS §-s 38 ja juriidilise isiku liikide kohta käivates eriseadustes sätestatud alused, mitte aga tehingu tühisuse üldised alused (nt näiliku tehingu regulatsioon). Kohtupraktikas on leitud nt, et TsÜS § 87 ei kohaldu eraõigusliku juriidilise isiku organi otsustele. Otsus võib vastuolu tõttu seadusega olla tühine eelkõige siis, kui see rikub võlausaldajate kaitseks või avalikes huvides kehtestatud seaduse sätteid (RKTko 3-2-1-28-16 p 15). Küll aga on tunnustatud ka otsuste kui mitmepoolsete tehingute puhul TsÜS §-st 85 tulenevat põhimõtet, mille kohaselt ei too tehingu ühe osa

⁵⁰³ Vt ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 994.

⁵⁰⁴ Vt T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 240; K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 995.

tühisus kaasa teiste osade tühisust, kui tehing on osadeks jagatav ja võib eeldada, et tehing oleks tehtud ka tühise osata. Sellest põhimõttest tuleks juhinduda ka otsuse tühisuse ja kehtetuks tunnistamise nõuete põhjendatuse hindamisel. Kui otsus on osadeks jagatav, on alust tunnistada kehtetuks vaid see osa otsusest või tuvastada vaid selle osa tühisus, mille suhtes rikkumine esineb.⁵⁰⁵

Tehingu üldiste kehtetuse aluste regulatsioon on kehtiva õiguse kohaselt kohaldatav TsÜS § 33 lg 1 2. lause kohaselt hääle andmisele. Seda põhjusel, et hääle andmine on käsitletav tahteavaldusena, kuid ei ole oma olemuselt tehing TsÜS § 67 lg 1 tähenduses. Õiguslik tagajärg (kui tehingu olemuslik tunnus) on häälel üksnes siis, kui see mõjutab otsuse vastuvõtmist. Hääle andmine ei too eraldi võetult kaasa õiguslikku tagajärge, vaid selle toob kaasa hääle andmise järgselt koostatud vormi- ja sisunõuetele vastav otsus. Praktilistel kaalutlustel kohaldatakse hääle andmisele tehingu kohta sätestatud (TsÜS § 33 lg 1 2. lause). Eeltoodu tähendab ühtlasi, et hääle andmisele on kohaldatav ka tehingu kehtetuse regulatsioon. Seega on võimalik ühepoolse tahteavaldusega hääle kui tahteavalduse tühistamine vastavalt TsÜS §-le 90 lg 1, samuti on võimalik tugineda hääle kui tahteavalduse tühisusele vastavalt TsÜS §-le 84 jj. Hääle kui tahteavalduse kehtetuse korral (hääle on tühine või tühistatud) loetakse, et otsuse tegemisel hääle ei ole antud (TsÜS § 33 lg 2). Hääle andmise tühisuse või tühistamise korral on võimalik nõuda üksnes otsuse kehtetuks tunnistamist ja seda eeldusel, et tühised või tühistatud hääled mõjutasid otsuse tegemise võimalikkust või otsuse sisu (TsÜS § 33 lg 3). Seega häälega seotud puudused saavad üksnes piiratud juhtudel viia otsuse kehtetuks tunnistamiseni seoses otsuse vastuoluga seaduse või põhikirjaga. TsÜS § 33 lg 4 2. lause kohaselt ei mõjuta hääletuskokkuleppe rikkumine hääle kehtivust. Kui hääleandmiskohustus konkreetse sisuga otsuse vastuvõtmiseks tuleneb aga kas seadusest või põhikirjast, siis on võimalik ka seda rikkudes antud hääle asendamine kohustusele vastava sisuga häälega (vt ka RKTko 3-2-1-89-14 p 35). Kehtiv õigus peaks võimaldama teatud piiratud juhtudel, tagamaks vähemusliikmete huvide efektiivsemat kaitset, võimaldama nii hääle andmise kohustuse tuvastamist ja selle asendamist kohtulahendiga, samuti konkreetse sisuga otsuse tuvastamist kohtulahendiga (eelkõige hääleõiguse piirangu rikkumise korral). Nimetatud juhul tuleks hääle andmise asendamise ja konkreetse sisuga otsuse tuvastamise võimalusele kohtulahendiga viidata ka TsÜS § 33 regulatsioonis.

7.2.2.3.2 Otsuste tühisuse alused

TsÜS §-s 38 lg 1 1. lause sätestatud tühisuse 4-st alusest on korratud juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes 3 alust: a) otsuse vastuolu heade kommetega, b) otsuse vastuolu võlausaldajate kaitseks kehtestatud normiga ja c) otsuse vastuolu avaliku huvi kaitseks kehtestatud normiga (vt ÄS § 177¹ lg 1; § 301¹ lg 1 p.-d 1 ja 2; § 322 lg 7; TüS § 52¹ MTÜS § 24¹; SaS § 30¹ lg 1 ja 2).

Nii TsÜS-s kui juriidilise isiku liikide kohta käivates eriseadustes on aga erinevalt sõnastatud põhimõte, mille kohaselt on juriidilise isiku organi otsus tühine, kui selle kokkukutsumisel või otsuse vastuvõtmisel on rikutud koosoleku kokkukutsumise või otsuse vastuvõtmise korda.

TsÜS § 38 lg 2 kohaselt on juriidilise isiku organi otsus tühine, kui selle vastuvõtmisel on oluliselt rikutud selleks ettenähtud korda. ÄS § 177¹ lg 1 kohaselt on osanike otsus tühine, kui rikuti oluliselt otsuse teinud osanike koosoleku kokkukutsumise või otsuse tegemise korda. ÄS § 301¹ lg 1 p 4 kohaselt on aktsionäride üldkoosoleku otsus tühine, kui otsuse teinud koosoleku kokkukutsumisel rikuti oluliselt kokkukutsumise korda. TüS § 52¹ lg 1 p 3 kohaselt on ühistu üldkoosoleku otsus tühine, kui oluliselt oli rikutud otsuse teinud üldkoosoleku kokkukutsumise korda. MTÜS § 24¹ lg 1 kohaselt on üldkoosoleku otsus tühine, kui otsuse vastuvõtmisel rikuti üldkoosoleku kokkukutsumise korda. ÄS § 322 lg 7 kohaselt on nõukogu otsus tühine, kui nõukogu kokkukutsumisel rikuti seaduse või põhikirja nõudeid. SaS § 30¹ lg 1 kohaselt kohaldatakse nõukogu otsuse tühisusele TsÜS regulatsiooni (seega, kaasneb tühisus, kui otsuse vastuvõtmisel rikuti oluliselt selleks ettenähtud korda). SaS § 30¹ lg 2 kohaselt on nõukogu otsus

⁵⁰⁵ Vt ka RKTko 3-2-1-99-14 p.-d 15-18.

lisaks TsÜS-s sätestatud alustele tühine ka juhul, kui nõukogu kokkukutsumisel rikuti seaduse või põhikirja nõudeid.

Eeltoodust tulenevalt saab eristada, et osadel juhtudel toob tühisuse kaasa otsuse vastuvõtmise korra rikkumine (TsÜS § 38 lg 2, MTÜS § 24¹ lg 1), osadel juhtudel otsuste tegemise korra rikkumine (ÄS § 177¹ lg 1) ning osadel juhtudel organi (koosoleku) kokkukutsumise korra rikkumine (ÄS § 177¹ lg 1; § 301¹ lg 1 p 4; TüS § 52¹ lg 1 p 3; SaS § 30¹ lg 2). Lisaks eeltoodule on osadel juhtudel tühisuse eelduseks asjaolu, et rikkumine on oluline (TsÜS § 38 lg 2; ÄS § 177¹ lg 1; § 301¹ lg 1 p 4; TüS § 52¹ lg 1 p 3; SaS § 30¹ lg 1) ning osadel juhtudel piisab lihtalt rikkumisest (MTÜS § 24¹ lg 1; ÄS § 322 lg 7; SaS § 30¹ lg 2). Eelnimetatud erisused ei tulene ega ole põhjendatud üksnes juriidilise isiku liigi spetsiifikaga, sh organi liigiga.

Tulenevalt juriidilise isiku organi liigist ning tema tegevuse põhimõtetest saab eristada organeid, mis võtavad vastu otsuseid üksnes koosolekul, nt AS aktsionäride üldkoosolek, MTÜ üldkoosolek, ja organeid, mis saavad seaduse regulatsiooni kohaselt võtta otsuseid vastu (lisaks ühehäälele liikmete otsusele) ka koosolekut kokkukutsumata (OÜ osanikud; TulÜ liikmed erandjuhtudel; AS nõukogu). Eeltoodust tulenevalt tuleb eristada koosoleku kokkukutsumise korda ning otsuste tegemise korda. TsÜS organi otsuse tühisuse regulatsioon peaks hõlmama otsuste menetluslike puuduseid nii seoses koosoleku kokkukutsumise korra rikkumisega kui ka puuduseid seoses otsuste tegemise korra rikkumisega. Eeltoodust tulenevalt tuleks TsÜS § 38 lg 2 1. lause sõnastust täpsustada ning näha ette, et juriidilise isiku organi otsus on tühine, kui koosoleku kokkukutsumisel või koosolekut kokkukutsumata otsuse tegemisel rikuti oluliselt selleks ettenähtud korda. Muuta tuleks ka MTÜS § 24¹ lg 1 sõnastust, seda eelkõige juhul, kui muuhulgas nimetatud juriidilise isiku liigi osas nähakse ette võimalus võtta liikmete üldkoosoleku otsuseid vastu koosolekut kokku kutsumata. TsÜS § 38 lg 2 sõnastuse eelkirjeldatud viisil täiendamisel tuleks SaS §-st 30¹ jätta välja lg 2, kuna see tühisuse alus on SA suhtes sel juhul kohaldatav SaS § 30¹ lg 1 kaudu.

Olukorras, kus nii koosoleku kokkukutsumise kord kui ka otsuse tegemise kord on suunatud tagama seda, et juriidilise isiku organi igal liikmel oleks tagatud võimalus vastavalt kas koosolekust osa võtta või otsuse tegemisel osaleda, siis ei peaks koosoleku kokkukutsumise korra või otsuse tegemise korra iga rikkumine tooma automaatselt kaasa otsuse tühisust. Otsuse tühisus peaks kaasnema üksnes vastava korra olulise rikkumise puhul. Oluliseks tuleks sõltuvalt ühingu liigist lugeda rikkumist, mis otseselt mõjutab liikme õigust koosolekust või otsuse tegemisest teada saada, sellel osaleda ja kaalutletult oma hääleõigust teostada. Kohtupraktikas on märgitud, et otsuse tühisuse toovad kaasa raskemad sisu- ja protseduurivead, sh sellised vead, mis rikuvad juriidilise isiku liikme õigust saada teada koosoleku toimumisest või mis takistavad oluliselt osalemisõiguse teostamist ning rikuvad õigust olla koosolekul kohal ja hääletada. Kirjaliku hääletamise korral on sellisteks rikkumisteks eelkõige need rikkumised, mis takistavad liikmel saada teada hääletamisest, võtta vastu kaalutletud otsus ja hääletada.⁵⁰⁶ Vastava olulise rikkumise kataloogi kehtiv õigus ei sisalda ning selle määratlemiseks puudub ka vajadus. Rikkumise olulisusele hinnangu andmine peaks jääma õiguse rakendajale.

Eeltoodust tulenevalt tuleks nii kõrgeima otsustustasandi liikmete otsuste kui ka juhtorgani otsuste vaidlustamisel seoses menetluslike vigadega lähtuda kõigi juriidilise isiku liikide puhul koosoleku kokkukutsumise korra ja otsuse tegemise korra olulise rikkumise kriteeriumist. Vastavalt tuleks täiendada MTÜS § 24¹ lg 1; ÄS § 322 lg 7; SaS § 30¹ lg 2 sõnastusi. Kokkukutsumise korra ja otsuste vastuvõtmise korra mitteolulised rikkumised peaksid viima aga üksnes otsuste kehtetuks tunnistamiseni.⁵⁰⁷ Saksa AktG §-s 241 p.-s 1 on loetletud üldkoosoleku kokkukutsumise olulised rikkumised, mis on kohaldatavad ka GmbH suhtes. Eelkõige on sellisteks rikkumisteks koosoleku

⁵⁰⁶ RKTko 3-2-1-76-14 p 21.

⁵⁰⁷ M. Schwab in K. Schmidt; M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. II Band §§ 150-410. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008, lk 2252, § 241 Rn 5

kokkukutsumine selleks õigustamata isiku poolt, kokkukutsumise teate nõuetekohane avaldamata jätmine, mitte kõigile liikmetele kutse saatmine, teates koosoleku toimumise koha ja aja märkimata jätmine.⁵⁰⁸

Menetluslike puuduste korral peaks olema võimalik erinevalt teistest tühisuse alustest otsuse puuduste kõrvaldamine juhul, kui kõik sellest puudutatud isikud on puudustega otsusega nõus. Võimalikuks tuleb pidada nii puudustega otsustele tagantjäreli antavat heakskiitu kui ka otsuste tegemisel osalemist ja otsustega nõustumist ilma menetluslikele rikkumistele tähelepanu juhtimata. Kehtiva õiguse kohaselt juriidilise isiku liike reguleerivates seadustes sätestatud seoses koosoleku korra rikkumisega osade juriidilise isiku organite osas võimalus otsuse puuduste kõrvaldamiseks. Nii on nähtud nii OÜ, AS, TuÜ ja MTÜ kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kokkukutsumise korra rikkumise osas ette kaks võimalust vastava puuduse kõrvaldamiseks: a) koosolekul osalevad kõik liikmed (ja) liige kiidab otsuse tagantjäreli heaks, vt AS § 172¹, § 296; § 321 lg 5; TüS § 42, MTÜS § 21 lg 3. Kohtupraktikas on tõlgendatud esimest võimalust (koosolekul osalevad kõik liikmed) selliselt, et kõik liikmed on koosolekul kohal ja nõus koosolekut pidama (RKTKO 3-2-1-44-17 p 15). Kuna eelnimetatud kaks võimalust, sh asjaolu, et koosolekul osalemisele peab lisanduma ka nõustumine koosoleku pidamisega (vastuväite koosoleku pidamisele mitteeesitamine), ei ole eelviidatud juriidiliste isikute liikide regulatsiooni juures selgelt lahti kirjutatud, tuleb vastavalt muuta ja täiendada AS § 172¹, § 296; § 321 lg 5; TüS § 42, MTÜS § 21 lg 3 sõnastust. Ka SA nõukogu koosolekute kehtetuse regulatsiooni (SaS § 30¹ lg 1) tuleks täiendada vastava põhimõttega. Ka Saksa õiguse kohaselt on menetluslike rikkumiste korral võimalik otsuse tühisus kõrvaldada eelkõige siis, kui koosolekule mittekutsutud aktsionär otsuse heaks kiidab (AktG § 242 lg 2 4. lause).

Lisaks eelnimetatud neljale TsÜS §-s 38 lg 2 sätestatud organi otsuse tühisuse alusele, mis on kohaldatav juriidilise isiku kõikide liikide organi otsustele, on sõltuvalt ühingu liigist sätestatud juriidilise isiku liike reguleerivates seadustes nõ otsuste tühisuse erialuseid. Vastuolu TsÜS regulatsiooniga puudub, kuna TsÜS § 38 lg 1 1. lause sõnastuse kohaselt on juriidilise isiku otsus tühine muuhulgas juhul, kui see on tagajärjena seaduses otse sätestatud. Ka juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes on otsuste kehtetust käsitlevas regulatsioonis viidatud võimalusele, et otsus on tühine lisaks liigi kohta käivas seaduses esitatud loetelule ka seaduses sätestatud muul juhul (AS § 177¹ lg 1 2. lause; § 301¹ lg 2; § 322 lg 7; TüS § 52¹ lg 2; MTÜS § 24¹ lg 2; SaS § 30¹ lg 1). Seega on võimalik nii TsÜS kui ka juriidilise isiku liikide kohta käivate eriseaduste otsuse kehtetuse regulatsioonide kohaselt sätestada tühisuse aluseid ka teistes normides.

Juriidilise isiku liikide kohta käivatest seadustest on otsuse tühisus otsese tagajärjena sätestatud alljärgnevatel juhtudel:

- AS § 195 lg 3 2. lause kohaselt on OÜ osanike otsus fondiemissiooni kohta tühine juhul, kui osaniku osa ei suurendata võrdeliselt tema osa nimiväärtusega. Tegemist on osanike võrdse kohtlemise põhimõtet (AS § 154 lg 1) täpsustava eriregulatsiooniga kapitali puudutavas küsimuses.
- AS § 195¹ lg 4 kohaselt on OÜ osanike otsus, mis on vastuolus osakapitali tingimusliku suurendamisega, tühine.
- AS § 301¹ lg 1 p 3 kohaselt on tühine AS aktsionäride üldkoosoleku otsus, kui otsuse teinud üldkoosoleku protokoll ei ole seaduses ettenähtud juhul notariaalselt tõestatud.
- AS § 350 lg 4 kohaselt on AS-i mistahes organi otsus fondiemissiooni kohta tühine juhul, kui aktsionäri osa aktsiakapitalis ei suurendata võrdeliselt tema aktsiate nimiväärtusega või arvestusliku väärtusega. Tegemist on aktsionäride võrdse kohtlemise põhimõtet (AS § 272) täpsustava eriregulatsiooniga kapitali puudutavas küsimustes.

⁵⁰⁸ Vt ka T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 237 ja 501.

- ÄS § 351 lg 6 kohaselt on AS üldkoosoleku otsus, mis on vastuolus aktsiakapitali tingimusliku suurendamisega, tühine.
- MTÜS § 241 lg 1 kohaselt on MTÜ üldkoosoleku otsus tühine, kui otsuse teinud üldkoosoleku protokoll ei ole seaduses sätestatud juhutel notariaalselt tõestatud.

Eeltoodust nähtub, et lisaks TsÜS § 38 lg 2 ls 2-s sätestatud organi otsuste tühisuse alustele tulenevad juriidilise isiku liikide kohta käivatest eriseadustest täiendavad tühisuse alused, mis seonduvad kõrgeima otsustuskogu liikmete koosoleku protokollile seadusega ettenähtud vorminõuete täitmata jätmisega. Lisaks seonduvalt eelnevalt viidatud alused kapitaliühingute puhul ka kapitali kaitse erijuhtudega, tagamaks investorite õiguste ja huvide kaitse. Kuigi kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kohta koostatud protokollide osas tulenevad kõrgendatud vorminõudeid ka teiste juriidilise isiku liikide puhul peale AS üldkoosoleku ja MTÜ üldkoosoleku (eelkõige OÜ osanike koosoleku osas vastavalt ÄS §-le 171 lg 5 ja TulÜ liikmete üldkoosoleku osas vastavalt TüS §-le 51 lg 6), siis ei ole nende osas tühisust koosoleku protokollis osas notariaalselt tõestatud vorminõude täitmata jätmise eest ette nähtud. Tuleb märkida, et Saksa õiguse kohaselt toob notariaalse tõestamise nõude rikkumata jätmine ka GmbH puhul analoogia alusel AktG §-le 241 p 2 kohaselt kaasa otsuse tühisuse.⁵⁰⁹ Arvesse võttes koosoleku protokollis notariaalse tõestamise nõude seost vähemusinvestorite efektiivse kaitse abinõudega, siis tuleks näha ka nii OÜ kui ka TulÜ osas ette kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku tühisuse alusena olukorra, kus kõrgeima juhtimistasandi liikmete koosoleku protokoll ei ole seaduses sätestatud juhutel notariaalselt tõestatud.

Kaaluda tuleks võimalust sätestada organi koosoleku protokollis seadusest tuleneva vorminõude järgimatajätmise kui otsuse tühisuse alus TsÜS § 38 lg 2 sõnastuses.

Samuti tuleks kaaluda juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes tühisuse aluste eraldi loetelust loobumist sarnaselt SaS § 30¹ lg 1 regulatsioonile ning üksnes juriidilise isiku iga liigiga seonduvate erialuste sätestamist juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes.

7.2.2.3.3 Kehtetuse alused

Seoses juriidilise isiku organi otsuste kehtetuks tunnistamise aluste süsteemiga tuleb märkida järgmist. Otsuse kehtetuks tunnistamise alused on reguleeritud nii TsÜS-s kui ka juriidilise isiku liikide kohta käivates eriseadustes. Erisuseks võrreldes tühisuse alustega on asjaolu, et kui tühisuse aluste osas viitas TsÜS § 38 lg 2 võimalusele näha seadusega ette täiendavaid tühisuse aluseid lisaks TsÜS-s § 38 lg 2 1.-s lauses märgitud alustele („*otsus on tühine, kui see on tagajärjena seaduses otse sätestatud*“), siis kehtetuks tunnistamise aluste osas TsÜS regulatsioon sellist lahendust ette ei näe.

TsÜS § 38 lg 1 1. lause kohaselt on juriidilise isiku organi otsuste kehtetuks tunnistamise aluseks a) otsuse vastuolu seadusega või b) otsuse vastuolu põhikirjaga. Neid kehtetuks tunnistamise aluseid on korratud juriidiliste isikute kõigi liikide organi otsuste regulatsiooni juures (TU ja UÜ liikmete otsuste osas ÄS § 93 lg 4; OÜ osanike otsuste osas ÄS § 178 lg 1 1. lause; AS aktsionäride otsuste osas ÄS § 302 lg 1 1. lause; AS nõukogu otsuste osas ÄS § 322 lg 4 1. lause; TulÜ liikmete üldkoosoleku otsuste osas TüS § 52 lg 1 1. lause; MTÜ üldkoosoleku otsuste osas MTÜS § 24 lg 1 1. lause; SA nõukogu otsuste osas SaS § 30¹ lg 1). On küüstav, kas juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes on põhjendatud otsuste kehtetuks tunnistamise aluste kordamine. Kaaluda tuleks kehtetuks tunnistamise aluste osas viite tegemist TsÜS regulatsioonile. Seda muuhulgas põhjusel, et kehtiva õiguse kohaselt sisaldab TsÜS lisaks juriidilise isiku liikide kohta käivatele seadustele täiendavaid (täpsustavaid) otsuste kehtetuks tunnistamise aluseid lisaks otsuste vastuolule seaduse ja põhikirjaga. Seega toob regulatsiooni kordamine ja n-ö eriseaduses täpsustava regulatsiooni ettenägemine kaasa pigem õigusselgusetust.

⁵⁰⁹ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 250

Nii on sätestatud näiteks ainsana TsÜS §-s 38 lg 1 2. lauses otsuste kehtetuks tunnistamise alusena liikmete poolt hääleõiguse kuritarvitamine (TsÜS § 38 lg 1 2. lause). Selle kohaselt võib juriidilise isiku organi otsuse kehtetuks tunnistamist nõuda ka juhul, kui juriidilise isiku osanik, aktsionär või liige kasutas otsuse tegemisel hääleõigust selleks, et omandada enda või kolmanda isiku kasuks eeliseid juriidilise isiku või teiste osanike, aktsionäride või liikmete kahjuks, ja otsus võimaldab seda eesmärki saavutada. Eelnimetatud otsuse kehtetuks tunnistamise alust juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes eraldi korratud ei ole ja on seega otsekohaldatav igat liiki juriidilise isiku organi otsuse kehtetuks tunnistamise otsese alusena. Eeltoodust tulenevalt oleks kehtetuks tunnistamise aluste süsteemi osas selgem, kui juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes ei sätestataks kordusena üksnes osa TsÜS-s sätestatud kehtetuks tunnistamise aluseid, vaid viitataks eriseadustes TsÜS-s reguleeritud kehtetuks tunnistamise alustele.

Mis puudutab TsÜS § 38 lg 1 2. lauses sätestatud aluse kohta kehtivas otsuste kehtetuks tunnistamise aluste süsteemis, tuleb märkida, et nimetatud aluse (nn hääleõiguse kuritarvitamine) puhul on tegemist kõrgeima otsustustasandi liikmetele omavahelises suhtes laieneva TsÜS §-st 32 tuleneva hea usu põhimõtte konkretiseeringuga ning liikme hääleõigust piirava täiendava alusega. Ühtlasi on tegemist vähemuse kaitse tagamisele suunatud erinormiga. Osanikud, aktsionärid ja liikmed, kellel puudub häälteenamus, on allutatud reeglina üksnes juriidilise isiku huvile, mitte aga juriidilises isikus häälteenamust omavate liikmete huvile. Kui häälteenamust omavad liikmed ei teosta hääleõigust mitte ühingu huvides, vaid oma isiklikes huvides, on see käsitletav muuhulgas ka TsÜS §-st 32 tuleneva kohustuse rikkumisena.⁵¹⁰ Samas üksnes otsuse vastuolu TsÜS §-st 32 tuleneva hea usu põhimõttega ega ka vastuolu üldise õiguste kuritarvitamise keeluga (TsÜS § 138 lg 2) ei ole kehtiva õiguse kohaselt otsuse kehtetuks tunnistamise aluseks (RKTKo 3-2-1-89-14 p 32). Seega on otsuse kehtetuks tunnistamiseks seoses hea usu põhimõtte rikkumisega vajalik TsÜS § 38 lg 1 2. lause koosseisu täitmine või vastuolu mõne konkreetse seaduse sättega. TsÜS § 38 lg 1 2. lause koosseisu täidetud eeldab otsuse sisu hindamist. Sarnane alus on sätestatud ka Saksa AktG §-s 243 lg 2 1. lauses, mida kohaldatakse analoogia alusel ka GmbH-le.⁵¹¹

Eeltoodust tuleneb, et TsÜS § 38 lg 1 teine lause on otsuse seadusega vastuolu (TsÜS § 38 lg 1 1. lause) erijuhtumiks. Nii nagu otsuse vastuolu seadusega nii ka TsÜS §-s 38 lg 1 2. lauses sätestatud hääleõiguse kuritarvitamise tuvastamine eeldab otsuse sisulist kontrolli. Otsuse sisu puuduste korral on otsuse tegemise tulemus ehk otsuse tekstis sisalduv tuvastus või korraldus vastuolus materiaalõigusega ilma, et esineks otsuse tühisuse olukord.

Lisaks TsÜS § 38 lg 1 2. lauses sätestatud olukorrale esineb alus otsuse kehtetuks tunnistamiseks vastuolu tõttu seadusega nt juhul, kui rikutud on seaduses sätestatud hääletamiskeeldu (RKTKo 3-2-1-55-14 p 23), rikutud on häälteenamuse nõudeid (RKTKo 3-2-1-16-13 p 12), rikutakse liikmete võrdse kohtlemise põhimõtet (RKTKo 3-2-1-55-14 p 40-42), kui puudub otsuste vastuvõtmiseks kas seadusest või põhikirjast tulenev kvoorum (täidetud ei ole esindatuse nõue).

Kaaluda tuleks TsÜS täiendamist põhimõttega, mis kohustaks juriidilise kõrgeima juhtorgani liikmeid teostama hääleõigust (või toimima õiguste teostamisel) juriidilise isiku huvides. Teostades hääleõigust vastuolus eelnimetatud põhimõttega, peaks olema juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi otsus samuti kehtetuks tunnistatav. TsÜS § 38 lg 1 2. lause koosseis on liialt kitsas, kuna eeldab seda, et hääleõigust teostatakse a) enese kasuks, b) teiste liikmete või ühingu kahjuks ja c) otsus võimaldab seda eesmärki saavutada. Kehtiva õiguse kohaselt on otsuse vastuolu TsÜS § 32 põhimõttega on ebapiisav otsuse kehtetuks tunnistamiseks. Seaduse täiendus peaks võimaldama kehtetuks tunnistada otsuse, millega kahjustatakse juriidilise isiku huve, nt enamus hääletab vastu ühingu kuuluva selge nõude maksmapanekule kas teise osaniku või juhatuse liikme suhtes või vabastab nad vastutusest

⁵¹⁰ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1088.

⁵¹¹ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 250, Rn 171.

juriidilise isiku ees. Eestis kehtiva õiguse ja kohtupraktika kohaselt on küsitav, kas sellise otsuse kehtetust on võimalik taotleda, kuna sisuliselt saaks tugineda üksnes otsuse vastuolule TsÜS §-ga 32. Viimase kohaldamine on aga senise kohtupraktika kohaselt ilma otsuse vastuoluta konkreetse normiga küsitav. Saksa õiguse kohaselt on võimaldatud otsuse kehtetuks tunnistamist taotleda lisaks AktG §-s 243 lg 2 1. lause olukorrale (TsÜS § 38 lg 1 2. lause analoog) ka juhul, kui otsusega lükatakse tagasi ühingu poolt selge kahjunõude maksmapanek osaniku või juhatuse liikme vastu, samuti kui need isikud vabastatakse kõrgeima otsustustasandi osanike otsusega vastutusest ühingu ees.⁵¹² Saksa õiguses on tuletatud juriidilise isiku liikmete kohustus tegutseda juriidilise isiku huvides BGB §-s 705 sisalduvast ühinguõiguse alusnormist, mis sätestab sarnaselt VÕS §-le 580 seltsingulepingu mõiste. Sellest on tuletatud nii osanike kui ka aktsionäride kohustus hääletada ühingu huvidest lähtuvate otsuste poolt (või vähemalt mitte nende otsuste vastu).⁵¹³ Arvestades Eesti õiguse järgset juriidiliste isikute ja seltsingu eristamist on küsitav, kas VÕS §-st 580 on võimalik tuletada juriidilise isiku liikmete, osanike ja aktsionäride kohustus toimida õiguste teostamisel juriidilise isiku huvidest lähtuvalt.

Lisaks otsuse sisu puudustele, mis seondub eelkõige otsuse vastuoluga liikmete võrdse kohtlemise põhimõttega, ühingu huvides tegutsemise ehk ühinguõigusliku hea usu ja lojaalsuskohustuse rikkumisega, teiste liikmete õiguste kahjustamisega ning mille erikoosseisuks on TsÜS § 38 lg 1 2. lause koosseis), on otsuse kehtetuks tunnistamine võimalik ka juhul, kui otsuse tegemisel rikutakse protseduurilisi ehk menetluslikke reegleid. Otsuse sisu ja menetluslikku poolt puudutavad puudused on ka otsuse tühisuse aluseks, kuid puuduste intensiivsus on nõrgem.

Menetluslikest puudustest on otsuse kehtetuse aluseks puudused koosoleku kokkukutsumisel ja läbiviimisel (sh otsuse vastuvõtmisel), millega ei kaasne otsuse tühisus. Saksa õiguse kohaselt on koosoleku kokkukutsumise ja otsuse vastuvõtmise vähemolulisteks rikkumisteks peetud juhtumeid, kus koosolek toimub lubamatus kohas või lubamatul ajal, samuti sellist koosolekust vähem etteteatamist, mis ei tee võimatuks koosolekul faktilist osalemist.⁵¹⁴ Eesti senise kohtupraktika kohaselt on igasugust vähemetteteatamist peetud koosoleku kokkukutsumise korra või otsuse tegemise korra oluliseks rikkumiseks, millega kaasneb otsuse tühisus (RKTko 3-2-1-10-17 p 13). Eelnimetatud põhimõtte muutmist ei saa pidada põhjendatuks ning tekitaks õiguse kohaldamise seisukohast ebakindlust.

Seega saab Eesti õiguse kohaselt lugeda otsuse menetluslikuks puuduseks eelkõige puudust, mis seisneb koosoleku kokkukutsumise korra või otsuse tegemise korra sellises rikkumises, millega ei kaasne otsuse tühisus, kvooruminõude puudumist otsuse tegemisel, hääle ebaõiget kokkulugemist ja hääletustulemuse (otsuse) ebaõiget kindlakstegemist (sh häälteenamuse nõudega mitteamestamist), samuti hääleõiguse piirangu ebaõiget kohaldamist (st kui võimaldatakse hääletada liikmel, kelle hääleõigus oli seaduse kohaselt piiratud või kui ei lubata hääletada liikmel, kes tegelikult võis hääletada).

Otsuse menetluslike puuduste korral, mis seonduvad hääle tühisuse või kehtetusega, on oluline hinnata vastava hääle mõju otsusele (ehk puuduse olulisust teises tähenduses võrreldes otsuse tühisusega). TsÜS § 33 lg 3 kohaselt hääle andmise tühisuse või antud hääle tühistamise korral saab juriidilise isiku otsuse kehtetuks tunnistamist vastavalt TsÜS §-le 38 nõuda üksnes juhul, kui tühised või tühistatud hääled mõjutasid otsuse tegemise võimalikkust või otsuse sisu. See tähendab, et tühistel või tühistatud häätel peab olema otsuse kehtetusega nn potentsiaalne põhjuslik seos.⁵¹⁵ Hääle tühisusele ja tühistamisele kohalduvad TsÜS tehingu kehtetuse sätted (TsÜS § 33 lg 1 2. Lause). Õiguspraktikas on eelnimetatud sättest juhitudud eelkõige hääleõiguse piirangut rikkudes tehtud otsuse kehtetust hinnates (vt RKTko 3-2-1-89-14 p 33-34).

⁵¹² T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 251, Rn 172.

⁵¹³ M. Schwab in K. Schmidt; M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. II Band §§ 150-410. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008, lk 2286, § 243 Rn 3.

⁵¹⁴ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 238, Rn 133..

⁵¹⁵ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 505, Rn 302.

Kehtiv õigus ei reguleeri erinevalt Saksa õigusest eraldi otsuse kehtetuks tunnistamist juhul, kui juriidilise isiku poolt rikutakse otsuse tegemisele eelnevalt liikmetele informatsiooni andmise kohustust (st antav info on kas ebaõige, mittetäielik või ei ole otsuse tegemiseks vajalikku infot üldse antud), vt AktG § 243 lg 4 1. lause. Nimetatud alust loeb saksa õigus otsuse kehtetuks aluseks üksnes juhul, kui objektiivselt toimiva aktsionäri jaoks oleks vastav informatsioon olnud oluliseks eelduseks tema osalus- ja liikmeõiguste asjakohasele teostamisele. Saksa õiguse kohaselt viib otsuse kehtetuseni igasugune informatsiooni andmise kohustuse rikkumine, välja arvatud juhul kui informatsiooni andmise kohustuse rikkumine on nii suur, et ei ole võimalik eeldada otsuse kehtivuse juurde jäämist (kausaalsusteooria on asendunud relevantsusteooriaga). Lähtutakse informatsiooni andmist kohustava normi eesmärgist ja selle tähendusest mõistliku aktsionäri poolt oma hääleõiguse teostamisele.⁵¹⁶ Eesti kehtiva õiguse kohaselt on antud küsimus lahendatav eelkõige organi liikme poolt hääle tühistamise võimalustega TsÜS tehingu tühistamise sätete alusel. Kuna tehingu tühistamise eelduseid eksimuse ja pettuse osas ei ole täielikult üle kantavad ühinguõiguslikule hääle tühistamisele (oluline tähendus on kausaalseosel eksimuse ja tehingu tegemise vahel), siis tuleks kaaluda ka kehtiva organi otsuste kehtetuks regulatsiooni täiendamist Saksa AktG §-le 243 lg 4 1. lauses sätestatud põhimõtetega kaalutletud otsuse tegemiseks vajaliku informatsiooni puuduste mõju kohta otsuse kehtivusele.

7.2.2.4 Vastuväide kehtetuks tunnistamise eeldusena ja puudusega otsuse kinnitamine

Viidatud on vajadusele analüüsida, kas ja millised nõuded peaksid kehtima otsusele esitatavale vastuväitele (sh selle tõendamise võimalustele), mis on otsuse kehtetuks tunnistamise eelduseks. Samuti on viidatud vajadusele analüüsida puudustega otsuse kinnitamise võimalusi.

7.2.2.4.1 Vastuväide kehtetuks tunnistamise õiguse osana eeldusena

Kehtiva õiguse kohaselt on kõikide juriidiliste isikute (va isikuühingud) kõrgeima otustustasandi liikmete tehtud otsuste, samuti juhtorgani (nõukogu) otsuste vaidlustamise materiaalõiguslikuks eelduseks asjaolu, et liige on lasknud protokollida oma vastuväite otsusele (vt TsÜS § 38 lg 4 2. Lause; ÄS § 178 lg 3; § 302 lg 3; § 322 lg 6; TüS § 52 lg 3; MTÜS § 24 lg 3; SaS § 30¹ lg 1). Vastuväite protokollimist tuleb kontrollida kohtupraktika kohaselt otsuse kehtetuks üle toimivas vaidluses selle väljaselgitamisel, kas hagi esitanud isikul on kehtetuks tunnistamise nõudeõigus. Kui see tuvastatakse, tuleb kontrollida kehtetuks aluse olemasolu ning seejärel asjaolu, ega vaidlusalust otsust ei ole uue otsusega kinnitatud (vt RKTko 3-2-1-44-17 p 26).

Nimetatud säte piirab otsuste kehtetuks tunnistamise nõudeõigust omavate isikute ringi sellega, et näeb otsuse tegemisel osalevatele organi liikmetele ette nõude teha täiendav avaldus (st esitada vastuväide, mis peab olema protokollitud). Vastuväite eesmärk on tagada õiguskindlus sellega, et anda koosolekul osalevatele organi teistele liikmetele teada hääletustulemusega mittenõustumisest ning kavatsusest vastuvõetud otsus hiljem vaidlustada. Kui organi liige vastuväidet ei lase protokollida, tähendab see tema poolt hääletamistulemuse ja otsuse seaduslikkusega nõustumist ning hilisem vaidlustamine oleks käsitletav vastuolulise käitumisena, mis on hea usu põhimõttest tulenevalt keelatud.⁵¹⁷ Seejuures on oluline, et õiguslikku tähendust omab vastuväite esitamine kui selline, st vastava tahteavalduse tegemine juhtorganile. Ehk olukorras, kus organ vastuväidet ei protokollida (kas siis tahtlikult või hooletusest), siis eelnev ei võta otsust vaidlustada soovival isikult nõudeõigust. Siiski on eelnev oluline tõendamiskoormise seisukohalt, st isik, kes soovib juhtorgani otsust vaidlustada, peab tõendama, et on koosolekul vastuväite esitanud.

Vastuväidet on õigusteoorias käsitletud kui vastuolulise käitumise keelu väljendust.⁵¹⁸ Ühinguõigusliku otsuse eripära võrreldes muudest tehingutes on see, et see kehtib ka ühingu organi liikmete suhtes, kes

⁵¹⁶ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 505, Rn 303.

⁵¹⁷ P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. 2010, lk 152.

⁵¹⁸ M. Schwab in K. Schmidt; M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. II Band §§ 150-410. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008, lk 2329, § 245 Rn 13.

otsusega ei nõustunud (hääletasid sellele vastu).⁵¹⁹ Kui liige ei vaidle otsusele kohe selgelt eraldi vastu, siis on teistel alust arvata, et ta vaatamata oma vastuhääletamisele on valmis otsust täitma ja peab seda ka enda suhtes kehtivaks.

Kuigi vastuväite nõude põhjendatus on mõnevõrra küsitav, ei toeta töörühm selle välja jätmist otsuse kehtetuks tunnistamise nõude eelduste hulgast. Töörühm on laias plaanis siiski seisukohal, et vastuväite esitamise kohustus on oluline õiguskindluse tagamiseks ja on oluline eesmärgil saavutada õigusrahu esimesele võimalusel. Siiski on töörühm seisukohal, et kaaluda tuleks aga vastuväite esitamise nõuete mõningast pehmemdamist ning vastuväite regulatsiooni täpsustamist. Näiteks võiks koosolekul osalenud isikul olla võimalik esitada vastuväide ka näiteks kolme tööpäeva jooksul alates juhtorgani koosoleku toimumisest. Eelnev annaks isikule võimaluse vaidlustada juhtorgani otsuseid ka olukorras, kus isik on otsuse puudusest saanud teada vahetult peale koosoleku toimumist – näiteks on isik saanud teada, et konkreetse eelnõu punkti osas on poolt/vastu hääletanud isik, kes ei oleks tohtinud üldse hääletada huvide konflikti tõttu.

TsÜS § 38 lg 4 2. lause sõnastuse kohaselt peaks vastuväite esitama organi iga liige, kes osales otsuse tegemisel ja soovib tagada võimaluse otsus hiljem kohtus vaidlustada. TsÜS ei kehtesta vastuväite sisule eraldi nõudeid, samuti ei täpsusta, kas ja mil viisil tuleb vastuväide esitada juhul, kui otsus tehakse koosolekut kokkukutsumata. ÄS § 178 lg 3 3. lause kohaselt juhul, kui osanik hääletab kirja teel (ÄS § 170 lg 5) või elektrooniliselt (ÄS § 170¹ lg 1), võib osanik nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist ka vastuväite protokollimiseta. Samas ei sätesta ÄS, kas vastuväite esitamise kohustus kehtib ka juhul, kui otsus tehakse koosolekut kokkukutsumata vastavalt ÄS §-le 173. Kohtupraktika kohaselt piisab nimetatud juhul ka kirjalikust vastuhääletamisest⁵²⁰. Kuna selline erisus seadusest ei tulene, siis juhul, kui vastuväite nõue jääb otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõiguse olemasolu eeldusena kehtima, tuleks see erisus selgelt sätestada ka kõikide nende juriidilise isiku organi otsuste regulatsiooni juures, mille puhul on võimalik otsuseid vastu võtta koosolekut kokkukutsumata ka juhul, kui otsust ei vormistata ühehäälse otsusena. Sellisteks juhtudeks on hetkel OÜ osanike otsused (ÄS § 173) ja AS nõukogu otsused (ÄS § 323).

Vastuväite esitamine on otsuse kehtetuks tunnistamise eelduseks ka Saksa AktG § 245 p 1 kohaselt. Koosolekul osalenud aktsionär on õigustatud vaidlustama otsuse tingimusel, et ta on aktsiad omandanud juba enne koosoleku päevakorra avaldamist ühingu poolt ja, et ta on esitanud protokolliga vastuväite. Samas Saksa õiguse kohaselt ei ole koosolekul osalenud liikme poolt vastuväite protokollida laskmine nõutav GmbH puhul.⁵²¹

Vastuväite esitamine ning selle protokollida laskmine eeldab osalenud liikmelt aktiivset käitumist, eelkõige vastava tahte selget avaldamist. Kehtiv õigus ei kohusta ei juriidilist isikut ega selle juhtorganeid informeerima kõrgeima juhtimistasandi ega ka juhtorgani liikmete koosolekute kokkukutsumisel ega ka läbiviimisel vastavaid liikmeid vastuväite esitamise võimalustest ja nende esitamata jätmise tagajärgedest. Vastuväitele ei ole kehtestatud sisu ega vorminõudeid. Paljudel juhtudel on otsuse kehtetuks tunnistamise materiaalse aluse olemasolul vastava nõude maksmapaneku takistuseks asjaolu, et otsuse tegemisel osalenud organi liige ei ole õigeaegselt esitanud vastuväidet otsusele. Mõistlikuks ei saa pidada asjaolu, et vastuväide tuleb kindlasti juba koosolekul esitada ja lasta protokollida. Sageli ei ole asjaolu, mis annab aluse otsust kehtetuks tunnistada (nt teise liikme poolt hääletamine olukorras, kus temale laieneb hääletamiskeeld) äratuntav koosoleku kokkukutsumisel ega ka otsuse tegemise ajal. Selliselt on õiguskirjanduses tõlgendatud, et teatud erandjuhtudel ei peaks protokollitud vastuväide olema üldse otsuste kehtetuks tunnistamise nõudeõiguse eelduseks ja kohus peaks lubama otsust vaidlustada teatud juhtudel ka siis, kui protokollis vastuväide puudub (nt ei olnud otsuse tegemisel

⁵¹⁹ RKTko 3-2-1-72-13 p 21; 3-2-1-157-10 p 12.

⁵²⁰ RKTko 3-2-1-76-14 p 25.

⁵²¹ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 251, Rn 174..

õigusrikkumine äratuntav või on koosoleku protokollija jätnud vastuväite vaatamata esitamisele siiski protokollimata).⁵²²

Vastuväite esitamise aeg tuleks siduda teatud päevade arvuga arvates koosoleku toimumisest (või selle protokollil avalikustamisest). Mitmeid koosoleku läbiviimise seaduslikkust puudutavaid asjaolusid, saavad organi liikmed kontrollida sisuliselt alles siis, kui on saanud kätte koosoleku protokollil (ehk liikmel on võimalik hinnata kõiki otsuse tegemise seaduslikkusega seotud asjaolusid).

Kui vastuväite esitamist võimaldada pärast koosoleku toimumist, siis tuleks lähtuda ka põhimõttest, et otsuse tegemisel antud hääl (sh poolthääl) ei mõjuta vastuväite esitamise õigust ning otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigust, ja juhul, kui isik oli häält andes teadlik asjaoludest, mis annavad aluse vastuväite esitamiseks. Riigikohus on kehtivat õigust tõlgendades asunud seisukohale, et otsuse poolt hääletamine välistab (eranditeta) otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamise (RKTko 3-2-1-76-14 p 20). Otsuse poolt või vastu hääletamist ei tohiks juhul, kui võimaldada vastuväite esitamist ka pärast koosoleku toimumise lõppemist, siduda koosolekul antud häälega otsuse osas, välja arvatud juhul, kui isik oli häält andes teadlik asjaoludest, mis annavad aluse vastuväite esitamiseks.

7.2.2.4.2 Otsuse kinnitamine

Juriidilise isiku organi otsuse kehtetuks tunnistamise nõude (hagi) esitamisel tuleb kehtiva õiguse kohaselt kohtul tuvastada esmase asjaoluna, kas hagejal on olemas otsuse kehtetuks tunnistamise õigus. Seejärel tuleb teha kindlaks, kas on alust otsus kehtetuks tunnistada, st kas esineb kehtetuks tunnistamise materiaalõiguslik alus. Kolmanda asjaoluna tuleb aga hinnata, kas vaatamata vaidlustamise aluse olemasolule võivad otsused või mõni neist olla uue otsusega kinnitatud (vt RKTko 3-2-1-44-17 p 26).

Kehtiva õiguse kohaselt on võimalik otsust, mida saaks kehtetuks tunnistada, kinnitada uue otsusega. Sellise kinnitamise tagajärjeks on see, et algset otsust ei ole võimalik enam kehtetuks tunnistada, kui uut (kinnitavat) otsust ei ole vaidlustatud aegumistähtaja jooksul (TsÜS § 38 lg 5 2. lause; ÄS § 178 lg 2; § 302 lg 2; § 322 lg 5; TüS § 52 lg 2; MTÜS § 24 lg 2; SaS § 30¹). Tõstatatud on küsimus, kas selline regulatsioon on põhjendatud. Erinevalt kehtetuks tunnistatavast otsusest ei ole võimalik kehtiva õiguse kohaselt kinnitada tühist otsust (RKTko 3-2-1-155-12 p 12; 3-2-1-145-08).

Otsuse kinnitamise regulatsiooni eesmärk on anda puudusega otsuse teinud organile võimalus puudus kõrvaldada ja ennetada otsuse kehtetuks tunnistamise nõude võimalikku mõju.⁵²³ Otsuse kinnitamise kaudu otsuse vaidlustamise vältimise võimaldamine peaks aitama vältida asjatut kohtuvaidlust juhul, kui otsuse teinud organil enesel on võimalik puudus kõrvaldada. Asjaolu, kas puudus on kõrvaldatav, sõltub eelkõige puuduse iseloomust, sh kas tegemist on menetlusliku või sisulise puudusega. Kohtupraktikas on märgitud, et seda, kas varasemat otsust on uue otsusega kinnitatud, on võimalik hinnata otsuste sisu võrreldes (RKTko 3-2-1-44-17 p 21; 3-2-1-99-14 p 13). Kohtupraktika kohaselt ei ole otsus, millega organi liikmed möönavad, et nende arvates ei ole põhjust tunnistada tühiseks (tühistada) varasemaid sama organi otsuseid, käsitletavat otsuse kinnitamise otsusena (RKTko 3-2-1-44-17 p 22).

Otsuste kinnitamise senine kontseptsioon peaks säilima. Juriidilisel isikul peaks olema võimalik juhul, kui ta saab teada otsuse puudusest ning seda puudust on võimalik kõrvaldada, vältida otsuse kehtetuks tunnistamisega kaasnevat tagajärki.

Nõustuda tuleb seisukohaga, et tühist otsust ei ole võimalik üldjuhul kinnitada, kuid võimalik on võtta vastu tühise otsusega samasugune otsus, kui selles on tühise alused kõrvaldatud. See aga ei tähenda, et uue otsuse vastuvõtmisega muutuks varasem tühine otsus kehtivaks. Uue samasisulise otsuse vastuvõtmisel õiguslik mõju uuel otsusel ning vana otsus on jätkuvalt tühine (RKTko 3-2-1-155-

⁵²² Vt ⁵²² P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. 2010, lk 152; Vt ka M. Schwab in K. Schmidt; M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. II Band §§ 150-410. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008, lk 2329, § 245 Rn 16.

⁵²³ P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. 2010, lk 157.

12). Erandiks eeltoodust on otsused, mis on tühised seoses otsuse kokkukutsumise korra olulise rikkumisega (ÄS § 172¹, § 296, § 321 lg 5; TüS § 42; MTÜS § 21 lg 3).

Otsuse tühisuse korral, kui juriidilise isiku organi kõik liikmed on nõus, et vastuvõetud otsus on tühine, tuleks kehtiva õiguse kohaselt siiski pöörduda otsuse tühisuse tuvastamise nõudega kohtu poole. Seda põhjusel, et kehtiva õiguse kohaselt (TsÜS § 38 lg 2 2. lause) saab huvitatud isik tugineda juriidilise isiku organi otsuse tühisusele, kui kohus on tühisuse tuvastanud (vt RKTko 3-2-1-133-11). Samas võimaldab TsÜS § 38 lg 7 1. lause tugineda otsuse tühisusele kohtumenetluses nii hagi kui vastuväite esitamisega. Kui tühisusele saab kohtumenetluses tugineda ka vastuväitega, siis kohus otsuse tühisust otsuse resolutsiooniga eraldi ei tuvasta. Seega ei ole need kaks eelnimetatud sätet omavahel kooskõlas. Lisaks eeltoodule peaks juhtumil, kui otsuse tühisus ei ole kõrvaldatav (tegu olulise sisulise puudusega või olulise protseduurilise rikkumisega mõne osaniku suhtes, kes seda heaks ei kiida), olema juriidilisel isikul ka võimalus vältida kohtuvaidlust (ja sellega kaasnevaid kulusid) juhul, kui kõik liikmed (sh need, kelle suhtes rikkumine toime pandi) on nõus, et otsus on tühine ja selle ka oma ühise ühehäälselt otsusega üle kinnitavad. Eeltoodust tulenevalt tuleks töögrupi hinnangul jätta TsÜS § 38 lg 2 2. lauses sätestatud, mille kohaselt saab õigustatud isik tugineda otsuse tühisusele üksnes siis, kui kohus on otsuse tühisuse tuvastanud. Ka saksa õiguse kohaselt otsuse tühisust on võimalik kohtulikult kindlaks teha, kuid see ei ole kohustus. Seega kui juriidilise isiku liikmed võtavad vastu tühise otsusega samasisulise uue otsuse olukorras, kus tühisuse alus on kõrvaldatud, peaks juriidilisel isikul olema võimalus vältida varasema otsuse suhtes kohtuvaidlust selliselt, et juriidilise isiku organi kõik liikmed kinnitavad varasema otsuse tühisust.

7.2.2.5 Otsuste vaidlustamise tähtajad

Kehtiv õigus ei ole *expressis verbis* eraldi tähtaega otsuse tühisuse tuvastamise nõudele kehtestanud. Tühisuse tuvastamise nõudel ei ole iseseisvat materiaaõiguslikku sisu ja selline nõue kui tuvastusnõue ei aegu. Sarnaselt on tühisusele tuginemine reguleeritud ka Saksa õiguses.⁵²⁴

Siiski on tühisusele tuginemine piiratud õiguskindluse põhimõttega ning nähtud ette, et otsuse tühisusele ei saa enam tugineda, kui otsuse alusel on tehtud kanne avalikku registrisse ja kande tegemisest on möödunud 2 aastat (TsÜS § 38 lg 7 2. lause; ÄS § § 177¹ lg 3, § 301¹ lg 4; TüS § 52¹; MTÜS § 24¹ lg 3). Nimetatud tähtaja möödumisega kaotab otsuse tühisus oma õigusliku tähenduse. Saksa õiguse kohaselt muutub tühine otsus, mille alusel on tehtud kanne registrisse, üldjuhul kehtivaks 3 aasta möödumisel arvates kandest (AktG § 242 lg 2 1. lause). Õigusteoreetiliselt on vaieldav, kas selline tühine otsus muutub kehtivaks⁵²⁵ või kaotab tühisus oma õigusliku jõu.⁵²⁶

Kahe aasta pikkust tähtaega arvates avalikku registrisse tehtud kandest, võib pidada piisavaks ajaks, mil õigustatud isikutel on võimalik esitada vastava otsuse osas tuvastushagi kohtule (või ka esitada juba käimasolevas menetluses otsuse tühisus vastuväitena). Märkimisväärseid argumente, millest tulenevalt tuleks kaaluda vastava tähtaja pikendamist, ei esine.

Seoses otsuse tühisusele tuginemisega vajaks aga selgemat täpsustamist alljärgneva asjaolu. Kui üldjuhul on tühisusele tuginemiseks nõutav, et kohus oleks tühisuse otsusega tuvastanud (st vastav otsus on jõustunud), siis on küsitav, kuidas suhestub selle nõudega 2-aasta pikkune otsuse tühisusele tuginemist piirav tähtaeg. Olukorras, kus ainsaks mõistlikuks tõlgenduseks on see, et nimetatud 2 aasta pikkuse tähtaja jooksul arvates avalikku registrisse kande tegemisest peab olema esitatud juriidilise isiku vastu tühisuse tuvastamise hagi või esitatud käimasolevas menetluses vastuväide, siis tuleks sätestada seaduses, et nimetatud 2 aasta pikkune tähtaeg pikeneb kuni otsuse tühisuse osas kohtulahendi jõustumiseni, kui 2 aasta pikkuse tähtaja jooksul esitatud kohtule tühisuse tuvastamise hagi või vastuväide, millega tuginetakse otsuse tühisusele. Sarnaselt on tühisusele tuginemise tähtaja

⁵²⁴ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 502, Rn 291.

⁵²⁵ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 503, Rn 296.

⁵²⁶ P. Varul jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. 2010, lk 158.

piknemise küsimus reguleeritud ka Saksa õiguses (vt AktG § 242 lg 2 2. lause). Seega tuleks täiendada vastavalt TsÜS § 38 lg 7 2. lause; ÄS § § 177¹ lg 3, § 301¹ lg 4; TüS § 52¹; MTÜS § 24¹ lg 3 regulatsioone.

Erinevalt tühisusele tuginemisest (millele üldjuhul ei kohaldu piiravat tähtaega) on otsuse kehtetuks tunnistamise nõudele kehtestatud 3 kuu pikkune aegumistähtaeg alates otsuse vastuvõtmisest (vt TsÜS § 38 lg 5 1. lause; ÄS § 178 lg 1 2. lause, § 302 lg 1 2. lause, 322 lg 4 2. lause; TüS § 52 lg 1 2. lause; MTÜS § 24 lg 1 2. lause; SaS § 30¹ lg 1). Seaduses sätestatud erandjuhtudel on see tähtaeg ka ka lühem. Nii on ÄS § 398 lg 1 kohaselt äriühingu ühinemisotsuse vaidlustamise tähtajaks 1 kuu, ÄS § 441 lg 1 kohaselt äriühingu jagunemisotsuse vaidlustamise tähtajaks 1 kuu; MTÜ ühinemisotsuse vaidlustamise tähtajaks 1 kuu (MTÜS 58¹) ja MTÜ jagunemisotsuse vaidlustamise tähtajaks 1 kuu (MTÜS § 67¹). Sellise lühendatud aegumistähtaja eesmärk on tagada võimalikult kiiresti käibekindlus ja õigusrahu. Aegumistähtaja puhul on tegemist materiaalõigusliku tähtajaga ning aegumise vastuväide tuleb juriidilisel isikul endal esitada kohtumenetluses. Saksa õiguses on kehtestatud otsuse kehtetuks tunnistamise nõudele 1 kuuline tähtaeg arvates otsuse tegemisest (AktG § 246 lg 1) ning tegemist on protsessuaalse (mitte materiaalõigusliku) tähtajaga.⁵²⁷ Avaldatud on ka arvamus, et tegemist on materiaalõigusliku õigust lõpetava tähtajaga.⁵²⁸ Eeltoodust tulenevalt on saksa kohus kohustatud ise kontrollima nimetatud tähtaja järgimist ja selle ületamisel hagi tagasi lükkama. Töögrupi ettepanek on kehtestada ka Eesti õiguses juriidilise isiku organi otsuste kehtetuks tunnistamise tähtateg õigust lõpetava tähtajana sarnaselt tühisuse tuvastamise tähtajale ning saksa õiguses fikseeritule. Töögrupi hinnangul ei ole põhjendatud otsuste kehtetuks tunnistamise tähtaega käsitleda aegumistähtajana. Eeltoodust tuleb muuta vastavalt TsÜS § 38 lg 5 1. lause; ÄS § 178 lg 1 2. lause, § 302 lg 1 2. lause, 322 lg 4 2. lause; TüS § 52 lg 1 2. lause; MTÜS § 24 lg 1 2. lause; SaS § 30¹ lg 1 sõnastusi.

Eesti kehtiva õiguse kohaselt ei ole oluline, millal organi liige või otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigust isik vastavast otsusest on teada saanud. Viidatud on kirjanduses võimalusele, et juhul, kui juriidiline isik ei järgi otsuse avaldamise kohta käivaid nõudeid (ÄS § 304 lg 3 ja 4; TüS § 51 lg 4; MTÜS § 21 lg 7), siis võib juriidilise isiku poolt aegumise vastuväite esitamine olla vastuolus hea usu põhimõttega (vt RKTko 3-2-1-65-03 p 28). Kui juriidilise isiku organi liige ei tea otsusest aga asjaolu tõttu, et teda ei ole otsuse vastuvõtmisest (koosoleku kokkukutsumisest ega hääletamise võimalusest) üldse informeeritud, siis nimetatud juhul on vastav otsus tühine koosoleku kokkukutsumise korra või otsuse tegemise korra olulise rikkumise tõttu ning aegumise ega tähtaja möödumise teemat seoses kehtetuks tunnistamisega ei tõusetu. Arvestades juriidilise isikule kehtestatud tähtaegu otsuste kohta protokollide koostamise osas (ÄS § 304 lg 3 ja TüS § 51 lg 4 kohaselt 7 päeva pärast üldkoosoleku toimumist, MTÜS § 21 lg 7 kohaselt 14 päeva arvates koosoleku lõppemisest), siis arvestades ka mõistlikult vajaminevat aega otsuse analüüsiks ja hagi koostamiseks ei saa toetada praegu kehtiva üldise kehtetuks tunnistamise nõude tähtaja lühendamist. Samuti ei ole juriidiliste isikute otsuste kõrgendatud käibekindluse tagamise eesmärgist lähtuvalt pidada põhjendatuks nimetatud tähtaja pikendamist. Olukorras, kus erandjuhtudel kehtib lühendatud tähtaeg, siis tuleks nii TsÜS § 38 lg 5 1. lauses, ÄS § 178 lg 1 2. lauses, § 302 lg 1 2. lauses, § 322 lg 4 2. lauses, TüS § 52 lg 1 2. lauses ja MTÜS § 24 lg 1 2. lauses sätestada, et otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamise tähtaeg on 3 kuud alates otsuse vastuvõtmisest, kui seadusest ei tulene lühemat tähtaega.

Tuleb märkida, et kehtiva kohtupraktika kohaselt peatab otsuse kehtetuks tunnistamise aegumistähtaja kulgemise ka tühisuse tuvastamise nõude esitamine kehtetuks tunnistamise aegumistähtaja jooksul. Seda seetõttu, et isik on esitanud tühisuse tuvastamise nõude ja hiljem soovib samadele rikkumistele tuginedes esitada ka kehtetuks tunnistamise nõude, tuleb tema haginõuet käsitleda ühtse, puudustega otsusest vabanemisele suunatud nõudena. Seetõttu ei saa otsuse kehtetuks tunnistamise nõuet lugeda aegunuks, kui seaduses sätestatud aegumistähtaja jooksul on hageja esitanud tühisuse tuvastamise

⁵²⁷ M. Schwab in K. Schmidt; M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. II Band §§ 150-410. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008, lk 2354, § 246 Rn 6.

⁵²⁸ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 508, Rn 309.

nõude ja täiendab seda pärast otsuse vastuvõtmist kulgema hakanud 3 kuulise tähtaja möödumisel kehtetuks tunnistamise nõudega, tingimusel, et asjaolud, millele hageja tugineb (hagi alus) on samad (RKTko 3-2-1-55-14 p 31-32).

7.2.3 Hääletamiskeeld ja selle rikkumise mõju otsuste kehtivusele

Kehtivas õiguses sätestatud hääleõiguse piirang lähtub TsÜS §-s 32 sätestatud üldisest hea usu põhimõttest. Hääleõiguse piirang lähtub põhimõttest, mille kohaselt ei ole juriidilise isiku organi liikmel lubatud hääletada juhul, kui organi liige on isiklikult otsusest huvitatud ning see huvi vastandub ühingu huvile, st tegemist on huvide konflikti olukorraga. TsÜS § 32 rikkumisena on käsitletav muuhulgas liikme poolt hääleõiguse teostamine enese isiklikes huvides, mis vastandub ühingu või teiste liikmete õigustatud huvile.⁵²⁹ Liikmele laieneva hea usu põhimõtte järgimise kohustuse sisu hulka kuulub lisaks kohustusele mitte kahjustada ühingu ja teiste osanike huve ka kohustus panustada ühingu juhtimisse.⁵³⁰

Juriidilise isiku organi liikmetele laieneva hääleõiguse seadusjärgse piirangu lähtekohaks on vajadus hoida juriidilise isiku tahe vaba organi liikme isiklikust ja juriidilisele isikule võõrast eri- ja erahuvist. Hääleõiguse piirangu kui *ultima ratio* abinõu ettenägemine seadusega on põhjendatud üksnes juhtudel, kus võib eeldada selliste liikme erihuvide esinemist ning seda, et neid huve ei allutata juriidilise isiku huvidele.⁵³¹ Hääleõiguse piirangu juhtudel tagatakse juriidilise isiku huvi kaitse sel teel, et otsuse tegemisel arvestatakse üksnes nende liikmete hääletage, kelle puhul puudub huvide konflikt. Seega on hääleõiguse piirangu eesmärgiks liikme erihuvide neutraliseerimine (välistamine), tagamaks, et otsus tehakse juriidilise isiku mitte aga hääletaja isiklikes huvides.

Avaldatud on seisukohta, mille kohaselt juhul, kui organi liikmel hääleõigus puudub, ei tähenda see, et liikmel ei oleks õigust liikmete koosolekul (otsuse tegemisel) osaleda ja saada teada, millistes küsimustes hääletatakse.⁵³² Hääleõiguse piirangut on käsitletud kui tahte avaldamise piirangut⁵³³, mis ei välista liikme õigust olla teadlik korraldatavatest koosolekutest ja neil vastuvõetavatest otsustest.⁵³⁴ Seega on kapitaliühingu liikmel vaatamata hääleõiguse piirangule õigus olla kohal koosolekul, kus otsustatakse küsimust, mille hääletamisel kehtib tema suhtes hääleõiguse piirang. Koosolekut kokkukutsumata hääletatava otsuse puhul on liikmel aga õigus teada saada otsuse eelnõu hääletamisele panekust ja selle eelnõu sisust. Hääleõiguse piirangu ehk hääletamiskeelu all tuleb mõista seega hääle andmise kui tahteavalduse tegemise keeldu, seda sõltumata liikmete otsuse tegemise viisist.

Asjaolu, kas organi liikme, kellele hääleõiguse piirang laieneb, hääle otsuse tegemisel arvesse võetakse või mitte, ei sõltu mitte niivõrd asjaolust, kas vastav isik otsuse vastuvõtmisel hääle annab (vastava hääletussedeli täidab ja esitab või käega märku annab), vaid sellest, kas koosolekut juhataja või hääletamist läbiviiv isik hääleõiguse piiranguga isiku hääle vastava otsuse kindlakstegemisel arvesse võtab või mitte.⁵³⁵ Kohtupraktikas on nt nõukogu otsuse tegemise osas märgitud, et kui hääleõiguse piiranguga nõukogu liige isegi hääletab otsuse poolt, siis ei arvestata tema hääli hääle kokkulugemisel ega häälteenamuse määramisel.⁵³⁶ Koosoleku juhatajal on seega oluline mõju asjaolu üle, milliste liikmete hääled otsuse vastuvõetuks lugemisel võetakse arvesse ja millised mitte ning millise sisuga otsus tuleb kanda protokollis. Saksa õiguses on asutud seisukohale, et hääleõiguse piirang ei laiene

⁵²⁹ Vt ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1088.

⁵³⁰ RKTko 3-2-1-7-10 p 31.

⁵³¹ G. Spindler. Aktiengesetz. Kommentar. K. Schmidt, M. Lutter (Hrsg). I Band. OVS Verlag Dr Otto Schmidt Köln 2008, § 136 äärenr 1.

⁵³² Vt ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1246.

⁵³³ RKTko3-2-1-74-15 p 17.

⁵³⁴ RKTko 3-2-1-65-08 p 31. Sarnaselt ka Harju Maakohus 02.10.2013 kohtuotsuses ts asjas nr 2-13-15297.

⁵³⁵ Vt ka H. Altmeppen. Machtverhältnisse bei Abberufung eines Gesellschafter-Geschäftsführers in der GmbH aus „wichtigem Grund“. Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2016, 2833, lk 2834.

⁵³⁶ RKTko 3-2-1-81-15 p 18.

koosoleku juhataja valimisele ka juhul, kui päevakord sisaldab otsuse tegemist, mille suhtes mõni liikmetest tugineb teisel liikme hääleõiguse piirangule.⁵³⁷

TsÜS ei sätesta hääleõiguse piirangu täpsemat regulatsiooni. See tuleneb juriidilise isiku liikide kohta käivatest seadustest, vt ÄS § 177; 303; § 322 lg 3; TüS § 44; MTÜS § 22 lg 4 2. lause; SaS § 30¹.

Kehtiv õigus lähtub hääleõiguse piirangu regulatsioonis hääleõiguse piirangu kesksete juhtumigruppide loetelust, mil organi liikme huvi vastandub juriidilise isiku huvile. Seaduses loetletud olukordade puhul tuleb sõltumata otsustatava toimingu või tehingu tegelikust mõjust juriidilise isiku huvidele välistada organi liikme õigus otsuse tegemisel hääletada.

Nendeks on:

- a) liikme vabastamine kohustusest või vastutusest juriidilise isiku ees (ÄS § 93 lg 3 1. alt; § 177 lg 1 1. alt; ÄS § 303 lg 1 1. alt; TüS § 44 1. alt; MTÜS § 22 lg 4 2. lause 1.alt);
- b) liikme ja juriidilise isiku vahel tehingu tegemine või liikmega õigusvaidluse pidamine ning selles tehingus või õigusvaidluses juriidilisele isikule esindaja määramine (ÄS § 93 lg 3 2 alt; § 177 lg 1 3. alt; ÄS § 303 lg 1 2. alt; TüS § 44 2. alt; MTÜS § 22 lg 4 2. lause 2.alt);
- c) küsimused, mis puudutavad selle kontrollimist või hindamist, milline on liikme või tema esindaja tegevus ühingu juhtorgani liikmena (ÄS § 177 lg 1 4. alt; ÄS § 303 lg 1 3. alt; TüS § 44 3. alt; MTÜS § 22 lg 4 2. lause 3.alt

Lisaks eeltoodule on sätestatud OÜ osas hääleõiguse piiranguna juhtum, kus otsustatakse OÜ poolt osanikule nõusoleku andmine osa võõrandamiseks (ÄS § 177 lg 1 2. alt).

Ka saksa õiguse regulatsiooni kohaselt on loetletud peamised hääleõiguse piirangu juhtumid, mille puhul ei ole oluline, kas vastav otsus võimaldab liikmel realselt eeliseid saada või on tegemist lihtsalt n-õ näilise huvide konfliktiga. Nimetatud juhtumite loetelu on sarnane eelnimetatud loetelu p.-s a ja b loetletud juhtudega (vt AktG § 136 lg 1; GmbHG § 47 lg 4). Saksa õigus erinevalt eesti regulatsioonist ei too loetelus eraldi välja küsimusi, mis puudutavad selle kontrollimist või hindamist, milline on liikme või tema esindaja tegevus ühingu juhtorgani liikmena. Nimetatud asjaolusid on loetud hõlmatuks liikmega tehtava tehingu regulatsiooniga, millele laieneb ka saksa õiguse kohaselt hääleõiguse piirang. Kuna eelnimetatud erisus on eelkõige õigustehnilist laadi, siis puudub otsene vajadus eesti kehtiva regulatsiooni muutmiseks ja p.-s c nimetatud aluse väljajätmiseks hääleõiguse piirangu loetelust.

Ettepanek on jätta ÄS § 177 lg-s 1 sätestatud hääleõiguse piirangu loetelust välja juhtum, mis puudutab hääleõiguse piirangu laienemist osa võõrandamiseks nõusoleku andmisel. Seda põhjusel, et nimetatud juhul on küsitav liikme huvide vastuolu ühingu huviga, vaid pigem teiste osanike huviga. Nimetatud küsimus on osanikel võimalik reguleerida osanike lepingus. Ka saksa õiguse valitseva arvamuse kohaselt ei loeta erinevalt ÄS §-s 177 lg 1 2. alt-s sätestatust nõusoleku andmise üle otsustamist osa võõrandamiseks (üleandmiseks) olukorraks, mille puhul kohaldub hääleõiguse piirang.⁵³⁸ Hääleõiguse piiranguga ei peaks olema hõlmatud juhtumid, kus puudub selge olemuslik huvide konflikt organi liikme ja ühingu huvi vahel. Sellele asjaolule on viidanud ka Riigikohus lahendis 3-2-1-55-14 p.-d 36-37 leidnud, et ÄS §-st 303 ei tulene aktsionärile piirangut osaleda vahetusvõlakirjade väljalaskmise ja aktsiakapitali tingimusliku suurendamise otsustamisel isegi siis, kui vastav emissioon on suunatud vastavale aktsionärile. Eeltoodust tulenevalt on problemaatiline näha huvide konflikti osaniku ja osaühingu vahel küsimuses, mis puudutab osanikule nõusoleku andmist osa võõrandamiseks. Eeltoodust tulenevalt tuleks ÄS §-st 177 lg 1 välja jätta 2. alt.

Kuigi liikmega õigusvaidluse pidamise üle otsustamine ja selles vaidluses juriidilisele isikule esindaja määramine on vaieldamatult olukorraks, milles juriidilise isiku huvi on vastandunud liikme erihuvile ning

⁵³⁷ I. Drescher. Münchener Kommentar, GmbHG. 2. Auflage, 2016, § 47 äärenr 136.

⁵³⁸ G. H. Roth. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbHG. Kommentar. G.H. Roth, H. Altmeppen (Hrgs). 8. Auflage, 2015, § 47 äärenr 66.

hääleõiguse piirang põhjendatud, siis tekitab kehtiv sõnastus küsimuse sellest, kas antud regulatsioon on kohaldatav üksnes juhul, kui juriidiline isik on otsustamas organi liikme vastu õigusvaidluse algatamist või kohaldatav ka juhul, kui õigusvaidluse juriidilise isikuga on algatanud organi liige. Tuleks asuda seisukohale, et ka nimetatud juhul on kõrgeima otsustustasandi liikmete pädevuses juriidilisele isikule (eri)esindaja määramine. Vastasel korral võiks see viia nii ühingu kui ka ülejäänud liikmete suhtes vastuvõetamatu tulemuseni, eelkõige juhul, kui vaidluse algatanud häälteenamust omava liikme poolt kontrollitav juhtorgani liige hagi ühingu nimel õigeks võtab. Eeltoodust tulenevalt tuleks kaaluda ÄS § 93 lg 3 2 alt; § 177 lg 1 3. alt; ÄS § 303 lg 1 2. alt; TüS § 44 2. alt; MTÜS § 22 lg 4 2. lause 2. alt sõnastuse täpsustamist selliselt, et hääleõiguse piirang ei laiene liikmele mitte üksnes temaga õigusvaidluse pidamise otsustamisele ja „selles“ õigusvaidluses juriidilisele isikule esindaja määramisele, vaid ka mistahes õigusvaidluses liikmega juriidilisele isikule esindaja määramisele. Vastavalt tuleks tuleb täpsustada ka kõrgeima otsustustasandi liikmete pädevuse regulatsiooni (eelkõige ÄS § 168 lg 1 p 10; § 298 lg 1 p 9; § 317 lg 8; TüS § 39 p 8; MTÜS § 19 lg 1 p 4; SaS § 25 lg 1 p 7).

Nõukogu otsuste tegemisel on nõukogu liikme hääleõigus piiratud aga üksnes juhul, kui otsustatakse nõukogu liikme ja AS vahel tehingu tegemiseks nõusoleku andmist, samuti kolmanda isiku ja AS vahelise tehingu tegemiseks nõusoleku andmist, kui sellest tehingust tulenevad nõukogu liikme huvid on vastuolus AS huvidega (ÄS § 322 lg 3).

Hääleõiguse piirangu kehtivas õiguses sätestatud juhtudest on kõige enam tõlgendamist vajav juriidilise isiku poolt tehingu tegemise otsustamine vastava liikmega. Eeltoodu tuleneb asjaolust, et tehingu mõiste on TsÜS § 67 kohaselt äärmiselt lai. Lisaks tuleb eristada juhtumeid, kus organi liige ei ole konkreetsetes tehingus mitte kõrvalseisev kolmas isik, vaid tegemist on ühingusisese suhte raames tehtava tehinguga. Eeltoodust tulenevalt on seadusega välistatud OÜ puhul hääleõiguse piirangu laiendamine juhtudele, kus otsustatakse osaniku valmist juhtorgani liikmeks, tema ametiaja pikendamist ja tagasikutsumist (vt ÄS § 177 lg 3). Sarnane regulatsioon on kohaldatav ka teiste ühinguvormide suhtes, kuigi teiste ühinguvormide osas vastavat erisust ei ole seadusandja *expressis verbis* välja toonud. Kuna tehingu tegemise otsustamisel tuleb hääleõiguse piirangu regulatsiooni teleoloogiliselt redutseerida ning vastavalt normi eesmärgile kitsendada, siis tuleks OÜ-le regulatsioonile (ÄS § 177 lg 3) sarnane välistus sätestada ka AS, TulÜ ja MTÜ-d puudutavas regulatsioonis.

Lisaks asjaolule, et hääletamispiirang ei ole kohaldatav organi liikme ametisuhte tekkimist, pikendamist lõppemist (juhtorgani liikmena) puudutavates küsimustes, siis on Riigikohus asunud seisukohale, et liikmel on õigus hääletada ka endaga juhatuse liikme lepingu sõlmimise ja endale tasu määramise otsustamisel. Vastasel korral muutuks mõttetuks enamusosaniku võimalus määrata ennast juhatuse liikmeks, kuna tasu ta endale määrata ei saaks ja see tähendaks, et pahatahtlikul vähemusel ei oleks võimalik takistada enamusosaniku saamist juhatuse liikmeks, kuid tal oleks võimalus takistada enamusosanikul saada juhatuse liikme tasu (RKTko 3-2-1-44-17 p 24). Lepingut juhtorgani liikmega ei loeta õiguspraktika kohaselt tehinguks juriidilise isiku igapäevases majandus- ja kutsetegevuses turuhinna alusel, kuna selliste lepingute sõlmimine ei ole seotud juriidilise isiku põhitegevusega (RKTko 3-2-1-72-13 p 16).

Töögrupi ettepanek on selguse huvides sätestada hääleõiguse piirangu kohaldamise üldine printsiip, mille kohaselt ei või liige hääletada üksnes liikme ja juriidilise isiku vahelise sellise tehingu tegemisel, milles liikme huvi on vastuolus juriidilise isiku huviga. Lisaks eeltoodule tuleks sätestada juhtumid, millele hääleõiguse piirang siiski ei laiene, st ametisuhet ja juhatuse liikme lepingut puudutavad küsimused, eelkõige liikme valimine juhtorgani liikmeks, ametiaja pikendamisega ja tagasikutsumisega seotud küsimused ning juhtorgani liikme lepingu sõlmimise, muutmise ja lõpetamisega ning juhtorgani liikme lepingu sisuga seotud küsimused. Tuleb märkida, et ka Riigikohus on osundanud, et OÜ-s suuremat osa omava isiku otsused juhatuse liikme valimise ja tagasikutsumise kohta ei ole heade kommetega vastuolus. Vastasel korral saaksid väiksema osalusega isikud pahatahtlikult takistada ühingu normaalset majandustegevust (RKTko 3-2-1-92-08).

Seoses hääleõiguse piirangu isikulise kohaldatavusega tuleb märkida, et kuigi seaduse sõnastuses viidatakse hääleõiguse piirangu kohaldamisel üksnes tehingutele, toimingutele ja otsustele, mis puudutavad organi liiget isiklikult, siis ei ole tulenevalt normi eesmärgist piiratud hääleõiguse piirangu isikuline kohaldamisala üksnes juriidilise isiku liikmeks oleva isikuga. Eeltoodu tuleneb ka kohtupraktikast, mille kohaselt on laiendatud hääleõiguse piirangut juhtudele, kus ühingu liige on osanikuks kolmandaks isikuks olevas juriidilises isikuks, kellega tehingu tegemist ühingu liikmete tasandil on vaja otsustada. Nii on tunnustatud hääleõiguse piirangu laienemist ühingu juhatuse liikmest osanikule, kui otsustatakse tehingu tegemist juhatuse liikme täieliku (100%-lise) kontrolli all oleva äriühinguga. On leitud, et nimetatud juhul tuleb eeldada majanduslike huvide konflikti (RKTko 3-2-1-144-11 p 13). Riigikohtu uuema praktika kohaselt loetakse huvide konflikti olukorraks ka juhtumit, kus tehingu, mille tegemise üle otsustatakse, teiseks pooleks on juhatuse liikme ja tema abikaasa 100%-lise kontrolli all olev äriühing. Sellisel juhul, kui abikaasade vahel on varaühisuse varasuhe, on ühingu ja tema juhatuse liikme majanduslikud huvid suurel määral sarnased (RKTko 3-2-1-26-17 p 10). Kaaluda tuleks juriidilise isiku liikide kohta käivate seaduste täiendamist põhimõttega, mille kohaselt laieneb hääleõigus ka juriidilise isiku poolt tehingu tegemisele isikuga, kellega tehtavast tehingust tulenevad juriidilise isiku juhtorgani liikme huvid on vastuolus juriidilise isiku isiku huviga. Hääleõiguse piirang peaks laienema selle kohaselt tehingu tegemisele isikuga, kelle majanduslik huvi on hääleõiguse piirangule allutatud organi liikme huviga olulisel osal kattuv või kelle suhtes organi liige omab olulist õiguslikku mõju (nt tegutsedes viimase esindajana).

Hääleõiguse piirangu rikkumise tagajärgede osas tuleb märkida, et hääleõiguse piirangu õigel kohaldamisel ei võeta otsuse tegemisel, sh otsuse tegemiseks vajaliku kvoorumi ehk esindatuse määramisel arvesse organi selle liikme hääli, kellele laieneb hääleõiguse piirang. Olukorras, kus otsuse vastuvõtmiseks (vastuvõetaks lugemiseks) on vajalik reeglina kas koosolekul osalenud organi liikmete hääle liht- või kvalifitseeritud hääleteenamus või koosolekut kokkukutsumata tehtud otsuste puhul kõigi liikmete hääle liht- või kvalifitseeritud hääleteenamus, siis teostatakse nii kvoorumi kui hääleteenamuse kindlakstegemine ilma hääleõiguse piirangule allutatud hääli arvesse võtmata.

Olukorras, kus hääleõiguse piirangu õige kohaldamise osas on sageli vaidlusi ning nimetatud põhjusel pöördatakse kohtu poole vastuvõetud otsuse kehtetuks tunnistamiseks ja positiivse tuvastushagi võimaldamisel (teostatavate seadusemuudatuste järgselt) ka teatud sisuga otsuse olemasolu/kehtivuse tuvastamine, siis tuleks kaaluda seaduse täiendamist sellega, et organi liikmel, kelle suhtes kohaldatakse koosoleku läbiviija või otsuste osas hääletusprotokollide koostaja poolt hääleõiguse piirangut, on õigus siiski nõuda oma hääle protokollimist. Hääleõiguse piirangu korral peaksid antud (ja protokollitud hääled) aga jääma hääletustulemise (otsuse sisu) kindlakstegemisel arvesse võtmata. Eeltoodu võimaldaks juhul, kui koosoleku juhataja või hääletustulemuste protokollija on ebaõigesti jätnud mõne liikme hääled arvesse võtmata, kohtul tuvastada antud lisaks konkreetse otsuse kehtetusele ka õige sisuga otsuse vastuvõtmine.

Hääleõiguse piirangu rikkumine võib seisneda eelkõige kahes juhtumis:

- a) hääletustulemuse (otsuse) kindlakstegemisel võetakse arvesse hääli, mida hääleõiguse piirangu kohaldamise tõttu ei oleks tohtinud arvesse võtta;
- b) hääletustulemuse (otsuse) kindlakstegemisel ei võeta hääleõiguse piirangu olukorda ebaõigesti hinnates arvesse hääli, mis siiski tulnuks arvesse võtta (sh ei lubata liikmel hääletamisel põhjendamatult osaleda või ei võeta vastu viimase poolt antud häält ehk tahteavaldust arvesse).

Esimesel juhtumil on hääleõiguse piirangu olukorra rikkumise korral kohtul kerge tuvastada õige sisuga otsuse sisu (hääletustulemus). Kui seaduse muudatuse kohaselt saab olema kohustuslik lubada hääli anda kõigil organi liikmetel ja need tuleb ka protokollida siis hääleõiguse piirangu toime tagajärg saaks realiseeruda üksnes hääletustulemuse kindlakstegemise faasis. Sellisel juhul saab olema võimalik ka

juhul, kui kellegi suhtes kohaldatakse põhjendamatult hääleõiguse piirangut, õige sisuga hääletustulemuse hilisem kindlakstegemine.

Hääleõiguse piirangu rikkumisega kaasneb reeglina otsust kajastavasse protokollis sisult ebaõige hääletustulemuse ehk otsuse kandmine. Asjaolu, kas hääleõiguse piirangut on õigesti kohaldatud või mitte, sõltub olulisel määral liikmete koosoleku juhataja poolt antavast hinnangust liikmel hääleõiguse olemasolule või selle puudumisele ning hääletustulemuse vastavast protokollimisest.

Hääleõiguse piirangu rikkumine toob kehtiva õiguse kohaselt kaasa piiranguga vastuolus antud hääle tühisuse (RKTko 3-2-1-81-15 p 18, vt ka RKTko 3-2-1-74-15 p 17) ja see avaldab mõju otsuse enese kehtivusele juhul, kui hääled mõjutasid otsuse tegemise võimalikkust või otsuse sisu (RKTko 3-2-1-156-12 p 12). Nimetatud juhul on võimalik sellekohase otsuse kehtetuks tunnistamine otsuse vastuolu tõttu seadusega (RKTko 3-2-1-55-14 p 23; RKTko 3-2-1-89-14 p 33). Sama tagajärg kaasneb hääleõiguse piirangu rikkumisega ka saksa õiguse kohaselt. Kui hääleõiguse piirangu rikkumine oli ühtlasi suunatud sellele, et omandada enda kasuks eeliseid ühingu kahjuks ja otsus võimaldab seda eesmärki saavutada, on otsus kehtetuks tunnistatav ka TsÜS § 38 lg 1 teise lause alusel.

Juriidilise isiku ja tema organi liikmete (sh vähemus) kaitse seisukohalt on oluline hinnata, kas lisaks asjaolule, et hääleõiguse keeldu rikkudes antud häälte abil tehtud otsuse kehtetuks tunnistamise võimalusele on võimalik tuvastada ka ülejäänud häälte alusel vastuvõetud otsuse kehtivus (st esitada positiivne tuvastushagi, millega tuvastada, et otsus on vastuvõetud). Kehtiva õiguse kohaselt ei arvestata esindatuse määramisel, st ei arvata kvoorumi ehk koosoleku otsustusvõime hulka hääleõiguse piirangule allutatud liikme hääli. Seega tuleks koosoleku otsustusvõime kindlakstegemisel lähtuda nende liikmete häälte üldarvust, mille hulka ei kuulu hääleõiguse piirangule allutatud hääli. Kehtiv õigus näeb seega ette selged põhimõtted, millest lähtuvalt tuleks otsuse kindlakstegemisel juhinduda. Riigikohtu praktika ei ole hääleõiguse piirangut rikkudes antud häälte tähenduse ja konkreetse sisuga otsuse tuvastamise võimaluste osas olnud järjekindel. Nii on Riigikohus märkinud, et olukorras, kus üks osanik ei võinud ÄS § 177 lg-s 1 sätestatud keelu tõttu hääletada otsuse tegemisel (hääletamisel) ja teise osaniku häältega on piisav häälteenamus saavutatud, on otsus nõutava häälteenamusega siiski vastu võetud (RKTko 3-2-1-144-11 p 13). Riigikohus on ka 2015 lahendis leidnud, et hääleõiguse piirangule allutatud häälte osalemisel otsuse tegemisel ei oma need hääled tehingu tegemiseks nõusoleku andmise hindamisel õiguslikku tähendust ning nõusoleku olemasolu hindamise seisukohalt on tähendus teistel häätel (RKTko 3-2-1-74-15 p 17). Siiski on praegusel hetkel valitsevaks kujunenud seisukoht, mille kohaselt saab hääleõiguse piirangut rikkudes tehtud otsuseid küll kehtetuks tunnistada, kuid ei ole võimalik nõuda teistsuguse sisuga otsuste vastuvõetuks lugemist (RKTko 3-2-1-89-14 p 33, vt ka Tallinna Ringkonnakohtu 19.06.2015 otsus tsiviilasjas nr 2-14-59875). Seega, kui protokollis on kantud otsus, mille kujunemisel omasid hääleõiguse piirangule allutatud hääled otsustavat tähendust, siis on otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigust omavate isikute ainsaks võimaluseks esitada hagi vastava otsuse kehtetuks tunnistamiseks. Kui antud olukorras on koosoleku juhataja valimine hääleõiguse piirangule allutatud liikme kontrolli all, siis puudub vähemusel Eesti õiguse kohaselt reaalne võimalus saavutada ühingu huvide kaitseks vajaliku otsuse vastuvõtmise (vastuvõetuks lugemine).

Nimetatud tulemust ei saa pidada kooskõlas olevaks hääleõiguse piirangut reguleerivate normide mõttega. Tuleb lisada, et Riigikohtu praktika kohaselt peetakse otsuse kehtivuse üle toimuvates vaidlustes liikme ja ühingu vahel lubatavaks teiste liikmete poolt otsuse kehtimajäämiseks vajaliku tuvastushagi esitamist, vt RKTko 3-2-1-133-11 p 21; RKTko 3-2-1-135-10 p 20-22. Kui lubada tuvastushagi otsuse kehtivuse tuvastamiseks, siis olukorras, kus hääleõiguse piirangut on ebaõigesti kohaldatud ja otsuse andmisel antud hääled (tahteavaldused) on sisult kindlakstehtavad, siis peaks olema kohtul võimalik tuvastada selle alusel ka protokollis kantuga võrreldes konkreetse sisuga otsuse olemasolu.

Ka saksa õiguse kohaselt on võimalik nn positiivse otsusetuvastushagi esitamine (saksa k *die positive Beschlussfeststellungsklage*) esitamine, kui koosoleku juhataja on vastuolus seadusega võtnud otsuse sisu tuvastamisel arvesse hääled, mida seaduse kohaselt ei oleks võinud arvesse võtta, samuti juhul kui ta ei võta arvesse hääli, millele hääleõiguse piirang siiski ei laienunud. Mõlemal juhul on teise sisuga otsuse tuvastamise eelduseks üksnes asjaolu, et otsus pole tühine mistahes alustel ja vaieldavatel häälteil oli mõju otsuse sisu kujunemisele.⁵³⁹ Tagamaks, et hääleõiguse piirangu laienemisel konkreetse küsimuse üle otsustamisel liikmele (või liikmetele), kes omab ühingus häälteenamust, oleks ülejäänud liikmetel võimalik saavutada ühingu (ja huvide konfliktis mitteolevate isikute) huvidest lähtuva vastavalt protokollitud otsuse vastuvõtmine, on oluline võimaldada ka positiivse otsusetuvastushagi esitamist juriidilise isiku vastu. Kohtu kaudu peaks ühingu liikmetel olema võimalik tuvastada tegelikult otsustatu sisu. Nimetatud hagi peaks olema allutatud samadele tingimustele nagu otsuse kehtetuks tunnistamise hagi, st nii hagi esitamiseks õigustatud isikute ring kui ka tähtajad peaksid olema samad, mis kehtetuks tunnistamise nõude puhul. Olukorras, kus kehtiv õigus nõu positiivset otsusetuvastushagi esitamise võimalust eitab, tuleks juriidilise isiku otsuste kehtetuks regulatsiooni täiendada ka sättega, mille kohaselt juhul, kui otsuse kehtetus tuleneb otsuse tegemisel antud häälte ebaõigest kokkulugemisest või arvessevõtmisest, siis on otsuse kehtetuks tunnistamist nõudma õigustatud isikul või organil õigus taotleda kohtult õige sisuga

otsuse vastuvõtmise tuvastamist. Kui sellist otsuse tuvastushagi mitte võimaldada, siis ei ole sama vea (nt hääleõiguse piirangule allutatud häälte arvesse võtmisel) kordumisel võimalik õige sisuga otsuseni ikkagi jõuda või oleks see ebamõistlikult koormav.

7.2.4 Otsuse vaidlustamiseks ja tühisusele tuginemiseks õigustatud isikute ring

7.2.4.1 Kehtetuks tunnistamist nõudma õigustatud isikud

Juhtorgani otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõiguse olemasolu tuleb kontrollida kehtetuks tunnistamise hagi menetlemisel esimese asjaoluna (vt RKTKO 3-2-1-44-17 p 26).

Juriidilise isiku organi otsuste kehtetuks tunnistamist nõuda võivate isikute (organite) ring on seadusega piiratud. Kui otsuse tühisuse tuvastamist saab nõuda iga huvitatud isik, siis otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigust omavate isikute ringi on seadusega täiendavalt piiratud.

Juriidilise isiku organi otsuste kehtetuks tunnistamise nõudeõigust omavate isikute (sh organite) ring on sätestatud juriidilise isiku liigi kohta käivate seadustega (ÄS § 178 lg 3; § 302 lg 3; 322 lg 6; TüS § 52 lg 3; MTÜS § 24 lg 3; SaS § 30¹). Samuti reguleerib seda TsÜS § 38 lg 4 2. lause.

Kehtetuks tunnistamise nõudeõigust omavate isikute ring on piiratud, kuna kehtetuks tunnistamise hagi puhul on tegemist ühinguõigusliku õiguskaitsevahendiga. Piirangu eesmärk on vältida nn protestihagisid ja välistada asjasse puutumatute isikute mõju konkreetse organi otsuste kehtivusele.

Organi otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigust omavad eelkõige sama organi liikmed, erandina ka sama juriidilise isiku teised organid või nende liikmed. Liikmed ei pea tõendama otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamisel üldjuhul seda, et otsus neid isiklikult kahjustab (erandid otsuse kehtetuks tunnistamise nõude puhul TsÜS § 38 lg 1 2. lause alusel). Üksnes vaidlusaluse otsuse vastuvõtnud organi liikmeks olek ei taga siiski reeglina õigust nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist, vaid seadusega on kehtestatud sellele täiendavaid tingimusi. Üksnes TÜ osanike otsuse kehtetuks tunnistamisele ei ole kehtestatud ÄS-ga lisatingimusi (ÄS § 93 lg 4). Samas võib eeldada kehtiva õiguse süsteemi arvesse võttes, et ka TÜ osanike otsuste vaidlustamisel tuleb arvestada TsÜS §-st 38 lg 4 2. lausest tuleneva piiranguga (vastuväite esitamise kohustusega). Nii OÜ, AS, TulÜ, MTÜ kõrgeima otsustustasandi liikmete otsuste ja ka AS nõukogu vaidlustamisel eristatakse üldjuhul liikmeid, kes osalesid otsuse tegemise ja kes ei osalenud otsuse tegemisel. Nii on kehtestatud otsuse tegemisel osalenud organi liikmete suhtes nõue,

⁵³⁹ I. Drescher. Münchener Kommentar, GmbHG. 2. Auflage, 2016, § 47 äärenr 216.

mille kohaselt on viimastel otsuste kehtetuks tunnistamise nõudeõigus üksnes juhul, kui nad on lasknud protokollida oma vastuväite otsusele (vt TsÜS § 38 g 4 2. aluse; ÄS § 178 lg 3 2. lause; § 302 lg 3 2. lause; 322 lg 6 2. lause; TüS § 52 lg 3 2. lause; MTÜS § 24 lg 3 2. lause).

Töörühm ei toeta ettepanekut piirata või seada lisatingimusi nende liikmete poolt otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigusele, kes otsuse tegemisel ei osalenud. Töörühm mõnab, et nõuded passiivsetele kõrgeima otsustustasandi liikmete vaidlustamisõigusele on madalamad võrreldes liikmetega, kes otsuse tegemisel osalesid (ja kellele laieneb vastuväite esitamise kohustus). Saksa õiguse kohaselt on üldkoosolekule mitteilunud aktsionärid õigustatud nõudma otsuse kehtetuks tunnistamist üksnes juhul, kui neid ei lubatud õigustamatult osaleda üldkoosolekul, samuti juhul, kui esinevad üldkoosoleku kokkukutsumise või päevakorrast teatamise puudused (AktG § 245 lg. 2).

Eesti õiguspraktika kohasel sõltub otsuse tegemisel osalenud organi liikme poolt otsuse kehtetuks tunnistamise nõude maksmapanek ka asjaolust, kuidas organi liige otsuse tegemise hääletas. Nii on Riigikohus märkinud, et otsuse poolt hääletamine välistab otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamise (RKTko 3-2-1-76-14 p 20). Nimetatud seisukoht ei tohiks olla absoluutne, vaid seotud eelkõige koosolekul osalenud organi liikme teadmise või teadmapidamisega otsuse kehtetuks tunnistamise alustest. Nii ei tohiks organi liige kehtetuks tunnistamise nõudeõigust kaotada otsuse poolt hääletamisega ainuüksi põhjusel, et ta saab pärast hääletamist teada otsuse vastuolust seaduse või põhikirjaga (sh alusest, mis võimaldab tal antud hääle kas tühistada või tugineda selle tühisusele). Töörühm ei pea siis põhjendatuks eeltoodust tulenevalt seaduse sõnastust täiendada ega täpsustada.

Küsitav on asjaolu, kas otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõiguse realiseerimise eelduseks peaks olema osalus nii otsuse vaidlustamise kui ka otsuse tegemise ajal. Eesti õiguspraktika kohaselt on eelkõige oluline, et kehtetuks tunnistamise nõude esitanud organi liige oleks organi liige hagi esitamise ajal (vt ka RKTko 3-2-1-76-14 p 22). Kuna kehtivast õigusest tuleneb otsuse vastuvõtmisel osalenud organi liikmele ka kohustus lasta protokollida vastuväide otsusele, siis sisuliselt eeldab kehtiv õigus seda, et otsuse kehtetuks tunnistamise õigust omab isik, kes oli osanik koosoleku toimumise ajal ning on seda ka kehtetuks tunnistamise hagi esitamise ajal. Saksa õiguse kohaselt on AktG kohaselt enamikel juhtudel, kui otsuse vaidlustajaks on aktsionär, nõutav, et kehtetuks tunnistamise hagi kohtule esitanud aktsionär oleks olnud aktsionär juba enne üldkoosoleku päevakorra avaldamist ühingu poolt (AktG § 245 lg 1 ja lg 3). Eelnimetatud tingimus on sätestatud saksa õiguses eesmärgiga välistada maksimaalselt otsuste kehtetuks tunnistamise nõude pahatahtlikku ärakasutamist (aktsionäriõiguste kuritarvitusi). Olukorras, kus vastuväite nõue jääb töögrupi ettepanekul praegusel kujul kehtima ja olema kõigi juriidilise isiku liikide organite otsuste kehtetuks tunnistamise eelduseks juhul, kui liige on osalenud otsuse vastuvõtmisel, siis puudub vajadus vastava vaidlustamisõigust piirava lisanõude sätestamiseks kehtivas õiguses.

Lisaks otsuse teinud organi liikmetele on juriidilise isiku liikide kohta käivate seadustega laiendatud otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigust ka vastava juriidilise isiku juhtorganitele ja nende liikmetele.

Kõrgeima otsustustasandi liikmete otsuste kehtetuks tunnistamise nõudeõigus on:

- a) juhatusel ja/või nõukogul organina (ÄS § 178 lg 3 1. lause; § 302 lg 3 1. lause; TüS § 52 lg 3 1. lause; MTÜS § 24 lg 3 1. lause). Eeltoodut on tõlgendatud selliselt, et hagejaks on vastava organi liikmed, kes on hääletanud otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamise poolt;
- b) Juhatusel ja/või nõukogu iga liige tingimusel, et otsuse täitmisega pandaks toime kuritegu või väärtegu või sellega ilmselt kaasneks kahju hüvitamise kohustus (ÄS § 178 lg 3 1. lause; § 302 lg 3 1. lause; TüS § 52 lg 3 1. lause; MTÜS § 24 lg 3 1. lause).

Eeltoodust tulenevalt ei ole piiratud nõ juhtorgani poolt otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamine. Küll on nõude esitamine aga piiratud juhtorgani üksiku liikme poolt, kes saaks esitada sellekohase nõude üksnes juhul, kui ta suudab tõendada ühe nimetatud asjaoludest. Sarnaselt on nimetatud küsimus juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi liikmete otsuste vaidlustamiseks teiste organite ja

nende liikmete poolt lahendatud ka saksa õiguses (vt AktG § 245 lg 5). Asjaolu, et juhtorgani liga liikme poolt kõrgeima organi otsuste kehtivuse vaidlustamise õigus on seadusega piiratud, võib pidada põhjendatuks (arvestades juriidilise isiku juhtimist häälteenamuse põhimõtte alusel).

Ka juhtorganite otsuste kehtetuks tunnistamise nõudeõigust omavate isikute ring on reguleeritud sarnaselt kõrgeima otsustustasandi organi otsuste kehtetuks tunnistamise nõudeõigust omavate isikute ringile. Nii on õigus AS nõukogu otsuse kehtetust nõuda (ÄS § 322 lg 6 1. lause):

- a) Juhatusel ja aktsionäril;
- b) Juhatusel igal liikmel, kui otsusega pandaks toime kuritegu või väärtegu või sellega ilmselt kaasneks kahju hüvitamise kohustus.

Töögrupi hinnangul ei vaja täpsustamist SA nõukogu koosoleku otsuste kehtetuse nõudeõigust omavate isikute ring.

7.2.4.2 Tühisuse tuvastamise nõudeõigust omavad isikud

TsÜS § 38 lg 2 2. lause kohaselt saab otsuse tühisusele tugineda huvitatud isik. Juriidilise isiku liigi kohta käivates seadustes ei ole täpsustatud, millised isikud tuleb lugeda huvitatud isikuteks.

Kuivõrd juriidilise isiku organi tühisuse tuvastamiseks esitatav hagi on tuvastushagi, siis sõltub TsMS § 368 lg 1 kohaselt hagi esitamise õigus tuvastushuvi olemasolust. Kohtupraktika kohaselt on sellisteks isikuteks kõik need isikud (ja organid), kellel oleks õigus nõuda ka sama otsuse kehtetuks tunnistamist (vt ÄS § 178 lg 3; § 302 lg 3; 322 lg 6; TüS § 52 lg 3; MTÜS § 24 lg 3; SaS § 30¹).⁵⁴⁰ Ebaõnnestunuks tuleb lugeda kohtupraktikas tehtud viidet nagu eeldaks otsuse tühisusele tuginemine kõrgeima organi liikmete poolt samade eelduste täitmist nagu on kehtestatud kõrgeima organi liikmetele otsuse kehtetuks tunnistamise nõude eeldusena (eelkõige, et otsuse tegemisel osalenud liige oleks lasknud protokollida vastuväite otsusele).⁵⁴¹ Tühisuse tuvastamist on siiski õigus nõuda laiemal isikute ringil kui kehtetuks tunnistamist ja eelnev ei tähenda, et otsuse tühisusele tuginemisel kõrgeima otsustustasandi organi liikme poolt oleks vajalik eelnev vastuväite kandmine protokollis.

Seoses kõrgeima otsustustasandi liikmete tuvastushuviga juhtorgani otsuste tühisuse suhtes tuleb märkida, et kohtupraktikas on jaatud iga kõrgeima otsustustasandi liikme õigust nõuda juhtorgani otsuse tühisuse tuvastamist (sarnaselt on igal aktsionäril õigus nõuda ka AS nõukogu otsuse kehtetuks tunnistamist, vt ÄS § 322 lg 6 1. lause). Aktsionäri tuvastushuvi ulatuse selline tõlgendus on põhjendatav sellega, et aktsionäril peab olema AS organite otsuste vaidlustamise kaudu võimalus kontrollida otsuste kooskõlas seadusega. Nõukogu otsuse tühisuse tuvastamise huvi jaatamiseks on piisav aktsionäri investeringuga seotud huvi ühingu normaalse toimimise vastu (vt RKTko 3-2-1-28-16 p 11; RKTko 3-2-1-82-15 p 13).

Juriidilise isiku liikme tuvastushuvi juriidilise isiku mistahes organi otsuse tühisuse tuvastamise suhtes on üldjuhul tuletatav juriidilise isiku liikme liikmesussuhtest juriidilise isikuga (RKTko 3-2-1-76-14 p 18). Seda huvi ei ole vaja eraldi tõendada ega põhistada, sh ei ole nõutav, et isik oleks esitanud vastuväite vastavale otsusele (erinevalt kehtetuks tunnistamise nõudeõiguse regulatsioonist). Ka Saksa õiguse kohaselt on viidatud võimalusele, et tühisuse tuvastamist saab kohtult nõuda igaüks, kellel on õigustatud huvi (sh juriidilise isiku suhtes kolmas isik).⁵⁴² Saksa õiguse saavad aktsionärid, juhatus ja juhatus ning nõukogu iga liige esitada tühisusehagi (saksa k *die Nichtigkeitsklage*) AktG § 249 alusel. Neil puudub kohustus tõendada tuvastushuvi ning nende õigus tühisust tuvastada ei sõltu asjaolust, kas nad osalesid

⁵⁴⁰ RKTko 3-2-1-28-16 p 11; RKTko [3-2-1-55-14](#) p 25; RKTko [3-2-1-65-08](#) p 16; RKTko 3-2-1-76-14 p 21.

⁵⁴¹ RKTko [3-2-1-55-14](#) p 25

⁵⁴² T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, lk 250, Rn 170; lk 502, Rn 291-294.

otsuse tegemisel või mitte.⁵⁴³ Kolmandad isikud saavad tühisuse tuvastamist nõuda tuvastushagi alusel eeldusel, et nad tõendavad tuvastushuvi olemasolu (ZPO § 256).

Eesti õigus ei erista tühisuse tuvastamise hagi eri liike sõltuvalt sellest, kas hagejaks on juriidilise isiku siseringi kuuluv isik või väline kolmas isik. Nimetatud isikute erinev positsioon ja tõendamiskoormis tuleb välja üksnes otsuse tühisuse tuvastamise hagi menetlemisel. Väline kolmas isik on kohustatud oma õigustatud huvi otsuse tühisuse tuvastamise suhtes vastavalt TsMS § 368 lg 1 eraldi tõendama, samal ajal kui juriidilise isiku organi liikmetel see kohustus puudub. Leitud on kohtupraktikas, et juriidilise isiku organi liikmel on õigustatud huvi tuvastada otsuse tühisus olenemata sellest, kas tema suhtes on protseduureegleid rikutud või mitte (RKTko 3-2-1-76-14 p 21). Eeltoodust tulenevalt on leitud, et tuvastushuvi otsuse tühisuse vastu ei välista asjaolu, et liige on omandanud osaluse juriidilises isikus pärast otsuse vastuvõtmist (RKTko 3-2-1-76-14 p 19). Samuti ei välista osaniku tuvastushuvi nt see, kui tühise otsuse poolt hääletas isik, kellelt tulevane osanik, kes soovib tühisusele tugineda, osa omandas. Otsuse poolt hääletamine välistab vaid otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamise (RKTko 3-2-1-76-14 p 20). Otsuse tühisuse tuvastamise nõude esitamist ei välista ka see, kui juriidilisest isikust osanikku, kes omandab osa alles pärast otsuse tegemist, ei ole tühise otsuse tegemise ajal veel äriregistrisse kantud. Oluline on üksnes see, et nõude esitaja oleks osanik hagi esitamise ajal (RKTko 3-2-1-76-14 p 22). Erandjuhul võib osaniku tuginemine otsuse tühisusele siiski olla ka vastuolus hea usu põhimõttega, nt kui otsuse tühisuse tuvastamise eesmärgiks on kahju tekitamine osahingule või teistele osanikele (TsÜS § 138 lg 1). (RKTko 3-2-1-76-14 p 23).

Töörühm on seisukohal, et otsuse tühisuse tuvastamiseks õigustatud isikute ringi ei ole vaja täpsustada juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes. Seda vaatamata asjaolule, et käesoleval hetkel põhinevad mitmed olulised põhimõtted üksnes kohtupraktika poolt antud tõlgendustel.

7.2.4.3 Otsuste vaidlustamise menetlus

7.2.4.3.1 Probleemide üldine kirjeldus

Huvigruppide hinnangul tuleks analüüsida, kas regulatsioon, mille kohaselt kehtib organi otsuse kehtetuks tunnistamise või tühisuse tuvastamise kohta tehtud otsus kõigi juriidilise isiku ja tema organi liikmete suhtes sõltumata nende osalemisest kohtumenetluses, on põhjendatud. Eesmärgiks tagada regulatsiooni vastavus RKTko 3-2-1-116-10 p.-s 23 tulenevale ning õiguskantsleri 18.11.2011 märgukirjast nr 6-1/101698/1105188 tulenevale. Vajalik on välja pakkuda sobivad õiguskaitsevahendid juriidilise isiku endistele osanikele/aktsionäridele/liikmetele nende õiguste kaitseks. Tuleks hinnata, kas ja kuidas tuleks takistada juriidilise isiku juhatuse pahatahtlikku hagi õigeksvõttu juriidilise isiku vastu esitatud organi otsuste vaidlustamisel. Edasise analüüsi käigus tuleks kaaluda ka otsuste vaidlustamise kohtuasjade allutamise hagita menetluse sätetele (vt KrtS § 29 lg 2).

7.2.4.3.2 Otsuse kohta tehtava kohtulahendi toime

Kehtiva õiguse kohaselt kehtib kohtulahend organi otsuse kehtetuks tunnistamise või tühisuse tuvastamise kohta juriidilise isiku ja tema organi kõigi liikmete suhtes sõltumata nende osalemisest kohtumenetluses (TsÜS § 38 lg 8; TsMS § 457 lg 5; ÄS § 177¹ lg 4; 178 lg 5; § 301¹ lg 5; 302 lg 5; TüS § 52 lg 5; MTÜS § 24 lg 5; SaS § 30¹). Seega on otsuse kehtetuks tunnistamise kohta tehtud lahendil laiendatud õigusjõud. Eeltoodu tuleneb ka TsMS §-st 457 lg 5, mille kohaselt kohtuotsus juriidilise isiku otsuse kehtetuks tunnistamise ja selle tühisuse tuvastamise kohta kehtib kõigi juriidilise isiku osanike, aktsionäride ja liikmete ning organite ja nende liikmete suhtes, isegi kui nad menetluses ei osale.

Kohtuotsusel juriidilise isiku organi otsuse tühisuse tuvastamise või kehtetuks tunnistamise vaidluses on laiendatud õigusjõud vastavalt eelviidatud normidele üksnes juhul, kui hagi (vastavalt kas tühisuse

⁵⁴³ M. Schwab in K. Schmidt; M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. II Band §§ 150-410. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008, lk 2418, § 249 Rn 3.

tuvastamise nõudes või kehtetuks tunnistamise nõudes) rahuldatakse, st tuvastatakse otsuse tühisus või tunnistatakse otsus kehtetuks. Hagi rahuldamata jäämisel eelnimetatud nõuetes seob lahend vastavalt TsMS §-le 457 lg 1 üksnes menetlusosalisi. Sarnaselt on see reguleeritud ka saksa õiguses (AktG § 248 lg 1; § 249 lg 1).⁵⁴⁴ Küsitav on, kas kohtulahendi, milles kohus tuvastab juriidilise isiku organi otsuse tühisuse seoses kostja poolt esitatud vastuväitega otsuse põhjendavas osas, kuid mitte resolutsioonis, peaks olema laiendatavjuriidilise isiku organi kõigile liikmetele. Nimetatud asjaolu vajaks täpsustamist ja selgitamist eelviidatud sätete sõnastuse täpsustamisel (vt alljärgnev).

Olukorras, kus kehtiv õigus võimaldab huvitatud isikul hageda ka selle tuvastamist, et otsus jäi vastu võtmata (st otsus puudub) (vt RKTko 3-2-1-76-14 p 13, 24; RKTko 3-2-1-55-14 p 17-21), siis tuleks selle nõude võimalusele viidata ka seaduses ning täpsustada nii TsÜS § 38 lg 8; TsMS § 457 lg 5; ÄS § 177¹ lg 4; 178 lg 5; 301¹ lg 5; § 302 lg 5; TüS § 52 lg 5; MTÜS § 24 lg 5; SaS § 301 kui ka TsMS § 457 lg 5 sõnastust. Riigikohus on märkinud, et olukorras, kus isik on esitanud otsuse puudumise või tühisuse tuvastamise nõude ja soovib hiljem samadele rikkumistele tuginedes esitada ka otsuse kehtetuks tunnistamise nõude (või ka vastupidi), tuleb tema haginõuet käsitada ühtse, puudustega otsusest vabanemisele suunatud nõudena ja selliselt ka menetleda (RKTko 3-2-1-3-2-1-55-14 p 31).

Kahtlust ei ole, et juriidilise isiku organi kehtetuks tunnistamise või otsuse tühisuse tuvastamise kohta tehtud otsusel saab olla juriidilise isiku kõigi organite liikmete suhtes sama toime. Juriidilise isiku organi otsus on juriidilise isiku sisene tahtekujundus ning sellel on eelkõige õiguslik toime juriidilise isiku sisesuhetes. Juriidilise isiku organi otsus väljendab sisesuhetes juriidilise isiku tahet (vt ka RKTko 3-2-1-72-13 p 21). Mõeldav ei ole variant, et juriidilise isiku organi otsus saaks olla tühine või kehtetu üksnes osade juriidilise isiku organi liikmete suhtes ning teiste suhtes kehtiv.

Eeltoodut arvesse võttes tuleb kehtivat regulatsiooni pidada oma olemuselt põhjendatuks. Täpsustamist vajab üksnes kehtetuks tunnistamise ja tühisuse tuvastamise kohta tehtud kohtulahendite laiendatud õigusliku jõu kohta käiv sõnastus. Oluline on tagada seejuures juriidilise isiku sama organi teiste liikmete ja juriidilise isiku teiste organi liikmete teavitamine kohtumenetlusest ja võimalus astuda menetlusse kolmanda isikuna kas hageja või kostja poolel.

7.2.4.3.3 Kuritarvituste vältimine otsuste vaidluses (hagita menetlus, vastassuunaline hagi)

Riigikohus on märkinud, et juriidilise isiku organi liikmetel, kes ei ole menetluses hagejaks, on õigus osaleda otsuse kehtetuks tunnistamise või tühisuse tuvastamise menetluses iseseisva nõudeta kolmanda isikuna, toetades vastavalt hageja või kostja positsiooni, TsMS § 213 lg 1 (RKTko 3-2-1-133-11 p 13 ja 20). Samas ei ole iseseisva nõudeta kolmanda isiku avaldusel, kaebusel või muul menetlustoimingul õiguslikku tähendust, kui see on vastuolus hageja või kostja avalduse, kaebuse või toiminguga, kelle poolel kolmas isik menetluses osaleb (TsMS § 214 lg 2 2. lause). Seega seni, kuni hagejaks mitteoleva juriidilise isiku organi liikme positsioon vastab kas organi otsuse vaidlustanud hageja või kostjaks oleva juriidilise isiku positsioonile, on hagejaks mitteolevale organi liikmele tagatud võimalus olla selles kohtumenetluses ärakuulatud.

Võib juhtuda, et juriidilise isiku organi teiste liikmete või ka teiste organite liikmete positsioon ei lange kokku otsuse vaidlustanud hageja või kostjaks oleva juriidilise isiku positsiooniga. Nimetatud juhul saab pooleks mitteolev organi liige kaitsta oma õigusi eelkõige iseseisva hagi esitamisega sama juriidilise isiku vastu. Riigikohus on märkinud, et juriidilise isiku liige saab vältida juriidilise isiku poolset võimalikku hagi õigeksvõtmist ja sellega kaasnevat mõju selliselt, et esitab samas menetluses ühiseks läbivaatamiseks ka n-ö vastassuunalise hagi organi otsuse kehtivuse tuvastamiseks (RKTko 3-2-1-133-11 p 21; 3-2-1-135-10 p 20-22). Nimetatud meetmed on suunatud tagama otsuste kehtetuks

⁵⁴⁴ Vt ka M. Schwab in K. Schmidt; M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. II Band §§ 150-410. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008, lk 2410, § 248 Rn 1.

tunnistamise ja tühisuse tuvastamise menetluses menetluspooleks mitteolevate isikute kaitset juriidilise isiku poolsete võimalike kuritarvituste vastu.

Eelnimetatud võimaluste kasutamise seisukohalt on oluline, et juriidilise isiku, kelle organi otsuse osas on esitatud kohtusse kas tühisuse tuvastamise või kehtetuks tunnistamise hagi, sama organi teistel liikmetele ja juriidilise isiku teiste organite liikmetele, oleks tagatud nende teavitamine vastavast kohtumenetlusest. Eelnev tähendab, et töörühm on seisukohal, et regulatsioon peaks tagama ja/või nägema ette ühingu juhatusele teavitamiskohustuse selliselt, et olukorras, kus ühingu organi otsus on vaidlustatud, siis teavitatakse sellest ka teisi ühingu liikmeid. Eelnev annab teistele (st kõigile) ühingu liikmetele võimaluse kaitsta ühingut esitatud vaidlustuse eest.

Kehtiv regulatsioon ei kohusta juriidilist isikut eraldi teavitama oma organite liikmeid tema vastu esitatud hagist mõne organi otsuse tühisuse tuvastamise või kehtetuks tunnistamise nõudest.

Seega ei ole tagatud juriidilise isiku kõigi organi liikmetele võimalus olla otsuse kehtetuks tunnistamise või tühisuse tuvastamise menetluses ärakuulatud, sh esitada juriidilise isiku esindaja võimalike kuritarvituste korral (nt otsuse vaidlustanud isiku ja juriidilist isikut esindava juhatuse nõ kokkumängu korral) nõue otsuse kehtivuse tuvastamiseks, st otsuse kehtetuks tunnistamisele või tühisuse tuvastamisele vastassuunaline hagi.

Saksa ühinguõiguses, mille kohaselt on juriidilise isiku organi otsuste kehtetuks tunnistamise ja tühisuse tuvastamise otsustel laiendatud õigusjõud (AktG § 248 lg 1; § 249 lg 1), lahendatud vaidluste puhul aktsiaseltsi teiste liikmete teavitamine selliselt, et selle juhatusele on pandud kohustus avaldada ühingu teadaannete ametlikus avaldamiskohas, mis on määratud kas seaduse või põhikirjaga (saksa k *das Gesellschaftsblatt*), vt AktG § 246 lg lg 4). Kui sellist teavitamist ei toimu, siis saksa õiguse kohaselt kehtib otsuse tühisuse või kehtetuks tunnistamise kohta käiv otsus (millega nõue on rahuldatud) sellele vaatamata juriidilise isiku organi kõigi liikmete suhtes. Küll aga peab saksa õigus võimalikuks juriidilise isiku organi liikmel, kellel üldse ei võimaldatud sellises menetluses osaleda (sh jäeti menetlusest nõuetekohaselt teavitamata) vaidlustada jõustunud kohtulahend teistmise korras (ZPO § 579 lg 1) alusel, et teda ei esindanud menetluses selleks õigust omav isik, kuigi lahend tehti tema suhtes. Sarnane teistmise alus on sätestatud ka TsMS §-s 702 lg 2 p 3.

Eeltoodust tulenevalt tuleks Eesti juriidiliste isikute liikide kohta käivat regulatsiooni täiendada põhimõttega, mille kohaselt on iga juriidilise isiku juhatuse kohustatud teavitama juriidilise isiku organi otsusest vabanemisele suunatud hagist kõiki juriidilise isiku organi liikmeid, kes ei ole hagimaterjalidest nähtuvalt menetlusosalised vastavas kohtumenetluses. Seadusega tuleks sätestada nii vastava teate sisu kui ka selle edastamise viis. Eeltoodu peaks toimuma sarnaselt juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kokkukutsumisele kehtestatud nõuetele. Kaaluda tuleks teavitamisnõude adressaatidena ka juriidilise isiku organi nende liikmete sätestamist, kes olid juriidilise isiku organi liikmed ajal, mil vaidlustatud otsus vastu võeti, kuid kelle liikmesus juriidilises isikus on sellele järgneval ajal lõppenud, nt osanik või aktsionär on oma osaluse juriidilises isikus võõrandanud).

Praegune kohtupraktika on pidanud võimalikuks nende organi liikmete kaitseks, kes ei osalenud otsuse kehtivuse üle toimivas kohtumenetluses, kuid kelle õigusi tehtud kohtulahend puudutab erandina lahendust, mille kohaselt ei saa vastavat kohtulahendit lugeda erandjuhtudel kehtivaks vastavate organi liikmete suhtes, keda ei kaasatud ja kes ei osalenud kohtumenetluses (vt RKTko 3-2-1-116-10 p 23). Nimetatud lahenduse vastavus kehtivale õigusele on siiski küsitav (kõne alla saaks tulla üksnes TsÜS § 138 lg 1 ja §-st 32 tulenev hea usu põhimõte). Kui sellist erandit pidada võimalikuks, tuleks seaduses sätestada ka selle tegemise põhimõte või võimalus (või näha ette, et juriidilise isiku organi kehtetuks tunnistamisel või tühisuse tuvastamisel ei ole laiendatud õiguslikku jõudu juhul, kui see oleks vastuolus hea usu põhimõttega).

Eraldi teemaks on juriidilise isiku organi otsuste pahatahtlik vaidlustamine selleks õigust omava isiku poolt. Pahatahtlikuks vaidlustamiseks saab pidada eelkõige juhtumeid, kus hagi on olulises osas

õiguslikult põhjendamatu ning hagi esitamine on ajendatud mitte sisulisest õiguste kaitse vajadusest, vaid muudest ajenditest (eelkõige rahalise hüvitise saamine). Kuivõrd hagi esitamine juriidilise isiku organi otsusele, mille alusel soovitakse teha registrikannet, võib peatada kandeavalduse menetlemise registripidaja poolt kuni vaidluse lahendamiseni hagimenetluses (TsMS § 598), siis sageli kasutatakse seda võimalust nõ rahalise hüvitise saamiseks hagi tagasivõtmise või hagist loobumise eest. Kehtiv õigus ei välista võimalust vaidlustada organi otsust isiku poolt, kes omandas osaluse juriidilises isikus pärast vaidlustatava otsuse vastuvõtmist (vt RKTko 3-2-1-76-14 p 22). Nimetatud olukorra pehmendamiseks on RK viidanud võimalusele, et erandlikel juhtudel võib otsuse kehtetuse (tühisuse) toime laiendamise juriidilise isiku kõigi organite liikmetele olla vastuolus hea usu põhimõttega (RKTko 3-2-1-116-10 p 23; 3-2-1-76-14 p 23).

Juriidilise isiku otsuste kuritahtliku vaidlustamisega kaasnevate negatiivsete õiguslike tagajärgede leevendamiseks tuleks kaaluda kostjaks olevale juriidilisele isikule eraldi vastumeetme (nõude) võimaldamist. Selle sisuks peaks olema võimalus teatud sisuga otsuste (eelkõige kapitali suurendamine või vähendamine) puhul, mille järgsete kannete tegemine on juriidilise isiku suhtes olulise tähendusega, nõude esitamine otsuste vaidlustamiseks hagi esitanud isikute vastu. Nõude eesmärgiks oleks vaidlustatud otsuse alusel registrikande tegemise takistuse (kandemenetluse peatamise) kõrvaldamine ja kande tegemise saavutamine vaidlustatud otsuse alusel. Nimetatud nõude (hagi) esimeks oleks selle tuvastamine, et otsuse vaidlustamiseks esitatud hagi ei ole takistuseks otsuse alusel kande tegemisele ja otsuse puudused ei mõjuta kande tegemist. Nimetatud nõude menetlemine peaks toimuma lihtsustatud korras (reeglina kirjalikult), lühendatud tähtaja jooksul (nt 3 kuud) ning ilma edasikaebevõimaluseta. Selline nn vabaksandmise menetlus (sks k *das Freigabeverfahren*) on sätestatud Saksa AktG §-s 246a ning on suunatud juriidilise isiku kaitsele alusetute hagidega organi otsustele kaasnevate tagajärgede eest).

7.2.5 Osaluse omajate pädevus

7.2.5.1 Probleemide üldine kirjeldus

Huvigruppide hinnangul tuleb revisjoni käigus analüüsida erinevate ühingu aktsionäride, liikmete ja osanike (sh volinike koosolekute) pädevuse regulatsioonide otstarbekust ja õigusselgust, sh volinike valimise korda. Probleemina vajab uurimist asjaolu, kas ühingu poolt (keda esindab juhatus) tehingu tegemine või õigusvaidluse pidamise algatamine liikmega vajab liikmete sellekohast otsust või mitte.

7.2.5.2 Osaluse omajate pädevuse analüüs

Kõrgeima otsustustasandi (st liikmete kui organi) pädevus tuleneb seadusest ja sõltuvalt juriidilise isiku vormist kas vähemalt või suuremal määral ka põhikirjast.

Juriidilise isiku liikide kõrgeima otsustustasandi pädevus on reguleeritud juriidilise isiku liikide kohta käivate seadustega, vt TÜ ja UÜ osas ÄS § 88-92; OÜ osas ÄS § 168, AS osas ÄS § 298; TulÜ osas TüS § 39; MTÜ osas MTÜS § 19, 31, 33; SA osas SaS § 25. TsÜS kõrgeima otsustustasandi pädevust eraldi ei reguleeri, va küsimuses, mis puudutab juriidilise isiku lõpetamist üldkoosoleku või muu pädeva organi otsusega (TsÜS § 39 p 1). Küll tuleneb aga TsÜS §-s 31 lg 3 2. lausest oluline põhimõte, mis mõjutab kõigi juriidilise isiku kõrgeimate otsustustasandite pädevuse ulatust ja selle laiendamise võimalusi. Selle kohaselt ei või juriidilise isiku organi pädevust üle anda muule organile või isikule. Erandiks sellest on MTÜ ja TulÜ puhul põhikirjas eraldi organina reguleeritav volinike koosolek, kellel on õigus täita üldkoosoleku ülesandeid põhikirjaga määratud ulatuses (MTÜS § 25, TüS § 54). Pädevuste üleandmise piirangu eesmärgiks on tagada õiguskindlus ja selgus seaduses fikseeritud ulatuses sisemiste ülesannete ja pädevuse jaotuse osas organite vahel. Pädevuse üleandmisena ei ole kehtiva õiguse kohaselt käsitletav üksikjuhtudel kõrgemal seisva organi poolt otsuste vastuvõtmist madalamal seisva organi pädevusse kuuluvates küsimustes, nt OÜ osanike poolt otsuste vastuvõtmine juhatuse ja nõukogu pädevusse kuuluvates küsimustes vastavalt ÄS §-le 168 lg 2.

Isikuühingute (TÜ ja UÜ) regulatsioon ei loetle liikmete pädevusi ühingu juhtimisel. Eristatakse ühingut juhtima õigustatud ja juhtimiseks mitteõigustatud osanikke (ÄS § 88 lg 2). Lisaks on ühingut juhtima õigustatud isikud õigustatud andma juhtimise üle kolmandale isikule (ÄS § 88 lg 5). Juhtima õigustatud osanikud on ühiselt pädevad andma volituse ühingut esindada kolmandale isikule (ÄS § 98 lg 2), määrama prokuristi (ÄS § 99).

Vaatamata juhtimisõiguse üleandmisele on kõigi osanike ühises pädevuses igapäevast majandustegevust ületavate tegude tegemiseks nõusoleku andmine (ÄS § 89 lg 2 2. lause). Osanike pädevuses on otsustada mistahes osanikule teabe andmise ja dokumentidega tutvumise piiramine (ÄS § 94 lg 1 2. lause), nõusoleku andmine teisele osanikule isikuühinguga konkureerimiseks (ÄS § 95 lg 1), nõude esitamine konkurentsikeeldu rikkunud liikme vastu (ÄS § 96), kasumi jaotamine (ÄS § 97 lg 1) ja kahjumi katmine (ÄS § 97¹ lg 2 2. lause), majandusaasta aruande kinnitamine (ÄS § 97 lg 1), esindusõigusega osanikult esindusõiguse äravõtmise taotlemine (ÄS § 100), isikuühingu tegevuse jätkamise, ühinemise, jagunemise või ümberkujundamise otsustamine isikuühingu vabatahtliku lõpetamisaluse jõustumise järgselt (ÄS § 103 lg 3), isikuühingu lõpetamine (ÄS § 104), surnud osaniku pärija lubamine isikuühingu liikmeks (ÄS § 106 lg 1); nõude esitamine kohtule ühe osaniku väljaarvamiseks (ÄS § 108); likvideerija määramine ja nende tasustamise korra ja tasu suuruse määramine (ÄS § 113 lg 1 ja lg 5), likvideerija tagasikutsumine (ÄS § 115 lg 1). Vältimaks ebaselgust tuleks isikuühingu osanike pädevuse regulatsioonis selgelt välja tuua, millised küsimused on kõigi osanike (sõltumata juhtimisõiguse olemasolust) otsustada ning millised neist otsustest nõuavad osanike ühehäälsust (kõigi osanike nõusolekut) ja milliste puhul on võimalik otsused võtta vastu ÄS § 93 lg 1 sätestatud häälteenamusega. Kaaluda tuleks isikuühingu osanike pädevuse põhiloetelu sätestamist ühes eraldi paragrahvis (sarnaselt äriühingu teistele liikidele ja MTÜ-le), tagamaks õigusselgust.

Juriidiliste isikute, va isikuühingud ja SA, kõrgeima otsustustasandi pädevuse nn põhiloetelu on sätestatud eraldi paragrahvis (ÄS § 168 lg 1; § 298 lg 1; TüS § 39; MTÜS § 19 lg 1). Nimetatud sätetes olev pädevuse loetelu ei ole ammendav. Sõltuvalt ühingu vormist on kõrgeima otsustustasandi pädevuse nn põhiloetelus mittesisalduvate küsimuste otsustamise õigus sätestatud erinevalt.

OÜ kui suletud ühingu kapitaliühingu puhul on osanike pädevus laiaulatuslik ning selgelt piiritlemata. Lisaks ÄS §-s 168 lg 1 p-des 1-11 nimetatud pädevustele kuuluvad osanike pädevusse ka muud seaduse ja põhikirjaga osanike pädevusse antud küsimuste otsustamine (tegu on avatud pädevuse loeteluga). Lisaks on osanikel õigus (sh omal algatusel) võtta otsuseid vastu ka juhatuse ja nõukogu pädevuse kuuluvates küsimustes (ÄS § 168 lg 2). Nii on lisaks seaduses toodud põhiloetelule osanike pädevuses muuhulgas ka: enne OÜ äriregistrisse kandmist tehtud tehingute heakskiitmise otsustamine (ÄS § 147 lg 3); reservkapitali kahjumi katmiseks ja osakapitali suurendamiseks kasutamise otsustamine (ÄS § 161 lg 1), oma osa omandamise otsustamine (ÄS § 162 lg 2) ja osaniku väljaarvamise hagi esitamise otsustamine (ÄS § 167 lg 1 ja lg 2). Osanike pädevus on seega sätestatud ÄS §-s 168 lg 1 lahtise näidisloeteluna, mida täiendavad seaduse teised sätted ning mida on võimalik täiendada ka põhikirjaga ning osanike enda igakordse soovi kohaselt. Osanike pädevust on seega võrreldes seaduses sätestatuga võimalik täiendada nii põhikirjaga kui ka *ad hoc* igal konkreetsel juhul eraldi. Kuigi osanikud võivad laiendada oma pädevust teiste organite pädevuse arvelt, ei või osanikud siiski asuda juhatuse asemele ega võtta üle igapäevase majandustegevuse korraldamise funktsiooni. Juhatusele kui juhtimisorganile peab jääma esindamise ülesanne, samuti kõigi nende toimingute tegemine, milleks seadus juhatust otsesõnu kohustab (nt pankrotiavalduse esitamine, raamatupidamise korraldamine). Vaatamata OÜ osanike laiaulatuslikule pädevusele on ka OÜ suhtes keskseks piiranguks TsÜS §-s 31 lg 3 2. lausest tulenev põhimõte, mis keelab pädevuse üleandmise teisele organile või isikule. Kohtupraktikas on ebaõnnestunult leitud, et kuna osanikud võivad otsustada ka juhatuse pädevusse kuuluvaid küsimusi ja kuna juhatuse pädevusse kuulub ÄS § 180 lg 1 kohaselt ka OÜ esindamine, siis on osanikel õigus kiita heaks OÜ nimel ilma esindusõigusega tehtud tehingud (RKTko 3-2-1-50-14 p 12). Kolmandate isikute suhtes osanikud siiski kehtivat tehingu heakskiitu anda ei saa. Sellise

heakskiidu (mille osanikud on väljendanud esindusõigusega tehtud tehingu osas) saavad OÜ nimel kolmandatele isikutele anda siiski juhatus.⁵⁴⁵

Arvestades OÜ kui suletud ühingu vormi regulatsiooni eesmärke, sh olulist dispositiivsust sisesuhete kujundamisel, võib OÜ pädevuse regulatsiooni laiendamise võimalusi kehtestatud kujul pidada põhjendatuks. Saksa õiguses on osanike pädevuse piirid reguleeritud sarnaselt Eesti õigusele selle osas, et ühingulepinguga võib osanikele näha võrreldes seaduses sätestatule (GmbHG § 46) ette täiendavaid pädevusi. Lisaks on lubatud osanikel otsustada ka seaduse või põhikirja kohaselt teiste organite pädevusse kuuluvaid küsimusi enda algatusel, eelkõige juhatuse pädevusse kuuluvaid küsimusi, sh anda juhatusele suuniseid.⁵⁴⁶ Erinevalt Eesti õigusest on Saksa õiguses võimalus põhikirjaga anda osad osanike pädevusse kuuluvad küsimused üle kas mõnele teisele organile või kindlale osanikule (GmbHG § 45 lg 1). Saksa GmbH õiguses eristatakse nn osanike põhipädevusi, mis ei ole üleantavad ja osanike pädevusi, mis on üleantavad. Põhipädevuste hulka kuuluvad põhikirjamuudatused, sh kapitaliga seonduvad küsimused, ümberkujundamine, ühinemine ja jagunemine, osaniku väljaarvamine ühingust, ühingu lõpetamine ja ettevõtte juhtimislepingu või kasumi väljaviimise lepingu (nn ettevõttelepingud) sõlmimine.⁵⁴⁷ Muus osas on Saksa GmbH puhul osanike pädevus põhikirjaga üleantav teistele organitele.

Eesti õiguse (TsÜS) kohaselt tuleks asuda seisukohale, et osanikel puudub õigus otsustada seadusest ja põhikirjast tulenevate pädevuste üleandmise üle teistele organitele. Senikehtivast regulatsioonist ei ole töögrupi hinnangul põhjust loobuda. Vastasel korral tuleks täpsustada ka TsÜS § 31 lg 3 2. lauses sätestatud põhimõtet, mis keelab pädevuste üleandmise teise organile. Kui tulenevalt OÜ kui suletud ühingu iseloomust siiski kaaluda selle lubamist tulenevalt ühingu sisesuhetele kohalduvast dispositiivsuse põhimõttest, siis saaks see puudutada üksnes neid pädevusi, mis ei ole käsitletavat ühingu kapitali, põhikirja ja eksistentsi otseselt mõjutavate pädevustena ehk nn põhipädevustena (nt osa jagamiseks nõusoleku andmine; prokuristi ja juhatuse liikme valimine või tagasikutsumine).

AS kui avatud kapitaliühingu puhul on aktsionäride üldkoosoleku pädevus selgelt piiritletud ning seaduses nimetatud küsimusi aktsionärid otsustada ei saa. Lisaks AS §-s 298 lg 1 p 1-9 nimetatud pädevustele kuulub aktsionäride üldkoosoleku pädevusse muude seadusega üldkoosoleku pädevusse antud küsimuste otsustamine. Sellisteks pädevusteks on eelkõige enne äriregistrisse kandmist tehtud tehingute heakskiitmise otsustamine (AS § 253 lg 3); oma aktsiate omandamise või tagatiseks võtmise otsustamine (AS § 283 lg 2); reservkapitali kahjumi katmiseks ja kapitali suurendamiseks kasutamise otsustamine (AS § 337 lg 1), aktsiate rahalise hüvitise vastu ülevõtmise otsustamine (AS § 363¹ lg 1). Põhikirjaga ei ole võimalik üldjuhul (kui seaduses otse ei ole sätestatud teisiti) aktsionäride üldkoosoleku pädevust laiendada. Üheks erandjuhtumiks, mil seadus võimaldab põhikirjaga üldkoosoleku pädevusse täiendava küsimuse anda, on sätestatud AS §-s 317 lg 7 3. lause. Selle kohaselt võib põhikirjaga anda üldkoosoleku pädevusse AS aastaearve kinnitamise, mis tavapäraselt on nõukogu pädevuses. Aktsionäride üldkoosolek ei saa sarnaselt OÜ osanikele otsustada omal algatuse *ad hoc* küsimusi, mis seadusega ei ole otseselt nende pädevusse antud. Küsimustes, mis seadusega ei ole aktsionäride üldkoosoleku pädevusse antud, võib üldkoosolek võtta vastu otsuseid üksnes juhatuse või nõukogu nõudel (AS § 298 lg 2). Tegemist on nõ negatiivse kompetentsi omistamise printsii biga, mis on sarnane Saksa õiguses (AktG § 119 lg 2) sätestatule, mille kohaselt ei võib üldkoosolek seltsi juhtimist puudutavates küsimustes võtta otsuseid vastu üksnes juhatuse nõudel.

Seega on Eesti õiguses aktsionäride üldkoosoleku pädevus selgelt imperatiivse iseloomuga regulatsiooniga piiratud ning põhikirja ega aktsionäride enese otsusega ei ole võimalik seadusega etteantud pädevuse piire laiendada ega kitsendada. Lubatud on põhikirjaga laiendada üldkoosoleku

⁵⁴⁵ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 881.

⁵⁴⁶ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, äärenr 120, 122.

⁵⁴⁷ T. Drygala jt, Kapitalgesellschaftsrecht, 2012, äärenr 121.

pädevust üksnes sel juhul, kui seadus lubab põhikirjaga mingi küsimuse üldkoosoleku pädevusena reguleerida. Töörühm ei toeta ühtlasi ettepanekut võimaldada juriidilise isiku kõigi liikide puhul anda põhikirjaga kõrgeima otsustustasandi liikmete pädevusse küsimused, mis ei ole seadusega antud teiste organite pädevusse (nõ täiendavad pädevused).

Saksa õiguses on aktsionäride pädevus samuti piiratud. Saksa AktG § 119 lg-s 1 on sätestatud loetelu üldkoosoleku pädevuste näidisloetelu. Tegemist ei ole originaalsete pädevustega, vaid näidisloendiga seaduse teistes sätetes reguleeritud pädevustest.⁵⁴⁸ Saksa õigus erinevalt Eesti õigusest võimaldab ühelt poolt küll määrata üldkoosoleku pädevusse küsimusi ka põhikirjaga, kuid tulenevalt AktG §-s 23 lg 5 sätestatud põhimõtte kohaselt on põhikirjaga lubatud seaduse regulatsioonist kõrvale kalduda üksnes juhul, kui seadus seda sõnaselgelt lubab. Põhikirjaga on lubatud siiski täiendada seaduse regulatsiooni. Eeltoodust on järeldatud, et põhikirjaga ei ole võimalik AktG § 119 lg 1 nimetatud pädevusi teistele organitele üle anda, piirata ega neist loobuda.

Küsitav on asjaolu, kas Eesti AS regulatsioonis on põhjendatud lubada üldkoosolekul otsustada üksnes seadusega otseselt lubatud küsimusi või võiks olla võimalik üldkoosoleku pädevuse põhikirjaga täiendamine selliselt, et ei muudeta seadusjärgset organite vahelist pädevuste jaotust ning ei muudeta ega piirata üldkoosoleku seadusjärgset pädevust. Eelnimetatud küsimus tõusetub eelkõige seoses sellega, et õiguskirjanduses viidatakse üldkoosoleku nn kirjutamata pädevusele, st küsimustele, mis vajaksid üldjuhul üldkoosoleku otsust. Tegemist on küsimustega, mis ühelt poolt on hõlmatud küll juhatuse üldise esindusõigusega, aga mis mõjutavad väga sügavalt aktsionäride liikmeõigusi ja aktsionäride varalist huvi. Saksa õiguse kohaselt käsitletakse üldkoosoleku kirjutamata kompetentsina eelkõige nende tehingute või toimingute üle otsustamist, millel on nii oluline mõju liikmesusele, et juhatuse ei saa mõistlikult eeldada, et ta võiks selliseid küsimusi otsustada ilma üldkoosoleku poole pöördumata.

Sellisteks nõ üldkoosoleku kirjutamata pädevuse juhtudeks on küsimused, mis muuhulgas seonduvad AS aktsiate noteerimisega avatud väärtpaberiturul (börsil) ning nende noteerimise lõpetamisega börsil. Eesti õiguse kohaselt ei tulene seadusest, et aktsionärid peaksid otsustama AS-i börsilemineku või sealt lahkumise. Kui börsileminekuga kaasneb aktsiate avalik pakkumine, siis eeldab see üldjuhul kapitali suurendamist üldkoosoleku sellekohase otsusega, millisel juhul on küsimus sisuliselt aktsionäride kontrolli all. Saksa kohtupraktikas (nn Macrotoni kaasuses) on väljendatud seisukohta, mille kohaselt juhatuse ei tohi aktsiaseltsi börsilt lahkumist ise otsustada, vaid peab selleks saama üldkoosoleku nõusoleku, kusjuures aktsionäridel, kes seda soovivad, peab olema võimalus väljuda AS-st samamoodi nagu ühinemise, jagunemise või ümberkujundamise korral õiglase hüvitise eest.⁵⁴⁹ Lisaks on üldkoosoleku kirjutamata pädevuste seisukohalt oluline Saksa nn *Holzmilleri* kaasus, milles kohus asus seisukohale, et olukorras, kus äriühingule seni kuulunud ettevõtte anti üle selleks otstarbeks moodustatud tütarühingule ning üleantud ettevõtte moodustas vara üleandnud äriühingu varadest 80%, siis vajanuks selline toiming üldkoosoleku otsust. Vastava toiminguga läks äriühingu vara tema juhatuse faktilise kontrolli alla.⁵⁵⁰

Kuigi neid nn kirjutamata pädevuste olukordi peetakse oma olemuselt küsimusteks, mis vajavad üldkoosoleku otsust, ei toeta töörühm nende nõ kirjutamata pädevuste sätestamist üldkoosoleku pädevusena.

Kehtiva õiguse kohaselt on juhatusel vajalik saada igapäevase majandustegevuse raamest väljuvate tehingute tegemiseks, milleks on muuhulgas tütarettevõtja asutamine, ettevõtte võõrandamine või selle tegevuse lõpetamine, üksnes nõukogu nõusolek (ÄS § 317 lg 1 p 1 ja 1¹). Töörühm ei toeta ettepanekut,

⁵⁴⁸ Vt ka M. Schwab in K. Schmidt; M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. I Band §§ 1-149. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008, lk 1290, § 119 Rn 7.

⁵⁴⁹ Vt selle kohta U. Hüffer, J. Koch. (Bearb.). Aktiengesetz. Becksche Kurzkommentare. 11. Auflage. München: C.H. Beck 2014, § 119 Rn 33; vt K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1984.

⁵⁵⁰ Vt selle kohta U. Hüffer, J. Koch. (Bearb.). Aktiengesetz. Becksche Kurzkommentare. 11. Auflage. München: C.H. Beck 2014, § 119 Rn 16-18; vt K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1982.

mis kohustaks AS'i juhatust saama aktsionäride varalisi õigusi oluliselt mõjutavate toimingute tegemiseks aktsionäride üldkoosoleku sellekohane otsus.

TulÜ üldkoosoleku pädevus on sarnaselt OÜ-le ja AS-le sätestatud lahtise näidisloeteluna (TÜS § 39 p.-d 1-8), milliste tegevuste läbiviimist ja otsuste vastuvõtmist täpsustatakse teistes TulÜ regulatsiooni kohta käivates sätetes. Lisaks eeltoodud näidisloetelule on TulÜ üldkoosoleku pädevuses ka teiste seaduse ja põhikirjaga üldkoosoleku pädevusse antud muude küsimuste otsustamine. Nii on üldkoosoleku pädevuses muuhulgas enne äriregistrisse kandmist tehtud tehingute heakskiitmise otsustamine (TÜS § 10 lg 3); TÜS § 40 lg 3 p 1 olukorra esinemisel (piiratud vastutusega TulÜ puhul on tema netovara vähem kui pool ühistu osakapitalist) selle otsustamine, milliseid abinõusid võtta tarvitusele osakapitali taastamiseks, osakapitali vähendamise või ühistu lõpetamise (TÜS § 49), liikmete kohustuste suurendamise otsustamine (TÜS § 50 lg 1); juhatuse töökorra kehtestamise otsustamine (TÜS § 55 lg 7); nõukogu puudumisel juhatusele nõusoleku andmise otsustamine konkurentsi osutamiseks (ÄS § 62 lg 1); erikontrolli läbiviimise otsustamine (TÜS § 71). Erinevalt OÜ-st ei ole TulÜ üldkoosoleku pädevuse osas sätestatud, et üldkoosolekul on õigus võtta vastu otsuseid ka juhatuse või nõukogu pädevusse kuuluvates küsimustes. Töörühm ei pea siiski põhjendatuks täpsustada TÜS §-s 39 sätestatud üldkoosoleku pädevust ega täiendada seda ÄS §-s 168 lg 2 sätestatud põhimõttega.

MTÜ liikmete üldkoosoleku pädevus on sarnaselt OÜ-le, AS-le ja TulÜ-le sätestatud lahtise näidisloeteluna MTÜS §-s 19 lg 1 p-des 1-7. Lisaks sellele on erinevalt OÜ ja TÜS regulatsioonist nähtud ette põhimõtte, mille kohaselt kuulub üldkoosoleku pädevusse ka muude küsimuste otsustamine, mida ei ole seaduse või põhikirjaga antud teiste organite pädevusse (MTÜS § 18 lg 2). Seega ei lähtu MTÜ regulatsioon mitte põhimõttest, et üldkoosoleku pädevusse kuuluvad ka teised seaduses ja põhikirjas sätestatud pädevused (ning, et üldkoosolekul on õigus võtta vastu otsuseid ka juhatuse ja nõukogu pädevusse kuuluvates küsimustes), vaid et liikmete üldkoosolek saab otsustada n-ö MTÜ teiste organite pädevusest (mis on määratud seaduse või põhikirjaga) väljapoole jäävates küsimustes. Seega ei saa MTÜ liikmete üldkoosolek võtta endale sarnaselt OÜ-le enda pädevusse küsimusi, mis on antud teistele organitele. MTÜS sätestab põhimõtte, mille kohaselt juhatuse juhivad ja esindab MTÜ-d (MTÜS § 26 lg 1 1. lause). Lisaks juhatusele on võimalik MTÜ põhikirjaga teatud tehingute tegemiseks ette näha lisaks juhatusele teisi organeid (MTÜS § 31), samuti on võimalik põhikirjaga ette näha volinike koosoleku moodustamine ja selle pädevus (MTÜS § 25). Nii juhatusele kui ka MTÜ põhikirjaga ettenähtud teiste organite pädevusse MTÜ põhikirjaga pädevuste üleandmist piirab MTÜS § 19 lg 2, mille kohaselt ei ole lubatud nendele organitele anda üle anda MTÜS § 19 lg 1 p.-des 1-6 sätestatud küsimuste otsustamist (nõ põhipädevusi). Eelnimetatud piirang ei kohaldu siiski volinike koosoleku osas, mille suhtes kohaldatakse seaduses üldkoosoleku kohta sätestatud, kui seaduses või põhikirjas ei ole sätestatud teisiti. Ainsaks volinike koosoleku seadusjärgseks pädevuse piiranguks on asjaolu, et volinike koosolekul ei ole õigust muuta põhikirja osas, mis reguleerib üldkoosoleku ja volinike koosoleku vahelist pädevust (MTÜS § 25 lg 4 1. lause).

Seega eristab MTÜ regulatsioon üldkoosoleku põhipädevusi (MTÜS § 19 lg 1 p.-d 1-6), mida ei ole lubatud põhikirjaga anda üle juhatusele ega muule organile ning muid üldkoosoleku pädevusi, mida saab põhikirjaga üle anda. Neid üldkoosoleku pädevusi, mida saab üle anda ja mis on põhikirjaga üle antud, samuti juhatusele või muule organile põhikirjaga antud muid täiendavaid pädevusi (mis seadusega ei ole antud üldkoosolekule), nendes küsimustes ei saa üldkoosolek omal algatusel otsuseid vastu võtta. Kõigis ülejäänud küsimustes on üldkoosolekul enesel õigus võtta vastu otsuseid (MTÜS § 18 lg 2; § 19 lg 1 p 8) omal algatusel. Hetkel on MTÜS § 18 lg 2 ja § 19 lg 1 p 8 regulatsioonid suuresti dubleerivad ning tuleks kaaluda korduse välistamist. MTÜ üldkoosoleku pädevuse regulatsioonis on oluline tähendus põhikirjas teiste organite pädevuse osas sätestatud, mis piirab ühtlasi üldkoosoleku enese pädevust. Ainsaks piiriks on üldkoosoleku nõ põhipädevused, mille üleandmine muudele organitele on seadusega piiratud. Seega saab põhikirjaga pädevusi jagada arvestades üldkoosolekuga (ja volinike koosolekuga) seotud põhipädevusi. Põhikirjaga jaotatud pädevuste osas ei ole üldkoosolekul

õigust otsustada neid küsimusi, mis on antud teistele organitele. Seega erineb MTÜ liikmete üldkoosoleku regulatsioon olulisel määral OÜ regulatsioonist, kus osanikel on õigus võtta juhtorgani pädevusse (nii seaduse kui põhikirjaga) antud küsimusi enesele otsustamiseks.

Töörühm on seisukohal, et volinike koosoleku instituut MTÜ puhul peaks säilima. Volinike koosoleku instituut tagab suure liikmeskonnaga MTÜ-de puhul võimaluse võtta üldkoosoleku otsused vastu paindlikult ja väikeste kuludega. Tuleb märkida, et eelnev loogika on vajalik ja töötab eelkõige suurte liikmeskondadega MTÜ-de puhul, millede puhul oleks igakordne üldkoosoleku kokkukutsumine, kas praktiliselt võimatu või äärmiselt keeruline. MTÜ üldkoosoleku pädevuste allutamist olulisel määral põhikirjalisele privaatautonomia põhimõttele, va üldkoosoleku põhipädevuste osas, võib pidada MTÜ olemust arvestades põhjendatuks.

Töörühm ei toeta ettepanekut, mille kohaselt saaks MTÜ üldkoosolek sarnaselt OÜ osanikele võtta vastu otsuseid omal algatusel ka küsimustes, mis seaduse või põhikirjaga on antud muude organite pädevusse. Üldkoosolekul on põhipädevusena õigus alati muuta MTÜ põhikirja ning teistele organitele antud pädevusi vähendada.

Eeltoodust tulenevalt tuleks asuda seisukohale, et juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku pädevuse regulatsiooni osas peaks jääma üldpõhimõttena kehtima TsÜS §-s 31 lg 3 2. lause sätestatud pädevuse üleandmise üldine piirang. Ühtlasi peaks see tähendama juriidilise isiku liikide regulatsiooni osas, et kõrgeima otsustustasandi liikmete pädevus ei tohiks nõ põhipädevuste osas olla muudetav ega üleantav (sh põhikirjaga), va erandina jääks nende pädevuste teostamise õigus MTÜ puhul nõ üldkoosolekut asendavale volinike koosolekule, kui viimane on põhikirjaga ette nähtud. Küll aga peaks muude juriidilise isiku vormide puhul, va AS, olema võimalik anda kõrgeima organi neid pädevusi, mis ei ole nõ põhipädevused, põhikirjaga otsustamiseks mõnele muule organile. Samuti peaks kõigi juriidilise isiku liikide puhul olema võimalik anda põhikirjaga kõrgeima otsustustasandi liikmete pädevusse küsimused, mis ei ole seadusega antud teiste organite pädevusse (nõ täiendavad pädevused). Eraldi küsimuseks on see, kas ja kuivõrd võib kõrgeim otsustustasand võtta enda pädevusse omal algatusel küsimusi, mis on seadusega teiste organite (st juhtorganite) pädevuses. Viimatinimetatud küsimus peaks sõltuma juriidilise isiku liigist, sh sellest, kui avatud ja suletud on ühingu vorm ning kui suur on avalikkuse ootus vastava sisestruktuuri läbipaistvusele. Olukorras, kus AS osas on see kõrge, siis ei saa nimetatud juhul seda põhimõtet toetada, küll peaks jääma kehtima põhimõte, et juhtorganid on õigustatud andma AS juhtimisega seotud küsimuse otsustamise üldkoosolekule ning teatud juhtudel peaks see olema juhtorgani poolne kohustus. Muude ühingu vormide puhul peaks kõrgeim otsustustasand olema õigustatud võtma vastu otsuseid ka juhtorgani pädevusse kuuluvates küsimustes. TulÜ ja MTÜ osas tuleks kaaluda vastavate regulatsioonide täpsustamist.

7.3 Teema käsitus võrdlusriikides

Lähteülesande kohaselt peavad teemad ja alateemad sisaldama Saksamaa vastava regulatsiooni käsitlust, samuti Läti, Leedu, Soome, mõne Skandinaavia riigi (Taani, Rootsi), Suurbritannia, Hollandi ja Luksemburgi ja Delaware vastavat õiguslikku olukorda, kui see on küsimust arvestades asjakohane ja mõistlikke pingutusi tehes ja ajakava arvestades võimalik.

7.3.1 Koosolekute korraldamine

7.3.1.1 Saksamaa

7.3.1.1.1 Aktsiaselts

Aktsiaseltside üldkoosoleku korraldamine on reguleeritud AktG neljandas jaos, teises alajaos (AktG § 121 jj). AktG § 121 näeb ette aktsionäride üldkoosoleku korraldamise üldised tingimused. Täpsemalt, AktG § 121 lg 1 näeb ette, et aktsionäride üldkoosolek kutsutakse kokku seaduses või põhikirjas ettenähtud juhtudel, kui ühingu huvid seda nõuavad. Sarnaselt Eesti ühinguõiguse regulatsioonile eristatakse korralist ja erakorralist üldkoosolekut. Korraline üldkoosolek peab toimuma üks kord aastas,

majandusaasta esimesel kaheksal kuul. Tegemist on siis üldkoosolekuga, mille käigus kinnitatakse majandusaasta aruanne.⁵⁵¹ Erakorraline üldkoosolek korraldatakse üksnes siis, kui see on ühingu huvisid arvestades vajalik ja juhatusel ei ole võimalik „asjaga“ kuni järgmise üldkoosolekuni oodata.⁵⁵² AktG § 121 näeb ette olukorrad, millal erakorraline üldkoosolek tuleb kokku kutsuda.

AktG § 121 lg 2 näeb ette, et üldkoosoleku kutsub kokku juhatus lihthälte enamusega. AktG § 121 lg 2 ls 2 kohaselt loetakse üldkoosoleku kokku kutsumisel pädevaks need isikud, kes on antud ajahetkel äriregistrisse kantud. Lisaks näeb ka AktG ette tingimused üldkoosoleku kokkukutsumise õiguse ülemineku kohta. Täpsemalt näeb AktG § 111 III ette, et nõukogul õigus ja kohustus üldkoosolek kokkukutsuda juhul, kui ühingu huvid seda nõuavad. Kõnealune säte on nähtud ette üksnes väga pealiskaudselt sätestades, nähes ainukese tingimusena ette, et selline otsus peab olema tehtud lihthälte enamusega. Lisaks näeb AktG ette tingimused, mille esinemisel on vähemusaktsionäridel õigus üldkoosolek kokku kutsuda. AktG § 122 näeb vähemusaktsionäridele ette võimaluse üldkoosoleku kokkukutsumiseks. Viidatud sätte kohaselt on aktsionäridel, kellele kuulub 1/20 aktsiakapitalist, õigus kutsuda üldkoosolek kokku. Eelneva tarbeks tuleb väikeaktsionäridel ühingu juhatusele vastavasisuline nõue esitada. Samasugune õigus on ka aktsionäridel, kelle omakapitali osa ületab 500 000 eurot. Eelnevat õigust on aktsionäril võimalik nõuda ka kohtu kaudu (AktG § 122 lg 3), sellisel juhul kannab kohtukulud ühing.

Õiguskirjanduses on ka selgitatud, et ühingu põhikirjaga võib näha ette ka muid isikuid (näiteks teisi aktsionäre), kellel on õigus üldkoosolek kokkukutsuda.⁵⁵³

Kokkukutsumisel tuleb märkida ühingu nimi, ühingu asukoht, koosoleku toimumise aeg, päevakord jms. Viidatud säte näeb ka ette, et olukorras, kus aktsionärid on nimeliselt teada, tuleb aktsionäridele kutsed isiklikult saata. Lisaks näeb viidatud sätte lg 6 ette, et olukorras, kus kõik aktsionärid on aktsionäride üldkoosolekul kohal või esindatud, võib kokkukutsumise korra nõuded jätta tähelepanuta.⁵⁵⁴

Koosoleku kokkukutsumise tähtaeg ja kutse sisu on reguleeritud AktG § 123 lg 1 jj. Viidatud sätte kohaselt tuleb üldkoosoleku kutsed saata välja vähemalt 30 päeva enne üldkoosoleku toimumist. Kutses tuleb märkida nii kuupäev ja koosoleku toimumise algus ja lõpp. Õiguskirjanduses on selgitatud, et üldkoosolekut ei tohi korraldada nädalavahetusel ja pühadel.⁵⁵⁵ Koosoleku kokkukutsumise päeva ei arvestata sisse. Viidatud sätte lg 2 näeb ette, et ühingu põhikiri võib siduda üldkoosolekul osalemise või hääleõiguse kasutamise n-ö teadaandmisega, et aktsionär üldkoosolekul osaleb. Vastavasisuline teavitust peab olema tehtud ühingu aadressil mitte hiljem kui kuus päeva enne üldkoosoleku toimumist.

AktG § 124a sätestab, et börsil noteeritud ühingute puhul peab üldkoosoleku teada olema avaldatud ka ühingu koduleheküljel. Sh ka kavandatava koosoleku päevakord.

7.3.1.1.2 Osaühing

GmbH (osaühingute) üldkoosoleku korraldamine on reguleeritud GmbHG §-s 47 jj. Üldkoosoleku kokkukutsumine on reguleeritud GmbHG §-s 49. GmbHG § 49 kohaselt kutsub osaühingu üldkoosoleku kokku juhatuse liige. Õiguskirjanduses on selgitatud, et mitme juhatuse liikme olemasolul on üldkoosoleku kokkukutsumise koostus igal juhatuse liikmel sõltumata siis juhatuse liikmete esinduspiirangutest. Eelnevat on võimalik osanike lepinguga välistada. On ka selgitatud, et juhul, kui osaühingul nõukogu siis kohaldatakse AktG-s sätestatut.⁵⁵⁶

Üldkoosolek kutsutakse kokku, kui see on ühingu seisukohast vajalik. Osanike üldkoosoleku kokkukutsumine on vajalik eelkõige juhul, kui aastabilansist või jooksva majandusaasta bilansist selgub,

⁵⁵¹ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 479, m 215 jj

⁵⁵² Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 479, m 217 jj

⁵⁵³ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 440, m 218

⁵⁵⁴ Ibid. Rn 218.

⁵⁵⁵ Ibid. Rn 221.

⁵⁵⁶ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 123, m 123

et bilanss on alla poole poolt põhikapitali. Sarnaselt aktsiaseltsi regulatsiooniga näeb GmbHG ette väikeosanikule õiguse nõuda üldkoosoleku korraldamist. GmbHG § 50 lg 1 kohaselt on selline õigus olemas osanikul, kellele kuulub 1/10 omakapitalist. GmbHG § 51 reguleerib osaühingu üldkoosoleku kokkukutsumise korda, mille kohaselt toimub üldkoosoleku kokkukutsumine vähemalt 1 nädal enne selle toimumist. Õiguskirjanduses on selgitatud, et tähtaega võib osanike lepinguga pikendada, kuid mitte lühendada.⁵⁵⁷ Lisaks näeb seadus ette ka otsused, mille puhul on nõutav kvalifitseeritud häälteenus.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et ühinguõiguse põhimõtetest tuleneb, et on enesestmõistetav, et üldkoosoleku kokkukutsumisel teavitatakse ka osanike koosoleku toimumise kohast, ajast ja päevakorrast.⁵⁵⁸ Lisaks on õiguskirjanduses ka selgitatud, et osanikel ei ole n-ö individuaalset üldkoosoleku kokkukutsumise õigust. Üldkoosoleku võivad kutsuda kokku osanikud, kellele kuulub vähemalt 10% omakapitalist. On selgitatud, et osanike koosoleku kokkukutsumine on osaühingu juhataja kaalutusotsus. Siiski on oluline, et majandusaasta aruande kinnistamiseks peab üldkoosoleku vähemalt ühe korra aastas kokku kutsuma.⁵⁵⁹

Muuhulgas on oluline, et GmbHG § 51 l 2 näeb ette, et üldkoosoleku kokkukutsumine toimub tähtsitud kirjaga. Seega ei saa seaduse kohaselt üldkoosolekut faksi või e-kirja teel kokku kutsuda. Siiski on õiguskirjanduses märgitud, et osaühingu põhikirjas võib alati seadusest n-ö kergemad meetmed ette näha- sh tunnustada näiteks koosoleku suulist kokkukutsumist.⁵⁶⁰

7.3.1.1.3 Muud ühingu

Nagu eelnevates osades on selgitatud, tunneb Saksamaa ühinguõigus eraldi seadust (regulatsiooni) ühistute reguleerimiseks (GenG). Ühistu üldkoosoleku korraldamine on reguleeritud GenG §-s 43 jj. Viidatud sätte lg 1 kohaselt teostavad ühistu liikmed (Mitglieder) oma õiguseid üldkoosolekul juhul, kui seadus ei näe teisiti ette. Üldkoosolekul võetakse otsused vastu lihthäälteenusena, väljaarvatud juhul kui seadus või põhikirja ei näe teisiti ette. Igal ühistu liikmel on üks hää.

Üldkoosoleku kokkukutsumine on reguleeritud GenG § 44 lg-s 1. Viidatud sätte kohaselt kutsub ühistu üldkoosoleku kokku juhatus, välja arvatud juhul, kui põhikirja või seadus ei näe ette, et ka teised isikud on üldkoosoleku kokkukutsumiseks pädevad. Üldkoosolek kutsutakse kokku juhul, kui konkreetne juht on nähtud ette seaduses või põhikirjas või juhul, kui ühistu huvid seda nõuavad.

Ühistu puhul on üldkoosoleku kokkukutsumise pädevuse üleminek n-ö vähemusele reguleeritud GenG §-s 45. Viidatud sätte kohaselt juhatus kohustatud ühistu üldkoosoleku kokkukutsuma viivitamatult juhul, kui 1/10 ühistu liikmetest või muu põhikirjas ettenähtud liimete arv kirjalikus vormis nõuab mõjuval põhjusel üldkoosoleku kokkukutsumist. Liikmed, kelle taotlusel üldkoosolek kokkukutsuti, on pädevad üldkoosolekul osalema ettekande või kõnega. Viidatud sätte lg 3 näeb ette, et juhul, kui juhatus ei kutsu ühistu liikmete palvel/taotlusel üldkoosolekut kokku, on ühistu liikmetel võimalik panna selline nõue maksma kohtu kaudu.

Ühistu üldkoosoleku kokkukutsumise vorminõuded (vorm ja tähtaeg) on reguleeritud GenG § 46 jj. Viidatud sätte kohaselt peab ühistu üldkoosolek olema kokkukutsutud vastavalt põhikirjale ja kooskõlas nõuetega, mis on nähtud ette põhikirjas. Tähtaeg üldkoosoleku kokkukutsumiseks ei või olla lühem kui kaks nädalat. Üldkoosoleku päevakord tuleb saata kõikidele ühistu liikmetele aadressile, mis on ühingule avaldatud või võib saata teavituse ka e-posti aadressile (kirjalikus taasesitamist võimaldavas vormis). Seadus näeb ette põhimõtte, et otsuseid ei tohi võtta vastu küsimustes, millest tuleb seaduse või põhikirja kohaselt teavitada ette vähemalt nädal. Ettekannete ja sõnavõtte tarbeks ei ole vaja

⁵⁵⁷ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 235, rn 130

⁵⁵⁸ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 235, rn 125

⁵⁵⁹ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 236, rn 128

⁵⁶⁰ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 236, rn 129.

ennast varasemalt registreerida. GenG § 48 lg 1 kohaselt viiakse üldkoosolek läbi esimese kuue kuu jooksul alates majandusaasta lõpust.

7.3.1.2 Suurbritannia

Õiguskirjanduses on selgitatud, et teatud erisustega peavad kõik eraõiguslikud juriidilised isikud pidama iga aasta korralise üldkoosoleku. On selgitatud, et üldkoosolek on kui kindlustus aktsionäridele, mis võimaldab aktsionäridel juhatuse liikmetele küsimusi esitada ja juhatuse liikmetel aktsionäre toimuvast raporteerida.⁵⁶¹

Suurbritannia ühinguõiguses on eraõiguslike juriidiliste isikute koosolekute ja otsuste vastuvõtmise kord reguleeritud CA 13. osas. Koosoleku kokkukutsumine on reguleeritud III alapeatükis, sättes 302 jj. CA § 302 kohaselt kutsub üldkoosoleku kokku ühingu juhatuse liige. Ühingu osanikud/liikmed/aktsionärid võivad CA § 303 kohaselt teha juhatuse liikmele ettepaneku üldkoosoleku kokkukutsumiseks. Viidatud sätte lg 2 kohaselt on juhatuse liige üldkoosoleku kokkukutsumiseks kohustatud, kui esineb seaduses sätestatud alus. Näiteks on koosoleku kokkukutsumine kohustuslik, kui seda nõuab 10% osanikest või aktsionäridest.

Vastava ettepaneku saamisel on juhatuse liige kohustatud koosoleku kokku kutsuma 21 päeva jooksul ettepaneku saamisest ja koosolek ei tohi toimuda hiljem kui 28 päeva ettepaneku saamisest (CA § 304). CA § 305 näeb osanikele/aktsionäride ette õiguse kutsuda koosolek kokku ühingu kulul.

Kokkukutsumise täpsem kord on reguleeritud CA §-s 307. N-õ suletud ühingu koosoleku kutse tuleb osalistele edastada 14 päeva enne koosoleku kokkukutsumist. Korralise üldkoosoleku puhul avatud ühingu puhul 21 päeva, erakorralise puhul 14 päeva. CA § 308 ja § 309 näeb ette teate tegemise viisi ja CA § 310 reguleerib isikuid, kellele koosoleku teade saata. CA § 336 näeb ette avatud ühingutele veel täiendavad koosoleku läbiviimise nõuded.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et aktsionäride koosoleku võib pidada ka lühema etteteatamise tähtajaga juhul, (i) kui kõik aktsionärid koosolekul osalevad ja hääletavad otsuse poolt või kui (ii) selliselt otsuse vastuvõtmise poolt hääletab 95% aktsionäridest.⁵⁶²

7.3.1.3 Soome

Soome ühinguõiguses on üldkoosoleku korraldamise tingimused sätestatud FI OYL peatükis 5. Peatükk 5 § 3 näeb ette korralise üldkoosoleku ja erakorralise üldkoosoleku korraldamise tingimused. Korraline üldkoosolek peetakse kuue kuu jooksul alates majandusaasta lõpust. Viidatud koosolekul kinnitatakse majandusaasta aruanne, otsustakse kasumijaotamine jms. Erakorraline üldkoosolek peetakse siis, kui põhikiri näeb nii ette, juhatuse liikmed või aktsionärid seda nõuavad või nõukogu peab seda vajalikuks. FI OYL § 4 näeb ette audiitorile või 1/10 aktsiakapitalist esindavate aktsionäridele võimaluse nõuda üldkoosoleku korraldamist. Põhikirjas võib olla ette nähtud ka väiksem osa aktsiakapitalist, mis annab õiguse koosoleku kokkukutsumise nõudeks.

Koosoleku kokkukutsumise nõuded on reguleeritud 5. osa §-s 19, mille kohaselt edastatakse koosoleku kokkukutsumise teade osanikele mitte varem kui kaks kuud, kuid mitte hiljem kui nädal koosoleku toimumisest. Aktsiaseltsis ei ole erisusena lubatud kokkukutsumise teate esitamine varem kui kolm kuud. Koosoleku kokkukutsumise teates peab sisalduma ühingu nimi, koosoleku toimumise aeg ja koht ning küsimused, mis tulevad arutusele. Põhikirja muutmise puhul tuleb koosoleku kokkukutsumise teates ära märkida ka planeeritavad muudatused.

Teated saadetakse aadressile, mis on ühingule teada, kui põhikiri ei näe ette teisiti (FI OYL 5. ptk § 20). Olenemata põhikirjas sätestatust tuleb kirjalik teada saata kõigile osanikele/aktsionäridele, kelle

⁵⁶¹ D Keenan. Company Law. 12.th. Edition. Lk 382.

⁵⁶² D Keenan. Company Law. 12.th. Edition. Lk 384.

aadressid on ühingu teada, kui päevakorras on põhikirja muutmine. Põhikirjas võib sätestada kohustuse registreerida iga-aastasest üldkoosolekust osavõtmine ühingu juures konkreetsel kuupäeval, mis ei või olla varasem kui 10 päeva enne koosolekut.

Korralise üldkoosoleku kutsub kokku juhatus. Põhikirjas saab ka ette näha, et korralise üldkoosoleku kutsub kokku nõukogu (FI OYL 5. ptk, § 17). Korraline koosolek toimub ühingu asukohas või põhikirjaga ettenähtud kohas.

Üldkoosolekul võib osaleda ka läbi teiste tehniliste vahendite, nt elektrooniliselt (FI OYL 5. ptk, § 16).

7.3.1.4 Roots

Rootsi ühinguõiguses on üldkoosoleku korraldamine reguleeritud SE ABL-i peatükis 7 §-des 1 jj. Viidatud säte näeb ette, et aktsionärid realiseerivad oma õiguseid üldkoosolekul. SE ABL ptk 7 § 2 näeb ette tingimused, mille esinemisel on aktsionäridel õigus üldkoosolekul osaleda. SE ABL ptk 7 § 2 lg 1 kohaselt on igal aktsionäril, kes on üldkoosoleku toimumise päeval aktsionäride nimekirja kantud, õigus üldkoosolekust osa võtta. Ühingu põhikirjaga võib näha ette, et selleks, et aktsionäril oleks õigus üldkoosolekul osaleda, peab aktsionär põhikirjas ettenähtud tähtajal ühingu teavitama oma soovist ja kavatsusest üldkoosolekul osaleda.

SE ABL 7. ptk § 10 kohaselt peetakse ühingu üldkoosolek kuue kuu jooksul alates majandusaasta lõppemisest. Korralisel üldkoosolekul võetakse vastu vähemalt järgmised otsused: (i) kasumi- ja kahjumi aruande vastuvõtmine, sh konsolideeritud bilansiaruande kinnitamine, (ii) kasumi ja kahjumi kasutamine (jaotamine), (iii) juhatuse- ja nõukogu liikmete vastutusest vabastamine ja muud küsimused, mis on põhikirjaga üldkoosoleku pädevusse antud (SE ABL ptk 7, § 12).

Erakorraline üldkoosolek korraldatakse juhatuse liikmete poolt siis, kui juhatuse liikmed leiavad, et esineb oluline põhjus erakorralise üldkoosoleku korraldamiseks. Erakorraline üldkoosolek korraldatakse ka siis, kui seda nõuab ühingu audiitor või aktsionärid, kellele kuulub vähemalt 1/10 ühingu aktsiastest. Sellisel juhul kutsutakse üldkoosolek kokku 2 nädala jooksul alates vastava nõude saamisest (SE ABL ptk 7 § 13).

Üldkoosoleku toimumise aeg ja koht on reguleeritud SE ABL ptk-s 7, §-s 15. Viidatud sätte kohaselt peetakse ühingu üldkoosolek ühingu registreeritud asukohas. Põhikirjas võib näha ette, et üldkoosolek toimub mõnes muus asukohas Rootsis. Erakorraliste asjaolude esinemisel võib koosoleku pidada vajadusel ka mujal. SE ABL ptk 7 § 16 näeb aktsionäridele ette võimaluse tuua ise teemasid üldkoosolekule. Viidatud sätte kohaselt peab aktsionär tegema teema püstitamiseks juhatusele ettepaneku ettenähtud tähtaegu järgides.

SE ABL ptk 7 § 17 kohaselt kutsub üldkoosoleku kokku juhatus. Üldkoosoleku kokkukutsumise teade saadetakse välja mitte varem kui kuus nädalat enne üldkoosoleku toimumist ja mitte hiljem kui neli nädalat enne üldkoosoleku toimumist. Osaühingus võib põhikirjaga ette näha, et kokkukutsumise teade väljastatakse hiljem, kuid mitte vähem kui kaks nädalat enne koosoleku toimumist. Samad tingimused kehtivad ka erakorraliste üldkoosolekute puhul. SE ABL ptk 7 § 23 reguleerib üldkoosoleku kokkukutsumise teate edastamist osanikele ja aktsionäridele. Kokkukutsumisest teatamise viis on üldjuhul sätestatud ühingu põhikirjas. SE ABL ptk 7 § 23 kohaselt saadetakse teade posti teel igale osanikule/aktsionäriale, kelle posti aadress on ühingu teada, kui üldkoosolek toimub põhikirjas sätestatud erineval ajal või otsustatakse teatud põhikirja muudatusi, ühingu likvideerimist või otsustatakse likvideerimise lõpetamine. Aktsiaseltsi puhul tuleb vastavalt SE ABL 7. ptk-i §-le 56 koosoleku kokkukutsumise teade avaldada Post- och Inrikes Tidningar's ja vähemalt ühes põhikirjas sätestatud riiklikus ajalehes. Teavituse sisu on sätestatud §-s 24. Viidatud sätte kohaselt peab üldkoosoleku teade sisaldama koosoleku päevakorda ning selgelt väljatoodud ja nummerdatud arutusele tulevaid küsimusi. Lisaks näeb Rootsi regulatsioon ette eraldi sätte, mille kohaselt on juhatusel

kohustus esitada aktsionäridele vajaminevad raamatupidamise dokumendid jms mitte hiljem kui kaks nädalat enne üldkoosoleku toimumist.

7.3.1.5 Läti

Läti ühinguõiguses on aktsionäride üldkoosoleku kokkukutsumine reguleeritud LV KL §-s 212 jj. LV KL § 213 kohaselt kutsub aktsiaseltsi korralise koosoleku kokku juhatus vähemalt ühe korra aastas selleks, et kinnitada majandusaasta aruanne, otsustada dividendide jaotamine ja valida audiitor. Juhul, kui ühingu juhatus ei ole seaduses ettenähtud ajal korralist koosolekut kokku kutsunud, kutsub korralise koosoleku kokku nõukogu või äriregister ise. LV KL § 213 lg 3 näeb ette alused, millal ühingu juhatusel on kohustus üldkoosolekut kokku kutsuda. Viidatud sätte kohaselt on ühingu juhatusel kohustus erakorraline üldkoosolekut kokku kutsuda juhul, kui ühingu kahjum ületab poolt ühingu põhikapitalist, nõukogu on seda nõudnud või seda on nõudnud aktsionär/id, kes esindab vähemalt 10% ühingu omakapitali.

LV KL § 214 reguleerib üldkoosoleku kokkukutsumise teate edastamist. Ühingu juhatus saadab aktsionäridele teate üldkoosoleku kokkukutsumise kohta mitte hiljem kui kaks nädalat enne koosoleku toimumisest. Teade saadetakse aadressile, mis on märgitud aktsionäride nimekirjas. Põhikirjaga võib ühing näha ette erineva teate esitamise korra. Üldkoosoleku kokkukutsumise teade peab sisaldama aktsionäride koosoleku toimumise aega, kohta, päevakorda ja muud informatsiooni, mis on koosoleku läbiviimise seisukohalt vajalik.

7.3.1.6 Leedu

LT AB § 23 reguleerib aktsionäride üldkoosoleku kokkukutsumist. Viidatud sätte lg 1 kohaselt võib aktsionäride üldkoosoleku kokku kutsuda ühingu nõukogu, juhatus ja aktsionär, kellel on vähemalt 1/10 häältest. Põhikirjaga võib näha ette ka teistsuguse häälteenamuse nõude. Üldkoosolekut kutsutakse kokku juhatusel otsusel. LT AB § 23 lg 3 näeb ette, et juhul kui juhatus ei suuda üldkoosolekut 10 päeva jooksul kokku kutsuda, võib üldkoosolekut tulla kokku ka ½ häältega esindatud aktsionäride otsusel. Üldkoosolekut peetakse 40 päeva jooksul üldkoosoleku kokkukutsumisest arvates.

LT AB § 24 näeb ette, et aktsionäride korralist üldkoosolekut peetakse korra kalendriaastas, nelja kuu jooksul alates majandusaasta lõppemisest. LT AB § 24 lg 2 näeb ette tingimused, mille esinemise korral tuleb ühingu juhatusel kutsuda kokku erakorraline üldkoosolekut. LT AB § 25 reguleerib üldkoosoleku päevakorda. Viidatud sätte lg 1 kohaselt määrab üldkoosoleku päevakorra juhatus. Juhul, kui koosolekut kutsutakse kokku kohtu poolt, siis määrab päevakorra isik, kes teeb ettepaneku koosoleku kokkukutsumiseks. Aktsionäre tuleb päevakorra muutmise teavitada mitte hiljem kui 10 päeva enne üldkoosolekut.

LT AB § 26 sätestab täpsed üldkoosoleku teate nõuded. Viidatud sätte lg 2 kohaselt peab üldkoosoleku kokkukutsumise teade sisaldama endast järgmist informatsiooni: ühingu nimi ja asukoht, koosoleku toimumise aeg ja koht, päevakord, isik, kes koosoleku kokku kutsus jms. Üldkoosoleku kokkukutsumise teade tuleb avaldada põhikirjas ettenähtud päeval, kätte toimetada allkirjastatud kättesaamiskinnituse vastu või saata registreeritud postiga vähemalt 21 päeva enne koosoleku toimumist aktsionäridele. Juhul, kui koosolekut ei toimu, kutsutakse kokku korduskoosolekut. Korduskoosolekut ei peeta varem kui 5 päeva möödumisel ärajäänud koosolekust, kuid mitte hiljem kui 21 päeva jooksul. Vähemalt 10 päeva enne aktsionäride üldkoosoleku toimumist antakse aktsionäridele ligipääs dokumentidele, mis on vajalikud üldkoosoleku piisamiseks sh otsuse projektidele.

Eelkõige telekommunikatsiooni vahendite kasutamise valguses on oluline, et LT AB § 21 lg 2 kohaselt loetakse telekommunikatsiooni terminali vahendusel antud hääl võrdväärseks kirjalikult antud häälega.

7.3.1.7 Taani

SkL-is on aktsionäride üldkoosoleku korraldamine ja pidamine reguleeritud osas 6, §-des 76 jj. Viidatud sätte kohaselt teostavad aktsionärid oma õigust võtta vastu otsuseid, üldkoosolekul. Muuhulgas on oluline, et SkL § 76 lg 2 kohaselt võivad aktsionärid jätta tähelepanuta kõik üldkoosoleku korraldamisele ettenähtud nõuded juhul (sh otsuse vorm), kui kõik aktsionärid on eelnevaga nõus (erandiks on siiski riigi osalusega ühingud). Sellised otsused peavad olema tehtud ühehäälselt. Muuhulgas tuleb huvitava tähelepanekuna märkida, et riigi osalusega ühingute üldkoosolekud peavad olema „*meediale*“ avatud.

SkL § 77 lg 1 näeb ette, et juhul, kui põhikiri ei näe teistmoodi ette, võib ühing otsustada, et aktsionäridel on õigus üldkoosolekul osaleda ka elektrooniliste vahendite kaudu, sh hääletada elektrooniliselt ilma nn füüsilise koosolekul osalemata. Eelnev võib tähendada ka seda, et üldkoosolek võib osalt olla ka elektrooniline. SkL § 77 lg 2 näeb ette, et aktsionäride üldkoosolekut võib põhimõtteliselt pidada ka ainult elektroonilisel kujul selliselt, et füüsilist kohtumist üleüldse ei toimu. Eelnev nõuab aga seda, et vastavasisuline viis ja toimumise viisi selgitus oleks ettenähtud ühingu põhikirjas (sisuliselt oleks põhikirjas selgitatud, kuidas üldkoosolek telekommunikatsioonivahendite kaudu läbi viiakse – Skype vms süsteem).

SkL § 77 lg 4 näeb ette, et üldkoosolek võib olla läbiviidud osaliselt või täielikult elektroonilisel kujul sellisel juhul, kui juhatus on kindel, et sellisel viisil saab üldkoosolekut nõuetekohaselt läbi viia. Üldkoosoleku läbiviimise süsteem peab tagama kõik vajalikud nõuded ja aktsionäride õigused, mis on SkL-is ettenähtud. Täpsemalt, kasutatav süsteem peab tagama, et aktsionäridel on võimalik koosolekul osaleda, sõna võtta ja hääletada. Süsteemist peab olema võimalik ka mõistlikult aru saada, millised aktsionärid üldkoosolekul osalevad.

SkL § 92 reguleerib veel omakorda elektrooniliste vahendite kasutamist. Nimelt viidatud sätte lg 1 kohaselt võib aktsionäride üldkoosolek võtta üldkoosoleku otsuse vastu elektrooniliste vahendite abil, võimaldades piiratud vastutusega ühingul ja selle osanikel vahendada dokumente elektrooniliselt ja suhelda e-posti teel, jätmata dokumendid edastamata pabervormil. SkL § 92 lg 2 näeb ette, et ühingu otsus peab nägema ette millised teated ja info peab ja võib saata elektroonilisel teel ning kuidas elektroonilisi vahendeid peab ja võib kasutada. Ühingu otsus peab ka ette nägema, kust ja kuidas aktsionärid saavad informatsiooni süsteemi ja selle nõuete kohta, mida hääletamisel kasutati. SkL § 92 lg 5 näeb ette, et aktsionäride elektrooniline teavitamine ei tohi seevastu aga asendada avalikku teavitust, mis tuleb teha Riigi Teatajas või muus ametlikus süsteemis. Eelnevalt viidatud nõuete täitmiseks peab iga aktsionär avaldama ühingule oma e-posti aadressi, millele on ühingul võimalik teavitus saata. Aktsionärid ise on vastutavad selle eest, et ühingule esitatud e-posti andmed oleksid korrektsed.

SkL § 93 lg 1 jj reguleerivad üldkoosoleku kokkukutsumist. SkL § 93 lg 1 kohaselt kutsub üldkoosoleku kokku ühingu juhatus. Juhul, kui ühingul ei ole juhatus või juhatus ei suuda üldkoosolekut kokku kutsuda, kutsub koosoleku kokku äriregister (*Commerce and Companies Agency*). Üldkoosoleku teade peab olema välja saadetud mitte varem kui neli nädalat enne koosoleku toimumist ja mitte hiljem, kui kaks nädalat enne selle toimumist. Põhikiri võib näha ette ka teistsugused tingimused. Üldkoosoleku teade peab sisaldama andmeid, mis on nähtud ette põhikirjas. Sellest hoolimata peab üldkoosoleku kokkukutsumise teade sisaldama vähemalt koosoleku toimumise aega, kohta ja päevakorda.

Avatud ühingute puhul, kelle aktsiad on ka börsil noteeritud, peab üldkoosoleku kokkukutsumise teade sisaldama järgmist informatsiooni (i) aktsiakapitali suurus ja hääleõiguslike isikute arv, (ii) täpne ja selge ülevaade/selgitus protseduurist, mida aktsionärid peavad hääletamise tarbeks tegema, (iii) registreerimise aeg (iv) veebilehe nimi, mille kaudu tehakse vajalik info teatavaks. On ka selgitatud, et selge ja konkreetne info sisaldab endast: selgitust selle kohta, et aktsionäridel on õigus esitada küsimusi, sh küsimuste esitamisele ettenähtud ajaline liimit, (ii) esindaja kaudu hääletamise nõuded (volituse vorminõuded jms) ja selgitus hääletamise protseduuri kohta (posti teel, elektrooniliselt vms).

SkL § 96 lg 1 näeb ette, et üldkoosoleku kokkukutsumise teade peab kindlasti sisaldama koosoleku toimumise aega, kohta ja päevakorda, mis koosolekul käsitlema asutakse.

7.3.1.8 Kokkuvõte võrdlusriikide praktikatest

Kokkuvõtvalt võib asuda seisukohale, et kõikide võrdlusriikide puhul on siiski läbivaks jooneks see, et kõige põhimõttelisemad ja kesksemad üldkoosoleku korraldamise tingimused on siiski seaduse tasandil sätestatud (üldkoosoleku korraldamine aeg, koht, teade ja päevakord). Lisaks on keskseks jooneks see, et avatud ühingute puhul on nii koosolekute kokkukutsumise kord, kui ka otsuste vastuvõtmine oluliselt täpsemalt reguleeritud kui suletud ühingute puhul. Siinjuures on oluline järgida ja panna tähele Taani praktikat eelkõige kahes aspektis- esmalt Taani regulatsiooni kohaselt olukorras, kus kõik aktsionärid on nõus, võib otsuse vastu võtta eirates sisuliselt kõiki seaduses ettenähtud tingimusi. Teiseks näeb Taani ühinguõigus ette üldkoosoleku läbiviimise elektrooniliste vahendite kaudu. On oluline, et seadus ei ole näinud ette selgelt ja kindlat viisi, millistel elektroonilistel viisidel ühing peaks üldkoosolekut pidama, vaid näeb ette, millistele tingimustele peaks konkreetne kanal vastama (turvaline, õiguseid tagav, läbipaistev jms).

7.3.2 Kvooruminõuded ja korduskoosolekud

7.3.2.1 Saksamaa

7.3.2.1.1 Aktsiaselts

Aktsiaseltsi üldkoosoleku otsuste vastuvõtmisel puudub otsene kvooruminõue. Õiguskirjanduses on selgitatud, et aktsiaseltsi aktsionäride koosolek on otsustusvõimeline siis, kui üldkoosolekul on esindatud vähemalt üks aktsia, mis annab ühe hääle. Tuleb panna tähele, et teatud kvalifitseeritud otsuste tarbeks on siiski vaja kvalifitseeritud hääleteenamust. Lisaks on ühingu põhikirjas võimalik näha ette teistsuguse regulatsiooni.⁵⁶³

Aktsiaseltsi üldkoosolekute otsuste üldised nõuded on reguleeritud AktG § 133 lg-s 1 ja lg-s 2. Viidatud sätete kohaselt võtab üldkoosolek otsuseid vastu lihtsa hääleteenamuse põhimõttel, seni kuni seadus või ühingu põhikiri ei näe ette teistsugust regulatsiooni. Isikuvalimistele võib põhikiri näha ette teistsuguse regulatsiooni.

7.3.2.1.2 Osaühing

Ka osaühingu puhul ei näe seadus ette seadusest tulenevat kvooruminõuet. Seega võivad ka osaühingute puhul võtta üksikud osanikud vastu põhimõttelisi otsuseid. Sarnaselt aktsiaseltsile võib kvooruminõude ette näha osaühingu põhikiri.⁵⁶⁴

Korduskoosoleku toimumise regulatsioon seaduses puudub. Osaühingul on õigus selline regulatsioon põhikirjas ette näha - sellisel juhul tuleb korduskoosoleku pidamise tingimused samuti põhikirjas ette näha.⁵⁶⁵

7.3.2.1.3 Muud ühingud

Sarnaselt teistele Saksamaa ühingutele puudub ka ühistu üldkoosolekul kvooruminõue. Täpsemalt on eelnev reguleeritud GenG § 43 lg-s 2, mille kohaselt võetakse üldkoosolekul otsused vastu kohalolnud isikute poolt antud hääleteenamusega, välja arvatud siis juhul, kui teatud otsuse tarbekuse ei näe seadus või põhikiri ette teistsugust hääleteenamuse nõuet. Seega puudub ka ühistu puhul n-ö korduskoosoleku nõue.

7.3.2.2 Suurbritannia

Suurbritannia ühinguõiguses on kvooruminõuded sätestatud CA § 318. CA § 318 lg 1 kohaselt juhul, kui ühingul on ainult üks liige (osanik/aktsionär) on kvoorumiks 1 inimene. Lg 2 kohaselt igal muul juhul,

⁵⁶³ Rieckers, jt. AktG § 133. Grundstaz der einfachen Stimmenmehrheit. 3. Auflage 2015. Rn 10-11.

⁵⁶⁴ Zöllner/ Noack. GmbHG § 48 gesellschaftsversammlung. 21. Auflage 2017. Rn 3-4.

⁵⁶⁵ Prof. Dr. Harald Bartl. GmbH- Recht. 6. Auflage. , lk 457, p II.

kui ühingu põhikiri ei näe teisiti ette, on kvoorum koos kui koosolekul on esindatud vähemalt 2 kvalifitseeritud isikut.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et kvoorumi kontseptsioon kui selline seostub n-õ minimaalse inimeste arvuga, kes peavad olema koosolekul kohal selleks, et koosolekul tehtud otsused oleksid kehtivad. Juhul kui põhikiri ei näe ette teistsugust regulatsiooni, on nii avalike ühingute puhul (aktsiaseltsid) kui ka suletud ühingute puhul (osaühingud) üldkoosoleku kvoorum koos, kui koosolekul osaleb vähemalt kaks liiget. Eelneva valguses on oluline täpsustada, et sätte mõtteks on, et kõnealused isikud oleks füüsiliselt koosolekul kohal.⁵⁶⁶

Juhul, kui koosolek on kutsutud kokku n-õ äriregistri või kohtu poolt, on kvoorumiks üks liige.⁵⁶⁷ Juhul, kui koosolekul tarbeks ei saa kvoorumi kokku, on koosolek tühine ja ilma õiguslike tagajärgedeta.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et korduskoosolek toimub olukorras, kui pool tundi peale koosoleku kavandatud algust ei ole üldkoosoleku kvoorumi koos. Sellisel juhul lükatakse üldkoosolek edasi järgmise nädala samale päevale, samale kellaajale või mõnele muule päevale, mille juhatus määrab. Sama regulatsioon kohaldub juhul, kui koosoleku vältel kvoorum väheneb alla ettenähtud normi.⁵⁶⁸ Korduskoosolekut loetakse sisuliselt eelmise koosoleku taastamiseks. Tavapärast näeb ühingu põhikiri ette, kes otsustab korduskoosoleku korraldamise.⁵⁶⁹

7.3.2.3 Soome

Sarnaselt Inglismaa ja Saksmaa ühinguõiguse regulatsiooniga ei näe ka Soome regulatsioon ette otsuste vastuvõtmiseks kvooruminõuet. FI OYL ptk 5, § 26 kohaselt on otsus vastuvõetud juhul, kui ettepanekut toetab üle poole koosolekul osalevatest häältest, välja arvatud juhul, kui seadus ei näe teisiti ette. FI OYL ptk 5, § 26 lg 2 näeb ette, et ühing võib erineva häälteenamuse nõude näha ette põhikirjas. Otsuste, mis on sätestatud FI OYL ptk 5, § 27 lg-s 2, vastuvõtmiseks on nõutav 2/3 kohalolijate häälteenus, millega on samal ajal esindatud 2/3 koosolekul osalejate aktsiakapitalist.

7.3.2.4 Rootsi

Ka Rootsi ühinguõigus ei näe ette kvooruminõuet osanike ega aktsionäride koosoleku tarbeks. Eelnev on täpsemalt reguleeritud SE ABL 7. ptk-i §-s 40 jj. Viidatud regulatsiooni kohaselt asjades, mis ei seostu otseselt isiku valimisega, võetakse otsused vastu lihthäälteenamusega koosolekul osalevatest häältest. Aktsiaseltsis ei saa põhikirjaga näha ette juhatuse liikme tagasikutsumiseks ulatuslikumat enamuse nõuet, kui sätestab ABL § 40. Eraldi regulatsioon on nähtud ette olukorraks, kus koosolekul soovitakse muuta ühingu põhikirja. ABL § 42 näeb ette, et otsused, millega muudetakse põhikirja on vastuvõetud, kui nende otsusete poolt hääletab vähemalt 2/3 koosolekul osalevatest isikutest ja (ii) nende häältega on esindatud vähemalt 2/3 aktsiakapitalist. Lisaks on ettenähtud ka juhul (ABL § 43), mille otsustamise korral on nõutav, et üldkoosolekul osaleks vähemalt 9/10 aktsiakapitalist (näiteks muudatused aktsionäride õigustes).

7.3.2.5 Läti

Läti äriseadustik LV KL näeb ette selge kvooruminõude. Täpsemalt LV KL § 212 lg 1 näeb ette, et aktsionäride üldkoosolek võib võtta vastu otsuseid (on otsustusvõimeline), kui koosolekul on esindatud aktsionärid, kellel kuulub vähemalt pool omakapitalist ja kellel on õigus koosolekul hääletada. LV KL § 212 lg 2 näeb ette, et olukorras, kus esimene koosolek ei ole legitiimne kvooruminõude mittetäitmise tõttu otsuseid vastu võtma, võib sama päevakorraga toimuv korduskoosolek päevakorras olevate punktide osas otsuseid teha isegi juhul, kui kvoorum pole ka korduskoosolekul koos.

⁵⁶⁶ D. Keenan. *Company Law*. Longman, lk 388.

⁵⁶⁷ D. Keenan. *Company Law*. Longman, lk 389.

⁵⁶⁸ D. Keenan. *Company Law*. Longman, lk 390.

⁵⁶⁹ D. Keenan. *Company Law*. Longman, lk 395.

7.3.2.6 Leedu

Sarnaselt Lätile näeb ka Leedu ühinguõigus ette aktsionäride üldkoosolekule väga selged kvooruminõuded. Leedu äriseadustiku LT AB § 27 lg 1 kohaselt on aktsiaseltsi üldkoosolek legitiimne (pädev otsuseid vastu võtma), kui üldkoosolekul on esindatud aktsionärid, kes esindavad vähemalt $\frac{1}{2}$ kõikidest häälest. Juhul, kui kvoorum on koosoleku alguses koos, loetakse, et kvoorum on koos terve koosoleku vältel. Juhul, kui üldkoosoleku kvoorum ei ole koos, siis sellisel juhul ei ole koosolek pädev otsuseid vastu võtma ja tuleb korraldada korduskoosolek, mis võib omakorda võtta vastu otsuseid üksnes küsimusetes, mis on nimetatud juba esimese koosoleku päevakorras. Korduskoosolekule kvooruminõuded ei laiene.

7.3.2.7 Taani

Taani ühinguõigus ei näe ette üldkoosolekule kvooruminõuet. Täpsemalt, SkL § 105 kohaselt on otsus üldkoosolekul vastuvõetud ja otsustatud lihthääleenamusega, kui põhikiri ei näe ette teisiti. Juhul, kui poolt- ja vastuhääled on võrdsed, loetakse, et otsust ei ole vastu võetud. SkL § 106 lg 1 näeb ette korra põhikirja muutmiseks. Viidatud sätte kohaselt nõuavad sellised otsused, mis toovad kaasa muutused põhikirjas nii $\frac{2}{3}$ häälte enamust kui ka $\frac{2}{3}$ omakapitali esindavate häälte enamust. Lisaks näeb SkL ette otsused, mille tegemiseks on vaja nii $\frac{9}{10}$ häälteenamust koosolekul kui ka $\frac{9}{10}$ omakapitali esindavatest häälest. Sellisteks otsusteks on näiteks dividendide vähendamise otsustamine. Lisaks võib sellise häälteenamusega otsustada üldkoosoleku pidamise ükskõik mis keeles peale taani, rootsi, norra ja inglise keele, pakkumata seejuures sünkroontõlget. Sama häälteenamusega võib üldkoosolek ka otsustada, et üldkoosoleku otsused tehakse mõnes muus keeles ilma tõlketa. Eelnev kehtib siiski sisemiste dokumentide (otsuste) kohta.

7.3.2.8 Holland

Osanike koosolekul on kvooruminõue, kui põhikiri ei sätesta teisiti. Osanike koosolek on otsustusvõimeline, kui kohal on enamus osanikke. Osanikel on võimalik otsuseid vastu võtta ka ilma koosolekut kokku kutsumata, kirjalikult.

7.3.2.9 Luksemburg

Luksemburgi ühinguõigus sätestab osanike koosolekule kvooruminõude. Kui põhikirjas ei ole sätestatud teisiti, on osanike koosolek otsustusvõimeline, kui osalevate osanike osakapital moodustab üle poole ühingu osakapitalist. Ühingu põhikirja muutmiseks on nõutav $\frac{3}{4}$ osakapitalist esindavate osanike kohalolek. Aktsionäride koosolek on otsustusvõimeline, kui enamus aktsionäridest on kohal või esindatud, kui põhikiri ei sätesta teisiti.

Luksemburgi äriseadustiku LU LSC artikkel 64bis sätestab osaühingusisesed kvooruminõuded, mis kehtivad juhatusele ja nõukogule otsuste vastuvõtmisel. Vastavalt LU LSC art 64bis lg 1 a-le on organ otsustusvõimeline, kui vähemalt pooled liikmed on koosolekul kohal või esindatud. Otsuseid võetakse seejuures vastu kohalviibijate ning esindatute hääleenamuse põhimõttel. Nimetatud nõuetest on võimalik põhikirjaga erisusi teha. Kui põhikirjas ei ole sätestatud teisiti, võib juhatuse esimehe või juhatuse liikme lugeda juhul, kui nad osalevad koosolekul videokonverentsi või telekommunikatsioonivahendite abil, mis võimaldavad nende isikut tuvastada, lugeda kohalviibinuks ning arvestada nendega kvoorumi ja häälteenamuse nõuete täitmisel.

7.3.2.10 Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikatest

Kokkuvõtvalt võib öelda, et võrdlusriikide regulatsioonid jagunevad kvooruminõuete mõistes väga laias laastus kaheks. Levinud on kahte liiki regulatsioone. Esimeseks liigiks on ühinguõiguse regulatsioonid (Saksamaa, Taani, Rootsi), mille puhul puudub aktsionäride üldkoosolekutel kvooruminõue üldse. Viidatud regulatsiooni kohaselt on seaduses ettenähtud nõudeid järgides kokku kutsutud üldkoosolek

legitiimne sõltumata sellest, mitu aktsionäri tegelikkuses kohale tuleb. Teise regulatsiooni grupi moodustavad regulatsioonid, mis näevad ette väga selge kvooruminõude.

7.3.3 Otsuste vastuvõtmine

7.3.3.1 Saksamaa

7.3.3.1.1 Aktsiaselts

Otsuste vastuvõtmine aktsiaseltsi puhul on reguleeritud AktG §-s 133. AktG § 133 lg 1 kohaselt võetakse otsuseid üldkoosolekul vastu häälteenamusega. Seadus näeb mitmel juhul ka ette, et otsus on vastuvõetud, kui otsuse poolt on hääletanud $\frac{3}{4}$ aktsionäridest.

Aktsionäride koosolekul osalemine on reguleeritud ka AktG §-s 118. AktG § 118 näeb ette, et igal aktsionäril on õigus üldkoosolekul osaleda, kui seadus ei näe ette teisiti. AktG § 118 lg 1 ls-s 2 on reguleeritud, et juhul, kui põhikiri või juhatuse seda ette näeb, on aktsionäridel võimalik koosolekul osaleda ilma koosolekul füüsiliselt kohal viibimata ja kasutada oma õiguseid elektrooniliste vahendite kaudu. Õiguskirjanduses on selgitatud, et 2002. aastal läbiviidud reformiga on seadusandja otsesõnu aktsepteerinud üldkoosolekul osalemise elektrooniliste vahendite kaudu.⁵⁷⁰ Ära kirja koostamise kohustuse näeb ette AktG § 130. AktG § 130 lg 1 näeb ette, et ühingu üldkoosoleku otsus on võetud vastu juhul, kui otsuse kohta on tehtud notariaalselt kinnitatud ära kiri. Mittebörsil noteeritud ühingute puhul võib üldkoosoleku otsuse allkirjastada ka nõukogu esimees, kui seadus ei näe konkreetse otsuse puhul ette, et otsuse vastuvõtmiseks on vajalik $\frac{3}{4}$ häälteenamust. Viidatud sättes on reguleeritud ka otsuse protokollide kantavad andmed. AktG § 130 lg 2 kohaselt tuleb otsuse ära kirja kanda otsuse tegemise koht, aeg, notari nimi, aktsiate arv jms.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et iga otsuse kohta peab olema tehtud otsuse eelnõu, mille kohta siis koosoleku juhataja n-ö küsib aktsionäride arvamust. On selgitatud, et hääletamisemenetluse kui sellise kohta ei näe seadus täpseid menetlusreegleid ette. See-eest on koosoleku juhatajal kohustus hääletamise reeglid paika panna. Eelnev kehtib nii arvamuste ja ettepanekute tegemise kohta kui ka põhimõtteliselt hääletamisprotsessi kohta. On selgitatud, et n-ö käetõstmisega hääletamist saab üksnes siis läbi viia, kui koosoleku läbiviijale on teada, kui palju on igal konkreetse isikul hääli (aktsiaid). Muuljuhul kasutatakse üldjuhul hääletuskaarte „*Stimmkarten*“. Hääletus peab olema alati seotud konkreetse otsuse eelnõuga. Võib hääletada üksnes „ei“ või „ja“ või jätta üldse hääletamata. Hääletamata jätmine võib olla määrav juhul, kui konkreetne otsus peab olema vastuvõetud häälteenamusega.⁵⁷¹ Lisaks on selgitatud, et erinevalt osaühingust ei pea aktsionärid kõiki aktsiatest tulenevaid hääli andma ühtemoodi.

7.3.3.1.2 Osaühing

Osaühingu osanike koosoleku otsuste vastuvõtmine on reguleeritud GmbHG §-s 48. Õiguskirjanduses on selgitatud, et erinevalt aktsiaseltsi regulatsioonist (AktG § 130) ei näe seadus osaühingu üldkoosolekute protokollimise kohustust otsesõnu ette. Kirjaliku protokollide nõue võib siiski teatud tingimustel seadusest siiski tuleneda - tulenevalt siis otsuse sisust. Näiteks teatud otsuste puhul peab osanike otsus olema isegi notariaalselt kinnitatud (näiteks ühinemine, jagunemine jms).⁵⁷² Siiski ollakse valdavalt seisukohal, et protokollide koostamise kohustust küll ei ole, kuid ühingul on kohustus osanikule nõudel osanikule protokoll esitada. GmbHG regulatsioon näeb ette, et kõikide koosolekul osalevate osanike nõusolekul on võimalik koosoleku protokoll koostada ka elektrooniliselt.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et otsuse vastuvõtmise kinnitab/tuvastab koosoleku juhataja. Lisaks on õiguskirjanduses ka täiendavalt kinnistatud, et osaühingute üldkoosolekute otsustel puudub üldjoontes

⁵⁷⁰ Kubis. MüKo zum AktG. 3. Auflage 2013. § 118, Rn 15.

⁵⁷¹ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 493, rn 263 jj

⁵⁷² (MüKoGmbHG/Liebscher GmbHG § 48 Rn. 129-132, beck-online)

vorminõue. Eelnevasse üldpõhimõttesse on nähtud ette ka erandid. Täpsemalt on eriregulatsioon üheosanikega osaühingute puhuks ja otsuste tarbeks, millega muudetakse ühingu põhikirja. On ka selgitatud, et hoolimata vormivabadusest, on protokoll koostamine tungivalt soovituslik. Lisaks tunnustab õiguspraktika ka otsuste vastuvõtmist kirjalikus menetluses.⁵⁷³

GmbHG § 48 II sätestab otsuste kirjaliku vastuvõtmise protseduuri. Viidatud sätte kohaselt võib osaühingu otsuse võtta vastu ka ilma füüsilise koosolekuta, kui osanikud esitavad oma arvamuse/seisukoha kirjalikus vormis. Kahe korra vahepealne otsuste vastuvõtmise vorm (nii füüsilise kui kirjalik) on lubatav üksnes juhul, kui see on osanike lepingus ettenähtud.⁵⁷⁴

7.3.3.1.3 Muud ühingud

Saksamaa GenG-s on otsuste vastuvõtmine reguleeritud §-s 43 jj. Viidatud sätte kohaselt võtab ühistu üldkoosolek otsused vastu koosolekul antud hääle lihthäätleenamusega, väljaarvatud juhul, kui seadus või põhikiri näeb ette teistsuguse regulatsiooni. GenG § 43 lg 3 näeb ette, et igal liikmel on otsuse üle hääletamisel üks hääl. Viidatud sätte lg 3 ls 2 näeb veel täiendavalt ette, et põhikiri võib näha ette põhikirja hääleenamuse nõude, sh võib näha ette ka teistsuguse häältejagunemise nõude (teatud isikutel on rohkem hääli). Näiteks on toodud, et isikutele, kes tegelikkuses ühingu juhtimisega tegelevad, võib anda kuni kolm häält. Selliste otsuste puhul, mille tarbeks on vaja $\frac{3}{4}$ häältest, on igal ühingu liikmel siiski 1 hääl.

GenG § 43 lg 7 näeb ette, et põhikiri võib ette näha, et ühistu liikmed võivad oma hääled anda ka elektroonilises või kirjalikus vormis. Eelnev tuleb eelkõige põhikirjas reguleerida. Viidatud sätte näeb ka ette, et teatud tingimuste esinemisel võivad nõukogu liikmed osaleda koosolekul elektrooniliste vahendite läbi, mis häält- või pilti üle kannavad.

GenG § 47 lg 1 kohaselt tuleb üldkoosoleku otsuste kohta teha ka ära kiri. Ära kirjas peab olema märgitud nii üldkoosoleku toimumise aeg ja koht, eesistuja nimi ning ka hääletuse läbiviimise aeg ja vorm. Üldkoosoleku protokoll peab olema allkirjastatud vähemalt üldkoosoleku eesistuja poolt ja vähemalt ühe koosolekul osalenud juhatuse liikme poolt. Juhatuse tagab üldkoosoleku läbiviimise korra. Juhul, kui põhikiri näeb ette, et üldkoosolekule tuleb kutsuda ka investorid või muud isikud, peab ka nende osalemine olema ära kirjas märgitud. Ära kirja tuleb märkida iga üldkoosolekul osaleva liikme hääleaarv.

7.3.3.2 Suurbritannia

Otsuste tegemine Suurbritannias on reguleeritud CA §-s 301 jj. CA § 301 kohaselt on ühingu liikmed üldkoosoleku otsuse kehtivalt vastu võtnud juhul, kui koosolek on kohaselt kokku kutsutud ja koosolek on seaduse kohaselt peetud.

Otsuse vastuvõtmine on reguleeritud §-s 320 ja §-s 321. Otsuse vastuvõtmine toimub CA § 320 kohaselt käte tõstmise kaudu. CA § 320 lg 1 kohaselt deklareerib koosoleku juhataja, kas otsus on vastuvõetud või mitte või kas otsus on võetud vastu olulise häälteenamusega.

CA § 321 ja CA § 322 lg jj alusel on igal liikmel (osanikul, aktsionärid) õigus nõuda hääletust. Juhul, kui otsus tehakse hääletusel, ei ole hääletusel osaleja kohustatud kasutama kõiki oma hääli ühel viisil (ehk sisuliselt võib hääletaja otsustada nii poolt kui ka vastu). CA § 296 jj reguleerib otsuste kirjaliku vastuvõtmise protseduuri.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et olukorras, kus ühingu põhikiri ei näe teisiti ette, toimub hääletamine käte tõstmise kaudu. Põhikirjad näevad tavapäraselt praktikas ette, et esimene hääletamine toimub käte tõstmise läbi ilma hääle arvu suurust määramata. Vastuoluliste küsimuste korral on tavapärane,

⁵⁷³ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 243, m 150 jj

⁵⁷⁴ Drygala. Staake. Szalai. Kapitalgesellschaftrecht. Springer. 2012. Berlin. Lk 245, m 154 jj

et nõutakse hääletust (*poll*), mille puhul saavad siis aktsionärid hääletada vastavalt talle kuuluvate aktsiate arvule (osaluse suurusle). Hääletuse puhul saab hääletada ka volikirja alusel.

Juhul, kui hääletust ei nõuta, kantakse kätte tõstmise tulemusena tehtud otsus protokollis.⁵⁷⁵ Hääletus viiakse praktikas läbi kohe, kuid mitte hiljem kui 30 päeva jooksul alates hääletuse nõudmisest.

7.3.3.3 Soome

Soome ühinguõiguses on otsuse vastuvõtmine reguleeritud FI OYL ptk-s 5, §-s 11 jj. FI OYL ptk 5 § 11 kohaselt võib üldkoosolek otsustada üksnes küsimusi (teemasid), mis on käsitletud üldkoosoleku kokkukutsumise teates või mille käsitlemine (arutamine) on nähtud ette ühingu põhikirjaga. Eelnevalt hoolimata võib üldkoosolek, sõltumata kokkukutsumise teatest, otsustada alati § 3 lg-s 2 sätestatud küsimusi (majandusaasta aruande vastuvõtmine, kasumi jaotamine ja kasutamine, juhatuse ja nõukogu liikmete valimine ja kohustustest vabastamine).

Otsuste vastuvõtmise protsess on täpsemalt reguleeritud FI OYL 5.ptk-i §-s 26 jj. Viidatud sätte lg 1 kohaselt on otsus üldkoosolekul vastu võetud, kui ettepaneku poolt on hääletanud üle poole häälest. Lisaks näeb seadus ette ka otsused, mille tegemiseks on tarvis suuremat häälteenamust. Isikuvalimistel on valitud see isik, kes on saanud kõige rohkem hääli. N-õ suluseisu korral loeb koosoleku juhataja hääli. Olukorras, kus ühingu otsused peavad olema vastuvõetud 2/3 häälteenamusega, on ettepanek vastu võetud, kui otsust on toetanud 2/3 häälest. Otsused, mida on võimalik vastu võtta üksnes 2/3 häälteenamusega on sätestatud FI OYL §-s 27. FI OYL § 27 lg 1 kohaselt on sellisteks otsusteks näiteks põhikirja täiendamine, ühinemine, jagunemine jms.

Viidatud peatüki § 1 lg 2 näeb ette, et kui kõik aktsionärid on nõus, võivad aktsionärid teha ühehäälselt üldkoosoleku pädevusse kuuluva otsuse ka ilma üldkoosolekut kokku kutsumata. Otsus vormistatakse kirjalikult, dateeritakse, nummerdatakse ja allkirjastatakse.

7.3.3.4 Rootsi

SE ABL-is on otsuste vastuvõtmine reguleeritud 7. ptk-s §-s 37 jj. SE ABL § 37 kohaselt toimub otsuse vastuvõtmine hääletamise teel, kui mõni aktsionär seda nõuab. Eeldatakse, et otsuse vastuvõtmine toimub hääletamisel, kui tegemist ei ole isiku valimistega.

SE ABL § 40 näeb ette, et tavapärased ühingu otsused võetakse vastu lihthääle enamusega. Samuti ka Rootsi regulatsiooni puhul loeb esimehe hääli. Isiku valimised on reguleeritud SE ABL-i §-s 41. Viidatud sätte kohaselt on valitud isik, kes on saanud hääletusel kõige rohkem hääli. SE ABL § 43 näeb ette otsused, mida saab teha üksnes 2/3 häälteenamuse olemasolu korral. SE ABL § 46 näeb ette aktsionäri hääletamise korra, kui tegemist on huvide konflikti olukorraga. Lisaks tavapärasele regulatsioonile sisaldab ABL ka piiranguid otsuse sisule ptk-s „Üldised piirangud otsuse vastuvõtmisele“. SE ABL § 47 kohaselt ei tohi üldkoosolek võtta vastu otsuseid, mis tõenäoliselt annavad ühele aktsionärile ebaõiglase eelise teiste ees. SE ABL § 48 näeb ette protokollis koostamise kohustuse. SE ABL § 48 lg 3 kohaselt allkirjastab protokollis selle koostanud isik.

7.3.3.5 Läti

LV KL § 215 näeb ette, et aktsionärid võivad otsuseid võtta vastu ka ilma aktsionäride üldkoosolekut korraldamata juhul, kui põhikirjas ei ole teisiti ettenähtud. Seejuures võib põhikirjas näha ette, et teatud kindlaid küsimusi võib otsustada üksnes üldkoosolekul. Otsust sellisel viisil on võimalik teha nii, et ühingu juhatusele saadab ühingu otsuse projekti ja otsustamiseks vajalikud dokumendid aktsionäridele ja annab tähtaja, mille jooksul aktsionärid peavad vastama, kas nad on otsuse „poolt“ või „vastu“. Viidatud aeg ei tohi olla lühem kui kaks nädalat dokumentide väljasaatmisest alates. Juhul, kui aktsionär ettenähtud tähtaja jooksul ei vasta, loetakse, et ta on hääletanud otsuse vastuvõtmise vastu. Juhatuse

⁵⁷⁵ D. Keenan. Company Law. Longman, lk 392.

formuleerib otsuse ja saadab selle aktsionäridele laiali. Juhul, kui otsus võetakse vastu sellisel kujul, on otsus vastuvõetud, kui selle poolt on antud üle poole kõikidest häältest, väljaarvatud juhul, kui suurem häälteenamuse nõue on sätestatud seaduses või põhikirjas.

Otsuse vastuvõtmine koosolekul on reguleeritud LV KL §-s 216. Viidatud sätte kohaselt on üldkoosolekul otsus vastuvõetud, kui selle poolt on hääletanud üle poole kohalviibijatest. Otsus vormistatakse protokollis või tehakse selleks eraldiseisev dokument. Otsuse allkirjastab koosoleku juhataja. Otsus omandab õigusliku tähenduse alates selle tegemisest.

Lisaks näeb LV KL ette teatud otsuste tegemisele tavapärasest suurema hääleenamuse nõude. LV KL § 218 lg 1 näeb ette, et põhikirja muutmiseks on tarvis 2/3 häälteenamust, kui põhikiri ise ei näe ette veel suuremat häälteenamust.

7.3.3.6 Leedu

Leedu ühinguõigust reguleerivas LT AB-s on otsuste vastuvõtmine reguleeritud §-s 27 jj. Viidatud sätte lg 7 kohaselt on otsus vastuvõetud, kui otsuse poolt on rohkem hääli, kui selle vastu. Välja arvatud siis juhul, kui seadus või põhikiri näeb otsuse vastuvõtmisele ette suurema häälteenamuse nõude. LT AB § 28 näeb ette otsused, mille tegemiseks on vaja 2/3 aktsionäride häält.

LT AB § 29 reguleerib üldkoosolekul tehtud otsuste vorminõudeid. LT AB § 29 lg 1 kohaselt üldkoosolekuid protokollitakse. Protokoll ei pea tegema juhul, kui otsusele kirjutavad alla kõik aktsionärid ja ka siis, kui ühingul on ainult üks aktsionär. Protokoll allkirjastab koosoleku juhataja ja protokollija. Juhul, kui koosoleku sekretäri ei ole valitud, allkirjastab protokoll üldkoosoleku juhataja. Juhul, kui kõik aktsionärid osalevad koosolekul kirjaliku hääletuse teel, loeb hääled kokku ühingu juhatuse liige. Sellisel juhul kogutakse hääled kokku ja otsus vormistatakse mitte hiljem kui 7 päeva jooksul alates koosoleku toimumisest. Isikutel, kes koosolekul osalesid, on õigus saada esitada koosoleku protokolliga tutvuda ja esitada protokollile vastuväited, kommentaare ja tähelepanekuid.

Koosoleku protokollile tuleb lisada juurde järgmised dokumendid: koosolekul osalenud aktsionäride nimekiri, volikirjad ja muud dokumendid, mis tõendavad isikude esindusõigust, eelnevalt kirjalikult saadetud hääled, dokumendid, mis tõendavad, et aktsionäre on üldkoosoleku toimumisest teavitatud, protokollile tehtud märked ja protokoll koostanud isikute kommentaarid. LT AB § 29 lg 7 sätestab, et protokoll ja teised dokumendid, mis on üldkoosolekul vastuvõetud on ametlikud dokumendid, mis säilitatakse vastavalt arhiveerimisseaduses ettenähtud korrale.

LT AB § 30 näeb ette, et aktsionäridel on eelnevalt esitatud taotlusel/palvel õigus hääletada vähemalt 10 päeva enne üldkoosoleku toimumist kirjalikult ja saata oma otsus ühinguale tähtsusega kirjalikult või viia otsus ise kohale.

Eelkõige telekommunikatsiooni vahendite kasutamise valguses on oluline, et LT AB § 21 lg 2 kohaselt loetakse telekommunikatsiooni terminali vahendusel antud hääl võrdväärseks kirjalikult antud häälega eeldusel, et kommunikatsioonivahendi konfidentsiaalsus ja allkirja õigsus on tagatud (eelnevalt viidatud sätte tähenduses).

7.3.3.7 Taani

Üldkoosoleku läbiviimise kord on sätestatud SkL-i §-s 100 jj. SkL § 100 lg 1 kohaselt peetakse üldkoosolek Taani keeles. Lihthäälteenamusega võivad koosolekul osalejad otsustada, et üldkoosolek peetakse mõned muus keeles. Sellisel juhul tuleb pakkuda sünkroontõlget. Juhul, kui otsustatakse üldkoosolek pidada rootsi, norra või inglise keeles, ei ole sünkroontõlke pakkumine vajalik. Kõik üldkoosoleku läbiviimiseks vajalikud dokumendid peavad olema taani keeles. Lihthäälteenamusega võivad aktsionärid otsustada, et kõnealused dokumendid koostatakse rootsi, norra või inglise keeles. Viidatud nõude võib lisada lihtsalt ka põhikirja. Põhikirjaga võib näha ka ette, et dokumendid koostatakse

veel mõnes muus keeles. Muus keeles vastuvõetud dokumendid on kehtivad üksnes juhul, kui põhikiri seda lubab.

SkL § 101 lg 1 kohaselt algab üldkoosolek koosoleku juhataja valimisega. Koosoleku juhataja juhib koosolekut ja veendub, et koosolekut peetakse seaduse kohaselt ja efektiivselt. Koosoleku juhatajal on pädevus ja õigus juhtida vestluseid, otsustada hääletamine, lõpetada sõnavõtt, eemaldada isikuid üldkoosolekutelt jms. Koosolekul tehakse protokoll, mida peetakse ja allkirjastatakse koosoleku juhataja poolt. Kõik protokollid kantakse ja hoitakse „protokolli raamatus“. Mitte hiljem kui kahe nädala jooksul saadetakse aktsionäridele otsuste kirjalikud koopiad.

SkL §-s 102 on reguleeritud informatsiooni andmise kohustus. SkL § 102 lg 1 kohaselt aktsionäri taotlusel ja olukorras, kus informatsiooni avaldamine ei tekita ühingu olulist kahju, on juhatus kohustatud avaldama aktsionäridele informatsiooni, mis seondub majandusaasta aruande hindamisega või muul viisil ühingu käekäiguga. Avalikustamise kohustus hõlmab endast ka infot samasse gruppi kuuluvate ühingute kohta. Juhul, kui palutud informatsioon ei ole koheselt kättesaadav, tuleb kõnealune informatsioon edastada aktsionäridele hiljemalt kahe nädala jooksul alates koosoleku toimumisest.

SkL § 104 lg kohaselt peavad aktsionärid kasutama kõiki oma hääli koos, välja arvatud juhul, kui põhikiri näeb teisiti ette. Aktsionäridel on õigus anda (postitada) oma hääl ka kirjalikult enne üldkoosoleku toimumist. Kirjalikult antavate häälte andmisele võib näha ette üksnes sellised nõuded, mis on vajalikud aktsionäride identifitseerimiseks.

Taani ühinguõiguse kohaselt eristatakse kolme liiki otsuseid – tavalised otsused nõuavad lihthälteenamust, põhikirja muutvad otsused nõuavad 2/3 hälteenamust sh 2/3 hälteenamust kõikidest omakapitaliga esindatud häältest ja kolmas grupp on otsused, mis nõuavad 9/10 kõikidest häältest sh omakapitaliga esindatud häältest.

7.3.3.8 Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast

Kokkuvõtvalt võib asuda seisukohale, et suurem osa võrdlusriikidest tunneb kahte liiki üldkoosoleku otsuste vastuvõtmise korda. Esimeseks liigiks on kõige traditsioonilisem otsuse vastuvõtmise kord traditsioonilisel üldkoosolekul. Teiseks liigiks on üldkoosoleku otsuse vastuvõtmine kirjaliku hääletuse läbi. Seejuures on võrdlusriike, kes näevad ette n-õ kirjaliku hääletamise korra enne koosoleku toimumist (hääle võib saata kirjalikult nädala aja jooksul enne koosoleku toimumise aega) ja võrdlusriike, kes näevad ette võimaluse viia üldkoosolek kui selline täies ulatuses läbi kirjalikult.

Muuhulgas on oluline täheldada, et väga mitmed võrdlusriigid (Saksamaa ja Taani) näevad seaduses ette võimaluse viia üldkoosolek läbi elektrooniliste vahendite kaudu. Eelkõige juhiksime tähelepanu Taani lahendusele. Taani regulatsioon näeb elektroonilisele lahendusele ette tingimused (läbipaistvus, isikutuvastamine, jms), kuid ei näe ette kindlat lahendust, mida tuleb kasutada.

7.3.4 Esindamine

7.3.4.1 Saksamaa

7.3.4.1.1 Aktsiaselts

AktG regulatsiooni kohta koostatud õiguskirjanduses on selgitatud, et aktsiaseltsi üldkoosolekul osalemine ei ole otseselt personaliseeritud kohustus, millest tulenevalt võib seda kohust täita ka esindaja kaudu. Aktsionär võib üldkoosolekul olla esindatud nii juriidilisest kui ka füüsilisest isikust esindaja kaudu. Esindamise eelduseks on siiski kirjaliku volikirja olemasolu. Selline nõue tuleb seadusest (AktG § 134 lg 3 ls 3.) Üldise volikirja olemasolu korral on esindajal nii üldkoosolekul osalemise õigus, sõna võtmise õigus kui ka ettekande tegemise õigus.⁵⁷⁶ Sarnaselt osaühingu

⁵⁷⁶ (MüKoAktG/Kubis AktG § 118 Rn. 60 - 63, beck-online)

regulatsioonile võib ka aktsionäri esindaja olla kas seaduslik esindaja või tehinguline (volitusega) esindaja.

7.3.4.1.2 Osaühing

Saksamaa GmbH regulatsiooni kohaselt tuleb eristada tehingulist ja seadusjärgset esindusõigust.

Juhul, kui osaühingu osanikud on juriidilised isikud, toimub juriidilisest isikust osaniku esindamine läbi juriidilise isiku juhtorgani liikmete. Seaduslik esindaja võib olla ka füüsilisest isikust osaniku puhul näiteks alaealise või piiratud teovõimega isiku puhul. Samuti võib selliseks isikuks olla kas pankrotihaldur või pärandvara valitseja.⁵⁷⁷

Osanike üldkoosolekul võib osanik olla esindatud ka tehingulise (volitatud) esindaja kaudu. Volitatud esindaja kaudu võib osanik üldkoosolekul osaleda juhul, kui osanike leping ei näe ette, et osanike üldkoosolekul tuleb osaleda üksnes personaalselt. Sellise piirangu seadmiseks peavad esinema aga väga olulised ja sisulised kaalukad põhjused. Sisuliselt ei näe seadus volikirjale ette vorminõudeid. Siiski, kuivõrd osanikul tuleb n-ö oma osalusõigust tõendada (GmbHG § 47 lg 2), tuleb asuda seisukohale, et faktiliselt peaks volikiri olema kirjalikus vormis.⁵⁷⁸

7.3.4.1.3 Muud ühingud

Saksamaa GenG § 43 lg 4 näeb ette, et ühistu liikmel on kohustus oma hääleõigust kasutada personaalselt. Teovõimetu isik või juriidiline isik võib hääletada oma seadusliku esindaja kaudu, usaldus- ja täisühingud võivad olla esindatud volikirja alusel. GenG § 43 lg 5 näeb ette, et ühistu liige või seaduslik esindaja võib enda esindamiseks anda ka volikirja. Volikiri peab olema kirjalikus vormis. Volitatu ei tohi esindada rohkem kui kahte ühistu liiget. Põhikiri võib seada volitatutele täiendavaid piiranguid. Lisaks on reguleeritud, et keegi ei tohi hääletada küsimustes, mis puudutatud isiku vabastamist vastutusest vms.

7.3.4.2 Suurbritannia

Suurbritannia ühinguõiguses on ühingu osaniku/aktsionäri esindamine üldkoosolekul reguleeritud CA §-s 323 ja §-s 324. CA § 323 kohaselt olukorras, kus ühingu osanik on juriidiline isik, osaleb ühingu üldkoosolekul osanikust ühingu juhtorgani liige. CA § 323 lg 2 näeb ette, et olukorras, kus seda ühingut võib esindada ainult üks liige, on konkreetne liige volitatud kõiki vajalike tehinguid tegema. Lg 3 kohaselt aga olukorras, kus ühingut võib esindada mitu erinevat juhatuse liiget, võib igaüks nendest ühingut esindada.

CA § 342 näeb ette, et ühingu liige (osanik, aktsionär) võib nimetada isiku, kes teda üldkoosolekul esindab ja tema eest üldkoosolekul hääletab. Tuleb selgitada, et UK ühinguõiguse järgi toimub esindaja määramine ühingule n-ö esindaja nime teatamisega. Seejuures näeb CA § 330 ette, kuidas ja millisel viisil on liikmel õigus oma esindusõigus tagasi võtta. Seejuures hõlmab CA sellist regulatsiooni, mille kohaselt on ühingul endal õigus teha osanikule/aktsionärile ettepanek oma esindaja määramiseks.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et igal aktsionäril, kellele kuulub osa aktsiakapitalist, on õigus määrata endale esindaja. Isik, keda volitatakse, ei pea olema ühingu liige (osanik/aktsionär). Siiski peab esindajal olema täielik teovõime ja alaealise esindajaks määramine on tühine. Lisaks, üldkoosoleku kokkukutsumise kutses peab olema selgitatud, et aktsionäril on õigus esindaja määrata. On selgitatud, et avatud ühingu puhul on aktsionäril õigus määrata mitu esindajat, suletud ühingu puhul üks. Lisaks on õiguskirjanduses selgitatud, et lisaks esindaja „määramisele“ on kehtiv ka kirjaliku volikirja koostamine.

⁵⁷⁹

⁵⁷⁷ (MüKoGmbHG/Liebscher GmbHG § 48 Rn. 27-28, beck-online)

⁵⁷⁸ (MüKoGmbHG/Liebscher GmbHG § 48 Rn. 27-28, beck-online)

⁵⁷⁹ D. Keenan. Company Law. Longman, lk 393.

7.3.4.3 Soome

Soome OYL § 8 reguleerib osaniku/aktsionäri õigust osaleda üldkoosoleku hääletusel esindaja kaudu. FI OYL § 8 lg 1 kohaselt võib osanik/aktsionär osaleda üldkoosolekul esindaja kaudu.

Esindusõiguse andmiseks tuleb esindajal esindatavale anda kirjalik ja kuupäevaga täiendatud volikiri või tõendada muul viisil esindusõiguse olemasolu. Volikiri kehtib ühe üldkoosoleku, välja arvatud juhul, kui volikirjas ei ole ettenähtud teisiti. FI OYL § 8 lg 2 näeb ette, et nii osanik/aktsionär kui ka tema esindaja võib omada üldkoosolekul assistenti. Lisaks on reguleeritud, et ühel aktsionäril, kellel on mitu aktsiate kontot, võib omada erinevaid esindajaid.

7.3.4.4 Rootsi

Rootsi ABL ptk 7 § 3 kohaselt osanik või aktsionär, kellel ei ole võimalik isiklikult üldkoosolekul osaleda, võib oma hääleõigust kasutada volitatud esindaja kaudu. Volitus peab olema kirjalik ja dateeritud. Volikiri kehtib üks aasta alates volikirja välja andmisest. SE ABL ptk 7 § 4 näeb ette, et teatud tingimustel on juhatuse liikmetel õigus koguda ühingu kulul osanikelt volikirju.

7.3.4.5 Läti

Läti ühinguõiguses on esindaja kaudu aktsionäride üldkoosolekul osalemine reguleeritud LV KL-i §-s 227 lg s 1. Viidatud sätte kohaselt võivad aktsionärid üldkoosolekul osaleda isiklikult või läbi esindaja. Volikiri peab olema kirjalik ja see tuleb lisada koosoleku otsuse juurde. Volikirja võib ühingule esitada kuni koosoleku alguseni. Volikirja esitamist ei ole vaja juhul, kui isikul on õigus ühingut esindada seaduse alusel. Sellisel isikutel tuleb esitada isikut tõendav dokument.

7.3.4.6 Leedu

Leedu ühinguõigust reguleeriva seaduse loogikast (korduvatest viidetest) ilmneb, et aktsionär/osanik võib üldkoosolekul osaleda ka volikirja (esinduse vahendusel). Siiski ei tulene seadusest volikirja/esinduse andmise vorminõue. Avalikest andmebaasidest nähtub, et üldkoosolekul esindamiseks antav volikiri peab olema notariaalselt tõestatud ja teatud tingimustel piisab ka kirjalikust vormist.⁵⁸⁰

7.3.4.7 Taani

Esindaja määramise õigus on reguleeritud SkL-i §-s 80 lg-s 1 jj. Viidatud sätte kohaselt on kõikidel aktsionäridel õigus osaleda üldkoosolekul esindaja kaudu. SkL § 80 lg 2 kohaselt peab esindaja esindusõigus olema antud kirjalikult antud ja allkirjatatud volikirjaga. Volituse võib iga hetk tagasi võtta. Volituse tagasi võtmine peab olema edastatud ühingule kirjalikult. Aktsionäridel on õigus anda ja võtta tagasi volikiri elektrooniliselt. Juhul, kui üks esindaja esindab mitut erinevat aktsionäri, on esindajal õigus hääletada erinevalt. Avatud ühingute puhul, mille aktsiad on noteeritud börsil, peab ühing tegema enne üldkoosoleku toimumist kättesaadavaks volikirja vormi.

Olukorras, kus osanikuks või aktsionäriks on juriidiline isik, ei või ühing anda volikirja pikemaks ajavahemikuks kui 12 kuud ja volikirja võib anda ainult konkreetse üldkoosoleku tarbeks, mille päevakord on eelnevalt ette teada. Kõikidel aktsionäridel ja nende esindajatel on õigus osaleda koosolekul nõuandjaga.

7.3.4.8 Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et sisuliselt kõikides võrdlusriikides (mh erinevate ühingute puhul) võib üldkoosolekul osaleda volikirja vahendusel. Tavapäraselt nõutakse kirjaliku volikirja olemasolu üksnes eesmärgil veenduda volituse olemasolus.

⁵⁸⁰ <http://www.pst.lt/en/esminiai-ivykiai/2016/ivykiai/convening-of-annual-general-meeting-of-shareholders>

7.3.5 Keelenõuded

7.3.5.1 Saksamaa

AktG (protokolli) kohta käivas õiguspraktikas on selgitatud, et aktsionäride üldkoosolek peetakse saksa keeles, seni, kuni kõik üldkoosolekul osalema õigustatud isikud ei ole üksmeelselt teist keelt koosoleku läbiviimise keeleks valinud või tervet koosolekut ei tõlgita vandetõlgi poolt saksa keelde. Seega toimub üldkoosolek saksa keeles, välja arvatud juhul, kõik üldkoosolekul osalejad ei nõustu üldkoosoleku läbiviimisega teises keeles ja notaril on piisavalt hea keeleoskus, et üldkoosoleku protokoll teises keeles kinnitada. Ka sellisel juhul tuleb teha notariaalne tõlge saksa keeles koosoleku protokollist, mille saab esitada äriregistrile.⁵⁸¹

Osaühingu kohta eriregulatsiooni ei ole. Eriregulatsioon puudub ka ühistut puudutavas osas.

7.3.5.2 Suurbritannia

UK ühinguõiguses ei ole reguleeritud koosolekute läbiviimise keelt. Ainukesed keelenõuded on sätestatud CA §-s 1102 jj. CA § 1102 näeb ette, et kõik dokumendid, mis tuleb äriregistrile seonduvalt *Companies Act*iga või *Insolvency Act*iga esitada, peavad olema esitatud inglise keeles (CA § 1103). CA § 1105 näeb ette, et registrile võib esitada dokumente ka muus keeles, kui neile on lisatud kinnitatud ametlik inglise keelne tõlge. CA § 1106 näeb ette, et ühing võib registrile esitada vabatahtlikult ka teistes keeltes kinnitatud dokumentide tõlkeid.

7.3.5.3 Soome

Keelega seonduvatest nõuetest lubab Soome OYL, et ühingu nimi võib olla rohkem kui ühes ametlikus keeles (FI OYL § 3). Sellisel juhul peavad need nimed olema märgitud põhikirjas.

Keele kasutamise seonduvad nõuded on reguleeritud ka keeleseaduses ptk-s 2 §-s 11. Viidatud sätte kohaselt on ühingul ja teistel juriidilistel isikutel õigus, suheldes ametnikega või asutustega, kasutada keelena rootsi või soome keelt.

7.3.5.4 Rootsi

Keelega seonduvatest nõuetest lubab Rootsi ABL, et ühingu nimi võib olla registreeritud rohkem kui ühes keeles.

7.3.5.5 Läti

LV KL § 9 lg-st 1 tuleneb, et Läti äriregistrile esitatakse dokumendid Läti keeles, mh võõrkeelsed dokumendid tõlgitakse. Eelnevat on täpsustatud ka LV KL-i §-s 25 lg-s 8, mis näeb ette, et kõikidel võõrkeelsetel dokumentidel peab olema juures notariaalne läti keelne tõlge.

Huvitava märkusena tuleb täheldada, et Läti keeleseaduse (§ 6) kohaselt peavad ka välismaised eksperdid ja juhatuse/nõukogu liikmed rääkima Läti keelt ulatuses, mis on vajalik oma ülesannete täitmiseks või tagama ametliku tõlke olemasolu.

7.3.5.6 Leedu

Ka Leedus võib registrile esitada dokumente üksnes Leedu keeles.

7.3.5.7 Taani

SkL-is on keelenõuetega seonduv reguleeritud § 100 lg-s 1 jj. Viidatud sätte kohaselt peetakse aktsionäride/osanike üldkoosolek taani keeles. SkL § 100 lg 2 kohaselt on üldkoosolekul õigus lihthääle enamusega otsustada, et üldkoosolek toimub mõnes muus keeles, pakkudes seejuures kõikidele

⁵⁸¹ (Spindler/Stilz/Wicke AktG § 130 Rn. 24, beck-online)

osalistele taani keelset sünkroontõlget. Eelnevalt nimetatud korralduse võib näha ette ka ühingu põhikirjas.

SkL § 100 lg 3 kohaselt võib üldkoosolek otsustada lihthäälte enamusega üldkoosoleku pidamise, kas rootsi, norra või inglise keeles ilma sünkroontõlget pakkumata. Selline tingimus võib olla ettenähtud ka põhikirjas. SkL § 100 lg 3 sätestab, et üldkoosolek võib otsustada, et üldkoosolek peetakse ka mõned muus keeles kui rootsi, norra või inglise keel. Selline otsus tuleb võtta vastu 9/10 häälteenamusega, sh selle otsuse poolt peab olema 9/10 omakapitaliga esindatud häältest.

Viidatud säte (SkL § 100 lg 7 ja 8) näeb täpsemalt sama loogika ette üldkoosoleku dokumentidele.

7.3.5.8 Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast

Võttes võrdlusriikide praktika kokku võib järeldada, et sisuliselt kõikide võrdlusriikide regulatsioonid nõuavad, et nii üldkoosolekud, nende dokumendid kui ka registrile esitatavad dokumendid oleksid „ametlikus keeles“. Ainukeseks erandiks võib tuua Taani. Taani regulatsiooni kohaselt tunnustatakse sisuliselt kolme ametlikku keelt ja juhul, kui üldkoosolek 9/10 häälteenamusega nii otsustab, võib üldkoosoleku viia läbi sisuliselt ükskõik mis keeles.

7.3.6 Otsuste kehtetuse üldise regulatsioon ja lähteseisukohad

7.3.6.1 Saksamaa

Aktiaseltsi (AktG) otsuste kehtetuse/tühisuse regulatsioon on väga sarnane Eesti samasisulisele regulatsioonile.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et §-des 241 jj on reguleeritud n-ö puudustega ühingu otsustega seonduv (*Beschlussmängelrecht*). Ühingu otsusel võib olla puudusega, kuivõrd selle tegemisel/vastuvõtmisel on rikutud menetlusreegleid (*Verfahrensmängel*) või otsus on sisuliselt vastuolus seaduse või ühingu põhikirjaga. Puudused võivad tuua kahte liiki erinevaid tagajärgi – AktG eristab otsuse tühisust ja (AktG § 241 jj) ja kehtetuks tunnistavust (AktG § 243 jj).⁵⁸²

Saksamaa ühinguõigus tunneb ka ühingu otsuste kategooriat nagu mitteotsus ja näilik otsus (*Nicht-oder Scheinbeschlüsse*), mida tuleb siis eristada kehtivatest ühingu otsustest. Õiguskirjanduses on selgitatud, et mitte- ja näilik otsus on oma sisult sünonüümid. Kõnealuse otsuse näol on siis tegemist sellise üldkoosoleku otsusega, mis on tehtud nii oluliste ja suurte puudustega, et tehtud „otsust“ ei saa lugeda üldkoosoleku tahteavalduseks ja tehtud otsus ei vasta isegi tingimustele, mis on ettenähtud selleks, et tegemist oleks „tühise“ otsusega. Sellisel juhul on otsus üksnes näiliselt tehtud. Saksamaa ülemkohus on mitteotsuse kohta toonud näite, et mitteotsuseks tuleks lugeda sellise koosoleku otsus, mille on kutsunud kokku „suvaline mees tänavalt“ või mille osavõtjatel puudub ühinguga igasugune seos. Viidatud kategooria otsused on tühised.⁵⁸³ Mitteotsuse tuvastamiseks esitatakse tavapärastel tuvastushagi ja mitteotsusega seotud vaidlustes tuvastatakse tavapärastel eelkõige küsimust, kas otsus on üleüldse tehtud.

Tühised otsused on algusest peale ilma õigusliku tähenduseta ja nende otsuste tühisusele võivad kõik isikud tugineda. Sellise tagajärge toovad kaasa ainult kindlad puudused, mis on ammendavalt AktG §-s 241 nimetatud. Ülejäänud puudused (vastuolu seaduse ja põhikirjaga) toovad kaasa selle, et otsused on kehtetuks tunnistatavad. On selgitatud, et olemuselt kehtetuks tunnistatavad otsused on esmalt kehtivad, kuid nende kehtivuse võib kehtetuks tunnistamise kaebusega n-ö lõpetada.⁵⁸⁴ Õiguskirjanduses on selgitatud, et selline õigus ei ole mitte igapähele, vaid Akt § 245 sätestatud isikutel

⁵⁸² Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 500, rn 284.

⁵⁸³ (Spindler/Stilz/Würthwein AktG § 241 Rn. 62, beck-online)

⁵⁸⁴ Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 500, rn 286

(nendeks on sisuliselt aktsionärid, juhatus ja nõukogu). Kehtetuks tunnistamise hagi tuleb esitada kuu aja jooksul, tühisuse tuvastamiseks esitatavale nõudele seadus tähtaega ette ei näe.⁵⁸⁵

Nagu eelnevalt on viidatud, on üldkoosoleku otsused tühised, kui esinevad seaduses ettenähtud alused. AktG § 241 lg 1 näeb ette, et üldkoosoleku otsus on tühine juhul, kui esinevad järgmised alused: kui on rikutud üldkoosoleku kokkukutsumise korda, mh protokollil koostamise kohustust ja tingimusi, kui otsus on vastuolus ühingu olemusega või on vastuolus võlausaldajate huvide või avalike huvidega, on vastuolus heade kommetega või on tühistamishagi läbi tühiseks tunnistatud.

Aktsionäri hääletamise piirangud on reguleeritud AktG §-s 136. Viidatud sätte lg 1 kohaselt ei isik (keegi) või kellegi nimel hääletada juhul, kui otsustakse isiku kohustusest vabastamist või kellegi vastu nõude esitamist. Kõnealuse isiku aktsiatest tulenevat hääleõigust ei või kasutada ka teised isikud. Antud sättes on ka märgitud, et leping, mille kohaselt on isik kohustatud rakendama oma hääleõigust nii nagu juhatus või nõukogu ette näeb, on tühine. Õiguskirjanduses on selgitatud, et eelnevalt viidatud hääletamiskeeld kujutab ja tähendab endast üksnes keeldu hääletada. Kõnealune keeld ei tähenda, et aktsionärid ei ole õigust üldkoosolekust osa võtta, ettepanekuid teha, ettekandeid teha ja vastuväiteid esitada. On oluline, et kõnealusest hääletusest ei võtaks osa n-ö konkreetset isikut esindavad aktsiad. On ka selgitatud, et konkreetse isiku hääled arvatakse kvoorumil kui terviku hulgast välja.⁵⁸⁶

Õiguskirjanduses on selgitatud, et hääled, mis on hääletamiskeeldu rikkudes siiski antud, on BGB § 134 mõistes tühised (vastuolus seadusega) ja koosoleku juhatajal tuleb jätta sellised hääled hoolimata nende andmisest lugemata. Siiski on märgitud, et otsused, mille tegemisel on loetud hääli, mis on antud hoolimata hääletamiskeelust, ei ole tühised, kuivõrd kõnealust tühisuse alust seaduses märgitud ei ole. Juhul aga, kui hääletuskeelu rikkumise tulemusena tehakse ebaõige otsus, on selline otsus kehtetuks tunnistatav (AktG § 243 jj), kui hääletuskeelu tähelepanuta jätmine on toonud kaasa sisuliselt ebaõige otsuse.⁵⁸⁷ Juhul, kui hääled leotakse ebaõigesti kokku, võib hääletajatel tekkida kahjunõue (BGB § 823 abs 2) ühingu vastu.⁵⁸⁸ Selliseks kahjuks võib olla uue üldkoosoleku korraldamise kulu jms.

AktG § 242 lg 1 ja lg 2 näevad kindlate aluste kaupa ette tingimused üldkoosoleku otsuse „heastamiseks“. AktG § 242 lg 1 ja 2 kohaselt ei saa üldkoosoleku otsuse tühisusele tugineda, kui otsuse registrisse kandmisest on kolm aastat. Lg-s 1 toodud aluste korral ei ole võimalik otsuse tühisusele tugineda juba siis, kui otsus on registrisse kantud.

AktG § 243 näeb ette, et üldkoosoleku otsuse saab kehtetuks tunnistada juhul, kui see on vastuolus seaduse või põhikirjaga. AktG § 243 lg 2 kohaselt võib üldkoosoleku otsus olla kehtetuks tunnistatav juhul, kui aktsionär oma hääleõigusega eelistab enda või kolmanda isiku huvi ühingu huvile ja tekitab ühingule või teistele aktsionäridele seeläbi kahju. Ebakohase või täieliku info andmine aktsionäridele võib samuti teatud tingimustel otsuse kehtetuks tunnistamise kaasa tuua. Õiguskirjanduses on ka selgitatud, et otsuse kehtetuks tunnistatavuse toob kaasa otsuse n-ö sisuline vastuolu seadusega olukorras, kus otsuse seadusega vastuolu sõnaselgelt otsuse tühisust kaasa ei too. Kehtetuks tunnistamise menetluse raames toimub sisuliselt otsuse n-ö sisulise õiguspärasuse kontroll.⁵⁸⁹

Osaühingu (GmbH) otsuste kehtetuks tunnistamise regulatsioon on samuti Eesti regulatsioonile sarnane. GmbHG kohta kirjutatud õiguskirjanduses on selgitatud, et GmbHG-s puudub otsene regulatsioon puudustega üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamiseks/ tühisuse tuvastamiseks. Kuivõrd praktiline vajadus on siiski suur, kohaldatakse praktikas osaühingu otsustega seotud vaidlustele AktG otsuste kohta sätestatut.⁵⁹⁰

⁵⁸⁵ Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 500, rn 286

⁵⁸⁶ (MüKoAktG/Schröer AktG § 136 Rn. 53 - 55, beck-online)

⁵⁸⁷ (MüKoAktG/Schröer AktG § 136 Rn. 56 - 58, beck-online)

⁵⁸⁸ Ibid.

⁵⁸⁹ Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 500, rn 299

⁵⁹⁰ M.Mehrbrey. Handbuch Gesellschaftrechtliche Streitigkeiten. 2015, § 19, lk 688.

Saksamaa ühistuid reguleerivates seadustes on otsuste tühistamisega seonduv reguleeritud GenG §-s 51 jj. GenG § 51 lg 1 kohaselt olukorras, ku ühistu otsus on vastuolus seaduse või põhikirjaga, võib esitada hagi kohtusse ühistu otsuse kehtetuks tunnistamiseks. Hagi tuleb esitada ühe kuu jooksul alates üldkoosoleku toimumisest. Hagi esitamise õigus on GenG § 51 lg 2 kohaselt igal liikmele, kes üldkoosolekul osales ja esitas konkreetse otsuse suhtes ka protokollil vastuväite. Üldkoosolekul mitteosalenud isikutel on otsuse vaidlustamise õigus juhul, kui on rikutud koosoleku kokkukutsumise korda (mh on määratud ebaõigesti otsustamisele tulenevaid küsimusi). Lisaks on otsuse vaidlustamise õigus nõukogul ja juhatusel: Otsuste vaidlustamise õigus on nõukogu või juhatuse liikmetel üksnes juhul, kui otsusega pannakse toime karistatav tegu või otsuse täitmine tähendaks juhtorgani liikmete kohustuse täitmist. GenG § 51 lg 3 kohaselt esitatakse hagi ühingu vastu. Ühistut esindab sellises kohtuvaidluses juhatuse ja juhul kui juhatuse on vastava hagi esitanud, esindab ühistut nõukogu. Vaidlust lahendab maakohus, kelle tööpiirkonnas on ühing registreeritud. Info hagi esitamise ja suulise istungi toimumise aja kohta avaldatakse ühistu liikmetele. GenG § 51 lg 5 näeb ette, et juhul, kui kohus tuvastab otsuse kehtetuse, siis on konkreetse otsus siduv kõigile ühistu liikmetele isegi juhul, kui nad vaidluse osapoolteks ei olnud.

7.3.6.2 Suurbritannia

UK ühinguõiguses on ühingu otsuste vaidlustamine reguleeritud CA §-s 994. Viidatud sätte kohaselt on ühingu liikmel (osanikul, aktsionäril) õigus esitada kohtusse hagi nõudega, et ühingu juhitud ebaausalt või vastuolus seadusega, mille tulemusena kahjustatakse nii ühingu liikme või ka ühingu huvi või, et konkreetne ühingu otsus või tegevusetus on vastuolus seadusega. Lisaks viidatud üldisele põhimõttele on konkreetsete otsuste vaidlustamise võimalus nähtud ette ka teatud kindlate otsuste juures. Õiguskirjanduses on selgitatud, et ühingu juhitud ebaseaduslikult „*prejudicial*“ eelkõige juhul, kui otsus on vastuolus põhikirja või aktsionäride/osanike otsusega.⁵⁹¹ Teatud konkreetsete otsuste juures on märgitud ka nende kehtivuse tingimused. CA § 695, § 696 lg 5, § 698.

Eelnevast tulenevalt võib asuda seisukohale, et UK ühinguõigus tunneb ühte tüüpi otsuse kehtivuse regulatsiooni – kehtiv ja kehtetu. Erinevalt Eestist ei ole otsuse kehtetuks tunnistamise nõude eeldusena seaduses reguleeritud vastuväite esitamise kohustust.

7.3.6.3 Soome

Soome ühinguõiguses on ühingu otsuste vaidlustamine reguleeritud FI OYL-i 21. ptk-s §-s 1. Viidatud sätte kohaselt on osanikul/aktsionäril õigus vaidlustada üldkoosoleku otsus kohtus, juhul kui: seaduses või põhikirjas sätestatud protseduurilisi reegleid on rikutud ja sellel rikkumisel on mõju otsuse sisule või muul viisil aktsionäride õigustele või juhul, kui otsus on muul viisil vastuolus seaduse või põhikirjaga. Seaduses sätestatu kohaselt ei ole otsuse kehtetuks tunnistamise eelduseks vastuväite esitamine vastaval koosolekul.

Sarnaselt Eesti ühinguõigusele eristab Soome ühinguõigus tühist ja kehtetuks tunnistavat otsust. Viidatud osa § 2 näeb ette, et tühist otsuse puhul (kui on rikutud protseduurilisi reegleid) ei kohaldu hagi esitamise tähtaeg. Siiski ühinemise ja jagunemise otsuste puhul ei ole võimalik kohtusse pöörduda, kui kande tegemisest on möödunud 6 kuud.

7.3.6.4 Rootsi

Rootsi ühinguõiguses on üldkoosolekute vaidlustamine reguleeritud SE ABL-i ptk-s 6, §-s 50 jj. SE ABL § 50 lg 1 kohaselt juhul, kui üldkoosoleku otsus ei ole võetud vastu kooskõlas koosoleku läbiviimise korraga või on muul viisil vastuolus SE ABL-iga, raamatupidamislike nõuete või põhikirjaga siis võivad juhatuse liikmed, juhatuse esimees, aktsionär või tegevdirektor esitada ühingu vastu kohtusse hagi

⁵⁹¹ M. Andenas jt. *European Comparative Company Law*. Cambridge, lk 282.

otsuse tühistamiseks või täiendamiseks. Sellise hagi võib esitada ka isik, keda juhatuse liikmed on keeldunud aktsionäride nimekirja kandmast.

SE ABL § 51 näeb ette otsuse vaidlustamise korra- ühinguotsuse vastu võib kohtusse hagi esitada kolme kuu jooksul alates otsuse tegemisest. Juhul, kui hagi ei ole kohtusse tähtaegselt esitatud, langeb ära õigus kõnealust otsust vaidlustada.

Lg-s 2 sätestatud juhtudel võib otsuse vastu hagi kohtusse esitada ka hiljem. Näiteks juhtudel, kui otsuse vastuvõtmiseks oli vajalik kõikide aktsionäride nõusolek, otsuste vastuvõtmiseks oli vaja teatud kindlate aktsionäride nõusolekut, koosoleku korraldamise teadet ei saadetud või koosoleku kokku kutsumise korda rikuti oluliselt.

SE ABL § 53 näeb ette, et kohtuotsus, mis tunnistab kehtetuks/jätab kõrvale üldkoosoleku otsuse, on siduv kõikidele aktsionäridele isegi juhul, kui nad ei olnud kohtumenetluse osalised. Kohtul on õigus otsust sisuliselt täiendada, kui kohtul on võimalik teha kindlaks, millise sisuga otsuse oleks ühing pidanud vastu võtma.

7.3.6.5 Läti

LV KL § 286 jj reguleerivad üldkoosoleku otsuste tühistamiseks (*void*) tunnistamist kohtu poolt. LV KL § 286 lg 1 kohaselt võib kohus aktsionäride üldkoosolekul tehtud otsuse tunnistada tühisteks, kui esinevad järgnevad alused: (i) otsus on vastuolus ühingu huvidega, avalike huvidega või moraalliga (ii) ühingu otsus rikub kolmandate isikute õiguseid, (iii) otsus on vastuolus seaduse või põhikirjaga, (iv) üldkoosoleku kokkukutsumisel on rikutud seaduses või põhikirjas ettenähtud koosoleku kokkukutsumise korda, (v) aktsionäridel ei lubatud ebaseaduslikult koosolekul osaleda, (vi) aktsionäridele ei tutvustatud koosoleku otsuse projekti, koosoleku protokollid või nimekirja koosolekul osalenud isikutest, (vii) aktsionäridele keelduti informatsiooni andmast ja eelnev võis mõjutada oluliselt aktsionäride hääletamist koosolekul, (viii) hääletamise korrast ei peetud kinni või rikuti muid hääletamisele ja otsuse vastuvõtmisele ettenähtud sätteid.

LV KL § 289 lg 1 näeb ette, et kui kohus on otsuse tühistanud, saadab kohus vastavasisulise info ise äriregistrile. Huvitava tähelepanekuna tuleb märkida, et Läti äriseadustik näeb ette hagi esitanud isikule ka vastutuse olukorras, kus hageja esitab hagi põhjendamatuks. LV KL § 290 lg 1 näeb ette, et kui hageja on esitanud hagi kohtusse halvas usus või raskest hooletusest, vastutab hageja solidaarselt ebaõige hagi esitamise tulemusena ühingu tekkinud kahju eest.

7.3.6.6 Leedu

Sarnaselt Eesti ühinguõiguse regulatsioonile sisaldub ka Leedu ühingute organite otsuste kehtivus/tühisus üldosana nii tsiviilseadustiku üldosa seaduses kui ka eriosana äriseadustikus.⁵⁹² Täpsemalt artikkel 2.82 (osa 4) LT CK-st ja art. 19 LT AB-st näeb ette, et iga aktsionär võib pöörduda kohtusse taotlusega tunnistada üldkoosoleku otsus, nõukogu otsus, juhatuse otsus või juhatuse liikme otsus tühisteks (*null and void*). Kohus tunnistab otsuse kehtetuks, kui kohus leiab, et üldkoosoleku otsus on vastuolus seadusega, ühingu dokumentidega (põhikiri jms või vastuolus hea usu põhimõttega).

Leedu tsiviilseadustiku LT CK artikkel 2.82 lg 4 ls 2 näeb ette, et olukorras, kus kõnealune ühingu organi otsus rikub ühingu võlausaldajate õigustatud õiguseid või huvisid, võib kõnealuse hagi esitada kohtusse ka ühingu võlausaldaja. Sellise hagi võib kohtusse esitada kolme kuu jooksul alates sellest, kui kahjustatud isik sai teada või pidi teada saama kõnealuse otsuse tegemisest.

7.3.6.7 Taani

⁵⁹² <https://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=CE0056E1-CB02-447F-91BD-FDCA06EECABC> (07.09.2017)

Tühiseks tunnistatavate otsustega seonduv on reguleeritud SkL-i §-s 108 jj. SkL § 108 lg 1 kohaselt ei või üldkoosolek võtta vastu otsust, mis annab selgelt teatud aktsionäridele või teistele isikutele ebaausa eelise.

SkL § 109 lg 1 kohaselt on aktsionäril või juhatuse liikmel õigus algatada kohtumenetlus, kui üldkoosoleku otsust ei ole võetud vastu seaduslikult, on vastuolus SkL'ga või ühingu põhikirjaga. Kohtumenetluse otsuse vaidlustamiseks pean algatama mitte hiljem kui kolme kuu jooksul alates otsuse vastuvõtmisest, vastupidisel juhul loetakse, et otsus on kehtiv.

Seejuures näeb SkL § 109 lg 3 ette olukorras, kus lg-s 2 ettenähtud otsuse vaidlustamise tähtaeg ei kohaldu. Kõnealune tähtaeg ei kohaldu juhul, (i) kui vastu võetud otsus ei oleks olnud seaduslik isegi kõikide aktsionäride nõusolekul, (ii) kui seadus või põhikiri nõuab kõikide aktsionäride häält otsuse vastuvõtmiseks, kuid otsusele sellist häälteemust ei saanud, (iii) rikuti olulist üldkoosoleku kokkukutsumise korda, (iv) või kui aktsionäride kohtusse pöördumise tähtaja ületamisel on mõjub põhjus (kuni 24 kuud otsuse vastuvõtmisest) ja aktsionär toob kõnealuse põhjuse otsuse vaidlustamisel kohtu ette.

SkL § 109 lg 4 kohaselt olukorras, kus kohus leiab, et otsus on ebaseaduslik võib kohus otsust kohtuotsust täiendada või tunnistada otsus kehtetuks. On märgitud, et kohus võib otsust täiendada üksnes juhul, kui kohtule on selge, millise otsuse oleks kohus pidanud kõnealuses olukorras tegema. Kohtuotsus ühingu otsuse tühistamisel/täiendamisel kehtib ka aktsionäride/osanike suhtes, kes ei olnud kohtumenetluse poolteks.

7.3.6.8 Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et enamuse võrdlusriikide regulatsioonid tunnevad otsuse kehtivuses osas süsteemi kehtiv, tühine ja kehtetuks tunnistatav. Kehtetuks tunnistavad on alati otsused, milles esinevad väiksemad puudused või mille puudused ei ole kohe selgelt avastatavad. Eelnevate otsuste vaidlustamisele kehtib tavapäraselt aga ka tähtaeg (kuu kuni kolm). Sellised otsused, mille vastuvõtmisel või sisus esinevad väga suured ja olulised puudused, on tavapäraselt kas koheselt tühised või väljendub otsuste tühisus selles, et selliste otsuste vaidlustamisele ei kohaldu vaidlustamise tähtaeg (neid võib vaidlustada tähtajatult). Tuleb märkida, et mitteotsust (näiliku otsust) tunneb koostatud analüüsi põhjal üksnes Saksa õigus. Siiski on oluline märkida, et väga oluliste ja suurte puudustega otsused on kõikide võrdlusriikide regulatsioonides „tühised“, mille alaliigiks mitteotsust loetakse.

Lisaks on oluline täheldada, et väga mitmete võrdlusriikide regulatsioonid näevad kohtule ette ka võimaluse vastuvõetud üldkoosoleku otsust ka ise täiendada. Tavapäraselt näeb regulatsioon ette, et üldkoosoleku otsuse täiendamine kohtu poolt on võimalik juhul, kui kohtule on selge/üheselt mõistetav, millise otsuse üldkoosolek oleks pidanud vastu võtma.

7.3.7 Otsuste vaidlustamise menetlus

7.3.7.1 Saksamaa

Otsuse vaidlustamise protsessuaalsed alused on reguleeritud AktG §-s 241 jj. AktG § 245 ja 246 reguleerib otsuse kehtetuks tunnistamise menetlust. AktG § 246 lg 1 alusel tuleb kehtetuks tunnistamise hagi esitada kohtusse ühe kuu jooksul alates üldkoosoleku otsuse vastuvõtmisest (lg 1), hagi peab olema suunatud ühingu vastu- ühingu esindab vaidluses juhatuse või nõukogu. Hagi esitatakse maakohtusse, ühingu asukoha järgi (lg 3). Juhatusel on kohustus esitatud hagist teatada ka teisi aktsionäre, millest tulenevalt on ka teistel aktsionäridel võimalik haviga liituda.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et erinevalt tühisest otsusest on kehtetuks tunnistatavad otsused kehtivad. Otsuse kehtivuse saab lõpetada kohtu kaudu, kehtetuks tunnistamise hagi esitamisel (AktG §

246). Juhul, kui kõnealust hagi ei esitada, jääb otsus kehtima. Kehtetuks tunnistamise hagi on kujundushagi, mille eesmärgiks on vastuvõetud otsuse kehtetuks tunnistamine.⁵⁹³

Kõnealuse hagi esitamise õigus (*Anfechtungsbefugnis*) on reguleeritud AktG § 245. Viidatud sätte kohaselt on kehtetuks tunnistamise hagi esitamise õigus aktsionäridel. Selline õigus on aktsionäridel, kes olid aktsionärid päevakorra teatavakstegemise hetkel, osalesid üldkoosolekul ja esitasid üldkoosolekul otsuse vastuvõtmise vastu vastuväite. Aktsionäridel, kes üldkoosolekul ei osalenud, on otsuse vaidlustamisel õigus tugineda üksnes üldkoosoleku kokkukutsumise ja otsuse teatavaks tegemise puudustele. Lisaks aktsionäridele on otsuse vaidlustamise õigus ka juhatusel kui ühingu organil, juhatuse ja nõukogu üksikutel liikmetel üksnes juhul, kui otsuse täitmine võib tuua kaasa tsiviil- või karistusõigusliku vastutuse.⁵⁹⁴

Lisaks on ka selgitatud, Saksamaa kohtupraktika kohaselt⁵⁹⁵ käsitletakse „hagi esitamise õigust“ (*Anfechtungsbefugnis*) kehtetuks tunnistamise nõude materiaalsoigusliku eeldusena, üksnes mille „täitmine“ võib nõude eduka maksmapanekuni viia. Eelnev tähendab, et eelnev tuleb hagiavalduses esile tuua.⁵⁹⁶

Erinevalt otsuse tühisuse tuvastamise hagist on kehtetuks tunnistamise hagi esitamisele nähtud ette tähtaeg ja seda hagi võib esitada ühe kuu jooksul alates otsuse vastuvõtmisest (AktG § 246 I). Tähtaja arvutamisele kohalduvad tavapärased tsiviilõiguses ettenähtud nõuded.

On selgitatud, et erilist õiguskaitsevajadust ei pea hageja tõendama. Kehtetuks tunnistamise hagi menetlemisel kontrollib kohus sisuliselt otsuse seadusele ja põhikirjale vastavust ilma selleta, et hagejal tuleks kohtu ette tuua mingi eriline puutumus. Saksamaa õiguskirjanduses on seda selgitatud ka kui „*Polizeifunktion der Anfechtungsklage*“. Seetõttu ei ole sisuliselt oluline ka hageja motivatsioon hagi esitamisel.⁵⁹⁷

Saksamaa aktsiaseltsi regulatsiooni kohaselt on vaidlustatud otsuse kehtivuse ulatus reguleeritud AktG §-s 248. AktG § 248 lg 1 kohaselt juhul, kui kohus on jõustunud otsusega ühingu otsuse kehtetuks tunnistanud, kehtib selline tühisuse tuvastamine kõigi aktsionäride, juhatuse liikmete, nõukogu liikmete ja huvitatud isikute suhtes, kes konkreetse menetluse pooled ei olnud. Ühingu juhatusel on kohustus selline otsus äriregistrile esitada. Viidatud sätte kehtib nii otsuse kehtetuse kui ka tühisuse osas.

Saksamaa ühinguõigus tunneb n-ö pahatahtlike otsuste vaidlustamise vastu eelkõige kahte õiguskaitsevahendit. Üheks selliseks õiguskaitsevahendiks on positiivse tuvastushagi esitamise võimalus (sh vastassuunalise hagi esitamise võimalus) ja teiseks on *Freigabeverfahren* (ehk sisuliselt kohtu poolt loa saamine puudusega otsuse kinnitamiseks). Positiivse tuvastushagi kohta on õiguskirjanduses selgitatud järgmist. Kui kehtetuks tunnistamise ja tühisuse tuvastamise hagi on suunatud sellele, et ühingu otsus kaotaks kehtivuse. Seevastu aga olukorras, kus ühing otsustab ebaõigesti otsuse maha hääletada, puuduks nagu hagejal õiguskaitse võimalus. Seega oleks sellisel juhul võimalik AktG § 246 ja 249 alusel jõuda ebaõige otsuse õigusjõu kaotamiseni, kuid ei saavutata olukorda, kus õige otsus oleks vastuvõetud. Eelneva olukorra likvideerimiseks võimaldab Saksamaa ühinguõigus esitada positiivset tuvastushagi – siiski on oluline, et positiivset tuvastushagi saab esitada üksnes koos esialgse otsuse tühistamisega.⁵⁹⁸

Saksamaa ühinguõigusesse on seonduvalt ühingu otsuste pahatahtliku vaidlustamisega lisatud sätte, mis lubab jätta puudustega otsused kehtima ja puudused tähelepanuta, kui ühing pöördub vastavasisulise avaldusega kohtu poole. AktG § 246a lg 1 näeb ette, et juhul, kui kohtusse on esitatud

⁵⁹³ Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 506, rn 308.

⁵⁹⁴ Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 506, rn 308.

⁵⁹⁵ BGH AG 2007, 863.

⁵⁹⁶ Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 506, rn 308.

⁵⁹⁷ Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 506, rn 310.

⁵⁹⁸ (Hölter/Englisch AktG § 246 Rn. 65-67, beck-online)

hagi üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamiseks, mis seondub kapitali suurendamine, kapitali vähendamise või ühingu lepingutega, võib kohus, ühingu taotluse alusel teha otsuse (resolutsiooni), millega näeb ette, et hagi ei mõjuta otsuse registreerimist (jõustumist) äriregisstris.

Positiivse tuvastushagi kohta on märgitud ka järgmist. Nimelt näeb AktG § 264 lg 4 ls 2 ette, et teised aktsionärid võivad kuu aja jooksul kolmanda isikuna menetlusse (kui üldkoosoleku otsus on vaidlustatud) astuda. Antud kontekstis kutsutakse seda siis vastassuunaliseks postitiivseks tuvastushagiks. Õiguskirjanduses on selgitatud, et vastupidise tuvastushagi eesmärgiks on kaitsta üldkoosolekul tehtud otsust ja tõendada ja tuua välja asjaolud, et tehtud otsus on korrektne. Eelnev loob n-ö otsuse kaitseks täiendava õiguskaitsevahendi.⁵⁹⁹

GmbH puhul puudub eraldiseisev regulatsioon. On märgitud, et osaühingu puhul kehtivad samad põhimõtted.⁶⁰⁰

7.3.7.2 Suurbritannia

UK ühinguõiguses on aktsionäride õiguskaitsevahendid reguleeritud teisiti. Nimelt on aktsionäridel õigus küll CA § 994 kohaselt võimalik juhtorgani otsuseid vaidlustada. Tegevused, mida kohus saab n-ö ebaseadusliku olukorra lahendamiseks rakendada, on reguleeritud CA §-s 996. Viidatud sätte kohaselt võib sellise olukorra tuvastamisel võtta kasutusele järgmised õiguskaitsevahendid: reguleerida ühingu tegevusi tulevikus, nõuda, et ühing viidatud tegevusi enam ei teeks, kohus võib võimaldada aktsionäril või osanikul ühingu nimel rikkumise toime pannud isiku vastu esitada hagi ja nõuda, et ühing või ühingu liikmed, kes isiku õiguseid on rikkunud, ostaksid õigustatud isiku osad või aktsiad ära.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et igal ühingu liikmel või esindajal, sh riigi esindajal (*Secretary of State*) on õigus pöörduda kohtusse, nõude/taotlusega, et ühingu tegevus on õigusvastane ja ebaaus (*unfairly prejudicial*) ühingu huvisid arvestades või arvestades ühingu liikmete huvisid või vähemalt osade liikmete huvisid (sh siis kohtusse pöörduja huvisid).⁶⁰¹

On selgitatud, et sellist nõuet saab esitada nii toimunud tegevuse suhtes, toimuva tugevuse suhtes, kui ka tulevikku suunatuna. Kohus on praktikas rahuldanud hagi, milles taotleti ettepaneku tasemel olnud tegevuse keelamist. Konkreetse hagi rahuldamise aluseks oli muusead asjaolu, et konkreetne ühing oli varasemalt käitunud viisil, mis ühingu liikmeid kahjustas. Lisaks on selgitatud, et sõna „conduct“ hõlmab endast nii ühingu tegevust kui ka tegevusetust – näiteks võib olla lubamatu selline tegevus, kus ühing ei maksa dividende olukorras, kus ühingu kasum seda lubab.⁶⁰²

7.3.7.3 Rootsi

SE ABL § 50 jj sätted näevad ette ühingu otsuste üldise vaidlustamise korra. Täpsemalt, SE ABL § 50 kohaselt olukorras, kus üldkoosoleku otsus ei ole võetud vastu kooskõlas selleks ettenähtud korraga või on otsus muul viisil vastuolus seadusega, majandusaasta aruandele ettenähtud nõuetega (või seda reguleeriva seadusega) või põhikirjaga võib aktsionär, juhatuse liige, nõukogu liige või n-ö ühingu direktor „*managing director*“ esitada kohtusse hagi selle tühistamiseks või täiendamiseks. SE ABL sätted ei seo üldkoosolekul vastu võetud otsuse vaidlustamise õigust koosolekul osalenud osaniku poolt vastuväite esitamisega ning selle protokollimisega. Otsuste vaidlustamise õigus on olenemata koosolekul osalemisest ning vastuväite esitamisest kõigil eelnimetatud isikutel.

Hagi ühingu otsuse vastu võib kohtusse esitada kolme kuu jooksul alates otsuse tegemisest. Lg-s 2 sätestatud juhtudel võib otsuse vastu hagi kohtusse esitada ka hiljem. Näiteks juhtudel, kui otsuse vastuvõtmiseks oli vajalik aktsionäride häälteenamust või on rikutud koosoleku kokkukutsumise korda.

⁵⁹⁹ MüKoAktG/Hüffer/Schäfer AktG § 246 Rn. 84, beck-online)

⁶⁰⁰ (Henssler/Strohn/Drescher AktG § 246 Rn. 50-51, beck-online)

⁶⁰¹ D. Keenan. Company Law. Longman, lk 276.

⁶⁰² Ibid.

Eelnevast tulenevalt võib asuda seisukohale, et olukorras, kus ühingu otsus on sisult tühine, on võimalik sellele tugineda ka peale tähtaja möödumist.

SE ABL § 52 lg 1 kohaselt olukorras, kus üldkoosoleku otsus on tunnistatud kohtu poolt mitte kohalduvaks või otsust on vastavalt täiendatud, on otsus samas koosseisus kohalduv ka teiste aktsionäride/ osanike suhtes, kes ei olnud konkreetse menetluse osalised. Viidatud sätte lg 2 näeb ette, et kohus võib ise ühingu otsust täiendada üksnes juhul, kui kohtul endal on võimalik teha kindlaks, millise otsuse ühing oleks konkreetsetes olukorras pidanud vastu võtma.

7.3.7.4 Soome

Ühingu otsuste vaidlustamine ja ühingu otsustele vastuväidete esitamine on reguleeritud FI OYL-i 21. ptk-s. FI OYL ptk 21 § 1 näeb aktsionäriks ette võimaluse vaidlustada ühingu otsus, esitades ühingu vastu hagi. Aktsionäriks on FI OYL ptk 21 § 1 kohaselt võimalik otsus vaidlustada, kui otsus on näiteks vastuolus põhikirjaga. Juhul, kui esinevad ptk 21 §-s 2 sätestatud olukorrad, on ühingu otsus tühine. Näiteks üldkoosoleku kokkukutsumise korra rikkumisel. Juhul, kui viidatud aja jooksul kohtusse ei pöördu, loetakse otsused kehtivaks.

Olukorras aga, kui otsus on tühine (esinevad FI OYL ptk-s 21 § 2 lg-s 1 viidatud alused), võib kohtusse hagi esitada ka peale tähtaja möödumist. Erandiks on ühinemise ja jagunemise otsused, mida ei ole siiski võimalik vaidlustada peale kuue kuu möödumist registrikande tegemisest.

Viidatud peatüki § 4 kohaselt on kohtul pädevus tunnistada otsus kehtetuks, või otsust täiendada vastavalt hageja poolt pakutud sõnastusele. Otsust on võimalik täiendada üksnes juhul, kui kohtul on võimalik tuvastada, milline viidatud otsus antud olukorras olema peaks. Viidatud peatüki § 4 lg 2 näeb ette, et selline otsus on kehtiv ka nende osanike/aktsionäride suhtes, kes ei ole kohtumenetlusega liitunud. Peatükk 24 lg 1 kohaselt lahendatakse ühinguga seotud vaidlused ühingu asukoha järgses maakohus.

7.3.7.5 Läti

Ühingu otsuse vaidlustamise kord on reguleeritud sätetes LV KL § 287 jj. Viidatud sätte kohaselt võivad kohtusse üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamise hagi esitada järgmised isikud: (i) nõukogu, juhatus, viidatud organi iga üksikliige ning ka audiitor, (ii) aktsionärid – juhul, kui aktsionärid on toimunud koosolekul hääletanud konkreetse otsuse vastu ja esitanud otsuse vastuvõtmisele vastuväite, mis on kantud ka koosoleku protokollis. Seega on vastuväite esitamise aeg piiratud üksnes koosoleku toimumise ajaga. Salajase hääletuse puhul on esitanud vastuväite ja palunud selle protokollis kanda, (iii) aktsionärid, kes koosolekul ei osalenud, (iv) aktsionärid, kellele ei lubatud koosoleku dokumentidega tutvuda, (v) aktsionärid, kellele ei antud seaduses ettenähtud viisil ja mahus informatsiooni, (vi) aktsionärid, kellele ei antud võimalust seaduses ettenähtud viisil üldkoosolekul hääletada või kes muul viisil vaidlevad vastu koosoleku korraldamise tingimustele ja ka (vii) „huvitatud“ aktsionärid § 286 mõistes, ehk sisuliselt- kelle õiguseid on üldkoosoleku otsusega kahjustatud.

LV KL § 289 reguleerib hagi esitamist. Viidatud sätte kohaselt tuleb hagi otsuse kehtetuks tunnistamise/ tühistamiseks esitada kohtusse kolme kuu jooksul alates koosoleku toimumisest. Juhul, kui hagi esitab aktsionär, kellele ei lubatud üldkoosolekul osaleda, hakkab tähtaeg jooksma alates sellest, kui ta üldkoosoleku toimumisest teada sai aga mitte rohkem kui üks aasta alates üldkoosoleku toimumisest. Otsuse tühistamiseks esitatav hagi esitatakse ühingu vastu. Juhul, kui hagi esitatakse juhatuse või juhatuse poolt, siis konkreetsetes vaidluses esindab ühingut nõukogu.

LV KL § 289 näeb ette õigusliku olukorra juhiks, kui kohus üldkoosoleku otsuse tühistamiseks tunnustab. Peale seda, kui kohtu otsus, millega kohus üldkoosoleku otsuse tühistamiseks tunnustab jõustub, siis saadab kohus kõnealuse kohtuotsuse äriregistrisse. Juhul, kui kohus otsuse tühistamiseks tunnustab, on ühingu juhatusel kohustus esitada äriregistrile avaldus kande parandamiseks.

Nagu juba eelnevas peatükid viidatud, sätestab Läti äriseadustik ka eraldiseisva vastutuse isikutele, kes esitavad hagi otsuse tühistamiseks pahas usus või raskest hooletusest. Sellised isikud vastutavad solidaarselt ühingu tekkinud kahjude eest.

7.3.7.6 Leedu

Artikkel 2.82 (osa 4) tsiviilseadustikust LT CK ja art. 19 äriseadustikust LT AB näeb ette, et iga aktsionär võib pöörduda kohtusse taotlusega tunnistada üldkoosoleku otsus, nõukogu otsus, juhatuse otsus või juhatuse liikme otsus tühiseks (*null and void*). Kohus tunnistab otsuse kehtetuks, kui kohus leiab, et üldkoosoleku otsus on vastuolus seadusega, ühingu dokumentidega (põhikiri jms või vastuolus hea usu põhimõttega).

Vastavalt LT CK art-le 2.92 on koosolekust osavõtnul õigus teha alates koosoleku protokollil lugemisest kolme päeva jooksul protokollil kohta märkusi. Märkuste mittetegemine ei välista õigust vaidlustada ühingu juhtorgani otsust, mistõttu ei oma Leedu ühinguõiguses vastuväite esitamine otsuse vaidlustamise puhul rolli.

LT CK artikkel 2.82 lg 4 ls 2 näeb ette, et olukorras, kus ühingu organi otsus rikub ühingu võlausaldajate õigustatud õiguseid või huvisid, võib kõnealuse hagi esitada kohtusse ka ühingu võlausaldaja. Sellise hagi võib kohtusse esitada kolme kuu jooksul alates sellest, kui kahjustatud isik sai teada või pidi teada saada kõnealuse otsuse tegemisest.

7.3.7.7 Taani

SkL § 109 lg 1 kohaselt on aktsionäril või juhatuse liikmel õigus algatada kohtumenetlus, kui üldkoosoleku otsust ei ole võetud vastu seaduslikult, üldkoosoleku otsus on vastuolus SkL'iga või ühingu põhikirjaga. Kohtumenetluse otsuse vaidlustamiseks peab algatama mitte hiljem kui kolme kuu jooksul alates otsuse vastuvõtmisest, vastupidisel juhul loetakse, et otsus on kehtiv. SkL ei reguleeri vastuväite esitamist otsuse vaidlustamise eeldusena, mistõttu ei oma vastuväite esitamine õiguslikult tähendust.

Seejuures näeb SkL § 109 lg 3 ette olukorrad, kus lg-s 2 ettenähtud otsuse vaidlustamise tähtaeg ei kohaldu. Kõnealune tähtaeg ei kohaldu juhul, (i) kui vastu võetud otsus ei oleks olnud seaduslik isegi kõikide aktsionäride nõusolekul, (ii) kui seadus või põhikiri nõuab kõikide aktsionäride häält otsuse vastuvõtmiseks, kuid otsusele sellist häälteemust ei saanud, (iii) rikuti olulist üldkoosoleku kokkukutsumise korda, (iv) või kui aktsionäride kohtusse pöördumise tähtaja ületamisel on mõjub põhjus (kuni 24 kuud otsuse vastuvõtmisest) ja aktsionär toob kõnealuse põhjuse otsuse vaidlustamisel kohtu ette.

7.3.7.8 Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast

Võttes kokku eelneva võrdluspraktika võib järeldada, et üldkoosoleku otsuste vaidlustamise menetluse juures on eelkõige kolm küsimust, mille muutmist tasuks järgneva analüüsi käigus võrdlusriikide praktika eeskujul analüüsida. Esimeseks küsimuseks on otsuse vaidlustamise tähtaeg ja selle kulgema hakkamine. Praktikaid on eelkõige kahte sorti – üldkoosoleku vaidlustamise tähtaeg on üks kuu või kolm kuud. Praktika on erinev ka seonduvalt sellega, mis hetkest hakkab üldkoosoleku otsuse vaidlustamise tähtaeg jooksma. Teiseks punktiks on isikute ring, kes üldkoosoleku otsuseid vaidlustada tohivad. Osades võrdlusriikides võivad üldkoosolekute otsuseid vaidlustada sisuliselt kõik puudustatud isikud (aktsionärid, juhatuse, nõukogu, võlausaldajad ja muuhulgas ka isikud, keda on koheldud „ebavõrdelt“). Seevastu on võrdlusriike, kus otsuste vaidlustajate ring on oluliselt piiratud - näiteks võivad otsuseid vaidlustada üksnes sellised aktsionärid, kes on koosolekul osalenud ja oma vastuväite esitanud ja juhatuse kui organ tervikuna. Kolmandaks ja kõige laiemaks punktiks, mida tuleb võrdlusriikide näitel analüüsida, on ühingu organi otsuse kehtetuse alused. On võrdlusriike, mille regulatsioon näeb kehtetuse aluse ette väga üldiselt. Näiteks – üldkoosoleku otsus on kehtetuks tunnistatav, kui see on „unjust“, andes seejuures kohtule pädevuse otsuse sisu hinnata. Teiselt poolt on ka võrdlusriike, kelle regulatsioon näeb ette väga selged kehtetuse alused (näiteks Saksamaa).

7.3.8 Osaluse omajate pädevus

7.3.8.1 Saksamaa

7.3.8.1.1 Aktsiaselts

Aktsiaseltsi (AktG) üldkoosoleku pädevus on reguleeritud AktG §-s 119. AktG § 119 kohaselt on aktsionäride üldkoosoleku pädevuses seaduses või põhikirjas selgelt sätestatud ülesanded. Üldkoosoleku pädevuses on (i) nõukogu liikmete valimine, (ii) kasumi jagamine, (iii) nõukogu ja juhatuse liikmete tagasikutsumine, (iv) auditi tegemine, (v) põhikirja muutmine, (vi) kapitali suurendamine ja vähendamine, (vii) erikontrolli korraldamine, (viii) ühingu lõpetamine. AktG § 119 lg 2 kohaselt võib üldkoosolek otsustada ka juhatuse pädevusse kuuluvaid küsimusi, kui juhatuse seda nõuab.

Õiguskirjanduses on eristatud üldkoosoleku kui organi „kirjutatud“ ja „kirjutamata“ pädevusi.

On selgitatud, et üldkoosoleku kui organi olemuslikud ülesanded on sätestatud AktG §-s 119 I. Sellisteks ülesanneteks on (i) nõukogu liikmete nimetamine ja tagasikutsumine, (ii) kasumi jagamine, (iii) juhatuse ja nõukogu liikmete tagasikutsumine, (iv) auditi tegemine, (v) põhikirja muutmine, (vi) kapitali suurendamine ja vähendamine, (vii) erikontrolli korraldamine, (viii) ühingu lõpetamine. Lisaks üldistele pädevustele on seaduses sätestatud ka erilised pädevused nagu näiteks „squeeze out“, ühinemine, jagunemine, vormivahetus, nõuete esitamine juhtorganite vastu jms.

Võib öelda, et põhimõtteliselt ei kuulu üldkoosoleku pädevusse küsimused, mis seostuvad jooksva ühingu juhtimisega.⁶⁰³

Üldkoosoleku kui organi „kirjutamata“ pädevusi on selgitatud järgmiselt. Kompetentsi jagamise üldisest korraldusest ei tulene, et „pädevused“ oleksid ammendavad jaotatud. „Kirjutamata pädevuste“ diskussioon jõudis haripunkti ja sai lahenduse „Holzmüller“⁶⁰⁴ kohtu otsusega. Viidatud kohtuotsusega selgitas kohus, et kui teatud küsimus langeb formaalselt juhatuse pädevusse, kuid on oma sisulist nii oluline ja/või väga tugevalt aktsionäride õiguste või huvidega seotud, siis kuulub antud küsimuse otsustamine siiski üldkoosoleku pädevusse. On selgitatud, et see oleks siis alati see olukord, kus konkreetne otsus/meede puudutab väga oluliselt aktsionäride omandiõigust, et selle otsuse peaks tegema aktsionär (*so tief in die Mitgliedsrechte der Aktionäre*).⁶⁰⁵

7.3.8.1.2 Osaühing

Osaühingu GmbHG osaniku üldkoosoleku pädevus on reguleeritud GmbHG §-s 45. Erinevalt aktsiaseltsist on osaühingu üldkoosoleku pädevus reguleeritud väga laialdaselt. Täpsemalt näeb GmbHG § 45 lg 1 kokkuvõtlikult ette, et osanike pädevuse ulatus ja ülesannete jaotus on reguleeritud asutamislepingus, kui see ei ole vastuolus seadusega. Eelkõige viidatakse viidatud sättes GmbHG §-le 46, mis näeb ette ülesanded, mida tuleb teostada osanikel. Näiteks on osanike ülesandeks majandusaasta aruande kinnitamine ja kasumi jaotamise otsustamine.

Õiguskirjanduses on selgitatud osanike koosolek on osaühingu kõige kõrgem organ. See ei väljendu mitte ainult õiguses kontrollida osaühingu juhatuse tegevust, vaid ka osanike pädevuses/kompetentsis, mis on kindlaks määratud nii seaduses kui ka osanike lepingus ja mille muutmise õigus on üksnes osanikel.⁶⁰⁶

7.3.8.1.3 Muud ühingud

Saksamaal on ühistu liikmete pädevus reguleeritud GenG §-s 48. Viidatud sätte kohaselt on ühistu liikmete ülesandeks kinnitada majandusaasta aruanne. Ühistu üldkoosolek otsustab majandusaasta

⁶⁰³ Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 472, rn 199.

⁶⁰⁴ BGHZ 83, 122 ff „Holzmüller“.

⁶⁰⁵ Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 472, rn 200.

⁶⁰⁶ Drygala, Staake, Szalai. Kapitalgesellschaft. Springer. 2011, lk 232, rn 117.

kasumi jagamise või kahjumi katmise. GenG § 48 lg 4 näeb ette, et üldkoosoleku pädevuses on otsustada küsimusi, mis on reguleeritud HGB § 48 lg-s 4. Põhikirjaga võib viidatud otsuste tegemise pädevuse anda üldkoosolekule.

7.3.8.2 Suurbritannia

UK ühinguõigus ei näe ette selgeid üldkoosoleku ülesandeid, kuid sätestab otsused, mida võib teha üksnes üldkoosolek. Selliseks otsusteks on näiteks juhatuse liikme vastusele võtmine. On oluline, et „*private*“ ühingud ei ole seaduse kohaselt üldse kohustatud regulaarset üldkoosolekut pidama. Sellest tulenevalt ei ole üldkoosoleku pädevused UK ühingute puhul väga suured. Avatud ühingud ehk „*public*“ ühingud on kohustatud üldkoosolekut pidama vähemalt korra aastas.

7.3.8.3 Soome

Soome ühinguõiguses on ühingu üldkoosoleku pädevus reguleeritud OYL-i 5. ptk-s §-s 2. Nimetatud sätte kohaselt on üldkoosolek pädev tegema otsuseid, mille tegemise kompetents on ettenähtud OYL-is. Ühingu põhikirjas võib olla sätestatud, et üldkoosoleku pädevuses on ka ülesanded, mis on seaduse kohaselt juhatuse või nõukogu ülesanneteks.

Viidatud peatüki § 3 lg 2 kohaselt on korralise üldkoosoleku pädevuses järgmised ülesanded: (i) majandusaasta aruande kinnitamine, (ii) kasumi kasutamise otsustamine, (iii) juhatuse või nõukogu liikmete vastutusest vabastamine, (iv) juhatuse- ja nõukogu liikmete nimetamine, (v) teised ülesanded, mis on põhikirjaga üldkoosoleku pädevusse antud.

7.3.8.4 Rootsi

Rootsi ühinguõiguses on korralise üldkoosoleku ülesanded reguleeritud SE ABL-i ptk-s 7 §-s 10. Viidatud sätte kohaselt korraldatakse korraline üldkoosolek kuue kuu jooksul alates sellest, kui majandusaasta on lõppenud. Korralisel üldkoosolekul võtab ühing vastu vähemalt järgmised otsused: (i) kinnitab majandusaasta aruande ja kasumi ja kahjumi aruande, (ii) otsustab kasumi/ kahjumi paigutamise, (iii) vabastab juhatuse ja nõukogu liikmed vastutusest ja otsustab muid asju, mis tuleb põhikirja kohaselt otsustada üldkoosolekul.

7.3.8.5 Läti

Üldkoosoleku pädevus on reguleeritud LV KL-i §-s 268. Viidatud sätte kohaselt on üksnes aktsionäride üldkoosolekul õigus võtta vastu otsuseid, mis seostuvad (i) ühingu majandusaasta aruande vastuvõtmisega, (ii) eelmiste aastate kasumi jaotamisega, (iii) nõukogu liikmete, audiitori, juhatuse ja likvideerida tagasi kutsumine, (iv) hagi esitamine juhatuse, nõukogu või audiitori vastu või nende vastu esitatud hagi tagasi võtmine, samuti vaidlusesse esindaja määramine, (v) põhikirja täiendamine, (vi) omakapitali suurendamine/vähendamine, (viii) aktsiate/osade väljalaskmine, (ix) liikmete tasuda määramine ja (x) äritegevusega jätkamise/lõpetamise otsustamine ja reorganiseerimise otsustamine.

Lisaks, LV KL § 269 lg 1 näeb ette, et aktsionäride korralisel koosolekul otsustatakse majandusaasta aruande vastuvõtmine, kasumi jaotamine ja muud küsimused, mis on päevakorda pandud.

7.3.8.6 Leedu

LT AB-s on üldkoosoleku pädevused reguleeritud §-s 20. Viidatud sätte kohaselt on üksnes aktsionäride üldkoosolekul pädevus võtta vastu järgmiseid otsuseid: (i) täiendada ja muuta ühingu põhikirja, väljaarvatud juhul, kui seadus ei näe teisiti ette, (ii) valida nõukogu, liikmed ja nõukogu puudumisel valida juhatuse liikmed, (iii) eemaldada nõukogust nõukogu liikmed või nende puudumisel juhatuse liikmed, (iv) valida ühingu audiitor ja seada audiitori tasustamise tingimused, (v) seada aktsiate väljaandmise korral selle tingimused (klass, väärtus jms), (vi) otsustada aktsiate klassid ja nende muutmine ühest klassist teise, (vii) otsustada avatud ühingu muutmine suletud ühinguks, (viii) otsustada reservide kasutamine, (ix) otsustada ostu eesõiguse kasutamine, (x) otsustada omakapitalise

suurendamine, (xi) otsustada omakapitali vähendamine, (xii) otsustada oma aktsiate/osade ostmine, (xiii) otsustada ühingu ümberkujundamine ja otsustada ühingu restruktureerimine, reorganiseerimine, liigutamine likvideerimine sh likvideerija valimine.

Lisaks otsustab üldkoosolek küsimusi, mis on põhikirjaga üldkoosoleku pädevusse antud.

7.3.8.7 Taani

Taani ühinguõiguse regulatsioon ei näe ette n-ö ühest „*nimekirja*“ üldkoosoleku kui organi pädevuste kohta, kuid näeb seaduses teatud kindlate otsuste juures ette, et mingit kindlat otsust võib teha üksnes üldkoosolek. Sellisteks otsusteks on näiteks omakapitali suurendamine (SkL § 154 lg 1), omakapitali vähendamine (SkL § 156 lg 1), uute aktsiate välja andmine, võlakirjade ja tagatiste andmine (SkL § 167 lg), kasumi paigutamine ja dividendide jaotamine (SkL § 178 ja CA § 180), heategevuseks tehtavate kingituste tegemine (SkL § 195), likvideerimine (SkL § 217) ja likvideerija valimine ja ühinemine ja jagunemine.

7.3.8.8 Kokkuvõtte võrdlusriikide praktikast

Eelneva pinnalt võib järeldada, et kõikides võrdlusriikides on n-ö omanike (osanike ja aktsionäride) pädevused reguleeritud üpris sarnaselt. Oma olemuselt kõige olulisemad ja põhimõttelisemad küsimused tuleb langetada üldkoosoleku tasandil.

7.4 Järeldused ja ettepanekud

Koosolekute läbiviimise üldised reeglid

Töörühm leiab, et õigusselguse tagamiseks tuleks kaaluda liikmete koosoleku kokkukutsumiseks õigustatud isikute regulatsiooni täiendamist sättega, mille kohaselt loetakse kokkukutsumiseks eelduslikult õigustust omavaks isikuks kõiki teate saatmise ajal registrist nähtavaid juhatuse liikmeid.

OÜ osanikule peab sõltumata otsuse tegemise viisist olema tagatud õigus majandusaasta aruande üle hääletamisel saada soovi korral selgitusi majandusaasta aruande kohta koostatud audiitori aruande koostanud audiitorilt. Seega tuleb eelneva valguses täpsustada OÜ osanike otsuste tegemise regulatsiooni ilma koosolekut kokkukutsumata (ÄS § 173). OÜ juhatus peab arvestama sellisel viisil otsuste vastuvõtmise korraldamisel majandusaasta aruande kinnitamist puudutavas küsimuses sellega, et igale osanikule oleks tagatud võimalus esitada enne hääle andmise lõpptähtaega kirjalikult küsimusi majandusaasta aruandele audiitoriaruande koostanud audiitorile ja saada nendele küsimustele ka kirjalikud vastused. Eelneva ülesandeks on tagada, et osanikel oleks võimalik teha kaalutletud otsustus ka kirjalikult, likvideerida põhjendamatud erisused koosolekul tehtava ja kirjalikult tehtava otsuse vahel ning tagada, et osaniku õigus saada teavet oleks täidetud sarnaselt ÄS § 179 lg-le 3 (ÄS § 166 lg 1). Ühingu huvi peaks olema keskseks aluseks (lisaks seaduses ja põhikirjas sätestatud muudele alustele, mil ühingu juhatus peaks liikmete koosoleku kokku kutsuma). Kuna TulÜ osas ei ole ühingu huvi eraldi märgitud, tuleks vastavalt täpsustada TüS § 49 lg 3 1. lause sõnastust.

Töörühm peab vajalikuks ühtlustada ja täpsustada üldkoosoleku kokkukutsumise õiguse ülemineku regulatsiooni. Koosoleku kokkukutsumise õiguse ülemineku regulatsiooni tähtaeg tuleks siduda nõude esitamisega (nt 1 kuu). Lisaks tuleks OÜ ja AS'i regulatsiooni osas täpsustada, kas nimetatud 1 kuu pikkune tähtaeg möödub siis, kui õigustatud isiku poolt nõutud koosolekut ei toimu 1 kuu jooksul arvates nõude esitamisest või kui vastava tähtaja jooksul ei ole nõude esitanud organ või liige saanud juhatuselt teadet koosoleku toimumise kohta. Tuleks reguleerida ka aeg, millal taotletud koosolek peaks toimuma.

Töörühm leiab, et 1 kuu jooksul arvates koosoleku kokkukutsumise nõude saamisest peab juhatus vastava koosoleku kokkukutsumise teate välja saatma ning koosolek ise peab toimuma hiljemalt 2 kuu jooksul arvates kokkukutsumise nõude saamisest.

Nõukogu koosoleku kokkukutsumise õigus läheb nii AS kui SA nõukogu puhul üle kokkukutsumise nõude esitanud isikule või organile, kui nõukogu esimees või teda asendav nõukogu liige ei kutsu koosolekut kokku 2 nädala jooksul alates taotluse saamisest. Tuleks täpsustada, kas nimetatud 2 nädala pikkune tähtaeg möödub siis, kui õigustatud isiku/organi poolt nõutud koosolekut ei toimu 2 nädala jooksul arvates nõude esitamisest või kui vastava tähtaja jooksul ei ole nõude esitanud organ või isik saanud nõukogu esimehelt või teda asendavalt nõukogu liikmelt teadet nõukogu koosoleku toimumise kohta. Arvestades sarnaste olukordade sarnaselt reguleerimise vajadust, on töörühma ettepanek näha ette, et lisaks kokkukutsumise teate edastamisele teatud tähtaja jooksul peab ka koosolek ise toimuma teatud ajavahemiku jooksul. Nii tuleks nii AS kui SA nõukogu regulatsiooni osas täpsustada, et vastava juhtorgani koosoleku kokkukutsumise teade peab olema väljasaadetud 2 nädala jooksul nõude saamisest ja koosolek ise peab toimuma hiljemalt 3 nädala jooksul nõude saamisest.

SA nõukogu koosoleku teate sisule tuleks ette näha sarnased sisunõuded AS'i nõukogu koosoleku teatega. Muudatuse eesmärgiks on regulatsioonide ühtlustamine.

Olukorras, kus kõrgeima juhtimistasandi liikmete koosoleku kokkukutsumise õigus võib seaduse kohaselt minna juhatusele üle isikule või organile, kes on esitanud nõude koosoleku kokkukutsumiseks (ÄS § 171 lg 3; § 292 lg 2; TüS § 40 lg 4; MTÜS § 30 lg 4), siis ei ole õige siduda teate edastamise kohustust üksnes juhatusega. Õigem oleks viidata koosoleku kokkukutsujale või kasutada sõnastuses lahendust nagu on sätestatud MTÜS §-s 20 lg 5 (umbisikuline kõneviis).

Töörühma hinnangul on oluline seaduses näha ette OÜ, TulÜ ja MTÜ liikmetele kohustus teatada ühingule oma e-posti aadress (lisaks tavaposti aadressile) ja tagada selle õigsus (sh teavitada ühingut koheselt selle muutumisest). Seaduses tuleks otseselt ette näha, et koosoleku teade edastatakse üldjuhul üksnes liikme poolt ühingule teatatud elektronposti aadressil. OÜ osaniku, TulÜ ja MTÜ liikme tavaposti aadressile teate edastamise kohustus elektroonilise teate edastamise asemel peaks ühingul olema üksnes juhul, kui osanik või liige ei ole elektronposti aadressi ühingule avaldanud, ühingule on teada, et talle edastatud aadress on ebaõige või kui liige on esitanud ühingule sellekohase taotluse saada teated tavaposti teel. Eeltoodust tuleks ka ÄS § 172 lg 1; TüS § 41 lg 1 ja 1¹ regulatsiooni vastavalt muuta ning MTÜS regulatsiooni vastavalt täiendada.

Nii ÄS-s kui ka SaS-s tuleks sätestada, et teade koosoleku kohta edastatakse nõukogu liikme poolt teatatud elektronposti aadressile, kui põhikirjast ei tulene teisiti.

Kaaluda tuleks juriidilise isiku liikide kohta käivate seaduste sõnastuste täpsustamist (sarnaselt OÜ regulatsioonile) selliselt, et koosolekute kokkukutsumise teate ja otsuste vastuvõtmise teate kättesaamise riski jaotus ja teate kättetoimetamise erisus võrreldes TsÜS § 69 regulatsiooniga oleks üheselt arusaadav.

Vältimaks kuritarvitusi ja tagamaks liikmetele võimalus informeeritult hääletada, ei tohiks hääletamiseks koosolekut kokkukutsumata osanikele, samuti aktsiaseltsi nõukogu liikmetele antav tähtaeg olla ebamõistlik. Ettepanek on sätestada nii ÄS 173 lg 2 kui ka § 323 lg 2 osas regulatsioon selliselt, et kui põhikirjas ei ole sätestatud teisiti, tuleb ühingul anda liikmetele mõistlik tähtaeg eelnõu osas seisukoha kujundamiseks.

Töörühm ei pea põhjendatuks konkreetse päevades arvatava tähtaja kehtestamist, kuna koosolekut kokkukutsumata liikmetele antav mõistlik tähtaeg võib sõltuda paljudest asjaoludest ning kindel miinimumtähtaeg (nt 7 päeva OÜ puhul) võib osutada liialt jäigaks ja ühingu reageerimisvõimet takistavaks.

AS-i osas tuleks muuta ÄS § 293 lg 1 1. lauset ning sätestada, et aktsionäride üldkoosoleku kokkukutsuja (juhatuse) määrab ka üldkoosoleku päevakorra, kui põhikirjaga ei ole antud päevakorra määramise õigust nõukogule.

Nii OÜ, TulÜ kui MTÜ regulatsiooni tuleks töörühma arvates täiendada ÄS § 293 lg-s 2¹ sätestatule sarnase põhimõttega, mille kohaselt on kokkukutsumise nõude esitamise korral kokkukutsumise nõude esitanud isikutel on õigus nõuda koos kokkukutsumise nõude esitamisega ka teatud küsimuste võtmist koosoleku päevakorda. Vastavalt tuleks täiendada ÄS § 171¹ lg 1 ja 2, § 321 lg 1 ja 3; Tüs § 401 lg 1 ja 2; MTÜ § 201 lg 1 ja 2 ja SA § 29 lg 1 ja 3 regulatsioone.

Nii TulÜ kui ka MTÜ puhul on päevakorra täiendamise nõudeõiguse realiseerimiseks vajalik liikmete määr kõrgem võrreldes üldkoosoleku kokkukutsumise nõudeõigust omava liikmete määraga. Kaaluda tuleks vastava määra ühtlustamist, kuna oleks ebamõistlik, kui koosoleku kokkukutsumist saab teatud määr liikmeid nõuda (ja ettepaneku kohaselt ka nõuda soovitud küsimuste võtmist päevakorda), kui juba kokkukutsutud koosoleku päevakorra täiendamise nõue vastaval määral liikmetel puudub.

Kaaluda tuleks ka OÜ osas võimalike vähemuse poolsete kuritarvituste vältimiseks piirangu lisamist, mille kohaselt ei saa päevakorra täiendamise õigust kasutada sama koosoleku suhtes rohkem kui 1 kord. Päevakorra täiendamise võimaluse regulatsioonist loobumist ega ka uue koosoleku kutse saatmise kohustusest loobumist ei saa liikmete osalemisõiguse tagamise eesmärke silmas pidades pidada põhjendatuks

Muutmata tuleks jätta AS regulatsioon osas, milles see ei võimalda aktsionäridel nõuda aktsionäride erakorralise üldkoosoleku päevakorra täiendamist.

Töörühm peab vajalikuks ühtlustada Tüs ja MTÜS regulatsioonid OÜ § 171¹ lg 3 regulatsiooniga koosoleku toimumise ajal päevakorra täiendamiseks vajaliku kvoorumi- ja häälteenamuse nõuete osas. Nii tuleks Tüs § 40¹ lg 5 ja MTÜS § 20¹ lg 5 regulatsioonis ette näha, et koosolekul võib otsustada uue küsimuse päevakorda võtmise, kui otsuse poolt on 9/10 koosolekul osalevatest liikmetest ning kui koosolekul osaleb vähemalt 2/3 kõigist ühingu liikmetest.

Kuna OÜ on suletud ühingu vorm, mille sisesuhete regulatsioon on allutatud valdavalt dispositiivse põhimõttele, siis ei saa pidada põhjendatuks börsiühingute osas kehtivate reeglite laiendamist osahingutele seoses otsuste eelnõude või põhjenduste koostamise nõudega. Seeõttu teeb töörühm ettepaneku jätta otsuste eelnõude ja põhjenduste koostamise nõue (ÄS § 171²) OÜ regulatsioonist välja.

Üldise reeglina võiks kõikide ühinguõiguslike koosolekute puhul regulatsiooni täiendada põhimõttega, mille kohaselt võib isik, kes on esitanud koosolekule hääletamiseks otsuse ettepaneku, nõuda, et seda hääletatakse eraldi. Osahingu puhul peaks olema selgelt seadusest tuletatav reegel, et et igal osanikul on õigus teha koosolekul ettepanekuid ja õigus nõuda nende hääletamist.

Tagamaks reaalse toimiv võimalus kõigi juriidilise isiku liikide kõrgeima otsuskogu liikmete koosolekutel elektrooniliseks osalemiseks kahesuunalise side abil ja hääletada ning esitada ettepanekuid ja vastuväiteid, tuleks riigil luua ettevõtjaportaali eraldi keskkond (platvorm), millele tagatakse isikutuvastuse kaudu juurdepääs nii ühingutele kui ka tema liikmetele. Toimiva elektroonilise platvormi moodustamine eeldab vastavat it-tehnilist lahendust. Juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes tuleks viidata võimalusele kasutada elektrooniliste koosolekute läbiviimiseks ja/või otsuste vastuvõtmiseks (sh teade edastamiseks, hääle andmiseks ja protokoll koostamiseks) vastavat platvormi ning reguleerida selle platvormi vahendusel tehtavate toimingute õiguslik tähendus.

Loodav portaal peaks võimaldama kõigi ühingu vormide lõikes a) edastada koosolekute kohta teateid ning kirjalikuks hääletamiseks otsuse eelnõusid organi liikmete e-posti aadressitele, b) teha organi liikmetele kättesaadavaks koosolekute ja otsustega seotud materjale, c) teostada koosolekute läbiviimist ja organi liikmetel sellel osalemist ja hääletamist (sh kahesuunalist ülekannet reaalajas); d) otsuste vormistamist (elektroonilise protokoll koostamist) ning nii registrele kui ka liikmetele edastamist. Koosoleku juhatajal peaks olema võimalik portaali vahendusel otsustada iga liikme hääleõiguse olemasolu üle.

Kvooruminõuded ja korduskoosolekud

Töörühm on seisukohal, et üldine seadusjärgne kvooruminõue OÜ, AS ja TüS kõrgeima otsustustasandi koosolekute läbiviimiseks ei ole põhjendatud ning tuleb kaotada. Eeltoodu võimaldab juriidilise isiku liike reguleerivatest seadustest välja jätta ka kõrgeima otsustustasandi liikmete korduskoosolekute korraldamist puudutava regulatsiooni, mis käesoleval hetkel ei ole õnnestunud ega arvesta juhtudega, kui koosoleku kokkukutsumise õigus on üle läinud koosoleku kokkukutsumise nõudeõigust omavale isikule või organile. Kvooruminõude kehtestamise võimalus jääb igal ühingul põhikirjaga sarnaselt MTÜ regulatsioonile. Seega tuleb tunnistada kehtetuks ÄS § 170 lg 2; § 297 lg 1 ja TüS § 46 lg 1 regulatsioon, samuti ÄS § 171 lg 6 1. Lause; § 297 lg 2; TüS § 46 lg 2. Üldise kvooruminõude kaotamisel tuleb muuta vastavalt ka kvalifitseeritud häälteenamust nõudvate otsuste regulatsioonides kvalifitseeritud häälteenamuse sõnastust. Muudatuse kohaselt saab olema ühingu jaoks olulistest küsimustes, milles seaduse või põhikirjaga on ette nähtud kvalifitseeritud häälteenamuse nõue, otsuste vastuvõtmiseks vajalik vastav kvalifitseeritud häälteenamus (nt 2/3, ¾) kõigist häältest. Seaduses sätestatud kõrgendatud kvoorumi erisätteid ei tuleks muuta (ÄS § 171¹ lg 3; § 293 lg 3; 40¹ lg 5; MTÜS § 20¹ lg 5).

Töörühm on seisukohal, et kvooruminõue tuleks säilitada AS ja SA nõukogu (juhtorgani) koosolekute osas, kuna nimetatud koosolekutest etteteatamistähtaeg on vastava organi kiire toimivuse tagamise eesmärgil lühike. Kaaluda tuleks pigem vastava kvooruminõude suurendamist. Saksa AktG § 108 lg 2 3. lause kohaselt on nt nõukogu koosolek otsustusvõimeline, kui sellel osaleb vähemalt 3 liiget.

Kui kehtetuks tunnistada nii OÜ, AS kui ka TulÜ osas üldine kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kvooruminõue, siis tuleb kehtetuks tunnistada ka OÜ, AS ja TulÜ osas korduskoosolekute korraldamist puudutav, st ÄS § 171 lg 6 1. lause; § 297 lg 2; TüS § 46 lg 2 või jätta need sätted kohalduma üksnes seadusest tulenevate kõrgendatud kvooruminõuetega otsuste osas.

Otsuste vastuvõtmine

Töörühm teeb eelnevaga seoses ettepaneku kaotada TüS §-s 53 sätestatud piirangud juhtudele, mil põhikirjaga on lubatud ette näha otsuste vastuvõtmine koosolekut kokkukutsumata. Sama ettepanek laieneb ka MTÜ-dele.

Koosolekut kokkukutsumata otsuste vastuvõtmine on võimalik ka AS nõukogu osas. Sellisel viisil AS nõukogu otsuste tegemine on lubatud, kui põhikirjaga ei ole see vastuvõtmise viis välistatud ning see viis on ette nähtud nõukogu töökorras või kui sellisel viisil otsuse tegemisega on nõus kõik nõukogu liikmed (ÄS § 323). Praktikast tekib ebaharilikku asjaolu, mil viisil peab olema väljendatud kõigi nõukogu liikmete nõusolek võtta otsused vastu koosolekut kokkukutsumata. Kuna sellisele nõusolekule ei ole kehtestatud vorminõudeid, siis võib see tahe (nõusolek) olla väljendatud mistahes vormis. Kuna sageli on see tahteavaldus väljendatud üksnes vaikival, siis tuleks selguse huvides sätestada, et kõigi nõukogu liikmete nõusolekut otsuste vastuvõtmiseks koosolekut kokkukutsumata eeldatakse, kui ükski nõukogu liige ei ole kuni hääle andmise tähtajani teatanud nõukogu esimehele oma mittenoustumisest nimetatud viisil otsuse vastuvõtmise korruga. Vastavalt tuleks täpsustada ÄS § 323 lg 1 regulatsiooni.

Töörühma peab vajalikuks leevendada ka AS nõukogu otsuste koosolekut kokkukutsumata vastuvõtmise formaalseid nõudeid, jättes ÄS §-st 323 välja lõiked 4 ja 5, mis sätestavad sisu- ja vorminõuded hääletusprotokollile.

Kuna praktikast edastatakse hääle OÜ osanike otsuste vastuvõtmisel koosolekut kokkukutsumata reeglina elektrooniliselt allkirjastatult, siis ettepanek on asendada ÄS §-s 173 lg 2 sätestatud kirjalikku taasesitamist võimaldava vorminõue ning SA §-s 30 lg 13 sätestatud sama vorminõude elektroonilise vorminõudega.

AS nõukogu puhul tuleb võimaldada hääle andmist koosolekut kokkukutsumata ka elektroonilises vormis. Hetkel kehtib kirjaliku hääletamise nõue (ÄS § 323 lg 2), mis ÄS üldist vorminõuete süsteemi silmas pidades võib tekitada segadust.

Kui loodav elektrooniline keskkond võimaldab hääletada ka TulÜ ja MTÜ liikmetel, siis tuleks võimaldada seadusega vastava keskkonna kaudu hääletamist ka nende ühinguvormide puhul ilma üldkoosolekut kokkukutsumata ning näha vastav võimalus ette ka TulÜ ja MTÜ regulatsioonis. Täiendavate elektrooniliste hääletamisvõimaluste loomine üksnes OÜ-le ja AS'le ei ole tehnoloogia arengut ja liikmete huve silmas pidades millegagi põhjendatud. Kaaluda võib vaid selle piirangu sätestamist, et vastava keskkonna kaudu hääletamine, sh üldkoosolekut kokkukutsumata on lubatud üksnes juhul, kui vastava ühingu põhikirja ei sätesta teisiti.

Arvestades kvooruminõude kaotamise ettepanekut ning tagamaks koosolekute otsusevõime, tuleks sätestada kõigi juriidilise isiku kõrgeimate otsustustasandi koosolekute osas nõue, et otsuse vastuvõtmiseks peab olema poolthääli üle poole vastava otsuse hääletamisel osalenud hääleõiguslikest häälest, kui põhikirjast või seadusest ei tulene kõrgema hääleteenamuse nõuet.

MTÜS §-s 22 lg 1 sõnastus vajab süsteemsuse huvides täiendamist ning selle märkimist, et kõrgem hääleteenamuse nõue võib tuleneda ka seadusest.

Ühtlustamist vajaks seaduses ettenähtud kvalifitseeritud hääleteenamuste puhul see, kas nõutud on, et otsuse poolt on „*vähemalt*“ konkreetne määr hääli või „*üle*“ konkreetse määra hääli. Valdavalt on sätete sõnastuses lähtutud esimesest variandist. Eeltoodust tulenevalt tuleks muuta nt MTÜ § 23 lg 1; 38; § 58 lg 2; SaS § 63 lg 2; § 72 lg 2 sõnastusi. Sellist sõnastusest tulenevat kvalifitseeritud hääleteenamuse määra sisulist erinevust ei saa pidada põhjendatuks ning tekitab segadust. Arvestades kvooruminõude kaotamist tuleb kvalifitseeritud hääleteenamuse nõude korral lähtuda vastava hääleteenamuse arvestamisel mitte koosolekul (või otsuse vastuvõtmisel) osalenud häälest, vaid kõigist hääleõiguslikest häälest.

Erisused erinevate ühingu liikide vahel koosoleku protokollis notariaalse tõestamise nõudeõigust omavate liikmete määra, samuti tõestamise nõudest etteteatamise tähtaja osas ei ole põhjendatud. Lähtuda tuleks juriidiliste isikute regulatsioonides põhimõttest, mille kohaselt protokollis notariaalse tõestamise nõudeõigus kuulub samale määrale liikmetele, kellel on koosoleku kokkukutsumise ja selle päevakorra täiendamise nõudeõigus. Eeltoodust lähtuvalt tuleks muuta MTÜ vastavat regulatsiooni (MTÜS § 21 lg 8). Lisaks peaks ka MTÜ puhul notariaalse tõestamise nõudest etteteatamine olema seotud 3 päevase tähtajaga enne koosoleku toimumist.

Töörühma leiab, et vajalik on loobuda TulÜ osas TüS §-s 51 lg 6 sätestatud notariaalse tõestamise vorminõudest. Nimetatud vorminõue kehtib juhul, kui otsustatakse üldkoosolekul nõukogu koosseisus muudatuste tegemist ja põhikirja muutmist nõukogu osas. Hetkel ei kehti vastav vorminõue TulÜ osas juhul, kui otsus võetakse vastu koosolekut kokkukutsumata.

Esindamine

Kuigi SA nõukogu koosolekul osalemise osas ei ole sätestatud sõnaselget nõuet otsuste tegemisel isiklikult osaleda, tuleneb sellekohane piirang nii nõukogu liikme staatusest (sh isiku suhtes tulenevast usaldusest ja tema isiklikust vastutusest oma kohustuste nõuetekohase täitmise eest) kui ka seaduse mõttest. Selguse huvides tuleks SA nõukogu regulatsiooni täiendada ÄS §-s 321 lg 2 3.-s lauses sätestatud põhimõttega. Eelnev on vajalik ka regulatsiooni ühtlustamise eesmärgil.

Töörühm ei pea põhjendatuks kehtestada osaniku esindaja esindusõiguse tõendamiseks hetkel kehtivaga võrreldes rangemat vorminõuet. Esindus ja esindusõigus kui õigusinstituut on reguleeritud TsÜS'is ning eelnev regulatsioon sisaldab ka üldiseid nõudeid ja põhimõtteid esindaja ja esinduse reguleerimise kohta ühinguõiguses.

Töörühma hinnangul on küsitav ÄS §-s 297 lg 4¹ sätestatud esindusõigusest teatamise vorminõude kooskõla aktsionäride direktiivi artikliga 11. Direktiivi poolt soovitud eesmärged aitaks saavutada ettevõtjaportaali eraldi keskkonna loomine nii koosoleku teadete edastamiseks, elektrooniliste

koosolekute läbiviimiseks ja elektrooniliseks, mille kaudu peaks igal aktsionäril olema võimalik teatada seltsile turvalisel viisil (eeldab sisselogimisel isiku tuvastamist) ka volituse andmisest.

Tavaaktsiaseltsi, TulÜ ja MTÜ liikmete esinduse regulatsioonide sõnastusi tuleks ühtlustada. Kuna volikiri on volituse kohta antud kirjalik dokument, mida saab nõ originaalis tagastada (TsÜS § 125 lg 5), siis „volikirja“ mõistest tuleks pigem loobuda. Korreksem oleks rääkida „kirjalikust volitusest“ või „kirjalikus vormis volitusest“, mis on volituse vorm. Selles vormis volitusele vastab ka elektrooniline volitus (ehk digiallkirjastatud volitus). Kindlasti peab olema nii tavaaktsiaseltsi, TulÜ kui ka MTÜ puhul võimalik anda volitus ka elektroonilises vormis.

Nii OÜ, TulÜ kui ka MTÜ põhikirjaga peaks olema lubatud kehtestada liikme poolt volituse andmisele seadusest erinev vorminõue, samuti kehtestada volituse andmisest teatamise täpsem kord. Kehtima peaks ka põhimõte, mille kohaselt iga esindajana (nii seadusjärgse kui tehingulise) tegutsev isik peab tõendama temal esindusõiguse olemasolu.

Juriidilise isiku liikme õiguseid reguleerivates seadustes tuleks loobuda sisesuhete regulatsioonis (nt otsuste vastuvõtmist puudutava häälteenamusnõude regulatsioonis, vt MTÜS § 22 lg 1) eraldi viitamisest esindajatele (ja esindatusele). Juriidilise isiku osaniku, aktsionäri ja liikme tegevuseks on ka tema esindaja tegevus esindusõiguse raamides. Seega piisab seaduse tekstis õigustehniliselt üksnes viitamisest osanikule, aktsionärile ja liikmele.

Keelenõuded

Üldjuhul peaks iga ühingul, va börsiaktsiaselts, olema õigus ise otsustada, kas kutsuda koosolek kokku, see läbi viia ja protokollida eesti keeles või mõnes võõrkeeles. Alternatiivina eeltoodule võib kaaluda seda, et üksnes võõrkeeles koosoleku kokkukutsumise teate edastamine ning ka koosoleku läbiviimine ja protokollimine on lubatud vaid juhul, kui selline võimalus on põhikirjaga ette nähtud (st otsustatud 2/3-lise häälteenamusega). Teiseks alternatiiviks oleks ette näha, et koosoleku kukkukutsumise teade peab olema edastatud muuhulgas eestikeelsena ning koosoleku enda läbiviimise ja protokollimise keeleks võib olla võõrkeel juhul, kui see on põhikirjaga ette nähtud või otsustatakse koosolekul kindla häälteenamusega.

Igal osanikul, aktsionäril ja liikmel peaks olema siiski õigus saada võõrkeelsest koosoleku protokollist tõlge eesti keelde juriidilise isiku kulul. Kaaluda võib tähtaja kehtestamist vastava nõude esitamiseks. Koosoleku läbiviimise ja koosolekuga seotud muude materjalide eesti keelde tõlkimise nõudeõigust ei peaks igal osanikul, aktsionäril ega liikmel olema, kui nõuetekohaselt on otsustatud nende läbiviimine või koostamine võõrkeeles.

Ka juhul, kui lubada protokollide ja koosolekuga seotud dokumentide koostamist võõrkeelsena, peaks kehtima nõue, et registripidajale dokumentide esitamisekohustuse korral tuleb võõrkeelne dokument esitada vandetõlgi või notari poolt kinnitatud eestikeelse tõlkega või eestikeelse tõlkega, millel notar on kinnitanud tõlkija allkirja. Alternatiivse variandina võib kaaluda selle tõlkenõude piiramist üksnes juhtudega, kus võõrkeelne dokument on registris kande või ka kandevälise märke tegemise aluseks. Viimatinimetatud juhul tuleb ÄS § 27 lg 2 sõnastust täpsustada.

Otsuste kehtetus

Töörühm leiab, et seadust tuleks täpsustada selliselt, et kohtul oleks võimalik vaidluse korral nii tuvastada hääle andmise kohustus kui ka asendada hääle kohtulahendiga. Samuti peaks seadus võimaldama konkreetse sisuga otsuse vastuvõtmise tuvastamist kohtulahendiga (eelkõige hääleõiguse piirangu rikkumise korral). Selleks tuleks hääle andmise asendamise ja konkreetse sisuga otsuse tuvastamise võimalusele kohtulahendiga viidata ka TsÜS § 33 regulatsioonis.

TsÜS organi otsuse tühisuse regulatsioon peaks hõlmama otsuste menetluslikke puuduseid nii seoses koosoleku kokkukutsumise korra rikkumisega kui ka puuduseid seoses otsuste tegemise korra

rikkumisega. TsÜS § 38 lg 2 1. lause sõnastust tuleks seetõttu tööühma hinnangul täpsustada ning näha ette, et juriidilise isiku organi otsus on tühine, kui koosoleku kokkukutsumisel või kui koosolekut kokkukutsumata otsuse tegemisel rikuti oluliselt selleks ettenähtud korda. Muuta tuleks ka MTÜS § 24¹ lg 1 sõnastust, seda eelkõige juhul, kui muuhulgas nimetatud juriidilise isiku liigi osas nähakse ette võimalus võtta liikmete üldkoosoleku otsuseid vastu koosolekut kokku kutsumata (vt analüüsi p. 2.3.2). TsÜS § 38 lg 2 sõnastuse eelkirjeldatud viisil täiendamisel tuleks SaS §-st 30¹ jätta välja lg 2, kuna see tühisuse alus on SA suhtes sel juhul kohaldatav SaS § 30¹ lg 1 kaudu.

Nii kõrgeima otsustustasandi liikmete otsuste kui ka juhtorgani otsuste vaidlustamisel seoses menetluslike vigadega tuleks lähtuda kõigi juriidilise isiku liikide puhul koosoleku kokkukutsumise korra ja otsuse tegemise korra olulise rikkumise kriteeriumist. Vastavalt tuleks täiendada MTÜS § 24¹ lg 1; ÄS § 322 lg 7; SaS § 30¹ lg 2 sõnastusi.

Kuna asjaolu, et protseduurilisest puudusest tuleneva tühisuse kõrvaldamiseks peab koosolekul osalemisele lisanduma ka nõustumine koosoleku pidamisega (koosoleku pidamisele vastuväite mitteesitamine), ei ole OÜ, AS, TulÜ, MTÜ regulatsiooni juures selgelt lahti kirjutatud, tuleb vastavalt muuta ja täiendada ÄS § 172¹, § 296; § 321 lg 5; TüS § 42, MTÜS § 21 lg 3 sõnastust. Ka SA nõukogu koosolekute kehtetuse regulatsiooni (SaS § 301 lg 1) tuleks täiendada vastava põhimõttega.

Arvesse võttes koosoleku protokollu notariaalse tõestamise nõude seost eelkõige vähemuse efektiivse kaitse abinõudega, siis tuleks tööühma arvates ette näha ka nii OÜ kui ka TulÜ osas kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku tühisuse alusena olukord, kus kõrgeima juhtimistasandi liikmete koosoleku protokoll ei ole seaduses sätestatud juhtudel notariaalselt tõestatud.

Kaaluda tuleks võimalust sätestada organi koosoleku protokollu seadusest tuleneva vorminõude järgimata jätmise kui otsuse tühisuse alus TsÜS § 38 lg 2 sõnastuses.

Kaaluda tuleks TsÜS täiendamist põhimõttega, mis kohustaks juriidilise kõrgeima juhtorgani liikmeid teostama hääleõigust (või toimima õiguste teostamisel) juriidilise isiku huvides. Teostades hääleõigust vastuolus eelnimetatud põhimõttega, peaks olema juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi otsus samuti kehtetuks tunnistatav. TsÜS § 38 lg 1 2. Lause koosseis on liialt kitsas, kuna eeldab seda, et hääleõigust teostatakse a) enese kasuks, b) teiste liikmete või ühingu kahjuks, c) otsus võimaldab seda eesmärki saavutada.

Olukorras, kus ainuüksi otsuse vastuolu TsÜS § 32 põhimõttega loetakse otsuse kehtetuks tunnistamiseks ebapiisavaks, siis tuleks kaaluda aluse sätestamist, mis võimaldaks kehtetuks tunnistada otsuse, millega kahjustatakse juriidilise isiku huve, nt otsuse, millega enamus hääletab vastu ühingu kuuluva selge nõude maksmapanekule kas teise osaniku või juhatuse liikme suhtes või vabastab nad vastutusest juriidilise isiku ees.

Kui kehtiva õiguse kohaselt rikutakse organi liikmele informatsiooni andmise kohustust määral, mis mõjutab tema poolt hääleõiguse teostamist ja antud hääle mõjutab otsuse sisu, siis on võimalik organi liikmel tühistada antud hääle tehingu tühistamise sätete alusel ning nõuda otsuse kohtu kaudu kehtetuks tunnistamist. Kuna tehingu tühistamise eeldused eksimuse ja pettuse osas ei ole täielikult üle kantavad ühinguõiguslikule hääle tühistamisele (oluline tähendus on kausaalseosel eksimuse ja tehingu tegemise vahel), siis tuleks tööühma arvates kaaluda ka kehtiva organi otsuste kehtetuse regulatsiooni täiendamist Saksa AktG §-le 243 lg 4 1. lauses sätestatud põhimõtetega kaalutletud otsuse tegemiseks vajaliku informatsiooni puuduste mõju kohta otsuse kehtivusele.

Kuigi vastuväite nõue otsuse kehtetuks tunnistamise eeldusena on mõnevõrra problemaatiline, ei toeta tööühm vastuväite väljajätmist otsuse kehtetuks tunnistamise eelduste hulgas. Kaaluda tuleks vastuväite esitamise nõute mõningast pehmendamist ning vastuväite regulatsiooni täpsustamist. Eesmärgipärane oleks vastuväite instituuti kaasajastada ning selle esitamise korda muuta mõnevõrra paidlikumaks. Ehk, koosolekul osalenud isikul võiks olla võimalik konkreetse koosoleku otsuse punktile

esitada vastuväide ka teatud aja jooksul koosoleku toimumisest või koosoleku protokoll kättesaamisest. Eelnev tagaks, et näiteks olukorras, kus otsuse tegemisel hääletas mõni isik otsuse poolt/vastu huvide konflikti olukorras ning vaidlustust esitada sooviv isik seda antud hetkel ei teadnud, on ühingu liikmel võimalik antud otsust siiski vaidlustada. Eelnev võimaldaks mõningase n-ö järelemõtlemise aja otsustamiseks, kas vastuväide esitada või mitte. Võlusriikides on nii regulatsioon, mis näevad otsustuse vaidlustamise materiaalõigusliku eeldusena vastuväite esitamise ette (Saksamaa), kui ka vastupidi (Inglismaa).

Kohtupraktika kohaselt piisab OÜ osanike otsuse tegemisel koosolekut kokkukutsumata (ÄS § 173) selle kehtetuks tunnistamise nõudeõiguse säilitamiseks kirjalikust vastuhääletamisest otsusele, st eraldi vastuväite esitamine pole nõutav. See erisus tuleks selgelt sätestada ka kõikide nende juriidilise isiku organi otsuste regulatsiooni juures, mille puhul on võimalik otsuseid vastu võtta koosolekut kokkukutsumata ka juhul, kui otsust ei vormistata ühehäälselt otsusena. Sellisteks juhtudeks on hetkel OÜ osanike otsused (ÄS § 173) ja AS nõukogu otsused (ÄS § 323). Antud ettepaneku eesmärgiks on tagada regulatsiooni ühtsus.

Vastuväite esitamise nõutav aeg tuleks siduda teatud päevade arvuga arvates koosoleku toimumisest (või selle protokoll avalikustamist). Töörühm jõudis analüüsi käigus järeldusele, et õiguskindluse ja selguse tagamise eesmärgil peaks vastuväite esitamise instituit jääma põhimõtteliselt alles. Siiski oleks eesmärgipärane vastuväite instituiti kaasajastada ning selle esitamise korda muuta mõnevõrra paidlikumaks. Teisisõnu, töörühm leiab, et seadust tuleks täiendada reeglina, et koosolekul osalenud isikul võiks olla võimalik konkreetse koosoleku otsuse punktile esitada vastuväide ka teatud aja jooksul koosoleku toimumisest või koosoleku protokoll kättesaamisest. Selline reegel võimaldaks mõningase n-ö järelemõtlemise aja otsustamiseks, kas vastuväide esitada või mitte. Kui vastuväite esitamist võimaldada teatud päevade arvu jooksul pärast koosoleku toimumist, siis tuleks lähtuda (sätestada) ka põhimõttest, et otsuse tegemisel antud hääle (sh poolthääle) ei mõjuta vastuväite esitamise õigust ning otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigust, va juhul, kui isik oli hääle andes teadlik asjaoludest, mis annavad aluse vastuväite esitamiseks. Vastupidisel juhul ei ole oleks eelnevalt pakutud ettepanek eesmärgipärane.

Töörühm on seisukohal, et täpsemat sätestamist vajab otsuse tühisusele tuginemist piirav 2-aasta pikkune tähtaeg (kui otsuse alusel on tehtud kanne registrisse). Tühisusele tuginemiseks on nõutav, et kohus oleks tühisuse otsusega tuvastanud (st vastav otsus on jõustunud). Eeltoodust tulenevalt tuleks asuda seisukohale, et eelnimetatud 2-aasta pikkuse perioodi jooksul arvates avalikku registrisse kande tegemisest peab olema esitatud juriidilise isiku vastu tühisuse tuvastamise hagi või esitatud käimasolevas menetluses vastuväide. Seaduses tuleks sätestada, et nimetatud 2 aasta pikkune tähtaeg pikeneb kuni otsuse tühisuse osas kohtulahendi jõustumiseni, kui 2 aasta pikkuse tähtaja jooksul on esitatud kohtule tühisuse tuvastamise hagi või vastuväide, millele tuginetakse otsuse tühisusele. Seega tuleks täiendada vastavalt TsÜS § 38 lg 7 2. lause; ÄS § § 177¹ lg 3, § 301¹ lg 4; TüS § 52¹; MTÜS § 24¹ lg 3 regulatsioone.

Töörühma ettepanek on kehtestada juriidilise isiku organi otsuste kehtetuks tunnistamise tähtsõigust lõpetava tähtajana. Eeltoodust tuleb muuta vastavalt TsÜS § 38 lg 5 1. lause; ÄS § 178 lg 1 2. lause, § 302 lg 1 2. lause, 322 lg 4 2. lause; TüS § 52 lg 1 2. lause; MTÜS § 24 lg 1 2. lause; SaS § 30¹ lg 1 sõnastusi.

Olukorras, kus erandjuhtudel kehtib otsuste kehtetuks tunnistamiseks lühendatud tähtaeg, siis tuleks nii TsÜS § 38 lg 5 1. lauses, ÄS § 178 lg 1 2. lauses, § 302 lg 1 2. lauses, § 322 lg 4 2. lauses, TüS § 52 lg 1 2. lauses ja MTÜS § 24 lg 1 2. lauses sätestada, et otsuse kehtetuks tunnistamise nõude saab esitada 3 kuud alates otsuse vastuvõtmisest, kui seaduses ei sätesta lühemat tähtsõigust. Kehtetuks tunnistamise hagi esitamise tähtsõigust ei ole tarvidust muuta.

Töörühm peab vajalikuks jätta ÄS 177 lg-s 1 sätestatud hääleõiguse piirangu loetelust välja juhtum, mis puudutab hääleõiguse piirangu laienemist osa võõrandamiseks nõusoleku andmisel. Seda põhjusel, et nimetatud juhul on küsitav liikme huvide vastuolu ühingu huviga, vaid pigem teiste osanike huviga. Tuleks kaaluda ÄS § 93 lg 3 2 alt; § 177 lg 1 3. alt; ÄS § 303 lg 1 2. alt; TüS § 44 2. alt; MTÜS § 22 lg 4 2. lause 2. alt sõnastuse täpsustamist selliselt, et hääleõiguse piirang ei laiene liikmele mitte üksnes temaga õigusvaidluse pidamise otsustamisele ja „selles“ õigusvaidluses juriidilisele isikule esindaja määramisele, vaid ka mistahes õigusvaidluses liikmega juriidilisele isikule esindaja määramisele. Vastavalt tuleks täpsustada ka kõrgeima otsustustasandi liikmete pädevuse regulatsiooni (eelkõige ÄS § 168 lg 1 p 10; § 298 lg 1 p 9; § 317 lg 8; TüS § 39 p 8; MTÜS § 19 lg 1 p 4; SaS § 25 lg 1 p 7).

Tuleks sätestada juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes hääleõiguse piirangu kohaldamise üldine printsiip juhtorgani liikmega tehingu tegemisel, mille kohaselt ei või liige hääletada liikme ja juriidilise isiku vahelise sellise tehingu tegemisel, milles liikme huvi on vastuolus juriidilise isiku huviga. Samuti tuleks eriseadustes loeteluna sätestatud juhtumid, millele hääleõiguse piirang siiski ei laiene, st ametisuhet ja juhatuse liikme lepingut puudutavad küsimused, eelkõige liikme valimine juhtorgani liikmeks, ametiaja pikendamise ja tagasikutsumise seotud küsimused ning juhtorgani liikme lepingu sõlmimise, muutmise ja lõpetamisega ning selle liikme lepingu sisuga seotud küsimused.

Kuivõrd hääleõiguse piirangu õige kohaldamise osas on sageli vaidlusi ning nimetatud põhjusel pööratakse kohtu poole vastuvõetud otsuse kehtetuks tunnistamiseks ja positiivse tuvastushagi võimaldamisel (ülal pakutud seadusemuudatuste järgselt) ka teatud sisuga otsuse olemasolu/kehtivuse tuvastamiseks, siis tuleks kaaluda seaduse täiendamist sellega, et organi liikmel, kelle suhtes kohaldatakse koosoleku läbiviija või otsuste osas hääletusprotokollide koostaja poolt hääleõiguse piirangut, on õigus siiski nõuda oma häälte protokollimist.

Juriidilise isiku otsuste kehtetuse regulatsiooni tuleks täiendada ka sättega, mille kohaselt juhul, kui otsuse kehtetus tuleneb otsuse tegemisel antud häälte ebaõigest kokkulugemisest või arvessevõtmisest, siis on otsuse kehtetuks tunnistamist nõudma õigustatud isikul või organil õigus taotleda kohtult õige sisuga otsuse vastuvõtmise tuvastamist. Kui sellist otsusetuvastushagi mitte võimaldada, siis ei ole sama vea (nt hääleõiguse piirangule allutatud häälte arvesse võtmisel) kordumisel võimalik õige sisuga otsuseni ikkagi jõuda või oleks see ebanõistlikult koormav.

Otsuste vaidlustamise menetlus

Töörühm ei toeta ettepanekut piirata või seada lisatingimusi nende liikmete poolt otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigusele, kes otsuse tegemisel ei osalenud. Töörühm mõnab, et nõuded passiivsetele kõrgeima otsustustasandi liikmete vaidlustamisõigusele on madalamad võrreldes liikmetega, kes otsuse tegemisel osalesid (ja kellele laieneb vastuväite esitamise kohustus).

Töörühm ei pea põhjendatuks otsuste kehtetuks tunnistamise regulatsiooni täiendamist põhimõttega, mille kohaselt otsuse poolt hääletamine välistab organi liikme poolt otsuse hilisema kehtetuks tunnistamise õiguse juhul, kui organi liige hääle andmisel teadis või pidi teadma alustest, mis annavad õiguse nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist.

Kuna kehtiva õiguse kohaselt on võimalik huvitatud isikul nõuda kohtu kaudu selle tuvastamist, et konkreetse organi otsus jäi vastu võtmata (st otsus puudub), siis tuleks sellise nõude võimalusele viidata ka seaduses ning täpsustada nii TsÜS § 38 lg 8; TsMS § 457 lg 5; ÄS § 177¹ lg 4; 178 lg 5; 301¹ lg 5; § 302 lg 5; TüS § 52 lg 5; MTÜS § 24 lg 5; SaS § 301 kui ka TsMS § 457 lg 5 sõnastust.

Töörühma hinnangul tuleks juriidiliste isikute liikide kohta käivat regulatsiooni täiendada põhimõttega, mille kohaselt on iga juriidilise isiku juhatuse kohustatud teavitama juriidilise isiku organi otsusest vabanemisele suunatud hagi esitamisest kõiki juriidilise isiku organi liikmeid, kes ei ole hagimaterjalidest nähtuvalt menetlusosalised vastavas kohtumenetluses. Teavitada tuleks nii kõiki olemasolevaid

juriidilise isiku organi liikmeid kui ka neid liikmeid, kes omasid liikmestaatus otsuse tegemise ajal. Seadusega tuleks sätestada nii vastava teate sisu kui ka selle edastamise viis. Eeltoodu peaks toimuma sarnaselt juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku kokkukutsumisele kehtestatud nõuetele.

Juriidilise isiku otsuste kuritahtliku vaidlustamisega kaasnevate negatiivsete õiguslike tagajärgede leevendamiseks tuleks kaaluda kostjaks olevale juriidilisele isikule otsuste vaidlustamisega kaasnevate negatiivsete õiguslike tagajärgede leevendamiseks eraldi vastumeetme (nõude) võimaldamist. Selle sisuks oleks võimalus teatud sisuga otsuste (eelkõige kapitali suurendamine või vähendamine) puhul, mille järgsete kannete tegemine on juriidilise isiku suhtes olulise tähendusega, nõude esitamine otsusete vaidlustamiseks hagi esitanud isikute vastu. Nõude eesmärgiks oleks vaidlustatud otsuse alusel registrikande tegemise takistuse (kandemenetluse peatamise) kõrvaldamine ja kande tegemise saavutamine vaidlustatud otsuse alusel. Nimetatud nõude (hagi) esemeks oleks selle tuvastamine, et otsuse vaidlustamiseks esitatud hagi ei ole takistuseks otsuse alusel kande tegemisele ja otsuse puudused ei mõjuta kande tegemist. Nimetatud nõude menetlemine peaks toimuma lihtsustatud korras (reeglina kirjalikult), lühendatud tähtaja jooksul (nt 3 kuud) ning ilma edasikaebevõimaluseta (vrld saksa Freigabeverfahren AktG §-s 246a).

Osaluse omajate pädevus

Juriidilise isiku kõrgeima otsustustasandi liikmete koosoleku pädevuse regulatsiooni osas peaks jääma üldpõhimõttena kehtima TsÜS §-s 31 lg 3 2. lause sätestatud pädevuse üleandmise üldine piirang. See tähendab muuhulgas, et kõrgeima otsustustasandi pädevus ei tohiks nõ põhikädevuste osas olla muudetav ega üleantav (sh põhikirjaga) muule organile. Töörühm ei toeta ettepanekut võimaldada kõigi juriidilise isiku liikide puhul anda põhikirjaga kõrgeima otsustustasandi liikmete pädevusse küsimused, mis ei ole seadusega antud teiste organite pädevusse (nõ täiendavad pädevused). Töörühm ei toeta nn kirjutamata pädevuste, mis oma olemuselt vajavad üldkoosoleku otsust, sätestamist seaduses üldkoosoleku pädevusena. Töörühm ei toeta AS juhatusele kohustuse lisamist saada aktsionäride varalisi õigusi oluliselt mõjutavate toimingute tegemiseks aktsionäride üldkoosoleku sellekohane otsus (ettevõtte võõrandamine vms, aktsiate börsil noteerimise lõpetamine jne).

8 JURIIDILISTE ISIKUTE JUHTORGANID

8.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

8.1.1 Teema kirjeldus

8. peatüki eesmärgiks on analüüsida juriidiliste isikute juhtorganite kontseptsiooni ja juhtorganitega seotud küsimusi. Täpsemalt analüüsitakse järgmisi küsimusi: juriidiliste isikute organite ja juriidiliste isikute juhtimisstruktuur, juhtorgani liikmetele esitatavad nõuded, nende määramine, tagasikutsumine ja õigussuhe juriidilise isikuga; juhtorgani liikmete ametiaja pikkus, tasu määramise süsteem ja suurus; juhtorgani liikmete õigused, kohustused ja vastutus; juhatuse liikme tehtud tehingute tühistamine sisesuhtest tulenevate kohustuste rikkumisel; faktilise ühingujuhi ja varidirektorite vastutus; korraldiku ettevõtja hoolsus; ärisaladuse kaitse. Analüüs hõlmab ülevaadet kehtivast õigusest ja võrdlusriikide lahendusi, eesmärgiga selgitada välja regulatsiooni kitsaskohad ja selle muutmise vajadus. Analüüsi keskne tähelepanu on suunatud äriühingute regulatsioonile.

8.1.2 Kehtiv õigus

8.1.2.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid

Juriidiliste isikute juhtorgani regulatsiooni keskseks lähtekohaks on asjaolu, et nii era- kui ka avalik-õiguslik juriidiline isik vajab selleks, et õiguskäibes osaleda ning selleks vajalikku tahet kujundada ja väljendada, organeid.⁶⁰⁷

Juhtorganite regulatsiooni eesmärgiks on sätestada juriidiliste isikute kui eraldiseisvate isikute organid, nende õiguste ja kohustuste kindlaksmääramise põhimõtted, pädevus, juhtorgani liikmele esitatavad nõuded, nende määramine, tagasikutsumine, õigused ja kohustused, samuti juhtorgani liikmete ja kolmandate isikute vastutus ühingu kahju tekitamisel. Juriidiliste isikute organite regulatsiooni keskseks küsimuseks on ühingu juhtimist teostavate organite pädevuse, nende tegevuse üle järelevalve teostamise ning juhtimisstruktuuri määramine ühes õiguste ja kohustuste jaotusega.

8.1.2.2 Siseriiklik õigus, ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist

8.1.2.2.1 Üldist

Juriidiliste isikute organite kõige üldisemad põhimõtted on reguleeritud TsÜS §-s 31, mille esimese lõike järgi on eraõigusliku juriidilise isiku organid üldkoosolek ja juhatuse, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. TsÜS § 31 lg 2 kohaselt on eraõigusliku juriidilise isiku juhtorgan juhatus. Kui seaduses on sätestatud ka nõukogu olemasolu, on juhtorganiks ka nõukogu (TsÜS § 31 lg 2).

TsÜS § 31 lg 3 näeb ette juhtorganite pädevuse piirid. TsÜS § 31 lg 3 kohaselt nähakse eraõigusliku juriidilise isiku organi pädevust ette seaduses, põhikirjas või ühingulepinguga. Juriidilise isiku organi pädevust ei või üle anda muule organile või isikule. Üldisest regulatsioonist tuleneb ka omistamise põhimõte. TsÜS § 31 lg 5 kohaselt loetakse juriidilise isiku organi tegevus juriidilise isiku tegevuseks. Lg 6 kohaselt ei või juriidilise isiku organi liige oma seadusest tulenevaid organi liikme õigusi üle anda, kui seadusest ei tulene teisiti. TsÜS § 31 lg 7 näeb ette, et juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi liikmeks võib olla üksnes teovõimeline füüsiline isik, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.

Eeltoodust tulenevalt on juriidilise isiku organid liigitatavad: a) üldkoosolek; b) juhtorganid ja; c) muud organid. Kehtiv seadus kasutab ka „juhatust asendava organi“ mõistet. Juhatust asendavast organist saab rääkida üksnes nende eraõiguslike juriidiliste isikute puhul, mille liigi kohta käivas seaduses ei ole juhatust organina ette nähtud, nt täisühing ja usaldusühing.⁶⁰⁸

8.1.2.2.2 Aktsiaselts

⁶⁰⁷ P. Varul jt. TsÜS Kom. VIj. § 31, lk 107, p 3.1.

⁶⁰⁸ P. Varul jt. TsÜS Kom. VIj. § 31, lk 108, p 3.1.

Aktsiaseltsi juhtimisega seonduv on reguleeritud ÄS-i 27. peatüki 1. jaos. Aktsiaseltsi kõrgeim organ on aktsionäride üldkoosolek. Riigikohus on selgitanud, et üldkoosolekul osalemine on üks tähtsamaid võimalusi aktsionäriks osalemiseks.⁶⁰⁹

Aktsiaseltsi juhtorganiteks on juhatus ja nõukogu. ÄS § 306 lg 1 kohaselt on juhatus aktsiaseltsi juhtorgan, mis esindab ja juhivad aktsiaseltsi. ÄS § 306 lg 2 kohaselt peab juhatus pidama juhtimisel kinni nõukogu seaduslikest korraldustest. Tehingud, mis väljuvad igapäevase majandustegevuse raamest, võib juhatus teha ainult nõukogu nõusolekul. Juhatus on kohustatud tegutsema majanduslikult kõige otstarbekamal viisil. ÄS § 307 lg 1 kohaselt võib aktsiaseltsi kõikide tehingute tegemisel esindada iga juhatuse liige, kui põhikirjas ei ole ette nähtud, et juhatuse liikmed või mõned neist võivad aktsiaseltsi esindada vaid ühiselt. Juhatus liikmele ettenähtud tingimused ja valimine on sätestatud ÄS §-des 308, 309 jj.⁶¹⁰

Aktsiaseltsi teiseks juhtorganiks on nõukogu (ÄS § 316 – 327). ÄS § 316 lg 1 kohaselt planeerib nõukogu aktsiaseltsi tegevust ja korraldab aktsiaseltsi juhtimist ja teostab järelevalvet juhatuse tegevuse üle. Nõukogu õigused on sätestatud ÄS §-s 317. Viidatud sätte kohaselt annab nõukogu juhatusele nõusoleku aktsiaseltsi nimel teatud tehingute tegemiseks, mis väljuvad igapäevase majandustegevuse raamest. Riigikohus on selgitanud, et nõukogu nõusolek on vajalik aktsiaseltsi nimel tehingute tegemiseks, mis väljuvad igapäevase majandustegevuse raamidest, eelkõige tehingute tegemiseks, millega kaasneb osaluse omandamine ja lõppemine teistes ühingutes või tütarettevõtja asutamine või lõpetamine (RKTko 3-2-1-106-10). Nõukogu liikmetele ettenähtud tingimused on sätestatud ÄS §-s 318 ja nõukogu liikmete valimine ja tagasikutsumine on reguleeritud ÄS §-s 319.

8.1.2.3 Osaühing

Osaühingu juhtimisega seonduv on reguleeritud ÄS-i 20. ptk-s. Osaühingu kohustuslikeks organiteks on juhatus (ÄS § 180) ja osanike koosolek (ÄS § 170). Lisaks eelnevalt nimetatud organitele võib osaühing moodustada ka teisi organeid ehk vabatahtlikult moodustatavaid organeid. Vabatahtlikult moodustatavatest organitest on seadusega reguleeritud üksnes nõukogu (ÄS § 189 koosmõjus §-dega 316-327). Lisaks nõukogule võib tulenevalt osaühingu regulatsiooni dispositiivsusest osaühingu põhikirjas ette näha ka muude organite moodustamise ja nende tegevuse alused (näiteks revisjonikomisjon).⁶¹¹

Osanike koosolek on osaühingu kõrgeim juhtimistasand. Osanike pädevus on reguleeritud eelkõige ÄS §-s 168. Osanikud võivad võtta vastu otsuseid ka juhatuse ja nõukogu pädevusse kuuluvates küsimustes. Sellisel juhul vastutavad osanikud nagu juhatuse või nõukogu liikmed (ÄS § 168 lg 2). Osanike koosolekuga seonduv on reguleeritud ÄS §-des 170 jj. Kuigi seadus kasutab kõrgeima organi tähistamiseks terminit „osanike koosolek“, ei tähenda see, et osaühingu osanike kõik otsused tuleb teha osanike koosolekul. Osanikud võivad otsuseid vastu võtta ka koosolekut kokku kutsumata, sh ühehäälselt (ÄS § 173).⁶¹² Osanike koosoleku kokkukutsumine, koosoleku läbiviimine ja otsuste tegemine on reguleeritud ÄS §-des 170 – 177.

Osaühingu juhtorganiks on juhatus (ÄS § 180, TsÜS § 31 lg 2). Juhatus on samaaegselt nii osaühingu juht- kui ka esindusorgan (ÄS § 180 lg 1). ÄS § 180 lg 2 kohaselt võib juhatusel olla üks või mitu liiget. Juhatus liikmeks ei või olla nõukogu liige, samuti isik, kelle suhtes kohus on vastavalt KarS §-dele 49 või 49¹ kohaldanud juhatuse liikmena tegutsemise keeldu või ettevõtluskeeldu, samuti isik, kellel on keelatud tegutseda samal tegevusalal, millel tegutseb osaühing, või kellel on keelatud olla juhatuse liige seaduse või kohtulahendi alusel.

⁶⁰⁹ Vt RKTko 3-2-1-29-08.

⁶¹⁰ Vt ka RKTko 3-2-1-8-05.

⁶¹¹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 92.

⁶¹² K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 93.

Kui osaühingul on nõukogu, peab juhatus juhtimisel kinni pidama nõukogu seaduslikest korraldustest. Tehinguid, mis väljuvad igapäevase majandustegevuse raamest, võib juhatus teha ainult nõukogu nõusolekul. See piirang ei kehti kolmandate isikute suhtes (ÄS § 180 lg 4).

ÄS § 181 näeb ette juhatuse liikme esindusõiguse, mille järgi võib osaühingut kõikide tehingute tegemisel esindada iga juhatuse liige, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud, et juhatuse liikmed esindavad osaühingut mitmekesi või ühiselt. Kolmandate isikute suhtes kehtib ühine esindus ainult siis, kui see on kantud äriregistrisse (ÄS § 181 lg 1). Juhatuse liikmed on osaühingu nimel tehingute tegemisel kohustatud osaühingu suhtes järgima põhikirjas ettenähtud või osanike, nõukogu või juhatuse kehtestatud piiranguid. Esindusõiguse piiramine ei kehti kolmandate isikute suhtes (ÄS § 181 lg 2). Juhatuse liikmel ei ole õigust esindada osaühingut tehingute tegemisel, mille puhul vastavalt seadusele otsustavad esindaja määramise eraldi osanikud või nõukogu (ÄS § 181 lg 4).

ÄS § 184 näeb ette juhatuse liikmete valimise ja tagasikutsumise regulatsiooni. Juhatuse töökorda, sh koosolekute pidamist ei ole ÄS-is reguleeritud.

Nõukogu kui peamiselt järelevalve funktsioone täitva organi moodustamine on osaühingu puhul vabatahtlik ja sõltub osanike otsusest. Osaühingul peab olema nõukogu, kui see on nähtud ette osaühingu põhikirjas (ÄS § 189). Osaühingu nõukogu suhtes kohaldatakse aktsiaseltsi nõukogu kohta käivat regulatsiooni (ÄS § 189 lg-d 2 ja 3; ÄS § 316- 327).⁶¹³

8.1.2.2.4 Mittetulundusühing

Mittetulundusühingu juhtimine on reguleeritud MTÜS 4. ptk-s. MTÜ organiteks on üldkoosolek ja juhatus. MTÜ põhikirjaga võivad MTÜ liikmed sätestada ka täiendavaid organeid (MTÜS § 18 lg 2, § 19 lg 1 p 4 ja p 7, § 31) (nt revisjonikomisjon, vanematekogu).

MTÜS § 18 lg 1 kohaselt on mittetulundusühingu kõrgemaks organiks selle liikmete üldkoosolek. Üldkoosolekul võivad osaleda kõik mittetulundusühingu liikmed, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Üldkoosoleku pädevused on sätestatud eelkõige MTÜS §-s 19, mille kohaselt on üldkoosoleku pädevuses põhikirja muutmine, juhatuse liikmete määramine, majandusaasta aruande kinnitamine jms. Seadus sätestab piirangud, milliste küsimuste otsustamist ei tohi põhikirjaga anda juhatuse või muu organi pädevusse (MTÜS § 19 lg 2).

MTÜ teiseks organiks, mille olemasolu on valikuline, on volinike koosolek. MTÜS § 25 lg 1 kohaselt võib MTÜ põhikirjaga näha ette, et üldkoosoleku ülesandeid täidab põhikirjaga määratud ulatuses mittetulundusühingu liikmete poolt ja nende seast valitud volinike koosolek. Volinike arv ja nende valimise kord nähakse ette põhikirjas. MTÜS § 25 lg 2 kohaselt kohaldatakse volinike koosolekule MTÜS-is üldkoosoleku kohta sätestatud, kui seaduses või põhikirjas ei ole ette nähtud teisiti. Riigikohus on selgitanud, et suure liikmete arvuga MTÜ saab MTÜS §-st 25 tulenevalt oma põhikirjas näha ette volinike koosoleku pidamise, mis võimaldab vältida liikmete suurest arvust tulenevaid üldkoosolekuid.⁶¹⁴

MTÜ juhtorganiks on juhatus. MTÜS § 26 lg 1 kohaselt peab mittetulundusühingul olema juhatus, mis MTÜ-d juhib ja esindab. Juhatuse liikmeks ei või olla isik, kelle suhtes kohus on vastavalt KarS §-le 49 või 49¹ kohaldanud juhatuse liikmena tegutsemise keeldu või ettevõtluskeeldu, samuti isik, kellel on keelatud tegutseda samal tegevusalal, millel tegutseb mittetulundusühing, või kellel on keelatud olla juhatuse liige seaduse või kohtulahendi alusel (MTÜS § 26 lg 2¹). Vähemalt poolte juhatuse liikmete elukoht peab olema Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsis (MTÜS § 26 lg 3).

Juhatuse esindusõigus on sätestatud MTÜS §-s 27, mille esimese lõike järgi on igal juhatuse liikmel õigus esindada mittetulundusühingut kõikide tehingute tegemisel, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.

⁶¹³ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 93.

⁶¹⁴ RKTKo 3-2-1-89-16, p 10.

Põhikirjas võib ette näha, et juhatuse liikmed või mõned neist võivad esindada mittetulundusühingut ainult ühiselt. Kolmandate isikute suhtes kehtib piirang ainult siis, kui see on kantud registrisse. Juhatuse liikmed on mittetulundusühingu nimel tehingute tegemisel kohustatud mittetulundusühingu suhtes järgima põhikirjas ettenähtud või üldkoosoleku või juhatuse kehtestatud piiranguid. Esindusõiguse piiramine ei kehti kolmandate isikute kohta.

Juhatuse määramine ja pädevus on sätestatud MTÜS §-s 28.

8.1.2.2.5 Täis- ja usaldusühing ning seltsing

Täis- ja usaldusühingul kui isikute ühinguks olevatel juriidilistel isikutel puuduvad eraldi organid. Kui ühingulepinguga ei ole kokku lepitud teisiti, on iga täisosanik õigustatud ja kohustatud osalema täis- ja usaldusühingu juhtimises (ÄS § 88 lg 1, ÄS § 128 lg 1). Seega täidavad osanikud nii kõrgeima organi kui ka juhtorgani ülesandeid. Osanikud kogumis või osanikud, kellele ühingulepinguga on ühingu juhtimine üle antud, on käsitletavad juhatust asendava organina ÄS § 29 lg 1 tähenduses.⁶¹⁵

Seltsingul kui isikute ühingul puuduvad samuti eraldi organid. Seltsingu juhtimine on reguleeritud VÕS §-s 582 jj. VÕS § 582 lg 1 kohaselt on igal seltsinglasel õigus ja kohustus osaleda seltsingu juhtimises. VÕS § 582 lg 2 kohaselt juhivad seltsinglased seltsingut ühiselt ja iga tehingu tegemiseks on vajalik kõigi seltsinglaste nõusolek. VÕS § 583 lg 1 kohaselt võib seltsingulepinguga seltsingu juhtimise õiguse anda ühele või mitmele seltsinglasele. Sellisel juhul ei osale teised seltsinglased seltsingu juhtimises.

8.1.2.2.6 Sihtasutus

Sihtasutuse juhtorganiteks on juhatuse ja nõukogu.⁶¹⁶ Kuna sihtasutus ei põhine liikmelisusel, siis ei ole sellel üldkoosolekut.

Sihtasutuse juhtimine on sätestatud SAS §-des 16 jj. SAS § 17 lg 1 kohaselt peab sihtasutusel olema juhatuse, mis juhib ja esindab sihtasutust. Juhatuse võib koosneda ühest või mitmest liikmest. SAS § 17 lg 2 kohaselt peab juhatuse liige olema teovõimeline füüsiline isik. Juhatuse liikmeks ei või olla nõukogu liige. Põhikirjaga võib ette näha muid isikuid, kes ei või olla juhatuse liikmeks. Juhatuse liikmeks ei või olla ka isik, kelle suhtes kohus on vastavalt KarS §-le 49 või 49¹ kohaldanud juhatuse liikmena tegutsemise keeldu või ettevõtluskeeldu, samuti isik, kellel on keelatud tegutseda sihtasutusega samal tegevusalal või kellel on keelatud olla juhatuse liige seaduse või kohtulahendi alusel (SAS § 17 lg 6). Kui põhikirjaga on määratud soodustatud isikute ring, ei tohi juhatuse liikmeteks olla soodustatud isikud, samuti nendega võrdset majanduslikku huvi omavad isikud (SAS § 17 lg 5). Vähemalt poolte juhatuse liikmete elukoht peab olema Eestis, mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis või Šveitsis (SAS § 17 lg 3). Juhatuse peab sihtasutuse juhtimisel järgima nõukogu seaduslikke korraldusi. Tehinguid, mis väljuvad igapäevase tegevuse raamest, võib juhatuse teha ainult nõukogu nõusolekul (SAS § 17 lg 7).

SAS § 18 lg 1 kohaselt on igal juhatuse liikmel õigus esindada sihtasutust kõikide tehingute tegemisel. Põhikirjaga võib ette näha, et juhatuse liikmed või mõned neist võivad esindada sihtasutust ainult ühiselt. Kolmandate isikute suhtes kehtib piirang ainult siis, kui see on kantud registrisse (SAS § 18 lg 2). Juhatuse liikmel ei ole õigust esindada sihtasutust tehingute tegemisel, mille puhul vastavalt seadusele otsustab esindaja määramise eraldi nõukogu (SAS § 18 lg 5).

Juhatuse liikme määramine, tagasikutsumine, tasustamine ja vastutus on reguleeritud SAS §-des 19-23.

Sihtasutuse teiseks juhtorganiks on nõukogu, mis kavandab sihtasutuse tegevust ja korraldab sihtasutuse juhtimist ja teostab järelevalvet sihtasutuse tegevuse üle (SAS § 24). SAS § 25 sätestab

⁶¹⁵ P. Varul jt. TsÜS Kom. VIj. § 31, lk 108, p 3.1.

⁶¹⁶ Ibid.

nõukogu pädevuse. Sätte lg 1 järgi on nõukogu nõusolek vajalik juhatusele nende tehingute tegemiseks, mil väljuvad igapäevase tegevuse raamest, eelkõige selliste tehingute tegemiseks, millega kaasneb osaluse omandamine ja lõppemine äriühingus või kinnisasjade võõrandamine ja koormamine jms. Põhikirjaga võib ette näha, et SAS § 25 lg-s 1 nimetatud tehingute tegemiseks ei ole nõukogu nõusolek vajalik või on see vajalik ainult põhikirjas nimetatud juhtudel, samuti teisi tehinguid, mille tegemiseks on vajalik nõukogu nõusolek. Sellised piirangud ei kehti aga kolmandate isikute suhtes (SAS § 25 lg 2 ja 3).

Tingimused nõukogu liikmele, nõukogu liikme määramine ja tagasikutsumine, nõukogu töökorraldus ja nõukogu liikme vastutus on sätestatud SAS §-des 26-32.

8.1.2.2.7 Tulundusühistu

Tulundusühistu juhtimine on reguleeritud TŪS 4. ptk-s. Tulundusühistu organiteks on üldkoosolek, volinike koosolek, juhatus ja seaduses ning põhikirjas sätestatud juhtudel ka nõukogu.

Tulundusühistu kõrgeimaks organiks on üldkoosolek, mis koosneb ühistu liikmetest (TŪS § 38 lg 2). TŪS § 39 sätestab üldkoosoleku kesksed pädevused, mille järgi on üldkoosoleku pädevuses näiteks põhikirja muutmine, majandusaasta aruande kinnitamine, juhatuse või nõukogu liikmete valimine ja tagasikutsumine jms. Üldkoosolek teostab oma õigusi ja pädevusi koosolekul. Kui ühistul on üle 200 liikme või enamus liikmetest on ühistud, võib põhikirjaga ette näha otsuse tegemise üldkoosolekut kokku kutsumata. Sellisel juhul kohaldatakse vastavalt ÄS-i sätteid osaühingu osanike otsuse tegemise kohta koosolekut kokku kutsumata. ÄS § 173 lõigetes 4¹ ja 4² sätestatud juhul võib hääletusprotokollile või kandeavaldusele alla kirjutada tulundusühistu liige, kes on kandud äriregistrisse. Üldkoosoleku kokkukutsumine, läbiviimine, otsuste tegemine, jms on reguleeritud TŪS §-des 40 - 51.

Kui ühistul on üle 200 liikme, võib põhikirjaga ette näha, et üldkoosoleku pädevus antakse täielikult või osaliselt üle volinike koosolekule. Ühistul peab olema vähemalt 20 volinikku. TŪS § 54 lg-s 1 jj on sätestatud volinike valimise kord ja valimise piirangud. Volinike koosolekule kohaldatakse üldkoosoleku sätteid (TŪS § 54 lg 5).

Tulundusühistut esindab ja juhib juhatus, mis on TŪ juhtorgan. TŪ juhatuses võib olla üks või mitu liiget. Juhatuse liikmete arv määratakse põhikirjaga. Juhatuse liikmetele ette nähtud tingimused, juhatuse liikmete valimine ja tagasikutsumine on reguleeritud TŪS §-des 55 jj ja §-des 60 jj. Juhatuse esindusõigus ja selle piirid on sätestatud TŪS §-s 58.

Tulundusühistul peab olema nõukogu, kui ühistul on üle 200 liikme, ühistu osakapital on üle 25 000 euro või kui see on nähtud ette põhikirjaga (TŪS § 64 lg 1). Nõukogu pädevusele ja tegevusele kohaldatakse vastavalt ÄS-is aktsiaseltsi nõukogu kohta sätestatud, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti (TŪS § 64 lg 2).

8.1.2.3 Euroopa Liidu õigus ja rahvusvaheline õigus

Euroopa liidu õigusaktidega ei ole juriidiliste isikute juhtorganite liike otseselt ette nähtud ega reguleeritud. Juriidiliste isikute juhtorganeid puudutab eelkõige direktiiv 2009/101/EÜ (ehk avalikustamise direktiiv), mis näeb artiklis 2 (d) liikmesriikidele ette kohustuse avaldada avalikult kättesaadavas registris andmed nende isikute valimise ja tagasikutsumise kohta, kellel on kas seadusjärgse organi või selle organi liikmena õigus esindada äriühingut tehingutes kolmandate isikutega või kohtus, mh peab avalikustamise kaudu ilmnema, kas äriühingut esindama volitatud isikud võivad seda teha üksinda või ühiselt. Lisaks peab avalikus registris olema informatsioon ja andmed selliste isikute (ning nende määramise ja ametist vabastamise) kohta, kellel on õigus võtta osa äriühingu juhtimisest, järelevalvest või kontrollimisest. Viidatud kohustus laieneb üksnes osaühingutele ja aktsiaseltsidele.

Juhtorganite ja nende liikmete avalikustamisega seonduvat reguleerib ka kapitalinõuete direktiiv 2012/30/EL. Viidatud direktiivi artikkel 2 kohaselt peab äriühingu põhikiri või asutamisleping, mis on avalikus registris avaldatud, sisaldama eeskirju, mis reguleerivad selliste isikute, kes vastutavad äriühingu esindamise, haldamise, juhtimise, järelevalve või kontrolli eest, liikmete arvu ja ametisse määramise korda. Samuti peab põhikirjast nähtuma organite vaheline volituste jaotus, niivõrd kui see ei ole seadusega kindlaks määratud. Viidatud direktiiv kohaldub üksnes aktsiaseltsidele.

Juhtorganite liikmetega seonduvat reguleerib ka ühe aktsionäri (osaniku) direktiiv 2009/102/EL. Direktiivi artikkel 3 näeb ette, et olukorras, kus ühingul on üks aktsionär, peab antud info olema avaldatud avalikult kättesaadavas registris. Artikkel 4 näeb ette, et kui ühingul on üks aktsionär, on ainuaktsionäri näol tegemist ühingu üldkoosolekuga. Ainuaktsionäri otsused tuleb avalikustada äriregistris. Viidatud regulatsioon kohaldub nii aktsiaseltsidele kui osaühingutele.

Lisaks eelnevale on Euroopa Liit teinud jõupingutusi ühtsete ühinguliikide loomiseks. Selle tulemusena on Euroopa Liidu nõukogu andnud välja SE määruse nr 2157/2001, mis on näidiseks SE põhikirjale. SE näol on sisuliselt tegemist aktsiaseltsiga. Konkreetse määruse näol ei ole tegemist küll õigusaktiga, mis oleks otseselt Eesti ÄS-i alusel asutatavale aktsiaseltsile siduv, kuid tegemist on regulatsiooniga, mida tuleb analoogia korras Eesti regulatsiooni analüüsimisel silmas pidada.

Määruse rakendamise seaduse SEPS 4. ptk reguleerib SE organeid. SEPS § 16 jj kohaselt võib SE juhtimine olla kahe- või ühetasandiline. SEPS §-d 16 ja 17 reguleerivad kahe- ja ühetasandilist juhtimissüsteemi, mille korral toimub juhtimisülesannete täitmine nõukogu liikmete poolt. Seejuures võib nõukogu määrata *oma liikme* varem kindlaksmääratud ajavahemikuks juhtorgani liikme ülesannetesse. Ametiaeg ei või ületada ühte aastat. Nõukogu võib oma otsusega määrata tehingud, mille tegemiseks on ametisse määratud isikul vaja nõukogu nõusolekut (SEPS § 17).

SE juhtimine võib toimuda ka üheastmelise haldusnõukogu kaudu. Sellisel juhul kehtivad ÄS §-de 306–327 asemel direktiivi 4. peatüki 2. jao sätted (SEPS § 18 lg 1). Haldusnõukogule kohaldatakse aktsiaseltsi juhatuse sätteid ning nõukogu sätteid niivõrd, kuivõrd see on ühe juhtorganiga äriühingu puhul võimalik (SEPS § 18 lg 2). Haldusnõukogu on SE juhtimisorgan, mis esindab ja juhivad SE-d. Haldusnõukogu on kohustatud tegutsema majanduslikult kõige otstarbekamal viisil. SE-d võib kõigis õigustoimingutes esindada iga haldusnõukogu liige, kui põhikirjas ei ole ette nähtud, et haldusnõukogu liikmed või mõned neist võivad esindada SE-d ühiselt. Kolmandate isikute suhtes kehtib ühine esindus ainult siis, kui see on kantud äriregistrisse. Haldusnõukogu liikme valimine, tagasikutsumine, liikmele ette nähtud tingimused, otsuste vastuvõtmine jms on sätestatud §-des 20-25.

Sarnaselt SE-le on Euroopa nõukogu andnud välja ka määruse SCE põhikirja kohta (EL SCE määrus nr 1435/2003). SCE näol tegemist on Euroopa Liidu õigusaktidel põhineva ühinguga, mille kohta loodud regulatsioon ei ole otseselt Eesti ühistute loomisel kohustuslik, kuid mida on regulatsiooni analüüsimisel mõistlik võtta eeskujuks. Määruse rakendamise seaduse SCEPS §-de 10-12 järgi võib SCE juhtimine olla kahe- või üheastmeline. SCEPS §-d 10 ja 11 reguleerivad kaheastmelist juhtimissüsteemi, mille korral toimub juhtimisülesannete täitmine nõukogu liikmete poolt. Nõukogu võib määrata *oma liikme* juhtorgani liikme ülesannetesse varem kindlaksmääratud ajavahemikuks, mis ei või ületada üht aastat. Nõukogu võib oma otsusega määrata tehingud, mille tegemiseks on vaja tema nõusolekut (SCEPS § 11).

Üheastmelise juhtimissüsteemi puhul juhivad SCE-d selle juhatuse, milles on kolm liiget, kui põhikiri ei näe ette suuremat liikmete arvu (SCEPS § 12). SCE võib põhikirjaga anda esindusõiguse ühele juhatuse liikmele või mitmele juhatuse liikmele selliselt, et juhatuse liikmed on õigustatud SCE-d esindama mitmekesi või ühiselt. Kolmandate isikute suhtes kehtib ühine esindus ainult siis, kui see on kantud äriregistrisse (SCEPS § 13).

8.2 Analüüsimist vajavad küsimused

8.2.1 Juhtimisstruktuur

ÄS nõuab aktsiaseltsis kaheastmelist juhtimisstruktuuri (nõukogu ja juhatus). Enne 2011. aastat oli nõukogu seaduses sätestatud tingimuste korral kohustuslik ka osaühingutes, kuid kehtiva õiguse kohaselt on nõukogu olemasolu osaühingu enda otsustada, st osanike ja põhikirja määrata. SE, millele kohaldatakse lisaks EL määrusele ja Eesti rakendusseadusele aktsiaseltsi kohta sätestatud, võib ette näha üheastmelise juhtimisstruktuuri (haldusnõukogu). Nõukogu on teatud tingimuste esinemise korral endiselt vajalik tulundusühistus.⁶¹⁷

Analüüsida tuleb ühingute juhtimisstruktuuride regulatsioonide asjakohasust. Sealhulgas tuleb analüüsida, kas aktsiaseltsis tuleks lubada senise kaheastmelise juhtimisstruktuuri kõrval ühetasemelist juhtimisstruktuuri või nende kombinatsiooni. Sama küsimust tuleb analüüsida ka tulundusühistu korral. Ka sihtasutuse nõukogu liikmete arv vajab analüüsi.

Lisaks tuleb analüüsida, kas kehtiv regulatsioon on juriidiliste isikute juhtorganite vahelise ülesannete jaotamise osas õigusselge ja otstarbekas. Sealhulgas tuleb analüüsida, kas juriidilistel isikutel peaks olema võimalik valida juhtimisstruktuur, kus erinevate juhtorganite liikmed teatud ulatuses kattuvad. Seejuures tuleb analüüsida, kas suuremat paindlikkust võiks lubada ühinguvormidele, kus nõukogu moodustatakse vabatahtlikult.

8.2.2 Juhtorganite liikmetele esitatavad nõuded

Kehtiv õigus sisaldab reegleid juhtorganite liikmetele (vt nt ÄS § 180 lg-d 2 jj). Neid reegleid täiendab börsiühingute poolt vabatahtlikult täidetav Hea Ühingujuhtimise Tava, mille nähakse nt ette, et vähemalt pooled emitendi nõukogu liikmetest on sõltumatud (vt ülejäänud nõuete kohta HÜT p 3.2). Alates 01.01.2011 puuduvad ÄS-is osaühingu ja aktsiaseltsi juhatuse liikmete elukoha piirangud; seda on mõeldud tasakaalustama ÄS § 63¹ lõikes 2 sisalduv nõue määrata dokumentide kättesaamiseks pädev Eesti aadressi omav isik, kui vähemalt poolte juhatuse liikmete elukoht ei ole Euroopa Majanduspiirkonnas või Šveitsis. Samas sisalduvad elukoha piiranguid endiselt nt MTÜS § 26 lõikes 3, SAS § 17 lõikes 3, TÜS § 55 lõikes 2. Veelgi rangemad on ühingute likvideerimisreeglid, mis nõuavad, et vähemalt ühe likvideerija elukoht peab olema Eestis (vt nt ÄS § 206 lg 2).

Tuleb analüüsida juhtorganite liikmetele esitatavate nõuete vajalikkust, samuti juhatuse liikmete ja likvideerijate elukohapiirangute põhjendatust ning kooskõla EL õiguse ja rahvusvaheliste lepingutega.

8.2.3 Juhtorganite liikmete valimine/määramine ja õigussuhe juriidilise isikuga

ÄS näeb juhtorgani liikmete valimiseks ja registrisse kandmiseks ette väga detailsed reeglid. Samas ei laiene sellised reeglid kõikidele juriidilise isiku liikidele.

Äriühingu juhtorgani liikme õigussuhe tema juhitava äriühinguga on Riigikohtu praktika kohaselt tehingulaadne lepingusarnane õigussuhe, täpsemalt käsundisarnane õigussuhe ning sellele kohaldatakse täiendavalt käsunduslepingu kohta sätestatud. Lisaks äriühingu ja juhtorgani liikme vahelisele seadusest tulenevale õigussuhtele võib nende vahel olla sõlmitud ka eraldi leping, st juhatuse või nõukogu liikme leping (vt nt ÄS § 184 lg 3, § 319 lg 4), millega täpsustakse või täiendatakse seadusest tulenevaid vastastikkuseid õiguseid ja kohustusi, nt tasude ja muude hüvedega seotud küsimusi. Sellist õigussuhete eristamist rõhutati selle ÄS-i muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas, mille eesmärgiks oli lihtsustada juhtorgani liikmete ametisuhete lõpetamist.

Analüüsida tuleb juhtorganite liikmete valimise ja registrisse kandmise (sh vorminõuete) ning nende ja juriidilise isiku vaheliste õigussuhete regulatsioonide otstarbekust ja õigusselgust, samuti regulatsioonide lihtsustamise võimalikkust. Muu hulgas tuleb analüüsida, kas (vähemus-) osaluse

⁶¹⁷ TÜS § 64 lg 1 järgi peab ühistel olema nõukogu, kui ühistel on üle 200 liikme või kui osakapital on üle 25 000 euro või kui see on ette nähtud põhikirjaga.

omajate huvide kaitseks tuleks Eesti õiguses ette näha Saksa GmbH § 38 lõikes 2 sätestatud reegel, mille kohaselt saavad osanikud kokku leppida, et juhatuse liikme saab tagasi kutsuda vaid olulisel põhjusel.

8.2.4 Juhatuse ja nõukogu liikme tagasikutsumine

Analüüsida tuleks hetkel kehtiva äriühingu juhatuse ja nõukogu liikmete tagasi kutsumise regulatsiooni vajalikkust. Teatavasti valitakse nii juhatuse kui nõukogu liikmed tähtajaliselt ning ÄS-i kohaselt kutsutakse nad volituste lõppedes tagasi.⁶¹⁸ Äriregistris tehakse kanded juhatuse liikmete või nõukogu liikmete volituste lõppemise kohta vastava avalduse esitamisel juhatuse või nõukogu esimehe poolt. Kui sellist avaldust ei esitata, tuleks nõukogu liikmel või juhatuse liikmel esitada ise äriregistrile avaldus, et parandataks ebaõiged registrikanded. Riigikohus on korduvalt oma otsustes öelnud, et juhatuse liikmete volitused automaatselt siiski ei pikene, kuigi äriregistri kanne seda justkui näitaks. Seega tuleks analüüsida, kas juhatuse või nõukogu liikmete tagasi kutsumise regulatsioon on sellisel kujul vajalik (eriti tähtaegsete volituste lõppemise korral).

8.2.5 Juhtorganite liikmete ametiaja pikkus

Alates 01.01.2011 võib osaühingus määrata juhatuse ametisse tähtajatult (ÄS § 184 lg 2; vt aga ka ÄS § 506 lg 51). Muude juriidiliste isikute juhtorganite ametiaeg on endiselt kindla tähtajaga piiratud (vt nt ÄS § 309 lg 2, § 319 lg 3, TÜS § 60 lg 2, MTÜS § 28 lg 11, SAS § 19 lg 3).

Samas tuleb aga arvestada, et ametiaja tähtaegsus on nt nõukogu liikmete osas praegu üks vähemusaktsionäride kaitsemehhanisme, sest nõukogu liikme ennetähtaegseks tagasikutsumiseks on vajalik 2/3 hääleteenamus (ÄS § 319 lg 4). Sellest tulenevalt tuleks ametiaja reguleerimise analüüsi juures kaaluda, kas osaühingu ja aktsiaseltsi puhul tuleks lähtuda erinevatest põhimõtetest. Kui kehtiv regulatsioon on loodud teadlikult osaühingute ja aktsiaseltside puhul erinevalt, siis tuleks kaaluda volituste tähtaja säilitamist aktsiaseltsides. Regulatsiooni ühtlustamisel tuleks kaaluda, kas mõistlik oleks volituste tähtaeg ära kaotada mõlema ühinguvormi juures.

Analüüsida tuleb juriidiliste isikute juhtorganite liikmete ametiaja pikkusele kehtestatud nõuete otstarbekust ning vajadust nende ühtlustamiseks ja paindlikumaks muutmiseks. Seejuures tuleb arvesse võtta konkreetse juriidilise isiku liigi omapärast tulenevad vajadused.

8.2.6 Juhtorganite liikmete tasude määramise süsteem ja tasu suurus

Ühinguõigust reguleerivad seadused sisaldavad norme juhtorganite liikmete tasude määramise korra ja tasu suuruse kohta (vt nt ÄS §-d 314, 326; SAS § 22; TÜS § 57). Täiendavad tasureeglid sisalduvad nt VPTS-is (vt nt § 135²) ja mitmetes finantsvaldkonna seadustes, nt KAS-is (vt nt § 57¹). Börsiühingute juhtorganite liikmete tasude määramise korda plaanitakse reguleerida hakata ka börsiaktsiaseltsi aktsionäride õiguste direktiivis, eesmärgiga suurendada ühingute läbipaistvust ja kaasata aktsionäre ühingu tegevusse. Tasustamise alaseid soovitusi on andnud ka Euroopa Komisjon.

Kõige üldisemad juhtorganite liikmete tasustamise põhimõtted on reguleeritud ÄS §-des 314, 326 ja 180¹. ÄS-is regulatsioon näeb suures plaanis ette järgmised printsiibid: (i) juhatuse või nõukogu liikmete tasu (maksmise kord ja suurus) määratakse kõrgemal seisva juhtorgani otsusega, (ii) kõrgemalseisev organ peab tagama, et juhtorgani tasu ja muude hüvede määramisel ning juhatuse liikme lepingu sõlmimisel oleks ühingu poolt makstava tasu kogusumma mõistlikus vastavuses juhatuse liikme ülesannetega ja ühingu majandusliku seisukorraga, (iii) ühingul on võimalik olukorras, kus ühingu majanduslik olukord oluliselt halveneb ja olukorras, kus juhatuse liikmele määratud või temaga kokkulepitud tasude edasimaksimine oleks ühingu suhtes äärmiselt ebaõiglane, nõuda tasude või hüvede vähendamist. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kuigi seaduses on sätestatud tasu vähendamine nõudeõigusena, on see kehtivat tsiviilõiguse süsteemi arvestades ebaõnnestunud ja

⁶¹⁸ ÄS § 184 lg 2 järgi valitakse osaühingu puhul juhatuse liige tähtajatult, kui põhikirjas ei ole tähtaega ette nähtud.

peaks olema sätestatud kujundusõigusena.⁶¹⁹ Seega tuleks revisjoni käigus kõnealune säte muutmist vastavalt kaaluda.

Lisaks üldisele regulatsioonile tunneb Eesti õigus ka n-ö erinorme teatud ühinguliikide juhtorganite tasustamise kohta. Üheks selliseks erinormide grupiks on VPTS-is sisalduv regulatsioon, mis reguleerib siis investeerimisteenuste osutajaid ja väärtpaperituru osalisi (VPTS § 135²). Sisulise erinevusena näeb VPTS § 135² lg 2 ette, et tasustamise alustes tuleb näha ette ka juhtide aktsiate, optsoonide või muude sarnaste õigustega tasustamise põhimõtted. Viidatud sätte lg 5 sätestav üldiselt üldsätteid. Lisaks näeb kõnealune säte ette hüvede avalikustamise kohustuse. Täiendava eriregulatsiooni näeb ette KAS § 57¹, mis oma sisult täpsustab ÄS-i üldregulatsiooni.

Lisaks seaduses ettenähtud regulatsioonile on juhtorgani (eelkõige siis juhatuse liikmete) töö tasustamise põhimõtted reguleeritud ka Hea Ühingujuhtimise Tavas. HÜT punkt 2.2.3 näeb ette, et juhatuse tasustamise alused peavad olema selged ja läbipaistvad. Nõukogu arutab ja vaatab korrapäraselt üle juhatuse tasustamise alused. Juhatuse tasustamise otsustamisel lähtub nõukogu hinnangust juhatuse liikmete tegevusele. Juhatuse liikmete tegevuse hindamisel võtab nõukogu eelkõige arvesse konkreetse juhatuse liikme tööülesandeid, tema tegevust, kogu juhatuse tegevust, samuti emitendi majanduslikku olukorda, äritegevuse hetkeseisu ja tuleviku suundi võrdluses samasse majandussektorisse kuuluvate äriühingute samade näitajatega. HÜT punkt 2.2.3. sätestab ka lisaks, et pikaajaliste preemiasüsteemide (nt optsoonid jm) kasutamine on seotud juhatuse liikme tegevusega, mis põhineb konkreetsetel ja võrreldavatel, eelnevalt kindlaksmääratud tunnustel. Preemiasüsteemi määramise aluseks olevaid tunnuseid ei muudeta tagasiulatuvalt. Erandjuhtudel, mida ei olnud võimalik preemiasüsteemi määramisel ette näha, võib nõukogu varem määratud preemiasüsteemi piirata. Juhatuse liikme preemiasüsteemi, mis on seotud väärtpaperitega, samuti muudatused selles süsteemis, kinnitab emitendi üldkoosolek. Juhatuse liikmetele väljastatud aktsiaoptsoonide täitmise tähtaja määrab emitendi üldkoosolek. Aktsiaoptsoonide väljastamisel lähtub emitent Tallinna Börsi relemendis sätestatust.

Analüüsida tuleb, kas ühinguõigust reguleerivates seadustes sisalduv tasude regulatsioon (sh üld- ja eriseaduste vaherkord) on õigusselge ja otstarbekas, võttes seejuures arvesse EL-i õiguse arengud juhtorgani liikmete tasude osas.

8.2.7 Juhatuse liikmete tehtud tehingute tühistamine põhikirjaliste piirangute mitteamestamisel

TsÜS § 131 lg 1 kohaselt võib esindatav tühistada esindaja poolt tehtud tehingu, mille tegemisel esindaja rikkus esindamise aluseks olevast õigussuhtest tulenevaid kohustusi ja tegi tehingu, mis oli vastuolus esindatava huvidega, kui teine pool kohustuste rikkumisest teadis või pidi teadma. Sätet kohaldatakse olukorras, kus esindaja tegutseb küll esindusõiguse piires, kuid rikub sisesuhtest tulenevaid kohustusi esindatava ees. Selle sätte kohaldamine (sh selle kooskõla EL õigusega) juriidiliste isikute juhatuse liikmete tehtavatele tehingutele on ebaselge.

Täpsemalt näeb TsÜS § 131 lg 1 ette aluse, mis võimaldab ühingul tühistada tehtud esindaja poolt tehtud tehingu olukorras, kus esindaja rikkus esindusõiguse aluseks olevast õigussuhtest tulenevaid kohustusi ja tegi tehingu, mis oli vastuolus esindatava huvidega ja, kui teine tehingu osapool teadis või pidi seda teadma. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kõnealuse sätte kohaldamise eelduseks on, et esindaja rikub esindamise aluseks olevast õigussuhtest tulenevaid kohustusi ja teise osapool teab sellisest kohustuse rikkumisest.⁶²⁰ Esindamise aluseks olevast õigussuhtest tulenevate kohustuste rikkumise all tuleb mõista selliste esindatava ja esindaja vahelisest sisesuhtest tulenevat kohustuste

⁶¹⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 131.

⁶²⁰ P. Varul jt. TsÜS Kom. VIj. Juura, § 131, lk 382.

rikkumist, mis määravad milliseid tehinguid, millisel viisil ja millistel tingimustel esindaja võib esitatava nimel teha.⁶²¹

Huvigrupid on näinud kõnealuse sätte vastuolu EL õigusega, eelkõige Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiviga nr 2009/101/ EÜ ehk avalikustamise direktiiviga, mille artikkel 10 lg 1 näeb ette, äriühingu organite tehtud toimingud peavad olema äriühingule siduvad ka juhul, kui nimetatud toimingud ei vasta äriühingute eesmärkidele, välja arvatud juhul, kui sellised toimingud ületavad volituste piire, mis on neile organitele seadusega antud või mida seadus lubab neile anda. Artikkel 10 lg 2 näeb seevastu ette, et liikmesriigid võivad sätestada, et sellised äriühingu eesmärkide vastased toimingud ei ole äriühingule siduvad, kui ühing tõendab, et kolmas isik teadis, et kõnealune toiming ei vastanud ühingu eesmärkidele või arvestades asjaolusid pidi kolmas isik sellest teadlik olema. Ainuüksi põhikirja avaldamine ei ole aga siiski piisav tõend.

Analüüsida tuleb TsÜS § 131 rakendatavust seoses juhatuse liikmete tehtavate tehingutega ja selle regulatsiooni kooskõla EL õigusega.

8.2.8 Juhtorganite liikmete õigused, kohustused ja vastutus, sh faktilise ühingujuhi (varidirektori) instituut

Analüüsida tuleb, kas ja millisel viisil saaks juriidilise isiku, tema osaluste omajate ja võlausaldajate huvide efektiivsemaks kaitseks ühingu juhtorganite liikmete õiguste, kohustuste ja vastutuse regulatsiooni moderniseerida. Sealhulgas tuleb analüüsida, kas tuleks luua selge regulatsioon nn faktiliste ühingujuhtide (varijuhtide) (isikud, kes juhivad faktiliselt juriidilise isiku tegevust, olemata formaalselt juriidilise isiku juhid) ja nende tsiviilõigusliku vastutuse kohta, et võidelda nn tankistide kasutamise vastu juriidiliste isikute juhtorganites. Viimase teema osas tuleb arvestada ka SUP-i direktiivi eelnõu menetluse käigus toimuvaid arenguid. Muu hulgas tuleb nn pankrotimeistrite tegevuse takistamiseks analüüsida juhtorganite liikmete erinevate tegutsemispiirangute (nt ärikeeld) regulatsioonide otstarbekust ja õigusselgust (mh selliste keeldude tagajärgi juhtorgani liikmete seisundile). Tegevuspiirangute analüüsimine peab sisaldama ka muudes õigusvaldkondades eksisteerivaid sarnaseid meetmeid (nt majandustegevuse keelamine – MsÜS § 36, ettevõtluskeeld – KarS § 49¹), samuti teiste riikide ärikeeldude ja muude sarnaste meetmete tunnustamise vajalikkust ja võimalikkust. Lisaks tuleb analüüsida, kas tuleks ette näha detailne kohustuste loetelu, mille rikkumise korral juhatuse liikmete vastutust eeldatakse. Muu hulgas tuleb analüüsida, kas seadust oleks vaja täpsustada küsimuses, millised on juhatuse liikme kohustused maksejõuetuse olukorras. Samuti tuleb analüüsida, millised sisult maksejõuetusõiguse sätteid, mis hetkel asuvad ühinguõigust reguleerivates seadustes (nt ÄS § 180 lg 51), oleks otstarbekas (mh seoses kohalduva õiguse küsimusega) reguleerida PankrS-s.

Viidates eelnevale huvigruppide poolt püstitatud teemakäsitlusele tuleks kõnealuse teemakäsitluse all eristada: (i) juhtorganite liikmete õigused ja kohustused, (ii) juhtorgani liikmete vastutus ja (iii) faktilise ühingujuhi (varidirektori) instituut ja vastutus. Lisaks tuleb kõnealuse teema all eristada n-õ juhatuse liikmena tegutsemise piiranguid, millega seonduv on sisuliselt käsitletud punkti all „juhtorgani liikmete valimine/määramine ja õigussuhe juriidilise isikuga“.

8.2.9 Juhtorgani liikme õigused ja kohustused

Juhtorgani liikmete kohustuste allikaks on eelkõige seadus, põhikiri, kõrgemal seisva organi otsused ja nende olemasolul poolte vahel sõlmitud kokkulepped, eelkõige juhatuse liikme leping.⁶²² Juhatuse liige on kohustatud täitma nii juhatusele kui organile kui ka juhatuse liikmele ettenähtud kohustusi. Juhatuse liikme kohustused võib liigitada lähtudes nende reguleerituse astmelt: (a) peamised ja (b) spetsiifilised. Osaühingu juhatusele seadusest tulenevaks peamiseks kohustuseks on osaühingu juhtimine ja

⁶²¹ P. Varul jt. TsÜS Kom. VIj. Juura, § 131, lk 382.

⁶²² RKTKo 3-2-1-38-15, p 14.

esindamine (ÄS § 180 lg 1). Juhatuse liikmete spetsiifiliste kohustuste hulka kuuluvad eelkõige järgnevad kohustused: informatsiooniandmise (ÄS § 180 lg 5) ja aruannete koostamise kohustus ning nende esitamise kohustus kõrgemalseisvatele organitele (ÄS § 171 ja ÄS § 172), sh majandusaasta aruande koostamine, teabe andmine osanikele, raamatupidamise korraldamine (ÄS § 183), pankrotiavalduse õigeaegne esitamine (ÄS § 180 lg 5'), osanike koosolekute kokkukutsumine ja ettevalmistamine, maksudeklaratsioonide täitmine ja esitamine (ÄS § 143 ja 156).⁶²³ Lisaks eelnevatele kohustustele on juhatuse liikmete kohustuseks ka osanike nimekirja pidamisega seotud kohustus (ÄS § 182).

Juhtimise all peetakse silmas ühingu organite tegutsemist osaühingu eesmärkide saavutamiseks osaühingu sisesuhtes. Osaühingu juhtimine hõlmab nii ühingu faktilist tegutsemist sisesuhtes, samuti õigusliku tähendusega toimingute tegemist (näiteks äriliste otsusute tegemist).⁶²⁴

Tallinna Börs ja Finantsinspeksioon on töötanud välja Hea Ühingujuhtimise Tava Eestis tegutsevatele emitentidele. Kõnealuse tava kohaselt on juhtorgani liikme kohustused sätestatud järgmiselt. Juhatuse ülesandeks on teha igapäevaseid juhtimisotsuseid iseseisvalt ja jätma kõrvale isiklikud ja/või kontrolliva aktsionäri huvid. Juhatus lähtub otsustamisel emitendi ja kõikide aktsionäride parimatest huvidest ja kohustub tagama emitendi jätkusuutliku arengu vastavalt seatud eesmärkidele ja strateegiale. HÜT punkt 2.1.2. kohaselt on juhatuse kohustuseks tagada, et emitent ja kõik emitendi kontserni kuuluvad äriühingud järgiksid oma tegevuses kehtivaid õigusakte. Juhatus tagab emitendi tegevusvaldkonnast lähtudes emitendi tegevuses sobiva riskijuhtimise ja sisekontrolli toimimise.

Lisaks näeb HÜT punkt 2.2.1. ette, et juhatus või nõukogu eristab iga juhatuse liikme vastutusvaldkonna, piiritledes iga juhatuse liikme tööülesanded ja volitused võimalikult täpselt. Samuti määratakse kindlaks juhatuse liikmete vahelise koostöö alused.

Nõukogu ülesannete osas näeb HÜT punkt 3.1.1. ette, et nõukogu tegevuseks on juhatuse tegevuse korrapärane kontrollimine. Nõukogu osaleb oluliste emitendi tegevust puudutavate otsuste tegemisel. Nõukogu tegutseb iseseisvalt ja emitendi ja kõigi aktsionäride parimates huvides. Nõukogu määrab kindlaks ja vaatab korrapäraselt üle emitendi strateegia, tema üldise tegevuskava, riskijuhtimise põhimõtted ja aasta eelarve. Nõukogu tagab koostöö juhatusega.

Aktsiaseltsi juhatuse liikme ametisuhtest tulenevate kohustuste, sh olemus ja liigid, samuti töökorralduslikud põhimõtted vastavad osaühingu juhatuse liikme kohustuste ja töökorralduslikele põhimõtetele. Seda siiski aktsiaseltsi olemusest tulenevate eripäradega, mis seonduvad juhtorgani liikmete spetsiifiliste kohustustega.

Analüüsida tuleb ka, kas eriseadustes (nt SAS, MTÜS, TÜS) sätestatud juhtorgani liikme kohustused ja vastutus on piisavalt selged ning kooskõlas juhtorgani liikme kohustuste ja vastutuse üldpõhimõtetega. Eraldiseisva küsimuste ringi moodustab nõukogu liikme õiguste, kohustuste ja vastutuse temaatika.

Analüüsida tuleb ka, kas eriseadustes (nt SAS, MTÜS, TÜS) sätestatud juhtorgani liikme kohustused on piisavalt selged ning kooskõlas juhtorgani liikme kohustuste üldregulatsiooni ja põhimõtetega. Eraldiseisva küsimuste ringi moodustab nõukogu liikmete õiguste, kohustuste ja vastutuse temaatika.

8.2.10 Juhtorgani liikme vastutus

Osaühingu juhatuse liikme vastutuse regulatsioon on osaks VÕS-i järgsest tsiviilõigusliku vastutuse üldisest regulatsioonist. ÄS reguleerib üksnes juhatuse liikme vastutuse erisusi. Juhatuse liikme tsiviilõiguslik vastutus tähendab võimalust kohaldada juhatuse liikme suhtes tema kohustuse rikkumise korral õiguskaitsevahendeid, eelkõige nõuda kohustuse rikkumisega tekitatud kahju hüvitamist. Juhatuse liikme tsiviilõiguslik vastutus seisneb üldjuhul kahju hüvitamise kohustuses. Lisaks tekitatud

⁶²³ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 133.

⁶²⁴ Ibid, lk 134.

kahju hüvitamise nõudele on põhimõtteliselt võimalik kohaldada juhatuse liikme suhtes ka teisi VÕS §-s 101 sätestatud õiguskaitsevahendeid (nt nõuda rikutud kohustuse täitmist, alandada hinda, keelduda omapoolsete kohustuste täitmisest, öelda leping üles).

Eristada tuleb juhatuse liikme vastutust: a) osaühingu ees; b) osanike ees; c) kolmandate isikute, sh osaühingu võlausaldajate ees.

a) äriühingu juhatuse liige vastutab tema ja ühingu vahelisest ametisuhtest tulenevate kohustuste rikkumise korral reeglina üksnes ühingu ees ning on kohustatud hüvitama ühingule oma kohustuste rikkumisega tekitatud kahju. Sellise nõude esitamise õigus kuulub reeglina üksnes osaühingule enesele (pankroti korral aga pankrotihaldurile). Juhatuse liikme vastutuse realiseerumiseks peavad olema täidetud järgnevad eeldused (vastutuse materiaalõiguslik koosseis; ÄS § 187, § 315):⁶²⁵

- kehtiv võlasuhe (ametsuhe),
- kohustuse rikkumine,
- ühingule on tekkinud või tekib varaline kahju (VÕS § 127 lg 1 ja VÕS § 128),
- rikkumise ja kahju vahel on põhjuslik seos (VÕS § 127 lg 4),
- puuduvad vastutust välistavad asjaolud, st ei ole tõendatud, et juhatuse liige on täitnud oma kohustusi korraliku ettevõtja hoolsusega.

Erandina võib ühingu võlausaldajal olla õigus esitada oma nimel ühingule kuuluv kahju hüvitamise nõue ametisuhtest tulenevat kohustust rikkunud juhatuse liikme vastu, kui:

- juhatuse liige on täitnud oma käitumisega juhatuse liikme vastutuse kogu koosseisu osaühingu ees (juhatuse liikme vastutuse koosseisu ja tõendamiskoormise kohta, vt eelmist punkti);
- osaühingu võlausaldajal on täitedokument osaühingu vastu;
- täitedokumendi järgne täitmine osaühingu vastu on ebaõnnestunud osaühingul vara puudumise tõttu.⁶²⁶

Eelnimetatud tingimuste olemasolul on osaühingu võlausaldajal õigus maksma panna võõras (osaühingule kuuluv) nõue oma nimel ehk esitada nn derivatiivnõue. Näiteks juhul, kui osaühingu juhatuse liige rikub oma kohustusi osaühingu ees ja jätab seaduses ettenähtud maksud osaühingu eest tasumata ning maksuhalduril ei õnnestu maksusummat osaühingu vara arvel sisse nõuda, on maksuhalduril võimalik osaühingu võlausaldajana esitada ÄS § 187 lg 4 alusel juhatuse liikme vastu kahju hüvitamise nõue ja nõuda kahju hüvitamist osaühingule, mille tulemusena tekib maksuhalduril osaühingu võlausaldajana võimalus maksusumma osaühingult sisse nõuda.⁶²⁷

b) ühingu juhatuse liige võib olla ka otsevastutav osaniku ees. TsÜS §-st 32 tuleneb nii osanikele kui juhtorgani liikmetele (sh juhatuse liikmetele) kohustus järgida omavahelistes suhetes hea usu põhimõtet ja arvestada üksteise õigustatud huve. Seega saab osaniku õigussuhet juhatuse liikmega pidada seadusjärgseks õigussuhteks. Kui juhatuse liige rikub nimetatud õigussuhetest tulenevat kohustust, mille eesmärk on muu hulgas osaniku kaitse, on osanikul võimalik nõuda temale selle tagajärjel tekitatud kahju hüvitamist VÕS § 115 lg 1 alusel. Nimetatud alusel on võimalik nõuda ka puhtmajandusliku kahju (sh osade väärtuse vähenemise ning saamata jäänud tulu) hüvitamist.⁶²⁸

Lisaks eelnimetatud üldisele nõude alusele võib osaniku otsenõude võimalus juhatuse liikme vastu tuleneda ka mõnest erinormist, mis näeb ette juhatuse liikme otsevastutuse osaniku ees. Selliste erialustena on käsitletavad nt ÄS § 403 lg 6, 447 lg 3 ja 487 lg 5. Viidatud sätete kohaselt on osaühingu juhatuse liikmed osaühingu ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamise korral vastutavad osaühingu ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamisega osaühingu osanikele süüliselt tekitatud kahju eest.

⁶²⁵ Vrd K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 156.

⁶²⁶ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 166.

⁶²⁷ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 166, vt ka RKTko 3-3-1-37-13 p 17.

⁶²⁸ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 181.

Juhatuse ja osaniku vahelises suhtes on need normid käsitletavad juhatuse vastutuse erinormidena VÕS § 115 lg 1 suhtes, mis on osaniku üldiseks otsenõude aluseks juhatuse liikme suhtes

c) ühingu juhatuse liige võib vastutada ka otse ühingu võlausaldajate ees. Tegemist on erandliku vastutuse koosseisuga, mis seondub juhatuse liikme poolt kolmandatele isikutele deliktilise kahju tekitamisega. Juhatuse liikme poolt toime pandav õigusvastane tegu võib seisneda eelkõige seadusest tuleneva kohustuse (kaitsenormi) rikkumises (VÕS § 1045, lg 1 p 7) või heade kommete vastases tahtlikus käitumises (VÕS § 1045, lg 1 p 8). Oluline on, et juhatuse liige oleks rikkunud kohustust, mis on mh suunatud kaitsma ühingu võlausaldajat (nt pankrotiavalduse esitamise kohustus, võlausaldajate teavitamise kohustus, lepingueelsetest läbirääkimistest tulenev kohustus jms).⁶²⁹

8.2.11 Faktilise ühingujuhi (varidirektori) instituut

Faktilise ühingujuhi (varidirektori) peamisteks tunnusteks on: a) kehtiva ametisuhte puudumine; b) äratuntavalt tegutsemine juhatuse liikmena, c) juhatusest kõrgemal seisva organi, s.o kas osanike või nõukogu olemasolul nõukogu teadmine isiku tegutsemisest nagu juhatuse liige.

Faktiliste ühingujuhina on käsitatavad eelkõige isikud, kelle kohta on pädev organ teinud küll otsuse isiku juhatuse liikmeks valimise kohta, kuid mis on kas tühine või ei vasta juhatuse liikmeks valitud isik juhatuse liikmele esitatavatele nõuetele (nt seoses viimase suhtes kehtiva ärikeeluga). Seega ei ole ühingu ja juhatuse liikmeks valitud isiku vahel kehtivat ametisuhet tekkinud. Samuti võib kehtiv ametisuhe olla lõppenud. Faktiliseks ühingujuhiks saab lugeda ka isikut, kelle kohta ametisse nimetamise osas puudub üldse pädeva organi otsus (sh tühine otsus), kuid kes tegutseb äratuntavalt ja kõrgemal seisva organi teadmisel nagu juhatuse liige.

Riigikohus on märkinud, et faktilise ühingujuhi vastutuse võib tuleneda ÄS §-st 167¹, deliktiõiguse üldsätetest (VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja p 8), samuti käsundita asjaajamise regulatsioonist (VÕS § 1018 jj).⁶³⁰

Faktilise ühingujuhi vastutus osaühingu ees ei välista tegelike juhatuse liikmete vastutust, kui viimased ei tegutse korraliku ettevõtja hoolsusega, sh ei tunne huvi ühingu tegeliku juhtimise vastu ega teosta järelevalvet ühingu faktiliselt juhtivate isikute tegevuse üle.⁶³¹

8.2.12 Korraliku ettevõtja hoolsus

Äriühingu üldine eesmärk on kasumi teenimine ja selle kaudu äriühingu varade väärtuse tõstmine. Selle saavutamiseks vajalike tegevuste kavandamisel ja elluviimisel, sh oma ametisuhtest tulenevate kohustuste täitmisel, on juhatuse liige kohustatud tegutsema korraliku ettevõtja hoolsusega (ÄS § 187 lg 1).

Tegutsemine korraliku ettevõtja hoolsusega on tihedalt seotud majanduslikult optimaalsel viisil tegutsemise kahe teise eelduse, s.o piisava informeerituse nõude ja põhjendamatute riskide vältimise kohustusega. Juhatuse liige tuleb lugeda korraliku ettevõtja hoolsuskohustust järginuks eelkõige nendel juhtudel, kui ta on täitnud ärilise kaalutluse reegli nõudeid. Ärilise kaalutluse reegli nõudeid saab lugeda täidetuks juhul, kui

- a) juhatuse liige ei ole oma tegevusest isiklikult huvitatud;
- b) juhatuse liige on informeeritud määral, mida saab pidada antud asjaoludel tegevuseks (otsuse tegemiseks) mõistlikuks;

⁶²⁹ Vt põhjalikult K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 178-182.

⁶³⁰ Põhjalikult RKTKo 3-2-1-33-17, 3-2-1-181-15.

⁶³¹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 156.

c) sarnases olukorras tegutsev heauskne juhatuse liige võib ratsionaalselt uskuda, et tema tegevus (otsus) on ühingu parimates huvides.⁶³²

Kui eelnimetatud nõuded on täidetud, tuleks juhatuse liikme tegevus lugeda osaühingu suhtes majanduslikult optimaalseks ja põhjendatuks, sõltumata tegevuse reaalsest tulemustest. Seega on ärilise kaalutluse reegli järgimisel keskse tähendusega otsuste tegemise protsess, mitte aga otsuse resultaat. Kohtupraktikas on korraliku ettevõtja hoolsusega tegutsemist hinnatud võrreldes ärilise kaalutluse reegli sisuga üldsõnalisemalt. Korraliku ettevõtja hoolsusega tegutsemine tähendab, et juhatuse liige peab oma kohustuste täitmisel ilmutama hoolsust, mida mõistlik inimene taolises ametis sarnastel tingimustel ilmutaks.⁶³³ Korraliku ettevõtja hoolsuse järgimine nõuab juhatuse liikmelt käitumist sama moodi, nagu sarnases olukorras käituks keskmine heas usus tegutsev professionaal.⁶³⁴

Kuna korraliku ettevõtja hoolsuse mõiste abstraktne, tekitades hulgaliselt vaidlusi, tuleb analüüsida võimalusi sellise mõiste seaduse tasandil täpsustamiseks (nt sätestada seaduses näidisloetelu asjaoludest, mille korral eeldatakse, et juhatuse liige on rikkunud korraliku ettevõtja hoolsuskohustust).

8.2.13 Ärisaladuse kaitse

ÄS nõuab juhtorganite liikmetelt ühingu ärisaladuse hoidmist, samas on ärisaladusega seonduv regulatsioon tagasihoidlik. Ärisaladuse mõistet seadus ei defineeri, samuti ei sätesta seadus ärisaladuse hoidmise kohustuse kestust. Euroopa Komisjon esitas 2013. aastal Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi eelnõu, milles käsitletakse avalikustamata oskusteabe ja äriteabe (ärisaladuste) ebaseadusliku omandamise, kasutamise ja avalikustamise vastast kaitset. Huvigruppide hinnangul tuleks analüüsida ühinguõiguslike seaduste ärisaladuse regulatsioon otstarbekust ja õiguselgust ning kooskõla teiste valdkondade õigusaktidega, võttes seejuures arvesse arenguid EL õiguses.

Kehtivas õiguses on ärisaladusega seonduv reguleeritud ÄS § 186 lg-s 1, mille järgi peavad juhatuse liikmed hoidma ärisaladust. Sarnane kohustus on ka aktsiaseltsi juhatuse ja nõukogu liikmetel (ÄS § 313, § 325). Sellega ärisaladuse regulatsioon sisuliselt ka lõpeb.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et osaühingu juhatuse liikmed on kohustatud hoidma osaühingu ärisaladust, v.a juhul, kui selle avaldamine on lubatud juhatusest kõrgemalseisva organi otsusega. Osaühingu juhatuse liige on kohustatud vältima sellise osaühingut puudutava informatsiooni sattumist kolmandate isikute kätte, mille kolmandate isikute kätte sattumise vältimise vastu on osaühingul põhjendatud huvi, eelkõige kui see kahjustaks osaühingu konkurentsivõimet turul või tekitaks osaühingule muul viisil kahju. Ärisaladuse hoidmise kohustus ei laiene informatsioonile, mille avaldamise kohustus tuleneb seadusest ja mis on avaldatud, samuti informatsioonile, mis on avalikkusele teatavaks saanud.⁶³⁵

Ärisaladuse mõiste sisustamisel on kohtupraktikas lähtutud intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepingu (TRIPS-lepingu) sätetest.⁶³⁶ TRIPS-lepingu artikli 39 punkti 2 kohaselt peab füüsilistel ja juriidilistel isikutel olema võimalus takistada nende seadusliku kontrolli all oleva teabe avaldamist teistele või selle omandamist ja kasutamist teiste poolt ilma nende nõusolekuta viisil, mis on vastuolus ausate kaubandustavadega, tingimusel, et:

a) selline teave on saladus selles tähenduses, et see ei ole kogumis või üksikosade täpses paigutuses ja kokkupandult üldteada või kergesti kättesaadav isikutele ringkondades, kes tavaliselt kõnesolevat laadi teabega tegelevad;

b) sellel teabel on kaubanduslik väärtus tema salajasuse tõttu;

⁶³² K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 138.

⁶³³ RKTko 3-2-1-41-05 p 31.

⁶³⁴ RKTko 3-2-1-33-10 p 18.

⁶³⁵ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 144.

⁶³⁶ RKTko 3-2-1-103-08.

c) selle teabe üle seaduslikku kontrolli omav isik on asjaoludest lähtuvalt võtnud vajalikke meetmeid, et hoida seda salajas.

Sarnastest kriteeriumitest on ärisaladuse mõiste sisustamisel lähtutud ka Euroopa Komisjoni 28.11.2013 COM (2013) 813 final, 2013/0402 (COD) ettepanekus Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi kohta, milles käsitletakse avalikustamata oskusteabe ja äriteabe (ärisaladuste) ebaseadusliku omandamise, kasutamise ja avalikustamise vastast kaitset (nn ärisaladuse direktiivi eelnõu).

Ärisaladust on defineeritud ka kui teavet, mis on seotud ettevõtlusega, mida teab piiratud ring isikuid ja mille saladuses hoidmise tahe ettevõtja poolt peab olema kas dokumenteeritud või vähemalt selgelt äratuntav. Ärisaladuse tuvastamisel saab arvestada ka konkurentsiseaduse § 63 lõikes 1 sisalduva ärisaladuste näitliku loeteluga.⁶³⁷

Ärisaladuse hoidmise kohustus kehtib erandina teistest juhatuse liikmele laienevatest kohustustest ka pärast juhatuse liikme ametiaja lõppemist seni, kuni osaühingul püsib vajadus saladuse hoidmise ning oma õigustatud huvide kaitse järele (vt ka VÕS § 625 lg 2).⁶³⁸ Lubatud on ärisaladuse hoidmise kohustuse ajalise piiri täpsustamine nii põhikirjas kui ka juhatuse liikme lepingus.⁶³⁹

8.3 Teema käsitus võrdlusriikides

Lähteülesande kohaselt peavad teemad ja alateemad sisaldama Saksamaa vastava regulatsiooni käsitlust, samuti Läti, Leedu, Soome, mõne Skandinaavia riigi (Taani, Rootsi), Suurbritannia, Hollandi ja Luksemburgi ja Delaware vastavat õiguslikku olukorda, kui see on küsimust arvestades asjakohane ja mõistlikke pingutusi tehes ja ajakava arvestades võimalik.

8.3.1 Juhtimisstruktuur

8.3.1.1 Saksamaa

Olulisemad juriidilised isikute liigid Saksa ühinguõiguses on: 1) kapitaliühingud (*Kapitalgesellschaften*), mille alla käivad: a) aktsiaselts; b) osaühing; c) tulundusühistu; 2) mittetulundusühingud (*Verein*); 3) sihtasutused (*Stiftung*).

Aktsiaseltsil (*Aktiengesellschaft*) on kolm kohustuslikku organit: aktsionäride üldkoosolek (*Hauptversammlung*) (AktG § 121 jj), nõukogu (*Aufsichtsrat*) (AktG § 95) ja juhatuse (*Vorstand*) (AktG § 76 jj). Aktsionäride üldkoosolek valib nõukogu, mis on vähemalt kolmeliikmeline (AktG § 95), kui põhikirjas ei ole ette nähtud suuremat nõukogu liikmete arvu. AktG § 95 sätestab ka nõukogu liikmete arvu piirangu lähtuvalt aktsiaseltsi suurusel. Nõukogu valib juhatuse, milles võib olla üks või ka rohkem liikmeid (AktG § 111, § 84). Juhatuse liikme ametiaeg ei või ületada viit aastat.

Osaühingul on kaks kohustuslikku organit: üldkoosolek ja juhatuse. Juhatuses võib olla üks või mitu liiget, juhatuse liikmeks saab olla üksnes teovõimeline füüsiline isik (GmbHG § 6). Osanikel on võimalik põhikirjaga ette näha ka nõukogu olemasolu (GmbHG § 52). Nõukogule kohaldatakse olulises ulatuses AktG-i regulatsiooni.

Ühistul on kolm organit: a) juhatuse; b) nõukogu; c) üldkoosolek (põhikirjas ette nähtud juhul ja enam kui 1 500 liikme korral võib üldkoosolek koosneda liikmete esindajatest). Juhul kui ühistusse kuulub kuni 20 liiget, võib nõukogu olemasolust põhikirjaga loobuda (GenG § 9 lg 1 2. lause). Sellisel juhul täidab nõukogu ülesandeid üldkoosolek (GenG § 9 lg 1). Juhatuse ja nõukogu liikmed peavad olema füüsilised isikud, kes on ühistu (või selle liikme) liikmed (GenG § 9 lg 2). Juhatusse peab kuuluma vähemalt kaks liiget, nõukogusse vähemalt kolm liiget.

⁶³⁷ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 145.

⁶³⁸ RKTko 3-2-1-103-08 p 20.

⁶³⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 145.

MTÜ-I on reeglina kaks organit: a) liikmete üldkoosolek (BGB § 32), mis võib koosneda ka liikmete esindajatest; b) juhatus (BGB § 26 lg 1). Põhikirjaga võib ette näha ka muid organeid (nt revisjonikomisjon).

Sihtasutusel ei ole liikmeid ja selle kohustuslikuks organiks on juhatus (BGB § 81 lg 1). Põhikirjaga võib ette näha, et sihtasutusel on ka muid organeid (nt kuratoorium, nõukogu vms).

8.3.1.2 Suurbritannia

Suurbritannias eristatakse järgmisi olulisemaid äriühingu vorme: Public Limited Company (PLC)⁶⁴⁰, Private Limited Company (LTD)⁶⁴¹ ja Partnerships (traditional unincorporated partnerships; limited liability partnerships). Nende kõrval on laialt kasutusel Sole Trader'i instituut, mis on võrreldav FIE regulatsiooniga. Olulisemad äriühingu vormid on LTD ja PLC.

LTD-I peab olema vähemalt üks direktor (juhatuse liige), kuid direktorite arv võib olla ka suurem (CA § 154 lg 1). Direktoriks võib olla füüsiline või juriidiline isik, kuid vähemalt üks direktoritest peab olema füüsiline isik.⁶⁴² Üks või kõik direktoritest võivad olla mis tahes riigi residendid ja mis tahes rahvusest. Direktor peab olema vähemalt 16-aastane. Direktorid juhivad ja esindavad ühingut ning on vastutavad ühingu igapäevase tegevuse eest.

LTD-I ei pea omama ühingu sekretäri (*company secretary*), kes on vastutav ühingu administratiivse tegevuse eest (suhtlemine registritega, protokollide arhiveerimine, aastaaruannete esitamine jms) ning allub direktorile. Ühingu sekretäri määramisel võib selleks olla ka ühingu direktor. Sekretär võib olla mis tahes riigi resident. Sekretär võib olla nii füüsiline kui juriidiline isik. LTD-s, millel ei ole sekretäri, täidab sekretäri kohustusi üks direktoritest (CA § 270 lg 3).

LTD kõrgeimaks organiks on osanike koosolek. Osanike õiguste ja pädevuse osas on CA regulatsioon võrdlemisi napisõnaline ning reeglina on osanike õigused sätestatud üksikasjalikult ühingu põhikirjas. Seadus ei näe ette põhikirjas osanike õiguste reguleerimisele olulisi piiranguid, mistõttu on sõltub osanike õiguste pakett suuresti konkreetsest ühingust. Osaniku võivad olla erinevate õigustega (erinevat klassi osanikud) ja osanike õigused võivad olulises ulatuses sõltuda osaniku klassist. Osanike klasside arv ei ole piiratud. Osanike õiguste muutmise eeldab põhikirja muutmist, mille tingimused sätestab reeglina põhikiri. Osanikud võivad olla mis tahes riigi residendid.

PLC-I peab olema vähemalt kaks direktorit (CA § 154 lg 2), kuid direktorite arv võib olla ka suurem. Ka siin võib direktoriks olla nii füüsiline kui juriidiline isik, kuid vähemalt üks direktoritest peab olema füüsiline isik. Direktorid moodustavad kokku juhatuse (*the board of directors*), mis on ühingut juhtiv organ.⁶⁴³ Üks direktoritest määratakse tegevdirektoriks (*the chief executive officer*). Juhatuse esimees (*the chairman of the board*) valitakse juhatuse koosolekul ja selle kinnitab üldkoosolek. Juhatuse esimees võib, aga ei pea olema tegevdirektor. Direktorid jagunevad peamiselt kahte kategooriasse: tegutsevad direktorid ja mittetegutsevad direktorid (*the executive and non-executive directors*). Viimased on ühingus pigem teatud valdkonna eksperdid.

PLC-I peab olema sekretär (CA § 271), kes määratakse juhatuse poolt ja kes jälgib, et ühing tegutseks kooskõlas seadustega. Sekretär koostab koosolekute protokolle ja tal on õigus sõlmida ühingu nimel

⁶⁴⁰ Börsil noteeritud või noteerimata, aktsionäride piiratud vastutuse ja miinimum aktsiakapitaliga 50 000 naela. Sellest summast üks neljandik peab olema faktiliselt sisse makstud.

⁶⁴¹ Sisuliselt puudub miinimumkapitali nõue, kuid iga osa peab olema vähemalt üks nael või selle kordne.

⁶⁴² Tulenevalt *Small Business, Enterprise and Employment Act*'st (2015) on oodata, et tulevikus keelatakse juriidilisest isikust juhtorgani liikmete määramine.

⁶⁴³ Äriühingute juhtimisstruktuuri osas märgitakse kirjanduses järgmist: English company law does not distinguish between a management board and a supervisory board. All directors form one board and each has the same obligations and accountability to the company regardless of whether he is an executive (typically employees) or non-executive. The articles of association (articles) of most companies provide that the directors are responsible for the management of the company's business. The board of directors may decide to delegate certain powers to a committee of directors or non-directors or to individual directors, or general day-to-day management to a CEO or managing director.

lepinguid. Sekretär võib olla ka juhatuse liige. Sekretärid tuleb registris registreerida ja nende nimekiri on igapäevasele avatud.

PLC kõrgeim organ on üldkoosolek (*the annual general meeting*)(CA § 301 jj), mille õigused ja pädev sarnaneb LTD osanike koosolekuga ning reeglina on osanike õigused sätestatud üksikasjalikult ühingu põhikirjas (vt ülalt). Üldkoosolek võib juhatuse liikmeid ametist eemaldada, kui nad ei saa ühingu juhtimisega hakkama.

Ühistul on juhtkomitee (*management committee*) ja CIO-l on usaldusisik (*trustee*) (Charities Act § 206 lg 2 b).

8.3.1.3 Roots

SE ABL järgi on piiratud vastutusega ühingutel (*Aktiebolag* ehk osaühing ja *Publiktaktiebolag* ehk aktsiaselts) järgmised organid: osanike üldkoosolek, juhatus (*the board of directors*) ja tegevdirektor (*the managing director*).

Piiratud vastutusega ühingutel on üheastmeline juhtimisstruktuur. Ühingut juhib, esindab ja ühingu tegevuse korraldamise ning planeerimise, finantsseisu monitoorimise jms tegeleb ja selle eest vastutab juhatus, millel on üks või rohkem liikmeid (SE ABL ptk 8), aktsiaseltsi puhul vähemalt kolm liiget. Juhatus valib üldkoosolek, põhikirjaga võib ette näha ka muu juhatuse liikmete määramise korra (SE ABL ptk 8, § 1 jj). Aktsiaseltsi puhul peavad vähemalt pooled juhatuse liikmetest olema määratud üldkoosoleku poolt (SE ABL ptk 8, § 46 ja 47). Samuti ei või juhatuse esimees aktsiaseltsis olla samaaegselt tegevdirektor (*the managing director*). Vähemalt pool juhatuse liikmetest peavad olema EMÜ residendid, v.a kui register annab loa teha erandi. Juhatus liige peab olema füüsiline isik. Kui juhatuses on üle ühe liikme, valib juhatus enda seast juhatuse esimehe, kes juhib ja kontrollib juhatuse tööd (SE ABL ptk 8, § 17). Seadus näeb ette ka juhatuse töökorralduse regulatsiooni (SE ABL ptk 8, §-d 18-26).

Juhatus on vastutav ühingu igapäevase tegutsemise eest ja kõik, mis ei ole juhatuse pädevuses, kuulub üldkoosoleku pädevusse. Seadusega on nähtud ette mõned otsused, mida tohib teha üksnes juhatus, ülejäänud otsuseid võib teha ühingu üldkoosolek. Juhatus valib üldkoosolek, põhikirja võib ette näha ka muu juhatuse liikmete määramise korra. Juhatusse võib valida ka asendusliikmeid (SE ABL ptk 8, § 3).

N-ö igapäevast täidesaatvat võimu teostab juhatuse poolt valitud tegevdirektor, kes allub juhatusle ja lähtub juhatuse instruksioonidest (SE ABL ptk 8, § 29).⁶⁴⁴ Tegevdirektor võib teha tavapäraseid toiminguid juhatusega kooskõlastamata, samuti ei ole kooskõlastamine vajalik, kui see on asjaolude kiireloomulisusest tulenevalt nõutav (SE ABL ptk 8, § 29). Tegevdirektoril on ühingu esindamise õigus üksnes oma pädevuse piires, üldine ühingu esindamise õigus kuulub juhatusle. Osaühingus on tegevdirektori olemasolu vabatahtlik, aktsiaseltsis kohustuslik (SE ABL ptk 8, § 27, § 50). Ühingutel peab olema audiitor (SE ABL ptk 9 § 1).⁶⁴⁵

Ühistul on juhatus ja tegevdirektor (SE EF § 6 lg 1). MTÜ-d ja sihtasutust juhib juhatus.

8.3.1.4 Soome

⁶⁴⁴ Äriühingute juhtimise osas märgitakse kirjanduses järgmist: In addition to the board, there is to be a managing director appointed by the board in all public limited companies. The managing director is responsible for the company's day-to-day management but, unlike the two-tier model, the Swedish managing director is subordinate to the board. The managing director is obliged, under the law and articles of association, to follow instructions from the board on how routine management measures are to be handled or decided. The board may also decide on matters that are part of the day-to-day management but must not interfere with the day-to-day operations to such an extent that the managing director in reality may no longer be considered to have that position. Kättesaadav: http://www.ecgi.org/codes/documents/code_sweden.pdf, p 16.

⁶⁴⁵ Willem J L Calkoen. The Corporate Governance review. Law Business Research, 2011. <http://www.mannheimerswartling.se/globalassets/publikationer/the-corporate-governance-review---sweden.pdf>, lk 10 (06.04.2017).

Soome piiratud vastutusega äriühingutel (*osakeyhtiö-Oy* ja *julkinen osakeyhtiö-Oyj*) on reeglina järgmised organid: osanike üldkoosolek, juhatus ja tegevdirektor. Selliselt sätestab FI OYL üheastmelist juhtimisstruktuuri, võimaldades siiski soovi korral moodustada ka nõukogu (kaheastmeline juhtimisstruktuur).⁶⁴⁶

Ühingu juhtimise ja ühingu tegevuse korraldamise eest vastutab juhatus, mis koosneb ühest kuni viiest liikmest, kui põhikirjaga ei ole teisiti ette nähtud (FI OYL ptk 6, § 2, § 8). Juhatus esindab ühingu (FI OYL ptk 6, § 25). Juhatus peab järgima üldkoosoleku ja nõukogu otsuseid, v.a kui see on vastuolus seaduse või põhikirjaga. Juhatus teeb reeglina otsuseid hääلteenamuse põhimõttel (FI OYL ptk 6, § 3). Üksikjuhtumil ja põhikirjas sätestatud juhtudel võib juhatus võtta vastu otsuseid üldkoosoleku ja tegevdirektori pädevusse jäävates küsimustes (FI OYL ptk 6, § 7). Samuti võib juhatus anda tema või tegevdirektori pädevusse jäävates küsimustes otsuse tegemise üldkoosolekule. Juhatus valimine kuulub üldkoosoleku pädevusse, v.a kui põhikirjaga on ette nähtud, et juhatus liikmete valimine toimub nõukogu poolt.

Ühingu võib olla ka tegevdirektor (*managing director*) (FI OYL ptk 6, § 17 jj). Tegevdirektori ülesandeks on ettevõtte igapäevaste operatsioonide juhtimine vastavalt juhatus juhistele. Tegevdirektor vastutab selle eest, et raamatupidamine vastab seaduses sätestatud nõuetele ja finantsküsimused on korraldatud usaldusväärsel viisil. Õiguskirjanduses on viidatud, et tegevdirektori valimine on tavapärase ja praktikas on tegemist isikuga, kes igapäevaselt ühingu juhib.⁶⁴⁷ Tegevdirektor ei ole ühingu töötaja ega ühingu töölepingulises suhtes, vaid moodustab iseseisva organi, tegutsedes käsunduslepingu alusel.⁶⁴⁸ Tegevdirektor võib olla samaaegselt ka juhatus esimeheks. Seejuures tuleb arvestada võimaliku huvide konfliktiga, kuna tegevdirektor allub juhatusale, mis teostab tegevdirektori ülesannete täitmise üle järelevalvet. Tegevdirektoril on ühingu esindamise õigus oma pädevuse piires (FI OYL ptk 6, § 17, § 25)

Ühingu võib olla ka nõukogu (FI OYL ptk 6, §-d 21 jj), mille olemasolul nähakse see ette põhikirjaga. Nõukogu ülesandeks on kontrollida ühingu administreerimist. Põhikirjas võib olla sätestatud, et nõukogu ülesandeks on juhatus esimehe valimine. Juhatus ülesanded võib delegeerida nõukogule, kuid nõukogule ei saa anda üle ühingu esindamise õigust. Nõukogus on vähemalt kolm liiget.

Ühingu kõrgeimaks organiks on osanike koosolek, mis teostab oma õigusi üldkoosolekul (FI OYL ptk 5, § 1). Põhikirjas sätestatud juhtudel kuulub üldkoosoleku pädevusse ka juhatus ja tegevdirektori pädevuses olevate küsimuste otsustamine. Otsuste vastuvõtmisel kehtib hääлteenamuse põhimõte, kui seadusest või põhikirjast ei tulene teisiti (FI OYL ptk 1, § 6, ptk 5 § 26 jj). Ühehääлseid otsuseid võivad osanikud võtta vastu ka kirjalikult. Ühingu võib olla erinevate õigustega osanikke, mis tuleb sätestada põhikirjaga (FI OYL ptk 3, § 3 jj).

Tulundusühistu kohustuslik organ on juhatus, nõukogu loomine on vabatahtlik. Põhikirjas võib sätestada või juhatus võib otsustada tegevdirektori valimise. MTÜ-l on juhtkomitee, mis koosneb vähemalt kolmest liikmest. Sihtasutuse ainus kohustuslik juhtorgan on juhatus ning muud struktuurid, näiteks komiteed ja delegatsioonid, tegutsevad üksnes juhatus kontrolli all. Siiski võib sihtasutus põhikirjas sätestada ka nõukogu ja tegevdirektori olemasolu.

8.3.1.5 Läti

⁶⁴⁶ Kirjanduses märgitakse, et nõukogu moodustamise õigus on väga vähe levinud, eelkõige põhjusel, et nõukogu regulatsioon on väike- ja keskmise suurustega ettevõtete jaoks liiga bürookraatlik. Vt <https://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2013/01/agenda-for-improving-the-corporate-governance-of-unlisted-companies.pdf>, lk 7.

⁶⁴⁷ Manne Airaksinen. Country Q&A Finland 2008/9.

https://www.roschier.com/sites/default/files/corporate_governance_and_directors_duties_200809_finland.pdf, lk 53 (06.04.2017).

⁶⁴⁸ <https://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2013/01/agenda-for-improving-the-corporate-governance-of-unlisted-companies.pdf>, lk 16.

LV KL § 209 kohaselt on Läti osaühingu organiteks osanike koosolek (*the meeting of shareholders*) ja juhatus (*the board of directors*). Põhikirjaga võib ette näha nõukogu moodustamise (*the council*) (LV KL § 210). Osanike koosolek on kõrgeim organ, mille pädevusse kuulub kõige olulisemate otsuste tegemine, nagu põhikirja muutmine, nõukogu ja juhatuse liikmete valimine ja tagasikutsumine, aastaaruannete kinnitamine, kapitali suurendamise ja vähendamise otsuste tegemine jms (LV KL § 210). Osaniku võivad teostada osanike õigusi ka koosolekut kokku kutsumata, kui see ei ole välistatud seaduse või põhikirjaga (LV KL § 215).

Osaühingut juhib ja esindab juhatus, mis koosneb ühest või mitmest liikmest (LV KL § 221). Juhatuse valimine on osanike koosoleku pädevuses, nõukogu olemasolul viimase pädevuses (LV KL § 224, § 220, § 292).

Läti aktsiaseltsil on kolm organit: üldkoosolek (*the meeting of stockholders*), juhatus (*the board of directors*) ja nõukogu (*the council*). Üldkoosolek saab võtta vastu otsuseid üksnes küsimustes, mis on seadusega antud üldkoosoleku pädevusse (LV KL § 268). Aktsiaseltsil võib välja anda erinevate õigustega aktsiaid (LV KL § 227). Nõukogu on järelevalveorgan, mis esindab aktsionäride huve aktsionäride üldkoosolekute vahelisel perioodil ja kontrollib juhatuse tegevust seaduses ja põhikirjas sätestatud ulatuses (LV KL § 291 jj). Aktsiaseltsi juhib ja esindab vähemalt kolmest liikmest koosnev juhatus (LV KL § 301, § 304).

Ühistu juhtorganiteks on liikmete üldkoosolek, nõukogu ja juhatus (LV KS § 37). MTÜ organid on liikmete üldkoosolek ja juhatus, kuid põhikirjaga võib luua ka muid organeid (LV BN § 33 lg 1). Sihtasutusel on juhatus (LV BN § 93 lg 1).

8.3.1.6 Leedu

LT AB § 19 järgi on osaühingul ja aktsiaseltsil kaks organit: üldkoosolek ja juhataja (*manager*). Samuti võivad ühingud põhikirjaga moodustada nõukogu (*the supervisory board*) ja juhatuse (*the board*) kui kollektiivse organi (§ 19 lg 2). Kui ühingul puudub juhatus, täidab juhatuse ülesandeid juhataja, kui ühingul pole nõukogu, siis nõukogu ülesandeid üheleegi teisele organile ei delegeerita.

Üldkoosolek on ühingu kõrgeim organ, mille pädevuse on seaduse ja põhikirjaga määratud (§ 20). Nõukogu on kolme kuni viieteistkümne liikmeline kollegiaalne järelevalveorgan, mida juhib nõukogu esimees (§ 31). Nõukogu liikmed valib üldkoosolek, kuid mitte pikemaks kui neljaks aastaks. Nõukogu ei saa oma funktsioone teistele organitele delegeerida (§ 32 lg 2).

Juhatus on ühingu strateegilise tegevuse eest vastutav kollegiaalne organ, mis koosneb vähemalt kolmest liikmest (§ 33). Juhatuse valimine kuulub nõukogu pädevusse, selle puudumisel üldkoosoleku pädevusse. Lisaks juhatusele on ühingul ka igapäevase majandustegevuse eest vastutav juhataja (*manager*), kes valitakse juhatuse poolt, juhatuse puudumisel aga nõukogu, selle puudumisel aga aktsionäride koosoleku poolt (§ 37). Juhatajaga sõlmitakse tööleping. Juhatajal on ühingu esindamise õigus (§ 19 lg 6, § 37 lg 8).

Ühistu juhtorganid on liikmete koosolek ja juhatus või juht (LT KB § 15). Põhikirjaga võib ette näha nõukogu olemasolu. Mittetulundusühingu juhtimist korraldab liikmete üldkoosolek, kollektiivsed juhtimisorganid ning ühingu administratsioon. Sihtasutuse juhtorganiteks on asutajate koosolek, juhatus ning administratsioon.

8.3.1.7 Taani

SkL § 111 sätestab äriühingutele kaks võimalikku juhtimisstruktuuri.⁶⁴⁹

⁶⁴⁹ Vt ülevaatlikut ka

<http://www.bechbruun.com/en/Services/Setting+Up+in+Denmark/Company+formation/Governance+structures+in+a+Danish+limited+company> .

Esimeseks võimaluseks on juhtimisstruktuur, milles eristatakse juhatust (*the board of directors*) ja täidesaatvat juhatust (*the executive board*). Juhatuse liikmed (kas kõik või enamik neist) valitakse aktsionäride poolt üldkoosolekul. Juhatuse ülesandeks on korraldada ühingu üldist ja strateegilist juhtimist ning teostada täidesaatva juhatuse üle järelevalvet. Juhatuse määrab ka täidesaatva juhatuse liikmed (*the executive board*). Täidesaatva juhatuse ülesandeks on vastutada üksnes ühingu igapäevase juhtimise eest, strateegilised otsused teeb juhatuse. Isikud, kes vastutavad igapäevaste juhtimisülesannete eest, peavad olema määratud kui tegutsevad juhatuse liikmed (*the executive officers*). Täidesaatev juhatuse võib koosned ühest või mitmes liikmest (*the executive board*). Aktsiaseltsi juhatuse liikmete puhul tuleb tagada, et selle enamus ei oleks samal ajal täidesaatva juhatuse liikmeteks. Aktsiaseltsi täidesaatva juhatuse liige ei saa olla juhatuse (*the board of directors*) esimeheks või selle asetäitjaks. Osaühingu puhul eelnevalt märgitud piirangud ei eksisteeri.

Teise juhtimisstruktuuri puhul eristatakse nõukogu ja täidesaatvat juhatust. Nõukogu ülesandeks on üksnes täidesaatva juhatuse üle järelevalve teostamine. Nõukogu määrab täidesaatva juhatuse (*the executive board*), mis korraldab ja vastutab nii ühingu igapäevase majandustegevuse kui strateegilise ja üldise juhtimise eest. Täidesaatva juhatuse üle teostab kontrolli nõukogu (*the supervisory board*), mille liikmed (või vähemalt nende enamus) valitakse aktsionäride poolt. Nõukogu ja täidesaatva juhatuse liikmed ei või kattuda. Ükski täidesaatva juhatuse liige (*the member of the executive board*) ei tohi olla nõukogu liikmeks.

Aktsiaseltsis peab lisaks täidesaatvale juhatusele (*the executive board*) olema kas nõukogu või juhatuse (*the board of directors*), osaühingu puhul võib ühingu juhtimine toimuda üksnes täidesaatva juhatuse poolt. Aktsiaseltsi puhul peab üle poole juhatuse või nõukogu liikmetest olema määratud aktsionäride üldkoosoleku poolt. Nii täidesaatva juhatuse, juhatuse kui nõukogu liikmed peavad olema äriregistris registreeritud.

Aktsiaseltsi ja osaühingu kõrgeimaks organiks on aktsionäride (osanike) koosolek.

8.3.2 Juhtorganite liikmetele esitatavad nõuded

8.3.2.1 Saksamaa

Saksamaa aktsiaseltsi (AG) juhatuse liikmele sätestatud nõuded on reguleeritud AktG §-s 76. AktG § 76 lg 3 järgi saab juhatuse liikmeks olla üksnes füüsiline isik. AktG § 76 lg 3 punktide 1-3 kohaselt ei tohi aktsiaseltsi juhatuse liikmena tegutseda isik, kellele on jõustunud kohtuotsusega või täitmisele kuuluva haldusorgani otsusega ärikeeld. Juhatuse liikmena ei tohi tegutseda ka isik, kes on mõistetud süüdi ühes või mitmes järgnevas tahtlikult toime pandud süüteo: (i) pankrotiavalduse esitamata jätmise, (ii) pankrotikuriteos, (iii) esitanud ebaõigeid andmeid osanikele või aktsionäridele, (iv) loonud ebaõige arusaama ühingu majanduslikust seisukorrast ja mõistetud süüdi pettuses (sh krediidipettuses ja muudes sarnastest kuriteo koosseisudes) karistusega vähemalt üks aasta vabadusekaotust. Kohtuotsuse mõju kehtib 5 aastat kohtuotsuse jõustumisest. Keeld kehtib ka juhul, kui jõustunud kohtuotsus on tehtud välismaal toime pandud süütegude kohta, mis on analoogsed eelnevalt viidatud koosseisudega.

Aktsiaseltsi nõukogu liikmele ettenähtud tingimused on reguleeritud AktG §-s 100. Viidatud sätte kohaselt võib aktsiaseltsi nõukogu liige olla üksnes füüsiline isik, kelle teovõimet ei ole piiratud. Nõukogu liikmeks ei või olla isik, kes on nõukogu liige juba kümnes ühingus; on seaduslik esindaja (juhatuse liige) mõnes ühinguga seotud ühingus; on seaduslik esindaja mõnes teises kapitaliühingus, kelle nõukogu kuulub selle ühingu juhatuse liikmete hulka ja on olnud viimased kaks aastat selle sama börsil noteeritud ühingu juhatuses. Eelneva piirangu kohta on ka erand juhuks, kui viidatud isik saab rohkem kui 25% aktsionäride toetuse. Põhikirjaga võib ette näha erineva toetuse nõude.

Osaühingu (GmbH) juhatuse liikmele kohalduvad nõuded on reguleeritud GmbHG § 6 lg-s 2. Viidatud sätte kohaselt seatakse osaühingu juhatuse liikmele sarnased tingimused nagu aktsiaseltsi puhul.

Juhatuse liige peab olema füüsiline isik, kelle teovõimet ei ole piiratud. Juhatuse liikmel ei tohi olla ärikeeldu. Juhul, kui osaühingul on nõukogu, kohaldatakse selle liikmetele AktG-s nõukogu liikmele ette nähtud tingimusi (GmbHG § 52). Õiguskirjanduses on seaduses sätestatud nõudmisi nimetatud miinimumnõueteks.⁶⁵⁰ Osaühingu puhul ei näe seadus ette nõuet juhatus liikme kodakondsusele ega viibimiskohale, seega võivad osaühingut juhtida ka kodanikud mujalt kui EL-st või EMÜ-st. Sellistel juhtudel ei ole nõutud ka siseriikliku aadressi: osaühingu asutamiseks piisab üksnes ühest reisist, mille jooksul on võimalik teostada kõik ühingu asutamiseks vajalikud toimingud.⁶⁵¹

8.3.2.2 Suurbritannia

Juhatus liikmele esitatud nõuded on reguleeritud CA §-s 157 jj. Viidatud sätte kohaselt võib isiku nimetada ühingu juhatajaks (*director*), kui ta on vähemalt 16-aastane. Otsus nimetada alla 16-aastane isik juhatus liikmeks jõustub isiku 16-aastaseks saamisel (CA § 157 lg 2). 2006.a jõustunud CA reformiga kehtestati nõue, et vähemalt üks juhtorgani liige peab olema füüsiline isik. Direktoriks võib olla füüsiline või juriidiline isik, kuid vähemalt üks direktoritest peab olema füüsiline isik. Sellega piirati võimalust, mille järgi võis üksnes juriidiline isik olla teise juriidilise isiku juht või mille kohaselt võisid üksnes juriidilised isikud moodustada teise juriidilise isiku juhtorgani. Tänapäevaks on aga jõustunud Companies Act 2006 muudatus, mille järgi peavad kõik juhtorgani liikmed olema füüsilised isikud (*Small Business, Enterprise and Employment Act 2015 § 87*).⁶⁵²

Üks või kõik direktoritest võivad olla mis tahes riigi residendid ja mis tahes rahvusest (CA § 154, § 155). Direktoriks (juhatus liikmeks) ei saa olla isik, kelle suhtes on pooleli pankrotimenetlus (v.a kui kohus annab selleks nõusoleku)(*Insolvency Act 1986*). Samuti ei saa direktoriks olla isik, kellelt kohus on kohtuotsusega sellise õiguse ära võtnud (*Company Directors Disqualification Act 1986*). Direktoriks ei või olla ettevõtte audiitor.

Suurbritannia tunneb ka hea ühingujuhtimise tava (*Institute of director*). Viidatud dokument loob professionaalse ühingu juhi kvalifikatsiooni, mille järgijatele omistatakse lühend CDir. Viidatud ametinime saamiseks peab isik omama kolmeaastast töökogemust vastavas valdkonnas ja tegema eksami. Pärast ametinime saamist peavad direktorid läbima täiendkoolitusi.⁶⁵³

8.3.2.3 Rootsi

Rootsis on juhatus liikmele esitatavad nõuded reguleeritud SE ABL-i 8. peatüki §-s 9 jj, mille järgi peavad vähemalt pooled juhatus liikmed olema EMÜ residendid, välja arvatud juhul, kui Rootsi äriregister on võimaldanud teha erandi. Juhatus liikmeks ei või olla (SE ABL § 10 jj): juriidiline isik; alaealine; isik, kes on pankrotis; isik, kellele on määratud eestkostja ja isik, kellele on määratud juhatus liikmena tegutsemise keeld äritegevuse keelu seaduse mõistes. SE ABL 8. peatüki § 12 kohaselt ei või juhatus liikmeks määrata isikut, kes ei kavatse osaleda ühingu juhtimises.

8.3.2.4 Soome

Soome ühinguõiguses on juhtorganitele ettenähtud nõuded sätestatud FI OYL 6. peatüki §-s 10, mille järgi ei või juhatus liikmeks olla: juriidilised isikud; alaealised; isikud, kellele on määratud eestkostja; piiratud teovõimega isikud; isikud, kes on pankrotis. Samuti ei või juhatus liikmeks olla isik, kellelt on selline õigus võetud kohtuotsusega. Ärikeelu mõju juhatus liikmeks olemisele on reguleeritud ärikeelu seaduses (*Act on Business Prohibitions 1059/1985*). Ärikeeldu kohaldatakse juhul, kui isik on oluliselt rikkunud oma seadusjärgseid kohustusi või mõistetud süüdi kriminaalses tegevuses.

⁶⁵⁰ Drygala, Staake. Kapitalgesellschaftrecht. lk 194.

⁶⁵¹ Drygala, Staake. Kapitalgesellschaftrecht. lk 195.

⁶⁵² Vt ka A. T. Raudsepp, Juriidiline isik teise juriidilise isiku juhtorgani liikmena. Magistr töö, TÜ Õigusteaduskond, juhendaja A. Vutt, lk 12-13.

⁶⁵³ Smith and Keenan. Company Law, 2002, lk 291jj.

FI OYL 6. peatüki § 10 lg 2 järgi peab vähemalt üks juhatuse liige olema Euroopa Majandusühenduse resident, välja arvatud juhul, kui äriregistripidaja võimaldab teha erandi.

8.3.2.5 Läti

LV KL § 221 kohaselt peavad osaühingu juhatuse liikmed olema teovõimelised füüsilised isikud. Vähemalt pooled juhatuse liikmetest peavad elama alaliselt Lätis. Nõukogu liige, audiitor ega isik, kellelt on kohtulikult äriühingu juhtimisõigus ära võetud, ei või olla juhatuse liikmeks. Samuti ei või ühingute grupi puhul olla juhatuse liikmeks domineeriva ühingu nõukogu liige. Rangemad nõuded juhatuse liikmetele võivad olla sätestatud põhikirjas. Aktsiaseltsi juhatuse liikmele kehtivad samasugused nõuded, need on sätestatud LV KL §-s 304 jj.

LV KL § 295 järgi peavad nõukogu liikmed olema teovõimelised füüsilised isikud. Nõukogu liikmeks ei või olla juhatuse liige, audiitor ega prokurist. Samuti ei tohi nõukogu liikmeks olla tütarfirma juhatuse liige või isik, kes on nõukogu liige juba kuues erinevas ühingu. Põhikirjas võib nõukogu liikmetele ette näha täiendavaid nõudmisi. LV KL § 295 lg 4 kohaselt peab osaühingul olema vähemalt kolm nõukogu liiget, aktsiaseltsil viis. Nõukogus ei tohi olla üle 20 liikme. Nõukogu liige ei või oma ülesandeid delegeerida kolmandatele isikutele (LV KL § 295 lg 6).

8.3.2.6 Leedu

Äriühingu juhatuse liikmele esitatavad nõuded on sätestatud LT AB § 33 lg-s 6. Juhatuse liikmeks võib olla ainult füüsiline isik. Juhatuse liikmeks ei või olla nõukogu liige ega isik, kes seaduste järgi ei või olla ametis juhatuse liikmena. Kui nõukogu ei moodustata ning nõukogu ülesandeid täidab juhatus, peavad enam kui pooled juhatuse liikmed olema ametis ilma töösuhteta. Ühingu juhile (*manager*) esitatavad nõuded on sätestatud LT AB §-s 37. Juhiks saab olla üksnes füüsiline isik. Juhiks ei tohi olla isik, kellelt on seaduse alusel selline õigus ära võetud.

Nõukogu liikmetele kehtestatud nõuded sätestatud LT AB § 31 lg-s 6. Nõukogu liikmeks ei tohi olla ühingu tegevjuht, juhatuse liige või isik, kes seaduste kohaselt ei või sellist ametit pidada. Enam kui pooled nõukogu liikmetest ei tohi olla ühinguga töösuhtes (LT AB § 31 lg 7).

8.3.2.7 Taani

Taanis on juhtorganitele esitatavad nõuded reguleeritud SkL § 112 lg-s 1. Viidatud sätte kohaselt peavad piiratud vastutusega ühingu juhtorgani liikmed olema õigusvõimelised isikud, kellele ei ole määratud eestkostjat.

8.3.3 Juhtorganite liikmete valimine/määramine ja õigussuhe juriidilise isikuga

8.3.3.1 Saksamaa

8.3.3.1.1 Aktsiaselts ja osaühing

Aktsiaseltsi (AG) juhatuse liikmed valitakse nõukogu poolt kuni viieks aastaks. Juhatuse liikme tagasivalimine või ametiaja pikendamine on lubatav (AktG § 84). Nõukogul on õigus kutsuda juhatuse liige ametist tagasi, kui selleks esineb oluline põhjus (AktG § 84 lg 3).⁶⁵⁴ Juhatuse liikme ametiseisund lõpeb juhatuse liikme nõukogu poolt tagasikutsumise, tähtaja möödumise (kui pole uuesti ametisse nimetamist aset leidnud), juhatuse liikmele esitatavate nõuete (piirangute) esinemisel (AktG § 76 lg 2), juhatuse liikme poolt juhatusest tagasiastumisel ja ühingu lõppemisel.

Aktsiaseltsi nõukogu liikmed valitakse aktsionäride üldkoosoleku poolt (v.a erandid; AktG § 101). Põhikirjas võib ette näha, et nõukogu liige valitakse 2/3 häälteenamusega (AktG § 101). Samuti võib põhikiri näha ette täiendavad tingimused ja piirangud aktsionäride osas, kellel on õigus nõukogu liikmeid määrata (AktG § 101 lg 2). Nõukogu liikmele võib (teatud tingimustel) määrata ka asendusliikme (AktG

⁶⁵⁴ Sätte eesmärk on tagada juhatuse liikmete sõltumatus ja valmisolek teha vastutusrikkaid otsuseid.

§ 101 lg 3). Nõukogu liige määratakse neljaks aastaks. Üldkoosolek võib $\frac{3}{4}$ häälteenamusega kutsuda nõukogu liikme ennetähtaegselt tagasi (AktG § 103 lg 1).

Osaühingu juhatuse liikme valimine on reguleeritud GmbHG §-des 6 ja 46. Juhatus liige valitakse osanike otsusega (GmbHG § 46 p 5), mille kohta tuleb teha (deklaratiivne) kanne äriregistrisse (§ 39). Täiendava regulatsiooni puudumisel tehakse otsus häälteenamusega. Olukorras, kus osaühingul on nõukogu, kohaldatakse nõukogule AktG regulatsiooni (GmbHG § 52). Juhatus valimise õiguse võib kokkuleppel anda üle ka mõnele muule organile.

Osaühingu juhatuse liige määratakse ametisse tähtajatult, kuid osanikud võivad kutsuda juhatuse liikme sõltumata põhjusest igal ajal tagasi (GmbHG § 38 lg 1). Põhikirjaga võib siiski ette näha, et juhatuse liikme võib tagasi kutsuda üksnes mõjuva põhjuse esinemisel (GmbHG § 38 lg 2). Juhatus liikme ametisuhe lõpeb osaühingu poolt juhatuse liikme tagasikutsumisel, juhatuse liikme poolt tagasi astumisel, juhatuse liikmele esitatavate nõuete (piirangute) esinemisel (GmbHG § 6 lg 2)(sellisel juhul lõpeb ametiseisund automaatselt), samuti tähtaja saabumisel (kui juhatuse liige on määratud tähtaegselt). Kuni ametiseisundi lõppemise äriregistrisse kandmiseni võivad kolmandal heausksed isikud registrikandele tugineda (HGB § 15).

Osaühingu juhatuse liikme registreerimist äriregistris reguleerib GmbHG § 39, mille kohaselt registreeritakse äriregistris juhatuse liikme andmed ja tema volituste lõppemise aeg. Muudatuste tegemise taotlusele tuleb lisada juhatuse liikme ametisse nimetamist või volituste lõppemist tõendavad dokumendid või nende koopiad. Uue juhatuse liikme registreerimisel tuleb taotlusele lisada ka kinnitus selle kohta, et puuduvad seadusest tulenevad takistused isiku ametisse nimetamiseks.

Mittetulundusliku eesmärgiga GmbHG juhatuse ja nõukogu liikmete valimisele, tagasikutsumisele ja ametiajale kohalduvad GmbHG-s sätestatud reeglid.

8.3.3.1.2 MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus

Tulundusühistu seaduse (GenG) § 24 lg 2 järgi valitakse juhatuse liikmed üldkoosoleku poolt, kui põhikirjas ei ole sätestatud teistsugust valimiskorda. Ka nõukogu liikmed valitakse GenG § 36 järgi üldkoosoleku poolt. Tulundusühistu põhikiri ja juhatuse liikmed peavad vastavalt GenG §-le 10 olema kantud tulundusühistute registrisse. GenG § 28 sätestab, kõik muutused juhatuse andmetes või selle liikmete esindusõiguses tuleb registreerida ühistute registris. Taotlusele tuleb lisada dokumendid, mis registreeritavaid muutusi tõendavad.

Mittetulundusühingus nimetatakse juhatuse liikmed ametisse üldkoosoleku otsusega (BGB § 27 lg 1), kui põhikiri ei sätesta teisiti (BGB § 40). Juhul, kui juhatuses ei ole põhikirjas sätestatud arv liikmeid, määrab kohalik kohus, kes peab ühenduste registrit, puudutatud isiku taotluse alusel kiireloomuste juhtumite korral puuduvad juhatuse liikmed ise kuni ajaks, mil puudused juhatuse liikmete arvus on kõrvaldatud (BGB § 29). MTÜ tuleks registrisse kanda üksnes juhul, kui sellel on vähemalt seitse liiget (BGB § 56). Vastavalt BGB § 67 lg-le 1 tuleb igast juhatusega seonduvast muudatusest teavitada registrit, lisades teatele ka koopiad dokumentidest, mis registriandmete muutumist tõendavad. BGB § 69 järgi edastatakse kohtu poolt väljastatud kannet tõendav sertifikaat riigiasutustele. Sertifikaat tõendab, et juhatuse koosneb registrisse kantud isikutest.

Sihtasutuse juhatuse liikmete valimisele kohaldatakse BGB-s ühenduste kohta sätestatud.

8.3.3.1.3 Juhtorgani liikme õigussuhte juriidilise isikuga

Juhtorgani ja ühingu vahelise õigussuhte juures kehtib eristamisteooria, mille järgib jaguneb pooltevaheline õigussuhe kaheks: ametiseisundist ning teenistuslepingust tulenevad õigused ja kohustused. Alates juhtorgani liikme ametisse nimetamisest (*Bestellung*) tekib ühingu ja juhtorgani liikme vahel ametiseisund, millest tulenevad kohustused ja pädevus on määratud seadusega (*GmbHG, AktG*). Reeglina sõlmitakse juhtorgani liikmega täiendavalt ka teenistusleping (juhatuse liikme

leping)(*Anstellung*), millel on käsunduslepingule omased tunnused, arvestades ühingu juhtimisega seotud eripärasid. Juhtorgani liikme leping ei ole tööleping, sama kehtib põhimõtteliselt ka ühingu võõrjuhtimise korral. Erinevad sotsiaalset kaitset pakkuvad tööõiguslikud sätted ühingu esindusorgani liikmele ei laiene. Ühingu juhtidele pakutakse siiski teatud sotsiaalseid tagatise ilma, et käsundussuhet kvalifitseeritaks töösuhena, kuid seejuures tuleb arvestada, et tööõiguslikke põhimõtteid võib kohaldada üksnes ulatuses, milles on tagatud häirimatud organisuhted.

8.3.3.2 Suurbritannia

8.3.3.2.1 Osaühing ja aktsiaselts

Kõige esimesed juhatuse liikmed valitakse ühingu loojate poolt asutamislepinguga ja nende ametiaeg algab ühingu asutamisega. Juhatuse liikmete nimed ja täpsemad andmed teatakse äriregistrile koos asutamislepinguga.

Järgmised juhatuse liikmed valitakse põhikirjas sätestatud korra järgi. CA mudelpõhikiri sätestab ühe võimalusena, et isikud, kes on valmis saama juhatuse liikmeteks ja vastavalt seadusele võivad juhatuse liikmeteks olla, nimetatakse ametisse üldkoosoleku või juhatuse otsusega. Põhikirjaga võib juhatuse liikmete määramise õiguse anda mõnele teisele organile või isikule.

Juhatuse liikmete andmed tuleb nende igakordse muutumise korral esitada äriregistrile ning ühing peab iseseisvalt ajakohastama juhatuse liikmete registrit. CA § 167 järgi tuleb uue juhatuse liikme ametisse nimetamise või liikme tagasikutsumise korral äriregistrile teade esitada 14 päeva jooksul. Äriregistri pidaja saadab vastavalt CA §-le 102 igale ametisse nimetatud isikule kirja, mille sisuks on teavitamine juhatuse liikmena valituks osutumisest. Viimane säte asendab varem kehtinud nõuet, mille kohaselt juhatuse liikmena valitud isik pidi ise registripidajale avaldama oma tahet olla juhatuse liikmeks.⁶⁵⁵

8.3.3.2.2 CIO, tulundusühistu ja sihtasutus

CIO esimesed juhtorganite liikmed peavad olema nimetatud ühingu põhikirjas. Põhikirjaga reguleeritakse ka uute juhtorganite liikmete valimise korda. CIO-l on kohustus pidada registrit oma juhtorganite liikmetest, heategevuskomisjon peab registreerida pidamise üle järelevalvet (*The Charitable Incorporated Organisations Regulations* § 26).

Sihtasutuse juhtorgani liikmete valimise kord on sätestatud asutamisdokumendis ning see on sihtasutuste lõikes erinev. Tavapärased on sihtasutuse juhtimine üheastmeline, mistõttu nõukogu kui järelevalveorganit ei moodustata. Registrisse kantakse juhatuse liikmete nimed ja nende ametikohad teistes sihtasutustes.⁶⁵⁶

Tulundusühistus on komiteede ja juhtide nimetamine reguleeritud ühistu põhikirjas (*Co-operative and Community Benefit Societies Act* 2014 § 14 p 6). Juhtorganite liikmed tuleb koos ühingu põhikirjaga registreerida Suurbritannia finantsametis (FCA).

8.3.3.2.3 Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga

Juhatuse liige (*director*) ei ole käsitletav ettevõtte töötajana, vaid *office holder* na, mistõttu ei laiene talle reeglina ka tavapärased töötaja kaitse sätted. Juhatuse liikme õigused ja kohustused on sätestatud seaduse, põhikirja, ühingusiseste dokumentide ja teenistuslepinguga. Eelnev ei tähenda, et juhatuse liikme ja ühingu vahel ei võiks olla töölepingulist suhet, kui juhatuse liige täidab ühingu ka töökohustusi. Teisisõnu, kui ühing sõlmib juhatuse liikmega teenuse osutamise lepingu, mille tingimused vastavad *common law* töötaja testile, saab juhatuse liiget käsitleda töötajana. Eelkõige väiksemates ettevõtetes on juhatuse liige sageli ka töötaja, mistõttu kohalduvad talle ka tööõiguse regulatsioonid.

⁶⁵⁵ <http://www.companylawclub.co.uk/appointment-of-directors>

⁶⁵⁶ <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2015/05/United-Kingdom-2014.pdf>

CA järgi on juhatusel õigus sõlmida ühingu nimel teenuse osutamise lepinguid juhtide ja teiste isikutega. Siiski nõuab CA § 188, et kõik tähtajalised lepingud, mida ei saa teatega lõpetada, tuleb üldkoosoleku poolt otsusega heaks kiita ning sõlmitud lepingud tuleb esitada äriregistrile, kus saavad nendega tutvuda kõik ühingu liikmed.⁶⁵⁷

8.3.3.3 Roots

8.3.3.3.1 Osaühing ja aktsiaselts

Osaühingu ja aktsiaseltsi juhatuse liikmete valimine on reguleeritud SE ABL 8. ptk-i §-s 8 jj. Viidatud sätete kohaselt nimetab juhatuse liikmed ametisse üldkoosolek. Põhikiri võib näha ette, et üks või mitu juhatuse liiget määratakse mõnel muul viisil. Juhatuse liikmete määramise õigust ei või delegeerida juhatusele või ühele juhatuse liikmele. Aktsiaseltsi suhtes kohalduvad lisaks veel SE ABL 8. ptki §-d 47 ja 48, mis sätestavad, et enam kui pooled juhatuse liikmed peavad olema üldkoosoleku poolt valitud, st põhikirjaga ei saa näha ette nende muud nimetamise korda, ning juhatuse esimees peab enne valimisi andma üldkoosolekule teavet kandidaadi teiste ametite kohta muudes ühingutes.

SE ABL 8. ptk-i § 43 sätestab, et ühing peab äriregistrile esitama juhatuse liikmete, asendusliikmete ja esimeeste nimed, postiaadressid, isikukoodid või nende puudumisel sünnikuupäevad. Vastava info võib äriregistrile esitada ka isik, kelle kohta see käib. SE ABL 8. ptk-i § 44 kohaselt tuleb esitatud informatsiooni muutumisel sellest koheselt äriregistrit teavitada.

8.3.3.3.2 MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus

Rootsi sihtasutuse seaduse SE SL 2. ptk-i § 2 kohaselt moodustavad sihtasutuse juhatuse füüsilised isikud, kes on sihtasutusse vara eraldanud ja seda haldavad. Juhul, kui sihtasutus on põhikirjaga ette näinud võõrjuhtimise, sätestatakse juhatuse liikme valimise ja tagasikutsumise protsess põhikirjas. MTÜ-d ei ole reguleeritud eraldi seaduses ning nende korraldus on vaba. Tulundusühistus nimetatakse juhatuse liikmed ametisse liikmete poolt (SE SL 2. ptk § 1). Põhikirjas võib juhatuse liikme valimise korra sätestada teisiti.

8.3.3.3.3 Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga

Rootsis ei kohaldu juhtorganite liikmetele tööhõivekaitse seadus ega ükski kollektiivlepingute järgne kaitse. Juhatuse liikmega tuleb sõlmida juhatuse liikme või tegevjuhi leping, milles sätestatakse muuhulgas ka lepingu ülesõtmisest ette teatamise aeg ja lahkumishüvitis.⁶⁵⁸

8.3.3.4 Soome

8.3.3.4.1 Osaühing ja aktsiaselts

Soome ühinguõiguses on aktsiaseltsi ja osaühingu juhtorgani liikmete valimine reguleeritud FI OYL II osa 6 ptk-i §-s 9. Viidatud sätte kohaselt valib ühingu juhatuse liikmed ja juhid üldkoosolek, kui põhikirjas ei ole ette nähtud, et juhatuse liikmed valib nõukogu. Põhikirjaga võib ette näha, et vähem kui pooled juhatuse liikmetest valitakse mõne muu korra alusel. Juhul, kui juhatuse liiget ei ole mõne muu korra alusel valitud, on juhatuse liikme valimise õigus siiski üldkoosolekul. Juhatuse valib ühingu tegevdirectori (FI OYL II osa 6. ptk § 20). Nõukogu liikmete valimise korrale kohalduvad juhatuse liikmete valimist reguleerivad sätted (FI OYL II osa 6. ptk § 24).

8.3.3.4.2 MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus

Sihtasutuses, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti, täiendab juhatuse enda koosseisu ise. Kui sihtasutusel on nõukogu, valib see juhatuse, kui põhikiri ei sätesta teisiti (FI SL § 9). Nõukogu liikmete valimise kord sätestatakse põhikirjas (FI SL § 21).

⁶⁵⁷ <http://www.companylawclub.co.uk/directors-as-company-employees>

⁶⁵⁸ https://www.jusek.se/globalassets/ceo_english.pdf

Tulundusühistu juhatus valitakse liikmete üldkoosoleku poolt, kui põhikiri ei sätesta, et juhatuse valib nõukogu. Põhikirjast võib tuleneda, et vähem kui pooled juhatuse liikmetest valitakse teistsuguse korra kohaselt (FI OKL II osa 6. ptk § 9). Nõukogu liikmete valimisele kohalduvad juhatuse liikmete valimist reguleerivad sätted (FI OKL II osa 6. ptk § 24).

Ühenduste seadus sätestab MTÜ-des erinevad valimissüsteemid (FI OKL 5. ptk § 29). Enamushääletuse korral osutub valituks isik, kes kogus enim hääli, kui põhikirjas ei ole enamust sätestatud teisiti. Kui seadus või põhikiri näeb ette proportsionaalsed valimised, peab põhikiri täpsustama, kuidas valimised läbi viiakse. Seadus ei käsitle eraldi juhatuse või nõukogu liikme valimise korda, need sätestatakse põhikirjas koos vastava valimissüsteemiga.

Muutused MTÜ põhikirjas, juhatuse liikmete andmetes või isikutes, kes on kantud ühenduste registrisse, tuleb esitada registripidajale. Registriandmete muudatustest peab teavitama selleks kohustatud isik või isik, kes on lahkunud ühenduste registris märgitud ametikohalt (FI OKL 9. ptk § 52). Varsti jõustub muudatus, mille kohaselt peab MTÜ esimees koos muudatuste teatega esitama allkirjastatud avalduse, milles kinnitab, et teates sisalduv teave on õige ja allkirjad teate juures on ehtsad (FI OKL 9. ptk § 48).

Kui konkreetset ühinguliiki reguleeriv seadus ei käsitle eraldi äriregistrile muudatustest teatamist, kohaldub Soome äriregistri seadus *kaupparekisterilaki*, mille § 14 sätestab, et äriregistrisse kantud andmete muutumisel tuleb viivitamata teavitada äriregistrit vastavalt äriteabe seaduse *yrittys- ja yhteisötietolaki* §-s 11 sätestatule.

8.3.3.4.3 Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga

Juhtorgani liikmele ei laiene tööõiguse regulatsioon ja sellega seotud kaitse. Õiguskirjanduses märgitakse, et Soome juhtorgani ja ühingu vaheline suhe kujutab endast käsundilaadset suhet.

8.3.3.5 Läti

8.3.3.5.1 Osaühing ja aktsiaselts

LV KL § 224 kohaselt nimetatakse osaühingu juhatuse liikmed üldkoosoleku otsusega. Uus juhatuse liige peab andma juhatuse liikmeks olemise kohta nõusoleku ning teatama, kui esinevad seadusest tulenevad alused, mis välistavad juhatuse liikmena tegutsemise. Üldkoosoleku otsuse protokoll juhatuse liikme valimise kohta esitatakse äriregistrile. LV KL § 305 kohaselt nimetatakse aktsiaseltsi juhatuse liikmed nõukogu otsusega. Juhatuse liikmed valitakse ainult nende nõusolekul. Nõukogu määrab juhatuse esimehe.

Aksionäridel ja osanikel, kelle aktsia- või osakapital moodustab vähemalt 5% ühingu kogukapitalist ja kellel on hääleõigus, võivad vastavalt LV KL-i § 296 lg-le 4 üles seada nõukogu liikme kandidaadi. Ülesseatud nõukogu liikme kandidaadid kantakse hääletuslisti. Hääletus toimub ühes voorus, kust valitakse välja põhikirjas sätestatud arv isikuid, kes saavad enim hääli. Kui kaks või enam kandidaati said võrdselt hääli, tehakse neile uus hääletusvoor ja valituks osutub enim hääli kogunud kandidaat. LV KL § 296 lg 2 järgi võib nõukogu liikmeks valida üksnes isikut, kes on kirjalikult avaldanud tahet nõukogu liikmena tegutsemiseks. Kirjalikus avalduses märgib kandidaat, millised seadusest või põhikirjast tulenevad takistused esinevad tema ametisse nimetamiseks või kinnitab takistavate aluste puudumist.

Läti äriregistris on registreeritud nii juhatuse kui nõukogu liikmete nimed, isikukoodid, kodune ja kontori aadress. Andmete muutumisel tuleb LV KL § 9 kohaselt esitada äriregistrile andmete muutumist tõendav dokument või selle koopia. Muutustest tuleb äriregistrile teavitada 14 päeva jooksul (LV KL § 16).

8.3.3.5.2 MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus

MTÜ juhatuse liige valitakse liikmete koosoleku otsusega, kui põhikiri ei sätesta teisiti (LV BN § 45 lg 1). Kui juhatuses on mitu liiget, valib liikmete koosolek ka juhatuse esimehe. Põhikiri võib sätestada, et juhatuse esimees valitakse juhatuse enda poolt. Vastavalt LV BN § 45 lg-le 6 tuleb juhatuse liikme

valimisest või tagasikutsumisest teavitada äriregistrit, esitades selleks kande tegemiseks vastava osa liikmete koosoleku protokollist. Samad nõuded kehtivad ka sihtasutuse juhatuse liikme valimisele, kui seadus ei sätesta erisusi (LV BN § 94). Kui sihtasutus luuakse asutaja eluajal, valib juhatuse liikmed asutaja (LV BN § 95 lg 1). Järgnevate juhatuse liikmete valimise protsess on sellisel juhul sätestatud põhikirjas.

Tulundusühistus toimub juhatuse ja nõukogu liikmete valimine liikmete üldkoosoleku salajasel hääletusel (LV KS § 41 lg 2; § 46 lg 4). Otsus võetakse vastu lihthäälteenamusega (LV KS § 41 lg 3). Juhatuse esimees valitakse liikmete üldkoosoleku poolt, kuid asendusliikmed juhatuse liikmete endi poolt. Nõukogu liikmed võivad ise valida esimehe ja asendusliikmed (LV KS § 42 lg 6). Nõukogu moodustamisest ja selle koosseisu muutustest tuleb äriregistrit teavitada 15 päeva jooksul (LV KS § 42 lg 5).

8.3.3.5.3 Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga

Alates 01.01.2015 on Läti tööõiguse regulatsioon muutunud, mille tulemusena sõlmitakse juhtorgani liikme ning ühingu vahel edaspidi tsiviilõiguslik leping. Eeltoodu ei keela juhatuse liikmega töölepingu sõlmimist, kui juhatuse liikme kohustustest tulenevalt on see asjakohane. Praktikas on tavaks juhtimislepingu (*management agreement*) või teenuse osutamise lepingu sõlmimine.

8.3.3.6 Leedu

8.3.3.6.1 Osaühing ja aktsiaselts

Nõukogu olemasolul valitakse juhatuse liige nõukogu poolt, selle puudumisel aga üldkoosoleku poolt (LT AB § 32 lg 1 p 1; § 33 lg 3). Nõukogu liikmed valitakse üldkoosoleku poolt (LT AB § 31 lg 3). Üldkoosolek valib juhatuse ja nõukogu liikmed sama korra kohaselt - igal osanikul või aktsionäril on hääli võrdselt oma aktsiatele või osakutele vastava häältearvuga, mis on korrutatud valitavate liikmete arvuga. Osanik või aktsionär jagab oma hääled vastavalt tahtele ühe või mitme kandidaadi vahel. Valituks osutuvad isikud, kes saavad enim hääli. Võrdse arvu hääli saanud isikute vahel korraldatakse uus hääletusvoor, kus igal osanikul või aktsionäril on võimalik hääletada vaid ühe kandidaadi poolt. Juhatuse valib juhataja (LT AB § 37).

Leedu tsiviilseadustiku LT CK artikkel 2.66 lg 3 sätestab, et kui andmed, mis on registrisse kantud (ka juhtorganite liikmed ja nende andmed), muutuvad, peab ühing esitama ette antud vormis taotluse muutnud andmete registreerimiseks äriregistris vähemalt 30 päeva jooksul alates andmete muutumisest. Muutused juhtorganite liikmetes jõustuvad äriregistri kandega, kui seadus ei sätesta teisiti (LT CK art 2.66 lg 5). Muudatuste registreerimise eest vastutab ühingu juhtorgan, kui põhikiri ei sätesta teisiti (LT CK art 2.67).

8.3.3.6.2 MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus

MTÜ juhtorganite liikmed valitakse liikmete üldkoosoleku poolt (LT AI art 8 lg 1 p 2). Juhtorganite liikmete valimise täpsem kord sätestatakse põhikirjas (LT AI art 8 lg 7).

Sihtasutuse juhtorganite liikmete valimise kord sätestatakse põhikirjas (LT LPF art 13 lg 8).

Ühistu juhatuse liikmed valitakse liikmete koosoleku salajasel hääletusel (LT KB art 17). Ühistu juht, juhatuse esimees ja revisjonikomisjon valitakse üldkoosoleku poolt (LT KB art 16 p 3). Ühistu juhtorganid ning nende valimise kord sätestatakse põhikirjas (LT KB art 5 § 8).

8.3.3.6.3 Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga

Tööõiguse üldises tähenduses kvalifitseeruvad juhtorgani liikmed töötajateks, kuid Leedu Riigikohtu praktika järgi on juhtorgani liikmetele tööõigusest tulenev kaitse piiratud. Juhtorgani liikmega võib

sõlmida töölepingu, kuid seadusest sellist kohustust ei tulene, mistõttu võib juhatuorganiga sõlmitud lepingu olla ka tsiviilõiguslikku iseloomu.⁶⁵⁹

8.3.3.7 Holland

8.3.3.7.1 Osühing ja aktsiaselts

Aktsiaseltsi esimesed juhatuse liikmed valitakse notariaalselt kinnitatud asutamislepingus, järgnevad nimetatakse üldkoosoleku poolt. Põhikiri võib ette näha, et kandidaate valitakse üksnes ülesseatud kandidaatide nimekirjast ning kui üles on seatud vaid üks kandidaat, osutub ta valituks. Üldkoosolekul on õigus 2/3 häälteenamuse ja enam kui poolt osakapitalist esindavate häältega vastu võetud otsusega listi õiguslikust siduvusest loobuda. Kui aktsiaseltsil on nõukogu, nimetab juhatuse liikmed nõukogu. Nõukogu valimisõigust ei saa piirata kandidaatide õiguslikult siduva ülesseadmisega. Nõukogu informeerib üldkoosolekut kavandatavast juhatuse liikme nimetamisest (NL BW art 2:162).

Nõukogu liikmed valitakse üldkoosoleku poolt. Põhikiri võib ette näha, et kandidaate valitakse üksnes ülesseatud kandidaatide nimekirjast. Üldkoosolekul on õigus 2/3 häälteenamuse ja enam kui poolt osakapitalist esindavate häältega vastu võetud otsusega nimekirja õiguslikust siduvusest loobuda (NL BW art 2:142 lg 1, 2). Põhikiri võib ette näha, et üks või enam nõukogu liiget, kuid mitte enam kui 1/3 nõukogu liikmetest valitakse kellegi teise kui üldkoosoleku poolt.

Osühingu esimene juhatuse liige määratakse ametisse notariaalselt kinnitatud asutamislepinguga, järgnevad nimetatakse üldkoosoleku poolt. Sarnaselt aktsiaseltsiga võib põhikiri ette näha, et juhatuse liige valitakse ülesseatud kandidaatide hulgast. Üldkoosolek võib sellest nõudest loobuda võttes vastu otsuse, mis vastab samadele nõuetele kui aktsiaseltsi puhul (NL BW art 2:243 lg 1, 2). Nõukogu olemasolul võib juhatuse valida nõukogu.

Nõukogu liikme nimetab ametisse üldkoosolek. Põhikiri võib sätestada, et nõukogu liikme valivad teatud liiki osakute omanikud (NL BW art 2:252 lg 1). Ülesseadmisele kohalduvad samad reeglid, mis juhatuse liikme puhul. Põhikirjast võib tuleneda, et üks või enam, kuid mitte rohkem kui 1/3 nõukogu liikmetest valitakse kellegi teise kui üldkoosoleku pool (NL BW art 2:253).

8.3.3.7.2 MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus

MTÜ juhatuse liikmed valitakse üldkoosoleku poolt. Põhikiri võib sätestada teistsuguse juhatuse liikmete valimise korra, eeldusel, et igal liikmel on võimalik osaleda, kas otseselt või kaudselt juhatuse liikmete valimistel (NL BW art 2:37 lg 2). Põhikiri võib sätestada, et üks või mitu juhatuse liiget, kuid mitte üle poolte, valitakse kellegi teise kui MTÜ liikmete poolt. Kui juhatuse liige valitakse põhikirja järgi MTÜ liikmete või teatud liikmete grupi poolt koosolekuväliselt, peab MTÜ liikmetel olema võimalus esitada kindlaid kandidaate. Põhikiri võib sätestada, et teatav arv liikmed, kuid mitte rohkem kui 1/5 hääleõiguslikest liikmetest saavad kandidaate üles seada vaid ühiselt. Selliselt ülesseatud kandidaadid valitakse juhatuse liikmeks üksnes teatava häältearvu saavutamisel, mis pole suurem kui 2/3 kogu häältest (NL BW art 2:37 lg 5).

MTÜ võib põhikirjas ette näha, et liikmete poolt ja nende hulgast valitakse nõukogu. Nõukogu valimiste protsess nähakse ette põhikirjas, kuid see peab võimaldama igal liikmel otseselt või kaudselt valimistel osaleda (NL BW art 2:39 lg 1).

Tulundusühistu juhatuse ja nõukogu liikmed valitakse samal viisil kui MTÜ juhatuse ja nõukogu liikmed (NL BW art 2:53a).

Sihtasutuse juhatuse ja nõukogu liikme valimise protsess on reguleeritud põhikirjas (NL BW art 2:286 lg 4 p c). Kui sihtasutuse juhatuses on vaba koht, mistõttu ei vasta juhatuse põhikirjas esitatud nõuetele

⁶⁵⁹ Restatement of Labour Law in Europe: Vol I: The Concept of Employee, P 398. 2017, Oxford.

ja selleks puhuks puudub põhikirjas säte, võib kohus huvitatud isiku ettepanekul juhatuse vabale kohale ise liikme määrata (NL BW art 2:299).

8.3.3.7.3 Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga

Juhatuse liikme ja ühingu vahel tunnustatakse kahetasandilise õigussuhete olemasolu: ühelt poolt juhatuse liikme staatusest tulenev korporatiivne õigussuhe, teiselt poolt võib juhatuse liikme ja ühingu vahel eksisteerida ka töölepinguline suhe. Kohtupraktika järgi võib juhatuse liikmega korporatiivsuhte lõpetamine tuua kaasa töölepingulise suhte lõppemise, millega võib ühtlasi kaasneda ühingu kohustus maksta hüvitist. Börsiaktiisiaseltsi juhatuse liikmega ei saa sõlmida töölepingut.

Nõukogu liikme (*supervisory director*) töö on tavapäraselt juhuslikum, mistõttu ei loeta teda töötajaks.

Üldkoosolekul on õigus saada teavet juhtidega sõlmitud teenuse osutamise lepingute kohta.⁶⁶⁰

8.3.3.8 Taani

8.3.3.8.1 Osaühing ja aktsiaselts

Kui ühingu juhtimisstruktuur lähtub juhatusest (*board of directors*), nimetab tema ametisse tegutseva juhatuse (*executive board*). Kui aktsiaseltsi juhivad tegutsev juhatus, nimetab tegutseva juhatuse ametisse nõukogu.

Aktsiaseltsis peab enamik juhatuse (*board of directors*) ja nõukogu liikmetest olema valitud üldkoosoleku poolt. Enne nõukogu ja juhatuse (*board of directors*) liikmete valimist tuleb aktsiaseltsil anda üldkoosolekul infot kandidaatide juhtpositsioonide kohta teistes ettevõtetes, välja arvatud positsioonide kohta täielikult aktsiaseltsile kuuluvas tütarettevõttes. Aktsionäridel on õigus selline nõue ühehäälselt otsusega kaotada (SkL § 120 lg 3). Põhikirjaga võib sätestada, et üks või enam juhatuse või nõukogu liiget valitakse riigiasutuse või mõne muu isiku poolt (SkL § 120 lg 2).

Kui juhatuse (*board of directors*) või nõukogu liige kutsutakse ennetähtaegselt tagasi ning puuduvad asendusliikmed, tuleb juhatuse ja nõukogu ülejäänud liikmetel korraldada uue liikme valimised. Kui valimised toimuvad üldkoosolekul, on võimalik valimiste edasilükkamine kuni järgmise iga-aastase üldkoosolekuni, eeldusel, et juhatusel (*board of directors*) ja nõukogul on olemas kvoorum (SkL § 121 lg 2). Juhatus (*board of directors*) ja nõukogu valivad ise enda esimehe, kui põhikirjast ei tulene teisiti. Kui hääled jagunevad erinevate kandidaatide vahel võrdselt, heidetakse liisku (SKL § 122).

Kõik juhatuse (*board of directors*), tegutseva juhatuse (*executive board*) ning nõukogu liikmed tuleb kanda kaubandus- ja ettevõtete ameti registrisse (SkL § 10 lg 1). Andmete muutumisel tuleb uued andmed registreerida kas otse läbi elektroonilise infosüsteemi või esitades ametile vastav teade registriandmete muutmiseks (SkL § 11).

8.3.3.8.2 MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutus

Tulundusühistu, FIE, täis- ja usaldusühing ning MTÜ on reguleeritud ühes aktis (*Executive Order on the Act on Certain Commercial Undertakings*). Vastavalt § 13 lg-le 2 on Taani kaubandus- ja ettevõtete ametil õigus sätestada reeglid, missugune nimetatud ühingute kohta käiv informatsioon ja kuidas tuleb ametis registreerida. Akt ei sätesta juhtorganite valimise, tagasikutsumise ega ametiaja osas mingeid nõudeid.

8.3.3.8.3 Juhtorgani liikme õigussuhe juriidilise isikuga

Ühingu õigussuhe juhtorgani liikmega põhineb põhikirjal ja ÄS-i sätetel, mis reguleerivad juhtorgani liikme ametisse nimetamist, kohustusi ning tagasi kutsumist. Juhtorgani liikme lepinguid sõlmitakse

⁶⁶⁰ [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-502-1407?_lrTS=20170608151635371&transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-502-1407?_lrTS=20170608151635371&transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1)

praktikas väga harva. Leping sõlmitakse näiteks juhul, kui juhtorgani liikme maksustamiseks kasutatakse mõnd eripärast süsteemi.

Juhtorgani liikmed ei ole ühingu töötajad ja neile ei kohaldu tööõiguse kaitsemehhanismid. Tegevdirektorid (*executive directors*) on ühinguga töösuhtes, kuid neid ei käsitleta palgatöolistena. Nad sõlmivad ühinguga lepingu, mis sätestab nende õigused, kohustused, tasustamise põhimõtted ja töötunnid.⁶⁶¹

8.3.4 Juhatuse ja nõukogu liikme tagasikutsumine

8.3.4.1 Saksamaa

Aktsiaseltsi juhatuse liikme tagasikutsumine on reguleeritud AktG § 84 lg-s 3. Viidatud sätte kohaselt on nõukogul õigus juhatuse liige ja juhatuse esimees ametist tagasi kutsuda, kui selleks esineb mõjuv põhjus. Selliseks mõjuvaks põhjuseks on näiteks kohustuste oluline rikkumine, suutmatus juhatuse liikme kohustusi täita või usalduse kaotus aktsionäride üldkoosoleku ees. Juhatuse liikme tagasikutsumine on kehtiv seni, kuni seda ei ole jõustunud otsusega kehtetuks tunnistatud.

Osaühingu juhatuse liikme tagasikutsumine on reguleeritud GmbHG §-s 38. GmbHG § 38 lg 1 kohaselt võib juhatuse liikme igal ajal tagasi kutsuda. Põhikirjaga võib ette näha, et juhatuse liikme võib tagasi kutsuda üksnes mõjuva põhjuse olemasolul.

Nõukogu liikme tagasikutsumine on reguleeritud AktG § 103 lg-s 1. Viidatud sätte kohaselt võib üldkoosolek nõukogu liikme, kes on ametisse valitud ilma siduva nimetamise ettepanekuta, tagasi kutsuda üldkoosoleku otsusega, mille poolt on vähemalt $\frac{3}{4}$ häältest. Põhikiri võib sätesta teistsuguse häälteenamuse. Nõukogu liikme võib oluliselt põhjusel tagasi kutsuda kohtu kaudu. Olukorras, kus osaühingul on nõukogu, kohaldatakse nõukogule AktG regulatsiooni (GmbHG § 52).

Tulundusühistu seaduse (GenG) § 24 lg 2 järgi kutsub juhatuse tagasi üldkoosolek, kui põhikirjas ei ole tagasikutsumise korda reguleeritud teisiti. Nõukogu kutsub GenG § 36 lg 3 järgi enne määratud ametiaja lõppu tagasi iga-aastane üldkoosolek. Tagasikutsumise otsuse vastuvõtmiseks on vaja üldkoosoleku liikmete $\frac{3}{4}$ häälteenamust.

Mittetulundusühingus võib üldkoosolek ametisse nimetatud juhatuse liikme tagasi kutsuda igal ajal olenemata põhjusest. Põhikirjaga võib ette näha piirangud juhatuse liikme tagasikutsumisele, sätestades selleks kaalukad põhjused, nt oluline rikkumine kohustuste täitmisel või suutmatus juhtida ühingat (BGB § 27 lg 2).

8.3.4.2 Suurbritannia

CA § 168 lg 1 järgi võib osaühingu või aktsiaseltsi üldkoosolek juhatuse liikme ennetähtaegselt ametist tagasi kutsuda, olenemata ühingu ja juhatuse liikme vahelisest kokkuleppest. CA § 169 lg 1 järgi saadetakse otsuse eelnõu üldkoosolekule ning selle koopia esitatakse ka kõnealusele juhatuse liikmele. Juhatuse liikmel on õigus olla üldkoosolekul ära kuulatud. Põhikirjale ette nähtud mudelartiklite järgi lõpeb juhatuse liikme staatus (§ 18): a) kui esinevad asjaolud, mis toovad kaasa juhatuse liikme staatuse lõppemise CA järgi või esineb seadusest tulenev keeld; b) juhatuse liikme pankroti väljakuulutamisel; c) arsti poolt tuvastatud füüsilise või vaimse võimetuse korral; d) juhatuse liikme poolt ametiseisundist loobumisel

Sihtasutuse juhatuse liikme ametist tagasikutsumise täpne kord tuleb sätestada põhikirjas.⁶⁶² Tulundusühistus on komiteede ja juhtide tagasikutsumine reguleeritud ühistu põhikirjas (*Co-operative and Community Benefit Societies Act 2014* § 14 p 6).

⁶⁶¹ A. E. Reitz. Labor and Employment Law in the New EU Member and Candidate States. American Bar Association: 2007, lk 158 (15.09.2017).

⁶⁶² <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2015/05/United-Kingdom-2014.pdf> (13.09.2017).

Kui CIO põhikiri näeb ette, et juhtorgani liikmeid on lubatud ametist tagasi kutsuda, peab põhikiri sätestama ametist tagasikutsumise alused ja korra (*The Charitable Incorporated Organisations (General) Regulations 2012 § 13 lg 3*).

8.3.4.3 Roots

Juhatuse liikme ametiaeg lõpeb tähtaja möödumisel. Juhatuse liikme ametiaeg lõpeb ennetähtaegselt, kui juhatuse liikme valinud organ kutsub isiku juhatusest tagasi, teatades sellest ülejäänud juhatusesele. Kuna juhatuse liikme ja osanike vaheline põhineb usaldusel, siis võib juhatuse liikme kutsuda tagasi sõltumata põhjusest. Tagasikutsumiseks ei ole Samuti võib juhatuse liige igal ajal ise juhatusest tagasi astuda. Juhatuse liikme staatus lõpeb selle äriregistrile teavitamise hetkest.

Sihtasutuse juhatuse liikme võib ametist eemaldada sihtasutuste üle järelevalvet teostav asutus (SE SL 9. ptk § 5). Majandusühenduste seaduses SE EF, mis reguleerib ka tulundusühistuid, ei ole juhatuse tagasikutsumist reguleeritud.

8.3.4.4 Soome

Soome ühinguõiguses on juhatuse liikme tagasikutsumine reguleeritud FI OYL II osa 6. ptk-i sättes 13. Viidatud sätte kohaselt võib juhatuse liikme sõltumata põhjusest igal ajal tagasi kutsuda isik, kes juhatuse liikme ametisse nimetas. Üldkoosolek võib kutsuda tagasi juhatuse liikme, kes on ametisse nimetatud mõne teise isiku poolt, kui põhikirja regulatsioon, mis on andis isikule juhatuse liikme määramise erioiguse, on eelnevalt vastavalt muudetud. Sellisel juhul lõpeb juhatuse liikme ametiseisund vastava üldkoosoleku lõppemisest. Muul juhul lõpeb juhatuse liikme ametiseisund pädeva isiku (või organi) poolt otsuse tegemisest. Samuti võib juhatuse liige igal ajal sõltumata põhjusest tagasi astuda (§ 12), tagasiastumine jõustub alates juhatuse teavitamisest. FI OYL II osa 6. ptk-i § 24 sätestab, et nõukogu liikme tagasikutsumisele kohaldatakse juhatuse liikme tagasikutsumise kohta sätestatud.

Kui sihtasutuse juhatuse liige astub valitsusvälisesse organisatsiooni, võib põhikirjas juhatuse liikme valinud organile ette näha õiguse juhatuse liikme ametist eemaldamiseks (FI SL § 13). Kui juhatuse liige ei vasta enam juhatuse liikmele esitatud nõuetele, võib ta ametisse nimetanud organ juhatuse liikme ametist tagasi kutsuda, või kui nimetatud organ seda ei tee, peab juhatus ise vastava liikme eemaldama (FI SL § 13). Samad tagasikutsumise alused kehtivad ka nõukogu liikmete suhtes (FI SL § 22).

Tulundusühistu juhatuse liikme kutsuvad ennetähtaegselt ametist tagasi nad ametisse valinud isikud. Juhatuse liikmeid, keda ei valinud liikmete üldkoosolek, võib ka üldkoosolek tagasi kutsuda juhul, kui põhikirjas on tehtud muudatusi ja muid isikuid enam pole (FI OKL II osa 6.ptk § 13). Juhul, kui juhatuse liikme koht jääb tühjaks või juhatuse liige ei vasta enam talle esitatavatele nõuetele, asendatakse juhatuse liige asendusliikmega. Kui asendusliikmeid ei ole, peavad teised juhatuse liikmed tagama uue liikme valimise ülejäänud ametiajaks (FI OKL II osa 6. ptk § 14). Nõukogu liikme tagasikutsumisele kohaldub juhatuse liikme tagasikutsumist reguleeriv säte (FI OKL II osa 6. ptk § 24).

MTÜ seadus ei reguleeri juhatuse või nõukogu liikme tagasikutsumist.

8.3.4.5 Läti

LV KL § 224 lg 3 kohaselt kutsutakse osaühingu juhatuse liige tagasi üldkoosoleku otsusega. Äriregistrile juhatuse liikme tagasikutsumise või juhatuse liikme valimise kandeavaldusele peab olema lisatud üldkoosoleku otsuse protokollil vastav osa (§ 224 lg 1). Kui ühingul on nõukogu, võib viimane peatada juhatuse liikme volitused kuni osanike üldkoosoleku kokkukutsumiseni, kuid mitte kauemaks kui kaheks kuuks. Osaühingu põhikirjas võib sätestada, et juhatuse liikme võib tagasi kutsuda üksnes mõjuval põhjusel (*important reason*). Oluliseks põhjuseks on LV KL § 224 lg 6 järgi võimu kuritarvitamine, kohustuste mittetäitmine või mittenõuetekohane täitmine, võimetus ühingut juhtida, ühingu huvidele kahju tekitamine või usalduse kaotus. Juhatuse liikme tagasikutsumist käsitlev

üldkoosoleku protokolliga tuleb esitada äriregistrile. Aktsiaseltsi juhatuse liikme tagasikutsumine on sätestatud analoogselt osaühinguga (LV KL § 306). Juhatuse liikmed kutsuvad tagasi nõukogu.

LV KL § 296 lg 7 kohaselt võib aktsionäride üldkoosolek nõukogu liikme igal ajal sõltumata põhjusest tagasi kutsuda. Samuti võib nõukogu liige igal ajal sõltumata põhjusest tagasi astuda, esitades ühingule vastavasisulise teavituse (§ 296 lg 8). Kui nõukogu liige astub või kutsutakse enne ametiaja lõppu tagasi, korraldatakse kogu uue nõukogu koosseisu valimised (§ 296 lg 9). Ühingu juhatuse peab teavitama registrit nõukogu liikme koosseisu muudatustest ja lisama avaldusele üldkoosoleku otsuse protokolliga või nõukogu liikme tagasiastumise teavituse (§ 296 lg 10).

MTÜ ja sihtasutuse juhatuse liikme kutsuvad tagasi tema valinud organ ehk liikmete koosolek (LV BN § 45 lg 2; § 94). Põhikirjaga võib sätestada, et juhatuse liikme võib tagasi kutsuda üksnes heal põhjusel (*good cause*), nagu näiteks kohustuste täitmata jätmine või mittekohane täitmine, võimetus juhtida ühingut, ühingu huvide kahjustamine või usalduse puudumine.

Tulundusühistus toimub juhatuse ja nõukogu liikmete tagasikutsumine liikmete üldkoosoleku salajasel hääletusel (LV KS § 41 lg 2; § 46 lg 4). Otsus võetakse vastu lihthäälteenamusega (LV KS § 41 lg 3).

8.3.4.6 Leedu

Nõukogu olemasolul kutsutakse juhatuse liige tagasi nõukogu otsusega. Sellise nõukogu otsuse tegemisel peab osalema vähemalt 2/3 nõukogu liikmetest (LT AB § 32 lg 1 p 1, lg 8). Nõukogu puudumisel kutsutakse juhatuse liige tagasi üldkoosoleku otsusega. Samuti võib juhatuse liige sõltumata põhjusest juhatusest tagasi astuda, teavitades sellest ühingut 14 päeva ette (§ 33 lg 10). Tegevjuhi määrab ja kutsuvad tagasi juhatuse, tegevjuhi volitused algavad ja lõpevad alates juhatuse poolt otsuse tegemisest (LT AB § 37). Tegevjuhiga sõlmitakse tööleping, mis lõpeb ühes tegevjuhi tagasikutsumisega.

Nõukogu liikme nimetab ametisse ja kutsuvad tagasi üldkoosolek (§ 20 lg 1 p 3, lg 9). Üldkoosolek võib kutsuda nõukogu liikme ennetähtaegselt tagasi sõltumata põhjusest (§ 20 lg 9). Samuti võib nõukogu liige sõltumata põhjusest astuda nõukogust tagasi, teavitades sellest ühingut 14 päeva ette (§ 20 lg 10). Kui nõukogu liige kutsutakse või ta astub ennetähtaegselt tagasi, võivad 1/10 aktsionärides blokeerida uue nõukogu liikme määramise selliselt, kogu nõukogu koosseis tuleb uuesti valida (§ 31 lg 11).

MTÜ juhtorganite liikmed kutsutakse tagasi liikmete üldkoosoleku poolt (LT AI art 8 lg 1 p 2). Tagasikutsumise täpsem kord sätestatakse põhikirjas (LT AI art 12 lg 10). Sihtasutuse juhtorganite liikmete tagasikutsumise kord sätestatakse põhikirjas (LT LPF art 13 lg 8). Ühingu juhi, juhatuse liikme ja esimehe kutsuvad tagasi üldkoosolek (LT KB art 16 lg 3, art 17), täpsemat tagasikutsumise korda ei ole seaduse tasandil reguleeritud.

8.3.4.7 Holland

Osaühingu juhatuse liikme võib igal ajal sõltumata põhjusest tagasi kutsuda tema ametisse nimetanud organ, kui põhikirjaga ei sätestata, et juhatuse liikme võib tagasi kutsuda muu organ (NL BW art 2:244). Põhikirjaga võib ette näha, et juhatuse liikme tagasikutsumise õigus on üksnes üldkoosolekul. Osaühingu nõukogu liikme võib tagasi kutsuda või tema volitused peatada tema valinud organ (NL BW art 2:254). Põhikirjaga võib sätestada, et nõukogu liikme võib tagasi kutsuda ka üldkoosolek (NL BW art 2:254).

Aktsiaseltsi juhatuse liikme võib igal ajal tagasi kutsuda organ või isik, kes ta ametisse nimetas (NL BW art 2:134). Põhikirjaga võib sätestada, et juhatuse liikme saab tagasi kutsuda või tema volitused peatada üksnes otsusega, mille poolt on üldkoosoleku hääletanud, millega on esindatud kindlaksmääratud osa aktsiakapitalist. Siiski ei tohi nõue ületada 2/3 hääletanud, mis esindab rohkem kui poolt aktsiakapitalist (NL BW art 2:134 lg 2). Kui põhikirjast ei tulene teisiti, võib nõukogu liikme igal ajal peatada üldkoosoleku poolt valitud juhatuse liikme volitused. Üldkoosolekul on õigus igal ajal volituste peatamine

tühistada, välja arvatud juhul, kui juhatuse liikmete määramise õigus on antud nõukogule (NL BW art 2:147).

Aktsiaseltsi nõukogu liikme võib tagasi kutsuda või tema volitused peatada organ või isik, kes nõukogu liikme ametisse määras. Põhikiri võib sätestada nõukogu liikmete tagasikutsumise otsusele samasugused nõuded nagu NL BW art 2:134 lg-s 2 käsitletud juhatuse liikme tagasikutsumise otsuse puhul (NL BW art 2:144 lg 1, 2).

MTÜ juhatuse liikme võib olenemata kindlaksmääratud ametiajast tagasi kutsuda tema nimetanud organ ehk liikmete koosolek (NL BW art 2:37 lg 6). Täpsem kord sätestatakse põhikirjas. MTÜ nõukogu tagasikutsumist seadus ei reguleeri. Tulundusühistu juhatuse ja nõukogu liikme tagasikutsumisele kohaldatakse vastavaid MTÜ sätteid (NL BW art 2:53a). Tulundusühistu nõukogu võib igal ajal peatada üldkoosoleku poolt valitud juhatuse liikme volitused, kuid üldkoosolekul on õigus igal ajal volituste peatamine tühistada. Suure tulundusühistu nõukogu liikme võib ühingu valitud esindaja ettepaneku alusel tagasi kutsuda Ettevõtete Koda (*Enterprise Chamber*). Selle aluseks võib olla kohustuste rikkumine või muu oluline põhjus, samuti oluline asjaolude muutumine, mille tagajärjel ei saa mõistlikult eeldada, et nõukogu liige jätkab ametit (NL BW art 2:63i lg 2).

Sihtasutuse juhatuse liikme tagasikutsumine on reguleeritud põhikirjas (NL BW art 2:286 lg 4 p c). Juhatuse liikme, kes on rikkunud seadust, põhikirja, keda süüdistatakse halvasti juhtimises või kes ei ole järginud kohtumäärust, saab tagasi kutsuda kohus. Selliselt tagasi kutsutud juhatuse liige ei või viie aasta jooksul olla sihtasutuse juhatuse liige (NL BW art 2:298).

8.3.4.8 Taani

Juhatuse liige võib igal ajal sõltumata põhjusest tagasi astuda, samuti võib juhatuse ja nõukogu liikme (*supreme governing body*) ametisse määranud isik või organ igal ajal sõltumata põhjusest tagasi kutsuda (SkL § 121 lg 1). Tagasiastumise teavitus tuleb anda juhatusele või nõukogule, kui juhatuse liikme valimine pole toimunud üldkoosoleku poolt, samuti isiku ametisse määranud organile SkL § 121 lg 1). Ametisse jäänud nõukogu või juhatuse liikmed peavad organiseerima, et toimiks uue liikme määramine (SkL § 121 lg 2).

8.3.5 Juhtorganite liikmete ametiaja pikkus

8.3.5.1 Saksamaa

Aktsiaseltsi nõukogu nimetab juhatuse liikmed ametisse kuni viieks aastaks. Juhatuse liikme uuesti nimetamine või ametiaja pikendamine on lubatav maksimaalselt kuni viieks aastaks. Nõukogu liikme ametiaeg ei tohi vastavalt AktG §-le 102 olla pikem kui 4 majandusaastat.

Osaühingu juhatuse liikme ametiajale ei näe seadus ette tähtaega ja juhatuse liige määratakse tähtajatult. Osanikel on õigus juhatuse liikme ametiaeg sätestada osanike lepingus või põhikirjas.⁶⁶³ Olukorras, kus osaühingul on nõukogu, kohaldatakse nõukogule AktG regulatsiooni (GmbHG § 52).

Tulundusühistus, mittetulundusühingus ja sihtasutuses puuduvad seadusest tulenevad nõuded juhatuse ja nõukogu liikmete ametiaegade kohta.

8.3.5.2 Suurbritannia

Osaühingu ja aktsiaseltsi juhatuse liikmel puudub kindlaks määratud ametiaeg, kui juhatuse liikme ametisse määramise otsuse tingimused või põhikiri ei sätesta teisiti. Börsiühingutel on börsi reeglite tõttu juhatuse liikme ametiaeg kindlaks määratud. Mudelpõhikiri näeb ette, et juhatuse liikme ametiaeg kestab kuni järgmise iga-aastase üldkoosolekuni, juhatuse liikmed roteeruvad ning juba ametis olnud juhatuse liikmed võivad uuesti valituks osutada.

⁶⁶³ Beck Kom. Baumbach/Hueck. § 38, lk 792, m 81.

Sihtasutuses kestab juhatuse liikme ametiaeg kas surmani, kuni sihtasutuse juhatuse liige tagasi astub või kuni ta ametist eemaldatakse. Põhikirjaga võib sihtasutuse juhatuse liikme ametiaja kindlaks määrata.

Tulundusühistu juhtorganite ametiaeg määratakse põhikirjas.

8.3.5.3 Roots

Osaühingu ja aktsiaseltsi juhatuse liikme ametiaja pikkus on reguleeritud Rootsi äriseadustiku SE ABL 8. ptk-i §-s 13. Viidatud sätte kohaselt kestab juhatuse liikme ametiaeg alates tema valimisest kuni järgmise iga-aastase üldkoosoleku lõpuni. Muudatused juhatuse koosseisus jõustuvad alates kuupäevast, mil teade juhatuse liikme muutumise kohta on edastatud Rootsi äriregistripidajale või alates otsuses määratud hilisemast ajahetkest. Põhikirjaga võib sätestada, et juhatuse liikme ametiaeg on pikem kui eelpool märgitud, kuid sellisel juhul lõppeb juhatuse liikme ametiaeg alates tema valimisest maksimaalselt neljanda iga-aastase üldkoosoleku lõppemisega. Tulundusühistu juhatuse liikme ametiaeg määratakse põhikirjas (SE EF 2. ptk § 2 p 6).

8.3.5.4 Soome

Soome ühinguõiguses on juhatuse liikme ametiaja pikkus reguleeritud FI OYL II osa 6. ptk-i §-s 11. Osaühingu puhul valitakse juhatuse liige tähtajatult, aktsiaseltsis lõppeb juhatuse liikme ametiaeg valimistele järgneva aasta iga-aastase üldkoosoleku lõpuga. Põhikiri võib sätestada teistsugused ametiajad. Vastavalt FI OYL II osa 6. ptk-i §-le 24 kohaldub nõukogu liikme ametiaja pikkusele juhatuse liikme ametiaja pikkust reguleeriv säte.

Vastavalt FI SL §-le 11 on juhatuse liikme ametiaeg sihtasutuses kolm kalendriaastat, kui põhikiri ei sätesta muud kindlaksmääratud ametiaega. Kui juhatuse valib oma liikmed ise, võib põhikiri sätestada, et ühe juhatuse liikme ametiaeg on eluaegne või muul moel jätkuv. Sihtasutuse nõukogu liikme ametiaeg määratakse põhikirjas (FI SL § 21).

Tulundusühistu juhatuse ja nõukogu liige valitakse ametisse tähtajatult, kui põhikiri ei sätesta kindlat ametiaega (FI OKL II osa 6. ptk § 11 ja § 24). MTÜ juhatuse liikme ametiaeg sätestatakse põhikirjas (FI YHL 2. ptk § 8 p 5).

8.3.5.5 Läti

LV KL § 224 lg 3 kohaselt valitakse osaühingu juhatuse liige kolmeks aastaks. Põhikirjas võib sätestada ka lühema ametiaja. Aktsiaseltsis valitakse juhatuse liige samuti kolmeks aastaks (LV KL § 305 lg 3).

LV KL § 296 lg 1 kohaselt valitakse nõukogu kuni kolmeks aastaks. LV KL § 296 lg 3 täpsustab, et nõukogu liikmed valitakse ametisse mitte kauemaks kui nõukogu ise.

MTÜ ja sihtasutuse juhatuse liikme ametiaeg määratakse kindlaks põhikirjas (LV BN § 90 lg 7; § 94). Tulundusühistu juhatuse ja nõukogu liikme ametiaeg sätestatakse põhikirjas, kuid see ei või olla pikem kui kolm aastat (LV KS § 46 lg 4; § 42).

8.3.5.6 Leedu

LT AB § 31 lg 4 ja § 33 lg 3 kohaselt sätestatakse juhatuse ja nõukogu ametiaeg põhikirjas, kuid see ei või ületada nelja aastat. Kui valitakse ühte juhatuse või nõukogu liiget, kestab tema ametiaeg üksnes kuni koosseisu ametiaja lõpuni (LT AB § 31 lg 12, § 33 lg 3).

Sihtasutuse juhtorganite liikmete ametiaeg sätestatakse põhikirjas (LT LPF art 13 lg 8). Ühistu juhatuse liige, juht ja revisjonikomisjon valitakse maksimaalselt kolmeks aastaks (LT KB art 17, 18). MTÜ juhtorganite liikmete ametiaega ei ole seaduse tasandil reguleeritud.

8.3.5.7 Holland

Aktsiaseltsi, osaühingu, MTÜ, tulundusühistu ja sihtasutuse juhatuse ja nõukogu liikme ametiaeg ei ole seaduse tasandil kindlaks määratud.

8.3.5.8 Taani

Osaühingu ja aktsiaseltsi juhatuse (*board of directors*) ja nõukogu liikmete ametiaeg on kindlaks määratud põhikirjas. Juhatuse ja nõukogu liikme ametiaeg lõpeb hiljemalt neljanda korralise iga-aastase üldkoosoleku lõpuga (SkL § 120 lg 4). Kui lahkunud või tagasikutsutud juhatuse või nõukogu liikme asemele valitakse uus liige või asendusliige, kestab tema ametiaeg üksnes koosseisu ametiaja lõpuni.

8.3.6 Juhtorganite liikmete tasude määramise süsteem ja tasu suurus

8.3.6.1 Saksamaa

Saksamaa AktG-s on juhatuse liikmetele makstavate tasude põhimõtted sätestatud AktG §-s 87. AktG § 87 lg 1 näeb ette, et aktsiaseltsi nõukogu määrab aktsiaseltsi juhatuse liikmete tasud ja hoolitseb selle eest, et juhatuse liikmetele makstavad tasud oleksid mõistlikus ja mõõdukas suhtes juhatuse liikme panusega, arvestaks ühingu majanduslikku olukorda ja tagab, et juhatuse liikmed ei saaks asjatult ülemäärast hüve/tasu. Seadus näeb ette, et börsil noteeritud ühingute „hüvede poliitika“ peab tagama ühingu jätkusuutlikku arengu. Juhul, kui erinevate juhatuse liikmete tasustamispõhimõtted on erinevad, peab selleks olema mõõdetav alus. Lisaks sätestab seadus, et nõukogu peab nägema ette tasude vähendamise mehhanismi erakorraliste arengute tarbeks. AktG § 87 lg 2 kohaselt olukorras, kus ühingu majanduslik seis halveneb pärast juhatuse liikme tasude kindlaksmääramist ja kindlaksmääratud juhatuse liikme tasude edaspidine maksmine oleks ühingu seisukohalt ebaaus, peab nõukogu vähendama juhatuse liikme tasusid või esitama kohtusse avalduse, millega palub kohtul tasu mõistliku suuruseni vähendada.

Nõukogu liikmete tasustamise üldised põhimõtted on sätestatud AktG §-s 113. AktG § 113 lg 1 kohaselt võivad nõukogu liikmed oma tegevuse eest tasu saada. Nõukogu liikmete tasu (tasustamise põhimõtted) võib olla ette nähtud kas ühingu põhikirjas või see võib olla määratud üldkoosoleku poolt. Juhul, kui tasu (tasustamise põhimõtted) on ette nähtud põhikirjas, on seda võimalik muuta aktsionäride lihthälle enamusega. AktG § 113 lg 3 näeb ette võimaluse siduda nõukogu liikme tasu majandusaasta kasumiga.

Osaühingu juhatuse liikmete tasu osas puudub seaduse regulatsioon. Õiguskirjanduses on märgitud, et osaühingu juhatuse liikme tasude osas kehtib lepinguvabaduse põhimõte, mille kohaselt pooled lepivad ise tasu suuruse, eesmärgi ja maksmise viisi kokku. Juhatuse liikmete tasu suurusele ja viisile ettenähtud väga üldised piirid taanduvad BGB lepinguvabaduse piiridele. Õiguskirjanduses on viidatud, et juhatuse liikme tasukokkulepped võivad olla vastuolus BGB §-s 138 ettenähtud põhimõtetega (Eesti mõistes heade kommete või avaliku korruga vastuolus olev tehing). Eelnevale sättele tuginedes on tasukokkuleppe, mis on heade kommete vastaselt ebamõistlikult tasakaalust väljas, tühine.⁶⁶⁴

8.3.6.2 Suurbritannia

Direktorite (juhatuse liikmete) tasustamine sätestatakse ühingu põhikirjas. Lisaks põhikirjas sätestatule peab tasustamise heaks kiitma ka üldkoosolek. Kui üldkoosolek otsustab juhatuse liikmele tasu maksmise, aga seda ei ole põhikirjas sätestatud, ei tasuta direktoritele nende töö eest. Põhikirjas võib olla sätestatud, et juhatuse saab ise oma tasu korrigeerida.⁶⁶⁵

Valitsuse tehtud ettepanekute kohaselt on soovitatav moodustada tasustamise komitee (mittetegutsevatest direktoritest), kes otsustaks juhatuse liikmetele tasu maksmise, nende pensioni ja ameti lõpetamise puhul makstava tasu üle. Komitee teeb aastase kokkuvõtte iga juhatuse liikme

⁶⁶⁴ MüKoGmbHG/Jaeger GmbHG § 35 Rn. 302, beck-online.

⁶⁶⁵ Denis Keenan. Smith and Keenan's Company Law. 12th edition, lk 315.

tegevuste kohta. Pikemaajalised kavatsused tasude osas tuleb kooskõlastada üldkoosoleku otsusega.⁶⁶⁶ Ühingu rasketel aegadel on juhatuse liikmetel soovitatav tasust loobuda.⁶⁶⁷

8.3.6.3 Rootsi

Rootsi äriseadustik SE ABL sätestab, et juhatuse tasude üle otsustab üldkoosolek, ettepaneku, mis on tasu suurus, teeb enamusosanik või tasustamise komitee (börsiaktiaseltsi puhul). Tasustamise komitee koosneb kolmest kuni viiest enamusosanikust ja juhatuse esimehest. Iga juhatuse liikme fikseeritud tasu otsustatakse individuaalselt ja muutuv tasustamissüsteem (sh stiimulsüsteem) otsustatakse üldkoosolekul. Üldjuhul on juhatuse esimehe tasu teiste juhatuse liikmete tasust kõrgem.⁶⁶⁸

Muutuva tasustamissüsteemi juhised, tasustamise struktuuri ja astmestiku koostab üldkoosolek.⁶⁶⁹

8.3.6.4 Soome

Soome ühinguõiguse kohta koostatud õiguskirjandusest nähtub, et kindlat tasusüsteemi seadusest ei tulene. Juhtorgani tasu määrab reeglina kindlaks organ, kes juhtorgani liikme valib. Juhatuse esimehega sõlmitava käsunduslepingu tingimused mh tasustamise tingimused määravad kindlaks juhatuse liikmed. Soome ühinguõigus näeb ette võimaluse luua tasustamise komitee, mis koosneb mittetegevatest juhatuse liikmetest ja kelle pädevuse ning kontrolli alla kuulub kompensatsioonide maksmine.⁶⁷⁰

8.3.6.5 Läti

LV KL § 221 lg 8 järgi määratakse osaühingu juhatuse liikme tasu vastavalt juhatuse liikme kohustustele ja ühingu finantsseisule. Juhatuse liikme tasu määrab nõukogu, selle puudumisel aga osanike koosolek. Aktsiaseltsi juhatuse liikme tasu määratakse vastavalt LV KL §-le 308 nõukogu poolt, arvestades juhatuse liikme kohustusi ja ühingu finantsilisi vahendeid. LV KL § 300 kohaselt määrab nõukogu liikme tasu aktsionäride üldkoosolek.

8.3.6.6 Leedu

Nõukogu ja juhatuse liikmetele otsustab tasu (boonuse) maksmise üldkoosolek oma otsusega. Tasu (boonuse) maksmise protseduur on sätestatud LT AB §-s 59. Nõukogu ega juhatuse liikmetele ei tohi tasu maksta, kui ühingul on võlgnevus riigi ees.

Juhatajale (tegevjuhile) (*executive board member*) tasu maksmise, töölepingu sõlmimise ja selle suuruse otsustab juhatus (§ 37 lg 3). Juhatuse liikmed ei saa end määrata palgalisele töökohale. Kui põhikirjas on juhatuse liikmetele määratud tasu maksmine, siis toimub see isegi juhul, kui ühing kasumit ei teeni.

8.3.6.7 Taani

Taani äriseadustiku (SkL § 138, § 5 lg 4 ja 5) kohaselt tasustatakse juhatuse ja nõukogu liikmeid fikseeritud või muutuva tasustamissüsteemi alusel. Tasu suurus ei tohi ületada praktikas makstavat tasu, võttes arvesse töö iseloomu ja ühingu finantsseisu. Ühingutel on soovitatav kehtestada tasustamispoliitika ja tuua välja poliitika fikseeritud ning muutuvad komponendid, arvestades juhatuse liikme kohustusi ja panust ühingusse. Fikseeritud komponendid põhinevad kindlaks määratud tasul

⁶⁶⁶ Denis Keenan. Smith and Keenan's Company Law. 12th edition, lk 318-321.

⁶⁶⁷ Denis Keenan. Smith and Keenan's Company Law. 12th edition, lk 322.

⁶⁶⁸ Björn Kristiansson. Directors' Remuneration in Listed Companies. 2008.

http://www.ecgi.org/remuneration/questionnaire/sweden_update_2008.pdf, lk 4-5 (13.09.2017).

⁶⁶⁹ Swedish Corporate Governance Board. The Swedish Corporate Governance Code. 2016.

http://www.corporategovernanceboard.se/UserFiles/Archive/496/The_Swedish_Corporate_Governance_Code_1_December_2016.pdf, lk 24-25 (13.09.2017).

⁶⁷⁰ Manne Airaksinen. Country Q&A Finland 2008/9.

https://www.roschier.com/sites/default/files/corporate_governance_and_directors_duties_200809_finland.pdf, lk 56 (06.04.2017).

(rahaline hüvitis), muutuvad komponendid aga juhatuse liikme tegelikel saavutustel pikaajalises perspektiivis, vältimaks riskantseid otsuseid, mis toovad kasu ainult lühiajaliselt.⁶⁷¹

Pankroti korral peavad juhatuse liikmed tagasi maksma viie aasta tasu, mis on saadud muutuva tasustamissüsteemi raames (aega hakatakse lugema alates pankroti avalduse esitamisest), isegi kui nad on käitunud heas usus, tingimusel, et ühing oli maksejõuetu juba siis, kui muutuv tasustamissüsteem kindlaks määrati (SkL § 138 lg 2).

Enne kui börsiaktiaselts saab sõlmida juhatuse liikmega lepingu, et tema tasustamine hakkab toimuma muutuva tasustamissüsteemi alusel (nt stiimulsüsteem), peab üldkoosolek kehtestama juhatusele kindlad tasustamisjuhised ja selle üldkoosoleku otsusega vastu võtma (antud säte tuleb kehtestada ka ühingu põhikirjas). Tasustamisjuhised avalikustatakse ühingu kodulehel. Tasustamisjuhised hakkavad kehtima üks päev pärast nende avalikustamist ühingu kodulehel (SkL § 139).

8.3.7 Juhatuse liikmete tehtud tehingute tühistamine põhikirjaliste piirangute mitteamestamisel

8.3.7.1 Saksamaa

Saksamaal on juhatuse liikme esindusõiguse piiramine seonduvalt põhikirjas ettenähtud piirangutega reguleeritud AktG §-s 82. AktG § 82 lg 2 näeb ette, et juhatuse liikme ja ühingu vahelises suhtes on juhatuse liikmed kohustatud kinni pidama piirangutest, mis on ette nähtud aktsiaseltsi põhikirjas, sätestatud nõukogu või üldkoosoleku poolt või mille tarbeks on nõukogu nõusolekut vaja. Õiguskirjanduses on selgitatud, et õiguskäibe ja õiguskindluse tagamiseks on juriidiliste isikute organite pädevus kolmandate isikute suhtes ehk välissuhtes piiramatult. Seevastu võib juhatuse liikmete pädevus olla sisemises suhtes piiratud. Saksamaa ühinguõiguses kehtib range välis- ja sisesuhte eraldamise põhimõte.⁶⁷²

Osaühingu kohta näeb seadus ette sisuliselt samasuguse regulatsiooni. GmbHG § 37 lg 1 kohaselt on osaühingu juhatuse liige kohustatud pidama kinni piirangutest, mis on osanike lepingus, osanike otsustes jms. GmbHG § 37 lg 2 näeb ette, et viidatud piirangud ei oma kolmandate isiku suhtes ehk välissuhtes õiguslikku tähendust.

8.3.7.2 Suurbritannia

Sarnaselt Saksamaa regulatsiooniga näeb ka Inglismaa ühinguõigus ette põhimõtte, mille kohaselt on juhatuse liikmete poolt välissuhtes sõlmitud tehingud kehtivad. Eelnev põhimõte tuleneb CA §-st 40, mille kohaselt olukorras, kus juhatuse liige teeb kolmanda isikuga ühingu nimel tehingu, eeldatakse, et juhatuse liikmel on pädevus selline tehing teha ja eeldatakse, et juhatuse liikmel ei ole põhikirjast tulenevaid piiranguid või takistusi selliste tehingute tegemiseks. Viidatud säte kohaldub juhul, kui tehingupartneri näol on tegemist kolmanda isikuga, kes käitub ja tegutseb heas usus. Loetakse, et isik käitub pahauskelt juhul, kui ta on teadlik põhikirjas ettenähtud põhikirjalistest piirangutest. Viidatud säte lg 4 kohaselt ei piira konkreetne säte nõude esitamist juhatuse liikme vastu, kes on oma pädevusi ületanud.

CA §-s 41 on sätestatud, et CA § 40 (heauskse kolmanda isikuga tehtud tehing) ei kohaldu juhatuse liikme, juhatuse liikme poolt hallatava ühingu või isiku suhtes, kes on juhatuse liikmega seotud. Sellisel juhul on tehing juhatuse taotlusel tühistatav. Sellise tehingu tegemisel on kõnealused isikud vastutavad juriidilisele isikule tekitatud kahju eest.

8.3.7.3 Rootsi

⁶⁷¹ Committee on Corporate Governance. Recommendations on Corporate Governance. 2013.

http://www.ecgi.org/codes/documents/recommendations_cg_denmark_nov_2014_en.pdf, lk 22 (13.09.2017).

⁶⁷² MüKoAktG/Spindler AktG § 82 Rn. 1-4, beck-online

Rootsi ühinguõiguses on juhatuse liikme esindusõiguse piirangud reguleeritud §-s 40 jj. SE ABL § 41 reguleerib üldiseid ühingu esindusõigusele kohalduvaid piiranguid. Viidatud sätte kohaselt juhatuse liige või mõni muu ühingu esindaja ei või teha tehinguid, toiminguid või võtta tarvitusele muid abinõusid, mis suure tõenäosusega annavad mõnele aktsionärile ebaõiglase eelise teiste aktsionäride või ühingu eest. Lisaks ei või esindaja võtta vastu üldkoosoleku või muu organi suuniseid, mis on vastuolus seadusega või ühingu põhikirjaga.

SE ABL § 42 reguleerib puudustega tehingute tagajärgi. SE ABL § 42 lg 1 kohaselt olukorras, kus juhatuse või muu esindusõiguslik organ teeb ühingu nimel tehingu, mis on tehtud kõnealust äriseadust rikkudes või rikkudes esindusõigust, ei ole võimalik sellist tehingut ühingu vastu maksma panna. Eelnev kohaldub ka olukorras, kui juhatuse liige on ületanud oma pädevusi ja ühingul on võimalik tõendada, et tehingu teine pool oli pädevuse puudumisest teadlik või pidi olema teadlik. Viidatud sätte lõikes 2 on sätestatud, et ükski tehing või muu toiming (*legal act*) ei ole ühingu suhtes kehtiv, kui juhatuse liige, tegevdirektor või muu allkirjaõiguslik isik on ületanud oma pädevusi ja ühing suudab tõendada, et teine tehingu osapool oli sellest teadlik või pidi teadlik olema. Eelnev kehtib ka olukorras, kus juhatuse liige või tegevdirektor on rikkunud põhikirjas või muudes ühingu dokumentides ettenähtud regulatsiooni või nõudeid.

8.3.7.4 Soome

Soome ühinguõiguses on põhikirjas ettenähtud piirangutega seonduv reguleeritud FI OYL II osas, 6 ptk-s, sättes 27. Viidatud sätte kohaselt on ainus esindusõigusega seonduv piirang, mis kantakse äriregistrisse, ühine esindusõigus. FI OYL § 28 kohaselt ei ole juhatuse liikme poolt sõlmitud tehing ühingule siduv, kui (i) juhatuse liige on rikkunud seadusest tulenevat esindusõiguse piirangut, (ii) juhatuse liige on tehingu tegemisel rikkunud § 27 lõikest 1 tulenevat nõuet, et ühingu tohib esindada üksnes kaks juhatuse liiget ühiselt või (iii) juhatuse liige on ületanud oma pädevusi ja tehingu teinud isik teadis või oleks pidanud seda teadma. Ainuüksi asjaolu, et selline piirang oli kantud äriregistrisse ei ole tõend selle kohta, et teine isik teadis või pidi sellisest piirangust teadma.

8.3.7.5 Läti

Osaühingu juhatuse liikmed peavad kinni pidama esindusõiguse piirangutest, mis on kehtestatud põhikirjas, üldkoosoleku otsustest ja nõukogu otsustest (LV KL § 223 lg 4). Sama on sätestatud aktsiaseltsi kohta LV KL §-s 303 lg 4. Kui juhatuse liige sõlmib lepingu, mis väljub tema esindusõiguse piirest, on leping ühingule küll siduv, kuid ühingul tekib õigus nõuda esindusõiguse piiride ületamisest tekkinud kahju hüvitamist. Vastavalt LV KL §-le 169 vastutab juhatuse liige ühingule tekitatud kahju eest, välja arvatud juhul, kui ta tõendab, et tegutses nii, nagu oleks samas olukorras käitunud aus ja hoolas ettevõtja.

8.3.7.6 Leedu

Leedu äriseadustiku LT AB § 37 lg 10 kohaselt sõlmib ühingu nimel lepinguid ühingu juht (manager), välja arvatud juhul, kui põhikiri nõuab selleks ühist esindatust (quantitative representation). Leedu tsiviilseadustiku LT CK artikkel 2.83 lg 1 järgi toob ühingu juhtorganite poolt ühingu nimel sõlmitud esindusõiguse piire ületav tehing kaasa ühingule kohustused, välja arvatud juhul, kui kolmas isik oli teadlik või ei saanud olla mitteteadlik asjaolust, et ühingu juhtorganil puudub õigus sellise lepingu sõlmimiseks. Tagajärjena sätestab lg 3, et juhul, kui ühing ei ole suuteline kolmanda isikuga tehtud tehingust tulenevat nõuet täitma, võtab lepingu sõlminud isik lõikes 1 sätestatud juhul kohustuste täitmise suhtes jagatud vastutuse (subsidiary liability).

8.3.7.7 Taani

SkL § 135 lg 3 järgi võib iga juhatuse (board of directors) ja tegutseva juhatuse (executive board) liikme õigust ühingu esindada piirata põhikirjaga nii, et juhatuse liikmed võivad ühingu esindada üksnes ühiselt või nii, et esindusõigus on antud mitmele juhatuse liikmele ühiselt või üksnes ühele juhatuse

liikmele. Muid esindusõiguse piiranguid ei registreerita. SkL § 136 lg 1 kohaselt on ühingu suhtes esindusõigust omava isiku poolt ühingu nimel sõlmitud kokkulepe ühingule siduv, välja arvatud juhul, kui ühingu nimel kokkuleppe sõlminud isik ei tegutsenud oma pädevuste piires, ületas ühingu nimel tegutsedes oma volitusi või oluliselt rikkus kohustust tegutseda ühingu parimates huvides ja kolmas isik oli või pidi olema sellest teadlik.

8.3.8 Juhtorganite liikmete õigused, kohustused ja vastutus, sh faktilise juhi instituut

8.3.8.1 Saksamaa

8.3.8.1.1 Õigused ja kohustused

Saksamaa õiguskirjanduses on selgitatud, et osaühingu juhil (juhatuse liikmel) on eelkõige järgmised kohustused: (i) ühingu juhtimine, (ii) kohtulik ja kohtuväline esindamine (GmbH § 35 I), (iii) osanike üldkoosoleku kokkukutsumine (GmbH § 49 I), raamatupidamise korraldamine ja majandusaasta aruande esitamine (HGB § 264 ja 242), (iv) osanikele informatsiooni andmine/edastamine (GmbH § 51), (v) äriregistri teavitamine ja äriregistrile informatsiooni andmine, (vi) pankrotiavalduse esitamine, (vi) maksudeklaratsioonide jms esitamine ja (vii) sotsiaalmakse tasumisega seonduvate aruannete esitamine. Ülejäänud ühingu juhtimise kompetentsid võivad olla täiendavalt reguleeritud põhikirjas või muus ühingu juhtimist korraldavas dokumendis.⁶⁷³

Lisaks on selgitatud, et osaühingu juhatuse liikmel on ühingu ees lojaalsus- ja konfidentsiaalsuse kohustus. Juhatuse liikmel on kohustus hoiduda ühingu kahjustamisest ja oma tegevusega ühingule konkurentsi pakkumisest. Võib öelda, et ühingu juhatuse liikmel on oma ametiajal konkureerimise keeld.⁶⁷⁴

Saksamaa regulatsiooni kohaselt on aktsiaseltsil juhatuse, kes ühingu omal vastutusel juhib. Juhatuse ülesanded on juhtiv ja esindav organ. Õiguskirjanduses on selgitatud, et aktsiaseltsi juhatusel on järgmised ülesanded: (i) ühingu üldkoosolekuks meetmete ja otsuste ettevalmistamine, (ii) nõukogule aruandmine (AktG § 90), (iii) raamatupidamise korraldamine, (iv) riskisüsteemi jms korraldamine, (v) üldkoosoleku kokkukutsumine, kui omakapital langeb alla poole põhikapitali, (vi) majandusaasta aruande esitamine ja koostamine, (vii) teabenõuetele vastamine (AktG § 161) ja (viii) maksejõuetuse ning pankroti korral pankrotiavalduse esitamine. Lisaks on selgitatud, et juhatusel on kohustus tagada ühingu vastavus seaduses ettenähtud nõuetele. Nõuete eesmärgipärane järgimine tähendab, et ühing vastab tegutsedes kõikidele seadusest tulenevatele nõuetele.

Vastavalt AktG § 111 lg-le 1 on ühingu nõukogu ülesandeks ja kohustuseks ühingu juhtimise üle kontrolli teostamine. Ühingu juhtimise kompetents on juhatusel, kuid nõukogul on seejuures kompetents juhatuse tegevust kontrollida. Traditsiooniliselt teostab nõukogu juhatuse tegevuse üle kontrolli tagasiulatavalt. Uus ühingujuhtimise tava toob nõukogu tegevust rohkem olevikku ja annab ühingu nõukogule suurema kompetentsi ühingu tegevuse planeerimisel.⁶⁷⁵ Nõukogul kui organil on informatsiooni saamise või hankimise kohustus. Õiguskirjanduses on selgitatud, et eesmärgipärane ja sisuline kontroll ühingu tegevuse üle saab toimuda üksnes juhul, kui nõukogu liikmetel on piisavalt informatsiooni. Kuivõrd nõukogu kui organ ei võta ühingu juhtimisest vahetult osa, ei saa nõukogu liikmed vahetult ka ühingu kohta käivat informatsiooni. Viidatud kohustuse täitmiseks on nõukogu liikmetel kohustus ka ise juhatuse liikmetelt informatsiooni küsida.⁶⁷⁶ Seadus näeb ette teatud otsused, mille tegemisel on vaja nõukogu nõusolekut – eelnev tähendab, et nõukogule on antud teatud otsusete tegemisel vetoõigus.

⁶⁷³ Drygala, Staake. Kapitalgesellschaftrecht, lk 193.

⁶⁷⁴ Drygala, Staake. Kapitalgesellschaftrecht, lk 194.

⁶⁷⁵ Drygala, Staake. Kapitalgesellschaftrecht, lk 438

⁶⁷⁶ Drygala, Staake. Kapitalgesellschaftrecht, lk 439

Lisaks eelnevalt viidatule kuuluvad nõukogu pädevusse ka järgmised küsimused: (i) juhatuse liikmete valimine ja tagasikutsumine (AktG § 84 ja 87), (ii) kohtulik või kohtuväline ühingu esindamine juhatuse liikme vastu nõude esitamisel, (iii) üldkoosoleku kokkukutsumine olukorras, kus ühingu heaolu seda nõuab, (iv) üldkoosoleku päevakorda küsimuste lisamine/ettepanekute tegemine, (v) üldkoosolekule ettepaneku tegemine erikontrolli korraldamiseks, (vi) majandusaasta aruande ülevaatamine enne üldkoosolekule esitamist, (vii) päringute tegemine juhatusele ja (viii) pankrotiavalduse esitamine juhatuse puudumisel.⁶⁷⁷

8.3.8.1.2 Vastutus

Juhatus liikme vastutus on kokkuvõtvalt reguleeritud AktG § 93 lg-s 1 ja GmbH § 43 lg-s 1. Õiguskirjanduses on selgitatud, et mõlemad sätted näevad ette vastutuse põhimõtte ja täpsustavad organisatsioonilise kohustuste kaanonit.

Legaliteedi põhimõte. Juhatus liikmed on kohustatud tegutsema ühingu huvides. Juhatusel on kohustus ühingu vastutustundlikult juhtida ja seejuures tagada parimal võimalikul viisil ühingu eesmärgi saavutamine. Juhatus peab tegutsema kooskõlas seaduse, põhikirja ja sõlmitud lepingutega. Seejuures peab juhatuse liige tagama, et ka temale alluvad töötajad tegutsevad kooskõlas seadusega.

Lojaalsuse põhimõte. Juhatus liikmed peavad olema ühingule lojaalsed. Eelnev tähendab, et juhatuse liikmed peavad vältima ühingule kahju tekkimist ja kasutama ära ühingule soodsad äri võimalused. Seejuures ei tohi juhatuse liikmed pakkuda ühingule mingil viisil konkurentsi. Seaduses on lojaalsuse põhimõtte reguleeritud eelkõige AktG §-s 88, mis näeb ette konkurentsikeelu ja AktG §-s 93, mis sätestab konfidentsiaalsuskohustuse (vaikimiskohustus).

Business judgement rule. Ühingu juhatus on kohustatud juhtima ühingu vastutustundlikult. See tähendab, et juhatus on kohustatud võtma tarvitusele kohaseid meetmeid riskide juhtimiseks ja otsuste tegemisel lähtuma *business judgement rule*'ist. Eelnev tähendab, et ühingu otsused on ka kohtu poolt kontrollitavad. Kohus saab hinnata, kas konkreetses informatsioonis tehtud otsus on mõistlik ja ühingu huvisid arvestav.

Nagu eelnevalt viidatud, on vastutuse alus sätestatud topelfunktsioonina AktG §-s 93 ja GmbH §-s 43. Regulatsioon näeb ette, et juhatuse liige, kes on oma kohustusi rikkunud, vastutab solidaarselt ühingule tekitatud kahju eest. Otse nii ühingu kui ka aktsionäride ees vastutavad juhatuse liikmed deliktiõiguse alusel. Ühingu juhatuse liikmed võivad vastutada ka kolmandate isikute ees.⁶⁷⁸

Nõukogu liikme vastutus on reguleeritud AktG §-des 93 ja 116. Viidatud sätete kohaselt täidab nõukogu liige oma kohustusi korralikult nõukogu liikmelt oodatava hoolsusega, vastupidisel juhul vastutab nõukogu liige oma tegevusega ühingule tekitatud kahju eest. Seadus ei nõua nõukogu liikmelt mingeid eriteadmiseid või kvalifikatsiooni. Siiski tuleb märkida, et asjatundlik nõukogu töös osalemine on võimalik üksnes juhul kui nõukogu liige on võimeline otsustama ühingu mõistes olulisi asjaolusid ilma kõrvalise abita. Nõukogu liikme hoolsuskohustus on generaalklausel, mis väljendub objektiivselt järgnevate tegevuste läbi: (i) pleenumis koostöötamise kohustus, otsuste vastuvõtmine, diskussioonist osavõtmine, (ii) kohustus täita nõukogu liikme kohustusi seaduses ettenähtud viisil ja korras (*gesetzkonforme*) ning efektiivselt, mis hõlmab omakorda kohustust kutsuda kokku nõukogu (AktG § 110 lg 2), (iii) kohustus kontrollida juhatuse poolt antud ülevaateid/aruandeid ja informatsiooni, (iv) kohustus juhatusele informatsiooni/ülevaateid ja aruandeid nõuda, (v) kohustus järgida nii seaduses kui ühingu siseregulatsioonis ette nähtud kontrolli süsteemi (AktG § 91 lg 2), (vi) kohustus võtta ühingu huvisid arvestades vastu parim võimalik otsus, mh valides ühingu juhatust ja kinnitades majandusaasta

⁶⁷⁷ Drygala, Staake. Kapitalgesellschaftrecht, lk 439

⁶⁷⁸ Drygala, Staake. Kapitalgesellschaftrecht, lk 435 jj

aruannet, (vii) kohustus tuua nõukogu ette ühingu juhatuse poolne kohustuste rikkumine.⁶⁷⁹ Nimetatud kohustuste puhul on tegemist nõukogu liikme spetsiifiliste kohustustega.

Lisaks eelnevale on nõukogu liikmel kohustus täita oma ametiülesandeid lojaalselt (*Treuepflicht*). Nõukogu liige ei tohi oma ülesandeid täites järgida isiklike huvisid või seada isiklike või kolmandate isikute huvid ühingu huvidest kõrgemale.⁶⁸⁰

Juhul, kui nõukogu liige on rikkunud viidatud kohustusi, vastutab ta oma kohustuste rikkumise tulemusena tekkinud kahju eest solidaarselt (AktG 93 lg 2). Vastutuse hindamisel tuleb vastata küsimusele, kuidas üks tavapärane keskmine nõukogu liige oma kohustusi täidaks. Nagu ka juhatuse liikme puhul ei loe personaalne teadmatus, kogenematus ega ajapuudus. Nõukogu liikme kohustuse täitmise hindamisel kohaldatakse *business judgement rule*’i.

8.3.8.1.3 Faktilise juhi instituut

Saksamaa õiguspraktika tunneb ka faktilise juhi instituuti. Eelkõige majanduskaristusõiguses on sätestatud, et lisaks formaalsele juhatuse liikmele võib näiteks pankroti sүүtegedude eest vastutada ka ühingu faktiline juhatuse liige. Faktiliseks juhiks tuleb lugeda isikut, kes ühinguga kokkuleppel juhib tegelikkuses ühingut ilma, et juhatuse liiget oleks formaalset registrisse kantud. Õiguskirjanduses on toonitatud, et faktilise juhatuse liikme vastutuse valguses on oluline, et ühingu osanikud on faktilise juhi tööle asumise või tegevuse heakskiitnud.⁶⁸¹

Saksamaa õiguskirjanduses on eristatud kahte liiki faktilisi juhte. Esimese faktilise juhi olukorraks on, kui isik on määratud juhatuse liikmeks, kuid juhatuse liikme määramise otsus on vaidlustatud või tühine (*de facto* juhatuse liige). Faktilise juhi korral on oluline, et ta täidaks juhatuse liikmele omaseid kohustusi, sh jooksvaid ülesandeid. Õiguskirjanduses on selgitatud, et ühingu osanik ei saa olla faktiline juht. Ta määrab küll kindlaks ühingu tegevuspoliitika, kuid see toimub läbi üldkoosoleku. Teise faktilise juhi olukorraga on tegemist juhul, kui isik kohta ei ole tehtud (ka vaidlustatud või tühist) juhatuse liikmeks määramise otsust, kuid isik juhib ühingut kui juhatuse liige.⁶⁸² Määrav on, et faktiline juht ühingut tegelikkuses juhiks. Mitte igasugune isik, kes suunab või mõjutab osaühingu tegevust, ei ole käsitletav faktilise juhina. BGH on andnud selgitused, millistele tunnustele peab faktiline juht vastama, esitades n-ö „kuus kriteeriumi kaheksast“ reegli.⁶⁸³

Saksa kohtupraktikas on kujunenud välja eeldused, mille täitmise korral saab rääkida ühingu faktilisest juhist. Nendeks on ettevõtte poliitika määramine, töö- ja palgaküsimuste otsustamine, suhete kujundamine teiste ühingutega, läbirääkimised krediidiandjatega, raamatupidamise juhtimine ja otsuste vastuvõtmine maksualastes küsimustes.⁶⁸⁴

Õiguskirjanduses ollakse eri meelt, milline on faktilise ühingujuhi vastutus. Eelkõige on küsimus selles, kas faktiline juht saab vastutada GmbHG § 43 lg 2 (mille järgi vastutab juhatuse liige, kes on rikkunud enda kohustusi, tekkinud kahju eest solidaarselt), GmbHG § 6 lg 2 või deliktiõiguse sätete alusel.⁶⁸⁵ Saksa õiguskirjanduses on selgitatud, et faktiline juht vastutab BGB § 826 tüüpolukordade esinemise puhul, milleks on näiteks ühingu maksejõuetuse tekitamine.⁶⁸⁶ Faktilise ühingujuhi vastutust peetakse võimalikuks ka läbi faktilise ühingujuhi tegevuse tekkiva erisuhte (*Sonderverbindung*), mis on

⁶⁷⁹ Drygala, Staake. Kapitalgesellschaftrecht, lk 466

⁶⁸⁰ Drygala, Staake. Kapitalgesellschaftrecht, lk 465-467

⁶⁸¹ MüKoGmbHG/WiBmann GmbHG § 82 Rn. 37, beck-online.

⁶⁸² Christian Kühn. GmbH- Geschäftsführer, lk 8, Beck 2016

⁶⁸³ BGH 1 StR 459/12, 23.01.2013. Der faktische Geschäftsführer muss daher dieselben gesetzlichen Pflichten erfüllen wie ein eingetragener Geschäftsführer und haftet in derselben Weise (BGH v. 18.12.2014 – 4 StR 323/14).

⁶⁸⁴ BayObLG, Urteil vom 20.02.1997 – 5 St RR 159/96 = NJW 1997, 1936; Dierlamm, NSiZ 1996, 153 [156]

⁶⁸⁵ Vt erinevate seisukohtade osas põhjalikult MüKoGmbHG/Fleischer, 2016, § 43, Rn 220-243. Samuti Michalski/Heidinger/Leible/J. Schmidt, GmbH-Gesetz, 3. Auflage 2017, § 43, Rn 19 ff, kus märgitakse, et „Nach hM erfasst § 43 auch den sogenannten „faktischen Geschäftsführer.“ Vt ka BGH NZG 2005, 816; 2005, 755; BGHZ 150, 61; Rowedder/Schmidt-Leithoff/Koppensteiner/Gruber Rn. 51; GK-AktG/Hopt/Roth AktG § 93 Rn. 362 f.

⁶⁸⁶ GmbHG § 43/3 (lk 882) Beckscher Kurz Kommentar Zöllner/Noack C.H. Verlag Beck 2010

tsiviilõigusliku vastutuse tekkimise alusena tunnustatud ka muude tsiviilõigusliku vastutusjuhtumite puhul.⁶⁸⁷

Saksa kohtupraktikas ollakse faktilise ühingujuhi vastutuse osas seni võrdlemisi reserveeritud ning faktilise ühingujuhi vastutust tunnustatakse eelkõige deliktiõiguse alusel (BGB § 823 lg 2 ja StGB § 266 koosmõjus). Siiski kui juhatuse liige on puudulikult määratud, kuid vähemalt ühe osaniku teadmiste järgi on ta võtnud üle faktilise ühingu juhtimise, vastutab ta faktilise ühingu juhina GmbHG § 43 lg 2 alusel.⁶⁸⁸

8.3.8.2 Suurbritannia

8.3.8.2.1 Juhatuse õigused ja kohustused

Suurbritannia CA-s on juhatuse liikme kohustused ja vastutus reguleeritud §-s 170 jj. CA § 171 kohaselt peab juhatuse liige käituma ja tegutsema kooskõlas ühingu põhikirjaga ning üksnes talle antud pädevuste piires. CA §-s 172 on sätestatud juhatuse liikme kohustused täpsemalt. CA § 172 lg 1 kohaselt on ühingu juhatuse liikmel kohustus tegutseda heas usus eesmärgiga edendada ühingu huvisid ja käekäiku. Selleks peab juhatuse arvestama eelkõige järgmiste asjaoludega: (i) juhatusel on kohustus võtta arvesse tehtavate otsuste pikaajalist mõju, (ii) ühing arvestab töötajate huvidega, (iii) vajadusel edendab juhatuse ühingu suhteid klientide, tarnijate jt isikutega (iv) juhatuse arvestab ühingu tegevuse mõjuga keskkonnale ja ühiskonnale tervikuna, (v) juhatuse lähtub ühingu huvist säilitada hea maine ja (vi) vajadusest käituda ausalt kõikide ühingusse kuuluvate isikutega.

CA § 173 kohaselt peab ühingu juht hindama asjaolusid ja tegema otsuseid iseseisvalt. Viidatud kohustust ei ole juhatuse liikmed rikkunud juhul, kui juhatuse otsustusõigust on piiratud põhikirjas tehtud valikute või ühingu poolt sõlmitud lepingute kaudu. CA § 174 reguleerib ühingu juhatuse liikme kohustust teha otsuseid hoolsalt, oskuslikult ja läbimõeldult. Juhatuse liige peab tegutsema hoolsusega, mida rakendaks mõistlik isik, kellel on üldised teadmised ja oskused, mida võib mõislikult oodata isikult, kes juhib sarnast ühingu või täidab ühingu juhtimisega sarnaseid funktsioone. Viidatud sätte alatasiteks võib lugeda CA §-i 177, mille kohaselt on juhatuse liikmel kohustus avaldada oma huvid ühingu tehtavas tehingus.

CA § 175 kohaselt on ühingu juhatusel kohustus vältida nii otsest kui ka kaudset huvide konflikti. Viidatud kohustus hõlmab endas nii kinnisvara, informatsiooni kui äriiliste võimaluste kasutamist. CA § 176 reguleerib juhatuse liikme kohustust mitte aktsepteerida hüvesid kolmandatelt isikutelt. Juhatuse liikmel on keelatud aktsepteerida hüvesid, mis antakse tulenevalt asjaolust, et ta on juhatuse liige või tegutseb juhatuse liikmena teatud viisil.

8.3.8.2.2 Vastutus

Vastutus kohustuste rikkumise eest on reguleeritud CA §-s 178. Viidatud sätte kohaselt vastutab juhatuse liige, kui ta on rikkunud eelnevalt viidatud kohustusi (§-des 171-177 sätestatud kohustused). Selleks, et panna juhatuse liige vastutama §-des 171-177 sätestatud kohustuste rikkumise eest, ei ole vaja näidata, et juhatuse liige on käitunud halvas usus või ebaausalt. Kohus võib nõuda juhatuse liikmelt õiglase kahju hüvitamist ka juhul, kui kahju tekkimine on tõenäoline, kuid seda ei ole võimalik täpselt kindlaks määrata, nt lojaalsuskohustuse rikkumisel (*Extrasure Travel Insurance v Scattergood* kohtuasi). Juhatuse liikme vastuse keskseks tagajärjeks on kahju hüvitamise kohustust, samuti võib kohustust rikkunud juhatuse liikmelt nõuda välja kasu, mis ta kohustuse rikkumisest (nt kahjuliku tehingu tegemistest) on saanud.

⁶⁸⁷ MüKoGmbHG/Fleischer, 2016, § 43, Rn 226. Samuti märgitakse, et „Eine solche Organhaftung ist dem Betroffenen auch durchaus zumutbar: Wer sich die Stellung eines GmbH-Geschäftsführers anmaßt, dem muss der Einwand verwehrt sein, er könne mangels Bestellung nicht in Anspruch genommen werden. Dies folgt letztlich aus dem Verbot widersprüchlichen Verhaltens.“ MüKoGmbHG/Fleischer, 2016, § 43, Rn 226.

⁶⁸⁸ GmbH-Recht. § 10/15 (Ik 472). Münchener Anwalts Handbuch.

Juhatuse liige vabaneb vastutusest, kui ta on tegutsenud osanike nõusolekul või volitusel, samuti kui see on tagantjärele heaks kiidetud (CA § 180, § 239). Kohus võib vabastada juhatuse liikme vastutusest, kui ta leiab, et juhatuse liige on käitunud ausalt ja mõistlikult (CA § 1157). Nõuete aegumistähtaeg on reeglina kuus aastat (v.a erandid, mil aegumistähtaeg puudub, vt *Limitation Act 1980* § 21).

Juhatuse liikme vastutuse piiramise kokkulepped on reeglina lubamatud ja tühised (CA §-d 232-235).

Kui juhatuse liige on rikkunud oma kohustust, eelkõige kohustust käituda ühingu huvides, on ühingul teatud juhtudel võimalik hoolsuskohustust rikkudes sõlmitud tehing tagasi pöörata. Tehingu alusel üleantud tuleb sellisel juhul vastastikku tagastada.⁶⁸⁹

8.3.8.2.3 Faktilise juhi instituut

Suurbritannia ühinguõigus eristab juhatuse liikme defineerimisel *de jure*, *de facto* ja varidirektorit. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kehtiva CA kohaselt on ühingu juhatuse liige isik, kes on kõnealuse ametikoha hõivanud sõltumata tema ametinimetusest (*any person occupying the position of a director by whatever name called*). Seadusandja eesmärgiks on hoida kõnealune definitsioon nii lai kui võimalik, et juhatuse liikme regulatsioon kohalduks isikule, kellele kuulub tegelik võim ühingu.⁶⁹⁰

Üldine seisukoht on, et isik, kes käitub nagu juhatuse liige, olemata *de jure* juhatuse liige, on *de facto* juhatuse liige. Kuni 1980. aastate lõpuni loeti *de facto* juhatuse liikmeks isik, kes oli tegelikkuses juhatuse liikmeks määratud, kuid puuduliku vormistamise tulemusena või volituste lõppemise tõttu ei kvalifitseerunud *de jure* juhatuse liikmeks. Hilisema praktika kohaselt on seda definitsiooni laiendatud ja kõnealuse definitsiooni alla kuuluvad ka isikud, keda ei ole kunagi juhatuse liikmeks määratud. *De facto* juhatuse liikme ja varidirektori (*shadow director*) olemust on arutatud ka kohtupraktikas, kus on asutud seisukohale, et faktilisel juhatuse liikmel võib olla palju erinevaid tähendusi, mis sõltuvad paljuski kontekstist.⁶⁹¹ Nii jagatakse faktilised ühingujuhivad kaheks: a) *de facto* juhatuse liige on isik, kelle kohta on tehtud ametisse määramise otsus, kuid tulenevalt selle puudulikkusest ei ole isik saanud *de jure* juhatuse liikmeks. Selline juhatuse liige käitub nii sise- kui välissuhetes kui juhatuse liige, kelleks ta ennast ka peab; b) *shadow director* on seevastu isik, kelle kohta ei ole tehtud juhatuse liikmeks määramise otsust, kes ei pea end juriidiliselt juhatuse liikmeks, kuid kes tegelikkuses otsustab ühingu käekäigu üle ja annab juhatuse liikmetele korraldusi.

CA § 251 järgi on varidirektor isik, kelle juhiste ja suuniste kohaselt ühingu *de jure* juhatuse liikmed tegutsevad (on harjunud tegutsema). Varidirektoriks ei tule lugeda siiski isikut, kellel on üksnes nõuandev roll. Kohtud on leidnud, et varidirektori olemasolu tunnustamiseks peab vähemalt suurem osa juhatuse liikmetest mõistma, et neile on konkreetse isiku juhised kohustuslikud.⁶⁹² Kui üksnes väiksem osa juhatuse liikmetest isiku suuniseid järgivad, ei ole koosseis täidetud. Kohus on selgitanud, et saadavad suunised peavad olema korrapärased ja antud regulaarselt.⁶⁹³

Suurbritannia ühinguõiguses on pikalt vaidluse all olnud, millised on varidirektori (*shadow director*) üldised hoolsus-, lojaalsus- ja ühingu huvide käitumise kohustused (*fiduciary duties*). CA § 170 lg 5 sätestab regulatsiooni, mille järgi laienevad juhatuse liikme üldised kohustused (*general duties*) (ja sellest tulenevalt ka vastutus) ka faktilisele juhatuse liikmele (*shadow director*). Kohtuasjas *Vivendi SA and anor v Richards and anor* leidis kõrgem kohus, et varidirektoril on üldine hoolsuskohustus (*fiduciary duties*) ja hea usu põhimõtte järgmise kohustus ühingu suhtes, eelkõige *de jure* juhatuse liikmetele

⁶⁸⁹ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 883

⁶⁹⁰ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 867

⁶⁹¹ Lord Collins in the Supreme Court case *Commissioners HM Revenue and customs v Holland*

⁶⁹² *Ultraframe (UK) v Fielding* [2005] EWHC 1638 (Ch), LTL 11/08/2005 at 1272.

⁶⁹³ *Sinai Securities Ltd* [2004] EWHC 1764 (Ch) [2005] 1 BCLC 295.

ühingu tegevust suunavate juhiste andmisel.⁶⁹⁴ Varidirektoriks võib olla ka teine juriidiline isik.⁶⁹⁵ Õiguskirjanduses on selgitatud, et faktilise juhi kohta on väga vähe praktikat ja kohus otsustab antud küsimusi *case by case*.⁶⁹⁶

8.3.8.3 Roots

8.3.8.3.1 Juhatusel liikme õigused ja kohustused

Juhatusel peamiseks ülesandeks on organiseerida ühingu tegevust ja korraldada ühingu igapäevast suhtlust. Seejuures eristatakse Rootsi ühinguõiguses ka tegevdirektorit, kelle ülesandeks on tegeleda ühingu igapäevase juhtimisega. SE ABL 8. ptk-s on sätestatud juhatusel ja tegevjuhi ülesanded. Mitte kõik juhatusel ülesanded ei ole seaduses sätestatud. Lisaks seaduses sätestatud spetsiifilistele kohustustele on juhatusel kohustus järgida ka ülesandeid või kohustusi, mis tõusetuvad üldisest hoolsus- ja lojaalsuskohustusest. Juhatusel liikmete ja ühingu suhet võib iseloomustada kui käsundiandja ja -täitja suhet.⁶⁹⁷

Peatükis 8 §-s 4 on sätestatud, et juhatusel on eriline kohustus kontrollida ühingu tegevust. Viidatud säte näeb ette, et juhatus vastutab ühingu tegevuste ja opereerimise eest. Juhatusel tuleb regulaarselt hinnata ühingu finantsilist olukorda ning kui ühing on osa suuremast grupist, siis ka grupi majanduslikku seisukorda. Juhatusel on kohustus olla kindel, et ühingu tegevus on selliselt korraldatud, et raamatupidamine, fondide haldamine ja ühingu finantsid on üldiselt vähemalt rahuldavalt korraldatud. Juhatusel kohustuseks on ka tagada, et ühingu tegevus oleks kooskõlas seadustega, näiteks raamatupidamist reguleerivate seadustega, töötajate ohutuse ja maksu regulatsioonidega. Juhul, kui juhatusel liikmete ülesanded on delegeeritud, on teistel juhatusel liikmetel kohustus veenduda, et vastav isik oma kohustusi täidab. Juhatusel kohustuste sisu ja ulatus sõltub suuresti asjaoludest ja ettevõtte iseloomust. Juhatusel järelevalvekohustus on ajas muutuv, juhatus peab asjaolude ja turuolukorra muutustele reageerima. Juhatusel keskseks kohustuseks on järelevalve igapäevase majandustegevuse elluviimise eest vastutava tegevdirektori (*managing director*) üle. See ei tähenda aga, et juhatus peab aktiivselt kontrollima tegevdirektori administratiivse tegevuse iga aspekti.⁶⁹⁸

SE ABL 8. peatüki § 6 näeb ette, et juhatusel on igal aastal kohustus võtta vastu kirjalik protseduur juhatusel töökorralduse kohta. Kui võimalik, siis selline kord peab nägema ette näiteks juhatusel liikmete kohtumiste sageduse. Siiski ei näe Rootsi ühinguõigus ette täpset kirjeldust (detaile), millised on juhatusel ülesanded. See tuleneb eelkõige asjaolust, et igas valdkonnas tegutsevate ühingute juhatusel on paljuski erinevad ülesanded.⁶⁹⁹

Sarnaselt juhatusel ülesannetega ei sätesta seadus ka selgeid tegevjuhi ülesandeid ja kohustusi. Tegevdirektori (*managing director*) ülesandeks on ühingu igapäevaste asjade ajamine.⁷⁰⁰

Lisaks eelnevale nähakse nii juhatusel kui tegevdirektorile ette kohustus käituda hoolsalt (hoolsuskohustus). Hoolimata sellest, et Rootsi ühinguõigus ei näe ette US-tüüpi *business judgement rule*-i, tunnustab kohtupraktika eelnevat põhimõtet hoolsuskohustuse täitmise hindamisel. Seega

⁶⁹⁴ Varidirektori vastutuse osas on märgitud järgmist: In reaching their conclusion, the court noted that it is usually the case that a shadow director will have assumed responsibility for acting in relation to the company's affairs and will have asked the de jure directors to exercise their powers that exist exclusively for the benefit of the company. The court also stated that a person who gives directions or instructions to a company's de jure directors in the belief that they will be acted on, can fairly be described as assuming responsibility for the company's affairs, at least as regards the directions or instructions that person gives. Therefore if a person comes within the definition of a shadow director, they should look to act in accordance with the duties imposed on de jure directors, as failure to do so may result in liability.

⁶⁹⁵ UK kohtuasi *In re PFTZM Limited* [1995] BCC 280. Saransel järeldusele on jõutud ka liimaal. Viimane on tähelepanuväärne eelkõige põhjusel, et liirimaal saab juhatusel liikmeks olla üksnes füüsiline isik. Vt *Worldport (Irl) Ltd (In Liquidation), Matter of the Cos Acts 1963 - 2001* [2008] IESC 68 (2008).

⁶⁹⁶ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 876 jj

⁶⁹⁷ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 842

⁶⁹⁸ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 846-847

⁶⁹⁹ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 843

⁷⁰⁰ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 848.

samastatakse sisuliselt *business judgement rule* ja Rootsi ühinguõiguses tuntud *duty of care* ehk hoolsuskohustus.⁷⁰¹

Peale hoolsuskohustuse tunneb Rootsi ühinguõigus ka lojaalsuskohustust. Viidatud põhimõtte ei tulene küll otsesõnu seadusest, kuid see on tuletatav erinevatest sätetest (näiteks huvide konflikti keeld). Lojaalsuskohustus väljendub ühinguõiguses mh näiteks sättes, millega on juhatuse liikmel keelatud võtta osa küsimuste otsustamisest, mis seonduvad isiku endaga (huvide konflikt). Huvide konflikti keeld laieneb ka tehingutele, mille teiseks pooleks ei ole juhatuse liige või tegevjuht, kuid mis võib mõjutada viimaste materiaalseid huvisid.⁷⁰²

8.3.8.3.2 Vastutus

Rootsi ühinguõigus näeb ette väga selged normid, mis reguleerivad juhatuse, aktsionäride ja audiitori vastutust ühingu, aktsionäride ja kolmandate isikute ees. Eelnev on reguleeritud SE ABL peatükkides 29 ja 30. Peatükk 29 § 1 näeb ette, et juhatuse liige või tegevdirektor vastutab ühingule tekitatud kahju eest, kui kahju on tekitatud tahtlikult või raske hooletuse tõttu rikkudes SE ABL sätteid. Sama regulatsioon kohaldub juhul, kui kahju on tekitatud aktsionärile või muule isikule. Muu isiku all peetakse silmas eelkõige võlausaldajat.⁷⁰³

Hoolimata sellest, et juhatus on kollegiaalne organ, on vastutus isikulise iseloomuga. Eelnev tähendab seda, et otsuste vastuvõtmisel tuleb olukorras, kus isik soovib vastutusest vabaneda, isikul esitada vastuväide, mis kantakse protokollile. Kui isiku vastuväide on protokollile kantud, on isik ka vastutusest vabastatud.⁷⁰⁴

Vastutuse aluste kohta on selgitatud, et juhatuse liige või tegevdirektor vastutab tekitatud kahju eest juhul, kui kahju on tekitatud oma kohustusi täites. Eelnev tähendab ka seda, et kohustuse täitmise või täitmata jätmise ja kahju vahel peab esinema põhjuslik seos.⁷⁰⁵ Kohus võib juhatuse liikme vastutusele võtmise juures arvestada juhatuse liikme kohustuste jaotust juhatuse sees, mis võib tuleneda nii kokkuleppes kui praktikast.

Vastutus või kaasneda nii tegevuse kui tegevusetusega. Ühingule kahju tekkimine ei pruugi viia vastutusele, kui otsustus oli vastavat olukorda arvestades ainuõige ja juhatuse liige oli otsuse tegemisel piisavalt informeeritud. Ka kohus ei kaalu, kas otsus oli ühingule halb või hea, vaid kaalub otsuse tegemise asjaolusid ja juhatuse liikme käitumist seda otsust tehes, põhiliselt juhatuse liikme informeeritust.⁷⁰⁶

Juhatus liikme ja tegevjuhi vastutuse juures tuleb hinnata kohustuste rikkumise süüisust (ptk 29, § 1), mis jaguneb objektiivseks ja subjektiivseks kriteeriumiks. Objektiivse kriteeriumi sisustamisel lähtutakse seadusest, põhikirjast ja tavapärasest sarnasel positsioonil tegutsevalt isikult eeldatavatest standarditest. Subjektiivse kriteeriumi juures võivad tulla kõne alla ka konkreetsest isikust lähtuvad asjaolud.⁷⁰⁷ Ühingu igapäevase majandustegevuse läbiviimise eest vastutavalt tegevjuhilt eeldatakse valdkonnapõhist erialateadmist ja vastava standardi täitmist.

Juhatus liikme ja tegevjuhi vastu esitatavad nõuded aeguvad ühe kuni viie aasta jooksul (SE ABL ptk 29, §-d 10-13).

8.3.8.3.3 Faktilise juhi instituut

⁷⁰¹ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 848.

⁷⁰² LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 849

⁷⁰³ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 846

⁷⁰⁴ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 846

⁷⁰⁵ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 851

⁷⁰⁶ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013.

⁷⁰⁷ http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 855 (14.09.2017).

⁷⁰⁷ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 851.

Rootsi ühinguõigus ei tee vahet *de facto* ja *de jure* juhatuse liikmel. Rootsi õiguses puudub selgesõnaline regulatsioon *de facto* juhatuse liikmete ja varidirektorite vastutuse kohta. Siiski on eelnevat teemat käsitletud nii õiguskirjanduses kui praktikas. Õiguspraktikas on tunnustatud, et isik, kes tegutseb ühingu juhatuse liikmena ning teeb ühingu eest otsuseid, võib tekitatud kahju eest vastutada samadel alustel kui ametisse nimetatud juhatuse liige. Hoolimata sellisest seisukohast, ei näe kohtupraktika ega ka õiguskirjandus ette selgeid aluseid, mille esinemisel vastutus tekiks. Õiguskirjanduses on teiste riikide eeskujul selgitatud, et *de facto* juhatuse liige on isik, kes tegutseb sellisel viisil, nagu ta oleks ühingu formaalne juhatuse liige ja ühing arvestab sellega või teab seda.⁷⁰⁸

8.3.8.4 Soome

8.3.8.4.1 Juhatuse liikme õigused ja kohustused

Soome ühinguõiguses on juhatuse üldised kohustused reguleerinud FI OYL 1. ptk-s §-s 8 jj. Viidatud sätte kohaselt on juhatuse peamiseks ülesandeks tegutseda hoolsalt ja edendada ühingu huvisid. Hoolsuskohustus on väga üldise iseloomuga, mistõttu katab see ka võimalikud seadusega reguleerimata juhatuse ülesanded. Kohustus edendada ühingu huvisid hõlmab endas muuhulgas ka lojaalsuskohustust ühingu ja selle aktsionäride suhtes. Lojaalsuskohustust nähakse ühe osana kohustusest edendada ühingu tegevust. Ühingu huvid on sisuliselt võrdsustatud ühingu eesmärgiga teenida oma aktsionäridele kasumit. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kohustus edendada ühingu huvisid hõlmab endas ka kohustust kohelda aktsionäre võrdselt (*võrdse kohtlemise põhimõte*).⁷⁰⁹

Soome ühinguõiguses võrreldakse juhatuse liikmena tegutsemist kõige rohkem käsundilaadse suhtega, millest tulenevalt on juhatuse liikme kohustused tuletatavad ka käsundussuhte regulatsioonist. Samuti tunnustatakse *business judgment rule*'i.⁷¹⁰

Soome ühinguõiguses on juhatuse liikme õigused ja kohustused reguleeritud FI OYL II osa 6. peatüki sättes 2 ja 3. Viidatud sätete kohaselt on juhatuse liikmete ülesandeks tegeleda ettevõtte administreerimisega. Juhatuse liikmed vastutavad ühingu raamatupidamise ja finantside eest. Juhatuse liikmete tegevus ei tohi minna vastuollu nõukogu ja üldkoosoleku otsuste ja põhikirjaga. FI OYL II osa 6. peatüki § 3 reguleerib juhatuse liikmete otsuste vastuvõtmist. Otsused tehakse hääletenamusega.

Soome ühinguõigus tunneb tegevdirektori instituuti. Tegevdirektori ülesandeks on ühingu igapäevane opereerimine vastavalt juhatuse korraldustele.⁷¹¹ Tegevusjuhi ülesandeks on tagada, et ühingu tegevus vastaks seaduses ettenähtud nõuetele, näiteks VPTS-ile, töötajate turvanõuetele ning keskkonnanõuetele.⁷¹²

8.3.8.4.2 Vastutus

Soome ühinguõigus sätestab juhatuse liikme vastutuse alused FI OYL 22. ptk-s ja sanktsioonid 25. ptk-s.

Juhatuse liikmete vastutus on reguleeritud 22. peatüki §-s 1. Viidatud sätte kohaselt vastutab juhatuse liige ühingule tekitatud kahju eest, kui ta on rikkunud tahtlikult või hooletusest oma hoolsuskohustust. Eelnev põhimõte kehtib ka nõukogu liikmete ja tegevdirektori (juhatuse esimehe) suhtes. Viidatud sätte lg 3 näeb ette, et hooletust eeldatakse, kui ühingule on tekkinud põhikirja või seaduse rikkumise tulemusena kahju. Sellisel juhul peab kahju tekitanu tõendama, et ta on käitunud korraliku ettevõtja hoolsusega. Eelnev põhimõte kehtib ka juhul, kui kahju on tekkinud seotud isikuga tehtud tehingust või muust tegevusest.

⁷⁰⁸ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 844

⁷⁰⁹ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 271

⁷¹⁰ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 271

⁷¹¹ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 272

⁷¹² LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 273

Ka Soome ühinguõiguses on hoolsuskohustust sisustatud läbi *business judgement rule*'i. Juhul kui juhatus on teinud teatud informatsiooni pinnalt kõiki asjaolusid arvesse võtva otsuse ning otsus on mõistlik, ei võeta juhatuse liiget vastutusele.⁷¹³

8.3.8.4.3 Faktilise juhi instituut

Soome ühinguõigus ei tunne faktilise juhi ja varidirektori instituuti.

8.3.8.5 Läti

8.3.8.5.1 Juhatusel liikme õigused ja kohustused

Läti osaühingus on juhatus ühingat esindav organ. Juhatus on kohustatud üldkoosolekut teavitama tehingutest ühingu ja osanike, ühingu ja nõukogu liikmete ning ühingu ja juhatuse liikmete vahel. Juhatusel on kohustus nõukogule esitada kord kvartalis raport ühingu tegevustest ja finantsseisust ning muudest olulistest asjaoludest (LC KL § 221). LC KL § 301 kohaselt on aktsiaseltsi juhatus samuti ühingat esindav organ, kes tegeleb ühingu äriasjadega, raamatupidamisega ja ühingu varaga.

Läti ühinguõigus loob üldise standardi juhatuse liikme ja nõukogu liikme tegevuseks. Viimane nõuab, et nii juhatuse kui ka nõukogu liige täidaks oma kohustusi mõistlikule ja ausale isikule omaselt. Juhatusel liikmele laieneb üldine korralikult ettevõtjalt eeldatav hoolsuskohustus, mis hõlmab mh põhjendatud, informeeritud, õigeaegsete ja kaalutud riskidega otsuste tegemist, õige Kui juhatuse või nõukogu liikmed eelnevat standardit rikuvad, vastutavad nad tekitatud kahju eest. Mõistlikult ja korralikult käituvat juhatuse liiget on õiguskirjanduses sisustatud kui objektiivset standardit. Eelnev tähendab, et juhatuse liikme vastutuse tekkimiseks ei ole vaja tahtlikku või raskelt hooletut rikkumist, vaid piisab ka kergest hooletusest.⁷¹⁴

Juhtorgani liikmetel tuleb täita üldisest hea usu põhimõttest tulenevat lojaalsuskohustust, mis hõlmab ühingu huvides parimal viisil tegutsemise kohustust ja üldist kohustust arvestada osanike huvidega. Samuti on juhatusel kohustus järgida seadusi, ühingu põhikirja ja üldkoosoleku otsuseid, hoiduda konkurentsi osutamisest, ärisaladuse lekitamisest ja vältida huvide konflikti, sh tuleb juhatuse liikmel teavitada huvide konfliktist, mis võib kaasneda ühingu ja juhatuse liikmega seotud isiku vahel tehingu tegemisega. (§171).⁷¹⁵

Lisaks üldistele kohustustele näeb seadus juhatusele ette spetsiifilised kohustused. Sellisteks kohustusteks on üldkoosoleku kokkukutsumine, pankrotiavalduse esitamine, majandusaasta aruande koostamine ja esitamine ning informatsiooni andmise kohustus.⁷¹⁶

LC KL § 291 jj kohaselt on nõukogu ühingu järelevalve organ, mis esindab üldkoosoleku huve ja peab seadust ja ühingu põhikirjast lähtudes järelevalvet juhatuse üle. Nõukogu ülesanded on järgmised: nimetada ja kutsuda tagasi juhatuse liikmeid ning pidada juhatuse tegevuse üle järelevalvet; jälgida, et ühingu tegevus oleks kooskõlas seaduste, põhikirja ja üldkoosoleku otsustega; uurida aastaaruandeid ja juhatuse finantskäitumist; esindada ühingat kohtuasjades ning kontrollida tehinguid ühingu ja juhatuse liikme või audiitori vahel.

Aksionärid, kellele kuulub üks kümnendik aktsiakapitalist, võivad nõuda nõukogult juhatuse tegevuse kohta aruannet. Vajadusel peab nõukogu esitama omapoolsed ettepanekud ühingu toimimise parandamiseks (LC KL § 292 lg 2, 3).

Nõukogul on õigus juhatusele küsida ühingu tegevuse aruannet ja end sellega kurssi viia. Nõukogu on pädev uurima kõiki ühingu dokumente ja kutsuma kokku üldkoosoleku või laskma juhatusel seda teha. Nõukogul pole õigust otsustada küsimusi, mis on juhatuse pädevuses (LC KL § 293).

⁷¹³ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 276

⁷¹⁴ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 496

⁷¹⁵ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 495

⁷¹⁶ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 499

LC KL § 294 kohaselt on nõukogu nõusolekut vaja tehingute tegemiseks, millega kaasneb näiteks osaluse omandamine või lõpetamine teises ühingus, osaluste suurendamine või vähendamine, kinnisasjade võõrandamine või koormamine, laenude ja võlakohususte võtmine või andmine ning välisfiliaalide asutamine või sulgemine.

8.3.8.5.2 Vastutus

Juhatuse ja nõukogu liikmed vastutavad kohustuste rikkumisega ühingule tekitatud kahju eest solidaarselt (LV KL § 169). Õiguskirjanduses on selgitatud, et viidatud säte näeb ette põhimõttelise tsiviilvastutuse, mis kohaldub nii juhatuse kui nõukogu liikmetele. Praktiline erinevus seisneb üldjoontes üksnes selles, et nõukogu ja juhatuse liikmete kohustused on erinevad. Õiguskirjanduses on selgitatud, et juhtorgani liikme vastutusele võtmiseks peavad oleme täidetud järgnevad kolm eeldust: (i) ühingule peab olema tekkinud kahju, (ii) juhtorgani liikme tegu või tegevusetus ja (iii) põhjuslik seos kahe eelneva eelduse vahel.⁷¹⁷ Asjaolu, et nõukogu on kiitnud juhatuse tegevuse heaks, ei vabasta juhatust ühingu ees eksisteerivast vastutusest (LV KL § 169 lg 4).

Nõude esitamise tähtaeg on viis aastat alates kahju tekitanud tegevuse toimepanekust. Juhatuse ja nõukogu liige vabanevad vastutusest, kui nad tõendavad, et on näidanud üles korraliku ettevõtja hoolsust (LV KL § 169 lg 3). Seega kehtib süülisuse presumpatsioon. Juhatuse liikme kohustuste rikkumisest vabastamise üle otsustamise õiguse kuulub üldkoosolekule (LV KL § 173). Enamusaktsionäride poolt juhatuse liikme vastusest vabastamise otsustamine ei piira vähemusaktsionäride õigust esitada juhatuse liikme vastu nõue ühingu nimel (LV KL § 173).

8.3.8.5.3 Faktilise juhi instituut

Läti ühinguõigus ei näe ette eraldi regulatsiooni *de facto* juhatuse liikmetele ja varidirektoritele. Siiski on võimalik võtta ühingule tekitatud kahju eest vastutusele ka teised isikud peale juhatuse liikmete. Eelnev olukord võib tekkida juhul, kui isik (nii füüsiline kui ka juriidiline isik) on mõjutanud juhatuse liiget, nõukogu liiget või prokurat või nende seaduslikku esindajat tegutsema vastuolus ühingu või aktsionäride huvidega. Vastutus kohaldub üksnes juhul, kui selline isik käitub halvas usus. Viidatud sätte eelduseks ei ole ühingule kahju tekkimine. Siiski on vajalik põhjuslik seos ühingu kahjustamise ja isiku tegevuse vahel.⁷¹⁸ Selline regulatsioon sarnaneb sisult ÄS §-le 167¹.

8.3.8.6 Leedu

8.3.8.6.1 Juhatuse liikme õigused ja kohustused

Leedus on ühingu juhatuse üldised ülesanded reguleeritud tsiviilseadustikus LT CK. Ühingu juhatuse liikme peamisteks ülesanneteks on: (i) tegutseda mõistliku hoolsusega, (ii) käituda heas usus, (iii) olla ühingule lojaalne, (iv) vältida huvide konflikti, (v) mitte ajada segi ühingu ja juhatuse liikme vara ja (vi) teavitada huvide konfliktist.⁷¹⁹

Õiguskirjanduses on selgitatud, et mõistliku hoolsusega (*reasonable care*) tegutsemine tähendab kohustust täita oma ülesandeid selliselt nagu üks mõistlik ja oskuslik juhatuse liige oma kohustusi samas olukorras täidaks. Asjakohane on küsimus, kuidas üks mõistlik ja kogunud juhatuse liige samas olukorras käituks. Tegemist on objektiivse standardiga.⁷²⁰ Lisaks objektiivsele standardile sisaldab *reasonable care* ka subjektiivset standardit, mis tähendab, et lisaks tuleb hoolsuskohustuse täitmisel hinnata ka seda, kas konkreetne isik vastavalt oma haridustasemele ja kogemustele on andnud endast piisavalt. Eelnevat on selgelt väljendatud kohtupraktikas.⁷²¹

⁷¹⁷ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 503

⁷¹⁸ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 493

⁷¹⁹ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 527

⁷²⁰ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 527

⁷²¹ Decision of the Lithuanian Supreme Court passed in the civil case L. Bielinskaja v. ADB "Snoro garantas" and AB bankas

LT AB § 34 järgi on juhatuse ülesandeks korraldada ühingu tegevusstrateegiat, juhtimisstruktuuri ja uute töötajate värbamist, koostada majandusaasta aruanne, valida ja kutsuda tagasi juhatuse esimees ning fikseerida tema palk. Juhatusel on kohustus otsustada järgnevate küsimuste üle: ärisaladuse sisu, tütarfirmade või esinduse avamine, investeerimine, tehingute tegemine, mille summad ületavad 1/20 ühingu varast (rent, hüpoteegi seadmine, garantii andmine, võla kustutamine) ning ühingu struktuuri muutmine.

Juhatusel on kohustus analüüsida juhataja esitatud dokumente, mis puudutavad ühingu tegevusstrateegia muutmist, finantsseisu ja raamatupidamist. Juhatus peab hindama ühingu aastaaruande kavandit, bilansi ning esitama need nõukogule ja üldkoosolekule koos majandusaasta aruandega. Juhatus peab üldkoosolekule esitama kõik dokumendid, mida viimane nõuab.

Juhataja peab lähtuma seadustest, üldkoosoleku otsustest, nõukogu otsustest ja ühingu põhikirjast. Juhataja peab organiseerima ühingu igapäevast tegevust, värbama töötajaid ja hoidma ärisaladust. Juhataja vastutab ühingu tegevuse, majandusaasta aruande kavandi koostamise, dividendide, mis jaotatakse enne majandusaastat, kavandi koostamise, audiitoriga lepingu sõlmimise (lisaks peab juhataja tegema audiitorile kõik vajalikud dokumendid kättesaadavaks) ning dokumentide, mis tuleb üldkoosolekule esitada, eest.

LT AB §-s 32 on sätestatud nõukogu õigused ja kohustused. Igal nõukogu liikmel on võrdsed õigused. Viidatud sätte järgi peab nõukogu valima ja tagasi kutsuma juhatuse liikmed (juhatuse puudumisel juhataja). Nõukogu ülesandeks on teostada juhatuse tegevuse üle järelevalvet. Kui ühing kannab kahjumit, peavad nõukogu liikmed otsustama juhatuse pädevuse üle ühingu juhtimisel. Nõukogu ülesanneteks on esitada üldkoosolekule ühingu toimimise, majandusaasta aruannete ja juhatuse kohta ettepanekuid või raporteid. Kui juhatuse otsused on ebaseaduslikud, vastuolus üldkoosoleku otsustega või vastuolus põhikirjaga, peab nõukogu sellest juhatusele teatama. Nõukogul on õigus küsida juhatuselt ühingu dokumente. Nõukogul ei ole õigust oma kohustusi edasi delegeerida.

8.3.8.6.2 Vastutus

Leedu ühinguõiguses on juhatuse liikme vastutus reguleeritud tsiviilseadustiku LT CK artiklis 2.87. Viidatud sätte kohaselt peavad juhatuse liikmed, kes ei täida oma kohustusi või ei täida neid nõuetekohaselt, hüvitama ühingule oma tegevuse tulemusena tekitatud kahju, välja arvatud juhul, kui teisiti on ette nähtud ühingu põhikirjas, seaduses või lepingus. Viidatud sätte alusel võib vastutusele võtta hoolsuskohustuse rikkumise tõttu ainult juhatuse liikme või tegevdirektori.

Juhatusel on vastutus hoolsuskohustuse rikkumise eest, kui on täidetud järgmised eeldused: (i) õigusvastane tegevus ehk juhatuse liige on rikkunud oma juhatuse liikme kohustusi või ei ole täitnud neid nõuetekohaselt, (ii) põhjuslik seos tekkinud kahju ja juhatuse liikme tegevuse vahel, (iii) süü – tsiviilvastutus tekib ainult juhul, kui kohustusi rikkunud isik tegutses tahtluse või hooletuse vormis ja (iv) ühingule on tekkinud kahju - kahju võib tähendada ka kasumi kaotamist.⁷²²

8.3.8.6.3 Faktilise juhi instituut

Leedu ühinguõiguses puudub nii regulatsioon kui ka kohtupraktika faktilise ühingujuhi ja varidirektorite osas.⁷²³

8.3.8.7 Taani

8.3.8.7.1 Juhatusel liikme õigused ja kohustused

Õiguskirjanduses on selgitatud, et juhul, kui ühingul on kahe tasandiline juhtimissüsteem, on juhatus vastutav nii üldilise, strateegilise kui ühingu igapäevase tegevuse korraldamise eest. Juhatus on

⁷²² LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 532.

⁷²³ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 526.

vastutav ja kohustatud tagama ühingu kui terviku organisatsioonilise toimimise. Sellise mudeli puhul on nõukogu ülesandeks kontrollida juhatuse tegevust.

Taani ühinguõiguses puudub regulatsioon, mis näeb ette ammendava ja kõikehõlmava juhatuse liikme kohustuste nimekirja. Juhatuse liikme kohustused tulenevad seaduse erinevatest sätetest, ühingu põhikirjast, heast ühingujuhtimise tavast, ühingu protseduureeglitest ning lojaalsus- ja hoolsuskohustusest.⁷²⁴ Juhatuse liikme kohustuste hindamise keskmeks on üldine nõuetekohase hoolsuse rakendamise, lojaalsuskohustuse ja huvide konflikti vältimise kohustuse täitmine. Õiguskirjanduses on selgitatud, et Taani ühinguõigus tunneb hoolsuskohust (*duty of care*) sisuliselt samas kontseptsioonis kui Inglismaa. Ühingu juhatuse liikmed on kohustatud asetama ühingu õigustatud huvid ettepoole oma enda huvidest.⁷²⁵

SkL § 115 lg 1 sätestab, et piiratud vastutusega ühingu juhatuse liige peab täitma lisaks üleüldistele ühingu opereerimisega seonduvatele ülesannetele ka ühingu strateegilise juhtimise ülesandeid ja tagama ühingu igapäevase opereerimise. Muuhulgas on juhatusel kohustus tagada järgmiste ülesannete täitmine: (i) raamatupidamise kohustuse täitmine, (ii) adekvaatne riskihaldus ja vastavate protseduureeglite väljatöötamine, (iii) adekvaatse informatsiooni hankimine ühingu jooksva majandusliku seisukorra kohta, (iv) tegevjuhi kohustuste täitmise järelevalve (v) ühingu kohustuste täitmiseks piisava finantsilise seisu ning likviidsuse tagamine igal ajahetkel. Ühing on kohustatud pidevalt hindama oma maksevõimet.

Juhatuse liikmel on kohustus järgida keeldu teha tehinguid või toiminguid huvide konfliktis. Eelnev hõlmab tehingute tegemist ja kohtusse pöördumist. SkL § 131 kohaselt ei ole juhatuse liikmetel õigus teha tehinguid, kui juhatuse liikmel on konkreetses asjas majanduslikud huvid. Huvide konflikti sisustakse iga konkreetse juhtumi puhul *ad hoc*.⁷²⁶

Taani õiguses on tuntud ühingu võimaluste doktriin (*corporate opportunities doctrine*), mis põhineb lojaalsuskohustusel ja tähendab, et juhatuse liige peab tekkinud ärilisi võimalusi kasutama ühingu hüvanguks, mitte isiklikes huvides. Põhimõte seondub eelkõige igapäevaste tehingute tegemisega.⁷²⁷

SkL § 116 reguleerib nõukogu ülesandeid. Viidatud sätte kohaselt olukorras, kus ühingul on nõukogu, peab nõukogu tagama, et (i) ühingu raamatupidamine ja finantsaruandlus oleks nõuetekohane, (ii) riskihaldus ja eelneva tagamiseks vajalikud reeglid oleksid paigas, (iii) juhatas täidab oma ülesandeid nõuetekohaselt, (iv) nõukogule antud informatsioon on ühingu majandusliku- ja finantsilise seisu hindamiseks piisav ja et (v) ühingu finantsseis oleks igal ajahetkel adekvaatne tagamaks ühingu likviidsus.

8.3.8.7.2 Vastutus

Taani ühinguõigus tunneb süü põhist juhatuse liikme vastutust (SkL § 361). Juhatuse liikme vastutus ühingu ees on deliktiõiguslik. Kahjunõude esitaja peab nõude maksmapanekuks tõendama, et juhatuse liikme hooletuse tõttu on ühing kandnud kahju ning juhatuse liikme tegevuse ja kahju vahel esineb põhjuslik seos. Lisaks tuleb nõude esitajal tõendada, et tekkinud kahju oli ettenähtav. Juhatuse liikme vastutuse hindamisel tunnustab kohtupraktika ameerikalikku *business judgement rule*-i.⁷²⁸ Kahjunõude esitamise õigus on nii ühingul, kes võib nõuda ühingule tekitatud kahju hüvitamist, samuti aktsionäril ja kolmandal isikul, kui kohustuste rikkumine on toonud kaasa viimastele kahju tekkimise (SkL § 361 lg 1 ls 2). Seega teoreetiliselt on võimalik, et kolmas isik võib esitada kahju hüvitamise nõude otse juhatuse liikme vastu.⁷²⁹

⁷²⁴ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 202

⁷²⁵ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 202

⁷²⁶ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 204

⁷²⁷ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 202

⁷²⁸ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 202, lk 207 jj.

⁷²⁹ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 202

8.3.8.7.3 Faktilise juhi instituut

Taani ühinguõigus ei erista *de jure* ja *de facto* juhatuse liikmeid ning varidirektoreid. SkL § 361 lg 1 järgi tuleb asutajatel (*promoters*) ja juhtorgani liikmetel hüvitada ühingule, osanikele ja kolmandatele isikutele oma kohustuste täitmisel kohustuste rikkumisega tekitatud kahju. Vastutus on süüline ja eeldab, et kohustuste rikkumine oleks toimunud tahtlikult või hooletusest.

ÄS-i seletuskirjas on märgitud, et kahju hüvitamise kohustuse regulatsioon hõlmab lisaks *de jure* juhatuse liikmetele ka muid isikuid, kes ei ole ametikult ametisse nimetatud, nt aktsionäre ja võlausaldajaid, kuid kes võtavad vastu ühingu juhtimist puudutavaid otsuseid. Kohtuasjas UfR U 2007.497 H on kõrgeim kohus tunnistanud varidirektori vastutusele võitmise võimalust.⁷³⁰

8.3.9 Korraliku ettevõtja hoolsus

8.3.9.1 Saksamaa

Saksamaa aktsiaseltsi puudutavas seaduses on juhatuse liikme hoolsuskohustus ja korraliku ettevõtja hoolsus sätestatud AktG §-s 93. Viidatud sätte kohaselt on aktsiaseltsi juhatuse liige kohustatud juhtima ühingu sellise hoolikusega, mis vastab korraliku ettevõtja hoolsusele. Juhatuse liige on rikkunud korraliku ettevõtja hoolsust, kui ta ei ole ühingu juhtimise otsuseid teinud ratsionaalselt, kaaludes kõik olulisi asjaolusid ja arvestades otsuse tegemisel ühingu huve. Korralikku ettevõtja hoolsus hõlmab endas ka vaikumiskohustust – juhatuse liige ei tohi avaldada kolmandatele isikutele teavet äri- või tootmissaladuste kohta. Eelnev põhimõte on sätestatud ka osaühingu kohta käivas regulatsioonis (GmbHG § 43 lg 1). Saksamaa regulatsioon sätestab näitliku loetelu olukordadest, mille esinemisel vastutust eeldatakse. Näiteks kui on tehtud makseid, mis ei ole kooskõlas põhikapitali säilitamise põhimõttega.

8.3.9.2 Suurbritannia

Juhatuse liige peab käituma heas usus ning täitma oma kohustusi vastavalt oskustele (subjektiivne standard) ja oodatavale hoolsusele (objektiivne standard). Juhatuse liikme vastutuse ulatus oleneb tema senistest kogemustest. Selleks, et vältida ühingule kahju tekkimist, peaksid juhatuse liikmed arvestama kõikide nõuannetega, dokumenteerima otsuseid, pidama kinni juhatuse koosoleku otsustest ja teistest kirjalikest ühingu dokumentidest ning keerulistes olukordades pidama nõu üldkoosolekuga.⁷³¹ Lojaalsuskohustus hõlmab direktorite kohustust tegutseda ühingu kui terviku huvides ja vältida huvide konflikti, mh ei tohi juhatuse liige teenida kasumit, kui see kasum võiks kuuluda ühingule.⁷³² Vastutusest vabanemiseks peab juhatuse liige tõendama, et ta on käitunud ausalt ja mõistlikult.⁷³³

8.3.9.3 Rootsi

Rootsi äriseadustik SE ABL ei sätesta eraldi juhatuse liikmete hoolsusstandardit ja see on välja kujunenud kohtupraktikas. Rootsi ühingujuhtidele kohalduv hoolsusstandard sarnaneb kõige enam USAs kasutusel olevale *business judgement rule*’ile, mille järgi tuleb ärilisi otsuseid teha informeeritult, heas usus ja eeldusel, et vastav otsus on ühingu huvides.⁷³⁴

Juhatuse liikme lojaalsuskohustusest tuleneb juhatuse liikme kohustus vältida huvide konflikti (SE ABL 8. ptk § 23), tegutseda ühingu ja osanike huvides ja vältida tegevusi, mis võiksid ühingule ja osanikele kahju tekitada. Seega ei või juhatuse liige tegutseda ühe osaniku huvides, vaid arvestada tuleb kõigi

⁷³⁰ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013, lk 201

⁷³¹ Denis Keenan. Smith and Keenan's Company Law. 12th edition, lk 339-340.

⁷³² LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013. http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 878 (14.09.2017).

⁷³³ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013. http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 881 (14.09.2017).

⁷³⁴ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013. http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 848 (14.09.2017).

osanike huve võrdselt ja ühiselt.⁷³⁵ Üldkoosoleku otsused, mis on vastuolus seaduse või ühingu põhikirjaga, kuuluvad mittetäitmisele (SE ABL 8. ptk § 41).

8.3.9.4 Soome

Soome ühinguõiguses on korraliku ettevõtja hoolsus reguleeritud FI OYL 1. osa 1. peatüki §-s 8. Viidatud sätte kohaselt on ühingu juhtorganitel kohustus käituda hoolikalt ja eelistada ühingu huvisid. Õiguskirjanduses on selgitatud, et *due care* tähendab, et juhatuse liikmed on kohustatud oma iga tegevusega eelistama ühingu huvisid ja mitte lähtuma aktsionäride huvidest. Lisaks on selgitatud, et eelnevat tuleb võrdsustada *business judgment rule*'iga.⁷³⁶

8.3.9.5 Läti

Läti ühinguõiguse kohaselt peavad juhatuse ja nõukogu liikmed täitma oma kohustusi ausalt ja hoolikalt. Hoolsuskohustus hõlmab endas kohustust teha otsuseid õigeaegselt, informeeritult ja pidades silmas ühingu, teiste juhatuse liikmete ja nõukogu liikmete seaduslikke huve.⁷³⁷

Lojaalsuskohustus ei ole äriseadustikus sätestatud, kuid tsiviilseadustikust tuleneb, et volitatud isik ei tohi käituda enda huvides, millest on tuletatav juhatuse liikme kohustus vältida huvide konflikti ja kohustus tegutseda ühingu huvides.⁷³⁸

8.3.9.6 Leedu

Leedu ühinguõiguses on korraliku ettevõtja hoolsus sätestatud LT AB § 19 lg-s 8, mille kohaselt peavad juhtorganid ja selle liikmed tegutsema ühingu ja osanike huvides, juhinduma seadustest ja ühingu põhikirjast. Juhatuse liikmed peavad käituma heas usus, lojaalselt, vältides huvide konflikti ja hoidma oma vara lahus ühingu varast. Kuigi korraliku ettevõtja hoolsus on objektiivne standard, võtavad kohtud arvesse juhatuse liikme vanust, haridust ja senist kogemust.⁷³⁹

8.3.9.7 Taani

Juhatuse liikmed on kohustatud vältima huvide konflikti, eelistama ühingu huvisid enda huvidele ning käituma hoolikalt (*due care*). Selleks, et tõendada juhatuse liikme hoolsuskohustuse rikkumist, on hagejal vaja tõendada juhatuse liikme hooletust, põhjuslikku seost ja kahju ettenähtavust. Kahju hüvitamise nõue esitatakse üldjuhul ühingu vastu ja ühingu esitab sisesuhtes tagasinõude juhatuse liikme vastu.⁷⁴⁰

Taani äriseadustiku SkL § 361 lg 1 sätestab hoolsusstandardi. Standard on objektiivne, kuid võib olla kõrgendatud, kui juhatuse liikmel on teatud kvalifikatsioon või kogemus. Taani kohtud on hoolsusstandardi hindamisel lähtunud *business judgment rule*'ist, mille järgi tuleb ärilisi otsuseid teha informeeritult, heas usus ja eeldusel, et vastav otsus on ühingu huvides.⁷⁴¹

8.3.10 Ärisaladuse kaitse

8.3.10.1 Saksamaa

⁷³⁵ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013. http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 849 (14.09.2017).

⁷³⁶ Hannes Snellman, Memorandum. 2015.

http://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/environment_energy_resources/resources/finland_legal_memo_aut_hcheckdam.pdf (06.04.2017).

⁷³⁷ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013. http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 500 (14.09.2017).

⁷³⁸ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013. http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 498 (14.09.2017).

⁷³⁹ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013. http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 529 (14.09.2017).

⁷⁴⁰ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013. http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 202 (14.09.2017).

⁷⁴¹ LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013. http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 208-209 (13.09.2014).

Saksamaal on ärisaladuse mõistet kasutatud mitmes seaduses: näiteks UWG §-s 17 (*Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*), StGB §-s 203 (*Strafgesetzbuch*) ja GmbHG § 85, kuid ärisaladuse definitsioon seaduse tasandil puudub.⁷⁴²

Saksamaal eristatakse kahte terminit - *Betriebsgeheimnisse* ja *Geschäftsgeheimnisse*. Laiemalt on neid mõisteid selgitatud nii, et *Geschäftsgeheimnisse* hõlmab kõiki andmed, mis puudutavad ühingu olukorda ja turusuhteid, näiteks bilanss, töötajad, organisatsioon, kliendiandmed, värbamismeetodid jms. *Geschäftsgeheimnisse* juurde kuuluvad veel näiteks klientide aadressid, ühingukirjad, tingimused jms.⁷⁴³ *Betriebsgeheimnisse* hõlmab kõiki ühingu tehnilisi andmeid, näiteks konstruktsioonide joonised, tootmisprotsess, valmistamismeetod, kvaliteedi- ja mõjuanalüüs, seadme sisu ja töötamisemeetod, samuti ka arvutiprogrammid, sh programmikoodid jms.⁷⁴⁴

Kuigi Saksa õiguskirjanduses on selgitatud, mida terminid tähendavad, kasutatakse mõlemat terminit samas tähenduses. Põhjus seisneb selles, et terminite kasutamine pole olnud järjepidev.⁷⁴⁵

UWG § 17 eesmärk on kaitsta ühingut nende *Geschäfts-* ja *Betriebsgeheimnisse* rikkumise ja konkurentsi moonutamise eest.⁷⁴⁶ Selleks, et saaks rääkida ärisaladusest peavad olema täidetud neli eeldust, mis pärinevad Saksamaa kohtupraktikast. Nendeks eeldusteks on⁷⁴⁷:

- informatsiooni ja ühingu vaheline seos;
- andmed ei ole avalikud;
- majanduslikult õigustatud saladuses hoidmise huvi (majanduslik huvi on olemas siis, kui informatsioon omab tähendust ettevõtte konkurentsivõime jaoks, informatsiooni teadasaamine toetaks võõrast konkurentsi või nõrgestaks enda positsiooni konkurentsis. Saladuses hoidmise huvi ei näe ette, et saladusel oleks mingisugune majanduslik väärtus⁷⁴⁸);
- saladuses hoidmise tahe.

Selleks, et ärisaladusest GmbHG § 85 tähenduses rääkida, peavad olema täidetud järgmised eeldused⁷⁴⁹:

- puudub andmete avalikkus;
- saladuses hoidmise huvi;
- saladuses hoidmise tahe;
- andmed ei ole avalikud ehk kui pädev organ on väljendanud tahet saladust avalikustada, siis koos sellega on saladuses hoidmise huvist loobunud.⁷⁵⁰

Saksamaa AktG § 93 näeb ette, et aktsiaseltsi juhatuse liige on ärisaladuse avalikustamisel rikkunud korraliku ettevõtja hoolsuskohustust. Kahju tekkimise korral vastutab juhatuse liige kahju eest solidaarselt ühinguga. Saksamaa õiguses on ärisaladuse hoidmise kohustuse rikkumine karistatav ka kriminaalkorras StGB § 404.

8.3.10.2 Suurbritannia

Ühendkuningriikide õigus läheneb ärisaladusele väga paindlikult, ärisaladus on osa õigluse põhimõttest. Tegemist on kohtunikuõiguse raames loodud kontseptsiooniga, millel puudub seadusjärgne

⁷⁴² Hauck: Geheimnisschutz im Zivilprozess – was bringt die neue EU-Richtlinie für das deutsche Recht? NJW 2016, 2218.

⁷⁴³ UWG § 17/4a Köhler. Köhler/Bornkamm, UWG 35. Auflage 2017.

⁷⁴⁴ UWG § 17/12a Köhler. Köhler/Bornkamm, UWG 35. Auflage 2017.

⁷⁴⁵ UWG § 17/4a Köhler. Köhler/Bornkamm, UWG 35. Auflage 2017.

⁷⁴⁶ UWG § 17/2 Köhler. Köhler/Bornkamm, UWG 35. Auflage 2017.

⁷⁴⁷ UWG § 17/4 Köhler. Köhler/Bornkamm, UWG 35. Auflage 2017.

⁷⁴⁸ UWG § 17/9 Köhler. Köhler/Bornkamm, UWG 35. Auflage 2017.

⁷⁴⁹ GmbHG § 85/28 Verletzung der Geheimhaltungspflicht Dannecker Michalski/Heidinger/Leible/J. Schmidt GmbH Gesetz 3. Auflage 2017

⁷⁵⁰ GmbHG § 85/35 Verletzung der Geheimhaltungspflicht Dannecker Michalski/Heidinger/Leible/J. Schmidt, GmbH-Gesetz 3. Auflage 2017.

regulatsioon. Ärisaladus ei ole kvalifitseeritud kui vara (seda ei saa varastada) ja selle avalikustajat ei saa karistusõiguslikult karistada.⁷⁵¹

Ärisaladuse alla võib kuuluda ükskõik millist liiki info, näiteks salasõnad, äriprotsess, kliendi nimekiri, kasutatav tarkvara ja turundusplaanid. Õigusvaidluste vältimiseks ja kindluseks, et juhatuse liige hoiab ärisaladust ka pärast ametiaja lõppu, tuleks see fikseerida kirjalikult.⁷⁵²

8.3.10.3 Roots

SE ABL ei sisalda eraldi ärisaladuse mõistet ega kohustust seda hoida. Antud kohustus väljendub üldise lojaalsuskohustusena. Kui lojaalsuskohustus rakendub juhatuse liikmele eelkõige tema ametiajal, siis konfidentsiaalsuskohustus kui osa lojaalsuskohustusest püsib ka pärast juhatuse liikme ametiaja lõppu.⁷⁵³

SE ABL reguleerib näiteks audiitori konfidentsiaalsuskohustust. SE ABL § 41 alusel ei tohi audiitor avaldada kolmandale osapoolle ühingu äritegevusega seonduvat informatsiooni, mis sai talle teatavaks oma ülesannete täitmise käigus.

8.3.10.4 Soome

Soome ühinguõiguses on ärisaladuse kaitse reguleeritud eraldi määruuses (*Act on Unfair Business Practices* 1061/78). Viidatud määruuse § 4 kohaselt ei ole kellelgi õigus kasutada või avaldada põhjendamatult ärisaladust. Viidatud sätte lg 3 kohaselt ei või isik, kes sai informatsiooni ärisaladuse kohta teada oma ametiülesannete täitmise käigus seda infot avaldada või enda kasuks pöörata.

8.3.10.5 Läti

LV KL § 19 kohaselt loetakse ärisaladuseks majanduslikke, tehnilisi või teaduslikke asjaolusid, mis on seotud juriidilise isikuga ja mille avaldamine võib talle kahju tuua. Ärisaladus võib olla talletatud kirjalikult või edastatud suuliselt. Ärisaladusel ei pea olema rahalist väärtust. Juriidilisel isikul on õigus nõuda ärisaladuse hoidmist ja ärisaladuse avaldamisest tekkinud kahju hüvitamist.

8.3.10.6 Leedu

LT AB § 32 lg 4 kohaselt peavad nõukogu liikmed hoidma ärisaladust, mis neile nõukogu liikmeks olemise ajal teatavaks sai. Sama kehtib ka juhatuse kohta – juhatuse liige ei tohi avalikustada ärisaladust, millest ta juhatuse liikmeks olemise ajal teada sai (LT AB § 34 lg 11). Sarnaselt on sätestatud ka juhataja ärisaladuse hoidmise kohustus (LT AB § 37 lg 9). Ärisaladuse sisu määrab juhatuse (LT AB § 34 lg 3).

8.3.10.7 Taani

SkL § 132 sätestab konfidentsiaalsuskohustuse, mille järgi juhatuse ega nõukogu liikmed ning nende assistendid ja asendajad ei tohi avalikustada ükskõik millist informatsiooni, mis on neile saanud teatavaks oma ülesannete täitmise ajal.

8.4 Järeldused ja Ettepanekud

Juhtimisstruktuur

Töörühm leiab, et juriidiliste isikute juhtimisstruktuuride kohta käivad reeglid on põhjendatud ja mõistlikud ning põhimõttelisi muudatusi ei ole vaja. Mõnede võrdlusriikide näidete varal on ilmselt kõige rohkem diskuteeritud selle üle, kas tuleks muuta aktsiaseltsi juhtimisstruktuur tänase asemel

⁷⁵¹Osborne Clarke. Protecting trade secrets under English law. 2015.

<http://www.osborneclarke.com/insights/protecting-trade-secrets-under-english-law/> (12.09.2013).

⁷⁵²Richard Nelson LLP Solicitors. Confidentiality and Trade Secrets. 05.10.2012.

<https://www.richardnelsonllp.co.uk/confidentiality-and-trade-secrets/> (12.09.2013).

⁷⁵³LSE Enterprice. Annex to Study on directors' duties and liability. Country reports. 2013.

http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf, lk 853 (13.09.2017).

kahetasandaliseks. Töörühm sellist muudatust ei toeta ning leiab, et aktsiaseltsi organite struktuur (üldkoosolek, nõukogu ja juhatus) ning juhtimine peaks säilima olemasoleval kujul. Tegemist on pikka aega kehtinud ja praktikas juurdunud lahendusega, mis jagab ülevaatlikult erinevate organite funktsioonid ja pädevuse. Aktsiaseltsi organite ja juhtimisstruktuuri muutmine tähendaks juurdunud ja toimiva süsteemi ning olemasolevate lahenduste põhimõttelist ümbervaatamist, milleks töörühma hinnangul puuduvad kaalukad põhjendused. Selle vastu räägib ka väljakujunenud praktika ja õiguskindlus, mille tähendust ei saa alahinnata.

Juhatuse ja nõukogu ülesanded ning pädevus peaks säilima olemasoleval kujul. Juhatuse, mis esindab ja juhib aktsiaseltsi, ülesandeks on ühingu igapäevase juhtimise ning ühingu toimimise ja selle tegevuse nõuetele vastavuse tagamine. Juhatus tagab ettevõtte eesmärkide elluviimise ning kõigi sellega seotud igapäevaste korralduslike küsimuste lahendamise. Nõukogu ülesandeks on planeerida aktsiaseltsi tegevust ja juhtimist ning teostada järelevalvet juhatuse tegevuse üle. Sellisel on nõukogul peamiselt ühingu tegevust puudutavate strateegiliste küsimuste otsustamise ning tegevuse suunamise roll, samuti juhatuse poolt ühingu juhtimise üle kontrolli teostamine. Traditsiooniliselt teostab nõukogu juhatuse tegevuse üle kontrolli tagasiulatuvalt, kuid nõukogu kompetentsi ja rolli ühingu tegevuse planeerimisel ja ühingu juhtimise üle järelevalve teostamisel saab ühinguisestest dokumentidega (nt põhikirjaga) laiendada. Üldine trend on tuua nõukogu tegevust rohkem olevikku, mille eelduseks on nõukogu poolt õigeaegselt ning aktiivselt informatsiooni hankimise kohustus. Eesmärgipärane ja sisuline kontroll ühingu tegevuse üle saab toimuda üksnes juhul, kui nõukogu liikmetel on õigeaegselt ja piisavalt informatsiooni. Kuna sellised küsimused saab lahendada ühinguisestest dokumentidega, puudub vajadus seadusandlikeks muudatusteks.

Erinevate juhtimisstruktuuride, sh segasüsteemide võimaldamine, milles juhatuse ja nõukogu pädevus ja rollijaotus kattub, tekitab pigem segadust ja õigusselgusetust. Märkimisväärne on, et ka Taani ühinguõiguse lahendus, mis näeb aktsiaseltsile ette kaks võimalikku juhtimisstruktuuri, ei erine lõppastmes oluliselt AS-i järgsest juhatuse ja nõukogu funktsioonide ning pädevuse jaotusest. Küsimus on pigem detailides, mille saab lahendada ühinguisestest dokumentidega.

Erinevate juhtorganite liikmete kattuvuse võimalus tähendaks nõukogu funktsiooni ja pädevuse ümbermõtestamist ja seega põhimõttelisemat muudatust juhtorganite töös. Kuna kehtiva regulatsiooni järgi on nõukogu keskseks ülesandeks teostada juhatuse tegevuse üle järelevalvet, kaasneb nõukogu ja juhatuse liikmete kattuvusega huvide konflikti. Nõukogu liikme poolt iseenda kui juhatuse liikme tegevusele hinnangu andmine on olemuslikult kokkusobimatu. Ka enamikus võrdlusriikides on teadlikult hoitud lahendustest, kus isikul võib samaaegsel kuulumisel erinevatesse juhtorganitesse tekkida huvide konflikt. Töörühm sellist muudatust ei poolda.

Osaühingu puhul tuleks jääda olemasoleva juhtimisstruktuuri juurde. Regulatsioon peaks jääma paindlikuks, ning pigem tuleks põhikirjavabadust seaduses veelgi rõhutada, andes osanikele õiguse moodustada soovi korral nõukogu, samuti muid organeid ning mängides ümber juhatuse ja üldkoosoleku pädevusi. Seega oleks osaühing dünaamiline ja kasutajasõbralik, eelkõige väiksema ja keskmise suurusega ettevõtte jaoks sobilik ühing, mida osaühingu asutajad ja osanikud saavad enda näo ja vajaduse järgi kujundada.

Sihtasutuste puhul võiks kaaluda nõukogu olemasolu vabatahtlikuks muutmist ja jätta nõukogu ning võimalike muude organite (nt revisjonitöörühm) moodustamise õigus põhikirja määrata, eeldusel, et põhikiri tagab sihtasutuse juhtimise toimivuse.

Juhtorgani liikmele esitatavad nõuded

Juhtorgani liikmetele esitatavad nõuded saab jagada kaheks. Esiteks üldised kriteeriumid, millele isik peab vastama, et ta võiks juhtorgani liikmena tegutseda. Teiseks piirangud ja asjaolud, mis välistavad õiguse tegutseda juhtorgani liikmena.

Üldised juhtorgani liikmele esitatavad kriteeriumid peaksid säilima olemasoleval kujul. Nii juhatuse kui nõukogu liikmena tegutsemiseks peab isik olema: (i) teovõimeline (mis välistab alaealiste ja piiratud teovõimega isikute võimaluse olla juhtorgani liige); (ii) füüsiline isik (ÄS § 308 lg 1, ÄS § 308 lg 1, ÄS § 385, ÄS § 180 lg 2, MTÜS § 26 lg 2, SAS § 17 lg 2 jm). Eelnev loob objektiivse minimaalse standardi, nähes ette, et juhtimises võivad osaleda põhimõtteliselt kõik isikud, kellel on iseseisvalt kehtivate tehingute tegemise õigus (vrđl TsÜS § 8 lg 1). Ühingu sisedokumentidega (nt põhikirjaga) võib ette näha täiendavad juhtorgani liikmele esitatavad nõuded (vrđ ÄS § 180 lg 3).

Töörühm ei toeta lahendust, mille järgi võiks juhtorgani liige olla juriidiline isik, kuna see ei taga piisavat läbipaistvust ühingu juhtimises, võimaldab erinevaid kuritarvitusi ning ei kaitse piisavalt juriidilise isiku ja võlausaldajate huve. Juriidilise isiku juhtorgani liikmesusega on oluliselt pärsitud õigusselgus ja õiguskindlus. Ka enamik võrdlusriike ei tunnusta juriidilist isikut juhtorgani liikmena. Täna on juriidilisest isikust juhtorgani liikme tunnustamisest loobunuda ka UK.

Juhtorgani liikmeks määramist välistavate piirangute üldised põhimõtted peaksid säilima olemasoleval kujul, töörühm ei toeta täiendavate piirangute kehtestamist. Olemasolev regulatsioon, mille järgi ei või juhtorgani liikmeks olla isik, kelle suhtes kohas on kohaldanud juhatuse liikmena tegutsemise keeldu või ettevõtluskeeldu, või kellel on keelatud tegutseda samal tegevusalal, millel tegutseb osaühing, või kelle tegevus on keelatud kohtulahendi alusel (ÄS § 180 lg 3¹, § 308 lg 3¹, § 308 lg 4¹), tagab läbi kohtuliku kontrolli ning üksikjuhtumi asjaoludest lähtuva kaalutusõiguse teostamise, et keeld juhtorgani liikmena tegutseda on põhjendatud ja propotsionaalne. Keeld tegutseda juhtorgani liikmena kujutab olulist põhiõiguste riivet (PS § 19, § 29, § 31), mistõttu peavad peavad esinema ülekaalukad asjaolud ja põhjendused, mis sellist riivet õigustavad. Riive õigustatust on reeglina võimalik hinnata aga üksnes lähtuvalt isiku süüst, konkreetse toime pandud teo asjaoludest jms, mida saab teha kohtuliku kaalutusõiguse raames.

Lihtsustatud lähenemisi, kus isiku õigus tegutseda juhtorgani liikmena on piiratud ainuüksi tulenevalt mitmeti tõlgendatavatest ja küsitavatest kriteeriumitest, nt tulenevalt isiku kuulumisest arvukate ühingute juhtorganitesse, majandusaasta aruande esitamata jätmine vms, ei saa pidada õigustatuks. Ühingu juhtorganitesse kuulumine on üks isiku põhiõigustest (vrđl PS § 19, § 29, § 31), mille teostamist isikule *a priori* ette heita ei saa ja millega seotud õigusi peab riik eelkõige kaitsma, mitte piirama. Iga põhiõiguste piirang ning selle rakendamine isiku suhtes peab olema õigustatud tulenevalt kaalukatest argumentidest, mis õigustavad piirangut üksikjuhtumil.

Seadusega erinevate piirangute seadmine ei lahenda tegelikku elulist probleemi nn „tankistide“ ja ettevõtete „kustutajatega“. Keskne probleem ei ole mitte „tankistides“ ja „kustutajates“, kes võtavad reeglina üle juba maksejõuetuks muutunud ettevõtte, vaid ühingu endistes juhtorgani liikmetes, kes on ettevõttest vara välja kantunud, muutnud ettevõtte tahtlikult maksejõuetuks vms. Kuna „tankist“ ja „kustutaja“ varasemate tehingute eest ei vastuta, siis ei saa teda varasemalt toime pandud tegude eest ka vastutusele võtta. Raskus seisneb siin eelkõige varasemate tehingute ning nendega seotud asjaolude kindlakstegemises ning sellega seotud ressursi kandmises. Endiste juhtorgani liikmete poolt ettevõttest vara väljakantimise jms tegevusega kaasneb reeglina pankroti- ja /või täitemenetlusalase süüteo (KarS § 384-385) või muu süüteo (nt KarS § 201 või § 217² järgi omastamine või usalduse kuritarvitamine) toimepanek, mille väljaselgitamine ja kindlakstegemine kuulub uurimisorganite ja kohtu pädevusse.

Küsitav on PankrS § 91 lg 1 järgse ärikeelu regulatsioon õigustatus ja propotsionaalsus, mille järgi ei või füüsilisest isikust võlgnik tema pankroti väljakuulutamises kuni pankrotimenetluse lõpuni kohtu loata olla ettevõtja, juriidilise isiku juhtorgani liige, juriidilise isiku likvideerija ega prokurist. Selline isiku põhiõiguste olulise riive vältimatut (automaatset) realiseerumist ei saa pidada õigeks, kuna see ei võta piisavalt arvesse üksikjuhtumi asjaolusid ja pankroti põhjuseid. Seadusest tulenev automaatne ärikeeld näib lähtuvat eeldusest, et füüsilisel isikul, kes on muutunud maksejõuetuks, on ühest küljest kalduvus

oma varalisi kohustusi ülemääraselt suurendada ning teisest küljest isik, kes niikuinii ei suuda kõiki oma kohustusi täita, võib muutuda oma kohustuste summa suuruse suhtes ükskõikseks ja võtta uusi riske, põhjustades sellega täiendavat kahju. Võttes arvesse isikule kaasnevat põhiõiguste ulatuslikku riivet ning asjaolu, et pankrotimenetlus võib kesta aastaid, tuleks töörühma hinnangul muuta PankrS § 91 lg 1 regulatsiooni, mille järgi kaasneb füüsilisest isikust võlgnikule tema pankroti väljakuulutamisega automaatselt ärikeeld kuni pankrotimenetluse lõppemiseni. Sarnaselt PankrS § 91 lg-le 2 peaks kohtul olema selline õigus juhul, kui ärikeeldu rakendamist õigustavad ülekaalukad asjaolud.

Kuna ärikeeld ei too kaasa juhatuse liikme ametiseisundi lõppemist, vaid üksnes kohustuse lõpetada ametiseisund, siis on küsitav ärikeeldu kui juhatuse liikme kohta registrikande tegemise takistuse õigustatus. Töörühm leiab, et selline reegel tuleks ära muuta.

Lähtudes ELTL-is ettenähtud võrdse kohtlemise ja piiriülese liikumise põhimõtetest ei ole töörühma hinnangul juhtorgani liikmetele asumis- ja viibimiskoha piirangute seadmine õigustatud. Ka suures osas võrdlusriikides on sellisest nõudest loobutud. Alates 15.01.2018 on tunnistatud kehtetuks MTÜS § 26 lg 3, SAS § 17 lg 3 ja TÜS § 55 lg 2, mis nägid ette juhatuse liikme elukoha piirangud. ÄS § 206 lg 2 ja § 369 lg 2 järgne piirang, mille järgi peab vähemalt üks osaühingu ja aktsiaseltsi likvideerija elukoht olema Eestis, tuleks töörühma arvates samuti tühistada, kuid selle tasakaalustamiseks tuleb ette näha juhatuse liikmete kohustus tagada, et ühingule on võimalik dokumente kätte toimetada (vt ühingu kontaktteerumist puudutavad ettepanekud).

Juhtorgani liikmete valimine, õigussuhe juriidilise isikuga

Kehtiv juhtorgani liikmete valimise süsteem sarnaneb võrdlusriikide omaga ja on töörühma arvates üldiselt mõistlik. Töörühma hinnangul peaks olemasolev regulatsioon oma üldpõhimõtetest säilima, kuid ilmselt oleks vajalik regulatsiooni lihtsustada ja normitehniliselt parendada. Nii on nt osaühingu ja tulundusühistu juhatuse liikme valimise sätete ülesehitus ja sõnastus niivõrd keeruline, et nende mõistmine on oluliselt raskendatud (vt ÄS § 184; TÜS § 60). Lihtsustada tuleks ka juhtorgani liikmete registreerimisega seotud vorminõudeid.

Töörühm leiab, et muu ühingu kui aktsiaseltsi puhul tuleks selguse huvides seaduses selgesõnaliselt lubada, et ühing võib ise põhikirjaga määratleda, millised on juhtorgani liikmete valimise tingimused ja kord (nt õigus anda põhikirjaga juhtorgani liikme valimise õigus mõne muu organi, üksnes teatud osanike pädevusse vms). Seega leiab töörühm, et juhtorgani liikme valimise (ja tagasikutsumise) regulatsioon tuleks seaduses selgesõnaliselt dispositiivsena sätestada kõigi ühingute puhul peale aktsiaseltside.

Juhatuse ja nõukogu liikme tagasikutsumine

Töörühm leiab, et juhtorgani liikme tagasikutsumise ja volituste lõppemise regulatsiooni üldised põhimõtted peaksid säilima. Samuti peaks säilima ühingu ja juhtorgani liikme õigus igal ajal ametisuhe lõpetada. See tagab, et ühing ega juhtorgani liige ei jää „pantvangi“. Samas tuleks kaaluda, kas ja millises ulatuses peaks regulatsioon olema dispositiivne. Nt kas osanikel/aktsionäridel peaks olema õigus näha põhikirjaga ette, et juhtorgani liikme tagasikutsumine on võimalik üksnes mõjuva põhjusel (vrdl MTÜS § 28 lg 3). Võrdlusriikide eeskuju ja praktika on selles erinev. Regulatsioon võiks olla selgesõnaliselt dispositiivne osaühingute puhul, samuti juhul, kui ühing moodustab nõukogu vabatahtlikult.

ÄS § 304 lg 7 järgi peab aktsiaseltsi üldkoosoleku protokoll olema notariaalselt tõestatud, kui üldkoosoleku otsus on nõukogu liikme valimise või tagasikutsumise aluseks. Sellise notariaalse tõestamise nõude vajalikkus küsitav, tarbetute vorminõuete lihtsustamiseks tuleks see välja jätta.

Juhtorgani liikmete ametaja pikkus

Võrdlusriikide praktika eeskujul võib öelda, et kuritarvituste vältimiseks ja läbipaistvuse tagamiseks peaks vähemalt aktsiaseltsis juhtorganite liikmete ametiaeg jääma tähtajaliseks. Eelkõige kehtib see börsiühingute osas. Eelnev ei piira isiku õigust olla oma kohale tagasi valitud.

OÜ juhatuse liikme volitused on tähtajatud, kui põhikirjas ei ole tähtaega ette nähtud (ÄS § 184 lg 2). AS-i, TÜ, MTÜ ja SA juhatuse liige valitakse tähtajaliselt kuni kolmeks aastaks, kui põhikirjas ei ole ette nähtud muud tähtaega (maksimaalselt viieks aastaks) (ÄS § 309 lg 2, TUS § 60 lg 2, MTÜS § 28 lg 1¹, SAS § 19 lg 3). Töörühm leiab, et nõ automaatse regulatsioonina tuleks muuta MTÜ, SA ja TÜ juhatuse liikme volitused sarnaselt OÜ-ga tähtajatuks, kuid loomulikult peaks olema võimalik põhikirjas teisiti määrata. Probleemid võivad tekkida suurema liikmeskonnaga MTÜ-de ja TÜ-te puhul, kus juhatusel võib tekkida ahvatlus saada ühing tähtajatult enda kontrolli alla.

Seaduse ja kohtupraktika järgi ei pikene juhtorgani liikmete volitused automaatselt, mistõttu toob ametiaja lõppemine kaasa äriregistri kande ebaõigeks muutumise. Kuna AS-i, TÜ, MTÜ ja SA juhatuse liige valitakse seaduse järgi tähtajaliselt kuni kolmeks aastaks (kui põhikirjas ei ole ette nähtud muud tähtaega) ja kande tegemise aeg nähtub kehtivate registrikaardi andmete väljatrukist, on küsitav kolmandate isikute poolt tugineda kande heauskselt. ÄS § 34 lg 2 järgi kehtib kanne kolmanda isiku suhtes õigena, välja arvatud, kui kolmas isik teadis või pidi teadma, et kanne ei ole õige. Seega kui registrikaardi andmetest nähtub, et juhatuse liikme kohta kande tegemisest on möödunud viis aastat (AS-i, TÜ, MTÜ ja SA puhul), ei pruugi heauskne kande tuginemine olla võimalik. Ka avalikustamise direktiivi valguses võib kolmandatele isikutele jääda arusaamatuks, kellel on ühingu esindamise õigus.

Töörühm leiab, et selline olukord ei ole piisavalt õigusselge ning praktikas mõistetav. Seetõttu leiab töörühm, et juhatuse liikmete ametiajale viitavad kanded (juhatuse liikme määramise kuupäev, tähtaeg) tuleks registrist välja jätta.

Juhtorgani liikmete tasude määramise süsteem ja tasu suurus

Olemasolev juhtorgani liikmetele tasu määramise süsteem peaks töörühma arvates üldises plaanis säilima. OÜ puhul otsustavad makstava tasu suuruse ja maksmise korra osanikud vastava otsusega, nõukogu olemasolul aga nõukogu otsusega. AS-i puhul määrab tasu suuruse ja maksmise korra nõukogu oma otsusega. Säilima peaks põhimõte, et juhtorgani liikmele makstava tasu suurus on ühingu otsustada, kuid tasustamise korra, tasuda ja muude hüvede määramisel tuleb osanikel ja nõukogul tagada, et tehtavate maksete kogusumma oleks mõistlikus vastavuses juhtorgani liikme ülesannete ja ühingu majandusliku olukorraga (ÄS § 180¹ lg 2, § 314 lg 2, § 326). Sellega seoses vajaks sätestamist, et juhul, kui nõukogu ja osanikud on rikkunud oma kohustust tagada juhtorgani liikmete tasude vastavus ühingu majanduslikule olukorrale, tekib neil ühingu ees kahju hüvitamise kohustus.

ÄS § 319 lg 2 järgi võib seaduse või põhikirjaga ette näha, et mitte rohkem kui pooled AS-i nõukogu liikmed valitakse või määratakse ja kutsutakse tagasi muul viisil kui üldkoosoleku poolt. ÄS § 326 lg 1 järgi määrab aga ka sellisel juhul nõukogu liikme tasu üldkoosolek. Kaaluda tuleks, kas ÄS § 319 lg-s 2 sätestatud juhul peaks isiku või organi, kellel on nõukogu liikmete määramise ja tagasikutsumise õigus, pädevusse kuuluma ka nõukogu liikmele tasustamise korra ja tasu suuruse otsustamise õigus.

ÄS § 180¹ lg 3, § 314 lg 3 ja § 326 lg 3 sätestavad, et majandusliku olukorra olulisel halvenemisel ja kui see oleks ühingu suhte äärmiselt ebaõiglane, võib nõudeõiguse maksmapaneku korras nõuda juhtorgani liikme tasu vähendamist (vrld VÕS § 97). Otstarbekas ning pidades silmas menetlusökonoomiat, oleks sätestastada selline õigus kujundusõigusena, mida ei tule maksmata panna kohtulikult. Kui pooled ei saa tasu vähendamises kokkuleppele, on juhtorgani liikmel õigus öelda leping ühekuulise etteteatamisega erakorraliselt üles.

Juhtorgani liikmete õigused, kohustused, korraliku ettevõtja hoolsus ja vastutus

Töörühm leiab, et juhtorgani liikmete õiguste, kohustuste ja vastutuse regulatsioon peaks olemasoleval kujul säilima.

Juhatorgani liikme kohustuste nurgakiviks on hoolsus- ja lojaalsuskohustus, mis tagab regulatsiooni paindlikkuse ja piisavad tõlgendusvõimalused iga üksikjuhtumi lahendamisel. Tänapäevaks on juhatuse liikme kohustuste sisustamise ja vastutusele võtmise osas tekkinud ulatuslik Riigikohtu praktika, mis on loonud teatava õiguselguse. Töörühm ei näe vajadust regulatsiooni muutmiseks ega täiendamiseks. Töörühm ei poolda ka tekkinud kohtupraktika kodifitseerimist, kuna reeglina taandub juhatuse liikme vastutusele võtmine üksikjuhtumi asjaoludele, millest üldistatud järelduste tegemine on raskendatud või isegi eksitav. Ka võrdlusriikide puhul on juhatuse liikme kohustuste ja seda puudutava kohtupraktika üksikasjalikust kodifitseerimisest loobutud.

Kaaluda tuleks nõukogu liikme kohustuste regulatsiooni täiendamist. Hetkel on nõukogu liikme kohustused, sh järelevalve teostamisel, väga üldsõnalised, mistõttu on nõukogu liikmete vastutusele võtmine praktikas olnud oluliselt raskendatud. Kaaluda tuleks ka, kas nõukogul peaks olema aktiivsem roll informatsiooni hankimisel ja järelevalve teostamisel, samuti, milline on nõukogu kohustus anda aktsionäridele teavet.

MTÜS § 27 lg 4 järgi võib võib mittetulundusühingu juhatus kinnisasju või registrisse kantud vallasasju võõrandada või asjaõigusega koormata üldkoosoleku otsusega ja selles otsuses ettenähtud tingimustel, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti. Nimetatud piirang kehtib kolmandate isikute suhtes, kui see on kantud registrisse. Töörühm leiab, et kuna teiste ühinguliikide puhul sellist võimalust ette ei ole nähtud, tuleks ka MTÜ-de puhul säte sellisel kujul ära muuta ning lähtuda ka MTÜ osas põhimõttest, et juhatuse liikme esindusõiguse ainukeseks kolmandate isikute suhtes kehtivaks piiranguks saab olla ühise esinduse määramine ja registrisse kandmine.

Faktiline ühingujuht

Töörühma hinnangul puudub vajadus faktilise ühingujuhi seaduse tasandil reguleerimiseks. Faktilise ühingujuhi suhtes nõuete esitamine ja tema vastutusele võtmine on võimalik ka kehtiva regulatsiooni alusel. Riigikohus on leidnud, et vaatamata sellele, et faktiline ühingujuht ei vastuta juhatuse liikme vastutuse sätete järgi, on faktilise ühingujuhi tegevuse kvalifitseeritav käsundita asjaajamisena VÕS § 1018 mõttes.

Ärisaladuse kaitse

Töörühm ei toeta ärisaladuse defineerimist seaduse tasandil. Tulenevalt EL ärisaladuse kaitse direktiivi ülevõtmise eelnõu on juba Riigikogu menetluses (678 SE), ei tee töörühm selles osas täiendavaid ettepanekuid.

9 ENAMUS- JA VÄHEMUSOSALUSED, TASAKAALUSTATUD KAITSE

9.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

9.1.1 Teema kirjeldus

2017. a augusti seisuga on Eestis äriregistrisse kantud 3179 aktsiaseltsi, 170 093 osaühingut, 1707 tulundusühingut, 1360 täisühingut ja 2988 usaldusühingut. Mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse on kantud 32 046 mittetulundusühingut ja 784 sihtasutust.

Teema on eelkõige seotud enamus- ja vähemusosaluse omajate vaheliste võimalike konfliktide vältimise ja nende lahendamisega. Niisugused konfliktid on kõige enam iseloomulikud osaühingutele kui suletud kapitaliühingutele, aga ka väikestele aktsiaseltsidele, mille osalus ei ole killustunud paljude aktsionäride vahel ja kus omavahel võivad minna vastuollu erinevate, väljakujunenud hääletusblokkide seisukohad.⁷⁵⁴ Saksa õiguskirjanduses on suletud kapitaliühingu osanike vahel paratamatult tekkivaid konfliktolukordi nimetatud piiratud vastutusega äriühingu „Achilleuse kannaks“.⁷⁵⁵

Kuigi paljude aktsionäridega ja killustunud osalusega börsiühinguid on Eestis väga vähe (augustis 2017 on neid Tallinna Börsil registreeritud 17), on tulenevalt Euroopa Liidu nõuetest vaja tegeleda ka nende probleemidega. Sellistes ühingutes on igal pool maailmas peamiseks probleemiks aktsionäride vähene kaasatus, institutsiooniliste investorite passiivsus ja juhatuse võimu tugevnemine aktsionäride arvel. Seega on käesoleva teema raames analüüsi objektiks ka aktsionäride õiguste kaitse sellistes äriühingutes, kus osalus on killustunud ja kus probleemiks pole mitte niivõrd enamuse kuritarvitused vähemuse arvel, vaid aktsionäride kaugenemine ühingujuhtimisest. Just selliste ühingute probleeme silmas pidades on EL-i tasandil tõstatatud küsimus, kuidas kaasata suurtes äriühingutes aktsionäre ühingu tegevuse üle otsustamisel senisest rohkem. Euroopa Komisjoni roheline raamatu „Äriühingu üldjuhtimise ELi raamistik“⁷⁵⁶ kohaselt tuleb tagada, et aktsionärid oleksid rohkem kaasatud aktsiaseltside tegevusse ja et nad ei keskenduks ainult lühiajalisele kasumile. Ühingujuhtimise reeglite kujundamisel tuleb seega kaaluda, kuidas julgustada suuremat hulka aktsionäre näitama üles huvi jätkusuutliku kasumi ja pikaajaliste tulemuste vastu ning kuidas motiveerida neid olema aktiivsemad äriühingu üldjuhtimise küsimustes.

Euroopa äriühinguõiguse 2012. a tegevuskava⁷⁵⁷ kohaselt on üheks äriühingutega⁷⁵⁸ seoses soovitatavaks arenguks EL-is olnud läbipaistvuse suurendamine – äriühingud peavad esitama oma investoritele ja ühiskonnale tervikuna paremat teavet oma äriühingu üldjuhtimise kohta. Samal ajal peab äriühingutel olema lubatud teada, kes on nende aktsionärid. Ka institutsiooniliste investorite hääletamispõhimõtted peaksid olema läbipaistvamad. Tegevuskavas märgiti ka seda, et aktsionäre tuleks ühingu tegevusse rohkem kaasata ja neid tuleks innustada rohkem osalema äriühingu üldjuhtimises. Neile tuleks pakkuda rohkem võimalusi teostada järelevalvet juhtkonna tasustamispoliitika ja seotud isikutega tehtavate tehingute üle ning selleks tuleks lihtsustada aktsionäride koostööd.

⁷⁵⁴ On alust arvata, et enamus Eesti aktsiaseltsidest on just sellised ühingud, kuna Mandri-Euroopa riikides on see mittebörsiühingutes üldjuhul nii.

⁷⁵⁵ F. Wedemann. *Gesellschafterkonflikte in geschlossenen Kapitalgesellschaften. Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht* 99. Mohr Siebeck Tübingen 2013, lk 1.

⁷⁵⁶ Euroopa Komisjon. Brüssel 5.4.2011 KOM(2011) 164 lõplik. Roheline raamat. Äriühingu üldjuhtimise EL-i raamistik.

⁷⁵⁷ KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE. Tegevuskava: Euroopa äriühinguõigus ja äriühingu üldjuhtimine – ajakohane õigusraamistik kaasatumate aktsionäride ja jätkusuutlike äriühingute jaoks (EMPd kohaldatav tekst). Strasbourg, 12.12.2012 COM(2012) 740 final. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0740&from=et>.

⁷⁵⁸ Taas kord on silmas peetud eelkõige suuri aktsiaseltsi.

Lisaks on ette valmistatud uus börsiaksiaseltside aktsionäriõiguste direktiiv,⁷⁵⁹ mille harmoniseerimise tulemusel soovitakse kaasata aktsionäre aktsiaseltside tegevusse senisest pikemaajaliselt ja suurendada läbipaistvust. Peamised küsimused, millega uus direktiiv tegeleb, on järgmised:

- Juhtorganite liikmete tasustamine;
- Aktsionäride tuvastamine;
- Aktsionäriõiguste teostamise tagamine;
- Info edastamine;
- Institutsionaalsete investorite, varahaldurite ja nn hääletamisteenuse pakkujate (*proxy advisor*) läbipaistvuse suurendamine;
- Tehingud seotud isikutega.

Lähteülesandest tulenevalt hõlmab käesolev analüüsiteema järgmisi küsimusi:

- Osanike, aktsionäride ja liikmete teabeõigus (puudutab kõiki eraõiguslike juriidiliste isikute liike);
- Juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamine (puudutab eelkõige börsiaksiaseltse, aga analüüsida tuleks ka seda, kas ja kui jah, siis mil määral peaks see puudutama teisi kapitaliühinguid);
- Väljumisõigused (puudutab kapitaliühinguid, sest isikuühingute ja mittetulundusühingute jaoks näevad seadused ette ühingust lahkumise võimaluse (ÄS § 107, mis ÄS § 125 lg 2 järgi kohaldub ka usaldusühingule; MTÜS § 15), samuti puudutab see teema *squeeze-out'i*, *sell-out'i* ja *take-over'i* reegleid.
- Ühingu toimimise tagamine võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral (puudutab ühinguid, kust ei saa vabatahtlikult lahkuda („välja astuda“), st kapitaliühinguid). See teema seondub otseselt eelmise ehk nn väljumisõiguste teemaga;
- Huvide konflikti vältimine (puudutab kõiki eraõiguslike juriidiliste isikute liike);
- Aktsionäride foorum (puudutab eelkõige börsiaksiaseltse, kuid uurida tuleks ka seda, kas seda peaks rakendama tavalistele aktsiaseltsidele);
- Aktsionäride ja osanike lepingu õigusliku reguleerimise vajadus;
- Aktsionäri derivatiivnõude kui vähemuse kaitseabinõu sisseviimise vajalikkus;
- Analüüsida tuleb ka seda, kas börsiaksiaseltside aktsionäride õiguste varasem direktiiv on võetud üle piisavalt paindlikult.

Üksnes liikmesusel põhinevas eraõiguslikus juriidilises isikus ehk mittetulundusühingus tuleb püstitada küsimus mitte niivõrd vähemuse kaitse reeglite, kui võrd liikme õiguste piiride kohta. Sihtasutusel kui eri liiki eraõiguslikul juriidilisel isikul on teemaga kõige väiksem puutumus, kuna sihtasutuse ülesehitus ja eesmärk on teistest juriidilise isiku liikidest põhimõtteliselt erinev – sellel ei ole liikmeid ning see luuakse asutajate poolt vara valitsemiseks ja kasutamiseks põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks (SAS § 1 lg 1).

Aktsionäride õigusliku positsiooni eri aspektidega tegelevad kõigi riikide ühinguõigused. Anglo-ameerika õigus lähtub juba printsiibi tasandil aktsionäride n.-ö ülimuslikkuse põhimõttest ja näiteks Ühendkuningriigi käsitluses on levinud, et aktsionäri õiguslikku seisundit kirjeldatakse aktsionäride ja juhatuse vahelise suhte kaudu ning rõhutatakse, et formaalne suhe aktsionäride ja juhatuse kui juhtogani vahel seisneb selles, et aktsionärid valivad juhatuse liikmed, kes tegelevad igapäevase majandustegevusega ja annavad oma tegevusest aru aktsionäridele.⁷⁶⁰

Käesolev teema seondub otseselt ka osanike ja üldkoosolekute otsuste teemaga.

⁷⁵⁹ Vt eelnõud: Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2007/36/EC as regards the encouragement of long-term shareholder engagement. 23.03.2017. Veebis: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-2-2017-INIT/en/pdf>

⁷⁶⁰ Vt nt Davies, P. L. Gower and Davies' Principles of Modern Company Law. Seventh Edition. London, 2003, p 374-375, 568-569. Selline käsitlus ytleneb asjaolust, et Anglo-ameerika aktsiaselts on tavaliselt killustunud osalusega ja tugeva ning domineeriva juhatusega äriühing.

Saksa AktG § 118 lg 1 sätestab, et kui seaduses ei ole ette nähtud teisiti, teostavad aktsionärid oma õigusi aktsiaseltsi suhtes üldkoosoleku kaudu. Aktsionäri ja osanikku, aga samamoodi ka teisi eraõiguslikke juriidilisi isikuid seob ühinguaga eriline võlasuhe. Nimetatud suhe erineb tavalisest lepingulisest suhtest, vaatamata sellele, et tegelikult on ka aktsionäri suhe ühinguaga paljuski varalist laadi.⁷⁶¹ Aktsionäri, osaniku ja liikme õigused ühingu suhtes on aga siiski piiritletud. AktG 3. osa reguleerib aktsiaseltsi ja aktsionäri vahelisi suhteid, sätestab aktsionäri põhi- ja kõrvalkohustused, reguleerib sissemakse tegemise ja selle tagastamisega seonduvat jmt.⁷⁶² Saksa suletud kapitaliühingu (GmbH) osaniku ja ühingu vahelisi suhteid reguleerivad GmbHG §-d 13-34.

Rootsi aktsiaseltsiseaduse ABL 7. peatüki § 1 näeb ette, et aktsia (osa) omanik teostab ühingu asjades kaasaráärmisõigust üldkoosolekul hääletades. Aktsionäri hääleõiguse sätestavad ABL 7. ptk §-d 8-9, initsiatiiviõiguse sama peatüki § 16 (viimane puudutab küsimuste aktsionäri taotlusel üldkoosoleku päevakorda võtmist).

Kapitaliühingutes kehtib vähemalt üldjuhul „enamus otsustab põhimõte.“ See tähendab, et osanike ja aktsionäride pädevusse kuuluvates küsimustes võetakse otsuseid vastu häälteenamusega, mis kapitaliühingute puhul tähendab seda, et sellele, kellele kuulub suurem osalus, saab tõenäolisemalt saavutada endale meelepärase tulemuse. Selline olukord võib kergesti tekitada enamuses soovi luua endale vähemuse arvel eeliseid. Seepärast peab seadus sisaldama tasakaalumehhanisme, mis tagaksid ühelt poolt enamusele võimaluse võtta vastu aktsiaseltsi normaalseks tegevuseks ja arenguks vajalikke otsuseid, andes samal ajal vähemusele võimaluse kaitsta vajadusel oma seaduslikke huve enamuse kuritarvituste vastu.

Ka Riigikohus on märkinud, et häälteenamuse nõue jätab alati võimaluse, et enamus teeb otsuse üksnes enda huvidest lähtuvalt. Vähemusaktsionäri otsustusõigus ei ole seega kaitstud samal määral nagu enamusaktsionäri otsustusõigus. Selle tasakaalustamiseks tuleb äriühinguõiguses luua spetsiaalsed vähemuse kaitset reguleerivad õigusnormid. Nii näiteks näeb ÄS ette 1/10 aktsiakapitali esindavate aktsionäride õiguse nõuda erakorralise üldkoosoleku (ÄS § 292 lg 1 p 2) või nõukogu koosoleku (ÄS § 321 lg 3) kokkukutsumist, täiendavate küsimuste võtmist korralise üldkoosoleku päevakorda (ÄS § 293 lg 2), aga ka õiguse esitada otsuse kohta oma eelnõu (ÄS § 293¹ lg 4) ja õiguse nõuda üldkoosoleku protokollu notariaalset tõestamist (ÄS § 304 lg 6). Samuti on 1/10 aktsiakapitalist esindavatel aktsionäridel õigus nõuda mõjuval põhjusel nõukogu liikme tagasikutsumist kohtu poolt (ÄS § 319 lg 5), samuti õigus nõuda audiitori asendamist (ÄS § 329¹ lg 1) või erikontrolli läbiviija määramist ja asendamist (ÄS § 330 lg-d 1–21), likvideerija määramist ja asendamist (ÄS § 369 lg 3 ja 370 lg 2) ning täiendava likvideerimise otsustamist (ÄS § 378 lg 4). Igal aktsionäril on õigus taotleda üldkoosolekul juhatuselt teavet aktsiaseltsi tegevuse kohta (ÄS § 287 lg 1) ja vajadusel pöörduda teabe saamiseks kohtu poole (ÄS § 287 lg 3), samuti vaidlustada aktsiaseltsi juhtorganite otsuseid (ÄS § 301¹ lg-d 1 ja 3, § 302 lg 1, § 322 lg-d 6 ja 7).⁷⁶³

Kokkuvõttes tuleb revisjoni lähteülesande järgi revisjoni käigus analüüsida erinevate juriidiliste isikute enamus- ja vähemusosaluse omajate, samuti osaluse ühiste omajate huvide kaitsmise regulatsioone, keskendudes reeglite otstarbekusele, õigusselgusele ja vastavusele praktika vajadustega, ning teha vajadusel ettepanekud kehtiva õiguse muutmiseks. Eesmärk on norme ühtlustada või siis vastupidi, näha ette erinevad reeglid eri tüüpi ühingutele (osaühingutele, aktsiaseltsidele, börsiaktsiaseltsidele ja sõltuvalt analüüsitava teema olemusest ka vajadusel ka teistele eraõiguslike juriidiliste isikute liikidele).

⁷⁶¹ U. Hüffer (erl.). Beck'sche Kurzkommentare. Band 53. Aktiengesetz. 8., neubearbeitete Auflage, 2008. § 118, Rn 6.

⁷⁶² Mitmed aktsionäriõigusi reguleerivad sätted sisalduvad ka teistes AktG osades, näiteks sätestavad §-d 131–132 aktsionäri teabeõiguse ja §-d 133–137 hääleõiguse.

⁷⁶³ RKTKo 3-2-1-89-14, p 20.

Analüüsitavad eraõiguslikud juriidilised isikud on täisühing, usaldusühing, osaühing, aktsiaselts, tulundusühistu, mittetulundusühing ja sihtasutus. Eelnimetatud juriidiliste isikute alaliike (nt korteriühistu) on käsitletud juhul, kui seda tingib erireeglite olemasolu.

9.2 Teemat reguleeriv kehtiv õigus

9.2.1 Õiguslikud lähtekohad ja reeglite eesmärgid

9.2.1.1 Siseriiklik õigus

9.2.1.1.1 Osaluse omajatele teabe andmine

Teabe andmise küsimused võib üldjoontes jagada kaheks: esiteks näeb seadus ette teatud teabe andmise otsese kohustuse, teatud andmete avalikustamise kohustuse ja teatud dokumentidega tutvumise absoluutse õiguse.⁷⁶⁴ Teiseks näevad seadused enamiku eraõiguslike juriidiliste isikute jaoks ette, et osanikul, aktsionäril või liikmel on õigus küsida juhatusest teavet ja teatud ühinguvormide puhul ka õigust tutvuda ühingu dokumentidega. Õigust küsida teavet ja tutvuda dokumentidega võib nimetada aktsionäride, osanike ja liikmete individuaalseks teabeõiguseks.

Osaluse omajate individuaalne teabeõigus on reguleeritud alljärgnevalt.

ÄS § 166 lg 1 kohaselt on osanikel õigus saada juhatusest teavet osaühingu tegevuse kohta ja tutvuda osaühingu dokumentidega. Sama paragrahvi teise lõike järgi võib juhatus keelduda teabe andmisest ja dokumentide esitamisest, kui on alust eeldada, et see võib tekitada olulist kahju osaühingu huvidele. ÄS § 166 lg 3 reguleerib teabeõiguse kohtulikku maksmapanekut. Nimelt võib osanik juhul, kui talle keeldutakse teabe andmisest, nõuda, et tema nõudmise õiguspärasuse üle otsustaks osanike koosolek või esitada hagita menetluses kohtule avalduse juhatuse kohustamiseks teavet andma või dokumentidega tutvumist võimaldama. Aktsionäri teabeõigust reguleerib ÄS § 287 ja see on üldjoontes osaniku teabeõigusega sarnane, v.a see, et aktsionäril ei ole erinevalt osanikust aktsiaseltsi dokumentidega tutvumise õigust ja teavet („*aktsiaseltsi tegevuse kohta*“) saab ta küsida üldkoosolekul. Sellest tulenevalt on ka kohtule avalduse esitamise tähtaegade kulgemise reeglid veidi teistsugused. Börsiaktsiaseltside aktsionäride individuaalne teabenõue ei ole seaduses praegu reguleeritud erinevalt võrreldes tavalise aktsiaseltsi aktsionäri teabeõigusega. Teatud määral reguleerib teabe andmist börsiühingutes Hea Ühingujuhtimise Tava (HÜT). HÜT kui ühinguõiguslik tavakogumik on juhiste ja soovituslike reeglite kogum, mis on mõeldud järgimiseks eelkõige börsil noteeritud ettevõtjatele. HÜT kehtib "täida või selgita" põhimõttel, mis tähendab, et aktsiaselts ei pea tingimata kõiki HÜT-i nõudeid järgima, kuid kui ta mõnda nõuet ei täida, peab ta selgitama, miks ta seda ei täida. HÜT-i eesmärk on kirjeldada sellist käitumist, mis aitab kaasa äriühingu juhtimise ja juhtorganite kontrollimise paremale ja läbipaistvamale korraldamisele. Hea tava peaks olema eeskujuks ühingu juhtimise korraldamisele, lähtudes eelkõige ühingu huvidest ja andma piisava võimaluse juhtimise järelevalveks investoritele ja teistele huvitatud isikutele. Samuti peaksid HÜT-i reeglid aitama kaasa börsiühingute avalikustamis- ja juhtimisnõuete ühtlustamisele, mis tagaks investorite ja aktsionäride võrdse kohtlemise.⁷⁶⁵

Täisühingu osaniku teabeõigus on reguleeritud ÄS §-s 94 ja selle lg 1 kohaselt on osanikul õigus saada teavet täisühingu tegevuse kohta ja tutvuda täisühingu kõigi dokumentidega, samuti nõuda kinnitatud majandusaasta aruande ära kirja. Osanike otsusel võib piirata osaniku teabe saamise ja dokumentidega tutvumise õigust, kui on alust eeldada, et see võib tekitada kahju ühingu huvidele. Sama säte kohaldub ÄS § 125 lg 2 järgi ka usaldusühingutele.

Tulundusühistu liikme teabeõigust reguleerib TÜS § 28, mille lg 1 kohaselt on ühistu liikmel õigus saada juhatusest üldkoosolekul teavet ühistu tegevuse kohta. See säte on põhimõtteliselt sarnane aktsiaseltsi

⁷⁶⁴ Vt selle kohta nt ka A. Vutt, M. Vutt. Shareholder's Individual Information Right: Prerequisites and Boundaries. – Juridica International 2015/23, p 60-69.

⁷⁶⁵ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 95.

praeguse üldreegliga. Dokumentidega tutvumise õigust reguleerib TÜS § 28 lg 2 ja selle kohaselt on liikmel õigus tutvuda ühistu dokumentidega üldkoosoleku otsusel, kui see ei kahjusta ühistu majanduslikke huve.⁷⁶⁶ Teabeõiguse kohtuliku teostamise näeb ette TÜS § 28 lg 4 ja selle järgi võib liige juhatuse keeldumise korral teabe andmisest või dokumentide tutvumiseks esitamisest nõuda, et tema nõudmise õiguspärasuse üle otsustaks üldkoosolek, või esitada üldkoosoleku toimumisest kahe nädala jooksul hagita menetluses kohtule avalduse juhatuse kohustamiseks teavet andma või dokumente esitama.

Riigikohus on lahendanud õigusvaidlust selle üle, millistel tingimustel peaks tulundusühistu liikmel olema õigus tutvuda ühistu dokumentidega. Riigikohus on tulundusühistu liikmeõigust käsitledes märkinud, et *kuigi TÜS § 28 lg-d 2 ja 4 reguleerivad ühistu liikme teabeõigust mõnevõrra vastuoluliselt, tuleb neid õigusnorme kolleegiumi arvates mõista nii, et olukorras, kus seadus ei näe selgelt ette dokumendiga tutvumise õigust, peab liikmele tutvumisõiguse andmise üle esmalt otsustama ühistu liikmete üldkoosolek, kuid kui üldkoosolek keeldub võimaldamast liikmel dokumendiga tutvuda, on liikmel igal juhul õigus pöörduda hagita menetluses avaldusega kohtusse ja taotleda tutvumisõigust kohtu kaudu. Kohus saab teabenõude põhjendatuse hindamisel võtta seisukoha, kas dokumentidega tutvuda võimaldamine kahjustaks ühistu majanduslikke huve ja kui see ühistu majanduslikke huve ei kahjusta, siis on liikmel õigus dokumentidega tutvuda. TÜS § 28 lg 2 ei tähenda, et üldkoosolek saaks dokumentidega tutvuda keelamisel lähtuda mingitest muudest kaalutlustest kui ühistu majanduslike huvide kaitse.*⁷⁶⁷

MTÜS § 28 lg 5 sätestab, et juhatuse peab andma mittetulundusühingu liikmetele vajalikku teavet juhtimise kohta ja esitama nende nõudel vastava aruande, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti. Seda, mida kujutab endast „vastav aruanne“, seadus ei täpsusta.

SAS-is on teabeõigus tulenevalt sihtasutuse õiguslikust olemusest sihtotstarbelise varakogumina reguleeritud mõnevõrra teisiti kui teiste eraõiguslike juriidiliste isikute puhul. SAS § 39 kannab pealkirja „Sihtasutuse tegevuse avalikustamine“ ja selle lg 1 järgi võib soodustatud isik või muu selleks õigustatud huvi omav isik nõuda sihtasutuselt teavet sihtasutuse eesmärgi täitmise kohta. Ta võib tutvuda sihtasutuse majandusaasta aruandega, samuti vandeaudiitori aruande, raamatupidamisdokumentide, asutamisosutuse ja põhikirjaga.⁷⁶⁸ SAS § 35 lg 2 kohaselt on eelnimetatud õigus olukorras, kus põhikirjas ei ole soodustatud isikute ringi määratud, kõigil huvitatud isikutel ja lg 3 kohaselt võib õigustatud isik juhul, kui sihtasutus ei täida teabenõuet, nõuda oma õiguste teostamist kohtu korras.

KrtS-is reguleerib korteriomanike teabeõigust § 45. Viidatud paragrahvi esimese lõike järgi on korteriomanikul õigus saada juhatuse teavet korteriühistu tegevuse kohta ja tutvuda korteriühistu dokumentidega. Sama paragrahvi teise lõike järgi võib juhatuse keelduda teabe andmisest ja dokumentide esitamisest, kui on alust eeldada, et see võib tekitada olulist kahju teise korteriomaniku või kolmanda isiku õigustatud huvidele. KrtS § 45 lg 3 näeb ette teabeõiguse kohtuliku teostamise ja sätestab, et korteriomanik võib juhul, kui juhatuse keeldub teabe andmisest või dokumentidega tutvumise võimaldamisest, nõuda, et tema nõudmise õiguspärasuse üle otsustaks korteriomanike üldkoosolek, või esitada kahe nädala jooksul juhatuse keeldumise saamisest arvates või nelja nädala jooksul taotluse esitamisest arvates, kui juhatuse sellele ei ole vastanud, hagita menetluses kohtule avalduse juhatuse kohustamiseks teavet andma või dokumentidega tutvumist võimaldama. Seega on korteriomaniku teabeõigus reguleeritud sarnaselt osauhinna osaniku teabeõigusega.⁷⁶⁹

Kokkuvõttes on eeltoodud reeglitest näha, et õigus saada teavet ja õigus tutvuda dokumentidega on eri tüüpi eraõiguslikes juriidilistes isikutes praegu reguleeritud mõnevõrra erinevalt. Kõige laialtlevik

⁷⁶⁶ TÜS § 28 lg 3 sätestab lisaks, et põhikirjaga võib ette näha liikmete suuremad õigused teabele.

⁷⁶⁷ RKTkm 3-2-1-139-16, p 15.

⁷⁶⁸ Nende dokumentidega absoluutse tutvumise õigus on ka kõigi teiste eraõiguslike juriidiliste isikute osanikel, aktsionäridel või liikmetel.

⁷⁶⁹ Praegu kehtib korteriühistu liikmetele selles osas MTÜS.

on see isikuühingutes ja osaühingus. Osa erinevusi on põhjendatavad, osa võivad aga olla ka põhjendamatud. Seadus ei tee vahet sellel, kas tegu on väikse osanike, aktsionäride või liikmete arvuga ühinguga ja see, kas ühingu osanik, aktsionär või liige saab lisaks teabe küsimisele tutvuda ka dokumentidega, sõltub üksnes juriidilise isiku vormist.

Kapitaliühingute osanike ja aktsionäride ning tulundusühistu liikmete teabeõigusega seotud vaidlused on ka kohtupraktikas laialt levinud, mis näitab, et iseenesest kasutatakse seda õiguskaitsevahendit palju. Omaette küsimus on selle õiguskaitsevahendi tegelik efektiivsus konfliktide lahendamisel, sest teabenõude kohta tehtud kohtulahendite täitmine võib osutuda keeruliseks.

Tsiviilasjas nr 3-2-1-139-16⁷⁷⁰ palus tulundusühistu liige kohustada ühistut avaldama talle kõik üldkoosolekute ja volinike koosolekute otsused ning juhatuse ja nõukogu otsused koos protokollidega, lisaks soovis ta saada teavet selle kohta, kui palju on ühistu või mõni tema osalusega teine ühing teinud kulutusi õigusabile liikmega peetud õigusvaidluses. Ühistu leidis, et selleks, et ühistu liige saaks esitada teabenõude kohtule, peab üldkoosolek olema esmalt teinud selle kohta otsuse. Maakohus rahuldab avalduse osaliselt, kohustades ühistu juhatust andma liikmele kõik soovitud üldkoosolekute ja volinike koosolekute protokollide ning nende lisade ära kirjad, tuginedes TÕS § 28 lg-le 1. Õigusabikulude kohta teabe saamise avalduse jättis maakohus rahuldamata, põhjendades seda sellega, et esiteks ei ole see teave seotud ühistu sisulise tegevusega ja teiseks puudutab see teave ka õigusabi osutanud advokaadibürood. Maakohus leidis, et kuna advokaadibürooga sõlmitud kliendileping on konfidentsiaalne, ei saa ühistut kohustada andma liikmele teavet õigusabikulude kohta. Ringkonnakohus jättis maakohu määruse muutmata.

Riigikohus tühistas ringkonnakohtu määruse, leides, et tulundusühistu on vähemalt üldjuhul huvitatud isikuks TsÕS § 38 lg 1 mõttes ja tal on üldjuhul kõigi ühistu juhtimistasandite otsuste vaidlustamise õigus ning sellest tulenevalt tuleb eeldada, et tal on ka juhtorganite otsustega tutvumise õigus. Vaid juhul, kui teabe andmine võib ühistule kahju põhjustada, on põhjendatud teabeõigust piirata.

Kohtuvaidluse pidamiseks tehtud kulutuste kohta leidis Riigikohus, et kulud on osa andmetest, mille põhjal kujuneb majandusaasta aruanne ja seega on küsimuste esitamine ühistu kulutuste kohta vähemalt kaudselt küsimuse esitamine ühistu majandusaasta aruande kohta. Kuna tegemist on hagita menetlusega, saab kohus kohustada ühistut avaldama õigusabile kulunud summa suuliselt üldkoosolekul, ilma kliendilepingut esitamata.

Tsiviilasjas nr 3-2-1-6-15 esitas tulundusühistu liige avalduse, milles palus ühistut esitada talle tutvumiseks tulundusühistu liikmete nimekiri ja üldkoosoleku protokoll koos kõigi lisadega, sh koosolekust osavõtnute registreerimislehed, üldkoosolekul osalenud liikmete esindajate volikirjad ja liikmetele posti teel saadetud teadete koopiad. Ühistu leidis, et dokumentidega on õigus tutvuda vaid üldkoosoleku otsusel.

Maakohus jättis asja läbi vaatamata, leides, et ühistu liige oleks pidanud kõigepealt nõudma juhatusest, et tema nõudmise õiguspärasuse üle otsustaks üldkoosolek. Ringkonnakohus kohustas ühistut esitama liikmele koopiad üldkoosoleku protokollide lisadest ja jättis läbi vaatamata nõude kohustada ühistut esitama üldkoosoleku protokoll. Ringkonnakohus leidis, et TÕS § 51 lg 4 järgi peab üldkoosoleku protokoll olema liikmetele kättesaadav pärast seitsme päeva möödumist üldkoosoleku lõppemisest. Liikmel on õigus saada ühistu kulul üldkoosoleku protokoll või selle osa ära kirja. Üldkoosoleku protokoll ja selle lisad tuleb käsitada ühe dokumendina ja seega on ühistu liikmel TÕS § 51 lg 4 alusel õigus saada ühistu kulul nii üldkoosoleku protokoll kui ka selle lisad.

Riigikohus märkis oma lahendis et üldkoosoleku protokolliga on igal liikmel alati õigus tutvuda, kuid neid dokumente, millega tutvumise õigust seadus selgelt ette ei näe, on ühistu liikmel õigus saada

⁷⁷⁰ RKTkm 3-2-1-139-16.

üldkoosoleku eelneva otsuse alusel. Kuid üldkoosoleku protokolliga tutvumise õigus ja protokoll kättesaadavaks tegemise kohustus hõlmab mitte ainult üldkoosoleku protokoll, vaid ka selle lisasid. Üldkoosoleku protokoll ja selle lisad on õiguslik mõttes üks dokument, milles sisalduvate andmete vastu on igal ühistu liikmel alati õiguslik huvi ja millega iga liige võib tutvuda olenemata üldkoosoleku otsusest. Mis puudutab liikmete nimekirjaga tutvumise õigust, siis märkis Riigikohus, et kuigi TÜS ei näe sõnaselgelt ette ühistu liikme õigust tutvuda ühistu liikmete nimekirjaga, ei saa sellest järeldada, et tulundusühistu liikmel sellist õigust ei ole ja et ühistu liige saaks liikmete nimekirjaga tutvuda TÜS § 28 lg 2 järgi üksnes üldkoosoleku eelneva otsuse alusel. Liikmete nimekirjaga tutvumise õigus on põhjendatud liikme vajadusega omada ülevaadet kas või juba sellest, millised on tema võimalused teostada koos teiste liikmetega vähemusõigusi – kutsuda kokku üldkoosolek (TÜS § 40 lg 3 p 2), nõuda kohtu kaudu mõjuval põhjusel juhatuse liikme tagasikutsumist (TÜS § 61 lg 2) või taotlema erikontrolli (TÜS § 71 lg 1) või likvideerija määramist (TÜS § 79 lg 3). Kui tulundusühistu liikme jaoks oleks liikmete nimekirjaga tutvumine muudetud ebamõistlikult keeruliseks, kaotaksid eelnimetatud vähemusõigused mõtte.

Ühes tsiviilasjas on Riigikohus möödaminnes käsitlenud ka pahatahtlike teabenõuete küsimust. Selles asjas oli ühistu juhatuse võtnud vastu ja üldkoosolek hiljem ka kinnitanud otsuse, et ühe kindla ühistu liikme põhjendamatud avaldused tuleb edaspidi jätta läbi vaatamata, aga avaldused, millel on mõtet ja sisu, vaatab juhatuse esimees läbi ainuisikuliselt.

Maakohus leidis, et selline otsus ei riku liikme õigust saada teavet ega ole vastuolus heade kommetega, sest selle vastuvõtmise põhjuseks oli asjaolu, et liige koormas juhatuse pahatahtlike avaldustega üle. Ringkonnakohus selle küsimuse kohta oma seisukohta lahendis ei väljendanud.

Riigikohus leidis, et liikmeid tuleb kohelda võrdselt ja et iseenesest saab juriidiline isik küll kehtestada teabenõuetele vastamise korra, aga seadusega ei pruugi kooskõlas olla see, kui otsustatakse ühe isiku avalduste lahendamist piirata või kehtestatakse reeglid, mis lähevad vastuollu seaduses sätestatud juhatuse kohustusega anda liikmetele vajalikku teavet või liikmete võrdse kohtlemise põhimõttega.

Osa ühiste omajate teabeõiguse kohta on Riigikohus leidnud, et ÄS §-s 166 sätestatud osaniku õigus saada teavet kuulub igale osa ühisomanikule isiklikult ja seda õigust ei pea osa ühisomanikud ühiselt teostama, kuna teabeõigust teostades ei saa ühe osa ühisomanik kuidagi teist ühisomanikku kahjustada.⁷⁷¹

Teabeõiguse ajalise kehtivuse kohta on Riigikohus leidnud, et kui isikul (kes ei pruugi olla enam osaühingu osanik) ei ole õigust saada teavet ÄS § 166 alusel, võib tal selline õigus olla VÕS §-de 1014 või 1015 alusel.⁷⁷² Põhistada tuleb õigustatud huvi ja täidetud peavad olema muud viidatud paragrahvides nimetatud tingimused.⁷⁷³

Mis puudutab **aktsiaseltsi aktsionäri teabeõiguse esemelist ulatuvust**, siis Riigikohus on lahendanud vaidlust,⁷⁷⁴ kus aktsionär soovis saada teavet ühingu ja juhataja vahelise lepingu olulisemate tingimuste kohta, samuti seda, kes on ühingu ja juhatuse vahelise juhataja lepingu ühingu nimel allkirjastanud. Samuti küsis aktsionär üldkoosolekul juhatusest, kui suure summa ulatuses tehti juhatajale majandusaasta jooksul väljamakseid, kellel juhataja lähikondsetest on lepingulisi suhteid ühinguga, millised on planeeritud investeeringud ning mis põhjustel pakkus juhataja kasumi jaotamise ettepanekus dividendide jagamiseks nii väikese osa kasumist. Juhataja küll vastas kõigile eeltoodud küsimustele üldkoosolekul, kuid vastused ei olnud sisulised.

⁷⁷¹ RKTkm 3-2-1-114-13 p 14.

⁷⁷² VÕS § 1015 järgi võib teise isiku valduses oleva dokumendiga tutvumise vastu õigustatud huvi omav isik valdajalt nõuda dokumendiga tutvumise lubamist, kui dokument on koostatud dokumendiga tutvuda sooviva isiku huvides või kui dokumendis on kajastatud selle isiku ja dokumendi valdaja vaheline õigussuhe või nende vahelise tehingu ettevalmistamine.

⁷⁷³ RKTkm 3-2-1-114-13 p 12.

⁷⁷⁴ RKTkm 3-2-1-86-13.

Maakohus leidis, et juhataja antud ebamäärased vastused olid siiski piisavad, et aktsionär saaks oma õigusi teostada ning kuna aktsionär, kes teavet küsis, oli samal ajal ka ühingu konkurent, siis oli õigustatud küsimustele sellisel kujul vastamine. Maakohtu seisukoht oli, et aktsionäri õigused ei saa kaaluda üles äriühingu õigust kaitsta oma ärihuve konkurentide eest ja õigust jätta avaldamata teave, mis võib ettevõtte konkurentsivõimet vähendada ja mis seetõttu kujutab endast tegelikku ohtu ettevõttele. Ringkonnakohus jättis maakohtu määruse muutmata.

Riigikohus leidis, et kõigis küsimustes, v.a dividendide jaotamist puudutavas, tuleb aktsionärile teavet anda. Riigikohus selgitas, et ÄS § 287 lg-st 1 tulenev teabeõigus võib hõlmata lisaks äriühingu enda tegevusele ka äriühingu suhteid klientide ja tarnijatega või õiguslikke ja ärilisi suhteid äriühinguga seotud ettevõtetega. Seda, kas teabenõue on oluline ÄS-is ettenähtud aktsionäri õiguste teostamiseks, saab otsustada igal üksikjuhul eraldi. Aktsionäri soovil tuleb talle avalikustada juhataja tasu ja teiste hüvede suurus ning sellega seotud põhilised lepingutingimused. Aktsionäril peab tulenevalt aktsiaseltsi algse kapitaliseerija ja investori positsioonist olema võimalus saada ülevaade sellest, milline on tema investeringu haldamise ja juhtimise kulu, millised on juhatuse liikmetega sõlmitud lepingu tingimused ja kes on lepingu aktsiaseltsi nimel sõlminud. Ka seotud isikutega tehtud tehinguid puudutav teave on vähemalt üldjuhul selline teave, mida aktsionäril on õigus üldkoosolekul saada.

Kohtupraktikas on käsitletud ka küsimust, millistel tingimustel võib juhatusel olla põhjust teabe andmisest keelduda.

Tsiviilasja nr 3-2-1-29-08⁷⁷⁵ asjaolude kohaselt esitas aktsionär aktsiaseltsi juhatusele teabenõude ja soovis saada teavet viimase viie majandusaasta üldkoosolekute ja nõukogu koosolekute protokollide ning otsuste kohta, samuti kasumiaruande, ettevõtte varade ja kohustuste kohta. Ühing keeldus suures osas küsimustele vastamast, väites, et see põhjustaks ühingule konkurentsi kahjustamise tõttu olulist kahju.

Maakohus jättis teabenõude avalduse rahuldamata, leides, et teabe saamine saab olla aktsionärile vajalik vaid selleks, et võtta aktsionäride üldkoosolekul vastu õigeid otsuseid ja hinnata oma investeringut. Aktsionäril puudub õigus sekkuda äriühingu igapäevasesse tegevusse ja seetõttu ongi tema õigus ÄS § 287 lg 1 alusel piiratud nii ajaliselt kui ka sisuliselt. Nimetatud sätte mõtte kohaselt on aktsionäril õigus esitada üldkoosolekul (nii kirjalikult kui ka suuliselt) küsimusi, aga ka tutvuda nende dokumentidega, mille esitamine on seadusega ette nähtud (majandusaasta aruanne, üldkoosoleku protokollid, aktsiaraamat). Muude dokumentidega tutvumist, nendest ärakirjade/väljavõtete saamist, analüüside/arvamuste jmt saamist ei ole aktsionäril õigus nõuda ja nende esitamise kohustust juhatusel ei lasu. Maakohtu arvates oleks selline aktsionärile teabe andmise kohustuse tõlgendus kooskõlas ÄS § 313 lg-ga 1, mille kohaselt on aktsiaseltsi juhatuse kohustatud hoidma aktsiaseltsi ärisaladust, samuti puudutatud isiku viidatud intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepingu (TRIPS-lepingu) ja konkurentsiseaduse sätetega. Seega oli puudutatud isiku juhatusel õigus osaliselt keelduda nõutud teabe andmisest.

Ringkonnakohus jättis maakohtu määruse muutmata.

Riigikohus tühistas määruse ja leidis järgmist. Teabe saamine ei ole aktsionärile vajalik üksnes selleks, et võtta aktsionäride üldkoosolekul vastu õigeid otsuseid ja hinnata oma investeringut. ÄS § 287 lg 1 annab aktsionärile õiguse saada teavet, mis aitab tal kujundada oma otsust nii üldkoosolekul hääle andmisel kui ka teiste ÄS-iga lubatud aktsionäri õiguste teostamisel, sh aktsiate müümisel. Kui see on oluline aktsionäri õiguste teostamiseks, võib ÄS § 287 lg-st 1 tulenev õigus saada teavet hõlmata lisaks äriühingu enda tegevusele ka äriühingu suhteid klientide ja tarnijatega või õiguslikke ja ärilisi suhteid äriühinguga seotud ettevõtetega. Kui konkreetne peab antav teave olema, sõltub muu hulgas taotluse enda konkreetsusest.

⁷⁷⁵ RKTKm 3-2-1-29-08.

Aktsiaseltsi juhatus võib ÄS § 287 lg 2 kohaselt keelduda aktsionärile teabe andmisest, kui on alust eeldada, et see võib tekitada olulist kahju aktsiaseltsi huvidele. Seda, kas aktsiaseltsi huvi võib olla kahjustatud, ei saa hinnata mitte juhatuse subjektiivse arvamuse alusel, vaid tuleb kaaluda kõigi asjaolude ja mõistliku äritava seisukohalt. Riigikohus käsitles ka küsimust, kui põhjalikult juhatuse üldkoosolekul teabe andmisest keeldumist selgitama peab, ja leidis, et see sõltub konkreetsetest asjaoludest. Keeldumiseks on piisav põhjus, kui on olemas reaalne oht kahju tekkimiseks. Kahju all ei tuleks mõista mitte üksnes kahju VÕS § 128 lg 2 mõttes, vaid ka iga kaalukamat äriühingu huvide kahjustamist. Kolmandate isikute huvide kahjustamine ei anna õigust teabe andmisest keelduda. Teabe andmisest keeldumise korral ÄS § 287 lg 2 alusel peab juhatuse sellest informeerima teavet soovinud aktsionäri. Juhul kui juhatuse annab aktsionärile ebaõiget teavet ja see tekitab aktsionärile kahju, võivad juhatuse liige ja aktsiaselts vastutada aktsionärile kahju tekitamise eest.

Riigikohus on käsitlenud ka küsimust, mida võib osanik teabenõude korras ühingult küsida.⁷⁷⁶ Nimelt leidis Riigikohus, et ÄS § 166 lg 1 ei piira iseenesest seda, mida osanik võib teabena ühingult küsida, kuid see ei tähenda seda, et osanik võiks osaühingult teabenõude korras küsida ükskõik mida. Nimelt ei saa osanik teabenõudena taotleda, et kohus kohustaks osaühingu juhatust vastama sellistele küsimustele, millele vastamine kujutab endast üksnes juhatuse hinnangu andmist mingile olukorrale. Näiteks ei saa teabenõude korras kohustada juhatust andma hinnangut, kas mingi tehing on seaduslik või ebaseaduslik. Kui osanik soovib saada ülevaadet tehingute seaduslikkusest, on tal võimalik kasutada ÄS § 191 lg-s 1 sätestatud vähemusõigust ja taotleda erikontrolli. Teabenõude tunnustele ei vasta nt ka see, kui osanik küsib osaühingu juhatusest: „Mida on kavas teha osanike võrdse kohtlemise tagamiseks?“ Samuti ei saa osanik osaühingult küsida küsimusi, mis on seotud oletuste või prognoosidega.⁷⁷⁷ Lisaks ei saa osanik ÄS § 166 lg 1 mõtte kohaselt nõuda osaühingult tutvumist selliste dokumentidega, mida ei ole (veel) olemas ja osaühingut ei saa kohustada koostama osaniku jaoks selliseid dokumente, mida ühing muidu koostama ei peaks.⁷⁷⁸

Ka ei saa osanik ÄS § 166 lg 1 raames nõuda dokumentide koopiaid ega seda, et kohus kohustaks juhatust saatma dokumente avaldajale e-postiga. Ühing võib seda teha, kui ta leiab, et see on tema jaoks vähem koormav kui võimaldada tutvuda dokumentidega osaühingu ruumides, aga kohus ei saa vähemalt üldjuhul osaühingut selleks kohustada.⁷⁷⁹

Kokkuvõttes märkis Riigikohus, et teabe taotlemise ja dokumentidega tutvumise nõude lahendamisel ja teabeõiguse piiride määramisel tuleb arvestada nii õigustatud kui ka kohustatud isiku õiguste ja huvidega. Osanik peab teabe taotlemisel käituma heauskselt ja ta peab saadud teavet ka heauskselt kasutama. Osaühing seevastu peab andma osanikule teavet, mille andmine tema huve oluliselt ei kahjusta, kuid samas võib ühingut teabenõudega koormata siiski mõistlikul määral. Ka teabenõude täitmise viisi kindlaksmääramisel tuleb kohtul kaaluda mõlema poole huve ja arvestada mh taotletud teabe ja dokumentide mahtu, aga ka seda, et teabenõude täitmine häiriks äriühingu tegevust võimalikult vähe.⁷⁸⁰

Õiguskirjanduses on märgitud, et teatud ulatuses konkureerib osaniku ja aktsionäri õigusega saada teavet vähemusosanike või –aktsionäride õigus nõuda erikontrolli määramist (ÄS § 191 ja § 330). Erikontroll on lõppastmes samuti suunatud osanikele või aktsionäridele teatud teabe andmisele, kuid on ühingule kindlasti koormavam abinõu. Kui osanik soovib tutvuda dokumentidega, mida iseenesest võidakse kontrollida ka erikontrolli läbiviimisel, siis ei saa ühing keelduda osanikule neid dokumente tutvumiseks esitamast põhjendusega, et osanik soovib tutvuda dokumentidega põhjusel, mis tegelikult

⁷⁷⁶ Seisukoht puudutab küll osaühingu osaniku teabeõigust, kuid on suuremas osas üle kantav ka aktsiaseltsi aktsionäri teabeõigusele.

⁷⁷⁷ RKTKm 14.02.2018, nr 2-16-3492, p 14-14.1.

⁷⁷⁸ RKTKm 14.02.2018, nr 2-16-3492, p 14.2-14.3.

⁷⁷⁹ RKTKm 14.02.2018, nr 2-16-3492, p 14.4.

⁷⁸⁰ RKTKm 14.02.2018, nr 2-16-3492, p 14.5.

õigustaks erikontrolli määramise kaalumist. Näiteks ei või osaühingu juhatus keelduda osanikule dokumente tutvumiseks esitamast üksnes põhjendusega, et kui osanikul on kahtlusi, et ühingu vara kuritarvitatakse, võib ta taotleda erikontrolli määramist. Erikontroll tähendab spetsiaalselt selleks määratud asjatundja hinnangut tehtud tehingutele ja see on kvalitatiivselt teistsuguse tähendusega kui osaniku enda tutvumisõigus. Lisaks võib teavet küsida iga osanik sõltumata talle kuuluva osaluse suuruselt, aga erikontrolli taotluse esitamiseks on vaja omada vähemalt 10% osalust. Põhjendamatu keeldumist teabe andmisest saab lugeda mõjuvaks põhjuseks, mis annab aluse taotleda erikontrolli määramist.⁷⁸¹

Erikontroll on ühingu tegevuse kontrollimise üks vorme, mis on võrreldes audiitorkontrolliga spetsiifilisem ja kitsam, nimelt kujutab erikontroll endast ühingu juhtimise või varalise seisundiga seotud küsimuste kontrollimist. Erikontroll on eelkõige suunatud üksikute tehingute ja toimingute kontrollimisele ja selle eesmärk on välja selgitada, kas võib olla põhjust esitada nõudeid ühingu juhtorganite liikmete vastu. Samuti võib erikontroll hõlmata ühingu asutamise või osakapitali suuruse muutmise kontrollimist.⁷⁸²

Kuigi Riigikohus on ühes lahendis⁷⁸³ möödaminnes märkinud, et ühingu dokumentidega on aktsionäriil võimalik tutvuda ka erikontrolli instituudi⁷⁸⁴ kaudu, ei ole teabenõue ja erikontroll siiski mõeldud samade olukordade jaoks. Aktsionär ei saa erikontrolli vahendusel dokumentidega tutvuda, tal on pärast erikontrolli läbiviimist võimalik tutvuda vaid erikontrolli aruandega, mille koostab talle esitatud andmete ja dokumentide põhjal selleks määratud asjatundja.

Ühes lahendis on Riigikohus käsitlesid mh küsimust, kas mil määral saab osaniku teabevajadust rahuldada erikontrolli.⁷⁸⁵ Riigikohus leidis, et iseenesest on tõesti lisaks erikontrollile võimalik ÄS § 166 lg 1 kohaselt igal osanikul saada juhatuselt teavet ühingu tegevuse kohta ja tutvuda dokumentidega. See ei tähenda siiski, et teabe- ja tutvumisõigus peaks erikontrolli asendama. Erikontroll on protseduur, mille kaudu peab osanikel olema võimalus saada erapooletu spetsialisti arvamus ühingu puudutavate varaliste küsimuste kohta, ja seda ei asenda osaniku õigus küsida juhatuselt ühingu tegevuse kohta küsimusi või tutvuda ühingu dokumentidega. Erikontrolli määramata jätmist ei õigusta ainuüksi asjaolu, et avaldajal on alati võimalik tutvuda ühingu dokumentidega. Sellise põhjendusega võib erikontrolli jätta määramata vaid juhul, kui tegu on väga konkreetse kahtlusega mingi tehingu suhtes (nt soovib osanik saada teada, kellega või millistel tingimustel see on tehtud), mida saab põhjalikumate eriteadmisteta hinnata ka ainuüksi dokumentidega tutvumisel.

Kokkuvõttes tuleb asuda seisukohale, et erikontroll ei asenda mingil juhul teabeõigust. Samamoodi ei asenda individuaalset teabeõigust revisjon ega audiitorkontroll.

Mis puudutab küsimust, kas juhatuse liikmed peavad osalema aktsiaseltsi üldkoosolekul, siis seadus praegu sellist kohustust ette ei näe. Üksnes börsiühingutele soovituslikuna kehtiva HÜT art 1.3.2. näeb ette, et üldkoosolekul osalevad juhatuse liikmed, nõukogu esimees ning võimalusel ka nõukogu liikmed ja vähemalt 1 audiitoritest.

9.2.1.1.2 Juhatusel liikmete individuaalsete tasude avalikustamine

Lisaks osanike, aktsionäride ja liikmete individuaalsele õigusele saada taotluse korral ühingult teatud küsimuste kohta teavet, on ühinguõiguses üheks oluliseks küsimuseks ka see, millise teabe ja millises ulatuses peab eraõiguslik juriidiline isik ise avalikustama. Üks niisuguseid küsimusi, mille avalikustamise vajaduse üle on diskuteeritud (sh Euroopa Liidu tasandil), on ka juhtorganite liikmete tasude suurus.

⁷⁸¹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1271.

⁷⁸² K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1548.

⁷⁸³ Vt RKTkm 3-2-1-29-08, p 13.

⁷⁸⁴ Vt ÄS §-d 191 ja 330.

⁷⁸⁵ Vt RKTkm 3-2-1-55-16.

Põhimõtteliselt näeb seadus praegu ette ühingu kohustuse avalikustada aastaaruanne avalikustamise nii aktsionäridele, osanikele (ÄS § 179 lg 2, § 332 lg 4) kui ka liikmetele (MTÜS § 36 lg 2, TÜS § 27 lg 2). SAS § 39 lg 1 järgi võib soodustatud isik või muu selleks õigustatud huvi omav isik nõuda sihtasutuselt teavet sihtasutuse eesmärgi täitmise kohta. Ta võib tutvuda sihtasutuse majandusaasta aruandega. Samuti on eraõiguslikel juriidilistel isikutel kohustus esitada majandusaasta aruanne registripidajale (ÄS § 97¹, 179 lg 4, 334 lg 2, MTÜS § 36 lg 5, SAS § 34 lg 4). RPS § 21 lg 1 p 4 kohaselt peab raamatupidamiskohustuslane raamatupidamise aastaaruande lisas mh avalikustama tegevjuhtkonna ja kõrgema juhtorgani liikmetele raamatupidamiskohustuslase poolt aruandeaastal arvestatud tasu ja olulised soodustused. Kuid vaatamata eeltoodule tuleb silmas pidada, et aastaaruande eesmärk ei ole avalikustada juhtorganite liikmete individuaalseid tasusid ja aastaaruandes tuuakse ära üksnes juhtimise kogukulu.

Praegu ei ole ÄS-is õigusnorme, mis reguleeriksid äriühingute juhtide individuaalsete tasude avalikustamist. Ka teistes eraõiguslikke juriidilisi isikuid reguleerivates seadustes ei ole juhtorganite liikmete individuaalsete tasude avalikustamist ette nähtud.

Börsiühingute juhtide tasude avalikustamist reguleerib teatud määral ka HÜT, mille p 2.2.7 näeb ette, et juhatuse liikmete põhipalk, tulemustasu, lahkumishüvitus, talle makstavad muud hüved ning preemiasüsteemid, samuti nende olulised tunnused (sh võrdlusel põhinevad tunnused, motiveerivad tunnused ja riski tunnused) avaldatakse selges ja üheselt arusaadavas vormis emitendi veebilehel ning HÜT aruandes. Avaldatavad andmed on selged ja üheselt arusaadavad, kui need väljendavad otseselt kulutuse suurust emitendile või tõenäolise kulutuse suurust avalikustamise päeva seisuga.

Juhatus liikme tasu avalikustamise küsimust aktsionäri individuaalse teabeõiguse raames on analüüsinud ka Riigikohus,⁷⁸⁶ jaatades vähemalt üldjuhul aktsionäri õigust küsida aktsiaseltsilt teavet juhtimistasude suurust, samuti juhatuse liikmetega sõlmitud lepingute ja juhatuse liikmete muude tasude suuruse kohta.

9.2.1.1.3 Väljumisõigused

Kuna kapitaliühingus on otsustajaks enamus ja ühingu normaalse toimimise jaoks on kasulik, kui ühingus ei ole erimeelsusi ja kuna erimeelsused võivad kõige sagedamini tekkida enamuse ja vähemuse vahel, siis on otstarbekas näha ette, et teatud olukorras saab enamus vähemusele kuuluva osaluse õiglase hüvitise eest üle võtta.

9.2.1.1.3.1 Squeeze-out, sell-out ja take-over reeglistik

ÄS §-d 363¹–363¹⁰ näevad ette nn äriühinguõigusliku aktsiate ülevõtmise reeglid, mille eesmärk on põhiaktsionärile aktsiaseltsi ainujuhtimise ülemineku võimaldamine ning sellega muu hulgas juhtimiskulude kokkuvõtteid ja väikeaktsionäride õiguste kuritarvituste ärahoidmine. Aktsiate õiglase hüvitise eest ülevõtmise menetlus laieneb kõikidele aktsiaseltsidele, olenemata nende osalemisest väärtpaberiturul.

Riigikohus on analüüsinud ühinguõigusliku ülevõtmise sätete ÄS-i lisamise tausta ja toonud oma lahendis ka välja ka ÄS-i aktsiate ülevõtmist puudutava 29¹. peatüki lisamise seadusandliku tausta. Muudatused jõustusid 17. oktoobril 2001. a. Nimetatud sätted lisati VPTS-i eelnõusse (638 SE) eelnõu teisel lugemisel Riigikogu majanduskomisjoni algatusel. Sätete seletuskiri puudub. Ka majanduskomisjoni istungi avaldatud protokollidest ei nähtu sätete kohta sisulist selgitust. Ainsana on sätteid lühidalt tutvustanud Riigikogu 13. juuni 2001. a istungil eelnõu teisel lugemisel Vabariigi Valitsuse esindajana toonane rahandusminister S. Kallas, kes on vastavate sätete kohta märkinud muu hulgas: "... Hüvitise suurus peab olema õiglase ja vastama aktsiate turuväärtusele, selle kinnitab audiitor. ... Selle regulatsiooni ettevalmistamisel on lähtutud eelkõige Saksamaa vastavatest aktidest. See peaks

⁷⁸⁶ RKTKm 3-2-1-86-13.

tagama nii väikeaktsionäride, tuumikaktsionäri kui ka aktsiaseltsi enda huvide kaitse. ..." Lisaks märkis minister ÄS-i täiendamise kohta, et "... See ettepanek kujunes ekspertide tihedas koostöös, kaaluti eri variante. Ma, ausalt öeldes, ei julgeks seda isegi väga põhjalikult kommenteerida. Nii leiti olevat praktilisem teha, nii et see toimus koostöös komisjoniga. Rahandusministeeriumi ja komisjoni eksperdid ja kindlasti ka kõik turuosalised, kes seaduse väljatöötamisel osalesid, leidsid, et on mõistlikum valida ÄS-i loogika. Mina aktsepteerin seda, ju see on praktiline. ...". Eelnõu kaasettekandjana on L. Tõnisson samal Riigikogu istungil VPTS-i eelnõu kohta mh märkinud, et: "... Praegu ei ole me võimelised seda seadust sügavamalt läbi töötama ja sellepärast oleme paratamatult sunnitud leppima selle kvaliteediga, mis me täna teie ette toome. Et see seadus vajab edaspidi, elu arenedes, täiustamist, on kahtlemata selge. See on paratamatu. ...". Kokkuvõttes märkis Riigikohus, et seadusandja ei ole põhjalikumalt arutanud aktsiate ülevõtmisel makstava rahalise hüvitise suuruse üle ega ilmselt isegi mitte teadvustanud hüvitise suuruse määramise temaatikat, vaid jätnud selle praktika ja seaduse täiendamise hoolde.⁷⁸⁷

Ühinguõigusliku ülevõtmise peamine reegel ÄS § 363¹ lg 1 järgi on see, et aktsionäri taotlusel, kelle aktsiatega on esindatud vähemalt 9/10 aktsiaseltsi aktsiakapitalist (põhiaktsionär), võib aktsionäride üldkoosolek otsustada aktsiaseltsi ülejäänud aktsionäridele (vähemusaktsionärid) kuuluvate aktsiate ülevõtmise põhiaktsionäri poolt õiglase rahalise hüvitise maksmise vastu. ÄS § 363⁷ lg 1 kohaselt on üldkoosoleku otsus aktsiate ülevõtmise kohta vastu võetud siis, kui selle poolt on antud vähemalt 95/100 aktsiatega esindatud häältel, mis tähendab seda, et kui põhiaktsionärile kuulub vähem kui 95/100 kapitalist, siis ta üksi sellist ülevõtmisotsust teha ei saa, talle on vajalik väikeaktsionäride minimaalne toetus.

Lisaks nn ühinguõiguslikule ülevõtmisele on seaduses reguleeritud ka nn väärtpaberituruõiguslik ülevõtmine. Ülevõtmispakkumisi reguleerivad VPTS §-d 164–183. Ülevõtmispakkumine on VPTS § 165 lg 1 kohaselt avalik pakkumine börsil noteeritud aktsiatega aktsiaseltsi aktsionäridele nendelt aktsiate omandamiseks raha või turul kaubeldavate väärtpaberite eest. Aktsiate rahalise hüvitise eest ülevõtmise eriregulatsioonina sisalduvad VPTS §-s 182¹ nn väärtpaberituruõigusliku ülevõtmise sätted. VPTS § 182¹ lg 1 sätestab, et kui ülevõtja on omandanud vähemalt 9/10 sihtemitendi hääleõigust esindavast aktsiakapitalist ülevõtmispakkumise tulemusena, siis võib tema taotlusel sihtemitendi aktsionäride üldkoosolek otsustada ülejäänud sihtisikutele kuuluvate aktsiate ülevõtmise õiglase hüvitise eest. Börsiühingute ülevõtmispakkumisi reguleerivad sätted lisati VPTS-i 2007. aasta lõpus eesmärgiga harmoneerida ülevõtmispakkumiste direktiiv ja need reeglid on kohaldatavad üksnes sellistele aktsiaseltsidele, mille aktsiad on olnud kaubeldavad reguleeritud väärtpaberiturul ning mille suhtes on eelnevalt tehtud selline ülevõtmispakkumine, mille tulemusena on ülevõtja omandanud vähemalt 9/10 sihtemitendi hääleõigust esindavast aktsiakapitalist (VPTS § 182¹ lg 1).⁷⁸⁸

Kohustusliku ülevõtmispakkumise reegel tagab väikeaktsionäridele võimaluse müüa kontrolli vahetumisel oma aktsiad ning saada osa kontrolliva osaluse eest makstavast kõrgest aktsiahinnast. Õiguskirjanduses on märgitud, et kokkuvõttes ei ole ülevõtmise reeglite eesmärk mitte ainult võimaldada suuraktsionäri ühingat efektiivsemalt juhtida, vaid ka väikeaktsionäride kaitse, sest lõpptulemusena aitavad ülevõtmise reeglid vähendada omakapitali hinda.⁷⁸⁹ Erinevus väärtpaberituruõigusliku ja tavalise ülevõtmise vahel seisneb selles, et börsiühingule kehtestatud reeglite järgi saab enamusaktsionär üksi otsustada aktsiate ülevõtmise.

Lisaks ühinguõiguslikule ja väärtpaberituruõiguslikule ülevõtmisele on ÄS-is reguleeritud ka nn ühinemisõiguslik ülevõtmine. Nimelt võimaldab ÄS § 421¹ aktsiaseltside ühinemisel teostada ühendaval äriühingul ÄS 29¹ ptk-s ettenähtud *squeeze-out* õigust. ÄS § 421¹ lg 1 näeb ette, et kui ühendavale

⁷⁸⁷ RKTkm 3-2-1-145-04, p 14.

⁷⁸⁸ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 2103.

⁷⁸⁹ P. Jesse. Ülevõtmispakkumiste direktiiv: kas töövõit või tööõnnetus? – Juridica 2010/III, 197.

aktsiaseltsile kuulub vähemalt 9/10 ühendatava aktsiaseltsi aktsiakapitalist, võib ühendatava aktsiaseltsi üldkoosolek põhiaktsionäri taotlusel otsustada kolme kuu jooksul ühinemislepingu sõlmimisest ühendatava aktsiaseltsi vähemusaktsionäridele kuuluvate aktsiate ülevõtmise põhiaktsionäri poolt ÄS §-des 363¹–363¹⁰ sätestatud korras, arvestades ÄS § 421¹-s sätestatud erisusi. ÄS § 421¹ lg 2 sätestab, et põhiaktsionäri aktsiatega esindatud aktsiakapitali suuruse määramisel ei kohaldata ÄS § 363¹ 2. lõike teist lauset.⁷⁹⁰ Üldkoosoleku otsus vähemusaktsionäridele kuuluvate aktsiate ülevõtmise kohta loetakse vastuvõetuks, kui selle poolt on antud vähemalt 9/10 üldkoosolekul aktsiatega esindatud häältest (ÄS § 421¹ lg 3). Häälteenamuse nõue on seega erinev tavalisest ülevõtmisest, mille puhul on otsus vastu võetud, kui selle poolt on antud vähemalt 95/100 aktsiatega esindatud häältest.

Oluliseks põhimõtteks on ülevõtmisel see, et väikeaktsionärid peavad oma osaluse eest saama õiglase hüvitise.⁷⁹¹ Õiglase hüvitise määramise kohtulikku kontroll toimub hagita menetluses ja seda reguleerivad TsMS §-d 607–612.

Ka kohtupraktikas on käsitletud mõnda aktsiate ülevõtmisega seotud kaasust. Tsiviilasjas nr 3-2-1-114-05⁷⁹² kuulus asjaolude kohaselt väikeaktsionäriks vähem kui 1% ühingu aktsiatest. Aktsionäride üldkoosolekul otsustati, et ühingu põhiaktsionär võtab väikeaktsionäri aktsiad üle. Aktsiate ülevõtmisaruanDES märgiti, et hüvitise suurus lähtub aktsia raamatupidamislikust väärtusest ning hinna määramisel arvestati ühingu majandusnäitajaid.

Esimese astme kohus leidis, et tegemist oli õiglase hüvitisega, tuginedes muu hulgas asjaolule, et seda leidis ka audiitor. Hüvitise suuruse põhjendust pidas esimese astme kohus piisavaks. Esimesel korral jättis ringkonnakohus esimese astme kohtu otsuse muutmata, kuid Riigikohus saatis selle ringkonnakohtule uueks arutamiseks, pärast mida leidis ringkonnakohus, et õiglase hüvitise määramiseks tuleb kasutada diskonteeritud rahavoogude meetodit.

Riigikohus leidis, et meetoodika valikul ei ole ainsaks kriteeriumiks see, et see tagaks vähemusaktsionäriks suurema hüvitise. Ringkonnakohus leidis õigesti, et diskonteeritud rahavoogude meetod arvestab aktsia hinna määramisel finantsolukorda aktsiate võõrandamise hetkel, tulevikuperspektiive, riskitegureid ja ümbritsevat majanduskeskkonda. Kuivõrd aktsiate ülevõtmine kujutab endast sisuliselt nende omandi sundvõõrandamist, tuleb nende suhtes hinna määramisel kohaldada diskonteeritud rahavoogude meetodit kasutades leitud parimat tulemust.

Tsiviilasjas 3-2-1-145-04⁷⁹³ märkis Riigikohus, et aktsiate ülevõtmisel makstav hüvitis peab olema õiglane. Aktsionäre tuleb aktsiate eest hüvitise määramisel kohelda võrdselt. Hüvitise määramisel tuleb arvestada aktsiate börsikurssi, s.t aktsionärid ei tohi saada hüvitist vähem, kui nad teeniksid aktsiaid vabalt võõrandades. Õiglase hüvitise määramisel tuleb arvestada ka aktsiate keskmist turuhinda ning aktsionäride võimalust oma aktsiatest tulevikus kasu saada.

Asjas nr 3-2-1-138-04⁷⁹⁴ leidis Riigikohus, et ülevõetavate aktsiate eest makstav hüvitis on õiglane, kui see kompenseerib vähemusaktsionäriks läielikult tema aktsiaosaluse kaotuse aktsiaseltsis.

Eesti õigus ei reguleeri praegu tavalise ühinguõigusliku ülevõtmise korral ülevõtmisele vastupidist menetlust ehk *sell-out*i kui vähemusaktsionäri õigust nõuda enamusaktsionärikt, et olukorras, kus enamusaktsionär võiks ülevõtmise otsustada, kuid ei tee seda, enamusaktsionär otsustaks ülevõtmise ja omandaks vähemuse aktsiad õiglase hinna eest. Samas on *sell-out*iga sarnane põhimõte siiski olemas väärtpaperituruõigusliku ülevõtmisel. VPTS § 182² sätestab, et nende sihtisikute suhtes, kes ei

⁷⁹⁰ ÄS § 363¹ lg 2 teine lause kõlab järgmiselt: Põhiaktsionäri aktsiatega esindatud aktsiakapitali suuruse määramisel ei arvestata aktsiaseltsi oma aktsiaid. Põhiaktsionäri aktsiateks käesoleva paragrahvi 1. lõike tähenduses loetakse ka põhiaktsionäri ema- või tütarettevõtja aktsiad, kui ema- või tütarettevõtja annab selleks oma nõusoleku.

⁷⁹¹ Vt ka T. Bartels. Tühjaksipigistamise seadustamisest Eesti äriõiguses: äriseadustiku §-d 3631–36310. – Juridica 2004/II, lk 86-95; RKTkm 3-2-1-145-04 p-d 20–36).

⁷⁹² RKTkm 3-2-1-114-05.

⁷⁹³ RKTkm 3-2-1-145-04.

⁷⁹⁴ RKTko 3-2-1-138-04.

teinud ülevõtmispakkumise raames ülevõtjale pakkumust aktsiate võõrandamiseks, pikeneb ülevõtmistähtaeg kolme kuuni ülevõtmispakkumise tulemuste avalikustamisest arvates, kui ülevõtja aktsiatega on esindatud vähemalt 9/10 sihtemitendi hääleõigust esindavast aktsiakapitalist ning sihtemitendi üldkoosolek ei ole teinud [VPTS §-s 182¹](#) sätestatud ülevõtmise otsust.

Eelnimetatud reegli mõte on anda vähemusaktsionäridele võimalus müüa oma aktsiad põhiaktsionäriks siiski ka juhul, kui vähemusaktsionär mingil põhjusel ülevõtmispakkumisest kõrvale jäi. Norm viidi VPTS-i sisse 9. novembril 2007 jõudtunud muudatustega ja seaduseelnõu seletuskirjas on märgitud järgmist: **Paragrahv 182² lisamisega** sätestatakse aga teistpidi oma aktsiate realiseerimise õigus vähemusaktsionäridele, juhul kui ülevõtja on saavutanud ülevõtmispakkumise tulemusena aktsiaseltsis vähemalt 90%-lise osaluse (ehk 9/10 hääleõigust esindavatest aktsiatest). Teatavasti puudub Eesti õiguses hetkel regulatsioon, mis võimaldaks vähemusaktsionäridel nõuda, et põhiaktsionär ostaks kontrolli saavutamisel nende väärtpaberid välja õiglase hinnaga. Direktiiv, nii nagu ka põhiaktsionäri poolse väljaostu õiguse puhul, ei kohusta seda õigust laiendama kõigile äriühingutele (vaid börsiäriühingutele) ka väikeaktsionäride nõude puhul oma aktsiaid realiseerida. Seega on Eesti seadusandjal valikukoht, kas laiendada neid õigusi kõigile aktsiaseltsidele või ainult börsiäriühingutele või mõlematele. Eelnõu mitteametliku konsultatsiooniperioodi käigus avaldasid turuosalised ja Justiitsministeerium aga arvamust, et Eesti õiguses võiks vastavaid väikeaktsionäri õigusi laiendada kõigile äriühingutele. Eelnõu kohaselt on vähemusaktsionäri õigus nõuda oma aktsiate väljaostmist peale ülevõtmispakkumist VPTS-i tähenduses (direktiivikohane vähemusaktsionäri õigus). Konsultatsioonide käigus Justiitsministeeriumiga lepiti kokku, et vastava regulatsiooni, kui sellist ülevõtmispakkumist ei pruugi olla toimunud (ehk ÄS-i kohase sell-out režiimi väikeaktsionäridele), töötab välja Justiitsministeerium.⁷⁹⁵

Sell-out on siiski selgelt reguleeritud äriühingute ühinemisel ja jagunemisel. Nimelt näeb ÄS § 404 lg 1 ette, et kui ühendatava ühingu osanik või aktsionär ei ole ühinemisotsusega nõus, võib ta eri liiki ühingute ühinemisel kahe kuu jooksul ühinemise ühendava ühingu asukoha äriregistrisse kandmisest nõuda, et ühendav ühing omandaks tema asendatud osa või aktsia rahalise hüvitise eest. Rahaline hüvitis peab olema sama suur kui rahasumma, mida osanik või aktsionär oleks saanud ühingu likvideerimisel järelejäanud vara jaotamisel, kui ühing oleks likvideeritud ühinemisotsuse tegemise ajal. Samamoodi näeb ÄS § 448 lg 1 jagunemisel ette, et kui jagunemisel osalevad eri liiki ühingud, võib jaguneva ühingu osanik või aktsionär, kes ei ole jagunemisotsusega nõus, kahe kuu jooksul, arvates jagunemise kandmisest jaguneva ühingu asukoha äriregistrisse, nõuda, et omandav ühing omandaks tema asendatud osa või aktsia rahalise hüvitise eest. Ka jagunemisel peab rahaline hüvitis olema sama suur kui raha, mida osanik või aktsionär oleks saanud ühingu likvideerimisel järelejäanud vara jaotamisel, kui ühing oleks likvideeritud jagunemisotsuse tegemise ajal.

1. oktoobril 2017 jõustunud ÄS-i muudatustega⁷⁹⁶ lisandus ÄS-i veel üks sell-out juhtum. Nimelt täiendati seadust sätetega, millest tulenevalt peab Eesti aktsiaseltsidel edaspidi olema võimalik valida, millises väärtpabereid registreerivas keskodepositooriumis ta oma aktsiad registreerib. Muudatused tulenevad otseselt Euroopa Liidu õigusest.⁷⁹⁷ Alates 1. oktoobrist 2017 kehtima hakanud ÄS § 233¹ näeb ette ühingu võimaluse vahetada aktsiaraamatu pidajat. Sellise otsuse tegemiseks on kehtestatud

⁷⁹⁵ Seletuskiri väärtpaberituru seaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu (108 SE) juurde.

Arvutivõrgus:

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/a1dba6ba-596e-499c-cbad-8c2835505f68/V%C3%A4%C3%A4rtpaberituru%20seaduse%20ja%20sellega%20seonduvate%20seaduste%20muutmise%20seadus>

⁷⁹⁶ Eesti väärtpaberite keskregistri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. Vt seletuskirja ja lõppteksti: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/cec5e4d6-98a5-4016-965a-c151c9e94354/Eesti%20v%C3%A4%C3%A4rtpaberite%20keskregistri%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seond%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>

⁷⁹⁷ Vt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 909/2014, mis käsitleb väärtpaberiarvelduse parandamist Euroopa Liidus ja väärtpaberite keskodepositooriume ning millega muudetakse direktiive 98/26/EÜ ja 2014/65/EL ning määrust (EL) nr 236/2012 (ELT L 257, 28.08.2014, lk 1–72).

kõrgendatud hääleteenamuse nõue ja aktsiaraamatu pidaja vahetamise otsus on vastu võetud, kui selle poolt on hääletanud vähemalt 9/10 koosolekul osalenud aktsionäride häältest. Eelnõu seletuskirja järgi⁷⁹⁸ nähti kõrge hääleteenamuse nõue ette selleks, et ka võimalikult suurel osal väikeaktsionäridest oleks võimalik mõjutada otsuse tulemust, sest deposiitoriumi vahetamisega kaasnevad ilmselt kulud, samuti ei ole alati selge, kas ja mil määral on uue deposiitoriumi andmestik sama informatiivne ja samaväärselt kättesaadav kui seda olid EVK andmed.

Aktsiaraamatu pidaja vahetamise võimaluse ettenägemisega kaasnevalt täiendatakse ÄS-i ka §-ga 233³, mille esimese lõike kohaselt võib aktsionär, kes ei ole aktsiaraamatu pidaja vahetamise otsusega nõus, kahe kuu jooksul arvates aktsiaraamatu pidaja vahetamise kande tegemisest äriregistrisse nõuda, et aktsiaselts omandaks aktsionäri aktsiad õiglase rahalise hüvitise eest. ÄS § 233³ lg 3 kohaselt lisatakse nende aktsionäride nimed, kes ei olnud aktsiaraamatu pidaja vahetamise otsusega nõus ja kes soovivad kasutada väljumisõigust, aktsiaraamatu pidaja vahetamise otsusele. Otsusega mittenõustumist kinnitab aktsionär oma allkirjaga. ÄS § 233³ lg 4 näeb ette, et aktsiaselts peab maksma aktsionäriile makstavalt hüvitiselt viivist seaduses sätestatud ulatuses. Viivist hakatakse arvestama päevast, kui aktsiaraamatu pidaja vahetamisest on möödunud kaks kuud. Seaduseelnõu seletuskirja kohaselt on selliste normide eesmärk võimaldada väikeaktsionäridel saada tõhusat kaitset juhtudel, kui otsustatakse aktsiaraamat viia uude deposiitoriumi – väikeaktsionäridel võib olla seejärel keeruline kontrollida, millise režiimi järgi toimub aktsiate pidamine ja kuidas toimub aktsiaraamatuga tutvumine uues (tõenäoliselt välisriigis asuvas) deposiitoriumis. Regulatsiooni väljatöötamisel olid eeskujuks äriühingute ühinemise sätteid (ÄS §-d 398 ja 404).

9.2.1.1.3.2 Nn igäühe väljumisõigused („exit rights“)

Võimaluse eraõiguslikust juriidilisest isikust n.ö „välja astuda“ näevad ette ÄS isikuühingutele, MTÜS ja TÜS.⁷⁹⁹ Osaühingust ja aktsiaseltsist otsesõnu „välja astuda“ ei saa.

Ka sihtasutuse vormis tegutsevast eraõiguslikust juriidilisest isikust ei ole asutajal võimalik välja astuda. Sihtasutusel ei ole liikmeid ja see on loodud vara valitsemiseks ja kasutamiseks põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks (SAS § 1 lg 1). Asutajaõigustest väljaastumise teel vabaneda ei saa.

Äriühingutest on osanikul selge võimalus ühingust omal algatusel lahkuda vaid isikuühingutes. ÄS § 107 annab täisühingu osanikule võimaluse täisühingust lahkuda majandusaasta lõpul, teatades sellest vähemalt kuus kuud ette, kusjuures ühingulepinguga võib ette näha ka lühema tähtaja. ÄS § 125 lg 2 järgi kohaldub sama ka usaldusühingule.

TÜS § 17 lg 1 kohaselt on ühistu liikmel õigus ühistust välja astuda kuni ühistu lõpetamisotsuse tegemiseni. Sama paragrahvi teise lõike järgi võib põhikirjaga ette näha mõistliku hüvitise tasumise kohustuse. TÜS § 18 reguleerib võimalusi piirata väljaastumisõigust põhikirjaga ja TÜS § 19 väljaastumisest etteteatamise tähtaega.

Mittetulundusühingu liikme väljaastumisõigust reguleerib MTÜS § 15, mille lg 1 järgi on mittetulundusühingu liikmel õigus avalduse alusel mittetulundusühingust välja astuda. Sama paragrahvi teise lõike järgi võib põhikirjaga ette näha, et liige võib mittetulundusühingust välja astuda ainult majandusaasta lõpul või pärast etteteatamistähtaja möödumist, mis ei või olla pikem kui kaks aastat. Eeltoodut ei kohaldata, kui liikme õigusi või kohustusi muudetakse oluliselt või kui liikmeksjäämine ei ole õiglase hinnangu kohaselt võimalik (MTÜS § 15 lg 3).

⁷⁹⁸ Seletuskirja Eesti väärtpaberite keskreistri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (428 SE) juurde. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/cec5e4d6-98a5-4016-965a-c151c9e94354/Eesti%20v%C3%A4%C3%A4rtpaberite%20keskreistri%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>.

⁷⁹⁹ Välja on võimalik astuda ka nt hooneühingust ja usuühingust.

Kapitaliühingutest puhul on ühingust võimalik väljuda eelkõige osaluse võõrandamise kaudu, kuid suletud kapitaliühingutes ja ka väikese arvu aktsionäridega aktsiaseltsides (mis oma olemuselt sarnanevad rohkem suletud ühingutele) ei ole osalused likviidsed, st neile ei pruugi leiduda ostjaid. Samuti ei ole osaühingu osalus vabalt võõrandatav (ÄS § 149 lg-d 1–3) ja ka tavalises aktsiaseltsis võib põhikirjaga olla ette nähtud teiste aktsionäride ostueesõiguse (ÄS § 229 lg 1), mis muudab sellise aktsiaseltsi pigem suletud ühingu sarnaseks. Väljastpoolt ühingu tulevat soovi niisuguses ühingu osalust omandada vähendavad kindlasti ka osanike või aktsionäride vahel on tekkinud vastuolud: sellisesse ühingu sisenemiseks peab olema väga spetsiifiline huvi ja enamasti seda kellelgi väljaspool ei ole, eriti olukorras, kus osanike või aktsionäride vahelised vaidlused on juba tekkinud.

Ka Riigikohus on mitmel korral kaudselt käsitlenud osaluse väärtusega seonduvat. Mh on Riigikohus nt leidnud, et aktsiate väärtust mõjutab otseselt nende osalusprotsent, st võimalus otsustada olulisi küsimusi või nende otsustamist blokeerida. Sama kohaldub analoogselt ka osa väärtusele.⁸⁰⁰ Samuti on Riigikohus leidnud, et kõige ebakindlam on just selliste Eesti aktsiaseltside aktsionäride positsioon, kelle aktsiad ei ole väärtpaberiturul noteeritud, sest sellised aktsiad ei ole likviidsed ja neil puudub tegelik turuhind. Selliste aktsiate ainsaks võimalikuks ostjaks oleks enamusaktsionär, kes aga ei pruugi olla huvitatud vähemusosaluse väljaostmisest õiglase hinna eest.⁸⁰¹

Lisaks väljaastumisele ehk liikme või osaniku initsiatiivil põhinevale väljumisõigusele reguleerib seadus teatud juhtudel ka vastupidist protseduuri ehk osaniku või liikme väljaarvamist, mille puhul initsiatiiv tuleb ühingu või teiste osanike või liikmete poolt.

Tulundusühistu liikme väljaarvamist reguleerivad TÜS §-d 20 ja 21 ning täis-, usaldus- ja osaühingu osaniku väljaarvamist ÄS §-d 108, 109 ja 167. Need normid reguleerivad olukorda, kus osanikud või liikmed soovivad mõnda teist osanikku või liiget teatud põhjustel (olgu selleks siis kahjustav tegevus nagu osaühingu puhul või mingi põhikirjas ettenähtud alus, näiteks mittetulundusühingu puhul) välja arvata ega reguleeri seda, kuidas võiks osanik omal algatusel ühingu lahutada.

ÄS § 108 kohaselt võib kohus olukorras, kus ilmnevad ÄS §-s 105 sätestatud alused täisühingu lõpetamiseks, teiste osanike nõudel otsustada neid asjaolusid põhjendanud osaniku ühingu väljaarvamise.⁸⁰² ÄS § 109 reguleerib osaniku väljaarvamist võlausaldaja nõudel (võlausaldaja nõude rahuldamise eesmärgil). Säte näeb ette, et kui osaniku võlausaldaja nõude rahuldamiseks on edutult toimunud täitmise osaniku varast, võib osaniku võlausaldaja kuue kuu jooksul, alates täitmise ebaõnnestumisest nõuda, et kohus arvaks osaniku täisühingust välja ning et tema nõue rahuldataks väljamakstava hüvitise arvel.

ÄS § 167 reguleerib osaniku osaühingust väljaarvamist. Viidatud sätte esimese lõike kohaselt võib kohus osaühingu hagi alusel osaniku osaühingust välja arvata, kui osanik on oma kohustuse mõjuva põhjusega olulisel määral täitmata jätnud või on muul viisil osaühingu huve oluliselt kahjustanud ega ole kohustust täitnud ega kahjustamist lõpetanud, vaatamata ka osaühingu kirjalikule hoiatusele. ÄS § 167 lg 2 sätestab, et hagi osaniku väljaarvamiseks võivad osaühingu nimel esitada osanikud, kelle osadega on esindatud üle poole osakapitalist, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema esindatuse nõuet. ÄS § 167 lg 3 järgi müüakse osaniku väljaarvamisel müüakse osaniku osa avalikul enampakkumisel või kohtu määratud muul viisil. Müügist saadud raha, millest arvatakse maha müügiks tehtud mõistlikud kulutused, tagastatakse osanikule. Eeltoodud sätetega on seotud mitmeid probleeme – näiteks jääb esimese ja teise lõike koostöimes selgusetuks, mida tähendab „hagi esitavad osaühingu nimel osanikud“. Ebaselge on seejuures, kas tegu on omalaadse esinduse sättega või tähendab viidatud norm pigem seda, et

⁸⁰⁰ RKTko 3-2-1-21-11; RKTko 3-2-1-7-10.

⁸⁰¹ RKTko 3-2-1-89-14, p 27.

⁸⁰² ÄS § 105 järgi võib kohus osaniku nõudel otsustada täisühingu lõpetamise, kui selleks on mõjuv põhjus. Mõjuvaks põhjuseks on eelkõige olulise kohustuse täitmata jätmise osaniku poolt või selle täitmise võimatus.

teised osanikud peavad väljaarvamise hagi esitamise kohta võtma vastu osanike otsuse. Samuti ei ole lg-s 3 ette nähtud osaluse võõrandamise kord ilmselt kõige efektiivsem.

Riigikohus ei ole osaniku väljaarvamise kaasuseid lahendanud, kuid on siiski ühes lahendis märkinud, et kui vähemusosanik kahjustab oluliselt osaühingu huve (mh kui ta üritab blokeerida ühingu tegevust), võib ÄS § 167 järgi nõuda tema ühingust väljaarvamist.⁸⁰³

Õiguskirjanduses on leitud, et vähemalt osaühingu osaniku väljumisõiguse võiks tuletada osaniku liikmesussuhte sarnasusest kehtvusvõlasuhtega, mida peab olema võimalik ühepoolset lõpetada. Seega peaks olema võimalik lõpetada ka ühingu „osalemist“. Samuti on väidetud, et tegu on kaasomandi sarnase olukorraga, mida peab olema võimalik lõpetada.⁸⁰⁴ VÕS § 196 lg 1 kohaselt võib kehtvuslepingu kumbki lepingupool mõjuval põhjusel etteteatamistähtaega järgimata üles öelda, eelkõige kui ülesütlevalt lepingupoolelt ei või kõiki asjaolusid ja mõlemapoolset huvi arvestades mõistlikult nõuda lepingu jätkamist kuni kokkulepitud tähtpäevani või etteteatamistähtaja lõppemiseni. Tegum on kehtvuslepingu erakorralise ülesütlemisega. VÕS § 196 lg 2 sätestab, et kui mõjuv põhjus seisneb selles, et teine lepingupool rikub lepingulist kohustust, võib lepingu üles öelda alles pärast kohustuse rikkumise lõpetamiseks määratud mõistliku tähtaja tulemusteta lõppemist. Tähtaja määramine ei ole vajalik vaid VÕS § 116 lg 2 p-des 2–4 sätestatud juhtudel.⁸⁰⁵ VÕS § 196 lg 3 kohaselt võib ülesütlemiseks õigustatud isik lepingu üles öelda üksnes mõistliku aja jooksul pärast seda, kui ta ülesütlemise aluseks olnud asjaoludest teada sai. VÕS § 1 lg 1 kohaselt kohaldatakse VÕS-i üldosas sätestatud kõikidele lepingutele ja muudele mitmepoolsetele tehingutele, samuti lepingutele, mida ei ole küll seaduses nimetatud, kuid mis ei ole seaduse sisu ja mõttega vastuolus, samuti võlasuhetele, mis ei ole tekkinud lepingust. Seega kui pidada osalust äriühingus ja neid suhteid, mis tekivad osanike vahel, lepinguks, oleks VÕS § 196 kui erakorraline ülesütlemise alus kohaldatav ka ühinguõiguslikus võlasuhtes.

Samuti võib küsida, kas osanikevahelistele suhetele saaks (n.ö üldosana) kohaldada VÕS-i seltsingulepingu sätteid. Nimelt näeb ka VÕS § 597 lg 1 ette, et tähtajatu seltsingulepingu võib iga seltsinglane igal ajal üles öelda. Tähtajalise seltsingulepingu võib üles öelda üksnes mõjuval põhjusel. Mõjuvaks põhjuseks on eelkõige kohustuse oluline rikkumine teise seltsinglase poolt. Eelnimetatud ülesütlemisõigust tasakaalustab sama paragrahvi neljas lõige, nähes ette, et seltsingulepingut ei või üles öelda ajal, mil seltsingu lõpetamine oleks teiste seltsinglaste õigustatud huvisid arvestades ebamõistlikult kahjulik. Sellisel ajal lepingu ilma mõjuva põhjuseta ülesütlemise korral peab ülesütleva hüvitama teistele seltsinglastele sellest tekkinud kahju.

Õigusteoreetiliselt võib eeltoodud lähenemine olla õige, kuid ühingu väljumise reeglistik peaks olema osanikele ja aktsionäridele ettenähtav ja õigusselge ja seda ei peaks reguleerima kohtupraktikaga. Lisaks ei ole kohtupraktika eelnimetatud väljumisõiguse võimalust kinnitanud ja arvatavasti on selle põhjuseks vähemasti osalt ühinguõiguse üldine põhimõte, mille puhul tuleb ühinguõiguslikes vaidlustes arvestada mitte ainult vaidlevate poolte, vaid ka ühingu ja selle kõigi huvigruppide huvidega. Seadus peaks vähemalt üldjoontes defineerima põhjused, mille esinemisel osanik väljaastumist taotlema võib, samuti peaks seadus nägema ette hüvitise määramise (ja väljamaksmise) korra selliselt, et see arvestaks ka ühingu ja tema huvigruppide huvidega. Samuti tekib eelviidatud õigusnormide kohaldamisel ühingu sisesuhtes see probleem, et neid norme saaks kohaldada siiski vaid valikuliselt, näiteks ei kohalduks erakorralise ülesütlemise korral tavapärased reeglid võlasuhte tagasitaitmise kohta

⁸⁰³ RKTkm 3-2-197-11, p 35.

⁸⁰⁴ U. Volens, M. Moor. Kas osanikul on õigus osaühingust välja astuda ja nõuda oma osa eest ühingult hüvitist. Juridica X/2012, lk 764-766.

⁸⁰⁵ St juhul, kui rikuti kohustust, mille täpne järgimine oli lepingust tulenevalt teise lepingupoolte huvi püsimise eelduseks lepingu täitmise vastu, või kui kohustust rikuti tahtlikult või raske hooletuse tõttu või kui kohustuse rikkumine annab kahjustatud lepingupooltele mõistliku põhjuse eeldada, et teine lepingupool ei täida kohustusi ka edaspidi.

(nt ei saaks kohaldada VÕS § 196 lg-t 4).⁸⁰⁶ Lisaks peaks kusagilt analoogia korras laenama reeglid selle kohta, kuidas arvutada väljuva osaniku hüvitis.

Kokkuvõttes tuleb asuda seisukohale, et väljaspool selliseid eriolukordi nagu ühinemine, jagunemine, aktsiaraamatu pidaja vahetumine jmt, ei ole seaduses praegu reguleeritud osaühingu osaniku ega aktsiaseltsi aktsionäri võimalust ühingu lahkuda („välja astuda“) ja nad saavad lahkuda osaluse võõrandamise kaudu.

Mittetulundusühingu liikme väljaarvamist reguleerib MTÜS § 16. MTÜS § 16 lg 1 kohaselt võib liikme mittetulundusühingust välja arvata juhatuse otsusega põhikirjas ettenähtud juhtudel ja korras. Põhikirjaga võib ette näha, et liikme väljaarvamise otsustab üldkoosolek. Sama paragrahvi teine lõige sätestab, et liikme võib mittetulundusühingust põhikirjas sätestatust sõltumata välja arvata põhikirjasätete täitmata jätmise või ühingu olulisel määral kahjustamise tõttu. MTÜS § 16 lg 4 näeb ette, et kui liikme väljaarvamise otsustab juhatus, võib liige nõuda väljaarvamise otsustamist üldkoosoleku poolt. Kui liikme on välja arvanud mittetulundusühingu muu selleks pädev organ, võib üldkoosolek väljaarvamise otsuse väljaarvatud liikme avalduse alusel kehtetuks tunnistada. Mingit hüvitist väljaarvatud liige ei saa ja MTÜS § 17 lg 2 kohaselt ei ole isikul, kelle liikmelisus mittetulundusühingus on lõppenud, õigusi ühingu varale.

Tulundusühingu liikme väljaarvamist reguleerivad TUS §-d 20 ja 21. TUS § 20 lg 1 kohaselt arvatakse liige ühistust välja seaduse või põhikirjaga ettenähtud alustel. Liikme võib vaatamata põhikirjaga ettenähtule arvata välja mõjuval põhjusel, milleks on eelkõige seaduse või põhikirja nõuete oluline rikkumine, üldkoosoleku, juhatuse või nõukogu otsuste oluline täitmata jätmine, samuti ühistu maine või huvide oluline kahjustamine. TUS § 21 reguleerib liikme väljaarvamist liikme võlausaldaja nõudel ja viidatud sätte esimene lõige näeb ette, et kui seaduse või põhikirjaga on ette nähtud liikmele tema liikmesuse lõppemisel osamaksu tagastamine või hüvituse maksmine, võib avalduse liikme ühistust väljaarvamiseks esitada liikme pankrotihaldur või võlausaldaja kuue kuu jooksul alates täitmise ebaõnnestumisest, kui võlausaldaja nõuet ei saadud rahuldada sundtäitmisega liikme ülejäänud varast.

9.2.1.1.4 Ühingu toimimise tagamine võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral

Efektive toimimise seisukohast kujutavad osaühingud, milles osalus jaguneb võrdselt kahe osaniku vahel, endast ühingujuhtimise jaoks potentsiaalselt problemaatilist olukorda. Osaühingu asutamisel võib osaluse niisugune jagunemine tunduda sobiv ja õiglane, kuid reaalsuses tähendab selline osaluse struktuur seda, et iga otsuse vastuvõtmiseks peavad otsuse poolt hääletama mõlemad osanikud (hääletablokid). Patiseisuks tuleb lugeda olukorda, kus ühingu osanikud või aktsionärid ei suuda pika aja jooksul võtta vastu otsuseid, mis on ühingu normaalse tegutsemise jaoks eluliselt vajalikud. Erinevus võrreldes vähemuse represseerimisega seisneb selles, et võimalus otsuseid blokeerida on patiseisu korral mõlemal osanikul või aktsionäril.⁸⁰⁷

ÄS § 174 lg-d 1 ja 2 näevad ette, et üldiselt võetakse osanike otsused vastu häälteenamusega, st otsuse poolt peab olema antud rohkem hääli kui vastu. See tähendab, et kui kohal on ja hääletavad mõlemad osanikud (või hääletablokid), siis on mõlemal osanikul tegelikult blokeeriv hääleõigus. Kuigi sagedamini võib selline osaluse jaotumine olla probleemiks osaühingus, kus on kaks ühesuuruse osalusega osanikku, võib sama juhtuda ka ühingus, millel on küll rohkem osanikke, kuid kus vastasseis kujuneb välja kahe kokku võrdset osalust omava osanike leeri vahel. Sama probleem võib tekkida ka samasuguste vastuolude käes kannatavates väiksemates aktsiaseltsides, kus on vähe aktsionäre ja tekivad erimeelsused.⁸⁰⁸

⁸⁰⁶ VÕS § 196 lg 4 sätestab, et kui ülesütlemiseks õigustatud isikul ei ole ülesütlemise tõttu juba täidetud kohustuste vastu enam huvi, võib ta lepingu ülesütlemise laiendada ka juba täidetud kohustustele. Üleantu tagastamisele kohaldatakse vastavalt VÕS §-des 189–191 sätestatut.

⁸⁰⁷ Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 5.

⁸⁰⁸ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äären-d 1288, 2172.

Seadus ei näe praegu ette selget võimalust vastuolude lõpetamiseks. Probleeme põhjustab mh nt olukord, kus patiseisus olevas ühingus on juhatuse liikmete ametiaeg möödunud ja uusi juhatuse liikmeid ei õnnestu valida. Sel juhul võib ühingut ähvardada sundlõpetamine. Nimelt sätestab AS § 59 lg 6, et kui äriühingu juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kuus kuud. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul seda ei tee, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise. AS § 184 lg 6 ja § 310 näevad küll ette, et mõjuval põhjusel saab huvitatud isik taotleda kohtult juhatuse asendusliikme määramist, aga see võib olla taotlejale seotud kuludega ja lisaks on asendusliikme määramine oma olemuselt ajutine lahendus.

Riigikohus on leidnud, et osanikule (aga sama võiks käia ka aktsiaseltsi aktsionäri kohta) võib TsÜS §-s 32 väljendatud hea usu põhimõttest tuleneda kohustus mitte kahjustada ühingut, mille väljendusena võib ta olla kohustatud hääletama n-õ patiseisust väljatulemiseks vajalike otsuste poolt,⁸⁰⁹ täpsustamata siiski, millised need otsused olla võiksid.

Õiguskirjanduses on märgitud, et Eesti kohtupraktikas on vähemalt ühel teadaoleval juhul üritatud ühingus tekkinud patiseisu lahendada juhatuse liikme tagasikutsumise nõude abil (AS § 184 lg 5). Nimelt kuulus osaühingu osalus võrdselt kahele osanikule, kes olid ka osaühingu juhatuse liikmed. Üks osanikest soovis ühingu tegevust lõpetada, teine seevastu soovis tegevust jätkata. Lõpuks hakkasid kõiges eri meelt olnud osanikud-juhatuse liikmed tegema üksteisele vastukäivaid toiminguid ja ühing sattus selle tulemusel raskustesse. Üks osanikest esitas hagi, paludes teisest osanikust juhatuse liikme tagasi kutsuda. Teine osanik esitas omakorda vastuhagi, paludes kutsuda tagasi esialgse hageja. Kohus tegi lõpuks lahendi, millega luges tagasikutsumiseks selle osaniku, kes ei soovinud ühingu tegevust jätkata. Õiguskirjanduses on õigesti märgitud, et juhatuse liikme tagasikutsumise nõude abil lahkkelide lõpetamiseks on siiski küsitav, sest kuigi kohtuvaidluse tulemusena on nüüd juhatuse liikmeks tegevust jätkata sooviv osanik, on ka teine osanik endiselt ühinguga seotud. Kõigis küsimustes, mis vajavad osanike otsust, on osanike vahel endiselt erimeelsused ja selliseid otsuseid tavapärase hääletamisega vastu võtta ei õnnestu. Sellepärast ei aita sellise nõude esitamine tegelikult patiseisu lahendada.⁸¹⁰

Üheks küsimuseks on, kas kuidagi võiks patiseisu lahendada TsÜS § 68 lg-s 5 ja TMS § 184 lg-s 1 sätestatu. TsÜS § 68 lg 5 sätestab, et kui isik on kohustatud tegema kindla sisuga tahteavalduse, asendab tahteavaldust jõustunud või viivitamata täitmisele kuuluv kohtulahend, millega isikut kohustatakse sellist tahteavaldust tegema. TMS § 184 lg 1 esimese lause kohaselt asendab juhul, kui võlgnikku on kohtuotsusega kohustatud tahteavalduse tegemiseks, tahteavaldust jõustunud kohtuotsus.

Seega võimaldavad eelviidatud sätted asendada tahteavaldusi kohtulahendiga ja kuna hääle andmine on TsÜS § 33 lg 1 esimese lause järgi tahteavaldus, siis ole välistatud, et osanik või aktsionär esitab kohtusse hagi, paludes kohustada teisi osanikke või aktsionäre hääletama patiseisust väljatulekuks vajalike otsuste poolt. Kohtupraktika järgi on sellise võimaluse realiseerumine siiski ebaselge, sest kuigi kohtupraktikas on möödaminnes jaatatud osaniku kohustust hääletada patiseisust väljatulemiseks vajaliku otsuse poolt, rõhutades, et teataval viisil hääletamise kohustus peab olema selgelt ühingu huvides,⁸¹¹ ei ole teadaolevalt selliseid tahteavalduse asendamise nõudeid seni märkimisväärse eduga menetletud.

Õiguskirjanduses on analüüsitud osanike ja aktsionäride võimalikku hea usu põhimõttest tulenevat kohustust hääletada patiseisust väljatulemiseks vajaliku otsuse poolt ja selle kohustuse täitmise nõudmise võimalusi. Järelduseks on, et kui kapitaliühing on patiseisus ja ühtegi vajalikku otsust vastu võtta ei õnnestu, on osanikel või aktsionäridel üldisest hea usu põhimõttest tulenev kohustus hääletada

⁸⁰⁹ Vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 27. oktoobri 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-97-11, p 35; 29. oktoobri 2014. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-89-14, p 36.

⁸¹⁰ TinRnKo nr 2-15-7179, HMKo nr 2-15-7179; Vt lähemalt Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 27.

⁸¹¹ Võrdle: 3-2-1-97-11 ja 3-2-1-89-14.

selliste otsuste poolt, mille abil oleks võimalik ühingu probleemid kuidagi lahendada.⁸¹² Samas on aga märgitud, et kuna TsÜS § 68 lg 5 kohaldamine nõuab ühe eeldusena seda, et hääletamiskohustuse sisu oleks selgelt määratletav, võib tahteavalduse asendamiseks kohtusse esitatud nõude formuleerimine olla keeruline, sest iseenesest ei ole olemas vaid ühte kindla sisuga kohustust, vaid neid otsuse variante, mille poolt hääletamine aitaks probleemi lahendada, võib olla mitu. Näitena on seejuures toodud olukord, kus kapitaliühing on kaotanud netovara. Sellises olukorras tekib küsimus, kas teist osanikku või hääletusblokki saaks sundida võtma vastu omakapitali taastamise abinõusid ettenägeva otsuse. ÄS § 154 lg 2 näeb ette, et osanikku ei või ilma tema nõusolekuta kohustada tegema sissemaksleid, mis ületavad osa nimiväärtust ja ülekursi. Abinõud, mida saab kasutada olukorras, kus osaühingul on netovara vähem kui pool osakapitalist või alla seaduses sätestatud miinimumsuuruse, näeb ette ÄS § 176⁸¹³ ja võib tekkida küsimus, kuidas valida, milline on õige abinõu. Lõppastmes tuleb nõustuda järeldusega, et hageja saab esitada kas alternatiivsed nõuded ja kohus omakorda saab kõiki asjaolusid kaaludes otsustada, milline abinõu on sobivaim.⁸¹⁴

Seega iseenesest peaks kehtiva õiguse järgi olema võimalik esitada (ühingu huve prioriteetsena silmas pidades) kohtusse hagi, paludes kohustada hääletamisest keelduva või ühingu huvidega vastuolus tegutseva osaniku või aktsionäri patiseisust väljatulekuks vajaliku otsuse poolt (näiteks kohustada teda andma hääle majandusaasta aruande kinnitamise või omakapitali taastamiseks vajaliku otsuse või väljalangenud juhatuse liikmete asemele uute liikmete valimise otsuse poolt) jmt ning asendada osaniku või aktsionäri hääled kui tahteavaldused TsÜS § 68 lg-le 5 tuginedes kohtulahendiga.⁸¹⁵

Nõude maksmapaneku probleemide kohta võrdlevalt Saksa õiguses vt lähemalt alajaotusest 9.3.4.

Kokkuvõttes seondub patiseisu lahendamise teema otseselt mõistlike väljumisõiguste teemaga: patiseis on üks neid väiksele ühingule iseloomulikke konfliktolukordi, mida õiglaste väljumisõiguste ettenägemine saaks aidata lahendada.

9.2.1.1.5 Huvide konflikti vältimine

Eesti seadus läheneb huvide konflikti olukordadele nii *ex ante* kui ka *ex post* reeglite kehtestamisega. Peamisteks *ex ante* reegliteks võib pidada hääletamiskiiranguid ja juhtorgani liikmetega tehingute tegemise piiranguid, *ex post* reegliteks nt konkurentsikeelu rikkumise tagajärgede reguleerimine.

Huvide konflikti olukordade reguleerimisel on lähtekohaks oht, et teatud küsimuste otsustamisel (tehingute tegemisel) võib osanik, aktsionär, liige või vastavalt eraõigusliku juriidilise isiku juhtorgani liige eelistada ühingu üldistele huvidele oma isiklike huve ja niisugune erapoolikus hääleõiguse teostamisel (tehingu tegemisel) võib ühingu kahjustada.

9.2.1.1.5.1 Hääletamiskiirangud

ÄS § 177 lg 1 sätestab, et osanik ei või hääletada, kui otsustatakse tema vabastamist kohustusest või vastutusest, nõusoleku andmist osanikule tema osa võõrandamiseks, osaniku ja osaühingu vahel tehingu tegemist või osanikuga õigusvaidluse pidamist ning selles tehingus või õigusvaidluses osaühingu esindaja määramist või küsimusi, mis puudutavad selle kontrollimist või hindamist, milline on osaniku või tema esindaja tegevus juhatuse või nõukogu liikmena. Esindatuse määramisel selle osaniku

⁸¹² Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 28-29.

⁸¹³ ÄS § 176 näeb abinõudena ette osakapitali vähendamise, suurendamise, ühingu lõpetamise, ühinemise, jagunemise, ümberkujundamise või pankrotiavalduse esitamise. Samasugune säte aktsiaseltsi kohta on ÄS § 301.

⁸¹⁴ Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 50-51.

⁸¹⁵ Õiguskirjanduses on õigesti märgitud, et hääle asendamine kohtulahendiga on iseenesest võimalik, kuid efektiivseks saab seda pidada olukorras, kus tahteavalduste asendamise teel saavutatud osanike või aktsionäride üldkoosoleku otsuse tulemusel muutub õiguslik olukord selliselt, et seda ei saa enam uue otsusega „tagasi pöörata”.⁸¹⁵ Kui aga tegu on sellise otsusega, mis otseselt ühtegi iseseisvat võimalust ei tekita, siis ei takista miski ühingu enamusosanikul või aktsionäridel uut otsust teha, millega võtta vastu eelmise (hääle kui tahteavalduste kohtulahendiga asendamise teel tekkinud) otsusega vastupidise sisuga uus otsus. Kui tegu on patiseisus osaühinguga, siis ei ole kohtulahendile vastupidise sisuga otsuse vastuvõtmisega muidugi võimalik. Vt ka Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 45.

hääli ei arvestata. Samasuguse hääleõiguse piirangu näeb aktsiaseltsi aktsionärile ette ÄS § 303 lg 1, mittetulundusühingu liikmele MTÜS § 22 lg 4 teine lause, tulundusühistu liikmele TÜS § 44.

Kohtupraktikas on eelnimetatud hääletamispiirangut mõnevõrra laiendatud ja asunud seisukohale, et lisaks osanikult (aktsionärile) endale ei või hääletada ka selline isik, kes on osaniku või aktsionäri 100% osalusega äriühing.⁸¹⁶ Sellise tõlgenduse põhjenduseks on see, et füüsilise isiku ja tema 100-lise äriühingu majanduslikud huvid kattuvad täielikult.

Kuid Riigikohus on käsitlenud ka vastupidiseid juhtumeid. Nimelt ei võimaldatud osanikul osanike koosolekul hääletada, kui otsustati tema tagasikutsumist juhatuses. Riigikohus selgitas, et ÄS § 177 lg 1 ei keela osanikul hääletada enda valimisel juhatuse liikmeks, ametiaja pikendamisel ja tagasikutsumisel. Osaühingus suuremat osa omava isiku otsused juhatuse liikme valimise ja tagasikutsumise kohta ei ole heade kommetega vastuolus. Vastasel korral saaks(id) väiksema osalusega isik(ud) pahatahtlikult takistada äriühingu normaalset majandustegevust.⁸¹⁷

Samuti käsitles Riigikohus hääletamispiirangut tsiviilasjas nr 3-2-1-44-17.⁸¹⁸ Kaasuse asjaolude kohaselt oli osanike koosolekul võetud vastu otsus, millega otsustati juhatuse liikmetele tasu maksmine. Otsuse poolt hääletasid osanikud, kes olid ka juhatuse liikmed ja kellele tasu määramist otsustati. Kohtusse pöördunud väikeosanik väitis, et tegemist oli hääletamispiirangu rikkumisega ÄS § 177 lg 1 mõttes, sest tasu määramine juhatuse liikmele on tehing, mille tegemisel on juhatuse liikme huvi vastuolus osaühingu huviga.

Riigikohus leidis, et sarnaselt ÄS § 177 lg-st 3 tulenevale õigusele hääletada enda juhtorgani liikmeks valimise, tagasikutsumise ja ametiaja pikendamise otsuse poolt, on osanikul õigus hääletada ka endaga juhatuse liikme lepingu sõlmimise ja endale tasu määramise otsustamisel. Vastasel korral muutuks mõttetuks enamusosaniku võimalus määrata ennast juhatuse liikmeks, kuna tasu ta endale määrata ei saaks ja see tähendaks, et pahatahtlikul vähemusel ei oleks küll võimalik takistada enamusosaniku saamist juhatuse liikmeks, kuid tal oleks võimalus takistada enamusosanikul saada juhatuse liikme tasu. See aga ei tähenda, et osanikud, kes otsustavad endale juhatuse liikme tasu määramist või endaga juhatuse liikme lepingu sõlmimist, võiksid otsuse tegemisel kalduda kõrvale seaduse imperatiivsest põhimõttest, mille kohaselt peavad osanikud juhatuse liikme tasustamise korra ning tasude ja muude hüvede suuruse määramisel ning juhatuse liikmega lepingu sõlmimisel tagama, et juhatuse liikmele osaühingu poolt tehtavate maksete kogusumma oleks mõistlikus vastavuses juhatuse liikme ülesannete ja osaühingu majandusliku olukorraga (ÄS § 180¹ lg 2). Kui osanikud määravad tasu, mis ei ole eeltooduga kooskõlas, on osaühingul õigus nõuda juhatuse liikmelt ülemäärase tasu tagastamist.

Samuti on Riigikohus lahendanud küsimust hääletamispiirangu kehtivusest aktsiakapitali suurendamise ja võlakirjade väljalaskmise tingimuste kinnitamise otsuse vastuvõtmisel.⁸¹⁹

Üldkoosolekul otsustati aktsiakapitali suurendamise ja võlakirjade väljalaskmise tingimuste kinnitamine, selle otsuse poolt hääletas ka ühingu suurim aktsionär, kellele võlakirjade emissioon oli suunatud. Üks väikeaktsionäridest pöördus kohtusse, leides, et suurim aktsionär ei oleks ÄS § 303 lg-t 1 silmas pidades tohtinud hääletada.

Riigikohus leidis, et ÄS § 303 lg 1 vahetusvõlakirjade väljalaskmise ja aktsiakapitali suurendamise otsustamisel ei kohaldu. Aktsiakapitali suurendamisel kehtivad häälteenamused on ette nähtud erisättes ehk ÄS §-s 341. ÄS § 303 lg 1 piirangu mõte on kaitsta aktsiaseltsi aktsionäri tehtavate võimalike kahjulike tehingute eest, kuid aktsiakapitali suurendamisel võib konflikt esineda mitte ühingu ja aktsionäri, vaid aktsionäride (eelkõige enamusaktsionäri ja vähemusaktsionäride) vahel.

⁸¹⁶ RKTkm 3-2-1-144-11, p 13.

⁸¹⁷ RKTko 3-2-1-65-08, p 31 ja RKTko 3-2-1-145-08, p 12.

⁸¹⁸ RKTko 3-2-1-44-17.

⁸¹⁹ RKTko 3-2-1-55-14.

Vähemusaktsionäridele annavad aga aktsiakapitali suurendamise (sh tingimusliku ehk vahetusvõlakirjade emissiooni kaudu suurendamise) olukorras enamuse kahjulike otsuste eest kaitse vahetusvõlakirjade ja aktsiate märkimise eesõigust reguleerivad sätted (eelkõige ÄS § 345 lg 1).⁸²⁰

Hääletamispiirangust möödahiilimise eesmärgiga tehtud aktsiate võõrandamistehingu tühisust käsitles Riigikohus tsiviilasjas nr 3-2-1-156-12.⁸²¹ Tegemist oli olukorraga, kus üldkoosolekul hakati otsustama nõukogu liikme vastu nõude esitamist. Enne üldkoosolekut oli enamusaktsionär oma aktsiad võõrandanud teisele äriühingule, kes hääletas üldkoosolekul nõude mitteesitamise poolt. Hagi esitanud väikeaktsionärid väitsid, et uus aktsionär tegutses endise aktsionäri variisikuna ja nende huvid langesid kokku. Äriühingus, mis oli uueks aktsionäriks, tegutses see sama nõukogu liige, kelle vastu nõude esitamist üldkoosolekul otsustati.

Riigikohus märkis, et kui aktsiate võõrandamise eesmärgiks oli vältida ÄS § 303 lg-s 1 sätestatud hääleõiguse piirangut ja tegemist on heade kommete vastase tühise käsutustehinguga, siis ei saanud äriühing uueks aktsionäriks ning tema häält ei saa ÄS § 303 lg-s 1 sisalduva piirangu tõttu arvestada. Sama seisukohta kordas Riigikohus ka 16. oktoobri 2017. a määruses tsiviilasjas nr 2-16-18531 (p-s 12.3).

Nõukogu liikme hääletamispiirangu näeb ette ÄS § 322 lg 3. Selle sätte kohaselt ei võta nõukogu liige osa hääletamisest, kui otsustatakse tema ja aktsiaseltsi vahelise tehingu tegemiseks nõusoleku andmist, samuti kolmanda isiku ja aktsiaseltsi vahelise tehingu tegemiseks nõusoleku andmist, kui sellest tehingust tulenevad nõukogu liikme huvid on vastuolus aktsiaseltsi huvidega. Küsitav on, kas niisugune hääletamiskeeld on kõige õnnestunud.

9.2.1.1.5.2 Juhatuse liikmega tehingu tegemise piirangud

Seadus näeb praegu ette, et olukorras, kus ühinguga tehtava tehingu teiseks pooleks on juhatuse liige, on sellise tehingu heakskiitmine (selle üle otsustamine) toodud ühe juhtimistaseme võrra kõrgemale. ÄS § 181 lg 3 kohaselt on osaühingu ja juhatuse liikme vahel tehtud tehing tühine, kui tehinguga ei nõustunud osanikud või nõukogu. Eeltoodud nõue ei kehti vaid sellise tehingu suhtes, mis tehakse osaühingu igapäevases majandustegevuses kauba või teenuse turuhinna alusel. Riigikohus on märkinud, et nõustumine tehinguga ei nõua tingimata osanike otsust, vaid nõusolekud võivad olla antud ka iseseisvate tahteavaldustena. Erinevalt nt juhatuse liikme valimise otsustamisest ei näe ÄS § 181 lg 3 ette, et osanike nõusolek juhatuse liikmega tehingu tegemiseks peaks olema tingimata väljendatud osanike otsusena. See tähendab, et osanikud võivad sellise tehingu tegemiseks nõusoleku anda osanike otsusega, mis on tehtud ükskõik millisel seaduses nimetatud viisil (kas koosolekul, kirjalikus või kirjalikult taasesitatavas vormis hääletamisel või ühehäälese kirjaliku otsusena), kuid see nõusolek võib olla väljendatud ka eraldi antud kirjalike tahteavaldustena.⁸²²

Riigikohus on oma praktikas käsitletud ka ÄS § 181 lg 3 ja TsÜS § 131 vahekorda.⁸²³ Kaasuse asjaolude kohaselt vaieldi äriühingu ja tema juhatuse liikme sõlmitud nõude loovutamise lepingu kehtivuse üle. Põhimõtteliselt leidis maakohus selles asjas, et tegemist oli tühise tehinguga ÄS § 181 lg 3 järgi, kuid ringkonnakohus oli seisukohal, et tegemist oli hoopis TsÜS § 131 alusel tühistatava tehinguga.

Riigikohus selgitas, et ÄS § 181 lg 3 ja TsÜS § 131 reguleerivad erinevaid õiguslikke olukordi. ÄS § 181 lg 3 kehtestab osaühingu juhatuse liikmele esindusõiguse piirangu, mis erandina kehtib ka kolmandate isikute suhtes, nimelt on tehing, mille on teinud juhatuse liige ja ühing omavahel, tühine, kui sellega ei

⁸²⁰ ÄS § 345 lg 1 näeb ette, et aktsionäriks on eesõigus märkida uusi aktsiaid võrdeliselt oma aktsiate nimiväärtuse või arvestusliku väärtuse summaga ja aktsionäride eesõiguse võib välistada üldkoosoleku otsusega, mille poolt on antud vähemalt 3/4 üldkoosolekul esindatud häältest.

⁸²¹ RKTko 3-2-1-156-12.

⁸²² RKTko 3-2-1-81-15 p 16-17; RKTko 3-2-1-74-15, p 13.

⁸²³ RKTko 3-2-1-81-15.

ole nõustunud osanikud või nõukogu. Tegemist on lojaalsuskohustusest tuleneva juhatuse liikme esindusõiguse piiranguga, mille kohaselt on juhatuse liige õigustatud tegema iseendaga tehingu üksnes juhul, kui tehingu tegemise on heaks kiitnud juhatusest kõrgemalseisev organ (osanikud või nõukogu). Kui sellist nõusolekut ei ole, siis on tehing tühine (ÄS § 181 lg 3).

TsÜS § 131 seevastu reguleerib tehingu tühistamist esindaja kohustuste rikkumise tõttu ja selle esimese löike kohaselt võib esindatav tühistada esindaja tehtud tehingu, mille tegemisel esindaja rikkus esindamise aluseks olevast õigussuhtest tulenevaid kohustusi ja tegi tehingu, mis oli vastuolus esindatava huvidega, kui teine pool kohustuste rikkumisest teadis või pidi teadma. Kui esindaja tegutses ühtlasi teise poole esindajana või kui esindaja tegi tehingu iseendaga, eeldatakse, et esindaja rikkus tehingu tegemisel esindamise aluseks olevast õigussuhtest tulenevaid kohustusi.

Kuigi nii ÄS § 181 lg 3 kui ka TsÜS § 131 reguleerivad huvide konflikti juhtumeid, reguleerivad need normid siiski erinevaid olukordi. Kui juhatuse liige ja osaühing on teinud tehingu ja sellega ei ole nõustunud ega seda ka hiljem heaks kiitnud osanikud ning kui tehing ei ole tehtud osaühingu igapäevases majandustegevuses kauba või teenuse turuhinna alusel, siis on selline tehing tühine. Tühist tehingut ei pea tühistama ja seda ei saagi tühistada, sest tühisel tehingul ei ole TsÜS § 84 lg 1 järgi algusest peale õiguslikke tagajärgi.

ÄS § 181 lg 4 löike kohaselt ei ole juhatuse liikmel õigust esindada osaühingut tehingute tegemisel, mille puhul vastavalt seadusele otsustavad esindaja määramise eraldi osanikud või nõukogu. Samasuguse esindusõiguse piirangu näeb seadus ette ka aktsiaseltsi juhatuse liikme kohta (ÄS § 307 lg 3 ja lg 4, § 317 lg 8). Mittetulundusühingu juhatuse liikme esindusõiguse piirangut reguleerivad MTÜS § 27 lg-d 5 ja 6, tulundusühistu juhatuse liikme samasugust piirangut TUS § 58 lg-d 3 ja 4, sihtasutuste juhatuse liikme esindusõiguse piirangut reguleerib SAS § 18 lg 4.

9.2.1.1.6 Aktsionäride foorum

Äriseadustikus ei ole sätteid, mis kohustaksid aktsiaseltsi looma või näeksid ette, et riik loob aktsionäride jaoks eraldi veebipõhise suhtluskeskkonna ehk nn foorumi. Praegu on aktsionäride omavaheline suhtlemine nende enda korraldada ja seadus reguleerib vaid seda, millise teabe peab ühing oma osanikele või aktsionäridele enne koosoleku toimumist kättesaadavaks tegema. Teatud teave tuleb avaldada börsiühingu veebilehel (vt HÜT p 5.3 ja ÄS § 294¹). Balti börsidel on ka oma veebileht,⁸²⁴ kuid seal ei ole samuti foorumi funktsiooni.

9.2.1.1.7 Aktsionäride ja osanike leping

Ükski seadus ei näe otseselt ette sellist lepingutüüpi nagu osanike või aktsionäride vaheline leping. Tulenevalt üldisest privaatautonomiast on sellise lepingu sõlmimine loomulikult võimalik. Mis tahes leping on VÕS § 8 lg 1 järgi tehing kahe või enama isiku (lepingupooled) vahel, millega lepingupool kohustub või lepingupooled kohustuvad midagi tegema või tegemata jätma. Sama paragrahvi teise löike kohaselt on leping lepingupooltele täitmiseks kohustuslik.

VÕS § 1 lg 1 järgi kohaldatakse VÕS-i üldosas sätestatud lisaks ka kõigile sellistele lepingutele, mida ei ole küll seaduses selgelt nimetatud, kuid mis ei ole seaduse sisu ja mõttega vastuolus. Õiguskirjanduses on märgitud, et osanike ja aktsionäride vahel sõlmitud lepingutele on võimalik kohaldada seltsingulepingu sätteid ja kuna selliste lepingute eesmärgiks on eelkõige ühine tegutsemine äriühingu juhtimisel (mh nt ka otsuste vastuvõtmisel), siis on tegu nn sisemise seltsinguga, mille puhul eraldi seltsinguvara ei moodustata ja mis ei osale suhetes kolmandate isikutega.⁸²⁵ Seega kohalduvad osanike ja aktsionäride lepingutele vähemalt osaliselt seltsingulepingu sätteid.

⁸²⁴Vt <http://www.nasdaqbaltic.com/market/?lang=et>.

⁸²⁵P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi, K. Sein, (koost). Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2007, § 580, komm 3.4.

Osanike ja aktsionäride lepingud on rahvusvahelises praktikas laialt levinud. Nii reguleeritakse sellistes lepingutes näiteks ühingute lõpetamise spetsiifilisi aluseid,⁸²⁶ samuti võidakse sellistes lepingutes kokku leppida selles, kuidas tulevikus teatud otsuste tegemisel hääletada või kuidas kasumit jaotada.⁸²⁷

Osanike ja aktsionäride hääletamiskokkulepetel on esmajoones võlaõiguslik, mitte aga ühinguõiguslik toime. Seega võib problemaatiliseks pidada lepingu täitmise nõude esitamist, eriti näiteks just olukorras, kus osanikud või aktsionärid on lepinguga leppinud kokku, kuidas nad mingites kindlates küsimustes tulevikus hääletusele pandavate otsuste eelnõude suhtes hääletada kavatsevad. See, kui osanik või aktsionär hääletab vastuolus kokkulepituga, rikkudes võlaõiguslikust lepingust tulenevat kohustust, ei mõjuta hääletamise tulemusel tehtud otsuse kehtivust.⁸²⁸ Seega võib vähemalt osaliselt väita, et osanike ja aktsionäride lepingutel ei ole otsuste vastuvõtmise seisukohast õiguslikku tähendust ühingu kui iseseisva õigussubjekti jaoks. Õiguskirjanduses on märgitud, et kuna tegemist on võlaõigusliku lepinguga, on hääletuskokkuleppe rikkumise korral võimalik üldjuhul kasutada kõiki võlaõiguslikke õiguskaitsevahendeid, välja arvatud täitmisnõue, sest hääletamiskokkuleppe rikkumisel ei ole mõju otsuse kehtivusele.⁸²⁹ Samas on õiguskirjanduses leitud ka seda, et täitmisnõue on siiski välistatud vaid otsuse vaidlustamise (st hääletamiskokkuleppega vastuolus tehtud otsuse kehtetuks tunnistamise), mitte aga vajaliku sisuga otsuse vastu võtmisele sundimise mõttes.⁸³⁰

Kapitaliühingu põhikiri seevastu on ühinguõiguslikku toimet omav dokument. See tehakse kolmandatele isikutele äriregistri vahendusel nähtavaks. Otsuse, mis on põhikirjaga vastuolus, saab kehtetuks tunnistada (ÄS § 178 lg 1 ja § 302 lg 1). Osanike ja aktsionäride vahel sõlmitud lepinguga on võimalik põhikirjasätteid täiendada ja täpsustada. Silmas tuleb pidada, et põhikiri laieneb kõigile osanikele ja aktsionäridele sõltumata sellest, millal nad osaluse omandasid, osanike ja aktsionäride leping seevastu kehtib lepinguõiguslikust relatiivsusest tulenevalt vaid lepinguosaliste suhtes.

Riigikohtu praktikas ei ole osanike või aktsionäride lepingu õiguslikku olemust ega selle maksmapandavust käsitletud.⁸³¹

9.2.1.1.8 Aktsionäri derivatiivhagi

Küsimus aktsionäri derivatiivhagi vajalikkusest seondub otseselt vähemusaktsionäride kaitsega olukorras, kus osutub vajalikuks panna maksma kahju hüvitamise nõudeid aktsiaseltsi juhatuse liikmete vastu. Aktsionäri derivatiivnõude instituuti saab põhjendatuks pidada juhul, kui aktsionäride positsioon ühingu on teiste huvigruppide kõrval piisavalt oluline, et võimaldada neil sekkuda juhtorganite rikkumise korral ja algatada oma kohustusi rikkunud juhatuse liikmete vastu kohtumenetlus ka olukorras, kus ühing ise seda ei soovi või ei suuda.⁸³²

Kehtivas õiguses aktsionäri derivatiivhagi instituuti ei ole. Aktsiaseltsi juhatuse liikmete vastu nõuete maksmapanekut reguleerib ÄS § 317 lg 8, mille kohaselt otsustab juhatuse liikmetega õigusvaidluse pidamise nõukogu, määrates õigusvaidluse pidamiseks ühtlasi ka aktsiaseltsi esindaja.⁸³³

Käesolev õiguslik küsimus puudutab just aktsiaseltsi õiguslikku vormi. Kuigi mitmed probleemid on omased ka suletud kapitaliühingu ehk osaühingu vormile, on aktsiaseltsi kaheastmeline juhtimisstruktuur see, mis tingib vähemusele täiendava kaitse andmise kaalumise. Osaühingu juhtorganite struktuur ja pädevus seevastu on teistsugused, mis tingib ka nõuete maksmapaneku teistsuguse korralduse. ÄS § 167 lg 1 p 10 kohaselt on juhatuse liikme vastu nõude esitamise ja

⁸²⁶ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1573.

⁸²⁷ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 979.

⁸²⁸ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 979-980.

⁸²⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 979-980.

⁸³⁰ Vt: Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 51.

⁸³¹ Üksnes kaudselt on sellise lepingu olemusele ja eesmärgile viidatud nt RKTkm 3-2-1-25-11, p-s 65.

⁸³² Margit Vutt. Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Doktoritöö. Tartu, 2011, lk 8-9.

⁸³³ Alates 8. juunist 1996 kuni 1. juulini 2002 kehtinud ÄS § 298 lg 1 p 9 redaktsiooni kohaselt üldkoosoleku pädevuses, mistõttu vaatamata asjaolule, et derivatiivnõue vähemuse kaitse abinõuna puudus, oli nõude esitamise üle otsustamine enamusõigusena vähemalt aktsionäride pädevuses.

õigusvaidluse pidamise otsustamine ja esindaja määramine tavalises ehk ilma nõukoguta osaühingus osanike pädevuses, seega on osaühingus järelevalve juhatuse üle sisuliselt enamuosaniku pädevuses. Vähemus seevastu peaks vähemalt eelduslikult olema kaitstud hääleõiguse piirangu kaudu. Nimelt näeb ÄS § 177 lg 1 ette, et osanik ei või hääletada, kui otsustatakse temaga õigusvaidluse pidamist ning õigusvaidluses osaühingu esindaja määramist või küsimusi, mis puudutavad selle kontrollimist või hindamist, milline on osaniku või tema esindaja tegevus juhatuse või nõukogu liikmena. Ka Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et osaühingu tüüpi ühingutes on sageli suuremaks probleemiks enamuosaniku kuritarvitused vähemuse arvel ning selles olukorras võib olla piisav, kui nimetatud isikul puudub tema vastu esitatava kahju hüvitamise nõude maksmapaneku üle otsustamisel hääleõigus ja otsus võetakse vastu nn vähemuse enamuse häältega.⁸³⁴

Kuigi aktsionäri derivatiivhagi Eesti õiguses ei ole, on seadusandja ometi pidanud vajalikuks anda derivatiivhagi esitamise õiguse aktsiaseltsi võlausaldajale. Nimelt sätestavad ÄS § 315 lg-d 4 ja 5, et juhatuse liikmete põhjustatud kahju hüvitamist aktsiaseltsile võib nõuda ka aktsiaseltsi võlausaldaja, kui ta ei saa oma nõudeid rahuldada aktsiaseltsi vara arvel, kusjuures võlausaldajal on õigus selline kahju hüvitamise nõue esitada ka juhul, kui aktsiaselts on nõudest juhatuse liikme vastu loobunud või sõlminud temaga kompromissilepingu või nõuet või selle esitamist kokkuleppel juhatuse liikmega muul viisil piiranud või aegumistähtaega lühendanud. Samasuguse nõudeõiguse maksmapaneku võimalus osaühingu juhatuse liikmete vastu on antud ka osaühingu võlausaldajale (vt vastavat ÄS § 187 lg-d 4 ja 5).

Võlausaldaja võimalust esitada kahju hüvitamise nõuet on menetlusõiguslikust aspektist põgusalt käsitletud ka Riigikohus, analüüsid pankrotihalduri võimalust astuda enne osaühingu pankrotti alanud menetlusse võlausaldaja asemele, kes nõuab kahju hüvitamist osaühingule.⁸³⁵

9.2.1.1.9 Börsiaktsiaseltside aktsionäride õiguste direktiivi ülevõtmisega seotud küsimused

Aktsionäriõiguste direktiiv 2007/36/EÜ võeti ÄS-i üle äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seadusega, mis jõustus 5. novembril 2009. Direktiivi eesmärk oli suunata liikmesriike reguleerima börsil noteeritud aktsiatega aktsiaseltside aktsionäride õigusi. Direktiivi art 1 lg 1 kohaselt kehtestab direktiiv nõuded aktsionäride õiguste kasutamise suhtes seoses nende äriühingute üldkoosolekutega, mille registreeritud asukoht on liikmesriigis ja mille aktsiatega kaubeldakse reguleeritud turul, mis asub või tegutseb liikmesriigis. Seaduseelnõu seletuskirjas⁸³⁶ on märgitud, et direktiivi eesmärgiks oli lihtsustada aktsionäridel hääleõiguse kasutamist ning kõrvaldada tõkked, mis takistavad hääleõiguse tõhusat teostamist. Lähtekohaks oli eeldus, et aktsionärid, kes ei ela (asu) liikmesriigis, kus on äriühingu registreeritud asukoht, peaksid saama oma õigusi seoses üldkoosolekuga kasutada sama hõlpsasti kui äriühingu registreeritud asukohas olevad aktsionärid. Neile tuli tagada juurdepääs üldkoosolekuga seotud teabele ja hääleõiguse kasutamine üldkoosolekul füüsiliselt osalemata samamoodi nagu ühingu asukohariigi aktsionäridele. Seletuskirjas märgiti, et sellised muudatused on kasulikud ka ülejäänud aktsionäridele, kes muul põhjusel ei saa või ei soovi füüsiliselt üldkoosolekul osaleda.

Direktiivi kohaselt peavad aktsionärid saama üldkoosolekul informeeritult hääletada ning neil peab olema piisavalt aega üldkoosoleku teabega tutvumiseks ja otsuste langetamiseks. Selleks nähti ette, et informatsiooni levitamiseks tuleb kasutada tänapäeva tehnoloogia võimalusi. Vastavalt direktiivile peab aktsionäridel olema ka võimalus panna küsimusi üldkoosoleku päevakorda ja esitada omapoolseid otsuste eelnõusid päevakorras olevate küsimuste kohta, samuti esitada küsimusi päevakorras olevate teemade kohta. Äriühingutel peab olema võimalus pakkuda aktsionäridele üldkoosolekul elektrooniliste

⁸³⁴ S. Kalss. Shareholder Suits: Common problems, Different Solutions and First Steps towards a Possible Harmonisation by Means of a European Model Code. – European Company and Financial Law Review, August 2009, Vol. 6 No 2/3, p 347.

⁸³⁵ Vt RKTkm 3-2-1-8-17.

⁸³⁶ Äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse 466 SE eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/041369ed-82db-4840-cb2a-28eb744989d2/%C3%84riseadustiku%20ja%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/>.

vahendite abil osavõtmist või posti teel hääletamist. Direktiiviga nähti ette ka hääletamistulemuste avalikustamine aktsiaseltsi veebilehel. Samuti lihtsustati direktiiviga esindaja määramise korda.

Direktiivi ülevõtmisega lisati ÄS-i näiteks ÄS § 290¹. Viidatud sätte esimese lõike kohaselt võib börsiühingu põhikirjaga ette näha, et aktsionärid võivad üldkoosolekust osa võtta ja teostada oma õigusi elektrooniliste vahendite abil ilma üldkoosolekul füüsiliselt kohal olemata ja ilma esindajat määramata, kui see on tehniliselt turvalisel viisil võimalik. Põhikirjaga võib muu hulgas ette näha üldkoosolekul osalemise kogu üldkoosoleku kestel reaalselt toimuva kaheksakuulise side abil või muul sellesarnasel elektroonilisel viisil, mis võimaldab aktsionäri eemal viibides üldkoosolekut jälgida, üldkoosoleku kestel iga otsuse eelnõu osas elektrooniliselt hääletada ja üldkoosoleku juhataja määratud ajal sõna võtta. Samuti võib ette näha elektrooniline hääletamise võimaldamise.

Eeltoodu eesmärgiks oli direktiivi artikli 8 ülevõtmine Eesti õigusesse. Direktiivi artikli 8 kohaselt peavad liikmesriigid lubama börsiühingutel pakkuda oma aktsionäridele mis tahes vormis osalemist üldkoosolekul elektrooniliste vahendite abil, eelkõige üldkoosoleku ülekannet reaalselt, reaalselt toimuvat kaheksakuulist sidet, mis võimaldab aktsionäridel eemal viibides üldkoosolekul sõna võtta, süsteemi, mis võimaldab hääletada enne üldkoosolekut või selle ajal, ilma vajaduseta määrata esindaja volituse alusel, kes on koosolekul füüsiliselt kohal. Elektrooniliste vahendite kasutamisel võib kohaldada ainult selliseid nõudeid ja piiranguid, mida on vaja aktsionäride isiku tuvastamiseks ja elektroonilise side turvamiseks, ning ainult sel määral, mil sellised nõuded on proportsionaalsed nimetatud eesmärkide saavutamiseks.

Direktiivi harmoneerimise seaduse eelnõu seletuskirjas märgiti mh, et osa direktiivi ülevõtmiseks välja töötatud sätteid kehtestatakse ka reguleeritud turul mitte osalevate aktsiaseltside ja isegi osaühingute jaoks, et lihtsustada selliste äriühingute juhtimist. Muudatused võimaldasid pakkuda aktsionäridele üldkoosolekul elektroonilist osalemist ning anda selliste äriühingute aktsionäridele ja osanikele võimalus oma õiguste paremaks teostamiseks. Mh nähti ette otsuste eelnõude enne üldkoosolekut avalikustamise kohustus. Seletuskirjas märgiti, et börsil noteerimata aktsiaseltsidele ja osaühingutele nähakse ette võimalus teha teatud üldkoosolekule või osanike koosolekule esitatavad dokumendid edaspidi kättesaadavaks ainult äriühingu veebilehel, selle asemel et neid dokumente äriühingu asukohas või juhatuse poolt määratud kohas avalikustada. Selle eesmärgiks oli lihtsustada kõigi ühingute juhtimist ning võimaldada aktsionäridel ja osanikel tutvuda vajaliku informatsiooniga interneti vahendusel ilma füüsiliselt kohale minemata.

Muudatustena, mis võeti eelnimetatud direktiivi harmoneerimisega üle ka börsil mitte noteeritud kapitaliühingutele, võib välja tuua näiteks:

Nähti otsuse eelnõu koostamise kohustus ette lisaks börsiühingutele (nagu seda nõuab direktiiv) ka osaühingutele ja tavalistele aktsiaseltsidele. ÄS § 171² sätestab osanike koosoleku otsuste eelnõude koostamise kohustuse, kui osaühingu põhikirjaga ei ole seda kohustust just välistatud (nn *opt-out*). ÄS § 293¹ näeb eelnõude koostamise kohustuse ette aktsiaseltsidele. Kui üldse, siis tulnuks näha ette *opt-in* võimalus.

ÄS § 171² lg 1 kohaselt peab osanike koosoleku kokkukutsuja koostama iga päevakorrakohal otsuse eelnõu, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt peavad otsuse eelnõud koostama ka osanikud, nõukogu või audiitor, kui nemad on koosoleku kokkukutsujaks. Nimetatud isikud peavad koostatud otsuste eelnõud esitama juhatusele enne osanike koosoleku kokkukutsumisest teatamist. Otsuste eelnõud võib täiendavalt märkida koosoleku kokkukutsumise teatesse. ÄS § 171² lg 3 näeb ette, et kui osanikud nõuavad täiendavate küsimuste võtmist päevakorda, peavad nad samaaegselt päevakorra täiendamise nõudega esitama osaühingule iga täiendava küsimuse kohta otsuse eelnõu või põhjenduse. ÄS § 171² lg 4 sätestab, et osaühing peab juhatuse koostatud ja osanike, nõukogu või audiitori esitatud otsuste eelnõud ja põhjendused tegema osanikele kättesaadavaks osaühingu määratud kohas või osaühingu kodulehel. Otsuste eelnõudega peab üldjuhul

olema võimalik tutvuda vähemalt koosolekust teatamisest kuni osanike koosoleku toimumise päevani. Sama paragrahvi viienda lõike kohaselt peab osanike poolt koostatud (lg-s 3 nimetatud) otsuste eelnõud ja põhjendused peab osaühing tegema osanikele kättesaadavaks viivitamata pärast nende esitamist osaühingule, kui need esitatakse osaühingule pärast osanike koosolekust teatamist. ÄS § 171² lg 6 järgi ei ole koosoleku kokkukutsumise korra rikkumiseks see, kui osanikele jäetakse kättesaadavaks tegemata eelnõud, mille on koostanud koosoleku kokku kutsunud osanikud vmt isikud.

Üldjoontes samasugused reeglid näeb aktsiaseltsi jaoks ette otsuse eelnõusid reguleeriv ÄS § 293¹. Osaühingu ja aktsiaseltsi puhul on erinevuseks see, et erinevalt aktsiaseltsi aktsionäridest, ei ole osanikel õigust esitada koosoleku kokkukutsumise teates sisalduvate päevakorrapunktide kohta otsuse eelnõusid. Nad võivad esitada otsuse eelnõud siis, kui nad taotlevad ise päevakorra täiendamist.

Nende sätete sisseviimise kohta on eelnõu seletuskirjas märgitud: Direktiivi artikli 6 lõike 1 kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et üksikult või ühiselt tegutsevatel aktsionäridel on õigus lisada küsimusi üldkoosoleku päevakorda, tingimusel et iga sellise küsimusega koos esitatakse põhjendus või otsuse eelnõu üldkoosolekul vastu võtmiseks, ning õigus esitada otsuste eelnõusid üldkoosoleku päevakorras olevate või päevakorda lisatavate küsimuste kohta. Otsuse eelnõude varajane koostamine ja aktsionäridele kättesaadavaks tegemine võimaldab aktsionäridel paremini üldkoosolekuks ette valmistada, kuna nad teavad, mida tõenäoliselt üldkoosolekul otsustama hakatakse. Samuti võimaldab otsuste eelnõude avalikustamine hääletada aktsionäridel enne üldkoosolekut elektrooniliselt ning posti teel, kui aktsiaselts selliseid hääletamisviise võimaldab.⁸³⁷

Kohtupraktika areng on näidanud, et otsuste eelnõude sätete laiendamine väikestele ühingutele on toonud kaasa hulgaliselt vaidlusi.⁸³⁸ Riigikohus on muu hulgas leidnud, et otsuste eelnõude enne koosolekut avalikustamise reeglid kohalduvad ka isikuvalimistel, mis viib selleni, et näiteks aktsiaseltsi nõukogu liikmete valimisel ei ole uusi kandidaate koosolekul enam võimaik üles seada.⁸³⁹

ÄS § 170 lg 5 sätestab, et osaühingu põhikirjaga võib ette näha, et osanik võib hääletada osanike koosoleku päevakorras olevate punktide kohta koostatud otsuste eelnõusid, edastades oma hääle osaühingule enne osanike koosolekut posti teel kirjalikus vormis. Seejuures kohaldatakse vastavalt aktsiaseltside kohta käivaid ÄS § 298² lõikeid 2–4. Tekib küsimus, kas sellise sättega mitte hoopis ei piirata osaühingu põhikirjavabadust (sest miks ei võiks osaühing juhul, kui seaduses ei oleks üldse sellist reeglit nagu praegu on ÄS § 170 lg 5, põhikirjas ise ette sellised reeglid ette näha?). Selliste sätete kehtestamine tekitab küsimuse, kas juhul, kui osaühing soovib mingeid reegleid otsuse eelnõude kohta põhikirjas ette näha, peab ta lähtuma ÄS § 170 lg-st 5 või võib ta näha ette ka omaenda reeglid. Samasugused sätted aktsiaseltsi kohta sisalduvad ÄS §-s 293¹.

ÄS § 170¹ näeb ette aktsiaseltsidega sarnased reeglid elektroonseks hääletamiseks ja elektroonseks osalemiseks koosolekul.

ÄS § 298¹ sätestab aktsiaseltsi võimaluse sätestada põhikirjas elektroonilise hääletamise reeglid, samuti võimaluse osaleda üldkoosolekul sidevahendite abil.

ÄS § 306 lg-ga 6 nähti ette kõigi aktsiaseltside juhataste kohustus koostada otsuste eelnõud.

9.2.2 Põhiseadus, Euroopa Liidu õigus ja rahvusvaheline õigus

9.2.2.1 Teabeõigus

Osanike, aktsionäride ega tulundusühingu liikmete individuaalset teabeõigust kitsamas mõttes ehk seda, millist teavet või milliseid dokumente peaks osanikul, aktsionäril või liikmel oma ühingult õigus

⁸³⁷ Osaühingu koosoleku otsuse eelnõusid reguleeriva sätte ehk ÄS § 171² kohta seletuskirjas eraldi selgitusi ei ole.

⁸³⁸ Vt nt RKTko nr 3-2-1-10-17; 3-2-1-44-17; 29.11.2017 nr 2-16-8010.

⁸³⁹ Vt RKTko 3-2-1-23-14.

küsida, EL õigus otseselt ei reguleeri. Küll aga on EL-i tasandil reguleeritud mitmete küsimuste avalikustamisstandardid börsiühingutele.

Börsiaktiaseltside aktsionäride õiguste kohta käivate reeglite kujundamisel on aluseks võetud aktsionäriõiguste 2007. a direktiiv 2007/36/EÜ. Aktsionäri õigust esitada küsimusi ehk siis aktsionäri individuaalset teabeõigust reguleerib selle direktiivi art 9, mille esimese lõike kohaselt on igal aktsionäril õigus esitada küsimusi seoses üldkoosoleku päevakorras olevate küsimustega ja äriühing vastab aktsionäride esitatud küsimustele. Art 9 lg 2 näeb ette, et küsimuste esitamise õiguse ja vastamise kohustuse suhtes kehtivad meetmed, mida liikmesriigid võivad võtta või lubada äriühingutel võtta, et tagada aktsionäride isiku tuvastamine, üldkoosolekute hea korraldus ja ettevalmistamine ning äriühingute konfidentsiaalsuse ja ärihuvide kaitse. Liikmesriigid võivad lubada äriühingutel anda samasisulistele küsimustele ühe üldise vastuse. Samuti võivad liikmesriigid sätestada, et vastus loetakse antuks, kui asjakohane teave on olemas äriühingu veebilehel küsimuste ja vastuste vormis.

Aktionäride teabeõigust laiemas mõttes reguleerib ka uus aktsionäriõiguste direktiiv (vt ka järgmist alajaotust).

9.2.2.2 Juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamine

Tasude avalikustamist krediidi- ja investeerimisühingutes reguleerib teatud määral Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 575/2013, 26. juuni 2013, krediidasutuste ja investeerimisühingute suhtes kohaldatavate usaldatavusnõuete kohta ja määruse (EL) nr 648/2012 muutmise kohta artikkel 450, mille kohaselt peavad krediidasutused avalikustama mh teabe krediidasutuse või investeerimisühingu nende töötajate suhtes rakendatava tasustamispoliitika ja -tavade kohta, kelle ametialane tegevus mõjutab oluliselt krediidasutuse või investeerimisühingu riskiprofiili. Sama art *lit* j kohaselt tuleb liikmesriigi või pädeva asutuse taotluse korral avalikustada kõrgema juhtkonna iga liikme kogu hüvitistepakett.

Teisalt tuleb arvestada, et EL-i teiseses õiguses reguleerib tasude avalikustamist kaudseltselt ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24. oktoober 1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta.

EL-i tasandil on üheks juhatuse liikmete tasusid puudutavaks dokumendiks ka Euroopa Komisjoni 30. aprilli 2009. a soovitus, millega täiendatakse soovitusi 2004/913/EÜ ja 2005/162/EÜ seoses noteeritud äriühingute haldus-, juhtiv- või järelevalveorgani liikmete tasustamiskorraga.⁸⁴⁰ Viidatud dokument näeb ette küll tasustamispoliitika ja tasustruktuuri avalikustamise, aga mitte individuaalsete tasude avalikustamist.

Uus aktsionäriõiguste direktiiv⁸⁴¹ on üheks eesmärgiks seadnud selle, et aktsionäridel oleks selgem ülevaade juhatuse liikmete tasustamisest. Direktiivi preambuli p 28 järgi on juhatuse liikmete tasustamisel vaja tasakaalustada juhatuse ja ühingu huvisid. Tasu peab määrama selleks kompetentne organ ja aktsionäridel peab olema võimalus väljendada arvamust ühingu juhatuse tasustamise küsimuses. Uue direktiivi preambuli p 29 järgi tuleb eeltoodud õiguste realiseerimiseks anda aktsionäridele kas siduv või nõuandev hääleõigus tasustamispoliitika otsustamisel ja otsus peab põhinema selgel, arusaadaval ja täielikult ülevaatel. Tasustamispoliitika peab aitama kaasa ühingu äristrateegiale, pikaajalistele eesmärkidele ja ühingu jätkusuutlikkusele ega või teenida üksnes lühiajalisi eesmärgi. Juhatus tegevust tuleb hinnata mitmete erinevate faktorite koostoimes ja tasustamispoliitika peab sisaldama erinevaid tasukomponente. See võib olla kehtestatud raamistikuna, mida konkreetse tasu määramisel arvestatakse. Tasustamispoliitika tuleb viivitusega avalikustada pärast aktsionäride üldkoosoleku otsuse vastuvõtmist.

⁸⁴⁰ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2017/828, 17. mai 2017, millega muudetakse direktiivi 2007/36/EÜ seoses aktsionäride pikaajalise kaasamise soodustamisega (EMPs kohaldatav tekst). – OJ L 132, 20.5.2017, p. 1–25.

⁸⁴¹ See direktiiv kohaldub endiselt vaid väärtpapieribörsil noteeritud aktsiatega aktsiaseltsidele.

Uue direktiivi preambuli p 30 kohaselt võib kehtestatud tasustamispoliitikast eriolukorras siiski ka kõrvale kalduda ja liikmesriikidel on lubatud kehtestada sellised reeglid, näidates selgelt ära, millises olukorras on ajutine kõrvalekaldumine tasustamispoliitika eesmärgidest lubatud ja kuidas see toimub. Siiski võib sellist kõrvalekaldumist õigustav erakorraline olukord tähendada vaid seda, et kõrvalekaldumine on vajalik ühingu jätkuvuse ja pikaajaliste eesmärkide täitmise tagamiseks. Tasustamisaruandes tuleb vastavad asjaolud ka ära näidata.

Preambuli p 31 näeb ette, et aktsionäridel peab mh olema võimalus võtta vastu otsus juhatuse tasustamise kohta koostatud aruande kohta. Tasusid kajastav aruanne peab olema läbipaistev, selge ja arusaadav ja see peab sisaldama täielikku ülevaadet iga juhatuse liikme tasude kohta eelmisel majandusaastal. Kui aktsionärid hääletavad juhatuse tasustamise aruande vastu, peab ühing järgmises aruandes ära näitama, kuidas ta on aktsionäride otsust arvesse võtnud. Väikeste ja keskmise suurusega ühingute jaoks peaksid liikmesriigid nägema ette võimaluse, et juhatuse tasusid puudutav aruanne esitatakse üldkoosolekule üksnes arutamiseks kui iseseisev päevakorrapunkt. Kui liikmesriik kasutab seda võimalust, peab ühing järgmises aruandes näitama, kas ja kuidas on ta arutelu tulemusi arvesse võtnud.

Uue direktiivi preambuli p 32 kohaselt tuleb juhatuse tasusid kajastav aruanne avaldada ühingu veebilehel. Lisaks (kuid mitte selle asemel) võivad liikmesriigid näha ette aruande avaldamise muul viisil (nt ühingujuhtimise tava aruandes).

Preambuli p 34 rõhutab, et aktsionäridele iga üksiku juhatuse liikme tasustamise kohta täieliku pildi andmise eesmärgiks on suurendada ühingu läbipaistvust ja juhatuse aruandekohustust aktsionäride eest. Avalikustada tuleb seejuures iga tasuelement.

Uue direktiivi preambuli p 35 sätestab, et huvide konflikti vältimiseks tuleb avalikustada mitte ainult need tasud, mida juhatuse liikmed saavad ühingult, vaid ka tasud, mida juhatuse liikmed saavad mõnelt teiselt samasse kontserni kuuluvalt ühingult. Preambuli p 36 kohaselt peab tasustamise aruanne sisaldama ka selliseid tasukomponente, mida juhatuse liige on saanud ühingult seoses oma perekondliku seisundiga (nt laste- või peretoetused). Siiski märgib eelnimetatud säte ka seda, et perekondlikku seisundit puudutav teave on isikuandmed Nõukogu määruse nr (EU) 2016/679 mõttes, mistõttu tuleb avalikustada vaid tasu suurus, kuid mitte selle saamise põhjendus. Preambuli p 37 sätestab, et käesoleva direktiivi eesmärke silmas pidades töödeldakse isikuandmeid eesmärgiga suurendada juhatuse liikmete tasustamise läbipaistvust, kuigi liikmesriigid võivad kehtestada ka muid andmetöötluse eesmärke. Preambuli p 38 järgi peab aktsionäridel olema võimalik hinnata juhatuse liikmete tasudega seonduvat mitte ainult igal aastal, vaid ka pikemate ajaperioodide lõikes, kuna vaid nii on võimalik hinnata tegevuse pikemaajalist tulemuslikkust. Samuti peab olema võimalik hinnata juhatuse liikme tasustamist kogu tema juhatuse liikmeks oleku aja jooksul (p 39).

Uue aktsionäriõiguste direktiivi preambuli p 40 kohaselt on selleks, et piirata ülemäärast sekkumist juhatuse liikmete privaatsusõigusesse ja kaitsta nende isikuandmeid, kõnealuste andmete avalikustamine piiratud 10-aastase tähtajaga. See tähtaeg on kooskõlas ka Ühenduse õigusega.⁸⁴² Seega peavad juhatuse tasusid puudutavad aruanded jääma kättesaadavaks 10 aasta jooksul. Kümneaastase perioodi möödudes peab ühing juhatuse tasustamise aruannetest kõrvaldama kõik isikuandmed või lõpetama aruande kui terviku avalikustamise.

Preambulis väljendatud põhimõtete sisseviimiseks liikmesriikide õigusesse on direktiivi lisatud art 9a. Lisaks eeltoodud ja preambulis juba väljendatud põhimõtetele näeb art 9a lg 5 ette, et liikmesriigid peavad tagama, et ühing esitab tasustamispoliitika hääletamiseks üldkoosolekule alati, kui ühingus

⁸⁴² Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2004/109/EÜ, 15. detsember 2004, läbipaistvuse nõuete ühtlustamise kohta teabele, mis kuulub avaldamisele emitentide kohta, kelle väärtpaberid on lubatud reguleeritud turul kauplemisele, ning millega muudetakse direktiivi 2001/34/EÜ. – ELT L 390, 31.12.2004, lk 38-57.

toimub mingi oluline muudatus, kuid vähemalt kord nelja aasta jooksul. Art 9a lg 6 näeb ette täpsemad tasustamispoliitikat puudutavad reeglid erinevate tasukomponentide kohta (nt aktsiaosalused, pensionilisad jmt). Art 9b näeb ette nõuded tasustamisaruandele ja selles sisalduvale infole. Nii näiteks peab viidatud sätte *lit a* kohaselt aruanne sisaldama iga juhatuse liikme kohta nii tasu kogusuurust kui ka selle jaotumist eri osadeks, samuti selgitusi selle kohta, kuidas on tasu kooskõlas tasustamispoliitikaga, kuidas see aitab kaasa ühingu pikaajaliste eesmärkide saavutamisele ja kuidas on arvesse võetud juhatuse liikme kohustuste täitmist. Samuti peab aruandest nähtuma, kuidas on viimase viie aasta lõikes igal aastal muutunud juhatuse liikmete tasu, täistööajaga töötavate töötajate tasu ja ühingu majanduslik seisund. Seejuures peab andmete esitlus võimaldama neid andmeid võrrelda (art 9b *lit b*).

Seega on direktiivi eesmärk mitte anda tasude suuruse kehtestamist otseselt börsiühingute aktsionäride pädevusse, vaid luua erinevad võimalused, kuidas aktsionärid tasu suuruse kujunemisest teada saaksid ja selles kaasa rääkida saaksid.

9.2.2.3 Väljumisõigused

Väärtpaberiturüõiguslike ülevõtmispakkumiste reeglite aluseks on kolmeteistkümnes äriühinguõiguse direktiiv 2004/25/EÜ ehk ülevõtmispakkumiste direktiiv. Ühinemisõigusliku ülevõtmise regulatsioon tuleneb ühinemisdirektiivist 2011/35/EL, mis praeguseks on kodifitseeritud ühtsesse uude ühinguõiguse direktiivi 2017/1132.

Nn igaühe väljumisõigusi EL-i tasandil ei reguleerita. Samas tuleb arvestada, et näiteks Euroopa Inimõiguste Kohus on asjas *Sovtransavto Holding vs. Ukraina* leidnud, et juriidilise isiku osad ja sellega kaasnevad õigused on kaitstud EIÕK 1. protokolli artikliga 1 ja et riikidel on kohustus võtta tarvitusele vajalikud meetmed, et tagada isikutele nende omandi kaitse. Samuti on äriühingu osad kui varalised õigused PS § 32 kaitsealas.⁸⁴³

Kui lisada Eesti ühinguõigusesse ühingust mõjuval põhjusel väljumise nõuded, siis tuleb arvestada sellega, et osanikul või aktsionäril, kes oma osaluse kaotab, peab olema õigus saada oma kaotatud osaluse eest õiglast hüvitist PS § 32 mõttes.⁸⁴⁴

9.2.2.4 Ühingu toimimise tagamine võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral

Samamoodi nagu väljumisõiguste puhul, võivad ka võrdse osaluse korral tekkivad konfliktsituatsioonid lõppastmes riivata põhiseaduslikku omandipõhiõigust (PS § 32).⁸⁴⁵

Euroopa Liidu õigus seda küsimust ei reguleeri.

9.2.2.5 Huvide konflikti vältimine

Börsiaktiaseltsi aktsionäride õiguste direktiivi muutmise direktiiviga soovitakse ühtlustada börsiühingutes huvide konfliktidega võitlemise reegleid EL-is. Uue direktiivi art 9c lg 1 sätestab, et liikmesriigid peavad määratlema, millised on olulised tehingud, mis avalikustada tuleb, võttes arvesse mõju, mis tehinguga seotud teave võib avaldada aktsionäride majanduslikele otsustele ja riski, mida tehing loob ühingu ja nende aktsionäride jaoks, kes ei ole seotud isikuteks. Näitajateks, mille alusel liikmesriik sellised tehingud võib määratleda, on näiteks aastatulu, varade maht, kapitalisatsioon, sh omakapitali suurus, käive, samuti tehingu olemus ja seotud isiku positsioon. Sõltuvalt ühingu suuruselt on liikmesriikidel lubatud kasutada ka muid näitajaid.

⁸⁴³ U. Volens. M. Moor. Kas osanikul on õigus osaühingust välja astuda ja nõuda oma osa eest ühingult hüvitist? –Juridica 2012/X, lk 762.

⁸⁴⁴ PS § 32: Igaühe omand on puutumatu ja võrdselt kaitstud. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest. Igaühel, kelle vara on tema nõusolekuta võõrandatud, on õigus pöörduda kohtusse ning vaidlustada vara võõrandamine, hüvitus või selle suurus.

⁸⁴⁵ PS § 32 kaitsealasse asjaõiguslik omandiõigus, st omaniku täielik õiguslik võim asja üle. Täielik õiguslik võim asja üle on negatoorne absoluutne õiguslik positsioon *contra omnes*. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2017, § 32, komm 6 (www.pohiseadus.ee).

Viidatud artikli teine lõige näeb mh ette, et liikmesriigid peavad tagama, et ühingud teataks avalikult seotud isikutega tehtud olulistest tehingutest hiljemalt tehingu tegemise ajal. Teade peab sisaldama vähemalt teavet selle kohta, milline on tehingu teinud isikute ja ühingu vahelise suhte laad, tehingu kuupäev ja väärtus ning muu teave, mis on vajalik selleks, et hinnata, kas tehing on tehtud ühingu ja vähemusaktsionäride seisukohast õiglastel ja mõistlikel tingimustel.

Art 9c lg 3 näeb ette, et eelnimetatud teatele lisatakse sõltumatu kolmanda isiku aruanne, milles hinnatakse, kas tehing tehakse turutingimustel, ja kinnitatakse, et tehing on aktsionäride (sealhulgas vähemusaktsionäride) seisukohast õiglane ja mõistlik. Aruande võib koostada kas iseseisev kolmas isik, ühingu enda järelevalveorgan, sh auditikomitee või muu järelevalveorgan, mis koosneb enamuses sõltumatutest juhatuse liikmetest.

Art 9c lg 4 kohaselt peab ühing tagama, et olulised tehingud kiidaks heaks kas üldkoosolek või järelevalveorgan, et tagada, et seotud isikud ei kasutaks oma positsiooni ühingu ära. Kui seotud isikuks on aktsionär või juhatuse liige, siis ei ole tal vastava küsimuse otsustamisel hääleõigust.⁸⁴⁶

Eeltoodud piirangud ei kehti tehingutele, mis ühing teeb tavapärasel majandustegevuse turutingimustel (art 9c lg 5). Järelevalveorgan peab sellisteks juhtudeks looma ühingu sisese reeglistiku, mis võimaldab selliste tehingute puhul jälgida, et eelnimetatud nõuded oleksid täidetud (st kontrollida, kas tegu on ikka avalikustamist mittevajavate tavaliste tehingutega). Liikmesriikidel on aga õigus kehtestada direktiivi nõuded ka tavalises majandustegevuses turutingimustel tehtud tehingute kohta. Art 9c lg 6 näeb ette võimaluse sätestada leevenduse kontsernisest tehingute jaoks.

9.2.2.6 Aktsionäride foorum

EL-i reeglid ei näe ette, et aktsionäride omavaheliseks suhtluseks tuleks tingimata luua internetifoorum, kuid vajadust suurendada suurte aktsiaseltside aktsionäride aktiivsust, on rõhutatud mitmetes EL-i dokumentides, mh näiteks juba Euroopa äriühinguõiguse 2012. a tegevuskavas.

Euroopa Parlament on oma 2012. a resolutsioonis märkinud, et aktsionäride aktiivset seotust äriühinguga tuleks soodustada nende rolli tähtsustamise kaudu, kuid nende kaasamine peaks toimuma vabatahtlikkuse alusel ja mitte mingil juhul kohustuslikus korras.⁸⁴⁷ Silmas tuleb aga pidada, et selliste kaasamisabinõude propageerimisel peetakse siiski silmas just börsiaktsiaseltside aktsionäride suurema ja paindlikuma kaasamise vajadust.

9.2.2.7 Aktsionäride ja osanike leping

Osanike ja aktsionäride lepinguga seonduvat EL-i tasandil ei reguleerita.

Sellel küsimusel on õiguslik puutumus PS §-ga 19, mille kohaselt on igaühel õigus vabale eneseteostusele. Nimelt kuulub PS § 19 lg 1 esemelisse kaitsealasse õiguslik vabadus, mis võib seisneda loas teha ja tegemata jätta seda, mida isik soovib. Kaitstud on isiku otsustamisvabadus ja üldise vabaduspõhiõiguse kaitsealal on mh ka lepinguvabadus.⁸⁴⁸

⁸⁴⁶ Kui liikmesriigi õiguses on olemas õiguslikud tagatised selleks, et siiski tagada ühingu ja vähemuse huvide arvestamine, siis võib seotud isikule hääleõiguse ka anda.

⁸⁴⁷ P7_TA(2012)0118. Euroopa Parlamendi 29. märtsi 2012. aasta resolutsioon Euroopa äriühingu üldjuhtimise raamistiku kohta (2011/2181(INI)). Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2012-0118+0+DOC+PDF+V0//ET>.

⁸⁴⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2017, § 19, komm 6 (www.pohiseadus.ee).

PS kommentaaride kohaselt on lepinguvabaduse tuumaks valikuvabadus: isik võib otsustada, kas ta soovib või ei soovi lepingut sõlmida. Seetõttu on üldine vabaduspõhiõigus privaatautonomia alus.⁸⁴⁹ Riigikohtu seisukoha järgi kuulub ka privaatautonomia üldise vabaduspõhiõiguse kaitsealasse.⁸⁵⁰

Põhiseadusliku eneseteostusvabaduse ja privaatautonomia valguses tuleb rõhutada, et liigne sekkumine osanike ja aktsionäride vaheliste lepingute õiguslikku reguleerimisse on pigem küsitav.

9.2.2.8 Aktsionäri derivatiivhagi

Aktsionäri derivatiivhagi ei ole Euroopa Liidu õiguses reguleeritud. Siiski võib derivatiivhagi seadustamise õigustus tuleneda aktsionäride kaasamisest kui üldiselt EL õigusaktides väljendatud prioriteetsest küsimusest.

PS-I on derivatiivhagi instituudiga puutumus selles osas, mis puudutab individuaalset õiguskaitset. Nimelt sätestab PS § 15 lg 1, et igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. See säte ei piira aga seadusandja võimalust kehtestada teatud olukorras mehhanismid, mis võimaldavad isikul panna kohtulikult maksma teise isiku õigusi.⁸⁵¹

9.2.2.9 Börsiaktiaseltside aktsionäride õiguste direktiivi ülevõtmisega seotud küsimused

Küsimus puudutab 2007. a aktsionäriõiguste direktiivi, mille ülevõtmise peamine eesmärk oli tagada börsiühingute aktsionäridele koosolekul informeeritud osalemiseks vajalik teave ja võimaldada neile distantshääletamist.

Praeguseks on jõustunud uus aktsionäriõiguste direktiiv, millega soovitakse börsiühingute aktsionäride, eelkõige institutsionaalsete investorite kaasatust suurendada (mh laiaulatuslikuma teabevahendamise ja aktsionäriõiguste teostamise lihtsustamise teel) ja aktsionäride ning ühingu vahelisi suhteid paremini avalikustada. Kavas on mh kehtestatakse nõuded, mis lihtsustavad aktsionäride tuvastamist, et nad saaksid hõlpsamalt kasutada oma õigusi (nt hääleõigust), eelkõige piiriülestes olukordades.⁸⁵²

Peamised reguleerimisvaldkonnad ja küsimused, mis uues direktiivis käsitlemist leiavad, on järgmised:

1) Juhtorganite liikmete tasustamisega seonduvalt peab aktsionäridele jääma õigus hääletada aktiaseltsi juhtorganite (*directors*⁸⁵³) tasustamispoliitika üle. Uute reeglite järgi peab tasustamispoliitika aitama kaasa äristrateegiale, toetama ühingu pikaajalisi eesmärke ja jätkusuutlikkust ega või olla orienteeritud lühiajalistele eesmärkidele. Juhatusel liikmete kohustuste täitmise hindamisel tuleb arvestada nii finants- kui ka muid kriteeriume (mh nt ka sotsiaalseid ning keskkonna ja juhtimisega seotud aspekte). Tasustamispoliitika tuleb pärast seda, kui aktsionärid on selle kohta üldkoosoleku otsuse vastu võtnud, viivitusega avalikustada.

2) Aktsionäride isikute tuvastamine. Uue direktiivi reeglid peavad kindlustama, et aktiaseltsid teaksid, kes on nende aktsionärid ja saaksid n.ö vahendajatelt selle kohta teavet. Aktsionäride isikute tuvastamine peab tagama nende parema kaasamise ja nende õiguste parema kaitse. Liikmesriikidel on seejuures õigus näha ette, et nende territooriumil asuvad aktiaseltsid saavad nõude vaid nende aktsionäride identifitseerimist, kellele kuulub teatud osa aktsiakapitalist. See lävend ei või aga olla kõrgem kui 0,5%.

⁸⁴⁹ Samas.

⁸⁵⁰ RKÜKo 14.05.2014, 3-2-1-79-13, p 28; RKPJKo 06.01.2015, 3-4-1-34-14, p 41. Põhiseaduse kommentaarides on samuti märgitud, et subsidiaarsuse tõttu on lepinguvabadus üldise vabaduspõhiõigusega hõlmatud siiski ainult niivõrd, kui võrd tegu ei ole omandi, töö või muidu elukutse, tulundus- või mittetulundusühingu või pärimis- või abielulepinguga, mille puhul pakuvad kaitset spetsiaalsed põhiõigused (§-d 32, 29, 31, 48 ja 27; Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2017, § 19, kom 6 (www.pohiseadus.ee).

⁸⁵¹ TsMS § 3 lg 2 kohaselt menetleb kohus seaduses ettenähtud juhul tsiviilasja ka siis, kui isik pöördub kohtusse teise isiku õiguste avalikkuse eeldatava seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks

⁸⁵² Vt selle kohta ka nt Dauses EU-WirtschaftsR-HdB, E. Niederlassungs- und Dienstleistungsfreiheit E. III. Gesellschaftsrecht Rn. 415–416.

⁸⁵³ Termin „*directors*“ hõlmab meie mõistes nii juhatuse kui ka nõukogu liikmeid.

3) Aktsionäride õiguste tagamine. Nn vahendajatele tuleb panna kohustus tagada, et aktsionärid saaksid oma õigusi (koosolekul osalemise õigus, hääleõigus) ka isiklikult teostada, mh peavad vahendajad andma aktsionäridele nende õiguste teostamiseks vajalikku standardiseeritud ja õigeaegset teavet. Kõik tasud, mis vahendajad seoses nende uute reeglite sisseviimisega kehtestavad, tuleb avalikustada.

4) Institutsionaalsete investorite, varahaldurite ja hääletamisteenuse pakkujate avalikustamine. Uue direktiiviga kehtestatavad nõuded peavad tagama, et eelnimetatud isikud oleksid hõlmatud aktsionäride kaasamisse ja et nad oleksid sealjuures avalikud. Neile hakkab kehtima kohustus kas avalikustada oma aktsionäride kaasamise põhimõtted ja poliitika, või selgitada, miks nad seda ei tee (nn „täida-või-selgita“-põhimõte). Eelnimetatud poliitika peab kirjeldama, kuidas nad seovad aktsionäride kaasamise oma investeerimisstrateegiatega ja mida nad selleks täpsemalt teevad. Samuti tuleb välja töötada huvide konflikti vältimise meetmed selliste olukordade lahendamiseks, kus institutsionaalsel investoril või varahalduril või nendega ühte kontserni kuuluvatel ühingutel on märkimisväärsed ärisuhted aktsiaseltsiga.

Hääletamisteenuse pakkujate kohta on märgitud, et neid kasutatakse praktikas palju ja neil on oluline osa ühingujuhtimise kulude vähendamisel, kuid nende puhul võib probleemiks osutuda see, et nad mõjutavad tegelike investorite hääletamiskäitumist. Seega on uue direktiivi üks eesmärke allutada ka eelnimetatud isikud avalikustamisstandarditele ja laiendada neile teatud käitumisjuhised.

5) Tehingud seotud isikutega. Seotud isikutega tehtud tehingute puhul on oht, et ühingu vara võidakse kuritarvitada. Seetõttu peab uue direktiivi kohaselt sellised tehingud heaks kiitma kas aktsionäride üldkoosolek või järelevalveorgan. Lisaks on aktsiaseltsid kohustatud hiljemalt tehingu tegemise ajal avalikult teatama sellisest seotud isikuga sõlmitavast olulisest tehingust, avaldades seejuures kogu vajaliku informatsiooni, mille põhjal oleks võimalik kindlaks teha, kas tehing on tehtud ausatel tingimustel.

9.3 Analüüsimist vajavad küsimused

9.3.1 Teabeõigus

Revisjoni eesmärk on mh analüüsida, kas kehtiv teabe saamise regulatsioon on osanike, aktsionäride ja liikmete huve arvestades otstarbekas ja õigusselge.

Esiteks nähtus kehtiva õiguse ja rakenduspraktika analüüsist, et teabeõigus on eri juriidiliste isikute vormide puhul reguleeritud erinevalt. Tuleks analüüsida seda, mil määral on need erinevused põhjendatud. Õiguslikult ebaselged on TÜS-i reeglid, mis näevad ette liikme õiguse tutvuda ühistu dokumentidega ja see on põhjastanud ka kohtuvaidlusi.⁸⁵⁴ Tulundusühistu liikme teabeõiguse puhul tuleks järele mõelda, kas oleks mõistlikum kujundada see õigus sarnaseks osaühingu reeglitega (TÜS § 3 järgi kohaldatakse tulundusühistule paljudes küsimustes ÄS-is osaühingu kohta sätestatud) või pigem aktsiaseltsi kui eelduslikult suure ja avatud kapitaliühingu reeglitega. Suured tulundusühistud on praegu arvuka liikmeskonnaga ühingud, mille puhul laialdase dokumentidega tutvumise õiguse andmine võib osutuda ühingu jaoks liiga koormavaks.

Revisjoni üks eesmärke on muuta olemasolevad reeglid õigusselgemaks. Praegu on praktikas palju vaidlusi küsimuses, kuidas sisustada seaduses sätestatud teabe andmisest või dokumentide tutvumiseks esitamisest keeldumise alust „on alust eeldada, et võib tekkida oluline kahju ühingule“. Reeglina püüavad ühingud siinkohal vabaneda teabe andmise kohustusest, väites, et:

- Teabe taotleja on konkurent;
- Teave, mida soovitakse, on ärisaladus.

⁸⁵⁴ Näiteks RKTkm 3-2-1-139-16.

Õiguskirjanduses on märgitud, et üksnes ebamäärane viide ärisaladusele või konkurentsikeelule ei ole piisav alus teabe andmisest keelduda.⁸⁵⁵ Konkurendi teabeõigus võib teatud olukorras olla küll piiratum, aga selle piire tuleb igal konkreetsel juhul analüüsida.⁸⁵⁶

Eeltoodust tulenevalt tekib küsimus, kas revisjoni käigus oleks vaja praeguseid reegleid täpsustada, sh seda, kas oleks vaja viia seadusesse sisse need põhimõtted, mis praegu kohtupraktikas kinnistunud on.

Samuti tuleks analüüsida, kas suurtes aktsiaseltsides peaks teabeõigus olema piiratum, sest direktiivi loogika järgi on aktsionäri eelkõige õigus küsida selliseid küsimusi, mis seonduvad üldkoosoleku päevakorraga. Meie õigus näeb aga praegu ette, et õigus on küsida küsimusi, mis seonduvad „aktsiaseltsi tegevusega“.

Lähteülesandes on märgitud, et analüüsida tuleks ka seda, kas aktsiaseltsis teabeõiguse parema teostamise jaoks peaks juhatuse liikmetele sätestama kohustuse osaleda üldkoosolekul.

9.3.2 Juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamine

Analüüsida tuleb, kas ja kuidas tuleks tagada juhtorganite individuaalsete tasude avalikustamise nõuded. Seejuures tuleb arvestada Eesti äriühingute struktuuri ja sellest lähtuvalt võtta seisukoht, kas juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamise nõue peaks olema kehtestatud kõigile kapitaliühingutele, ainult aktsiaseltsidele või ainult börsiaktsiaseltsidele.

Analüüsida tuleks ka seda, mil määral peaks Eesti kehtestama uuest aktsionäriõiguste direktiivist tulenevad juhatuse liikmete tasudega seotud reeglid kõigile aktsiaseltsidele.

9.3.3 Väljumisõigused, sh *squeeze-out*

9.3.3.1 Squeeze-out, sell-out ja take-over

Analüüsida tuleks, kas on põhjendatud praegused reeglid, mille puhul on ühinguõigusliku ülevõtmise puhul ülevõtmise taotluse esitamiseks õigustatud aktsionäri osalus 9/10 kapitalist, kui selleks, et üldkoosolek ülevõtmise ka tegelikult otsustaks, on vajalik 95/100 suurune häälteenamus. Niisuguste erinevust tegemine on ühinguõigusliku ülevõtmise korral raskesti põhjendatav, sest väärtipaberituruõigusliku ülevõtmise korral on nii taotluse esitamiseks kui ka ülevõtmisotsuse vastuvõtmiseks vajalik ühesugune häälteenamus (võrdle: VPTS § 182¹ lg-d 1 ja 2).

Samuti tuleb analüüsida, kas lisaks *squeeze-out*’ile tuleks näha ette sellele vastupidine ehk *sell-out* reeglistik. Praegu on aktsiate ülevõtmine ette nähtud enamuse otsustusõigusena, mitte aga vähemuse nõudeõigusena ehk siis ülevõtmise otsustamisel saab enamusaktsionär sõltuvalt oma majanduslikest võimalustest ja eesmärkidest valida, kas ta jätkab koos väikeaktsionäridega või ostab nad välja. Kui anda väikeaktsionärile aktsiate väljaostmise nõudeõigus, siis ei arvesta see enamusaktsionäri majanduslike võimalustega. Samas aga ei pruugi enamusaktsionär soovida väikeaktsionäre välja osta, sest näiteks juhul, kui ühelgi aktsionäri ei ole 10% aktsiapakist, ei saa ükski väikeaktsionär eraldi võetuna nagunii ühingujuhtimisel kaasa rääkida ja tema osalus on lihtsalt mittelikviidne. Seega tuleb *sell-out* reeglite kehtestamise üle otsustamisel kaaluda, kelle huvid on ülekaalukamad – enamuse huvi otsustada ise, kas ta soovib väikeaktsionärid välja osta või vähemuse huvi otsustada selle üle, et ta soovib oma mittelikviidsetest aktsiatest vabaneda.

Lähteülesande kohaselt tuleks analüüsida, kas aktsiate õiglase hüvitise eest ülevõtmise reegleid peaks laiendama lisaks aktsiaseltsidele ka osaühingutele.

9.3.3.2 Exit-rights

Eesti õiguses ei ole praegu norme, mis reguleeriksid vähemusosaniku õigust nõuda ühingust väljumist, kui tegu on sellise ühinguga, kus osanike vahel on pikaajalised, põhimõttelised ja ühingut koormavad

⁸⁵⁵ A. Vutt, M. Vutt. Äriühingu osaniku ja aktsionäri teabeõigus Eesti kohtupraktikas. – Juridica 2012, nr 9, lk 715.

⁸⁵⁶ RKTkm 3-2-1-86-13, p 10.

erimeelsused. Sellises olukorras oleks sisuliselt ainus võimalus lõpetada need erimeelsused koos ühingu, kuid kui osanikud lõpetamisotsust vastu ei võta, siis võib erimeelsuste tulemuseks olla ühingu sundlõpetamine või pankrot, mis ei ole kellegi jaoks hea lahendus.

Üheks analüüsi käigus püstitatud küsimuseks on ka see, kas suletud äriühingu osanikul (või ka väikese aktsiaseltsi aktsionäril) oleks kehtiva õiguse järgi võimalik lahkuda ühingust selliselt, esitades teiste osanike või aktsionäride vastu hääle kui tahteavalduste andmiseks kohustamise ja hääle kui tahteavalduste kohtulahendiga asendamise nõude (TsÜS § 68 lg 5). Analüüsi autorite arvates on see võimalus olemas, kuid on õiguslikult siiski ebakindel.

TsÜS § 68 lg 5 kohaldamiseks peavad olema täidetud kolm eeldust:

- 1) Osanikul või aktsionäril peab tulenevalt seadusest, ühingu põhikirjast või hääletamiskokkuleppes oleva kohustus hääletada teatud viisil;
- 2) Osaniku või aktsionäri hääle andmisel peab olema kindel sisu ehk peab olema arusaadav, et hääletatakse mingi kindla sisuga otsuse poolt;
- 3) Kohtuotsusega kohustatakse kindlaksmääratud osanikku või aktsionäri tulevikus hääletamisele pandava otsuse suhtes teataval viisil hääletama.⁸⁵⁷

Seejuures on võimalik, et teatud olukorras võib osanikul või aktsionäril olla kohustus teatud otsuse poolt hääletada ka tulenevalt üldisest hea usu põhimõttest, kuid hääletamiskohustus on suunatud eelkõige ühingu huvide tagamisele ja aktsionäride või osanike huvide vastandlikkuse korral tuleks eelistada ühingu üldisi huve.⁸⁵⁸

Belgias ja Hollandis on vähemusosanikul näiteks võimalik mõjuval põhjusel ja eeldusel, et muud abinõud ei annaks vaidluse lahendamisel tulemust ning tõenäoliselt viiks vaidlus tegutseva ühingu lõpetamisele, taotleda kas seda, et üks või mitu osanikku võõrandaks oma osaluse talle, või seda, et üks või mitu osanikku ostaks ära talle kuuluva osaluse ühingu). Käesolevaks ajaks on Belgias sellistes menetlustes olemas ka märkimisväärne kohtupraktika, seega on tegemist realselt toimivate õiguslike abinõudega.⁸⁵⁹ Seda, kuidas need mehhanismid Belgia ja Hollandi õiguses on kujundatud, tuleb revisjoni käigus lähemalt analüüsida.

9.3.4 Ühingu toimimise tagamine osanike või aktsionäride võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral

Praktikas on osutunud problemaatiliseks otsuste vastuvõtmine ühingu, kus osalus jaguneb võrdselt kahe isiku vahel. Sellist olukorda nimetatakse nn patiseisuks (*deadlock*). Enamasti ei ole ka ühingute põhikirjades reegleid, mis aitaksid selliseid olukordi lahendada. Kehtivas õiguses puuduvad toimivad mehhanismid sellise olukorra lahendamiseks. Ka ühingu lõpetamise otsustamine vajab rohkem hääli kui 50% (vt nt ÄS § 202 lg 1). Riigikohus on leidnud, et osanikule (aga sama käib ka aktsiaseltsi aktsionäri kohta) võib TsÜS §-s 32 väljendatud hea usu põhimõttest tuleneda kohustus mitte kahjustada ühingu, mille väljendusena võib ta olla kohustatud hääletama n-õ patiseisust väljatulemiseks vajalike otsuste poolt.⁸⁶⁰ Praktikas on aga ebaselge, kuidas peaks toimuma sellisele kohustusele vastava nõude makspanek.

Patiseis on üheks tüüpiliseks olukorraks, kus võib olla abi osaniku või aktsionäri hääle kui tahteavalduste kohtulahendiga asendamise nõudest (TsÜS § 68 lg 5 ja TMS § 184 lg 1), eeldusel, et selliste nõuete makspanek leiaks aktsepteerimist ka kohtupraktikas.

Samas tuleb ka analüüsida, kas mõistlike väljumisreeglitega ei saaks lahendada ka patiolukordi.

⁸⁵⁷ Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 18.

⁸⁵⁸ Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 73.

⁸⁵⁹ A. Bertrand, A. Coibion. Shareholder Suits against the Directors of a Company, against other Shareholders and against the Company itself under Belgian Law. – European Company and Financial Law Review, August 2009, Vol. 6 No 2/3, p 290.

⁸⁶⁰ Vt RKTko 3-2-1-97-11, p 35; RKTko nr 3-2-1-89-14, p 36.

9.3.5 Huvide konflikti vältimine

Analüüsida tuleb, kas juhtumeid, millele huvide konflikti võimalikkusest tulenevad piirangud laienevad, tuleks seaduses täpsustada (laiendada?). Küsida võib, kas täpsustada oleks vaja hääletamispiirangu isikulist ulatuvust ehk kas näiteks osanikul või aktsionäriil peaks olema sõnaselgelt keelatud hääletamine ka olukorras, kus otsustatakse mitte teda ennast, vaid temaga seotud isikuid puudutavaid küsimusi. Praegu on ebaselge, kas näiteks lisaks olukorrale, kus otsustatakse tehingu tegemist osaühingu ja tema osaniku vahel, peaks hääletada olema keelatud ka isikutel, kes on kõnealuse osanikuga seotud isikud. Ja vastupidi – kas osaniku hääleõiguse piirang peaks kohalduma ka siis, kui otsustatakse tehingu tegemist osanikuga seotud isikuga. Näiteks võib küsida, kas seesugused piirangud laienevad osaniku abikaasale ja kas piirangute kohaldatavuse üle otsustamisel on mingi tähendus ka abikaasade varasuhete režiimil.

Samuti tuleks analüüsida, kas on vaja täpsustada ÄS § 181 lg 3 ja § 307 lg 3 rakendusala ehk seda, kas tühine peaks olema mitte ainult juhatuse liikme ja ühingu vahel ilma kõrgema otsustustasandi nõusolekuta tehtud tehing, vaid ka juhatuse liikmega seotud isikuga tehtud samasugune tehing. Kui isikute ringi, kellega tehtud tehingud vajavad kõrgema otsustustasandi nõusolekut, tuleks selgesõnaliselt laiendada, siis tuleb analüüsida seda, kust peaksid minema piirid.

Ilmselt tuleks analüüsida ka ÄS § 181 lg 3 ja § 307 lg 3 kui lepingu tühisuse aluste ja TsÜS § 131 kui esindaja rikkumiste tõttu tehtud tehingu tühistamise olukordade omavahelist seost ja rakendusala.⁸⁶¹

Samamoodi tuleb huvide konflikti vältimist analüüsida ka teiste eraõiguslike juriidiliste isikute puhul, lähtudes põhimõttest, et mittevajalikud erisused tuleks kõrvaldada.

Mis puudutab uue aktsionäriõiguste direktiiviga ette nähtud huvide konflikti vältimise reegleid, siis tuleb kaaluda, milline lähenemine valida:

- Kas reegleid tuleks laiendada ka tavalistele aktsiaseltsidele?
- Kas tehingute heakskiitmine tuleks anda aktsionäride üldkoosoleku pädevusse või nõukogule?
- Kas avalikustamissoodused tuleks kehtestada kõigi seotud isikutega tehtavate tehingute kohta või ainult nende kohta, mis ei ole tehtud igapäevases majandustegevuses turutingimustel?

9.3.6 Aktsionäride foorum

Analüüsida tuleb, kas Eestis tuleks börsiaktsiaseltside aktsionäride paremaks kaasamiseks luua spetsiaalne internetikeskkond (nagu see on praegu olemas Saksamaal). Kui aktsionäride foorum peaks vajalikuks osutama, tuleb analüüsida, kas selle peaks looma riik, börs või tuleks see jätta (börsi-) aktsiaseltside enda kohustuseks.

9.3.7 Aktsionäride ja osanike lepingu õigusliku reguleerimise vajadus

Eesti õiguses ei ole praegu selgelt väljakujunenud käsitlust osanike ja aktsionäride lepingu ja põhikirja vahelistest seostest. Erialakirjanduses on märgitud, et osanike omavaheline suhe nagu ka aktsionäride omavaheline suhe on seadusega reguleeritud õigussuhe, samal ajal on osanikel ja aktsionäridel siiski võimalik reguleerida omavahelisi suhteid ka lepinguga. Näiteks on võimalik sõlmida leping juhtimise kohta, millega täpsustatakse ja täiendatakse aktsionäride või osanike ja ühingu vahelist seadusjärgset õigussuhet. Seega on vaja analüüsida, kas selline leping võib tekitada võlaõiguslike suhete kõrval ka teatud ühinguõiguslikke kohustusi.

Revisjoni käigus on muu hulgas püstitatud küsimus, kas osanike ja aktsionäride leping ja selle vahekord põhikirjaga peaks olema seaduses reguleeritud. Küsimus on eelkõige sellise lepingu õigusliku toime

⁸⁶¹ Seda, et TsÜS § 131 kohaldub ka juhul, kui tehingu teeb ja sisesuhtest tulenevaid kohustusi rikub äriühingu juhatuse liige, on Riigikohus väljendanud tsiviilasjades nr 3-2-1-110-15 (p-s 11) ja 3-2-1-26-17 (p-s 14). Võrdle: P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010, § 131, komm 3.1.1.

sõnastamise vajalikkuses/mittevajalikkuses. Õiguskirjanduse kohaselt on tegu võlaõigusliku lepinguga, millel ühinguõiguslikku toimet ei ole.⁸⁶² Samade küsimuste põhikirjas reguleerimisel saavutatakse seevastu ka ühinguõiguslik tähendus ühingu jaoks.

Üks probleem, mis aktsionäride ja osanike vahel sõlmitud lepingute seondub, on niisuguse lepingu, sh lepingus sisalduva hääletamiskokkuleppe, täitmisele sundimise võimalus. Küsimus on olnud vaieldav ka Saksa õiguskirjanduses,⁸⁶³ teatavad vastuolud on ka Šveitsi õiguskirjanduse ja kohtupraktika vahel.⁸⁶⁴ Eelneva pinna tõusetub küsimus, kas osanike ja aktsionäride lepingu reguleerimine seadusega võiks õigusselgust suurendada.

Käesolevat küsimust tuleb revisjoni käigus käsitleda koos põhikirja õigusliku olemuse ja miinimum- ning maksimumsisuga.

9.3.8 Aktsionäri derivatiivhagi

Aktsionäri derivatiivnõue on oma õiguslikult olemuselt aktsiaseltsi nõue, mida aktsionär või teatud aktsiakapitali esindavad aktsionärid võivad seaduses ettenähtud eelduste olemasolu korral juhtorgani liikmete vastu maksuma panna, nõudes kohustuse rikkumisega tekitatud kahju hüvitamist aktsiaseltsile. Derivatiivnõude oluliseks tunnuseks on see, et aktsionäri nõudeõigus tuleneb ühingu enda algsest nõudeõigusest ja see pannakse maksuma ühingu kasuks.⁸⁶⁵ Ühendkuningriigi õiguskirjanduses on väljendatud seisukohta, et derivatiivnõude eripära on selles, et see kaldub kõrvale algsest põhimõttest, et iga isik saab nõuda vaid talle endale ja mitte kolmandale isikule tekitatud kahju hüvitamist.⁸⁶⁶ USA õiguskirjanduses on märgitud, et derivatiivhagi on eriline õiguslik konstruktsioon, mis võimaldab esitada nõude juriidilise isiku vastu, järgimata juriidilise isiku tavalist sisemist otsustusprotsessi.⁸⁶⁷

Saksa õiguskirjanduses on derivatiivhagi nimetatud ka nn *actio pro socio*'ks. Sellise terminiga tähistatakse eelkõige tsiviilõiguslike ühenduste ja isikuühingute liikmetele/osanikele antud võimalust esitada ühenduse või ühingu huvides nõudeid teiste liikmete/osanike vastu.⁸⁶⁸ Siiski saab kapitaliühingutes esitatavaid analoogseid nõudeid *actio pro socio*'ks nimetada ülekantud tähenduses. Saksa õiguskirjanduses on aga avaldatud ka arvamust, et *actio pro socio* olemus on omane ka GmbH vormis tegutseva kapitaliühingu osaniku õiguskaitsevahendile, millega osanik esitab nõude (mh) ühingu õiguste kaitseks.⁸⁶⁹ *Actio pro socio* peamiseks tunnuseks ongi see, et selle kaudu paneb üks isik lisaks enda õigustele maksuma ka teiste (temaga ühinguõiguslikult või muul viisil seotud) isikute õiguse.⁸⁷⁰

Derivatiivhagi vajalikkust kaaludes tuleb analüüsida:

- 1) Kas on põhjendatud sellise pooleldi populaarhagi esitamise võimaluse sisseviimine Eesti õigusesse?
- 2) Kui see on põhjendatud, siis millised peaksid olema reeglid – kas pigem tuleks reguleerida seda küsimust lühidalt või näha ette põhjalikud reeglid?
- 3) Milline peaks olema lävend ehk millist aktsiakapitali osa esindavad aktsionärid peaksid saama õiguse hagi esitada?

⁸⁶² K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 980.

⁸⁶³ Varasemas Saksa kohtupraktikas on hääletamiskokkuleppe täitmisele sundimist kohtu abiga ja tahteavalduse asendamise kaudu eitatud, aga hilisemas kohtupraktikas on Saksa Ülemkohus seda teatud juhud ka jaatanud. Vt: Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 51-52.

⁸⁶⁴ Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 53.

⁸⁶⁵ G. Morse. Charlesworth's Company Law. G. Morse, S. Girvin. (Ed, et al). Seventeenth Edition. London, 2005, p 343.

⁸⁶⁶ A. Reisberg. Derivative Actions and Corporate Governance. Theory and Operation. New York, 2007, p 5.

⁸⁶⁷ J. D. Cox, R.S. Thomas. Common Challenges Facing Shareholder Suits in Europe and the United States. – European Company and Financial Law Review, August 2009, Vol. 6 No 2/3, p 352.

⁸⁶⁸ Lähemalt teema kohta vt nt: M. Kort. *Actio pro socio* auch bei Klagen gegen Nicht-Gesellschafter. – Deutsches Steuerrecht, 2001, Heft 50, S 2162-2166.

⁸⁶⁹ N. Azarkan. Die Kapitalerhöhung in der AG nach deutschem und türkischem Recht. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades *doctor iuris*. Göttingen 2008, S 216.

⁸⁷⁰ C. Griebler. Die zivilrechtliche und strafrechtliche Haftung eines geschäftsführenden Organs einer Tochtergesellschaft bei „upstream securities“ im Konzern nach schwedischem und nach deutschem Recht. Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde. Bremen, 2006, S 52.

- 4) Kuidas tuleks reguleerida menetluskulude kandmine?
- 5) Millised erisused peaksid olema sellise hagi menetlemisel?
- 6) Kas seda abinõu on vaja ka osaühingute jaoks? Teiste eraõiguslike juriidiliste isikute jaoks?

9.3.9 Börsiaktiiaseltside aktsionäride õiguste direktiivi ülevõtmisega seotud küsimused

Analüüsida tuleb, kas aktsionäriõiguste direktiivist tulenevate nõuete (osaline) laiendamine kõigile aktsiaseltsidele ja osaliselt ka osaühingutele on ikka olnud põhjendatud.

Eelkõige on küsimus selles, et väikemates aktsiaseltsides, aga eriti osaühingutes, peaks reeglistik olema oluliselt paindlikum ja soovitatavalt ühingu jaoks ka vähem koormavam, kui seda on reeglid, mis osaluse suurest killustumisest tulenevalt võivad osutada vajalikuks börsiühingute aktsionäride õiguste kaitsmisel.

Näiteks on küsitav, kas osanike (üldkoosoleku) otsuse eelnõu koostamise ja avalikustamise reeglid on ikka sobivad osaühingu vormile (aga ka väiksematele aktsiaseltsidele), mille puhul on liigne hulk formaliseeritud reegleid pigem tegevuse takistajaks. Seda küsimust tuleb lähemalt analüüsida koos põhikirja üldise dispositiivsuse/imperatiivsuse küsimusega.

Samuti tuleks küsida, kas otsuse eelnõu eelneva esitamise reeglid peaksid isikuvalimiste puhul ikka kohalduma. Riigikohus on leidnud, et kohalduvad,⁸⁷¹ kuid selline tõlgendus põhjustab praktikas probleeme ja välistab kandidaatide ülesseadmise üldkoosolekul.

9.4 Teema käsitus võrdlusriikides

9.4.1 Teabeõigus

Suurbritannia õiguses reguleerib CA § 116 osanike (aktsionäride) õigust tutvuda osanike registriga. CA § 146 reguleerib börsiaktiiaseltsi aktsiate hoidjate võimalust määrata, et teabeõiguse teostamise õigus on isikul, kes on aktsiate tegelik omanik. CA § 431 reguleerib osaniku või börsil mittenoteeritud aktsiaseltsi aktsionäri õigust saada ühingu aruannete koopiaid ja CA § 432 börsiaktiiaseltside aktsionäride vastavat õigust. CA § 1145 reguleerib osaniku või aktsionäri õigust saada paberandjal koopiat („*hard copy version*“) dokumendist, mis on muus vormis. CA § 228 ja 229 reguleerivad iga osaniku ja aktsionäri õigust tutvuda juhatuse liikmetega sõlmitud teenistuslepingutega.

Saksa GmbHG § 51a reguleerib Saksa osaühingu osaniku teabeõigust ja § 51b selle kohtulikku teostamist. Aktsiaseltsi aktsionäri teabeõigust reguleerivad sätted on vastavalt AktG § 131 ja 132. Võrreldes Eesti seadusega on AktG sätted täpsemad nii selle kirjeldamisel, mille kohta aktsionär üldkoosolekul teavet küsida võib (ta võib küsida „päevakorras olevate küsimuste sisuliseks otsustamise jaoks vajalikku teavet“) kui ka olukordade loetlemisel, mille esinemisel on juhatusel õigus teabe andmisest keelduda (lg 3). Samuti tuleb oluliseks pidada seda, et AktG § 131 lg 1 ütleb selgelt välja, et teavet võib küsida ka ühinguga seotud ettevõtete vaheliste suhete või tehingute kohta (lg 1). Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et aktsionär saab teabeõigust teostada vaid üldkoosolekul osaledes. Teabeõiguse realiseerimiseks peab aktsionär esitama küsimused juhatuse liikmetele või koosoleku juhatajale. Küsimusi võib esitada nii kirjalikult kui ka suuliselt. Vastama peab küsimustele juhatus, sõltumata sellest, kas küsimus oli algselt adresseeritud koosolekul viibivatele juhatuse liikmetele või koosoleku juhatajale. Olulisena tuleks märkida ka seda, et kui aktsionärile on mingil põhjusel antud teavet üldkoosoleku välisel ajal, tuleb sama teave anda ka teistele aktsionäridele.⁸⁷²

C. Teichmann on analüüsinud juhtumit, kus aktsiaselts ja tema aktsionär vaidlesid selle üle, kas aktsionärile anti üldkoosolekul piisavalt teavet. Aktsionär esitas üldkoosolekul pika nimekirja erinevatest

⁸⁷¹ RKTko 3-2-1-23-14, p 20.

⁸⁷² T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 490.

küsimustest, väites, et tal on vaja aktsionäriõiguste teostamiseks vastuseid kõigile neile küsimustele. Aktsiaselts vastas aga tema küsimustele võrdlemisi üldsõnaliselt. Vaidluse tulemuseks oli, et BGH kinnitas aktsiaseltsi õigust vastata paljudele küsimustele korraka ja mitte nii detailselt nagu seda küsiti.⁸⁷³ Seega jaatab Saksa kohtupraktika juhatuse tetavat diskretsiooni.

GmbHG § 51 a on oluliselt nipsisõnalisem ja sarnaneb enam ÄS-i reeglitega (aga see on sellele seadusele üldiselt iseloomulik, kuna eksisteerib meie õiguskeskkonnaga võrreldes palju enam väljakujunenud tava reguleerida erinevaid ühingusiseseid küsimusi detailsemat ühingulepingu-põhikirjaga). Teabe andmisest keeldumise alus on reguleeritud GmbHG § 51a lg-s 2 ja selle kohaselt võib juhatuse keelduda teabe andmisest, kui on alust eeldada, et osanik kasutab saadud teavet ühingu huvide vastastel eesmärkidel ja võib sellega kas ühingu või ühinguga seotud äriühingu kahjustada (*Nachteil zufügen*). Teabe andmisest keeldumiseks on vaja osanike otsust. Õiguskirjanduses on märgitud, et selget vahet, kus lõpeb teabe küsimuse õigus ja algab dokumentidega tutvumise õigus, ei tehta ja pigem ongi tegu üldise ja kõikehõlmava informatsiooniõigusega. Teabeõigust sätestavad normid on imperatiivsed selles mõttes, et teabeõigust võib põhikirjaga küll reguleerida, kuid selle sisu ei või moonutada nii, et osanik sellest õigusest ilma jääks. Teabeõigus ei ole piiratud osanike koosoleku päevakorda pandud küsimustega, samuti võib küsimusi esitada väljaspool koosolekut. Teabeõigus hõlmab kõiki ühinguga seotud asjaolusid, sh ühingu majanduslikke suhteid kolmandate isikutega ja teiste samasse kontserni kuuluvate ühingutega.⁸⁷⁴

BGB-s BGB-Vereini ja GenG-s Saksa tulundusühistu, aga ka HGB-s isikuühingute kohta nii selgeid teabeõiguse sätteid pole, kuid võimalik, et selline õigus on tuletatav üldisest liikmesõigusest või siis võlaõigusest (ka Eesti võlaõigus sisaldab asja (dokumendi) ettenäitamise õiguse instituuti ja see on reguleeritud VÕS §-s 1015).

Soome OYL 5. ptk § 25 sätestab osaniku ja aktsionäri õiguse taotleda teavet. Viidatud sätte esimene lõige on sarnane AktG vastava sättega, st eelkõige peab taotletav teave puudutama neid küsimusi, mis tulevad arutusele üldkoosolekul, samuti on eraldi ära märgitud osaniku ja aktsionäri õigus saada teavet samasse kontserni kuuluvate ühingute kohta. Kui teave võib ühingu kahjustada, on alus teabe andmisest keelduda (sarnaselt Eesti ja Saksa sätetega). Viidatud sätte teine lõige lisab olulise põhimõtte: kui osaniku või aktsionäri küsimusele on võimalik vastata vaid sellise info alusel, mis ei ole koosolekul kättesaadav, siis esitatakse teave aktsionärile või osanikule kahe nädala jooksul kirjalikult.

Rootsi ABL-is reguleerivad teabeõigust 7. ptk §-d 32–35. Õigus tutvuda dokumentidega on § 36 järgi reguleeritud nii, et see on antud kõigile sellistele ühingutele, milles osanikke või aktsionäre ei ole rohkem kui 10. Seega ei toimu Rootsis teabeõiguse ulatuse sellist eristamist nagu meil (ja ka Saksamaal), mille kohaselt sõltuks teabeõiguse ulatus ühingu vormist, vaid see on seatud sõltuvusse ühingu suuruselt. Väikese osanike arvuga ühingu osanikul juurdepääs ka dokumentidele, suures ühingu asendab seda õigus saada teavet, küsides küsimusi.

LV KL-is reguleerib osaühingu osaniku teabeõigust § 194 ja see on sarnane Eesti sätetega.

European Model Company Act (EMCA)⁸⁷⁵ art 23 näeb ette teabeõiguse aktsiaseltsi aktsionärile ja art 24 osaühingu osanikele. Märkida tuleks, et aktsiaseltsi aktsionäri teabeõigus on seotud üldkoosoleku päevakorraga: teavet saab aktsionär küsida asjaolude kohta, mis võivad mõjutada päevakorda pandud küsimuse otsustamist. Osaühingu osaniku dokumentidega tutvumise õigust reguleeriva art 24 osas on

⁸⁷³ C. Teichmann. Fragerecht und Aktionärsrechterrichtlinie. – NZG 2014, S 401–407. Seejuures on Saksa ühinguõiguslikele vaidlustele iseloomulik, et kohtulikud teabenõudeid ei ole erilist populaarsust saavutanud, seevastu vaidlustavad aktsionärid massiliselt sellistel üldkoosolekutel, millele neile nõutavat teavet ei antud, vastu võetud otsuste kehtivust.

⁸⁷⁴ T. Drygala, T., M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 293-294.

⁸⁷⁵ Arvutivõrgus: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348a. Tegemist on 2007. a septembris Taani ja Saksa ühinguõiguse professorite algatatud projektiga, mille eesmärk on koondada parimad Euroopa riikide ühinguõiguslikud reeglid kokku ja luua soovituslike normide kogum, mis võib olla abiks kas kogu ühinguõiguse kujundamisel või ka selle üksikute instituutide väljatöötamisel. Vt lähemalt: <http://law.au.dk/forskning/projekter/emca/>.

inspiratsiooniallikaks olnud Rootsi õigus, mis annab dokumentidega tutvumise õiguse väikestele (alla 10 osanikuga) ühingute osanikele-aktsionäridele.

Soome tulundusühistuseaduse FI OKL 4. ptk § 18 annab liikmele õiguse küsida koosolekul aastaaruande, majandusliku olukorraga vm päevakorraga seotud küsimusi. Samuti on liikmel õigus küsida küsimusi kontsernisuhete kohta. Suletud tulundusühistus on liikmel õigus tutvuda ka dokumentidega, kuid 7. ptk § 1 järgi on see õigus siiski piiratud samamoodi nagu küsimuste esitamise õigus, st dokumentidega tutvumine peab olema vajalik päevakorda pandud küsimuses otsuse tegemiseks.

9.4.2 Juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamine

Suurbritannia õigus ei näe praegu ette juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamise kohustust. CA §-d 228 ja 229 sätestavad osanike ja aktsionäride õiguse tutvuda mh juhatuse liikmete teenistuslepingutega, mis eelduslikult sisaldavad ka tasustamise põhimõtteid.

Ühendkuningriigi *Corporate Governance Code*⁸⁷⁶ näeb aga siiski ette, et ühingul peab olema juhtkonna tasustamise läbipaistev protseduur, määramaks kindlaks iga üksiku juhatuse liikme tasupaketi. Samas on märgitud, et juhatuse liige ei või osaleda omaenda tasu määramise otsustamisel.

Ka **Saksa õigus** ei näe praegu selliste tasude avalikustamise nõuet selgelt ette, kuid samas on juhatuse liikmete tasude aruanne Saksa *Corporate Governance Kodex*⁸⁷⁷ osa.⁸⁷⁸ Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et mingit Saksa suurte ühingute jaoks väga uut avalikustamisstandardit direktiiv vähemalt tasusid puudutava aruandluse osas kaasa ei too, sest praktikas on tasustamisaruannete koostamine börsiühingutes tavapärase ja nende üle toimub väidetavalt ka tegelik diskussioon.⁸⁷⁹

Üldiselt nähtub analüüsist, et teiste liikmesriikide õigus ei näe juhatuse liikmete individuaalsete tasude avalikustamist praegu ette. Kui vaadata ka EMCA eelnõud, siis seal tegeldakse ka pigem sellega, kes määrab tasustamispoliitika, millised on tasu piirid, kuidas need kehtestatakse ja kuidas tehakse avalikuks börsiühingute juhtide tasupaketid jmt.

Samas kohustab uus aktsionäriõiguste direktiiv vähemalt börsiühingute juhatuse liikmete tasude avalikustamise standardit märkimisväärselt kõrgendama.

9.4.3 Väljumisõigused, sh *squeeze-out*

9.4.3.1 Squeeze-out, take-over, sell-out

AktG-s reguleerivad aktsiate õiglase hüvitise eest ülevõtmist AktG §-d 327a-327f. Reeglid on üsna sarnased Eesti seaduses sätestatutele. AktG kohaselt võib aktsiaseltsi üldkoosolek, aktsionäri taotlusel, kellele kuulub vähemalt 95% aktsiakapitalist (põhiaktsionär) otsustada vähemusaktsionäride aktsiate võõrandamise põhiaktsionäri kasuks piisava rahalise hüvitise eest (AktG § 327a lg 1). Rahalise hüvitise suuruse määrab seadusest tulenevalt (sarnaselt Eestiga) põhiaktsionär, kes saab selleks vajaliku teabe ja dokumendid juhatusele. Põhiaktsionär peab juhatusele esitama pangagarantii, mille kohaselt tuleb õiglase hüvitise tasuda vähemusaktsionäridele kohe pärast aktsiate ülekandmist (327b lg 3).

Väärtpaberituruõiguslikku aktsiate ülevõtmist reguleerivad Saksa väärtpaberiturseadus *Wertpapiererwerbs- und Übernahmegesetz* (edaspidi WpÜG) § 39a jj. WpÜG § 39a lg 1 sätestab, et pärast ülevõtmispakkumist tuleb pakkujale, kellele kuulub vähemalt 95% sihtemitendi hääleõiguslikest aktsiatest, kanda tema nõudmisel üle ülejäänud hääleõigusega aktsiad õiglase hüvitise eest. Kui

⁸⁷⁶ The UK Corporate Governance Code. April 2016. Arvutivõrgus: <https://www.frc.org.uk/Our-Work/Publications/Corporate-Governance/UK-Corporate-Governance-Code-April-2016.pdf>

⁸⁷⁷ Deutscher Corporate Governance Kodex (in der Fassung vom 5. Mai 2015 mit Beschlüssen aus der Plenarsitzung vom 5. Mai 2015). Arvutivõrgus: http://www.ecgi.org/codes/documents/cg_code_germany_5may2015_de.pdf

⁸⁷⁸ Deutscher Corporate Governance Kodex p 4.2.5 näeb juhatuse tasustamise aruande ette ühe osana aastaaruandest.

⁸⁷⁹ D. Leuering. Vorstands- und Aufsichtsratsvergütung in der geänderten Aktionärsrechterichtlinie. - NZG 2017, S 645.

pakkujale kuulub vähemalt 95% sihtemitendi aktsiatest, tuleb talle tema nõudmisel kanda üle ka hääleõiguseta eelisaktsiad. Säte reguleerib nn ülevõtmisõiguslikku squeeze-out'i, mille algatab põhiaktsionär pärast tema tehtud ülevõtmispakkumist. Väikeaktsionäride väljaarvamine toimub kohtuotsusega. Õiglaseks hüvitiseks on väikeaktsionäridele põhimõttelisel sama hüvitis, mis vastab pakkumise tingimustele.⁸⁸⁰

Sell-out ehk *squeeze-out* ile vastupidine protseduur on Saksamaal reguleeritud vaid börsiühingute jaoks ette nähtud ülevõtmispakkumise olukorras. Nimelt näeb WpÜG § 39c ette, et sõltumata sellest, kas põhiaktsionär soovib ülevõtmispakkumise tulemusel omandada sihtemitendi aktsiapaki, võivad sihtemitendi aktsionärid, kes ei ole ülevõtmispakkumist aktseptinud, kolme kuu jooksul arvates aktseptimise tähtajast nõuda oma aktsiate omandamist eeldusel, et põhiaktsionär oleks kohustatud tegema avalduse WpÜG § 39 a järgi aktsiate ülevõtmiseks. Sellise võimaluse andmine tagab väikeaktsionäridele võimaluse vältida seda, et ta jääb ühingus väga väikese ja üha väheneva likviidsusega osaluse omajaks.⁸⁸¹ Kuigi tavapäraselt on aktsionäri väljumisvõimalused aktsiate vaba võõrandatavuse tõttu suuremad kui osaühingu osanikul, ei ole see nii olukorras, kus suur enamus aktsiaid on juba ühe isiku käes. Sellises olukorras ei leia väike hulk aktsiaid enam ostjaid ja tavaliselt järgneb sellises olukorras *delisting* ning sisuliselt on ainus aktsiate ostust huvitatud isik nagunii põhiaktsionär. *Sell-out* tagab vähemusele selle, et ta saab oma osaluse eest õiglase hinna.⁸⁸²

Osaühingu tüüpi väikestele ühingutele (GmbH) ei ole Saksamaal laiendatud *squeeze-out* i ega *sell-out* i reguleerivaid sätteid.

CA art-d 974-985 reguleerivad *sell-out* i kui *take-over* ile vastupidist olukorda: vähemusaktsionäri õigust nõuda väärtpaperiõigusliku ülevõtmise olukorra tekkimisel, et enamus omandaks tema osaluse.

Soome OYL 18. ptk reguleerib *squeeze-outi* kõrval ka *sell-outi*. OYL 18. ptk § 1 lg 1 näeb ette, et aktsionär, kelle aktsiad võidakse ülevõtmise käigus enamusaktsionäri poolt üle võtta, saab nõuda, et enamusaktsionär need üle võtaks. Samasugused reeglid on põhimõtteliselt ka Rootsi õiguses (ABL 22. ptk § 1 lg 1).

Seega võib järeldada, et enamikus liikmesriikides on *sell-out* reguleeritud koos *squeeze-out* i või *take-over* iiga, kuid mitte igal pool ei ole see kohaldatav väljaspool väärtpaperituruõigust.

9.4.3.2 Igaühe väljumisõigus

Saksa õiguse kohaselt on aktsionäril võimalik aktsiaseltsist lahkuda eelkõige siis, kui ta:

- Kaotab oma aktsiad, kuna pole nende eest õigel ajal tasunud;
- Kui ühing lõpetatakse;
- Kui ta võõrandab oma osaluse;
- Kui toimub kas ühinguõiguslik või ülevõtmisõiguslik squeeze-out.
- Kui aktsionär kasutab ülevõtmisõiguslikku *sell-out* i võimalust.⁸⁸³

Lisaks on õiguskirjanduses märgitud, et praktika jaatab ka aktsiaseltsi õigust aktsionär mõjuval põhjusel ühingust „välja arvata“, nagu ka aktsionäri võimalust aktsiaseltsist mõjuval põhjusel „välja astuda“. Võrreldes osaühingu osanikega on aga aktsionäri võimalus mõjutada aktsiaseltsis toimuvat märkimisväärselt piiratum ja seega peab aktsiaseltsis sellise väljumisõiguse kasutamiseks eksisteeriv mõjuv põhjus olema märkimisväärselt tõsisem. Väljaarvamise aluseks on üldkoosoleku otsus, mis peab olema tehtud $\frac{3}{4}$ häälteenamusega ja lõplikult otsustab aktsionäri väljaarvamise kohus, kontrollides

⁸⁸⁰ MüKoAktG/Grunewald WpÜG § 39 a Rn. 1.

⁸⁸¹ T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 527.

⁸⁸² MüKoAktG/Grunewald WpÜG § 39 c Rn. 2-3.

⁸⁸³ T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 521-527.

seejuures, kas väljaarvamiseks eksisteerib piisav mõjuv põhjus.⁸⁸⁴ Väljaastumise eelduseks seevastu on, et konflikti ei õnnestu ühegi leebema abinõuga (eelkõige osaluse võõrandamise teel) lahendada.⁸⁸⁵

Saksa ühinguõiguses ei ole norme, mis eelnimetatud väljumisõiguseid eraldi reguleeriks, kuid samas on kohtupraktikas sellist väljumisõigust siiski tunnustatud, põhjendades seda osanikevahelise lojaalsuskohustuse, vähemusosanike kaitse põhimõtete ja kestvusvõlasuhetes tavaliselt võlasuhte osalisele kuuluva õigusega see suhe mõjuval põhjusel lõpetada.⁸⁸⁶ Saksa õiguskirjanduses on ühingust mõjuval põhjusel väljumise õigust nimetatud osaniku võõrandamatuks õiguseks, mida ei saa põhikirjaga välistada ega piirata, vaid mida põhikiri saab üksnes laiendada või täpsustada.⁸⁸⁷ Sellist õigust saab siiski teostada, kui on olemas mõjuv põhjus, kui ei ole võimalik kasutada vähem koormavaid abinõusid ja tingimusel, et ühing säilitab oma kapitali.⁸⁸⁸ Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et põhimõtteliselt toimub osaühingust „väljaastumine“ samamoodi nagu osaniku väljaarvamine ja enne väljaastumist peab osanik olema kindlasti oma kapitaliosale vastava sissemakse ühingule täielikult tasunud.⁸⁸⁹ Kui osanikule väljamakse tegemine riuks kapitali säilitamise põhimõtet (kujutaks endast keelatud väljamakset GmbHG mõttes), siis ei ole väljaastumine võimalik. Kui osanik ei saa vaatamata muude tingimuste täidetusele ühingust välja astuda põhjusel, et see läheks vastuollu kapitali säilitamise põhimõtetega ja ükski teistest osanikest ei ole nõus tema osalust omandama, tuleb kõne alla ühingu lõpetamise nõue GmbHG § 61 lg 1 alusel.⁸⁹⁰ Viidatud sätte järgi võidakse osaühing lõpetada kohtuotsusega, kui ühingu eesmärgi saavutamine osutub võimatuks või kui esinevad muud ühinguga seotud ja lõpetamist õigustavad mõjuvad põhjused.⁸⁹¹

Erakorralise väljumisõiguse kasutamise võimalust jaatab Saksa õigus mh sellistes osaühingutes, milles osalus jagunenud on kahe osaniku vahel võrdselt ja mida seetõttu ähvardab patiseis. Mõjuvaid põhjuseid, mis võivad Saksa õiguses anda aluse erakorralise väljumisõiguse teostamiseks, on kolme liiki – need võivad tuleneda ühingust, teistest osanikest või osanikust endast. Mõjuvate põhjustena, mis tulenevad ühingust ja teistest osanikest, võib nimetada näiteks märkimisväärseid muudatusi ühingu või ühinguga seotud õiguslikes ja majanduslikes tingimustes, osaühingu muutumist teise ühingu tütarühinguks, tingimuslike kohustuste kasvu, enamusosanike korduvaid kuritarvitusi või püsivat õigusvastast tegevust. Siiski ei ole mitte igasugused osanikevahelised erimeelsused ühingust väljumist õigustavaks mõjuvaks põhjuseks. Mõjuva põhjuse olemasolu jaatamiseks ei ole Saksa õiguskirjanduse kohaselt piisav näiteks õigusliku või faktilise osaluse võõrandamisvõimaluse puudumine, ühingu raamatupidamise puudumine või vead selles. Samuti ei peeta mõjuvaks põhjuseks seda, kui osanikul on tulenevalt oma töösuhetest ühingu vastu nõue.⁸⁹² Samas on õiguskirjanduses märgitud ka seda, et sedasorti õiguskaitsevahendid leiavad siiski äärmiselt harva kasutamist ja enamikku ühinguõiguslikest konfliktidest püütakse Saksamaal mingil põhjusel endiselt lahendada otsuste vaidlustamise teel.⁸⁹³

⁸⁸⁴ T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 522.

⁸⁸⁵ T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 523.

⁸⁸⁶ U. Volens. M. Moor. Kas osanikul on õigus osaühingust välja astuda ja nõuda oma osa eest ühingult hüvitist? – Juridica 2012/X, lk 753.

⁸⁸⁷ BeckOK GmbHG/Schindler, 31. Ed. 1.5.2017, GmbHG § 34 Rn. 163.

⁸⁸⁸ K. Kasepalu. Vähemusosaniku osaühingust väljumine enamusosaniku positsiooni kuritarvitamise korral ja väljumisel tasutav hüvitis. Magistritöö 2017, Tartu, lk 27-33.

⁸⁸⁹ BeckOK GmbHG/Schindler GmbHG § 34 Rn. 179.

⁸⁹⁰ BeckOK GmbHG/Schindler GmbHG § 34 Rn. 180.

⁸⁹¹ Ärisedustikus kapitaliühingute kohta sellised sätted puuduvad, küll aga näeb AS § 105 lg 1 ette, et osaniku nõudel võib kohus otsustada täisühingu lõpetamise, kui selleks on mõjuv põhjus. Mõjuvaks põhjuseks on eelkõige olulise kohustuse täitmata jätmise osaniku poolt või selle täitmise võimatus. Eelnimetatud sätte kohaldub AS § 126 järgi ka usaldusühingule.

⁸⁹² K. Kasepalu. Vähemusosaniku osaühingust väljumine enamusosaniku positsiooni kuritarvitamise korral ja väljumisel tasutav hüvitis. Magistritöö 2017, Tartu, lk 24, 27-28.

⁸⁹³ F. Wedemann. Gesellschafterkonflikte in geschlossenen Kapitalgesellschaften. Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht 99. Mohr Siebeck Tübingen 2013, lk 564.

Lisaks näeb GmbHG § 34 ette sellise õigusliku võimaluse osanikust vabanemiseks nagu *Einziehung* ehk osaluse „äravõtmine“. Sellise võimaluse ettenägemine on antud osaühingu põhikirja reguleerida. Seadusesätted on seejuures napsõnalised. *Einziehung* võib toimuda kas kokkuleppel osanikuga või ka ilma sellekohase kokkuleppeta. Viimati nimetatud juhtumil on eelduseks see, et sel ajal, kui osanik oma osa omandas, olid *Einziehung*'i eeldused põhikirjas ette nähtud. *Einziehung*'i eelduseks on ka see, et tagatakse ühingu kapitali säilimine. Nn vabatahtliku *Einziehung*'i jaoks piisab põhikirjas selle võimaluse ettenägemisest, osaniku tahte vastase *Einziehung*'i puhuks aga peavad põhikirja sätted sisaldama selgeid aluseid, mille esinemisel see võimalik on.⁸⁹⁴ Seadus ei reguleeri seda, millised võiksid olla osaniku osaluse kaotuse eeldused. Õiguskirjanduses on reeglite puudumist põhjendatud mh kapitaliühingu olemusega, kus eesmärk on kapitali säilitada.⁸⁹⁵

Šveitsi OR § 821 lg 3 näeb ette, et iga osanik võib nõuda kohtult ühingu lõpetamist, kui selleks on mõjuv põhjus. Kohus võib seejuures ühingu lõpetamise asemel otsustada vastavalt asjaoludele muu mõistliku abinõu kohaldamise, eelkõige hagi esitanud osaniku väljaarvamise õiglase hüvitise vastu. Õiguskirjanduse kohaselt laiendati Šveitsi õiguses ühinguõiguslike vaidluste lahendamisel alates 2008. aastast oluliselt kohtuniku õigust lahendada asi nii, nagu see tundub olevat kõige õiglasem.⁸⁹⁶ Praktikast ei ole aga kohtu laiendatud õigused eriti kasutust leidnud, st kohtud on endiselt konservatiivsed.⁸⁹⁷

Iseenesest näeb ka Saksa GmbHG § 61 ette võimaluse nõuda kohtult osaühingu lõpetamist, kuid kohus on selle nõudega seotud ja hagi esitamise õigus on vähemalt 1/10 osalust omaval osanikul.

Suurbritannia õigus tunneb sellist ühinguõiguslikku õiguskaitsevahendit nagu *unfair prejudice remedy* (UPR), (saksa keeles: *Beeinträchtigung*), mis on kõige üldisem kuritarvituste vastane kaitseabinõu. Viimatinimetatud õiguskaitsevahendit nimetatakse vahel ka ahistamisvastaseks kaitseks (*oppression remedy*). Selle abinõuga saab vähemus võimaluse vaidlustada igasuguseid vähemuse vastu suunatud kuritarvitusi või ühingut üldisemalt kahjustavat tegevust.⁸⁹⁸ Ühendkuningriigi õiguses sisaldub vastav kaitseabinõu juba alates 1948. aastast. Kehtivas Briti õiguses reguleerivad UPR-i CA §-d 994-996.

CA § 994 sätestab, et aktsionär või osanik võib pöörduda kohtu poole juhul, kui ühingut juhitakse või on juhitud viisil, mis kahjustab kas ühingut või osanikke või aktsionäre, samuti juhul, kui mõni ühingu poolt toime pandud või kavandatav tegu või tegematajätmine oleks aktsionäride või osanike huve kahjustav. Isikuteks, kelle õigusi kahjustatakse, võivad seejuures olla nii kõik aktsionärid või osanikud või ka ainult osa neist, kuid kindlasti on kohtu poole pöördumise õiguse eelduseks vähemalt taotluse esitaja enda õiguste rikkumine. CA § 995 järgi on õigus eelkirjeldatud olukorras kohtu poole pöörduda ka sellisel ametiisikul nagu *Secretary of State*,⁸⁹⁹ kes § 995 lg 3 järgi võib põhimõtteliselt esitada ka avalduse ühingu sundlõpetamise algatamiseks.

CA § 996 näeb kohtule *unfair prejudice* olukorra lahendamiseks küllalt laiad võimalused ja kohus ei pea sugugi piirduma sellise õiguskaitse kehtestamisega, mida taotleb avaldaja. Muu hulgas võib kohus reguleerida ühingu tegevust tulevikus, samuti keelata edaspidi teatava tegevuse. Samuti võib kohus keelata ühingul muuta ilma kohtu vastava loata põhikirja, aga ka kohustada teatud osanikke või aktsionäre või ühingut ennast omandama teatud osaniku või aktsionäri osaluse. Selliselt on võimalik lahendada näiteks juhatuse liikme tagasikutsumise, teabe andmisest keeldumise, aktsiakapitali

⁸⁹⁴ MüKoGmbHG/Strohn, 3. Aufl. 2018, GmbHG § 34 Rn. 11.

⁸⁹⁵ MüKoGmbHG/Strohn GmbHG § 34 Rn. 2.

⁸⁹⁶ Otsuste vaidlustamise menetlustes kohtul sellist õigust ei ole.

⁸⁹⁷ F. Wedemann. Gesellschafterkonflikte in geschlossenen Kapitalgesellschaften. Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht 99. Mohr Siebeck Tübingen 2013, lk 573.

⁸⁹⁸ Vastavat õiguskaitsevahendit on peetud mõjusaks abinõuks ka näiteks Kanada ühinguõiguses, kus see viidi seadusesse sisse 1983. aastal. Vt lähemalt: I. Ellyn, K. de Champlain. Shareholders' Remedies in Canada. Toronto, 28.03.2005, p. 15.

Available: <http://www.ellynlaw.com/PDFs/ellyn%20shareholders%20remedies%20in%20canada.pdf>.

⁸⁹⁹ Ametinimetusega *Secretary of State* tähistatakse Ühendkuningriigis erinevaid valitsuskabinetti kuuluvaid ametnikke.

suurendamise, põhikirja muutmise, ühingu tegevuse või vara "kõrvalejuhtimise",⁹⁰⁰ ülemääraste tasude maksmise, dividendide mitteväljamaksmise, juhtimisvigadest põhjustatud jmt olukorrad.

Kirjeldataud õiguskaitselahendit peetakse kompleksseks ja paindlikuks õiguslikuks võimaluseks, mille kaudu saab kohus hinnata äriühingu tegevuse eri aspekte ja samal ajal lahendada eri tüüpi vaidlusi. See abinõu on kättesaadav põhimõtteliselt kõigile osanikele ja aktsionäridele, samuti on seda võimalik kasutada väga erinevat liiki ühinguõiguslike rikkumiste, sealhulgas nii ühekordse kui ka pikemaajalise kuritarvituse või ka alles kavandatava rikkumise korral. Tegevus, mis sellise õiguskaitselahendi kohaldamise esile kutsub, ei pea tingimata olema ebaseaduslik, st mingi õigusnormiga vastuolus. Selleks, et tegevust, tehingut või otsust saaks pidada ahistavaks, ei pea tegevuse eesmärgiks olema isegi otseselt kellegi õiguste rikkumine. Olulisema tähtsusega on tegevuse, tehingu või otsuse mõju ja tulemus kui objektiivne asjaolu, mitte teo toimepanijate subjektiivsed kavatsused. Sel moel on aga siiski kaitstavad vaid kohtu poole pöörduva osaniku või aktsionäri õiguspärased ootused, st sellised ootused, mis on vastavas olukorras mõistlikud ja mis põhinevad objektiivsetel asjaoludel. Selle kindlakstegemisel, millised võiksid olla osaniku või aktsionäri õiguspärased ootused, kasutab kohus mh ühingu asutamislepingu, põhikirja ja osanike- või aktsionäridevaheliste lepingute sätteid, kuid oma osa osanike või aktsionäride ootuste väljaselgitamisel võib olla ka ühingu suurusel, tegevusvaldkonnal ning üldistel äritavadel jne.⁹⁰¹ A. Reisberg on seda abinõu Ühendkuningriigi õiguses nimetanud derivatiivhagi efektiivseks asendajaks ja viidanud asjaolule, et Briti kohtud menetlevad vastavaid nõudeid endiselt meelsamini kui derivatiivhagi.⁹⁰²

UPR-i on analüüsitud ka Saksa õiguskirjanduses ja leitud, et kuigi see on Suurbritannias efektiivne, ei sobitu see kuigi hästi Saksa õigussüsteemi ja eriti just sealse tsiviilkohtumenetlusega. Kuigi kohtule paindliku kaalumisruumi ja otsustusõiguse andmine võib ühinguõiguslike vaidluste jaoks olla atraktiivne lahendus, ähvardab sellise õiguskaitselahendi sisseviimisel vaidlusolukordade lahenduste ettenähtavuse oluline vähenemine ja märkimisväärne kulude tõus. Kohtunikule paneb sellist tüüpi menetlus lisakoormuse – nad peavad asja lahendamisel olema võimelised ühtviisi hästi orienteeruma nii keerulistes majanduslikes olukordades ja hindama õigesti ühingute väärtust, kui ka inimeste vahelistes komplitseeritud suhetes, mis seda liiki vaidluses menetlusosaliste vahel enamasti tekkinud on.⁹⁰³

Ühingu väljumise õigusliku reguleerimise seisukohast tuleks esile tõsta ilmselt eelkõige **Hollandi ja selle eeskujul loodud Belgia õigust**. Alates 1997. aastast on vähemusaktsionäri ja –osaniku Belgias võimalik mõjuva põhjuse olemasolul ja eeldusel, et muud abinõud ei annaks vaidluse lahendamisel tulemust ja tõenäoliselt viiks vaidlus tegutseva ühingu lõpetamisele, taotlema kas seda, et üks või mitu aktsionäri võõrandaksid oma aktsiad talle (*exclusion*) või seda, et üks või mitu aktsionäri või osanikku omandaksid talle kuuluva osaluse ühingu (*withdrawal*).⁹⁰⁴

Hans de Wulf käsitles Belgia ühinguõiguses olemasolevaid ühingu väljumise nõudeid kui ühinguõiguslike õiguskaitselahendite ÄS-i 20.-le aastapäevale pühendatud konverentsil.⁹⁰⁵ Ta tõi ettekandes välja meie õiguskeskkonnaga põhimõtteliselt samalaadsed probleemid, mis põhjustavad ületamatuid vastuolusid, olgu need siis isiklikud põhjused või erimeelsused ühingujuhtimisel. Belgia

⁹⁰⁰ Eesti õiguse tähenduses on selleks igasugune ojaalsuskohustuse rikkumine, konkureeriv tegevus jmt.

⁹⁰¹ I. I. Ellyn, K. de Champlain. Shareholders' Remedies in Canada. Toronto, 28.03.2005, p. 15. Available: <http://www.ellynlaw.com/PDFs/ellyn%20shareholders%20remedies%20in%20canada.pdf>, p. 16-18.

⁹⁰² A. Reisberg. Derivative Actions and Corporate Governance. Theory and Operation. New York, 2007, p 31, p 298.

⁹⁰³ F. Wedemann. Gesellschafterkonflikte in geschlossenen Kapitalgesellschaften. Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht 99. Mohr Siebeck Tübingen 2013, lk 578-587.

⁹⁰⁴ Tinglikult võiks vastavate menetluste kohta kasutada eesitkeelseid termineid "väljaarvamine" ja "väljaastumine", kuid need ei oleks korrektsed põhjusel, et selliste mõistetega tähistatakse ühinguõiguses hetkel pigem isikuühingutes toimuvaid vastavaid menetlusi. Sisult on mõlemal juhul tegemist kohtulahendi alusel toimuva kohustusliku võõrandamisega, mida ei tohi segi ajada aktsiate ülevõtmisega rahalise hüvitise vastu.

⁹⁰⁵ H. de Wulf. Exit Rights and Forced Exits in Belgium. Arvutivõrgus: www.oi.ut.ee/sites/default/files/oi/hans_de_wulf.pptx.

võttis väljumisreeglid üle Hollandist, kus sellised abinõud on küll märkimisväärselt kauem olemas olnud, kuid kus seda on väidetavalt palju vähem praktikas rakendatud.

Belgia seaduses (*Wetboek van vennootschappen*) reguleerivad väljumisõigusi artiklid 636-641.

Belgia osanike ja aktsionäride väljumisõiguse põhiprintsiibid on järgmised:

- See abinõu on kättesaadav nii osaühingu osanikele kui ka aktsiaseltsi aktsionäridele;
- See abinõu ei ole mõeldud börsiühingutele;
- Tegemist on nn *ultima ratio* abinõuga, seda rakendatakse siis, kui muud abinõud ei anna tulemust;
- Tegemist on osanik vs osanik menetlusega, ühing ei ole otseselt menetlusosaline, aga on samas menetlusse kaasatud;
- Ühing ei ole kohustatud osasid tagasi ostma;
- Menetlus on kiire, eesmärk on lahendada konflikt võimalikult ruttu (nn *summary proceeding*);
- Kohus otsustab, kas esineb „mõjuv põhjus“ sellise abinõu rakendamiseks;
- Väljumisõigust reguleerivad normid on imperatiivsed ja neist ei saa põhikirjaga kõrvale kalduda;
- Menetluse algatamiseks ei ole vajalik, et osanik (aktsionär) oleks tingimata mingit seadusesätet või oma kohustusi rikkunud (art 636 ja 641 kasutavad terminit „*legitimate reason*“);
- Sagedasti kasutatakse seda abinõu just patiseisus, kus iseenesest ei ole võimalik „kumbagi poolt süüdistada“ (või siis võib väita vastupidi, et süüdistada saab ühtviisi mõlemat poolt);
- Mõjuvaks põhjuseks võib olla näiteks oluline oht ühingu huvidele või ühingu jätkusuutlikkusele, aga ka Briti mõistes *unfair prejudice* olukorrad (nt enamuse kuritarvitused vähemuse arvel, aga ka olukorrad, kus vähemus pahatahtlikult blokeerib ühingu tegevuse jaoks vajalikke otsuseid). Õiguskirjanduse kohaselt ei defineeri seadus mõjuvat põhjust, kuid praktikas on selleks peetud näiteks osaniku kohustuste olulist rikkumist. Mh on selliseks rikkumiseks peetud nt olukorda, kus osanik on rikkunud lubadust osaleda kapitali suurendamisel, aga ka nt olukorda, kus aktsionär või osanik peab eelduslikult olema aktiivne, kuid näitab selle asemel üles täielikku passiivsust ühingu asjades. Samuti on mõjuvaks põhjuseks osanike või aktsionäride vahelised olulised erimeelsused (need võivad mh kaasneda nt abielulahutusega).⁹⁰⁶
- Hind, millega osa võõrandada tuleb, peab olema õiglane, selle määrab kohus, enamasti kasutatakse selleks eksperti. Hinna määramisel on kohtupraktikas kasutusel mitmeid erinevaid meetodeid, levinud on nt DCF-meetod, aga vahel võetakse osaluse väärtuse määramisel aluseks ka hoopis raamatupidamislik väärtus. Levinud on ka see, et kohus palub eksperdil arvutada väärtus välja erinevate meetodite abil ja seejärel arvutatakse välja keskmine väärtus.⁹⁰⁷
- Kuna menetlus peab toimuma kiiresti, siis ei lubata sellele menetlusele liita teisi menetlusi;
- Kehtib „kõik või mitte midagi“ põhimõte ehk: kui oled alustanud seda menetlust, ei saa seda pooleli jätta põhjusel, et sulle ei meeldi määratud hind, samuti ei ole pärast menetluse algatamist võimalik oma osalust võõrandada.⁹⁰⁸
- Tähtaja, mille jooksul pärast otsuse tegemist osalus üle kanda tuleb, määrab kohus (art 640). Osaluse omandamine toimub hinna tasumise vastu.

Võrreldes Belgiaga, kus väljumisõigusi reguleerivad sätted on võrdlemisi kompaktsed ja selged, on Hollandi õigus märksa komplitseeritum.

⁹⁰⁶ A. Bertrand, A. Coibion. Shareholder Suits against the Directors of a Company, against other Shareholders and against the Company itself under Belgian Law. – European Company and Financial Law Review, August 2009, Vol. 6 No 2/3, p 295-296.

⁹⁰⁷ A. Bertrand, A. Coibion. Shareholder Suits against the Directors of a Company, against other Shareholders and against the Company itself under Belgian Law. – European Company and Financial Law Review, August 2009, Vol. 6 No 2/3, p 297.

⁹⁰⁸ Vt lähemalt: H. de Wulf. Exit Rights and Forced Exits in Belgium. Arvutivõrgus: www.oi.ut.ee/sites/default/files/oi/hans_de_wulf.pptx.

Hollandi tsiviilseadustikus (BW) reguleerivad suletud äriühingu osaniku väljumisvõimalusi artiklid 2:336-2:343.

BW art 2:336 lg 1 näeb ette, et osanik kes üksi või koos teiste osanikega omab vähemalt 1/3 osakapitalist, võib nõuda teiselt osanikult, kes on oma tegevusega kahjustanud või kahjustab ühingu huve selliselt, et tema osalust ühingu ei saa enam mõistlikult taluda, et viimati nimetatud võõrandaks oma osaluse talle kooskõlas seaduses (täpsemalt artiklis 2:341) sätestatuga.

BW art 2:336 lg 2 kohaselt ei või eelviidatud nõuet esitada äriühing ega tema tütarühing. Kui aktsionäriks on investeerimisühing, kes üksnes „hoiab osalust“, saab ta eelnimetatud nõude esitada vaid juhul, kui osaluse omajad sellega nõustuvad.

Sama paragrahvi kolmanda lõike kohaselt lahendab selliseid kohtuasju esimese astme kohtuna ühingu asukohajärgne maakohus ja edasi saab kaevata Amsterdami apellatsioonikohtu kolleegiumile, mis lahendab ühinguõiguslikke asju („*Enterprise Chamber*“, „*Ondernemingskamer*“). BW art 2:336 lg 5 sätestab, et samadel kohtutel on õigus lahendada ka lg-s 1 nimetatud asjadega seotud vaidlusi nagu ka vaidlusi ühingu ja väljaarvamismenetluse osaliste vahel.

Oluliseks sätteks tuleb pidada ka BW art 2:337, mille esimese lõike kohaselt olukorras, kus ka ühingu põhikiri või leping näeb ette analoogsete vaidluste lahendamise ühingu sisese korra, ei saa sellele lepingule tugineda ulatuses, milles see muudab osade võõrandamise (ülekanne) võimatuks või äärmiselt keeruliseks.

BW art 2:338 lg 1 kohaselt ei või kostja alates ajast, mil talle on hagi kätte toimetatud kuni asjas tehtud kohtulahendi jõustumiseni oma osalust võõrandada ega koormata, välja arvatud juhul, kui hageja on andnud selleks nõusoleku. Kui hageja keeldub nõusolekut andmast, võib kohus, mille menetluses tsiviilasi parajasti on, kostja taotlusel siiski selle nõusoleku anda, kui kostjal on selle vastu mõistlik õigustatud huvi. Kohtu selle otsustuse peale edasi kaevata ei saa.

Niisugust hagi on ka võimalik tagada (seadus teeb siinkohal viite Hollandi tsiviilkohtumenetluse seadustiku art-le 233).

Menetlusse kaasatakse ka eksperdid. Nimelt näeb BW art 2:339 lg 1 ette, et kohus peab määrama ühe või mitu eksperti, kelle ülesandeks on koostada kirjalik arvamus osaluse väärtuse kohta. Ekspertide valik on kohtu pädevuses ja see otsustus ei ole kõrgemas astmes vaidlustatav. Kui ühingu põhikirjas või lepingus on selliseks puhuks kokku lepitud osaluse hindamise viis, peavad eksperdid sellest juhinduma (BW art 2:339 lg 2). Kohus võib jätta eksperdid ka määramata, kui pooled ei vaidle osaluse väärtuse üle või kui ühingu põhikiri või leping näeb ette selge kriteeriumi osaluse väärtuse määramiseks, nii et kohus saab selle kindlaks määrata ilma ekspertide abita (BW art 2:339 lg 3). Kuid kui põhikirjas või lepingus sätestatud kokkulepe viiks osaluse väärtuse määramisel ilmselgelt ebaõiglase tulemuseni, võib kohus jätta selle arvesse võtmata (BW art 2:340 lg 3).

Pärast seda, kui eksperdid on osaluse väärtuse kindlaks teinud, kinnitab kohus osaluse väärtuse ja määrab kindlaks, kumb pooltest peab kandma ekspertiisikulud. Kohus võib mh määrata, et kulud kannab ühing, kuid enne tuleb ühing ära kuulata. Samuti võib kohus jaotada kulud poolte vahel, aga ka poolte või ühe neist ja ühingu vahel (BW art 2:340 lg 1).

BW art 2:341 omakorda näeb ette osa võõrandamise täpsema korra ja selle lg 1 järgi peab kostja oma osaluse võõrandama kahe nädala jooksul arvates sellest, kui jõustunud lahend on kostjale kätte toimetatud. Samamoodi on hageja kohustatud osaluse eest samaaegselt selle saamisega tasuma kindlaksmääratud väärtuse (hinna). Kui esialgse hagejaga on menetluses ühinenud veel teisedki osanikud, siis on neil samasugune õigus nagu hagejast osanikul. Osaluse üleandmisel järgitakse maksimaalselt võimalikus ulatuses esialgseid osalusproportsioone ja nii palju kui võimalik, ka osaluse võõrandamise korda, mis seadus näeb ette tavalise võõrandamise puhuks (BW art 2:195).

Art 2:314 lg-d 2-6 reguleerivad osaluse pakkumist ja vastuvõtmist olukorras, kus põhikiri reguleerib seda, kuidas võõrandatavat osalust tuleb esmalt pakkuda teistele osanikele. Reegliks on taas, et põhikirjakokkuleppeid püütakse järgida nii palju kui võimalik, kuid kui lõppastmes selliseid reegleid järgides kogu osalust ei omandata või kui selle eest jääb osaliselt tasumata, siis kohaldub lg-s 1 sätestatud üldine põhimõte (hageja saab osaluse makse vastu).

Art 2:343 reguleerib vastupidist protseduuri ehk ühingust väljumise hagi ja selle lg 1 kohaselt võib osanik, keda teiste osanike tegevus on sel viisil kahjustanud, et temalt ei saa mõistlikult eeldada, et tema osalemine ühingu jätkuks, esitada teiste osanike vastu hagi ühingust väljumiseks, nõudes ühtlasi, et teised osanikud tema osaluse omandaksid. Teatud olukorras on võimalik esitada selline hagi ka ühingu vastu, kuid siinjuures ei või minna vastuollu ühingu oma osaluse omandamise reeglitega. Üldjoontes kohalduvad ka nn väljaastumisinõudele samad põhimõtted nagu nn väljaarvamisinõude puhul. Omapärase menetlusliku abinõu näeb ette art 2:343 lg 3, mis sätestab, et kui nõue on esitatud osaniku vastu, võib osanik kutsuda menetlusse teise osaniku või ühingu, kui ta leiab, et see nõue tulnuks esitada eelnimetatu vastu. Art 2:343 lg 4 sätestab, et kui kohus määrab kindlaks sel moel üleandmisele mineva osaluse väärtust, siis võib ta hageja taotlusel hinda mõistlikul määral tõsta, kui osa kindlaksmääratava väärtuse vähenemine oli seotud kostja või kellegi teise tegevusega ja kohus leiab, et väärtuse vähenemine ei peaks jääma täiel määral hageja kanda.

Art 2:343a reguleerib osaluse üleandmist pärast seda, kui otsus on jõustunud ja see on reguleeritud võrdlemisi sarnaselt nn väljaastumisinõude reeglitele.

Kokkuvõttes nähtub eeltoodust, et võrdlusriikides on igauhe väljumisõiguste jaoks kehtestatud reeglite hulk erinev. Saksamaal on olemas ühingu lõpetamise nõue, Šveitsis lisaks sellele (praktikas mitte väga töötav) väljumisõigus lõpetamise asemel. Belgias on toimiv, Hollandis samal ajal keeruline ja mitte väga hästi toimiv väljumisõiguse reeglistik. Suurbritannias lahendab need olukorrad kohtunikuõigus.

9.4.4 Ühingu toimimise tagamine võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral

Suurbritannia ühinguõiguses on nn *dead-lock* juhtumid lahendatavad UPR-i (CA § 994) abil, mille rakendamisel on kohtu väga suur roll (vt eelmist alajaotust).

Patiseis on üks juhtumeid, mida Belgia ja Hollandi õigus võimaldavad lahendada väljumisnõuete kaudu (vt eelmine alajaotus).

Saksa ühinguõiguses on leitud, et eriti äärmuslikes ja ühingu märkimisväärselt kahjustavates olukordades võib olla abi osaniku või aktsionäri hääle kui tahteavalduse kohtulahendiga asendamise nõudest. Samal ajal on aga märgitud ka seda, et niisuguse nõude maksmapanekuga on seotud mitmeid probleeme. Näiteks on märgitud, et kohtumenetlus peaks toimuma enne üldkoosolekut või osanike koosolekut ja selles menetluses ei ole ühing menetlusosaline, mis võib tema huve kahjustada. Kui koosolek lõpuks toimub, siis võivad asjaolud vahepeal olla muutunud, mis muudab tahteavalduse asendamise ühingu jaoks kaheldava väärtusega abinõuks sellepärast, et ühing ei saa ennast selliste otsuste tagajärgede eest kuidagi kaitsta.⁹⁰⁹ Ka Eesti õiguse järgi ei kehtiks sellises menetluses tehtud kohtulahend äriühingu kui iseseisva õigussubjekti jaoks, sest TsMS § 457 lg 1 sätestab, et jõustunud otsus on kohustuslik menetlusosalistele. Niisugune seisukoht põhineb eeldusel, et kohtuotsus, millel on TsÜS § 68 lg 5 kohane toime, asendab kostjaks oleva aktsionäri või osaniku häält kui tahteavaldust sellest hetkest, mil kohtuotsus jõustub. Eelviidatud säte tekitab küsimuse, kas on võimalik luua kohtu abiga olukorda, kus näiteks 2018. aastal jõustuv kohtulahend tooks endaga kaasa selle, et hääl loetakse antuks kaks aastat varem toimunud üldkoosolekul. TsÜS § 68 lg 5 kohaselt antuks loetud hääl kui tahteavaldusel ei saa vähemalt üldjuhul olla tagasiulatuvat toimet.⁹¹⁰

⁹⁰⁹ Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 41, *passim*: W. Goette, M. Habersack, S. Kalss 2016. - Schröder, AktG § 133, Rn 88.

⁹¹⁰ Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 41.

Saksa õiguskirjanduses on hääletamiskohustuse nõude maksmapaneku probleemiks peetud ka seda, et sageli ei ole teada täpne otsuse sisu, mille poolt hääle anda tuleks. Probleeme võib tekitada ka see, et lisaks puuduolevale häälele kui tahteavaldusele on vaja teha ka muid toiminguid. Näiteks on leitud, et aktsionär üldkoosolekul mitte ainult ei hääleta, vaid ta peab esmalt ka tõendama seda, et tal on koosoleku toimumise ajal endiselt hääleõigus. Muu hulgas peab ta ka koosolekul osalema, kui toimub koosolekul hääletamine.⁹¹¹ Eesti õiguse kontekstis võib seega väita, et kui toimub hääletamine koosolekul, siis kvoorum ehk koosoleku võime üldse otsuseid vastu võtta sõltub koosolekul kohalolijatest. Nimelt sätestab AS § 297 lg 1, et üldkoosolek võib vastu võtta otsuseid, kui üldkoosolekul osalevad aktsionärid, kes omavad üle poole aktsiatega esindatud hääletest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema osaluse nõuet. Saksa õigus seevastu kvoorum nõuet ette ei näe. Saksa õiguskirjanduses on vaieldavaks peetud seda, kas koosolekult puuduva aktsionäri, keda on kohustatud hääletama, võib lihtsalt mehaaniliselt lugeda kohalolijaks.⁹¹²

Samuti on Saksa õiguskirjanduses avaldatud erinevaid seisukohti selle kohta, kas ja mil määral saab seda liiki asjade menetlemisel kohaldada esialgset õiguskaitset.⁹¹³

Kuna Saksa õiguskirjanduses on leitud, et sisse tuleks viia nn *Auflösungsklage*, mille abil oleks võimalik mh ka mõnda osanikku ühingust „välja arvata“,⁹¹⁴ siis võib väita, et hääle tahteavaldusega asendamise nõue ei ole ka seal praktikas väga levinud ühinguõiguslik õiguskaitsevahend.

9.4.5 Huvide konflikti vältimine

EMCA eelnõu lõpparuandes on märgitud, et üldiselt lähenevad liikmesriigid huvide konflikti vältimisele erinevalt. Mõnedes liikmesriikides (nagu näiteks Holland, Poola, Slovakkia, Hispaania ja UK) on huvide konflikti olukord reguleeritud selliselt, et seaduses on selgelt väljendatud juhatuse liikme kohustus huvide konflikti vältida. Teistes riikides seevastu (nt Taani, Saksamaa, Portugal), on huvide konflikti vältimise kohustus lihtsalt üks osa lojaalsuskohustusest.

9.4.5.1 Hääletamispiirangud

Saksa aktsiaseltsi aktsionäri jaoks kehtivat hääletamiskeeldu reguleerib AktG § 136, mille lg 1 kohaselt ei või keegi enda ega teise isiku eest hääleõigust teostada, kui selle tulemusena võetakse vastu otsus, millega see isik vabastatakse kohustusest või vastutusest või kui otsusega otsustatakse nõude esitamist tema vastu. Sama löike teine lause sätestab, et nende aktsiatega, millega aktsionär eeltoodu tõttu hääletada ei või, ei või hääleõigust teostada ka vahendlikult. AktG § 136 lg 2 sätestab hääleõiguse kohta täiendavalt, et leping, millega aktsionär kohustub hääletama ühingu, selle juhatuse või nõukogu, või ka ühinguga seotud ettevõtja juhiste järgi, on tühine. Samamoodi on tühine ka leping, millega aktsionär kohustub hääletama alati juhatuse või nõukogu ettepanekute poolt. Põhimõtteliselt samamoodi on piiratud ka osaühingu osaniku hääleõigus (GmbHG § 47 lg 4).

Suurbritannia õigus läheneb osaniku või aktsionäri ja ühingu vahel aset leida võivale huvide konfliktile pigem *ex post* reeglite kaudu, st hääleõiguse piiranguid otseselt ei ole, aga samas kui mingi kuritarvitus aset leiab, siis lahendatakse see UPR-i abil kohtu kaudu.

Läti KL-is sätestab § 211 lg 2, et osanikul ei ole õigust hääletada, kui otsusega vabastatakse teda kohustusest või vastutusest või otsustatakse nõude esitamist tema vastu.

Soome OYL 5. ptk § 14 lg 1 sätestab, et osanik (aktsionär) ei või hääletada, kui otsustatakse hagi esitamist tema vastu või tema vastutusest vabastamist. Sama sätte teise löike järgi on hääleõigus piiratud ka juhul, kui otsustatakse samu küsimusi seoses kolmanda isikuga, kui aktsionär või osanik võib

⁹¹¹ Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 42.

⁹¹² Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 42-43.

⁹¹³ Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 43-44.

⁹¹⁴ F. Wedemann. Gesellschafterkonflikte in geschlossenen Kapitalgesellschaften. Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht 99. Mohr Siebeck Tübingen 2013, lk 587-588.

seoses otsusega saavutada olulise eelise ja see oleks vastuolus ühingu huvidega. Osaniku või aktsionäri hääleõigus ei ole piiratud vaid juhul, kui hääletamispiirangute rakendamise tulemuse ei võiks ükski osanik või aktsionär otsuse vastuvõtmisel hääletada.

Tähelepanuväärseks võib seejuures pidada asjaolu, et osaniku hääleõigus ei ole piiratud, kui otsustatakse osaniku ja ühingu vahel tehingu tegemist.

9.4.5.2 Juhatuse liikmega tehingu tegemise piirangud

Kõige üldisemalt reguleerib **Saksa** õiguses iseendaga tehingu tegemise keeldu BGB § 181, mille kohaselt ei või esindaja teha tehingut esindatava nimel endaga ega ka teise isikuga, kelle esindaja ta samal ajal on (v. a juhul, kui tehing seisneb üksnes kohustuse täitmisel). See säte kohaldub nii seadusjärgse kui ka tehingulise esindaja suhtes. Erinevalt Saksa õigusest sisaldavad näiteks PECL ja DCFR mitte keeldu teha iseendaga tehingut, vaid palju üldisemat keeldu teha tehingut huvide konfliktis. Kuid PECL-i ja DCFR-i järgi ei ole selline tehing mitte tühine, vaid esindatav saab tehingu tühistada.

Saksa aktsiaseltsidele kehtib AktG § 112, mille kohaselt esindab aktsiaseltsi kõigis tehingutes juhatuse liikmetega nõukogu. Tegemist on Saksa aktsiaseltsi esindusõiguse erireegluga ja selle sätte eesmärk on tagada, et tehinguid ei tehtaks juhatuse liikme huvist, vaid ühingu huvidest lähtudes.⁹¹⁵ Seega on nõukogule antud erandlik esindusõigus.⁹¹⁶

Suurbritannia CA § 175 sätestab juhatuse liikmete kohustuse vältida huvide konflikti. Kui juhatuse liikmel ei õnnestu seda kohustust täita, siis ei tähenda see tingimata seda, et toiming oleks ühingu huvidega vastuolus, vaid esialgu üksnes seda, et esineb oht, et see on ühingu huvidega vastuolus. Huvide konflikti vältimiseks on seejuures mitu võimalust. Esiteks peab juhatuse liige huvide konflikti juhtumi avalikustama ja viima otsuse tegemise järgmisele otsustustasandile, kusjuures see, mis konkreetsetele tasandile on, sõltub ühingu tüübist ja juhtimisstruktuurist. Kui juhatuse liige on huvide konflikti avalikustanud, siis on ta oma lojaalsuskohustust täitnud ja küsimuse üle otsustavad vastavalt ühingu juhtimisstruktuurile kas ülejäänud juhatuse liikmed või üldkoosolek (osanikud). CA § 175 lg-te 5 ja 6 järgi nõuavad huvide konflikti juhtumid kõrgema otsustustasandi heakskiitu. Näiteks kui suletud kapitaliühingul (st Eesti õiguse mõistes osaühingul) on ainult üks juhatuse liige, siis peavad juhatuse liikme huvide konfliktiga seotud tegevuse heaks kiitma osanikud.

CA § 177 lg 1 kohaselt peab juhatuse liige avalikustama oma huvi kavandatavas tehingus või toimingus (mh nt ka juhul, kui juhatuse liige on ühingu olulise lepingupartneri osanik või aktsionär. CA § 177 lg 1 järgi peab juhatuse liige mh avalikustama oma huvi ulatuse ja olemuse teistele juhatuse liikmetele enne seda, kui ühing kõnealusesse tehingusse „siseneb“.

Lisaks tunnevad mitmete liikmesriikide ühinguõiguse normid ka terminit „*corporate opportunity*“ ehk nn ühingu võimaluse ärakasutamist ja näevad ette, et isiklikes huvides ühingu võimaluse ärakasutamine on keelatud. Suurbritannia ühinguõiguses näeb CA § 175 lg 2 ette, et juhatuse liikmel on keelatud kasutada ära mistahes vara, informatsiooni või võimalust (olenemata sellest, kas ühing ise võiks seda kasutada). Ka Hispaania *Companies Act* art 228 keelab juhatuse liikmetel ühingu võimalusi enda huvides kasutada. Teistes liikmesriikides (Prantsusmaa, Holland, Slovakkia ja Portugal) on selline keeld hõlmatud üldise lojaalsuskohustusega. Poola ja Saksamaa reguleerivad seda küsimust ühingujuhtimise tavaga (*Corporate Governance Code*). Üldiselt pärineb see doktriin USA õigusest.⁹¹⁷

Rootsi ABL 8. ptk § 34 näeb ette, et tegevdirektor (*managing direktor*, meie õiguse mõistes igapäevast majandustegevust korraldav isik ehk siis tegelikult juhatuse liige) ei või osaleda selliste küsimuste otsustamisel nagu tema ja ühingu vaheliste lepingute sõlmimine, samuti tema ja kolmanda isiku vahel

⁹¹⁵ MüKoAktG/Habersack, 4. Aufl. 2014, AktG § 112 Rn. 1 (beck-online).

⁹¹⁶ Eesti õiguse järgi ei ole nõukogu tehingus juhatuse liikmega ühingu esindaja, kuid nõukogul on õigus määrata tehingu tegemiseks esindaja.

⁹¹⁷ EMCA, p 207-209.

lepingu sõlmimine, kui juhatuse liikmel on märkimisväärne huvi selles kolmandas isikus, mis võib põhjustada huvide konflikti. Samasugune piirang kohaldub ka lepingule, mille ühing sõlmib juriidilise isikuga, keda juhatuse liige võib kas üksi või koos teiste isikutega esindada. Samamoodi on juhatuse liikme otsustusõigus välistatud juhul, kui küsimuse all on nõude esitamine juhatuse liikme vastu või muu õigusvaidluse pidamine temaga. Eeltoodud piirangud ei kohaldu vaid juhul, kui juhatuse liikmel on äriühingus 100% osalus. Samasugused põhimõtted kohalduvad 8. ptk § 23 järgi ka juhatuse liikmetele (*board members*, kes on meie õiguse mõistes pigem järelevalveorgani liikmed).

Soome OYL 6. ptk § 4 sätestab selle, millal ei või hääletada tegevdirektor ja 7. ptk § 19 lg 1, millal ei või hääletada juhatuse liikmed.

Kokkuvõttes reguleerivad praktiliselt kõigi võrdlusriikide õigused ühel või teisel viisil huvide konflikti vältimise juhtumeid, kuigi selleks kasutatakse erinevaid abinõusid.

9.4.6 Aktsionäride foorum

Aktsionäride foorum kujutab endast elektroonset internetiplatvormi, mis on Saksa Ametlike Teadaannete (*Bundesanzeiger*) üheks rubriigiks.⁹¹⁸ Foorum on mõeldud võimaldama aktsionäridel omavahel enne üldkoosolekuid ühendust võtta ja suhelda, et suurendada aktsionäride kaasatust ja liikmesusõiguste efektiivsemat teostamist. Paljudel juhtudel näeb seadus ette, et aktsionärid saavad teatavat õigust teostada juhul, kui neile kuulub teatud osalus. Sellest osalusmiinimumist väiksemat osalust omaval aktsionäril on võimalus võtta aktsionärifoorumi kaudu ühendust teiste aktsionäridega ja sel moel saavutada õiguse teostamiseks vajalik lävend. Sellist vajadust on eelkõige põhjendatud kahe asjaoluga: osaluse killustumine suurtes aktsiaseltsides ja aktsionäride struktuuride muutumine järjest rahvusvahelisemaks. Sellises olukorras on aktsionäridel kõige keerulisem omavahel kokkuleppeid sõlmida ja oma eesmärgi saavutada.

Aktsionäride foorum on reguleeritud Saksa AktG §-s 127a. Selle sätte kohaselt võimaldatakse aktsionäridel või aktsionäriühendustel veebikeskkonnas kokku saada, et neil oleks võimalik üldkoosolekul teatud õigusi ühiselt ja seega eelduslikult efektiivsemalt teostada. Näiteks on selliselt internetis kokku saanud aktsionäridel võimalik esitada taotlusi, mille esitamiseks on vaja teatavat hääletälvendit, mida neil võib-olla üksikult võttes ei oleks. AktG § 127a lg 2 kohaselt peab taotlus sisaldama aktsionäri(de) nime (nimesid) ja aadressi, aktsiaseltsi ärinime, taotlust või ettepanekut, mida soovitakse ühiselt esitada, või siis ettepanekut selle kohta, kuidas mingis üldkoosoleku päevakorda pandud küsimuses ühiselt hääletama peaks, samuti üldkoosoleku toimumise aega. AktG § 127a lg 5 näeb ette, et Liidu Justiitsministeerium kehtestab foorumi täpsema pidamise reeglistiku määrusega. Selliseks määruseks on Aktionärsforumsverordnung (edaspidi AktFoV).

Õiguskirjanduses on siiski märgitud, et praegusel kujul ei ole aktsionärifoorumil erilist praktilist tähendust, sest mingit õiget kommentaariumi ei ole loodud, aktsionärid omavahel suhelda ei saa ja foorum töötab üksnes elektroonse teadetetahvlina, kuhu aktsionärid võivad oma erinevaid ettepanekuid „üles riputada“. Samuti väljendavad sakslased kriitikat selle kohta, et foorumist on tehtud Ametlike Teadaannete üks rubriik ja märgivad, et vähemalt börsiühingute jaoks võiks see foorum olla ühitatud veebilehega, kus avaldatakse börsiühingu enda teadaandeid (AktG § 124a).⁹¹⁹

Teisalt on märgitud ka seda, et asjaolu, et aktsionärifoorum ei asu mitte aktsiaseltsi enda veebilehel, võtab juhatuselt koormuse tegeleda omaenda opositsiooni tegevuse toetamisega. Ühingu seisukohast on positiivne ka see, et aktsionäridel ei ole ühingu vastu mingit kulude hüvitamise nõuet, sest kõik foorumis tegutsemisega seonduvad kulud kannavad nad ise.⁹²⁰

⁹¹⁸ Arvutivõrgus:

https://www.bundesanzeiger.de/ebanzwww/wexsservlet?page.navid=to_shareholder_forum&session.sessionid=2a6e7cf2a2df0cfffceca7b1affcef9c&global_data.designmode=eb

⁹¹⁹ Hüffer AktG § 127a Rn. 1, beck-online.

⁹²⁰ Hüffer AktG § 127a Rn. 2, beck-online.

Kokkuvõttes tuleb asuda seisukohale, et niisugune internetifoorum võib olla vajalik või kasulik üksnes selliste aktsiaseltside aktsionäride jaoks, milles osalus on killustunud suure hulga aktsionäride vahel.

9.4.7 Aktsionäride ja osanike lepingu õiguslik reguleerimine

Iseenesest on aktsionäride ja osanike vahelised lepingud Saksa õiguse järgi lubatavad ja selliste lepingute sõlmimine on vaatamata sellele, et seadus neid ei reguleeri, õiguspraktikas väga levinud. Saksa allikates on märgitud, et sageli sõlmitakse sellised kokkulepped selleks, et teostada hääleõigust teatud kindlal viisil või leppida kokku ostueesõiguses või omandamisõiguses üldisemalt. Samuti on märgitud, et üldine ühinguõiguslik võrdse kohtlemise põhimõte neile lepingutele ei laiene. Osanike vahelise lepingu rikkumist ei peeta Saksa õiguses näiteks selliseks mõjuvaks põhjuseks, mis annaks aluse osaniku osaühingust välja arvata, samuti ei saa osanike lepinguga vastuolus olevat otsust vähemalt üldjuhul kehtetuks tunnistada.⁹²¹

Saksa õiguspraktika lubab sõlmida hääletamiskokkuleppeid ka osanike ja ühingu või osanike ja juhatuse liikmete vahel, aga ka osanike ja kolmandate isikute vahel.⁹²² Selliseid lepinguid on aga võlaõiguslikud ja neil ei ole ühinguõiguslikku toimet. Need ei mõjuta äriühingu enda tahtekujundust ega avalda sellele samasugust vahetut mõju nagu põhikirjapiirangud, seega pole neil piirangutel ühinguõiguslikku ega põhikirjasarnast toimet. Ka ei saa osanike ja aktsionäride vahelist lepingut automaatselt pidada põhikirja osaks.⁹²³ Erandiks on Saksa kohtupraktikas olnud juhtumid, kus Saksa Liidukohus on jaatanud võimalust tunnistada kehtetuks osanike otsus, mis oli vastuolus osanike vahel sõlmitud lepinguga, kuid seda üksnes põhjusel, et osanike lepingu osalisteks olid kõik osaühingu osanikud. Selles olukorras andis kohus osanike lepingule sisuliselt põhikirjasarnase toime.⁹²⁴

Mis puudutab osanike ja aktsionäride lepingutega kokkulepitud kohustuste täitmisele sundimist, siis eelkõige võib probleeme olla just nende kokkulepetega, mis on suunatud hääleõiguse teostamisele. Õiguskirjanduses on märgitud, et hääletamiskokkuleppe täitmisele sundimise võimalus on Saksa õiguskirjanduse järgi olnud vaieldav. Varasem Saksa kohtupraktika eitas pikka aega hääletamiskokkuleppe kohtuliku maksmapaneku võimalust sel teel, et kohtusse esitatakse tahteavalduse asendamiseks kohustav hagi. Hiljem (alates 1967. aastast) on seda võimalust siiski ka jaatatud. Kui hääletamiskokkuleppe sisu on piisavalt määratletud, siis on Saksa Ülemkohtu praktika järgi võimalik täitmine sellisel, et tahteavaldust on võimalik asendada Saksa ZPO § 894⁹²⁵ järgi. Kohtu põhjenduste kohaselt oli üheks põhjuseks, miks varasemas kohtupraktikas sellist võimalust eitati, kahtlus, et kui lubada asendada hääli kohtulahendiga, kujuneb osanike koosolek tegeliku otsustuskogu asemel üksnes näilikuks ning ühingu enda otsustusmehhanismid muutuvad mõttetuks. Saksa Liidukohus muutis varasemat seisukohta, märkides, et eeltoodud põhjendused ei kaalu üles seaduslikult sõlmitud lepingu ja sellega võetud kohustuste täitmise mehhanisme. Kohus rõhutas, et hääletamiskokkulepped ja nende maksmapandavus kujutavad endast osanike või aktsionäride õiguspärase huvide peegeldust ja igaüks peab arvestama sellega, et kui ta võtab endale võlaõigusliku kohustuse, peab ta seda kohustust ka täitma.⁹²⁶

Lisaks aktsionäride ja osanike vahel sõlmitud lepingu täitmise nõudele võivad lepinguosalisel lepingu rikkumise korral kasutada üksteise suhtes ka teisi võlaõiguslikke õiguskaitsevahendeid. Näiteks on kahju tekkimisel võimalik esitada oma kohustust rikkunud lepinguosaliste vastu kahju hüvitamise

⁹²¹ MüKoGmbHG/Reichert/Weller, 2. Aufl. 2015, GmbHG § 14 Rn. 67-68

⁹²² Samas, Rn 240-241.

⁹²³ Samas, Rn 231.

⁹²⁴ BGH Urt. v. 20.1.1983 – II ZR 243/81, NJW 1983, 1910; Urt. v. 27.10.1987 – II ZR 240/85, NJW 1987, 1890.

⁹²⁵ ZPO § 894 sätestab, et kui võlgnik on kohustatud kohtulahendiga tahteavaldust andma, siis kehtib tahteavaldus antuna niipea, kui kohtuotsus on jõustunud. Kui tahteavaldus on seatud sõltuvusse vastusooritusest, siis muutub tahteavaldus kehtivaks niipea, kui § 726 ja § 730 järgi vastusooritus tehtud on.

⁹²⁶ Vt lähemalt: Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistr töö 2017, Tartu, lk 52. Viidatud kohtulahend: BGH: Zulässigigkeit und Vollstreckbarkeit von Stimmrechtsbindungen. NJW 1967, S 1964-1965.

nõudeid. Samuti näevad sellised lepingud sageli ette leppetrahvid lepingu rikkumiseks, mis võimaldab lihtsustada selle isiku positsiooni, kelle suhtes kohustust rikuti, kuna ta ei pea nõude esitamisel tõendama kahju suurust, vaid üksnes rikkumist. Samuti tulenevad lepingulistest suhetest võimalused leping üles öelda või teatud juhtudel sellest ka taganeda.⁹²⁷

Ka Austrias on niisugused kokkulepped laialt levinud.⁹²⁸ Osanike kokkuleppe kehtivust hinnatakse ühinguõiguslike õigusnormide ja ühingu põhikirjas sisalduvate kokkulepete valguses.⁹²⁹ Ainus Euroopa riik, kus aktsionäride ja osanike vahelisi lepinguid seaduse tasandil reguleeritakse, on Taani ja sealgi on normid väga minimaalsed. Taani SkL 1. ptk § 5 p-s 6 on osanike ja aktsionäride lepingut defineeritud kui lepingut, millega reguleeritakse ühingu omandi ja juhtimisega seonduvat („*agreement governing the ownership and management of the company entered into between the shareholders*“). SkL 6. ptk § 82 sätestab, et osanike ja aktsionäride lepingud ei ole ühingu ega ühingu üldkoosolekul tehtavate otsuste jaoks siduvad.

EMCA-s on märgitud, et aktsionärid ja osanikud võivad väljaspool põhikirja sõlmida omavaheliste suhete korraldamiseks lepinguid. Kõik liikmesriigid tunnevad sellist instrumenti nagu osanike ja aktsionäride lepingud ja üldiselt on kõigi liikmesriikide lähenemine selline, et sellised lepingud kehtivad küll lepingule alla kirjutanud osanike ja aktsionäride omavahelises suhtes, kuid ei ole siduvad ühingu jaoks ega ka nende osanike ja aktsionäride jaoks, kes on hiljem heas usus ja piirangutest või kohustustest mitte teades osaluse omandanud. EMCA ei sisalda sätteid osanike ja aktsionäride lepingute kohta, seda on peetud niisuguse lepingu sõlminud isikute omavaheliste suhete reguleerimise instrumendiks.

Seega üldiselt ei ole teiste riikide õiguses osanike ja aktsionäride lepingutega seonduv eraldi reguleeritud, st on samamoodi nagu Eestis lähtutud sellest, et tegu on võlaõigusliku kokkuleppega, mida reguleerivad üldised võlaõiguse normid.

9.4.8 Aktsionäri derivatiivhagi

EMCA-s on märgitud, et mitmete liikmesriikide seadused sisaldavad (vähemal või rohkemal määral) derivatiivnõude maksmapaneku reegleid. Sellisteks riikideks on Ühendkuningriik, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, Rootsi ja Taani. Ka US Model Business Corporation Act 7. ptk alapeatükk D reguleerib aktsionäri derivatiivnõude esitamist.⁹³⁰

Derivatiivhagi reguleerivad sätted sisalduvad Ühendkuningriigi õiguses CA art-s 260 jj, Taani SkL-i 3. ptk-i §-s 364, Rootsi ABL-i 29. ptk-i §-s 9, Soome OYL-i 22. ptk-i §-s 7 ja Saksa AktG §-s 148. EMCA eelnõus märgitakse, et liikmesriikide kogemus nende sätete kohaldamisel varieerub ja selle põhjused on samuti väga erinevad. Osa erinevusi on seletatavad sellega, et reeglid on keerukad, osa õiguslike traditsioonidega. Kuid kokkuvõttes tuleb siiski märkida, et enamikus Euroopa riikides ja ka USA-s on aktsionäri derivatiivhagi seadustatud.

9.4.8.1 Derivatiivhagi Saksa õiguses

Saksamaal oli pikka aega piiratud vähemusaktsionäride õigus panna ühingu nimel maksuma kahju hüvitamise nõudeid juhtorganite liikmete vastu. Eri aegadel on vastav õigusinstituut olnud sätestatud erinevalt ja alles alates 1965. aastast reguleerib seda küsimust AktG § 147, mis omakorda on aja jooksul olnud erineva sisuga. K. Schmidt on märkinud, et aktsionäri jälgimisõiguse ("*Verfolgungsrecht*") algsed põhimõtted on Saksa õiguses olnud olemas 1884. aastast, mil jõustati õigusnormid, mille kohaselt nõude maksmapaneku üle otsustamiseks vajalik hääletenamuse moodustas vähemalt 20%

⁹²⁷ BeckOK GmbHG, Ziemons/Jaeger 31. Edition Stand: 01.05.2017. – Trölitzsch, Rn 25-26.

⁹²⁸ M. Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu, lk 51. Vt ka: M. Reichert. Die Abwehr feindlicher Übernahmen bei Aktiengesellschaften in Deutschland und Österreich. Dissertation. Wien, 2011, S 41. Arvutivõrgus: http://othes.univie.ac.at/15424/1/2011-03-21_0749847.pdf.

⁹²⁹ H. Fleischer, W. Goette 2016. - Drescher. GmbHG § 47, Rn 237.

⁹³⁰ EMCA, p 267-268.

aktsiakapitalist. 1897. aasta Saksa kaubandusseadustik HGB langetas nimetatud lävendi 10%-le ja 1931. a. aktsiaseltsiõiguse reform jõustas 5%-lise lävendi. 1965. aasta regulatsioon omakorda oli kombinatsioon eelnevatest normidest.⁹³¹ Kuigi formaalselt oli kahju hüvitamise nõuete maksmapaneku võimalus AktG §-s 147 olemas ja ka aktsionäridele oli antud võimalus taotleda eriesindaja määramist, oli õiguskirjanduse andmetel regulatsiooni praktiline tähendus väike, sest suurtes aktsiaseltsides oli nõude esitamiseks vajaliku häälteenamuse saavutamine raske. AktG tollaegsele redaktsioonile on ette heidetud, et nõude lubatavuse üle puudus täielikult kohtulik kontroll.⁹³²

15. juunil 2005 võeti vastu ja alates 1. novembrist 2005 jõustus nn äriühingute terviklikkust ja vaidlustamisõiguse moderniseerimist reguleeriv seadus *Gesetz zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts* (edaspidi UMAG), mida on nimetatud Saksamaa olulisimaks aktsiaseltsiõiguse reformiks alates 1965. aastast.⁹³³ Nimetatud seadusega muudeti oluliselt AktG § 147 ja täiendati seadust §-ga 148. UMAG'i järgi oli peamiseks muudatuseks nõude esitamise õiguse lävendi madalamaks muutmine ja nõude esitamise menetlusõiguslikult täpsem reguleerimine.

Nagu märgitud, reguleerib kahju hüvitamise nõuete maksmapaneku üle otsustamist AktG § 147, mis sätestab järgmist:

§ 147. Kahju hüvitamise nõuete maksmapanek

- (1) Aktsiaseltsi kahju hüvitamise nõude maksmapaneku asutajate, juhatuse või nõukogu liikmete vastu otsustab aktsionäride üldkoosolek lihthäälteenamusega. Nõue tuleb esitada hiljemalt kuue kuu jooksul arvates üldkoosoleku toimumisest.
- (2) Nõude esitamiseks võib aktsiaselts määrata eriesindaja. Kohus võib 1/10 aktsiakapitalist või 1 miljoni euro suurust osa aktsiakapitalist esindavate aktsionäride taotlusel määrata kahju hüvitamise nõude esitamisel aktsiaseltsi esindajaks muu isiku kui aktsiaseltsi esindajaks oleva isiku, kui see on vastavalt asjaoludele mõistlik. Kui kohus menetleb avaldust, kannab menetluskulud aktsiaselts. Esindaja määramise peale tehtud lahendi peale võib edasi kaevata. Kohtu määratud esindaja võib nõuda aktsiaseltsilt oma tegevuse eest tasu ja mõistlike kulude hüvitamist. Kulude ja tasu suuruse määrab kohus ja nende määramise kohta tehtud lahendi peale saab edasi kaevata. Järgmise astme tehtud lahendi peale edasi kaevata ei saa. Jõustunud lahend on täitedokument.

Derivatiivhagi menetlusõiguslikke aspekte reguleerib AktG § 148.

AktG § 148 Loamenetlus (Zulassungsverfahren)

Lõige 1 sätestab järgmist:

- (1) Aktsionärid, kelle aktsiatega on avalduse esitamise aja seisuga esindatud vähemalt 1/100 aktsiakapitalist või 100 000 eurot, võivad taotleda § 147 lg-s 1 nimetatud kahju hüvitamise nõude menetlusse võtmist (menetlusloa andmist). Kohus annab menetlusloa, kui:
 - 1) Aktsionärid tõendavad, et nad on omandanud aktsiad enne seda, kui nemad või üldõigusjärgluse korral nende õiguseelnejad said teada oletatavast kohustuste rikkumisest või kahjust;
 - 2) Aktsionärid tõendavad, et aktsiaselts ei ole ise mõistliku tähtaja jooksul sellist nõuet esitanud;
 - 3) Esinevad asjaolud, mis annavad alust põhjendatud kahtluseks, et aktsiaseltsile on lojaalsuskohustuse rikkumise, seaduse või põhikirja olulise rikkumise tõttu tekkinud kahju;

⁹³¹ Schmidt, K. Verfolgungspflichten, Verfolgungsrechte und Aktionärsklagen: ist die Quadratur des Zirkels näher gerückt? Gedanken zur Reform der §§ 147-149 AktG vor dem Hintergrund der Juristentagsdiskussion des Jahres 2000. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht 2005, S 796 -797.

⁹³² B. Kropff, J. Semler. Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 4. 2. Auflage, München, 2004, § 147, Rn 9-10.

⁹³³ G. Spindler. Haftung und Aktionärsklage nach dem neuen UMAG. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht 2005, Heft 21, S 865.

- 4) Kahju hüvitamise nõude maksmapanek ei ole olulisel määral vastuolus aktsiaseltsi huvidega.

Sama paragrahvi teine lõige reguleerib kohtualluvust, märkides, et hagi menetlemise lubatavuse otsustab aktsiaseltsi asukoha järgne maakohus. Menetlusloa andmise kohta teeb kohus otsuse. Kui vastavas maakohus on loodud ühinguõiguslike vaidlustega tegelev kolleegium, siis otsustab sellise hagi menetlemise lubatavuse nimetatud kolleegium. Samuti on AktG § 148 lg-s 2 märgitud, et kõnealuse avalduse esitamine peatab nõude aegumise. Enne hagi menetlusse lubamise või mittelubamise otsustamist peab kohus andma kostjale võimaluse väljendada oma seisukohta. Lahendi peale saab üks kord edasi kaevata ja aktsiaselts tuleb menetlusse kaasata.

AktG § 148 lg 3 sätestab, et ka aktsiaseltsil endal on alati õigus esitada kõnealune kahju hüvitamise nõue. Kui aktsiaselts esitab ise kahju hüvitamise nõude, muutub aktsionäride poolt algatatud menetlus (nii parajasti toimuv loamenetlus kui ka pärast loa andmist toimuv hagemenetlus) n.-õ lubamatuks. Samuti on aktsiaseltsi õigus võtta toimuv menetlus üle (astuda menetlusse aktsionäride asemele).

AktG § 148 lg 4 näeb ette, et kui kohus annab aktsionäride esitatud hagi menetlemiseks loa, siis tuleb hagi esitada hiljemalt 3 kuu jooksul pärast lahendi jõustumist, kusjuures aktsionärid peavad ühingule andma mõistliku tähtaja hagi ise esitada. Kostjaks on isikud, kellelt kahju hüvitamist nõutakse ja kahju hüvitist saab nõuda aktsiaseltsile. Kui esitatud on mitu samalaadset hagi, siis liidetakse need ühte menetlusse.

AktG § 148 lg 5 kohaselt on selles menetluses tehtud lahendil nn laiendatud õigusjõud. See tähendab, et selles menetluses tehtud otsus kehtib ka teiste aktsionäride ja aktsiaseltsi suhtes.⁹³⁴

Sama paragrahvi kuues lõige reguleerib menetluskulude kandmist hagi lubatavuse üle peetavas menetluses. Kui avaldus jääb rahuldamata (st hagi ei lubata menetlusse), kannab menetluskulud avalduse esitaja. Kui hagi menetlusse mittelubamise põhjuseks on aktsiaseltsi ülekaalukad huvid, mille aktsiaselts oleks saanud enne avalduse esitamist teatavaks teha, kuid jättis teatavaks tegemata, peab aktsiaselts avaldajale kulud hüvitama. Muudel juhtudel otsustab menetluskulude jaotuse kohus lõpplahendis. Kui aktsiaselts esitab ise hagi või võtab üle aktsionäride algatatud menetluse, siis kannab ta ka kuni hagi esitamiseni või menetluse ülevõtmiseni tekkinud kulud. Aktsiaseltsi võimalus hagi tagasi võtta või sellest loobuda on piiratud.⁹³⁵ Kui hagi jääb osaliselt või täielikult rahuldamata, peab aktsiaselts avaldajatele nende kantud menetluskulud hüvitama, v.a juhul, kui hagejad on saavutanud hagi menetlemise tahtlikult või raske hooletuse tõttu ebaõigete andmete kohtule esitamisega. Kui hagejaks on mitu aktsionäri, siis on neil õigus vaid ühe lepingulise esindaja kulude hüvitamisele, v. a juhul, kui aktsionäride õiguste kaitseks oli teise esindaja kasutamine mõödapääsmatu.

Kokkuvõttes iseloomustab Saksa derivatiivhagi menetluslik keerukus. Samas on Eesti ja Saksa menetlusõigus vähemalt mingis osas sarnane. Küll aga ei ole Eesti tsiviilkohtumenetlusõiguses eraldi nn loamenetluse instituti.⁹³⁶

9.4.8.2 Derivatiivhagi Ühendkuningriigi õiguses

⁹³⁴ Samamoodi näeb nt AS § 302 lg 5, et üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamise kohtuotsus kehtib kõigi aktsionäride, juhatuse ja nõukogu liikmete suhtes, sõltumata nende osalemisest menetluses. S § 301¹ lg 5 kohaselt kohaldub see säte ka kohtuotsusele, millega on tuvastatud üldkoosoleku otsuse tühisus.

⁹³⁵ Vt AktG § 93 lg 4: piiratud on juhatuse vastu esitatud kahju hüvitamise nõude maksmapanekuks esitatud hagi tagasivõtmine ja sellest loobumine ka tavapärase menetluse korral.

⁹³⁶ Ainult Riigikohtus otsustab kohus TsMS § 679 lg 1 kohaselt esmalt kassatsioonkaebuse menetlusse võtmise, kuid seal on tegu kohtuasjas juba tehtud lahendi peale edasikaebamisega, mitte küsimusega sellest, kas isik peaks üldse saama kohtusse pöörduda või mitte. Samas on isikul meie menetlusõiguse ja põhiseaduse valguses eelkõige hageda vaid enda huvide kaitseks: TsMS § 3 lg 1 kohaselt menetleb kohus tsiviilasja, kui isik pöördub seaduses sätestatud korras kohtusse oma eeldatava ja seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks ja lg 2 näeb ette, et vaid seaduses ettenähtud juhul menetleb kohus tsiviilasja ka siis, kui isik pöördub kohtusse teise isiku või avalikkuse eeldatava seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks.

Ühendkuningriigi õiguskirjanduses on märgitud, et aktsionäri derivatiivnõue on vähemuse kaitse abinõu, mis võimaldab kohtulikku sekkumist ühingu, mida kontrollivad ebaausalt käituvad aktsionärid või juhatus.⁹³⁷

Enne 2006. aasta seadusemuudatusi põhines käsitlus aktsionäri derivatiivhagist suuresti pretsedentidel, millest esimese ja olulisimana nimetatakse sealsetes allikates 1843. aastast pärinevat kaasust *Foss vs Harbottle*.⁹³⁸ Seejuures lähtus Ühendkuningriigi õigus derivatiivmenetluse võimaluse jaatamisel kolmest põhimõttest: esiteks peeti ühingu suhtes toime pandud rikkumise⁹³⁹ menetlemisel kohaseks hagejaks eelkõige ühingu ennast. Teiseks printsibiiks oli kohtuliku sekkumise minimalism, mille lähtekohaks oli eeldus, et vähemalt üldjuhul ei sekku kohus äriühingu igapäevase tegevuse juhtimisse. Kolmas põhimõte oli nn „enamuse põhimõte“: aktsionäril ei olnud õigust esitada nõuet juhul, kui nõude aluseks olev rikkumine oleks enamuse otsusega heaks kiidetav või kõrvaldatav, eeldusel, et enamuse tahe on selgelt tuvastatav (nn enamuse põhimõte).⁹⁴⁰ Seega kui rikkujast sõltumatu aktsionäride enamus olukorda aktsepteeris, ei olnud derivatiivnõude menetlemine vähemalt üldjuhul võimalik. Seega ei olnud lõppastmes tegu kuigi efektiivse vähemuse kaitseabinõuga.

Praegu reguleerivad aktsionäri derivatiivnõuet Ühendkuningriigi õiguses CA art-d 260-269.

CA art 260 defineerib aktsionäri derivatiivnõuet kui kohtu kaudu ühingu nimel maksmapandavat rikkumise kõrvaldamisele suunatud nõuet, mille võib aktsionär esitada kas juba toime pandud või alles kavandatava rikkumise korral juhtorgani liikmete või ka muude isikute vastu. Silmas tuleb pidada, et samaaegselt derivatiivmenetluse seadustamisega täiendati CA sätteid ka juhatuse liikmete kohustusi selgemini reguleerivate normidega. CA art 260 lg 4 järgi ei ole oluline, kas asjaolud, mis põhjustavad hagi esitamise, leidsid aset enne või pärast seda, kui aktsionär oma osaluse omandas.

Erinev Saksa õigusest on ka see, et kuna CA reguleerib põhimõtteliselt nii avatud kui ka suletud kapitaliühinguid, siis kohaldub see meie mõistes ka osaühingutele. Siinjuures tuleb aga arvestada Briti äriühingute üldist süsteemi – seal ei ole osaühing ja aktsiaselts omavahel sedavõrd eristatavad, kui nad on seda Saksa (ja ka Eesti) õiguses.

CA art 261 näeb sarnaselt Saksa õigusele ette, et enne tegeliku menetluse algust peab kohus menetluse n.-õ lubatavaks tunnistama. Menetlusõiguslikes sätetes avaldub seejuures selgesti Anglo-ameerika kohtunikuõiguse spetsiifika – selgeid ettekirjutusi kohtule, mida ta mingis olukorras tegema peaks, on väga vähe. Nii näiteks näeb CA art 261 lg 2 ette, et kui kohus leiab, et hageja esitatud asjaolud ja tõendid ei anna esialgsel hinnangul (*prima facie*) alust pidada avaldust põhjendatuks, siis kohus avaldust edasi ei menetle ja võib oma lahendis anda korraldusi, mida ta peab vajalikuks. CA art 261 lg 3 kohaselt, võib kohus juhul, kui ta ei lükka avaldust lg-s 2 märgitud põhjusel tagasi, anda juhiseid edasiseks tõendite kogumiseks ja vajadusel peatada menetluse. Ka siis, kui lõpuks toimub sisuline istung, võib kohus kas otsustada jätkata asja menetlust sellistel tingimustel, mida ta peab sobivaks, kuid võib ka otsustada menetlust mitte jätkata. Samuti on kohtul selles menetlusetapis õigus menetlus peatada, andes menetlusosalistele juhiseid edasiseks tegevuseks.

CA art 262 reguleerib menetlusõiguslikku võimalust, et sellise hagi menetlemist, mille on juhatuse liikmete vm ühingule kahju tekitanud isikute vastu esitanud ühing, võidakse aktsionäride avalduse alusel jätkata kui derivatiivhagi menetlemist. Ka sellisel juhul peab aktsionär avalduses taotlema, et kohus annaks loa menetluse jätkamiseks derivatiivmenetlusena.

⁹³⁷ G. Morse. *Charlesworth's Company Law*. G. Morse, S. Girvin, S. (Ed, et al). Seventeenth Edition. London, 2005, p 343-344.

⁹³⁸ P. L. Davies. *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*. Seventh Edition. London, 2003, p 444.

⁹³⁹ Mõistet "rikkumine" on siinkohal kasutatud tähistamaks vastavat inglisekeelset terminit "*wrong, done to a company*", mille tähendus ei kattu ei kahju mõistega ega ka juhtorgani liikme kohustuse rikkumise mõistega, vaid hõlmab (Germaani õigusperekonna, sh ka Eesti õiguse seisukohast) nii rikkumise kui kahju teatud aspekte.

⁹⁴⁰ G. Morse. *Charlesworth's Company Law*. G. Morse, S. Girvin, S. (Ed, et al). Seventeenth Edition. London, 2005, p 341.

Sama artikli teise lõike järgi ei anna kohus derivatiivhagi menetlemiseks luba, kui ta on veendunud, et isik, kes on loobunud menetluse jätkamisest, tegutseb ühingu parimates huvides, samuti siis, kui asjaolu, millel hagi põhineb, on ühingu poolt heaks kiidetud (kas eelnevalt või tagasiulatuvalt). Seega annab Ühendkuningriigi õigus ühingule võimaluse kiita heaks need toiminguid, mis kohtusse pöördunud vähemusele võivad tunduda kahjustavad. Samas rõhutab seadus, et kõige selle üle otsustamisel võtab kohus arvesse osanike või aktsionäride seisukohti ja ka seda, kes ja mil määral võiks teatud toimingutest olla isiklikult huvitatud. See tähendab, et tegelikult tehakse kõik otsustused üldise hea usu põhimõtte valguses.

Oluliseks sätteks, mis reguleerib seda, millal luba tuleks anda, on ka CA art 263.

CA art 263 lg 3 kohaselt võtab kohus arvesse eriti alljärgnevaid asjaolusid:

- Kas osanik või aktsionär, kes kohtusse pöördub, tegutseb heas usus;
- Kas ühingu juhatuse liige, kes tegutseb ühingu parimates huvides, peaks sellise nõude esitama;
- Kas hagi aluseks olev või tõenäoliselt aset leidev ühingu jaoks kahjulik olukord:
 - On ühingu poolt enne selle ilmnemist heaks kiidetud;
 - On pärast selle ilmnemist heaks kiidetud.
 - Võidakse heaks kiita ja tõenäoliselt ka kiidetakse heaks.
- Kas ühing on otsustanud hagi mitte esitada;
- Kas hagi või selle aluseks olevad asjaolud annavad alust eeldada, et aktsionär või osanik võiks kahju hüvitamise nõude esitada enda, mitte aga ühingu nimel.

CA art 264 reguleerib olukorda, kus osanik või aktsionär pöördub kohtu poole taotlusega n.-ö jätkata sellise hagi menetlemist, mille on esitanud teine osanik või aktsionär. Tegelikult on tegu olukorraga, kus üks osanik või aktsionär soovib astuda menetlusse algse hageja asemele. Selleks peab aga esinema kindel põhjus ja hageja asendamine on võimalik juhul, kui:

- Hageja on hagi esitades või menetluses oma õigusi kuritarvitanud;
- Hageja ei ole oma nõude menetlemisel näidanud üles piisavat hoolsust;
- Nõude menetlemine derivatiivnõudena ei ole põhjendatud.

Otsustades selle üle, kas lubada esialgse aktsionäri või osaniku asemele menetlusse teine osanik või aktsionär, kohaldab kohus põhimõtteliselt samu reegleid nagu ka nõude menetlemise lubatavuse üle otsustamisel.

A. Reisberg on 2009. a märkinud, et ka pärast CA jõustumist on kohtunikuõigus (tuginedes seejuures oma laiaulatuslikult diskretsiooniõigusele) jätkanud aktsionäri derivatiivnõude käsitlemist erakorralise ja äärmusliku abinõuna, mida peaks saama rakendada eelkõige olukorras, kus kõik teised õiguskaitsevahendid on ennast ammendanud.⁹⁴¹

9.4.8.3 Deriviivhagi Põhjamaade õiguses

Taani SkL reguleerib aktsionäri⁹⁴² derivatiivhagi 3. ptk-i §-des 364 ja 365.

SkL 3. ptk § 364 lg 1 sätestab, et nii juhtorgani liikmete kui ka asutajate audiitorite, erikontrolli läbiviijate jmt isikute vastu nõude esitamine on üldkoosoleku pädevuses. Sama paragrahvi teine lõige sätestab, et nõude esitamist ei takista see, kui üldkoosolek on võtnud vastu otsuse nõuet mitte esitada (või vabastanud eelnimetatud isikud vastutusest), kui info, millel selline otsus põhineb, oli puudulik või ebaõige.

⁹⁴¹ A. Reisberg, *Shadows of the Past and Back to the Future: Part 11 of the UK Companies Act 2006 (in)action.* – European Company and Financial Law Review, August 2009, Vol. 6 No 2/3, p 224-233.

⁹⁴² Põhjamaade ühinguõiguses ei ole suletud ja avatud kapitaliühingud ehk osaühingu ja aktsiaseltsi tüüpi ühingute kohta käivad reeglid sedavõrd erinevad, kui need on seda Germaani õigusperekonna riikide ühinguõiguses, seega kohalduvad samad põhimõtted ka sealsetele suletud kapitaliühingutele.

SkL 3. ptk § 364 lg 3 näeb ette, et kui aktsionärid, kelle aktsiatega on esindatud vähemalt 1/10 aktsiakapitalist ei nõustu üldkoosoleku otsusega, millega üldkoosolek otsustab nõuet mitte esitada või kõnealused isikud vastutusest vabastada, võib iga aktsionär esitada hagi, nõudes kahju hüvitamist ühingule isikult, kes on kahju põhjustanud. Aktsionärid, kes alustavad eelnimetatud menetlust, peavad tasuma menetlusega seotud kulud, kuid neil on õigus nõuda kulude hüvitamist ühingult ulatuses, mis ei ületa summat, mille ühing menetluse vältel saab.

Sama paragrahvi neljanda lõike kohaselt on ühingu maksejõuetuse korral ja juhul, kui pankrotiavaldus on esitatud mitte hiljem kui 24 kuud pärast üldkoosoleku toimumist, millel otsustati nõuet mitte esitada, pankrotihalduril õigus esitada nõue sõltumata üldkoosoleku vastupidisest otsusest.

SkL 3. ptk § 365 lg 1 kohaselt peavad aktsionärid esitama hagi hiljemalt kuue kuu jooksul arvates üldkoosoleku otsusest, millega otsustati nõuet mitte esitada. Kui on alustatud erikontrolli menetlust § 150 järgi, siis on hagi esitamise tähtaeg 6 kuud erikontrolli lõppemisest (ilmselt peaks see tähendama erikontrolli tulemuste teatavaks saamist). Sama paragrahvi teise lõike kohaselt võib pankrotihaldur esitada hagi mitte hiljem kui kolme kuu jooksul pankroti väljakuulutamise eest.

Rootsi ABL-is reguleerib derivatiivhagi 29. ptk-i § 9. ABL on analüüsivast kolmest Põhjamaa õigusaktist kõige minimalistlikumate reeglitega.

ABL 29. ptk § 9 sätestab, et aktsionärid, kelle aktsiatega on esindatud vähemalt 1/10 aktsiakapitalist, võivad esitada oma nimel hagi, nõudes kahju hüvitamist ühingule. Isikud, kelle vastu selline nõue võib olla suunatud, on eelkõige juhtorgani liikmed, aga ka asutajad, teised aktsionärid, audiitorid ja erikontrolli läbiviijad. Lisaks näeb seadus ette, et isegi kui aktsionär mingil põhjusel ei soovi alustatud menetlust enam jätkata, on teistel aktsionäridel selles olukorras õigus astuda menetlusse tema asemele. Isik, kes on eelnimetatud hagi esitanud, kannab menetlusega seotud kulud ja ta võib nõuda ühingult nende kulude hüvitamist ühingult saadava kahjuhüvitise arvel.

Soomes reguleerib derivatiivhagi OYL 22. ptk-i § 7 („aktsionäride õigus esitada hagi aktsiaseltsi nimel“).

OYL 22. ptk-i § 7 lg 1 kohaselt on ühel või mitmel aktsionäril õigus esitada enda nimel hagi ja nõuda kahju hüvitamist ühingule sama peatüki §-de 1-3 alusel või audiitortegevuse seaduse alusel (ehk siis juhtorganite liikmete, aktsionäride ja audiitori vastu), kui ühing ise sellist nõuet ei esita ja kui:

- 1) hagejatele kuulub hagi esitamise ajal vähemalt 1/10 aktsiakapitalist,
- 2) on tuvastatud, et nõude esitamata jätmine oleks võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumine vastavalt 1. ptk-i §-le 7.⁹⁴³

OYL 22. ptk-i § 7 lg 2 kohaselt peab ühingul olema võimalus olla menetluses ära kuulatud, välja arvatud juhul, kui see on ilmselgelt mittevajalik. Aktsionärid, kes esitavad hagi, kannavad ise menetluskulud, kuid neil on õigus nõuda kulude hüvitamist ühingult määral, mida võimaldab summa, mille ühing menetluse käigus saab.

Sama paragrahvi kolmas lõige näeb ette, et kui üldkoosolek otsustab nõuet mitte esitada (vabastab väidetavalt kahju tekitanud isiku vastutusest), tuleb vastav nõue esitada hiljemalt kolme kuu jooksul arvates üldkoosoleku otsusest ja kui rikkumise kontrollimiseks on määratud erikontroll, siis hakkab kolmekuuline tähtaeg kulgema ajast, mil üldkoosolekule esitatakse erikontrolli aruanne. Kui erikontrolli küll taotletakse, kuid seda ei määrata, siis hakkab kolmekuuline hagi esitamise tähtaeg kulgema ajast, mil erikontroll otsustatakse määramata jätta.

Lõpuks sätestab OYL 22. ptk-i § 7 lg 3 täiendavalt, et aktsionäril ei ole õigus saada kahjuhüvitist selle kahju eest, mis on põhjustatud ühingule.

9.4.8.4 Derivatiivhagi Läti õiguses

⁹⁴³ Viidatud säte näeb ette, et aktsionäre ja osanikke tuleb kohelda nii, et keegi ei saaks teiste arvel ebaausaid eeliseid.

Läti KL-is reguleerib aktsionäri derivatiivhagi eelkõige § 172. LT KL § 172 lg 1 sätestab, et ühing võib asutajate, juhatuse ning nõukogu liikmete või audiitori vastu esitada kahju hüvitamise nõude lihthäälteenamusega vastu võetud üldkoosoleku otsuse alusel. Seejuures keelab seadus kehtestada põhikirjaga selle küsimuse otsustamiseks seaduses sätestatuga võrreldes kõrgema häälteenamuse nõuet. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt peab ühing esitama eelnimetatud hagi ka juhul, kui seda nõuavad vähemusaktsionärid, kelle aktsiatega on esindatud vähemalt 1/20 kapitalist või kelle osalus on ühiselt 50 000 latti (ehk ca 71 000 eurot). Vähemusaktsionärid peavad esitama oma nõude organile, kellel on seaduse alusel õigus esitada hagi ja kui eelnimetatud õigust omav organ ei esita hagi ühe kuu jooksul taotluse saamisest, siis on vähemusaktsionäridel õigus endal hagi esitada.

LT KL § 172 lg 3 sätestab, et nõude juhatuse liikmete vastu esitab nõukogu ja kui ühingul ei ole nõukogu, siis peab üldkoosolek, mille otsustati nõude esitamine, valima nõude esitamiseks ja menetlemiseks ühe või mitu esindajat. Sama paragrahvi neljas lõige sätestab, et nõude asutajate, nõukogu liikmete ja audiitori vastu esitab juhatus, kui üldkoosolek ei otsusta teisiti. LT KL § 172 lg 5 näeb ette, et kui hagi esitavad vähemusaktsionärid, siis valivad nad endale ka ise esindaja ja kohus peab vähemalt üldjuhul lubama sellisel isikul olla asjas esindajaks.⁹⁴⁴

LT KL § 172 lg 6 kohaselt tuleb hagi esitada kohtusse hiljemalt kolme kuu jooksul arvates ajast, mil üldkoosolek võttis vastu otsuse nõude esitamise kohta või ajast, mil nõude esitamiseks õigustatud organ sai vähemusaktsionäride taotluse. Vähemusaktsionärid peavad esitama kohtule tõendid, mis kinnitavad, et neile kuulub seaduse järgi nõutav kapitaliosalus.

LT KL § 172 lg 7 näeb ette, et aktsionärid, kes hääletavad pahatahtliku nõude esitamise poolt või kes osalevad pahatahtlikus menetluses, peavad hüvitama ühingule sellega tekitatud kahju.

9.4.8.5 Derivatiivhagi EMCA järgi

EMCA 11. ptk alajaotus 39 sisaldab ettepanekut reguleerida aktsionäri derivatiivhagi järgmiselt:

Derivatiivhagi

- (1) Kui vähemalt 1/10 aktsiakapitalist esindavad aktsionärid on hääletanud sellise otsuse vastu, millega otsustatakse vastutusest vabastamist või mitte kahju hüvitamise nõude esitamata jätmist, on igal aktsionäril õigus esitada hagi, nõudes ühingule tekitatud kahju hüvitamist kahju tekitanud isikult. Aktsionärid, kes esitavad hagi, kannavad menetlusega seotud kulud, kuid neile võidakse hüvitada menetluskulud, kuid mitte suuremas ulatuses kui ühingule menetluse tulemusel välja mõistetakse.
- (2) Lõikes 1 nimetatud hagi tuleb esitada mitte hiljem kui kuu jooksul arvates üldkoosoleku otsuse tegemisest, millega on otsustatud vastutusest vabastamine või kahju hüvitamise nõude esitamata jätmise.

Üldise põhimõttena on nõude esitamise eelduseks see, et üldkoosolek on kahju hüvitamise nõude esitamist üldse otsustanud ja otsus on jäänud vastu võtmata.

Teine põhimõte on see, et nõudeõigus on igal aktsionäril, mis tundub üldiste vähemuselavendite (1/10) taustal ebaproportsionaalne.

Menetluskulude kandmine on EMCA soovitusel reguleeritud Germaani menetlusõiguse mudeli jaoks liiga ebamääraselt. TsMS § 162 lg 1 kohaselt kannab hagimenetluse kulud pool, kelle kahjuks otsus tehti. Sama paragrahvi neljas lõige annab kohtule võimaluse rakendada diskretsiooni: kohus võib jätta kulud täielikult või osaliselt poolte endi kanda, kui vastaspoole kulude väljamõistmine poolelt, kelle kahjuks otsus tehti, oleks tema suhtes äärmiselt ebaõiglane või ebamõistlik. Eesti menetlusõiguses

⁹⁴⁴ Eesti õiguse kontekstis võiks seda pidada olukorraks, kus mitu ühise menetlusevõiga isikute võivad valida ühe enda hulgast esindajaks (TsMS § 218 lg 1 p 4 järgi võib lepinguliseks esindajaks olla mh üks hageja kaashagejate või üks kostja kaaskostjate volitusele).

sätetatud kohtu diskretsiooniõigus menetluskulude kindlaksmääramisel ei anna aktsionäridest hagejatele kindlust, et kohus ei jäta juhul, kui nad menetluse kaotavad, menetluskulusid üldreegli järgi nende kanda.

9.4.9 Börsiaktiaseltside aktsionäride õiguste direktiivi ülevõtmisega seotud küsimused

Saksa õigusesse võeti 2007. a aktsionäriõiguste direktiiv üle 30. juuli 2009. a ülevõtmiseseadusega *Gesetz zur Umsetzung der Aktionärsrechterichtlinie* (ARUG).

Teadaolevalt ei ole direktiivi reegleid teistes liikmesriikides laiendatud väikestele kapitaliühingutele.

Mis puudutab uut aktsionäriõiguste direktiivi, siis Saksa õiguskirjanduse järgi on Saksamaal seni väidetavalt kõige suurem diskussioon juhatuse tasustamise ning seotud isikutega tehtavate tehingute avalikustamise teemal.⁹⁴⁵ Samuti on diskuteeritud sel teemal, mil määral seonduvad uued, nn lõppaktsionäride identifitseerimisega seotud avalikustamisnõuded pangasaladuse mõiste teisenemisega ja kuidas tuleks teabe andmisega seotud AktG sätteid muuta.⁹⁴⁶

Direktiivi nõuded tuleb loomulikult seadusesse sisse viia, kuid neid ei tuleks laiendada meie väikestele aktiaseltsidele ja kindlasti mitte osahingutele.

9.5 Järeldused ja ettepanekud

Töörühm leiab üldiselt, et kuigi vähemusosanike ja -aktsionäride kaitse teemadega seonduvalt on aastate jooksul olnud palju avalikku debatti ning Eesti on saanud rahvusvaheliselt pigem negatiivseid hinnanguid (Doing Business raport), ei puudu tänasest õigusest vähemuse kaitse õigused võrreldes analüüsitud riikidega märkimisväärselt suuremas ulatuses. Vähemuse õigused jagunevad igale aktsionärile sõltumata tema osaluse määraast kuuluvateks õigusteks ning õigusteks, mis on antud ainult teatud osaluse määra omavatele osanikele-aktsionäridele. Viimase osas on kehtiva õiguse kohaselt piiriks 10% ning töörühm leiab, et ka tulevikus tuleks jääda selle lävendi juurde. Ka teiste riikide (sh Saksa) õiguses on üldiselt just 10% selline lävend, mis võimaldab teostada olulisemaid vähemusõigusi.

Teabeõigus

Aktsionäri ja osaniku teabeõigust reguleerivate normide analüüs näitas, et üldjoontes on praegu kehtivad normid võrreldavat teiste riikide teabeõigust puudutavate regulatsioonidega.

Töörühm leiab, et muuta ei tuleks põhimõtet, et teabeõigus on erineva ulatusega erinevate ühingutüüpide (teabe küsimine koosolekul vs dokumentidega tutvumine) puhul. Samuti ei peaks töörühma arvates modifitseerima teabeõiguse ulatust sõltuvalt ühingu osanike, aktsionäride või liikmete arvust.

Olulise täpsustusena tuleks töörühma arvates seaduses selgelt ette näha, et teabeõigus laieneb ka samasse kontserni kuuluvate ühingutega seotud teabele.

Aktsiaseltsi aktsionäri teabeõiguse puhul peaks seaduses täpsustama, et teabeõigus ei ole piiratud konkreetse üldkoosoleku päevakorraga. Majandusaasta aruande kinnitamisel on nagunii kaudselt kõik küsimused aruandega seotud.

Töörühm ei toeta teabeõigust puudutava olemasoleva kohtupraktika kodifitseerimist, kuna teabeõigusega seonduvad vaidlused tulebki lahendada üksikijuhtumi põhisel.

⁹⁴⁵ U. Noack. Identifikation der Aktionäre, neue Rolle der Intermediäre – zur Umsetzung der Aktionärsrechte-Richtlinie II. – NZG 2017, S 561.

⁹⁴⁶ U. Noack. Identifikation der Aktionäre, neue Rolle der Intermediäre – zur Umsetzung der Aktionärsrechte-Richtlinie II. – NZG 2017, S 561.

Olulise muudatusena tuleks töörühma arvates ette näha üldkoosoleku (osanike) otsuse vaidlustamise erialus, mis võimaldaks taotleda sellise otsuse kehtetuks tunnistamist, mille tegemisel ei olnud osanikul või aktsionäril otsuse tegemiseks vajalikku teavet, kuna juhatus pidanuks seda andma, kuid ei andnud.

Teabenõude kohtuliku maksmapaneku menetlus ei ole töörühma arvates täna piisavalt efektiivne, kuid peale kohtumenetluslike vahendite (kohtule on ette nähtud kindlad tähtajad nõude hagita menetluses teabenõude läbivaatamiseks) puuduvad meie õigussüsteemiga sobivad ühinguõiguslikud lahendused. Kohtumenetluslike lahenduste rakendamine taandub eelkõige kohtute protsessijuhtimisoskustele ja kohtutele eraldatud ressursile, mille osas töörühmal puudub ettepanekute tegemise pädevus.

Töörühma arvates ei ole tulundusühistu teabeõiguse sätted piidavalt selged, mistõttu tuleks neid täiendada nähes ette sarnased reeglid osaühinguga.

Muuta tuleks MTÜS-is sisalduvat teabeõiguse regulatsiooni selliselt, et jätta välja seadusest see osa, mis näeb ette, et liikme taotlusel peab juhatus koostama vastava aruande. Kaaluda, kas sätestada mittetulundusühingu liikme teabeõigus sarnaselt käsundi sätetega või seltsingu sätetega (peab *esitama liikmele selle nõudmisel ülevaate juhtimisega seotud kuludest ja tuludest koos selle aluseks olevate tõenditega vs peab teatama teistele liikmetele MTÜd puudutavatest olulistest asjaoludest ja andma nende nõudmisel teavet MTÜ tehingute kohta*).

Töörühm ei toeta reegli kehtestamist, mille kohaselt peaksid aktsiaseltsi juhatuse liikmed alati osalema aktsiaseltsi üldkoosolekul.

Juhatusel liikmete individuaalsete tasude avalikustamine

Uue direktiivi valguses tuleb vähemalt börsiühingute jaoks kehtestada kohustus avalikustada juhtorganite liikmete tasud ja seda mitte üksnes kogusummana, vaid igale isikule makstava tasu suurus. Kaaluda tuleb, mil määral tuleks direktiivi kohaldada teistele ühingutele. Töörühm leiab, et direktiivi ülevõtmisel ei tuleks laiendada juhtorganite liikmete individuaalsete tasude avalikustamismõndeid väiksematele aktsiaseltsidele, samuti mitte laiendada juhtorganite liikmete individuaalsete tasude avalikustamismõndeid teistele eraõiguslike juriidiliste isikute liikidele.

Väljumisõigused

Kuigi õiguskirjanduses on väljendatud seisukohta, et Eesti õiguses oleks võimalik konstrueerida osaniku väljumisõigus VÕS-i üldsätetele või seltsingulepingu sätetele tuginedes, on töörühma arvates Saksa õiguse eeskujul selliste konstruktsioonide automaatne ülevõtmine Eesti kohtupraktika poolt kaheldav. Peamine probleem on töörühma hinnangul see, et Eesti osaühing on selgelt kujundatud aktsiaseltsi sarnase kapitaliühinguna, samal ajal kui Saksa osaühing olulisel määral lähemal isikuühingutele ja seega lepingulisele suhtele. Kuigi töörühm on ülal välja pakkunud, et ka Eesti osaühingu regulatsiooni kujundamisel tuleks liikuda suurema lepinguvabaduse poole, ja iseenesest on väljumisõiguse jaatamine VÕS-i üldsätete alusel täiesti võimalik, nõuaks see praegu tõenäoliselt kohtute poolt õiguse analoogia kohaldamist ja analoogia kohaldamine kujutab endast mingil määral alati kohtunikuõiguse rakendamist ning seda, kas kohus kõnealuseid sätteid kohaldab või mitte, ei ole ette teada. Ka Saksa kohtupraktikas on selliste nõuete jaatamiseni jõutud alles aastakümnete jooksul.

Arvestades suletud kapitaliühingute osanike vahel tekkida võivaid konfliktolukordi tuleks töörühma arvates Eesti õigusesse mingid väljumisreeglid kindlasti siiski sisse viia. Teiste riikide õiguse analüüsimisel selgus, et kõige parem eeskujuline kapitaliühingust mõjuval põhjusel „väljaarvamise“ või „väljaastumise“ reeglite kujundamiseks on Belgia õigus. Börsiühingute aktsionäride jaoks seda abinõu vaja ei ole, kuna neile kuuluvad aktsiad on põhimõtteliselt alati likviidsed ja seega on neil võimalik aktsiaseltsist väljuda oma osaluse müügi kaudu.

Töörühm leiab, et väljumisõiguse kehtestamisel tuleks lähtuda järgmistest põhimõtetest:

- Näha seaduses ette osaühingu mõjuval põhjusel lõpetamise nõue. Aktsiaseltsi jaoks väljumisõiguseid mitte sätestada.
- Näha Šveitsi õiguse eeskujul ette, et lõpetamise asemel võib kohus otsustada lõpetamist taotleva osaniku väljaarvamine õiglase hüvitise vastu.
- Alternatiivselt näha ette Belgia reeglitega sarnane võimalus nõuda enda väljaarvamist või teise osaniku väljaarvamist mõjuval põhjusel.
- Alternatiivselt eelnevaga näha ette piiratud alused, mille esinemisel väljumisõiguse rakendamist taotleda saab. Võimalik on kehtestada ka näidisloetelu nendest alustest, mis kindlasti peaksid kvalifitseeruma mõjuva põhjusena.
- Igal juhul tuleks selgelt sätestada, et väljaarvamise alused ja korra võib näha ette ühingu põhikirjas.
- ÄS § 167, mis praegu reguleerib väljaarvamist olukorras, kus osanik on oma olulise kohustuse täitmata jätnud või kahjustab ühingu, tuleks menetlusreeglite osas üle vaadata ja kujundada sarnaselt Saksa õigusega. Kui konfliktolukordade tarbeks luuakse kohased üldised väljumisreeglid, siis ei ole tõenäoliselt osaniku väljaarvamist reguleerivat normi selle praegusel kujul vaja.
- Osaühingute jaoks näha seaduses selgesõnaliselt ette, lubatud on põhikirjaliste väljumisõiguste kehtestamine (täna vaieldav, sisuliselt tuleks kehtestada Saksa GmbH §-ga 34 sarnane põhikirjaline väljumisõigus - *Einziehung*).
- Mitte muuta oluliselt *squeeze-out* ja *take-over* reegleid aktsiaseltside jaoks. Kaaluda võib menetluslikke muudatusi, mis tagavad kiirema vaidluste lahendamise.
- Sätestada aktsiaseltsidele *sell-out* võimalus nn ülevõtmise vastandmenetlusena, sätestades kindla aja, mille jooksul arvates ülevõtmislokorra tekkimisest saab vähemus nõuda enamusaktsionäri aktsiate ülevõtmist (sarnaselt VPTS § 182² reeglina).

Ühingu toimimise tagamine võrdse osaluse ehk nn patiseisu korral

Töörühm leiab, et patiseisu lahendamiseks mingeid erireegleid vaja ei ole, piisab, kui viia seadusesse sisse ülal kirjeldatud väljamisõigus.

Huvide konflikti vältimine

Töörühm on seisukohal, et huvide konflikti vältimise reeglid on oluliseks abinõuks vähemuse kaitse tagamisel. Üldise järeldusena saab tõdeda, et tänased huvide konflikti vältimist tagavad reeglid on pigem praktika vajadustele hästi vastanud ning kohtupraktikas on neid mõistlikult edasi arendatud. Kohtupraktika kodifitseerimine ei ole töörühma arvates hädavajalik. ÄS § 181 lg 3 ja TsÜS § 131 rakendusala piirid on kohtupraktikas juba teatava selguse saanud, seega pole vaja neid sätteid muuta.

Töörühm leiab, et Eesti õigust ei ole ilmselt vaja täiendada lojaalsuskohustust lahti mõtestavate Anglo-ameerika õigusele iseloomulike üldiste terminitega („*Corporate interest*“, „*duty to avoid conflict of interest*“). Samuti ei pea töörühm vajalikuks täpsustada isikute ringi, kellele laienevad hääletamispiirangud ja tehingu tegemiseks kõrgema organi nõusoleku taotlemise nõuded.

Siiski tuleks töörühma arvates muuta ÄS § 322 lg-t 3, mis praegu näeb ette nõukogu liikme hääletamiskeelu. Muudatustega tuleks näha ette, et nõukogu liige peab avalikustama huvide konflikti, kuid olles selle avalikustanud, võib ta hääletada.

Aktsionäride foorum

Teostatud õigusvõrdlev analüüs viitab sellele, et sellisel kujul nagu Saksa õigus seda ette näeb, ei ole Eestis aktsionäride foorumi sisseviimine põhjendatud. Eesti tavaliste aktsiaseltside sisemine struktuur

sarnaneb pigem Mandri-Euroopa üldisele mudelile, mistõttu meil on ülekaalus pigem sellised aktsiaseltsid, kus osalus ei ole killustunud paljude aktsionäride vahel, kes üksteist ei tunne, vaid jaguneb väiksema hulga isikute vahel, kes ei vaja suhtlemiseks internetifoorumit.

Töörühm leiab samas, et õige on küll see, et rahvusvahelise elemendi osatähtsuse kasv võib viidata sellele, et oleks vaja võimalikult palju elektroonseid suhtluskanaleid või siis osalemisvõimalusi, aga see on pigem küsimus elektroonse hääletamise (koosolekul elektroonse osalemise) toetamisest. Need reeglid on aga seaduses olemas.

Aktsiaseltsile, mille aktsiad ei ole noteeritud väärtpaberiturul, võiks jääda vabadus kujundada oma põhikirjaga enda jaoks kõige sobivamad suhtlusreeglid.

Seega leiab töörühm, et kui seda peetakse vajalikuks, võib aktsionäride foorumi aktsionäride vahelise suhtluskanalina luua väärtpaberibörs, selleks ei ole vaja seadust muuta.

Aktsionäride ja osanike lepingu õiguslik reguleerimine

Aktsionäride või osanke vahelised ühingu valitsemist puudutavad (võlaõiguslikud) lepingud ühingu põhikirja kõrval koguvad praktikas järjest enam populaarsust. Töörühm leiab sellega seoses, et üldise lepinguvabaduse raames ei ole osanike ja aktsionäride vahelisi lepingulisi suhteid vaja täiendavalt reguleerida. Seadus reguleerib praegu nii osaühingu kui ka aktsiaseltsi põhikirja miinimumsisu ja osanikud ning aktsionärid võivad ise otsustada, kas nad soovivad lisada teatud sätteid põhikirja või sõlmida nende kohta eraldi lepingu.

Seetõttu teeb töörühm ettepaneku mitte reguleerida osanike ja aktsionäride lepingut seaduse tasemel, kuid rõhutada seaduses, et osaühingu osanike ja ühingu vahelistes suhetes kehtib dispositiivsus.

Aktsionäri derivatiivhagi

Õiguskirjanduses on toodud välja argumente nii aktsionäri derivatiivhagi poolt kui ka vastu. Peamised positiivsed aspektid, mis töörühma hinnangul kokkuvõttes võib välja tuua, on aktsionäride kaasamine ühingujuhtimisse, juhtorgani liikmete vastutuse kohaldamise efektiivsemaks muutmine ka sellistes ühingutes, mis ei ole veel pankrotistunud.

On võimalik tuua välja ka mitmeid argumente derivatiivhagi kui vähemusaktsionäri õiguskaitsevahendi vastu. Erinevatel (sh majanduslikel) põhjustel ei ole õiguslike abinõude, sealhulgas aktsionäri derivatiivhagi rakendamine tegutseva äriühingu jaoks sugugi esimene valik ega ka parim võimalik lahendus. Kuna tegemist on väga keeruliste ja igas mõttes ressursimahukate õigusvaidlustega, siis võib ühing sattuda derivatiivhagi menetluse tulemusena halvemasse positsiooni võrreldes sellega, kus ta oleks olnud ilma menetluseta. Vähemusele sekkumisvõimaluse andmine ei peaks olema kergekäeline, vastasel korral võib see mõjuda negatiivselt ühingujuhtimise kuludele ja takistada juhatusel normaalsete äririskide võtmist ja edukat majandamist. Välistatud ei ole pahatahtlike vähemusaktsionäride väljapressimise iseloomuga "protestihagid" ja ebaproportsionaalne sekkumine.

Kokkuvõttes ei ole aktsionäri derivatiivnõude selle negatiivseid külgi ja keerukust arvestades kuigi efektiivne õiguskaitsevahend. Seetõttu leiab töörühm, et aktsionäri derivatiivhagi instituuti ei tuleks seadusesse sisse viia.

Börsiaktsiaseltside aktsionäriõiguste direktiivi ülevõtmisega seotud küsimused

Töörühm leiab, et börsiaktsiaseltside aktsionäriõiguste direktiivi reeglite laiendamine kõigile aktsiaseltsidele seadusandja poolt on olnud ebaõige ning selline regulatsioon loob tarbetut bürokraatiat. Seetõttu on töörühm seisukohal, et seadust tuleks muuta ning piirata börsiaktsiaseltside aktsionäriõiguste direktiivist tulenevate sätete rakendusala üksnes börsiühingutega. Ka need sätted, mis direktiivi harmoneerimise käigus võeti üle ka osaühingutele, ei ole töörühma arvates vajalikud. Kui osaühingus kehtiks üldtunnustatud ja üheselt mõistetav dispositiivsuse põhimõte ja põhikirjavabadus,

saaks iga osaühing oma sisemised reeglid kujundada parima äranägemise ja mitte direktiivireeglite järgi.

Kokkuvõtvalt leiab töörühm, et otsuste eelnõudega ja koosolekutega seondud tuleks osaühingutes ja tavalistes aktsiaseltsides jätta põhikirjaga sätestatavateks küsimusteks. Uue aktsionäriõiguste direktiivi kehtestamisel tuleb direktiiviga sätestatud täiendavad avalikustamisnõuded ja –abinõud kehtestada ainult börsiühingutele.

10 JURIIDILISTE ISIKUTE KAPITALISÜSTEEMID JA ARUANDLUS, KONSERNIREEGLID

10.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

10.1.1 Teema kirjeldus

Äriühinguid liigitatakse isikuühinguteks, mis rajanevad liikmete isiklikul panusel ja seosel (täisühing ja usaldusühing), ja kapitaliühinguteks, mis rajanevad liikmete tehtavatel sisse maksetel ühingu kapitali (nt aktsiaseltsi ja osaühingu). Aktsiaseltsi ja osaühingu lugemine kapitaliühinguteks põhineb traditsioonil ja õigusteoorial ja kohtupraktikal. Termin "kapitaliühing" viitab selle ühingu tüübi kesksele kriteeriumile ehk teatud minimaalse põhikapitali olemasolule. Nii osaühingul (ÄS §-d 135 ja 136) kui ka aktsiaseltsil (ÄS § 221 lg 1 ja § 222) peab olema vastavalt osa- või aktsiakapital, millele seadus näeb ette miinimumsuuruse (ÄS §-d 136 ja 222), mis tuleb üldjuhul kohe asutamisel sisse maksta¹¹² ja mida tuleb säilitada (ÄS § 171 lg 2 p 1 ja § 176 ning § 292 lg 1 p 1 ja § 301). Osanik ega aktsionär ei vastuta isiklikult ühingu kohustuste eest (ÄS § 135 lg 2 ja § 221 lg 2).

Kapitaliühingu reeglid lähtuvad põhimõttest, et kapitali sisse makset saab pidada osanike või aktsionäride majandusliku riski ülempiiriks, mis tähendab seda, et osanikud ja aktsionärid osalevad küll kasumi jaotamisel, kuid mitte kahjumi kandmisel (v.a sisse makse) ja selline lähenemine on kokkuvõttes õigustatud nii osanike ja aktsionäride kui investorite kui ka võlausaldajate huve kaaludes.

Kapitali kaitsvate normide eesmärk tuleneb piiratud vastutuse põhimõttest, mis eristab kapitaliühinguid ühingutest, kus osanikud kannavad täisvastutust ühingu kohustuste eest ning võtavad seega enda kanda ka kõik ühingu majandustegevusega seotud riskid. Piiratud vastutuse ja kapitali säilitamise põhimõtte on kapitaliühingute ja kolmandate isikute vaheliste suhete aluseks. Piiratud vastutuse põhimõtte aluseks on asjaolu, et kapitaliühing on iseseisev juriidiline isik, kelle vara on eraldatud aktsionäride või osanike varast. Viimastel on küll täielik võim ühingu vara kasutamisel ja käsutamisel ühingu juhtimise kaudu, kuid see vara on neist ikkagi eraldi. Nagu on märgitud, on just aktsiakapital vahend, mis asendab isiklikku vastutust, ning seetõttu ongi olulised selle olemasolu ja kaitse reeglid.⁹⁴⁷

Tänapäeval on kapitali kui võlausaldajate kaitseks ette nähtud tagatise tähtsus siiski vähenemas. Osanik aktsiakapitali seos piiratud vastutusega ei ole päris ühene, sest tavapäraselt kaitsevad suuremad võlausaldajad end täiendavate tagatistega (nt juhatuse liikmete või osanike käendus, pandiõigus osanikule kuuluvale varale, emattevõtja garantii) juhuks, kui ühingu varast ei peaks nende kohustuste katteks jätkuma. Tagamata on vaid väikeste võlausaldajate ja töötajate nõuded ning maksunõuded, mistõttu on selliste võlausaldajate jaoks kapitalireeglitel suurem tähendus. Piiratud vastutus on majandustegevuse seisukohast positiivne põhjusel, et osanikud ja aktsionärid riskivad äri ebaõnnestumise korral üksnes oma investeringu kaotusega ja sel põhjusel on investering aktsiaseltsile odavam kui laenuhaha.⁹⁴⁸

Ühinguõiguse eesmärk on kehtestada sellised reeglid, mis arvestaksid nii aktsionäride, ja osanike kui ka võlausaldajate, töötajate, ühingute lepingupartnerite huve. Ka piiratud vastutusega ühingute kapitalireeglite eesmärgid on samad. Euroopa Liidu tasandil on nad olnud väljendatud 2. äriühinguõiguse direktiivis 2012/30/EL ehk kapitalidirektiivis. Praeguseks on kapitalireeglid koondatud uue ühtse ühinguõiguse direktiivi 2017/1132 IV peatükki, mille esimene jagu reguleerib kapitalinõudeid, teine jagu kohustuslikku kapitali puudutavaid kaitsemeetmeid, kolmas jagu väljamaksete tegemise reegleid, neljas jagu oma aktsiate omandamise reegleid, viies jagu kapitali suurendamise ja vähendamise reegleid ja kuues jagu vastavate sätete kohaldamise reegleid ja rakenduskokkuleppeid.

⁹⁴⁷ A. Vutt. Aktsiakapitali õiguslik reguleerimine: olevik ja tulevik. – Juridica IX 2005, lk 609.

⁹⁴⁸ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äären-d 114-120.

Omaette küsimus on, mil määral on kõiki kapitalireeglite kehtestamise väidetavaid eesmärgi üldse võimalik korrata saavutada. Mandri-Euroopas on levinud seisukoht, et need nõuded on vajalikud, seevastu Anglo-Ameerika riikide õigus ja majandusteorია seavad selliste normide vajalikkuse küsimärgi alla. Nende peamiseks argumendiks on, et aktsiakapitali reeglid annavad võlausaldajatele vähe, kuid koormavad samas aktsionäre, mõningaid võlausaldajaid ning ühiskonda tervikuna. Paljuski on see seotud Anglo-Ameerika süsteemi lähtekohaga, mille kohaselt on ühingu osanikud ja aktsionärid ühingu algsed kapitaliseerijad ja seega on neil õigus eeldada, et eelkõige peakski ühing teenima nende huve. On märgitud, et aktsiaseltsi reguleerivad normid peavad tagama siiski kõikide isikute (sh ka vähemusaktsionäride, võlausaldajate ja töötajate) huvide tasakaalustatud kaitse.⁹⁴⁹ Sellist ühinguõiguse eesmärki on rõhutatud ka OECD ühingujuhtimise põhimõtetes.⁹⁵⁰

Praktika näitab, et aktsionärid ei ole sageli huvitatud mitte sellest, kuidas läheb aktsiaseltsil, vaid sellest, milline seis on neile kuuluvatel aktsiatel aktsiaturgudel. See võib kaasa tuua selle, et aktsionärid kaotavad huvi aktsiaseltsi tegevuse vastu. Seega võib aktsionäride kui eraldiseisva huvigrupi huvide kaitse muutuda abstraktseks ja lõppastmes võib selguda, et ebamäärase „aktsionäride huvi“ kattevarjus hakkab oma huve realiseerima hoopis juhatas. Nii näiteks on Ameerika Ühendriikides tendentsiks olnud, et juhatuse liikmete tasud suurenevad pidevalt, ilma et sellisel kasvul oleks otseselt mingit seost aktsiaseltsi majandustulemustega sõltumata.⁹⁵¹ Sel põhjusel nimetataksegi tänapäeval ühinguõiguse ühe olulisema eesmärgina aktsionäride kui algsete kapitaliseerijate ühingujuhtimisse kaasamist.

Revisjoni eesmärgiks on muu hulgas seotud 2. ühinguõiguse direktiivil baseeruvate alternatiivsete kapitalisüsteemide analüüs, iduühingute reeglite analüüs, sissemakseta asutatud osauhingu reeglite otstarbekus ja õigusselgus. Kapitalisüsteemide osas on teema seotud aktsia- ja osakapitali reeglitega. Maailmas on kasutusel erinevad kapitalisüsteemid ja seega võib püstitada küsimuse, kas Eestis kasutusel olev on neist kõige sobivam. 2008. a valminud Euroopa Komisjoni tellitud uuringus⁹⁵² uuriti mh viie Euroopa Liidu liikmesriigi (Saksamaa, Prantsusmaa, Suurbritannia, Rootsi ja Poola) kapitalisüsteeme. Kõigis neis baseerub kapitalisüsteem teise kapitalidirektiivi reeglitel, kõigis neist on kehtestatud piirangud märgitud kapitali väljamakseteks ja kõigis neis kasutatakse netovara säilimise kontrolliks bilansitesti. Organiks, mis otsustab kapitaliga seonduvaid küsimusi, on üldkoosolek. Euroopa Liidu liikmesriikideks mitteolevatest riikidest uuriti kolme USA ühinguõiguse allikat (*Model Business Corporation Act*'is kehtestatud süsteemi, Delaware'i õigust, California õigust), Kanada õigust ja Uus-Meremaa õigust. Nende riikide kapitalireegleid reguleeriv õigus on uuringu andmetel suuremas osas loobunud sellistest kapitalireeglitest nagu seda tunneb teise direktiivi nõuetel baseeruv EL liikmesriikide õigus. Aktsiakapitali tähendus on väljamaksete seisukohast väike, seda asendavad mitmesugused testid, mille abil tehakse kindlaks kapitali väljamaksmise võimalikkus ja lubatavus. Väljamaksete tegemist ei otsusta mitte aktsionärid, vaid see on juhatuse pädevuses ja juhatuse hoolsuskohustuse üheks osaks on tagada see, et ei tehtaks lubamatuid väljamakseid. Lubamatutele väljamaksetele järgneb juhatuse liikmete isiklik vastutus.

Üldjoontes on uuringus märgitud, et EL väliselt uuritud kapitalisüsteeme saab küll pidada odavamaks juhul, kui ühikul läheb majanduslikult hästi, kuid kulud suurenevad kohe, kui ühing peaks sattuma majandusraskustesse. Mis puudutab raportis analüüsitud nelja töögrupi (Lutter Group, Rickford Group, High Level Group, Dutch Group) uuringuid, siis peamine järeldus on see, et praeguse kapitalikontseptsiooni muutmise ja kapitalireeglitest kui võlausaldajate „tagatisest“ loobumise majanduslikud tagajärjed ei ole selged. Seepärast on mitmel juhul tehtud ettepanekuid täiendada

⁹⁴⁹ A. Vutt. Aktsiakapitali õiguslik reguleerimine: olevik ja tulevik. – Juridica IX 2005, lk 606.

⁹⁵⁰ G20/OECD Principles of Corporate Governance OECD Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors. September 2015, Veebis: <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>.

⁹⁵¹ A. Vutt. Aktsiakapitali õiguslik reguleerimine: olevik ja tulevik. – Juridica IX 2005, lk 607.

⁹⁵² Feasibility study on an alternative to the capital maintenance regime established by the Second Company Law Directive 77/91/EEC of 13 December 1976 and an examination of the impact on profit distribution of the new EU-accounting regime. Main Report. Available: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/capital/feasibility/study_en.pdf.

praeguseid reegleid Anglo-Ameerika õiguses tuntud testidega. See aga omakorda teeb ühingujuhtimise senisega võrreldes veel kulukamaks.

Finantsaruandluse peamine eesmärk on anda osanikele, aktsionäride ja kolmandatele isikutele (eelkõige võlausaldajatele) teavet ühingu majandusseisu kohta.⁹⁵³ Seega peavad ühinguõiguse reeglid tagama selle, et aruandeid koostatakse ja et nad kajastaksid majandusseisu õigesti. Samuti peab olema tagatud, et põhjendatud juhtudel toimub finantsaruanne avalikustamine ja kontrollimine sõltumatu audiitori poolt. Ühinguõigusega on seotud eelkõige küsimus, kuidas toimub majandusaasta aruande kinnitamine ühingu siseselt, millised on võimalikud õiguskatsevahendid, kui aruande koostamisel on toimunud rikkumised. Kolmandate isikute kaitse toimub läbi aruannete avalikustamise, millega peab olema tagatud, et põhjendatud juhtudel on need aruanded kolmandatele isikutele kättesaadavad. Aruannete avalikustamine (registripidajale esitamine) ei saa täita muid eesmärke.

Revisjoni eesmärgiks on mh analüüsida ka kontsernidega seonduvat. Kontsernid on majanduslik reaalsus ja nad on majandusliku nähtusena laialt levinud juba alates eelmise sajandi keskpaigast. Tänapäeval toimub igasugune laiaulatuslikum äritegevus palju tõenäolisemalt ühingute võrgustikus kui üksikesest eraldiseisvate ühingute kaudu.

Kontsernid tekivad tavaliselt kas selliselt, et emaühing asutab uue äriühingu ja annab osa oma tegevusest uuele äriühingule üle, või ka näiteks nii, et emaühing avab uue ärisuuna ja asutab selleks uue tütarühingu. Samuti võib emaühing omandada enamusosaluse juba olemasolevas äriühingus.

Kontserni on vaja õiguslikult määratleda põhjusel, et oleks võimalik teatud olukordades käsitada iseseisvaid äriühinguid ühtse tervikuna. Kontserniga seonduvad reeglid võivad olla teemaks mitmetes õigusvaldkondades, kuid just ühinguõiguses on kontserni reguleerimine osutunud miskipärast problemaatiliseks.

Lähteülesandest tulenevalt hõlmab käesolev teema järgmisi küsimusi:

- 1) Bilansitesti ja maksevõimelisuse testi kasutamine ühingu maksevõimelisuse kontrollimiseks;
- 2) Miinimumkapitali ja sissemaksete suurus, mitterahaliste sissemaksete hindamine, netovara nõuded, sh
 - a. Miinimumkapitali suurus;
 - b. Mitterahalise sissemakse hindamine;
 - c. Netovara;
 - d. Sissemaksete osaühingu netovara nõuded
- 3) Sissemaksete asutatud osaühingu sissemaksete tegemine, sh
 - a. Sissemakse tegemiseks kohustatud isik;
 - b. Sissemakse tegemise kajastamata jätmine äriregistris;
- 4) Allutatud laen;
- 5) Väljamaksete tegemine;
- 6) Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele;
- 7) Kapitali suuruse muutmine;
- 8) Aruandlusnõuded;
- 9) Audiitori ülesanded ja vastutus;
- 10) Sisekontrolli süsteem;
- 11) Kontserniõigus.

10.2 Teemat reguleeriv kehtiv õigus

⁹⁵³ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1507.

10.2.1 Siseriiklik õigus

10.2.1.1 Bilansitest ja maksevõimelisuse test

Kehtiv õigus näeb kapitaliühingutele ette omakapitali testi. ÄS § 171 ja § 292 näevad ette, et juhatus peab kokku kutsuma osanike koosoleku või aktsionäride üldkoosoleku kui ühingul on netovara järel vähem kui pool osa- või aktsiakapitalist või vähem kui seaduses sätestatud kapitali minimaalne suurus. ÄS §-d 176 ja 301 näevad ette, et sellises olukorras peavad osanikud või aktsionäride üldkoosolek võtma vastu ühe alljärgnevatest otsustest:

- 1) kapitali vähendamise või suurendamise tingimusel, et netovara suurus moodustaks seeläbi vähemalt poole kapitalist ja vähemalt seaduses sätestatud kapitali miinimumsuuruse;
- 2) muude abinõude tarvitusele võtmise, mille tulemusena ühingu netovara suurus moodustaks vähemalt poole kapitalist ja vähemalt seaduses sätestatud kapitali suuruse;
- 3) ühingu lõpetamise, ühinemise, jagunemise või ümberkujundamise või
- 4) pankrotiavalduse esitamise.

Maksevõimaluse testi formaliseeritud koostamise kohustust kehtiv õigus ette ei näe. Siiski on maksejõuetus pankroti väljakuulutamise eelduseks. PankrS § 1 lg 2 kohaselt on võlgnik maksejõuetu, kui ta ei suuda rahuldada võlausaldaja nõudeid ja see suutmatus ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Sama paragrahvi kolmas lõige sätestab, et juriidilisest isikust võlgnik on maksejõuetu ka siis, kui võlgniku vara ei kata tema kohustusi ja selline seisund ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Ühinguõiguses on juhatus peale pandud kohustus esitada ühingu maksejõuetuse korral pankrotiavaldus (ÄS § 180 lg 5¹ ja 306 lg 3¹). Ühegi õigusaktiga ei ole aga kehtestatud kohustuslikke nõudeid selle kohta, kuidas ettevõtja peaks oma maksejõulisust hindama ja see küsimus on jäetud privaatautonomia reguleerida.

10.2.1.2 Miinimumkapital ja sissemaksete suurus, mitterahaliste sissemaksete hindamine, netovara nõuded

Miinimumkapitali, netovara ja sissemaksete hindamise reeglid puudutavad kapitaliühinguid.

Aktsiaseltsi kohta on ÄS §-s 222 sätestatud, et aktsiakapital peab olema vähemalt 25000 eurot. Osaühingutele on miinimumkapitali suurus sätestatud ÄS §-s 136, mille kohaselt peab osaühingu miinimumkapital olema vähemalt 2500 eurot. Sama suur miinimumkapital on ette nähtud ka tulundusühistutele, mille liikmetel on piiratud vastutus (TÜS § 1 lg 3).

ÄS § 140 lg 2 sätestab, et asutajad peavad tasuma osa eest täielikult enne äriregistrisse kandmise avalduse esitamist. Sama põhimõtte kehtib ÄS § 246 lg 2 järgi ka aktsiaseltsile. Tulundusühistu kohta ei ole seaduses sellist tähtaega ette nähtud.

Netovara seonduvat reguleerivad kehtivas õiguses ÄS § 171 ja § 292, mis näevad ette, et juhatus peab kokku kutsuma osanike koosoleku või aktsionäride üldkoosoleku kui ühingul on netovara järel vähem kui pool osa- või aktsiakapitalist või vähem kui seaduses sätestatud kapitali minimaalne suurus. ÄS §-d 176 ja 301 näevad ette, et sellises olukorras peavad osanikud või aktsionäride üldkoosolek võtma vastu ühe alljärgnevatest otsustest:

- 1) kapitali vähendamise või suurendamise tingimusel, et netovara suurus moodustaks seeläbi vähemalt poole kapitalist ja vähemalt seaduses sätestatud kapitali miinimumsuuruse;
- 2) muude abinõude tarvitusele võtmise, mille tulemusena ühingu netovara suurus moodustaks vähemalt poole kapitalist ja vähemalt seaduses sätestatud kapitali suuruse;
- 3) ühingu lõpetamise, ühinemise, jagunemise või ümberkujundamise või
- 4) pankrotiavalduse esitamise.

Osaühingu asutamisel tuleb mitterahalise sissemakse hindamise kord näha ette asutamislepingus (ÄS § 138 lg 1 p 6), hilisemate olukordade jaoks peavad vastavad reeglid olema põhikirjas (ÄS § 139 lg 1 p 6). Tegelikult ei ole asutamislepingus ja põhikirjas seadusest erinevalt sisuliselt midagi võimalik kokku leppida, kuna hindamise kohta käivad normid on imperatiivsed ning asutamislepingus või põhikirjas saab näha ette üksnes täiendavaid nõudeid.

Mitterahalise sissemakse hindamise kohustus on juhatusel (ÄS § 143 lg 1). Kui osakapitali suurus on vähemalt 25 000 eurot ja mitterahalise sissemakse väärtus ületab 1/10 osakapitalist või kui sellise osaühingu kõik mitterahalised sissemaksed moodustavad üle poole osakapitalist, peab sissemakse väärtuse hindamist kontrollima audiitor (ÄS § 143 lg 3). See tähendab, et sissemakse hindamise kontroll audiitori poolt on nõutav üksnes osaühingutes, mille osakapital on kas 25 000 eurot või suurem.⁹⁵⁴

Mitterahalise sissemakse esemele on aktsiaseltsis kehtestatud samad nõuded nagu osaühingus (ÄS § 248 lg-d 1 ja 2). Erinevalt osaühingust ei pea aktsiaseltsis aktsiate eest mitterahalise sissemaksega tasumise võimalus tingimata olema põhikirjas lubatud, vaid selle võimaluse annab seadus kõigile aktsiaseltsidele.

Mitterahalise sissemakse väärtuse hindamise reeglid on aktsiaseltsis teistsugused kui osaühingus. Erinevalt osaühingust ei pea mitterahalist sissemakset aktsiaseltsis hindama juhatus, vaid hindamise kord, sealhulgas isik, kes sissemakse eset hindab, tuleb ette näha põhikirjas (ÄS § 249 lg 1). See tähendab, et põhikirjas tuleb määrata teatud isikute ring, kellel on õigus sissemakse eseme väärtust hinnata (näiteks juhatuse liikmed, ekspert vmt isikud). Sissemakse hindamisel tuleb arvestada kahe seaduses sätestatud imperatiivse reeglina. Nimelt kui eseme hindamiseks on olemas üldiselt tunnustatud eksperdid, tuleb sissemakse ese lasta hinnata neil ja teiseks peab mitterahalise sissemakse väärtuse hindamist alati kontrollima audiitor (ÄS § 249 lg 3). Seega näiteks juhul, kui sissemakset peab hindama ekspert, peavad sissemakse eseme kohta andma hinnangu kaks sõltumatut isikut (st nii audiitor kui ka ekspert). Viimased nõuded kehtivad sõltumata sellest, milline on põhikirjas ette nähtud mitterahalise sissemakse hindamise kord.

Vandeaudiitor peab oma aruandes märkima sissemakse eseme, andma hinnangu, kas see vastab seaduse nõuetele, millist meetodit kasutati mitterahalise sissemakse hindamisel ja kas mitterahalise sissemakse väärtus katab selle vastu saadava aktsia nimiväärtuse ja ülekursi (ÄS § 249 lg 3).

Detailsed reeglid näeb seadus ette juhul, kui mitterahalise sissemakse esemeks on VPTS § 2 lg-s 1 nimetatud väärtpaberid, mis on võetud kauplemisele reguleeritud väärtpaberiturule VPTS tähenduses, nimelt:

- sellise sissemakse väärtust ei pea audiitor kontrollima, kui mitterahalise sissemakse esemeks olevaid väärtpabereid hinnatakse kaalutud keskmise hinna alusel, millega on nendega kaubeldud ühel või mitmel reguleeritud väärtpaberiturul kolme kuu jooksul enne mitterahalise sissemakse tegemise kuupäeva;
- sellise sissemakse tegemise korral peab juhatus avaldama ühe kuu jooksul pärast mitterahalise sissemakse tegemist ja enne aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise avalduse esitamist sellise mitterahalise sissemakse tegemise kohta teate väljaandes Ametlikud Teadaanded või ÄS § 2491 lg 2 sätestatud sisuga teate äriregistrile koos aktsiaseltsi äriregistrisse kandmise avaldusega ühe kuu jooksul pärast mitterahalise sissemakse tegemise kuupäeva;
- kui ülalnimetatud teateid ei ole avaldatud või esitatud või kui mitterahalise sissemakse esemeks olevate väärtpaberite hinda on mõjutanud erakorralised asjaolud, mis muudaksid oluliselt väärtpaberite väärtust, tuleb mitterahalist sissemakset hinnata tavapärases korras ja hindamist kontrollida audiitoril.

⁹⁵⁴ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äären-d 1361-1362.

Kuigi võib tunduda, et väärtpaperite kui mitterahalise sissemakse hindamise erikord lihtsustab hindamist, võib see tegelikult osutada keerulisemaks kui tavalise sissemakse hindamise kord. Kui ülalnimetatud väärtpapereid kasutatakse mitterahaliseks sissemakseks, võib nende hindamise siiski läbi viia ka üldkorras.⁹⁵⁵

10.2.2 Sissemakseta asutatud osaühing

Sissemakseta asutatud osaühingu asutamise võimalus kehtib Eestis alates 1. jaanuarist 2011. Sellise võimaluse kehtestamine oli suures osas kaasa minek tolleks ajaks mõnedes Mandri-Euroopa riikides tehtud reformidega, mille eesmärgiks oli anda võimalus asutada äriühing ilma, et oleks vaja moodustada osakapital. Nende reformide põhjustajaks oli suures osas 2000-ndate esimese kümnendi lõpuks massiliseks muutunud Ühendkuningriigi *private limited company* (Ltd.) kasutamine teiste riikide ettevõtjate poolt. Selleks asutati Ühendkuningriigis Ltd. ja seejärel kanti tegutsemiskoha registrisse filiaal. Sellise võimaluse seaduslikkust kinnitas Euroopa Kohus Centros'e kaasuses⁹⁵⁶, pärast mida alustasid Ühendkuningriigi äriühingute asutamisteenuse pakkujad aktiivset reklaamikampaaniat ja sellisel viisil äriühingute asutamine muutus massiliseks.⁹⁵⁷ Eestis ei ole selline skeem olnud rakenduses⁹⁵⁸, kuid arvestades üldist suunda väikeste kapitaliühingute asutamise lihtsamaks muutmisel oli ka Eesti vastavate reeglite lihtsustamine mõisteta.

Sissemakseta asutatud osaühingut reguleerib ÄS § 140¹. Selle paragrahvi lõike 1 kohaselt või juhul, kui osaühingu kavandatud osakapital ei ole suurem kui 25 000 eurot, asutamislepinguga ette näha, et asutajad ei pea osaühingu asutamisel osa eest tasuma. Sellise osaühingu asutajaks saab olla üksnes füüsiline isik. Lõike 2 kohaselt vastutab osanik osaühingu kohustuste eest tasumata sissemakse ulatuses, kuni ta ei ole sissemakset täielikult tasunud, kui osaühingu kohustust ei ole võimalik täita osaühingu vara arvel. Osaühingu pankroti väljakuulutamise korral võib selle nõude osaühingu nimel esitada üksnes pankrotihaldur (lg 3).

Sissemakseta asutatud osaühingule kehtib keeld muuta osakapitali suurust ja teha väljamakseid osanikele kuni sissemaksete täieliku tasumiseni kõiki osanike poole. See keeld ei hõlma osanikule makstavat töötasu ega muid tasusid. Sissemakse tasumisele kohaldatakse kõiki tavalise osaühingu asutamisel sissemaksete tasumisele kohaldatavaid sätteid (lg 5).

10.2.3 Allutatud laen

Allutatud laen on laen, mis tagastatakse juriidilise isiku lõpetamisel pärast kõigi teiste võlausaldajate nõuete rahuldamist. Allutatud laenu kontseptsioon lähtub eeldusest, et osanikud ja aktsionärid kui ühingu finantseerijad on vabad otsustama, kas nad annavad ühingu laenu või teevad omakapitali sissemakseid. Omakapitali investering ei ole laen ja ühingu pankrotimenetluses tagastatakse selline investering üksnes juhul, kui kõigi ülejäänud võlausaldajate nõuded on rahuldatud. Laenudest tekkinud nõuete rahuldamine toimub praegu pankrotimenetluses tavalises korras. Kui osanike või aktsionäride laenud loetakse tavalisteks laenudeks, on nad samas järgus kõigi teiste võlausaldajate nõuetega. Seega tekib teatud mõttes ebaõiglane olukord, sest osanikule või aktsionärile pankrotivara hulgast väljamaksete tegemine sõltub sellest, millise õigusliku kvalifikatsiooni on nad oma investeringule ise andnud. Arvestades asjaolu, et ühingu tegevus on nendesamade isikute kontrolli all (mh võivad nad olla ka aidanud oma tegevuse või tegevusetusega kaasa maksejõuetuse tekkimisele), ei saa seda lahendust pidada õigeks. Laenude allutamise sätteid peaksid tagama selle, et sõltumata aktsionäri või osaniku investeringule antud õiguslikust kvalifikatsioonist rahuldatakse eelnimetatud isikute nõuded alati pärast kõiki teisi võlausaldajaid. Lisaks eespool toodud osanike või aktsionäride vaatenurgast negatiivsele

⁹⁵⁵ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr-d 2194-2198.

⁹⁵⁶ Judgment of the Court of 9 March 1999 in case C-212/97: Centros Ltd v Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. [1999] ECR I-01459.

⁹⁵⁷ W. Schön. The Mobility of Companies in Europe. - 3 European Company and Financial Law (2006); A. Schall. The UK Limited Company Abroad. - 16 European Business Law Review (2005); M. Becht, C. Mayer, H. F. Wagner. Corporate Mobility and the Costs of Regulation' (ECGI Law Working Paper N° 70/2006) <http://www.ecgi.org/wp/wp.php?series=Law>.

⁹⁵⁸ A. Vutt. Äriühingute vastastikune tunnustamine ja asukohavahetus Euroopa Liidus. – Juridica, 2007, nr 2, lk 106.

tagajärjele võivad allutatud laenude reguleerimisel olla ka positiivsed tagajärjed. Nimelt on juhul, kui kohaldatakse allutatud laenude reegleid, äriühingutel võimalik kajastada neid summasid omakapitali hulgas. Näiteks olukorras, kus osutuv vajalikuks kaotatud omakapitali kaotada, oleks seda võimalik teha ka laenu andmise teel ja selleks ei oleks vaja läbida kapitali suurendamise formaalset ja kuludega seotud menetlust.⁹⁵⁹

Eesti kehtivas õiguses selged sätted allutatud laenude kohta puuduvad.

10.2.4 Väljamaksete tegemine

Väljamaksete tegemise reeglid on kehtestatud eesmärgiga säilitada ühingu tegutsemise ajal ühingu kapital. Osakapitali tagastamine osanikule on osaühingu tegutsemise ajal keelatud. Kuigi osaühingu kohta ÄS-is selle kohta eraldi sätet ei ole, on see põhimõtte osaühingus ja aktsiaseltsis sama ja kohaldamisele kuulub aktsiaseltsi kohta käiv säte (ÄS § 274). Osanikule või aktsionärile sissemakse tagastamise keeld tuleneb kaotselt ka ÄS § 157 lg-test 1 ja 3, mis näevad ette osanikule tehtavad lubatud väljamaksed. Samamoodi sätestavad ÄS § 276 lg 1 ja § 278 kolmas lause, millised on lubatud väljamaksed aktsiaseltsis.

Osaühingul on lubatud teha osanikule väljamakseid dividendidena: osanikule võib teha väljamakseid puhaskasumist või eelmiste majandusaastate jaotamata kasumist, millest on maha arvatud eelmiste aastate katmata kahjum (ÄS § 157 lg 1). ÄS § 157 lg 3 ei luba teha osanikele väljamakseid, kui ühingu viimase majandusaasta lõppemisel kinnitatud majandusaasta aruandest ilmnev osaühingu netovara on väiksem või jääks väiksemaks osakapitali ja reserve kogusummast, mille väljamaksmine osanikele ei ole lubatud seadusest või põhikirjast tulenevalt. See reegel kuulub kohaldamisele nii dividendi maksmisel kui ka osanikule tehtavate muude väljamaksete korral.⁹⁶⁰

Riigikohus on väljendanud seisukohta, et ebaseadusliku ja seega keelatud väljamaksena saab käsitada igasugust olukorda, mille majanduslik tulemus on aktsionärile aktsiaseltsist väljamakse tegemine õigusliku alusega. Samuti leidis Riigikohus, et juhatuse liige, kes teeb võimalikuks ebaseadusliku väljamakse aktsionärile, rikub oma kohustusi ja vastutab sellega tekitatud kahju eest aktsiaseltsi ees ka ÄS § 315 lg 2 alusel.⁹⁶¹

Õigus saada oma (üldjuhul) osalusproportsioonile vastavat dividendi on kapitaliühingu osaniku või aktsionäri peamine huvi osaluse omamise vastu ühingu. Eriti kehtib eelnev aktsiaseltside kohta, sest kui osaühingus kui suletud kapitaliühingus võib veel mingil määral rääkida sellest, et äriühing luuakse (ja seega ka osalus makstakse sisse) ehk mh ka seetõttu, et tekitada endale juriidiline isik, mille kaudu tegutseda, siis aktsiaseltsis kui tüübilt avatud kapitaliühingus on aktsionäri peamine (kui mitte ainus) huvi siiski oma investeringult tulu saada.

Dividendi maksmise otsustamise ja selle suuruse määramise reeglid on mõlemas kapitaliühingus sarnased.

Dividendi maksmise otsustamist osaühingus reguleerib ÄS § 157. Kasumi jaotamise või jaotamata jätmise otsustavad osanikud häälteenamusega. Kui põhikirjas ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet, peab sellise otsuse poolt olema antud üle poole koosolekul osalenud osanike häältest või üle poole kõigist osadega esindatud häältest, kui otsus võetakse vastu koosolekut kokku kutsumata (ÄS § 173 lg-d 1 ja 2). Samamoodi otsustatakse dividendi maksmine üldkoosoleku otsusega aktsiaseltsis.

Dividendi nõudeõiguse tekkimise aluseks on osanike või üldkoosoleku otsus maksta dividendi. Osaühingu osaniku nõude alusnorm on ÄS § 157 lg 4, mis on erinormiks üldise täitmisenõude, VÕS §

⁹⁵⁹ A. Vutt. Allutatud laenud ja nende kajastamine finantsaruannetes. – Maksumaksja 2008 nr 3.

⁹⁶⁰ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äären-d 1397-1400 ja 2204.

⁹⁶¹ RKTKo 3-2-1-40-13 p 28.

108 lg 1 suhtes (kui tegu on rahas makstava dividendiga, nagu see üldjuhul ka on) ja mille kohaselt on osanikul õigus nõuda osanike otsusega ettenähtud dividendi väljamaksmist. Seega kui osanikud on võtnud vastu otsuse maksta dividendi, siis tekib selle otsusega iga dividendi saama õigustatud osaniku ja osaühingu vahel võlasuhe VÕS § 3 p 6 mõttes, mille ühepoolse ümberkujundamise võimalused on piiratud (vt VÕS § 186).

Kohtupraktika eitab vähemuse võimalust nõuda jaotamiskõlbuliku kasumi olemasolul, et enamus võtaks vastu otsuse kasumit jaotada. Riigikohus on leidnud, et dividendi maksmisel on otsustusõigus enamusel, kes on oma tahte kujundamisel ja hääletamisel vaba ja et üldisest hea usu põhimõttest tulenevalt ei saa vähemus nõuda teistsuguse kasumi jaotamise otsuse vastuvõtmist kui see, mille enamus on teinud. Samamoodi on see ka aktsiaseltsis.

Seega vaid juhul, kui ühingu pannakse hääletusele ettepanek maksta osanikele või aktsionäridele dividendi ja nõutav arv hääli antakse hääletamisel selle ettepaneku poolt, võib dividendi maksmise otsust käsitada osaühingu tahteavaldusena, mis on tagasivõtmatu ja mis tekitab osaniku (aktsionäri) ja ühingu vahele võlasuhte, millest tekivad pooltele õigused ja kohustused ja millest osaühingule tuleneva kohustuse täitmist võib osanik nõuda ÄS § 157 lg 4 alusel.

Aktsionäri dividendiõigusele kohaldatakse üldiselt samu põhimõtteid, mis osaühingu osaniku dividendiõigusele. Peamised sätted, mis dividendi saamise õigusega seonduvat reguleerivad, on ÄS §-d 237–239 ja §-d 276–279.

Tulundusühistus reguleerib dividendi maksmisega seonduvat TÜS § 30, mille lg 1 kohaselt kinnitab dividendi suuruse üldkoosolek. Ettepaneku dividendi suuruse kohta esitab juhatus, nõukogu olemasolu korral nõukogu. Seejuures näeb sama lõike teine lause ette, et üldkoosolek ei või otsustada suurema dividendi maksmist, kui nähakse ette juhatuse või nõukogu ettepanekus. TÜS § 30 lg 2 näeb ette, et kui põhikirja kohaselt tuleb liikmetele maksta dividende, makstakse ühistu liikmele osa kasumist (dividend) vastavalt tema osalemisele ühistu tegevuses. Sama paragrahvi kolmanda lõike järgi või põhikirjaga ette näha, et liikmele makstakse dividendi ka vastavalt liikme osamaksu suurusele. Selline dividend ei või olla suurem, kui liikmele vastavalt osalemisele ühistu tegevuses makstav dividend ega tavaliselt pikaajaliselt hoiselt arvestatav intress. TÜS § 30 lg 4 sätestab samasuguse põhimõtte nagu osaühingu ja aktsiaseltsi puhul, nimelt tekib liikmel õigus nõuda dividendi vaid juhul, kui üldkoosolek on dividendi maksmise otsustanud.

Kuigi ka isikuühingutes toimub kasumi jaotamine, ei ole seal kasumiosa nõudeõigus reguleeritud selgelt eelneva otsuse kaudu. Siiski näeb ÄS § 97 lg 1 esimene lause ette, et osanike vahel jaotamisele kuuluva kasumiosa suuruse otsustavad osanikud pärast majandusaasta lõppu kinnitatud majandusaasta aruande alusel. Teoreetiliselt võiks seega küsida, kas täis- ja usaldusühingu osanikul võiks kasumi olemasolul olla õigus esitada ühingu vastu dividendinõue.

Mittetulundusühing (sh korteriühistu) ja sihtasutus kasumit ei jaota.

10.2.5 Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele

10.2.5.1 Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine

Seadus keelab või piirab olukorda, kus äriühing omandab oma osad või aktsiad. Oma osaluse omandamine tähendab sisuliselt sissemakse tagastamist osanikule või aktsionärile, mis on vastuolus üldise sissemakse tagastamise keeluga. Lisaks võib oma osa omandamine olla seotud muude kuritarvitustega, näiteks võivad osaühingu juhatuse liikmed kasutada osaühingu vara iseenda huvides, ostes osa seniselt osanikult tagasi ja võõrandades selle hiljem endale või osaühingu teistele osanikele ostuhinnast madalama hinnaga.⁹⁶²

⁹⁶² K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr-d 1401-1410.

Oma osade omandamine on reguleeritud ÄS §-s 162 ja oma aktsiate omandamine ÄS §-s 283.

Üldpõhimõtteks on osaühingu puhul, et oma osa omandamine on enamasti keelatud, kuid praktiliste vajaduste tõttu on seadusega sätestatud tingimused, mille olemasolul võib osaühing oma osa siiski omandada. Need tingimused on järgmised:

- 1) omandamise on otsustanud osanikud ning otsuses on määratud omandamise või tagatiseks võtmise tingimused, tähtaeg ning osade eest tasutavad summad;
- 2) oma osa omandamine või tagatiseks võtmine on toimunud viie aasta jooksul pärast osanike vastava otsuse vastuvõtmist;
- 3) osaühingule kuuluva osa nimiväärtus ei ületa 1/3 osakapitalist;
- 4) osa omandamine ei too kaasa netovara vähenemist alla omakapitali ja reservide kogusumma, mille väljamaksmine osanikele ei ole lubatud seadusest või põhikirjast tulenevalt.

Oma aktsiate omandamise ja tagatiseks võtmise reeglid (ÄS § 283) on üldjoontes samad osaühingu oma osa omandamise reeglitega. Erinevus on üksnes selles et kui osaühingus on lubatud omandada oma osasid nimiväärtuses, mis ei ületa 1/3 osakapitalist, siis aktsiaseltsis on lubatud omandada aktsiaid, mille nimiväärtuste või arvestuslike väärtuste summa ei ületa 1/10 aktsiakapitalist (ÄS § 283 lg 2 p 2). Oma aktsiate võõrandamise kohustuse või aktsiakapitali vastava vähendamise kohustuse sätestab ÄS § 284.⁹⁶³

10.2.5.2 Laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele

Kapitali säilitamise kohustusega seondub ka laenukeeld. Osaühingus reguleerib laenukeeldu ÄS § 159 ja aktsiaseltsis ÄS § 287.

ÄS § 159 lg 1 näeb ette, et osaühing ei või anda laenu:

- 1) oma osanikule, kelle osa esindab rohkem kui 5 protsenti osakapitalist;
- 2) oma emaettevõtja osanikule, aktsionärile või liikmele, kelle osa või aktsiatega on esindatud rohkem kui 5 protsenti emaettevõtja osa- või aktsiakapitalist;
- 3) isikule osaühingu osa omandamiseks;
- 4) oma juhatuse ega nõukogu liikmele ega prokuristile.

ÄS § 159 lg 2 kohaselt võib tütarettevõtja anda laenu oma emaettevõtjale või emaettevõtja aktsionärile, osanikule või liikmele, mis moodustab tütarettevõtjaga sama kontserni, kui sellega ei kahjustata osaühingu majanduslikku seisundit ega võlausaldajate huve. Tütarettevõtja ei või anda käesoleva lõike esimeses lauses nimetatud isikutele laenu osaühingu osa omandamiseks.

Sama paragrahvi kolmas lõige näeb lisaks laenu andmise keelule ette ka selle, et osaühing ei või samade isikute laenu tagada. Samuti ei või osaühing tagada osaühingu osa omandamiseks võetavat laenu.

ÄS § 159 lg 4 sätestab laenukeeldu rikkumise tagajärje ja selle kohaselt on laenukeeldu rikkuv tehing tühine. Kui rikutakse osaniku või juhtorgani liikme kohustuse tagamise keeldu, siis ei ole tehing küll tühine, kuid isik, kelle laenu tagati, peab hüvitama tagamisega osaühingule tekkinud kahju.

ÄS § 159 lg 5 laiendab laenukeeldu ka krediitilepingutele ja muudele majanduslikult samaväärsetele tehingutele.

Aktsiaseltsis on laenukeeld üldjoontes reguleeritud samamoodi ja ainuke sisuline erinevus seisneb selles, et kui osaühingus ei või anda laenu osanikule, kelle osadega on esindatud rohkem kui viis

⁹⁶³ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 2204.

protsenti osakapitalist, siis aktsiaseltsis on keelatud anda laenu aktsionärile, kelle aktsiatega on esindatud rohkem kui üks protsent aktsiakapitalist.

Õiguskirjanduses on märgitud, et osanikule (aga samamoodi ka aktsionärile) ja juhtorgani liikmele laenu andmise keelul on erinevad eesmärgid. Osanikule laenu andmise keeld välistab võimaluse tagastada osanikule sissemakse laenuna. Juhtorgani liikmete puhul ei saa rääkida kapitali kaitse eesmärgist, vaid laenukeeld on üks täiendav abinõu välistamiseks tehingu tegemist huvide konflikti olukorras ja välistamiseks võimalust, kus juhtorgani liikmed saavad soodustusi osaühingu arvel. Laenukeelu puhul on tegemist faktilisest olukorrast tuleneva keeluga ja oluline ei ole see, kas selle tehinguga ka tegelikult ühingut kahjustatakse, ebaseaduslikuks muudab tehingu selle tegemine teatud isikuga.⁹⁶⁴

10.2.6 Kapitali suuruse muutmine

10.2.6.1 Kapitali suurendamine

Osakapitali suurendamist reguleerivad ÄS §-d 192-196² ja aktsiakapitali suurendamist ÄS §-d 338-351².

Kapitali saab suurendada täiendavate sissemaksetega või ilma selleta. Võimalik on neid võimalusi ka kombineerida ja otsustada osakapitali suurendada kasutades korraga mõlemat viisi.

Kapitali suurendamiseks on üldjuhul vaja teha järgmised toimingud:

- 1) osanikud või üldkoosolek peavad võtma vastu kapitali suurendamise otsuse;
- 2) osanikuks või aktsionärideks saada soovivad isikud märgivad osad (aktsiad);
- 3) märkijad tasuvad sissemaksed;
- 4) osakapitali suurendamine kantakse äriregistrisse.

Seadus reguleerib eraldi ka osa- ja aktsiakapitali tingimuslikku suurendamist, mida kasutatakse olukorras, kus kapitali soovitakse suurendada tulevikus, kuid otsuse tegemise ajal ei ole teada, kas kapitali suurendamine toimub või mitte. Tegemist on kapitali suurendamise erivormiga, mis toimub sissemaksete vastu, kuid mis viiakse lõplikult läbi vaid juhul, kui kolmas isik kasutab õigust omandada osa, mis ühing on lubanud talle välja lasta.

Kapitali tingimuslikku suurendamist võib kasutada kolmel juhul:

- 1) kui osaühing on lasknud välja vahetusvõlakirju;
- 2) kui osaühing on andnud osa märkimise optsiooni osaühingu või sellega seotud äriühingu juhtorgani liikmetele või töötajatele või muudele osaühinguga seotud isikutele;
- 3) koondumise ettevalmistamiseks.

Osakapitali tingimuslikku suurendamist reguleerib ÄS § 195¹ ja aktsiakapitali tingimuslikku suurendamist reguleerivad ÄS §351-351².

Üheks oluliseks küsimuseks, mis seoses osa- või aktsiakapitali suurendamisega tõusetub, on see, kuidas vältida vähemuse õiguste kuritarvitamist ja seda, et oleks tagatud esialgsete kapitali osalusproportsioonide säilimine.

ÄS §-d 193 ja 345 ja näevad ette osade ja aktsiate märkimise eesõiguse.

ÄS § 193 lg 1 näeb ette, et osanikul on osakapitali suurendamise korral väljalastavate osade märkimise eesõigus võrdeliselt tema osaga, kui osakapitali suurendamise otsusega ei ole ette nähtud teisiti. Kui osaühingul on mitut liiki osasid ja lastakse välja ühte või mõnda liiki uusi osasid, on nende märkimisel vastavat liiki osa omajatel eesõigus teiste osanike ees. Sama paragrahvi teine lõige sätestab, et kui osanik ei soovi kasutada käesoleva paragrahvi 1. lõikes nimetatud õigust, on uute osade märkimise õigus teistel osanikel. ÄS § 193 lg 3 kohaselt võib osanike osade märkimise eesõiguse välistada osanike

⁹⁶⁴ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1413.

otsusega, mille poolt on antud vähemalt 3/4 osanike koosolekul esindatud häältest või ÄS § 174 2. lõikes nimetatud juhul vähemalt 3/4 osanike häältest, kui põhikirjas ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet. Juhatus peab osanikele eelnevalt esitama kirjaliku selgituse, miks märkimise eesõiguse välistamine on vajalik, ja põhjendama selles ka osade väljalaskehinda. Täiendavalt võimaldab ÄS § 193 lg 4 võimaldab samamoodi nagu lg-s 3 ette nähtud, välistada osade märkimise eesõiguse põhikirjas ettenähtud juhtudel ka üksnes teatud osanike suhtes. Sellise põhikirja muutmise otsuse tegemiseks on vajalik kõigi osanike nõusolek.

ÄS § 345 lg-d 1 ja 2 sätestavad sarnaselt ÄS § 193 lg-tega 1 ja 2, et aktsionäriil on eesõigus märkida uusi aktsiaid võrdeliselt aktsiate nimiväärtuse või arvestusliku väärtuse summaga. Aktsionäride eesõiguse võib välistada üldkoosoleku otsusega, mille poolt on antud vähemalt 3/4 üldkoosolekul esindatud häältest. Juhatus peab aktsionäridele eelnevalt esitama kirjaliku selgituse, miks märkimise eesõiguse välistamine on vajalik ja põhjendama selles ka aktsiate väljalaskehinda. Kui aktsiaseltsil on mitut liiki aktsiaid ja lastakse välja ühte või mõnda liiki uusi aktsiaid, on nende märkimisel vastavat liiki aktsiate omanikel eesõigus teiste aktsionäride ees. Erinevalt osaühingust, ei ole aktsiaseltsis võimalik märkimise eesõiguse välistamist reguleerida põhikirjaga.

Õiguskirjanduses on märgitud, et lisaks sellele, et märkimise eesõiguse välistamise otsusele kehtivad tavapärasega võrreldes kõrgemad häälteenamuse nõuded, peavad täidetud olema ka märkimise eesõiguse välistamise materiaalsed eeldused:

- 1) välistamisel peab olema objektiivne põhjus, milleks saavad olla üksnes ühingu huvid;
- 2) välistamine peab olema vajalik, st eesmärki, mida soovitakse eesõiguse välistamisega saavutada, ei ole võimalik saavutada muu abinõuga, mis ei riivaks nii tugevalt osaniku või aktsionäri eelduslikku õigust säilitada ühingus endine osaluse proportsioon;
- 3) välistamine peab olema proportsionaalne abinõu, mis tähendab, et osanikule või aktsionärile eesõiguse välistamisest tulenev negatiivne tagajärg ei kaalu üles ühingu saavutatavat positiivset tulemust.⁹⁶⁵

Kui kapitali suurendatakse rahaliste sissemaksetega, võib märkimise eesõiguse välistamise objektiivseks põhjuseks olla see, et ühingul on vaja täiendavat raha. Sellisel juhul võivad sissemakse tegijaks olla ka senised osanikud, kui nad on likviidsed ja niisuguses olukorras ei ole üldjuhul märkimise eesõiguse välistamiseks alust. Teistsugune võib olukord olla siis, kui ühing vajab raha, kuid osanikud ei saa mingil põhjusel sissemakset teha ja ka võlausaldajad ei ole valmis ühingule laenu andma. Kui aga kapitali suurendatakse mitterahalise sissemaksega, on tõenäolisem, et märkimise eesõiguse välistamine on põhjendatud. Näiteks on eesõiguse välistamine õigustatud juhul, kui mitterahalise sissemakse ese (nt ettevõtte) kuulub kolmandale isikule ja ta on nõus selle ühingu käsutusse andma üksnes osaluse vastu. Sellisel juhul tuleb siiski kontrollida, kas ei ole mõistlik, et samaaegselt suurendatakse kapitali selliselt, et ka olemasolevad osanikud saavad kapitali suurendamises osaleda. Tuleb rõhutada, et märkimise eesõigus on reegel ja selle välistamine erand, mis vajab põhjendamist ning see peab põhinema objektiivsetel asjaoludel.⁹⁶⁶

Riigikohus on mitmes lahendis väljendanud seisukohta, et märkimise eesõiguse välistamine või piiramine ainult ühel või osal osanikest on lubatud üksnes juhul, kui osanik sellega ise nõustub. Mõjuva põhjuse olemasolul, st kui ühingu huvid nõuavad tungivalt osaniku nõustumist märkimisõiguse välistamisega, võib osanikult aga nõusolekut nõuda.⁹⁶⁷ Niisugune seisukoht tuleneb otseselt ÄS § 154 lg-s 1 ja ÄS §-s 272 sätestatud osanike ja aktsionäride võrdse kohtlemise põhimõttest.

10.2.6.2 Kapitali vähendamine

⁹⁶⁵ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1438.

⁹⁶⁶ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr-d 1440-1441.

⁹⁶⁷ Vt RKTko 3-2-1-6-03; RKTko 3-2-1-45-12, p 15.

Osakapitali vähendamist reguleerivad ÄS §-d 197-200¹ ja aktsiakapitali vähendamist ÄS §-d 352-363.

Kapitali vähendamine võib olla kas tavaline või lihtsustatud. Tavalise osakapitali vähendamisega kaasneb väljamaksete tegemine osanikele. Kapitali tavalist vähendamist tuleb praktikas harvem ette, sest olukordi, kus ühing on ülekapitaliseeritud ja ei vaja enam nii palju vahendeid kui varem, esineb harva. Samuti on tavalise kapitali vähendamise menetlus keerulisem ja aeganõudvam. Kapitali lihtsustatud vähendamine tähendab sisuliselt kapitali n-ö bilansilist mahakandmist, mille käigus tühistatakse osakapitalist osa, mis on muutunud väärtusetuks põhjusel, et ta ei ole aktivaga kaetud. Kapitali lihtsustatud vähendamist kasutatakse ühingu majanduslikus mõttes saneerimisel ja selle võimaluse kasutamist tuleb praktikas sagedamini ette.⁹⁶⁸

10.2.7 Aruandlusnõuded, audiitori ülesanded ja vastutus

RPS sisaldab eelkõige üldiseid finantsarvestuse ja -aruandluse kohta käivaid norme. Need valdkonnad ei ole ühinguõiguse revisjoni objektiks.

Konkreetsete ühingute kohta käivaid normid näevad ette, kuidas toimub aruannete koostamine, selle kinnitamine ja registripidajale esitamine. Aktsiaseltsi puhul reguleerivad neid küsimusi ÄS §-d 331-335, osaühingu puhul ÄS § 179, täis- ja usaldusühingu puhul ÄS § 97¹, mittetulundusühingu puhul MTÜS § 36, tulundusühingu puhul TÜS § 72 ja sihtasutuse puhul SAS § 34.

Üldine põhimõte on kõigi ühingutüüpide puhul see, et aastaaruande koostab juhatus ja selle peavad kinnitama osanikud või vastavalt kas liikmete või aktsionäride üldkoosolek või sihtasutuse puhul nõukogu.

Kinnitatud majandusaasta aruanne tuleb esitada registripidajale kuue kuu jooksul arvates majandusaasta lõppemisest. Erinevalt kõigist teistest registripidajale esitatavatest dokumentidest on majandusaasta aruanne registripidajale võimalik esitada üksnes ettevõtjaportaali kaudu. Nii näeb kohtu registriosakonna kodukorra § 26 lg 1 ette, et muul viisil (sh paber kandjal või ka e-postiga) esitatud majandusaasta aruannet registriosakond vastu ei võta ja selle vastuvõtmisest keeldumise kohta määrust ei vormistata.

Audiitortegevus on reguleeritud AudTS-iga. AudS § 1 järgi reguleeritakse selle seadusega:

- 1) majandusarvestusala (edaspidi arvestusala) audiitortegevuse õiguslikke aluseid;
- 2) vandeaudiitorile ja vandeaudiitorite ühingu esitatavaid nõudeid;
- 3) vandeaudiitori ja vandeaudiitorite ühingu tegevuse õiguslikud alused ja vastutust;
- 4) atesteeritud siseaudiitorile ja avaliku sektori siseaudiitorile (edaspidi siseaudiitorid) esitatavaid nõudeid;
- 5) siseaudiitorite tegevuse õiguslikke aluseid avaliku sektori ja avaliku huvi üksustes;
- 6) auditi ja ülevaatuse kohustust, auditikomitee tegevuse aluseid ning siseaudiitorite õigust kutsetegevuseks;
- 7) Audiitorkogu õiguslikku seisundit, pädevust ja vastutust, samuti tegevust ja töökorraldust ning rahastamise aluseid;
- 8) siseaudiitorite, vandeaudiitorite, vandeaudiitorite ühingute ja Audiitorkogu üle järelevalve teostamise aluseid;
- 9) audiitortegevuse registri (edaspidi register) tegevuse aluseid.

AudTS-iga reguleeritud küsimused ei ole ühinguõiguse revisjoni objektiks.

⁹⁶⁸ Vt kapitali vähendamise kohta: K. Saare jt. Ühinguõigus I, äären-d 1478-1406 ja 2228-2234.

ÄS-is reguleerib audiitoriga seotud küsimusi ÄS § 328-329¹, teatud audiitori ülesanded on ära märgitud ka teistes ÄS-i sätetes (vt nt ÄS §-d 411, 418, 455, 462 jm).

10.2.8 Kontserniõigus

10.2.8.1 Üldist

Eesti õiguses on kontserni mõiste sätestatud ÄS §-s 6 ja see defineerib kontserni kui ema- ja tütarühingute kooslust. Nimelt kui üks äriühing on teises äriühingus osanik või aktsionär ja omab seal häälteenamust, siis on häälteenamust omav ühing emaühing ja see ühing, milles ta osalust omab, on tütarühing. Emaühingu tütarühinguks on ka ühing, kus häälteenamus on teisel tütarühingul või tütarühingul koos emaühinguga. Tütarühing on ka selline ühing, milles emaühing omab selle osaniku või aktsionärina lepingu alusel või ilma selleta valitsevat mõju.

Lisaks sisalduvad ÄS-is kontserni kohta veel:

- laenukeelu leevendused (ÄS § 159 lg 2, § 281-d 2¹ ja 3);
- konkurentsikeelu leevendused (ÄS § 185 lg 1 p 3; § 312 lg 1 p 3, § 324 lg 1 p 3)
- kohustus võimaldada erikontrolli määramise korral erikontrolli läbiviijal tutvuda ka teiste samasse kontserni kuuluvate ühingute dokumentidega ja saada teavet (ÄS § 191 lg 4 ja § 330 lg 4);
- erisused ühinemis-, jagunemis- ja ümberkujundamisaruande koostamisel (ÄS § 393 lg 4, § 436 lg 4, 479 lg 1²).

Samuti sisalduvad raamatupidamist reguleerivates õigusaktides konsolideeritud aruandluse erireeglid; st lisaks kohustusele koostada iga äriühingu majandusaasta aruanne on kontserni emaühingul kohustus koostada kontserni kuuluvate äriühingute andmeid koondav konsolideeritud (ühendatud) majandusaasta aruanne (RPS § 28 lg 1). Sellise aruande koostamise eesmärk on avaldada kontserni kui terviku majandusseis. Eelkõige peaks konsolideeritud aruanne välistama olukorra, kus kontserni kuuluvate üksikute ühingute (eelkõige emaühingu) majandustulemusi „ilustatakse“, koondades kõik halvad tehingud ühte äriühingusse, mille tulemusena teiste äriühingute majandusseis paraneb. „Prügikastiühingu“ andmete kaasamine konsolideeritud aruandesse välistab sellise võimaluse ja tagab kontserni kui terviku kohta ausa ja õiglase majandustulemuse avaldamise.

Eelnev näitab, et Eesti seadustes on iseenesest kontserni puudutavad sätted olemas, kuigi reguleerimine on vaid üksikud küsimused ja suurem osa reeglitest puudutab aruandlust. Eesti õiguse järgi on kontsern seega eelkõige majanduslik ja raamatupidamislik mõiste.

Mingi valdkonna õigusliku reguleerimise kohasuse üks indikaatoreid on kohtupraktika. Ka kohtupraktikast võib näitena tuua kolm juhtumit, kus Eesti kohtud on (vähemalt kuni Riigikohtuni) kontserni olemuse üritanud sisustada.

10.2.8.2 Emaühingu ja tütarühingu vahelised suhted ja küsimus, kuidas takistada seda, et emaühing võtab lepingu alusel tütarühingust kogu raha välja kuni tütarühing pankrotistub.

Probleemipüstitus põhineb Riigikohtu menetluses olnud tsiviilasjal nr 3-2-1-40-13.⁹⁶⁹

Riigikohtu menetluses oli kaasus, kus ema- ja tütarühingu vahel oli sõlmitud kestusleping, nn marketingiteenuse osutamise leping, millelega oli lepitud kokku, et emaühing saab tütarühingult pika aja jooksul raha. Raha laekus emaühingule püsivalt iga kuu kolme aasta jooksul vastavalt tütarühingu käibele ja nii maksti emaühingule kokku umbes 830 000 eurot. Makseid tehti seni, kuni tütarühingu omakapital muutus negatiivseks ja lõpuks tütarühing pankrotistus. Tervelt viis aastat hiljem alustati emaühingu likvideerimist ja veel aasta hiljem algatati emaühingu pankrotimenetlus, mis lõppes

⁹⁶⁹ RKTko 3-2-1-40-13.

raugemisega. Tütärühingu pankrotihaldur esitas tema juhatuse liikme vastu (kes samal ajal oli ka emaühingu ainuaktsionär) kahju hüvitamise nõude, tuginedes muu hulgas sellele, et selline pikaajaline raha ümbertöstmise emaühingusse ja selle kaudu väljavõtmine ei ole lubatud. Juhatuse liige väitis, et emaühing otsis tütärühingule lepingupartnereid, kuid ainus suur lepingupartner oli tütärühingul olemas juba enne selle lepingu sõlmimist. Seega tekkis õigustatud küsimus, miks oleks tütärühing pidanud emaühingule sellises suuruses ülekandeid tegema.

Kuigi lõppastmes oli kaasuse põhiküsimus selles, kas tütärühing sai emaühingult marketingiteenuse osutamise lepingu järgi ka mingi vastusoorituse ja mis oli see vastusooritus väärt, kinnitas asja viimasena läbi vaadanud kohus juhatuse liikme väidet, et see, kui emaühingu aktsionär võtab selliste maksetega tütärühingust sisuliselt dividendi, ongi normaalne. Pigem tõusetub selles olukorras küsimus, kas ja millal ning millistel asjaoludel peaks tütärühingu võlgade eest vastutama ka emaühing.

2) Kontsernihuvi arvestamise võimalus ehk tütärühingu juhatuse liikme õigus juhendada teatud olukorras mitte kitsalt oma ühingu huvist, vaid kontserni kui terviku huvist. Probleemipüstitus põhineb Riigikohtu menetluses olnud tsiviilasjal nr 3-2-1-129-15.⁹⁷⁰

Kaasuse asjaolude kohaselt oli tegemist **ehitusvaldkonnas tegutseva kontserniga**, kus figureerisid erineva majandusliku positsiooniga emaühing ja tütärühing. Emaühing osutas tugiteenuseid (raamatupidamine, IT, logistika jmt teenused) kõigile teistele kontserni kuuluvatele ühingutele. Ka kõik töötajad olid tööle võetud emaühingusse ja neid kasutasid kõik kontserni kuuluvad ühingud. Samas emaühing ise majandustegevusega ei tegelenud. Tütärühing seevastu tegeles realselt majandustegevusega ja tal oli raha. 2011. aasta alguseks oli kontserni majanduslik olukord keeruline, kuid mitte veel lootusetu. Intensiivselt peeti läbirääkimisi pankadega, et saada laenu ja raskest olukorrast välja tulla, kuid pangad kontsernile laenu ei andnud. Siis andiski tütärühing emaühingule ca 30 000 eurot laenu ja laenurahaga tasuti töötajate palgad ja muud tegevuse jätkamiseks hädavajalikud kulutused.

Kahjuks ei õnnestunud kontserni päästa ja üks teise järel läksid pankrotti nii ema- kui ka tütärühing. Emaühingu pankrot rauges, kuna vara ei olnud. Pankroti põhjusena tõi haldur välja peamiselt käibelanguse, kuritarvituste kahtlust ei püstitatud.

Nüüd esitas tütärühingu pankrotihaldur tütärühingu juhatuse liikmete vastu kahju hüvitamise nõude, väites, et juhatuse liikmed on rikkunud oma hoolsuskohustust (*duty of care*). Haldur leidis, et raskest majanduslikus olukorras ühingule laenu andmine ilma realiseeritavaid tagatise seadmata ei ole kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega. Juhatuse liikmed tuginesid oma vastuväidetes muu hulgas sellele, et kuigi nad teadsid laenu andes emaühingul raskest olukorrast, tegutsesid nad

- kogu kontserni huvides
- ja emaühingu juhise järgi
- ning laenu anti selleks, et ära hoida kogu kontserni kokkukukkumist, mis oleks kohe juhtunud, kui emaühing ei oleks saanud igapäevaste kulude kandmist jätkata.

Maakohus rahuldab hagi ja mõistis laenusumma, mis jäi emaühingul tagasi saamata, juhatuse liikmetelt kahjuhüvitisena välja. Maakohus asus seisukohale, et

- Kontsernisisised otsused ei saa üheski olukorras prevaleerida juhatuse liikmete kohustuste üle;
- Iga juhatuse liige peab tegutsema vaid selle äriühingu huvides, mille juhatuse liige ta on;
- Isegi kui emaühing juhtis kogu kontserni, ei muuda see kontserni kuuluva ühingu juhatuse liikmete seadusest tulenevaid õigusi ja kohustusi;

⁹⁷⁰ RKTko 3-2-1-129-15.

- Juhatuse liikmed ei saa vabaneda vastutusest põhjendusega, et emaühing andis talle tegutsemisjuhiseid;
- Ükski seadus ei näe kontserni kuuluvate ühingute juhatuse liikmete hoolsuskohustuse kohta ette erandeid.

Maakohus leidis, et kahjuliku laenulepingu sõlmimise asemel oleks tütarühing saanud osta vajalikke teenuseid mõnelt teiselt äriühingult. Ei ole mõistlik maksta tütarühingu rahaga emaühingu töötajatele palka, sest äriühingut peab juhtima tema enda juhatuse. Teiste kontserni kuuluvate äriühingute majanduslik käekäik ei puutu tütarühingusse ja kostjad kui tütarühingu juhatuse liikmed peavad hoolt kandma vaid selle eest, et nende enda ühing saaks majandustegevust jätkata.

Ringkonnakohus nõustus üldjoontes maakohtuga. Riigikohus tühistas ringkonnakohtu otsuse ja saatis asja uueks läbivaatamiseks tagasi ringkonnakohtule, märkides otsuses mh seda, et ekslik on seisukoht, et kontsernisisesed otsused ei saa üheski olukorras prevaleerida juhatuse liikmete kohustuste üle ja et iga juhatuse liige peab tegutsema alati vaid selle äriühingu huvides, mille juhatuse liige ta on. Õige on küll see, et seadus ei näe ette selgeid erandeid kontserni kuuluvate ühingute juhatuse liikmete hoolsuskohustuse kohta, kuid juhatuse liikme hoolsusstandardi sisustamisel tuleb arvestada ka kontsernisuhteid. Ärilise kaalutluse reegli nõudeid saab lugeda täidetuks juhul, kui juhatuse liige ei ole oma tegevusest isiklikult huvitatud, ta on informeeritud määral, mida saab vastavalt asjaoludele pidada mõistlikuks, ja kui sarnases olukorras tegutsev heauskne juhatuse liige võib ratsionaalselt uskuda, et tema tegevus või otsus on ühingu parimates huvides. Kui eelnimetatud nõuded on täidetud, tuleb juhatuse liikme tegevus lugeda osaühingu suhtes põhjendatult sõltumata sellest, milline on tegelik tagajärg. Ärilise kaalutluse reegli järgimise hindamisel on keskse tähendusega otsuse tegemise protsess, mitte otsusega kaasnev tagajärg.

Riigikohus rõhutas, et kontserniühuvist lähtumine ja emaühingu antud juhiste järgimine võib välistada tütarühingu juhatuse liikme vastutuse olukorras, kus tegu on selgelt tuvastatava kontsernisuhtega, ja eeldusel, et tegevus, mille hoolsusstandardile vastavust hinnatakse, on äratuntavalt kontserni kui terviku huvides (st ei piisa, kui see on ühe ühingu, nt ainult emaühingu huvides). Lisaks peab niisuguses olukorras tehtud tehing olema tehtud vastusooritusega. Kontserniühivi järgimisega ei saa õigustada lojaalsuskohustust rikkuvaid kuritarvitusi ega ühtegi sellist tehingut, mis tehakse hoolsuskohustust rikkudes juba maksejõuetu ühingu arvel (vt ÄS § 180 lg 51) või millega põhjustatakse tütarühingu maksejõuetus. Seega võib kontserni kuuluva tütarühingu juhatuse liige vabaneda vastutusest, kui ta teeb tehingu, mis esmapilgul ei ole küll tütarühingu huvides, kuid mis kõiki asjaolusid kogumis kaaludes on kontserni kui terviku (ja seega lõppastmes ka tehingu teinud tütarühingu huvides), eeldusel et tehinguga ei tehta hoolsuskohustust rikkudes sooritust mõne teise kontserni kuuluva ühingu kasuks maksejõuetu tütarühingu arvel ega põhjustata tütarühingu maksejõuetust.⁹⁷¹

10.2.8.3 Läbiva teabenõude probleem

Kohtupraktikas on ebaselge, kas emaühingu osanikel või aktsionäridel on õigus saada teavet ka tütarühingu kohta ja kui jah, siis millises ulatuses.

ÄS § 166 lg 1 sätestab, et osanikel on õigus saada juhatusest teavet osaühingu tegevuse kohta ja tutvuda osaühingu dokumentidega ja kui juhatuse keeldub teavet andmast, siis võib osanik nõuda teavet kohtu kaudu. ÄS § 287 näeb aktsiaseltsi teabenõude kohta ette, et aktsionäril on õigus saada üldkoosolekul juhatusest teavet aktsiaseltsi tegevuse kohta. Üldine eeldus on seega, et teavet saavad iga ühingu osanikud või aktsionärid oma ühingu kohta. Kui aga emaühing on üksnes holding, mis ise ei tegutsegi, siis ei oleks sellise tõlgenduse juures emaühingu osanikel või aktsionäridel võimalik realselt teabeõigust teostada.

⁹⁷¹ RKTko 3-2-1-129-15, p 17.

Vaatamata sellele ei oleks kooskõlas hea usu põhimõttega see, kui äriühing kasutab tütarühinguid selleks, et muuta teatava teabe kättesaamine osanikule või aktsionärile raskemaks.

Teisalt võib tütarühingut puudutava teabenõude puhul olla problemaatiline, kes ja mil moel kaalub ühingu huve. Teabe andmisest keeldumise kaalumise on üldpõhimõtte järgi selle äriühingu juhatuse pädevuses, kelle osanikud teavet saada soovivad ja tütarühingu juhatuse, kes omakorda vastutab tütarühingu huvide kaitsmise eest, ei saaks antud olukorras just kui kaasa rääkida. Seega tuleks asuda seisukohale, et teavet tuleks anda ka tütarühingute kohta, kuid tütarühingu juhatusel peab niisuguses olukorras samuti olema võimalus keelduda teabe andmisest emaühingule, kui selle tulemusel emaühingu kaudu selle osanikele antav teave kahjustaks tütarühingut.

Ka kontsernisese teabeõiguse problemaatika pole pelgalt teoreetiline arutluskäik, sest vähemalt ühe Eesti suure aktsiaseltsi jaoks on läbiva teabenõude teostamise võimalikkus viimasel ajal muutunud peaaegu et kinnisideeks.

Kohtupraktikas käsitletud kaasuse kohaselt⁹⁷² nõudsid emaühingu väikeaktsionärid emaühingu juhatusest, et neile antaks teavet seoses tütarühingute tegevusega. Kohtud rahuldasi teabenõude osaliselt, st selles osas, milles tütarühingu tegevus puudutas ka emaühingu tegevust. Asja läbi vaadanud ringkonnakohus märkis, et aktsionäride põhjendatud huvi teabe saamiseks ei saa ulatuda üldreeglina kaugemale äriühingu, mille aktsionärid nad on, tegevusest ja et põhimõtteliselt on aktsionäril õigus saada teavet selles ulatuses, mis puudutab emaühingu ja tütarühingu vahelisi suhteid, kuid ei ole õigust saada seda infot, mis puudutab ainult tütarühingut.

Selline seisukoht on äärmiselt kaheldav ja pigem peaks eeldus olema vastupidine – emaühingu osanikul või aktsionäril peaks olema eelduslikult õigus saada teavet ka teiste kontserniühingute kohta, v.a kui on selgelt põhjendatud oht, et selle teabe andmisega kahjustatakse tütarühingut või kogu kontserni.

Lisaks on Riigikohus ühes lahendis käsitlenud küsimust, kas emaühingu aktsionäril on õigus nõuda erikontrolli eostamist tütarühingu suhtes ja märkinud, et kuigi emaühing ja tütarühingud on iseseisvad juriidilised isikud, ei tähenda see, et kontsernistruktuuri võiks kasutada selleks, et varjata emaühingu aktsionäride eest tütarühingute tegevust.⁹⁷³

10.2.9 Põhiseadus, Euroopa Liidu õigus, rahvusvaheline õigus

10.2.9.1 Bilansitesti ja maksevõimelisuse testi kasutamine ühingu maksevõimelisuse kontrollimiseks

Enne ühtse kodifitseeritud ühinguõiguse direktiivi vastuvõtmist reguleeris seda küsimust II äriühinguõiguse direktiiv ehk kapitalidirektiiv. Praegu reguleerib kapitaliga seonduvat uus EL-i kodifitseeritud direktiiv 2017/1132.

Direktiivi 2017/1132 art-d 56 lg 1 ja 58 näevad ette, et kui aktsiaseltsi netovara on raamatupidamise aastaaruande kohaselt viimase majandusaasta lõppemise kuupäeval väiksem või muutunud tulude jaotamise tõttu väiksemaks kui märgitud kapitali ja selliste reservide kogusumma, millest vastavalt seadusele või põhikirjale ei tohi väljamakseid teha, tuleb kokku kutsuda aktsionäride üldkoosolek liikmesriigi seaduses sätestatud tähtaja jooksul, otsustamaks, kas äriühing tuleb lõpetada, või tuleb rakendada muid meetmeid. Liikmesriikidele on jäetud õigus määrata kindlaks, mida loetakse omakapitali oluliseks vähenemiseks, kuid see määr ei või olla suurem kui pool märgitud kapitalist. Direktiivi sätted näevad liikmesriikidele ette kohustuse kohaldada neid nõudeid vaid aktsiaseltside suhtes.

⁹⁷² Tsviilasi nr 2-11-55743. Harju Maakohtu 14. detsembri 2012. a määrus ja Tallinna Ringkonnakohtu 27. juuni 2013. a määrus.

⁹⁷³ RKTkm 3-2-1-158-15, p 18.

Ühe osanikuga osaühingu ehk SUP-i direktiivi eelnõu artiklis 18 nähti ette alljärgnevad reeglid: „SUP ei tee ainsale osanikule väljamakset, kui SUP ei suudaks selle tagajärjel täita võetud laenukohustusi, mis muutuvad sissenõutavaks pärast väljamakse tegemist. Juhatus peab kinnitama kirjalikult, et pärast SUP-i tegevuse ja tulevikuväljavaadete põhjalikku analüüsi on juhatus jõudnud mõistlikule arvamusele, et SUP on võimeline tasuma oma võlad ettenähtud ajal tavapärase äritegevuse käigus ühe aasta jooksul alates kavandatava väljamakse kuupäevast (edaspidi „maksevõimet kinnitav tõend“). Juhatus peab maksevõimet kinnitavale tõendile alla kirjutama ja tõendi koopia tuleb esitada ainuosanikule 15 päeva enne seda, kui tehakse otsus väljamakse tegemise kohta. Maksevõimet kinnitav tõend tuleb avalikustada. Kui äriühingul on veebileht, tuleb eelnimetatud teave ka veebilehel avalikustada. Juhatuse liige vastutab isiklikult väljamakse tegemise soovitamise või korralduse andmise eest, kui ta teadis või asjaolusid arvestades pidi teadma, et väljamakse tegemine oleks vastuolus lõikega 2 või 3. Sama kehtib ainuosaniku puhul seoses artiklis 21 nimetatud väljamakse tegemise otsusega.“ Uus direktiiv ei reguleeri maksevõimelisuse testi kasutamist, küll aga reguleerib netovaraga seotud nõudeid.

Direktiivi 2017/1132 artikkel 56 käsitleb väljamaksete tegemise üldreegleid ja selle lg 1 kohaselt ei või väljaspool kapitali vähendamist teha aktsionäridele väljamakseid, kui netovara on äriühingu raamatupidamise aastaaruande kohaselt viimase majandusaasta lõppemise kuupäeval väiksem või muutub sellise tulude jaotamise tõttu väiksemaks kui märgitud kapitali ja selliste reserve kogusumma, millest vastavalt seaduse või äriühingu põhikirjaga kehtestatud korrale ei tohi väljamakseid teha. Direktiivi 2017/1132 art 56 lg 2 sätestab, et kui märgitud kapitali sisse maksmata osa ei kanta bilansi aktivasse, siis arvatakse see summa maha lg-s 1 viidatud märgitud kapitali summast. Direktiivi 2017/1132 art 56 lg 3 kohaselt ei või aktsionäridele tehtavate väljamaksete summa olla suurem kui lõppenud majandusaasta kasum, millele on lisatud edasikantud kasum ja selleks ettenähtud reservidest võetud summad ning millest on maha arvatud edasikantud kahjum ja summad, mis kooskõlas seaduse või põhikirjaga on paigutatud reservi.

Direktiivi 2017/1132 art 57 reguleerib ebaseaduslikult tehtud väljamaksete tagasinõudmist, sätestades, et kõik artikliga 56 vastuolus tehtud väljamaksed tuleb neid saanud aktsionäridel tagastada, kui äriühing tõendab, et need aktsionärid teadsid või pidid teadma, et selline väljamaksete tegemine oli lubamatu.

Direktiivi 2017/1132 art 58 lg 1 kohaselt tuleb märgitud kapitali olulise vähenemise korral kokku kutsuda aktsionäride üldkoosolek liikmesriikide seadustes sätestatud tähtaja jooksul otsustamiseks, kas äriühing tuleb lõpetada või peab võtma muid meetmeid. Sama artikli teise lõike kohaselt võivad liikmesriikide seadused lg 1 tähenduses oluliseks peetava vähenemise suurusks määrata summa, mis ei ole suurem kui pool märgitud kapitalist.

10.2.9.2 Väljamaksete tegemise üldreeglid

Direktiivi 2017/1132 artikkel 56 käsitleb väljamaksete tegemise üldreegleid ja selle lg 1 kohaselt ei või väljaspool kapitali vähendamist teha aktsionäridele väljamakseid, kui netovara on äriühingu raamatupidamise aastaaruande kohaselt viimase majandusaasta lõppemise kuupäeval väiksem või muutub sellise tulude jaotamise tõttu väiksemaks kui märgitud kapitali ja selliste reserve kogusumma, millest vastavalt seaduse või äriühingu põhikirjaga kehtestatud korrale ei tohi väljamakseid teha. Direktiivi 2017/1132 art 56 lg 2 sätestab, et kui märgitud kapitali sisse maksmata osa ei kanta bilansi aktivasse, siis arvatakse see summa maha lg-s 1 viidatud märgitud kapitali summast. Direktiivi 2017/1132 art 56 lg 3 kohaselt ei või aktsionäridele tehtavate väljamaksete summa olla suurem kui lõppenud majandusaasta kasum, millele on lisatud edasikantud kasum ja selleks ettenähtud reservidest võetud summad ning millest on maha arvatud edasikantud kahjum ja summad, mis kooskõlas seaduse või põhikirjaga on paigutatud reservi.

Direktiivi 2017/1132 art 56 lg 5 näeb ette, et kui liikmesriikide seadused lubavad välja maksta vahedividende, tuleb täita vähemalt järgmisi tingimusi:

- 1) koostada vahearuanne, mis näitab, et väljamaksete tegemiseks ettenähtud vahendid on piisavad;
- 2) jaotatav summa ei tohi ületada kogukasumit, mis on saadud alates viimase majandusaasta lõpust, mille kohta on koostatud aastaaruanne, millele on lisatud edasikantud kasum ja summad selleks ettenähtud reservidest ning maha arvatud edasikantud kahjum ja vastavalt seaduses või põhikirjas sätestatud nõuetele reservi paigutatavad summad.

Eeltoodu ei mõjuta liikmesriikide nende õigusnormide kohaldamist, mis käsitlevad märgitud kapitali suurendamist fondiemissiooni läbiviimisega.

Direktiivi art 57 reguleerib ebaseaduslikult tehtud väljamaksete tagasinõudmist, sätestades, et kõik artikliga 56 vastuolus tehtud väljamaksed tuleb neid saanud aktsionäridel tagastada, kui äriühing tõendab, et need aktsionärid teadsid või pidid teadma, et selline väljamaksete tegemine oli lubamatu.

Direktiivi art 58 lg 1 kohaselt tuleb märgitud kapitali olulise vähenemise korral kokku kutsuda aktsionäride üldkoosolek liikmesriikide seadustes sätestatud tähtaja jooksul otsustamaks, kas äriühing tuleb lõpetada või peab võtma muid meetmeid. Sama artikli teise lõike kohaselt võivad liikmesriikide seadused lg 1 tähenduses oluliseks peetava vähenemise suuruseks määrata summa, mis ei ole suurem kui pool märgitud kapitalist.

Teine ühinguõiguse direktiiv ei reguleeri miinimumdividendi ega vähemuse dividendinõuet ning nende küsimuste lahendamine on jäetud liikmesriikidele. Teatav puutumus on vähemuse dividendinõudel PS §-ga 32, mis sätestab omandi puutumatus. Olukord, kus vähemusosanik või –aktsionär ei saa pika aja jooksul äriühingut dividendi, kuigi iseenesest oleks ühingul võimalik dividendi maksta, riivab vähemusosanike ja -aktsionäride omandipõhiõigust. Kohtuasjas nr 3-4-1-34-15 esitati taotlus tunnistada ÄS põhiseadusevastaseks osas, milles see ei näe vähemusaktsionäride ja -osanike huvide kaitseks ette asjakohast dividendinõuet või õiguskaitsevahendit juhuks, kus enamusaktsionär või -osanik jätab pahatahtlikult või ilma ettevõtte majanduslikust seisundist tuleneva asjakohase vajaduseta äriühingu kasumi jaotamise otsustamata või otsustab puhaskasumit mitte jaotada. Riigikohus tagastas kaebuse, viidates sellele, et taotluse näol on tegemist individuaalkaebusega ja seega ei ole alust seda kaebust menetleda. Riigikohus märkis, et asjaolust, et dividendi mittemaksmist otsustanud üldkoosolekute otsuste vaidlustamise hagi lahendanud kohtud lõppastmes ei nõustunud hageja väidetega, et seaduses võib olla põhiseadusevastane lünk ja asusid implitsiitselt seisukohale, et kohaldatavad õigusnormid on põhiseaduspärased, ei saa teha järeldust, nagu oleks kaebaja jäetud ilma PS §-s 15 sätestatud põhiõigusest kohtulikule kaitsele.

Kuna Riigikohus ei lahendanud taotlust sisuliselt põhjusel, et tegu oli individuaalkaebusega, ei ole võimalik järeldada, et omandipõhiõiguse riive puudub. Kokkuvõttes on siiski tegu vaieldava küsimusega ja vähemuse dividendinõude puudumise puutumust omandipõhiõiguse riivega tuleb jaatada.

10.2.9.3 Miinimumkapitali ja sissemaksete suurus, mitterahaliste sissemaksete hindamine, netovara nõuded

10.2.9.3.1 Miinimumkapitali suurus

Uue konsolideeritud ühinguõiguse direktiivi 2017/1132 artikkel 45 lg 1 sätestab aktsiaseltside märgitud miinimumkapitali suuruseks vähemalt 25 000 eurot. Sama artikli teine lõige näeb ette, et kooskõlas ELi toimimise lepingu artikli 50 lõikega 1 ja lõike 2 punktiga g vaatavad Euroopa Parlament ja nõukogu komisjoni ettepaneku põhjal iga viie aasta järel lõikes 1 nimetatud eurode summad läbi ja muudavad neid vajaduse korral, võttes arvesse liidu majanduslikke ja rahalisi suundumusi ning tendentsi lubada ainult suurtel ja keskmise suurusega äriühingutel tegutseda I lisas loetletud (st aktsiaseltsi) tüüpi äriühinguna.

10.2.9.3.2 Mitterahalise sissemakse hindamine

Mitterahalise sissemakse hindamist reguleerivad konsolideeritud direktiivi 2017/1132 artiklid 49-51.

Artikkel 49 reguleerib mitterahalise sissemakse kohta koostatavat eksperdi aruannet ja selle lg 1 kohaselt peavad üks või mitu sõltumatut eksperti koostama mitterahalise sissemakse kohta aruande enne äriühingu asutamist või talle tegevuse alustamiseks tegevusloa andmist. Ekspert võib vastavalt liikmesriigi seadustele olla nii füüsiline kui ka juriidiline isik ja äriühing, mis ei ole juriidiline isik. Sama artikli lg 2 sätestab, et lõikes 1 nimetatud eksperdi aruanne peab sisaldama vähemalt iga mitterahalise sissemakse moodustava vara ja kasutatud hindamise meetodite kirjelduse ning näitab, kas nende meetodite abil saadud väärtused vastavad vähemalt selle vara põhjal väljalastavate aktsiate arvule ja nimiväärtusele või kui nimiväärtus puudub, siis nende arvestuslikule nimiväärtusele ning vajaduse korral ülekursile. Art 49 lg 3 järgi tuleb eksperdi aruanne avaldada iga liikmesriigi seadustega ettenähtud korras ja kooskõlas artikliga 16.

Art lg 4 sätestab, et liikmesriigid võivad otsustada, et nad ei kohalda käesolevat artiklit, kui 90% kõigi aktsiate nimiväärtusest või kui nimiväärtus puudub, siis nende arvestuslikust nimiväärtusest lastakse välja ühele või enamale äriühingule mitterahalise sissemakse eest ning kui täidetakse järgmisi nõudeid:

- a) äriühingu suhtes, millesse selline sissemakse tehakse, on artikli 4 punktis i osutatud isikud nõustunud ekspertide aruandest loobuma;
- b) selline kokkulepe on avaldatud lõikes 3 sätestatud korras;
- c) äriühingul, kes teevad mitterahalise sissemakse, on reserve, mida vastavalt seaduse või põhikirjaga sätestatud korrale ei tohi jaotada ning mis on vähemalt võrdsed mitterahalise sissemakse eest välja lastavate aktsiate nimiväärtusega või kui nimiväärtus puudub, siis nende arvestusliku nimiväärtusega;
- d) äriühingud, kes teevad mitterahalise sissemakse, tagavad punktis c nimetatud summaga võrdse summani äriühingu võlgu, millesse selline sissemakse tehakse, mis tekivad ajavahemikul aktsiate väljalaskmisest mitterahalise sissemakse eest kuni ühe aasta möödumiseni selle äriühingu raamatupidamise aastaaruande avaldamisest majandusaasta kohta, mille kestel selline sissemakse tehti. Nende aktsiate võõrandamine on sel ajal keelatud;
- e) punktis d osutatud võlgade tagamine on avaldatud lõikes 3 sätestatud korras ning
- f) mitterahalise sissemakse tasuvad äriühingud paigutavad reservi punktis c nimetatud summaga võrdse summa, mida ei tohi jaotada enne kolme aasta möödumist äriühingu, millesse selline sissemakse tehti, raamatupidamise aastaaruande avaldamist majandusaasta kohta, mille kestel selline sissemakse tehti, või vajaduse korral enne sellist hilisemat kuupäeva, milleks punktis d osutatud kõik võlgade tagamisega seotud nõuded, mis esitati selle aja jooksul, on täidetud.

Artikkel 50 sätestab erandid, millal ei ole vaja mitterahalise sissemakse hindamiseks eksperdi aruannet ja see erand puudutab eelkõige börsiühinguid ja artikkel 51 andmed, mis tuleb avalikustada juhul, kui mitterahaline sissemakse tehakse ilma selle kohta eksperdi aruannet koostamata (avaldada tuleb mitterahalise sissemakse kirjeldus, selle väärtus, väärtuse leidmise viis ning, kui see on asjakohane, hindamise meetod, kinnitus selle kohta, kas saadud väärtus vastab vähemalt sissemakse eest välja lastavate aktsiate arvule ja nimiväärtusele või kui nimiväärtus puudub, siis nende arvestuslikule nimiväärtusele ja, kui see on asjakohane, ülekursile, ning kinnitus selle kohta, et algse hindamisega võrreldes ei ole ilmnenud uusi olulisi asjaolusid).

10.2.9.3.3 Netovara

Direktiivi artikkel 56 käsitleb väljamaksete tegemise üldreegleid ja selle lg 1 kohaselt ei või väljaspool kapitali vähendamist teha aktsionäridele väljamakseid, kui netovara on äriühingu raamatupidamise aastaaruande kohaselt viimase majandusaasta lõppemise kuupäeval väiksem või muutub sellise tulude jaotamise tõttu väiksemaks kui märgitud kapitali ja selliste reservide kogusumma, millest vastavalt seaduse või äriühingu põhikirjaga kehtestatud korrale ei tohi väljamakseid teha. Art 56 lg 2 sätestab, et

kui märgitud kapitali sisse maksmata osa ei kanta bilansi aktivasse, siis arvatakse see summa maha lg- s 1 viidatud märgitud kapitali summast. Art 56 lg 3 kohaselt ei või aktsionäridele tehtavate väljamaksete summa olla suurem kui lõppenud majandusaasta kasum, millele on lisatud edasikantud kasum ja selleks ettenähtud reservidest võetud summad ning millest on maha arvatud edasikantud kahjum ja summad, mis kooskõlas seaduse või põhikirjaga on paigutatud reservi.

10.2.9.3.4 Sissemakseta asutatud osaühingu sissemaksete tegemine

Direktiivi reeglid kehtivad aktsiaseltsi vormis tegutsevatele ühingutele (vt art 44 lg 1), seega ei keela Euroopa Liidu õigus asutada sissemakseta osaühingut. Samuti ei reguleeri Euroopa Liidu õigus seda küsimust.

10.2.9.3.5 Väljamaksete tegemine

Direktiivi artikkel 56 käsitleb väljamaksete tegemise üldreegleid ja selle lg 1 kohaselt ei või väljaspool kapitali vähendamist teha aktsionäridele väljamakseid, kui netovara on äriühingu raamatupidamise aastaaruande kohaselt viimase majandusaasta lõppemise kuupäeval väiksem või muutub sellise tulude jaotamise tõttu väiksemaks kui märgitud kapitali ja selliste reservide kogusumma, millest vastavalt seaduse või äriühingu põhikirjaga kehtestatud korrale ei tohi väljamakseid teha. Art 56 lg 2 sätestab, et kui märgitud kapitali sisse maksmata osa ei kanta bilansi aktivasse, siis arvatakse see summa maha lg- s 1 viidatud märgitud kapitali summast. Art 56 lg 3 kohaselt ei või aktsionäridele tehtavate väljamaksete summa olla suurem kui lõppenud majandusaasta kasum, millele on lisatud edasikantud kasum ja selleks ettenähtud reservidest võetud summad ning millest on maha arvatud edasikantud kahjum ja summad, mis kooskõlas seaduse või põhikirjaga on paigutatud reservi.

Art 56 lg 5 näeb ette, et kui liikmesriikide seadused lubavad välja maksta vahedividende, tuleb täita vähemalt järgmisi tingimusi:

- 1) koostada vahearuanne, mis näitab, et väljamaksete tegemiseks ettenähtud vahendid on piisavad;
- 2) jaotatav summa ei tohi ületada kogukasumit, mis on saadud alates viimase majandusaasta lõpust, mille kohta on koostatud aastaaruanne, millele on lisatud edasikantud kasum ja summad selleks ettenähtud reservidest ning maha arvatud edasikantud kahjum ja vastavalt seaduses või põhikirjas sätestatud nõuetele reservi paigutatavad summad.

Eeltoodu ei mõjuta liikmesriikide nende õigusnormide kohaldamist, mis käsitlevad märgitud kapitali suurendamist fondiemissiooni läbiviimisega.

Direktiivi art 57 reguleerib ebaseaduslikult tehtud väljamaksete tagasinõudmist, sätestades, et kõik artikliga 56 vastuolus tehtud väljamaksed tuleb neid saanud aktsionäridel tagastada, kui äriühing tõendab, et need aktsionärid teadsid või pidid teadma, et selline väljamaksete tegemine oli lubamatu.

Artikli 58 lg 1 kohaselt tuleb märgitud kapitali olulise vähenemise korral kokku kutsuda aktsionäride üldkoosolek liikmesriikide seadustes sätestatud tähtaja jooksul otsustamaks, kas äriühing tuleb lõpetada või peab võtma muid meetmeid. Sama artikli teise lõike kohaselt võivad liikmesriikide seadused lg 1 tähenduses oluliseks peetava vähenemise suuruseks määrata summa, mis ei ole suurem kui pool märgitud kapitalist.

10.2.9.4 Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele

10.2.9.4.1 Oma aktsiate omandamine

Direktiivi art 59 sätestab oma aktsiate omandamise keelu. Viidatud artikli teine lõige näeb ette, et kui äriühingu aktsiaid märgib oma nimel, kuid äriühingu huvides tegutsev isik, loetakse selline märkimine sooritatuks märkija enda arvele.

Artikkel 60 sätestab nõuded, mis peavad olema täidetud selleks, et oma aktsiate omandamine oleks lubatud. Selle artikli lg 1 sätestab, et liikmesriigid võivad lubada kas äriühingul endal või oma nimel, kuid äriühingu huvides tegutseva kolmanda isiku kaudu omandada oma aktsiaid, kuid täidetud peavad olema alljärgnevad tingimused:

- a) loa annab üldkoosolek, kes määrab selliste omandamiste korra ja tingimused ning eelkõige omandatavate aktsiate suurima arvu, loa kehtivuse aja, mille maksimaalne pikkus määratakse siseriiklike õigusaktidega, kuid mis ei tohi ületada viit aastat, ning tasulise omandamise korral maksimum- ja miinimumtasu. Juhtorganite liikmed on kohustatud tagama, et iga lubatud omandamise ajal järgitakse punktides b ja c märgitud tingimusi;
- b) omandamised, sealhulgas eelnevalt äriühingu omandatud ja talle kuuluvad aktsiad ning oma nimel, kuid äriühingu huvides tegutseva isiku omandatud aktsiad, ei tohi põhjustada netovara vähenemist alla artikli 56 lõigetes 1 ja 2 osutatud summa ning
- c) tehingus võib kasutada ainult aktsiaid, mille eest sisse makse on täielikult tehtud.

Lisaks võivad liikmesriigid kehtestada omandamiste suhtes esimese lõigu tähenduses mis tahes järgmised tingimused:

- a) omandatud aktsiate, sealhulgas eelnevalt omandatud ja äriühingule kuuluvad aktsiad, ning oma nimel, kuid äriühingu huvides tegutseva isiku kaudu omandatud aktsiate nimiväärtus või nimiväärtuse puudumisel arvestuslik nimiväärtus ei ületa liikmesriikide määratavat piiri; see piir ei tohi olla alla 10% märgitud kapitalist;
- b) äriühingule oma aktsiate omandamiseks esimese lõigu tähenduses antav õigus, omandatavate aktsiate suurim arv, õiguse kehtivuse aeg ja maksimum- või miinimumtasu suurus sätestatakse äriühingu põhikirjas või asutamislepingus;
- c) äriühing täidab asjakohaseid aruandlus- ja teatamisnõudeid;
- d) teatavatel liikmesriikide määratud äriühingutelt võidakse nõuda omandatud aktsiate tühistamist tingimusel, et tühistatud aktsiate nimiväärtusega võrdne summa lisatakse reservile, mida ei tohi aktsionäridele jaotada muidu kui märgitud kapitali vähendamise korral. Seda reservi saab kasutada ainult märgitud kapitali suurendamiseks fondi emissiooni teel;
- e) omandamine ei kahjusta võlausaldajate nõuete rahuldamist.

Art 60 lg 2 sätestab, et liikmesriigi seadustega võib ette näha eeltoodust erandeid juhul, kui äriühingu oma aktsiate omandamine on vajalik selleks, et takistada lähitulevikus äriühingut ähvardava tõsise kahju tekkimist. Sellisel juhul tuleb haldus- või juhtorganil teatada järgmisele üldkoosolekule toimunud omandamiste põhjused ja laad, omandatud aktsiate arv ja nimiväärtus või nimiväärtuse puudumisel nende arvestuslik nimiväärtus, aktsiate osakaal märgitud kapitalis ning nende aktsiate eest makstud tasu.

Sama artikli kolmas lõige sätestab, et liikmesriigid võivad otsustada, et nad ei kohalda lõike 1 esimese lõigu punkti a esimest lauset aktsiate suhtes, mis äriühing on enda või oma nimel, kuid äriühingu huvides tegutseva isiku kaudu omandanud jaotamiseks selle äriühingu või sidusettevõtja töötajale. Sellised aktsiad tuleb jaotada 12 kuu jooksul alates nende omandamisest.

Täiendavad erandid oma aktsiate omandamise reeglites sätestab Art 61 ja selle kohaselt võivad liikmesriigid otsustada, et nad ei kohalda artiklit 60 alljärgnevatel juhtudel:

- a) kapitali vähendamise otsuse rakendamise käigus või artiklis 82 osutatud asjaoludel omandatud aktsiate suhtes;
- b) vara üldise võõrandamise tulemusena omandatud aktsiate suhtes;
- c) tasuta omandatud täielikult sisse makstud aktsiate või pankade ja teiste finantseerimisasutuste poolt ostukomisjonitasuna omandatud aktsiate suhtes;
- d) aktsiate suhtes, mis on omandatud juriidilise kohustuse või kohtulahendi alusel, et kaitsta vähemusaktsionäre eelkõige ühinemise, äriühingu tegevusala või õigusliku vormi muutumise,

registrijärgse asukoha välismaale üleviimise või aktsiate ülemineku kohta kehtestatud piirangute puhul;

- e) aktsionäriolt omandatud aktsiate suhtes juhul, kui nende eest on jäetud sissemaksed tegemata;
- f) aktsiate suhtes, mis on omandatud sidusettevõtjate vähemusaktsionäride kompenseerimiseks;
- g) täielikult sissemaksitud aktsiate suhtes, mis on omandatud sundmüügil kohtu korralduse alusel aktsionäri võla sissenõudmiseks äriühingu kasuks ning
- h) täielikult sissemaksitud aktsiate suhtes, mille väljalaskja on artikli 56 lõike 7 teises lõigus määratletud põhikapitaliga investeerimisühing ning omandaja see äriühing või sidusettevõtja investeerija nõudmisel.

Art 61 lg 2 sätestab, et punktides b–g loetletud juhtudel omandatud aktsiad tuleb sellegipoolest võõrandada kuni kolme aasta jooksul alates nende omandamisest, välja arvatud juhul, kui omandatud aktsiate nimiväärtus või nimiväärtuse puudumisel nende arvestuslik nimiväärtus ei ületa 10% märgitud kapitalist, sealhulgas aktsiad, mis aktsiaselts võib olla omandanud oma nimel, kuid aktsiaseltsi huvides tegutseva isiku kaudu.

Lg 3 näeb ette, et kui aktsiaid ei võõrandata lõikes 2 sätestatud tähtaja jooksul, siis tuleb need tühistada.

Artikkel 62 sätestab oma aktsiate ebaseadusliku omandamise tagajärjed ja selle lg 1 kohaselt tuleb artiklitega 60 ja 61 vastuolus omandatud aktsiad võõrandatakse ühe aasta jooksul alates nende omandamisest.

Artikkel 63 reguleerib oma aktsiate omamisel koostatavat tegevusaruannet ja artikkel 64 kolmanda isiku poolt äriühingu oma aktsiate omandamise rahastamine äriühingu poolt. Artikkel 66 reguleerib oma aktsiate aktsepteerimist tagatisena.

10.2.9.5 Kapitali suuruse muutmine

Aktsiakapitali suurendamise ja vähendamise reegleid reguleerivad direktiivi artiklid 68-83.

10.2.9.5.1 Aktsiakapitali suurendamine

Aktsiakapitali suurendamist reguleerivad artiklid 68-72.

Art 68 lg 1 järgi peab kõik kapitali suurendamise otsused tegema üldkoosolek. Sama artikli teine lõige sätestab, et põhikiri või üldkoosolek võib anda loa märgitud kapitali suurendamiseks maksimaalsummani, mille nad määravad kõiki seadusega sätestatud maksimaalsummasid arvesse võttes. Vajaduse korral teeb märgitud kapitali suurendamise otsuse kindlaksmääratud summa piires selleks volitatud äriühingu juhtorgan. Sellisele juhtorganile antakse niisugused volitused kõige rohkem viieks aastaks, mida üldkoosolek võib pikendada korraga vaid viie aasta võrra.

Art 70 lg 1 näeb ette, et kui aktsiaid lastakse välja mitterahalise sissemaks eest märgitud kapitali suurendamise käigus, tuleb sissemaks täielikult teha viie aasta jooksul alates märgitud kapitali suurendamise otsusest. Põhimõtteliselt kohalduvad samad mitterahalise sissemaks hindamise reeglid nagu ka asutamisel.

Artikkel 72 reguleerib kapitali suurendamist rahalise sissemaksiga ja muu hulgas reguleerib viidatud artikkel ka märkimise eesõigust.

Art 72 lg 1 näeb ette, et igal kapitali suurendamise juhul rahalise tasu eest tuleb aktsiaid pakkuda aktsionäridele eesõiguse alusel proportsionaalselt nende aktsiate osakaalule kapitalis. Selle reegli kohaldamise võivad liikmesriigid välistada lg-s 2 nimetatud juhtudel:

- a) kui lastakse välja aktsiaid, mis annavad piiratud õiguse võtta osa väljamaksete tegemisest artikli 56 tähenduses ja/või äriühingu vara jaotamisest äriühingu likvideerimise puhul, või
- b) kui äriühingu märgitud kapital koosneb eriliigilistest aktsiatest.

Art 72 lg 3 järgi tuleb märkimise eesõiguse kasutamise aeg avalikustada ja see ei või olla lühem kui 14 päeva pakkumise avaldamise kuupäevast või aktsionäridele teate väljasaatmise kuupäevast.

Art 72 lg 4 reguleerib eesõiguse välistamist ja selle kohaselt ei või eesõigust põhikirjaga piirata ega välistada, seda võib teha üldkoosoleku otsusega. Juhtorgan on kohustatud sel puhul esitama üldkoosolekule kirjaliku ettekande, milles sisalduvad eesõiguse piiramise või välistamise põhjused ning pakutud väljalaskkursi põhjendus. Art 83 järgi peavad otsused olema vastu võetud vähemalt kahekolmandikulise enamusega aktsiatega esindatud häälestest või koosolekul esindatud märgitud kapitalist. Liikmesriikide seadustes võib ette näha, et piisab esimeses lõigus nimetatud lihthäälteenamusest, kui esindatud on vähemalt pool märgitud kapitalist.

Art 72 lg 5 näeb ette, et liikmesriikide seadused võivad sätestada, et põhikiri või eesõiguse välistamise häälteenamuse nõuetele vastav üldkoosolek võib anda volituse eesõiguse piiramiseks või välistamiseks äriühingu organile, kes on volitatud otsustama märgitud kapitali suurendamise põhikirjajärgse kapitali piires. Selline volitus ei saa siiski olla piiramatu tähtajaga.

10.2.9.5.2 Aktsiakapitali vähendamine

Aktsiakapitali vähendamist reguleerivad artiklid 73-83.

Artikkel 73 reguleerib üldkoosoleku otsusega seonduvat, artiklid 75 ja 76 võlausaldajate kaitsemeetmeid.

Artikkel 77 näeb ette, et märgitud kapitali ei tohi vähendada alla miinimumkapitali suuruse, kuid liikmesriigid võivad siiski lubada sellist vähendamist, kui nad näevad ette, et märgitud kapitali vähendamise otsus võib jõustuda ainult siis, kui märgitud kapitali suurendatakse vähemalt ettenähtud miinimumkapitali summani. Art 78 reguleerib märgitud kapitali tagasiostmist ilma selle vähendamiseta., art 79 kapitali vähendamist aktsiate tühistamise teel, art 80 kapitali vähendamist oma aktsiate arvel ja art 81 kapitali vähendamist mitut liiki aktsiate korral. Art 82 käsitleb aktsiate tagasiostmise tingimusi ja art 83 üldkoosoleku häälteenamuse nõudeid.

10.2.9.6 Aruandlusnõuded, audiitori ülesanded ja vastutus

10.2.9.6.1 Aruandlusnõuded

Euroopa Liidu tasandil reguleerib aruandlust endise neljanda ja seitsmenda direktiivi asemel kehtestatud ühtne raamatupidamisdirektiiv 2013/34/EL.

10.2.9.6.2 Audiitori ülesanded ja vastutus

Auditiortegevusega seonduvat reguleerib Euroopa Liidu tasandil auditidirektiiv.⁹⁷⁴ Nimetatud direktiiv sätestab kohustuslikku auditit teostavate isikute tunnustamise ja registreerimise tingimused, nende suhtes kohaldatavate sõltumatuse, objektiivsuse ja kutse-eeetika eeskirjad ning nende avaliku järelevalve õigusraamistik. Neid eeskirju on siiski vaja liidu tasandil veelgi ühtlustada, et selliste isikute suhtes kohaldatavad nõuded oleksid läbipaistvamad ja prognoositavamad ning et suurendada nende isikute sõltumatust ja objektiivsust oma ülesannete täitmisel. Samuti on oluline tõsta kohustuslike auditite läbiviimise aluseks olevate auditeerimisstandardite ühtlustamise minimaalset taset. Peale selle on investorite kaitse tugevdamiseks oluline tugevdada vannutatud audiitorite ja audiitorühingute üle avalikku järelevalvet, suurendades selleks liidu avaliku järelevalve asutuste sõltumatust ja andes neile piisavad pädevused, sealhulgas uurimise korraldamise ja karistuste kohaldamise õiguse, mis

⁹⁷⁴ Kaheksas nõukogu direktiiv, 10.04.1984, (84/253/EMÜ), mis põhineb asutamislepingu artikli 54 lõike 3 punktil g ja käsitleb raamatupidamisdokumentide seadusjärgse auditeerimise eest vastutavate isikute tunnustamist; 84 mida on täiendatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2006/43/EÜ, 17. mai 2006, mis käsitleb raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohustuslikku auditit ning millega muudetakse nõukogu direktiive 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 84/253/EMÜ (EMP-s kohaldatav tekst). – ELT L 157, 09.06.2006, lk 87–107. EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV 2014/56/EL, 16. aprill 2014, millega muudetakse direktiivi 2006/43/EÜ, mis käsitleb raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud raamatupidamise aastaaruannete kohustuslikku auditit (EMPs kohaldatav tekst). – ELT L 158, 27.05.2014, lk 196-226.

võimaldaks avastada, tõkestada ja ennetada vannutatud audiitorite ja audiitorühingute poolt audititeenuste osutamise käigus toimepandavaid õigusrikkumisi.

10.2.9.7 Kontserniõigus

PS kontserniga seonduvat otseselt ei reguleeri.

Euroopa Liidus ei ole kontserni kohta reegleid kehtestatud. Uuemast ajast on aga mitu akadeemilisel tasemel tehtud ettepanekut, kuidas võiksid kontsernireeglid olla kujundatud. Esiteks avaldas aastal 2000 oma ettepanekud Forum Europaeum Corporate Group Law, pakkudes välja üle-euroopalise võimaliku kava.⁹⁷⁵ Need reeglid põhinevad paljuski Saksa süsteemil.

Aastal 2011 avaldas Reflection Group on the Future of EU Company Law oma ettepanekud.⁹⁷⁶

Lisaks sisaldab 2017. a avaldatud *European Model Companies Act* ettepanekuid kontserniõiguse reguleerimiseks.

10.3 Analüüsimist vajavad küsimused

10.3.1 Bilansitest ja maksevõimelisuse test

Revisjoni käigus analüüsitakse, kas Eestis kehtiv bilansitest on sobiv ühingu maksejõulisuse tuvastamiseks ja kas see arvestab tasakaalustatult nii äriühingu kui ka osanike või aktsionäride ja võlausaldajate huve.

10.3.2 Miinimumkapital ja sissemaksete suurus, mitterahaliste sissemaksete hindamine, netovara nõuded

Analüüsida tuleb, kas kehtivad kapitali minimaalset suurust reguleerivad normid on otstarbekad ja õigusselged. Samuti tuleb analüüsida, kas sissemaksete täieliku tasumise kohustus enne ühingu registrisse kandmist on põhjendatud või tuleks võimaldada sissemaksete osalist tegemist hilisemas faasis.

Mitterahalise sissemaksuga seonduvalt tuleb analüüsida, kas mitterahalise sissemaksu hindamise ja hindamise kontrollimise reeglid, sealhulgas audiitorkontrolli kaasa toovad piirmäärad, on otstarbekad. Sealhulgas tuleb hinnata ÄS §-s 249¹ sisalduva regulatsiooni osaühingule kohaldamise võimalikkust ja vajalikkust.

Samuti tuleb revisjoni lähteülesande järgi analüüsida, kas kehtivad netovara säilitamise reeglid (sh netovara nõuete rikkumise tagajärjed) on otstarbekad ja õigusselged ja kas teatud juhtudel võiks netovara nõuded leebemad olla (nt alustavate ühingute jaoks esimese aasta jooksul asutamisest arvates vms).

10.3.3 Sissemakseta asutatud osaühing

Analüüsida tuleb sissemakseta asutatud osaühingu sissemaksete tegemise regulatsiooni õigusselgust ja otstarbekust.

Revisjoni lähteülesandes on märgitud, et ebaselge on ÄS küsimuses, kas sissemakseta asutatud osaühingule kohaldub seoses kohustusliku netovara suurusega sama regulatsioon kui osaühingutele, kelle korral on sissemaksed asutamisel täies ulatuses tasutud. Lähteülesandes on märgitud, et sätted pärinevad ajast, kui osaühingu asutamisel tuli sissemaksed täies ulatuses sisse maksta. Sissemakseta osaühingu asutamise regulatsiooni kehtestamisel neid sätteid ei muudetud ja seega nende kohaldamata jätmist või nendest erandite tegemist ÄS antud olukorras sõnaselgelt ette ei näe. Siiski peaks seaduse eesmärgipärase tõlgenduse abil olema võimalik jõuda järeldusele, et osaühingu asutamisel

⁹⁷⁵ Corporate group law for Europe : Forum Europaeum Konzernrecht. – Stockholm 2000.

⁹⁷⁶ Report of the Reflection Group on the Future of EU Company Law. Brussels 5.04.2011. Veebis: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/reflectiongroup_report_en.pdf

sissemakseid tegemata ei peaks ühingu netovara koheselt ulatuma vähemalt pooleni põhikirjas märgitud osakapitalist või vähemalt 2500 euronit. Nagu eespool viidatud, oli seaduse eesmärgiks võimaldada asutada sissemakseta osaühinguid ka selliselt, et asutamisdokumentidest ei tulene kohustust tasuda sissemakseid enne kui ÄS § 140¹ lõigetes 2 ja 3 sätestatud ajal. Sellise võimaluse kasutamisel ei ole aga raamatupidamislikult võimalik osanike tasumata sissemakseid bilansis kajastada. Kui sellisel ühingul ei ole ka muud vara ja kohustusi, on ühingu netovara suuruseks null. Kui sellisele ühingule kohaldada ÄS § 171 lg 2 punktis 1, §-s 176 ja § 203 lg 1 punktis 1 sätestatud täies ulatuses, tuleks ühing kohe pärast asutamist sundlõpetada. See ei saanud aga tõenäoliselt olla seadusandja eesmärgiks.

Sissemakseta osaühingu sellist omapära on arvesse võetud ka kohtu registriosakonna kodukorras, mille § 213 näeb ette asjaolud, mida registripidaja peab majandusaasta aruande läbivaatamisel kontrollima. Selle paragrahvi lõike 2 punkti 5 esimese lause kohaselt tuleb aruande läbivaatajal kontrollida, et ühingu netovara ei ole langenud alla seaduses lubatud alampiiri. Sama sätte teine lause teeb aga sissemakseta asutatud osaühingu korral erandi: sellise osaühingu netovara võib olla null või suurem kui null, kuid jääda alla seadusega lubatud alampiiri juhul, kui osanik ei ole sissemakseid täielikult tasunud ning osaühingu põhikirjas sätestatud sissemakse tasumise tähtpäev või sündmus ei ole saabunud või kui osaühing on teeninud kasumit. Seega lähtub kohtu registriosakonna kodukord põhimõttest, et sissemakseta asutatud osaühingule ei saa ÄS § 171 lg 2 punktis 1, §-s 176 ja § 203 lg 1 punktis 1 sätestatud täiel määral kohaldada. Hoolimata sellisest erandist ei tohi sissemakseta asutatud osaühingu netovara muutuda negatiivseks ja seetõttu ei tohiks sellise ühingu asutamiskulusid ühingu arvel tasuda, kui ühingul muu vara puudub. Vaatamata sellele, et tegu on iseenesest põhjendatud käsitlusega, võib kodukorra vastav sätte olla antud *contra legem*, kuna seadus sellist erandit ette ei näe.

Analüüsida tuleb, milline oleks otstarbekas ja õigusselge sissemakseta asutatud osaühingu netovara regulatsioon (võttes seejuures arvesse netovara osas tehtavaid põhimõttelisi otsuseid).

Tulenevalt lähteülesandest analüüsitakse revisjoni käigus, kas seaduse regulatsioon on õigusselge ja otstarbekas küsimuses, kes on kohustatud tasuma sissemakseta asutatud osaühingu sissemaksed, kui osa enne sissemaksete tasumist võõrandatakse.

Järgmiseks tuleb analüüsida ka sissemakseta asutatud osaühingu kapitali suurendamise võimalusi kasumi arvelt. ÄS § 140¹ lg 4 kohaselt ei või sissemakseta asutatud osaühing teha kuni sissemaksete täieliku tasumiseni kõigi osanike poolt osanikele ühtegi väljamakset (väljamakse tegemise keeld ei hõlma osanikule makstavat töötasu ega muid tasusid). Kuigi Justiitsministeerium on seadust tõlgendanud selliselt, et see piirang ei takista sissemakse kohustuse täitmist kasumi arvelt, nähes kasumi jaotamise otsuses ette kasumi kasutamise sissemakse tasumiseks, tõlgendab registripidaja sageli seadust teisiti. Näiteks on nõutud panga teatist sissemakse tasumise kohta (vt ÄS § 145 lg 2 p 1).

Analüüsida tuleb, kas seaduse regulatsioon on õigusselge ja otstarbekas küsimuses, kes on kohustatud tasuma sissemakseta asutatud osaühingu sissemaksed, kui osa enne sissemaksete tasumist võõrandatakse. Sissemakse tegemiseks kohustatud isik: sissemakseta asutatud osaühingu sissemaksed tuleb tasuda asutamislepingus, asutamisosuses või kiirmenetluses asutamise korral ühingu põhikirjas sätestatud tähtaja jooksul, vastava tähtaja puudumisel tuleb sissemaksed tasuda hiljemalt siis, kui osaühing ei suuda enam kõiki oma kohustusi võlausaldajate ees täita. Praktikast on segadust tekitanud küsimus, kes on kohustatud tasuma sissemakse juhul, kui osaühingu osa enne selle eest sissemakse tasumist võõrandatakse. Kohustatud isikuna võiksid kõne alla võivad tulla nii asutaja, vahepealsed osanikud kui ka sissemakse kohustuse tekkimise või nõude esitamise ajal osanikuks olev isik.

Analüüsida tuleb, kas sissemakse tegemise kajastamata jätmise äriregistris kahjustab õiguskäivet. Samuti tuleb analüüsida, kas sissemakse osalist tasumist tuleks äriregistris kajastada.

10.3.4 Allutatud laen

Allutatud laenuga seonduvalt tuleb analüüsida tuleb allutatud laenu instituudi vajalikkust Eesti ühingu- ja pankrotiõiguses. Nagu eespool märgitud, on tegu rohkem maksejõuetusõigusliku küsimusega. Analüüsida tuleb, millised reeglid aitaksid tagada võlausaldajate ning osanike või aktsionäride tasakaalustatud kaitse.

10.3.5 Väljamaksete tegemine

Analüüsida tuleb, kas kehtiv väljamaksete tegemise regulatsioon on otstarbekas ja õigusselge.

Samuti tuleb analüüsida, kas eeldividendide maksmine peaks olema võimalik ka osahingu korral.

Kuna vähemuse dividendinõude puudumine Eesti õiguses on põhjutanud kohtuvaidlusi, siis tuleb uuesti analüüsida, kas ja mil määral peaks vähemusosaniku või –aktsionäri õigus nõuda ühingult dividendi olema seaduses reguleeritud. Sealjuures tuleks lähtekohana uurida ka varasemaid seaduseelnõusid, mis on selles küsimuses koostatud.

ÄS-i algtekstides olid olemas reeglid, mille eeskujuks oli toleaeagne Rootsi õigus. Eelnõu Riigikogu 2. lugemise teksti § 290 sätestas, et vähemalt 1/10 aktsiatega esindatud hääli omavad aktsionärid võivad nõuda vähemalt poole puhaskasumi väljamaksmist, mis jääb üle pärast seaduses või põhikirjaga ette nähtud summade mahaarvamist, kui see summa ei ületa 1/20 aktsiakapitali, reservkapitali ja ülekursi summast. Eelnõu 3. lugemisel olnud tekst aga seda sätet enam ei sisaldanud.

Dividendide maksmise otsuse tegemise korda on üritatud muuta ka hiljem, kuid see ei ole õnnestunud. Laiema kandepinna said sealjuures 2004. aastal esitatud muudatusettepanekud, mis jäid vastu võtmata ettevõtjate vastuseisu tõttu. 2004. aasta eelnõu sisaldas järgmise ÄS § 276 lg 1 muudatusettepaneku: aktsiaselts peab aktsionäridele välja maksuma vähemalt poole summast, mida võib aktsionäride vahel kasumina jaotada. Üldkoosoleku otsusega, mille poolt on antud vähemalt 3/4 üldkoosolekul esindatud häältest, võib kasumi jaotamise välistada või seda piirata. Eelnõu seletuskirjas põhjendati vastavat sätet vajadusega kaitsta väikeaktsionäre ning viidati seaduse senise redaktsiooni puudulikkusele, kuna see võimaldab puhaskasumi arvel väljamaksete tegemise vastava üldkoosoleku otsusega kuitahes kauaks välistada. Riigikogule esitatud eelnõus nimetatud säte juba puudus.

Õiguskirjanduses on leitud, et kui võrrelda 1995. ja 2004. aasta eelnõusid, siis on esimene neist õnnestunud. Selles ei olnud dividendide maksmine sätestatud mitte kohustusena, vaid vähemuse nõudeõigusena. Viimane ei ole aktsiaseltsile nii koormav, sest ei kohusta aktsiaseltsi maksma dividende alati kindlaksmääratud suuruses, kuid sunnib siiski arvestama vähemuse huvidega. Teine erinevus on selles, et 1995. aasta eelnõu piiras dividendi maksimumsuurust. Kolmandaks andis 2004. aasta eelnõu võimaluse dividende siiski mitte maksta, kui vastav otsus tehakse kvalifitseeritud häälteenamusega. Seega tuleb nõustuda seisukohaga, et eelnõu jättis võimaluse, et tuumikaktsionär otsustab dividende mitte maksta, kusjuures vähemusel puuduvad selles olukorras igasugused kaitseabinõud. Seega väljendas 2004. aasta eelnõu küll iseenesest õiget põhimõtet, kuid jättis mitmed olulised asjaolud arvesse võtmata.⁹⁷⁷

Analüüsida tuleb ka seda, kas praegused isikuühingute dividendireeglid on arusaadavad. Lisaks tuleb analüüsida, milline peaks olema teiste äriühingute kõrval tulundusühistu liikme õigus saada dividendi.

10.3.6 Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele

Revisjoni käigus tuleb analüüsida oma osade ja aktsiate omandamise korra ja tagatiseks võtmise piirangute ning laenukeeldude otstarbekust, arvestades seejuures erinevate ühinguliikide spetsiifikat.

⁹⁷⁷ A. Vutt. Dividend Payments and Protection of Minority Shareholders. – Juridica International 2009/16, lk 138.

Muu hulgas tuleb analüüsida, kas sellised piirangud takistavad iduühingutel kapitali kaasamist ning kui jah, siis millisel viisil tuleks kehtivat õigust muuta, tagades samas puudutatud isikute (võlausaldajad, vähemusosaluse omajad jne) kaitse.

10.3.7 Kapitali suuruse muutmine

Analüüsida tuleb, kas kehtivad kapitali suuruse muutmise reeglid on otstarbekad ja õigusselged. Seejuures tuleb analüüsida, kas osaühingu kapitali suurendamise viisid vastavad iduühingute vajadustele. Muu hulgas tuleb analüüsida, kas lahendus, mille kohaselt toimub aktsiakapitali tingimuslik suurendamine ja suurendamise läbiviimise äriregistrisse kandmine ilma eelneva kontrollita sissemakse tegemise kohta (vt ÄS §-d 351 jj), on piisavalt õiguskindel. Samuti tuleb analüüsida aktsionäride ja osanike märkimise eesõiguse välistamisega seonduvate reeglite põhjendatust.

10.3.8 Aruandlusnõuded, audiitori ülesanded ja vastutus

10.3.8.1 Aruandlusnõuded

Analüüsimist vajab küsimus, kas praegused aruannete avalikustamise kohustused on põhjendatud. Eestis kehtivad vastavad nõuded üsna ranged. Hinnata tuleb eelkõige seda, kas olemasolevad avalikustamiskohustused täidavad oma eesmärgi ja on proportsionaalsed ühingute halduskoormusega. Analüüsida tuleb ka majandusaasta aruannetega seotud ühinguõiguslikke küsimusi, kuna olemasolev aruannete allkirjastamise regulatsioon lähtub üksnes eesmärgist võimaldada aruandeid võimalikult lihtsalt registreerida.

Seaduses puudub praegu majandusaasta aruande kinnitamise otsuse vaidlustamise regulatsioon. Kohtupraktikas on aga aastaaruande vigade õiguslik tähendus olnud juba mitmel korral küsimuse all. Tsiviilasjas nr 3-2-1-82-15 vaidlustasid aktsiaseltsi väikeaktsionärid aktsiaseltsi majandusaasta aruande kinnitamise otsuse. Väikeaktsionäride arvates sisaldas aastaaruanne ebaõigeid andmeid, sest aktsiaselts ei olnud 2012. a tegelikult kahjumis. Aastaaruande kinnitamise otsuse poolt hääletasid enamusaktsionärid, kes kuulusid ise juhtorganitesse, ja neile olid aruande puudused teada. Seega löid enamusaktsionärid teadlikult olukorra, mis võimaldas moonutada finantsnäitajaid, et mõjutada dividendide maksmise kohtuvaidlust. Hagejateks olnud väikeaktsionärid tuginesid sellele, et aastaaruande kinnitamise otsus on vastuolus heade kommetega või alternatiivselt ÄS §-ga 331, sest rikub võlausaldajate kaitseks kehtestatud RPS § 2 lg 1, § 16 ja § 17 imperatiivseid sätteid. Väikeaktsionäride käsitlemise järgi oli vaidlusalune otsus ÄS § 301¹ lg 1 p-de 1 ja 2 alusel tühine. Aktsiaselts omakorda väitis vastu, et hagejate viidatud alustel pole üldkoosoleku otsust võimalik vaidlustada. Aktsiaseltsiga nõustusid põhimõtteliselt ka ma- ja ringkonnakohus. Maakohus märkis, et üldkoosoleku otsuse kehtivust ei mõjuta see, kas hagejad peavad vaidlusaluses aastaaruandes sisalduvaid andmeid õigeks või mitte. Ringkonnakohus lisas põhjendustele, et ebaõigest majandusaasta aruandest lähtuv aktsionäride üldkoosoleku otsus ei saa rikkuda võlausaldajate kaitseks kehtestatud seaduse sätteid ÄS § 301¹ lg 1 p 1 tähenduses, et aktsionärid võivad otsuse vastuvõtmisel lähtuda sellest, et neile esitatud aruanne on õige ja täielik, ega pea aruannet sisuliselt kontrollima. Samuti ei saa aruannet sisuliselt ehk arvuliselt kontrollida kohtus üldkoosoleku otsuse vaidlustamise menetluses. Isegi kui aruanne on ebaõige ja RPS-iga vastuolus, ei saa see olla aktsionäride üldkoosoleku otsuse tühisuse alus. Riigikohus aga tühistas ringkonnakohtu otsuse ja asus vastupidisele seisukohale – põhimõtteliselt võivad aastaaruande sisu vead tuua kaasa aruande kinnitanud otsuse tühisuse. Riigikohus märkis, et kui majandusaasta aruandes esinevad sellised vastuolud raamatupidamise seaduse sätetega, mille tulemusel kajastab majandusaasta aruanne olulisel määral valesti äriühingu majandusseisu, siis on rikutud võlausaldajate ning avalikkuse kaitseks kehtestatud seaduse sätteid ja aktsionäride üldkoosoleku otsus, millega selline majandusaasta aruanne

kinnitatakse, on ÄS § 301¹ lg 1 p 1 alusel tühine. Väiksemad kõrvalekalded majandusaasta aruandes ei ole sellised puudused, mis mõjutaks otsuse kehtivust.⁹⁷⁸

Analüüsida tuleb, millised on majandusaasta aruande esitamise tähtajad teistes riikides, et teha kindlaks, kas on vaja aruannete esitamise tähtaegasid lühendada ja ega selline tähtaegade lühendamine ei aseta Eesti äriühinguid halvemasse olukorda.

Analüüsida tuleb ka juba esitatud aruannete korduva muutmise probleematikat. Raamatupidamis- ja auditeerimisalased küsimusi saab ühinguõiguse revisjoni projektis analüüsida vaid piiratud ulatuses.

10.3.8.2 Audiitori ülesanded ja vastutus

Analüüsida tuleb audiitorkontrolli regulatsiooni täiendamise vajalikkust, eelkõige seoses audiitorite kohustuste ja vastutuse täpsustamise vajadusega ühinguõiguslike dokumentide kontrollimisel. Muu hulgas tuleb analüüsida ka audiitori vahetamise vajalikkust teatud perioodi järel.

Ühinguõiguse revisjoni käigus ei käsitleta audiitori kutsetegevuse ja vastutusega seonduvat.

10.3.9 Kontserniõigus

Revisjoni käigus tuleb analüüsida, kas ühinguõiguses oleks senisest enam vaja reguleerida kontserniõiguslikke küsimusi (sh juhtorgani liikmete vastutust olukorras, kus nad ei tegutse juhitava ühingu, vaid kontserni huvides).

10.4 Teema käsitus võrdlusriikides

10.4.1 Bilansitest ja maksevõimelisuse test

Saksamaal näeb AktG § 92 lg 1 ette, et kui majandusaasta aruande koosseisu kuuluvast bilansist või vahebilansist tuleneb või kui muudest asjaoludest on alus eeldada, et aktsiaselts on kaotanud poole aktsiakapitalist, peab juhatuse viivitamata kutsuma kokku üldkoosoleku ja esitama selle asjaolu üldkoosolekule. Muude asjaolude all tuleb mõista ülevõlgnevust (*Überschuldung*) või maksevõimetust (*Zahlungsunfähigkeit*).⁹⁷⁹ Normi eesmärgina on nimetatud aktsionäride teavitamist sellest, et ühing on kriisi olukorras ja sobivad abinõud olukorra lahendamiseks oleksid aktsiakapitali suurendamine või ühingu lõpetamine.⁹⁸⁰ Maksejõuetuse defineerimise aluseks on InsO § 15a, ülevõlgnevuse puhul lähtutakse InsO §-st 19 lg 1.

GmbHG § 49 lg 3 sätestab põhimõtteliselt sarnase reegli: olukorras, kus majandusaasta aruande koosseisus olevast bilansist või vahebilansist tuleneb, et GmbH on kaotanud poole osakapitalist, tuleb kokku kutsuda osanike koosolek. Õiguskirjanduses on märgitud, et selle normi eesmärk ei ole selge, kuid valitseva arvamuse kohaselt on see normi kaitsealas ühing ja selle osanikud ning kaitsealas ei ole ühingu võlausaldajad.⁹⁸¹

Erinevalt tavalisest GmbH-st on erisus nähtud ette ühingutele, mis on asutatud miinimumkapitali nõudeta (*Unternehmersgesellschaft – UG*). GmbHG § 5a lg 4 kohaselt tuleb UG puhul kutsuda osanike koosolek kokku mitte netovara kaotuse korral, vaid juhul, kui ühingu ähvardab maksejõuetus. Selle normi kohta on märgitud, et tegu on ka võlausaldajate kaitse normiga ja selle eesmärgiks on võimaikult varakult saada teada maksejõuetuse olukorrast.⁹⁸²

J. Arminger on vastukaaluks Euroopas kasutusel olevale bilansitestile analüüsinud piiratud vastutusega äriühingute väljamaksete tegemise põhimõtteid, mis on kasutusel USA-s, kus ei tunta sedalaadi nominaalseid kapitali säilitamise abinõusid, mis on kasutuse Euroopas. Nimelt kohaldatakse seal

⁹⁷⁸ RKTko 3-2-1-82-15, p 12.

⁹⁷⁹ Hüffer AktG § 92 Rn 1.

⁹⁸⁰ Ibid.

⁹⁸¹ BeckOK GmbHG, Ziemons/Jaeger. 32. Edition, Rn 2-4.

⁹⁸² BeckOK GmbHG, Ziemons/Jaeger. 32. Edition. Rn 101.

väljamaksete tegemise võimalikkuse kindlakstegemisel maksevõimelisus testi (*solvency test*). Põhimõtteliselt koosneb see test kahest aspektist: esiteks peab olema täidetud likviidsusnõue, mis tähendab, et ühing peab normaalse majandustegevuse käigus olema võimeline tasuma oma sissenõutavaks muutuvaid võlgu ja teiseks peab olema täidetud netovara nõue ehk ühingu vara väärtus peab ületama kohustuste, sh tingimuslike kohustuste väärtust.⁹⁸³

Model Business Corporation Act (MBCA) näeb ette reegli, mille kohaselt ei või kasumit jaotada, kui:

1) aktsiaselts ei ole võimeline täitma oma kohustusi, mis muutvad tavapärase majandustegevuse käigus sissenõutavaks, või

(2) aktsiaseltsi kogu vara muutuks väiksemaks kui aktsiaseltsi kogukohustused pluss (v.a kui põhikiri näeb ette teisiti) summa, mida oleks vaja juhul, kui ühing likvideeritakse, selleks, et rahuldada eesõigust omavate aktsionäride nõuded.

J. Arminger viitab ka *California Corporation Code*'is sätestatud väljamaksete tegemise reeglile, mille kohaselt ei või ühing ega ükski tema tütarühing teha väljamakseid aktsionäridele, kui ühing või tema tütarühing ei ole suuteline täitma oma sissenõutavaks muutuvaid kohustusi (v.a neid, mille täitmine on teisel viisil mõistlikult võimalik) või kui ühing või tema tütarühing satuks väljamakse tegemise tulemusel eelnimetatud olukorda.

Kui eelviidatud tingimused ei ole täidetud, siis on *California Corporation Code* § 500 (a) järgi väljamakse tegemine lubatud ainult juhul, kui need ei ületa kasumit. Kui ühingul ei ole kasumit, või kui seda ei ole piisavalt, on väljamakse võimalik siiski teha, kui täidetud on §-s 500 (b) lg 1 ja 2 tingimused (nn allesjääva vara test).⁹⁸⁴

USA Delaware'i osariigis ei ole aktsiaseltside jaoks miinimumkapitali nõuet ettenähtud ja aktsiad võivad olla välja lastud kas nimiväärtusega või ilma nimiväärtuseta. Omakapital jaguneb aktsiakapitaliks ja tulemiks (*surplus*) ja see, kuidas neid eristatakse, on järelevalveorgani (*board of directors*) otsustada. Raamatupidamise reeglid ei ole otseselt seotud bilansireeglitega. Vara ja kohustuste väärtus loetakse õigesti kindlaks tehtuks, kui see on kõikehõlmav ja kui see on viidud läbi heas usus.

Väljamaksete lubatavuse hindamisel lähtutakse asutamislepingust ja põhikirjast ning lubatavuse kontrollimiseks kasutatakse *Delaware General Corporation Law* ehk DE GCL järgi nn tulemi testi (*surplus test*) ja netokasumi (*net profit*) testi (DE GCL (§-d 170 (a)1 ja (2)).

Tulemi testi kohaselt võib väljamakse teha maksimaalselt tulemi ulatuses. Kui tulemit ei ole, siis võib väljamakseid teha majandusaasta ja varasemate aastate kasumist. DE GCL ei näe ette maksevõimelisuse testi nagu MBCA või California seadus, kuid väljamaksete tegemine ähvardava maksejõuetuse olukorras kujutab endast juhatuse liikme kohustuste rikkumist võlausaldajate ees ja viib isikliku vastutuse kohaldamiseni.

Rootsi ABL-is reguleerib bilansititestiga seonduvat 25. ptk § 13 jj. Nende reeglite järgi on olukorras, kus on oht, et omakapital väiksem kui pool registreeritud aktsiakapitalist või kui ühing ei suuda täitemenetluses oma kohustusi täita, peab juhatuse koostama kontrollbilansi ja esitama selle auditeerimiseks. SE ABL 25. ptk § 14 kohaselt koostatakse nimetatud bilanss aastaaruandele esitatavate nõuete kohaselt. Kui bilansist tuleneb, et omakapital on alla poole registreeritud aktsiakapitalist, peab juhatuse kutsuma kokku üldkoosoleku, et otsustada, kas aktsiaselts tuleks lõpetada. Kui üldkoosolek ei otsusta lõpetamist, tuleb kaheksa kuu jooksul kutsuda kokku uus üldkoosolek, kus seda küsimust uuesti arutatakse. Selleks koosolekuks peab juhatuse valmistama ette uue bilansi. Kui üldkoosolek ei tule teist korda kokku ega võta ka teisel korral vastu lõpetamisotsust ja sellele koosolekule esitatud bilanss ei olnud auditeeritud või kui bilansist nähtuvalt ei ole omakapital

⁹⁸³ J. Arminger. Solvenztest – eine Alternative zur bilanziellen Kapitalerhaltung in der Europäischen Union? – IRZ 2012, 343.

⁹⁸⁴ Arminger. Solvenztest – eine Alternative zur bilanziellen Kapitalerhaltung in der Europäischen Union? – IRZ 2012, 343.

vähemalt pool aktsiakapitalist, siis otsustab kohus aktsiaseltsi sundlõpetamise. Avalduse peab kohtule esitama juhatus.

SE ABL 25. ptk § 18 reguleerib juhatuse liikmete vastutust olukorras, kus juhatus jätab mõne eelnimetatud toimingu tegemata ja selle kohaselt vastutavad isiklikult ja solidaarselt kohustuste eest, mis tekivad sellel perioodil, mida nende kohustuste rikkumine puudutas. SE ABL § 19 kohaselt on juhatuse liikmetega solidaarselt vastutavad ka aktsionärid, kes on hääletanud ühingu jätkamise otsuse poolt.

Läti KL § 219 sätestab, et kui osaühingu kahjum on suurem kui pool osakapitalist või kui ühingul on makseraskused (*limited solvency*) või kui ilmnevad maksejõuetusele viitavad tunnused, peab juhatus teatama sellest nõukogule (kui ühingul) on nõukogu, või kutsuma selgituste andmiseks kokku üldkoosoleku. Sama põhimõtte kehtib LV KL § 271 kohaselt ka aktsiaseltsile. Üldkoosolek peab seejuures otsustama kas saneerimismenetluse alustamise, pankrotiavalduse esitamise, aktsiaseltsi lõpetamise, ümberkorraldamise, aktsiakapitali suuruse muutmise või võtma vastu muu otsuse, mille tulemuseks oleks aktsiaseltsi majandusliku olukorra parandamine.

Leedu AB § 38 näeb ette, et kui ühingu omakapital alla ½ aktsiakapitalist, peab juhatus kutsuma kokku üldkoosoleku kolme kuu jooksul alates päevast, mil ta sai või pidi teada saama vastava asjaolu esinemisest. Üldkoosolek peab võtma vastu otsuse, millega olukord lahendatakse. Probleem tuleb lahendada kuue kuu jooksul. LT AB § 38 lg 4 sätestab, et kui eelnimetatud tähtaja jooksul ei õnnestu seda olukorda lahendada, peab juhatus kahe kuu jooksul üldkoosolekust arvates esitama kohtule avalduse aktsiakapitali vähendamiseks.

10.4.2 Miinimumkapital ja sissemaksete suurus, mitterahaliste sissemaksete hindamine, netovara nõuded

Osaühingu miinimumkapitali nõudeid ei ole direktiiviga ette nähtud ja seega on selle suuruse üle otsustamine võimalik riigisisese õigusega. EL liikmesriikide hulgas on nii neid, kus vastav miinimumkapitali nõue on kehtestatud, kui ka neid, kus vastav nõue puudub. Viimaste hulgas on näiteks Ühendkuningriik, Prantsusmaa ja Holland. Seoses miinimumkapitalinõudega tuleb lisaks arvestada ka sellega, et mitmetes riikides ei nõuta seda teatud juhtudel osaühingu asutamisel (näiteks Saksamaa, Läti). SUP direktiivi eelnõu nägi ette miinimumkapitali 1 euro.

Ühtse konsolideeritud ühinguõiguse direktiivi artikkel 48 sätestab, et sissemakse eest välja lastavate aktsiate eest peab äriühingu asutamise või tegevuse alustamiseks tegevusloa andmise ajaks olema sisse makstud vähemalt 25% nende nimiväärtusest või kui nimiväärtus puudub, siis nende arvestuslikust nimiväärtusest. Sissemaksed tuleb täielikult tasuda kahe aasta jooksul.

Saksa GmbHG § 7 lg 2 kohaselt tuleb samuti asutamisel tasuda vähemalt ¼ iga osa nimiväärtusest, kui kokku on lepitud tasumine rahaliste sissemaksetega. Kui aga tasutakse kas või osaliselt mitterahalise sissemaksega, siis peavad asutamisel tasutavad sissemaksed kokku moodustama vähemalt pool osakapitalist.

AktG § 36a lg 1 kohaselt peab juhul, kui aktsiate eest tasutakse rahas, olema samuti tasutud ¼ kapitalist. Kui aktsiad lastakse välja ülekursiga, peab see olema täies ulatuses tasutud. Mitterahalise sissemaksed tuleb tasuda täielikult.

Lätis reguleerib minimaalset asutamisel tehtavat sissemakset KL 147 lg 1, mis sätestab, et asutajad peavad maksma asutamislepingus kokkulepitud osakapitali sisse asutamislepinguga ette nähtud tähtaja jooksul enne ühingu registrisse kandmise avalduse esitamist.

Leedu AB § 8 lg 2 kohaselt tuleb aktsiate eest täielikult tasuda asutamislepingus sätestatud tähtaja jooksul, mis ei või olla pikem kui 12 kuud selle sõlmimisest. Sama paragrahvi lg 5 kohaselt ei või enne registrisse kandmist tehtav sissemakse olla väiksem kui ¼ aktsiate nimiväärtusest ja ülekurss tuleb

tasuda täies ulatuses. Lg 6 järgi ei või asutamisel tehtavad sissemaksed olla siiski väiksemad kui seaduses sätestatud miinimumkapital. Lg 7 järgi võib asutamisel tasuda üksnes rahaliste sissemaksetega.

10.4.3 Sissemake väärtuse hindamine

AktG § 27 lg 1 sätestab, et kui asutamisel soovitakse tasutakse mitterahaliste sissemaksetega, peab põhikirjas olema kindlaks määratud mitterahalise sissemake ese, isik, kellelt aktsiaselts mitterahalise sissemake omandab, sissemake vastu antavate aktsiate nimiväärtus. AktG § 27 lg 2 järgi võib mitterahaliseks sissemakeks olla üksnes vara, mille väärtus on võimalik majanduslikult kindlaks määrata. Mitterahaliseks sissemakeks ei või olla teenuse osutamine. AktG § 33 lg 1 paneb juhatusele ja nõukogule kohustuse kontrollida asutamise käiku ja lõike 2 järgi peavad üks või mitu eksperti asutamist täiendavalt kontrollima, kui tegu on asutamisega mitterahaliste sissemake tegemise teel. AktG § 33a näeb ette lihtsustatud asutamise juhul, kui mitterahaliseks sissemakeks on väärtpaberid või muu sarnane vara, mille väärtust on võimalik kontrollida sõltumatu ja piisavalt asjatundliku eksperdi abil olukorras, kus on olemas üldtunnustatud väärtuse hindamise põhimõtted. Selline väärtus peab olema võimalik teha kindlaks seisuga vähemalt 6 kuud enne üleandmist.

GmbHG § 5 lg 4 sätestab, et kui asutamisel tasutakse mitterahaliste sissemaksetega, peab ühingulepingus olema kindlaks määratud mitterahalise sissemake ese, osade nimiväärtus, mille ühing selle vastu annab. Osanikud peavad koostama mitterahalise sissemake kohta aruande, mille see tuleb hinnata ja esitada kõik mitterahalise sissemakega seotud asjaolud. On märgitud, et seadus näeb ette teatud reeglid selleks et tagada kapitali kaetus mitterahalise sissemakega hindamisel, kuid need reeglid ei ole nii ranged kui aktsiaseltsi puhul. Peamine erisus võrreldes rahaliste sissemaksetega on selles, et mitterahalised sissemaksed tuleb tasuda enne registrisse kandmist, väärtuse kohta tuleb registripidajale esitada tõendid, registripidaja kontrollib hindamist ning kui väärtus ei vasta nõutule, tuleb vahe tasuda rahas.⁹⁸⁵

Rootsi ABL 2. ptk § 19 sätestab, et kui aktsiate eest tasutakse mitterahalise sissemakega või kui asutamislepingu järgi on ühing kohustatud pärast asutamist täitma mingeid kohustusi, peab audiitor andma kirjalikult allkirjastatud aruande sissemake kohta. Aruandes tuleb anda kinnitused, et kõik mitterahalised sissemaksed on ühingule üle antud, mitterahalise sissemake ese on või võib olla vajalik ühingu tegevuseks ja mitterahalise sissemake väärtus ei ole asutamislepingus näidatud kõrgemana, kui on selle vara väärtus ühingu jaoks. Aruandes peab audiitor kirjeldama mitterahalise sissemake eset ja näitama ära hindamismeetodi. Samuti tuleb märkida võimalikud raskused, mis on seotud väärtuse määramisega.

Läti KL § 154 reguleerib mitterahalise sissemake hindamist. Selle kohaselt võib mitterahalist sissemakset hinnata ja selle kohta arvamuse anda ekspert, kes on kantud äriregistri vastavasse ekspertide nimekirja. Kui ühingu asutamisel mitterahaliste sissemake koguväärtus ei ületa 5700 eurot ja mitterahalised sissemaksed moodustavad vähe kui poole kapitalist, võivad sissemakset hinnata ja selle kohta arvamuse esitada asutajad või kui osakapitali suurendatakse mitterahaliste sissemaksetega, siis osanikud. Arvamuse peavad allkirjastama kõik asutajad või osanikud. Mitterahalise sissemake hindamise kohta koostatav arvamus peab sisaldama iga eseme kirjelduse, näitama ära, kellele see ese kuulub ning meetodi, mida on iga eseme hindamisel kasutatud. Samuti tuleb anda arvamus selle kohta, et mitterahaline sissemake vastab ühingu äritegevusele. Kui hindamise viivad läbi asutajad või osanikud, ei pea aruandes näitama hindamismeetodit. Lisaks on ette nähtud, et aktsiaseltsis koostatud arvamus hindamise kohta avaldatakse Ametlikes Teadaannetes.

Leedu AB-s reguleerib mitterahalise sissemake hindamist § 8, mille lg 8 kohaselt peab mitterahalist sissemakset hindama sõltumatu hindaja enne asutamislepingu sõlmimist vastavalt seadustele, mis

⁹⁸⁵ MÜKoGmbHG/Schwandtner GmbHG § 5 Rn 63.

reguleerivad vara hindamist. Hindamisakt peab mh sisaldama selle isiku nime, kelle sissemakset hinnatakse, iga sissemakse eseme kirjeldust, kasutatud meetodit, aktsiate arvu, mis antakse sissemakse vastu välja, nende nimiväärtust ja ülekursi ning seda, kas sissemakse väärtus vastab või ei vasta aktsiate väljalaskehinnale.

10.4.4 Sissemakseta asutatud osäühing

Revisjoni käigus analüüsitavates küsimustes võrdlusriike ei ole.

10.4.5 Allutatud laen

Saksa õiguses on allutatud laenudele antud tähendus pankrotiõiguses. Muu hulgas on InsO § 19 lg 1 järgi pankroti eelduseks ülevõlgnevuse tekkimine. Sama paragrahvi lõike 2 järgi on ülevõlgnevusega tegu siis, kui võlgniku vara ei kata enam kõiki tema kohustusi, välja arvatud juhul, kui ühingu tegevuse jätkamine on asjaolusid arvestades ülekaalukalt tõenäoline. Osaniku laenude või sellega majanduslikult samaväärsetest võlasuhetest tulenevate kohustuste täitmisest tulenevad nõudeid ei arvestata ülevõlgnevuse kindlakstegemisel kohustuste hulka.

InsO § 39 sätestab nõuded, mis rahuldatakse pankrotimenetluses pärast kõiki teisi nõudeid. See tähendab, et selliste nõuete rahuldamine toimub siis, kui kõik ülejäänud nõuded on rahuldatud.⁹⁸⁶ Muu hulgas näeb § 39 ette viis nõuete liiki, mille suhtes on ette nähtud rahuldamisjärgud ning viimane neist on osanike nõuded, mis tulenevad osaniku ühingule antud laenudest või nendega samaväärsetest nõuetest. See tähendab, et sellised nõuded kuuluvad rahuldamisele viimases järgus. Laenuga samaväärsete nõuete näiteks võib tuua ajatatud üüri- või renditasu nõuded, mis osanikul on ühingu vastu, samuti kuuluvad nende alla kõik intressinõuded.⁹⁸⁷ Samuti võivad olla samaväärsed osaniku nõuetega kolmandate isikute laenud, mille osanik on taganud. Täiendavad nõuded kehtestavad lõiked 4 ja 5. Nende kohaselt § 39 lg 1 p 5 sätestatud allutatud laenu reeglid on kohaldatavad sellistele ühingutele, millel ei ole ühtegi füüsilisest isikust täielikult isiklikult vastutavat osanikku, või äriühingust osanikku, kelle mõni täielikult isiklikult vastutav osanik oleks füüsiline isik. Erand on ette nähtud olukorras, kui võlausaldaja omandab maksejõuetuse vältimise või saneerimise eesmärgil ühingu osad. See tähendab, et kui mõni võlausaldaja omandab sellisel eesmärgil osaluse, ei käsitleta tema varasemad nõuded InsO § 39 lg 1 p 5 nimetatud nõuetena. Eelduseks on küll see, et võlausaldaja nõuded ei tohi olla selle sätte alla langevad enne osaluse omandamist.⁹⁸⁸ Erand kehtib seni, kuni saneerimine ebaõnnestub; pärast seda on tegu tavalise osaniku laenuga. Teise olulise erandina kehtib ka nn väikeosaniku privileeg, mis tähendab, et allutatud laenu reegleid ei kohaldata laenule, mille on andnud osanik, kes ei kuulu ühingu juhtorganitesse ja kelle osalus on 10% või väiksem. Sellised osanikud loetakse tavalisteks võlausaldajateks ja nad saavad oma nõudeid maksta panna samamoodi, kui iga teine võlausaldaja. Saksa õiguskirjanduses on seda seisukohta kritiseeritud, kuna ühinguõiguslikult on seda keeruline põhjendada, kuna selline erand loob võimaluse reeglite kohaldamise välistamiseks.⁹⁸⁹

Selline kord kehtib Saksamaal alates 2008. aastast. Varasem Saksa õigus nägi ette, et tagapool asuvasse rahuldamisjärku arvati üksnes laenud, mis olid antud olukorras, kus osanikud oleksid saanud teha oma investeringu ühingusse ka osakapitali suurendamisena (GmbHG § 32a, 32b). Muudatustega kaasnes see, et allutatud laene ei käsitleta enam ühingu kohustustena, mis muutis mitte üksnes nõuete rahuldamise põhimõtteid, vaid ka ülevõlgnevuse hindamist.⁹⁹⁰ Muuhulgas põhjendati muudatust sellega, et kapitaliühingutes kehtivat piiratud vastutuse põhimõtet hakati kuritarvitama ning kuna osanikud või

⁹⁸⁶ MüKoInsO/Ehricke InsO § 39 Rn. 1.

⁹⁸⁷ MüKoInsO/Ehricke InsO § 39 Rn. 43.

⁹⁸⁸ MüKoInsO/Ehricke InsO § 39 Rn. 55.

⁹⁸⁹ MüKoInsO/Ehricke InsO § 39 Rn. 57.

⁹⁹⁰ MüKoInsO/Ehricke InsO § 39 Rn. 36.

aktsionäridel on kogu teave, kuidas ühingul läheb, ei ole ja ei saa need isikud olla võrdsed teiste võlausaldajatega, kes on halvemas positsioonis.⁹⁹¹

On nimetatud, et praktikas on neil sätetel kõige suurem tähendus GmbH vormis olevatele ühingutele, kuid neid norme saab kohaldada kõigile ühingutele, kuna sätted on ühinguvormide suhtes neutraalsed.⁹⁹²

Rootsi pankrotiseaduses *Konkurslag* (edaspidi SE KL) 5. ptk § 2 lg 2 piirab lähikondsete nõuete tunnustamist, kusjuures 4. ptk §-st 3 võib lähikondseks olla aktsionär või temaga samaväärset majanduslikku huvi omav isik.

Analüüsi autorile teadaolevalt ei reguleeri Läti ühinguõigus allutatud laenudega seonduvat.

Leedus puuduvad allutatud laenud kohta käivad normid.⁹⁹³

10.4.6 Väljamaksete tegemine

Saksa õiguses on väljamaksete tegemise põhimõtted reguleeritud üldjoontes sarnaselt Eesti õigusega, sest mõlema riigi õigus põhineb kapitalidirektiivi reeglitel. AktG § 57 lg 1 sätestab, et sissemakse aktsionäridele tagastamise keelu, lg 2 näeb lisaks ette sissemakselt intressi arvestamise keelu. AktG § 57 lg 1 näeb ette ka olukorrad, mida ei loeta sissemakse tagastamiseks ja selleks on näiteks teatavad kontsernisisesed maksed, samuti ei ole sissemakse tagastamine see, kui aktsiaselts maksab oma aktsionärile tagasi aktsionäriilt saadud laenu või teeb muu majandusliku sisu poolest samaväärse väljamakse. AktG § 57 lg 3 sätestab, et enne likvideerimist on aktsionäriil põhimõtteliselt aktsiaseltsi vara arvel õigus saada üksnes dividendi. Sellest üldreeglist on siiski ka erandeid, näiteks on õiguskirjanduses märgitud, et aktsionäriil võib siiski olla õigus saada ühingult väljamakse tagasi nt juhul, kui aktsionärid on oma osaluse omandanud juhatuse poolt toimepandud rikkumiste tõttu (nn *Täuschunhshandlungen*).⁹⁹⁴ Praktikas on viidatud sätte alusel keelatud väljamakseks ka näiteks olukord, kui on lepitud kokku, et aktsiaseltsi võlgnik tasub võla aktsiaseltsi asemel aktsionärile, tagatise seadmine aktsionäri kohustuse katteks, osaluse võõrandamine osanikule alla selle tegeliku väärtuse, enamusosanikult osaluse omandamine liiga kõrge hinnaga jmt.

Saksa GmbH jaoks kehtib samasugune kapitali säilitamise nõue ja see tuleneb GmbHG §-dest 30 ja 31. GmbHG § lg 1 sätestab, et osakapitali sisse makstud summat ei või osanikule tagastada. Samamoodi nagu aktsiaseltsis loetleb seadus juhtumid, mida ei loeta sissemakse tagastamiseks. GmbHG § 30 lg 2 sätestab, et need sissemaksed, mida osanikud on teinud lisaks osakapitali sisse maksmisele ja mis on mõeldud nt kahjumi katmiseks, võidakse osanikele tagastada, kuid tagastamine ei või toimuda enne kui kolme kuu möödudes arvates tagasimaksmise kohta tehtud otsuse teatavakstegemisest.

GmbHG § 31 lg 1 näeb ette, et väljamaksed, mis on vastuolus §-ga 30, tuleb ühingule hüvitada. GmbHG § 31 lg 2 sätestab, et kui väljamakse saaja oli heauskne, siis võib makset tagasi nõuda vaid juhul, kui see on vajalik ühingu võlausaldajate rahuldamiseks. Sama paragrahvi kolmanda lõike järgi vastutavad juhul, kui väljamakse saajalt ei saa makse tagastamist nõuda ja ulatuses, milles see on vajalik võlausaldajate nõuete rahuldamiseks, ülejäänud osanikud vastavalt oma osalusele osakapitalis. Keelatud väljamakse tagastamise nõuete aegumistähtaeg on GmbHG § 31 lg 5 järgi kümme aastat, kui nõue esitatakse sissemakse saaja vastu ja viis aastat, kui nõue esitatakse lg 3 alusel ülejäänud osanike vastu. GmbHG § 31 lg 6 sätestab lisaks, et juhul, kui juhatuse liikmed on süüliselt põhjustanud keelatud väljamakse tegemise, vastutavad juhatuse liikmed lg 3 alusel solidaarselt teiste osanikega.

⁹⁹¹ MüKoInsO/Ehricke InsO § 39 Rn. 38.

⁹⁹² MüKoInsO/Ehricke InsO § 39 Rn. 58.

⁹⁹³ R. Lazauskaitė, O. Petroševičienė. The doctrine of subordination of shareholder loans as safeguard of creditors' rights and its development in Lithuania. - International Journal of Development and Sustainability, vol. 2, No 3, 2013.

⁹⁹⁴ Hüffer/Koch, AktG § 57 Rn. 12.

Mis puudutab avansilist dividendi, siis üheski võrdlusriigis seda ette nähtud ei ole.

10.4.7 Vähemuse dividendinõue

Eri riikides on vähemuse dividendinõude võimalused reguleeritud erinevalt.

Rootsis sätestab ABL 18. ptk § 11, et vähemalt 1/10 aktsiate omanike nõudel peab üldkoosolek tegema otsuse maksta dividende pool majandusaasta kasumist, mis jääb üle pärast eraldiste tegemist varasemate kahjumite katmiseks, kui selleks puuduvad muud vabad reservid, kohustuslikesse ja muudesse reservidesse, mida tuleb vastavalt põhikirjale kasutada muuks otstarbeks, kui aktsionäridele väljamaksete tegemiseks. Põhikirjaga võib näha ette, et vastava nõude võivad esitada ka vähemate aktsiate omanikud. Nõue tuleb esitada enne kasumi jagamist otsustavat erakorralist üldkoosolekut. Üldkoosolek ei pea otsustama maksta dividende suuruses üle 5% omakapitalist. Sisuliselt samadel tingimustel tekib nõudeõigus dividendi väljamaksmiseks ka Soome OYL IV osa 13. peatüki §-is 7. Erisusena Rootsi regulatsioonist on nõude suurus piiratud 8%-ga omakapitalist.

Saksa osaühingu osanike dividendinõude õigust reguleerib GmbHG § 29, isikuühingute osanike dividendi saamise õigust reguleerib HGB § 120 ja aktsiaseltsi aktsionäri dividendinõuet reguleerib AktG § 58. GmbHG kommentaarides on seejuures märgitud, et see, kas dividendinõue tekib aastaaruande koostamisega või osanike otsusega dividendi maksta, on vaieldav. Ühelt poolt viitab seaduse tekst sellele, et nõue tekib otsusega, teisalt aga, kuna aktsiaseltsi reeglid näevad ette nõude tekkimise aruande koostamisega, siis oleks põhjendamatu osaühingu osanikku kohelda võrreldes aktsiaseltsi aktsionäriaga teisiti.

Saksa AktG § 58 lg 1 näeb ette, et kui juhatus või nõukogu kinnitavad majandusaasta aruande, võivad nad kanda osa puhaskasumist, kuid mitte üle poole, teistesse reservidesse. Sealjuures on võimalus, et kasumi reservidesse kandmine on põhikirjas ette nähtud ülaltoodust erinevalt ning sel juhul ei ole lubatav teha teistsugust otsust, sealjuures ei ole lubatav põhikirjast erineva otsuse tegemine üldkoosoleku poolt. Lisaks ei ole välistatud ka see, et põhikirjaga on ette nähtud kogu kasumi kandmine reservidesse. Samaväärselt võib põhikirjaga välistada kasumi reservidesse kandmise. Kui üldkoosolek teeb põhikirjaga vastuolus oleva otsuse, võib aktsionär selle vaidlustada (AktG § 254). Teisisõnu tähendab see sätte, et seadusega, on ette nähtud, et pool majandusaasta kasumist tuleb aktsionäridele dividendidena välja maksta, kuna AktG § 58 lg 4 kohaselt on aktsionäridele ettenähtud nõudeõigus kasumi väljamaksmiseks. Seega püütakse AktG §-is 58 enamus- ja vähemusaktsionäride huve tasakaalustada sel teel, et seadusega keelatakse enamusaktsionäridel kogu kasumi väljamaksmine, kui see ei ole ühingu huvidega kooskõlas ning teisalt tagatakse vähemusaktsionäridele kapitalitootlus poole olemasoleva kasumi ulatuses.

AktG § 58 toimib koosmõjus AktG §-iga 254, mis näeb ette, et aktsionärid võivad kohtus vaidlustada üldkoosoleku otsuse, millega jäetakse reservidesse või jäetakse dividendidena välja maksmata kasum, mida võib seaduse või põhikirja kohaselt välja maksta ning mille väljamaksmine ei oleks mõistliku ettevõtja hinnangul vajalik ettevõtte jätkusuutlikkuse tagamiseks ja selle tagajärjel jääb aktsionäridele dividendidena jagamiseks väiksem kui 4% aktsiakapitalile vastav summa. Sätte kaitseb Saksa õiguskirjanduse kohaselt niisiis väikeaktsionäre enamusaktsionäride nn näljutamispoliitika eest.⁹⁹⁵ Aktsionäride otsuse tühistamise korral tuleb aktsionäridel teha uus otsus, mis vastab seaduse nõuetele.⁹⁹⁶

Seega on AG puhul võimalik nõuda kasumit puudutava aktsionäride üldkoosoleku otsuse tühistamist, kui on täidetud järgmised eeldused:

⁹⁹⁵ Hüffer, Uwe. Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 3. Auflage 2011. § 254 Rn. 2.

⁹⁹⁶ Hüffer, Uwe. Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 3. Auflage 2011. § 58 Rn. 26, kus asutakse seisukohale, et aktsionäril on õigus nõuda seaduse nõuetele vastava otsuse tegemist ning nõude rahuldamise korral asendab kohtu otsus Eesti TsÜS-i §-i 68 lg-le 5 vastava ZPO § 888 alusel aktsionäride üldkoosoleku otsust.

- Aktsionäride vahel jaotatav kasum on vaidlustatava otsuse kohaselt väiksem, kui 4% aktsiakapitalist;
- Dividendide väljamaksmise asemel kasutatakse seda ühingu reserveid moodustamiseks või jäetakse muul põhjusel kasumina väljamaksmata;
- Kasumit ei ole mõistliku ettevõtja hinnangul vajalik kasutada reserveid moodustamiseks või muul põhjusel vajalik, et tagada mõistlikult ettenähtavaid majanduslikke ja rahalisi vajadusi silmas pidades ühingu elu- ja konkurentsivõimelisus.

Ühendkuningriigis on dividendi maksmise põhimõtted jäetud põhikirja otsustada (vt Table A 1. oktoober 2007 102 jj). Vähemuse õigust nõuda dividendi selgelt reguleeritud ei ole, aga vähemuse kaitse reeglid kehtivad ka ebapiisavate dividendide korral ja selles olukorras on kohtud kohaldanud jaatanud aktsionäri või osaniku õigust vaidlustada ebaõiglaselt kahjustavaid (*unfair prejudice*) otsuseid. Keskselt kaasuseks on siin *Re Sam Weller & Sons Ltd.*, milles aktsiaseltsi juhatusse mittekuuluvad aktsionärid vaidlustasid dividendi, mis oli jäänud 37 aastaks samale tasemele. Kohus otsustas, et juhtimises mitteamalaste aktsionäride suhtes on selline olukord ebaaus, kuid märkis ühtlasi ka seda, et antud seisukohast ei tule järeldada, et aktsionäril, kes ei saa aktsiaseltsist tulu muus vormis kui dividendina, ei teki automaatselt dividende maksmata jätmise vaidlustamise õigust, vaid nõude aluseks saab olla aktsionäri ebaõiglane kahjustamine.

EMCA näeb ette, et juhul, kui vähemalt 1/10 aktsiate omanikud esitavad vastava nõude enne üldkoosolekut, millel hakatakse otsustama viimase majandusaasta kasumi jaotamist, peab aktsiaselts maksma dividendina aktsionäridele vähemalt poole viimase majandusaasta kasumist, millest on maha arvatud summad, mida ei ole põhikirja järgi lubatud välja maksta (sec. 7.03 lg 2), Siiski ei või vähemusaktsionärid nõuda väljamaksete tegemist kasumist, mis ületab 10% reserveid (sh aktsiakapitali) ja viimase majandusaasta kasumi summat (st omakapitali) ning lubatud väljamakse suuruse kindlaksmääramisel tuleb võtta sellest summast maha majandusaasta lõpu ja üldkoosoleku toimumise vahelisel ajal tehtud väljamaksed ning ka sellel perioodil saadud kahjum. Sama artikli lg 3 näeb ette, et põhikirjaga võib seda muuta, kuid üksnes vähemusele kasulikudel viisil. Viimane tähendab eelkõige, et põhikirjaga võib näha ette, et vähemusdividendi nõude esitamiseks on õigustatud aktsionärid, kelle aktsiatega on esindatud vähem kui 1/10 aktsiatest või siis seda, et vähemuse nõudel tuleb välja maksta suurem summa, kui pool viimase majandusaasta kasumist.

10.4.8 Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele

10.4.8.1 Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine

Saksa aktsiaseltside jaoks sisalduvad oma aktsiate omandamise reeglid AktG §-des 71-71e. Viidatud sätted kehtivad just derivatiivse omandamise puhul, aktsiate algse omandamise keeld tuleneb AktG §-st 56, mis sätestab oma aktsiate märkimise keelu.⁹⁹⁷

AktG § 71 lg 1 kohaselt võib aktsiaselts omandada oma aktsiaid vaid alljärgnevatel juhtudel:

- 1) kui omandamine on vajalik selleks, et vältida otsese olulise kahju tekkimist;
- 2) kui aktsiaid soovitakse pakkuda aktsiaseltsi töötajatele või aktsiaseltsiga seotud ühingule;
- 3) kui aktsiate omandamise eesmärgiks on maksta aktsionärile ühinemisel või jagunemise käigus hüvitist;
- 4) kui omandamine toimub tasuta;
- 5) Kui omandamine toimub üldõigusjärgluse korras;
- 6) Kui omandamine toimub kapitali vähendamise otsuse alusel;
- 7) Kui see toimub krediidasutus vmt finantsteenuse osutaja poolt väärtpaberikäibe raames;⁹⁹⁸

⁹⁹⁷ Hüffer/Koch, AktG § 71 Rn. 1

⁹⁹⁸ Sellisel juhul näeb seadus ette reeglid ka vastavale otsusele, millega osaluse omandamine otsustatakse.

- 8) Kui see toimub üldkoosolekule mitte pikemaks ajaks kui viieks aastaks antud vastava õiguse alusel, seejuures tuleb ette näha vastusoorituse miinimum- ja maksimumväärtus ja sellisel viisil omandatavate aktsiate proportsioon aktsiakapitalis, mis ei või ületada 1/100 aktsiakapitalist.

AktG § 71 lg 2 näeb ette, et kokku ei või aktsiaseltsile kuuluvate oma aktsiate proportsioon ületada 1/100 aktsiakapitalist ja seda tuleb arvestada ka juhul, kui aktsiaseltsile juba enne omandamist kuulusid oma aktsiad, välja arvatud juhul, kui aktsiaseltsil on olemas reserv, mis vahet katab. AktG § 71 lg 3 kohaselt peab eelnimetatud p-des 1 ja 8 märgitud juhtudel peab juhatus aktsiaseltsi järgmisel üldkoosolekul andma aktsionäridele teavet oma aktsiate omandamise põhjuste kohta, samuti selle kohta, kui suur osalus on omandatud. Kui aktsiaid soovitakse pakkuda töötajatele, tuleb seda teha hiljemalt aasta jooksul pärast nende omandamist.

AktG § 71 lg 4 sätestab, et lg-tes 1 või 2 sätestatud nõuete rikkumise korral ei mõjuta oma aktsiate omandamise kehtivust, kuid aktsiate omandamise käsutustehing on lg-te 1 või 2 nõuete rikkumise tõttu tühine.

AktG § 71a sätestab oma aktsiate omandamise keelust möödahiilimise eesmärgiga tehtud tehingu (*Umgehungsgeschäft*) tühisuse ja seda sätet on õiguskirjanduses nimetatud iseseisvaks kapitali kaitse abinõuks, kuna see näeb ette, et tühine on ka selline tehing, millega aktsiaselts annab kolmandale isikule laenu või tagab seda laenu selleks, et kolmas isik saaks aktsiaid omandada.⁹⁹⁹ AktG § 71b sätestab, et oma aktsiatest ei teki aktsiaseltsile mingeid õigusi ja § 71c lg 1 näeb ette, et kui aktsiaselt on § 71 lg-ga 1 või 2 vastuolus omandanud oma aktsiaid, peab ta need võõrandama ühe aasta jooksul arvates nende omandamisest. AktG § 71d piirab ka aktsiaseltsi võimalusi omandada oma aktsiaid kolmandate isikute kaudu. AktG § 71e võrdsustab oma aktsiate omandamisega ka oma aktsiate tagatiseks võtmise.

Saksa GmbH-dele kehtivat oma osade omandamise keeldu reguleerib GmbHG § 33, mille lg 1 järgi ei või osaühing omandada ega tagatiseks võtta osasid, mille eest ei ole täies ulatuses tasutud. Sama paragrahvi teine lõige sätestab, et osad, mille eest on täies ulatuses tasutud, võib osaühing omandada vaid siis, kui tal on olemas või ta saab omandamise ajaks moodustada reservi, mis on vajalik omandamiseks, ilma et osakapital või põhikirja järgi moodustamisele kuuluv ja osanikele mitteväljamakstav reservkapital väheneks. Ka oma osade tagatiseks võtmisele kehtib sama põhimõte, st tagatiseks võtmisega ei või kapital ja reservid ohtu sattuda. Kui eeltoodud nõudeid rikutakse, on kohustustehing tühine, kuid käsutustehing siiski kehtiv.

Samamoodi nagu oma aktsiate omandamise puhul on oma osade omandamine lubatud teatud ühinemise ja jagunemise olukordades, kuid sel juhul peab omandamine toimuma ühinemise või jagunemise kehtivaks muutumisest kuue kuu jooksul ja lisaks peab ka selles olukorras ühingu olema olemas vajalik reserv, millega välditaks kapitali ja osanikele väljamaksmisele mittekuuluvat reservi vähenemist.

Üldine oma aktsiate omandamise keeld kehtib kõigile Rootsi aktsiaseltsidele. Rootsi ABL-is reguleerib oma aktsiate märkimist ja omandamist 19. ptk, §-d 1 ja 2 sätestavad oma aktsiate märkimise keelu, § 3 reguleerib oma aktsiate tagasiostmise keeldu, § 4 ja järgnevad sätestavad oma aktsiate omandamise reeglid. See on lubatud, kui

- see toimub tasuta;
- kui see omandatakse mingi äri ülevõtmise kaudu, kusjuures need aktsiad esindavad väikest osa aktsiakapitalist;
- aktsiate tühistamiseks;
- enampakkumisel ühingu nõude täitmisele pööramiseks;

⁹⁹⁹ Hüffer/Koch, AktG § 71a Rn. 1

- kui seniste aktsiate asendamisel uute senisest enamate või vähemate aktsiatega jääb aktsionärile vahetust mittevõimaldav jääkaktisia.

Oma aktsiad tuleb võõrandada kolme aasta jooksul, vastasel korral tuleb aktsiakapitali vähendada.

Lisaks kehtivad Rootsis äärmiselt detailsed reeglid börsiühingule (§ 13 jj).

Läti KL-is reguleerivad oma aktsiate omandamist osaühingus §-d 192 ja 193 ja aktsiaseltsis §-d 241-243.

Osaühing ei või omandada oma aktsiaid, v.a kui need omandatakse:

- pärimise teel;
- osaniku surma korral, kui põhikiri näeb ette, et osad lähevad üle osaühingule;
- osanik loobub oma osalusest kirjalikus vormis;
- kui osanik kaotab õiguse osale sissemakse tegemata jätmise tõttu;
- kui juriidilisest isikust osanik on lõppenud ja talle kuuluvat osa ei ole omandanud teine isik.

Oma osad tuleb võõrandada ühe aasta jooksul omandamisest.

Aktsiaseltsi kohta näeb § 239 ette, et oma aktsiate märkimine on keelatud, § 240 järgi on oma aktsiate omandamine lubatud üksnes juhul, kui

- aktsiad tühistatakse aktsiakapitali vähendamisel;
- aktsiate omandamine on vajalik olulise kahju ärahoidmiseks;
- omandatakse töötajate aktsiad, mis vastavalt põhikirjale võivad kuuluda ainult töötajatele;
- oma aktsiad omandatakse seaduses ettenähtud juhtudel hüvitise eest vähemusaktsionäridelt või seotud ühingute vähemusaktsionäridelt;
- kui aktsiaselts omandab ettevõtte või selle osa;
- aktsiad omandatakse tasuta;
- aktsiad omandatakse pärimise teel;
- aktsiad omandatakse kolmandate isikute vastu esitatud nõuete rahuldamiseks;
- kui omandatakse aktsiad, mille eest ei ole tasutud;
- kui riigilt või kohalikul avalitsusüksusel omandatakse aktsiad, mis on lastud välja maksuvõlgade asemel.

LV KL § 241 näeb lisaks ette keelu anda laenu oma aktsiate omandamiseks. Oma aktsiad tuleb üldjuhul võõrandada ühe aasta jooksul arvates omandamisest. Kui aktsiad on omandatud vastuolus seadusega, tuleb need võõrandada kolme kuu jooksul.

Leedus on seaduse kohaselt mõlemat tüüpi kapitaliühingutel keelatud oma aktsiate märkimine (LT AB § 44 lg 6) ja samuti on keelatud laenu andmine oma aktsiate omandamiseks (LT AB § 44 lg 9).

LT AB § 50 näeb ette, et ühing võib omandada oma aktsiaid vaid seaduses ettenähtud juhtudel ja aktsiaseltsile on kehtestatud kohustus teha oma aktsiate omandamiseks vabatahtlik ülevõtmispakkumine. Oma aktsiate omandamise peab otsustama üldkoosolek. Oma aktsiaid ei või omandada suuremas koguses kui 1/10 aktsiakapitalist. Oma aktsiate omandamise järel peab olema säilinud omakapital ja omandada pole lubatud aktsiaid, mille eest on tasutud vaid osaliselt. Oma aktsiate omandamise eelduseks on selleks vajaliku reservi moodustamine. Seadust rikkudes omandatud aktsiad tuleb võõrandada ühe aasta jooksul nende omandamisest.

10.4.9 Laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele

Saksa õigus ei reguleeri eraldi laenukeeldu ja see on hõlmatud sissemakse tagastamise keeluga.

Samuti ei ole selliseid spetsiifilisi sätteid Läti ega Leedu õiguses.

Rootsi ABL 21. ptk § 1 sätestab, et aktsiaselts ei või anda laenu:

- isikule, kellele kuuluvad aktsiaseltsi või samasse kontserni kuuluva ühingu aktsiad;
- aktsiaseltsi või samasse kontserni kuuluva ühingu juhtorgani liikmele;
- isikule, kes on abielus või kooselus eelnimetatud isikutega või on nende õde või vend või alaneja või üleneja sugulane;
- eelnimetatud isikute hõimlased;
- juriidilisele isikule, kelle üle eeltoodud isikutel on kontrolliv mõju.

ABL 21. ptk § 2 kohaselt ei kehti eeltoodu juhul, kui

- laenusajaaks on kohalik omavalitsusüksus, maakonnanõukogu või kohalike omavalitsuste ühing;
- laenusajaaks on samasse kontserni kuuluv ühing;
- laen on mõeldud laenusaja äritegevuseks ja aktsiaselts annab laenu üksnes äriistel põhjustel;
- laen on antud Riigieelarveseaduse (*Budgetlagen 2011:203*) V peatüki alusel.

Laenukeeldu ei kohaldata ka aktsionäridele või nendega seotud isikutele, kui aktsionäri osalus on väiksem kui 1% aktsiakapitalist.

ABL 21. ptk § 3 kohaselt kehtivad samad piiranud ka tagatiste andmisele, § 4 järgi ei käsitata aktsionärina investeerimisfondide.

ABL 21. ptk § 8 järgi võib maksuamet anda nõusoleku eeltoodud keeldudest erandite tegemiseks, kui esinevad erandlikud asjaolud ja kui tegemist on börsiühinguga, peab nõusoleku andma ka väärtpaberituru järelevalveasutus. Samuti tuleb sellisest juhtumist teatada aktsiaseltsi võlausaldajatele, kelle on õigus nõuda enne taotluse rahuldamist oma nõude rahuldamist või taatist. Seda ei kohaldata juhul, kui laenu andmine ei kahjusta nende võlausaldajate huve.

ABL 21. ptk § 11 sätestab, et laenuandmise keeldu on siiski rikutud, tuleb laen tagastada ja kui on antud tagatis, siis see ei kehti, kui aktsiaselts tõendab, et tagatise saaja teadis laenukeeldu rikkumisest.

10.4.10 Kapitali suuruse muutmine

Saksa õiguses reguleerivad aktsiakapitali suurendamist AktG §-d 182-220. Aktsiakapitali tingimuslikku suurendamist reguleerivad seejuures AktG §-d 192-201.

GmbH kapitali suurendamist reguleerivad GmbHG §-d 55-57o.

Rootsi ABL-is reguleerib aktsiakapitali suurendamist 11. ptk. 12. ptk reguleerib fondiemissiooni ja 13. ptk reguleerib aktsiakapitali suurendamist uute aktsiate väljalaskmisega.

Läti KL-is reguleerivad osaühingu osakapitali suurendamist §-d 196-203 ja aktsiaseltsis 249-261.

Leedu AB-s reguleerivad aktsiakapitali suurendamist §-d 49-51.

10.4.10.1 Kapitali tingimuslik suurendamine

Tingimuslikku kapitalisuurendamist reguleerib Saksa õiguses AktG § 192, selle sisu on sarnane Eesti õiguse. Selliselt, et see toimub üksnes ulatuses, milles aktsiad lastakse välja märkimisõigusega isikutele (vahetusvõlakirjade omanikele). Sellisel teel suurendatav kapital ei tohi ületada 1/10 otsuse tegemise ajal olemasolevat aktsiakapitali.

Tingimuslik kapitalisuurendamine kujutab endast paindlikku kapitali kaasamise instrumenti, mille iseloomulik joon on see, et otsuse vastuvõtmise ajal ei ole veel teada, kui palju ühingul täpsemalt kapitali juurde vaja on. Suunatud on selline instrument eelkõige ühingust väljaspool olevatele isikutele. Kapitali suurendamise otsus peab määrama kapitali suurendamise maksimaalse ulatuse ja kapitali suurendamist saab nimetada tingimuslikuks vaid selles mõttes, et otsuse vastuvõtmise ajal ei ole veel

teada, kas ja millises ulatuses kapitali suurendatakse, sest see sõltub kolmandatest isikutest, kellele emissioon suunatud on – nad võivad aktsiate omandamise võimalust kasutada või mitte.¹⁰⁰⁰

AktG § 200 sätestab, et tingimusliku kapitalisuurendamise korral loetakse aktsiakapital suurendatuks aktsiate väljalaskmisega. See säte vastab täielikult ÄS § 352 lg-le 4, mille kohaselt loetakse aktsiakapitali tingimusliku suurendamise korral aktsiakapital ja aktsiate arv suurendatuks aktsia väljaandmisest alates.

Saksa õiguskirjanduses märgitakse, et eelnimetatud kapitali suurendatuks lugemise aeg erineb märkimisväärselt teistest kapitali suurendamise juhtudest – kõigil teistel juhtudel loetakse kapital suurendatuks kapitali uue suure äriregistrisse kandmisest, mis tähendab, et kapitalikanne on konstitutiivne ja enne seda ei teki aktsiate märkijatel ka (uuest) osalusest tulenevaid õigusi. Aktsiakapitali tingimusliku suurendamise korral on vastupidi: konstitutiivne tähendus on aktsiate väljalaskmisel. Kui aktsiad on välja lastud, ongi kapital suurendatud ja registrikandel on üksnes deklaratiivne tähendus. Aktsiakapitali tingimusliku suurendamise korral on loobutud registripidaja kontrollist, mis muudel juhtudel eelneb kapitali suurendamise lõpliku toime saabumisele. Seda on põhjendatud vajadusega tagada võimalikult suurem paindlikkus kolmandate isikute jaoks, kes võivad teostavad oma õigust osaleda kapitali suurendamisel väga erineval ajal, on oluline, et nad saaksid oma õigusi hakata kasutama võimalikult kiiresti ega peaks hakkama ootama, millel tehakse kanne äriregistrisse.¹⁰⁰¹ Saksa õiguskirjanduses ei ole väljendatud seisukohta, et tegu oleks õiguskindlusetu ja halva lahendusega – sellise kapitali suurendamise viisi lisamine seadusesse on otseselt tingitud majanduskeskkonna vajadustest.

Rootsi ABL-is reguleerib tingimuslikku kapitali suurendamist 13. ptk § 33 kohaselt võib üldkoosolek anda juhatusle õiguse suurendada aktsiakapitali uute aktsiate väljalaskmisega, kui see toimub ilma põhikirja muutmata. Sellisel juhul võib juhatus otsustada, et aktsionäride märkimise eesõigus on välistatud. Kuna Rootsis ei registrikanded konstitutiivsed, siis ei ole Rootsi võrdlusriigina sobiv, vastamaks küsimusele, kas kapitali suurendamisele õigusliku tähenduse andmine enne selle registrisse kandmist on piisavalt õiguskindel lahendus.

Läti õiguses ei ole tingimuslikku kapitali suurendamist reguleeritud.

Leedus ei nimetata võrreldavat protseduuri tingimuslikuks kapitalisuurendamiseks, kuid LT AB § 50 lg 3 näeb ette erijuhtumi vahetusvõlakirjade omanikele. Kui vahetusvõlakirja omanik esitab taotluse vahetusvõlakirja vahetamiseks aktsiate vastu, peab juhatus muutma põhikirjas ette nähtud aktsiakapitali suurust ja aktsiate arvu ning esitama muudetud põhikirja registripidajale.

10.4.10.2 Märkimise eesõigus ja selle välistamine

Saksa õiguses reguleerivad aktsiate ja osade märkimise eesõigust AktG § 186 ja GmbHG § 55

AktG § 186 lg 1 kohaselt peab igal aktsionäril olema tema nõudmisel võimalik saada kapitali suurendamise korral sama suur osalus, mis vastab tema senisele osalusproportsioonile. Aktsiate omandamise eesõiguse teostamise tähtaeg peab olema vähemalt kaks nädalat. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt peab aktsia väljalaskehind või selle määramise põhimõtted olema aktsionäridele teatavaks tehtud. Kui väljalaskehind pole alguses teada ja teada on vaid selle määramise põhimõtted, siis tuleb hiljemalt kolm päeva enne märkimise eesõiguse tähtaja möödumist teatada aktsionäridele väljalaskehind.

AktG § 186 lg 3 sätestab, et märkimise eesõiguse võib välistada aktsiakapitali suurendamise otsusega. Sellisel juhul peab otsuse vastuvõtmisel lisaks seaduses ja põhikirjas aktsiakapitali suurendamise otsuse jaoks ette nähtud nõuetele järgima veel ka nõuet, et otsuse poolt peab olema antud vähemalt ¼

¹⁰⁰⁰ MüKoAktG/Fuchs AktG § 192 Rn. 1.

¹⁰⁰¹MüKoAktG/Fuchs AktG § 200 Rn. 1-2.

otsuse tegemisel osalevale kapitalile vastavatest häältest. Põhikirjaga võib ette näha ka kõrgema häälteenamuse nõude ja muid otsuse vastuvõtmiseks vajalikke tingimusi. Märkimise eesõiguse välistamine on lubatud eelkõige juhul, kui kapitali suurendatakse rahaliste sissemaksetega ja kapitali suurendamise ulatus ei ületa 1/10 aktsiakapitalist ja aktsiate väljalaskehind ei ole märkimisväärselt väiksem kui börsihind.

Õiguskirjanduses on märgitud, et kuigi seadus ei näe ette märkimise eesõiguse välistamise materiaalseid eeldusi, on selleks, et märkimise eesõiguse välistamine oleks õiguspärane, vaja, et otsus oleks ka materiaalselt põhjendatu. Seda seletatakse asjaoluga, et märkimise eesõiguse välistamine riivad üsna tugevalt aktsionäride osalusõigust.¹⁰⁰²

AktG § 186 lg 4 sätestab täiendava nõudena selle, et kui hakatakse võtma vastu otsust, millega välistatakse aktsionäride märkimise eesõigus, peab aktsionäridele olema selgelt teada antud, et tegu on sellise otsusega. Juhatus peab mh koostama kirjaliku aruande selle kohta, miks on praegusel juhul vaja eesõigus välistada. See aruanne tuleb esitada ka üldkoosolekule.

Mis puudutab olukorda, kus aktsiate märkimise eesõigus välistatakse vaid osade aktsionäride suhtes, jättes samal ajal teistele alles õiguse aktsiaid märkida, siis on õiguskirjanduses märgitud, et selline olukord vajab eriti selget materiaalselt põhjust, miks nii toimitakse, vastasel korral on tegu otsusega, mis rikub aktsionäride võrdse kohtlemise põhimõtet.¹⁰⁰³

Sarnaselt aktsiaseltsiga kehtib osade märkimise eesõigus ka GmbH osanikele ja samamoodi nagu aktsiaseltsis, on võimalik see teatud olukorras välistada. Õiguskirjanduses on märgitud, et osade omandamise eesõigusega seotud probleemid on põhjustanud palju vaidlusi, kuid ühtne seisukoht on siiski selles, et senisest osalusproportsioonist kõrvalekalduvat osade omandamist sisaldav otsus peab väga põhjendatud ja et arvestada tuleb võrdse kohtlemise põhimõtet ja asjaolu, et osaühing on suletud tüüpi äriühing, mille struktuur põhineb osanike isiklikel suhetel ühinguaga. Seega on välja kujunenud väga selged nõuded, millele eesõiguse välistamine vastama peab. Terminoloogiliselt eristatakse seejuures avalikku ja varjatud eesõiguse välistamist: avaliku välistamise korral on otsuses selgelt väljendatud, et üks või mitu osanikku ei osale kapitali suurendamisel. Varjatud kapitali suurendamine aga esineb siis, kui ükski osanik ei ole otsusega otseselt kõrvale jäetud, kuid eesõiguse kasutamise tingimused on sellised, et üks või mõni osanikest kas ei saa osaleda, või oleks selline osalemine tehtud äärmiselt keeruliseks. Näiteks on eesõiguse varjatud välistamisega tegemist juhul, kui märkimise eesõiguse kasutamine eeldab mingite täiendavate kohustuste võtmist või näiteks miinimumläävendi kehtestamist kapitali suurendamisel osalemiseks. Õiguskirjanduses on samuti märgitud, et praktikas ei ole sageli siiski kuigi lihtne teha kindlaks, millal on märkimisel osalemiseks seatud tingimused sellise raskusastmega, et olukorda võib pidada eesõiguse varjatud välistamiseks. Varjatud välistusega on tegemist ka juhul, kui see, et osaleda saavad vaid osad osanikud, ilmneb faktilistest asjaoludest (st juhul, kui põhimõtteliselt küll kõik võivad osaleda, kuid on teada, et nagunii mõni neist siiski kindlasti osaleda ei saa). Samas on õiguskirjanduses märgitud ka seda, et mõne osaniku jaoks liiga kõrge väljalaskehind üksi ei ole veel tingimata põhjus pidada kapitali suurendamise otsus tehtuks eesmärgiga välistada mõne osaniku osalemine kapitali suurendamisel. Küll aga saab eeldada, et kapitali suurendamine rikub võrdse kohtlemise põhimõtet ja on tehtud selleks, et mõne osaniku osalust „lahjendada“ juhul, kui osa väljalaskehind selgelt ei vasta selle väärtusele.¹⁰⁰⁴

Uute osade märkimise eesõiguse puhul konkureerivad omavahel ühingu privaatautonomia kujundada oma suhteid enda äranägemise järgi ja ühinguõiguslik võrdse kohtlemise ning lojaalsuspõhimõte. Mõlemad on seejuures arvestatavad väärtusmastaabid ja mõlemaga tuleb arvestada. Õiguskirjanduses on leitud, et selgeid reegleid selleks, millal peab peale jääma üks ja millal teine printsiip, ei olegi tegelikult

¹⁰⁰² Hüffer/Koch, AktG § 186 Rn. 25.

¹⁰⁰³ Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Schürnbrand, AktG § 186, Rn 141.

¹⁰⁰⁴ Michalski/Hermanns GmbHG § 55 Rn. 41-44, beck-online.

võimalik sätestada ja erinevates olukordades võib see, mida saab pidada õiguspäraseks, olla erinev. Silmas tuleb aga pidada seda, et kui kapitali suurendamise otsuse poolt, millega eesõigus on välistatud, on hääletanud kõik osanikud, siis ei ole enam põhjust hinnata eesõiguse välistamise materiaalselt õiguspärasust ja peale jääb ühingu privaatautonoomia. Sama kehtib ka juhul, kui osanikud on juba põhikirjas leppinud kokku, et teatud isikute või isikute gruppide eesõigus on välistatud. Osanike võrdse kohtlemise põhimõtte kohustab enamusosanikke mitte kohtlema osanikke ilma olulise põhjusega erinevalt. Sellest printsiibist saab enamus kõrvale kalduda, kuid kõrvalekaldumine peab olema materiaalselt põhjendatud ja materiaalselt saab see olla põhjendatud vaid juhul, kui kõrvalekaldumine on mingil viisil ühingu olulistes huvides vajalik. Ja kui ühingu huvid kaaluvad üles nende osanike huvid, keda soovitakse kapitali suurendamisel kõrvale jätta. Samuti märgitakse õiguskirjanduses, et eesõiguse välistamise otsust on võimalik hinnata ka lojaalsuskohustuse aspektist ja see toimub sama mõõdupuu alusel nagu ka võrdse kohtlemise põhimõtte puhul.¹⁰⁰⁵

Rootsi ABL-is reguleerib aktsiate märkimise eesõigusega seonduvat 13. peatüki § 1, mis sätestab, et aktsionäridel on eesõigus märkida uusi aktsiaid samas proportsioonis neile seni kuulunud osalusega. Eesõigus ei kohaldu juhul, kui aktsiate eest tasutakse mitterahalise sissemaksega. Põhikirjaga on võimalik eesõiguse välistamist teatud ulatuses reguleerida, kuid seda üksnes juhul, kui aktsiatest tulenevad erinevad dividendi- või hääleõigused. Sel juhul tuleb põhikirjaga ette näha, milline on eri liiki aktsiate omanike märkimise eesõigus uute aktsiate väljalaskmisel rahaliste sissemaksete vastu. Sama peatüki teise paragrahvi kohaselt võib ostueesõiguse välistada üldkoosoleku otsusega, mille poolt on antud vähemalt 2/3 üldkoosolekul esindatud häälest.

Läti KL-is reguleerib märkimise eesõigust § 251 ja selle lg 1 järgi on aktsionäridel proportsionaalne märkimise eesõigus. LV KL § 253 järgi ei saa märkimise eesõigust välistada põhikirjaga, asutamislepinguga ega üldkoosoleku otsusega. Senistel aktsionäridel ei ole märkimise eesõigust, kui:

- toimub vahetusvõlakirjade vahetamine aktsiate vastu;
- aktsiakapitali suurendamine toimub ühinemisel;
- kui aktsiad lastakse välja kontsernis kompensatsioonina väikeaktsionäridele;
- kui aktsiad lastakse välja töötajatele.

Osaühingu puhul reguleerib märkimise eesõigust § 199, mis sätestab, et 15 päeva jooksul arvates osakapitali suurendamise otsuse tegemisest on osanikel eesõigus märkida uusi osasid vastavalt neile kuulunud senisele osalusele. Kolmandad isikud saavad omandada uusi osasid vaid juhul, kui osanikud märkimise eesõigust ei kasuta.

Leedus reguleerib aktsiate märkimise eesõigust sarnaselt teiste riikidega LT AB § 49, sätestades proportsionaalse märkimise eesõiguse. Erinev on see, et LT AB § 57 järgi on aktsiate või vahetusvõlakirjade märkimise õigusi võimalik müüa.

10.4.10.3 Kapitali vähendamine

Saksa õiguses reguleerivad aktsiakapitali vähendamist AktG §-d 222-240 ja GmbH osakapitali vähendamist GmbHG §-d 58-58f.

Rootsi ABL-is reguleerib aktsiakapitali vähendamist 20. ptk.

Läti KL-is reguleerivad osaühingu osakapitali suurendamist §-d 204-208 ja aktsiaseltsi aktsiakapitali vähendamist §-d 262-265.

Leedu AB-s reguleerivad aktsiakapitali vähendamist §-d 52-53.

10.4.11 Aruandlusnõuded, audiitori ülesanded ja vastutus

¹⁰⁰⁵ Michalski/Hermanns GmbHG § 55 Rn. 46-49, beck-online.

10.4.11.1 Aruannete avalikustamise kohustused ja nende allkirjastamine

HGB § 325 lg 1 näeb ette, et kapitaliühingu juhatuse liikmed peavad avalikustama ühingu kohta järgmised asjaolud:

- 1) Kinnitatud majandusaasta aruanne, juhatuse tegevusaruanne ja audiitorkontrolli läbimise tulemust kajastav märge (*Bestätigungsvermerk*);
- 2) Nõukogu aruanne, samuti AktG § 161 kohaselt koostatav hea ühingujuhtimise tava aruanne.

Majandusaasta aruande auditeerimist puudutav märge tuleb avalikustada juhul, kui ühingule laieneb audiitorkontrolli kohustus ja väikemaid ühinguid see nõue ei puuduta.¹⁰⁰⁶ Audiitori aruannet avalikustama ei pea, avalikustatakse vaid auditeerimise lõpptulemus, kusjuures see lõpptulemus võib olla positiivne, mööndustega positiivne, aga ka negatiivne. See tähendab, et audiitor annab info üksnes selle kohta, et auditeerimiskohustus on täidetud ja väljendab ka seda, millisele tulemusele auditeerimisel jõuti.¹⁰⁰⁷

Eelnimetatud andmed esitatakse Ametlike Teadaannete (*Bundesanzeiger*) kaudu ja vormis, mis võimaldab nende avalikustamise.

Bundesanzeiger ehk nn Ametlikud Teadaanded kujutavad endast ametlikku väljaannet, mida peetakse elektroonilises vormis. Reeglid on seejuures ühesugused kõigi ühingute jaoks, kellele kehtib aruannete avalikustamise kohustus ja seadus ei tee ühingutel nende suuruse järgi vahet. Varem pidid suured kapitaliühingud tegema andmed kõigepealt teatavaks Ametlike Teadaannete kaudu ja seejärel esitama need äriregistrile, et avalikustamine n.-ö kinnitataks. Ülejäänud kapitaliühingud pidid esmalt esitama andmed äriregistrile ja seejärel üksnes avaldama Ametlikes Teadaannetes teate selle kohta, et andmed on esitatud. Nüüdse korra järgi peavad kõik ühingud ühtemoodi esmalt tegema oma aruanded täies ulatuses avalikuks ja seejärel samas ka avalikustamisest teatama.¹⁰⁰⁸

HGB § 325 lg 1a kohaselt avalikustatakse aastaaruanne, juhatuse tegevusaruanne ja audiitorkontrolli tulemus hiljemalt aasta möödumisel selle majandusaasta lõppemisest, mille kohta nimetatud dokumendid on koostatud. Kui nõukogu aruannet ja hea ühingujuhtimise tava aruannet ei ole eelnimetatud tähtaja möödudes veel olemas, tuleb need avalikustada viivitamatult pärast nende koostamist. HGB § 325 lg 1b kohaselt tuleb samas korras avalikustada ka kõik aastaaruandes tehtavad muudatused.

HGB § 325 lg 2 kohaselt peavad kapitaliühingu juhatuse liikmed peavad viivitamatult pärast eelnimetatud andmete esitamist laskma need Ametlikes Teadaannetes avalikustada.

HGB § 325 lg 4 sätestab, et kapitaliühingu jaoks, mille eesmärk on osaleda reguleeritud väärtpaberiturul HGB § 264d mõttes,¹⁰⁰⁹ on aruannete esitamise tähtaeg neli kuud.

HGB § 325 lg 5 sätestab lisaks ka selle, et aruannete avalikustamine Ametlike Teadaannete kaudu ei võta ühingutelt kohustust avalikustada või teha samu dokumente muul seaduses, põhikirjas või ühingulepingus sätestatud viisil kättesaadavaks.

Ametlike Teadaannete (*Bundesanzeiger*) kodulehe¹⁰¹⁰ kohaselt on tulenevalt EL direktiivist 2012/6/EL ja väikeste kapitaliühingute bilansiõiguse muudatusi reguleerivast seadusest väikestele kapitaliühingutele antud võimalus n.-ö „hoida“ oma aastaaruandeid Ametlike Teadaannete andmebaasis. Selline võimalus puudutab majandusaasta aruandeid, mis on koostatud 31. detsembril

¹⁰⁰⁶ MüKoHGB/Fehrenbacher HGB § 325 Rn. 26.

¹⁰⁰⁷ MüKoHGB/Fehrenbacher HGB § 325 Rn. 27.

¹⁰⁰⁸ MüKoHGB/Fehrenbacher HGB § 325 Rn. 76-77.

¹⁰⁰⁹ Selliseks kapitaliühinguks HGB § 264 järgi nii juba börsil noteeritud aktsiatega äriühing kui ka selline äriühing, kes on avaldanud soovi börsile minemiseks.

¹⁰¹⁰ Ametlike Teadaannete (*Bundesanzeiger*) koduleht:

https://www.bundesanzeiger.de/ebanzwww/wexsservlet?session.sessionid=10b5a7eb25314026c8dd2c1a70de6f6d&page.navid=to_publication_help&global_data.designmode=eb (12.12.2017).

2012 või hiljem lõppenud majandusaastaid. Väikeühinguteks saab seejuures pidada selliseid ühingu, mille puhul on üheaegselt täidetud kaks kolmest alljärgnevast kriteeriumist:

- 1) bilansimaht mitte üle 350 000 euro;
- 2) käive mitte üle 700 000 euro;
- 3) keskmine töötajate arv mitte üle 10.

Väikeühingud võivad koostada aruande suurte ühingutega võrreldes lihtsamas vormis. Suurusest sõltumata ei saa eelnimetatud õigust kasutada nt krediidasutused, kindlustusseltsid, pensionifondid, börsiühingud jmt.

10.4.11.2 Majandusaasta aruande esitamise tähtajad teistes riikides.

HGB § 264 lg 1 kohaselt on kapitaliühingute seaduslikel esindajatel kohustus koostada majandusaasta aruanne, mis sisaldab bilanssi, kasumiaruannet ja tegevusaruannet. Majandusaasta aruanne tuleb koostada kolme kuu jooksul majandusaasta lõppemisest. Sellest on tehtud erand mikroühingutele, mis võivad aruande koostada ka hiljem, kui see on nende majandustegevusega seoses mõistlik, kuid siiski tuleb aruanne koostada kuue kuu jooksul majandusaasta lõppemisest.

10.4.11.3 Majandusaasta aruande kinnitamise otsuste vaidlustamine

Saksamaal näeb AktG § 256 lg 1 ette, et lisaks muudele otsuste vaidlustamise alustele on kinnitatud majandusaasta aruanne tühine juhul, kui:

- 1) selle sisu rikub selliseid seaduse sätteid, mis on kas ainult või peamiselt kehtestatud ühingu võlausaldajate kaitseks;
- 2) seda ei kontrollinud audiitor olukorras, kus seadus näeb audiitorkontrolli ette;
- 3) kehtib audiitorkontrolli kohustus ja aruanne on auditeeritud, kuid kontrollija ei vasta nõuetele, mida seadus näeb ette audiitorile;
- 4) aruande kinnitamisel rikutakse seaduses või põhikirjas ette nähtud reservide moodustamise või kasutamise reegleid;

Juhatuse või nõukogu heakskiidetud aruanne on lisaks tühine ka juhul, kui selle kinnitamisel on juhatuse või nõukogu liikmed oma kohustusi rikkunud (§ 256 lg 2).

§ 256 lg 3 järgi on üldkoosolekul kinnitatud majandusaasta aruanne lisaks lõikes 1 sätestatule tühine juhul, kui

- 1) rikutud on üldkoosoleku kokkukutsumise korra teatud reegleid (koosolekut ei ole kokku kutsunud juhatus, koosoleku kokkukutsumise koht ja aeg ei ole teatavaks tehtud või kui koosoleku teade ei ole nõuetekohaselt saadetud (vt AktG 121 lg 4));
- 2) ei ole järgitud üldkoosoleku protokollis notariaalse tõestamise nõuet (AktG § 130);
- 3) otsused, mis on kehtetuks tunnistamise hagi alusel jõustunud kohtuotsusega kehtetuks tunnistatud.

AktG § 256 lg 4 reguleerib, millal võib majandusaasta aruanne olla tühine seetõttu, et on rikutud selle koostamise reegleid või ei ole järgitud aastaaruande koostamisel kehtivaid vormistamise nõudeid. Selle sätte kohaselt võib nende rikkumise tõttu aastaaruanne olla tühine üksnes juhul, kui need rikkumised on olulisel määral mõjutanud aruande selgust ja ülevaatlikkust.

AktG § 256 lg 5 reguleerib, millal on aastaaruanne tühine selle tõttu, et rikutud on aastaaruande jaoks kehtestatud bilansikirjete kajastamise reegleid. Sellisel juhul võib aastaaruanne olla tühine vaid siis, kui bilansikirjed on kas üles või alla hinnatud ja selle tõttu on ühingu varaline seisund tahtlikult ebaõigesti kajastatud või kui sellega üritatakse tahtlikult midagi varjata. Selle sätte tähenduses loetakse liigselt

üleshinnatuks aktiva kirjeid, kui nad on suuremas ulatuses üles hinnatud ja passiva kirjeid, kui nad on näidatud väiksemana, kui seda võimaldavad HBG § 256-256a.

AktG § 256 lg 6 sätestab ka tühisusele tuginemise ajalised piirangud. Need on erinevate aluste puhul erinevad. Hagi esitamise tähtaeg hakkab kulgema otsuse avalikustamisest ja on kuus kuud. Seda tähtaega kohaldatakse juhul, kui majandusaasta aruanne on tühine seetõttu, et seda on kontrollinud seaduses audiitorile kehtestatud nõuetele või kui aruande koostamisel on rikutud reservide moodustamise või nende kasutamise reegleid. Samuti on 6-kuuline tähtaeg kohaldatav lõikes 2 toodud rikkumise korral, samuti kui on rikutud koosoleku kokkukutsumise korda või protokollil notariaalse tõestamise nõuet. Muudel juhtudel on tühisusele tuginemise aeg kolm aastat otsuse tegemisest.

AktG § 256 lg 7 sätestab, et tühisus tuvastatakse kohtumenetluses ja kohaldatakse üldisi otsuse vaidlustamise sätteid.

Lisaks §-le 256, mis reguleerib majandusaasta aruande tühisust, näeb AktG § 257 ette majandusaasta aruande kehtetuks tunnistamise. See säte teeb viite otsuse kehtetuks tunnistamise sättele (§ 243) piiranguga, et majandusaasta aruannet ei saa kehtetuks tunnistada sisulise vastuolu tõttu seaduse või põhikirjaga. See tähendab, et majandusaasta aruande sisu vastuolu seaduse või põhikirjaga on kaitstud üksnes tühisuse sättega. Praktiliselt on majandusaasta aruanne kehtetuks tunnistatav üksnes juhul, kui tegu on menetlusvigadega, mis ei ole hõlmatud tühisuse alustega.¹⁰¹¹

10.4.12 Kontserniõigus

Põhimõtteliselt jagunevad Euroopa riigid kontserni õigusliku (sh ühinguõigusliku) reguleerimise seisukohast kaheks:

Esmalt on riike, kus kontsernisuhted on väga põhjalikult reguleeritud (et mitte öelda, ülereguleeritud). Ja pole sugugi üllatav, et näitena võib siinkohal tuua just Saksamaa, kus igas korralikus ühinguõiguse õpikus moodustab üksnes kontsernireeglite kõige üldisemale ülevaatele pühendatud osa vähemalt viiendiku õpiku mahust.

Samas on ka riike, kus on piirdutud seadusandliku minimalismiga, kuigi niisugune minimalism ei pruugi tingimata tähendada seda, et õiguslik reguleerimine puudub üldse. Selline lähenemine on iseloomulik Ühendkuningriigi ühinguõigusele, kuid vaatamata sellele, et Ühendkuningriigi seadustes ei ole kontserni kohta spetsiifilisi reegleid, on kohtupraktika üldprintsiibid paika pannud, nt kehtib seal põhimõte, et tütarühingu juhatuse liikmetel on lubatud võtta äriliste otsuste tegemisel arvesse kontserni üldist huvi. Emaühingut on seejuures keelatud eelistada ja tütarühingu juhatuse liikmed vastutavad isiklikult olukorras, kus ühing on juba selgelt pankrotiolukorras ja juhatuse liikmed teavad seda, kuid jätkavad tegevust (*in case of wrongful trading*). Eesti õiguse mõttes on tegemist ÄS § 180 lg 5¹-s kirjeldatud rikkumisega (maksete jätkamisega selges pankrotiolukorras).

Saksa kontserniõiguse lähtekohaks on AktG § 18, mis annab kontserni legaaldefiniitsiooni, mille kohaselt on kontsern ettevõtjate kogum, mis on omavahel mingil viisil seotud ja on ühendatud ühtse juhtimise alla. Seega ei defineeri Saksa õigus kontserni mitte osaluse omamise, vaid mistahes viisil ühtse juhtimise kaudu. Kõik kontserni kuuluvad ettevõtjad on juriidiliselt iseseisvad. Kuigi neil ettevõtjatel on igaühel enda juhtorganid, toimub juhtimine ühtsena valitseva ettevõtja poolt. Kontserniga on peamised küsimused võlausaldajate kaitse ja vähemuse kaitse. Kontserniõigust käsitletakse kui nn kaitseõigust ja teisel poolt kui nn organisatsiooniõigust. Saksa õiguses on asutud muu hulgas seisukohale, et massiivse ja iseseisva põhjalikult reguleeritud kontserniõiguse olemasolu ühinguõiguse raames ei ole mitte ainus võimalus, vaid see on pigem erand. Põhjus, miks on see Saksa õigusesse sisse viidud, oli see, et majanduslik olukord oli muutunud selliseks, et ühingutel olid omavaheliste lepingute või vastastikuste

¹⁰¹¹ Hüffer AktG § 257 Rn. 3.

osaluste kaudu. Saksa kontserniõigus kujunes välja kaitseõigusena ja teatud spetsiifiliste juhtimisküsimuste reguleerimisele suunatud õigusena.¹⁰¹²

Saksa kontserniõiguse eesmärgiks oli luua iseseisev ja mõnes mõttes suletud süsteem kõigi ettevõtjate kohta. Kohtupraktika peaks seda toetama, kuid see ei ole päris nii. Näiteks ei ole tööle hakanud faktilise GmbH kontserni vastutuse süsteem. Nimelt on kohtupraktikas jõutud tulemusele, et igaüks, kellel on majanduslikud huvid enam kui ühes GmbH-s, vastutab kontserni tipus olev isikuna kõigi nende eest. On märgitud ka seda, et Saksamaa ülemkohus BGH lahendab kontserniõiguslikke kaasuseid üksnes läbiva vastutuse põhimõtte kaudu.¹⁰¹³

Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et iseseisvat kontserniõigust on mõtet säilitada olukorras, kus seadusandja kontserni privilegieerib või siis lahendab mingit probleemi, mida muu õigusega ei saa lahendada.¹⁰¹⁴

Saksa kontserniõiguses eristatakse:

- osaluskontserni (AktG § 320 jj). Seda peetakse kõige tugevamaks ühenduseks ettevõtjate vahel.
- lepingulist kontserni (AktG § 291 jj). Kontserni kuuluvad ettevõtja on omavahelised suhted reguleerinud lepingutega ja see tehakse äriregistri kaudu avalikuks. AktG § 293 järgi peab juhatus esitama äriregistrisse kandmiseks andmed selle kohta, milline on leping, samuti teiste lepinguosaliste nimed ja leping muutub kehtivaks, kui see kantakse ühingu asukoha äriregistrisse.
- faktilist kontserni (AktG § 311 jj), tähendab et ühel ettevõtjal on teise üle faktiline mõju. Faktiline kontserni ei ole seadusega otse reguleeritud, on tuletatav sellest sättest (kui ei ole valitsemislepingut, ei tohi valitsev ettevõtja oma mõju selliselt kasutada, et sundida kontrollivaid ühinguid tegudeks, mis on neile kahjustav.

Kõigi teiste äriühingute jaoks kehtivad AktG normid üldjuhul analoogia põhjal.

AktG § 303 lg 1 sätestab, et valitsemislepingu (Bercheshungsvertrag) või kasumi juhtimise lepingu (Gewinnabführungsvertrag) ülesütlemisel võib ühing nõuda, et tema lepingupartner tagaks tema võlausaldajate sissenõutavaks muutunud nõuded, kui võlausaldajad on teatanud kuue kuu jooksul oma niuetes ja tagamist taotlenud. Pankrotimenetluse korral see ei kehti. AktG § 303 lg 3 järgi võib tagatise asemel nõude rahuldada.

AktG § 304 sätestab vähemuse kaitse, nimelt peab kontsernileping nägema ette võimaluse kontsernist lahkumiseks õiglase hüvitise eest.

AktG § 305 sätestab kontsernist väljuda sooviva aktsionäri nõude, et enamus omandaks tema osaluse (Abfindung).

Õiguskirjanduses on märgitud, et siiski on võlausaldajate kaitse reeglid faktilises kontsernis üldse kaheldavad.¹⁰¹⁵ Mis puudutab lepingulist kontserni, siis see võib kaitsta vähemust otsese varalise kahju eest, kuid ei võimalda arvestada osa tulevase väärtusega.

Faktiline kontserni tähendab põhimõtteliselt olukorda, kus domineeriv ühing omab mingit mõju teistes ühingutes, kusjuures enamuse omamine ei pruugi mingit mõju omamist näidata, kuna ühingu juhatus tegutseb oma vastutusel ja suhteliselt sõltumatult üldkoosolekust. Saksamaal ei tegutse juhatus

¹⁰¹² T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 621-623.

¹⁰¹³ T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 626.

¹⁰¹⁴ T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 627.

¹⁰¹⁵ T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 641.

üldkoosoleku ja nõukogu juhiste alusel. AktG § 311 kokkuvõtlik kontseptsioon seisneb selles, et igasugune kahjulik mõju, mis tuleneb valitsevalt ettevõtjalt kontrollitavatele ettevõtjatele on keelatud, v.a olukorras, kus see mõju on kontserni üldistes huvides ja tasaarvestatakse (kõrvaldatakse) aasta lõpuks.

AktG § 312 reguleerib kahju hüvitamist. Kui lepingut ei ole, siis peab valitsev ettevõtja majandusaasta esimese kolme kuu jooksul koostama aruande, milles peab kajastama kõik selle ühingu suhted teiste seotud ühingute. Muu hulgas peab aruandes välja tooma kõik tehingud, mida ettevõtja on teinud eelmisel majandusaastal või mõne teise temaga seotud ettevõtjaga, samuti tehingud, mis on tehtud nende isikute huvides. Samuti peab aruanne kajastama kõiki muid toiminguid, mille põhjuseks või aluseks on eelpool nimetatud ettevõtjate huvid. Tehingute puhul peab aruandes olema esitatud sooritus ja vastusooritus, muude toimingute ja abinõude puhul tuleb välja tuua põhjused ja tuua selgelt ära, millised on selle toimingu või abinõu eelised ja puudused aruannet koostavale ühingule. Kui negatiivset mõju on võimalik tasaarvestada, tuleb ära märkida, mida on aruannet koostav ühing vastu saanud. Lisaks peab aruanne vastama heale finantsarvestuse tavale. Aruanne allub audiitorkontrollile, kuid seda ei avalikustata, muu hulgas ei ole see avaldatav aktsionäridele.¹⁰¹⁶

Valitseva ettevõtja ja tema juhatuse liikme vastutus on reguleeritud AktG §-s 317. Selle kohaselt kui valitsev ettevõtja faktilises kontsernis teeb alluvale ühingule kahjuliku tehingu, seda ei tasaarvestada või ei saa selle eest vastu mingit muud eelist, mis võiks halvemuse heastada, peab valitsev ühing hüvitama selliselt sõltuvale ettevõtjale kahju. Solidaarvõignikena vastutavad ka seaduslikud esindajad, kes on kahju tekitamisega seotud (lg 3). Lõige 2 võimaldab vastutusest vabaneda, kui kahju tekitaja tõendab, et korraliku ettevõtja hoolsusega tegutsev seotud ühingu juhatuse liige oleks teinud samasuguse tehingu või või oleks teinud samasuguse toimingu.

AktG § 318 reguleerib täiendavalt seda, kuidas sõltuva ühingu juhatuse liikmed vastutavad aruannete esitamise kohustusega seotud rikkumiste eest. Kui aruandes jäetakse midagi kajastamata, vastutab juhatuse nende rikkumiste eest. Õiguskirjanduses on märgitud, et tegelikult sisalduvad samad vastutuse alused ka AktG §-des 93 ja § 116 ning see norm on tegelikult üleaarne.¹⁰¹⁷

Õiguskirjanduses on leitud, et § 311 jj (faktiline kontsern) kontseptsioon ei ole praktikas efektiivsed ja vaatamata sätete olemasolule ei ole neid praktikas kohaldatud.¹⁰¹⁸ Siiski on kirjanduses väidetud ka seda, et need normid ei pea tingimata põhjustama suurt hulka kahjunõudeid, et oma olemasolu õigustada. Nad võivad toimida preventiivselt.¹⁰¹⁹

Nagu eespool märgitud, on kontsernide õiguslikke lahendusi pakutud välja mitmetes akadeemilistes ettepanekutest. Neist viimane on EMCA, mille lõpparuandes on kontsernireeglid sätestatud XV peatükis. Peamised küsimused, mille kohta viidatud ptk reeglid välja pakub on järgmised:

- **§ 15.09 sätestab emaõiguse anda juhiseid tütarühingu juhatusele.** Selle paragrahvi esimene lõige näeb ette, et emaühing tegutsedes aktsionärina üldkoosolekul või oma juhatuse või muude juhtide kaudu võib anda korraldusi tütarühingu juhtorganitele. § 15.09 lg 2 kohaselt peab tütarühingu juhatuse neid juhiseid järgima. Lg 3 kohaselt ei pea juhatuse neid juhiseid järgima need juhatuse liikmed ja muud juhid, keda ei ole ametisse nimetanud emaühing ega kontrolliv aktsionär. Samuti ei pea neid juhiseid järgima hea ühingujuhtimise tava tähenduses sõltumatud juhatuse liikmed ega töötajate esindajatest juhtorganite liikmed.
- **§ 15.10 sätestab teabe saamise õiguse tütarühingult.** Emaühingu juhatusel on õigus saada tütarühingu juhatuse teavet, v. a kui teabe andmine on vastuolus tütarühingu asukohariigi seadusega või kolmandate isikute huvidega.

¹⁰¹⁶ T. Drygala, M. Staake, S. Szalai. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012. lk 662-663.

¹⁰¹⁷ Hüffer, 12. Aufl. 2016, AktG § 318 Rn. 1.

¹⁰¹⁸ Passim Wakerbarth, Der Konzern, 562, 564. Drygala 666.

¹⁰¹⁹ Passim, Drygala samas.

- **§ 15.11 sätestab *squeeze-out*'i.** Emaühingul, kes kontrollib üle 90% aktsiatest ja häälestest on õigus osta välja vähemusaktsionärid.
- **§ 15.12. sätestab läbiva teabeõiguse.** Teabeõigus ja erikontrolli taotlemise õigus on aktsionäridel ka teiste kontserni kuuluvate või kuulunud ühingute suhtes.
- **§ 15.13** sätestab, et kui tegu on mittetäielikult kontrollitava tütarühinguga, ei või emaühing ise ega teise tütarühingu kaudu kasutada selle ühingu ärilist võimalust, v. a kui seda on lubanud tütarühingu erapooletud juhtorgani liikmed või nende puudumisel mittekontrollivad aktsionärid.
- **§ 15.15 sätestab *sell-out*'i.** Kui emaühing omab otseselt või kaudselt enam kui 90% tütarühingu aktsiatest ja häälestest, võib iga tütarühingu aktsionär nõuda, et emaühing omandaks tema aktsiad.
- **§ 15.16** defineerib kontsernihuvi. Kui tütarühingu juhtorganid sõltumata sellest, kas nad tegutsevad või ei tegutse emaühingu juhiste alusel ja tegutsevad vastuolus tütarühingu huvidega, ei ole juhtorgani liikmed rikkunud hoolsuskohustust, kui
 - 1) otsus on tehtud kontserni kui terviku huvides;
 - 2) juhtorgani liikmed tegutsedes heas usus neile kättesaadava teabe alusel võisid mõistlikult eeldada, et ühingule tekkiv kahjulik tagajärg heastatakse mõistliku aja jooksul (see ei laiene 100%-liselt kontrollitavale tütarühingule);
 - 3) ühingule tekkiv kahjulik tagajärg ei ole selline, mis ohustaks ühingu jätkuvust.

Kui need nõuded ei ole täidetud, ei pea juhatus täitma emaühingu korraldusi

- **§ 15.17 sätestab emaühingu vastutuse.** Lg 1 sätestab, et kui tütarühingul, mida on juhitud emaühingu juhiste järgi ja kontserni huvides, ei ole tema vahendeid arvestades mõistlikke väljavaateid lõpetamist vältida, on emaühing kohustatud viivitamatult restruktureerima tütarühingu või algatama tema lõpetamise. Sama paragrahvi teine lõige sätestab, et kui emaühing tegutseb eelnevaga vastuolus, vastutab ta tütarühingu kohustuste eest, mis on tekkinud pärast kriisilukorra teket. Lg 3 näeb ette, et kui emaühing on juhtinud tütarühingut kahjustavalt ja rikkudes kontserni huve, vastutab ta kõigi nende tütarühingu võlgade eest, mis on tekkinud nende kahjustavate juhiste tagajärjel. Sama paragrahvi lg 4 korral võib selliseid nõudeid esitada üksnes tütarühingu pankrotihaldur. Haldur on kohustatud selle nõude esitama, kui seda nõuavad võlausaldajad, kelle nõuded moodustavad vähemalt 10%.

10.5 Järeldused ja ettepanekud

Revisjoni käigus püstitati muu hulgas küsimus, kas oleks võimalik ja vajalik muuta praegu kehtivat kapitaliühingute kapitalisüsteemi. Kapitalisüsteemi muutmise küsimuses tuleb töörühma arvates võtta eelduseks, et senist süsteemi põhimõttelisel tasemel ei ole vaja muuta. Vaatamata pikaajalistele diskussioonidele ei ole seda seni teinud ükski Euroopa Liidu liikmesriik. Kontseptsiooni muudatus tooks kaasa ebaselged majanduslikud tagajärjed ja muudatustest tulenev kasu oleks kaheldav. Üldiselt teadaolevalt võivad tänase kontseptsiooni aluseks olevad *ex ante* reeglid tuua kaasa pisut suuremad kulud, kuid kontseptsioonimuudatuse aluseks olevad *ex post* reeglid toovad probleemide tekkimisel kaasa veelgi suuremad kulud.

Bilansitest ja maksevõimelisuse test

Õiguskirjanduses on jõutud järeldusele, et maksevõimelisuse testi ei saa Euroopa Liidus niisama lihtsalt rakendada, sest see eeldaks väga selgeid reegleid selle kohta, kuidas seda testi rakendada.

Kuna bilansitesti, mille käigus hinnatakse, kas ühingu netovara (bilansi aktiiva üldsumma miinus passivas näidatud kohustuste üldsumma) on vähemalt kui pool osa- või aktsiakapitalist, kohustuslikkus aktsiaseltsidele tuleneb Euroopa Liidu õigusest, siis ei ole võimalik sellest loobuda.

Osaühingu puhul on erinevate riikide lahendused erinevad, kuid meiega sarnase õigussüsteemiga riikides on ka seda tüüpi ühingutele nähtud ette bilansitesti rakendamine. Sealjuures tuleb eristada

olukordi, kus tuleb koostada maksevõimelisuse test olukordadest, kus seadus nõuab ka selle avalikustamist (registrile esitamist vms). Bilansitesti koostamise kohustus on kehtivas õiguses olemas, kuid see kehtib üksnes osaühingutes ja aktsiaseltsides (ÄS § 180 lg 5¹ ja 306 lg 3¹). Seega oleks töörühma arvates erinevalt lähteülesandest õigem püstitada küsimus, kas seadusega tuleks ette näha midagi selle testi sisu kohta ja kas tuleks teha kohustuslikuks sellise testi avalikustamine.

Bilansitesti eeliseks on see, et tema rakendamine on väga lihtne, samal ajal on puuduseks see, et bilansitesti rakendamine ei pruugi näidata õigeid seoseid maksejõuetusega. Samas tuleb arvestada, et kohustuslikku maksevõimelisuse testi ei ole ükski riik selgelt formaliseeritult kehtestanud ega ka ette näinud, mida see test tegelikult tähendab. Seega oleks selle testi sisu üksikasjalikul reguleerimisel äärmiselt keeruline prognoosida kaasnevaid tulemusi. Üksnes formaalse testi koostamine teatud ajahetkel ei anna nagunii täielikku vastust küsimusele, kas antud konkreetsel hetkel ühing peaks esitama pankrotiavalduse või mitte. Seega tuleb maksevõimelisuse testi väga formaliseeritud ja jäika rakendamise võimalikkust väga põhjalikult kaaluda arvestades võimalikke negatiivseid tagajärgi, näiteks ettevõtluskeskkonna ebakindlamaks muutumist ja majanduslikult funktsioneerivate äriühingute lõpetamisele suunamist. Antud küsimuse puhul tuleb kaaluda kahte eesmärki – esiteks ettevõtluskeskkonna atraktiivsust ning selle lihtsust, selgust ja ettenähtavust ja teiseks võlausaldajate kaitset. Kui soovida panna rõhku esimesena nimetatud eesmärgi saavutamisele, siis ei saa sellega samal ajal kaasneda selliste abinõude kehtestamine, mis küll kaitseks võlausaldajaid, kuid samal ajal muudaks ettevõtjate jaoks õigusliku olukorra keerukaks ning raskesti prognoosivaks ja ühtlasi muudaks ebamääraseks ärilise kaalutluse reegli kohaldamisala, mis on juhtorgani liikmete vastutuse kohaldamise peamine mõõdupuu. Märkida tuleb ka seda, et maksevõimelisuse testi kohustuslik avalikustamine lisab ühingutele halduskoormust. Testi avalikustamine ei muudaks ka mingilgi viisil juhatuse kohustusi ega vastutust, kuna vastutus õigeaegse pankrotiavalduse esitamise eest järgneb tulenevalt kahju tekkimisest, millel ei ole aga vähimatki seost testi avalikustamisega.

Arvestada tuleb ka sellega, et ükski test ei aita võidelda pahatahtlike pankrottide vastu ega neid ära hoida. Senine praktika näitab selgelt, et netovara nõuetele mittevastavad ühinged võivad probleemivabalt tegutseda aastaid ja pahatahtlikkuse korral võib nõuetele vastava omakapitaliga ühing pankrotistuda tundidega.

Omaette küsimus on see, milline on bilansitesti sisu. Eesti õigus näeb ette kaks kriteeriumi: 1) pool aktsia- või osakapitalist ja 2) seaduses sätestatud miinimumkapital. Viimati nimetatud kriteeriumi ei ole ette nähtud üheski võrdlusriigis ja seega on Eesti kehtivas õiguses vastavad nõuded kõrgemad kui teistes võrreldud riikides. Selline nõue läheb lisaks vastuollu ka põhimõttega, et näiteks ühingu asutamisel kasutatakse sisse makstud kapitali ühingu tegevuse käivitamiseks. Seega tuleks kehtivas õiguses loobuda nõudest, et omakapital ei või olla väiksem kui seaduses sätestatud miinimumkapital.

Miinimumkapital ja sissemaksete suurus, mitterahaliste sissemaksete hindamine, netovara nõuded

Vastates revisjoni lähteülesandes esitatud probleemipüstitusele, kas kapitali minimaalset suurust reguleerivad normid on õigusselged, tuleb asuda seisukohale, et kehtivast õigusest on raske leida õigusnorme, mis oleksid veel õigusselgemad. Sisuline küsimus on küll selles, kas miinimumkapitali sätestamine seaduses on põhjendatud. See küsimus saab puudutada eelkõige osaühingut, samuti tuleb komplekselt lahendada küsimus TÜS-is sätestatud piiratud vastutusega tulundusühistu miinimumkapitalist.

Mitmes Euroopa riigis ei ole miinimumkapitali nõuet osaühingul kunagi olnudki või on see nõue praeguseks tühistatud. Põhjust, miks peaks olema miinimumkapitali nõue seaduses sätestatud, on raske leida, kuna selle nõudega ei anta kaitset ühelegi ühinguga seotud isikute grupile.

Kavandatava reformi üheks lähtealuseks võiks töörühma hinnangul ollagi eelkõige osaühingu miinimumkapitali nõudest loobumine. Võrdlusriikidest on näha, et sissemaksete tasumiseks kehtestatud

tähtajad on eri riikides erinevad. Aktsiaseltside osas ületavad Eesti kehtivad nõuded EL-i miinimumnõudeid. Samas tuleb arvestada, et kohese sissemakse nõue, nagu see kehtib praeguses Eesti õiguses, tagab revisjoni eesmärgina korduvalt rõhutatud suurema õigusselguse. Sissemakse hilisema tasumise võimalus on olemas sissemakseta asutatavas osaühingus, mille osas senine praktika näitab aga, et sellest on tõenäoliselt tekkinud rohkem õiguslikke ja praktilisi probleeme kui kasu. Seega võiks töörühma hinnangul edasise tegevuse aluseks olla pigem seisukoht, et seniseid sissemakse tasumise tähtaegu ei muudeta.

Mitterahalise sissemakse hindamise reeglid aktsiaseltsidele tulenevad Euroopa Liidu õigusest ja nende muutmine ei ole võimalik. Osaühingutele kehtivad mitterahalise sissemakse hindamise nõuded on ÄS-is sõnastatud selliselt, et ka kvalifitseeritud jurist ei suuda ebamõistliku pingutuseta tekstist aru saada. Arvestades revisjoni raames püstitatud eesmärgi, tuleks töörühma arvates võtta aluseks, et mitterahalise sissemakse hindamise nõudeid tuleb osaühingute jaoks oluliselt lihtsustada. Sealhulgas tuleks kaaluda loobumist kohustusest, et sissemakse hindamisel peab osalema audiitor ja jätta hindamine selgelt üksnes juhatuse kohustuseks. Reeglite lihtsustamine muudaks osaühingu vormi kindlasti atraktiivsemaks ja vähendaks osaühingute halduskoormust.

Lähteülesandes püstitatud küsimusele, kas osaühingule tuleks kehtestada ÄS §-le 249¹ vastavad reeglid (väärtpaberite hindamine mitterahalise sissemaksena), saab vastata, et ajavahemikus 15.04.2008-01.01.2011 kehtis ÄS § 143¹, mis oli sama sisuga nagu § 249¹. Kuna seadusandja on hiljuti juba korra pidanud vajalikuks sellise sisuga sätte tühistada, siis ei ole töörühma arvates vähimalgi määral mõistlik arutleda selle üle, kas sama sätte tuleks seadusesse uuesti sisse viia. Ilmselgelt ei sobiks selline sätte ka seadusesse, kui revisjoniga soovitakse mitterahalise sissemakse hindamise reegleid osaühingus lihtsustada.

Eestis kehtivad netovara reeglid koosnevad kahest nõudest: netovara peab olema vähemalt pool aktsia- või osakapitalist ja netovara peab olema vähemalt seaduses sätestatud miinimumkapitali suurune (ÄS § 171 lg 2 p 1, 176, 292 lg 1 p 1, 301). 2. direktiiv sisaldab üksnes esimese nõude, samuti on vastav nõue esitatud teistes riikides. See tähendab, et Eesti õiguse nõuded on kõrgemad. Kui vaadata küsimust sisuliselt, siis on teise reegli näol tegu nõudega, mis diskrimineerib väiksemaid ühingu ja sisuliselt keelab ühingutel, mille osa- või aktsiakapitali suuruseks on seaduses sätestatud miinimum, kahjumiga tegutsemise. See toob aga praktikas vastava nõude massilise rikkumise, sest kui näiteks ühingu asutamisel tehakse kulutusi enne kaupade müüki või teenuste osutamist, on ühingu netovara seaduse nõuetele mittevastav. Arvestades nimetatud põhjendusi tuleks töörühma hinnangul vastav nõue tühistada.

Netovara nõuete leevendamine lahendab töörühma arvates ka lähteülesandes esitatud küsimuse seoses alustavatele ühingutele leebemate nõuete kehtestamisega. Mingeid muid leevendusi ei näe ka ühegi võrdlusriigi õigus ette. Mingite leevenduste tegemine võiks pigem tekitada olukorra, kus seadustatakse ühingute asutamine alakapitaliseeritult, mis oleks aga lubamatu arvestades kasvõi võlausaldajate kaitse vajadust.

Sissemakseta asutatud osaühing

Kehtiv õigus eeldab, et osanikud on ka sissemakseta asutatud osaühingutes algsed kapitaliseerijad ja seega peavad nad kapitali sisse maksma (ÄS § 140 lg 3, mille kohaldamise sissemakseta asutatud osaühingule näeb ette ÄS § 140¹ lg 5). See tähendab, et näiteks olukorras, kus ühing on teeninud kasumit, ei ole võimalik kapitali selle arvel moodustada enne, kui osanikud on asutamisel kokkulepitud kapitali sisse maksnud. Millist eesmärki on sellise piiranguga soovitud saavutada, ei ole töörühma arvates selge. Seega kui osaühingu sissemakseta asutamise võimalus jääb seadusesse alles, siis tuleb vastav keeld tühistada ja võimaldada dividendinõude ja sissemakse tasumise nõude tasaarvestust.

Vastus küsimusele, kas sissemakseta asutatud osaühingule tuleks kohaldada üldiseid netovara suuruse nõudeid, sõltub sellest, kas selliste ühingute puhul on eesmärgiks, et nad oleksid kolmandate isikute

jaoks sama usaldusväärseid kui kõik tavalised osaühingud, või on eesmärgiks üksnes see, et ühingu saaks lihtsalt asutatud sõltumata kolmandate isikute (nt võlausaldajate) kaitse vajadusest. Iseenesest ei ole millegagi vastuolus see, kui sisse makseta asutatud osaühingule kehtib (võib-olla küll pisut modifitseeritult) poole osakapitali säilitamise nõue.

Kindlasti vajab töörühma arvates lahendamist olukord, kus kohtu registriosakonna kodukorras sisaldub antud küsimuses *contra legem* õigusnorm.

Sissemakseta asutatud osaühingu kapitali suurendamine kasumi arvelt ei ole, arvestades selle ühingu olemust, isegi mitte teoreetiliselt võimalik. See probleem on sisse makseta osaühingu reeglitesse algusest peale sisse programmeeritud ja probleemi ei ole võimalik lahendada ilma, et muudetaks sisse makseta asutatud osaühingu tervikkontseptsiooni. Küll aga tuleb välistada sellistele ühingutele ÄS §-s 140 lg 3 sätestatud tasaarvestuse keelu kohaldamine.

Allutatud laen

Ühingu osanikud ja aktsionärid on ühingu algsed kapitaliseerijad. Selle põhimõtte alusel saavad nad ühingusse tehtud investeringu tagasi üksnes juhul, kui kõigi võlausaldajate nõuded on rahuldatud. Samas ole selline eesmärk kehtivas õiguses täidetud osanike ja aktsionäride poolt antud laenude puhul. Seega tuleks töörühma arvates kaaluda allutatud laenude reguleerimist. Arvestades asjaolu, et allutatud laenude instituut on üldine, tuleks need reeglid kehtestada ühingu vormist neutraalsetena ja näha need ette maksejõuetusõiguses. Kaaluda tuleks ka seda, kas ei ole vajalik piirata sellisest nõuetest tulenevat hääleõigust pankrotimenetluses. Arvestades kõiki asjaolusid tuleks allutatud laenude reguleerimisel võtta eeskujuks Saksa õigus.

Väljamaksete tegemine

Vähemuse dividendinõude puudumine on praktikas põhjustanud hulgaliselt probleeme ja see küsimus tuleks revisjoni käigus kindlasti lahendada. Tuleb rõhutada, et olukord, kus keegi on teinud ühingusse investeringu või omandanud nt pärimise teel osaluse, millel ilma majanduslike põhjusteta puudub tootlikkus, võib olla äärmiselt ebaõiglane. Samuti võib selline olukord tuua kaasa omandipõhiõiguse lubamatu riive. Seega tuleks töörühma arvates äärmiselt tõsiselt kaaluda eelkõige Rootsi, Soome ja EMCA eeskujul vähemuse dividendinõude seadustamist. Täiendavat analüüsi vajab küsimus, kas seda teha samade põhimõtete järgi või tuleks näha ette lahendus, mis annaks vähemusele võimaluse saada dividende näiteks määras, mis vastaks üldistele intressimääradele vms. Teise küsimusena tuleks kaaluda ka seda, kas lubada selle juures enamusel dividendide maksmine kvalifitseeritud häälteenamusega blokeerida, kui seda nõuavad ühingu huvid. Märkida tuleb ka seda, et vähemuse dividendinõude seadustamise küsimus ei ole lahendatav eraldiseisvana, vaid see vajab lahendust koos väljumisõigustega.

Oma osade ja aktsiate omandamine ja tagatiseks võtmine, laenu andmine juriidilise isikuga seotud isikutele

Oma aktsiate omandamise reeglid tulenevad EL-i õigusest ja nende muutmine ei ole võimalik. Mis puudutab oma osade omandamist, siis on Eesti kehtivad normid oluliselt leebemad kui enamikus võrdlusriikides. Edasises tegevuses tuleks võtta seisukoht, kas nende piirangute täielik kaotamine võiks olla võimalik.

Laenukeeld on osades võrdlusriikides eraldi reguleeritud ja osades riikides on see hõlmatud väljamaksete tegemise reeglitega. Arvestades seda, et tänapäevane ühinguõigus on võtnud teravdatud tähelepanu alla seotud isikutega tehtud tehingud, on töörühma hinnangul väga raske leida põhjust, miks tuleks kehtivaid reegleid leevendada. Arvestada tuleb ka sellega, et nende reeglite rakendamisega ei ole seni teadaolevalt olnud erilisi probleeme.

Kapitali suuruse muutmine

Kapitali suurendamise ja vähendamise reeglid on üldiselt toimivad ning ei erine võrdlusriikide vastavatest reeglitest. Arvestades seda, et iduühingute vajadusi silmas pidavad seadusemuudatused jõustusid alles 2015. a, on väga raske näha, millised kehtivas õiguses olemasolevad kapitali suurendamise reeglid võiksid takistada iduühingute korrapärasest tegutsemist.

Küsimus sellest, kas on põhjendatud reegel, et aktsiakapitali tingimusliku suurendamise korral loetakse kapital suurendatuks otsuse tegemisest ja mitte registrikandest, ei vaja täiendavat analüüsi. Sellise reegli põhjenduseks on töörühma hinnangul majanduslik otstarbekus ja paindlikkus ning investorite huvide tagamine. Ilma sellise korrata kaotaksid aktsiakapitali tingimusliku suurendamise reeglid üldse mõtte.

Aktsiaseltsides kehtiv aktsiate märkimise eesõigus tuleneb Euroopa Liidu õigusest ja seda ei saa muuta. Enamikus võrdlusriikides kehtib osaühingutele põhimõtteliselt samasugune eesõigus nagu Eestis, seega tuleb väga ettevaatlikult suhtuda küsimusse, kas neid reegleid saab osaühingutes leevendada, kuna sellisel juhul võib tekkida tõsine vähemusosanike õiguste rikkumise oht.

Aruandlusnõuded, audiitori ülesanded ja vastutus

Töörühm leiab, et aruandlusega seonduv reeglistik on üldiselt mõistlik ning rahvusvaheliselt mõistetav. Siiski tuleks töörühma arvates kaaluda ülal kirjeldatud viisil mittetulundusühingute puhul aruandekohustuste leevendamist.

Majandusaasta aruande esitamise tähtaegade lühendamise küsimus on isegi arvestades infotehnoloogiliste vahendite valdavalt kasutamist küsitav ja sellega ei tuleks täiendavalt tegeleda. Kui võrrelda näiteks Saksamaaga, siis on Eesti tähtajad reeglina isegi piisavalt lühikesed. Üksnes põhjus, et infotehnoloogia vahendite rakendamisel on aruande koostamine võimalik kiiremini, ei saa olla aluseks aruannete esitamise tähtaegade lühendamisele.

Majandusaasta aruande vaidlustamise reeglite puudumine kehtivas õiguses on kaasa toonud õiguslikku ebaselgust. Kuigi praeguseks on olemas Riigikohtu lahend, mis jaatab põhimõtteliselt aruande kinnitamise otsuse vaidlustamist sisupuuduste tõttu, on sellise vaidluse piirid siiski äärmiselt ebaselged. Nii ei ole jätkuvalt selget vastust näiteks küsimusele, kas igasugused minetused vara või kohustuste kajastamisel võiksid kaasa tuua otsuste kehtetuse, või siis peaksid need rikkumised olema sellisel juhul võlaausaldajaid kahjustavad (st vara on põhjendamatult üles ja kohustused on alla hinnatud). Seetõttu leiab töörühm, et tuleb tõsiselt kaaluda majandusaasta aruande vaidlustamisega seonduva (Saksa õiguse eeksujul) eraldi reguleerimist.

Ühinguõiguse revisjon ei saa tegeleda audiitori kutsetegevuse ega vastutusega. Ühinguõiguslike dokumentide kontrolli nõuded kujutavad endast audiitoritegevuse sisu küsimusi, samuti on seda audiitorite vastutus ning audiitorite võimalik rotatsioon.

Kontserniõigus

EMCA töörühm on asunud seisukohale, et kontsernisuhete kui majandusliku reaalsusega peab arvestama, selliste õigusküsimustega tuleb tegeleda ja kontsernisuhteid tuleb ühinguõigusega reguleerida. Selle seisukohaga tuleb ka nõustuda. Reguleerimine ei peaks siiski looma suurt hulka jäiku reegleid, vaid pigem paindliku raamistikku, et anda tuge tänapäeva majandustegevuse juhtiva vormi normaalsele funktsioneerimisele.

EMCA mudelseaduse XV peatükki eeskujuks võttes tuleb mh (kuid mitte ainult):

- tunnistada emaühingu õigust anda juhiseid tütarühingu juhatusele, sest just nii toimub reaalne tegevus;
- tagada, et nii ema- kui ka tütarühingu juhatuse liikmed oleksid kaitstud nii tsiviilõigusliku kui ka kriminaalvastutuse kohaldamise eest olukorras, kus on tuvastatav kontsernihuvi ja see on näha ka väljapoole ning kus ei ole tuvastatud kuritarvitusi.

- reguleerida õigust juhtida kontserni ja sinna kuuluvaid ühinguid kui tervikut tingimusel, et tütarühingute võlausaldajatele ja vähemusosanikele ning aktsionäridele tagatakse nende õiguste kaitse.

11 JURIIDILISTE ISIKUTE LÕPETAMINE JA LIKVIDEERIMINE

11.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

11.1.1 Teema kirjeldus

Teema (juriidiliste isikute lõpetamine ja likvideerimine) seondub Eesti juriidiliste isikute üldise regulatsiooniga (TsÜS § 39-46) ning Eesti õigusega reguleeritud kõigi juriidilise isiku põhiliikidega (kuni 01.01.2018 kehtiva TsÜS § 25 lg 1 teine lause mõistes), so AS, OÜ, TÜ, UÜ, TulÜ, MTÜ ja SA.

Teema hõlmab kõigi eraõiguslike juriidiliste isikute liikide nii vabatahtliku kui sundlõpetamise aluseid, likvideerimismenetluse läbiviimise korda; lõpetamise, likvideerimise ja lõppemise kohta registrisse kannete tegemist, registrist kustutamist likvideerimismenetluseta, täiendava likvideerimise otsustamist ja likvideerijate õiguste ennistamist kustutamise järgselt, samuti lõppenud (registrist kustutatud) juriidiliste isikute dokumentide säilitamise korda.

Teema seondub tihedalt ka registrimenetlusega, mis on hagita menetluse alaliik (TsMS § 591-601). Juriidilise isiku lõpetamisel tehakse kanded juriidilise isiku lõpetamise ja likvideerijate kohta, samuti juriidilise isiku registrist kustutamise (ÄS § 59 lg 1; MTÜS § 76) kohta. Juriidilise isiku sundlõpetamise otsustamine on eraldi hagita asjaks (TsMS § 629). TsMS reguleerib ka likvideerijate määramist kohtu poolt juriidilisele isikule (TsMS § 602-606).

Teema seondub ka maksejõuetusmenetlusega, sh juriidilise isiku likvideerimise ja registrist kustutamisega pankrotimenetluse käigus. Kapitaliühingutest äriühingute lõpetamise aluseks on muuhulgas pankroti väljakuulutamise (ÄS § 201 p 2¹; § 364 p 2¹; TüS § 73 p 2¹) ja pankrotimenetluse raugemine enne pankroti väljakuulutamist (ÄS § 201 p 2²; § 364 p 2²; TüS § 73 p 2²). PankrS § 29 lg 8 reguleerib juriidilise isiku likvideerimist juhul, kui juriidilisest isikust võlgniku pankrotimenetlus lõpetatakse raugemise tõttu, PankrS § 77 p.-d 2-4 ja § 130 aga juriidilise isiku lõpetamist ja likvideerimist pärast pankroti väljakuulutamist. Juriidilise isiku lõpetamine pankrotimenetluses on sisuliselt juriidilise isiku sundlõpetamise erijuhtumiks. Tavapärase likvideerimise eesmärgid juriidilise isiku lõpetamine pankrotimenetluses ei täida.

Vältimaks kordusi ja tagamaks analüüsi terviklikkust, ei analüüsita analüüs- kontseptsioonis käesoleva alateema raames eraldi a) juriidiliste isikute registrist kustutamise seotud küsimusi registripidaja poolt ilma likvideerimismenetluseta ja b) täiendava likvideerimise otsustamist ja likvideerijate õiguste ennistamist kustutamise järgselt. Juriidiliste isikute likvideerimismenetluseta registrist kustutamise seotud küsimused leiavad analüüsimist alateema IV (registrimenetlus) raames. Juriidilise isiku täiendava likvideerimise otsustamise ja likvideerijate õiguste ennistamisega seotud küsimused, sh vara kuuluvus pärast juriidilise isiku registrist kustutamist, leiavad analüüsimist koos juriidilise isiku õigusvõime küsimustega alateema II raames (juriidiliste isikute regulatsioonide üldine analüüsimine-eesmärgid, olemuslikud probleemid ja vastavus praktika vajadustele).

11.2 Kehtiv õigus

11.2.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid

Kehtiv regulatsioon eristab juriidilise isiku kahte lõpetamise liiki:

a) vabatahtlikku lõpetamist, mis otsustatakse kas juriidilise isiku enese vastava organi (osanikud, liikmed) poolt või mis on seotud juriidilise isiku põhikirjas või ühingulepingus märgitud alustega (vt TsÜS § 39 p 1-4; ÄS § 103 lg 1 p 1, 2 ja 3; § 105, § 201 p 1 ja 4; § 364 p 1 ja 4; TüS § 73 p 1, 3 ja 4; MTÜS § 37 p 2, § 38; SaS § 43 p 1 ja 2 ja § 44,

b) sundlõpetamist selleks õigustatud kolmanda isiku (eelkõige registripidaja, kohus) algatusel kohtulahendiga, kui riivatud on avalikku ühinguvälist huvi (TsÜS § 39 p 7; § 40; ÄS § 103 lg 1 p 2; §

201 p 2, 2¹ ja 2²; § 203 lg 1; § 364 p 2, 2¹ ja 2²; § 366 lg 1; TüS § 73 p 2, 2¹ ja 2², § 76 lg 1; MTÜS § 37 p 1; § 40 lg 1; SaS § 46 lg 1).

Erandiks, kus ühingu lõpetamine otsustatakse kohtu poolt olukorras, kus puudub avaliku ühinguvälise huvi riive, on isikuühingute (TÜ ja UÜ) lõpetamine kohtu poolt osaniku nõudel, kui selleks on mõjuv põhjus (ÄS § 105 lg 1). Probleemaatiline on sundlõpetamise alusteks lugeda ning kohaldada sundlõpetamise sätteid kõigile juhtudele, kus juriidilise isiku lõpetamise kohustus ei tulene avaliku ühinguvälise huvi riivest, vaid tuleneb juriidilise isiku sisemises organisatsioonis sõlmitud kokkulepetest, eelkõige põhikirjas või ühingulepingus ettenähtud juhtudest. Eeltoodust tulenevalt on problemaatiline lugeda sundlõpetamise aluseks olukorda, kus juriidilise isiku liikmed ei ole vastu võtnud otsust juriidilise isiku lõpetamise kohta olukorras, kus põhikirja alusel oli sellekohase otsuse vastuvõtmine kohustuslik (vt ÄS § 203 lg 1 p 1; § 366 lg 1 p 1; TüS § 76 lg 1 p 1; SaS § 46 lg 1 p 3).

Kehtiv õigus eristab mõistete tasandil:

- a) juriidiliste isikute lõpetamist (hõlmab eelkõige materiaaalõiguslikke lõpetamise aluseid, lõpetamisotsuse vastuvõtmist, likvideerija määramist, registrisse lõpetamise kohta kande tegemist),
- b) likvideerimist (likvideerimismenetluse läbiviimist),
- c) lõppemist (kustutamist registrist, millega lõpeb juriidiline isik kui õigussubjekt).

Vabatahtliku lõpetamise võivad juriidilise isiku kõrgeima foorumi liikmed alati otsustada, samuti leppida reeglina kokku alustes, millal nad on kohustatud lõpetamise otsustama. Vabatahtlik lõpetamine on allutatud juriidilise isiku liikmete taatele ning sellekohase otsuse vastuvõtmine eeldab vastava juriidilise isiku liigi kohta käivas seaduses sätestatud häälteenamust). Eesmärk on tagada juriidilise isiku liikmetele võimalus sarnaselt juriidilise isiku asutamise otsustamisele otsustada ka juriidilise isiku lõpetamine. Vabatahtliku lõpetamise juhtudeks on ka juriidilise isiku lõpetamine põhikirjas või ühingulepingus sätestatud alustel. Eeltoodu kohaselt tuleb vabatahtlikuks lõpetamiseks lugeda ka neid juriidilise isiku lõpetamise juhtumeid, kus ühingulepingus või põhikirjas on ette nähtud teatud tingimuste saabumisel juriidilise isiku lõpetamise otsuse vastuvõtmine (või juriidilise isiku liikmete kohustus hääletada lõpetamisotsuse vastuvõtmise poolt) ning seoses mõne liikme keeldumisega sellekohase tahteavalduse andmisest nõutakse kohtu kaudu keeldunud isikute kohustamist vastava tahteavalduse andmiseks ja asendatakse vastav tahteavaldus kohtulahendiga (TsÜS § 68 lg 5).¹⁰²⁰

Vabatahtliku lõpetamise korral peab juriidilise isiku seaduslik esindaja esitama avalduse lõpetamise kandmiseks registrisse, kus juriidiline isik on registreeritud. Vabatahtliku lõpetamise ja esmaste likvideerijate kohta registrisse tehtav kanne on konstitutiivse tähendusega.

Vabatahtliku lõpetamise regulatsiooni eesmärgiks on kaitsta eelkõige juriidilise isiku võlausaldajaid ja tagada nende nõuete rahuldamine. Vabatahtliku lõpetamisaluse jõustumise järgselt on võimalik otsustada reeglina ühingu tegevuse jätkamine kuni ühingu likvideerimisel allesjääva vara jaotamise alustamiseni.

Sundlõpetamise regulatsiooni eesmärk on tagada õiguskäibest selliste juriidiliste isikute kõrvaldamine, kelle tegevus või struktuur riivab olulist ühinguvälisest avalikku huvi. Sellest tulenevalt näeb kehtiv õigus ette eelduslikult varatute (ÄS § 60; MTÜS § 36¹, SaS § 34¹) ning eelduslikult juhtimisvõimete (ÄS § 59 lg 6; MTÜS § 76) juriidiliste isikute sundlõpetamise registripidaja algatusel.

Sundlõpetamise puhul tuleb eristada sundlõpetamise algatamist ja sundlõpetamise otsustamist.

Sundlõpetamise menetluse võib kohus algatada omal algatusel või huvitatud isiku nõudel (TsMS § 476 lg 1; 629 lg 1). Reeglina esitab sundlõpetamise algatamiseks kohtule materjalid kohtu registriosakond, kes teostab järelevalvefunktsioone registrisse kantud ettevõtjate üle ning kellele saavad reeglina

¹⁰²⁰ Vt selle kohta ka K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 1573.

teatavaks asjaolud, mis on sundlõpetamise aluseks (nt põhikirja mittevastavus seaduse nõuetele ÄS § 59 lg 5; juhatuse koosseisu mittevastavus seaduse või põhikirja nõuetele ÄS § 59 lg 6; majandusaasta aruande tähtaegne esitamata jätmine ÄS § 60).

Sundlõpetamise otsustab kohus (kehtiva õiguse terminoloogia kohaselt otsustab sundlõpetamise teatud juhtudel ka kohtu registriosakond, vt ÄS § 59 lg 5 ja 6; § 60 lg 4, § 61 lg 4; SaS § 34¹ lg 5, kuigi silmas on peetud asja kohtule üleandmist sundlõpetamise algatamiseks ja selle otsustamiseks) hagita menetluses seaduses sätestatud aluste esinemisel sellekohase määrusega (TsMS § 629 lg 1). TsMS § 595 lg 2 p 5 kohaselt peab sundlõpetamise asja menetlema kohtunik (mitte kohtunikuabi). Erandjuhtudel võib sundlõpetamine tuleneda ka seadusest (vt ÄS § 513, MTÜS § 95).

Juriidilise isiku sundlõpetamise regulatsioon lähtub *ultima ratio* põhimõttest ehk see peaks kohalduma juhul, kui muud abinõud avalike huvide riive taastamiseks ei anna tulemust (eelkõige kui puudused jäävad kõrvaldamata vaatamata antud täiendavale tähtajale, vt TsÜS § 40 lg 2; ÄS § 203 lg 3; § 366 lg 3; TÜS § 76 lg 3). Sundlõpetamise regulatsiooni eesmärgiks on tagada ka varatute juriidiliste isikute, kelle likvideerimise suhtes puudub kolmandatel isikutel huvi, efektiivne ning kiire registrist kustutamine.

Sundlõpetamist ei tule kohtul vaatamata sundlõpetamise algatamisele otsustada seega juhul, kui enne sundlõpetamise otsustamist kõrvaldatakse puudused, mis olid sundlõpetamise algatamise põhjuseks. Sundlõpetamise otsustamine nimetatud juhul oleks ebaproportsionaalne.¹⁰²¹

Sundlõpetamine on juriidilise isiku jaoks vääramatu tagajärg. Sundlõpetatud ja registrist kustutatud juriidiline isik ei saa enam oma tegevust jätkata.¹⁰²² Pärast sundlõpetamist ja registrist kustutamist on võimalik üksnes juriidilise isiku täiendav likvideerimine.¹⁰²³

Vabatahtliku lõpetamise otsustamisele järgneb reeglina juriidilise isiku likvideerimine (likvideerimismenetlus) Erandid seonduvad konkreetsete juriidiliste isikute liikidega ning nende õigusjärgluse erijuhtudega, vt OÜ ja AS puhul ÄS §-d 427¹ -427⁵, TulÜ puhul TüS § 90 lg 1; isikuühingute puhul ÄS § 110).

Sundlõpetamise otsustamisele järgneb likvideerimine, kui seadusest ei tulene või kui kohus ei otsusta, et likvideerimismenetlust läbi ei viida (ÄS § 60 lg 3, SaS § 34¹ ja TsMS § 604 lg 2). Likvideerimismenetlust selle otseses tähenduses ei toimu ka juhul, kui juriidiline isik lõpeb pankroti raugemisel või lõpetatakse pankrotimenetluse lõppemisel (vt ÄS § 201 p 21 ja 22; § 364 p 21 ja 22; TÜS § 73 p 21 ja 22; PankS § 29, § 77 p-d 2-4).

Likvideerimise käigus tuleb rahuldada kõigi võlausaldajate nõuded, nõuda sisse ühingu võlad ja jagada allesjääv vara liikmete vahel. Eeltoodust tulenevalt ei saa likvideerimismenetluse eesmärkide saavutamisest rääkida nendel juhtudel, kui juriidilise isiku võlausaldajate nõuded ei saa rahuldatud (nt pankrotimenetluse lõpetamisel raugemise tõttu).

Juriidilise isiku likvideerimise eelduseks on seega juriidilisel isikul võlausaldaja nõuete rahuldamiseks piisava vara olemasolu (ehk tema vara ületab tema kohustusi kolmandate isikute ees). Nõuete rahuldamiseks ebapiisava vara ilmnemisel tuleb likvideerijal esitada pankrotiavaldus (TsÜS § 44; ÄS § 120 lg 3; § 210, § 373; TÜS § 83; MTÜS § 49; SaS § 55).

Likvideerimismenetlus ja juriidiline isik lõpevad juriidilise isiku registrist kustutamisega (sellekohase kande tegemisega). Juriidilise isiku registrist kustutamise avalduse esitavad likvideerijad (TsÜS § 45 lg 1). Kui likvideerijad seda ei tee, on registripidajal õigus äriühing registrist ka ise kustutada (ÄS § 59 lg 2). Juriidilise isiku sundlõpetamisel ilma likvideerimiseta kustutatakse juriidiline isik kohtumääruse alusel. Reeglina otsustatakse juriidilise isiku registrist kustutamine ilma likvideerimismenetluseta sama

¹⁰²¹ Vt ka RKTkm 11.12.2012, 3-2-1-153-12 p 10.

¹⁰²² RKTkm 28.04.2008, 3-2-1-27-08 p 10.

¹⁰²³ RKTkm 11.12.2012, 3-2-1-153-12 p 10.

määrusega, millega otsustatakse juriidilise isiku sundlõpetamine. Sundlõpetamise määrus kuulub erinevalt muudest määrustest täitmisele alates jõustumisest (st ei ole viivitamatult täidetav), vt TsMS § 629 lg 4. Määrus jõustub ja kustutamise kohta tehakse kanne tehakse seega pärast registrist kustutamise kohta tehtud määruse kaebetähtaja (15 päeva vastavalt TsMS –le 661 lg 2) möödumist.

Kustutatud juriidilise isiku dokumendid hoiustatakse seaduses sätestatud ulatuses ja korras (TsÜS § 46). Seaduse regulatsiooni eesmärk on teha kolmandatele isikutele nähtavaks andmed kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidja kohta, kelleks on arhviivipidaja või muu usaldusväärne isik.

Pärast juriidilise isiku registrist kustutamist on võimalik tema täiendav likvideerimine ja tema varasemate likvideerijate õiguste ennistamine, kui ilmneb vara, mida likvideerimismenetluses kindlaks ei tehtud ja mille edasist saatust kindlaks ei määratud (vt ÄS § 218 lg 2 ja 3; § 381 lg 2 ja 3; TÜS § 93 lg 2 ja 3; MTÜS § 52 lg 2 ja 3; SaS § 57 lg 2 ja 3). Juriidilise isiku täiendava likvideerimise otsustamist saab kohtult nõuda huvitatud isik. Kuigi juriidilise isiku võlausaldaja on ka huvitatud isikuks, on tema õigus täiendava likvideerimise nõudmiseks piiratud (likvideerimismenetluses nõude esitamata jätmisel tuleb tõendada muuhulgas mõjuva põhjuse olemasolu). Juriidilise isiku liikmete (sh osanike, aktsionäride) õigus taotleda täiendava vara ilmnemisel täiendavat likvideerimist ja likvideerija õiguste ennistamist erinevalt võlausaldajast piiratud ei ole.

Kehtivas õiguses ei ole täpsemalt reguleeritud küsimust, kas registrist kustutatud juriidiline isik säilitab oma õigussubjektsuse juhul, kui temal on jätkuvalt olemas vara. TsÜS § 45 lg 2 kohaselt eraõigusliku juriidilise isiku registrist kustutamisega juriidiline isik lõpeb. Sama põhimõtte tuleneb äriühingute osas ka ÄS §-st 2 lg 3, MTÜ-de osas MTÜS §-st 2 lg 1, SA-de osas SaS §-st 1 lg 2. Kohtupraktikas on leitud, et kuna seadus võimaldab registrist kustutatud ühingu nõ ennistada, ennistub äriühingu registris taastamisel tagasiulatuvalt ka tema õigusvõime, st õigusvõimet ei loeta katkenuks ning tekkinud õigusi ja kohustusi vahepealse registrist kustutamisega lõppenuks.¹⁰²⁴ RKTko 3-2-1-132-06, p. 31: Kuna seadus võimaldab registrist kustutatud äriühingu nõ ennistada (näiteks ÄS § 381 alusel), leiab kolleegium, et äriühingu registris „taastamisel“ ennistub tagasiulatuvalt ka tema õigusvõime, st õigusvõimet ei loeta katkenuks ning tekkinud õigusi ega kohustusi vahepealse registrist kustutamisega lõppenuks.

Tunnustatakse ka juriidilise isiku õigusvõimet kaebuse esitamisel iseenda registrist kustutamise määruse peale.¹⁰²⁵ RKTko 3-2-1-96-05, p. 12: Registrist kustutatud äriühingul on õigus kaevata enda registrist kustutamise peale ning tal säilib selles osas tsiviilprotsessiõigusvõime ja -teovõime.

Lisaks tuleb märkida, et seaduses ei ole sätestatud, et juriidilise isiku registrist kustutamisega lõpeksid juriidilise isikuga seotud võlasuhted või tema vastu suunatud nõuded.

Revisjoni lähteülesande kohaselt on juriidilise isiku lõpetamise ja likvideerimise regulatsioon eelduslikult liialt keeruline (ebaselge), aeglane, mitmekesine, terminoloogiliselt ebaühtlane. Lähteülesandes on viidatud soovile regulatsioone lihtsustada, ajakohastada, vähendada halduskoormist (soodustada e-lahenduste kasutamist), terminoloogiliselt ühtlustada ja uuendada, muuta efektiivsemaks ja kiiremaks, õigusselgemaks kahjustamata puudutatud isikute huve. Eelkirjeldatud probleemid seonduvad revisjoni töögrupi hinnangul peamiselt juriidilise isiku sundlõpetamisega. Töörühm on seisukohal, et likvideerimise ja lõpetamise regulatsiooni on vaja analüüsida eelkõige konkreetsete üksikküsimuste lõikes, samuti ühtlustada vajadusel regulatsiooni juriidiliste isikute liikide lõikes.

11.2.2 Siseriiklik õigus (ülevaade teemaga hõlmatud kehtiva õiguse regulatsioonist)

11.2.2.1 Aktsiaselts

¹⁰²⁴ RKTko 15.01.2007, 3-2-1-132-06 p 31. Vt ka selle kohta teema II (juriidilise isiku liikide regulatsioonide üldine analüüs), p. 2.1.6.4

¹⁰²⁵ RKTkm 11.12.2012, 3-2-1-153-12 p 9; 20.11.2013, 3-2-1-125-13 p 22; RKTko 14.10.2005, 3-2-1-96-05 p 12.

Aktsiaseltsi lõpetamine on reguleeritud lisaks TsÜS üldsätetele (TsÜS § 39-46) ja TsMS vastavatele normidele (TsMS § 602-606; 629) ÄS 30. ptk-s Aktsiaseltsi lõpetamine (§-d 364-383).

Eristada võib:

- vabatahtlikku lõpetamist (aktsionäride üldkoosoleku sellekohase otsusega ÄS § § 364 p 1 ja § 365 ja põhikirjas sätestatud alusel ÄS § 364 p 4) ja
- sundlõpetamist (üldalused TsÜS § 40 lg 1 ja erialused § 364 p 2, 2¹ ja 2²; § 366 lg 1, mis osaliselt kattuvad üldalustega).

AS vabatahtlik lõpetamine aktsionäride sellekohase otsusega eeldab otsust, mille poolt on antud vähemalt 2/3 üldkoosolekul esindatud häälest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema hääleteenamuse nõuet. Eriliigiliste aktsiate puhul on vajalik, et otsuse poolt hääletaks vähemalt 2/3 iga liiki aktsiatega esindatud häälest (ÄS § 365 lg 1).

AS-i lõpetamist ei ole võimalik siduda konkreetse tähtaja saabumisega, kuna juriidiline isik asutatakse TsÜS § 27 lg 1 kohaselt määramata tähtajaks, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. AS osas teistsugust regulatsiooni ei ole ette nähtud. Seega ei ole võimalik AS lõpetamisele kohaldada TsÜS §-s 39 p 4 sätestatud alust.

Problemaatiline on AS-i lõpetamine ka TsÜS § 39 p 3 alusel seoses põhikirjas seatud eesmärgi saavutamise saavutamise. ÄS § 244 lg 1 kohaselt ei ole eesmärgi märkimine põhikirjas nõutav. Kui põhikirjas ka AS-i eesmärk on fikseeritud, peaks selle saavutamist hindama aktsionäride üldkoosolek kui lõpetamise üle otsustusõigust omav AS organ.

AS-i vabatahtliku lõpetamise alternatiiviks on tema ühinemine füüsilise isiku varaga (ÄS §-d 427¹ -427⁵).

AS-i lõpetamisotsuse (sh kohtumääruse) jõustumisel tehakse lõpetamise kohta kanne äriregistrisse (ÄS § 367) ning sellele järgneb AS-i likvideerimine kas aktsionäride või kohtu poolt määratud likvideerija poolt (ÄS § 368-379). Likvideerimine hõlmab likvideerijate määramist ja registrisse kandmist (ÄS § 369-371), võlausaldajate teavitamist (ÄS § 375), likvideerimise algbilansi koostamist, kinnitamist ja registripidajale esitamist (ÄS § 374), AS vara müüki, võlgade sissenõudmist ja võlausaldajate nõuete rahuldamist (ÄS § 372), lõppbilansi ja vara jaotusplaani koostamist (ÄS § 378), vara jagamist aktsionäride vahel (ÄS § 379). Likvideerimine lõpeb AS-i kustutamiseks avalduse esitamisega ning tema kustutamiseks registrist (ÄS § 381).

AS-i registrist kustutamise kohta kanne tegemine on seotud:

- a) seadusega kindlaksmääratud tähtaja möödumisega,
- b) Eestis toimuvates kohtuvaidlustes poolena mitteosalemisega,
- c) Maksu- ja Tolliameti nõusolekuga (vabatahtliku likvideerimise korral ning kustutamisel likvideerimismenetluseta).

Registrist kustutamise eelduseks (ÄS § 381) on asjaolu, et möödunud on 6 kuud lõpetamise kandmisest registrisse ja 3 kuud aktsionäridele lõppbilansi ja vara jaotusplaani tutvumiseks esitamisest. Kustutamise eelduseks on seaduse kohaselt ka asjaolu, et AS ei osale poolena ühesti Eestis käimasolevas kohtumenetluses (mille kontroll ei ole registripidaja poolt tehniliselt hetkel tagatud). AS-i kustutamise eelduseks on vabatahtliku lõpetamise korral, samuti kustutamisel likvideerimismenetluseta (ÄS § 60 lg 3) Maksu- ja Tolliameti kirjalik nõusolek (ÄS § 59 lg 4).

Kui registrist kustutatud AS-le jääb vaatamata likvideerimisele alles mingi vara, on võimalik AS täiendav likvideerimine (ÄS § 381). Kuni vara jagamise alustamiseni aktsionäride vahel on vabatahtliku lõpetamise korral võimalik aktsionäridel otsustada ka likvideerimisel oleva ühingu tegevuse jätkamine (ÄS § 380).

Pankrotimenetluses toimub AS-i lõpetamine PankrS-s sätestatud erisustega (PankrS § 29; § 77 p-d 2-4; § 130 lg 3). AS-i lõpetamine pankrotimenetluses on sundlõpetamise eriliigiks. Küsitav on asjaolu, kas AS-i pankroti väljakuulutamise peaks kaasa tooma AS lõpetamise (ÄS § 364 2¹). Võlgnikust AS-i lõpetamise otsustab PankrS § 77 p 2-4 kohaselt võlausaldajate üldkoosolek. Võlausaldajate üldkoosolek võib otsustada ka AS-i tegevuse jätkamise. Pankrotimenetluses AS-i likvideerimine toimub PankS-s sätestatud erisustega. Pankrotimenetluses teostab võlgnikust juriidilise isiku likvideerimise pankrotihaldur (pankroti raugemisel pankrotti väljakuulutamata aga ajutine haldur).

11.2.2.2 Osaühing

Osaühingu lõpetamine on reguleeritud TsÜS-i üldsätetele (TsÜS § 39-46) ja TsMS vastavatele normidele (TsMS § 602-606; 629) ÄS 22. ptk-s, Osaühingu lõpetamine, (§-d 201-220).

Eristada võib:

- vabatahtlikku lõpetamist (osanike sellekohase otsusega ÄS § 201 p 1 ja ÄS § 202 ja põhikirjas sätestatud alusel ÄS § 201 p 4) ja
- sundlõpetamist (üldalused TsÜS § 40 lg 1 ja erialused ÄS § 201 p 2, 2¹ ja 2²; § 203 lg 1, mis osaliselt kattuvad üldalustega).

OÜ vabatahtlik lõpetamine osanike sellekohase otsusega eeldab otsust, mille poolt on antud vähemalt 2/3 koosolekul osalenud häältest või koosolekut kokkukutsumata tehtud otsuse korral 2/3 osanike häältest kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet.

OÜ lõpetamist ei ole võimalik siduda konkreetse tähtaja saabumisega, kuna juriidiline isik asutatakse TsÜS § 27 lg 1 kohaselt määramata tähtajaks, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. OÜ osas teistsugust regulatsiooni ei ole ette nähtud. Seega ei ole võimalik OÜ lõpetamisele kohaldada TsÜS §-s 39 p 4 sätestatud alust.

Problemaatiline on OÜ lõpetamine ka TsÜS § 39 p 3 alusel seoses põhikirjas seatud eesmärgi saavutamise saavutamise. ÄS § 139 lg 1 kohaselt ei ole eesmärgi märkimine põhikirjas nõutav. Kui põhikirjas ka OÜ eesmärk on fikseeritud, peaks selle saavutamist hindama osanikud kui lõpetamise üle otsustusõigust omavad isikud.

OÜ vabatahtliku lõpetamise alternatiiviks on tema ühinemine füüsilise isiku varaga (ÄS §-d 427¹ -427⁵).

OÜ lõpetamisotsuse (sh kohtumääruse) jõustumisel tehakse lõpetamise kohta kanne äriregistrisse (ÄS § 204 lg 1) ning sellele järgneb AS-i likvideerimine kas osanike või kohtu poolt määratud likvideerija poolt (ÄS § 205-216). Likvideerimine hõlmab likvideerijate määramist ja registrisse kandmist (ÄS § 208), võlausaldajate teavitamist (ÄS § 212), likvideerimise algbilansi koostamist, kinnitamist ja registripidajale esitamist (ÄS § 211), OÜ vara müüki, võlgade sissenõudmist ja võlausaldajate nõuete rahuldamist (ÄS § 210), lõppbilansi ja vara jaotusplaani koostamist (ÄS § 215), vara jagamist osanike vahel (ÄS § 216). Likvideerimine lõpeb OÜ kustutamiseks avalduse esitamisega ning tema kustutamisega registrist (ÄS § 218).

OÜ registrist kustutamise kohta kande tegemine on seotud:

- a) seadusega kindlaksmääratud tähtaja möödumisega,
- b) Eestis toimuvates kohtuvaidlustes poolena mitteosalemisega,
- c) Maksu- ja Tolliameti nõusolekuga (vabatahtliku likvideerimise korral ja kustutamisel likvideerimismenetluseta).

Registrist kustutamise eelduseks (ÄS § 218) on asjaolu, et möödunud on 6 kuud lõpetamise kandmisest registrisse ja 3 kuud osanikele lõppbilansi ja vara jaotusplaani tutvumiseks esitamisest. Kustutamise eelduseks on seaduse kohaselt ka asjaolu, et OÜ ei osale poolena ühesti Eestis käimasolevas kohtumenetluses (mille kontroll ei ole registripidaja poolt tehniliselt hetkel tagatud). OÜ kustutamine

eelduseks on vabatahtliku lõpetamise korral ning kustutamisel likvideerimismenetluseta (ÄS § 60 lg 3) Maksu- ja Tolliameti kirjalik nõusolek (ÄS § 59 lg 4). Kui registrist kustutatud OÜ-le jääb vaatamata likvideerimisele vara, on võimalik OÜ täiendav likvideerimine (AS § 218). Kuni vara jagamise alustamiseni osanike vahel on vabatahtliku lõpetamise korral võimalik osanikel otsustada ka likvideerimisel oleva ühingu tegevuse jätkamine (ÄS § 217).

Pankrotimenetluses toimub OÜ likvideerimine PankrS-s sätestatud erisustega (PankrS § 29; § 77 p-d 2-4; § 130 lg 3).

11.2.2.3 Isikuühingud (täisühing ja usaldusühing)

Täis- ja usaldusühingu lõpetamine ja osaniku lahkumine on reguleeritud lisaks TsÜS-i üldsätetele (TsÜS § 39-46) ja TsMS vastavatele normidele (TsMS § 602-606; 629) ÄS 15. ptk-s (§-d 103-112¹);, täis- ja usaldusühingu likvideerimine aga ÄS 16. ptk-s (§-d 113-124).

Ka isikuühingute (TÜ ja UÜ) puhul on võimalik eristada:

- vabatahtlikku lõpetamist (mis on seotud kas osanike otsusega või osanike tahtega), vt ÄS § 103 lg 1 p 1, 2 ja 3; § 105 ja
- sundlõpetamist (vt TsÜS § 40 lg 1; ÄS § 103 lg 1 p 2).

Vabatahtliku lõpetamise peamiseks juhtumiks on lõpetamine osanike sellekohase otsusega (ÄS § 104) ning muud ühingulepingus ettenähtud juhtumid (TsÜS 39 p 8). Vabatahtliku lõpetamise erijuhtudeks saab lugeda ka isikuühingu lõppemist tähtaja möödumisel või eesmärgi saavutamisel (ÄS § 103 lg 1 p 3). Eelduslikult peaks eelnimetatud alused olema fikseeritud ühingulepingus. Lisaks eeltoodule on lubatud ühingulepinguga kokku leppida, et ühing lõpeb ka osaniku lahkumisel ühingust, osaniku pankroti korral, samuti füüsilisest isikust osaniku surma või juriidilisest isikust osaniku lõppemise korral (ÄS § 103 lg 2).

Isikuühingute sundlõpetamise osas kohalduvad TsÜS §-s 40 lg 1 sätestatud üldalused üksnes ulatuses, mis ei ole vastuolus isikuühingu olemusega. Eelkõige on kohaldatavad isikuühingutele TsÜS § 40 lg 1 p 1 ja p 4 alused (st eesmärk või tegevus on vastuolus seaduse, avaliku korra või heade kommetega; ühing ei vasta seadusega kehtestatud nõuetele). Seadusega kehtestatud nõuetele mittevastavuse (TsÜS § 40 lg 1 p 4) erijuhtumiks on tema liikmete arvu vähenemine alla seadusesga ettenähtud minimaalse arvu (ÄS 79; 125).

Kui muude juriidiliste isikute puhul on kohtulahend üksnes sundlõpetamise aluseks, siis isikuühing on võimalik kohtulahendiga lõpetada ka juhul, kui tegemist ei ole sundlõpetamise olukorraga, st avaliku ühinguvälise huvi riivega. Nii on TÜ ja UÜ lõpetamine võimalik kohtuotsusega ühe osaniku nõudel, kui selleks on mõjuv põhjus (ÄS § 104). Mõjuv põhjus võib, kuid ei pruugi seonduda ühinguvälise avaliku huvi riivega.

Täisühingu lõpetamise äriregistrisse kandmiseks on osanikud kohustatud esitama ühise avalduse (ÄS § 112). Ka esmaste likvideerijate äriregistrisse kandmiseks tuleb osanikel esitada ühine avaldus (ÄS § 116), sundlõpetamise korral toimub see kohtumääruse alusel.

Lõpetamisele (lõpetamisaluse jõustumisele) järgneb TÜ ja UÜ likvideerimine kas osanike või kohtu määratud likvideerija poolt (ÄS § 113-119), kui seadusest või osanike otsusest ei tulene teisiti.

TÜ ja UÜ puhul on erandina võimalik ka vabatahtliku lõpetamise puhul otsustada lõpetamine ilma likvideerimismenetluseta (ÄS § 123). Sellekohase otsuse võivad teha osanikud (osaniku väljaarvamisel TÜ-st tema võlausaldaja nõudel on likvideerimiseta lõpetamiseks vajalik ka võlausaldaja nõusolek). Isegi kui selline otsus osanike poolt tehakse, tuleb rahuldada kolmanda isiku nõuded likvideerimise sätete kohaselt (ÄS § 123 lg 1).

Ühingu lõpetamine likvideerimiseta on võimalik muuhulgas juhul, kui TÜ-l on kaks osanikku ja üks neist on kas omal soovil ühingust lahkunud (ÄS § 107) või on ühingust kas teiste osanike (ÄS § 108) nõudel või osaniku võlausaldaja (ÄS § 109) nõudel kohtu poolt välja arvatud, ning allesjäänud osanik otsustab TÜ õigusjärglasena jätkata tegevust FIE-na. Tegemist on õigusjärgluse erijuhtumiga.

Likvideerimine hõlmab likvideerijate määramist ja registrisse kandmist (ÄS § 114, 116), likvideerimise algbilansi koostamist, kinnitamist ja registripidajale esitamist (ÄS § 118), ühingu vara müüki, võlgade sissenõudmist ja võlausaldajate nõuete rahuldamist (ÄS § 117), lõppbilansi koostamist (ÄS § 118 lg 5) ja vara jaotamist osanike vahel (ÄS § 119).

Isikuühingu likvideerimine lõpeb isikuühingu kustutamiseks likvideerijate poolt avalduse esitamisega ning tema kustutamisega registrist (ÄS § 122). Registrist kustutamise eelduseks ei ole kehtestatud tähtaegasid ega ühingu mitteosalemist Eestis kohtumenetluses poolena. Eeltoodut tasakaalustab eelkõige täisosanike isiklik vastutus isikuühingu kohustuste eest 5 aasta jooksul isikuühingu lõppemisest (ÄS § 124). Isikuühingu kustutamise eelduseks on vabatahtliku lõpetamise korral Maksu- ja Tolliameti kirjalik nõusolek (ÄS § 59 lg 4). Isikuühingute täiendavat likvideerimist (vara ilmnmisel) seadus ei reguleeri. Kuivõrd isikuühingu täiendav likvideerimine võib siiski olla täiendava vara ilmnmisel vajalik, saaks kõne alla tulla analoogia kohaldamine kapitaliühingute täiendava likvideerimisega. Vabatahtliku lõpetamisaluse esinemisel on osanikel võimalik otsustada ka ühingu tegevuse jätkamine (ÄS § 103 lg 3).

11.2.2.4 Tulundusühistu

Tulundusühistu lõpetamine on reguleeritud lisaks TsÜS üldsätetele (TsÜS § 39-46) ja TsMS vastavatele normidele (TsMS § 602-606; 629) TüS §-dega 73-94.

Eristada võib:

- vabatahtlikku lõpetamist (üldkoosoleku sellekohase otsusega TüS TüS § 73 p 1, § 75 ja põhikirjas sätestatud alusel ÄS § 73 p 4) ja
- sundlõpetamist (üldalused TsÜS § 40 lg 1 ja erialused TüS § 73 p 2, 2¹ ja 2², ÄS § 74 ja § 76 lg 1, mis osaliselt kattuvad üldalustega).

TulÜ vabatahtlik lõpetamine liikmete sellekohase otsusega eeldab otsust, mille poolt on antud vähemalt 3/4 üldkoosolekul osalenud liikmetest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet (TüS § 75 lg 1).

TulÜ lõppemine on võimalik siduda ka konkreetse tähtaja möödumisega (TüS § 73 p 3). TüS § 6 lg 3 näeb ette võimaluse asutada TulÜ määratud tähtajaks, mis määratakse kindlaks põhikirjaga. Tegemist on TulÜ ühe vabatahtliku lõpetamise võimalusega erinevalt teistest kapitaliühingutest.

Erinevalt teistest kapitaliühingutest on TulÜ lõpetamine võimalik ka TsÜS § 39 p 3 alusel seoses põhikirjas seatud eesmärgi saavutamiseega. TüS § 6 lg 1 p 2 kohaselt märgitakse TulÜ põhikirjas ka tema eesmärk. Põhikirjas fikseeritud eesmärgi saavutamist (eeldusel, et pole tegu kestva eesmärgiga) peaks hindama üldkoosolek kui lõpetamise üle otsustusõigust omav TulÜ organ.

Erinevalt teistest kapitaliühingutest ei ole võimalik TulÜ ühinemine lõpetamisel tema liikmeteks olevate isikute varaga.

TulÜ spetsiifiliseks sundlõpetamise aluseks on liikmete puudumine (TüS § 74). TulÜ üldkoosolek on kohustatud otsustama ühistu lõpetamise, kui ühistu liikmete arv on 6 kuu jooksul olnud väiksem kui TüS §-s 4 sätestatud määr, st alla kahe isiku (TüS § 74) Selle kohustuse täitmata jätmisel lõpetatakse TulÜ kohtumäärusega (TüS § 76 lg 1 p 1).

TulÜ lõpetamisotsuse (sh kohtumääruse) jõustumisel tehakse lõpetamise kohta kanne äriregistrisse (ÄS § 77) ning sellele järgneb üldjuhul TulÜ likvideerimine kas liikmete või kohtu poolt määratud likvideerija

poolt (TÜS § 78-90). Erandina ei toimu TulÜ vabatahtliku lõpetamise korral tema likvideerimist juhul, kui TulÜ põhikirjaga on ette nähtud, et ühistu lõpetamisel antakse ühistu vara üle kohalikule omavalitsusele ühistegevuse jätkamiseks või muudes avalikes huvides kasutamiseks. Sellisel juhul võib üldkoosolek otsustada ühistu lõpetamise likvideerimismenetluseta (TÜS § 90 lg 1).

Ühistu likvideerimine hõlmab likvideerijate määramist ja registrisse kandmist (TÜS § 79), võlausaldajate teavitamist (TÜS § 85), likvideerimise algbilansi koostamist, kinnitamist ja registripidajale esitamist (TÜS § 84), TulÜ vara müüki, võlgade sissenõudmist ja võlausaldajate nõuete rahuldamist (ÄS § 82), lõppbilansi ja vara jaotusplaani koostamist (TÜS § 88), vara jagamist liikmete vahel (TÜS § 89) või selle üleandmist kohalikule omavalitsusele (TÜS § 90).

Likvideerimine lõpeb TulÜ kustutamiseks avalduse esitamisega ning tema kustutamisega registrist (TulÜ § 93).

Ühistu registrist kustutamise kohta kande tegemine on seotud:

- a) seadusega kindlaksmääratud tähtaja möödumisega,
- b) Eestis toimuvates kohtuvaidlustes poolena mitteosalemisega,
- c) Maksu- ja Tolliameti nõusolekuga (vabatahtliku likvideerimise korral ning kustutamisel likvideerimismenetluseta).

Registrist kustutamise eelduseks (TÜS § 93) on asjaolu, et möödunud on 6 kuud lõpetamise kandmisest registrisse ja 3 kuud liimetele lõppbilansi ja vara jaotusplaani tutvumiseks esitamisest. Kustutamise eelduseks on seaduse kohaselt ka asjaolu, et TulÜ ei osale poolena ühesti Eestis käimasolevas kohtumenetluses (mille kontroll ei ole registripidaja poolt tehniliselt hetkel tagatud). TulÜ kustutamise eelduseks on vabatahtliku lõpetamise korral ning kustutamisel likvideerimismenetluseta (ÄS § 60 lg 3) Maksu- ja Tolliameti kirjalik nõusolek (ÄS § 59 lg 4). Kui registrist kustutatud TulÜ-le jääb vaatamata likvideerimisele vara, on võimalik TulÜ täiendav likvideerimine (TulÜ § 93). Kuni vara jagamise alustamiseni liikmete vahel on vabatahtliku lõpetamise korral võimalik liikmetel otsustada ka likvideerimisel oleva ühingu tegevuse jätkamine (TÜS § 92).

Pankrotimenetluses toimub TulÜ likvideerimine PankrS-s sätestatud erisustega (PankrS § 29; § 77 p-d 2-4; § 130 lg 3).

11.2.2.5 Mittetulundusühing

Mittetulundusühingu lõpetamine on reguleeritud lisaks TsÜS-i üldsätetele (TsÜS § 39-46) ja TsMS vastavatele normidele (TsMS § 602-606; 629) MTÜS §-dega 12, 37-54.

Eristada võib:

- vabatahtlikku lõpetamist (üldkoosoleku otsusega TsÜS § 39 p 1, MTÜS § 37 p 2 ja MTÜS § 38 või põhikirjas sätestatud alusel, TsÜS § 39 p 8) ja
- sundlõpetamist (üldalused TsÜS § 40 lg 1 ja erialused MTÜS § 37 p 1 ja MTÜS § 40 lg 1).

MTÜ vabatahtlik lõpetamine liikmete sellekohase otsusega eeldab otsust, mille poolt on antud vähemalt 2/3 üldkoosolekul osalenud liikmetest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet (MTÜS § 38).

MTÜ lõppemine on võimalik siduda ka tähtaja saabumisega. MTÜS 7 lg 3 võimaldab põhikirjas ette näha tähtaja, milleks MTÜ on asutatud.

MTÜ lõpetamine võimalik ka TsÜS § 39 p 3 alusel seoses põhikirjas seatud eesmärgi saavutamise. MTÜS § 7 lg 1 p 2 kohaselt märgitakse MTÜ põhikirjas ka tema eesmärk. Põhikirjas fikseeritud eesmärgi saavutamist (eeldusel, et pole tegu kestva iseloomuga eesmärgiga) peaks hindama liikmete üldkoosolek kui lõpetamise üle otsustusõigust omav MTÜ organ.

MTÜ sundlõpetamise alusteks on MTÜS § 40 lg 1 p 3 kohaselt ka kõik TsÜS §-s 40 sätestatud alused, sh MTÜ mittevastavus seaduse nõuetele (TsÜS § 40 p 4). Üheks MTÜ-le laienevaks olemuslikuks nõudeks (MTÜS § 12 lg 1) on tema liikmete minimaalne arv (2 liiget). MTÜS § 12 lg 3 kohaselt peab juhatus kolme kuu jooksul esitama MTÜ lõpetamise avalduse, kui MTÜ liikmete arv langeb alla kahe või muu seaduses või põhikirjaga ettenähtud suuruse. Kui juhatus nimetatud tähtaja jooksul avaldust ei esita, algatab registripidaja (peaks olema kohus) MTÜ sundlõpetamise. Küsitav on, kas liikmete arvu langemine alla põhikirjas ettenähtud määra (kui järgitakse seaduses sätestatud määra) peaks viima MTÜ sundlõpetamisele.

Lisaks eeltoodule on MTÜ sundlõpetamise eraldi alusteks seaduse kohaselt olukord, kui MTÜ tegevus ei vasta tema põhikirjalistele eesmärkidele (MTÜS § 40 lg 1 p 1) või kui MTÜ põhitegevuseks saab majandustegevus (MTÜS § 40 lg 1 p 2). Riigikohus on leidnud, et seaduses sätestatud juriidilise isiku õigusliku vormi kuritarvitamine olla asjaoluks, mis tingib vähemalt sundlõpetamise menetluse algatamise.¹⁰²⁶

MTÜ lõpetamisotsuse (sh kohtumääruse) jõustumisel tehakse lõpetamise kohta kanne mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse (MTÜS § 41) ning sellele järgneb MTÜ likvideerimine kas üldkoosoleku otsusega või kohtu määratud likvideerija poolt (ÄS § MTÜS § 42- 50). Likvideerimine hõlmab likvideerijate määramist ja registrisse kandmist (MTÜS § 44-45), võlausaldajate teavitamist (MTÜS § 47), MTÜ vara müüki, võlgade sissenõudmist ja võlausaldajate nõuete rahuldamist (MTÜS § 45 lg 2), vara jagamist põhikirja järgi selleks õigustatud isikute vahel (MTÜS § 50 lg 1-4). Erandjuhtudel on ette nähtud MTÜ vara üleminek riigile (MTÜS § 50 lg 4 ja 5). Likvideerimine lõpeb MTÜ kustutamiseks avalduse esitamisega ning tema kustutamisega registrist (MTÜS § 53). Kui likvideerimise lõppemisel ei esita likvideerijad avaldust tema kustutamiseks, on registripidajal õigus MTÜ registrist kustutada omal algatusel (MTÜS § 53 lg 2).

MTÜ registrist kustutamise kohta kande tegemine on seotud:

- a) seadusega kindlaksmääratud tähtaja möödumisega,
- b) Eestis toimuvates kohtuvaidlustes poolena mitteosalemisega,
- c) Maksu- ja Tolliameti nõusolekuga.

MTÜS § 50 lg 6 kohaselt ei või vara jagada õigustatud isikute vahel enne 6 kuu möödumist MTÜ lõpetamise registrisse kandmisest ja likvideerimisteate avaldamisest. Registrist kustutamise eelduseks (MTÜS § 53 lg 3) on Maksu- ja Tolliameti kirjalik nõusolek, mis on vajalik ka kustutamisel likvideerimismenetluseta ametiülesannete korras (MTÜS § 36¹ lg 3). Erinevalt äriühingutest ei sätesta MTÜS, et nimetatud nõusoleku vajadus rakenduks üksnes vabatahtliku lõpetamise korral ja registrist kustutamisel likvideerimismenetluseta ametiülesannete korras. Kuigi seadus ei sätesta sõnaselgelt muid eeldusi MTÜ registrist kustutamise eeldusena, on MTÜS § 52 lg-st 3 tuletatav, et MTÜ-d ei ole lubatud registrist kustutada, kui ta on kohtumenetluses pooleks. Seaduses vajaks täpsustamist ning selgemat sätestamist, et MTÜ registrist kustutamise eelduseks on mitteosalemine poolena Eestis toimuvates kohtuvaidlustes.

Kui registrist kustutatud MTÜ-le jääb vaatamata likvideerimisele vara, on võimalik MTÜ täiendav likvideerimine (MTÜS § 52 lg 2). Kuni vara jagamise alustamiseni on vabatahtliku lõpetamise korral võimalik üldkoosolekul otsustada ka likvideerimisel oleva MTÜ tegevuse jätkamine (MTÜS § 51).

Pankrotimenetluses toimub MTÜ likvideerimine PankrS-s sätestatud erisustega (PankrS § 29; § 77 p-d 2-4; § 130 lg 3).

11.2.2.6 Sihtasutus

¹⁰²⁶ RKTkm 13.09.2017 tsiviilasjas nr 2-16-17452, p 13.

Sihtasutuse lõpetamine on reguleeritud lisaks TsÜS-i üldsätetele (TsÜS § 39-46) ja TsMS vastavatele normidele (TsMS § 602-606; 629) SaS §-dega 34¹, 43-59.

Eristada võib:

- vabatahtlikku lõpetamist (asutajate sellekohase otsusega, SaS § 43 p 1 või nõukogu sellekohase otsusega, SaS § 44, kui neile on põhikirjas sellekohane õigus ette nähtud, või põhikirjas sätestatud alusel, TsÜS § 39 p 8) ja
- sundlõpetamist (üldalused TsÜS § 40 lg 1 ja erialused SaS 46 lg 1).

SA vabatahtlik lõpetamine nõukogu sellekohase otsusega eeldab nõukogu kõigi liikmete nõusolekut (SaS § 44).

SA lõppemine on võimalik siduda ka tähtaja saabumisega. SaS § 8 lg 1 p 6 ja lg 3 võimaldab põhikirjas ette näha tähtaja, milleks SA on asutatud.

SA lõpetamine on võimalik ka TsÜS § 39 p 3 alusel seoses põhikirjas seatud eesmärgi saavutamisega. SaS 8 lg 1 p 3 kohaselt märgitakse MTÜ põhikirjas ka tema eesmärk. Põhikirjas fikseeritud eesmärgi saavutamist (eeldusel, et pole tegu kestva iseloomuga eesmärgiga) peaks hindama SA lõpetamise üle põhikirja kohaselt otsustusõigust omavad isikud (asutajad ja/või nõukogu).

SA eraldi sundlõpetamise alusteks on olukord, kus SA tegevus ei vasta SaS § 2 nõuetele või põhikirjalistele eesmärkidele (SaS § 46 lg 1 p. 1), samuti olukord, kus SA vara on eesmärgi saavutamiseks ilmselt ebapiisav ja piisava vara omandamine lähitulevikus ebatõenäoline (SaS § 46 lg 1 p 2). Probleemaatiliseks sundlõpetamise aluseks on juhtum, kui nõukogu ei ole teinud lõpetamise otsust põhikirjas ettenähtud juhtudel (SaS § 46 lg 1 p 3). SaS § 44 kohaselt on nõukogul üksnes õigus otsustada SA lõpetamine põhikirjas ettenähtud juhtudel. Kui nõukogu põhikirjas ettenähtud juhtudel SA lõpetamist ei otsusta, peaks olema huvitatud isikul õigus hageda nõukogu liikmete poolt vastava tahteavalduse andmist ja asendada see kohtulahendiga.

SA lõpetamisotsuse (sh kohtumääruse) jõustumisel tehakse lõpetamise kohta kanne mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse (SaS § 47). Kanne tehakse kas juhatuse avalduse või kohtumääruse alusel. Sellele järgneb SA likvideerimine kas likvideerijate poolt (SaS § 48-56). Likvideerimine hõlmab likvideerijate määramist ja registrisse kandmist (SaS § 49-50), võlausaldajate teavitamist (SaS § 53), SA vara müüki, võlgade sissenõudmist ja võlausaldajate nõuete rahuldamist (SaS § 51 lg 2 ja lg 3), vara jagamist põhikirja järgi selleks õigustatud isikute vahel (SaS § 56). Erandjuhtudel on ette nähtud MTÜ vara üleminek riigile (SaS § 56 lg 3 ja 4). Likvideerimine lõpeb SA kustutamiseks avalduse esitamisega ning tema kustutamiseks registrist (SaS § 58). Kui likvideerimise lõppemisel likvideerijad avaldust tema kustutamiseks ei esita, on registripidajal õigus SA registrist kustutada omal algatusel (SaS § 58 lg 2).

SA registrist kustutamise kohta kande tegemine on seotud:

- a) seadusega kindlaksmääratud tähtaja möödumisega,
- b) Eestis toimuvates kohtuvaidlustes poolena mitteosalemisega,
- c) Maksu- ja Tolliameti nõusolekuga.

SaS § 56 lg 5 kohaselt ei või vara jagada õigustatud isikute vahel enne 5 kuu möödumist SA lõpetamise registrisse kandmisest ja likvideerimisteate avaldamisest. Registrist kustutamise eelduseks (SaS § 58 lg 3) on Maksu- ja Tolliameti kirjalik nõusolek, mis kohaldub ka registrist kustutamisel likvideerimismenetluseta ametiülesannete korras (SaS § 34¹ lg 3). Erinevalt äriühingutest ei sätesta SaS, et nimetatud nõusoleku vajadus rakenduks üksnes vabatahtliku lõpetamise korral ja kustutamisel likvideerimismenetluseta ametiülesannete korras. Kuigi seadus ei sätesta sõnaselgelt muid eeldusi SA registrist kustutamise eeldusena, on SaS § 57 lg-st 3 tuletatav, et SA-d ei ole lubatud registrist

kustutada, kui ta on kohtuvaidluses pooleks. Seaduses vajaks täpsustamist ning selgemat sätestamist, et SA registrist kustutamise eelduseks on mitteosalemine poolena Eestis toimuvates kohtuvaidlustes.

Kui registrist kustutatud SA-le jääb vaatamata likvideerimisele vara, on võimalik SA täiendav likvideerimine (SaS § 57 lg 2).

Pankrotimenetluses toimub SA likvideerimine PankrS-s sätestatud erisustega (PankrS § 29; § 77 p-d 2-4; § 130 lg 3).

11.2.3 Euroopa Liidu õigus ja rahvusvaheline õigus (reeglid, millega tuleb arvestada uue regulatsiooni kujundamisel)

11.2.3.1 Direktiiv 2017/1132

Direktiivi 2017/1132 preambula p 6 kohaselt on õiguskindluse huvides vaja piirata õigustühisuse aluseid ja tühisuse tuvastamise otsuse tagasiulatuvust, samuti kinnitada lühike tähtaeg, mille jooksul kolmandad isikud võivad sellise otsuse vaidlustada.

Direktiivi artikkel 11 sätestab piirangud (loetelu alustest), mil liikmesriigil on lubatud õigusaktidega ette näha äriühingu (mis puudutab nii Eesti aktsiaseltsi kui osaühingut) õigustühisus. Selle kohaselt saab äriühingu õigustühisuse tuvastada üksnes kohtuotsusega ning seda vaid järgnevatel juhtudel: a) asutamisdokument puudub või ei ole järgitud ennetava kontrolli nõudeid või juriidiliselt nõuetekohast vormi; b) äriühingu eesmärgid on ebaseaduslikud või vastuolus avaliku korraga; c) asutamisdokumendis või põhikirjas ei ole nimetatud äriühingu nime, märgitud osade või aktsiate jaotumist, märgitud kapitali suurust või äriühingu eesmärke; d) ei ole järgitud sissemakstava miinimumkapitali suurust käsitlevaid riigisiseste õigusaktide sätteid; e) kõik asutajad on teovõimetud; f) liikmesriigi kõlealust äriühingut reguleeriva õigusakti vastaselt on asutajaid vähem kui kaks. Muudel alustel ei ole lubatud tunnistada äriühingut olematuks ega selle asutamist absoluutselt või suhteliselt tühiseks või tühistatavaks.

Direktiivi 2017/1132 artikkel 12 sätestab äriühingu õigustühisuse tagajärjed. Äriühingu õigustühisust tuvastavale kohtuotsusele tuginemine suhetes kolmandate isikutega on võimalik pärast äriühingu õigustühisuse tuvastamise avaldamist vastavalt artikli 16 lõikele 5, välja arvatud juhul, kui äriühing tõendab, et kolmas isik oli sellest teadlik. Kui riigisisene õigusakt annab kolmandale isikule õiguse vaidlustada äriühingu õigustühisust tuvastav otsus, siis võib kolmas isik seda teha 6 kuu jooksul arvates kohtuotsuse väljakuulutamisest. Direktiivi kohaselt toob äriühingu õigustühisus kaasa selle likvideerimise (samamoodi nagu äriühingu lõpetamine) (artikkel 12 lg 2). Äriühingu õigustühisus ei mõjuta kohustuste kehtivust, mille äriühing on endale võtnud või mis on tema vastu võetud, ning see ei mõjuta äriühingu likvideerimisseisundist tingitud tagajärgi. (artikkel 12 lg 3). Iga liikmesriigi õigusaktis on lubatud sätestada äriühingu õigustühisusest tema liikmetele tulenevad tagajärjed (artikkel 12 lg 4). Äriühingu osanikud või aktsionärid on kohustatud tasuma nende poolt märgitud, kuid tasumata osade või aktsiate eest ulatuses, mida nõuavad võlausaldajate vastu võetud kohustused (art 12 lg 5).

Direktiivi artikli 14 kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et äriühingud (Eestis aktsiaselts ja osaühing) avalikustaksid muuhulgas järgmised dokumendid ja andmed: a) äriühingu lõpetamine; b) äriühingu õigustühisuse tuvastamine kohtu poolt; c) likvideerijate määramine, andmed nende kohta ja nende volitused, välja arvatud juhul, kui sellised volitused tulenevad otse ja eranditult seadusest või äriühingu põhikirjast; d) likvideerimismenetluse lõppemine ning registrist kustutamine nende liikmesriikide puhul, kus registrist kustutamine toob kaasa õiguslikke tagajärgi.

Direktiivi 2017/1132 art 20 kohaselt on äriühingu register kohustatud tegema registre sidestamise süsteemi kaudu viivitamata kättesaadavaks teabe äriühingu likvideerimis- või maksejõuetusmenetluse algatamise ja lõpetamise kohta ning äriühingu registrist kustutamise kohta, kui see toob kaasa äriühingu registrijärgses liikmesriigis õiguslikke tagajärgi.

Direktiivist tuleneb erinorm ka teiste liikmesriikide äriühingute filiaaliga seotud dokumentide ja andmete avalikustamisele (artikkel 30). Vastavalt filiaali asukohariigi üõigusele kooskõlas dierktiivi art-ga 16 tuleb avalikustada muuhulgas äriühingu lõpetamine, likvideerijate määramine, andmed nende kohta ja nende volitused, samuti likvideerimismenetluse lõppemine vastavalt äriühingu poolt direktiivi artikli 14 p-dele h, j ja k. Sarnane avalikustamise kohustus kehtib ka kolmandate riikide äriühingu filiaalide osas kohalduvate avalikustamisnõuete osas (vt artikkel 37).

11.2.3.2 Ühtne raamatupidamisdirektiiv nr 2013/34/EL

Selle direktiivi art 30 lg 1 on Eestil kohustus tagada, et ettevõtjad avaldaksid mõistliku aja jooksul, kuid mitte hiljem kui 12 kuud pärast bilansipäeva, nõuetekohaselt heakskiidetud finantsaruanded ja tegevusaruanded. Sama artikli kohaselt tuleb sätestada tõhusad, proportsionaalsed ja hoiatavad karistused siseriiklike normide rikkumise eest ning tagada nende karistuste rakendamine.

11.3 Analüüsimist vajavad küsimused

11.3.1 Vabatahtlik lõpetamine ja likvideerimismenetlus

Vabatahtlikule likvideerimisele (koos likvideerimismenetlusega) eelistatakse praktikas likvideerimiseta kustutamist registripidaja poolt ametiülesannete korras (ÄS § 60; MTÜS § 36¹ ja SaS § 34¹).

Nimetatud probleemi on analüüsitud käesoleva analüüs-kontseptsiooni IV teema (registrimenetlus) raames.

Märksõnad:

- Vabatahtlik likvideerimine on ajaliselt siiski kiirem (ca 7-8 kuud); Ametiülesannete korras kustutamine seoses eeldusliku varatusega (majandustegevuse puudumisega) eeldab esmalt vähemalt min 6 kuulise täiendava tähtaja andmist ja seejärel avalikku üleskutset võlausaldajatele nõuete esitamiseks täiendava 6 kuu jooksul.
- Registrist kustutamine ilma likvideerimismenetluseta registripidaja poolt ametiülesannete korras põhineb eeldusel, et tõenäoliselt on selline juriidiline isik varatu (aktiivset tegevust ei toimu) ning seega puudub ka võlausaldajate huvi likvideerimise vastu; Ühinguga seotud isikud (osanikud, aktsionärid, juhtorganite liikmed) ei pea registrist kustutamiseks aktiivsust üles näitama ning nendele ei kaasne muid sanktsioone, kui võimalik trahvi määramine juriidilisele isikule ja aruande esitamise eest vastutavale isikule ÄS § 71 lg 2 ja TsMS § 46 kohaselt (200 kuni 3200 eurot).
- Registrist kustutamise eeldused ilma likvideerimismenetluseta tuleks ühtlustada registrist kustutamisega ametiülesannete korras, eelkõige kohtumenetluses mitteosalemise nõude osas ja tagada selle toimivus;
- Vabatahtliku lõpetamise korral tuleks kaaluda menetluse lihtsustamist juhtudel, kui ühingul on üksnes üks osanik/aktsionär või kui kõik osanikud/aktsionärid/liikmed on likvideerimisega nõus. Võlausaldajate õiguste kaitse tuleb tagada ühetaoliselt sõltumata likvideeritava juriidilise isiku sisemisest struktuurist.

Seondub eelkõige OÜ, AS ja TuÜ kustutamisega registrist ilma likvideerimismenetluseta seoses majandusaasta aruande esitamata jätmisega vastavalt ÄS §-le 60 ning SA registrist kustutamisega ilma likvideerimismenetluse seoses majandusaasta aruande esitamata jätmisega vastavalt SaS §-le 34¹ ning MTÜS registrist kustutamisega seoses majandusaasta aruande esitamata jätmisega vastavalt MTÜS §-le 36¹.

11.3.2 Likvideerimistähtaegade põhjendatus

11.3.2.1 Reguleerimise alused

Eesti juriidiliste isikute likvideerimismenetluses läbiviidavate toimingute üldine kirjeldus on reguleeritud TsÜS §-des 41-44 ning täpsem regulatsioon iga juriidilise isiku liigi kohta käivas seaduses. Isikuühingute likvideerimine on reguleeritud ÄS §-des 113-124, OÜ likvideerimine ÄS §-des 205-220, AS likvideerimine ÄS §-des 368-383, TulÜ likvideerimine TüS §-des 78-94, MTÜ likvideerimine MTÜS §-des 42-54 ja SA likvideerimine SaS §-des 48-59.

11.3.2.2 Likvideerimisele eelnevad toimingud (nende kestus)

Juriidilise isiku lõpetamisel toimub reeglina alati likvideerimine, kui seadusest ei tulene teisiti (TsÜS § 41 lg 1).

Vabatahtliku lõpetamise korral ei toimu likvideerimist nt ühemehe AS-i ja OÜ puhul, kelle vara ühendatakse vastava aktsionäri või osaniku varaga (vt ÄS § 427¹ -427⁵), samuti TulÜ puhul, kelle vara antakse üle kasutamiseks avalikes huvides (TüS § 90 lg 1), aga ka isikuühingute puhul, kui üks liige lahkub või arvatakse välja ja kohus lubab osanikul jätkata isikuühingu õigusjärglasena ja ühing lõpetatakse likvideerimiseta (ÄS § 110).

Juriidilise isiku registrist kustutamisele ei eelne likvideerimist juhtudel, kui seadusest tuleneb teisiti või kui kohus otsustab, et likvideerimismenetlust läbi ei viida. Sellisteks juhtudeks on eelkõige juriidilise isiku poolt majandusaasta aruande esitamata jätmine (vt ÄS § 60 lg 3, SaS § 34¹). Kui sundlõpetatud juriidilisele isikule ei õnnestu määrata likvideerijat ja mõistliku aja jooksul ei ole algatatud ka juriidilise isiku pankrotimenetlust, määrab kohus, et juriidilise isiku likvideerimist läbi ei viida ja juriidiline isik kustutatakse registrist (TsMS § 604 lg 2).

Likvideerimismenetlust selle tavapärasel tähendusel ei toimu ka juhul, kui juriidiline isik lõpeb pankroti raugemisel või lõpetatakse pankrotimenetluse lõppemisel (vt ÄS § 201 p 2¹ ja 2²; § 364 p 2¹ ja 2²; TüS § 73 p 2¹ ja 2²; PankS § 29, § 77 p-d 2-4).

Kuna eristada tuleb juriidilise isiku lõpetamist ja likvideerimist (lõpetamisele võib järgneda likvideerimine, kuid ei pruugi), siis dogmaatiliselt ei ole likvideerimismenetluse osana võimalik käsitleda toiminguid kuni lõpetamisaluse jõustumiseni (kuni vabatahtliku lõpetamise kohta kande tegemiseni registrisse või sundlõpetamise kohta tehtud kohtumääruse jõustumiseni). Eeltoodust tuleneb, et lisaks otseselt seadusega kehtestatud tähtaegadele seoses likvideerimismenetlusega tuleb arvestada ka ajaga, mis on vajalik lõpetamisaluse (kas vabatahtliku või sundlõpetamise) jõustumiseni või ilma (sund)lõpetamiseta registrist kustutamisel vastava kustutamise kohta kande tegemiseni.

Kapitaliühingute vabatahtliku lõpetamise korral eelneb likvideerimisele juhtorgani poolt majandustegevuse ülevaate koostamine (OÜ puhul ÄS § 202 lg 2; AS puhul ÄS § 365 lg 2; TulÜ puhul TüS § 75 lg 2). Muude ühingute puhul on vabatahtlikuks lõpetamiseks vajalik üksnes pädeva organi poolt vajaliku hääletenamusega lõpetamisotsuse vastuvõtmine ja selle kohta registrisse kande tegemine (vt ühingu liikide kaupa kontseptsiooni p. 11.2.2). Lisaks lõpetamise kohta kande tegemisele registrisse on vajalik ka likvideerijate määramine ja nende kohta registrisse kande tegemine (isikuühingu puhul ÄS § 112; OÜ puhul ÄS § 204; AS puhul ÄS § 367; TulÜ puhul TüS § 77; MTÜ puhul MTÜS § 41; SA puhul SaS § 47).

Juriidiliste isikute sundlõpetamisele (kohtu sellekohasele määrusele) eelneb üldjuhul sundlõpetamise algatamine kohtu poolt sellekohase määrusega (TsMS § 629 lg 1). Sundlõpetamise menetluse võib kohus algatada omal algatusel või huvitatud isiku nõudel (TsMS § 476 lg 1; 629 lg 1). Reeglina esitab sundlõpetamise algatamiseks kohtule materjalid kohtu registriosakond, kes teostab järelevalvefunktsioone registrisse kantud eraõiguslike juriidiliste isikute üle ning kellele saavad reeglina teatavaks asjaolud, mis on sundlõpetamise aluseks (nt põhikirja mittevastavus seaduse nõuetele ÄS § 59 lg 5; juhatuse koosseisu mittevastavus seaduse või põhikirja nõuetele ÄS § 59 lg 6; majandusaasta aruande tähtaegne esitamata jätmine ÄS § 60 või muu registris olevate andmete ebaõigsus või puudumine, mis võiks kaasa tuua juriidilise isiku registrist kustutamise, ÄS § 61 lg 4). Enne

sundlõpetamise otsustamist kuulab kohus võimaluse korral ära juriidilise isiku juhtorganite liikmed (juhatuse ja nõukogu liikmed või juhtimisõiguslikud osanikud).

Juriidilise isiku sundlõpetamise regulatsioon lähtub *ultima ratio* põhimõttest ehk see peaks kohalduma juhul, kui muud abinõud avalike huvide riive taastamiseks ei anna tulemust (eelkõige kui puudused jäävad kõrvaldamata vaatamata antud täiendavale tähtajale, vt TsÜS § 40 lg 2; ÄS § 203 lg 3; § 366 lg 3; TUS § 76 lg 3). Avalike huvide riive taastamiseks muude abinõude rakendamist (eelkõige täiendava tähtaja andmist) ei ole reguleeritud aga SA ning MTÜ puhul. Kuna mõlemad regulatsioonid viitavad sundlõpetamise aluste osas TsÜS §-le 40, siis tuleb ka nende puhul juhinduda TsÜS §-s 40 lg 2 sätestatud põhimõttest, mille kohaselt tuleb kohtul määrata juriidilisele isikule enne sundlõpetamise otsustamist täiendav tähtaeg sundlõpetamise aluseks oleva puuduse või muu asjaolu kõrvaldamiseks. Selguse huvides tuleks nimetatud regulatsioon viia ka SaS-i ja MTÜS-i.

Seega jääb nii vabatahtliku lõpetamise soovi tekkimise kui ka sundlõpetamisele viiva võimaliku probleemi ilmumise ja likvideerimismenetluse alguse vahele reeglina märkimisväärne ajavahemik. Sellele lisandub likvideerimismenetluse enese läbiviimisele kuluv aeg.

11.3.2.3 Likvideerimise toimingud ja aja miinimumnõuded

Juriidilise isiku likvideerimismenetlus hõlmab nii vabatahtliku kui ka sundlõpetamise korral juriidilise isiku likvideerimiseks vajalikke toiminguid, milleks on (TsÜS § 41 lg 4; ÄS § 117 lg 1, § 209 lg 2; § 372 lg 2; TUS § 82 lg 2; MTÜS § 45 lg 2; SaS § 51 lg 2) juriidilise isiku:

- a) tegevuse lõpetamine
- b) võlgade sissenõudmine
- c) vara müük
- d) võlausaldajate nõuete rahuldamine
- e) allesjääva vara jagamine selleks õigustatud isikute vahel.

Tuleb märkida, et erinevalt ülejäänud regulatsioonist, ei ole OÜ, AS-i ja TuÜ puhul allesjääva vara jagamist selleks õigustatud isikute vahel likvideerijate peamiste kohustuste loetelus sätestatud.

Eelnimetatud likvideerimiseks vajalikest tegevustest on seotud seadusest tulenevate tähtaegadega eelkõige a) võlausaldajate nõuete rahuldamine ja b) allesjääva vara jagamine selleks õigustatud isikute vahel.

Võlausaldajate nõuete rahuldamine kui likvideerimise keskne eesmärk hõlmab ka likvideerijate poolt võlausaldajate teavitamist ehk likvideerimisteate edastamist ja avaldamist (TsÜS § 42; ÄS §-d 212; 375; TUS § 85; MTÜS § 47; SaS § 53). Võlausaldajate teavitamist ei ole eraldi reguleeritud isikuühingute puhul, kus likvideerijad on kohustatud küll võlausaldajate nõuded rahuldama, kuid seadusest ei tulene kohustust võlausaldajaid likvideerimismenetlusest eraldi teavitada. Eeltoodu on selgitatav täisosanike isikliku ja täiendava vastutusega ühingu kohustuste eest 5 aasta jooksul arvates ühingu lõppemisest. Eeltoodust tulenevalt on leitud, et isikuühingute likvideerimisel ei vaja võlausaldajad sarnast kaitset kapitaliühingutega (RKTOKO 3-2-1-28-14 p 12). Töörühm on seisukohal, et isikuühingute regulatsioon ei vaja täiendamist võlausaldajate eraldi teavitamise kohustusega.

Nii TsÜS kui ka juriidilise isiku liike reguleerivad eriseadused näevad võlausaldajate teavitamise osas ette nõude likvideerimisteate avaldada ja saata teadaolevatele võlausaldajatele (TsÜS § 42; ÄS §-d 212; 375; TUS § 85; MTÜS § 47; SaS § 53). Kui TsÜS ja ÄS ning TUS näevad ette nõude, et likvideerimisteates tuleb märkida, et võlausaldajad esitaksid oma nõuded 4 kuu jooksul arvates teate avaldamisest, siis MTÜS-i ja SaS-i kohaselt tuleb teavitada võlausaldajaid võimalusest esitada oma nõuded 2 kuu jooksul arvates teate avaldamisest (vt MTÜS § 47 lg 2 ja SaS § 53 lg 2). Nimetatud tähtaegade erinevusi ei saa pidada põhjendatuks ning töögrupi ettepanek on vastavad tähtajad ühtlustada. Ettepanek on sätestada üldiseks nõuete esitamise tähtajaks 4 kuud.

Kuigi võlausaldajatele nõuete esitamiseks antava tähtaja jooksul on juriidilise isiku likvideerijatel võimalik teha ära mitmed likvideerimismenetluse toimingud (sh koostada kapitaliühingu puhul likvideerimise algbilanss, nõuda sisse juriidilise isiku võlad, lõpetada tema tegevus, müüa juriidilise isiku vara ja rahuldada või tagada teadaolevate võlausaldajate nõuded), siis likvideerimismenetlust enne nimetatud tähtaja möödumist lõpetada ei ole võimalik.

Kapitaliühingute (AS-i, OÜ ja TulÜ) ja isikuühingute (TÜ ja UÜ) puhul on nõutav likvideerimise lõpetamisel lõppbilansi koostamine (ÄS § 118 lg 5; § 215; § 378; TüS § 88). Lõppbilansi koostamine saab toimuda pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist. Kapitaliühingute puhul ei ole lõppbilansi koostamine seega võimalik enne 4-kuulise võlausaldajatele nõuete esitamiseks antava tähtaja möödumist. Lõppbilansi varasem koostamine võib kaasa tuua selle, et kui esitatakse nõuded, tuleb lõppbilanss uuesti koostada.

AS-i lõppbilanss (majandusaasta audiitorkontrolli kohustuse olemasolul ka OÜ ja TulÜ lõppbilanss) tuleb esitada koos vara jaotusplaaniga audiitorile kontrollimiseks (ÄS § 215 lg 2; § 378 lg 2; TüS § 88 lg 2) ning pärast seda ka osanikele, aktsionäridele ja liikmetele tutvumiseks (ÄS § 215 lg 3; § 378 lg 3; TüS § 88 lg 3). Viimastel on võimalik 2 kuu jooksul esitada hagi uue lõppbilansi või vara jaotusplaani või täiendava likvideerimise otsustamiseks (ÄS § 215 lg 4; § 378 lg 4; TüS § 88 lg 4).

Kapitaliühingute puhul on vara jaotamine likvideerijate vahel lisaks üldisele ajalisele piirangule seotud ka lõppbilansi ja vara jaotusplaani osanikele, aktsionäride ja liikmetele tutvumiseks esitamisega. Nimelt ei ole lubatud allesjääva vara jaotamine õigustatud isikute vahel enne 2 kuu möödumist lõppbilansi ja vara jaotusplaani osanikele tutvumiseks esitamisest (ÄS § 216 lg 2; § 379 lg 2; TüS § 89 lg 2). Kui nimetatud tähtaeg on möödas, on vara jagamine lubatud üksnes tingimusel, et bilanssi ega vara jaotusplaani ei ole kohtus vaidlustatud, hagi on läetud läbi vaatamata või rahuldamata või asjas on menetlus lõpetatud.

Eeltoodust tuleneb, et kapitaliühingute puhul on isegi vaidluste puudumisel võimalik vara liikmete vahel jaotada alles pärast tähtaja möödumist, mis koosneb 4 kuu möödumist likvideerimisteate avaldamisest ja sellele järgnevalt 2 kuu möödumist lõppbilansi ja vara jaotusplaani osanikele, aktsionäridele või liikmetele tutvumiseks esitamisest. Ühemehe OÜ ja AS-i puhul ei saa seda täiendavat 2 kuu pikkust tähtaega (st nõuet, et mööduks 2 kuud lõppbilansi ja vara jaotusplaani ainuosanikule või aktsionäriks esitamisest), pidada põhjendatuks. Töögrupi ettepanek on kaotada ühemeheühingute osas nimetatud täiendav 2 kuu-line ajaline piirang vara jaotamise osas.

Lisaks eeltoodule on kõigile eraõigusliku juriidilise isiku liikidele (va isikuühingud) kehtestatud üldine tähtajaline piirang likvideerimisel allesjääva vara jaotamisele oma liikmete vahel.

Selle kohaselt on vara õigustatud isikute vahel jaotamise (kui registrist kustutamisele eelneva viimase toimingute tegemise) eelduseks seaduses sätestatud tähtaja möödumine. Üldine tähtaeg on sätestatud TsÜS §-s 43 lg 1 teises lauses, mille kohaselt ei või vara välja jagada enne 6 kuu möödumist likvideerimisteate avaldamisest. Eriseadustes on nimetatud piiravat tähtaega vara jaotamise osas õigustatud isikute vahel kas korratud või täpsustatud.

OÜ, AS-i ja TulÜ puhul on lubatud vara välja jagada pärast 6 kuu möödumist vastava ühingu lõpetamise äriregistrisse kandmisest ja likvideerimisteate avaldamisest (ÄS § 216 lg 2; § 379 lg 2; TüS § 89 lg 2). MTÜ puhul ei ole lubatud vara välja jagada samuti enne 6 kuu möödumist MTÜ lõpetamise registrisse kandmisest ja likvideerimisteate avaldamisest (MTÜS § 50 lg 6). SA puhul on keelatud vara väljajagamise enne 5 kuu möödumist lõpetamise registrisse kandmisest ja likvideerimisteate avaldamisest (SaS § 56 lg 5). SA puhul ei saa pidada millegagi põhjendatuks teiste juriidiliste isikute liikidega võrreldes teistsuguse (1 kuu lühema) tähtaja kehtestamist. Töögrupi ettepanek on kehtestada ka SA-le teiste juriidiliste isikutega samane tähtaeg kuus (6) kuud vara väljajagamise keelu osas (arvates lõpetamise registrisse kandmisest ja likvideerimisteate avaldamisest).

Lisaks eeltoodule tuleb märkida, et OÜ, AS ja TulÜ puhul on likvideerijatel võimalik taotleda kohtult nõusolekut lubada teha õigustatud isikutele väljamakseid (vara jaotada) enne seaduses sätestatud 6 kuu möödumist likvideerimisteate avaldamisest. Eeldus nõusolekuks on, et sellega ei kahjustata võlausaldajate huve (vt AS § 216 lg 3; § 379 lg 3; TüS § 89 lg 3).

11.3.2.4 Likvideerimisele järgnevate toimingute (registrist kustutamise) ajalisel piiril

Pärast juriidilise isiku likvideerimiseks vajalike kõigi toimingute tegemist (sh vara jaotamist õigustatud isikute vahel pärast eelkirjeldatud tähtaegade möödumist) tuleb juriidilise isiku lõppemiseks (õigussubjektiks olemise lõpetamiseks) juriidiline isik vastavast registrist kustutada.

TsÜS ei sätesta likvideerijate poolt juriidilise isiku registrist kustutamiseks piiravat tähtaega (TsÜS § 45 lg 1), kuid eriseadustega on kehtestatud erinevaid piiranguid vastavat liiki juriidilise isiku registrist kustutamisele, sh ajalisel piirangud, mis mõjutavad juriidilise isiku lõpetamiseks kuluvat aega.

Nimetatud piirangud võib jagada:

- a) ajalisel piirangud, st nõutav on seadusega kindlaksmääratud tähtaja möödumine (puudutab AS-i, OÜ-d ja TulÜ-d),
- b) mitteosalemisega Eestis toimuvates kohtuvaidlustes seonduv piirang,
- c) Maksu- ja Tolliameti nõusolekuga seonduv piirang.

Käesolevas alapunktis käsitletakse üksnes ajalisi piiranguid, mis mõjutavad juriidilise isiku lõpetamist. Kohtuvaidlustes mitteosalemise ja MTA nõusolekuga seotud piiranguid käsitletakse kontseptsiooni p.-s 11.3.3.

AS-i, OÜ ja TulÜ registrist kustutamisele likvideerimismenetluse järgselt on seadusega kehtestatud kaks ajalist piirangut (AS 218 lg 1; 381 lg 1; TüS § 93 lg 1). Nimetatud ühingu registrist kustutamiseks võivad likvideerijad esitada avalduse äriregistrile, kui:

- a) möödunud on 6 kuud äriühingu lõpetamise äriregistrisse kandmisest; ja
- b) möödunud on 3 kuud äriühingu lõppbilansi ja vara jaotusplaani osanikele, aktsionäridele või liikmetele tutvumiseks esitamise kohta teate saatmisest.

MTÜ ja SA registrist kustutamiseks nimetatud ajalist piirangut kehtestatud ei ole.

Erinevalt vara õigustatud isikute vahel jaotamise ajalistest eeldustest (vt eelnev) ei ole kapitaliühingute (OÜ, AS ja TulÜ) registrist kustutamise ajaline eeldus, mis puudutab aja möödumist lõppbilansi ja vara jaotusplaani osanikele, aktsionäridele või liikmetele esitamisest teatamist (3 kuulune tähtaeg) seotud asjaoluga, et jaotusplaani ega bilansi ei ole kohtus vaidlustatud või on vaidlus lõppenud. Eeltoodud võib pidada põhjendatuks, kuna vaidluse korral ei tohiks vara välja jagada ning seega on likvideeritava ühingu registrist kustutamiseks vajalik eeldus (likvideerimistoimingute lõpetatus) nagunii täitmata.

Arvestades asjaolu, et lõppbilansi koostamise eelduseks on võlausaldaja nõuete rahuldamine ja seega saab lõppbilansi koostada alles pärast 4 kuu pikkuse nõuete teatamise tähtaja möödumist ning kuna lisaks peab mööduma 3 kuu pikkune tähtaeg lõppbilansi ja vara jaotusplaani osanikele tutvumiseks esitamisest, siis realselt on võimalik esitada likvideerijatel avaldus registrile OÜ, AS ja TulÜ registrist kustutamiseks minimaalselt alles pärast 7 kuu möödumist likvideerimisteate avaldamisest.

Seega saab OÜ, AS ja TulÜ registrist kustutamise vaidluste puudumisel ja muude kustutamise eelduste täidetuse korral saavutada ca 7-8 kuu jooksul arvates likvideerimisteate avaldamisest.

Isikuühingute (TÜ ja UÜ) puhul sõltub registrist kustutamise kiirus eelkõige likvideerimistoimingute mahust ning nende läbiviimise kiirusest.

MTÜ registrist kustutamine on võimalik saavutada muude kustutamise eelduste täidetuse korral 6-7 kuu möödumisel likvideerimisteate avaldamisest, SA registrist kustutamine aga 5-6 kuu möödumisel likvideerimisteate avaldamisest.

Tegemist ei ole ebamõistlikult pikkade tähtaegadega, arvestades nii seda, et likvideerimisel on vajalik tagada võlausaldajate piisav teavitamine ning kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamine, kui ka seda, et on vaja tagada OÜ osanike, AS-i aktsionäride ja TuÜ liikmete kaitse juhul, kui lõppbilansi või vara jaotusplaani koostamisel ei ole järgitud seaduse või põhikirja sätteid või osanike, aktsionäride või liikmete koosoleku otsuseid.

Lisaks eeltoodule tuleneb ajaline piirang juriidilise isiku registrist kustutamisele ka PankrS-st, kui juriidiline isik likvideeritakse PankrS-s sätestatud korras (tegemist sundlõpetamiseks erijuhtumiga). Üldjuhul tuleb likvideerimine pankrotimenetluses läbi viia pankrotimenetluse lõpuks (PankrS § 130 lg 3). Pankroti raugemisel (võlgniku vara ei jätku isegi pankrotimenetluse kulude katteks ja puudub tagasivõitmise võimalus) likvideerib juriidilisest isikust võlgniku ajutine haldur (likvideerimismenetluseta) ja seda tuleb teha üldjuhul 2 kuu jooksul arvates pankrotimenetluse lõpetamise määruuse jõustumisest. Õigustatud isiku taotlusel võib kohus 2-kuulist likvideerimistähtaega pikendada kuni 6 kuuni (PankrS § 29 lg 8). Nimetatud pikendatud tähtaega (kuni 6 kuud) on kohtupraktikas käsitatud tähtajana, mille jooksul tuleb likvideerimist läbiviival ajutisel halduril tagada pankrotivõlgnikust juriidilise isiku säilimine registris, kuna pikendamist taotlenud õigustatud isikul on huvi juriidilise isiku õigussubjektina säilimise vastu teatud ajaperioodi jooksul. Riigikohu on tsiviilasjas nr 3-2-1-125-13 p 14 märkinud, et PankS § 29 lg-s sätestatud tähtaja peamiseks eesmärgiks on anda pankrotihaldurile tähtaeg likvideerimisega seotud toimingute lõpetamiseks. Kuid asjaolu, et seadus võimaldab õigustatud isikul taotleda seaduses sätestatud pikema tähtaja määramist ja seob tähtaja pikendamise likvideerija ülesannetes tegutseva ajutise halduri tasu ja kulude maakohtu tagatiskontole tasumisega, viitab sellele, et pankroti raugemisel võlgniku registrist kustutamiseks kohtumäärusega ettenähtud tähtaeg võib olla ka selline tähtaeg, mille jooksul tuleb tagada juriidilise isiku säilimine registris. Kui kohus on õigustatud isiku taotlusel tähtaega pikendama, ei või juriidilist isikut registrist kustutada enne selle tähtaja möödumist.¹⁰²⁷

Seega võib ajalise piiranguna juriidilise isiku registrist kustutamisel seoses tema likvideerimisega raugemise tõttu pankrotti väljakuulutamata käsitada ka ajaperioodi, milleks on õigustatud isiku taotlusel kohtu poolt pikendatud varatud juriidilise isiku likvideerimistähtaega. MTA on üldjuhul huvitatud sellest, et likvideerimine ei toimuks liialt kiiresti, kuna vastutusotsuse tegemine juhatuse liikme suhtes eeldab seda, et juriidiline isik oleks registris jätkuvalt olemas.

11.3.2.5 Lõpetamise maksimumtähtaeg (allutatus kohtulikule kontrollile)

Kehtiva õiguse kohaselt on nii äriregistri kui ka mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri pidajal ametiülesannete korras õigus teostada järelevalvet likvideeritavate ühingute üle ning kustutada registrist ühingud, mille likvideerimine on lõpule jõudnud, kuid mille likvideerimiseks ei ole likvideerijad avaldust registrile esitanud. ÄS § 59 lg 2 kohaselt, kui äriühingu likvideerimise lõpulejõudmisel ei esitata avaldust tema kustutamiseks registrist, on registripidajal õigus äriühing registrist kustutada. Sarnane põhimõte tuleneb ka MTÜS §-st 53 lg ja SaS §-st 58 lg 2.

Samas puudub seaduses mehhanism, mille kohaselt oleks registripidajal võimalik saada täpsemat teavet selle kohta, kas likvideerimine on lõpule jõudnud või mitte. Likvideerimise lõpulejõudmist saaks kinnitada kapitaliühingute lõppbilanss ja varajaotusplaani (mille koostamine ja esitamine registrile on eelduseks kustutamiskande tegemisele, vt ÄS 218 lg 1; 381 lg 1; TüS § 93 lg 1) ning isikuühingute puhul lõppbilanss (ÄS § 122 lg 1). Olukorras, kus nimetatud dokumendid tuleb seaduse kohaselt esitada registripidajale alles koos kustutamise avaldusega, ei ole registripidajal reeglina võimalik saada kinnitust selle kohta, et likvideerimine on lõpule viidud ning võimalik on likvideerimisel oleva ühingu kustutamine registrist. Küll on registripidajal aga võimalik algatada järelevalvemenetlus.

¹⁰²⁷ RKTkm 3-2-1-125-13, p 14.

MTÜ ja SA puhul lõppbilanssi ega varajaotusplaani koostada ning registripidajale kustutamise kande tegemiseks esitada ei tule. Eeltoodust tulenevalt on registripidajal veelgi keerulisem hinnata, kas MTÜ ja SA likvideerimine on lõpule jõudnud ning on õigustatud vastava juriidilise isiku registrist kustutamine.

Töörühm on siiski seisukohal, et puudub vajadus likvideerimismenetluse maksimumtähtaja kehtestamiseks, mille möödumisel, kui ei ole esitatud avaldust likvideeritava ühingu kustutamiseks ega esile toodud muid takistusi (mõjuvat põhjust), mis takistab kustutamise avaldust esitamast ning täidetud on registrist kustutamise muud eeldused, peaks registripidaja kustutama vastava juriidilise isiku registrist analoogselt AS §-s 60 lg 3 sätestatule.

11.3.3 Juriidilise isiku registrist kustutamise piirangud

11.3.3.1 Kustutamise piirangute liigid

Juriidiliste isikute liikide kohta käivates seadustes sätestatud juriidilise isiku registrist kustutamise piirangud võib liigitada:

- a) ajalised piirangud, st nõutav on seadusega kindlaksmääratud tähtaja möödumine (puudutab AS-i, OÜ-d ja TulÜ-d),
- b) mitteosalemisega Eestis toimuvates kohtumenetlustes seonduv piirang,
- c) Maksu- ja Tolliameti nõusolekuga seonduv piirang

Ajaliste piirangute osas vt kontseptsiooni p 11.3.2.

11.3.3.2 Mitteosalemisega Eestis toimuvates kohtumenetlustes seonduv piirang

Keskseks praktikas tõusetunud probleemiks on küsimus, kas ja kuidas registripidaja tegelikult kontrollib seda, kas eraõiguslik juriidiline isik osaleb Eestis toimivas kohtumenetluses. Samuti ei ole reeglid eri juriidiliste isikute liikide osas ühesugused.

Eestis toimivas kohtumenetluses poolena mitteosalemine ei ole seaduse kohaselt seatud tingimuseks a) juriidilise isiku registrist kustutamise kõigil juhtudel, ja b) kõigi juriidilise isiku liikide osas. Seega on võimalik teatud juhtudel juriidilise isiku registrist kustutamine ja õigussubjekti lõppemine ka kohtumenetluse kestel, mille pooleks ta on.

AS § 60, SaS § 34¹ ja MTÜS §-st 36¹ reguleerivad juriidiliste isikute (va isikuühingud) registrist kustutamist juhtudel, kui majandusaasta aruanne jäetakse tähtaegselt esitamata. Nimetatud juhtudel on registripidajal õigus pärast hoiatusmenetluse läbimist ja juriidilise isiku võlausaldajale üleskutsete esitamist juriidiline isik registrist kustutada. Selline kustutamine ei eelda asjaolu, et majandusaasta aruande esitamise kohustust rikkunud juriidiline isik ei osale poolena Eestis toimivas kohtumenetluses. Seega on sisuliselt iga kohtumenetluses osalev isik kohustatud kontrollima, kas samas menetluses teise poolena osaleva isiku suhtes on registripidaja poolt avaldatud Ametlikes Teadaannetes avaldatud üleskutseid teatada oma nõuetest aruande esitamise kohustust rikkunud juriidilise isiku vastu ning taotleda viimase osas likvideerimismenetluse läbiviimist. Samas tuleb arvestada, et tsiviilkohtumenetluses nt hageja või kostjana osaleva juriidilise isiku vastu ei pruugi teistel menetlusosalistel tekkida nõudeid enne kohtumenetluse lõppemist (nt kostja menetluskulude nõue hageja vastu, kelle hagi jääb rahuldamata).

Lisaks eeltoodule ei ole Eestis toimivas kohtumenetluses poolena mitteosalemine registrist kustutamise eelduseks nendel sundlõpetamise juhtudel, kui kohus otsustab küll juriidilise isiku sundlõpetada, kuid likvideerijat ei määra (ja seega sundlõpetatud juriidilise isiku likvideerimist läbi ei viida). Kuigi üldjuhul määrab kohus koos juriidilise isiku sundlõpetamise otsustamisega viimasele ka likvideerija (TsMS § 629 lg 3), siis TsMS § 604 lg 2 kohaselt on võimalik ka olukord, kus sundlõpetamine küll otsustatakse kohtu poolt, kuid likvideerijat ei määrata. TsMS § 604 lg 2 kohaselt on võimalik juriidiline isik registrist kustutada likvideerijat määramata, kui sundlõpetatud juriidilisele isikule ei õnnestu määrata likvideerijat ja mõistliku aja jooksul ei ole algatatud ka selle juriidilise isiku pankrotimenetlust. Sellisel juhul võib

kohus otsustada, et juriidilise isiku likvideerimismenetlust läbi ei viida ja juriidiline isik kustutatakse registrist. Ka nimetatud juhul ei ole registrist kustutamise eelduseks kehtiva õiguse kohaselt vastava juriidilise isiku poolena mitteosalemine Eestis toimivas kohtumenetluses.

Lisaks eeltoodule ei ole MTÜ ja SA registrist kustutamise sõnaselgeks eelduseks likvideerimise korral (sõltumata, kas see toimub vabatahtliku või sundlõpetamise järgselt) poolena mitteosalemine Eestis toimivas kohtumenetluses. Kaudselt on selline keeld tuletatav MTÜS § 52 lg 3 ja SaS § 58 lg 3 sõnastusest, mis reguleerib MTÜ ja SA täiendava likvideerimise eelduseid võlausaldaja nõudel. Sellekohaselt on üheks täiendava likvideerimise eelduseks võlausaldaja nõudel asjaolu, et MTÜ-d või SA-d ei oleks võinud nõude üle vaidluse tõttu registrist kustutada.¹⁰²⁸

Eestis toimivas kohtumenetluses mitteosalemine on juriidilise isiku liikidest viimase registrist kustutamise eelduseks üksnes OÜ, AS-i ja TulÜ registrist kustutamisel, millele on eelnenud likvideerimine. ÄS §-de 218 lg 1, § 381 lg 1, TUS § 93 lg 1 kohaselt on OÜ, AS ja TulÜ likvideerijatel õigus esitada registripidajale avaldus vastava äriühingu kustutamiseks registrist tingimusel, et vastav äriühing ei osale poolena üheski käimasolevas kohtumenetluses. Likvideerijad peavad registrele esitatavas avalduses esitama ka sellekohase kinnituse.

Käesoleva regulatsiooni kohaselt ei ole registripidajale pandud kontrollkohustust likvideerijate poolt esitatava kinnituse sisu osas. Registripidaja teostab hetkel üksnes kontrolli selle üle, et vastav kinnitus registrist kustutamise avalduses sisalduks (ÄS § 33 lg 5 ja 6).

Töögrupi ettepanek on, et juriidilise isiku mitteosalemine Eestis toimivas kohtumenetluses poolena peaks olema nii vabatahtliku kui sundlõpetamise juhtudel registrist kustutamise sisuliseks (mitte üksnes likvideerija poolt antaval kinnitusel põhinevaks) eelduseks kõigi juriidiliste isikute liikide puhul. Vastav piirang tuleb lisada MTÜ ja SA regulatsiooni. Ka seoses majandusaasta aruande esitamata jätmisega (ÄS § 60, SaS § 34¹ ja MTÜS § 36¹) juhtudel peaks juriidilise isiku registrist kustutamine registripidaja poolt seoses majandusaasta aruande esitamata jätmisega olema võimalik üksnes juhul, kui juriidilise isik ei osale (poolena) Eestis toimivas kohtumenetluses. Hetkel kehtiva õiguse kohaselt selline piirang puudub. Samuti peaks juriidilise isiku registrist kustutamisel sundlõpetamise menetluses ja olukorras, kus kohtul ei õnnestu juriidilisele isikule likvideerijat määrata (TsMS § 604 lg 2), olema eelduseks asjaolu, et juriidiline isik ei osale (poolena) Eestis toimivas kohtumenetluses. Erandina võib kaaluda selle piirangu mitterakendamist juhtumine, kus juriidiline isik kustutatakse (registreering peatatakse) ÄS § 60 alusel seoses majandusaasta aruande esitamata jätmisega.

Töögrupi hinnangul on vajalik tagada kustutamisavaldust menetlevale registripidajale tehniline võimalus kontrollida kohtute infosüsteemist vastava eelduse täidetust ning panna registripidajale ka sellekohane kohustus. Kohtumenetluses poolena esinev juriidiline isik ei tohiks ootamatult menetlusest kaduda seoses tema registrist kustutamisega.

Probleemiks seoses lõpetamise tulemusel registrist kustutatava juriidilise isiku osalemisega kohtumenetluses on ka asjaolu, kas on piisav, et piirang laieneb üksnes juhtudele, kui lõpetatav juriidiline isik osaleb kohtumenetluses poolena. Kohtumenetlused hõlmavad nii tsiviil-, haldus-, kriminaal- kui ka väärteoasjades toimuvaid kohtumenetlusi. Tsiviilasjades saab pooltest rääkida üksnes hagimenetluses (TsMS § 198 lg 1 p 1). Hagita menetluses ei räägita pooltest, vaid menetlusosalistest, kelleks on avaldaja ja muud asjast puudutatud isikud (TsMS § 198 lg 1 p 2). Seega ei ole takistatud juriidilise isiku registrist kustutamine nt juhul, kui juriidilise isiku osanik või aktsionär on pöördunud hagita menetluses kohtu poole teabe saamiseks või dokumentidega tutvumiseks (vt ÄS § 166; § 287). Töörühm on seisukohal, et juriidilise isiku registrist kustutamise piirang peaks laienema ka juhtudele, kui lõpetatav juriidiline isik osaleb tsiviilkohtumenetluses mitte poole, vaid menetlusosalisena (nt hagita asjas puuduvad pooled).

¹⁰²⁸ Vt seadusemuudatus RT 2005, 39, 308.

HKMS § 15 lg 1 p 1 kohaselt on poolteks kaebaja ja vastustaja. Pooleks ei ole kolmas isik ega kaasatud haldusorgan. Väärteoasjas on kohtumenetluse pooled menetlusosaline (menetlusosaline isik ja tema kaitsja) ja kohtuväline menetleja (VTMS § 17 lg 1). Kriminaalasjas on kohtumenetluse pooled prokuratuur, süüdistatav ja tema kaitsja ning kannatanu, tsiviilkostja ja kolmas isik (KrMS § 17 lg 1).

11.3.4 Likvideerimine karistusest pääsemise abinõuna

Juriidilist isikut saab kehtiva õiguse kohaselt karistada põhikaristusena kuriteo eest üksnes rahalise karistusega (KaRS § 44) ning väärteo eest üksnes rahatrahviga (KarS § 47). Kehtiv õigus välistab jõustunud karistusotsusest tuleneva rahalise sissenõude pööramise süüteo toimepanija õigusjärglase varale. Alates 01.01.2015 ei saa KarS-i järgse põhikaristusena kohaldada kuriteo toimepannud juriidilise isiku suhtes enam sundlõpetamist.

Lähteülesandes on viidatud probleemile, et kehtiv õigus võimaldab muuhulgas likvideerimist kasutada eesmärgil, et juriidiline isik vabaneks karistusest toimepandud süüteo eest. Ka kohtupraktikas on juhitud tähelepanu asjaolule, et kehtivas õiguses puudub hetkel mehhanism, mis takistaks jagunemise, ühinemise või likvideerimise kasutamist süüteo toimepannud juriidilise isiku karistamise vältimiseks.¹⁰²⁹

Kars § 37 kohaselt on süüvõimeline õigusvõimeline juriidiline isik. KarS kohaldamisel lähtutakse juriidilise isiku süüvõime tuvastamisel TsÜS §-s 26 lg 2 sätestatud reeglist, mille kohaselt tekib juriidilise isiku õigusvõime seadusega sätestatud registrisse kandmisest ja lõpeb TsÜS § 45 lg 2 kohaselt registrist kustutamisega (vt ka ÄS § 2 lg 3; MTÜS § 2 lg 1; SaS § 1 lg 2). Seega saab füüsilise isiku teo KarS § 14 lg 1 sätestatud tingimustel omistada juriidilisele isikule üksnes juhul, kui see juriidiline isik on teo toimepanemise ajal õigusvõimeline ja sellest tulenevalt ka süüvõimeline. Süüvõimeliseks ei peeta õiguskirjanduses avaldatu kohaselt eelühingut ehk asutamisel olevat juriidilist isikut kuna registrisse kantud juriidilisele isikule lähevad seaduse kohaselt üle üksnes õiguspärasest tegevusest (tehingutest) tulenevad õigused ja kohustused, mitte aga õigusvastane käitumine ega selle tagajärjed (ÄS § 147; 253; TüS § 10; MTÜS § 11; SaS § 15).¹⁰³⁰

Eraldi küsimuseks on see, kas juriidilist isikut, kelle identiteet ei ole karistamise ajahetkeks säilinud, saab karistusõiguslikult karistada. Ollakse seisukohal, et juriidilise isiku jagunemisega ei kaasne selle tulemusel tekkiva juriidilise isiku karistusõiguslikku vastutust süütegude eest, mis on toime pandud jagunenud juriidilise isiku huvides, kuna subjekt on vaatamata õigusjärglusele siiski teine ning karistusõiguslik vastutus ei ole üle antav õigusjärgluse korras.¹⁰³¹ Rõhutatud on asjaolu, et oluline on kontrollida, kas konkreetne karistamise ajal registrisse kantud subjekt oli olemas ka karistatava süüteo toimepanemise ajal. Karistusõiguslikult karistatakse üksnes konkreetse registrikoodi all tegutsevat ja süüteo toime pannud juriidilist isikut, mis eksisteerib ka karistusotsuse tegemise ajal.

Ka karistuse täitmisele pööramine eeldab sama subjekti (identiteedi) olemasolu. TMS § 203 ja 208 kohaselt ei pöörata juriidilise isiku lõppemise korral jõustunud otsusega kohaldatud rahalisest karistusest või rahatrahvist tulenevat sissenõuet juriidilise isiku õigusjärglase varale ning täitemenetlus lõpetatakse (vt RKKKo 3-1-1-133-13 p.-d 8-12). Süüteo toime pannud juriidilise isiku õigusjärglastele vastutus õiguseelneja poolt toime pandud teo eest üle ei kandu. Eelnimetatud põhimõtted on kohaldatavad nii juriidilise isiku ühinemisel kui ka jagunemisel. Kui konkreetne juriidiline isik on tekkinud ühinemise või jagunemise tulemusena ning kantud registrisse pärast õiguseelneja poolt süüteo toimepanemist, siis seega puudub sellisel juriidilisel isikul KarS § 37 kohaselt ka süüvõime¹⁰³² ning tema karistamine KarS § 2 lg 2 ja § 32 lg 1 teise lause kohaselt on välistatud. Välistatud on lähtumine ühe juriidilise isiku süüteo teisele juriidilisele isikule omistamisel nende juriidiliste isikute majanduslikust

¹⁰²⁹ RKKKo 3-1-1-133-13 p 16.

¹⁰³⁰ P. Pikamäe. KarS § 37. J. Sootak; P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Juura, 2015, lk 125.

¹⁰³¹ Vt samas (Pikamäe, lk 125).

¹⁰³² Kars § 37 sätestab, et süüvõimeline on õigusvõimeline juriidiline isik.

identsusest, sh ettevõtte üleminekust.¹⁰³³ Samuti välistab seadus nii jõustunud karistusotsusest tuleneva rahalise sissenõude pööramise süüteo toimepanija õigusjärglase varale, samuti õigusjärgluse korras karistusõigusliku vastutuse (süü) ülemineku.

Eeltoodud hinnanguid ei muuda õiguspaktika kohaselt asjaolu, kas jagunemis- või ühinemisleping on kehtivad või mitte, samuti kas õigusjärgluse korras asutatud juriidilise isiku asutamisleping on kehtiv või mitte. TsÜS § 27 lg 2 kohaselt loetakse juriidilise isiku asutamisleping või asutamisoht pärast juriidilise isiku registrisse kandmist kehtivaks ka juhul, kui lepingu sõlmimisel või otsuse tegemisel esinesid selle tühisust kaasa toovad asjaolud. Pärast registrisse kandmist ei saa asutamisoht ega asutamislepingut seaduse kohaselt ka tühistada. Samuti ei ole juriidilise isiku ühinemine ega jagunemine vaidlustatavad pärast ühinemise või jagunemise kandmist vastavasse registrisse (vt ÄS § § 403 lg 5; § 446 lg 7; MTÜS § 63 lg 4; § 72 lg 5; SaS § 68 lg 3; § 77 lg 4).

Juriidilise isiku süüvõime lõpeb kehtiva õiguse kohaselt õigusvõime kaotamisega, mille aluseks on üldjuhul juriidilise isiku lõpetamine ja kustutamine vastavast registrist (TsÜS § 45 lg 2). Juriidilise isiku vastutuselevõtmine KarS-i alusel on välistatud, kui õigusvastase teo on küll toime pannud juriidilise isiku organi liige või juhtivtöötaja juriidilise isiku huvides, kuid sellise teo avastamise hetkeks on juriidiline isik registrist kustutatud.¹⁰³⁴ Muuhulgas ei ole välistatud, et süütegu pannakse toime juriidilise isiku likvideerija poolt juriidilise isiku likvideerimismenetluses (st vahetult enne likvideerimismenetluse lõpetamist ja registrist kustutamist).

Käesoleval ajal on takistatud üksnes kohtu poolt menetletavas kriminaal- ja väärteoasjas pooleks oleva OÜ, AS-i ja TulÜ kustutamine (ÄS §-de 218 lg 1, § 381 lg 1, TUS § 93 lg 1). Takistatud ei ole mistahes liiki juriidiliste isikute registrist kustutamine, kelle süüasjas ei ole kohtumenetlust veel algatatud (st toimub kohtueelne menetlus), ega ka selliste juriidiliste isikute registrist kustutamine, kelle kohta on karistusotsus juba tehtud ja see on ka jõustunud, kuid seda ei ole veel jõutud täitmisele pöörata.

Töögrupi ettepanek on kehtestada materiaalõiguse normina registrist kustutamise (sh ühinemise ja jagunemise kohta kannete tegemise) eeldusena asjaolu, et kustutatava juriidilise isiku osas ei ole karistusregistri kohaselt täitmata karistusi. Registripidajale tuleks ühtlasi näha ette kohustus kontrollida karistusregistrist andmeid kustutatava juriidilise isiku karistatuse ja karistuse täitmise kohta. Toetada ei saa aga ettepanekut omistada süütegu selle teo toimepannud juriidilise isikuga majanduslikult identsetele juriidilistele isikutele ehk karistusõiguslike tagajärgede üleminekut ühelt subjektilt teisele majandusliku identiteedi alusel. Selline lahendus pärsiks majanduskäivet ja ettevõtlusvabadust, kuivõrd heauskne ettevõtte omandaja võib sattuda temast endast sõltumatutel asjaoludel ka karistusõiguse subjektiks.

11.3.4.1 Maksu- ja Tolliameti nõusolekuga seotud piirang

Lisaks ajalisele piirangule ja kohtumenetluses mitteosalemisega seotud piirangule on registrist kustutamise eelduseks kõigi äriühingute vabatahtliku lõpetamise korral ning MTÜ-de ja SA-de mistahes viisil lõpetamise korral Maksu- ja Tolliameti (MTA) kirjalik nõusolek.

MTA kirjaliku nõusoleku nõue äriühingute (TU, UÜ, OÜ, AS ja TulÜ) vabatahtliku lõpetamise korral tuleneb ÄS §-st 59 lg 4. Selle kohaselt ei või äriühingut vabatahtliku lõpetamise korral äriregistrist kustutada ilma MTA kirjaliku nõusolekuta, välja arvatud siis, kui see on esitanud avalduse äriühingu äriregistrist kustutamiseks. Nõusoleku saamiseks esitab registripidaja kirjaliku taotluse MTA-le. MTA ei või nõusolekust keelduda, kui tal ei ole nõudeid äriühingu vastu. Kui nõusolekut ei ole saadud 10 tööpäeva jooksul pärast taotluse esitamist, loetakse MTA registrist kustutamise nõus olevaks.

¹⁰³³ Vt RKKKo 3-1-1-133-13 p 13.

¹⁰³⁴ Pikamäe, lk 126.

MTA nõusoleku nõue äriühingute registrist kustutamisel kehtib ka äriühingu registrist kustutamisel (ilma sundlõpetamist otsustamata) seoses majandusaasta aruande tähtaegse mitteesitamisega (ÄS § 60 lg 3). Registripidaja peab nimetatud alusel registrist kustutamisel järgima ÄS §-s 59 lg 4 sätestatut.

Äriühingu sundlõpetamise järgse registrist kustutamise eelduseks ei ole MTA nõusoleku olemasolu.

Analoogne regulatsioon tuleneb ka MTÜ registrist kustutamisele (nii vabatahtliku kui ka sundlõpetamise korral) MTÜS §-st 53 lg 3, samuti SA registrist kustutamisele (nii vabatahtliku kui ka sundlõpetamise korral) SaS §-st 58 lg 3.

Küsitav on, kas on põhjendatud see, et äriühingute registrist kustutamise eelduseks sundlõpetamise korral ei ole (erinevalt MTÜ-st ning SA-st) MTA nõusoleku olemasolu, samuti asjaolu, kas MTA (riigi) positsioon kustutatava ühingu suhtes peaks olema eelistatud võrreldes teiste isikute (ühingu võlausaldajate) seisundiga. Töögrupi ettepanek on see piirang (MTA kirjaliku nõusoleku nõue) üldse välja jätta.

11.3.5 Juriidilise isiku sundlõpetamine

11.3.5.1 Sundlõpetamise aluste regulatsiooni otstarbekohasus ja õigusselgus

11.3.5.1.1 Sundlõpetamise aluste allikad

Sundlõpetamise alused võib liigitada: a) üldalused, mis tulenevad TsÜS §-st 40 lg 1 ja b) erialused, mis tulenevad konkreetse juriidilise isiku liigi kohta käivatest seadustest lisaks TsÜS §-s 40 lg 1 sätestatutele. Tuleb märkida, et mitmetele juhtudel viitavad juriidilise isiku liigi kohta käivad seaduse sundlõpetamise alustena TsÜS §-s 40 sätestatud alustele (nt MTÜS § 40 lg 1 p 3; SaS § 46 lg 1 p 4).

TsÜS §-s 40 lg 1 on esitatud sundlõpetamise aluste lahtine loetelu. TsÜS § 40 lg 1 p 6 kohaselt toimub juriidilise isiku sundlõpetamine lisaks § 40 lg 1 p-des 1-5 sätestatud alustele ka muudel seaduses sätestatud alustel. Need täiendavad alused osaliselt täpsustavad ja täiendavad juriidilise isiku liikide põhiselt TsÜS-s sätestatud sundlõpetamise üldaluseid (vt ÄS § 59 lg 5 ja 6; § 60 lg 4; § 203 lg 1 p.-d 1-2; § 366 lg 1 p.-d 1-2; § Tüs § 76 lg 1 p.-d 1-2; MTÜS § 36¹ lg 5; § 37 p 1; § 40 lg 1 p.-d 1-2; SaS § 34¹, § 46 lg 1 p.-d 1-3. Kui MTÜS ja SaS viitavad, et lisaks nendes seadustes sätestatud sundlõpetamise erialustele kohaldatakse sundlõpetamise alustena kõiki TsÜS §-s 40 sätestatud aluseid (vt MTÜS § 40 lg 1 p 3; SaS § 46 lg 1 p 4), siis ÄS-s sätestatud OÜ ja AS regulatsioonid ning Tüs-s sätestatud TulÜ regulatsioon viitavad sellele, et lisaks nendes eriregulatsioonides esitatud alustele (ÄS § 203 lg 1 p.-d 1-2; § 366 lg 1 p.-d 1-2; Tüs § 76 lg 1 p.-d 1-2) toimub nende ühinguvormide sundlõpetamine ka muudel seaduses sätestatud alustel (vt ÄS § 203 lg 1 p 3; § 366 lg 1 p.3; Tüs § 76 lg 1 p 3). Eeltoodu tähendab, et nende vormide puhul kohaldatakse lisaks vastavates paragrahvides reguleeritud erialustele nii TsÜS-s sätestatud üldaluseid kui ka ÄS teistes sätetes (eelkõige ÄS § 59 lg 5 ja 6; § 60 lg 4; samuti ÄS §-s 513 lg 3; § 519 lg 3) sätestatud aluseid.

Sisulisi probleeme sundlõpetamise aluste esitamise (sh viidete) süsteemis töögrupi hinnangul ei ole. Vaatamata asjaolule, et viited juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes sundlõpetamise muudele alustele ei ole päris ühtsed (nt MTÜS §-s 40 lg 1 p.-s 3 ja SaS §-s 46 lg 1 p.-s 4 viidatakse, et lisaks eriseadustes loetletud alustele kohaldatakse TsÜS-is sätestatud aluseid seevastu ÄS-i ja Tüs-i regulatsioonid ei tee sundlõpetamise aluste regulatsioonis tagasiviidet TsÜS §-s 40 sätestatud alustele, vaid üldise viite kõigile muudes seadustes sätestatud sundlõpetamise alustele) ei pea töörühm vajalikuks muuta juriidiliste isikute eri liikide kohta käivates seadustes sätestatud sundlõpetamise aluseid.

11.3.5.1.2 Sundlõpetamise aluste aluste piiritlemine/eesmärgipärasus

Osade sundlõpetamise aluste sisuline põhjendus on samuti küsitav. Sundlõpetamise alusteks peaksid olema üksnes need alused, mis teenivad eesmärki tagada õiguskäibest selliste juriidiliste isikute kõrvaldamine, kelle tegevus või struktuur riivab olulist ühinguvälist avalikku huvi ning kelle puhul muud

meetmed avaliku huvi kahjustamise lõpetamiseks ei ole andnud tulemust (st puudused on kas kõrvaldamatud või jäetakse sundlõpetamise otsustamisele eelnevas hoiatamismenetluses kõrvaldamata). RKTkm 3-2-1-153-12, p 10 kohaselt on äriühingu sundlõpetamine äärmuslik abinõu, millega kaasnevad rasked õiguslikud tagajärjed. Seetõttu näeb seadus ette, et kohus võib enne ühingu sundlõpetamise määramise tegemist määrata tähtaja sundlõpetamise aluseks olevate asjaolude kõrvaldamiseks (ÄS § 203 lg 3 ja TsÜS § 40 lg 2).

Seetõttu on problemaatiline lugeda sundlõpetamise alusteks neid aluseid, mis tulenevad juriidilise isiku sisemises organisatsioonis sõlmitud kokkulepetest, eelkõige põhikirjas või ühingulepingus ettenähtud juhtudest (olukord, kui juriidilise isiku lõpetamise üle otsustusõigust omav organ peaks vastu võtma lõpetamisotsuse, kuid ei tee seda). Eeltoodust tulenevalt on problemaatiline lugeda sundlõpetamise olemusega kokkusobivateks alusteks olukordi, kus juriidilise isiku liikmed ei ole vastu võtnud otsust juriidilise isiku lõpetamise kohta olukorras, kus põhikirja kohaselt oli sellekohase otsuse vastuvõtmine kohustuslik. Juriidilise isiku liikmete poolt vabatahtlikult võetud kohustus hääletada teatud asjaolude esinemisel lõpetamisotsuse vastuvõtmise poolt, ei peaks olema käsitletav juriidilise isiku sundlõpetamise alusena. Eeltoodust tulenevalt tuleks muuta ÄS § 203 lg 1 p 1; § 366 lg 1 p 1; TüS § 76 lg 1 p 1 (ja ka SaS § 46 lg 1 p 3) sõnastusi ja jätta välja sõnad „või põhikirja“. Eraldi tuleks aga kaaluda SaS § 46 lg 1 p 3 sõnastuse sobivust, kuna SA-l puuduvad liikmed ning nende puhul on avalik huvi SA põhikirjajärgse toimivuse osas suurema kaaluga kui juriidilise isiku teiste liikide puhul.

Töörühm nõustub aga sellega, et põhikirjas kokkulepitud lõpetamisaluse jõustumisel tuleb juriidiline isik lugeda vabatahtlikult lõpetatuks ning registripidajal on võimalik algatada kande parandamise menetlus. Kui juriidilise isiku liikmed ei hääleta juriidilise isiku lõpetamise poolt olukorras, kus sellekohane hääletamise kohustus tuleneb põhikirjast, on huvitatud isikul õigus nõuda liikme kohustamist vastava otsuse poolt hääletama ning nõuda vastava hääle asendamist kohtulahendiga (hääletamiskohustuse osas vt 7. ptk).

11.3.5.1.3 Sundlõpetamise aluste süsteem

Alljärgnevalt analüüsitakse TsÜS-is sätestatud üldiseid sundlõpetamise aluseid ning juriidilise isiku liikide kaupa eriseadustest nende aluste osas tulenevaid täiendusi ja täpsustusi. Eesmärk on kontrollida, kas esineb tarbetuid kordusi ning kas üld- ja erisätete regulatsioonide ulatus ja koostoime on selge.

TsÜS sätestab sundlõpetamise otsesed alused §-s 40 lg 1. Juriidilise isiku sundlõpetamise üldisteks alusteks TsÜS-i kohaselt on:

- a) juriidilise isiku eesmärgi või tegevuse vastuolu seaduse, avaliku korra või heade kommetega (TsÜS § 40 lg 1 p 1);
- b) oluline seaduserikkumine juriidilise isiku asutamisel (TsÜS § 40 lg 1 p 2);
- c) juriidilise isiku põhikirja oluline vastuolu seadusega (ÄS § 40 lg 1 p 3); ;
- d) juriidilise isiku mittevastavus seaduse nõuetele (TsÜS § 40 lg 1 p 4);
- e) juriidilisel isikul esindusorgani puudumine (TsÜS § 40 lg 1 p 5).

Sundlõpetamise alusetena ei ole TsÜS-is nimetatud pankroti väljakuulutamist ega pankrotimenetluse raugemist enne pankroti väljakuulutamist, mis kuni 04.04.2010 kehtinud TsÜS-i redaktsioonis oli juriidilise isiku lõpetamise üheks aluseks (vt kuni 05.04.2011 kehtinud TsÜS § 39 lg 4¹). Nimetatud lõpetamise alus jäeti TsÜS-ist välja põhjendusel, et tegemist on ebatäpse sõnastusega juriidilise isiku lõpetamise aja osas, sest pankrotimenetlus ei pea tingimata olema suunatud likvideerimisele.¹⁰³⁵

¹⁰³⁵ Vt eelnõu nr 743 SE seletuskiri, lk 27.

Kehtivas õiguses on nimetatud alus (pankroti väljakuulutamise või pankrotimenetluse raugemine enne pankroti väljakuulutamist) sätestatud juriidilise isiku lõpetamise alusena OÜ kohta (ÄS § 201 p 2¹ ja 2²), AS kohta (ÄS § § 364 p 2¹ ja 2²), TulÜ osas (TüS § 73 p 2¹ ja 2²). MTÜ ja SA kohta ei ole nimetatud alus nende juriidilise isiku liikide lõpetamise aluseks. Pankrotimenetlusega seoses juriidilise isiku lõpetamise lugemine juriidilise isiku lõpetamise üldiste aluste hulka, mitte aga sundlõpetamise aluste hulka on põhjendatav eelkõige asjaoluga, et lõpetamist pankrotimenetlusega seoses ei otsusta otseselt kohus, vaid seda teevad võlgnikust juriidilise isiku võlausaldajad. Pankrotimenetluse raames juriidilise isiku lõpetamist reguleerib PankrS ning muud lõpetamist reguleerivad normid kohalduvad üksnes ulatuses, milles PankrS-s erisätted puuduvad. Juriidilisest isikust võlgniku lõpetamise pankrotimenetluses otsustab võlausaldajate üldkoosolek (PankrS § 77 p.-d 2-4). Kui juriidilisest isikust võlgniku pankrot raugub ja pankrotimenetlus lõpetatakse põhjusel, et juriidilise isiku varast ei jätku isegi pankrotimenetluse kulude katteks ja puudub võimalus vara tagasi võita või nõuda, likvideerib ajutine haldur juriidilise isiku 2 kuu jooksul pankrotimenetluse lõpetamise määruse jõustumisest arvates likvideerimismenetluseta (PankrS § 29 lg 1).

TsÜS-ist tulenevad juriidilise isiku sundlõpetamise alused ja nende täpsustused juriidilise isiku liikide kohta käivates eriseadustes on alljärgnevad:

11.3.5.1.4 Juriidilise isiku eesmärgi või tegevuse vastuolu seaduse, avaliku korra või heade kommetega (TsÜS § 40 lg 1 p 1).

Juriidilise isiku eesmärgi või tegevuse vastuolu avaliku korraga tähendab seda, et riivatud on mingeid ühinguvälisteid üldisi olulisi väärtusi, piisav ei ole see, kui tegevus on näiteks vastuolus aktsionäride või võlausaldajate huvidega.¹⁰³⁶ Sundlõpetamise alusena ei ole piisav ka see, kui juriidilise isiku tegevus on lihtsalt vastuolus seadusega, vastuolu seadusega peab olema sedavõrd märkimisväärne, et sellist rasket tagajärge nagu sundlõpetamine saaks pidada rikkumise tagajärjena on proportsionaalne abinõu.

Avaliku korra ja heade kommetega on juriidilise isiku tegevus vastuolus näiteks juhul, kui juriidilise isiku tegevus on suunatud süütegude toimepanemisele (nt ebaseaduslik alkoholi või tubakatoodete müük, prostitutsiooni vahendamine vmt tegevus).¹⁰³⁷

Juriidilise isiku eesmärgi või tegevuse vastuolu seadusega on juriidilise isiku liigi kohta käivatest seadustest täpsustatud MTÜS-is ja SaS-s.

MTÜ sundlõpetamise aluseks on olukord, kus MTÜ tegevus ei vasta tema põhikirjalistele eesmärkidele (MTÜS § 40 lg 1 p 1) või kui MTÜ põhitegevuseks saab majandustegevus (MTÜS § 40 lg 1 p 2). Riigikohtu praktikas on kinnitust leidnud leidnud, et seaduses sätestatud juriidilise isiku õigusliku vormi kuritarvitamine olla asjaoluks, mis tingib vähemalt sundlõpetamise menetluse algatamise.¹⁰³⁸

SA sundlõpetamise aluseks on olukord, kus SA tegevus ei vasta SaS § 2 nõuetele või põhikirjalistele eesmärkidele (SaS § 46 lg 1 p 1).

11.3.5.1.5 Oluline seaduserikkumine juriidilise isiku asutamisel (TsÜS § 40 lg 1 p 2)

Sundlõpetamise aluseks on ka see, kui juriidilise isiku asutamisel on oluliselt rikutud seadust või kui asutamislepingu sõlmimisel või asutamisosuse tegemisel esines asjaolu, mis toob kaasa lepingu või otsuse kehtetuse, ja rikkumist ei saa hiljem kõrvaldada. Kuna juriidilise isiku kandmisega registrisse tekib iseseisev õigussubjekt, loetakse eraõigusliku juriidilise isiku asutamisleping või asutamisosus pärast juriidilise isiku registrisse kandmist kehtivaks ka juhul, kui lepingu sõlmimisel või otsuse tegemisel esinesid lepingu või otsuse tühisust kaasatoovad asjaolud. Samal põhjusel ei saa eraõigusliku juriidilise

¹⁰³⁶ Vt ka: Hüffer/Koch (2014) AktG § 396 äärenr 2.

¹⁰³⁷ K. Saare. TsÜS § 40. – P. Varul jt Tsiviilseadustiku üldosa seadus: Kommenteeritud väljaanne. Juura 2010, lk 164-165.

¹⁰³⁸ RKTkm 13.09.2017 tsiviilasjas nr 2-16-17452, p 13.

isiku asutamislepingut või asutamisosust pärast juriidilise isiku registrisse kandmist tühistada (TsÜS § 27 lg 2).

Asutamisel esinenud puudus, mida ei saa hiljem kõrvaldada, on näiteks olukord, kus asutaja oli asutamise ajal otsusevõimetu ja ta ei kiida asutamislepingu sõlmimist hiljem heaks, aga ka näiteks olukord, kus asutaja ei vasta asutajale esitatavatele nõuetele, samuti eksimus või pettus.¹⁰³⁹ Mittekõrvaldatav on ka asutamisdokumentide võltsimine (RKTko 3-2-1-101-06 p 12). Üldjuhul on võimalik asutamisel esinenud puudused (nt puudulik kapitali sissemakse) kõrvaldada ka pärast registrisse kandmist ning selle kaudu ka sundlõpetamist vältida.

11.3.5.1.6 Juriidilise isiku põhikirja oluline vastuolu seadusega (TsÜS § 40 lg 1 p 3)

Sundlõpetamise aluseks võib olla ka olukord, kus juriidilise isiku põhikiri on olulisel määral vastuolus seadusega (TsÜS § 40 lg 1 p 3) ning see puudus ei ole kõrvaldatav. Vastuolu põhikirjaga hõlmab sundlõpetamise alusena üksnes ühinguid, millel peab seaduse kohaselt olema põhikiri, st kõik eraõiguslikud juriidilised isikud, va isikuühingud.

Vastuolu seadusega peab olema oluline. Põhikirja vastuolu seadusega saab sundlõpetamise alusena kõne alla tulla üksnes juhtudel, kui esineb vastuolu seaduse mõne imperatiivse normiga, eelkõige normiga, mis on kehtestatud kolmanda isiku või avaliku huvi kaitseks.

Tuleb arvestada, et mitmete ühinguvormide (nt OÜ, MTÜ) on põhikirja regulatsioon eelduslikult dispositiivne, st lubatud on kõrvale kalduda seaduse imperatiivsest regulatsioonist. Nendel juhtudel ei saa nõ vastuolu põhikirjaga olla ka sundlõpetamise aluseks, v a kui vastuolu tõttu rikutakse kolmanda isiku seadusega kaitstud õigusi (nt õigus ärinimele, kaubamärgile) või olulist avalikku huvi (nt nõuded kapitali osas). Üldjuhul kontrollib põhikirja vastavust seadusega kehtestatud nõuetele registripidaja juriidilise isiku või tema põhikirja muudatuse registrisse kandmisel. Eelkõige kontrollitakse, kas seadusega kehtestatud minimaalsed nõuded põhikirja sisule (vt ÄS § 139 lg 1; § 244 lg 1; TüS § 6 lg 1; MTÜS § 7 lg 1; SaS § 8 lg 1) on täidetud.

Eeltoodust tulenevalt vajab antud aluse kohaldamine sundlõpetamise alusena tõlgendamist kooskõlas normi eesmärgiga.

Lisaks peab vastuolu olema selline, mis pole kas kõrvaldatav või jäetakse kohtu poolt antavaks täiendavaks tähtajaks kõrvaldamata. Põhikirja puudust, mida ei oleks võimalik kõrvaldada, on raske ette kujutada. Eeltoodu tähendab, et nimetatud alusel sundlõpetamiseks on reeglina alati vajalik juriidilisele isikule täiendava tähtaja andmine puuduse kõrvaldamiseks.

Selliseks juhtumiks on nt olukord, kus osaühingu ärinimi ei vasta seaduses sätestatud nõuetele, nt on eksitav, ei ole piisavalt eristatav või rikub kaubamärgiomaniku õigusi (ÄS § 11 lg 2, § 12 lg-d 2 ja 3). Sama põhimõtte kohaldub MTÜS § 76 järgi ka mittetulundusühingutele ja sihtasutustele. Kui nimetatud puudust tähtajaks ei kõrvaldata, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise.

Kohtupraktikas on leitud, et see, kui vallasasjaks oleva ehitise kaasomanike asutatud mittetulundusühingut nimetatakse põhikirjas korteriühinguks, ei kujuta endast olulist vastuolu seadusega TsÜS § 40 lg 1 p 3 tähenduses, sest mittetulundusühing saab oma nime viia seadusega kooskõlla, muutes põhikirja. Põhikirjas esinevate puuduste, sh juriidilise isiku nimes esineva puuduse kõrvaldamiseks võib kohus anda juriidilisele isikule tähtaja ning sama sätte mõtte kohaselt sundlõpetada juriidilise isiku alles siis, kui juriidiline isik ei vii oma põhikirja kohtu määratud tähtaja jooksul seadusega kooskõlla.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁹ K. Saare. TsÜS § 40. – P. Varul jt Tsiviilseadustiku üldosa seadus: Kommenteeritud väljaanne. Juura 2010, lk 165.

¹⁰⁴⁰ RKTko 16.11.2006, 3-2-1-101-06, p 11.

Olukorras, kus MTÜ põhikirja järgi pannakse seoses MTÜ asutamise ja tegevusega kohustusi isikutele, kes ei ole MTÜ liikmed, ei vasta MTÜ põhikiri küll seadusele, kuid ka selline põhikirja vastuolu seadusega ei ole oluline vastuolu TsÜS § 40 lg 1 p 3 mõttes, sest seda on võimalik kõrvaldada ja kohus peab andma MTÜ-le tähtaja põhikirja seadusega kooskõlla viimiseks ning alles rikkumise tähtjaks kõrvaldamata jätmise korral tekib võimalus mittetulundusühingundlõpetada.¹⁰⁴¹

Põhikirja olulist vastuolu seadusega on sundlõpetamise alusena osaliselt korratud ja täpsustatud ÄS-is ja MTÜS-is. ÄS § 59 lg 5 sätestab, et juhul, kui äriregistrisse kantud äriühingu põhikiri ei sisalda seaduses nõutavaid sätteid või kui mõni põhikirja sätetest on vastuolus seadusega, määrab registripidaja äriühingule tähtaja puuduste kõrvaldamiseks, mis ei tohi olla lühem kui kuus kuud. Sama põhimõte tuleneb MTÜ kohta MTÜS §-s 76 sisalduvast viitenormist ÄS-ile.

11.3.5.1.7 Juriidilise isiku mittevastavus seaduse nõuetele (TsÜS § 40 lg 1 p 4)

Juriidilise isiku mittevastavus seadusega kehtestatud nõuetele on laia ulatusega norm. Kui konkreetse juriidilise isiku või vastavat liiki juriidilise isiku osas on seadusega kehtestatud nõudeid, võib nende mittetäitmine tuua kaasa juriidilise isiku sundlõpetamise eelkõige juhul, kui vastavat puudust täiendava tähtaja jooksul ei kõrvaldata.

Seaduse nõuetele mittevastavus on juriidilise isiku sundlõpetamise alusena käsitatav nendel juhtudel, kus konkreetse seaduse nõuetele mittevastavuse osas puudub seaduses märgitud erialus. Nii on erialustena antud sätte suhtes käsitatavad TsÜS § 40 lg 1 p.-d 1, 2, 3 ja 5 (eelkõige kui juriidilise isiku eesmärk või tegevus ei vasta seadusele, põhikiri on olulisel määral vastuolus seadusega, juhatuse volitused on lõppenud enam kui 2 aastat tagasi ja uut juhatust ei ole valitud).

Seaduse nõuetele mittevastavus saab sundlõpetamise alusena (sarnaselt põhikirja olulisele mittevastavusele) kõne alla tulla üksnes juhtudel, kui esineb vastuolu seaduse mõne imperatiivse normiga, eelkõige normiga, mis on kehtestatud kolmanda isiku või avaliku huvi kaitseks.

Juriidilise isiku seaduse nõuetele mittevastavus võib tuleneda erinevatest asjaoludest, näiteks sellest, et isikul ei ole piisavat arvu liikmeid või osanikke, või et isikul ei ole teatavat tegevusluba, aga ka nt sellest, et äriühingust juriidilise isiku miinimumkapital ei ole seadusele vastav. Otsekohaldatav on TsÜS § 40 lg 1 p 4 alus nt isikuühingule, kellel puudub nõutav arv liikmeid (vt ÄS § 79 lg 1), samuti TulÜ-le, kellel puudub seadusega nõutav minimaalne arv liikmeid (TÜS § 4 lg 1).

Sundlõpetamine antud alusel tuleb kohaldamisele ka juhul, kui juriidiline isik tegutseb valdkonnas, mis nõuab tegevusloa olemasolu, kuid isikul ei ole tegevusluba. Mõnes seaduses on selline sundlõpetamise alus ka selgelt ette nähtud, nt näeb KAS § 118 lg 1 ette, et krediidasutus sundlõpetatakse Finantsinspektsiooni avalduse alusel kohtumäärusega, kui Finantsinspektsioon on krediidasutuse tegevusloa kehtetuks tunnistanud. Seejuures rõhutab KAS § 118 lg 4¹, et ÄS § 366 lg-s 3 sätestatud ei kohaldata, st kuigi iseenesest on tegevusloa puudumine kõrvaldatav puudus, ei anta krediidasutusele tähtaega puuduse kõrvaldamiseks. Põhimõtteliselt sarnase sätte näeb kindlustusandja sundlõpetamise kohta ette ka KindITS § 118 lg 1 ja makseasutuse või e-raha asutuse kohta makseasutuste ja e-raha asutuste seadus (edaspidi MERAS) § 87 lg 2. Kuigi KindITS ega MERAS ei sätesta otseselt, et puuduste kõrvaldamise tähtaega ei anta, tuleneb krediidasutusega sama põhimõtte siiski asjaolust, et kohus peab sundlõpetamise otsustama hiljemalt kolme tööpäeva jooksul (KindITS § 118 lg 2; MERAS § 87 lg 4).

Juriidilise isiku liikide kohta käivatest eriseadustest tulenevad alljärgnevad juriidilise isiku seadusega kehtestatud nõuetele mittevastavuse erialused (millisel juhul TsÜS-i üldnormi otsekohaldamine sundlõpetamise alusena ei ole põhjendatud):

- Põhikirja puudulikkus või mittevastavus (ÄS § 59 lg 5). Kohtupraktikas on üheks olukorraks, kus juriidiline isik ei vasta talle seadusega kehtestatud nõuetele, peetud ka seda, kui

¹⁰⁴¹ RKTko 16.11.2006, 3-2-1-101-06, p 14.

äriühingu ärinimi on vastuolus seadusega, nt on eksitavalt sarnane teise varem registrisse kantud ärinimega (ÄS § 12 lg 1). Alternatiivselt on leitud, et sel juhul võib tegu olla ka olukorraga, kus põhikiri on olulisel määral vastuolus seadusega.¹⁰⁴²

- Juhatuse koosseisu mittevastavus seaduse või põhikirja nõuetele (ÄS § 59 lg 6; MTÜS § 76). Nimetatud erialus on oma ulatuselt samas laiem, kui TsÜS §-s 40 lg 1 p 5 sätestatud sundlõpetamise alus (mille kohaselt ühing sundlõpetatakse, kui juhatuse volitused on lõppenud enam kui 2 aastat tagasi ja uut juhatust ei ole valitud). Esindusorgani puudumine on OÜ, AS ja TulÜ kohta käivas regulatsioonis sundlõpetamise aluseks (ÄS § 203 lg 1 p 2; § 366 lg 1 p 3; TUS § 76 lg 1 p 2).
- Liikmete arvu mittevastavus seaduse nõuetele (MTÜS § 12 lg 1 ja lg 3). Mittetulundusühingute eri liikide kohta võib seaduses olla ette nähtud ka teistsuguseid liikmete minimaalse arvu nõudeid, nt näeb EKS § 12 lg 3 ette, et kui erakonna liikmete arv langeb alla 500 ning vabatahtlikku lõpetamist ei ole alustatud, võib registripidaja algatada erakonna sundlõpetamise.
- Osanikud/aktsionärid/liikmed ei ole vastu võtnud lõpetamisotsust, kuigi selle vastuvõtmine oli seaduse (või põhikirja) kohaselt kohustuslik, samuti juhul, kui osanikud aktsionärid/liikmed ei ole netovara vähenemisel alla lubatud määra vastu võtnud ühtegi võimalikest lahendust pakkuvatest otsustest või kui otsuste tegemiseks ei ole pädeva organi koosolekut kokku kutsutud (ÄS § 203 lg 1 p 1; § 366 lg 1 p 1; TUS § 76 lg 1 p 1). Probleemaatiline on lugeda sundlõpetamise aluseks olukorda, kus vaatamata põhikirjast tulenevale kohustusele otsustada juriidilise isiku lõpetamine, ei ole sellekohast otsust vastu võetud.
- ETKRS § 7 lg 1 näeb ette spetsiifilise üle-euroopalise ühinguvormi, ETKR-i, sundlõpetamise erialuse, nimelt võib ETKR-i sundlõpetada, kui see ei täida enam art 1 lg-s 2 või art-s 7 sätestatud tingimusi,¹⁰⁴³ eelkõige juhul, kui ETKR-i tegevus jääb väljapoole art-s 7 ette nähtud ülesandeid. Samamoodi sätestab SCEPS § 14 lg 1 teise üle-euroopalise ühinguvormi, SCE, sundlõpetamise olukorras, kus nimetatud ühing ei vasta enam EL SCE määruse nr 1435/2003 nõuetele. Kui Eestis registrisse kantud SCE ei vasta enam määruse artiklis 6 sätestatud nõuetele, annab registripidaja SCE-le tähtaja, mille jooksul SCE peab oma juhatuse tooma üle Eestisse või viima oma registrijärgse asukoha üle teise liikmesriiki. Tähtaeg ei tohi olla lühem kui kaks kuud. Kui SCE määratud tähtaja jooksul puudusi ei kõrvalda, võib registripidaja otsustada SCE sundlõpetamise.

(i) Juriidilisel isikul esindusorgani puudumine (TsÜS § 40 lg 1 p 5).

TsÜS § 40 lg 1 p 5 kohaselt on sundlõpetamise aluseks ka olukord, kus juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi volitused on lõppenud rohkem kui kaks aastat tagasi ja uut juhatust või seda asendavat organit ei ole valitud. Nimetatud aluse esinemine viitab ühtlasi juriidilisel isikul tegevuse puudumisele või juhtimisvõimetusele (võimetusele määrata väljalangenud juhatuse liikmete asemele uued). Selles olukorras tuleb lahendada juriidilise isiku varaga seotud küsimused. Kui tegemist on püsivalt mittetegutseva ühinguga, on tsiviilkäibe huvides, et selline õigussubjekt kohtumäärusega lõpetatakse, viiakse läbi tema likvideerimismenetlus ja kustutatakse ta registrist.

Probleemaatiline on aga TsÜS § 40 lg 1 p 5 ulatus võrreldes juriidilise isiku liikide kohta käivates eriseadustes sätestatuga. Kapitaliühingu liike reguleerivates seadustes on vastavate juriidilise isiku liikide likvideerimise regulatsiooni juures, st ÄS § 203 lg 1 p 2 ja § 366 lg 1 p 3; TUS § 76 lg 1 p 2 korratud TsÜS § 40 lg 1 p 5 regulatsiooni (millise korduse vajalikkus on normitehniliselt kaheldav ning piisav

¹⁰⁴² RKTCo 30.03.2006, 3-2-1-4-06, p 40.

¹⁰⁴³ Viidatud artiklite järgi on ETKR-i eesmärk on hõlbustada ja edendada rühmituse liikmete piiriülest, riikide- ja/või piirkondadevahelist koostööd, mille eesmärk on tugevdada majanduslikku ja sotsiaalset ühtekuuluvust. Art 7 lg 3 järgi piirduvad ETKR-i ülesanded peamiselt selliste territoriaalse koostöö programmide või projektide elluviimisega, mida kaasrahastab ühendus Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi ja/või ühtekuuluvusfondi kaudu.

peaks olema sarnaselt MTÜS-i ja SaS-i regulatsioonile üksnes viite tegemine TsÜS-i alustele). Normitehnilise ühtlustamise eesmärgil tuleks erinevate ühinguliikide puhul lahendada selle aluse kasutamine üld- ja eriseadustes sarnaselt.

Lisaks eeltoodule on juriidilise isiku liigi kohta käivatest seadustest (registriosa puudutavate sätete all) reguleeritud samuti esindusorgani puudustega seonduvat ÄS § 59 lg 6 ja MTÜS § 76. Selle kohaselt juhul, kui juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui 6 kuud. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul seda ei tee, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise. Olukord, kus juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele on laiemal tõlgenduse kohaselt ka juhtum, kus juhatuse üldse puudub (st kõigi liikmete volitused on lõppenud ja seda enam kui 2 aastat tagasi). Seega on registriosa sätetega laiendatud nii TsÜS §-s 40 lg 1 p 5 kui ka konkreetse juriidilise isiku kohta käivates ÄS §-s 203 lg 1 p 2 ja §-s 366 lg 1 p 3; TUS §-s 76 lg 1 p 2 sätetatud juhatusega seotud puuduste kirjeldust ning antud nende ilmnemisel registripidajale võimalus algatada juriidilise isiku sundlõpetamine.

Riigikohus on leidnud, et olukorras, kus kriminaalmenetluses kahtlustatavaks või süüdistatavaks oleval juriidilisel isikul ei ole ühtegi juhatuse liiget, kelle kaudu menetluses osaleda (KrMS § 36), on iseenesest küll alus juriidiline isik sundlõpetada, kuid osaühingu sundlõpetamisega kaasnevat kriminaalmenetlusõiguslikuks reaktsiooniks oleks sellisel juhul kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 199 lg 1 p 4 või § 274 lg 1 alusel ja tõenäoliselt ei ole seadusandja soovinud luua olukorda, kus juriidilisest isikust kahtlustatava või süüdistatava kriminaalasja menetlemine lõpeb kriminaalmenetluse lõpetamisega põhjusel, et viimane ei soovi kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise eesmärgil uut juhatuse liiget valida. Kuna sundlõpetamise ähvardusel ei pruugi olla kriminaalmenetluse tagamiseks vajalikku mõju, ei ole sundlõpetamine kui tsiviilõiguslik meede kriminaalmenetluses rakendamiseks sobiv.¹⁰⁴⁴

11.3.5.1.8 Muud seaduses sätetatud alused (TsÜS § 40 lg 1 p 6)

TsÜS § 40 lg 1 p 6 kohaselt sundlõpetatakse juriidiline isik ka juhul, kui esineb muu seaduses sätetatud alus. Nimetatud sättest tulenevalt on jäetud võimalus näha nii juriidilise isiku liikide kohta käivates eriseadustes kui ka muudes seadustest ette juriidilise isiku sundlõpetamise täiendavaid aluseid lisaks TsÜS §-s 40 lg 1 p-des 1-5 sätetatule.

Ühelt poolt (laiema tõlgenduse kohaselt) on võimalik selliste täiendavate alustena käsitleda kõiki juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes toodud aluseid, teiselt poolt (kitsa tõlgenduse kohaselt) on sellisteks täiendavateks alusteks eelkõige need juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustest sätetatud alused, mis ei täpsusta TsÜS § 40 lg 1 p.-des 1-5 sätetatud aluseid.

Juriidilise isiku liikide kohta käivatest eriseadustest tulenevad alljärgnevad muud sundlõpetamise alused, mis ei täpsusta TsÜS § 40 lg 1 p-des 1-5 sätetatud aluseid:

- a) OÜ, AS või TulÜ osas näeb seadus või põhikiri ette, et osanikud või aktsionäride või liikmete üldkoosolek peab võtma vastu lõpetamisotsuse, kuid seda otsust ei võeta vastu (vt ÄS § 203 lg 1 p 1 ja § 366 lg 1 p 1 ning TUS § 76 lg 1 p 1). Selliseks seadusega ettenähtud olukorraks on nt ÄS § 176 ja § 301 kohaselt olukord, kus OÜ ja AS netovara ei vasta seaduse nõuetele ning osanikud/aktsionärid ei võta vastu ühtegi ÄS § 176 p-des 1-3 või ÄS § 301 p-des 1-3 nimetatud sisuga otsust. Tegemist on spetsiifilise kapitaliühinguid puudutava alusega, mis on kehtestatud ühingu võlausaldajate huvide kaitseks;

¹⁰⁴⁴ RKKKo 2.12. 2014, 3-1-1-86-14, p 15.

- b) AS-i võib sundlõpetada ka juhul, kui kahe viimase majandusaasta jooksul ei ole toimunud aktsionäride üldkoosolekut (ÄS § 366 lg 1 p 2), mis tähendab reeglina, et AS on kas mittetegutsev või siis olulistes juhtimisraskustes;
- c) SA vara on eesmärgi saavutamiseks ilmselt ebapiisav ja piisava vara omandamine lähitulevikus on ebatõenäoline (SaS § 46 lg 1 p 2);
- d) Kui kriisilahendusmenetluses oleva krediidasutuse vara ülevõtmiseks loodud sildasutuse tegevust ei lõpetata ühelgi muul seaduses sätestatud alusel, algatatakse Finantsinspektsiooni avalduse alusel sildasutuse sundlõpetamine kahe aasta möödumisel päevast, mil kriisilahendusmenetluses olevast krediidasutusest tehti sildasutusele viimane aktsiate või vara ülekanne (vt finantskriisi ennetamise ja lahendamise seadus (edaspidi FELS) § 68 lg 4, mille kohaselt juhul);
- e) AS on EVK-s aktsiate registreerimise või seoses aktsiate registreerimisega osutatavate teenuste eest tasumisega viivitanud üle 6 kuu (vt Eesti väärtpaberite keskregistri seadus (edaspidi EVKS) § 23 lg 3 teine lause). Sellist sundlõpetamise alust tuleb pidada ebaproportsionaalseks, kuna ilmselgelt on tegemist olukorraga, kus on võimalik leida alternatiivseid lahendusi rahalise kohustuse täitmiseks. Ühegi rahalise kohustuse tähtsagne mittetäitmine ei tohiks viia seda rikkunud juriidilise isiku sundlõpetamiseni.

TsÜS-is sätestatud sundlõpetamise alused kattuvad omavahel teatud ulatuses, nt võib põhikirja oluline vastuolu seadusega samal ajal olla ka juriidilise isiku mittevastavus seaduse nõuetele. Sel juhul võib sundlõpetamise algatada mõlemal alusel.

11.3.5.2 Sundlõpetamise nõudmiseks õigustatud ja kohustatud isikute ring

TsÜS § 40 lg 1 kohaselt otsustab kohus juriidilise isiku sundlõpetamise kohtumäärusega valdkonna eest vastutava ministri või muu selleks seadusega õigustatud isiku või asutuse nõudel. TsÜS § 40 lg 3 kohaselt võib kohus sundlõpetamise otsustada ka omal algatusel.

Ka TsMS § 629 lg 1 kohaselt algatab kohus juriidilise isiku sundlõpetamise selleks õigustatud isiku või asutuse avalduse alusel või omal algatusel. Juriidilise isiku liikide kohta käivatest eriseadusest tuleneb, et kohtul on õigus kõigi juriidiliste isikute osas otsustada nende sundlõpetamine ka omal algatusel (vt ÄS § 203 lg 2 2. lause; § 366 lg 2 2. lause; TUS § 76 lg 2 2. lause; MTÜS § 40 lg 3; SAS § 46 lg 3). Seega on avalduse juriidilise isiku sundlõpetamiseks õigustatud esitama kohtule nii valdkonna eest vastutav minister kui ka seadusega õigustatud muu isik. Lisaks on kohtul õigus omal initsiatiivil otsustada juriidilise isiku sundlõpetamine.

Juriidilise isiku liigi kohta käivate seadustega on osaliselt täpsustatud isikute ja organite ringi, kellel on õigus taotleda kohtult juriidilise isiku sundlõpetamise otsustamist. Nii OÜ kui AS puhul on sellekohase avalduse kohtule esitamise õigus juhatusel, nõukogul, juhatuse liikmel ja osanikul ning aktsionäril (vt ÄS § 203 lg 2 1. lause; § 366 lg 2 1. lause). TulÜ puhul on sellekohase avalduse esitamise õigus lisaks juhatusesele, nõukogule ja juhatuse liikmele ka nõukogu liikmel ning ühistu liikmel (TUS § 76 lg 2 1. lause). Ka AS ja OÜ nõukogu liikmel peaks töögrupi hinnangul olema sundlõpetamise nõude õigus, kuna tegemist on juhatuse üle järelevalvet tegeva organi liikmega.

MTÜ ja SA sundlõpetamise avaldust esitama õigustatud isikute ringi ei ole seadusega nii täpselt kindlaks määratud kui seda on tehtud kapitaliühingute puhul. MTÜ ja SA sundlõpetamist on õigustatud kohtult nõudma nii valdkonna eest vastutav minister kui ka muu huvitatud isik (vt MTÜS § 40 lg 1; SaS § 46 lg 1). Eeltoodust tuleneb, et MTÜ ja SA sundlõpetamist võib teatud juhtudel taotleda kohtult ka kolmas isik, nt juriidilise isiku võlausaldaja.

Riigikohus on väljendanud seisukohta, et õiguslik huvi mittetulundusühingu sundlõpetamise avalduse esitamiseks võib muu hulgas tuleneda ka asjaolust, et avaldaja on mittetulundusühinguga samas või sarnases valdkonnas tegutsev äriühing. Äriühingutele näeb seadus majandustegevuses osalemiseks ette reeglid, mis tagavad kas osanike isikliku vastutuse ühingu kohustuste eest või omakapitali

säilitamise kohustuse. Mittetulundusühingule ei näe seadus ette kapitalinõudeid ega liikmete isiklikku täiendavat vastutust ühingu kohustuste eest, mistõttu võib äriühing eelnimetatud nõuete täitmise kohustuse tõttu olla mittetulundusühinguga konkureerides halvemas olukorras.¹⁰⁴⁵

Kohtult juriidilise isiku sundlõpetamiseks avalduse esitama õigustatud isikute ring peaks olema sarnane vähemalt kapitaliühingu liikide lõikes. Lisaks on küsitav, kas konkreetsete organi liikmete või organite nimetamine sundlõpetamist nõudma õigustatud isikutena on põhjendatud või võiks regulatsioon lähtuda sarnaselt MTÜ-le ja SA-le huvitatud isikust, kes lisaks valdkonna eest vastutavale ministrile on õigustatud nõudma juriidilise isiku sundlõpetamist. Töögrupi hinnangul ei ole MTÜ ja SA puhul vajalik täpsustada seaduses sundlõpetamist nõudma õigustatud huvitatud isikute ringi.

Eristada tuleb kehtiva õiguse kohaselt nii isikuid, kes on õigustatud esitama kohtule avalduse juriidilise isiku sundlõpetamise otsustamiseks kui ka sundlõpetamise üle otsustusõigust omavaid subjekte.

Nii TsÜS §-st 40 lg 1 kui ka juriidilise isiku liikide kohta käivast sundlõpetamise regulatsioonist (ÄS § 203 lg 1, § 366 lg 1; TÜS § 76 lg 1; MTÜS § 40 lg 1; SAS § 46 lg 1) tuleneb, et juriidilise isiku sundlõpetamise otsustab kohus sellekohase kohtumäärusega.

Seevastu ÄS §-s 59 lg 5 ja lg 6, §- 60 lg 4 ja § 61 lg 4 sõnastustest tuleneb, et nimetatud sätetes nimetatud juhtudel otsustab äriühingu sundlõpetamise registripidaja. Registrit peab registriosakond, milles on ametis kohtunikuabid. TsMS § 595 lg 2 p 5 kohaselt peab kohtunikuabi andma määruse või kande tegemise kohtunikule muuhulgas juhul, kui otsustatakse juriidilise isiku sundlõpetamine, likvideerimise läbiviimine või likvideerijate määramine.

Eeltoodust tuleneb, et vaatamata ÄS registriosa regulatsioonis sätestatule otsustab ka ÄS §-s 59 lg 5 ja lg 6, §- 60 lg 4 ja § 61 lg 4 juhtudel juriidilise isiku sundlõpetamise kohus. Registripidaja ülesanne on anda registrimenetluses tuvastatud asjaolude korral, mis annavad aluse otsustada juriidilise isiku sundlõpetamine, sundlõpetamise üle otsustamine üle kohtunikule. Kuivõrd registriosa regulatsiooni sõnastus on mõnevõrra eksitav, tuleks seda täpsustada.

Küsitav on, kas kohtul on sundlõpetamise aluse esinemisel kaalutlusruum (diskretsioon) sundlõpetamise üle otsustamisel või mitte, st õigus jätta sundlõpetamine siiski otsustamata. TsÜS § 40, ÄS § 203 lg 1, § 366 lg 1; TÜS § 76 lg 1; MTÜS § 40 lg 1; SAS § 46 lg 1, samuti ÄS § 60 lg 4 ning § 61 lg 4 sellisele diskretsioonile ei viita. Küll aga viitavad sellele ÄS § 59 lg 5 ja 6 sõnastused, mille kohaselt on registripidajal õigus (võib) otsustada äriühingu sundlõpetamine sätetes kirjeldatud eelduste esinemisel. Seadusandja eesmärk ei ole olnud anda kohtule diskretsiooniõigust sundlõpetamise üle otsustamisel sellekohase aluse esinemisel, vaid kohus peaks vastava aluse esinemisel juriidilise isiku sundlõpetamise siiski otsustama. Vastavalt tuleks täpsustada ka ÄS § 59 lg 5 ja lg 6 sõnastust.

Töögrupi hinnangul tuleks ÄS § 59 lg 5 ja lg 6 täpsustada, mille kohaselt on registripidajal (kohtul) kohustus otsustada äriühingu sundlõpetamine sätetes kirjeldatud eelduste esinemisel.

Riigikohus on korteriühistu võimaliku sundlõpetamise kaasust lahendades lahendis nr 3-2-1-135-06 p-s 10 märkinud, et TsMS § 629 lg-st 1 ja TsÜS § 40 lg-st 3 tuleneb kohtu võimalus alustada hagita menetlus ja lõpetada juriidiline isik sundkorras, kui selleks on seaduslik alus. Kohus ei pea igal juhul algatama omal initsiatiivil sundlõpetamise menetlust ega otsustama sundlõpetamist, kui vastava avaldusega pöördub kohtusse isik, kes ei põhista ega tõenda oma õigustatud huvi sundlõpetamise vastu. Nimetatud sätetest tuleneb kohtu diskretsiooniõigus otsustada vajadusel juriidilise isiku sundlõpetamine. Lisaks on kohus MTÜS § 76 järgi kohustatud teatama registripidajale oma ametiseisundi tõttu teatavaks saanud registriandmete ebaõigsusest ja registrile esitamata andmetest.

11.3.5.3 Vara kuuluvus pärast juriidilise isiku registrist kustutamist

¹⁰⁴⁵ RKTkm 13.09.2017 tsiviilasjas nr 2-16-17452, p 12.

11.3.5.3.1 Regulatsiooni vajadus

Sageli kustutatakse juriidiline isik registrist olukorras, kus temale kuulub vara, nt osalus mõnes ühingus, nõue kolmanda isiku vastu või kinnis- või vallasasi. Sellisel juhul võivad nii juriidilise isiku liikmed kui ka võlausaldajad olla huvitatud juriidilise isiku osas täiendavate likvideerimistoimingute läbiviimisest.

Täiendava likvideerimise peamine eesmärk on lahendada pärast juriidilise isiku registrist kustutamist ilmnenud vara saatus. Praktikast on täiendava likvideerimise instituuti kasutatud ka selleks, et maksma panna nõudeid juhatuse liikme vastu. ÄS § 187 lg 4 kohaselt võimaldab seadus juriidilise isiku võlausaldajal esitada juriidilise isiku kahju hüvitamise nõue juriidilise isiku juhatuse liikme vastu, kui võlausaldaja ei saa oma nõudeid rahuldada juriidilise isiku vara arvel (vt TsÜS § 37 lg 2; ÄS § 187 lg 4; § 315 lg 4; TüS § 631 lg 4; MTÜS § 32 lg 4; SaS § 23 lg 4). Ka MKS § 8 lg 1 järgse vastutusotsuse tegemise eelduseks juriidilise isiku juhatuse liikme suhtes, kes on rikkunud maksuseadustest tulenevaid kohustusi eesmärgiga jätta juriidilise isiku maksud tasumata, on juriidilise isiku kui õigussubjekti olemasolu. Eeltoodust tulenevalt tuleb praktikast sageli ette ka seda, et MTA esitab avalduse juriidilise isiku täiendavaks likvideerimiseks.

11.3.5.3.2 Täiendav likvideerimine ja selle eeldused

Kehtiva õiguse kohaselt on pärast juriidilise isiku registrist kustutamist ilmnenud vara saatus lahendatud juriidilise isiku täiendava likvideerimise instituudi kaudu. TsÜS ei reguleeri täiendavat likvideerimist. Täiendav likvideerimine on eraldi reguleeritud kõigi juriidilise isiku liikide, va isikuühingute osas: vt ÄS § 218 lg 2 ja 3; § 381 lg 2 ja 3; TüS § 93 lg 2 ja 3; MTÜS 52 lg 2 ja 3; SaS § 57 lg 2 ja 3. Lisaks on täiendavale likvideerimisele sarnane regulatsioon toodud ka äriregistri sätete all ning kohaldub juhul, kui OÜ, AS või TulÜ kustutatakse registrist ilma likvideerimiseta seoses majandusaasta aruande esitamata jätmisega (vt ÄS § 60 lg 5). Viimatinimetatud juhul täiendavast likvideerimisest rääkida ei ole õige, kuna tegemist on nimetatud juhul juriidilise isiku esmakordse likvideerimisega.

Täiendava likvideerimise algatamise otsustab vabatahtliku likvideerimise korral huvitatud isiku poolt esitatud avalduse alusel kohus, kes täiendava likvideerimise otsustamisel ennistab ka seniste likvideerijate õigused või määrab uued likvideerijad. Täiendava likvideerimise korral taastatakse juriidilise isiku kohta kanne registris. Juriidiline isik kantakse taas registrisse likvideerimisel oleva ühinguna.

Kui OÜ, AS või TulÜ kustutatakse registripidaja poolt ametiülesannete korras äriregistrist seoses majandusaasta aruande tähtaegse esitamata jätmisega, siis ÄS § 60 lg 5 kohaselt juhul, kui pärast registrist kustutamist ilmneb, et äriühingul oli vara ja vajalikud on täiendavad likvideerimisabinõud, võib registripidaja otsustada likvideerimise. Ka nimetatud juhul peaks täiendava likvideerimise otsustamine olema kohtu (mitte registripidaja) pädevuses.

Täiendava likvideerimise puhul on oluline määratleda isikute ring, kellel on õigus taotleda kohtult täiendavat likvideerimist ning täiendava likvideerimise materiaalsed ja formaalsed eeldused.

Kehtiva regulatsiooni kohaselt eristatakse täiendava likvideerimise taotlemisel:

- a) registrist kustutatud juriidilise isiku võlausaldajaid ning
- b) muid huvitatud isikuid (eelkõige osanikud, aktsionärid, liikmed).

Vabatahtliku likvideerimise korral on täiendava likvideerimise otsustamise formaalseks eelduseks huvitatud isiku poolt sellekohase avalduse esitamine kohtule. Seadusega ei ole määratud tähtaega, mille jooksul pärast registrist kustutamist on võimalik täiendavat likvideerimist nõuda.

Kui juriidiline isik on kustutatud registrist ÄS § 60 lg 3 alusel ja ilmneb, et äriühingul oli vara (mõeldud on vara nõ aktiva tähenduses) ja vajalikud on likvideerimisabinõud, on registripidajal enesel (ilma

huvitatud isiku avalduseta) õigus otsustada äriühingu likvideerimine. Tuleks asuda seisukohale, et ka nimetatud juhul peaks likvideerimine olema sõltuv huvitatud isiku poolt sellekohase taotluse esitamisest.

Täiendava likvideerimise materiaalseteks eeldusteks, mis peavad olema täidetud sõltumata sellest, kes täiendavat likvideerimist taotleb, on:

- a) Jaotamata vara olemasolu (vt ka RKTko 3-2-1-125-13) ja
- b) Täiendavate likvideerimisabinõude vajalikkus, ÄS § 218 lg 2; § 381 lg 2; TüS § 93 lg 2; MTÜS 52 lg 2; SaS § 57 lg 2.

Kui täiendavat likvideerimist (vabatahtliku likvideerimise korral) taotleb juriidilise isiku võlausaldaja, siis on täiendava likvideerimise materiaalseteks eeldusteks:

- a) Võlausaldaja põhistab, et tema nõue (peetakse silmas nõuet, mis oli likvideerimismenetluses õigeaegselt esitatud) juriidilise isiku vastu jäi likvideerimismenetluses rahuldamata, ja
- b) Võlausaldaja põhistab, et temal ei ole võimalik oma nõuet muul viisil rahuldada ja likvideerimise ennistamise korral on võimalik tema nõue rahuldada (st nõude rahuldamiseks on olemas vajalik vara) või
- c) Kui juriidilist isikut ei oleks võinud registrist kustutada vaidluse tõttu nõude üle.

Täiendava likvideerimise eelduseks võlausaldaja poolse nõude puhul on ka asjaolu, et võlausaldaja ei ole jätnud oma nõuet likvideerijatele mõjuva põhjusega õigel ajal esitamata. Vt ÄS § 218 lg 3; § 381 lg 3; TüS § 93 lg 3; MTÜS 52 lg 3; SaS § 57 lg 3. Ka kohtupraktika (RKTko 3-2-1-29-05, p. 13 ja 14) kohaselt saab võlausaldaja nõudel likvideerimise pärast äriühingu äriregistrist kustutamist ennistada ja likvideerija määrata üksnes juhul, kui võlausaldaja esitab kohtule tõendid, mis võimaldavad eeldada, et võlausaldajal on kustutatud äriühingu vastu nõue ja kohus peab vajalikuks avalduse esitamise tähtaja ennistada. Muu hulgas tuleb avalduse esitajal esile tuua kaalukas põhjus, mis tingis tähtaja möödalaskmise. Kui võlausaldaja on mööda lasknud ÄS § 513 lõikes 3¹ sätestatud tähtaja ja kohus seda ei ennista, ei lõpeta see iseenesest tema nõudeid registrist kustutatud äriühingu vastu. Tegemist ei ole õigust lõpetava ehk nn preklusioonitähajaga.

Töögrupi hinnangul peavad juriidilise isiku täiendava likvideerimise võimalused jääma piiratuks. Täiendav likvideerimine peaks võimalik olema eelkõige vara (aktiva) ilmnmisel pärast juriidilise isiku registrist kustutamist. Täiendavate (enne registrist kustutamist tekkinud) kohustuste ilmnmine peaks viima juriidilise isiku täiendava likvideerimiseni aga üksnes erandjuhul. Täiendavaks likvideerimiseks ei pea töörühm kavandavat võimalust, et peatatud registreeringuga juriidiline isik saab oma kohustuste täitmise (nt majandusaasta aruande esitamise) ja teatud rahasumma tasumise järgselt oma tegevust jätkata.

Kehtiva õiguse regulatsioonist ei tulene selgelt, kas eelnimetatud eelduse täitmine (st nõude tähtaegne esitamine või kohtu poolt nõude esitamise tähtaja ennistamine seoses mõjuva põhjusega) on nõutav täiendava likvideerimise eeldusena ka juhul, kui juriidiline isik on kustutatud registrist ajal, mil seda ei oleks võinud teha seoses kohtuvaidlusega vastava nõude üle (eeldab likvideerijate poolt ebaõige kinnituse andmist juriidilise isiku kustutamiseks avalduse esitamisel). Eelduslikult peaks nõude õigeaegne esitamine olema nõutav ka juhul, kui juriidiline isik on kustutatud registrist vaatamata asjaolule, et käimas oli vaidlus nõude üle. Registrist kustutamisele eelneb üleskutse võlausaldajatele oma nõuetest teatamiseks ning nõudest teatamist ei takista üldjuhul likvideeritava juriidilise isiku poolt vaidluse pidamine ka sama või mõne muu nõude üle. Võlausaldajal säilib oma kohustust rikkunud likvideerijate vastu (kelle tegevuse tulemusena kustutatakse registrist juriidiline isik, kes on osaline Eestis toimivas kohtuvaidluses) kahju hüvitamise nõudeõigus.

Kui äriühingu likvideerimist soovib äriregistrist ÄS § 60 lg 3 alusel kustutatud juriidilise isiku võlausaldaja, siis nimetatud juhul võib likvideerimise ette võtta üksnes juhul, kui registripidaja ennistab võlausaldaja

jaoks likvideerimise taotlemise tähtaja TsMS-s (vt TsMS § 67-68) sätestatud korras (vt ÄS § 60 lg 5 2. lause).

11.3.6 Registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidmine

11.3.6.1 Registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidmise eest vastutava isiku määramine

TsÜS § 46 lg 1 kohaselt antakse lõppenud juriidilise isiku dokumendid hoiule likvideerijale või kolmandale isikule. Nimetatud regulatsiooni registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidja määramise osas on täpsustatud juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes.

Registrist kustutatava TÜ dokumendid annavad likvideerijad hoiule kas: a) ühele likvideerijale; b) osanike otsusel usaldusväärsele kolmandale isikule või arhiivile. Kui likvideerijad ei määra dokumentide hoidjat, määrab selle kohus (vt ÄS § 122 lg 2). Seadus ei reguleeri, mis saab juhul, kui likvideerijad jätavad dokumentide hoidja määramata ning ka kohtul ei õnnestus seda teha (nt ei anna ükski isik sellekohast nõusolekut).

Registrist kustutatava OÜ, AS, TulÜ, MTÜ ja SA dokumendid annavad likvideerijad hoiule kas: a) likvideerijale, b) arhiivipidajale, c) muule usaldusväärsele isikule. Kui likvideerijad dokumentide hoidjat määranud ei ole, määrab selle vajaduse korral kohus (vt ÄS § 219 lg 1; § 382 lg 1; TüS § 94 lg 1; MTÜS § 54 lg 1; SaS § 59 lg 1).

Seega isikuühingu puhul võivad likvideerijad anda likvideeritava ühingu dokumendid omal äranägemisel hoiule üksnes ühele likvideerijale. Muule usaldusväärsele isikule, sh arhiivipidajale, on isikuühingu likvideerijal õigus dokumendid anda hoiule üksnes osanike sellekohasel otsusel. Ülejäänud ühinguvormide puhul on likvideerijad ise vabad otsustama, kas dokumentide hoidjaks määratakse üks likvideerijatest või antakse need hoiule mõnele usaldusväärsele kolmandale isikule, eelkõige arhiivipidajale.

Kui likvideerijad ei ole dokumentide hoidjat määranud, siis isikuühingu puhul on kohus kohustatud seda ise tegema, muude juriidiliste isikute puhul on kohtul õigus otsustada selle üle, kas dokumentide hoidja määramine on vajalik ja vastav hoidja ka määrata. Seadus ei näe dokumentide hoidja määramiseks ette eraldi hagita menetluse liiki. Praktikast toimub see analoogselt likvideerija määramise menetlusele.

Eelduslikult peaks dokumentide hoidja määramine olema juriidilise isiku registrist kustutamise kande tegemise üheks eelduseks. Ilma dokumentide hoidja määramiseta ning registrisse kandmiseta ei tohiks olla lubatud juriidilise isiku registrist kustutamine ei vabatahtliku ega ka sundlõpetamise korral. Registrist kustutatud juriidilise isiku dokumendid on kolmandatele isikutele esmaseks info allikaks selle osas, kas likvideerimine on läbi viidud nõuetekohaselt. Seega on oluline, et kolmandatel isikutel oleks võimalik ilma suurema jõupingutusega leida isik, kelle juures on õigustatud huvi oma val kolmandal isikul võimalik tutvuda registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega.

11.3.6.2 Huvitatud isiku võimalus tutvuda registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega (dokumentide hoidmise viis)

Huvitatud kolmanda isiku õigust tutvuda registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega tagab esmalt dokumentide hoidja osas registrisse (kuhu oli kantud kustutatav juriidiline isik) tehtav kanne dokumentide hoidja isiku osas.

Kõigi juriidilise isiku liikide puhul kantakse äriregistrisse likvideerijate avaldusel või kohtu poolt määratud hoidja puhul kohtumääruse alusel dokumentide hoidja nimi, elu- või asukoht ja isiku- või registrikood. Dokumentide hoidja muutumisel on üleandja kohustatud sellest teatama registripidajale uute andmete registrisse kandmiseks (Vt ÄS § 122 lg 3; § 219 lg 2; § 382 lg 2; TüS § 94 lg 2; MTÜS § 54 lg 2; SaS § 59 lg 2). Kehtiva õiguse regulatsiooni tuleks täpsustada ning näha ette, et dokumentide hoidja osas tuleb registrisse kanda ka tema kontaktandmed, sh e-posti aadress.

Registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega on õigus tutvuda:

- a) Kustutatud juriidilise isiku osanikel ja nende õigusjärglastel;
- b) Kolmandatel isikutel, sh juriidilise isiku võlausaldajatel, kui neil on selleks õigustatud huvi (vt ÄS § 122 lg 4; § 219 lg 2; § 382 lg 2; TüS § 94 lg 2; MTÜS § 54 lg 2; SaS § 59 lg 2).

Isikuühingute puhul on osanikel ja nende õigusjärglastel lisaks dokumentidega tutvumise õigusele ka nende kasutamise õigus (vt ÄS § 122 lg 4 1. lause). Seadusest ei tulene, et isikuühingu puhul oleks mistahes tutvumiseks õigustatud isikul vaja saada kohtu luba.

OÜ, AS, TulÜ, MTÜ ja SA puhul vajavad kustutatud juriidilise isiku võlausaldajad ja muud isikud, kellel selleks on õigustatud huvi, registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega tutvumiseks kohtu sellekohast luba (vt ÄS § 219 lg 4; § 382 lg 4; TüS § 94 lg 4; MTÜS § 54 lg 4; SaS § 59 lg 4). Loa andmise kohtuliku menetluse kohta erisätted puuduvad. Seetõttu toimub loa andmine dokumentidega tutvumiseks hagita menetluse üldsätete kohaselt (TsMS § 475 jj). Kohtu ülesanne on kontrollida dokumentidega tutvumise eelduseks oleva õigustatud huvi olemasolu. Nimetatud nõude vajalikkus võib olla huvitatud isikut liigselt koormav ning ebapraktiline. Kohtu poolset sekkumist vajavad eelkõige need juhtumid, kus dokumentide hoidjal ei ole võimalik veenduda huvitatud isikul õigustatud huvi olemasolus või keeldub viimane huvitatud isikul dokumentidega tutvumise võimaldamisest.

11.4 Teema käsitus võrdlusriikides

11.4.1 Vabatahtlik lõpetamine ja likvideerimismenetlus

11.4.1.1 Likvideerimistähtaegade põhjendus (sh ülevaade vabatahtliku likvideerimise toimingutest)

11.4.1.1.1 Saksamaa

Ühingu vabatahtliku lõpetamise korral esitab juhatus avalduse ühingu lõpetamise registrisse kandmiseks. Ühingu likvideerijateks on juhatuse liikmed. Likvideerijad on võimalik määrata ka põhikirjas või osanike otsusega/üldkoosoleku otsusega. Juhatus esitab avalduse likvideerijate registrisse kandmiseks. Vastavalt AktG § 268 lõikele 1 lõpetavad likvideerijad ühingu tegevuse, nõuavad sisse võlad, müüvad vara ja rahuldavad võlausaldajate nõuded. Likvideerijatel on ühingusiseselt juhatuse liikme õigused ja kohustused.

Likvideerijad on kohustatud likvideerimise alguses koostama algbilansi ning iga majandusaasta lõpuks aasta- ja tegevusaruande. Pärast võlausaldajate kõikide nõuete rahuldamist jaotatakse ühingu allesjäänud vara osanike/aktsionäride vahel.

GmbHG § 72 järgi jaotatakse osaühingu vara osanike vahel vastavalt nende osadele. Vastavalt §-le 73 ei tohi vara jaotada enne kui on kindlaks tehtud osaühingu kohustused ning mitte enne ühe aasta möödumist kuupäevast, mil osaühingu lõppemine tehti võlausaldajatele teatavaks.

AktG § 272 järgi jaotatakse aktsiaseltsi vara vähemalt ühe aasta möödudes kuupäevast, mil aktsiaseltsi lõppemine tehti võlausaldajatele teatavaks.

Sellest tulenevalt on ühingu likvideerimise miinimumtähtajaks Saksamaa õiguse järgi üks aasta, kuid maksimumtähtaega kehtestatud ei ole ning seetõttu võib likvideerimise protsess väga pikaks venida.

Likvideerimise lõpus esitavad likvideerijad lõppbilansi ning avalduse ühingu registrist kustutamiseks.

11.4.1.1.2 Suurbritannia

Suurbritannias toimub ühingu vabatahtlik lõpetamine kahel viisil:

- a) Winding up – vabatahtlik likvideerimismenetlus
- b) Striking off – (vabatahtlik) ühingu kustutamine

Vabatahtlik likvideerimine jaguneb omakorda kaheks: liikmete poolt algatatud ja võlausaldajate poolt algatatud likvideerimine.

Liikmete algatatud vabatahtliku likvideerimise korral kinnitavad juhatuse liikmed või juhatuse liikmete enamus juhatuse koosolekul ametlikult maksejõulisust. Juhatuse liikmete enamus peab vastavalt *Insolvency Act 1986* (edaspidi GB IA) §-le 89 maksejõulisust kinnitama viie nädala jooksul enne lõpetamisotsuse langetamist üldkoosolekul. Maksejõulisuskinnitus sisaldab juhatuse liikmete kinnitust, et nad on kõigiti uurinud äriühingu äriasju ja usuvad, et viimane on võimeline täitma oma kohustused täielikult 12 kuu jooksul alates likvideerimise algusest. Likvideerimine algab äriühingu üldkoosolekul tehtud lõpetamisotsusega.

Lõpetamisotsuse teade tuleb vastavalt GB IA § 85 lõikele 1 avaldada 14 päeva jooksul üldkoosoleku toimumisest ametlikes teadaannetes Gazette. Vastavalt § 89 lõikele 3 tuleb maksejõulisuskinnitus ja lõpetamisotsuse koopia saata äriregistrile (*Companies House*) 15 päeva jooksul pärast üldkoosolekut.

14 päeva jooksul alates ametisse määramisest peavad likvideerijad avaldama selle kohta teate Gazette'is ja teavitama ka registripidajat ning kõiki teadaolevaid võlausaldajaid.

Likvideerimine loetakse lõppenuks, kui äriühing on pärast likvideerija kokku kutsutud viimast üldkoosolekut lõpetatud ja ühing kustutatakse äriregistrist. Viimane üldkoosolek, kus likvideerijad esitavad likvideerimisaruande ja annavad likvideerimise kohta üksikasjalikku teavet, kutsutakse kokku teate avaldamisega Gazette'is vähemalt kuu enne üldkoosoleku toimumist.

Vabatahtliku likvideerimise kestus ei või ületada üht aastat, ilma et likvideerija annaks ülevaate äriühingu likvideerimismenetluse olukorrast. Kui likvideerimismenetlus kestab üle aasta, kutsuvad likvideerijad kord aastas kokku üldkoosoleku ja esitavad sellele eelmise aasta likvideerimismenetluse aruande ja oma tegevuse aruande. See annab võlausaldajatele teavet võlgade tagasimaksmise tõenäosuse ja aja kohta.

Kuna mitmel juhul ei ole täpsustatud, mis tähtaja jooksul peavad likvideerijad oma kohustusi likvideerimismenetluses täitma, vaid on antud kohustuste täitmise maksimumtähtaeg (12 kuud), saab liikmete algatatud vabatahtliku likvideerimismenetluse minimaalset ajakulu hinnata üksnes umbkaudu.

11.4.1.1.3 Rootsi

Vastavalt Rootsi ABL-ile otsustavad äriühingu vabatahtliku lõpetamise aktsionärid üldkoosolekul. Ühingu lõpetamise poolt peab olema üle 50% antud häälest. Vastavalt ABL 25. peatüki §-le 2 esitab avalduse ja omapoolse resolutsiooni ühingu likvideerimiseks juhatuse või muu osapool.

Juhatus on kohustatud esitatud avalduse, resolutsiooni ning juurdekäivad dokumendid aktsionäridele kättesaadavaks tegema mitte vähem kui kaks nädalat enne üldkoosoleku toimumist.

Vastavalt ABL §-le 8, kui üldkoosolekul otsustatakse äriühingu likvideerimine, peab sellest koheselt peale koosoleku toimumist teavitama äriregistrit.

Likvideerija on kohustatud koheselt pärast ametisse astumist teavitama ühingu võimalikke võlausaldajaid ja neid kokku kutsuma vastavalt *lag (1981:131) om kallelse på okända borgenärer*ile.

Likvideerija on kohustatud vastavalt §-le 35 esimesel võimalusel müüma ühingu vara ja rahuldama võlausaldajate nõuded. Ühingu äritegevust võib jätkata ulatuses, mis on vajalik ühingu likvideerimiseks või andmaks ühingu töötajatele mõistliku aja uue töökoha otsimiseks.

Likvideerija koostab vastavalt §-le 37 tegevusaruande igaks finantsaastaks, mis esitatakse igaaastasel üldkoosolekul.

Kui võlausaldajatele edastatud teavituses sätestatud nõuete esitamise tähtaeg on möödunud ning kõik teadaolevad võlausaldajate nõuded on rahuldatud, jaotab likvideerija ühingu allesjäänud vara. Kui

nõude üle käib vaidlus või nõuet ei ole olnud võimalik rahuldada muul põhjusel, deponeeritakse raha, mis on vajalik selle nõude rahuldamiseks ning jaotatakse ülejäänud vara.

Vastavalt §-le 40 koostab likvideerija likvideerimise lõppedes lõpparuande kogu likvideerimisprotsessist. Koos aruandega esitab likvideerija kõik selle juurde käivad vajalikud dokumendid. Kõik dokumendid esitatakse audiitorile, kes ühe kuu jooksul alates dokumentide saamisest esitab omapoolse aruande. Peale audiitori aruande esitamist, kutsub likvideerija kokku üldkoosoleku lõpparuande kinnitamiseks.

Äriühing loetakse lõppenuks likvideerija lõpparuande esitamisega. Likvideerija teavitab ühingu lõppemisest viivitamatult äriregistrit.

Kuna Rootsi ABL sätestab enamasti umbkaudsed tähtajad või maksimumtähtajad, ei ole võimalik likvideerimismenetluse minimaalset ajakulu hinnata. Arvesse tuleb võtta aega, mis antakse vastavalt §-le 38 võlausaldajatele oma nõuete esitamiseks. Samuti tuleb arvestada §-s 39 sätestatud, mille kohaselt on aktsionäridel õigus kolme kuu jooksul alates üldkoosolekul lõpparuande esitamisest alustada menetlust ühingu vastu, kui nad ei ole rahul ühingu vara jaotamisega.

11.4.1.1.4 Taani

Vastavalt SKL § 217 lõikele 1 algatatakse äriühingu vabatahtlik lõpetamine üldkoosolekul, kui ühingu põhikiri ei sätesta muud. Üldkoosolekul valitakse üks või enam likvideerijat. Vastavalt SKL § 220 lõikele 1 tagab likvideerija, et ühingu avaldus likvideerimise alustamiseks jõuab registripidajani mitte hiljem kui kahe nädala möödumisel otsuse tegemisest. Avaldusega samal ajal saadetakse võlausaldajatele teade ühingu likvideerimisest.

Vastavalt SKL § 221 lõikele 1 peavad võlausaldajad oma nõuded esitama kolme kuu jooksul. Selle aja jooksul ei või likvideerija ühingu likvideerimist lõpetada. Sama paragrahvi lõike 3 kohaselt, kui nõuet ei aktsepteerita võlausaldaja esitatud kujul, peab sellest võlausaldajat teavitama. Kui võlausaldaja tahab vaidlustada otsuse nõuet mitte vastu võtta, peab ta vaide esitama pankrotikohtule nelja nädala jooksul alates teate saatmisest.

Äriühingu varasid ei tohi jaotada enne, kui möödunud on kolm kuud ning rahuldatud on kõikide võlausaldajate nõuded.

Vastavalt SKL § 223 lõikele 2, kui tagatud on piisav garantiid, möödunud on kolmekuuline tähtaeg ning kõik võlausaldajate nõuded on rahuldatud, võib toimuda vahepealne ja ajutine vara jaotamine. Vastavalt SKL §-le 194 võivad aktsionärid olla kohustatud vahepealse vara jaotamisega saadu tagastama.

11.4.2 Juriidilise isiku registrist kustutamise piirangud (piirangute liigid: ajalised, sisulised, ametkondade nõusolekutega seonduvad)

11.4.2.1 Saksamaa

Vastavalt AktG §-le 263 esitab aktsiaseltsi juhatus registrile avalduse aktsiaseltsi lõpetamiseks. Eesmärk on kaitsta ühingu võlausaldajaid. Ühingu lõpetamise avalduse esitab endine juhatus, mitte likvideerijad.¹⁰⁴⁶ Aktsiaseltsi likvideerimine on lõpetatud, kui käimasolevad tehingud on lõpetatud, möödunud on üks aasta võlausaldajatele ühingu lõpetamise teatamise kuupäevast, võlausaldajate nõuded on rahuldatud ning järelejäänud ühingu vara on aktsionäride vahel ära jagatud. Kõik käimasolevad kohtumenetlused peavad olema jõustunud kohtulahendiga lõppenud.¹⁰⁴⁷

Vastavalt AktG § 273 lõikele 1 kui aktsiaseltsi likvideerimine on lõpule viidud ja likvideerijad on esitanud lõppbilansi, on likvideerijad kohustatud esitama registrile avalduse aktsiaseltsi kustutamiseks. Registripidaja kontrollib avalduse formaalset ja materiaalselt õigsust. Kohus peab olema veendunud, et kõik materiaalsed registrist kustutamise eeldused on täidetud ehk likvideerimine on lõpule viidud ja

¹⁰⁴⁶ Hüffer, 12. Aufl. 2016, AktG § 263 Rn. 1-5.

¹⁰⁴⁷ Hölter/Hirschmann, 2. Aufl. 2014, AktG § 273 Rn. 1-18.

lõppbilanss on esitatud. Samuti peab olema möödunud nn *Sperrjahr* ehk peab olema möödunud üks aasta kuupäevast, mil aktsiaseltsi lõppemine tehti võlausaldajatele teatavaks.¹⁰⁴⁸

Äriühingu registrist kustutamise eelduseks on, et ühing ei osale üheksa käimasolevas kohtuprotsessis. Kui äriühing siiski kustutatakse käimasolevale kohtuprotsessile ajal, ei avalda äriühingu likvideerimine alati mõju. Kui ühing osaleb kohtuprotsessis hagejana, ei mõjuta ühingu likvideerimine kohtuprotsessi, kuna nõude rahuldamisel eksisteerib ühingul vara ning toimub ühingu täiendav likvideerimine. Kohtuprotsess peatatakse kuni täiendava likvideerija määramiseni. Kui ühingu esindab advokaat, võib kohtuprotsess täiendava likvideerija määramise ajal jätkuda. Kui äriühing osaleb kohtuprotsessis kostjana, muutub ühing likvideerimisel õigus- ja teovõimetuks ning kohtuprotsessi ei ole võimalik läbi viia, välja arvatud, kui kõne alla tuleb täiendav likvideerimine. See tähendab, kui ühingul on veel vara või muul põhjusel on vajalikud täiendavad likvideerimisabinõud (piisab hageja ütlustest).¹⁰⁴⁹

Vastavalt GmbHG §-le 78 on kohustus esitada registrile avaldus osaühingu lõpetamiseks osaühingu juhatusel või likvideerijatel. Seadus ei näe ette tähtaega, mille jooksul osaühingu lõpetamine tuleb registrisse kanda, kuid üldise arvamuse kohaselt peab see toimuma vahetult peale ühingu lõpetamise alustamist.¹⁰⁵⁰ Osaühingu likvideerimine on lõpetatud, kui kõik likvideerimise protsessid on läbi viidud. See tähendab, et ühingu vara on jagatud, kõik aktiivsed ühingu tegevused on lõpetatud, passiivsed ühingu tegevused on lõppemisel ning likvideerijad on esitanud ühingu lõppbilansi. Lõppbilansi esitamine toimub likvideerijate poolt kokkukutsutud viimasel osanike koosolekul. Lõplikult saab ühingu registrist kustutada alles siis, kui möödunud on üks aasta võlausaldajatele ühingu lõpetamise teatamise kuupäevast. Osaühingu võib lõplikult registrist kustutada enne ühe aasta möödumist, kui ühingu vara jagamisel on rahuldatud kõikide võlausaldajate nõuded ning ei ole vara, mida osanike vahel jagada.¹⁰⁵¹

Vastavalt HGB § 157 lõikele 1 on ühing lõppenud, kui ühingul ei ole enam aktiivset vara, sellel, kas ühingul on veel täitmata kohustusi, ei ole tähtsust. Ühing kustub, kui ühing on likvideeritud ning ühingu ei jätkata. Likvideerijatel on kohustus registreerida ühingu registrist kustutamine. Ühingu kustutamisel registrist on deklaratiivne tähendus. Kui selgub, et ühingul siiski on vara, ei ole ühingu likvideerimine lõpetatud.¹⁰⁵²

11.4.2.2 Suurbritannia

Suurbritannias saab äriühingut kustutada äriühingu avalduse alusel ja registripidaja omal algatusel. Vastavalt CA artiklile 1003 saab avalduse registrile esitada äriühing, täpsemalt juhatus või juhatuse liikmete enamus. Paragrahvides 1004 ja 1005 on välja toodud asjaolud, mis välistavad äriühingu kustutamise registrist. Näiteks ei või äriühing esitada avaldust ühingu kustutamiseks registrist, kui see on viimase kolme kuu jooksul:

- a) tegelenud äritegevusega;
- b) vahetanud ärinime;
- c) olnud seotud muude tegevustega, välja arvatud nendega, mis on vajalikud kustutamise avalduse esitamiseks, äriühingu lõpetamiseks, seadusest tulenevate nõuete täitmiseks;
- d) ühingu suhtes on algatatud maksejõuetusmenetlus.

Avaldus tuleb esitada ettenähtud vormil, mille peavad allkirjastama juhatuse liikmed või juhatuse liikmete enamus.

Isikutele, keda äriühingu kustutamine võib mõjutada, on olemas tagatised. Kui äriühingul on võlausaldajaid, liikmeid jm, tuleb neid enne avalduse esitamist teavitada. Neil on õigus äriühingu

¹⁰⁴⁸ MüKoAktG/J. Koch, 4. Aufl. 2016, AktG § 273 Rn. 11.

¹⁰⁴⁹ Henssler/Strohn/Drescher, 3. Aufl. 2016, AktG § 273 Rn. 7-10.

¹⁰⁵⁰ BeckOK GmbHG/Lorscheider, 31. Ed. 1.5.2017, GmbHG § 65 Rn. 2-5.1.

¹⁰⁵¹ Henssler/Strohn/Büteröwe, 3. Aufl. 2016, GmbHG § 74 Rn. 2-15.

¹⁰⁵² Henssler/Strohn/Klöhn, 3. Aufl. 2016, HGB § 157 Rn. 5-7.

kustutamisele vastu vaielda. Juhatuse liikmed, kes avalduse esitavad, peavad seitsme päeva jooksul avalduse esitamisest saatma koopia järgmistele isikutele:

- a) äriühingu liikmetele;
- b) äriühingu töötajatele;
- c) võlausaldajatele;
- d) juhatusele;
- e) töötajate pensionifondi fondivalitsejatele või usaldusisikutele

Registripidaja vaatab avalduse läbi. Vastuvõtmise korral kantakse info registrisse ja see avaldatakse äriregistris äriühingute avalikus osas. Kui avaldus võetakse vastu, teavitatakse sellest ka äriühingut. Vastavalt CA artikkel 1003 lõikele 3 avaldab registripidaja teate äriühingu kavandatud kustutamisest Gazette'is, et anda huvitatud isikutele võimalus esitada vastuväide. Teate koopia avaldatakse äriregistris äriühingute avalikus osas. Kui ei ole põhjust kustutamisega viivitada, kustutab registripidaja äriühingu registrist mitte vähem kui kaks kuud pärast teate avaldamist Gazette'is. Äriühing kustutatakse järgmise teate avaldamisel Gazette'is.

11.4.2.3 Roots

Vastavalt Rootsi ABL 25. peatüki §-le 41 loetakse äriühing lõppenuks, kui likvideerija on esitanud lõpparuande. Likvideerija on kohustatud koheselt esitama avalduse äriregistrile ühingu kustutamiseks. Likvideerija avalduse alusel kustutatakse äriühing registrist. Avaldusele peab lisama järgmised dokumendid: likvideerimise lõpparuanne, ühingu vara jaotuse kirjeldus, kõik likvideerimisega seotud raamatupidamisdokumendid ja audiitori aruanne.

11.4.2.4 Taani

Vastavalt SkL § 216 lõikele 1 esitavad ühingu aktsionärid äriregistrile avalduse ühingu lõpetamiseks kui kõikide võlausaldajate nõuded on rahuldatud. Äriregister registreerib ühingu lõpetamise, kui avaldus jõuab registrini mitte hiljem kui kaks nädalat alates avaldusele allakirjutamise kuupäevast ning avaldusele on juurde lisatud Taani maksu- ja tolliameti kinnitus.

SkL § 224 lõike 1 kohaselt, kui likvideerimisprotsessid on lõpule viidud, lõpetatakse ühingu vara haldamine ning üldkoosolek võib lugeda likvideerimise lõppenuks. Likvideerimist ei või lugeda lõppenuks, kui esineb pooleliolevaid vaidlusi vastavalt SkL § 221 lõikele 3. Vastavalt lõikele 2 peab likvideerijate avaldus ühingu likvideerimise lõpparuannete registreerimiseks jõudma registripidajani kahe nädala jooksul alates nende kinnitamisest aktsionäride poolt. Aruanded peavad olema lisatud likvideerijate avaldusele. Aruanded peavad olema kontrollitud audiitori poolt, kui see on ette nähtud *the Danish Financial Statements Act* või muu õigusakti poolt. Registripidaja kustutab äriühingu registrist.

11.4.2.5 Holland

Vastavalt Hollandi tsiviilseadustiku BW art 2:19 toimub ühingu vabatahtlik lõpetamine, kui üldkoosolek otsustab ühingu lõpetamise või kui toimub sündmus, mis vastavalt põhikirjale lõpetab ühingu.

11.4.3 Juriidilise isiku sundlõpetamine (sundlõpetamise regulatsiooni allikad, alused ja nende süsteem)

Saksamaa õiguses on ühingu lõpetamine kohtuotsuse alusel reguleeritud GmbHG §-s 61, AktG §-des 396-398, HGB §-s 133 ja GenG §-s 80.

11.4.3.1 Sundlõpetamise aluste süsteemsus ja otstarbekohasus

11.4.3.1.1 Saksamaa

AktG § 262 järgi on lisaks vabatahtlikule aktsiaseltsi lõpetamisele võimalik aktsiaseltsi lõpetada järgmistel alustel:

1. Aktsiaseltsi pankroti väljakuulutamise
2. Aktsiaseltsi pankrotimenetluse raugemisega
3. Vastavalt FamG §-le 399 on tuvastatud puudus aktsiaseltsi põhikirjas
4. Aktsiaseltsi kustutamine vara puudumise tõttu vastavalt FamG §-le 394

Puudus aktsiaseltsi põhikirjas vastavalt FamG §-le 399 on AktG § 23 lõige 3 punktides 1,4,5 ja 6 toodud vajalike andmete puudumine põhikirjas. Sellisteks andmeteks on aktsiaseltsi ärinimi ja asukoht, aktsiakapitali jagunemine nimiväärtusega ja nimiväärtuseta aktsiateks, eri liiki aktsiate korral aktsiate tähistus, seotud õigused ja nimiväärtusega aktsiate puhul aktsia nimiväärtus ning juhatuse ja nõukogu liikmete arv. Samuti loetakse puuduseks aktsiaseltsi põhikirjas AktG § 23 lõige 3 punktis 3 toodud aktsiakapitali suuruse kehtetust. Kui esineb eelmainitud puudus, kohustab registripidaja ühingu puudust kõrvaldama. Kui puudust ei kõrvaldata, on kohtul õigus ühing lõpetada.¹⁰⁵³

Aktsiaseltsi lõpetamine toimub likvideerimismenetlusega, välja arvatud, kui lõpetamise aluseks on aktsiaseltsi pankroti väljakuulutamine. Kui aktsiaselts kustutatase vara puudumise tõttu, viiakse likvideerimismenetlus läbi vaid juhul, kui peale kustutamist selgub, et aktsiaseltsil on vara, mida jagada.

GmbHG järgi on osaühingu sundlõpetamise alused samad aktsiaseltsi sundlõpetamise alustega.

Vastavalt AktG § 396 lõikele 1 kui aktsiaselts ohustab oma juhatuse või nõukogu liikmete seadusega vastuolus oleva käitumise tõttu avalikku heaolu ning juhatuse ja üldkoosolek ei otsusta vastavate isikute tagasikutsumist, on kõrgeimal riiklikul asutusel, kelle piirkonnas aktsiaselts asub, õigus nõuda ühingu lõpetamist kohtuotsusega.

AktG § 396 lg 1 sarnaneb oma olemuselt GenG § 81 lõigetele 1 ja 2 ja materiaalsoõiguslikult GmbHG §-le 62. Erinevalt GmbHG §-st 62 ei ole võimalik aktsiaseltsi haldusaktiga lõpetada, vaid seda saab teha üksnes pädeva asutuse esitatud nõude alusel. Vastav hagi kujutab endast kujundushagi.¹⁰⁵⁴

GmbHG § 61 järgi on võimalik ühing kohtuotsuse alusel lõpetada, kui ühingu eesmärgi saavutamine muutub võimatuks või selleks on muu mõjuv põhjus. Ühingu eesmärgi saavutamine muutub võimatuks, kui juba pikemat aega on ebatõenäoline ja ei näi, et ühing oma eesmärki täidaks. Mõjuvaks põhjuseks on seaduse kommentaaride järgi sarnaselt eesmärgi saavutamise võimatusega põhjus, mis muudab ühingu edasise eksisteerimise liikmete suhtes põhjendamatuks. Selliseks põhjuseks võivad olla majanduslikud ja tehnilised põhjused, mis viivad aga lõpuks ühingu eesmärgi täitmise võimatuseni. Mõjuvaks põhjuseks võivad olla ühingusisesed vastuolud, näiteks nn "patiseisu" tekkimine, kui seda ei ole võimalik lahendada muude vahenditega. Samuti olukorras, kus ühingu liikmed ei ole üksmeelel ühingu jätkamise jaoks olulistest põhimõttelistes küsimustes. Siinkohal tuleb rõhutada, et ainuüksi tülid liikmete vahel ei ole veel mõjuvaks põhjuseks.¹⁰⁵⁵ Ka Riigikohus on oma otsuses 3-2-1-97-11 punktis 34 öelnud, et nn "patiseis" ehk vaidlused osanike vahel osaühingu juhtimise üle võivad viia ühingu sundlõpetamiseni.

GmbHG § 61 nõuab, et mõjuv põhjus ühingu lõpetamiseks kohtuotsuse alusel oleks seotud ühinguga, millega välistatakse ühe või mitme liikme isiklikud põhjused. See erineb HGB § 133 regulatsioonist, mille kohaselt on mõjuv põhjus ühingu lõpetamiseks kohtuotsuse kaudu ka ühe või mitme liikmega seotud põhjus.¹⁰⁵⁶

Kui osanikud võtavad vastu seadusega vastuolus olevaid otsuseid või lasevad teadlikult juhatuse liikmetel teha seadusega vastuolus olevaid toiminguid, on võimalik vastavalt GmbHG § 62 lõikele 1 osaühingu lõpetada. Säte on mõeldud kaitsma avalikku huvi. Rikkumiseks § 62 mõttes on tsiviilõiguse, karistusõiguse või avaliku õiguse normide rikkumine. Rikkumiseks ei loeta ühingu põhikirja rikkumist.

¹⁰⁵³ Henssler/Strohn/Drescher, 3. Aufl. 2016, AktG § 262 Rn. 7-10.

¹⁰⁵⁴ Henssler/Strohn/Strohn, 3. Aufl. 2016, AktG § 396 Rn. 1-4.

¹⁰⁵⁵ Baumbach/Hueck/Haas, 21. Aufl. 2017, GmbHG § 61 Rn. 9-12.

¹⁰⁵⁶ MüKoGmbHG/Limpert, 2. Aufl. 2016, GmbHG § 61 Rn. 32-33.

GmbHG § 62 on asjakohane, kui rikkumine tuleneb osanikest või seda talutakse teadlikult osanike poolt.¹⁰⁵⁷

11.4.3.1.2 Suurbritannia

Kui Eestis on sundlõpetamise olemuslik element reeglina ka likvideerimine, siis Suurbritannias langeb mitu Eesti õiguse järgi sundlõpetamise alust lihtsama regulatsiooni alla. Selline lihtsam regulatsioon on äriühingu kustutamine registrist registripidaja algatusel (ingl *registrar's power to strike off defunct company*). Oma regulatsioonilt sarnaneb see Eesti õigusega võrreldes olukorrale, kus äriühingu kustutatakse registrist majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu.

Vastavalt CA artiklile 1000 võib registripidaja äriühingu omal algatusel kustutada, kui ühing ei tegele enam majandustegevusega. Kui registripidajal on kahtlus, et ühing ei tegutse, võib registripidaja ühingult aru pärida. Kui ühing ei vasta sellele päringule 14 päeva jooksul, saadab registripidaja 14 päeva jooksul uue päringu ühingu tegevuse kohta. Kui registripidaja saab vastuse, et ühing ei tegutse või ei saa 14 päeva jooksul teise päringu saatmisest vastust, avaldatakse *Gazette*'is teade, et kahe kuu jooksul teate avaldamisest kustutatakse ühing registrist ning alustatakse ühingu likvideerimist, välja arvatud juhul kui esitatakse tõendid vastupidiseks. Kui registripidaja kustutab ühingu registrist, peab selle kohta teate avaldama *Gazette*'is.

Vastavalt GB IA artiklile 122 toimub ühingu sundlõpetamine kohtu algatusel järgmistel juhtudel:

- a) äriühing on erietsusega otsustanud, et ühingu lõpetab kohus;
- b) ühing on registreeritud aktsiaseltsina, kuid ei ole saanud äritegevuse luba vastavalt CA artiklile 761 ning ühingu registreerimisest on möödunud vähemalt üks aasta;
- c) ühing ei alusta äritegevust ühe aasta jooksul ühingu registreerimisest või peatab oma äritegevuse üheks aastaks;
- d) ühing on maksevõimetu;
- e) kohus on õiglasel ja erapooletul arvamusel, et ühing tuleks lõpetada ja likvideerida.

Vastavalt GB IA artiklile 124 on ühingu sundlõpetamise eelduseks kohtule esitatud avaldus. Avalduse ühingu sundlõpetamiseks võib esitada ühing ise, juhatus, võlausaldajad, likvideerija, magistraadikohtu määratud ametnik või kõik või osa nimetatud isikutest koos.

Kui kohtule on esitatud avaldus ühingu sundlõpetamiseks, määrab kohus vastavalt GB IA artiklile 135 esialgse likvideerija (ingl *Official Receiver*). Esialgne likvideerija tegutseb likvideerijana, kuni ametisse määratakse keegi teine. Esialgsel likvideerijal on vastavalt GB IA artikkel 136 lõikele 4 õigus korraldada eraldi ühingu võlausaldajate ja liikmete koosolekuid eesmärgiga valida isik äriühingu likvideerijaks. Võlausaldajad ja liikmed võivad esitada isiku likvideerijaks. Vastavalt GB IA artikkel 139 lõikele 3 määratakse likvideerijaks võlausaldajate esitatud isik. Kui võlausaldajad ei ole kedagi esitanud, määratakse likvideerijaks liikmete esitatud isik.

Likvideerija ülesandeks on nõuda sisse ühingu võlad, realiseerida ühingu vara ja rahuldada võlausaldajate nõuded. Likvideerija on kohustatud informeerima oma tegevusest esialgset likvideerijat ehk nn *Official Receiver*'it. Esialgsel likvideerijal on ligipääs vajalikele ühingu raamatupidamisele, dokumentidele ja muudele vajalikele salvestistele. Vastavalt GB IA artiklile 144 valdab likvideerimise ajal ühingu vara likvideerija.

Kui likvideerimine on lõpetatud, kutsub likvideerija kokku võlausaldajate lõpliku üldkoosoleku, kus likvideerija esitab likvideerimise lõpparuande ning otsustatakse likvideerija ametist vabastamine.

11.4.3.1.3 Rootsi

Vastavalt Rootsi ABL 25. peatüki §-le 11 otsustab registripidaja äriühingu lõpetamise, kui:

¹⁰⁵⁷ Henssler/Strohn/Arnold, 3. Aufl. 2016, GmbHG § 62 Rn. 4-7.

1. äriühingul on puudulik ehk mittetäielik juhatus;
2. äriühing ei ole registripidajale esitanud igaaastast tegevusaruannet ja audiitori aruannet 11 kuu jooksul alates majandusaasta lõppemisest;
3. äriühingu osa- või aktsiakapital ei vasta ABL 1. peatüki § 5 nõuetele;
4. äriühing on vastavalt ABL 19. peatüki §-dele 6 ja 19 kohustatud vähendama kapitali alla lubatud miinimumi.

Kui äriühing on aja jooksul, mil asi on ootel registripidaja juures, kõrvaldanud puudused ning maksnud vastavad tasud, ei otsusta registripidaja ühingu sundlõpetamist.

Vastavalt ABL §-le 12 otsustab kohus ühingu sundlõpetamise, kui äriühingu põhikirjas on sätestatud ühingu sundlõpetamine. Kohus otsustab ühingu sundlõpetamise kui juhatus, juhatuse liige, tegevdirektor või aktsionär esitab sellekohase avalduse.

Vastavalt ABL §-le 13 on juhatus kohustatud koostama ning audiitorid on kohustatud kontrollima ühingu likvideerimisel bilansiaruannet, kui on alust arvata, et omakapital on väiksem kui pool registreeritud aktsiakapitalist või ühingul puudub vara, millele saab sissenõuet pöörata. Bilansiaruanne koostatakse vastavalt aastaaruande koostamisele kehtestatud reeglitele.

Kui bilansiaruandest nähtub, et omakapital on väiksem kui pool registreeritud aktsiakapitalist, kutsub juhatus esimesel võimalusel üldkoosoleku, kus arutatakse äriühingu likvideerimist (*initial meeting for liquidation purposes*). Kui üldkoosolekul ei otsustata alustada äriühingu likvideerimist, toimub asja uueks arutamiseks teine üldkoosolek (*second meeting for liquidation purposes*) kaheksa kuu jooksul esimese üldkoosoleku toimumisest. Enne teise üldkoosoleku toimumist koostab juhatus uue aruande.

Vastavalt §-le 17 otsustab kohus äriühingu sundlõpetamise, kui:

- teine üldkoosolek ei toimu kaheksa kuu jooksul alates esimesest üldkoosolekust;
- bilansiaruannet ei kontrollitud enne teise üldkoosoleku toimumist audiitori poolt või sellest ei nähtu, et omakapital on suurem kui pool äriühingu aktsiakapitalist ja äriühing ei otsustanud üldkoosolekul ühingu likvideerida.

Ühingu juhatus on kohustatud esitama kohtule avalduse ühingu likvideerimiseks. Avaldus tuleb esitada kahe nädala jooksul alates teise üldkoosoleku toimumisest või kui üldkoosolekut ei ole toimunud, kahe nädala jooksul alates kuupäevast, mil koosolek oleks pidanud toimuma. Avalduse võib esitada ka juhatuse liige, tegevdirektor, audiitor või osanik/aktsionär. Ühingu ei likvideerita, kui ajal, mil asi on kohtus ootel, esitatakse bilansiaruanne, mis näitab, et omakapital on suurem kui pool äriühingu aktsiakapitalist ning see on esitatud üldkoosolekul ja audiitori poolt kontrollitud.

Vastavalt ABL §-le 21, kui aktsionär, kes omab äriühingus märkimisväärset mõju, rikub tahtlikult seadust, majandusaruandeid või põhikirja, võib kohus 1/10 aktsionäride nõudel ühingu likvideerida. Sellise ühingu likvideerimise eelduseks on, et rikkumine oleks toimunud pikal ajavahemiku jooksul või mõni muu mõjuv põhjus.

11.4.3.1.4 Taani

Vastavalt SKL §-le 225 võib registripidaja nõuda äriühingu sundlõpetamist, kui:

1. äriühing ei ole esitanud nõuetekohaselt auditeeritud aastaaruannet vastavalt *the Danish Financial Statements Act*ile;
2. äriühingul on puudulik juhatus;
3. äriühingul ei ole registreeritud audiitorit vaatamata sellele, et ühingul on see kohustus vastavalt *the Financial Statements Act*ile või muule seadusele;
4. äriühing ei ole registreerinud audiitorit vaatamata sellele, et üldkoosolek on otsustanud, et ühingu aastaaruanne peab olema auditeeritud;
5. äriühingu juhatus ei ole suutnud panna maksma aktsia(osa-)kapitali sissemaksmise nõudeid.

Registripidaja võib äriühingule anda täiendava tähtaja lõike 1 toodud puuduste kõrvaldamiseks. Kui ühing ei kõrvalda täiendava tähtaja jooksul puudust, otsustab registripidaja algatada ühingu sundlõpetamine.

Vastavalt SkL §-le 226, kui äriühing on vastavalt ühingu põhkirjale või registripidajale kohustatud otsustama ühingu likvideerimise, kuid äriühing ei tee seda või ühing ei vali likvideerijat, võib registripidaja esitada vastutavale kohtule avalduse äriühingu sundlõpetamiseks. Registripidaja avaldus ühingu sundlõpetamiseks avaldatakse registripidaja IT süsteemis. Vabatahtlikule likvideerimisele sätestatu kehtib ka sundlõpetamisele. Ühingu vara haldamise lõppemisel, avaldab registripidaja ühingu lõppemise IT süsteemis.

Vastavalt SkL §-le 229 võib juhatus alates kohtule sundlõpetamiseks avalduse esitamisest kuni likvideerija määramiseni teha vajalikke tehinguid, mis ei kahjusta ühingut ja selle võlausaldajaid. Pärast likvideerija määramist, on juhatuse liikmed kohustatud esitama likvideerijale iga informatsiooni, mida nõutakse ühingu tegevuse kohta kuni likvideerimise alustamiseni. Likvideerija võib nõuda kohtult endiste juhatuse liikmete kokkukutsumist vajaliku informatsiooni saamise eesmärgil.

Vastavalt SkL §-le 230 võib kohus juhul, kui aktsionär või aktsionärid on tahtlikult kaasa aidanud otsuse vastuvõtmisele, mis on vastuolus SkL §-ga 108 või on muul viisil ära kasutanud oma mõjuvõimu äriühingus või on kaasa aidanud äriseadustiku või ühingu põhkirja rikkumisele, vähemalt 1/10 aktsionäride avalduse alusel otsustada ühingu sundlõpetamise, kui rikkumine on kestev või esineb muu mõjuv põhjus.

11.4.3.1.5 Holland

Vastavalt Hollandi tsiviilseadustiku BW art-le 2:19a on kaubandus- ja tööstuskojal (*the Chamber of Commerce*) õigus otsustada äriühingu lõpetamine, kui koda suudab tõendada, et esineb vähemalt kaks järgmistest asjaoludest:

1. äriühing ei ole maksnud tasu enda äriregistrisse registreerimise eest vähemalt ühe aasta jooksul alates tasu maksmise tähtajast;
2. äriregistris ei ole registreeritud ühtegi juhatuse liiget üheaastase ajavahemiku jooksul või kui juhatuse liikmed on küll registreeritud, kuid on aset leidnud üks järgmistest sündmustest:
 - juhatuse liikmed on surnud või
 - juhatuse liikmed ei ole kättesaadavad äriregistris registreeritud aadressil üheaastase ajavahemiku jooksul;
3. äriühing ei ole ühe aasta jooksul täitnud oma kohustust avalikustada igaastased raamatupidamisdokumendid või bilansiaruanne;
4. äriühing ei ole ühe aasta jooksul vastanud ametlikule teadaandele esitada ühingu maksudeklaratsioon.

Kui kaubandus- ja tööstuskojal on informatsiooni, et esinevad eelnevad asjaolud, teavitab ta äriühingut ja selle juhatust kavatsusest ühing sundlõpetada. Teavituses selgitatakse ka ühingu likvideerimise põhjuseid. Teavitus registreeritakse äriregistris. Kui likvideerimise põhjuseks on teises punktis toodu, avalikustatakse teade ka Hollandi ametlikes teadaannetes (*the Dutch Gazette*).

Kaheksa nädalat pärast teavituse saatmist likvideeritakse äriühing kaubandus- ja tööstuskoja otsuse alusel, välja arvatud, kui kojani jõuavad tõendid, et puudus on kõrvaldatud.

Kaubandus -ja tööstuskoja otsus tehakse teatavaks äriühingule ja juhatuse liikmetele. Koda vastutab, et likvideerimise teade avalikustatakse *the Dutch Gazette*'is.

Vastavalt BW art 2:19 lõikele 8 on võimalik koja otsus vaidlustada. Kui otsus vaidlustatakse, registreerib koda selle äriregistris, samuti registreeritakse registris vaide rahuldamise või tagasilükkamise otsus.

Vastavalt BW art 2:19 lõikele 1 otsustab kohus ühingu sundlõpetamise, kui:

1. kuulutatakse välja äriühingu pankrot;
2. äriühingu pankrotimenetlus raubeb;
3. äriühingul ei ole liikmeid;
4. kaubandus- ja tööstuskoda on võtnud vastu vastava otsuse;
5. kohus on arvamisel, et ühing tuleks likvideerida.

11.4.4 Sundlõpetamise nõudmiseks õigustatud ja kohustatud isikute ring

11.4.4.1 Saksamaa

Õigus nõuda ühingu lõpetamist kohtuotsuse kaudu on Saksamaa GmbHG § 61 lõike 2 järgi osanikel, kelle osa üksi või osad moodustavad vähemalt 10% osakapitalist.

HGB § 133 lõike 1 järgi on võimalik nõuda ühingu lõpetamist kohtuotsuse alusel mõjuva põhjuse olemasolul. Vastavalt HGB-le on nõudeõigus igal ühingu liikmel.

Lõike 2 järgi on mõjuvaks põhjuseks eelkõige olukord, kus osanik rikub tahtlikult või raskest hooletusest temale ühingulepingust tulenevat kohustust või muutub selle kohustuse täitmine võimatuks.

Mõjuvaks põhjuseks on olukord, mis muudab ühingu edasise eksisteerimise ebamõistlikuks. Kui olukorda saab lahendada vähem resoluutsete meetmetega, kasutatakse neid meetmeid enne ühingu lõpetamist kohtuotsusega. Kõike otsustatakse igal üksikjuhul eraldi kaaludes kõikide osapoolte huve.¹⁰⁵⁸

HGB § 133 kehtib nii täis- kui ka usaldusühingu puhul.¹⁰⁵⁹

GenG § 80 lõike 1 järgi on juhatusel õigus nõuda ühistu lõpetamist, kui ühistul on vähem kui kolm liiget. Kui juhatus ei esita nõuet kuue kuu jooksul alates hetkest, kui ühistus on vähem kui kolm liiget, kuulutab kohus välja ühistu sundlõpetamise.¹⁰⁶⁰

GenG § 81 lg 1 sätestab, et kui ühistu juhatuse või nõukogu liikmed teevad seadusega vastuolus olevaid toiminguid ja ohustavad sellega avalikku heaolu ning ühistu üldkoosolek ega juhatus ei otsusta vastavate isikute tagasikutsumist või kui ühistu ei ole eesmärgiks toetada ja soodustada oma liikmete majanduslikke huve, on kõrgeimal riiklikul asutusel, kelle piirkonnas ühistu asub, nõuda ühistu lõpetamist kohtuotsusega.

11.4.4.2 Suurbritannia

Vastavalt GB IA artiklile 124 on õigus nõuda ühingu lõpetamist kohtu kaudu järgmistel isikutel:

1. äriühing;
2. äriühingu juhatuse liikmed;
3. likvideerija;
4. võlausaldajad;
5. äriühingu liikmed;
6. magistraadikohtu sekretär, kui ta teostab talle *Magistrates Court Act 1980* artikkel 87A-ga antud võimu;
7. riigisekretär;
8. maksu- ja tolliamet;
9. administratiivne järeelvalveasutus.

11.4.4.3 Rootsi

Vastavalt Rootsi ABL 25. peatükile on õigus nõuda äriühingu sundlõpetamist registripidajal, juhatusel, juhatuse liikmel, tegevdirektoril ja aktsionäril.

¹⁰⁵⁸ Henssler/Strohn/Klöhn, 3. Aufl. 2016, HGB § 133 Rn. 8-10.

¹⁰⁵⁹ Baumbach/Hopt/Roth, 37. Aufl. 2016, HGB § 133 Rn. 1-4.

¹⁰⁶⁰ Henssler/Strohn/Geibel, 3. Aufl. 2016, GenG § 80 Rn. 1.

11.4.4.4 Holland

Vastavalt Hollandi tsiviilseadustiku BW art 2:19 lõikele on õigus nõuda äriühingu sundlõpetamist kohtu kaudu ühingu juhatuse liikmetel, huvitatud isikul või prokuratuuril. BW art 2:19a-s nimetatud juhtudel on ka registripidajal õigus otsustada äriühingu sundlõpetamine.

11.4.5 Juriidilise isiku kustutamine likvideerimismenetluseta

11.4.5.1 Vara kuuluvus pärast juriidilise isiku registrist kustutamist (regulatsiooni allikad ja eesmärk; täiendav likvideerimine ja selle eeldused)

11.4.5.1.1 Saksamaa

Vastavalt AktG § 273 lõikele 4 kui peale likvideerimist selgub, et vajalikud on täiendavad likvideerimisabinõud, võib kohus huvitatud isiku nõudel otsustada täiendava likvideerimise ja ennistada vanade likvideerijate õigused või määrata uued likvideerijad.

Täiendava likvideerimise eelduseks on, et ühingul oleks mingi vara. Vara olemasolu saab jaatada juba juhul, kui ühing on hagejana esitanud nõude kohtusse. Samuti võib täiendava likvideerimise eelduseks olla täiendavate likvideerimisabinõude vajalikkus. See tuleb kõne alla näiteks olukorras, kus kustutatud ühingult nõutakse veel selgitusi või muid likvideerimisega seotud dokumente.¹⁰⁶¹

Lehre von Doppeltatbestand – Vastavalt AktG § 262 lõige 1 punktile 6 lõpetatakse äriühing kui ühingul puudub vara. Vaidlust tekitab küsimus, kas ühing loetakse lõppenuks ka olukorras, kus ühingul tegelikult eksisteerib veel vara või on vajalik mõlema eelduse, vara puudumine ja ühingu kustutamine registrist, olemasolu. Vanema seaduse käsitluse järgi on ühingu lõppemisel vaid deklaratiivne tähendus, valitseva arvamuse kohaselt on kustutamine siiski konstitutiivne. Uuema kohtupraktika järgi peavad ühingu lõppemiseks olema täidetud mõlemad eeldused ja kui ühing kustutatakse, kuid tal on siiski vara, on võimalik täiendav likvideerimine. Kuna täiendava likvideerimise eelduseks on, et peale ühingu lõppemist selgub, et ühingul siiski on veel vara, mida jagada, tuleb järeldada, et ühingu lõppemiseks on tegelikult vaja mõlema eelduse täitmine.¹⁰⁶²

Eelnevalt käsitletud põhimõttest tulenevalt eksisteerib täiendaval likvideerimisel ühing kui õiguste ja kohustuste kandja edasi ning talle saab vara omistada.¹⁰⁶³

Täiendav likvideerimine erineb esialgselt likvideerimisest selle poolest, et likvideerimist ei juhi ühing ise, vaid kohus. Ainuke täiendava likvideerimise organ on likvideerija. Tema ülesanded ja esindusõiguse määrab kohus vastavalt vajadusele ja olukorrale. Täiendava likvideerimise käigus ei ole aktsionäridel õigust panna maksma oma nõudeid. Võlausaldajatel on võimalik nõudeid esitada vaid väljaspoolt täiendavat likvideerimismenetlust.¹⁰⁶⁴

GmbHG-s ei sisaldu regulatsiooni täiendava likvideerimise kohta. Kuid GmbHG kommentaaride järgi kasutatakse Aktiengesetzi regulatsiooni praktikas laiaulatuslikult ka osaühingu puhul. Täiendava likvideerimise detailide osas on aga palju vaidlusi.¹⁰⁶⁵

11.4.5.1.2 Suurbritannia

CA sätestab kaks ühingu ennistamise võimalust: administratiivne ennistamine ja kohtulik ennistamine. Põhimõtteline erinevus Ühendkuningriigis ja Eestis toimuva registrisse ennistamise vahel on see, et kui Eestis saab äriühingu registrisse ennistada üksnes täiendava likvideerimise läbiviimiseks, siis

¹⁰⁶¹ Henssler/Strohn/Drescher, 3. Aufl. 2016, AktG § 273 Rn. 13.

¹⁰⁶² Hölter/Hirschmann, 2. Aufl. 2014, AktG § 264 Rn. 13.

¹⁰⁶³ Hölter/Hirschmann, 2. Aufl. 2014, AktG § 273 Rn. 10.

¹⁰⁶⁴ Spindler/Stilz/Bachmann, 3. Aufl. 2015, AktG § 273 Rn. 26-29.

¹⁰⁶⁵ MüKoGmbHG/H.-F. Müller, 2. Aufl. 2016, GmbHG § 74 Rn. 41-42.

Ühendkuningriigis on äriühingu ennistamine tema tegevuse jätkamiseks võimalik, st registrisse ennistamisele ei pea järgnema likvideerimist.¹⁰⁶⁶

Ajavahemikus, mis jääb äriühingu registrist kustutamise ja seejärel registrisse ennistamise vahele, on kustutatud äriühingu raha, kinnisasjad ja õigused vasatavalt CA artiklile 1012 *bona vacantia*, mis tähendab ladina keeles omanikuta hüve. Selle all on mõeldud nii öelda positiivset vara, sest kohustused sinna ei kuulu. Selline positiivne vara läheb pärast äriühingu kustutamist riigile, kes võib sellise varaga teha, mida heaks arvab.¹⁰⁶⁷

Kui äriühing „äratakse uuesti ellu“ ehk ennistatakse registrisse, siis allesjäänud *bona vacantia* antakse äriühingule tagasi, kuid müüdnud või muul moel realiseeritud vara hüvitatakse. Pärast äriühingu lõpetamiskande tegemist on kustutatud äriühingu allesjäänud vara näol tegemist varaga, mis kuulub isikule, keda enam ei ole. Selles olukorras ei ole ka vara käsutamiseks õigustatud isikut. Selliste juhtumite puhul on oluline täiendava likvideerimise ja kustutamisejärgse esmakordse likvideerimise instituut, mille käigus jaotamata jäänud vara jaotatakse.¹⁰⁶⁸

11.4.5.1.3 Roots

Vastavalt ABL §-le 44, kui vabatahtliku lõpetamise korral selgub, et ühingul on jaotamata vara ja vajalikud on täiendavad likvideerimisabinõud, jätkub ühingu täiendav likvideerimine. Likvideerija on kohustatud viivitamatult teavitama äriregistrit täiendavast likvideerimisest. Järgides põhikirjas sätestatud teavitab likvideerija likvideerimise jätkamise järgesest esimesest üldkoosolekust.

Kui vara omab tähtsusetut väärtust, võib kohus likvideerija avalduse alusel otsustada, et vara kuulub riikliku pärandi fondi (*State Inheritance Fund*).

Kui vastavalt ABL §-le 50 äriühing likvideeritakse sundlõpetamise korras ning likvideerimise protsessi käigus ei jää ühingule vara ülejääki, loetakse ühing lõppenuks sundlõpetamise lõppemisega. Kui pärast ühingu lõppemist selgub, et ühingul on siiski vara või on ühingu vastu esitatud nõue või on vajalikud muud likvideerimisabinõud, otsustab kohus huvitatud isiku avalduse alusel ühingu täiendava likvideerimise. Kohtuotsus jõustub kohe ja üldkoosoleku kokkukutsumise teade saadetakse vastavalt ABL §-le 44.

Kui vastavalt ABL §-le 51 toimub äriühingu sundlõpetamine ja likvideerimise käigus jääb ühingule vara, likvideerimise lõppemisele järgneb vabatahtlik kokkulepe või võlausaldajatega kokkuleppe tulemusena tagastatakse ühingule vara, otsustab kohus äriühingu täiendava likvideerimise. Kohtuotsus jõustub kohe.

11.4.5.1.4 Taani

Vastavalt SkL §-le 235, kui peale äriühingu vabatahtliku likvideerimist või sundlõpetamist selgub, et ühingul on likvideeritavat vara, või kohus otsustada, et äriühing ennistatakse äriregistrisse. Kohus võib otsustada ühingu ennistamise registrisse ka siis, kui esineb muu mõjuv põhjus. Vastavalt lõikele 2 vastutavad ühingu vara eest endised likvideerijad. Kui see ei ole võimalik, vastutab ühingu vara eest kohus või kohtu määratud likvideerija. Lõike 3 kohaselt peab selle kohta esitama avalduse äriregistrile mitte hiljem kui kahe nädala jooksul kohtuotsusest.

11.4.5.2 Registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidmine (hoidmise eest vastutava isiku määramine; huvitatud isiku võimalus tutvuda dokumentidega)

¹⁰⁶⁶ Tšitškan A. Äriühingute sundlõpetamine ja registrist kustutamine registripidaja algatusel ning äriühingute täiendav ja kustutamisejärgne esmakordne likvideerimine. Tartu, 2017, lk 7.

¹⁰⁶⁷ Government Legal Department. *Bona vacantia dissolved companies (BVC1)*. 2013. - <https://www.gov.uk/government/publications/bona-vacantia-dissolved-companies-bvc1/bona-vacantia-dissolved-companies-bvc1>.

¹⁰⁶⁸ Tšitškan A. Äriühingute sundlõpetamine ja registrist kustutamine registripidaja algatusel ning äriühingute täiendav ja kustutamisejärgne esmakordne likvideerimine. Tartu, 2017, lk 8.

11.4.5.2.1 Saksamaa

Vastavalt GmbHG § 74 lõikele 2 organiseerivad registrist kustutatud ühingu dokumentide hoidmise likvideerijad. Dokumentide hoidja määrab kohus osanike otsuse või lepingu alusel ning selleks isikuks on kas üks osanikest või kolmas isik (näiteks pank või muu nn *Treuhandgesellschaft*). Hoidja korraldab dokumentide säilimise ja hoidmise kümneks aastaks.

Vastavalt AktG §-le 273 on dokumentide hoidjaks likvideerijad. Dokumentide hoidmise koha määrab likvideerijate ettepaneku alusel kohus. Likvideerijad on kohustatud dokumente hoidma vähemalt kümme aastat. Endistel aktsionäridel ja võlausaldajatel on võimalik kohtu kaudu taotleda juurdepääsu dokumentidele.

Saksamaa õiguse järgi tuleb pärast juriidilise isiku registrist kustutamist hoida alles dokumente, mis on sätestatud HGB §-s 257. Sama §-i lõikes 3 on sätestatud, et paber kandjal dokumentide säilitamine ei ole ainuke võimalus. HGB järgi on lubatud ka dokumentide säilitamine elektroonselt, eeldusel, et elektroonselt säilitatud dokumendid on identsed originaalidele, igal hetkel kättesaadavad ning selged ja arusaadavad. HGB järgi on vastavalt dokumendi liigile kohustuslik säilitamisaeg kuus või kümme aastat.¹⁰⁶⁹

Dokumentide säilitamine elektroonselt on lubatud pildi- või andmekandjatel. Elektroonsel säilitamisel peab Saksamaa õiguse järgi järgima GoB-d ehk *Grundsätze ordnungsmäßiger Buchführung*. Lisaks peab Saksamaa õiguse järgi dokumentide elektroonsel säilitamisel järgima veel kahte õigusakti: *Grundsätze ordnungsmäßiger DV-gestützter Buchführungssysteme* ja *Grundsätze zum Datenzugriff und zur Prüfbarkeit digitaler Unterlagen*. Dokumendi originaali säilitamine on nõutud vaid erandlike dokumentide korral, milleks on algbilansid, majandusaasta aruanded ja konsolideeritud finantsaruanded.

Vastavalt GenG §-le 93 on dokumentide hoidja kohustatud ühingu raamatud ja dokumendid säilitama ja hoidma kümme aastat peale ühingu lõppemist. Dokumentide hoidjaks on endine liige või kolmas isik, kes on määratud põhikirja või otsuse alusel. Kui seda ei ole tehtud, määrab dokumentide hoidja kohus. Kohtul on õigus võimaldada endistele liikmetele ja võlausaldajatele ligipääs ühingu raamatutele ja dokumentidele.

11.4.5.2.2 Holland

Vastavalt Hollandi tsiviilseadustiku BW art 2:19 lõikele 7 hoitakse äriühingu andmeid ja informatsiooni, mis on registreeritud avalikes registrites, vähemalt kümme aastat hetkest, kui äriühing kustutatakse.

11.5 Järeldused ja ettepanekud

Vabatahtlik likvideerimine ja likvideerimismenetlus

Likvideerimistähtaegade põhjendatus

Likvideeritava juriidilise isiku võlausaldajatele kehtestatud nõuetest teatamise tähtaeg tuleks kapitaliühingute ja MTÜ ning SA osas ühtlustada. Olukorras, kus kapitaliühingu võlausaldajatele on kehtestatud nõuetest teatamise tähtajana 4 kuud arvates likvideerimisteata avaldamisest ning MTÜ ja SA osas on vastv tähtaeg 2 kuud, tuleks need ühtlustada lähtuvalt TsÜS §-s 42 sätestatud põhimõttest ning näha ka nende osas ette nõuetest teatamise 4 kuu pikkune tähtaeg arvates likvideerimisteate avaldamisest.

Töörühm on seisukohal, et isikuühingute (TÜ ja UÜ) regulatsiooni ei ole vaja täiendada likvideerija kohustusega teavitada isikuühingu võlausaldajaid eraldi isikuühingu likvideerimisest.

¹⁰⁶⁹ Baumbach/Hopt/Merkt, 37. Aufl. 2016, HGB § 257 Rn. 1-4.

Muuta ei tuleks likvideeritava juriidilise isiku registrist kustutamise üldisi ajalisi piiranguid, st kapitaliühingute (AS, OÜ ja TulÜ) suhtes kehtivat 6 kuu pikkust piirangut arvates lõpetamise äriregistrisse kandmisest ja 3 kuu pikkust piirangut arvates äriühingu lõppbilansi ja vara jaotusplaani liikmetele tutvumiseks esitamise kohta teate saatmisest (ÄS § 218 lg 1; § 381 lg 1; TüS § 93 lg 1). Eesti õiguse kohaselt on võimalik sellise äriühingu registrist kustutamine viia vabatahtliku lõpetamise korras lõpuni ca 8 kuu jooksul, mis on võrreldes mitmete teiste Euroopa riikidega kiirem. Oluline on tagada likvideeritava juriidilise isiku võlausaldajate huvide kaitse.

Töörühm peab vajalikuks ühtlustada tähtaegu, mis reguleerivad eri juriidiliste isikute liikide vara jaotamist õigustatud isikute vahel. Eelkõige tuleks SA puhul pikendada senikehtivat 5-kuu pikkust vara väljajagamise keeldu 1 kuu võrra ning kehtestada kõigile juriidilistele isikutele ühtne 6 kuu pikkune tähtaeg, mis piirab vara jaotamist õigustatud isikute vahel likvideerimismenetluse lõppemisel. SA puhul ei saa pidada millegagi põhjendatuks teiste juriidiliste isikute liikidega võrreldes teistsuguse (1 kuud lühema ehk viiekuulise) tähtaja kehtestamist.

Ühemeheühingute (OÜ ja AS) osas tuleks töörühma hinnangul kaotada vara jaotamise ajaline (2-kuu pikkune) piirang, mis seondub lõppbilansi ja vara jaotusplaani osanikele tutvumiseks esitamisega (vt ÄS § 216 lg 2 ja § 379 lg 2). Nimetatud juhtudel puudub osanike ja aktsionäride täiendava kaitse vajadus, kuna ainuosanik või- aktsionär kontrollib ühingu 100%.

Töörühm on siiski seisukohal, et puudub otsene vajadus likvideerimismenetluse maksimumtähtaja kehtestamiseks, mille möödumisel, kui ei ole esitatud avaldust likvideeritava ühingu kustutamiseks ega esile toodud muid takistusi (mõjuvat põhjust), mis takistab kustutamise avaldust esitamast ning täidetud on registrist kustutamise muud eeldused, peaks registripidaja kustutama vastava juriidilise isiku registrist analoogselt ÄS §-s 60 lg 3 sätestatule.

Juriidilise isiku registrist kustutamise piirangud

Mitteosalemine Eestis toimivas kohtumenetluses

Juriidilise isiku mitteosalemine Eestis toimivas kohtumenetluses poolena peaks töörühma arvates olema nii vabatahtliku kui sundlõpetamise juhtudel registrist kustutamise sisuliseks (mitte üksnes likvideerija poolt antaval kinnitusel põhinevaks) eelduseks kõigi juriidiliste isikute liikide puhul.

Kuna MTÜ ja SA registrist kustutamise sõnaselgeks eelduseks ei ole ei vabatahtliku ega sundlõpetamise korral (poolena) mitteosalemine Eestis toimivas kohtumenetluses, tuleks see piirang viia sisse. Põhjendatud ei ole nimetatud ühinguliikide erandina kustutada lubamine registrist olukorras, kus nad osalevad Eestis toimivas kohtumenetluses.

ÄS § 60, SaS § 34¹ ja MTÜS § 36¹ juhtudel peaks juriidilise isiku registrist kustutamine registripidaja poolt seoses majandusaasta aruande esitamata jätmisega olema võimalik üksnes juhul, kui juriidilise isik ei osale (poolena) Eestis toimivas kohtumenetluses. Hetkel kehtiva õiguse kohaselt selline piirang puudub.

Samuti peaks töörühma arvates juriidilise isiku registrist kustutamisel sundlõpetamise menetluses ja olukorras, kus kohtul ei õnnestu juriidilisele isikule likvideerijat määrata (TsMS § 604 lg 2), olema eelduseks asjaolu, et juriidiline isik ei osale (poolena) Eestis toimivas kohtumenetluses.

Vajalik on tagada kustutamisavaldust menetlevale registripidajale tehniline võimalus kontrollida kohtute infosüsteemist vastava eelduse täidetust ning panna registripidajale ka sellekohane kohustus. Kohtumenetluses poolena osalev juriidiline isik ei tohiks ootamatult menetlusest kaduda seoses tema registrist kustutamiselega.

Juriidilise isiku registrist kustutamise piirang tuleks laiendada ka juhtudele, kui lõpetatav juriidiline isik osaleb tsiviilkohtumenetluses mitte poole, vaid menetlusosalisena (nt hagita asjas puuduvad pooled).

Likvideerimine karistusest pääsemise abinõuna

Riigikohus on väljendanud seisukohta, mille kohaselt on seadusandja võimuses luua õiguslik mehhanism, mis takistaks jagunemise, ühinemise või likvideerimise kasutamist süüteo toime pannud juriidilise isiku karistamise vältimiseks. Võimaliku lahendusena on kohus viidanud nii menetlusõiguslikele kui ka materiaalõiguslikele meetmetele.

Menetlusõiguslikuks meetmeks võiks Riigikohtu hinnangul olla süüteoasja menetlejale õiguse andmine keelata süüteomenetluse tagamiseks teatud tingimustel ja ajaks kahtlustatavast või süüdistatavast juriidilise isiku ühinemine, jagunemine või likvideerimine. Materiaalõiguslikuks meetmeks võiks Riigikohtu hinnangul olla normide kehtestamine, mis looksid seadusliku aluse omistada tegu teatud juhtudel (nt äriühingu ainukese ettevõtte ülemineku korral) juriidilisele isikule, kes on teo toime pannud juriidilise isikuga majanduslikult identne.

Süüteo menetlejale õiguse andmine keelata registripidajal juriidilise isiku kustutamine ühinemis-, jagunemis- või likvideerimismenetluses, on kriminaalmenetluse tagamise eesmärges silmas pidades töörühma hinnangul vajalik ja põhjendatud lahendus. Samuti tuleks näha materiaalõiguse normina ette registrist kustutamise (sh ühinemise ja jagunemise kohta kannete tegemise) eeldusena asjaolu, et kustutatava juriidilise isiku osas ei ole karistusregistri kohaselt täitmata karistusi. Registripidajale tuleks ühtlasi näha ette kohustus kontrollida karistusregistrist andmeid kustutatava juriidilise isiku karistuse ja karistuse täitmise kohta.

Töörühm ei toeta ettepanekut omistada süütegu selle teo toimepannud juriidilise isikuga majanduslikult identsetele juriidilistele isikutele ehk karistusõiguslike tagajärgede üleminekut ühelt subjektilt teisele majandusliku identiteedi alusel. Selline lahendus pärsiks majanduskäivet ja ettevõtlusvabadust, kuivõrd heauskne ettevõtte omandaja võib sattuda temast endast sõltumatutel asjaoludel ka karistusõiguse subjektiks. Samuti hägustaks see ka karistusõiguses kehtivat vastutuse personaalsuse üldist põhimõtet.

Juriidilise isiku sundlõpetamine

Sundlõpetamise aluste süsteemsus ja otstarbekohasus

Sundlõpetamise aluste allikad

Sisulisi probleeme sundlõpetamise aluste esitamise (sh viidete) süsteemis töörühma hinnangul ei ole.

Vaatamata asjaolule, et viited juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes sundlõpetamise muudele alustele ei ole päris ühtsed (nt MTÜS §-s 40 lg 1 p.-s 3 ja SaS §-s 46 lg 1 p.-s 4 viidatakse, et lisaks eriseadustes loetletud alustele kohaldatakse TsÜS-is sätestatud aluseid seevastu ÄS-i ja TüS-i regulatsioonid ei tee sundlõpetamise aluste regulatsioonis tagasiviidet TsÜS §-s 40 sätestatud alustele, vaid üldise viite kõigile muudes seadustes sätestatud sundlõpetamise alustele) ei pea töörühm muudatuste tegemist juriidilise isiku liikide kohta käivates seadustes sundlõpetamise aluste esitamise osas vajalikuks.

Sundlõpetamise aluste piiritlemine (vabatahtliku lõpetamise alustest)

Sundlõpetamise aluseks ei tuleks töörühma arvates lugeda olukorda, kus juriidilise isiku liikmed ei ole vastu võtnud otsust juriidilise isiku lõpetamise kohta olukorras, kus põhikirja alusel oli sellekohase otsuse vastuvõtmine kohustuslik või kui saabub põhikirjas sätestatud lõpetamise alus (nt juriidilise isiku tähtaeg). Juriidilise isiku liikmete poolt vabatahtlikult võetud (sh põhikirjaga kokkulepitud) kohustus hääletada teatud asjaolude esinemisel lõpetamisotsuse vastuvõtmise poolt, ei peaks olema käsitletav juriidilise isiku sundlõpetamise alusena. Eeltoodust tulenevalt tuleks muuta ÄS § 203 lg 1 p 1; § 366 lg 1 p 1; TüS § 76 lg 1 p 1 (ja ka SaS § 46 lg 1 p 3) sõnastusi ja jätta välja sõnad „või põhikirja“. Eraldi tuleks aga kaaluda SaS § 46 lg 1 p 3 sõnastuse sobivust, kuna SA-l puuduvad liikmed ning nende puhul on avalik huvi SA põhikirjajärgse toimivuse osas suurema kaaluga kui juriidilise isiku teiste liikide puhul.

Sundlõpetamise aluste süsteem

Pankrotimenetlusega seotud lõpetamise alused (vt nt ÄS § 201 lg 2¹ ja 2²) peaksid töörühma hinnangul olema rakendatavad ka MTÜ-le ning SA-le. Need alused tuleks süsteemi terviklikkuse huvides sätestada juriidilise isiku lõpetamise üldiste alustena TsÜS-s (sarnaselt kuni 05.04.2011 kehtinud TsÜS §-le 39 p 4¹). Ühtlasi tuleks nende aluste sõnastust samas täpsustada, kuna üksnes pankroti väljakuulutamise (PankrS § 31) ega ka raugemine (PankrS§ 29) ei too automaatselt kaasa juriidilise isiku lõppemist. Juriidilisest isikust võlgniku lõpetamise või tegevuse jätkamise ja kompromissi tegemise otsustamine on võlausaldajate üldkoosoleku pädevuses (PankrS § 77 p.-d 2-4).

Kapitaliühingu liike reguleerivates seadustes on vastavate juriidilise isiku liikide likvideerimise regulatsiooni juures, st ÄS § 203 lg 1 p 2 ja § 366 lg 1 p 3; Tüs § 76 lg 1 p 2 korratud TsÜS § 40 lg 1 p 5 regulatsiooni, mille kohaselt on sundlõpetamise aluseks juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi volituste lõppemine rohkem kui 2 aastat tagasi ning eeldus, et uut juhatust ei ole valitud. Töörühma hinnangul ei ole selline kordus põhjendatud ega vajalik. Piisav on sarnaselt MTÜS-ile ja SaS-ile üksnes viite tegemine TsÜS-i alustele.

ÄS § 59 lg 6 ja MTÜS § 76 kohaselt juhul, kui juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui 6 kuud. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul seda ei tee, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise. Olukorras, kus ÄS § 59 lg 6 on kohaldatav kõigile äriühingutele (TÜ, UÜ, AS, OÜ, TulÜ) ja MTÜS § 76 kohaselt ka MTÜ-le ja SA-le, siis oleks normitehniliselt põhjendatud ÄS §-s 59 lg 6 sätestatud sundlõpetamise aluse sätestamine TsÜS §-s 40 lg 1 p 5. Juriidilise isiku liikide eriregulatsiooni sõnastus peaks täpsustama sundlõpetamise alust üksnes seoses juhatuse ametiaja lõppemisega. Ettepanek on et praeguse ÄS § 59 lg 6 sundlõpetamise alus sätestatakse TsÜS §-s 40 lg 1 p 5 (juhatuse koosseis ei vasta seaduse nõuetele) ning juriidilise isiku liikide kohta käivatesse eriseadustesse (sh ÄS § 203 lg 1 p 2 ja § 366 lg 1 p 3; Tüs § 76 lg 1 p 2) jääb täpsustus, mille kohaselt on juhatuse volituste lõppemine sundlõpetamise aluseks, kui juhatuse volitused on lõppenud enam kui 2 aastat tagasi ja uut juhatust ei ole valitud.

Seoses TsÜS §-s 40 p 6 tehtud viitega muudele seaduses sätestatud sundlõpetamise alustele tuleb märkida, et mitte kõik eriseadustes sätestatud alused ei ole põhjendatud. Tühistamist vajaks EVKS¹⁰⁷⁰ § 23 lg 3 teises lauses sätestatud sundlõpetamise alus, milleks on olukord, kus AS on EVK-s aktsiate registreerimise või seoses aktsiate registreerimisega osutatavate teenuste eest tasumisega viivitanud üle 6 kuu. Nimetatud olukord ei peaks viima juriidilise isiku sundlõpetamiseni ning rakendada tuleks muid õiguskaitsevahendeid.

Sundlõpetamise nõudmiseks õigustatud ja kohustatud isikute ring

Kohtule juriidilise isiku sundlõpetamise avaldust esitama õigustatud isikute ring peaks vähemalt kapitaliühingutel olema ühesugune. Eeltoodust tulenevalt tuleks täiendada OÜ ja AS osas sundlõpetamise avalduse kohtule esitama õigustatud isikute ringi nõukogu liikmega (sarnaselt Tüs § 76 lg 2 1 lausele). Eeltoodust tulenevalt tuleb vastavalt täpsustada ÄS § 203 lg 2 1. lause; § 366 lg 2 1. lause sõnastust.

Töörühm on seisukohal, et MTÜ ja SA regulatsioonis (MTÜS § 40 lg 1; SaS § 46 lg 1) ei ole vaja täpsustada sarnaselt kapitaliühingutele huvitatud isikute ringi, kellel on õigus taotleda kohtult konkreetse juriidilise isiku sundlõpetamise otsustamist.

Sundlõpetamise aluse esinemisel peaks kohus ka otsustama juriidilise isiku sundlõpetamise. Kohtule täiendava kaalutusruumi andmist sundlõpetamise üle otsustamiseks vastava aluse olemasolul ei saa pidada põhjendatuks. Eeltoodust tulenevalt tuleb täpsustada ÄS § 59 lg 5 ja 6 sõnastust, mille kohaselt

¹⁰⁷⁰ Eesti väärtpaberite keskregistri seadus. – RT 2000, 57, 373; RT I, 23.12.2014, 15.

on registripidajal (kohtul) õigus (võib) otsustada äriühingu sundlõpetamine sätetes kirjeldatud eelduste esinemisel (kuid puudub vastav kohustus).

Vara kuuluvus pärast juriidilise isiku registrist kustutamist

Juriidilise isiku täiendava likvideerimise võimalused on ja peavad jääma piiratuks. Täiendav likvideerimine peaks võimalik olema eelkõige vara (aktiva) ilmnemisel pärast juriidilise isiku registrist kustutamist. Täiendavate (enne registrist kustutamist tekkinud) kohustuste ilmnemine peaks viima juriidilise isiku täiendava likvideerimiseni aga üksnes erandjuhul. Juriidiline isik kui õigussubjekt peaks lõppema registrist kustutamisega üksnes eeldusel, et tal ei ole vara (aktiva tähenduses).

Kehtiva õiguse kohaselt on juriidilise isiku võlausaldaja poolt täiendava likvideerimise taotlemise üheks eelduseks asjaolu, et võlausaldaja ei ole jätnud likvideerimismenetluses oma nõuet tähtaegselt esitamata. Kehtivast õigusest ei tulene üheselt, kas eelnimetatud eelduse täitmine on vajalik ka juhul, kui juriidiline isik on kustutatud registrist ajal, mil seda ei oleks võinud teha seoses kohtuliku vaidlusega vastava nõude üle (eeldab sisuliselt likvideerijate poolt ebaõige kinnituse andmist juriidilise isiku kustutamiseks avalduse esitamisel). Eelduslikult peaks nõude õigeaegne esitamine olema nõutav ka juhul, kui juriidiline isik on kustutatud registrist vaatamata asjaolule, et käimas oli vaidlus nõude üle.

Registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentide hoidmine

Juriidilise isiku registrist kustutamisel peab olema tagatud, et kõigile kolmandatele isikutele on registrist nähtavad andmed isiku kohta, kellele on antud hoiule juriidilise isiku dokumendid. Kehtiva regulatsiooni kohaselt määrab kohus vajaduse korral dokumentide hoidja juhul, kui likvideerijad ei ole hoidjat määranud, vt ÄS § 219 lg 1; § 382 lg 1; TüS § 94 lg 1; MTÜS § 54 lg 1; SaS § 59 lg 1. Nimetatud sätteid tuleks muuta ning näha ette, et säilitamist vajavate dokumentide olemasolu korral on kohus kohustatud dokumentide hoidja määrama, kui likvideerijad seda ise määranud ei ole. Ilma dokumentide hoidja määramiseta ning registrisse kandmiseta ei tohi olla lubatud juriidilise isiku registrist kustutamine ei vabatahtliku ega ka sundlõpetamise korral. Töörühma hinnangul tuleks kaaluda tsentraalse avalik-õigusliku hoiustamiskoha (nt serveriteenuse) loomist, kus säilitatakse vähemalt elektrooniliselt kõik säilitamist vajavad dokumendid ning millele tagatakse huvitatud isikute juurdepääs ühtsetel alustel.

Kehtiva õiguse sätteid tuleks täpsustada dokumentide hoidja kohta registrisse kantavate andmete osas. Dokumentide hoidja kohta tuleks registrisse kanda ka tema kontaktandmed, sh e-posti aadress. Vastavalt tuleks täpsustada ÄS § 122 lg 3; § 219 lg 2; § 382 lg 2; TüS § 94 lg 2; MTÜS § 54 lg 2; SaS § 59 lg 2 sõnastust.

Kehtiva õiguse kohaselt vajavad registrist kustutatud OÜ, AS, TulÜ, MTÜ ja SA võlausaldajad ja muud isikud, kellel selleks on õigustatud huvi, registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega tutvumiseks kohtu sellekohast luba (vt ÄS § 219 lg 4; § 382 lg 4; TüS § 94 lg 4; MTÜS § 54 lg 4; SaS § 59 lg 4). Nimetatud nõue on huvitatud isikut liigselt koormav ning ebapraktiline. Dokumentidega tutvumiseks õigustatud huvi olemasolu peaks hindama dokumentide hoidja. Üksnes vaidluse korral peaks asja lahendamata kohus hagita menetluse sätete kohaselt. Eeltoodust tulenevalt tuleks näha ette, et registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega tutvumiseks on juriidilise isiku võlausaldajal või muul huvitatud isikul õigus pöörduda kohtu poole juhul, kui hoidja keeldub võimaldamast tutvumist registrist kustutatud juriidilise isiku dokumentidega.

12 FILIAAL

12.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

12.1.1 Teema kirjeldus

Filiaali kohta käivate reeglite eesmärk on anda teiste riikide ühingutele võimalus tegutseda Eestis ilma teisese asutamiseta, st filiaali kaudu saab välismaine ühing tegutseda Eestis ilma, et tal oleks vaja selleks asutada tütarühingut. Filiaali kohta käivad reeglid tulenevad EL õigusest ja nende eesmärk on eelkõige välistada takistused teenuste piiriüleisel osutamisel. Samuti on filiaal avalikustamise abinõuks, mis võimaldab välismaa äriühinguga seotud õiguslike asjaolude avalikustamist Eestis.¹⁰⁷¹

Filiaali reguleerimise üheks eesmärgiks on näha ette üks võimalus, kuidas saab välismaa äriühing Eestis tegutseda. Teiste riikide ühingute Eestis tegutsemise õigus ei ole seadustes reguleeritud selliselt, et oleks kehtestatud suletud loetelu tegutsemise viisidest. Vastava kataloogi puudumine seaduses tähendab, et filiaal ei ole selleks ainus võimalus. Sellest tulenevalt ei pea filiaalide kohta käivad normid olema kõiki olukordi hõlmavad, vaid need saavad ja peavad reguleerima üksnes olukorda, kus filiaali soovitakse registrisse kanda. Filiaali kohta käivad reeglid ei ole seotud ka juriidilisele isikule kohaldatava õiguse määramisega. Filiaali kohta käivad reeglid võivad olla seotud teiste riikide juriidiliste isikute tunnustamisega, kuna välismaise äriühingu filiaali registrisse kandmine on üks sellise tunnustamise võimalus.

Mis puutub teiste riikide ühingute Eestis tegutsemise võimalustesse, siis ei ole sellele kehtestatud mingit üldist keeldu. Küsimus välismaise isiku võimalusest tegutseda Eestis ei ole ühinguõiguslik küsimus, vaid see kuulub majandushaldusõiguse alla. PS-st tulenev üldine ettevõtlusvabadus saab olla piiratud üksnes seadusega (PS § 31). Sellise piirangu aluseks saab olla näiteks tegevusala (nt tegevusalad, millel on vaja tegevusluba) või siis võivad olla ka seotud isiku päritoluriigiga (MüoS § 4 lg 3). Need piirangud ei ole seotud filiaali kui sellise kohta käivate reeglitega. Kui välisriigi isik soovib Eestis tegutseda, siis ei ole tal selleks ilmselt eraõiguslikke piiranguid, sest kui ta on mingi riigi õiguse alusel õigussubjekt, on tema tehingud ka sellel alusel kehtivad. Probleemiks võib olla pigem suhtlemine riigiga, mis omakorda on suurel määral tulenev vajadusest sellise isiku identifitseerimiseks, kuna muu hulgas vajavad sellist tunnust riiklikud registrid, milles võivad kajastuda tegevuse tulemused (nt maksuregistrid). Antud teemaga seoses on seega küsimus selles, kas võimalikud tehnilised takistused on võimalik lahendada muul viisil, kui filiaali reeglitega või on olemas vajadus näha ette võrreldes kehtiva õigusega täiendavaid filiaali registrisse kandmise võimaluse juhtumeid.

Filiaali kohta käivad normid on seotud eelkõige avalikustamisega. See tähendab, et seadus ei reguleeri filiaali sisesuhteid, vaid üksnes avalikustamisega seotud küsimusi. Kuna filiaalil on eelduslikult majandustegevus Eestis, on kehtestatud ka nõuded filiaali raamatupidamisele ja finantsaruandlusele.

Lähteülesandest tulenevalt hõlmab käesolev teema järgmisi küsimusi:

- filiaali mõiste
- filiaali kohta käivate reeglite personaalne kohaldamisala
- filiaali raamatupidamine ja auditeerimine
- filiaali likvideerimine.

12.2 Kehtiv õigus

12.2.1 Siseriiklik õigus

Kehtivas õiguses on välismaa äriühingu filiaal reguleeritud ÄS §-des 384-390. Kehtiva õiguse normid näevad ette filiaali avamise aluse: kui välismaa äriühing tahab Eestis pakkuda kaupu või osutada

¹⁰⁷¹ K.Saare jt. (2015), äärenr 322.

teenused, peab ta äriregistrisse kandma filiaali (ÄS § 384 lg 1). Seega sätestab seadus seoses filiaali registrisse kandmisega kolm asjaolu: 1) filiaali saab registrisse kanda välismaa äriühing, 2) filiaali registrisse kandmise eelduseks on tahe Eestis pakkuda kaupu või osutada teenuseid, ja 3) filiaali registrisse kandmise on sel juhul kohustuslik.

Filiaali raamatupidamise ja aruandluse sätestab ÄS § 388. Lg-s 1 on sätestatud, et välismaa äriühing peab pidama filiaali kohta eraldi raamatupidamist. Lähteülesandes on märgitud ebaõigesti, et sellest sättest tuleneb ka kohustus koostada filiaali majandusaasta aruanne. Antud säte seda kohustust ei sisalda ja nimetatud normi eesmärgiks on eelkõige kohustada filiaali majandustehinguid dokumenteerima ja tagada sellega filiaali majandustehingute kontrolli võimalus. Kohustust koostada välismaa äriühingu filiaali majandusaasta aruanne ei tulene ka teistest seadustest. RPS § 2 lg 2 sätestab küll, et filiaal on raamatupidamiskohustuslane (korrates sama mõtet, kui on ÄS § 388 lg-s 1), kuid sama seaduse § 44 välistab välismaa äriühingu filiaalile majandusaasta aruande koostamise kohustust sisaldava sätte (RPS § 14 lg 1) kohaldamise.

Majandusaasta aruande äriregistrile esitamise kohustuse sisu sõltub sellest, millise riigi äriühinguga on tegu. Nõuded on järgmised (ÄS § 388 lg 2):

- 1) kui Euroopa Majanduspiirkonna äriühing peab oma asukohariigi õiguse kohaselt majandusaasta aruande avalikustama, peab filiaal esitama selle majandusaasta aruande äriregistrile;
- 2) kui Euroopa Majanduspiirkonna äriühing ei pea oma asukohariigi õiguse kohaselt majandusaasta aruannet avalikustama, ei pea filiaal esitama äriregistrile ei välismaa äriühingu majandusaasta aruannet ega mingit muud sarnast aruannet;
- 3) kõik kolmandate riikide äriühingute filiaalid peavad esitama äriregistripidajale esitama välismaa äriühingu majandusaasta aruande sõltumata sellest, kas välismaa äriühingul on või ei ole kohustus seda aruannet koostada või avalikustada.

Erinevused on ka majandusaasta aruandele esitatavate sisuliste nõuete osas ja need on järgmised (ÄS § 388 lg 3):

- 1) äriregistrile esitatav OECD liikmesriigi äriühingu majandusaasta aruanne peab olema koostatud vastavalt raamatupidamistavale, mida nõuab vastava välisriigi õigus;
- 2) äriregistrile esitatav OECD liikmeks mitte oleva riigi äriühingu majandusaasta aruanne peab olema koostatud vastavalt rahvusvaheliste finantsarvestuse standarditele.

Filiaali likvideerimine on reguleeritud ÄS § 390 lg-s 4. Selle kohaselt tuleb enne filiaali registrist kustutamist teostada filiaali likvideerimine, millele kohaldatakse aktsiaseltside kohta käivad sätteid. Kohaldamisele kuuluvad §-d 369-372 (likvideerijate määramine, tagasikutsumine, registrisse kandmine, nende õigused ja kohustused), 374 (raamatupidamine likvideerimise ajal, mis sisaldab muu hulgas kohustuse koostada likvideerimise algbilanss), 375-377 (võlausaldajatele teatamine, nõuete esitamine ja nende rahuldamine), 378 lg 1 ja 2 (lõppbilansi koostamine ja kohustuslik auditeerimine), 381 (täiendav likvideerimine), 382 (dokumentide säilitamine), 383 (likvideerijate vastutus).

Kuna lähteülesandes on esitatud sisuliselt küsimus ka sellest, kas filiaali reeglite laiendamine ei oleks vajalik peale välismaa äriühingute ka teistele välismaistele ühingutele, sihtasutustele ja seltsingutele, siis tuleb märkida ka seda, kuidas on võimalik välismaistel ühingutel ilma filiaali registrisse kandmata Eestis tegutseda. Iseenesest kehtib Eestis ettevõtlusvabaduse põhimõte (PS § 31), kusjuures see on kõigil isikutel ühesugune, kui seaduses ei ole kehtestatud piiranguid. Sama põhimõtte sätestab ka MüoS § 4 lg 3. Seega saab välismaine isik tegeleda majandustegevusega samaväärselt Eesti isikutega arvestades seadustes sätestatud piiranguid. Kui küsimus on selles, et Eestis tegutsemine toob kaasa vajaduse suhelda riigiga (nt maksuhalduriga), on välismaistel isikutel võimalus ja kohustus registreerida

end maksukohustuslaste registris.¹⁰⁷² Seal registreerimisel antakse ka registrikood, millega saadakse endale identiteet Eestis.

12.2.2 Põhiseadus ja rahvusvaheline õigus

Filiaali kohta käivate normide aluseks on PS 31, mis sätestab ettevõtlusvabaduse.

12.2.3 Euroopa Liidu õigus

EL-is on välismaa äriühingu filiaal on olnud reguleeritud 11. äriühinguõiguse direktiiviga 89/666/EMÜ, millega on kehtestatud äriühingute välismaal asuvate filiaalide avalikustamismõisted. Direktiiviga on hõlmatud nii filiaalid, mille on asutanud EL äriühingud teises liikmesriigis kui ka filiaalid, mille on asutanud kolmandate riikide äriühingud EL-is.

11. äriühinguõiguse direktiivi on muudetud direktiiviga 2012/17/EL, millega on kehtestatud nõuded liikmesriikide äriregistrite omavahelisele andmete vahetamisele.

Praegu reguleerib filiaali Ühtne kodifitseeritud ühinguõiguse direktiiv 2017/1132.

11. direktiivi aluseks on praegu kehtiva õiguse järgi ELTL, mille art 49 keelab liikmesriikidel kitsendada teise liikmesriigi kodanikul asutamisevabadust enda territooriumil, mis tähendab muu hulgas ka seda, et teise liikmesriigi äriühingutel peab olema võimalus kanda teise liikmesriigi registrisse filiaal. Tuleb märkida, et lepingu eestikeelne tekst on ebatäpne ja erineb teistes keeltes olevast lepingu tekstist, kuna eestikeelses tekstis on märgitud, et asutamisevabadus ei laiene mittetulundusühingutele ja sellega on tekkinud olukord, kus nimetatud on üks Eestis olemas olev ühinguvorm. Teistes keeltes ei ole teksti selles osas nimetatud mitte ühte konkreetset õiguslikku vormi, vaid mittetulunduslikku tegevust ehk siis sisuliselt vabaühendusi ning seega tuleb järeldada, et tekstis eespool nimetatud tsiviilõiguslike ühingute all peetakse silmas ühinguid, mis Eesti õiguse järgi on äriühingud.

Direktiiv reguleerib eelkõige liikmesriikide õigusi ja kohustusi filiaalide asutamise lubamisel, avalikustamisele kuuluvaid andmeid, filiaalidega seotud registrimenetluse küsimusi ja erinevate liikmesriikide registripidajate koostööd.

Eesti ei ole ühinenud ühegi rahvusvahelise lepinguga, millega ta oleks võtnud endale kohustuse lubada teise riigi ühingutel kanda enda registrisse filiaal.

12.3 Analüüsimist vajavad küsimused

12.3.1 Filiaali mõiste

Revisjoni lähteülesandes on esimesena tõstatatud seoses filiaaliga probleem, et ÄS § 384 näeb ette, et juhul, kui välismaa äriühing tahab oma nimel Eestis püsivalt pakkuda kaupu või teenuseid, peab ta äriregistrisse kandma filiaali ja sellest tulenevalt tuleb analüüsida selle kohustuse rikkumise tagajärgi, samuti selle kohustuse suhestumist maksuõigusliku püsiva tegevuskoha registreerimise kohustusega. Lisaks tuleb lähtuvalt filiaali registreerimiskohustuse eesmärgist tuleb analüüsida filiaali mõiste laiendamise vajalikkust selliselt, et sellega oleks hõlmatud mitte üksnes püsiv kaupade ja teenuste pakkumisega tegelemise kavatsus, vaid ka ainuüksi äriühingu juhtimine.

12.3.2 Filiaali kohta käivate reeglite personaalne kohaldamisala

Lähteülesandes on märgitud, et regulatsiooni tõenäolisest eesmärgist tulenevalt puudub tõenäoliselt põhjendus säilitada praegune kord, et filiaali registreerimise võimlaus on üksnes äriühingutel. Analüüsida tuleb filiaali registreerimise kohustuse laiendamist kõikidele Eestis tegutsevatele välisriigi juriidilistele isikutele, ühingutele ja muudele sarnastele juriidilistele moodustistele.

12.3.3 Filiaali raamatupidamine ja auditeerimine

¹⁰⁷² „Maksukohustuslaste registri“ asutamine ja registri pidamise põhimäärus. VV määrus 30.07.2002 nr 240, RT 2002, 68, 408.

Lähteülesandest tulenevalt tuleb analüüsida, kas kehtiv filiaali ja välismaise äriühingu raamatupidamisaruannete koostamise ja avalikustamise regulatsioon on õigusselge ja otstarbekas ning EL õigusega kooskõlas. Muu hulgas tuleb kaaluda AS § 388 lõike 2 sõnastuse õigusselgemaks muutmise vajadust praktikas segadust tekitanud küsimuses, kas välismaa äriühingu aruande auditeerimist tohib nõuda ka juhul, kui seda ühingu registreerimisriigis ei nõuta.

12.3.4 Filiaali likvideerimine

Lähteülesande kohaselt ei ole kehtiv filiaali likvideerimise regulatsioon väidetavalt õigusselge.

12.4 Teema käsitlemine võrdlusriikides

12.4.1 Filiaali mõiste

Saksmaal ei ole seaduses filiaali mõistet esitatud, vaid filiaal on reguleeritud registrikande tegemise eelduste kaudu (HGB § 13 jj). Vastavalt on filiaali kohta käivad normid ebamäärased, sh ei ole sätestatud filiaali registrisse kandmise sisulisi eeltingimusi ning filiaal kantakse registrisse, kui on täidetud formaalsed nõuded (st registripidajale on esitatud kandeavaldus ja seaduses sätestatud dokumendid).

Läti KL-is on esitatud järgmine filiaali mõiste: Filiaal on ettevõtte organisatsiooniliselt iseseisev osa, mis on territoriaalselt või muul viisi eraldatud peaettevõttest ja mille püsiv äritegevus toimub ettevõtja nimel. (LV KL § 22).

Leedus puudub seaduses filiaali mõiste.

Rootsis on filiaali mõiste samuti sisustamata, seadus sätestab küll vormid, mida välismaa äriühing saab Rootsis tegutsemiseks kasutada (filiaal, tütarühing, esindus) (*lag (1992:160) om utländska filialer*, edaspidi SE LUF § 2).

12.4.2 Filiaali kohta käivate reeglite personaalne kohaldamisala

Kõigis võrdlusriikides on välismaa ühingu filiaali registrisse kandmine piiratud isikuliselt üksnes välismaa äriühingutega (vt eelmine alajaotus).

12.4.3 Filiaali raamatupidamine ja auditeerimine

Ühtse kodifitseeritud ühinguõiguse direktiivi 2017/1132 art 31 sätestab, et avalikustamiskohustus kehtib üksnes nende äriühingu raamatupidamisdokumentide kohta, mis on koostatud, auditeeritud ja avalikustatud vastavalt äriühingu suhtes kehtivale liikmesriigi õigusele. Seega sätestab direktiiv kaks põhimõtet: 1) EL liikmesriigi äriühingu filiaalil saab olla kohustus esitada registrile äriühingu majandusaasta aruanne üksnes juhul, kui äriühingu suhtes kehtiva õiguse järgi see aruanne tuleb koostada ja avalikustada, ja 2) see aruanne peab olema koostatud selle õiguse järgi, mis kehtib välismaa äriühingule.

Direktiivi 2017/1132 art 38, mis kehtib kolmandate riikide äriühingute filiaalidele, sätestab, et avalikustamiskohustus kehtib äriühingu raamatupidamisdokumentide kohta, mis on koostatud, auditeeritud ja avalikustatud vastavalt selle riigi õigusele, mille alusel on äriühing loodud. Kui kõnealused dokumendid ei ole koostatud vastavalt EL finantsarvestuse direktiividele või samaväärsel viisil,¹⁰⁷³ võivad liikmesriigid nõuda filiaali tegevusega seotud raamatupidamisdokumentide koostamist ja avalikustamist. See tähendab, et kui välismaa äriühing ei ole kohustatud koostama või avalikustama majandusaasta aruannet või kui see ei ole koostanud EL-is kehtivate nõuete järgi, võib liikmesriik nõuda filiaali kohta aruande koostamist.

¹⁰⁷³ Direktiivi vastuvõtmise ajal ei olnud EL võtnud üle rahvusvahelisi finantsarvestuse standardeid, kuid nõuetekohane on ka majandusaasta aruande koostamine nende standardite alusel.

Filiaali raamatupidamine ja aruandlus on Saksamaal reguleeritud HGB §-s 325a. See näeb ette kohustuse esitada registrile äriühingu majandusaasta aruanne, kuid see kohustus kehtib üksnes EL ja EMP äriühingute filiaalidele ja ei kehti teiste riikide äriühingute filiaalide suhtes.¹⁰⁷⁴

Lätis kehtib nõue, et filiaal peab registrile esitama välismaa äriühingu majandusaasta aruande, kui välismaa äriühingul on kohustus esitada see aruanne enda registrile (KL § 25 lg 6). Sisulisi nõudeid sellele aruandele kehtestatud ei ole.

Leedus peab filiaal esitama registrile välismaa äriühingu majandusaasta aruande, mis peab olema koostatud, auditeeritud ja avalikustatud vastavalt selle riigi õigusele, kus välismaa äriühing on asutatud. Kui välismaa äriühingu on asutatud riigis, mis ei kuulu EL'i või Euroopa Majanduspiirkonda, majandusaasta aruanne on koostatud teiste nõuete järgi, kui kehtivad Euroopa Liidus, peab välismaa äriühingu majandusaasta aruande asemel koostama ja esitama registrile filiaali majandusaasta aruande, mis peab olema koostatud vastavalt Leedus kehtivatele nõuetele (LT AB § 76 lg 1 p 3, lg 2).

Rootsis kehtib nõue, et filiaalil peab olema oma raamatupidamine (SE LUF § 11). Auditeerimiskohustus tekib filiaalil juhul, kui vastavad seadusest tulenevad piirmäärad on täidetud (SE LUF § 12). Filiaal peab registrile esitama välismaa äriühingu aruande, kui välismaa äriühing peab selle avalikustama või filiaali aruande, kui välismaa äriühing ei pea majandusaasta aruannet avalikustama (SE LUF § 13).

12.4.4 Filiaali likvideerimine

Filiaali likvideerimist ei ole Saksamaal sätestatud. Küll on seadusega ette nähtud võimalus kanda registrisse filiaali likvideerijad (HGB § 13f lg 5 ja 13g lg 5).

Lätis ei ole filiaali likvideerimist seaduses sätestatud.

Leedus on sätestatud filiaali juhataja kohustus filiaali tegevuse lõppemisel avaldada teated võlausaldajatele, kellel on õigus esitada oma nõuded kahe kuu jooksul (LT AB § 75 lg 7).

Rootsis on seadusega nähtud ette, et filiaali registrist kustutamisel tuleb see likvideerida (SE LUF § 21), täpsemad nõuded likvideerimisele puuduvad.

12.5 Järeldused ja ettepanekud

Filiaali mõiste

Kehtiv õigus seob filiaali registrisse kandmise eeldusega, et välismaa äriühing tahab oma nimel Eestis püsivalt pakkuda kaupu või osutama teenuseid (ÄS § 384 lg 1). Selle sättega seoses eksisteerib mitu probleemi. Esiteks, filiaali registrisse kandmise tahte väljendamine toimub avalduse esitamisega, kusjuures tegu on deklaratsiooniga, mida registripidaja ei kontrolli ega saagi kontrollida arvestades registripidaja seadusest tulenevat pädevust (ÄS § 33 lg 5 ja 6). Asjaolu, kas filiaalil on Eestis tegelik majandustegevus, ei kontrollita ka hiljem, kusjuures arvestades äriregistri funktsioone ei saa selline registripidaja kontroll olla ka võimalik. Samuti ei ole Eestis toimuva majandustegevuse puudumine filiaali registrist kustutamise aluseks. Seega tuleks töörühma hinnangul muutagi filiaali registreerimise sätteid selliselt, et välismaa äriühingu majandustegevus Eestis kui seaduses sätestatud filiaali registrisse kandmise eeldus, tunnistatakse kehtetuks.

Teiseks tuleks seadust muuta selliselt, et ei jääks ekslikku muljet nagu oleks filiaali kaudu tegutsemine ainus viis, kuidas välismaa äriühing saab Eestis püsivalt oma nimel majandustegevusega tegeleda. Arvestada tuleb ELTL artikliga 49, mis nimetab otseselt ka õigust äriühinguid teises riigis juhtida. Selline õigus tähendab mitte üksnes võimalust juhtida samas liikmesriigis asutatud äriühinguid, vaid sisaldab endas ka õiguse piiriüleseks juhtimiseks. Näiteks võib tuua olukorra, kus ühes liikmesriigis asutatakse äriühing, selle majandustegevus toimub täielikult teises liikmesriigis ja äriühingu osanikud või

¹⁰⁷⁴ BeckOK HGB/Birkholz HGB § 325a Rn. 1-2.

aktsionärid ning juhatus asuvad hoopis kolmandas liikmesriigis. Sellises olukorras peab olema lubatud ka võimalus kanda viimases registrisse filiaal. Eelnevalt märgitud kontrolli puudumise tõttu ei ole faktiliselt ka sellises olukorras Eestis filiaali registrisse kandmisele takistusi. Samas ei ole välistatud probleemide tekkimine teistes olukordades, mistõttu on majandustegevuse kavatsus kui filiaali registrisse kandmise eeldus ebatäpne. Seega tuleks selgelt sätestada, et filiaali registreerimine, on üksnes välismaa äriühingu õigus, mitte kohustus.

Kuna filiaali kaudu tegutsemine ei ole välismaa äriühingule ainus võimalus, tuleks kaotada ka ÄS § 390 lg-s 3 sätestatud piirang, et pärast filiaali registrist kustutamist võib välismaa äriühing Eestis ettevõtjana jätkata ainult siis, kui ta laseb registrisse kanda uue filiaali.

Võimalus kanda Eesti äriregistrisse filiaal ja kohustus registreerida püsiv tegevuskoht maksuõiguse sätete järgi peaks olema reguleeritud teineteisest sõltumatult nii, et nende vahel puudub seos.

Filiaali kohta käivate reeglite personaalne kohaldamisala

Filiaali kohta käivad direktiivi sätted reguleerivad üksnes äriühingute filiaale, kusjuures direktiiv käib üksnes teiste riikide kapitaliühingute filiaalide kohta. Direktiiviga on hõlmatud mitte üksnes EL liikmesriikide, vaid ka kolmandate riikide äriühingud, mis vastavad oma õiguslikult vormilt EL liikmesriikide vastavatele ühinguvormidele. Lisaks on Eesti õigus laiendanud kohaldamisala võimaldades registrisse kanda ükskõik millises vormis oleva välismaa äriühingu filiaali, mis eeldab, et selle ühingu vorm vastab põhimõtteliselt mõnele Eesti äriühingu vormile.

Seoses sellega, kas võimaldada Eesti registrisse kanda mitte üksnes teiste riikide äriühingute, vaid ka muude ühingute filiaale, tuleb arvestada mitme asjaoluga. Peamine küsimus on selles, kas niisugune võimalus on üldse vajalik, kuna eraõiguslikes suhetes ei tohiks neil ühingutel olla tegutsemiseks mingeid takistusi. Avalik-õiguslikes suhetes tekivad vajadused enese seostatuseks riigiga eelkõige seoses maksustamisega ning sellisel juhul ei ole probleemi, kuna maksukohustuse tekkimisel on igal isikul (sh välismaisel isikul või seltsingul) võimalus ja ka kohustus kanda end maksukohustuslaste registrisse. Peamine probleem suhtlemisel avaliku võimuga on infotehnoloogiline, st vaja on registrikoodi, kuid see on võimalik saada maksukohustuslaste registrisse kandmisega ning seda koodi peaksid võimaldada vajadusel kasutada ka teised riigi infosüsteemid ning sellega saab välismaist ühingu tuvastada.

Järgmine küsimus on selles, et teiste riikide äriühingute tuvastamine kande tegemise eelduste kontrollimisel (st eelkõige välismaa ühingu olemasolu kontroll) on võimalik, kuna üldiselt on kogu maailmas olemas registrid, kuhu vastav ühing peab olema kantud. Muude ühingute korral on seis aga oluliselt keerulisem, kuna teistes riikides ei ole sageli selliseid registreid, nende ühingute registreerimine ei ole sageli kohustuslik ning seega võib registripidajal olla äärmiselt keeruline kui mitte võimatu välismaa ühingu olemasolu tuvastada. Lisaks tuleb arvestada, et nende vormide alla võivad kuuluda ka poliitilised ühendused (erakonnad), mis ei tohiks selliselt Eestis tegutseda, kuid vastava asjaolu tuvastamine registrimenetluses, mis on dokumendimenetlus, võib olla võimatu. Seega kui niisugune võimalus ette näha, suureneb kindlasti registre töekoormus, nad peavad hakkama lahendama küsimusi, mida nad ei ole objektiivselt võimelised lahendama ning võivad tekkida soovimatud olukorrad.

Kõik võrdlusriigid annavad filiaali registrisse kandmise võimaluse üksnes välismaistele äriühingutele. Teadaolevalt ei ole seda laiendanud teistele ühinguvormidele ükski EL liikmesriik. Eelnevast tulenevalt leiab tööühm, et filiaali registreerimise õigus peaks ka tulevikus jääma üksnes äriühingutele ning seda ei tuleks laiendada muudele välismaa juriidilistele isikutele.

Filiaali raamatupidamine ja auditeerimine

Seaduses sätestatud kohustus, et välismaa äriühing peab pidama filiaali kohta eraldi raamatupidamist (ÄS § 388 lg 1) on iseenesest õige ja põhjendatud. Probleemaatiline on aga see, et filiaali sätete kaudu on kehtestatud nõuded OECD liikmesriikide hulka mitte kuuluvate riikide äriühingute aruannete koostamisele. Arvestades asjaolu, et Eesti õigus kehtib üksnes Eesti territooriumil, on selline nõue

vastuolus õiguse ruumilise kohaldamise põhimõtetega. Registrile esitatavate majandusaasta aruannete nõuded on Eestis oluliselt kõrgemad, kui seda lubab direktiiv ning arvestades asjaoluga, et direktiiv kehtestab maksimumnõuded, on need nõuded direktiiviga vastuolus. Võimalik maksimaalne nõue OECD liikmesriikide hulka mitte kuuluvate riikide äriühingute filiaalide aruannetele saab olla selline, et filiaali kohta koostatakse eraldi majandusaasta aruanne juhul, kui nimetatud välisriigi äriühing ei pea ise majandusaasta aruannet koostama. Sellisele aruandele saaksid kehtida üksnes samad nõuded, kui kehtivad teistele Eesti raamatupidamiskohustuslastele, kõrgemate nõuete kehtestamine oleks ilmselt vastuolus võrdsuspõhiõigusega.

Probleemiks on ka asjaolu, et seadus sätestab kõigile filiaali registrile esitatud majandusaasta aruannete auditeerimise kohustuse. Lisaks sellele, et selle nõude otstarve on kaheldav, on selline nõue vastuolus direktiiviga. Probleemiks on eelkõige ÄS § 388 lg 2 ls 1, mille kohaselt peab filiaali esitatud välismaa äriühingu majandusaasta aruanne peab olema auditeeritud. Eesti õigus ei saa reguleerida välismaa äriühingu aruannete sisu ja koostamise põhimõtteid ning aruande auditeerimise nõue saab tuleneda üksnes vastava välisriigi õigusest. Seega tuleks vastav säte Eesti õigusest eemaldada. Kui aruanne koostatakse üksnes filiaali kohta, tuleks selle auditeerimise nõudmisel lähtuda samadest nõuetest, mis kehtivad Eesti äriühingutele võttes aluseks filiaali majandusnäitajad.

Filiaali likvideerimine

Filiaali likvideerimise kohta käivate sätete peamine probleem on tööühma arvates selles, et need sätted on üldse olemas. Arvestades asjaolu, et filiaal ei ole juriidiline isik, filiaali tegevus on välismaa äriühingu tegevus ja filiaalil puudub iseseisev kohustus rahuldada võlausaldajate nõudeid, tuleks hinnata, milline tähendus saab filiaali likvideerimisel üldse olla olukorras, kus välismaa äriühing jääb pärast filiaali registrist kustutamist alles. Ilmselt on näiteks ainetu nõuda filiaalilt likvideerimise algbilansi ja lõppbilansi koostamist. Tööühm leiab seetõttu, et suur osa filiaali likvideerimise sätetest tuleks tunnistada kehtetuks.

Välistada ei tohiks võimalust, et filiaal siiski määrab vabatahtlikult likvideerija ja viib siin likvideerimismenetluse läbi, mistõttu peaksid jääma filiaalide suhtes kehtima normid, mis reguleerivad likvideerijate registrisse kandmist ja nende kohustusi, kuid nende normide kohaldamine peaks sõltuma filiaali avanud välismaa äriühingu tahtest.

13 ÜHINEMINE, JAGUNEMINE JA ÜMBERKUJUNDAMINE, PIIRIÜLENE MOBIILSUS

13.1 Teema ulatus kehtivas õiguses

13.1.1 Ühinemine (siseriiklik)

Kehtiv õigus näeb ette detailse regulatsiooni, mille alusel saab toimuda erinevate eraõiguslike juriidiliste isikute ühinemine. Äriühingute osas sisalduvad sätted eelkõige ÄS-i 31. peatükis (tulundusühistu osas vähesel määral ka TÛS-is), sihtasutuste ja mittetulundusühingute osas sisalduvad reeglid vastavaid ühinguid reguleerivates eriseadustes (SAS 7. peatüki 1. jaos ja MTÛS 6. peatüki 1. jaos). Juriidiliste isikute alaliikide ja eriliigiliste juriidiliste isikute osas on vähesel määral ette nähtud regulatsioon ka eriseadustes. Näiteks hoiu-laenuühistute osas nähakse ette üldreeglid HLÛS §-s 42, kuid protseduur toimub vastavalt ÄS-ile, KAS näeb ühinemise puhuks ette detailsema regulatsiooni (KAS § 64 jj), usuliste ühingute ühinemine toimub vastavalt MTÛS-ile (KiKoS § 16) ja sama on sätestatud erakondade kohta (EKS § 12). ÄS-is sisalduvad reeglid põhinevad direktiivil 2011/35/EL, mis on mis on nüüd kodifitseeritud direktiiviga 2017/1132/EL äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta.

13.1.2 Ühinemine (piiriülene)

Kehtiv õigus näeb ette detailse regulatsiooni, mille alusel saab toimuda osaühingute ja aktsiaseltside piiriülene ühinemine. Viidatu reeglid asuvad ÄS-i IX osa 6. jaos. Muude äriühingute ja juriidiliste isikute piiriülese mobiilsuse reegleid kehtiv õigus ette ei näe. Erandiks on üksnes SE-d ja SCE-d, mille osas nähakse ette regulatsioon nende moodustamiseks piiriülese ühinemise käigus. Kehtiva regulatsiooni aluseks on direktiiv 2017/1132/EL (varasem nn 10. direktiiv 2005/56/EÜ).

13.1.3 Jagunemine

Kehtiv õigus näeb ette detailse regulatsiooni, mille alusel saab toimuda erinevate eraõiguslike juriidiliste isikute jagunemine. Äriühingute osas sisalduvad sätted eelkõige ÄS-i 32. peatükis (tulundusühistu osas vähesel määral ka TÛS-is), sihtasutuste ja mittetulundusühingute osas sisalduvad reeglid vastavaid ühinguid reguleerivates eriseadustes (SAS 7. peatüki 2. jaos MTÛS 6. peatüki 2. jaos). Juriidiliste isikute alaliikide ja eriliigiliste juriidiliste isikute osas on vähesel määral ette nähtud regulatsioon ka eriseadustes. Näiteks hoiu-laenuühistute osas nähakse ette jagunemise keeld HLÛS §-s 42, KAS näeb jagunemise puhuks ette täiendavad eeldused (KAS § 64 lg 2 ja § 70¹ jj), tehes seejuures siiski viite ÄS-ile, usuliste ühingute jagunemine toimub vastavalt MTÛS-ile (KiKoS § 16) ja sama on sätestatud erakondade kohta (EKS § 12). ÄS-is sisalduvad reeglid põhinevad algselt nn 6. ühinguõiguse direktiivil 82/891/EMÜ, mis on nüüd kodifitseeritud direktiivi 2017/1132/EL.

13.1.4 Ümberkujundamine

Kehtiv õigus näeb ette detailse regulatsiooni, mille alusel saab toimuda erinevate äriühingute ümberkujundamine. Üldreegli kohaselt saab äriühingut ümber kujundada teist liiki äriühinguks. Näiteks on lubatud vormimuudatused täis- ja usaldusühingu ning osaühingu ning aktsiaseltsi vahel (ÄS § 492-504). Asjakohased seadused näevad ette järgnevate eraõiguslike juriidiliste isikute ümberkujundamise keelud: lubatud ei ole tulundusühistu ümber kujundamine või tulundusühistuks ümber kujundamine (ÄS § 478), lubatud ei ole mittetulundusühingu ümberkujundamine teist liiki juriidiliseks isikuks (eeldatavasti kehtib ka keeld kujundada ennast ümber mittetulundusühinguks (MTÛS § 1 lg 4)) ja lubatud ei ole ka sihtasutuste ümber kujundamine teist liiki juriidilisteks isikuteks (eeldatavasti kehtib ka keeld kujundada ennast ümber mittetulundusühinguks (SAS § 1 lg 3)). Lubatud ei ole ka krediidasutuste ümberkujundamine (KAS § 64 lg 1). Muude juriidiliste isikute alaliikide ja eriliigiliste juriidilistele isikute ümberkujundamise osas tuleb järgida neid täiendavalt reguleeriva seaduse sätetest. Äriühingute osas sisalduvad sätted eelkõige ÄS-i 33. peatükis.

13.1.5 Piiriülene asukohavahetus ja muu restruktureerimine

Hetkel ei näe kehtiv õigus ette kõiki eraõiguslikke juriidilisi isikuid hõlmavaid piiriülese asukohavahetuse (mobiilsuse) reegleid. Sellised reeglid on ette nähtud üksnes SE-de ja SCE-de piiriülese asukoha vahetuse osas. Samuti ei näe kehtiv õigus ette muu piiriülese restruktureerimise võimalust (sh piiriülest jagunemist) kui osaühingute ja aktsiaseltside piiriülese ühinemise. Siiski loetakse näiteks piiriülest jagunemist ja asukoha vahetust selliseks tegevuseks, mis langeb asutamisevabaduse kaitsealasse.¹⁰⁷⁵ Samuti on piiriülese jagunemise reeglid ette nähtud teatud liikmesriikide õiguses (Soome ja Taani).

13.2 Teema kirjeldus

13.2.1 Ühinemine (siseriiklik)

Juriidilise isiku ühinemine on lubatud üksnes juhul, kui seadus selle eraldi ette näeb. Kehtiv õigus näeb ette juriidiliste isikute ühinemist kahel viisil: (i) olemasolevad äriühingud ühinevad selliselt, et asutavad uue äriühingu ja olemasolevad lõpevad; ja (ii) üks või enam äriühingut ühinevad olemasoleva äriühinguga selliselt, et ühendatavad äriühingud lõpevad. Ühinemisel on kaks peamist tunnust, milleks on (i) ühendatavate ühingute vara täies koosseisus üleminek üldõigusjärgluse korras ühendavale ühingule; ja (ii) ühendatava ühingu osanike või aktsionäride saamine ühinemisel ühendava ühingu osanikeks või aktsionärideks. Ühinemise tagajärjel ühendatavad äriühingu lõpevad ilma, et nende suhtes viidaks läbi likvideerimismenetlust ning ühendatavate äriühingute osanikud, aktsionärid või liikmed saavad ühendava äriühingu osanikeks, aktsionärideks või liikmeteks. Tegemist on juriidilise isiku lõppemisega likvideerimismenetluseta, kuna lõppeva juriidilise isiku kõik õigused ja kohustused lähevad üle kas olemasolevale või asutatavale uuele juriidilisele isikule.¹⁰⁷⁶ Ühinemine on äriühingute puhul lubatud nii ema-tütre suhtes olevate ühingute osas kui ka seda suhet mitte omavate äriühingute osas. Ühinevateks ühinguteks võivad olla sama või eri liiki Eesti äriregistrisse kantud äriühingud, st omavahel võivad ühineda näiteks aktsiaselts ja täisühing, aktsiaselts ja osaühing jne. Tulundusühistu, sihtasutus ja mittetulundusühing võivad siiski oma spetsiifilise õigusliku vormi tõttu ühineda vaid sama liiki ühinguga (TÜ osas ÄS § 428, SA osas SAS § 61 lg 1 ja MTÜ osas MTÜS § 56 lg 1).

Lähteülesandest tulenevalt hõlmab käesolev teema järgmisi küsimusi:

- regulatsiooni piisav selgus ja üheselt mõistetavus;
- ema- ja tütarühingute ühinemist puudutava regulatsioonid selgus;
- konsensuse alusel läbi viidava ühinemise korral kiirema menetluse võimalikkus;
- kas reorganiseerimise regulatsiooni struktuur (regulatsioon on üles ehitatud üld- ja eriosa põhimõttel: üldosa sisaldab menetluse üldpõhimõtteid, eriosad sisaldavad konkreetse ühingu liigi osas kohaldatavaid erisusi) on õigusselge ning kõik viited asjakohased;
- kehtivate juriidiliste isikute ühinemist piiravate reeglite asjakohasus (reorganiseerimispiirangute lõdvendamise);
- ühinemislepingu vorminõue (nii siseriikliku kui ka piiriülese ühinemise korral);
- maksejõuetus ühinemist takistava asjaoluna ja
- ühinemise mõju osade ja aktsiate pantimisele.

13.2.2 Piiriülene ühinemine

Piiriülene ühinemine on ainus reorganiseerimismeede, mida on võimalik ellu viia piiriülesest.¹⁰⁷⁷ Siseriiklikult puudub regulatsioon, mille kohaselt oleks võimalik piiriülene jagunemine või asukoha

¹⁰⁷⁵ Cross-border mergers and divisions, transfers of seat: is there a need to legislate. Euroopa Liit, 2016, lk 11 - 12. Kättesaadav: [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU\(2016\)556960](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU(2016)556960) 05.09.2018

¹⁰⁷⁶ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. P. Varul jt (koost.). Tallinn, Juura 2010, § 47 komm. 3.1.

¹⁰⁷⁷ Euroopa Komisjon avaldas 25.04.2018 mitmest dokumendist koosneva „ühinguõiguse paketi“ (kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/publications/company-law-package_et 05.09.2018), millega ajakohastatakse ning parandatakse Euroopa Liigu äriühingute piiriüleseid toiminguid käsitlevat raamistikku ning ühtlustatakse digitaalsete lahenduste kasutamist igas ettevõtlussüklis. Dokumentide hulgas on ka ettepanek, millega luuakse õiguslik raamistik piiriüleseks asukoha muutmiseks (piiriülene ümberkujundamine), mille alusel ettevõtjatel on võimalik kolida ühest liikmesriigist teise kaotamata senise juriidilise isiku õiguslikku seisundit ning kujundades selle ümber vastuvõtva liikmesriigi õigusaktidega reguleeritavaks äriühinguks,

vahetus. Piiriülese ühinemise viisid on samased siseriikliku ühinemisega (ühinemise käigus uue ühingu asutamine või ühinemine olemasolevasse ühingusse). Piiriülese ühinemise õiguslikud tagajärjed on samased siseriikliku ühinemisega ja siseriikliku ühinemise sätted moodustab ÄS-i loogika mõttes sisuliselt üldosa piiriülesele ühinemisele. Sisuliselt on teemavaldkonnad, mis on olulised piiriülese ühinemise osas, samased siseriikliku ühinemisega (ühinisleping, selle audiitorkontroll ja jõustumine, võimalikud tagasimaksud osalevatele osanikele ja aktsionäridele, hüvitised osade või aktsiate eest, võlausaldajate kaitse ja registrimenetlus). Erisused piiriülesel ja siseriikliku ühinemise protseduuris tulenevad asjaolust, et piiriülesel ühinemisel on oluline piiriülesuse aspekt. Muud sisulised erisused puuduvad.

Lähteülesandest tulenevalt hõlmab käesolev teema küsimust, kas senised piiriülest ühinemist reguleerivad sätted on kooskõlas nende kehtestamise aluseks olnud direktiiviga. Kuivõrd piiriülese ühinemise regulatsioon põhineb direktiivil, siis ei keskenduta käesolevas analüüsis piiriülese ühinemise osas muudele küsimustele kui eelnevalt toodu ja ei analüüsita seonduvalt piiriülese ühinemisega selle põhiregulatsiooni võimalikke vajalikke muudatusi.

13.2.3 Jagunemine

Juriidilise isiku jagunemine on lubatud üksnes juhul, kui seadus selle eraldi ette näeb. Kehtiv õigus näeb ette juriidiliste isikute jagunemist kolmel viisil: (i) olemasolev ühing jaguneb selliselt, et annab enda vara omandavatele ühingutele ja jagunev äriühing lõpeb; (ii) äriühing annab osa enda varast üle ühele või enamale omandavale ühingule ning jagunev ühing ei lõpe; ja (iii) jagunev ühing annab osa enda varast üle omandavale ühingule selliselt, et saab ise nende osanikuks ning jagunev ühing ei lõpe. Jagunemise kaks peamist tunnust on järgnevad: (i) jaguneva ühingu vara täies koosseisus või osaliselt üleminek üld- või üksikõigusjärgluse korras omandavale ühingule; ja (ii) jaguneva ühingu osanike või aktsionäride või jaguneva ühingu enda saamine omandava ühingu osanikeks või aktsionärideks. Jagunemisel toimuv jaguneva ühingu lõppemine (juhul, kui jagunemine selle ette näeb) toimub ilma, et nende suhtes viidaks läbi likvideerimismenetlust. Tegemist on juriidilise isiku lõppemisega likvideerimismenetlusest, kuna lõppeva juriidilise isiku kõik õigused ja kohustused lähevad üle kas olemasolevale või asutatavale uuele juriidilisele isikule.¹⁰⁷⁸ Jagunemisel osalevateks ühinguteks võivad olla sama või eri liiki Eesti äriregistrisse kantud äriühingud. Sihtasutus ja mittetulundusühing võivad siiski oma spetsiifilise õigusliku vormi tõttu jaguneda vaid sama liiki ühingutega (SAS § 70 lg 4 ja MTÜS § 65 lg 5).

Lähteülesandest tulenevalt hõlmab käesolev teema järgmisi küsimusi:

- regulatsiooni piisav selgus ja üheselt mõistetavus;
- konsensuse alusel läbi viidava jagunemise korral kiirema menetluse võimalikkus;
- kas reorganiseerimise regulatsiooni struktuur (regulatsioon on üles ehitatud üld- ja eriosa põhimõttel: üldosa sisaldab menetluse üldpõhimõtteid, eriosad sisaldavad konkreetse ühingu liigi osas kohaldatavaid erisusi) on õiguselge ning kõik viited asjakohased;
- kehtivate juriidiliste isikute jagunemist piiravate reeglite asjakohasus (reorganiseerimispiirangute lõdvendamise);
- jagunemislepingu vorminõue (nii siseriikliku kui ka piiriülese ühinemise korral);
- piiriülese jagunemise võimalikkus;
- maksejõuetus jagunemist takistava asjaoluna ja
- jagunemise mõju osade ja aktsiate pantimisele.

13.2.4 Ümberkujundamine

täiustatakse senist piiriülese ühinemise regulatsiooni ja luuakse uus regulatsioon piiriüleseks jagunemiseks (*Proposal for a directive amending Directive (EU) 2017/1132 as regards cross-border conversions, mergers and divisions (COM(2018) 241 final*).

¹⁰⁷⁸ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. P. Varul jt (koost.). Tallinn, Juura 2010, § 47 komm. 3.1.

Juriidilise isiku ümberkujundamine on lubatud üksnes juhul, kui seadus selle eraldi ette näeb. Ümberkujundamine on kõige piiratum juriidiliste isikute ümberkorraldamise vorm, mis puudutab üksnes äriühinguid (vt ÄS § 478 lg 1). Üldreegli kohaselt saab äriühingut ümber kujundada teist liiki äriühinguks. Näiteks on lubatud vormimuudatused täis- ja usaldusühingu ning osaühingu ning aktsiaseltsi vahel (ÄS § 492-504). Tulundusühistu ümber kujundamine ja samuti tulundusühistuks ümber kujundamine ei ole lubatud (ÄS § 478 lg 2). Sihtasutusi ja mittetulundusühinguid ei saa ümber kujundada teist liiki juriidilisteks isikuteks (vastavalt SAS § 1 lg 3 ja MTÜS § 1 lg 4). Ümberkujundamise puhul ei teki õigusjärgluse küsimust erinevalt jagunemisest ja ühinemisest, kuivõrd senine juriidiline isik ei lõpe, vaid kujuneb üksnes ümber mõnda teist liiki juriidiliseks isikuks. Seetõttu ei kaasne sellega üldjuhul muutusi ka juriidilise isiku varalises sfääris.

Lähteülesandest tulenevalt hõlmab käesolev teema järgmisi küsimusi:

- regulatsiooni piisav selgus ja üheselt mõistetavus;
- kas reorganiseerimise regulatsiooni struktuur (regulatsioon on üles ehitatud üld- ja eriosa põhimõttel: üldosa sisaldab menetluse üldpõhimõtteid, eriosad sisaldavad konkreetse ühingu liigi osas kohaldatavaid erisusi) on õiguselge ning kõik viited asjakohased;
- kehtivate juriidiliste isikute ümberkujundavate piiravate reeglite asjakohasus (reorganiseerimispiirangute lõdvendamine);
- piiriülene asukoha muutmise võimalikkus ja
- ümberkujundamise mõju osade ja aktsiate pantimisele.

13.3 Kehtiv õigus

13.3.1 Õiguslikud lähtekohad ja regulatsiooni eesmärgid

13.3.1.1 Ühinemine (siseriiklik)

Regulatsiooni eesmärgiks on võimaldada Eestis registreeritud ühingutel restruktureerimise käigus ühineda selliselt, et ühendatav(ad) ühing(ud) lõpevad ja nende õigusjärglasteks saab ühendav ühing st kogu ühendatavatele ühingutele kuuluv õiguste ja kohustuste kogum kantakse üle omandavale ühingule. Samal ajal saavad ühendatavate ühingute senised osanikud, aktsionärid ja liikmed osanikeks omandatavas ühingu. Sisuliselt on tegemist juriidiliste isikute reorganiseerimist võimaldava regulatsiooniga, mille õiguslikuks lähtekohaks on tagada võimalus juriidilistel isikutel liituda, tagades seejuures juriidiliste isikute võlausaldajate, osanike, aktsionäride ja selle liikmete kohane kaitse.

13.3.1.2 Ühinemine (piiriülene)

Regulatsiooni eesmärgiks on võimaldada Eestis registreeritud osaühingutel ja aktsiaseltsidel piiriülevalt ühineda teiste Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriikide ühingutega (determineeritud teise lepinguriigi õiguse kohaselt) selliselt, et ühendatav(ad) ühing(ud) lõpevad ja nende õigusjärglasteks saab ühendav ühing st kogu ühendatavatele ühingutele kuuluv õiguste ja kohustuste kogum kantakse üle omandavale ühingule. Omandav ühing võib asuda Eestis või mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis. Samal ajal saavad ühendatavate ühingute senised osanikud, aktsionärid ja liikmed osanikeks omandatavas ühingu. Sisuliselt on tegemist juriidiliste isikute reorganiseerimist võimaldava regulatsiooniga, mille õiguslikuks lähtekohaks on tagada võimalus juriidilistel isikutel piiriülevalt liituda teiste äriühingutega, tagades seejuures juriidiliste isikute võlausaldajate, osanike, aktsionäride ja selle liikmete kohane kaitse.

13.3.1.3 Jagunemine

Regulatsiooni eesmärgiks on võimaldada Eestis registreeritud ühingutel restruktureerimise käigu jaguneda selliselt, et ühing annab kogu oma vara üle omandavatele ühingutele ja ühing loetakse lõppenuks ilma likvideerimismenetluseta. Omandavad ühingud võivad olla olemasolevad või jagunemise käigus asutatavad ühingud. Jaguneva ühingu osanikud või aktsionärid saavad omandavate

ühingute osanikeks või aktsionärideks. Lisaks on võimalik jaguneda eraldumise teel, mille korral jagunev ühing ei lõpe vaid ta annab üksnes osa enda varast omandavatele ühingutele. Jaguneva ühingute osanikud või aktsionärid saavad omandava ühingu osanikeks või aktsionärideks. Lisaks on võimalik, et ainsaks osanikuks saab jagunev ühing ise. Sisuliselt on tegemist juriidiliste isikute reorganiseerimist võimaldava regulatsiooniga, mille õiguslikuks lähtekohaks on tagada võimalus juriidilistel isikutel anda enda kogu vara või osa varast üle teistele juriidilistele isikutele, tagades seejuures juriidiliste isikute võlausaldajate, osanike, aktsionäride ja selle liikmete kohane kaitse.

13.3.1.4 Ümberkujundamine

Ümberkujundamine on kõige piiratum juriidiliste isikute ümberkorraldamise vorm, mis puudutab üksnes äriühinguid (vt ÄS § 478 lg 1). Äriühinguid (va tulundusühistud) saab ümber kujundada mistahes teist liiki äriühinguks. Sihtasutusi ja mittetulundusühinguid ei saa ümber kujundada teist liiki juriidilisteks isikuteks (vastavalt SAS § 1 lg 3 ja MTÜS § 1 lg 4). Seejuures on õiguskirjanduses siiski leitud, et lubatud on mittetulundusühingute ja tema eriliikide sisesed ümberkujundamised.¹⁰⁷⁹ Ümberkujundamise puhul ei teki õigusjärgluse küsimust erinevalt jagunemisest ja ühinemisest, kuivõrd senine juriidiline isik ei lõpe, vaid kujuneb üksnes ümber mõnda teist liiki juriidiliseks isikuks. Seetõttu ei kaasne sellega üldjuhul muutusi ka juriidilise isiku varalises sfääris. Ümberkujundamise regulatsiooni õiguslikuks lähtekohaks on võimaldada muuta juriidilise isiku tegutsemisvormi.

13.3.2 Siseriiklik õigus

13.3.2.1 Osaühing

13.3.2.1.1 Ühinemine (siseriiklik)

Regulatsioon sisaldub ÄS 31. peatüki 1. ja 3. jaos. Alljärgnevalt on toodud regulatsiooni ülevaade temaatilises jaotuses.

13.3.2.1.1.1 Ühinemisel kohalduvad piirangud

Osaühingu on keelatud ühineda tulundusühistu, SA ja MTÜ-ga.

13.3.2.1.1.2 Ühinemise protseduur

a) Ühinemisel osalevad ühingud sõlmivad esimese sammuna ühinemislepingu, milles lepatakse kokku ühinemise põhitingimused (ühinemise viis, asendussuhted, kokkulepe vara üleandmise kohta, osanike eriõigused (sh õigus kasumiosale), tagajärjed töötajatele, ühinemise bilansi päev jms)(§ 392). Ühinemislepingut selgitava dokumendina koostatakse ühinemisaruanne, mille eesmärgiks on põhjendada ühinemisega seonduvaid õiguslikke ja majanduslikke asjaolusid (§ 393). Ühinemise osalevad ühingud on teatud tingimustel vabastatud ühinemisaruanne koostamise kohustusest. Täiendavalt näeb seadus ette selle, et ühinemislepingut kontrollib teatud juhtudel audiitor (§ 394 - § 396 ja § 411), kelle peamiseks ülesandeks on kontrollida, kas ühinemislepingus fikseeritud asendussuhe ja juurdemaksete suurused on kohaseks tasuks ühendatava ühingu osanikele ja kas ühinemine võiks kahjustada võlausaldajate huve.

b) Ühinemisleping jõustub pärast seda, kui kõik ühinemisel osalevad ühingu osanikud on selle heaks kiitnud (ühinemisotsus)(§ 397 ja § 412). Ühinemisotsuse vastu võtmisest on reeglina vabastatud need ühendavad ühingud, mille puhul on tegemist emaäriühinguga, mis ühendab endaga tütaräriühingu, milles kuulub talle vähemalt 90% osalus. Ühendatava äriühingu poolt ei ole ühinemisotsust vastu võtta juhul, kui selle ainus osa kuulub ühendavale äriühingule (§ 412). Sellisel juhul peavad pooled määratlema ühinemislepingus selle jõustumise aja. Seadus näeb häälteenamuse osas ette erireegli

¹⁰⁷⁹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. P. Varul jt (koost.). Tallinn, Juura 2010, § 47 komm. 3.4. Vaata selles osas ka RKTko lahendit asjas nr 3-2-1-39-10 p 9.

puhuks, mil ühendavaks või ühendatavaks ühinguks on ühing, mille osade eest ei ole täielikult tasutud (ÄS § 412 lg 2²).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (§ 398).

d) Äriregistrisse avalduse esitamine ja ühinemise tagajärjed loetakse saabunuks alates ühinemise kandmisest ühendava ühingu äriregistrisse (ühendavate ühingute vara üleminek ühendavale ühingule, ühendatavad ühingu lõpevad, ühendatavate osaühingute osanikud saavad ühendava äriühingu osanikeks, aktsionärideks (§ 403).

13.3.2.1.1.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta ühinemise jõustumise järgselt (§ 399). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste nõudmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda ühineva ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingu juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 403 lg 6).

13.3.2.1.1.4 Osanike kaitse

Osanike kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. ühinemislepingu audiitorkontroll (vt eespoolt);
2. ühinemisega seonduvate dokumentide avalikustamiskohustus (§ 397 lg 2-5, § 412 lg 3);
3. osanik, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda ühendavalt ühingult tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (§ 398 lg 3 ja 4);
4. osaluse väljaostmise nõue, kui on tegemist eri liiki äriühingutega ja osanik otsusega ei nõustunud (§ 404);
5. osa piiranguteta võõrandamisõigus, kui osanik ei nõua § 404 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ühinemisega (§ 404 lg 6) ja
6. täiendavalt näeb seadus ette osanikule õiguse nõuda ühineva ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingu juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 403 lg 6).

13.3.2.1.2 Jagunemine

13.3.2.1.2.1 Jagunemisel kohalduvad piirangud

Osaühingu on keelatud anda enda vara jagunemise käigus üle SA-le (SAS § 70 lg 4) ja MTÜ-le (MTÜS § 65 lg 5).

13.3.2.1.2.2 Jagunemise protseduur

a) Jagunemisel osalevad ühingu sõlmivad jagunemislepingu, milles lepitakse kokku jagunemise põhitingimused, arvestades seaduses sisalduvaid piiranguid. Jagunemisleping sisaldab kokkulepet järgneva osas: jagunemise viis, asendussuhted, juurdemaksud, osade või aktsiate üleandmise tingimused, ajahetk, millest arvates on uutel osanikel ja aktsionäridel õigus kasumile omandavas ühingu, osanikele või aktsionäridele (sh ka eelisaktsiate ja vahetusvõlakirjaomanikele) omandava ühingute poolt antavad õigused, üleantava vara nimekiri (sh osalevate ühingute vaheline kohustuste jaotus), tagajärjed töötajatele, jagunemise bilansi päev, makstavad tasud audiitoritele ja juhtorganite liikmetele (ÄS § 435). Seejuures puudub seaduses säte, mis näeb ette jagunemislepingu kohustusliku osana kokkuleppe sõlmimise, mis näeb ette vara üleandmise jagunemise käigus osaluse vastu (vt vastavat sätet ühinemise juures ÄS § 392 lg 1¹). Jagunemislepingut selgitava dokumendina

koostatakse jagunemisaruanne, mille eesmärgiks on põhjendada jagunemisega seonduvaid õiguslikke ja majanduslikke asjaolusid (ÄS § 436). Jagunemise osalevad ühingud on teatud tingimustel vabastatud ühinemisaruande koostamise kohustusest (ÄS § 436 lg 2). Täiendavalt näeb seadus ette selle, et jagunemislepingut kontrollib teatud juhtudel audiitor (§ 437-§ 439 ja § 455), kelle peamiseks ülesandeks on kontrollida, kas jagunemislepingus fikseeritud asendussuhe ja juurdemaksete suurused on kohaseks tasuks jaguneva ühingu osanikele ja kas ühinemine võiks kahjustada võlausaldajate huve (ÄS § 439 lg 2).

b) Jagunemisleping jõustub pärast seda, kui kõik jagunemisel osalevad ühingu osanikud on selle heaks kiitnud (jagunemisotsus) (§ 440). Kui jaguneva osaühingu kõik osad kuuluvad omandavatele osaühingutele või aktsiaseltsidele, ei ole jagunemiseks nõutav jagunemislepingu heakskiitmine jaguneva osaühingu jagunemisotsusega (ÄS § 456 lg 4). Esindatuse määramisel ei arvestata jaguneva ühingu oma osa. Seadus näeb häälteenamuse osas ette erireegli puhuks, mil omandavaks või jagunevaks ühinguks on ühing, mille osade eest ei ole täielikult tasutud (ÄS § 456 lg 5). Samuti juhaks, kui osad või aktsiad määratakse jagunemisel osalevates ühingutes jaguneva ühingu osanike või aktsionäride vahel teistsuguse suhtega kui jagunevas ühingu (ÄS § 440 lg 4) ja kui kahjustatakse või piiratakse osanikule kuuluvaid erioigusi ühingu juhtimisel (ÄS § 456 lg 3).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (§ 441).

d) Äriregistrisse avalduse esitamine ja jagunemise tagajärjed loetakse saabunuks alates jagunemise kandmisest omandava ühingu äriregistrisse (jagunevate ühingute vara üleminek omandavale ühingule, jagunev ühing jaotumise korral lõpeb, jaguneva äriühingu osanikud või aktsionärid saavad omandavate äriühingute osanikeks, aktsionärideks (§ 446).

13.3.2.1.2.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta jagunemise jõustumise järgselt (§ 447). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste andmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda jagunemisel osaleva ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 447 lg 3).

13.3.2.1.2.4 Osanike kaitse

Osanike kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. ühinemislepingu audiitorkontroll (vt eespoolt);
2. ühinemisega seonduvate dokumentide avalikustamiskohustus (ÄS § 440 lg 3);
3. osanik, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda omandavalt ühingult tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (ÄS § 441 lg 3);
4. osaluse väljaostmise nõue, kui on tegemist eri liiki äriühingutega ja osanik otsusega ei nõustunud (ÄS § 448);
5. osa piiranguteta võõrandamisõigus, kui osanik ei nõua § 448 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ühinemisega (ÄS § 448 lg 6) ja
6. täiendavalt näeb seadus ette osanikule õiguse nõuda jaguneva ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (ÄS § 447 lg 3).

13.3.2.1.3 Piiriülene ühinemine

13.3.2.1.3.1 Piiriülesele ühinemisele kohalduvad piirangud

Piiriüleselt võivad ühineda üksnes osaühing ja aktsiaselts ja seda üksnes teise Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigi õiguse alusel asutatud piiratud vastutusega äriühinguga (ÄS § 433¹), mille loetelu on toodud sätete aluseks oleva direktiivi 2017/1132/EL lisas 1.

13.3.2.1.3.2 Ühinemise protseduur

a) Piiriülese ühinemise üldnormistiku moodustab siseriiklikle ühinemisele ette nähtud normistik ja erinormistiku moodustavad piiriülese ühinemise spetsiifilised sätted (ÄS § 433¹ jj). Nii nagu siseriikliku ühinemise puhul, on ka piiriülese ühinemise puhul vajalik esmalt ühinemislepingu sõlmimine, milles lepatakse kokku ühinemise põhitingimused, mille imperatiivsed tingimused on sisuliselt samad nagu siseriikliku ühinemise puhul, kuid seadus näeb ette veel lisaks ka mõningad täiendused (ÄS § 433²). Ühinemislepingut selgitava dokumendina koostatakse alati ühinemisaruanne, mille eesmärgiks on põhjendada ühinemisega seonduvaid õiguslikke ja majanduslikke asjaolusid (§ 433³). Ühinemislepingut kontrollib kõigil juhtudel audiitor, mis võib olla kõigi ühinevate ühingute jaoks ühine, millisel juhul peab audiitori määramine olema toimunud kohtu või haldusametuse kaasabil (§ 433⁵).

b) Ühinemisleping jõustub samuti alates ühinemisotsuse vastu võtmisest. Seejuures ei ole vajalik vastu võtta ühinemisotsust ühendatava ühingu osanike ja aktsionäride tasandil, kui ühendatava ühingu kõik hääleõigust andvad osad või aktsiad kuuluvad ühendavale ühingule. Ühendatava ühingu osanike koosolek või aktsionäride üldkoosolek võib seada ühinemisotsuse heakskiitmise tingimuseks, et ühendav ühing on kinnitanud selgesõnaliselt ühendava ühingu töötajate ühingu juhtimises osalemise korra (ÄS § 433⁵ lg 4).

c) Juhul, kui Eesti äriühing osaleb ühinemisel ühendatava ühinguna, siis väljastab registripidaja pärast kõigi nõutavate ühinemiseelsete toimingute teostamist tõendi, milles kinnitatakse vajalike protseduuride läbimist. Ühinemine loetakse toimunuks vastavalt selle liikmesriigi õigusele, millele ühendav ühing allub. Pärast välisriigis vajalike toimingute lõpuni viimist esitatakse Eestis registripidajale välisriigi poolt väljastatud tõend, millest nähtub ühinemistoimingute lõpule viimine ja ühinemine kantakse ühinemise aeg ka Eestis registrisse. Juhul, kui Eesti äriühing osaleb ühinemisel ühendava ühinguna, siis esitatakse ühinemiseelsete toimingute teostamise osas tõend Eesti registrile koos ühinemislepinguga. Kui Eestis on piiriülene ühinemine registrisse kantud, siis teavitatakse ka teise lepinguriigi pädevat asutust ühinemiskande teostamisest (ÄS § 433⁹).

13.3.2.1.3.3 Võlausaldajate kaitse

Piiriülese ühinemise puhuks näeb seadus võlausaldajate kaitse osas ette erireeglid, mis küll oma sisult on sarnane üldreegliga, erinedes üksnes tagatise saamise nõude esitamise ja nõude tekkimise tähtaja võrra. Nimelt näeb seadus ette, et kui Eesti äriregistrisse kantud äriühing ühineb piiriüleselt selliselt, et ühendav ühing allub teise lepinguriigi õigusele, võivad osaühingu või aktsiaseltsi võlausaldajad Ametlikes Teadaannetes ühinemisteate avaldamisest arvates kahe kuu jooksul esitada nõude tagatise saamiseks, kui võlausaldaja ei saa nõuda nõuete rahuldamist ja kui ta põhistab, et ühinemine võib ohustada tema nõude täitmist. Tagatist võib nõuda selliste nõuete suhtes, mis on tekkinud enne või 15 päeva pärast ühinemisteate avaldamist (ÄS § 433⁸).

13.3.2.1.3.4 Osanike ja aktsionäride kaitse

Osanike ja aktsionäride kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. ühinemislepingu audiitorkontroll (vt eespoolt);
2. ühinemisega seonduvate dokumentide avalikustamiskohustus (§ 433⁵);
3. Tagasimakse saamise osas näeb seadus ette erireegli, mis kohaldub juhtumil, kui teise lepinguriigi õiguse kohaselt, millele ühinemises osalev ühing allub, ei ole osanikul või aktsionäril õigust nõuda tagasimakset ÄS-i tähenduses. Sellisel juhul

on Eesti äriregistrisse kantud äriühingu osanikul või aktsionäril õigus nõuda nimetatud tagasimakset vaid juhul, kui ühinemises osalev teise lepinguriigi õigusele alluv ühing sellise tagasimakse saamise nõudeõigust ühinemisotsuses tunnustab. Juhul, kui asi allub Eesti kohtule ja ühinemisel osaleb ühing, kellele kohaldatava teise lepinguriigi õiguse kohaselt on osanikul või aktsionäril õigus nõuda osade või aktsiate madala asendussuhte korral tagasimakset, siis kohalduvad siseriikliku ühinemise korral rakenduvad tagasimakse reeglid (ÄS § 433⁶);

4. Osanikul või aktsionäril on õigus tunnistada kehtetuks Eestis äriregistrisse kantud ühendatava ühingu ühinemisotsus ka põhjusel, et on määratud liiga madal osade või aktsiate asendussuhe, kui tegemist ei ole eelmises punktis nimetatud juhtumitega ehk kui osanikul või aktsionäris efektiivne õiguskaitse tagasimakse näol puudub.
5. Osade või aktsiate väljaostmise nõue või õigus need piiranguteta võõrandada, kui ühendav ühing ei allu Eesti õigusele ja osanik või aktsionär ei ole ühinemisotsusega nõus (ÄS § 433⁷);
6. Täiendavalt näeb seadus ette osanikule õiguse nõuda ühineva ühingu juhatuselt ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 403 lg 6).

13.3.2.1.4 Ümberkujundamine

13.3.2.1.4.1 Ümberkujundamisele kohalduvad piirangud

Osaühingut võib ümber kujundada mistahes teist liiki äriühinguks va tulundusühinguks (ÄS § 478). Osaühingut ei saa ümber kujundada sihtasutuseks ja mittetulundusühinguks (vastavalt SAS § 1 lg 3 ja MTÜS § 1 lg 4).

13.3.2.1.4.2 Ümberkujundamise protseduur

a) Ümberkujundatava ühingu juhatus koostavad kirjaliku aruande (ümberkujundamisaruanne), kus selgitatakse ja põhjendatakse õiguslikult ning majanduslikult ümberkujundamist, sealhulgas osade asendussuhet ning juurdemaksete suurust, kui juurdemakseid tehakse (ÄS § 479 lg 1). Ümberkujundamisaruannet ei pea koostama, kui ümberkujundatavas ühingus on ainult üks osanik või kui ümberkujundatava ühingu kõik osanikud on nõus, et ümberkujundamisaruannet ei pea koostama (ÄS § 479 lg 2). Ümberkujundamisel on tsentraalse tähtsusega ümberkujundamisotsus, milles määratletakse, mis liiki ühinguks ühing ümber kujundatakse, selle ärinimi, ümberkujundatava ühingu osanike osade asendussuhe, õigused, mis ühingus antakse osanikele, sealhulgas vahetusvõlakirjade omanikele, ümberkujundamise tagajärjed töötajatele, uus aktsiakapitali suurus, kui osaühing kujundatakse ümber aktsiaseltsiks, aeg, millest arvates ümberkujundatava ühingu tehingud loetakse tehtuks ümberkujundatud ühingu arvel (ümberkujundamise bilansi päev). Kui ümberkujundamisega kahjustatakse või piiratakse osaniku eriõigusi ühingu juhtimisel, on ümberkujundamisotsuse vastuvõtmiseks vajalik ka selle osaniku nõusolek.

b) Sõltuvalt sellest, milliseks äriühinguks osaühing ümber kujundatakse, nähakse seaduses ette erinevad häälteenamuse nõuded. Osaühingu täisühinguks ümberkujundamise otsus on vastu võetud, kui selle poolt hääletavad kõik osanikud. Usaldusühinguks ümberkujundamise otsus on vastu võetud, kui selle poolt on antud vähemalt 2/3 osanike koosolekul esindatud häälest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet ja otsuse poolt on hääletanud kõik osanikud, kes saavad usaldusühingu täisosanikuks. Kui osaühingu usaldusühinguks ümberkujundamise otsus tehakse ÄS § 173 2. lõikes sätestatud korras, on otsus vastu võetud, kui selle poolt on antud vähemalt 2/3 osanike häälest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet ja otsuse poolt on hääletanud kõik osanikud, kes saavad usaldusühingu täisosanikuks (ÄS § 498). Osaühingu aktsiaseltsiks ümberkujundamise otsus on vastu võetud, kui selle poolt on antud vähemalt 2/3 osanike koosolekul

esindatud häälestest ja põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet. Kui ümberkujundamisotsus tehakse ÄS § 173 2. lõikes sätestatud korras, on otsus vastu võetud, kui selle poolt on antud vähemalt 2/3 osanike häälestest ja põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet (ÄS § 500). Kui ümberkujundamisega kahjustatakse või piiratakse osaniku eriõigusi ühingu juhtimisel, on ümberkujundamisotsuse vastu võtmiseks vajalik ka sellise osaniku nõusolek (ÄS § 480 lg 6).

c) Ümberkujundamisotsuse vaidlustamise tähtaeg on üks kuu alates otsuse tegemisest. Vaidlustamise põhjuseks ei saa olla asjaolu, et osade asendussuhe määrati liiga madalaks. Kui osade asendussuhe määrati liiga madalaks, võib osanik nõuda uuel ühingult tagasimakset (ÄS § 481).

d) Ümberkujundamisele kohaldatakse täiendavalt seda liiki ühingu asutamise sätteid, milleks ühing ümber kujundatakse arvestades ümberkujundamise erisätteid. Asutajateks loetakse ümberkujundatava ühingu osanikke, kes hääletasid ümberkujundamisotsuse poolt (ÄS § 482).

e) Ümberkujundamise äriregistrisse kandmisest loetakse ühing ümberkujundatuks, mis sisuliselt tähendab seda, et ümberkujundatava ühingu osanikud saavad uue ühingu osanikeks või aktsionärideks ning nende osad asendatakse uue ühingu osade või aktsiatega. Kolmandate isikute õigused asendatud osade suhtes jäävad kehtima uue ühingu osade või aktsiate suhtes. Ümberkujundamist ei saa vaidlustada pärast selle äriregistrisse kandmist (ÄS § 487).

13.3.2.1.4.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta ümberkujundamise jõustumise järgselt (§ 483). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste andmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ümberkujundamine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda ümberkujundatava ühingu juhatusele ja nõukogu liikmetelt talle süüliselt ümberkujundamisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 487 lg 5).

13.3.2.1.4.4 Osanike kaitse

Osanike kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. ümberkujundamise aluseks on ümberkujundamisaruanne, kus sisalduvad ümberkujundamise õiguslikud ja majanduslikud põhjendused sh on selgitused asendussuhte osas (ÄS § 479 lg 1);
2. ümberkujundamise aluseks võetud bilansi audiitorkontroll, kui ühing allab audiitorkontrolli nõudele (ÄS § 485 lg 2);
3. ümberkujundamisega seonduvate dokumentide avalikustamiskohustusele kohaldatakse tavapäraseid osanike otsuse vastu võtmise kohta käivaid reegleid ja erireeglid puuduvad;
4. osanik, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda uuelühingult tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (ÄS § 481 lg 3);
5. osaluse/aktsiate väljaostmise nõue, kui osanik ei olnud ümberkujundamisega nõus (ÄS § 488);
6. osa piiranguteta võõrandamisõigus, kui osanik ei nõua § 488 lg 1 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ümberkujundamisega (ÄS § 488 lg 6) ja
7. täiendavalt näeb seadus ette osanikule õiguse nõuda ümberkujundatava ühingu juhatusele ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ümberkujundamisega tekitatud kahju hüvitamist (ÄS § 487 lg 5).

13.3.2.2 Aktsiaselts

13.3.2.2.1 Ühinemine (siseriiklik)

Regulatsioon sisaldub ÄS 31. peatüki 1. ja 4. jaos. Alljärgnevalt on toodud regulatsiooni ülevaade temaatilises jaotuses.

13.3.2.2.1.1 Ühinemisel kohalduvad piirangud

Aktsiaseltsil on keelatud ühineda tulundusühistu, SA ja MTÜ-ga.

13.3.2.2.1.2 Ühinemise protseduur

a) Ühinemisel osalevad ühingud sõlmivad notariaalselt tõestatud vormis ühinemislepingu, milles lepatakse kokku ühinemise põhitingimused (ühinemise viis, asendussuhted, kokkulepe vara üleandmise kohta, osanike eriõigused (sh õigus kasumiosale), tagajärjed töötajatele, ühinemise bilansi päev jms)(§ 392). Ühinemislepingut selgitava dokumendina koostatakse ühinemisaruanne, mille eesmärgiks on põhjendada ühinemisega seonduvaid õiguslikke ja majanduslikke asjaolusid (§ 393). Ühinemise osalevad ühingud on teatud tingimustel vabastatud ühinemisaruanne koostamise kohustusest. Täiendavalt näeb seadus ette selle, et ühinemislepingut kontrollib audiitor (§ 394 - § 396 ja § 418), kelle peamiseks ülesandeks on kontrollida, kas ühinemislepingus fikseeritud asendussuhe ja juurdemaksete suurused on kohaseks tasuks ühendatava ühingu osanikele ja kas ühinemine võiks kahjustada võlausaldajate huve. Audiitor ei pea ühinemislepingut kontrollima, kui tegemist on tütaräriühingu ühinemisega emaäriühinguga, millele kuuluvad kõik tütaräriühingu osad või aktsiad või kui kõik ühinevate aktsiaseltside kõik aktsionärid on nõus, et audiitorkontrolli ei teostata (§ 394 lg 2).

b) Ühinemisleping jõustub pärast seda, kui kõik ühinemisel osalevad ühingu osanikud on selle heaks kiitnud (ühinemisotsus)(§ 397 ja § 421). Ühinemisotsuse vastu võtmisest on reeglina vabastatud need ühendavad ühingud, mille puhul on tegemist emaäriühinguga, mis ühendab endaga tütaräriühingu, milles kuulub talle vähemalt 90% osalus. Ühendatava äriühingu poolt ei ole ühinemisotsust vastu võtta juhul, kui selle ainus osa kuulub ühendavale äriühingule (§ 421). Sellisel juhul peavad pooled määratlema ühinemislepingus selle jõustumise aja.

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (§ 398).

d) Äriregistrisse avalduse esitamine ja ühinemise tagajärjed loetakse saabunuks alates ühinemise kandmisest ühendava ühingu äriregistrisse (ühendavate ühingute vara üleminek ühendavale ühingule, ühendatavad ühingu lõpevad, ühendatavate osaühingute osanikud saavad ühendava äriühingu osanikeks, aktsionärideks (§ 403).

13.3.2.2.1.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta ühinemise jõustumise järgselt (§ 399). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste nõudmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Aktsiaseltside osas kehtib lisaks täiendav nõue, et ühinemislepingu sõlmimise kohta tuleb avalikustada teade ka Ametlikes Teadaannetes ning avaldada see aktsiaseltsi kodulehel või esitada see äriregistri pidajale. Samas ei saa võlausaldajad kuidagi ühinemise läbiviimist takistada. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda ühineva ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingu juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 403 lg 6).

13.3.2.2.1.4 Aktsionäride kaitse

Aktsionäride kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. Ühinemislepingu audiitorkontroll (vt eespoolt);
2. ühinemisega seonduvate dokumentide avalikustamiskohustus (§ 397 lg 2-5, § 419 ja § 421 lg 4) ja vahebilansi koostamise kohustus (§ 419 lg 3);

3. §-s 420 aktsionäriil olevad õigused saada teavet ühinemise kohta (sh aktsiate asendamise osas);
4. osanik, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda ühendavalt ühingult tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (§ 398 lg 3 ja 4);
5. osaluse väljaostmise nõue, kui on tegemist eri liiki äriühingutega ja osanik otsusega ei nõustunud (§ 404);
6. vahetusvõlakirjade ja eelisaktsionäride õigus osaleda hääletamisel, kui ühendavaks ühinguks ei ole aktsiaselts (§ 421 lg 3);
7. vahetusvõlakirjaomanikele nähakse ette samane kaitse aktsiaseltsi aktsionäridega (ÄS § 460²);
8. osa piiranguteta võõrandamisõigus, kui osanik ei nõua § 404 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ühinemisega (§ 404 lg 6) ja
9. täiendavalt näeb seadus ette osanikule õiguse nõuda ühineva ühingu juhatuselt ja nõukogu liikmetelt või ühingu juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 403 lg 6).

13.3.2.2.2 Piiriülene ühinemine

Vaata osaühingu vastavat lõiku eestpoolt punktist 13.3.2.1.3.

13.3.2.2.3 Jagunemine

13.3.2.2.3.1 Jagunemisel kohalduvad piirangud

Aktsiaseltsil on keelatud anda enda vara jagunemise käigus üle SA-le (SAS § 70 lg 4) ja MTÜ-le (MTÜS § 65 lg 5).

13.3.2.2.3.2 Jagunemise protseduur

a) Jagunemisel osalevad ühingud sõlmivad jagunemislepingu, milles lepitakse kokku jagunemise põhitingimused, arvestades seaduses sisalduvaid piiranguid. Jagunemisleping sisaldab kokkulepet järgneva osas: jagunemise viis, asendussuhted, juurdemaksed, osade või aktsiate üleandmise tingimused, ajahetk, millest arvates on uutel osanikel ja aktsionäridel õigus kasumile omandavas ühingu, osanikele või aktsionäridele (sh ka eelisaktsiate ja vahetusvõlakirjaomanikele) omandava ühingute poolt antavad õigused, üleantava vara nimekiri (sh osalevate ühingute vaheline kohustuste jaotus), tagajärjed töötajatele, jagunemise bilansi päev, makstavad tasud audiitoritele ja juhtorganite liikmetele (ÄS § 435). Seejuures puudub seaduses säte, mis näeb ette jagunemislepingu kohustusliku osana kokkuleppe sõlmimise, mis näeb ette vara üleandmise jagunemise käigus osaluse vastu (vt vastavat sätet ühinemise juures ÄS § 392 lg 1¹). Jagunemislepingut selgitava dokumendina koostatakse jagunemisaruanne, mille eesmärgiks on põhjendada jagunemisega seonduvaid õiguslikke ja majanduslikke asjaolusid (ÄS § 436). Jagunemise osalevad ühingud on teatud tingimustel vabastatud ühinemisaruanne koostamise kohustusest (ÄS § 436 lg 2). Täiendavalt näeb seadus ette selle, et jagunemislepingut kontrollib audiitor, millest on teatud juhtudel võimalik kõrvale kalduda (§ 437-§ 439 ja § 462), kelle peamiseks ülesandeks on kontrollida, kas jagunemislepingus fikseeritud asendussuhe ja juurdemaksete suurused on kohaseks tasuks jaguneva ühingu osanikele ja kas ühinemine võiks kahjustada võlausaldajate huve (ÄS § 439 lg 2).

b) Jagunemisleping jõustub pärast seda, kui kõik jagunemisel osalevad ühingu aktsionärid on selle heaks kiitnud (jagunemisotsus)(§ 440). Kui jaguneva aktsiaseltsi kõik aktsiad kuuluvad omandavatele osaühingutele või aktsiaseltsidele, ei ole jagunemiseks nõutav jagunemislepingu heakskiitmine jaguneva aktsiaseltsi jagunemisotsusega (ÄS § 465 lg 4). Esindatuse määramisel ei arvestata jaguneva ühingu oma osa. Seadus näeb häälteenamuse osas ette erireegli puhuks, mil osad või aktsiad

määratakse jagunemisel osalevates ühingutes jaguneva ühingu osanike või aktsionäride vahel teistsuguse suhtega kui jagunevas ühingu (ÄS § 440 lg 4).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (§ 441 ja ÄS § 463 lg 1).

d) Äriregistrisse avalduse esitamine ja jagunemise tagajärjed loetakse saabunuks alates jagunemise kandmisest omandava ühingu äriregistrisse (jagunevate ühingute vara üleminek omandavale ühingule, jagunev ühing jaotumise korral lõpeb, jaguneva äriühingu osanikud või aktsionärid saavad omandavate äriühingute osanikeks, aktsionärideks (§ 446).

13.3.2.2.3.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta jagunemise jõustumise järgselt (§ 447). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste andmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda jagunemisel osaleva ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingu juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 447 lg 3).

13.3.2.2.3.4 Aktsionäride kaitse

Aktsionäride kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. ühinemislepingu audiitorkontroll (vt eespoolt);
2. ühinemisega seonduvate dokumentide avalikustamiskohustus (ÄS § 463 lg 1);
3. vahebilansi koostamise kohustus (ÄS § 463 lg 3);
4. täiendav info andmise kohustus üldkoosolekul (ÄS § 464);
5. vahetusvõlakirjaomanikele ja eelisaktiaste omajatele nähakse ette spetsiaalsed kaitsenormid, tagamaks nedne õiguste säilimist (ÄS § 470);
6. aktsionär, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda omandavalt ühingu tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (ÄS § 441 lg 3);
7. aktiaste väljaostmise nõue, kui on tegemist eri liiki äriühingutega ja aktsionär otsusega ei nõustunud (ÄS § 448);
8. aktsia piiranguteta võõrandamisõigus, kui aktsionär ei nõua § 448 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ühinemisega (ÄS § 448 lg 6) ja
9. täiendavalt näeb seadus ette aktsionärile õiguse nõuda jaguneva ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingu juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (ÄS § 447 lg 3).

13.3.2.2.4 Ümberkujundamine

13.3.2.2.4.1 Ümberkujundamisele kohalduvad piirangud

Aktsiaseltsi ümberkujundamise korral kohaldatakse ümberkujundamispiirangute osas samaseid reegleid, mis osaühingu ümberkujundamise korral.

13.3.2.2.4.2 Ümberkujundamise protseduur

a) Sarnaselt osaühingu ümberkujundamisega koostatakse samuti aktsiaseltsi puhul ümberkujundamisaruanne. Ümberkujundamisaruannet ei pea koostama, kui ümberkujundatavas ühingu on ainult üks aktsionär või kui ümberkujundatava ühingu kõik aktsionärid on nõus, et ümberkujundamisaruannet ei pea koostama (ÄS § 479 lg 2).

b) Aktsiaseltsi puhul näeb seadus ette erireeglid, mis puudutavad aktsionäride üldkoosolekut, kus otsustatakse ümberkujundamisaruande kinnitamine. Nimelt esitab aktsiaseltsi täis- või usaldusühinguks ümberkujundamise puhul vähemalt kaks nädalat enne ümberkujundamist otsustavat üldkoosolekut

ümberkujundatava aktsiaseltsi juhatus aktsiaseltsi asukohas aktsionäridele tutvumiseks ümberkujundamisaruande ja aktsiaseltsi viimase majandusaasta aruande va kui seda ei pea koostama (ÄS § 496 lg 1). Juhul, kui aktsiaselts kujundatakse ümber osaühinguks, siis on avalikustamiskohustuse tähtajask üks kuu (ÄS § 502). Samuti on aktsiaseltsil vahebilansi koostamise nõue, kui aktsiaseltsi viimane majandusaasta aruanne on koostatud majandusaasta kohta, mis lõppes varem kui kuus kuud enne ümberkujundamisotsuse tegemist (ÄS § 496 lg 3 ja § 502 lg 3).

c) Sõltuvalt sellest, milliseks äriühinguks aktsiaselts ümber kujundatakse, nähakse seaduses ette erinevad hääletenamuse nõuded. Aktsiaseltsi täisühinguks ümberkujundamise otsus on vastu võetud, kui selle poolt hääletavad kõik osanikud. Usaldusühinguks ümberkujundamise otsus on vastu võetud, kui selle poolt on antud vähemalt 2/3 aktsionäride üldkoosolekul esindatud häältest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema hääletenamuse nõuet ja otsuse poolt on hääletanud kõik aktsionärid, kes saavad usaldusühingu täisosanikuks. Kui aktsiaseltsil on mitut liiki aktsiaid, on usaldusühinguks ümberkujundamisotsus vastu võetud, kui lisaks eelnevalt välja toodud üldisele hääletenamuse nõudele on otsuse poolt hääletanud vähemalt 2/3 iga liiki aktsiate omanikest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema hääletenamuse nõuet (ÄS § 498). Aktsiaseltsi osaühinguks ümberkujundamise otsus on vastu võetud, kui selle poolt on antud vähemalt 2/3 üldkoosolekul esindatud häältest ja põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema hääletenamuse nõuet. Kui aktsiaseltsil on mitut liiki aktsiaid, on ümberkujundamisotsus vastu võetud, kui lisaks eelnevalt välja toodud üldisele hääletenamuse nõudele on otsuse poolt hääletanud vähemalt 2/3 iga liiki aktsiate omanikest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema hääletenamuse nõuet. Kui otsus tehakse ÄS § 297 2. lõikes sätestatud korras (korduskoosolek), peab otsuse poolt hääletama vähemalt 2/3 iga liiki aktsiatega üldkoosolekul esindatud häältest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suurema hääletenamuse nõuet (ÄS § 504).

d) Ümberkujundamisotsuse vaidlustamise reeglid on samased kõigile äriühingutele (ÄS § 481).

e) Ümberkujundamisele kohaldatakse täiendavalt seda liiki ühingu asutamise sätteid, milleks ühing ümber kujundatakse arvestades ümberkujundamise erisätteid. Asutajateks loetakse ümberkujundatava ühingu aktsionäre, kes hääletasid ümberkujundamisotsuse poolt (ÄS § 482).

f) Ümberkujundamise äriregistrisse kandmisest loetakse ühing ümberkujundatuks, mis sisuliselt tähendab seda, et ümberkujundatava ühingu aktsionärid saavad uue ühingu osanikeks ning nende aktsiad asendatakse uue ühingu osade või aktsiatega. Kolmandate isikute õigused asendatud osade või aktsiate suhtes jäävad kehtima uue ühingu osade või aktsiate suhtes. Ümberkujundamist ei saa vaidlustada pärast selle äriregistrisse kandmist (ÄS § 487).

13.3.2.2.4.3 Võlausaldajate kaitse

Võlausaldajate kaitsemeetmed on aktsiaseltsi puhul samased osaühingu võlausaldajate kaitsemeetmetega (§ 483).

13.3.2.2.4.4 Aktsionäri kaitse

Aktsionäri kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. ümberkujundamise aluseks on ümberkujundamisaruanne, kus sisalduvad ümberkujundamise õiguslikud ja majanduslikud põhjendused sh on selgitused asendussuhte osas, aktsionäridele tuleb aruanne aegsasti kättesaadavaks teha ja seaduses nähakse ette erireeglid selgitamiskohustuse osas (ÄS § 479 lg 1, § 496, § 497, § 502 ja § 503);
2. ümberkujundamise aluseks võetud bilansi audiitorkontroll (ÄS § 485 lg 2);
3. osanik, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda uuel ühingult tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (ÄS § 481 lg 3);

4. osaluse väljaostmise nõue, kui osanik ei olnud ümberkujundamisega nõus (ÄS § 488);
5. osa piiranguteta võõrandamisõigus, kui osanik ei nõua § 488 lg 1 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ümberkujundamisega (ÄS § 488 lg 6) ja
6. täiendavalt näeb seadus ette osanikule õiguse nõuda ümberkujundatava ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ümberkujundamisega tekitatud kahju hüvitamist (ÄS § 487 lg 5).

13.3.2.3 Osahingute ja aktsiaseltsi ühinemine füüsilise isiku varaga

13.3.2.3.1 Piirangud

Lubatud üksnes osahingute ja aktsiaseltside puhul, kui ühingul on üks füüsilisest isikust osanik või aktsionär (§ 391 lg 7) ning ka juhul, kui lisaks eelnevalt viidatud isikule on aktsionäriks või osanikusk ka ühing ise. Juhul, kui ühing on välja lasknud vahetusvõlakirju või füüsiline isik on maksejõuetu, siis ühinemine füüsilise isiku varaga ei ole lubatud (§ 427¹).

13.3.2.3.2 Ühinemise protseduur

1. Notariaalselt tõestatud vormis ühinemislepingu sõlmimine;
2. Ühinemisteate esitamine võlausaldajatele ja väljaandes Ametlikud Teadanded;
3. Avalduse esitamine äriregistrisse ja ühinemise tagajärjed loetakse saabunuks alates ühinemise kandmisest ühendatava ühingu äriregistrisse (ühendavate ühingute vara üleminek ühendavale ühingule, ühendatavad ühingu lõpevad, ühendatavate osahingute osanikud saavad ühendava äriühingu osanikeks, aktsionärideks (§ 403).

13.3.2.3.3 Võlausaldajate kaitse

Ei kohaldata § 399 ette nähtud võlausaldajate kaitse režiimi. Ühendatava ühingu juhatus saadab enne ühinemise registrisse kandmise avaldust teate kõigile ühingu võlausaldajatele ja avaldab täiendavalt teadaande väljaandes Ametlikud Teadaanded, mille kohaselt on võlausaldajal õigus nõuda enda nõude osas teatud tingimuste täidetusel tagatist (§ 427³).

13.3.2.4 Täis- ja usaldusühing

13.3.2.4.1 Ühinemine

Regulatsioon sisaldub ÄS 31. peatüki 1. ja 2. jaos. Alljärgnevalt on toodud regulatsiooni ülevaade temaatilises jaotuses.¹⁰⁸⁰

13.3.2.4.1.1 Ühinemisel kohalduvad piirangud

Täis- ja usaldusühingul on keelatud ühineda tulundusühistu, SA ja MTÜ-ga.

13.3.2.4.1.2 Ühinemise protseduur

a) Ühinemisel osalevad ühingud sõlmivad notariaalselt tõestatud vormis ühinemislepingu, milles lepitakse kokku ühinemise põhitingimused (ühinemise viis, asendussuhted, kokkulepe vara üleandmise kohta, osanike eriõigused (sh õigus kasumiosale), tagajärjed töötajatele, ühinemise bilansi päev jms)(§ 392). Ühinemislepingut selgitava dokumendina koostatakse ühinemisaruanne, mille eesmärgiks on põhjendada ühinemisega seonduvaid õiguslikke ja majanduslikke asjaolusid (§ 393). Ühinemise osalevad ühingud on teatud tingimustel vabastatud ühinemisaruanne koostamise kohustusest (§ 408). Täis- ja usaldusühingu puhul näeb seadus ette üksnes piiratud võimalused nõuda audiitorkontrolli teostamist (§ 394 lg 1 ja § 409 lg 3).

¹⁰⁸⁰ Täis- või usaldusühingu osaniku sissemakset käsitletakse alljärgnevalt ka osana.

b) Ühinemisleping jõustub pärast seda, kui kõik ühinemisel osalevad ühingu osanikud on selle heaks kiitnud (ühinemisotsus)(§ 397 ja § 409).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (§ 398).

d) Äriregistrisse avalduse esitamine ja ühinemise tagajärjed loetakse saabunuks alates ühinemise kandmisest ühendava ühingu äriregistrisse (ühendavate ühingute vara üleminek ühendavale ühingule, ühendatavad ühingu lõpevad, ühendatavate osaühingute osanikud saavad ühendava äriühingu osanikeks, aktsionärideks (§ 403).

13.3.2.4.1.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta ühinemise jõustumise järgselt (§ 399). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste nõudmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette erireegli täisosaniku vastutuse osas (§ 410).

13.3.2.4.1.4 Osanike kaitse

Osanike kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. ühinemislepingu audiitorkontroll (vt eespoolt);
2. ühinemisega seonduvate dokumentide avalikustamiskohustus (§ 397 lg 2 – 5);
3. osanik, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda ühendavalt ühingult tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (§ 398 lg 3 ja 4);
4. osaluse väljaostmise nõue, kui on tegemist eri liiki äriühingutega ja osanik otsusega ei nõustunud (§ 404);
5. osa piiranguteta võõrandamisõigus, kui osanik ei nõua § 404 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ühinemisega (§ 404 lg 6) ja
6. täiendavalt näeb seadus ette osanikule õiguse nõuda ühineva ühingu juhatuselt ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 403 lg 6).

13.3.2.4.2 Jagunemine

13.3.2.4.2.1 Jagunemisel kohalduvad piirangud

Täis- ja usaldusühingul on keelatud anda enda vara jagunemise käigus üle SA-le (SAS § 70 lg 4) ja MTÜ-le (MTÜS § 65 lg 5).

13.3.2.4.2.2 Jagunemise protseduur

a) Jagunemisel osalevad ühingud sõlmivad jagunemislepingu, milles lepatakse kokku jagunemise põhitingimused, arvestades seaduses sisalduvaid piiranguid. Jagunemisleping sisaldab kokkulepet järgneva osas: jagunemise viis, asendussuhted, juurdemaksed, osade või aktsiate üleandmise tingimused, ajahetk, millest arvates on uutel osanikel ja aktsionäridel õigus kasumile omandavas ühingus, osanikele või aktsionäridele (sh ka eelisaktsiate ja vahetusvõlakirjaomanikele) omandava ühingute poolt antavad õigused, üleantava vara nimekiri (sh osalevate ühingute vaheline kohustuste jaotus), tagajärjed töötajatele, jagunemise bilansi päev, makstavad tasud audiitoritele ja juhtorganite liikmetele (ÄS § 435). Samuti tuleb märkida see, kas jaguneva ühingu osanik või aktsionär saab omandavas ühingus täis- või usaldusosanikuks ning milline on tema sissemakse suurus (ÄS § 451 lg 1). Seejuures puudub seaduses säte, mis näeb ette jagunemislepingu kohustusliku osana kokkuleppe sõlmimise, mis näeb ette vara üleandmise jagunemise käigus osaluse vastu (vt vastavat sätet ühinemise juures ÄS § 392 lg 1¹). Jagunemislepingut selgitava dokumendina koostatakse jagunemisaruanne, mille

eesmärgiks on põhjendada jagunemisega seonduvaid õiguslikke ja majanduslikke asjaolusid (ÄS § 436). Jagunemise osalevad ühingud on teatud tingimustel vabastatud ühinemisaruarande koostamise kohustusest (ÄS § 436 lg 2 ja ÄS § 452). Seadus ei näe ette, et jagunemislepingut kontrolliks audiitor (§ 437) ja seda ei saa nõuda ka mõni osanikest.

b) Jagunemisleping jõustub pärast seda, kui kõik jagunemisel osalevad ühingu kõik osanikud on selle heaks kiitnud, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud madalamat häälteenamuse nõuet (jagunemisotsus)(ÄS § 440 ja ÄS § 453). Seadus näeb häälteenamuse osas ette erireegli puhuks, mil osad või aktsiad määratakse jagunemisel osalevates ühingutes jaguneva ühingu osanike või aktsionäride vahel teistsuguse suhtega kui jagunevas ühingus (ÄS § 440 lg 4).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (§ 441 ja ÄS § 463 lg 1).

d) Äriregistrisse avalduse esitamine ja jagunemise tagajärjed loetakse saabunuks alates jagunemise kandmisest omandava ühingu äriregistrisse (jagunevate ühingute vara üleminek omandavale ühingule, jagunev ühing jaotumise korral lõpeb, jaguneva äriühingu osanikud või aktsionärid saavad omandavate äriühingute osanikeks, aktsionärideks (§ 446).

13.3.2.4.2.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta jagunemise jõustumise järgselt (§ 447). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste andmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda jagunemisel osaleva ühingu juhatusele ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 447 lg 3).

13.3.2.4.2.4 Liikmete kaitse

Liikmete kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. ühinemislepingu audiitorkontroll (vt eespool, lisaks ÄS § 453 lg 3);
2. osanik, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda omandavalt ühingult tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (ÄS § 441 lg 3);
3. osade väljaostmise nõue, kui on tegemist eri liiki äriühingutega ja liige otsusega ei nõustunud (ÄS § 448);
4. osa piiranguteta võõrandamisõigus, kui liige ei nõua § 448 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ühinemisega (ÄS § 448 lg 6) ja
5. täiendavalt näeb seadus ette liikmele õiguse nõuda jaguneva ühingu juhatusele ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud liikmetelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (ÄS § 447 lg 3).

13.3.2.4.3 Ümberkujundamine

13.3.2.4.3.1 Ümberkujundamisele kohalduvad piirangud

Täis- ja usaldusühingu ümberkujundamise korral kohaldatakse ümberkujundamispiirangute osas samaseid reegleid, mis osaühingu ümberkujundamise korral.

13.3.2.4.3.2 Ümberkujundamise protseduur

a) Sarnaselt osaühingu ümberkujundamisega koostatakse samuti täis- ja usaldusühingu puhul ümberkujundamisaruanne. Ümberkujundamisaruannet ei pea koostama, kui ümberkujundatava täis- või usaldusühingu kõik osanikud on ühingu juhtimiseks õigustatud (ÄS § 492).

b) Ümberkujundamisotsus on vastu võetud, kui selle poolt hääletavad kõik osanikud va kui ühingulepinguga on ette nähtud, et ümberkujundamisotsus on vastu võetud, kui selle poolt on antud üle 2/3 osanike häältest (ÄS § 493).

c) Ümberkujundamisotsuse vaidlustamise reeglid on samased kõigile äriühingutele (ÄS § 481).

d) Ümberkujundamisele kohaldatakse täiendavalt seda liiki ühingu asutamise sätteid, milleks ühing ümber kujundatakse arvestades ümberkujundamise erisätteid. Asutajateks loetakse ümberkujundatava ühingu osanikke, kes hääletasid ümberkujundamisotsuse poolt (ÄS § 482).

d) Ümberkujundamise äriregistrisse kandmisest loetakse ühing ümberkujundatuks, mis sisuliselt tähendab seda, et ümberkujundatava ühingu osanikud saavad uue ühingu osanikeks või aktsionärideks ning nende aktsiad asendatakse uue ühingu osade või aktsiatega. Kolmandate isikute õigused asendatud osade või aktsiate suhtes jäävad kehtima uue ühingu osade või aktsiate suhtes. Ümberkujundamist ei saa vaidlustada pärast selle äriregistrisse kandmist (ÄS § 487).

13.3.2.4.3.3 Võlausaldajate kaitse

Võlausaldajate kaitsemeetmed on aktsiaseltsi puhul samased osaühingu võlausaldajate kaitsemeetmetega (§ 483). Lisaks nähakse ette erireegel, mille kohaselt vastutab täisosanik ümberkujundatava ühingu kohustuste eest, mille täitmise tähtpäev on saabunud või saabub viie aasta jooksul ümberkujundamise äriregistrisse kandmisest (ÄS § 495).

13.3.2.4.3.4 Osanike kaitse

Osanike kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. ümberkujundamise aluseks on ümberkujundamisaruanne, kus sisalduvad ümberkujundamise õiguslikud ja majanduslikud põhjendused sh on selgitused asendussuhte osas (ÄS § 479 lg 1);
2. ümberkujundamise aluseks võetud bilansi audiitorkontroll (ÄS § 485 lg 2);
3. osanik, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda uuel ühingult tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (ÄS § 481 lg 3);
4. osaluse väljaostmise nõue, kui osanik ei olnud ümberkujundamisega nõus (ÄS § 488);
5. osa piiranguteta võõrandamisõigus, kui osanik ei nõua § 488 lg 1 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ümberkujundamisega (ÄS § 488 lg 6) ja
6. täiendavalt näeb seadus ette osanikule õiguse nõuda ümberkujundatava ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ümberkujundamisega tekitatud kahju hüvitamist (ÄS § 487 lg 5).

13.3.2.5 Tulundusühistu

13.3.2.5.1 Ühinemine

Regulatsioon sisaldub ÄS 31. peatüki 1. ja 5. jaos. Alljärgnevalt on toodud regulatsiooni ülevaade temaatilises jaotuses.¹⁰⁸¹

13.3.2.5.1.1 Ühinemisel kohalduvad piirangud

Tulundusühistu võib ühineda üksnes teise tulundusühistuga (ÄS § 428, koosmõjus TÜS § 3 lg-ga 1).

¹⁰⁸¹ Tulundusühingu osamakset käsitletakse alljärgnevalt ka osana ja tulundusühingu liiget loetakse osanikuks (ÄS § 473).

13.3.2.5.1.2 Ühinemise protseduur

a) Ühinemisel osalevad ühingud sõlmivad notariaalselt tõestatud vormis ühinemislepingu, milles lepitakse kokku ühinemise põhitingimused (ühinemise viis, asendussuhted, kokkulepe vara üleandmise kohta, osanike eriõigused (sh õigus kasumiosale), tagajärjed töötajatele, ühinemise bilansi päev jms)(§ 392). Ühinemislepingut selgitava dokumendina koostatakse ühinemisaruanne, mille eesmärgiks on põhjendada ühinemisega seonduvaid õiguslikke ja majanduslikke asjaolusid (§ 393). Ühinemise osalevad ühingud on teatud tingimustel vabastatud ühinemisaruanne koostamise kohustusest. Täiendavalt näeb seadus ette selle, et ühinemislepingut kontrollib teatud juhtudel audiitor (§ 394-§ 396 ja § 430), kelle peamiseks ülesandeks on kontrollida, kas ühinemislepingus fikseeritud asendussuhe ja juurdemaksete suurused on kohaseks tasuks ühendatava ühingu osanikele ja kas ühinemine võiks kahjustada võlausaldajate huve.

b) Ühinemisleping jõustub pärast seda, kui kõik ühinemisel osalevad ühingu osanikud on selle heaks kiitnud (ühinemisotsus)(§ 397 ja § 431).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (§ 398).

d) Äriregistrisse avalduse esitamine ja ühinemise tagajärjed loetakse saabunuks alates ühinemise kandmisest ühendava ühingu äriregistrisse (ühendavate ühingute vara üleminek ühendavale ühingule, ühendatavad ühingu lõpevad, ühendatavate osaühingute osanikud saavad ühendava äriühingu osanikeks (§ 403).

13.3.2.5.1.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta ühinemise jõustumise järgselt (§ 399). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste nõudmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda ühineva ühingu juhatusele ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 403 lg 6).

13.3.2.5.1.4 Osanike kaitse

Osanike kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. ühinemislepingu audiitorkontroll (vt eespoolt);
2. ühinemisega seonduvate dokumentide avalikustamiskohustus (§ 397 lg 2 – 5);
3. osanik, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda ühendavalt ühingult tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (§ 398 lg 3 ja 4);
4. osaluse väljaostmise nõue, kui on tegemist eri liiki äriühingutega ja osanik otsusega ei nõustunud (§ 404);
5. osa piiranguteta võõrandamisõigus, kui osanik ei nõua § 404 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ühinemisega (§ 404 lg 6) ja
6. täiendavalt näeb seadus ette osanikule õiguse nõuda ühineva ühingu juhatusele ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 403 lg 6).

13.3.2.5.2 Jagunemine

13.3.2.5.2.1 Jagunemisel kohalduvad piirangud

Tulundusühistel on keelatud anda enda vara jagunemise käigus üle SA-le (SAS § 70 lg 4) ja MTÜ-le (MTÜS § 65 lg 5) ning jaguneda selliselt, et tulundusühistu saab eralduva ühingu liikmeks (ÄS § 472).

13.3.2.5.2 Jagunemise protseduur

a) Jagunemisel osalevad ühingud sõlmivad jagunemislepingu, milles lepitakse kokku jagunemise põhitingimused, arvestades seaduses sisalduvaid piiranguid. Jagunemisleping sisaldab kokkulepet järgneva osas: jagunemise viis, asendussuhted, juurdemaksed, osade või aktsiate üleandmise tingimused, ajahetk, millest arvates on uutel osanikel ja aktsionäridel õigus kasumile omandavas ühingus, osanikele või aktsionäridele (sh ka eelisaktsiate ja vahetusvõlakirjaomanikele) omandava ühingute poolt antavad õigused, üleantava vara nimekiri (sh osalevate ühingute vaheline kohustuste jaotus), tagajärjed töötajatele, jagunemise bilansi päev, makstavad tasud audiitoritele ja juhtorganite liikmetele (ÄS § 435). Seejuures puudub seaduses säte, mis näeb ette jagunemislepingu kohustusliku osana kokkuleppe sõlmimise, mis näeb ette vara üleandmise jagunemise käigus osaluse vastu (vt vastavat sätet ühinemise juures ÄS § 392 lg 1¹). Jagunemislepingut selgitava dokumendina koostatakse jagunemisaruanne, mille eesmärgiks on põhjendada jagunemisega seonduvaid õiguslikke ja majanduslikke asjaolusid (ÄS § 436). Jagunemise osalevad ühingud on teatud tingimustel vabastatud ühinemisaruanne koostamise kohustusest (ÄS § 436 lg 2). Üldjuhul audiitor jagunemislepingut ei kontrolli, kui tulundusühistu liikmel on õigus selle kontrollimist nõuda (ÄS § 474). Juhul, kui audiitor kontrollib jagunemislepingut, siis ta kontrollib seda, kas jagunemislepingus fikseeritud asendussuhe ja juurdemaksete suurused on kohaseks tasuks jaguneva ühingu osanikele ja kas ühinemine võiks kahjustada võlausaldajate huve (ÄS § 439 lg 2).

b) Jagunemisleping jõustub pärast seda, kui selle poolt on antud 2/3 koosolekul esindatud liikmete häältest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud kõrgemat häälteenamuse nõuet (jagunemisotsus)(ÄS § 440 ja ÄS § 475). Seadus näeb häälteenamuse osas ette erireegli puhuks, mil osad või aktsiad määratakse jagunemisel osalevates ühingutes jaguneva ühingu osanike või aktsionäride vahel teistsuguse suhtega kui jagunevas ühingus (ÄS § 440 lg 4).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (ÄS § 441).

d) Äriregistrisse avalduse esitamine ja jagunemise tagajärjed loetakse saabunuks alates jagunemise kandmisest omandava ühingu äriregistrisse (jaguneva ühingu vara üleminek omandavatele ühingutele, jagunev ühing jaotumise korral lõpeb, jaguneva äriühingu osanikud või aktsionärid saavad omandavate äriühingute osanikeks, aktsionärideks (ÄS § 446).

13.3.2.5.2.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta jagunemise jõustumise järgselt (§ 447). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste andmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda jagunemisel osaleva ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingu juhtima õigustatud osanikelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (§ 447 lg 3).

13.3.2.5.2.4 Liikmete kaitse

Liikmete kaitse osas kohalduvad järgmised meetmed:

1. osanik, kelle asendussuhe määrati liialt madalaks, võib nõuda omandavalt ühingult tagasimakset, mille eesmärgiks on liialt madalama asendussuhte kompenseerimine (ÄS § 441 lg 3);
2. osade väljaostmise nõue, kui on tegemist eri liiki äriühingutega ja liige otsusega ei nõustunud (ÄS § 448);
3. osa piiranguteta võõrandamisõigus, kui liige ei nõua § 448 järgset hüvitist ja ta ei nõustunud ühinemisega (ÄS § 448 lg 6) ja

4. täiendavalt näeb seadus ette liikmele õiguse nõuda jaguneva ühingu juhatusest ja nõukogu liikmetelt või ühingut juhtima õigustatud liikmetelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (ÄS § 447 lg 3).

13.3.2.5.3 Ümberkujundamine

Kehtib üldine keeld tulundusühingut või tulundusühinguks ümber kujundada (ÄS § 478 lg 1).

13.3.2.6 Sihtasutus

13.3.2.6.1 Ühinemine

Regulatsioon sisaldub SAS 7. peatüki 1. jaos. Alljärgnevalt on toodud regulatsiooni ülevaade temaatilises jaotuses.

13.3.2.6.1.1 Ühinemisel kohalduvad piirangud

Sihtasutused võivad ühineda üksnes omavahel ja seda üksnes põhikirjas ette nähtud juhtudel (SAS § 61 lg 1 ja lg 5).

13.3.2.6.1.2 Ühinemise protseduur

a) Ühinemisel osalevad sihtasutused sõlmivad notariaalselt tõestatud vormis ühinemislepingu, milles lepatakse kokku ühinemise põhitingimused (ühinemise viis, kokkulepe vara üleandmise kohta ja tagajärjed töötajatele (SAS § 62).

b) Ühinemisleping jõustub pärast seda, kui kõigi ühinemisel osalevate sihtasutuste nõukogud on selle heaks kiitnud (ühinemisotsus)(SAS § 63).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (SAS § 65).

d) Registrisse avalduse esitamine ja ühinemise tagajärjed loetakse saabunuks alates ühinemise kandmisest ühendava sihtasutuse registrisse (ühendatavate sihtasutuste vara üleminek ühendavale sihtasutusele ja ühendatavad sihtasutused lõpevad ilma likvideerimismenetluseta (SAS § 68)).

13.3.2.6.1.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta ühinemise jõustumise järgselt (SAS § 64). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste nõudmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda ühineva ühingu juhatuse liikmetelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (SAS § 68 lg 4).

13.3.2.6.1.4 Sihtasutuse ja selle asutajate kaitse

Täiendavalt näeb seadus ette sihtasutusele ja selle asutajatele õiguse nõuda ühineva ühingu juhatuse liikmetelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (SAS § 68 lg 4).

13.3.2.6.2 Jagunemine

Regulatsioon sisaldub SAS 7. peatüki 2. jaos. Alljärgnevalt on toodud regulatsiooni ülevaade temaatilises jaotuses.

13.3.2.6.2.1 Jagunemisel kohalduvad piirangud

Sihtasutused võivad jaguneda üksnes omavahel ja seda üksnes põhikirjas ette nähtud juhtudel (SAS § 70 lg 1 ja lg 4).

13.3.2.6.2.2 Jagunemise protseduur

a) Jagunemisel osalevad sihtasutused sõlmivad notariaalselt tõestatud vormis jagunemislepingu, milles lepitakse kokku jagunemise põhitingimused (SAS § 71). Seejuures ei nimeta seadus kohustusliku tingimusena kokkulepet omandavale sihtasutusele vara tervikuna või osaliselt üleandmist (vt teisiti ühinemise juures SAS § 62 lg 1).

b) Jagunemisleping jõustub pärast seda, kui kõigi jagunemisel osalevate sihtasutuste nõukogud on selle heaks kiitnud (ühinemisotsus)(SAS § 72).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (SAS § 72¹).

d) Registrisse avalduse esitamine ja ühinemise tagajärjed loetakse saabunuks alates ühinemise kandmisest jaguneva sihtasutuse registrisse (jagunevate sihtasutuste vara üleminek omandavatele sihtasutustele ja jaotumisel jaguneva sihtasutuse lõppemine ilma likvideerimismenetluseta (SAS § 77).

13.3.2.6.2.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtmist ühinemise jõustumise järgselt (SAS § 78 lg 3 ja 4). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste nõudmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda jaguneva sihtasutuse juhatuse liikmetelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (SAS § 78 lg 5). Jagunemises osalevatele sihtasutustele nähakse ette solidaarne vastutus (SAS § 78 lg 1 ja lg 2).

13.3.2.6.2.4 Sihtasutuse ja selle asutajate kaitse

Täiendavalt näeb seadus ette sihtasutusele ja selle asutajatele õiguse nõuda jagunemisel osaleva sihtasutuse juhatuse liikmetelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (SAS § 78 lg 5).

13.3.2.6.3 Ümberkujundamine

Sihtasutust ei ole lubatud ümber kujundada teist liiki juriidiliseks isikuks (SAS § 1 lg 3).

13.3.2.7 Mittetulundusühing

13.3.2.7.1 Ühinemine

Regulatsioon sisaldub MTÜS 6. peatüki 1. jaos. Alljärgnevalt on toodud regulatsiooni ülevaade temaatilises jaotuses.

13.3.2.7.1.1 Ühinemisel kohalduvad piirangud

Mittetulundusühingud võivad ühineda üksnes omavahel (MTÜS § 56 lg 1 ja lg 6). Põhikirjas võib näha ette ühinemisele piiranguid (MTÜS § 56 lg 1).

13.3.2.7.1.2 Ühinemise protseduur

a) Ühinemisel osalevad mittetulundusühingud sõlmivad ühinemislepingu, milles lepitakse kokku ühinemise põhitingimused (ühinemise viis, kokkulepe vara üleandmise kohta, ühendatava mittetulundusühingu liikmetele antavad õigused ja tagajärjed töötajatele (MTÜS § 57)).

b) Ühinemisleping jõustub pärast seda, kui kõigi ühinemisel osalevate mittetulundusühingute üldkoosolekud on selle heaks kiitnud (ühinemisotsus)(MTÜS § 58).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (MTÜS § 60).

d) Registrisse avalduse esitamine ja ühinemise tagajärjed loetakse saabunuks alates ühinemise kandmisest ühendava mittetulundusühingu registrisse (ühendatavate mittetulundusühingute vara

üleminek ühendavale mittetulundusühingule, liikmete üleminek ühendavale mittetulundusühingule ja ühendatavad mittetulundusühingud lõpevad ilma likvideerimismenetluseta (MTÜS § 63).

13.3.2.7.1.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta ühinemise jõustumise järgselt (MTÜS § 59). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste nõudmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda ühineva ühingu juhatuse liikmetelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (MTÜS § 63 lg 5).

13.3.2.7.1.4 Mittetulundusühingu ja selle liikmete kaitse

Täiendavalt näeb seadus ette mittetulundusühingule ja selle liikmetele õiguse nõuda ühineva ühingu juhatuse liikmetelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (MTÜS § 68 lg 4).

13.3.2.7.2 Jagunemine

Regulatsioon sisaldub MTÜS 6. peatüki 2. jaos. Alljärgnevalt on toodud regulatsiooni ülevaade temaatilises jaotuses.

13.3.2.7.2.1 Jagunemisel kohalduvad piirangud

Mittetulundusühingud võivad osaleda jagunemises, kus osalevad üksnes teised mittetulundusühingud (MTÜS § 65 lg 5). Põhikirjas võib näha ette jagunemisele piiranguid (MTÜS § 65 lg 1).

13.3.2.7.2.2 Jagunemise protseduur

a) Jagunemisel osalevad mittetulundusühingud sõlmivad jagunemislepingu, milles lepatakse kokku jagunemise põhitingimused (MTÜS § 66). Seejuures ei nimeta seadus kohustusliku tingimusena kokkulepet omandavale mittetulundusühingutele vara tervikuna või osaliselt üleandmist (vt teisiti ühinemise juures MTÜS § 57 lg 1). Jagunemisleping võib olla kirjalik (MTÜS § 66 lg 2);

b) Jagunemisleping jõustub pärast seda, kui kõigi jagunemisel osalevate mittetulundusühingute üldkoosolekud on selle heaks kiitnud (ühinemisotsus) (MTÜS § 66, vt häälteenamuse osas § 67 lg 2).

c) Ooteperiood (1 kuu) seonduvalt ühinemisotsuse vaidlustamisega (MTÜS § 60).

d) Registrisse avalduse esitamine ja jagunemise tagajärjed loetakse saabunuks alates jagunemise kandmisest jaguneva mittetulundusühingu registrikaardile (jaguneva mittetulundusühingute vara üleminek omandavatele mittetulundusühingutele, liikmete üleminek omandavale mittetulundusühingule ja jaotumise korral omandavad mittetulundusühingud lõpevad ilma likvideerimismenetluseta (MTÜS § 72).

13.3.2.7.2.3 Võlausaldajate kaitse

Eestis kasutatakse režiimi, mille kohaselt on võlausaldajal võimalik nõuda täiendavate kaitsemeetmete kasutusele võtta jagunemise jõustumise järgselt (MTÜS § 73 lg 3 ja 4). Kaitsemeetmetena näeb seadus ette õiguse nõuda täiendavate tagatiste andmist enda nõuete tagamiseks, kui võlausaldaja nõue ei ole muutunud sissenõutavaks ja jagunemine võib ohustada nende nõuete täitmist. Täiendavalt näeb seadus ette võlausaldajale õiguse nõuda jaguneva mittetulundusühingu juhatuse liikmetelt talle süüliselt jagunemisega tekitatud kahju hüvitamist (MTÜS § 73 lg 5). Jagunemises osalevatele mittetulundusühingutele nähakse ette solidaarne vastutus (MTÜS § 73 lg 5).

13.3.2.7.2.4 Mittetulundusühingu ja selle liikmete kaitse

Täiendavalt näeb seadus ette mittetulundusühingule ja selle liikmetele õiguse nõuda jagunemisel osaleva mittetulundusühingu juhatuse liikmetelt talle süüliselt ühinemisega tekitatud kahju hüvitamist (MTÜS § 73 lg 5).

13.3.2.7.3 Ümberkujundamine

Mittetulundusühingu ümberkujundamine teist liiki juriidiliseks isikuks ei ole lubatud (MTÜS § 1 lg 4). Erandiks on siin enne 1996. aasta 1. oktoobrit asutatud mittetulunduslikud ühendused, mille eesmärgiks on vara sihtotstarbeline kogumine ja jagamine ning millel on liikmed, mida võib ümber kujundada sihtasutuseks vastavalt SAS-ile (MTÜS § 93 lg 4)

13.3.2.8 Juriidiliste isikute alaliigid ja eriliigilised juriidilised isikud

Kehtiv seadusandlus näeb ette erireeglid reorganiseerimiseks üksnes krediidasutuste (seda nii aktsiaseltsina kui ka ühistuna asutatud krediidasutuse puhuks), hoiu-laenuühistute ja kirikute ning erakondade reorganiseerimise puhuks.

13.3.2.8.1 Krediidasutused

Reeglid on kehtivas õiguses järgmised:

1. Krediidasutuste ühinemisele kohaldatakse nii KAS-i kui ka ÄS-i sätteid (KAS § 64 lg 3). Erisätted KAS-is on ette nähtud eelkõige tulenevalt asjaolust, et krediidasutused tegutsevad reguleeritud valdkonnas. Näiteks on vajalik saada ühinemiseks finantsinspeksioonilt ühinemisluba (KAS § 68 ja § 69).
2. Krediidasutuse jagunemisele kohaldatakse nii KAS-i kui ka ÄS-i sätteid (KAS § 64 lg 2). KAS näeb ette alused, millisel juhul on jagunemine üldse lubatud. Nimelt on see lubatud üksnes juhul, kui esineb küllaldaselt andmeid krediidasutuse finantsseisundist tulenevate makseraskuste kohta või esineb suur risk, et krediidasutus ei suuda rahuldada kas või ühe kliendi õigustatud nõuet ja on tõenäoline, et pärast jagunemist vastab usaldatavusnormatiive täitma kohustatud krediidasutuse usaldatavusnormatiivide tase seaduses sätestatud nõuetele (KAS § 70¹). Samuti on krediidasutuse jagunemiseks vajalik Finantsinspeksioonilt loa olemasolu (KAS § 70²).
3. Krediidasutuse ümberkujundamine ei ole lubatud (KAS § 64 lg 1);

13.3.2.8.2 Muud alaliigid ja juriidiliste isikute eriliigid

Reeglid on kehtivas õiguses järgmised:

1. Hoiu-laenuühistel ei ole lubatud jaguneda ega ennast ümber kujundada (HLÜS § 42 lg 1, HLÜS § 2 lg 2, TÜS § 3 lg 1 ja ÄS 478 lg 1). Küll aga on nimetatud eriliigilisel juriidilisel isikul õigus ühineda vastavalt ÄS-is toodule HLÜS-i erisustega (HLÜS § 42 lg 2 ja 3). Hoiu-laenuühistud võivad ühineda selliselt, et asutavad ühistupanga vastavalt KAS-i sätetele (HLÜS § 44 lg 1 vt ka KAS § 41).
2. Usuliste ühingute ühinemine ja jagunemine toimub vastavalt MTÜS-ile (KiKoS § 16) ja sama on sätestatud erakondade kohta (EKS § 12). Seejuures on kaheldav, kas reorganiseerimine on nende juriidiliste isikute alaliikide puhul võimalik ka selliselt, et reorganiseeritakse tavalise MTÜ ja alaliigi vahel. Õiguskirjandus sellist võimalust jaatab, kuid kehtiv seadus seda otsesenõu ei võimalda.¹⁰⁸²

13.3.3 Euroopa Liidu õigus

13.3.3.1 Ühinemised (siseriiklik)

¹⁰⁸² Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. P. Varul jt (koost.). Tallinn, Juura 2010, § 47 komm. 3.4.

Siseriiklikku ühinemist reguleerib direktiiv 2017/1132 äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta (kodifitseeritud), milles on konsolideeritud varasem nn 3. ühinguõiguse direktiiv (2011/35/EL aktsiaseltside ühinemise kohta). Direktiiv 2017/1132/EL näeb ette reeglid eelkõige aktsiaseltside siseriiklikuks ühinemiseks, kuid neid kohaldatakse ÄS-is ka teistele äriühingutele. Muudele eraõiguslikele juriidilistele isikutele EL-i õigusest tulenevaid reorganiseerimisega seonduvaid reegleid ei kohaldu.

Direktiiv on üle võetud ÄS 31. peatükis. Direktiivis nähakse ette põhimõtteliselt kaks viisi ühinemise läbi viimiseks: ühinemisega on seotud üksnes olemasolevad äriühingud ja ühinemisel luuakse uus äriühing (Artikkel 88). Seejuures on neile kohalduvad reeglid sisuliselt samased (Artikkel 109 (1)).

13.3.3.1.1 Mõiste

Ühinemine ühendamise teel tähendab direktiivi kohaselt tehingut, mille puhul üks või mitu äriühingut lõpetatakse likvideerimismenetluseta ning kogu nende vara ja kohustused antakse üle teisele äriühingule, mille vastu ühe või mitme ühendatava äriühingu aktsionäridele emiteeritakse ühendava äriühingu aktsiaid ja tehakse mõnel juhul juurdemakseid, mis ei ületa 10 % sel puhul emiteeritud aktsiate nimiväärtusest või kui neil nimiväärtust ei ole, nende arvestusväärtusest (Artikkel 89).

Ühinemine uue äriühingu asutamise teel tähendab direktiivi kohaselt tehingut, mille puhul mitu äriühingut lõpetatakse likvideerimismenetluseta ja kogu nende vara ja kohustused antakse üle asutatavale äriühingule, mille eest lõpetatavate äriühingute aktsionäridele emiteeritakse uue äriühingu aktsiaid ja tehakse mõnel juhul juurdemakseid, mis ei ületa 10% emiteeritud aktsiate nimiväärtusest või kui neil nimiväärtust ei ole, nende arvestuslikust väärtusest (Artikkel 90).

13.3.3.1.2 Ühinemisel kohalduvad piirangud

Direktiiv ei näe ette otseseid ühinemisiiranguid erinevate äriühingute vahel kuivõrd sellega reguleeritakse eelduslikult üksnes Aktsiaseltside ühinemist.

13.3.3.1.3 Ühinemise protseduur

a) Ühinemisel koostavad ühinevate äriühingute juht- ja haldusorganid ühinemislepingu projekti. Erinevalt siseriiklikust õigusest nähakse ühinemislepingule ette üksnes kirjalik vorm (Artikkel 91 (1)). Direktiivis nähakse ette terve rida tingimusi, mida tuleb ühinemislepingus kajastada: andmed ühinemisel osalevate äriühingute kohta, aktsiate asendussuhe ja juurdemaksete suurus, ühendava äriühingu aktsiate üleandmise tingimused, uute aktsiatega seonduv kasumiosa saamise kuupäev ja eritingimused, raamatupidamislepik ühinemise kuupäev, ühendava ühingu eriõigustega aktsiate (või muude väärtpaperite) omanikele antavad õigused või kavandatavad meetmed ning ekspertidele ja juhtorganitele antavad erisoodustused.

b) Ooteperiood (1 kuu) enne ühinemislepingut heaks kiitvat koosolekut (Artikkel 92) ja algab alates ühinemislepingu avalikustamist äriregistris või äriühingu kodulehel. Siseriiklikus õiguses võidakse ette näha ka kohustus avalikustada viide ühinemislepingule ka ametlikes teadaannetes. Eestis on ette nähtud ühinemises osalevale aktsiaseltsile kohustus avalikustada ühinemislepingu sõlmimine ka väljaandes Ametlikud Teadaanded (ÄS § 419 lg 4). Lisaks näeb direktiiv ette kohustuse võimaldada aktsionäridel tutvuda teatud ühinemist puudutavate dokumentidega (Art 97), mis on Eesti õiguses kehtiv üksnes aktsiaseltsi puhul (vt ÄS § 419 lg 1 ja osaühingu osas 397 lg 2).

c) On nõutav iga ühinemisel osaleva äriühingu üldkoosoleku heakskiit. Heakskiidu poolt peab olema antud 2/3 aktsiatega esindatud häältest või koosolekul esindatud häältest (Art 93). Liikmesriigid võivad ette näha täiendavalt kvooruminõude vähemalt pool märgitud kapitalist (vt teisiti on ette nähtud ÄS § 170 lg 2 ja ÄS § 297 lg 1). Mitut liiki aktsiate puhul peab hääletus hõlmama kõiki eri liiki aktsiate omanikke. Liikmesriigid võivad ette näha, et ühendav ühing ei pea ühinemist heaks kiitma, kui täidetud on järgnevad nõuded: (i) järgitud on 1 kuulist avalikustamiskohustust; (ii) kõigil ühendava äriühingu

aktsionäridel on õigus ja võimalus tutvuda ühinemisega seonduvate dokumentidega; (iii) teatud aktsionäridel on õigus nõuda üldkoosoleku kokku kutsumist (miinimumprotsent ei tohi olla suurem kui 5%). Eesti õiguses vastavat erandit ette nähtud ei ole ja olukorras, kus ühendatava ühingu kapitalist kuulub 9/10 ühendavale ühingule (ÄS § 412 lg 3 osaühingu puhul ja ÄS § 421 lg 4 aktsaiseltsi puhul). Enne ühinemislepingu heaks kiitmist tuleb haldus- või juhtorganil teavitada üldkoosolekut ja teiste osalevate ühingute haldus- või juhtorganeid, olulistest äriühingu vara või kohustusi puudutavatest muudatustest, mis on ilmnenud pärast ühinemislepingu sõlmimist ja kuni üldkoosoleku toimumiseni (Art 95 lg 2). Liikmesriigi õiguses võidakse ette näha võimalus, et teavitamiskohustust ei tule täita, kui kõik aktsionärid on sellega nõus (Art 95 lg 3). ÄS näeb ette täiendavalt võimaluse, et teavitamiskohustusi ei pea täitma, kui ühendatava ühingu ainus osa või kõik aktsiad kuuluvad ühendavale ühingule.

d) Kõigil ühinemisel osalevate äriühingute juht- või haldusorganitel tuleb koostada üksikasjalik kirjalik aruanne, milles selgitatakse ühinemislepingu sisu, esitatakse selle õiguslik ja majanduslik põhjendus ning seda eriti aktsiate asendussuhte osas. Kõigile hindamisel tekkinud raskustele tuleb viidata (Art 96). Liikmesriigid võivad näha ette võimaluse loobuda ühinemisaruande koostamisest, kui kõik sellega nõustuvad. ÄS näeb ette täiendavalt võimaluse, et ühinemisaruanne ei pea koostama, kui ühendatava ühingu ainus osa või kõik aktsiad kuuluvad ühendavale ühingule (ÄS § 393 lg 2).

e) Ekspertide ülesanne on kontrollida ühinemislepingut ja koostada selles osas aktsionäridele aruanne. Aruandes tuleb igal juhul osundada, kas asendussuhe on nende hinnangul õiglane ja põhjendatud. Lisaks tuleb kirjeldada hindamisel kasutatud meetodit ja and hinnang, kas kõnealune meetod on kohane kasutamiseks kõnealusel juhul. ÄS § 396 lg 2¹ näeb ette laiemad kohustused audiitori tegevuse osas. Nimelt sätestab ÄS, et audiitori ülesandeks on määratleda, kas kasutatud meetod on asendussuhte määramiseks kohane ning millised oleksid muud meetodid asendussuhte määramiseks. Kui asendussuhte määramisel kasutatakse erinevaid meetodeid, tuleb märkida, milline oluks asendussuhe iga meetodi puhul eraldi ning millist tähtsust omas iga meetodi alusel saadud tulemus asendussuhte määramisel. Direktiivis nähakse ette eraldi kord ekspertide määramiseks ja seejuures võivad ühinemisel osalevatel ühingutel ühised eksperdid. Ekspertidel on õigus saada ühingult hindamiseks vajalikku informatsiooni ja andmeid ning korraldada asjakohast uurimist (Art 96). Ekspertidest võib loobuda kui sellega on nõus kõik aktsionärid või kui ainus ühendatava ühingu osa kuulub ühendavale ühingule. Hetkel on ÄS-i vastav sõnastus aktsiaseltsi liialt segadust tekitav osas, mis puudutab audiitorkontrollist loobumist kõigi aktsionäride nõusolekul. Nimelt peab ÄS §-i 418 korrektseks lugemiseks teha seda koosmõjus ÄS § 394 lg-ga 2, mis oleks normitehniliselt lugeja jaoks hõlpsamini lahendatav.

f) Direktiivis nähakse ette kohustus siseriiklikus õiguses sätestada piisav kaitsetase (õigus saada tagatis, kui seda õigustab äriühingu majanduslik seisund st kui nende nõuete rahuldamine on ohus) neile võlausaldajatele, kelle nõuded pärinevad varasemast ajast kui avaldatud ühinemislepingu projekt ja nende tähtpäev pole saanud ühinemislepingu projekti avaldamise kuupäevaks (vt ÄS § 399 ja Art 99). Sama kaitse tase peab olema tagatud ka võlakirjade omanikele ja juhul, kui võlakirjaomanike koosolek on ühinemise heaks kiitnud või kui iga võlakirjaomanik on eraldi ühinemise heaks kiitnud (Art 100). Vahetusvõlakirjaomanikele ja eelisaktsionäridele (eriõigustega väärtpaberite omanikele) peavad olema tagatud samad õigused, mis neil olid ühendatavas äriühingus ja siis, kui nende üldkoosolek või kõik neist eraldi õiguste muutmise heaks kiidavad või neil on õigus nõuda väärtpaberite tagasiostmist. ÄS-is sellist erandit õiguste muutmise osas ette ei ole nähtud (vt ÄS § 426). Lisaks nähakse ÄS-is ette õigus omandada osasid võrdselt teiste aktsionäridega, kui ühendavaks ühinguks on osaühing. Seonduvalt eriliigiliste osade ja vahetusvõlakirjade regulatsiooni kehtestamisega ÄS-is peaks olema siiski võimalik ka vahetusvõlakirja omanikel ja eelisaktsionäridel säilitada enda vastavad õigused ja neid ei peaks olema vajalik „tasandada“ eriõigusteta osaniku tasandile. Selles osas tuleks äriseadustikku täiendada.

g) Ühinemise jõustumise kuupäev määratakse kindlaks siseriikliku õigusega (Art 103), mistõttu on võimalik kaaluda ettepanekut, et pooled võiksid ühinemise kuupäeva ise kindlaks määrata. Ühinemine tuleb avalikustada (Art 104). Direktiivis toodud tagajärjed ei erine ÄS-is loetletud tagajärgedest (vt ÄS § 403).

i) Direktiiv näeb ette kohustuse liikmesriikides kehtestada reeglid tsiviilõigusliku vastutuse osas nende äriühingu haldus- või juhtorganite liikmetele, kes on ühinemisega seonduval asjaajamisel rikkunud kohalduvaid reegleid ning ka aruannet kontrollinud ekspertidele (Art 106 ja 107 ning ÄS § 403 lg 6 ja ÄS § 396 lg 3).

j) Direktiivis nähakse ette erandid ühinemise puhuks (pole vaja ühinemisotsust vastu võtta), mille korral ühineb 100% tütar enda emaga (Art 110) sh nõudele kiita heaks ühinemine ühinemisotsusega (mille puhul peab küll olema täidetud tähtaegselt avalikustamiskohustus ja samuti peab olema tagatud teatud häältearvuga aktsionäri õigus nõuda ühinemisotsuse vastu võtmist)(Art 111). Samuti nähakse ette erireeglid, mil ühendatakse ühing, mille osakapitalist enam kui 90% (kuid mitte kõik) kuulub ühendavale ühingule, millisel juhul ei ole vaja ühinemislepingut heaks kiita ühendava ühingu koosolekul (Art 113). Seejuures tuleb pidada hetkel kehtiva ÄS § 412 lg-t 4 ja § 421 lg-t 5 sõnastust liialt segaseks, kuivõrd direktiiviga ette nähtud tagajärjeni on võimalik jõuda üksnes koosmõjus viidatud sätete eelnevate lõigetega. Lihtsam sõnastus tagaks parema õigusselguse. ÄS on üle võtnud direktiivi Art-s 114 ette nähtud *squeeze-out* regulatsioonis, mis vastandub selles ette nähtud *sell-out* regulatsioonile (vt ÄS § 421¹).

13.3.3.2 Jagunemised (siseriiklik)

Siseriiklikku jagunemisi reguleerib direktiiv 2017/1132 äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta (kodifitseeritud), milles on konsolideeritud varasem nn 6. ühinguõiguse direktiiv (82/891/EMÜ aktsiaseltside ühinemise kohta). Direktiiv 2017/1132/EL näeb ette reeglid eelkõige aktsiaseltside siseriiklikuks jagunemiseks, kuid neid kohaldatakse ÄS-is ka teistele äriühingutele. Muudele eraõiguslikele juriidilistele isikutele EL-i õigusest tulenevaid reorganiseerimisega seonduvaid reegleid ei kohaldu.

Erinevalt ühinemisest ei näha direktiivi tasandil ette eraldiseisvat regulatsiooni piiriülesele jagunemisele.

Direktiiv on üle võetud ÄS-i 32. peatükis. Direktiivis nähakse ette põhimõtteliselt kaks viisi jagunemise läbi viimiseks: jagunemisega on seotud üksnes olemasolevad äriühingud (Art 136 jj) ja jagunemisel luuakse uus äriühing (Artikkel 155). Seejuures on neile kohalduvad reeglid sisuliselt samased (Artikkel 156).

13.3.3.2.1 Mõiste

Jagunemine jaotumise teel tähendab direktiivi kohaselt tehingut, mille puhul pärast äriühingu likvideerimismenetlusteta lõpetamist antakse kogu selle vara ja kohustused üle enamale kui ühele äriühingule, mille vastu jaguneva äriühingu aktsionärid saavad aktsiaid äriühingutes, mis omandavad jaguneva äriühingu vara ja kohustused (omandavad äriühingud), ning mõnel juhul juurdemakseid, mis ei ületa 10 % saadud aktsiate nimiväärtusest, või kui neil nimiväärtust ei ole, nende arvestusväärtusest (Artikkel 136).

13.3.3.2.2 Jagunemisele kohalduvad piirangud

Direktiiv ei näe ette otseseid jagunemispõiranguid erinevate äriühingute vahel kuivõrd sellega reguleeritakse eelduslikult üksnes aktsiaseltside jagunemist.

13.3.3.2.3 Jagunemise protseduur

a) Jagunemisel koostavad ühinevate äriühingute juht- ja haldusorganid jagunemislepingu projekti. Erinevalt siseriiklikust õigusest nähakse jagunemislepingule ette üksnes kirjalik vorm (Artikkel 137 (1)).

Direktiivis nähakse ette terve rida tingimusi, mida tuleb jagunemislepingus kajastada: andmed jagunemisel osalevate äriühingute kohta, aktsiate jaotus, asendussuhe ja juurdemaksete suurus, omandavate äriühingute aktsiate üleandmise tingimused, uute aktsiatega seonduv kasumiosa saamise kuupäev ja eritingimused, raamatupidamislik ühinemise kuupäev, ühendava ühingu eriõigustega aktsiate (või muude väärtpaberite) omanikele antavad õigused või kavandatavad meetmed ning ekspertidele ja juhtorganitele antavad erisoodustused (Artikkel 137 (2)).

b) Ooteperiood on 1 kuu enne jagunemislepingut heaks kiitvat koosolekut (Artikkel 138) ja algab alates ühinemislepingu avalikustamist äriregistris või äriühingu kodulehel. Siseriiklikus õiguses võidakse ette näha ka kohustus avalikustada viide jagunemislepingule ka ametlikes teadaannetes. Eestis on ette nähtud jagunemisel osalevale aktsiaseltsile kohustus avalikustada ühinemislepingu sõlmimine ka väljaandes Ametlikud Teadaanded (ÄS § 463 lg 4). Lisaks näeb direktiiv ette kohustuse võimaldada aktsionäridel tutvuda teatud jagunemist puudutavate dokumentidega (Artikkel 143), mis on Eesti õiguses kehtiv üksnes aktsiaseltsi puhul (vt ÄS § 463 lg 1 ja osaühingu osas 440 lg 3, milline nõue kehtib ka teistele äriühingutele).

c) On nõutav iga jagunemisel osaleva äriühingu üldkoosoleku heakskiit. Heakskiidu poolt peab olema antud 2/3 aktsiatega esindatud häältest või koosolekul esindatud häältest (Art 139 ja 93). Liikmesriigid võivad ette näha täiendavalt kvoruminõude vähemalt pool märgitud kapitalist (vt teisiti on ette nähtud ÄS § 170 lg 2 ja ÄS § 297 lg 1). Mitut liiki aktsiate puhul peab hääletus hõlmama kõiki eri liiki aktsiate omanikke. Liikmesriigid võivad ette näha, et omandav ühing ei pea jagunemist heaks kiitma, kui täidetud on järgnevad nõuded: (i) järgitud on 1 kuulist avalikustamiskohustust; (ii) kõigil ühendava äriühingu aktsionäridel on õigus ja võimalus tutvuda jagunemisega seonduvate dokumentidega; (iii) teatud aktsionäridel on õigus nõuda üldkoosoleku kokku kutsumist (miinimumprotsent ei tohi olla suurem kui 5%). Eesti õiguses vastavat erandit ette nähtud ei ole. ÄS § 456 lg 4 kohaselt ei ole vaja jaguneva ühingu nõusolekut, kui jaguneva ühingu kõik osad kuuluvad omandavatele ühingutele. Sarnane säte on ette nähtud AS-i osas (vt ÄS § 465 lg 4). Tuleks kaaluda, kas Artikli 140 ÄS-is sätestamine oleks otstarbekas. Enne jagunemislepingu heakskiitmist tuleb haldus- või juhtorganil teavitada üldkoosolekut ja teiste jagunemisel osalevate ühingute haldus- või juhtorganeid, olulistest äriühingu vara või kohustusi puudutavatest muudatustest, mis on ilmnunud pärast jagunemislepingu sõlmimist ja kuni üldkoosoleku toimumiseni (Art 141 lg 3).

d) Direktiiv näeb ette, et kui omandavate äriühingute aktsiad jaotatakse jaguneva äriühingu aktsionäride vahel erinevalt nende osalusest jaguneva äriühingu kapitalis, võib ette näha, et selle äriühingu vähemusaktsionärid saavad õiguse nõuda tagasimakset. Lisaks nähakse ette, et niisugusel juhul on neil õigus saada oma aktsiate väärtusele vastavat tasu (Artikkel 139 lg 2). Hetkel ei näe ÄS ette viidet „aktsia väärtusele vastavat tasu“, mis tuleks selguse huvides lisada ÄS § 441 lg-sse 3.

e) Kõigil jagunemisel osalevate äriühingute juht- või haldusorganitel tuleb koostada üksikasjalik kirjalik aruanne, milles selgitatakse jagunemislepingu sisu, esitatakse selle õiguslik ja majanduslik põhjendus ning seda eriti aktsiate asendussuhte osas. Kõigile hindamisel tekkinud raskustele tuleb viidata (Artikkel 141). Jagunemisaruanne ei pea koostama, kui kõik osanikud või aktsionärid on sellega nõus (Artikkel 144 lg 2).

f) Ekspertide ülesanne on kontrollida jagunemislepingut ja koostada selles osas aktsionäridele aruanne. Aruandes tuleb igal juhul osundada, kas asendussuhe on nende hinnangul õiglane ja põhjendatud. Lisaks tuleb kirjeldada hindamisel kasutatud meetodit ja and hinnang, kas kõnealune meetod on kohane kasutamiseks kõnealusel juhul (Artikkel 142). Ekspertid ei pea jagunemislepingut kontrollima, kui selles on kokku leppinud kõik aktsionärid (Artikkel 144 lg 1). ÄS § 439 lg 2¹ näeb ette laiemad kohustused audiitori tegevuse osas. Nimelt sätestab ÄS, et audiitori ülesandeks on määratleda, kas kasutatud meetod on asendussuhte määramiseks kohane ning millised oleksid muud meetodid asendussuhte määramiseks. Kui asendussuhte määramisel kasutatakse erinevaid meetodeid, tuleb märkida, milline

olnuks asendussuhe iga meetodi puhul eraldi ning millist tähtsust omas iga meetodi alusel saadud tulemus asendussuhte määramisel. Hetkel on ÄS-i vastav sõnastus aktsiaseltsi liialt segadust tekitav osas, mis puudutab audiitorikontrollist loobumist kõigi aktsionäride nõusolekul. Nimelt peab ÄS §-i 462 korrektseks lugemiseks seda tegema koosmõjus ÄS § 337 lg-ga 2, mis oleks normitehniliselt lugeja jaoks hõlpsamini lahendatav.

g) Direktiivis nähakse ette kohustus siseriiklikus õiguses sätestada piisav kaitsetase (õigus saada tagatis, kui seda õigustab äriühingu majanduslik seisund st kui nende nõuete rahuldamine on ohus ja kui tal neid veel ei ole) neile võlausaldajatele, kelle nõuded pärinevad varasemast ajast kui avaldatud jagunemislepingu projekt ja nende tähtpäev pole saabunud jagunemislepingu projekti avaldamise kuupäevaks (vt ÄS § 447 2¹ ja 2² ning Art 146). Sama kaitse tase peab olema tagatud ka võlakirjade omanikele ja juhul, kui võlakirjaomanike koosolek on ühinemise heaks kiitnud või kui iga võlakirjaomanik on eraldi ühinemise heaks kiitnud (Art 146 lg 5). Vahetusvõlakirjaomanikele ja eelisaktsionäridele (eriõigustega väärtpaberite omanikele) peavad olema tagatud samad õigused, mis neil olid jagunevas äriühingus ja siis, kui nende üldkoosolek või kõik neist eraldi õiguste muutmise heaks kiidavad või neil on õigus nõuda väärtpaberite tagasiostmist (Artikkel 147). ÄS-is nähakse ette õigus omandada osasid võrdselt teiste aktsionäridega, kui ühendavaks ühinguks on osaühing ehk neile ei tagata eelisaktsiate ja võlakirjade säilimine (vt ÄS § 460² ja 470). Seonduvalt eriliigiliste osade ja vahetusvõlakirjade regulatsiooni kehtestamisega ÄS-is peaks olema siiski võimalik ka vahetusvõlakirja omanikel ja eelisaktsionäridel säilitada enda vastavad õigused ja neid ei peaks olema vajalik „tasandada“ eriõigusega osaniku tasandile. Selles osas tuleks ÄS-i täiendada.

i) Jagunemise jõustumise kuupäev määratakse kindlaks siseriikliku õigusega (Artikkel 149), mistõttu on võimalik kaaluda ettepanekut, et pooled võiksid jagunemise jõustumise kuupäeva ise kindlaks määrata. Jagunemine tuleb avalikustada (Artikkel 150). Direktiivis toodud tagajärjed ei erine ÄS-is loetletud tagajärgedest (vt Artikkel 151 ja ÄS § 446).

j) Direktiiv näeb ette kohustuse liikmesriikides kehtestada reeglid tsiviilõigusliku vastutuse osas nende äriühingu haldus- või juhtorganite liikmetele, kes on ühinemisega seonduval asjaajamisel rikkunud kohalduvaid reegleid ning ka aruannet kontrollinud ekspertidele (Artikkel 152).

k) Direktiivis nähakse ette erandid jagunemise puhuks (pole vaja jagunemisotsust vastu võtta), mille korral kuulub omandavatele ühingutele 100% jaguneva ühingu osadest või aktsiatest (Art 154). Sellisel juhul peab küll olema täidetud tähtaegselt avalikustamiskohustus.

13.3.3.2.4 Piiriülene restruktureerimine

Euroopa Kohtu praktikast tulenevalt¹⁰⁸³, mis puudutab piiriülest reorganiseerimist (piiriülene jagunemine ja ümberkujundamine ehk registrijärgse asukoha muutmise) ja mis toetub ELTL-i artiklites 49 ja 54 reguleeritud asutamisevabadusele, tuleb tunnustada ka muid piiriüleseid reorganiseerimismeetmeid kui ÄS §-des 433¹ jj reguleeritud meetmed. Piiriüleselt reorganiseeruda peavad saama ka muud ühinguvormid kui üksnes aktsiaseltsid ja osaühingud ühinemise vormis, kuid seda siiski üksnes ulatuses ja kombinatsioonides, mis on neile ka Eesti-sisestel reorganiseerimistel tagatud. Näiteks piiriüleselt ühineda võivad ka näiteks Eesti tulundusühistu, aga ÄS §-s 428 sätestatud piirangu tõttu üksnes teise tulundusühistuga. Lisaks peab selline ühinemine kombinatsioon olema võimalik ka ühinemispartnerile kohalduva õiguse kohaselt.¹⁰⁸⁴ Selged reeglid sellisteks täiendavateks reorganiseerimismeetmeteks aga Eesti õiguses – nii kollisiooniõiguse tasemel kui ka materiaalõiguses – ja ka enamikes teistes liikmesriikide õiguskordades puuduvad.¹⁰⁸⁵

¹⁰⁸³ Sevic (EKO 13.12.2005, C-411/03) p 19 ja 20.

¹⁰⁸⁴ Euroopa Kohtu lahendis Polbud (EKO 25.10.2017, C-106/16) rõhutatakse, et piiriülesel reorganiseerimisel (kõnealusel juhul oli tegemist ümberkujundamisega) on määravaks nende riikide õigused, mis reorganiseerimisega seotust omavad. Nii on vajalik ümberkujundamiseks teise liikmesriiki vajalik järgida sealseid reegleid.

¹⁰⁸⁵ K. Feldman. Ühingu ühine liikumine Euroopa Liidus. – Juridica 2015, nr 2, lk 137. Vaata ka Executive Summary - Assessment and quantification of drivers, problems and impacts related to cross-border transfers of registered offices and cross-

13.3.3.3 Rahvusvaheline eraõigus

Reorganiseerimise osas on tsentraalse tähtsusega rahvusvahelise eraõiguse seisukohast ühingu suhtes kohaldatava õiguse ehk ühingustatuudi kindlaksmääramine. Kehtiva õiguse kohaselt on Eesti inkorporatsiooniteooriast lähtuv riik, kuid see kehtib üksnes piiratult (vt REÕS § 14 lg 1 ja lg 2).¹⁰⁸⁶ See omakorda toob vähemalt ühe võimaliku käsitluse järgi kaasa olukorra, kus välisriigi ühingutel, keda juhitakse Eestist või kelle põhitegevus toimub siin, puudub Eesti vaatepunktist õigusvõime. Seda põhjusel, et kohaldamisele tuleb Eesti õigus, aga välismaine ühing ei ole asutamisel kinni pidanud Eesti õiguses ettenähtud asutamis reeglitest, näiteks ei ole ta kantud Eesti äriregistrisse ning tõenäoliselt ei vasta ka tema põhikiri Eesti õiguse nõuetele. Ühing on vale õiguse kohaselt asutatud.¹⁰⁸⁷ Viidatud käsitluse piirideks on aga Euroopa Liidu õigus ja rahvusvahelised lepingud.¹⁰⁸⁸

Ühingute piiriülese liikumise peamiseks primaarõiguslikuks aluseks on ETL-i artiklites 49 ja 54 reguleeritud asutamisevabadus. Sätete koostõust tulenevalt nähakse ette keeld piirata EL-i äriühingutel, millel on EL-i piires registrijärgne asukoht, juhatuse asukoht või peamine tegevuskoht, asutamisevabadust teise liikmesriigi territooriumil. Keelatud on ka piirangud, mis takistavad mis tahes liikmesriigi territooriumile asunud liikmesriigi äriühingutel rajada esindusi, filiaale ja tütarettevõtjaid. Tegemist on vahetult kohaldatava ja see kehtib lisaks siseriiklikele olukordadele ka juhtumitel, kus eksisteerib samuti piiriülene element. Siiski on asutamisevabadust piiravad meetmed lubatud, kui täidetud on nn *Gebhardi* vormeli eeldused: piirangud on võetud ülekaalukate üldiste huvide kaitseks, neid rakendatakse mittediskrimineerival viisil, meetmed on nendega taotletavate eesmärkide saavutamiseks sobivad ega ületa seda, mis on eesmärkide saavutamiseks vajalik.¹⁰⁸⁹ Sellisteks ülekaalukateks üldisteks huvideks saavad olla Euroopa Kohtu praktika kohaselt võlausaldajate, vähemusaktsionäride ja töötajate huvide kaitset ning maksukontrolli tõhususe ja õigus käibe aususe tagamise vajadust.¹⁰⁹⁰ Lisaks võivad asutamisevabadust piiravad meetmed olla õigustatud asutamisevabaduse kuritarvitamise ja pettuste korral.¹⁰⁹¹ Seejuures on järeldatud, et Euroopa Kohtu praktikast tulenevalt¹⁰⁹² peab Eesti (vähemalt praegu veel) kohaldama Euroopa Liidu teiste liikmesriikide ühingutele nende asutamisriigi õigust ka juhul, kui nendel puudub asutamis riigiga igasugune side ning nad tegutsevad üksnes Eestis või neid juhitakse siit. Seega tuleb neile REÕS § 14 lõike 2 asemel kohaldada euroopaõiguslikku inkorporatsiooni teooriat, arvestades vajadusel siiski ka Eesti õigust, kui see on vajalik Eesti õiguskäibe kaitseks ning on koosõlas *Gebhardi* vormeliga.¹⁰⁹³

Euroopa Liidu sekundaarõiguse tasandil ühinguõiguslikud kollisiooninormid aga puuduvad va ulatuses, milles need sisalduvad mõnes Euroopa ühinguvormide määrustes (SE määruse artikkel 7, 9 ja 64 ning EMHÜ artikkel 2 ja 12, ja samuti esineb neid direktiivis nr 2017/1132 (artiklites 121 ja 129)).¹⁰⁹⁴ Euroopa Liidus ei ole senini toimunud liikmesriikide rahvusvahelise ühinguõiguse harmoniseerimist ja puuduvad ühtsed kollisiooninormid, kuigi nende vajadust on selgelt teadvustatud.¹⁰⁹⁵

13.4 Teema käsitlus võrdlusriikides

border divisions of companies. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/publications/ey-study-assessment-and-quantification-drivers-problems-and-impacts-related-cross-border-transfers-registered-offices-and-cross-border-divisions-companies_en 05.09.2018.

¹⁰⁸⁶ *Ibid*, lk 119.

¹⁰⁸⁷ *Ibid*, lk 120.

¹⁰⁸⁸ K. Saare jt. Ühinguõigus I, äärenr 36.

¹⁰⁸⁹ EKo, Gebhard, p 37.

¹⁰⁹⁰ EKo, Sevic, C-411/03, p 28.

¹⁰⁹¹ K. Feldman. Ühingute piiriülene liikumine Euroopa Liidus. – *Juridica* 2015, nr 2, lk 124.

¹⁰⁹² Silmas on peetud kohtuasju Centros (EKO 09.03.1999, C-212/97), Überseering (EKO 05.11.2002, C-208/00), Inspire Art (EKO 30.09.2003, C-167/01), Cadbury Schweppes (EKO 12.09.2006, C-196/04), Vale (EKO 12.07.2012, C-378/10), Daily Mail (EKO 27.09.1998, 81/87), Cartesio (EKO 16.12.2008, C-210/06), National Grid Indus (EKO 29.11.2011, C-371/10). Lisaks vaata ka asjakohast lahendit Polbud (25.10.2017, C-106/16).

¹⁰⁹³ K. Feldman. Ühingute piiriülene liikumine Euroopa Liidus. – *Juridica* 2015, nr 2, lk 136.

¹⁰⁹⁴ *Ibid*, lk 127.

¹⁰⁹⁵ Vt selles osas Study on the Law Applicable to Companies. Final Report. Euroopa Komisjon, 2016, lk 276. Kättesaadav: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/259a1dae-1a8c-11e7-808e-01aa75ed71a1/language-en> 05.09.2018.

13.4.1 Sissejuhatus

Järgnevalt on välja toodud ülevaade võrdlusriikide reorganiseerimis regulatsiooni analüüsist. Kõige sarnasem AS-is sätestatud on Saksamaa regulatsioon, mis on äärmiselt täpne ja detailne, sisaldades nii üldsätteid kui erinorme iga juriidilise isiku liigi kohta. Saksamaa regulatsioon on võetud ka käesoleva analüüsi peamiseks alusriigiks. Teistes võrdluse all olnud Euroopa Liidu liikmesriikides (Soome, Läti, Leedu, Madalmaad, Luksemburg ja Ühendkuningriik) on reorganiseerimise regulatsioon üldjoontes samuti Eesti regulatsioonile sarnane. Kuivõrd üldjuhul on ühinemise ja jagunemise protseduur üpris sarnane (nt Lätis isegi reguleeritud samade sätetega), siis on enamike võrdlusliikide puhul neid käsitletud koos, tuues välja asjakohased erandid. Ootuspäraselt on kõige suuremad erisused Delaware'i õiguses, kus reorganiseerimise etapid eristuvad mõnevõrra teiste võrdlusriikide omadest ning kus regulatsioonis on vähem tähelepanu pööratud võlausaldajate kaitsele.

13.4.2 Saksamaa

13.4.2.1 Üldreeglid

Saksamaa reorganiseerimise regulatsioon sisaldab *Umwandlungsgesetz*'is (UmwG) ja on väga sarnane Eesti regulatsioonile, sisaldades nii ühinemise kui jagunemise kohta üldsätteid ning seejärel erisätteid erinevate juriidilise isiku liikide kohta.

13.4.2.2 Ühinemine

Ühinemine toimub likvideerimismenetluseta (UmwG § 2) ja seda kahel moel: (i) üks ühing ühineb teisega ja ühendatav ühing lõpeb (*Verschmelzung durch Aufnahme*) ning (ii) ühinetakse uueks äriühinguks (*Verschmelzung durch Neugründung*). Seejuures antakse ühendavas ühingu osalus lõppenud ühingute osanikele.

Seadus näeb ette nimekirja ühingutest, mis võivad osaleda ühinemistel (UmwG § 3). Seejuures on üheks võimaluseks ka ühinemine füüsilise isiku ja tema ainuomanduses oleva ühingu vahel (UmwG § 3 lg 2 p 2). Ühinevaks ühinguks võib olla ka juba registrist kustutatud ühing, kui on võimalik tema ennistamine registrisse. Kehtib üldine põhimõte, et ühineda võivad ka erinevad ühinguvormid omavahel ja juhul, kui seadus näeb ette vastava keelu.

Ühinemisprotsessi esimeseks elemendiks on ühinemislepingu sõlmimine. Ühinemislepingu tingimused on sarnased äriseadustikus toodule. Ühinemisleping peab olema sõlmitud notariaalses vormis (UmwG § 6). Saksa õiguses nähakse ette võimalus tingimuslikult sõlmitud ühinemislepingus endas ette näha lühem aeg, mille jooksul peab olema tingimus saabunud ja pärast mida saab ühinemislepingu selle pool üles öelda (UmwG § 7, vt ka AS § 392 lg 5). Ühinemisleping jõustub selle heaks kiitmisel osalevate ühingute poolt (UmwG § 13 lg 1).

Ühinevate ühingute juhatused või ühingut esindama õigustatud osanikud koostavad ühinemisaruarande (UmwG § 8), kus selgitatakse ja põhjendatakse õiguslikult ja majanduslikult ühinemist ja ühinemislepingut, sealhulgas asendussuhet ning juurdemaksete suurust, kui juurdemakseid tehakse. Aruandes võidakse eraldi viidata hindamisega seotud raskustele. Ühinemisaruanne ei pea koostama, kui ühendatava ühingu ainus osa või kõik aktsiad kuuluvad ühendavale ühingu või kui sellega on nõus ühineva ühingu kõik osanikud või ühinevate aktsiaseltside kõik aktsionärid. Säte on sisuliselt identne AS §-iga 393. Ühinemisaruanne koostatakse lihtkirjalikus vormis. Samas peab loobumine ühinemisaruarande vormistamisest olema antud notariaalses vormis.

Ühinemislepingut kontrollib audiitor (UmwG § 9). UmwG näeb ette, et audiitor määratakse kohtu poolt vastava ühingu taotlusel (UmwG § 10). Kohus määrab audiitori ka juhtudel, mil audiitorkontroll on ette nähtud seaduses. Audiitorkontrolli ei pea läbi viima, kui selle ära jätmisega on nõus kõik ühinemisel osalevad osanikud/aktsionärid või kui kõik ühineva ühingu osad kuuluvad omandavale ühingu.

Ühinemisleping jõustub selle heaks kiitmisel osalevate ühingute osanike poolt (§ 13 lg 1). Muude organite heakskiidust ei piisa. Ühinemisotsus peab olema notariaalne. Teatud ühinemislepingu elemente ei pea kajastama juhul, kui ühendavale ühingule kuulub 100% ühendatavast ühingust. Peamine erinevus ÄS-iga on see, et ühinemislepingus ei pea olema kajastatud kokkulepe vara üleandmise osas osade vastu (ÄS § 392 lg 3 sellist viidet ei tee, kuigi see oleks kohane).

Võlausaldajate kaitse reeglid on ette nähtud nendele võlausaldajatele, kelle nõue ei ole veel sissenõutavaks muutunud ja kes põhistavad, et ühinemine võib ohustada nende nõuete täitmist (UmwG § 22). Seejuures saavad nad nõuda üksnes tagatist, esitades enda nõude 6 kuu jooksul. Tähtaeg hakkab kulgema alates registrisse ühinemiskande tegemisest. Seadus näeb ette reegli, mille kohaselt omandavad hääleõiguseta aktsiate, vahetusvõlakirjade ja teiste hääleõigust mitte andvate instrumentide omanikud samad õigused omandavates ühingutes (UmwG § 23).

Seadus näeb ette kohustuse kokku leppida ühinemislepingus selliselt, et kui on tegemist eri liiki ühingute ühinemisega või kui noteeritud äriühing ühineb noteerimata äriühingusse, siis peab olema ühinemislepingus pakkumine, et omandatakse ühinemislepinguga mitte nõustunud osanike osad õiglase hüvitise eest (vt ka ÄS § 404). Lisaks on ette nähtud sama kohustus juhul kui ühendava äriühingu (ja samal ajal äriühingu, mida omandatakse) osade käsutamine on korporatiivmeetmete kaudu keelatud või piiratud (UmwG § 29). Seaduses nähakse ette kohustus, et hüvitise kohasust hindab audiitor, millest on aga võimalik ka loobuda (UmwG § 30 lg 2). Kui ühinemine on registreeritud, siis võivad uued osanikud enda osasid 2 kuu jooksul võõrandada sõltumata osade/aktsiate võõrandamisele kohaduvatest piirangutest (UmwG § 33).

Ühinemisotsuse vaidlustamise reeglid on samased ÄS-is tooduga (vt UmwG § 14 ja ÄS § 398). Ühendatava ühingu ühinemisotsuse vaidlustamine on võimalik pärast ühinemise kandmist registrisse, kuid seda tuleb siis vaidlustada ühendava ühingu suhtes (UmwG § 28). Vaidlustada ei saa ühinemisotsust põhjusel, et asendussuhe määrati liiga madalaks või liikmelisus ei ole piisava kaaluga. Samuti näeb seadus ette, et vaidlustamise aluseks ei saa olla ka liialt madal hüvitis eri liiki ühingute ühinemisel (UmwG § 32, vt ka UmwG § 29). Registrimenetlus osas on üldiselt reeglid üsna sarnased ÄS-ile. UmwG ei näe ette kohustust jätta osanike otsuse ja avalduse esitamise vahele ilmtingimata ühekuuline ooteperiood. Seevastu on ette nähtud juhatuse kohustus kinnitada otsuse mitte vaidlustamist (sarnane ÄS § 400 lg 3), samuti kohustus teavitada registrist, kui ühinemisotsust vaidlustatakse ning samuti on võimalik võtta kõigilt vaidlustamiseks õigustatud isikutelt kinnitus, et nad ei vaidlusta otsust. Selline kinnitus peab olema notariaalses vormis (UmwG § 16 lg 2). Lisaks näeb seadus ette protseduuri, mille kohaselt on juhatuse kinnitusega vaidluste puudumisest samakaaluline kohtumäärus, millega leitakse, et ühinemine võidakse hoolimata vaidlustamisest siiski registrisse kanda (UmwG § 16 lg 3).

13.4.2.3 Jagunemine

Jagunemise osas nähakse ette 3 erinevat viisi jagunemise läbi viimiseks: jaotumine (*Aufspaltung*), eraldumine (*Abspaltung*) ja eraldumine tütarühingu moodustamise teel (*Ausgliederung*). Need viisid vastavad ÄS-is ette nähtud jagunemise viisidele (ÄS § 434). Jagunemise korral võivad jagunemisel nii jagunevaks kui ka omandavaks ühinguks olla nii usaldus-ja täisühingud (OHG ja KG), osaühing (GmbH), aktsiaselts (AG) kui ka tulundusühistud (eG). Seega tulundusühistu jagunemisele olulisi piiranguid ette ei nähta. Seejuures võivad eraldumisel 100% tütarühingu moodustamise teel sihtasutused olla üksnes jagunevaks ühinguks (UmwG § 124). Mittetulundusühingu (eV) jagunemise korral kehtivad reeglid, mille kohaselt võib jagunemisel omandava ühinguna mittetulundusühing toimida üksnes suhtes teise mittetulundusühinguga ja luua uus mittetulundusühing üksnes koos teise mittetulundusühinguga (UmwG 149 lg 2).

Jagunemislepingu tingimused on sarnased ÄS-is ja direktiivis toodule. Täiendavalt on nõue, et üleantav vara peab olema eristatav ja loetletud vastavalt nende vara liigi kohta käivatele üldistele reeglitele.

Nähakse ette nõue, et üks kuu enne osanike koosolekut tuleb töönookogule esitada jagunemisleping või selle projekt (UmwG § 126). Jagunemisleping peab olema notariaalses vormis (§ 125 ja § 6). Jagunemisaruarande osas on sisuliselt samane regulatsioon ÄS-i sättega (UmwG § 127). Erireegel juhuks, kui toimub jagunemine ja aktsiate ning osade proportsioon omandavas ühingus ei ole jaguneva ühingu osanikele ja aktsionäridele samane, siis on nõutav nende nõusolek jagunemislepingu heaks kiitmiseks (UmwG § 128). Eriõiguste omajate ees kannavad mõlemad jagunemisel osalevad ühingud solidaarset vastutust. Varasemate kohustuste osas näeb seadus ette jagunemises osalevate ühingute solidaarvastutuse. Sätted on selles osas sarnased ÄS §-ga 447. Erireeglid on ette nähtud juhtudeks, mil on tegemist invsteerimisühingutega ja kõne all on võimalikud nõuded töötajatelt. Ooteperiood enne jagunemise kandmist registrisse on sisuliselt üks kuu (vt § 126 lg 3). Omandavate ühingute juhatused võivad esitada samuti avalduse jagunemise registrisse kandmiseks (UmwG § 129). Hetkel ÄS-is selline norm puudub. Muus osas on menetlus sarnane ÄS §-ga 445 (vt UmwG § 130). Jagunemine jõustub, kui see kantakse omandava ühingu registrisse (UmwG § 131).

13.4.2.4 Ümberkujundamine

Protseduur ja reeglid on väga sarnased ÄS-is toodule. Kogu protsess algab ümberkujundamisaruande koostamisega, mis võib olla lihtkirjalikus vormis. Ümberkujundamisaruannet ei pea koostama, kui ühingul on üksnes üks aktsionär või osanik või kui kõik osanikud või aktsionärid on nõus, et ümberkujundamisaruannet ei koostata. Osanike või aktsionäride loobumine peab olema notariaalses vormis (UmwG § 192). Osanikud võtavad seejärel vastu ümberkujundamisotsuse (UmwG § 193). Ümberkujundamisotsuse vaidlustamise aeg on üks kuu ja vaidlustamise aluseks ei saa olla asjaolu, et asendussuhe määrati liialt madalaks. Asendussuhte korral, mis määrati liialt madalaks, saab osanik või aktsionär nõuda tagasimakset (UmwG § 196). Ümberkujundamisele kohaldatakse asutamise sätteid (UmwG § 197). Võlausaldajate ja eriõigusi omavate isikute osas kohaldatakse samu sätteid, mis ühinemise osas (vt ülal UmwG § 22 ja § 23). Seadus näeb võimaluse ka nõuda hüvitist ümberkujundamise korral, kui osanik ei ole sellega nõus (UmwG § 207).

13.4.2.4.1 Erireeglid ühingute liikide kaupa

13.4.2.4.1.1 Osaühing

Ühinemislepingu osas nähakse ette eraldi kohustus näidata ära nominaalväärtuses ühendavas ühingus omatavad osad (UmwG § 46). Hetkel ÄS ei näe eraldi ette sellist kohustus, kuid see on siiski tuletatav ÄS § 392 lg-st 1. Samuti praktikas siiski märgitakse ühinemislepingus omandavate osade nimiväärtuste suurused. UmwG näeb ette ka kohustuse ära märkida osadega uuele osanikule antavad eriõigused (vt sarnane säte ÄS § 392 lg 1 p 5). Samuti nähakse ette võimalus, et üle antakse uutele osanikele mitte üksnes kapitali suurendamise käigus väljastatavad osad vaid need võivad ka juba eelnevalt eksisteerida (UmwG § 46 lg 3). Sellisel juhul tuleb ära näidata mh see, kellele need aktsiad on eelnevalt kuulunud ja nende nimiväärtused (vt ka ÄS § 414). Audiitorkontroll tuleb läbi viia juhtudel, kui seda nõuab vähemalt üks osanikest (UmwG § 48). Seaduses nähakse ette kohustus koosoleku kokku kutsumise teates eraldi märkida, et päevakorras on ühinemise otsustamine. Täiendavalt nähakse ette kohustus teha kättesaadavaks ühingu asukohas 3 viimase majandusaasta aruanded ja kui keegi avaldab soovi, siis peab juhatus teavitama osanikke ühinemisega seonduvatest olulistest asjaoludest (UmwG § 49). Võrreldes ÄS § 397 lg-s 4 tooduga on juhatuse kohustused infomeerimisel isegi mõnevõrra kitsamad (ÄS näeb infomeerimiskohustuse ette sõltumata vastava palve esitamisest). Ühinemisotsuse poolt peab olema vähemalt 3/4 ühinemisel osalevate ühingu osanikest. Nähakse ette, et põhikirjas võib ette näha kõrgema häälteenamuse nõude või sättestada heakskiidu andmiseks muud tingimused. Eriõiguste kahjustamise korral on vajalik ka sellise osaniku poolthäääl, kelle eriõigusi kahjustatakse.

13.4.2.4.1.2 Aktsiaselts

Ühinemine uue ühingu asutamise teel võib toimuda üksnes juhul, kui ühinevad ühingud on registrisse kantud enam kui 2 aastat. Jagunemise puhul kehtib sama reegel ja kui toimub eraldumise teel 100%

tütärariühingu asutamine (UmwG § 141). Samuti nõue avalikustada ühinemise ette valmistamine läbi ühinemislepingu esitamise äriregistrile, mis tuleb teha üks kuu enne ühinemisotsuse vastu võtmist (UmwG § 62 lg 3). Lisaks nähakse ette, et avalikustamisteates tuleb aktsionäre ka informeerida, et teatud aktsionäride hulgal on grupisisese ühinemise puhul õigus taotleda ühinemisotsuse vastu võtmist. ÄS teates, mis avalikustatakse Ametlikes Teadaannetes seda kohustust ette ei näe (vt ÄS § 419 lg 4). Kaaluda võiks ÄS-i vastavalt täiendada. Ühinemisotsuse poolt peab olema vähemalt 3/4 ühinemisel osalevate ühingu osanikest. Nähakse ette, et põhikirjas võib ette näha kõrgema häälteenamuse nõude või sätestada heakskiidu andmiseks muud tingimused. Eriliigiliste aktsiate korral peab sama häälteenamuse nõue olema täidetud ka nende aktsionäride suhtes (UmwG § 65). Erireeglid ette nähtud juhtumiteks, mil omandatava äriühingu 9/10 osadest kuulub omandavale ühingule - ühinemisotsust ei pea vastu võtma ühendava ühingu poolt (UmwG § 62, vt ka ÄS § 421). Seaduses nähakse ette reeglid puhuks, kui omandatavale ühingule kuulub oma aktsiaid/osasid või hoiab ühingu osasid või aktsiaid ühingu nimel keegi kolmas isik. Viidatud reegli valguses tasuks kaaluda ÄS-i § 421 lg 4 ja ÄS § 412 lg 3 täiendamist. Täiendavalt nähakse ette reegel, et kui toimub 100% tütre ja emaäriühingu ühinemine, siis ei ole vajalik ka ühinemislepingu heaks kiitmine ühendatava ühingu otsusega.

13.4.2.4.1.3 Muud ühingud

a) Usaldus- ja täisühingul (*OHG* ja *KG*) ei ole lubatud osaleda ühinemisel kui ühendatav ühing, kui on otsustatud ühingu likvideerimine ja see viiakse läbi vastavalt osanike otsusele muul moel kui läbi ühinemise ja tavapärase likvideerimismenetluse (UmwG § 39). Ühinemislepingu sisu nõuded on samased ÄS-iga (UmwG § 40 ja vt ÄS § 407). Samas nähakse seaduses ette üldreegel, et piiratud vastutusega osanik või liige saab ka ühendavas ühingu sama positsiooni va kui ta ise on nõus enda staatuse muutumisega ja hääletab sellise ühinemisotsuse poolt (UmwG § 40 lg 2). Ühinemisaruanne ei tule koostada, kui kõik osaniku on juhtimise õigusega (UmwG § 41 ja vt ka sama säte ÄS § 408). Kui ühinemine toimub häälteenamusega, siis võib iga osanik või liige nõuda, et ühinemislepingut kontrolliks audiitor (UmwG § 44). Ühinemislepingu heaks kiitmiseks on vajalik, et kõik osanikud oleksid ühinemisotsuse poolt (UmwG § 43). Põhikirjaga võidakse ette näha ka madalam häälteenamuse nõue. Sisuliselt samased sätted on ka ÄS-is. Nähakse ette eraldi reegel, mille kohaselt jääb täielikult vastutanud liige isiklikult vastutamaks *OHG* või *KG* kohustuste eest, mis olid tekkinud enne ühinemist, kui need muutuvad sissenõutavaks 5 aasta jooksul pärast ühinemise kandmist ühendava ühingu registrisse ja tegemist on eri liiki ühingute ühinemisega (UmwG § 45 vt ka ÄS § 410).

b) Mittetulundusühingute osas näeb seadus ette ühinemislepingu audiitorkontrolli, kuid kui kõik liikmed on nõus, võib sellest ka loobuda. Avalikustamiskohustuse osas kohaldatakse samu nõudeid, mis tulevad kohaldamisel aktsiaseltside juures (UmwG § 82 ja § 83). Ühinemisotsuse poolt peab olema vähemalt 3/4 ühinemisel osalevate ühingu osanikest. Nähakse ette, et põhikirjas võib ette näha kõrgema häälteenamuse nõude või sätestada heakskiidu andmiseks muud tingimused (UmwG § 84). Mittetulundusühing võib olla omandavaks ühinguks üksnes siis, kui jagunevaks ühinguks on mõni teine mittetulundusühing või kui nad moodustavad mõne teise mittetulundusühinguga uue mittetulundusühingu (UmwG § 149).

c) Tulundusühistute puhul on ühinemislepingu audiitorkontroll on kohustuslik ja selles tuleb näidata, kas ühinemine vastab liikmete ja võlasuuldajate huvidele. Informeerimis- ja avalikustamiskohustuse osas kohaldatakse samu nõudeid, mis tulevad kohaldamisele aktsiaseltside juures (UmwG § 82 ja § 83). Ühinemisotsuse poolt peab olema vähemalt 3/4 ühinemisel osalevate ühingu osanikest. Nähakse ette, et põhikirjas võib ette näha kõrgema häälteenamuse nõude või sätestada heakskiidu andmiseks muud tingimused (UmwG § 84). Osanikule nähakse ette õigus ühingust välja astuda ja nõuda tema liikmelisuse vastav hüvitise maksmist (UmwG §§ 90-94). Väljamakseid liikmetele ei tohi teha enne, kui võlasuuldajate nõuded on kohaselt tagatud. Juhul, kui ühendava ühingu kapital on väiksem kui ühendatava oma või osanike vastutus muul moel piiratum, siis on ühendatud ühingu liikmetel kohustus teha ühingule juurdemakseid, kui seda nõuavad võlasuuldajad ja nad ei saa enda nõudeid rahuldatud

või tagatud ühendava ühingu vara arvelt selle pankrotimenetluse käigus, mida algatatakse 2 aasta jooksul alates ühinemise kandmisest registrisse (UmwG § 95). Ühingu liikmel on õigus nõuda tagasimakset, kui ühendatud tulundusühistu liikme osamakse oli suurem kui ühendaval tulundusühistel. Tagasimakse reeglid nähakse ette ka juhuks, kui ühendatava ühingu kapitali tehtud sissemaksed ületavad omandavas ühingus saadava liikme sissemakse väärtust (UmwG § 88).

13.4.3 Soome

13.4.3.1 Ühinemine ja jagunemine

13.4.3.1.1 Kapitaliühingud

Kapitaliühingute aktsiaselts (osakeyhtiö, „Oy“) ja avalik aktsiaselts (julkinen osakeyhtiö, „Oyj“) ühinemine ja jagunemine on reguleeritud FI OYL-is. Ühinemine ja jagunemine on reguleeritud eraldi peatükkides (vastavalt ptk 16 ja 17), kuid põhimõtteliselt ei sisalda suuri erisusi. Ühinemise viisid on samad, mis Eestis:

- 1) ühendatav ühing ühineb ühendava ühinguga ja ühendatav ühing loetakse lõppenuks; selle eriliigid:
 - kui ühendatava ühingu kogu aktsiakapital kuulub ühendavale ühingule;
 - kui ühinemise käigus üle antav vastusooritus (*merger consideration*) antakse mitte ühendava vaid kolmanda ühingu poolt;
- 2) ühendatavad ühingud moodustavad uue ühendava ühingu ja ühendatavad ühingud loetakse lõppenuks.

Jagunemise viisid on samad, mis Eestis:

- 1) kõik jaguneva ühingu varad ja kohustused viiakse üle kahte või enamasse omandavasse ühingusse ning jagunev ühing loetakse lõppenuks;
- 2) osa jaguneva ühingu varadest ja kohustustest viiakse üle ühte või mitmesse omandavasse ühingusse.

Ühinemis- ja jagunemislepingu funktsiooni täidavad juhatuse poolt koostatavad reorganiseerimise tingimused, mis sisaldavad endas ka aruandele iseloomulikke selgitusi ja põhjendusi. Reorganiseerimise tingimused tuleb esitada registrile kuu aja jooksul pärast nende allkirjastamist juhatuse poolt. Audiitorkontroll on vajalik, kuid osanike nõusolekul (või kui ühendatava ühingu aktsiakapital kuulub täies ulatuses ühendavale ühingule) võib audiitor anda ainult hinnangu ühingu laenukohustuste täitmisele seoses reorganiseerimisega.

Reorganiseerimise tingimused kiidab heaks ehk reorganiseerimisotsuse võtab ühendatavas ja jagunevas ühingus vastu üldkoosolek, keda tuleb teavitada vähemalt kuu aega enne koosolekut otsuse asjaoludest. Ühendavas ühingus (või kui ühendatava ühingu puhul on tegemist ühendava ühingus tütreaga) ning omandavas ühingus võtab reorganiseerimisotsuse vastu juhatuse. Vähemalt 1/20 osanikke võib nõuda, et reorganiseerimisotsuse võtaks vastu üldkoosolek. Reorganiseerimisotsus tuleb vastu võtta hiljemalt 4 kuu jooksul alates registris reorganiseerimistingimuste registreerimisest.

Kui ühineva ühingu osanik ei ole ühinemisega nõus või kui jagunev ühing jaguneb juba olemasolevasse ühingusse, võib reorganiseerimise mitterõustuv osanik üldkoosolekul nõuda, et tema osad hüvitataks. Hüvitise määramisel võetakse arvesse osa õiglast hinda enne reorganiseerimisotsuse vastuvõtmist. Kui ühinguga ei leita kompromissi, lahendatakse vaidlus arbitraazis.

Reorganiseerimise tingimuste registreerimisest nelja kuu jooksul tuleb avaldada teade ühendatava/jaguneva ühingu võlausaldajatele ning võlausaldajatel on seejärel vähemalt kolm kuud aega esitada omapoolseid nõudeid. Kui audiitori aruande kohaselt ohustab reorganiseerimine ka ühendavat või omandavat ühingut, tuleb teada avaldada ka ühendava/omandava ühingu võlausaldajatele. Hiljemalt kuu aega enne teates nimetatud tähtaja saabumist saadab ühing

teadaolevatele võlausaldajatele teate avaliku teate avaldamise kohta. Kui ühendatava/jaguneva ühingu osanikud on nõudnud, et tema osad ostetaks tagasi, tuleb võlausaldajaid teavitada tagasiostetavate osade suuruselt.

Reorganiseerimisel osalevad ühinged peavad registrit reorganiseerimisest teavitama 6 kuu jooksul alates reorganiseerimisotsuse vastuvõtmisest. Register registreerib reorganiseerimise kui ükski võlausaldaja ei ole sellele vastu vaieldnud või kohtuotsusega on kinnitatud, et võlausaldaja nõue on rahuldatud.

13.4.3.1.2 Tulundusühistu (osuuskunta)

Ühistute ühinemine ja jagunemine on reguleeritud ühistuseaduses FI OKL. Ühinemine ja jagunemine on reguleeritud eraldi peatükkides (vastavalt ptk 16 ja 17), kuid põhimõtteliselt ei sisalda suuri erisusi. Ühistute reorganiseerimise regulatsioon on väga sarnane kapitaliühingute reorganiseerimise regulatsiooniga ja allpool on nimetatud üksnes peamised erinevused.

Ühistute ühinemine ja jagunemine on võimalik ühistute vahel, kuid erandina on reguleeritud ka olukord, kui ühistule kuuluvad kõik kapitaliühingu osad ning kapitaliühing ühendatakse ühistuga. Kui ühendatava ühistu liige ei ole ühinemisega nõus, võib ta ühistust välja astuda ning tema osa hüvitatakse talle.

13.4.3.1.3 Mittetulundusühing (yhdistyksen)

Mittetulundusühingute tegevust reguleerib mittetulundusühingute seadus FI YHL, kuid see ei sisalda sätteid ühinemise ega jagunemise kohta.

13.4.3.2 Ümberkujundamine

Soome OYL alusel on lubatud viite eri tüüpi ümberkujundamist:

- 1) avalik aktsiaselts aktsiaseltsiks (Eesti õiguse kohaselt võrreldav aktsiaseltsist osaühinguks);
- 2) aktsiaselts avalikuks aktsiaseltsiks;
- 3) vähemalt kolme aktsionäriaga aktsiaselts ühistuks;
- 4) vähemalt kahe aktsionäriaga aktsiaselts täis- või usaldusühinguks;
- 5) ühe aktsionäriaga aktsiaselts füüsilisest isikust ettevõtjaks.

Üldjuhul on ümberkujundamiseks vajalik osanike kvalifitseeritud häälteenamus, kuid liikmesusel põhinevaks juriidiliseks isikuks ümberkujundamisel on vajalik ühehääline otsus. Registrit tuleb teavitada kuu aja jooksul pärast ümberkujundamisotsuse vastuvõtmist.

13.4.4 Leedu

13.4.4.1 Reorganiseerimine

Kapitaliühingud (piiratud vastutusega suletud aktsiaselts (uždaroji akcinė bendrovė, UAB) ja aktsiaselts (akcinė bendrovė, AB))

Kapitaliühingute ühinemine ja jagunemine on reguleeritud LT AB-s samade reorganiseerimise alaste sätetega (Art 61-71), lisades vaid mõned erisused vastavalt ühinemise ja jagunemise puhuks.

Ühinemise ja jagunemise liigid on samad, mis Eestis. Ühinemisel või jagunemise võivad osaleda ainult sama liiki ühinged.

Reorganiseerimiseks koostavad reorganiseerimisel osalevate ühingute juhatused reorganiseerimise tingimused. Ühingu nõukogu, juhatus, direktor või vähemalt 1/3 osalust omavad aktsionärid võivad esitada reorganiseerimise tingimuste kohta ettepanekuid. Reorganiseerimise tingimusi peab kontrollima audiitor, v.a. juhul kui kõik reorganiseerimises osalevate ühingute aktsionärid on selle mittekontrollimisega nõus. Audiitori koostatud hinnang tuleb esitada aktsionäridele vähemalt 30 päeva enne üldkoosoleku toimumist.

Reorganiseerimise aruanne on vajalik ainult aktsiaseltsi (AB) puhul või kui seda nõuavad vähemalt 1/10 suletud aktsiaseltsi (UAB) aktsionäridest. Aruanne tuleb esitada registrile vähemalt 30 päeva enne üldkoosoleku toimumist. Aruanne ei ole vajalik, kui selle mittekoostamisega on nõus kõik reorganiseerimisel osalevate ühingute aktsionärid. Reorganiseerimise tingimused kiidetakse heaks üldkoosolekul. Võlausaldajaid tuleb reorganiseerimisest teavitada vähemalt 30 päeva enne üldkoosolekut avalikult ja igaüht eraldi või vähemalt kolm korda 30-päevaste vahedega ainult avalikult. Reorganiseerimisotsus tuleb 5 päeva jooksul esitada registrile.

Juhul kui ühendav ühing omab 100% või vähemalt 90% ühendatava ühingu aktsiatest, on ühinemisele ette nähtud lihtsustatud nõuded. Eelkõige ei ole vajalik üldkoosoleku poolt ühinemisotsuse vastuvõtmine.

13.4.4.2 Ümberkujundamine

Ümberkujundamist reguleerib LT AB artikkel 72. Selle kohaselt on kapitaliühingut võimalik ümber kujundada 10 eri liiki ühinguks. Ümberkujundamise otsuse võtab vastu üldkoosolek, koos otsusega tuleb kinnitada uut liiki juriidilise isiku dokumendid ja valida organid.

Sarnaselt reorganiseerimisele tuleb ümberkujundamise kohta avaldada teade kas kolm korda 30-päevaste vahedega avalikult või ainult üks kord avalikult ning eraldi igale võlausaldajale. Ümberkujundamisest tuleb teavitada ka registrit, ümberkujundamine loetakse lõppenuks ja registreeritakse, kui valitud on vastavad organid ning võlausaldajatele on antud piisavad tagatised. Kui ümberkujundamisel on aktsiaselts (AB), siis peavad ümberkujundamise poolt hääletanud aktsionärid enne ümberkujundamise registreerimist esitama pakkumise aktsiaseltsi aktsiate ostmiseks aktsionäridelt, kes hääletasid ümberkujundamise vastu või ei hääletanud üldse. Pakkumise hind ei tohi olla madalam, kui pakkumise tegijate poolt viimase 12 kuu jooksul aktsiate eest makstud kõrgeim hind, muul juhul määrab hinna sõltumatu hindaja.

13.4.5 Holland

13.4.5.1 Reorganiseerimine

Ühinemist ja jagunemist reguleeritakse äriseadustiku WK II raamatus, 7. jaos. Nimetatud jaos sätestatud kohaldatakse nii mittetulundusühingu (*vereniging*), ühistu (*coöperatie*), sihtasutuse (*stichting*), piiratud vastutusega osaühingu (*besloten vennootschap*, B.V.) kui ka aktsiaseltsi (*naamloze vennootschap*, N.V.) ühinemisele ja jagunemisele.

Ühinemise ja jagunemise liigid on samad, mis Eestis. Reorganiseerimisel võivad osaleda sama liiki ühingud, kuid teatud liiki ühingud loetakse selles tähenduses samaks liigiks (nt osaühing (BV) ja aktsiaselts (NV)). Samuti võib nt ühistu, sihtasutus ja mittetulundusühing ühineda aktsiaseltsi või osaühinguga, mille ainuaktsionär(-osaniik) ta on. Ka võivad ühistu, sihtasutus ja mittetulundusühing jaguneda selliselt, et jagunemise käigus asutatakse osaühing või aktsiaselts, mille ainuaktsionäriks(-osaniikuks) nimetatud jagunev ühing saab.

Ühinemise ja jagunemise kohta on eraldi sätted, kui need on põhimõttelt väga sarnased. Reorganiseerimisel osalevate ühingute juhatused koostavad reorganiseerimisetpaneku, mille allkirjastavad ka nõukogu liikmed. Samuti koostatakse aruanne, mida kontrollib audiitor ning annab hinnangu asendussuhtele. Aruannet ei pea koostama, kui kõik reorganiseerimisel osalevate ühingute aktsionärid on nõus aruande mittekoostamisega. Kui viimane majandusaasta on lõppenud rohkem kui 6 kuud enne reorganiseerimise ettepaneku esitamist, koostab juhatus vahe majandusaasta aruande (bilansipäev ei tohi olla varem kui reorganiseerimise ettepaneku esitamise kuule eelneva kolmanda kuu esimene päev). Kui ühendavaks ühinguks on ühing kellele kuulub 100% ühendatava ühingu osadest või üks isik omab kõiki ühinevate ühingute osasid, ei pea ühinemisetpanekut kontrollima audiitor.

Reorganiseerimise otsuse võtab vastu üldkoosolek samadel tingimustel nagu põhikirja muutmise otsuse ja see peab olema notariaalne. Üks kuu enne otsustavat koosolekut peavad olema dokumendid osanikele kättesaadavad. Ühendav ühing või omandav ühing või reorganiseerimise otsuse vastu võtta juhatuse otsusega (kui vähemalt 1/20 aktsiakapitali omavad aktsionärid ei nõua üldkoosoleku kokkukutsumist).

Reorganiseerimisel osalevad ühingud peavad üleriigilises ajalehes avaldama teate reorganiseerimise kohta ning informatsiooni selle kohta, kus on võimalik tutvuda reorganiseerimise dokumentidega. Kuu aja jooksul pärast teate avaldamist võivad reorganiseerimisel osalevate ühingute võlausaldaja esitada kohtusse vastuväiteid ja nõuda enda nõuetele garantiid. Sh peab võlausaldaja ära näitama, et ühendava või omandava ühingu majanduslik olukord võib tähendada nõude mitterahuldamist ja võlausaldaja ei ole juba saanud piisavat garantiid oma nõuete tagamiseks. Kohus võib anda täiendava aja vastava garantii andmiseks.

Reorganiseerimise notariaalakt tuleb teha kuue päevda jooksul pärast reorganiseerimise teate avalikustamist. Kaheksa päeva jooksul pärast notariaalakti tegemist tuleb reorganiseerimine registreerida äriregistris.

Reorganiseerimise notariaalne otsus võib ette näha, et kustutatava ühingu osanikud saavad ühendava või omandava ühingu samasse gruppi kuuluv ühingu osanikeks mitte ühendava ega omandava ühingu osanikeks.

13.4.5.2 Ümberkujundamine

Ümberkujundamine on reguleeritud WK II raamatus, 1. jaos, artiklis 2:18. Ümberkujundamisele puuduvad piirangud. Ümberkujundamiseks on vajalik vastu võtta ümberkujundamise otsus, mille võtab vastu üldkoosolek samadel tingimustel nagu põhikirja muutmise ettepaneku, otsus uue põhikirja vastuvõtmise kohta ning notariaalakt, mis sisaldab uut põhikirja.

Ümberkujundamise kohta tuleb avaldada teade üleriigilises ajalehes ning võlausaldajatel on kahe kuu jooksul õigus nõuda oma nõuete tagamist. Kui ümberkujundatavaks ühinguks on osaühing või aktsiaselts, on ümberkujundamisega mittenõustuvatel osanikel õigus oma osa eest hüvitist nõuda.

Kui ümber kujundatakse sihtasutus või kui osaühing või aktsiaselts kujundatakse ümber mittetulundusühinguks, on selleks vaja kohtu luba.

13.4.6 Läti

13.4.6.1 Reorganiseerimine

Kapitaliühingud (piiratud vastutusega osaühingu (sabiedrība ar ierobežotu atbildību, SIA) ja aktsiaselts (akciju sabiedrība, AS).

Kapitaliühingute ühinemist ja jagunemist reguleeritakse LV KL osas C (art 334-379). Ühinemise ja jagunemise viisid on samad, mis Eesti õiguses.

Reorganiseerimises osalevad ühingud sõlmivad reorganiseerimise lepingu, mille projekt esitatakse ka registrile. Iga ühing koostab reorganiseerimise aruande, milles selgitatakse lepingut, reorganiseerimise juriidilist ja majanduslikku mõju, osade asendussuhet ning selle määramise meetodit. Ühingud võivad koostada ka ühise aruande. Aruanne ei ole nõutav, kui kõik osanikud on sellega nõus. Lepingut kontrollib audiitor, kes määratakse registri poolt. Audiitorkontroll ei ole vajalik, kui ühendavale ühingule kuuluvad kõik reorganiseerimisel osalevad ainult osaühingud või kui ühendatava ühingu aktsiad kuuluvad ühendavale aktsiaseltsile või jaguneva ühingu aktsiad ainult omandavale ühingule.

Reorganiseerimise otsuse võtab vastu üldkoosolek vähemalt 2/3 häälteenamusega. Vähemalt kuu aega enne üldkoosoleku toimumist peab osanikel olema võimalus tutvuda reorganiseerimise dokumentidega.

15 päeva jooksul pärast reorganiseerimise otsuse vastuvõtmist tuleb teavitada võlausaldajaid ja avaldada teade üleriiklikus ajalehes. Seejärel on võlausaldajatel vähemalt kuu aega esitada põhjendatud nõudeid, mille täitmist ühing peab tagama, kui reorganiseerimine võib ohustada võlausaldajate nõuete täitmist. Reorganiseerimise mitte nõustunud osanikud võivad kahe kuu jooksul pärast otsuse vastuvõtmist nõuda oma osade hüvitamist. Ooteperiood enne reorganiseerimise registreerimist on kolm kuud alates sellekohase teate avaldamisest.

Osanikud, kes on ei olnud reorganiseerimise otsusega nõus, võivad kahe kuu jooksul pärast reorganiseerimise jõustumist nõuda oma osade hüvitamist rahalise kompensatsiooni kaudu. Kompensatsiooni võivad nõuda ka asutatud ühingu osanikud, kes hääletasid põhikirja kinnitamise vastu. Kompensatsiooni suurus on see, mis osanik oleks kõnealuse ühingu likvideerimisel saanud. Kui otsuse vastu olnud osanikud ei nõua kompensatsiooni kahe kuu jooksul, võivad nad kahe kuu jooksul oma osad võõrandada sõltumata võõrandamisele seaduse, põhikirja või otsuse kohaselt kehtivatest piirangutest.

13.4.6.2 Ümberkujundamine

LV KL art 334(1) kohaselt on ümberkujundamine üks reorganiseerimise viisi. Seetõttu kehtivad peamiselt samad sätted, mis eelnevalt kirjeldatud ühinemise ja jagunemise puhul.

Kapitaliühinguks ümberkujundamisel tuleb hinnata vara piisavust kapitaliks ning vara hindamist tõendavad dokumendid esitatakse registrile. Ümberkujundamiseks on vajalik ümberkujundamise otsus, millele lisatakse uus põhikirja. Ümberkujundamisel järgitakse uue juriidilise isiku asutamise sätteid ning asutajateks peetakse neid liikmeid/osanikke, kes on hääletanud ümberkujundamise poolt.

13.4.7 Luksemburg

13.4.7.1 Reorganiseerimine

Kapitaliühingud (piiratud vastutusega ühingu (société à responsabilité limitée, S.à r.l.), avalik aktsiaselts (société anonyme, SA), usaldusaktsiaühing (société en commandite par actions, SCA) ja lihtsustatud vormiga ühing (société par actions simplifiée, SAS))

Ühinemine ja jagunemine on reguleeritud LU LSC 10. osa vastavalt 2. ja 3. peatükis. Ühinemise ja jagunemise liigid on samad, mis Eesti õiguses. Juhatused koostavad reorganiseerimise tingimused, mis tuleb koostada notariaalselt juhul, kui kõikide reorganiseerimises osalevate ühingute üldkoosolekud ei pea neid heaks kiitma. Reorganiseerimise aruannet ei pea koostama ega audiitorkontrolli teostama, kui kõikide ühingute osanikud on sellega nõus.

Reorganiseerimise tingimused avaldatakse vähemalt kuu aega enne reorganiseerimist otsustavat koosolekut. Reorganiseerimise peavad heaks kiitma osalevate ühingute üldkoosolekud samadel tingimustel nagu põhikirja muudatuse. Omandava ühingu üldkoosolek ei pea ühinemist heaks kiitma, kui täidetud on järgmised tingimused:

- a) omandava ühingu poolt on reorganiseerimise teade avalikustatud vähemalt kuu enne kui teised reorganiseerimises osalevad ühingud peavad reorganiseerimise koosolekut;
- b) omandava ühingu osanikud on saanud kuu enne koosolekut tutvuda reorganiseerimise dokumentidega;
- c) omandava ühingu osanikud, kes omavad vähemalt 5% kapitalist võivad nõuda kuni järgmisel päeval pärast punktis a) nimetatud koosoleku toimumist, et toimuks ka omandava ühingu koosolek, mis otsustaks reorganiseerimise üle (koosolek peab toimuma nõudmisest kuu aja jooksul).

Kahe kuu jooksul pärast reorganiseerimises osalevate ühingute poolt reorganiseerimise teate avaldamist võib reorganiseerimises osaleva ühingu võlausaldaja esitada kohtusse nõude ja nõuda enda nõuetele kaitset. Sh peab võlausaldaja ära näitama, et reorganiseerimise tõttu on tema nõuete

rahuldamine ohus ja ühing pole pakkunud piisavaid tagatisi, et tagada nõuete rahuldamine. Kui võlgnikust ühing rahuldab nõude, siis kohtusse esitatud nõue jäetakse läbi vaatamata. Kui võlgnikust ühing ei anna piisavaid tagatisi kohtu määratud tähtaja jooksul, muutub nõue kohe sissenõutavaks.

Reorganiseerimine jõustub kui ühingute koosolekud on vastu võtnud reorganiseerimisotsuse.

Reorganiseerimine omab jõudu kolmandate poolte suhtes, kui reorganiseerimises osalevate ühingute koosolekute protokollid (või selle puudumisel notariaalsed reorganiseerimistingimused) on avalikustatud.

13.4.7.2 Ümberkujundamine

Ümberkujundamine on reguleeritud LU LSC 10. osa 1. ptk-s. Enne ümberkujundamise otsustamist tuleb koostada varade ja kohustuste ülevaade, mida hindab audiitor. Samuti koostatakse ümberkujundamise aruanne.

Ümberkujundamist otsustaval koosolekul osalejatel on õigus vähemalt 15 päeva enne koosolekut tutvuda aruande, varade ja kohustuste ülevaate, audiitori hinnangu ja uue põhikirjaga. Ümberkujundamisotsus võetakse vastu samadel tingimustel mis põhikirja muutmise otsus. Liikmesusel põhinevate juriidiliste isikute puhul on vajalik kõigi liikmete nõusolek. Ümberkujundamise otsus tuleb kinnitada notariaalaktiga.

13.4.8 Ühendkuningriik

13.4.8.1 Reorganiseerimine

Kapitaliühingud (piiratud või piiramatu vastutusega eraaktsiaselts (private company limited by shares / private unlimited company with shares, Ltd), piiratud vastutusega avalik aktsiaselts (public limited company, p.l.c.), piiratud või piiramatu vastutusega eraühingu (private company limited by guarantee, LBG/private unlimited company).

Kapitaliühingute ühinemine ja jagunemine on reguleeritud ühingute seaduse CA 26. osas (peamiselt art 900-901) ja avalike ühingute erisused on toodud 27. osas. Ühinemise ja jagunemise liigid on samad, mis Eesti õiguses.

Kui tegemist on eraühingutega (Ltd, LBG), on ühinemiseks või jagunemiseks vajalik esitada kohtule avaldus ja kohtu vastava määruse tegemisega loetakse reorganiseerimine toimunuks (vara ja kohustuste üleandmine).

Avalike ühingute puhul sarnaneb reorganiseerimise protsess Eesti ja teistes võrdlusriikide protsessiga. Reorganiseerimisel osalevate ühingute juhatused koostavad ja võtavad vastu reorganiseerimise tingimused, mis esitatakse registripidajale, kes need avaldab vähemalt kuu enne reorganiseerimise üldkoosolekut. Samuti koostatakse aruanne ja teostatakse audiitorkontroll.

Reorganiseerimise tingimused kiidab heaks iga ühing vähemalt 75% häälteenamusega (iga osa/aktsia klassi kohta). Osanikel on õigus kuu aega enne koosolekut tutvuda kõigi reorganiseerimise dokumentidega. Kui reorganiseerimise käigus asutatakse uus ühing, peab ühendatav või jagunev ühing heaks kiitma uue ühingu põhikirja.

Kui vähemalt 90% ühendatava ühingu osadest kuuluvad ühendavale ühingule või kui kõik jaguneva ühingu osad kuuluvad omandavale ühingule, ei pea reorganiseerimise tingimusi omandava/jaguneva ühingu üldkoosolekul heaks kiitma, kui täidetud on järgmised tingimused:

- 1) reorganiseerimise teade avaldati nõuetekohaselt;
- 2) reorganiseerimises osalevate ühingu osanikel oli õigus dokumentidega tutvuda;
- 3) omandava/jaguneva ühingu osanikud, kellele kuulub 5% osadest, said soovi korral kokku kutsuda reorganiseerimise üldkoosoleku.

Reorganiseerimine jõustub kohtu vastava määruse tegemisega.

13.4.8.2 Ümberkujundamine

Kapitaliühingute ümberkujundamine on reguleeritud CA 7. osas. Seadus toob välja ümberkujundamise viiel erineval juhul, kuid nendevahelised erinevused ei ole suured.

Ümberkujundamiseks on vajalik vastu võtta otsus, täidetud peavad olema teatud tingimused (sõltuvad ühingu liigist) ning registrile tuleb esitada avaldus. Ümberkujundamine jõustub, kui register väljastab selle kohta tõendi.

13.4.9 Delaware (USA)

13.4.9.1 Reorganiseerimine

Kapitaliühingud (piiratud vastutusega tavaline aktsiaselts/ühing (general corporation, inc), suletud aktsiaselts/ühing (close corporation (CC)), piiratud vastutusega aktsiaselts/ühing (limited liability company, LLC) ja avalikes huvides tegutsev ühing (public benefit corporation, PBC))

Piiratud vastutusega ühingu (LLC) regulatsioon on DE CO 6. jaos, ühinemist reguleerib § 18-209 ja jagunemist § 18-217. Ülejäänud kapitaliühingute ühinemine on reguleeritud DE CO 8. jaos, kus ühinemise sätted on alapeatükis IX.

Piiratud vastutusega ühingute ühinemiseks tuleb sõlmida ühinemisleping, mis tuleb heaks kiita iga ühinemises osaleva ühingu puhul vähemalt 50% ühingu kasumile õigustatud liikmete poolt. Ühinemisega seoses võib ühingu liikmeõigused (õigus kasumile, osad, huvid) konverteerida rahaks, varaks, või õigusteks, osadeks või huvideks teises ühingu; samuti võivad need jääda kehtivaks või võib need tühistada. Ühinemislepinguga muudetakse ühingulepingut (*limited liability company agreement*) või võetakse vastu uus ühinguleping.

Piiratud vastutusega ühingud peavad esindajate poolt allkirjastatud ühinemise tunnistuse (*certificate of merger*) esitama riigisekretäri büroosse ning see peab sisaldama peamisi ühinemise tingimusi. Ühinguleping võib ette näha, et ühing ei või ühineda.

Juhul kui üle piiratud vastutusega ühing omab üle 90% aktsiatest tavalises või suletud aktsiaseltsis (*general corporation* või *closed corporation*), siis võib sellise aktsiaseltsi ühendada piiratud vastutusega ühinguga ilma ühinemislepingut sõlmimata ning selle asemel võetakse vastu ühinemisplaan (*plan of merger*), mis esitatakse riigisekretäri büroosse.

Ühinemises osalevate ühingute kõik võlad ja kohustused säilivad ja lähevad kaasa allesjäävale ühingule ning võlausaldajatel on õigus oma nõuded samas ulatuses allesjääva ühingu vastu esitada.

Piiratud vastutusega ühingute jagunemiseks tuleb koostada jagunemisplaan. Kui jaguneva ühingu ühingulepingus pole jagunemisplaani vastuvõtmiseks erisätteid, toimub jagunemisplaani vastuvõtmine samal viisil nagu ühinemislepingu vastuvõtmine. Kui ka seda pole ühingulepingus reguleeritud, siis peavad jagunemisplaani poolt hääletama vähemalt 50% ühingu kasumile õigustatud liikmed.

Jagunemisplaani muudetakse ühingulepingut või võetakse vastu uus ühinguleping. Jagunemisplaan peaks mh sisaldama jagunemise tingimusi ning jagunemise kontaktisikut. Jagunemise kontaktisik on ametis 6 aastat alates jagunemise jõustumisest ning tema käes on jagunemisplaan. 6-aastase perioodi jooksul võib iga jagunenud ühingu võlausaldaja pöörduda kontaktisiku poole ning kontaktisik peab talle väljastama selle ühingu kontaktid, kellele anti üle tema nõudele vastav kohustus jagunemise käigus.

Sarnaselt ühinemisele tuleb riigisekretäri büroosse esitada jagunemise tunnistus.

13.4.9.2 Ümberkujundamine

Piiratud vastutusega ühingu ümberkujundamine teiste liiki ühinguteks on reguleeritud DE CO 6. jaos, §-des 18-216. Kui ümberkujundatava ühingu ühingulepingus pole ümberkujundamisotsuse

vastuvõtmiseks erisätteid, toimub ümberkujundamisotsuse vastuvõtmine samal viisil nagu ühinemislepingu vastuvõtmine. Kui ka seda pole ühingulepingus reguleeritud, siis peavad ümberkujundamisotsuse poolt hääletama vähemalt 50% ühingu kasumile õigustatud liikmed.

Sarnaselt reorganiseerimisele tuleb riigisekretäri büroosse esitada ümberkujundamise tunnistus, kus on sätestatud ümberkujundamise tingimused ning mille tagajärjel kinnitab riigisekretäri büroo, et ümberkujundamine on toimunud. Ümberkujundamine ei mõjuta mitte kuidagi ümberkujundatava ühingu võlgasid ega kohustusi ning võlausaldaja võib oma nõuded esitada uut liiki ühingu vastu.

13.5 Analüüsimist vajavad küsimused

13.5.1 Seaduse sisemine koosõla ja otstarbekus

13.5.1.1 Probleemi kirjeldus

ÄS-i reorganiseerimist puudutavad mitmeid sätteid on korduvalt muudetud, mistõttu ei pruugi mitmete küsimuste osas olla regulatsioon piisavalt selge ja üheselt mõistetav. Lisaks sisaldab seadus sätteid, mis takistavad reorganiseerimise kiiremat läbi viimist, kui osanike või aktsionäride vahel valitseb konsensus läbi viidava reorganiseerimise osas. Samuti on praktikas tõusetunud vajadus määratleda kindel kuupäev, mil reorganiseerimist puudutava konstitutiivne kanne äriregistrisse tehakse.

Analüüsida tuleb, kas kehtiv õigus vajab lihtsustatud ühinemis- ja jagunemismenetluse korral õigusselgemaks muutmist. Sealhulgas tuleb analüüsida, kas reorganiseerimise regulatsiooni struktuur (regulatsioon on üles ehitatud üld- ja eriosa põhimõttel: üldosa sisaldab menetluse üldpõhimõtteid, eriosad sisaldavad konkreetse ühingu liigi osas kohaldatavaid erisusi) on õigusselge ning kõik viited asjakohased.

Järgnevas analüüsis pööratakse tähelepanu näiteks järgmistele olukordadele:

- ühinemislepingu kehtima hakkamise hetk ÄS § 412 lg 3 ja 4 kirjeldatud olukordades;
- ÄS § 426 koosõla 01.07.2015 jõustunud muudatustega, millega nähakse ka osaühingu osas võimalus ette vahetusvõlakirjade välja laskmiseks ja eelisaktiate loomiseks;
- audiitorkontrolli teostamise vajaduse täpsustamine erinevate ühinguliikide lõikes ÄS § 394 lg 2 valguses jms);
- ÄS § 400, § 443 ja § 485 ette nähtud ühe kuulise ooteperioodi vajalikkus, kui kõik osanikud või aktsionärid on reorganiseerimisega nõus (vt ka täpsemalt punkt 2.5);
- Ühinemisotsusele esitatavad nõuded eriliigiliste osade puhul (§ 412 analüüs § 421 eeskujul).

13.5.1.2 Analüüs

Hetkel kehtivat reorganiseerimist puudutavat seadusandluse regulatsiooni struktuuri (regulatsioon on üles ehitatud üld- ja eriosa põhimõttel: üldosa sisaldab menetluse üldpõhimõtteid, eriosad sisaldavad konkreetse ühingu liigi osas kohaldatavaid erisusi) saab pidada õigustatuks ja praktikas hästi toimivaks. Samas on siiski probleeme teatud reeglite õigusselgusega. Analüüs on tuvastanud järgmised teemad, mille osas vajaks seadus täpsustamist:

- Hetkel saab pidada kehtivat regulatsiooni aktsiaseltsi ühinemisel ja jagunemisel audiitorkontrolli teostamise vajalikkuse osas segadustekitavaks. Selguse huvides tuleks teha nii ÄS § 418 kui ka ÄS § 462 osas viide vastavale üldosa sättele, mis näeb ette võimalused audiitorkontrolli siiski teatud juhtudel ära jätta;
- ÄS-is on hetkel avalikustatav dokument ka vahebilanss, kuid ÄS § 419 lg-s 1 ei ole seda märgitud vaid selle avalikustamiskohustus on toodud sama paragrahvi lg-s 3. Selguse huvides tuleks ÄS § 419 lg 1 loetelu muuta ja teha õigusselgemaks;

- Läbivalt on jagunemise regulatsiooni juures puudu nõue kajastada jagunemislepingus kokkulepe selles osas, mille kohaselt antakse üle vara jagunemise käigus omandava ühingu osaluse vastu. Tegemist on keskse jagunemislepingu kokkuleppega, mis peab selles alati kajastuma (vt ühinemislepingu osas ÄS § 392 lg 1 p 1²);
- Hetkel kehtiva ÄS § 412 lg-t 4 ja § 421 lg-t 5 sõnastust liialt raskesti mõistetakse, kuivõrd direktiiviga 2017/1132/EL ette nähtud tagajärjeni on võimalik jõuda üksnes koosmõjus viidatud sätete eelnevate lõigetega. Lihtsam sõnastus tagaks parema õiguselguse;
- Täpsustada tuleks, kas on vajalik 1 kuulist ooteperioodi jagunemisel ja ühinemisel järgida, kui reorganiseerimisotsust ei ole vajalik vastu võtta. Kuigi seaduse eesmärgipärase tõlgendamise teel – ÄS § 400 lõikes 1 nimetatud tähtaeg on ette nähtud ühinemisotsuse vaidlustamise võimaluse tõttu – on võimalik jõuda järeldusele, et ühinemisotsuse puudumise korral ei tule vastavat tähtaega järgida, on selles küsimuses vajalik seadust täpsustada;
- Hetkel kehtiv seadus lähtub eeldusest, et muu äriühingu kui aktsiaseltsi puhul ei ole võimalik vahetusvõlakirjade ja eriliigiliste aktsiatega sarnaste eriliigiliste osade loomine. See ei vasta enam kehtivale õigusele. Vajalik on muuta ÄS § 426 lg-t 2 ja ÄS § 470 lg-t 2, viimaks seda kooskõlla 01.07.2015 jõustunud muudatustega, millega nähakse ka osaühingu osas võimalus ette vahetusvõlakirjade välja laskmiseks ja eelisaktsiatega sarnaste eriliigiliste osade loomiseks;
- Direktiiv 2017/1132/EL näeb ette, et kui omandavate äriühingute aktsiad jaotatakse jaguneva äriühingu aktsionäride vahel erinevalt nende osalusest jaguneva äriühingu kapitalis, võib ette näha, et selle äriühingu vähemusaktsionärid saavad õiguse nõuda tagasimakset. Lisaks nähakse ette, et niisugusel juhul on neil õigus saada oma aktsiate väärtusele vastavat tasu (Artikkel 139 lg 2). Hetkel ei näe ÄS ette viidet „aktsia väärtusele vastavat tasu“, mis tuleks selguse huvides lisada ÄS § 441 lg-sse 3.

Praktikas on tekitanud see küsimusi, et kui kõik osapooled on reorganiseerimisega nõus ja ei kavatse seda vaidlustada, siis kas on alati imperatiivselt vajalik ooteperioodi rakendamine. Üldiselt tuleks asuda seisukohale, et ooteperioodi rakendamine on hetkel kehtiva õiguse kohaselt vajalik. Saksa UmwG eeskujul tuleks kaaluda, kas oleks otstarbekas kaotada ÄS §§-des 400, 443 ja 485 ette nähtud ühe kuulise ooteperiood, kui kõik osalevate ühingute osanikud ja aktsionärid loobuvad reorganiseerimisotsuse vaidlustamisest. Kaaluda, kas tuleks oleks õiguskindluse otstarbel mõistlik nõuda, et loobumine oleks notariaalselt tõestatud või kinnitatud vormis (selline nõue UmwG-s). Eraldi tuleb tähelepanu pöörata, et loodav regulatsioon oleks kooskõlas direktiivist 2017/1132/EL tulenevate avalikustamistähtaegadega.

Hetkel kehtiv ei võimalda seadus pooltel ise ühinemis- ja jagunemislepingus määratleda ühinemise ja jagunemise jõustumise aega. Samas on selline võimalus ette nähtud direktiivis 2017/1132/EL artiklites 103 ja 149. Kehtivas õiguses tuleks samuti näha ette võimalus määratleda ühinemise ja jagunemise jõustumise aeg. See võimaldaks reorganiseerimismenetluse pooltel selgelt paremini planeerida ühingute tegevust reorganiseerimismenetluse kestel. Sarnane regulatsioon tuleks ette näha ka ümberkujundamise osas. See looks täiendavat menetluslikku selgust ka erinevate lubade ja registreeringute edasi kehtimise osas, mis reorganiseerimismenetluses osalevale ühingule on väljastatud. Koos reorganiseerimise jõustumise ajaga seonduvate sätete muutmiseks on vajalik muuta ka sellega seonduvaid registrimenetluse sätteid.

Küsimuse all on olnud ka see, kas peaks ära kaotama ühinemis- ja jagunemislepingu osas nõude, mille kohaselt see peab olema notariaalselt tõestatud. Eesmärgiks oleks eelkõige lihtsustada reorganiseerimismenetluse läbi viimist. Siiski ei ole praktikast teada olulisi negatiivseid asjaolusid, mis notariaalse tõestamise nõudega kaasneksid, mis oleks lõppastmes toonud kaasa raskusi reorganiseerimise läbi viimisel. Senise süsteemi toimimist saab pidada heaks. Notariaalsel tõestamisel

on osanike ja aktsionäride kaitse seisukohast positiivne mõju ja samuti aitab see tagada suuremat õiguskindlust ka laiemas tähenduses. Selle ära kaotamisega ei näikse kaasnevat olulisi positiivseid tagajärgi. Seejuures tuleb ka MTÜ reorganiseerimislepingu osas kehtestada notariaalse tõestamise nõue (MTÜS § 57 lg 2 ja MTÜS § 66 lg 2).

Saksa õiguses (UmwG) nähakse ette võimalus tingimuslikult sõlmitud ühinemislepingus endas ette näha lühem aeg, mille jooksul peab olema tingimus saabunud ja pärast mida saab ühinemislepingu pool selle üles öelda (UmwG § 7 vt ÄS § 392 lg 5). Ettepanek on muuta vastavalt ka ÄS § 392 lg 5 regulatsiooni.

13.5.2 Reorganiseerimispiirangud

13.5.2.1 Probleemi kirjeldus

Eesti õiguse kohaselt on saab ühinemist, jagunemist ja ümberkujundamist läbi viia üksnes seaduses ette nähtu juhtudel ja järgides selleks seaduses ette nähtud korda (ÄS § 2 lg 4, TsÜS § 47). Seega lähtub seadus *numerus clausus* põhimõttest. Sarnane on regulatsioon ka Saksa *UMwG* § 1 kohaselt. Õiguskirjanduses põhjendatakse reorganiseerimise võimaluste ammendamist loetelu õiguskäibe kaitse vajadusega, kuivõrd üldjuhul kaasneb reorganiseerimisega (va arvatud ümberkujundamisega, mille korral muutub ühingu sisemine struktuur ja jagunemisel eraldumise teel) juriidilise isiku lõppemine ilma likvideerimismenetluseta. Seadus näeb ette terve rea reorganiseerimispiiranguid (vt täpsemalt allpool). Sellised piirangud on ette nähtud lähtuvalt eraõiguslike juriidiliste isikute eri liikide struktuurilistest erinevustest kui ka eesmärkidest tulenevatest erisustest.

Ühinevateks ühinguteks võivad olla sama või eri liiki Eesti äriregistrisse kantud äriühingud, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti (ÄS § 391 lg 6). Tulundusühistu, mittetulundusühing ja sihtasutus tohivad ühineda üksnes endaga sama liiki ühinguga (ÄS 428, MTÜS § 56 lg 6 ja SAS § 61 lg 5). Piiriülese ühinemise regulatsioon eksisteerib üksnes osaühingute ja aktsiaseltside jaoks (ÄS § 4331 lg 1). Tulundusühistu ümberkujundamine ei ole lubatud (ÄS § 478 lg 1) ja jaguneda võib tulundusühistu üksnes teisteks tulundusühistuteks. Mittetulundusühing võib ühineda üksnes teise mittetulundusühinguga (MTÜS § 56) või jaguneda mittetukunudsühinguks (ÄS § 65). Sihtasutus võib ühineda üksnes teise sihtasutusega (SAS § 61 lg 1) või jaguneda sihtasutusteks (SAS § 70). Mittetulundusühingute ega sihtasutuste ümberkujundamine ei ole lubatud. Mittetulundusühingute korral jaatatakse võimalust nende ümber kujundamiseks eri liiki mittetulundusühinguteks.

Analüüsida tuli seda, kas hetkel olemasolevad riigisisised reorganiseerimisvõimalused on piisavad ja kehtivad reorganiseerimiskeelud põhjendatud või tuleks selles küsimuses võimaldada juriidilistele isikutele (nt tulundusühistule ja mittetulundusühingule) suuremat paindlikkust ja näha ette eriregulatsioon seni piirangutega hõlmatud juriidilist isikute reorganiseerimise lubatavuse osas teist liiki ühinguks lähtuvalt nende tegevuse muutumisest. Analüüs-kontseptsioon hõlmab ka Euroopa äriühinguid (sh nt SE määruse artikli 66 mõju ühinemisele ja jagunemisele).

13.5.2.2 Analüüs

Analüüsi käigus hinnati eelkõige seda, millised on reorganiseerimispiirangud võrreldavates riikides. Eeskujuks oli eelkõige Saksa ühingutele kohalduvad reorganiseerimispiirangud, kuivõrd tegemist on Eesti ühingutele sarnaste ühingutega. Saksa *UmwG* on näiteks ühinemise lubatavuse osas oluliselt liberaalsem, võimaldades nii MTÜ-dele vastavate *eingetragene Verein*'i kui ka tulundusühistutele vastavate *Genossenschaft*'i ühinemist teist liiki ühingutega, mis Eestis ei ole lubatud (vt ÄS 428, MTÜS § 56 lg 6 ja SAS § 61 lg 5).

Ühinemise osas nähakse ette, et *Genossenschaft* (eG) saab osaleda ühinemisel järgmistel viisidel:

- a) ühinemisel sama liiki äriühinguga (eG);
- b) ühinemisel ühendatava ühinguna täis- või usaldusühinguga (OHG ja KG-ga);

- c) ühinemisel ühendava ühinguna täis- või usaldusühinguga (OHG ja KG);
- d) ühinemisel ühendatava ühinguna osaühinguga või aktsiaseltsiga (GmbH ja AG);
- e) ühinemisel ühendava ühinguna osaühinguga või aktsiaseltsiga (GmbH ja AG);
- f) ühinemisel ühendava ühinguna mittetulundusühinguga (eV);

Seejuures ei saa tulundusühistu (eG) ühineda mittetulundusühinguga (eV), kui viimane on ühendavaks ühinguks.

Tulundusühistu jagunemise korral võivad jagunemisel nii jagunevaks kui ka omandavaks ühinguks olla nii usaldus- ja täisühingud (OHG ja KG), osaühing (GmbH), aktsiaselts (AG) kui ka tulundusühistud (eG). AG jagunemise osas näeb UmwG ette piirangu, mille kohaselt ei ole viidatud ühingul õigus jaguneda muul moel kui 100% tütarühingu asutamisega eraldumise teel, kui AG registrisse kandmisest ei ole möödunud enam kui 2 aastat. Sihastutuse (*Stiftung*) puhul on võimalik üksnes selle eraldumine selliselt, et moodustub 100% täisühing (OHG), osaühing (GmbH) või aktsiaselts (AG). Tulundusühistu jagunemisele olulisi piiranguid ette ei näha. Seejuures võivad eraldumisel 100% tütarühingu moodustamisel sihtasutused (*Stiftung*) olla üksnes jagunevaks ühinguks (UmwG § 124).

Mittetulundusühingute puhul (eV) üldjuhul jaatatakse võimalust nende ühinemiseks erinevate teist liiki eraõiguslike juriidiliste isikutega.¹⁰⁹⁶ Samas esinevad selles osas siiski tulenevalt UmwG §-st 99 piirangud. Esmalt võivad piirangud tuleneda ühingu enda põhikirjast (mida on võimalik liikmetel ka muuta, kaotades takistava piirangu). Teiseks ei ole lubatud ühinemine teist liiki juriidiliste isikutega selliselt, et ühendavaks isikuks oleks mittetulundusühing või ühinemise käigus asutatakse uus mittetulundusühing (UmwG § 99 lg 2). Selline ühinemine näiteks äriühinguga oleks vastuolus mittetulundusühingu peamise eesmärgiga, mitte viljeleda majandustegevust. Küll aga on lubatud mittetulundusühingu ühinemine mõneks muuks juriidiliseks isikuks. Mõeldavad kombinatsioonid on järgnevad:

- a) mittetulundusühingud ühinevad omavahel;
- b) mitme mittetulundusühingu poolt ühinemise teel uue mittetulundusühingu asutamine;
- c) mitme mittetulundusühingu ühinemine muud liiki äriühinguks (nt 2 mittetulundusühingut ühinevad osaühinguks);
- d) mittetulundusühing ühineb ühendatava ühinguna muud liiki juriidilise isikuga (nt ühinetakse osaühinguga);
- e) mittetulundusühing ühineb muud liiki juriidilise isikuga selliselt, et asutatakse muud liiki juriidiline isik (nt mittetulundusühing ühineb osaühinguga, asutades uue osaühingu).

Sisuliselt samad reeglid kehtivad ka mittetulundusühingu (eV) jagunemise korral, mille kohaselt võib jagunemisel omandava ühinguna mittetulundusühing toimida üksnes suhtes teise mittetulundusühinguga ja luua uus mittetulundusühing üksnes koos teise mittetulundusühinguga (UmwG 149 lg 2).

Ümberkujundamise osas on samuti Saksa UmwG-s ette nähtud reeglid oluliselt vabamad (vt § 191 jj) kui need on ette nähtud ÄS-is ja MTÜ-s. Nimelt jaatatakse järgmiste ühinguliikide osas ümberkujundamise võimalikkust:

- a) täis- ja usaldusühingud (OHG ja KG);
- b) osaühing ja aktsiaselts (GmbH ja AG);
- c) tulundusühistud (eG);
- d) mittetulundusühingud (eV).

¹⁰⁹⁶ M. Lutter. Umwandlungsgesetz. Kommentar mit systematischer Darstellung des Umwandlungssteuerrechts und Kommentierung des SpruchG. Band I. Verlag Dr. Otto Schmidt, 2014, 5. Auflage, § 99 äärenr. 8.

Lisaks nähakse ette võimalus, et ümberkujundatavaks ühinguks on ka avalikõiguslikud ühistud ja teised avalikõiguslikud institutsioonid. Ümberkujundada saab järgmisteks ühinguvormideks:

- a) täis- ja usaldusühinguks (OHG ja KG);
- b) osaühinguks ja aktsiaseltsiks (GmbH ja AG);
- c) tulundusühinguks (eG).

ÄS ja MTÜS ei luba ümber kujundada näiteks tulundusühistut ja mittetulundusühingut (vt ÄS § 478 lg 1 ja MTÜS § 1 lg 4) ja samuti ei ole äriühingul võimalik ennast ümber kujundada tulundusühistuks. Seega on Saksa UmwG kohaselt võimalik läbi viia ümberkujundamist viisil, mis ei ole ÄS-i kohaselt lubatud.

Ettepanek oleks siiski laiendada ÄS-is, SAS-is ja MTÜS-is võimalusi restruktureerimise läbi viimiseks. Senised piirangud toovad kaasa selle, et eraõiguslik juriidiline isik, kes tegutseb vastuolus enda eesmärgiga, tuleb sundlõpetada (TsÜS § 40 lg 1 p 1). Samas aga oleks võimalik ette näha reorganiseerimisreeglid, mis aitaks sellise tagajärje rakendamist vältida ja võimaldada liikmetel vabatahtlikult reorganiseerida ühingut, andes talle juriidilise vormi, mille lubatud eesmärgid langevad kokku ühingu tegevustega. UmwG-i eeskujul võib väita, et selliste reeglite kehtestamine on võimalik ega too kaasa mingeid olulisi negatiivseid tagajärgi, mida justkui tänane ÄS, SAS ja MTÜS enda rangete reorganiseerimispiirangutega üritavad ära hoida. Samuti tuleb täpsustada ja muuta regulatsioon õigusselgeks selles osas, mis puudutab juriidiliste isikute alaliikide ja/või eriliigiliste juriidiliste isikute õigusliku staatuse muutmise lubatavust. Hetkel kehtivaid reegleid saab pidada puudulikeks (vt selles osas nt RKTko 3-2-1-39-10 p 9).

13.5.3 Reorganiseerimist puudutava lepingu vorminõue

13.5.3.1 Probleemi kirjeldus

Kehtiva õiguse kohaselt peavad ühinemis- ja jagunemisleping olema üldjuhul notariaalselt tõestatud (vt nt ÄS § 392 lg 4, § 435 lg 3). Sama nõue kohaldub ka piiriülesele ühinemisele (ÄS § 4331 lg 2 koosmõjus § 392 lõikega 4). Kui notariaalset tõestamist nõuavad kõikide piiriüleses ühinemises osalevatele ühingutele kohalduvad õigused, siis võib see kaasa tuua vajaduse mitmekordse notariaalse tõestamise järele (v.a juhul, kui mõni riik lubab notariaalse tõestamise substitutsiooni, st peab piisavaks lepingu tõestamist välisriigi notari poolt; Eesti seda võimalust ette ei näe TÕS § 56 lg 4). Seejuures ei ole enamikes EL-i liikmesriikides piiriülesele ühinemisele notariaalset vorminõuet kehtestatud. Notariaalse tõestamise nõudest kehtib erand üksnes mittetulundusühingute puhul, mille korral näeb seadus ühinemislepingule ette kirjaliku vormi (MTÜS § 57 lg 2).

13.5.3.2 Analüüs

Ühinemis- ja jagunemislepingu osas notariaalse tõestamise nõude ära kaotamise eesmärgiks oleks eelkõige lihtsustada reorganiseerimismenetluse läbiviimist. Siiski ei ole praktikast teada olulisi negatiivseid asjaolusid, mis notariaalse tõestamise nõudega kaasneksid, mis oleks lõppastmes toonud kaasa raskusi reorganiseerimise läbi viimisel. Senise süsteemi toimimist saab pidada heaks. Notariaalsel tõestamisel on osanike ja aktsionäride kaitse seisukohast positiivne mõju ja samuti aitab see tagada suuremat õiguskindlust ka laiemas tähenduses. Selle ära kaotamisega ei näikse kaasnevat olulisi positiivseid tagajärgi. Seejuures tuleb ka MTÜ reorganiseerimislepingu osas kehtestada notariaalse tõestamise nõue (MTÜS § 57 lg 2 ja MTÜS § 66 lg 2).

13.5.4 Piiriülest ühinemist reguleerivate sätete kooskõla direktiiviga ja nende täiendamine

13.5.4.1 Probleemi kirjeldus

Teostatava töö käigus tuleb analüüsida, mil määral on ÄS-i 31. peatüki 6. jao sätted vastuolus äriühingute piiriülest ühinemist reguleerivate 10. ühinguõiguse direktiivi sätetega (direktiiv 2005/56/EÜ). Täiendavalt tuleb hinnata, kas kehtivat õigust tuleks ja saaks täiendada seni ilmnunud piiriülese ühinemise seonduvate kitsaskohtade valguses.

Analüüsitavad valdkonnad on järgmised:

- Võlausaldajate kaitse reeglid ja võimalused lihtsustatud reeglite loomiseks;
- Väikeosanike ja -aktsionäride kaitse reeglid;
- Notariseerimismõuded ja menetluses esitatavate dokumentide keel;
- Ühinemispäängud ja nende leevendamise võimalikkus (kattub teemaga „juriidilist isikute piiriülene mobiilsus“);
- Võimalus vältida teatud juhtudel ühinemisaruaude koostamist.

13.5.4.2 Analüüs

Piiriülese ühinemise reeglistikku saab pidada praktikas üldjuhul hästi toimivaks. Siiski on erinevad uuringud välja toonud järgnevad kitsaskohad:

1. piiriülese ühinemise regulatsiooni kehtimine üksnes aktsiaseltsidele (ÄS näeb siiski ette laiemat rakendusala, kohaldudes täiendavalt ka osaühingule);
2. puudutatud isikute piisava kaitsetaseme tagamine;
3. probleemid, mis puudutavad protseduurilisi küsimusi protsessi läbi viimisel.¹⁰⁹⁷

Kuivõrd Euroopa Kohtu praktikast tulenevalt¹⁰⁹⁸ laieneb asutamisevabaduse (ELTL artikkel 49 ja 54) kaitsealas olev piiriülene reorganiseerimine (sh ühinemine) kõigile juriidilistele isikutele (arvestades siiski siseriiklikke piiranguid, direktiiv 2017/1132/EL, artikkel 121), siis tuleks selgelt kaaluda täiendavate ühingute lisamist isikute nimekirja, kellel on lubatud piiriülesest ühineda (arvestades, et asutamisevabadusega on hõlmatud ELTL artikkel 54 nimetatud isikud). Seejuures on muidugi praktiliselt oluline, et ka teised liikmesriigid oleksid laiendanud piiriülese ühinemise rakendusala teistele ühingutele kui aktsiaseltsid. 2013. aastast pärinev uurimus näitab, et sellist piiriülese ühinemise rakendusala laiendamist on seni tehtud kokku 8 liikmesriigis ja hõlmatud on eelkõige usaldus- ja täisühingu tüüpi äriühingud.¹⁰⁹⁹

Võlausaldajate kaitse osas tuleb lähtuda Euroopa Kohtu otsusest asjas *KA Finanz*¹¹⁰⁰, milles jõuti järeldusele, et tulenevalt direktiiv 2017/1132/EL, artikkel 121 lg-st 1b ja lg-st 2 jäävad võlausaldajate kaitset puudutavas osas kehtima need siseriiklikud õigusnormid ja vorminõuded, mis oleksid kehtinud riigisisese ühinemise puhul. Sellest tuleneb, et ühendatava äriühingu võlausaldajate kaitset reguleerivad õigusnormid on need siseriiklikud õigusnormid, mis kehtivad selle äriühingu suhtes. Kuna liikmesriigid peavad siseriikliku ühinemise korral järgima võlausaldajaid puudutavas osas direktiivi 78/855/EMÜ artikleid 13–15, siis peavad nad järgima neid sätteid ka piiriülese ühinemise korral. ÄS näeb võlausaldajate kaitse osas ette *ex post* süsteemi (vt ÄS § 399, kaitsemeetmeid saab rakendada allesjäeva ühinemisel osaleva ühingu vastu), mis sisuliselt toob kaasa selle, et juhul, kui ühendav ühing asub välisriigis, siis tuleb kohaldada võlausaldaja kaitse osas selle välisriigi regulatsiooni. Kuivõrd direktiiv 78/855/EMÜ ei ole ette näinud kohustuslikku režiimi võlausaldajate kaitse andmise aja osas (*ex post vs ex ante*), siis on vaja võlausaldajatel täiendavalt uurida, mida nad enda õiguste käisteks ette peavad võtma. Samas leitakse, et *ex post* süsteem on eelistatum võrreldes *ex ante* süsteemiga ehk ÄS-i regulatsioon vastab hetkel sellele, kuhu tulevikus regulatsiooni osas liigutakse.¹¹⁰¹ Seejuures võimaldab ka uus piiriülese reorganiseerimise direktiivi kavand jätkata senise süsteemi kasutamist.¹¹⁰²

¹⁰⁹⁷ Cross-border mergers and divisions; transfer of seat: is there a need to legislate? Study for the Juri Committee. Euroopa Liit, 2016, lk 16. Kättesaadav: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses> 05.09.2018.

¹⁰⁹⁸ EKo asjas Sevic 13.12.2005, C-411/03, p 19.

¹⁰⁹⁹ Bech-Bruun/Lexidale. Study on the Application of the Cross-border Mergers Directive. 2013, lk 99. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/mergers/131007_study-cross-border-merger-directive_en.pdf 05.09.2018.

¹¹⁰⁰ EKo asjas KA Finanz, 07.04.2016, C-483/14, p 60 - 62.

¹¹⁰¹ Cross-border mergers and divisions; transfer of seat: is there a need to legislate? Study for the Juri Committee. Euroopa Liit, 2016, lk 18 - 19. Kättesaadav: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses> 05.09.2018.

¹¹⁰² Vt selles osas direktiivi 2017/1132 muutmissetapaneku artiklit 86k.

Senine regulatsioon (väike)osanike ja (väike)aktsionäride kaitse osas põhineb informeerimisel ehk oluline on, et isikud saaksid teha informeeritud otsuse ühinemise käigus koostatud dokumentide alusel, hääletades ühinemisotsuse poolt või vastu. Muid eriõigusi piiriülese ühinemisega direktiiviga 2017/1132/EL ette nähtud ei ole vaid see on jäetud siseriikliku õiguse reguleerimisalasse (direktiivi artikkel 121 lg 2). Tänapäevane AS on seejuures sarnane Saksa õigusega, kus on ette nähtud laialdased kaitsemehhanismid (õigus saada tagasimakset ja väljumisõigus, vastavalt AS 398 lg 3 ja § 404 lg 1), kuid esineb ka riike, kus erireeglid kaitseks tegelikkuses puuduvad (nt Ühendkuningriigid).¹¹⁰³ Seetõttu on piiriülese ühinemise osas ette nähtud erireeglid. Juhul, kui ühendav ühing ei asu Eestis ja talle kohalduva õiguse kohaselt ei ole tagasimakset ette nähtud, siis saab tagasimakset nõuda üksnes juhul, kui see on ette nähtud ühinemisotsuses (AS § 433⁶ lg 1, olles kooskõlas direktiivi 2017/1132/EL artikliga 127 lg 3). Juhul, kui ühendav ühing asub Eestis ja ühendatava ühingu kohalduva õiguse kohaselt on selle osanikul või aktsionäril õigus nõuda tagasimakset, siis kohalduvad AS-i tagasimakseõigust reguleerivad sätted (AS § 433⁶ lg 2). Samuti on juhtudeks, kus tagasimakset nõuda ei saa, ja ühendav ühing allub teise riigi õigusele, nähtud ühendatava ühingu osanikule või aktsionäriks õigus tunnustada kehtetuks ühendatava ühingu ühinemisotsus põhjusel, et asendussuhe määrati liialt madalaks (AS § 433⁶ lg 3). Seega on Eesti õiguses ette nähtud erireeglid (väike)osanik ja (väike)aktsionäride osas. Täiendavate kaitsemehhanismide olemasolu peetakse üldiselt vajalikuks tulenevalt asjaolust, et osanikele ja aktsionäridele võivad ühinemisega kaasneda olulised negatiivsed asjaolud. Lisaks viidatakse, et kaitsemehhanismidena on vajalikud nii tagasimakse kui ka väljumisõiguse olemasolu¹¹⁰⁴, mis täna kehtivas AS-is ka tagatud on. Samas on aga uues piiriülese reorganiseerimise kavandis ette nähtud üksnes väljumisõigus (artikkel 86j). Seega vastab tänapäevane AS-i regulatsioon selles osas üldistele suundumustele ja on kohati isegi laiemat kaitset pakkuv.

Nii AS § 433³ kui ka direktiiv 2017/1132/EL artikkel 124 nõevad kohustuslikus korras ette ühinemisaruaude koostamise. Seega ei võimalda kehtiv õiguslik raamistik leevendada piiriülese ühinemisel ühinemisaruaudele kohaldatavaid reegleid ehk selle koostamise kohustuse nõuet ei ole võimalik leevendada. Selleks, et oleks võimalik loobuda praegusest jäigast regulatsioonist, tuleks muuta direktiivi. Piiriülese direktiivi eelnõus ongi seejuures ette nähtud teatud tingimustel vältida ühinemisaruaude koostamist (seejuures eristatakse aruannet nii osanikele või aktsionäridele ja aruannet töötajatele). Osanikele ja aktsionäridele koostatava aruaude puhul on sellest võimalik loobuda, kui kõik vastavad isikud on sellega nõus (artikkel 86e lg 4) ja töötajatele mõeldud aruaude puhul on sellest võimalik loobuda, kui ühingu ei ole töötajaid või kui ainsad töötajad on juhtorganite liikmed (artikkel 86f lg 5).

13.5.5 Lihtsustatud reorganiseerimismenetlus

13.5.5.1 Probleemi kirjeldus ja analüüs

Praktikas on ebaselgust tekitanud ema- ja tütarühingute ühinemis- ja jagunemismenetlused, kus teatud tavapärased nõuded kohaldamisele ei tule (nt ei tule teatud juhtudel vastu võtta ühinemisotsust). Reeglina tekivad ühinemis- või jagunemislepingust õigused ja kohustused pärast lepingute heakskiitmist asjaomaste ühingute aktsionäride või osanike koosolekute poolt (vt nt AS § 392 lg 1). Seaduses sätestatakse aga mitmeid erandeid, millal ei ole lepingu heakskiitmine asjaomaste ühingute või mõne ühingu poolt vajalik (vt nt AS § 412 lõiked 3 ja 4). Seadus ei sätesta sellisel juhul sõnaselgelt, millal ühinemisleping jõustub. Samas on seadust tõlgendades võimalik jõuda järeldusele, et juhul, kui ühinemisleping tuleb heaks kiita vaid ühe ühineva ühingu poolt, siis on see heakskiit määrav. Kui seadus ei nõua aga ühegi ühinemisotsuse vastuvõtmist, peaksid ühinevad ühingu saama ühinemislepingu jõustumise aja vabalt määrata. Segadust on põhjustanud ka küsimus, milliseid punkte ei pea ema- ja

¹¹⁰³ Cross-border mergers and divisions; transfer of seat: is there a need to legislate? Study for the Juri Committee. Euroopa Liit, 2016, lk 19. Kätesaadav: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses> 05.09.2018.

¹¹⁰⁴ *Ibid*, lk 19.

tütärühingu ühinemisleping 100%-lise osaluse korral sisaldama (ÄS § 392 lõikes 3 sisalduvat loetelu ei saa ammendavaks pidada).

Lisaks on praktikas ebaselge küsimus, kas juhul, kui ühtegi ühinemisotsust vastu ei võeta, tuleb äriregistrile ühinemise avalduse esitamisel järgida ÄS § 400 lõikes 1 nimetatud ühekuulist tähtaega. Kuigi seaduse eesmärgipärase tõlgendamise teel – ÄS § 400 lõikes 1 nimetatud tähtaeg on ette nähtud ühinemisotsuse vaidlustamise võimaluse tõttu – on võimalik jõuda järeldusele, et ühinemisotsuse puudumise korral ei tule vastavat tähtaega järgida, on selles küsimuses vajalik seadust täpsustada.

13.5.6 Maksejõuetus reorganiseerimist takistava asjaoluna, muud takistavad asjaolud

13.5.6.1 Probleemi kirjeldus

ÄS ei sisalda sõnaselgelt regulatsiooni selle kohta, kas ühinevate, jagunevate või ümberkujundatavate ühingute maksejõuetus on reorganiseerimist takistavaks asjaoluks. Analüüsi käigus tuleb leida vastus küsimusele, kas vastavaid seadusi tuleb selles küsimuses täpsustada, arvestades asjaolu, et teatud juhtudel võib reorganiseerimine teenida hoopis võlausaldajate huve.

Praktikas on levinud juhtumid, mil reorganiseerimist (eelkõige ühinemist) kasutatakse selleks, et vabaneda ühingutest, mis ei ole täitnud kohaselt enda kohustusi aruandluse pidamisel ja ühel või teisel põhjusel soovitakse sellise aruandluse koostamisest läbi reorganiseerimismeetmete kasutusele võtmise üldse hoiduda. Analüüsida tuleks, kas võlausaldajate (ja ka vähemusosanike või -aktsionäride) huvidest lähtuvalt on vajalik reorganiseerimismenetluses täiendavate nõuete kehtestamine seonduvalt ühingute majandusaasta aruannete koostamise ja esitamisega, kui vastavaid nõudeid ei ole kohaselt täidetud.

13.5.6.2 Analüüs

Maksejõuetus ei ole hetkel kehtivas õiguses asjaoluks, mis takistaks ühinemis- ja jagunemismenetluse läbiviimist. Ühinemisega kaasneb üldõigusjärglus st kõik lõppenud ühingu õiguste ja kohustuste üleminek reorganiseerimise üleelanud ühingule. Jagunemise korral eraldumise teel saab rääkida üksikõigusjärglusest. Seejuures nähakse jagunemise korral ette nende jaguneva ühingu kohustuste eest, mis tekkisid enne jagunemise kandmist registrisse, solidaarvastutus jagunemisel osalenud isikute vahel (ÄS § 447 lg 1). Ümberkujundamise korral juriidiline isik ei lõpe vaid see muudab juriidilist vormi. Seega ei oma reorganiseerimine juriidilist mõju äriühingul varasemalt olnud kohustuste osas st tagatud on selliste nõuete sissenõudmise võimalikkus ka pärast reorganiseerimise läbi viimist. Seejuures on reorganiseerimisel isegi võlausaldaja positsiooni parandav mõju, kuivõrd reorganiseerimine annab võlausaldajatele õiguse nõuda täiendavaid tagatise (ÄS § 399 ja § 447 lg 2¹). Reorganiseerimise üheks eesmärgiks võiks olla äriühingu varalise olukorra parandamine (nt erinevate majandusüksuste eraldamine) ehk tegemist võib olla ühe maksejõuetuse vältimise meetmega. Juhul, kui võlausaldaja siiski leiab, et tema õigusi on kahjustatud, siis näeb seadus ette reorganiseerimisel osalenud juhatuse, nõukogu või juhtima õigustatud osanikele süülise vastutuse võlausaldajate ees (ÄS § 403 lg 6 ja 447 lg 3).

Juhul, kui reorganiseerimisel osalevad äriühingud, mis ei ole nõuetekohaselt täitnud enda aruandluskohustusi, siis ilma reorganiseerimismenetlust läbi viimata rakenduks sellisele ühingule ÄS § 60 toodud protseduur. Kuivõrd aruandluskohustuse täitmine on ühingu kohustuseks ja selle osas on lõppastmes ette nähtud meetmena registrist kustutamine, siis oleks mõistlik ette näha regulatsioon, mis tagaks ka reorganiseerimismenetluses osalevate ühingute puhul nende suurema motiveerituse enda aruandluskohustust täita. Selliste ühingute puhul oleks mõistlik rakendada ÄS §-ga 60 analoogset regulatsiooni, mille kohaselt avaldataks majandusaasta aruannet mitte esitanud ühingu ühinemise puhul teade väljaandes Ametlikud Teadaanded ja kutsuma üles ühingu võlausaldajaid teatama enda nõuetest äriühingu vastu ja taotlema likvideerimismenetluse läbi viimist kuue kuu jooksul. Juhul, kui keegi likvideerimismenetluse läbi viimist ei taotle ette nähtud aja jooksul, viiakse ühinemine lõpuni. Ühinemine

viiakse lõpuni enne kuue kuulist tähtaega ka juhul, kui puuduv aruanne esitatakse ja keegi ühingu võlausaldajatest ei ole esitanud taotlust likvideerimismenetluse läbi viimiseks.

13.5.7 Ühingu lõppemise mõju osaluse pantimisele

13.5.7.1 Probleemi kirjeldus

Reorganiseerimisel on vahetu mõju ühingu osadele ja aktsiatele. Ühendatava osaühingu osad tühistatakse ja reeglina need asendatakse (aga mitte alati) omandava ühingu osalusega. Aktsiate ja osade osas sisaldub selles osas asjaõigusseaduses erinorm AÕS § 316 lg 3, mille kohaselt ei ole üldreeglina panditud õiguse lõpetamiseks (ega ka muutmiseks) vajalik pandipidaja nõusoleku olemasolu, kui seda tehakse vastava organi otsuse alusel. Pandipidaja nõusolekut on vaja üksnes juhul, kui seda näeb ette seadus. EVKS § 18 lg 3¹ näeb ette osade pandipidaja nõusoleku saamise vajaduse üksnes juhul, kui osad kustutatakse registrist ÄS § 182 lg 5 toodud juhtumil. Registripidaja on seda tõlgendanud selliselt, et ka reorganiseerimise puhul on vajalik pandipidaja nõusolek. Selline järeldus ei tulene seadusest ja on otseses vastuolus AÕS § 316 lg-ga 3. Analüüsida tuleb, kas kehtivad õiguslikku raamistikku tuleks täiendada.

13.5.7.2 Analüüs

Keskse tähendusega on ÄS § 403 lg 3, mis näeb ühinemise puhul ette, et kolmandate isikute õigused asendatud osade või aktsiate suhtes jäävad kehtima ühendava ühingu osade ja aktsiate suhtes. Samuti on sarnane säte olemas jagunemise ja ümberkujundamise osas (vt ÄS § 446 lg 4 ja ÄS § 487 lg 2). Seega näeb kehtiv seadus ette pandi ja muude kolmandate isikute õiguste säilimise ka reorganiseerimismenetluse käigus.

Sisuliselt teistsugusele järeldusele saab asuda aga asuda aktsiate pantimise osas (kehtib ka osade puhul, kui need on registreeritud EVK-s). Nimelt seob EVKS § 16 lg 2 pandi tekkimise pandi kandmisega registrisse, mis aga kustub juhul, kui koormatud väärtpaber registrist kustutatakse (EVKS § 16 lg 5¹). Selline tagajärg ühinemisel ühineva ühingu osade või aktsiatega ning jagunemisel jaotumise teel jaguneva ühingu osade või aktsiate puhul aga paratamatult saabub. Seega on siin vastuolu ÄS-i ja EVKS-i vahel ja register on seda lahendanud laiendades EVKS § 18 lg 3¹ rakendusala, nõudes pandipidaja nõusolekut reorganiseerimise läbi viimiseks. Seonduvalt eelnevaga tuleks muuta EVKS § 16 lg 5¹ sõnastust, et pant jääb reorganiseerimise puhul siiski kehtima aktsiate või osade suhtes, mida reorganiseerimise käigus kustutatud aktsiate või osade omanik omandab ehk viidatud säte tuleb viia kooskõlla ÄS § 303 lg-ga 3, § 336 lg-ga 4 ja § 487 lg-ga 2.

13.5.8 Juriidiliste isikute piiriülene mobiilsus

13.5.8.1 Probleemi kirjeldus

Hetkel puuduvad kehtivas õiguses reeglid, mis võimaldaksid piiriülest jagunemist ja asukoha muutmist ilma, et olemasolev juriidiline isik lõpeks (piiriülene reorganiseerimine). Võimalik on saavutada piiriülese jagunemisega ja asukoha vahetamisega soovitud eesmäärke ka läbi piiriülese ühinemise (nt esmalt jagunetakse asukohariigis, misjärel viiakse lävi piiriülene ühinemine) või kasutades SE määruses ette nähtud võimalusi. Samas on tegemist protseduuridega, mis ei ole oma lihtsuselt ja kaasnevate kuludega võrreldavad siseriiklike reorganiseerimismetmetega. Piiriülese ümberkujundamise reeglid on olemas üksnes viies EL-i liikmesriigis (Küpros, Tšehhi, Taani, Hispaania ja Malta). Piiriülese jagunemise osas on erireeglid selleks ette nähtud üksnes kolmes EL-i liikmesriigis (Taani, Soome ja Tšehhi). Samuti mõningad liikmesriigid lubavad piiriülest reorganiseerimist väljaspool piiriülest ühinemist, kuid mõned ei tunnista seda üldse. Jagunemise osas puuduvad tihti võimalused toetuda ka EL-i õigusest tulenevale asutamisvabadusele, kuivõrd jagunemist puudutav direktiiv 82/891/EMÜ näeb selle kohaldamise kohustuslikus korras ette üksnes aktsiaseltsi tüüpi äriühingutele ja seda üksnes juhul, kui jagunemine on siseriiklikus õiguses ette nähtud. Samas on aga selge, et piiriülese reorganiseerimise läbi viimine on takistatud suure hulga administratiivsete tõkete tõttu, mis seisneb protseduurireeglite puudumises.

Välja tuleb töötada terviklik lahendus piiriüleste reorganiseerimiste läbiviimiseks vähemalt ulatuses, mida võimaldab Euroopa Kohtu praktika. Analüüs-kontseptsioon peab hõlmama ka rahvusvahelise eraõiguse käsitlust. Välja töötava reeglistiku osas tuleb pöörata tähelepanu järgmistele aspektidele:

- Reorganiseerimispiirangud st milliste ühinguliikide lõikes piiriülest mobiilsust lisaks olemasolevale regulatsioonile võimaldada;
- Reorganiseerimise võimalikkus nii „sisenevate“ kui ka „väljivate“ ühingute osas;
- Reorganiseerimisel (piiriülene jagunemine ja asukoha muutmine) nõutavad dokumendid (nt jagunemisleping ja jagunemisaruanne), nende vorm ja dokumendinõuete leevendused;
- Jagunemislepingu korral selle audiitorkontrolli vajadus;
- Võlausaldajate, töötajate, osanike ja aktsionäride õiguste kaitse.

13.5.8.2 Analüüs

Euroopa Kohus on mitmes enda lahendis kinnitanud piiriülese reorganiseerimise lubatavust (kohtuasjad *Sevic*, *Cartesio*, *Vale ja Polbud*) ja seda hoolimata siseriiklike reeglite puudumisest.

Kohtuasjas *Sevic* (C-411/03) on Euroopa Kohus leidnud järgnevat:

EÜ artiklitega 43 ja 48 on vastuolus see, kui liikmesriigis keeldutakse üldiselt riiklikku äriregistrisse kandmast ühinemist, mille korral äriühing lõpetatakse likvideerimismenetluseta ja tema vara läheb täielikult üle teisele äriühingule, kui üks kahest äriühingust asub teises liikmesriigis, samas kui sellise kande tegemine on teatavate tingimuste täitmise korral võimalik, kui mõlema ühinemises osaleva äriühingu asukoht on esimese liikmesriigi territooriumil.

Seega peab piiriülene ühinemine olema lubatud, kui samasugused reorganiseerimise võimalused on võimalikud siseriiklikult. EL-i tasandil menetlusreeglite puudumine ei ole asjaoluks, mis võiks takistada piiriülest reorganiseerimist. Samas ei saa olla lubatud piiriülesest reorganiseerimisest, mida siseriiklikult ei tunnista (siinkohal olulised eelkõige siseriiklikud reorganiseerimispiirangud, mis kehtivad eri liiki juriidiliste isikute vahel).¹¹⁰⁵

Kohtuasjas *Cartesio* (C-210/06) on Euroopa Kohus leidnud järgnevat:

EÜ artiklit 43 ja EÜ artiklit 48 tuleb tõlgendada nii, et nendega ei ole vastuolus niisugused liikmesriigi õigusnormid, mis takistavad selle liikmesriigi õiguse alusel asutatud äriühingul viia oma asukohta üle teise liikmesriiki nii, et säilib tema staatus selle liikmesriigi äriühinguna, mille õigusnormide kohaselt ta on asutatud. Liikmesriigi pädevuses on määratleda nii see, milline peab olema äriühingu seos liikmesriigiga, et teda saaks käsitada vastava riigi õigusnormide kohaselt asutatud äriühinguna, kes saab sellest tulenevalt kasutada asutamisevabadust, kui ka see, millise seose olemasolu on nõutav hiljem niisuguse staatuse säilimiseks. Igal juhul tuleb liikmesriigi õiguse alusel asutatud äriühingu asukoha niisugust üleviimist mõnda teise liikmesriiki, kus riik, mille õigust tema suhtes kohaldatakse, ei muutu, eristada juhtudest, kus ühe liikmesriigi õiguse alusel asutatud äriühing siirdub teise liikmesriiki nii, et tema suhtes muutub kohaldatavaks teise riigi õigus, ja kus see äriühing muudab oma vormi vastavalt teise, st saabumiskoha liikmesriigi õigusnormidega ettenähtule. Viimati nimetatud juhul ei saa eelnevalt viidatud liikmesriigi pädevus õigustada seda, et liikmesriik, mille õiguse alusel äriühing on asutatud, teeb kohustuslikuks äriühingu lõpetamise või likvideerimise, takistades selle ümberkujundamist teise liikmesriigi õigusnormidele vastavaks äriühinguks, kuivõrd teise liikmesriigi õigus seda võimaldab. Niisugune takistus äriühingu ilma eelneva lõpetamise või likvideerimiseta toimuvale tegelikule ümberkujundamisele selle liikmesriigi õigusele vastavaks äriühinguks, kuhu see äriühing soovib siirduda, kujutab endast selle äriühingu asutamisevabaduse piirangut,

Otsusega sisuliselt asetati ümberkujundamine sisse- ja väljarände vormis kui piiriülese reorganiseerimise üks viisidest asutamisevabaduse kaitsealasse juhul, kui sellega kaasneb ühingule

¹¹⁰⁵ K. Feldman. Ühingute piiriülene liikumine Euroopa Liidus. – *Juridica* 2015, nr 2, lk 133.

kohalduva õiguse muutumine. Samuti selgitati liikmesriikide pädevuse ja ETL-ist tuleneva asutamisvabaduse piire.

Kohtuasjas Vale (C-378/10) on Euroopa Kohus leidnud järgnevat:

ETL artikleid 49 ja 54 tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus siseriiklikud õigusnormid, mis näevad siseriikliku õiguse alusel asutatud äriühingute puhul küll ette ümberkujundamise võimaluse, kuid ei võimalda üldiselt teise liikmesriigi õiguse alusel asutatud äriühingut ümber kujundada siseriikliku õiguse kohaseks äriühinguks sellise äriühingu asutamise kaudu.

ETL artikleid 49 ja 54 tuleb äriühingu piiriülese ümberkujundamise kontekstis tõlgendada nii, et vastuvõttev liikmesriik võib kindlaks määrata sellise toimingu suhtes kohaldatava siseriikliku õiguse ja kohaldada seega siseriiklikku ümberkujundamist käsitlevaid siseriiklikke õigusnorme, mis reguleerivad äriühingu asutamist ja tegevust, nagu näiteks bilansi ja varade inventuuri koostamise nõudeid. Võrdvärsuse ja tõhususe põhimõtetest on siiski vastavalt vastuolus, kui vastuvõttev liikmesriik:

- keeldub piiriülese ümberkujundamise korral tegemast kannet ümberkujundamist taotlenud äriühingu kui „õiguseellase” kohta, kui selline kanne eelneja äriühingu kohta tehakse äriregistrisse siseriikliku ümberkujundamise korral ja
- keeldub võtmast äriühingu registreerimise menetluse raames nõuetekohaselt arvesse päritoluliikmesriigi ametiasutuste koostatud dokumente.

Riigisiseste reorganiseerimis menetluse reeglite kõrval on siiski lubatud kehtestada ka mõningaid spetsiifilisi piiriülese reorganiseerimise reegleid. Selliste reeglite olemasolu vajadus tuleneb muu spetsiifilistest probleemidest, mida piiriülesed reorganiseerimised vähemalt kahe õiguskorra samaaegse või järjestikku kohaldamise tõttu kaasa toovad.¹¹⁰⁶

Viidatud lahend annab üsna selged reeglid selle kohta, milliste reeglite järgmist võib liikmesriik piiriülese reorganiseerimise korral nõuda.

Kohtuasjas Polbud (C-106/16) on Euroopa Kohus leidnud järgnevat:

Asutamisvabadusega on hõlmatud ühe liikmesriigi õiguse alusel asutatud äriühingu õigus ennast ümber kujundada äriühinguks, mis allub teise liikmesriigi õigusele, ja seda eeldusel, et täidetud on selle teise liikmesriigi õigusest tulenevad nõuded, sealhulgas ja eelkõige seotus selle teise liikmesriigiga. Seejuures võib jääda peamine tegevuskoht esialgsesse liikmesriiki. Siseriiklik õigus, mis nõuab piiriülese ümberkujundamise korral äriühingu osas likvideerimismenetluse läbi viimist, on vastuolus asutamisvabadusega.

Välja töötav reeglistik peaks suuresti järgima 10. ühinguõiguse direktiivi loogikat, mis on inkorporeeritud ÄS §-i 433¹ jj, arvestades välja toodud seniseid vajakajäämisi viidatud direktiivi rakendamisel erinevates liikmesriikides, Euroopa ühinguvormide määruste ja nende rakendus seaduste asjakohastest normidest ja silmas tuleb pidada ka direktiivi nr 2017/1132/EL muutmise ettepanekut. Tagada tuleb piiriülene mobiilsus võimalikult laialdaselt (piirduda ei tule üksnes osaühingu ja aktsiaseltsiga). Probleemiks on kindlasti see, et kuniks aga Euroopa Liidu tasemel piiriüleste reorganiseerimiste valdkonda ei harmoneerita, ei pruugi välja töötatavad reeglid haakuda teiste piiriüleses reorganiseerimises osalevate riikide kohaldatavate reeglitega. Siiski on mõistlik orienteeruda mõnele konkreetsele sihtriigile, milles piiriülese reorganiseerimise reeglid on olemas ka vormide puhuks, mille osas hetkel kehtivas õiguses regulatsioon puudub (eelkõige Taani ja Soome piiriülest jagunemist puudutavate reeglitega).

Äriühingu piiriülese asukoha muutmise ja jagunemise osas lähtutakse kokkuvõtvalt järgmistest Euroopa Kohtu seisukohtadest:

¹¹⁰⁶ *Ibid*, lk 135.

- Liikmesriik ei tohi takistada äriühingul enda ümber kujundamist teise riigi äriühinguks (sh ei tohi nõuda selle eelnevat likvideerimist), kuid samas võib ta seada piiranguid, mis lähtuvad avaliku huvi kaitse vajadustest arvestades nn „Gebhardi valemit“ (selles osas Euroopa Kohtu potsus asjas nr C-55/94);
- Liikmesriik, kuhu soovitakse liikuda peab seda võimaldama kui ümberkujundamine on võimalik tema iseriikliku õiguse kohaselt ja samas ulatuses (Euroopa Kohtu otsus *Vale* asjas nr C-378/10 p 33-42);
- Kui Euroopa Liidu vastavad reeglid puuduvad, siis toimub äriühingu piiriülene asukoha muutmine, uue asukoha ja algse asukoha liikmesriigi õiguse alusel, mis reguleerivad äriühingu ümberkujundamist, asutamist ja funktsioneerimist (otsus *Vale* p-d 43-47);
- ETL artiklitest 49 ja 54 tuleneb, et piiriülest reorganiseerimist puudutavate asjakohaste siseriiklike reeglite kohaldamisel tuleb arvestada võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtet. Nimelt on arvukates valdkondades välja kujunenud kohtupraktika, mille kohaselt tuleb liidu asjaomast küsimust reguleerivate õigusnormide puudumisel näha iga liikmesriigi siseriiklikus õiguskorras ette õigussubjektidele liidu õigusest tulenevate õiguste kaitse tagamise üksikasjalik kord; seda siiski tingimusel, et see ei ole ebasoodsam sarnaste riigisiseste olukordade suhtes kohaldatavast korrast (võrdväarsuse põhimõte) ega muuda liidu õiguskorras tulenevate õiguste kasutamist tegelikult võimatuks või ülemäära raskeks (tõhususe põhimõte)(otsus *Vale* p 48).
- Uue ja algse asukoha liikmesriigid võivad kehtestada üksnes reegleid või piiranguid ulatuses, mis on (i) lubatud ETL artiklite 51 ja 52 kohaselt; (ii) mis lähtuvad avaliku huvi kaitse vajadustest arvestades nn „Gebhardi valemit“; (iii) mis on vajalikud tegelike kuritarvituste vältimiseks; ja (iv) mille eesmärgiks on täielikult kunstlike reorganiseerimiste takistamine, arvestades *Cadbury Schweppes*¹¹⁰⁷ lahendis toodut.¹¹⁰⁸

Hoolimata sellest, et Euroopa Kohus on andnud üldised juhised selles osas, milline peaks olema regulatsioon, ohustavad selle ellu rakendamist mitmed praktilised takistused, mis on kokkuvõtvalt järgnevad:

- Vastav regulatsioon peab eksisteerima nii uue kui ka algse asukoha liikmesriigis, vastasel juhul ei ole toimingud praktiliselt läbi viidavad. Sellest lähtuvalt on vajalik võtta regulatsiooni välja töötamise aluseks eelkõige Taani ja Soome piiriülest jagunemist võimaldav regulatsioon ning uurida, kas teistes liikmesriikides on välja töötamisel sarnane regulatsioon ning millised on sellise reeglistiku lähtealused. Samuti tuleb lähtuda EL SE määruse nr 2157/2001 artiklist 8 ja EL SCE määruse nr 1435/2003 artiklist 7. Piiriülese asukoha muutmise osas hetkel eeskujud puuduvad ja lähtuda tuleb Euroopa Kohtu juhistest;
- Kuidas täpselt sisustada võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtteid ning millised piirangud on avaliku huvi kaitse vajadustest lubatavad;
- Euroopa Liidu riikides ei ole ühtsust selles osas, millise reegli alusel määratleda juriidilisele isikule kohaldatavat õigust (asukohateooria vs asutamisteooria). Ekspertide ettepanek on seejuures olnud EL-i tasandil ühinguõiguslikud kollisiooninormid ühtlustada, kuivõrd liikmesriikide tasandil eksisteerivad suured erinevused. Üldiseks soovitusel on olnud üle-euroopaliste kollisiooninormide osas see, et need peaksid põhinema asutamisteoorial.¹¹⁰⁹ Sellest tuleks lähtuda ka Eesti õiguses. Samuti on avaldatud seisukohta, et täiendavalt

¹¹⁰⁷ EKo asjas *Cadbury Schweppes* 12.09.2006, C-196/04, p 51 jj, 68, 72 ja 75.

¹¹⁰⁸ Cross-border mergers and divisions; transfer of seat: is there a need to legislate? Study for the Juri Committee. Euroopa Liit, 2016, lk 12 - 13. Kättesaadav: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>, (05.09.2018).

¹¹⁰⁹ Study on the Law Applicable to the Companies. Euroopa Komisjon, 2016 lk 350. Kättesaadav: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/259a1dae-1a8c-11e7-808e-01aa75ed71a1/language-en>, (05.09.2018).

peaks lähtuma ühinemisteooriast, mille kohaselt tuleb piiriülesel reorganiseerimisel kumuleeruvalt kohaldada kõikide selles protsessis osalevate ühingute õiguseid; seda siiski mitte piiramatult, vaid üksnes seal, kus küsimus mitut õiguskorda puudutab või kus on vajalik ühingute ühine tegutsemine. Õiguste kumulatsiooni korral rakendatakse rangema õiguskorra nõudeid.¹¹¹⁰ Lisaks on vajalik ära muuta TsÜS § 45 lg 2, mille kohaselt juriidilise siiku registrist kustutamisel see lõpeb. Piiriülese asukoha muutuse tulemusena on vajalik Eestis registrisse kantud juriidilise isiku kustutamine registrist, kuid sellega ei kaasne sellisel juhul juriidilise isiku lõppemist vaid tema edasitegutsemine teise liikmesriigi ühinguna.

13.6 Järeldused ja ettepanekud

Töörühm leiab, et laiendada tuleks ÄS-is ja MTÜS-is võimalusi restruktureerimise läbi viimiseks. Senised piirangud toovad kaasa selle, et eraõiguslik juriidiline isik, kes tegutseb vastuolus enda eesmärgiga, tuleb sundlõpetada (TsÜS § 40 lg 1 p 1). Samas aga oleks võimalik ette näha reorganiseerimisreeglid, mis aitaks sellise tagajärje rakendamist vältida ja võimaldada liikmetel vabatahtlikult reorganiseerida ühingu, andes talle juriidilise vormi, mille lubatud eesmärgid langevad kokku ühingu tegevustega. UmwG-i eeskujul võib väita, et selliste reeglite kehtestamine on võimalik ega tohiks tuua kaasa mingeid olulisi negatiivseid tagajärgi, mida justkui tänane ÄS ja MTÜS enda rangete reorganiseerimispiirangutega üritavad ära hoida. Samuti tuleb täpsustada ja muuta regulatsioon õiguselgeks selles osas, mis puudutab juriidiliste isikute alaliikide ja/või eriliigiliste juriidiliste isikute õigusliku staatuse muutmise lubatavust. Hetkel kehtivaid reegleid saab pidada puudulikeks.

Hetkel ei ole täit selgust pandi säilimise osas olukorras, kus pant koormab aktsiaid või EVR-i kantud osaühingu osasid. Hoolimata sellest, et ÄS näeb ette kolmandate isikute õiguste säilimise kõigi reorganiseerimismenetluste puhul, küsib täna EVR pandipidaja nõusolekut reorganiseerimismenetluse läbi viimiseks ja EVKS § 16 lg-st 2 ja lg-st 5¹ on võimalik järeldada, et pant reorganiseerimise puhul lõplikult kustub. EVKS-i sätted ja registri toimimispraktika on siin vastuolus eelnevalt viidatud ÄS-is sisalduva põhimõttega, mistõttu tuleks muuta EVKS § 16 lg 5¹ sõnastust ja märkida, et pant jääb reorganiseerimise puhul siiski kehtima aktsiate või osade suhtes, mida reorganiseerimise käigus kustutatud aktsiate või osade omanik omandab.

Töörühm leiab, et seadusega tuleks võimaldada pooltel ise ühinemis- ja jagunemislepingus määratleda ühinemise ja jagunemise jõustumise aeg. Seda võimaldab selgelt direktiivi 2017/1132/EL artikkel 103 ja 149. See võimaldaks reorganiseerimismenetluse pooltel selgelt paremini planeerida ühingute tegevust reorganiseerimismenetluse kestel. Sarnane regulatsioon tuleks ette näha ka ümberkujundamise osas. See looks täiendavat menetluslikku selgust ka erinevate lubade ja registreeringute edasi kehtimise osas, mis reorganiseerimismenetluses osalevale ühingule on väljastatud. Koos reorganiseerimise jõustumise ajaga seonduvate sätete muutmiseks on vajalik muuta ka sellega seonduvaid registrimenetluse sätteid.

Töörühm peab vajalikuks muuta ÄS § 426 lg-t 2 ja ÄS § 470 lg-t 2, viimaks seda kooskõlla 01.07.2015 jõustunud muudatustega, millega nähakse ka osaühingu osas võimalus ette vahetusvõlakirjade välja laskmiseks ja eelisaktsiatega sarnaste eriliigiliste osade loomiseks. Hetkel kehtiv seadus lähtub eeldusest, et muu äriühingu kui aktsiaseltsi puhul ei ole võimalik vahetusvõlakirjade ja eriliigiliste aktsiatega sarnaste eriliigiliste osade loomine.

Hetkel saab pidada kehtivat regulatsiooni aktsiaseltsi ühinemisel ja jagunemisel audiitorkontrolli teostamise vajalikkuse osas segadustekitavaks. Selguse huvides tuleks teha nii ÄS § 418 kui ka ÄS § 462 osas viide vastavale üldosa sättele, mis näeb ette võimalused audiitorkontroll siiski teatud juhtudel ära jätta.

¹¹¹⁰ K. Feldman. Ühingute piiriülene liikumine Euroopa Liidus. – Juridica 2015, nr 2, lk lk 135 ja 137.

UmwG eeskujul tuleks kaaluda, kas oleks otstarbekas kaotada ÄS §§-des 400, 443 ja 485 ette nähtud ühekuulise ooteperiood, kui kõik osalevate ühingute osanikud ja aktsionärid loobuvad reorganiseerimisotsuse vaidlustamisest. Praktikast on tekitanud see küsimusi, et kui kõik osapooled on reorganiseerimisega nõus ja ei kavatse seda vaidlustada, siis kas on alati imperatiivselt vajalik ooteperioodi rakendamine. Kaaluda, kas tuleks oleks õiguskindluse otstarbel mõistlik nõuda, et loobumine oleks notariaalselt tõestatud või kinnitatud vormis (selline nõue UmwG-s). Eraldi vajab analüüsimist, kas selline ooteperioodi kaotamine on kooskõlas direktiivist 2017/1132/EL tulenevate avalikustamistähtaegadega.

Töörühm leiab, et seaduses tuleks täpsustada, kas on vajalik 1 kuulist ooteperioodi jagunemisel ja ühinemisel järgida, kui reorganiseerimisotsust ei ole vajalik vastu võtta. Kuigi seaduse eesmärgipärase tõlgendamise teel – ÄS § 400 lõikes 1 nimetatud tähtaeg on ette nähtud ühinemisotsuse vaidlustamise võimaluse tõttu – on võimalik jõuda järeldusele, et ühinemisotsuse puudumise korral ei tule vastavat tähtaega järgida, on selles küsimuses vajalik seadust täpsustada.

Kaaluda tuleks, kas ÄS-is hetkel kehtivad reeglid on piisavad või tuleks kehtestada kõrgema häälteenamuse nõue reorganiseerimisotsuse vastu võtmiseks.

Läbivalt on jagunemise regulatsiooni juures puudu nõue kajastada jagunemislepingus kokkulepe selles osas, mille kohaselt antakse üle vara jagunemise käigus omandava ühingu osaluse vastu.

Hetkel kehtiva ÄS § 412 lg-t 4 ja § 421 lg-t 5 sõnastust liialt raskesti mõistetavaks, kuivõrd direktiiviga 2017/1132/EL ette nähtud tagajärjeni on võimalik jõuda üksnes koosmõjus viidatud sätete eelnevate lõigetega. Lihtsam sõnastus tagaks parema õigusselguse.

Piiriülese ühinemise regulatsiooni tuleks töörühma arvates laiendada ka muudele juriidilistele isikutele, mis on toodud ELTL §-s 54 (silmas peetud eelkõige usaldus- ja täisühingut).

Direktiiv 2017/1132/EL näeb ette, et kui omandavate äriühingute aktsiad jaotatakse jaguneva äriühingu aktsionäride vahel erinevalt nende osalusest jaguneva äriühingu kapitalis, võib ette näha, et selle äriühingu vähemusaktsionärid saavad õiguse nõuda tagasimakset. Lisaks nähakse ette, et niisugusel juhul on neil õigus saada oma aktsiate väärtusele vastavat tasu (Artikkel 139 lg 2). Hetkel ei näe ÄS ette viidet „aktsia väärtusele vastavat tasu“, mis tuleks töörühma arvates selguse huvides lisada ÄS § 441 lg-sse 3

Reorganiseerimislepingu puhul tuleks ka edaspidi jääda siiski notariaalse vorminõude juurde, tagamaks suuremat õiguskindlust. Seejuures tuleb ka MTÜ reorganiseerimislepingu osas kehtestada notariaalse tõestamise nõue (MTÜS § 57 lg 2 ja MTÜS § 66 lg 2).

UmwG-is nähakse ette võimalus tingimuslikult sõlmitud ühinemislepingus endas ette näha lühem aeg, mille jooksul peab olema tingimus saabunud ja pärast mida saab ühinemislepingu pool selle üles öelda (UmwG § 7 vt ÄS § 392 lg 5). Töörühma ettepanek on muuta vastavalt ka ÄS-i regulatsiooni.

ÄS-is on hetkel avalikustatav dokument ka vahebilanss, kuid ÄS § 419 lg-s 1 ei ole seda märgitud vaid selle avalikustamiskohustus on toodud sama paragrahvi lg-s 3. Selguse huvides tuleks ÄS § 419 lg 1 loetelu muuta ja teha õigusselgemaks.

Sellise äriühingu reorganiseerimisel, mille osas on tehtud hoiatus registrist kustutamise osas (ÄS § 60 lg 1 kirjeldatud olukord), ei saa reorganiseerimismenetlust enne lõpuni viia, kui on esitatud majandusaasta aruanne või möödunud on ÄS § 60 lg 2 toodud tähtaeg.

Välja töötav piiriülese mobiilsuse (jagunemine ja piiriülene ümberkujundamine) reeglistik peaks suuresti järgima 10. ühinguõiguse direktiivi loogikat, mis on inkorporeeritud ÄS §-i 433¹ jj, arvestades välja toodud seniseid vajakajäämisi viidatud direktiivi rakendamisel erinevates liikmesriikides, Euroopa ühinguvormide määruste ja nende rakendus seaduste asjakohastest normidest ja silmas tuleb pidada ka direktiivi nr 2017/1132/EL muutmise ettepanekut. Tagada tuleb piiriülene mobiilsus võimalikult

laialdaselt (piirduda ei tule üksnes osaühingu ja aktsiaseltsiga). Probleemiks on kindlasti see, et kuniks aga Euroopa Liidu tasemel piiriüleste reorganiseerimiste valdkonda ei harmoneerita, ei pruugi välja töötatavad reeglid haakuda teiste piiriüleses reorganiseerimises osalevate riikide kohaldatavate reeglitega. Siiski on mõistlik orienteeruda mõnele konkreetsele sihtriigile, milles piiriülese reorganiseerimise reeglid on olemas ka vormide puhuks, mille osas hetkel kehtivas õiguses regulatsioon puudub (eelkõige Taani ja Soome piiriülest jagunemist puudutavate reeglitega).. Seejuures tuleb lähtuda järgmistest Euroopa Kohtu seisukohtadest:

- Liikmesriik ei tohi takistada äriühingul enda ümber kujundamist teise riigi äriühinguks (sh ei tohi nõuda selle eelnevat likvideerimist), kuid samas võib ta seada piiranguid, mis lähtuvad avaliku huvi kaitse vajadustest arvestades (selles osas otsused asjades nr C-55/94 ja nr C-106/1);
- Liikmesriik, kuhu soovitakse liikuda peab seda võimaldama kui ümberkujundamine on võimalik tema iseriikliku õiguse kohaselt ja samas ulatuses (otsus asjas nr C-378/10 p 33 - 42);
- Kui Euroopa Liidu vastavad reeglid puuduvad, siis toimub äriühingu piiriülene asukoha muutmine, uue asukoha ja algse asukoha liikmesriigi õiguse alusel, mis reguleerivad äriühingu ümberkujundamist, asutamist ja funktsioneerimist (otsus asjas nr C-378/10 p-d 43 – 47);
- ERTL artiklitest 49 ja 54 tuleneb, et piiriülest reorganiseerimist puudutavate asjakohaste siseriiklike reeglite kohaldamisel tuleb arvestada võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtet. Nimelt on arvukates valdkondades välja kujunenud kohtupraktika, mille kohaselt tuleb liidu asjaomast küsimust reguleerivate õigusnormide puudumisel näha iga liikmesriigi siseriiklikus õiguskorras ette õigussubjektidele liidu õigusest tulenevate õiguste kaitse tagamise üksikasjalik kord; seda siiski tingimusel, et see ei ole ebasoodsam sarnaste riigisiseste olukordade suhtes kohaldatavast korrast (võrdväarsuse põhimõte) ega muuda liidu õiguskorrast tulenevate õiguste kasutamist tegelikult võimatuks või ülemäära raskeks (tõhususe põhimõte)(otsus asjas nr C-378/10 p 48);
- Uue ja algse asukoha liikmesriigid võivad kehtestada üksnes reegleid või piiranguid ulatuses, mis on: (i) lubatud Euroopa Liidu Toimimislepingu artiklite 51 ja 52 kohaselt; (ii) mis lähtuvad avaliku huvi kaitse vajadustest; ja (iii) mis on vajalikud tegelike kuritarvituste vältimiseks; ja (iv) mille eesmärgiks on täielikult kunstlike reorganiseerimiste takistamine.

KASUTATUD MATERJALID

Õigusaktid

Seadused

Abgabenordnung. BGBl. I S. 3866; 2003 I S. 61. BGBl. I S. 2745. Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/ao_1977/.

Advokatuuriseadus. RT I, 31.05.2018, 15.

Akcinių bendrovių įstatymas. 2000-07-31, nr. 64-1914. Kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106080/LgxvEacWJq>.

Aktiebolagslag. 2005:551. Kättesaadav: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/aktiebolagslag-2005551_sfs-2005-551.

Aktiengesetz. BGBl. I 1965, S. 1089; 2017, S 2446. Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/BJNR010890965.html>.

Aktionärsforumsverordnung vom 22.11.2005. BGBl. I S. 3193.

Ametühingute seadus. RT I, 28.04.2017, 4.

Asjaõigusseadus. RT I, 30.01.2018, 3.

Asjaõigusseaduse rakendamise seadus. RT I, 30.01.2018, 2.

Asociacijų įstatymas. 14.02.2004, nr. 25-745. Kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.226938>.

Auditiortegevuse seadus. RT I, 30.12.2017, 33.

Autoriõiguse seadus. RT I, 16.06.2017, 8.

Biedrību un nodibinājumu likums. 14.11.2003, 161 (2926). Kättesaadav: <https://likumi.lv/doc.php?id=81050>.

Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht) vom 30. März 1911 (Stand am 1. April 2017). AS 27 317. Kättesaadav: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19110009/index.html#a620>.

Bundesgesetz vom 12. Dezember 1985 betreffend die Besorgung gerichtlicher Geschäfte durch Rechtspfleger (Rechtspflegergesetz). BGBl. Nr. 560/1985; I Nr. 59/2017.

Bundesgesetz vom 22. Oktober 1969 über die Verwahrung und Anschaffung von Wertpapieren (Depotgesetz). BGBl. Nr. 424/1969; 69/2015.

Bundesgesetz vom 27. November 1984 über die Gerichts- und Justizverwaltungsgebühren (Gerichtsgebührengesetz – GGG). BGBl. Nr. 501/1984; Nr. 130/2017.

Bundesgesetz vom 8. November 1973 über den Notariatstarif (Notariatstarifgesetz – NTG). BGBl. Nr. 576/1973; 40/2017.

Bundesgesetz über Aktiengesellschaften (Aktiengesetz). BGBl. Nr. 107/2017.

Bundesgesetz über besondere zivilrechtliche Vorschriften für Unternehmen (Unternehmensgesetzbuch). dRGBL. S 219/1897; BGBl. I Nr 107/2017.

Bundesgesetz über Bucheffekten (Bucheffektengesetz, BEG). AS 2009 3577.

Bundesgesetz über Bucheffekten (Bucheffektengesetz, BEG). AS 2015 5339.

Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz). BGBl. I Nr. 111/2003; 130/2017.

Bundesgesetz über die Haftung der Gebietskörperschaften und der sonstigen Körperschaften und Anstalten des öffentlichen Rechts für in Vollziehung der Gesetze zugefügte Schäden (Amtshaftungsgesetz – AHG). BGBl. Nr. 20/1949; 122/2013.

Bundesgesetz über die Regelung des Bundes-Stiftungs- und Fondswesens (Bundes-Stiftungs- und Fondsgesetz). BGBl. I Nr. 160/2015; 120/2016.

Bundesgesetz über Privatstiftungen und Änderungen des Firmenbuchgesetzes, des Rechtspflegergesetzes, des Gerichtsgebührengesetzes, des Einkommensteuergesetzes, des Körperschaftsteuergesetzes, des Erbschafts- und Schenkungssteuergesetzes und der Bundesabgabenordnung (Privatstiftungsgesetz; PSG). BGBl. Nr. 694/1993; 112/2015.

Bundesgesetz über Vereine (Vereinsgesetz). BGBl. I Nr. 66/2002; 22/2015.

Bundesgesetz, mit dem die Neugründung von Betrieben und die Übertragung von Klein- und Mittelbetrieben gefördert wird (Neugründungs-Förderungsgesetz – NeuFöG). BGBl. I Nr. 106/1999; Nr. 40/2017.

Bundesnotarordnung (BNotO). Bundesgesetzblatt 1937, Teil III, Gliederungsnummer 303-1; BGBl. 2017, I S. 3618.

Burgerlijk Wetboek Boek 2, Rechtspersonen. 01.07.2018. Kättesaadav: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook022.htm>.

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). BGBl. I 2002 S. 42, 2909; 2017, S. 2787.

Civil Code of the Republic of Lithuania. 21.06.2011, No XI-1484. – <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.404614?jfwid=-x5bl5jtte>.

Civillikums. 41, 20.02.1937. Kättesaadav: <http://likumi.lv/doc.php?id=225418>.

Code Civil de Luxembourg, 01.09.2016 consolidation. Kättesaadav: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20160901>.

Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004. Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/27/contents>.

Companies Act 2006. 2006 c 46. Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.

Co-operative and Community Benefit Societies Act 2014. 2014 c. 14. Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/14/section/2>.

Delaware Code. Kättesaadav: <http://delcode.delaware.gov/index.shtml>.

Delaware Limited Liability Companies Act. Kättesaadav: <http://delcode.delaware.gov/title6/c018/>.

Delaware Revised Uniform Limited Partnership Act. Kättesaadav: <http://delcode.delaware.gov/title6/c017/index.shtml>.

Delaware Revised Uniform Partnership Act. Kättesaadav: <http://delcode.delaware.gov/title6/c015/index.shtml>.

Delaware Uniform Unincorporated Nonprofit Association Act. Kättesaadav: <http://delcode.delaware.gov/title6/c019/index.shtml>.

Delaware Workers Cooperative Act. Kättesaadav: <http://delcode.delaware.gov/title6/c014/index.shtml>.

Eesti Haigekassa seadus. RT I, 28.12.2017, 41.

Eesti Kultuurkapitali seadus. RT I, 11.07.2014, 26.

Eesti NSV riiklike registrite seadus. ÜVT 1990, 3, 61; RT, I 1997, 28, 423.

Eesti NSV seadus „Eesti NSV isemajandamise alused“. ÜVT 1989, 18, 223; RT, I 2002, 53, 336.

Eesti NSV seadus kodanike ühenduste kohta. ÜVT/89/18/ 225; RT I, 1994, 28, 425.

Eesti NSV taluseadus. ÜVT 1989, 39, 611; RT I, 07.06.2013, 1.

Eesti NSV tsiviilkoodeks. Ametlik tekst muudatuste ja täiendustega seisuga 1. jaanuar 1988. a, Eesti Raamat, 1988.

Eesti Panga seadus. RT I, 19.03.2015, 39.

Eesti Rahvusringhäälingu seadus. RT I, 13.03.2014, 20.

Eesti Teaduste Akadeemia seadus. RT I, 13.03.2014, 15.

Eesti Vabariigi ettevõtteseadus. ÜVT 1989, 36, 554.

Eesti Vabariigi omandiseadus. RT I, 1993, 72, 1021.

Eesti Vabariigi pankrotiseadus. RT I, 2003, 17, 95.

Eesti Vabariigi põhiseadus. RT 1992, 26, 349; 15.05.2015, 2.

Eesti Vabariigi rendiseadus. RT I, 2002, 53, 336.

Eesti Vabariigi välisinvesteeringuseadus. RT I, 2000, 55, 363.

Eesti Vabariigi ühistuseadus. RT I, 2002, 3, 6.

Eesti väärtpaberite keskregistri asutamine. RT I, 1996, 7, 141.

Eesti väärtpaberite keskregistri pidaja tegevuskulude arvutamise alused. RTL 2001, 128, 1859.

Eesti väärtpaberite keskregistri seadus. RT I, 23.12.2014, 15.

Erakonnaseadus. RT I, 12.07.2014, 39.

Euroopa Liidu Nõukogu määruse (EMÜ) nr 2137/85 «Euroopa majandushuviühingu kohta» rakendamise seadus. RT I, 21.06.2014, 22.

Euroopa Liidu Nõukogu määruse (EÜ) nr 1435/2003 "Euroopa ühistu (SCE) põhikirja kohta" rakendamise seadus. RT I, 2005, 71, 543; RT I 21.06.2014, 8.

Euroopa Liidu Nõukogu määruse (EÜ) nr 2157/2001 «Euroopa äriühingu (SE) põhikirja kohta» rakendamise seadus. RT I, 21.06.2014, 24.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 1082/2006 "Euroopa territoriaalse koostöö rühmituse (ETKR) kohta" rakendamise seadus. RT I, 2008, 25, 164; RT I, 30.06.2015, 4.

European Model Companies Act (EMCA). Kättesaadav: <https://ssrn.com/abstract=2929348>.

Executive Order on the Act on Certain Commercial Undertakings. 559, 19.05.2010. Kättesaadav: https://danishbusinessauthority.dk/sites/default/files/executive_order_act_certain_commercial_undertakings.pdf.

Financial Services and Markets Act 2000. 2000 c. 8. Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/8/contents>.

Finantskriisi ennetamise ja lahendamise seadus. RT I, 19.03.2015, 3.

Finnish Foundations Act. 109/1930. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1930/en19300109.pdf>.

Finnish Guardian Service Act. 442/1999. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990442.pdf>.

Firmenbuchgesetz (FBG). BGBl. Nr. 10/1991; 60/2017.
 Förordning (2007:1110) med instruktion för Bolagsverket. SFS 2018:762. Kättesaadav: <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20071110-med-instruktion-for-sfs-2007-1110>.

Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften (Genossenschaftsgesetz; GenG). BGBl. I 2006, S. 2230; 2017 S. 2541.

Gesetz zur Modernisierung des GmbH-Rechts und zur Bekämpfung von Missbräuchen (MoMiG). G. v. 23.10.2008 BGBl. I S. 2026 (Nr. 48).

Gesetz zur Umsetzung der Aktionärsrechterichtlinie. BGBl. I S. 2479.

Gesetz zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts v 22.09.2005. Bundesgesetzblatt Jahrgang 2005, Teil I, Nr 60.

Gesetz vom 1. August 1895, über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten (Zivilprozessordnung. RGBl. Nr. 113/1895; BGBl. I Nr. 59/2017.

Gesetz vom 6. März 1906, über Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbH-Gesetz). RGBl. Nr. 58/1906; BGBl. I Nr. 104/2017.

Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG). BGBl. I 2008, S. 2586, 2587; 2017, S. 2780.

Gesetz über das Wohnungseigentum und das Dauerwohnrecht (Wohnungseigentumsgesetz). BGBl. I 2014, S. 1962.

Gesetz über die Beaufsichtigung der Versicherungsunternehmen (Versicherungsaufsichtsgesetz; VAG). BGBl. I 2015, S. 434; 2017, S. 3214.

Gesetz über die Verwahrung und Anschaffung von Wertpapieren (Depotgesetz). BGBl. I 1995, S. 34; 2017, S 559.

Gesetz über Kosten der freiwilligen Gerichtsbarkeit für Gerichte und Notare (Gerichts- und Notarkostengesetz - GNotKG). BGBl. 2013, I S. 2586; 2017, I S. 2208.

Gesetz über Partnerschaftsgesellschaften Angehöriger Freier Berufe (Partnerschaftsgesellschaftsgesetz; PartGG). BGBl. I 1994, S. 1744; 2015, S. 2565.

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. BGBl. I 2017, S. 2347.

Halduskohtumenetluse seadustik. RT I, 23.02.2011, 3; 28.11.2017, 4.

Haldusmenetluse seadus. RT I, 28.12.2017, 21.

Handelsgesetzbuch. BGBl. I 2017, S. 2745.

Handelsregisterlag. 1974:157. Kättesaadav: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/handelsregisterlag-1974157_sfs-1974-157.

Handelsregisterverordnung (HRegV) vom 17. Oktober 2007 (Stand am 1. Februar 2018). Kättesaadav: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20072056/index.html#a7>.

Handelsregisterwet. 01.07.2016 t/m 31.12.2017. Kättesaadav: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0021777/2016-07-01>.

Hoiu-laenuühistu seadus. RT I 1999, 24, 357; 19.03.2015, 48.

Hollandi *Burgerlijk Wetboek* 2. raamatu tõlge inglise keelde: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook022.htm>.

Hollandi *Burgerlijk Wetboek* 7A raamatu tõlge inglise keelde: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook7a7a.htm>.

Hooneühistuseadus. RT I, 13.03.2014, 87.

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2000, 11, 57.

Investeeringufondide seadus. RT I, 31.12.2016, 3; 30.12.2017, 28.

Isikuandmete kaitse seadus. RT I, 2007, 24, 127; 06.01.2016, 10.

Juridinių asmenų registro įstatymas. 27.06.2001, Nr. 55-1940. Kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.139411>.

Kaitseliidu seadus. RT I, 20.03.2013,1; 28.12.2017, 50.

Karistusseadustik. RT I, 30.12.2017, 29.

Kaupparekisterilaki. 2.2.1979/129.

Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi seadus. RT I 1998, 101, 1664; 13.03.2014, 34.

Keskkonnainfo kättesaadavuse ja keskkonnaasjade otsustamises üldsuse osalemise ning neis asjus kohtu poole pöördumise konventsioon. RT II 2001, 18, 89.

Kindlustusseadus. RT 1992, 48, 601; RT I 2002, 53, 336.

Kindlustustegevuse seadus. RT I, 07.07.2015, 1; 31.12.2017, 1.

Kindlustustegevuse seadus. RT I, 17.11.2017, 49.

Kindlustustegevuse seadus. RT I, 2004, 90, 616; RT I, 12.07.2014, 1.

Kinnistusraamatuseadus. RT I, 1993, 65, 922; 09.05.2017, 11.

Kirikute ja koguduste seadus. RT I, 2002, 24, 135; 30.12.2017, 16.

Kohaliku omavalitsuse üksuste liitude seadus. RT I, 04.07.2017, 99.

Kohtu registriosakonna keskandmebaasi pidamine. RTL 2001, 5, 59; RT I, 23.12.2017, 4.

Kohtute seadus. RT I, 28.12.2017, 16.

Kohtutäituri seadus. RT I, 2009, 68, 463; 30.01.2018, 22.

Komerclikums. Latvijas Vēstnesis 158/160 (2069/2071), 04.05.2000. Kättesaadav: <http://likumi.lv/ta/id/5490-komerclikums>.

Kommertspandiseadus. RT I, 1996, 45, 848; 09.05.2017, 13.

Kooperatīvo sabiedrību likums. Latvijas Vēstnesis, 48/49 (1109/1110), 24.02.1998. Kättesaadav: <http://likumi.lv/doc.php?id=47009>.

Korteriomandi- ja korteriühistuseadus. RT I, 09.05.2017, 15.

Krediidiandjate ja -vahendajate seadus. RT I, 19.03.2015, 4; RT I, 26.06.2017, 15.

Krediidiasutuste seadus. RT I, 22.05.2018, 7.

Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 2003, 27, 166; 05.12.2017, 8.

Käibemaksuseadus. RT I, 2003, 82, 554; 28.11.2017, 18.

Labdaros ir paramos fondu įstatymas. 04.10.1996, Nr. 32-787. Kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26243>.

Laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seadus. RT I, 1998, 23, 321; 09.05.2017, 17.

Lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag. SFS 2017:474. Kättesaadav: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19801102-om-handelsbolag-och-enkla-bolag_sfs-1980-1102.

Lag (1987:667) om ekonomiska föreningar Svensk författningssamling 1987:667 t.o.m. SFS 2017:478. Kättesaadav: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1987667-om-ekonomiska-foreningar_sfs-1987-667.

Lag (1992:160) om utländska filialer m.m. SFS 2018:1222. Kättesaadav: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1992160-om-utlandska-filialer-mm_sfs-1992-160.

Lag om ekonomiska föreningar. 1987:667, 11.06.1987. Kättesaadav: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/3705>.

Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä. 29.4.1988/389. Kättesaadav: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1988/19880389>.

Law on Charity and Sponsorship Funds. 13.01.2004, No IX-1940. – <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.253975?jfwid=-umo1q98z4>.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. 06.09.2000, Nr. 74-2262. Kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687?jHSzGXmJNV>.

Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas. 01.11.2016, Nr. I-164.

Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas. 29.06.2012, Nr. XI-2159. Kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.429530>.

Limited Liability Partnerships Act 2000. 2000 c. 12. Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/12/contents>.

Limited Partnerships Act 1907. 1907 c. 24. Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Edw7/7/24/contents>.

Loi du 10 août 1915 concernant les sociétés commerciales. A90, 30.10.1915. Kättesaadav: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/1915/08/10/n1/jo>. Tõlge inglise keeles kättesaadav: <https://www.elvingerhoss.lu/sites/default/files/documents/publications/EHP-Law-of-10th-August-1915-on-commercial-companies.pdf>.

Loi du 19 décembre 2002 concernant le registre de commerce et des sociétés ainsi que la comptabilité et les comptes annuels des entreprises et modifiant certaines autres dispositions légales. A149, 31.12.2002. Kättesaadav: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2002/12/19/n1/jo>.

Loi du 21 avril 1928 sur les associations et les fondations sans but lucrative et les établissements d'utilité publique. A23, 05.05.1928. Kättesaadav: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/1928/04/21/n2/jo>.

Loovisikute ja loomeliitude seadus. RT I, 08.07.2016, 11.

Lov om aktie- og anpartsselskaber (selskabsloven). 12.06.2009, Nr. 470. Tõlge inglise keelde kättesaadav: https://danishbusinessauthority.dk/sites/default/files/danish_companies_act.pdf.

Maakorraldusseadus. RT I, 29.06.2018, 27.

Maaparandusseadus. RT I, 28.12.2017, 25.

Majandustegevuse seadustiku üldosa seadus. RT I, 25.03.2011, 1; 31.12.2017, 6.

Makseasutuste ja e-raha asutuste seadus. RT I, 12.01.2010, 2, 3; RT I, 19.03.2015, 4.

Maksukorralduse seadus. RT I, 2002, 26, 150; 28.12.2017, 38.

Metsaseadus. RT I, 26.01.2018, 11.

Mikrouzņēmumu nodokļa likums. Latvijas Vēstnesis, 131 (4323), 19.08.2010. Kātiesaadav: <https://likumi.lv/ta/id/215302-mikrouzņemumu-nodokļa-likums>.

Mittetulundusühingute ja nende liitude riikliku registri pidamine. RT I, 1994, 59, 993; 2000, 78, 499.

Mittetulundusühingute ja nende liitute seadus. RT I, 1994, 28, 425; 1996, 42, 811.

Mittetulundusühingute seadus. RT I, 09.05.2017, 21.

Nevyriausybiņu organizacijų plėtros įstatymas. 03.01.2014, Nr. 18. Kātiesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.463439>.

Notari tasu seadus. RT I, 1996, 23, 456; 09.05.2017, 27.

Notariaadimäärustik. RTL 2009, 51, 751; RT I, 14.02.2018, 17.

Notariaadiseadus. RT I, 2000, 104, 684; 09.05.2017, 25.

On the Enterprise Register of the Republic of Latvia, last consolidation, 16.01.2014. Kātiesaadav: http://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/On_the_Enterprise_Register_of_the_Republic_of_Latvia.doc.

Osakeyhtiölaki. 21.7.2006/624. Kātiesaadav: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2006/en20060624>.

Osuuskuntalaki. 14.6.2013/421. Kātiesaadav: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130421>.

Pankrotiseadus. RT I, 26.06.2017, 29.

Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru. Ziņotājs, 49, 06.12.1990. Kātiesaadav: <https://likumi.lv/doc.php?id=72847>.

Partnership Act 1890. 1890 c. 39. Kātiesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/53-54/39/contents>.

Perekonnaseadus. RT I, 09.05.2017, 29.

Pärimisseadus. RT I, 10.03.2016, 16.

Raamatupidamise seadus. RT I, 2002, 102, 600; 09.05.2017, 30.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. RT I, 17.11.2017, 2.

Rahvastikuregistri seadus. RT I, 17.11.2017, 1.

Rahvusoperi seadus. RT I, 1997, 93, 1558; 27.02.2015, 4.

Rahvusvahelise eraõiguse seadus. RT I, 26.06.2017, 31.

Rechtspflegergesetz (RPfIG). BGBl. I 2014, S. 778; 2017 S. 2429.

Republic of Lithuania Law on Associations. 23.04.2015, No XI-1653. Kātiesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/066670f3168011e5bfc0854048a4e288?jfwid=-umo1q98od>.

Republic Of Lithuania Law On Charity And Sponsorship. 4.06.1993, No I-172. Kātiesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.281044?jfwid=rivwzvpgv>.

Republic of Lithuania Law on Companies amendment act. 14.10.2014, No. VIII-1835. Kātiesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2af0c0d049b811e68f45bcf65e0a17ee?jfwid=-x5bl5ju8d>.

Republic of Lithuania Law on Individual Enterprises. 06.11.2003, No. IX-1805. Kātiesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/en/TAD/TAIS.262173>.

Republic of Lithuania Law on Partnerships act. 06.11.2003, No. IX-1804. Kātiesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/en/TAD/TAIS.261639>.

Republic of Lithuania Law on the Amendment of the Republic of Lithuania Law on Agricultural Companies. 17.05.2001, No. IX-330. Kātiesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.146256?jfwid=-x5bl5jpol>.

Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri asutamine. RT I, 1999, 92, 828; 07.02.2017, 5.

Riigiasutustele äriregistri ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri arutuvõrgu kasutamise kohustuse kehtestamine. RT I, 2001, 94, 585; 17.12.2014, 9.

Riigilõivuseadus. RT I, 30.12.2014, 1; 11.01.2018, 13.

Riigivaraseadus. RT I, 2009, 57, 381; 22.01.2018, 9.

Riigivastutuse seadus. RT I, 2001, 47, 260; 17.12.2015, 76.

Schweizerisches Zivilgesetzbuch. AS 24 233; AS 2017 4095.

Sihtasutuste seadus. RT I, 1995, 92, 1604; 09.05.2017, 34.

Simplified Version of the Delaware General Corporation Law (DGCL). Kātiesaadav: <http://simplifiedcodes.com/>.

State of Delaware General Corporation Law. Kātiesaadav: <http://delcode.delaware.gov/title8/c001/>.

Stiftelseförordning (1995:1280). SFS 2018:293. Kātiesaadav: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/stiftelseforordning-19951280_sfs-1995-1280.

Stiftelselag (1994:1220) Svensk författningssamling 1994:1220 t.o.m. SFS 2017:480. Kātiesaadav: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/stiftelselag-19941220_sfs-1994-1220.

Säätiölaki. 24.4.2015/487. Kātiesaadav: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150487>.

Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005. BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781.

Zivilprozessordnung. BGBl. I 2005, S. 3202; 2017, S. 2745.

Tagatisfondi seadus. RT I, 2002, 23,131; 30.12.2017, 45.

Tallinna Tehnikaülikooli seadus. RT I, 20.06.2014, 2; 20.12.2016, 4.

Tartu Ülikooli seadus. RT I, 1995, 23,333; 20.12.2016, 5.

Tervishoiuteenuste korraldamise seadus. RT I, 2001, 50, 284; 28.12.2017, 55.

The Danish Act on Parental Responsibility. Kättesaadav: https://assets.hcch.net/upload/abduct2011cp_dk1.pdf.

The Swedish Corporate Governance Code, 2016. Kättesaadav: http://www.corporategovernanceboard.se/UserFiles/Archive/496/The_Swedish_Corporate_Governance_Code_1_December_2016.pdf.

The UK Corporate Governance Code, 2016. Kättesaadav: <https://www.frc.org.uk/Our-Work/Publications/Corporate-Governance/UK-Corporate-Governance-Code-April-2016.pdf>.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I, 2005, 26, 197; 04.07.2017, 32.

Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I, 20.04.2017, 21.

Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I, 2002, 35, 216; 30.01.2018, 6.

Tulumaksuseadus. RT I, 29.06.2018, 48.

Tulundusühistuseadus. RT I, 2002, 3, 6; 20.04.2017, 22.

Täitemenetluse seadustik. RT I, 2005, 27, 198; 30.12.2017, 21.

Töötajate üleühenduselise kaasamise seadus. RT I, 28.04.2017, 8.

Töötuskindlustuse seadus. RT I, 2001, 59, 359; 07.07.2017, 34.

Umwandlungsgesetz. BGBl. I S. 3210; 1995 I S. 428. BGBl. I S. 2434. Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/umwg_1995/.

Vereinsregisterverordnung. BGBl. I 1999, S. 147; 2009, S. 3145.

Verordnung über das Genossenschaftsregister (Genossenschaftsregisterverordnung). BGBl. I 2006, S. 2268; 2014, S. 2091.

Verordnung über das Unternehmensregister (Unternehmensregisterverordnung). BGBl. I 2007, S. 217; 2017, S. 2745.

Verordnung über die Einrichtung und Führung des Handelsregisters (Handelsregisterverordnung). RMBI 1937, 515; BGBl. I 2017, S. 2745.

Verordnung über die Einrichtung und Führung des Partnerschaftsregisters (Partnerschaftsregisterverordnung). BGBl. I 1995, S. 808; 2006 S. 2553.

Verordnung über die Gebühren für das Handelsregister. AS 1954 1165; AS 2007 4851.

Verordnung über Gebühren in Handels-, Partnerschafts- und Genossenschaftsregistersachen (Handelsregistergebührenverordnung - HRegGebV). BGBl. 2004, I S. 2562; 2017, S. 2434.

Wertpapiererwerbs- und Übernahmegesetz vom 20. Dezember 2001 (BGBl. I S. 3822), das durch Artikel 9 des Gesetzes vom 23. Juni 2017 (BGBl. I S. 1693) geändert worden ist.

Wet op de Kamer van Koophandel. 25.01.2014 t/m 30.06.2018. Kättesaadav: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0034331/2014-01-25>.

Wetboek van Koophandel. 01.01.2015. Kättesaadav: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001838/2015-01-01>. Tõlge inglise keeles kättesaadav: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook022.htm>.

Viešųjų įstatymų įstatymas. 19.07.1996, Nr. 68-1633. Kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.29578/MfPBhWWASY>.

Võlaõigusseadus. RT I, 2001, 81, 487; 31.12.2017, 9.

Väärtpaberite registri pidamise seadus. RT I, 2000, 57, 373; 30.12.2017, 33.

Väärtpaberituru seadus. RT I, 2001, 89, 532; 30.12.2017, 44.

Äriseadustik. 17.11.2017, 22.

Üldine tolli- ja kaubanduskokkulepe (GATT 1947). RT II, 1999, 22, 123.

Ülikooliseadus. RT I, 1995, 12, 119; 20.12.2016, 2.

ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. Kättesaadav: <http://www.vm.ee/et/uro-inimoiguste-ulddeklaratsioon>.

Yhdistyslaki. 503/1989. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1989/19890503>. Tõlge inglise keelde kättesaadav: <https://www.prh.fi/en/yhdistysrekisteri/act.html>.

Yritys- ja yhteisötietolaki. 244/2001. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2001/en20010244>.

Määrused ja korrad

Aksionäride üldkoosolekul esindajakonto omaja esindamiseks ühtse nimekirjana volituse andmise kord. RTL 2003, 43, 625; RT I, 16.09.2011, 2.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu 23.11.1989 määrus nr 385 "Aktiaseltsi põhimääruse" kinnitamise kohta. ÜVT 1989, 37, 573.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 11.12.1989, nr 411 „Rahvaettevõtte põhimääruse kinnitamise kohta“. ÜVT 1989, 42, 663; RT I 2002, 45, 292.

Eesti väärtpaberite registris registreeritud aktsionäride ja osahingute osanike andmete esitamise kord. RTL 2008, 99, 1388; RT I, 22.09.2017, 5.

Kohtu kinnistusosakonna kodukord. RT I, 2010, 44, 263; 23.12.2017, 8.

Kohtu registriosakonna kodukord. RT I, 28.12.2012, 10; 23.02.2018, 5.

Kohtule dokumentide esitamise kord. RTL 2006, 5, 77; RT I, 23.02.2018, 3.

Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord. RT I 13.02.2018, 9.

Maksukohustuslaste registri asutamine ja registri pidamise põhimäärus. VV määrus 30.07.2002 nr 240. RT 2002, 68, 408.

Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riikliku registri pidamise kord. RT I, 07.01.2017, 1.

Väärtpaberite registri ja pensioniregistri pidamise kord. RT I, 24.01.2018, 2.

Vabariigi Valitsuse 05.07.1990 määrus nr 140 "Eesti Vabariigi riigiettevõtte põhimääruse" kinnitamise kohta. RT 1990, 3, 48.

Vabariigi Valitsuse 10.05.1990 määrus nr 91 „Eesti vabariikliku ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide registri asutamise kohta“. ÜVT 1990, 15.

Vabariigi Valitsuse 12.07.1991 määrus nr 138 Riiklike fondide moodustamise ja funktsioneerimise põhimõtete kinnitamise kohta. RT 1991, 25, 318.

Vabariigi Valitsuse 13.06.1990. a määrus nr 122 "Eesti Vabariigi majandusühingute põhimääruse" kinnitamise kohta. RT 1990, 19, 297.

Euroopa Liidu õigusaktid

Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid (2010/C 83/01). ELT 30.3.2010, C 83/1.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta (2012/C 326/02). ELT 26.10.2012, C 326/391.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2017/1132/EL, 14. juuni 2017, äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta. ELT L 169, 30.6.2017.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2017/828, 17. mai 2017, millega muudetakse direktiivi 2007/36/EÜ seoses aktsionäride pikaajalise kaasamise soodustamisega (EMPs kohaldatav tekst). OJ L 132, 20.5.2017.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 05.04.2011, (2011/35/EL), mis käsitleb aktiaseltside ühinemist (EMPs kohaldatav tekst). ELT L 110, 29.04.2011.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 11.07.2007 (2007/36/EÜ), noteeritud äriühingute aktsionäride teatavate õiguste kasutamise kohta. ELT L 184, 14.7.2007.

Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2004/109/EÜ, 15. detsember 2004, läbipaistvuse nõuete ühtlustamise kohta teabele, mis kuulub avaldamisele emitentide kohta, kelle väärtpaberid on lubatud reguleeritud turul kauplemisele, ning millega muudetakse direktiivi 2001/34/EÜ. ELT L 390, 31.12.2004.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2004/25/EÜ, 21. aprill 2004, ülevõtmispakkumiste kohta. ELT L, 30.4.2004, 142/12.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2006/43/EÜ, 17. mai 2006, mis käsitleb raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohustuslikku auditit ning millega muudetakse nõukogu direktiive 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 84/253/EMÜ. ELT L, 9.6.2006, 157/87.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/102/EÜ, 16. september 2009, mis käsitleb äriühinguõiguses reguleeritavaid ühe osanikuga osaühinguid. ELT L, 1.10.2009, 258/20.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/17/EL, 13. juuni 2012, millega muudetakse nõukogu direktiivi 89/666/EMÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiive 2005/56/EÜ ja 2009/101/EÜ keskregistrite, äriregistrite ja äriühingute registrite sidestamise osas. ELT L 156, 16.6.2012.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/6/EL, 14. märts 2012, millega muudetakse nõukogu direktiivi 78/660/EMÜ (mis käsitleb teatavat liiki äriühingute raamatupidamise aastaaruandeid) seoses mikro-majandusüksustega (EMPs kohaldatav tekst). ELT 81, 21.03.2012.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/34/EL, 26. juuni 2013, teatavat liiki ettevõtjate aruandeaasta finantsaruannete, konsolideeritud finantsaruannete ja nendega seotud aruannete kohta ja millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ. ELT L, 29.6.2013, 182/19.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/56/EL, 16. aprill 2014, millega muudetakse direktiivi 2006/43/EÜ, mis käsitleb raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud raamatupidamise aastaaruannete kohustuslikku auditit (EMPs kohaldatav tekst). ELT L 158, 27.05.2014.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 25.10.2012 (2012/30/EL), tagatiste kooskõlastamise kohta, mida liikmesriigid äriühingu liikmete ja kolmandate isikute huvide kaitseks Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 54 teises lõigus tähendatud äriühingutelt nõuavad seoses aktsiaseltside asutamise ning nende kapitali säilitamise ja muutmisega, et muuta sellised tagatised võrdväärseteks (uuesti sõnastatud) (EMP-s kohaldatav tekst). ELT L 315, 14.11.2012.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. EÜT L 281, 23.11.1995.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2015/848, 20. mai 2015, maksejõuetusmenetluse kohta (uuesti sõnastatud).

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, 27. aprill 2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). ELT 04.05.2016, L 119.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 909/2014, 23. juuli 2014, mis käsitleb väärtpapieriarvelduse parandamist Euroopa Liidus ja väärtpapierite keskdepositooriume ning millega muudetakse direktiive 98/26/EÜ ja 2014/65/EL ning määrust (EL) nr 236/2012. ELT L, 8.8.2014, 257/1.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1082/2006, 5. juuli 2006, Euroopa territoriaalse koostöö rühmituse (ETKR) kohta. ELT L, 31.07.2006, 210/19.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 593/2008, 17. juuni 2008, lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I). OJ L 177, 4.7.2008.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Määrus (EÜ) nr 864/2007, 11. juuli 2007, lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II). OJ L 199, 31.7.2007.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1393/2007, 13. november 2007, kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (dokumentide kättetoimetamine), millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1348/2000. ELT L 324, 10.12.2007.

Kaheksas nõukogu direktiiv, 10.04.1984, (84/253/EMÜ), mis põhineb asutamislepingu artikli 54 lõike 3 punktil g ja käsitleb raamatupidamisdokumentide seadusjärgse auditeerimise eest vastutavate isikute tunnustamist; mida on täiendatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2006/43/EÜ, 17. mai 2006, mis käsitleb raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohustuslikku auditit ning millega muudetakse nõukogu direktiive 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 84/253/EMÜ (EMP-s kohaldatav tekst). ELT L 157, 09.06.2006.

Kolmas nõukogu direktiiv, 09.10.1978, (78/855/EMÜ), mis käsitleb aktsiaseltside ühinemist lähtuvalt asutamislepingu artikli 54 lõike 3 punktist g. ELT L 295, 20.10.1978.

Nõukogu direktiiv, 19. detsember 1991, kindlustusseltside raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohta (91/674/EMÜ).

Nõukogu direktiiv, 8. detsember 1986, pankade ja muude rahaasutuste raamatupidamise aastaaruannete ja konsolideeritud aruannete kohta (86/635/EMÜ).

Nõukogu määrus (EMÜ) nr 2137/85, 25. juuli 1985, Euroopa majandushuvigrupi kohta. EÜT L, 31.7.1985, 199/1.

Nõukogu määrus (EÜ) nr 1435/2003, 22. juuli 2003, Euroopa ühistu (SCE) põhikirja kohta. ELT L, 18.8.2003, 207/1.

Nõukogu määrus (EÜ) nr 2157/2001, 8. oktoober 2001, Euroopa äriühingu (SE) põhikirja kohta. EÜT L, 10.11.2001, 294/1.

Üheteistkümnnes nõukogu direktiiv, 21.12.1989, (89/666/EMÜ) avalikustamiskoostõuete kohta, mis on seotud liikmesriigis filiaali asutamisega teise liikmesriigi õigusele alluva teatud äriühingu poolt. ELT L 395, 30.12.1989.

Kirjandus

Altmeppen, H. Machtverhältnisse bei Abberufung eines Gesellschafter-Geschäftsführers in der GmbH aus „wichtigem Grund“. Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2016, 2833.

Ananjeva, J. jt (toimet). Eesti NSV tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Eesti Raamat 1969.

Andenas, M. jt. European and Comparative Company Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Arminger, J. Solvenztest – eine Alternative zur bilanziellen Kapitalerhaltung in der Europäischen Union? – IRZ 2012, 343.

Azarkan, N. Die Kapitalerhöhung in der AG nach deutschem und türkischem Recht. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades doctor iuris. Göttingen 2008.

Bartels, T. Tühjakspigistamise seadustamisest Eesti äriõiguses: äriseadustiku §-d 3631–36310. – Juridica 2004/II.

Bartl, H. jt. GmbH-Recht. 6. Auflage. C. F. Müller Verlag, 2009.

Baumbach, A. Hueck. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. 19. Auflage. Verlag C. H. Beck, München 2010.

Baumbach, A. Hueck. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. 21. Auflage. Verlag C. H. Beck, München 2017.

Baumbach, A. jt. Handelsgesetzbuch. 37. Auflage. Verlag C. H. Beck, München 2016.

Bertrand, A. Coibion. Shareholder Suits against the Directors of a Company, against other A. Shareholders and against the Company itself under Belgian Law. – European Company and Financial Law Review, August 2009, Vol. 6 No 2/3.

Corporate group law for Europe: Forum Europaeum Corporate Group Law. European Business Organization Law Review 2000, Vol 1, Issue 2. Kätesaadav: <https://doi.org/10.1017/S1566752900000148> (08.09.2017).

Cox, J. D., Thomas, R.S. Common Challenges Facing Shareholder Suits in Europe and the United States. – European Company and Financial Law Review, August 2009, Vol. 6 No 2/3.

Dauses, M. Handbuch des EU-Wirtschaftsrechts. Verlag C. H. Beck, München 2017.

Davies, P. Gower and Davies' Principles of Modern Company Law. Seventh Edition. London, 2003.

Davies, P. L. Gower and Davies' Principles of Modern Company Law. Seventh Edition. London, 2003.

Drygala, T., Staake, M., Szalai, S. Kapitalgesellschaftsrecht. Mit Grundzügen des Konzern- und Umwandlungsrechts. Springer: Heidelberg, Dordrecht, London, New York 2012.

Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 4., täiend. vlj. Tallinn: Juura 2017.

Ellyn, I., de Champlain, K. Shareholders' Remedies in Canada. Toronto, 28.03.2005.

Feldman, K. Ühingute piiriülene liikumine Euroopa Liidus. – Juridica 2015, nr 2.

Fleischer, H. jt. Münchener Kommentar zum GmbHG. 3. Auflage. Verlag C.H. Beck, München 2018.

Fleischer, H., Goette, W. Münchener Kommentar zum GmbHG. 2. Auflage. Verlag C.H. Beck, München.

Goette, W. jt. Münchener Kommentar zum Aktiengesetz: AktG. 4. Auflage. C. H. Beck, 2014.

Griebler, C. Die zivilrechtliche und strafrechtliche Haftung eines geschäftsführenden Organs einer Tochtergesellschaft bei „upstream securities“ im Konzern nach schwedischem und nach deutschem Recht. Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde. Bremen, 2006.

Heidinger, A. Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch. 2. Auflage. Verlag C. H. Beck, München 2005.

Hölters, Hirschmann. Aktiengesetz. Kommentar. 2. Auflage. Verlag C.H. Beck, München 2014.

Hölters, W. jt. Aktiengesetz Kommentar. 1. Auflage. Verlag C. H. Beck, München 2011.

Hüffer, U. (erl.). Beck'sche Kurzkommentare. Band 53. Aktiengesetz. 8., neubearbeitete Auflage, 2008.

Hüffer, U. Aktiengesetz. 12. Auflage. C.H. Beck, München 2016.

Hüffer, U., Koch, J. Aktiengesetz. Becksche Kurzkommentare. 11. Auflage. München: C.H. Beck 2014.

Ilus, E. Rooma eraõiguse alused. Ilo, 2000.

Jesse, P. Ülevõtmispakkumiste direktiiv: kas töövõit või tööõnnetus? – Juridica 2010/III, 197.

Jäätma, J. Kas õigusemõistmine on üksnes õiguse mõistmine? – Juridica, 2016, nr 2.

Kalss, S. Shareholder Suits: Common problems, Different Solutions and First Steps towards a Possible Harmonisation by Means of a European Model Code. – European Company and Financial Law Review, August 2009, Vol. 6 No 2/3.

Kama, P. Kaubandusregister tulekul. – Juridica, 1994, nr 7.

Kama, P. Valduse ja kohtuliku registri kande publitsiteet Eesti eraõiguses. Doktoritöö. Tartu, 2016.

Kama, P. Äriregister. – Juridica, 1995, nr 4.

Kasepalu, K. Vähehusosaniku osaühingust väljumine enamusosaniku positsiooni kuritarvitamise korral ja väljumisel tasutav hüvitis. Magistritöö 2017, Tartu.

Keenan, D. Company Law. 12th Edition. Harlow: Longman, 2002.

Kropff, B., Semler, J. Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 2. Auflage. Verlag C. H. Beck, München, 2004.

Kõve, V. 10-aastane äriseadustik – tagasivaade senisele arengule, Juridica, 2005, nr.9.

Kõve, V. Kas kinnistusraamatu ja teiste kohtulike registrite korraldus vajab reformi? – Juridica, 2013, nr 7.

Lazauskaitė, R., Petroševičienė, O. The doctrine of subordination of shareholder loans as safeguard of creditors' rights and its development in Lithuania. - International Journal of Development and Sustainability, vol. 2, No 3, 2013.

Laub, G., Promet, K. Väärtpaberist tulenevate õiguste teostamiseks õigustatud isik. – Juridica 2017, 8.

M. Henssler jt. Gesellschaftsrecht. 3. Auflage. Verlag C. H. Beck, München 2016.

M. Kort. Actio pro socio auch bei Klagen gegen Nicht-Gesellschafter. – Deutsches Steuerrecht, 2001, Heft 50.

M. Lutter. Umwandlungsgesetz. Kommentar mit systematischer Darstellung des Umwandlungssteuerrechts und Kommentierung des SpruchG. Band I. Verlag Dr. Otto Schmidt, 2014, 5. Auflage.

M. Schwab, K. Schmidt; M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. II Band §§ 150-410. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008.

M. Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö 2017, Tartu.

M.Mehrbrey. Handbuch Gesellschaftrechtliche Streitigkeiten. 2. Auflage. Der Carl Heymanns Verlag 2015.

Margit Vutt. Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Doktoritöö. Tartu, 2011.

Maris Vutt. Osaniku ja aktsionäri hääletamiskohustus ja hääle asendamine kohtulahendiga. Magistritöö. Tartu, 2017.

Metsalu, I. Sihtasutuste loomine vajab selgeid sihte ja põhimõtteid. – Maksumaksja, juuni/juuli 2014.

Michalski/Hermanns. Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. Verlag C.H.Beck München 2017.

Mikelėnas, V. Legal Regulation of Sole Proprietorship in Lithuania: Past, Present, Perspectives. Teise 2016, Volume 100. Kättesaadav: <http://www.journals.vu.lt/teise/article/view/10243> (06.09.2017).

Morse, G., Girvin, S. Charlesworth's Company Law. Seventeenth Edition. London, 2005.

Noack, U. Identifikation der Aktionäre, neue Rolle der Intermediäre – zur Umsetzung der Aktionärsrechte-Richtlinie II. – NZG 2017.

Piip, A.. Kaubandusõigus ja –protsess. Justiitsministeerium. Tallinn, 1995.

Rauscher, T., Krüger, W. Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. Verlag C.H. Beck, München 2013.

Reisberg, A. Derivative Actions and Corporate Governance. Theory and Operation. Oxford University Press 2007.

Reisberg, A. Shadows of the Past and Back to the Future: Part 11 of the UK Companies Act 2006 (in)action. – European Company and Financial Law Review, August 2009, Vol. 6 No 2/3.

Roth, G. H., Altmepfen, H. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbHG. Kommentar. 8. Auflage. Verlag C.H. Beck, München 2015.

Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015.

Schall, A. The UK Limited Company Abroad: How Foreign Creditors Are Protected after Inspire Art. European Business Law Review 2005.

Schmidt, K. Verfolgungspflichten, Verfolgungsrechte und Aktionärsklagen: ist die Quadratur des Zirkels näher gerückt? Gedanken zur Reform der §§ 147-149 AktG vor dem Hintergrund der Juristentagsdiskussion des Jahres 2000. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht 2005.

Schön, W. The Mobility of Companies in Europe. European Company and Financial Law (2006).

Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.

Spindler, G. Haftung und Aktionärsklage nach dem neuen UMAG. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht 2005, Heft 21.

Spindler, G., Stilz, E. Kommentar zum Aktiengesetz: AktG. 3. Auflage. Verlag C. H. Beck, München 2015.

Säcker, F. J. jt. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 6. Auflage. C. H. Beck, 2013.

Ziemons, H., Jaeger, C. GmbHG. 32. Edition. Verlag C. H. BECK, München 2017.

Ziemons, I., Schmidt, K., Lutter, M. Aktiengesetz. Kommentar. Verlag Dr Otto Schmidt Köln, 2008.

Tšitškan, A. Äriühingute sundlõpetamine ja registrist kustutamine registripidaja algatusel ning äriühingute täiendav ja kustutamisjärgne esmakordne likvideerimine. Magistritöö. Tartu 2017.

Varul, P. jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.

Varul, P. jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012.

Varul, P., Avi, A. jt. Restrictions on Active Legal Capacity. Juridica International. IX/2004.

Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Sein, K. (koost). Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2007.

Volens, U., Moor, M. Kas osanikul on õigus osaühingust välja astuda ja nõuda oma osa eest ühingult hüvitist. Juridica X/2012.

Vutt, A. Aktsiakapitali õiguslik reguleerimine: olevik ja tulevik. – Juridica IX 2005.

Vutt, A. Allutatud laenud ja nende kajastamine finantsaruannetes. – Maksumaksja 2008 nr 3.

Vutt, A. Dividend Payments and Protection of Minority Shareholders. – Juridica International 2009/16.

Vutt, A. Legal Capital Rules as a Measure for Creditor and Shareholder Protection. – Doktoritöö, Tartu 2011.

Vutt, A. Äriühingute vastastikune tunnustamine ja asukohavahetus Euroopa Liidus. – Juridica, 2007.

Vutt, A., Vutt, M. Shareholder's Individual Information Right: Prerequisites and Boundaries. – Juridica International 2015/23.

Vutt, A., Vutt, M. Äriühingu osaniku ja aktsionäri teabeõigus Eesti kohtupraktikas. – Juridica 2012, nr 9.

Wackerbart, U. Die Abschaffung des Konzernrechts. Der Konzern 2005.

Wedemann, F. Gesellschafterkonflikte in geschlossenen Kapitalgesellschaften. Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht. Mohr Siebeck Tübingen 2013.

Kohtupraktika

Maakohtute ja Ringkonnakohtute praktika

HMKo nr 2-15-7179.

TlnRnKo nr 2-15-7179.

Riigikohtu praktika

RKHKm 3-3-1-65-09.

RKHKm 3-3-1-75-07.

RKHKm 3-3-1-100-10.

RKHKm 3-3-1-10-04.

RKHKm 3-3-1-65-09.

RKHKo 3-3-1-43-06.

RKKKm 3-1-1-24-16.

RKKKo 3-1-1-133-13.

RKKKo 3-1-1-86-14.

RKKo 4-16-5811.

RKPJKo 3-4-1-1-96.

RKPJKo 3-4-1-34-14.

RKPSJKo 3-4-1-3-12.
RKPSJKo 3-4-1-54-14.
RKPSJKo 3-4-1-8-02.
RKTkm 2-16-16048.
RKTkm 2-16-17452.
RKTkm 2-16-3492.
RKTkm 3-2-1-114-05.
RKTkm 3-2-1-124-09.
RKTkm 3-2-1-125-13.
RKTkm 3-2-1-131-08.
RKTkm 3-2-1-133-03.
RKTkm 3-2-1-133-11.
RKTkm 3-2-1-139-08.
RKTkm 3-2-1-139-16.
RKTkm 3-2-1-144-11.
RKTkm 3-2-1-145-04.
RKTkm 3-2-1-153-12.
RKTkm 3-2-1-158-15.
RKTkm 3-2-1-189-15.
RKTkm 3-2-1-25-11.
RKTkm 3-2-1-27-08.
RKTkm 3-2-1-29-08.
RKTkm 3-2-1-39-05.
RKTkm 3-2-1-42-17.
RKTkm 3-2-1-51-10.
RKTkm 3-2-1-55-16.
RKTkm 3-2-1-6-15.
RKTkm 3-2-1-77-11.
RKTkm 3-2-1-8-17.
RKTkm 3-2-1-86-13.
RKTkm 3-2-1-89-16.
RKTkm 3-2-1-97-11.
RKTko 2-16-8010.
RKTko 3-2-1-101-06.
KTko 3-2-1-104-08.
RKTko 3-2-1-116-10.
RKTko 3-2-1-128-11.
RKTko 3-2-1-129-15.
RKTko 3-2-1-132-06.
RKTko 3-2-1-138-04.

RKTKo 3-2-1-145-08.
RKTKo 3-2-1-156-12.
RKTKo 3-2-1-157-05.
RKTKo 3-2-1-157-10.
RKTKo 3-2-1-162-14.
RKTKo 3-2-1-163-11.
RKTKo 3-2-1-21-11.
RKTKo 3-2-1-23-14.
RKTKo 3-2-1-28-16.
RKTKo 3-2-1-29-15.
RKTKo 3-2-1-38-06.
RKTKo 3-2-1-40-13.
RKTKo 3-2-1-4-06.
RKTKo 3-2-1-44-17.
RKTKo 3-2-1-45-12.
RKTKo 3-2-1-51-02.
RKTKo 3-2-1-55-14.
RKTKo 3-2-1-6-03.
RKTKo 3-2-1-65-03.
RKTKo 3-2-1-65-08.
RKTKo 3-2-1-7-10.
RKTKo 3-2-1-72-13.
RKTKo 3-2-1-74-15.
RKTKo 3-2-1-76-14.
RKTKo 3-2-1-81-15.
RKTKo 3-2-1-82-15.
RKTKo 3-2-1-89-14.
RKTKo 3-2-1-96-05.
RKTKo 3-2-1-99-14.
RKTKo 3-2-2-1-08.
RKTKo 3-2-2-9-10.
RKTKo nr 3-2-1-10-17.
RKÜKm 3-2-1-153-13.
RKÜKm 3-2-1-75-14.
RKÜKo 3-1-1-120-03.
RKÜKo 3-2-1-134-16.
RKÜko 3-2-1-62-10.
RKÜKo 3-2-1-79-13.
RKÜKo 3-3-1-69-09.
RKÜKo 3-3-1-85-09.

RKÜKo 3-4-1-10-2000.

RKÜKo 3-4-1-29-13.

Euroopa Kohtu praktika

EKo C-411/03, *Sevic*.

EKo C-106/16, *Polbud*.

EKo C-196/04, *Cadbury Schweppes*.

EKo C-483/14, *KA Finanz*.

EKo C-55/94, *Gebhard*.

EKo C-212/97, *Centros*.

EKo C-208/00, *Überseering*.

EKo C-167/01, *Inspire Art*.

EKo C-196/04, *Cadbury Schweppes*.

EKo C-378/10, *Vale*.

EKo 81/87, *Daily Mail*.

EKo C-210/06, *Cartesio*.

EKo C-371/10, *National Grid Indus*.

Teiste riikide kohtupraktika

BGH, 20.01.1983 - II ZR 243/81, NJW 1983, 1910.

BGH 27.10.1987 – II ZR 240/85, NJW 1987, 1890.

BGH, 25.02.1982 - II ZR 174/80, NJW 1982, S. 1703, 1704.

Muud allikad

A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Denmark. European Commission, 2014. Kättesaadav:

<http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?pager.offset=10&&langId=en&mode=advancedSubmit&ear=0&country=0&type=0&advSearchKey=socentcntryrepts&orderBy=docOrder> (05.09.2017).

A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Germany. European Commission, 2014. Kättesaadav:

<http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?pager.offset=0&&langId=en&mode=advancedSubmit&ear=0&country=0&type=0&advSearchKey=socentcntryrepts&orderBy=docOrder> (05.09.2017).

A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Executive Summary. European Commission, 2014. Kättesaadav:

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=2149> (05.09.2017).

A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report. European Commission, 2015. Kättesaadav: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=2149> (05.09.2017).

A. Mancuso. How to Form a Delaware Nonprofit Corporation. Kättesaadav: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/forming-nonprofit-corporation-delaware-36056.html> (05.11.2017).

All you should know about the new Simplified Limited Company. SEDLO Law Firm, 2016. Kättesaadav: <http://www.sedlo.lu/the-new-simplified-limited-company> (05.11.2017).

Allen & Overy. Luxembourg Company Law Reform: The Essential Changes, 2016. Kättesaadav: http://www.allenoverly.com/SiteCollectionDocuments/Luxembourg_Company_Law_Reform_August_2_016.PDF (05.09.2017).

Arendt & Medernach. Company Law Reform – Are You Ready? Kättesaadav: <http://www.arendt.com/emails/2016.07.13.nf.company.law.reform/Arendt%20-%20Articles%20of%20association%20-%20SAS%20-%20EN.pdf> (25.08.2017).

Arminger. Solvenztest – eine Alternative zur bilanziellen Kapitalerhaltung in der Europäischen Union? – IRZ 2012, 343. Kättesaadav: <https://www.1stformations.co.uk/blog/a-guide-to-limited-liability-partnerships-llps/>.

Bech-Bruun. Mandatory registration of beneficial owners, 2017. Kättesaadav: http://www.bechbruun.com/-/media/Files/Videncenter/Nyhedsbreve/Corporate/2017/Registrering+personlige+ejer_uk_web.pdf (05.09.2017).

Bech-Bruun/Lexidale. Study on the Application of the Cross-border Mergers Directive, 2013. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/mergers/131007_study-cross-border-merger-directive_en.pdf (05.09.2017).

Bona fide co-operative societies in UK. Kättesaadav: <http://communityshares.org.uk/resources/handbook/bona-fide-co-operative-societies> (13.12.2017).

C. Holland. Is Delaware the Best Place to Incorporate a Nonprofit? Kättesaadav: <http://communityenterpriselaw.org/2014/01/is-delaware-the-best-place-to-incorporate-a-nonprofit/> (05.11.2017).

C. Katins. Was kostet die Gründung einer GmbH? 31.10.2013. Kättesaadav: <https://www.gruenderszene.de/allgemein/gmbh-gruendung-kosten-neues-notarkostenrecht> (21.08.2017).

C. Teichmann. Fragerecht und Aktionärsrechterichtlinie. – NZG 2014. Changes to sensitive word and “same as” word legislation, and the many opportunities arising from this. Jordans Limited, January 2015. Kättesaadav: <https://www.jordans.co.uk/documents/10180/0/Changes+to+Company+Name+regulations/16dead63-b327-4c2d-803e-b689364ada3e>.

Characteristics of a General Partnership (VOF) in the Netherlands. Kättesaadav: <https://www.lawyersnetherlands.com/opening-a-vof-in-the-netherlands>. (28.08.2017).

Charitable Incorporated Organisations in UK. Kättesaadav: <https://www2.deloitte.com/uk/en/pages/charities-and-not-for-profit/articles/charitable-incorporated-organizations.html#> (01.09.2017).

Charitable organisations in Sweden: overview. Kättesaadav: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/8-633-0335?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/8-633-0335?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1) (01.09.2017).

Charitable organisations in The Netherlands: overview. Kättesaadav: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-633-0326?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-633-0326?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1). (31.08.2017).

Choosing Your Delaware Business Entity. Kättesaadav: https://www.delawarecorp.com/choosing-your-delaware-business-entity/types-of-delaware-business-entities/#General_Partnership. (29.08.2017).

Companies Act offences — overview. Kättesaadav: <https://www.lexisnexis.com/uk/lexispsl/corporatecrime/document/391421/55KB-9471-F188-N2X0-00000-00/Company+offences%E2%80%94overview> (05.09.2017).

Company formation in Latvia. Kättesaadav: <https://www.company-taxes.info/latvia-company-registration-costs> (11.11.2017).

Company registration in Latvia. Kättesaadav: <http://www.company-registration-latvia.lv/registration/> (11.11.2017).

Cooperative company (SC) in Luxembourg. Kättesaadav: <http://www.guichet.public.lu/entreprises/en/creation-developpement/forme-juridique/societe-capitaux/sc/index.html> (21.12.2017).

Cross-border mergers and divisions; transfer of seat: is there a need to legislate? Study for the Juri Committee. Euroopa Liit, 2016. Kättesaadav: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses> (05.09.2017).

D. Leuering. Vorstands- und Aufsichtsratsvergütung in der geänderten Aktionärsrechterichtlinie. NZG 2017.

D. Richards, L. Thailly, C. Bormans. New Luxembourg limited partnerships, 2015. Kättesaadav: <https://ogier.com/publications/new-luxembourg-limited-partnerships> (12.09.2017).

Danish Business Structures and Tax. Kättesaadav: <http://www.millerrosenfalck.com/2018/06/danish-business-structures/> (28.08.2017).

Delaware Incorporation Handbook. 14. Edition. Delaware Business Incorporators, INC, 2013. Kättesaadav: <https://system.netsuite.com/core/media/media.nl?id=68&c=336699&h=47b657a60926e9332d7e&xt=.pdf&vid=FxV7fYVHAnJlb-sZ&chrole=17&ck=6YqaXoVHAM9lb0dR&cktime=149381&promocode=&promocodeaction=overwrite&addrcountry=US> (12.09.2017).

Delaware Sole Proprietorship Basics. Kättesaadav: <http://www.nolo.com/legal-encyclopedia/how-establish-sole-proprietorship-delaware.html> (07.09.2017).

Denmark: The Agricultural Cooperatives in Denmark. Kättesaadav: <http://www.uwcc.wisc.edu/icic/orgs/ica/mem/country/denmark/ag-coops.html> (30.08.2017).

Deutscher Corporate Governance Kodex (in der Fassung vom 5. Mai 2015 mit Beschlüssen aus der Plenarsitzung vom 5. Mai 2015). Regierungskommission. Kättesaadav: http://www.ecgi.org/codes/documents/cg_code_germany_5may2015_de.pdf (07.09.2017).

Doing Business. Economy Profile 2017. Germany. Kättesaadav: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/-/media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/DEU.pdf> (28.06.2017).

Doing Business. Economy Profile 2017. Lithuania. Kättesaadav: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/-/media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/LTU.pdf> (28.06.2017).

Doing Business. Economy Profile 2017. Sweden. Kättesaadav: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/-/media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/SWE.pdf> (28.06.2017).

Doing Business. Economy Profile 2017. United Kingdom. Kättesaadav: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/-/media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/GBR.pdf> (28.06.2017).

E. Wymeersch. The Transfer of the Company's Seat in European Company Law. Common Market Law Review 2003.

Eenmanszaak - Sole trader. Kättesaadav: <https://www.iamexpat.nl/career/business-structures-netherlands/eenmanszaak-sole-trader> (06.09.2017).

Eesti Välisministeerium. Ärikeskkonna üldiseloostus, 2015. Kättesaadav: <https://vm.ee/et/4-arikeskkond-2> (14.11.2017).

Enskild näringsverksamhet. Kättesaadav: <https://www.verksam.se/starta/valj-foretagsform/enskid-naringsverksamhet> (06.09.2017).

Ernst and Young Study on the Cross-border Operations. Executive Summary - Assessment and quantification of drivers, problems and impacts related to cross-border transfers of registered offices and cross-border divisions of companies. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/publications/ey-study-assessment-and-quantification-drivers-problems-and-impacts-related-cross-border-transfers-registered-offices-and-cross-border-divisions-companies_en (05.09.2017).

Ettepanek: Nõukogu määrus Euroopa osaühingu põhikirja kohta. 25.6.2008, KOM (2008) 396 lõplik.

Ettepanek: Nõukogu määrus Euroopa sihtasutuse (FE) põhikirja kohta. 8.2.2012, COM (2012) 35 lõplik.

Euroopa Komisjon. Brüssel 5.4.2011 KOM (2011) 164 lõplik. Roheline raamat. Äriühingu üldjuhtimise EL-i raamistik.

Euroopa Parlamendi 20. aprilli 2004. aasta resolutsioon komisjoni teatise kohta, mis käsitleb Euroopa Liidu lepingu artiklit 7: Euroopa Liidu aluseks olevate väärtuste austamine ja edendamine. ELT C 104 E, 30.04.2004.

Euroopa Parlamendi 29. märtsi 2012. aasta resolutsioon Euroopa äriühingu üldjuhtimise raamistiku kohta (2011/2181(INI)). Kättesaadav: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2012-0118+0+DOC+PDF+V0//ET>.

European Commission. A Map of Social Enterprises and Their Eco-systems in Europe. Country Report: Denmark. European Union, 2014.

European Commission. A Map of Social Enterprises and Their Eco-systems in Europe. Country Report: Netherlands. European Union, 2014.

European Commission. A Map of Social Enterprises and Their Eco-systems in Europe. Country Report: Sweden. European Union, 2014.

European Commission. A Map of Social Enterprises and Their Eco-systems in Europe. Country Report: Lithuania. European Union, 2014.

European Commission. A Map of Social Enterprises and Their Eco-systems in Europe. Country Report: Germany. European Union, 2014.

Feasibility study on an alternative to the capital maintenance regime established by the Second Company Law Directive 77/91/EEC of 13 December 1976 and an examination of the impact on profit distribution of the new EU-accounting regime. Main Report. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/capital/feasibility/study_en.pdf (12.12.2017).

Finnish Financial Supervisory Authority. Supervision of listed companies' disclosure obligations. Kättesaadav: http://www.finanssivalvonta.fi/en/Supervision/Market_supervision/Disclosure/Pages/Default.aspx (04.09.2017).

Finnish Patent and Registration Office. How to found an association. Kättesaadav: <https://www.prh.fi/en/yhdistysrekisteri/perustaminen.html> (01.09.2017).

G. Moss. Finnish foundation law set to strengthen governance, 2015. Kättesaadav: <https://www.ipe.com/countries/nordic-region/finnish-foundation-law-set-to-strengthen-governance/10011117.fullarticle> (02.09.2017).

G20/OECD Principles of Corporate Governance. OECD Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors. September 2015. Kättesaadav: <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>.

German Sole Proprietorship (Einzelunternehmern). German Tax Advisors. Kättesaadav: <https://wwkn.de/en/about-german-legal-forms/german-sole-proprietorship-einzelunternehmern/> (07.09.2017).

Guide to Going Global Corporate. Kättesaadav: <https://www.dlapiper.com/~media/Files/Insights/Publications/2015/04/Guide%20To%20Going%20Global%20Corporate.pdf> (28.08.2017).

H. de Wulf. Exit Rights and Forced Exits in Belgium. Kättesaadav: www.oi.ut.ee/sites/default/files/oi/hans_de_wulf.pptx.

H. Meeritsa kiri ja selle lisad (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit 10-4/14-5618-1; registreerimise kuupäev 02.07.2014).

Handbook on civil society organisations registration and operation: Sweden. Kättesaadav: http://ecnl.org/wp-content/uploads/2016/04/Rukovodstvo_eng_fin-web_sweden.pdf.

Handbook on civil society organisations registration and operation: Lithuania, 2016. Kättesaadav: http://ecnl.org/wp-content/uploads/2016/04/Rukovodstvo_eng_fin-web_lithuania.pdf.

Hea Ühingujuhtimise Tava. Kättesaadav: <https://www.fi.ee/failid/20050922HYT.pdf>.

How to start up your own business in the Netherlands. Kättesaadav: <https://www.iamexpat.nl/career/entrepreneur-netherlands/how-to-start-up-own-business> (04.09.2017).

Incorporation of a Dutch Cooperative. Kättesaadav: https://www.tax-consultants-international.com/read/Incorporation_Dutch_Cooperative?sublist=3274.

Introduction to Company Incorporation Lithuania. Kättesaadav: <http://www.eurocompanyformations.com/lithuania-company-formation> (13.09.2017).

J. Barnette. You're a Delaware Public Benefit Corporation — Now What? Kättesaadav: <https://www.cooleygo.com/delaware-public-benefit-corporation-now-what/> (08.09.2017).

J. Leclere; H. Meraud. Major Reform of Luxembourg Company Law - Law of 10 August 2016. Kättesaadav: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e7715066-1ef8-4844-989f-6dd3d7975841>.

J. Virkkunen. New Finnish Companies Act designed to increase Finland's competitiveness. Kättesaadav: http://www.lmr.fi/publications/companies_act_290906.pdf.

Justiitsministeeriumi vastuskiri õiguskantslerile (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit: 10-2/14-5061; registreerimise kuupäev: 8.7.2014).

Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning regioonide komiteele. Tegevuskava: Euroopa äriühinguõigus ja äriühingu üldjuhtimine – ajakohane õigusraamistik kaasatumate aktsionäride ja jätkusuutlike äriühingute jaoks (EMPs kohaldatav tekst). Strasbourg, 12.12.2012 COM (2012) 740 lõplik. Kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0740&from=et>.

Latvia Investment Climate Statement 2015. Report. U.S. Department of State. Kättesaadav: <https://www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/2015/241627.htm> (12.09.2017).

Legal forms of doing business in the Netherlands. Kättesaadav: <http://www.expatax.nl/legalforms.php> (11.08.2017).

Lithuania Minority Shareholder Rights IBA Corporate and M&A Law Committee 2016. Kättesaadav: <https://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=CE0056E1-CB02-447F-91BD-FDCA06EECABC> (07.09.2017).

LSE Enterprice. Study on Directors Duties and Liability. Country reports. London 2013. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf (13.10.2017).

Luxembourg Private Foundation. Ogier, 2015. Kättesaadav: <https://www.ogier.com/publications/l-luxembourg-private-foundation> (08.09.2017).

M. Becht, C. Mayer, H. F. Wagner. Corporate Mobility and the Costs of Regulation' (ECGI Law Working Paper N°.70/2006). Kättesaadav: <http://www.ecgi.org/wp/wp.php?series=Law> (11.08.2017).

M. Karlsson; G. Engvall. Charitable organisations in Sweden: overview, 2016. Kättesaadav: <http://uk.practicallaw.com/8-633-0335?source=relatedcontent> (07.09.2017).

Mutuals Public Register of England. Kättesaadav: <https://mutuals.fsa.gov.uk/> (07.09.2017).

Notarite Koja kiri (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit 10-4/14-7735-1; registreerimise kuupäev 08.10.2014).

Proposal for a COUNCIL REGULATION (EEC) on the Statute for a European association. EÜT C, 31.8.1993, 236/1.

Proposal for a COUNCIL REGULATION (EEC) on the Statute for a European mutual society. EÜT C, 31.8.1993, 236/40.

Public Limited Company – PLC. Kättesaadav: <http://www.investopedia.com/terms/p/plc.asp> (28.08.2017).

Rahandusministeeriumi vastuskiri H. Meeritsale (Justiitsministeeriumi dokumendiregistri viit 10-4/14-5618-3; registreerimise kuupäev 09.10.2014).

Register a Non-Profit Organization in Lithuania. Kättesaadav: <http://www.bridgewest.eu/article/register-non-profit-organization-lithuania> (31.08.2017).

Register a Non-Profit Organization in Luxembourg. Kättesaadav: <http://www.bridgewest.eu/article/register-non-profit-organization-luxembourg> (31.08.2017).

Registered merchant – eK. Kättesaadav: <https://www.starting-up.de/?id=2799> (04.09.2017).

Registering a UK Limited company by a non-resident. DNS Associates. Kättesaadav: <http://www.dnsassociates.co.uk/pdf/company-formation-uk-non-resident.pdf> (13.09.2017).

Registering as a sole trader. Kättesaadav: <http://startups.co.uk/registering-as-a-sole-trader/> (07.09.2017).

Report of the Reflection Group on the Future of EU Company Law. Brussels 5.04.2011. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/reflectiongroup_report_en.pdf.

Report on Digitalisation in Company Law. The Informal Company Law Expert Group (ICLEG). March 2016. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/company-law/icleg-report-on-digitalisation-24-march-2016_en.pdf (02.09.2017).

Riigikogu stenogramm 06.06.1996; <http://stenogrammid.riigikogu.ee/et/199606061002#PKP-1900003230>.

Riigikogu stenogramm 15.02.1995; <http://stenogrammid.riigikogu.ee/et/199502151400#PKP-1900002244>.

Riigikogu stenogramm 15.09.1993; <http://stenogrammid.riigikogu.ee/et/199309151400#PKP-1900000880>.

Riigikogu stenogramm 20.04.2005; <http://stenogrammid.riigikogu.ee/et/200504201300#PKP-2000011948>.

Riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. 206 SE. Kättesaadav: https://www.bundesanzeiger.de/ebanzwww/wexsservlet?page.navid=to_shareholder_forum&session.essionid=2a6e7cf2a2df0ccffceca7b1affcef9c&global_data.designmode=eb.

S. F. Hansen, J. G. Nielsen. Taxation of Charities in Denmark. Kättesaadav: <http://eatlp.org/uploads/public/Reports%20Rotterdam/National%20report%20Denmark.pdf> (01.09.2017).

Seletuskiri Eesti väärtpaberite keskregistri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (428 SE) juurde. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnaud/eelnou/cec5e4d6-98a5-4016-965a-c151c9e94354/Eesti%20v%C3%A4%C3%A4rtpaberite%20keskregistri%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>.

Seletuskiri väärtpaberituru seaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu (108 SE) juurde.

Set up a Limited Liability Company Online. The Business Information System. Kättesaadav: <https://www.ytj.fi/en/index/whatisbis/onlinefiling/setupalimitedliabilitycompanyonline.html> (04.09.2017).

Significant changes for UK company law compliance. TLT Solicitors, 2015. Kättesaadav: <http://www.tlsolicitors.com/insights-and-events/insight/significant-changes-for-uk-company-law-compliance/> (04.09.2017).

Simplified Limited Liability Company. Kättesaadav: <http://www.guichet.public.lu/entreprises/en/creation-developpement/forme-juridique/societe-capitiaux/sarl-s/index.html> (04.09.2017).

Small Business Law. The Castro Firm. Kättesaadav: <http://thecastrofirm.com/small-business-law/> (04.09.2017).

Social enterprises and their eco-systems: A European mapping report. Updated country report: Italy. European Commission, 2016. Kättesaadav: <http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?advSearchKey=socenteco&mode=advancedSubmit&lang=en&search.x=0&search.y=0> (05.09.2017).

Social Entrepreneurship in Latvia: a work in progress. Kättesaadav: <http://xn--sociale-entreprenrer-cc.dk/social-entrepreneurship-in-latvia-a-work-in-progress.html> (08.09.2017).

Sole trader, Latvia 2017. Kättesaadav: <https://www.company-taxes.info/sole-trader-latvia> (06.09.2017).

Starting Up a Business in Sweden. Information and guidance from the authorities. Kättesaadav: http://www.bolagsverket.se/polopoly_fs/1.7771!/Menu/general/column-content/file/starting_up_a_business.pdf (03.09.2017).

Start-up notification of private trader. Finnish Patent and Registration Office. Kättesaadav: https://www.prh.fi/en/kaupparekisteri/yrityksen_perustaminen/privatetrader.html (06.09.2017).

State Enterprise Centre of Registers, Lithuania. Kättesaadav: <http://www.registrucentras.lt/en/> (08.09.2017).

State of Delaware. Department of State: Division of Corporations. Kättesaadav: <https://icis.corp.delaware.gov/Ecorp/EntitySearch/NameSearch.aspx>.

Study on the Law Applicable to the Companies. Euroopa Komisjon, 2016. Kättesaadav: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/259a1dae-1a8c-11e7-808e-01aa75ed71a1/language-en> (05.09.2017).

Supervision of legal entities in the Netherlands. Kättesaadav: <https://legalknowledgeportal.com/2017/07/26/supervision-of-legal-entities/> (05.09.2017).

Swedish Companies Registration Office: About sole traders. Kättesaadav: <http://www.bolagsverket.se/en/bus/business/sole/about-1.7424> (04.09.2017).

Texas Code 2005. Business Corporation Act. Kättesaadav: <http://law.justia.com/codes/texas/2005/ba/002.00.000000.00.html> (15.11.2017).

The operating environment for foundations: Denmark. Kättesaadav: <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2015/05/Denmark-2014.pdf> (01.09.2017).

The operating environment for foundations: England. Kättesaadav: <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2015/05/United-Kingdom-2014.pdf> (02.09.2017).

The operating environment for foundations: Germany. Kättesaadav: <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2015/05/Germany-2014.pdf> (01.09.2017).

The operating environment for foundations: Latvia. Kättesaadav: <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2015/05/Latvia-2014.pdf> (01.09.2017).

The operating environment for foundations: Lithuania. Kättesaadav: <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2015/05/Lithuania-2014.pdf> (01.09.2017).

The operating environment for foundations: Luxembourg. Kättesaadav: <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2016/04/Luxembourg-2014.pdf> (01.09.2017).

The operating environment for foundations: Netherlands. Kättesaadav: <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2015/05/Netherlands-2014.pdf> (01.09.2017).

The operating environment for foundations: Sweden. Kättesaadav: <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2015/05/Sweden-2014.pdf> (01.09.2017).

The operating environment for foundations: USA. Kättesaadav: <http://www.efc.be/wp-content/uploads/2015/11/USA-2015.pdf> (01.09.2017).

The Register of Enterprises of the Republic of Latvia, 2015. Kättesaadav: <https://www.company-taxes.info/registration-of-companies/register-of-enterprises-of-the-republic>.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse eelnõu (273 SE) seletuskiri.

Tsiviilseadustik (eelnõu EV Riigivolikogu erikomisjoni 12.III 1940. a redaktsioonis). Tartu-Tallinn: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Õigusteaduse Selts, 1992/1940).

Types of Delaware Business Entities. Kättesaadav: <https://delawarecorp.com/choosing-your-delaware-business-entity/types-of-delaware-business-entities/> (17.08.2017)

Types of German business partnership. Wilde Beuger Solmecke Rechtsanwälte. Kättesaadav: <https://www.wbs-law.de/eng/doing-business-germany/types-company/types-german-business-partnership/> (29.08.2017).

UK Charity types: how to choose a structure. Kättesaadav: <https://www.gov.uk/guidance/charity-types-how-to-choose-a-structure> (01.09.2017).

University of Amsterdam. Analysis of the applicable legal frameworks and suggestions for the contours of a model system of consumer protection in relation to digital content contracts. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/consumer-marketing/files/legal_report_final_30_august_2011.pdf (01.03.2017).

V. Gencs. Company Incorporation in Lithuania, Estonia And Latvia 2011. Kättesaadav: http://www.gencs.eu/uploads/news/Company%20Incorporation_Baltic%20states_2011.pdf (11.12.2017).

W. Zeldin. Netherlands: Revision of Law on Private Limited Companies, 2012. Kättesaadav: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/netherlands-revision-of-law-on-private-limited-companies/>.

Various information about entrepreneurs (Ltd, branch office, sole trader etc) in Latvia. Kättesaadav: <https://www.company-taxes.info/entrepreneurs-merchants> (22.08.2017).

What Is a Delaware LLC? Kättesaadav: <https://www.delawareinc.com/llc/what-is-delaware-llc/> (13.08.2017).

Von dr. Helmar Fichtelmann, Leitender Regierungsdirektor A.D., Ansbach. Kinder als stille Gesellschafter der GmbH. Kättesaadav: <http://www.iww.de/gstb/archiv/gmbh-still-kinder-als-stille-gesellschafter-der-gmbh-f41414> (01.03.2017).

Väärtpaberituru seaduse ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu. 108 SE. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/a1dba6ba-596e-499c-cbad-8c2835505f68/V%C3%A4%C3%A4rtpaberituru%20seaduse%20ja%20sellega%20seonduvate%20seaduste%20muutmise%20seadus>.

Äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 466 SE seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/041369ed-82db-4840-cb2a-28eb744989d2/%C3%84riseadustiku%20ja%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>.

Äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht) eelnõu. 347 SE. Kättesaadav: [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/455719c5-367b-4799-8fe3-7d38b76b8136/%C3%84riseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(juriidilise%20isiku%20ja%20tema%20juhatuse%20v%C3%B5i%20seda%20asendava%20organi%20asukoht\)/](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/455719c5-367b-4799-8fe3-7d38b76b8136/%C3%84riseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(juriidilise%20isiku%20ja%20tema%20juhatuse%20v%C3%B5i%20seda%20asendava%20organi%20asukoht)/).

Ülevaade Hollandi äriregistrist. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-nl-et.do?member=1 (24.08.2017).

Ülevaade Leedu äriregistrist. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-lt-et.do?init=true&member=1 (24.08.2017).

Ülevaade Luksemburgi äriregistrist. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-lu-et.do?member=1 (24.08.2017).

Ülevaade Läti äriregistrist. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-lv-et.do?member=1. (24.08.2017).

Ülevaade Soome äriregistrist. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-fi-et.do?init=true&member=1 (24.08.2017).

Ülevaade Taani äriregistrist. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-dk-et.do?member=1 (24.08.2017).

Ülevaade Ühendkuningriikide äriregistrist. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-UK-et.do?clang=en (24.08.2017).